VENERABILIS
BEDÆ
PRESBYTERI ANGLO-SAXONIS,
DOCTORIS ECCLESIÆ
VERE ILLUMINATI
OPERUM
TOMUS QUINTUS,
IN NOVUM
TESTAMENTUM
SIVE IN QUATUOR EVANGELISTARUM
EVANGELIA,
ET ACTUS
APOSTOLORUM,
CUM NOMINIBUS LOCORUM AC CIVITATUM,
QUÆ IN HIS ACTIS LEGUNTUR:
IN CANONICAS
EPISTOLAS
JACOBI, PETRI, JOANNIS AC JUDÆ;
AC POSTREMO IN IOANNIS APOSTOLI
APOCALYPSIN.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Apud IOANNEM WILHELMUM FRIESSEM juniorem.
ANNO M. DC. LXXXVIII.

ELENCHVS QUINTI TOMI.

LIBER PRIMUS EXPOSITIONUM VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, SVPER MATTHÆVM.

CAPVT PRIMVM.

Liber generationis.) Mos etenim est scripturarum sacrarum, disputationis volumini nomen imponere, sicut Genesis dicitur, eo quod incipit de natura & conditione rerum disputare: & ideo Matthæus istud nomen indidit Evangelio suo, qui in principio genealogiam humanitatis Christi memoravit, licet in sequentibus doctrinæ & miraculorum fecerit mentionem.

Iesu Christi.) Jesus enim proprium nomen est assumptæ carnis, quod latinè Salvator interpretatur: Christus nomen est dignitatis, quod latinè unctus dicitur. In veteri etenim lege sacerdotes & reges ungebantur, & iste meritò unctus dicitur, qui verus sacerdos est, semetipsum offerens pro peccatis nostris, & rex omnium regum, in cujus nomine omne genu flectitur, & qui Psalmista teste, oleo sancti Spiritus unctus est præ consortibus suis.

Filij David, filij Abraham.) Quæritur cur David ante Abraham nominaverit, vel cur istos tantummodo tot patribus intermissis: sed ut Hieronymus ait, ordo præposterus est, sed necessariò commutatus, alioquin Abraham nominato, ac deinde David, necesse habuit Abraham iterum nominare, ut ejus filium David esse monstraret. Et notandum, quod hos ideo nominavit, quia his Christus fuit ex eorum semine nasci promissus. Abrahæ namque ita: In semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ: quod semen Christus est: David verò ita, *De fructu ventris tui ponam super sedem meam.*

Iudas autem genuit Phares & Zaram de Thamar.) Quæritur cur Thamar & Raab alienigenas & peccatrices tantummodo nominaverit in genealogia Christi. Sed respondendum est, ideo hoc fecisse Evangelistam, ut ostenderet Christum non solum Judæorum, sed & gentium salvatorem. Thamar interpretatur amaritudo, sive palma, & significat Ecclesiam, quæ fuit amara in peccatis, sed obdulcata est propter gratiam Christi: cui etiam palmæ vocabulum convenire videtur, ob certaminum victoriam & coronam cœlestium præmiorum. Raab interpretatur latitudo, quæ etiam ecclesiam convenienter significare videtur, dilatatam per totum mundum, sicut scriptum est, *Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extendere ne parcas.* Ruth interpretatur videns, significat Ecclesiam puritate mentis Deum cernentem, sive definiens, quia ecclesia in fide Christi fortiter persistere statuit: ut Apostolus, *Certus sum*, inquit, *quòd neque mors, neque vita, neque angelus, neque principatus, neque alia aliqua creatura poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

David autem rex genuit Salomonem, ex ea quæ fuit Vriæ) Quæritur cur nomen Uriæ poneret tacito nomine Beersabæ. Sed respondendum est, quia Uriæ nomen quasi justi viri posuit: Beersabæ verò tacuit ob scelus immanissimum adulterij & homicidij, quod perpetratum est propter eam.

Ioram autem genuit Oziam.) De Joram autem Ochoziam natum legimus, qui genuit Joas, cui successit filius ejus Amasias, & post hunc Azarias, qui & Ozias: sed propterea trium regum nomina in genealogia Salvatoris omittuntur, quia Joram se miscuit impijssimæ genti Jezabel, & ut juxta præfinitionem ejus tres tessarescæ decades fierent.

Iosias genuit Iechoniam, & fratres ejus in transmigratione Babylonis.) Quod Hieronymus vitio scriptorum inter Græcos & Latinos confusum esse narravit, & patrem qui in Hebræo Joachim nominatus est, non in Chaldæam ductum, sed defunctum in terra sua, & filium Joachim de captivitate redientem, Salathiel genuisse perhibebat. Augustinus verò causâ hoc mysterij factum esse narravit, ut Jechonias qui interpretatur præparatio Dei, bis numeratus est: in fine prioris, & in capite sequentis catalogi poneretur, lapidem angularem Christum designans, in quo præparavit Deus pater duos populos quasi parietes in unam jungere domum.

Iacob autem genuit Ioseph.) Interrogari solet, quomodo Matthæus Joseph, Jacob patrem habere dixerit, Lucas verò Heli narraverit. Sed respondendum est, quod isti Jacob & Heli fratres erant, habentes diversis temporibus ex diverso venientes genere, qui avi Joseph esse videntur, ex una eademque uxore Esai, nomine Mathan, qui per Salomonem genus ducit, filium habuit Jacob & Mathat, qui per Nathan genus ducit ex eadem tribu, sed non eodem genere, eo defuncto, filium accepit Heli: & sic Jacob & Heli diverso genere patrum fratres sunt uterini, quorum alter, id est Jacob, defuncti fratris Heli accipiens uxorem, genuit Joseph secundùm naturam suam: secundum vero præceptum legis, fratris filium.

Virum Mariæ.) Id est, ministrum Mariæ: non tibi subeat nuptiarum æstimatio, sed quod in scripturis sponsæ vocentur uxores memento.

De qua natus Iesus Christus.) Pulchrè posuit non de quibus, sed *de qua*, id est, sola virgine sine virili semine. omnes ergo generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim: nam prima tessaresce decadis incipiens ab Abraham in David, terminatur secundùm David, id est juxta David à Salomone inchoans, in Jechoniam priorem: hoc est, patrem, qui Joachim apud Hebræos vocatur, definit. Tertia à secundo Jechonia, id est, filio Joachim, qui Hebraicè Jochin dicitur, initium sumens, usque ad Christum pertingit, ut ipse Christus connumeretur: iste verò numerus quaterdenarius ter positus, triplicem Israelitici populi historicè demonstrat distinctionem, quarum prima sub Patriarchis, & Sacerdotibus, & judicibus fuit ante reges: secunda sub regibus, & prophetis, & sacerdotibus: tertia sub ducibus, & prophetis, & sacerdotibus post reges. Nam mysticè decem ad Decalogum, quatuor ad Evangelia, tria ad Trinitatis fidem respiciunt: quia per concordiam legis & Evangelij fides sanctæ Trinitatis prædicatur: quadragenarius verò numerus typum præsentis seculi tenere videtur: dum anni quadripartitis vicibus currunt, & mundus quatuor partibus terminatur: quemadmodum denarius numerus quater ductus, efficit quadraginta: & benè binarius numerus additus est, quia duo testamenta significat, per quæ Christus universam regit Ecclesiam: & quid sibi in bono placeat, quid in pravo displiceat, patefecit: seu duo præcepta charitatis numerus ipse demonstrat, in quibus tota lex pendet & prophetæ. Potest etiam aliter quadragenarius numerus intelligi: septies seni, quadraginta duo faciunt: & quemadmodum Israeliticus populus de Ægyptiaca servitute liberatus, septies sena, id est, quadraginta duo arctissimæ viæ in deserto metatus est castra: sed accepto duce Jesu, aperto mox Jordane promissis, sedes victis hostibus adit: sic Dominus Jesus quadragesima secunda generatione, & quo mundus credente Abraham, cæcitatis tenebras discussit, in carne veniens ad participandum

nobiscum mortalitatem descendit: & per tot viros quasi ejusdem numeri mansiones ad intelligibilem Jordanem, id est virginem Mariam sancti Spiritus gurgite plenam, duce Jesu Christo ventum sit: qui quasi hamus positus, tortuosum draconem aduncatum occisus occidit. Matthæus ab Abraham incipiens usque ad Joseph descendendo, genealogiam Christi exposuit. Lucas verò à Christo incipiens, usque ad ipsum Dominum ascendendo, septuaginta septem generationes enumeravit. In descensione humilitas Christi designatur, *qui* juxta Apostolum *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*; in ascensione exaltatio nostra designatur, quia ad hoc humiliatus est Christus, ut nos exaltaret. Porro numerus iste mysticus prorsus omnium remissionem significat peccatorum: unde in Evangelio dicitur, *Non dico tibi usque septies*, & reliqua.

Christi autem generatio sic erat.] Superius jam nominatis progenitoribus, si istam sententiam ad priora vis addere: si verò ad sequentia, demonstrat quòd isto modo incipiebat fieri.

Cùm esset desponsata Mater ejus Maria Ioseph:) Interrogari solet, quare Christus ex virgine, & tamen desponsata, nasci voluisset. Sed respondendum est, quòd quatuor causis hoc ita gestum esse credimus, ut Maria in Ægypto fugiens, solatium ministerij haberet à Joseph, & ne quasi adultera lapidaretur, & Christus quasi fornicationis filius despiceretur, & ut genus Christi per Joseph ostenderet.

Qui fuit propinquus Mariæ.) Quia non erat consuetudo historicis, mulieres in genealogia numerare, & ut diabolum lateret nativitas ejus, æstimantem Christum de Joseph semine natum: aliter enim in eum manus extendere non auderet.

Inventa est in utero habens de Spiritu sancto.] A Joseph in utero eam habere dicit inventam: & licet quasi specialiter dicat *de Spiritu Sancto*, tamen credere debemus, quòd hominem Jesum non solus Spiritus sanctus, sed tota Trinitas in utero Virginis formavit. Ideò namque specialiter quasi de Spiritu sancto dicit, quia illum Deus trinitas formavit in Virgine: qui adventu suo donum Spiritus sancti in se credentibus largè ministravit.

Ioseph autem vir ejus cùm esset justus, & nollet eam traducere, voluit occultè dimittere eam.

Ea quippè justitiâ ut misericorditer propinquæ consuleret, justus erat: de qua scriptura dixit, *Misericordiam volo, & non sacrificium*: non ea qua Scribæ & Pharisæi elati, justos se quasi æmulatores legis æstimabant, cum crudeliter proximorum sanguinem effunderent, propter transgressionem legis, quam nequaquam ipsi observabant.

Ipse autem salvum faciet populum suum à peccatis eorum.] Illum, de quo dictum est in Evangelio, populum sine dubio: *Quotquot autem receperunt eum*, & reliqua: non illum, de quo dictum est, *In propria venit, & sui eum non receperunt.*

Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum.] Non ut quidam malè æstimant, Maria post Christum alios filios de Joseph peperit, qui fratres sunt Domini dicti: sed donec hoc loco pro infinito tempore ponitur, sicut in Psalmis dictum est, *Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.* Et notandum, quòd omnes unigeniti primogeniti dici possunt. Porrò omnes primogeniti non possunt, cum eos alij sequuntur: & rectè primogenitus dictus est, quia in multis fratribus primus devicta morte surrexit, eisque resurgendi præbebat exemplum.

CAPUT II.

C*Vm natus esset Iesus in Bethleem Iuda.*] ad distinctionem alterius Bethleem, quæ est in tribu Zabulon, nominavit.

Ecce Magi ab Oriente, usque, *Venimus adorare eum.*) Magi non propter magicam artem sic nominantur, sed propter aliquam philosophiam, in qua successores Balaam esse creduntur, & propter prophetiam ejus incitati, visa nova stella natum regem quærebant, qui confringere omnes duces alienigenarum prophetatus est ex divino eorum.

Et congregans omnes principes sacerdotum, usque, *in Bethleem Iuda.*) Quòd magis tunc stella non apparuit, quia eos ante ducebat, ad Judæorum factum est damnationem, ut exquisiti ab Herode, locum nativitatis Christi exprimerent, ne ullam excusationem haberent ignorantiæ, post neg ectam fidem: cum ante nativitatem ejus non solum quod nasci debeiet, sed ubi nasciturus esset, demonstrarent. Mysticè autem tres Magi, tres partes mundi significant, Asiam, Africam, Europam, sive humanum genus, quod à tribus filijs Noe seminarium sumpsit.

Et ecce stellam quam viderant in Oriente, antecedebat eos, usque, *Dum veniens staret supra, ubi erat puer*) Porrò hæc stella prophetiam significat, quæ ab initio promissæ benedictionis semini Abrahæ, quasi præteriens Christum venturum esse promisit, usque dum natum, in plenitudine temporis ostendebat.

Videntes autem stellam, gavisi sunt gaudio magno valde.) Id est, intelligentes finitam esse prophetiam inenarrabili gaudio gratulantur, qui de tribus partibus mundi ad fidem Christi conveniunt.

Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus.) Id est, per fidem Ecclesiam ingredientes, Christum cum primitiva ecclesia invenerunt, quæ ex Israelitico populo conversa est ad fidem ejus.

Et procidentes adoraverunt eum.) Nequaquam adorarent, si eum Dominum non crederent. Mysticè autem procidebant populi credentium, & adorabant vera fide & pura confessione.

Et apertis thesauris suis, & reliqua.) In auro regalis dignitas ostenditur Christi: in thure ejus verum sacerdotium: in myrrha mortalitas carnis: aliter: In auro spiritalis sensus, in thure olfactus virtutum, in myrrha mortificatio corporis designatur, quæ quotidie omnia ab ista ecclesia in tribus partibus mundi dispersa Domino offeruntur: alij tres species philosophiæ in his muneribus intelligere volunt: Physicam, Ethicam, Logicam, quas post fidem ad laudem Dei iste mundus obtulit, cum antea inani studio impenderet: alij in auro allegoriam, in myrrha historiam, in thure anagogen dicunt insinuari.

Et responso accepto, usque, *Per aliam viam reversi sunt in regionem suam.*) Regio nostra est paradisus, ad quam per obedientiam reverti debet genus humanum, quod inde per inobedientiam expulsum est. Herodes verò significat diabolum, ad quem redire post acceptam fidem prohibemur.

Ecce Angelus Domini apparuit, usque, *Et secessit in Ægyptum.*) Joseph significat doctores, Maria ecclesiam: Ægyptus verò, quæ tenebræ interpretatur, significat istam gentilitatem: & hæc figura Christi in Ægyptum, significat transitum ejus cum Ecclesia sua de Israelitico populo per prædicatores ad gentes. Herodes verò significat odium Judæorum, qui nomen Christi delere, & credentes in eum perdere cupiebant: sive hæreticos, qui Christum alij in humanitate ejus, alij in divinitate, necnon & in membris suis occidere quærebant: nox verò significat ignorantiam, qua Judæi in errore suo relicti sunt, quando Apostoli lucem fidei gentibus intimabant.

Et erat ibi, usque, *Ex Ægypto vocavi filium meum.*) Obitus Herodis significat finem odij Judæorum, quando ante diem judicij Christus ad Judæos per doctores ultimi temporis revertetur: non quòd gentilitatem relinquat, sed ut in utrisque regnet.

Tunc Herodes videns quomodo illusus esset à Magis.) Verisimile est, quòd postquam Magi nihil renunciaverunt Herodi, eum putasse illos fallacis stellæ visione deceptos, ad se non invento rege nato, erubuisse revertere, & ita timore depulso, aliquod temporis quievisse de persequendo puero: sed pòst rebus divulgatis, quæ in templo factæ dictæque fuerant à Simeone & Anna, sensisse se à magis illusum, ac deinde ad necem Christi cupiens pervenire, non solum in Bethleem, verùm in omnibus circa finibus, sicut

modum

modum in nullo tenuit. Omnes à filio unius noctis usque ad filium duorum annorum occidit. Secundum tempus, quod exquisierat à magis, tractans iniquus rex, quod possibile esset regi Deo nascenti, cui famulabantur sidera cœli in invalidiore ætate anni unius vel duorum puer apparere oculis hominum: & rursus si vellet parvitate corporis celare ætatem naturæ, utrum post annum nativitatis Domini, an duos hanc necem conficeret, non apparet; nisi fortè dicamus, quòd post annum evolutum, & quatuor dies sequentis anni infantes jusserit occidi, ubi dies passionis eorum à Catholica veneratur Ecclesia.

Tunc adimpletum est, usque, *Noluit consolari, quia non sunt.*] Quæritur quomodo Rachel filios Juda, id est, Bethleem, quasi suos ploret, quæ est mater filiorum Benjamin. Sed respondendum est, sive quòd in Bethleem sepulta sit, & inde matris nomen acceperit; sive quòd conjunctæ sunt tribus Juda & Benjamin per occasionem in Bethleem finibus occidendorum puerorum ultra terminos Juda, etiam in Benjamin persecutionem desævisse. Rama non nomen loci est juxta Gabaa, sed interpretatur excelsus, & significat quòd lamentatio percussionis longè sit lateque dispersa. Secundum verò allegoriam Rachel, quæ ovis Dei, sive videns Deum interpretatur, significat Ecclesiam, quæ tota mentis intentione Deum videre cupit: & ipsa est ovis centesima, quam relictis nonaginta novem ovibus, id est, ordinibus Angelorum in cœlo, pastor bonus quærebat in terra. Interfectio parvulorum occisionem significat martyrum Christi, quos Ecclesia plorans, non vult temporalem consolationem accipere, quia ad istud seculum non sunt reversuri, qui semel sunt cum Christo coronati: sive interfectores martyrum deplorat, quos primum in filios habere desiderabat. Et non sunt; id est, ad vitam destinati, sed ad æternam damnationem tendunt.

Defuncto autem Herode.] Hic namque Joseph, Enochi & Heliæ, & prædicatorum novissimi temporis typum tenet, qui à Deo moniti finito odio Judæorum post ingressum gentium ad fidem, Christum Judaico populo prædicabunt.

Audiens autem quòd Archelaus regnaret in Judæa, usque, *Quoniam Nazaræus vocabitur.* Archelai regnum, imperium Antichristi significat in sequacibus suis, quorum se consortio jungere timent veræ fidei prædicatores. Galilæa interpretatur transmigratio perpetrata. Nazareth verò virgultum sive flos: & significat Ecclesiam Catholicam, in qua habitat Christus cum prædicatoribus suis, quæ ab infidelitate ad fidem, à vitiis ad virtutes transmigraverat: & quæ pullulat imperfectione operum, florescitque in virtutibus, per prophetas dicit plurali numero, quod fixum testimonium non posuit de scripturis: nam Nazaræus potest dici sanctus Dei, quia omnes prophetæ sanctum Dei venturum nunciabant.

CAPUT III.

IN diebus illis venit Joannes Baptista, usque, *Appropinquabit enim regnum cœlorum.*] In deserto Judææ dicit, quia sicut illis antè prophetatum est, *Ecce relinquetur domus vestra deserta*: sic in diebus Joannis ex multa parte fuit Judæa deserta, qui revertentibus paulò antè Judæis de captivitate, quæ sub Zorobabel fuit, multi propter uxores & filios in captivitate acceptos, ad terram suam redire nolentes, in peregrinatione remanserunt. Mysticè autem Joannes significat salvatorem, qui prædicabat desertæ Judææ, id est, propter transgressionem legis à Deo derelictæ, regnum appropinquasse dicit: quòd ille appropinquabat qui aditum cœlestis regni hominibus reseravit: sive Ecclesiam futuram esse prædicabat, quæ sæpissimè in scripturis cœlestis regni nomine notatur.

Hic est enim, de quo dictum est per Isaiam Prophetam dicentem, vox clamantis in deserto.] Vox nominatus, quia verbum præcedebat, *Clamantis* id est, Domini per ipsum loquentis, Parate viam Domini. ad hoc enim Vox verbum præibat, ut viam Domini ad cor nostrum per fidem prædicationis sterneret: rectas facite semitas ejus. ad se venienti Domino semitas facit, qui nullum ei obstaculum opponit, quo iter festinantis impediat.

Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum.] Austeritatem vestium ostendebat, quia pœnitentiam prædicabat, eo quòd pœnitentia sit in cilicio & cinere facienda.

Et zonam pelliceam circa lumbos ejus.] Zona pellicea mortificationem carnis, & frenatam luxuriam ostendit fieri debere in pœnitentibus.

Esca autem ejus erat locustæ & mel silvestre.] Locusta modum digiti tenet, & est bona ad manducandum: habet alacrem volatum, sed cito deciduum. hæc ostendit doctrinam Joannis bonam esse obedientibus, opereque eam perficientibus: sed citò veniente eminentiore doctrina Christi ruendam. Porrò mel silvestre folia sunt arboris miræ dulcedinis, quòd doctrinæ Joannis nimiam suavitatem ostendit. Mysticè autem Joannes significat Christum, qui suscepit carnis vestimentum de Judæis, qui certitudine depravatæ legis & pondere peccatorum premebantur. Porro zona pellicea significat mortalitatem assumptæ carnis. Alio sensu significat vestimentum Joannis de pilis camelorum, quod Christus sibi induit, Ecclesiam ex gentilitate conversam ad fidem ejus, quæ aureà culturà idolorum & fœditate vitæ fœtebat. Zona pellicea significat mortificationem membrorum, quæ sunt super terram: locustæ, quæ in maritimis solent manere locis, sed à vento raptæ, & in campum sparsæ, fructus devorant: significant credentes in Christum, qui de infidelitate rapti sancti Spiritus vento, in campum projiciuntur scripturarum, & ibi depasto frumento sensuum & dulcedine allegoriarum, Judæis tantum stipulam carnalis observantiæ relinquunt.

Videns autem multos Pharisæorum & Sadducæorum, venientes, &c.] Pharisæi interpretantur divisi, eo quòd singularem sibi præ cæteris scientiam legis & observantiam mandatorum Dei vendicabant. Sadducæi verò interpretantur justi, qui seipsos justiores esse cæteris jactabant; nolentes accipere prophetias, neque Angelorum officia, neque resurrectionem, nisi tantum quinque libros legis, quasi ab ipso Domino dictatos Moysi. istius hæresis quidam Sadducoauctor esse probatur, à quo derivationem nominis ducunt sequaces ejus.

Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere ab ira ventura?) Vipera enim mortiferum est animal; nam maritus per mortem seminare solet, demerso in guttur fœminæ capite, à quo illa præciso, semen mortiferæ prolis accipit; sed instante partus tempore, comesta matris vulva erumpunt: sic denique Pharisæi & Sadducæi quando perverso dogmate filios perditionis generabant, inprimitus deceptionis semetipsos noxa perdebant.

Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.) Id est, juxta modum culpæ emendare studete, & ne velitis dicere, patrem habemus Abraham: nolite de carnali prosapia Patriarchæ gloriari; quia non qui filii carnis, hi filii sunt Dei, sed qui fide & operibus eum imitari student, hi æstimantur in semine.

Dico autem vobis: quoniam potens est Deus de lapidibus istis, &c.) Lapides enim gentes appellat, qui insensibiles creaturas pro creatore colebant, & qui absque pietate duritiam lapidum possidebant in corde, de quibus Deus spiritale semen Abrahæ excitavit per fidem.

Jam securis ad radicem arborum posita est.) Id est, sententia judicis, qui sicut ferrum quod secat, per manubrium tenetur: ita divinitas in judicio apparens non ad ramos, sed ad radicem posita, facultatem pravis ultra peccandi abscidit.

Omnis ergo arbor, usque, *Et in ignem mittetur.*) Id est, Omnis voluntas, quæ modò fructum bonæ operationis negat, tunc in igne æternæ damnationis, justi judicis sententia excisa, sentiet pœnam.

Ego baptizo vos in aqua, usque, *Fortior me est.*) In pœnitentiam baptizare se dicit, qui potestatem non habuit peccata dimittere: sed tamen profuit cum fide susceptum baptisma Joannis, qui sequenti baptismati Christi præparabat accipientes.

Qui autem post me venturus est, fortior me est.] Fortior est peccata dimittere, qui Deus est & homo, quàm ego qui tantummodo sum simplex homo.

Cujus ego non sum dignus calceamenta portare.] Id est cœlestem ejus nativitatem mihi usurpare, qui de vili semine natus sum. Alter Evangelista dicit, *Non sum dignus, ut solvam corrigia calceamenti ejus.* Mos erat apud Hebræos, ut qui uxorem defuncti propinquus accipere voluisset, alteri jure propinquitatis cedenti, de uno pede calceamentum extrahere debuisset, ejusque domus, discalceati domus vocari consuevit. Sed Joannes, quem Judæi Christum æstimabant, nec falsè sibi nomen sponsi, quod non erat, nec sponsam, quæ alteri debebatur, vindicabat, ne perderet quod erat. Aliter corrigia ligata, mysterium est inenodabile nativitatis Christi, juxta illud propheticum: *Generationem ejus quis enarravit?* cujus solutionis indignum se esse professus est.

Ipse vos baptizabit in spiritu & igni.] Id est, in gratia Spiritus sancti, & remissione peccatorum: sive ignem dicit tribulationem carnis, quia per contritionem carnis peccata post baptisma perpetrata remittuntur.

Cujus ventilabrum, usque, Paleas autem comburet igni inextinguibili.] Manus potentiam significat Christi, in qua est ventilabrum, id est, discretio judicii, & permundat aream Ecclesiæ. paleas autem comburet, id est, leves & instabiles in æternam damnationem mittet.

Tunc venit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo.] Hic ostenditur tempus Ioannis baptismi, in tricesimo fuisse Salvatoris anno, unde nobis opportuna videtur ætas prædicandi, seu sacerdotium accipiendi: in ea David regnum suscepit; & Ezechiel dona prophetiæ promeruit. interrogant aliqui cur Salvator baptisma Ioannis acciperet, qui omnino culpæ contagione carebat. Sed respondendum est, sive ut in se primum susciperet quicquid ad salutem humano generi daret, sive ut baptisma Ioannis à Deo esse comprobaret, sive ut suscepta in se ad diluendas nostrorum scelerum sordes fluenta sanctificaret aquarum.

Ioannes autem prohibebat eum dicens, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me?] Ad se eum venisse expavit, qui per sui spiritus gratiam totius mundi peccatum tulit, & à quo ipse debuit ab originalis peccati contagione mundari, qui à muliere natus culpæ nævo non carebat, sicut scriptum est: *Quid est homo, ut immaculatus sit, & ut mundus appareat natus de muliere.*

Respondens autem Iesus dixit ei: Sine modò, sic enim decet nos implere omnem justitiam; tunc dimisit eum.] Ac si dixisset, Primum me baptiza in aqua, quod præcepi, ut postmodum in spiritu baptizeris, quod quæris: quia sic decet nos omnis justitiæ implendæ exemplum prorogare, ut fideles discant nullum sine baptismo perfectè justum existere, ne despiciant potentes ab humilibus meis baptizari, cum peccata me dimittentem meminerint, caput servi manibus submisisse ad baptizandum.

Baptizatus autem confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cœli, & vidit spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se.] Hæc ergo nobis sunt celebranda mysteria, qui sicut nobis sui corporis intinctu baptisma dedicavit, sic quoque nobis post acceptum baptisma Spiritum sanctum & dari, & cœlestis regni aditum patefactum monstravit, & flammeum gladium, quo Cherub custos primum intercludit, secundus in baptismo extingui manifestavit. Benè Spiritus sanctus in specie columbæ apparuit super Christum, ut suæ naturæ simplicitatem ostenderet, nostræque vitæ post baptisma innocentiam demonstraret; est enim columba à malitia fellis aliena; ita etiam à nobis omnis amaritudo, & ira, & indignatio auferri debet, cum omni malitia; nullum ore vel ungulis lædit, & nos videamus, ne mordentes ab invicem consumamur, & ut manus nostras à rapinis contineamus: super aquas namque sedere fertur, ut providens raptum accipitris umbra declinet in aquis: sic & nos scripturarum fluentis adsedere convenit, quarum speculis edocti antiqui hostis præca vere valeamus insidias. Nec non alienos pullos columba quasi suos nutrire perhibetur; sic denique Christianum non tantum quæ sua, sed quæ aliorum sunt quærere oportet: nam ideo Spiritus sanctus super Salvatorem in specie columbæ apparuit, qui non veniebat ut per zelum peccata puniret, sed adhuc per mansuetudinem tolerarer: in igne verò super simplices homines apparuit, ut eos ad punienda in se peccata spiritalis fervor accenderet, quæ Deus per mansuetudinem vindicare parceret.

Et ecce vox de cœlis dicens, Hic est filius meus, in quo mihi complacui.] Ac si diceretur: In te placitum meum constitui, hoc est qui mihi placet, salutem generis humani. sanctæ verò Trinitatis in baptismo declaratur mysterium, dum filius Dei baptizatur in homine, spiritus Dei descendit in columba, Pater Deus sonat in voce: ut ostenderetur in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti credentes esse baptizandos.

CAPUT IV.

Tunc Iesus ductus est in desertum à spiritu, ut tentaretur à diabolo.] Quod Christus à suo spiritu ductus in desertum locum certaminis voluntate ingreditur, admonet nos, ut accepta in baptismo remissione peccatorum, & gratia Spiritus sancti contra antiqui hostis insidias accingamur, menteque deserentes seculum quasi manna deserti sola æternæ vitæ gaudia discamus esurire.

Et cùm jejunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit. Hoc jejunium quadragesimale antea à Moyse & Helia observatum legimus, & per quod demonstratur Evangelium à lege & Prophetis non discrepare: nec non & hoc jejunio nobis post baptisma omni tempore præsentis seculi sobriè vivendum suggeritur, ut à vitiis & amicitia mundi jejunetur. Porrò jejunium Domini ante passionem, nostrum in se significat laborem: refectio verò ejus post resurrectionem, suam in nobis significat consolationem. Mysticè autem significat esuries Domini, desiderium salutis nostræ.

Et accedens tentator ait illi: Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.] Accessit per assumptam speciem tentandi permissione, qui longè erat voto malitiæ: non enim dedignabatur tentari, qui venerat occidi: & quia ejus mentem delectatio peccati non momordit, ideo omnis illa diabolica tentatio non intus fuit, sed foris. Benè de lapidibus panem facere suasit, ut qui durus est mente, duritiam ostenderet sermone. *Dic*, non fac, dicebat, quia scriptum noverat, *Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux.*

Qui respondens dixit, Scriptum est, non in solo pane vivit homo.] Qui sicut corpus terreno vivit cibo, sic anima Dei verbo, quod de ejus ore procedit, dum suæ voluntatis consilium per sacras scripturas revelare voluerit nostræ fragilitati. Quòd autem tentatus per sententias scripturarum Diabolo respondit, exempla nobis humilitatis dedit: ut quoties à pravis hominibus aliquid patimur, ad doctrinam magis quam ad vindictam excitemur.

Tunc adsumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, & statuit eum supra pinnaculum templi.] Non ista assumptio ex imbecillitate venit Salvatoris, sed de superbia inimici: quia voluntatem Salvatoris putavit necessitatem. Sancta civitas, Hierusalem est, ubi unius Dei cultus erat, & observatio legis Moysi: pinnaculum autem summitas est templi, quod in superioribus æquale erat, sicut mos est in Ægypto & Palæstina domus ædificare.

Et dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsum.] In omnibus suis tentationibus hoc agit diabolus, ut intelligat si filius Dei sit: sed Dominus responsionem sic temperat, ut eum ambiguum relinquat. nam hic ostenditur, quòd diabolus, qui omnes cadere vult, persuadere potest, sed præcipitare non potest: & quemadmodum Dominus super pinnaculum poni voluit, sed ad ejus imperium deorsum mitti voluit: ita decet ut nos, si quis suadet viam veritatis ascendere, obtemperemus. si autem vult nos ad ima de altitudine virtutum præcipitare, non illum audiamus.

Scriptum est enim, quia Angelis suis, & reliqua.] Hæc pro-

phetia est de viro justo, sed malè interpretatur diabolus scripturas, dum ad Christum de Angelorum auxilio quasi infirmum loquitur, & tacet, quod de se loquitur ita: *Super aspidem & basiliscum ambulabis.*

Ait illi Iesus: Rursus scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum.] Notandum quòd necessaria testimonia tantum de Deuteronomio protulerit, ut secundæ legis Sacramenta monstraret. hujus ergo rei exemplum præbuit hic verbis, & postea factis, dum sævientes in se Judæos fugiendo ac latendo devitabat: ut humana disceret infirmitas, ne tentare Deum audeat, quando habet quid faciat, ut quod cavere oportet evadat.

Iterum adsumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, usque, *Et gloriam eorum.*] Mysticè mons iste superbiam diaboli significat, qua ipse deceptus est, & alios decipere gestit, & ostendit ei omnia regna mundi. Non ergo ei amplificare poterat visum, aut ignotum aliquid ostendere, sed vanitatem pompæ mundanæ, quam ipse quasi speciosam diligebat, & ideò in amorem Christo venire desiderabat, aliter, *Ostendit ei omnia regna mundi*: id est, homines hujus seculi, quorum alii propter fornicationem, alii propter avaritiam decepti, à diabolo reguntur in mundo.

Et dixit illi: Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me.] Antiquus hostis contra primum hominem tribus tentationibus se erexit, id est, gula, vana gloria & avaritia; iisdem vitiis secundum vincere tentavit, Gula cum dixerat: *Dic, ut lapides isti panes fiant.* vana gloria, cum dixit: *Mitte te deorsum*, avaritia, quando dixit: *Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me.* sed eo modo à secundo victus excessit, quo se primum vicisse gloriabatur.

Tunc dicit ei Iesus, Vade satanas.] Subauditur in æternam damnationem. si autem secundum aliud exemplar quis voluerit legere, *Vade retrò satanas*: potest ita sentire, quòd retro anteriora tempora respiciat, quibus sibi reum diabolus tenebat mundum. quasi Dominus diceret: Attende retrò, quando decepisti primum hominem, & posteros ejus per varios idolorum cultus deludebas, & sufficiat tibi usque huc: nunc autem non solum me subvertere non valebis, sed à potestate, quam te habere plaudebas per me projiceris. Satanas interpretatur adversarius sive transgressor: & rectè retrorsum vadit, quia inimicus est veritatis, atque transgressor omnis justitiæ.

Scriptum est enim, Dominum Deum adorabis, & illi soli servies.] Fortè quærit aliquis, cur hic præceptum sit soli Deo servire, cum Apostolus dicat, *Per charitatem servite invicem.* sed facilè patet: nam Græca lingua servitus duobus modis solet appellari, & diversa significatione: dulia dicitur servitus communis Deo vel homini, sive cuilibet naturæ; latria verò vocatur servitus, quæ est soli divinitatis cultui debita, & cum nulla est participanda creatura. jubemur per charitatem servire invicem, quod Græcè duleum dicitur. jubemur uni Deo servire, quod est Græcè latreum.

Tunc reliquit eum diabolus, & ecce Angeli accesserunt.] Diabolus tentat, ut humana infirmitas ostendatur, Angeli ministrant, ut victoris divinitas comprobetur. Cognoscamus igitur in illo curam nostram, quia nisi hunc diabolus hominem cerneret, non tentaret. Veneremur in illo divinitatem suam, quia nisi Deus super omnia existeret, ei nullo modo Angeli ministrarent.

Cum autem audisset Iesus, quòd Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam.] Marcus dicit, *Postea autem cum traditus esset Ioannes* (in carcerem) *venit Iesus in Galilæam*: Lucas verò de tradito Joanne nihil dixit, sed ita narrationem suam contexit. *Et consummata*, inquit, *tentatione, diabolus recessit ab eo usque ad tempus. & regressus est Iesus in virtute Spiritus in Galilæam.* quod tamen secundum Evangelistam Joannem non continuò factum manifestatur, cum dicit: Antequam Joannes Baptista missus esset in carcerem, Jesum in Galilæam isse. & hinc post vinum de aqua factum ad Capharnaum descendisse cum matre & discipulis, & sic Hierusalem ascendisse, & post aliqua Joannem in Ennon baptizasse. In his verò constat quatuor Evangelistas non contraria Evangelio Joannis narrasse, sed post baptisma primum ejus adventum in Galilæam, quando illic de aqua vinum fecit, prætermisisse.

Et relicta civitate Nazareth, venit & habitavit in Capharnaum maritimam in finibus Zabulon & Nephtalim.] Nazareth viculus est in Galilæa juxta montem Thabor, unde & Dominus Salvator noster Nazaræus vocatus est: Capharnaum verò oppidum est juxta stagnum Gennesar in Galilæa gentium, in finibus Zabulon. Mysticè autem, quod tradito Joanne Jesus incipit prædicare, significat quod cessante lege, consequenter oritur Evangelium. Nazareth interpretatur virgultum ejus, sive flos: & significat florem figurarum, quæ sub lege imperfectæ manebant, quibus relictis Jesus Christus transgreditur ad Capharnaum, quod interpretatur villa pulcherrima, sive ager pinguedinis, vel villa consolationis: & docet nos, ad fructum spiritalis doctrinæ, qui in Evangelio est transire; in sancta quippe Ecclesia, quæ est villa pulcherrima in decore virtutum, & ager pinguedinis in opulentia bonorum operum, & abundantia charitatis, & villa consolationis in sanctarum scripturarum solatio & spe futurorum habitans, Salvator per doctores suos prædicat quotidie Evangelium. Hæc benè maritima dicitur, quod juxta mare mundi posita persecutionum fluctibus tunditur, & tamen undis voluptatum mersos retibus Evangelii liberare non cessat. Quæ in finibus Zabulon, quod est habitaculum fortitudinis posita est, & Nephtalim, quòd est dilatatio, quod in medio gentium ad dilatandum fortiter verbum Dei consistit, atque credentibus refugium protectionis impendit.

Vt adimpleretur quod dictum est per Prophetam Esaiam, Terra Zabulon & terra Nephtalim, usque, *Lux orta est eis.*] Duæ sunt Galilææ: alia trans-Jordanem, in qua viginti civitates Salomon dedit Hiram regi Tyrorum in sorte tribus Nephtalim. Alia juxta stagnum Genesaret in tribu Zabulon circa Tyberiadem, ad cujus distinctionem trans-Jordanem dicit Galilææ gentium, & reliqua.

Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.] Sancta Ecclesia de pristinis erroribus ablata, spiritalis Galilæa, id est, transmigratio facta est, quæ prius ritu gentili in umbra mortis, id est, carnali luxu conversata est Christo venienti lucem Evangelii recepit.

Exinde cœpit Iesus prædicare & dicere, Pœnitentiam agite, adpropinquabit enim regnum cœlorum.] Quod eadem prædicat, quæ antea Joannes dixerat, ostendit eis, Dei filium se esse, cujus Propheta fuit Joannes.

Ambulans autem juxta mare Galilææ vidit duos fratres Simonem, qui vocatur Petrus, & Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare; erant enim piscatores.] Id est, incarnatus est Dominus in mari istius mundi: spiritales vidit piscatores, quos ante constitutionem mundi ad opus prædicationis aptos præscivit. Simon interpretatur obediens, Petrus agnoscens, Andreas virilis. & hoc benè ad doctorum personam convenit, quia hi solummodo ad opus magisterii habiles sunt, qui sapientiæ lumine illustrantur ad cognoscendum, & benè operantes Dei mandatis obediunt, & hoc aliis ad sciendum faciendumque viriliter suggerunt.

Et ait illis, Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum.] Quòd autem secundum Joannem Evangelistam Andreas ad testimonium Joannis Baptistæ Dominum juxta Jordanem esse secutus dicitur, & Petrus nomen accepisse, & Philippus vocatus esse, cæteri tres Evangelistæ vocatos dicunt de piscatione: ita intelligendum, non eos statim inseparabiliter illi adhæsisse, sed tantum quis esset agnovisse, eumque admirantes ad propria remeasse.

At illi continuò relictis retibus suis secuti sunt eum.] Forsitan dicit aliquis, Quid uterque dimisit piscator, qui penè nihil habuit: sed pensare debemus, quia multum reliquit, qui desideria habendi recusavit.

Et procedens inde, vidit alios duos fratres Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem ejus in navi cum Zebedæo patre eorum reficientes retia sua, & vocavit eos.] Quæri autem potest, quomodo primum binos vocaverit, & post paulum alios duos, sicut narrant Matthæus & Marcus: cum Lucas dicat, Petri socios fuisse filios Zebedæi, & ab eo vocatos ad adjuvandum extrahere retia expletis naviculis in ipsa pi-

scium captura, & Dominum Petro dixisse, *Ex hoc jam eris homines capiens:* & sic illos adductis in terram navibus, Dominum fuisse pariter secutos. Unde intelligendum est, hoc primò factum esse, quod Lucas insinuat: nec tunc eos à Domino vocatos, sed tantum Petro prædictum fuisse, quod homines esset capturus: & postea fieret, quod Matthæus & Marcus narrant, binos & binos fuisse vocatos, ut sequerentur Dominum.

Illi autem statim relictis retibus & Patre, secuti sunt eum.] Isti quatuor discipuli duos significant populos, de amore & solicitudinibus hujus sæculi ad spiritale studium per gratiam Dei vocatos. nam Petrus & Jacobus significant Judæos fideles, cognoscentes Dominum, supplantantesque vitia: Andreas verò & Joannes significant gentes, viriliter credentes in Christum, & gratia Dei salvatos. duæ namque naves duas Ecclesias ex circumcisione & præputio significant vocatas: retia, prædicationem Evangelii: mare quoque mundum: pisces, homines voluptatibus mundi submersos, & carnali sapientia deditos: portus finem præsentis. Zebedæus interpretatur fluens. & significat labentium rerum instabilitatem. Moraliter autem quatuor nomina in se unusquisque fidelis potest habere, si illa in quatuor virtutibus studuerit ostendere. est Simon Petrus, cum agnoscit per prudentiam peccata, & his deletis per mandatorum Dei fortem obedientiam, pœnarum evadit injuriam. Andreas verò cum viriliter per temperantiam sustinet tentationes: Jacob autem non fictè vocatur, qui supplantando per fortitudinem vitia vincit: & convenienter Joannes, id est, gratia Dei nominari potest, cum per justitiam creatoris mandata impleverit, & tamen sibi inde nihil tribuerit, sed Deo.

Et circuibat Iesus totam Galilæam, docens in Synagogis eorum, & prædicans Evangelium regni, & sanans omnem languorem & omnem infirmitatem in populo.] Ut suo exemplo studiosos impigrosque doceret esse debere magistros, & verbum Dei sine personarum acceptione ministrare: in Synagogis eorum, ut in conventiculis multorum non inanes fabulas, sed quæ ad utilitatem proficiant audientium, prædicarent. Sanans omnem languorem corporum, & infirmitatem animarum, præbens nobis exemplum, ut in spiritalibus & corporalibus prompti simus ad præstandum proximis nostris solatium.

Et abiit opinio ejus in totam Syriam.] Quæ generaliter dicitur omnis regio à flumine Eufrate, usque ad mare magnum, & à Cappadocia & Armenia usque ad Ægyptum: habens in se tres provincias maximas, Commagenam, Phœniciam, & Palestinam, in qua gens Judæorum habitat.

Et obtulerunt ei omnes malè habentes variis languoribus, usque, *Lunaticos & paralyticos, & curavit eos.*] Lunatici dicuntur, quorum dolor in accensione lunæ crescebat, non quòd inde verè fieret, sed ob dæmonum fallaciam, ut hac creaturæ infamia in creatoris redundaret blasphemiam. Paralytici sunt, qui vigore sunt corporis destituti: nam paralysis Græcè, dissolutio dicitur Latinè. Mysticè Galilæa, quæ volubilis sive rota interpretatur, & Syria, quæ sublimitatem sonat, hunc mundum significant, qui licet se in sublime erigat, tamen ad defectum vergit, & ad ima rotatur: & fama ejus per totum orbem est dispersa: ut, *In omnem terram exiit sonus eorum.* tunc quoque curati sunt dæmoniaci, id est, gentiles ad fidem conversi idola relinquebant, nec non lunatici & paralytici sanati sunt, id est, instabiles, & per varios errores nutantes confortabantur. unde subditur:

Et secuta sunt eum turbæ multæ de Galilæa & Decapoli, & reliqua.] Decapolis regio est decem urbium trans Jordanem ad orientem circa Hippum. benè autem dicuntur turbæ eum fuisse secutæ, quia postquam cognitio nominis ejus usque ad fines terræ pervenit, ex omni natione turba fidelium secuta est vestigia mandatorum ejus.

CAPUT V.

Videns autem Iesus turbas ascendit in montem, & cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus, & aperiens os suum, docebat eos dicens.] Nam Lucas narrat eum in montem ascendisse, & illic in oratione pernoctasse: & cum dies sit factus, quòd duodecim de discipulis suis eligeret, quos & Apostolos nominaret; & post descensum de monte, quòd in loco campestri turbis stando prædicaret: quod ita potest intelligi, quòd in aliqua excelsiore montis parte esset primò cum duodecim electis discipulis, ac deinde non de monte, sed de ipsius celsitudine cum iis descendisset in locum campestrem, quasi in latus montis. & hic stetisset, donec turbæ congregarentur ad eum, & post consederet, & accedentibus discipulis & præsentibus turbis unum sermonem haberet, quem Matthæus Lucasque narraverunt. Mysticè in montem ascendit, qui majora præcepta justitiæ commendare voluit; & cum sedisset, utique in forma servi apparuisset, accesserunt discipuli devotione animi, & pietate fidei, ut montes æternales susciperent pacis justitiam populo propinandam. Apertio oris longitudinem sermonis, sive manifestationem doctrinæ demonstrat.

Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.] Id est, voluntaria paupertate humiles: nam istas beatitudines Esaias enumeravit alio ordine, sed eodem sensu. & istis congruit Spiritus timoris secundum Esaiam, quia per humilitatem regnum adquiritur, quod propter superbiam dimitti videbatur.

Beati mites.] Utique qui improbitatis amaritudine cedunt, possidebunt terram non maledictionis spinam germinantem, sed animam sine defectu pascentem, quibus congruit Spiritus pietatis, quia se conformant obediendo divinis scripturis.

Beati qui lugent.] Videlicet non communi luctu secularis tristitiæ, sed secundum Deum pœnitentiæ peccatorum instinctu, vel etiam æternæ damnationis metu, aut amore cœlestium desideriorum, seu per compassionem proximorum, quia æterna lætitia consolabuntur. sunt namque lachrymæ his quatuor speciebus distinctæ: sunt humidæ ad abluenda peccata, & restituendum perditum baptismum: sunt salsæ & amaræ ad restringendam carnis luxuriam: sunt calidæ contra frigus infidelitatis, & ad accendendum ardorem charitatis: sunt puræ ad restituendam vitæ munditiam. horum est Spiritus scientiæ, & meritò, quia semetipsos in sacris scripturis didicerunt esse lugendos.

Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam.] Id est, qui tota mente impleri pastum justitiæ desiderant, & studio perseverandi in eo sitiunt, infastidiosa refectione saturabuntur. quibus congruit Spiritus fortitudinis, id est, sine pigritia & defectu boni operis.

Beati misericordes.] Misericordes sunt, qui semetipsis benefaciendo consulunt, & corrigendis proximis diligentiam impendunt, ut à misericorde judice misericordiam consequantur æternam. quorum est Spiritus consilii, quo sibi & aliis consulere non desistunt.

Beati mundo corde.] Id est, simpliciter Deum quærentes, & nihil amaritudinis habentes, tota vanitate vacantes, & sincero amore Deum contemplantes: horum est Spiritus intellectus, quia eorum aspectui sapientiæ thesaurus patet.

Beati pacifici.] Utique quorum caro adversus Spiritum non concupiscit, & alios pacificando invicem, etiam cum his pacem habere desiderant, qui oderunt pacem: & sic meritò filii Dei vocabuntur, in quibus Deo nihil contrarium invenitur. ad hos enim refertur Spiritus sapientiæ, quia eorum rationi cuncta obtemperant, & ipsa ratio subjicitur Deo, octava utique sententia, qua dicitur:

Beati qui persecutionem patiuntur.] Ad Domini resurrectionem pertinere videtur, quia septimo die, hoc est, sabbato transeunte, & octava die quasi capite dierũ redeunte, caput surrexit Ecclesiæ devicto persecutionis labore; septenario namque numero septempliciter multiplicato, quadraginta octo efficiuntur, cui uni utique octava, & capite dierum seculi addito, quinquaginta reperiuntur: unde & nos utique Spiritus sancti gratia & remissione peccatorum accepta, in cœlorum regnum inducimur, ubi hæreditatem accipimus, consolamur & pascimur, misericordiam

conse-

consequimur, & mundamur & pacificamur. ut jam post transactam septimanam hujus seculi vitam inveniemus resurgentes futuram. & sic fit, ut qui primus erat dies labentis vitæ, fiat tunc primus æternæ.

Beati estis cum vobis maledixerint homines, usque. *Mentientes propter me*) Superiores autem sententias generaliter digesserat usque ad octavam: inde jam cœpit loqui, præsentes compellans. quamvis non solum ad eos ista pertineant, qui præsentes audiebant, sed etiam ad illos, qui absentes vel post futuri erant, sicut superius dicta. in quibus non dixit, *Vestrum est regnum cælorum*, aut *vos possidebitis*: sed ipsi ad eos pertinebant tantum, quibus præsentialiter loquebatur. sed ideò maximè ad eos apostropham facit præsentibus loquens, quia intimare eis volebat dignitatem gradus eorum prædicens passiones, quas pro nomine ejus passi erant.

Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.) Qui vanam sequitur gloriam, hoc implere non potest ut laceratus infamiæ opprobriis exultet in Domino: sicut scriptum est, *Ne quæras gloriam, & non dolebis cum ingloriosus fueris.* nos gaudere debemus ut nobis præparetur merces in cœlestibus.

Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.) Benè exhortatus est eos exemplo Prophetarum, qui timore persecutionis non defecerunt à prædicatione veritatis.

Vos estis sal terræ) In terra humana natura, in sale sapientia verbi significatur. Salis enim natura terra efficitur infructuosa, unde quasdam urbes legimus victorum ira sale seminatas: & hoc convenit Apostolicæ doctrinæ, ut sale sapientiæ compescat in terra humanæ carnis luxum sæculi, aut fœditatem vitiorum germinare.

Quod si sal evanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultrà, nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus) id est, Si vos, per quos condiendi sunt populi, propter metum persecutionum aut errorem, amiseritis regna cœlorum, extra Ecclesiam positi inimicorum opprobria sustinetis non dubium.

Vos estis lux mundi.) Id est, Vos quia vera luce illuminati estis, lux eis, qui in mundo sunt, esse debetis. *Non potest civitas abscondi supra montem posita*, id est, Apostolica doctrina super Christum fundata, sive Ecclesia super Christum ex multis gentibus fidei unitate constructa, & charitatis bitumine conglutinata, quæ fit tuta intrantibus, & laboriosa adeuntibus: habitatores custodit, & omnes inimicos secludit.

Neque accendunt lucernam, & reliqua.) Sub modio ergo lucernam ponit, quisque lucem doctrinæ commodis temporalibus obscurat & regit: super candelabrum verò, qui se ita ministerio Dei subjicit, ut superior sit doctrina veritatis, quàm servitus corporis. aliter Salvator accendit lucernam, qui humanæ testam naturæ, flamma suæ divinitatis implevit, & hanc super candelabrum, id est, Ecclesiam posuit, quod in frontibus nostris fidem suæ incarnationis fixit. Quæ lucerna non potuit sub modio poni, id est, sub mensura legis includi: nec in sola Judæa, sed in universo illuxit orbe.

Sic luceat lux vestra coram hominibus, & reliqua. Quia expedit unicuique per opera bona placere Deo, & non hominum falso favore gaudere.

Nolite putare quòd veni solvere legem aut Prophetas: non veni solvere, sed implere.) Implere venit, quæ imperfecta fuerant, iram tollens, & talionis vicem excludens, & occultam mentis concupiscentiam prohibens.

Amen quippe dico vobis, donec transeat cœlum & terra, jota unum aut unus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.) Hæc enim transeunt, quando mutantur in melius. jota verò, quæ est cæteris literis minor, & apex, quæ est ejus summa portiuncula, ostendunt quod vel minima legis præcepta ad perfectum perducuntur, & quia omnia legis Sacramenta plena sunt spiritus. Aptè autem jota Græcum, & non Joth posuit Hebræum, quia jota in numero decem exprimit, & Decalogum legis enumerat, cujus quidem apex & perfectio Evangelium est.

Qui enim solverit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum, & reliqua.) Minimum est mors crucis, & qui secundum id quod solverit, alios docuerit, & non secundum id quod invenit & legit, *minimus vocabitur in regno cælorum*: vel fortasse ibi non erit, ubi nisi magni esse non possunt. Potest & moraliter accipi, quia quamvis in semetipsa scriptura solvi non possit, tamen qui non implet Dei mandatum in semetipso, solvit & fit despectissimus in Ecclesia sanctorum.

Dico enim vobis, quòd nisi abundaverit justitia vestra plus quàm scribarum & Pharisæorum, & reliqua.) Id est, Nisi non solum illa minima legis præcepta impleveritis, quod est justitia Pharisæorum, ut non occidant: sed etiam ista quæ à me adduntur, quod est justitia eorum, qui regnum Dei intraturi sunt, ut non irascantur, cœleste regnum intrare idonei non estis.

Audistis quia dictum antiquis est, non occides, &c.) In quibusdam codicibus additur ita: *Qui irascitur sine causa*, sed radendum est: quia ira viri justitiam Dei non operatur.

Qui autem dixerit racha, reus est concilio.) Racha est Hebræum verbum, id est, inanis aut vacuus: & interpretatur cenos, quem nos vulgata injuria absque cerebro possumus nuncupare. quo ergo elogio stultitiæ denotari potest, qui fideliter Deum credit, & Christum Dei sapientiam noverit.

Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.) Magni piaculi periculum est, quem Deus appellaverit salem, & stultorum intelligentiam salientem, contumelia infatuari sensus lacessere, vel maledicto stultitiæ exasperare. Istiusmodi ergo æterni ignis pabulum erit. Gradus itaque sunt in istis peccatis à levioribus ad graviora, donec ad gehennam ignis veniatur. Nam in judicio adhuc defensioni locus datur, dum adhuc motus comprimitur corde conceptus: in concilio autem cum jam vox indignantis erupit, non cum ipso reo agitur, utrum damnandus sit, sed inter judicantes confertur, quo supplicio culpabilis damnetur. Gehennæ verò ignis certa est damnatio, & pœna damnati. isti ergo gradus, quibus modis invisibiliter exhibeantur animarum meritis, quis dicere potest? Nomen gehennam traxisse putant à valle idolis consecrata, juxta murum Hierusalem olim cadaveribus mortuorum repleta, quam & Josue Rex contaminasse in Regum libro legitur.

Si ergo offers munus tuum ad altare, & reliqua.) Istud secundum literam fieri potest, si præsens est frater, qui habeat aliquid adversum nos, id est, quem nos læsimus: nam nos adversus illum habemus. si nos ille læserit, ubi opus non est à faciente injuriam, veniam postulare: sed tantum ut dimittas, sicut tibi à Deo commissa cupis dimitti. Spiritaliter ergo cogimur intelligere fidem esse altare in templo Dei, quod nos sumus, super quod spiritale donum sive Prophetia sive oratio, sive aliud aliquid, quod Deo benè benè offeratur, aliter acceptum non erit, nisi fidei puritate fulciatur: & si in mentem venit, ut adversus fratrem aliquid habeamus, necesse est ut coram Deo chara cogitatione ad fratrem recurramus celerrimo dilectionis affectu, atque intentionem inde revocantes, cœptum munus perficiamus.

Esto consentiens adversario tuo, usque. *Donec reddas novissimum quadrantem.*

Judicem intellige Christum, ministrum verò Angelum: carcerem, pœnas tenebrarum. quadrans hic in alio loco duo minuta, non quòd dissonent Evangelia, sed quòd unus quadrans duos habeat minutos nummos. Pars distinctorum membrorum hujus mundi terra invenitur, ideò dicit novissimum quadrantem, id est, terrena peccata: & quod dicit, *Donec solvas*, pro infinito ponitur. sicut alibi: *Donec ponam inimicos tuos.* Adversarium autem cui jubemur consentire, alii diabolum, alii carnem, alii Deum, alii præceptum Dei intelligere voluerunt: non ut persuasionibus diaboli aut carnis obedire debeamus, quibus in baptismo abrenunciamus, sed benevoli erga illos esse jubemur, resistendo, ne obtemperantes ultionem eis deceptionis eorum accumulemus.

Audistis quod dictum est antiquis, non mœchaberis, usque, *Jam mœchatus est eam in corde suo.*

accepta,in quantum ea quæ ab illo percipiuntur, implemus,efficimur filii Dei.Ortum solem dicit super bonos& malos:Christum,solem justitiæ: pluviam, doctrinam veritatis,quia bonis & malis apparuit, & est evangelizatus Christus.

Si enim diligitis eos qui vos diligunt, usque, *Nonne Ethnici hoc faciunt?*

Publicani quidem apud eos Romani exactores dicuntur,qui vectigalia vel publica sæculi lucra sectantur: nam ἔθνος Græcè,gens dicitur Latinè.Ideo gentiles ethnici dicuntur,qui sunt tales ut fuerunt geniti.Et hujus sententiæ sensus est talis:Si ergo ethnici & publicani sunt erga amatores suos natura duce benefici, quantum vos dilectione latiores debebitis etiam non amantes amplecti:quia quibus est gradus professionis eximior,necesse est ut sit cura virtutis uberior.

Estote ergo vos perfecti sicut & pater vester cælestis perfectus est.) Sine dilectione inimicorum quis superius dicta potest implere. Perfectio namque misericordiæ, qua plurimum consulitur laboranti animæ, ultra dilectionem inimici porrigi non potest: & ideo sic clauditur, *Estote ergo perfecti*,& reliqua.Ita tamen ut Deus intelligatur perfectus tanquam Deus,& anima perfecta tanquam anima. Gradum ergo quendam ascendit,qui proximum diligit: sed benevolentiam perficiet,qui eam præcepto ad inimici dilectionem perduxerit:nam quod in lege scriptum est,*Odiis inimicum tuum*: non est accipienda vox jubentis jusso, sed permittentis infirmo.

C A P U T VI.

ATtendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis.

Ac si diceret:Cavete ne laudem ab hominibus quæratis,& ob hoc fructu privemini mercedis:unde subditur,

Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui est in cælis.)Qui enim inanem vulgi favorem sequitur,hoc illi pro mercede deputabitur, & ob hoc ab æterni Regis nuptiis, pulsans januas repellitur, quia hic eum amare non probatur.

Cum ergo facis eleemosynam,noli tuba canere, *& reliqua*) Manifestum est,hypocritas esse,qui se justos simulant, & non exhibent: & proinde à Deo cordis inspectore non aliud accipiunt nisi fallaciæ supplicium.

Te autem faciente eleemosynam,usque, *Et Pater tuus,qui videt in abscondo,reddet tibi.*

Videtur enim humanæ laudis delectatio in sinistra significari,& in dextera intentio implendi præcepta divina.Et quid est eleemosyna in abscondo, nisi in ipsa bona conscientia,quæ humanis oculis demonstrari non potest, quæ & efficitur in voluntate bona, quamvis non sit quod tribuatur in pecunia:nam in his solet sinistra operari, qui eam non intus,sed foris faciunt.

Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, usque, *Receperunt mercedem suam.*) Angeli platearum sunt,ubi via per transversum alterius viæ tendit, & quadrivium reddit. Non enim te videri ab hominibus alicubi orantè nefas est, sed propter hoc agere,ut laudandus ab hominibus videaris.

Tu autem cum orabis,intra in cubiculum tuum,usque, *Pater tuus qui videt in abscondo,reddet tibi.*

Id est, revertere in mundam cordis conscientiam de visibilibus ad orandum invisibilem Dominum,& claude ostium carnalium & phantasmatum: turbis, quæ obstrepunt in cogitatione resiste, ut intimo corde ad Patrem spiritalis dirigatur oratio.

Orantes autem nolite multum loqui,usque, *Nolite ergo adsimilari eis.*)Ethnici ergo sicut hominem judicem, ita Deum verbis arbitrantur in sententiam trahi:& ideo putant se in multiloquio suo exaudiri.

Sic enim Pater vester quid opus sit vobis, *antequam petatis eum.*) Consurgit enim hoc loco quædam hæresis Philosophorum,qui dicunt: Si Deus antequam petamus, scit quibus indigemus, frustra scienti loquimur. Quibus respondendum est,non nos esse narratores, sed rogatores.Aliud est narrare, aliud scientem miserabiliter exorare.

Pater noster,qui es in cælis.) Id est,in sanctis & justis,quibus dicitur,*Templum Dei sanctum est,quod estis vos.*

Sanctificetur nomen tuum.) Quomodo sanctificetur ab hominibus nomen Domini, quod semper est sanctum,rogamus:quod nomen Domini sanctum in hoc sæculo ostendatur,ut nos qui in baptismo sanctificati sumus,in eo perseveremus.Et hoc quotidianum opus est, ut imploremus sanctificationem,qui quotidie delinquimus.

Adveniat regnum tuum.)Quando enim Deus non regnat, aut quando apud eum incipit,quod semper fuit,&esse non desinit. Nostrum quidem regnum petimus à Deo nobis promissum,& Christi passione quæsitum, ut qui in sæculo ante servivimus, postmodum Christo dominante regnemus:ut, *Venite benedicti*,& reliqua.

Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra.) Id est, sicut est in Angelis voluntas tua,qui sunt in cœlis,ita fiat in hominibus,qui sunt in terra,ut nulla miseria impediente eandem apud te beatitudinem adquirant. Aliter,sicut justi faciunt voluntatem tuam,ita&peccatores ad te convertantur.Sive cœlum & terram,corpus & animam accipimus.

Fiat voluntas tua.) Ut hoc ut sicut corde condelectamur legi Dei secundum interiorem hominem, ita corpus nullis terrenis voluptatibus immutatum huic delectationi adversetur.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.) Panis quotidianus aut pro omnibus hujus vitæ necessitatibus dictus est, aut pro Sacramento corporis Christi, quod quotidiè accipimus, & ne moveant quæstionem aliqui, qui non communicent quotidie Sacramento Christi: restat ut panem quotidianum intelligamus divina præcepta, quæ quotidie meditari oportet,& operari.

Et dimitte nobis, & reliqua.) Salubriter enim quod peccatores sumus, admonemur, qui pro peccatis orare compellimur.Qui orare nos pro debitis & peccatis docuit,paternam misericordiam promisit,&veniam secuturam adjunxit,& certa nos sponsione constringens,ut non aliter à Deo,cui debitores sumus, veniam petamus,quam sicut debitoribus nostris dimittimus:in qua pactione si mentimur,totius orationis nullus est fructus.

Et ne nos inducas in tentationem.) Non enim per seipsum inducit Deus,sed induci patitur, quem suo auxilio deseruerit.Et ideo non hic oratur,ut non tentemur,sed ut in tentationem non inferamur.Aliud namque est in tentationem induci,aliud tentari.Sine tentatione nullus esse probatus potest,ideò non orat cui necesse est igne examinare, ut igne non contingatur,sed ut non exuratur.

Sed libera nos à malo.) Videlicet, ut ab omnibus quæ diabolus & mundus operantur, securi stemus ac tuti: ut autem nulla omnino timeatur tentatio, non hic in præsenti sperandum est fieri posse, quia hæc beatitudo hic inchoatur,& in futuro perficietur. *Amen* autem,quod in fine scribitur,signaculum est Dominicæ orationis,quod Aquila interpretatus est. *fideliter*:& nos verè possumus dicere, significare totius orationis istius purissimam veritatem, & indubitanter omnia illis conferri à Domino, quæ ritè postulant, si conditionis ultimæ pactum servare non negligunt.

Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum,usque, *Nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.*

Si non dimiseritis hominibus ait,quasi non sint homines,qui dimittunt,id est,non humani neque terreni. Unde scriptum est,*Ego dixi,dii estis*,& reliqua.Vos autem sicut homines moriemini.Ad eos dicitur, qui propter peccata homines ex diis esse meruerunt.

Cum autem jejunatis,nolite fieri sicut hypocritæ tristes.Exterminant enim facies suas, *ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis,quia receperunt mercedem suam.*

His verbis intentio nostra ad interiora gaudia dirigi docetur, ne foris quærentes mercedem, huic sæculo conformemur. Quod dicit, *Exterminant*,non est scripturæ tritum.Exules quoque exterminantur, qui extra terminos mittuntur.Pro hoc ergo sermone semper accipere

solemus, demoliuntur, quod hypocritæ facere solent, ut tristitiam & luctum forti animo lætanti in vultu simulent. Hoc capitulo intelligitur, quòd non solùm in mundi pompa, sed etiam in sordibus luctuosis solet esse jactantia.

Tu autem cùm jejunas, unge caput tuum oleo, & faciem tuam lava, usque: *Et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi in propatulo.*

Palæstini autem, quorum hoc more loquitur, festis diebus solent capita oleo perungere: & nobis præcipit, ut virtutes exercentes, non oleo peccatoris, sed exultationis festivos nos ostendamus, & principale cordis nostri oleo perungamus spiritali.

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, usque: *Et ubi fures non effodiunt, nec furantur.)*

Per tres species adversitatis, hoc est, æruginis, tineæ, & furum, omne vetat avaritiæ genus, & reprehendit: quia aliæ res sunt, quas rubigo obfuscat vel consumit: ut est aurum, argentum, & cætera metalla. Aliæ quæ à vermibus vel putredine dissolvuntur: ut sunt vestes, vasa lignea, quæ carie dispereunt. Aliæ per fures auferuntur: ut sunt gemmæ, lapides pretiosi, quamvis aliâ sorde non possunt consumi, & ita nulla res semper illæsa durare potest. Undè dicitur: *Omne opus electum justificabitur, & qui operatur illud, honorabitur in illo: & omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui operatur illud, peribit cum ipso.* Allegoricè ærugo superbiam significat, quæ ubi fuerit, spiritalium donorum thesaurum dissipat, & virtutum decorem obfuscat. Tinea autem invidiam designat, quæ latenter corrodens studium bonum, & unitatis pactionem demoliri non cessat. Fures namq; sunt dæmones & hæretici, semper ad hoc intenti, ut spiritales thesauros habentes deprædentur, & onustos ornamentis virtutum spolient. Alio sensu, omnis namque res sordescit, cùm inferiori miscetur naturæ. Sic & animus noster terrenorum cupiditate sordescit, quamvis terra munda sit in suo ordine: in spiritalium verò desiderio mundus perseverat, quia quæcunque cœlestia sunt, munda sunt.

Ubi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.)

Hoc non solùm de pecunia, sed & de cunctis passionibus sciendum est: lascivi ludicra, amatoris libido, gulosi Deus venter est: huic servit unusquisque à quo vincitur.

Lucerna corporis tui est oculus tuus, usque: *Totum corpus tuum tenebrosum erit.*

Est autem oculus mentis intentio, quæ si perversa præcedit, omne opus pravum est quod sequitur, quamvis rectum esse videatur: nam per corpus opera quæ cunctis apparent, signantur: quæ si rectâ quis facit intentione, etiamsi coram hominibus aliquid imperfectionis habere videantur, omnia in bonum cooperantur.

Si ergò lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt?) Si cordis intentio appetitu temporalium in vobis cæcatur, quantò magis ipsum factum est tenebrosum, & nihil proderit: quia quomodo tu feceris, tibi imputatur, non quomodo accipienti provenerit.

Nemo potest duobus Dominis servire, usque: *Et alterum contemnet.)* Videlicet diabolum odit, qui Deum diligit. Nullius enim scientia Deum odisse ferre potest, & ideò eum qui non timet, contemnit dum ejus mandata non custodit.

Non potestis Deo servire & mammonæ.) Audiat hoc avarus, & studeat divitias, quæ mammonæ Syriaco nuncupantur sermone, magis ut Dominus distribuere, quàm ut servus custodire.

Ideò dico vobis, ne soliciti sitis animæ vestræ, & reliqua.

Quod ait: *Ideò dico vobis*, ad superiora respicit, ne temporalium solicitudine convincamini cum divitibus hujus seculi thesaurizare. De carnali autem cibo & vestimento nos non debere esse solicitos accipiamus, de spiritali autem cibo & vestimento semper soliciti esse debemus.

Nonne anima plus est quàm esca, & corpus plusquam vestimentum?) Admonet ergò in hac sententia, ut meminerimus multò ampliùs nobis Deum dedisse, qui nos fecit & composuit, quàm quodvis alimentum & tegumentum. Quo loco quæri solet, utrùm ille cibus corporeus ad animam pertineat, cùm sit ipsa incorporea, an non. Sed animam hoc loco pro ista vita positam noverimus, cujus retinaculum est alimentum illud corporeum.

Respicite volatilia cæli, usque: *Et Pater vester pascit illa.)* Id est, si volatilia, quorum mortalis est anima, Dei aluntur providentiâ; quantò magis homines, quibus æternitas promittitur.

Nonne vos pluris estis illis?) Hoc est, carius valetis, quàm irrationabilia, sicuti sunt aves.

Quis autem vestrùm cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum: & de vestimento quid soliciti estis?

Ac si dicat: Illi ergò relinquite curam tegendi corporis, cujus curâ factum esse videtis, ut tantæ sta uræ corpus habeatis.

Considerate lilia agri, & reliqua.) Ista verò documenta de avibus & liliis non allegoricè ponuntur, sed ut de rebus minoribus majora persuadeantur.

Dico autem vobis quòd nec Salomon, & reliqua.) Revera quod sericum, quæ purpura regum potest floribus comparari? quid ita rubet ut rosa, quid ita candet ut lilium, quod magis est oculorum, quàm sermonis judicium.

Si autem fœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, & reliqua.

Cras pro futuro ponitur tempore. Et est sensus: Si quæ citò decidua concremantur igne, artifex omnium tam venustâ ornat specie; quantò magis vos procurabit in necessariis, qui ad æternam hæreditatem pertinetis.

Nolite soliciti esse, dicentes quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?

Notandum quòd non ait, nolite quærere cibum, &c. Sed *quid*, inquit, *manducetis*, & reliqua. Ubi mihi videntur argui, qui spretâ communione lautiora vel austeriora sibi alimenta vel indumenta requirunt pro his, cum quibus vitam ducunt.

Hæc omnia gentes inquirunt.) Scilicet quibus cura est non futurorum, sed *comparati sunt jumentis insipientibus, & similes facti sunt illis.*

Scit enim pater vester, usque: *Et hæc omnia adjicientur vobis.)* Quærite regnum Dei, quod est bonum appetendum, & necessaria sine quibus hæc vita non potest peragi. Non dixit nobis dari, sed adjici: quia nobis in intentione æternitas, in usu verò debet esse temporalitas: illud tanquam bonum, hoc tanquam necessarium.

Nolite soliciti esse de crastino. Crastinus enim dies solicitus ipse erit sibi.) Quia annuos fructus terra profert, de præsentibus solicitos esse debere concessit, qui futura, quod cras significat, cogitare prohibuit.

Sufficit diei malitia sua.) Sufficit ergò nobis præsentis temporis cogitatio, futurorum curam, quæ incerta est, relinquamus. Hanc ergò curam arbitror ideò nominavit malitiam, quia pœnalis est, & ad hanc pertinet mortalitatem, quam peccando meruimus. Cavendum namque est, ne aliquem judicemus, qui commissis sibi procurat necessaria ne desint, cùm ipse Dominus loculos habere dignatus est.

CAPUT VII.

Nolite judicare, ut non judicemini, usque: *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.*

Hoc loco præcipi existimo, ut ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur: quia incertum est quo animo quid factum sit, vel qualis futurus sit, qui nunc vel bonus vel malus apparet. Undè Apostolus: *Nolite*, inquit, *ante tempus judicare*. De manifestis, quæ bono animo fieri non possunt, ita dicitur: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos*; potest movere quod ait: *In quocunque enim judicio judicaveritis judicabitur de vobis.* Nunquid temerè enim, sicut nos de aliis, ita judicabit de nobis Deus? Aut: *In qua mensura, remetietur*, nullo modo hoc est apud Deum; sed dictum est, quomodo ipsa temeritas, qua punis alium, te puniat necesse est. Undè dictum est: *Omnis qui percusserit gladio, gladio peribit.* Non gladio ferri, sed gladio peccati.

Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, usque, *Et trabem in oculo tuo non vides.*

Multi superbia & odio præventi, acerrimè corripiunt eos, quos subita ira vident turbatos, oculum mentis à solito puritatis statu quasi festuca irruente mutasse: atque hinc eos magis amant vituperare quàm emendare. & ideò impossibile illis dicitur, ut festucam fratris oculo quis demat, qui suo trabem in oculo gestat: qui fieri potest ut si irasceris homini, velis eum corrigi: si autem oderis, non potes eum velle corrigere: quantum inter trabem & festucam distat, tantum inter odium & iram.

Hypocrita, ejice primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis ejicere, & reliqua.

Primò expelle odium à te, & deinceps jam eum quem diligis, emendare poteris.

Nolite sanctum dare canibus, usque, *Et conversi dirumpant vos.*) Canes & porcos pro contemptoribus accipimus, non convenit igitur istiusmodi in luto infidelitatis manentibus porcis vel hæreticis, vel hominibus ad vomitum peccatorum revertentibus, Evangelicam pandere margaritam. Ne conculcent, id est, contemnant illud, & conversi incipiant vos dissipare.

Petite, & dabitur vobis, & reliqua.) Petitio pertinet ad impetrandam sanitatem firmitatemque animi, ut ea quæ præcipiuntur, implere possimus: inquisitio autem ad inveniendam veritatem; cum quis autem veram viam invenerit perveniet ad ipsam possessionem, quæ tamen pulsanti aperietur.

Omnis autem qui petit, accipit, & reliqua.) Ergo perseverantia opus est, ut accipiamus quod petimus, & inveniamus quod quærimus; & quod pulsamus, aperiatur.

Aut quis ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei?

Panis intelligitur charitas, sine qua cætera nihil sunt, sicut sine pane mensa inops esse videtur: cui contraria est cordis duritia, quam lapidi comparavit.

Aut si piscem petierit, nunquid serpentem porriget ei?) Pisces sunt fides invisibilium, vel propter aquam baptismi, vel quia de invisibilibus capitur, seu quòd hujus mundi fluctibus non frangitur: cui contrarium posuit serpentem propter venena fallaciæ, quæ primo homini præseminavit; quod autem in Evangelio secundum Lucã hæc duo subsequitur ovi & scorpionis comparatio, in ovo indicatur spes, in quo nondum perfectus fœtus est, sed fovendo speratur: vel quod spei contrarium est retro respicere, quæ se in ea quæ ante sunt extendit: & ideò huic contrarium posuit scorpionem, cujus aculeus venenatus retro timendus est, quia mortifera desperatio in fine est formidanda.

Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, usque, *Petentibus se.*

Malos appellat hujus seculi amatores: & in rerum natura bona sunt, quæ dant, quamvis sint temporalia: quia *Domini est terra & plenitudo ejus.* Aliter Apostoli, qui electionis merito bonitatem generis humani excellerant, super næ bonitatis intuitu mali esse dicuntur: quia nihil est per semetipsum immutabile vel bonum, nisi deitas sola, quod Lucas verò dicit, *Dabit spiritum bonum*: ostendit Spiritum sanctum plenitudinem esse bonorum Dei.

Intrate per angustiam portam, usque, *Et pauci sunt qui inveniunt eam.*

Lata via est, quæ tendit ad sæculi voluptates, cujus inquisitione aut inventione opus non est, quia sponte se offerunt; angustam verò viam non omnes inveniunt, nec qui inveniunt, statim ingrediuntur per eam; siquidem multi de medio itinere veritatis, seculi voluptatibus capti, revertuntur.

Attendite à falsis Prophetis, usque, *Intrinsecus autem sunt lupi rapaces.*

Specialiter de hæreticis dicitur, qui videntur continentia, castitate, jejunio se circumdare quasi quadam veste pietatis, sed ex intentione venenati animi, & insidiis rapacibus comparantur lupis.

Aliter, cautius considerate eos, qui per Christianum nomen vos seducere nituntur, dulcibus sermonibus scandalum inferentes, sed quomodo isti sunt noscendi ostendit.

A fructibus eorum cognoscetis eos. Hoc est, ad vultum nolite attendere, sed ad opera. Etenim si non verbis, moribus blasphemant.

Nunquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus?) Nullus sapientium ab hæreticis vel infidelibus flagrantiam sanctitatis, aut dulcedinem poterit invenire veritatis. Aliter spinas reor & tribulos posse significare seculi curas, & vitiorum compunctiones: ut, *Terra tua spinas & tribulos germinabit tibi*: ficus verò & uva dulcedinem novæ conversationis, quam Dominus esurit in nobis, & fervorem dilectionis, quæ lætificat cor hominis.

Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor fructus malos facit, & reliqua.

Per arborem intelligimus seu bonam seu malam voluntatem, fructus autem opera, quæ nec bonæ voluntatis, mala: nec malæ esse possunt voluntatis bona, quæ fit etiam bona, dum convertitur ad summum & incommutabile bonum: & impletur bono, ut faciat fructum bonum, ac per hoc est, quòd dicitur auctor omnium bonorum, hoc est, & naturæ bonæ & voluntatis.

Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.) Quia unusquisque versus per validam judicii sententiam in gehennæ ignem mittetur, qui hic boni operis fructum fecisse non invenitur.

Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum, & reliqua.

Utrumque enim servis Dei necessarium est, ut & opus sermone, & sermo operibus comprobetur.

Multi mihi dicent in illa die, Domine Domine, nonne in tuo nomine Prophetavimus, & in tuo nomine dæmonia, & reliqua.

Non enim ipsius meritum, quia talia facit, sed invocatio nominis Christi hoc agit, ob condemnationem eorum qui invocant, vel ob utilitatem eorum qui audiunt & vident.

Et tunc confitebor illis, quia nunquam novi vos, &c.) Signanter dixit *Confitebor*, quia multo ante tempore dicere simulabant. *Non novi vos* dicit, id est, non adprobo vos, quia nullo modo Deus probat, quem fidei pietas non commendat.

Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabo eum viro sapienti, qui ædificavit suam domum supra petram.) Si petra Christus est, sicut multa prædicant scripturarum testimonia: ille ædificavit in Christo, qui quod audit ab illo, facit.

Et descendit pluvia, & venerunt flumina, & flaverunt venti, & irruerunt in domum illam, & reliqua.

Pluvia quoque, quia domum subvertere nititur, diabolus est: flumina, Antichristi: venti, spiritales nequitiæ in cœlestibus, qui autem non solum verba Dei audit, sed firmiter facit, nihil horum timet, quia domum ædificatam habet supra petram.

Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit qui ædificavit domum suam super arenam.

Fundamentum stabile & firmum Dominus noster Jesus Christus, super quod fundatur Catholica Ecclesia: super arenam verò, quæ fluida est, & in unam copulam redigi non potest, omnis hæreticorum sermo ad hoc ædificatur, ut corruat.

Et descendit pluvia, usque, *Et cecidit.*) Quid enim in pluvia, nisi multimodas diabolicas tentationes, per flumina manifestas persecutiones, per ventos malignos Spiritus intelligi voluit, ante quos nullus persistere valet, qui spe in Deum fixa non permanet. Potest etiam per impetum fluminis, extremi judicii discrimen intelligi, quando utraque domo consummata, *omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.*

Et fit ruina ejus magna.) Quia non habet sublevantis solatia, sed audient: *Ite in ignem æternum.*

Et factum est cum consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ, & reliqua.

Turbas autem infideles dicit, qui stupebant non credendo: aut omnes generaliter demonstrat, qui eo tam-

tantam sapientiam venerabantur: scribæ enim docebant quæ scripta sunt in Moyse & Prophetis: Jesus verò quasi Dominus ipsius Moysi, pro libertate voluntatis suæ, vel ea quæ minus in lege videbantur, addebat: vel commutans prædicabat in populo, sicut suprà legimus.

LIBER SECVNDVS.

CAPUT VIII.

Cum autem descendisset de monte, usque, *Domine si vis, potes me mundare.*

Illud miraculum potest intelligi post utrumque sermonem Domini factum fuisse, non solum quem Matthæus, verum etiam quem Lucas interposuit, licet alio loco Lucas Marcusque illud commemoraverint. Mysticè descensio Domini de monte incarnationem ejus significat, & post hæc *secutæ sunt eum turbæ multæ*: quia postquam *verbum caro factum est, & habitavit in nobis*, qui antea tantum notus in Judæa, pòst admirabilis factus est in universa terra.

Si vis, inquit, *potes me mundare.*] De voluntate Domini non quasi incredulus dubitavit, sed quasi colluvionis suæ conscius non præsumit.

Et extendens Jesus manum, tetigit eum dicens: Volo, mundare.] Extendit curationis manum, qui misericordiæ suæ protendebat affectum. Tetigit ægrotum, quia in potestate habuit sanitatis effectum: dixit, *Volo, mundare.* in *volo*, ostendit pietatis clementiam: in *mundare* majestatis suæ potentiam. quia *ipse dixit, & facta sunt.* non ut aliqui putant, jungendum est & legendum, *Volo mundare*: sed separatim, ut primò dicant, *Volo*: deinde imperet *mundare*. Volo autem propter Photinum dicit: imperat propter Arrium, tangit propter Manichæum.

Et ait illi Jesus, Vide nemini dixeris.] Et revera quid erat necesse, ut sermone jactaret quod corpore præferebat, nisi ut doceret nos non solum à mercede abstineamus pecuniæ, sed etiam gratiæ.

Sed vade, ostende te sacerdoti, & offer munus, quod præcepit Moyses in testimonium illis.

Tres ob causas misit eum ad sacerdotes: primum, quia lex præcepit ut mundata lepra offerrent sacerdotibus munera: deinde ut leprosum viderent mundatum, & salvarentur credentes: aut si non crederent, inexcusabiles essent, & ne legem frangere videretur. Si quem movet, quomodo Dominus Mosaicum videatur adprobare sacrificium, cum id Ecclesia non receperit: meminerit illius sacrosanctum corporis sacrificium nondum in ara crucis oblatum, nec esse Apostolorum contestatione & fide credentium confirmatum. Mysticè vir iste, peccatis languidum genus humanum designat, quod extenta manu Salvatoris, hoc est, incarnato Dei verbo, humanamque contingente naturam, ab erroris prisci varietate mundatum est, & sacerdoti ostensum, de quo dicitur, *Tu es Sacerdos in æternum*: cui offerunt *corpora sua hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.*

Cum autem introisset Capharnaum, usque, *Et malè torquetur*] Quæritur quomodo conveniat, quod Matthæus ipsum Centurionem ad Dominum accessisse dicat, cum Lucas nuntios ad eum misisse narrat? sed piè quærentibus patet, quòd Matthæus causa brevitatis dixerit, accessisse ipsum: cujus voluntas licet aliis deferentibus perlata est ad Dominum: sicut enim Hæmorrhoissa, quia credidit, magis Dominum tetigit, quàm turbæ, à quibus premebatur; ita Centurio quo magis credidit, eo magis accessit.

Domine puer meus jacet.) Non in una tantum re miserabilis, quòd jacet: sed in alia, quòd paralyticus: tertia, quòd malè torquetur: & hoc ideò, ut angustias animæ suæ demonstraret, & benevolentiam Domini invitaret: sic decet prælatos sibi subjectis misereri.

Et ait illi Jesus: Ego veniam & curabo eum.) Magna Domini sublimitas, sed major humilitas, qui solo verbo valebat curare, non dedignatur servum languentem visitare.

Et respondens Centurio, ait: Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum.) Propter vitæ conscientiam gentilis non ausus est hospitem habere Christum, cujus etsi fide præditus, nondum tamen Sacramentis erat imbutus.

Sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus.) Magna fides Centurionis, qua verbi opus in Christo confitetur.

Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites.) Hominem se potestate subditum dicit, & tamen se minoribus posse imperare: ut subauditur, Quanto magis omnipotens Deus super omnia, per Angelicam dicere potest militiam, infirmitati ut recedat, & recedit: & sanitati ut veniat, & veniet, unde sequitur,

Et huic dico, Vade, & vadit: & alii Veni, & venit: & servo meo, Fac hoc, & facit.) Vult ostendere Deum posse implere quod vellet, non tantum per corporis adventum, sed etiam per ministeria Angelorum.

Audiens autem Jesus, miratus.) Miratur intelligentiam suæ majestatis, quod & nobis mirandum significat. Tales motus cum de Deo dicuntur, non sunt signa perturbati animi, sed docentis magistri.

Et sequentibus se dixit, Non inveni tantam fidem in Israel.) Non de omnibus retro Patriarchis & Prophetis loquitur, sed de omnibus ævi præsentis, qui per legem instructi non credebant. Centurio Christo docente minimè credidit, spontaneam gentium fidem significans.

Dico vobis, quòd multi ab oriente, & reliqua.] Id est, ex omnibus gentibus sicut oportet Evangelium prædicari, vel ab oriente, qui statim illuminati transeunt: & ab occidente, hi qui passiones pro fide usque ad mortem toleraverunt, recumbent non carnaliter jacentes, sed spiritaliter requiescentes.

Filii autem regni ejicientur, usque, *Et stridor dentium.*] Filios regni Judæos dicit, in quibus antea regnavit Deus. *Stridor dentium, & fletus oculorum*, veram demonstrat resurrectionem membrorum, Interiores quoque tenebras dicit, cæcitatem cordis, exteriores quoque noctem æternæ damnationis: ubi duplex ostenditur gehenna, id est, nimii frigoris per stridorem dentium, & intolerabilis esse fervoris, per fletum oculorum: ut B. Job ait, *Ad calorem nimium transeunt ab aquis nivium.*

Et dixit Jesus Centurioni, usque, *Et sanatus est puer ex illa hora*] Probatur fides Domini, & roboratur sanitas servi. Mysticè Centurio electos ex gentibus ostendit, qui quasi centenario milite stipati, spiritalium sunt virtutum perfectione sublimes.

Et cum venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem, usque, *Et surrexit & ministrabat eis.*) Domus Petri circumcisio est, quæ Apostolatui ejus tradita erat: socrus verò ejus Synagoga est, quia illa quodamodo mater est Ecclesiæ, quæ à verò sponso taliter commendatur Petro: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Porrò socrus Petri in Synagoga febricitabat, quia persequens Ecclesiam invidiæ facibus laborabat: unde dicitur: *Filii matris meæ pugnaverunt contra me.* cujus manum Dominus tetigit, quia carnalia ejus opera in spiritalem usum convertit: quæ eis resurgens ministrabat, quia nunc quotidie per spiritale officium credens Domino ministrat. Moraliter autem unaquæque anima, quæ carnis concupiscentiis militat, quasi febribus æstuat: sed ad tactum divinæ misericordiæ convalescens, per continentiæ frena lasciviam carnis constringit, & ipsis membris quibus servierat, immunditiæ ad iniquitatem, serviat justitiæ in vitam æternam.

Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & ejecit Spiritus verbo, & omnes malè habentes, curavit.) Omnes non mane, non meridie, sed ad vesperam curantur, quando verus sol occubuit: ille qui dixit, *Quamdiu in mundo sum, lux sum mundi*: in cujus occasu plures sanantur ægroti, quàm ante: quia in carne vivens, paucos Judæorum docuit, postea per orbem gentibus salutis dona permisit.

Videns autem Jesus turbas multas circa se, jussit discipulos suos ire trans fretum.) Exhortatio Jesu semper est, ut amaros seculi fluctus, inconfuso fidei navigio transeamus, quoad litus paradisi ipso gubernante, perveniamus.

Et accedens unus scriba, ait illi: Magister, sequar te, quocun-

que ieris.] Quod Matthæus dicit, Tunc istud gestum esse, quando jussit ut irent, Lucas verò, *Ambulantibus illis in via*: non est contrarium, quod utique ambulabant ut venirent ad fretum. scriba iste si dixisset, Domine, sequar te, non fuisset repulsus; sed qui magistrum unum de pluribus æstimabat, & erat literator, & non spiritalis auditor. Ideò non habet locum, in quo possit reclinare Jesus caput suum.

Ait illi Iesus, Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet, ubi, &c.] Ac si dixisset, Quid me propter divitias seculi vis sequi, cum tantæ sim paupertatis, ut nec proprio utar tecto? Possumus juxta allegoriam per vulpes hæreticos accipere significatos, qui nihil in virtutibus Christi, sed in sua confidentes astutia, velut vulpis callida seducere satagunt: per volucres, malignos Spiritus, qui in cordibus Judæorum domicilia habent, ubi habitaculum non invenit caput Christi Deus.

Alius autem de discipulis ejus, ait illi: Domine, permitte me primum ire, & sepelire patrem.] Non discipulatum respuit, sed expleta primum paterni funeris pietate, liberior hunc assequi desiderat: in quo & filius hominis caput reclinat, quia in ejus humili pectore divinitas familiari quadam requiescat mansione.

Iesus autem ait illi: Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos] Mortuos enim sepelire, est peccatores in peccatis suis fovere: quod illi faciunt, qui justificant impium pro muneribus. & iniqua gerentes benedicunt.

Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus.] Mare quod Dominus cum suis transire desiderat, præsentis seculi tenebrosus accipitur æstus; navicula, quam ascendunt, nulla melius quàm Dominicæ passionis arbor intelligitur, de qua alibi dicitur, *Si quis vult post me venire, tollat crucem suam, & sequatur me.*

Et ecce, motus factus magnus in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus.] Illa tempestas non ex se orta est, sed potestati paret imperantis, quatenus se esse terræ marisque Dominum, cunctis ostenderet.

Ipse verò dormiebat.] O res mirabilis, is qui nunquam obdormit, dormivit: dormiebat ergo corpore, ut Apostolos evigilare faceret, præcipuè autem ne nos unquam animo dormiamus.

Et accesserunt, & suscitaverunt eum, dicentes: Domine salva nos, perimus.] Suscitant Dominum, ne fluctuum feritate dispereant, quia cujus mortem viderant, maximis votis resurrectionem quærebant. ne ejus morte carnali, mens eorum in perpetuum periret morte spiritali.

Et ait illis Iesus: Quid timidi estis modicæ fidei?] Marcus, *Necdum habetis fidem?* Lucas autem, *Ubi est fides vestra?* id est, si potentem me in terra esse creditis, quare non in mari simul me ut verè Deum & creatorem omnium suscepistis? quare non omnia à me facta, in mea esse potestate creditis? *quare dubitas pusillæ fidei?* fragiles in fide corripiuntur, alieni omnino à fide puniuntur, sicut Judæi & hæretici.

Tunc surgens imperavit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna.] Ventum quippe surgens increpavit, quod per suam resurrectionem diaboli stravit superbiam: tempestatem aquæ cessare fecit, dum surgendo de sepulchro Judæorum rabiem labefecit.

Porrò homines mirati sunt, dicentes: Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei?

Non discipuli, sed nautæ dicentes, *Qualis est iste*, qui sicut homo videtur, & sicut Deus potentiam ostendit. Sunt qui allegoricè hanc naviculam præsentem volunt significare Ecclesiam, ventos malignos Spiritus, & homines iniquos: qui desiderant, ut Ecclesia fluctibus & pressuris immergatur: sed licet Jesus ad tempus auxilium subtrahendo dormire videatur, precibus tamen honestis suscitatus, malignorum spirituum incitationem compescere facit, & persecutorum minas mitigat, & flante aura Spiritus sancti, Ecclesiam ad æternæ quietis portam usque perducit. Tropologicè autem nos singuli Catholica fide imbuti, navem conscendimus, mare cum Jesu transire conamur: qui nobis quasi inter æquoris fremitus obdormit, quando crebrescente immundorum spirituum, vel pravorum hominum impetu, inter medias virtutum nisus, fidei splendor obtenebrescit: spei celsitudo tabescit. Verùm inter hujusmodi procellas, necesse est ut illum sedulo excitemus, qualiter ipse gubernator nobis salutis indulgeat litus, ut de tumultibus liberati, admiremur ejus circa nos benevolentias, & mirantes gratias agamus.

Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum.] Gerasa urbs est Arabiæ trans Jordanem, juncta monti Galaad, quem tenuit tribus Manasse, non longè à stagno Tyberiadis, in quod porci præcipitati sunt Significat gentes, quas Dominus post somnum passionis & gloriam resurrectionis per prædicatores dignatus est visitare, unde benè Gerasa interpretatur, colonum ejiciens, vel advena propinquans.

Occurrerunt ei duo habentes dæmonia.] Quod Marcus & Lucas unum commemorant, intelligas unum famosioris personæ, quem regio illa maximè dolebat: sed allegoricè sicut unus à dæmonio possessus, sic & duo illi gentiles populi idolis occupati, typum non inconvenienter exprimunt.

De monumentis exeuntes sævi nimis.] Isti duo homines, qui à dæmonibus vexabantur, duorum populorum non inconvenienter figuram gestaverunt: gentilis, qui diabolicis doctrinis illusus, idola pro Deo colebat: & Judaici, qui contemptor divinæ legis semper extiterat: qui non in domo, id est, in sua conscientia habitabant, sed in monumentis, hoc est, in operibus delectabantur mortuis. Quid enim sunt corpora, nisi sepulchra mortuorum. Sævi nimis, qui divinas vel humanas leges pro nihilo ducebant, quæ per vincula significata sunt.

Ita ut nemo posset per viam illam transire.) Ante adventum namque Salvatoris, Prophetis & prædicatoribus sanctis gentilitas invia fuit, quia cuiquam cum sævitia furoris obedire recusavit: & compedes ac catenas rupit, id est, leges humanas: & ut Lucas scribit, agebatur à dæmonio in deserto, qui transgressis legibus jam vulgarem consuetudinem excessit cupiditatum sceleribus.

Et exclamaverunt dicentes, Quid nobis & tibi fili Dei.) Non est ista confessio voluntatis, quia præmium non sequitur confitentis; sed extortio necessitatis, velut servi fugitivi, si post multum temporis Dominum vident suum, nihil aliud nisi de verberibus deprecantur; sic dæmones Dominum in terris cernentes versari, ad judicandos se venisse credebant.

Venisti ante tempus torquere nos.) Sciebat enim diabolus, esse sibi certam in judicio Dei damnationem futuram, cui per Esaiam dicitur: *Væ qui prædaris, nonne & ipse prædaberis?* sed dispensationem divini consilii, quæ nobis manifestanda erat scire non potuit: unde Dominici adventus potentiam pertimescens, ad suam tendere damnationem.

Erat autem non longè ab eis grex porcorum, usque, *Mitte nos in gregem porcorum.*) Marcus dicit, *circa montem* fuisse gregem porcorum; cui nihil repugnat, quod Lucas dixit, *in monte*: grex enim tam magnus fuit, ut aliqui essent in monte, aliqui circa montem.

Et ait Iesus, Ite.) Erubescat Manichæus, qui hominum & bestiarum unam dicit esse substantiam, dum pro unius hominis salute duo millia, ut Marcus commemorat, porcorum suffocantur: in quorum tamen interitu immundi homines judicantur. Non in eum accipiet potestatem diabolus ad perdendum, nisi qui more porci vixerit, & in monte superbiæ pascitur.

At illi exeuntes abierunt in porcos, usque, *Et mortui sunt in aquis*) Ecclesia à dæmonum dominatione libera, sacrilegos suos ritus in abditis agunt, qui Christo credere nolunt. Et notandum est, quòd nec pecoribus nocere possunt dæmones, quanto minus hominibus, nisi concessa à Deo potestate, quam in nobis bonus Deus occulta justitia dare potest, injustè non potest.

Pastores autem fugerunt, & venientes in civitatem, nunciaverunt omnia & de his qui dæmonia habuerunt.) Quod pastores porcorum fugientes, ista nunciant, significat quosdam etiam primates impiorum, quanquam Christianam legem fugiant, quod potentiam tamen ejus per gentes, stupendo & mirando prædicare non cessant.

Et ecce tota civitas exiit obviam Iesu, & viso eo, rogabant ut transiret à finibus eorum.] Ut nonnulli arbitrantur, non superbia hoc faciunt, sed humilitate, conscii fragilitatis suæ, judicantes se præsentia Domini indignos, quod & Petro contigisse legimus, quando dixit: *Exi à me Domine, quia homo peccator sum.* Mysticè autem quod Geresani invenerunt hominem vestitum, & mente sana sedere ad pedes Jesu, ut Lucas dicit: *& cognoscentes quod factum sit, rogant Iesum ut discedat ab eis*: significat multitudinem vetustam vitam suam honorare, & Christianam legem pati nolle, nec implere posse, admirantes tamen fidelem populum à pristina ac perdita conversatione sanarum.

CAPUT IX.

ET *ascendens naviculam transfretavit, & venit in civitatem suam.*] Hic oritur quæstio, quia Marcus dicit quod factum sit in Capharnaum: quæ difficilius solveretur, si Matthæus Nazareth nominaret: nunc verò veniens in Galilæam, rectè dicitur venisse in suam civitatem, in quocunque oppido esset Galilææ, præsertim quia & ipsa Capharnaum ita excellebat in Galilæa, ut tanquam metropolis haberetur.

Ecce obtulerunt ei paralyticum in lecto jacentem.] Paralytici hujus curatio post carnale meritum, ad Christum suspirantis animæ salvationem significat, quæ primo ministris, id est, bonis doctoribus indiget, qui eam Christo adferant: quia benè quatuor Marco narrante, reperiuntur: sive quia quatuor libris Evangelii omnis prædicatorum virtus firmatur: sive quod quatuor virtutibus fiducia mentis ad promerendam sospitatem erigitur sobrietate, sapientia, justitia & virtute, quibus utilius nihil est in humana vita.

Et videns Iesus fidem illorum, dixit paralytico, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Lucas dicit, *Homo.* quod si quem movet, sciat utrumque illum dicere simul posse: &, Fide fili, & dimittuntur tibi homo peccata tua.

Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se, hic blasphemat.) Quid dicant esse blasphemiam, Marcus consequenter exponit, dicens: *Quis*, inquiunt, *potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* hæc commemorantes, qui eum tantum hominem putabant, licet nescientes verum, dicebant, *Quia nemo potest dimittere peccata, nisi solus Deus*, & quibus ipse dat potestatem dimittendi: & ideò Christus probatur esse verus Deus, dimittens peccata quasi Deus.

Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum, &c.) Et quodam loco ostendit se Deum, qui potest occulta cordis cognoscere, modò tacens loquitur, dum vestras cogitationes intueor, ex vobis intelligite quid paralyticus consequatur. Quid est facilius dicere, *Dimittuntur tibi peccata: aut dicere, Surge & ambula?* utrum sint paralytico peccata dimissa, solus noverat, qui dimittebat. *Surge autem & ambula*, tam ille qui surgebat, quàm hi qui videbant, approbare poterant: & ideò fit signum carnale, ut probetur spiritale, & datur intelligi, quia ob peccata corporum debilitates veniunt: idcirco primo dimittuntur peccata, ut sanitas restituatur. Quinque siquidem sunt differentiæ causarum, pro quibus in hac vita corporalibus molestiis affligimur: aut ad augenda merita per patientiam, ut B. Job: aut ob custodiam virtutum; sicut Apostolo Paulo datus est stimulus carnis suæ, Angelus satanæ colaphizans, ne magnitudine revelationum extolleretur: aut ad corrigenda peccata, sicut Maria soror Aaron, propter temeritatis verba lepra percussa est: aut ad gloriam Dei, sicut infirmitas Lazari non ad mortem, sed pro gloria Dei fuit: aut ad inchoationem æternæ damnationis, quod reproborum est proprium, sicut Antiochus & Herodes præsenti miseria cunctis ostendebant, quod passuri perpetuò erant in gehenna; unde dicitur, *Duplici contritione contere eos.*

Ut sciatis autem, quod filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata: tunc ait paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.

Tolle ait, *lectum tuum*, ut quod fuit testimonium infirmitatis, sit probatio sanitatis. *vade in domum tuam*, ne Christiana fide curatus, in viis Judaicæ perfidiæ jam moreris. spiritaliter sanus qui languidus erat, domum reportat lectum, cum anima peccatorum remissione accepta, ad internam sui custodiam cum ipso se corpore refert, ne quid post veniam, unde iterum justè feriatur, admittat.

Videntes autem turbæ, timuerunt, &c.) Quàm admiranda divinæ potentiæ virtus, ubi nulla interveniente mora, tam festina comitatur salus.

Et cum transisset inde Iesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine, & ait illi, Sequere me.

Id est, Misericordiæ intuitu aspexit humanis studiis deditum, & temporalibus lucris inhiantem, sicut Petrum ut negociationis reatum agnosceret, respexit. Telos enim Græcè, Latinè vectigal interpretatur. Matthæus Hebraicè, donatus dicitur Latinè: nec immeritò, quia tantum supernæ gratiæ munus accepit. Porrò cæteri Evangelistæ propter honorem ejus noluerunt eum vulgato nomine appellari, sed Levi dixerunt; ipse verò se Matthæum & publicanum nominat, secundum quod à Salomone præcipitur: *Iustus prior accusator est sui.* In principio ait, ut in se ostendat nullum de salute desperare debere, cum ipse de publicano sit in Apostolum commutatus. Levi hic, præadditus sive assumptus significat, quod assumptus est per electionem à Domino, & additus numero Apostolorum.

Et surgens secutus est eum.) Lucas dicit, *Relictis omnibus, secutus est eum.* sequi enim imitari est. & benè sequebatur, dum relinqueret propria, qui rapere solebat aliena, & quomodo sequendum sit docuit, quod contemnens negotia humana, factus est fidelis Dominicorum dispensator talentorum.

Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores, & reliqua.

Lucas dicit, ei in domo Levi factum esse grande convivium, & significat quod Christus in affectu credentium recumbit, ut fruatur bonorum spiritali convivio, quo dives eget, pauper autem epulatur.

Et videntes Pharisæi, dicebant discipulis ejus, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester?) Duplici errore tenebantur Pharisæi, qui superbiæ fastu à justitia longè excesserant, & magistro veritatis derogabant susceptionem peccatorum. Mysticè autem per Matthæi electionem & vocationem publicanorum, fides exprimitur gentium, quæ prius mundi lucris inhiabant: nunc cum Domino epulis charitatis, & sedula reficiuntur bonorum operum devotione: profectò supercilium scribarum, Judæorumque invidiam, qua de gentium salute torquentur insinuat, convivantibus cum Domino publicanis murmurantes Pharisæi de jejunio gloriantur: quia qui legem sequuntur, famem patiuntur æternam, qui verò verbum in interioribus animæ receperunt, cœlestis alimenti ubertate recreati esurire & sitire non possunt.

At Iesus audiens ait, Non est opus valentibus medicis, sed malè habentibus.) Seipsum medicum dicit, cujus cruore sanati sumus: sanos autem & justos appellat eos, qui sub lege sua præsumentes, Evangelii gratiam non quærunt: male habentes eos vocat, qui suæ fragilitatis conscii, Christi gratiæ pœnitendo colla submittunt.

Euntes autem discite, quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium.) Quidam stultæ vituperationis, euntes discant per opera misericordiæ, ut supernæ sibimet misericordiæ præmia consequantur.

Non enim veni vocare justos, sed peccatores.) Id est, non ut falsò se justificantes inani favore extollerem, sed ut pœnitentes misericorditer colligerem.

Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes: Quare nos & Pharisæi jejunamus frequenter, discipuli autē tui nō jejunant? Marcus & Lucas ita hoc narrant, quasi alii aliqui hanc ei quæstionem intulerint, unde colligendum est à pluribus, quibuslibet hanc quæstionem Domino esse objectam: spiritaliter autem illi jejunabant, qui spiritalibus bonis abstinentes, jejuno corde tabescebant, traditiones hominum sequendo: qui vero Christi incorporantur amore, non possunt jejunare, quia ipsius sanguine epulantur & carne.

Et ait illis Iesus, Nunquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? &c.) Sponsus ergo Christus, sponsa Ec-

clesia, de quo spiritali connubio Apostoli sunt creati, qui lugere ac jejunare non possunt, videntes in thalamo sponsum cum sponsa: quando verò transierunt nuptiæ, & tempus passionis ac resurrectionis advenerat, tunc jejunabant. Nam iste Lucas ante adventum Salvatoris cum desiderio sanctorum celebratus, sed & nunc esse non desinit, quoad usque veniet sponsus judicare vivos & mortuos. tropologicè in lætitia sumus, quamdin nobiscum est sponsus: cum autem ille propter peccata nostra evolaverit, tunc indicendum jejunium, tunc recipiendus est luctus.

Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus, tollit enim plenitudinem ejus à vestimento, & peior scissura fit.] Docet namque hoc responso Dominus, non posse jejunii & continentiæ austeriora præcepta sustinere Apostolos, necdum passionis suæ & resurrectionis fidei solidatos, quibus adhuc veteri consuetudini deditis, inconvenienter novus pannus adsuitur, id est, aliqua particula doctrinæ, quæ ad novæ vitæ temperantiam pertinet: quia si hoc fiat, & ipsa doctrina quodammodo scinditur, cujus particula, quæ ad jejunium ciborum valet, importunè traditur, cum illa doceat generale jejunium, non à concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni lætitia temporalium delectationum.

Neque mittunt vinum novum in utres veteres, &c.] Utres veteres fuerunt Apostoli ante infusionem Spiritus sancti, sed illis post triumphum resurrectionis, & per gloriam ascensionis jam roboratis qua utribus novis vinum novum venerat, dum Spiritus sancti fervor corda illorum repleverat. Aliter vestimentum insinuat opera nostra bona, quæ foris agimus, & coram hominibus lucemus: vino autem novo fervor fidei, spei & charitatis exprimitur, quo in novitatem sensus nostri reformamur.

Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, usque, *Impone manum tuam super eam, & vivet.*

Hunc & Marcus & Lucas archisynagogum, & nomine Jairum esse dicunt, & Domino nunciasse non defunctam, sed morti proximam: Matthæus verò causa brevitatis, attendens non verba Patris, sed voluntatem: non credebat enim Pater vivam invenire posse filiam, pro qua rogaverat. Mysticè Jairus, qui interpretatur illuminatus, sive illuminans, Moyses intelligitur, qui de Spiritu sancto illuminatus, verba vitæ acceperat, ut per hæc alios illuminaret: quid enim per pedes Jesu, nisi ipsius humanitas intelligitur, ad quam juxta alios Evangelistas, procidit legislator cum tota progenie patrum, mediatorem Dei & hominum longè sibi dignitatis gloria præferendum esse cognovit. Filia namque Synagoga est, quæ unica erat Moysi, & quam ferè pater duodecim annorum modò defunctam esse conqueritur, quia post educationem legislatoris, & post instructionem Prophetarum, postquam ad intelligibiles ætates animus pervenerat, & spiritalem solem generare debebat, errorum languore consternata est, & morte extincta: sed eam veniens Redemptor dextera potentiæ revocavit ad vitam.

Et surgens Iesus sequebatur eum, & discipuli ejus.] Ubi enim adventus Jesu cum doctoribus appropinquat, statim ubi mortis exitus, & vitæ patet introitus.

Et ecce, mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retrò, & tetigit fimbriam vestimenti ejus.

Mulier ista sanguine fluens, sed à Domino curata, Ecclesia est de gentibus congregata. Et notandum, quòd archisynagogi duodennis sit filia, & mulier hæc duodecim annis sanguine fluens, hoc est, eodem tempore, quo nata sit ista, illa cœperit infirmari. Una enim penè ætate hujus seculi, & synagoga in Patriarchis nasci, & extera natio cœpit Idololatria per orbem fœdari. Accessit autem retrò, sive juxta, quòd ipse ait, *Qui mihi ministrat, me sequatur*: sive quia transactio incarnationis sacramento jam per fidem cœpit eum sequi.

Dicebat intra se, Si tetigero tantum fimbriam vestimenti ejus, salva ero.] Id est, si fidem percepero incarnationis ejus, ab omni peccatorum meorum iniquitate mundabor, credidit, dixit, tetigit. In his enim tribus speciebus omnis sanitas promeretur, id est, fide, verbo & opere.

At Iesus conversus, & videns eam dixit, Confide filia, fides tua te salvam fecit] Conversus à severitate justi judicii, ad suæ largitatem misericordiæ: unde per Prophetam dicitur, *Convertimini ad me, & ego revertar ad vos.* Videns eam dixit, *Quia quos præscivit & prædestinavit, hos & vocavit. Confide filia*, namque jam fidem habebat, sed ab ea fidei perseverantiam postulabat.

Et salva facta est mulier ex illa hora] Ex hora ergo Dominici adventus ad fidem convertuntur, & à Domino, qui salvi fiant, quotidie in idipsum augentur.

Et cum venisset Iesus in domum principis, & vidisset tibicines & turbam fluctuantem, atque tumultuantem, dicebat, Recedite tibicines.] Magistri sunt, carmen lugubre canentes, & qui Synagogam lætitiam Dominicæ inhabitationis, merito infidelitatis amisit: quasi inter flentes & ejulantes usque hodie in domo principis mortua latet: nec tamen funditus à Domino dimissa, sed circa finem seculi erit restituta saluti, unde aptè subjungitur:

Non est mortua puella, sed dormit.] Allegoricè cum anima peccaverit, & nobis quasi mortua esse videtur, tamen illi ad vitam revocanti, non incongruè viva esse dicitur.

Et deridebant eum.] Quod propriè Judæorum perfidiam blasphemiamque ostendit, & demonstrat puerilitatem sensuum, & lasciviam morum. unde dicitur, *Tentaverunt me, & deriserunt.*

Et cum ejecta esset turba, intravit.] Mortaliter non resurget anima, quæ intrinsecus jacet mortua, nisi prius à secretioribus cordis excludatur inopportuna secularium cogitationum multitudo.

Et tenuit manum ejus, & surrexit puella.] Quia nisi prius mundatæ fuerint manus Judæorum sanguine plenæ, mortua eorum non consurgit Synagoga: quæ benè ad tactum divinæ pietatis surgit & ambulat, quia non solum à sordibus scelerũ surgit, sed continuò in bonis operibus proficit.

Exiit fama hæc in universam terram illam.] Quia *cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annunciat firmamentum.* Moraliter tres illi mortui à Domino suscitati, tria resurrectionis animarum significant genera, sicut superius monstravimus.

Et transeunte inde Iesu, sequuti sunt eum duo cæci, usque, *Cum venisset domum, accesserunt ad eum cæci.*] Domus Jesu cœlestis est Hierusalem: duo cæci, duo populi sunt, observatione literæ & ritu gentili obcæcati, de futuris inscii. Domino ergo per hoc seculum transeunte, & in domum suam cupiente reverti, secuti sunt eum duo cæci. quia prædicato per Apostolos Evangelio, multi ex Judæis & gentibus cœperunt sequi Redemptorem, postulantes sibi misereri, ut lumen fidei & bonorum consequerentur operum.

Et dixit eis Iesus, Creditis quia possum hoc facere vobis?] Fidem eorum ipse noscens, interrogat ut fidem confessio promat, quia *corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

Dicunt ei, Utique Domine, tunc tetigit oculos eorum, dicens, &c.) Hoc est, quia jam mentem vestram fides illuminat, ipsa vobis oculorum lucem restituat.

Et comminatus est eis Iesus, dicens, Videte, ne quis sciat. illi autem exeuntes, & reliqua) Dominus hoc humilitatis causa præcepit, illi autem propter memoriam gratiæ beneficium non possunt tacere.

Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, &c.) Homo iste gentilem significat populum, qui confessionem veræ fidei non habebat, & idololatriæ deditus erat: sed per prædicatores ad Salvatorem ductus, sanatus est.

Et admiratæ sunt turbæ dicentes, Nunquam sic apparuit in Israël, & reliqua) In turba nationum confessio est. Pharisæi autem Judæorum demonstrant infidelitatem. hæc de duobus cæcis, & muto dæmonio solus Matthæus ponit: illi autem cæci duo, de quibus & alii non sunt, narrant isti, sed tamen simile factum est, sæpè enim similia & in eis aliquid contrarium, quod solvi non potest, invenimus: ut intelligamus non idem esse factum, sed aliud simile vel similiter factum.

Et circuibat Iesus civitates & castella, usque, *Curans omnem infirmitatem.*) Qui urbibus videlicet & castellis, id est,

magnis & parvis Evangelium prædicavit, non considerans potentiam nobilium, sed salutem credentium.

Videns autem turbas, misertus est eis, quia erant vexati, &c.] Intuitu clementiæ suæ aspexit Jesus genus humanum per varios errores à diabolo vexatum, & misertus est eis, constituens pastores, magistros videlicet ad viam veritatis ducentes.

Tunc dicit discipulis suis, Messis quidem multa, & reliqua.] Messis multa, omnis turba est credentium: operarii pauci, Apostoli sunt, & imitatores eorum, qui mittuntur ad messem.

CAPUT X.

E*T convocatis discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & reliqua.*] Rectè in Apostolatum divina gratia duodecim convocantur, ut salutem quam verbo prædicarent, numero suo commendarent. ter quaterni ad prædicandum sunt missi, ut per universas quadrati orbis plagas baptizarent in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Hi enim sunt cœlestis Hierusalem ab Oriente portæ, tres ab Aquilone, Austro & Occasu: similiter quia ipsis prædicationibus cunctæ per orbem nationes Ecclesiam sunt ingressuri: in quo etenim Sacramento ternæ tribus filiorum Israël ex omni parte tabernaculi castra metabantur.

Duodecim autem Apostolorum nomina hæc sunt.] Catalogus autem in Evangelio ponitur, ut pseudo Apostoli excludantur.

Primus Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater ejus.] Petrus dicitur ad distinctionem alterius Simeonis. Idem ergo est Latinè Petrus, quod Syriacè Cephas, & in utraque lingua nomen à petra est derivatum: de qua petra Paulus ait, *Petra autem erat Christus.* Andreas Græcum est, & ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, hoc est, à viro virilis appellatur. Simon, ponens memorem, vel audiens tristitiam interpretatur. Illi tempori congruit, quo mortis Domini vel suæ negationis mœrorem deposuit. sed confestim suæ mortis tristitiam audivit, dicente Domino, *Cum autem senueris, extendes manus tuas, &c.* Jacobus Zebedæi, & Joannes frater ejus, qui ob eximium virtutis cultum tonitrui, hoc est Bonarges, sive ut emendatius scribitur, Bonereges, sunt à Domino vocati atque cognominati, ut in Evangelio Marci scriptum est. nec frustra, quorum unus è cœlestibus intonans, vocem illam Theologicam, quam nemo prius edicere noverat, emisit: *In principio erat verbum, &c.* sed & ambo seorsum à Domino in montem duci, & aliquando sonum de nube terrificum percipere meruerunt.

Philippus & Bartholomæus.] Philippus os lampadis interpretatur, & rectè: quia à Deo vocatus, mox invento Nathanaëli lumen, quod agnoverat, prædicavit, dicens: *Quem scripsit Moyses in lege, &c.* Bartholomæus Syrum est, & interpretatur filius suspendentis aquas: hoc est filius Dei, qui mentes prædicatorum suorum ad cœlestia contemplanda suspendit, ut terrenorum corda dictorum suorum guttis inebrient.

Thomas & Matthæus publicanus.] Thomas abyssus vel geminus, inde & Græcè didymus appellatur: quia quo cæteris diutius dubitavit, eo Dominicæ resurrectionis veritatem altius didicit. Matthæus donatus dicitur, videlicet quia magno munere Domini de publicano in Apostoli & Evangelistæ delegatus est officium.

Jacobus Alphæi & Taddæus.] Jacobus Alphæi ipse est, qui nominatur frater Domini, quia Maria uxor Alphæi soror fuit, matris Domini, quia Maria uxor Alphæi soror fuit, matris Domini, quam Mariam Cleophæ Joannes Evangelista cognominat: vel ideò, quia Alphæus Cleophas sit dictus, seu ipsa Maria defuncto Alphæo, post natum Jacobum Cleophæ nupsit, cui Simeonem genuisse filium, eumque consobrinum Domini esse Ecclesiastica tradidit historia: meritò Alphæi filius scribitur Jacob, id est, docti, cujus vita tantæ erat austeritatis, ut verus sit supplantator carnalis desiderii, vinum & siceram non bibit, carnem nullam comedit, nunquam attonsus est, neque usus balneis. Taddæus, quem Lucas Judam Jacobi vocat, & alibi Lebbæus dicitur, quod inquam circulus, id est, cordis cultor: credendumque est, eum trinomium fuisse. erat enim Jacobi fratris Domini, ut ipse in Epistola sua scribit, unde & frater Domini vocabatur.

Simon Cananæus, & Judas Iscariotes, qui tradidit eum.] Et hos cum additamento posuit ad distinctionem Simonis Petri, & Judæ Jacobi. Simon autem Cananæus à Cana vico Galilææ cognomen accipit, quod zelotes, id est, æmulator dicitur. Judas autem Scarioth, aut à vico, in quo ortus est, aut ex tribu Isachar præsagium suæ damnationis, vocabulum sumpsit Isachar, quod dicitur merces, pretium proditionis, insinuat. Scarioth memoria mortis dicitur: unde arguitur, non repentè persuasus, sed diutius meditando Dominicæ traditionis patrasse flagitium.

Hos duodecim misit Jesus, præcipiens & dicens eis.] Non solum hos duodecim Apostolos appellasse discipulos debemus, sed omnes magisterio ejus credentes, ex quibus hos duodecim elegit, quos & Apostolos nominavit, sicut Lucas commemorat. Hos duodecim Dominus Jesus misit ad prædicandum, quia multis figurarum indiciis antea erant prænotati ad dispensandum divina mysteria. hi sunt duodecim veri filii Jacob, hi duodecim fontes in Heliam, hi duodecim exploratores a Moyse missi, hi duodecim lapides de Jordane elevati, hi duodecim leunculi in throno Salomonis, & alia his similia.

In viam gentium ne abieritis, usque, *Ite ad oves quæ perierunt domus Israël.*] Non est istud eo loco contrarium, quo dicitur, *Euntes docete omnes gentes*, & reliqua: sed Judæis primum oportebat prædicari, ne se quasi justè excusarent dicentes, ideò se Dominum rejecisse, qui ad alienigenos miserit Apostolos. Tropologicè autem nobis præcipitur, ne in errore hæreticorum ambulemus, sed qui gravi delicto à domicilio Ecclesiæ recessimus, illuc iterum per pœnitentiam redeamus.

Euntes prædicate dicentes: Appropinquabit enim regnum cœlorum.] Non aliqua elementorum motione, sed per fidem collocatam in nobis; unde dicitur, *Regnum Dei inter vos est.*

Infirmos curate, usque, *Gratis accepistis, gratis date.*] Hanc eis dedit potestatem, regnum Dei pollicentibus, ut magnitudinem promissorum, magnitudo probaret signorum: hæc quotidie sancta facit Ecclesia, cum infirmos in bono opere curat exhortatione, mortuos in infidelitate vel peccatis per pœnitentiam revocat, leprosos variis errorum maculis corrigendo sanat, dæmones per exorcismi gratiam ab hominibus expellit.

Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris: non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam; dignus est operarius cibo suo.] Potest enim intelligi in auro, secularis sapientiæ sensus: in argento rhetoricæ artis facundia: pecunia verò zonis inclusa, sapientia est occultata: unde dicitur, *Sapientia absconditá, & thesaurus occultatus, quæ utilitas in utrisque?* In duabus tunicis duplicem animam, in pera seculi onera, in virga præsidium carnis intelligamus: & quid per calceamenta, nisi mortuorum operum signantur exempla?

In quamcunque civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus est, & ibi manete, donec exeatis.

Hoc ergo per famam populi legendum est, ne prædicationis dignitas suscipientis infamia deturbetur.

Et ibi manete, donec exeatis.] Dat constantiæ generale mandatum, ut hospitalis necessitudinis jura custodiant.

Intrantes autem in domum, salutate eam dicentes, usque, *Pax vestra ad vos revertatur.*

Quod enim Græcè χαῖρε, & Latinè ave, hoc Hebræo sermone appellatur Salom. quod autem præcipit, tale est: Si autem orta fuerit contradictio, vos tamen mercedem habebitis de oblata pace: illi bellum, quod habere voluerunt, possidebunt.

Et quicunque non recipit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris.] Excutitur enim pulvis in testimonium sui laboris, & illorum damnationis, ut inexcusabiles sint, quod ad eos usque pervenerit Evangelica prædicatio.

Amen

Amen dico vobis, tolerabilius erit terra Sodomorum & Gomorrhæorum in die judicij, quàm illi civitati.

Quia ipsi unam legem tantum, hoc est naturæ spernentes; Judæi verò simul & naturæ & literæ, insuper Prophetarum & Apostolorum dicta contempserunt: nam Loth aspectu & auditu justus, aliquid eos docuisse legitur, sed nulla signa ibi fecisse perhibetur: atque ideo: *cui multum datum est, multum quæretur ab eo.*

Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum.) Quod dicit, *Ecce ego*: auctoritas & fortitudo est Deitatis, & quia oves meæ estis, mitto vos: & volo ut mansuetudinem & humilitatem habeatis, ne propter seditionem luporum, id est persecutorum, patientiam & constantiam vestram perdatis.

Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.) Devitent insidias per simplicitatem, non faciant. Prudentia serpentis est, quòd unam aurem petræ opponit, alteram caudâ occludit, ne audiat incantantes, qui in capitibus venena ad medicamenta quærunt; ita vir Apostolicus omnem vitam suam circa principalem partem animæ ponit, ut illæsa maneat Christo adjuvante, qui est petra: & imbuente subtili sanctarum Scripturarum documento, quod cauda significat: nimirum satagit, ne audiat incantantes, hoc est, vigorem mentis emollientes. Item serpens per angustum foramen petrarum ingrediens, squamis se exuit veteribus: sic debet Christianus per stricturam pœnitentiæ deponere veterem hominem cum actibus suis, ut induat novum, qui secundum Deum creatus est.

Cavete ab hominibus.) Homines enim iidem sunt, qui & lupi, qui sunt peccatores & fragiles, sed tamen feroces.

Tradent enim vos in concilijs, usque, *In testimonium illis & gentibus*) Lucas dicit, *Continget autem vobis in testimonium*: significat persecutione nominis Christi non solum Judæis & gentibus eorum malitiæ, sed ipsis Apostolis fieri testimonium innocentiæ.

Cum autem tradent vos, nolite cogitare, usque, *Sed spiritus patris, qui loquitur in vobis.*

Ac si apertè membris suis infirmantibus dicat, Nolite terreri, vos ad certamen acceditis, sed ego prælior: vos verba editis, sed ego sum qui loquor.

Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, usque, *Eritis odio omnibus propter nomen meum.*) Nullus inter eos fidus affectus est, quorum diversa est fides: prædixit ergo eis futuram perturbationem, ut quasi ante cognitam levius portarent.

Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.) Patientia quæ custos est virtutum, docet: quia non cœpisse virtutis est, vel facere, sed perfecisse.

Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite ad aliam.] Non timendo passionem, sed declinando, ut tribulationis occasio seminarium fieret Evangelij.

Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat filius hominis.] Id est, non ad fidem perducetis, antequam resurrectio erit perpetrata, & in toto orbe prædicandi Evangelium concessa potestas. Spiritaliter autem de civitate in civitatem fugimus, cum de uno scripturarum testimonio currimus ad alia volumina, ut antè veniat præsidium Salvatoris, quam victoria concedatur adversarijs.

Non est discipulus super magistrum, usque, *Et servus sicut Dominus ejus.*] Ac si diceret, Si ego Dominus & magister patior, necesse est ut vos discipuli & puri homines hanc perfectionis regulam sequamini.

Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus.) Se patrem familias appellat, domesticos dicit discipulos, quibus cœleste regnum promisit: quos Judæi eodem instinctu malitiæ calumniantur.

Ne ergo timueritis eos.] Quia vana res citò est decidua.

Nihil enim opertum quod non revelabitur, neque occultum quod non scietur.] Et est sensus: Nolite timere rabiem blasphemantium, quia veniet dies judicij, in qua & virtus nostra, & eorum demonstrabitur nequitia.

Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure audistis, prædicate super tecta.] Quod didicistis mysticè & absconsè, loquimini publicè: & quod erudivi in parvo Judææ loco, audacter dicite in toto mundo. Palestino more culminibus sublunata super tecta prædicare docet, quæ ipsi non nostro more, sed plano schemate faciunt æqualia.

Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius eum timete, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.] Nomen gehennæ à Salvatore primùm ponitur, nam idolum Baal juxta Hierusalem ad radices montis Moria, ubi Syloa fluit, non semel esse legimus: hæc vallis irrigua & nemorosa habebat locum idolo consecratum, ubi populus filios suos dæmoni accendebat: & appellatur lucus ille Gehennon, id est, vallis filiorum Ennon. Ipsum locum comminatur se Dominus cadaveribus mortuorum impleturum, ut non vocetur Topheth & Baal, sed polyandrium, id est, tumulus mortuorum: & sic hujus loci vocabulo duplex pœna ignis & frigoris denotatur.

Nonne duo passeres asse veneunt, & unus ex illis non cadit super terram sine patre vestro?

Hic est sensus: Si parva & vilia animalia absque Deo actore non decidunt, & in omnibus est providentia: vos qui æterni estis, timere non debetis, ut absque Dei providentia vivatis. Quærat aliquis, quomodo dicat Apostolus, *Nunquid de bobus cura est Deo?* cum utique bos pretiosior existat. Sed aliud est cura, aliud providentia.

Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.] Denique hic numerus non in actu est comparationis, sed in facultate cognitionis.

Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos.] Meliores dicit, quia rationales, & ad imaginem Dei creati.

Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, usque, *Negabo & ego eum coram patre meo, qui est in cœlis.*

Confitebitur à filio apud patrem, qui per filium accessum habet ad patrem: bonus videlicet Christianus Dominum confitetur ea fide, quæ per dilectionem operatur: & Dominus illum confitetur coram patre suo, & in æterna scilicet beatitudine remunerando. Et Christum coram hominibus negare, est ejus præceptis non velle acquiescere: quem Dominus coram patre suo denegat, quia sua visione indignum esse judicat.

Nolite arbitrari quòd venerim pacem mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium.] Quia unaquæque domus & infideles & credentes habuit, ideo gladio prædicationis missum est bellum bonum, ut pax separaretur mala: his videlicet contra fidem, illis pro fide dimicantibus.

Veni hominem separare adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam, & nurum adversus socrum suam: & inimici hominis, domestici ejus.

Lucas dicit, *Erunt enim quinque in domo una divisi*: tres in duos, & duo in tres dividentur, & tamen concordant: quia quæ mater est filij, ipsa & socrus est uxoris ejus, ideoque illa ipsa & in filiam suam, & in nurum dicitur esse divisa. Allegoricè tria ad eos pertinent, qui fidem summæ Trinitatis servant: duo his congruunt, qui fidei unitate dissentiunt. Pater diabolus est, cujus eramus filij non creatione, sed imitatione. Mater & socrus Synagoga est, quæ in filiam & nurum est divisa: quia carnalis Synagoga ecclesiam Christi persequi non cessat.

Qui amat patrem aut matrem, usque, *Non est me dignus.*] Post Deum ama patrem, ama matrem: si autem utrunque servari non potest, odium in suos, pietas in Dominum impendenda.

Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.] Accipere enim crucem, & post Dominum ire, est abstinentiam carnis, vel compassionem proximi æternæ beatitudinis studio exhibere.

Qui invenit animam suam, perdet illam, & reliqua.] Animam dicit præsentem vitam, quam qui negaverit in persecutione, præparat perditioni æternæ: qui tota die pro Christo mortificandam tradiderit, illic vivificabit.

Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit.) Docet in se etiam mediatoris officium, quod Deus per illum transfusus in nobis sit: quia non aliud Apostolos, quàm Deum recepisse constat, quia & in illis Christus, & in Christo Deus habitat.

Qui recipit prophetam, usque, *Mercedem justi accipiet.*) Non dicit personas esse suscipiendas, sed nomina: quia licet indignus sit qui susceptus fuerit, ante Deum tamen mercedem suam non perdunt suscipientes.

Et quicunque potum dederit uni ex minimis istis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

Levissimo præcepto delevit vitium inhospitalitatis, potum suadens dare frigidæ aquæ, ne & in calida lignorum paupertas quæratur: & est sensus: Frustra causaris inopiam, cum aliud habet conscientia, & non potes fallere cohortem: sed scio, quod quantumcunque seminaveris, tantum & messurus es.

CAPUT XI.

ET factum est, cùm consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde, ut doceret in civitatibus eorum.) Nunc implet bonus magister factis, quod ante promisit verbis: transiit ergo & prædicavit in civitatibus Judæorum, ut eis occasionem credulitatis tribueret: & si oblatum munus supernæ gratiæ spernerent, inexcusabiles forent.

Ioannes autem cùm audisset in vinculis opera Christi, usque, *An alium expectamus.*

Non quasi ignorans interrogat, cum ipse ignorantibus agnum Dei digito demonstraret: sed interficiendus ab Herode discipulos mittit ad Salvatorem, ut per occasionem videntes signa, crederent in eum: & hujus sententiæ sensus talis potest esse: Manda, inquit, mihi: ad inferna descensurus sum: utrum te & inferis debeam nuntiare, qui nunciavi superis, an non conveniat filio Dei ut gustet mortem, & alium ob hæc sacramenta missurus es.

Et respondens Iesus ait illis: Euntes renunciate Ioanni quæ audistis & vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt; mortui resurgunt, pauperes Evangelizantur, & beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me.

Ite inquit, & dicite Joanni signa quæ cernitis, cæcos, videntes, & cætera: & quod his non minus est, pauperes Evangelizantes Hæc magistri rigorem, hæc præceptoris comprobant veritatem, quando omnis inter nobiles & ignobiles, apud eum qui salvare potest, æqualis est. Quòd autem ait, *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me*: interim nuntios percutit, sicut in sequentibus demonstrabitur.

Abeuntibus autem illis, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne, usque, *Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.*

Quia turba Joannem non discipulis, sed sibi de Christo dubitanti interrogare putavit. *Quid existis*, inquit, *in desertum videre arundinem?* numquid ob hoc hominem videretis calamo similem? qui omni vento circumfertur, & de eo dubitaret, quem antea prædicaverat? an qui contra me invidiæ stimulis cogitur, ut prædicatione sua lucrum quæreret terrenum, cum delicijs pascitur: sed locustis vescitur & camelorum induitur pilis: istiusmodi cibus & vestis hospitio recipiuntur carceris: nam tale habitaculum habet prædicatio veritatis: qui autem falsò prædicant, adulatores sunt, & delitijs affluunt, & in domibus regum mollibus vestiuntur.

Sed quid existis videre? prophetam? etiam dico vobis, plus quàm prophetam.

In eo Joannes cæteris prophetis major est, quod quem illi prædicaverunt venturum, hic digito præsentem demonstravit.

Amen dico vobis, non surrexit major inter natos mulierum Ioanne baptista.

Hominibus ergo præfertur, qui de mulieribus sunt nati, & de concubitu viri: non ei qui Spiritu sancto & virgine natus est, non cunctis hominibus, Patriarchis & Prophetis Joannem prætulit: sed Joanni cæteros exæquavit, ut æqualitatem cum cæteris habeat sanctis.

Qui autem minor est in regno cœlorum, major est illo.) Multi hoc de Salvatore volunt intelligi, quòd qui minor est tempore, major est dignitate: nos autem simpliciter intelligamus, quòd omnis sanctus, qui est cum Deo, jam major est illo, qui adhuc consistit in prælio.

A diebus autem Ioannis Baptistæ, usque, *Nunc regnum cœlorum vim patitur, & violenti diripiunt illud.*

Regnum cœlorum quid est, nisi locus justorum: cum verò quis per superbiam tumidus, vel carnis facinore pollutus, ad pœnitentiam, quam Joannes prædicavit redit, & vitam æternam percipit, quasi in locum peccator intrat alienum. Grandis namque violentia est, nos in terra generatos, posse regnum cœlorum possidere per virtutem, quod non possumus per naturam.

Omnes namque prophetæ & lex usque ad Ioannem prophetaverunt.) Non quippe post Joannem excludit prophetas, sed ipsius Domini tempus ostenditur: quia quem illi dixerunt venturum, Joannes ostenderit venisse.

Et si vultis recipere, ipse est Helias, qui venturus est. Qui habet aures audiendi, audiat.

Qui habet aures dicendo, mysticum demonstrat esse quod dicit: una namque in amborum vita austeritatis & rigoris erat mensura: ambo in eremo, ambo contra iniquum regem & reginam decertabant. Joannes præco redemptoris, Helias secundum Malachiam erit judicis.

Cui similem æstimabo generationem istam? similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt: Cecinimus vobis, & non saltastis: lamentavimus vobis, & non planxistis.

Forum dominicum Synagoga est, vel ipsa Hierusalem, ubi olim sedens gens Judæorum prophetas accipiebat: cui quotidie patria voce admonitus rectè exprobratur, quod nec psalmis allecti primo Davidicis, nec threnis postea correcti propheticis, voluerint annuere.

Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens, & dicunt dæmonium habet: venit Filius hominis, manducans & bibens, & cætera.

Sicut inquit tunc, ita & nunc utramque salutis viam respuistis: quia cum Joanne lamentante, & pœnitentiam prædicante, humiliari noluerunt: & cum Christo qui cum cæteris utendo cibo & potu lætitiam regni præfigurabat, gaudere renuerunt.

Et justificata est sapientia à filijs suis.) Ostendit filios sapientiæ intelligere, nec in abstinendo, nec in manducando esse justitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam: & temperantia non se corrumpendi per abundantiam, quia regnum Dei non est esca, &c.

Tunc cœpit exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam.

Ideo exprobrat civitatibus his, quia post factas virtutes & signa quamplurima, non egerunt pœnitentiam.

Væ tibi Corozaim, væ tibi Betzaida) Corozaim, quæ interpretatur mysterium meum: & Betsaida, quæ domus fructuum, vel domus venatorum dicitur, civitates sunt Galilææ & Tyberiadis, sitæ juxta lacum Genesareth, qui Jordane interfluente efficitur, & ab Evangelista mare Galilææ & Tyberiadis dicitur. Plangit ergo Dominus civitates, quæ quondam mysterium Dei tenuerunt, & virtutum fructum gignere debuerunt: in quas & spiritales venatores missi sunt, quod post tanta miracula deteriores gentilibus extiterunt, & ingrati gratiam Dei spernere non timuerunt.

Quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent.

In cilicio asperitas peccati significatur, quam sinistra pars in die judicij est intuenda: in cinere mortis significatio est, per quam tota generis humani massa in pulverem est redigenda. Cur nolentibus prædicatum sit, & non his qui olim credere voluerunt, ipsius est scire, cujus

universæ viæ misericordia & veritas. Notandum autem, quod Tyrus metropolis est Phœniciæ in tribu Nepthalim, quondam in seculis alto mari posita, sed nunc terræ contigua:& interpretatur angustia: & Sidon, quæ urbs est Phœniciæ, olim terminus Cananæorum, ad Aquilonem respiciens, & postea regionis Judæ: cecidit autem in sortem tribus Aser: sed non eam possedit, quia hostes nequaquam expellere prævaluit. Sidon venatio: significantque hæ duas gentes, quas venator diabolus in angustia peccati comprehendit, sed Salvator Jesus per Evangelium liberavit.

Et tu Capharnaum nunquid usque ad cœlum exaltaberis, an usque ad infernum descendes?

In altero exemplari reperimus, *Et tu Capharnaum, quæ usque ad cœlum exaltata es, usque ad infernum descendisti*, & est duplex intelligentia, vel ideo ad inferna descendes, quia contra prædicationem meam superbissimè restitisti: vel quia exaltata es usque ad cœlum, meo hospitio & meis signis, majoribus plecteris suppliciis, quòd his quoque credere noluisti. In Capharnaum autem, quæ interpretatur villa pulcherrima, condemnatur Hierusalem incredula, cui dicitur per Ezechielem: *Iustificata est Sodoma soror tua*, & cæt. Unde consequenter subditur:

Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, fortè mansissent usque in hunc diem.

Majoris injustitiæ reprehenditur Hierusalem, cum Sodoma exemplo Loth non fuerit correcta, & Hierusalem filij Dei verbis & miraculis semper extiterit ingrata, & omnes sanctos persecuta est, nec non ipsum Salvatorem.

Veruntamen dico vobis, quòd terræ Sodomorum remissius erit in die judicij, quàm tibi.

Remissior ergo erit eorum pœna, quorum minor est culpa.

In illo tempore respondens Iesus, dixit: Confiteor tibi pater, Domine cœli ac terræ.

Confessio non semper pœnitentiam, sed gratiarum actionem significat: confundantur enim, qui Salvatorem non natum, sed creatum calumniantur: quia patrem sibi invocat Deum, cœli & terræ Dominum.

Quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.

Gratias agit & exultat in patre, quòd Apostolis adventus sui aperuerit sacramenta: quæ ignoraverunt Scribæ & Pharisæi, qui sibi sapientes videbantur.

Ita tamen, quando sic fuit placitum ante te.] His Domini verbis exempla humilitatis accipimus, non temerè discutere super consilia de aliorum vocatione, aliorumve repulsione præsumamus. Cùm enim intulisset utrunque, non mox rationem reddidit, sed sic placitum dixit: hoc videlicet ostendens, quod injustum esse non potest, quod placuit justo.

Omnia mihi tradita sunt à patre meo.] Et tradentem patrem & accipientem filium mysticè intelligere licet: alioquin cum cœperit habere qui accipit, incipiet non habere cum dederit:. cum Omnia legis, omnipotentem patrem agnoscis: cum Tradita legis, filium confiteris, cui per naturam unius substantiæ jure sunt omnia propria, non per gratiam dono collata. Tradita dicit non visibilia elementa, quæ ipse condidit: sed antè rebelles, nunc per filium ad patrem accessum habentes: tradita autem non alia sunt, quàm quæ in filio soli nota, sunt patri: nota verò filio soli esse, quæ patris sunt.

Et nemo novit filium, nisi pater: neque patrem quis novit, nisi filius, & cui voluerit filius revelare.

Ut & patrem intelligamus, & ipsum filium per filium revelari, quòd ipse est mentis nostræ lumen: verbo enim suo se pater declarat. Erubescat Eunomius, tantam sibi notitiam patris & filij, quantam habent in se æqualitate naturæ.

Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.

Ad Evangelij gratiam invitat Salvator, gravi peccatorum pondere oppressos: vel gravissimo legis jugo subjectos: unde & sequitur.

Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & reliqua.

Jugum enim Christi, Evangelium est, quod Judæos & gentes in unitate fidei conjungit.

CAPUT XII.

Abijt Iesus per sata Sabbato] Iste gressus incarnationem ejus significat inter homines conversantis. *Sata* significant populos: & benè *sabbato*, quia tunc erat vacandum à vitijs, & in ejus contemplatione per fidem immorandum.

Discipuli autem ejus esurientes, cœperunt vellere spicas & manducare.

Secundum alium Evangelistam, Fricabant manibus, & manducabant: esuriebant enim salutem generis humani, & cœperunt doctrinis homines à vitijs exemplis bonorum operum segregare, & in viscera ecclesiæ convertere.

Videntes autem Pharisæi dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet eis facere sabbathis.

Semper enim Judæi & doctrinæ Apostolorum & gentium invidebant saluti, quasi transgressorem legis Christum reprehendebant.

At ille dixit eis, Non legistis quid fecerit David quando esurijt, & qui cum eo erant.

Christus de transgressione legis illum reprehendentibus, testimonium de scripturis & eximia prophetia opposuit, ac si dixisset, Si typicus David propter necessitatem, legis præcepta fecisse legitur, quanto magis verum David suorum necessitati consulere licebit.

Aut non legistis in lege, usque, *Quia templo major est hic.*] Adverbium loci est, & est sensus, Si propter necessitatem victimarum sabbatum absque culpa violatur à sacerdotibus, quanto magis in mea præsentia necessitatem patientes, mei discipuli sine culpa sabbata non custodiunt: quia sacerdotes & sabbata in mea teneo potestate.

Si autem sciretis quid est, misericordiam volo, usque, *Innocentes.*] Si intelligere voluissetis, quod misericordiam Deus generi humano per Apostolos magis impendere eligit, quàm à vobis legalia victima carnaliter observari, nullo modo eos in minimis detrahere oblectasset.

Dominus est filius hominis etiam sabbathi. Et quum inde transisset, venit in Synagogam eorum.

Quia filius hominis is est, & filius Dei: & non solum sacerdotibus, sed etiam sabbatis dominatur.

Et ecce homo manum habens aridam] Hic homo gentilis est populus, qui secundum Lucam dexteram habebat aridam, & sinistram sanam: quia dexteram pauperi non porrigebat: & in terrenis laborans, in divinis vacabat.

Et interrogabant eum, dicentes, Si licet sabbathis curare? ut accusarent eum.

De transgressione legis accusare cogitabant, si sabbatis curare licitum esse dixisset: si verò negaret, inclementem dicere voluerunt, quia opus misericordiæ prohibetet.

Ipse autem dixit illis, Quis erit ex vobis homo qui habeat ovem unam, & si ceciderit hæc sabbathis in foveam, nonne tenebit? &c.

Dignam utique avaritiæ & cupiditatis eorum paradigma opposuit, quod nequaquam in terrena substantia observabant otium sabbati, faucibus avaritiæ succensi, licet eum opus misericordiæ hominibus impendere derogarent.

Tunc ait homini, Extende manum tuam, & extendit.] Per prædicatores gentes fidem operibus implere monebat.

Et restituta sanitati sicut altera] Quemadmodum antea tantum corporis curam gessit, ita postmodum animæ in eleemosynis largiendo curam agere festinavit.

Exeuntes autem pharisæi, usque, *Quomodo eum perderent*?] Benè exire dicuntur, qui se à fide Christi segregabant, & eorum societate alienabant: quibus Psalmista ait, *Accedite ad eum*, &c. quia Christum quasi transgressorem legis interficere cogitabant, qui manum jusserat extendere: ac si ipsi saltem in cibi assumptione non extenderent manus.

Iesus autem sciens, usque, *Et curavit eos omnes*.] Quia Deus erat, secretam cordis eorum nequitiam sciens, & devitans infidelium turbas, fidelium sibi elegit consortium: quas non tantum à corporis, sed etiam à cordis infirmitate curavit.

Et præcepit eis ne manifestum eum facerent, ut adimpleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam, dicentem, &c.

Non propter timorem passionis præcepit ne se manifestarent, sed ut occasionem perdendi seipsos non haberent.

Ecce puer meus quem elegi.] Puer & electus secundum humanitatem Deus est, & eligens divinitatem.

In quo bene complacuit animæ meæ.] *Benè complacuit*, quia dolus inventus non est in ore ejus, non quòd Deus animam habeat, ita ut aliter sit Deus, aliter anima ejus: sed propter infirmitatem humanam dictum est, ut possit intelligere, & sperare in auxilium divinæ clementiæ: nam visibilibus est ad invisibilia perducenda, ut Psalmista ait, *Sub umbra alarum tuarum protege me.*

Ponam spiritum meum super eum.] Secundum quod homo est, pono: secundum quod est Deus, semper habuit.

Et judicium gentibus nunciavit.] Licet omnibus imminere futurum judicium nunciet, tamen gentibus nunciasse, quia se specialiter quid ministerium nunciationis corde credulo percipere decreverunt.

Neque audiet aliquis in platea vocem ejus.] Id est, non quia latam viam ambulant, sed quia angustam portam intrare student, auribus cordis ejus vocem audire contendunt.

Arundinem quassatam non confringet.] Israeliticum populum licet unum sit regnum, arundinem quassatam nominat: quia firmamentum fidei, vinculumque charitatis invicem observare neglexit, quod confringere noluit, quia locum ejus perditionis in nece ejus præbere distulit, aliter arundinem quassatam confringet, quia modo in Ecclesia quilibet peccator solatium sive in doctrina, sive exemplis, sive in quocunque sui indiguerit, negat.

Et linum fumigans non extinguet] Gentilem videlicet populum non per amarissimum erroris fumum emittat, at nunc in Ecclesia linum fumigantem extinguet, quia in aliquo paupere & despecto aliquid boni conspicit esse, quod sibi prodesse potuisset: sed hoc ideo sprevit, quia eum aut peccatorem putat, aut pauperem cernit.

Donec ejiciat ad victoriam judicium. Et in nomine ejus gentes sperabunt.

Ad victoriam judicium ejiciebat damnationis suæ, quando morte superata surrexit: & adhuc ejiciet in die tremendi examinis, quando omnes adversarios suos in æternam damnationem truder.

Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus & mutus: & curavit eum.

Homo iste gentilem populum significat, quia oblatus per prædicatores ad fidem Christi: cæcus, quia viam veritatis ignorabat: mutus, quia os ad laudem conditoris non aperuit: dæmoniacus fuit, quia per idololatriam dæmonibus serviebat. Hujusmodi ignorantiæ deditos adhuc quotidie Ecclesia piis precibus, doctrinis & exemplis offerre Domino non cessat.

Et stupebant omnes turbæ, usque, *Filius David*] Viso signo stupebant, quia eum simplicem hominem ex semine David natum esse credebant, & David filium nominabant, quem misericordem esse cernebant, quia David misericors piè parcere deprehenso persecutore noverat.

Pharisæi autem audientes, dixerunt: Hic non ejicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis.

Quod negare non potuerunt, malè interpretati sunt, quia opus Spiritus sancti immundo spiritui deputabant. Baal ipse est Beel, zebub dicitur musca: & propter muscas quæ ibi putredinem & sanguinem observabant victimarum, Belzebub nominatus est, quod vir est muscarum, sive habens muscas.

Omne regnum divisum contra se, desolabitur: & omnis civitas vel domus divisa contra se, non stabit. Et si Satanas Satanam ejicit, adversus se divisus est, quomodo ergo stabit regnum ejus?

Et est sensus: Si ergo juxta vestram sententiam, in principe dæmoniorum dæmones expello, saltem inde potestis meum regnum stabile fixumque perpendere, quia me simul cum patre tantam habere super illum cernitis potestatem.

Ideo ipsi judices vestri erunt.] Si ego in Belzebub ejicio, in quo ejiciunt exorcistæ vestri, sive Apostoli, qui talem potestatem non tenent super diabolum: sed quia illi Deo & non diabolo deputant opus suum, vos damnabiles ostendunt: quia opus Spiritus sancti immundo spiritui adscribitis.

Si autem ego in spiritu Dei, usque, *In vos regnum Dei*] Si ego per Spiritum sanctum dæmones ejicio, aditum credentibus regni cælestis patefactum scitote, vel etiam Ecclesiam, vel sacram scripturam, regnum Dei nominavit, sicut alibi dicit: *Regnum Dei inter vos est, & iterum auferetur à vobis regnum Dei*, & reliqua.

Aut quomodo potest quisquam, usque, *Tunc domum illius diripiat.*

Domus significat mundum: fortis, diabolum: vasa, corda sunt pravorum hominum: hæc vasa diripiebat Christus, vincto diabolo, quando destructa morte surrexit, & nobis spem resurgendi, & ad cœleste regnum perveniendi donavit.

Qui non est mecum, contra me est.] Diabolus non cum Christo, sed contra Christum: quia Christus humilis est ac benignus, ille superbus & invidus, nostram felicitatem à Christo oblatam auferre cupit.

Et qui non congregat mecum, spargit.] Christus congregat, prædicans virtutes quibus ascendendo ad intuitum divinæ potentiæ pertingant: diabolus verò ad vitia trahendo spargit.

Omne peccatum, usque, *spiritus blasphemia non remittetur.*] Omnia peccata per pœnitentiam dixit posse dimitti, spiritum autem blasphemiæ dimitti posse negavit, quia sibimetipsis conscii erant sceleris sui, opusque sancti Spiritus aliorum saluti invidentes, dæmoniorum principis esse dixerunt.

Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, usque, *Neque in hoc seculo neque in futuro.*

Qui propter visam carnis infirmitatem in divinitatem meam credere renuerit, per pœnitentiam, remissionem potest accipere: qui verò per desperationem Spiritum sanctum dicit non posse in baptismo peccata dimittere, seu sacramentum Dominici corporis & sanguinis acceptum, nullam posse remissionis utilitatem, plus cæteris cibis afferre, nec hic nec in futuro sæculo percipiet remissionem: & quia desperanti hic & in futuro negat veniam, procul dubio aliquorum remissionem in futuro indicat peccatorum, sicut sunt otiosa verba, & superfluæ cogitationes, si bene agere studet, & pravè gesta ante diem mortis emendare desiderat.

Aut facite, usque, *ex fructu arbor agnoscitur*] Arbor bona Christus est, fructificans salutem: arbor mala, diabolus perditionem proferens consentientibus sibi: sive Judæi mala arbor meritò dicuntur, qui fructum bonæ operationis arbori malæ, id est, diabolo deputabant: unde digna reprehensione eos increpat dicens:

Ex abundantia cordis os loquitur.] Id est, ex nequitia cordis vestri verba proferuntur blasphemiæ.

Dico autem vobis, usque, *Reddent de eo rationem in die judicii.*] Ac si dixisset: Si superfluæ est locutionis ratio reddenda, quanto magis criminosæ blasphemiæ vestræ æternam damnationem generabunt.

Ex verbis tuis, usque, *condemnaberis.*) Id est, De

bona

bona locutione coronaberis, de mala autem damnandus eris.

Tunc responderunt ei, usque, *Signum videre.*] Lucas dicit, quod à cœlo signum videre desiderarent: denique tale signum voluerunt habere divinitatis ejus, quale factum est sub Helia propheta, quando ignis de cœlo veniens duos consumpsit pentecontarchos.

Qui respondens, usque, *Signum nisi Ionæ prophetæ.*) Generationem malam dicit, propter transgressionem mandatorum Dei: adulteram, quia derelicto Deo vero diversarum gentium idolis serviebat. Cui, inquit, signum de cœlo divinitatis meæ nolo ostendere, sed de terra passionis meæ exemplum ostendam.

Sicut enim fuit Ionas, & reliqua.] Si enim parasceve cum præterita nocte numerabis, & sabbatum cum sua nocte, & noctem Dominicam cum subsequente die, tres dies invenies. Porrò cor terræ, sepulchrum nominavit. *Ionas* quia columba, sive dolens interpretatur, significat Christum, super quem Spiritus sanctus in specie columbæ descendit: quia dolores nostros portavit in corpore suo super lignum. Ninive interpretatur speciosa: significat Ecclesiam decore virtutum ornatam. Quòd vero Christus duas noctes & unum integrum diem in sepulchro jacuerat, significat quòd simplici morte sui corporis duplam mortem corporis & animæ destruxit.

Viri Ninivitæ, usque, *Plusquam Iona hic.*] Non sententia potestatis, sed vitæ correctionis. Ninivitæ gentem Judæorum damnabilem esse ostendunt: quia Jonas parvo tempore tantum verbis prædicabat, Christus verò multo tempore & verbis docebat, & signa divinæ potentiæ ostendebat.

Regina Austri, usque, *Plusquam Iona hic.*] Hæc enim gentem Judæorum dignam damnatione esse ostendit, quia ipsa venit à finibus terræ discere sapientiam à Salomone. Judæi verò sapientiam discere à Christo renuerunt, qui est Dei virtus, & Dei sapientia in medio eorum commorante. Regina Austri, & viri Ninivitæ universitatem sanctorum significant: quia sancti per pœnitentiam emendare student delicta sua, aut præcavent ne per sapientiam peccent.

Cùm autem immundus spiritus exierit ab homine.] In tempore datæ legis à Judæis spiritus immundus exiebat, & modo in baptismo ab unoquoque fidelium exire compellitur.

Ambulat per loca arida, quærens requiem, & non invenit.) Loca arida corda sunt credentium, non habentes humorem luxuriæ: in quibus circumiens, consensum pravæ suggestionis suæ non inveniet.

Tunc dicit, Revertar in domum meam unde exivi. Et veniens, invenit eam vacantem, scopis mundatam & ornatam.

Vacantem domum, id est, torpentem ab operibus bonis inveniet, & simulatione virtutum per hypocrisin ornatam.

Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi.) Sumens itaque septem principalia vitia, unde totius nequitiæ germen pullulat: ipse verò est octavus.

Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus: sic erit & generationi huic pessimæ.

Pejus enim fuit Israelitico populo post depravatam legem, quàm in Ægypto ante legem, & unicuique hominum melius est viam veritatis non agnoscere, quàm de agnita retro redire.

Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus & fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam, Ecce mater tua & fratres tui foris stant, quærentes te.

Non simpliciter ut æstimatur, sed cum dolo matrem & fratres foris stare perhibebat, cupiens explorare, utrum præponeret maternum affectum prædicationis officio.

At ille respondens, usque, *Meus frater, soror & mater.*) Non quasi nesciens interrogat aut matrem, & mater temerè filios despiciens, quia in lege jubebat patrem & matrem honorare: sed ostendere volens majorem esse spiritalem propinquitatem, quàm carnalem: sicut alibi dixit discipulis suis: *Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus.* Mysticè verò mater Synagoga, & Judæi foris stare dicuntur, quia credenti gentilitate intrare in fidem Christi nequibant. Sed interrogat aliquis, quomodo populus gentilis voluntatem patris faciens, mater Christi fieri possit: sed quia credendo fratres & sorores efficiuntur, proculdubio mater fit prædicando, quando alios Deo doctrinis ad fidem generat.

CAPUT XIII.

IN *illo tempore exiens* IESVS *de domo.*) De Israelitico videlicet populo, in quo ex virgine carnem sumpsit.

Sedebat secus mare.) Id est, per Apostolos diversis nationibus prædicabatur in mundo.

Et congregata sunt ad eum turbæ multæ) Per prædicatores turbæ credentium ad Christum collectæ sunt.

Ita ut naviculam ascenderet, usque, *In parabolis dicens.*) Navicula significat Ecclesiam, quæ fluctibus persecutionum circundata est in mundo. Qui verò in litore stant, & nec fluctibus maris tanguntur, nec in navem possunt ascendere, & non carent verbo Dei: significat eos qui noviter ad fidem venientes, errore sunt infidelitatis exuti, & adhuc per lavacrum baptismatis Ecclesiam non intraverunt. Sive turba, quæ in litore stabat, significat eos qui hic in soliditate fidei perseverant, & nec errore infidelitatis tanguntur, nec adhuc januam paradisi intrare sinuntur.

Ecce exijt qui seminat seminare semen suum.) Christus exijt de sinu patris in mundum, semen doctrinæ suæ spargere per se, & per prædicatores suos, ut fructus bonæ operationis in cordibus fidelium cresceret.

Quædam ceciderunt secus viam, & volucres comederunt ea.) Secus viam semen cadit verbi Dei, quando cor auditoris pravis cogitationibus auditam prædicationem conculcat, & immundi spiritus ea de memoria tollunt.

Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi habebant terram multam: & continuò exorta sunt, &c. Petrosa significant duritiam cordis, ubi non est altitudo terræ, id est, studium disciplinæ, sole orto persecutionis, sive occultæ tentationis arescit verbum Dei in corde susceptum cum gaudio; quia carat radice charitatis.

Alia ceciderunt inter spinas, & creverunt spinæ, & suffocaverunt ea.) Spinæ significant divitias, quæ cor pungunt doloribus, ne à quærentibus inveniantur: & cum inventæ fuerint, ne reserventur: & intentionem possidentis vulneratam, ad æternam damnationem trahunt.

Alia verò ceciderunt in terram bonam, usque, *Aliud tricesimum.*) Bona terra significat corda perfecta, in quibus verbum Dei in alio generat fidem trinitatis, quam significat tricenarius numerus: in alio loco perfectionem bonorum operum, quod sexagenarius: in alio perseverantiam, quæ ad æternam ducit remunerationem, quod in centenario numero figuratur. Alij in tricenario conjugatos, in sexagenario viduatos, in centenario virgines voluerunt intelligere.

Qui habet aures audiendi, audiat.) Qui habet voluntatem, auribus cordis intelligat.

Et accedentes discipuli, dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? & reliqua.

His non est datum, ut Marcus ait: illis autem, quia fortissimi, omnia in parabolis fiunt. Qui enim intrare student in sanctuarium Dei, intelligent novissima mysteriorum regni Dei. Et rectè in parabolis audiunt, quia clausis sensibus cordis veritatem cognoscere nolunt.

Qui autem habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.

Qui amorem habet verbi, dabitur ei & sensus intelligendi, quod amat: quia verò non habet amorem audiendi, simul naturali ingenio, vel literali exercitio aliquid habere videatur, etiam hoc non amittat, ut nulla veræ sapiêtiæ dulcedine gaudeat. Et licet specialiter de Apo-

stolis dictum esse videatur, quibus datum est charitatem, fideique peritis nosse mysterium regni Dei: & Judæis quia in parabolis videntes non videbant, & audientes non intelligebant, quod legis litteram essent amissuri: potest tamen & generaliter accipi, quia sæpe ingeniosus doctor se privat sapientia, negligendo quam simplex & studiosus elaborando degustat: & idcirco nonnunquam studiosus tarditatem intelligentiæ promittit, ut eo majora retributionis præmia inveniat, quo magis elaborabat studio inventionis.

Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt.

Nunc aperit Apostolis, quòd ideo turbis in parabolis loquebatur, quia superba intentione se videntes & audientes æstimabant: & ob hoc cœlesti magisterio subdere nolebant, ut simplicibus & humilibus mysteria cœlestia cognoscentibus, ipsi remanerent vacui intelligentiæ spiritalis: non absurdè ad hoc dicimus Judæos fuisse excæcatos, ne dicta in parabolis à Domino intelligerent, ut fide ejus irritata eum crucifigerent, à quo post resurrectionem, ejus miraculis, quæ fiebant in nomine territi, tanto amplius de reatu mortis Domini humiliati, eum vehementius diligerent, quanto sibi tantum scelus dimissum esse gauderent: quod tanta erat superbia, ut tali esset humiliatione dejicienda.

Vt adimpleretur in eis prophetia Esaiæ prophetæ dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non videbitis.

Hæc de turbis, quæ habent visum & auditum corporis extrinsecus, & semetipsos privaverunt visu & auditu corporis & cordis intrinsecus.

Incrassatum est enim cor populi hujus.) Incrassatum dicit cor Judæorum malitiæ crassitudine, & abundantia peccati.

Auribus graviter audierunt.) Quia verbum Domini ingratè susceperunt, & oculos suos clauserunt, & pòst salutem non metuerunt: quia non natura, sed voluntate cæci sunt.

Vestri autem beati oculi quia vident: & aures vestræ, quia audiunt. Amen quippè dico vobis, quia multi prophetæ & justi cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis & non audierunt.

Abraham, Esaias & Micha prophetæ viderunt, sed à longè aspicientes, & speculum in ænigmate salutantes: Apostoli verò Dominum in præsentia sui habentes, non opus habebant per angelos aut per varias doceri visionum species. Quos verò Matthæus prophetas & justos appellat, hos Lucas prophetas & reges nominavit. Quia nimirum ipsi sunt reges magni, qui tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo noverunt præesse.

Aliam parabolam proposuit illis, dicens: Simile est regnum cœlorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo.

Benè similis dicitur, qui ei per omnia aptus esse probatur. Bonum itaque semen in agro corporis sui seminat, quia semen bonæ voluntatis ad operum perfectionem perducere studet.

Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, & superseminavit zizania in medio tritici, & abiit.

Hæc quidem sententia cautos nos esse admonet, ne dum torpemus inertiâ, diabolus fœditatem vitiorum super semen bonæ voluntatis spargat.

Quum autem crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem servi patrisfamilias, dixerunt ei, Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? &c.

Hic nobis patientiæ exemplum præbetur, ut sicut paterfamilias in dolo inimici patiens fuit, sic in aliqua nos læsione non statim ad vindictam, sed magis ad tolerantiam recurramus.

Servi autem dixerunt ei, usque, *Eradicetis simul cum eis & triticum.*) Hic denique discretionis & tolerandi malos habemus exemplum, ne si magis ulciscendo talionem malis reddamus, bonis præbeamus scandalum imitationis.

Sinite utraque crescere, usque *Triticum autem congregate in horreum meum.*) Hinc habere docemur longanimitatem patientiæ, ut longanimitate justitiam meditemur, & in judicio patientiam non negligamus.

Aliam parabolam proposuit illis dicens: Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo, seminavit in agro suo. Quod minimum quidem est omnibus seminibus, quum autem creverit, majus est omnibus oleribus: & fit arbor, ita ut volucres cœli veniant, & habitent in ramis ejus.

Granum sinapis, prædicatio est Evangelij, & notitia scripturarum, quæ ducit ad vitam. Qui seminat, sensus noster & animus est, qui suscipiens granum prædicationis, & humore fidei fovens facit in agro pullulare pectoris sui. Quæ minima est omnibus disciplinis, quia ad primam doctrinam fidem non habet, quando Deum qui est auctor vitæ, mortuum, & scandalum prædicat crucis. Hæc philosophorum dogmatibus multo minor esse videtur comparata, sed quia eorum documenta in modum olerum emollita, citò crescunt, & corruunt. Hæc minima cum in anima credentis, vel in toto mundo fuerit prædicata, non in olera, sed in arborem crescit, ita ut in ramis ejus, id est, dogmatum diversitatibus animæ requiescant. Potest in grano sinapis Dominicæ incarnationis humilitas designari, quod acceptum homo Joseph sepelivit in horto, crevit verò in arborem, quia surgens ascendit in cœlum. Ramos expandit, id est prædicatores, in quibus quique fideles ab hujus vitæ fatigatione requiescerent, spargit.

Aliam parabolam locutus est eis: Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum.

Hæc mulier est supradicta apostolica prædicatio, sive ecclesia ex diversis gentibus congregata: hæc tulit fermentum, id est notitiam scripturarum, & abscondit in farinæ satis tribus: ut spiritus, & anima & corpus non discrepent inter se, sed consentientes in unum, quodcunque à patre postulaverint, impetrent. Sive mulier ecclesia in propagines filiorum Noe, per fermentum fidei non ad triplicem, sed ad divinitatis unitatem perducit, & secundum Platonem tres passiones humanæ animæ per fermentum adunamus, quando ex rationabili quod in cerebro putavit, prudentiam possidemus. In irascibili contra vitia, quod in felle putabat, rigorem tenemus: in concupiscibili, quod in jecore æstimabat, desiderium virtutum sumimus. Satum genus est mensuræ apud Palæstinos, habens unum & dimidium modium.

Hæc omnia in parabolis locutus est Iesus ad turbas, & sine parabola locutus est nihil.

Nam infidelibus turbis hucusque in parabolis loquitur. Discipuli, id est, credentes domi interrogant, ut secreta mysteria sciant.

Aperiam in parabolis os meum, &c.) Hoc testimonium de septuagesimo Psalmo sumptum est, & ex persona Domini dicitur. Quia non est inventus neque in cœlo neque in terra, neque subtus terram, qui dignus sit aperire librum, & solvere signacula ejus.

Tunc dimissis turbis venit in domum, & accesserunt ad eum discipuli ejus dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.) Dimissis Judæorum turbis, ingreditur ecclesiam gentium, & ibi discipulis fidelibus devotè discentibus, divina exponit sacramenta. Quæ ergò à Domino sunt exposita, his debemus fidem accommodare: quæ autem tacita sunt, & nobis relicta, breviter perstringamus. Homines dormientes, magistri sunt ecclesiæ: servi, angeli sunt, qui quotidie vident faciem patris. Sed magistris vigilandum est, ne inimicus, id est, diabolus superseminet zizania: hoc est hæreticorum dogmata. In eo quod dicit, *Sinite utraque crescere*: pœnitentiæ locus datur, ne cito amputemus fratrem. Huic sententiæ contrarium videtur illud Apostoli, *Cum hujusmodi nec cibum sumite.* Sed inter triticum & zizaniam, quamdiu herba est, aut nulla aut difficilis est distantia: & hic monemur à Domino, ne ubi quid ambiguum est, citò sententiam proferamus, sed Deo judicij terminum reservemus.

Simile

Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, usque, *Et emit agrum illum.*

Thesaurus absconditus, est cœleste desiderium: ager, disciplina cœlestis studii est, in quo absconditur thesaurus à favore humano, ut ab immundis spiritibus servetur. Quem profectò agrum venditis omnibus comparat, qui cuncta sua terrena desideria per custodiam cœlestis desiderii calcat. Sive thesaurus in agro, duo sunt testamenta, in quibus multa sentiens latere, per contemptum temporalium rerum otium sibi comparat, ut sit dives in agnitione Dei: quòd thesaurum tunc non invidia celat, sed abscondit ne perdat.

Iterum simile est regnum cælorum homini negociatori, quærenti bonas margaritas, &c.

Inventa una margarita pretiosa, omnia quæ habuit, vendidit: quia in comparatione cœlestis vitæ omnia habita vilescunt. Si verò sanctos homines scrutari vis, unum Jesum Christum, qui absque culpa est, omnibus meliorem invenies. Si intellectum quæris, illum solum cæteris præeminere probaveris, *In principio erat verbum*, & mandatis omnibus sic charitas est excellentior, in qua omnia restaurantur, & in cæteris libris Evangelium fortius esse probatur.

Iterum simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, usque, *Malos autem foras miserunt.*

Sagena significat Ecclesiam, quæ omnes communiter ad veniam peccatorum invitat: quæ ad litus, id est, ad finem seculi trahitur per doctrinam prædicatorum, & in fine seculi in cœlestes mansiones recipiuntur, impii verò in exteriores tenebras mittuntur.

Ait illis Iesus, Ideo omnis scriba doctus usque, *Nova & vetera.*] Ad monet Apostolos, ut quicquid in Evangelio prædicarent, legis & Prophetarum vocibus comprobarent: ac si apertè diceret, Ille in sancta Ecclesia doctus prædicator est, qui & nova scit proferre de suavitate regni, & vetusta dicere de terrore supplicii.

Libri secundi Finis.

LIBER TERTIVS.

Et *factum est, cùm consummasset Iesus parabolas istas*, usque, *Sapientia hæc & virtutes*) Differt inter synagogam, quæ congregatio: & Ecclesiam, quæ vocatio interpretatur, quod pecora & inanimata quæque congregari possunt. Convocari autem nisi ratione utentia non possunt, ideoque rectius novæ gratiæ populum quasi rationabile ad unitatem fidei convocatam Ecclesiam nominare placuit Ecclesiasticis viris, quam Synagogam, quasi irrationabilium congregationem.

Nonne hic est fabri filius, usque, *& scandalizabantur in eo.*) Error Judæorum, salus est gentium. Nequaquam sine certi mysterii causa, Christus in carne apparens, fabri filius appellari voluit. Veraciter faber est pater ejus, qui omnia quæ in cœlo & in terra sunt, fabricavit ex nihilo: & quia adhuc quotidie vasa iræ in vasa misericordiæ fabricat.

Iesus dixit eis, Non est propheta sine honore, nisi in patria sua.) Non solum ipse prophetarum caput, sed Helias, Hieremias, & cæteri quique minores in propriis quàm in exteris civitatibus habebantur: quia propemodum naturale est, cives civibus invidere, sicut Judæi non præsentiam operum, sed fragilitatem considerabant naturæ.

Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.) Nolebat enim illis miracula divinitatis suæ aperire, ne quo magis cernerent clarescere divinitatis potentiam, eo magis despecta veritate damnabiles fierent.

CAPUT XIV.

In *illo tempore audivit Herodes Tetrarcha famam de Iesu. Et ait pueris suis, Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo.*

Herodes bene sentiens de resurrectione mortuorum, omni modo pueris suis prædicabat, quod sancti in majori virtute resurgent, quia Joannem nulla signa facientem, resurgere de morte putavit. Judæi verò Christum non resurgere, sed sublatum à discipulis crediderunt: quia Joannem ideo virtutes facere dixit, qui à morte resurrexisset, & promptiorem animum gentium ad fidem alienigena ostendit, quàm Judæorum.

Herodes enim tenuit Ioannem, & alligavit eum, & posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam, &c.

Vetus historia narrat, Philippum majoris Herodis filium, sub quo Christus fugit in Ægyptum, Arethæ regis filiam accepisse uxorem: sed exortis simultatibus inter socerum & generum, necnon & inter fratres tulisse Aretham de Philippo filiam suam, dedisseque eam Herodi quasi inimico Philippi, ad augmentum injuriæ. Sed Herodes à Joanne increpatus, eo quòd viventis fratris uxorem acceperat, magis amans uxorem, quàm præcepta Dei, volebat Joannem occidere: sed timens populum ab eo baptizatum, argumentum invenit juramenti, ut cogitatum scelus perficeret, sicut in sequentibus manifestatur.

Die autem natalis Herodis, saltavit filia Herodiadis, usque, *Et propter eos qui pariter recumbebant, jussit dari.*

Duo namque mortalium leguntur celebrasse natale suum, sed uterque illud fœdavit sanguine: & monent nos, magis timorem mortis timendo diem, quàm nativitatis celebrare luxuriando: non potest excusari Herodes propter homicidium, quia ad hoc juraverat, ut futuræ occasioni machinas præpararet. Timebat Herodiades enim, ut illicitæ nuptiæ solverentur, propter quod præmonebat filiam caput ejus postulasse, ut linguam haberet in potestate, quam sciebat velle prohibere incestum, nequaquam enim Herodes pro hujusmodi petitione contristatus est, sed mos est historicorum, ita res narrasse, sicut tunc à præsentibus facta fuisse videbantur, simulabat enim tristitiam in facie, cum lætitiam haberet in mente.

Misit quoque, & decollavit Ioannem in carcere, usque, *Et tulit matri suæ.*) Decollatio Joannis significat Judæos Christum, qui caput est Prophetarum, perdidisse, minutus est Joannes capite, exaltatus est Christus in cruce, quia Christum oportebat crescere, Joannem autem minui.

Et accedentes discipuli, usque, *Venerunt & nunciaverunt Iesu.*) Isti verò qui sepelierunt, & nunciaverunt, illos significare videntur, qui lege sibi carnaliter extincta, ad gratiam transierunt Salvatoris: quia sepultura Joannis, abolitionem significat legis.

Quod cùm audisset Iesus, secessit, usque, *In locum desertum seorsum.*) Non timore mortis, sed parcendo inimicis, ne homicidium homicidio jungerent. aliter truncato capite Joannes, id est, perdito Judæorum oraculo prophetiæ Christus secessit in desertum Ecclesiæ, quæ ante virum non habuit

Et cùm audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus.) Proprio enim labore secutæ sunt turbæ gentium de pristinis erroribus ad fidem Christi conversæ.

Et exiens vidit turbam multam, & misertus est eis, & curavit languidos eorum.

Ut plena fides statim præmium consequeretur: egressus ergo Jesus, significat, quòd turbæ voluntatem habuerunt eundi, non vires præveniendi: & ideo egreditur, ut misereatur

Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli dicentes, Desertus est locus, & hora jam præteriit: dimitte turbas, &c.) In illo vespere, quando verus sol appropinquante fine

seculi, occubuit, significat quòd Judæi murmurabant contra gentes, quòd magis apti essent quærere sibi escas in conventiculis hæreticorum, quàm divinorum uti pastione librorum.

Iesus autem dixit eis, Non habent necesse ire, date illis vos manducare.

Ad fractionem eos panis provocat, ut illis se non habere testantibus, exhibitio signi manifestior fieret: & simul insinuans, nostra corda per eos pascenda, quorum sunt exemplis ad amanda cœlestia suscitata. Si quem movet, quod Joannes dicit, Dominum tentare Philippum, unde escæ possint turbæ dari, & cæteri Evangelistæ narraverunt discipulos dixisse Domino, *Dimitte turbas*, & reliqua: quibus ille secundum Matthæum respondit, *Non habent necesse ire.* Intelligitur post hæc verba Dominum inspexisse, & Philippo dixisse, quod Joannes commemorat: deinde quod Joannes à Philippo, hoc Marcus à discipulis responsum esse commemorat, volens intelligi hoc ex ore cæterorum respondisse Philippum.

Responderunt ei, Non habemus hic, nisi quinque panes, & duos pisces.] Per quinque panes, quinque sunt libri legis Moysi designati: per duos pisces, prophetiæ & psalmodiæ: hanc triplicem distinctionem instrumentum vetus edocet, dicente scriptura: *Quia oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi & psalmis de me.*

Qui ait eis, Afferte illos mihi huc.] Audi Marcion, audi Manichæe, jubet ut illa sanctificet, atque multiplicet: in quem sperant oculi omnium, qui omne animal implet benedictione, escam omnibus tribuens.

Et cùm jussisset turbam discumbere supra fœnum.] Discumbere, est flores & voluptates istius seculi, & illecebras carnis, mentis despectu calcare: sive secundum alium Evangelistam, super terram quingenos & centenos, quia per pœnitentiam quinquagenarij, ad perfectionem centenarij ascenditur. Diversi discubitus, diversi sunt ecclesiarum conventus.

Acceptis quinque panibus, & duobus piscibus.] In manus accepit quia opere omnia ipse complevit.

Aspiciens in cœlum.] Quia inde nobis auxilium sperare docuit.

Benedixit ac fregit.] Quia quicquid haberent sanctitatis lex & prophetæ, ostendit.

Et dedit discipulis panes, usque, *Et saturati sunt.*] Qui videlicet sacramenta veteris Testamenti, sua distributione Dominus primum prædicatoribus Evangelij patefecit: deinde illi omnium gentium turbis spiritalis alimoniæ refectionis præbuerunt.

Et tulerunt reliquias duodecim cophinos plenos fragmentorum.] Duodecim cophini, duodecim Apostoli sunt, qui inde sacramenta collegerunt, quia quæ à rudibus intelligi nequeunt, à perfectis inquirenda sunt.

Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus & parvulis.

Necdum ista multitudo ad septenarium pervenit numerum: quatuor millia comedunt; quinque pisces significant eos, qui in seculari adhuc habitu positi, exterioribus bene noverunt uti. Quatuor millia septem panibus, sublimes sunt spiritali intus gratia eruditi, mulieres & parvuli, sexus & fragilis ætas minor, qui munere adhuc indigni sunt.

Et statim jussit Iesus discipulos ascendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas.

Quare discipulos abegerit, solus in monte oraturus Joannes manifestat, cum dicit eum fugere, ne eum regem facerent. Ubi docemur, ut in bonis quæ facimus, humani favoris retributionem vitemus. Marcus dicit, quod Dominus coegerit discipulos suos trans fretum ad Bethsaidam præcedere, quæ est in Galilæa, civitas Andreæ & Petri: quid est quod Lucas dicit, quia *Ioannes secessit in locum desertum, qui est Bethsaida*, & reliqua: potest intelligi, ni fallor, cum non dicit: Quæ est Bethsaida, sed qui est: quòd ipsam intelligi non voluerit civitatem, sed desertum locum ad confinia ejus pertinentem.

Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Docet nos à terrenis progredi, & ad verticem curæ sublimioris ascendere.

Vespere autem facto, solus erat ibi. Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus, erat enim contrarius ventus.

Labor hic adversitates istius seculi & flatus spirituum immundorum, qui ad cœlestis patriæ litus pervenire conantur, significat.

Quarta autem vigilia noctis venit ad eos, ambulans supra mare.] Ultima vigilia ostendit, quod his divina pietas præbet auxilium, qui in pressuris fragilitatem humanam, & pusillanimitatem suarum virium considerant.

Et videntes eum, usque, *Quòd phantasmata est.*] O Marcion & Manichæe, si Dominus non est natus ex virgine, sed in phantasmate visus, quomodo nunc apostoli timent, ne phantasmata videant?

Et præ timore clamaverunt.] Confusus clamor, & incerta vox magni timoris indicium est: sed juxta Psalmistam, *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate.*

Habete fiduciam, ego sum, nolite timere.] Quod primum versabatur in causa, hoc curat, dicens: *Habete fiduciam*: & quod sequitur, *Ego sum*: nec subjungit, quid sit. fecit ut ex nota voce eum intelligerent: sive ut eum ipsum esse repeterent, quem locutum ad Moysen noverant: *Hæc dices filiis Israel, qui est, misit me ad vos.*

Respondens autem Petrus dixit, Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquam. At ipse ait, Veni.

In omnibus namque locis ardentissimæ fidei Petrus invenitur, & eodem ardore fidei: hic quasi manifestè dicit, Tu præcipe, & subito solidantur aquæ: ac sic fiet corpus leve, quod per seipsum est grave.

Et descendens Petrus de navicula, ut veniret ad Iesum] Qui dicunt non veram carnem Christi ambulare super aquas, dicant quomodo Petrus ambulaverit, quem verum hominem non negabunt.

Videns verò ventum validum, timuit: & quum cœpisset mergi, clamavit dicens, Domine salvum me fac.

Relinquitur paululum, ut fides augeatur, & intelligat se non facilitate postulationis, sed potentia Domini conservatum.

Et continuò extendens manum, apprehendit eum, & ait illi, Modicæ fidei, quare dubitasti?) Quem alibi negantem respexit, hic ei manum porrexit, ne in profundum mergeretur. Si Petrus, quem superius ardentissimam fidem habere diximus, taliter reprehenditur, quid nobis dicendum est, qui hujus modicæ fidei nec minimam habemus portiunculam. Mysticè verò Petrus ecclesiam significat ad cœlestem patriam tendentem, & hujus seculi fluctus recto fidei vestigio, & bonorum operum studio calcantem. Quod autem à tenore fidei paululum reflectitur, & in tempestate territus, fluctibus mergi cœpit, infirmiores in Ecclesia, quos turbo tentationum terret, exprimit, quos ne funditus mergantur, divinæ protectionis dextera extrahit.

Et cùm ascendisset in naviculam, cessavit ventus.) In quodcunque enim cor Deus per gratiam sui amoris venerit, mox universa mundi vitiorumque & spirituum malignorum prælia compressa quiescunt.

Et cùm transfretassent, venerunt in terram Genesar.) Terra dicitur Genesar, eo quòd sit juxta stagnum Genesareth: quemadmodum Tyberiades dicitur à proxima civitate, quæ Cenereth vocabatur, sed ab Herode tetrarcha restaurata, in honorem Tyberij Cæsaris, Tyberias appellata est. Interpretatur ergo Genesar ortus principium: tunc enim nobis plena retribuetur tranquillitas, quando nobis per Christum paradisi restituitur hæreditas.

Et cùm cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes. Et rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent: & quicunque tetigerunt, salvi facti sunt.

In facto hoc firma gentium fides designatur. Qui præsentium salute non contenti, per circuitum varijs erroribus deceptos invitant, ut ad verum medicum currant. Fimbriam minimum mandatum intellige, quod transgredi non licet: vel adsumptionem carnis, per quam venimus ad verbum Dei.

CAPUT XV.

Nam Deus dixit, Honora patrem tuum, & matrem: & qui maledixerit patri vel matri. &c.

Honor in vitæ necessariis ministrandis, & maledictio in retrahendis insinuatur. Hanc legem Scribæ & Pharisæi subvertentes; docuerunt pessimos filios dicere parentibus: *Munus quod ex me est, tibi proderit*: ut illi timentes accipere, quod Deo viderunt mancipatum, magis eligerent inopem ducere vitam, quàm de consecratis comedere.

Hypocritæ, bene de vobis prophetavit Isaias, dicens.) Non quòd bonus esset sermo de malitia eorum prophetatus: sed quia bene conveniebat moribus eorum: labiis enim eum honorabant, ubi dicebant: *Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personarum hominum.* Sed cor eorum longè fuit ab eo, ubi voluissent eum capere in sermone, testante Luca, qui ait, quando dicebant: *Licet censum dare Cæsari, an non?*

Non quod intrat in os, communicat hominem, sed quod procedit ex ore.

Cibi qui in lege prohibiti sunt, & quibus gentes utuntur, Judæi communes nominant, & comedentem coinquinare putant: sed Salvator omnia munda esse ostendit, quæ cum munda percipiuntur conscientia. Si hæc ita se habent, quomodo potest stare quod Paulus ait: *Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum.* Sciendum igitur, quòd ipsi cibi & Dei creatura per se quidem mundi sunt, sed idolorum ac dæmoniorum invocatio facit ea immunda.

Scis quia Pharisæi audito verbo scandalizati sunt.] Scis quia in isto sermone omnis superstitio observationum Judaicarum destruitur, qui in sumendis abominandisque cibis religionem suam sitam arbitrantur.

Omnis plantatio, quam non plantavit meus pater cœlestis, eradicabitur.

Si ita est, quid est quod Paulus ait: *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus dedit incrementum*: sed solvitur quæstio in eo quod dicit, *Deus autem incrementum dedit.* Plantat Deus, & nemo potest eradicare illam plantationem, nisi illa tribuerit ad sensum: unde in Esaia dicitur: *Ego vos plantavi vineam, quomodo conversi estis in amaritudinem vitis alienæ?*

Sinite illos, usque, *Ambo in foveam cadunt.*) Pharisæos præcipit dimittendos arbitrio suo, sicut Apostolus dicit: *Hæreticum hominem post unam & secundam contentionem devita.* Meritò cæci cæcorum duces dicuntur, qui non solum sibi ne in laqueum incidant, prospiciunt, sed sibi etiam obsequentes ad præcipitium mortis secum trahunt.

Adhuc & vos sine intellectu est] Corripiuntur Apostoli à Domino, quòd in re manifesta mysticam quærant intelligentiam.

Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem.

Ergo animæ principale non juxta Platonem in cerebro, sed juxta Christum in corde est: unde diabolus adjutor cogitationum malarum, & incentor non auctor esse potest. Non enim scit occulta rimari cordis, sed ex corporis habitu, quid versemus intrinsecus, æstimare: & cum quemlibet alicui vitio intentum videt, illicit, & seducere festinat.

Et egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis.] Hic denique calumniatoribus derelictis, in partes exterarum gentium secedit.

Et ecce mulier Cananæa, à finibus illis egressa clamavit, dicens: Miserere mei Domine fili David

Hæc mulier Ecclesiam significat, de prisco vanæ conversationis habitaculo ad Dominum venientem.

Filia mea à dæmonio vexatur.] Ecclesia scilicet jam credens pro populis suis, ut & ipsi ab errore salventur, divinæ supplicat pietati. Item hæc filia anima qualibet est, in Ecclesia malignorum spirituum deceptionibus mancipata, pro qua mater Ecclesia sollicita, Dominum interpellat, ut dum ipsa suis studiis non valet, ille eam interius ad agnitionem veræ lucis inspirando excitet.

Tropologicè verò filia à dæmonio vexata, cujuslibet est conscientia, sordibus vitiorum polluta, cujus emendationem à pio conditore debet continuis flagitare lamentis.

Qui non respondit ei verbum.] Noluit respondere, ne contrarius sententiæ suæ videretur, qua dixit: *In viam gentium ne abieritis*, & propter hoc calumniatoribus occasionem daret. Mysticè autem Dominus, si Ecclesiæ primæ lachrymæ postulata non impetrant, obstinato est clamore frequentandus, & sanctorum ejus sunt appetenda suffragia, ut ipsi Domino supplicent pro audienda Ecclesia. Sicque fit, ut si mentem ab intentione non mutaverit, nequaquam fructu petitionis fraudetur.

Dimitte eam, quia clamat post nos.] Hoc faciebant discipuli, ignorantes mysteria Domini: sive pro Syrophœnissa misericordia commoti, vel importunitate ejus carere cupientes, ne quasi medicum inclementem crebrius inclamaret. Quòd Marcus istam mulierem dicit ad Dominum in domo venisse, & Matthæus quasi post ambulantem clamare: ita intelligendum est, quòd primum venerit ad Jesum mulier, ubi erat in domo, sed ibi responso non impetrato, egredientem sequuta sit, donec meruit audire, quod sequitur.

Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel.] Non quòd ad gentes missus non sit, sed quòd primum ad Israel missus sit, ut illis non recipientibus Evangelium, justa fieret ad gentes transmigratio ejus.

Non est bonum sumere panem filiorum, usque, *Dominorum suorum.*] Mira sub persona mulieris Ecclesiæ fides prædicatur, patientia & humilitas. Fides, qua credidit salvari posse filiam suam. Patientia, qua totiens contempta, in precibus perseverat. Humilitas, qua se non canibus, sed catulis comparat. Mensa quoque est scriptura sancta, de qua catuli non crustas de pane puerorum edunt, sed micas. Quia conversi ad fidem, qui erant in gentibus despecti, non literæ superficiem in scripturis, sed spiritalem sensum, quo proficere possint, inquirunt, & hoc sub mensa, quia sui cordis & corporis officia ad implenda divina præcepta supponunt.

O mulier, magna est fides tua, &c.) In hac muliere fides laudatur gentium, quæ mox ad prædicationem Apostolorum perfectam sibi suisque obtinebat salutem.

Et sanata est filia ejus ex illa hora.) Propter humilem fidelemque sermonem matris, dæmonium deseruit filiam: ubi datur intelligi, quòd per confessionem in baptismo, à diabolo liberentur parvuli, qui necdum per se aliquid possunt boni aut mali.

Et cùm transisset inde Iesus, venit secus mare Galilææ, & ascendens in montem, sedebat ibi.) Id est, peracta dispensatione salutis gentium, per prædicatores in Judæam revertitur. Ascendit in montem, provocans nos ad cœlestia: sedebatque ibi, monstrans in cœlestibus requiem esse quærendam.

Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, &c.) Sedente ergo Domino in monte, hoc est, gloriose in arce cœlorum regnante, turbæ fidelium devota mente accedunt, & secum ducunt mutos verbo confessionis, cæcos errore infidelitatis, surdos prælatorum præceptis inobedientes, claudos in operibus pravis, debiles peccatorum sarcina: quos omnes Evangelicis documentis, ad pedes Jesu projiciunt, quia eos curandos humanitati ejus subjiciunt.

Iesus autem convocatis discipulis suis, ait: Misereor turbæ, usque, *Ne deficiant in via.*) Hic affectus & compassio humanæ fragilitatis exprimitur, & exemplum magistris præbetur, consilia cum discipulis communicanda. Turbam verò triduo illum sustinentem, id est, in fide sanctæ Trinitatis, sive ante legem, sub lege, sub gratia secum perseverantem: Dominus non vult jejunam dimittere pastione sacræ monitionis, ne lassescens in hujus vitæ itinere, ad optatam mansionem non perveniat.

At illi dixerunt, Septem panes, & paucos pisciculos.] In septem panibus novi Testamenti scriptura designatur, in qua per gratiam sancti Spiritus mentium epulas invenimus: in pisciculis verò sanctos accipimus, per quos fit eadem condita scriptura.

Et præcepit turbæ discumbere super terram] In refectione quinque panum super fœnum turba discumbit, hic verò super terra: quia in lege jubemur desideria carnis calcare, in novo verò testamento ipsas facultates temporales relinquere.

Et accipiens Iesus septem panes & pisces, &c.] Per fractionem panum, apertionem significat sacramentorum, quibus per Apostolorum distributionem mundus erat nutriendus. Quod autem gratias egit, gaudium suum ostendit de salute generis humani, & nos ad agendas Deo gratias in omnibus informavit.

Et comederunt omnes, & saturati sunt.] Saturantur, qui internæ dulcedinis pastum in ventre memoriæ commendant.

Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas.] Sporta quæ contexitur ex junco & palma, significat sanctos & perfectos quosque in Ecclesia, qui viriditate fidei, & altitudine spei cœlestium præmiorum capaces sunt, ad accipienda altiora quæque præcepta & consilia: quia generalem populi Dei conversationem mentis atque operis sublimitate transcendunt.

Erant autem qui manducaverunt, quatuor millia hominum, extra mulieres & parvulos] Benè quatuor millia fuisse leguntur, ut ipso numero eos doceret evangelicis pastos esse cibariis, sive quatuor virtutibus refectos. Prudentia scilicet, in qua cognitio fit rerum appetendarum & fugiendarum. Temperantia, in qua est refrænatio terrenæ cupiditatis. Fortitudine, in qua est animi firmitas adversus temporales molestias. Justitia, quæ per cæteras omnes diffunditur dilectione Dei & proximi. In mulieribus & parvulis infirmos, & ad seducendum faciles intelligimus.

Et dimissa turba, ascendit in naviculam, & venit in fines Magedan.] Hunc locum licet Marcus Dalmanutha nominaverit, tamen non est dubitandum, sub duobus vocabulis unum esse. Interpretatur enim Mageda, poma ejus, sive nuncia: significans hortum, de quo dicitur, *Hortus conclusus, soror mea sponsa*, ubi poma virtutum gignuntur, & à custodibus murorum tota die & nocte cum laude nomen Domini annunciatur.

CAPUT XVI.

ET *accesserunt ad eum Pharisæi*, usque, *Vt signum de cœlo ostenderet eis.*] Post prædictas refectiones, manna de cœlo undique misso, in exemplum Moysi voluerunt multo tempore refici.

At ille respondens ait: Facto vespere, &c.] Ex elementis enim possunt pluvidi sereni que dies prænosci: sed legis doctores Salvatoris adventum non potuerunt intelligere ex vaticinio Prophetarum. Spiritaliter autem facto vespere, dicitis, *Serenum erit, rubicundum est enim cœlum.* Significat quod per sanguinem Passionis Christi in primo adventu indulgentia peccatorum datur.

Et mane, Hodie tempestas: rutilat enim triste cœlum.] Significat quod in secundo adventu, igne præcedente venturus est.

Et relictis abiit.] Rectè abiit relictis adulteriis, quia juxta Apostolum, *Nulla societas luci ad tenebras.*

Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere.] Hæc oblivio indicium est, quod Apostoli minimam carnis curam habebant. Dominum panem vitæ habentes, quo reficiebantur in corde.

Qui dicit illis, Intuemini, & cavete à fermento Pharisæorum & Sadducæorum.] Marcus hoc loco subjungit: *Et fermento Herodis.* Fermentum Pharisæorum est, legem verbis prædicare, factis impugnare: fermentum verò Herodis est, adulterium, homicidium, & quod origo scelerum est, odium ac persecutio in Christum & sanctos ejus.

Tunc venit Iesus in partes Cæsareæ Philippi.] Hæc civitas à Philippo Tetrarcha restaurata, in honorem Tyberii Cæsaris, sic appellata est: nunc verò Paneas dicitur, & est sita in provincia Phœnicis, ad radices Libani, ubi duo fontes Jor & Dan oriuntur.

Tunc interrogabat discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse filium hominis.] Pulchrè interrogat, non quem me, sed *filium hominis*, homines esse dicunt: quia qui de filio hominis loquuntur, homines sunt. Qui verò de divinitate ejus intelligunt, dii appellantur.

Vos autem quem me esse dicitis?] Non nesciens de se sententiam discipulorum & extraneorum interrogat: sed ut confessionem fidei illorum, digna mercede remuneret.

Respondens Petrus, dixit: Tu es Christus filius Dei vivi.] Vivum Deum appellat, exprimens nomen & naturam, ad distinctionem falsorum Deorum, de quibus canimus: *Os habent, & non loquentur, oculos habent, &c.*

Beatus es Simon Bar iona.) Bar iona Syriacè, latinè dicitur filius columbæ. Hic simplicitas Petri ostenditur, qui filius gratiæ spiritalis appellatur.

Quia caro & sanguis non revelavit tibi.) Hoc est, sapientia carnali homines inflati.

Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.) Metaphoricè ei dicitur, *Super hanc petram*, id est, Salvatorem, quem confessus es, ædificatur Ecclesia, qui fideli confessori sui nominis participium donavit.

Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.) Portas inferi hæreticam pravitatem nominat, sive vitia & peccata, unde mors ad animam venit.

Et tibi dabo claves regni cœlorum.) Id est, discernendi scientiam potentiamque, qua dignos debeas in regnum recipere, & indignos secludere.

Et quodcunque ligaveris, &c.) Hæc potestas sine dubio cunctis datur Apostolis, quibus ab eo post resurrectionem dicitur generaliter: *Accipite Spiritum sanctum, &c.* Necnon Episcopis & Presbyteris, & omni Ecclesiæ idem officium committitur: quamvis quidam eorum non rectè intelligentes, arbitrentur se posse damnare innoxios, & absolvere reos, quod nequaquam possunt: sed tentantes semetipsos concessa potestate privare.

Et præcepit Iesus discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Christus.) Causas autem tunc prohibitæ prædicationis exponit, cum subjungit.

Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis, usque, *Et tertia die resurgere.*) Est autem sensus: Tunc me prædicate, cum ista fuero passus: quia nunc non prodest Christum prædicare, & majestatem ejus divulgare, quem post paululum visuri sunt flagellatum & crucifixum.

Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum, dicens: Absit à te Domine, non erit tibi hoc.) Sive ut melius habetur in Græco: *Propitius esto tibi Domine, non erit istud.* Seorsum namque assumpsit eum, ne præsentibus condiscipulis videretur arguere magistrum: & cœpit increpare amantis affectu, & quasi diceret: Hoc non recipiunt aures meæ, nec fieri potest, ut sit filius Dei occidendus.

Qui conversus dixit Petro: Vade post me satanas.) Satanas quippè interpretatur adversarius: quia contraria, inquit, loqueris voluntati meæ, satanas appellaris; sed sequere convertendo voluntatem tuam, juxta voluntatem meam.

Scandalum es mihi.) *Quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum.* Meæ voluntatis est, ut pro salute hominum moriar: tu autem voluntatem tuam desiderans, non vis granum tritici cadere in terram, ut multos adferat fructus.

Tunc dixit Iesus discipulis suis: Si quis vult post me venire.) Revelato suæ passionis mysterio, hortatur eos, & simul omnes ad sequendæ suæ passionis exemplum, promittens in futuro salutem animarum.

Abneget semetipsum.) Tunc enim nos abnegamus, dum vitamus quod per vetustatem fuimus, & annitimur, quò per novitatem vocamur.

Et tollat crucem suam, & sequatur me.) Alter Evangelista dicit, quotidie crucem esse portandam: quia duobus vide-

licet

licet modis crux tollitur, cum aut per abstinentiam corpus afficitur, aut per compassionem proximi affligitur animus, ut Apostolus: *Castigo corpus meum*, &c. & iterum: *Quis infirmatur, & ego non infirmor?*

Qui enim voluerit animam suam salvam facere, usque, *Inveniet eam.*) Ecclesia videlicet aliud habet tempus persecutionis, aliud pacis. In tempore persecutionis ponenda est anima, in tempore pacis frangenda sunt desideria terrena, & ideo felices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando.

Quid enim proderit homini, si universum, &c.) Quia nihil prodest tempore pacis lucrifacere caduca, ut perdantur æterna. Subjungit:

Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua.) Pro Israële dabitur Ægyptus & Æthiopia; pro humana verò anima hoc solum, quod Psalmista canit, *Calicem salutaris accipiam, &c.*

Filius enim hominis venturus est, usque, *Cum Angelis suis.*) Post terrorem læta subjungit, quasi diceret: Times mortem, sed audi gloriam triumphantis, & Angelorum ministeria: quia qui minor est patre in homine, æqualis est in majestate.

Amen dico vobis, sunt quidam de his stantibus, &c.) Regnum Dei hoc loco Ecclesia vocatur, & nonnullos ex discipulis promittebat eousque victuros in corpore, donec conspicerent Ecclesiam Dei contra hujus mundi gloriam erectam, Veniente filio hominis in regno suo, hoc est potestatem extendente. Quòd si regnum Dei hoc loco cœlestem beatitudinem velimus accipere, & hoc quidem de adstantibus viderunt in monte.

CAPUT XVII.

ET *post dies sex, assumpsit Jesus Petrum, &c.*) Quæritur, cur Matthæus & Marcus post dies sex Jesum assumpsisse secum discipulos testentur. Lucas dicit: *Post dies ferè octo.* Sed facilis est responsio: quia hic medii dies ponuntur. Ibi primus, quo hæc promisit: & extremus, quo promissa complevit. Et in ratione mystica, illic post sex mundi ætates sanctis ab omni labore quiescendum: hic verò tempore octavo designat esse resurgendum. Tres solummodo ducit secum, vel quia multi vocati, pauci verò electi: vel quia hi qui nunc sanctæ Trinitatis sunt fide imbuti, tunc ejus æterna visione merentur lætari. Bene addidit, seorsum, quia tunc justi à pravis separantur, quorum nunc vitiis premuntur: licet fidei intentione disjuncti sint.

Et transfiguratus est ante eos.) Non substantiam veræ carnis amittendo, sed gloriam futuræ resurrectionis suæ vel nostræ ostendendo: quia qualis tunc Apostolis apparuit, talis post judicium omnibus electis apparebit. In ipso autem judicandi tempore bonis & malis in forma servi videbitur, ut ipsum judicem esse intelligere valeant perversi, quem antea respuebant.

Et resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta autem ejus, &c.) Nam quia nihil sole clarius novimus videre, ideo non solum Domini, sed & sanctorum gloria in resurrectione solis aspectui comparatur. Vestimenta autem Domini, sancti ejus accipiuntur: quæ ante ascensum montis despecta videbantur: quia juxta Apostolum, *Nondum apparuit quid erimus.* Et Marcus dicit, Candida esse ut nix, qualia fullo non potest facere super terram: id est, Salvator non vult in terra dare fidelibus suis claritatem, quæ eis manet conservata in cœlis: seu doctor animarum, vel eximius sui corporis mundator tantam munditiam afferre nequaquam potest, quantam Dominus, qui Ecclesiam suam purgat ab omni inquinamento carnis & spiritus.

Ecce apparuit eis Moyses & Helias cum eo loquentes.) Lucas hoc loco manifestius scribit, dicens: *Erant autem Moyses & Helias visi in majestate, & dicebant excessum ejus.* Moyses & Helias oracula legis & prophetiæ designant, quæ in Domino completa, & nunc doctis patent, & in futuro electis manifestius patebunt. In Moyse quidem, qui mortuus est, hi qui ante diem judicii à morte sunt resuscitandi: & in Helia, qui necdum mortuus est, hi qui vivi sunt inveniendi, designantur: quia simul obviam Domino in aëra rapientur, & ad vitam æternam ducentur.

Dicit et Petrus: Domine, bonum est nos hic esse, &c.) Et quidem, ut alius Evangelista testatur, beatus Petrus nesciebat quid dixit, dum sibi in terra posito cœlestia promissa dari speravit, dumque in cœlesti conversatione tabernacula figenda putavit, ubi nulla adversitatis aura remanebit: & dum prophetas & legem ab Evangelio sequestrari putavit, cujus quasi ministri fuerunt. Sed noverat quid ait, cum dixit: *Domine, bonum est nos hic esse*, quia revera solum hominis bonum est, intrare in gaudium Domini sui, & huic contemplando assistere.

Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos.) Ut inde discat, qui materiale tabernaculum quæsivit, in resurrectionem non tegmine domorum, sed Spiritus sancti gloria sanctos esse protegendos.

Et ecce vox de nube dicens, &c.) Notandum, quòd sicut mysterium Trinitatis, Domino in Jordane baptizato declaratur, ita in monte clarificato: quia quem in baptismo confitemur, in resurrectione collaudavimus. Nam hic Spiritus sanctus in nube lucida, illic in columba: quia qui nunc simplici corde fidem quam percipit, servat, tunc aperta luce contemplabitur, quod crediderat.

Et videntes discipuli, ceciderunt, &c.) Timebant enim, quia se errasse cognoverant, vel visa nube, vel audita voce.

Et accessit Jesus, usque, *Nolite timere.*) Tetigit enim clementer, ut mens metu sublato, dicentis verbo auditum admitteret.

Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, &c.) Solus Jesus ablatis nube Moyse & Helia cernitur, ne incertum videretur testimonium dare pater, sive in Christo legis nubila & prophetiæ mysteria impleta aperiuntur.

Et descendentibus illis de monte, &c.) Non vult hæc prædicari, ne post tantam gloriam crux scandalum fiat.

Quid ergo Scribæ dicunt, quòd Heliam oportet primum venire.) Hæc traditio Pharisæorum est, juxta Malachiam, quòd Helias veniat ante adventum Christi, & restituat omnia in antiquum statum. Ac si dicat: si jam venisti in gloria, cur præcursor tuus non apparet?

At ille respondens ait eis: Helias quidem venturus est, &c.) Helias omnia restituens ante diem Domini magnum venturus promittitur, ut corda patrum in filios convertat, id est, ut Christo credant, & resistant Antichristo, & hoc quod morti debet restituat.

Dico vobis, quòd Helias jam venit.) Hoc dicit de Joanne, qui in spiritu Helias erat.

Et non cognoverunt eum, &c.) Hoc est, spreverunt & decollocaverunt.

Sic & filius hominis passurus est ab eis.) Quia Herodes & Herodiades illudentes, & ad judicium Pilati remittentes, crucifigentibus consentirent: licet ipsi eum non interficerent.

Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo, &c.) Hunc rumore vulgi Matthæus lunaticum, quem Marcus surdum mutumque scribit: non quòd luna dæmonibus serviat, sed quòd cursum ejus dæmon observans corripit homines, ut per creaturam si possit, infamet creatorem. Juxta tropologiam lunaticus, qui in cœpto non persistit, significat eos qui nunc in ignem libidinis, nunc in aquam cupiditatis feruntur. Accusantur Apostoli non posse illum curare, non quia hoc ad illorum referatur imbecillitatem, sed ad curandorum infidelitatem.

O generatio incredula, &c.) Dicit enim hoc non tædio superatus, sed ut pius medicus non homini, sed vitio iratus.

Et increpavit illum Jesus.) Ex præcedentibus peccatis hunc lunaticum dæmon invasisse cognoscitur, dum ipse non dæmon à Domino corripitur.

Et exiit ab eo dæmonium.) Nam secundum Marcum exivit clamans multum, & discerpens eum: sive ut odium inuteret virtutis, sive ut suæ vindicaret expulsionis injuriam.

Amen quoque dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, &c.)

pu, &c.] Non enim, ut aliqui putant, grano sinapis fides comparatur parva, sed magna: sicut nec carnalis est translatio montis, sed ejus qui à Domino translatus fuerat ex lunatico.

Hoc autem genus non ejicitur, nisi per orationem & jejunium.] In hoc non solum Apostolos, sed & omnes ad vitam instituens: ut moverimus quæque majora tentamenta hoc remedio esse superanda.

Et cùm venisset Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, &c.] Post Augustum Cæsarem Judæa tributaria facta est, unde & Joseph profectus in Bethleem, nutritus in Nazareth, quod est oppidum Galilææ, urbis Capharnaum: ubi censores qui exigebant tributa, non audent ipsum pro signorum magnitudine, sed discipulum convenire: sive malitiosè, sicut alibi, interrogant.

Et cùm introisset domum, prævenit eum Iesus, dicens] Prævenit enim Dominus, ne scandalizentur discipuli ad postulationem tributi, cùm enim vident nosse, quæ gesta sunt se absente.

Quid tibi videtur Simon, &c.) Qui enim ex utraque substantia regis filius natus erat, solvere tributa non debebat: sed per assumptam humanitatem, ut crucem pro nobis sustinuit, sic & tributa dedit.

Vade ad mare, & mittebamum, &c.] Mysticè piscis, qui primus est captus, in profundo maris erat, id est, primus Adam, ut per secundum Adamum primus liberaretur, stater, id est, cōfessio, duo habet didrachmata: & meritò, quia pro peccatore & justo reddebatur, divisum est pretium.

CAPUT XVIII.

Q*Vis putas major sit in regno cælorum.*] Tributo pro Petro atque Domino reddito, arbitrati sunt eum Apostolis omnibus esse prælatum. & ideo interrogant, quis major sit in regno cœlorum, id est Ecclesia.

Et advocans Iesus parvulum, &c.] Vel simpliciter ætate parvulum, ut similitudinem innocentiæ demonstraret: vel seipsum, qui ministrare, non ministrari venerat, ut eis humilitatis exemplum tribueret, ostendit.

Nisi conversi fueritis, &c.) Ut instar ætatis parvulæ simplicitatem sine arrogantia conservent.

Quicunque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, &c.) Qui sicut parvulus, non læsus meminit, non cernens mulierem delectatur: & se in exemplum mei humiliaverit, hic intrabit in regnum cœlorum.

Qui autem scandalizaverit, &c. Multo utilius est, noxium pœna temporali, quamvis atrocissima, vitam finire corpoream, quàm lædendo fratrem mortem animæ mereri perpetuam.

Væ mundo à scandalis.) Cùm necesse sint in isto mundo scandala, væ qui suo vitio scandalis patet: & generali sententia Judas percutitur, qui proditioni animum præparaverat.

Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, &c.) In manu necessarios, propter opus, amicos: in pede, propter ministerium discursus, inemendabiles in læsione animæ admonet excludendos.

Et si oculus tuus scandalizat te, &c.) Scandalum, Græcum verbum est, quod nos offendiculum, vel impactionem pedis dicimus. Et si is cujus provisione opus habemus, in iter nos erroris deflectere quærit, penitus nobis est ejus omittenda societas.

Dico vobis, quia Angeli eorum, &c.) Angeli parvulorum, id est humilium, assidua contemplatione Dei perfruuntur. Faciem quoque humano more ponit pro visione & agnitione certissima.

Venit enim filius hominis salvare quod perierat.) Id est, restaurare, quod contritum & abjectum erat, & ideo salvatum ab eo nolite perdere.

Quid vobis videtur, si fuerint alicui centum oves, &c.) Eadem per parabolam, quæ antea verbis, docens, ut per bonum pastorem oviculam humeris ob nimiam infirmitatem reportatam, id est, genus humanum suo sanguine redemptum, & numero Angelorum sociatum dissolveret.

Si autem peccaverit in te frater tuus, &c.] Si peccaverit in nos frater noster, dimittendi habemus potestatem: sed corripiendus est frater seorsum, ne permaneat in peccato. Et siquidem audierit, lucrifacimus animam ejus; & per alterius remedium, nobis quoque salus acquiritur. Quo igitur ordine scandala declinare possimus insinuat, si nos ipsos, ne quem lædamus attendimus: si peccantem zelo justitiæ corripimus, si ex corde pœnitenti, misericordiæ pietatisque viscera pandimus.

Si autem non te audierit, &c.) Multis postremò dicendum est, ut detestationis loco eum habeant: & qui non potuit pudore salvari, salvetur opprobriis. Quando autem dicitur, *Sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus:* ostenditur majoris esse detestationis, qui sub nomine fidelis agit opera infidelium, quàm qui perfectè gentiles sunt.

Quæcunque alligaveritis, &c.] Potestatem tribuit Apostolis, ut sciant qui à talibus condemnantur, humanam sententiam divina roborari.

Quia si duo ex vobis consenserint, &c.] Possumus & hoc spiritaliter intelligere, quòd ubi spiritus & anima, corpusque consenserint, de omni re quam petierint, impetrent à patre: nullique dubium, quin bonarum rerum postulatio sit, ubi corpus ea vult habere, quæ spiritus.

Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccaverit in me frater meus, &c. Ut peccanti fratri dimitteret, interrogatus respondit, quadringentis nonaginta vicibus: ut toties peccanti fratri dimitteret in die, si pœnitentiam ex corde fecisset, quoties ille peccare non posset.

Ideo assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis, &c.] Juxta morem Syrorum, & maximè Palæstinorum parabolam posuit: ut quid per similitudinem teneatur. Qui rationem cum servis suis posuit, quis meliùs quam redemptor noster intelligitur, de quo Psalmista: *Deus,* inquit, *judicium tuum regi da, &c.*

Et cùm cœpisset rationem ponere.] Servus hic qui decem talenta debuit, Judaicus est populus, qui Decalogo legis constrictus, multarum transgressionum debitis fuerat obnoxius, quem Dominus suus jussit venundari cum omnibus quæ habuit: quia propter delictorum magnitudinem, in exteram tradidit potestatem nationum, ut quod noluerunt voto persolvere, cogerentur tormento.

Procidens autem servus ille, &c] Cùm ergo se legalis populus coangustatus senserat, ad preces conversus, quod prius sponte noluit, postea vi coactus se facturum promisit: & cui pœnitenti per Esaiam dicitur: *Delevi iniquitates tuas ut nubem, & quasi nebulam peccata tua.* Sed quid postea servus hic ingratus fecerit, audiamus.

Egressus autem servus ille, &c] Liberatus ergo de captivitate Judaicus populus, non solum redemptori suo minimè gratias egit: sed etiam peccatis pristinis nova superadjiciens, in contemptum Domini sui conservum suum, hoc est, gentilem populum quasi sibi obnoxium, fatigare non distulit.

Videntes autem conservi ejus quæ fiebant, &c.] Qui sunt conservi isti, nisi Apostoli & prædicatores Evangelii, qui quotidie pro salute credentium contra dolum persecutorum Dominum implorant: ut in Actibus Apostolorum legitur: *Et nunc Domine respice in minas eorum, &c.*

Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, &c.] Liberati ab angustiis, nullam postea compassionem erga proximos pauperes habebant: sed debitores suos atrociter repetebant.

Et iratus Dominus ejus tradidit eum tortoribus, &c.) Id est, blasphemum populum in manus Romanorum: sive malignis spiritibus, qui incorrigibilem animam nequitiamque eorum æternis cruciatibus sine fine punirent.

Sic & pater meus cælestis faciet vobis, &c.) Ex quibus videlicet dictis constat, quia si hoc quod in nos delinquitur, non ex corde dimittimus: & illud rursum à nobis exigitur, quod nobis jam per pœnitentiam dimissum fuisse gaudebamus.

CA-

CAPUT XIX.

Et factum est cùm consummasset Iesus sermones istos, &c.] Hinc ergo incipit ea narrare, quæ in Judæa Dominus fecit, docuit, sive passus est: & primò quidem trans-Jordanem ad orientem, deinde etiam cis Jordanem, quando venit Hierichum, Bethphage & Hierosolymam. Nam omnis Judæorum provincia, quamvis generaliter ad distinctionem aliarum gentium, Judæa dicta sit; specialius tamen meridiana ejus plaga appellatur Judæa, ad distinctionem Samariæ, Galilææ, Decapolis, & cæterarum in eadem provincia regionum.

Et secutæ sunt turbæ multæ, & curavit eos ibi.] Galilæos in Judææ finibus curat, ut peccata gentium in eam veniam, quæ Judææ parabatur, admitteret.

Si licet homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa.] Interrogant, ut quasi cornuto, quodcunque responderit, teneant syllogismo. Si diceret dimittendam esse, & aliam ducendam, sibimet prædicator pudicitiæ, docere videretur: si non dimitti responderet, quasi sacrilegus adversus doctrinam Moysi, & per Moysen Dei teneretur, sed scripturam in testimonium ducens Dominus, ut decipulam transeat, & naturalem legem, primamque Dei sententiam secundo apponens, quæ non voluntate Dei, sed peccantium necessitate concessa est.

Quia qui fecit ab initio masculum & fœminam fecit eos, &c.] Singulari numero protuli, ut unius conjugis consortia necterentur. Præmium nuptiarum, ex duobus unam fieri carnem. Castitas juncta spiritui, unus efficitur Spiritus.

Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.] Quod Deus unam efficiendo carnem conjunxit, non potest homo separare, nisi fortè solus Deus: homo separat, quando propter desiderium secundæ uxoris primam dimittit

Quomodo Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras, &c.] Non Deus, sed Moyses permisit, videns desiderium secundarum: quia maluit indulgere discordiam, quàm odia & homicidia perseverare: ut juxta Apostolum, consilium esset hominis, non imperium Dei.

Quia quicunque dimiserit uxorem suam, &c. Una ergo solummodo carnalis est causa, id est fornicatio: & una spiritalis, id est timor Domini, ut uxor dimittatur, sicut multi religionis causa fecisse leguntur.

Dicunt ei discipuli: Si ita est causa homini cum uxore, non expedit nubere.] Id est, si tam grave est jugum uxorum, non expedit liberum voluntariè se subjicere servituti, cum gulosa, maledica, & vaga erit sustinenda.

Qui dixit eis: Non omnes capiunt verbum istud, &c.] Id est, his datum est, qui petiverunt virginitatem, & ut acciperent, laboraverunt: non quibus necessitatem casus & fortuna imposuit.

Sunt enim eunuchi, qui ae matris utero sic nati sunt, &c.] Duo ergo sunt genera eunuchorum carnalia, tertium spiritale, cui præmium promittitur, eo quòd propter Christum cùm possent esse viri, fiunt eunuchi: cæteris quibus castimoniæ necessitas est, non voluntas, nihil omnino debetur.

Qui potest capere, capiat.] Hortantis vox est, & milites suos ad præmium pudicitiæ concitantis, ac si dicat: Qui potest pugnare, pugnet, superet ac triumphet.

Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus imponeret & oraret.] Putabant enim, quia Dominus corpore mundos tantum laudaret, non & voluntate: nescientes quia Dominus illos non beatificavit eunuchos, quos pueritiæ necessitas facit castos, sed continentiæ virtus.

Discipuli autem increpant eos.] Necdum habentes plenissimam fidem, putabant eum in similitudinem hominum, offerentium importunitate lassari.

Iesus verò ait eis: Sinite parvulos venire ad me, &c.) Significanter dixit, talium, non istorum: ut ostenderet non ætatem regnare, sed mores.

Et cum imposuisset eis manus, abiit inde.) Imponit ergo Dominus parvulis manus, quando humilibus auxilii sui gratiam tribuens, secundum voluntatem suam eos dirigit, ut suis possint obsequi præceptis.

Et ecce unus accedens ait illi: Magister bone, &c. Audierat credo tantum eos, qui parvulorum velint esse similes, dignos esse introitu regni cœlestis, atque ideò cupiebat non parabolas, sed apertè quibus operum meritis vitam æternam consequi possit, exponi.

Quid me interrogas de bono: unus est bonus Deus.) Non bonitatis testimonium renuit, sed magistri absque Deo excludit errorem, in cujus comparatione nullus est bonus.

Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata, &c.) Adolescentem istum tentatorem esse ex eo probare possumus, quòd fraudulenter quæ sint illa mandata, quasi non ipse legerit, interrogat: aut Dominus possit Deo jubere contraria.

Omnia hæc custodivi, &c. Mentitur adolescens, si quod in mandatis propositum est, opere complesset.

Diliges proximum tuum sicut teipsum.) Nequaquam tristis abiisset, qui sua vendi, & pauperibus audisset erogari debere.

Si vis perfectus esse, vade. &c.) Facilius enim saccus contemnitur, quàm voluntas. Multi divitias relinquentes, Dominum non sequuntur: quem sequi, est imitari. In præceptis legalibus activa vita commendabatur, de cujus perfectione gloriantem, ad Evangelicæ contemplationis decorem Salvator transmisit dicens: *Vade, vende, &c.*

Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cœlorum.) Non ait, Impossibile est, sed *difficile*: quia maximi laboris est, in pecuniis confidentes aulam regni cœlestis intrare: unde Salomon ait: *Qui amat divitias, fructus non capiet ex eis.*

Facilius est camelum per foramen acus transire, &c.) Quod intelligens Psalmista ait: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere*: & de seipso ait: *Quoniam unicus & pauper sum ego.* Altiori autem sensu, facilius est Christum pati pro dilectoribus seculi, quam dilectores seculi ad Christum posse converti. Cameli enim nomine se voluit intelligi, quia spontè humiliatus, infirmitatis nostræ onera sustulit.

Auditis his discipuli, &c.) Quò pertinet ista responsio, nisi quia intellexerunt omnes, qui divitias amant, etiamsi adipisci nequeant, in divitum numero deputari.

Apud homines hoc impossibile est, &c.) Id est, possibile est Deo, ut per verbum à cupiditate temporalium, ad amorem convertantur æternorum. Possumus in divite isto Judaicum intelligere populum, falso in observatione legis gloriantem, & Evangelicam perfectionem spernentem: cui meritò camelus, id est, gentilis populus præfertur, qui facilius arduam viam mandatorum Dei elegit ingredi: sicut in Esaia legimus, quod cameli Madian & Epham portas Hierusalem cum donis & muneribus ingrediantur.

Tunc Petrus respondens, &c.) Ac si diceret: Fecimus quod jussisti, quid dabis nobis præmii?

Amen dico vobis, quòd vos qui secuti estis me, &c.) Quia enim duodenario sæpè numero solet universitas designari, per XII. sedes Apostolorum, judicantium omnium numerositas: & per XII. tribus Israël, universitas eorum qui judicandi sunt, ostenditur.

Et omnis qui reliquerit domum, &c.) Et est sensus: Qui carnalia pro Salvatore dimiserit, spiritalia recipiet: quæ comparatione & merito sui ita erunt, quasi parvo numero centenarius comparetur.

Multi autem erunt primi, novissimi, & novissimi primi.) Hoc in Juda & latrone, necnon & quotidie impletur: quia alii quod spiritu incipiunt, carne consummant: alii verò incipiunt, sed bono fine consummant.

CAPUT XX.

Simile est regnum cœlorum homini patrisfamiliâs, &c.) Paterfamiliâs conditor noster est, qui in vineam suam, id est, Ecclesiam, quot sanctos ab Abel justo, usque ad ultimum sanctum, qui in fine mundi venturus est, protulit, quasi tot palmites misit.

Conventione autem facta cum operariis, &c.] Denarius imaginem regis habet, & unusquisque qui ad Ecclesiam propinquat, in Christo debet imaginem recipere Deitatis, quam in paradiso livore serpentis perdiderat. Hujus vineæ operarii primò patres, deinde legis Doctores & Prophetæ, ad extremum Apostoli, sacrorum in ea morum excolebant, prout tempus dictaverat, venustatem.

Et egressus circa horam tertiam, &c.] Ab initio enim usque ad finem mundi istius, ad erudiendam fidelium plebem, Dominus destinare prædicatores non desistit: cujus mane ab Adam ad Noe usque protendebat: hora verò tertia, à Noe usque ad Abraham: sexta verò, usque ad Moysen: nona à Moyse usque ad adventum Domini fuit, in quibus antiquus ille populus, dum recta fide Deum colere studuit, quasi in cultura vineæ laboravit. Undecima verò est ab adventu Domini, usque ad finem mundi, in qua gentiles, qui antea otiosi stabant, per operatores Apostolos, ad vineam Domini vocantur: qui dicebant, *Quia nemo nos conduxit*, id est, vitæ vias aperuit. Possumus etiam easdem horarum diversitates ad unumquemque hominem per ætatum momenta distinguere: quia ad vitam bonam alius in pueritia, alius in adolescentia, alius in juventute, alius in senectute, alius in decrepita ætate perducitur.

Cum autem sero factum esset, &c.) Tempore enim præterito, futuri temporis per similitudinem exponit rationem, in quo Christus totius creaturæ procurator & rector omnibus mercedem restituet, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit. Et incipiet à novissimis usque ad primos, vel quia plerumque antè remunerantur serò venientes: quia prius ad regnum exeunt de corpore, vel quia æqualem vitæ æternæ retributionem sortiuntur.

Cum venissent ergo qui circa undecimam horam abierant, &c.) Quasi ergo post murmurationem denarium acceperunt, qui post longa inferni tempora ad gaudia regni pervenerunt, quem nos quasi sine murmuratione post mediatoris adventum suminius, quia mox, ut de corpore eximus, sine mora illa percipimus.

At ille respondens uni eorum, &c.) Iste amicus qui increpatur, protoplastum, & eos qui in illo tempore crediderant, potest significare, cui dicitur, *Nonne ex denario convenisti mecum*, id est, recepisti mercedem, quam tibi promiseram: hoc est, imaginem & similitudinem meam: quid quæris amplius, & non tam ipse plus accipere, quàm aliud nihil accipere desideras?

Volo autem & huic novissimo dare, &c.) Verè enim Judæi oculum pravum, id est, nequam habentes intentionem, questi sunt contra benignitatem Dei: & stultè, cum collatio regni non humani est meriti aut dignitatis, sed divinæ est præstatio bonitatis.

Sic erunt novissimi, primi: & primi, novissimi.) Id est, Judæi de capite vertentur in caudam, & gentes de cauda mutabuntur in caput.

Multi enim sunt vocati, &c.) Quia ad fidem multi veniunt, & ad cœleste regnum pauci perducuntur.

Et ascendens Iesus Hierosolymam, assumpsit duodecim, &c.) Crebrò hoc ipsum discipulis dixerat, sed quia multis in medio distantibus, poterat labi de memoria, quod audierant, iterat nunc Hierosolymam ascensurus, ut ad tentationem eos præparet, ne cum veniret persecutio crucis, & ignominia, quasi minus præmuniti scandalizarentur.

Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi, &c.) Unde opinionem regni sumpsit, cum ille ignominiam nunciaret passionis, nisi ex verbo, quod Dominus dixerat: *Et die tertia resurget.* Putabat enim eum post resurrectionem ilico regnaturum, & postulat errore muliebri, & pietatis affectu, nesciens quid peteret. Quemadmodum Petrus, quando tria tabernacula putabat astruenda.

Respondens autem Iesus, dixit eis: Nescitis quid petatis.] Mater postulat, & Dominus discipulis loquitur: intelligens preces ejus ex filiorum descendere voluntate. Bonum desiderium, sed inconsiderata petitio: quæ ideò non confunditur, quia de amore Domini nascebatur: quare non voluntatem eorum, neque propositum, sed solam ignorantiam culpavit.

Potestis bibere calicem, &c.) Nomine enim calicis sive baptismi, passionem designat martyrii, qua & ipsum, & illos decebat consummari: quam Jacobus ab Herode, Joannes à Domitiano suscepit, à quo in ferventis olei fuit dolium missus, necnon & in insulam Pathmum relegatus. Inde videbimus martyrium animo non defuisse, licet non suderit sanguinem persecutor.

Sedere autem ad dexteram meam, &c.] Hoc est: Non est meum dare superbis, hoc enim adhuc erant. Sed si vultis illud accipere, nolite esse quod estis: aliis partum est, & vos alii estote, & vobis paratum est. Quid est, alii estote? prius humiliamini, qui jam vultis exaltari.

Et audientes decem, indignati sunt de duobus fratribus.] Intelliguntur vel ex responsione Domini, vel ex indignatione Apostolorum, quòd filii matrem ignorantes, mensuram suam immodica cupiditate accensi, immiserunt ad grandia postulanda.

Iesus autem vocavit eos ad se, & ait, &c.] Mitis magister nec duos cupiditatis, nec decem indignationis increpat & livoris: sed docet exemplo eum majorem esse, qui minor fuerit: & ut si dicta parvipenderent, erubescerent ad opera.

Et egredientibus illis ab Hiericho, &c.] Hoc Marcus de uno factum cæco commemorat. Quæ ita solvitur quæstio, ut illa soluta est de duobus, qui legionem dæmonum in regione Gerasenorum patiebantur. Hiericho, quæ interpretatur luna, defectum nostræ mutabilitatis & mortalitatis significat: de qua Christo ad cœlestem Hierusalem redeunte, multa turba credentium subsecuta est. Duos verò cæcos plerique Pharisæos & Sadducæos, alii utrumque populum veteris & novi Testamenti interpretantur: qui necdum poterant dicere, *In lumine tuo videbimus lumen.* Secus viam dicit, quia videbantur habere notitiam: sed viam, quæ Christus est, ignorabant. Alter quidem scriptam legem, alter naturalem sequens: sed uterque sine Christo cæcus erat, qui ad cœlos Domino ascendente, quia per se videre non poterant, audientes præconia Salvatoris, & confessi sunt filium David, & suæ salutis & illuminationis spem habere studuerunt. & quis esset verus religionis cultus, investigando perquirebant.

Turba autem increpabat eos, &c.] Multi primò Judæi, ut in Actibus Apostolorum legimus, deinde etiam gentiles, acriori ac fortiori persecutione frequenter instabant, ne illuminandus Christum mundus invocaret. Nec tamen eos qui ad vitam erant prædestinati æternam, væsanus impugnantium furor disposita valebat salute privare. Moraliter turbam increpantem, tumultum cogitationum curarumque carnalium, nostro spirituali studio atque orationi resistentem, interpretari valemus, quem firma animi constantia oportet superare.

Et stetit Iesus, & vocavit eos, &c.] Stare etenim Dei est, incommutabili cogitatione mutabilia cuncta disponere: quòd etsi propter nos temporalia pertulit, inde tamen lucem nobis tribuit, unde habere mutabilitatis transitum nescit.

Misertus autem eorum, &c.) Tactus misericordiæ, quod natura sive debilitas tulerat, donat. Postea sequuntur Jesum non tam pedibus, quam virtutibus: quem videt & sequitur, qui bonum quod intelligit, operatur.

CAPUT XXI.

ET *cum appropinquassent Hierosolymis, &c.*] Bethphage enim erat viculus sacerdotum, in monte Oliveti, & interpretatur domus buccæ, sive domus maxillarum. Bethania, quam huic Lucas adjungit, villula sive civitas in ejusdem montis latere est cõstituta, & dicitur domus obedientiæ, quas Hierosolymam venturus præsentia sua sublimavit: quia multos ante passionem suam docendo, donis piæ

confessio-

confessionis & obedientiæ spiritalis implevit. Quæ pulchrè civitates in monte Oliveti positæ referuntur, hoc est in ipso Domino, qui nos spiritalium charismatum refovet unctione.

Tunc Iesus misit duos discipulos. &c.] Id est, doctores, qui indocta totius orbis litora quasi contrapositi castelli mœnia Evangelizando penetrarent. Hos quidam duos Apostolos Petrum & Philippum interpretatus est, qui primum Judaicos fines transgredientes, gentiles ad Christum deduxerunt. Philippus Samariam, quasi asinam: Petrus Cornelium, quasi pullum asinæ præsentavit.

Et statim invenietis asinam alligatam, &c.] Asina Synagogam, quæ jugum legis traxerat; pusillus asinæ, lascivum ac liberum nationum populum demonstrat. Utrumque ingredientes mundum prædicatores præsidiæ vinculis & funiculis peccatorum invenerunt alligatum: ut Apostolus, *Omnes enim*, inquit, *peccaverunt, &c.*] Solus ergo Matthæus, qui Hebraico sermone Evangelium scripsit, asinam Domino adductam commemorat: reliqui tres pullum, ut ostenderet Synagogæ etiam, si pœniteret, salutem non esse dubitandam. Porrò duo discipuli geminum prædicatorum ordinem in circumcisionem & præputium, sive geminæ dilectionis Sacramentum ostendunt.

Et si quis vobis aliquid dixerit, &c.] Præcipitur doctoribus, ne obsistente adversitate prædicare desinant, eo quod etiam talium licet peccatores sint, alioqui ordinantur ad vitam.

Hoc autem totum factum est, &c.] Hoc testimonium in Zacharia scriptum est. Sed sciendum est, quod secundum literam in parvo itineris spatio super utrumque animal Dominus sedere non quiverit. Ergo cum historia vel impossibilitatem habeat, vel turpitudinem, altiora petamus. Filia Syon, civitas est Hierusalem, & significat Ecclesiam fidelium, quæ est filia supernæ Hierusalem, quæ est mater omnium nostrorum: qua ex præputio & circumcisione per prædicatores adducta, Jesus supersedebat, quia in eorum præcordiis habitat, dicens eis: *Discite à me, quia mitis sum, & humilis, &c.*

Et imposuerunt super eos vestimenta sua, &c.] Vestis Apostolica, vel doctrina virtutum, vel disertio scripturarum, vel Ecclesiasticorum dogmatum varietas intelligi potest, quibus nisi anima instructa fuerit & ornata, sessorem habere Deum non meretur.

Plurima autem turba straverunt, &c.] Portante Dominum asino, multi vestimenta sua in via sternunt: quia sancti martyres propriæ se carnis amictu exuentes, simplicioribus Dei famulis viam suo sanguine parant, ut videlicet inoffenso gressu mentis, ad supernæ mœnia civitatis, quò Jesus ducit, incedant. Moraliter Jesus asinam sedens, Hierosolymam tendit, quando quilibet fidelis animam regens, videlicet jumentum suum, ad pacis intimæ visionem ducit; vestimenta verò in via sternunt, qui corpora sua edomant, ut ei iter ad mentem parent, vel exempla bona sequentibus præbeant.

Alii autem cadebant ramos, &c.] Ramos de arboribus cædunt, qui in doctrina veritatis sententias patrum excerpunt, & has in via Dei ad auditoris animum venientis humili prædicatione summittunt.

Turba autem quæ præcedebant, &c.] Præcessit fide populum Judæorum, eademque subsequitur gentilium multitudo, unà omnes voce *Osanna* Hebraicum, quod Latinè sonat, *Salva*, clamabant: quia quod salus mundi sit Christus agnoscebant, addebant, In excelsis: quia adventus ejus non tantum hominum solus, sed totius sit mundi, terrena jungens cœlestibus, ut omne genu ei flectatur cœlestium, terrestrium & infernorum.

Et intravit Iesus in templum Dei.] Ingressus civitatem primò templum adiit: nos quoque informans, ut in omni loco religionis divinæ studium orationis, omnibus terrenis negotiis præponamus. Decima ergo die mensis præcepit Moyses agnum sumere, & usque ad decimum quartum diem servare: præfigurans istum Domini adventum, post habitum in Bethania convivium. Decima die mensis in civitatem ante Pascha quinque diebus, in qua sustinebat, donec decimoquarto die mensis Mosaicum agnum accipiens, cum discipulis in locum orationis egressus, ubi à Judæis comprehensus & ligatus, suæ jam victimationis Sacramenta inchoaret.

Et ejiciebat omnes vendentes, &c.] Excogitaverunt hanc prædam de populo sacerdotes, ut hostiæ diversæ de longinquo venientibus venderentur, ut ipsi rursum empta susciperent, & ne hanc strophiam eorum inopia venientium dissiparet, posuerunt nummularios, qui sub hac cautione pecuniam darent. Sed quia in lege usuras accipere erat prohibitum, & prodesse non poterat pecunia fœnerata, quæ nihil commodi haberent, excogitaverunt & aliam technam, ut pro nummulariis colobystas facerent, qui collibyda, quæ nos tragemata, vel vilia munuscula appellamus: verbi gratia, uvarum passa & poma diversi generis, pro fœneratione pecuniæ acciperent, ut quod in numero non licebat, in his rebus exigerent, quæ nummis coemuntur. Isto modo latrones templum Dei in latronum speluncam converterant, qui lucra de religione sectabantur. Mysticè ingreditur Jesus templum patris, id est, Ecclesiam, ut Episcopos & omnem turbam de ea avaritiæ studentes expellat. Observa propter avaritiam sacerdotum altaria Dei nummulariorum mensas appellari, qui vendunt gratiam Spiritus sancti, & omnia faciunt ut subjectos devorent populos: de quibus dicitur, *Qui devorant plebem meam, &c.* Moraliter quoque in mente nostra, quæ debet templum Dei esse, si quando in læsione proximi cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident, qui simpliciter gradientes interficiunt.

Accesserunt ad eum cæci & claudi, &c.) Sanavit cæcos, ut & ipsis calumniatoribus suis istorum illuminatio corporalis, fieret spiritalis lucerna cordis. Curavit claudos, ut in fide claudicantes ad Christum currendo meliores acciperent pedes.

Videntes autem principes sacerdotum, &c.) Quanta dementia sacerdotum. Maximum, ut mihi videtur, inter omnia signa, quæ Dominus exhibuit, aspiciebant, ut homo & in illo contemptibilis, scribis & Pharisæis contra se sævientibus, & videntibus sua lucra destrui, ad unius flagelli verba potuerit tantam ejicere multitudinem, & alia facere, quæ infinitus non fecisset exercitus. Igneum etenim quiddam atque sidereum radiabat ex oculis ejus, & divinitatis majestas lucebat in facie: cumque manum non audeant injicere, tamen opera calumniantur, & testimonium populi & puerorum qui clamabant, *Osanna fili David*, vertunt in calumniam: quia videlicet hoc non dicatur, nisi soli filio Dei.

Iesus autem dixit eis, Utique. Nunquam, &c.] Quam moderatè temperat responsionem? Non dixit, quod scribæ audire cupiebant: Benè faciunt pueri, quod mihi testimonium perhibent. Nec rursum, errant pueri, debetis ætati ignoscere: sed profert exemplum de 8. Psalmo, ut tacente Domino, testimonium scripturarum puerorum dicta firmaret.

Et relictis illis, abiit, &c.] In illo egressu vocationem gentium præfigurabat, & quod in Israël permanere non potuit, & hoc quoque intelligendum est, quod tantæ paupertatis, & ita nulli sit adulatus, ut in urbe maxima nullum hospitem, nullamque invenerit mansionem: sed in agro parvulo apud Lazarum, sororesque ejus habitaret.

Manè autem revertens in civitatem esuriit, &c.) Discussis noctis tenebris & vicina meridie, qua Dominus passione sua illustraturus erat orbem, cum in civitatem reverteretur, esuriit: vel veritatem humanæ carnis ostendens, vel salutem credentium, & credulitatem Israëlis æstuabat. Vidit arborem cum foliis tantum, hoc est Synagogam cum superstitionibus Pharisæorum & verborum ornamento sine ullo fructu veritatis immobilem: & arefacta est ficulnea, quia esuriente Domino cibos quos ille cupiebat, non habebat. Siccaverunt folia, & fractis ramis radix vivet; de qua in novissimo tempore, si credere voluerint, virgulta fidei pullulent, impleturque scriptura dicens: Est arbori spes.

Et videntes discipuli mirati sunt, dicentes, &c.) In proximo passurus debuit discipulorum animos anticipatione miraculi signare. Potuit ergo Salvator eadem virtute etiam ini-

micos

micos ficcare suos, nisi eorum per patientiam expectaret salutem.

Respondens autem Iesus ait eis,&c.) Mysticè propter superbiam suam diabolus exprimitur, qui prædicantibus verbum doctoribus, & ab eorum cordibus repellitur, qui ad vitam sunt præordinati, & in turbulentis amarisque infidelium mentibus vesaniam suæ tyrannidis exercere permittitur: tantoque acrius in eos desævit, quanto amplius se dolet à læsione piorum fuisse depulsum.

Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis.) Hic quæritur, cur Paulus qui tertio Dominum, ut à se Angelus satanæ discederet, rogavit, hoc non potuerit impetrare. Sed hujus motio quæstionis antiqua jam patrum explanatione reserata est, qui veraciter intellexerunt, illos solum in nomine Salvatoris petere, qui ea quæ ad salutem perpetuam pertinent, petunt. Sæpè si ea quæ veram salutem respiciant petimus, ipsi malè vivendo auditum nobis justi judicis avertimus: & si pro peccantibus salubriter ut resipiscant oramus, atque ex nostro merito digni sumus auditu; ipsorum tamen perversitas, ne impetremus, obsistit. Sed hic sperandum est, quod quamvis eorum salvationem impetrare nequeamus, nequaquam tamen fructu precis nostræ privemur: quia amoris, quem illis impendimus, mercede donabimur. Fit etiam aliquando, quod piè petita, si hic statim non obtinemus, in futuro cum dilatione aucta possideamus.

Et cum venisset in templum, &c.) De potestate calumniantur, quam Dei dubitant: & subintelligi volunt, diaboli esse quod faciat, addentes quoque, *Quis dedit tibi hanc potestatem?* manifestissimè Dei filium negant, quem putant signa alienis viribus exhibere.

Respondens autem Iesus dixit eis, Interrogabo vos, &c.) Propterea interrogat, ut suo vel silentio, vel sententia condemnentur.

At illi cogitabant, &c.) Si enim de cœlo esse baptismum Joannis respondissent, consequens erat responsio: Quare ergo non estis baptizati ab eo? Si verò dicere voluissent humana deceptione compositum, seditionem populi formidabant, qui ab eo gregatim receperat baptismum, & eum habuit sicut Prophetam.

Et respondentes Iesu dixerunt, &c.) Non nescire se dicit quod consequens erat, quia veritas mentiri non potest: sed eis nolle ostendere, qui mendacio tegebant quod sciebant, impleturque illud Propheticum, *Paravi lucernam Christo meo*, id est Joannem: *& inimicos ejus induam confusione.*

Quid autem vobis videtur, &c.) Homo iste Deus pater est, qui omnes homines quos creavit, paterno diligit affectu. Hujus filius major, gentilis est populus, ex tempore Noë procreatus, qui secundum Lucam in eadem parabola rigidus & luxuriosus describitur. Unde præcipiente patre per naturalis legis notitiam, *Vade, operare in vinea*: hoc est, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, superbè respondit, *Nolo.* Postea verò in adventu Salvatoris operatus est in vinea Dei, quia acta pœnitentia sermonis contumaciam labore correxit. Secundus autem populus Judæorum est, qui respondit Moysi: *Omnia quæcunque dixeris, faciemus*, & non ivit in vineam.

Venit enim Ioannes in via justitiæ, &c.) Viam ergo justitiæ Joannes prædicans venit, quia Christum, qui consummatio legis & Prophetarum est, adesse digito demonstravit. Porrò regnum Dei potest Evangelium Dei intelligi, in quo gentes Judæos præcedunt, quia citius crediderunt.

Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamiliâs, qui plantavit vineam, &c.) Deus Pater plantavit vineam, quia in terra repromissionis ejectis gentibus populum suum collocavit. Sepem circumdedit, vel murum urbis, vel auxilia Angelorum. Et fodit in ea torcular, aut altaria, aut illa, quorum tres Psalmi titulo prænotantur. Et ædificavit turrim, id est, templum, de quo Micheas: *Et turris nebulosa.* Et locavit eam agricolis, quos alibi operarios conductos appellat: & abiisse dicitur non loci mutatione, sed ut vinitoribus liberum reliquisse operandi ostendatur arbitrium.

Cum autem tempus fructuum adpropinquasset, &c. Servi qui primi missi sunt, Moyses & Aaron intelligi possunt, quos flagello cæsos vacuos dimiserunt, *vexatus est Moyses propter eos, &c.* Et ipsum David servum summi patrisfamilias affectum contumeliis sive in capite vulneratum, quod Evangelium Marci sonat, abjecerunt dicentes: *Quæ nobis pars in David, aut quæ hæreditas in filio Isai?* Regnum simul ejus ignobili, & religionem impietate mutaverunt.

Iterum misit alios servos, &c.) Servos istos chorum Prophetarum intellige. Sed quem horum non sunt persecuti? & occiderunt eos qui pronunciabant de adventu Domini Salvatoris: quod verò dicit, *Alium ceciderunt, alium occiderunt, alium verò lapidaverunt*: legamus Epistolam Pauli ad Hebræos, & ex ea plenissimè discimus, qui servorum Dei, quanta perpessi sunt.

Novissimè autem misit ad eos filium suum, &c.) Quod ait, Quia verebuntur filium meum: non de ignorantia venit, sed semper ambigere dicitur Deus, ut libera voluntas homini reservetur, & post tot scelera adhuc eis locum misericordiæ reservavit.

Agricolæ autem videntes filium, &c.) Manifestissimè probat Dominus, non per ignorantiam, sed per invidiam principes Judæorum crucifixisse filium Dei. Intellexerunt hunc esse, de quo dictum est: *Postula à me, & dabo tibi gentes, &c.* quando ajebant: *Ecce mundus totus post eum abiit.* Cujus sibi hæreditatem vindicabant, quia fidem quæ per eum est, eo occiso extinguere, & suam magis, quæ ex lege est, justitiam præferre, ac gentibus imbuendis conabantur inserere. Quod verò extra vineam est occisus, significat vel quod extra portam sit passus, vel quod prius ab incredulorum cordibus repulsus, ac deinde sit cruci addictus.

Cum venerit Dominus vineæ, &c.) Interrogat, non quod ignoret quid responsuri sint, sed ut propria responsione damnentur.

Dicit illis Iesus, Nunquam legistis in scripturis: Lapidem quem, &c.) Quomodo inquit implebitur hæc Prophetia, nisi quia Christus à vobis reprobatus & occisus, crediturus est gentibus prædicandus, ut quasi lapis angularis ex utroque populo unam sibi fidelium civitatem ædificet.

Ideò dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, &c.) Regnum Dei dixit scripturas, ablatas à Judæis, & nobis traditas, ut fructus earum faciamus.

Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur, &c.) Qui per mala opera Christum offendit, confringetur quidem, sed tamen per patientiam Dei reservatur ad salutem: qui verò Christum penitus negaverit, irruens super illum lapis conteret eum, ut ne testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquæ pusillum. Alio sensu. Peccantes hic quatit, in judicio autem superveniet cum pœna perditionis.

CAPUT XXII.

ET respondens Iesus dixit iterum in parabolis, &c.) Regnum cœlorum Ecclesiam justorum appellat, quam Regi similem esse dicit, illi utique de quo dicitur: *Deus judicium tuum Regi da, &c.* Qui fecit nuptias filio suo; quia ei per incarnationis mysterium sanctam Ecclesiam sociavit.

Et misit servos suos, &c.) Misit Prophetas de Dominica incarnatione prædicatores, quos postea sub occisorum nomine taurorum commemorat, eo quod secundum legem ultionem de inimicis exercebant. Misit iterum Apostolos sub nomine altiliorum notatos, ob gratiam internæ pinguedinis, seu desideria sublimis contemplationis. Hanc epulationem Prophetæ futuram, Apostoli jam factam nunciabant.

Illi autem neglexerunt, &c.) In villam ire, est labori terreno immoderatè incumbere: in negotiationem verò ire, est actionum secularium lucris inhiare, per quæ quis secundum mysterium incarnationis Dominicæ vivere dissimulat.

Reliqui verò tenuerunt servos ejus, &c.) Missis itaque exercitibus Angelorum sive ducibus Romanorum, perdidit superbos martyrum persecutores, & civitatem illorum succendit: quia illorum non solum animæ, sed caro

quoque

quoque in qua habitaverant, gehennæ flamma cruciabitur. Quid sequitur, de reprobatione Judæorum, & vocatione gentium apertissimè sonat.

Et egressi servi ejus in vias, &c.) Viæ intelliguntur dogmata & errores gentilium. Sed ex omnibus his ad nuptias venerunt, 1. Christo crediderunt, & de ipsa qualitate convivantium apertè ostenditur, quòd per has Regis nuptias præsens Ecclesia designatur, in qua cum bonis mali conveniunt.

Intravit autem Rex ut videret, &c.) Ingressus Regis adventum Domini in judicii die ostendit, quando fidem & merita singulorum discernere venit. Porrò unus qui veste nuptiali non inventus asseritur, omnes qui in malitia sunt sociati, designat. Vestis autem nuptialis, præcepta sunt Domini, & opera quæ ex lege & Evangelio complentur, novique hominis efficiunt indumentum. Amicum vocat, quia ad nuptias invitatus est; arguit impudentiæ, quod veste sordida munditias polluerit nuptiales. At ille obmutuit, quia omne tunc cessat excusationis argumentum, quando ille foris increpat, qui testis conscientiæ animum intus accusat.

Tunc Rex dixit ministris, &c.) Ligantur tunc pedes & manus per districtionem sententiæ, qui modò à pravis operibus ligari noluerunt. Interiores quoque tenebras dicimus, cæcitatem cordis: exteriores verò, æternam noctem damnationis: in quam tunc invitus projicitur, qui nunc sponte cecidit in cæcitatem cordis: illic dentes stridere, & oculi flere perhibentur, quatenus singula quæque membra supplicio subjaceant, quæ hic singulis quibusque vitiis subjecta serviebant.

Tunc abeuntes Pharisæi, &c.] Cæsar Augustus Herodem filium Antipatri alienigenam & proselytum Regem Judæis constituerat, ut tributis præesset, & Romano pareret imperio, mittunt igitur Pharisæi discipulos suos, quasi minus notos atque suspectos cum Herodis militibus seu illudentes quod tributa Romanis solvebant, & non divino cultui dediti tantum erant: aut ut abscondité facileque deciperent eum; vel ut deprehensi, minus erubescerent apud eum. Nam consilio malo deprehenso, tanto minus nascitur confusio, quanto fuerit persona deterior.

Magister, scimus quia verax es, &c.] Magistrum & veracem vocant, ut quasi homo honoratus & laudatus, mysterium eis sui cordis simpliciter aperiret: fraudulenter provocant, ut magis Dominum quam Cæsarem timens, dicat tributa solvi non debere, ut statim Herodiani audientes teneant quasi principem contra Romanos seditionis.

Cognita autem Iesus nequitia eorum, &c.] Non secundum sermones eorum pacificus blandè respondit, sed secundum conscientiam eorum crudelem aspera dixit: quia Deus plerumque ad animam loquitur, non ad corpus: voluntatibus respondet, non verbis.

Ostendite mihi numisma census, &c] Sapientia sapienter agit, ut suis potissimum tentatores sermonibus confirentur: & ad hoc interrogat, ut ad sermonem eorum competenter respondeat.

Dicunt ei Cæsaris, &c] Hic Cæsarem Tiberium significari, privignum ei, qui in loco præcesserat vitrici, sub quo & Dominus passus est, intelligere debemus.

Reddite, inquit, *Cæsari quæ ejus sunt*] Numum, tributum & pecuniam: & quæ sunt Dei Deo, decimas & primitias. Aliter, quemadmodum à vobis Cæsar exigit impressionem imaginis suæ, sic & Deus; ut quemadmodum illi redditur nummus, sic Deo anima, lumine vultus ejus illustrata atque signata.

In illa die accesserunt ad eum Sadducæi, &c.] Qui animas simul cum corporibus credunt interire, rectè istiusmodi fingunt fabulam, quæ deliramenti arguat eos, qui resurrectionem asserant corporum. Potest autem fieri ut hoc aliquando in gente eorum acciderit.

In resurrectione ergo cujus erit de septem, &c.) Turpitudinem opponunt fabulæ, ut resurrectionis denegent veritatem. Verum mysticè septem hi fratres sine filiis defuncti reprobis quibusque congruunt, qui per totam hujus seculi vitam, quæ septem diebus volvitur, à bonis operibus steriles existunt: quibus viritim misera morte præreptis, ad ultimum & ipsa mundana conversatio, quam illi absque fructu vitalis operis exegerant, quasi uxor infœcunda transibit.

Respondens autem Iesus, ait illis: Erratis, &c.] Quia latina consuetudo Græco idiomati non respondet, simpliciter dictum intelligamus, quod nubere de viris, & nubi de uxoribus scriptum sit. Sunt enim sicut Angeli in cœlis absque ullo mortis metu & labe corruptionis, atque sine ullo terreni reatus actu perpetua Dei visione fruuntur.

De resurrectione autem mortuorum non legistis, &c.] De quinque libris Moysi profert testimonium ad probandam æternitatem animarum, propter Sadducæos, qui illos tantummodo recipiunt: quia stultum erat proferre testimonia Prophetarum, quorum illi auctoritatem non sequebantur.

Non est Deus mortuorum, &c.] Postquam probaverat Deum non posse fieri animarum, nisi perseverarent, consequenter corporum introducit resurrectionem, cum quibus simul bona malave gesserunt.

Pharisæi autem audientes quòd silentium imposuisset, &c.] In unum convenerunt dicentes apud se, Loquatur pro omnibus unus, ut si vicerit, omnes videamur victores: si autem victus fuerit, vel solus videatur confusus, & quid mandatum magnum sit interrogat, ut quicquid ille responderit, occasionem habeat calumniandi, aliud asserens magnum esse de pluribus.

Ait illi Iesus: Diliges Dominum Deum tuum, &c.] Primum ergo & maximum omnium mandatum est, cognitio atque confessio divinæ unitatis, cum executione bonæ operationis. Bona autem operatio, in dilectione Dei & proximi perficitur.

Congregatis autem Pharisæis, interrogavit Iesus, &c.] Non reprehenduntur quòd filium David dicunt, sed quod Dei filium esse non credunt; Dominus siquidem David est, Deus ante tempora manendo, & filius David in tempore homo nascendo.

Et nemo poterat respondere ei verbum, neque ausus fuit, &c.] Verbum quod pareret insidiis non invenientes, confutati ultra non interrogant: sed apertissimè comprehensum Romanæ tradunt potestati. Ex quo intelligimus, venena invidiæ posse quidem superari, sed difficilè conquiescere. Ad istum ergo qui dolis iniquorum superari non potuit, simplici corde & pia devotione, quasi ad salutis auctorem accedamus, ut illuminemur, & vultus nostri non erubescent: quia invenitur à non tentantibus, & fidem in illum habentibus apparet.

Finis Libri tertii.

LIBER QVARTVS.

Confusis, ut dignum erat, ac repudiatis tentatoribus ad suos Jesus sermonem convertit, ut illorum confusio istis fieret disciplina. Infructuosus namque est sermo, si in quo ut alter confunditur, sic non alter erudiatur.

CAPUT XXIII.

Tunc Iesus locutus est ad turbas, usque, *Dicunt enim & non faciunt, &c.*] Per cathedram legis ostendit, & propter sacerdotium nominisque dignitatem exhortatur populos ut subjiciantur eis, non opera, sed doctrinam considerantes. Horum in Ecclesia nunc exempla imitantur, qui subjectos docent, quod ipsi implere dissimulant, vel peccantibus pondus pœnitentiæ adgravantes: ut aut necesse est pœnitentiam rejiciat, aut suscipiens, dum ferre non valet, scandalizatus amplius peccet, quasi non melius sit

propter misericordiam dare rationem, quam propter crudelitatem. De talibus rectè subjunxit, quòd sarcinas ipsas uno suo digito non tangerent: hoc est, ne in minimis quidem ea perficerent, quæ contra morem patrum sine fide & gratia Jesu Christi, & servare & servanda tradere præsumebant.

Dilatant enim phylacteria sua, &c.] Pictaciola Decalogi phylacteria vocabant, quæ in fronte quasi ob custodiam & munimentum sui portabant, non intelligentes quòd hæc in corde assidua meditatione portanda sint, nō in corpore Domini mandata. Erat etiam fimbria parva & brevis, in quatuor pallii summitatibus propter differentiam vestium eorum posita, sic ut in carne circumcisio ex præcepto legis, quam mulier in pallio Domini, quæ sanguine fluebat tetigit, sed non est compuncta superstitiosis sensibus Pharisæorum.

Vos autem nolite vocari rabbi, &c.] Hic multi de vocatione patrum & magistrorum movent quæstiones, sed facilè solvuntur, quòd quomodo unus per naturam Deus, & unus filius, non præjudicat cæteris, ne per adoptionem dii vocentur & filii: ita & unus pater & magister, non præjudicat aliis: ut abusivè appellentur patres & magistri.

Qui major est vestrum, erit minister vester.] Ac si dicat: Quicunque vult fratrem prævenire regnando, prius illum necesse est præveniat obsequendo: unde Apostolus ait: *Honore invicem prævenientes*, vincat eum officiis, ut possit vincere sanctitate.

Qui autem exaltaverit se, humiliabitur, &c.] Omnis qui se incautè de meritis extollit, saltem in futuro si perseverat, humiliabitur à Domino: & qui providè se de benefactis humiliat, exaltabitur ab eo.

Væ vobis scribæ, usque, *Nec introeuntes sinitis intrare.*] Ac si dicat: Væ vobis qui scitis adventum meum corporeum à Prophetis prædicatum, & nec ipsi creditis, nec alios doctrinæ simulatione sinitis advertere: moraliter verò hæc sententia arguit omnem magistrum, qui malis operibus ante discipulos suos introitum regni cœlestis claudit.

Væ vobis scribæ & Pharisæi, &c.) Diversa eos lucra tam de discipulis, quos de advenis miscebant populo Dei, quam per imaginem sanctitatis captantes ostendit: & erat semel filius gehennæ, videns magistrorum vitia: & intelligens destruere eos operibus, quod verbis docebant, & ad vomitum revertens gentilitatis suæ, & quasi prævaricator majoris pœnæ dignus extiterat.

Væ vobis duces cæci, &c.] Avaritiæ & impietatis arguit strophæ inventores & præceptores, quod in templo aut in altari jurantem, nemo perjurii reum tenebat: eum autem qui in auro, quo ipsi delectabantur, aut in dono, quo pascebantur jurabat, quasi perjurii reum, id statim in quo juraverat exolvere cogebant, & ideò hæc sanctiora dicebantur, ut promptiores homines ad dona offerenda efficerent, quàm ad preces in templo fundendas. Spiritaliter autem templum & altare, ipsum Christum: aurum & donum, laudes & sacrificia precum significant, quæ in eo per eum offerimus; non enim ipse per hæc, sed ista per illum sanctificantur.

Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam, &c.] Arguit eos avaritiæ, quod propter alimonia sacerdotum & levitarum, quorum pars erat Dominus, studiosè etiam vilium olerum decimas exigant: & judicium in discrepatione negotiorum misericordiamque in pauperes, pupillos & viduas: & fidem in Deum, quæ magna sunt, prætermittant.

Duces cæci excolantes culicem, & reliqua.] Sicut tunc, sic & nunc, contra præceptum Dei, quæ digna sunt, sicut est judicium, & quæ superius posuit, devoramus atque negligimus: & opinionem religionis in parvis, quæ lucrum habent, diligentiam demonstramus, possunt autem hæc per allegoriam ad Judæos referri, qui dimiserunt Barabbam, qui non solverat sabbatum, quod magna diligentia observabant: occiderunt autem Dominum, spiritaliter sabbatum insinuantem, per judicium & misericordiam & fidem, quæ illi maximè contemnebant: nam & culicis nomine non absurdè seditiosus & homicida figuratur: quia hoc animal & strependo inquietat, & sanguine delectatur: & cameli nomine, propter humilitatem se ad subvehenda onera magnitudine, congruenter intelligitur Dominus.

Qui mundatis quod de foris est calicis, & reliqua.] Simulationis arguuntur & mendacii, quod foris in habitu ostenderent sanctitatem, intrinsecus autem essent vitiorum sordibus pleni.

Munda prius quod intus est calicis, & reliqua] Hoc est: Munda prius cor & conscientiam à concupiscentia & pravis desideriis, à fraude & dolo, & sic foris per opera ostendes veraciter sanctitatem. hoc contra illos valet, qui corporalia peccata, fornicationem, furtum, & cætera talia, quasi gravissima detestantur: spiritalia verò quæ non minus damnat Apostolus, hoc est, amaritudinem, iram, indignationem, clamorem, superbiam, & cætera, ut levia contemnunt.

Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, &c.] Sicut sepulchra foris calce, marmore & auro ornata sunt, intus autem ossibus plena mortuorum: sic perversi magistri quia alia docent, & alia faciunt, munditiam vestium & verborum humilitatem demonstrant, intus autem pleni sunt omni spurcitia & iniquitate.

Qui ædificatis sepulchra Prophetarum, &c.] Simulabant quidem se ob favorem vulgi captandum, patrum suorum horrere perfidiam, memorias Prophetarum, qui ab eis occisi sunt, magnificè ornando; sed ipso opere testificantur, quantum paternæ nequitiæ consentiant, Dominum qui ab eisdem Prophetis est prænunciatus injuriis agendo occidentes.

Et vos implete mensuram patrum vestrorum.] Hoc est; Quod illis defuit, vos implete: illi interfecerunt servos, vos Dominum crucifigite, non hoc jubendo dixit, sed quod facturi essent ostendendo.

Serpentes & progenies viperarum.] Id est: Sicut de viperis viperæ nascuntur, sic vos de homicidis homicidæ nati estis.

Quomodo fugietis à judicio gehennæ.] Nunquid sepulchra Sanctorum ædificantes, an potius à malitia corda vestra mundantes.

Ideò ecce ego mitto ad vos Prophetas, usque, *De civitate in civitatem*) Id est: Ipse filius Dei misit Apostolos, qui Prophetas ante mittebat. Simulque observa juxta Apostolum scribentem ad Corinthios, varia dona esse discipulorum Christi: alios Prophetas, qui ventura prædicant: alios sapientes, qui noverunt quando debeant proferre sermonem: alios scribas in lege doctissimos, ex quibus Stephanus, Petrus, Paulus occisi sunt, & persecutione multi à Judæa expulsi ad gentium populum transmigrarunt.

Ut veniat super vos omnis sanguis justus, & reliqua.) Quomodo à Judæis exquiritur sanguis, quem nō ipsi fuderunt? nisi quia moris est scripturarum, duas sæpè generationes hominum, bonorum scilicet, malorumque computare.

A sanguine Abel justi, & reliqua.) Cur Abel, qui primus fuit, & Zachariam, qui nequaquam ultimus, ponere voluit: nisi fortè, quia per Abel pastorem, qui in campo: & Zachariam sacerdotem, qui in atrio templi necatus est, utriusque gradus martyres esse debere ex laicis, & ex altaris officio mancipatis sub eorum voluit intimare vocabulo. De isto verò Zacharia multorum fuit contentio, quis fuerit: sed nos illum putamus qui à Joas rege Judæ inter templum & altare fuit occisus. Sed quæritur, cur hic Barachiæ dicatur filius, cum in historia Regum Jojadæ filius asseritur? Barachia scilicet in lingua nostra, benedictus Domini dicitur: & sacerdotis Jojadæ justitia, Hebræo nomine demonstratur, & in Evangelio quandoque Nazaræi utuntur pro filio Barachiæ filium Jojadæ, Hieronymus scriptum se invenire testatur.

Quoties volui congregare filios tuos, & reliqua.) Animantis ponit similitudinem, quæ tam magnum in filios habet affectum, ut eorum infirmitate affecta, & ipsa infirmetur. Et quod in cæteris difficilius invenies, alis suis filios protegens, contra milvum pugnat: sic etiam mater nostra sapientia Dei, quæ per carnis susceptionem infirmata est,

protegit

protegit infirmitatem nostram, & resistit diabolo, ne nos rapiat: & quod illa contra milvum conatur affectu, hæc adversus diabolum perficit potestate.

Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.] Prædixit enim, quòd hærede occiso, Romani venire debuerunt: & quasi nidum vacuum diripientes, tulerunt eorum locum, gentem & regnum.

Dico enim vobis, Non me videbitis, & reliqua.] Hoc profectò mysticè de illo ejus adventu intelligere cogimur, quo in claritate venturus est. aliter, habent Judæi datum sibi tempus pœnitentiæ, confiteantur benedictum, qui venit in nomine Domini, & Christi ora conspicient.

CAPUT XXIV.

ET *egressus Iesus de templo*, usque, *qui non destruatur.*] Juxta historiam, manifestus est sensus: mysticè verò Dominus providens infirmitati nostræ, omnia illa subverti fecit, quatenus umbra & typo cessante verorum, ipsa jam veritas per orbem declarata palmam teneret.

Sedente autem eo super montem Oliveti, usque, *Et consummationis seculi.*] Mysticè designans, quòd quietus manens in sanctis, superborum detestatur amentiam, qui fructiferam sanctæ Ecclesiæ celsitudinem semper inhabitare delectatur.

Iesus autem respondens dixit eis: Videte ne quis vos seducat, & reliqua.] Multi quod hic Salvator prædixit, qui falsò sibi nomen Christi vindicabant, extiterunt: ex quibus fuit Simon magus in Samaria, qui etiam magnam se Dei dicebat esse virtutem. hæc quoque inter cætera in suis voluminibus scripta dimittens: *Ego sum speciosus, ego paracletus, ego omnipotens, ego omnia Dei.*

Audituri enim estis prælia & opiniones præliorum, & reliqua.] Admonentur ne statim abundante perturbatione præliorum desolationem provinciæ ultimumque urbis ac templi excidium instare putarent, sed quòd potius in quadragesimum differenda sint annum.

Consurget enim gens in gentem, & reliqua.] Hæc juxta literam, excidium urbis præcessisse manifestum est. potest verò mysticè regnum super regnum, & pestilentia eorum, quorum sermo serpit ut cancer, & fames audiendi verbi Dei, & commotio universæ terræ, & à vera fide separatio: in hæreticis magistris intelligi, qui contra se invicem dimicantes, Ecclesiæ victoriam faciunt.

Tradent vos in tribulationem, & reliqua.] Notandum autem quòd hæc Domini locutio partim ad captivitatem Judaicam, quæ à Romanis facta est, partim ad diem judicii pertinet: & per Apostolos omnium credentium persona designatur, quòd juxta finem mundi, hi qui Apostolicam fidem sequuntur, in tribulationibus probandi sunt.

Et tunc scandalizabuntur multi, & reliqua.] Quòd principio factum legimus prædicationis Evangelicæ, & per partes agitur: maximè autem erit Antichristo in fine seculi adveniente, quando nimietate tormentorum & portentis signorum, multi scandalizabuntur.

Et multi pseudoprophetæ surgent, & reliqua.] Qui ergo in obsidione urbis & obsidentes alieni à Christo durabant, melius de hæreticis accipiendum putamus: qui contra Ecclesiam venientes, Christos se esse mentiuntur, quorum primus Simon magus fuit, extremus autem ille major cæteris est Antichristus.

Et prædicabitur hoc Evangelium regni, usque, *Et tunc veniet consummatio.*

Perspicuè significat, non ante advenisse mundi finem, quam Evangelium in toto orbe prædicetur: opportunitatem verò tunc illius temporis esse, cum prædicatum fuerit Evangelium omnibus gentibus, ad adjutorium scilicet, & salutem credentibus, in testimonium verò & damnationem, illud non credentibus.

Cum ergo videritis abominationem desolationis, &c.] Hæc de adventu Antichristi intelligi possunt, sicut manifestissimè Apostolus Paulus prædicabat, potest & simpliciter aut de Christo accipi, aut de imagine Cæsaris, quam Pilatus posuit in templo: aut de Adriani equestri statua, quæ in ipso sancto sanctorum loco usque in præsentem diem stetit. abominatio quoque secundum veritatem scripturarum idolum nuncupatur.

Tunc qui in Iudæa sunt, fugient ad montes, usque, *non revertatur tollere tunicam suam.*] Hæc juxta historiam facta esse constat, juxta verò sensus spiritales, cum viderimus abominationem desolationis stare ubi non decet: hoc est, hæreses & flagitia regnare inter eos, qui cœlestibus mysteriis videbantur esse consecrati, & operantes iniquitatem, pacem fidelium perturbare. tunc qui in Judæa, hoc est, in confessione veræ fidei persistimus, virtutum culmen ascendere debemus. *tunc qui super tectum est*, hoc est, carnalia animo excedens spiritaliter vivit: ne descendat ad infimos actus pristinæ conversationis, neque ea quæ reliquerat mundi carnisve desideria repetat. Domus namque nostra vel mundus hic, vel ipsa in qua degimus, nostra intelligenda est caro. Et qui in agro, hoc est, Ecclesia, non respiciat rem secularem, & labentis vitæ retinacula, quibus renunciavit.

Væ prægnantibus, &c.] Hoc quoque secundum historiam dici potest, quòd in persecutione Antichristi seu Romanæ captivitatis prægnantes & nutrientes uteri, filiorum sarcina prægravati, expeditam fugam habere non quiverint. Spiritaliter anima, quæ desideriis carnalibus in illa ultima persecutione occupata invenitur, æternum væ subire oppressa cogitur.

Orate autem ut non fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato.] In hyeme duritia frigoris prohibet ad solitudinem pergere, & in montibus desertisque latitare. in sabbato transgressio legis est, si fugere voluerint: aut mors imminens, si remanserint. Si autem de consummatione intelligitur, hoc præcipit, ut non refrigescat fides nostra, & in Christum charitas, neque ociosi in opere Dei virtutum sabbato torpeamus.

Et nisi breviati fuissent dies illi, & reliqua.] Hæc enim tribulatio, quanto cæteris pondere gravior, tanto est temporis brevitate futura moderatior. tribus namque annis & dimidio Ecclesiam impugnatura esse creditur, quantum de Prophetia Danielis & Apocalypsi S. Joannis cognosci potest.

Si dixerint vobis, Ecce in deserto est, & reliqua.] Si quis promiserit vobis quòd in deserto gentilium & Philosophorum dogmate Christus moratur, aut hæreticorum penetralibus, qui Dei pollicentur arcana se nosse, nolite fidem accommodare, ne locum decipiendi inveniant.

Sicut enim fulgur ab oriente exivit, & reliqua.) Quod ergo dixit ab oriente in occidentem perventurum adventum suum, contra illos valet, qui per terrarum particulas nominantur, & dicunt apud se esse Christum. Quòd autem ait, *Sicut fulgur*, contra eos valet, qui occultè congregant tanquam in penetralibus: & paucos tanquam in deserto ad manifestationem quoque claritatemque pertinet Ecclesiæ fulguris nomen: significans etiam noctem, vel nubila seculi hujus; tunc enim fulguris candor apparet.

Vbicunque fuerit corpus, illic congregabuntur aquilæ.) Id est, in cœlum, quò hinc secum levavit corpus, in homine suscepto: quòd secundum Apostolum, *Rapiemur in nubibus obviam Christo in aëra*, & sic semper cum Deo erimus, innuit etiam studium sanctorum, quòd aquila cæteras aves volatu transgrediens, in ipsum solis radium oculos gaudet infigere: nec non & illud quòd lapidem venenis resistentem, suis nidis solet adferre, illum qui excisus de monte sine manibus diaboli regnum stravit.

Statim autem post tribulationem dierum illorum, usque, *Et stellæ cadent de cælo.*

Sidera in die judicii videbuntur obscurari, non deminutione suæ lucis accedente; sed superveniente veræ lucis claritate, quòd verò dicit, *Et stella cæli erunt decidentes*: hoc est, suo lumine carentes.

Et virtutes cælorum commovebuntur.) Hoc est, Angelicæ trement potestates. Mysticè verò Ecclesia est sol, & luna, & stellæ, cui dictum est: *Speciosa ut luna, electa ut sol*: quia tunc non apparebit implis persecutoribus ultra modum sævientibus.

Tunc stellæ cadent de cælis, & virtutes cælorum commovebuntur.] Quoniam multi qui gratia fulgere videbantur, persequentibus impiis: & cadent quidem fideles, & firmissimi turbabuntur.

Et tunc apparebit signum filii hominis in cælo] Signum hic aut crucis intelligamus, ut videant Judæi, in quem compunxerunt: aut vexillum victoriæ triumphantis.

Et tunc plangent se omnes fines terræ.] Illæ scilicet, quæ in terris genitæ, honorem suum non intellexerunt: sed comparatæ sunt jumentis insipientibus, & similes facti sunt illis.

Et mittet Angelos suos cum tuba, & reliqua] De hac tuba loquitur Apostolus, quæ sublimia divinæ laudis resonet Sacramenta.

Et congregabunt electos ejus à quatuor ventis, & reliqua.] Id est, à quatuor mundi climatibus, & non solum hoc, sed à summo terræ usque ad summum cœli, id est, ab extremis terræ finibus per directum usque ad ultimos fines ejus, ubi longè à spectantibus circulus cœli terræ videtur insidere.

Ab arbore autem fici discite parabolam, usque, *Scitote, quòd propè est in januis.*

Ac si dicat, Æstatis adventum, & favonii ac veris introitum: ita cum omnia hæc quæ scripta sunt videritis, nolite putare jam adesse consummationem mundi, sed quasi prooemia & præcursores quosdam venire, ut ostendant quòd propè sit, & in januis. Mysticè, cum videris Synagogam fructum justitiæ, quem veniens ad se Dominus non venit, proferentem: diem extremi discriminis & æstatem veræ pacis ac lucis esse in proximo non ambiges.

Cœlum & terra transibunt, & reliqua.] Cœlum enim & terra per commutationem innovationis transibunt, sed verbum Domini sine effectu completionis nullo modo præteribit. Unde & Propheta ex persona Domini ait: *Verbum meum quod egreditur de ore meo, non revertetur ad me vacuum.*

De die autem illa & hora, nemo scit, &c.) Ergo post resurrectionem interrogantibus de die judicii Apostolis, manifestius respondit, *Non est vestrum nosse tempora,* & reliqua. unde patet, quòd ipse scit: sed nescire dicitur, qui nescientes facit, id est, non eis prodit, quod inutiliter scirent: ut incerti de adventu judicis, sic quotidie vivant, quasi die alia judicandi sint.

Sicut enim in diebus Noë, & reliqua.) Subitum adventus sui diem, plurimis infirmat exemplis: cum eundem diebus Noë vel Loth æquiparat, quando mortalibus repentinus supervenit interitus.

Sicut enim fuerunt in diebus illis, usque, *Nubentes, & nuptum tradentes.*

Non hic juxta Marcionis & Manichæi dogma, conjugia vel alimenta damnantur, sed potius licitorum arguitur usus immoderatus. cum superius bella, fames, & cætera commemorantur futura, nunc ea quæ pacis indicia sunt: æstimandum est juxta Apostolum, quòd post pugnas & dissensiones brevis secutura pax: ut fides credentium comprobetur, ut ex transactis malis sperent judicem esse venturum.

Usque in eum diem quo introivit arcam Noë.) Mysticè autem, arcam perfectè ingreditur, cum Dominus Ecclesiam in die judicii, præsentia suæ visionis æternus habitator illustrat. & qui sanctis hic certantibus luxuriantes insultant, illic coronatis, æterna damnatione plectentur.

Tunc duo erunt in agro, & reliqua.) Significat autem eos qui operantur in Ecclesiæ ministerio, tanquam in agro Dei. assumetur autem ille qui non adulterans verbum Dei, sed sicut ex Deo coram Deo locutus in Christo fuerit: qui verò Christum annunciaverit non castè, sed occasione, relinquetur ab eo.

Duæ molentes in mola, & reliqua.) Molentes appellat eos, qui in plebibus constituti, reguntur à doctoribus ob temporalium negotiorum orbem atque circuitum: & fœminarum nomine significat, quia consiliis eis regi expedit peritorum. assumetur ea pars, quæ connubia propter amorem tantum generis exercuerit, terrenamque substantiam ob acquirenda cœlestia dispensaverit: altera relinquetur.

Duo in lecto, & reliqua.) Illi videlicet, qui otium & quietem monasterialis vitæ eligunt, quorum duo de duobus generibus affectionum esse perhibentur. qui enim propter Dominum continentiæ studuerit, ut sine solicitudine vivens, cogitet quæ Dei sunt, assumetur à Deo: qui qua alia ratione relinquetur, ut cujuslibet peccatricis animæ lapsum sub Judæ specie Hieremias describens ait: *Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata ejus.* Hæc tria genera hominum, tres viri sunt, quos Ezechiel Propheta liberatos vidit, Noë, Daniel & Job: nam Noë arcam in undis erexit, atque ideò figuram rectorum tenuit. Daniel vitam continentium significavit, quod & in aula regia abstinentiæ deditus fuit. Job in conjugio positus, & curam domus propriæ exercens, placuit: per quem dignè bonorum conjugum ordo figuratur.

Vigilate ergo, usque, *Quia nescitis qua hora filius hominis venturus est.*

Nesciente enim patrefamilias, fur domum perfodit, dum à sui custodia spiritu torpente, improvisa mors carnis habitaculum irrumpens, rapit Dominum domus ad supplicium nescientem.

Qui putas fidelis est servus, & reliqua.) Difficultatem, non impossibilitatem perficiendæ virtutis ostendit. Dominus Christus super familiam, id est, Ecclesiam, quam suo sanguine de manu inimici redemit, constituit Apostolos, & sequaces eorum. de quibus unus eorum ajebat: *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei.* fidelis enim debet esse servus in devotè tribuendo Domini sui pecuniam, & non abscondendo: prudens verò, in discernendo diligenter capacitatem singulorum famulorum.

Ut det illis cibum in tempore, & reliqua.) Id est, ut spe præmiorum ministrent conservis in tempore suo cibaria doctrinarum. Lucas dicit, *Tritici mensuram:* ostendens quòd pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum, ut ad sua singulis congruat, & tamen à communis ædificationis arce nunquam recedat.

Beatus ille servus, usque, *Super omnia bona sua constituet eum.*) Id est, omnia cœlestis regni gaudia non utique ut horum soli dominium teneant; sed ut eorum abundantius cæteris sanctis æterna possessione fruantur. ut Apostolus: *Qui præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, &c.*

Si autem dixerit malus servus ille, usque, *Manducet autem & bibat cum ebriis.*

Sic in uno fideli dispensatore totus bonorum rectorum, quomodo vel vivat vel remuneretur ordo docetur: sic & in hoc nequissimo servo cunctorum præsulum malorum damnandum pariter opus, & damnatio narratur æterna: qui neglecto Domini amore, non modò ipsi luxuriæ vacant, sed & subditos injuriis stimulant. Quamvis typicè possit intelligi percutere conservos, corda infirmorum, nec adhuc fide, spe & charitate solidatorum ostenso pravæ operationis aut locutionis exemplo vitiare.

Veniet Dominus servi illius in die qua non sperat, & reliqua.) Hoc ipsum docet, ut sciant quando non putatur Dominus, tunc eum esse venturum, & dividet eum, id est, à consortio sanctorum separet, & partem ejus ponat cum hypocritis: cum his videlicet, qui erant in agro, & qui molebant, & nihilominus derelicti sunt. Quòd dicit illic esse fletum & stridorem dentium, duplicem pœnam gehennæ exprimit, id est, ignis & frigoris. unde & in Job scriptum est: *Ad calorem nimium transit ab aquis nivium.*

CAPUT XXV.

T*Unc inquit, simile erit regnum cœlorum decem virginibus,* usque, *Et quinque prudentes.*

Regnum cœlorum, Ecclesiam nominavit. Geminatus quinarius numerus denarium perficit: & quia ex utroque sexu fidelium multitudo colligitur, sancta Ecclesia decem virginibus similis denunciatur, in qua quia mali cum

bonis, & reprobi cum electis admixti sunt: rectè similis virginibus prudentibus & fatuis esse perhibetur. Quod verò dixit, sponso & sponsæ obviam venire virgines: hic intelligendum puto, ut ex ipsis virginibus constet ea, quæ dicitur sponsa, tanquam si omnibus Christianis in Ecclesiam concurrentibus, filii ad matrem concurrere dicantur, cum ipsis filiis congregatis constet ea quæ dicitur mater. Videntur itaque mihi quinque virgines significare quinquepartitam continentiam in illecebris, continendus enim animi appetitus à voluptate oculorum, aurium, olfaciendi, gustandi, tangendi.

Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus, & reliqua.] In oleo lætitia mentis exprimitur; qui autem non propterea gaudet, quòd Deo intrinsecus placet, non habet oleum secum: *prudentes autem acceperunt oleum secum in vasis suis, cum lampadibus*: id est, lætitiam bonorum operum in corde atque conscientia posuerunt. Ut Apostolus dicit: *Probet seipsum homo*, & tunc in semetipso gloriam habebit, & non in altero.

Moram autem faciente sponso, &c.] Dormire enim, mori est: ante somnum verò dormitare, est ante mortem per pondus ægritudinis ad somnum mortis pervenire.

Media autem nocte clamor factus est, &c.] Subitò enim quasi intempesta nocte dies judicii subrepit, eo quòd minimè valeat prævideri, quando veniat, & securis omnibus Angelorum clamor & tuba præcedentium fortitudinum, Christi resonabit adventum.

Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, &c.] Id est, electi simul ac reprobi à somno mortis excitati, sua secum opera numerant, pro quibus recipiant.

Fatuæ autem sapientibus dixerunt, & reliqua.] Testimonium operum suorum tunc frustra foris quærunt, quorum nunc retributionem ob amorem vacuæ laudis perdunt.

Ne fortè non sufficiat nobis & vobis, &c.] Hoc non de avaritia, sed de timore respondent. Sibimetipsi testimonium uniuscujusque vix sufficit, quanto minus sibi & proximo.

Ite potius ad vendentes, &c.] Non consilium dedisse se putandæ sunt, sed crimen earum ex obliquo commemorasse, ac si dicant: Videamus nunc, quid vos adjuvant, qui vobis laudes vendere consueverunt, & vos in errorem inducere, ut non coram Deo, sed ab hominibus gloriam quæreretis.

Dum autem irent emere, venit sponsus, & reliqua.] Id est, inclinantibus se illis in ea quæ foris sunt, venit ille qui judicat. Et quæ paratæ erant, id est, quibus bonum coram Deo testimonium conscientia perhibebat. *Intraverunt cum eo ad nuptias*, id est, ubi munda anima, puro & perfecto Dei verbo fœcunda copulatur. *Et clausa est janua*, id est, aditus ad regnum cœlorum: non enim post judicium patet precum aut meritorum locus.

Novissimè veniunt & reliquæ virgines, usque, *Nescio vos.*] Ecce aperite clamant, & repulsionis suæ dolore compulsæ, appellationem dominantis ingeminant: preces offerunt, & nesciuntur, quia tunc velut incognitos Deus deserit, quos modò suos per vitæ meritum non agnoscit.

Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam.] Generalis ad discipulos exhortatio subinfertur: quia semper debemus extremum diem metuere, quem nunquam possumus prævidere.

Sicut enim peregrè proficiscens, & reliqua.] Carnis enim proprius locus est terra, quæ quasi ad peregrina ducitur, dum per redemptorem nostrum in cœlo collocatur: qui tamen proficiscens fidelibus suis spiritalia dona concessit.

Et uni dedit quinque talenta, & reliqua.) Quinque igitur talentis, donum quinque sensuum exprimitur: duobus verò intellectus & operatio designantur: unius autem talenti nomine, intellectus tantummodo designatur.

Unicuique secundum propriam virtutem, & reliqua.) Non pro largitate ergo, & parcitate tribuens, sed pro accipientium viribus. denique & ille qui de quinque talentis decem fecerat, & qui de duobus quatuor, simile recipit gaudium: quia retributor ille non considerat lucri magnitudinem, sed studii voluntatem. Benè autem alia quinque vel alia duo, in lucrum venisse referuntur, quia dum utroque sexui impenditur prædicatio, quasi accepta talenta geminantur.

Qui autem unum acceperat, & reliqua.) Talentum ergò in terra abscondere, est acceptum ingenium terrenis actibus implicare: lucrum spiritale non quærere, cor à terrenis cogitationibus nunquam levare.

Post multum verò temporis, & reliqua.) Grande verò tempus est inter ascensionem Salvatoris, & secundum ejus adventum. Consideret quisque qui acceperit, & quod lucrum de acceptis reportet: quia is qui nunc piè tribuit, districtè in judicio merita exquiret.

Et accedens qui quinque talenta, usque, *Intra in gaudium Domini tui.*

Per *euge* quoque verbum, gaudium suum Dominus insinuat, qui benè laborantem servum ad gaudium invitat æternum. euge quoque interjectio est lætantis. & benè gaudens Dominus servum bonum ac fidelem in gaudium suum intrare jubet: quia ipse est solus, ad quem Propheta ait: *Lætificabis nos in gaudio cùm vultu tuo*, & reliqua. Et ad bona multa invitat: quià ad comparationem futurorum, quæ permanent, præsentia quæ transeunt, quasi pauca esse videntur.

Accedens autem & qui unum talentum acceperat, usque, *Ecce habes quod tuum est.*

Verè quod scriptum est, ad excusandas excusationes in peccatis, huic sermo contigit, ut ad pigritiam & negligentiam, superbiæ quoque crimen accederet: & quem simpliciter orare debuerat, econtrario calumniatur, & dicit se prudenti fecisse consilio, ne dum lucra pecuniæ quæreret, etiam de sorte periclitaretur, id est, frustra de aliis rationem reddere cogat: sufficit unicuique, ut pro se rationem reddat.

Serve male & piger, usque, *Quod meum est, cum usura.*) Malus appellatur, quia calumniam Domino facit: piger, quia talentum noluit duplicare: ut in altero superbiæ, in altero negligentiæ damnetur. Si, inquit, durum & crudelem esse me noveras, & aliena sectari, ubique metere, ubi non severim: aliter metere est, ubi non seminavi, etiam eos impietatis reos ostendere, in quibus verbum legis vel Evangelii non ministratum est. quare non tibi istiusmodi cogitatio incussit amorem? ut scires me mea diligentius quæsiturum; & dares pecuniam nummulariis, seu trapezitis, id est, prædicationem Evangelii cæteris doctoribus, quod fecerunt & Apostoli, ordinantes per singulas provincias presbyteros & Episcopos: vel cunctis credentibus, ut quicquid sermone dicerent, opere explerent.

Tollite itaque ab eo talentum, & reliqua.] Quod quotidie in sancta Ecclesia cernimus: quia plerique, dum benè ministrant, exteriora quæ accipiunt, per adjunctam gratiam ad intellectum quoque mysticum perducuntur.

Omni enim habenti dabitur, & abundabit, & reliqua.] Qui fidem & voluntatem habet bonam in Domino, etiam si quid minus in opere ut homo habuerit; dabitur à bono judice: qui autem non habuerit fidem, etiam cæteras virtutes quas videbatur naturaliter possidere, perdit. Hæc multis modis de charitate, & de ingenio, & de scientia possunt interpretari.

Cum autem venerit filius hominis in majestate sua, & reliqua.) Idem quoque filius Dei, qui & filius hominis tunc veniet in majestate sua, ut judicet, qui nunc est. ac si dicat: Quod in proximo est, venit in humilitate sua ut judicaretur, tunc sedebit Dominus super sedem majestatis suæ: id est, regnat super sanctam & gloriosam Ecclesiam suam. de qua scriptum est: Sedes tua Deus in seculum seculi.

Et congregabuntur ante eum omnes gentes, & reliqua.) Duo sunt itaque ordines hominum in judicio collectorum; qui tamen in quatuor dividentur. Perfectorum ordines duo sunt: unus, qui cum Domino judicabit, & non judicantur. de quibus Dominus ait, *Sedebitis & vos super sedes duodecim.* alius, quibus dicetur, *Esurivi, & dedistis mihi manducare.* hi judicabuntur, & regnabunt. item reproborum ordines duo sunt. unus eorum, qui extra Ecclesiam inveniendi sunt, hi non judicabuntur & peribunt. de quibus

Psalmista ait: *Non resurgunt impii in judicio*, aliter quoque reproborum est eorum, qui judicabuntur & peribunt: quibus dicitur, *Esurivi, & non dedistis mihi manducare, &c.*

Et statuet oves quidem à dextris suis, & reliqua.] Dextram atque sinistram juxta illud intellige, quod alibi legis: *Cor sapientis in dextera ejus, & cor stulti in sinistra illius.*

Tunc dicet Rex his qui à dextris ejus erunt, usque, *Et venistis ad me.*

Hæc secundum historiam resonant de perceptione regni, & munificentia benevolentiæ, qua indigentibus corporaliter consulitur. Juxta altiorem verò intellectum, perfectionem ostendunt charitatis, qua esuriens & sitiens justitiam pane verbi & potus sapientiæ divinæ reficitur: & qua errans à via veritatis, per pœnitentiam in hospitium matris Ecclesiæ perducitur: & qua infirmus in fide assumitur, & qua in carcere angustiarum, tribulationum & tristitiæ positus, consolationis ope subvehitur.

Domine, quando te vidimus esurientem, & reliqua]Sive per gloriam Christi mirantes dicunt, sive quòd parvum eis tunc videtur omne bonum, quod fecerunt pro magnitudine terroris, & abundantia retributionis.

Quamdiu fecistis uni de his fratribus meis, & reliqua] Hoc de pauperibus spiritu dixisse videtur, ad quos manum tendens dixerat: *Fratres mei, & mater mea hi sunt, qui faciunt voluntatem patris mei qui in cœlis est.*

Et ibunt hi in supplicium æternum.] Frustra Origenes post multa annorum curricula impiis, nec non & diabolo de inferno spondet liberationem, cum Dominus supplicium æternum esse prædicavit.

CAPUT XXVI.

Et factum est cum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis quòd post biduum pascha fiet.

Post omnes itaque sermones, quos ab initio Evangelii sui, usque ad tempus passionis in auditu discipulorum aut turbarum faciendo & prædicando compleverat: ex illo ergo die, quo venit in Bethaniam, atque illud de unguento factum est, usque ad diem, quo ista omnia gesta atque dicta sunt. Intelligimus etiam Evangelistis non commemorantibus consumptum fuisse quatriduum, ut occurreret dies, quem ante biduum Paschæ Matthæus & Marcus diffinierunt. Mysticè verò post duos dies clarissimi luminis veteris ac novi testamenti, verum pro mundo Pascha celebratur. Pascha verò, quod Hebraicè dicitur Paschæ, à transitu nominatur, eo quòd exterminator videns sanguinem in foribus Israëlitarum pertransierit: sive ideò solemnitatis hujus diem mysticè per legem transitum esse vocatum, quòd agnus Dei in eo de hoc mundo, sive ipse transiturus, sive nos salubri transitu, quasi de Ægyptiaca esset servitute ducturus.

Et filius, inquit, *hominis tradetur ut crucifigatur.*] Erubescant, qui putant Salvatorem mortem timuisse passionis. præscivit, & tamen non declinavit insidias, nec terretur nec fugit, in tantum etiam cæteris ire nolentibus, pergat intrepidus: quando Thomas dixit, *Eamus, & nos moriamur cum eo.*

Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & reliqua.]Congregantur ineuntes consilium, quomodo Dominum occidant, non timentes seditionem, ut sermo simplex demonstrat: sed caventes ne auxilio populi de suis manibus tolleretur,

Cum autem esset Iesus in Bethania, & reliqua.) Recapitulando Matthæus & Marcus ad illum diem, redeunt in Bethaniam, qui erat ante sex dies Paschæ: & narrant, quòd Joannes de cœna & unguento refert, unde venturus erat Jesus Hierosolymam, & sic redeunt unde fuerant digressi ad sermonem Domini, quem habuit ante biduum Paschæ. Et factum Judæ conjungatur ad consilium sacerdotum, quod habuerunt, tractantes de nece Domini. Moratur in Bethania Dominus, id est, in domo obedientiæ, quæ quondam fuit Simonis, jam ante leprosi: sed curati à Domino, nomine pristino permanente, ut virtus curantis appareat. Quidam Simonem leprosum volunt intelligere partem populi, quæ crediderit Domino, & ab eo curata sit. Simon quoque obediens dicitur.

Accessit ad eum mulier, & reliqua.] Mulier ista Maria Magdalena fuit, quæ aliàs adhuc peccatrix pedes rigavit: nunc verò justificata, caput illius oleo sancto perfudit. Alabastrum, est genus candidissimi marmoris, variis coloribus interstincti, in quo unguenta optimè incorrupta servare perhibent: & nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ cæteris candidius: probatissimum verò in India. Porrò unguentum illud Mariæ juxta alios Evangelistas ex nardo principali arbore in unguentis esse perhibetur; & pisticum, id est, fidele, eo quòd solent aliqui medicorum similibus herbis unguenta adulterare. πίστις enim Græcè, fides dicitur: unde pisticum derivatur, & à Marco spicatum asseritur, id est, non solum à radice nardi, sed etiam quo pretiosius esset, spicarum quoque & foliorum adjectione odoris ac virtutis illius erat accumulata gratia. Mysticè hæc devotio Mariæ, fidem sanctæ designat Ecclesiæ, quæ caput Salvatoris unguento sancto perfundit, cum potentiam divinæ virtutis ejus digna reverentia confitetur & prædicat. Cum verò assumptæ humanitatis ejus mysteria indigna suscipit reverentia, in pedes utique Domini unguenti nardi pisticum, id est, fidele ac verum profunditur.

Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicentes, Vt quid perditio hæc? Potuit enim istud venundari multo, & dari pauperibus.

Matthæus & Marcus hæc synechdochicè, à toto videlicet partem ponunt. Joannes distinctius loquens, Judam hæc locutum esse testatur, cujus ex hac occasione, furandi consuetudinem voluit intimare: cæteri vero quæ locuti sunt, ob curam pauperum proferebant.

Sciens autem Iesus, & reliqua.] Se non semper corporali præsentia cum Apostolis esse mansurum dicebat, quos divinitatis suæ potentia nunquam omittebat, sicut alibi testatur: *Ecce ego vobiscum sum*, & reliqua.

Mittens enim hæc unguentum hoc, & reliqua.] Quod vos putatis perditionem esse unguenti, officium est sepulturæ.

Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, &c.

Non tam in toto ista quæ sepelierit Salvatorem, quòd unxerit caput ejus. & attende notitiam futurorum, quòd passurus post biduum & moriturus, sciat Evangelium suum toto orbe celebrandum.

Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad principes Sacerdotum, &c.

Hæc sententia ad illam jungenda est, ubi superius consilium Sacerdotum de interfectione Christi retulit, in eo quod dicit: *Abiit unus de duodecim, &c.* ostendit eum non invitatum, non ulla necessitate constrictum: sed sponte propria sceleratæ mentis iniisse consilium.

Et exinde quærebat opportunitatem, & reliqua] Multi hodie scelus Judæ nefarium exhorrent, nec tamen cavent cum pro mulieribus falsum contra quemlibet dicunt testimonium: profectò qui veritatem pro pecunia negant, Dominum pecunia vendunt: ipse enim dixit, *Ego sum veritas*: cum societatem fraternitatis aliqua discordiæ peste commaculant, Deum produnt, quòd Deus charitas est.

Prima autem die azymorum, & reliqua.] Primum diem azymorum quartumdecimum, quo agnum occidere solebant appellant: quia Pascha propriè debuit nominari, in quo à Judæis tentus, ac ligatus ipsius immolationis sacravit exordium. licet sequenti die sit crucifixus.

Ite in civitatem ad quendam, & reliqua]Consultè autem, sive aquæ bajuli, quos alii Evangelistæ inserunt, seu Domini domus, sunt prætermissa vocabula: ut omnibus verum Pascha celebrare volentibus, hoc est Christi Sacramentis imbui, eumque sive mentis hospitio suscipere quærentibus, danda facultas designetur.

Et fecerunt discipuli, & reliqua.]In alio Evangelio scriptũ est. *Invenerunt cœnaculum magnum stratum*, & reliqua. Cœnaculum magnum, lex spiritalis de angustiis literæ egre-

diens, in sublimi loco recipit Salvatorem. Aquæ bajulus, præco est gratiæ, quem qui fuerit in domum secutus Ecclesiæ, hic per spiritum illustrantem superficiem literæ transcendendo, in alto mentis solario Christo refectionem præparat: quia cuncta vel Paschæ Sacramenta, vel cætera legis decreta ejus esse Sacramenta cognoscit.

Vespere autem facto, & reliqua.] Vespera ergo tunc facta fuit, quando lux mundi, id est, sol verus ad occasum mortis properavit, & tunc cum discipulis Dominus discubuit qui eis quietem æternam præparavit.

Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est.] Prædicit de proditore, & tamen non designat specialiter, ne manifestè coargutus impudentior fieret, mittit crimen in numero, ut agat conscius pœnitentiam, & timentes fragilitatem suam, plus credunt magistro quàm sibi.

Nunquid ego sum Domine.) Tristes de peccato interrogant, cujus conscientiam non habebant.

Qui intingit mecum manum in paropside, & reliqua.] Judas cæteris contristatis & retrahentibus manum, & interdicentibus cibos ori suo, temeritate & impudentia, qua proditurus erat, etiam manum cum magistro mittit in paropsidem, ut audacia bonam conscientiam mentiretur, est autem paropsis, ut quidam dicunt, quadrangulum vas escarium, ob hoc ita dictum, quòd paribus absidibus sit: hoc est, æquis lateribus, pro quo Marcus catinum, vas fictile aptum ad immittendum liquorem posuit; & potuit fieri ut in ipsa mensa vas fictile, quadrangulum contineret liquamen, in quod cum magistro discipulus manum mittere posset: ut impleretur Propheria, *Homo pacis meæ, &c.*

Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de illo: Væ autem homini illi per quem Filius hominis tradetur.

Pœna prædicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia. Moraliter verò, væ hodie homini illi, qui insidiis in mente positis, ad mensam malignus accedit, & sacrosanctis mysteriorum Christi oblationibus participare non metuit, tradens filium hominis non Judæis peccatoribus, sed tamen peccatoribus membris videlicet suis.

Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille.] Non ideò putandus est ante fuisse quàm nasceretur: quia nulli posSit esse benè, nisi ei qui fuerit, sed simpliciter dictum est, multo melius esse non subsistere, quàm malè subsistere.

Respondens autem Iudas qui tradidit eum, dixit, Nunquid ego sum, Rabbi? Ait illi.

Interrogat ne tacendo se prodere videretur: & non Dominum, sicut cæteri, sed magistrum vocat, quasi excusationem habeat, nisi Domino denegato saltem magistrum prodiderit.

Tu dixisti) Ac si dicat: Quia non dixi.

Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem, usque, *Hoc est corpus meum.*

Finitis Paschæ veteris solenniis, quæ in commemoratione antiqui de Ægypto liberationis populi Dei agebatur: transiit ad novum, quod in suæ redemptionis memoriam Ecclesiam frequentare volebat, ut videlicet pro carne agni, ac sanguine sui corporis & sanguinis Sacramentum substitueret. Benè dixit, *Panem, & fregit*, quia hominem adsumptum ita morti subdere dignatus est, ut ei divinæ immortalitatis veraciter inesse potentiam demonstraret, ideoque velocius eum à morte resuscitandum doceret.

Et accipiens calicem, gratias egit: & dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes.

Gratias agit, ut ostendat, quid unusquisque in flagello culpæ propriæ facere debeat, si ipse æquanimiter flagella culpæ portat alienæ, & quid in correptione faciat subditus, gratias Patri agit æqualis.

Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

Quia ergo panis carnem confirmat, vinum verò sanguinem operatur in carne: hic ad corpus Christi mysticè, illud refertur ad sanguinem verum, quia & nos in Christo, & in nobis Christum manere oportet. vinum Dominici calicis, aqua miscetur, attestante enim Joanne, Aquæ populi sunt.

Dico autem vobis, non bibam à modo de hoc germine vitis, & reliqua.

Id est, non ultra carnalibus Synagogæ, quæ vitis sive vinea Christi appellatur, ceremoniis delectabor, in quibus etiam illa Paschalis agni sacra locum tenuere præcipuum, aderit enim tempus meæ resurrectionis, aderit dies ille cum ipso in regno Dei positus, id est, gloria vitæ immortalis sublimatus, de salute ejusdem populi fonte gratiæ spiritalis regenerati, novo vobiscum gaudio perfundar. Aliter vetus vinum corpus, quod de propagine Adam susceperat, & novum vinum immortalitatem renovatorum corporum intelligere debemus, cum verò dicit, *Vobiscum novum bibam*: etiam ipsis resurrectionem ad induendam mortalitatem promittit.

Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti) Pulchrè discipulos Sacramentis sui corporis ac sanguinis imbutos, hymno etiam piæ intercessionis Patri commendatos, in montem ducit Olivarum: ut typicè designet nos per actionem Sacramentorum suorum, perque opem suæ intercessionis ad altiora virtutum dona & charismata Spiritus sancti, quibus in corde perungamur, conscendere debere.

Tunc dicit illis Iesus, Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte.

Prædicit quòd passuri sint, ut cum passi fuerint non desperent salutem, sed agentes pœnitentiam liberentur, & signanter addidit, *In ista nocte scandalizabimini*: quia qui scandalum patiuntur, in nocte & in tenebris sustinent. Nos verò dicimus: Nox præcessit, dies autem appropinquavit.

Scriptum est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis.

Hoc aliis verbis in Zacharia Propheta scriptum est. Percutitur autem pastor bonus, ut ponat animam pro ovibus suis, & de multis gregibus errorum fiat unus grex & unus pastor.

Respondens autem Petrus ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, & reliqua.

Non est temeritas, nec mendacium: fides est Apostoli Petri, & ardens affectus erga Dominum Salvatorem. In tantum enim & affectu & charitate efferebatur, & imbecillitate carnis suæ, & fidem verborum Dei non contueretur, quasi verò dicta ejus efficienda non essent.

Ait illi Iesus, Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis.

Marcus verò dixit: *Prius quàm gallus bis vocem dederit, ter me negaturus es*, & apparet, quòd trina illa negatio, ante primum cœpta, ante secundum verò galli cantum sit peracta. Nec interest, quantis morarum intervallis enunciata sit trina voce, quam cor ejus totam ante primum galli cantum tanta formidine possideret, ut posset Dominum non solum semel, sed iterum & tertiò interrogatus negare.

Ait illi Petrus, Etiamsi oportuerit me mori tecum, & reliqua.]

Valida est ut mors dilectio. Per amorem mentis non timuerunt damnum mortis, sed vana fuit præsumptio humana sine protectione divina, juxta illud Psalmographi: *Nisi Dominus custodierit civitatem, &c.*

Tunc venit Iesus cum illis in villam, quæ dicitur Gethsemani] Huic sententiæ non est contrarium, quod Jesum Lucas in montem olivarum, Joannes in hortum egressum perhibent. Monstratur enim usque hodie locus Gethsemani ad radices montis oliveti, ubi intelligimus illum fuisse hortum, de quo Joannes narravit. Neque Ecclesia desuper ædificata constat. Cum in monte orat Dominus, quasi tacitè nos admonet, pro cœlestibus tantum bonis supplicare debere: at cum in valle orat, & hoc in valle pinguium, sive pinguedinis, quod Gethsemani sonat, ipsius æquè insinuat nobis humilitatem, semper in orationibus & internæ pinguedinem dilectionis esse servandam. aliter, appropinquans morti Dominus, oravit in valle pinguedinis: apertè insinuans, quia per vallem humilitatis, & pinguedinem charitatis pro nobis mortem subiit.

Et dixit Iesus discipulis suis: Sedete hic,& reliqua.) In domo, qua Pascha manducabant, jussit paulisper expectare discipulos redeuntem: ostendens quòd ejus solius oratio, nostrum omnium est redemptio.

Et assumpto Petro & duobus filiis Zebedai contristari cœpit, & mœstus esse.

Tristari cœpit, ut veritatem adsumpti probaret hominis, vereque contristatus sit: sed ne passio in animo illius dominaretur, per passionem cœpit contristari. Aliud est enim contristari, & aliud incipere contristari, contristabatur non timore patiendi, sed propter infelicissimum Judam & scandalum omnium Apostolorum, & rejectionem populi Judæorum, & eversionem miseræ Hierusalem.

Tunc ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem.) Non propter mortem tristis est Dominus, quia conditio corporalis affectus, non formido mortis offendit. Nam qui corpus suscepit, omnia debuit subire, quæ corporis sunt: ut esuriret, sitiret, angeretur, contristaretur, divinitas per hos mutari affectus nescit.

Sustinete hic, & vigilate mecum.) Non à somno prohibet, cujus tempus non erat imminente discrimine: sed à somno infidelitatis suæ, & torpore mentis. Sciebat enim ingravante diabolo, fidem eorum consopiendam: parem secum vigilantiam imperat, quibus eadem passio immineret.

Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans, & dicens, Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste.

Ruit in faciem, ut humilitatem mentis, habitu carnis ostendat: & postulat, ut si possibile sit, transeat ab eo calix, non timore patiendi, sed misericordia prioris populi, ne ab illis bibat calicem propinatum. Unde signanter non dixit, *Transeat à me calix*: sed, *Calix iste*; hoc est, populi Judæorum. qui excusationem ignorantiæ habere non potest, si me occiderit, habens legem & Prophetas, qui de me quotidie vaticinantur.

Veruntamen, non sicut ego volo, sed si ut tu.) Non, inquit, fiat hoc quod humano affectu loquor, sed propterea quod ad terras tua voluntate descendi.

Et venit ad discipulos suos, & invenit eos dormientes: & dicit Petro, Sic non potuistis una hora vigilare mecum?

Petrum singillatim infra cæteros increpat, quia præ cæteris nunquam se scandalizaturum fuerat gloriatus, quòd nunc tristitiæ magnitudine somnum non potuisset extergere.

Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem.] Hoc est, Ne tentatio vos ultima superet, orate, & intra suos casus teneat.

Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.] Duas in se ostendit voluntates, humanam videlicet, quæ est carnis: & divinam, quæ est deitatis: formidare quippe in passione, humanæ est fragilitatis; suscipere autem dispensationem passionis, divinæ est voluntatis & virtutis, aliter, ad eos hic sermo conversus est, qui se spoponderant nunquam negaturos; illorum enim spiritus promptus, sed caro erat infirma: quia nondum induerant virtutem ex alto.

Iterum secundò abiit, usque, *Fiat voluntas tua.*] Secundò orat, ut si Ninive salvari aliter non potest, nisi aruerit cucurbita, fiat voluntas Patris, quæ non est contraria filii voluntati, dicente ipso per Prophetam: *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui.*

Et venit iterum, & invenit eos dormientes, erant enim oculi eorum gravati.

Solus orat Dominus pro omnibus, sicut & solus patitur pro universis: languescebant autem & opprimebantur oculi Apostolorum negatione vicina.

Et relictis illis, iterum abiit: & oravit tertiò, eundem sermonem dicens.

Sicut tentatio cupiditatis trina, ita tentatio mortis trina est cupiditati. quæ est in curiositate, opponitur timor mortis, sicut enim in illa cognoscendarum rerum est aviditas, ita in ista metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati verò honorum vel laudis opponitur timor ignominiæ & contumeliarum: cupiditati autem voluptatis opponitur timor doloris. Non absurdè ergo intelligitur, propter trinam tentationem passionis ter Dominum orasse, ut transiret calix: sed ita, ut potius impleretur voluntas Patris.

Tunc venit ad discipulos suos, usque, *Ecce adpropinquabit, qui me tradet.*

Intelligitur post illud quod eis dictum est, *Dormite & requiescite*: adsiluisse Dominum aliquantum, ut hoc fieret quod præmiserat, tunc intulisse, *Ecce adpropinquabit hora.* Ideo post illa verba secundum Marcum positum est, *Sufficit*, id est, quod requievistis. Jam autem quod ad eos revertens, dormientesque reperiens, primùm objurgat, secundò silet, tertiò quiescere jubet; ratio ista est, quòd primùm post resurrectionem dispersos, & diffidentes, & trepidos reprehendit. Secundò, misso Spiritu paracleto gravatos ad continuandam Evangelii libertatem oculos visitavit. Tertiò verò, id est, claritatis suæ reditu, securitati eos & quieti restituet.

Adhuc ipso loquente, ecce Iudas, usque, *Missi à principibus sacerdotum, & senioribus populi.*

Concordat factum Judæ cum mutatione mentis ejus, qui relictis armis vitalibus, pergit contra magistrum cum fustibus, ad auctorem vitæ accessit cum meditatione mortis.

Qui autem tradidit eum dedit eis signum, dicens, & reliqua.) Putabat miser signa, quæ Salvatorem viderat facientem, non majestate divina, sed magicis artibus facta: & qui eum fortè audierat in monte transfiguratum, timebat ne simili transformatione laberetur de manibus ministrorum; dat ergo signum, ut sciant ipsum esse quem osculo demonstraret.

Ave rabbi, & osculatus est eum.] Suscipit autem Dominus osculum traditoris. non quod simulare nos doceat: sed ne proditionem fugere videatur, simul & illud Davidicum complens, *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus.*

Amice, ad quid venisti?] Verbum amice κατ' ἀντίφρασιν est intelligendum, vel certè juxta illud quod supra legimus, *Amice, quomodo huc intrasti?*

Et ecce unus ex his, qui erant cum Iesu, extendens manum, & reliqua.

Hoc utique Petrus eodem mentis ardore, quo cætera fecit, sciebat enim, quomodo Phinees puniendo sacrilegos, mercedem justitiæ, & sacerdotii perennis acceperat. Juxta allegoriam verò sævus servus, est populus Judæorum principibus sacerdotum in debito mancipatus obsequio: quia in Domini passione dexteram auriculam, id est, spiritalem legis intelligentiam perdidit: sinistra tamen, hoc est, utilitate literæ contentus, quæ videlicet auris Petri gladio decidit: non quòd ille sensum intelligendi audientibus tollat, sed divino ablatum judicio negligentibus pandat. Verùm eadem dextera auris, secundum Lucam, in his qui ex eodem populo credere maluerunt, divinæ dignatione pietatis pristino est restituta officio. Aliter auris pro Domino amputata, & à Domino curata, significat auditum ablata vetustate renovatum, ut sit in novitate Spiritus, & non in vetustate literæ: quod cui præstitum fuerit à Christo, præstabitur & regnare cum Christo, quod sonat nomen servi Malchus, qui Rex sive regnaturus interpretatur.

Tunc ait illi Iesus, Converte gladium tuum, & reliqua.] Id est, cesset vindicta, remissio largiatur.

Omnes enim qui acceperint gladium, & reliqua.] Id est, ipso peccato animæ moriuntur, qui semetipsos in præsenti, vice talionis ulcisci desiderant.

An putas quòd non possum rogare Patrem meum? & reliqua.] Ac si dicat: non indigeo duodecim Apostolorum auxilio, etiamsi omnes me defenderent, qui possum habere duodecim legiones Angelici exercitus; aliter autem hic numerus omne genus hominum significat cum Romano Imperio, hi sunt Angeli Dei, qui Dei exercuerunt judicium, quando post suam resurrectionem, anno quadragesimo secundo missi à Domino sceleratam urbem perdiderunt.

In illa hora dixit Iesus turbis, & reliqua.] Stultum est, inquit, cum gladiis ultro se offerentem quærere, & in nocte quasi

latitantem per proditorem investigare, cum quotidie in templo doceat: sed ideò in tenebris adversum me congregamini, quia potestas vestra in tenebris est,

Hoc autem totum factum est, &c.) Scripturæ ergo prophetarum sunt, *Foderunt manus meas*, &c

Tunc relicto eo discipuli fugerunt.) Mysticè sicut Petrus, qui culpam negationis lachrymis abluit, & confessione Dominici amoris funditus extirpavit, recuperationem eorum ostendit, qui in martyrio labuntur. Ita cæteri discipuli, qui articulum comprehensionis fugiendo prævenerant, docent eos, qui se minus idoneos ad toleranda supplicia sentiunt, quibus tutius est multò præsidia latebrarum petere, quàm se discrimini certaminum exponere.

Petrus autem sequebatur à longe, & reliqua.) Mirandus est, & tamen venerandus, qui Dominum non reliquit, etiam cum timeret. Quòd enim timet, naturæ est: quòd sequitur devotionis: quod negat, obreptionis: quòd pœnitet, fidei. Mysticè quòd ad passionem eundem Dominum à longè sequitur Petrus, significabat Ecclesiam secuturam quidem, hoc est imitaturam Domini passiones: sed longè differenter; Ecclesia enim pro se patitur, at ille pro Ecclesia.

Et ingressus intrò, & reliqua.) Quomodo Petrus ingredi posset, Joannes manifestat: vel amore magistri, vel humana curiositate, scire cupiens, quid judicaret de Domino Pontifex, utrum eum neci addiceret, an flagellis cæsum dimitteret,

Princeps autem Sacerdotum, usque, *Cùm multi, &c.*) Benè autem convenit nomen Pontificis actionis suæ strenuitati: interpretatur enim Caiphas, investigator, vel sagax, sive vomens ore; sagax enim fuit ad explendam doli sui nequitiam, sed impudens ad proferendum mendacium: & impleta est scriptura, *Scrutati sunt iniquitatem, defecerunt scrutatores scrutinio: sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum.*

Novissimè autem venerunt duo falsi testes, & reliqua] Falsi testes eum calumniantur, sive quòd non eodem sensu intellexerunt quo dicta sunt, & paucis additis vel mutatis quasi justam calumniam faciunt, commutant & ajunt: *Ego dissolvam hoc templum manufactum*; & Salvator, *Vos*, inquit, *solvite*, non ego: quia illicitum est, ut ipsi nobis inferamus mortem; deinde vertunt, *Et post triduum aliud non manufactum ædificabo*: ut propriè de templo Judaico dixisse videatur: Dominus autem ut ostenderet animal vivum, & spirans templum, dixerat, *Et ego in triduo suscitabo illud*; aliud est ædificare, aliud suscitare.

Et surgens princeps sacerdotum, & reliqua.) Ira præceps & impatiens non inveniens calumniæ locum, excutit de solio pontificem, ut insaniam mentis motu corporis demonstraret.

Et princeps sacerdotum ait illi, Adjuro te per Deum vivum, &c. In adjurando arguitur condemnare tacentem, quia confitenti credere noluit.

Dicit illi Iesus, Tu dixisti.) Simili sententia adversus Pilatum usus est, ut propria sententia condemnentur. Marcus posuit, *Ego sum*: ut ostenderet tantum valere, quod *Ei dicit Iesus, Tu dixisti*, quantum si diceret, *Ego sum*.

Veruntamen dico vobis, usque, *Venientem in nubibus cœli.*) Id est, in perpetua felicitate regnaturum probaveritis eum, & venturum cum majestate, ut judicet in æquitate, quem modò in infirmitate positum, injustè judicatis.

Tunc Princeps Sacerdotum, &c.] Consuetudinis Judaicæ est, cum aliquid blasphemiæ & quasi contra Deum audierint, scindere vestimenta sua: quod Paulum & Barnabam fecisse legimus. Mysticè verò in passione Domini scidit ipse Pontifex vestimenta sua, ut ostendat Judæos pro sceleribus ipsorum pontificium sacerdotale gloriam perdidisse, & vacuam sedem habere pontifices: quod verò tunica Domini nec ab ipsis, qui eum crucifixerunt, nec à militibus scindi potuerit, significat quòd soliditas sanctæ & universalis Ecclesiæ, quæ vestis sui redemptoris solet appellari, nunquam valeat ullo pacto perturbationis disrumpi.

Alii autem palmas in faciem ejus dederunt, & reliqua] Qui tunc à Judæis cæsus est, nunc etiam falsorum Christianorum blasphemiis cæditur, colaphis verò cæditur ab his, qui ei honores suos præferunt. Spuunt in faciem ejus illi, qui ejus præsentiæ gratiam respuunt. Palmas in faciem ei dant, qui perfidia cæcati eum non venisse adfirmant, tanquam præsentiam ejus exterminantes & repellentes. et tot hæreticorum de Christo tribus generibus terminatur: aut enim de divinitate, aut de humanitate, aut de utroque falluntur.

Petrus verò sedebat foris in atrio.] Non adpropinquabat Jesu ministris, ne aliqua suspicio nasceretur,

Et accessit una ancilla ad eum, dicens: Et tu cum Iesu Galilæo eras.] Prima utique mulier prodit eum, ut etiam iste sexus peccasse in necem Domini videretur, & per passionem Domini redimeretur; unde resurrectionis accipit prima mysterium, ut veterem prævaricationis aboleret errorem.

Exeunte autem illo januam.] Exiit ergo post primam negationem ante atrium, & mox gallus cantavit, quod Marcus commemorat: quo reverso iterum in atrium, fit quod sequitur.

Vidit eum alia ancilla, &c.] A duobus hic compellatus est, ancilla scilicet, quam commemorat Matthæus & Marcus: & ab alio, quem commemorat Lucas. Post primam igitur negationem rediens in atrium, stabat juxta Joannem ad focum, & animadvertit eum ancilla, cum resurgeret ut exiret: & dixit his, qui ad ignem aderant intus in atrio, *Et hic erat cum Iesu Nazareno*: ille autem qui foras exierat, hoc audito rediens, jurat illis contranitentibus, quod non novisset hominem,

Et post pusillum, accesserunt qui stabant, &c.] Matthæus & Marcus plurali numero enunciant eos, qui cum Petro ajebant; Lucas verò & Joannes singulari. Intelligendum est; quòd aut pluralem numerum illi pro singulari usitata locutione posuerunt, aut quòd unus maximè tanquam sciens, & qui eum viderat, adfirmabat: cæteri autem secuti ejus fidem, Petrum simul arguebant,

Nam & loquela tua manifestum te facit.] Non quòd alia lingua Galilæi loquerentur; sed quòd unaquæque provincia & regio suas habendo proprietates, vernaculum loquendi sonum vitare non possit.

Et continuò gallus cantavit.] Quod enim Petrus ante primum galli cantum negavit, illos significat, qui Christum ante resurrectionem Deum esse non putaverunt, ejus morte turbati. Quòd verò bis ante secundum galli cantum negavit, illos significasse credendus est, qui nunc in illo, vel secundum hominem, vel secundum Deum errant in utraque substantia, & ideo veritatem negant. Primus enim galli cantus, capitis est resurrectio: hoc est, ipsius Domini. Secundus autem ipsius, sed in corpore universæ Ecclesiæ. Moraliter autem gallus aliquem doctorum significat, si per statum temporum vis intelligere meritum causarum,

Et recordatus est Petrus verbi Domini, &c.] In alio Evangelista legimus, *Respexit Dominus Petrum*. Mihi videtur illa respectio divinitus facta, ut ei veniret in mentem, quoties jam negasset, & quid ei Dominus prædixisset. Atque ut misericorditer Domino respiciente, pœniteret eum, & salubriter fleret, sicut quotidie dicimus in aliquo periculo, vel labore positi, *Domine respice in me, &c.*

Et egressus Petrus, flevit amare.) Egreditur foras, ut ab impiorum concilio secretus, pavidæ negationis sordes liberis fletibus abluat; sic quotidie convenit pœnitentibus à pravorum consortio segregari.

CAPUT XXVII.

Et *vinctum adduxerunt eum, &c.*] Joannes declarat, quòd mox comprehensum nocte ligaverunt, & sic adduxerunt eum ad Annam primum, & sic ad Caipham, deinde ad Pilatum: necnon & ad Herodem, ut uterque Domino illuderet. Habebant enim hunc morem, ut quem adjudicassent morti, ligatum duci traderent.

Tunc videns Iudas, qui eum tradidit.] Quid ad nos, inquiunt, pertinet acceptum pretium? Tu illud probaveras; tu fac inde quod volueris. Nihil quidem nefando proditori

profuit egisse pœnitentiam, per quam scelus corrigere non potuit. Si quando sic frater peccat in fratrem, ut emendare valeat, quod peccavit, potest ei dimitti. Si autem permanent opera, frustra voce adsumitur pœnitentia, hoc quod in Psalmo de eodem infelicissimo Juda dicitur: *Et oratio ejus fiat in peccatum*, ut non solum emendare non quieverit proditionis nefas, sed ad prius scelus etiam proprii homicidii crimen addiderit.

Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, &c.) Ager, interpretante Domino, mundus vocatur: figulus verò noster Christus est, qui nos primitus de limo terræ creavit, iterumque per corpus terrenum recreavit. Cujus sanguinis pretium in peregrinorum datum est sepulturam: quia nos qui peregrini eramus à lege & prophetis, parva eorum studia suscipimus in salutem, & requiem in pretio sanguinis æternam possidemus.

Tunc impletum est quod dictum est per Hieremiam, &c.) Hoc testimonium in Hieremia non invenitur, in Zacharia verò invenitur quædam similitudo: & quanquam sensus non multum discrepet, tamen ordo & verba diversa sunt. Est apud Hieremiam, quòd emerit agrum à filiis fratris sui, & dederit ei argentum: non quidem sub hoc nomine pretii, quod positum est apud Zachariam triginta argenteis, verumtamen agri emptio non est apud Zachariam: & indubitanter accipere debemus, quæcunque per eos Spiritus sanctus dixit, singula esse omnium, & omnia singulorum. Cùm igitur & quæ dicta sunt per Hieremiam, tam sint Zachariæ, quàm Hieremiæ, & quæ dicta sunt per Zachariam, tàm sint Hieremiæ, quam Zachariæ, quid opus erat ut emendaret Matthæus, cum aliud pro alio sibi nomen occurrens, à se scriptum relegisset, ac non potius sequens auctoritatem Spiritus sancti, à quo mentem suam regi plus nobis ille utique sentiebat.

Iesus autem stetit ante præsidem, &c.) Hunc locum de accusationibus eorum, manifestius Lucas explanat, & arguuntur Judæi impietatis, quòd accusantes Salvatorem, ne falsò quidē aliquid verisimile, quod ei objicere possint, inveniunt: & ideo sicut Marcus dicit, convenientia eorum testimonia non erant.

Dicit ei Iesus, Tu scis.] Sic ipse sermonem suum temperat, ut & verum dicat, & sermo ejus calumniæ non pateat.

Tunc illi dicit Pilatus, &c.] Ethnicus quidem est, qui condemnat Jesum, sed causam refert in populum Judæorum, Vide in quantis te accusant: Jesus autem nihil respondere voluit, ne crimen diluens, dimitteretur à præside, & crucis utilitas differretur.

Per diem autem solennem, &c.) Hanc utique habebat consuetudinem, qui per talia alienæ genti placere gaudebat.

Habebat autem tunc vinctum insignem, &c. Barrabbam filium magistri eorum, Lucas propter seditionem factam in civitate, & homicidium, missum refert in carcerem. A quo quis vincitur, ejus filius appellatur.

Sedente autem illo pro tribunali, &c.] In muliere autem species plebis gentilium est, quæ jam fidelis eum cum quo conservabatur, incredulum populum ad Christi fidem advocat: quæ quia ipsa multum sit passa, pro Christo in eandem gloriam futura, illum cum quo conversabatur, insinuat. Hac enim vice, non antè, sed intellexit diabolus per Christi mortem nudandum, & spolia humani generis sive in mundo, sive apud tartaros amissurum: & ideo satagebat per mulierem, per quam spolia mortis invaserat, Christum eripere de manibus Judæorum, ne per illius mortem ipse amitteret mortis imperium. Porrò tribunal, sedes est judicum: solium regum: cathedra, doctorum.

At illi dixerunt Barrabbam.) Hæret usque hodie Judæis sua petitio, qui pro Salvatore, interfectorem: pro datore vitæ, elegerunt ademptorem, ut hactenus eam quā vendidere sive animæ seu corporis libertatem, recipere non meruerint.

Dicunt omnes, Crucifigatur.) Quanta perfidorum crudelitas, quæ innocentem occidere, pessimo ut sibi videbatur mortis genere, desiderat: sed à Domino electa erat. ipsam enim crucem habiturus erat signum, ipsam diabolo superato, tanquam trophæum in frontibus fidelium positurus.

Videns autem Pilatus, usque, Vos videritis.] Pilatus accepit aquam, juxta illud Propheticum: *Lavabo inter innocentes manus meas*, ut in lavacro manuum ejus, gentilium opera purgarentur, & ab impietate Judæorum, qui clamaverunt, *Crucifige eum*, nos alienos faceret.

Innocens ego sum à sanguine justi hujus.] Judex qui cogitur contra Dominum ferre sententiam, non damnat oblatum, sed arguit offerentes, justum esse pronuncians, qui crucifigendus est. *Vos*, inquit, *videritis*: ego minister sum legum vestrarum, vos sanguinem funditis.

Tunc dimisit illis Barrabbam.] Non mirum, si pacem Judæi habere nequeunt, quibus est auctor seditionis dimissus, id est, diabolus, qui jam olim patria lucis ob culpam superbiæ pulsus, & in tenebrarum fuerat carcerem missus. Quia verò Barabbas, filius patris, vel filius magistri eorum interpretatur, potest antichristi typum gerere, quem illi, quibus dicitur, *Vos ex patre diabolo estis*, Dei filio sunt prælaturi.

Iesum autem flagellatum, &c.] Primitus ipse Pilatus flagellavit, post militibus tradidit illudendum, ut satiati pœnis & opprobriis ejus Judæi, mortem illius sitire ultrà desisterent. Mysticè autem Pilatus, qui os malleatoris interpretatur, significat diabolum, qui secundum prophetam malleus universæ terræ, per quem Dominus vascula sua in ministerii usum formanda percutit, cum electos suos variis tentationibus probare permittit.

Tunc milites præsidis, usque, Ave Rex Iudæorum.] Milites quodcunque fecerunt, tamen nobis qui credimus, sacramenta tribuebant. In chlamyde coccinea, quam Marcus purpuram nominat, eo quòd quædam purpura sit rubra, & cocco simillima, peragentium cruenta sustentat, sive ejus carnem, quam passionibus objecit, insinuat. In corona spinea, maledictum solvit antiquum, sive susceptionem nostrorum peccatorum, pro qua mortalis fieri dignatus est, ostendit. In calamo venenata occidit animalia, sive calamum tenebat in manu, ut sacrilegium scriberet Judæorum. Potest in utroque Domini habitu inimicorum quidem sententia probroso, sed ipsius Domini electione gloriosissimo, omnis electorum ejus multitudo, quæ in martyres venerandos, & cæteram fidelium plebem distinguitur, apertissimè designari. Alba etenim veste secundum Lucam induitur, cum munda justorum confessione circumdatur. Purpura sive cocco vestitur, cum triumpho victoriosorum martyrum gloriatur.

Et expuentes in eum, & reliqua.] Hæc faciunt usque hodie pagani & hæretici, milites utique diaboli, quasi arundine caput Christi feriunt, qui divinitati illius contradicentes, errorem suum confirmare auctoritate sacræ Scripturæ conantur. Per arundinem enim solet scriptura confici. Spuunt in faciem ejus, qui ejus præsentiam gratiæ verbis execrandis ex interna cæcæ mentis insania conceptis respuunt, & Jesum Christum in carne venisse denegant.

Et postquam illuserunt ei, & reliqua.] Quando flagellatur Jesus, & conspuitur & irridetur, non habet propria vestimenta, sed ea quæ propter peccata nostra sumpserat: cum autem crucifigeretur, & illusionis atque irrisionis pompa præterierit, tunc pristinas vestes recipit, & proprium adsumit ornatum.

Exeuntes autem, invenerunt hominem Cyrenæum, &c.] Primitus secundum Joannem portabat ipse, post imposita est Simoni, qui obediens interpretatur: venienti de civitate Libyæ Cyrenæ, quæ hæres interpretatur: quia nimirum Christus pro nobis passus, præbens exemplum fidelibus, ut sequantur vestigia ejus. Et Simon, de pago egrediens crucem portat post Jesum, cum populus nationum paganis ritibus derelictis, vestigia Dominicæ passionis obedienter amplectitur.

Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, &c.] Golgotha namque Syrum nomen est, & interpretatur Calvariæ. Est autem ipse locus in Helia tunc extra urbem ad Septentrionalem plagam montis Sion, & Calvariæ non ob calvitium primi hominis, quem ibi quidam errantes sepultum frustra suspicantur: sed ob decollationem reorum atque damnatorum dicitur: & propterea ibi crucifixus est Dominus

minus, ut ubi prius area damnatorum, erigerentur vexilla martyrii. Moralem quoque crucis figuram describit Apostolus, ubi ait: *In charitate radicati & fundati, & ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, &c.*

Et dederunt ei vinum bibere, &c.] Amara vitis vinum fecit amarum, quod propinant Domino Jesu, ut impleatur quod scriptum est: *Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Quod autem dicitur, *Cùm gustasset, noluit bibere*: hoc indicat, quòd gustaverit quidem pro nobis mortis amaritudinem, sed tertia die resurrexit. Marcus verò quod gustasset, tacuit: quod noluit, aperuit dicendo, *Non accepit*: quod Marcus ait, *myrrhatum vinum.* Fel posuit pro amaritudine, & myrrhatum vinum amarissimum est, quanquam fieri possit, ut & felle myrrha vinum amarissimum crederent.

Postquam autem crucifixerunt eum, &c.] Joannes autem distinctius explicat, quemadmodum hoc gestum sit. Quadripartita autem vestis Domini, quadripartitam ejus figuravit Ecclesiam, toto scilicet quatuor terrarum partibus orbe diffusam, & omnibus eisdem partibus concorditer distributam. Tunica verò illa sortita, omnium partium significat unitatem, quæ quia charitatis vinculo continetur, quæ supereminentiorem habet viam, & super omnia præcepta est: meritò vestis, qua significatur, desuper contexta perhibetur. Quid in sorte, quæ non personæ, vel meritis, sed occulto Dei judicio conceditur, nisi gratia Dei commendata est, quæ in unitate ad omnes pervenit.

Et sedentes servabant eum.] Diligentia militum & sacerdotum nobis perficit, ut major & apertior virtus resurgentis appareat.

Et imposuerunt super caput ejus, &c.) Pulchrè titulus, qui Christum regem testetur, non infra, sed supra crucem ponitur: quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, super crucem tamen regis majestate fulgebat. qui aptè etiam, quia rex simul & sacerdos est, cum eximiam patris suæ carnis hostiam in altare crucis offerret: regis quoque, quia præditus erat titulo, dignitatem prætendit. Ut cunctis legere, hoc est, audire & credere volentibus innotescat, qui suum per crucem non perdiderit, sed confirmarit potius, & corroborarit imperium. quantum verò ad literam, hæ tres linguæ ibi præ cæteris eminebant: Hebræa, propter Judæos in lege gloriantes: Græca, propter gentium sapientes: Latina, propter Romanos, jam penè omnibus gentibus imperantes. Velint nolint ergo Judæi, omne mundi regnum, omnis mundana sapientia, omnia divinæ legis sacramenta testantur: quia Jesus Judæorum est, hoc est, imperator, credentium & confidentium Deus.

Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, &c.) Latrones qui cum Domino sunt hinc inde crucifixi, significant eos, qui sub fide & confessione Christi, vel agonem martyrii, vel quælibet continentiæ arctioris instituta subeunt. Sed quicunque hæc pro æterna solum cœlestique gloria gerunt, hi profectò dextri latronis meritò ac fide designantur. At qui sive humanæ laudis intuitu, seu qualibet minus digna intentione mundo abrenunciant, non immeritò blasphematoris mentem imitantur & actus.

Similiter & principes sacerdotum, &c.) Itaque eos hæc confitentes, propria condemnat sententia. Qui enim alios salvos fecit, utique seipsum si vellet, salvare poterat.

Si rex Israel est, &c.) Fraudulenta promissio. Surrexit ergo, etiamsi de cruce descenderit, similiter non creditis.

Idipsum & latrones, & reliqua.) Hoc quia secundum Lucam unus fecit, alter verò digna invectione redarguit, & Dominum fideli supplicatione precatur, potuit usitato locutionis modo per pluralem numerum significari. Usque hodie hæc geri in Ecclesia videmus, cum mundanis tacti afflictionibus veri simul ac falsi fuerint Christiani. Illi quidem qui ficta mente Dominicæ passionis sacramenta gestant, ad præsentis vitæ gaudia cupiunt liberari à Domino. At qui simplici intentione cum Apostolo gloriantur in cruce Domini nostri, ita potius à præsentibus ærumnis optant erui, ut spiritum suum in manus sui commendent auctoris. Potest in duobus latronibus uterque populus designari: quia uterque blasphemavit. quando in mortem Domini pariter consenserunt. Sed alter magnitudine signorum exterritus, egit pœnitentiam, & usque hodie Judæos increpat blasphemantes.

A sexta autem hora tenebræ factæ sunt, &c.) Quod verò Marcus recapitulando horam scilicet exprimit, qua maximè Judæi clamaverunt, ut Dominus crucifigeretur. Quod ergò maximè videri fecisse nolebant, hoc eos hora tertia fecisse ostendit: verissimè indicans magis fuisse Domini necatricem linguam Judæorum, quam militum manus, qui eum hora sexta crucifixerunt. Rationis igitur, imò divinæ pietatis ordo poscebat, ut eodem temporis articulo, quo olim Adæ prævaricanti occluserat januam paradisi, non latroni Domino pœnitenti januam paradisi reseraret: qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo invexit, eadem secundus Adam mortem moriendo destrueret.

Et circa horam nonam, &c.) Quorum suscepit naturam, eorum deplorat miseriam. Ipsa enim natura, quam ille susceperat, propter peccatum derelicta fuerat à patre, non filius, qui unum cum patre est. Ostenditque quantum flere debeant, qui peccant, quando sic flevit, qui nunquam peccavit: & ostendit quam patientes & sperantes inter flagella debeant esse, qui peccatores sunt: quando ille ad immortalitatem, non nisi per mortem transit.

Quidam autem illic stantes, &c.) Quos puto milites Romanos fuisse, non intelligentes sermonis Hebræi proprietatem Sin autem Judæos, qui hoc dixerint, intelligere volueris, & hoc more solito faciunt, ut Dominum imbecillitate infament, qui alienum auxilium deprecetur.

Et continuò currens unus ex iis, &c.) Postquam omnia perfecerunt, dabant quod esset. Judæi quoque ipsi erant acetum, degenerantes à vino Prophetarum & Patriarcharum, tanquam de pleno vase, de iniquitate mundi hujus impleti, cor habentes velut spongiam cavernosis quodammodo atque tortuosis latibulis fraudulentum. Hyssopum, cui circumposuerunt spongiam quoniam herba est humilis, & pectus purgat, ipsius Christi humilitatem congruenter accipimus: quam circumdederunt, & se circumvenisse putaverunt. unde est illud in Psalmo, *Asperges me hyssopo, & mundabor.* Per arundinem verò, cui imposita est spongia, scriptura significatur, quæ implebatur hoc facto.

Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.] Postquam accepto aceto, dixit, *Consummatum est*: hanc magna voce protulit. in hac quid dixerit, Lucas aperte designat: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* Quòd autem dixerit, *Emisit spiritum*, ostendit divinæ potestatis esse emittere spiritum, ut ipse quoque dixerat: *nemo potest tollere animam, &c.*

Et ecce velum templi scissum est, &c.] Josephus quoque refert, virtutes angelicas, præsides quondam templi, tunc pariter conclamasse, *Transeamus ab his sedibus.* Mysticè scinditur velum templi, ut arca testamenti, & omnia legis sacramenta, quæ tegebantur, appareant, atque ad populum transeant nationum.

Et terra mota est, &c.] Non dubium est quid significet juxta literam magnitudo signorum: ut crucifixum scilicet Dominum suum, & cœlum & terra omnia demonstrarent. Sed mihi videtur terræ motus, & reliqua, typum ferre gentium, quòd pristinis errorum vitiis, & cordis emollita duritia, qui prius similes erant tumulis mortuorum, postea agnoverint creatorem.

Et multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt, &c.] Sanctorum corpora surrexerunt, ut Dominum ostenderent resurgentem: & tamen cum monumenta aperta sunt, non antè surrexerunt, quàm Dominus, ut esset primogenitus ex mortuis. Sanctam autem civitatem, in qua visi sunt resurgentes. aut Hierosolymam cœlestem intelligamus, aut hanc terrenam. quæ ante sancta fuerat appellata, propter templum, & sancta sanctorum, ad distinctionem aliarum urbium, in quibus idola colebantur.

Centurio autem, & qui cum eo erant, custodientes Jesum.] Non solus centurio glorificavit Deum, sed & milites. Quanta ergo cæcitas Judæorum, qui tot per Dominum virtutibus factis, tantis in morte ejus apparentibus signis

credere

credere respuerunt. Unde meritò per centurionem fides Ecclesiæ designatur: quæ velo mysteriorum cœlestium per mortem Domini reserato, continuo Jesum, & verè justum hominem, & vere Dei filium synagoga tacente confirmat. Nam & ipsa summa centenaria, quæ in flexu digitorum à sinistra manu transit in dexteram, Ecclesiæ sacramento & fidei apertissimè congruit: cui pro lege, Evangelium creditum: pro terræ divitiis, regnum est cœleste promissum.

Erant autem mulieres ibi multæ à longe, quæ secutæ, &c.] Ministrabant autem Domino de substantia sua, ut meterer eorum carnalia, cujus illæ merebant spiritalia: non quòd indigeret cibis Dominus creaturarum, sed ut typum ostenderet magistrorum, quòd victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti.

Cùm autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathia &c.] Dives refertur non de jactantia scriptoris, qui virum nobilem atque ditissimum referat Jesu fuisse discipulum, sed ut ostendat causam, quare à Pilato corpus Jesu potuerit impetrare. Arimathia autem ipsa Ramathiam, est civitas Helcanæ & Samuelis, in regione Thamnirica juxta Diospolim.

Et accepto corpore Ioseph, involvit illud in sindone munda.] Ex simplici sepultura Domini, ambitio divitum condemnatur, qui ne in tumulis quidem possunt carere divitiis. possumus autem juxta intelligentiam spiritalem hoc sentire, quòd corpus Domini non auro, & gemmis & serico, sed linteamine puro obvolvendum sit. quanquam & hoc significet, quòd ille in sindone munda involvat Jesum, qui pura eum mente susceperit.

Et posuit illud in monumento novo, &c] In novo ponitur monumento, ne post resurrectionem cæteris corporibus remanentibus surrexisse aliud fingeretur. potest & novum sepulchrum, Mariæ Virginis uterum demonstrare: saxumque ostio appositum, & saxum magnum illud ostendere, quod non absque auxilio plurimorum potuisset sepulchrum reserari. De monumento Domini ferunt, qui nostræ ætatis tempore de Hierosolymis venêre, quòd domus fuerit rotunda, de subjacente rupe excisa, tantæ altitudinis, ut intrò consistens homo, vix manu extenta culmen possit attingere, quæ habet introitum ab oriente, cui lapis ille magnus advolutus atque impositus est, in cujus monumenti parte aquilonari sepulchrum ipsum, hoc est locus Dominici corporis de eadem petra factus est, septem habens pedes longitudinis: trium verò palmarum mensura, cætero pavimento altius eminens: qui videlicet locus non desuper, sed à latere meridiano per totum patulus est, unde corpus inferebatur, color autem ejusdem monumenti ac loculi, rubicundo & albo dicitur esse permixtus.

Erat autem ibi Maria Magdalene, &c.] Omnibus ad sua remeantibus solæ mulieres, quæ arctius amabant, funus subsecutæ, quomodo poneretur inspicere curabant, ut ei tempore congruo munus possent devotionis offerre. Sed & hactenus sanctæ mulieres diei Parasceve præparationis idem faciunt, cum animæ humiles, & quo majoris sibi consciæ fragilitatis, eo majori Salvatoris amore ferventes, passionis ejus vestigiis in hoc seculo, quo requies est præparanda futura, diligenter obsequuntur: & si fortè valeant imitari, pia curiositate, quo ordine sit eadem passio completa, perpendunt.

Altera autem die, quæ est post Parasceven.] Quia ergo sexto die homo factus, & tota est mundi creatura perfecta, septimo autem conditor ab opere suo requievit: unde & hanc sabbatum, hoc est requiem voluit appellari. Rectè Salvator eadem sexto die crucifixus, humanæ restaurationis implevit arcanum. Sabbato autem in sepulchro requiescens, resurrectionis quæ octava die erat, ventura expectabat eventum, ubi nostræ simul devotionis ac beatæ retributionis prælucet exemplum, quos in hac quidem sexta seculi ætate pro Domino pati, & velut mundo necesse est crucifixi. In septimo verò ætate, id est, cum lethi quis debitum solvit, corpora quidem in tumulis, animas autem secrera in pace cum Domino manere, & post bona oportet opera quiescere, donec octava tandem veniente ætate, & jam corpora ipsa resurrectione glorificata, cum animabus simul incorruptionem æternæ hæreditatis accipiant.

Convenerunt Principes sacerdotum, &c.) Mysticè in nomine seductoris & furto discipulorum, verum licet ignorantes vaticinantur. Seductor enim erat Christus, non ut illi arbitrantur, à veritate in errorem mittens, sed à falsitate in veritatem; quia sicut diabolus est mediator, ad mortem homines seducendo: ita & Christus mediator est ad vitam mundum Deo reconciliando. discipuli quoque Salvatoris, fures spiritaliter erant: quia contemptoribus & ingratis scripturam novi & veteris testamenti, per justum ablatam judicium, in usus Ecclesiæ conferebant; & Salvatorem, qui eis promissus & missus fuerat, illis nocte dormitantibus, id est, infidelitate torpentibus distulerant, & gentibus credendum tradebant. Et erat illis pejor infidelitas resurrectionis, quàm crudelitas crucis.

Illi autem abeuntes, usque, *Signantes lapidem cum custodibus.*) Quantum in ipsis est, manum imponerent resurgenti. ut diligentia eorum nostræ fidei proficeret; quanto enim amplius reservaretur, tanto magis resurrectionis virtus ipsius ostenditur.

Vespere autem sabbati, usque, *Videre sepulchrum*) Vespere quidem sabbati venire cœperunt: sed lucescente mane in prima sabbati, ad sepulchrum pervenerunt. id est, vespere aromata paraverunt, sed parata mane ad sepulchrum detulerunt, quod Matthæus quidem brevitatis causa obscurius posuit: sed Evangelistæ alii quo ordine sit factum, evidentius ostendunt, Sepulto namque sexta feria Domino, reversæ à monumento mulieres, paraverunt aromata & unguenta, quamdiu operari licebat: & sabbato quidem siluerunt secundum mandatum, sicut Lucas apertè designat. Cùm autem transisset sabbatum, vesperaque adveniente tempus operandi rediisset, mox promptè ad devotionem emerunt, quæ minus paraverant aromata, sicut Marcus commemorat, *Ut venientes ungerent eum.*

Et valde mane una sabbatorum, venerunt ad monumentum.) Sed quæritur, quomodo dicat Evangelista, *Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati*: cum consuetus ordo temporum habeat, vesperam magis tenebrescere in noctem, quàm in diem lucescere Sed mysticè loquens Evangelista, quantum dignitatis hæc sacratissima nox de gloria devictæ mortis accepetit, insinuare studuit. Siquidem ab exordio mundi usque huc, ita temporum cursus distinguebatur, ut dies noctem præcederet, juxta ordinem primæ conditionis. Hac autem nocte per mysterium resurrectionis Domini, temporum ordo mutatus est. Nam qui nocte surrexit à mortuis, die verò sequente ejusdem resurrectionis effectum discipulis ostendit, rectissimè nox illa sequentis diei conjuncta est luci, ac sic temporum ordo statutus, ut dies noctem sequatur, & quidem aptissimè quondam diem sequebatur nox, quia homo à luce paradisi peccando lapsus, in hujus seculi tenebras decidit. Aptissimè nunc sequitur dies noctem, quando resurrectionis per fidem à peccati tenebris & umbra mortis, ad lucem vitæ Christo largiente reducimur. Duæ unius hominis ejusdemque amoris ac devotionis fœminæ, quæ Dominicum venerunt visere sepulchrum, duas fidelium plebes, Judaicum scilicet & gentilem designant, quæ uno atque simili studio, passionem resurrectionemque sui redemptoris celebrare desiderant.

Et ecce terræmotus factus est magnus.] Terræmotus significat corda carnalium per fidem passionis & resurrectionis concutienda ad pœnitentiam, ac saluberrimo pavore permota ad vitam sublimanda perpetuam.

Angelus enim Domini, usque, *Et sedebat super eum.*] Advenit Angelus, ut obsequium servitutis, quod Domino debuit, exolveret. Revolvit lapidem, ut egressus Domini jam facti hominibus præstet indicium. Stans apparuit Angelus, qui adventum Domini in mundo prædicabat: ut etiam stando signaret, quia is qui prædicabat, ad debellandum mundi principem veniret: iste sedens, ut etiam sedendo figuraret eum superato mortis auctore, sedem

regni

regni jam conscendisse perpetui. Sedebat super lapidem, quo ostium monumenti claudebatur, ut claustra infernorum sua illum virtute dejectis superasse doceret.

Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, & vestimenta ejus sicut nix.] Ut ipso quoque significaret habitu ac vultu, quia is gloriam resurrectionis nunciabat, qui & terribilis ad damnandum reprobos: & benignus esset ac blandus ad consolandum electos.

Respondens autem Angelus, dixit mulieribus, Nolite timere vos.] Ac si apertè dicat: Paveant illi, qui non amant adventum supernorum civium, & carnalibus pressi desideriis, ad eorum se societatem desperant posse pertingere: non vos, quæ vestros concives videris.

Scio enim quòd Iesum, qui crucifixus est, quæritis, &c.] Scio, inquit, quòd funus Salvatoris, charitatis officio celebrare venistis: sed hic præsentem cernere, non habe is, qui jam sua virtute surrexit: licet nunquam majestate sentiatis absentem, & si meis verbis non creditis, veritatem resurrectionis, vel vacuo probate sepulchro: subjunxit,

Et citò euntes, usque, Ibi eum videbitis, ecce prædixit vobis.] Felices fœminæ, quæ angelico doctæ oraculo, triumphum resurrectionis mundo annunriare meruerunt, ac mortis imperium, quam Eva serpentino seducta afflatu induxit, prædicare dirutum.

Præcedet vos in Galilæam.] Id est, in volutabrum gentium, ubi ante error erat, & lubricum vestigium stabili pede non ponebat. interpretatur enim Galilæa, volubilis, sive rota, vel transmigratio facta moraliter in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur.

Et exierunt citò de monumento cum timore magno, &c.] Meritò quem movet, quomodo Marcus scribat, *Et nemini quicquam dixerunt* cum Lucas Matthæo concordans dicit, *Et egressa à monumento, nunciaverunt hæc omnia, &c.* Nisi intelligamus ipsorum Angelorum, neminì ausus fuisse aliquid dicere, id est, respondere ad ea, quæ ab illis audierant: aut certè custodibus, quos jacentes viderunt

Et ecce Iesus occurrit illis dicens, Avete.] Primæ resurgentis Domini salutationem audire merebantur, ut maledictum Evæ mulieribus solveretur. Moraliter occurrit Jesus cum salutatione omnibus virtutum iter inchoantibus, præbendo auxilium, ut ad salutem perpetuam pervenire queant.

Illæ autem accesserunt, &c.) Istæ accedunt & tenent pedes ejus, quia adoraverunt eum. Cæterùm illa quæ quærebat viventem cum mortuis, & nesciebat adhuc filium Dei resurrexisse, meritò audit, *Ne tangas me, nondum enim ascendi ad Patrem meum.*

Tunc ait illis, Nolite timere] Et in veteri & in novo instrumento hoc semper observandum est, quod quando angustior aliqua apparuerit visio, primùm timor pellatur ut sic mente placita possint, quæ dicuntur audiri.

Ite renunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.] Hæc promissio Dominici aspectus, qui à multis completa est, propheticè dictum accipiendum est Galilæa namque interpretatur vel transmigratio, vel revelatio. Transmigraverat enim gratia Christi de populo Israel ad gentes, ut prædicantibus Evangelium Apostolis, viam in cordibus hominum præpararet.

Ibi me videbunt] Id est, ibi mea membra inveniunt, & vivum corpus agnoscunt in eis, qui eos suscipiunt: secundum illud quòd Galilæa interpretatur revelatio, non jam in forma servi intelligendum est, sed in illa, in qua æqualis est patri: illic erit revelatio tanquam vera Galilæa, *cum similes ei erimus, ibi eum videbimus, sicuti est.*

Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus, usque, *Et securos vos faciemus.*] Omnes igitur qui stipe templi, & his quæ conferuntur ad usus Ecclesiæ, abutuntur malis rebus, quibus suam expleant voluptatem: similes sunt scribarum, sacerdotum redimentium mendacium, & sanguinem Salvatoris.

Vndecim discipuli in Galilæam abierunt, &c.] Quid est ergo quòd Jesus præcedit discipulos in Galilæam, ut videatur ab eis? sequuntur illi, ut videntes eum adorent. nisi quia surrexit Christus à mortuis primitiæ dormientium: sequuntur autem hi qui sunt Christi, & ipsi in suo ordine ad vitam de morte transmigrant: ibique eum videntes adorant: quia in specie suæ divinitatis contemplantes sine fine collaudant. Cui visioni congruit illud: *tunc enim revelata facie*, sicut Apostolus testatur, *gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur*, quicunque modò revelamus ad eum viam nostram, ejusque vestigia sequimur fide non ficta.

Quidam autem dubitaverunt.) Cognoscunt ergo Dominum, quem missis in terram vultibus adorant. sed inerat mentibus eorum non contemnenda dubietas, quia se non corpus in quo passus est, resuscitatum; sed spiritum, quem finita passione tradidit, solum videre putabant.

Et accedens Iesus, locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.) Hæc de assumpta loquitur humanitate, quam suscipiendo minoratus est paulò minùs ab Angelis, & in qua resurgendo à mortuis, gloria & honore est coronatus, & constitutus super opera manuum patris, omniaque subjecta sub pedibus ejus: interque omnia, etiam mors ipsa ejus pedibus substracta est, quæ ei ad tempus visa est prævalere.

Euntes ergo docete omnes gentes, &c.) Prius ergo docere gentes, id est, scientia veritatis instituere, ac sic baptizare præcipit, quia sine fide impossibile est placere Deo. &, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* ad extremum verò subjungit, *Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis*: quia sicut corpus sine spiritu mortuum est; ita & fides sine operibus mortua est.

Et ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.) Marcus ait, *Et Dominus quidem postquam locutus est, assumptus est in cœlum, & sedit à dextris Dei*: quia enim ipse Deus & homo est, assumptus est in cœlum, & sedit à humanitate, quam de terra susceperat: manet cum sanctis in terra divinitate, qua terram pariter implet & cœlum. Notandum interea, quod præsens ubique divina majestas, aliter electis suis, aliter est reprobis: adest enim reprobis potentia naturæ incomprehensibilis, qua omnia cognoscit novissima & antiqua, intelligit cogitationes à longe, & omnes vias singulorum prævidet. Adest electis gloria piæ protectionis, qua illos specialiter per præsentiam dona vel flagella, quasi filios pater erudit, atque ad possessionem futuræ hæreditatis erudiendo provehit.

Expositionum Venerabilis Bedæ super Matthæum Finis.

credere responderunt. Unde meritò per centurionem fides Ecclesiæ designatur: quæ vero mysteriorum cœlestium per mortem Domini reserato, continuo Jesum, & verè justum hominem, & verè Dei filium synagoga tacente confirmat. Nam & ipsa summa centenaria, quæ in flexu digitorum à sinistra manu transit in dexteram, Ecclesiæ sacramento & fidei apertissimè congruit: cui pro lege, Evangelium creditum: pro terræ divitiis, regnum est cœleste promissum.

Erant autem mulieres ibi multæ à longe, quæ secutæ, &c.] Ministrabant autem Domino de substantia sua, ut meteret eorum carnalia, cujus illæ metebant spiritalia: non quòd indigeret cibis Dominus creaturarum, sed ut typum ostenderet magistrorum, quòd victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti.

Cùm autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathia &c.] Dives refertur non de jactantia scriptoris, qui virum nobilem atque ditissimum referat Jesu fuisse discipulum, sed ut ostendat causam, quare à Pilato corpus Jesu potuerit impetrare. Arimathia autem ipsa Ramathiam, est civitas Helcanæ & Samuelis, in regione Thamnitica juxta Diospolim.

Et accepto corpore Ioseph, involvit illud in sindone munda.] Ex simplici sepultura Domini, ambitio divitum condemnatur, qui ne in tumulis quidem possunt carere divitiis. possumus autem juxta intelligentiam spiritalem hoc sentire, quòd corpus Domini non auro, & gemmis & serico, sed linteamine puro obvolvendum sit. quanquam & hoc significet, quòd ille in sindone munda involvat Jesum, qui pura eum mente susceperit.

Et posuit illud in monumento novo, &c.] In novo ponitur monumento, ne post resurrectionem cæteris corporibus remanentibus surrexisse aliud fingeretur. potest & novum sepulchrum, Mariæ Virginis uterum demonstrare: saxumque ostio appositum, & saxum magnum illud ostendere, quod non absque auxilio plurimorum potuisset sepulchrum reserari. De monumento Domini ferunt, qui nostræ ætatis tempore de Hierosolymis venêre, quòd domus fuerit rotunda, de subjacente rupe excisa, tantæ altitudinis, ut intrò consistens homo, vix manu extenta culmen possit attingere, quæ habet introitum ab oriente, cui lapis ille magnus advolutus atque impositus est, in cujus monumenti parte aquilonari sepulchrum ipsum, hoc est locus Dominici corporis de eadem petra factus est, septem habens pedes longitudinis: trium verò palmarum mensura, cætero pavimento altius eminens: qui videlicet locus non desuper, sed à latere meridiano per totum patulus est, unde corpus inferebatur, color autem ejusdem monumenti ac loculi, rubicundo & albo dicitur esse permixtus.

Erat autem ibi Maria Magdalene, &c.] Omnibus ad sua remeantibus solæ mulieres, quæ arctius amabant, funus subsecutæ, quomodo poneretur inspicere curabant, ut ei tempore congruo munus possent devotionis offerre. Sed & hactenus sanctæ mulieres diei Parasceve præparationis idem faciunt, cum animæ humiles, & quo majoris sibi consciæ fragilitatis, eo majori Salvatoris amore ferventes, passionis ejus vestigiis in hoc seculo, quo requies est præparanda futura, diligenter obsequuntur: & si fortè valeant imitari, pia curiositate, quo ordine sit eadem passio completa, perpendunt.

Altera autem die, quæ est post Parasceven.] Quia ergo sexto die homo factus, & tota est mundi creatura perfecta, septimo autem conditor ab opere suo requievit: unde & hanc sabbatum, hoc est requiem voluit appellari. Rectè Salvator eadem sexto die crucifixus, humanæ restaurationis implevit arcanum. Sabbato autem in sepulchro requiescens, resurrectionis quæ octava die erat, ventura expectabat eventum, ubi nostræ simul devotionis ac beatæ retributionis prælucet exemplum, quos in hac quidem sexta seculi ætate pro Domino pati, & velut mundo necesse est crucifixi. In septimo verò ætate, id est, cum lethi quis debitum solvit, corpora quidem in tumulis, animas autem secreta in pace cum Domino manere, & post bona oportet opera quiescere, donec octava tandem veniente ætate, & jam corpora ipsa resurrectione glorificata, cum animabus simul incorruptionem æternæ hæreditatis accipiant.

Convenerunt Principes sacerdotum, &c.) Mysticè in nomine seductoris & furto discipulorum, verum licet ignorantes vaticinantur. Seductor enim erat Christus, non ut illi arbitrantur, à veritate in errorem mittens, sed à falsitate in veritatem; quia sicut diabolus est mediator, ad mortem homines seducendo: ita & Christus mediator est ad vitam mundum Deo reconciliando. discipuli quoque Salvatoris, fures spiritaliter erant: quia contemptoribus & ingratis scripturam novi & veteris testamenti, per justum ablatam judicium, in usus Ecclesiæ conferebant; & Salvatorem, qui eis promissus & missus fuerat, illis nocte dormitantibus, id est, infidelitate torpentibus distulerant, & gentibus credendum tradebant. Et erat illis pejor infidelitas resurrectionis, quàm crudelitas crucis.

Illi autem abeuntes, usque, *Signantes lapidem cum custodibus.*) Quantum in ipsis est, manum imponerent resurgenti. ut diligentia eorum nostræ fidei proficeret; quanto enim amplius reservaretur, tanto magis resurrectionis virtus ipsius ostenditur.

Vespere autem sabbati, usque, *Videre sepulchrum*) Vespere quidem sabbati venire cœperunt: sed lucescente mane in prima sabbati, ad sepulchrum pervenerunt. id est, vespere aromata paraverunt, sed parata mane ad sepulchrum detulerunt, quod Matthæus quidem brevitatis causa obscurius posuit: sed Evangelistæ alii quo ordine sit factum, evidentius ostendunt. Sepulto namque sexta feria Domino, reversæ à monumento mulieres, paraverunt aromata & unguenta, quamdiu operari licebat: & sabbato quidem siluerunt secundum mandatum, sicut Lucas apertè designat. Cùm autem transisset sabbatum, vesperaque adveniente tempus operandi rediisset, mox promptè ad devotionem emerunt, quæ minus paraverant aromata, sicut Marcus commemorat, *Ut venientes ungerent eum.*

Et valde mane una sabbatorum, venerunt ad monumentum.) Sed quæritur, quomodo dicat Evangelista, *Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati*: cum consuetus ordo temporum habeat, vesperam magis tenebrescere in noctem, quàm in diem lucescere. Sed mysticè loquens Evangelista, quantum dignitatis hæc sacratissima nox de gloria devictæ mortis acceperit, insinuare studuit. Siquidem ab exordio mundi usque huc, ita temporum cursus distinguebatur, ut dies noctem præcederet, juxta ordinem primæ conditionis. Hac autem nocte per mysterium resurrectionis Domini, temporum ordo mutatus est. Nam qui nocte surrexit à mortuis, die verò sequente ejusdem resurrectionis effectum discipulis ostendit, rectissimè nox illa sequentis diei conjuncta est luci, ac sic temporum ordo statutus, ut dies noctem sequatur. & quidem aptissimè quondam diem sequebatur nox, quia homo à luce paradisi peccando lapsus, in hujus seculi tenebras decidit. Aptissimè nunc sequitur dies noctem, quando resurrectionis per fidem à peccati tenebris & umbra mortis, ad lucem vitæ Christo largiente reducimur. Duæ unius hominis ejusdemque amoris ac devotionis fœminæ, quæ Dominicum venerunt visere sepulchrum, duas fidelium plebes, Judaicum scilicet & gentilem designant, quæ uno atque simili studio, passionem resurrectionemque sui redemptoris celebrare desiderant.

Et ecce terræmotus factus est magnus.] Terræmotus significat corda carnalium per fidem passionis & resurrectionis concutienda ad pœnitentiam, ac salubertimo pavore permota ad vitam sublimanda perpetuam.

Angelus enim Domini, usque, *Et sedebat super eum.*] Advenit Angelus, ut obsequium servitutis, quod Domino debuit, exolveret. Revolvit lapidem, ut egressus Domini jam facti hominibus præstet indicium. Stans apparuit Angelus, qui adventum Domini in mundo prædicabat: ut etiam stando signaret, quia is qui prædicabat, ad debellandum mundi principem veniret: iste sedens, ut etiam sedendo figuraret eum superato mortis auctore, sedem

regni

regni jam conscendisse perpetui. Sedebat super lapidem, quo ostium monumenti claudebatur, ut claustra infernorum sua illum virtute dejectis superasse doceret.

Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, & vestimenta ejus sicut nix.] Ut ipso quoque significaret habitu ac vultu, quia is gloriam resurrectionis nunciabat, qui & terribilis ad damnandum reprobos: & benignus esset ac blandus ad consolandum electos.

Respondens autem Angelus, dixit mulieribus, Nolite timere vos.] Ac si apertè dicat: Paveant illi, qui non amant adventum supernorum civium, & carnalibus pressi desideriis, ad eorum se societatem desperant posse pertingere: non vos, quæ vestros concives videtis.

Scio enim quòd Iesum, qui crucifixus est, quæritis, &c.] Scio, inquit, quòd funus Salvatoris, charitatis officio celebrare venistis: sed hic præsentem cernere, non habe is, qui jam sua virtute surrexit: licet nunquam majestate sentiatis absentem, & si meis verbis non creditis, veritatem resurrectionis, vel vacuo probate sepulchro: subjunxit,

Et citò euntes, usque, *Ibi eum videbitis. ecce prædixit vobis.*] Felices fœminæ, quæ angelico doctæ oraculo, triumphum resurrectionis mundo annuntiare meruerunt, ac mortis imperium, quam Eva serpentino seducta afflatu induxit, prædicare dirutum.

Præcedet vos in Galilæam.] Id est, in volubilium gentium, ubi ante error erat, & lubricum vestigium stabili pede non ponebat. interpretatur enim Galilæa, volubilis, sive rota, vel transmigratio facta moraliter in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur.

Et exierunt citò de monumento cum timore magno, &c.] Meritò quem movet, quomodo Marcus scribat, *Et nemini quicquam dixerunt* cum Lucas Matthæo concordans dicit, *Et egressæ à monumento, nunciaverunt hæc omnia, &c.* Nisi intelligamus ipsorum Angelorum, nemini ausus fuisse aliquid dicere, id est, respondere ad [illegible] ea, quæ ab illis audierant: aut certè custodibus, quos jacentes viderunt

Et ecce Iesus occurrit illis dicens, Avete.] Primæ resurgentis Domini salutationem audire merebantur, ut maledictum Evæ mulieribus solveretur. Moraliter occurrit Jesus cum salutatione omnibus virtutum iter inchoantibus, præbendo auxilium, ut ad salutem perpetuam pervenire queant.

Illæ autem accesserunt, &c.) Istæ accedunt & tenent pedes ejus, quia adoraverunt eum. Cæterùm illa quæ quærebat viventem cum mortuis, & nesciebat adhuc filium Dei resurrexisse, meritò audit, *Ne tangas me, nondum enim ascendi ad Patrem meum.*

Tunc ait illis, Nolite timere] Et in veteri & in novo instrumento hoc semper observandum est, quod quando augustior aliqua apparuerit visio, primùm timor pellatur ut sic mente placita possint, quæ dicuntur audiri.

Ite renunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.] Hæc promissio Dominici aspectus, qui à multis completa est, propheticè dictum accipiendum est Galilæa namque interpretatur vel transmigratio, vel revelatio. Transmigraverat enim gratia Christi de populo Israel ad gentes, ut prædicantibus Evangelium Apostolis, viam in cordibus hominum præpararet.

Ibi me videbunt] Id est, ibi mea membra inveniunt, & vivum corpus agnoscunt in eis, qui eos suscipiunt: secundum illud quòd Galilæa interpretatur revelatio, non jam in forma servi intelligendum est, sed in illa, in qua æqualis est patri: illic erit revelatio tanquam vera Galilæa, *cum similes ei erimus, ibi eum videbimus, sicuti est.*

Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus, usque, *Et securos vos faciemus.*] Omnes igitur qui stipe templi, & his quæ conferuntur ad usus Ecclesiæ, abutuntur malis rebus, quibus suam expleant voluptatem: similes sunt scribarum, sacerdotum redimentium mendacium, & sanguinem Salvatoris.

Undecim discipuli in Galilæam abierunt, &c.] Quid est ergo quòd Jesus præcedit discipulos in Galilæam, ut videatur ab eis & sequuntur illi, ut videntes eum adorent, nisi quia surrexit Christus à mortuis primitiæ dormientium: sequuntur autem hi qui sunt Christi, & ipsi in suo ordine ad vitam de morte transmigrant: ibique eum videntes adorant: quia in specie suæ divinitatis contemplantes sine fine collaudant. Cui visioni congruit illud: *tunc enim revelata facie*, sicut Apostolus testatur, *gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur*, quicunque modò revelamus ad eum viam nostram, ejusque vestigia sequimur fide non ficta.

Quidam autem dubitaverunt.) Cognoscunt ergo Dominum, quem missis in terram vultibus adorant. sed inerat mentibus eorum non contemnenda dubietas, quia se non corpus in quo passus est, resuscitatum: sed spiritum, quem finita passione tradidit, solum videre putabant.

Et accedens Iesus, locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.) Hæc de assumpta loquitur humanitate, quam suscipiendo minoratus est paulò minùs ab Angelis, & in qua resurgendo à mortuis, gloria & honore est coronatus, & constitutus super opera manuum patris, omniaque subjecta sub pedibus ejus: interque omnia, etiam mors ipsa ejus pedibus substracta est, quæ ei ad tempus visa est prævalere.

Euntes ergo docete omnes gentes, &c.) Prius ergo docere gentes, id est, scientia veritatis instituere, ac sic baptizare præcipit, quia sine fide impossibile est placere Deo. &, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* ad extremum verò subjungit, *Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis*: quia sicut corpus sine spiritu mortuum est; ita & fides sine operibus mortua est.

Et ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.) Marcus ait, *Et Dominus quidem postquam locutus est, assumptus est in cælum, & sedit à dextris Dei*: quia enim ipse Deus & homo est, assumptus est in cœlum, & sedit à humanitate, quam de terra susceperat: manet cum sanctis in terra divinitate, qua terram pariter implet & cœlum. Notandum interea, quod præsens ubique divina majestas, aliter electis suis, aliter est reprobis: adest enim reprobis potentia naturæ incomprehensibilis, qua omnia cognoscit novissima & antiqua, intelligit cogitationes à longe, & omnes vias singulorum prævidet. Adest electis gloria piæ protectionis, qua illos specialiter per præsentiam dona vel flagella, quasi filios pater erudit, atque ad possessionem futuræ hæreditatis erudiendo provehit.

Expositionum Venerabilis Bedæ super Matthæum
Finis.

ORATIO

credere responerunt. Unde meritò per centurionem fides Ecclesiæ designatur: quæ velo mysteriorum cœlestium per mortem Domini reserato, continuo Jesum, & verè justum hominem, & verè Dei filium synagoga tacente confirmat. Nam & ipsa summa centenaria, quæ in flexu digitorum à sinistra manu transit in dexteram, Ecclesiæ sacramento & fidei apertissimè congruit: cui pro lege. Evangelium creditum: pro terræ divitiis, regnum est cœleste promissum.

Erant autem mulieres ibi multæ à longe, quæ secutæ, &c.] Ministrabant autem Domino de substantia sua, ut méreret eorum carnalia, cujus illæ metebant spiritalia: non quòd indigeret cibis Dominus creaturarum, sed ut typum ostenderet magistrorum, quòd victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti.

Cùm autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathia, &c.] Dives refertur non de jactantia scriptoris, qui virum nobilem atque ditissimum referat Jesu fuisse discipulum, sed ut ostendat causam, quare à Pilato corpus Jesu potuerit impetrare. Arimathia autem ipsa Ramathiam, est civitas Helcanæ & Samuelis, in regione Thamnitica juxta Diospolim.

Et accepto corpore Ioseph, involvit illud in sindone munda.] Ex simplici sepultura Domini, ambitio divitum condemnatur, qui ne in tumulis quidem possunt carere divitiis. possumus autem juxta intelligentiam spiritalem hoc sentire, quòd corpus Domini non auro, & gemmis & serico, sed linteamine puro obvolvendum sit. quanquam & hoc significet, quòd ille in sindone munda involvat Jesum, qui pura eum mente susceperit.

Et posuit illud in monumento novo, &c.] In novo ponitur monumento, ne post resurrectionem cæteris corporibus remanentibus surrexisse aliud fingeretur. potest & novum sepulchrum, Mariæ Virginis uterum demonstrare: saxumque ostio appositum, & saxum magnum illud ostendere, quod non absque auxilio plurimorum potuisset sepulchrum reserari. De monumento Domini ferunt, qui nostræ ætatis tempore de Hierosolymis venêre, quòd domus fuerit rotunda, de subjacente rupe excisa, tantæ altitudinis, ut intrò consistens homo, vix manu extenta culmen possit attingere, quæ habet introitum ab oriente, cui lapis ille magnus advolutus atque impositus est, in cujus monumenti parte aquilonari sepulchrum ipsum, hoc est locus Dominici corporis de eadem petra factus est, septem habens pedes longitudinis: trium verò palmarum mensura, cætero pavimento altius eminens: qui videlicet locus non desuper, sed à latere meridiano per totum patulus est, unde corpus inferebatur. color autem ejusdem monumenti ac loculi, rubicundo & albo dicitur esse permixtus.

Erat autem ibi Maria Magdalene, &c.] Omnibus ad sua remeantibus solæ mulieres, quæ arctius amabant, funus subsecutæ, quomodo poneretur inspicere curabant, ut ei tempore congruo munus possent devotionis offerre. Sed & hactenus sanctæ mulieres diei Parasceve præparationis idem faciunt. cum animæ humiles, & quo majoris sibi consciæ fragilitatis, eo majori Salvatoris amore ferventes, passionis ejus vestigiis in hoc seculo, quo requies est præparanda futura, diligenter obsequuntur: & si fortè valeant imitari, pia curiositate, quo ordine sit eadem passio completa, perpendunt.

Altera autem die, quæ est post Parasceven.] Quia ergo sexto die homo factus, & tota est mundi creatura perfecta, septimo autem conditor ab opere suo requievit: unde & hanc sabbatum, hoc est requiem voluit appellari. Rectè Salvator eadem sexto die crucifixus, humanæ restaurationis implevit arcanum. Sabbato autem in sepulchro requiescens, resurrectionis quæ octava die erat, ventura expectabat eventum, ubi nostræ simul devotionis ac beatæ retributionis prælucet exemplum, quos in hac quidem sexta seculi ætate pro Domino pati, & velut mundo necesse est crucifixi. In septimo verò ætate, id est, cum lethi quis debitum solvit, corpora quidem in tumulis, animas autem secreta in pace cum Domino manere, & post bona oportet opera quiescere, donec octava tandem veniente ætate, & jam corpora ipsa resurrectione glorificata, cum animabus simul incorruptionem æternæ hæreditatis accipiant.

Convenerunt Principes sacerdotum, &c.) Mysticè in nomine seductoris & furto discipulorum, verum licet ignorantes vaticinantur. Seductor enim erat Christus, non ut illi arbitrantur, à veritate in errorem mittens, sed à falsitate in veritatem; quia sicut diabolus est mediator, ad mortem homines seducendo: ita & Christus mediator est ad vitam mundum Deo reconciliando. discipuli quoque Salvatoris, fures spiritaliter erant: quia contemptoribus & ingratis scripturam novi & veteris testamenti, per justum ablatam judicium, in usus Ecclesiæ conferebant; & Salvatorem, qui eis promissus & missus fuerat, illis nocte dormitantibus, id est, infidelitate torpentibus distulerant, & gentibus credendum tradebant. Et erat illis pejor infidelitas resurrectionis, quàm crudelitas crucis.

Illi autem abeuntes, usque, *Signantes lapidem cum custodibus.*) Quantum in ipsis est, manum imponerent resurgenti, ut diligentia eorum nostræ fidei proficeret; quanto enim amplius reservaretur, tanto magis resurrectionis virtus ipsius ostenditur.

Vespere autem sabbati, usque, *Videre sepulchrum*) Vespere quidem sabbati venire cœperunt: sed lucescente mane in prima sabbati, ad sepulchrum pervenerunt. id est, vespere aromata paraverunt, sed parata mane ad sepulchrum detulerunt, quod Matthæus quidem brevitatis causa obscurius posuit: sed Evangelistæ alii quo ordine sit factum, evidentius ostendunt. Sepulto namque sexta feria Domino, reversæ à monumento mulieres, paraverunt aromata & unguenta, quamdiu operari licebat: & sabbato quidem siluerunt secundum mandatum, sicut Lucas apertè designat. Cùm autem transisset sabbatum, vesperaque adveniente tempus operandi rediisset, mox promptè ad devotionem emerunt, quæ minus paraverant aromata, sicut Marcus commemorat, *Ut venientes ungerent eum.*

Et valde mane una sabbatorum, venerunt ad monumentum.) Sed quæritur, quomodo dicat Evangelista, *Vespere autem sabbati, quæ lucescit in primâ sabbati*: cum consuetus ordo temporum habeat, vesperam magis tenebrescere in noctem, quàm in diem lucescere. Sed mysticè loquens Evangelista, quantum dignitatis hæc sacratissima nox de gloria devictæ mortis acceperit, insinuare studuit. Siquidem ab exordio mundi usque huc, ita temporum cursus distinguebatur, ut dies noctem præcederet, juxta ordinem primæ conditionis. Hac autem nocte per mysterium resurrectionis Domini, temporum ordo mutatus est. Nam qui nocte surrexit à mortuis, die verò sequente ejusdem resurrectionis effectum discipulis ostendit, rectissimè nox illa sequentis diei conjuncta est luci, ac sic temporum ordo statutus, ut dies noctem sequatur. & quidem aptissimè quondam diem sequebatur nox, quia homo à luce paradisi peccando lapsus, in hujus seculi tenebras decidit. Aptissimè nunc sequitur dies noctem, quando resurrectionis per fidem à peccati tenebris & umbra mortis, ad lucem vitæ Christo largiente reducimur. Duæ unius hominis ejusdemque amoris ac devotionis fœminæ, quæ Dominicum venerunt visere sepulchrum, duas fidelium plebes, Judaicum scilicet & gentilem designant, quæ uno atque simili studio, passionem resurrectionemque sui redemptoris celebrare desiderant.

Et ecce terræmotus factus est magnus.] Terræmotus significat corda carnalium per fidem passionis & resurrectionis concutienda ad pœnitentiam, ac saluberrimo pavore permota ad vitam sublimanda perpetuam.

Angelus enim Domini, usque, *Et sedebat super eum.*] Advenit Angelus, ut obsequium servitutis, quod Domino debuit, exolveret. Revolvit lapidem, ut egressus Domini jam facti hominibus præstet indicium. Stans apparuit Angelus, qui adventum Domini in mundo prædicabat: ut etiam stando signaret, quia is qui prædicabat, ad debellandum mundi principem veniret: iste sedens, ut etiam sedendo figuraret eum superato mortis auctore, sedem

regni jam conscendisse perpetui. Sedebat super lapidem, quo ostium monumenti claudebatur, ut claustra infernorum sua illum virtute dejectis superasse doceret.

Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, & vestimenta ejus sicut nix.] Ut ipso quoque significaret habitu ac vultu, quia is gloriam resurrectionis nunciabat, qui & terribilis ad damnandum reprobos: & benignus esset ac blandus ad consolandum electos.

Respondens autem Angelus, dixit mulieribus, Nolite timere vos.] Ac si aperte dicat: Paveant illi, qui non amant adventum supernorum civium, & carnalibus pressi desideriis, ad eorum se societatem desperant posse pertingere: non vos, quæ vestros concives videtis.

Scio enim quòd Iesum, qui crucifixus est, quæritis, &c.] Scio, inquit, quòd funus Salvatoris, charitatis officio celebrare venistis: sed hic præsentem cernere, non habe is, qui jam sua virtute surrexit: et licet nunquam majestate senciatis absentem, & si meis verbis non creditis, veritatem resurrectionis, vel vacuo probate sepulchro: subjunxit,

Et citò euntes, usque. Ibi eum videbitis, ecce prædixit vobis.] Felices fœminæ, quæ angelico doctæ oraculo, triumphum resurrectionis mundo annuntiare meruerunt, ac mortis imperium, quam Eva serpentino seducta afflatu induxit, prædicare dirutum.

Præcedet vos in Galilæam.] Id est, in volutabrum gentium, ubi ante error erat, & lubricum vestigium stabili pede non ponebat. interpretatur enim Galilæa, volubilis, sive rota, vel transmigratio facta moraliter in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur.

Et exierunt citò de monumento cum timore magno, &c.] Merito quem movet, quomodo Marcus scribat, *Et nemini quicquam dixerunt* cum Lucas Matthæo concordans dicit, *Et egressæ à monumento, nunciaverunt hæc omnia, &c.* Nisi intelligamus ipsorum Angelorum, nemini ausus fuisse aliquid dicere, id est, respondere ad ea, quæ ab illis audierant: aut certè custodibus, quos jacentes viderunt.

Et ecce Iesus occurrit illis di ens, Avete.] Primæ resurgentis Domini salutation m audire merebantur, ut maledictum Evæ mulieribus solveretur. Moraliter occurrit Jesus cum salutatione omnibus virtutum iter inchoantibus, præbendo auxilium, ut ad salutem perpetuam pervenire queant.

Illa autem accesserunt, &c.) Istæ accedunt & tenent pedes ejus, quia adoraverunt eum. Cæterùm illa quæ quærebat viventem cum mortuis, & nesciebat adhuc filium Dei resurrexisse, meritò audit, *Ne tangas me, nondum enim ascendi ad Patrem meum.*

Tunc ait illis, Nolite timere] Et in veteri & in novo instrumento hoc semper observandum est, quod quando angustior aliqua apparuerit visio, primùm timor pellatur ut sic mente placita possint, quæ dicuntur audiri.

Ite renunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.] Hæc promissio Dominici aspectus, qui à multis completa est, prophetice dictum accipiendum est Galilæa namque interpretatur vel transmigratio, vel revelatio. Transmigraverat enim gratia Christi de populo Israel ad gentes, ut prædicantibus Evangelium Apostolis, viam in cordibus hominum præpararet.

Ibi me videbunt] Id est, ibi mea membra inveniunt, & vivum corpus agnoscunt in eis, qui eos suscipiunt: secundum illud quòd Galilæa interpretatur revelatio, non jam in forma servi intelligendum est, sed in illa, in qua æqualis est patri: illic erit revelatio tanquam vera Galilæa, *cum similes ei erimus, ibi eum videbimus, sicuti est.*

Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus, usque, *Et securos vos faciemus.*] Omnes igitur qui stipe templi, & his quæ conferuntur ad usus Ecclesiæ, abutuntur malis rebus, quibus suam expleant voluptatem: similes sunt scribarum, sacerdotum redimentium mendacium, & sanguinem Salvatoris.

Vndecim discipuli in Galilæam abierunt, &c.] Quid est ergo quòd Jesus præcedit discipulos in Galilæam, ut videatur ab eis? sequuntur illi, ut videntes eum adorent, nisi quia surrexit Christus à mortuis primitiæ dormientium: sequuntur autem hi qui sunt Christi, & ipsi in suo ordine ad vitam de morte transmigrant: ibique eum videntes adorant: quia in specie suæ divinitatis contemplantes sine fine collaudant. Cui visioni congruit illud: *tunc enim revelata facie*, sicut Apostolus testatur, *gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur*, quicunque modò revelamus ad eum viam nostram, ejusque vestigia sequimur fide non ficta.

Quidam autem dubitaverunt.) Cognoscunt ergo Dominum, quem missis in terram vultibus adorant. sed inerat mentibus eorum non contemnenda dubietas, quia se non corpus in quo passus est, resuscitatum; sed spiritum, quem finita passione tradidit, solum videre putabant.

Et accedens Iesus, locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.) Hæc de assumpta loquitur humanitate, quam suscipiendo minoratus est paulò minùs ab Angelis, & in qua resurgendo à mortuis, gloria & honore est coronatus, & constitutus super opera manuum patris, omniaque subjecta sub pedibus ejus: interque omnia, etiam mors ipsa ejus pedibus substracta est, quæ ei ad tempus visa est prævalere.

Euntes ergo docete omnes gentes, &c.) Prius ergo docere gentes, id est, scientia veritatis instituere, ac sic baptizare præcipit, quia sine fide impossibile est placere Deo. &, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, ad extremum verò subjungit, *Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis*: quia sicut corpus sine spiritu mortuum est; ita & fides sine operibus mortua est.

Et ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.) Marcus ait, *Et Dominus quidem postquam locutus est, assumptus est in cœlum, & sedit à dextris Dei*: quia enim ipse Deus & homo est, assumptus est in cœlum, & sedit à humanitate, quam de terra susceperat: manet cum sanctis in terra divinitate, qua terram pariter implet & cœlum. Notandum interea, quod præsens ubique divina majestas, aliter electis suis, aliter est reprobis: adest enim reprobis potentia naturæ incomprehensibilis, qua omnia cognoscit novissima & antiqua, intelligit cogitationes à longe, & omnes vias singulorum prævidet. Adest electis gloria piæ protectionis, qua illos specialiter per præsentiam dona vel flagella, quasi filios pater erudit, atque ad possessionem futuræ hæreditatis erudiendo provehit.

Expositionum Venerabilis Bedæ super Matthæum Finis.

credere respuerunt. Unde meritò per centurionem fides Ecclesiæ designatur : quæ velo mysteriorum cœlestium per mortem Domini reserato , continuo Jesum , & verè justum hominem , & verè Dei filium synagoga tacente confirmat. Nam & ipsa summa centenaria , quæ in flexu digitorum à sinistra manu transit in dexteram, Ecclesiæ sacramento & fidei apertissimè congruit : cui pro lege. Evangelium creditum: pro terræ divitiis, regnum est cœleste promissum.

Erant autem mulieres ibi multa à longe , quæ secutæ, &c.] Ministrabant autem Domino de substantia sua,ut meteret eorum carnalia,cujus illæ metebant spiritalia : non quòd indigeret cibis Dominus creaturarum , sed ut typum ostenderet magistrorum,quòd victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti.

Cùm autem sero factum esset , venit quidam homo dives ab Arimathia &c.] Dives refertur non de jactantia scriptoris, qui virum nobilem atque ditissimum referat Jesu fuisse discipulum, sed ut ostendat causam. quare à Pilato corpus Jesu potuerit impetrare. Arimathia autem ipsa Ramathiam,est civitas Helcanæ & Samuelis,in regione Thamnitica juxta Diospolim.

Et accepto corpore Joseph , involvit illud in sindone munda.] Ex simplici sepultura Domini, ambitio divitum condemnatur , qui nec in tumulis quidem possunt carere divitiis. possumus autem juxta intelligentiam spiritalem hoc sentire, quòd corpus Domini non auro, & gemmis & serico, sed linteamine puro obvolvendum sit. quanquam & hoc significet, quòd ille in sindone munda involvat Jesum,qui pura eum mente susceperit.

Et posuit illud in monumento novo , &c.] In novo ponitur monumento , ne post resurrectionem cæteris corporibus remanentibus surrexisse aliud fingeretur. potest & novum sepulchrum , Mariæ Virginis uterum demonstrare : saxumque ostio appositum,& saxum magnum illud ostendere , quod non absque auxilio plurimorum potuisset sepulchrum reserari. De monumento Domini ferunt , qui nostræ ætatis tempore de Hierosolymis venêre , quòd domus fuerit rotunda,de subjacente rupe excisa,tantæ altitudinis,ut intrò consistens homo. vix manu extenta culmen possit attingere , quæ habet introitum ab oriente , cui lapis ille magnus advolutus atque impositus est, in cujus monumenti parte aquilonari sepulchrum ipsum , hoc est locus Dominici corporis de eadem petra factus est,septem habens pedes longitudinis : trium verò palmarum mensura , cætero pavimento altius eminens : qui videlicet locus non desuper , sed à latere meridiano per totum patulus est , unde corpus inferebatur , color autem ejusdem monumenti ac loculi , rubicundo & albo dicitur esse permixtus.

Erat autem ibi Maria Magdalene , &c.] Omnibus ad sua remeantibus solæ mulieres, quæ arctius amabant , funus subsecutæ, quomodo poneretur inspicere curabant, ut ei tempore congruo munus possent devotionis offerre. Sed & hactenus sanctæ mulieres diei Parasceve præparationis idem faciunt , cum animæ humiles , & quo majoris sibi consciæ fragilitatis,eo majori Salvatoris amore ferventes, passionis ejus vestigiis in hoc seculo, quo requies est præparanda futura, diligenter obsequuntur: & si fortè valeant imitari, pia curiositate, quo ordine sit eadem passio completa, perpendunt.

Altera autem die,quæ est post Parasceven.] Quia ergo sexto die homo factus,& tota est mundi creatura perfecta, septimo autem conditor ab opere suo requievit : unde & hanc sabbatum, hoc est requiem voluit appellari. Rectè Salvator eadem sexto die crucifixus , humanæ restaurationis implevit arcanum. Sabbato autem in sepulchro requiescens, resurrectionis quæ octava die erat, ventura expectabat eventum , ubi nostræ simul devotionis ac beatæ retributionis prælucet exemplum , quos in hac quidem sexta seculi ætate pro Domino pati , & velut mundo necesse est crucifixi. In septimo verò ætate,id est, cum lethi quis debitum solvit, corpora quidem in tumulis, animas autem secreta in pace cum Domino manere , & post bona oportet opera quiescere , donec octava tandem veniente ætate , & jam corpora ipsa resurrectione glorificata , cum animabus simul incorruptionem æternæ hæreditatis accipiant.

Convenerunt Principes sacerdotum,&c.) Mysticè in nomine seductoris & furto discipulorum , verum licet ignorantes vaticinantur. Seductor enim erat Christus, non ut illi arbitrantur , à veritate in errorem mittens , sed à falsitate in veritatem; quia sicut diabolus est mediator. ad mortem homines seducendo : ita & Christus mediator est ad vitam mundum Deo reconciliando. discipuli quoque Salvatoris, fures spiritaliter erant : quia contemptoribus & ingratis scripturam novi & veteris testamenti, per justum ablatam judicium, in usus Ecclesiæ conferebant; & Salvatorem, qui eis promissus & missus fuerat , illis nocte dormitantibus, id est, infidelitate torpentibus distulerant,& gentibus credendum tradebant. Et erat illis pejor infidelitas resurrectionis, quàm crudelitas crucis.

Illi autem abeuntes, usque , *Signantes lapidem cum custodibus.*) Quantum in ipsis est, manum imponerent resurgenti. ut diligentia eorum nostræ fidei proficeret; quanto enim amplius reservaretur , tanto magis resurrectionis virtus ipsius ostenditur.

Vespere autem sabbati,usque,*Videre sepulchrum*) Vespere quidem sabbati venire cœperunt : sed lucescente mane in prima sabbati,ad sepulchrum pervenerunt. id est. vespere aromata paraverunt, sed parata mane ad sepulchrum detulerunt, quod Matthæus quidem brevitatis causa obscurius posuit : sed Evangelistæ alii quo ordine sit factum, evidentius ostendunt. Sepulto namque sexta feria Domino , reversæ à monumento mulieres,paraverunt aromata & unguenta , quamdiu operari licebat : & sabbato quidem siluerunt secundum mandatum , sicut Lucas apertè designat. Cùm autem transisset sabbatum , vesperaque adveniente tempus operandi rediisset , mox promptè ad devotionem emerunt, quæ minus paraverant aromata , sicut Marcus commemorat, *Ut venientes ungerent eum.*

Et valde mane una sabbatorum, venerunt ad monumentum.) Sed quæritur, quomodo dicat Evangelista , *Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati* : cum consuetus ordo temporum habeat, vesperam magis tenebrescere in noctem,quàm in diem lucescere Sed mysticè loquens Evangelista , quantum dignitatis hæc sacratissima nox de gloria devictæ mortis acceperit, insinuare studuit. Siquidem ab exordio mundi usque huc , ita temporum cursus distinguebatur, ut dies noctem præcederet , juxta ordinem primæ conditionis. Hac autem nocte per mysterium resurrectionis Domini , temporum ordo mutatus est. Nam qui nocte surrexit à mortuis , die verò sequente ejusdem resurrectionis effectum discipulis ostendit , rectissimè nox illa sequentis diei conjuncta est luci, ac sic temporum ordo statutus , ut dies noctem sequatur, & quidem aptissimè quondam diem sequebatur nox, quia homo à luce paradisi peccando lapsus, in hujus seculi tenebras decidit. Aptissimè nunc sequitur dies noctem , quando resurrectionis per fidem à peccati tenebris & umbra mortis , ad lucem vitæ Christo largiente reducimur. Duæ unius nominis ejusdemque amoris ac devotionis fœminæ, quæ Dominicum venerunt visere sepulchrum, duas fidelium plebes, Judaicum scilicet & gentilem designant , quæ uno atque simili studio, passionem resurrectionemque sui redemptoris celebrare desiderant.

Et ecce terræmotus factus est magnus.] Terræmotus significat corda carnalium per fidem passionis & resurrectionis concutienda ad pœnitentiam , ac saluberrimo pavore permota ad vitam sublimanda perpetuam.

Angelus enim Domini, usque, *Et sedebat super eum.*] Advenit Angelus, ut obsequium servitutis, quod Domino debuit , exolveret. Revolvit lapidem, ut egressus Domini jam facti hominibus præstet indicium. Stans apparuit Angelus,qui adventum Domini in mundo prædicabat:ut etiam stando signaret, quia is qui prædicabat , ad debellandum mundi principem veniret : iste sedens , ut etiam sedendo figuraret eum superato mortis auctore , sedem

regni

regni jam conscendisse perpetui. Sedebat super lapidem, quo ostium monumenti claudebatur, ut claustra infernorum sua illum virtute dejectis superasse doceret.

Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, & vestimenta ejus sicut nix.] Ut ipso quoque significaret habitu ac vultu, quia is gloriam resurrectionis nunciabat, qui & terribilis ad damnandum reprobos: & benignus esset ac blandus ad consolandum electos.

Respondens autem Angelus, dixit mulieribus, Nolite timere vos.] Ac si apertè dicat: Paveant illi, qui non amant adventum supernorum civium, & carnalibus pressi desideriis, ad eorum se societatem desperant posse pertingere: non vos, quæ vestros concives videtis.

Scio enim quòd Iesum, qui crucifixus est, quæritis, &c.] Scio, inquit, quòd funus Salvatoris, charitatis officio celebrare venistis: sed hic præsentem cernere, non habe is, qui jam sua virtute surrexit: licet nunquam majestate sentiatis absentem, & si meis verbis non creditis, veritatem resurrectionis, vel vacuo probate sepulchro: subjunxit,

Et citò euntes, usque, Ibi eum videbitis, ecce prædixit vobis.] Felices fœminæ, quæ angelico doctæ oraculo, triumphum resurrectionis mundo annuntiare meruerunt, ac mortis imperium, quam Eva serpentino seducta afflatu induxit, prædicare dirutum.

Præcedet vos in Galilæam.] Id est, in volutabrum gentium, ubi ante error erat, & lubricum vestigium stabili pede non ponebat. interpretatur enim Galilæa, volubilis, sive rota, vel transmigratio facta moraliter in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur.

Et exierunt citò de monumento cum timore magno, &c.] Meritò quem movet, quomodo Marcus scribat, *Et nemini quicquam dixerunt* cum Lucas Matthæo concordans dicit, *Et egressæ à monumento, nunciaverunt hæc omnia, &c.* Nisi intelligamus ipsorum Angelorum, nemini ausus fuisse aliquid dicere, id est, respondere ad ea, quæ ab illis audierant: aut certè custodibus, quos jacentes viderunt

Et ecce Iesus occurrit illis dicens, Avete.] Primæ resurgentis Domini salutationem audire merebantur, ut maledictum Evæ mulieribus solveretur. Moraliter occurrit Jesus cum salutatione omnibus virtutum iter inchoantibus, præbendo auxilium, ut ad salutem perpetuam pervenire queant.

Illæ autem accesserunt, &c.) Istæ accedunt & tenent pedes ejus, quia adoraverunt eum. Cæterùm illa quæ quærebat viventem cum mortuis, & nesciebat adhuc filium Dei resurrexisse, meritò audit, *Ne tangas me, nondum enim ascendi ad Patrem meum.*

Tunc ait illis, Nolite timere] Et in veteri & in novo instrumento hoc semper observandum est, quod quando augustior aliqua apparuerit visio, primùm timor pellatur ut sic mente placita possint, quæ dicuntur audiri.

Ite renunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.] Hæc promissio Dominici aspectus, qui à multis completa est, propheticè dictum accipiendum est Galilæa namque interpretatur vel transmigratio, vel revelatio. Transmigraverat enim gratia Christi de populo Israel ad gentes, ut prædicantibus Evangelium Apostolis, viam in cordibus hominum præpararet.

Ibi me videbunt] Id est, ibi mea membra inveniunt, & vivum corpus agnoscunt in eis, qui eos suscipiunt: secundum illud quòd Galilæa interpretatur revelatio, non jam in forma servi intelligendum est, sed in illa, in qua æqualis est patri: illic erit revelatio tanquam vera Galilæa, *cum similes ei erimus, ibi eum videbimus, sicuti est.*

Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus, usque, Et securos vos faciemus.] Omnes igitur qui stipe templi, & his quæ conferuntur ad usus Ecclesiæ, abutuntur malis rebus, quibus suam expleant voluptatem: similes sunt scribarum, sacerdotum redimentium mendacium, & sanguinem Salvatoris.

Vndecim discipuli in Galilæam abierunt, &c.] Quid est ergo quòd Jesus præcedit discipulos in Galilæam, ut videatur ab eis? sequuntur illi, ut videntes eum adorent, nisi quia surrexit Christus à mortuis primitiæ dormientium: sequuntur autem hi qui sunt Christi, & ipsi in suo ordine ad vitam de morte transmigrant: ibique eum videntes adorant; quia in specie suæ divinitatis contemplantes sine fine collaudant. Cui visioni congruit illud: *tunc enim revelata facie,* sicut Apostolus testatur, *gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur,* quicunque modò revelamus ad eum viam nostram, ejusque vestigia sequimur fide non ficta.

Quidam autem dubitaverunt.) Cognoscunt ergo Dominum, quem missis in terram vultibus adorant. sed inerat mentibus eorum non contemnenda dubietas, quia se non corpus in quo passus est, resuscitatum; sed spiritum, quem finita passione tradidit, solum videre putabant.

Et accedens Iesus, locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.) Hæc de assumpta loquitur humanitate, quam suscipiendo minoratus est paulò minùs ab Angelis, & in qua resurgendo à mortuis, gloria & honore est coronatus, & constitutus super opera manuum patris, omniaque subjecta sub pedibus ejus: interque omnia, etiam mors ipsa ejus pedibus substracta est, quæ ei ad tempus visa est prævalere.

Euntes ergo docete omnes gentes, &c.) Prius ergo docere gentes, id est, scientia veritatis instituere, ac sic baptizare præcipit, quia sine fide impossibile est placere Deo. &, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* ad extremum verò subjungit, *Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis:* quia sicut corpus sine spiritu mortuum est; ita & fides sine operibus mortua est.

Et ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.) Marcus ait, *Et Dominus quidem postquam locutus est, assumptus est in cælum, & sedit à dextris Dei:* quia enim ipse Deus & homo est, assumptus est in cœlum, & sedit à humanitate, quam de terra susceperat: manet cum sanctis in terra divinitate, qua terram pariter implet & cœlum. Notandum interea, quod præsens ubique divina majestas, aliter electis suis, aliter est reprobis: adest enim reprobis potentia naturæ incomprehensibilis, qua omnia cognoscit novissima & antiqua, intelligit cogitationes à longe, & omnes vias singulorum prævidet. Adest electis gloria piæ protectionis, qua illos specialiter per præsentiam dona vel flagella, quasi filios pater erudit, atque ad possessionem futuræ hæreditatis erudiendo provehit.

Expositionum Venerabilis Bedæ super Matthæum Finis.

profuit egisse pœnitentiam, per quam scelus corrigere non potuit Si quando sic frater peccat in fratrem, ut emendare valeat, quod peccavit, potest ei dimitti. Si autem permanent opera, frustra voce adsumitur pœnitentia, hoc quod in Psalmo de eodem infelicissimo Juda dicitur: *Et oratio ejus fiat in peccatum*, ut non solum emendare non quieverit proditionis nefas, sed ad prius scelus etiam proprii homicidii crimen addiderit.

Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, &c.) Ager, interpretante Domino, mundus vocatur: figulus verò noster Christus est, qui nos primitus de limo terræ creavit, iterumque per corpus terrenum recreavit. Cujus sanguinis pretium in peregrinorum datum est sepulturam: quia nos qui peregrini eramus à lege & prophetis, parva eorum studia suscipimus in salutem, & requiem in pretio sanguinis æternam possidemus.

Tunc impletum est quod dictum est per Hieremiam, &c.) Hoc testimonium in Hieremia non invenitur, in Zacharia verò invenitur quædam similitudo: & quanquam sensus non multum discrepet, tamen ordo & verba diversa sunt. Est apud Hieremiam, quòd emerit agrum à filiis fratris sui, & dederit ei argentum: non quidem sub hoc nomine pretii, quod positum est apud Zachariam triginta argenteis, veruntamen agri emptio non est apud Zachariam: & indubitanter accipere debemus, quæcunque per eos Spiritus sanctus dixit, singula esse omnium, & omnia singulorum. Cùm igitur & quæ dicta sunt per Hieremiam, tam sint Zachariæ, quàm Hieremiæ, & quæ dicta sunt per Zachariam, tàm sint Hieremiæ, quam Zachariæ, quid opus erat ut emendaret Matthæus, cum aliud pro alio sibi nomen occurrens, à se scriptum relegisset, ac non potius sequens auctoritatem Spiritus sancti, à quo mentem suam regi plus nobis ille utique sentiebat.

Iesus autem stetit ante præsidem, &c.) Hunc locum de accusationibus eorum, manifestius Lucas explanat, & arguuntur Judæi impietatis, quòd accusantes Salvatorem, ne falsò quidē aliquid verisimile, quod ei objicere possint, inveniunt: & ideo sicut Marcus dicit, convenientia eorum testimonia non erant.

Dicit ei Iesus, Tu dicis.] Sic ipse sermonem suum temperat, ut & verum dicat, & sermo ejus calumniæ non pateat.

Tunc illi dicit Pilatus, &c.] Ethnicus quidem est, qui condemnat Jesum, sed causam refert in populum Judæorum. Vide in quantis te accusant: Jesus autem nihil respondere voluit, ne crimen diluens, dimitteretur à præside, & crucis utilitas differretur.

Per diem autem solennem, &c.) Hanc utique habebat consuetudinem, qui per talia alienæ genti placere gaudebat.

Habebat autem tunc vinctum insignem, &c. Barrabbam filium magistri eorum, Lucas propter seditionem factam in civitate, & homicidium, missum refert in carcerem. A quo quis vincitur, ejus filius appellatur.

Sedente autem illo pro tribunali, &c.] In muliere autem species plebis gentilium est, quæ jam fidelis eum cum quo conservabatur, incredulum populum ad Christi fidem advocat: quæ quia ipsa multum sit passa, pro Christo in eandem gloriam futura, illum cum quo conversabatur, insinuat. Hac enim vice, non antè, sed intellexit diabolus per Christi mortem nudandum, & spolia humani generis sive in mundo, sive apud tartaros amissurum: & ideo satagebat per mulierem, per quam spolia mortis invaserat, Christum eripere de manibus Judæorum, ne per illius mortem ipse amitteret mortis imperium Porrò tribunal, sedes est judicum: solium regum: cathedra, doctorum.

At illi dixerunt Barrabbam.) Hæret usque hodie Judæis sua petitio, qui pro Salvatore, interfectorem: pro datore vitæ, elegerunt ademptorem: ut hactenus eam quā vendidere sive animæ seu corporis libertatem, recipere non meruerint.

Dicunt omnes, Crucifigatur.) Quanta perfidorum crudelitas, quæ innocentem occidere, pessimo ut sibi videbatur mortis genere, desiderat: sed à Domino electa erat. ipsam enim crucem habiturus erat signum, ipsam diabolo superato, tanquam trophæum in frontibus fidelium positurus.

Videns autem Pilatus, usque, Vos videritis.] Pilatus accepit aquam, juxta illud Propheticum: *Lavabo inter innocentes manus meas*, ut in lavacro manuum ejus, gentilium opera purgarentur, & ab impietate Judæorum, qui clamaverunt, *Crucifige eum*, nos alienos faceret.

Innocens ego sum à sanguine justi hujus.] Judex qui cogitur contra Dominum ferre sententiam, non damnat oblatum, sed arguit offerentes, justum esse pronuncians, qui crucifigendus est. *Vos*, inquit, *videritis*: ego minister sum legum vestrarum, vos sanguinem funditis.

Tunc dimisit illis Barrabbam.] Non mirum, si pacem Judæi habere nequeunt, quibus est auctor seditionis dimissus, id est, diabolus, qui jam olim patria lucis ob culpam superbiæ pulsus, & in tenebrarum fuerat carcerem missus. Quia verò Barabbas, filius patris, vel filius magistri eorum interpretatur, potest antichristi typum gerere, quem illi, quibus dicitur, *Vos ex patre diabolo estis*, Dei filio sunt prælaturi.

Iesum autem flagellatum &c.] Primitus ipse Pilatus flagellavit, post militibus tradidit illudendum, ut satiati pœnis & opprobriis ejus Judæi, mortem illius sitire ultrà desisterent. Mysticè autem Pilatus, qui os malleatoris interpretatur, significat diabolum, qui secundum prophetam malleus universæ terræ, per quem Dominus vascula sua in ministerii usum formanda percutit, cum electos suos variis tentationibus probare permittit.

Tunc milites præsidis, usque, Ave Rex Iudæorum.] Milites quodcunque fecerunt, tamen nobis qui credimus, sacramenta tribuebant. In chalmyde coccinea, quam Marcus purpuram nominat, eo quò quædam purpura sit rubra, & cocco simillima, peragentium cruenta sustentat, sive ejus carnem, quam passionibus objecit, insinuat. In corona spinea, maledictum solvit antiquum, sive susceptionem nostrorum peccatorum, pro qua mortalis fieri dignatus est, ostendit. In calamo venenata occidit animalia, sive calamum tenebat in manu, ut sacrilegium scriberet Judæorum. Potest in utroque Domini habitu inimicorum quidem sententia probroso, sed ipsius Domini electione gloriosissimo, omnis electorum ejus multitudo, quæ in martyres venerandos, & cæteram fidelium plebem distinguitur, apertissimè designari. Alba etenim veste secundum Lucam induitur, cum munda justorum confessione circumdatur. Purpura sive cocco vestitur, cum triumpho victoriosorum martyrum gloriatur.

Et expuentes in eum, & reliqua.] Hæc faciunt usque hodie pagani & hæretici, milites utique diaboli, quasi arundine caput Christi feriunt, qui divinitati illius contradicentes, errorem suum confirmare auctoritate sacræ Scripturæ conantur. Per arundinem enim solet scriptura confici. Spuunt in faciem ejus, qui ejus præsentiam gratiæ verbis execrandis ex interna cæcæ mentis insania conceptis respuunt, & Jesum Christum in carne venisse denegant.

Et postquam illuserunt ei, & reliqua.] Quando flagellatur Jesus, & conspuitur & irridetur, non habet propria vestimenta, sed ea quæ propter peccata nostra sumpserat: cum autem crucifigeretur, & illusionis atque irrisionis pompa præterierit, tunc pristinas vestes recipit, & proprium adsumit ornatum.

Exeuntes autem, invenerunt hominem Cyrenæum, &c.] Primitus secundum Joannem portabat ipse, post imposita est Simoni, qui obediens interpretatur: venienti de civitate Libyæ Cyrenæ, quæ hæres interpretatur: quia nimirum Christus pro nobis passus, præbens exemplum fidelibus, ut sequantur vestigia ejus. Et Simon, de pago egrediens crucem portat post Jesum, cum populus nationum paganis ritibus derelictis, vestigia Dominicæ passionis obedienter amplectitur.

Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, &c.] Golgotha namque Syrum nomen est, & interpretatur Calvariæ. Est autem ipse locus in Helia tunc extra urbem ad Septentrionalem plagam montis Sion, & Calvariæ non ob calvitium primi hominis, quem ibi quidam errantes sepultum frustra suspicantur: sed ob decollationem reorum atque damnatorum dicitur: & propterea ibi crucifixus est Do-

minus

minus, ut ubi prius area damnatorum, erigerentur vexilla martyrii. Moralem quoque crucis figuram describit Apostolus, ubi ait: *Inebriatate radicati & fundati, & ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, &c.*

Et dederunt ei vinum bibere, &c.] Amara vitis vinum fecit amarum, quod propinant Domino Jesu, ut impleatur quod scriptum est: *Dederunt in civitate meum fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Quod autem dicitur, *Cùm gustasset, noluit bibere*: hoc indicat, quòd gustaverit quidem pro nobis mortis amaritudinem, sed tertia die resurrexit. Marcus verò quod gustallet, tacuit: quod noluit, aperuit dicendo, *Non accepit*: quod Marcus ait, *myrrhatum vinum*. Fel posuit pro amaritudine, & myrrhatum vinum amarissimum est, quanquam fieri possit, ut & felle myrrha vinum amarissimum crederent.

Postquam autem crucifixerunt eum, &c.] Joannes autem distinctius explicat, quemadmodum hoc gestum sit. Quadripartita autem vestis Domini, quadripartitam ejus figuravit Ecclesiam, toto scilicet quatuor terrarum partibus orbe diffusam, & omnibus eisdem partibus concorditer distributam. Tunica verò illa sortita, omnium partium significat unitatem, quæ quia charitatis vinculo continetur, quæ supereminentiorem habet viam, & super omnia præcepta est: meritò vestis, qua significatur, desuper contexta perhibetur. Quid in sorte, quæ non personæ, vel meritis, sed occulto Dei judicio conceditur, nisi gratia Dei commendata est, quæ in onitare ad omnes pervenit.

Et sedentes servabant eum.] Diligentia militum & sacerdotum nobis perficit, ut major & apertior virtus resurgentis appareat.

Et imposuerunt super caput ejus, &c.) Pulchrè titulus, qui Christum regem testetur, non infra, sed supra crucem ponitur: quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, super crucem tamen regis majestate fulgebat. qui aptè etiam, quia rex simul & sacerdos est, cum eximiam patris suæ carnis hostiam in altare crucis offerret: regis quoque, quia præditus erat titulo, dignitatem prætendit. Ut cunctis legere, hoc est, audire & credere volentibus innotescat, qui suum per crucem non perdiderit, sed confirmarit potius, & corroborarit imperium. quantum verò ad literam, hæ tres linguæ ibi præ cæteris eminebant: Hebræa, propter Judæos in lege gloriantes: Græca, propter gentium sapientes: Latina, propter Romanos, jam penè omnibus gentibus imperantes. Velint nolint ergo Judæi, omne mundi regnum, omnis mundana sapientia, omnia divinæ legis sacramenta testantur: quia Jesus Judæorum est, hoc est, imperator credentium & confidentium Deus.

Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, &c.) Latrones qui cum Domino sunt hinc inde crucifixi, significant eos, qui sub fide & confessione Christi, vel agonem martyrii, vel quælibet continentiæ arctioris instituta subeunt. Sed quicunque hæc pro æterna solùm cœlestique gloria gerunt, hi profectò dextri latronis meritò ac fide designantur. At qui sive humanæ laudis intuitu, seu qualibet minus digna intentione mundo abrenunciant, non immeritò blasphematoris mentem imitantur & actus.

Similiter & principes sacerdotum, &c.) Itaque eos hæc confitentes, propria condemnat sententia. Qui enim alios salvos fecit, utique seipsum si vellet, salvare poterat.

Si rex Israel est, &c.) Fraudulenta promissio. Surrexit ergo, etiamsi de cruce descenderit, similiter non creditis.

Idipsum & latrones, & reliqua.) Hoc quia secundum Lucam unus fecit, alter verò digna invectione redarguit, & Dominum fideli supplicatione precatur, potuit usitato locutionis modo per pluralem numerum significari. Usque hodie hæc geri in Ecclesia videmus, cum mundanis tacti afflictionibus veri simul ac falsi fuerint Christiani. Illi quidem qui ficta mente Dominicæ passionis sacramenta gestant, ad præsentis vitæ gaudia cupiunt liberari à Domino. At qui simplici intentione cum Apostolo gloriantur in cruce Domini nostri, ita potius à præsentibus ærumnis optant erui, ut spiritum suum in manus sui commendent auctoris. Potest in duobus latronibus uterque populus designari: quia uterque blasphemavit, quando in mortem Domini pariter consenserunt. Sed alter magnitudine signorum exterritus, egit pœnitentiam, & usque hodie Judæos increpat blasphemantes.

A sexta autem hora tenebræ factæ sunt, &c.) Quod verò Marcus recapitulando horam scilicet exprimit, qua maximè Judæi clamaverunt, ut Dominus crucifigeretur. Quod ergò maximè videri fecisse nolebant, hoc eos hora tertia fecisse ostendit: verissimè indicans magis fuisse Domini necatricem linguam Judæorum, quam militum manus, qui eum hora sexta crucifixerunt. Rationis igitur, imò divinæ pietatis ordo poscebat, ut eodem temporis articulo, quo olim Adæ prævaricanti occluserat januam paradisi, non latroni Domino pœnitenti januam paradisi reseraret: qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo invexit, eadem secundus Adam mortem moriendo destrueret.

Et circa horam nonam, &c.) Quorum suscepit naturam, eorum deplorat miseriam. Ipsa enim natura, quam ille susceperat, propter peccatum derelicta fuerat à patre, non filius, qui unum cum patre est. Ostenditque quantum flere debeant, qui peccant, quando sic flevit, qui nunquam peccavit: & ostendit quam patientes & sperantes inter flagella debeant esse, qui peccatores sunt: quando ille ad immortalitatem, non nisi per mortem transit.

Quidam autem illic flantes, &c.) Quos puto milites Romanos fuisse, non intelligentes sermonis Hebræi proprietatem. Sin autem Judæos, qui hoc dixerint, intelligere volueris, & hoc more solito faciunt, ut Dominum imbecillitate infament, qui alienum auxilium deprecetur.

Et continuò currens unus ex iis, &c.) Postquam omnia perfecerunt, dabant quod esset. Judæi quoque ipsi erant acetum, degenerantes à vino Prophetarum & Patriarcharum, tanquam de pleno vase, de iniquitate mundi hujus impleri, cor habentes velut spongiam cavernosis quodammodo atque tortuosis latibulis fraudulentum. Hyssopum, cui circumposuerunt spongiam quoniam herba est humilis, & pectus purgat, ipsius Christi humilitatem conguenter accipimus: quam circumdederunt, & se circumvenisse putaverunt, unde est illud in Psalmo, *Asperges me hyssopo, & mundabor.* Per arundinem verò, cui imposita est spongia, scriptura significatur, quæ implebatur hoc facto.

Iesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.] Postquam accepto aceto, dixit, *Consummatum est*: hanc magna voce protulit. in hac quid dixerit, Lucas aperte designat: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* Quòd autem dixerit, *Emisit spiritum*, ostendit divinæ potestatis esse emittere spiritum, ut ipse quoque dixerat: *nemo potest tollere animam, &c.*

Et ecce velum templi scissum est, &c.] Josephus quoque refert, virtutes angelicas, præsides quondam templi, tunc pariter conclamasse, *Transeamus ab his sedibus.* Mysticè scinditur velum templi, ut arca testamenti, & omnia legis sacramenta, quæ tegebantur, appareant, atque ad populum transeant nationum.

Et terra mota est, &c.] Non dubium est quid significet juxta literam magnitudo signorum: ut crucifixum scilicet Dominum suum, & cœlum & terra omnia demonstrarent. Sed mihi videtur terræ motus, & reliqua, typum ferre gentium, quòd pristinis errorum vitiis, & cordis emollita duritia, qui prius similes erant tumulis mortuorum, postea agnoverint creatorem.

Et multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt, &c.] Sanctorum corpora surrexerunt, ut Dominum ostenderent resurgentem; & tantum cum monumenta aperta sunt, non antè surrexerunt, quam Dominus, ut esset primogenitus ex mortuis. Sanctam autem civitatem, in qua visi sunt resurgentes, aut Hierosolymam cœlestem intelligamus, aut hanc terrenam, quæ ante sancta fuerat appellata, propter templum, & sancta sanctorum, ad distinctionem aliarum urbium, in quibus idola colebantur.

Centurio autem, & qui cum eo erant, custodientes Iesum.] Non solus centurio glorificavit Deum, sed & milites. Quanta ergo cæcitas Judæorum, qui tot per Dominum virtutibus factis, tantis in morte ejus apparentibus signis

regni jam conscendisse perpetui. Sedebat super lapidem, quo ostium monumenti claudebatur, ut claustra infernorum sua illum virtute dejectis superasse doceret.

Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, & vestimenta ejus sicut nix.] Ut ipso quoque significaret habitu ac vultu, quia is gloriam resurrectionis nunciabat, qui & terribilis ad damnandum reprobos: & benignus esset ac blandus ad consolandum electos.

Respondens autem Angelus, dixit mulieribus, Nolite timere vos.] Ac si apertè dicat: Paveant illi, qui non amant adventum supernorum civium, & carnalibus pressi desideriis, ad eorum se societatem desperant posse pertingere: non vos, quæ vestros concives videtis.

Scio enim quòd Iesum, qui crucifixus est, quæritis, &c.] Scio, inquit, quòd funus Salvatoris, charitatis officio celebrare venistis: sed hic præsentem cernere, non habe is, qui jam sua virtute surrexit: licet nunquam majestate sentiatis absentem, & si meis verbis non creditis, veritatem resurrectionis, vel vacuo probate sepulchro: subjunxit,

Et citò euntes, usque, *Ibi eum videbitis. ecce prædixit vobis.*] Felices fœminæ, quæ angelico doctæ oraculo, triumphum resurrectionis mundo annuntiare meruerunt, ac mortis imperium, quam Eva serpentino seducta afflatu induxit, prædicare dirutum.

Præcedet vos in Galilæam.] Id est, in volutabrum gentium, ubi ante error erat, & lubricum vestigium stabili pede non ponebat. interpretatur enim Galilæa, volubilis, sive rota, vel transmigratio facta moraliter in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur.

Et exierunt citò de monumento cum timore magno, &c.] Meritò quem movet, quomodo Marcus scribat, *Et nemini quicquam dixerunt* cum Lucas Matthæo concordans dicit, *Et egressæ à monumento. nunciaverunt hæc omnia, &c.* Nisi intelligamus ipsorum Angelorum, neminem ausus fuisse aliquid dicere, id est, respondere ad [illegible]a, quæ ab illis audierant: aut certè custodibus, quos jacentes viderunt.

Et ecce Iesus occurrit illis di[c]ens, Avete.] Primæ resurgentis Domini salutation[e]m audire merebantur, ut maledictum Evæ mulieribus solveretur. Moraliter occurrit Jesus cum salutatione omnibus virtutum iter inchoantibus, præbendo auxilium, ut ad salutem perpetuam pervenire queant.

Illæ autem accesserunt, &c.) Istæ accedunt & tenent pedes ejus, quia adoraverunt eum. Cæterùm illa quæ quærebat viventem cum mortuis, & nesciebat adhuc filium Dei resurrexisse, meritò audit, *Ne tangas me, nondum enim ascendi ad Patrem meum.*

Tunc ait illis, Nolite timere] Et in veteri & in novo instrumento hoc semper observandum est, quod quando angustior aliqua apparuerit visio, primùm timor pellatur ut sic mente placita possint, quæ dicuntur audiri.

Ite renunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.] Hæc promissio Dominici aspectus, qui à multis completa est, propheticè dictum accipiendum est Galilæa namque interpretatur vel transmigratio, vel revelatio. Transmigraverat enim gratia Christi de populo Israel ad gentes, ut prædicantibus Evangelium Apostolis, viam in cordibus hominum præpararet.

Ibi me videbunt] Id est, ibi mea membra inveniunt, & vivum corpus agnoscunt in eis, qui eos suscipiunt: secundum illud quòd Galilæa interpretatur revelatio, non jam in forma servi intelligendum est, sed in illa, in qua æqualis est patri: illic erit revelatio tanquam vera Galilæa, *cum similes ei erimus, ibi eum videbimus, sicuti est.*

Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus, usque, *Et securos vos faciemus.*] Omnes igitur qui stipe templi, & his quæ conferuntur ad usus Ecclesiæ, abutuntur malis rebus, quibus suam expleant voluptatem: similes sunt scribarum, sacerdotum redimentium mendacium, & sanguinem Salvatoris.

Vndecim discipuli in Galilæam abierunt, &c.] Quid est ergo quòd Jesus præcedit discipulos in Galilæam, ut videatur ab eis? sequuntur illi, ut videntes eum adorent, nisi quia surrexit Christus à mortuis primitiæ dormientium: sequuntur autem hi qui sunt Christi, & ipsi in suo ordine ad vitam de morte transmigrant: ibique eum videntes adorant: quia in specie suæ divinitatis contemplantes sine fine collaudant. Cui visioni congruit illud: *tunc enim revelata facie,* sicut Apostolus testatur, *gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformantur,* quicunque modò revelamus ad eum viam nostram, ejusque vestigia sequimur fide non ficta.

Quidam autem dubitaverunt.) Cognoscunt ergo Dominum, quem missis in terram vultibus adorant. sed inerat mentibus eorum non contemnenda dubietas, quia se non corpus in quo passus est, resuscitatum: sed spiritum, quem finita passione tradidit, solum videre putabant.

Et accedens Iesus, locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.) Hæc de assumpta loquitur humanitate, quam suscipiendo minoratus est paulò minùs ab Angelis, & in qua resurgendo à mortuis, gloria & honore est coronatus, & constitutus super opera manuum patris, omniaque subjecta sub pedibus ejus; interque omnia, etiam mors ipsa ejus pedibus substracta est, quæ ei ad tempus visa est prævalere.

Euntes ergo docete omnes gentes, &c.) Prius ergo docere gentes, id est, scientia veritatis instituere, ac sic baptizare præcipit, quia sine fide impossibile est placere Deo. &, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* ad extremum verò subjungit, *Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis:* quia sicut corpus sine spiritu mortuum est; ita & fides sine operibus mortua est.

Et ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.) Marcus ait, *Et Dominus quidem postquam locutus est, assumptus est in cœlum, & sedit à dextris Dei:* quia enim ipse Deus & homo est, assumptus est in cœlum, & sedit à humanitate, quam de terra susceperat: manet cum sanctis in terra divinitate, qua terram pariter implet & cœlum. Notandum interea, quod præsens ubique divina majestas, aliter electis suis, aliter est reprobis: adest enim reprobis potentia naturæ incomprehensibilis, qua omnia cognoscit novissima & antiqua, intelligit cogitationes à longe, & omnes vias singulorum prævidet. Adest electis gloria piæ protectionis, qua illos specialiter per præsentiam dona vel flagella, quasi filios pater erudit, atque ad possessionem futuræ hæreditatis erudiendo provehit.

Expositionum Venerabilis Bedæ super Matthæum Finis.

ORATIO DOMINICA,

A BEDA VENERABILI PRESBYTERO EXPLANATA.

Pater noster qui es in cœlis.] Apud Evangelistam Matthæum, septem petitiones continere videtur oratio. Quarum in tribus æterna poscuntur, reliquis quatuor temporalia: quæ tamen propter æterna consequenda, sunt necessaria. Nam quod dicimus:

Sanctificetur nomen tuum: Adveniat regnum tuum, & *Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.*] Quod non absurdè quidam intellexerunt in spiritu & corpore, omninò sine fine retinenda esse, & hic inchoantur. Quantumcunque proficimus, augentur in nobis. Perfecta vero (quòd in alia vita sperandum est) semper possidebuntur. Quod verò dicimus:

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, &: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,* &: *Ne nos inducas in tentationem,* &: *Sed libera nos à malo.*] Quis non videat ad præsentis vitæ indigentiam pertinere? In illa itaque vita æterna, ubi nos semper speramus futuros, & nominis Dei sanctificatio, & regnum ejus & voluntas ejus, in nostro spiritu & corpore perfectè atque immortaliter permanebunt. Panis vero quotidianus ideò dictus est, quia hic est necessarius, quantus animæ carnique tribuendus est, sive spiritaliter sive corporaliter, sive utroque modo intelligatur. Hic est etiam remissio quam poscimus, ubi est commissio peccatorum. Hæ tentationes, quæ nos ad peccandum vel alliciunt vel impelluntur. Hic denique malum unde cupimus liberari, illic autem nihil istorum est. Evangelista verò Lucas in oratione Dominica petitiones non septem, sed quinque amplexus, neque ab isto utique discrepavit. Sed quomodo ista septem sint intelligenda, sua ipsa brevitate commonuit. Nomen quippè Dei sanctificatur in spiritu: Dei autem regnum in carnis resurrectione venturum est. Ostendens ergo Lucas tertiam petitionem duarum superiorum esse quodam modo repetitionem, magis eam prætermittendo fecit intelligi. Deinde tres illas adjungit de pane quotidiano, de remissione peccatorum, de tentatione vitanda. At verò quod ille in ultimo posuit, *Sed libera nos à malo.* Iste non posuit, ut intelligeremus ad illud superius, quod de tentatione dictum est, pertinere: Ideo quippè dicit: *Sed libera.* non ait, *Et libera*: tanquam unam petitionem esse demonstrans, Noli hoc; sed hoc. Ut sciat unusquisque in eo se liberari à malo, quod non inferatur in tentationem.

F I N I S.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, AD ACCAM EPISCOPUM, IN EXPOSITIONEM EVANGELII SECUNDUM MARCUM.

PROLOGUS.

Expositionem Evangelii secundum Marcum, opitulante ipsa Evangelica gratia, scripturi, primo quæ fuerit eidem Marco causa Evangelii scribendi, breviter insinuandum esse censuimus. Cùm Romanæ urbi clarum veri Dei lumen prædicante Beato Petro Apostolo fuisset exortum, adeo sermo veritatis universorum mentes, placito illustrabat auditu, ut quotidie audientibus eum nulla unquam satietas fieret. *Petrus.* Unde neque auditio sola eis sufficit, sed Marcum discipulum ejus omnibus precibus obsecrantes orant, ut ea quæ ille verbo prædicabat, ad perpetuam eorum commonitionem habendam scripturæ traderet, quo domi forisque in hujuscemodi verbi meditationibus permanerent. Nec prius ab obsecrando desistunt, quàm quæ oraverant impetrarent. Petrus verò, ut per Spiritum sanctum religioso se spoliatum comperit furto, delectatus est: & fidem eorum devotionemque per hæc considerans, factum confirmavit, & in perpetuum legendam scripturam Ecclesiis tradidit. Clemens in sexto Dispositionum libro hæc ita gesta esse describit. *Clemens* Cui simile dat testimonium etiam Hierapolites Episcopus, nomine Papias, qui & hoc dicit, quod *Papias.* Petrus in prima Epistola sua, quam de urbe Roma scripsit, meminerit Marci, in qua tropice Romam Babyloniam nominavit, cùm dicit, *Salutat vos in Ecclesia quæ in Babylone electa est, & Marcus filius meus.* *Marci vita.* Assumpto itaque Evangelio quod ipse confecerat, perrexit in Ægyptum, & primum Alexandriæ Christum annuncians, constituit Ecclesiam tanta doctrina, & vitæ continentia, ut omnes sectatores Christi, ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Judæorum, videns Alexandriæ primam Ecclesiam adhuc Judaizantem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conversatione scripsit. *Philo.* Et quomodo Lucas enarrat, Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia: sic & ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Tradunt autem hunc *Marci genus.* natione Israelitica, & sacerdotali ortum prosapia, ac post passionem ac resurrectionem Domini salvatoris, ad prædicationem Apostolorum Evangelica fide ac Sacramentis imbutum, atque ex eorum fuisse numero, de quibus scribit Lucas, quia *multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei.* Quapropter utpotè legalibus institutus edictis optimum per omnia vivendi ordinem genti, quam ad fidem vocabat præmonstravit. Sed & canonicam Paschæ observantiam, quæ universis Christi Ecclesiis foret imitabilis, ostendit. In cujus Evangelium tuo, dilectissime antistitum Acca, necnon & aliorum fratrum plurium commonitus hortatu, prout Dominus dedit, scripturi, *Acca.* maxime quæ in Patrum venerabilium exemplis invenimus, hinc inde collecta ponere curabimus. Sed & nonnulla propria ad imitationem sensus eorum, ubi opportunum videbitur interponemus. Lectoremque supplex obsecro, ut si hæc nostra opuscula transcriptione digna duxerit, annotationem nominum eorum quæ supra in margine apposita sunt, diligens scriptura conservet, quomodo in expositione Evangelii beati Lucæ, quam ante annos plurimos auxiliante Dei gratia complevimus, constat

esse

esse factitatum. Orantem pro nobis sanctitatem tuam cœlestis semper gratia protegat. Sed & hoc ante omnia cunctos, qui hæc fortè lecturi sunt, deprecor in Domino, ut pro meis & corporis & animi fragilitatibus apud pium judicem intercessores existere dignentur.

LIBER PRIMUS EXPOSITIONUM VENERABILIS BEDÆ Presbyteri super Marcum.

CAPUT I.

Cap. I

INitium Evangelii Iesu Christi filii Dei.] Sicut scriptum est in Esaia propheta. Conferendum hoc Evangelii Marci principium principio Matthæi, quo ait:

Liber generationis Iesu Christi filii David filii Abraham.] Atque ex utroque unus Dominus noster Jesus Christus, Dei & hominis filius est intelligendus Et aptè primus Evangelista filium hominis eum, secundus filium Dei nominat, ut à minoribus paulatim ad majora sensus noster exurgeret, ac per fidem & sacramenta humanitatis assumptæ ad agnitionem divinæ æternitatis ascenderet. Aptè, qui humanam erat generationem descripturus, à filio hominis cœpit, David videlicet sive Abrahæ, de quorum stirpe substantiam carnis assumpsit. Aptè is, qui librum suum ab initio Evangelicæ prædicationis inchoabat, filium magis Dei appellare voluit Dominum nostrum Jesum Christum: quia nimirum & humanæ erat naturæ de progenie patriarcharum, sive regum veritatem carnis suscipere, & divinæ fuit potentiæ Evangelium mundo prædicare. Evangelium quippe bonum nuntium dicitur. Quod autem melius est nuntium, quàm, *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum?* Hominis itaque est, humanitùs nasci: Dei verò, regni cœlestis introitum pœnitentibus prædicare. Et ideo Matthæus rectè filium David nuncupat, quem in carne venientem asseverat. Rectè Marcus filium Dei, quem in prima voluminis sui fronte auctorem Evangelii, & sponsorem regni designat æterni. Ubi notandum, quòd Evangelistæ sancti, qui dispensationem nobis Dominicæ incarnationis scriptam reliquêre, uno quidem spiritu accensi ad officium scribendi accesserunt: sed diversum narrationis suæ primordium singuli diversum statuere terminum. Matthæus namque à nativitate Dominica exordium sumens ad tempus usque Dominicæ resurrectionis seriem narrationis perduxit. Marcus ab initio Evangelicæ prædicationis incipiens pervenit ad tempus usque Ascensionis Domini & prædicationis discipulorum ejus cunctis gentibus per orbem. Lucas à nativitate præcursoris inchoans Evangelium terminavit in Ascensione Dominica: cùm redeuntes discipuli Hierosolymam adventum sancti Spiritûs divinis in laudibus expectant. Joannes ab æternitate verbi Dei, per quod omnia facta sunt, principium sumens, & ipse ad tempus usque Dominicæ resurrectionis evangelizando pertingit. Scripturus ergo Evangelium Marcus congruè primò omnium ponit testimonia prophetarum, quibus hoc futurum jam olim præcinebant. Ut eo cunctis vera ac sine scrupulo dubietatis, quæ scriberet, intimaret: quo hæc à prophetis sancto Spiritu impletis anteà præscita ac prædicta esse monstraret: Simulque uno eodemque Evangelii sui principio & Judæos, qui legem ac prophetas susceperant, ad suscipienda etiam Evangelii sacramenta, quæ ipsorum prophetæ prædixerant, instituit, & Gentiles, qui per omnia Evangelii præconia ad Dominum venerant, ad auctoritatem quoq; legis & prophetarum suscipiendam venerandamque provocat: ne, qui juxta hæreticos aut vetus solummodò Testamentum, aut solummodò novum suscepisset, alienus à testamento Dei remaneret.

Christus filius Dei & hominis. *Evangelium.* *Matthæi initium. Marci. Lucæ. Ioannis.* *Marci intentio.*

Cap. I *Angelus Ioannes.*

ECce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Angelus vocatur Joannes, non naturæ societate, juxta hæresim Origenis, sed officii dignitate. Angelus enim Græcè, Latinè nuntius dicitur. Quo nomine rectè appellari potuit homo ille, qui *fuit missus à Deo, ut testimonium perhiberet de lumine*, & venientem in carne Dominum mundo nuntiaret. Nec mirandum, mysticè Angelum nominari eum, quo *inter natos mulierum major nemo surrexit*, cùm constanter omnes, qui sacerdotii gradu ritè funguntur, ob evangelizandi officium Angeli possint vocari, dicente Propheta: *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.* *Angeli.*

Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.] Constat quia unigenitus filius verbum Patris vocatur, Joanne attestante, qui ait: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Et ex ipsa nostra locutione cognoscimus, quia priùs vox sonat, ut verbum postmodum possit audiri. Joannes ergo vox à Propheta vocatur, quià verbum præcedit. Adventum itaque Dominicum præcurrens vox dicitur, quia per ejus ministerium Patris Verbum ab hominibus auditur. Qui etiam in deserto clamat: quia derelictæ ac destitutæ Judææ solatium redemptionis annuntiat. Quid autem clamaret, aperitur, cùm subditur: *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Omnis, qui fidem rectam & bona opera prædicat, quid aliud quàm venienti Domino ad corda audientium viam parat, ut hæc vis gratiæ penetret, ut lumen veritatis illustret, ut rectas Deo semitas faciat, dum mundas in animo cogitationes per sermonem bonæ prædicationis format? Sanè notandum, quòd ex testimoniis propheticis, quæ posuit Marcus, unum solummodò in Esaia, alterum verò invenitur in Malachia. Nec tamen falli aut fallere putandus est Evangelista, qui hoc scriptum dicat in Esaia, quòd Esaias non scripserit; sed potiùs intelligendum, quod etsi non hæc verba, quæ de Malachia posuit, inveniuntur in Esaia, sensus tamen eorum invenitur in Esaia, & in nonnullis locis aliis, & manifestiùs in eo, quod hic ipse subjunxit, *vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Quis enim non videat, quanta sit in utraque sententia concordia? Nam quod dixit Malachias, mittendum Angelum ante faciem Domini, qui præpararet viam ejus, hoc est utique, quod dixit Esaias, vocem clamantis audiendam in deserto, quæ diceret, *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Quia sicut Joannes rectè Angelus potuit vocari pro eo, quòd faciem Domini evangelizando prævenit, ita rectè appellari & vox potuit, quia verbum Dei sonando præibat: sicut & suprà dictum est. In utraq; autem sententia similiter paranda via Domini prædicatur. Ideóque non fallitur Evangelista, qui hoc dictum ab Esaia scribit: quod etsi non eisdem verbis, eodem tamen sensu ab ipso scriptum invenit. Potuit autem fieri, ut animo Marci Evangelium conscribentis pro Malachia Esaias occurreret, ut fieri solet. Quod tamen sine ulla dubitatione emendaret, saltem ab aliis admonitus, qui ipso adhuc in carne vivente hoc legere potuerunt, nisi cogitaret recordationi suæ, quæ sancto Spiritu regebatur, non frustrà occurrisse aliud pro alio nomen Prophetæ: quâ ita Dominus hoc scribi constituit. Cur autem ita constituerit Dominus, prima illa causa utilissima debet facillimè cogitari, etiam sic esse insinuatum, ita omnes sanctos prophetas uno spiritu locutos mirabili inter se consensione constare, ut hoc multò amplius sit, quàm si omnium omnia prophetarum uno unius hominis ore dicerentur. Et ideò indubitanter accipi debere, quæcunq; per eos sanctus Spiritus dixit, & singula esse omnium, & omnia singulorum. Cùm ergo, & quæ dicta sunt per Esaiam, tam sint Malachiæ, quàm Esaiæ, & quæ dicta sunt per Malachiam, tam sint Esaiæ, quàm Malachiæ: quid opus erat, ut emendaret Marcus, cùm aliud pro alio sibi nomen occurrens à se scriptum legisset? ac non potiùs sequens auctoritatem Spiritûs sancti, à quo mentem suam regi plus nobis, ille utique sentiebat, ita hoc scriptum relinqueret? Sic enim admonendo constituerat ei Dominus ad informandos nos, tantam verborum suorum inter prophetas esse concordiam, ut non absurdè, immò congruentissimè, etiam Esaiæ deputaremus, quod per Malachiam dictum reperimus.

Verbum. *Spiritus unus in omnibus.*

p. 2. *Fuit Ioannes in deserto baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.*] Cunctis gentibus liquet quòd Joannes baptismum pœnitentiæ non solùm prædicavit, verumetiam quibusdam dedit, sed tamen baptismum in remissionem peccatorum date non potuit. Remissio etenim peccatorum in solo nobis baptismo Christi tribuitur. Notandum itaque quod dicitur, *prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum*: quoniam baptisma quod peccata solveret, quia dare non poterat, prædicabat. Ut sicut incarnatum Verbum patris præcurrebat verbo prædicationis, ita baptismum pœnitentiæ quo peccata solvuntur, præcurreret suo baptismate, quo peccata solvi non possunt. *Et baptizabantur ab illo in Iordane flumine, confitentes peccata sua.* Exemplum confitendi peccata, ac meliorem vitam promittendi datur eis, qui baptisma accipere desiderant, sicut etiam prædicante Paulo in Epheso, multi credentium veniebant confitentes & annuntiantes actus suos, quatenus abdicata vita veteri, revocari mererentur in Christo. Unde etiam beato Petro ostensis in linteo cœlesti diversis generis animantibus dictum est: *Surge Petre, occide & manduca.* Quod est aperte dicere, Occide infideles ab eo quod fuerant prius, abrenunciatione scelerum, & promissione piæ religionis, ac sic fidei Christianæ sacramentis imbutos in sanctæ ecclesiæ membra commuta.

aptisma ...nnii. — *onfiten- exem- um.* — *A. 10.*

Et erat Ioannes vestitus pilis cameli, & Zona pellicea circa lumbos ejus.] *Pilis*, inquit, *vestitus*, non lana. Alterum austeræ vestis indicium est: alterum luxuriæ mollioris. Zona autem pellicea, qua accinctus fuit & Helias, mortificationis indicium est. Porro quod sequitur, & locustas, & mel sylvestre edebat: habitatori solitudinis congruum est, ut non delitias ciborum, sed necessitatem humanæ carnis expleret. Potest habitus, & victus ejus per significationem, etiam qualitatem internæ conversationis ejus non inconvenienter exprimere. Namque austerioribus utebatur indumentis, sicut etiam Dominus in laudibus ejus protestatus est, dicens ad Judæos: *Quid existis in desertum videre? hominem mollibus vestitum? ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt*: quia vitam peccantium non blandimentis fovit: sed vigore asperæ invectionis increpavit dicens: *Genimina viperarum, quis vobis demonstravit fugere à ventura ira?* Zonam pelliceam habebat circa lumbos suos; quia carnem suam crucifixit cum vitiis & concupiscentiis, quod eorum esse proprium, qui sunt Jesu Christi, Apostolo attestante didicimus. *Locustas & mel sylvestre edebat*, quia dulce quidem sapiebat turbis prædicatio ejus: existimante populo & cogitantibus omnibus in cordibus suis de eo, ne forte ipse esset Christus. Sed ocyus finem sortita est illa opinio, intelligentibus ejus auditoribus quod non ipse Christus, sed præcursor & propheta esset Christi. In molle etenim dulcedo: in locustis est alacer volatus, sed citò deciduus.

Vestitus Ioannis. — *Victus.*

Et prædicabat dicens, Veniet fortior me post me, cujus non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus.] Mos apud veteres fuit, ut si quis eam quæ sibi competeret, accipere uxorem nollet, ille ei calceamentum solveret, qui ad hanc sponsus jure propinquitatis veniret. Quid ergo inter homines Christus, nisi sanctæ ecclesiæ sponsus apparuit? De quo & idem Joannes dicit: *Qui habet sponsam, sponsus est.* Sed quia Joannem homines Christum esse putaverunt, quod idem Joannes negat, rectè se indignum esse, ad solvendam corrigiam ejus calceamenti denuntiat. Ac si apertè dicat: Ego redemptoris vestigia denudare non valeo, quia sponsi nomen mihi immeritus non usurpo. Quod tamen intelligi & aliter potest. Quis enim nesciat, quòd calceamenta ex mortuis animalibus fiant? Incarnatus vero Dominus veniens quasi calceatus apparuit: qui in divinitate sua morticina nostræ corruptionis assumpsit. Sed hujus incarnationis mysterium humanus oculus penetrare non sufficit. Investigari enim nullatenus potest, quomodo corporatur Verbum: quomodo summus & vivificator spiritus intra uterum matris animatur: quomodo is qui initium non habet, existit, concipitur. Corrigia ergo calceamenti, est ligatura mysterii. Joannes itaque solvere corrigiam calceamenti ejus non valet: quia incarnationis mysterium nec ipse investigare sufficit: qui hanc per prophetiæ spiritum agnovit. *Ego baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu sancto.* Non quidem adhuc Joannes Dominum manifeste Deum aut Dei esse filium, sed tantum virum se fortiorem prædicat. Non enim rudes adhuc auditores tanti capiebant arcana sacramenti, quod filius Dei æternus homine assumpto ex virgine denuò natus esset in mundo: sed paulatim per agnitionem glorificatæ humanitatis, introducendi erant ad fidem divinæ æternitatis. Quibus tamen quasi latenter quodam modo ac velato sermonem Deum hunc esse verum declarat: dum eum Spiritu sancto baptizaturum esse confirmat. Cui enim dubium, nullum posse alium gratiam sancti Spiritus, nisi Deum dare? Tempore autem procedente cum capaciores jam ad intelligendum eosdem suos videret auditores: etiam filium Dei illum aperte prædicavit dicens: *Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui: quia hic est filius Dei.* Baptizamur autem à Domino in Spiritu sancto, non solum cùm in die baptismatis fonte vitæ in remissionem peccatorum abluimur: verumetiam quotidie cum per gratiam ejusdem Spiritus ad agenda, quæ Deo placent accendimur.

Calceamenti solvendi ratio.

Et factum est in diebus illis, Venit Iesus à Nazareth Galileæ, & baptizatus est in Iordane ab Ioanne.) Triplicem ob causam salvator ab Joanne accepit baptismum. Primo ut, quia homo natus erat, omnem justitiam, & humilitatem legis impleret. Secundo, ut baptismate suo, Joannis baptisma comprobaret. Tertio, ut Jordanis aquam sanctificans, per descensionem columbæ Spiritus sancti in lavacro credentium monstraret, adventum.

Cap. 4. Christus cur baptizatus.

Et statim ascendens de aqua vidit cœlos apertos, & Spiritum tanquam columbam descendentem & manentem in ipso. Et vox facta est de cœlo: Tu es filius meus dilectus, in quo mihi complacui.] Mysterium Trinitatis in baptismate Domini demonstratur. Dominus baptizatur, Spiritus descendit in specie columbæ, Patris vox testimonium filio præbentis auditur. Aperiuntur autem cœli, non reseratione elementorum, sed spiritalibus oculis, quibus & Ezechiel in principio voluminis sui apertos esse commemorat. Sedit quoque columba super caput Jesu, ne quis putaret vocem patris ad Joannem factam, non ad Dominum. Pulchrè autem cum dixisset, *Et Spiritum tanquam columbam descendentem* addidit, *& manentem in ipso.* Hoc etenim mediatori Dei & hominum donum est speciale collatum, ut implens semel eum Spiritus sanctus nunquam recederet, sed perpes in illo maneret. Nam fidelibus ejus ad insignia virtutum & miracula facienda, aliquando gratia spiritus non confertur, aliquando tollitur. Quibus tamen ad operationem pietatis & justitiæ, ad amorem Dei & proximi conservandum, nunquam gratia spiritus abest. Unde de illo spiritu promittimur, dicente eis Domino: *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Verum specialiter in Domino manet spiritus semper, non quomodo in electis ejus juxta mensuram fidei, sed sicut Joannes ait: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre, plenum gratia & veritatis.* Manet autem in illo spiritus, non ex eo tantum tempore quo baptizatus est in Jordane; sed ex illo potius, qui in utero conceptus est virginali. Nam quod in baptizatum descendere visus est spiritus, signum erat conferendæ nobis in baptismo gratiæ spiritalis: quibus in remissionem peccatorum ex aqua & spiritu regeneratis, amplior ejusdem spiritus gratia per impositionem manus episcopi solet cælitus dari. Sicut etiam hoc quod apertos cœlos vidit post baptisma, nostri utique gratia factum est: quibus per lavacrum undæ regeneratricis, janua panditur regni cœlestis, quæ peccantibus quondam protoplastis ac paradiso ejectis, toti generi humano interpositis Cherubim, & flammeo gladio, clausa est. Extinguitur nam-

Trinitatis mysterium. — *Spiritus sanctus, ubi maneat.*

tur namque hæc flamma cuique fidelium, cùm aquis vitalibus tingitur. Reconciliatur Angelicis spiritibus, cùm ad pacem sui redierit creatoris: adeò ut, si percepta fidei sacramenta puro corde & corpore servaverit, mox solutus carne regna possit intrare cœlestia. Alioqui quomodo tunc aperirentur Domino cœli: qui cùm homo fieret, & habitaret nobiscum in terra, cœlum pariter divina potentia continebat & terram? Sed & hoc, quòd vox paterna de cœlis innotuit: *Tu es filius meus dilectus, in te complacui:* non ipse filius, quod nesciebat, docetur: sed nobis, quod credere debeamus, ostenditur. Ipsum videlicet, qui baptizandus cum aliis venit ad Joannem homo, verum esse Dei filium: non solùm ipsius Joannis, sed & totius mundi Dominum, & ideò veraciter in Spiritu sancto baptizare valentem. Nos quoque vox eadem docuit per aquam ablutionis & spiritum sanctificationis Dei posse filios effici.

Vox paterna.

Quotquot enim receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Benè autè in specie columbæ descendit Spiritus sanctus, quòd multùm simplex est animal, atque à malitia fellis alienum. Ut figuratè nobis insinuaret, quòd simplicia corda quærit: nec habitare dignatur in mentibus impuris, qualis fuit Simon ille, cui dicebat Petrus: *Non est tibi pars, neque sors in sermone hoc: in felle enim amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse.*

Columba.

Cap. 5

ET *statim spiritus expulit eum in desertum, & erat in deserto quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & tentabatur à satana.*] Matthæus similiter exposito Domini baptismate & voce de cœlis facta, quæ diceret: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui,* continuò subjunxit, *Tunc Iesus ductus est in desertum à spiritu, ut tentaretur à diabolo.* Verùm ne cui veniret in dubium, à quo eum spiritu ductum sive expulsum dicerent in desertum: consultè Lucas primò posuit: quia *Iesus plenus Spiritu sancto regressus est ab Iordane,* ac deinde intulit: *Et agebatur in spiritu in desertum.* Ne quid contra eum valuisse spiritus immundus putaretur, qui plenus Spiritu sancto, quò volebat digrediens, quæ volebat agebat.

Spiritus quo ductus.

Quadraginta autem dies & noctes, quibus eum tentat, totum hujus seculi tempus insinuant, quibus membra ejus videlicet sanctam Ecclesiam tentare nunquam desistit. Quia nimirum quadripertitus est mundus, in quo Domino famulamur. Decem verò præcepta sunt, per quorum observantiam Domino famulantes contra hostis indefessi malitiam certamus. Decem autem quater ducta quadraginta faciunt. Ideóque totum militiæ nostræ tempus aptè quadragenario dierum ac noctium numero comprehenditur. Baptizatus ergo Dominus expellitur à spiritu in desertum, & tentatur à satana, ut exemplum vitæ suis fidelibus præbeat: qui post acceptam in baptismo remissionem peccatorum non solùm ad exercenda opera virtutum, verùm etiam ad tolerandam propter justitiam persecutionem sint accingendi. Secedit enim in desertum, ut nos doceat, relictis mundi illecebris & societate pravorum, divinis per omnia servire mandatis. Tentatur solitarius à diabolo, ut nobis insinuet, quòd omnes, qui volunt piè vivere in Christo, persecutionem patiuntur, & quòd *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Tentatur quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ut indicet, quòd, quamdiu hic viventes Domino servimus, sive prospera blandiantur (quod ad dies pertinet) seu nos adversa feriant (quod noctis figuræ congruit) semper ambulantibus in lege Domini adest toto orbe adversarius, qui iter nostrum tentando impedire non cessat. *Eratque cum bestiis, & Angeli ministrabant illi.* Inter bestias commoratur ut homo, sed ministerio utitur angelico ut Deus. Et nos cùm in eremo sanctæ conversationis bestiales hominum mores impolluta mente toleramus, ministerium Angelorum meremur, à quibus corpore absoluti ad æterna in cœlis gaudia transferamur.

Quadraginta dierum & noctium tempus.

Desertū cur petit.

Postquam autem traditus est Ioannes, venit Iesus in Galilæam, prædicans Evangelium regni Dei, &c. Joanne tradito, rectè incipit ipse prædicare. Desinente lege, consequenter oritur Evangelium. Si autem Salvator eadem prædicat, quæ Joannes Baptista antè dixerat, ostendit se ejusdem Dei esse filium, cujus ille propheta est. Nemo autem putet traditionem Joannis in carcerem statim post jejunium quadraginta dierum, & tentationem Domini factam. Quisquis enim Joannis Evangelium legerit, inveniet Dominum ante traditionem illius multa & docuisse, & miracula fecisse. Denique habes in Evangelio ipsius: *Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ.* Et iterum: *Necdum enim erat missus in carcerem Ioannes.* Ferunt autem, quia cùm legisset Joannes Matthæi, Marci & Lucæ volumina, probaverit quidem textum historiæ, & vera eos dixisse firmaverit: sed unius tantùm anni, in quo & passus est, post carcerem Joannis historiam texuisse. Prætermisso itaque anno, cujus acta à tribus exposita fuerant, superioris temporis, antequam clauderetur Joannes in carcere, gesta narravit: sicut manifestum esse poterit iis, qui Evangeliorum diligenter quatuor volumina legerint.

Ioannes traditus in carcerem.

Ioannes quomodò traditus.

Quæ res & dissonantiam, quæ videbatur Joannis esse cum cæteris, tollit. Cùm ergo dixisset Marcus, quod *venit Iesus in Galilæam, prædicans Evangelium regni Dei,* subjunxit, & ait: *Et dicens, quoniam impletum est tempus & appropinquabit regnum Dei. Pœnitemini, & credite Evangelio.* Impletum est tempus, inquit. Illud nimirum, de quo dicit Apostolus:

Evangeliū concentus.

Postquam autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret. Ergo impleta sunt tempora, pœnitemini. Quàm olim est, quod hoc clamatur, & utinam aliquando audiatur: quoniam impleta sint tempora, & appropinquavit regnum Dei? *Pœnitemini & credite Evangelio.* Renunciate operibus mortuis: credite in Deum vivum. Quid prodest credere sine bonis operibus? Non te bonorum operum meritum adduxit ad fidem, sed fides incipit, ut bona opera consequantur.

Cap. 6

ET *præteriens secùs mare Galilææ vidit Simonem & Andream fratrem ejus, mittentes retia in mare: erant enim piscatores. Et dixit eis Iesus. Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum, &c.* Isti primi vocati sunt, ut Dominum sequerentur. Piscatores & illiterati mittuntur ad prædicandum, ne fides credentium non in virtute Dei, sed eloquentia atque doctrina putaretur. Quæri autem potest, quomodò binos vocaverit de naviculis piscatores: primò Petrum & Andream, deinde progressus paululùm alios duos filios Zebedæi, sicut narrant Matthæus & Marcus, cùm Lucas dicat ambas eorum naviculas impletas magna illa captura piscium, sociosque Petri commemorat Jacobum & Joannem filios Zebedæi vocatos ad adjuvandum, cùm retia plena extrahere non possent: simulque miratos tantam multitudinem piscium, quæ capta erat, & eum Petro tantùm dixisse, *noli timere, ex hoc jam homines eris capiens,* simul eum tamen, subductis ad terram navibus, secutos fuisse. Unde & intelligendum est hoc primò esse factum, quod Lucas insinuat, nec tunc eos à Domino vocatos, sed tantùm Petro fuisse prædictum, quòd homines esset capturus. Quod non ita dictum est, quasi jam nunquam esset capturus. Nam & post resurrectionem Domini legimus esse piscatos. Dictum est ergo, quòd deinceps esset capturus homines, non dictum est quòd jam non esset capturus pisces. Unde datur secundùm Lucam intelligi, eos ad capturam piscium ex more remeasse, ut postea fieret, quod Matthæus & Marcus narrant: quando eos binos vocavit, & ipse jussit, ut eum sequerentur, primò duobus Petro & Andreæ, deinde aliis Zebedæi duobus filiis. Tunc enim non subductis ad terram navibus tanquam cura redeundi: sed ita eum secuti sunt, tanquam vocantem ac jubentem ut sequerentur. Et ingrediuntur Capharnaum, & statim sabbatis ingressus Synagogam docebat eos. Quòd sabbatis maximè medicinæ doctrinæque suæ dona frequentat, docet se non sub lege esse, sed suprà legem: qui eandem quoque legem adimplere, non autem solvere venerit. Nec Judaicum eligere sabbatum, quo vel ignem accendere, vel manum pedemque movere non liceat, sed ve-

Binos quomodò vocârit.

Piscari non probibentur.

Sabbato cur prædicabat.

rum sabbatum dilectamque Domino esse requiem: si saluti studentes animarum ab opere servili, id est, à cunctis contineamus illicitis.

Doctrina, potestatis. *Et stupebant super doctrina ejus. Erat enim docens eos quasi potestatem habens: & non sicut scribæ.*) Illi enim ea docebant populos, quæ scripta sunt in Moyse & Prophetis: Jesus verò quasi Deus & Dominus ipsius Moysi, pro libertate voluntatis suæ, vel ea, quæ minùs videbantur, addebat in lege: vel commutans prædicabat populis, ut in Matthæo legimus: *Dictum est antiquis, ego autem dico vobis.*

Cap.7 *Et erat in Synagoga eorum homo in spiritu immundo, & exclamavit dicens: Quid nobis & tibi Jesu Nazarene? venisti perdere nos? Scio quia es sanctus Dei.*] Non voluntatis ista confessio est, quam præmium sequitur confitendi: sed necessitatis extorsio: quæ cogit invitos confiteri. Et velut, si servi fugitivi post multum temporis dominum suum videant, nihil aliud nisi de verberibus deprecantur: sic & dæmones cernentes Dominum in terris repentè versari, ad judicandos se venisse credebant. Præsentia Salvatoris, tormenta sunt dæmonum. *Et comminatus est ei Jesus dicens: Obmutesce, & exi de homine.* Quoniam invidiâ diaboli mors intravit in orbem terrarum, ideò contra ipsum mortis auctorem primò debuit medicina salutis operari. Primò lingua serpentina, ne ultrà virus spargeret, occludi: deinde fœmina, quæ prima seducta est, à carnalis concupiscentiæ febre curari: tertiò vir, qui male suadentis dicta conjugis audivit, ab erroris sui lepra mundari, ut ipse esset ordo restaurationis in Domino, quæ erat & casus in protoplastis. Spiritus convexans non nocuit. *Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna exivit ab eo.* Lucas de spiritu immundo ait, quòd sic exierit ab homine, ut nihil ei noceret. Potest ergo videri contrarium, quomodò secundùm Marcum *discerpens*: vel, sicut aliqui codices habent, *convexans eum*: cui nihil nocuit secundùm Lucam. Sed & ipse Lucas, *Et cum projecisset illum* (inquit) *dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque ei nocuit.* Unde intelligitur hoc dixisse Marcum *convexans eum*, sive *discerpens*: quod Lucas dixit, *cùm projecisset eum in medium*: ut quod secutus ait, *nihilque ei nocuit*, hoc intelligatur, quod illa jactatio membrorum atque vexatio non eum debilitavit, sicut solent exire dæmonia etiam quibusdam membris amputatis aut evulsis.

Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes: Quidnam est hoc? quæ doctrina hæc nova? Quia in potestate & spiritibus immundis imperat, & obediunt ei.] Visa virtute miraculi, novitatem Dominicæ admirantur doctrinæ, atque ad inquisitionem eorum, quæ audierant, per ea, quæ viderant, excitantur. Quia nimirum ad hoc fiebant signa, quæ vel ipse Dominus in assumpto homine faciebat, vel discipulis facere dedit, ut per hæc Evangelio regni Dei, quod prædicabatur, certiùs crederetur: dum hi, qui cœlestia terrigenis gaudia futura promittebant, cœlestia in terris ac divina opera monstrabant. Verùm discipuli ut puri homines donante Domino cuncta gerebant. At Dominus ipse singularis virtute potentiæ & sanitates ac miracula operabatur: & quæ à Patre audiebat, loquebatur in mundo. Nam & priùs (teste Evangelio) *erat docens eos quasi potestatem habens, & non sicut scribæ.* Et nunc, turba attestante, *in potestate imperat spiritibus immundis.*

Cap.8 *Et protinùs egredientes de Synagoga venerunt in domum Simonis & Andreæ cum Jacobo & Joanne. Decumbebat autem socrus Simonis febricitans.*] Si virum à dæmonio liberatum, Moraliter. moraliter animum ab immunda cogitatione purgatum significare dixerimus: consequenter fœmina febribus tentata, sed ad imperium Domini curata, carnem ostendit à concupiscentiæ suæ fervore per continentiæ præcepta frenatam. *Omnis enim amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia*, spiritus immundi furor est. *Fornicationem verò, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & avaritiam (quæ est idolorum servitus)* febrem illecebrosæ carnis intellige. *Et statim dicunt ei de illa, & accedens elevavit eam apprehensa manu ejus.* In Evangelio Lucæ scriptū est, quòd *rogaverunt illum pro ea, & stans super illam imperavit febri.* Modò enim Salvator rogatus, modò ultrò curat ægrotos: ostendens se contrà vitiorum quoq; passiones & precibus semper annuere fidelium, & ea nonnunquam, quæ ipsi minimè in se intelligunt, vel intelligenda dare, vel piè petentibus, etiam non intellecta, dimittere: juxta hoc, quod Psalmista postulat: *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me Domine.*

Et continuò dimisit eam febris, & ministrabat eis.] Naturale est febricitantibus incipiente sanitate lassescere, & Febris natura. ægrotationis sentire molestiam. Verùm sanitas, quæ Domini confertur imperio, simul tota redit. Nec solùm ipsa redit, sed & tanto robore comitante, ut eis continuò qui se adjuverant, ministrare sufficiat. Et juxta leges tropologiæ, membra, quæ servierant immunditiæ ad iniquitatem, ut fructificarent morti, serviant justitiæ in vitam æternam.

Vespere autem facto, cùm occidisset sol, afferebant ad eum omnes malè habentes, & dæmonia habentes. Et erat omnis civitas congregata ad januam, & curavit multos, qui vexabantur variis languoribus.] Solis occubitus passionem mortemque significat illius, qui dixit: *Quamdiu in mundo sum, lux sum mundi.* Et sole occidente plures dæmoniaci quàm antè, plures sanantur ægroti. Quia qui temporaliter in carne vivens paucos Judæorum docuit, calcato regno mortis, omnibus per orbem gentibus fidei salutisque dona transmisit. Cujus ministris quasi vitæ lucisque præconibus Psalmista canit: *Iter facite ei, qui ascendit super occasum.* Super occasum quippe Dominus ascendit, quia unde in passione occubuit, inde majorem suam gloriam resurgendo manifestavit.

Et dæmonia multa ejiciebat, & non sinebat loqui ea, quoniam sciebant eum.] Lucas de his scribit apertiùs: *Exibant etiam dæmonia à multis clamantia, & dicentia, quia tu es filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebat ipsum esse Christum.* Dæmonia ergo filium Dei confitebantur: & sciebant Dæmonia noverunt Christum. ipsum esse Christum: quia quem dierum quadraginta jejunio fatigatum diabolus hominem cognoverat: nec tentando valebat, an & Dei filius esset, experiri: jam nunc per signorum potentiam vel intellexit, vel potiùs suspicatus est esse filium Dei. Non ergo ideo Judæis eum crucifigere persuasit: quia Christum sive Dei filium non esse putavit: sed quia se morte illius non prævidit esse damnandum. Verè enim de hoc mysterio à seculis absondito dicit Apostolus, quod *nemo principum hujus seculi cognovit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Quare autem Dominus de se loqui dæmonia prohibeat, Psalmista Cur loqui vetentur. manifestat, qui ait: *Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, &c.* Ne quis, dum prædicantem audit, sequatur errantem. Improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris sæpè permisce: ut specie veritatis testimonium fraudis obtexat.

Et diluculo valdè surgens egressus abiit in desertum locum: ibique orabat.] Si occasu solis mors exprimitur Salvatoris, Moraliter. quare diluculo redeunte, resurrectio ejus indicetur? Cujus manifestata luce abiit in desertum gentium: ibique in suis fidelibus orabat: qui corda eorum per gratiam sui spiritûs ad virtutem orationis excitabat. *Et erat prædicans in Synagogis eorum, & omni Galilæa, & dæmonia ejiciens.* In hac prædicatione, quam dicit eum habuisse in omni Galilæa, intelligitur etiam sermo ille habitus in monte: cujus commemorationem facit Matthæus. Namque Marcus ita sequitur:

Et venit ad eum leprosus deprecans eum, & genu flexo dixit: Cap.9. Leprosus mundatus. *Si vis, potes me mundare, &c.*] De hoc leproso mundato connectit: ut ipse intelligatur, quem Matthæus commemorat tunc esse mundatum, quando post illum sermonem Dominus de monte descendit. Sic enim ait Matthæus: *Cùm autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus veniens adorabat eum dicens: Domine, si vis, potes me mundare, &c.* Et quia Dominus ait: *Non veni solvere legem, sed adimplere*: Ille, qui excludebatur à lege, purgari se Domini potestate præsumens: non ex lege, sed suprà legem esse gratiam judicabat: quæ leprosi maculam posset abluere.

Verum

Verum ut in domino potestatis auctoritas, ita in illo fidei constantia declaratur. Ille in faciem procidit, quod humilitatis est, & pudoris, ut unusquisque de suæ vitæ maculis erubescat: sed confessionem verecundia non repressit. Ostendit vulnus, remedium postulavit, & ipsa religionis & fidei plena confessio est. *Si vis, inquit, potes me mundare.* In voluntate Domini tribuit potestatem. De voluntate autem Domini non quasi pietatis incredulus dubitavit, sed quasi colluvionis suæ conscius non præsumpsit. *Iesus autem misertus ejus extendit manum suam, & tangens eum ait illi: Volo, mundare. Et cum dixisset statim discessit ab eo lepra: & mundatus est.* Nihil medium est inter opus Dei atque præceptum, quia in præcepto est opus. Denique *dixit, & facta sunt.* Vides ergo quod dubitari non potest, quin voluntas Dei potestas sit? Si ergo voluntas ejus potestas est, qui unius voluntatis asserunt, unius utique asserunt potestatis. Itaque quasi potestatem habens sanandi & jubendi auctoritatem, operandi testimonium non refugit. *Volo* enim dicit, propter Photinum, imperat propter Arrium, tangit propter Manichæum. Et lex quidem tangi leprosos prohibet: sed quia Dominus legis est, non obsequitur legi, sed legem facit. Non ergo ideo tetigit: quia sine tactu mundari non poterat, sed ut probaret, quia subjectus non erat legi. Nec contagium timebat, ut homines: sed quia contaminari non poterat, qui alios liberabat. Lepra tactu Domini fugatur, quæ solebat contaminare tangentem. Simulq; illud mirabile, quod eo sanavit genere, quo fuerat obsecratus. *Si vis, potes me mundare. Volo*, inquit, *mundare.* Habes voluntatem, etiam habes pietatis effectum. Non ergo (ut pleriq; Latinorum putant) jungendum est & legendum. *Volo mundare*; sed separatim, ut primum dicat, *volo*: deinde imperet, *mundare.*

Et comminatus est ei statim, & ejecit illum, & dixit ei: Vide, nemini dixeris.) Quare præcipitur nemini dicere, nisi ut diceret, non vulganda nostra beneficia, sed premenda, ut non solum à mercede abstineamus pecuniæ, sed etiam gratiæ.

Sed vade & ostende te principi sacerdotum, & offer pro emundatione tua quæ præcipit Moyses in testimonium illis.) Ostendere se sacerdoti jubetur, ut intelligeret sacerdos eum non legis ordine, sed gratia Dei supra legem esse curatum. Offerre autem sacrificium, ut ostenderet Dominus quòd legem non solveret, sed adimpleret: qui secundum legem gradiens, supra legem sanaret eos, quos remedia legis non sanaverant. Et bene addidit, *in testimonium illis.* Hoc est si Deo credant, si impietatis lepra discedat. Quod si quem movet, quomodo Dominus Mosaicum videatur approbare sacrificium, cum id non receperit Ecclesia, meminerit nondum cœpisse sacrificium sanctum sanctorum, quod corpus ejus est. Nondum enim obtulerat in passione holocaustum suũ. Non autem oportebat auferri significantia sacrificia, prius quam illud quod significabatur, confirmatum esset contestatione Apostolorum prædicantium, & fide credentium populorum. Quia vero typice vir iste, peccatis languidum genus designat humanum, recte non solum leprosus, verũ etiam juxta Evangelium Lucæ, plenus lepra fuisse describitur. *Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei*, illa scilicet ut externa manu salvatoris, hoc est incarnato Dei verbo, humanamque contingente naturam, ab erroris prisci varietate mundentur. Possintque cum Apostolis audire: *Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.* Et qui diutius abominabiles à populo Dei erant, à castris secreti, jam aliquando templo reddi, & sacerdoti queant offerri, illi utique cui dicitur: *Tu es sacerdos in æternum.* Audientes ab Apostolo, *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos*: offerantq; pro emendatione sui sicut præcepit Moyses, id est *exhibeant corpora sua hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.*

At ille egressus cœpit prædicare, & diffamare sermonem, ita ut jam non posset manifeste in civitatem introire, sed foris in desertis locis esse: & conveniebant ad eum undiq;. Unius perfecta salvatio, multas ad Dominum cogit turbas, ut enim ipse se interius exteriusque doceret esse sanatum, nequaquam perceptum beneficium, ut ab ipso à quo acceperat jussus, tacet: quin potius Evangelistæ functus officio, mox egressus cœpit prædicare & diffamare sermonem. Unde merito quæritur, quidnam sit quod Dominus nonnulla quæ gessit abscondi jussit, & nec ad horam potuerunt abscondi? Nunquid enim unigenitus filius Patri & Spiritui sancto coæternus, hac in re velle habuit, quod implere non potuit? Sed notandum, quòd redemptor noster per mortale corpus, omne quod egit, hoc nobis in exemplo actionis præbuit. Miraculum namque faciens, & taceri jussit, & tamen taceri non potuit; ut videlicet electi ejus exemplum doctrinæ illius sequentes, in magnis quæ faciunt, latere quidem in voluntate habeant, sed ut prosit aliis, prodantur inviti. Quatenus & magnæ humilitatis sit, quòd sua opera taceri appetunt: & magnæ sublimitatis sit, quod eorum opera taceri non possunt. Non ergo Dominus voluit quicquam fieri, & minime potuit: sed quid velle ejus membra debeant, quidve de eis etiam nolentibus fiat, doctrinæ magisterio exemplum dedit.

Dicere, Dei est facere. — *Photinus. Arrius. Manichæus.* — *Leprosum tangit.* — *Dicere, ut vetatur.* — *Mosaicum sacrificium.* — *Typice.* — *Actio Christi.*

CAPUT II.

E*T iterum intravit Capharnaum post dies octo, & auditum est, quod in domo esset. Et convenerunt multi, ita ut non caperent neque ad januam, & loquebatur eis verbum.*) Salvator omnium Deus salutari omnia lustrat incessu. Et nunc in desertis, nunc in civitate, nunc ad mare, doctrinæ cœlestis & virtutum dona turbis ministrat. Nunc in monte solus orat, nunc laborantes in mari, ne perire debeant, adjuvat. Ubiq; munera salutis impertit, ut omnes gradus ac conditiones ad suam gratiam pertinere demonstret. Juxta mysticum vero intellectum post factum in civitate miraculum secedit in desertum: ibique convenientes ad se turbas, benigna pietate suscipit, ut ostendat se magis quietam, & à seculi curis remotam diligere vitam: atque ob hujus appetitum, se sanandis curam adhibere corporibus. Et quidem more humano, quasi frequentiam se quærentium declinans, nolebat manifeste in civitatem introire. Sed allegorice docebat, quia tumultuosis carnalium mentibus apertam sui manifestationem veritas non exhibet: sed quoscunque ab illecebris rerum temporalium viderit esse discretos, iis suorum lucem donorum largius infundit. Verum quia nec carnalis suprema pietas deserit: quinetiam iis gratia suæ visitationis, per quam & ipsi spirituales effici valeant, indulget: post desertum Dominus in civitatem redit: multisq; eodem convenientibus loquitur verbum: ac sanato paralytico pluribus occasionem internæ sanationis quæ est in fide, tribuit.

Quod vero docente Domino in domo tam multi convenerunt, ut non caperent, neque ad januam, nostram propriè salvationem qui de gentibus ad fidem venimus designat: quia prædicante in Judæa Domino, necdum intrare ad audiendum, valuimus. Ad quos tamen etsi foris positos verba suæ doctrinæ fecit pervenire: quia nos ipse per sanctorum ora prædicatorum collegit, & quamvis extra synagogam, in qua ipse prędicabat inventos, Evangelii sui fecit esse participes. *Et venerunt ferentes ad eum paralyticum, qui à quatuor portabatur.* Curatio paralytici hujus salvationem designat animæ, post diuturnam illecebræ carnalis inertiam ad Christum suspirantis: quæ primo omnium ministris qui eam sublevent & Christo offerant, id est bonis doctoribus, qui spem sanationis opemque intercessionis suggerant, indiget.

Qui bene quatuor fuisse referuntur, sive quia quatuor sancti Evangelii libris omnis prædicantium virtus, omnis sermo firmatur, seu quia quatuor sunt virtutes, quibus ad promerendam sospitatem fiducia mentis erigitur. De quibus in æternæ sapientiæ laude dicitur: *Sobrietatem enim & sapientiam docet, & justitiam, & virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.*

Quas nonnulli diversis nominibus prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & justitiam nuncupant. *Et cum non possent offerre eum illi præ turba, nudaverunt tectũ ubi erat.* Desiderant paralyticum Christo offerre, sed turbâ interpositâ ab omni parte intercluduntur: quia sæpe anima post infimi corporis desidiam ad Deum resipiscens, supernæque gratiæ remedio cupiens innovari, priscæ consuetudinis ob-

Cap. 10. — *Lustrat dominus omnia.* — *Paralytici curatio.* — *Moraliter.* — *Virtutes cardinales.*

nis obstaculo retardatur. Sæpè inter ipsas orationis secretæ dulcedines & quasi suave cum Domino colloquium turba cogitationum interveniens aciem mentis, ne Christus videatur, impedit. Et quid inter hæc agendum. Non utique in infimis exteriùs, quà turbæ tumultuantur, remanendum, sed tectum domùs, in qua Christus docet, ascendendum, id est, sacræ Scripturæ sublimitas est appetenda, lexque Domini cum Psalmista die noctuque meditanda. *In quo* enim *corriget junior viam suam? In custodiendo*, inquit, *sermones tuos*. Et patefacientes summiserunt grabatum, in quo paralyticus jacebat. Patefacto tecto æger ante Jesum summittitur, quia reseratis Scripturarum mysteriis ad notitiam Christi pervenitur, hoc est, ad ejus humilitatem fidei pietate descenditur. Et benè domus Jesu juxta alterius Evangelistæ narrationem tegulis esse contecta reperitur, quia sub contemptibili literarum velamine, si adsit qui reseret divina, spiritualis gratiæ virtus invenietur. Denudatio etenim tegularum in domo Jesu apertio est in utilitate literæ sensus spiritualis & arcanorum cœlestium. Quòd autem cum grabato deponitur infirmus, significat ab homine in ista adhuc carne constituto Christum debere cognosci.

Cogitationes repellendæ.

Cùm vidisset autem Iesus fidem illorum, ait paralytico, Fili dimittuntur tibi peccata.] Curaturus hominem à paralysi Dominus primò peccatorum vincula dissolvit, ut ostenderet eum ob nexus culparum artuum dissolutione fuisse damnatum, nec nisi his relaxatis membrorum posse recuperatione sanari. Sic & illi paralytico, qui juxta probaticam piscinam diu motum aquæ frustrà præstolabatur, sanato à Domino dicitur: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.*

Peccata dimitti.

Fili, inquit, *dimittuntur tibi peccata*.] O mira humilitas! Despectum & debilem totisque membrorum compaginibus dissolutum filium vocat, quem sacerdotes non dignarentur attingere. Aut rectè ideo filium, quia dimittuntur ei peccata sua. Intuendum sanè, quantum propria cujusque fides apud Deum valeat, ubi tantum valuit aliena, ut totus homo repentè, hoc est, exteriùs interiusque jam salvatus exurgeret, aliorumque merito aliis laxarentur errata.

Erant autem illic quidam de scribis sedentes & cogitantes in cordibus suis: Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?] Verum dicunt scribæ, quòd nemo dimittere peccata nisi Deus potest, qui per eos quoque dimittit, quibus dimittendi tribuit potestatem. Et ideo Christus verè Deus esse probatur, quia dimittere peccata quasi Deus potest. Verum Deo testimonium reddunt, sed personam Christi negando falluntur. Errant itaque Judæi, qui cùm Christum & Deum esse, peccata dimittere posse credant, Jesum tamen Christum esse non credunt. Sed multò dementiùs errant Arriani, qui cùm Jesum & Christum esse, & peccata posse dimittere, Evangelii verbis devicti negare non audeant: nihilominùs Deum negare non timent. At ipse perfidos salvare desiderans, & occultorum cognitione & virtute operum Deum se esse manifestat. Nam sequitur: *Quo statim cognito Iesus spiritu suo, quia sic cogitarent inter se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris?* Ostendit se Deum, qui potest cordis occulta cognoscere. Et quodam modo tacens loquitur. Eadem majestate & potentia, quâ cogitationes vestras intueor, possum & hominibus delicta dimittere. Ex vobis intelligitur, quid paralyticus consequatur. *Quid est faciliùs dicere paralytico, dimittuntur tibi peccata, an dicere, surge & tolle grabatum tuum, & ambula?* Inter dicere & facere multa distantia est. Verùm sint paralytico peccata dimissa, solus noverat, qui dimittebat. *Surge* autem *& ambula*, tam ille qui surgebat, quàm ii, qui surgentem videbant, approbare poterant. Fit ergo carnale signum, ut probetur spirituale, quanquam ejusdem virtutis sit & corporis & animæ vitia dimittere. Et datur nobis intelligentia propter peccata pleraq; evenire corporum debilitates. Et idcirco forsan priùs peccata dimittuntur, ut causis debilitatis ablatis sanitas restituatur. Quinque siquidem sunt differentiæ causarum, pro quibus in hac vita molestiis corporalibus affliguntur. Aut enim ad merita augenda per patientiam justi corporis infirmitate gravamur, ut beati Patres, Job & Tobias, & innumeri martyres in utroque Testamento. Aut ad custodiam virtutum perceptarum, ne superbia tentante dispereant: sicut Apostolus Paulus, cui ne magnitudine revelationum extolleretur, datus est stimulus carnis suæ Angelus satanæ, qui eum colaphizaret.

Judæorū error.

Arrianorum.

Cogitationes nosse.

Afflictionum causa quinque.

Aut ad intelligenda & corrigenda peccata nostra, sicut Maria soror Aaron in eremo ob verba temeritatis & superbiæ leprâ percussa est. Vel sicut paralyticus, de quo tractamus, qui nonnisi dimissis primò peccatis potuit ab infirmitate curari. Aut ad gloriam Dei salvantis sive per se ipsum, sive per famulos suos. Sicut cæcus natus in Evangelio, qui *neque ipse per se peccavit, neque parentes ejus, sed ut manifestarentur opera Dei in illo.* Sicut Lazarus, cujus infirmitas non fuit ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificaretur filius Dei per eam. Aut ad inchoationem damnationis æternæ, quæ reproborum est, & proprium: sicut Antiochus & Herodes, qui utrique suo tempore adversùs Deum repugnantes, quot tormentorum in gehenna perpetuò passuri essent, præsentium afflictionum miseriâ cunctis ostendebant. Quibus congruit illud Prophetæ, *Et duplici contritione contere eos.* Unde necesse est in omnibus, quæ temporaliter adversa patimur, cum humilitate Domino gratias agamus, & infirmitatis nostræ conscii de collatis nobis remediis gratulemur. Necessè est, ut ad conscientiam nostram reversi solerter opera nostra simul & cogitationes exploremus, & quicquid nos peccasse deprehendimus, digna castigatione purgemus: quicquid de his, quæ nos rectè fecisse credebamus, vitio in nobis elationis perisse comperimus, & hoc humili satisfactione castigemus. Hæc enim nobis sæpiùs fit causa flagellorum. Cæterùm innocentes & justos ob augmenta præmiorum flagellari, perfectorum est, & donum speciale virorum. Verberibus autem temporalibus ad æterna tormenta compelli, impœnitentium est pœna reproborum.

Hiere. 27

Vt autem sciatis, quia potestatem habet filius hominis in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, Surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam.] Si & Deus est juxta Psalmistam, qui quantum distat oriens ab occasu elongavit à nobis iniquitates nostras, & *filius hominis potestatem habet in terra dimittendi peccata*; ergo idem ipse & Deus, & filius hominis est, ut & homo Christus per divinitatis suæ potentiam peccata dimittere possit, & idem Deus Christus per humanitatis suæ fragilitatem pro peccatoribus mori. Spiritualiter autem de grabato surgere, est animam se à carnalibus desideriis, ubi ægra jacebat, abstrahere. Grabatum verò tollere, est ipsam quoque carnem per continentiæ frena correptam spe cœlestium præmiorum à deliciis segregare terrenis. Sublato autem grabato domum ire, ad paradisum redire est.

Potestas dimittēdi peccata.

Moraliter.

Hæc etenim vera etsi domus nostra, quæ hominem prima suscepit, non jure amissa, sed fraude, tandem restituta per eum, qui fraudulento hosti nihil debuit. Aliter. Sanus, qui languerat, domum reportat grabatum, cùm anima, remissione accepta peccatorum, ad internam sui custodiam cum ipso se corpore refert, ne quid post veniam, unde iterum justè feriatur, admittat. *Et statim ille surrexit, & sublato grabato abiit coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, & honorificarent Deum dicentes, quia nunquam sic vidimus.* Quàm miranda divinæ potentiæ virtus, ubi, nulla temporis interveniente morula, jussu Salvatoris salus festina comitatur. Meritò, qui adfuerant damnatis blasphemiæ jaculis, ad laudem tantæ majestatis stupentia corda convertunt.

Et egressus est rursùs ad mare, omnisque turba veniebat ad eum & docebat eos. Docens in Capharnaum Dominus virtutem doctrinæ suæ cœlestem paralytici curatione commendabat.

Quo facto egressus est ad mare, ut non solùm civilem vitam hominum in via veritatis instituerat, verùm etiam habitatoribus maris Evangelium regni prædicaret, eosque fluctivagos rerum labentium motus contemnere, ac fidei firmitate superare doceret.

Denique

Denique advenientem ad se ibi turbam plurimum docet. Ibi publicanum de Teloneo vocatum, apostolum & evangelistam facit. Ibi multos peccatores per pœnitentiam correctos, sua dignos cœna, suorum auditu reddit arcanorum: atque ab undis tumentibus ac cetis cupiditatum fallentium sequestratos, ad soliditatem quietæ conversationis, quæ est in spe cœlestium bonorum, pertrahit. Nam sequitur:

p. 11. *ET cum præteriret, vidit Levi Alphei sedentem ad teloneum, Et ait ille: Sequere me.*] At Teloneum, ad curam dispensationemq; vectigalium dicit. τέλος enim Græcè, Latine vectigal nominatur, idem autem Levi qui & Matthæus est. Sed Lucas Marcusque propter verecundiam & honorem Evangelistæ, nomen ponere noluerunt vulgatum. Ipse autem Matthæus. juxta illud quod scriptum est, *Justus accusator sui est:* in primordio sermonis Matthæum se, & Publicanum nominat, ut ostendat legentibus, nullum debere conversum de salute diffidere, cum ipse de publicano in Apostolum, de Telonatio in Evangelistam sit repente mutatus.

[M]atthæus [se] non [celav]it.

Et surgens secutus est eum.) In evangelio Lucæ plenius scriptum est: *Et relictis omnibus, surgens secutus est eum.* Intelligens ergo Matthæus, quid sit veraciter Dominum sequi, relictis omnibus sequitur. Sequi enim imitari est. Ideoque ut pauperem Christum non tam gressu quàm effectu consectari posset, reliquit propria qui rapere solebat aliena. Perfectamque nobis abrenuntiationis seculi formam tribuens, non solum lucra reliquit vectigalium, sed periculum contempsit, quod venire poterat à principibus seculi, quia vectigalium rationes imperfectas atque incompositas reliquerit. Tanta enim cupiditate sequendi Dominum ductus est, ut in nullo prorsus hujus vitæ respectu vel cogitationem sibimet reservarit. Siquidem ipse Dominus, qui hunc exterius humana allocutione, ut se sequeretur vocavit, intus divina inspiratione, ut mox vocantem sequeretur accendit: ipse invisibiliter quo modo sequendum esse docuit. Propter quod ille merito obedientiæ, dum humana contemnens, negotia deserit, dominicorum fidelis dispensator factus est talentorum.

[Se]qui do[mi]num. — Reg. 21.

[C]ap. 12. *ET factum est cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu, & discipulis ejus.*) Scribit Evangelista Lucas, quòd fecerit ei convivium magnum Levi in domo sua, quod mysteriorum figuris apte congruit. Qui enim domicilio Christum receperit interno, maximis delectationibus exuberantium pascitur voluptatum. Itaq; Dominus libenter ingreditur, & in ejus qui crediderit recumbit affectu. Et hoc est bonorum operum spiritale convivium, quo dives populus eger, pauper epulatur. Publicani autem sicut etiam nomine probant. appellantur ii, qui vectigalia publica exigunt, sive qui conductores sunt vectigalium fisci, vel rerum publicanorum: necnon & ii, qui seculi hujus lucra per negotia sectantur, eodem vocabulo censentur. Viderant itaque publicanum à peccatis ad meliora conversum. locum invenisse pœnitẽtiæ, & ob id etiam ipsi non desperant salutem. Neque vero in pristinis vitiis permanentes publicani veniunt ad Jesum, ut Pharisæi & scribæ murmurantes; sed pœnitentiam agentes, ut sequens Evangelistæ sermo significat, dicens: *Erant enim multi, qui & sequebantur eum* Ibat autem Dominus ad convivia peccatorum, ut occasionem haberet docendi: & spiritales invitatoribus suis præberet cibos. Denique cum frequenter pergere ad convivium describatur, nihil refertur aliud, nisi quid tibi fecerit, quid docuerit. Ut & humilitas Domini eundo ad peccatores, & potentia doctrinæ ejus in conversatione pœnitentium demonstretur.

[Pu]blicani

Et scribæ & pharisæi videntes, quia manducaret cũ peccatoribus & publicanis, dicebant discipulis ejus: Quare cũ publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester?] Si per Matthæi electionem, & vocationem publicanorum, fides exprimitur gentium, quæ prius mundi lucro inhiabant, at nunc cum Domino epulis charitatis & bonorum operum sedula devotione reficiuntur, profecto supercilium scribarum & Pharisæorum, Judæorum invidiam, qua de gentium salute torquentur insinuat. Quibus ipse loquitur: *Amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei.*

Moraliter

Hoc audito Iesus ait: Non necesse habent sani medicum, sed qui male habent. Non enim veni vocare justos sed peccatores. Sugillat scribas & Pharisæos, qui justos se putantes, peccatorum consortia declinabant. Se ipsum medicum dicit, qui miro medicandi genere vulneratus est propter iniquitates nostras, & *livore ejus sanati sumus.* Sanos autem & justos appellat eos, qui ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti: qui ex lege præsumentes Evangelii gratiam non quærunt. Porro male habentes & peccatores vocat eos, qui suæ fragilitatis conscientia devicti, nec per legem se justificari posse videntes, Christi gratiæ pœnitendo colla summittunt.

Sani qu[i]

Et erant discipuli Ioannis & Pharisæi jejunantes, & veniunt & dicunt sui: Quare discipuli Ioannis & Pharisæorũ jejunant, tui autem discipuli non jejunant?) Alii referunt Evangelistæ, ipsos Pharisæos ac discipulos Joannis hac Dominum quæstione pulsasse. Hic vero ita sonare videtur Evangelicus sermo, quasi alii aliqui quos hujus rei cura movisset, hanc quæstionem intulerint. Unde colligendum à pluribus hanc Domino objectam esse quæstionem, & à Pharisæis scilicet & à discipulis Joannis, & à convivis, vel aliis quibuslibet, quos hoc movebat, quare discipuli Joannis & Pharisæi jejunarent. Mystico autẽ sensu potest ita exponi: quòd discipuli Joannis & Pharisæorum jejunant, Christi autem non jejunant: quia omnis qui vel de operibus legis sine fide gloriatur, vel quod est gravius, traditiones sequitur hominum, vel certe ipsum etiam Christi præconium aure tantum corporis, non autem & fide cordis percipit, spiritalibus abstinens bonis, jejuno corde tabescit. Qui vero Christi membris fideli incorporatur amore, non potest jejunare: qui carne ipsius epulatur & sanguine. Aliter. Joannes vinum & siceram non bibit. Dominus cum publicanis & peccatoribus manducat ac bibit: quia ille abstinentia meritum auget, cui potentia nulla naturæ. Dominus autem cui naturaliter suppetebat delicta donare, cur eos declinaret quos abstinentibus poterat reddere puriores: Sed jejunavit & Christus, ne præceptum declinares: manducavit cum peccatoribus, ut gratiam cerneres, agnosceres potestatem. Et ait illis Jesus: *Nunquid possunt filii nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est, jejunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt in illa die.* In Matthæo ita positum est: *Nunquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus?* Sponsus ergo Christus, sponsa ecclesia est. De quo sancto & spiritali connubio Apostoli sunt creati. Qui lugere ac jejunare non possunt, quamdiu sponsum in thalamo vident, & sciunt sponsum esse cum sponsa. Quando vero transierint nuptiæ, & passionis ac resurrectionis tempus advenerit, tunc sponsi filii jejunabunt. Juxta leges autem tropologiæ sciendum, quòd quandiu sponsus nobiscum est, & in lætitia sumus, nec jejunare possumus, nec lugere. Cum autem ille propter peccata à nobis recesserit & avolaverit, tunc indicendum jejunium est, tunc luctus recipiendus. *Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri. Alioquin aufert supplementum novum à veteri, & major scissura fit.* Cum interrogatus esset Dominus, cur discipuli ejus non jejunarent, respondit. carnales adhuc quosque & necdum passionis resurrectionisq; suæ fide solidatos, non posse severiora jejunia & continentiæ sustinere præcepta, ne per austeritatem nimiam, etiam credulitatem, quam habere videbantur, amittant.

Moralite[r] — *Sponsus ecclesia.*

Ipsos ergo adhuc discipulos tanquam vetera vestimenta dicit, quibus inconvenienter novus pannus assuitur, id est aliqua particula doctrinæ quæ ad notæ vitæ temperantiam pertinet: quia si hoc fiat, & ipsa doctrina quodammodo scinditur, cujus particula quæ ad jejunium ciborum valet, importune traditur, cum illa doceat generale jejunium non à concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni lætitia temporalium delectationum. Cujus quasi pannũ, id est partem aliquam quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus adhuc veteri consuetudi-

ni dedicis impertiti, quia & illinc quasi conscissio videtur fieri, & ipsi vetustati non convenit.

Et nemo mittit vinum novellum in utres veteres. Alioquin disrumpet vinum utres, & vinum effundetur, & utres peribunt: sed vinum novum in utres novos mitti debet.) Eosdem quoque *[...]ve-tus.* veteribus comparat utribus, quo vino novo, id est spiritalibus præceptis facilius disrumpi, quam id posse continere dicit. Erant autem jam utres novi cum post ascensum Domini desiderio consolationis ejus orando & sperando invocabantur. Tunc enim acceperūt Spiritum sanctum, quo impleti cum linguis omnibus loquerentur, à Judæis nescientibus, sed tamen verè attestantibus dictum est, *quia musto pleni sunt isti.* Novum enim vinum jam novis utribus venerat, hoc est spiritus sancti fervor spiritalium corda repleverat. Aliter. Cavendum doctori est, ne animæ nondum renovatæ, sed in vetustate malitiæ perdurantí novorum *Mystice.* mysteriorum secreta committat. Quòd si quærit aliquis, quid inter vinum novum mystice & vestimentum distet novum, facile patet: quia vino intus reficimur & inebriamur, vestimento autem forinsecus induimur. Cum vero utrumq; ad significantiam vitæ pertineat spiritalis, vestimentum profecto opera nostra bona quæ foris agimus, & quibus coram hominibus lucemus, insinuat. Vino autem novo fervor fidei, spei, & charitatis, quo in conspectu nostri conditoris in novitate sensus nostri intus, ipsi reformamur, exprimitur.

E*T factum est iterum cum sabbatis ambularet* [...]*r sata, & discipuli ejus cœperunt prægredi, & vellere spicas.*) Legimus in sequentibus quia erant qui veniebant & redibant multi, & nec manducandi quidem spatium habebant, & ideo quasi homines esuriebant. Quod autem spicas segetum manibus confricant, & inediam consolantur, vitæ austerioris indicium est, non præparatas epulas, sed cibos simplices quærentium. Pharisæi autem dicebant ei: *Ecce quid faciunt discipuli tui sabbatis, quæ non licet?* Nota: quòd primi apostoli salvatoris literam sabbati destruunt adversum *Hebionitæ* Hebionitas, qui cum cæteros recipiant Apostolos, Paulum quasi transgressorem repudiant. Mystice autem discipuli per sata transeunt, illa videlicet, de quibus Dominus ait: *Levate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit.* Cum doctores sancti eos quos in fide veritatis instituere quærunt: cura piæ sollicitudinis inspiciunt, & qualiter unumquemque, quóve ordine ad salutem attrahere debeant, sedula consideratione perpendunt. Atque ideo nihil melius esurire, quam salutem intelliguntur hominum, quam ipse messorum primus quondam inter preces esuriens, mox oblatis sibi *Concordia sacramentorum.* eis quas desiderabat dapibus, audivit: *Surge Petre, occide & manduca.* Et mira sacramenti concordia, quia & ibi mactari ac manducari jubentur animalia cœlitus missa, & hic spicas Domino lustrante consecratas vulsisse discipuli, atque juxta aliorum narrationem Evangelistarum confricantes manibus manducasse perhibentur. Hoc est enim quod ait apostolus: *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, & exuite vos veterem hominem cum actibus ejus.* Quia non aliter transit quisque in corpus Christi, non aliter doctorum profectus sui fructibus pascit, quàm si veteribus *Moraliter.* abdicatis concupiscentiis, novo dilectionis mandato novus homo fuerit factus. Vellere itaque spicas, est homines à terrena intentione, qua solum mentis quasi radicem fixerant, eruere. Fricare autem manibus, exemplis virtutum ab ipsa etiam carnis concupiscentia, quasi folliculis atque integumentis aristarum puritatem mentis exuere. Grana verò manducare, est mundatum quemque à sordibus vitiorum per ora prædicantium, ecclesiæ membris incorporari. Et bene hæc discipuli prægredientes ante Dominum fecisse memorantur, quia doctoris necesse est sermo præcedat, & sic cor auditoris subsequens gratia supernæ *Sabbatū.* visitationis illustret. Bene *sabbatis*, quia sancti doctores & ipsi in prædicando pro spe futuræ quietis laborant, & auditores æquè suos admonent non propter amorem seculi supervacuis insistere negotiis, sed potiùs pro æterna requie bonis insudare laboribus. Item per sata ambulant cum Domino, qui divinis obtemperare studentes imperiis solerter eloquia sacra meditari delectantur. Esuriunt in satis, cum in eisdem sactis eloquiis quæ legendo pertranseunt, panem vitæ invenire desiderant.

Hoc est ad illa curant verba pervenire, quibus ampliorem in se sui conditoris amorem incendant. Et hoc in sabbatis, cum sopita mente à turbulentis cogitationibus vacare gaudent, & videre *quam suavis est Dominus*, quamque *Dominus suavis est.* *beatus vir qui sperat in eo.* Assumptoque pietatis & humilitatis habitu, ad requiem animarum suarum attingere contendunt.

Vellunt spicas quæ sortè occurrunt, & tamdiu versant manibus contritasque purgant, donec ad escam perveniant, cum testimonia scripturarum ad quæ legentes perveniunt, meditando assumunt, & tandiu scrutatione sedula discutiunt, donec in eis medullam dilectionis quæ latere videbatur, invenientes extrahant. Sicut enim asperitate aristarum, quæ horrent, velantur grana tritici quæ reficiunt, ita sæpe sub ea quæ videbatur utilitate litteræ teguntur dona divinæ dilectionis, quæ mentes fidelium esurientes *Litteræ utilitas.* sitientesque justitiam, suavitatem internæ dapibus pascant.

Verum hæc mentium refectio stultis quidem sabbati defensoribus displicet, sed à domino sabbati probatur: quia qui solam litteræ superficiem sequuntur, nec veram mentium refectionem nosse, nec ad internam pervenire animarum requiem norunt. Unde temeritas eorum merito veritatis ore confunditur, dum subditur:

Et ait illis: Nunquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit & esuriit ipse, & qui cum eo erant? quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare nisi sacerdotibus, & dedit eis qui cum eo erant?] Ad confutandam calumniam Pharisæorum veteris recordatur historiæ, quando David fugiens Saulem venit in Nobe, & ab Abimelech *1. Reg. 21.* sacerdote susceptus postulavit cibos.

Qui cum panes laicos non haberet, dedit ei consecratos, quibus non licebat vesci nisi solis sacerdotibus & Levitis. Et hoc tantum interrogavit, *si mundi essent pueri à mulieribus*: & illo respondente *ab heri & nudiustertius*, non dubitaverit panes dare, melius arbitratus (prophera dicente, *Misericordiam volo, & non sacrificium*) de famis periculo homines liberare, quam Deo offerre sacrificium. Hostia cœterim Deo placabilis, hominum salus est. Opponit ergo Dominus & dicit: Si & David sanctus est, & Abimelech pon- *Pontifex Abimelech non reprehensus.* tifex à vobis non reprehenditur, sed legis uterque mandatum probabili excusatione transgressi sunt, & fames in causa est, cur eandem famem non probatis in apostolis, quam probatis in cæteris? Quanquam & in hoc multa distantia sit. Illi spicas in sabbato manu confricant, illi panes comederunt Leviticos. Ibi & ad sabbati solennitatem accedebant neomeniarum dies, quibus in conviviis requisitus fugit ex aula regia. Figurate autem quod dicit, David & pueri ejus panes accepêre sanctificatos, ostendit sacerdotalem cibum ad usum transiturum esse populorum, sive quòd omnes vitam sacerdotalem debemus imitari, sive quia omnes filii ecclesiæ sacerdotes sunt. Ungimur enim in sacerdotium sanctum, offerētes nosmetipsos Deo hostias spiritales. De qua tota historia pro captu nostro plenius in *Libri Regum.* expositione libri Regum diximus, & de mensa ac panibus propositionis, in libro expositionis tabernaculi & vasorum ejus. Quod vero Dominus Abiathar principem sacerdotū, pro Abimelech appellat, nihil habet dissonantiæ. Ambo etenim fuerunt illic, cum veniens David panes petiit & accepit, Abimelech videlicet princeps sacerdotum, & Abiathar filius ejus. Occiso autem Abimelech à Saule, cum viris domus suæ generis sacerdotalis octogintaquinq;, fugit Abiathar ad David, & comes factus est totius exilii ejus. Postea regnante eo, summi sacerdotii & ipse gradum accepit, ac toto tempore regni illius in pontificatu perseverans, multo majoris excellentiæ quàm pater suus effectus est? Ideoq; dignus fuit, cujus memoriam Dominus, etiam vivente patre, quasi summi faceret sacerdotis. Et dicebat eis *Sabbatum* *Sabbati observatio.* *propter hominem factum est & non homo propter sabbatum.*

Major est cura sanitati & vitæ hominis, quàm custodiæ sabbati adhibenda. Sic enim & mandatum est sabbatum custodiri, ut tamen si necessitas esset, reus non esset qui sabbatum violasset. Ideo sabbato circumcidi non est prohibitum, quia necesse erat fieri. Nam & Josue muros Hiericho septem diebus cum exercitu circuivit. Et Machabæi necessitate instante sabbato pugnabant. Unde discipulis esurientibus, quod licitum non erat in lege, necessitate famis factum est licitum. Talis hæc causa est, qualis hodie in jejuniis legitimis: ubi si quis æger jejunium corruperit, nulla ratione reus tenetur. *Itaque Dominus est filius hominis, etiam sabbati.* Si, inquit, David Rex sacerdotali cibo pastus excusabilis est, & juxta alterius Evangelistæ narrationem, sacerdotes sabbatum per templi ministerium violantes crimine carent, quanto magis filius hominis, qui verus rex est & verus sacerdos, & ideo Dominus sabbati, evulsarum sabbato spicarum noxa non tenetur?

CAPUT III.

aridam manum haberis moraliter

Et *introivit iterum in synagogam: Et erat homo ibi habens manum aridam.*] Homo qui manum habet aridam, humanum genus indicat, in fœcunditate boni operis arefactum, sed Domini miseratione curatum. Cujus dextera quæ in primo parente, dum vetitæ arboris poma decerperet, aruerat, per redemptoris gratiam, dum insontes manus in crucis arbore extenderet, bonorum operum succis est restituta saluti. Et bene in synagoga manus erat arida, quia ubi scientiæ donum majus, ibi gravius est inexcusabilis noxæ periculum. *Et ipsi observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum.* Quia destructionem sabbati quam in discipulis arguebant, probabili magister excusaverat exemplo, nunc ipsum observando magistrum calumniari volunt, ut si sabbato curet, transgressionis: si non curet, crudelitatis aut imbecillitatis arguant. *Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium. Et dicit eis: Si licet sabbatis benefacere, an male?*

sabbato licet bene operari.

Præveniens Dominus calumniam Judæorum, quam sibi perfida mente paraverant, arguit eos, quia legis præcepta prava interpretatione violarent, æstimando in sabbato etiam à bonis operibus feriandum, cùm lex à malis abstinere jubeat dicens: *Omne opus servile non facietis in eo*, id est peccatum. *Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati.* Quo præcepto etiam futuri seculi formam in præsentibus adumbrat: ubi illi qui per sex hujus seculi ætates bona fecerunt, in septima ætate malorum tantummodo, non autem & bonorum sunt ferias habituri. Nam etsi secularia opera conquiescant, non otiosus tamen boni operis actus est in Dei laudibus quiescere. *Animam salvam facere, an perdere?* Hoc est, hominem curare, an non? Idem est quod præmiserat, *Bene facere, an male?* Non quod Deus summe bonus, auctor mali nobis aut perditionis esse possit; sed quod ejus non salvare scripturæ consuetudine perdere dicatur.

non salvare Dei.

Sicut dicitur indurasse cor Pharaonis, non quod meritis præcedentibus obduratum misericorditer emollire noluerit. Et nos cum rogamus, *Ne nos inducas in tentationem*: protinus addendo, *Sed libera nos à malo*: manifeste docemur, ejus inducere in tentationem, non esse aliud, quàm non liberare à malo: ejusq; perdere animam, esse à perditione non salvare.

inducere in tentationem.

Si quem vero movet, quare Dominus cum corpus esset curaturus, de animæ salvatione interrogaverit, intelligat vel animam more scripturarum pro homine positam, sicut dicitur, *Hæ sunt animæ quæ exierunt de femore Iacob.* vel quod illa miracula propter animæ salutem faciebat; vel quod ipsa manus sanatio salutem animæ significabat, quæ à bonis (ut prædixi) cessans operibus, aridam quodammodo dexteram habere videbatur.

anima. Exod. 1.

At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus illi. Sananda manus arida jubetur extendi, quia infructuosæ debilitas animæ nullo melius ordine, quàm eleemosynarum largitate curatur.

eleemosyna.

Unde Joannes Baptista, turbis sciscitantibus quid facerent, ut non velut arbores aridæ mitterentur in ignem, hoc solum præcepit: *Qui habet duas tunicas, det non habenti. Et qui habet escas, similiter faciat.* Et in Ecclesiastico dicitur; *Fili, non sit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dandum correpta.* Frustra enim manus ad Deum pro peccatis rogaturus expandit, qui non has ad viduam rogantem, beneficium collaturus, extenderit.

Cap. 15. Herodiani.

Exeuntes *autem Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.*] Herodianos Herodis tetrarchæ ministros dicit, qui propter inimicitias, quas Dominus ipsorum adversus Joannem exercebat, etiam salvatorem, quem Joannes prædicabat, insidiis insequebantur & odiis. Magna autem insipientia fuit, eos qui salute plurimum indigebant, de nece salvatoris agere consilium. Qui quantum nequitiæ studeant, ostenditur, cum & hoc in crimen reputant, quod ad verbum illius salvam qui languebat extendit dexteram, quasi non ipsorum quisque majora sabbatis egerit, cibos portando, porrigendo calicem, cæteraque quæ victui necessaria sunt exequendo. Neque enim ille, qui *dixit, & facta sunt*, sabbato laborasse poterat convinci.

Passionis locus.

Et Iesus cum discipulis suis secessit ad mare.] Secessit quasi homo fugiens persequentium insidias, quia neque adhuc venerat hora passionis ejus, neq; extra Hierusalem fuit locus passionis. Secessit fugiens sese odio persequentes: sed illuc accessit ubi plures invenit sese per amorē sequentes. Nam subditur: *Et multa turba à Galilæa & Iudæa secuta est eum, & ab Hierosolymis & ab Idumæa, & trans Iordanem, & qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum.* Ecce Pharisæi & Herodiani, magistri videlicet plebis & regis ministri, unanimo Dominum consilio perdere quærunt. At turba indocta & vulgus undecunque collectum unanimi illum dilectione sequuntur. Illi videntes opera virtutum ejus, & verba doctrinæ audientes, nihil amplius discere, quam ut eum persequerentur, volebant. Isti opinione tantum ducti virtutum ejus, congesto agmine permagno veniunt ad audiendum eum, opemque salutis flagitandam. Unde mox suæ voluntatis ac desiderii consequi merentur effectum, plurimis à Domino sanatis, ut in sequentibus legitur. Ubi & exemplum dedit suis, si in una civitate persecutionem paterentur, in alteram fugiendi.

Fugienda exempla.

Denique Paulus exemplo simul & præcepto Domini edoctus, fugit ex Damasco, ubi insidiis appetebatur pravorum. Sed inde digressus, innumeros alibi, qui se ad pietatem sequerentur, populos invenit.

Allegoria.

Juxta vero leges allegoriæ, Dominus in eo quòd egressus de synagoga secessit ad mare, ubique venientem ad se plurimam populi multitudinem sanaturus ac docturus excepit, nostram manifeste salvationem præfiguravit, ad quos venire per fidem relicta ob perfidiam Judæa dignatus est. Recte enim incredulæ diu ac diversis errorum anfractibus jactatæ nationes, instabilitati, amaritudini, obscuritati fluctuantis pelagi comparantur. Sed Dominus venit ad mare cum discipulis, multaque turba à diversis provinciis secuta est eum, quia prædicantibus Apostolis corda gentium adiit. Et postquam in eis dilectam sibi domum propitius consecravit, jam multos ad se venientes benignè suscepit, ac desideratæ salutis donavit esse compotes. Quibus apte congruit quod sequitur: *Et dixit discipulis suis, ut in navicula sibi deservirent propter turbam, ne comprimerent eum. Multos etenim sanabat, ita ut irruerent in eum, ut illum tangerent.* Navicula etenim deserviens Domino in mari, Ecclesia est, congregata de gentibus, & fluctus seculi labentis liberæ mentis virtute transgressa.

Navicula moraliter.

Quæ quanto sinum cordis amplius recipiendæ gratiæ sui conditoris dilatat, tanto sublimius cunctis transeuntium rerum voluminibus, quasi fluctibus pelagi æstuantis navicula ventis agitata secundis insultat. Distat autem inter comprimere Dominum, & tangere illum. Tangit namque eum, qui fidem ejus ac dilectionem vero corde suscipit.

Tangere dominum. Comprimere.

Comprimunt eum qui carnalibus cogitationibus, aut etiam factis pacem eorum, in quibus veritas manere consueverat, turbant. Unde aptè qui eum tetigerunt salvati esse perhibentur, quia nimirum vera fides & dilectio salutem gignere solet æternam.

ni dedititis impertiit, quia & illinc quasi conscissio videtur fieri, & ipsi vetustati non convenit.

Et nemo mittit vinum novellum in utres veteres. Alioquin disrumpet vinum utres, & vinum effundetur, & utres peribunt: sed vinum novum in utres novos mitti debet.) Eosdem quoque

[Utres] veteres. veteribus comparat utribus, quo vino novo, id est spiritalibus præceptis facilius disrumpi, quam id posse continere dicit. Erant autem jam utres novi cum post ascensum Domini desiderio consolationis ejus orando & sperando invocabantur. Tunc enim acceperunt Spiritum sanctum, quo impleti cum linguis omnibus loquerentur, à Judæis nescientibus, sed tamen verè attestantibus dictum est, *quia musto pleni sunt isti.* Novum enim vinum jam novis utribus venerat, hoc est spiritus sancti fervor spiritalium corda repleverat. Aliter. Cavendum doctori est, ne animæ nondum renovatæ, sed in vetustate malitiæ perdurantı novorum

Mystice. mysteriorum secreta committat. Quòd si quærit aliquis, quid inter vinum novum mystice & vestimentum distet novum, facile patet: quia vino intus reficimur & inebriamur, vestimento autem forinsecus induimur. Cum vero utrumq; ad significantiam vitæ pertineat spiritalis, vestimentum profectò opera nostra bona quæ foris agimus, & quibus coram hominibus lucemus, insinuat. Vino autem novo fervor fidei, spei, & charitatis, quo in conspectu nostri conditoris in novitate sensus nostri intus, ipsi reformamur, exprimitur.

ET *factum est iterum cum sabbatis ambularet per sata, & discipuli ejus cœperunt prægredi, & vellere spicas.*) Legimus in sequentibus quia erant qui veniebant & redibant multi, & nec manducandi quidem spatium habebant, & ideo quasi homines esuriebant. Quod autem spicas segetum manibus confricant, & inediam consolantur, vitæ austerioris indicium est, non præparatas epulas, sed cibos simplices quærentium. Pharisæi autem dicebant ei: *Ecce quid faciunt discipuli tui sabbatis, quæ non licet?* Nota: quòd primi apostoli salvatoris literam sabbati destruunt adversum

Hebionita Hebioniras, qui cum cæteros recipiant Apostolos, Paulum quasi transgressorem repudiant. Mystice autem discipuli per sata transeunt, illa videlicet, de quibus Dominus ait: *Levate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit.* Cum doctores sancti eos quos in fide veritatis instituere quærunt: cura piæ sollicitudinis inspiciunt, & qualiter unumquemque, quóve ordine ad salutem attrahere debeant, sedula consideratione perpendunt. Atque ideo nihil melius esurire, quam salutem intelliguntur hominum, quam ipse messorum primus quondam inter preces esuriens, mox oblatis sibi

Concordia sacramenti mira. eis quas desiderabat dapibus, audivit: *Surge Petre, occide & manduca.* Et mira sacramenti concordia, quia & ibi mactari ac manducari jubentur animalia cœlitus missa, & hic spicas Domino lustrante consecratas vulsisse discipuli, atque juxta aliorum narrationem Evangelistarum confricantes manibus manducasse perhibentur. Hoc est enim quod ait apostolus: *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, & exuite vos veterem hominem cum actibus ejus.* Quia non aliter transit quisque in corpus Christi, non aliter doctorum profectus sui fructibus pascit, quàm si veteribus

Moraliter. abdicatis concupiscentiis, novo dilectionis mandato novus homo fuerit factus. Vellere itaque spicas, est homines à terrena intentione, qua solum mentis quasi radicem fixerant, eruere. Fricare autem manibus, exemplis virtutum ab ipsa etiam carnis concupiscentia, quasi folliculis atque integumentis aristarum puritatem mentis exuere. Grana verò manducare, est mundatum quemque à sordibus vitiorum per ora prædicantium, ecclesiæ membris incorporari. Et bene hæc discipuli prægredientes ante Dominum fecisse memorantur, quia doctoris necesse est sermo præcedat, & sic cor auditoris subsequens gratia supernæ

Sabbatū. visitationis illustret. Bene *sabbatis*, quia sancti doctores & ipsi in prædicando pro spe futuræ quietis laborant, & auditores æquè suos admonent non propter amorem seculi supervacuis insistere negotiis, sed potiùs pro æterna requie bonis insudare laboribus. Item per sata ambulant cum Domino, qui divinis obtemperare studentes imperiis solerter eloquia sacra meditari delectantur. Esuriunt in satis, cum in eisdem sacris eloquiis quæ legendo pertranseunt, panem vitæ invenire desiderant.

Hoc est ad illa curant verba pervenire, quibus ampliorem in se sui conditoris amorem incendant. Et hoc in sabbatis, cum sopita mente à turbulentis cogitationibus vacare gaudent, & videre *quam suavis est Dominus*, quamque *Dominus suavis est.* *beatus vir qui sperat in eo.* Assumptoque pietatis & humilitatis habitu, ad requiem animarum suarum attingere contendunt.

Vellunt spicas quæ fortè occurrunt, & tamdiu versant manibus contritasque purgant, donec ad escam perveniant, cum testimonia scripturarum ad quæ legentes perveniunt, meditando assumunt, & tandiu scrutatione sedula discutiunt, donec in eis medullam dilectionis quæ latere videbatur, invenientes extrahant. Sicut enim asperitate aristarum, quæ horrent, velantur grana tritici quæ reficiunt, ita sæpe sub ea quæ videbatur utilitate litteræ teguntur dona divinæ dilectionis, quæ mentes fidelium esurientes sitientesque justitiam, suavitatem internæ dapibus pascant. *Littera utilitas.*

Verum hæc mentium refectio stultis quidem sabbati defensoribus displicet, sed à domino sabbati probatur: quia qui solam litteræ superficiem sequuntur, nec veram mentium refectionem nosse, nec ad internam pervenire animarum requiem norunt. Unde temeritas eorum merito veritatis ore confunditur, dum subditur:

Et ait illis: Nunquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit & esuriit ipse, & qui cum eo erant? quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare nisi sacerdotibus, & dedit eis qui cum eo erant?] Ad confutandam calumniam Pharisæorum veteris recordatur historiæ, quando David fugiens Saulem venit in Nobe, & ab Abimelech sacerdote susceptus postulavit cibos. *I. Reg. 21.*

Qui cum panes laicos non haberet, dedit ei consecratos, quibus non licebat vesci nisi solis sacerdotibus & Levitis. Et hoc tantum interrogavit, *si mundi essent pueri à mulieribus:* & illo respondente *ab heri & nudiustertius*, non dubitaverit panes dare, melius arbitratus (propheta dicente, *Misericordiam volo, & non sacrificium*) de famis periculo homines liberare, quam Deo offerre sacrificium. Hostia enim Deo placabilis, hominum salus est. Opponit ergo Dominus & dicit: Si & David sanctus est, & Abimelech pontifex à vobis non reprehenditur, sed legis uterque mandatum probabili excusatione transgressi sunt, & fames in causa est, cur eandem famem non probatis in apostolis, quam probatis in cæteris? Quanquam & in hoc multa distantia sit. Isti spicas in sabbato manu confricant, illi panes comederunt Leviticos. Ibi & ad sabbati solennitatem accendebant neomeniarum dies, quibus in conviviis requisitus fugit ex aula regia. Figurate autem quod dicit, David & pueri ejus panes accepêre sanctificatos, ostendit sacerdotalem cibum ad usum transiturum esse populorum, sive quòd omnes vitam sacerdotalem debemus imitari, sive quia omnes filii ecclesiæ sacerdotes sunt. Ungimur enim in sacerdotium sanctum, offerêtes nosmetipsos Deo hostias spiritales. De qua tota historia pro captu nostro plenius in expositione libri Regum diximus, & de mensa ac panibus propositionis, in libro expositionis tabernaculi & vasorum ejus. Quod vero Dominus Abiathar principem sacerdotū, pro Abimelech appellat, nihil habet dissonantiæ. Ambo etenim fuerunt illic, cum veniens David panes petiit & accepit, Abimelech videlicet princeps sacerdotum, & Abiathar filius ejus. Occiso autem Abimelech à Saule, cum viris domus suæ generis sacerdotalis octogintaquinq;, fugit Abiathar ad David, & comes factus est totius exilii ejus. Postea regnante eo, summi sacerdotii & ipse gradum accepit, ac toto tempore regni illius in pontificatu perseverans, multo majoris excellentiæ quàm pater suus effectus est? Ideoq; dignus fuit, cujus memoriam Dominus, etiam vivente patre, quasi summi faceret sacerdotis. Et dicebat eis *Sabbatum propter hominem factum est & non homo propter sabbatum.*

Pontifex Abimelech non reprehensus.

Libri Regum.

Sabbati observatio.

Major

Major est cura sanitati & vitæ hominis, quàm custodiæ sabbati adhibenda. Sic enim & mandatum est sabbatum custodiri, ut tamen si necessitas esset, reus non esset qui sabbatum violasset. Ideo sabbato circumcidi non est prohibitum, quia necesse erat fieri. Nam & Josue muros Hiericho septem diebus cum exercitu circuivit. Et Machabæi necessitate instante sabbato pugnabant. Unde discipulis esurientibus, quod licitum non erat in lege, necessitate famis factum est licitum. Talis hæc causa est, qualis hodie in jejuniis legitimis: ubi si quis æger jejunium corruperit, nulla ratione reus tenetur. *Itaque Dominus est filius hominis, etiam sabbati.* Si, inquit, David Rex sacerdotali cibo pastus excusabilis est, & juxta alterius Evangelistæ narrationem, sacerdotes sabbatum per templi ministerium violantes crimine carent, quanto magis filius hominis, qui verus rex est & verus sacerdos, & ideo Dominus sabbati, evulsarum sabbato spicarum noxa non tenetur?

CAPUT III.

ET *introivit iterum in synagogam: Et erat homo ibi habens manum aridam.*] Homo qui manum habet aridam, humanum genus indicat, in fœcunditate boni operis arefactum, sed Domini miseratione curatum. Cujus dextera quæ in primo parente, dum vetitæ arboris poma decerperet, aruerat, per redemptoris gratiam, dum insontes manus in crucis arbore tenderet, bonorum operum succis est restituta saluti. Et bene in synagoga manus erat arida, quia ubi scientiæ donum majus, ibi gravius est inexcusabilis noxæ periculum. *Et ipsi observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum.* Quia destructionem sabbati quam in discipulis arguebant, probabili magister excusaverat exemplo, nunc ipsum observando magistrum calumniari volunt, ut si sabbato curet, transgressionis: si non curet, crudelitatis aut imbecillitatis arguant. *Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium. Et dicit eis: Si licet sabbatis bene facere, an male?* Præveniens Dominus calumniam Judæorum, quam sibi perfida mente paraverant, arguit eos, quia legis præcepta prava interpretatione violarent, æstimando in sabbato etiam à bonis operibus feriandum, cùm lex à malis abstinere jubeat dicens: *Omne opus servile non facietis in eo,* id est peccatum. *Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati.* Quo præcepto etiam futuri seculi formam in præsentibus adumbrat: ubi illi qui per sex hujus seculi ætates bona fecerunt, in septima ætate malorum tantummodo, non autem & bonorum sunt ferias habituri. Nam etsi secularia opera conquiescant, non otiosus tamen boni operis actus est in Dei laudibus quiescere. *Animam salvam facere, an perdere?* Hoc est, hominem curare, an non? Idem est quod præmiserat, *Bene facere, an male?* Non quod Deus summe bonus, auctor mali nobis aut perditionis esse possit; sed quod ejus non salvare scripturæ consuetudine perdere dicatur. Sicut dicitur indurasse cor Pharaonis, non quod meritis præcedentibus obduratum misericorditer emollire noluerit. Et nos cum rogamus, *Ne nos inducas in tentationem:* protinus addendo, *Sed libera nos à malo:* manifeste docemur, ejus inducere in tentationem, non esse aliud, quàm non liberare à malo: ejusq; perdere animam, esse à perditione non salvare. Si quem vero movet, quare Dominus cum corpus esset curaturus, de animæ salvatione interrogaverit, intelligat vel animam more scripturarum pro homine positam, sicut dicitur, *Hæ sunt animæ quæ exierunt de femore Iacob.* vel quod illa miracula propter animæ salutem faciebat; vel quod ipsa manûs sanatio salutem animæ significabat, quæ à bonis (ut prædixi) cessans operibus, aridam quodammodo dexteram habere videbatur. *At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus illi.* Sananda manus arida jubetur extendi, quia infructuosæ debilitas animæ nullo melius ordine, quàm eleemosynarum largitate curatur. Unde Joannes Baptista, turbis sciscitantibus quid facerent, ut non velut arbores aridæ mitterentur in ignem, hoc solum præcepit; *Qui habet duas tunicas, det non habenti. Et qui habet escas, similiter faciat.* Et in Ecclesiastico dicitur; *Fili, non sit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dandum correpta.* Fiducia enim manus ad Deum pro peccatis rogaturus expandit, qui non has ad viduam rogantem, beneficium collaturus, extenderit.

[Left margin notes: *Aridam manum habens moraliter.* — *Sabbato licet bene operari.* — *Non salvare Dei.* — *Inducere in tentationem.* — *Anima. Exod. 1.* — *Eleemosyna.*]

EXeuntes *autem Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.*] Herodianos Herodis tetrarchæ ministros dicit, qui propter inimicitias, quas Dominus ipsorum adversus Joannem exercebat, etiam salvatorem, quem Joannes prædicabat, insidiis insequebantur & odiis. Magna autem insipientia fuit, eos qui salute plurimum indigebant, de nece salvatoris agere consilium. Qui quantum nequitiæ studeant, ostenditur, cum & hoc in crimen reputant, quod ad verbum illius salvam qui languebat extendit dexteram, quasi non ipsorum quisque majora sabbatis egerit, cibos portando, porrigendo calicem, cæteraque quæ victui necessaria sunt exequendo. Neque enim ille, qui *dixit, & facta sunt,* sabbato laborasse poterat convinci. Cap. 15. *Herodiani.*

Et Iesus cum discipulis suis secessit ad mare.] Secessit quasi homo fugiens persequentium insidias, quia neque adhuc venerat hora passionis ejus, neq; extra Hierusalem fuit locus passionis. Secessit fugiens sese odio persequentes: sed illuc accessit ubi plures invenit sese per amorē sequentes. Nam subditur: *Et multa turba à Galilæa & Iudæa secuta est enim, & ab Hierosolymis & ab Idumæa, & trans Iordanem, & qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum.* Ecce Pharisæi & Herodiani, magistri videlicet plebis & regis ministri, unanimo Dominum consilio perdere quærunt. At turba indocta & vulgus undecunque collectum unanimi illum dilectione sequuntur. Illi videntes opera virtutum ejus, & verba doctrinæ audientes, nihil amplius discere, quam ut eum persequerentur, volebant. Isti opinione tantum ducti virtutum ejus, congesto agmine permagno veniunt ad audiendum eum, opemque salutis flagitandam. Unde mox suæ voluntatis ac desiderii consequi merentur effectum, plurimis à Domino sanatis, ut in sequentibus legitur. Ubi & exemplum dedit suis, si in una civitate persecutionem paterentur, in alteram fugiendi. Denique Paulus exemplo simul & præcepto Domini edoctus, fugit ex Damasco, ubi insidiis appetebatur pravorum. Sed inde digressus, innumeros alibi, qui se ad pietatem sequerentur, populos invenit. Juxta vero leges allegoriæ, Dominus in eo quòd egressus de synagoga secessit ad mare, ubique venientem ad se plurimam populi multitudinem sanaturus ac docturus excepit, nostram manifeste salvationem præfiguravit, ad quos venire per fidem relicta ob perfidiam Judæa dignatus est. Recte enim incredulæ diu ac diversis errorum anfractibus jactatæ nationes, instabilitati, amaritudini, obscuritati fluctuantis pelagi comparantur. Sed Dominus venit ad mare cum discipulis, multaque turba à diversis provinciis secuta est eum, quia prædicantibus Apostolis corda gentium adiit. Et postquam in eis dilectam sibi domum propitius consecravit, jam multos ad se venientes benignè suscepit, ac desideratæ salutis donavit esse compotes. Quibus apte congruit quod sequitur: *Et dixit discipulis suis, ut in navicula sibi deservirent propter turbam, ne comprimerent eum. Multos etenim sanabat, ita ut irruerent in eum, ut illum tangerent.* Navicula etenim deserviens Domino in mari, Ecclesia est, congregata de gentibus, & fluctus seculi labentis liberæ mentis virtute transgressa.

[Right margin notes: *Passionis locus.* — *Fugienda exempla.* — *Allegoria.* — *Navicula moraliter.*]

Quæ quanto sinum cordis amplius recipiendæ gratiæ sui conditoris dilatat, tanto sublimius cunctis transeuntium rerum voluminibus, quasi fluctibus pelagi æstuantis navicula ventis agitata secundis insultat. Distat autem inter comprimere Dominum, & tangere illum. Tangit namque eum, qui fidem ejus ac dilectionem vero corde suscipit. *Tangere dominum. Comprimere.*

Comprimunt eum qui carnalibus cogitationibus, aut etiam factis pacem eorum, in quibus veritas manere consueverat, turbant. Unde aptè qui eum tetigerunt salvati esse perhibentur, quia nimirum vera fides & dilectio salutem gignere solet æternam.

Propter

ni dederis impertiri, quia & illinc quasi conscissio videtur fieri, & ipsi vetustati non convenit.

Et nemo mittit vinum novellum in utres veteres. Alioquin disrumpet vinum utres, & vinum effundetur, & utres peribunt: sed vinum novum in utres novos mitti debet.) Eosdem quoque veteribus comparat utribus, quo vino novo, id est spiritalibus præceptis facilius disrumpi, quam id posse continere dicit. Erant autem jam utres novi cum post ascensum Domini desiderio consolationis ejus orando & sperando invocabantur. Tunc enim acceperūt Spiritum sanctum, quo impleri cum linguis omnibus loquerentur, à Judæis nescientibus, sed tamen vere attestantibus dictum est, *quia musto pleni sunt isti.* Novum enim vinum jam novis utribus venerat, hoc est spiritus sancti fervor spiritalium corda repleverat. Aliter. Cavendum doctori est, ne animæ nondum renovatæ, sed in vetustate malitiæ perduranti novorum mysteriorum secreta committat. Quòd si quærit aliquis, quid inter vinum novum mystice & vestimentum distet novum, facile paret: quia vino intus reficimur & inebriamur, vestimento autem forinsecus induimur. Cum vero utrumq; ad significantiam vitæ pertineat spiritalis, vestimentum profecto opera nostra bona quæ foris agimus, & quibus coram hominibus lucemus, insinuat. Vino autem novo fervor fidei, spei, & charitatis, quo in conspectu nostri conditoris in novitate sensus nostri intus, ipsi reformamur, exprimitur.

Utres veteres.

Mystice.

E*T factum est iterum cum sabbatis ambularet per sata, & discipuli ejus cœperunt prægredi, & vellere spicas.*) Legimus in sequentibus quia erant qui veniebant & redibant multi, & nec manducandi quidem spatium habebant, & ideo quasi homines esuriebant. Quod autem spicas segetum manibus confricant, & inediam consolantur, vitæ austerioris indicium est, non præparatas epulas, sed cibos simplices quærentium. Pharisæi autem dicebant ei: *Ecce quid faciunt discipuli tui sabbatis, quod non licet?* Nota: quòd primi apostoli salvatoris literam sabbati destruunt adversum Hebionitas, qui cum cæteros recipiant Apostolos, Paulum quasi transgressorem repudiant. Mystice autem discipuli per sata transeunt, illa videlicet, de quibus Dominus ait: *Levate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit.* Cum doctores sancti eos quos in fide veritatis instituere quærunt: cura piæ sollicitudinis inspiciunt, & qualiter unumquemque, quó ve ordine ad salutem attrahere debeant, sedula consideratione perpendunt. Atque ideo nihil melius esurite, quam salutem intelliguntur hominum, quam ipse messorum primus quondam inter preces esuriens, mox oblatis sibi eis quas desiderabat dapibus, audivit: *Surge Petre, occide & manduca.* Et mira sacramenti concordia, quia & ibi mactari ac manducari jubentur animalia cœlitus missa, & hic spicas Domino lustrante consecratas vulsisse discipuli, atque juxta aliorum narrationem Evangelistarum confricantes manibus manducasse perhibentur. Hoc est enim quod ait apostolus: *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, & exuite vos veterem hominem cum actibus ejus.* Quia non aliter transit quisque in corpus Christi, non aliter doctorum profectus sui fructibus pascit, quàm si veteribus abdicatis concupiscentiis, novo dilectionis mandato novus homo fuerit factus. Vellere itaque spicas, est homines à terrena intentione, qua solum mentis quasi radicem fixerant, eruere. Fricare autem manibus, exemplis virtutum ab ipsa etiam carnis concupiscentia, quasi folliculis atque integumentis aristarum puritatem mentis exuere. Grana vero manducare, est mundatum quemque à sordibus vitiorum per ora prædicantium, ecclesiæ membris incorporari. Et bene hæc discipuli prægredientes ante Dominum fecisse memorantur, quia doctoris necesse est sermo præcedat, & sic cor auditoris subsequens gratia supernæ visitationis illustret. Bene *sabbatis*, quia sancti doctores & ipsi in prædicando pro spe futuræ quietis laborant, & auditores æquè suos admonent non propter amorem seculi supervacuis insistere negotiis, sed potiùs pro æterna requie bonis insudare laboribus. Item per sata ambulant cum Domino, qui divinis obtemperare studentes imperiis sollerter eloquia sacra meditari delectantur. Esuriunt in satis, cum in eisdem sacris eloquiis quæ legendo pertranseunt, panem vitæ invenire desiderant.

Hebionita.

Concordia sacramenti mira.

Moraliter.

Sabbatū.

Hoc est ad illa curant verba pervenire, quibus ampliorem in se sui conditoris amorem incendant. Et hoc in sabbatis, cum sopita mente à turbulentis cogitationibus vacare gaudent, & videre *quam suavis est Dominus*, quamque *beatus vir qui sperat in eo.* Assumptoque pietatis & humilitatis habitu, ad requiem animarum suarum attingere contendunt.

Dominus suavis est.

Vellunt spicas quæ fortè occurrunt, & tamdiu versant manibus contritasque purgant, donec ad escam perveniant, cum testimonia scripturarum ad quæ legentes perveniunt, meditando assumunt, & tandiu scrutatione sedula discutiunt, donec in eis medullam dilectionis quæ latere videbatur, invenientes extrahant. Sicut enim asperitate aristarum, quæ horrent, velantur grana tritici quæ reficiunt, ita sæpe sub ea quæ videbatur utilitate litteræ teguntur dona divinæ dilectionis, quæ mentes fidelium esurientes sitientesque justitiam, suavitatem internæ dapibus pascant.

Litteræ utilitas.

Verum hæc mentium refectio stultis quidem sabbati defensoribus displicet, sed à domino sabbati probatur: quia qui solam litteræ superficiem sequuntur, nec veram mentium refectionem nosse, nec ad internam pervenire animarum requiem norunt. Unde temeritas eorum merito veritatis ore confunditur, dum subditur:

Et ait illis: Nunquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit & esuriit ipse, & qui cum eo erant? quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare nisi sacerdotibus, & dedit eis qui cum eo erant?] Ad confutandam calumniam Pharisæorum veteris recordatur historiæ, quando David fugiens Saulem venit in Nobe, & ab Abimelech sacerdote susceptus postulavit cibos. *1. Reg. 21.*

Qui cum panes laicos non haberet, dedit ei consecratos, quibus non licebat vesci nisi solis sacerdotibus & Levitis. Et hoc tantum interrogavit, *si mundi essent pueri à mulieribus*: & illo respondente *ab heri & nudiustertius*, non dubitaverit panes dare, melius arbitratus (propheta dicente, *Misericordiam volo, & non sacrificium*) de famis periculo homines liberare, quam Deo offerre sacrificium. Hostia enim Deo placabilis, hominum salus est. Opponit ergo Dominus & dicit: Si & David sanctus est, & Abimelech pontifex à vobis non reprehenditur, sed legis uterque mandatum probabili excusatione transgressi sunt, & fames in causa est, cur eandem famem non probatis in apostolis, quam probatis in cæteris? Quanquam & in hoc multa distantia sit. Isti spicas in sabbato manu confricant, illi panes comederunt Leviticos. Ibi & ad sabbati solennitatem accendebant neomeniarum dies, quibus in conviviis requisitus fugit ex aula regia. Figurate autem quod dicit, David & pueri ejus panes accepêre sanctificatos, ostendit sacerdotalem cibum ad usum transiturum esse populorum, sive quòd omnes vitam sacerdotalem debemus imitari, sive quia omnes filii ecclesiæ sacerdotes sunt. Ungimur enim in sacerdotium sanctum, offerētes nosmetipsos Deo hostias spiritales. De qua tota historia pro captu nostro plenius in expositione libri Regum diximus, & de mensa ac panibus propositionis, in libro expositionis tabernaculi & vasorum ejus. Quod vero Dominus Abiathar principem sacerdotū, pro Abimelech appellat, nihil habet dissonantiæ. Ambo etenim fuerunt illic, cum veniens David panes petiit & accepit, Abimelech videlicet princeps sacerdotum, & Abiathar filius ejus. Occiso autem Abimelech à Saule, cum viris domus suæ generis sacerdotalis octogintaquinq;, fugit Abiathar ad David, & comes factus est totius exilii ejus. Postea regnante eo, summi sacerdotii & ipse gradum accepit, ac toto tempore regni illius in pontificatu perseverans, multo majoris excellentiæ quàm pater suus effectus est? Ideoq; dignus fuit, cujus memoriam Dominus, etiam vivente patre, quasi summi faceret sacerdotis. Et dicebat eis *Sabbatum propter hominem factum est & non homo propter sabbatum.*

Pontifex Abimelech non reprehensus.

Libri Regum.

Sabbati observatio.

Major

Major est cura sanitati & vitæ hominis, quàm custodiæ sabbati adhibenda. Sic enim & mandatum est sabbatum custodiri, ut tamen si necessitas esset, reus non esset qui sabbatum violasset. Ideo sabbato circumcidi non est prohibitum, quia necesse erat fieri. Nam & Josue muros Hiericho septem diebus cum exercitu circuivit. Et Machabæi necessitate instante sabbato pugnabant. Unde discipulis esurientibus, quod licitum non erat in lege, necessitate famis factum est licitum. Talis hæc causa est, qualis hodie in jejuniis legitimis: ubi si quis æger jejunium corruperit, nulla ratione reus tenetur. *Itaque Dominus est filius hominis, etiam sabbati.* Si, inquit, David Rex sacerdotali cibo pastus excusabilis est, & juxta alterius Evangelistæ narrationem, sacerdotes sabbatum per templi ministerium violantes crimine carent, quanto magis filius hominis, qui verus rex est & verus sacerdos, & ideo Dominus sabbati, evulsarum sabbato spicarum noxa non tenetur?

CAPUT III.

Aridam manum habeis moraliter.

ET *introivit iterum in synagogam: Et erat homo ibi habens manum aridam.*] Homo qui manum habet aridam, humanum genus indicat, in fœcunditate boni operis arefactum, sed Domini miseratione curatum. Cujus dextera quæ in primo parente, dum vetitæ arboris poma decerperet, aruerat, per redemptoris gratiam, dum insontes manus in crucis arbore tenderet, bonorum operum succis est restituta saluti. Et bene in synagoga manus erat arida, quia ubi scientiæ donum majus, ibi gravius est inexcusabilis noxæ periculum. *Et ipsi observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum.* Quia destructionem sabbati quam in discipulis arguebant, probabili magister excusaverat exemplo, nunc ipsum observando magistrum calumniari volunt, ut si sabbato curet, transgressionis: si non curet, crudelitatis aut imbecillitatis arguant. *Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium. Et dicit eis: Si licet sabbatis bene facere, an male?* Præveniens Dominus calumniam Judæorum, quam sibi perfida mente paraverant, arguit eos, quia legis præcepta prava interpretatione violarent, æstimando in sabbato etiam à bonis operibus feriandum, cùm lex à malis abstinere jubeat dicens: *Omne opus servile non facietis in eo,* id est peccatum. *Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati.* Quo præcepto etiam futuri seculi formam in præsentibus adumbrat: ubi illi qui per sex hujus seculi ætates bona fecerint, in septima ætate malorum tantummodo, non autem & bonorum sunt ferias habituri. Nam etsi secularia opera conquiescant, non otiosus tamen boni operis actus est in Dei laudibus quiescere. *Animam salvam facere, an perdere?* Hoc est, hominem curare, an non? Idem est quod præmiserat, *Bene facere, an male?* Non quod Deus summe bonus, auctor mali nobis aut perditionis esse possit; sed quod ejus non salvare scripturæ consuetudine perdere dicatur. Sicut dicitur indurasse cor Pharaonis, non quod meritis præcedentibus obduratum misericorditer emollire noluerit. Et nos cum rogamus, *Ne nos inducas in tentationem:* protinus addendo, *Sed libera nos à malo:* manifeste docemur, ejus inducere in tentationem, non esse aliud, quàm non liberare à malo: ejusq; perdere animam, esse à perditione non salvare. Si quem vero movet, quare Dominus cum corpus esset curaturus, de animæ salvatione interrogaverit, intelligat vel animam more scripturarum pro homine positam, sicut dicitur, *Hæ sunt animæ quæ exierunt de femore Iacob.* vel quod illa miracula propter animæ salutem faciebat; vel quod ipsa manûs sanatio salutem animæ significabat, quæ à bonis (ut prædixi) cessans operibus, aridam quodammodo dexteram habere videbatur. *At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus illi.* Sananda manus arida jubetur extendi, quia infructuosæ debilitas animæ nullo melius ordine, quàm eleemosynarum largitate curatur. Unde Joannes Baptista, turbis sciscitantibus quid facerent, ut non velut arbores aridæ mitterentur in ignem, hoc solum præcepit: *Qui habet duas tunicas, det non habenti. Et qui habet escas,* similiter faciat. Et in Ecclesiastico dicitur; *Fili, non sit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dandum collecta.* Frustra enim manus ad Deum pro peccatis rogaturus expandit, qui non has ad viduam rogantem, beneficium collaturus, extenderit.

Sabbato licet bene operari.

Non salvare Dei.

Inducere in tentationem.

Anima. Exod. 1.

Eleemosyne.

Cap. 15. Herodiani.

EXeuntes *autem Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.*] Herodianos Herodis tetrarchæ ministros dicit, qui propter inimicitias, quas Dominus ipsorum adversus Joannem exercebat, etiam salvatorem, quem Joannes prædicabat, insidiis insequebantur & odiis. Magna autem insipientia fuit, eos qui salute plurimum indigebant, de nece salvatoris agere consilium. Qui quantum nequitiæ studeant, ostenditur, cum & hoc in crimen reputant, quod ad verbum illius salvam qui languebat extendit dexteram, quasi non ipsorum quisque majora sabbatis egerit, cibos portando, porrigendo calicem, cæteraque quæ victui necessaria sunt exequendo. Neque enim ille, qui *dixit, & facta sunt,* sabbato laborasse poterat convinci.

Et Iesus cum discipulis suis secessit ad mare.] Secessit quasi homo fugiens persequentium insidias, quia neque adhuc venerat hora passionis ejus, neq; extra Hierusalem fuit locus passionis. Secessit fugiens sese odio persequentes: sed illuc accessit ubi plures invenit sese per amorē sequentes. Nam subditur: *Et multa turba à Galilæa & Iudæa secuta est eum, & ab Hierosolymis & ab Idumæa, & trans Iordanem, & qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum.* Ecce Pharisæi & Herodiani, magistri videlicet plebis & regis ministri, unanimo Dominum consilio perdere quærunt. At turba indocta & vulgus undecunque collectum unanimi illum dilectione sequuntur. Illi videntes opera virtutum ejus, & verba doctrinæ audientes, nihil amplius discere, quam ut eum persequerentur, volebant. Isti opinione tantum ducti virtutum ejus, congesto agmine permagno veniunt ad audiendum eum, opemque salutis flagitandam. Unde mox suæ voluntatis ac desiderii consequi meretur effectum, plurimis à Domino sanatis, ut in sequentibus legitur. Ubi & exemplum dedit suis, si in una civitate persecutionem paterentur, in alteram fugiendi. Denique Paulus exemplo simul & præcepto Domini edoctus, fugit ex Damasco, ubi insidiis appetebatur pravorum. Sed inde digressus, innumeros alibi, qui se ad pietatem sequerentur, populos invenit. Juxta vero leges allegoriæ, Dominus in eo quòd egressus de synagoga secessit ad mare, ubique venientem ad se plurimam populi multitudinem sanaturus ac docturus excepit, nostram manifeste salvationem præfiguravit, ad quos venire per fidem relicta ob perfidiam Judæa dignatus est. Recte enim incredulæ diu ac diversis errorum anfractibus jactatæ nationes, instabilitati, amaritudini, obscuritati fluctuantis pelagi comparantur. Sed Dominus venit ad mare cum discipulis, multaque turba à diversis provinciis secuta est eum, quia prædicantibus Apostolis corda gentium adiit. Et postquam in eis dilectam sibi domum propirius consecravit; jam multos ad se venientes benignè suscepit, ac desideratæ salutis donavit esse compotes. Quibus apte congruit quod sequitur: *Et dixit discipulis suis, ut in navicula sibi deservirent propter turbam, ne comprimerent eum. Multos etenim sanabat, ita ut irruerent in eum, ut illum tangerent.* Navicula etenim deserviens Domino in mari, Ecclesia est, congregata de gentibus, & fluctus seculi labentis liberæ mentis virtute transgressa.

Passionis locus.

Fugienda exempla.

Allegoria.

Navicula moraliter.

Quæ quanto sinum cordis amplius recipiendæ gratiæ sui conditoris dilatat, tanto sublimius cunctis transeuntium rerum voluminibus, quasi fluctibus pelagi æstuantis navicula ventis agitata secundis insultat. Distat autem inter comprimere Dominum, & tangere illum. Tangit namque eum, qui fidem ejus ac dilectionem vero corde suscipit.

Tangere dominum.

Comprimere.

Comprimunt eum qui carnalibus cogitationibus, aut etiam factis pacem eorum, in quibus veritas manere consueverat, turbant. Unde aptè qui eum tetigerunt salvati esse perhibentur, quia nimirum vera fides & dilectio salutem gignere solet æternam.

Propter

ni dedititis imperiti, quia & illinc quasi conscissio videtur fieri, & ipsi vetustati non convenit.

Et nemo mittit vinum novellum in utres veteres. Alioquin dirumpet vinum utres, & vinum effundetur, & utres peribunt: sed vinum novum in utres novos mitti debet.) Eosdem quoque Vetera. veteribus comparat utribus, quo vino novo, id est spiritalibus præceptis facilius dirumpi, quam id posse continere dicit. Erant autem jam utres novi cum post ascensum Domini desiderio consolationis ejus orando & sperando invocabantur. Tunc enim acceperũt Spiritum sanctum, quo impleti cum linguis omnibus loquerentur, à Judæis nescientibus, sed tamen verè attestantibus dictum est, *quia musto pleni sunt isti*. Novum enim vinum jam novis utribus venerat, hoc est spiritus sancti fervor spiritalium corda repleverat. Aliter. Cavendum doctori est, ne animæ nondum renovatæ, sed in vetustate malitiæ perduranti novorum mysteriorum secreta committat. Quòd si quærit aliquis, Mystice. quid inter vinum novum mystice & vestimentum distet novum, facile patet: quia vino intus reficimur & inebriamur, vestimento autem forinsecus induimur. Cum vero utrumq; ad significantiam vitæ pertineat spiritalis, vestimentum profecto opera nostra bona quæ foris agimus, & quibus coram hominibus lucemus, insinuat. Vino autem novo fervor fidei, spei, & charitatis, quo in conspectu nostri conditoris in novitate sensus nostri intus, ipsi reformamur, exprimitur.

ET *factum est iterum cum sabbatis ambularet per sata, & discipuli ejus cœperunt prægredi, & vellere spicas.*) Legimus in sequentibus quia erant qui veniebant & redibant multi, & nec manducandi quidem spatium habebant, & ideo quasi homines esuriebant. Quod autem spicas segetum manibus confricant, & inediam consolantur, vitæ austerioris indicium est, non præparatas epulas, sed cibos simplices quærentium. Pharisæi autem dicebant ei: *Ecce quid faciunt discipuli tui sabbatis, quæ non licet?* Nota: quòd primi apostoli salvatoris literam sabbati destruunt adversum Hebionita Hebioniitas, qui cum cæteros recipiant Apostolos, Paulum quasi transgressorem repudiant. Mystice autem discipuli per sata transeunt, illa videlicet, de quibus Dominus ait: *Levate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit.* Cum doctores sancti eos quos in fide veritatis instituere quærunt: cura piæ sollicitudinis inspiciunt, & qualiter unumquemque, quó ve ordine ad salutem attrahere debeant, sedula consideratione perpendunt. Atque ideo nihil melius esurire, quam salutem intelliguntur hominum, quam ipse messorum primus quondam inter preces esuriens, mox oblatis sibi Concordia sacramenti mira. eis quas desiderabat dapibus, audivit: *Surge Petre, occide & manduca*. Et mira sacramenti concordia, quia & ibi mactari ac manducari jubentur animalia cœlitus missa, & hic spicas Domino lustrante consecratas vulsisse discipuli, atque juxta aliorum narrationem Evangelistarum confricantes manibus manducasse perhibentur. Hoc est enim quod ait apostolus: *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, & exuite vos veterem hominem cum actibus ejus.* Quia non aliter transit quisque in corpus Christi, non aliter doctorum profectus sui fructibus pascit, quàm si veteribus Moraliter. abdicatis concupiscentiis, novo dilectionis mandato novus homo fuerit factus. Vellere itaque spicas, est homines à terrena intentione, qua solum mentis quasi radicem fixerant, eruere. Fricare autem manibus, exemplis virtutum ab ipsa etiam carnis concupiscentia, quasi folliculis atque integumentis aristarum puritatem mentis exuere. Grana verò manducare, est mundatum quemque à sordibus vitiorum per ora prædicantium, ecclesiæ membris incorporari. Et bene hæc discipuli prægredientes ante Dominum fecisse memorantur, quia doctoris necesse est sermo præcedat, & sic cor auditoris subsequens gratia supernæ Sabbatū. visitationis illustret. Bene *sabbatis*, quia sancti doctores & ipsi in prædicando pro spe futuræ quietis laborant, & auditores æquè suos admonent non propter amorem seculi supervacuis insistere negotiis, sed potiùs pro æterna requie bonis insudare laboribus. Item per sata ambulant cum Domino, qui divinis obtemperare studentes imperiis solerter eloquia sacra meditari delectantur. Esuriunt in satis, cum in eisdem sacris eloquiis quæ legendo pertransfeunt, panem vitæ invenire desiderant.

Hoc est ad illa curant verba pervenire, quibus ampliorem in se sui conditoris amorem incendant. Et hoc in sabbatis, cum sopita mente à turbulentis cogitationibus vacare gaudent, & videre *quam suavis est Dominus*, quamque Dominus suavis est. *beatus vir qui sperat in eo*. Assumptoque pietatis & humilitatis habitu, ad requiem animarum suarum attingere contendunt.

Vellunt spicas quæ fortè occurrunt, & tamdiu versant manibus contritasque purgant, donec ad escam perveniant, cum testimonia scripturarum ad quæ legentes perveniunt, meditando assumunt, & tandiu scrutatione sedula discutiunt, donec in eis medullam dilectionis quæ latere videbatur, invenientes extrahant. Sicut enim asperitate aristarum, quæ horrent, velantur grana tritici quæ reficiunt, ita sæpe sub ea quæ videbatur utilitate litteræ teguntur dona divinæ dilectionis, quæ mentes fidelium esurientes Litteræ utilitas. sitientesque justitiam, suavitatem internæ dapibus pascant.

Verum hæc mentium refectio stultis quidem sabbati defensoribus displicet, sed à domino sabbati probatur: quia qui solam litteræ superficiem sequuntur, nec veram mentium refectionem nolle, nec ad internam pervenire animarum requiem norunt. Unde temeritas eorum merito veritatis ore confunditur, dum subditur:

Et ait illis: Nunquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit & esuriit ipse, & qui cum eo erant? quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare nisi sacerdotibus, & dedit eis qui cum eo erant?] Ad confutandam calumniam Pharisæorum veteris recordatur historiæ, quando David fugiens Saulem venit in Nobe, & ab Abimelech 1. Reg. 21. sacerdote susceptus postulavit cibos.

Qui cum panes laicos non haberet, dedit ei consecratos, quibus non licebat vesci nisi solis sacerdotibus & Levitis. Et hoc tantum interrogavit, *si mundi essent pueri à mulieribus*: & illo respondente *ab heri & nudiustertius*, non dubitaverit panes dare, melius arbitratus (propheta dicente, *Misericordiam volo, & non sacrificium*) de famis periculo homines liberare, quam Deo offerre sacrificium. Hostia enim Deo placabilis, hominum salus est. Opponit ergo Dominus & dicit: Si & David sanctus est, & Abimelech pontifex à vobis non reprehenditur, sed legis uterque mandatum probabili excusatione transgressi sunt, & fames in causa est, cur eandem famem non probatis in apostolis, quam probatis in cæteris? Quanquam & in hoc multa distantia sit. Illi spicas in sabbato manu confricant, illi panes comederunt Leviticos. Ibi & ad sabbati solennitatem accendebant neomeniarum dies, quibus in conviviis requisitus fugit ex aula regia. Figurate autem quod dicit, David Pontifex Abimelech non reprehensus. & pueri ejus panes accepère sanctificatos, ostendit sacerdotalem cibum ad usum transiturum esse populorum, sive quòd omnes vitam sacerdotalem debemus imitari, sive quia omnes filii ecclesiæ sacerdotes sunt. Ungimur enim in sacerdotium sanctum, offerẽtes nosmetipsos Deo hostias spiritales. De qua tota historia pro captu nostro plenius in Libri Regum. expositione libri Regum diximus, & de mensa ac panibus propositionis, in libro expositionis tabernaculi & vasorum ejus. Quod vero Dominus Abiathar principem sacerdotũ, pro Abimelech appellat, nihil habet dissonantiæ. Ambo etenim fuerunt illic, cum veniens David panes petiit & accepit, Abimelech videlicet princeps sacerdotum, & Abiathar filius ejus. Occiso autem Abimelech à Saule, cum viris domus suæ generis sacerdotalis octogintaquinq;, fugit Abiathar ad David, & comes factus est totius exilii ejus. Postea regnante eo, summi sacerdotii & ipse gradum accepit, ac toto tempore regni illius in pontificatu perseverans, multo majoris excellentiæ quàm pater suus effectus est? Ideoq; dignus fuit, cujus memoriam Dominus, etiam vivente patre, quasi summi faceret sacerdotis. Et dicebat eis *Sabbatum* Sabbati observatio. *propter hominem factum est & non homo propter sabbatum.*

Major

Major est cura sanitati & vitæ hominis, quàm custodiæ sabbati adhibenda. Sic enim & mandatum est sabbatum custodiri, ut tamen si necessitas esset, reus non esset qui sabbatum violasset. Ideo sabbato circumcidi non est prohibitum, quia necesse erat fieri. Nam & Josue muros Hiericho septem diebus cum exercitu circuivit. Et Machabæi necessitate instante sabbato pugnabant. Unde discipulis esurientibus, quod licitum non erat in lege, necessitate famis factum est licitum. Talis hæc causa est, qualis hodie in jejuniis legitimis: ubi si quis æger jejunium corruperit, nulla ratione reus tenetur. *Itaque Dominus est filius hominis, etiam sabbati*, Si, inquit, David Rex sacerdotali cibo pastus excusabilis est, & juxta alterius Evangelistæ narrationem, sacerdotes sabbatum per templi ministerium violantes crimine carent, quanto magis filius hominis, qui verus rex est & verus sacerdos, & ideo Dominus sabbati, evulsarum sabbato spicarum noxa non tenetur?

CAPUT III.

Aridam manum habens moraliter.

ET *introivit iterum in synagogam: Et erat homo ibi habens manum aridam.*] Homo qui manum habet aridam, humanum genus indicat, in fœcunditate boni operis arefactum, sed Domini miseratione curatum. Cujus dextera quæ in primo parente, dum vetitæ arboris poma decerperet, aruerat, per redemptoris gratiam, dum insontes manus in crucis arbore tenderet, bonorum operum succis est restituta saluti. Et bene in synagoga manus erat arida, quia ubi scientiæ donum majus, ibi gravius est inexcusabilis noxæ periculum. *Et ipsi observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum.* Quia destructionem sabbati quam in discipulis arguebant, probabili magister excusaverat exemplo, nunc ipsum observando magistrum calumniari volunt, ut si sabbato curet, transgressionis: si non curet, crudelitatis aut imbecillitatis arguant. *Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium. Et dicit eis: Si licet sabbatis bene facere, an male?*

Sabbato licet bene operari.

Præveniens Dominus calumniam Judæorum, quam sibi perfida mente paraverant, arguit eos, quia legis præcepta prava interpretatione violarent, æstimando in sabbato etiam à bonis operibus feriandum, cùm lex à malis abstinere jubeat dicens: *Omne opus servile non facietis in eo*, id est peccatum. *Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati.* Quo præcepto etiam futuri seculi formam in præsentibus adumbrat: ubi illi qui per sex hujus seculi ætates bona fecerunt, in septima ætate malorum tantummodo, non autem & bonorum sunt ferias habituri. Nam etsi secularia opera conquiescant, non otiosus tamen boni operis actus est in Dei laudibus quiescere. *Animam salvam facere, an perdere?* Hoc est, hominem curare, an non? Idem est quod præmiserat, *Bene facere, an male?* Non quod Deus summe bonus, auctor mali nobis aut perditionis esse possit; sed quod ejus non salvare scripturæ consuetudine perdere dicatur.

Non salvare Dei.

Sicut dicitur indurasse cor Pharaonis, non quod meritis præcedentibus obduratum misericorditer emollire noluerit. Et nos cum rogamus, *Ne nos inducas in tentationem*: protinus addendo, *Sed libera nos à malo*: manifeste docemur, ejus inducere in tentationem, non esse aliud, quàm non liberare à malo: ejusq; perdere animam, esse à perditione non salvare.

Inducere in tentationem.

Si quem vero movet, quare Dominus cum corpus esset curaturus, de animæ salvatione interrogaverit, intelligat vel animam more scripturarum pro homine positam, sicut dicitur, *Hæ sunt animæ quæ exierunt de femore Iacob.*

Anima. Exod. 1.

vel quod illa miracula propter animæ salutem faciebat; vel quod ipsa manus sanatio salutem animæ significabat, quæ à bonis (ut prædixi) cessans operibus, aridam quodammodo dexteram habere videbatur. *At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus illi.* Sananda manus arida jubetur extendi, quia infructuosæ debilitas animæ nullo melius ordine, quàm eleemosynarum largitate curatur.

Eleemosyna.

Unde Joannes Baptista, turbis sciscitantibus quid facerent, ut non velut arbores aridæ mitterentur in ignem, hoc solum præcepit: *Qui habet duas tunicas, det non habenti. Et qui habet escas, similiter faciat.* Et in Ecclesiastico dicitur; *Fili, non sit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dandum correpta.* Frustra enim manus ad Deum pro peccatis rogaturus expandit, qui non has ad viduam rogantem, beneficium collaturus, extenderit.

Cap. 15. Herodiani.

EXeuntes *autem Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.*] Herodianos Herodis tetrarchæ ministros dicit, qui propter inimicitias, quas Dominus ipsorum adversus Joannem exercebat, etiam salvatorem, quem Joannes prædicabat, insidiis insequebantur & odiis. Magna autem insipientia fuit, eos qui salute plurimum indigebant, de nece salvatoris agere consilium. Qui quantum nequitiæ studeant, ostenditur, cum & hoc in crimen reputant, quod ad verbum illius salvam qui languebat extendit dexteram, quasi non ipsorum quisque majora sabbatis egerit, cibos portando, porrigendo calicem, cæteraque quæ victui necessaria sunt exequendo. Neque enim ille, qui *dixit, & facta sunt*, sabbato laborasse poterat convinci.

Passionis locus.

Et Iesus cum discipulis suis secessit ad mare.] Secessit quasi homo fugiens persequentium insidias, quia neque adhuc venerat hora passionis ejus, neq; extra Hierusalem fuit locus passionis. Secessit fugiens sese odio persequentes: sed illuc accessit ubi plures invenit sese per amorem sequentes. Nam subditur: *Et multa turba à Galilæa & Iudæa secuta est eum, & ab Hierosolymis & ab Idumæa, & trans Iordanem, & qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum.* Ecce Pharisæi & Herodiani, magistri videlicet plebis & regis ministri, unanimo Dominum consilio perdere quærunt. At turba indocta & vulgus undecunque collectum unanimi illum dilectione sequuntur. Illi videntes opera virtutum ejus, & verba doctrinæ audientes, nihil amplius discere, quam ut eum persequerentur, volebant. Isti opinione tantum ducti virtutum ejus, congesto agmine permagno veniunt ad audiendum eum, opemque salutis flagitandam. Unde mox suæ voluntatis ac desiderii consequi merentur effectum, plurimis à Domino sanatis, ut in sequentibus legitur. Ubi & exemplum dedit suis, si in una civitate persecutionem paterentur, in alteram fugiendi.

Fugienda exempla.

Denique Paulus exemplo simul & præcepto Domini edoctus, fugit ex Damasco, ubi insidiis appetebatur pravorum. Sed inde digressus, innumeros alibi, qui se ad pietatem sequerentur, populos invenit.

Allegoria.

Juxta vero leges allegoriæ, Dominus in eo quòd egressus de synagoga secessit ad mare, ubique venientem ad se plurimam populi multitudinem sanaturus ac docturus excepit, nostram manifeste salvationem præfiguravit, ad quos venire per fidem relicta ob perfidiam Judæa dignatus est. Recte enim incredulæ diu ac diversis errorum anfractibus jactatæ nationes, instabilitati, amaritudini, obscuritati fluctuantis pelagi comparantur. Sed Dominus venit ad mare cum discipulis, multaque turba à diversis provinciis secuta est eum, quia prædicantibus Apostolis corda gentium adiit. Et postquam in eis dilectam sibi domum propitius consecravit, jam multos ad se venientes benignè suscepit, ac desideratæ salutis donavit esse compotes. Quibus apte congruit quod sequitur: *Et dixit discipulis suis, ut in navicula sibi deservirent propter turbam, ne comprimerent eum. Multos etenim sanabat, ita ut irruerent in eum, ut illum tangerent.*

Navicula moraliter.

Navicula etenim deserviens Domino in mari, Ecclesia est, congregata de gentibus, & fluctus seculi labentis liberæ mentis virtute transgressa.

Quæ quanto sinum cordis amplius recipiendæ gratiæ sui conditoris dilatat, tanto sublimius cunctis transeuntium rerum voluminibus, quasi fluctibus pelagi æstuantis navicula ventis agitata secundis insultat. Distat autem inter comprimere Dominum, & tangere illum.

Tangere dominum. Comprimere.

Tangit namque eum, qui fidem ejus ac dilectionem vero corde suscipit.

Comprimunt eum qui carnalibus cogitationibus, aut etiam factis pacem eorum, in quibus veritas manere consueverat, turbant. Unde aptè qui eum tetigerunt salvati esse perhibentur, quia nimirum vera fides & dilectio salutem gignere solet æternam.

Propter

nis obstaculo retardatur. Sæpè inter ipsas orationis secretæ dulcedines & quasi suave cum Domino colloquium turba cogitationum interveniens aciem mentis, ne Christus videatur, impedit. Et quid inter hæc agendum. Non

Cogitationes repellendæ.

utique in infimis exteriùs, quà turbæ tumultuantur, remanendum, sed tectum domûs, in qua Christus docet, ascendendum, id est, sacræ Scripturæ sublimitas est appetenda, lexque Domini cum Psalmista die noctuque meditanda. *In quo* enim *corrigit junior viam suam? In custodiendo*, inquit, *sermones tuos.* Et patefacientes summiserunt grabatum, in quo paralyticus jacebat. Patefacto tecto æger ante Jesum summittitur, quia reseratis Scripturarum mysteriis ad notitiam Christi pervenitur, hoc est, ad ejus humilitatem fidei pietate descenditur. Et benè domus Jesu juxta alterius Evangelistæ narrationem tegulis esse contecta reperitur, quia sub contemptibili literarum velamine, si adsit qui reseret divina, spiritualis gratiæ virtus invenietur. Denudatio etenim tegularum in domo Jesu apertio est in utilitate literæ sensus spiritualis & arcanorum cœlestium. Quòd autem cum grabato deponitur infirmus, significat ab homine in ista adhuc carne constituto Christum debere cognosci.

Peccata dimitti.

Cùm vidisset autem Iesus fidem illorum, ait paralytico. Fili dimittuntur tibi peccata.] Curaturus hominem à paralysi Dominus primò peccatorum vincula dissolvit, ut ostenderet eum ob nexus culparum artuum dissolutione fuisse damnatum, nec nisi his relaxatis membrorum posse recuperatione sanari. Sic & illi paralytico, qui juxta probaticam piscinam diu motum aquæ frustrà præstolabatur, sanato à Domino dicitur: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.*

Fili, inquit, *dimittuntur tibi peccata.*] O mira humilitas! Despectum & debilem totisque membrorum compaginibus dissolutum filium vocat, quem sacerdotes non dignarentur attingere. Aut rectè ideo filium, quia dimittuntur ei peccata sua. Intuendum sanè, quantum propria cujusque fides apud Deum valeat, ubi tantum valuit aliena, ut totus homo repentè, hoc est, exteriùs interiusque jam salvatus exurgeret, aliorumque merito aliis laxarentur errata.

Erant autem illic quidam de scribis sedentes & cogitantes in cordibus suis: Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?] Verum dicunt scribæ, quòd nemo dimittere peccata nisi Deus potest, qui per eos quoque dimittit, quibus dimittendi tribuit potestatem. Et ideo Christus verè Deus esse probatur, quia dimittere peccata quasi Deus potest. Verum Deo testimonium reddunt, sed personam Christi negando falluntur. Errant itaque Judæi,

Iudæorū error.

qui cùm Christum & Deum esse, peccata dimittere posse credant, Jesum tamen Christum esse non credunt. Sed multò dementiùs errant Arriani, qui cùm Jesum & Christum esse, & peccata posse dimittere, Evangelii verbis de-

Arrianorum.

victi negare non audeant: nihilominùs Deum negare non timent. At ipse perfidos salvare desiderans, & occultorum cognitione & virtute operum Deum se esse manifestat. Nam sequitur: *Quo statim cognito Iesus spiritu suo, quia sic cogitarent inter se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris?*

Cogitationes nosse.

Ostendit se Deum, qui potest cordis occulta cognoscere. Et quodam modo tacens loquitur. Eadem majestate & potentia, quâ cogitationes vestras intueor, possum & hominibus delicta dimittere. Ex vobis intelligitur, quid paralyticus consequatur. *Quid est faciliùs dicere paralytico, dimittuntur tibi peccata, an dicere, surge & tolle grabatum tuum, & ambula?* Inter dicere & facere multa distantia est. Verùm sint paralytico peccata dimissa, solus noverat, qui dimittebat. *Surge* autem *& ambula*, tam ille qui surgebat, quàm ii, qui surgentem videbant, approbare poterant. Fit ergo carnale signum, ut probetur spirituale, quanquam ejusdem virtutis sit & corporis & animæ vitia dimittere. Et datur nobis intelligentia propter peccata plerasque evenire corporum debilitates. Et idcirco forsan priùs peccata

Afflictionum causæ quinque.

dimittuntur, ut causis debilitatis ablatis sanitas restituatur. Quinque siquidem sunt differentiæ causarum, pro quibus in hac vita molestiis corporalibus affliguntur. Aut enim ad merita augenda per patientiam justi corporis infirmitate gravamur, ut beati Patres, Job & Tobias, & innumeri martyres in utroque Testamento. Aut ad custodiam virtutum perceptarum, ne superbia tentante dispereant: sicut Apostolus Paulus, cui ne magnitudine revelationum extolleretur, datus est stimulus carnis suæ Angelus satanæ, qui eum colaphizaret.

Aut ad intelligenda & corrigenda peccata nostra, sicut Maria soror Aaron in eremo ob verba temeritatis & superbiæ leprâ percussa est. Vel sicut paralyticus, de quo tractamus, qui nonnisi dimissis primò peccatis potuit ab infirmitate curari. Aut ad gloriam Dei salvantis sive per se ipsum, sive per famulos suos. Sicut cæcus natus in Evangelio, qui *neque ipse per se peccavit, neque parentes ejus, sed ut manifestarentur opera Dei in illo.* Sicut Lazarus, cujus infirmitas non fuit ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificaretur filius Dei per eam. Aut ad inchoationem damnationis æternæ, quæ reproborum est, & proprium: sicut Antiochus & Herodes, qui utrique suo tempore adversùs Deum repugnantes, quot tormentorum in gehenna perpetuò passuri essent, præsentium afflictionum miseriâ cunctis ostendebant. Quibus congruit illud Prophetæ, *Et duplici contritione contere eos.* Hiere. 27

Unde necesse est in omnibus, quæ temporaliter adversa patimur, cum humilitate Domino gratias agamus, & infirmitatis nostræ conscii de collatis nobis remediis gratulemur. Necessè est, ut ad conscientiam nostram reversi solerter opera nostra simul & cogitationes exploremus, & quicquid nos peccasse deprehendimus, digna castigatione purgemus: quicquid de his, quæ nos rectè fecisse credebamus, vitio in nobis elationis perisse comperimus, & hoc humili satisfactione castigemus. Hæc enim nobis sæpiùs fit causa flagellorum. Cæterùm innocentes & justos ob augmenta præmiorum flagellari, perfectorum est, & donum speciale virorum. Verberibus autem temporalibus ad æterna tormenta compelli, impœnitentium est pœna reproborum.

Potestas dimittēdi peccata.

Vt autem sciatis, quia potestatem habet filius hominis in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, Surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam.] Si & Deus est juxta Psalmistam, qui quantum distat oriens ab occasu elongavit à nobis iniquitates nostras, & *filius hominis potestatem habet in terra dimittendi peccata*; ergo idem ipse & Deus, & filius hominis est, ut & homo Christus per divinitatis suæ potentiam peccata dimittere possit, & idem Deus Christus per humanitatis suæ fragilitatem pro peccatoribus mori.

Moraliter.

Spiritualiter autem de grabato surgere, est animam se à carnalibus desideriis, ubi ægra jacebat, abstrahere. Grabatum verò tollere, est ipsam quoque carnem per continentiæ frena correptam spe cœlestium præmiorum à delitiis segregare terrenis. Sublato autem grabato domum ire, ad paradisum redire est.

Hæc etenim vera est domus nostra, quæ hominem prima suscepit, non jure amissa, sed fraude, tandem restituta per eum, qui fraudulento hosti nihil debuit. Aliter. Sanus, qui languerat, domum reportat grabatum, cùm anima, remissione accepta peccatorum, ad internam sui custodiam cum ipso se corpore refert, ne quid post veniam, unde iterum justè feriatur, admittat. *Et statim ille surrexit, & sublato grabato abiit coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, & honorificarent Deum dicentes, quia nunquam sic vidimus.* Quàm miranda divinæ potentiæ virtus, ubi, nulla temporis interveniente morula, jussu Salvatoris salus festina comitatur. Meritò, qui adfuerant damnatis blasphemiæ jaculis, ad laudem tantæ majestatis stupentia corda convertunt.

Et egressus est rursùs ad mare, omnisque turba veniebat ad eum & docebat eos. Docens in Capharnaum Dominus virtutem doctrinæ suæ cœlestem paralytici curatione commendabat.

Quo facto egressus est ad mare, ut non solùm civilem vitam hominum in via veritatis instrueret, verùm etiam habitatoribus maris Evangelium regni prædicaret, eosque fluctivagos rerum labentium motus contemnere, ac fidei firmitate superare doceret.

Denique advenientem ad se ibi turbam plurimum docet. Ibi publicanum de Teloneo vocatum, apostolum & evangelistam facit. Ibi multos peccatores per pœnitentiam correctos, sua dignos cœna, suorum auditu reddit arcanorum: atque ab undis tumentibus ac cetis cupiditatum fallentium sequestratos, ad soliditatem quietæ conversationis, quæ est in spe cœlestium bonorum, pertrahit. Nam sequitur:

Cap. 11. *ET cum præteriret, vidit Levi Alphei sedentem ad teloneum, Et ait ille: Sequere me.*] At Teloneum, ad curam dispensationemq; vectigalium dicit. τέλος enim Græcè. Latine vectigal nominatur, idem autem Levi qui & Matthæus est. Sed Lucas Marcusque propter verecundiam & honorem Evangelistæ, nomen ponere noluerunt vulgatum. Ipse autem Matthæus. juxta illud quod scriptum est, *Iustus accusator sui est*: in primordio sermonis Matthæum se, & Publicanum nominat, ut ostendat legentibus, nullum debere conversum de salute diffidere, cum ipse de publicano in Apostolum, de Telonatio in Evangelistam sit repente mutatus.

Matthæus cur non mutat.

Et surgens secutus est eum.) In evangelio Lucæ plenius scriptum est: *Et relictis omnibus, surgens secutus est eum.* Intelligens ergo Matthæus, quid sit veraciter Dominum sequi, relictis omnibus sequitur. Sequi enim imitari est. Ideoque ut pauperem Christum non tam gressu quàm effectu consectari posset, reliquit propria qui rapere solebat aliena. Perfectamque nobis abrenuntiationis seculi formam tribuens, non solum lucra reliquit vectigalium, sed periculum contempsit, quod venire poterat à principibus seculi, quia vectigalium rationes imperfectas atque incompositas reliquerit. Tanta enim cupiditate sequendi Dominum ductus est, ut in nullo prorsus hujus vitæ respectu vel cogitationem sibimet reservarit. Siquidem ipse Dominus, qui hunc exterius humana allocutione, ut se sequeretur vocavit, intus divina inspiratione, ut mox vocantem sequeretur accendit: ipse invisibiliter quo modo sequendum esse docuit. Propter quod ille merito obedientiæ, dum humana contemnens, negotia deserit, dominicorum fidelis dispensator factus est talentorum.

Sequi dominum.

1.Reg.21.

Cap. 12. *ET factum est cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu, & discipulis eius.*) Scribit Evangelista Lucas, quòd fecerit ei convivium magnum Levi in domo sua, quod mysteriorum figuris apte congruit. Qui enim domicilio Christum receperit internum, maximis delectationibus exuberantium pascitur voluptatum. Itaq; Dominus libenter ingreditur, & in ejus qui crediderit recumbit affectu. Et hoc est bonorum operum spiritale convivium, quo dives populus eget, pauper epulatur. Publicani autem sicut etiam nomine probant. appellantur ii, qui vectigalia publica exigunt, sive qui conductores sunt vectigalium fisci, vel rerum publicanorum: nec non & ii, qui seculi hujus lucra per negotia sectantur, eodem vocabulo censentur. Viderant itaque publicanum à peccatis ad meliora conversum, locum invenisse pœnitentiæ, & ob id etiam ipsi non desperant salutem. Neque vero in pristinis vitiis permanentes publicani veniunt ad Jesum, ut Pharisæi & scribæ murmurantes; sed pœnitentiam agentes, ut sequens Evangelistæ sermo significat, dicens: *Erant enim multi, qui & sequebantur eum* Ibat autem Dominus ad convivia peccatorum, ut occasionem haberet docendi: & spiritales invitatoribus suis præberet cibos. Denique cum frequenter pergere ad convivium describatur, nihil refertur aliud, nisi quid ibi fecerit, quid docuerit. Ut & humilitas Domini eundo ad peccatores, & potentia doctrinæ ejus in conversatione pœnitentium demonstretur.

Publicani

Et scribæ & pharisæi videntes, quia manducaret cũ peccatoribus & publicanis, dicebant discipulis ejus: Quare cũ publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester?] Si per Matthæi electionem, & vocationem publicanorum, fides exprimitur gentium, quæ prius mundi lucro inhiabant, ac nunc cum Domino epulis charitatis & bonorum operum sedula devotione reficiuntur, profecto supercilium scribarum & Pharisæorum, Judæorum invidiam, qua de gentium salute torquentur insinuat. Quibus ipse loquitur: *Amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos in regnu Dei.*

Moraliter

Hoc audito Iesus ait: Non necesse habent sani medicum, sed qui male habent. Non enim vem vocare justos sed peccatores. Sugillat scribas & Pharisæos, qui justos se putantes, peccatorum consortia declinabant. Se ipsum medicum dicit, qui miro medicandi genere vulneratus est propter iniquitates nostras, & *livore ejus sanati sumus.* Sanos autem & justos appellat eos, qui ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti: qui ex lege præsumentes Evangelii gratiam non quærunt. Porrò male habentes & peccatores vocat eos, qui suæ fragilitatis conscientia devicti, nec per legem se justificari posse videntes, Christi gratiæ pœnitendo colla summittunt.

Sani qui.

Et erant discipuli Ioannis & Pharisæi jejunantes, & veniunt & dicunt ei: Quare discipuli Ioannis & Pharisæorũ jejunant, tui autem discipuli non jejunant?) Alii referunt Evangelistæ, ipsos Pharisæos ac discipulos Joannis hac Dominum quæstione pulsasse. Hic vero ita sonare videtur Evangelicus sermo, quasi alii aliqui quos hujus rei cura movisset, hanc quæstionem intulerint. Unde colligendum à pluribus hanc Domino objectam esse quæstionem, & à Pharisæis scilicet & à discipulis Joannis, & à convivis, vel aliis quibuslibet, quos hoc movebat, quare discipuli Joannis & Pharisæi jejunarent. Mystico autẽ sensu potest ita exponi: quòd discipuli Joannis & Pharisæorum jejunant, Christi autem non jejunant: quia omnis qui vel de operibus legis sine fide gloriatur, vel quod est gravius, traditiones sequitur hominum, vel certe ipsum etiam Christi præconium aure tantum corporis, non autem & fide cordis percipit, spiritalibus abstinens bonis, jejuno corde tabescit. Qui vero Christi membris fideli incorporatur amore, non potest jejunare: qui carne ipsius epulatur & sanguine. Aliter. Joannes vinum & siceram non bibit. Dominus cum publicanis & peccatoribus manducat ac bibit: quia ille abstinentia meritum auget, cui potentia nulla naturæ. Dominus autem cui naturaliter suppetebat delicta donare, cur eos declinaret quos abstinentibus poterat reddere puriores: Sed jejunavit & Christus, ne præceptum declinares: manducavit cum peccatoribus, ut gratiam cerneres, agnosceres potestatem. Et ait illis Jesus: *Nunquid possunt filii nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est, jejunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt in illa die.* In Matthæo ita positum est: *Nunquid possunt filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus?* Sponsus ergo Christus, sponsa ecclesia est. De quo sancto & spiritali connubio Apostoli sunt creati. Qui lugere ac jejunare non possunt, quamdiu sponsum in thalamo vident, & sciunt sponsum esse cum sponsa. Quando vero transierint nuptiæ, & passionis ac resurrectionis tempus advenerit, tunc sponsi filii jejunabunt. Juxta leges autem tropologiæ sciendum, quòd quandiu sponsus nobiscum est, & in lætitia sumus, nec jejunare possumus, nec lugere. Cum autem ille propter peccata à nobis recesserit & avolaverit, tunc indicendum jejunium est, tunc luctus recipiendus. *Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri. Alioquin aufert supplementum novum à veteri, & major scissura fit.* Cum interrogatus esset Dominus, cur discipuli ejus non jejunarent, respondit, carnales adhuc quosque & necdum passionis resurrectionisq; suæ fide solidatos, non posse severiora jejunia & continentiæ sustinere præcepta, ne per austeritatem nimiam, etiam credulitatem, quam habere videbantur, amittant.

Moraliter.

Sponsus ecclesia.

Ipsos ergo adhuc discipulos tanquam vetera vestimenta dicit, quibus inconvenienter novus pannus assuitur, id est aliqua particula doctrinæ quæ ad notæ vitæ temperantiam pertinet: quia si hoc fiat, & ipsa doctrina quodammodo scinditur, cujus particula quæ ad jejunium ciborum valet, importune traditur, cum illa doceat generale jejunium non à concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni lætitia temporalium delectationum. Cujus quasi pannũ, id est partem aliquam quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus adhuc veteri consuetudi-

Major est cura sanitati & vitæ hominis, quàm custodiæ sabbati adhibenda. Sic enim & mandatum est sabbatum custodiri, ut tamen si necessitas esset, reus non esset qui sabbatum violasset. Ideo sabbato circumcidi non est prohibitum, quia necesse erat fieri. Nam & Josue muros Hiericho septem diebus cum exercitu circuivit. Et Machabæi necessitate instante sabbato pugnabant. Unde discipulis esurientibus, quod licitum non erat in lege, necessitate famis factum est licitum. Talis hæc causa est, qualis hodie in jejuniis legitimis: ubi si quis æger jejunium corruperit, nulla ratione reus tenetur. *Itaque Dominus est filius hominis, etiam sabbati.* Si, inquit, David Rex sacerdotali cibo pastus excusabilis est, & juxta alterius Evangelistæ narrationem, sacerdotes sabbatum per templi ministerium violantes crimine carent, quanto magis filius hominis, qui verus rex est & verus sacerdos, & ideo Dominus sabbati, evulsarum sabbato spicarum noxa non tenetur?

CAPUT III.

Aridam manum habens moraliter. *Et introivit iterum in synagogam: Et erat homo ibi habens manum aridam.*] Homo qui manum habet aridam, humanum genus indicat, in fœcunditate boni operis arefactum, sed Domini miseratione curatum. Cujus dextera quæ in primo parente, dum vetitæ arboris poma decerperet, aruerat, per redemptoris gratiam, dum insontes manus in crucis arbore tenderet, bonorum operum succis est restituta saluti. Et bene in synagoga manus erat arida, quia ubi scientiæ donum majus, ibi gravius est inexcusabilis noxæ periculum. *Et ipsi observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum.* Quia destructionem sabbati quam in discipulis arguebant, probabili magister excusaverat exemplo, nunc ipsum observando magistrum calumniari volunt, ut si sabbato curet, transgressionis: si non curet, crudelitatis aut imbecillitatis arguant. *Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium. Et dicit eis: Si licet sabbatis bene facere, an male?* *Sabbato licet bene operari.* Præveniens Dominus calumniam Judæorum, quam sibi perfida mente paraverant, arguit eos, quia legis præcepta prava interpretatione violarent, æstimando in sabbato etiam à bonis operibus feriandum, cùm lex à malis abstinere jubeat dicens: *Omne opus servile non facietis in eo,* id est peccatum. *Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati.* Quo præcepto etiam futuri seculi formam in præsentibus adumbrat: ubi illi qui per sex hujus seculi ætates bona fecerunt, in septima ætate malorum tantummodo, non autem & bonorum sunt ferias habituri. Nam etsi secularia opera conquiescant, non otiosus tamen boni operis actus est in Dei laudibus quiescere. *Animam salvam facere, an perdere?* Hoc est, hominem curare, an non? Idem est quod præmiserat, *Bene facere, an male?* Non quod Deus summe bonus, auctor mali nobis aut perditionis esse possit; *Non salvare Dei.* sed quod ejus non salvare scripturæ consuetudine perdere dicatur. Sicut dicitur indurasse cor Pharaonis, non quod meritis præcedentibus obduratum misericorditer emollire noluerit. *Inducere in tentationem.* Et nos cum rogamus, *Ne nos inducas in tentationem:* protinus addendo, *Sed libera nos à malo:* manifeste docemur, ejus inducere in tentationem, non esse aliud, quàm non liberare à malo: ejusq; perdere animam, esse à perditione non salvare. Si quem vero movet, quare Dominus cum corpus esset curaturus, de animæ salvatione interrogaverit, intelligat vel animam more scripturarum pro homine positam, sicut dicitur, *Animæ. Exod. 1.* *Hæ sunt animæ quæ exierunt de femore Jacob.* vel quod illa miracula propter animæ salutem faciebat; vel quod ipsa manûs sanatio salutem animæ significabat, quæ à bonis (ut prædixi) cessans operibus, aridam quodammodo dexteram habere videbatur. *At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus illi.* *Eleemosyna.* Sananda manus arida jubetur extendi, quia infructuosæ debilitas animæ nullo melius ordine, quàm eleemosynarum largitate curatur. Unde Joannes Baptista, turbis sciscitantibus quid facerent, ut non velut arbores aridæ mitterentur in ignem, hoc solum præcepit: *Qui habet duas tunicas, det non habenti. Et qui habet escas, similiter faciat.* Et in Ecclesiastico dicitur: *Fili, non sit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dandum correcta.* Frustra enim manus ad Deum pro peccatis rogaturus expandit, qui non has ad viduam rogantem, beneficium collaturus, extenderit.

Exeuntes autem Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.] Herodianos Herodis tetrarchæ ministros dicit, qui propter inimicitias, quas Dominus ipsorum adversus Joannem exercebat, etiam salvatorem, quem Joannes prædicabat, insidiis insequebantur & odiis. *Cap. 15. Herodiani.* Magna autem insipientia fuit, eos qui salute plurimum indigebant, de nece salvatoris agere consilium. Qui quantum nequitiæ studeant, ostenditur, cum & hoc in crimen reputant, quod ad verbum illius salvari qui languebat extendit dexteram, quasi non ipsorum quisque majora sabbatis egerit, cibos portando, porrigendo calicem, cæteraque quæ victui necessaria sunt exequendo. Neque enim ille, qui *dixit, & facta sunt,* sabbato laborasse poterat convinci.

Et Jesus cum discipulis suis secessit ad mare.] Secessit quasi homo fugiens persequentium insidias, quia neque adhuc venerat hora passionis ejus, neq; extra Hierusalem fuit locus passionis. *Passionis locus.* Secessit fugiens sese odio persequentes: sed illuc accessit ubi plures invenit sese per amorem sequentes. Nam subditur: *Et multa turba à Galilæa & Judæa secuta est eum, & ab Hierosolymis & ab Idumæa, & trans Jordanem, & qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum.* Ecce Pharisæi & Herodiani, magistri videlicet plebis & regis ministri, unanimo Dominum consilio perdere quærunt. At turba indocta & vulgus unde cunque collectum unanimi illum dilectione sequuntur. Illi videntes opera virtutum ejus, & verba doctrinæ audientes, nihil amplius discere, quam ut eum persequerentur, volebant. Isti opinione tantum ducti virtutum ejus, congesto agmine permagno veniunt ad audiendum eum, opemque salutis flagitandam. Unde mox suæ voluntatis ac desiderii consequi merentur effectum, plurimis à Domino sanatis, ut in sequentibus legitur. Ubi & exemplum dedit suis, si in una civitate persecutionem paterentur, in alteram fugiendi. *Fugienda exempla.* Denique Paulus exemplo simul & præcepto Domini edoctus, fugit ex Damasco, ubi insidiis appetebatur pravorum. Sed inde digressus, innumeros alibi, qui se ad pietatem sequerentur, populos invenit. *Allegoria.* Juxta vero leges allegoriæ, Dominus in eo quòd egressus de synagoga secessit ad mare, ubique venientem ad se plurimam populi multitudinem sanaturus ac docturus excepit, nostram manifeste salvationem præfiguravit, ad quos venire per fidem relicta ob perfidiam Judæa dignatus est. Recte enim incredulæ diu ac diversis errorum anfractibus jactatæ nationes, instabilitati, amaritudini, obscuritati fluctuantis pelagi comparantur. Sed Dominus venit ad mare cum discipulis, multaque turba à diversis provinciis secuta est eum, quia prædicantibus Apostolis corda gentium adiit. Et postquam in eis dilectam sibi domum propitius consecravit, jam multos ad se venientes benignè suscepit, ac desideratæ salutis donavit esse compotes. Quibus apte congruit quod sequitur: *Et dixit discipulis suis, ut in navicula sibi deservirent propter turbam, ne comprimerent eum. Multos etenim sanabat, ita ut irruerent in eum, ut illum tangerent.* *Navicula moraliter.* Navicula etenim deserviens Domino in mari, Ecclesia est, congregata de gentibus, & fluctus seculi labentis liberæ mentis virtute transgressa.

Quæ quanto sinum cordis amplius recipiendæ gratiæ sui conditoris dilatat, tanto sublimius cunctis transeuntium rerum voluminibus, quasi fluctibus pelagi æstuantis navicula ventis agitata secundis insultat. Distat autem inter comprimere Dominum, & tangere illum. *Tangere dominum.* Tangit namque eum, qui fidem ejus ac dilectionem vero corde suscipit. *Comprimere.* Comprimunt eum qui carnalibus cogitationibus, aut etiam factis pacem eorum, in quibus veritas manere consueverat, turbant. Unde aptè qui eum tetigerunt salvati esse perhibentur, quia nimirum vera fides & dilectio salutem gignere solet æternam.

Propter

Propter turbam vero, ne se comprimeret, naviculam Dominus ascendit, quia turbidas carnalium mentes fugiens, ad eos potius qui fluxam seculi gloriam simul & abjectionem spernere didicerunt, venire, & mansionem apud eos facere gaudet.

Quotquot autem habebant plagas, & spiritus immundi cum illum videbant, procidebant ei. Procidebant quidem utique Domino, id est, & qui habebant plagas infirmitatum corporalium, & qui ab spiritibus vexabantur immundis: sed infirmi simplici intentione obtinendæ salutis, dæmoniaci autem vel potiùs habitantes in eis dæmones, vi divini timoris coacti, nec solum ad procidendum ei, verum etiam ad confitendum ejus majestatem compulsi. Perculsi enim præsentia virtutis ejus, ac nimium perterriti, nequaquam celare audebant, quem filium Dei esse jamjamque cognoverant. Ubi satis superque Arianorum est miranda vel potius dolenda cæcitas, qui illum post resurrectionis & ascensionis ipsius gloriam, post dilatatam toto orbe fidem Evangelii, post ædificatas in omnibus gentibus ecclesias, laudatumque in eis nomen Domini salvatoris, à solis ortu usque ad occasum, repentè negant filium Dei, quem dæmones mortali adhuc sub habitu carnis indutum, filium esse Dei aperta voce profitentur. Sic enim sequitur: *Et clamabant dicentes, Tu es filius Dei. Et vehementer comminabatur eis, ne manifestarent illum.* Quare autem spiritus immundos de se loqui prohibeat, Psalmista manifestat, qui ait: *Peccatori autem dixit Deus. Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & projecisti sermones meos post te.*

Arriani.

Spiritus immundi tacere jussi.

Prohibetur ergo Dominum prædicare peccator, ne quis dum prædicantem, sequatur errantem. Improbus enim magister diabolus, qui falsa veris sæpe permiscet, ut specie veritatis testimonium fraudis obtexat. Cæterum, non soli dæmones, qui inviti confitebantur, jubentur silere de Christo, sed & illi qui ab eo sanati sponte confiteri volebant. Immo ipsi Apostoli qui eum post resurrectionem toto erant orbe prædicaturi, ante passionem ejus præcipiuntur omnino reticere de illo, ne divina videlicet majestate prædicata, passionis dispensatio differretur, & dilata passione, salus mundi, quæ per hanc futura erat, negaretur.

Diabolus, Magister improbus.

Cap. 16. *Mons, moraliter*

Et *ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse, & venerunt ad eum. & fecit ut essent duodecim cum illo*] Mons ille in quo apostolos elegit Dominus, altitudinem designat justitiæ, qua instituendi erant, & quam prædicaturi hominibus. Nam quia missurus erat eos ad prædicandum Evangelium regni cœlestis, merito per sublimitatem loci in quo electi sunt, admonere voluit eos, non in infimis desideriis animum dissolvere, sed ad superna desideranda & quærenda semper erigere debere. Sic etiam legem daturus priori populo suo in monte aperuit: de monte quæ agenda essent intonuit. Verum quia necdum erat tempus ut diceretur: *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum:* sed tantum dicebatur, *Honora patrem tuum & matrem, ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi:* quamvis hæc eadem verba typice nobis regnum æternum, quod est in terra viventium, promittant: nequaquam populus loquenti in monte Domino appropinquare valuit: sed de inferioribus quæ dicerentur audivit, quia necdum mente capaci ad intelligenda mysteria quæ dicebantur, ascendere noverat: solusque Moyses quia legem spiritaliter audire didicerat, montis, in quo erat Deus, verticem conscendit. Bene autem dicitur, quia *ascendens in montem Dominus, vocavit ad se quos voluit ipse.* Non enim illorum electionis ac studii, sed divinæ erat dignationis & gratiæ, ut in Apostolum vocarentur. Unde & eis alibi dicit, *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.*

Joan. 15.

Fecitque ut essent duodecim cum illo.) Certi utique gratia mysterii, ut videlicet mundi salutem, quam verbo prædicarent, suo quoque numero commendarent. Ter enim quaterni duodecim faciunt. Et ter quaterni ad prædicandum sunt missi Apostoli, ut per universas quadrati orbis plagas baptizarent gentes in nomine Patris, & Filii, & spiritus sancti.

Unde & de civitate sancta Hierusalem descendente de cœlo à Deo, scriptum est, quia erant ei ab *oriente portæ tres, & ab aquilone portæ tres, & ab austro portæ tres, & ab occasu portæ tres.* Ubi figuraliter ostenditur, quod prædicantibus Apostolicis Apostolorumque successoribus, cunctæ per orbem nationes in fide sanctæ Trinitatis Ecclesiam essent ingressuræ. In quo etiam sacramento ita quondam filii Israel circa tabernaculum castra metabantur, ut ex omni parte per quadrum ternæ tribus manerent. Quia primitiva nimirum Ecclesia quæ erat in Judæa, undique per circuitum sui credentibus toto orbe nationibus, spiritalia Deo castra erat in fide & confessione sanctæ Trinitatis fixura.

Apoc. 21.

Num. 1.

Et ut mitteret eos prædicare Evangelium. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, & ejiciendi dæmonia.] Postquam nefandos spiritus se prædicare prohibuit, elegit sanctos, qui & immundos spiritus ejicerent, & ipsi munda Evangelium mente ac lingua prædicarent. Quibus etiam cæteras infirmitates curandi, nec non & mortuos suscitandi (ut Matthæus Evangelista scribit) contulit facultatem, ut promissorum cœlestium magnitudini, attestaretur etiam magnitudo factorum, fidemque verbis daret virtus ostensa, & nova facerent qui nova prædicarent. Unde nunc quoque cum fidelium numerositas excrevit, intra sanctam Ecclesiam multi sunt, qui viam virtutum tenent, & signa virtutum non habent.

Quia frustra miraculum foris ostenditur, si deest quod intus operetur. Nam juxta magistri gentium vocem, *linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus.*

Et imposuit Simoni nomen Petrus. Non nunc primum Simoni Petri nomen indidit, verum longè antè cum à fratre Andrea ad se adductum intuitus, dixit: *Tu es Simon filius Joanna, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* Sed cum volens Evangelista nomina duodecim Apostolorum enumerare, necesse haberet Petrum dicere, breviter intimare curavit, quia non hoc antè vocaretur, sed ita eum Dominus cognominaverit, quamvis non tunc, sed quando Joannes ipsa Domini verba posuit, intentos videlicet reddens auditores.

Petrus.

Nam si hoc antè vocaretur, non ita videres mysterium petræ, putans eum casu sic vocari, non providentia Dei. Ideò voluit eum prius aliud vocari, ut ex ipsa commutatione nominis, sacramenti vivacitas commendaretur. Idem ergo Græcè sive Latinè Petrus, quod Syriace Cephas. Et in utraque lingua nomen à petra derivatum est: haud dubium, quin illa, de qua Paulus ait, *Petra autem erat Christus.* Nam sicut lux vera donavit Christus Apostolis, ut lux mundi vocentur: sic & Simoni qui credebat in Petram Christum, Petri largitus est nomen. Cujus alias alludens ethymologiæ dixit, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Quod vero Simon, ponens mœrorem, sive audiens tristitiam, interpretatur, illi tempori congruit, quando post resurrectionem viso Domino vel mortis illius, vel suæ negationis mœrorem deposuit: sed sui confestim mortis tristitiam audivit, dicente Domino: *Cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò non vis.*

Cephas.

Petra.

Matt. 16.

Et Jacobum Zebedæi, & Joannem fratrem Jacobi (Subauditur à superioribus vocavit ad se, cum ascenderet in montem) Et imposuit eis nomina Boanerges, quod est filii tonitrui.] Aptè filii tonitrui sunt cognominati, quorum unus è cœlestibus intonans vocem illam theologicam, quam nemo prius edere noverat, emisit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, &c.* Quæ tantæ virtutis pondere gravida reliquit, ut si aliquando plus intonare voluisset, nec ipsè capere mundus posset. Sed & ambo sæpe seorsum & in montem à Domino duci, & aliquando sonum de nube terrificum percipere meruerunt. *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.*

Tonitrui filii.

Joan. 1.

Joannis excellentia.

Prisca quoq; nomina meritis aptissima gestabant. Jacobus

bus enim supplantator. Joannes in quo est gratia, vel Domini gratia, dicitur. Namque ille & carnis curam Domino vocante supplantare, & ipsam carnem Herode trucidante gavisus est contemnere: iste ob amoris præcipui gratiam quam virginali gloria meruerat, super redemptoris sui pectus in cœna recubuit. *Iacobus. Ioannes.*

Et Andream, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam.] Andreas Græcum nomen est, & interpretatur virilis, ab eo quòd Græcè, vir appellatur ἀνήρ. Quo aptissime vocabulo decoratur ille, qui ad prædicationem Joannis mox agnum Dei sequi, videre & audire curavit: & postmodum ipsum se vocantem relictis omnibus sequi, ipsi perpetuo adhærere non tardavit. *Andreas.* Philippus os lampadis, sive lampadarum interpretatur. Et rectè, quia vocatus à Domino lumen gratiæ, quo ipse in corde accensus atque illustratus est, confestim intento fratri per oris officium propinare studuit, dicens: *Quem scripsit Moyses in lege & prophetæ, invenimus, Iesum filium Ioseph à Nazareth.* *Philippus.* Bartholomæus Syrum est, non Hebræum, & interpretatur, filius suspendentis aquas. *Bartholomæus.* Quod evidenter filium Dei sonat, qui prædicatorum suorum mentes ad cœlestia contemplanda suspendit, ut quo celsa liberius pervolant, eo terrenorum corda feracius dictorum suorum guttis inebrient. Matthæus donatus dicitur, videlicet quia magno Domini munere de Telonario ac publicano, in Apostoli est & Evangelistæ delegatus officium. *Matthæus.* Thomas abyssus vel geminus, quod est Græcè δίδυμος. quæ utraque interpretatio ejus statui congruit. *Thomas Didymus.* Didymus etenim rectè vocari potuit, propter dubium cor in credendo effectu Dominicæ resurrectionis. Abyssus idem potuit jure dici, cum altitudinem Dominicæ virtutis in resurrectione, celebrata certa fide penetravit. Notandum sane quòd apostolorum nomina describens Evangelista Matthæus, ita ponit Philippus & Bartholomæus, Thomas, & Matthæus publicanus. *Nomina apostolorum.* Cæteri ergo Evangelistæ in conjunctione nominum primum ponunt Matthæum, & postea Thomam, & publicanum eum non ascribunt, ne conversationis recordantes, sugillare Evangelistam viderentur. Ipse vero & Thomam sibi anteponit, & se publicanum appellat, *ut ubi abundavit peccatum, superabundet gratia.* Et Jacobum Alphæi, & Thaddæum. Jacobum Alphæi cum additamento posuit, ad distinctionem Jacobi zebedæi. *Iacobus Alphæi.* Ipse est qui in Evangeliis nominatur frater Domini, & in epistola ad Galatas. Quia Maria uxor Alphæi, soror fuit Mariæ matris Domini, quam Mariam Cleophæ Joannes Evangelista cognominat, fortassis quia vel idem Alphæus etiam Cleophas est dictus, vel ipsa Maria defuncto post natum Jacobum Alphæo, Cleophæ nupsit. *Maria Alphæi & Cleophæ.* Quia vero Jacobus merito filius Alphæi, id est docti sit cognominatus, ipsi testantur Apostoli, qui eum post Domini passionem statim regendæ Hierosolymorum ordinaverunt Ecclesiæ. Thaddæus autem ipse est, quem Lucas & in Evangelio suo, & in actibus apostolorum Judam Jacobi nominat. *Thaddæus Iudas, Iacobi frater domini.* Erat enim frater Jacobi fratris Domini, ut ipse in epistola sua scribit. Unde etiam ipse frater Domini vocabatur, attestantibus civibus ipsius, qui de virtutibus ejus stupentes ajebant: *Nonne iste est fabri filius, & Maria frater Iacobi & Ioseph, & Iudæ & Simonis?*

Et Simonem Chananæum, & Iudam Scarioth, qui & tradit illum.] Et hos cum additamento posuit, ad distinctionem Simeonis Petri, & Judæ Jacobi. Simon autem Chananæus, à Chana vico Galilææ cognomen accepit, quod Evangelista Lucas cum interpretatione posuit, Simon zelotes. Chana, quippe zelus. Chananæus dicitur Zelotes, id est æmulator. *Simon Chananæus.* Judas autem Scarioth, aut à vico in quo ortus est, aut ex tribu Isachar, præsagium suæ damnationis, vocabulum sumpsit. Isachar quippe, quod dicitur merces, pretium proditionis insinuat. *Iudas Scarioth. Issachar.* Scarioth autem quod memoria mortis interpretatur, arguit eum non repente persuasum, sed meditatum diutius Dominicæ traditionis patrasse flagitium. *Scarioth.* Qui non per imprudentiam, sed per providentiam inter Apostolos eligitur. Quanta enim est veritas, quam nec adversarius minister infirmat? Quanta moralitas Domini, qui periclitari apud nos judicium suum, quàm affectum maluit? *Moralitas Domini.* Susceperat enim hominis fragilitatem, & ideo nec has partes recusavit infirmitatis humanæ. Voluit deseri, voluit prodi, voluit ab apostolo suo tradi, ut tu à socio desertus, à socio proditus, moderatè feras tuum errasse judicium, periisse beneficium. Ordinatis autem in monte apostolis, qui ad prædicandum Evangelium mitterentur, aptè subditur:

Et veniunt ad domum.] Electos namque in monte apostolos ad domum reducit, quasi tacite eos admonens, ut post acceptum apostolatus gradum ad conscientiam suam redeant, & quo ampliorem docendorum curam susceperunt populorum, eo solertiùs ipsi habitacula mentium suarum considerando penetrent, & ne quid ibi fortè quod occulti inspectoris oculos offendat inveniatur, sedula examinatione perquirant. *Venire domum.* Sic etenim quisque, sic proximum rite regit, si à suo prius corde studiosa exploratione quicquid inerat pravitatis expurgat.

Et convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare.] O quàm fœlix occupatio salvatoris, quam beata frequentia turbæ confluentis, cui tantum studii ad audiendum verbum Dei, tantum fuit curæ ad obtinendam salutem, ut auctori salutis cum eis qui secum erant, ne vescendi quidem hora à solatio vitæ miseris impendendo, libera maneret. *Turbæ studium.* Utinam Domine Jesu & in nostri temporibus ævi tantum gratiæ tuis fidelibus largiaris, qui doctores suos assiduitate discendi, non solum ab appetitu carnalium voluptatum, verum etiam nonnunquam ab ipsa quoq; panis quotidiani perceptione præpediant. Sed quem turba frequentat externa, videamus quanti hunc propinquorum æstimatio pendat, Sequitur, *Propinquorum in Christum inhumanitas.*

Et cum audissent sui, exierunt tenere eum: Dicebant enim, quoniam in furorem versus est.) Vere sicut ipse dicit alibi, *Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua.* Quem enim cæteri quasi auctorem vitæ, & sapientiam Dei adire, videre, & audire desiderant, hunc propinqui quasi mentis impotem, esse ligandum decernunt. Quia enim altitudinē sapientiæ quam audiebant capere non poterant, quasi alieno eum sensu locutum esse credebant: juxta exemplum eorum qui sacramentum carnis ejus manducandæ & bibendi sanguinis non ferentes ajebant: *Durus est hic sermo. Quis eum potest audire? Et propterea retro abierunt, & jam cum illo non ambulabant.* Allegoricè autem in eo quod turba ad illum conveniente frequenti, ut furiosus à suis contemnitur, salus credentium de gentibus approbatur, & invidia Judæorum perfidiaque notatur. *Allegorice.* De quibus ait Joannes: *In propria venit & sui eum non receperunt.* *Ioann. 1.* Multum sane distat inter eos, qui verbum Dei pro mentis tarditate non intelligunt, & eos qui hoc quod intelligunt, de industria blasphemant ac persequuntur. His etenim spes salutis adhuc, si forte intellexerint, restat: illis autem qui nolentes intelligere ut bene agant, & iniquitatem meditantur in cubili suo, quæ spes salvandi ultra remanet, cum & hoc quod pro salute animæ suæ rectè intelligendo perceperunt, detestando atq; odiis insequendo rejicere contendunt? Vide enim quid sequitur.

Et scribæ qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant quoniam Beelzebub habet: & quia in principe dæmonum ejicit dæmonia.) Nec sine causa, qui tantum blasphemiæ Domino inferebant, ab Hierosolymis descendisse dicuntur: sed futurum utique portendebant, eum à civibus orbis illius usque ad mortem esse persequendum. Legimus quidem supra, quia *multa turba à Galilæa secuta est eum, & ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem, & qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eū.* Turba ergo ab Hierosolymis veniēs secuta est Dominū, sicut & ab aliis regionibus Judæorum, sive etiam gentium. Quis n. nescit Idumæam, Tyrum & Sidonē, provincias sive civitates fuisse gentilium? Sed Scribæ ab Hierosolymis descendentes blasphemiis illum persequebantur horrendis; quia sic nimirum erat passionis tempore futurum, ut turba illum populi Judæorum cum palmis ac laudibus Hierosolymā perduceret, gentiles videre desiderarent, sed scribæ & seniores, populi de ejus nece tractarent. Turbis ergo, quæ minùs eruditæ videbantur, Domini semper facta mirantibus, illi

contra

contra vel negare hæc, vel quæ negare nequiverant, sinistra interpretatione pervertere laborant, quasi non hæc divinitatis, sed opera essent immundissimi spiritus, id est Beelzebub, qui Deus erat Accaron. Nam Beel quidem ipse est Baal; Zebub autem musca vocatur. Nec juxta quædam mendosa exemplaria, l littera, vel d, in fine est nominis legenda, sed b. Beelzebub ergo Baal muscarum, id est vir muscarum, sive habens muscas interpretatur, ob sordes videlicet immolatitii cruoris, ex cujus spurcissimo ritu vel nomine, principem dæmoniorum cognominabant.

Beelzebub.

Cap. 17.

ET *convocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest Satanas Satanã ejicere? Et si regnum in se dividatur, non potest stare regnum illud. Et si domus super semetipsam dispertiatur, non poterit domus illa stare. Non potest regnum & civitas contra se divisa perstare.*) Sed *quomodo concordia parva res crescunt, sic discordia maxima dilabuntur.* Si ergo Satanas pugnat contra se, & dæmon inimicus est dæmonis, deberet jam mundi venisse consummatio, ne haberent in eo locum adversariæ potestates, quarum inter se bellum, pax hominum est. Si autem putatis, ô Scribæ & Pharisæi, quod recessio dæmonum obedientia sit in principem suum, ut homines ignorantes fraudulenta simulatione deludant, quid potestis dicere de corporum sanitatibus, quas Dominus perpetravit? Aliud est si membrorum quoque debilitates, & spiritualium virtutum insignia dæmonibus assignatis. *Et si satanas consurrexerit in semetipsum, dispersitus est, & non poterit stare, sed finem habet.* Hoc dicens ex ipsorum confessione volebat intelligi, quod in eum non credendo, in regno diaboli esse delegissent, quod utique adversum se divisum stare non posset. Eligant ergo Pharisæi quod voluerint. Si satanas satanam non potest ejicere, nihil contra Dominum, quod dicerent, invenire potuerint. Si autem potest, multo magis sibi prospiciant, & recedant de regno ejus, quod adversum se divisum stare non potest.

Sallust. Regnum divisum.

Nemo potest vasa fortis ingressus in domum diripere, nisi prius fortem alliget, & tunc domum ejus diripiet.] Fortem diabolum dicit, vasa ejus, homines ab eo deceptos: domum ejus, mũdum, qui in maligno positus est. In quo usque ad salvatoris adventum, male pacato potiebatur imperio, quia in cordibus infidelium sine ulla contradictione quiescebat. Alligavit autem fortem Dominus, hoc est ab electorum seductione compescuit diabolum, & tunc domum ejus diripuit: quia ereptos à diaboli laqueis eos quos suos esse prævidit, Ecclesiæ suæ membris adunavit, ac per distinctas in ea graduum variorum dignitates ordinavit. Vel certè domum ejus diripuit, quia omnes mundi partes, quibus olim hostis dominabatur antiquus, Apostolorumq; successoribus, ut in sua quisq; provincia revocatos ab errore populos ad viam vitæ converteret, distribuit. Ostendit ergo per parabolam, sed jam manifestissimam Dominus, quod non concordi fallax operatione cum dæmonibus ut calumniabantur, sed diversa prorsus atque adversa virtute divinitatis homines à dæmonibus liberaret: ideoque grande scelus committerent, qui hoc quod Dei esse cognoverant, diaboli esse clamabant.

Fortis.

Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, & blasphemiæ quibus blasphemaverint.) Omnia peccata & blasphemiæ, non passim dimittuntur omnibus hominibus, sed iis qui dignam pro erratibus suis in hac vita pœnitentiam egerint. Neque ullum habet locum pravæ assertionis vel Novatianus, ut pœnitentibus eis, qui in martyrio lapsi sunt, veniam neget esse tribuendam: vel Origenes, ut asserat post judicium universale, transactis licet seculorum voluminibus innumeris, cunctos peccatores ac blasphemos veniam peccatorum esse consecuturos, atque ad regnum cœleste perducendos. Cujus errorem sequentia quoque Domini verba redarguunt, cum subditur.

Peccata quibus dimittantur

Novatianus

Origenes.

Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum: sed reus erit æterni delicti.) Qui ergo manifeste intelligens opera Dei, cum de virtute negare non possit, stimulatus invidia calumniatur, & Christum Deique verbum, & Spiritus sancti opera dicit esse Beelzebub, isti *Non dimittetur neq; in præsenti seculo, neq; in futuro.* Non quod negemus, & ei, si pœnitentiam agere voluerit, posse dimitti ab eo, qui vult omnes homines salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire: sed quòd ipsi judici & largitori veniæ credentes, qui & se pœnitentiam semper accepturum, & hanc blasphemiam nunquam dicit esse remittendam, credamus hunc blasphemum exigentibus meritis, sicut nunquam ad remissionem, ita nec ad ipsos dignæ pœnitentiæ fructus esse perventurum. Juxta hoc quod Joannes Evangelista de quibusdam blasphemiæ suæ merito excæcatis, veracissimè scripsit: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias: Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & intelligant corde, & convertantur, & sanem eos.* Sola ergo blasphemia in Spiritum sanctum, qua quisque in similitudinem diaboli & angelorum ejus contra conscientiam suam, majestatem deitatis oppugnare non trepidat, non habet remissionem in æternum; sed reus erit æterni delicti, sicut Evangelista manifeste declarat, qui posito hoc Domini testimonio subjunxit, atque ait:

Blasphemantes in Spiritum sanctum.

Peccato in Spiritũ sanctum qui sint obnoxii.

Quoniam dicebant, spiritum immundum habet.] Nam neq; ii qui Spiritum sanctum non esse, neque qui hunc esse quidem, sed Deum non esse; neq; qui hunc Deum quidem esse, sed patre filioq; minorem credunt & confitentur, quia non invidentia diabolica, sed humana ignorantia ducti faciunt hoc, irremissibilis blasphemiæ crimine tenentur: qua propter principes Judæorum, & quiq; simili invidiæ peste corrupti, majestatem blasphemant, sine fine peribunt. Quod vero secundum Matthæum dicitur, *eum qui blasphemaverit in Spiritũ sanctum, vel verbum dixerit contra Spiritum sanctum, non habere remissionem neq; in hoc seculo, neq; in futuro,* datur intelligi, quasdam culpas in hoc seculo, quasdam vero in futuro laxari. Quod enim de uno negatur, consequens intellectus patet, quia de quibusdam conceditur. Sed tamen hoc de minimis parvisque peccatis fieri posse credendum est, sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curæ rei familiaris, quæ vix sine culpa vel ab ipsis agitur, qui culpam qualiter declinare debeant sciunt, aut in non gravibus culpis errore ignorantiæ, quæ cuncta etiam post mortem gravant, si adhuc in hac vita positis minime fuerint relaxata. Hoc tamen sciendum est, quia illic saltem de minimis nil quisq; purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac adhuc vita positus, ut illic obtineat promereatur.

De Spiritu sancto male sentientes.

Peccata in altero seculo dimittenda.

Et veniunt mater ejus & fratres, & foris stantes miserunt ad eum vocantes eum. Et sedebat circa eum turba, &c.) Fratres Domini, non filii beatæ semper virginis Mariæ, juxta Helvidium; nec filii Joseph ex alia uxore, juxta quosdam, putandi: sed eorum potius intelligendi sunt esse cognati. Sane quod Dominus ad matrem fratresque rogatus, ab officio verbi dissimulat egredi, non maternæ refutat obsequia pietatis, cujus præceptum est, *Honora patrem tuum & matrem*: sed paternis se mysteriis amplius, quam maternis debere monstrat affectibus: idem nobis exemplo, quod verbo commendans, cum ait, *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.* Non injuriosè fratres contemnit: sed opus spiritale carnis cognationi præferens, religiosiorem cordium copulam docet esse quàm corporum. Mysticè autem mater & fratres Jesu, synagoga, ex cujus carne est editus, & populus est Judæorum, qui salvatore intus docente, venientes intrare nequeunt: cujus spiritaliter intelligere dicta negligunt. Præoccupans enim turba, ejus ingreditur domum, ejus auscultatura sermonibus, ut Evangelista Matthæus declarat: quia differente Judæa gentilitas confluxit ad Christum, atq; interna vitæ mysteria quantò fide vicinior, tantò mente capacior hausit. Juxta quod Psalmista ait, *Accedite ad eum, & illuminamini.*

Fratres Domini. Helvidius

Mysticè Mater & fratres Iesu.

Et dicunt ei: Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te. Et respondens eis ait, Quæ est mater mea, & fratres mei?) Intus verbum, intus est lumen. Unde alibi, *Ut intrantes, inquit, videant lumen.* Si ergo foris stantes nec ipsi agnoscuntur parentes, & propter nostrum fortasse non agnoscuntur exemplum, quemadmodum nos agnoscemur, si foris stemus? Foris enim stantes, nolunt Dominum videre cognati ipsius: quum Judæi spiritalem in lege sensum non quærentes, sese ad custodiam litteræ foris fixerunt, & quasi Christum

potiùs ad carnalia docenda coguntur exire, quàm se ad discenda spiritalia consentiunt ingredi.

Et circumspiciens eos, qui in circuitu ejus sedebant, ait: Ecce mater mea, & fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, & soror mea, & mater est.) Cùm is, qui voluntatem Dei fecerit, soror & frater Domini dicitur, propter utrumque sexum, qui ad fidem colligitur, mirum non est. Mirandum verò valdè est, quomodo etiam mater dicatur; fideles etenim discipulos fratres vocare dignatus est, dicens: *Ite, nuntiate fratribus meis.* Qui ergò frater Domini fieri ad fidem veniendo potuerit, quærendum est, quomodo etiam mater esse possit. Sed sciendum est nobis, quia qui JESU frater & soror est credendo, mater efficitur prædicando. Quasi enim parit Dominum, quem cordi audientis infuderit. Et mater ejus efficitur, si per ejus vocem amor Domini in proximi mente generatur.

Mater quomodo fiat Christi fideles.

CAPUT IV.

Cap. 18. ET *iterum cœpit docere ad mare.*) Si Evangelium Matthæi inspicimus, patet profectò hanc doctrinam Domini ad mare eâdem die, qua superiorem in domo celebratum esse sermonem. Terminato namque eo sermone, subjunxit continuò Matthæus dicens: *In illo die exiens de domo, sedebat secus mare, & congregatæ sunt ad eum turbæ multæ,* &c. Non solùm autem facta & verba Domini, verùm etiam itinera ac loca, in quibus virtutes operatur & prædicat, cœlestibus sunt plena sacramentis. Post sermonem quippè in domo habitum, ubi nefanda blasphemia dæmonium habere dictus est, egrediens docebat ad mare, ut ostenderet se relictâ ob culpam perfidiæ Judæâ, ad Gentes salvandas esse transiturum. Gentilium namque superba & incredula diu corda meritò tumidis amarisque fluctibus maris assimilantur. Domum verò Domini, perfidam fuisse Judæam quis nesciat? Sed relictâ domo, in qua blasphemias perpessus est impiorum, cœpit docere ad mare, quia derelictâ ob incredulitatem synagogâ, ad colligendam per Apostolos populi gentilis multitudinem venit. Undè aptè præmittitur, quòd eo in domo prædicante, mater & fratres ejus foris steterunt, & quasi agniti ab illo non sint, ac sic de domo exiens ad mare docturus transierit, quia postquam synagoga ad custodiam se litteræ foris fixit, internisque Dominicæ fidei arcanis figuras legis anteponere maluit, Dominus sacramenta salutis, quæ illa spreverat, externis per orbem nationibus contulit.

Matt. 13. Itinera & loca, in quibus operatur Dominus.

Gentium conversio.

Et congregata est ad eum turba multa, ita ad navem ascendens sederet in mari, & omnis turba circa mare super terram erat, & docebat eos in parabolis multa.) Quòd turba multa ad Dominum docentem ad mare congregata est, significat frequentiam populorum prædicantibus Apostolis ad fidem veritatis confluentium. Quòd verò ipse navê ascendens sedebat in mari, præfigurabat Ecclesiam in medio nationum non credentium & contradicentium ædificandam. Quasi enim Dominus sedet in navi, medio in mari posita, cùm mentes fidelium inter fideles commorantium gratiâ suæ visitationis illustrat: dilectamque sibi in his mansionem consecrat. Porrò turba, quæ circa mare super terram posita, verbis Domini auscultabat, ita ut nec fluctibus maris tangeretur, ne cum illo in navi transcensis fluctibus sederet, illorum aptissimè gestat figuram, qui nuper ad audiendum verbum convenerant. Et quidem pietate animi à reproborum amaritudine, obscuritate, instabilitate secreti sunt: sed necdum cœlestibus mysteriis, quæ desiderant, imbuti.

Cap. 19. ET *dicebat illis in doctrina sua: Audite. Ecce exiit seminans ad seminandum.*) Ipse Dominus in sequentibus hanc parabolam exponens, semen esse verbum Dei, seminantem verò seipsum asseverat. Quòd verò dicit, quia *exiit seminans ad seminandum*, nobis quærendum reliquit. *Exiit* ergò *seminans ad seminandum*, quia Dominus de sinu Patris egrediens venit in mundum, ac verbum veritatis, quod apud Patrem vidit, humano generi vel per seipsum, vel per eos quos instituit, ipse seminavit. juxta quod in ejus laudibus dicit Abacuc: *Existi in salutem populi tui, ut salvos facias Christos tuos*, id est, eos quos unctione Spiritûs tui consecrare, ac tui sancti nominis participes facere dignaris. Vel certè exiit ad seminandum, cùm post vocatam ad fidem suam partem synagogæ electam, ad collectionem quoque gentium gratiæ suæ dona diffudit. Quod ipsum etiam suo itinere designavit, cùm post prædicationem domi habitam ad mare docturus exiit. Denique in domo prædicans, quosdam ob blasphemiæ suæ scelus irremissibile deseruit: quosdam ob devotionem pietatis, matrem appellavit & fratres. Quod differentiam manifestè Judææ gentis exprimit: in qua multi Domino rebelles, nonnulli sunt divinâ adoptione condigni.

Exiit ad seminandum.

Et dum seminat, aliud cecidit circa viam, & venerunt volucres, & comederunt illud. In Evangelio Lucæ ita de hoc semine scriptum est: *Aliud cecidit secus viam, & conculcatum est, & volucres cœli comederunt illud.* Quæcunque ergò Dominus in hac parabola exponere dignatus est, piâ fide suscipienda sunt. Quæ verò tacita nostræ intelligentiæ dereliquit, æquè piâ intentione perquirenda ac perstringenda sunt breviter. Semen, quod circa viam cecidit, duplici læsurâ disperiit, & ab itinerantibus scilicet conculcatum, & à volucribus raptum. Via ergò est mens assiduo malarum cogitationũ meatu trita atq; arefacta, ne verbi semen accipere ac germinare sufficiat: atque ideò quicquid boni seminis vicinia talis viæ contigerit, perit: quia improbo pessimæ cogitationis transitu conculcatum à dæmonibus rapitur. Qui rectè volucres cœli, sive quia cœlestis spiritalisq; sunt naturæ, sive quia per aëra volitant, appellantur. *Via.* *Diaboli.*

Aliud verò cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam, & statim exortum est: quoniam non habebat altitudinem terræ. Et quando exortus est sol, exæstuavit, & eò quòd non haberet radicem, exaruit.) Et hujus mysterium seminis Dominus exponit. In qua videlicet expositione discimus, quia nequaquam ipsæ res in una eademque significatione semper allegoricè ponantur. Namque petram duritiam protervæ mentis, terram lenitatem animæ obedientis, solem dicit fervorem persecutionis sævientis: cùm ipse alibi solem in bono ponat, dicens fulgere justos in futuro quasi solem in regno patris eorum: & in structura domûs spiritalis fodiendum in altum, terram ejiciendam, & petram in fundamento doceat esse locandam, hoc est, ab intimo cordis sinu cogitationes terrenas expurgandas, & fortitudinem fidei invictæ pro his in fundamento bonorum operum inferendam esse moneat. In hoc ergò loco, altitudinẽ terræ, quæ competenter exculta semen verbi debuerat excipere, probitas est animi disciplinis cœlestibus exercitati, atque ad auscultandum obediendumque divinis eloquiis regulariter instituti. Petrosa verò loca, quæ tenui cespite contecta susceptum semen citò germinare queunt, sed vim radicis figendæ non habent, illa nimirum sunt præcordia, quæ nullis disciplinæ studiis erudita, nullis tentationum probationibus emollita, dulcedine tantùm auditi sermonis, ac promissis cœlestibus ad horam delectantur, sed in tempore tentationis recedunt: quia cùm momentaneam cœlestis oraculi dulcedinem insitæ sibi austeritati prætendunt, quasi locus semini sancto depuratus, magnam lapidũ congeriem paucâ terræ humo cooperiunt. Quæ ideò ad fructum pervenire justitiæ non valent, quia parum eis inest desiderii salutaris, quod semen vitæ concipiat, & multum inest duritiæ nocentis, quod fructui salutis obsistat.

Et dicebat: Qui habet aures audiendi, audiat.) Quoties hæc admonitiuncula vel in Evangelio, vel in Apocalypsi Joannis interponitur, mysticum esse hoc quod dicitur, atque ad audiendum discendumque salubre insinuatur. Aures enim audiendi, aures sunt cordis, & sensus interiores: aures obediendi & faciendi quæ justa sunt. *Qui habet aures audiendi, audiat.*

Illis autem qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt, ut videntes videant & non videant: & audientes audiant & non intelligant: ne quando convertantur, & dimittantur eis peccata.) Notandũ in his Domini verbis: quòd non solùm ea quę loquebatur, verùm etiam quæ faciebat, parabolæ fuerunt, id est, rerum signa mysticarum, cùm dicuntur illi, quibus in parabolis omnia fiebant, neque quæ videbant, neque quæ audiebãt, *Facta Domini.*

ad intellectum potuisse perducere. Quid enim obstaret intuentibus, ne ea quæ viderent ejus facta, vel itinera intelligerent, si non his aliquid ampliùs quàm carnis oculis patebat, spiritualiter vellet intelligi? Illis ergò qui foris sunt, neque appropinquant pedibus Domini, ut accipiant de doctrina ejus, in parabolis omnia fiunt, & facta scilicet & verba Salvatoris: quia neque in his quæ operabatur virtutibus, neque in eis quæ prædicabat arcanis, eum cognoscere Deum valent. Ideòque ad remissionem peccatorum, quæ per gratiam fidei ipsius obtinenda est, non merentur attingere. *Hi autem sunt qui circa viam, ubi seminatur verbum. Et cùm audierint, confestim venit satanas, & aufert verbum quod seminatum est in corde eorum*, &c. In hac Domini expositione omnis eorum, qui audire quidem verba salutis potuerunt, sed ad salutem pervenire nequeunt, distantia comprehenditur. Sunt namque qui verbum, quod audiunt, nullâ fide, nullo intellectu, nullâ saltem tentandæ utilitatis occasione percipere dignantur. Quorum indisciplinatis ac duris cordibus mandatum verbum confestim immundi spiritus quasi viæ tritæ volucres semen eripiunt. Sunt qui audiri verbi & utilitatem probant, & desiderium gustant: sed ne ad id quod probant, perveniant, alios hujus viæ adversa terrendo, alios prospera blandiendo retardã. Quorum primos Dominus terræ petrosæ, secundos comparat spinosæ. *Divitiæ spina.* Excipiuntur sanè Gentiles, qui ne audire quidem verba vitæ merentur. Nec mirum videri debet, quare spinis divitias comparaverit Dominus, cùm illæ pungant, istæ delectent. Rectè enim spinæ vocantur, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant. Et cùm usque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant. Sed & exceptis vitiorum punctionibus, divitiarum cupido plurimum mentem devastat, ac securum esse non sinit. Cùm enim quisque solicitus invigilat, quo ordine sive arte ea, quæ nondum habet, acquirat, qua rursum providentiâ ea quæ jam acquisierat, conservet, qua denique gloriâ ac dignitate acquisitorum copiâ perfruatur: quantis necesse est misera mens per horas singulas curarum stimulis exulceretur? Undè aptè Dominus in expositione spinarum appellaturus divitias, præmisit ærumnas dicens: *Et alii sunt qui in spinis seminantur, hi sunt qui verbum audiunt, & ærumnæ seculi, & deceptio divitiarum, & circa reliqua concupiscentiæ introëuntes suffocant verbum, & sine fructu efficitur. Ærumnæ* (inquit) *seculi, & deceptio divitiarum*. Quemcunque enim supervacuus divitiarum decipit appetitus, necesse est mox curarum ærumna continuarum comitans, sive etiam præcurrens affligat. Quid enim ærumnosius illis, qui quantò plus habent, tantò plus egent, & minus sibiipsis habere videntur? Juxta quod Poëtarum quidam philargyris illudens ait: *Juvenalis.* *Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.* Quantòque feliciores non solùm appetitu verarum divitiarum, verumetiam ipso contemptu falsarum, qui se esse veraciter fatentur tanquam nihil habentes, & omnia possidentes? Benè autem cùm dixisset: *Et ærumnæ seculi, & deceptio divitiarum*, addidit: *Et circa reliqua concupiscentiæ*. Præcipit enim Scriptura: *Concupiscens sapientiam, serva mandata, & Deus præbet illam tibi.* Et iterum dicit: *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis.* Cui contrà, qui neglectâ sapientiâ, mandatisque Domini contemptis circa reliqua concupiscens aberrat, nec fructum accipere sapientiæ, nec ad gaudium potest veræ beatitudinis attingere. Suffocant enim hujusmodi concupiscentiæ verbum, quia importunis cogitationibus suis guttur mentis strangulant. Et dum bonum desiderium intrare ad cor non sinunt, quasi aditum flatus vitalis necant. Cui justo judicio contingit, ut quantum circa reliqua concupiscit, tantum longè absit ab illo pauperum spiritu ac desiderio, quo cupiunt *dissolvi, & esse cum Christo*. Quin potiùs timet miser quod reverà eventurum est ei, dissolvi ab hac vita, & esse cum diabolo.

Et hi sunt qui super terram bonam seminati sunt, qui audiunt verbum, & suscipiunt, & fructificant, unum triginta, & unum sexaginta, & unum centum.) Terra bona, hoc est, fidelis electorum conscientia, omnibus terræ, nequam proventibus contraria facit, quia & commendatum sibi semen verbi libenter excipit, & exceptum inter adversa ac prospera constanter ad fructus usque tempora conservat. *Fructificat autem, & facit unum triginta, & unum sexaginta, & unum centum.* Triginta videlicet, cùm fidem sanctæ Trinitatis electorum cordibus insinuat. *Triginta.* Sexaginta, cùm perfectionem docet bonæ operationis. *Sexaginta.* Nam quia in senario numero mundi ornatus expletus est, rectè per hunc bona operatio designatur. Centum, cùm in universis quæ agimus, quærenda nobis in regno cœlesti præmia demonstrat. Centum namque, quæ computando in dexteram transferuntur, rectè in significatione ponuntur perpetuæ beatitudinis. *Centum in dextera.* Siquidem triginta & sexaginta in leva adhuc manu continentur, centum transeunt ad dexteram. Quamvis enim magna sit fides, quæ nobis cognitionem nostri conditoris revelat, magna sint opera, quibus fides, ne sit otiosa, consummatur, in hac tamen ambo sunt vita necessaria, præmium verò fidei & operationis, quæ per dilectionem exercentur, in futura est vita sperandum.

Cap. 20. Et *dicebat illis: Nunquid venit lucerna, ut sub modio ponatur, aut sub lecto? Nonne ut super candelabrum ponatur?*) Quia suprà dixerat Apostolis, & eis qui cum illis erant: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: illis autem qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt.* Nunc ostendit per eos, aliquando etiam cæteris idem mysterium esse revelandum, & pectus omnium, qui domum Dei essent intraturi, fidei flammis illustrandum. Quibus etiam verbis typicè, fiduciam docet prædicandi, ne quis timore carnalium incommodorum lucem scientiæ, quam novit, abscondat. Modii namque & lecti nomine, vitam hanc præsentem & carnem, *Modius.* in qua vivimus; lucernæ autem vocabulo, verbum quo illustramur, designat. Nam quia tempus nostræ sub certa divinæ provisionis mensura continetur, rectè modio comparatur. Lectum verò animæ, corpus, in quo temporaliter inhabitans quiescit, rectè appellari posse, quis non videat? Undè sanato cuidam dicitur: *Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.* *Lectus.* Quod est apertè dicere: Surge de corpore negligentiæ tuæ: & corpus, in cujus desideriis diutiùs jacebas, in exercitia bonorum operum sedulus attolle: & sic domum æternæ habitationis, præmia bonorum operum percepturus, ingredere. Qui ergò amore hujus vitæ temporalis, & illecebrarum carnalium occultat verbum Dei, quasi modio vel lecto lucernam operit: quia concupiscentia carnis præponit manifestationi veritatis, quam prædicare meruit. Super candelabrum autem ponit lucernam, qui corpus suum ministerio Dei subjicit, ut superior sit prædicatio veritatis, & inferior servitus corporis: per ipsam tamen corporis servitutem excelsior luceat doctrina, quæ per officia corporalia, id est, per vocem, & linguam, & cæteros corporis motus, in bonis operibus insinuatur discentibus. Super candelabrum ergò ponit lucernam, cùm dicit Apostolus: *Non sic pugno, tanquam aërem cædens; sed castigo corpus meum, & servituti subjicio: ne fortè aliis prædicans, ipse reprobus efficiar.*

Non enim est aliquid absconditum, quod non manifestetur: nec factum est occultum, sed ut palam veniat.) Nolite, inquit, erubescere Evangelium Dei, sed inter tenebras persecutorum, lumen verbi, supra vestri corporis candelabrum levate: fixâ mente retinentes illum retributionis extremæ diem, quo illuminabit Dominus abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordium. Tunc enim & vos à Deo laus, & adversarios veritatis pœna manet æterna.

Si quis habet aures audiendi, audiat.) Si quis habet sensum intelligendi verbum Dei, non se subtrahat, non auditum ad fabulas convertat; sed scrutandis eis quæ veritas dixit, diligenter aurem accommodet, diligenter manus implendis eis quæ jam intellexit, diligenter linguam prædicandis opportunè importunèque subjiciat.

Et dicebat illis: Videte quid audiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, & adjicietur vobis.) Si solerter (inquit) omnia quæ valetis bona facere, ac proximis intimare studeatis, aderit divina pietas, quæ vobis & in præsenti sensum altiora capiendi, ac potiora gerendi effectum conferat: & in futuro, supra id quod sperare nostis, dona vobis æternæ retributionis verè adjiciat.

Qui

Habenti dabitur. *Qui enim habet, dabitur illi. Et qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab illo.*) Totâ (inquit) intentione, verbo quod auditis, reminiscendo & scrutando operam date: quia qui amorem habet verbi, dabitur illi etiam sensus intelligendi quod amat. At qui verbi amorem non habet audiendi, etiam si vel naturali ingenio, vel literarum sibi callere videtur exercitio, nullâ veræ sapientiæ dulcedine gaudebit. Quod etsi specialiter dictum esse videtur de Apostolis, quibus charitate fideque potiùs datum est scire mysterium regnum Dei; & de perfidis Judæis, qui in parabolis videntes non videbant: & audientes, non intelligebant: quòd videlicet literam legis, in qua gloriabantur, essent amissuri: potest tamen & generaliter accipi, quòd nonnunquam lector ingeniosus negligendo se privet sapientiâ, quam tardus ingenio, sed studiosus, elaborando degustat.

Et dicebat illis: Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, & dormiat: & exurgat nocte ac die, & semen germinet & increscat dum nescit ille. Ultrò enim terra fructificat, primùm herbam, deindè spicam, deindè plenum frumentum in spica. Et cùm se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest tempus messis.) Semen homo jactat in terram, cùm cordi suo bonam intentionem inserit. Et postquam semen jactaverit, dormit: quia jam in spe boni operis quiescit. Nocte verò exurgit ac die, quia inter adversa & prospera proficit. Et semen germinat & crescit, dum ille nescit: quia & cùm adhuc metiri incrementa sua non valet, semel concepta virtus ad profectum ducitur. Erultrò terra fructificat: quia præveniente se gratiâ mens hominis spontanea ad fructum boni operis assurgit. Sed hæc eadem terra primùm herbam, deindè spicam, deindè plenum frumentum producit in spica. Herbam quippè producere, est inchoationis bonæ adhuc teneritudinem habere. Ad spicam verò herba pervenit, cùm se virtus animo concepta ad profectum boni operis pertrahit. Plenum verò frumentum in spica fructificat: quando jam in tantum virtus proficit, ut esse robusti & perfecti operis possit. Et cùm se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest tempus messis. Omnipotens enim Deus producto fructu mittit falcem, & messem suam desecat, quia cùm unumquemque ad opera perfecta perduxerit, ejus temporalem vitam per emissam sententiam incidit, ut granum suum ad cœlestia horrea perducat. Cùm ergò desideria bona concipimus, semen in terram mittimus. Cùm verò operari recta incipimus, herba sumus. Cùm autem ad perfectum boni operis crescimus, ad spicam pervenimus. Cùm in ejusdem operationis perfectione solidamur, jam plenum frumentum in spica proferimus. Nullus itaque ad bonum propositum adhuc in mentis teneritudine esse conspicitur, quia frumentum Dei ab herba incipit ut granum fiat.

Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei, aut cui parabola comparabimus illud? Sicut granum sinapis, quòd cùm seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra.)

Regnum Dei. Regnum Dei prædicatio Evangelii est, & notitia Scripturarum quæ ducit ad vitam, & de qua dicitur ad Judæos: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* Simile est ergò hujuscemodi regnum grano sinapis, quod juxta Evangelium Matthæi, *accipiens homo seminavit in agro suo.* Homo qui seminat, à plerisque Salvator intelligitur, quòd in animis credentium seminet. Ab aliis homo ipse seminans in terra sive in agro suo, hoc est, in semetipso, & in corde suo. Quis est iste qui seminat, nisi sensus noster & animus? Qui suscipiens granum prædicationis, & fovens sementem humore fidei, facit in agro sui pectoris pullulare.

Quod cùm seminatum, inquit, *fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra. Et cùm seminatum fuerit, ascendit, & fit majus omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra ejus aves cœli habitare.*)

Evangelij prædicatio. Prædicatio Evangelii minima est in omnibus disciplinis.

Ad primam quippè doctrinam fidem non habet veritatis, hominem Dominum Deum, mortuum & scandalum crucis prædicans. Confert hujuscemodi doctrinam dogmatibus Philosophorum, & libris eorum, & splendori eloquentiæ, compositionique sermonum, & videbis quantò minus sit cæteris seminibus sementis Evangelii. Sed illa cùm creverint, nihil mordax, nihil vividum, nihil vitale demonstrat. Totum flaccidum marcidumque ebullit in olera & in herbas, quæ arescunt & corruunt. Hæc autem prædicatio quæ parva videbatur in principio, vel cùm in anima credentis, vel cùm in toto mundo sata fuerit, non exurgit in olera, sed crescit in arborem, ut in aliis Evangelistis apertissimè dicitur. Ascendit ergò granum sinapis seminatum in terra, sive agro Domini, & de olere mutatur in arborem, cujus natura est altitudine, amplitudine, annositate, herbarum omnium transcendere naturam. Magna est enim hujus altitudo arboris, quia mentes Auditorum suorum prædicatio Evangelii ad appetenda cœlestia sustollit. Diffusa est ramis, quia per prædicatores ex sese nascentes, totius mundi terminos occupavit. Diuturnitate præeminet, quia veritas quam prædicat, nullo unquam fine delebitur. Sub umbra illius volucres cœli habitant, quoniam animæ fidelium, quæ ad cœlestia per desiderium volare, & neglectis temporalium rerum cupiditatibus sursum cor habere consueverunt, juxta Psalmistæ vocem: *In protectione alarum Domini sperabunt.* Undè & sponsa in Canticis Canticorum, hoc est, una de multis animabus collecta sanctorum Ecclesia gloriatur, & dicit: *Sub umbra illius, quem desiderabam, sedi, & fructus ejus dulcis gutturi me.* Quod est apertè dicere: Sub protectione illius, quem videre desiderabam, me cæterorum solatio destitutam subjeci, & gaudium aspectûs ac præsentia illius dulcis cordi meo, quicquid extra illum est, me contemnere, imò fastidire coëgit.

Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire. Sine parabola autem non loquebatur eis. Seorsim autem discipulis suis disserebat omnia.) Non hoc ita dictum est, quasi nullum apertum ad turbas sermonem fecerit, sed per solas parabolas loquutus eis fuerit: verùm ita potiùs, quia nullus facilè sermo ejus invenitur, in quo non aliquid parabolarum sit intermixtum. Parabola in Evangelio.

LIBER II.

Et ait illis illâ die cùm serò esset factum: *Transeamus contra. Et dimittentes turbam, assumunt eum, ita ut erat in navi, & aliæ naves erant cum illo.*) In hac navigatione Dominus, utramque unius ejusdemque suæ personæ naturam dignatur ostendere: dum ipse, qui, ut homo, dormit in navi, furorem maris verbo compescit ut Deus. Porrò juxta allegoriam mare, quod cum suis transire desiderat, tenebrosus amarusque seculi præsentis æstus accipitur. Navicula autem, quam ascendit, nulla melius, quàm sacratissimæ Passionis ipsius intelligitur arbor. Cujus beneficio quique fideles adjuti, transcensis mundi fluctibus, ad habitationem patriæ cœlestis, quasi ad stabilitatem securi littoris perveniunt. Aliæ autem naves, quæ fuisse dicuntur cum Domino, nec tamen in altum ductę, vel aliquid tempestatis pertulisse narrantur, illos nimirum significans, qui ita fide dominicę crucis imbuti sunt, ut necdum turbine tribulationum pulsati, tantùm in pace Ecclesię suscepta fidei mysteria conservent: vel certè qui post crebras tentationum procellas aliquantulâ ad tempus serenitate concessę pacis utuntur. Incertum namque est naves illę, utrùm nuper factę in portum deductę sint, an post experta maris pericula ad portum reductę. Undè utrosque rectè possunt designare, & eos videlicet, qui necdum sunt tentationibus probati, & illos qui post examinationem crebram tribulationum pro Christo al quan.um sopitis tentationibus, sunt rerum tranquillitate potiti. Mare. Naves.

Et facta est procella magna venti, & fluctus mittebantur in navem, ita ut impleretur navis. Et erat ipse in puppi super cervical dormiens.) Discipulis navigantibus Christus obdormivit: quia calcantibus seculum fidelibus, futurique regni quietem animo meditantibus, & vel secundo Spiritûs sancti flatu, vel remigio proprii conatûs, infidos mundi fastus

certatim post terga jactantibus, tempus subitò dominicæ passionis advenit. Undè benè hoc sero facto gestum fuisse perhibetur, ut veri Solis occubitum non sola Domini dormitio, sed & ipsa decedentis lucis hora significet. Ascendente autem illo puppim crucis, qua somnum mortis caperet, fluctus blasphemantium persecutorum dæmoniacis excitati procellis, assurgunt. Quibus tamen non ipsius patientia turbatur, sed discipulorum imbecillitas concutitur, trepidat, periclitatur.

Et excitant eum, & dicunt ei: Magister, non ad te pertinet, quia perimus?) Et excitant Dominum discipuli, ne eo dormiente fluctuum feritate dispereant, quia cujus mortem viderant, maximis votis resurrectionem quærebant, ne si diutiùs ipse morte carnis sopiretur, eorum mens spiritali in perpetuum morte periret. Undè benè sequitur:

Et exurgens comminatus est vento, & dixit mari: Tace, obmutesce. Et cessavit ventus, & facta est tranquillitas magna.) Vento quippe exurgens comminatus est: quia resurrectione celebratâ diaboli superbiam stravit, dum per mortem destruit eum, qui habebat mortis imperium. Mare quoque silere præcepit, ac tranquillitatem reduxit, quia vesanam Judæorum rabiem, quæ caput quatiens clamaverat: *Si filius Dei est, descendat nunc de cruce, & credimus ei,* mortem superando, ac de sepulchro resurgendo dejecit. Ubi notandum juxta literam, quòd omnes creaturæ sentiant creatorem. Quibus enim increpatur & imperatur,

In anima quomodo obediant. sentiunt imperantem. Non errore hæreticorum, qui omnia putant animantia, sed majestate conditoris. Quæ enim apud nos insensibilia, illi sensibilia sunt.

Et ait illis: Quid timidi estis? Necdum habetis fidem?) Rectè arguuntur, qui præsente Christo timebant, cùm utique qui ei adhærent, perire non possit. Cui simile est hoc, quòd

Marc. ult. post mortis somnium, discipulis apparens exprobravit incredulitatem illorum & duritiam cordis, qui his, quia viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Iterumque dixit ad eos: *O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus*

Luc. ult. *quæ locuti sunt Prophetæ! Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Ac si per metaphoram navigii diceret: Nonne oportuit Christum soporari, verrentibus undique fluctibus navem, in qua dormiebat, & ita experge factum sedatis exemplò tumidis gurgitum æstibus, divinitatis suæ cunctis patefacere virtutem? *Et timuerunt timore magno, & dicebant ad alterum: Quis putas est iste? Quia ventus & mare obediunt ei.* Matthæus ita scribit: *Porrò homines mirati sunt dicentes: Qualis est hic?* &c. Non ergò discipuli, sed nautæ & cæteri qui in navi erant, mirabantur, & de ejus, cui ventus & mare obediret, persona dubitabant. Si autem quis contentiosè voluerit eos qui mirabantur, fuisse discipulos, respondebimus rectè homines appellatos, quia necdum potentiam noverant Salvatoris. Et nos quoque singuli cum signo dominicæ crucis imbuti seculũ relinquere disponimus, navem profectò cum Jesu conscendimus, mare transire conamur. Sed qui non dormitabit, neque obdormiet, Israël custodiens semper, nobis tamen sæpè navigantibus, quasi inter æquoris fremitus obdormivit, quando crebrescente inter medios virtutum nisus, vel immundorum spirituum, vel hominum paucorũ, vel ipso nostrarũ cogitationum impetu fidei splendor obtenebrescit, spei celsitudo contabescit, amoris flamma refrigescit. Verùm inter hujusmodi procellas ad illum necesse est gubernatorem curramus, illum sedulò excitimus, qui non serviat, sed imperet ventis. Mox tempestates compescet, refundet tranquillitatem, portum salutis indulgebit.

CAPUT V.

Cap. 21. *Gerasa.* **E***T venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum.*) Gerasa est urbs insignis Arabiæ trans Jordanem, juncta monti Galaad, quem tenuit tribus Manassæ, non longè à stagno Tiberiadis, in quod porci præcipitati sunt. Significat autem nationem gentium, quam post somnum passionis, resurrectionisque suæ gloriam missis prædicatoribus Salvator est visitare dignatus. Undè benè Gerasa, sive Gergesa (ut quidam legunt) colonum ejiciens, sive, advena propinquans, interpretatur: videlicet insinuans, quia gentium populus & eum à quo nequiter incolebatur, hostem de suo corde repulerint; & qui erat longè, factus sit propè in sanguine Christi.

Et exeunti eo de navi, statim occurrit ei de monumentis homo in spiritu immundo, qui domicilium habebat in monumentis.) Homo iste, qui spiritu vexabatur immundo, & Domino vesanus, sed mox curandus occurrit, figuram habet popu- *Dæmoniacus.* li gentilis, qui usque ad tempora Dominicæ Incarnationis dæmoniacis delusus doctrinis idola pro Deo colebat. Qui *domicilium habebat in monumentis*, quia in mortuis operibus, hoc est, in peccatis delectabatur. Quid enim sunt corpora perfidorum, nisi quædam defunctorum sepulchra, in quibus non Dei habitat sermo, sed anima peccantis mortua recluditur?

Et neque catenis jam quisquam eum poterat ligare, quoniam sæpè compedibus & catenis vinctus dirupisset catenas, & compedes comminuisset. Et nemo poterat eum domare.) Catenis & compedibus graves & duræ leges significantur gentium, qui- *Catena.* bus & in eorum Republica peccata cohibentur. *Ruptisque catenis* (ut Lucas scribit) *agebatur à dæmonio in desertum*, qui etiam ipsis transgressis legibus ad ea scelera cupiditate ducebatur, quæ jam vulgarem consuetudinẽ excederent.

Et semper nocte ac die in monumentis & in montibus erat, & clamans, & concidens se lapidibus.) Semper noctè ac die furebat dæmoniosus, quia gentilitas sive adversis rerum casibus laboraret seu pax & prosperitas aliqua mundi blandientis arrideret, nequaquam à servitio malignorum spirituum collum mentis excutere noverat, sed per operum fœditatem quasi in monumentis jacebat, per factum superbiæ in montium jugis errabat, per verba durissimæ infidelitatis, quasi arreptitiis furibunda cautibus seipsam concidebat. Sed attestante Joanne Baptista Dominus de lapidibus suscitavit filios Abrahæ, dum dura infidelium corda ad gratiam pietatis convertit.

Videns autem Jesum à longè cucurrit, & adoravit eum, & clamans voce magnâ dixit: Quid mihi & tibi Jesu Fili Dei altissimi?) Quanta Arrii vesania Jesum creaturam & non *Arrii error.* Deum credere, quem filium Dei altissimi dæmones credunt & contremiscunt? Quæ impietas Judæorum, eum *Judæorũ error.* dicere in principe dæmoniorum ejecisse dæmonia, quem ipsa dæmonia fatentur nihil secum habere commune? Qui hoc ipsum, quod tunc per dæmoniaci clamare furorẽ, postmodum in delubris idolorum dicere, & confiteri non cessârunt, Jesum videlicet esse Christum filium Dei altissimi, nec sese aliquid cum illo pacis aut societatis habere.

Adjuro te per Deum, ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine.) Hostis humanæ salutis non exiguum sibi ducit esse tormentum, ab hominis læsione cessare, quantòque hunc diutiùs possidere solebat, tantò difficilius dimittere consentit.

Undè studendum summoperè est, ut & si quando ut homines à diabolo superemur, mox ejus laqueos evitare satagamus, ne si aliquantò tardius ejus viribus resistatur, laboriosius quandoque pellatur.

Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et dicit ei: Legio nomen mibi est, quia multi sumus.) Non velut inscius nomen inquirit, sed ut confessâ publicè peste, quam furens tolerabat, virtus curantis gratior emicaret. Sed & nostri temporis sacerdotes, qui per exorcismi gratiam dæmones ejicere norunt, solent dicere patientes non aliter curari, nisi quantum sapere possunt, omne quod ab immundis spiritibus visu, auditu, gustu, tactu, vel alio quolibet corporis aut animi sensu vigilantes dormientesve pertulerint, confitendo patenter exponant.

Quod verò dicebat spiritus: *Legio nomen mihi est, quia multi sumus*, significat populum gentium non uni cuilibet, *Legio.* sed innumeris ac diversis idololatriæ cultibus esse mancipatum.

Cui contrà scriptum est, quòd *multitudinis credentium erat cor unum, & anima una.*) Undè benè in Babylonis con- *Babylon.* structione linguarum unitas per spiritum superbiæ scissa, *Hierosolyma.* in Hierosolyma est per gratiã S. Spiritûs linguarum varietas adunata. Et illa confusio, hæc visio pacis interpretatur,

quia

quia videlicet electos in pluribus linguis & gentibus una fides ac pietas toto orbe pacificando confirmat: reprobos autem plures sectæ quam linguæ dissociando confundunt.

Et deprecabatur eum multum, ne se expelleret extra regionem.) In Evangelio Lucæ ita scriptum est: *Et rogabant eum, ne imperaret illis, ut in abyssum irent.* Sciebant ergo dęmones aliquando futurum, ut per adventum Domini mitterentur in abyssum, non ipsi futura prædivinantes, sed prophetarum de se dicta recolentes. Ideoq; gloriam Dominici adventus quam mirabantur, ad suam pertimescebant tendere damnationem.

Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus pascens. Et deprecabantur eum spiritus, dicentes, Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Et concessit eis statim Iesus.) ideo permisit, quod petebant, dęmonibus, ut per interfectionem porcorum, hominibus salutis occasio præberetur. Pastores enim ista cernentes, statim nuntiant civitati. Erubescat Manichæus, si de eadem substantia, & ex eodem auctore hominum bestiarumq; sunt animæ, quomodo ob unius hominis salutem duo millia porcorum suffocantur. In quorum tamen interitu figuraliter homines immundi, vocis & rationis expertes judicantur, qui in monte superbiæ pascentes, lutulentis oblectantur in actibus. Talibus enim per cultus idolorum possunt dæmonia dominari. Nam nisi quis porci more vixerit, non in eum diabolus accipiet potestatem, aut ad probandum tantum, non autem etiam ad perdendum accipiet.

Manichæus.

Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos, & magno impetu grex præcipitatus est in mare ad duo millia, & suffocati sunt in mari.) Significat quod jam clarificata Ecclesia, & liberato populo gentium à dominatione dæmoniorum, in abditis agunt sacrilegos ritus suos, qui Christo credere noluerunt, cęca & profunda curiositate submersi. Et notandum quod spiritus immundi in porcos irent, nisi hoc illis benignus ipse salvator petentibus, quos certe in abyssum posset relegare, concederet. Rem necessariam docere nos volens, ut scilicet noverimus eos multo minus posse sua potestate nocere hominibus, qui nec pecoribus qualibuscunq; potuerunt. Hanc autem potestatem Deus bonus occulta justitia dare nobis potest, injusta non potest.

Qui autem pascebant eos, fugerunt, & nunciaverunt in civitatem & in agros.) Quod pastores porcorum fugientes ista nunciant, significat quosdam etiam primates impiorum, quanquam Christianam legem fugiant, potestatem tamen ejus per gentes stupendo & mirando prędicare.

Et egressi sunt videre quid esset factum. Et veniunt ad Iesum, & vident illum qui à dæmonio vexabatur sedentem, vestitum & sanæ mentis, & timuerunt, &c. In Evangelio Lucę scriptum est, *Sedentem ad pedes ejus.* Significat autem multitudinem vetusta sua vita delectatam, honorare quidem, sed nolle pati Christianā legem, dum dicunt, quod eam implere nō possunt, admirantes tamen fidelem populum à pristina perdita conversatione sanatum. Sedere namque ad pedes Domini, est eum à quo dæmonia exierant, eos qui à peccatis correcti fuerint, fixa mentis intentione vestigia sui Salvatoris quæ sequantur intueri. Vestitum resumere, est virtutum studia quæ vesani perdiderant, jam sana mente recipere. Cui figuræ aptè congruit illa Domini parabola, in qua rediens ad patrem filius luxuriosus & prodigus, mox stola prima cum annulo induitur, manifestè insinuans, quod quisquis vero corde de amissis pœnituerit, potest donante Christi gratia, prima justitiæ opera, de quibus ceciderat, cum annulo inviolatæ fidei recuperare.

Sedere ad pedes Domini.

Et rogare eum cœperunt, ut discederet à finibus eorum.) Conscii fragilitatis suæ Geraseni, pręsentia Domini judicant se indignos, non capientes verbum Dei, nec infirma adhuc mente pondus sapientię sustinere valentes. Quod & Petro ipsi viso piscium miraculo contigisse legitur: Et vidua Sareptana beati Heliæ cujus se sensit hospitio benedici, nihilominus se putavit præsentia gravari dicens: *Quid mihi & tibi vir Dei? Ingressus es ad me, ut rememorarentur iniquitates meæ, & occideres filium meum?*

Cum q; ascenderet navem, cœpit illum deprecari, qui à dæmonio vexatus fuerat, ut esset cum illo, & non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, & annuntia illis quanta tibi Dominus feceris, & misertus sit tui.) Hæc ex illa Apostoli sententia rectè possunt intelligi, cum ait: *Dissolvi & esse cum Christo, multo magis optimum, manere in carne, necessarium propter vos* ut sic quisque intelligat post remissionem peccatorum redeundum esse sibi in conscientiam bonam, & serviendum Evangelio, propter aliorum etiam salutem, ut deinde cum Christo requiescat, ne cum præpropere jam vult esse cum Christo, negligat ministerium prædicationis fraternæ redemptioni accommodatum. Quod verò Matthæus duos dicit à dæmonum legione curatos, Marcus autem & Lucas, unum commemorant, intelligas unum eorum fuisse personæ alicujus clarioris & famosioris, quem regio illa maximè dolebat, & pro cujus salute plurimum satagebat. Hoc volentes significare duo Evangelistæ, solum commemorandum judicaverunt, de quo facti hujus fama latius præclarius flagraverat.

Cõcordia Evangelistarum.

Sed & allegorię summa concordat, quia sicut unus à dęmonio possessus, sic & duo gentilis populi typum non inconvenienter exprimunt. Nam cum tres filios Noe generaverit, unius solum familia in possessionem ascita est Dei, ex duobus reliquis diversarum nationum, quę idolis manciparentur, procreati sunt populi.

Cap. 22.

Et venit quidam de Archisynagogis nomine Iairus, & videns eum, procidit ad pedes ejus. &c.) In hac lectione ubi Archisynagogus salvare filiam petit suam, sed pergente ad domum ejus Domino, pręoccupans hęmorrhoissa mulier pręripit sanitatem, ac deinde filia Archisynagogi ad optatam pervenit sanitatem, immo de morte revocata est ad vitam, salus ostenditur generis humani, quę Domino in carne veniente ita dispensata est, ut primo aliqui ex Israel ad fidem venirent, deinde plenitudo gentium intraret, & sic omnis Isràel salvus fieret.

Quis ergo Archisynagogus iste, qui ad Dominum pro filia rogaturus advenit, melius quam ipse Moyses intelligitur? Unde benè Iairus, i. illuminans, sive illuminatus vocatur, quia accepit verba vitę dare nobis, & per hęc cęteros illuminat, & ipse à Spiritu sancto, quo vitalia monita scribere vel docere posset, illuminatus est.

Iairus.

Qui videns Jesum procidit ad pedes ejus, quia pręvidens in spiritu venturum in carne Dominū, humili corde se ejus potentię subdidit: quem ita circa finem seculi hominē incarnandum esse cognovit, ut ęternum ante omne seculum Deum existere non dubitaret. Si enim caput Christi Deus, pedes ejus, quid aptius quam assumpta humanitas, qua terram nostrę mortalitatis tetigit, accipiendi sunt? Et procidere Archisynagogum ad pedes Jesu, est legislatorem cum tota progenie patrum mediatorem Dei, & hominum longe sibi dignitatis gloria pręferendum esse cognoscere, & confiteri cum Apostolo, quia, *quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.*

Et deprecabatur eum multum dicens, Quoniam filia mea in extremis est, veni impone manus super eam, ut salva sit & vivat.) In Evangelio Lucę ita scriptum est, quia filia unica erat illi fere annorum duodecim, & hęc moriebatur. Filia ergo Archisynagogi, ipsa est synagoga, quę sola legali institutione composita, quasi unica Moysi nata erat. Et hęc velut duodecimo ętatis anno, hoc est tempore pubertatis appropinquante, moriebatur, quia nobiliter à prophetis educata, postquam ad intelligibiles annos pervenerat, postquam spiritalem Deo sobolem generare debebat, subito errorum languore consternata, spiritalis vitæ vias ingredi desperabiliter omisit: & si non à Christo succurreretur, horrendam per omnia corruisse in mortem.

Et abiit cum illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebant illum.) Ad puellam pergens sanandam Dominus à turba comprimitur, quia genti Judææ salutaria monita præbens, quibus ægram vitiis ejus conscientiam erigeret, noxia carnalium populorum est consuetudine gravatus.

Et mulier quæ erat in profluvio sanguinis duodecim annis.) Mulier sanguine fluens, sed a Domino curata, Ecclesia est congregata de gentibus, quæ ingenito carnalium delectationum polluta fluxu, atque à cœtu jam fuerat segregata fidelium, sed dum verbum Dei Judæam salvare decerneret, illa paratam jam promissamque aliis præripuit spe certa salutem. Notandumque quod & Archisynagogi duodennis sit filia, & mulier hæc ab annis duodecim sanguine fluxerit, hoc est eodem quo hæc nata sit tempore, illa cœperit infirmari.

Sanguine fluens.

Nota temporis congruitatem.

Unde enim pene eademque sæculi hujus ætate, & synagoga in patriarchis nasci, & gentium exterarum natio per orbem cœpit idololatriæ sanie fœdari. Nam & fluxus sanguinis bifariam, hoc est, & super Idololatriæ pollutione, & super iis quæ carnis ac sanguinis delectatione geruntur, potest rectè intelligi.

Et fuerat multa perpessa à compluribus medicis, & erogaverat omnia sua, nec quicquam profecerat, sed magis deterius habebat.) Medicos sive falsos intellige theologos, sive philosophos legumque doctores secularium, qui multa de virtutibus vitiisque subtilissime disputantes, utilia vivendi credendique instituta se mortalibus dare promittebant, seu certè ipsos spiritus immundos, qui velut hominibus consulendo sese pro deo colendos ingerebant. Quibus certatim audiendis gentilitas quanto magis naturalis industriæ vires expenderat, tanto minus potuit ab iniquitatis suæ sorde purgari. Sed hæc ubi populum Judæorum ægrotasse, verumque de cælo cognovit adesse medicum, cœpit & ipsa languoris sui sperare pariter & inquirere remedium.

Medici.

Cum audisset de Iesu venit in turba retro, & tetigit vestimentum ejus. Dicebat enim, quia si tetigero vestimentum ejus salva ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus.) Venit, & Dominum tangit Ecclesia, cum ei per fidei veritatem appropinquat. Venit autem retro, sive juxta id quod ipse ait, *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* Et alibi præcipitur: *Post Dominum Deum tuum ambulabis.* Sive quia præsentem in carne Dominum non videns, peractis jam sacramentis incarnationis illius, ad fidei & agnitionis ejus gratiam pervenit. Sicque dum participatione sacramentorum ejus salvari à peccatis meruit quasi tactu vestimentorum ejus fontem sui sanguinis siccavit.

Fons quippè sanguinis, est origo peccati. Cujusque fons sanguinis, est immundæ primordium cogitationis, ex quo peccatum omne nascitur. Sed Dominus cum verbis Evangelicis non solum opera & verba mala compescere, sed & cogitationum nequam radicem extirpare curavit, cum hæc utraque sacramentis Evangelicis emundari donavit, quasi virtutem exsiccandi fontis obscœni suis vestimentis indidit.

Fons sanguinis

Et statim Iesus cognoscens in semetipso virtutem quæ exierat de eo, conversus ad turbam ajebat, Quis tetigit vestimenta mea?) Non, ut ipse, quæ nesciat doceatur, interrogat, sed ut virtus quam bene noverat, immò quam ipse dederat, in muliere declararetur, & declarata agnitaque virtute fidei multi ad salutem perveniant.

Et dicebant ei discipuli sui: vides turbam comprimentem te, & dicis quis me tetigit?) Quem turba passim comitans comprimit, una credula mulier Dominum tangit, quia qui diversis inordinatè glomerantium hæresibus, sive perversis moribus gravatur, solo Catholicæ Ecclesiæ fideliter corde veneratur. Nam sicut quidam videntes non vident, & audientes non audiunt, ita etiam tangentes non tangunt, qui non simplici, sed dubio vel simulato corde Christum tangunt.

Tangentes non tangunt. Tangere Christum

Unde cuidam amanti quidem, sed nondum plene credenti, dicit ipse, *Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad patrem meum.* Ape tè dicens, quid sit ipsum veraciter tangere, patri scilicet æqualem credere.

Et circumspiciebat videre eam quæ hoc fecerat.) Non obliviscitur fidelium suorum Dominus, nec in se sperantes intueri desistit; sed omnes qui salvari merentur, suo dignos intuitu ac miseratione judicat. *Iste autem pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum.*

Mulier autem timens & tremens, sciens quod factum esset in se, venit & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem.) Ecce quo interrogatio Domini tendebat, ut videlicet confitente palam muliere veritatem suæ diutinæ infirmitatis, subitæ credulitatis, divinæ propitiationis, ac donatæ sibi sanationis, & ipsa certius confirmaretur in fide, & pluribus salutis & vitæ præberetur exemplum. Denique sequitur:

Ille autem dixit: Filia, fides tua te salvam fecit. Vade in pace, & esto sana à plaga tua. Ideo filia, quia fides tua te salvam fecit.) Nec dixit fides tua te salvam factura est, sed salvam fecit. In eo n. quod credidisti, jam salva facta es. *Adhuc eo loquente, veniunt ad Archisynagogum dicentes, Quia filia tua mortua est, quid ultra vexas magistrum?*) Sanata à profluvio sanguinis muliere, mox filia Archisynagogi mortua nuntiatur, quia dum Ecclesia à vitiorum labe mundata, & ob fidei meritum filia est cognominata, continuò synagoga perfidiæ simul & invidiæ luctu soluta est. Perfidiæ quidem quia in Christo credere noluit. Invidiæ vero, quia Ecclesiam credere doluit. Scriptum namque est in Actibus Apostolorum: *Sequenti autem sabbato, penè universa civitas convenit audire verbum Domini. Videntes autem turbas Iudæi, repleti sunt zelo, & contradicebant his quæ à Paulo dicebantur, maledicentes.* Et quod ajebant nuntii Archisynagogo, *Quid ultra vexas magistrum?* per eos hodieque dicitur, qui adeo destitutum synagogæ statum vident, ut restaurari posse non credant: ideoque pro resuscitatione illius supplicandum esse non æstiment. Sed *quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum*: unde aptè sequitur:

Iesus autem verbo quod dicebatur audito, ait Archisynagogo: Noli timere, tantummodo crede.) Archisynagogus, cœtus doctorum legis accipitur, de quo Dominus ait, *Super Cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi.* Qui si credere ipse voluerit, etiam subjecta ei synagoga salva erit.

Archisynagogus.

Et veniunt in domum Archisynagogi, & vident tumultum, & flentes & ejulantes multum.) *Et lætentur,* inquit, *omnes qui sperant in te, in æternum exultabunt, & inhabitabis in eis.* Quia vero synagoga lætitiam hanc Dominicæ inhabitationis, meritò infidelitatis amisit, quasi inter flentes & ejulantes mortua jacet. Nec tamen superna pietas funditus eam interire patitur, quin potius circa finem seculi reliquias ejus secundum electionem gratiæ saluti & vitæ restituit. Unde apte subjungitur:

Et ingressus ait eis, Quid turbamini & ploratis? Puella non est mortua, sed dormit. Hominibus mortua qui suscitare nequiverant, Deo dormiebat, in cujus dispositione & anima recepta vivebat, & caro resuscitanda quiescebat. Unde mos Christianus obtinuit, ut mortui qui resurrecturi esse non dubitantur dormientes vocentur, sicut Apostolus: *Nolumus, inquit, vos ignorare fratres de dormientibus, ut nō contristemini sicut & cæteri, qui spem non habent.* Sed & in parte allegoriæ, cum anima quæ peccaverit ipsa moriatur, tamen ea quam Dominus resuscitandam atque ad vitam æternam prævidit esse venturam, nobis quidem mortua fuisse, sed ei obdormivisse dici non incongruè potest.

Dormientes Deo.

Et irridebant eum. Ipse vero ejectis omnibus assumit patrem & matrem puellæ, &c. Quia verbum resuscitantis irridere, quam credere malebant, meritò foras excluduntur, utpote indigni qui potentiam resuscitantis ac resurgentis mysterium viderent. Item foras turba ejicitur, ut puella suscitetur, quia si non prius a secretioribus cordis expellitur, importuna secularium multitudo curarum anima quæ intrinsecus jacet mortua, non resurget. Nam dum se per innumeras terrenorum desideriorum cogitationes spargit, ad considerationem sui sese nullatenus colligit.

Et tenens manum puellæ ait illi Tabitha cumi: quod est interpretatum, puella tibi dico, surge.) Quærat diligens Lector, quare verax Evangelista dictum Salvatoris exponens, interposuerit de suo: *tibi dico*: cum in Syro sermone quem posuit, non plus sit dictum, quam *Puella surge.*

Abditi causa.

Nisi fortè propter exprimendam vim Dominicæ jussionis, hoc agendum putavit, magis sensum loquentis, ipsa verba suis curans insinuare lectoribus.

Nam

Nam & familiare constat esse Evangelistis atque Apostolis, cum de veteri testamento testimonia assumunt, magis sensum propheticum ponere curare, quam verba. Tenens autem manum puellæ Dominus, suscitavit eam, quia nisi prius mundatæ fuerint manus Judæorum, quæ sanguine plenæ sunt, synagoga eorum mortua non consurget.

Et confestim surrexit puella, & ambulabat.) Bene, *surrexit & ambulabat.* Quemcunque enim peccatis mortuum supernæ manus miserationis resuscitatura tetigerit, non solum à sordibus & veterno scelerum exurgere, sed & in bonis continuo proficere debet operibus, videlicet juxta Psalmistam, ingrediens sine macula, & opera exercens justitiæ.

Et obstupuerunt stupore maximo. Et præcepit illis vehementer, ut nemo id sciret. Et jussit dari illi manducare.) Ad testimonium quidem veræ resuscitationis dari puellæ manducare præcepit, ne non veritas sed phantasma, quod apparebat, ab incredulis putaretur. Sed & si quis à spiritali morte surrexerit, cælesti necesse est mox pane satietur, & divini scilicet verbi & sacrosancti altaris particeps effectus. Nam juxta moralem intellectum, tres illi mortui, quos Salvator in corporibus suscitavit, tria genera resurrectionis animarum significant. Siquidem nonnulli consensum malæ delectationi præbendo, latente tantum cogitatione peccati sibi mortem consciscunt. Sed tales se vivificare significans Salvator, resuscitavit filiam Archisynagogi nondum foras elatam, sed in domo mortuam, quasi vitium secreto in corde tegentem. Alii non solum noxiæ delectationi consentiendo, sed & ipsum malum quo delectantur explendo, mortuum suum quasi extra portas efferunt. Et hos se, si pœniteant, resuscitari demonstrans, suscitavit juvenem filium viduæ extra portas civitatis elatum, & reddidit matri suæ, quia resipiscentem à peccati tenebris animam unitati restituit Ecclesiæ. Quidam vero non solum cogitando, vel faciendo illicita, sed & ipsa peccandi consuetudine se, quasi sepeliendo corrumpunt. Verum nec ad hos erigendos minor fit virtus & gratia Salvatoris, si tamen adsint cogitationes sollicitæ, quæ super eorum salute velut devotæ Christo sorores invigilant. Nam ad hoc intimandū, resuscitavit Lazarum quatuor dies in monumento habentem, & sorore attestante jam fœtentem, quia nimirum pessima noxios actus solet fama comitari. Notādum autem, quod quanto gravior animæ mors ingruerit, tanto acrius necesse est, ut resurgere mereatur, pœnitentis fervor insistat. Nā leviores & quotidiani erratus levioris pœnitentię possunt remedio curari. Quod occultè nolens ostendere Dominus, jacentem in conclavi mortuā facillima ac brevissima voce resuscitat dicens: *Puella surge.* Quam etiam ob facilitatem resuscitandi jam mortuam fuisse negaverat. Delatum autem foras juvenem mortuum, pluribus ut revivisceret debeat dictis corroborat, cum ait: *Juvenis tibi dico surge.* Quatriduanus vero mortuus, ut longa prementis sepulchri claustra evadere posset, *fremuit spiritu Jesus, turbavit se ipsum, lachrymas fudit, rursum fremuit, ac magna voce clamavit: Lazare, veni foras.* Et sic tandem qui erat desperatus, discusso tenebrarum pondere, vitæ lucique redditur. Sed & hoc notandum, quod quia publica noxa publico eget remedio, levia autem peccata leviori & secreta queunt pœnitentia deleri, puella in domo jacens paucis arbitris exurgit, eisdemque vehementer ut nemini id manifestent præcipitur. Juvenis extra portam turba multa comitante atque intuente, suscitatur. Lazarus de monumento vocatus, in tantum populis innotuit, ut ob eorum qui videre testimonium, plurimæ Domino turbæ cum palmis occurrerent, & multi propter illum abirent ex Judæis, & crederent in Jesum. Quartum verò mortuum nunciante discipulo Dominus audivit, sed quia qui pro ejus excitatione precarentur vivi defuerant: *Dimitte,* inquit *ut mortui sepeliant mortuos suos,* id est mali malos noxiis laudibus gravent: & quia non adest justus, qui corripiat in misericordia, oleum peccatoris impinguet caput eorum.

CAPUT VI.

Et egressus inde abiit in patriam suam, & sequebantur illū discipuli sui, & facto sabbato cœpit in synagoga docere. Et multi audientes admirabantur in doctrina ejus dicentes: Unde huic hæc omnia? Et quæ est sapientia quæ data est illi, & virtutes tales quæ per manus ejus efficiuntur? Patriam ejus Nazareth dicit, in qua erat nutritus. Sed quanta Nazarenorum cæcitas, qui eum quem in verbis factisque ipsius, *si mens non læva fuisset,* Christum cognoscere poterant, ob solam generis notitiam contemnunt. Sapientiam autem ad doctrinam, virtutem referunt ad sanitates & miracula, quæ faciebat. Quæ solerti ac pulchra distantia commemorat Apostolus dicens: *Judæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Ipsis vero vocatis Judæis & Græcis, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam.* In qua nimirum sententia virtutem ad signa retulit propter Judæos, sapientiam autem ad doctrinam propter Græcos, i. gentes. *Nazareth. Nazaren[i]* *Sapientia virtus.*

Nonne iste est faber filius Mariæ, frater Jacobi, & Joseph, & Judæ, & Simonis? Nonne & sorores ejus hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. Scandalum & error Judæorum, salus nostra est, & hæreticorum condemnatio. In tantum enim cernebant hominem Jesum Christum, ut hunc fabrum, & juxta alium Evangelistam, fabri filium clamarent: fratres quoque & sorores ejus secum esse testarentur. Qui tamen non liberi Joseph aut Mariæ, juxta hæreticos, putandi sunt, sed potius juxta morem sacræ scripturæ, cognati ipsorum sunt intelligendi, quo modo Abraham & Loth fratres appellantur, cum esset Loth filius fratris Abrahæ. Et multa habes hujusmodi. *Scandalū Judæorū.* *Fratres Domini.*

Non autem sine certi provisione sacramenti Dominus in carne apparens, faber & fabri filius æstimari ac dici voluit: quin potius etiam per hoc se ejus ante secula filium esse docuit, qui fabricator omnium *in principio creavit cælum & terram.* Nam etsi humana non sunt comparanda divinis, typus tamen integer est, quia pater Christi igni operatur & spiritu. Unde & de ipso tanquam de fabri filio præcursor suus ait: *Ipse vos baptizabit in spiritu sancto, & igni.* Qui in domo magna hujus mundi diversi generis vasa fabricat, immo vasa iræ sui spiritus igne molliendo in misericordię vasa cōmutat: Sed hujus sacramenti Judæi ignari, divinæ virtutis opera prosapiæ carnalis contemplatione despiciunt. *Fabri filius.*

Et dicebat eis Jesus, quia non est propheta sine honore nisi in patria sua, & in cognatione sua, & in domo sua.) Prophetam dici in scripturis Dominum Jesum Christum, & Moyses testis est, qui futuram ejus incarnationem prædicens filiis Israel ait, *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris, tanquam me, ipsum audietis.* Non solum autem ipse, qui caput & Dominus est prophetarum, sed & Helias & Hieremias, cæterique prophetæ, minoris in patria sua quam in exteris civitatibus habiti sunt: quia propemodum naturale est cives semper civibus invidere. Non enim considerant præsentia viri opera, sed fragilem recordantur infantiam, quasi non & ipsi per eosdem ætatis gradus ad maturam ætatem venerint. *Prophetæ in patria non.*

Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit. Et mirabatur propter incredulitatem illorum.) Non quo etiam illis incredulis facere non poterit virtutes multas, sed quo ne multas faciens, cives incredulos condemnaret. Potest autem & aliter intelligi, quod Jesus despicatur in domo & in patria sua, hoc est in populo Judæorum, & ideo pauca signa ibi fecerit, ne penitus inexcusabiles fierent.

Majora autem signa quotidie in gentibus per Apostolos facit, non tam in sanatione corporum, quam in animarum salute. Quod autem mirari dicitur Dominus incredulitatem illorum, non quasi inopinata & improvisa miratur, qui novit omnia antequam fiant, sicut nec fidem Centurionis, quasi novam & ante incognitam mirari tunc cœpit, quando audiens verba piæ cōfessionis ejus ait. Quia *Miratur Dominus.*

nec in Israel tantam fidem inveni, sed qui novit occulta cordis, quod mirandum intimare vult hominibus, mirari se coram hominibus ostendit. Miranda enim erat fides Centurionis, qui sine homine doctore, sine eloquiis scripturarum, sine oraculis angelorum, tantum naturali sensu divinitus illuminato cognovit per miracula Deum esse verum, quem per humanæ fragilitatis infirma hominem esse verum noverat. At contra, non minus admiranda Nazarenorum infidelitas, qui & doctoribus abundantes, & eloquiis divinis, in quibus Christi prædicabatur adventus, ipsum etiam præsentem habentes Christum, agnitionem sui illis & verbis ingerentem & signis, nihilominus increduli durabant. Sed in uno eorum, Iudæorum miranda notatur cæcitas, qui nec prophetis suis credere de Christo, nec ipsi inter se nato voluerunt credere Christo. In altero fides coronatur gentium, qui inter Iudæos natum, sed expulsum ipsi cum oraculis sacris mediatorem Dei & hominum, hominem Jesum Christum suscipere meruerunt.

Cap. 24. *Et circumibat castella in circuitu docens. Et vocavit duodecim & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum.*) Benignus & clemens Dominus ac magister non invidet servis atq; discipulis ad virtutes suas: & sicut ipse curaverat omnem languorem & omnem infirmitatem, Apostolis quoq; suis dedit potestatem, ut curarent omnem infirmitatem & omnem languorem. Sed multa distantia est inter habere & tribuere, donare & accipere. Iste quodcunque agit, potestate Domini agit, illi si quid faciunt, imbecillitatem suam & virtutem Domini confitentur, dicentes, ut Petrus, *In nomine Iesu Christi Nazareni, surge & ambula.*

Domini in suos candor.

Et præcepit eis, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum. Non peram, non panē, neq; in zona æs, sed calceatos sandaliis, & ne induerentur duabus tunicis.) Tanta prædicatori debet in Deo esse fiducia, ut præsentis vitę sumptus quamvis non provideat, tamen sibi hos non deesse certissimè sciat. Ne dum mens ejus occupatur ad temporalia, minus aliis provideat æterna. Solet autem quæri, quomodo Matthæus & Lucas commemoraverint, dixisse Dominum discipulis, ut nec virgam ferrent: cum dicat Marcus, *Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum.* Quod ita solvitur, ut intelligamus, sub alia significatione dictam virgam, quæ secundum Marcum ferenda est, & sub alia illam, quæ secundum Matthæum & Lucam non est ferenda: sicut sub alia significatione intelligitur tentatio de qua dictum est, *Deus neminem tentat.* & sub alia dictum est, *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat, si diligitis eum.* Illa seductionis est, hæc probationis. Vtrumq; ergo accipiendum est à Domino Apostolis dictum, & ut nec virgam ferrent, & ut non nisi virgam ferrent. Cum enim secundum Matthæum diceret eis, *Nolite possidere aurum, neq; argentum*, &c. continuo subjecit, *Dignus est enim operarius cibo suo.* Vnde satis ostendit, cur eos hæc possidere ac ferre noluerit. Non quod necessaria non sint sustentationi hujus vitæ, sed quia sic eos mittebat, ut eis hæc deberi monstraret ab illis, quibus Evangelium credentibus annuntiarent. Claret autem, hæc non ita præcepisse Dominum, tanquam Evangelistæ vivere aliunde non debeant, quam eis præbentibus quibus annuntiant Evangelium. Alioquin contra hoc præceptum fecisset Apostolus, qui victum de manuum suarum laboribus transigebat, ne cuiquam gravis esset: sed potestatem dedisse, in qua scirent sibi ista deberi. Cum autem à Domino aliquid imperatur, nisi fiat, inobedientiæ culpa est. Cum autem potestas datur, licet unicuiq; non uti, & tanquam de suo jure cedere. Hoc ergo ordinans Dominus, quod eum ordinasse dicit Apostolus, iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere, illa Apostolis loquebatur, ut securi non possiderent, nec portarent huic vitæ necessaria, nec magna, nec minima. Ideo apposuit, *Nec virgam*, ostendens à fidelibus suis omnia deberi ministris suis, nulla superflua requirentibus. Ac per hoc addendo, *Dignus est enim operarius cibo suo*: prorsus aperuit & illustravit, unde hæc omnia loqueretur. Hanc ergo potestatem virgæ nomine significavit, cum dixit, ne quid tollerent in via, *nisi virgam tantum*, ut intelligatur quia per potestatem à Domino acceptam (quæ virgæ nomine significata est) etiam quæ non portantur, non deerunt. Hoc & de duabus tunicis intelligendum est, ne quicquam eorum præter eam, quam esset indutus, aliam portandam putaret, sollicitus ne opus esset, cum ex illa potestate posset accipere. Proinde Marcus dicendo calceari eos sandaliis vel soleis, aliquid hoc calceamentum mysticæ significationis habere admonet, ut pes neque tectus sit, neque nudus ad terram, id est, nec occultetur Evangelium, nec terrenis commodis innitatur.

Prædicatoru fiducia in Deo.

Concord.

Virga.

Prædicanti de labore suo vivere licet.

Tunicæ duæ.

Sandalia.

Et quod non portari vel haberi duas tunicas, sed expressius indui prohibet, dicens: & ne induerentur duabus tunicis: quid eos admonet, nisi non dupliciter, sed simpliciter ambulare? Aliter. In duabus tunicis videtur mihi duplex ostendere vestimentum, non quod in locis Scythiæ glaciali nive rigentibus, una quis tunica debeat esse contentus: sed quo in tunica vestimentum intelligamus, ne vestiti, aliud nobis futurorum timore servemus. Allegorice autem perperam, onera sæculi: per panem, deliciæ temporales: per æs in zona, occultatio sapientiæ designatur.

Pera panis.

Æs in zona.

Qui enim sapientiæ verbum habet, sed hoc erogare proximo negligit, quasi pecuniam in zona clausam tenet: & scriptum est, *Sapientia absconsa, & thesaurus occultus, quæ utilitas in utrisq;?* Non ergo Apostolis pera, non panis, non æs in zona ferendum est: quia quisquis officium doctoris accepit, neq; oneribus secularium negotiorum deprimi, neque desideriis carnalibus resolvi, neque commissum sibi talentum verbi, sub otio debet lenti torporis abscondere.

Et dicebat eis: Quocunq; introieritis in domum, illic manete, donec exeatis inde.) In Matthæo ita scriptum est: *In quamcunque civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, & ibi manete, donec exeatis.* Dat constantiæ generale mandatum, ut hospitalis necessitudinis jura custodiant, alienum à prædicatore regni cælestis astruens cursitare per domos, & inviolabilis hospitii jura amittere. Nec otiose secundum Matthæum, domus quam ingrediantur Apostoli eligenda decernitur, ut mutandi hospitii necessitudinisque violandæ causa non suppetat.

Hospitalitatis jura.

Et quicunque non receperint vos, nec audierint vos, exeuntes inde excutite pulverem de pedibus vestris, in testimonium illis.) Pulvis excutitur de pedibus in testimonium laboris sui, quod ingressi sint civitatem, & prædicatio Apostolica ad illos usque pervenerit. Sive excutitur pulvis, ut nihil ab eis accipiant, ne ad victum quidem necessarium, qui Evangelium spreverint.

Pulvis excutitur.

Et exeuntes prædicabant ut pœnitentiam agerent, & dæmonia multa ejiciebant.) &c. Dicit Apostolus Iacobus: *infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super ipsum, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et si in peccatis sit, dimittentur ei.* Unde patet ab ipsis Apostolis hunc sanctum Ecclesiæ morem esse traditum, ut energumeni, vel alii quilibet ægroti ungantur oleo, pontificali benedictione consecrato.

Vnctionis ratio.

Et audivit Herodes rex, (manifestum enim factum est nomen ejus) & dicebant: quia Ioannes Baptista resurrexit.) Quanta Judæorum invidia, qui contra Dominum malitiæ furor extiterit, ex omnibus pene locis Evangelii docemur: ecce enim Joannem de quo dictum est, quia *signum fecit nullum*, à mortuis potuisse resurgere, nullo attestante credebant. *Iesum* autem *virum approbatum à Deo virtutibus & signis*, in cujus videlicet morte elementa tremuerunt, resurrectionem vero atque ascensionem, angeli, Apostoli, viri ac fœminæ certatim prædicabant: non resurrexisse, sed furtim esse ablatum, credere maluerunt. Cap. 25.

Iudæorũ perversitas.

Qui cùm dicerent Joannem resurrexisse à mortuis, & propterea virtutes inopinatas sive operatas esse in illo, bene omnimodis de virtute resurrectionis senserunt, quod majoris potentiæ futuri sint sancti cùm à mortuis resurrexerint, quam fuere cum carnis adhuc infirmitate gravarentur.

Resurrectionis approbatio.

Sed & ipsum resurrectionis miraculum non esse incredibile docuerunt, quod nullo docente sponte credi-

derunt, qui tamen seipsos teni et edibi em in Domino non credidisse, suæ merito cæcitatis & invidiæ probarunt.

Quo audito Herodes ait, Quem ego decollavi Ioannem, hic à mortuis resurrexit. Lucas de hoc ita scripsit: *Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat, eo quod diceretur à quibusdam, quia Ioannes resurrexit à mortuis; à quibusdam vero, quia Helias apparuit,* &c. Intelligendum est ergo, aut post hanc hæsitationem confirmasse eum in animo suo, quod ab aliis dicebatur, cum ait: *Quem ego decollavi Ioannem, hic à mortuis resurrexit.* Aut ita pronuntiar da sunt hæc verba, ut hæsitantem adhuc indicent. Si enim diceret, Nunquid nam hic est, aut nunquid forte hic est Joannes Baptista? non opus esset admonere aliquid de pronuntiatione; quia dubitans atque hæsitans intelligatur. Nunc quia illa verba desunt, utroque modo pronuntiari potest, ut aut confirmatum eum ex aliorum verbis credet dum dixisse accipiamus, aut adhuc (sicut Lucas commemorat) hæsitantem.

Ipse enim Herodes misit ac tenuit Ioannem, & vinxit eum in carcere propter Herodiadem.) Verus narrat historia, Philippum Herodis majoris filium, sub quo Dominus fugit in Ægyptum, fratrem ejus Herodis, sub quo passus est Christus, duxisse uxorem Herodiadem filiam regis Aretæ. Postea vero socerum ejus, exortis quibusdam contra generum simultatibus, tulisse filiam suam, & in dolorem mariti prioris, inimici ejus nuptiis copulasse. Quis sic autem hic Philippus, Evangelista Lucas plenius docet: *Anno quintodecimo imperii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæã, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Ituraæ & Trachonitidis regionis.* Ergo Joannes Baptista qui venit in spiritu & virtute Heliæ, eadem auctoritate qua ille Achab corripuerat & Jezabel, arguit Herodem & Herodiadem, quod illicitas nuptias fecerint, & non liceat fratre vivente, germano illius uxorem ducere, malens periclitari apud regem, quam propter adulationem esse immemor præceptorum Dei.

Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui cœnam fecit principibus, &c.) Soli mortalium Herodes & Pharao leguntur diẽ natalis sui gaudiis festivis celebrasse: sed uterq; Rex infausto auspicio festivitatem suam sanguine fœdavit. Verum Herodes tanto majore impietate, quanto sanctum & innocentem doctorem veritatis, & præconem vitæ ac regni cælestis occidit, & hoc pro voto ac petitione saltatricis, neque eum caput occisi ante convivas inferre puduit. Nam Pharao nil talis vesaniæ commisisse legitur, sed tantum peccantem sibi eunuchum vita privari jubens, quo longius à veræ cultu religionis aberrat, eo levius in violatione suæ festivitatis deliquit. Attamen ex utriusque exemplo probatur, utilius esse nobis diem mortis futuræ timendo, & castè agendo sæpius in memoriam revocare, quam diem nativitatis luxuriando celebrare. *Homo* enim *ad laborem nascitur in mundo,* & electi ad requiem per mortem transeunt è mundo.

Cumq; introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi.) Non excusatur Herodes quod invitus & nolens propter juramentum homicidiũ fecerit, quia ad hoc forte juravit, ut futuræ occisioni machinas præpararet. Alioquin si ob jusjurandum fecisse se dicit, si patris, si matris postulasset interitum, facturus fuerat an non? Quod in se ergo repudiaturus fuit, contemnere debuit & in propheta.

Quæ cum exisset, dixit matri suæ, Quid petã? Et illa dixit, Caput Ioannis Baptistæ, &c.) Herodias timens ne Herodes aliquando resipisceret, vel Philippo fratri amicus fieret, atq; illicitæ nuptiæ repudio solverentur, monet filiam, ut in ipso statim convivio caput Joannis postulet, digno opere saltationis, dignum sanguinis præmium.

Et contristatus est rex, propter jusjurandum, & propter simul recũbentes noluit eã contristari, sed misso spiculatore præcepit af ferri caput ejus in disco, &c.) Cõsuetudinis scripturarũ est, ut opinionem multorum sic narret historicus, quomodo eo tempore ab omnib credebatur. Sicut Joseph ab ipsa quoque Maria appellatur pater Jesu: ita & nunc Herodes dicitur contristatus, quia hoc discumbentes putabãt. Dissimulator enim mentis suæ & artifex homicida, tristitiam præferebat in facie, cum lætitiam haberet in mente. Scelusq; excusat juramento, ut sub occasione pietatis, impius fieret. Quod autem subjicit, *Et propter simul recumbentes,* vult omnes sceleris sui esse consortes, ut in luxurioso impuroque convivio, cruentæ epulæ deferrentur.

Et attulit caput ejus in disco, & dedit illud puellæ, & puella dedit matri suæ.) Hoc juxta litteram factum sit: nos autem usque hodie cernimus in capite Joannis Prophetæ, Judæos Christum, qui caput Prophetarum est perdidisse. Aliter. Decollatio Joannis minorationem famæ illius, qua Christus à populo credebatur, insinuat, sicut exaltatio in cruce Domini Salvatoris, profectum designabat fidei, qua ipse priùs à turbis Propheta esse putabatur Dominus Prophetarum, & Christus Dei filius à cunctis fidelibus est agnitus. Minutus ergò capite Joannes, exaltatus est in cruce Dñus: quia sicut idem Joannes ait, illum oportebat crescere, Joannem autem minui. Illum autẽ qui Propheta æstimabatur Christum cognosci, & eum qui Christus pro virtutum sublimitate putabatur, Christi esse prophetam, & præcursorem decebat intelligi. Quod ipsum quoque distinctione temporis, quo uterque illorum natus est, satis apertè signatum est: quia Joannes quidẽ, quem oportebat minui, cùm divinum lumen decrescere incipit, natus est. Dominus autem, qui vera lux mundi est, eo anni tempore, quo dies crescere incipit, lucifluа nobis suæ dona nativitatis exhibuit.

Quo audito discipuli ejus venerunt, & tulerunt corpus ejus, & posuerunt illud in monumento.) Narrat Josephus, vinctum Joannem in castellum Macheruntis adductum, ibiq; truncatum. Narrat historia Ecclesiastica, sepultum eum in Sebaste urbe Palæstinæ, quæ quondam Samaria dicta est. At tempore Juliani principis, invidentes Christianis qui sepulchrum ejus piâ solicitudine frequentabant, paganos invasisse monumentum, ossa dispersisse per campos, & rursum collecta igni cremâsse, ac denuò dispersisse per agros. Affuisse tunc temporis ibidem de Hierosolymis monachos, qui mixti paganis ossa legentibus maximam eorum partem congregaverunt, & ad patrem suum Philippum Hierosolymam detulerunt. Et ille misit ea B. Athanasio Alexandriæ Episcopo, ibique servata usque ad tempora Theophili ejusdẽ urbis Episcopi, quando jubente Theodosio Principe omnia gentium fana destructa sunt. Tunc expurgato à sordibus templo Serapis, ibidem illata, & basilicam pro ædicula Serapis in honorẽ S. Joannis esse consecratam. Lege undecimum historiæ ecclesiasticæ librum.

Et convenientes Apostoli ad Iesum renuntiaverunt illi omnia quæ egerant & docuerant.) Non solùm quæ ipsi egerant & docuerant, Apostoli Domino renuntiant: sed etiam quæ Joannes eis in docendo occupatis sit passus, vel sui, vel ejusdem Joannis ei discipuli renuntiant, sicut Matthæus describit. Undè hoc quod sequitur:

Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum, &c.) Non solùm causa facit requietionis ipsorum: sed & mysticæ gratia significationis, quia videlicet derelicta Judæa, quæ prophetiæ sibi caput non credendo abstulerat, in deserto Ecclesiæ, quæ virum non habuerat, verbi esset cibaria credentibus, quasi epulas panum largiturus & piscium. Ibi etenim prædicatores sancti, qui apud Judæam non credentem, & contradicentem, aliquamdiu gravi tribulationum sarcinâ premebantur, requiem nacti sunt de collata gentibus gratia fidei. Quæ autem necessitas fuerit concedendæ requiei discipulis, subsequenter ostenditur, cùm dicitur:

Erant enim qui veniebant, & credebant multi, & nec manducandi spatium habebant.) Ubi magna temporis illius felicitas de labore docentium simul & discentium studio demonstratur, qui utinam nostro in ævo rediret, ut tanta ministris verbi frequentia fidelium desistat Auditorum, quæ nec liberum eis curandi corporis spatium concedat. Nam quibus necessaria curandi corporis hora negatur, quantò minus illecebris animæ sive carnis studendi facultas adest? Quin potiùs à quibus verbum fidei & salutare ministerium opportunè importunè exigitur, horum animus consequenter ad agenda semper & cogitanda cœlestia succenditur, ne ea quæ verbis docent, factis impugnent.

Philippus Herodis filius.

Joannes Heliæ imitator.

Natalem celebrantes.

Herodis peccatum

Mox Evãgelium.

Herodis tristitiam simulat.

Capitis ablatio. Christum crescere, Ioannem minui.

Historia de Ioanne Baptista.

Desertũ.

Et ascendentes in navem, abierunt in desertum locum seorsum.) Non discipuli soli, sed assumpto Domino ascenderunt in navem, & locum petiere desertum, ut Evangelista Matthæus aperte demonstrat.

Et viderunt eos abeuntes, & cognoverunt multi, & pedestres de omnibus &c. Dum pedestres eos prævenisse dicuntur, ostenditur quod non in aliam maris sive Iordanis ripam navigio pervenerunt discipuli cum Domino: sed cum transitio navi aliquo freto aut stagno, proximos ejusdem regionis locos adierunt, quo etiam indigenæ pedestres pervenire potuerunt.

Cap. 26.

ET *exiens, vidit turbam multam Iesus, & misertus est super eos, qui erant sicut oves non habentes pastorem, & cœpit docere illos multa.*) Quomodo misertus sit super eos, Matthæus exponit plenius dicens, *Et misertus est eis, & curavit languidos eorum.* Hoc est enim veraciter pauperum & non habentiũ pastorem misereri, & viam eis veritatis docendo aperire, & molestias corporales medicando auferre: sed & jejunos reficiendo ad laudem supernæ largitatis animare. Quod etiam sequentia lectionis hujus eum fecisse commemorant. Tentat autem fidem turbarum, & probatam digna mercede recompensat. Petendo enim solitudinem, an se qui curant explorat. Illæ sequendo, & non in jumentis aut vehiculis diversis; sed proprio labore pedum iter arripiendo deserti, quantam salutis suæ curam gerant ostendunt. Rursum ipse, ut potens piusq; salvator ac medicus, excipiendo fatigatos, docendo inscios, sanando ægrotos, recreando jejunos, quantum devotione credentium delectetur, insinuat. Juxta vero leges allegoriæ, petentem deserta gentium Christum, multæ fidelium catervæ relictis mœnibus priscæ conversationis, neglectoq; variorum dogmatum præsidio, sequuntur. Et qui primum notus in Judæa Deus, postquam *dentes* Judæorum *arma & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta facta est*, exaltatus est super cœlos Deus, & super omnem terram gloria ejus.

Turbam tentat Dominus. *Allegoria.*

Et cum jam hora multa fieret, accesserunt discipuli ejus dicentes, Desertus est locus, & jam hora præteriit. Dimitte illos, ut euntes in proximas villas & vicos emant sibi cibos quos manducent.) Horam multam, vespertinum tempus dicit, Luca teste, qui ait: *Dies autem cœperat declinare, & accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas*, &c. Die autem declinata turbas Salvator reficit, quia vel fine seculorum propinquante, vel cum sol justitiæ pro nobis occubuit, à diutina spiritalis inediæ sumus tabe salvati.

Temporis ratio.

Et respondens ait illis: Date eis manducare, &c. Provocat Apostolos ad fractionem panis, ut illis se non habere testantibus, magnitudo signi notior fiat: simul insinuãs, quia quotidie per eos jejuna nostra corda sunt pascenda, videlicet cum eorum vel exemplis, vel litteris ad amanda cælestia suscitamur. Notandum autem quod hoc miraculum panum scripturus Evangelista Joannes, præmisit, quod proximum esset Pascha dies festus Judæorum. Matthæus vero & Marcus, hoc, interfecto Joanne, continuo factum esse commemorant. Unde colligitur Joannem, imminente eadem festivitate Paschali, fuisse decollatum, & anno post hunc sequẽte, cum denuo tempus paschale rediret, mysterium Dominicæ passionis esse completum. Et propterea quod in libro Sacramentorum, natale ejus quarto Calendarum Septembrium denotatum est, & in Martyrologio, quod Eusebii & Hieronymi vocabulis insignitum est, legitur, quarto Calend. Septemb. in Edessa civitate Phœniciæ provinciæ, natale Joannis Baptistæ, die quo decollatus est: nõ specialiter ipsum diem decollationis ejus, sed diem potius, quo caput ejus in eadem Edessa civitate repertũ, atq; in Ecclesia est conditum, designat. Siquidem ut Chronica Marcellini Comitis testantur, tẽpore Marciani principis, duo monachi orientales venerant adorare in Hierosolymis, & loca sancta videre: quibus per revelationem assistens idem præcursor Domini præcepit, ut ad Herodis quondam regis habitaculum accedentes, caput suum ibi requirerent, & inventũ digno honore reconderent. Quod ibi ab eis inventum & assumptum, sed non multo post culpa incuriæ perditũ, perlatũ est Edessam ab aliis, & in quodam specu in urna sub terra, non pauco tempore ignobiliter reconditum, donec denuo idem Joannes sese suumq; caput ostendit Marcello cuidã religioso abbati ac presbytero, dũ in eodẽ specu habitaret. Quod videlicet caput Julioramo ejusdẽ episcopo civitatis, per præfatũ presbyterũ constat inventum. Ex quo tempore cœpit in eadem civitate beati præcursoris decollatio, ipso (ut arbitramur) die quo caput inventum sive elevatum est celebrari. De quib' latius in præfato Chronicorum libro scriptum reperies.

Ioan. Bapt. decollationis tẽpus. *Martyrologium.* *Chronica Marcellini.* *Caput Ioan. Baptistæ.* *Marcellus.*

Et dicit eis, Quod panes habetis? Ite & videte. Et cum cognovissent, dicunt, Quinque, & duos pisces. Per quinq; panes Apostolorum, & duos pisces, tota testamenti veteris scriptura signatur. Per quinq; videlicet panes, quinq; Mosaicæ legis libri, quibus divinæ æternitatis cognitio, mundi creatio, procursus seculi labentis, & vera Deo serviendi religio generi humano innotuit. Per duos vero pisces, psalmi sunt, & prophetæ figurati, qui eruditum in lege Dei populum de promissione Dominicæ Incarnationis nova gratiæ dulcedine pascebant. Qua trina scripturæ sacræ distinctione, totam veteris instrumenti seriem comprehendi Dominica auctoritate docemur. Apparens enim post resurrectionem discipulis ait Dominus ipse, quia *oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege. Moysi. & prophetis, & Psalmis de me.* Et cum aperuit illis sensum ut intelligerent scripturas, & intellectas spiritaliter fidelibus traderẽt auditoribus, quasi benedicens panibus Apostolicis ac piscibus, hosq; internæ suavitatis dono multiplicans, turbis dispertiri præcepit. Bene autem juxta Evangelium Joannis, panes qui legem designant, hordeacei fuisse referuntur, qui jumentorum maximè rusticorumq: est cibus servorum, quia incipientibus necdumque perfectis auditoribus, asperiora & quasi grossiora sunt committenda præcepta. *Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.* Atque ideo Dominus pro suis cuique viribus dona tribuens, semperque ad perfectiora provocans, primo quinque panibus, quinque millia, secundo septem panibus quatuor hominum millia reficit, tertio discipulis suæ carnis & sanguinis mysterium credit: ad ultimum magno munere dat electis, ut edant & bibant super mensam suam in regno suo.

Panes quinque, Pisces duo. *Refectiones Dominicæ.*

Et præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum. Et discubuerunt in partes, per centenos, & per quinquagenos.) Diversi convivantium discubitus, distinctos per orbem Ecclesiarum conventus, quæ unam Catholicam faciunt, designant. Quos bene Dominus quinquagenos per turmas vel centenos discumbere præcepit, ut videlicet turba fidelium escam suam & locis distincta, & moribus conjuncta perciperet. Iubilæi quippe requies quinquagenarii numeri mysterio cõtinetur, & quinquagenarius bis ducitur, ut ad centenarium perveniatur. Quia ergo prius à malo quiescitur opere, ut post anima plenius quiescat in cogitatione, alii quinquageni, alii autem centeni discumbũt, quoniam sunt nonnulli qui à pravis actibus habent requiem operis, & sunt nonnulli qui à perversis cogitationibus habent jam requiem mentis. Bene etiam super viride fœnum discubuerunt. Scriptũ quippe est, *Omnis caro fœnum.* Et illi super viride fœnum discũbentes Dominicis pascuntur alimentis, qui per studium continentiæ calcatis illecebris carnalium concupiscentiarum, audiendis implendisq; Dei verbis operam impendũt.

Quinquagenarius. *Fœnum.*

Et acceptis quinq; panibus, & duobus piscibus, intuẽs in cœlũ benedixit, & fregit, & dedit discipulis suis, ut ponerent ante eos, & duos pisces divisit omnibus. Turbis esurientibus Salvator non nova creat cibaria; sed acceptis eis quæ habuerũt discipuli, benedicit: quia veniẽs in carne, nõ alia quã prædicta sunt, prædicabat: sed legis & prophetarum scripta, quam sint mysteriis gratiæ gravida demonstrat. Intuetur in cœlum, ut illuc dirigendam mentis aciem, ibi lucem scientiæ doceat esse quærendam. Frangit & ante turbas ponenda discipulis distribuit, quia sacramenta prophetiæ sanctis doctoribus qui hæc toto orbe prædicent, patefecit. *Et manducaverunt omnes & saturati sunt, & sustulerunt reliquias fragmentorũ duodecim cophinos plenos, & de piscibus.*) Quod turbis superest, à discipulis sustollitur: quia sacratiora mysteria quę à rudibus capi nequeunt, non negligenter omittenda,

Benedictionis forma. *Fragmẽta.*

sed

sed sunt inquirenda perfectis. Nam per cophinos duodecim Apostoli, & per Apostolos cunctі sequentium docto rum chori figurantur, totis quidem hominibus despecti, sed intus salutaris cibi reliquiis ad alenda humilium corda cumulati. Constat enim cophinis opera servilia geri solere; Sed ipse cophinos panum fragmentis implevit, qui infirma hujus mundi, ut fortia confunderet, elegit.

Quinque millia

Erant autem qui manducaverunt, quinque millia virorum.) Quia quinq; sunt exterioris hominis sensus, quinq; millia viri Dominum sequuti designant eos, qui in seculari habitu adhuc positi exterioribus, quæ possident, bene uti noverunt. Qui rectè quinq; panibus aluntur, quia tales necesse est legalibus adhuc præceptis institui. Nam qui mundo ad integrum renunciant, & quatuor sunt millia, & septem panibus refecti, hoc est & Evangelica perfectione sublimes, & spirituali sunt gratia intus eruditi.

Cap 27.

ET statim coegit discipulos suos ascendere navem, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum, &c.) Quare coegerit discipulos ascendere navem, & ipse mox dimisso populo in montem oraturus abierit, Ioannes manifeste declarat, qui completa refectione illa cælesti, continuo subjecit: *Iesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent ut raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Ubi necessarium nobis vivendi monstrat exemplum, ut in bonis quæ agimus, humani favoris retributionem vitemus, neq; nos operatio virtutum spiritualium ad concupiscentiam reflectat temporalium voluptatum. Nonnullis etenim contigit, ut dum ob meritum vitæ sublimioris initiādi in moribus ac laudabiles existerent, & jure honorandi putarentur, acceptis pecuniis sive prædiis, inchoata justitiæ rudimenta perderent, & cum carnalibus sese illecebris atq; avaritia incauti corrumperent, ipsis etiam à quibus honorabantur pro bonis, denuo pro malis actibus non solum in fastidium, verum etiam devenirent in odiū. Minusq; multo periculosum est in his quæ rectè agimus, adversantium nos improbitate fatigari, quam honorantiū favore demulceri. Hic etenim securiorem sæpè corrumpit animū, illa circumspectum semper reddit & cautum. Unde Dominus viam nobis vitæ quam sequamur initiās, cum ij qui virtutes ejus admirabantur, regem eum facere vellēt, fugit in montem orare. Cum vero illi qui virtutibus ejus invidebant, eū morti tradere disponerēt, occurrit proprius, & vinciendum se crucifigendumq; suis entibus obtulit, evidenti nos informans exemplo, ut parati simus ad adversa seculi toleranda, cauti ad blandimenta cum forte arrise rint, declinanda: & ne nos prospera mundi afflūāt, emolliendo decipiant, crebris à Domino precibus imploremus. Præcedebant autem Dominum discipuli trans fretum ad Bethsaidam, quæ est in Galilæa civitas Andreæ & Petri & Philippi Apostolorum, prope stagnum Genezareth, ut in locorum libris invenimus. Ubi merito monet, quomodo dicat Marcus, peracto miraculo panum discipulos venisse trans fretū ad Bethsaidā, cum videatur dicere Lucas, quod in locis Bethsaidæ factum fuerit miraculum illud memorabile, & refectio cœlestis. Ait enim, *Assumptis illis, secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaida. Quod cū cognovissent turbæ secutæ sunt illum, & excepit illas.* Et cætera quæ sequuntur, usq; ad completam sacræ refectionis historiam. Nisi forte intelligamus eo, quod Lucas ait in locū desertum, qui est Bethsaida, non ipsius viciniam civitatis, sed loca deserti ad eam pertinentis esse designata. Marcus enim dicit apertè, quod præcederent eum ad Bethsaidam: ubi ipsius fines civitatis constat esse notatos. Lucas vero, qui non dicit in locum desertum quæ est Bethsaida, sed qui est Bethsaida, potest, nisi fallor rectè intelligi, quia non ipsam civitatem voluerit intelligi: sed locum desertum ipsius, id est, ad ejus confinia pertinentem. Narrat autem Evangelista Joannes, manducasse panem turbas juxta Tiberiadem, & ascendentes navem discipulos, venisse trans mare in Capharnaum, quæ ambæ sunt civitates in Galilæa juxta stagnum Genezareth, quod etiam Tyberiadis à civitate Tiberiade vocatur.

Fuga Christi in montem.

Concord. Evangelia.

Cap 28.

ET cum dimisisset eos, abiit in montem orare.) Non omnis qui orat, ascendit in montem: est enim oratio quæ peccatum facit. Sed qui bene orat, qui Deum orando quærit, hic à terrenis ad superiora progrediens, verticem curæ sublimioris ascendit. Qui vero de divitiis, aut de honore seculi, aut certe de inimici morte sollicitus obsecrat, ipse in infimis jacens, viles ad Deum preces mittit. Orat autem Dominus, non ut pro se obsecret, sed ut pro me impetret. Nam etsi omnia posuerit in potestate filii; filius tamen, ut formam hominis impleret, obsecrandum patrem putat pro nobis, quia advocatus est noster. *Advocatum enim*, inquit Apostolus, *habemus apud patrem Iesum Christum.* Si advocatus est, debet pro meis intervenire peccatis. Non ergo quasi infirmus, sed quasi pius obsecrat. Vis scire quod omnia quæ velit possit? Et advocatus & judex est. In altero pietatis officium, in altero insigne est potestatis.

Oratio [illegible]

Oratio Domini.

Et cum sero esset factum, erat navis in medio mari, & ipse solus in terra. Et videns eos laborantes in remigando: erat enim ventus contrarius eis.) Labor discipulorum in remigando, & contrarius eis ventus, labores sanctæ Ecclesiæ varios designat: quæ inter undas sæculi adversantis, & immundorum flatus spirituum ad quietem patriæ cœlestis quasi ad fidem littoris stationem pervenire conatur. Ubi bene dicitur, quia *navis erat in medio mari, & ipse solus in terra.* Quia nonnunquam Ecclesia tantis gentilium pressuris, non solum afflicta, sed & fœdata est, ut (si fieri posset) redēptor ipsius eam prorsus deseruisse ad tempus videretur. Unde est illa vox ejus inter undas procellasq; tentationum venientium deprehensæ, atq; auxilium protectionis illius gemebundo clamore quærentis. *Utquid Domine recessisti longe, despicis in opportunitatibus, in tribulatione?* Quæ pariter vocem inimici persequentis exponit sequentibus Psalmi subjiciens. *Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus: avertit faciem suam, ne videat usq; in finem.* Verum ille non obliviscitur orationem pauperum, neque avertit faciem suam a sperantibus in se; quin potius & certantes cum hostibus ut vincant adjuvat, & victores in æternum coronat. Unde hic quoque apertè dicitur, quia *vidit eos laborantes in remigando.* Vidit quippe Dominus laborantes in mari, quamvis ipse positus in terra: quia etsi ad horam differre videatur auxilium tribulatis impendere, nihilominus eos ne in tribulationibus deficiant, suæ respectu pietatis corroborat, & aliquando etiam manifesto adjutorio, victis adversitatibus, quasi calcatis, sedatisq; fluctuum voluminibus, liberat, sicut hic quoque subsequenter insinuatur cum dicitur:

Labores Ecclesiæ.

Et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans super mare.) Stationes & vigiliæ militares interna horarum spatia dividunt. Quando ergo dicit, quarta vigilia noctis venisse ad eos Dominum, ostendit tota nocte periclitatos, & extremo noctis tempore eis auxilium præbitum.

Vigilia noctis.

Laborant ergo toto noctis opacæ tempore, sed diluculo appropinquante, & Lucifero solis dieiq; exortum promittente, venit Dominus, & superambulans, tumida freti terga comprimit. Quia quum pressuris obsita fragilitas humana, pusillitatem virium suarum considerat, nihil erga se aliud quam tenebras angustiarum, & æstus cernit hostium confligentium. Cum vero mentem ad superni lumen præsidii, & perpetuæ dona retributionis erexerit: quasi inter umbras noctis repente exortum Luciferi conspicit, qui diem proximum nuntiet. Lucifer namq; cum plurimum tres horas noctis, id est, totam vigiliam matutinam illuminare perhibetur.

Adestq; Dominus, qui sopitis tentationum periculis, plenam libertatis fiduciam suæ protectionis attribuat. Sequitur,

Et volebat præterire eos. At illi ut viderunt eum super mare ambulantem putaverunt phantasma esse, & exclamaverunt, &c.) Omnes enim eum viderunt, & conturbati sunt. Adhuc hæretici putant phantasma fuisse Dominum, nec veram assumpsisse carnem de virgine. Denique Theodorus Pharanitanus quondam episcopus ita scripsit, corporale pondus non habuisse secundum carnem Dominum, sed absque

Theodori hæresis.

pondere & corpore super mare deambulasse. At contra fides catholica, & pondus secundum carnem habere eum prædicat, & onus corporeum, & cum pondere atque onere corporali incedere super aquas non infusis pedibus. Nã Dionysius egregius inter Ecclesiasticos scriptores, in opusculis de Divinis nominibus, hoc mondo loquitur: *Ignoramus enim qualiter de virgineis sanguinibus alia lege praeter naturalem formabatur, & qualiter infusis pedibus corporale pondus habentibus, & materiale onus, deambulabat in humidam & instabilem substantiam.* Quomodo autem volebat Dominus eos praeterire, tanquam alienos, ad quos de periculo naufragii liberandos advenerat, nisi ut ad horam turbati & pavētes, sed continuo liberati, amplius ereptionis suæ miraculum stuperent, ac majores ereptori suo gratias referrent? Quia & in tempestatibus passionum quæ pro constantia fidei à perfidis ingeruntur, talis nonnunquam provisio divinitus ostenditur. Sæpe enim ita fideles in tribulatione positos superna pietas deseruisse visa est, ut quasi laborantes in mari discipulos præterire Jesus voluisse putaretur. Unde est & illud in Psal. missa, Ecclesię in martyrii certamine desudantis: *Quare me oblitus es, quare me repulisti, & quare tristis incedo dum affligit me inimicus? Dum confringuntur omnia ossa mea,* &c. Sed dicunt inimici terrentes, *ubi est Deus eorum?* quasi naufragium fessis minitantes Apostolis. Dicit ipse, Deus eorum: *Cum transieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te. Cum ambulaveris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te.* Unde hic quoq; rectè subditur.

Pondus corporale Domini. Dionysius

Et statim locutus est eis, & dixit illis: Confidite, ego sum, nolite timere. Et ascendit ad illos in navem, & cessavit ventus.) Prima trepidantium & periclitantium subventio est, incussum cordibus expellere timorem. Secunda tempestatum furias suæ præsentiæ virtute compescere. Nec mirandum, si ascendente in naviculam Domino, ventus cessavit. In quocunq; enim corde Deus per gratiam sui adest amoris, mox universa vitiorum, & adversantis mundi, sive spirituum malignorum bella compressa quiescunt.

Et plus magis intra se stupebant. Non enim intellexerant de panibus. Erat enim cor illorum obcæcatum.) Dominus quidem & in miraculo panum, quod esset conditor rerum, ostendit: & in ambulando super undas, quod haberet corpus ab omni peccatorum gravedine liberum edocuit: & in placādo ventos, undarumq; rabiem sedando, quod elementis dominaretur, monstravit. Sed carnales adhuc discipuli, necdum hunc Deum esse cognoscunt. Et quidem virtutum magnitudinem stupebant: necdum tamen in eo veritatem divinæ majestatis cognoscere valebant.

Cum egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum: et percurrentes universam regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui se male habebant circumferre, ubi audiebant eum esse. Cognoverunt eum rumore, non facie: vel certe pro signorum magnitudine quæ parabat in populis, etiam plurimis vultu notus erat. Et vide quanta fides sit hominum terræ Genezareth, ut non præsentium tantum salute contenti sint, sed mittant ad alias per circuitum civitates, quo omnes currant ad medicum.

Et quocunq; introibat in vicos vel in villas, aut in civitates: in plateis ponebant infirmos: & deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quotquot tangebant eum, salvi fiebant.) Qui male se habent, non tangant corpus Jesu, neque totum vestimentum ejus, sed extremam fimbriam. Et quicunq; tetigerint, sanabuntur. Fimbriam vestimenti ejus, minimum mandatum intellige, quod qui transgressus fuerit, minimus vocabitur in regno cœlorum, vel assumptionem carnis per quam venimus ad verbum Dei, & illius postea fruimur majestate.

Fimbriã tangere.

CAPUT VII.

Cap. 29 ET conveniunt ad eum Pharisæi, & quidam de Scribis venientes ab Hierosolymis. Et cũ vidissent quosdam ex discipulis ejus communibus manibus (id est, non lotis) manducare panes, vituperaverunt.) O quam vera illa confessio Domini ad patrem, *quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* Homines terrę Genezareth, qui minus docti videbantur, non solum ipsi veniunt, sed & suos infirmos adducunt: immo gestant ad Dominum, ut vel fimbriam ejus quo salvari queant, mereantur contingere. Ideoq; confestim merita cupitæ salutis mercede potiuntur. At vero Pharisæi, & Scribæ, qui doctores esse populi debuerant: non ad verbum audiendum, non ad quærendam medelam, sed ad movendas solum quæstionum pugnas, ad Dominum concurrunt: eosq; de non lotis corporis manibus vituperant, in quorum operibus quæ per manus sive per cætera corporis membra fiunt, nihil immunditiæ sordidantis invenire valebant: cum se magis ipsos culpare debuerint, qui lotas aqua manus habentes, conscientiam livore pollutam gestabant. Pharisæi enim & omnes Judæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum, & à foro nisi baptizentur, non comedunt.

Pharisæi taxantur

Superstitiosa est hominum traditio, semel lotos ad manducandum panem crebrius lavare, & à foro nisi baptizentur, non comedere. Sed necessaria est doctrina veritatis, quæ jubet eos, qui cum pane vitæ descendente de cœlo participare desiderant, crebro eleemosynarum, lachrymarum, aliorumq; justitiæ fructuum lavamento sua opera purgare, ut casto corde & corpore cælestibus valeant communicare mysterijs. Necessarium est iniquinamenta quæ ex temporalium negotiorum curis quisq; contraxerit, subsequenti bonarum cogitationum & actuum permunder instantia, si internæ refectionis cupit epulis perfrui. Sed Pharisæi spiritalia prophetarum verba carnaliter accipientes, quæ illi de cordis & operis castigatione præcipiebant, dicentes: *lavamini, mundi estote, & mundamini, qui fertis vasa Domini.* Illi de corpore solummodo lavando servabant.

Frustra autem Pharisæi, frustra omnes Judæi lavant manus, & à foro baptizantur, quandiu contemnunt fonte Salvatoris ablui. In vanum baptismata servant vasorum, qui cordium suorum & corporum eluere sordes negligunt: cum certum sit Moysen, & prophetas qui vasa populi Dei vel aquis dilui, vel igne purgari, vel oleo sanctificari quacunq; ex causa jusserunt, non in hoc materialium rerum emundationem, sed mentium potius & operum castigationem ac sanctimoniam, atq; animarum nobis mandare salutem.

Et interrogabant eum Pharisæi, & Scribæ: Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem?) Mira Pharisæorum scribarumq; stultitia, Dei filium arguunt, quare hominum traditiones & præcepta non servet. Manus autem, id est, opera, non corporis utiq; manus, sed animæ lavandæ sunt, ut fiat in illis verbum Dei.

Et dicebat illis, Bene irritum facitis præceptum Dei, ut traditionem vestram servetis.) Falsam calumniam vera responsione confutat. Cum (inquit) vos propter traditionem hominum præcepta Domini negligatis, quare discipulos meos arguendos creditis, quod seniorum jussa parvi pendant, ut Dei scita custodiant.

Moyses enim dixit, Honora patrem tuum & matrem tuam. Et qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Honor in scripturis non tantum in salutationibus & officiis deferendis, quantum in eleemosyna, ac munerum collatione sentitur.

Honor.

Honora (inquit Apostolus) *viduas quæ verè viduæ sunt.* Hic honor donum intelligitur. Et in alio loco: *Presbyteri dupli- ci honore sunt honorandi, maximè qui laborant in verbo & doctrina Domini.* Et per hoc mandatum jubemur, *bovi trituranti os non claudere, ut dignus sit operarius mercede sua.*

Vos autem dicitis, Si dixerit homo patri aut matri, corban (quod est donum) quodcunq; ex me, tibi profuerit. Et ultra non dimittitis eũ quicquã facere patri suo aut matri. &c.) Præceperat Dominus vel imbecillitates, vel ætates, vel penurias parentum considerans, ut filii honorarent etiam in vitæ necessariis ministrandis parentes suos. Hanc providentissimam

Dei

Dei legem volentes Scribæ Phariſæique ſubvertere, ut impietatem ſub nomine pietatis inducerent, docuerunt peſſimos filios, ut ſi quis ea quæ parentibus offerenda ſunt, Deo vovere voluerit, qui verus eſt pater, oblatio Domini præponatur parentum muneribus. Vel certe ipſi parentes quæ Deo conſecrata ſunt, ne ſacrilegii crimen incurrerent, declinantes, egeſtate conficiebantur: atq; ita fiebat, ut oblatio liberorum ſub occaſione templi & Dei, in ſacerdotum lucra cederet. Hæc peſſima Phariſæorum conſuetudo de tali occaſione veniebat. Multos habentes obligatos ære alieno, & nolentes ſibi creditum reddere, delegabant ſacerdotibus, ut exacta pecunia miniſteriis templi & eorum uſibus deſerviret. Poteſt autem & hunc breviter habere ſenſum: *Munus quodcunq; ex me eſt, tibi proderit*, compellitis, inquit, filios ut dicant parentibus ſuis: quodcunq; donum oblaturus eram Deo, in tuos conſumo cibos, tibique prodeſt, ô pater & mater: ut illi timentes accipere, quod Deo videbant mancipatum, inopem magis vellent vitam ducere, quam comedere de conſecratis.

Expoſitio

Et advocans iterum turbam dicebat illis: Audite me omnes & intelligite: Nihil eſt extra hominem introiens in eum, quod poſſit eũ coinquinare. Sed quæ de homine procedunt, illa ſunt quæ communicant hominem.) Verbum communicat, propriè ſcripturarum eſt, & publico ſermone teritur. Populus Judæorum partem Dei eſſe ſe jactans, communes cibos vocat, quibus omnes utuntur homines. Verbi gratia: Suillam carnem, oſtreas, lepores, & illiuſmodi animantia, quæ ungulam non findunt, nec ruminant, nec ſquamoſa in piſcibus ſunt. Unde & in actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt, *Quod Deus ſanctificavit, tu ne commune dixeris.* Commune ergo quod cæteris hominibus patet, & quaſi non eſt de parte Dei, pro immundo appellatur. *Nihil eſt*, (inquit) *extra hominem introiens in eum, quod poſſit eum coinquinare. Sed quæ de homine procedunt, illa ſunt quæ coinquinant hominem.* Opponat prudens lector & dicat: Si quod intrat in os, non coinquinat hominem, quare idolothytis non veſcimur? Et Apoſtolus ſcribit: *Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum.* Sciendum ergo quod ipſa quidem cibaria, ut Dei creatura, per ſe munda ſunt, ſed idolorum ac dæmonum invocatio ea facit immunda.

Communicare.

Cõmune.

Cibi unde mundi aut immundi.

Et cum introiſſet in domum à turba, interrogabant eum diſcipuli ejus parabolam. Et ait illis: Sic & vos imprudentes eſtis?) Quod aperte dictum fuerat, & patebat auditu, Apoſtoli per parabolam dictum putant, & in re manifeſta myſticam quærunt intelligentiam. Corripiunturque à Domino, quare parabolice dictum putant, quod perſpicue locutus eſt. Ex quo animadvertimus vitioſum eſſe auditorem, qui obſcurè manifeſta, aut manifeſtè dicta, obſcurè velit intelligere.

Non intelligitis quia omne extrinſecus introiens in hominem non poteſt eum communicare, quia non intrat in cor ejus, ſed in ventrem & in ſeceſſum emittitur purgans omnes eſcas.) Omnium Evangeliorum loca apud hæreticos & perverſos plena ſunt ſcandalis. Et ex hac ſententiola quidam calumniantur, quod Dominus phyſicæ diſputationis ignarus, putet omnes cibos in ventrẽ ire, & in ſeceſſu digeri, cum ſtatim infuſæ eſcæ per artus, & venas, ac medullas, nervoſq; fundantur. Unde & multos videmus, qui vitio ſtomachi perpetem ſuſtinent vomitum, poſt cœnas & prandia ſtatim evomere quod ingeſſerint, & tamen corpulentos eſſe, quia ad primum tactum liquidior cibus & potus per membra funditur. Sed illiuſmodi homines dum volunt alterius imperitiam reprehendere, oſtendunt ſuam. Quamvis enim tenuiſſimus humor & liquens eſca, cum in venis & artubus concocta fuerit & digeſta, per occultos meatus corporis, quos Græci πόρυς vocant, ad inferiora delabitur, & in ſeceſſum vadit. *Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa communicant hominem. Abintus enim de corde hominũ cogitationes malæ procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, avaritia*, & cætera. *De corde*, inquit, *exeunt cogitationes malæ.* Ergo animæ principale non, juxta Platonem, in cerebro, ſed juxta Chriſtum in corde eſt. Et arguendi ex hac ſententia, qui cogitationes à diabolo immitti putant, & non ex propria naſci voluntate. Diabolus adjutor eſſe & incentor malarum cogitationum poteſt, auctor non poteſt. Sin autem ſemper in inſidiis poſitus, levem cogitationum noſtrarum ſcintillam ſuis fomitibus inflammarit, non debemus opinari, eum cordis quoq; occulta rimari, ſed ex corporis habitu & geſtibus æſtimare, quid verſemus intrinſecus. Verbi gratia, ſi pulchram mulierem nos crebro viderit reſpicere, intelligit cor amoris jaculo vulneratum.

Pori.

Diabolus cogitationes noſtras neſcit.

E*T inde ſurgens abiit in fines Tyri & Sidonis.*) Scribis & Phariſæis calumniatoribus derelictis, tranſgreditur in partes Tyri & Sidonis, ut Tyrios Sidonioſq; curaret. Cap. 30.

Et ingreſſus domum, neminem voluit ſcire, & non potuit latere.) Merito quæritur quomodo dicatur, quod Dominus neminem voluerit iter ſuum ſcire, nec tamen latere potuerit. Quid enim eſt quod ille non potuerit, qui etiam temporaliter inter homines poſitus, omnia inviſibiliter quæ foris agebantur, intus cum patre diſponebat? Aut quam ob cauſam putandus eſt fines Tyri & Sidonis intraſſe, niſi ut filiam Syrophœniſſæ à dæmonio liberaret, ac per fidem fœminæ gentilis perfidiam argueret Scribarum ac Phariſæorum? Sed fideliter ac pie ſentiendum eſt, quia nequaquam de illo hac in re, quod ipſe noluit factum eſt, ſed fidelibus iter ejus ſequentibus quid principaliter in bonis quæ agunt, velle debeant, oſtenſum. Ingreſſus quippè domum præcepit diſcipulis, ne ſe cuiquam in regione ignota, quis eſſet aperirent. Attamẽ ipſe ſuũ illum introitum gentili fœminæ, quibuſcunq; voluit ipſe prudentibus publicavit, ipſe cor illius ad quærendam à ſe ſalutem inviſibili accendit inſtinctu, ut exemplo ejus diſcerent, quibus ſanandi infirmos gratiam conferret, in exhibitione miraculorum, humanæ gloriam favoris quantum poſſent declinare, nec tamen à pio virtutis opere ceſſare, quando hæc fieri vel fides bonorum juſtè mereretur, vel incredulitas pravorum neceſſario cogeret.

Quæſtio.

Syrophœniſſa.

Et non potuit (inquit) latere. Mulier enim ſtatim ut audivit de eo, cujus habebat filia ſpiritum immundum, intravit & procidit ad pedes ejus. Erat autem mulier gentilis Syrophœniſſa genere.) Typice autem mulier hæc gentilis, ſed cum fide ad Dominũ veniens, Eccleſiam deſignat de gentibus collectam. Quæ pro filia dæmoniaca Dominum rogat, cum pro populis ſuis necdum credentibus, ut & ipſi à diaboli fraudibus abſolvantur, ſupernæ pietati ſupplicat. Quæ benè juxta Matthæum *de finibus ſuis egreſſa*, in hoc vero Evangeliſta ingreſſa eſſe ad Dominum, atque ad pedes ejus procidiſſe refertur, quatenus ex utriuſque aſſertione colligatur, quod illi ſolum fideliter ac rectè pro errantibus orant, qui priſcas ſuæ perfidiæ manſiones relinquunt, atque in domum Domini videlicet Eccleſiam pia ſe devotione transferunt.

Et rogabat, inquit, *eum ut dæmonium ejiceret de filia ejus. Qui dixit illi, Sine prius ſaturari filios.*) Quaſi apertius diceret: reſtat futurum, ut etiam vos qui de gentibus eſtis, ſalutem conſequamini: ſed primo oportet Judæos, qui merito antiquæ electionis filiorum Dei ſolent nomine cenſeri, pane cœleſti refici, & ſic tandem gentibus vitæ pabula miniſtrari.

Non eſt enim bonum ſumere panem filiorum & mittere canibus. At illa reſpondit, & dixit ei: Utique Domine. Nam & catelli comedunt de micis puerorum.) Mira ſub perſona mulieris Chananitidis, eccleſiæ fides, patientia, humilitas prædicatur. Fides, qua credidit ſanari poſſe filiam ſuam. Patientia, qua toties contempta (ut Matthæus ſcribit) in precibus perſeverat. Humilitas, qua ſe non canibus, ſed catulis comparat. Scio me inquit filiorum panem non mereri, nec integros capere poſſe cibos, nec ſedere ad menſam cum patre: ſed contenta ſum reliquiis catulorũ, ut humilitate micarum ad panis integri veniam magnitudinem. Mira rerum converſio, Iſrael quondam filius, non canes, pro diverſitate fidei ordo nominum commutatur. De illis poſtea dicitur, *Circumdederunt me canes multi.* Et, *Videte canes, videte malos operarios, videte conciſionem.* De nobis à latratu blaſphemiæ contradictionis, ad pietatis gratiam converſis ipſe alibi dicit: *Et alias oves habeo, quæ non ſunt ex hoc ovili. & illas oportet me adducere, & vocem meam audient.* Notandum

Chananitidis fides

Filii canes.

sanè, quòd mysticè loquitur, credens ex gentibus mulier, quia catelli sub mensâ comedunt de micis puerorum. *Mensa.* Mensa quippe est scriptura sancta, quæ nobis panem vitæ ministrat. Hinc etenim dicit Ecclesia: *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me.* *Mica.* Micæ puerorum interna sunt mysteria scripturarum, quibus humilium solent corda refici. De quibus alias sanctæ Ecclesiæ promittitur, dicente propheta de Domino: *Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.* Non ergo crustas, sed micas de pane puerorum edunt catelli, quia conversi ad fidem, qui erant despecti in gentibus, non literæ superficiem in scripturis, sed spiritualium medullam sensuum, qua in bonis actibus proficere valeant, inquirunt. Et hoc sub mensa dominorum, dum verbo sacri eloquii humiliter subditi, ad implenda quæ præcepta sunt, cuncta sui cordis & corporis officia supponunt, quatenus ad speranda, quæ à Domino promissa sunt, præmia in cœlis merito se debitæ humilitatis erigant.

Et ait illi: Propter hunc sermonem vade: exiit dæmonium de filia tua.) *Baptismatis parvulorum ratio.* Propter humilem matris fidelemque sermonem filiam deseruit dæmonium. Ubi datur exemplum catechizandi & baptizandi infantes: quia videlicet per fidem & confessionem parentum in baptismo, liberantur à diabolo parvuli, qui necdum per se sapere vel aliquid agere boni possunt aut mali.

Cap. 31. *Decapolis* ET iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sydonem ad mare Galilææ, inter medios fines Decapoleos.) Decapolis est (ut ipso nomine probatur) regio decem urbium trans Jordanem ad Orientem circa Hippum, & Pellem, & Gadaram, contra Galilæam. Quod ergo dicitur quod Dominus venit ad mare Galilææ, inter medios fines Decapoleos, non ipsos fines Decapolis eum intrasse significat; neque enim mare transnavigasse dicitur; sed potius ad mare usque venisse, atque ad ipsum pervenisse locum, qui medios fines Decapolis longe trans mare positos respiciebat.

Et adducunt ei surdum & mutum: & deprecabantur eum, ut imponat illi manum.) *Surdus & mutus.* Surdus & mutus est, qui nec aures audiendis Dei verbis, nec os aperit proloquendis: quales necesse est, ut hi qui loqui jam & audire divina eloquia longo usu didicerunt, domino sanandos offerant: quatenus eos, quos humana fragilitas nequit, ipse gratiæ suæ dextera salvet.

Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas.) Prima salutis janua est infirmum apprehendente Domino de turba seorsum educi. Apprehendens namque infirmum de turba seorsum educit, cum mentem peccatis languidam visitatione suæ pietatis illustrans à consuetis humanæ conversationis moribus avocat, atque ad sequenda præceptorum suorum itinera provocat. Mittit digitos suos in auriculas, cum per dona sancti Spiritus aures cordis ad intelligenda ac suscipienda verba salutis aperit. *Digitus Dei.* Namque digitum Dei appellari Spiritum sanctum, testatur ipse Dominus, cùm dicit Judæis: *Si ergo in digito Dei ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt?* Quod exponens alius Evangelista dicit: *Si ego in spiritu Dei ejicio dæmonia.* Quo nimirum digito & magi in Ægypto superati sunt à Moyse dicentes, *Digitus Dei est hic*: lex in tabulis scripta est lapideis, quia per donum sancti Spiritus & ab insidiis defendimur hominum, sive spirituum malignorum, & in agnitione divinæ voluntatis erudimur. Digiti ergo Dei in auriculas missi ejus qui sanandus erat, dona sunt sancti Spiritus, quibus corda quæ à via veritatis aberraverant, ad scientiam salutis audiendam, discendamque revelat. Et quia cognitam veritatis lucem sequi confessio docet, apte subjungitur.

Et exspuens tetigit linguam ejus.) Exspuens quippe Dominus linguam tangit ægroti, cum ad confessionem fidei ora catechizatorum instruit. *Sputum Domini.* Sputum namque Domini, saporem designat sapientiæ, quæ teste vero Sapiente loquitur: *Ego ex ore altissimi prodivi primogenita.* Unde & alibi sputo ejus terræ commixto, cæcus natus illuminatur. Sputum etenim quod ex capite Domini descendit, divinam ejus naturam quæ ex Deo est: portio terræ cui idem sputum immiscuit, humanam quæ ex hominibus assumpta est, designat. Et per medicamen unum ex sputo suo ac terra compositum, oculos cæci nati aperuit, quia genus humanum per confessionem utriusque suæ naturæ ab ingenitis errorum suorum tenebris eruit. Expuens ergo Dominus, linguam muti ut loqui valeat, tangit, cum ora diu bruta ad verba sapientiæ proferenda contactu suæ pietatis informat. Benè autem subditur:

Et suspiciens in cælum, ingemuit: & ait illi, Effeta: quod est adaperire.) *Suspicere in cœlum* *Ingemere* Suspexit namque in cœlum, ut inde mutis loquelam, inde surdis auditum, inde cunctis infirmitatibus medelam doceret esse quærendam. Ingemuit autem, non quia ipsi opus esset cum gemitu aliquid petere à patre, qui cuncta petentibus donat cum patre, sed ut nobis gemendi daret exemplum, cum vel pro nostris, vel pro nostrorum erratibus proximorum supernæ pietatis præsidia invocamus. *Effeta.* Quod autem ait: *Effeta, id est, adaperire:* ad aures propriè pertinet. Aures etenim ad audiendum aperiendæ, lingua verò ut loqui posset, à retinaculis erat suæ tarditatis solvenda: unde & subditur:

Et statim apertæ sunt aures ejus, & solutum est vinculum linguæ ejus, & loquebatur rectè.) Ubi utraque unius ejusdemque mediatoris Dei & hominum natura manifestè distincta est. Suspiciens enim in cœlum quasi homo Deum præcaturus ingemuit, sed mox uno sermone quasi divina potens majestate curavit. *Loqui rectè.* Bene autem dicitur de eo, cujus Dominus aperuit aures, ac linguæ vinculum solvit, quia loquebatur rectè. Ille etenim solus rectè loquitur, sive Deum confitendo, seu aliis prædicando, cujus auditum ut cœlestibus possit auscultare & obsecundare mandatis, divina gratia reserat, cujus linguam Dominus tactu sapientiæ, quæ ipse est, ad loquendum instituit. Talis autem merito potest dicere cum Psalmista: *Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.* Et cum Esaia: *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lassus est, verbo. Erigit manè, manè erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum.*

Et præcepit illis ne cui dicerent. Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant, & eo amplius admirabantur dicentes, Benè omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.) *Quæstio.* Si sciebat eos, sicut ille qui norat habebat & præsentes & futuras hominum voluntates, tanto magis prædicaturos, quanto magis ne prædicarent eis præcipiebat, ut quid hoc præcipiebat, nisi quia pigris volebat ostendere, quanto studiosius, quantoque ferventius eum prædicare debeant, quibus jubet ut prædicent, quando illi qui prohibebantur, tacere non poterant.

CAPUT VIII.

Cap. 32. IN illis diebus iterum cum turba multa esset, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis, ait illis: Misereor super turbam, quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducent, &c.) Et in hac lectione considerandum est in uno eodemque redemptore nostro distincta operatio divinitatis & humanitatis, atque error Eutychetis, qui unam tantum in Christo operationem dogmatizare præsumit, procul à Christianis finibus expellendus. *Eutychetis error.* Quis enim non videat hoc quod super turbam miseretur Dominus, ne vel inedia vel viæ longioris labore deficiat, affectum esse, & compassionem humanæ fragilitatis? Quod verò de septem panibus & pisciculis paucis, quatuor hominum millia saturavit, divinæ opus esse virtutis? *Mysticè.* Mysticè autem hoc miraculo designatur, quod viam seculi præsentis aliter incolumes transire nequimus, nisi nos gratia redemptoris nostri alimento verbi sui reficiat. Hoc verò typice inter hanc refectionem, & illam quinque panum ac duorum piscium distat, quod ibi litera veteris instrumenti spiritali gratia plena esse signata est, hic autem novi veritas ac gratia testamenti fidelibus ministranda monstrata est. Sane utraque refectio in monte celebrata est, ut altiorum Evangelistarum narratio declarat: quia utriusque scriptura testamenti rectè intellecta altitudinem nobis cœlestium & præceptorum mandat & præmiorum: utraque altitudinem Christi, qui est mons damus Domini in vertice montium consona voce præ-

dicat.

dicat. Qui enim ædificatam super se civitatem sive domum Domini, id est, Ecclesiam in altum bonorum extollit operum, & cunctis manifestam gentibus exhibet, ipse hanc ab infimis delectationibus abstractam pane cœli reficit, atq; ad appetitum supernæ suavitatis dato pignore cibi spiritalis accendit.

Triduo Domin ũ sustinere.

Misereor, inquit super turbam, quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducent. Et si dimisero eos jejunos in domum suam, deficient in via.) Quare triduo turba Dominum sustinuerit, Matthæus exponit plenius, qui ait: *Et ascendens in montem sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turba multa habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos, & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos.* Turba ergo triduo Dominum propter sanationem infirmorum suorum sustinet, cum electi, quique fide sanctæ Trinitatis lucidi Domino pro suis suorumq; peccatis, animæ videlicet languoribus, perseveranti instantia supplicãt. Item turba triduo Dominum sustinet, quando multitudo fidelium peccata quæ perpetravit per pœnitentiam declinans, ad Dominum se in opere, in locutione, atq; in cogitatione convertit. Quos dimittere jejunos in domum suam Dominus non vult, ne deficiant in via; quia videlicet conversi peccatores in præsenti vitæ via deficiunt, si in sua conscientia sine doctrinæ sanctæ pabulo dimittantur. Ne ergo lassentur in hujus peregrinationis itinere, pascendi sunt sacra admonitione. Valde autem pensanda est pia sententia, quæ processit ex ore veritatis, qua dicitur.

De longinquo veniens.

Quidam enim ex eis de longe venerunt.) Est enim qui nihil fraudis & nihil carnalis corruptionis expertus ad omnipotentis Dei servitium festinavit. Iste de longinquo non venit, quia per incorruptionem & innocentiam proximus fuit. Alius nulla impudicitia, nullis flagitiis inquinatus, solum autem conjugium expertus ad ministerium spiritale conversus est. Neque iste venit è longinquo, quia usus conjunctione concessa per illicita non erravit. Alii verò post carnis flagitia, alii post falsa testimonia, alii post facta furta, alii post illatas injurias & violentias, alii post perpetrata homicidia, ad pœnitentiam redeunt, atque ad omnipotentis Dei servitium convertuntur. Hi videlicet ad Dominum de longinquo veniunt. Quanto enim quisq; plus in pravo opere erravit, tanto ab omnipotente Domino longius recessit. Dentur ergo alimenta eis etiam, qui de longinquo veniunt, quia conversis peccatoribus doctrinæ sanctæ cibi præbendi sunt, ut in Deum vires reparent, quas in flagitiis amiserunt. Item Judæi quicunq; in Christo crediderunt, de prope ad illum venerunt, quia legis & prophetarum erant literis edocti de illo. Credentes vero ex gentibus de longè utique venerunt ad Christum, quia nullis paginarum sanctarum monimentis de ejus erant fide præmoniti.

Panes septem hordei ratio.

Et interrogavit eos, Quot panes habetis? Qui dixerunt, Septem.) Benè septem panes in mysterio novi testamenti ponuntur, in quo septiformis gratia Spiritus S. plenius fidelibus cunctis & credenda revelatur, & credita datur. Neq; hordeacei fuisse produntur, sicut illi quinq;, de quibus quinq; sunt hominum millia saturata, ne iterum sicut in lege vitale animæ alimentum corporalibus sacramentis obtegeretur. Hordei etenim medulla tenacissima palea tegitur.

Super terram discumbere.

Et præcepit turbæ discumbere super terram.) Supra in refectione quinq; panũ turba super fœnum viride discumbebat, nunc ubi septem panibus reficienda est, supra terram discumbere præcipitur, quia per scripturam legis carnis desideria calcare & comprimere jubemur. *Omnis enim caro fœnum, & omnis gloria tanquam flos fœni.* In novo autem testamento ipsam quoq; terram ac facultates temporales derelinquere præcipimur. Vel certe quia mons in quo turba dominicis panibus reficiebatur, altitudinem (ut supra diximus) redemptoris nostri significat, ibi super fœnum, hic super terram reficitur. Ibi enim celsitudo Christi propter carnales homines & Hierusalem terrenam, carnali spe & desiderio tegitur: hic autem remota omni cupiditate carnali convivas novi testamenti, spei permanentis firmamentum tanquam ipsius montis soliditas nullo fœno interposito, continebat.

Panum septem. & eorum distributionis ratio.

Et accipiens septem panes gratias agens fregit, & dabat discipulis suis ut apponerent, & apposuerunt turbæ.) Dominus accipiens panes dabat discipulis, ut ipsi acceptos turbæ apponerent, quia spiritalis dona scientiæ tribuens Apostolis, per eorum ministerium voluit Ecclesiæ suæ, per orbẽ vitæ cibaria distribui. Quod autem fregit panes quos discipulis daret, apertionem designat sacramentorum, quibus ad perpetuam salutem nutriendus erat mundus. Cum enim ait ipse Dominus: *Et nemo novit filium nisi pater, neq; patrem quis novit nisi filius, & cui voluerit filius revelare:* quid nisi panẽ vitæ nobis per se aperiendum demonstravit, ad cujus interiora cernenda per nos ipsos penetrare nequivimus? Cui contra propheta miserabilem quorundam famem deplorans ajebat: *Parvuli petierunt panem, nec erat qui frangeret eis.* Quod est aliis verbis dicere: Indocti quæsierunt pabulum verbi Dei, quo ad virtutem bonę operationis convalescerent refici, nec erat magistris deficientibus, qui eis scripturarum arcana patefaceret, eosq; ad viam veritatis institueret. Acceptis autem ad frangendum panibus Dominus gratias agit, ut & ipse quantum de salute generis humani congaudeat, ostendat, & nos ad agendas semper Deo gratias informet, cum vel terreno pane carnem, vel animam cœlesti superna gratia largiente reficimus.

Pisciculorũ ratio.

Et habebant pisciculos, & ipsos benedixit & jussit apponi.) Si in panibus septẽ scriptura novi testamenti designatur, in cujus lectione per gratiam sancti Spiritus internas mentium epulas invenimus, quid in pisciculis quos benedicens pariter Dominus turbæ jussit apponi, nisi sanctos accipimus illius temporis, quo eadem est condita scriptura, vel quorum ipsa scriptura fidem, vitam & passiones continet? Qui de turbulentis hujus seculi fluctibus erepti ac divina benedictione consecrati, refectionem nobis internam, ne in hujus mundi transeuntis excursu deficiamus, exemplo suæ vel vitæ præbuere vel mortis.

Saturati.

Et manducaverunt & saturati sunt.) Manducant de panibus Domini ac piscibus & saturantur, qui audientes verba Dei & exempla intuentes, ad profectum vitæ correctionis per hæc excitari atque assurgere festinant. Quibus aptè congruit illud Psalmistæ; *Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirunt eum Vivet cor eorum in seculum seculi.* Quod est apertè dicere: audient humiles verbum Dei & facient, & ad laudem non suam, sed superni largitoris cuncta quæ benè gerunt referent. Vnde merito ad vitam interioris hominis æternam, utpote pane vitæ saturati pervenient. Cui contra tardis auditoribus per Prophetam exprobratur, *Manducastis, & non estis saturati.* Manducant namq; & non saturantur qui panem verbi Dei audiendo degustant, sed non faciendo quæ audiunt, nihil ex his internæ dulcedinis quo cor ipsorum confirmetur in ventre memoriæ recipiunt.

Fragmenta.

Et sustulerunt quod superaverat de fragmentis septem sportas.) Quod turbis saturatis superat, Apostoli sustollunt, & septem sportas implent, quia sunt altiora perfectionis præcepta, vel potius exhortamenta & consilia, quæ generalis fidelium multitudo nequit servando & implendo attingere. Quorum executio illos propriè respicit, qui majore sancti Spiritus gratia pleni generalem populi Dei conversionem mentis atque operis sublimitate transcendunt. Qualibus dicitur: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, &c.* Unde benè sportæ, quibus dominicorum sunt condita fragmenta ciborum, propter septiformem Spiritus gratiam, septem fuisse memorantur. Nam quia sportæ junco & palmarum foliis solent cõtexi, merito in sanctorum significatione ponuntur. Juncus quippe super aquas nasci consuevit, palma vero victricem ornat manum. Et junceis vasis rectè comparantur electi, cum radicem cordis ne forte ab amore æternitatis arescat, in ipso vitæ fõte collocant. Assimilantur & eis quæ de palmarum sunt foliis contexta, cum in defectivã æternæ retributionis memoriam puro in corde retinet. Et bene turba quamvis reliquias Dominici prandii non caperet, manducasse tamen & saturata esse narratur Quia sunt nonnulli, qui etsi omnia sua relinquere nequeunt, neque explere hoc, quod de virginibus dicitur: *Qui potest capere capiat,* cæteraq; hujus-

Sportarũ septem ratio.

modi: tamen esurientes & sitientes justitiam saturantur, cum audiendo mandata legis Dei, ad vitam perveniunt æternam.

Erant autem qui manducaverunt quasi quatuor millia, & dimisit eos.) Bene quatuor millia, ut ipsi etiam numero docerent Evangelicis se pastos esse cibariis.

Et statim ascendens navem cum discipulis suis venit in partes Dalmanutha.) Pro hoc in Matthæo legimus: *Et dimissa turba ascendit in naviculam, & venit in fines Magedan.* Non autem dubitandum est, eundem locum esse sub utroque nomine. Nam plerique codices non habent etiam secundum Marcum, nisi Magedan.

Cap. 33. *Signum de cœlo.*

ET exierunt Pharisæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cœlo, tentantes eum.) Sic signum quærunt, quasi quæ viderant, signa non fuerint. Sed quid quærant ostenditur, cum dicitur: *Quærentes ab illo signum de cœlo.* Vel in morem Heliæ ignem de sublimi venire cupiebant: vel in similitudinem Samuelis, tempore æstivo mugire tonitrua, coruscare fulgura, imbres ruere; quasi non possint & illa calumniari, & dicere ex occultis & variis aeris passionibus accidisse. At tu qui calumniaris ea quæ oculis vides, manu tenes, utilitate sentis, quid facies de his quæ de cœlo venerint? utique respondebis, & magos in Ægypto multa signa de cælo fecisse. Vel certe signum de cœlo quærunt, ut qui multa hominum millia secundo paucis de panibus satiavit, nunc in exemplum Moysi manna cœlitus missum & per omnia passim dispersum, populum omnem multo tempore reficiat. Quod in Evangelio Joannis post edulium panum turbas ab eo quæsisse legimus, dicentes: Quod ergo tu facis signum, ut videamus & credamus tibi? Quid operaris? *Patres nostri manna manducaverunt in deserto,* sicut scriptum est: *panem de cœlo dedit eis manducare.*

Et ingemiscens spiritu ait: Quid generatio ista quærit signum? Amen dico vobis si dabitur generationi isti signum.) Qui supra turbam credentem cœlesti beneficio refecturus gratias

Gemere & tristari Dominum.

agebat, nunc ob stultam Pharisæorum non credentium & tentantium petitionem gemit & contristatur, quia veram hominis naturam, veros humanæ naturæ circumferens affectus sicut de hominum salute lætatur, ita super eorum dolet & ingemiscit erroribus. Unde & alibi, cum multi ad salutem Apostolis prædicantibus essent perducti, scriptum est de illo: *In ipsa hora exultavit in Spiritu sancto, & dixit: Confiteor tibi pater Domine cœli & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* Et cum Judæ facinus esset redarguturus, turbatus est spiritu, ut Joannes scribit, & protestatus est, & dixit: *Amen amen dico*

Si pro nō

vobis, quia unus ex vobis tradet me. Quod autem ait: *Si dabitur generationi isti signum,* significat non dabitur, juxta illud in Psalmo: *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar,* id est, non David mentiar. Denique sanctus Augustinus de consensu Evangelistarum loquens ita in Marco scriptum esse testatur: *Et signum non dabitur ei.* Non ergo dabitur generationi illi signum, id est, tentantium dominum & resultantium verbis ejus. Tale utique signum quale tentantes quærebant, hoc est de cœlo. Quibus tamen multa cœlestia signa dabat in terra. Cæterum generationi quærentium dominum requirentium faciem Dei Jacob, signum de cœlo ostendebat quando cernentibus Apostolis ascendit in cœlum, quando misso desuper spiritu primitivam implevit Ecclesiam, quando ad impositionem manus Apostolorum in Samaria, Cæsarea, Epheso, aliisque urbibus ac locis plurimis gratiam de cœlo Spiritus sancti credentibus ministravit.

Et dimittens eos ascendens navim iterum abiit trans fretum. Et obliti sunt sumere panes, & nisi unum panem non habebant secum in navi.)

Quæstio.

Quærat aliquis & dicat, quomodo panes non habebant, qui statim impletis septem sportis ascenderunt naviculam, & venerunt in fines Magedan, ibique audiunt navigantes quod cavere debeant à fermento Pharisæorum & Saducæorum. Sed scriptura testatur quod obliti sint eos secum tollere. Quod autem navigaturi trans fretum obliti sunt viaticum sumere secum, indicium est quam modicam carnis curam habuerint in reliquis, qui bus ipsa reficiendi corporis necessitas, quæ naturaliter cunctis mortalibus inest, intentione dominici comitatus menti exciderat. Unus vero panis quem secum habebant in navi, mysticè ipsum panem vitæ, Dominum videlicet Salvatorem designat. Cujus amore quia semper intus reficiebantur in corde, minus de terreno pane quo corpus pasci solet, curabant.

Et præcipiebat eis dicens, Videte & cavete à fermento Pharisæorum, & fermento Herodis.) Fermentum Pharisæorum est decreta legis divinæ traditionibus hominum postponere, vel certe legem verbis prædicare, factis impugnare.

Fermentum Pharisæorum.

Fermentum eorum est Dominum tentare, nec doctrinæ ejus aut operibus credere, sed insultando alia quibus credere debeant petere. Fermentum Herodis est adulterium, homicidium, temeritas jurandi, simulatio religionis, & quod omnium caput est & origo scelerum, odium ac persecutio in Christum & præcursorem ejus, præconemque primum regni cœlestis. A quo utrorumque fermento etiam Apostolus nos prohibens ait: *Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed azymis synceritatis & veritatis.*

Herodis.

Et cogitabant ad alterutrum dicentes, quia panes non habemus. Quo cognito Jesus ait illis: Quid cogitatis quia panes non habetis? Nondum cognoscitis neque intelligitis? Adhuc cæcatum habetis cor vestrum? Oculos habentes non videtis, & aures habentes non auditis, nec recordamini quando quinque panes fregi in quinque millia, & quot cophinos fragmentorum sustulistis? &c.) Per occasionem præcepti quo Salvatori jusserat dicens. *Cavete à fermento Pharisæorum & fermento Herodis,* docet eos quid significent quinque panes & septem, sive pisciculi, aut quinque millia hominum & quatuor millia quæ pasta sunt in eremo. Quod licet signorum magnitudo perspicua sit, tamen aliud spiritali intelligentia demonstratur. Si enim fermentum Pharisæorum & Saducæorum, & fermentum Herodis non corporalem panem, sed traditiones perversas, & hæretica significat dogmata, quare & cibi, quibus nutritus est popolus Dei, non veram doctrinam integramque significent? Istiusmodi fermentum quod omni ratione vitandum est, habuit Marcion & Valentinus, & omnes hæretici. Fermentum hanc vim habet, ut si farinæ mixtum fuerit, quod parvum videbatur, crescat in majus, & ad saporem suum universam conspersionem trahat: Ita & doctrina hæretica, si vel modicam scintillam in tuum pectus jecerit, in brevi ingens flamma succrescet, & totam hominis possessionem ad se trahet. Hoc est de quo & Apostolus loquitur: *Modicum fermentum totam massam corrumpit.*

Marcion Valentinus.

Cap. 34. *Languorum curatio.*

ET veniunt Bethsaida, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum ut illum tangeret.) Cuncti qui à Domino curantur languores, spiritalium sunt signa languorum, quibus anima per peccatum æternæ morti propinquat. Sicut enim in surdo & muto à Domino sanato sanatio mentis insinuatur eorum, qui neque audire verbum Dei, neque loqui noverant, & mox in refectione turbæ esurientis quæ Dominum secuta fuerat, suavitas figuratur illa, qua diligentium se & quærentium solet corda nutrire, ita in hoc cæco paulatim curato à Domino, illuminatio designetur cordium stultorum, ac longe à via veritatis aberrantium. Rogabant autem eum ut illum tangeret, scientes quia tactus Domini sicut leprosum mundare, ita etiam cæcum illuminare valeret. Tangimus autem Dominum nos, cum ei fide integra & syncera adhæremus. Quem profecto tactum nobis esse saluberrimum exemplo mulieris, quæ fimbriam ejus felici audacia tetigit, edíscimus. Tangit nos Dominus cum mentem nostram afflatu sui spiritus illustrat, atque ad agnitionem nos propriæ infirmitatis studiumque bonæ actionis accendit.

Tangere Dominū.

Tangi à Domino.

Et apprehendens manum cæci, eduxit eum extra vicum.) Apprehendit manum cæci, ut eum ad executionē bonæ operationis quam pro diurna cordis obscuritate non noverat, confortaret. Eduxit extra vicum, ut à vita vulgari segregatus voluntatem sui conditoris una illuminari merretur, liberius sedulo corde scrutare ur. Quisquis enim

lumen

lumen aeternitatis videre desiderat, non exempla turbarum, sed ducatum necesse est semper sui redemptoris sequatur.

Et expuens in oculos ejus impositis manibus suis, interrogavit eum si aliquid videret. Et aspiciens ait, video homines velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus & coepit videre: & restitutus est ita ut videret clarè omnia.) Id eo secum hunc Dominus paulatim & non statim repentè curat, quem uno mox verbo si vellet, po erat curare, ut magnitudinem humanae caecitatis ostenderet, quae quasi pedetentim, & per quosdam profectuum gradus ad lucem divinae visionis solet pervenire: seu ut suae nobis gratiae crebra daret indicia, per quam singula nostrae perfectionis incrementa, ut proficere aliquid possint nec deficiant, ad juvat. De sputo autem oris Domini, quod gratiam spiritus ejus designet, saepè dictum est. De tactu manuum ejus, quod virtutem adjutorii ipsius insinuent, nulli dubium est. Sputum quippe ad intus de capite Domini procedit: manus vero sunt membra corporis exterius polita. Expuens ergo in oculos caeci Dominus, imponit manus suas ut videat, quia caecitatem generis humani & per invisibilia divinae pietatis dona & per exhibita foris sacramenta assumptae humanitatis abstersit. Primo autem is qui curabatur, videbat homines velut arbores ambulantes, hoc est formam quidem corporum inter umbras aspiciens, sed nulla membrorum lineamenta visu adhuc caligante discernere valens, quales condensae arbores à longe spectantibus, vel certe in luce nocturna solent apparere, ita ut non facilè arbor an homo sit possit dignosci. Quia primus nimirum cuique virtutis introitus est, hominum vitam moresque caeterorum inspicere, ut quicquid uspiam boni viderit, imitetur; quicquid mali, caveat ac detestetur. Sed quisquis ita desipit, ac longi temporis obscuritate depressus est, ut inter bonum & malum, fidem & perfidiam, syncera pietatis opera & simulationem justitiae adhuc discernere nesciat, quasi ambulantes homines instar arborum cernit, quia facta multitudinis absq; luce discretionis videt. Et quid talibus superest, nisi ut divina dignatio, quae ei curam hominis considerandi tribuit, etiam donum conferat discernendi, quae maximè hominum vita sequenda, quorum sit audienda doctrina? Unde aptè dicitur, quia secunda impositione manuum suarum Dominus ei lucem clarè omnia videndi restituerit. Clarè namque videt omnia qui caecus fuit, cum is qui illuminati intus meruit, manifestè didicerit quomodo credendum, qualiter vivendum, quae pro fide veritatis atque operatione justitiae praemia sunt in futuro speranda.

Et misit illum in domum suam dicens, Vade in domum tuam: & si in vicum introieris nemini dixeris.) Quod eum in domum suam ire praecepit, mysticè admonet omnes qui agnitione veritatis illustrantur, ut ad cor suum redeant, & quantum sibi donatum sit sollicita mente perpendant, collatisque sibi beneficiis digna operum executione respondeant. Quod vero eum sicut & multos quos sanavit alios, sanationem suam silentio tegere jubet, exemplum suis tribuit, ne de his quae faciunt mirandis favorem vulgi requirant, sed divinis tantum aspectibus, ubi & merces operum restat, sint placere contenti.

Curatio lenta. **Sputum.** **Dicere cur vetet.**

Cap. 35.

*E*T *egressus est Iesus & discipuli ejus in castellum Caesareae Philippi.*) Philippus iste est frater Herodis, de quo supra diximus, Tetrarcha Ituraeae & Trachonitidis regionis, qui in honorem Tiberii Caesaris Caesaream Philippi, quae nunc Paneas dicitur, appellavit: & est in provincia Phoenicis, imitatus Herodem patrem, qui in honorem Augusti Caesaris appellavit Caesaream, quae prius Turris Stratonis vocabatur, & ex nomine filiae ejus Libyadem trans Jordanem extruxit. Iste locus est Caesareae Philippi, ubi Jordanis ad radices oritur Libani, & habet duos fontes, unum nomine Jor, & alterum Dan, qui simul mixti, Jordanis nomen efficiunt.

Caesarea Philippi. **Libyas.** **Iordanis fontes.**

Et interrogabat in via discipulos suos dicens: Quem me dicunt esse homines? qui responderunt illi dicentes, Alij Ioannem Baptistam: Alij Heliam: Alij vero quasi unum de prophetis.) Pulchrè Dominus fidem discipulorum exploraturus, primo hominum sententiam interrogat, ne videlicet illorum confessio non veritatis agnitione probata, sed vulgi videatur opinione firmata, nec comperta credere, sed instar Herodis de audiris haesitare putentur. Unde & Petro se Christum confitenti secundù Matthaeum dicit: *Quia caro & sanguis non revelavit tibi*, hoc est, doctrina humana fidei te veritatem non docuit. Pulchrè etiam qui diversam de Domino sententiam ferunt, hominum nomine notantur. Nam qui veritatem potentiae ejus fideliter ac pia mente cognoscunt, nequaquam homines sed dii appellari merentur. Quales fuisse Apostolos secunda sua interrogatio ne Dominus ostendit. Nam sequitur:

Apostoli dij.

Tunc dicit illis, Vos vero quem me dicitis esse?) Attende enim prudens lector, quod ex consequentibus textuque sermonis Apostoli nequaquam homines, sed Dii appellentur. Cum enim dixisset: *Quem me esse dicunt homines?* subjecit, *Vos vero, quem me dicitis esse?* illis quia homines sunt humana opinantibus, vos qui dii estis, quem me esse existimatis?

Respondens Petrus ait, Tu es Christus.) Licet caeteri Apostoli sciant, Petrus tamen respondit prae caeteris. Complexus est itaque omnia, qui & naturam & nomen expressit, in quo summa virtutum est. Etiam ne nos de generatione Dei differimus quaestiones? Cum Paulus indicaverit, nihil se scire nisi Christum JESUM, & hunc crucifixum, Petrus nihil amplius, quàm Christum Dei filium putaverit confitendum: nos & quando & quomodo natus sit, & quantus sit humanae infirmitatis contemplatione rimamur. Finis ergo fidei meae Christus est, finis fidei filius est. Non licet mihi scire generationis seriem, non liceat tamen nescire generationis fidem.

Altiora ne quaesitu.

Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. Et coepit docere illos, quoniam oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus, & à summis sacerdotibus, &c.) Idcirco se ante passionem & resurrectionem noluit praedicari, ut completo postea sanguinis sacramento, opportunius Apostolis diceret: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Quia non prodesset eum publicè praedicari, & ejus vulgari in populis majestatem, quem post paululum flagellatú visuri sint & crucifixum, multa pati a senioribus & scribis, & principibus sacerdotum. Et notandum quod eum qui multa pati & occidi, & resurgere debeat, filium hominis appellat, quia passio in carne Christo, divinitus impassibilis mansit.

Et apprehendens eum Petrus, coepit increpare eum.) Quomodo increpaverit eum, Matthaeus exponit apertius dicens: *Et assumens Petrus coepit increpare illum dicens: Absit à te Domine, non erit tibi hoc.* Saepè diximus nimii ardoris atque amoris quam maximi fuisse Petrum in Dominum Salvatorem; Quia ergo post confessionem suam qua dixerat, *Tu es Christus filius Dei vivi*, & praemium Salvatoris, quo audierat secundum Matthaeum; *Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed pater meus qui in caelis est*, repentè audit à Domino oportere eum ire in Hierosolymam, ibiq; multa pati a Senioribus & Scribis & Principibus Sacerdotium, & occidi, & tertia die resurgere: non vult destrui confessionem suam, nec putat fieri posse ut Dei filius occidatur: apprehenditque eum in affectum suum, vel separatim ducit, ne praesentibus caeteris condiscipulis magistrum videatur arguere. Et coepit increpare illum amantis affectu, & optantis dicere: *Absit à te Domine*, vel (ut melius habetur in Graeco) *Propitius esto sibi Domine, non erit istud*: hoc est, non potest fieri, nec recipiunt aures meae, ut Dei filius occidendus sit.

Matt. 16

Qui conversus, & videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens: Vade post me Satana.) Satanas interpretatur adversarius, sive contrarius. Quia contraria (inquit) loqueris voluntati meae, debes adversarius appellari. Multi putant quod non Petrus correptus sit, sed adversarius spiritus, qui haec dicere Apostolo suggerebat. Sed mihi error Apostolicus, & de pietatis affectu veniens, nunquam incentivum videbitur diaboli. Vade Satana,

Satanas

diabolo dicitur: *Vade post me.* Petrus audit, *Vade post me*, hoc est sequere sententiam meam.

Quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum.) Mea voluntatis est, & patris, cujus veni facere voluntatem, ut pro hominum salute moriar. Tu tuam tantum considerans voluntatem, non vis granum tritici in terram cadere, ut multos fructus afferat.

Cap. 36.

ET convocata turba cum discipulis suis, dixit eis; Si quis vult post me sequi, deneget seipsum, &c.) Postquam discipulis mysterium suæ passionis & resurrectionis ostendit, hortatur eos una cum turba, ad sequendum suæ passionis exemplum. Et omnibus quidem propter se tribulationem perpessis, salutem in futuro promittit animarum, non tamen omnibus, verum perfectioribus: quamia ipse passurus, quodve à mortuis esset resurrecturus, aperuit. Ubi *Prædicandi lex.* formam docendi ministris verbi præfixit, ut capacitatem considerantes auditorum, pro suo quemq; modo instruere meminerint, neque infirmis auditoribus altiora quam capiunt arcana committant. *Si quis vult (inquit) post me sequi, deneget seipsum.* *Abnegare se.* Tunc autem nosipsos abnegamus, cum vitamus quod per vetustatem fuimus, & ad hoc nitimur, quo per novitatem vocamur. Pensemus quo modo se Paulus abnegaverat, qui dicebat, *Vivo autem, jam non ego.* Extinctus quippe fuerat sævus ille persequutor, & vivere cœperat prædicator pius. Si enim ipse esset, pius profecto non esset. Sed qui se vivere denegat, dicat unde est quod sancta verba per doctrinam veritatis clamat. Protinus subdit, *Vivit vero in me Christus.* Ac si apertè dicat: Ego quidem à memetipso extinctus sum, quia carnaliter non vivo: sed tamen essentialiter mortuus non sum, qui in Christo spiritaliter vivo. Dicat ergo veritas, dicat: *Si quis vult post me sequi, deneget seipsum.* Quia nisi quis à semetipso deficiat, ad eum qui super ipsum est, non appropinquat. Nec valet apprehendere quod ultra ipsum est, si nescierit mactare quod est. Sed jam qui se a vitiis abnegat, exquirendæ ei virtutes sunt in quibus crescat. Nam cum dictum est: *Si quis vult post me sequi, deneget seipsum*, protinus adjungitur.

Et tollat crucem suam, & sequatur me.) Duobus etenim *Crucem tollere.* modis crux tollitur, cum aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus. Pensemus qualiter utroque modo Paulus crucem suam tulerat, qui dicebat: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne forte aliis prædicans ipse reprobus efficiar.* Ecce in afflictione corporis audivimus crucem carnis: nunc in compassione proximi audiamus crucem mentis. Ait, *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?* Perfectus quippè prædicator, ut exemplum daret abstinentiæ, crucem portabat in corpore. Et quia in se trahebat damna infirmitatis alienæ, crucem portabat in corde.

Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam. Qui autem perdiderit animam suam propter me, & Evangelium salvam eam faciet.) Sic dicitur fideli: *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam. Qui autem perdiderit animam suam propter me & Evangelium, salvam faciet.* Ac si agricolæ dicatur, Frumentum si servas, perdis: si seminas, renovas. Quis enim nesciat, quod frumentum cum in semine mittitur, perit ab oculis, in terra deficit? Sed unde putrescit in pulvere, inde virescit in renovatione. Quia verò sancta Ecclesia aliud tempus habet persecutionis, atq; aliud pacis: redemptor noster ipsa ejus tempora designavit in præceptis. Nam persecutionis tempore ponẽda est anima. Pacis *Tempus duplex.* autem tẽpore, ea, quæ amplius dominari possunt, frangenda sunt desideria terrena. Unde & nunc dicitur:

Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, & detrimentum faciat animæ suæ? Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua?) Cum persecutio ab adversariis deest, valde vigilantius cor custodiendum est. Nam pacis tempore quia licet vivere, licet etiam ambire. Plerumq; autem & avaritiam vincimus, sed adhuc obstat quod vias rectitudinis minori tenemus custodia, perfectioni. Nam sæpè habentia cuncta despicimus, sed tamẽ adhuc humanæ verecundiæ usu præpedimur, ut rectitudinem quam servamus in mente, nondum exprimere valeamus in voce. Et tantum Dei faciem ad justitiæ defensionem negligimus, quantum humanas facies contra justitiam veremur. Sed huic quoque vulneri congruum subjungitur medicamentum, cum Dominus dicat.

Qui enim me confessus fuerit, & mea verba in generatione ista adultera & peccatrice, & filius hominis confitebitur eum, cum venerit in gloria patris sui cum Angelis sanctis.) Sed ecce nunc apud se homines dicunt; Nos jam Dominum & sermones ejus non erubescimus: quia aperta eum voce confitemur. Quibus ego respondeo, quod in hac plebe Christiana sunt *Confiteri Dominũ.* nonnulli qui Christum ideo confitentur, quia cunctos Christianos esse conspiciunt. Non ergo ad probationem fidei vox sufficit professionis: quam defendit à verecundia professio generalitatis. Et tamen ubi se quisque interroget, ut in confessione Christi se veraciter probet: si non jam nomen ejus erubescit: si plene virtuti mentis humanum pudorem subdidit. Certè enim persecutionis tempore erubescere poterant fideles substantiis denudari, de dignitatibus dejici, verberibus affligi. Pacis autem tempore, quia hæc à nostris persecutionibus desunt, est aliud ubi ostendamus nobis. Veremur sæpè à proximis despici, dedignamur injurias verbi tolerare. Si contingat jurgium forsalle cum proximo, erubescimus priores satisfacere; cor quippè carnale, dum hujus vitæ gloriam quærit, humilitatem respuit.

LIBER TERTIVS.

CAPVT XI.

ET dicebat illis: Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec, &c.) Regnum Dei hoc loco, præsens Ecclesia vocatur. *Regnum Dei.* Et quia nonnulli ex discipulis usque adeo in corpore victuri erant, ut Ecclesiam Dei constructam conspicerent, & contra mundi hujus gloriam erectam, consolatoria promissione nunc dicitur: *Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute.* Sed cum tanta Dominus subeundæ mortis præcepta ederet, quid necessarium fuit, ut ad hanc subito promissionem veniret? Quod si subtiliter attendamus, quanta dispensatione pietatis agatur, agnoscemus. Discipulis enim rudibus etiam de præsenti vita aliquid promittendum fuit, ut possent robustius in futura solidari. Sic Israelitico populo ex Ægypti terra liberando repromissionis terra promittitur, ut dum vocandus esset ad dona cœlestia, terrenis promissionibus suaderetur. Vnde rectè quoque per Psalmistam dicitur: *Dedit eis regiones gentium, & labores populorum possederunt, ut custodiant justificationes ejus, & legem ejus requirant.* Sic ergo hoc loco rudibus discipulis veritas loquens, videndum regnum Dei promittit in terra, ut hoc ab eis fidelius in cœlo præsumatur. Quod si regnum *Aliter.* Dei hac sententia, futuram in cœlis beatitudinem velimus accipere, & hoc quidam de astantibus non post multos dies in monte viderunt. Quod pia utique provisione factum est, ut contemplatione semper manentis gaudii, tametsi raptim atque ad breve momentum delibata, fortius instantia seculi transeuntis adversa tolerarent. Decentissimo sanè verbo sanctos mortem gustare testatur, à quibus nimirum mors corporis quasi libando gustatur, vita vero animæ veraciter possidendo tenetur.

Cap. 37

ET post dies sex, assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & duxit illos in montem excelsum seorsum solos, & transfiguratus est coram ipsis.) In Evangelio Lucæ ita scriptũ est: *Factũ est autẽ post hæc verba ferè dies octo, & assumpsit Petrũ, & Iacobũ, & Ioannem, & ascendit montem ut oraret,* & cætera. Octava autẽ die Dominus promissam futuræ beatitudinis

gloriam

gloriam discipulis manifestat, ut & ostensa cœlestis vitæ dulcedine, cunctorum qui hæc audire possint, corda refoveat, & octonario dierum numero verum tempore resurrectionis gaudium doceat esse venturum. Nam & ipse octava die, id est, post sextam sabbati, qua crucem ascendit, ac septimam sabbati, qua in sepulchro quievit, à mortuis resurrexit, & nos post sex hujus seculi ætates, in quibus pro Domino pati & laborare gaudemus, ac septimam sabbati animarum, quæ interim in alia vita geritur, octava profectò ætate resurgemus. Nam quod Matthæus

Concord. Evangel.

Marcusque Dominum post sex transfiguratum dicunt dies, nec temporis ordine, nec ratione mysterii discrepant à Luca, qui octo dies dicit: quia illi medios tantùm ponunt dies, unde & absolutè post sex dies factum commemorant. Hic primum, quo hæc Dominus promisit, & ultimum quo sua promissa complevit, adjungit. Ideòque temperantiùs fere dies octo ponit. Et in ratione mystica illic post sex mundi ætates Sanctis ab omni labore quiescendum: hic verò tempore octavo, designat esse resurgendum. Undè pulchrè & sextus Psal. *pro octava* inscribitur, cui initium est: *Domine ne in furore arguas me.* quia nimirum per sex ætates, quibus operari licet, precibus est insistendum: ne in octavo retributionis tempore à judice corripiamur irato. Quod & ipse Dominus hoc loco voluit nos, ostenso suæ orationis exemplo docere, de quo secundùm Lucam dicitur, quia *ascendit in montem ut oraret.* In montem namque oraturus & transfiguraturus sic ascendit, ut ostendat eos, qui fructum resurrectionis expectant, qui Regem in decore suo videre desiderant, mente in excelsis habitare, & continuis precibus incumbere debere. Tres solummodo secum discipulos ducit, vel quia *multi sunt vocati, pauci vero electi;* vel quòd ii, qui nunc fidem qua imbuti sunt, sanctæ Trinitatis, incorruptâ mente servaverint, tunc æternâ ejus merentur visione lætari.

Psalm. 6.

In monte orare.

Et transfiguratus (inquit) *coram ipsis, & vestimenta ejus facta sunt splendentia candida nimis velut nix.*) Transfiguratus Salvator non substantiam veræ carnis amisit, sed gloriam futuræ vel suæ, vel nostræ resurrectionis ostendit. Qui qualis tunc Apostolus apparuit, talis post judicium cunctis apparebit electis. Nam ipso tempore judicandi & bonis simul & malis in forma servi videbitur, ut videlicet impii, quem spreverunt, Judæi quem negavêre, milites quem crucifixêre, Pilatus Herodesque quem judicavêre, queant agnoscere judicem. Vestimenta autem Domini, rectè Sancti ejus accipiuntur, teste Apostolo qui ait: *Quicunque ergò in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Quæ videlicet vestimenta Domino in terris consistente despecta, aliorumque similia videbantur: sed ipso montem petente, novo candore refulgent, quia nunc quidem filii Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus. *Scimus autem quia cùm apparuerit, similes ei erimus. Videbimus enim eum sicuti est.* Undè benè de eisdem vestimentis subditur: *Qualia fullo super terram non potest candida facere.* Nam quia ille hoc loco intelligendus est fullo, quem pœnitens Psalmista precatur: *Amplius lava me ab injustitia mea, & à delicto meo munda me.* Non potest suis fidelibus in terra dare claritatem, quæ eos conservata manet in cœlis.

Transfiguratio Domini. Judicaturi Domini figura.

Vestimenta Domini.

Et apparuit illis Helias cum Moyse, & erant loquentes cum Iesu.) Moyses & Helias, quorum unum mortuum, alterum in cœlis raptum legimus, visi in majestate cum Domino (ut Lucas scribit) futuram in illo omnium Sanctorum gloriam significant. Qui videlicet tempore judicii, vel vivi in carne reperiendi, vel & olim gustatâ morte, resuscitandi, & pariter sunt regnaturi cum illo. Attestante etenim Apostolo, *Mortui qui in Christo sunt, resurgent primi, deindè nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis obviam Domino in aëra*, & sic semper cum Domino erimus. Aliter. Moyses & Helias, hoc est, legislator & Prophetarum eximius, apparent & loquuntur cum Domino in carne venienti, ut ostendant ipsum esse, quem cuncta legis & Prophetarum oracula promiserunt. Apparent autem non in infimis, sed in monte cum illo: quia nimirum soli illi, qui mente terrena desideria transcendunt, majestatem sanctæ Scripturæ, quæ in Domino est adimpleta, perspiciunt. Denique & filii Israël videre Moysen, sed ad Deum in montana subeuntem, sequi non merentur, ad se quoque reversum non sine velamine cernunt. Heliam novêre, sed solus triumphum ascendentis cum filiis Prophetarum contemplatur Heliseus. Quia multi passim Scripturæ verba legimus, sed quàm celsa in Christi mysteriis splendeat, perpauci perfectiores intelligunt.

Moyses & Helias.

Et respondens Petrus ait: Rabbi, bonum est nos hic esse. Faciamus tria tabernacula, tibi unum, & Moysi unum, & Heliæ unum. Non enim sciebat quid diceret. Erant enim timore exterriti.) O quanta felicitas visioni deitatis inter Angelorum choros adesse perpetuò, si tantum transfigurata Christi humanitas, duorumque societas sanctorum ad punctum visa delectet, ut eos ne discedant, etiam obsequio Petrus sistere velit, qui & si pro stupore humanæ fragilitatis nesciat quid dicat, insiti tamen sibi dat affectûs indicium. *Nesciebat enim quid diceret*, qui oblitus est regnum Dei sanctis à Domino, non alicubi terrarum, sed in cœlis esse promissum. Nec recordatus est se suosque coapostolos mortali adhuc carne circumseptos, immortalis vitæ statum subire non posse, cui mente excesserat, quòd in domo Patris, quæ in cœlis est, domus manu facta necessaria non sit. Sed & usque nunc imperitiæ notatur, quisquis legi, & Prophetis, & Evangelicis tria tabernacula facere cupit, cùm hæc ab invicem nullatenus valeant separari, unum habentia tabernaculum, hoc est, Ecclesiam Dei.

Beatitudo cœlestis.

Et facta est nubes obumbrans eos.) Qui materiale tabernaculum quæsivit, nubis accepit obumbraculum, ut discat in resurrectione non tegmine domorum, sed Spiritûs sancti gloriâ Sanctos esse protegendos. De qua Psalmista: *Filij autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt.* Et in Apocalypsi sua Joannes: *Et templum* (inquit) *non vidi in ea*, Dominus omnipotens templum illius est, & agnus.

Tabernacula tria facere.

Templum

Et venit vox de nube dicens: Hic est filius meus charissimus, audite illum.) Quia imprudenter interrogaverant, propterea responsionem Domini non merentur: sed Pater respondet pro Filio, ut verbum Domini compleretur: *Ego testimonium dico non pro me, sed Pater qui misit me, ipse pro me dicit testimonium.* Vox quoque de cœlo Patris loquentis auditur, quæ testimonium de Filio, & Petrum, errore sublato, doceat veritatem: immò in Petro cæteros Apostolos. *Hic est* (inquit) *filius meus charissimus*: huic figendum est tabernaculum, huic obtemperandum. Hic est filius, illi servi sunt, Moyses & Helias. Debent & ipsi vobiscum in penetralibus cordis sui Domino tabernaculum præparare. Concordat sanè hic Evangelii locus cum verbis ipsius Moysi: quibus incarnationi dominicæ testimonium ferens ajebat: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris: eum tanquam meipsum audietis juxta omnia quæ locutus fuerit vobis. Erit autem: Omnis anima quæcunque non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe.* Quem ergò Moyses cùm venerit in carne, audiendum ab omni anima, quæ salvari velit, prædixit, hunc jam venientem in carne Deus Pater audiendum discipulis ostendit, & suum esse filium cœlesti voce signavit. Et quasi manifestiùs fidem adventûs ejus illis insinuans: (Hic vir (inquit) hic est ille, quem Moyses iste vobis sæpiùs in mundo nasciturum promisit. Hujus verbis juxta præceptum ipsius Moysi & vos auscultate, & omnes veri amatores auscultare jubere. Et notandum quòd sicut Domino in Jordane baptizato, sic & in monte clarificato totius sanctæ Trinitatis mysterium declaratur. Quia nimirum gloriam ejus, quam in baptismo credentes confitemur, in resurrectione videntes collaudabimus. Nec frustrà Spiritus sanctus hic in lucida nube, ut alius Evangelista commemorat, illic apparebat in columba. Quia qui nunc simplici corde fidem, quam percipit, servat, tunc luce apertæ visionis quod crediderat, contemplabitur, ipsâque qua illustrabitur, in perpetuum gratia protegetur.

Testimonium Patris.

Moysi.

Trinitatis declaratio. Spiritus sancti ostensio.

Et statim circumspicientes neminem viderunt ampliùs, nisi Iesum tantùm secum.) Ubi cœpit filius designari, mox servi discesserunt, ne ad illos paterna vox emissa putaretur.

Solus verè filius est Christus.

Aliter, Cùm fieret vox super filium, inventus est ipse solus, quia cùm manifestaverit seipsum electis, erit Deus omnia in omnibus: immò ipse cum suis unus per omnia Christus, id est, caput cum corpore splendebit. Propter quam unitatem alibi dicebat: *Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo.*

Et descendentibus illis de monte, præcepit illis, ne cui quæ vidissent, narrarent, nisi cùm filius hominis à mortuis resurrexerit.) Futuri regni præmeditatio, & gloria triumphantis demonstrata fuerat in monte. Non vult ergò hoc in populis prædicari, ne & incredibile esset pro rei magnitudine, & post tantam gloriam apud animos sequens crux scandalum faceret.

Helia præventus. *Et interrogabant eum dicentes: Quid ergò dicunt Pharisæi & Scribæ, quia Heliam oporteat venire primum?*) Traditio Pharisæorum est juxta Malachiam Prophetam, qui est novissimus in duodecim, quòd Helias veniat ante adventum Salvatoris, & reducat cor patrum ad filios, & filiorum ad patres, & restituat omnia in antiquum statum. Æstimant ergò discipuli transformationem gloriæ hanc esse, quam in monte viderant, & dicunt: Si jam venisti in gloria, quomodo præcursor tuus non apparet? Maximè quia Heliam viderant recessisse. Quando autem adjiciunt Scribæ, & dicunt, *quia Heliam oporteat primùm venire*: primum dicendo, ostendunt quòd nisi Helias venerit, non sit secundus Salvatoris adventus.

Qui respondens ait illis: Helias cùm venerit, primò restituet omnia) Omnia restituet, utique illa, quæ Propheta præfatus ostendit dicens: *Ecce ego mittam vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis, & convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum.* Restituet & hoc quod morti debet, ac diu vivendo distulit. Quomodo etiam hic Dominus consequenter intimavit, cùm protinùs adjunxit:

Helia ossium. *Et quomodo scriptum est in filium hominis, ut multa patiatur & contemnatur.*) Id est, quomodo de Christi passione multifariè Prophetæ multa scripserunt, sic & Helias cùm venerit, multa passurus est: contemnendus ab impiis. Restituet ergò omnia, primò videlicet corda hominum illius ævi, instituendo ad credendum Christo, ac resistendum perfidiæ Antichristi. Deindè ipse suam animam propter martyrium fidei Christi ponendo. De quo in Apocalypsi plenius mystico sermone narratur.

Sed dico vobis quia & Helias venit, & fecerunt illi quæcunque voluerunt, sicut scriptum est de eo.) Ipse qui venturus est in secundo Salvatoris adventu juxta corporis fidem, nunc per Joannem venit in virtute & spiritu. *Fecerunt ei quæcunq; voluerunt*, hoc est, spreverunt, & decollaverunt eum.

Cap. 38. *ET veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, & Scribas conquirentes cum illis. Et confestim omnis populus videns eum stupefactus est & expaverunt. Et accurrentes salutabant eum.*) Notanda in omnibus locis distantia mentis Scribarum & turbæ. Erat enim cum discipulis turba, erant & Scribæ: sed adveniente Domino mox omnis turba stupefacta expavit, eumque salutans accurrit. Scribæ nihil devotionis, fidei, humilitatis, & reverentiæ ei exhibuisse narrantur. *Scribarū imritia.* Quid autem cum discipulis Domini turbæ sive Scribæ conquirerent, Evangelista non dicit. Potest verò (ni fallor) aptè intelligi de hoc quæstionem fuisse motam, quare ipsi cùm essent discipuli Salvatoris, salvare dæmoniacum, qui in medio erat positus, non possent. Quod ex sequentibus Evangelii verbis potest conjici, dum dicitur:

Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis? Et respondens unus de turba dixit: Magister attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum: qui ubicunque eum apprehenderit, allidit eum, & spumas, & stridet dentibus, & arescit. Et dixi discipulis tuis ut ejicerent illum, & non potuerunt.) *Loca rebus congruunt.* Notandum autem quod semper loca rebus congruunt. In monte Dominus erat, transformatur, discipulis arcana suæ majestatis aperit. In inferiora descendens turbæ occursu excipitur, miserorum fletu pulsatur. Sursum discipulis mysteria regni reserat, deorsum turbis peccata infidelitatis exprobrat. Sursum Patris vocem iis, qui sequi se poterant, pandit; deorsum spiritus malos ab his, qui vexabantur, expellit. Qui etiam nunc pro qualitate meritorum aliis ascendere, aliis verò non desistit descendere. Nam carnales adhuc & incipientes, quasi ima petens confortat, docet, castigat. Perfectos autem, quorum conversatio in cœlis est, sublimius extollendo glorificat, liberiùs de æternis instruit, & sæpè quæ à turbis ne audiri quidem valeant, docet. *Dæmoniacus qualis fuerit lunaticus.* Dæmoniacum autem hunc, quem descendens de monte Dominus sanavit, Marcus quidem surdum mutumque, Matthæus verò lunaticum fuisse commemorat. Significat autem eos, de quibus scriptum est: *Stultus ut luna mutatur.* Qui nunquam in eodem statu permanentes, nunc ad hæc, nunc ad illa vitia mutati, crescunt atque decrescunt. Qui muti sunt, non confitendo fidem: surdi, nec ipsum aliquatenus veritatis audiendo sermonem. Spumant autem, quum stultitiâ tabescunt. Stultorum namque, & languentium atque hebetum est spumas salivarum ex ore dimittere. Strident dentibus, cùm iracundiæ furore flammescunt. Arescunt, cùm otio torpente languescunt, & nullâ virtutis industriâ confortati enerviter vivunt. Quòd autem ait: *Et dixi discipulis tuis ut ejicerent illum, & non potuerunt*: latenter Apostolos accusat, cùm impossibilitas curandi interdum non ad imbecillitatem curantium, sed ad eorum qui curandi sunt fidem referatur, dicente Domino: *Fiat tibi secundùm fidem tuam.*

Qui respondens eis dixit: O generatio incredula, quàmdiu apud vos ero, quamdiu vos patiar?) Non quòd tædio superatus sit mansuetus ac mitis, qui non aperuit sicut agnus coram tondente os suum, nec in verba furoris erupit; sed quo in similitudinem medici, si ægrotum videat contra sua præcepta se gerere, dicat: Usquequò accedam ad domum tuam? quousque artis meæ perdam industriam, me aliquid jubente, & te aliud perpetrante? In tantum autem non est iratus homini, sed vitio, & per unum hominem Judæos arguit infidelitatis, ut statim intulerit:

Afferte illum ad me. Et attulerunt eum, Et cum vidisset illum, statim spiritus conturbavit eum, & elisus in terram volutabatur spumans.) *Diaboli insultus astutus.* Allatum Domino puerum spiritus conturbat & elidit, quia sæpè dum converti ad Dominum post peccata conamur, majoribus novisque antiqui hostis pulsamur insidiis. Quod ob id utique callidus facit adversarius, ut vel odium virtutis incutiat, vel expulsionis suæ vindicet injuriam. Hinc est enim (ut de specie transeamus ad genus) quòd Ecclesiæ sanctæ primordiis tot gravissima inferebat certamina persecutionum, quot regno dolebat subitò animarum illata fuisse dispendia.

Et interrogavit patrem ejus: Quantum temporis est, ex quo hoc ei accidit? At ille ait: Ab infantia. Et frequenter eum & in ignem, & in aquas misit ut eum perderet.) Erubescat Julianus, qui dicere audet, omnes homines absque ulla peccati contagione nasci in carne, tamque innocentes per omnia, quàm fuit Adam quando creatus fuit. Quid enim habuit iste puer, ut ab infantia dæmonio vexaretur acerbissimo, si non ullo originalis peccati vinculo tenebatur, *Originalis culpa in omnibus.* quem constat nullum adhuc proprium potuisse habere peccatum? Confiteatur Catholicus, quia nemo immunis à noxa primæ prævaricationis nascitur, & invocet gratiam Dei, qua liberetur de corpore mortis per Jesum Christum Dominum nostrum. Intelligat scriba doctus in regno cœlorum, in hoc dæmoniaco à Domino curato, salvationem omnium fidelium esse designatam, qui originalis culpæ reatu astricti veniunt in mundum, nec nisi unius Redemptoris Jesu Christi fide sunt & gratiâ salvandi. Quòd autem dictum est: *Et frequenter eum & in ignem, & in aquas misit*, maxima humanæ vecordiæ facinora designat. *Ignis. Aqua.* Ignis namque ardor ad fervorem iracundiæ referendus est. Aqua ad voluptates carnis, quæ dissolvere mentem per delicias solent. Vel certè in ignem fertur dæmoniacus, quo adulterantium corda succensa sunt, & in aquas quæ solent extinguere charitatem.

Sed si quid potes, adjuva nos, misertus nostri. Iesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia credenti.) Aptum

Domi-

Responsio Domini op a.

Dominus responsum dedit petenti. Ipse enim ait: *Si quid potes, adjuva nos.* Et Dominus: Si potes, inquit, credere, possum vos misertus adjuvare, quia fides non ficta omnia quæ salubriter petit, impetrare meretur. Cui contrà leprosus, qui fideliter clamabat: *Domine, si vis, potes me mundare*, congruum suæ fidei accepit responsum: *Volo, mundare.*

Fidei incrementa.

Et continuò exclamans pater pueri cum lachrymis ajebat: Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam.) Nemo repentè fit summus, sed in summa conversatione à minimis quisque inchoat, ut ad magna perveniat. Alia namque sunt virtutis exordia, alia profectus, aliud perfectio. Si enim & ipsa fides ad perfectionem suam non quibusdam gradibus duceretur, iste interrogatus an crederet, non responderet: *Credo Domine, adjuva incredulitatem meam.* Si enim credebat, cur incredulitatem dicebat? Si verò incredulitatem habere se noverat, quomodo credebat? Sed quia per occultam inspirationem gratiæ meritorum suorum gradibus fides crescit, uno eodemque tempore is, qui necdum perfectè crediderat, simul & credebat, & incredulus erat.

Imperium Domini.

Et cùm vidisset Iesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde & mute spiritus, ego tibi præcipio exi ab eo, & ampliùs ne introeas in eum. Comminatio Domini, divini est virtus imperii. Non autem puero qui vim patiebatur, sed dæmoni qui inferebat, comminatus est. Quia qui peccantem emendare desiderat, vitium utique increpando & execrando debet exterminare, sed hominem amando refovere. Benè autem Dominus, qui spiritum immundum pellit ab homine, simul ne ampliùs in eum ingrediatur, imperat. Quia ille veraciter à dæmoniaca dominatione liberatur, qui ad peccata, à quibus semel pœnitendo mundatus est, vetat malè vivendo reverti.

Et exclamans, & multum discerpens eum exiit ab eo. Exiturus ab homine spiritus immundus discerpit eum, ac furenti clamore terrens intuentes.) Quia plerumque diabolus, dum de corde expellitur, acriores in eo tentationes generat quàm priùs excitaverat, quando hoc quietus possidebat.

Et factus est sicut mortuus: ita ut multi dicerent, quia mortuus est. Iesus autem tenens manum ejus elevavit illum, & surrexit.) Quem hostis impius jam fugere compulsus stravit, ac mortuo similem reddidit, hunc pius Salvator miti suæ dexteræ tactu levavit. Qui sicut verum se esse Deum potentiâ salvandi docuit, ita etiam veram se habuisse carnis naturam more tactus humani declaravit. Negat namque Manichæus insanus veraciter eum carne indutum fuisse: sed ipse cùm tot languentes suo tactu erexit, mundavit, illuminavit, hæresim illius & antequam nata esset, damnavit.

Manichæus.

Et cùm introisset in domum, discipuli ejus secretò interrogabant eum: Quare nos non potuimus ejicere eum? Et dixit illis: Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione & jejunio.) Dum docet Apostolos, quomodo dæmon nequissimus debeat expelli, omnes instituit ad vitam, ut scilicet noverimus gravissima quæque vel immundorum spirituum, vel hominum tormenta, jejuniis & orationibus esse superanda. Iram quoque Domini cùm in ultionem nostrorum scelerum fuerit accensa, hoc remedio singulari posse placari. Jejunium autem generale est non solùm ab escis, sed & à cunctis illecebris abstinere carnalibus, immò ab omnibus vitiorum se continere passionibus. Sic & oratio generalis non in verbis solùm est, quibus divinam clementiam invocamus; verùm etiam in omnibus, quæ in obsequium nostri conditoris fidei devotione gerimus, teste Apostolo qui ait: *Semper gaudentes, sine intermissione orate.* Quomodo enim quis omnibus horis atque momentis sine intermissione Deum potest invocare sermonibus? Sed tunc sine intermissione oramus, cùm ea solùm opera gerimus, quæ nos pietati nostri commendent auctoris. Quo nimium jejunio, & qua oratione, juvante Domino cunctas antiqui hostis debellabimus ac propulsabimus insidias.

Jejunii & orationis virtus.
Jejunium generale.
Oratio generalis.
Orare sine intermissione.

CAPUT IX.

Cap. 39.

E*T indè profecti prætergrediebantur Galilæam, nec volebat quemquam scire. Docebat autem discipulos suos, & dicebat illis: Quoniam filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum. Et occisus tertiâ die resurget.*) Semper prosperis miscet tristia, ut cùm repentè venerint, non terreant Apostolos, sed à præmeditatis ferantur animis. Si enim contristat eos quòd occidendus est, debet lætificare quòd die tertio resurrecturus est.

At ignorabant verbum istud, & timebant interrogare eum.) Hæc ignoratio discipulorum non tam de tarditate ingenii eorum, quàm de amore nascitur Salvatoris, qui carnales adhuc, & mysterii crucis ignari, quem Deum verum cognoverant, moriturum credere nequibant. Et quia per figuras eum sæpè loquentem audire solebant, horrentes eventum mortis ejus, etiam in eis quæ de sua traditione & passione apertè loquebatur, figuratè aliud significari volebant.

Et venerunt Capharnaum. Qui cùm domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? At illi tacebant.) Siquidem inter se in via disputaverant, quis esset illorum major. Indè orta videtur disputatio discipulorum de primatu: quia viderant Petrum, Jacobum, & Joannem seorsum ductos in montem, secretumque eis ibi aliquod esse creditum. Sed & Petro superiùs juxta quod Matthæus narrat, claves regni cœlorum promissas, Ecclesiamque Domini super petram fidei, à qua ipse nomen acceperat, ædificandam esse. Querebantur ergò vel ipsos tres cæteris, vel omnibus Apostolis Petrum esse prælatum.

Contentionis Apost. occasio.

Et residens vocavit duodecim, & ait illis: Si quis vult primus esse inter vos, erit omnium novissimus, & omnium minister. Et accipiens puerum statuit eum in medio eorum. Quem cùm complexus esset, ait illis: Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit.) Videns cogitationes discipulorum Dominus, curat desiderium gloriæ, humilitatis contentione sanare, primatumque non esse quærendum: & prius simplici humilitatis commonet imperio, & mox puerilis innocentiæ docet exemplo. Quod enim ait: Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: vel simpliciter pauperes Christi, ab his qui velint esse majores, pro ejus ostendit honore recipiendos, vel certè malitiâ parvulos ipsos esse suadet, ut instar ætatis parvulæ simplicitatem sine arrogantia, charitatem sine invidia, devotionem sine iracundia conservent. Quòd autem complectitur puerum, significat humiles suo dignos esse complexu ac dilectione, talesque cùm impleverint quod præcepit: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde;* jure posse gloriari ac dicere: *Læva ejus sub capite meo, & dextera ejus amplexabitur me.* Benè autem cùm dixisset: quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit, addidit in nomine meo, ut videlicet formam virtutis, quam naturâ duce puer observat, ipsi pro nomine Christi, juvante rationis industriâ, sequantur. Sed quia se in pueris recipi docebat, videlicet quasi caput in membris suis, ne putaretur hoc esse solum quod videbatur, adjunxit, atque ait:

Parvuli malitiâ.

Et quicunque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui me misit.) Talem se utique ac tantum credi volens, qualis & quantus est Pater. Usque adeò enim, inquit, nihil distat inter me & eum, ut qui me receperit, recipiat & eum qui misit me.

Respondit illi Ioannes dicens: Magister, vidimus quendam in nomine tuo ejicientem dæmonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum.) Joannes præcipuâ devotione Dominum amans, ideòque redamari dignus, excludendum beneficio putavit eum, qui non utatur officio: sed docetur neminem à bono quod ex parte habet, arcendum; sed ad hoc potiùs, quod nondum habet, esse provocandum. Nam sequitur: *Iesus autem ait: Nolite prohibere eum. Nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, & possit citò malè loqui de me. Qui enim non est adversum vos, pro vobis est.*) Hac doctus sententiâ dicit Apostolus: *Sed sive occasione, sive veritate Christus annuntietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.* Sed licet ille gaudeat, etiam de his qui Christum an-

nuntiant non syncerè, & tales aliquando in nomine Christi signa facientes ob aliorum salutem censeantur non esse prohibendi: non tamen ipsis per talia signa, secura sua conscientia redditur, quin potiùs in illa die cùm dixerint: *Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus?* Responsum accipient: *Quia nunquam novi vos: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.* Itaque in hæreticis, ac malis Catholicis non Sacramenta communia, in quibus nobiscum sunt, & adversum nos non sunt, sed divisionem pacis veritati contrariam, qua adversum nos sunt, & Dominum non sequuntur nobiscum, detestari & prohibere debemus.

Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christi estis, Amen dico vobis non perdet mercedem suam.) Legimus in Propheta David: Ad excusandas excusationes in peccatis, quòd multi peccatorum suorum quasi justas prætendebant occasiones, ut quod voluntate delinquunt, videatur necessitate peccare. Dominus scrutator cordis & renum, qui futuras cogitationes in singulis contuetur, dixerat: *Quisquis unum parvulum receperit in nomine meo, me recipit.* Poterat aliquis causari & dicere: paupertate prohibeor, tenuitas me retinet, ut hospitalis esse non possim. Et hanc excusationem levissimo præcepto diluit, ut calicem aquæ, & hunc frigidæ, juxta Matthæum, toto animo porrigamos. Frigidæ (inquit) aquæ, non calidæ, ne & in calida paupertatis & penuriæ lignorum occasio quæreretur. Tale quid & Apostolus ad Galatas præcipit: *Communicet is qui catechizatur ei qui se catechizat, in omnibus bonis.* Et discipulos ad magistrorum refrigeria cohortatur. Et quia poterat quilibet obtendere paupertatem, & præceptum eludere, priusquam illud proponat, imminentem solvit quæstionem dicens: *Nolite errare, Deus non irridetur. Quæ enim seminaverit homo, hæc & metet.*

Excusationes excludit Dominus.

Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me, bonum est ei magis si circundaretur mola asinaria collo ejus, & in mare mitteretur.) Quanquam hæc generalis possit esse sententia adversum omnes, qui aliquem scandalizant, tamen juxta consequentiam sermonis, etiam contra Apostolos dictum intelligi potest, qui inter se disputantes, quis esset illorum major, videbantur invicem de dignitate contendere. Et si in hoc vitio permansissent, poterant eos, quos ad fidem vocabant, per suum scandalum perdere, dum Apostolos viderent inter se de honore pugnare. Quod autem dixit: *Bonum est ei magis si circundaretur mola asinaria collo ejus*, secundùm ritum provinciæ loquitur, quo majorum criminum apud veteres Judæos pœna fuerit, ut in profundum ligato saxo demergerentur. Et reverà melius est innoxium, pœnâ quamvis atrocissimâ temporali, tamen vitam finire corpoream, quàm lædendo fratrem, mortem animæ mereri perpetuam. Rectè autem qui scandalizari potest, pusillus appellatur. Qui enim magnus est, quæcunque viderit, quæcunque passus fuerit, non declinat à fide. Qui autem pusillus est animo & parvus, occasiones quærit quomodo scandalizetur. Propterea denique oportet nos maximè iis consulere, qui parvi sunt in fide, ne occasione nostri offendantur, & recedant à fide, ac declinent à salute. Notandum sanè, quòd in nostro bono opere aliquando cavendum est scandalum proximi, aliquando verò pro nihilo contemnendum. In quantum enim sine peccato sumus, vitare proximorum scandalum debemus. Si autem de veritate scandalum oritur, utilius permittitur scandalum nasci, quàm veritas relinquatur. Item per molam asinariam, secularis vitæ circuitus ac labor exprimitur; & per profundum maris, extrema damnatio designatur. Qui ergò ad sanctitatis speciem deductus, vel verbo cæteros destruit, vel exemplo, melius profectò erat, ut hunc ad mortem sub exteriori habitu terrena acta constringerent, quàm sacra officia in culpa cæteris imitabilem demonstrarent. Quia nimirum si solus caderet, utcunque hunc tolerabilior inferni pœna cruciaret.

Scandali vitatio.

Nota.

Et si scandalizaverit te manus tua, abscinde illam. Bonum est tibi debilem introire in vitam, quàm duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem.) Quia suprà docuerat, ne scandalizemus eos qui credunt in eum, nunc consequenter admonet, quantum cavere debeamus eos, qui scandalizare, id est, verbo vel exemplo suo ad ruinam peccati propellere certant. Manum quippè nostram appellat necessarium amicum, cujus opere atque auxilio quotidiano opus habemus. Sed talis si nos lædere in causa animæ voluerit, excludendus est à nostra societate, ne si cum perdito in hac vita partem habere voluerimus, simul in futura cum illo pereamus. Quod autem subditur:

Manus quid.

Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.) In verme putredinem gehennæ, sicut in igne ardorem designat, sive vermis dicit seram scelerum pœnitudinem, quæ nunquam in tormentis conscientiam afflictorum mordere cessabit: ut ignis sit pœna extrinsecùs sæviens, vermis dolor interiùs accusans.

Vermis.

Et si pes tuus scandalizat te, amputa illum. Bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quàm duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, &c.) In pede sicut & in manu charos, inemendabiles docet alienandos à nobis, ne per immunditiam eorum quos castigare nequimus, & ipsi polluti pereamus. Sed manus propter opus necessarium nobis, pes sunt dicti tales propter ministerium discursusque in nostris usibus accommodos.

Ignis.

Quòd si oculus tuus scandalizat te, ejice eum. Bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.) In oculo quoque propter scandalum eruendo, iidem nostri carnaliter amici, spiritaliter verò adversarii designantur. Sed cùm nos eorum consilio ac provisione opus habemus, illi verò consilio nos pravo decipere, atque in iter erroris deflectere quærunt, penitùs nobis eorum omittenda est societas. Scandalum quippè sermo Græcus est, quod nos offendiculum vel ruinam impactionem pedis dicere possumus. Quidam scandalum Græcè, Latinè scrupulum dicunt. Ille ergò scandalizat fratrem, qui dicto factove minus recto occasionem ruinæ dederit. Potest & simpliciter dici: Si quis ira necessarius nobis esse videtur, ut manus, pes, & oculus, utilis videlicet atque solicitus & acutus ad perspiciendum, scandalum autem nobis facit, & per dissonantiam morum nos trahit in gehennam, ne sic quidem temporalibus ejus commodis cum periculo animarum nostrarum uti ac refovere debemus. Quia verò Dominus tertiò mentionem vermis & ignis fecit æterni, restat dicere quomodo fœtorem vermis & ignis valeamus evitare tormentum. Sequitur:

Scandalū quid.

Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur.) Fœtor quippè vermium de corruptione solet nasci carnis & sanguinis. Ideòque caro recens sale conditur, ut exiccato humore sanguineo vermescere nequeant. Caro ergò & sanguis vermes creant, quia delectatio carnalis, cui condimentum continentiæ non resistit, pœnam luxuriosis generat æternam. Cujus fœtorem quisquis vitare desiderat, & corpus sale continentiæ, & mentem studeat condimento sapientiæ ab erroris & vitiorum labe constringere. Mirè autem dictum est: *Omnis enim igne salietur.* Quod enim sale salitur, vermis putredinem arcet. Quod verò igne salitur, id est, ignibus sale aspersis conditur, non solùm omnem vermium contagionem longè abigit, sed ipsam quoque quæ ita salitur, carnem consumit. Quod in hostiis, quæ in altari cremabantur, fieri solere divinæ legis scita declarant, ubi in omni victima & sacrificio sal offerri præceptum est. Sal ergò dulcedinem sapientiæ, Ignis Spiritûs sancti gratiam designat. *Et omnis igne salietur*, quia omnis electus, sapientiâ debet spiritali à corruptione concupiscentiæ carnalis expurgari, ut victima divinis altaribus apta possit effici. Undè benè, cùm dixisset: *Omnis enim igne salietur*, addidit: *Et omnis victima sale salietur.* Ille etenim veraciter victima Domini existit, qui suum corpus & animam à vitiis emundando, per amorem sancti Spiritûs Deo consecrat. Nec solùm victima talis sale aspergitur, sed & igne consumitur, quando non peccati tantùm contagio pellitur,

Igne saliri.

Victima Domini.

sed

sed ab electorum mente ipsa etiam vitæ præsentis, quæ in carne est delectatio, tollitur, & futuræ magis vitæ conversatio in entâ mente suspiratur. An non hostia sacro igne salita erat qui dicebat: *Nostra autem conversatio in cœlis est.* Unde etiam *Salvatorem exspectamus Dominum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Qui enim spe certissimâ futuræ immortalitatis quasi jam reformatum in similitudinem dominicæ resurrectionis, corpus suæ fragilitatis intuebantur, quasi sacrata igne spiritali Deo victima etiam in præsenti vivebant, juxta illud ejusdem Apostoli: *Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* Possumus & ita rectè intelligere quod dictum est: *Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur.* quod altare sit Dei cor electorum, hostiæ verò sacrificia in hoc altari offerenda, bona sint opera fidelium. In omnibus autem sacrificiis sal debeat offerri, quia nullum est opus bonum, quod non sal sapientiæ ab omni corruptione vanæ laudis, cæterisq; pravis sive superfluis cogitationibus expurget. Nam cura continentiæ à carnalibus castigat illecebris. Ignis autem, qui sacrificia in altari consumit, ille est utique, de quo Joannes ait: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igne:* per quem nostra bona opera, ut vel inchoari vel perfici valeant, juvantur; vel certè igne tribulationis, quo patientia fidelium ut perfectum opus habere possint, exercetur. *Omnis ergò igne salietur, & victima sale salietur:* quia omnis fidelis, qui æterni vermem tormenti cavere vult, igne vel gratiæ spiritalis, vel incurrentium deforis tribulationum debet castigari, ut dignum Deo sacrificium fieri possit. Respicit hic locus ad superiora, ubi membra scandalizantia evelli præcepta sunt: quia & hoc igne saliri est, id est, tentationibus exerceri, proximos nobis ac dilectos, ob Christi amorem negare.

Bonum sal. Quòd si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis?) Bonum est Dei verbum audire frequentius, sale sapientiæ spiritalis cordis arcana condire, immò ipsum cum Apostolis sal terræ fieri, id est, eorum quoque qui adhuc terrena sapiunt, imbuendis mentibus sufficere. At si quis semel condimento veritatis refectus, ad apostasiam redierit, quo alio doctore corrigitur, qui eam, quam ipse gustavit sapientiæ dulcedinem, vel adversis seculi perterritus, vel allectus prosperis respuit? Cui aptè congruit illud Viri Sapientis: *Quis medebitur incantatori à serpente percusso?* Hac sanè sententiâ specialiter Judæ Scariothis socios ipsumque designari non immeritò credetur, qui philargyriâ corruptus & gradum Apostolatûs perdere, & Dominum tradere non dubitavit. Verùm quia sunt nonnulli, quos dum major scientia erigit, à cæterorum societate disjungit, & quasi quò plus sapiunt, eò longiùs à concordiæ virtute desipiscunt, rectè subjungitur.

Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.) Per sal quippè verbi sapientia designatur. Qui ergò loqui sapienter nititur, magnoperè metuat ne ejus eloquio audientium unitas confundatur. Sal quippè sine pace non virtutis est donum, sed damnationis augmentum. Quò enim quisque melius sapit, eò deterius delinquit. Et ideò inexcusabiliter merebitur supplicium, qui prudenter, si voluisset, potuit vitare peccatum.

CAPUT X.

Et indè exurgens venit in fines Judææ ultra Jordanem. Hucusque Marcus Evangelista ea narravit de Domino, quæ in Galilææ fecit & docuit.) Hic incipit ea narrare, quæ in Judæa fecit & docuit, sive passus est. Et primò quidem trans Jordanem ad Orientem, deindè etiam cis Jordanem, quando venit Hiericho Bethaniam & Hierosolymam. Nam cùm omnis Judæorum provincia generaliter ad distinctionem aliarum gentium Judæa dicta sit, specialius tamen Meridiana ejus plaga appellatur Judæa, ad distinctionem Samariæ, Galilææ, Decapolis, & cæterarum in eadem provincia regionum.

Et conveniunt iterum turbæ ad eum, & sicut consueverat, iterum docebat illos. Et accedentes Pharisæi interrogabant eum, si licet viro uxorem dimittere, tentantes eum.) Et hic notanda mentium distantia in turbis & Pharisæis. Hæ conveniunt, ut doceantur & sui sanentur infirmi, sicut Evangelista Matthæus apertè commemorat. Illi accedunt, ut Salvatorem ac doctorem veritatis tentandæ decipiant. Neque hoc mirandum; nam has devotio pietatis, illos stimulus adduxit livoris. Interrogant ergò, utrùm liceat homini dimittere uxorem suam qualibet causâ, ut quasi cornuto eum teneant syllogismo, & quodcunque responderit, captioni pateat. Si dixerit dimittendam esse uxorem qualibet ex causa, & ducendas alias, pudicitiæ prædicator sibi docere contraria videbitur. Sin autem responderit non omnem ob causam debere dimitti, quasi sacrilegii reus tenebitur, & adversus doctrinam Moysi ac per Moysen Dei facere. Igitur Dominus sic responsionem temperat, ut decipulam transeat, Scripturam sanctam adducens in testimonium, & naturalem legem primamque Dei sententiam secundo opponens, quæ non voluntate Dei, sed peccantium necessitate concessa est.

Quid (inquit) *vobis præcepit Moyses? Qui dixerunt: Moyses permisit libellum repudii scribere & dimittere. Quibus respondens Jesus ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis,* &c.) Quod dicit, hujusmodi est. Nunquid potest Deus sibi esse contrarius, ut aliud antè jusserit, & sententiam suam novo frangat imperio? Non ita sentiendum est. Sed Moyses cùm videret propter desiderium secundarum conjugum, quæ vel ditiores, vel juniores, vel pulchriores essent, primas uxores interfici, aut malam vitam ducere, maluit indulgere discordiam, quàm odia & homicidia perseverare ac perpetrari. Simulque considera, quòd non dixit, propter duritiam cordis vestri permisit vobis Deus, sed Moyses: ut juxta Apostolum, consilium sit hominis, non imperium Dei.

Ab initio autem creaturæ masculum & fœminam creavit eos Deus.) Hoc in exordio Geneseos scriptum est. Dicendo autem masculum & fœminam, ostendit secunda vitanda conjugia. Non enim ait masculos & fœminas, quod ex priore repudio quærebatur; sed masculum & fœminam, ut unius conjugis consortio necterentur.

Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit ad uxorem suam.) Similiter ait: *Adhærebit ad uxorem suam*, non ad uxores.

Et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro.) Præmium est nuptiarum è duobus unam carnem fieri. Castitas juncta spiritui unius efficitur spiritûs.

Quod ergò Deus conjunxit, homo non separet.) Quæ Deus conjunxit, unam faciendo carnem viri & fœminæ, hæc homo non potest separare, nisi forsitan solus Deus. Homo separat, quando propter desiderium secundæ uxoris primam dimittit. Deus separat qui & conjunxerat, quando ex consensu propter servitutem Dei, eò quòd tempus in arcto sit, sic habemus uxores quasi non habentes.

Et in domo iterum discipuli ejus de eodem interrogaverunt eum. Et dixit illis: Quicunque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si uxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur.) In Matthæo scriptum plenius est: *Quicunque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur.* Una ergò solummodo causa est carnalis fornicatio: una spiritalis, timor Dei, ut uxor dimittatur, sicut multi religionis causâ fecisse leguntur. Nulla autem causa est Dei lege perscripta, ut vivente eâ, quæ relicta est, alia ducatur.

Et offerebant illi parvulos ut tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus.) Non quòd nollent eis Salvatoris & voce & manu benedici, sed quòd necdum habentes plenissimam fidem, putarent eum in similitudinem hominum offerentium importunitate lassari.

Quos cùm videret Jesus, indignè tulit, & ait illis: Sinite parvulos venire ad me, & ne prohibueritis eos, talium enim est regnum Dei.) Significanter dixit, talium est, non istorum, ut ostenderet non ætatem regnare, sed mores: & his qui similem haberent innocentiam & simplicitatem, præmium repromitti. Apostolo quoque in eandem sententiam

congruen-

Marginalia: Paulus. — Sal. — Ignis. — Sal fieri. — Juda scelus. — Sal. — Cap. 40. — Judæa. — Cornutus syllogis. — Uxoris dimittendæ causa.

congruente: *Fratres, nolite fieri pueri sensibus, sed malitiâ parvuli estote, sensu autem ut perfecti sitis.*

Pueri mores.

Amen dico vobis: Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud.) Sicut puer non perseverat in iracundia, non læsus meminit, non videns pulchram mulierem delectatur, non aliud cogitat, aliud loquitur: sic & vos nisi talem habueritis innocentiam & animi puritatem, regnum cœlorum non poteritis intrare. Aliter regnum Dei, id est, doctrinam Evangelii sicut parvuli accipere jubemur, quia quomodo parvulus in discendo non contradicit doctoribus, neque rationes & verba componit adversus eos resistens, sed fideliter suscipit quod docetur, & cum metu obtemperat & quiescit: ita & nos in obediendo simpliciter, & sine ulla retractatione verbis Domini facere debemus.

Et complexans eos, & imponens manus super illos benedicebat eos.) Complexus benedicit parvulos, ut humiles spiritu suâ benedictione, gratiâ & dilectione dignos esse significet.

Et cùm egressus esset in viam, procurrens quidam genu flexo ante eum rogabat eum dicens, &c.) Audierat credo iste quæsitor vitæ æternæ à Domino, tantùm eos, qui parvulorum velint esse similes, dignos esse introitu regni cœlestis, atque ideò curam gerens tractatus certioris poscit sibi non per parabolas, sed apertè, quibus operum meritis vitam æternam consequi possit, exponi.

Bonus.

Iesus autem dicit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus.) Quia magistrum vocaverat bonum, & non Deum, vel Dei filium confessus fuerat, discit quamvis sanctum hominem, comparatione Dei non esse bonum, de quo dicitur: *Confitemini Domino quoniam bonus.* Unus autem Deus bonus, non Pater solus intelligendus est, sed & Filius qui dicit: *Ego sum pastor bonus*; sed & Spiritus sanctus, quia *Pater de cœlo dabit Spiritum bonum petentibus se*, id est, ipsa una & individua Trinitas, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, solus & unus Deus bonus est. Non ergò Dominus se bonum negat, sed esse Deum significat: non magistrum bonum se esse negat, sed magistrum absque Deo nullum bonum esse testatur.

Hæc est puerilis innocentiæ castitas, quæ nobis imitanda proponitur, si regnum Dei volumus intrare. Notandum sanè, quòd justitia legis suo tempore custodita, non solùm bona terræ, verùm etiam suis cultoribus vitam conferebat æternam.

Lex custodita.

Et ille respondens ait: Magister hæc omnia observavi à juventute, &c.) Non est putandus homo iste vel voto tentantis (ut quidam putavère) Dominum interrogâsse, vel de sua esse vita mentitus, cùm se legis mandata custodisse dicebat, sed simpliciter, ut vixerit, esse confessus. Quia si mendacii aut simulationis noxâ reus teneretur, nequaquam intuitus arcana cordis ejus, eum diligere diceretur JESUS. Diligit enim Dominus eos, qui mandata legis quamvis minora custodiunt, sed nihilominùs quod in lege minus fuerat, iis qui perfecti esse desiderant, ostendit, quia non venit solvere legem aut Prophetas, sed adimplere. Ad quam profectò adimpletionem pertinet quod hic consequenter adjungitur.

Vendenda omnia

Vade, quæcunque habes, vende, & da, &c.) Quicunque perfectus esse voluerit, debet vendere quæ habet, & non ex parte vendere, sicut Ananias & Sapphira, sed totum vendere, & cùm vendiderit, dare omne pauperibus, & sic sibi præparare thesaurum in regno cœlorum. Nec hoc ad perfectionem sufficit, nisi post contemptas divitias Salvatorem sequatur, id est, relictis malis faciat bona. Facilius enim sacculus contemnitur, quàm voluntas. Multi divitias relinquentes, Dominum non sequuntur. Sequitur autem Dominum, qui imitator ejus est, & per vestigia illius graditur. Qui enim dicit se in Christo credere, debet, quomodo ille ambulavit, & ipse ambulare.

Sequi Dominũ.

Qui contristatus in verbo, abiit mœrens. Erat enim habens possessiones multas.) Hæc est tristitia, quæ ducit ad mortem. Causaque tristitiæ redditur, quòd habuerit possessiones multas, id est, spinas nascentes & tribulos, quæ sementem dominicam suffocaverunt.

Et circumspiciens Iesus ait discipulis suis: Quàm difficile qui pecunias habent, in reg. &c.) Claret quidem, quia qui hic multiplicandis divitiis incumbunt, alterius vitæ gaudia quærere contemnunt: sed inter pecunias habere, & pecunias amare, multa distantia est. Multi enim habentes non amant, multi non habentes amant, Item alii & habent, & amant. Alii nec habere, nec amare se divitias seculi gaudent, quorum tutior status est, quia dicere cum Apostolo valent: *Nobis mundus crucifixus est, & nos mundo.* Undè & Salomon non ait, qui habet, sed *qui amat divitias, fructus non capiet ex eis.* Et ipse Dominus obstupescentibus in verbis hujus sententiæ, discipulis exponendo subjunxit dicens:

Habere & amare pecuniam

Filioli, quàm difficile est confidentes in pecuniis in regnum Dei introire.) Ubi notandum quòd non ait, quàm impossibile, sed quàm difficile est. Quod enim impossibile est, fieri omninò non potest. Quod difficile, cum labore potest. Potest enim fieri, sed cum maximo labore, juvante Dei gratiâ, ut pecunias habentes, vel in pecuniis confidentes, exutis philargyriæ retinaculis, januam intrent regni cœlestis. *Facilius est camelum per foramen acûs, &c.*) Si facilius est camelum ingentibus membris enormem, angustum foramen acûs penetrare, quàm divitem intrare in regnum Dei, nullus ergò dives intrabit in regnum Dei. Et quomodo vel in Evangelio Matthæus, Zacchæus, & Joseph; vel in veteri testamento quàmplurimi divites intraverunt in regnum Dei? Nisi fortè, quia divitias vel pro nihilo habere, vel ex toto corde relinquere, Domino inspirante didicerunt. Nunquid enim David in regni divitiis confidebat? qui & de semetipso canit: *Quoniam unicus & pauper sum ego*; & alios hortatur: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere.* Credo non ausus dicere, nolite suscipere. Nunquid Abraham Domino substantiam prætulisse credibile est, pro quo unicum ferire non dubitavit hæredem? Altiore autem sensu facilius est Christum pati pro dilectoribus seculi, quàm dilectores seculi ad Christum posse converti. Cameli enim nomine se intelligi voluit, qui sponte humilitatis infirmitatis nostræ onera sustulit. In quo enim manifestius intelligitur, quàm in ipso, quod scriptũ est: *Quantò magnus es, humilia te in omnibus?* Per acum autem punctiones significat, per punctiones dolores in passione susceptos. Foramen ergò acûs dicit angustias passionis. Qua scissâ nostræ quasi vestimenta naturæ quodã modo resarcire, i. recuperare dignatus est: quatenus post lapsum melius reformati, gaudeamus ad testimoniũ Apostoli dicentis: *Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

Camelum intrare foramen acûs.

Camelus Christus.

Acus.

Qui magis admirabantur dicentes ad semetipsos: Et quis potest salvus fieri?) Quo pertinet ista responsio cùm incomparabiliter major sit turba pauperum, quæ divitibus perditis potuerit salvari, nisi quia intellexerunt cunctos qui divitias amant, etiam si adipisci nequeant, in divitum numero deputari?

Divites opinione Apostolorum.

Et intuens illos Iesus ait: Apud homines impossibile est, sed non apud Deum.) Omnia enim possibilia sunt apud Deum. Non ita accipiendum est, quòd cupidi & superbi, qui nomine illius divitis significati sunt, in regnum cœlorum sint intraturi cum suis cupiditatibus & superbia: sed possibile est Deo, ut per verbum ejus, sicut etiam factum esse, & quotidie fieri videmus, à cupiditate temporalium ad charitatem æternorum, & à perniciosa superbia ad humilitatem saluberrimam convertantur.

Omnia possibilia.

Cœpit Petrus ei dicere: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te.) Grandis fiducia, Petrus piscator erat, dives non fuerat, cibos manu & arte quærebat, & tamen loquitur confidenter: *Dimisimus omnia.* Et quia non sufficit tantùm dimittere, jungit quod perfectum est: *Et secuti sumus te.* Fecimus quod jussisti, quid ergò nobis dabis præmii?

Respondens Iesus ait: Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, & propter Evangelium, qui non accipiat centies tantum nunc in tempore hoc, domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros cum persecutionibus, & in seculo futuro vitã æternam.) Quidam ex occasione hujuscemodi sententiæ Judaicam mille annorum fabulam post resurrectionem justorum dogmatizant, quando omnia, quæ

Recipere centuplũ.

propter

propter Deum dimiſimus, multiplici nobis ſint fœnore reddenda, inſuper & vita æterna donanda. Nec vident inepti, quòd etſi in cæteris digna ſit repromiſſio, in uxoribus tamen juxta alios Evangeliſtas centenis appareat turpitudo, præſertim cùm Dominus & in reſurrectione nubendum non eſſe teſtetur, & ea quæ dimiſſa fuerint propter ſe, recipienda in hoc tempore cum perſecutionibus aſſeveret. Quas utique perſecutiones illi Chiliaſtæ, ſicut & cætera quoque contraria, mille annis ſuis omnimode abeſſe confirmant. Senſus ergò iſte eſt: Qui propter Evangelium Chriſti carnalia reliquerit, ſpiritalia bona recipiet: quæ comparatione & merito ſuî ita erunt, quaſi parvo numero centenarius numerus comparetur. Quia nimirum à fratribus atque conſortibus propoſiti ſui, qui ei ſpiritali glutino colligantur, multò gratiorem etiam in hac vita recipiet charitatem. Lege Actus Apoſtolorum, quòd *multitudinis credentium erat cor unum & anima una, & erant illis omnia communia, nullusque egens erat inter eos*, qui ſua pro Domino reliquerant. De quibus & Apoſtolus ait: *Tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes.* Poteſt ſanè hoc quod ait: *Accipiet centies tantum nunc in tempore hoc, domos, & fratres, & ſorores, & matres, & filios, & agros cum perſecutionibus*, per ſignificationem altius intelligi. Centenarius quippe numerus de læva translatus in dexteram, licet eandem in flexu digitorum videatur tenere figuram, quã habuerat denarius in læva, nimium tamen quantitatis magnitudine ſupercreſcit. Quia videlicet omnes, qui propter regnum Dei temporalia ſpernunt, etiam in hac vita perſecutionibus pleniſſima, ejuſdem regni gaudium fide certâ deguſtant, atque in expectatione patriæ cœleſtis (quę jure in dextera ſignificatur) omnium pariter electorum ſynceriſſimâ dilectione fruuntur. Verùm quia multi virtutum ſtudia non eâdem qua incipiunt intentione pietatis conſummant, ſed vel accepto virtutum amore tepeſcunt, vel ex integro ad ſcelerum volutabra relabuntur, terribilis mox ſententia ſubinfertur:

Multi autem erunt primi noviſſimi, & noviſſimi primi.) Vide enim Judam de Apoſtolo in apoſtatam verſum, & dicito, quòd multi erunt primi noviſſimi: vide latronem in cruce factum confeſſorem, eodemque die, quo pro ſuis crucifixus eſt peccatis, gratiâ fidei cum Chriſto in paradiſo gaudentem, & dicito quòd & noviſſimi erunt primi. Sed & quotidie videmus multos in laico habitu conſtitutos magnis vitæ meritis excellere, & alios à prima ætate ſpiritali ſtudio ferventes, ad extremum otio torpentes flacceſcere, atque inerti ſtultitiâ, quod ſpiritu cœperant, carne conſummare.

Erant autem in via aſcendentes Hieroſolymam, & præcedebat illos Ieſus, & ſtupebant, & ſequentes timebant.) Ideò Hieroſolymam tendentes diſcipuli cum Domino, ſtupebant & timebant, quia meminerant ſermonis ejus, quo ſe paſſurum multa à ſummis Sacerdotibus & Scribis, & occidendum prædixerat, eſſe; metuentes ne vel ipſi cum eo occiderentur, vel ſaltem ille, cujus vitâ & magiſterio gaudebant, inimicorum manibus occumberet.

Et aſſumens iterum duodecim cœpit illis dicere quæ eſſent ei ventura. Quia ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur principibus ſacerdotum, & ſcribis, & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei, & conſpuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertiâ die reſurget.) Redemptor noſter prævidens ex paſſione ſua diſcipulorum animos perturbandos, eis longè ante & ejuſdem paſſionis pœnam, & reſurrectionis ſuæ gloriam prædicit, ut cùm morientem (ſicut prædictum eſſet) cernerent, etiam reſurrecturum non dubitarent. Ubi paganorum quoque dementiam, qua ejus crucem deridere ſolent, apertiſſimè confutat, cùm proximæ ſuæ paſſionis & tempus quaſi futurorum præſcius oſtendit, & locum mortis quaſi intrepidus adiit.

At accedunt eum Iacobus & Ioannes filij Zebedæi dicentes: Magiſter, volumus ut quodcunque petierimus, facias nobis. At ille dixit eis: Quid vultis ut faciam vobis? Et dixerunt: Da nobis ut unus ad dexteram tuam, & alius ad ſiniſtram tuam ſedeamus in gloria tua.) Matthæus ſcribit, hæc matrem filiorum Zebedæi Dominum poſtulâſſe pro illis. Sed Marcus ipſorum deſiderium atque conſilium volens aperire legentibus, tacet de interveniente matre, ipſos potiùs dicit poſtulare, quod ipſorum rogatu per matrem noverat eſſe poſtulatum. Denique Dominus ſecundùm utrumque Evangeliſtam, non matri, ſed ipſis reſpondit:

Neſcitis quid petatis. Poteſtis bibere calicem quem ego bibo, aut baptiſmo quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerunt ei, poſſumus.) Neſciunt quid petant, qui ſedem gloriæ à Domino, quam nondum merebantur, inquirunt. Jam enim delectabat eos culmen honoris, ſed priùs viam habebant exercere laboris. Deſiderabant regnare ſublimiter cum Chriſto, ſed priùs erat pati humiliter pro Chriſto. Nomine enim calicis ſive baptiſmi, paſſionem deſignat martyrii, qua & ipſum, & illos decebat conſummari. Undè & alibi de ſua paſſione loquitur: *Baptiſmo autẽ habeo baptizari, & quomodo coarctor uſq; dum perficiatur!* Et eidem paſſioni appropians, orabat dicens: Pater ſi vis, transfer calicem iſtum à me. — *Baptiſma* — *Luc. 12.*

Ieſus autem ait eis: Calicem quidem, quem ego bibo, bibetis: & baptiſmo, quo ego baptizor, baptizabimini.) Quæritur, quomodo calicem martyrii Zebedæi filii, Jacobus videlicet & Joannes biberint, aut quomodo baptiſmo Domini fuerint baptizati, cùm Scriptura narret, Jacobum tantùm Apoſtolum ab Herode capite truncatum: Joannes autem propriâ morte vitam finierit. Sed ſi legamus Eccleſiaſticas hiſtorias, in quibus fertur, quia & ipſe propter martyrium ſit miſſus in ferventis olei dolium, & indè ad ſuſcipiendam coronam Chriſti athleta proceſſerit, ſtatimque exilio relegatus in Pathmos inſulam ſit, videbimus martyrio animum non defuiſſe, & bibiſſe Joannem calicem confeſſionis, quem & tres pueri in camino ignis biberunt, licet perſecutor non fuderit ſanguinem. Quid autem ſubjungit: — *Ioannis Evangeliſta martyrium.*

Sedere autem ad dexteram meam vel ad ſiniſtram, non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt.) Sic intelligendum eſt: *Regnum cœlorum non eſt dantis, ſed accipientis. Non eſt enim perſonarum acceptio apud Deum*, ſed quicunque talem ſe præbuerit, ut regno cœlorum dignus ſit, hic accipiet quod non perſonæ, ſed vitæ paratum eſt. Si itaque tales eſtis, qui conſequamini regnum cœlorum, quod Pater meus triumphantibus & victoribus præparavit, vos quoque accipietis illud. Item: *Non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt.* Non eſt meum dare ſuperbis, hoc enim adhuc erant. Sed ſi vultis accipere illud, nolite eſſe quod eſtis. Aliis paratum eſt, & vos alii eſtote, & vobis paratum eſt. Quid eſt, alii eſtote: Priùs humiliamini qui jam vultis exaltari. — *Regnum cœlorum dare.* — *Alij eſſe.*

Et audientes decem cœperunt indignari de Iacobo & Ioanne.) Decem Apoſtoli non indignantur matri filiorum Zebedæi, nec ad mulierem audaciam referunt poſtulationis, ſed ad filios, qui ignorantes menſuram ſuam, immodicâ cupiditate exarſerunt. Quibus & Dominus dixerat: *Neſcitis quid petatis.*

Ipſe autem vocans eos ait illis: Scitis quia hi, qui videntur principari gentibus, dominantur eis, & principes eorum poteſtatem habent ipſorum. Non ita autem in vobis, &c.) Humilis magiſter & mitis, nec cupiditatis immodicæ duos arguit poſtulantes, nec decem reliquos indignationis increpat & livoris; ſed tale ponit exemplum, quo doceat eum majorem eſſe qui minor fuerit; & illum dominum fieri, qui omnium ſervus ſit. Fruſtra igitur aut illi immoderata quærunt, aut iſti dolent ſuper majorum deſiderio, cùm ad ſummitatem virtutum non potentiâ, ſed humilitate veniatur. Denique ſuî proponit exemplum, ut ſi dicta parvi penderent, erubeſcerent ad opera. Et dicit:

Nam & filius hominis non venit ut miniſtraretur ei, ſed ut miniſtraret, & daret animam ſuam redemptionem pro multis.) Nota quod crebro diximus, eum qui miniſtraret, filium hominis appellari, & dare animam ſuam redemptionem pro multis: quando formam ſervi accepit, ut pro mundo ſanguinem funderet. Et non dixit, dare animam ſuam redemptionem pro omnibus, ſed pro multis, id eſt, pro eis qui credere voluerunt.

Et veniunt Hiericho, & proficiſcente eo de Hiericho, & diſci-

pulis ejus, & plurima multitudine, filius Timai Bartimaus cæcus sedebat juxta viam mendicans. Qui cùm audisset quia Iesus Nazarenus est, cœpit clamare,&c.) Matthæus hoc in loco duos juxta viam sedentes, & ad Dominum clamantes cæcos dicit esse illuminatos. Lucas autem cùm appropinquaret Hiericho, pari ordine illuminatum ab eo cæcum esse perhibet. Ubi nemo sapiens autumet Evangelistas sibimet contraria scribere, sed alium scribere plenius quod alter omisit. Quòd verò Matthæo referente, quia Dominus duos illuminaverit cæcos, Marcus unum maluit ponere illuminatum, cui tamen alterum affuisse non negat, intelligendum est unum eorum fuisse notissimum. Quod ex hoc etiam satis apparet, quòd & nomen ejus, & patris ejus Marcus commemoravit. quod in tot superiùs sanatis à Domino non facilè occurrit, nisi cùm Jairum archisynagogum etiam nomine expressit, cujus filiam resuscitavit Jesus. In quo etiam magis iste sensus apparet, quia & ille Archisynagogus utique in loco illo nobilis fuit. Procul dubio itaque Bartimæus iste Timæi filius, ex aliqua magna felicitate dejectus, notissimæ & famosissimæ miseriæ fuit, qui non solùm cæcus, verùm etiam mendicus sedebat. Hinc est ergò, quòd ipsum solum voluit commemorare Marcus, cujus illuminatio tam claram famam huic miraculo comparavit, quàm erat illius nota calamitas. Cæci ergò, quos Dominus ad se clamantes illuminavit, homines sunt veræ lucis (quæ Christus est) inscii, sed ipso donante ad cognoscendam confitendamque suam cæcitatem, ac petendam veritatis lucem compuncti. Hiericho autem, quæ interpretari dicitur luna, defectum nostræ mutabilitatis ac mortalitatis significat. Quod ex illa maximè Evangelii parabola claruit, ubi homo descendens ab Hierusalem in Hiericho incidit in latrones, & vulneratus ab eis ac despoliatus, per piam Samaritani industriam ad salutem revocatus est: quia nimirum genus humanum à visione summæ pacis, in desideria seculi hujus labe mortiferâ decidens, per Dominum Salvatorem ad vitam, quam errando perdiderat, reducitur. Appropinquans ergò Dominus Hiericho, cæco lumen reddidit, quia veniens in carnem, & passioni appropinquans multos ad fidem & confessionem divinæ cognitionis adduxit. Non enim primis Incarnationis suæ temporibus, sed paucis, antequam pateretur, annis, id est, postquam triginta esse cœperat annorum, ministerium verbi mundo, quo illuminaretur, exhibuit. Sed & de Hiericho proficiscens, cæcos illuminavit: quia resurgens à mortuis, atque ascendens in cœlum, misit Spiritum sanctum Apostolis, eosque ad illustrationem omnium populorum dispersit in mundum. Quòd autem appropinquans Hiericho unum illuminavit, & proficiscens de Hiericho duos, hoc intimavit typicè, quòd ante passionem suam uni tantùm populo Judæorum prædicavit, post resurrectionem verò atque ascensionem suam manifestiùs per Apostolos & Judæis & gentibus, & æternæ divinitatis & assumptæ à se humanitatis arcana patefecit. Quòd verò Marcus unum illuminatum scribit, ad gentium salutem specialiter respicit, qui omnimodis à luce veritatis extorres fuerant. Et ideò quantum famosa infidelitatis eorum erat cæcitas, tantum famosa facta est illuminantis eos gratia Salvatoris. Et benè Marcus, qui in gentibus scribebat Evangelium, unum dicit illuminatum, ut eorum, quos instituebat ad fidem, salvationi figura congrueret. Matthæus verò, qui credentibus ex Hebræis suum scribebat Evangelium, quod in gentium quoque notitiam erat perventurum, rectè duos dicit illuminatos, ut ad utrumque populum unam eademque fidei gratiam pertinere doceret. Quod etiam in sequenti lectione de asino, in quo Dominus sedere dignatus est, eadem Evangelica servare Scriptura curavit. Matthæus namque, qui fidelibus ex Judæis evangelizabat, asinam simul & pullum adductos Domino refert. Porrò cæteri Evangelistæ, qui congregatæ de nationibus Ecclesiæ scripserunt, asini solummodo ad Dominum adducti faciunt mentionem, de matre omninò reticent. Quia illi simpliciter fidem gentium figurant, iste autem natum ex fideli Synagoga fidelem gentium populum proximo ordine suæ narrationis intimare curavit. Proficiscente ergò Dño & discipulis ejus, & plurimâ multitudine de Hiericho, cæcus sedebat juxta viam mendicans: quia ascendente ad cœlos Dño, & multis fidelium sequentibus, imò cunctis ab initio mundi electis, unà cum illo januam regni cœlestis ingredientibus, mox gentium populus diu perfidiâ cæcus, audito Salvatoris adventu cœpit & ipse suæ salutis atque illuminationis spem habere. De quo benè dicitur, quia *sedebat juxta viam mendicans.* Mendicabat enim juxta viam sedens, qui necdum iter veritatis ingrediens, necdum cognoscens, sedulâ intentione atque inquisitione desiderii salutaris ad hoc pervenire contendit, & qui sit verus religionis cultus investigare persistit. Quod in historia Cornelii Centurionis præcipuè declaratum est, qui Deum, quem colebat, crebris precibus, ut sese illuminare dignaretur, orabat. Quid est autem transeundo audire, stando lumen restituere, nisi quòd per humanitatem suam misertus est, qui per divinitatis potentiam à nobis mentis nostræ tenebras exclusit? Qui enim propter nos natus & passus est, qui resurrexit & ascendit in cœlum, quasi transiit Jesus: quia hæc nimirum actio temporalis est. Sed stans cæcum illuminavit: quia non sicut illa temporalis dispensatio, ita Verbi æternitas transit, quæ in se manens innovat omnia. Stare enim Dei, est incommutabili cogitatione mutabilia cuncta disponere. Qui ergò voces petentis transiens audivit, stans lumen reddidit. Quia etsi propter nos temporalia pertulit, indè tamē nobis lucem tribuit, undè habere mutabilitatis transitum nescit. Sed qui Deum, quem colebat, crebris precibus, ut sese illuminare dignaretur, orabat.

Nominis expressio.

Mendicans juxta viam.

Cùm audisset quia Iesus Nazarenus est, cœpit clamare ac dicere: Fili David Iesu miserere mei. Et comminabantur ei multi ut taceret. At ille magis clamabat multò dicens: Fili David miserere mei.) Audiens Jesum cæcus, misereri sui precatur, nec multis licèt prohibentibus à clamando desistit. Quia populus gentium agnitâ famâ nominis Christi particeps ejus fieri quærebat: contradicebant multi, primò Judæi, ut in Apostolorum Actibus legimus; deindè etiam gentiles acriori ac fortiori persecutione frequenter instabant, ne illuminandus sanandusq; Christum mundus invocaret: nec tamen eos, qui ad vitam erant præordinati æternam, vesanus impugnantium furor dispositâ valebat salute privare.

Et stans Iesus præcepit illum vocari. Ecce stat qui antè transibat.) Qua in re aliquid nobis Dñus innuit, quod intelligi de humanitate ac divinitate illius utiliter possit. Clamantem etenim cæcum transiens audivit, sed stans miraculum illuminationis exhibuit. *Et vocant cæcum dicentes ei: Animæquior esto: surge, vocat te.*) Clamantem ad se cæcum Dñus vocat, cùm populo gentium scientiā veritatis desideranti, per sanctos prædicatores verbum fidei committit. Qui nimirum vocantes cæcum, animæquiorem esse, & surgere, atque ad Dñm venire præcipiunt, cùm prædicando verbū indoctis, spem eos salutis habere, ac de torpore vitiorum erigi, atque ad virtutum studia, quibus illuminari mereantur, sese accingere jubent, dicentes cum Propheta: *Accedite ad eum, & illuminamini.* Et iterum: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.* Et quia primitiva de gentibus Ecclesia tanto promissi in Christo luminis desiderio fervebat, ut plurimi relictis mundi facultatibus nudi Evangelicam vitā sequerentur, quo æternum in cœlis mererentur habere thesaurū, rectè de illuminando cæco subditur:

Marcus.

Matth.

Qui projecto vestimento suo exiliens venit ad eum.) Projecto quippè vestimento exilit, ut adveniens illuminetur à Christo, qui abjectis mundi retinaculis expedito mentis gressu ad largitorem æternæ lucis properat.

Et respondens Iesus dixit illi: Quid vis tibi faciam? Cæcus autem dixit ei: Rabboni, ut videam.) Nunquid qui lumen reddere poterat, quid vellet cæcus, ignorabat? Sed peti vult hoc, quod & nos petere, & se concedere prænoscit. Importunè namque ad orationem nos admonet, & dicit: *Scit namque pater vester quid opus sit vobis antequā petatis eum.* Ad hoc ergò requirit ut petatur, ad hoc requirit ut cor ad orationem excitet. Undè & cæcus protinùs adjungit: *Rabboni, ut videam.* Ecce cæcus à Domino non aurum, sed lucem requirit. Parvipendit extra lucem aliquid quærere,

quia etsi habere cæcus quilibet potest, sine luce non potest videre quod habet. Imitemur ergò eum, quem & corpore & mente audivimus salvatum. Non falsas divitias, non terrena dona, non fugitivos honores a Domino, sed lucem quæramus. Illam videlicet lucem, quam videre cum solis Angelis possumus, quam nec initium inchoat, nec finis angustat. Ad quam profectò lucem via fides est. *Fides.* Undè rectè & illuminando cæcô protinùs respondit:

Vade, fides tua te salvum fecit. Et confestim (inquit) *vidit, & sequebatur eum in via.*) *Videre & sequi.* Videt & sequitur, qui bonum quod intelligit, operatur. Videt autem, sed non sequitur, qui bonum intelligit, sed benè operari contemnit. Jesum enim Dominum sequitur, qui imitatur. Hic namque dicit: *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* Consideremus ergò quà gradiatur, ut sequi mereamur. Ecce cùm sit Dominus & creator Angelorum, suscepturus naturam nostram quam condidit, in uterum Virginis venit. Nasci tamen in hoc mundo per divites noluit, parentes pauperes elegit; undè & agnus, qui pro illo offerretur, defuit, columbarum pullos & par turturum ad sacrificium mater invenit. Prosperari in hoc mundo voluit, opprobria irrisionesque toleravit, sputa, flagella, alapas, spineam coronam, crucem sustinuit. Et quia rerum corporalium delectatione a gaudio interno cecidimus, cum qua amaritudine illuc redeatur, ostendit.

CAPUT XI.

Cap. 11. Et cùm appropinquarent Hierosolymæ, & Bethaniæ ad montem olivarum, mittit duos ex discipulis suis, & ait illis: Ite in castellum quod contra vos est.) *Bethania.* Bethania est villula seu civitas in latere montis Oliveti, quasi stadiis quindecim ab Hierusalem, sicut Joannes Evangelista manifestat, ubi Lazarus est suscitatus à mortuis, cujus & monumentum Ecclesiæ nunc ibidem constructa demonstrat. Bethania autem, domus obedientiæ dicitur. Et aptè Dominus Hierosolymam venturus, ac mundum suo sanguine redempturus, primò Bethaniã præsentiæ suæ dignatione sublimavit, ibique a muliere devota mystico chrismate perunctus est: quia nimirum multos ante passionem suam docendo, domum sibi obedientiæ, in qua per Spiritum gratiæ inhabitaret, effecit, quorum piâ actione delectatus, ipse quasi odorifero delibutus est unguento. Hinc etiam civitas hæc in monte Oliveti posita esse refertur, ut Ecclesiam per gratiam sui conditoris salvandam esse designet, qui nos unctione spiritalium charismatum, & scientiæ pietatisque perpetuâ luce refovet. *Mons.* Undè alibi cùm dixisset: *Non potest civitas abscondi supra montem posita*, continuò subjecit: *Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio.* Quia mons idem Oliveti, id est, summus spiritalium distributor gratiarum, qui civitatem suam ut emineat, exaltat, hanc quoque oleo exultationis, ut lucere possit, ne deficiat, impinguat. Et quia idem lumen sub modio poni noluit, misit discipulos in castellum, quod contra eos erat, hoc est, doctores, qui indocta ac barbara totius orbis loca, quasi contra positi castelli mœnia evangelizando penetrarent, destinavit. *Duo.* Rectè autem duo mittuntur, sive propter scientiam veritatis, & operationis munditiam, seu geminæ dilectionis, Dei videlicet & proximi, sacramentum toto orbe prædicandum.

Et statim introëuntes illud, invenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit. Solvite illum, & adducite. Et si quis vobis dixerit, quid facitis? dicite, quia Domino necessarius est, & continuo illum dimittet huc.) Introëuntes mundum prædicatores sancti, invenerunt populum nationum perfidiæ vinculis irretitum. Funiculis enim peccatorum suorum unusquisque constrictus erat: nec solùm nationum, verùm etiam Judæorum. Omnes enim peccaverunt, & egent gloriâ Dei. Undè benè apud Matthæum asina quoque cum pullo alligata reperitur. *Asina.* Asina quippe, quæ subjugalis fuit & edomita, Synagogam quæ jugum legis traxerat: *Pullus.* Pullus asinæ lascivus & liber, populum nationum significat. Super quem nemo adhuc hominum sedit, quia nemo rationabilium doctorum frenum correptionis, quo vel linguam cohibere à malo, vel in arctam vitæ viam ire cogeretur, nemo indumenta salutis, quibus spiritaliter calefieret, populo gentium utilia suadendo contulerat. Sederet namque super illum homo, si qui ratione utens, ejus stultitiam deprimendo corrigeret. Undè non immeritò possunt duo discipuli ad exhibenda Domino animalia destinati, duo prædicatorum ordines, unus videlicet in gentes, alter in circumcisionem directus intelligi.

Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio, & solvunt eum.) Benè pullus ante januam foris invenitur in bivio; Janua enim ipse est qui ait: *Ego sum janua ovium. Per me si quis introierit, salvabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet.* Quibus vitæ pascuis pullus iste, id est, populus gentium carebat, cùm adhuc extra hanc januam in bivio ligatus stabat. Et rectè in bivio, quia non unam certis vitæ fideique viam tenebat, sed plures dubiosque sectarum calles sequebatur erroneus.

Et quidam de illis stantibus dicebant illis: Quid facitis solventes pullum?) In Evangelio Lucæ ita scriptum est: *Abierunt autem qui missi erant, & invenerunt sicut dixit illis, stantem pullum. Solventibus autem illis pullum, quia dixerunt Domini ejus ad illos: Quid solvitis pullum?* Et aptè satis; multos quippè habebat dominos: quia non uni dogmati & superstitioni deditus, sed pro libitu immundorum spirituum ad varios diversosque miser raptabatur errores, ad simulachra muta, prout ducebatur, incedens. Denique vernaculâ quadam Scripturæ consuetudine commune esse dicitur, quod immundum est. *Commune.* Sicut & ad Petrum vox de cœlo dicit: *Quod Deus mundavit, tu commune ne dixeris.* Quia qui sanctus est, solius Dei est, & cum nullo ei communis est. Qui autem peccator est & immundus, multorum est. Multi enim dæmones possident eum, & ideò communis appellatur.

Qui dixerunt eis, sicut præceperat illis Jesus, & dimiserunt eis, & duxerunt pullum ad Jesum.) Qui solvendo pullo contradixerant, audito Domini nomine quiescunt. Quia magistri errorum, qui venientibus ad salutem gentium doctoribus obsistebant, eatenùs suas tenebras defendere, donec miraculis attestantibus veri possessoris ac Domini virtus emicuit. At postquam fidei dominicæ potestas apparuit, cedentibus passim adversariorum querelis, liberè credentium cœtus ad Deum, quem corde portaret, adducebatur.

Et imponunt illi vestimenta sua, & sedit super eum.) Vestimenta Apostolorum, vel doctrina virtutum, vel edissertio Scripturarum, vel certè Ecclesiasticorum dogmatum varietates intelligi possunt, quibus illa corda hominum antè nuda & frigida, quo Christo sessore digna fiant, operiunt.

Multi autem vestimenta sua straverunt in via.) Portante Dominum asino multi vestimenta sua in via sternunt, quia sancti Martyres propriæ se carnis amictu exuentes, simplicioribus Dei famulis viam suo sanguine parant, ut videlicet inoffenso gressu mentis ad supernæ mœnia civitatis, quò Jesus ducit, incedant. Item Salvator noster asellum sedens Hierusalem tendit, quando uniuscujusque fidelis animam regens, videlicet jumentum suum, ad pacis intimæ visionem ducit. Jumentum sedet etiam, cùm sanctæ Ecclesiæ universaliter præsidet, eamque in supernæ pacis desiderium accendit. Multi autem vestimenta sua sternunt, quia corpora sua per abstinentiam edomant, ut ei iter ad mentem pateat, vel exempla bona sequentibus præbeant.

Alii autem frondes cædebant de arboribus, & sternebant in via. Et qui præibant & qui sequebantur, clamabant dicentes: Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini.) Frondes vel ramos de arboribus cædunt, qui in doctrina veritatis verba atque sententias Patrum de eorum eloquio excerpunt, & hæc in via Dei ad auditoris animum venientis, humili prædicatione submittunt. Sed *qui præibant & qui sequebantur, clamabant dicentes, Osanna.* *Osanna.* Præcessit quippè Judaicus populus, secutus est gentilis. Et quia omnes electi, sive qui in Judæa esse potuerant, sive qui nunc in Ecclesia existunt, in mediatorem Dei & hominum crediderunt, & credunt; qui præeunt, & qui sequuntur, *Osanna* clamabant. *Osanna* autem Latinâ lingua *salva nos* dicitur. Ab ipso autem salutem & priores quæsierunt, & præsentes quærunt. Et bene

dictum qui venit in nomine Domini, confitentur, quoniam una spes, una fides est præcedentium atque sequentium populorum. Nam sicut illi spectatâ passione ac resurrectione ejus sanati sunt: ita nos præterita passione illius, ac permanente in secula resurrectione salvamur. Quem enim priores nostri ex Judaico populo crediderunt atque amaverunt venturum, hunc nos & venisse credimus & amamus, ejusq; ne desiderio accendimur, ut eum facie ad faciem contemplemur.

Benedictum quod venit regnum patris nostri David: Osanna in excelsis. Et introivit Hierosolymam in templum, &c.) Legimus in evangelio Joannis quòd refectę de quinq; panibus & duobus piscibus turbę voluerunt rapere Jesum, & constituere eum Regem. Sed ne hoc perficere possent, ipse in montem fugiendo præcavit. Nunc autem ubi passurus Hierosolymam venit, nō refugit eos qui se regem faciunt, qui agmine glorifico, & hymnis Dei filio ac rege dignis ad civitatem regiam ducunt. Non reprimit voces eorum, qui regnum Patriarchæ David in eo restaurandum, & priscæ benedictionis dona recuperanda concinunt. Ut quid ergò hoc quod priùs fugiendo declinavit, modò libens amplectitur, regnumque quod adhuc victurus in mundo suscipere noluit, jamjam exiturus per passionem crucis de mundo non negavit suscipere: nisi ut apertè doceret, quòd non temporalis & terreni, sed æterni in cœlis rex esset imperii? Ad quod profectò regnum per contemptum mortis, gloriam resurrectionis, & triumphum ascensionis perveniret. Hinc est enim, quòd post resurrectionem apparens discipulis ait: *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*, & cætera ejusdem loci. Notandum sanè quanta sit consonantia turbæ Dominum collaudantis cum voce evangelizantis virgini matri Gabrielis, qui ait: *Hic enim erit magnus, & filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Iacob in æternum.* Accepit autē sedem sive regnum David Dñus, ut gentem, cui David quondam temporalis regni gubernacula simul & exempla justitiæ præbuit quaq; modulis hymnorum spiritalium ad fidem atq; amorem sui conditoris accendere solebant: hanc ipse verbis, donis, factis & promissis tanto mediatore Dei & hominum dignis, ad regnum cœleste & immortale vocaret, atque ad ipsam Dei Patris visionem introduceret. In quo jungitur, *Osanna in excelsis*, i. salus. Quod perspicuè ostenditur, quòd adventus Christi non tantùm hominum salus, sed totius mundi sit: terrena jungens cœlestibus, ut omne genu flectatur ei, cœlestium, & terrestriū & infernorum. Notandum sanè quod *Osanna* verbum Hebraicum, compositum est ex duobus, corrupto & integro. Salva namque, sive salvifica apud eos dicitur *osi*, at verò *anna* interjectio est deprecantis. Quomodo apud Latinos interjectio est dolentis heu, & interjectio admirantis papæ. Denique in Psalmo centesimo decimoseptimo, ubi Septuaginta Interpretes transtulerunt: *O Domine salvum me fac*, in Hebræo scriptum est: *Anna adonai, osi anna.* quod interpres noster Hieronymus diligentiùs elucidans ita transtulit: *Obsecro Domine, salva obsecro.* Idem namque significat *O Domine*, per interjectionem obsecrantis, quod *obsecro Domine*, per ipsum verbum obsecrationis. *Osanna* itaque, salva obsecro, significat, consumptâ litterâ i vocali, quę verbum priùs terminat, cùm perfectè dicitur *osi*, per virtutem literæ vocalis, à qua verbum sequens incipit anna. Quod metrici in versibus scandendis synalœpham vocant, quamvis illi scriptam literam scandentes transiliant: in hoc autem verbo *Osanna*, i litera nec saltem scribatur, sed sensu loquentium, salvo, funditùs interimatur.

Et introivit Hierosolymam in templum.) Quòd ingressus civitatem primò templum adiit, formam nobis religionis quam sequamur, prænionstrat. Ut cùm fortè villam aut oppidum, aut alium quemlibet locum, in quo sit domus orationis Deo consecrata, intramus, primò ad hanc divertamus: & postquam nos Domino per orationum studia commendaverimus, sic deindè ad agenda ea, propter quæ venimus, temporalia negotia secedamus. Appropinquante autem tempore passionis, appropinquare voluit Dominus loco passionis, ibique proximus manere, ubi constituto ac præfinito ante secula tempore inveniri posset ab eis, per quos eadem erat passio complenda. Quo etiam per hoc cunctis intimaret audientibus, quòd non invitus mortem, ut prophani putavêre, sed suâ sponte subiret. Cujus horâ proximante intrepidus locum adiit, in quo se passurum, & per seipsum, & per Prophetarum suorum ora longè antè prædixerat. Notandum verò quòd hic introitus ejus in Hierusalem ante quinque dies Paschæ, in quo mysterium sacrosanctæ passionis suæ implere decreverat, factus est. Narrat enim Joannes quòd ante sex dies Paschæ venerit Bethaniam, ubi cœna ei facta, & discumbentibus multis soror eum Lazari Maria unguento mystico perfuderit: atque in crastinum almo sedens, obviante cum palmis plurimâ turbâ venerit Hierosolymam. Ubi non prætereunda silentio est non tantùm concordia in rebus, verùm etiam in temporibus veteris & novi testamenti, umbræ & veritatis, legis & evangelii. Scriptum namque in lege est, dicente Domino ad Moysen & Aaron: *Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. Loquimini ad universum cœtum filiorum Israël, & dicite eis: Decimâ die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias & domos suas.* Et paulò pòst: *Et servabitis eum usque ad quartamdecimam diem mensis hujus, immolabitque eum universa multitudo filiorum Israël ad vesperam.* Decima ergò die mensis primi agnus, qui in Pascha immolaretur, domum introduci jussus est, quia & Dominus decimâ die ejusdem mensis, hoc est, ante quinque dies Paschæ, in civitatem, in qua pateretur, erat ingressurus. Et sicut agnus de toto grege electus certum suæ victimationis diem expectabat, ita & Dominus conjurante adversùm se omni seniorum & principum concilio, certus præstolabatur horam, in qua seipsum pro salute mundi oblationem Deo & hostiam in odorem suavitatis offerret. Immolabatur agnus quartadecimâ die primi mensis ad vesperam, & Dominus eâdem horâ agnum cum discipulis manducans, ubi legalis Paschæ decreta complevit, egressus est cum eis statim ad locum orationis, ubi comprehensus à Judæis & ligatus, jā sacramenta beatę suæ victimationis inchoaret.

Et circumspectis omnibus, cùm jam vespera esset hora, exijt in Bethaniam cum duodecim. Non hoc semel fecit: sed per omnes quinque dies, ex quo Hierosolymam ascenderat usque ad tempus passionis, hoc ipsum agere solebat, ut per diem in templo doceret, noctibus verò exiens moreretur in monte Oliveti, sicut in Luca legimus. Docendo enim incredulos officium correctionis sedulus impendebat. Commanendo autem apud fideles, gratiam eis benignitatis propitius exhibebat. Benè autem dicitur quòd circumspectis omnibus exivit in Bethaniam. Inspicit quippè internus arbiter omnium corda: & cùm in contradicentibus ac resistentibus veritati non invenit ubi caput reclinet, secedit ad fideles, & in eis qui obediunt verbo, mansionem sibi unà cùm Patre facere gaudet. Bethania namque domus obedientiæ dicitur. Hoc quoque intelligendum est, quòd tantæ fuerit Dñus paupertatis, & ita nulli sit adulatus, ut in urbe maxima nullum hospitem, nullam invenerit mansionem: sed in agro parvulo apud Lazarum sororesque ejus habitaret. Eorum quippè vicus Bethania est.

Et alia die cùm exirent à Bethania, esuriit.) Esuriit, vel veritatem humanæ carnis ostendens, vel esuriens salutem credentium, æstuans incredulitatem Israël.

Cùmq; vidisset à longè ficum habentem folia, venit si quid fortè inveniret in ea. Et cùm venisset ad eam, nihil invenit præter folia. Non enim erat tempus ficorum. Et respondens Iesus dixit ei: Iam non ampliùs in æternum quisquam ex te fructum manducet.) Quomodo Dominus multa in parabolis dicere, ita etiam nonnulla in parabolis facere solebat. Quid enim causæ erat, ut esuriens fructus in ficulnea quæreret, quorum tempus nondum esse quilibet homo noverat, ac botemq; quòd fructum per id tempus non haberet, æternæ sterilitatis maledictione damnaret, nisi quia plebem, quam verbo docebat, hoc etiam facto terrebat, ne quis habendo folia, & fructum non habendo, hoc est, verba justitię absq; operibus prætendendo, excidi, & in ignem mereretur projici? Unaquæque enim arbor non de floribus, non de foliis, sed

de fru-

Marginal notes (left): Regem se salvari sunt Christus. — Osanna. — Templum primùm visendum.

Marginal notes (right): Oblatus quia voluit. — Concordia testamentorum. — Paupertas Domini. — Parabolica facta Domini.

de fructu suo cognoscitur, id est, unusquisque homo non de æstimatione famæ vel sermonum pompa, sed de suarum testimonio probatur actionum. Esuriens ergò Dominus vidit ficum habentem folia, & venit quærere fructum in illa, nec invenit. Quia salutem desiderans humani generis, vidit Judæam habentem eloquia legis & Prophetarum, venitque probare docendo, corripiendo, miracula faciendo, si quem fortè in eorum corde fructum fidei & vitæ posset invenire. Sed quia folia sine fructibus habere reperta est ficulnea, damnatur: quia Judæa, quæ verba Scripturæ sine operibus sonabat, dignâ est ultione punita. Hoc autem dixerim, non quòd tota Synagoga fuerit abjecta, ex qua utique constat quòd primitiva fuerit Ecclesia constructa. Sed illa nimirum portio Synagogæ damnari meruit, quæ esurientem Christum pascere benè operando recusavit, quæ foliis verborum spiritalium magis obumbrari, quàm fructibus spiritûs voluit honestari. Quibus ipse dicit alibi: *Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini.* Congruit sanè hic locus illi ejus parabolæ, ubi ait: *Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in illa, & non invenit. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio. Succide ergò illam, ut quid etiam terram occupat? At ille respondens dixit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno, usque dum fodiam circa illam, & mittam stercora. Et si quidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides illam.* Cultor autem vineæ, ordo est Apostolorum doctorumque spiritalium, qui Synagogam ne periret, diligenter ad pœnitentiam vocare, proque ejus salute Domino supplicare studuerunt. Præcipuè Jacobus frater Domini, qui regendæ Hierosolymorum Ecclesiæ prælatus est. Verùm quia illa nec in legalibus edictis, nec in Propheticis contestationibus, nec in ipsa coruscantis Evangelii gratia fructum obedientiæ ferre consensit: quasi tribus annis ficus sterilis permanens, abjecta est à Domino, & æternâ maledictione submersa. Namque non solùm ab electorum sorte repulsa, sed ab ipsa etiam, quam inanis occupabat terra, abscissa est. Sed & tu, si non vis audire in judicio à Christo: *Discede à me maledicte in ignem æternum, quia esurivi, & non dedisti mihi manducare*, arbor esse sterilis in hac vita caveto, quin potiùs pauperi Christo & esurienti fructum pietatis quo indiget, offerto.

Et veniunt Hierosolymam. Et cùm introisset templum, cœpit ejicere vendentes & ementes è templo, & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas evertit.) Quod maledicendo ficum infructuosam per figuram fecit Dominus, hoc idem mox apertiùs ostendit, ejiciendo improbos è templo. Neque enim aliquid peccavit arbor, quòd esuriente Domino poma non habuit, quorum necdum tempus advenerat: sed peccare sacerdotes, qui in domo Domino secularia negotia gerebant, & fructum pietatis quem debuerant, quemque in eis Dominus esuriebat, ferre supersedebant. Arefecit Dominus arborem maledicto, ut homines hæc videntes sive audientes, multò magis intelligerent sese divino condemnandos esse judicio, si absque operum fructu de plausu tantum sibi religiosi sermonis, vel ut de sonitu & tegumento blandirentur viridantium foliorum. Verùm quia non intellexunt, in ipsos consequenter districtionem meritæ ultionis exercuit. Et ejecit commercia rerum humanarum de domo illa, in qua divinas tantùm res agi, hostias & orationes Deo offerri, verbum Dei legi, audiri, & decantari præceptum erat. Et quidem credendum est, quia ea tantùm vendi vel emi reperit in templo, quæ ad ministerium necessaria essent ejusdem templi, juxta hoc quod alias factum legimus, cùm idem templum ingrediens invenit in eo vendentes & ementes oves, & boves, & columbas. Quia nimirum hæc omnia, nonnisi ut offerrentur in domo Domini, eos qui de longè venerant, ab indigenis comparare credendum est. Si ergò Dominus nec ea volebat venundari in templo, quæ in templo volebat offerri, videlicet propter studium avaritiæ, sive fraudis, quod proprium solet esse negotiantium facinus: quantâ putas animadversione puniret, si invenisset ibi aliquos risui vel vaniloquio vacantes, aut alii cuilibet vitio mancipatos? Si enim ea, quæ alibi liberè agere poterant, Dominus in domo sua temporalia negotia geri non patitur: quantò magis ea, quæ nusquam fieri licet, plus cœlestis iræ merentur, si in ædibus Deo sacratis aguntur? Verùm quia Spiritus sanctus in columba super Dominum apparuit, rectè per columbas sancti Spiritûs charismata signantur. Qui autem sunt in templo Dei hodie, qui columbas vendunt, nisi qui in Ecclesia pretium de impositione manûs accipiunt? per quam videlicet impositionem Spiritus sanctus cœlitùs datur. Columba ergò venditur, quando manûs impositio, per quam Spiritus sanctus accipitur, ad pretium præbetur. Sed Redemptor noster cathedras vendentium columbas evertit; quia talium negotiatorum sacerdotium destruit. Hinc est quòd sacri canones Simoniacam hæresim damnant, & eos sacerdotio privari præcipiunt, qui de largiendis Ordinibus pretium quærunt. Cathedra ergò vendentium columbas evertitur, quia ii, qui spiritalem gratiam venundant, vel ante humanos, vel ante Dei oculos sacerdotio privantur.

Columbas vendentes

Simonia

Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum.) De vasis dicit illis, quæ mercandi gratiâ inferebant. Cæterùm absit, ut vasa Deo dicata Dominus ejiceret de templo, vel introferri prohiberet in templum, ubi futuri sui examinis insigne prætendit exemplum: sed potiùs immunda & prophana eliminat vasa de templo, ac ne ampliùs inferantur prohibet, quando non solùm de Ecclesia omnes repellit ac deturbat reprobos, verùm etiam ne ultrà ad turbandam Ecclesiam intrent, æterno eos verbere compescit. Sed & in præsenti hæc est vera domus Domini, id est, cordis fidelium purificatio, ut non tantùm peccata quæ inerant, divinitùs immissa compunctio tollat; sed etiam ne hæc ultrà repetant, divina in eis gratia perseverans adjuvet.

Et docebat, dicens eis: Nonne scriptum est, quia domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus?) Omnibus (inquit) gentibus, non uni genti Judaicæ, nec in uno Hierosolymæ urbis loco, sed in toto orbe terrarum, & nequaquam taurorum, & hircorum, & arietum, sed orationis.

Vos autem fecistis eam speluncam latronum.) Qui ad accipienda munera in templo residebant, profectò quin quibusdam non dantibus, læsiones exquirerent, dubium non erat. Domus ergò orationis, spelunca latronum facta fuerat, quia ad hoc in templo assistere noverant, ut aut non dantes munera, studerent corporaliter persequi, aut dantes spiritaliter necare. Templum quoque & domus Dei est ipsa mens atque conscientia fidelium, quæ si quando in læsione proximi perversas cogitationes profert, quasi in spelunca latronum resident. Et simpliciter gradientes interficiunt, quando in eos, qui in nullo rei sunt, læsionis gladios defigunt. Mens enim fidelium non jam domus orationis, sed spelunca latronum est, quando relictâ innocentiâ & simplicitate sanctitatis illud conatur agere, undè valeat proximis nocere.

Templum Domini.

Et cùm manè transirent, viderunt ficum aridam factam à radicibus.) Non rami tantùm aut stipites infructuosæ fici, sed ipsa etiam radix arefiendo, sententiam divinæ in se reprobationis ostendit. Et Joannes ait, quia *securis ad radicem arborum posita est.* Arefacta est itaque ficus à radicibus, ut ostenderetur gens impia, non ad tempus vel ex parte corripienda externorum incursibus, & mox miserente Domino post actam pœnitentiam priscæ restituenda libertati, ut sæpè factum sacra historia refert: sed æternâ potiùs damnatione ferienda, arefacta est radicibus, ut intimaretur nefanda plebs non solùm humana gloria forinsecùs, verùm etiã divino intùs favore funditùs esse destituenda. Nam & salutem vitamque, quam accipere poterat in cœlis, & quam jam perceperat patriam, perdidit in terris.

Matth. 3.

Et respondens Iesus ait illis: Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicunque dixerit huic monti, tollere & mittere in mare, & non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit: quia quodcunque dixerit, fiat, fiet ei.) Solent gentiles qui contra Ecclesiam maledicta scripsêre, improperare nostris, quòd non habuerint plenam fidem Dei, quia nunquam montes transferre potuerint. Quibus respondendum est, non omnia

Philosophorũ calumnia.

scripta esse quæ in Ecclesia sunt gesta, sicut etiam de factis ipsius Christi Dei & Domini nostri Scriptura nostra testatur. Undè & hoc quoque fieri potuisset, ut mons ablatus de terra mitteretur in mare, si necessitas id fieri poposcisset. Quomodo legimus factum precibus B. Patris Gregorii Neocæsareæ Ponti Antistitis, viri meritis & virtutibus eximii, ut mons in terra tantum loco cederet, quantum incolæ civitatis opus habebant. Cùm enim volens ædificare Ecclesiam in loco apto, videret eum angustiorem esse, quàm res exigebat, eò quòd ex una parte rupe maris, ex alia monte proximo coarctaretur, venit nocte ad locum & genibus flexis admonuit Dñm promissionis suæ, ut montē longiùs juxta fidem petentis ageret. Et manè facto reversus invenit montem tantum spatii reliquisse structoribus Ecclesiæ, quantum opus habuerant. Poterat ergò hic, poterat alius quis ejusdem meriti vir, si opportunitas exegisset, impetrare à Dño merito fidei, ut etiam mons tolleretur & mitteretur in mare. Verùm quia montis nomine nonnunquam diabolus significatur, videlicet propter superbiā, qua se contra Deum erigit, & esse vult similis Altissimo, mons ad præceptum eorum, qui fortes fide sunt, tollitur de terra, & in mare projicitur, cùm prædicantibus verbum doctoribus sanctis immundus spiritus ab eorum corde repellitur, qui ad vitam sunt præordinati, & in turbulentis amarisq; infidelium mentibus vesaniā suæ tyrannidis exercere permittitur. Non quòd ibi etiam antea sedem regnumq; non haberet, sed quia tantò acriùs in eos, quos licet desævit, quantò ampliùs se dolet à læsione piorū foris depulsum. Cui simile est illud Apocalypsis: *Et secundus Angelus tubâ cecinit, & ecce tanquam mons magnus igne ardens missus est in mare.* Canente enim Angelo tubâ, mons igne ardens missus est in mare, quia prædicante verbum doctore veritatis, antiquus hostis invidiæ facibus accensus, perversorum animos gravius corrupturus adiit, ut dolorem expulsionis suæ de fidelibus vindicaret in perfidis.

Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut & pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra, &c.) Notanda distinctio deprecantium. Qui perfectam habet fidem, quæ per dilectionem operatur, ille orando, vel etiam jubendo potest montes transferre spirituales. Quomodo fecit Paulus de Helyma mago, quem & oculis & arte nefandâ privavit. Quomodo de Pythonissa in Philippis, de qua spiritum magnum, montem videlicet superbissimum ejecit. Sed idem mons in mare projectus, quantum furibundi ignis huic intulerit, subsecuta confestim contra eum gentilium persecutio perdocuit. Qui verò tantæ fastigium perfectionis necdum conscendere queunt, postulent sibi peccata dimitti, quoad vitam intrare mereantur perpetuam, & absque dubio impetrabunt quod petunt: si tamen in se peccantibus aliis primo ipsi dimittunt. Sin autem hoc facere contemnunt, non solùm orando virtutes facere, sed nec suorum possunt veniam consequi peccatorum.

Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, & scribæ, & seniores, & dicunt illi: In qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatem ut ista facias?) Diversis modis eandem, quam supra, calumniam struunt, quando dixerunt: *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.* Quando enim dicunt, in qua potestate hæc facis? de Dei dubitant potestate, & subintelligi volunt diaboli esse quæ faciat. Addentes quoque: *Quis tibi dedit hanc potestatem?* manifestissimè Dei filium negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere.

Jesus autem respondens ait: interrogabo vos & ego unum verbum, & respondete mihi. & dicam vobis in qua potestate hæc faciam. Baptismus Joannis de cœlo erat, an ex hominibus? Respondete mihi.) Poterat Dominus apertâ responsione tentatorum calumniam confutare, sed prudenter interrogat, ut suo vel silentio, vel sententiâ condemnentur.

At illi cogitabant secum dicentes: Si dixerimus, de cœlo, dicet nobis: quare ergò non credidistis ei?) Quem enim confitemini de cœlo habuisse prophetiam, mihi testimonium perhibuit, & ab illo audistis, in qua ista faciam potestate.

Si dixerimus, ex hominibus, timemus populum. Omnes enim habebant Joannem, quia verè propheta esset.) Viderunt ergò quòd utrumlibet horum respondissent, in laqueum se casuros, timentes lapidationem: sed magis timentes veritatis confessionem.

Et respondentes dicunt Jesu: Nescimus. Et respondens Jesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.) Non vobis dico quod scio, quia non vultis fateri quod scitis. Justissimè repulsi, utique confusi abscesserunt. Et impletum est quod in Psalmo per Prophetam dicit Deus Pater: *Paravi lucernam Christo meo,* id est ipsum Joannem. *Inimicos ejus induam confusione.* Notandum autem quòd duas ob causas maximè scientia veritatis est occultanda quærentibus. Cùm videlicet is, qui quærit, aut minus capax est ad intelligendum quod quærit, aut odio vel contemptu ipsius veritatis indignus est, cui debeat aperiri quod quærit. Propter quorum unum Dominus ait: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò.* Propter alterum verò discipulis præcepit: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.*

Scientia quibus occultanda.

CAPUT XII.

Et cœpit illis in parabolis loqui. Vineam pastinavit homo, & circumdedit sepem, & fodit lacum, & ædificavit turrim.) Cap. 42. Homo iste qui pastinavit vineam, ipse est qui in aliqua parabola conduxit operarios in vineā suam. Qui plantavit vineam, de qua Esaias plenissimè per canticum loquitur, ad extremum inferens: *Vinea Domini Sabaoth, domus est Israel.* Et in Psalmo: *Vineam* (inquit) *de Ægypto transtulisti, ejecisti gentes, & plantâsti eam. Et sepem circumdedit ei,* vel murum urbis, vel Angelorum auxilia. *Et fodit in ea lacum,* sive torcular: aut altare, aut illa torcularia, quorum & tres Psalmi titulo prænotantur, octavus, & octogesimus, & octogesimus tertius. *Et ædificavit turrim,* haud dubium quin templum, de quo dicitur per Michæam: *Et tu turris nebulosa filia Sion.*

Et locavit eam agricolis.) Quos alibi vineæ operarios appellavit, qui conducti fuerant horâ primâ, tertiâ, sextâ & nonâ. *Et peregrè profectus est,* non loci mutatione. Nam Deus undè abesse potest, quo complentur omnia? Et qui dicit per Hieremiam: *Ego Deus appropinquans, & non de longè, dicit Dominus.* Sed abire videtur à vinea, ut vinitoribus liberum operandi arbitrium derelinquat.

Et misit ad agricolas in tempore servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehensum eum ceciderunt, & dimiserunt vacuum.) Benè tempus fructuum posuit, non proventum. Nullus enim fructus extitit populi contumacis, nullus hujus vineæ proventus, tametsi crebrè ac sollicitè quæreretur, inventus est. Servus ergò qui primò missus est, ipse legifer Moyses intelligitur, qui quadraginta annos continuos fructum aliquem legis, quem dederat, à cultoribus inquirebat: sed *cæsum eum dimiserunt vacuum.* Irritaverunt enim Moysen in castris, & Aaron sanctum Domini. Et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbaverunt spiritum ejus. Qui & ipse servus quid de fructu vineæ hujus sentiat, palam carmine declarat dicens: *Et vinea enim Sodomorum, vitis eorum, & propago eorum ex Gomorrha. Uva eorum, uva fellis, & botrus amaritudinis in ipsis, furor draconum vinum eorum, & furor aspidum insanabilis.* Moyses.

Et iterum misit ad illos alium servum, & illum in capite vulnerârunt, & contumeliis affecerunt.) Servus alter David Regem, Prophetamque, & cæteros Psalmistas significat, qui post Moysen missi sunt, ut colonos vineæ post edicta legalia, Psalmodiæ modulatione, & dulcedine citharæ ad exercitium boni operis excitarent. Nam & ipse David, qui cor populi ad cœlestia desideranda suspenderet, inter ritus carnalium victimarum laudes Domini continuas suavi melodiâ decantari constituit. Sed & hunc affectum contumeliis in capite vulneraverunt, quia Psalmistarum carmina, quæ ad laudem Domini vocabant, parvi pendentes, ipsum, qui Psalmodiæ caput in Spiritu sancto & fons claruerat, David abjecerunt. Dicentes enim: *Quæ nobis pars in David? aut quæ hæreditas in filio Isai?* Regnum simul ejus ignobili

stirpe,

stirpe, & religionem impietate mutaverunt. Attamen ipse pro hac vinea, quæ de Ægypto translata, Palæstinæ montes sua obumbratione protexerat, ne radicitus exterminaretur orabat: *Domine Deus virtutum, convertere nunc, respice de cœlo, & vide, & visita vineam istam, & dirige eam quam plantavit dextera tua.* Ubi pariter exponitur quis sit homo ille qui hanc vineam plantavit, Dominus videlicet, Deus virtutum.

Et rursum alium misit, & illum occiderunt, & plures alios, quosdam cædentes, alios vero occidentes.) Tertium cum suis sociis servum, prophetarum chorum intellige, qui continuis attestationibus populum convenerunt, & quæ huic vineæ ventura imminerent mala prædixerunt. *Sed quem prophetarum non sunt persecuti? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu Domini Salvatoris.* Et hi omnes multa de hujus vineæ sterilitate dixerunt, sed unius Hieremiæ planctum ponere sufficiat. *Ego autem* (inquit) *plantavi te vineam electam, omne semen verum, quomodo conversa es in pravum vineæ alienæ?* His sanè tribus servorum gradibus omnium sub lege doctorum figuram posse comprehendi, Dominus alibi manifestè pronuntiat, dicens: *Quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.*

Adhuc ergo unum habens filium charissimum, & illum misit ad eos novissimum dicens: Quia reverebuntur filium meum.) Quod ait, quia reverebuntur filium meum, non de ignorantia venit. Quid enim nesciat paterfamilias, qui hoc loco Deus pater intelligitur? Sed semper ambigere dicitur Deus, ut libera voluntas homini reservetur. Interrogemus Arium & Eunomium. Ecce pater dicitur ignorare, & sententiam temperat, & quantum in nobis est, probatur esse mentitus. Quicquid pro patre responderint, hoc intelligant pro filio, qui se dicit ignorare consummationis diem.

Coloni autem dixerunt ad invicem, Hic est hæres, venite occidamus eum, & nostra erit hæreditas.) Manifestissime Dominus probat Judæorum principes non per ignorantiam, sed per invidiam crucifixisse filium Dei. Intellexerunt eum hunc esse, cui dictum est: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Et propterea quasi sibi consulentes ajebant: *Ecce mundus totus post eum abiit. Et si dimittimus eum sic, omnes credent in eum.* Hæreditas ergo filii, Ecclesia est, cunctis ei data de Gentibus, quam non moriens ei pater reliquit, sed ipse sua morte mirabiliter acquisivit, quam resurgendo possedit. Hanc autem occiso eo mali coloni præripere moliebantur, cum crucifigentes eum Judæi fidem, quæ per eum, extinguere, & suam magis, quæ ex lege est, justitiam præferre, ac gentibus imbuendis conabantur inserere.

Et apprehendentes eum occiderunt, & ejecerunt extra vineam.] Notat eos malitiæ pertinacis, qui nec crucifixo ac resuscitato à mortuis Domino ad prædicationem Apostolorum credere voluerint; sed quasi cadaver vile projecerunt. Quia quantum in se erat à suis eum finibus excludentes gentibus suscipiendum dederunt.

Quid ergo faciet Dominus vineæ? Veniet & perdet colonos, & dabit vineam aliis.) Hunc versiculum Dominus apud Matthæum mox exposuit ipse, dicens: *Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* Quod ita futurum etiam figuraliter ostenderat, cum in exemplum non credentium Judæorum infructuoso fico malediceret. Qui econtrario postmodum credentes, sive de Judæis, sive de gentibus fructiferæ atque eximiæ comparavit arbori, dicens: *Ego sum vitis, vos palmites. Qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum multum.* Cum autem dixisset, quia veniens Dominus vineæ post perditionem malorum agricolarum, vineam daturus esset aliis, hoc idem ita divinitus fuisse procuratum, prophetico statim affirmavit exemplo, subjiciens:

Nec scripturam hanc legistis, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.) Quomodo, inquit, implebitur hæc prophetia, quod lapidem ab ædificantibus reprobatum in caput anguli dicit esse ponendum, nisi quia Christus à vobis reprobatus, & occisus, credituris est gentibus prædicandus, ut quasi lapis angularis duos condat in semetipso, atque ex utroque populo unam sibi fidelium civitatem, unum templum ædificet? Eosdem enim Synagogæ magistros, quos supra colonos dixerat, nunc ædificantes appellat. Quia qui subditam sibi plebem ad ferendos vitæ fructus quasi vineam jubebantur excolere, ipsi quoque hanc Deo inhabitatore dignam, quasi domum construere atque ornare præcipiebantur. Unde & Apostolus fidelibus scribens, ait: *Dei agricultura, Dei ædificatio estis.* Sed qui fructum vineæ Dei quasi pessimi coloni reddere magno patrifamilias negabant, iidem quasi mali cæmentarii laborant domui Dei lapidem pretiosum & electum, qui vel in fundamentis, vel in angulo ponendus erat, subtrahere, hoc est fidem Christi auditoribus suis conabantur eripere.

Et quærebant eum tenere, & timuerunt turbam. Cognoverunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. & relicto eo abierunt.) Principes Sacerdotum & Scribæ, quasi mentientem contra se Dominum quærebant interficere. Sed hoc idem quærendo, docebant vera esse quæ dixerat. Ipse quippè est hæres, cujus injustam necem ajebat esse vindicandam à patre. Illi nequam coloni, qui ab occidendo Dei filio ad modicum quidem timore humano retardari, donec veniret hora ejus, nunquam vero divino amore potuere cohiberi. Moraliter sanè intellectu, cuique fidelium cum mysterium baptismi quod exerceat operando committitur, quasi vinea quam excolat, locatur. Mittitur servus unus, alter, & tertius, qui de fructu accipiant, cum lex, psalmodia, prophetia, quarum admonitionem benè agendo sequatur, legitur. Sed nullus servus contumeliis affectus vel cæsus ejicitur, cum sermo auditus contemnitur, vel (quod peius est) etiam blasphematur. Missum insuper hæredem (quantum in se est) occidit, qui & filium Dei conculcaverit, & spiritui gratiæ, quo sanctificatus est, contumeliam fecerit. Perdito malo cultore vinea dabitur alteri, quum dono gratiæ quod superbus sprevit, humilis quisque ditabitur. Sed & hoc quod principes Sacerdotum, Scribæ ac Seniores manum mittere quærentes in Jesum, timore turbæ retinentur, quotidie geritur in Ecclesia, cum quilibet solo de nomine frater eam, quam non diligit ecclesiasticæ fidei ac pacis unitatem, propter cohabitantium fratrum bonorum multitudinem aut erubescit, aut timet impugnare. Qui tamen sicut de stultissima avium struthione Dominus ait, cum tempus fuerit, in altum alas erigit: quia persequendo Ecclesiam quasi Dominum cruci addicere & ostentui gaudebit habere.

Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis & Herodianis, ut eum caperent in verbo. Herodianos dicit milites Herodis tetrarchæ, qui & ipse tunc temporis erat Hierosolymis, atque in spernendo & irridendo Dominum Pilato & Judæis consentiebat, ut Lucas Evangelista testatur. Quærentes ergo Dominum comprehendere summi Sacerdotes, Scribæ, & Seniores timuerunt turbam. Atque ideo quia per se non poterant, terrenæ potestatis manibus efficere tentabant, ut velut ipsi à morte ejus viderentur immunes. Nuper enim sub Cæsare Augusto Judæa subjecta Romanis, quando in toto orbe est celebrata descriptio, stipendiaria facta fuerat, & erat in populo magna seditio, dicentibus aliis pro securitate & quiete, qua Romani pro omnibus militabant, debere tributa persolvi: Pharisæis verò qui sibi applaudebant in justitia, econtrario nitentibus, non debere populum Dei qui decimas solveret, & primitiva daret, & cætera quæ in lege scripta sunt, humanis legibus subjacere. Cujus seditionis adeo fomes invaluit, ut post Domini resurrectionem insistentibus Romanis, patriam gentem, & regnum, augustum quoque illud cum sua religione templum, insuper ipsam lucem perdere, quam tributa pendere maluerint.

Qui venientes dicunt ei, Magister scimus quia verax es & non curas quenquam. Nec enim vides in faciem hominum: sed in veritate viam Domini doces. Licet dare tributum Cæsari, an non dabimus?) Blanda & fraudulenta interrogatio illuc provocat respondentem, ut magis Deum quam Cæsarem timeat,

Libertas arbitrij.

Moraliter.

Struthio.

& dicat oon debere tributa solvi, ut statim audientes Herodiani, seditionis contra Romanos auctorem eum teneant.

Qui sciens versutiam eorum, ait illis: Quid me tentatis? Afferte mihi denarium ut videam. At illi attulerunt ei.) Sapientia semper sapienter ait: ut suis potius tentatores sermonibus confutentur: Afferte mihi (inquit) denarium. Hoc est genus nummi, quod pro decem nummis imputabatur, & habebat imaginem Cæsaris.

Interrogādi qua Domino ratio.

Et ait illis, Cujus est imago hæc & inscriptio?] Qui putant interrogationem Salvatoris, ignorantiam esse, & non dispensationem, discant ex præsenti loco, quod utique potuerit scire JESUS, cujus imago esset in nummo: sed interrogat, ut ad sermonem eorum competenter respondeat.

Dicunt illi: Cæsaris. Respondens autem Iesus, ait illis. Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Quod ait, *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*, nummum, tributum, & pecuniam: *& quæ sunt Dei, Deo*, decimas, primitias & oblationes ac victimas sentiamus. Quomodo & ipse reddit tributa pro se & Petro, & Deo reddidit quę Dei sunt, patris faciens voluntatem. Aliter. *Reddite quæ Cæsaris sunt Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Quemadmodum Cęsar à nobis exigit impressionem imaginis suę, sic & Deus, ut quemadmodum illi redditur nummus, sic Deo reddatur anima lumine vultus ejus illustrata atque signata. Unde Psalmista: *Signatum est* (inquit) *in nobis lumen vultus tui, Domine.*

Imago Dei in nobis.

Hoc quoque lumen est totum hominis, & verum bonum, quod non oculis sed mente conspicitur. Signatum autem dixit in nobis, tanquam denarius signatur regis imagine. Homo enim factus est ad imaginem & similitudinem Dei, quam peccando corrupit. Bonum ergo ejus est verum atque ęternum si renascendo signetur.

Et mirabantur super eo.) Qui credere debuerant ad tantam sapientiam, mirati sunt, quia calliditas eorum insidiandi non invenisset locum. ac sicut Matthęus scribit, *relicto eo abierunt*, infidelitatem pariter cum miraculo reportantes.

Et venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse.) Duę erant hęreses in Judęis, una Pharisęorū, & altera Sadducæorū. Pharisæi traditionum & observationū quas illi Deuterosis vocant, justitiam præferebant, unde & divisi vocabantur à populo. Sadducæi autem qui interpretantur justi, & ipsi vendicabant sibi quod non erant. Prioribus & corporis & animæ resurrectionem credentibus, confitentibusque & angelos & spiritus, sequentes juxta acta Apostolorum, omnia denegabant.

Et interrogabant eum dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis, ut si cujus frater mortuus fuerit, & dimiserit uxorem, & filios non reliquerit, accipiat frater ejus uxorem ipsius, & resuscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant, & primus accepit uxorem, & mortuus est, non relicto semine, &c.) Qui resurrectionem corporum non credebant, animas judicantes interire cum corporibus, rectè istiusmodi fingunt fabulam, quæ deliramenti arguat eos qui resurrectionem asserant corporum. Potest autem fieri, ut verè in gente eorum aliquando hoc acciderit.

Septem fratres mysticè.

In resurrectione ergo cum resurrexerint, cujus de his erit uxor? Septem enim habuerant eam uxorem.) Turpitudinem fabulæ opponunt, ut resurrectionis denegent veritatem: verum mysticè septem hi fratres sine filiis defuncti, reprobis quibusque congruunt, qui per totam hujus seculi vitam quæ septem diebus volvitur, à bonis operibus steriles existunt. Quibus viritim misera morte præreptis, ad ultimum & ipsa mundana conversatio, quam illi absque fructu vitalis operis exegerant, quasi uxor infœcunda transibit.

Et respondens Iesus, ait illis, Nonne ideo erratis, non scientes scripturas neque virtutem Dei?) Propterea errant quia scripturas nesciunt. Et quia scripturas ignorant, consequenter nesciunt virtutem Dei, hoc est Christum, qui est Dei virtus & Dei sapientia.

Cum enim à mortuis resurrexerint, neq; nubent, neq; nubentur, sed sunt sicut angeli in cœlis.) Latina consuetudo Græco idiomati non respondet. Nubere propriè dicuntur mulieres, & viri uxores ducere. Sed nos simpliciter dictum intelligamus, quod nubere de viris, & nubi de uxoribus dictum sit. Si in resurrectione non nubent neque nubentur, resurgent ergo corpora quæ possunt nubere & nubi. Nemo quippè dicit de lapide & arbore, & his rebus quæ non habent membra genitalia, quia non nubant neq; nubantur, sed de iis qui cum possint nubere, tamen aliqua ratione non nubant. Quod autem infertur, Sed sunt sicut angeli in cœlis: spiritalis repromittitur conversatio. Sunt enim sicut angeli in cœlis, qui gloria resurrectionis innovati, absque ullo mortis metu, absque ulla labe corruptionis, absque ullo terreni status actu, perpetua Dei visione fruuntur. Ad quam necesse est angelicæ dignitatis æqualitatem quisquis ascendere desiderat, nunc minimis fratribus pie agendo condescendat.

Angeli Dei similes.

De mortuis autem quod resurgant non legistis in libro Moysi super rubū, quomodo dixerit illi Deus inquiens, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob?) Ad comprobandam resurrectionis veritatem multo aliis manifestioribus exemplis uti potuit, è quibus est & illud, *Suscitabuntur mortui, & resurgent qui in sepulchris sunt.* Et in alio loco, *Multi dormientium de terra pulvere consurgent, alii in viam æternam, & alii in opprobrium, & confusionem æternam.* Quæritur itaque, quid sibi voluerit Dominus hoc proferens testimonium, quod videtur ambiguum, vel non satis ad resurrectionis pertinet veritatem. Supra diximus Sadducæos, nec angelos, nec spiritum, nec resurrectionem corporum confitentes, animarum quoque interitum prædicasse. Hi quinq; tantum libros Moysi recipiebant, prophetarum vaticinia respuentes. Stultum ergo erat inde proferre testimonia, quorum auctoritatem non sequebantur, porro ad æternitatem animarum probandam ponit exemplum, *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob.* statimq; infert.

Resurrectionis approbationes.

Non est Deus mortuorum, sed vivorum.) Ut cum probaverit animas permanere post mortem (neque enim poterat fieri, ut eorum esset Deus qui nequaquam subsisterent) consequenter introduceretur & corporum resurrectio, quæ cum animabus bona malave gesserunt.

Et accessit unus de scribis qui audierat illos conquirentes. Et videns quoniam bene illis responderit, interrogavit eum, quod esset primum omnium mandatum. Iesus autem respondit ei, quod primum omnium mandatum est. Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est. Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. Secundum autem simile est illi. Diliges proximum tuum tanquam teipsum.) Primum omnium & maximum mandatum dicit, hoc est quod ante omnia debeamus intimo in corde singuli, quasi unicum pietatis fundamen locare. Quod apertius in conclusione demonstravit, cum ait; *Majus horum aliud mandatum non est.* Primum ergo omnium & maximum mandatum est, cognitio atq; confessio divinæ veritatis cum executione bonę operationis. Bona autem operatio in dilectione Dei & proximi perficitur. Quam breviter aliis verbis commendat Apostolus, dicens: *In Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur.*

Mandatū primum.

Et ait illi scriba, Benè magister in veritate dixisti, quia unus est Deus, & non est alius præter eum. Et ut diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximum tanquam seipsum, majus est omnibus holocaustomatis & sacrificiis.) Ostenditur ex hac responsione scribæ, gravem sæpè inter Scribas & Pharisæos quęstionem esse versatam, quod esset mandatum primum sive maximum divinę legis, quibusdam videlicet hostias & sacrificia laudantibus, aliis vero majore auctoritate fidei & dilectionis opera pręferentibus, eo quod plurimi patrum ante legem absque omni victimarum & sacrificiorū consuetudine ex fide tantum, quę per dilectionem operatur, placerent Deo, summiq; apud ipsum loci haberentur: nemo autem unquam absq; fide ac dilectione per holocausta solum & sacrificia Deo placuisse inveniretur. In qua sententia, scriba iste etiam se fuisse declaravit.

Iesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi, Non es longè à regno Dei.) Non longe fuit à regno Dei, quia sententiæ illius quæ Novi testamenti & Evangelicæ perfectionis est propria, fautor extitisse probatus est. Unde solertius inquirendum quomodo dicat Matthæus, quod scriba hic sive legis doctor (ut ipse appellat) tentans Dominum, de mandato primo sive maximo interrogaverit; quem tamen hunc Evangelistam Dominus non longè esse à regno Dei asseverat, cum constet eos qui tentando sapientiam quærunt, hanc invenire non posse, ideoq; nec regni cœlestis quæ sapientibus solum panditur, appropinquare januæ. Dicit enim scriptura: *Et in simplicitate cordis quærite illum, quoniam invenitur ab his, qui non tentant illum.* Nisi fortè dicamus, quod tentaturus quidem Dominum adierit, sed audito ejus responso correptus, mox ad pietatis gratiam redierit: & quem prius tentando decipiendum putabat, postmodum amplectendo sequendum esse cognoverit. Aut certè ipsam tentationem non accipiamus malam, tanquam decipere volentis inimicum, sed cautam potius, tanquam experiri amplius volentis ignotum. Neque enim frustra scriptum est: *Qui facile credit, levis corde est, & minorabitur.*

Evangelist. concord.

Et nemo jam audebat eum interrogare.) Pharisæi & Sadducæi & cæteri Principes Judæorum quærentes occasionem calumniæ, & verbum aliquod invenire quod pateret insidiis, quia in sermonibus confutati sunt, ultra non interrogant, sed apertissimè comprehensum Romanæ tradunt potestati. Ex quo intelligimus venena invidiæ posse quidem superari, sed difficile conquiescere.

Et respondens Iesus, dicebat docens in templo: Quomodo dicunt Scribæ Christum filium David esse? Ipse enim dicit in Spiritu sancto: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse enim David dicit eum Dominum, & unde est filius ejus?) Interrogatio Jesu nobis proficit usque hodie contra Judæos. Et hi enim qui confitentur Christum esse venturum, hominem simplicem & sanctum asserunt de genere David. Interrogemus ergo eos docti à Domino, si simplex est homo, & tantum filius David, quomodo vocet eum David Dominum suum, non erroris incerto, nec propria voluntate, sed in Spiritu sancto. Non autem reprehenduntur, quia David filium dicunt, sed quia Dei filium eum esse non credunt. Siquidem ipse & Dominus David, Deus ante tempora manendo, & filius David apparuit homo in temporis fine nascendo. Quod autem à patre subjiciuntur ei inimici, non infirmitatem filii, sed unitatem naturæ, quia in altero alter operatur, significat. Nam & filius subjicit inimicos patri, quia patrem clarificat super terram.

Et dicebat eis in doctrina sua, Cavete à Scribis, qui volunt in stolis ambulare, & salutari in foro, & in primis Cathedris sedere in synagogis & primos discubitus in cœnis.) Ambulare in stolis, cultioribus vestimentis indutos ad publicum procedere significat: in quo inter cætera dives ille qui epulabatur quotidie splendide, peccasse describitur. Notandum autem, quod non salutari in foro, non primos sedere vel discumbere vetat eos, quibus hoc officii ordine competit, sed eos nimirum, qui hæc sive habita, seu certè non habita indebitè amant, à fidelibus quibusque quasi improbos docet esse cavendos: animum videlicer, nō gradum justa districtione redarguens: quamvis & hoc culpa non careat, si iidem in foro litibus intersint, qui in Cathedra Moysi synagogæ magistri cupiunt appellari. Duplici sanè ratione à vanæ gloriæ cupidis attendere jubemur, æstimantes bona esse & facienda quæ faciunt, vel æmulatione inflammemur, frustra gaudentes in bonis laudari quæ simulant.

Honores non acceptandi.

Qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis, hi accipient prolixius judicium.) Non tantum ait, accipient judicium, sed adjunxit, prolixius: ut insinuet etiam illos qui in angulis stantes orant, ut videantur ab hominibus, damnatione n meteri: sed eos qui hæc prolixius quasi religiosiores agendo, non solum laudes ab hominibus, verum etiam pecunias quærunt, graviori esse judicio plectendos. Sunt enim qui se justos & magni apud Deum meriti simulantes, ab infirmis quibusl bet, & peccatorum suorum conscientia turbatis, quasi patroni pro eis in judicio futuri, pecunias accipere nō dubitant: & cum porrectæ manus pauperi preces juvare soleant, illi ob hoc maxime in precibus ut pauperi nummum tollant, pernoctant. Quibus illa Judæ maledictio non immerito congruit: *Cum judicatur, exeat condemnatus, & oratio ejus fiat in peccatum.* Condemnatus quippe cum judicatur, exit, & orationem tam in peccatum recipit, qui magnæ nunc æstimationis apud homines habitus, in divino tunc examine non solum se pro aliis interveniire non posse, sed nec sua sibi merita sufficere posse deprehendit, immo ipsarum quibus humanum judicium fefellerat precum, inter crimina pœnas luit.

Et sedens Iesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba jactaret æs in gazophylacium.) Quia sermone Græco φυλάττειν servare dicitur, & gaza lingua Persica divitiæ vocantur, gazophylacium locus appellari solet, quo divitiæ servantur. Quo nomine & arcam, in qua donaria populi congregabantur, ad usus templi necessarius, & porticus, in quibus servabantur, appellabant. Habes exemplum de porticibus in Evangelio *Hæc (inquit) verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo.* Habes de arca in libris Regum, *Et tulit Ioiada pontifex gazophylacium unum, aperuit que foramen desuper, & posuit illud juxta altare ad dexteram ingredientibus domum Domini. Mittebantq; in eo sacerdotes, qui custodiebant ostia, omnem pecuniam, quæ deferebatur ad templum Domini. Cumq; viderent nimiam pecuniam esse in gazophylacio, ascendebat Scriba Regis & pontifex, effundebant, & numerabant pecuniam, quæ inveniebatur in domo Domini.* Itaque Dominus qui appetitores primatus & vanæ gloriæ cavendos esse monuerat, qui simulatis orationibus prolixius judicium prædixerat esse rependendum, etiam dona ferentes in domum Domini certo examine discernit, ut retribuat singulis secundùm cor & opera eorum, quia eodem modo semper in Ecclesia idem internus arbiter agere non cessat.

Gazophylacium.

Et multi divites jactabant multa. Cum venisset autem una vidua pauper, misit duo minuta, quod est quadrans. Quadrantem vocant calculatores quartam partem cujuscunq; rei, videlicet aut loci aut temporis, aut pecuniæ. Forsitan ergo hoc loco quartam partem sicli, id est, quinque obolos significat.

Quadrans.

Et convocans discipulos ait illis, Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium.) Hic nobis locus moraliter quidem intimat, quod sit acceptabile Deo quicquid bono animo obtulerimus; qui non substantiam offerentium, sed conscientiam pensat; nec perpendit quantum in ejus sacrificio, sed ex quanto proferatur. Juxta vero leges allegoriæ, divites qui in gazophylacium munera mittebant, Judæos de justitia legis elatos, porro vidua pauper Ecclesiæ simplicitatem designat. Quæ rectè pauper appellatur, quia vel superbiæ spiritum, vel concupiscentias temporalium rerum, quasi mundi divitias abjecit. Vidua verò, quia vir ejus pro ea mortem pertulit, & nunc in cœli penetralibus ab ejus oculis occultus, quasi in parte alterius regionis vivit. Hæc in gazophylacium minuta duo mittit, quia in conspectum divinæ majestatis, qua oblationes devotæ nostræ operationis quasi certo numero conscriptæ & consignatæ servantur, sive dilectionem Dei & proximi, seu fidei orationisq; suæ munera defert. Quæ consideratu propriæ fragilitatis minuta, sed merito piæ intentionis accepta, cunctis superbientium Judæorum operibus præstant.

Affectus offerentis.

Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miserunt. Hæc vero de penuria sua omnia quæ habuit, misit totum victum suum.) Ex abundantia sibi Judæus mittit in munera Dei: qui de justitia sua præsumens hæc apud se orat: *Deus gratias ago tibi, quoniam non sum sicut cæteri hominum, raptores, injusti,* &c. Omnem autem victum suum in Dei munera mittit Ecclesia, quia omne quod vivit, non sui esse meriti, sed divini muneris intelligit, dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Et iterum, *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia tu Deus susceptor meus es, Deus meus; misericordia ejus præveniet me.*

LIBER QVARTVS.

CAPVT XIII.

ET cùm egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis, Magister, aspice quales lapides, & quales structuræ. Et respondens Iesus ait illi: Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.) Juxta historiam manifestus est sensus. Recedente autem Domino de templo, omnia legis ædificia & compositio mandatorum ita destructa est, ut nihil posset à Judæis impleri: & capite sublato universa inter se membra compugnant. Et quia fundata in gentibus fide, & Ecclesia Christi, Judæa dignas suæ perfidiæ pœnas erat luitura, aptè Dominus post laudatam in paupere vidua devotionem Ecclesiæ, egreditur de templo, ruinamque ejus futuram, atque ædificia tunc admiranda non multo post complananda esse prædixit. Divinitus autem procuratum est, ut patefacta per orbem fidei Evangelicæ gratia, templum ipsum quondam augustum cum suis ceremoniis tolleretur: ne quis forte adhuc parvulus ac lactens in fide, si videret illa permanere quæ à Prophetis sanctis facta, quæ à Domino sunt instituta, admirando sanctum seculare, paulatim à synceritate fidei, quæ est in Christo JESU, ad carnalem laberetur Judaismum. Providens ergo Deus infirmitati nostræ, & Ecclesiam suam multiplicari desiderans, omnia illa subverti fecit ac penitus auferri, quatenus umbra & typo cessante, veriorem ipsa jam veritas per orbem declarata palmam teneret.

Templi destruendi ratio.

Et cum sederet in monte Olivarum contra templum, interrogabant eum separatim Petrus, Iacobus, & Ioannes & Andreas. Dic nobis quando ista fient, & quod signum erit, quando hæc omnia incipient consummari? Quia laudantibus quibusdam ædificationes templi, Dominus palam responderat hæc esse omnia destruenda, discipuli secreto tempus & signa prædictæ destructionis interrogant. Sedet autem Dominus in monte Olivarum contra templum, cum de ruina templi & excidio gentis disputat, ut etiam ipso corporis situ verbis quæ loquitur congruat, mysticè designans quia quietus manens in sanctis, superborum detestatur amentiam. Quis enim non videat quod mons Oliveti fructiferam designet sanctæ Ecclesiæ celsitudinem, quam Dominus semper inhabitare delectatur? Quia videlicet mons ille non infructuosas habere arbores, & sylvam sterilem, sed Olivas gignere solebat, quibus ad repellendas noctium umbras lumen alitur, solvuntur infirmitates & requies lassis tribuitur. Quæ cuncta specialiter in Ecclesia fieri probat ipsa cum dicit: *Ego autem sicut Oliva fructifera in domo Domini speravi in misericordia Dei mei.*

Mons Olivarum.

Et respondens Iesus cœpit dicere illis, Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes quia ego sum, & multos seducent.) Multi imminente Hierosolymorum excidio Principes extitere, qui se esse Christos dicerent, tempusque libertatis jam jamque appropinquare referrent. Multi in Ecclesia ipsis etiam temporibus Apostolorum hæresiarchæ prodiere, qui inter alia plurima, veritati contraria, diem Domini prædicarent instare. Quos Apostolus in epistola ad Thessalonicenses damnat. Multi in nomine Christi venêre Antichristi, quorum primus est Simon Magus: cui, sicut in Actibus Apostolorum legimus, *auscultabant omnes qui in Samaria erant à minimo usque ad maximum, dicentes: Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna, eo quod multo tempore magiis artibus suis dementasset eos.*

Dies Domini.

Cum audieritis autem bella & opiniones bellorum, ne timueritis. Oportet enim fieri, sed nondum finis.) Bella ad hostes pertinent, seditiones ad cives. Quæ utraque à tempore Dominicæ passionis in populo Judæorum, qui sibi pro Salvatore Christo seditiosum latronem elegit, satis superque constat abundasse. Sed his adventantibus Apostoli ne terreantur, ne Hierosolymam, Judæamque deserant, admonentur: quia videlicet non statim finis, quæ in quadragesimum potius differenda sit annum, id est, desolatio provinciæ, ultimumque urbis ac templi sequatur excidium.

Exurget autem gens contra gentem & regnum super regnum, & erunt terræmotus per loca, & pestilentia & fames. Initium dolorum hæc.) In Evangelio Lucæ ita scriptum est: *Et terræmotus magni erunt per loca, & pestilentia, & fames.* Constat autem hæc ante ultimos acerbissimosque dolores, quibus omnis est vallata, funditus erasa provincia, hoc est tempore Judaicæ seditionis, ad literam contigisse. Potest vero regnum super regnum, & pestilentia eorum quorum sermo serpit ut cancer, & fames audiendi verbum Dei, & commotio universæ terræ, & à vera fide separatio, in hæreticis magis intelligi, qui contra se invicem dimicantes, Ecclesiæ victoriam faciunt. Quod autem merito Hierosolymis ac provinciæ Judæorum universæ tot eroganda fuerint adversa, Dominus subdendo manifestat cùm dicit:

Videte autem vosmetipsos, tradent enim vos in conciliis, & in Synagogis vapulabitis, & ante Reges & Præsides stabitis propter me in testimonium illis.) Ea quippè Judaicæ genti, vel sola vel maxima causa erat exitii, quia post occisionem Domini Salvatoris, nominis quoque ac fidei ejus præcones simul & Confessores impia crudelitate vexabat.

Et in omnes gentes primum oportet prædicari Evangelium Dei.) Hoc ita fuisse completum Ecclesiasticæ testantur historiæ, in quibus refertur, quod Apostoli omnes multo ante excidium Judææ provinciæ ad prædicandum Evangelium toto fuerint orbe dispersi, excepto Jacobo Zebedæi, & Jacobo fratre Domini, qui prius in Judæa pro verbo Evangelii sanguinem fuderant. Quoniam ergo noverat Dominus corda discipulorum, de excidio ac perditione suæ gentis esse contristanda, hoc eos solatio allevat, ut nossent sibi etiam Judæis abjectis, socios non defore gaudii regnique cœlestis: immo plures multo quam de Judæa perirent, ex omnibus toto orbe nationibus esse colligendos.

Et cum duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini, sed quod datum vobis fuerit in illa hora id loquimini. Non enim estis vos loquentes, sed Spiritus sanctus.) Cum propter Christum ducimur ad judices, voluntatem tantum nostram pro Christo debemus efferre. Cæterum ipse Christus qui in nobis habitat, loquitur, & Spiritus sancti in respondendo gratia ministratur.

Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & consurgent filii in parentes, & morte afficient eos. Et eritis odio omnibus, propter nomen meum. Qui autem, &c.) Hoc in persecutionibus crebro fieri vidimus, nec ullus est inter eos fidus affectus quorum diversa fides est.

Cum autem videritis abominationem desolationis stantem ubi non debet, qui legit intelligat. Pro eo quod Marcus ait, *Stantem ubi non debet*; in Matthæo scriptum est, *Stantem in loco sancto*: qui unum omnimodis idemque significat: quoniam nimirum in sancto loco non debet abominatio stare desolationis. Quando autem ad intelligentiam provocamur, mysticum monstratur esse quod dictum est. Potest autem simpliciter aut de Antichristo accipi, aut de imagine Cæsaris, quam Pilatus posuit in templo, aut de Hadriani equestri statua, quæ in ipso sancto sanctorum loco multo tempore stetit. Abominatio quoque secundum veterem scripturam idolum nuncupatur. Et idcirco additur, *desolationis*, quod in desolato templo atque deserto idolum positum sit.

Evangelist. concord.

Antichristus.

Abominatio.

Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes. Et qui super tectum, ne descendat in domum, nec introeat tollere aliquid de domo sua. Et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentũ suũ.) Hæc juxta literam facta esse constat, cum appropinquante Romano bello & exterminio Judaicæ gentis, oraculo admoniti, omnes qui erant in provincia Christiani longius discesserant, ut Ecclesiastica narrat historia, & trans Jordanem sedentes, manebant ad tempus in civitate Pella sub tutela Agrippæ Regis Judæorum, cujus in actibus Apostolorum mentio est, qui cum ea quæ sibi obtemperare

Pella.

volebat,

volebat parte Judæorum, semper Romanorum imperio subditus agebat. Juxta vero sensus spiritales, cum viderimus abominationem desolationis stare ubi non debet, hoc est hæreses & flagitia regnare inter eos qui cœlestibus mysteriis videbantur esse consecrati, cum operantes iniquitatem, loquentes mendacium, viros sanguinum & dolosos quos abominabitur Dominus, pacem fidelium turbare perpenderimus, tunc quicunq; in Judæa, hoc est in confessione veræ fidei persistimus, non terrenis infirmisq; actibus mancipari, sed tanto altius virtutum culmen debemus ascendere, quanto plures ampla & errabunda vitiorum sequi itinera videmus. *Tunc qui super tectum est*, hoc est qui excedens animo carnalia, tanquam in aura libera spiritaliter vivit, ne descendat ad infimos actus pristinæ conversationis, neque ea quæ reliquerat mundi carnisve desideria repetat. Domus namq; nostra, vel mundus hic vel ipsa in qua degimus, nostra intelligenda est caro, de qua dicit Apostolus: *Scimus enim, quod si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus.* Et qui operatur in Ecclesia, ac sicut Paulus & Apollo plantat & rigat, non respiciat spem secularem, cui renunciavit, nec retinacula vitæ labentis, quibus se jam jamq; ut nudus Christus sequeretur, exuerat, resumere incautus præsumat.

Domus. nostra.

Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.) Væ præsenti captivitate prægnantibus & nutrientibus, quarum vel uteri vel manus filiorum sarcina prægravatæ, fugæ necessitatem non minimum impediunt. Lege Regum historiam, ubi uxor Jonathæ malum captivitatis præpropera fuga vitando lapsum sinu filium perpetuo claudum recepit.

Orate vero ut hyeme non fiant.) In Matthæo scriptum est: *Orate autem, ut non fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato.* Si de captivitate Hierusalem voluerimus accipere, quando à Tito & Vespasiano capta est, orare debent, ne fuga eorum hyeme vel sabbato fiat: quia in altero duritia frigoris prohibet ad solitudinem pergere, & in montibus desertisque latitare: in altero aut transgressio legis est, si fugere voluerint, aut mors imminens, si remanserint. Si autem de consummatione mundi intelligitur, hoc præcepit, ut non refrigescat fides nostra & in Christum charitas, neq; otiosi in opere Dei torpeamus virtutum sabbato. Hæc enim Domini locutio partim ad captivitatem Judaicam quæ à Romanis facta est, partim ad diem judicii pertinet. Nam & apud Matthæum ita discipuli Dominum, cum hæc esset locuturus interrogasse leguntur: *Dic nobis quando hæc erunt, & quod signum adventus tui, & consummationis seculi?*

Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus usq; nunc, neque fient.) Hæc temporibus Antichristi propriè congruunt, quando non solum tormenta crebriora quam prius consueverunt, ingerenda sunt fidelibus, sed (quod gravius est) signorum quoque operatio eos, qui tormenta ingerunt, comitabitur, teste Apostolo, qui ait: *Cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni seductione, signis, & prodigiis mendacii.* Quanta enim sæpè miracula, quot virtutes sancti martyres coram persecutoribus fecerunt, nec tamen credere illi neq; à persequendo cessare voluerunt. Quis ergo ad fidem convertitur incredulus, cujus jam credentis non pavet & concutitur fides, quando persecutor pietatis fit etiam operator virtutis, idemq; ipse qui tormentis sævit, ut Christus negetur, provocat miraculis, ut Antichristo credatur? Quod ergo in his suffugium, quæ spes remanebit electis, nisi ut superna gratia quæ virtutem patientiæ piis largitur, potentiam persequendi ac tribulandi citius demat impiis? Unde provida pietate subjungitur.

Et nisi breviasset Dominus dies, non fuisset salva omnis caro.) Sed propter electos quos elegit, breviavit dies. Hæc etenim tribulatio quanto cæteris quæ præcessere, pressurarum pondere gravior, tanto est temporis brevitate moderatior futura. Namque tribus annis ac dimidio, quantum de prophetia Danielis & Apocalypsi S. Joannis conjici potest, Ecclesiam per orbem impugnatura esse creditur.

Et tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. Exurgent enim Pseudochristi & Pseudoprophetæ, & dabunt signa & portenta ad seducendos si fieri potest, etiam electos.) Quidam hæc ad captivitatis Judaicæ tempus referunt, ubi multi Christos se esse dicentes, deceptas post se catervas populi trahebant. Sed notandum, quod in illa miserabilis & miseræ civitatis obsidione nullus erat fidelis, ad quem divina exhortatio, ne perversos magistros sequeretur fieri deberet: verum omnes pariter & minores & majores, & obsessi, & obsidentes alieni a Christo durabant. Unde melius de hæreticis est accipiendum, qui contra Ecclesiam venientes Christos se esse mentirentur, quorum primus Simon Magus fuit, extremus autem ille major cæteris est Antichristus.

Sed in illis diebus post tribulationem illam Sol contenebrabitur, & luna non dabit splendorem suum, stellæ cœli erunt decidentes.) Sidera in die judicii videbuntur obscura, non diminutione suæ lucis accedente, sed supervenienie claritate veri luminis, hoc est summi judicis, cum venerit in majestate sua, & patris, & sanctorum Angelorum, quamvis nil prohibeat intelligi veraciter solem tunc & lunam cum sideribus cæteris ad tempus suo lumine privari, quomodo factum de Sole constat tempore Dominicæ passionis. Luna enim tunc temporis cum esset plena, sub abdito terræ latebat. Unde imperfecta restat usq; hodie prophetia illa Joel, qui cum dixisset: *Sol convertetur in tenebras*, addidit: *Et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & manifestus.* Et quod de die judicii loquens Esaias: *Et erubescet* (inquit) *luna & confundetur Sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, & in Hierusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.* Cæterum peracto die judicii & clarescente futuræ gloria vitæ, cum fuerit cœlum novum & terra nova, tunc fiet quod idem propheta dicit alibi: *Et erit lux lunæ, sicut lux solis, & lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum.*

Lunæ defectio & mutatio.

Et virtutes quæ sunt in cœlis movebuntur.) Quid mirum homines, qui & natura sunt & sensu terrestres, ad hoc judicium perturbari, cujus aspectum & ipsæ cœlorum virtutes, hoc est angelicæ trement potestates? Beato quoque Job attestante, qui ait: *Columnæ cœli contremiscunt, & pavent ad nutum ejus.* Quid ergo facient tabulæ, quando trement columnæ? Quid virgula deserti patitur, cum cedrus paradisi concutitur?

Et tunc mittet angelos suos & congregabit electos suos à quatuor ventis à summo terræ, usque ad summum cœli.) A quatuor ventis, à quatuor mundi climatibus dicit, Oriente, Occidente, Aquilone, & Austro. Et ne quisquam putaret a quatuor solummodo plagis terræ, & non potius à cunctis ejus finibus simul & mediterraneis regionibus electos esse congregandos, aptè subjunxit: *A summo terræ usq; ad summum cœli*, id est, ab extremis terræ finibus per directum, usq; ad ultimos terminos ejus, ubi longè aspectantibus circulus cœli terræ videtur incidere. Nullus ergo in die illa remanebit electus, qui non venienti ad judicium Domino in aera occurrat, sive vivens adhuc in corpore repertus, seu de morte jam resuscitatus ad vitam. Veniunt ad judicium reprobi & ipsi, alii in corpore viventes inventi, alii ad vitam à morte suscitati. Sed ea nimirum distantia, quod justi congregantur in gaudium domini sui: inimici autem ejus peracto judicio dissipentur, & pereant à facie Dei.

A fico autem discite parabolam: Cum jam ramus ejus tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoscitis quod in proximo sit æstas. Sic & vos, &c.) Sub exemplo arboris, docuit consummationis adventum. Quomodo, inquit, cum teneri fuerint in arbore ficus cauliculi, & gemma erumpit in florem, cortexque folia parturit, intelligitis æstatis adventum, & favonii ac veris introitum: Ita cum omnia hæc quæ scripta sunt videritis, nolite putare jam adesse consummationem mundi, sed quasi procemia & præcursores quosdam venire, ut ostendant quod propè sit & in januis. Potest autem hæc fructificatio fici juxta mysticos sensus alius intelligi, videlicet super statu Synagogæ, quæ quondam veniente ad se Domino, quia fructum justitiæ non habebat, in eis qui tunc increduli erant, æterna sterilitate damnata est. Sed quoniam dixit Apostolus, *quia cæcitas ex parte*

facta

facta est in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel salvus erit. Cùm hoc affuerit tempus, ut ablata diutina cæcitate perfidiæ, omnis Israel lucem recipiat & salutem, quid nisi diu sterilis arbor fici fructum quem negaverat, reddet juxta illud beati Job: *Lignum habet spem, si præcisum fuerit, rursum virescit, & rami ejus pullulant. Si senuerit in terra radix ejus, & in pulvere mortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cum primum plantatum est.* Quod ubi factum videris, diem ex tremi discriminis, & ætatem veræ pacis ac lucis esse in proximo non ambiges.

Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc donec omnia ista fiant.) Nomine generationis aut omne hominum significat genus, aut specialiter Judæorum. *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* Cœlum quod transibit, non æthereum sive sidereum, sed aereum, à quo & aves cœli & nubila cœli cognominantur, intelligere debemus, Petro attestante qui dicit: *Quod cœli erant prius & terra de aqua, & per aquã consistens Dei verbo: per quæ ille tunc mundus aqua inundatus periit. Cœli autem qui nunc sũt, & terra, eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem judicii, & perditionis hominum impiorum*, apertè docens quia non alii cœli sunt igne perituri, quam qui aqua perdiri, hoc est inania hæc & nebulosa ventosi aeris spatia. Neque enim aqua diluvii, quæ quindecim tantum cubitis montium cacumina transcendit, ultra aeris ætherisque confinia pervenisse credenda est. Quocumque autem pervenire potuit, eo nimirum, juxta præfatã beati Petri sententiam, ignis quoque judicii perveniet. Si autem cœlum & terra transibunt, moveri potest quomodo dicat Ecclesiastes, *Generatio præterit, & generatio advenit, terra vero in æternum stat.* Sed aperta ratione cœlum & terra per eam, quam nunc habent imaginem transeunt, attamen per essentiam sine fine subsistunt. *Præterit enim figura hujus mundi.* Et ad Joannem Angelus: *Erit*, inquit, *cœlum novum & terra nova*: quæ quidem non alia condenda sunt, sed hæc ipsa renovanda. Cœlum ergo & terra & transit & erit, quia & ab ea quam nunc habet specie, per ignem tergitur, & tamen in sua semper natura servatur. Unde & per Psalmistam dicitur: *Mutabis ea, & mutabuntur.* Quam quidem ultimam commutationem suam, ipsis nobis nunc vicissitudinibus nuntiant, quibus nostris usibus indesinenter alternant. Nam terra à sua specie hyemali ariditate defici, vernali humore virescit. Cœlum quotidie caligine noctis obducitur, & divina claritate renovatur. Hinc ergo, hinc fidelis quisque colligat, & interire hæc, & tamen per innovationem refici, quæ constat nunc assiduè velut ex defectu reparari.

De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque filius, nisi pater.) Gaudet Arrius & Eunomius, quasi ignorantia magistri gloria discipulorum sit: & dicunt, *Non potest æqualis esse qui novit, & qui ignorat.* Cum verò omnia tempora fecerit Jesus, hoc est verbum Dei (omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil) in omnibus autem temporibus etiam dies judicii sit, quia consequentia potest ejus ignorare partem, cujus totum novenit? Causa ergo reddenda est, cur ignorare dicatur. Apostolus super Salvatore scripsit: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.* Quare absconditi? Post resurrectionem interrogatus ab Apostolis de die judicii, manifestius respondit: *Non est vestrum scire tempora & momenta, quæ pater posuit in sua potestate.* Quando dicit, *non est vestrum scire*, ostendit quod ipse sciat, sed nõ expediat nosse Apostolis, ut semper incerti de adventu judicis, sic quotidie vivant, quasi die illa judicandi sint. Denique & consequens evangelii sermo idipsum cogit intelligi. Docens quoque patrem solum nosse, in patre comprehendit & filium. Omnis enim pater, filii nomen est.

Videte, vigilate, & orate. Nescitis enim quando tempus sit. Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum suam, & dedit servis suis potestatem, &c.) Perspicuè ostendit Dominus quare dixerit: *De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque filius, nisi pater.* quia non expediat scire Apostolis, ut pendulæ exspectationis incerto semper eum credant esse venturum, quem ignorant quando venturus sit. Et non dixit, quia nescimus, qua hora Dominus venturus sit, *sed nescitis.* Præmissoque patrisfamilias exemplo, cur reticeat consummationis diem, manifestius docet, dicens:

Vigilate ergo: Nescitis enim quando Dominus veniat, serò, an media nocte, an galli cantu, an manè. Ne cum venerit repentè, inveniat vos dormientes.) Homo autem qui peregre profectus reliquit domum suam, haud dubium quin Christus sit, qui ad patrem post resurrectionem victor ascendens, Ecclesiam corporaliter reliquit: quam tamen nunquam divinæ præsidio præsentiæ destituit, manens in illa omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Carnis enim locus propriè terra est, quæ velut ad peregrina ducta est, cum per redemptorem nostrum est in cœlo collocata. Dedit autem servis suis potestatem cujusque operis: quia fidelibus suis, concessa sancti Spiritus gratia, facultatem tribuit bonis operibus serviendi. Janitori quoque præcepit ut vigilaret: quia ordini pastorum ac rectorum spiritalium, commissæ sibi Ecclesiæ curam solerti observantia jubet impendere.

Quod autem vobis dico, omnibus dico, Vigilate.) Non Apostoli tantum & successores eorum, rectores nimirum Ecclesiæ, sed & omnes vigilare præcipimur. Vniversi januas cordium nostrorum, ne hostis antiquus mala suggerendo irrumpat, instanter servare jubemur. Ne nos dormientes Dominus veniens inveniat, sedulo singuli præcavere debemus. Unusquisque enim pro se reddet rationem Deo. Vigilat autem, qui ad aspectum veri luminis mentis oculos apertos tenet. Vigilat, qui servat operando quod credit. Vigilat, qui à se torporis & negligentiæ tenebras repellit. Hinc etenim Paulus dicit, *Evigilate justi & nolite peccare.* Hinc rursus ait: *Hora est jam nos de somno surgere.*

CAPUT XIV.

ERat autem Pascha, & azyma post biduum.) Pascha, quod Hebraicè dicitur phase, non à passione, ut plerique arbitrantur, sed à transitu nominatur, eo quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum, pertransierit, nec percusserit eos; vel ipse Dominus præbens auxilium populo suo, desuper ambulaverit. Cujus sacramentum vocabuli sublimius exponens Evangelista Joannes ait: *Ante diem autem festum Paschæ sciens Jesus, quia hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad patrem.* Vbi manifestè declarat, ideo solennitatis hujus diem per legem mysticè transitum esse vocatum, quod agnus Dei, qui peccata mũdi tolleret, in eo, de hoc mundo sive ipse transiturus, sive nos salubri transitu, quasi de Ægyptia esset serviture ducturus. Hoc sane juxta veteris instrumenti scripturam inter Pascha & Azyma distat, quod Pascha ipse solus dies appellatur, in quo Agnus occidebatur ad vesperam, hoc est quartadecima luna primi mensis. Quintadecima autem luna, quando egressum est de Ægypto, succedebat festivitas azymorum, quæ septem diebus, id est, usque ad vigesimumprimum diem ejusdem mensis ad vesperam est statuta solennitas. Verum Evangelistæ indifferenter, & diem azymorum pro Pascha, & pro diebus azymorum Pascha ponere solent. Dicit enim Marcus: *Erat autem Pascha & Azyma post biduum.* Dicit Lucas, *Dies festus azymorum, qui dicitur Pascha.* Item Joannes, *cum primo azymorum die*, id est, quindecima luna res ageretur, ait, *Et ipsi non introierunt in Prætorium, ut non contaminarentur, sed manducarent pascha.* Quod ideo fecere, quia & paschæ dies in azymis panibus est celebrari præceptus, & nos quasi pascha perpetuum facientes, semper ex hoc mundo transire præcipimur. Uno quippe die agno immolato ad vesperam, septem ex ordine dies sequuntur azymorum: quia Christus Jesus semel pro nobis in plenitudine temporum passus in carne, per totum hujus seculi tempus (quod septem diebus agitur) *in azymis sinceritatis & veritatis* præcepit esse vivendum: omnique semper nisu, nos

desideria terrena quasi Ægypti retinacula fugere, & velut à mundana conversatione secretam solitudinem iter ad monet subire virtutum.

Et quærebant summi sacerdotes & scribæ, quomodò eum dolo tenerent & occiderent. Dicebant autem, non in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo.] Qui debuerant Pascha vicino parare victimas, levigare templi parietes, pavimenta vertere, vasa mundare, & secundùm ritum legis purificari, ut esu agni digni fierent, congregantur ineuntes consilium quomodò occidant Dominum, non timentes seditionem, ut simplex sermo demonstrat, sed caventes, ne auxilio populi de suis manibus tolleretur.

Simon leprosus.

Et cùm esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, & recumberet.] Passurus pro omni mundo, & universas nationes suo sanguine redempturus, moratur in Bethania in domo obedientiæ, quæ quondam fuit Simonis leprosi: non quòd leprosus illo tempore permaneret, sed quia antè leprosus, posteà à Salvatore mundatus est, nomine pristino permanente, ut virtus curantis appareat. Nam & in catalogo Apostolorum cum pristino vitio & officio Matthæus publicanus appellatur, qui certè publicanus esse desierat. Quidam Simonem leprosum volunt intelligere partem populi, quæ crediderit Domino, & ab eo curata sit. Simon quoque obediens dicitur.

Matthæus publicanus.

Lazari soror peccatrix.

Venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi, & fracto alabastro effudit super caput ejus.] Mulier ista Maria erat Magdalene soror Lazari, quem suscitavit Jesus à mortuis, ut Joannes apertè commemorat, qui hoc etiam factum ante sex dies Paschæ testatur pridie, quàm asino sedens cum palmis & laude turbarum Hierosolymam veniret. Ipsa est autem, non alia, quæ quondam (ut Lucas scribit) peccatrix adhuc, veniens pedes Domini lachrymis pœnitentiæ rigavit, & unguento piæ confessionis linivit, & quia multum dilexit, multorum veniam peccatorum à pio judice promeruit. Nunc verò justificata & familiaris effecta Domino non tantùm pedes ejus (ut idem Joannes narrat) verùm etiam caput (ut Matthæus Marcusque perhibent) oleo sancto perfudit. Est autem alabastrum genus marmoris candidi, variisque maculis intertincti, quod ad vasa unguentaria cavari solet, eò quòd optimè servare ea incorrupta dicatur. Nascitur circà Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ cæteris candidius, probatissimum verò in India. Nardus verò est frutex aromatica, gravi (ut ajunt) & crassa radice, sed brevi ac nigra fragilique, quamvis pingui, sinum redolente, aut cypressum, aspero sapore, folio parvo densoque, cujus cacumina in aristas se spargunt. Ideóque gemina dote pigmentarii nardi spicas ac folia celebrant. Et hoc est, quod ait Marcus, *Unguenti nardi spicati pretiosi.* Quia videlicet unguentum illud, quod attulit Maria Domino, non solùm de radice confectum nardi, verùm etiam, quò pretiosius esset, spicarum quoque & foliorum ejus adjectione odoris ac virtutis illius erat accumulata gratia. Ferunt autem de nardo Physiologi, quòd principalis sit in unguentis. Unde meritò unctioni capitis & pedum Domini oblata est. Sunt quidem multa ejus genera, sed omnia hebetiora præter Indicum, quod pretiosius est. Mysticè autem devotio hæc Mariæ Domino ministrantis fidem ac pietatem designat Ecclesiæ sanctæ, quæ loquitur in amoris cantico dicens, *Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Quæ nimirum verba & semel juxta literam manibus Mariæ complevit, & quotidiè in omnibus suis membris spiritaliter implere non desinit, quæ toto diffusa orbe gloriantur, & dicunt: *Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco. Quia Christi bonus odor sumus Deo.* Quæ cùm potentiam divinæ virtutis ejus, quæ illi unà cum Patre est, dignâ reverentiâ confitetur, laudat & prædicat, caput profectò illius unguento perfundit pretioso. Cùm verò assumptæ mysteria humanitatis æquè dignâ reverentiâ suscipit, in pedes utique Domini unguentum nardi pisticum, id est, fidele ac verum perfundit, quia illam ejus naturam, quâ terram contingere, hoc est, inter homines conversari dignatus est, pia prædicatione commendat, ac devotis veneratur obsequiis.

Alabastrum.

Nardus.

Nardi natura.

Erant autem quidam indignè ferentes intrà semetipsos, & dicentes: Ut quid perditio ista unguenti facta est? Poterat enim unguentum istud venundari plus quàm trecentis denariis, & dari pauperibus.] Marcus quoque hæc, quomodò & Matthæus, synecdochicos loquitur, pluralem videlicet numerum pro singulari ponens. Nam Joannes distinctiùs loquens Judam hæc locutum esse testatur. Et hoc gratia cupiditatis, eò quod fur fuisset, & loculos habens ea, quæ mittebantur, portaret. Potest etiam intelligi, quòd & alii discipuli aut senserint hoc, aut dixerint, aut eis, Juda dicente, persuasum sit, atque omnium voluntatem Matthæus & Marcus etiam verbis expresserint, sed de Juda proptereà dixit, *quia fur erat*; illi verò propter pauperum curam. Joannem autem de solo illo id commemorare voluisse, cujus ex hac occasione furandi consuetudinem credidit intimandam. Quod verò sequitur,

Evang. Concord.

Et fremebant in eam.] Nequaquam de bonis ac diligentibus Christum Apostolis dictum crediderim: sed de illo potiùs sub numero plurali, qui nec Domino, nec discipulis ejus fideliter adhæsisse, neque pauperum curam habuisse probatus est.

Iesus autem dixit, Sinite illam. Quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. Semper enim pauperes habetis vobiscum, & cùm volueritis potestis illis benefacere: me autem non semper habebitis.] Alia oboritur quæstio, quare Jesus post resurrectionem dixerit ad discipulos, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem mundi*, & nunc loquitur, *Me autem non semper habebitis.* Sed mihi videtur in hoc loco de præsentia dicere corporali: quia nequaquam cum eis ita futurus sit post resurrectionem, quomodò nunc in omni convictu & familiaritate. Cujus rei memor Apostolus ait: *Etsi noveramus Iesum Christum secundùm carnem, sed nunc jam non novimus eum.*

Quæstio.

Quomodò nobiscum Dominus.

Quod habuit, hoc fecit. Prævenit ungere corpus meum in sepulturam.] Quod vos putatis perditionem esse unguenti, officium sepulturæ est. Nec mirum, si mihi bonum odorem suæ fidei dederit, cùm ego pro ea fusurus sim sanguinem meum.

Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit Evangelium istud in universum mundum, & quod fecit hæc, narrabitur in memoriam ejus.] Attende notitiam futurorum, quòd passurus post dies paucos sciat Evangelium suum toto orbe celebrandum. Notandum autem, quòd sicut Maria gloriam adepta est toto orbe, quocunque Ecclesia sancta diffusa est, de obsequio, quod Domino piæ devotionis exhibuit, ita è contrario ille, qui obsequio ejus detrahere temerariâ linguâ non timuit, perfidiæ notâ longè latéque infamatus, & Deo simul atque hominibus meritò factus est exosus. Sed Dominus bonum laude digna remunerans futuras impii contumelias tacendo præteriit.

Christi prognosticon.

Et Iudas Scariothis unus de duodecim abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis.] Infelix Judas damnum, quod ex effusione unguenti se fecisse credebat, vult magistri pretio compensare, nec certam jam postulat summam, ut saltem lucrosa videretur proditio, sed quasi vile tradens mancipium, in potestate ementium posuit, quantum vellent dare. Quod autem dixit, *Abiit ad summum sacerdotem, ut proderet eum illis*, ostendit eum non à principibus invitatum, non ulla necessitate constrictum, sed sponte propria sceleratæ mentis iniisse consilium.

Quod audientes gavisi sunt, & promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodò illum opportunè traderet.] Multi hodiè Judæ scelus, quòd Dominum ac Magistrum Deumque suum pecunia vendiderit, velut immane & nefarium exhorrent, nec tamen cavent. Nam cùm pro muneribus falsum contrà quemlibet testimonium dicunt, profectò, quia veritatem pro pecunia negant, Deum pecunia vendunt. Ipse enim dixit, *Ego sum veritas.* Cùm societatem fraternitatis aliqua discordiæ peste commaculant, Dominum produnt, quia *Deus charitas est.* Qui ergo charitatis & veritatis jussa spernunt, Deum utique, qui est charitas &

Christum prodere.

veritas, produnt, maxime cum non infirmitate, vel ignorantia peccant, sed in similitudinem Judæ quærunt opportunitatem qualiter arbitris absentibus, mendacio veritatem, virtutem crimine mutent.

Azymorum primus.

Et primo die azymorum quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli, Quo vis eamus, & paremus tibi comedere pascha?) Primum diem azymorum quartumdecimum primum mensis appellat, quando fermento abjecto pascha immolare, id est agnum occidere solebant ad vesperam. Quod exponens Apostolus ait, *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.* Qui licet die sequenti, hoc est quintadecima sit luna crucifixus, hac tamen nocte qua agnus immolabatur, & carnis sanguinisq; sui discipulis tradidit mysteria celebranda, & à Judæis tentus ac ligatus ipsius immolationis, hoc est passionis suæ sacravit exordium.

Luna 15. Crucifixus Christus.

Et mittit duos ex discipulis suis & dicit eis, Ite in civitatem & occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans.) Indicium quidem præscientiæ divinitatis est, quia cum discipulis loquens quid alibi futurum sit novit. Pulchre autem paraturis pascha discipulis, homo lagenam, sive juxta alium evangelistam, amphoram aquæ bajulans occurrit, ut ostendatur hujus paschæ mysterium pro ablutione perfecta mundi totius, esse celebrandum. Aqua quippe lavacrum gratiæ, lagena fragilitatem designat eorum, per quos eadem erat gratia mundo ministranda. Unde ajunt, *Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus.* Parant ergo pascha discipuli ubi aquæ infertur lagena, ut adesse tempus insinuent quo cultoribus veri Paschæ typicus de limine ac postibus cruor auferatur, & ad tollenda mundi crimina vivifici fontis baptisma consecretur.

Præscientia Christi.

Sequimini eum, & quocunque introierit, dicite Domino domus, quia magister dicit. Ubi est refectio mea, ubi pascha cum discipulis meis manducem?) Consulte tam aquæ bajuli quàm Domini domus, sunt prætermissa vocabula, ut omnibus verum pascha celebrare volentibus, hoc est Christi sacramentis imbui, eumq; suæ mentis hospitio suscipere quærentibus, facultas danda signetur.

Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande stratum, & ibi parate nobis, &c.) Cœnaculum magnum lex spiritalis est, quæ de angustiis litteræ egrediens, in sublimi loco recipit salvatorem. Nam qui adhuc occidentem litteram servaverit, qui non aliud in agno quam pecus intellexerit, iste nimirum minus pascha facit: quia majestatem spiritus in verbis Dei comprehendere necdum didicit. At qui aquæ bajulum, hoc est gratiæ præconem in domum ecclesiæ fuerit secutus, hic per spiritum illustrantem superficiem litteræ transcendendo in alto mentis solario Christo refectionem præparat, quia cuncta vel Paschæ sacramenta, vel cætera legis decreta, ejus esse sacramenta cognoscit.

Vespere autem facto, venit cum duodecim. Et discumbentibus eis, & manducantibus, ait Iesus: Amen dico vobis, quia unus ex vobis me tradet, qui manducat mecum.] Qui de passione prædixerat, & de proditore prædicit, dans locum pœnitentiæ, ut cum intellexisset sciri cogitationes suas, & occulta conscientia, pœniteret eum facti sui. Et tamen non designat specialiter, ne manifeste coargutus impudentior fieret. Mittit crimen in numero, ut agat conscius pœnitentiam.

At illi cœperunt contristari, & dicere ei singillatim, Nunquid ego?) Et certe noverant undecim Apostoli quod nihil tale contra Dominum cogitarent, sed plus crederent magistro quàm sibi: & timentes fragilitatem suam, tristes interrogabant de peccato cujus conscientiam non habebant.

Qui ait illis, Unus ex duodecim qui intingit mecum manum in catino.] O mira Domini potentia! Primum dixerat, unus ex vobis me tradet, perseverat proditor in malo, manifestius arguit, & tamen nomen proprie non designat. Judas cæteris contristatis & retrahentibus manum, & interdicentibus cibos ori suo, temeritate & impudentia, qua magistrum proditurus erat, etiam manum cum magistro mittit in catinum, ut audacia bonam conscientiam mentiretur.

Et filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo. Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur.) Nec primo, nec secundo correptus à proditione retrahit pedem, sed patientia Domini nutrit impudentiam suam, & thesaurizat sibi iram in die iræ. Pœnam prædicit, ut quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia. Sed & hodie quoq; & in sempiternum væ illi homini qui ad mensam Domini malignus accedit, qui insidiis mente conditis, qui præcordiis aliquo scelere pollutis, mysteriorum Christi oblationibus sacrosanctis participare non metuit. Et ille enim in exemplum Judæ filium hominis tradit, non quidem Judæis peccatoribus, sed tamen peccatoribus, membris videlicet suis, quibus illud inæstimabile & inviolabile dominici corporis ac sanguinis sacramentum temerare præsumit. Ille Deum vendit qui ejus timore atq; amore neglecto, terrena pro illo & caduca, immo etiam criminosa, diligere & curare convincitur.

Vendentes Deum.

Bonum esset ei, si non esset natus homo ille.) Non ideo putandus est ante fuisse quam nasceretur, quia nulli possit esse bene, nisi ei qui fuerit. Sed simpliciter dictum est, multo melius esse non subsistere, quàm male subsistere.

Et manducantibus illis, accepit Iesus panem, & benedicens fregit, & dedit eis, & ait: Sumite, hoc est corpus meum.) Finitis paschæ veteris solennibus, quæ in commemoratione antiquæ de Ægypto liberationis populi Dei agebantur, transiit ad novum quod in suæ redemptionis memoriam ecclesiam frequentare volebat, ut videlicet pro carne agni ac sanguine, sui corporis sanguinisque sacramentum substitueret ipsumque se esse monstraret. *Cui juravit Dominus & non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Frangit autem ipse panem quem discipulis porrigit, ut ostendat corporis sui fractionem non absque sua sponte ac procuratione venturam, sed sicut alibi dicit, potestatem se habere ponendi animam suam, & potestatem se habere iterum sumendi eam. Quem videlicet panem certi quoque gratia sacramenti, priusquam frangeret benedixit, quia naturam humanam quam passurus assumpsit, ipse una cum Patre & Spiritu sancto gratia divinæ virtutis implevit. Benedixit panem & fregit, quia hominem assumptum ita morti subdere dignatus est, ut ei divinæ immortalitatis veraciter inesse potentiam demonstraret, ideoque velocius eum à morte resuscitandum esse doceret.

Et accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes.) Cum appropinquare passioni dicitur, accepto pane gratias egisse perhibetur. Gratias itaque agit, qui flagella alienæ iniquitatis suscipit. Et qui nihil dignum percussione exhibuit, humiliter in percussione benedicit, ut hinc videlicet ostendat, quid unusquisque in flagello culpæ propriæ facere debeat, si ipse æquanimiter flagella culpæ portat alienæ: ut hinc ostendat quid in correptione faciat subditus, si in flagello positus patri gratias agit æqualis.

Et ait illis, Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur.) Quia panis corpus confirmat, vinum vero sanguinem operatur in carne: hic ad corpus Christi mystice, illud refertur ad sanguinem. Verum quia & nos in Christo, & in nobis Christum manere oportet, vino dominici calicis aqua miscetur. Attestante enim Joanne, *aqua populi sunt.* Et neque aquam solam, neque solum vinum, sicut nec granum frumenti solum sine aquæ admixtione & confectione in panem cuipiam licet offerre, ne talis videlicet oblatio quasi caput à membris secernendum esse significet, & vel Christum sine nostræ redemptionis amore pati potuisse, vel nos sine illius passione salvari ac patri offerri posse contingat. Quod autem dicit: *Hic est sanguis meus novi testamenti*, ad distinctionem respicit veteris testamenti, quod hircorum & vitulorum est sanguine dedicatum, dicente inter aspergendum legislatore: *Hic est sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus.* Necesse est enim exemplaria quidem verorum his mundari: ipsa autem cœlestia melioribus hostiis quàm istis: juxta quod Apostolus per totam ad Hebræos epistolam, inter legem distinguens & evangelium, pulcherrima expositione ac plenaria ratione declarat.

Vini & aquæ mixtio.

Amen dico vobis, quòd jam non bibam de genimine vitis usque in diem illum cùm illud bibam novum in regno Dei.] Vitem sive vineam Domini appellaram esse Synagogam, & omnis sparsim Scriptura, & apertiùs testatur Esaias in cantico de illa cantato, *Vinea*, inquiens, *Domini Sabaoth, domus Israël est.* De qua nimirum vinea Dominus multo tempore bibebat, quamvis pluribus ramis in amaritudinem vitis alienæ conversis, quia tametsi multis in illa plebe exorbitantibus à recto fidei itinere non defuêre plurimi toto legis tempore, quorum piis cogitationibus summisque virtutibus delectaretur Deus. Verùm, passo in carne Domino ac resurgente à mortuis, tempus fuit ut legalis illa & figuralis observatio cessaret, atque ea, quæ secundùm literam gerebantur, in spiritualem translata sensum meliùs in novo testamento, juvante S. Spiritûs gratiâ, tenerentur. Iturus ergo ad passionem Dominus ait: *Iam non bibam de genimine vitis usque in diem illum, cùm illud bibam novum in regno Dei.* Ac si apertè dicat, Non ultrà carnalibus Synagogæ cæremoniis delectabor, in quibus etiam ista paschalis agni sacra locum tenuêre præcipuum. Aderit enim tempus meæ resurrectionis, aderit dies ille, cùm ipse in regno Dei positus, id est, gloriâ vitæ immortalis sublimatus, de salute ejusdem populi fonte gratiæ Spiritûs regenerati novo vobiscum gaudio perfundar.

Hymnus. *Et hymno dicto exierunt in montem Olivarum.*] Hoc est, quod in Psalmo legimus: *Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum.* Potest autem hymnus etiam ille intelligi, quem Dominus secundùm Joannem patri gratias agens decantabat, in quo & pro seipso, & pro discipulis, & pro eis, qui per verba eorum credituri erant, elevatis sursum oculis precabatur. Et pulchrè discipulos Sacramentis sui corporis ac sanguinis imbutos, & hymno piæ intercessionis patri commendatos, in montem educit Olivarum, ut typicè designet nos per acceptionem Sacramentorum suorum, perque opem suæ intercessionis ad altiora virtutum dona & charismata sancti Spiritûs, quibus in corde perungamur, conscendere debere.

Nocte scandalizari. *Et ait ei Iesus, Omnes scandalizabimini in nocte ista.*] Prædicit, quòd passuri sunt, ut, cùm passi fuerint, non desperent salutem, sed agentes pœnitentiam liberentur. Et signanter addidit, *in nocte ista scandalizabimini.* Quia quomodò, qui inebriantur, nocte inebriantur: sic & qui scandalum patiuntur, in nocte & in tenebris sustinent. Nos verò dicamus, *Nox præterit, dies autem appropinquavit.*

Quia scriptum est, Percutiam pastorem, & dispergentur oves.] Hoc aliis verbis in Zacharia Propheta scriptum est; Et, nisi fallor, ex persona Prophetæ ad Deum dicitur: *Percute pastorem, & dispergentur oves.* Sexagesimo quoque octavo Psalmo, qui totus à Domino canitur, huic sensui congruente: *Quoniam quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt.* Percutitur autem pastor bonus, ut ponat animam suam pro ovibus suis, & de multis gregibus erroneum fiat unus grex & unus pastor.

Petri assertio. *Petrus autem ait ei: Etsi omnes scandalizati fuerint: sed non ego.*] Non est temeritas nec mendacium, sed fides est Apostoli Petri, & ardens affectus erga Dominum Salvatorem.

Et ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus.] Et Petrus de ardore fidei promittebat, & Salvator quasi Deus futura noverat. Et nota, quòd Petrus in nocte neget, & neget tertiò. Postquam autem gallus cecinit, & decrescentibus tenebris vicina lux nunciata est, conversus flevit amarè, ternæ negationis sordes lachrymis lavans. Non est sanè arbitrandum esse contrarium, quod Marco dicente, *Priusquam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus*: cæteri Evangelistæ simpliciter dixerunt, *Priusquam gallus cantet, ter me negabis.* Tota enim Petri negatio trina negatio est. In eadem namque permansit negatione, animo propositoque mendacii, donec admonitus, quid ei prædictum sit, amaro fletu & cordis dolore sanaretur. Hæc autem tota, id est, trina negatio, si post primum galli cantum inciperet, falsum dixisse viderentur tres, qui dixerunt, dixisse Dominum, quia antequam gallus cantaret, ter eum Petrus esset negaturus. Rursùs si totam trinam negationem antè peregisset, quàm cantare gallus inciperet, superfluò dixisse Marcus deprehenderetur ex persona Domini: *Amen dico tibi, quia tu in nocte hac, priusquam gallus bis vocem dederit, ter me negaturus es.* Sed quia ante primum galli cantum cœpta est illa trina negatio, attenderunt illi tres, non quando eam completurus esset Petrus, sed quanta futura esset, quandoque cœptura, id est, quæ trina ante galli cantum, quanquam in animo ejus, & ante primum galli cantum tota possit intelligi. Quamvis enim verbis negantis ante primum cœpta, ante secundum autem galli cantum peracta sit tota illa trina negatio, tamen affectione animi & timore Petri ante primum tota concepta est. Nec interest, quantis morarum intervallis trina voce enunciata sit, cùm cor ejus etiam ante primum galli cantum totam possideret, tam magna scilicet formidine imbibita, ut posset Dominum, non solùm semel, sed iterum & tertiò interrogatus negare, ut rectiùs diligentiusque attendentibus, quomodò jam mœchatus est mulierem in corde suo, qui eam videtit ad concupiscendum: sic Petrus, quandocunque verbis ederet timorem, quem tam vehementem animo conceperat, ut perdurare posset usq; ad tertiam Domini negationem, tota trina negatio ei tempori deputanda est, quando eum trinæ negationi sufficiens timor invasit.

Et veniunt in prædium, cui nomen Gethsemani.] Monstratur usque hodie locus Gethsemani, in quo Dominus oravit, ad radices montis Oliveti, nunc Ecclesia desuper ædificata. Interpretatur autem Gethsemani vallis pinguium sive pinguedinum. Quòd verò non solùm dicta vel opera nostri Salvatoris, verùm etiam loca & tempora, in quibus operatur, & loquitur, mysticis (ut sæpè dictum est) sint plena figuris: cùm in monte orat Dominus, quasi tacitè nos admonet sublimia tantùm orando inquiri, & pro cœlestibus bonis supplicari debere. At cùm in valle orat, & hoc in valle pinguium sive pinguedinis, ipsius æquè insinuat nobis humilitatem semper in orationibus, & internæ pinguedine dilectionis esse servandam, ne quis videlicet orans Deum jactare sua merita in exemplum Pharisæi superbientis audeat, quin potiùs humili voce ac mente proclamet, *Deus propitius esto mihi peccatori.* Ne aridum à dilectione proximi cor gestans ad placandam sibi conditoris gratiam genu flectat, juxta eum, qui centum denarios fratri, quos sibi debebat, dimittere nolens, decem millia talenta sibi à Domino frustrà precabatur remitti. Ne jejunum ab amore conditoris pectus habens temporalia quælibet potius in oratione, quàm ejus visionem requirat, adnumerandus in eis, de quibus ait ipse, *Quia receperunt mercedem suam.* In imo quippe cogitationem ponere, quid est aliud quàm quædam ariditas mentis? Qui autem intellectu cœlestium jam per sancta desideria de supernis intimæ delectionis cibo pascuntur, quasi largiori alimento pinguescunt. Hac enim pinguedine saginari Psalmista concupierat, cùm dicebat, *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea.* Quantum verò ad ipsam Dominicæ passionis dispensationem pertinet, aptè appropians morti dominus in valle pinguedinis oravit, quia per vallem humilitatis & pinguedinem charitatis pro nobis mortem subiit. *Humiliavit enim semet ipsum, factus obediens Patri usque ad mortem. Et majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.*

Et assumit Petrum, & Iacobum, & Ioannem secum, & cœpit pavere & tædere: Et ait illis, Tristis est anima mea usque ad mortem.] Timet Christus, cùm Petrus non timeat. Christus timet: Petrus dicit, *animam meam pro te ponam.* Christus dicit, *anima mea turbatur.* Utrunque verum est, & plenum utrumque ratione. Quia & ille, qui est inferior, non timet, & ille, qui est superior, gerit timentis affectum. Ille enim quasi homo vim mortis ignorat. Iste autem quasi Deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit, ut eorum, qui sacramentum incarnationis abjurant, ex-

Margin notes: Gethsemani. — Orandi locus. — Audacia Petri. Timor Domini. — Evangelist. concord. de trina Petri negatione.

Manichæus. Valentinus Marcion. Voluntas Christi.

cluderetur impietas. Denique & hoc dixit, & Manichæus non credidit, Valentinus negavit, Marcion phantasma judicavit. Eo autem usque hominem, quem veritate corporis demonstrabat, æquabat affectu, ut diceret, *Sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis.* Suscepit ergo voluntatem meam, suscepit tristitiam meam. Confidenter tristitiam nomino, quia crucem prædico. Mea est voluntas, quam suam dixit. Quia ut homo suscepit tristitiam meam, ut homo locutus est. Et ideò ait, *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis.* Mea est tristitia, quam meo suscepit affectu. Ergo pro me doluit, qui pro se nihil habuit, quod doleret. Et sequestrata delectatione divinitatis æternæ tædio meæ infirmitatis afficitur. *Tristis est*, inquit, *anima mea usque ad mortem.* Non propter mortem tristis est Dominus, quia eum conditio corporalis affectus, non formido mortis offendit. Nam qui corpus suscepit, omnia debuit subire, quæ corporis sunt, ut esuriret, sitiret, angeretur, contristaretur. Divinitas autem commutari per hos nescit affectus.

Sustinete hic, & vigilate. Et cùm processisset paululùm, procidit super terram.] Quod præcipit, *Sustinete hic, & vigilate:* non à somno prohibet, cujus tempus non erat imminente discrimine, sed à somno infidelitatis & torpore mentis. Dato autem eis præcepto, ut sustinerent vigilarentque secum, paululùm procedens ruit in faciem suam, & humilitatem mentis habitu carnis ostendit.

Et orabat, ut si fieri posset, transiret ab eo hora, & dixit, Abba, &c.] Quid erat illa vox, nisi sonus infirmitatis nostræ? Multi adhuc infirmi contristantur futura morte: sed habeant rectum cor, vitent mortem, quantum possint: sed si non possunt, dicant, quod ipse Dominus non propter se, sed propter nos dixit. Quid enim dixit? *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste.* Ecce habes voluntatem humanam expressam. Vide jam rectum cor.

Sed non quod ego volo, sed quod tu.] Non veni (inquit) *facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Suam voluntatem dixit, quam temporaliter sumpsit ex virgine: voluntatem verò ejus, qui eum misit, eam videlicet significans, quam intemporaliter æternus habuit cum Patre communem. Orat transire calicem, ut ostendat verè, quod & homo erat. Reminiscens autem & propter quod missus est, perficit dispensationem, ad quam missus est, & clamat, *Sed non quod ego volo, sed quod tu.* Si moritur mors, me non moriente, secundùm carnem videlicet, transeat, ait, calix iste. Verùm quia non aliter hoc fiet, ait, *Non quod ego volo, sed quod tu.* Quod autem patrem invocans duplici nomine dicit, *Abba pater*, utriusque populi illum, & Judæi scilicet & gentilis Deum esse ac Salvatorem ostendit. Item namque Abba, quod & pater significat. Sed Abba Hebræum, pater Græcum est & Latinum. Ut ergo utrumque populum in eum crediturum, ab utroque eum invocandum esse doceret, utraque lingua eum primus ipse invocat. Ipse est enim bonus pastor, qui animam dando pro ovibus suis unum de duobus gregibus ovile perficit. Ideóque utriusque voce gregis auxilium patris flagitat, ut nos utriusque exemplo illius informati, ubi adversa imminere senserimus, nos, Patrem Deum: Hebræi, Abba, invocantes, una fidei & charitatis devotione præsidium cœleste quæramus. Unde doctor egregius formam docendi à domino sumens ita suos alloquitur auditores: *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater.* Abba nimirum illi, qui de Israëlitico populo; nos pater, qui de gentibus ad fidem Christi venimus.

Abba pater.

Et veniens invenit eos dormientes, & ait Petro: Simon dormis? Non potuisti unâ horâ vigilare?] Ille, qui suprà dixerat, *Etiamsi omnes scandalizati fuerint, ego nunquam scandalizabor.* Nunc tristitiæ magnitudine somnum vincere non potest.

Tentari necesse.

Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem.] Impossibile est humanam animam non tentari. Unde & in oratione Dominica dicimus, *Et ne nos inducas in tentationem:* quam ferre non possumus: non tentationem penitus refutantes; sed vires sustinendi in tentationibus deprecantes. Ergo & in præsentiarum non ait, *Vigilate & orate*, ne tentemini, sed, *ne intretis in tentationem.* Hoc est, ne tentatio vos superet ultima, & intrà suos casses teneat. Verbi gratiâ, Martyr, qui pro confessione Domini sanguinem fudit, tentatus quidem est; sed tentationis retibus non est ligatus. Qui autem negat, in plagas tentationis incurrit.

Spiritus quidem promptus est, caro verò infirma.] Hoc adversùm temerarios dictum est, qui quicquid crediderint, putant se posse consequi. Iraque quantum de ardore mentis confidimus, tantum de carnis fragilitate timeamus. Sed tamen juxta Apostolum spiritu carnis opera mortificemus. Facit hic locus & adversùs Eutychianos, qui dicunt, unam in mediatore Dei & hominum Domino ac Salvatore nostro operationem unam fuisse voluntatem. Cùm enim dicit, *Spiritus quidem promptus est, caro verò infirma*, duas voluntates ostendit: humanam videlicet, quæ est carnis: & divinam, quæ est deitatis. Ubi humana quidem propter infirmitatem carnis recusat passionem; Divina autem ejus est promptissima. Quoniam formidare quidem in passione, humanæ fragilitatis est: suscipere autem dispensationem passionis, divinæ voluntatis atque virtutis est.

Eutychian.

Et iterum abiens oravit eundem sermonem, dicens, Et reversus denuò invenit eos dormientes.] Solus orat pro omnibus, sicut & solus patitur pro universis. Languescebant autem & opprimebantur Apostolorum oculi negatione vicina.

Et venit tertiò, & ait illis: Dormite jam, & requiescite: sufficit, &c.] Cùm dixisset, *Dormite jam, & requiescite*: & adjungeret, *Sufficit*: ac deinde inferret, *Venit hora, ecce tradetur filius hominis*, & cætera. Utique intelligitur post illud, quod eis dictum est, *Dormite & requiescite*, siluisse Dominum aliquantum, ut hoc fieret, quod præmiserat, & tunc intulisse, *Ecce appropinquat hora*, *sive venit hora.* Ideo post illa verba positum est, *sufficit*, id est, quod requievistis jam sufficit. Sed quia commemorata ipsa non est interpositio silentii Domini, propterea coarctat intellectum, ut in illis verbis alia pronunciatio requiratur.

Surgite, eamus. Ecce qui me tradet, propè est.] Postquam tertiò oraverat, & Apostolorum timorem, sequente pœnitentia, imperaverat corrigendum, securus de passione sua pergit ad persecutores, & ultrò se interficiendum præbet, dixitque discipulis, *Surgite, eamus. Ecce qui me tradet, propè est.* Non vos inveniat quasi timentes & retractantes, ultrò pergamus ad mortem, ut confidentiam & gaudium passuri videant.

Dederat autem traditor eis signum, dicens, Quemcunque osculatus fuero, &c.] Impudens quidem & scelerata confidentia, magistrum vocare, & osculum ei ingerere, quem tradebat. Tamen adhuc aliquid habet de verecundia discipuli, cùm non eum palàm tradidit persecutoribus, sed per signum osculi. Suscepit autem Dominus osculum traditoris, non quo simulare nos doceat, sed ne proditorem fugere videatur, simul & illud Davidicum complens: [Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus.]

Osculum Iudæ.

Unus autem quidam de circumstantibus educens gladium percussit servum summi sacerdotis & amputavit illi auriculam.] Petrus hoc fecit, ut Joannes Evangelista declarat, eodem nimirum mentis ardore, quo cætera fecerat. Sciebat enim, quomodò Phinees puniendo sacrilegos mercedem justitiæ sacerdotii perennis acceperat. Lucas autem addit, quòd Dominus tangens auriculam servi sanaverit eum. Nunquam ergo pietatis suæ obliviscitur, qui etiam hostes suos non patitur vulnerari. Illi justo mortem inferunt, ipse persecutorum vulnera sanat. Mysticè docens etiam eos, qui in suæ mortis consensione vulnus animæ contraxerant, si fructum pœnitentiæ facerent dignum, salutem posse mereri.

Auricula sanatio.

Et respondens Iesus ait illis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis & lignis comprehendere me, &c. Stultum est, inquit, eum cum gladiis & fustibus quærere, qui ultrò se vestris tradat manibus: & in nocte quasi latitantem, & vestros oculos declinantem, per proditorem investigare, qui quotidiè in templo doceat. Sed ideo adversùm me in tenebris congregamini, quia potestas vestra in tenebris est.

Tunc discipuli ejus relinquentes eū omnes fugerunt.] Impletur

sermo

sermo Domini, quem dixerat, quòd omnes discipuli scandalizarentur in illo in ipsa nocte. Nam etsi turba permittente ad petitionem Domini fugerunt, ut Joannes scribit, pavorem tamen ac timiditatem suæ mentis ostendebat, quòd ad fugæ præsidium promptiores, quam ad fiduciam patiendi cum Christo extiterant.

Adolescens autem quidam sequebatur eum, amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum. At ille rejecta sindone nudus profugit ab eis.] Quòd ait *amictus sindone super nudo*, subauditur corpore, id est, corpore super nudo, quia non aliud indumenti quàm solam habebat sindonem. Quis autem fuerit iste adolescens, Evangelista non dicit. Quisquis verò fuit, majorem in se quàm in cæteris amorem Domini permansisse comprobat, qui illis jam fugientibus, ipse donec ab hostibus comprehenderetur, vinculo charitatis astrictus eum prosequi non amisit. Quamvis necdum perfectam habuerit charitatem, qui à comitatu Salvatoris vel tentus profugere potuit. Quia sicut *perfecta charitas foràs mittit timorem*, ita timor mentem obsidens imperfectam arguit charitatem. (an. Evangelista.)

Sed notandum solertiùs: quòd de hoc adolescente scribens Evangelista non ait, quia fugit à comitatu, vel fugit à sequendo Dominum, sed *rejecta*, inquit, *sindone, nudus profugit ab eis.* Fugit enim ab hostibus, quorum & præsentiam detestabatur & facta: non fugit à Domino Salvatore ac magistro suo, cujus amorem etiam corpore absens fixum in corde servavit. Neque aliquid vetat intelligi Joannem hunc fuisse adolescentem, dilectum præ cæteris magistro discipulum. Nam & illum eo tempore fuisse adolescentem, longa post hæc in carne vita ejus indicio est. Potuit enim fieri, ut ad horam tenentium manibus elapsus mox resumpto indumento redierit, & sub dubia noctis luce sese turbis ducentium Jesum, quasi unus de ipsis immiscuerit, donec ad atrium Pontificis, cui erat notus, perveniret. Juxta quod in suo ipse Evangelio commemorat. Sicut autem Petrus, qui culpam negationis pœnitentiæ lachrymis abluit, & confessione dominici amoris funditùs extirpavit, recuperationem ostendit eorum, qui in martyrio labuntur: ita cæteri discipuli, qui articulum comprehensionis fugiendo prævenerant, cautelam fugiendi docent eos, qui se minùs idoneos ad toleranda supplicia sentiunt. Quibus tutiùs est multò præsidia latebrarum petere, quàm se discrimini certaminum exponere. Ita etiam iste adolescens, qui rejecta sindone nudus profugit ab impiis, illorum & opus designat & animum, qui, ut securiores ab incursibus hostium fiant, quicquid in hoc mundo possidere videntur, abjiciunt, ac nudi potiùs Domino famulari, quàm adhærendo mundi rebus materiam tentandi, atque à Deo revocandi adversariis dare didicerunt Juxta exemplum B. Joseph, qui, relicto in manibus adulteræ pallio, foràs exilivit, malens Deo nudus, quàm indutus cupiditatibus mundi meretrici servire.

Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem.] Summum sacerdotem Caipham significat, qui (sicut Evangelista Joannes scribit) *erat Pontifex anni illius.* De quo consentanea testatur Josephus, quia Pontificatum sibi absq; merito dignitatis emerit à principe Romano. Non ergo mirum est, si iniquus Pontifex iniquè judicat. (Caiphas.)

Petrus autem à longè secutus est, &c.] Meritò à longè sequebatur, qui jam proximè erat negaturus. Neq; enim negare posset, si Christo proximus adhæsisset. Verùm in hoc maxima nobis est admiratione venerandus, quia Dominum non reliquit etiam cùm timeret. Quod enim timet, naturæ est: quod sequitur, devotionis: quod negat, obreptionis: quod pœniret, fidei. Aliter. Quòd ad Passionem eundem Dominum à longè sequitur Petrus, significabat Ecclesiam secuturam quidem, hoc est, imitaturam passionem Domini, sed longè differenter. Ecclesia enim pro se paritur: at ille pro Ecclesia. (Petri et... um negari.)

Et sedebat cum ministris, & calefaciebat se ad ignem.] Est dilectionis ignis, est & cupiditatis. De hoc dicitur, *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut ardeat?* De illo autem, *Omnes adulterantes, velut clibanus corda eorum.* Iste super credentes in cœnaculo Sion descendens variis linguis eos Deum laudare docuit. Ille in atrio Caiphæ instinctu maligni spiritus accensus ad negandum ac blasphemandum Dominum noxias perfidorum linguas armabat. Quod enim intùs in domo principis sacerdotum synodus maligna gerebat: hoc ignis in atrio foris inter frigora noctis materialiter accensus typicè præmonstrabat. Quicunque ergo vitiosum noxiumq; in se extinguit incendium, potest dicere cum Propheta Domino, *Quia factus sum sicut uter in pruina, justificationes tuas non sum oblitus.* In quibuscunque autem flammam charitatis turbida vitiorum flumina obruerunt, audiunt à Domino, *quoniam abundavit iniquitas, refrigescit charitas multorum.* Quo frigore torpens ad horam Apostolus Petrus, quasi prunis ministrorum Caiphæ calefieri cupiebat, quia temporalis commodi solatium perfidorum societate quærebat. Sed non mora, respectus à Domino cum ignem pravorum corpore, tum infidelitatem in corde reliquit. Ac post resurrectionem Domini sancto igni recreatus funditùs excessum trinæ negationis trina dilectionis confessione purgavit. Tunc etenim completâ illâ memorabili piscium capturâ, cùm venisset ad Dominum cum condiscipulis suis, prunas positas, & piscem superpositum, & panem mox videns, sui cordis arcana prunis inflammavit amoris. (Ignis duplex.)

Et quidam surgentes falsum testimonium ferebant adversùm eum dicentes, Quoniam nos audivimus eum dicentem: Ego dissolvam templum hoc manu factum, & post triduum aliud non manu factum ædificabo.] Quomodò falsi testes sunt, si ea dicunt, quæ Dominum dixisse legimus? Sed falsus testis est, qui non eodem sensu dicta intelligit, quo dicuntur. Dominus enim dixerat de templo corporis sui. Sed & in ipsis verbis calumniantur, & paucis additis vel mutatis, quasi justam calumniam faciunt. Salvator dixerat, *Solvite templum hoc.* Isti commutant & ajunt, *Ego dissolvam templum hoc manifestum.* Vos (inquit) *solvite*, non ego. Quia illicitum est ut ipsi nobis inferamus mortem. Deinde illi vertunt, & post triduum aliud non manu factum ædificabo, ut propriè de templo Judaico dixisse videatur. Dominus autem ut ostenderet animal vivum & spirans templum, dixerat, *Et ego in triduo suscitabo illud.* Aliud est ædificare, aliud suscitare. (Testes falsi.)

Et exurgens summus sacerdos in medium, interrogavit Iesum, dicens: Non respondes quicquam ad ea, quæ tibi objiciuntur ab his? Ille autem tacebat, & nihil respondit.] Ira præceps & impatiens, non inveniens calumniæ locum, excutit de solio Pontificem, ut insaniam mentis motu corporis demonstraret. Quantò plus Jesus tacebat ad indignos responsione sua falsos testes & sacerdotes impios: tantò magis Pontifex furore superatus eum ad respondendum provocat, ut ex qualibet occasione sermonis locum inveniat accusandi. Nihilominùs Jesus tacet. Sciebat enim quasi Deus, quicquid respondisset, torquendum ad calumniam.

Rursùm summus sacerdos interrogabat eum, & dicit ei, Tu es Christus filius Dei benedicti? Iesus autem dixit illi, Ego sum.] In Matthæo scriptum est, quòd interroganti & adjuranti se Pontifici si esset Christus, respondit, *Tu dixisti*, Pro quo Marcus posuit, *Ego sum*, ut videlicet ostenderet tantum valere, quod ei dicit Jesus, *Tu dixisti*, quantum si diceret, *Ego sum.* (Tu dixisti.)

Et videbitis filium hominis à dextris sedentem virtutis, & venientem cum nubibus cœli.] Si ergo tibi in Christo, ô Judæe, pagane, & hæretice, contemptus, infirmitas, & crux contumelia est, vide, quia per hæc filius hominis ad dexteram Dei Patris sessurus, & ex partu virginis homo natus in sua cœli cum nubibus est majestate venturus. Unde & Apostolus, cùm crucis abjecta descripsisset, dicens quòd *humiliavit seipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, adjunxit atq; ait: *Propter quod & Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Iesus Christus in gloria est Dei Patris.*

Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua ait, Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam.] Quam de solio sacerdotali furor excusserat, eadem rabies ad scindendas vestes provocat. Scindit vestimenta sua, ut ostendat Ju-

dæos sacerdotalem gloriam perdidisse, & vacuam sedem habere pontificis. Sed & consuetudinis Judaicæ est, cum aliquid blasphemiæ & quasi contra Deum audierint, scindere vestimenta sua. Quod Paulum quoque & Barnabam quando in Lycaonia deorum cultu honorabantur, fecisse legimus. Herodes autem quia non dedit honorem Deo, sed acquievit immoderato favori populi, statim ab angelo percussus est. Altiore autem mysterio factum est, ut in passione Domini pontifex Judæorum sua ipse vestimenta disciderit, cum tunica Domini, nec ab ipsis qui eum crucifixere militibus scindi potuerit. Figurabatur enim quod sacerdotium Judæorum pro sceleribus ipsorum pontificum esset scindendum, & à suæ statu integritatis omnimodis solvendum: soliditas vero sanctæ universalis ecclesiæ quæ vestis sui redemptoris solet appellari, nunquam valeat disrumpi. Quin potius & si Judæi, si gentiles, si hæretici, si mali catholici humilitatem Domini Salvatoris contemnant, ejus tamen usque ad consummationem seculi, in illis quos foris electionis invenerit, inviolata sit permansura castitas.

Scindere vestimenta.

Et cœperunt quidam conspuere eum, & velare faciem ejus, & colaphis eum cædere, & dicere ei, Prophetiza. Et ministri alapis eum cædebant. Impleta est hoc loco prophetia quæ ait, *Dedi maxillas meas alapis, & faciem meam non averti à confusione sputorum.* Sed qui tunc cæsus est colaphis sive alapis Judæorum, cæditur etiam nunc blasphemiis falsorum Christianorum.

Qui tunc consputus est salivis infidelium, nunc usque vesanis nomine tenus fidelium exhonoratur atque irritatur opprobriis. Velaverunt autem faciem ejus, non ut eorum ille scelera non videat, sed ut à seipsis, sicut quondam Moysi fecerunt gratiam cogitationibus ejus abscondant. Si enim crederent Moysi, crederent forsitan & Domino. Quod velamentum usque hodie manet super cor eorum non revelatum. Nobis autem in Christum credentibus ablatum est. Neque enim frustra eo moriente velum templi scissum est medium, & ea quæ toto legis tempore latuerant, & abscondita carnali Israël fuerant, novi testamenti cultoribus sunt patefacta sancta sanctorum arcana. Quod vero dicunt ei, *Prophetiza*, & juxta alios evangelistas, *Prophetiza quis est qui te percussit*: quasi in contumeliam faciunt ejus, qui se à populis prophetam voluerit haberi. Sed ipso dispensante quæ patitur, omnia pro nobis fiunt, sicut Petrus hortatur, Christo in carne passo nos eadem cogitatione armemur, atque ad toleranda pro nomine ejus irrisionum opprobria præparemur.

Velamen faciei.

Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis. Et cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum ait, Et tu cum Iesu Nazareno eras? &c.) Quid sibi vult quod prima eum prodit ancilla, cum viri utique magis eum potuerint recognoscere? Nisi ut & ille sexus peccasse in necem Domini videretur, & iste sexus redimeretur per Domini passionem. Et ideo mulier resurrectionis accipit prima mysterium, & mandata custodit, ut veterem prævaricationis aboleret errorem.

Cur ancilla prima, &c.

Et exivit foras ante atrium, & gallus cantavit.) De hoc galli cantu cæteri evangelistæ tacent, non tamen factum esse negant, sicut & multa alia alii silentio prætereunt, quæ alii narrant.

Rursus autem cum vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus, quia hic ex illis est. At ille iterum negavit.) Non hæc eadem quæ prius accusabat, illa esse credenda est. Dicit namque Matthæus apertissime, *Exeunte illo januam, vidit eum alia, & ait iis qui erant ibi, &c.* In hac autem negatione Petri discimus, non solum abnegari Christum ab eo qui dicit eum non esse Christum, sed ab illo etiam qui cum sit, negat se esse Christianum. Dominus autem non ait Petro, discipulum meum te negabis, sed *me negabis*. Negavit ergo ipsum, cum se negavit ejus esse discipulum.

Et post pusillum, rursus qui astabant dicebant Petro, Vere tu ex illis es. Nam & Galilæus es. Nō quod alia lingua Galilæi quàm Hierosolymitæ loquerentur, qui utrique fuerint Hebræi, sed quod unaquæque provincia & regio suas habeat proprietates, ac vernaculum loquendi sonum vitare non possit. Unde in actibus apostolorum, cum ii, quibus Spiritus sanctus insederat, omnium gentium linguis loquerentur, inter alios qui de diversis mundi plagis advenerant, etiam illi qui habitabant Judæam dixisse referuntur: *Nonne ecce omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Et quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostram in qua nati sumus?* Et Petrus Fratribus loquens in Hierusalem, *Et notum*, inquit, *factum est omnibus habitantibus in Hierusalem, ita ut appellaretur ager ille lingua eorum Acheldemach.* Quare lingua eorum, nisi quia idem nomen aliter illi, hoc est Hierosolymæ, aliter sonabant Galilæi?

Ille autem cœpit anathematizare & jurare, quia nescio hominem istum quem dicitis. Et statim iterum gallus cantavit. Solet scriptura sacramentum causarum per statum designare temporum. Unde Petrus qui media nocte negavit, ad galli cantum pœnituit. Qui etiam post resurrectionem Domini diurna sub luce illum quem tertio negaverat, tertio æque se amare professus est. Quia nimirum quod in tenebris oblivionis erravit, & sperata jam lucis rememoratione correxit, & ejusdem veræ lucis adepta præsentia plene totum quicquid nutaverat, erexit. Hunc opinor gallum aliquem doctorum intelligendum, qui nos jacentes excitans, & somnolentos increpans dicat, *Evigilate justi, & nolite peccare.*

Temporis ratio.

Et recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Iesus, Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere.) Quàm nociva pravorum colloquia? Petrus ipse inter infideles vel hominem se nosse negavit, quem inter condiscipulos jam Dei filium fuerat confessus. Sed nec in atrio Caiphæ retentus poterat agere pœnitentiam. Egreditur foras, ut alii narrant Evangelistæ, quatenus ab impiorum concilio secretus, sordes pavidæ negationis liberis fletibus abluat.

CAPUT XV.

Et confestim consilium facientes mane summi sacerdotes cum senioribus, & scribis, & universo concilio, vincientes Iesum duxerunt & tradiderunt Pilato.] Non solum ad Pilatum, sed etiam ad Herodem ductus est, ut uterque Domino illuderet. Et cerne sollicitudinem sacerdotum in malo. Tota nocte vigilaverunt ut homicidium facerent, & vinctum tradiderunt Pilato. Habebant enim hunc morem, ut quem adjudicassent morti, ligatum judici traderent. Attamen notandum quod non tunc primum ligaverunt eum, sed mox comprehensum nocte in horto, ut Joannes declarat, ligaverunt, & sic adduxerunt eum ad Annam primum. Cap. 44.

Et interrogavit eum Pilatus, Tu es rex Iudæorum?) Pilato nihil aliud criminis interrogante, nisi utrum rex Judæorum sit, arguuntur impietatis Judæi, quod ne falso quidem invenire potuerint quod objicerent salvatori.

At ille respondens ait illi: Tu dicis.) Sic respondit ut & verum diceret, & sermo ejus calumniæ non pateret. Et attende quod Pilato, qui invitus ferebat sententiam, aliqua in parte responderit, sacerdotibus autem & principibus respondere noluerit, indignosq; suo sermone judicarit.

Pilatus autem rursus interrogavit eum dicens: Non respondes quicquam? Vide in quantis te accusant. Iesus autem amplius nihil respondit.] Ethnicus quidem est qui condemnat Jesum, sed causam refert in populum Judæorum. Vide in quantis te accusant. Jesus autem nihil respondere voluit, ne crimen diluens dimitteretur à præside, & crucis utilitas differretur.

Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barrabam dimitteret eis.) Hæret Judæis usque hodie sua petitio, quam tanto labore impetrarunt. Quod enim data sibi optione, pro Jesu latronem, pro salvatore interfectorem, pro datore vitæ elegerunt ademptorem, merito salutem perdiderunt & vitam, & latrociniis sese ac seditionibus in tantum subdiderunt, ut & patriam regnumque suum, quod plus Christo amavere, perdiderint, & hactenus eam quam vendidere, sive animæ sive corporis libertatem recipere non meruerint.

Petitio Iudæorum.

Pilatus autem iterum respondens ait illis: Quid ergo vultis ut faciam regi Iudæorum? At illi iterum clamaverunt, crucifige eum. Pilatus verò dicebat eis, Quid enim mali fecit?] Multas liberandi salvatorem Pilatus occasiones dedit.

Pilati conatus.

Primum latronem justo conferens, deinde inferens: *Quid ergo vultis, ut faciam regi Judæorum?* Cumque responderent, *crucifigatur*, non statim acquievit, sed juxta suggestionem uxoris, quæ mandaverat ei, ut Matthæus scribit, *Nihil tibi & justo illi:* ipse, serioq; respondens, *Quid enim (ait) mali fecit?* hoc dicendo Pilatus absolvit Jesum.

At illi magis clamabant, crucifige eum.) Ut impleretur quod in vigesimoprimo psalmo dixerat, *Circumdederunt me canes multi, congregatio malignantium obsedit me.* Et illud Hieremiæ, *Facta est mihi hæreditas mea sicut leo in sylva, dederunt super me vocem suam.* Esaia quoq; in hac sententia congruente, *Et expectavit ut facerent judicium, fecerunt autem iniquitatem & non justitiam, sed clamorem.*

Flagellatus Iesus.

Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barrabam, & tradidit Iesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur.) Jesus autem flagellatus non ab alio, quàm ab ipso Pilato intelligendus est. Scribit namq; apertè Joannes, *Clamaverunt rursum omnes dicentes, Non hunc sed Barrabam. Erat autem Barrabas latro. Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum & flagellavit.* Ac deinde subjungit, *Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus, &c.* Quod quidem ideo fecisse, atq; ideo credendus est militibus eum illudendum tradidisse, ut satiati pœnis & opprobriis ejus, mortem ejus ultro sitire desisterent. Hoc autem factum est, ut quia scriptum erat, *Multa flagella peccatorum*, illo flagellato nos à verberibus liberaremur, dicente scriptura, *Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.*

Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii, & convocant totam cohortem, & induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes spineam coronam, & cœperunt salutare eũ, Ave rex Iudæorũ.) Milites quidem quod rex Judæorum fuerat appellatus, & hoc ei scribæ & sacerdotes crimen objecerant, quod sibi in populo Israelitico usurparet imperium, illudentes hoc faciunt, ut nudatum pristinis vestibus induant purpura, qua reges veteres utebantur: ut pro diademate imponant ei coronam spineam, pro sceptro regali dent calamum, ut Matthæus scribit, & adorent quasi regem. Nos autem omnia hæc intelligamus mysticè. Quomodo enim Caiphas dixit, *Oportet unum hominem mori pro omnibus, nesciens quid diceret:* & isti quodcunq; fecerunt, licet alia mente fecerint, tamen nobis qui credimus sacramenta tribuebant. Notandum autem pro eo quod Marcus ait, *Et induunt eum purpura,* Matthæus ita posuit, *Et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei.* Ubi intelligitur quòd Matthæus ait, *Chlamydem coccineam circumdederunt ei*, hoc Marcus dixisse, Induunt purpura. Pro regia enim purpura chlamys illa coccinea illudentibus adhibita erat, & est rubra quædam purpura cocco simillima. Potest etiam fieri ut purpuram etiam Marcus commemoraverit, quam chlamys habebat, quamvis esset coccinea. Mysticè ergo in purpura qua indutus est Dominus, ipsa ejus caro quam passionibus objecit, insinuatur. De qua prænissa dixerat prophetia, *Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua quasi calcantium in torculari?* In corona vero quam portabat spinea, nostrorum susceptio peccatorum, pro qua mortalis fieri dignatus est, ostenditur. Juxta quod præcursor ipsius testimonium ei perhibens ait, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Namque spinas in significatione peccatorum poni solere testatur ipse Dominus, qui protoplasto in peccatum prolapso, *Terra tua spinas & tribulos germinabit tibi.* Quod est aperte dicere, Conscientia tua punctiones tibi & aculeos vitiorum procreare non desistet. Quod vero juxta evangelium Lucæ Dominus apud Herodem alba veste induitur, in ceteris vero evangelistis à militibus Pilati sub coccineo sive purpureo habitu illusus esse perhibetur, collata utraque narratione in uno, innocentia & castitas assumptæ humanitatis: in altero autem veritas passionis per quam ad gloriam regni immortalis esset perventurus, exprimitur. Sicut enim purpuram colore sanguinis, qui pro nobis effusus est, imitatur: ita & habitus regni quod post passionem intravit nobisque intrandum patefecit, insinuat. Verum quia dicit Apostolus, *Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.* & Esaias Domino de electis omnibus, *Hu*, inquit, *velut ornamento vestieris*, potest in hoc utroque domini habitu inimicorum quidem sententia probroso, sed ipsius Domini electione gloriosissimo, omnis electorum ejus multitudo, quæ in martyres venerandos, & ceteram fidelium plebem distinguitur, aptissime designari. Alba etenim veste induitur, cum munda justorum confessione circumdatur.

Coccinea Chlamys.

Purpura sive cocco vestitur, cum in triumpho victoriosorum martyrum gloriatur.

Caput Christi percutientes.

Et percutiebant caput ejus arundine, & conspuebant eum. Et ponentes genua adorabant eum.] Hæc tunc fecere milites Pilati, hæc usque hodie faciunt hæretici & pagani, milites utique diaboli. Quia enim caput Christi Deus, caput ejus percutiunt, qui eum Deum esse verum denegant. Et quia per arundinem scriptura solet confici, quasi arundine caput Christi feriunt, qui divinitati contradicentes, errorem suum confirmare auctoritate sacræ scripturæ conantur. Spuunt in faciem ejus, qui ejus præsentiam gratiæ, verbis execrandis ex interna cæca mentis insania conceptis respuunt, & Jesum Christum in carne venisse denegant.

Et quidem milites eum, quasi qui Deum se ipse falso dixisset, illudentes adorabant; sed sunt hodie, quod est gravioris vesaniæ, qui eum certa fide ut Deum verum adorant, sed perversis actibus mox verba ejus quasi fabulosa despiciunt, ac promissa regni illius temporalibus illecebris longe postponunt.

Evang. Concord.

Et educunt illum ut crucifigerent eum Et angariaverunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum, venientem de villa, patrem Alexandri & Rufi, ut tolleret crucem ejus.) Magnæ tunc opinionis fuisse Simon iste videtur, cum filii quoque ejus quasi jam noti omnibus designentur ex nomine. Sed cavendum ne cui videatur contrarium, quod Joannes scribit, ipsum Dominum sibi crucem portasse: cæteri vero Evangelistæ hunc Simonem Cyrenæum eam bajulasse referunt.

Primo namque à Domino portata, ac deinde Simoni, quem exeuntes forte obvium habuerunt, portanda imposita est. Et hoc congruo satis ordine mysterii. Quia nimirum *ipse passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus.*

Cyrene.

Et quia Simon iste non Hierosolymita, sed Cyrenæus esse perhibetur, (Cyrene enim Libyæ civitas est, ut in Actibus apostolorum legimus) rectè per eum populi gentium designantur, qui quondam peregrini & hospites testamentorum, nunc obediendo cives sunt & domestici Dei, & sicut alibi dicitur, *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Unde apte Simon obediens, Cyrene, hæres interpretatur. Nec prætereundum quod idem Simon de villa venisse refertur. Villa enim Græcè πάγ@ dicitur. Unde paganos appellamus eos, quos à civitate Dei alienos, & quasi urbanæ conversationis videmus esse expertes. Sed de pago Simon egrediens crucem portat post Jesum, cum populus nationum paganis ritibus derelictis, vestigia Dominicæ passionis obedienter amplectitur.

Villa. Pagani.

Calvaria.

Et perducunt illum in Golgotha locum quod est interpretatum, Calvariæ locus.) Extra orbis portam loca sunt in quibus truncantur capita damnatorum, & Calvariæ, id est decollatorum sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, erigerentur vexilla martyrii.

Et quomodo pro nobis maledictum crucis factum est, & flagellatus & crucifixus, sic pro omnium salute quasi noxius inter noxios crucifigitur.

Et dabant ei bibere myrrhatum vinum, & non accepit.) Deus loquitur ad Hierusalem, *Ego te plantavi vineam meam veram, quomodo facta es in amaritudine vitis aliena?* Amara vitis amarum vinũ fecit: quod propinatur Domino Jesu, ut impleatur quod scriptum est, *Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Quod autem dicitur, *Et non accepit.* vel secundum Matthæum, *Cùm gustasset, noluit bibere*, hoc indicat, quod gustaverit quidem pro nobis mortis amaritudinem, sed tertia die resurrexit.

Concord. Evang.

Quod enim ait Marcus, *non accepit*, intelligitur, non accepit ut biberet. Gustavit autem sicut Matthæus

tertiis est, ut quod idem Matthæus ait, *Noluit bibere*, hoc Marcus dixerit, *Non accepit*, tacuerit autem, quod gustaverit. Sed & hoc, quod ait Marcus, *Myrrhatum vinum*, intelligendum est, Matthæum dixisse *cum felle mixtum*. Fel quippe pro amaritudine posuit. Et myrrhatum vinum amarissimum est, quanquam fieri possit, ut & felle & myrrha vinum amarissimum redderetur.

Et crucifigentes eum diviserunt vestimenta ejus, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret.] Hæc Joannes Evangelista plenius exponit: quòd scilicet milites cætera in quatuor partes juxta suum numerum dividentes, de tunica, quę inconsutilis erat desuper contexta per totum, sortem miserint.

Tunica inconsutilis.

Quadripertita autem vestis Domini quadripertitam ejus figuravit Ecclesiam, toto scilicet orbe (qui quatuor partibus constat) terrarum diffusam, & omnibus eisdem partibus æqualiter, id est, concorditer distributam. Tunica verò illa sortita omnium partium significat unitatem, quæ charitatis vinculo continetur. Si enim charitas juxta Apostolum & supereminentiorem habet viam, & supereminet scientiæ, & super omnia præcepta est, meritò vestis, quâ significatur, desuper contexta perhibetur. In sorte autem quid nisi gratia Dei commendata est? Sic quippe in uno ad omnes pervenit, cùm sors omnibus placuit: quia & Dei gratia in unitate ad omnes pervenit. Et cùm sors mittitur, non personæ cujuscunque vel meritis, sed occulto Dei judicio creditur. Et quia, sicut dicit Apostolus, *vetus homo noster simul affixus est cruci cum illo, ut evacuetur corpus peccati, ut ultrà non serviamus peccato*, quamdiu id agunt opera nostra, ut evacuetur corpus peccati, & quamdiu exterior homo corrumpitur, ut interior renovetur de die in diem, tempus est crucis. Hæc sunt etiam bona opera quidem, tamen adhuc laboriosa, quorum merces requies est. Sed ideo dicitur, *Spe gaudentes, ut requiem futuram cum hilaritate in laboribus operemur.* Hanc hilaritatem significat crucis latitudo in transverso ligno, ubi figuntur manus. Per manus enim opera intelligimus, per latitudinem hilaritatem operantis: quia tristitia facit angustias. Per altitudinem autem, cui caput adjungitur, expectatio retributionis de sublimi justitia Dei, qui *reddet unicuique secundùm opera sua*, his quidem secundùm tolerantiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem quærentibus vitam æternam. Itaque etiam longitudo, quâ totum corpus extenditur, ipsam tolerantiam significat, unde longanimes dicuntur, qui tolerant. Profundum autem, quod terræ infixum est, secretum sacramenti præfigurat. Recordaris, nisi fallor, quòd verba Apostoli in ista designatione crucis expediantur, ubi ait: *In charitate radicati & fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, altitudo, & profundum.*

Tempus crucis. *Crucis latitudo.* *Altitudo.* *Longitudo.* *Profundum.*

Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.] Sunt qui arbitrentur horâ quidem tertiâ Dominum crucifixum, à sexta autem hora tenebras factas usque ad nonam, ut consumptæ intelligantur tres horæ, ex quo crucifixus est, usq; ad tenebras factas. Et posset quidem hoc rectissimè intelligi, nisi Joannes diceret horâ quasi sextâ Pilatum sedisse *pro tribunali in loco, qui dicitur Lithostratos, Hebraicè autem Gabbata.* Sequitur enim Parasceve Paschæ hora quasi sexta, & dicit Judæis: *Ecce rex vester*, &c. Si ergo quasi sextâ, Pilato sedente pro tribunali, traditus est crucifigendus Judæis, quomodò horâ tertiâ crucifixus est, sicut verba Marci non intelligentes quidam putaverunt? Jam certè dixerat Marcus, *Et crucifigentes eum diviserunt vestimenta ejus.* Si ergo eis rei gestæ tempus voluit commemorare, sufficeret dicere, *Erat autem hora tertia*, ut quid adjunxit, *& crucifixerunt eum?* nisi quia voluit aliquid recapitulando significare, quod quæsitum inveniretur, cùm Scriptura ipsa illis temporibus legeretur, quibus universæ Ecclesiæ notum erat, quâ horâ Dominus ligno suspensus est, unde posset hujus vel error corrigi, vel mendacium refutari. Sed quia sciebat à militibus Dominum crucifixum, non à Judæis, occultè ostendere voluit eos magis crucifixisse, qui clamaverunt ut crucifigeretur, quàm illos, qui ministerium principi suo secundùm suum officium præbuerunt. Intelligitur ergo fuisse hora tertia, cùm clamaverunt Judæi, ut Dominus crucifigeretur. Et veracissimè demonstratur tunc eos crucifixisse, quando clamaverunt, maximè quia nolebant videri se hoc fecisse, & proptereà eum Pilato tradiderant, quod eorum verba satis indicant secundùm Joannem. Quod ergo maximè videri fecisse nolebant, hoc eos horâ tertiâ fecisse Marcus ostendit, verissimè indicans magis fuisse Domini necatricem linguam Judæorum, quàm militum manus.

Concord. Evang.

Et erat titulus causæ ejus inscriptus, Rex Judæorum.] Titulus positus suprà crucem ejus, in quo scriptum erat, Rex Judæorum, illud ostendit, quod nec occidendo efficere potuerunt, ut eum regem non haberent, qui eis manifestissima & eminentissima potestate secundùm sua opera redditurus est. Unde in Psalmo canitur: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion, montem sanctum ejus.* Qui aptè etiam quoniam Rex simul & Pontifex est, cùm eximiam Patri suæ carnis hostiam in altari crucis offerret, regis quoque, qua præditus erat dignitate, titulo prætendit: ut cunctis legere, hoc est, audire & credere volentibus insinuaret, quòd per crucis patibulum non perdiderit suum, sed confirmârit potiùs & corroborârit imperium.

Titul. Rex Christus.

Et cum eo crucifigunt duos latrones, unum à dextris, & alium à sinistris ejus.] Latrones, qui cùm Domino sunt hinc inde crucifixi, significant eos, qui sub fide & confessione Christi vel agonem martyrii, vel quælibet continentiæ arctioris instituta subeunt. Sed quicunque hæc pro æterna solùm cœlestique gloria gerunt, hi profectò dextri latronis merito ac fide designantur. At qui sive humanæ laudis intuitu, seu qualibet minùs digna intentione mundo abrenuntiant, non immeritò blasphematoris, ac sinistri latronis mentem imitantur & actus.

Latrones.

De quibus dicit Apostolus: *Si tradidero corpus meum ut ardeam, si dedero omnes facultates meas in cibos pauperum*, si alia plura aut pietatis opera facere, aut dona gratiæ spiritalis accepisse videar, *charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Beati autem, qui sua propter Dominum & propter Evangelium relinquunt. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.*

Similiter & summi sacerdotes illudentes ad alterutrum cum scribis dicebant, Alios, &c.] Etiam nolentes confitentur Scribæ & Pontifices, quòd alios salvos fecerit. Itaq; vos vestra condemnat sententia. Qui enim alios salvos fecit, utique si vellet, seipsum salvare poterat.

Christus Rex Israël descendat nunc de cruce, ut videamus & credamus.] Fraudulenta promissio. Quid est plus? de cruce adhuc viventem descendere, aut è sepulchro mortuum resurgere? Surrexit, & non creditis: ergo etiamsi de cruce descenderit, similiter non credetis.

Et qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei.] Quomodò, qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei, quandoquidem unus eorum conviciatus est, secundùm Lucę testimonium, alter & compescuit eum, & in Deum credidit? nisi intelligamus Matthæum & Marcum breviter perstringentes hoc loco pluralem numerum pro singulari posuisse, sicut in epistola ad Hebræos legimus pluraliter dictum, *Clauserunt ora leonum*, cùm solus Daniel significari intelligatur. Et pluraliter dictum, *Secti sunt*, cùm de solo Esaia tradatur. Quid autem usitatius (verbi gratia) quàm ut dicat aliquis, & rustici mihi insultant, etiamsi unus insultet? Tunc enim esset contrarium, quod Lucas de uno manifestavit, si illi dixissent ambos latrones conviciatos Domino, cùm non posset sub numero plurali unus intelligi. Cùm verò dictum est, *latrones*, vel, *qui cum eo crucifixi erant*, nec additum est ambo, non solùm, si ambo fecissent, posset hoc dici, sed etiam quia unus hoc fecit, potuit usitato locutionis modo per pluralem numerum significari. Quòd verò, Luca testante, unus latro Dominum blasphemat dicens, *Si tu es Christus, salvum fac temetipsum & nos.* Alter verò illum digna invectione redarguit, & Dominum fideli supplicatione precatur dicens, *Domine memento mei, cùm veneris in regnum tuum*, usq; hodie geri in Ecclesia videmus, cùm mundanis tacti afflictionibus veri simul & falsi Christiani, illi

Concord. Evang.

quidem

quidem qui ficta mente dominicæ passionis sacramenta gestant, ad præsentis vitæ gaudia cupiunt liberari à domino. At qui simplici intentione cum Apostolo non gloriantur, nisi in cruce Domini nostri, ita potius à præsentibus ærumnis optant erui, ut spiritum suum in manus sui commendent auctoris, unaque cum ipso regni cœlestis desiderant esse participes. Unde bene ille, qui fide dubia dominum precabatur, funditus est contemptus à domino, neq; ulla responsione dignus habitus. At vero preces illius, qui æternam à se salutem quærebat, pia mox dominus exauditione suscipere dignatus est. Quia nimirum, quicunque in tribulationibus positi, temporalia tantum à domino solatia requirunt, temporalibus se pariter & æternis gaudiis privant. Qui autem veraciter bona patriæ cœlestis suspirant, ad hæc absque ulla dubietate Christo miserante perveniunt.

Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt per totam terram usque in horam nonam.) Clarissimum mundi lumen retraxit radios suos, ne aut pendentem videret dominum, aut impii blasphemantes sua luce fruerentur. Et notandum, quod dominus sexta hora, hoc est, recedente à centro mundi sole crucifixus sit: diluculo autem, hoc est, oriente jam sole resurrectionis suæ mysteria celebravit. Statu enim temporis signavit, quod effectu operis exhibuit. Quia mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter justificationem nostram. Nam & de Adam peccante scriptum est, quòd audierit *vocem domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem. Post meridiem* nempe, inclinata luce fidei: *ad auram* vero, refrigescente fervore charitatis. Deambulans autem audiebatur, quia ab homine peccante recesserat. Rationis ergo, immo divinæ pietatis ordo poscebat, ut eodem temporis articulo, quo tunc Adæ prævaricanti occluserat, nunc latroni dominus pœnitenti januam paradisi reseraret: & qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo invexerat, eadem hora secundus Adam mortem moriendo destrueret.

Et hora nona exclamavit Iesus voce magna, dicens, Heli, Heli lamazabactani, quod est interpretatum, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?) Principio vigesimi primi Psalmi usus est. Illud quod in medio versiculi legitur, *Respice in me*, superfluum est. Legitur enim in Hebræo, *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Nec mireris verborum humilitatem, querimonias derelicti, cum formam servi sciens, scandalum crucis videas. Sicut enim esurire & sitire, & fatigari non erant propria divinitatis, sed corporales passiones; ita & quod dicitur, *Ut quid me dereliquisti?* corporalis vocis erat proprium: quia solet secundum naturam corpus nullatenus velle à sibi conjuncta vita fraudari. Licet enim & ipse Salvator hoc dicebat, sed proprie ostendebat corporis fragilitatem, manens virtus & sapientia Dei. Ut homo ergo loquitur, meos circunferens motus, quod in periculis positi, à Deo nos deseri putamus. Ut homo turbatur, ut homo flet, ut homo crucifigitur.

Et quidam de circumstantibus audientes dicebant, Ecce, Heliam vocat.) Non omnes, sed quidam. Quos arbitror milites fuisse Romanos, non intelligentes sermonis Hebraici proprietatem, sed ex eo, quod dixit Heli, Heli, putantes Heliam ab eo invocatum. Sin autem Judæos, qui hoc dixerint, intelligere volueris, & hoc more sibi solito faciunt, ut dominum imbecillitate infament, qui Heliæ auxilium deprecetur.

Currens autem unus, & implens spongiam aceto, circumponensque calamo potum, dabat ei, dicens: Sine, videamus si veniat Helias ad deponendum eum.] Quam ob causam domino acetum sit potui datum, Joannes ostendit plenius, dicens, Postea sciens Jesus, quia jam omnia consummata sunt, ut consummaretur scriptura, dicit *Sitio. Vas autem positum erat aceto plenum. Illi ergo spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus.* Vidit ergo, quoniam consummata sunt omnia, quæ oportebat, ut fierent, antequam acciperet acetum, & traderet spiritum: atque ut hoc etiam consummaretur quod ait, *Et in siti mea potaverunt me aceto, Sitio*, inquit. Tanquam hoc diceret, hoc minus fecistis, date quod estis. Judæi quippe ipsi erant acetum, degenerantes à vino patriarcharum & prophetarum, tanquam de pleno vase, de iniquitate mundi hujus impleto, cor habentes velut spongiam cavernosis quodammodo atque tortuosis latibulis fraudulentum. Hyssopum, cui circumposuerunt *Hyssopum.* spongiam aceto plenam, quoniam herba est humilis, & pectus purgat, ipsius Christi humilitatem congruenter accipimus, quam circundederunt, & se circumvenisse putaverunt. Unde illud in Psalmo, *Asperges me hyssopo, & mundabor*, Christi namque humilitate mundamur, quia nisi humiliasset *semetipsum, factus obediens patri usque ad mortem crucis*, non utique sanguis ejus in peccatorum remissionem, hoc est, in nostri mundationem fuisset effusus. Per arundinem vero, cui imposita est spongia, scriptura significatur, *Arundo.* quæ implebatur hoc facto. Sicut enim lingua dicitur vel Græca, vel Latina, vel alia quælibet, sonum significans, qui lingua promitur, sic arundo dici potest litera, quæ arundine scribitur. Sed significantius sonos vocis humanæ usitatissime dicimus linguas: Scripturam vero arundinem dici, quo minus usitatum, eo magis est mystice figuratum.

Iesus autem emissa voce magna expiravit.] Quid hac voce magna dixerit dominus, Lucas aperte designat, dicens, *Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc* (inquit) *dicens expiravit*. Quod vero scribit Joannes, quia cum accepisset Jesus acetum, dixit, *Consummatum est, & inclinato capite tradidit spiritum*, inter illud quod ait, *Consummatum est*, & illud, *Et inclinato capite tradidit spiritum*, emissa est illa vox magna, quam tacuit Joannes, cæteri autem tres commemoraverunt.

Et velum templi scissum est in duo à sursum usque deorsum.) Scinditur velum templi, ut arca testamenti & omnia legis sacramenta, quæ tegebantur, appareant, atque ad populum transeant nationum. Antè etenim dictum fuerat, *Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen est.* Nunc autem, *Exaltare super cœlos Deus, & super omnem terram* (inquit) *gloria tua.* Et in Evangelio prius dixit, *In viam gentium ne abieritis.* Post passionem vero suam, *Euntes* (inquit) *docete omnes gentes.*

Videns autem Centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans expirasset, ait, Vere homo hic filius Dei erat.) Manifesta causa, miraculi Centurionis exponitur, quod videns dominum sic expirasse, hoc est, spiritum emisisse, dixerit, *Verè homo hic filius Dei erat.* Nullus enim habet potestatem emittendi spiritum, nisi qui animarum conditor est. Et hoc considerandum est, quod Centurio ante crucem in ipso scandalo passionis, verè Dei filium confiteatur, & Arrius in ecclesia prædicet creaturam. Unde merito per Centurionem fides Ecclesiæ designatur, quæ velo mysteriorum cœlestium per mortem domini reserato, continuo Jesum & verè justum hominem, & verè Dei filium synagoga tacente confirmat.

Erant autem & mulieres de longe aspicientes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris, & Ioseph mater, & Salome.] Et cum esset in Galilæa, sequebantur eum & ministrabant ei. Jacobum minorem dicit Jacobum Alphæi, *Iacobus* qui & frater domini dicebatur, eo quòd esset filius Mariæ *minor.* materteræ domini, cujus in Evangelio suo meminit Joan- *Matertera* nes, dicens, *Stabat autem juxta crucem Iesu mater ejus, & so-* *Christi.* *ror matris ejus Maria Cleophæ.* Maria autem Cleophæ videtur eam dicere à patre, sive à cognatione. Vocabatur vero minor Jacobus, ad distinctionem majoris Jacobi, videlicet filii Zebedæi, qui inter primos Apostolos vocatus est, & electus à domino. Consuetudinis autem Judaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent: hoc quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus abjecisse se memorat. *Nunquid non habemus potestatem sorores mulieres circumducendi, sicut & cæteri Apostoli faciunt?* Ministrabant autem domino de substantia sua, ut meteret earum carnalia, cujus illæ metebant spiritalia. Non quod indigeret cibis dominus crea-

turarum,

turarum, sed ut typum ostenderet magistrorum, quod victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti. Sed videamus, quales comites habuerit. Mariam scilicet Magdalenen, à qua septem dæmonia ejecerat, & Mariam Jacobi & Joseph matrem materteram suam, & alias, quas in cæteris evangeliis legimus.

Decurio. *Et cum jam sero esset factum, quia erat parasceve, quod est ante sabbathum, venit Ioseph ab Arimathia nobilis decurio.*) Decurio vocatur, quod sit de ordine curiæ, & officium curiæ administret. Qui etiam curialis, à procurando munera civilia, solet appellari.

Arimathia. Arimathia autem, ipsa est Ramathaim, civitas Helchanæ & Samuelis in regione Thamnitica juxta Diospolim.

Parasceve. παρασκευὴ vero Græcè, Latinè præparatio dicitur. Quo nomine Judæi, qui inter Græcos morabantur, sextam sabbati appellabant, eo quod in illo ea quæ requiei sabbati necessaria essent, præparare solerent. Juxta hoc quod de manna quondam præceptum est: *Sexta autem die colligetis duplum, &c.* Quia ergo sexta die factus est homo, & tota est mundi creatura perfecta, septima autem conditor ab opere suo requievit, unde & hanc sabbatum, hoc est, requiem voluit appellari, rectè Salvator eadem sexta die crucifixus, humanæ restaurationis implevit arcanum. Ideoque cum accepisset acetum, dixit, *Consummatum est:* hoc est, sextæ diei, quod pro mundi refectione suscepi, jam totum est opus expletum. Sabbato autem in sepulchro requiescens, resurrectionis quæ octava die ventura erat, expectabat eventum. Ubi nostræ simul devotionis ac beatæ retributionis prælucet exemplum, quos in hac quidem sexta seculi ætate pro domino pati, & velut mundo necesse est crucifigi. In septima vero ætate, id est, cum lethi quis debitum solvit, corpora quidem in tumulis, animas autem secreta in pace cum domino manere, & post bona oportet opera quiescere, donec octava tandem veniente ætate etiam corpora ipsa resurrectione glorificata cum animabus simul incorruptionem æternæ hæreditatis accipiant.

Venit (inquit) Ioseph ab Arimathia nobilis decurio, qui & ipse erat expectans regnum Dei. Et audacter introivit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu.) Magnæ quidem Joseph ille dignitatis ad seculum, sed majoris apud Deum meriti fuisse laudatur. Talem namque existere decebat eum, qui corpus Domini sepeliret, qui & per justitiam meritorum tali ministerio dignus esset, & per nobilitatem potentiæ secularis facultatem posset obtinere ministrandi. Non enim quilibet ignotus aut mediocris ad præsidem accedere, & crucifixi corpus poterat impetrare.

Ioseph autem mercatus est sindonem, & deponens eum involvit sindone.) Et ex simplici sepultura domini, ambitio divitum condemnatur, qui ne in tumulis quidem possunt carere divitiis. Possumus autem juxta intelligentiam spiritalem hoc sentire, quod corpus domini non auro, non gemmis, & serico, sed linteamine puro obvolvendum sit, quanquam & hoc significet, quod ille in sindone munda involvat Jesum, qui pura eum mente susceperit.

Corporalis ratio. Hinc ecclesiæ mos obtinuit, ut sacrificium altaris non in serico, neque in panno tincto, sed in lino terreno celebretur, sicut corpus est domini in sindone munda sepultum, juxta quod in gestis pontificalibus à beato Papa Silvestro legimus esse statutum.

Et posuit eum in monumento, quod erat excisum de petra, & advolvit lapidem ad ostium monumenti.)

Sepulchri Domini forma. De monumento Domini ferunt, qui nostra ætate de Hierosolymis in Britanniam venere, quòd domus fuerit rotunda de subjacente rupe excisa, tantæ altitudinis, ut intrò consistens homo vix manu extenta culmen possit attingere, quæ habet introitum ab Oriente, cui lapis ille magnus advolutus atque impositus est. In cujus monumenti parte aquilonari sepulchrum ipsum, hoc est, locus Dominici corporis de eadem petra factus est, septem habens pedes longitudinis, trium verò palmarum mensura cætero pavimento altius eminens Qui videlicet locus non desuper, sed à latere meridiano per totum patulus est, unde corpus inferebatur.

Color ejusdem. Color autem ejusdem monumenti ac loculi rubicundo & albo dicitur esse permistus.

Maria autem Magdalene, & Maria Ioseph aspiciebant ubi poneretur.) In Luca legimus, quia stabant omnes noti ejus à longe & mulieres, quæ secutæ erant eum. His ergo notis Jesu, post depositum ejus corpus ad sua remeantibus, solæ mulieres, quæ arctius amabant, funus subsecutæ, quomodo poneretur, inspicere curabant, ut ei tempore congruo munus possent devotionis offerre. Sed & hactenus sanctæ mulieres die parasceves, id est, præparationis idem faciunt, cum animæ humiles, & quo majoris sibi consciæ fragilitatis, eo majori Salvatoris amore ferventes, passionis ejus vestigiis in hoc seculo, quo requies est præparanda futura, diligenter obsequuntur, & si forte valeant imitari pia curiositate, quo ordine sit eadem passio completa perpendunt.

CAPUT XVI.

Cap. 45. **E**T *cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome, emerunt aromata, ut venientes ungerent Iesum.*) In Evangelio Lucæ scriptum est, quòd revertentes à monumento paraverunt aromata & unguenta, & sabbato quidem siluerunt propter mandatum. Mandatum ergo legis erat, ut sabbati silentium à vespera usque ad vesperam servaretur: ideoque religiosæ mulieres sepulto domino, quamdiu licebat operari, id est, usque ad solis occasum, in unguentis præparandis erant occupatæ, ut Lucas scribit. Et quia tunc præ angustia temporis opus explere nequibant, festinaverunt mox transacto sabbato, id est, occidente sole, ubi operandi licentia remeaverat, emere aromata, sicut Marcus refert, ut venientes mane ungerent corpus ejus. Neque enim vespere sabbati præoccupante jam noctis articulo monumentum adire voluerunt.

Et valde mane una sabbatorum veniunt ad monumentum, orto jam sole.) Prima sabbatorum, prima dies est à die sabbatorum, id est, requietionum, quam nunc diem dominicam propter resurrectionem domini Salvatoris mos ecclesiasticus appellat. Idipsum autem est, cum una sabbati, sive una sabbatorum legimus, id est, una dies à sabbatorum die, hoc est, requietionum, quæ in sabbatis custodiebantur. Sanctæ autem mulieres, quæ dominum fuerant secutæ, cum aromatibus ad monumentum venerunt, & ei, quem viventem dilexerant, etiam mortuo studio humanitatis obsequuntur. Et nos ergo in eum qui est mortuus credentes, si odore virtutum referti cum opinione bonorum operum dominum quærimus, ad monumentum profectò illius cum aromatibus venimus. Quod autem valde mane mulieres venerunt ad monumentum orto jam sole, id est, cum jam cœlum ab orientis parte albesceret, quod non fit utique, nisi solis orientis vicinitate, juxta historiam quidem magnus quærendi & inveniendi dominum fervor charitatis ostenditur. Juxta intellectum vero mysticum nobis datur exemplum illuminata facie, dectissisque vitiorum tenebris odorem bonorum operum domino & orationum suavitatem offerre.

Et dicebant ad invicem, Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde.) Quomodo lapis per angelum revolutus sit, Matthæus sufficienter exponit. Sed revolutio lapidis mystice, reserationem sacramentorum Christi, quæ velamine literæ legalis tegebantur, insinuat. Lex enim in lapide scripta est, cujus ablato tegmine, gloria resurrectionis ostensa, & abolitio mortis antiquæ, ac vita nobis speranda perpetua toto cœpit orbe prædicari.

Et introeuntes in monumentum, viderunt juvenem sedentem in dextris coopertum stola candida, & obstupuerunt.) Introeuntes ab oriente in domum illam rotundam, quæ in petra est excisa, viderunt angelum sedentem ad meridianã partem loci illius, ubi positum fuerat corpus Jesu, hoc n. erat in dextris. Quia nimirũ corpus, quod supinũ jacens caput habebat ad occasum, dexteram necesse est haberet ad austrũ. Scribit autẽ Matthæus, quod angelũ, qui revolvit lapidẽ ab ostio monumenti, primo viderunt super ipsum lapidem sedentem, qui eas intrare in locũ, ubi dominus erat positus, jusserit, & videre, quod jam resurrexisset à mortuis. Scribit Lucas, ꝙ intrãtes in monumẽtũ, duos angelos inibi

stantes

stantes invenerint. Illæ ergo mulieres Angelos vident, quæ cum aromatibus venerunt, quia videlicet illæ mentes supernos cives aspiciunt, quæ cum virtutibus ad Deum per sancta desideria proficiscuntur. Notandum verò nobis est, quidnam sit, quòd in dextris sedere Angelus cernitur. Quid namque per sinistram nisi vita præsens? Quid verò per dexteram nisi perpetua vita signatur? unde scriptum est, *Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Sinistram namque Dei Ecclesia, prosperitatem videlicet vitæ præsentis quasi sub capite posuit, quam intentione summi amoris premit. Dextera verò Dei eam amplectitur, quia sub æterna ejus beatitudine tota devotione continetur. Quia ergo Redemptor noster jam præsentis vitæ corruptionem transierat, rectè Angelus, qui nuntiare perennem ejus vitam venerat, in dextera sedebat. Qui stolâ candidâ coopertus apparuit, quia festivitatis nostræ gaudia nunciavit. Candor etenim vestis splendorem nostræ denunciat festivitatis. Nostræ dicamus an suæ? Sed ut fateamur veriùs, & suæ dicamus & nostræ. Illa quippe Redemptoris nostri resurrectio & nostra festivitas fuit, quia nos ad immortalitatem reduxit, & Angelorum festivitas extitit, quia nos revocando ad cœlestia, eorum numerum implevit. In sua ergo ac nostra festivitate Angelus in albis vestibus apparuit, quia dum nos per resurrectionem Dominicam ad superna reducimur, cœlestis patriæ damna reparantur. Sed jam, qui venientes fœminas affatur, audiamus.

Sinistra. Dextera. *Angelorum festivitas.*

Nolite expavescere, Iesum quæritis Nazarenum crucifixum, surrexit, non est hic. Ecce locus ubi posuerunt eum. Nolite, inquit, *expavescere.*] Ac si apertè dicat, Paveant illi, qui non amant adventum supernorum civium. Pertimescant, qui carnalibus desideriis pressi ad eorum se societatem pertingere posse desperant. Vos autem cur pertimescitis, qui vestros concives videtis? Unde & Matthæus Angelum apparuisse describens ait, *Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, & vestimenta ejus sicut nix.* In fulgure etenim terror timoris est, in nive autem blandimentum candoris. Quia verò omnipotens Deus & terribilis est peccatoribus, & blandus justis, rectè testis resurrectionis ejus Angelus & in fulgure vultus, & in candore habitus demonstratur, ut de ipsa sua specie & terreret reprobos, & mulceret pios. *Iesum quæritis Nazarenum.* Jesus Latino eloquio salutaris, id est, Salvator interpretatur. At verò multi hoc nomine dici poterant tunc, non tamen substantialiter, sed nuncupativè. Ideoque locus subjungitur, ut de quo Jesu dictum sit, manifestetur, *Nazarenum:* & causam protinus subdit, *crucifixum,* atque addidit, *resurrexit, non est hic. Non est hic,* dicitur per præsentiam carnis, qui tamen nusquam deerat per præsentiam majestatis.

Fulgur aspectus.

Sed ite & dicite discipulis ejus & Petro, quia precedet vos in Galilæam.] Quærendum nobis est, cur nominatis discipulis Petrus designatur ex nomine. Sed si hunc Angelus nominatim non exprimeret, qui magistrum negaverat, venire inter discipulos non auderet. Vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. Qua in re considerandum nobis est, cur omnipotens Deus eum, quem cunctæ Ecclesiæ præferre disposuerat, ancillæ vocem pertimescere, & seipsum negare permisit. Quod nimirum magnæ actum pietatis dispensatione cognoscimus, ut is, qui futurus erat pastor Ecclesiæ, in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset. Prius itaque eum ostendit sibi, & tunc præposuit cæteris, ut ex sua infirmitate cognosceret, quàm misericorditer aliena infirma toleraret. Benè autem de Redemptore nostro dicitur: *Præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixit vobis.* Galilæa namque transmigratio facta interpretatur. Jam quippe Redemptor noster à passione ad resurrectionem, à morte ad vitam, à pœna ad gloriam, à corruptione ad incorruptionem transmigraverat. Et primùm post resurrectionem in Galilæa à discipulis videtur, quia resurrectionis ejus gloriam pòst læti videbimus, si modò à vitiis ad virtutum celsitudinem transmigramus. Qui ergo in sepulchro nunciatur, in transmigratione ostenditur, quia is, qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mentis videtur.

Petrum cur se negare permiserit Dominus. *Galilæa.*

At illæ exeuntes de monumento fugerunt (invaserat enim eas tremor & pavor) & nemini quicquam dixerunt. Timebant enim.] Meritò movet, quomodò Marcus scribat, *Et nemini quicquam dixerunt.* Quum dicat Lucas. *Et regressæ à monumento annunciaverunt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus.* Similiter Matthæus, *Et exierunt* (inquit) *citò de monumento, cum timore & gaudio magno, currentes nunciare discipulis ejus.* Nisi intelligamus ipsorum Angelorum nemini ausas fuisse aliquid dicere, id est, respondere ad ea, quæ ab illis audierant. Aut certè custodibus, quos jacentes viderunt. Nam illud gaudium, quod Matthæus commemorat, non repugnat timori, de quo Marcus dicit. Debemus enim utrumque in illarum animo factum intelligere, etiamsi ipse Matthæus de timore non diceret.

Concord. Evang.

Surgens autem Iesus manè primâ sabbati apparuit primò Mariæ Magdalenæ.] Hæc apparitio Domini quomodò & ubi sit facta, Joannes plenissimè docet. Surrexit autem Dominus manè de monumento, in quo serò jam facto erat depositus, ut adimpleretur illud Psalmistæ: *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Sepultus ergo sextâ sabbati, quæ dicitur Parasceve, circa horam vespertinam, sequenti nocte ac die sabbati, cùm nocte subsequenti in monumento positus, sic die tertia, id est, manè surrexit primâ sabbati. Non autem meritò uno die in sepulchro & duabus noctibus jacuit, quia videlicet lucem suæ simplæ mortis, tenebris duplæ nostræ mortis adjunxit. Ad nos quippe venit, qui in morte spiritus carnisque tenebamur. Unam ad nos suam, id est carnis mortem detulit, & duas nostras quas reperit solvit. Si enim ipse utramque suscIperet, nos à neutra liberaret. Sed unam misericorditer accepit, & justè utramque damnavit. Simplam suam duplæ nostræ contulit, & duplam nostram moriens subegit.

Sepulti Christi tempus, & ejus ratio.

Apparuit, inquit, *primò Mariæ Magdalenæ, de qua ejecerat septem dæmonia. Illa vadens nunciavit his qui cum eo fuerant lugentibus & flentibus*] Sicut in principio mulier auctrix culpæ viro fuit, vir executor erroris; ita nunc, quæ prior mortem intulerat & gustaverat, resurrectionem prior vidit. Et ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret, quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam. Unde rectè & mulier hæc, quæ viris lugentibus ac flentibus lætitia Dominicæ resurrectionis prima nunciavit, à septem dæmonibus curata esse memoratur, ut universis vitiis plena fuisse, sed ab his omnibus divino munere mundata esse signetur, & ubi abundavit peccatum, superabundasse gratia monstretur. Septenarius namque numerus pro universitate solet mysticè poni. Quæ ergo à septem dæmonibus curata, hoc est, ab universis erat liberata sceleribus, prima resurgentem à mortuis Dominum vidit, ne quisquam dignè pœnitens de admissorum venia desperaret, videns eam, quæ tot ac tantis quondam erat subdita vitiis, in tantum culminis subito merito fidei ac dilectionis esse promotam, ut ipsis Evangelistis atque Apostolis Christi prima illa miraculum patratæ resurrectionis evangelizaret.

Mulieris reparatio. *Septenarius.*

Et illi audientes quòd viveret, & visus esset ab ea, non crediderunt.] Quia resurrectionem Dominicam discipuli tardè crediderunt, non tam illorum infirmitas quàm nostra (ut ita dicam) futura firmitas fuit. Ipsa namque resurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monstrata est, quæ dum nos legentes agnoscimus, quid aliud quàm de illorum dubitatione solidamur? Minus enim mihi Maria Magdalene præstitit, quæ citiùs credidit, quàm Thomas, qui diu dubitavit. Ille etenim dubitando vulnerum cicatrices tetigit, & de nostro pectore dubitationis vulnus amputavit.

Post hæc autem duobus ex eis ambulantibus ostensus est in alia effigie euntibus in villam. Et illi euntes renunciaverunt cæteris, nec illis crediderunt.] Quomodo hoc factum sit, Lucas exponit latiùs. Quod autem dicit Marcus, *ostensus est in alia effigie,* hoc apertiùs dicit Lucas, *quia oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent, donec cum illo venientes in castellum quò ibant, & ponentes ei mensam quasi peregrino, tandem cognoverunt eum in fractione panis.* Qui sicut idem Lucas consequenter adjungit, *surgentes eadem hora regressi sunt*

in Hierusalem. Et invenerunt congregatos undecim, & eos, qui cum ipsis erant, dicentes, quòd surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant, quæ gesta erant in via, & quomodò cognoverunt eum in fractione panis. Quod autem ait Marcus, *annunciaverunt cæteris, nec illis crediderunt*, cùm Lucas dicat, quod jam inde loquebantur, verè resurrexisse, & Simoni apparuisse, quid intelligendum est, nisi aliquos fuisse ibi, qui hoc nollent credere? Cui autem non eluceat prætermisisse Marcum, quod Lucas narrando explicavit? Hoc est, quæ cum illis locutus fuerit Jesus, antequam cognoscerent eum, & quomodò eum in fractione panis agnoverunt, quandoquidem mox ut dixit eis apparuisse alia effigie euntibus in villam, continuò conjunxit, *Et illi euntes nunciaverunt cæteris, nec illis crediderunt.* Quasi possent nunciare, quem non cognoverant, aut possent agnoscere, quibus alia effigies ejus apparuerat. Quomodò ergo eum agnoverunt, ut nunciare possent, Marcus sine dubio prætermisit. Quod ideò memoriæ commendandum est, ut assuescamus advertere Evangelistarum morem, ita prætermittentium quæ non commemorant, & conjungentium quæ commemorant, ut eis, qui usum in hac consideratione non habent, non aliunde maximè error oriatur, quo putant eos non sibi congruere.

Concord. Evangel.

Evangelistarum mos.

Novissimè recumbentibus illis undecim apparuit, & exprobravit incredulitatem illorum & duritiam cordis, quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderant.] Quomodò novissimè, quasi jam ultrà eum non viderint? Novissimum quippe illud est, quòd Dominum Apostoli in terra viderunt, quando ascendit in cœlum, quod factum est quadragesimo die post ejus resurrectionem. Nunquidnam tunc exprobraturus erat, quòd non credidissent eis, qui eum viderant resurrexisse, quando jam & ipsi post resurrectionem toties eum viderant? Illud ergo accipiamus: post multas demonstrationes ejus, quibus per dies quadraginta discipulis suis præsentatus est, eum etiam novissimè recumbentibus illis undecim apparuisse, id est ipso quadragesimo die. Et quoniam jam erat ab eis ascensurus in cœlum, hoc eis illo die maximè exprobrare voluisse, quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderant, antequam eum ipsi viderent, cùm utique post ascensionem suam prædicantibus illis Evangelium, gentes, quæ non viderunt, fuerant crediture. Post illam quippe exprobrationem secutus, ait idem Marcus:

Novissimè.

Et dixit eis, Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit, qui verò non crediderit, condemnabitur.] Hoc ergo prædicaturi, quoniam, qui non crediderit, condemnabitur, cùm id utique non crediderit, quod non vidit, nonne ipsi primitùs fuerant objurgandi, quòd antequam Dominum vidissent, non crediderint eis, quibus Dominus apparuisset? Quod verò dixit eis, *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ*, nunquid sanctum Evangelium vel insensatis rebus, vel brutis animalibus fuerat prædicandum, ut de eo discipulis dicatur, *Prædicate omni creaturæ*? Sed omnis creaturæ nomine potest omnis natio gentium designari. Antè etenim dictum fuerat, *In viam gentium ne abieritis:* nunc autem dicitur, *prædicate omni creaturæ*, ut scilicet priùs à Judæa Apostolorum repulsa prædicatio tunc nobis in adjutorium fieret, cùm hanc illa ad damnationis suæ testimonium superba repulisset: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit. Qui verò non crediderit, condemnabitur.* Fortassè unusquisque apud semetipsum dicat, Ego jam credidi, salvus ero. Verum dicit, si fidem operibus tenet. Vera etenim fides est, quæ in hoc, quod verbis dicit, moribus non contradicit. Hinc est enim, quod de quibusdam falsis fidelibus Paulus dicit, *Qui confitentur se nôsse Deum, factis autem negant.* Hic Joannes ait, *Qui dicit se nôsse Deum, & mandata ejus non custodit, mendax est.* Cùm autem dicatur, *Qui verò non crediderit, condemnabitur*, quid hîc dicimus de parvulis, qui per ætatem adhuc credere non valent? Nam de majoribus nulla quæstio est. In Ecclesia ergo Salvatori per alios parvuli credunt, sicut ex aliis ea, quæ in baptismo remittuntur, peccata traxerunt.

Omnis creatura.

Credentes qui.

Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur. In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus imponent, & benè habebunt.] Nunquid quia ista signa non facimus, minimè credimus? Sed hæc necessaria in exordio Ecclesiæ fuerunt. Ut enim ad fidem cresceret, miraculis fuerat nutrienda. Quia & nos, cùm arbusta plantamus, tamdiu eis aquam fundimus, quousque ea in terra convaluisse videamus. At si semel radicem fixerint, irrigatio cessabit. Hinc est enim, quod Paulus dicit, *Linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus.* An non habemus de his signis atq; virtutibus, quæ adhuc subtiliùs considerare debeamus? Sancta quippe Ecclesia quotidiè spiritaliter facit, quod tunc per Apostolos corporaliter faciebat. Nam sacerdotes ejus, quum per exorcismi gratiam manus credentibus imponunt, & habitare malignos spiritus in eorum mente contradicunt, quid aliud faciunt, nisi dæmonia ejiciunt? Et fideles quique, qui jam vitæ veteris secularia verba derelinquunt, sancta autem mysteria insonant, conditoris sui laudes & potentiam, quantum prævalent, narrant, quid aliud faciunt nisi novis linguis loquuntur? Qui dum bonis suis exhortationibus malitiam de alienis cordibus auferunt, serpentes tollunt. Et dùm pestiferas suasiones audiunt, sed tamen ad operationem pravam minimè pertrahuntur, mortiferum quidem est, quod bibunt, sed non eis nocebit. Qui quoties proximos suos in bono opere infirmari conspiciunt, dum eis tota virtute concurrunt, & exemplo suæ operationis illorum vitam roborant, qui in propria actione titubant, quid aliud faciunt, nisi super ægros manus imponunt, ut benè habeant? Quæ nimirum miracula tantò majora sunt, quantò magis spiritalia. Tantò majora sunt, quantò per hæc non corpora, sed animæ suscitantur.

Signa quando necessaria.

Signa spiritaliter fieri.

Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum, & sedet à dextris Dei.] Considerandum nobis est, quid est quod Marcus ait, *Sedet à dextris Dei*, & Stephanus dicit, *Video cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei.* Quid est, quod Marcus hunc sedentem, Stephanus verò stantem se videre testatur? Sed scimus quia sedere judicantis est, stare verò pugnantis vel adjuvantis. Quia ergo Redemptor noster assumptus in cœlum & nunc omnia judicat, & ad extremum judex omnium veniet, hunc post assumptionem Marcus sedere describit, quia post ascensionis suæ gloriam judex in fine videbitur. Stephanus verò in laboris certamine positus stantem vidit, quem adjutorem habuit. Quia ut iste in terra persecutorum infidelitatem vinceret, pro illo de cœlo illius gratia pugnavit. Sequitur:

Concord. Evang.

Sedere. Stare.

Illi autem profecti prædicaverunt, ubique Domino cooperante & sermonem confirmante, sequentibus signis.] Quid in his considerandum est, quid memoriæ commendandum, nisi quòd præceptum obedientia, obedientiam verò signa secuta sunt? Inter quæ notandum, quòd Evangelium suum Marcus quanto tardiùs cæteris inchoavit, tanto in longiora scribendo tempora porrexit. Nam neq; de nativitate ipsius Domini aut præcursoris ejus, neque de infantia vel pueritia utriuslibet eorum aliqua commemorans, neq; de nativitate Salvatoris altiùs scribens, excepto quòd eum in capite Evangelii sui filium Dei nominat, ab initio Evangelicæ prædicationis, quod per Joannem factum est, cœpit: & ad illud usq; tempus narrando pervenit: quo Apostoli idem Evangelii verbum totum prædicando disseminavêre per orbem. Restat sanè quæstio non minima, quomodò scripserit idem Evangelista, dixisse Angelum mulieribus: *Ite, dicite discipulis ejus & Petro, quia præcedit vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixit vobis.* Nec tamen ibi visum à discipulis Dominum in ullo post hæc Evangelii suo loco retulerit. Et quidem Matthæus abiisse discipulos dicit in Galilæam, ibique Dominum vidisse & adorasse, & præceptum ab eo accepisse eundi, docendi, baptizandi omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus S. Attamen inspecta aliorum scriptura Evangelistarum docet eum sæpiùs anteà visum discipulis: maximè ipso die resurrectionis ejus in Hierosolymis, & in castello Emmaus. Quare ergo specialiter se in Galilæam præcessurum, & ibi à discipulis videndum prædixit: cùm neque ibi solum, neque ibi primum

Quæstio.

fue-

fuerit visus? Videamus ergo cujus mysterij gratia secundùm Matthæum & Marcum resurgens ita mandaverit: *Præcedam vos in Galilæam, ibi me videbitis.* quod etsi completum est, tamen post multa completum est, cùm mandatum sit (quanquam sine præjudicio necessitatis) ut aut hoc solum, aut hoc primum expectaretur fieri debuisse. Procul dubio ergo, quoniam vox est ista non Evangelistæ narrantis, quod ita factum sit, sed Angeli ex mandato Domini, & ipsius Domini, Evangelistæ autem narrantis, sed ita ut ab Angelo & à Domino dictum sit, prophetiæ dictum accipiendum est. Galilæa namque interpretatur vel transmigratio, vel revelatio. Prius itaq; secundùm transmigrationis significationem, quid aliud occurrit intelligendum.

...lilæa.

Præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixit vobis, nisi quia Christi gratia de populo Israel transmigratura erat ad gentes, quibus Apostoli prædicantes Evangelium nullo modo crederentur, nisi eis ipse Dominus viam in cordibus hominum præpararet? Et hoc intelligimus: *Præcedet vos in Galilæam.* Quod autem gaudentes mirantur, diruptis & evictis difficultatibus, aperiri sibi ostium in Domino per illuminationem fidelium, hoc intelligitur: Ibi eum videbitis, i. e. ibi membra ejus invenietis. Ibi vivum corpus ejus in eis qui vos susceperint, agnoscetis. Secundùm illud autem quòd Galilæa interpretatur revelatio, non jam in forma servi intelligendum est, sed in illa, in qua æqualis est patri, quam promisit apud Joannem dilectoribus suis, cùm diceret: *Ego diligam eum, & ostendam illi meipsum.* Non utique secundùm id quod jam videbant, & quod etiam resurgens cum cicatricibus non solùm videndum, sed etiam tangendum postmodum ostendit: sed secundùm illam ineffabilem lucem, qua *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum:* secundùm quam *lucet in tenebris, & tenebræ eum non comprehenderunt.* Illuc nos præcessit, unde ad nos veniens non præcessit, & quo nos præcedens non deseruit. Illa erit revelatio, tanquam vera Galilæa, cùm *similes ei erimus, ibi eum videbimus sicuti est.* Ipsa erit etiam beatior transmigratio ex isto seculo in illam æternitatem, si ejus præcepta sic amplectamur, ut ad ejus dexteram aggregari mereamur. Tunc enim ibunt sinistri in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam. Hinc illuc transmigrabunt, & ibi eum videbunt quomodo non vident impij. Tolletur enim impius ne videat claritatem Domini, & impij lumen non videbunt. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum,* sicut in illa æternitate cognoscitur, quo suos perducet per formam servi, ut eum liberi contemplentur per formam Domini.

EPISTOLA ADHORTATORIA ACCAE EPISCOPI AD Bedam Presbyterum.

Reverendissimo in Christo fratri, & consacerdoti Bedæ presbytero Acca, perpetuam in Domino salutem. Sæpe quidem tuæ sanctæ fraternitati & absens scribendo, & colloquendo præsens suggessi, ut post expositionem Actuum Apostolorum, in Evangelium quoque Lucæ scribere digneris. Quod ipse hactenus verecunda excusatione differre, quam facere maluisti, attestando te duas maximè ob causas à tentando hoc opere deterritum. Quia videlicet & ipsum opus arduum, & à sanctissimo ac doctissimo antistite Ambrosio sit præoccupatum. Nec te negotium vires tuas excedens suscipere ausum, immò nec opus fore ab ullo repeti, quod à summo ingenio constaret optime completum, & esse laboris superflui post fortissima tanti viri dicta, vel eadem aliter quasi compilatorem dicere, vel quasi minus doctum infirmiora velle subjicere. Teque multum timere, ne in reprehensionem studij veterum nova condere puteris, dicaturque tibi illud antiqui proverbij:

...cusa-
...nes
...da.

...ompila-
...r.

In mare quid pisces, quid aquas in flumina mittas?
Larga sed indignis munera funde locis.

Sed hujus objectioni tuæ breviter respondeo, quia juxta Comicum: *Nihil sit dictum, quod non sit dictum prius.* & quod *charitas omnia sustinet* nec sanctis unquam moris fuerit invicem invidere, invicem provocare, sed unumquemque in ornanda domo Domini pro viribus suis obtulisse quod potuerit. Neque enim, vel B. Papa Gregorius timuit, ne offenderet patres, a quibus tot expositas Evangelij lectiones in suis ipse retractavit homilijs. vel Augustinus, aut quilibet alius patrum antecedentium tractatorum interim ne aut Psalmos, aut alia quæ rogabatur, exponeret, aut quæcunque sibi videbatur, scriberet, manum mittendo retraxit. Quin etiam (ut idem Augustinus ait) ideo necesse est plures à pluribus fieri libros diverso stylo, sed non diversa fide, etiam de quæstionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic. Sunt autem quædam in expositione B. Ambrosij in Lucam, tam diserta simul & excelsa (quod tuam quoque sanctitatem vidisse non ambigo) ut a doctoribus solis intelligi queant, a rudibus verò fastidiosisve lectoribus (quales in præsenti ævo plures invenies) præ difficultate vel assequendi quæ diserta sunt, vel capiendi quæ alta, ne quærenda quidem quasi se celsiora, nec quasi se fortiora putentur esse scrutanda. Nec parum dedit judicij doctissimus pater Augustinus, qui ad Paulinam Dei famulam de videndo Deo scribens, non alijs magis quàm ex hoc opusculo sumptis beati Ambrosij testimonijs utendum putavit, & ea pariter non solum ponenda simpliciter, sed etiam exponenda judicavit, adeo ut ex paucissimis memorati tractatoris sententiolis non parvum volumen retractando confecerit. Quod ideo commemorandum putavi, ut & tua sancta fraternitas, & legentes simul agnoscerent. Volo enim completo à te per Dei auxilium opere quod postulo, hanc simul epistolam in capite præponi, te non ob aliam quam condescensionis fraternæ gratiam, in Lucam scribere rogatum, ut qui ob teneritudinem ingenij sublimia vel difficilia intellectu capere nequeant, hæc simpliciori stylo exposita facilius apprehendant. Ergo age, dilectissime, memorato operi sedulus insiste, B. Lucam luculento sermone expone. Et quia S. Ambrosius quædam indiscussa præterijt, quæ illi quasi summæ eruditionis viro plana nec quæsitu digna videbantur, hæc quoque perspectis aliorum Patrum opusculis diligentius, vel tuis vel eorum dictis explanare curato. Credo etiam tuo vigilantissimo studio, qui in lege Dei meditanda dies noctesque ducis pervigiles, nonnullis in locis quæ ab eis intermissa sunt, quid sentiri debeat, auctor lucis aperiet. Justum namque satis est & supernæ pietatis atque æquitatis moderamini conveniens, ut qui neglectis ad integrum mundi negocijs, æternum verumque sapientiæ lumen indefessa mente persequeris, & hic fructum intelligentiæ purioris assequaris: & in futuro ipsum in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, regem in decore suo, mundo corde contempleris. Intimandum sane tuæ sanctitati credidi, quod movet quosdam quare in expositione Apocalypsis ubi ad quatuor animalia ventum est, nova interpretatione Matthæum in leone, Marcum in homine designatum dixeris. Cùm nonnulli contra, Matthæum homini, quia quasi de Domino scribere incipiat, Marcum leoni, in quo vox in deserto rugientis audiatur, assignent. Rogoque in hoc opere plenius, quid tibi de his verius videatur insinues.

Ambrosius in Lucam.

Augustinus ad Paulinam.

Matthæus in leone. Marcus in homine.

Memorem nostri tuam sanctam fraternitatem. Deus dilectionis & pacis conservare, & ad consideranda suæ legis mirabilia semper illustrare dignetur.

DOMINO BEATISSIMO & nimium desiderantissimo Accæ Episcopo, Beda humilis Presbyter, in Domino æterno salutem.

MIRA verè est, & vera mirè, doctoris egregij sententia: quia *charitas omnia credit, omnia sperat.* Datis namque ad me epistolis ut aliqua tibi scribam, rogare te dicis, & inter rogandum, necdumque meæ consensionis accepto responso, quæsitis adhuc opusculis quasi jam acquisitis ac perfectè consummatis præfationis signaculum condis. Non dum fundamine jacto, non adlata saltem materia, ipse quasi completo jam tanti laboris ædificio, claves quibus introitus muniatur dirigis, ut pudeat non cito subire opus quod citò subeundum, citius explendum fides amica præsumat. Non hæc certè alia quam indubitata mutui fiducia facit amoris, quæ de amico pectore (ut dictum est) omnia duntaxat quæ fieri possunt, credit, omnia sperat. Unde & ego mox lectis tuæ dulcissimæ sanctitatis paginulis injuncti me operis labori supposui, in quo (ut innumera monasticæ servituris retinacula prætercam) ipse mihi dictator simul notarius & librarius existerem. Aggregarisque hinc inde quasi insignissimis ac dignissimis tanti muneris artificibus, opusculis patrum, quid B. Ambrosius, quid Augustinus, quid denique Gregorius vigilantissimus (juxta suum nomen) nostræ gentis Apostolus, quid Hieronymus sacræ interpres historiæ, quid cæteri Patres in Lucæ verbis senserint, quid dixerint, diligentius inspicere sategi: mandatumque continuo schedulis ut jussisti, vel ipsis eorum syllabis, vel certè meis breviandi causa sermonibus, ut videbatur edidi. Quorum quia operosum erat vocabula interserere per singula, & quid à quo auctore sit dictum, nominatim ostendere, commodum duxi eminus è latere primas nominum literas imprimere, perque has viritim ubi cujusque patrum incipiat, ubi sermo quem transtuli desinat, intimare, sollicitus per omnia, ne majorum dicta furari, & hæc quasi mea propria componere dicar. Multumque obsecro, & per Dominum legentes obtestor, ut si qui fortè nostra hæc qualiacunque sunt opuscula transcriptione digna duxerint, memorata quoque nominum signa, ut in nostro exemplari repetiunt, adfigere meminerint. Nonnulla etiam quæ (ut verbis tuæ sanctitatis loquar) mihi auctor lucis aperuit, proprij sudoris indicia ubi opportunum videbatur adnexui. Qui in legis divinæ meditatione etsi non (ut ipse scripsisti) dies noctesque pervigiles ducere sufficio, non parum tamen studij me in scripturis impendisse non dubito, & ea solum, quæ mihi auctor lucis aperire dignatus est, non in hoc tantum opusculo, sed in omni prorsus lectione potuisse videre, i. e. rectè sentiendo dignoscere. Quod verò ais movere quosdam quare in Apocalypsi nova interpretatione Matthæum leoni, Marcum homini adsignarim, intueri debuerant quicunque illi sunt quos hoc movet, quod non in hoc mea nova, sed antiqua patrum explanatione traditum dixi. Neque enim mihi à meipso ita visum, sed ita à beato Augustino expositum fuisse memoravi, & paucis etiam unde hoc ad firmarer adjunxi. Cujus non ab re est si ipsa quoque verba ponentes, quid de Evangelistis vel typis eorum animalibus senserit, ostendamus, quibus & illud nostrum opus ab injusta vituperatione salvetur, & hoc præposita tanti doctoris auctoritate firmetur. Cùm ergo multa pulchrè & eximie de Evangelistis in libro de consensu eorum primo præmisisset, jungit inter cætera dicens: *Et quamvis singuli suum quendam narrandi ordinem tenuisse videantur, non tamen unusquisque eorum velut alterius præcedentis ignarus voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse, quæ scripsisse alius invenitur, sed sicut unicuique inspiratum est, non superfluam cooperationem sui laboris adjunxit.* Nam Matthæus suscepisse

Librarius qui scribit.

Gregorius,

Hæc signa inspectis multis exemplaribus sanè quam vetustis, in nullo (unde dolemus) reperire potuimus.

De Matthæi & Marci typis.

Augustin. de Evang.

Matthæus

intelligitur incarnationem Domini secundùm stirpem regiam, & pleraque secundùm hominum præsentem vitam facta & dicta ejus. Marcus enim subsecutus tanquam pedissequus & breviator ejus videtur. Cùm solo quippè Joanne nihil dixit, solus ipse perpauca, cum solo Luca pauciora, cum Matthæo verò plurima penè totidem atque ipse verbis, sive cum solo sive cum cæteris consonante. Lucas autem circa sacerdotalem Domini stirpem atque personam magis occupatus apparet. Nam & ad ipsum David non regium stemma secutus ascendit, sed per eos qui reges non fuerunt, exit ad Nathan filium David, qui nec ipse rex fuit. Non sicut Matthæus, qui per Salomonem regem descendens cæteros etiam reges ex ordine persecutus est, servans in eis (de quo postea loquimur) mysticum numerum. Dominus enim Jesus Christus, unus verus Rex & unus verus sacerdos, illud ad regendos nos, hoc ad expiandos, has duas personas apud patres singillatim commendatas, suam figuram egisse declaravit. Et paulò post: *Secundum hominem quippe Christus,* inquit, *& rex & sacerdos effectus est. Cui dedit Deus sedem David patris sui, ut regni ejus non esset finis, & esset ad interpellandum pro nobis mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.* Non autem habuit tanquam breviatorem conjunctum Lucas, sicut Marcum Matthæus, & hoc fortè non sine aliquo sacramento, quia regum est non esse sine comitum obsequio. Unde ille qui regiam personam Christi narrandam susceperat, habuit sibi tanquam comitem adjunctum, qui sua vestigia quodammodo sequeretur. Sacerdos autem, quoniam in sancta sanctorum solus intrabat, propterea Lucas (cujus circa sacerdotium Christi erat intentio) non habuit tanquam socium subsequentem, qui suam narrationem quodammodo breviaret. Tres tamen isti Evangelistæ in his rebus maximè diversati sunt, quas Christus per humanam carnem temporaliter gessit. Porro autem Joannes ipsam maximè divinitatem Domini, qua Patri est æqualis, intendit, eamque præcipuè suo Evangelio, quantum inter homines sufficere credidit, commendare curavit. Itaque longe à tribus istis superiùs fertur, ita ut hos videas quodammodo in terra cum Christo homine conversari, illum autem transcendisse nebulam qua tegitur omnis terra, & pervenisse ad liquidum cœlum, unde acie mentis acutissima atque firmissima videret in principio verbum Domini apud Deum, per quod facta sunt omnia, & ipsum agnosceret carnem factum ut habitaret in nobis. Item post aliquanta. *Unde mihi videntur,* inquit, *qui ex Apocalypsi illa quatuor animalia ad intelligendos quatuor Evangelistas interpretati sunt, probabilius aliquid attendisse illi, qui leonem in Matthæo, hominem in Marco, vitulum in Luca, aquilam in Ioanne intellexerunt, quam illi qui hominem Matthæo, aquilam Marco, leonem Ioanni tribuerunt.* De principijs enim librorum quondam conjecturam capere voluerunt, non de tota intentione Evangelistarum, quæ magis fuerat perscrutanda. Multo enim congruentius ille qui regiam Christi personam maximè commendavit, per leonem significatus accipitur. Unde & in Apocalypsi cum ipsa tribu regia leo commemoratus est, ubi dictum: *Vicit leo de tribu Iuda.* Secundùm Matthæum enim & magi narrantur venisse ab Oriente ad regem quærendum & adorandum, qui eis per stellam, natus apparuit, & ipse rex Herodes regem Christum formidat infantem, atque ut eum possit occidere tot parvulos necat. Quod autem per vitulum Lucas significatus sit propter maximam victimam sacerdotis, neutri dubitaverunt. Ibi enim à sacerdote Zacharia incipit sermo narrantis. Ibi cognatio Mariæ & Elisabeth commemoratur. Ibi sacramenta primi sacerdotij in infante Christo impleta narrantur. Et quæcunque alia possunt diligenter advertti, quibus appareat Lucas intentionem circa personam sacerdotis habuisse. Marcus verò, qui neque stirpem regiam, neque sacerdotalem, vel cognationem, vel consecrationem narrare voluit, & tamen in eis versatus ostenditur quæ homo Christus operatus est, tantum hominis figuram in illis quatuor animalibus significasse videtur. Hæc autem animalia tria, sive leo, sive homo, sive vitulus in terra gradiuntur. Unde isti tres Evangelistæ in his maxime occupati

Lucas.

Ioannes.

Matthæus leo, &c.

Lucas.

occupati sunt, quæ Christus in carne operatus est, & quæ præcepta mortalis vitæ exercendæ tamen portantibus tradidit. At verò Joannes supra nubila infirmitatis humanæ velut aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutissimis atque firmissimis oculis cordis intuetur. Hæc beati Augustini pauca de pluribus excerpta testimonia, ad repellendam querulorum calumniam epistolæ præfationis inserui, quæ & prisco nostro operi (ut dictum est) tutelam defensionis exhibeant, & præsenti signaculum non ignobile præfigant. Orantem pro nobis sanctam paternitatem vestram, gratia superni adjutoris conservare, atque ad defensionem Ecclesiæ suæ sanctæ semper corroborare dignetur.

EXPOSITIO IN LUCAM.

LIBER PRIMUS.

BEATUS Evangelista Lucas de omnibus quæ cœpit Jesus facere & docere, usque in diem, qua assumptus est, sermonem facturus: primo eorum, qui falsa de illo scripsere, tedarguere curavit audaciam. Lectorem videlicet tacite admonens, ut non solum quæ prædicat ipse sequenda, verum quæ aliter sonuerint, novit penitus esse detestanda. Et ne errorum fortè infirmis oriretur occasio, superflua passim scribentium lectionem prorsus aversandam. Neque enim de omnibus generaliter, sed de quibusdam speciali fidei vel scientiæ virtute præditis dici potuit; *Etsi mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Sic ergo incipit Lucas.

PROOEMIUM BEATI LUCÆ IN EVANGElium suum.

[C]ap. 1. QUONIAM *quidem multi conati sunt ordinare narrationem quæ in nobis completa sunt rerum, sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis, visum est & mihi assecuto à principio de omnibus diligenter ex ordine tibi scribere, optime*
[T]heophi-lus. *Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.*] Quo manifestissimè proœmio significat eam sibi maximè causam Evangelij fuisse scribendi, ne Pseudo-
[P]seudo-[g]raphi. evangelistis facultas esset falsa prædicandi, qui ut eorum hodieque monumenta testantur, sub nomine Apostolorum perfidiæ conati sunt inducere sectas. De quibus nonnulli Thomæ, alij Bartholomæi, quidam Matthiæ, aliqui etiam duodecim Apostolorum titulo reperiuntur falso sua
[B]asilides. [A]pelles. scripta prænotasse. Sed & Basilides atque Apelles, quorum unus trecentos sexaginta quinque cœlos, alter duos invicem contrarios deos inter alia nefanda dogmatizabant, Evangelia sui nominis errore fœda reliquisse. Inter quæ notandum, quod dicitur Evangelium juxta Hebræos,
[E]vange-lium jux-ta He-bræos. non inter apocryphas, sed inter Ecclesiasticas numerandum historias. Nam & ipsi sacræ scripturæ interpreti Hieronymo pleraque ex eo testimonia usurpare, & ipsum in Latinum Græcumque visum est transferre sermonem. Falsa verò Evangelia Lucas prima mox præfatione refellit. *Quoniam quidem multi,* inquit, *conati sunt ordinare narrationem.* Multos videlicet eos non tam numerositate, quam hæreseos multifariæ diversitate connumerans, qui non Spiritus sancti munere donati, sed vacuo labore conati magis ordinarint narrationem, quàm historiæ texuerint veritatem, ideoque alijs complendum opus, in quo frustra sudavere reliquerint. Illis nimirum, qui cùm sint quatuor, non tam quatuor Evangelia, quam unum quatuor varietate pulcherrima consonum ediderunt. Ediderunt enim sicut tradiderunt illis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Qua sententia non soli Lucas & Marcus, qui præsentem in carne Dominum non viderant, atque ideo quæ scriberent auditu discere debebant, verum Matthæus quoque & Joannes Apostoli sunt designati. Et ipsi enim in multis quæ scriberent ab ijs qui infantiam, pueritiam, genealogiamque ejus scire & gestis interesse potuerant, audire opus habebant. Quod autem visum etiam sibi scribere dicit, non quasi à se sibi visum, Lucas & Marcus Christum in carne non viderunt. Visum quoque Lucæ ut scriberet.
sed Spiritu sancto instigante, sibi quoque visum significat. Juxta quod in epistola sua dicunt Apostoli: *Visum est enim Spiritui sancto, & nobis.* Cujus nimirum gratia geritur, ut id quod bonum est, nobis etiam bonum videatur. Et assecutum quidem se non pauca dicit, sed omnia. Verùm assecuto omnia visum est scribere non omnia, sed de omnibus quæ ad fidem legentium confirmandam crederet idonea, quia *nec ipse mundus, si scriberentur, caperet omnia.* Unde etiam consulto nonnulla quæ ab alijs sunt dicta præteriit, ut multifaria in Evangelio gratia refulgeret, & proprijs quibusdam singuli libri mysteriorum gestorumque miraculis eminerent. Theophilus, interpretatur amans Deum, vel amatus à Deo. Quisquis ergo amat Deum, sive à Deo se desiderat amari, ad se scriptum putet Evangelium, & ut sibi datum munus, sibique commendatum pignus conservet. Ne videlicet acceptam verbi pecuniam, vel tinea dilacerationis hæreticæ, vel sordidæ cupiditatis ærugo devastet. Non autem novorum quorumlibet eidem Theophilo & velut ignotorum ratio pandenda, sed eorum de Theophilus.
quibus eruditus est, verborum promittitur veritas exprimenda. Scilicet ut quo quid ordine de Domino vel à Domino gestum dictumve sit, agnoscere queat. Neque enim qui perfectus esse cupit, solummodo in Christum credere, sed & fidem perpetuæ divinitatis, & temporaneæ dispensationis illius debet ordinem nosse.

CAPUT PRIMUM.

FUit in diebus Herodis Regis Iudææ sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia, & uxor illi de filiabus Aaron, & nomen ejus Elisabeth.] Sacrosancta præcursoris Domini nobilitas non solùm à parentibus, sed etiam à progenitoribus gloriosa descendit, quatenus adventus illius fidem non subita inspiratione conceptam, verùm avita magis propagatione susceptam liberius prædicaret. Et quoniam quidē Aaron primi in lege Pontificis, cunctis est nota dignitas, dicendum paucis de Abia. Cùm David rex & propheta magna devotione peteret, ut inveniret tabernaculum Deo Jacob; Dominus autem magis hoc à Salomone fieri decerneret, atque ideo David eidem Salomoni omnia quæ ad impensas domus pertinebant præpararet, ipsius quoque domus per singula, mensuras, & descriptionem daret, ut crescente extrinsecus statu culturæ, etiam devotionis interius culmen augesceret, divisiorem nihilominus sacerdotalium Leviticorumque graduum in omnia opera domus Domini distribuit. Erant enim principes sanctuarij, & principes Dei, id est, summi Sacerdotes, tam de filijs Eleazar quàm de filijs Ithamar. Quorum vices secundùm ministeria sua, ut ingrederentur domum Dei, viginti quatuor sortibus distinxit, in quibus Abia familiam, de qua Zacharias ortus est, sors contigit octava. Divisit enim utrasq; inter se familias sortibus, unam domum quæ cæteris præerat Eleazar, & alteram domum quæ sub se habebat cæteros Ithamar. Lege verba dierum. Sed & antiquitatum Josephi librum septimum, ubi statutum refert, ut utraque generatio juxta ordinem sortitionis ministraret Deo per dies octo à sabbato usque ad sabbatum. Ubi etiam de tribu Levitarum, viginti quatuor partes factas asse-

Cap 2.

Abias.

Iosephus.

rit, ut ipsi quoque eodem modo sortiti, juxta morem sacerdotum octonis diebus ministrarent. *Octonarij ratio.* Non autem frustra primus novi testamenti præco in octavæ sortis vice nascitur, quia sicut septenario sæpè numero propter sabbatum vetus testamentum, sic novum aliquoties octonario propter sacramentum, vel dominicæ vel nostræ resurrectionis exprimitur. Unde quia non aliter quàm per observantiam utriusque testamenti regni cœlestis aula penetratur, rectè & in templo Salomonis mysticus quindecim graduum ascensus fuisse narratur. Et is qui ad Dominum in tribulatione clamans exauditur, totidem graduum psalmis ad superna perducitur, quo tandem in atrijs domus Dei positus, audire possit; *Benedicat te Dominus ex Sion.* *Alienigena rex.* Tempus quoque Herodis alienigenæ, videlicet regis, etiam ipsum Dominico attestatur adventui. Prædictum namque fuerat, quia *non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est.* *Iudæorum rectores.* Ex quo enim patres Ægypto exierunt, suæ gentis judicibus usque ad Samuel Prophetam, ac deinde regibus usque ad transmigrationem Babyloniæ regebantur. Post reditum verò de Babylone, per pontifices rerum summa gerebatur, usque ad Hyrcanum regem simul & pontificem, quo fratris invidia multis calamitatibus vexato, & ad ultimum ab Herode (cujus patrem ipse de ignobili advena, hoc est genere Idumæo sublimem fecerat & civem) vi fraudis interempto, Judææ regnum ipsi Herodi jussu Cæsaris Augusti traditur gubernandum. Cujus tricesimo primo anno, juxta prophetiam supradictam, qui mittendus erat, advenit.

Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & justificationibus Domini sine querela.] *Iusti ante Deum.* Benè justi ante Deum: Non enim omnis qui justus ante hominem, justus est ante Deum. Aliter vident homines, aliter videt Deus. Homines in facie, Deus in corde. Et ideo fieri potest, ut aliquis affectata bonitate populari, justus videatur mihi, justus autem ante Deum non sit, si justitia non ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simuletur. Beatus autem ille, qui in conspectu Dei justus est. Beatus ille de quo Dominus dignatur dicere: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.* Verus enim Israelita qui Deum videt, & videri se novit à Domino, & ipsi exhibet occulta cordis.

Incedentes, inquit, in omnibus mandatis, & justificationibus Domini.] Prius mandatum, secunda est justificatio. Cùm enim mandatis cœlestibus obedimus, in mandatis incedimus Domini. Cùm judicamus, & congruè judicamus, tenere Domini justificationes videmur. *Laudatio plena.* Plena igitur laudatio, quæ genus, mores, officium, factum, judicium comprehendit. Genus in majoribus, mores in æquitate, officium in sacerdotio, factum in mandato, in justificatione judicium. *Iustus sine querela.* Quodque addidit; *Sine querela,* hoc est quod Apostolus ait: *Providentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus.* Et Ecclesiastes: *Ne sis, inquit, multum justus.* Quia plerunque justitia durior, hominum querelam provocat. Quæ verò temperata est, ipsa suæ dulcedinis gratia, etiam invidiæ querimoniam vitat.

Et non erat illis filius, eo quòd esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis.] *Ioannes cur è sterili.* Divinitus est procuratum ut provectæ ætatis duque conjugij fructu privatis Joannes parentibus nasceretur, quatenus inopinato prolis ortu & ipsos donum gratius afficeret, & cæteros miraculi stupor futuri prophetæ pararet auditui. Denique posuerunt omnes qui audierant in corde suo dicentes: *Quid putas puer iste erit?*

Factum est autem cùm sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ ante Deum, secundùm consuetudinem sacerdotij.] *Sacerdotum numerus.* Per Moysen quidem Dominus unum constituit summum sacerdotem, cui mortuo unum per ordinem succedere jussit, & hoc ad David usque tempora servatum est, à quo plures fieri, (ut diximus) Domino nihilominus agente decretum est, qui vicissim ministrantes, tempore vicis suæ singuli castimoniæ studerent, domumque suam omnino non tangerent. Unde nunc Zacharias in ordine vicis suæ sacerdotio functus asseveratur.

Sorte exijt ut incensum poneret ingressus in templum Domini, & omnis multitudo erat populi orans foris, hora incensi.] Non nova nunc forte lectus est, cùm incensum esset adolendū, sed prisca tunc forte prælectus, cum primo ex ordine sui pontificatus in vicem Abia succederet. Incensum autem in sancta sanctorum à pontifice deferri expectante extra templum omni populo, decima die septimi mensis est jussum. Et hanc diem expiationis, sive propitiationis vocari, quæ apud nos ob varium lunæ discursum, à qua menses computant Hebræi, modo in Septembrem mensem, modo incidit in Octobrem: quia scilicet mensis quo Pascha geritur, & ordine conditionis, & edicto legis anni principium tenet, dicente Domino ad Moysen: *Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum, &c.* Hujus autem diei Apostolus ad Hebræos scribens, ita meminit: *In prius quidem tabernaculum semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundum autem semel in anno solus pontifex non sine sanguine quem offert, &c.* Quibus diei hujus mysterium pandens, Jesum ostendit pontificem esse verum, qui consummatis officij sui diebus, hoc est impleta dispensatione carnis in sanguine proprio, cæli secreta subijt, ut propitium nobis faceret patrem, & interpellaret pro peccatis eorum, qui adhuc præ foribus orantes expectant, & diligunt adventum ejus. *Christus sacerdos verus.* Pulchrè igitur ea die descensio ejus per Angelum nunciatur, qua ejus per legem ascensio figurabatur. Quia *qui descendit, ipse est & qui ascendit.* Et ut Psalmus ait: *à summo cælo egressio ejus, & occursus ejus usque ad summum ejus.*

Apparuit autem illi Angelus stans à dextris altaris incensi.] *Angeli apparitio.* Benè Angelus, & in templo, & juxta altare, & à dextris apparet: quia videlicet & veri sacerdotis adventum, & mysterium sacrificij universalis, & cœlestis doni gaudium prædicat. *Sinistra. Dextra.* Nam sicut per sinistram præsentia, sic per dexteram sæpè bona prænunciantur æterna. Juxta quod in sapientiæ laude canitur: *Longitudo dierum in dextera ejus: in sinistra illius divitiæ & gloria.*

Et Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eum. Ait autem ad illum Angelus, &c.] Trementem Zachariam confortat Angelus: quia sicut humanæ fragilitatis est spiritalis creaturæ visione turbari, ita & angelicæ benignitatis est, paventes de aspectu suo mortales mox blandiendo solari. *Angelorum benignitas, Dæmonum ferocitas.* At contra dæmonicæ est ferocitatis, quos sui præsentia territos senserit ampliori semper horrore concutere, quæ nulla melius ratione quàm fide superatur intrepida.

Et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Ioannem.] *Preces Zachariæ.* Deprecationem dicens exauditam, partum continuo promittit uxoris. Non quod ille qui pro populo oblaturus intraverat, relictis publicis votis pro accipiēdis filijs orare potuerit, præsertim quia nemo orat quod se accepturum desperat. Adeo autem ille jam suæ ætatis & infœcundæ conjugis memor, nasci sibi filios desperabat, ut nec Angelo hoc promittēti crederet; sed quod dicit, *exaudita est deprecatio tua,* pro populi redemptione significat: *Et uxor tua pariet filium,* ejusdem redemptionis ordinem pandit, quod videlicet natus Zachariæ filius redemptori illius populi præconando sit iter facturus. Singularis autem meriti indicium datur, quoties hominibus à Deo vel imponitur nomē vel mutatur. *Nominis à Deo impositio vel mutatio.* Sic Abram quia pater multarum gentium erat futurus, Abraham est vocatus. Sic Jacob quia Deum vidit, Israel appellari meruit. Sic Josias rex ob eximiæ virtutis culmen, nominatus à Deo est multo antequam natus. *Ioannis.* Joannes ergo interpretatur, in quo est gratia vel Domini gratia. Quo nomine declaratur, primò parentibus ejus gratiam quibus decrepitis filius nasceretur, esse donatam; deinde ipsi Joanni, qui magnus coram Domino futurus, & adhuc ex utero matris Spiritus sancti sit munere ditandus: postremò etiam filijs Israel, quos ad Dominum Deum ipsorum erat conversurus.

Et erit gaudium tibi & exultatio, & multi in nativitate ejus gaudebunt.] *Gaudium de nativitate Ioannis.* Merito gaudet pater, quod vel in senecta natū, vel talis gratiæ acceperit filium. Gaudent & alij, quibus inauditum eatenus regni cœlestis evāgelizatur ingressum. Et notandum quod nato præcursore multi gaudent, nato autem Domino adnunciat Angelus gaudium magnum

num quod erit omni populo. Quia videlicet hic saltitem multis prædicare, ille omnibus qui velint advenit donare.

Erit enim magnus coram Domino, & vinum & siceram non bibet, & Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.] Magnæ coram Domino virtutis est prædicantem in deserto cœlestia gaudia terrenas ex integro sprevisse delicias. Sed & hoc coram Domino magnum eminet, quamvis hominibus videatur esse despectum, quod is cui in natis mulierum major nemo est, lascivientis ob ludum puellæ capite truncatus est. Cujus ordinem magnitudinis ipse qui proposuit Angelus subsequenter exponens: *Et vinum,* inquit, *& siceram non bibet.* Sicera interpretatur ebrietas, quo vocabulo Hebræi omne quod inebriare potest poculentum, sive de pomis, sive de frugibus, seu de qualibet alia materia confectum significant. Proprium vero in lege Nazarenorum erat vino & sicera tempore consecrationis abstinere. Unde Joannes, Samson, & Hieremias cæterique tales, ut semper Nazareni, i.e. sancti manere possint, semper his abstinere satagunt. Decet enim vas cœlesti gratiæ mancipatum, à seculi illecebris castigari, nec vino, in quo est luxuria, inebriari eum qui multo Spiritus sancti desideratur impleri. Unde rectè cui vini ebrietas tollitur, Spiritus gratia cumulatur. Qua se tunc (ut prædictum erat) ipse repletum monstravit, cum intrante beata Maria in utero genitricis exultavit, & præcursionis suæ cognoscens officium, Domini quantum adhuc potuit, evangelizavit adventum.

Sicer.

Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Heliæ.] Cùm Joannes qui Christo testimonium perhibens, in ejus fide populos baptizabat, dicitur filios Israel ad Dominum Deum ipsorum convertisse, patet profectò Christum esse Dominum Deum Israel. Si autem Christus est, immò quia Christus est Dominus Deus Israel, desinant Arriani Christum Dominum Deum esse negare. Erubescant Photiniani Christo ex virgine principium dare. Cessent Manichæi alium populi Israel, atque alium Christianorum Deū credere. Et quia Joannes præcedere ante illū dicitur, videant æternum ante secula Deum post hominem in seculis natum, ideoq; à suo præcursore modo virum post se venturum, modo Dei filium esse nominatum. Qui benè in spiritu & virtute Heliæ præcedere dicitur, quia sicut ille præco venturus judicis, ita hic præco factus est redemptoris. Unde & conversatione prorsus simillima ambo deserta secuti, victu frugi, vestitu inculti, cinctu sunt despecti. Ambo regis & reginæ vesaniam tolerant. Ille Jordanem cœlum petiturus divisit: hic ad lavacrum salutare quo cœlum petatur, homines convertit. Hic cum Domino versatur in terris, ille cum eo manifestatur in gloria.

Arriani.
Photiniani.
Manichæi.
Joannis & Heliæ similitudo.

Et convertat corda patrum in filios, & incredulos &c.] Corda Patrum in filios convertere, est spiritalem sanctorum antiquorum scientiam populis prædicando infundere. Prudentia verò justorum est, non de legis operibus justitiam præsumere, sed ex fide salutem quærere. Ut quamvis in lege positi legis justa perficiant, gratia se tamen Dei per Christum salvandos intelligant. *Justus enim ex fide vivit.* Et Petrus de jugo legis ait: *Quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus, sed per gratiam Domini Jesu credimus salvari, quemadmodum & illi.* Qua prudentia quia diu tius increduli & per Joannem imbuti, & per Heliam sunt imbuendi, rectè hæc sententia quæ per Angelum de Joanne dicta est, iisdem pene syllabis est de Helia per Malachiam prædicta. *Parate,* inquit, *Domino plebem perfectam.* Quia enim Zachariam pro plebe supplicantē dixerat exauditum, docet quo ordine plebs eadem salvari & perfici debeat, ad prædicationem videlicet Joannis pœnitendo & credendo in Christum.

Corda patrum.

Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde hoc sciam? ego enim sum senex, & uxor mea processit in diebus suis.] Ob altitudinē promissorum hæsitans signum quo credere valeat inquirit, cui sola Angeli visio, vel allocutio pro signo sufficere debuerat. Unde meritam diffidentiæ tacendo pœnam luit, cui taciturnitas eadem & signum fidei quod quæsivit, & infidelitatis esset pœna quam meruit.

Zachariæ pœna.

Et respondens Angelus dixit ei: Ego sum Gabriel qui adsto ante Deum, & missus sum loqui ad te, & hæc tibi evangelizare. Et ecce eris tacens, & non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant, pro eo, &c.] Vult intelligi quod si homo talia promitteret, impune signum flagitare liceret: at cùm Angelus promittat, jam dubitari non deceat. Datque signum quod rogatur, ut qui discredendo locutus est, jam tacendo credere discat. Ubi notandum quod Angelus se & ante Deum adstare, & evangelizandum Zachariæ missum esse testatur. Quia & cùm ad nos veniunt Angeli, sic exterius implent ministerium, ut tamen nunquam desint interius per contemplationem. Et mittuntur igitur & adsistunt, quia & si circumscriptus est angelicus spiritus, summus tamen spiritus ipse qui Deus est, circumscriptus non est. Angeli itaque & missi ante ipsum sunt, quia quolibet missi veniunt, intra ipsum currunt.

Angelis credendum. Gregor.
Angeli missi, adsistunt.

Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabatur quod tardaret ipse in templo. Egressus autem non poterat loqui ad illos. Et cognoverunt quod visionem vidisset in templo. & ipse erat innuens illis, & permansit mutus. Et factum est ut impleirentur dies officii ejus, abiit in domum suam.] Hoc est quod dixi, quod vicis suæ tempore pontifices, templi tantum officiis mancipati non solum à complexu uxorum, sed ab ipso quoque domorum suarum abstinerent ingressu. Ubi nostri temporis sacerdotibus, quibus semper altari servire jubetur, perpetuo servandæ castitatis exemplum datur. Quia enim tunc sacerdotalis ex stirpe Aaron successio quærebatur, necessario tempus substituendæ soboli procurabatur. At quia nunc non carnalis successio, sed perfectio spiritalis inquiritur, consequenter sacerdotibus ut semper altari queant adsistere, semper ab uxoribus continendum, semper castitas observanda præcipitur.

Pontificū castitas, Sacerdotum nostrorum castitatis figura.

Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus.] Post dies videlicet officii Zachariæ completos. Hujus sacratissimæ conceptionis Joannes Constantinopolitanæ urbis antistes mentionem faciens. *Gesta sunt hæc,* inquit, *mense Septembri, octavo Kalendas Octobris, incipiente luna undecima, quando oportebat Judæos jejunium scenopegiæ celebrare.* Et inventū est ipsa die octava Kalendarum Octobrium esse æquinoctiū, in qua est inchoatio noctis major quàm lucis. *Illum* enim *oportet cresc. etc,* inquit, *me autem minui.* Minorata etenim fuerat lux à tenebris, cùm Judæi secundùm legem & prophetiam sacrificia Deo offerebant; in qua & Joannes conceptus est: Hæc sunt enim quæ antè pro peccatis populi offerebantur, quæ jam cessare oportebat, cùm Joannes, i.e. baptistes conciperetur. Et ideo Zacharias pater ejus, sacerdos Judæorum emutuit, quia jam cessare & emutescere oportebat sacrificia eorum, quæ pro peccatis populi offerebantur. Veniebat enim solus sacerdos, qui de agno suo proprio immolato, sacrificium Deo pro peccatis omnium offerret. Quibus B. Joannis verbis edocemur, prima mox die post diem expiationis mutationem, tunc sacerdotalis vicis esse celebratam, ideoque in hæc præcursoris Domini conceptionem fieri. quæ non frustra dies jejuniorum & afflictionis est ab Angelo prædicta, quia per ipsum erat hominibus afflictio pœnitentiæ prædicanda.

Conceptionis Joannis tempus.
Tacendi ratio.

Et occultabat se mensibus quinque, dicens, quia sic fecit mihi Dominus in diebus quibus respexit, auferre opprobriū meum inter homines.] Quanta sanctis cura sit, ne quid turpe, de quo erubescere debeant, admittant, ostendit Elisabeth, quæ & de ipsis quæ accipere cupiebat donis erubescit, & licet de ablato gaudeat opprobrio sterilitatis, de partu tamen anilis verecundatur ætatis. Sed pudet onus matris, quamdiu latet honor prolis. Nam quæ occultabat se, quia conceperat filium, jam intrante beata Dei genitrice clamosa exultavit, quia paritura erat prophetam. Allegoricè autem per Zachariam sacerdotium Judæorum, per Elizabeth potest lex ipsa designari, quæ sacerdotum doctrinis exercita, quasi auxilio virili fulta, spiritales deo filios gignere debebat, sed quasi ob sterilitatis injuriam minimè valebat. Non quia non multi, & ante legem, & in lege perfectissimæ vitæ fuerint, sed quia neminem ad perfectum adduxit lex, quæ regnum cœlorum reserare, nisi Christo præcedente non potuit. Bene autem dicitur, quod erant justi

Verecundia sanctorum.
Allegoricè.

ambo ante Deum: quia sicut bona est lex, & mandatum sanctum & justum, & bonum, ita etiam sacerdotium legale pro dispensatione temporis illius sanctum, bonum, & utilum est. Et quod sequitur, *quia ambo processissent in diebus suis*, ita potest exponi, quod legali devotioni quasi adolescentia, vel juventus ipsius Moysi temporibus & deinceps effloruerit: incumbente autẽ salvatoris adventu, dira eam senectus incurvaverit, quãdo & sacerdotij ordo per ambitiones & cõtentiones pontificum confusus, & ipsa lex per pharisæorum traditiones discissa, min⁹ habilis est ad gignendum Deo filios effecta. Ingreditur ergo Zacharias templum, quia sacerdotum est intrare in sanctuarium Dei, & intelligere novissima mysteriorum cœlestium. Orat foris multitudo, quia secreta quæque & mystica penetrare sublimiter nequeunt, doctiorum necesse est monitis humiliter intendant. Dum verò Zacharias altari thymiama imponit, nasciturum Joannem cognoscit. Quia dum doctores ampliori flamma divinę lectionis inardescunt, gratiam Dei per Jesum Christum venturam, & de interiori literarum medulla, quasi de vulva Elisabeth prodituram esse reperiunt. Et hoc benè per Angelum, quia & lex est ordinata per Angelos in manu mediatoris. Sed qui audita credere dissimulat, silentij pœna multatur, quia mutus est, qui non sensum literis intelligit inesse spiritalem. Nec talis jam verba dare populo quasi magister novit, sed quasi verbi & rationis expers, tacitis (ut ita dicam) nutibus innuit. Quale tunc erat sacerdotium Judæorum, cùm nec rationem sacrificiorum, nec dicta curaret scire Prophetarum. Muto ergò permanente Zacharia concipit Joannem Elisabeth, quia non intelligant licet pontifices distinctionem fidei, Pharisæi amittant & Scribæ, ita ut nec ipsi intrent, nec auditores suos intrare permittant, interiora tamen legis Christi sacramentis abundant. Et benè conceptum suum Elisabeth quinque mensibus occultat, sive quia ipse legifer Moyses quinque libris mysteria Christi parabolatim designat, seu quia tota veteris instrumenti series eandem Christi dispensationem in quinque mundi ætatibus per sanctorũ facta vel dicta præfigurat. Et ideo quia Christi incarnatio, vel sexta ætate sæculi futura, vel ad impletionem legis erat profutura, rectè sexto mense concepti Joannis missus ad Mariam Angelus, nasciturum nũciat salvatorem, ut sequens ex ordine lectio demonstrat.

Cap. 3.

In mense sexto, missus est Angelus Gabriel à Deo, in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth.] Idcirco Angeli privatis nominibus censentur, ut signetur per vocabula etiam in operatione quid valeant. Neque etenim in illa sancta civitate, quam de visione omnipotentis Dei plena scientia perficit, idcircò propria nomina sortiuntur, nec eorum personæ sine nominibus sciri non possint; sed cùm ad nos aliquid ministraturi veniunt, apud nos etiam nomina à ministerijs trahunt. Ad Mariam ergo virginem Gabriel mittitur, qui Dei fortitudo nominatur. Illum quippe nunciare veniebat, qui ad debellandas aereas potestates humilis apparere dignatus est. De quo per Psalmistam dicitur: *Dominus fortis & potens Dominus potens in prælio.* Et rursum: *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.* Per Dei ergo fortitudinem nunciandus erat, qui virtutum Dñus & potens in prælio, contra potestates aereas ad bella veniebat. Mensem autem sextum, Martium intellige, cujus vicesimo & quinto pie Dñus noster, & conceptus traditur & passus, sicut & vicesimo quinto die mensis Decembris natus. Quod vel hoc hodie (ut nonnulli arbitrantur) æquinoctium vernale, vel illo solstitium brumale fieri credamus, convenit utique cum lucis incremento concipi, vel nasci eum, qui illuminat omnem hominem venientem in mundum. At si quis ante Dominicæ nativitatis & conceptionis tempus lucem vel crescere, vel tenebras superare convicerit, dicimus & nos quia & Joannes tunc ante faciẽ adventus ejus regnum cœlorum evangelizabat, & nunc quoque prædicatoribus imperatur: *Iter facite ei qui ascendit super occasum.* Cur autem Joañes circa æquinoctium autumnale conceptus, circa solstitium æstivum fit natus, docet ipse, qui vel ex sua, vel ex veteris testamenti (ut multi autumant) persona loquitur; Illum oportet crescere, me autem minui.

Angelis cur propria vocabula.

Gabriel.

Ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph de domo David; & nomen virginis Maria.] Multas ob causas salvator non de simplici virgine, sed de sponsa voluit nasci. Primò videlicet, ut per generationem Joseph, cujus Maria cognata erat, Mariæ quoque nosceretur origo. Neque enim moris est scripturæ, fœminarũ genealogiam texere. Nam & de utroque potest intelligi, quod dicitur de domo David. Deinde, ne velut adultera lapidaretur à Judæis, malens aliquos de suo ortu, quàm de pudore dubitare parentis. Simul & virginibus impudicis occasionem tollens, ne matrẽ quoque salvatoris dicerent falsis suspicionibus infamatam. Tertiò, ut in Ægyptum fugiens & inde rediens haberet solatium viri, qui integerrimæ virginitatis custos pariter ac testis existeret. Quartò, ne partus ejus diabolo pateret: qui si eum de virgine natum cognosceret, forsitan quasi cæteris hominibus eminentiorem morti tradere timeret. Maria autem Hebraicè stella maris: Syriacè verò, domina vocatur, & merito, quia & totius mundi Dominum, & lucem sæculis meruit generare perennem.

Cur de sponsa nasci voluerit Dominus, causa quatuor.

Maria.

Et ingressus Angelus ad eam, dixit: Ave gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus.] Benè gratia plena vocatur, quæ nimirum gratiam quam nulla alia meruerat, assequitur, ut ipsum videlicet gratiæ concipiat & generet auctorem.

Gratia plena.

Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus, & cogitabat qualis esset ista salutatio.] Disce virginem moribus, disce virginem verecundia, disce virginem oraculo, disce mysterio. Trepidare virginum est, & ad omnes viri ingressus pavere, omnes viri affatus vereri. Discant mulieres propositum pudoris imitari. Sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus Angelus reperit, sola sine comite, sola sine teste, ne quo degeneri depravaretur affectu, ab Angelo salutatur. Disce virgo, verborum vitare lasciviam. Maria etiam salutationem Angeli verebatur. *Erat tamen cogitans*, inquit, *qualis esset hæc salutatio.* Et ideo cum verecundia, quia pavebat. Cum prudentia, quia benedictionis novam formulam mirabatur, quæ nusquam lecta est, nusquam antè comperta.

Ambrosius. Virginum trepidare quid.

Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum.] Quam salutatione insolita, utpote quæ ei soli servabatur, videtat turbatam, quasi familiarius notam vocans ex nomine, ne timere debeat jubet. Et quia gratia plenam vocaverat, eandem gratiam & astruit plenius, & uberius explicat, dicens:

Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen ejus Iesum.] Jesus salvator, sive salutaris interpretatur. Cujus sacramentum nominis adloquens Joseph Angelus exposuit. *Ipse enim*, inquiens, *salvum faciet populum suum à peccatis eorum.* Non ait, populum Israel, sed *populum suum*, hoc est in unitatem fidei ex præputio & circumcisione vocatum, quibus ex diversa parte congregatis fieret unus pastor & unum ovile.

Hic erit magnus & filius altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus.] Dictum est & de Joañe, quod *erit magnus*: sed ille quasi homo magnus, hic quasi Deus magnus. Ille enim magnus coram Dño; *hic* autem *erit magnus*, inquit, *& filius altissimi vocabitur.* Idẽ ergo filius altissimi qui in utero virginali cõceptus & natus est. Idem homo in tẽpore, creatus ex matre, qui Deus est ante tẽpora natus ex patre. Si autẽ idem homo, qui Deus est, omittat Nestorius hominẽ tantum dicere ex virgine natum, & hunc à verbo Dei non in unitatem personæ, sed in societatem inseparabilem esse receptum. Alioquin non unum Christum, verum Deum & hominem, sed duos (quod dici nefas est) adserere, ac per hoc non trinitatem, sed quaternitatem prædicare convincitur. Catholica autẽ fides sicut unum quemlibet hominem carnẽ & animam, ita hominem & verbum, unum Christum rectissimè confitetur, juxta quod & Angeli verba significant, quæ dandã illi sedem David patris ejus asseruerant. Qui enim eundem ipsum patrem haberet David, quem filium altissimi vocari pronuntiat, in duabus utiq; naturis unam Christi personã demonstrat. Accepit autem sedem David, ut nimirum gentem, cui David quondam & filij ejus temporalis regni

Magnus Dominus aliter quàm Ioannes.

Nestorij error.

Sedes David.

guber-

gubernacula præbuerunt, Ipse perpetuum vocaret ad regnum, quod eis paratum est ab origine mundi.

Et regnabit in domo Iacob in æternum, & regni ejus non erit finis.) Et Esaias ait, *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis. Super solium David, & super regnum ejus, ut confirmet illud & corroboret in judicio & justitia.* Nō dixit in acquisitione gloriæ, gazarumque terrestrium, non in victoria gentium plurimarum, orbiumque debellationem superbarum, sed in judicio & justitia Per hæc enim regnū Christi, & in singulis quibusque fidelibus, & in universa per orbem multiplicatur pariter & confirmatur Ecclesia. Domum namq; Iacob totam Ecclesiam dicit, quæ vel de bona radice nata, vel cum oleaster esset, merito tamen fidei in bonam est inserta olivam Quam post triumphum passionis alloquens Salvator ait, *Qui timetis Dominum laudate eum, universum semen Iacob magnificate eum.* Non autem ideò futuri temporis verbis magnus exiturus Iesus altissimi vocandus, sceptrum David accepturus, & in domo Jacob regnaturus asseritur, quia juxta quod hæretici sapiunt atque à veritate desipiunt, Christus ante Mariam non fuerit, sed quod homo assumptus in Deum, clarificatus est ea claritate quam verbum Dei habuit prius quàm mundus esset apud patrem, hoc est ut idem filij nomen eandem Christi personam, homo cum Deo plenus gratia & veritate sortitetur.

Imperium Christi.

Domus Iacob.

Christus ab æterno

Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco?) Propositum tuæ mentis reverenter exposuit, vitam videlicet virginalem se ducere decrevisse. Quæ quia prima fœminarū tantæ se virtuti mancipare curavit, jure singulari præ cæteris fœminis beatitate meruit excellere. *Quomodo*, inquit, *fiet istud.* Non ait unde hoc sciam, sed quomodo fiet, inquit, quoniam virum non cognosco. Ordinē videlicet obsequij cui subdatur inquirens, non autem signum cui credat flagitans. Neque enim decebat electam generando Deo virginem dubiam diffidentia, sed prudentia cautam existere, quia nec facilè poterat homo nosse mysterium, quod in Deo manebat à seculis absconditum. Quia ergo legerat, *Ecce virgo in utero habebit, & pariet filium*, sed quomodo id fieri posset, non legerat, merito credula ijs quæ legerat, sciscitatur ab Angelo, quod in propheta non invenit.

Maria propositū,

Fides de prom isso.

Et respondens Angelus, dixit ei: Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.) Non virili, inquit, quod non cognoscis semine, sed Spiritus sancti, quo impleris, opere concipies. Erit in te conceptio, libido non erit. Concupiscentiæ nō erit æstus, ubi umbram faciet Spiritus sanctus. Verum in eo quod ait: *Et virtus altissimi obumbrabit tibi*, potest etiam incarnati Salvatoris utraque natura designari. Umbra quippe à lumine solet & corpore formari. Et cui obumbratur, lumine quidem vel calore solis quantum sufficit reficitur, sed ipse solis ardor, ne ferri nequeat, interposita vel nubecula levi, vel quolibet alio corpore temperatur. Beatæ itaque virgini, quia quasi pura homo omnem plenitudinem divinitatis corporaliter capere nequibat, virtus altissimi obumbravit, i.e. incorporea lux divinitatis corpus in ea suscepit humanitatis. De qua pulchre Propheta: *Ecce Dominus*, inquit, *ascendit super nubem levem, & ingredietur Ægyptum.* quod est dicere: Ecce verbum Dei Patri coæternum, lumenq; de lumine ante sæcula natum, carnem in fine sæculorum, atque animam nullo peccati pondere gravatam suscipiet, & *de utero virginali tanquam sponsus de thalamo suo* procedet in mundum.

Obumbratio.

Ideoq; & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.] Ad distinctionem nostræ sanctitatis, Jesus singulariter sanctus nascíturus asseritur. Nos quippe & si sancti efficimur, non tamen nascimur, quia ipsa naturæ corruptibilis conditione constringimur. Ut merito cum Propheta gementes singuli dicamus; *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea.* Ille autem solus veraciter sanctus est, qui ut ipsam conditionem naturæ corruptibilis vinceret, ex commixtione carnalis copulæ concept⁹ non est. *Sanctum*, inquit, *vocabitur filius Dei.* Quid hic dicis Nestoriane, qui B. Mariam Dei negans esse genitricem, apertam niteris impugnare veritatem? Ecce Deum dixit

Nasci sanctum.

superventurum, Dei filium nasciturum. Quomodo ergo aut Dei filius, Deus non est, aut quæ Deum edidit, quomodo θεοτόκος, id est, Dei genitrix non esse potest?

Et ecce Elisabeth cognata tua & ipsa concepit filium in senectute sua. Et hic mensis sextus est illi quæ vocatur sterilis, quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.) Ne virgo se parere posse diffidat, accipit exemplum sterilis anus pariturae, ut discat omnia Deo possibilia, etiam quæ naturæ ordine videntur esse contraria. Si quem vero movet quomodo B. Mariæ cognatam dicat Elisabeth, cum hæc de domo David, illa filiabus Aaron originem duxerit, animadvertat proavos earum liberis invicem nuptum traditis utramque tribum potuisse conjungere. Cui si hæc expositio forte non sufficerit contentiosius insistenti, quasi hoc contra interdictum legis fieri nequiverit, legat Exodum, ubi scriptum est, *Accepit autem Aaron uxorem Elisabeth filiam Aminadab sororem Naason, quæ peperit ei Nadab, & Abiud, & Eleazar, & Ithamar.* Videatque ante edictum legis, superna provisione, sacerdotalem regali junctam jam fuisse progeniem. Ut videlicet Dominus Jesus Christus, qui secundum carnem verus Rex & sacerdos erat futurus, ipsam quoque carnem de utraque, David scilicet & Aaron stirpe susciperet. Unde & in hac utraque tribu chrisma per legem mysticum celebrabatur, Christi nimirum nominis pariter & generationis prænuncium. Et ipse David domum Dei ingrediens, panem sanctum & gladium quasi Rex & sacerdos accepit. Illum videlicet de suo semine venturum præfigurans, qui & pro nostra libertate regis jure pugnaret, & pro nostra absolutione panem suæ carnis offerret.

Elisabeth quomodo sit cognata Mariæ.

Chrisma.

David Rex & sacerdos Christus similiter.

Dixit autem Maria, Ecce ancilla Domini. Fiat mihi secundum verbum tuum.) Quanta cum devotione humilitas, quæ & Angeli præmissum optat impleri, & se ipsam quæ mater eligitur ancillam nuncupat? apertissimè insinuans quam nil sibi meriti vindicet in eo, quod Domini jussis obsecundet. Fiat (inquit) sine viri semine conceptus in virgine, nascatur de Spiritu sancto integra carne sanctum, quod nascetur de homine matre sine homine patre, vocetur Dei filius.

Maria humilis obedientia.

Et discessit ab illa Angelus, Exurgens autem Maria in diebus illis, abijt in montana cum festinatione in civitatem Iuda.) Accepto virginis consensu mox Angelus cœlestia repetit, illa petit montana. Festinat invisere Elisabeth, non quasi incredula de oraculo, vel dubia de exemplo, sed ut læta pro voto, religiosa pro officio. Typicum pariter exemplum tribuens, quod omnis anima quæ verbum Dei mente conceperit, virtutum statim celsa cacumina gressu conscendat amoris, quatenus civitatē Juda, id est, confessionis & laudis arcem penetrare, & usque ad perfectionem, fidei, spei, & charitatis quasi tribus in ea mensibus valeat comorari.

Visitatio. Mariæ cur festina.

Et intravit in domum Zachariæ, & salutavit Elisabeth.) Disce virgo humilitatem Mariæ, ut & corpore casta, & pectore possis esse devota. Visitat junior seniorem, salutat virgo uxorem. Decet enim ut quo castior virgo. eo sit humilior, & senioribus deferens, habitum castitatis præconio commendet humilitatis. Aliter. Maria ad Elisabeth, Dominus venit ad Joannem, hæc ut Spiritu sancto repleatur, illius ut baptisma consecretur. Majorumque humiliatio minorum est utique exaltatio. Denique sequitur:

Mariæ modestia.

Et factum est ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus, & repleta est Spiritu sancto Elisabeth.) Vide distinctionem, singulorumque verborum proprietates. Vocem prior Elisabeth audivit, sed Joannes prior gratiam sensit. Illa naturæ ordine audivit, iste exultavit ratione mysterij. Illa Mariæ, iste Domini sensit adventum. Istæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatisque mysterium maternis adoriuntur, profectibus, duplicique miraculo prophetant matres spiritu parvulorum. Exultavit infans, & repleta mater est. non prius mater repleta quàm filius, sed cum filius esset repletus Spiritu sancto, replevit & matrem.

Matrum filiorumq; diversa officia.

Et exclamavit voce magna, & dixit, Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.) Notandum quod præmissa de Christo prophetia non rerum tantum miraculis,

Fructus promissus Davidi, Mariæ laus.

sed & verborũ proprietate completur. Iste est enim fructus qui David Patriarchæ sub jurejurando promittitur: *De fructu ventris tui, ponam super sedem meam.* Simulque intuendum quod eadem voce Maria ab Elisabeth, qua à Gabriele benedicitur. quatenus & Angelis & hominibus veneranda, & cunctis merito fœminis præferenda monstretur.

Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?) Non quasi nescia perquirit quod nimirum sancti Spiritus esse cognoscit, se videlicet à matre Domini ad pignoris sui profectum salutari, sed miraculi novitate perculsa, non hoc sui meriti, sed muneris fatetur esse divini.

Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo.) Erubescebat Elisabeth onus parientis, quamdiu nesciebat mysterii religionis. Sed quæ occultabat se quia conceperat filium, jactare se cœpit quia generabat Prophetam, & quæ ante erubescebat, benedicit, & quæ dubitabat ante firmatur. *Ecce enim* (inquit) *ut vox salutationis tuæ facta est in auribus meis, exultavit gaudio infans in utero meo.* Itaque magna voce clamavit ubi Domini sensit adventũ, quia religiosum credidit partum. Nulla enim causa erat pudoris, ubi Prophetæ ortus datæ, non affectatæ fidem generationis adsciscerct.

Credidisse Mariam.

Et beata quæ credidit, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt ei à Domino.) Vides non dubitasse Mariam sed credidisse, & ideo fructum fidei consecutam. *Beata* (inquit) *quæ credidit.* Et verè beata, quæ sacerdote præstantior. Cum sacerdos negasset, virgo correxit errorem. Nec mirum si Dominus redempturus mundum, operationem suam inchoavit à matre: ut per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore. Pariterque notandum quanta Elisabeth animum gratia, Maria instante ditavit, quem simul de præterito, præsenti, atque futuro, per Prophetiæ Spiritum illustravit. Dicens enim, *Beata quæ credidisti*, aperte indicat, quia verba Angeli quæ dicta ad Mariam fuerant, per Spiritum agnovit. Atque subjungens: *Perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino*, quæ etiam eam in futuro sequerentur prævidit. Matrem verò Domini sui nominans. quia redemptorem humani generis in utero portare intellexit.

Gregorius

Canticum Mariæ.

Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum. Et exultavit Spiritus meus in Deo salutari meo.] Tanto, inquit, me Dominus tamque inaudito munere sublimavit, quod non ullo linguæ officio explicari. sed ipso vix intimi pectoris affectu valeat comprehendi, & ideo totas animæ vires in agendis gratiarum laudibus offero, totum in contemplanda magnitudine ejus cujus non est finis, quicquid vivo, sentio, discerno, gratulanter impendo, quia & ejusdem Jesu, i. e. salutaris, Spiritus meus, æterna divinitate lætatur, cujus mea caro temporali conceptione fœtatur. Cui simile est illud Psalmistæ: *Anima autem mea exultabit in Domino, & delectabitur super salutari ejus.* Et ipse enim patrem filiumque pari venerabatur amore.

Humilitatis laus.

Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.] Cujus humilitas respicitur, recte beata ab omnibus cognominanda gratulatur, sicut econtrario cujus superbia despectu condemnatur, Evæ, i. e. væ sive calamitatis nomine multata tabescit. Decebat enim ut sicut per superbiam primæ nostræ parentis mors in mundum intravit, ita denuo per humilitatem Mariæ vitæ introitus panderetur.

Magnificare Dominum aptus.

Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen ejus.] Ad initium carminis respicit, ubi dictum est: *Magnificat anima mea Dominum.* Solet quippe anima illa, cui Dominus magna facere dignatur, dignis eum præconijs magnificare, & ad consortes ejusdem voti ac propositi potest cohortando dicere: *magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen ejus invicem.* Nam qui Dominum quem cognovit, quantum in se est magnificare. & nomen ejus sanctificare contempserit, minimus vocabitur in regno cœlorum. Sanctum autem nomen ejus vocatur. quia singularis culmine potentiæ transcẽdit omnem creaturam, atque ab universis quæ fecit, longe segregatur. Quod Græca locutione melius intelligitur, in qua ipsum verbum quod dicitur ἅγιον, quasi extra terram esse significat. Cujus etiam nos imitatione pro modulo nostro segregari præcipimur ab omnibus qui non sunt sancti, nec Deo dedicati. Dicente Domino, *sancti estote, quia & ego sanctus sum.* Quicunque enim se consecraverit, merito extra terram & extra mundum videbitur. Potest enim & ipse dicere, super terram ambulantes conversationem in cœlis habemus.

Et misericordia ejus in progenies & progenies timentibus eum.) A specialibus se donis ad generalia Dei judicia convertens, totius humani generis statum describit, & quid superbi, quid humiles mereantur, quid filij Adæ per liberum arbitrium, quid filij Dei sint per gratiam, alternis versibus explicat Non ergo, inquit soli mihi fecit magna qui potens est, sed & in omni gente & progenie qui timet eum & operatur justitiam, acceptus est illi.

Brachium Patris.

Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui.) In brachio suo, in ipso Dei filio significat. Non quod Deus Pater figura determinetur carnis humanæ, eique filius tanquam membrum corporis hæreat, sed quia omnia per ipsum facta sunt, ideò brachium Domini dictus est. Sicut enim tuum brachium per quod operaris, sic Dei brachium dictum est ejus verbum, quia per verbum operatus est mundum. Cur enim homo brachium ut aliquid operetur extendit, nisi quia continuo fit quod dixerit? Si autem tanta potestate prævaleret ut sine ullo motu corporis sui quid diceret fieret, brachium ejus, verbum ejus esset Cum ergo audivimus brachium Dei Patris esse Deum filium, non nobis obstrepat consuetudo carnalis. sed quantum illo donante possumus Dei virtutem & sapientiam cogitemus, per quam facta sunt omnia.

Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles. Esurientes implevit bonis, & divites dimisit inanes.) Quod dixit *in brachio suo.* & quod promisit *in progenies & progenies*, his quoque ἀπὸ κοινοῦ per singula commata est advertendum versiculis, quia videlicet per omnes seculi generationes & perire superbi, & humiles exaltari, pia justaque divinæ potentiæ dispensatione non cessant.

Vetus lectio, Israel puer Domini.

Suscepit Israel puerum suum, memorari misericordiæ.) Pulchre puerum Domini appellat Israel, qui ab eo sit ad salvandum susceptus, obedientẽ videlicet, & humilem, juxta quod Osee dicit, *Quia puer Israel, & dilexi eum.* Nam qui contemnit humiliari, non potest utique salvari, nec dicere cum Propheta. *Ecce enim Deus adjuvat me, & Dominus susceptor est animæ meæ. Quicunque autem humiliaverit se sicut parvulus, hic est major in regno cœlorum.*

Semen Abrahæ.

Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini ejus in secula.) Semen Abrahæ non carnale, sed spiritale significat, id est, non ejus tantum carne progenitos, sed sive in circuncisione, seu in præputio fidei illius vestigia secutos. Nam & in præputio positus ipse credidit, reputatumque est ei ad justitiam. Atque ejusdem fidei signaculum circuncisionem accepit, ut sic utriusque populi pater fieret per fidem, juxta quod Apostolus ad Romanos plenissimè disseruit. Adventus ergo Salvatoris Abrahæ est & semini ejus in secula promissus, hoc est filiis promissionis quibus dicitur, *Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis, secundum promissionem hæredes.* Benè autem vel Domini vel Joannis exortum matres prophetando præveniunt, ut sicut peccatum à mulieribus cœpit, ita etiam bona à mulieribus incipiant, & quæ per unius deceptionem periit, duabus certatim præconantibus mundo vita reddatur.

Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, & reversa est in domum suam. Tamdiu mansit Maria, donec Elisabeth partus tempore completo præcursoris Domini sui, propter quam maximè venerat, nativitatem videret. Dictum est autem supra, quod omnis anima casta quæ spiritale verbi desiderium conceperit, alta mox necesse sit exercitii cœlestis juga subeat, & quasi trium mensium dies ibidem demorata, quousque perfecta principalium virtutũ luce radietur, perseverare non desistat. Quos nimirum perfectissimi fulgoris menses describens Apostolus ait, *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc; Major autem his, est charitas.*

Elisa-

E*Lizabeth autem impletum est tempus pariendi, & peperit filium.*) Verbum impletionis sancta scriptura in bonorum tantum ortu, vel habitu, vel actu ponere consuevit, quorum vitam plenitudinem perfectionis habere significat. Denique *Elisabeth impletum est tempus pariendi. Impleti sunt dies Mariæ, ut pareret. Implevit Salomon ædificare domum Domini.* Defunctus est Abraham, vel alius aliquis patrum, senex & plenus dierum. *Et postquam venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum.* At contra dies impiorum inanes sunt & vacui. *Viri enim sanguinum & dolosi, non dimidiabunt dies suos.*

Et audierunt vicini & cognati ejus, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei.) Habet sanctorum editio lætitiam plurimorum, quia commune est bonum. Iustitia enim communis est virtus. Et ideò in ortu justi, futuræ vitæ insigne præmittitur, & gratia secutura virtutis, exultatione vicinorũ præfigurante signatur.

Nominis ratio.

Et factum est in die octava venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine Patris sui Zachariam. Et respondens mater ejus, dixit, Nequaquam, sed vocabitur Ioannes.) Mire sanctus Evangelista præmittendum putavit, quod plurimi infantem patris nomine Zachariæ appellandum putarunt, ut adverteas matri non nomen alicujus displicuisse degeneris, sed id sancto infusum Spiritu, quod ab Angelo antè Zachariæ fuerat prænunciatum. Et quidem ille mutus intimare vocabulum filii nequivit uxori, sed prophetiam Elisabeth didicit, quod non didicerat à marito.

Ioannes est nomen ejus.

Et dixerunt ad illam, Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine. Innuebant autem Patri ejus, &c.) Ioannes est (inquit) *nomen ejus*, hoc est non ei nos nomen imponimus qui jam à Deo nomen accepit. Habet vocabulum suum quod agnovimus, non quod elegimus. Nec mireris si nomen mulier, quod non audivit adseruit, quando ei Spiritus sanctus qui Angelo mandaverat revelavit, neque poterat Domini ignorare prænuncium, quæ prophetaverat Christum. Et benè additur quia nemo in cognatione ejus vocatur hoc nomine, ut intelligas nomen non generis esse, sed vatis.

Loquendi in Zacharia ratio. Allegoria.

Apertum est autem illico os ejus, & lingua ejus, & loquebatur benedicens Deum. Et factus est timor super omnes vicinos eorum.) Quia vox clamantis in deserto est nata, merito est lingua parentis soluta. Neque enim Patrem à laudibus silere decebat, qui verbi præcone sibi nato gaudebat. Quippe cui labia quæ incredulitas vinxerat, fides jam solvit. Verum hæc etiam allegoricè, si quis perscrutari desideret, Ioannis celebrata nativitas, gratiæ novi testamenti inchoata sublimitas. Cui vicini & cognati patris nomen quàm Joannis imponere malebant, quia Iudæi qui legis ei observatione quasi adfinitate juncti erant, magis justitiam quæ ex lege est sectari, quàm fidei gratiam suscipere cupiebant. Sed Joannis, hoc est gratiæ Dei vocabulum, mater verbis, pater literis intimare satagunt, quia & lex ipsa psalmique ac Prophetæ apertis sententiarum vocibus gratiam Christi dicant, & sacerdotium illud vetus figuratis cæremoniarum & sacrificiorum umbris eidem testimonium perhibent. Pulchreque Zacharias octava die prolis editæ loquitur, quia per Domini resurrectionem quæ octava die, post septimam sabbati facta est, occulta sacerdotii legalis arcana patuerunt, linguaque Pontificum Judæorum, quam diffidentiæ vincula strinxerant, intelligentiæ rationabilis est voce soluta.

Et super omnia montana Iudeæ divulgabantur omnia verba hæc.) *Et posuerunt omnes qui audierant, in corde suo dicentes, Quid putas puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo. Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus.* Ecce enim unum Zachariæ silentium, non ipsi tantum, cum datur ad pœnam incredulitatis & signum credendi, proficit, sed & cum aufertur, omnes vicinos ejus miraculo ac timore stupefacit. Omnia circumquaque montana, fama nati Prophetæ perfundit, omnes qui audire poterant, ad perquirendum diligentius pueri qui natus est modum, statumque sollicitat, ut his videlicet, atque hujusmodi futurus Christi Propheta commendetur auspiciis, iterque (ut ita dixerim) præcursori veritatis, præcurrentis signa præbeant. *Et Zacharias Pater ejus, impletus est Spiritu sancto, & prophetavit dicens, Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit & fecit redemptionem plebi suæ.*) Quanta superni muneris est largitas, si prompta ad accipiendum nostræ fidei sit pietas. Ecce loquela quæ sola est ablata diffidenti, cum spiritu prophetiæ est restituta credenti. Visitavit autem Dominus plebem suam, quasi longa infirmitate tabescentẽ, & quasi venditã sub peccato, unici filij sui sanguine redemit. Quod quia B. Zacharias proximè faciendum cognoverat, Prophetico more quasi jam factum narrat. Et notandum quod visitasse & redemisse plebem suam dicitur, non quia videlicet hanc veniens suam invenit, sed quia visitando suam fecit. Cui simile est, quòd in Proverbiorum fine de eadem plebe cantatur, *Mulierem fortem quis inveniet?* Neque enim eandem mulierem, videlicet Ecclesiam fortem, id est, fide devotam invenit, sed sibi desponsando fortem reddidit, quia suæ fidei sublimitate perfecit.

Preteritum pro futuro. Plebem suam.

Cornu salutis.

Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui.) Cornu salutis, firmam celsitudinem salutis dicit. Ossa siquidem omnia carne involuta sunt, cornu excedit carnem, & ideò cornu salutis, regnum salvatoris Christi vocatur, quo mundo spiritalis & quæ carnis gaudia superet, altitudo nunciatur. In cujus figuram David vel Salomon cornu olei sunt in regni gloriam consecrati.

Propheta omnes de Christo locuti.

Sicut locutus est per os sanctorum, à seculo prophetarum ejus.) A sæculo, inquit, quia tota veteris testamenti scriptura, prophetia de Christo processit. Neç soli Hieremias, Daniel, & Esaias, cæterique tales, qui & Prophetæ specialiter appellati, & de ejus adventu manifeste sunt locuti, verum ipse pater Adam, Abel, & Enoch, & cæteri patrum, factis quique suis ejus dispensationi testimonium reddunt. Unde Dominus ipse Judæorũ duritiam redarguens, ait: *Si crederesis Moysi, crederetis forsitan & mihi; de me enim ille scripsit:*

Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos.) Jungendum est à superiori versiculo, *erexit nobis*, id est, erexit nobis salutem ex inimicis nostris. Cum enim primo breviter præmisisset, *Et erexit cornu salutis nobis*, continuo quasi apertiꝰ quid dixerit explanans, *Salutem* (inquit) *ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos.* Omnes autem qui oderunt nos, vel homines perversos, vel immundos Spiritus significat. De quorum manu & interim spe salvi facti sumus, & in futuro re ipsa salvandi.

Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui. Iusiurandum quod juravit, ad Abraham patrẽ nostrum, &c.) Dixerat Dominum juxta eloquia Prophetarum in domo David nasciturum, dicit eundem ad explendum testamentum quod Abrahæ disposuit, nos esse liberaturum. Quia videlicet ijs præcipuè Patriarchis de suo semine, vel congregatio gentium, vel Christi est incarnatio promissa. Quod Matthæus quoque breviter intimare voluit, qui Evangelii sui principium hoc modo cœpit: *Liber generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham.* Ubi notandum, quod apud utrunque Evangelistam, David præfertur Abrahæ. Quia & si temporis ordine posterior, promissionis tamen est munere major. Abrahæ namque, qui adhuc in præputio positus propria dereliquit, Deum cognovit, fidei testimonium meruit, fides tantum gentium & sacrosanctus Ecclesiæ cœtus est promissus, dicente ad eum Domino, *Atq; in te benedicentur universæ cognationes terræ.* David autem oraculo sublimiore, quod ex ipso Christus secundum carnem nasciturus esset, audivit: *Cumq; impleveris* (inquit) *dies tuos, ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit filijs tuis, & stabiliam regnum eius. Ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium ejus usque in æternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium.*

David Abraha prefertur

Serviendum quid sit Domino.

In sanctitate & justitia coram ipso, omnibus diebus nostris.) Aperte & breviter quomodo in Domino serviendum designat, videlicet & *in sanctitate ac justitia, & coram ipso, & omnibus diebus.* Nam qui vel ante mortẽ ab ejus servitio discedit, vel immunditia qualibet sive injustitia fidei suæ synceritatem commaculat, vel coram hominibus tantum & non etiam coram Domino sanctus perdurare contendit: & justus, necdum perfecte de manu spiritalium inimicorum

libetatus

liberatus Domino servit, sed exemplo veterum Samaritanorum, dijs gentium pariter, & Domino servire conatur.

Et tu puer Propheta altißimi vocaberis. Præibis enim ante faciem Domini, parare vias ejus.) Pulchre cum de Domino loqueretur, ad Prophetam repente sua verba convertit, ut hoc quoque beneficium esse Domini designaret. Verum quæritur, quomodo octo dierũ alloquatur infantem. Sed qua ratione vocem patris non audierit natus, qui salutationem Mariæ adhuc utero clausus audivit? Nisi fortè putandus est Zacharias propter eos potius qui aderant instruendos futura sui filii munera, quæ dudum per Angelum didicerat, mox ut loqui potuit prædicare voluisse. Audiant sane Arriani, & erubescant: audiant mansueti & lætentur, quod Christum Dominum, quem Ioannes prophetando præibat, altissimum vocat. Juxta quod & Psalmista Deum hominemque perfectum in una persona collaudans ait: *Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundavit eam altißimus* Eum factum qui fundavit, eundem hominem, quem altissimum nuncupat.

Infantem quomodo alloquatur pater.

Arriani.

Altißimum Christus.

Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remißionem peccatorum eorum.) Quasi Iesu, id est, salvatoris nomen exponere, ac diligentius commendare desiderans, salutis mentionem frequentat. cum cornu salutis erigendum, salutem ex inimicis futuram, scientiam salutis plebi dandam commemorat. Sed ne temporalem carnalemque promitti salutem putares, *in remißionem* (inquit) *peccatorum eorum*. Verum Judæi ideò non Christum Iesum suscipere, sed Antichristum malunt expectare, quia non intus sed foris salvari, non a peccati dominio, sed ab humanæ servitutis cupiunt jugo liberari.

Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto.) Et Propheta de Domino loquens, *Ecce vir*, inquit, *oriens nomen ejus* Qui ideò rectè oriens vocatur, qui nobis ortum veræ lucis aperiens, filios noctis & tenebrarum, lucis effecit filios: juxta quod beatus Zacharias consequenter exponit dicens:

Oriens.

Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.) Sedentibus quippe in tenebris & in umbra mortis Domino illuminare est, his qui in peccatis, & ignorantiæ cæcitate vixerunt, agnitionis amorisque sui radios infundere. Qualibus dicit Apostolus, *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Pedes autem nostri in viam pacis diriguntur, cum actionum nostrarum iter per omnia, redemptoris illuminatorisque nostri gratiæ concordat. Congruo sane ordine, primo illuminanda corda, & post opera dirigenda testatur, quia nemo quàm non ante didicerit, pacem valet operari. Unde rectè Psalmista, *Inquire* (inquit) *pacem & sequere eam.* Quod est dicere, Illuminare qui in tenebris sedebas, & viam pacis à qua diutius exulabas, ingredere.

Illuminare, &c.

Pedes nostri.

Puer autem crescebat & confortabatur Spiritu, & erat in desertis usque ad diem ostensionis suæ ad Israel) Prædicator pœnitentiæ futurus, opportunum justumque est, ut solitudinis aspera sequatur: & quo liberius juvenis auditores suos à mundi illecebris erudiendo sustollat: ipse etiam primævam squalidus in desertis vitam transigat.

CAPUT II.

Cap. 5.

F*Actum est autē in diebus illis, exijt edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis.*) Nasciturus in carne Dei filius sicut parentes sibi quos voluit, & locum nativitatis quem voluit elegit, eosque ad ipsum locum priusquam nasceretur, quomodo voluit advexit, ita etiam tempore quo voluit, immò quo ipse unà cum Patre & Spiritu sancto à sæculis disposuerat, perque ora Prophetarum prædixerat, mundum ut salvaret intravit. Quomodo enim de virgine matre natus, virginitatis sibi gloriam & Angelicum castimoniæ decus ostendit esse gratissimum, sic quoque pacatissimo seculi tempore procreatus, quia pacē magnopere quæreret atque amaret, edocuit. quia pacis charitatisque sectatores semper invisere dignaretur indicavit. Iuxta quod ipse fidelibus promittens ait: *Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Quod enim majus regni quietissimi, & pulcherrimæ, quantum ad homines, potuit esse pacis indicium, quàm una totum orbem descriptione concludi, eodem cunctos longè lateq; mundi fines census numismate comprehendi? Cujus auctor ac moderator Augustus, tanta juxta fidē historiarum duodequinquaginta annos circa tempus nativitatis dominicæ pace regnavit, ut tam forinsecis quàm civilibus bellis toto orbe sopitis, spiritale Prophetæ præsagium etiam ad literam videatur implesse. Qui videlicet Propheta cum mystica dispensationem Christi voce præcineret dicens, *Et erit in novißimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montiũ, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes*, post pauca etiam temporis illius sacratissimi statum describere curavit: *Et conflabunt* (inquit) *gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces Non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Domini.* Non solum autem hæc nova mundi descriptio illius summi regis adventui testimonium perhibebat, qui congregatos à mundi plagis omnibus electos suos æternæ beatitudinis albo conscriberet, verum etiam ejusdem regni duces, quieta sui moderaminis pace juvabat, quia nimirum compressis à præliorum turbine gentibus universis, prædicaturos orbi Christi discipulos, quolibet propter verbum ire vellent, ab ingruentium fervore seditionum, tremenda id temporis (ut ita dixerim) Romani nominis umbra protegebat. *Exijt ergo edictum à Cæsare Augusto, ut censum profiteretur universus orbis.* quia imminebat edictum Regis Christi, quo salutem consequeretur universus orbis. Qui vocabulum Augusti perfectissimè complens, utpote suos & augescere desiderans, & ipse augere sufficiens, censoribus suæ profectionis, non ablatione pecuniæ subjectos, sed fidei oblatione signare præcipit. *Euntes*, inquiens, *in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ Qui crediderit & baptizatus fuerit salvus erit.*

Locus nativitatis à Domino

Pacis indicium.

Augustus.

Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes, ut profiterentur singuli in suam civitatem.) Hunc Cyrini temporibus habitum censum, etiam Josephus illustris Hebræorum historiographus, in octavodecimo antiquitatum libro hoc modo memorat: Cyrinus autem vir unus ex consensu curiæ Romanæ per singulos magistratus usque ad gradum consulatus ascendens, per cætera quoque honorabilis, cum paucis Syriam venit, à Cæsare jus dare gentibus missus, & censor simul patrimoniorum futurus. Itaque quod ait, *Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino*, significat hanc descriptionem, vel primam esse earum, quæ totum orbem concluserint, quia pleræque jam partes terrarum sæpe leguntur fuisse descriptæ; vel certè primo tunc cœpisse, quando Cyrinus in Syriam missus est. Quomodo autem tunc imperante Augusto & Cyrino præsidente ibant omnes, ut censum profiterentur singuli, in suam civitatem, ita & nunc imperante per Ecclesiæ præsides, id est doctores, immo suadente & præmia pollicente Christo, eamus omnes, nullus excipiatur à censu justitiæ. Veniamus ad eum qui laboramus, & onerati sumus, & ipse reficiet nos. Tollamus jugum ejus super nos, & discamus ab eo quia mitis est & humilis corde, & inveniemus requiem animabus nostris. Hæc est enim nostra civitas & patria, requies videlicet beata & cœlestis animarum, ad quam in sæculi nascentis exordio à Deo Christo creati, ad quam ab homine Christo sumus in fine sæculorum recreati. Ad quam nimirum civitatem pacis & quietis ire, & devotos regi nostro thesauros ferre, est crescentibus quotidie virtutis ac fidei profectibus, supernæ lucis quæ sint gaudia æterna speculari, & pro his acquirendis prospera mundi simul & adversa contemnere, & his acquisitis, mundatos nos ab omni inquinamento carnis & Spiritus, pretiosius auro Deo munus offerre Quod si etiam genus numismatis, quod Cæsari pendebatur, diligentius inspexerimus, non parum nobis devotionis & ipsum mundare probabimus, quod non aliunde melius quàm de ipso Evangelio quærere & invenire valemus, ubi tentantibus se de tributo Cæsari reddendo, Dominus ait, *Ostendite mihi numisma census. At illi* (inquit) *obtulerunt ei denarium. Et ait illis Iesus, Cujus est imago*

Cyrinus.

hæc & superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Ubi primum notandum, quod Cæsari denarius qui decem nummos habebat, quod etiam nomine prodit, imagine ejus & subscriptione titulatus solvebatur. Deinde inferendum, quia jubente Domino quæ Cæsaris Cæsari, & quæ Dei sunt, Deo esse reddenda, nobis quoque soleriter intimatur, in similitudinem denarii regalis Deo Regi nostro decalogum legis offerendum, hoc est amorem Dei & proximi, quorū unus tribus perceptis septem alius complectitur, integro esse corde servandum. In quo videlicet scripturæ sacræ denario, decem mandatis cœlestibus quasi totidem aureis nummis insignito, vultum nomenq; regis æterni, h. e. agnitionem divinæ voluntatis quisquis intueri novit, inveniet. Quod in tabulis sui cordis quisque perfecte credit, sperat, diligit, stylo sedulæ castigationis exarat. Et hunc nobiscum denarium quasi sacculo inclusum in via portamus, quando dicere scientes cum Psalmista: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiam in corde meo,* ipsum tamen hactenus fidei signaculum gaudiumq; spei & charitatis, in occulta nostræ conscientiæ meditatione servamus Deo teste reconditum. Verum in patriam pervenientes regi nostro cujus visionem sitimus, ad quem in suo decore contuendum toto nisu virtutis, tota mentis intentione properamus, quæ in terris latuerant, in cælis coronanda nostræ bonæ conversationis donaria proferemus, quando quæ in tenebris diximus, in lumine dicentur, & quod in aurem locuti sumus in cubiculis, prædicabitur in tectis.

...narius.

...calogi ...rsolu-

Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de civitate Nazareth in Iudæam civitatem David, &c.] Superna dispensatione professio census ita descripta est, ut in suam quisque patriam ire juberetur. Non tantum propter mysterium quod diximus, verum etiam ut Dominus alibi conceptus, alibi natus, insidiantis sibi Herodis furorem facilius evaderet. Qui si Bethleemitis parentibus nasceretur, fugam eorum subitā callidus scrutator potuisset habere suspectam, præsertim cum eos de stirpe David, unde Christus erat futurus, cūcti genus ducere nossent. Cui David ipse, suo & nomine, & patria, & officio testimonium perhibet. David quippe, manu fortis, sive desiderabilis interpretatur. Nomen quidem inde mutuans, quod & gigantem fortiter straverit, & pulcher aspectu decoraq; facie fuerit: sed altiori mysterio illum de sua domo ac familia nasciturum præfigurans, qui singulariter mundi principem debellaret, speciosus forma præ filiis hominum, & ipse in Bethleem natus, & intellectualium pastor ovium, hoc est, simplicium rector animarum. Cujus non prætereunter tanta tamq; benigna est humilitas intuenda, qui non solùm incarnari pro nobis, sed & eo tempore dignatus sit incarnari, quo mox censu Cæsaris adscriberetur, atque ob nostri liberationem, ipse servitio subderetur. Quam etiam nobis humilitatis ejus semitam (neque enim conditiones venit mutare, sed animos) Petrus insinuat. *Subditi,* inquiens, *estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi, quasi præcellenti, sive ducibus, tanquam ab eo missis.* Sed & coapostolus ejus Paulus: *Reddite,* inquit, *omnibus debita. Cui tributum, tributum. Cui vectigal, vectigal. Cui timorem, timorem. Cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.*

Natus cur non sit ubi habitaturus Christus.

Factum est autem cùm essent ibi, impleti sunt dies ut pareret, &c.] Benè non solùm propter judicium regii stemmatis, sed & propter nominis Sacramentum Dominus in Bethleem nascitur. Bethleem namq; domus panis interpretatur. Ipse namque est, qui ait: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi.* Locus ergo in quo Dominus nasceretur, domus panis ante vocatus est, quia futurum profecto erat, ut ille ibi per materiam carnis appareret, qui electorum mentes interna satietate reficeret. Sed usque hodie, & usque ad consummationem sæculi, Dominus in Nazareth concipi, nasci in Bethleem non desinit, cum quilibet audientium verbi flore suscepto, domū se æterni panis efficit. Quotidie in utero virginali, hoc est in animo credentium per fidem concipitur, per baptisma gignitur. Quotidie Dei genitrix Ecclesia suum comitata doctorem, de tota mundanæ conversationis quod Galilæa sonat, in civitatem Juda, confessionis videlicet, & laudis ascendens, censum suæ devotionis æterno regi persolvit quæ in exemplum beatæ semper virginis Mariæ nupta simul & immaculata, concipit nos virgo de Spiritu, parit nos virgo sine gemitu, & quasi alii quidem desponsata, sed ab alio fœcundata, per singulas sui partes quæ unam Catholicam faciunt, præposito sibi Pontifici visibiliter jungitur, sed invisibili Spiritus sancti virtute cumulatur. Unde & benè Joseph auctus interpretatur. Indicans nimirum hoc vocabulo quod instantia magistri loquentis nil valet, nisi donum augmētum superni juvaminis ut audiatur acceperit. quod autem filium suum primogenitum Maria peperisse describitur, non juxta Helvidianos accipiendum est, alios quoque filios eam procreasse, quasi nequeat primogenitus dici, nisi qui habeat fratres, sicut non unigenitus nisi qui caret fratribus, solet appellari. Quia & testimonium legis, & aperta ratio declarat omnes unigenitos etiam primogenitos, nō autem omnes primogenitos, etiam unigenitos posse vocari. Hoc est non solum esse primogenitum, post quem alii, sed omnem antequam nullus è vulva processerit. Denique quia *omne masculinum quod aperit vulvam, sanctum Domino* vocari præcipitur, sive fratres sequantur sive non sequantur, quod primū de vulva nascitur, primogeniti est jure consecrandum. Verū altiori ratione Dei filius in carne apparēs, & juxta divinitatis excellentiam unigenitus à patre, & juxta fraternam societatem primogenitus est omnis creaturæ. De hac dicitur: *Nam quos præscivit & prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut ipse primogenitus in multis fratribus.* De illa autem: *Et vidimus gloriam ejus gloriam quasi unigeniti à Patre.* Est ergo unigenitus in substantia Deitatis, primogenitus in susceptione humanitatis. Primogenitus in gratia, unigenit⁹ in natura. Inde est quod frater nuncupatur, & Dñus. Frater, quia primogenitus: Dominus, quia unigenitus.

Ecclesia Mariam imitatur.

Primogenitus.

Et pannis eum involvit, & reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio] *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Quid enim major est omni laude, *parvulus natus est nobis,* ut nos viri possimus esse perfecti. qui totum mundum vario vestit ornatu, pannis vilibus involvitur, ut nos stolam primam recipere valeamus. Per quem omnia facta sunt, manus pedesq; cunis astringitur, ut nostræ manus ad opus bonum exertæ, nostri sint pedes in viam pacis directi. Cui cœlum sedes est, duri præsepis angustia continetur, ut nos per cœlestis regni gaudia dilatet. Qui panis est Angelorum, in præsepio reclinatur, ut nos quasi sancta animalia carnis suæ frumento reficiat. qui ad dexteram patris sedet, in diversorio loco eget, ut nobis in domo patris sui multas mansiones prępararet. Quamvis hoc quod non in parentum domo, sed in diversorio & in via nascitur, per significationem intelligi altius potest. Ipse namque ait: *Ego sum via, & veritas, & vita.* Qui ergo per divinitatis essentiam veritas & vita permanet, per incarnationis mysterium via factus est, qua nos ad patriam, ubi veritate & vita frueremur adduceret.

Humilitas Christi.

Et pastores erant in regione eadem vigilantes & custodientes vigilias noctis supra gregem suum. Et ecce Angelus Domini stetit juxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos.] Pulcherrima ratione Dño nato pastores vigilant, gregemq; suum ab insidiis noctis custodiendo defendunt. Ut videlicet etiam per hoc ostendatur illud adesse tempus, quod verus & solus bonus pastor olim promisit dicens: *Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas, sicut visitat pastor gregem suum. & liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersæ fuerant in die nubis & caliginis.* Et paulò post: *Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David, & cessare faciam bestias pessimas de terra, &c.* Quæ mirabiliter a Propheta prædicta, mirabilius a Domino videmus impleta. Meminit & Michæas Propheta loci hujus & temporis dicens: *Et tu turris gregis nebulosa, filiæ Sion usq; ad te veniens, & veniet potestas prima, regnum filiæ Sion.* Turris quippe gregis quæ Hebraicè turris Ader vocatur, mille circiter passibus à civitate Bethleem ad orientem distat, vaticinio sui nominis pastores hos multo ante demonstrans, ad quam usque filiæ Sion Angelicæ videlicet potestates pastoribus apparendo venerunt. Vigilent itaque nato Domino pastores

Pastorum vigilia.

Turris gregis.

supra

7.

supra gregem ovium suarum, significent ejus dispensatione manifestata vigilaturos in Ecclesia pastores animarum castarum. quibus dicatur, Pascite, qui in vobis est, gregem Dei. Benè autem vigilantibus pastoribus Angelus apparet, eosque Dei claritas circumfulget. Quia illi præ cæteris videre sublimia merentur, qui fidelibus gregibus præesse sollicite sciunt, dumque ipsi pie super gregem vigilant, divina super eos gratia largius coruscat. Alter Angelus Mariam, Angelus Joseph, Angelus pastores instruit. Et concipiendum, & conceptum, & natum, cœli cives Dominum testantur, ut & mortales sufficienter imbuant, & suum auctori servitium incessanter impendant. Nam & in sequentibus, tentato, passuro, resurgenti, atque ad cœlos ascendenti, semper adesse perhibentur.

Et timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus, Nolite timere. Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.) Non omni populo Judæorum, quorum plurimi rebelles extitere, sed omni fideliū populo de cunctis tribubus, gentibus & linguis in unam Christi Ecclesiam congregato, æternum gaudium evangelizatur, & magnū.

Quia natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.) Hæc est potestas prima, hoc regnum filiæ Sion, quod præfato Prophetæ testimonio promissum est in turre gregis venturum. Ubi notandum quod Angelus qui in noctis utique vigiliis pastores affatur, non ait, hac nocte, sed *hodie natus est vobis salvator*. Non aliam scilicet ob causam, nisi quia gaudium magnum evangelizare veniebat. Nam ubi tristia quæque nocturnis temporibus gesta vel gerenda significantur, ibi sæpè nox vel adjungitur, vel etiam sola nominatur. Ut est illud, *Omnes vos scandalum patiemini in me ista nocte*. Et alibi, *Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus*. Neque enim frustra Angelus tanto lumine cinctus apparuit, ut claritas Dei pastores circumfulsisse, hoc est ex omni parte illorū radios luminis aspersisse dicatur, quod nunquam in tota testamenti veteris serie toties Angelis apparentibus adjungitur. Sed mysticè præmonuit, quod aperte postea monuit Apostolus dicens, *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur nos arma lucis, sicut in die honeste ambulemus.*

Hodie, non hac nocte.

Et hoc vobis signum. Invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio.) Crebris infantia salvatoris & Angelorum præconiis, & Evangelistarū vocibus est inculcata testimoniis, ut nostris altius cordibus quid pro nobis sit factus infigatur. Quia videlicet *vulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra*. Et notandum solertius, quod signum nati salvatoris datur, infantem non Tyrio exceptum ostro, sed pannis squalentibus involutum, non in ornatis auro stratorijs, sed in præsepibus inveniendum. Hoc est non tantum humilitatis eum & mortalitatis, sed & paupertatis habitum suscepisse pro nobis. Quia *cum dives esset pauper factus est pro nobis, ut nos illius inopia ditaremur*. Cum esset Dominus cœlorum, pauper factus est in terris, ut terrigenas edoceret, paupertate spiritus regnum adquirere posse cœlorum.

Signum nati salvatoris.

Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.) Uno evangelizante nuncio natū in carne Deum, mox multitudo militiæ cœlestis advolans consono in laudem creatoris ore prorumpit, ut sui sicut semper obsequii devotionem Christo impendat, & nos suo pariter instituat exemplo, quoties vel aliquis fratrum sacræ eruditionis verbis insonuerit, vel ipsi lecta sive audita quæ pietatis sunt ad mentē reduxerimus, Deo statim laudes ore, corde & opere reddendas. Et benè chorus adveniens Angelorum militiæ cœlestis vocabulum accipit, qui & duci illo potenti in prælio, qui ad debellandas aereas potestates apparuit, humiliter obsecundat, & ipse potestates easdem contrarias, ne mortales tantum tentare valeant quantum volunt, fortiter armis cælestibus proturbat. Nam sicut imperatoris optimi provisione cuncta manu militari loca adversus hostilem muniuntur adventum; ita & Deus quoniam immundi Spiritus ad pacis eversionem ubique versantur, ad tutelā nostram constituit exercitus Angelorum, quorum præsentia & dæmonum constringatur audacia, & nobis pacis gratia ministretur. Quia vero Deus & homo nascitur, jure hominibus pax & Deo gloria canitur. Glorificant Angeli Deum pro nostra redemptione incarnatum, quia dum nos consparcium recipi, suum gaudent numerum repleri. Optant pacem hominibus, quia quos infimos prius abjectosque der, execrant, nascente in carne Domino jam socios venerantur, qui cū pacem hominibus poscunt, exponunt, & quibus, videlicet bonæ voluntatis, hoc est eis, qui suscipiunt natum Christum, non autem Herodi, Pontificibus, & Pharisæis, cæterisque antichristis, qui ejus nativitate audita turbati sunt, eumque quantum valuere gladiis insecuti. *Non est enim pax impiis, dicit Dominus. Pax autem multa diligentibus nomen tuum Domine, & non est in illis scandalum.* Quibus & hoc quod sequitur, aptissimè congruit *Expectabam salutare tuum Domine*, hoc est venturum Christi adventum, longa votorum præstolatione suspirabam.

Chorus Angelorum.

Deo gloria. pax hominibus.

Et factum est ut discesserunt ab eis Angeli in cælum, pastores loquebantur ad invicem.) Transeamus usque Bethleem & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Verba pastorum quam sint rationabilia, & pastoribus Ecclesiæ digna, diligenter inspice. Verè enim quasi vigilantes, non dixerunt. videamus puerum, videamus quid dicitur; sed videamus verbum quod factum est. *In principio erat verbum, & verbum caro factum est.* Verbum quod semper erat, videamus quomodo pro nobis factum est, quod fecit Dominus & ostendit nobis. Verbum hoc ipsum se fecit: siquidem hoc ipsum verbum Dominus est, Videamus igitur quomodo hoc ipsum verbum, hoc est Dominus ipse se fecerit, & ostenderit nobis carnem suam. Quod enim videre non poteramus dum erat verbum, videamus factum quia caro est. Cui simile est, quod Ioannes ait *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod prospeximus, & manus nostræ tractaverunt de verbo vitæ, & vita manifestata est. & vidimus, & testamur, & adnuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis.*

Cap. 6.

Videamus verbum.

Et venerunt festinantes, & invenerunt Mariam, & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognoverunt de verbo quod dictū erat illis de puero hoc.) Festinant pastores Christi quem cognovere, tota mentis intentione videre, adventū desiderant. Neque enim cum desidia Christi est quærenda præsentia. Et ideò forte nonnulli quærentes invenire non merentur, quia desidiosè Christum requirunt. Ideò pastores isti sine mora invenerunt, quia ad illum fide non ficta currebant, ad quem festinanter ire est non pedū gressus accelerare, sed in fide semper ac virtute proficere. *Invenerunt* (inquit) *Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio.* Sed & dominici gregis pastores quo crebrius ac suavius inter hujus vitæ tenebras cœlesti adtolluntur oraculo, eo ferventius sublimem patrum præcedentium vitam, in qua panis vitæ semper & servatur & reficit, quasi portas Bethleem contemplando subeunt, nihilque in hac aliud quàm virginalem Catholicæ Ecclesiæ pulchritudinē, quasi Mariam: virilem spiritualium doctorum cœtum, quasi Ioseph: & humilem mediatoris Dei & hominum, hominis Iesu Christi adventum scripturæ sacræ paginis insertum, quasi in præsepio positum infantem, Christum prima visione reperiunt. De quo videlicet sanctarū scripturarum præsepio eximiū illud animal & sacrosanctis hostiis aptissimū pascebatur, quod exultando proclamabat, *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit.* Et paulo pòst, *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulant me. Videntes autem* (inquit) *cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc*, quia nimirum justi est ordinis, ut cognita, amata, & honore digno celebrata verbi incarnatione, ad ipsam quandoque verbi gloriam contuendam capacioris longo exercitio mentis acumine pertingatur.

Pastorum festinatio.

Et omnes qui audierunt, mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.) A pastoribus populus ad Dei reverentiam cogitur. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, non vilis persona pastorum. Certe quo vilior ac

Pastorum auctoritas.

pru-

prudentiam, eo pretiosior ad fidē. Non sapientes sed simplices, qui fucare audita nescirent, Dominus sui præcones elegit, non rhetores, sed piscatores ad evangelizandum destinavit. Denique & in veteri testamento, præcipuos quosque suæ dispensationis nuncios pastores ordinavit. Protomartyr Abel qui innocuam pastoralis officii conversationem proprio sanguine dicavit, cujusque in figurā dominicæ passionis sanguis clamat de terra, quasi doctissimus ac primus opilionum primitias gregum suorum Domino devotus offerebat Abraham pater fidei, qui exultavit ut videret diem Christi;& vidit,& gavisus est, non auri metalla, quib' sui cultui ornamenta conquireret, sed aquarum fontes, quibus pecora potaret, in terræ venis fodiendo quæsisse describitur. Jacob duodecim tribuum pater bis denis annis in pascendis pecoribus æstu urebatur & gelu, quorum in figuram veri pastoris habitum, ostensa inter doctrinæ salutaris aquas virtutum suarum varietate, statu sublimiore donabat. Legislator Moyses qui prius in typum Ecclesiæ septiformis, sorores septem pascentes, ab irruentium pastorum, donec suas oves adaquarent, improbitate defendit, postmodū inter pascua deserti Dominum videre & alloqui, atque in virga pastorali signa facere ac populū Dei liberare promeruit. Ipse David cujus Dominus noster vocari & esse dignatus est filius, arietem sui patris de manu ursi vel leonis eripiens, ostendit eum de sua stirpe & civitate nasciturum, cui similis non est, eripiens inopem de manu fortioris ejus, egenum & pauperem à rapientibus eum. Et ideò non est parvi ducenda pastorum attestatio, qui tunc vigilare, & Angelicæ exultationis hymnum audire meruerunt, quando relictis in deserto nonaginta novem ovibus, ad requirendum ovem centesimam bonus pastor apparuit. Cujus semper adventum totus fidelium grex desiderans implorat, *Erravi sicut ovis quæ perierat, require servum tuum Domine.*

Conferens in corde suo.

Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.) Quid vult hoc quod dicit, conferens? Debuit dicere, considerabat in corde suo, & conservabat in corde suo; sed quia sanctas scripturas legerat, & sciebat Prophetas, conferebat ea quæ secum sunt acta de Domino, cum his quæ noverat à Prophetis scripta de Domino, & collata ad invicem, cognovit instar cœlestium Cherubim socia sui vultus luce concordia. Dixerat enim Gabriel, *Ecce concipies in utero, & paries filium.* Prædixerat Esaias, *Ecce virgo concipiet, & pariet filium.* Prædixerat Micha filias Sion in turre gregis adventuras, & potestatē primam tunc esse venturā. Dicebant pastores supernæ sibi civitatis in turre gregis apparuisse cohortes, quæ natum canerent Christum. Legerat Maria, *Bos cognovit possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* Videbat in præsepi Dei filium vagientem, qui homines salvat ac jumenta, & in his singulis atque hujusmodi, conferebat quæ legerat, & comparabat his quæ audiebat & videbat.

Et reversi sunt pastores glorificantes & laudantes Deum in omnibus quæ audierant & viderant, sicut dictum est ad illos.) Glorificant pastores & laudant Deum in omnibus, quæ audierant ab Angelis, & viderant in Bethleem, sicut dictum est ad illos, id est, & in hoc glorificant, quod non aliud venientes invenerant, quàm dictum est ad illos: sive sicut dictum est ad illos, gloriam Deo laudesque referunt. Et hoc enim illis facere dictum est ab Angelis, non quidem verbo imperantibus, sed formam suæ devotionis offerentibus, cum Deo in excelsis gloriam unanimi exultatione resonarent. Nā & qui dicit, *Evangelizo vobis gaudium magnū quod erit omni populo,* ad glorificandum utique Deum laudandumque provocat. Sed & magistri spiritalium gregum modo cæteris dormientibus contemplando cœlestia subeunt, modo fidelium castra lustrando & probitatis exempla quærendo circueunt, modo ad publicum pastoralis officij docendo redeunt, ut memoriam abundantiæ suavitatis Dei, quam raptim licet intuendo gustaverant, prædicando proximis eructent.

Cap. 8.

Circuncisionis ritus.

Et postquàm consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Iesus, quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur.) Ritus & religio circuncisionis à B. Abraham Patriarcha sumpsit exordium. Qui cum positus adhuc in præputio perfectè Deo credidisset, reputatumque esset ad justitiam, signum accepit circuncisionis, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio. A quo etiam, ut die circuncisionis nomen parvulis aptaretur, exortum est. Quia & ipse cum testamentum à Deo circuncisionis acciperet, eadem prius die, cum sua conjuge nominis augmentum promeruit, ut qui eatenus Abraham, id est pater excelsus vocabatur, deinceps ob meritum fidei Abraham, hoc est Pater multarū gentium nuncuparetur, Sarai quoque, Sara diceretur. Erat autem circuncisionis typus ac figura multiformis. Nam & signaculum (ut dictum est) justitiæ fidei Abrahæ & semini ejus, & indicium castigandi eos qui ad hoc semen hancq; fidem pertinerent, ab omni inquinamento carnis & Spiritus, & Prophetiā nasciturī de hoc semine salvatoris, qui nos & in præsenti per baptismum ab omni mortiferæ actionis pollutione mundaret, & in futuro per resurrectionem ab universā mortis ipsius corruptione, in perpetuum liberaret, & præcipuè donum remissionis, quod solveret à peccato prævaricationis Adæ, per hanc id temporis ministrari, eidem gratiæ legisque latori complacuit. Qui enim nunc dicit, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei,* ipse tunc dicebat, *Masculus cujus præputii caro circuncisa non fuerit peribit anima illa de populo suo, quia pactum meum irritū fecit.* Non pactum utique circuncisionis, quod non infans qui discernere necdum valuit, sed majores qui id servare noverant poterant, debuerant, irritum fecerunt: verum pactum quod cum primo homine Deus iniit, quod omnis qui vel unius diei vitā gessit in terra, prævaricasse convincitur, atque ideò remedio salutis aliquo opus habere non ignoratur. Nam qui vel ante tempora circuncisionis, vel etiam post datā circuncisionē de exteris gentibus extitere fideles, ut exemplar patientiæ Iob & amici liberique illius, sive victimis hostiarum, se suosq; ab originali peccato, seu certe sola fide salvabant, quia justus ex fide vivit, & sine fide impossibile est placere Deo. Verum his atque hujusmodi remediis egent, qui de peccati traduce propagati in iniquitatibus concepti & in delictis sunt nati. Redēptor autem noster, qui ut peccata mundi tolleret, sine peccato venit in mundū, sicut suo baptisimate nobis remedia procuravit, id est, nostris abluendis sceleribus aquarum quæ subiit lavacra consecravit; ita etiam circuncisione quā suscepit, non sua, quæ nulla erant admissa purgavit, sed nostræ in se naturæ vetustatē docuit innovandam, & nunc videlicet eam per se à vitiorum labe purgandam, & in novissima die significans ab ipsa multifariæ mortalitatis ac mortis peste penitus esse restaurandam. Vnde congruè Jesus octava die circuncisus asseritur, quod non facilè in veteri testamento de quoquam legimus actū, quamvis sæpissimè de omnib' jussum, absque solo duntaxat Isaac, qui quìa filius promissionis primus octava die circuncisionem accepisse perhibetur. Benè inquam Jesus octava die circunciditur; quia videlicet utraque hæc nostra quam prædiximus, hoc est & moderna & futura, & Spiritus & carnis innovatio, & in ejus resurrectione præfigurata, & in nostra est quandoque perficienda. Siquidem de prima nostra resurrectione, quæ interim vitæ & fidei emendatione celebratur Apostolus ait: *Quicunque enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, ut quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriā Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* De secunda autē quæ in fine speratur, ita dicit, *Si enim credimus quod Iesus mortuus est & resurrexit, ita & Deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo.*) Octavum autem numerum, resurrectionis gloriæ convenire penè omnibus claret. Nam & Dominus octava die, hoc est post septimā sabbati resurrexit, & ipsi post sex hujus sæculi ætates & septimam sabbati animarum, quæ nunc interim in alia vita geritur, quasi octavo tempore resurgemus, tunc verissimè circuncisi, hoc est ab omnib' carnalis concupiscentiæ viriis & corruptionibus, in quibus maximè luxuria regnat, expoliari, verissi-

Pactum Domini.

Circuncisione non eguit Christus.

Octavo cur die circuncisus.

2

supra gregem ovium suarum, significent ejus dispensatione manifestata vigilaturos in Ecclesia pastores animarum castarum. quibus dicatur, Pascite, qui in vobis est, gregem Dei. Benè autem vigilantibus pastoribus Angelus apparet, eosque Dei claritas circumfulget. Quia illi præ cæteris videre sublimia merentur, qui fidelibus gregibus præesse sollicite sciunt, dumque ipsi pie super gregem vigilant, divina super eos gratia largius coruscat. Aliter Angelus Mariam, Angelus Joseph, Angelus pastores instituit. Et concipiendum, & conceptum, & natum, cœli cives Dominum testantur, ut & mortales sufficienter imbuant, & suum auctori servitium incessanter impendant. Nam & in sequentibus, tentato, passuro, resurgenti, atque ad cœlos ascendenti, semper adesse perhibentur.

Et timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus, Nolite timere. Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.) Non omni populo Judæorum, quorum plurimi rebelles extitere, sed omni fidelium populo de cunctis tribubus, gentibus & linguis in unam Christi Ecclesiam congregato, æternum gaudium evangelizatur, & magnū

Quia natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.) Hæc est potestas prima, hoc regnum filiæ Sion, quod præfato Prophetæ testimonio promissum est in turre gregis venturum. Ubi notandum quod Angelus qui in noctis utique vigiliis pastores affatur, non ait, hac nocte, sed *hodie natus est vobis salvator*. Non aliam scilicet ob causam, nisi quia gaudium magnum evangelizare veniebat. Nam ubi tristia quæque nocturnis temporibus gesta vel gerenda significantur, ibi sæpè nox vel adjungitur, vel etiam sola nominatur. Ut est illud, *Omnes vos scandalum patiemini in me ista nocte.* Et alibi, *Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus.* Neque enim frustra Angelus tanto lumine cinctus apparuit, ut claritas Dei pastores circumfulsisse, hoc est ex omni parte illorū radios luminis aspersisse dicatur, quod nunquam in tota testamenti veteris serie toties Angelis apparentibus adjungitur. Sed mysticè præmonuit, quod aperte postea monuit Apostolus dicens, *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur nos arma lucis, sicut in die honeste ambulemus.*

Hodie, non hac nocte.

Et hoc vobis signum, Invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio.) Crebris infantia salvatoris & Angelorum præconiis, & Evangelistarū nobis est inculcata testimoniis, ut nostris altius cordibus quid pro nobis sit factus infigatur. Quia videlicet *vulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra.* Et notandum solertius, quod signum nati salvatoris datur, infantem non Tyrio exceptum ostro, sed pannis squalentibus involutum, non in ornatis auro stratoriis, sed in præsepibus inveniendum. Hoc est non tantum humilitatis eum & mortalitatis, sed & paupertatis habitum suscepisse pro nobis. Quia *cum dives esset pauper factus est pro nobis, ut nos illius inopia ditaremur.* Cum esset Dominus cœlorum, pauper factus est in terris, ut terrigenas edoceret, paupertate spiritus regnum adquirere posse cœlorum.

Signum nati salvatoris.

Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.) Uno evangelizante nuncio natū in carne Deum, mox multitudo militiæ cœlestis advolans consono in laudem creatoris ore prorumpit, ut sui sicut semper obsequii devotionem Christo impendat, & nos suo pariter instituat exemplo, quoties vel aliquis fratrum sacræ eruditionis verbis insonuerit, vel ipsi lecta sive audita quæ pietatis sunt ad mentē reduxerimus, Deo statim laudes ore, corde & opere reddendas. Et benè chorus adveniens Angelorum militiæ cœlestis vocabulum accipit, qui & duci illo potenti in prælio, qui ad debellandas aereas potestates apparuit, humiliter obsecundat, & ipse potestates easdem contrarias, ne mortales tantum tentare valeant quantum volunt, fortiter armis cælestibus proturbat. Nam sicut imperatoris optimi provisione cuncta manu militari loca adversus hostilem muniuntur adventum; ita & Deus quoniam immundi Spiritus ad pacis eversionem ubique versantur, ad tutelā nostram constituit exercitus Angelorum, quorum præsentia & dæmonum confringatur audacia, & nobis pacis gratia ministretur. Quia vero Deus & homo nascitur, jure hominibus pax, & Deo gloria canitur. Glorificant Angeli Deum pro nostra redemptione incarnatum. quia dum nos conspiciunt recipi, suum gaudent numerum repleri. Optant pacem hominibus, quia quos infimos prius abjectosque despexerant, nascente in carne Domino jam socios venerantur, qui cū pacem hominibus poscunt, exponunt, & quibus, videlicet bonæ voluntatis, hoc est eis, qui suscipiunt natum Christum, non autem Herodi, Pontificibus, & Pharisæis, cæterisque antichristis, qui ejus nativitate audita turbati sunt, eumque quantum valuere gladiis insecuti. *Non est enim pax impiis, dicit Dominus. Pax autem multa diligentibus nomen tuum Domine, & non est in illis scandalum.* Quibus & hoc quod sequitur, aptissimè congruit *Expectabam salutare tuum Domine*, hoc est venturum Christi adventum, longa votorum præstolatione suspirabam.

Deo gloria. pax hominibus.

Cap. 6.

*E*T *factum est ut discesserunt ab eis Angeli in cœlum, pastores loquebantur ad invicem.*) Transeamus usque Bethleem & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Verba pastorum quàm sint rationabilia, & pastoribus ecclesiæ digna, diligenter inspice. Verè enim quasi vigilantes, non dixerunt, videamus puerum, videamus quid dicitur; sed videamus verbum quod factum est, *In principio erat verbum, & verbum caro factum est.* Verbum quod semper erat, videamus quomodo pro nobis factum est, quod fecit Dominus & ostendit nobis. Verbum hoc ipsum se fecit; siquidem hoc ipsum verbum Dominus est. Videamus igitur quomodo hoc ipsum verbum, hoc est Dominus ipse se fecerit, & ostenderit nobis carnem suam. Quod enim videre non poteramus dum erat verbum, videamus factum quia caro est. Cui simile est, quod Ioannes ait *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod prospeximus, & manus nostræ tractaverunt de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & adnunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis.*

Videamus verbum.

Et venerunt festinantes, & invenerunt Mariam, & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognoverunt de verbo quod dictū erat illis de puero hoc.) Festinant pastores Christi quem cognovere, tota mentis intentione videre, adventū desiderant. Neque enim cum desidia Christi est quærenda præsentia. Et ideò forte nonnulli quærentes invenire non merentur, quia desidiosè Christum requirunt. Ideò pastores isti sine mora invenerunt, quia ad illum fide non ficta currebant, ad quem festinanter ire est non pedū gressus accelerare, sed in fide semper ac virtute proficere. *Invenerunt* (inquit) *Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio.* Sed & dominici gregis pastores quo crebrius ac suavius inter hujus vitæ tenebras cœlesti adtolluntur oraculo, eo ferventius sublimem patrum præcedentium vitam, in qua panis vitæ semper & servatur & reficit, quasi portas Bethleem contemplando subeunt, nihilque in hac aliud quàm virginalem Catholicæ Ecclesiæ pulchritudinē, quasi Mariam: virilem spiritualium doctorum cœtum, quasi Ioseph: & humilem mediatoris Dei & hominum, hominis Iesu Christi adventum scripturæ sacræ paginis insertum, quasi in præsepio positum infantem, Christum prima visione reperiunt. De quo videlicet sanctarū scripturarum præsepio eximiū illud animal & sacrosanctis hostiis aptissimū pascebatur, quod exultando proclamabat, *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit.* Et paulo pòst, *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulant me. Videntes autem* (inquit) *cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc*, quia nimirum justi est ordinis, ut cognita, amata, & honore digno celebrata verbi incarnatione, ad ipsam quandoque verbi gloriam contuendam capacioris longo exercitio mentis acumine pertingatur.

Pastorum festinatio.

Et omnes qui audierunt, mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.) A pastoribus populus ad Dei reverentiam cogitur. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, non vilis persona pastorum. Certe quo vilior ac

Pastorum auditores.

prudentiam, eo preciosior ad fidē. Non sapientes sed simplices, qui fucare audita nescirent, Dominus sui præcones elegit, non rhetores, sed piscatores ad evangelizandum destinavit. Denique & in veteri testamento, præcipuos quosque suæ dispensationis nuncios pastores ordinavit. Protomartyr Abel qui innocuam pastoralis officii conversationem proprio sanguine dicavit, cujusque in figurā dominicæ passionis sanguis clamat de terra, quasi doctissimus ac primus ovilionum primitias gregum suorum Domino devotus offerebat. Abraham pater fidei, qui exultavit ut videret diem Christi;& vidit,& gavisus est, non auri metalla, quib⁹ sui cultui ornamenta conquireret, sed aquarum fontes, quibus pecora potaret, in terræ venis fodiendo quæsisse describitur. Jacob duodecim tribuum pater bis denis annis in pascendis pecoribus æstu urebatur & gelu, quorum in figuram veri pastoris habitum, ostensā inter doctrinæ salutaris aquas virtutum suarum varietate, statu subblimiore donabat. Legislator Moyses qui prius in typum Ecclesiæ septiformis, sorores septem pascentes, ab irruentium pastorum, donec suas oves adaquarent, improbitate defendit, postmodū inter pascua deserti Dominum videre & alloqui, atque in virga pastorali signa facere ac populū Dei liberare promeruit. Ipse David cujus Dominus noster vocari & esse dignatus est filius, arietem sui patris de manu ursi vel leonis eripiens, ostendit eum de sua stirpe & civitate nasciturum, cui similis non est, eripiens inopem de manu fortioris ejus, egenum & pauperem à rapientibus eum. Et ideò non est parvi ducenda pastorum attestatio, qui tunc vigilare,& Angelicæ exultationis hymnum audire meruerunt, quando relictis in deserto nonaginta novem ovibus, ad requirendum ovem centesimam bonus pastor apparuit. Cujus semper adventum totus fidelium grex desiderans implorat, *Erravi sicut ovis quæ perierat, require servum tuum Domine.*

Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.) Quid vult hoc quod dicit, conferens? Debuit dicere, considerabat in corde suo, & conservabat in corde suo; sed quia sanctas scripturas legerat,& sciebat Prophetas, conferebat ea quæ secum sunt acta de domino, cum his quæ noverat à Prophetis scripta de Domino, & collata ad invicem, cognovit instar cœlestium Cherubim socia sui vultus luce concordia. Dixerat enim Gabriel. *Ecce concipies in utero,& paries filium.* Prædixerat Esaias, *Ecce virgo concipiet,& pariet filium.* Prædixerat Michæas filias Sion in turre gregis adventuras,& potestatē primam tunc esse venturā. Dicebant pastores supernæ sibi civitatis in turre gregis apparuisse cohortes, quæ natum canerent Christum. Legerat Maria, *Bos cognovit possessorem suum,& asinus præsepe Domini sui.* Videbat in præsepi Dei filium vagientem, qui homines salvat ac jumenta, & in his singulis atque hujusmodi, conferebat quæ legerat, & comparabat his quæ audiebat & videbat.

Et reversi sunt pastores glorificantes & laudantes Deum in omnibus quæ audierant & viderant, sicut dictum est ad illos.) Glorificant pastores & laudant Deum in omnibus, quæ audierant ab Angelis,& viderant in Bethleem, sicut dictum est ad illos, id est, & in hoc glorificant, quod non aliud venientes invenerant, quàm dictum est ad illos: sive sicut dictum est ad illos, gloriam Deo laudesque referunt. Et hoc enim illis facere dictum est ab Angelis, non quidem verbo imperantibus, sed formam suæ devotionis offerentibus, cum Deo in excelsis gloriam unanimi exultatione resonarent. Nā & qui dicit, *Evangelizo vobis gaudium magnū quod erit omni populo*, ad glorificandum utique Deum laudandumque provocat. Sed & magistri spiritalium gregum modo cæteris dormientibus contemplando cœlestia subeunt, modo fidelium castra lustrando & probitatis exempla quærendo circueunt, modo ad publicum pastoralis officij docendo redeunt, ut memoriam abundantiæ suavitatis Dei, quam raptim licet intuendo gustaverant, prædicando proximis eructent.

Cap. 8.

ET postquàm consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Iesus, quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur.) Ritus & religio circuncisionis à B. Abraham Patriarcha sumpsit exordium. Qui cum positus adhuc in præputio perfecte Deo credidisset, reputatumque esset ad justitiam, signum accepit circuncisionis, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio. A quo etiam, ut die circunsionis nomen parvulis aptaretur, exortum est. Quia & ipse cum testamentum à Deo circuncisionis acciperet, eadem prius die, cum sua conjuge nominis augmentum promeruit, ut qui eatenus Abraham, id est pater excelsus vocabatur, deinceps ob meritum fidei Abraham, hoc est Pater multarū gentium nuncuparetur, Sarai quoque, Sara diceretur. Erat autem circunsionis typus ac figura multiformis. Nam & signaculum (ut dictum est) justitiæ fidei Abrahæ & semini ejus,& indicium castigandi eos qui ad hoc semen hancq; fidem pertinerent, ab omni inquinamento carnis & Spiritus,& Prophetiā nasciturí de hoc semine salvatoris, qui nos & in præsenti per baptismum ab omni mortiferæ actionis pollutione mundaret, & in futuro per resurrectionem ab universa mortis ipsius corruptione, in perpetuum liberaret, & præcipuè donum remissionis, quod solveret à peccato prævaricationis Adæ, per hanc id temporis ministrari, eidem gratiæ legisque latori complacuit. Qui enim nunc dicit, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, ipse tunc dicebat, *Masculus cujus præputii caro circumcisa non fuerit peribit anima illa de populo suo, quia pactum meum irritū fecit.* Non pactum utique circuncisionis, quod non infans qui discernere necdum valuit, sed majores qui id servare noverant poterant, debuerant, irritum fecerunt: verum pactum quod cum primo homine Deus iniit, quod omnis qui vel unius diei vitā gessit in terra, prævaricasse convincitur, atque ideò remedio salutis aliquo opus habere non ignoratur. Nam qui vel ante tempora circuncisionis, vel etiam post datā circuncisionē de exteris gentibus extitere fideles, ut exemplar patientiæ Iob & amici liberique illius, sive victimis hostiarum, se suosq; ab originali peccato, seu certe sola fide salvabant, quia justis ex fide vivit, & sine fide impossibile est placere Deo. Verum his atque hujusmodi remediis egent, qui de peccati traduce propagati in iniquitatibus concepti & in delictis sunt nati. Redēptor autem noster, qui ut peccata mundi tolleret, sine peccato venit in mundū, sicut suo baptismate nobis remedia procuravit, id est, nostris abluendis sceleribus aquarum quæ subiit lavacra consecravit; ita etiam circunsione quā suscepit, non sua, quæ nulla erant admissa purgavit, sed nostræ in se naturæ vetustatē docuit innovandam,& nunc videlicet eam per se à vitiorum labe purgandam,& in novissima die significans ab ipsa multifariæ mortalitatis ac mortis peste penitus esse restaurandam. Unde congrue Jesus octava die circuncisus asseritur, quod non facilè in veteri testamento de quoquam legimus actū, quamvis sæpissimè de omnib⁹ jussum, absque solo duntaxat Isaac, qui quia filius promissionis primus octava die circuncisionem accepisse perhibetur. Benè inquam Jesus octava die circunciditur; quia videlicet utraque hæc nostra quam prædiximus, hoc est & moderna & futura,& Spiritus & carnis innovatio,& in ejus resurrectione præfigurata,& in nostra est quandoque perficienda. Siquidem de prima nostra resurrectione, quæ interim vitæ & fidei emendatione celebratur Apostolus ait: *Quicunque enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, ut quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriā Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* De secunda autē quæ in fine speratur, ita dicit, *Si enim credimus quod Iesus mortuus est & resurrexit, ita & Deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo.*) Octavum autem numerum, resurrectionis gloriæ convenire penè omnibus claret. Nam & Dominus octava die, hoc est post septimā sabbati resurrexit,& ipsi post sex hujus sæculi ætates & septimam sabbati animarum, quæ nunc interim in alia vita geritur, quasi octavo tempore resurgemus, tunc verissimè circuncisi, hoc est ab omnib⁹ carnalis concupiscentiæ vitiis & corruptionibus, in quibus maximè luxuria regnat, expoliari, verissime præ-

Circuncisionis ritus.

Pactum Domini.

Circuncisione non eguit Christus.

Octavo cur die circuncisus.

supra gregem ovium suarum, significent ejus dispensatione manifestata vigilaturos in Ecclesia pastores animarum castarum. quibus dicatur, Pascite, qui in vobis est, gregem Dei. Benè autem vigilantibus pastoribus Angelus apparet, eosque Dei claritas circumfulget. Quia illi præ cæteris videre sublimia merentur, qui fidelibus gregibus præesse sollicite sciunt, dumque ipsi pie super gregem vigilant, divina super eos gratia largius coruscat. Alter Angelus Mariam, Angelus Joseph, Angelus pastores instruit. Et concipiendum, & conceptum, & natum, cœli cives Dominum testantur, ut & mortales sufficienter imbuant, & suum auctori servitium incessanter impendant. Nam & in sequentibus, tentato, passuro, resurgenti, atque ad cœlos ascendenti, semper adesse perhibentur.

Et timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus, Nolite timere. Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.) Non omni populo Judæorum, quorum plurimi rebelles extitere, sed omni fidelium populo de cunctis tribubus, gentibus & linguis in unam Christi Ecclesiam congregato, æternum gaudium evangelizatur, & magnū

Quia natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.) Hæc est potestas prima, hoc regnum filiæ Sion, quod præfato Prophetæ testimonio promissum est in turre gregis venturum. Ubi notandum quod Angelus qui in noctis utique vigiliis pastores affatur, non ait, hac nocte, sed *hodie natus est vobis salvator*. Non aliam scilicet ob causam, nisi quia gaudium magnum evangelizare veniebat. Nam ubi tristia quæque nocturnis temporibus gesta vel gerenda significantur, ibi sæpè nox vel adjungitur, vel etiam sola nominatur. Ut est illud, *Omnes vos scandalum patiemini in me ista nocte.* Et alibi, *Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus.* Neque enim frustra Angelus tanto lumine cinctus apparuit, ut claritas Dei pastores circumfulsisse, hoc est ex omni parte illorū radios luminis aspersisse dicatur, quod nunquam in tota testamenti veteris serie toties Angelis apparentibus adjungitur. Sed mysticè præmonuit, quod aperte postea monuit Apostolus dicens, *Nox præcessit, dies autem appropinquavit, Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur nos arma lucis, sicut in die honeste ambulemus.*

Et hoc vobis signum. Invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio.) Crebris infantia salvatoris & Angelorum præconiis, & Evangelistarū nobis est inculcata testimoniis, ut nostris altius cordibus quid pro nobis sit factus infigatur. Quia videlicet *vulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra.* Et notandum solertius, quod signum nati salvatoris datur, infantem non Tyrio exceptum ostro, sed pannis squalentibus involutum, non in ornatis auro stratorijs, sed in præsepibus inveniendum. Hoc est non tantum humilitatis eum & mortalitatis, sed & paupertatis habitum suscepisse pro nobis. Quia *cum dives esset, pauper factus est pro nobis, ut nos illius inopia ditaremur.* Cum esset Dominus cœlorum, pauper factus est in terris, ut terrigenas edoceret, paupertate spiritus regnum adquirere posse cœlorum.

Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.) Uno evangelizante nuncio natū in carne Deum, mox multitudo militiæ cœlestis advolans consono in laudem creatoris ore prorumpit, ut sui sicut semper obsequii devotionem Christo impendat, & nos suo pariter instituat exemplo, quoties vel aliquis fratrum sacræ eruditionis verbis insonuerit, vel ipsi lecta sive audita quæ pietatis sunt ad mentē reduxerimus, Deo statim laudes ore, corde & opere reddendas. Et benè chorus adveniens Angelorum militiæ cœlestis vocabulum accipit, qui & duci illo potenti in prælio, qui ad debellandas aereas potestates apparuit, humiliter obsecundat, & ipse potestates easdem contrarias, ne mortales tantum tentare valeant quantum volunt, fortiter armis cælestibus proturbat. Nam sicut imperatoris optimi provisione cuncta manu militari loca adversus hostilem muniuntur adventum; ita & Deus quoniam immundi Spiritus ad pacis eversionem ubique versantur, ad tutelā nostram constituit exercitus Angelorum, quorum præsentia & dæmonum constringatur audacia, & nobis pacis gratia ministretur. Quia vero Deus & homo nascitur, jure hominibus pax, & Deo gloria canitur. Glorificant Angeli Deum pro nostra redemptione incarnatum, quia dum nos conspiciunt recipi, suum gaudent numerum repleri. Optant pacem hominibus, quia quos infimos prius abjectosque desp exerant, nascente in carne Domino jam socios venerantur, qui cū pacem hominibus poscunt, exponunt, & quibus, videlicet bonæ voluntatis, hoc est eis, qui suscipiunt natum Christum, non autem Herodi, Pontificibus, & Pharisæis, cæterisque antichristis, qui ejus nativitate audita turbati sunt, eumque quantum valuere gladiis insecuti. *Non est enim pax impiis, dicit Dominus. Pax autem multa diligentibus nomen tuum Domine, & non est in illis scandalum.* Quibus & hoc quod sequitur, aptissimè congruit *Expectabam salutare tuum Domine*, hoc est venturum Christi adventum, longa votorum præstolatione suspirabam.

Deo gloria. pax hominibus.

Cap. 6.

ET factum est ut discesserunt ab eis Angeli in cœlum, pastores loquebantur ad invicem.) Transeamus usque Bethleem & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Verba pastorum quàm sint rationabilia, & pastoribus Ecclesiæ digna, diligenter inspice. Verè enim quasi vigilantes, non dixerunt, videamus puerum, videamus quid dicitur; sed videamus verbum quod factum est. *In principio erat verbum, & verbum caro factum est.* Verbum quod semper erat, videamus quomodo pro nobis factum est, quod fecit Dominus & ostendit nobis. Verbum hoc ipsum se fecit: siquidem hoc ipsum verbum Dominus est. Videamus igitur quomodo hoc ipsum verbum, hoc est Dominus ipse se fecerit, & ostenderit nobis carnem suam. Quod enim videre non poteramus dum erat verbum, videamus factum quia caro est. Cui simile est, quod Ioannes ait *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod prospeximus, & manus nostræ tractaverunt de verbo vitæ. & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & adnunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis.*

Videamus verbum.

Et venerunt festinantes, & invenerunt Mariam, & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognoverunt de verbo quod dictū erat illis de puero hoc.) Festinant pastores Christi quem cognovere, tota mentis intentione videre, adventū desiderant. Neque enim cum desidia Christi est quærenda præsentia. Et ideò forte nonnulli quærentes invenire non merentur, quia desidiosè Christum requirunt. Ideò pastores isti sine mora invenerunt, quia ad illum fide non ficta currebant, ad quem festinanter ire est non pedū gressus accelerare, sed in fide semper ac virtute proficere *Invenerunt* (inquit) *Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio.* Sed & dominici gregis pastores quo crebrius ac suavius inter hujus vitæ tenebras cœlesti adtolluntur oraculo, eo ferventius sublimem patrum præcedentium vitam, in qua panis vitæ semper & servatur & reficit, quasi portas Bethleem contemplando subeunt, nihilque in hac aliud quàm virginalem Catholicæ Ecclesiæ pulchritudinē, quasi Mariam: virilem spiritualium doctorum cœtum, quasi Ioseph: & humilem mediatoris Dei & hominum, hominis Iesu Christi adventum scripturæ sacræ paginis insertum, quasi in præsepio positum infantem, Christum prima visione reperiunt. De quo videlicet sanctarū scripturarum præsepio eximiū illud animal & sacrosanctis hostiis aptissimū pascebatur, quod exultando proclamabat, *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit.* Et paulo pòst, *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulant me. Videntes autem* (inquit) *cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc*, quia nimirum justi est ordinis, ut cognita, amata, & honore digno celebrata verbi incarnatione, ad ipsam quandoque verbi gloriam contuendam capacioris longo exercitio mentis acumine pertingatur.

Pastorum festinatio

Et omnes qui audierunt, mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.) A pastoribus populus ad Dei reverentiam cogitur. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, non vilis persona pastorum. Certe quo vilior ac

Pastorum auctoritas

pru-

prudentiam, eo preciosior ad fidē. Non sapientes sed simplices, qui fucare audita nescirent, Dominus sui præcones elegit, non rhetores, sed piscatores ad evangelizandum destinavit. Denique & in veteri testamento, præcipuos quosque suæ dispensationis nuncios pastores ordinavit. Protomartyr Abel qui innocuam pastoralis officii conversationem proprio sanguine dicavit, cujusque in figurā dominicæ passionis sanguis clamat de terra, quasi doctissimus ac primus opilionum primitias gregum suorum Domino devotus offerebat. Abraham pater fidei, qui exultavit ut videret diem Christi; & vidit, & gavisus est, non auri metalla, quib⁹ sui cultui ornamenta conquireret, sed aquarum fontes, quibus pecora potaret, in terræ venis fodiendo quæsisse describitur. Jacob duodecim tribuum pater bis denis annis in pascendis pecoribus æstu urebatur & gelu, quorum in figuram veri pastoris habitum, ostensa inter doctrinæ salutaris aquas virtutum suarum varietate, statu sublimiore donabat. Legislator Moyses qui prius in typum Ecclesiæ septiformis, sorores septem pascentes, ab irruentium pastorum, donec suas oves adaquarent, improbitate defendit, postmodū inter pascua deserti Dominum videre & alloqui, atque in virga pastorali signa facere ac populū Dei liberare promeruit. Ipse David cujus Dominus noster vocari & esse dignatus est filius, arietem sui patris de manu ursi vel leonis eripiens, ostendit eum de sua stirpe & civitate nasciturum, cui similis non est, eripiens inopem de manu fortioris ejus, egenum & pauperem à rapientibus eum. Et ideò non est parvi ducenda pastorum attestatio, qui tunc vigilare, & Angelicæ exultationis hymnum audire meruerunt, quando relictis in deserto nonaginta novem ovibus, ad requirendum ovem centesimam bonus pastor apparuit. Cujus semper adventum totus fidelium grex desiderans implorat, *Erravi sicut ovis quæ perierat, require servum tuum Domine.*

Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in *corde suo.*) Quid vult hoc quod dicit, conferens? Debuit dicere, considerabat in corde suo, & conservabat in corde suo; sed quia sanctas scripturas legerat, & sciebat Prophetas, conferebat ea quæ secum sunt acta de Domino, cum his quæ noverat à Prophetis scripta de Domino, & collata ad invicem, cognovit instar cœlestium Cherubim socia sui vultus luce concordia. Dixerat enim Gabriel, *Ecce concipies in utero, & paries filium.* Prædixerat Esaias, *Ecce virgo concipiet, & pariet filium.* Prædixerat Micha filias Sion in turre gregis advenruras, & potestatē primam tunc esse venturā. Dicebant pastores supernæ sibi civitatis in turre gregis apparuisse cohortes, quæ natum canerent Christum. Legerat Maria, *Bos cognovit possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* Videbat in præsepi Dei filium vagientem, qui homines salvat ac jumenta, & in his singulis atque hujusmodi, conferebat quæ legerat, & comparabat his quæ audiebat & videbat.

Conferens in corde suo.

Et reversi sunt pastores glorificantes & laudantes Deum in omnibus quæ audierant & viderant, sicut dictum est ad illos.) Glorificant pastores & laudant Deum in omnibus, quæ audierant ab Angelis, & viderant in Bethleem, sicut dictum est ad illos, id est, & in hoc glorificant, quod non aliud venientes invenerant, quàm dictum est ad illos: sive sicut dictum est ad illos, gloriam Deo laudesque referunt. Et hoc enim illis facere dictum est ab Angelis, non quidem verbo imperantibus, sed formam suæ devotionis offerentibus, cum Deo in excelsis gloriam unanimi exultatione resonarent. Nā & qui dicit, *Evangelizo vobis gaudium magnū quod erit omni populo*, ad glorificandum utique Deum laudandumque provocat. Sed & magistri spiritalium gregum modo cæteris dormientibus contemplando cœlestia subeunt, modo fidelium castra lustrando & probitatis exempla quærendo circueunt, modo ad publicum pastoralis officij docendo redeunt, ut memoriam abundantiæ suavitatis Dei, quam raptim licet intuendo gustaverant, prædicando proximis eructent.

Cap. 8.

Et postquàm consummati sunt dies octo ut circuncideretur puer, vocatum est nomen ejus Iesus, quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur.) Ritus & religio circuncisionis à B. Abraham Patriarcha sumpsit exordium. Qui cum positus adhuc in præputio perfectè Deo credidisset, reputatumque esset ad justitiam, signum accepit circuncisionis, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio. A quo etiam, ut die circuncisionis nomen parvulis apponetur, exortum est. Quia & ipse cum testamentum à Deo circuncisionis acciperet, eadem prius die cum sua conjuge nominis augmentum promeruit, ut qui eatenus Abraham, id est pater excelsus vocabatur, deinceps ob meritum fidei Abraham, hoc est Pater multarū gentium nuncuparetur, Sarai quoque, Sara diceretur. Erat autem circuncisionis typus ac figura multiformis. Nam & signaculum (ut dictum est) justitiæ fidei Abrahæ & semini ejus, & indicium castigandi eos qui ad hoc semen hancq; fidem pertinerent, ab omni inquinamento carnis & Spiritus, & Propheciā nascituri de hoc semine salvatoris, qui nos & in præsenti per baptismum ab omni mortiferæ actionis pollutione mundaret, & in futuro per resurrectionem ab universa mortis ipsius corruptione, in perpetuum liberaret, & præcipuè donum remissionis, quod solveret à peccato prævaricationis Adæ, per hanc id temporis ministrari, eidem gratiæ legisque latori complacuit. Qui enim nunc dicit, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei,* ipse tunc dicebat, *Masculus cujus præputii caro circumcisa non fuerit peribit anima illa de populo suo, quia pactum meum irritū fecit.* Non pactum utique circuncisionis, quod non infans qui discernere necdum valuit, sed majores qui id servare noverant poterant, debuerant, irritum fecerunt: verum pactum quod cum primo homine Deus iniit, quod omnis qui vel unius diei vitā gessit in terra, prævaricasse convincitur, atque ideò remedio salutis aliquo opus habere non ignoratur. Nam qui vel ante tempora circuncisionis, vel etiam post datā circuncisionē de exteris gentibus extitere fideles, ut exemplar patientiæ Iob & amici liberique illius, sive victimis hostiarum, se suosq; ab originali peccato, seu certe sola fide salvabant, quia justus ex fide vivit, & sine fide impossibile est placere Deo. Verum his atque hujusmodi remediis egent, qui de peccati traduce propagati in iniquitatibus concepti & in delictis sunt nati. Redēptor autem noster, qui ut peccata mundi tolleret, sine peccato venit in mundū, sicut suo baptismate nobis remedia procuravit, id est, nostris abluendis sceleribus aquarum quæ subiit lavacra consecravit; ita etiam circuncisione quā suscepit, non sua, quæ nulla erant admissa purgavit, sed nostræ in se naturæ vetustatē docuit innovandam, & nunc videlicet eam per se à vitiorum labe purgandam, & in novissima die significans ab ipsa multifariæ mortalitatis ac mortis peste penitus esse restaurandam. Vnde congrue Jesus octava die circuncisus asseritur, quod non facilè in veteri testamento de quoquam legimus actū, quamvis sæpissimè de omnib⁹ jussum, absque solo duntaxat Isaac, qui quasi filius promissionis primus octava die circuncisionem accepisse perhibetur. Benè inquam Jesus octava die circunciditur; quia videlicet utraque hæc nostra quam prædiximus, hoc est & moderna & futura, & Spiritus & carnis innovatio, & in ejus resurrectione præfigurata, & in nostra est quandoque perficienda. Siquidem de prima nostra resurrectione, quæ interim vitæ & fidei emendatione celebratur Apostolus ait: *Quicunque enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, ut quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriā Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* De secunda autē quæ in fine speratur, ita dicit, *Si enim credimus quod Iesus mortuus est & resurrexit, ita & Deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo.*) Octavum autem numerum, resurrectionis gloriæ convenire penè omnibus claret. Nam & Dominus octava die, hoc est post septimā sabbati resurrexit, & ipsi post sex hujus sæculi ætates & septimam sabbati animarum, quæ nunc interim in alia vita geritur, quasi octavo tempore resurgemus, tunc verissimè circuncisi, hoc est ab omnib⁹ carnalis concupiscentiæ vitiis & corruptionibus, in quibus maximè luxuria regnat, expoliari, verissi-

Circuncisionis ritus.

Pactum Domini.

Circuncisione non eguit Christus.

Octavo cur die circumcisus.

supra gregem ovium suarum, significent ejus dispensatione manifestata vigilaturos in Ecclesia pastores animarum castarum, quibus dicatur, Pascite, qui in vobis est, gregem Dei. Benè autem vigilantibus pastoribus Angelus apparet, eosque Dei claritas circumfulget. Quia illi præ cæteris videre sublimia merentur, qui fidelibus gregibus præesse sollicite sciunt, dumque ipsi pie super gregem vigilant, divina super eos gratia largius coruscat. Aliter Angelus Mariam, Angelus Joseph, Angelus pastores instituit. Et concipiendum, & conceptum, & natum, cœli cives Dominum testantur, ut & mortales sufficienter imbuant, & suum auctori servitium incessanter impendant. Nam & in sequentibus, tentato, passuro, resurgenti, atque ad cœlos ascendenti, semper adesse perhibentur.

Et timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus, Nolite timere. Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.) Non omni populo Judæorum, quorum plurimi rebelles extitere, sed omni fidelium populo de cunctis tribubus, gentibus & linguis in unam Christi Ecclesiam congregato, æternum gaudium evangelizatur, & magnum.

Quia natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.) Hæc est potestas prima, hoc regnum filiæ Sion, quod præfato Prophetæ testimonio promissum est in turre gregis venturum. Ubi notandum quod Angelus qui in noctis utique vigiliis pastores affatur, non ait, hac nocte, sed *hodie natus est vobis salvator*. Non aliam scilicet ob causam, nisi quia gaudium magnum evangelizare veniebat. Nam ubi tristia quæque nocturnis temporibus gesta vel gerenda significantur, ibi sæpè nox vel adjungitur, vel etiam sola nominatur. Ut est illud, *Omnes vos scandalum patiemini in me ista nocte*. Et alibi, *Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus.* Neque enim frustra Angelus tanto lumine cinctus apparuit, ut claritas Dei pastores circumfulsisse, hoc est ex omni parte illorũ radios luminis aspersisse dicatur, quod nunquam in tota testamenti veteris serie toties Angelis apparentibus adjungitur. Sed mysticè præmonuit, quod aperte postea monuit Apostolus dicens, *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamus nos arma lucis, sicut in die honeste ambulemus.*

Hodie, non hac nocte.

Et hoc vobis signum, Invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio.) Crebris infantia salvatoris & Angelorum præconiis, & Evangelistarũ nobis est inculcata testimoniis, ut nostris altius cordibus quid pro nobis sit factus infigatur. Quia videlicet *vulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra.* Et notandum solertius, quod signum nati salvatoris datur, infantem non Tyrio exceptum ostro, sed pannis squalentibus involutum, non in ornatis auro stratorijs, sed in præsepibus inveniendum. Hoc est non tantum humilitatis eum & mortalitatis, sed & paupertatis habitum suscepisse pro nobis. Quia *cum dives esset, pauper factus est pro nobis, ut nos illius inopia ditaremur.* Cum esset Dominus cœlorum, pauper factus est in terris, ut terrigenas edoceret, paupertate spiritus regnum adquirere posse cœlorum.

Signum nati salvatoris.

Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.) Uno evangelizante nuncio natũ in carne Deum, mox multitudo militiæ cœlestis advolans consono in laudem creatoris ore prorumpit, ut sui sicut semper obsequii devotionem Christo impendat, & nos suo pariter instituat exemplo, quoties vel aliquis fratrum sacræ eruditionis verbis insonuerit, vel ipsi lecta sive audita quæ pietatis sunt ad mentẽ reduxerimus, Deo statim laudes ore, corde & opere reddendas. Et benè chorus adveniens Angelorum militiæ cœlestis vocabulum accipit, qui & duci illo potenti in prælio, qui ad debellandas aereas potestates apparuit, humiliter obsecundat, & ipse potestates easdem contrarias, ne mortales tantum tentare valeant quantum volunt, fortiter armis cælestibus proturbat. Nam sicut imperatoris optimi provisione cuncta manu militari loca adversus hostilem muniuntur adventum; ita & Deus quoniam immundi Spiritus ad pacis eversionem ubique versantur, ad tutelã nostram constituit exercitus Angelorum, quorum præsentia & dæmonum confringatur audacia, & nobis pacis gratia ministretur. Quia vero Deus & homo nascitur, jure hominibus pax & Deo gloria canitur. Glorificant Angeli Deum pro nostra redemptione incarnatum, quia dum nos conspiciunt recipi, suum gaudent numerum repleri. Optant pacem hominibus, quia quos infimos prius abjectosque dei, execrant, nascente in carne Domino jam socios venerantur, qui cũ pacem hominibus poscunt, exponunt, & quibus, videlicet bonæ voluntatis, hoc est eis, qui suscipiunt natum Christum, non autem Herodi, Pontificibus, & Pharisæis, cæterisque antichristis, qui ejus nativitate audita turbati sunt, eumque quantum valuere gladiis insecuti. *Non est enim pax impiis, dicit Dominus. Pax autem multa diligentibus nomen tuum Domine, & non est in illis scandalum.* Quibus & hoc quod sequitur, aptissimè congruit *Expectabam salutare tuum Domine*, hoc est venturum Christi adventum, longa votorum præstolatione suspirabam.

Chorus Angelorum.

Deo gloria, pax hominibus.

Cap. 6.

E*T factum est ut discesserunt ab eis Angeli in cœlum, pastores loquebantur ad invicem.*) Transeamus usque Bethleem & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Verba pastorum quàm sint rationabilia, & pastoribus ecclesiæ digna, diligenter inspice. Verè enim quasi vigilantes, non dixerunt, videamus puerum, videamus quid dicitur; sed videamus verbum quod factum est. *In principio erat verbum, & verbum caro factum est.* Verbum quod semper erat, videamus quomodo pro nobis factum est, quod fecit Dominus & ostendit nobis. Verbum hoc ipsum se fecit: siquidem hoc ipsum verbum Dominus est. Videamus igitur quomodo hoc ipsum verbum, hoc est Dominus ipse se fecerit, & ostenderit nobis carnem suam. Quod enim videre non poteramus dum erat verbum, videamus factum quia caro est. Cui simile est, quod Ioannes ait *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ tractaverunt de verbo vitæ. & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis.*

Videamus verbum.

Et venerunt festinantes, & invenerunt Mariam, & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognoverunt de verbo quod dictũ erat illis de puero hoc) Festinant pastores Christi quem cognovere, tota mentis intentione videre, adventũ desiderant. Neque enim cum desidia Christi est quærenda præsentia. Et ideò forte nonnulli quærentes invenire non merentur, quia desidiosè Christum requirunt. Ideò pastores isti sine mora invenerunt, quia ad illum fide non ficta currebant, ad quem festinanter ire est non pedũ gressus accelerare, sed in fide semper ac virtute proficere *Invenerunt* (inquit) *Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio.* Sed & dominici gregis pastores quo crebrius ac suavius inter hujus vitæ tenebras cœlesti attolluntur oraculo, eo ferventius sublimem patrum præcedentium vitam, in qua panis vitæ semper & servatur & reficit, quasi portas Bethleem contemplando subeunt, nihilque in hac aliud quàm virginalem Catholicæ Ecclesiæ pulchritudinẽ, quasi Mariam: virilem spiritualium doctorum cœtum, quasi Ioseph: & humilem mediatoris Dei & hominum, hominis Iesu Christi adventum scripturæ sacræ paginis insertum, quasi in præsepio positum infantem, Christum prima visione reperiunt. De quo videlicet sanctarũ scripturarum præsepio eximiũ illud animal & sacrosanctis hostiis aptissimũ pascebatur, quod exultando proclamabat, *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, in loco pascua ibi me collocavit.* Et paulo pòst, *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulant me. Videntes autem* (inquit) *cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc*, quia nimirum justi est ordinis, ut cognita, amata, & honore digno celebrata verbi incarnatione, ad ipsam quandoque verbi gloriam contuendam capacioris longo exercitio mentis acumine pertingatur.

Pastorum festinatio.

Et omnes qui audierunt, mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.) A pastoribus populus ad Dei reverentiam cogitur. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, non vilis persona pastorum. Certe quo vilior ac

Pastorum auctoritas.

pru-

prudentiam, eo preciosior ad fidē. Non sapientes sed simplices, qui fucare audita nescirent, Dominus sui præcones elegit, non rhetores, sed piscatores ad evangelizandum destinavit. Denique & in veteri testamento, præcipuos quosque suæ dispensationis nuncios pastores ordinavit. Protomartyr Abel qui innocuam pastoralis officii conversationem proprio sanguine dicavit, cujusque in figurā dominicæ passionis sanguis clamat de terra, quasi doctissimus ac primus opilionum primitias gregum suorum Domino devotus offerebat Abraham pater fidei, qui exultavit ut videret diem Christi; & vidit, & gavisus est, non auri metalla, quib⁹ sui cultui ornamenta conquireret, sed aquarum fontes, quibus pecora potaret, in terræ venis fodiendo quæsisse describitur. Jacob duodecim tribuum pater bis denis annis in pascendis pecoribus æstu urebatur & gelu, quorum in figuram veri pastoris habitum, ostensa inter doctrinæ salutaris aquas virtutum suarum varietate, statu sublimiore donabat. Legislator Moyses qui prius in typum Ecclesiæ septiformis, sorores septem pascentes ab irruentium pastorum, donec suas oves adaquarent, improbitate defendit, postmodū inter pascua deserti Dominum videre & alloqui, atque in virga pastorali signa facere ac populū Dei liberare promeruit. Ipse David cujus Dominus noster vocari & esse dignatus est filius, arietem sui patris de manu ursi vel leonis eripiens, ostendit eum de sua stirpe & civitate nasciturum, cui similis non est, eripiens inopem de manu fortioris ejus, egenum & pauperem à rapientibus eum. Et ideò non est parvi ducenda pastorum attestatio, qui tunc vigilare, & Angelicæ exultationis hymnum audire meruerunt, quando relictis in deserto nonaginta novem ovibus, ad requirendum ovem centesimam bonus pastor apparuit. Cujus semper adventum totus fidelium grex desiderans implorat, *Erravi sicut ovis quæ perierat, require servum tuum Domine.*

Conferens in corde suo.

Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.) Quid vult hoc quod dicit, conferens? Debuit dicere, considerabat in corde suo, & conservabat in corde suo; sed quia sanctas scripturas legerat, & sciebat Prophetas, conferebat ea quæ secum sunt acta de Domino, cum his quæ noverat à Prophetis scripta de Domino, & collata ad invicem, cognovit instar cœlestium Cherubim socia sui vultus luce concordia. Dixerat enim Gabriel, *Ecce concipies in utero, & paries filium.* Prædixerat Esaias, *Ecce virgo concipiet, & pariet filium.* Prædixerat Micha filias Sion in turre gregis adventuras, & potestatē primam tunc esse venturā. Dicebant pastores supernæ sibi civitatis in turre gregis apparuisse cohortes, quæ natum canerent Christum. Legerat Maria, *Bos cognovit possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* Videbat in præsepi Dei filium vagientem, qui homines salvat ac jumenta, & in his singulis atque hujusmodi, conferebat quæ legerat, & comparabat his quæ audiebat & videbat.

Et reversi sunt pastores glorificantes & laudantes Deum in omnibus quæ audierant & viderant, sicut dictum est ad illos.) Glorificant pastores & laudant Deum in omnibus, quæ audierant ab Angelis, & viderant in Bethleem, sicut dictum est ad illos, id est, & in hoc glorificant, quod non aliud venientes invenerant, quàm dictum est ad illos: sive sicut dictum est ad illos, gloriam Deo laudesque referunt. Et hoc enim illis facere dictum est ab Angelis, non quidem verbo imperantibus, sed formam suæ devotionis offerentibus, cum Deo in excelsis gloriam unanimi exultatione resonarent. Nā & qui dicit, *Evangelizo vobis gaudium magnū quod erit omni populo*, ad glorificandum utique Deum laudandumque provocat. Sed & magistri spiritalium gregum modo cæteris dormientibus contemplando cœlestia subeunt, modo fidelium castra lustrando & probitatis exempla quærendo circueunt, modo ad publicum pastoralis officij docendo redeunt, ut memoriam abundantiæ suavitatis Dei, quam raptim licet intuendo gustaverant, prædicando proximis eructent.

Cap. 8.

Et postquàm consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Iesus, quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur.) Ritus & religio circuncisionis à B. Abraham Patriarcha sumpsit exordium. Qui cum positus adhuc in præputio perfecte Deo credidisset, reputatumque esset ad justitiam, signum accepit circuncisionis, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio. A quo etiam, ut die circunsionis nomen parvulis aptaretur, exortum est. Quia & ipse cum testamentum à Deo circuncisionis acciperet, eadem prius die cum sua conjuge nominis augmentum promeruit, ut qui eatenus Abraham, id est pater excelsus vocabatur, deinceps ob meritum fidei Abraham, hoc est Pater multarū gentium nuncuparetur, Sarai quoque, Sara diceretur. Erat autem circunsionis typus ac figura multiformis. Nam & signaculum (ut dictum est) justitiæ fidei Abrahæ & semini ejus, & indicium castigandi eos qui ad hoc semen hancq; fidem pertinerent, ab omni inquinamento carnis & Spiritus, & Prophetiā nascituri de hoc semine salvatoris, qui nos & in præsenti per baptismum ab omni mortiferæ actionis pollutione mundaret, & in futuro per resurrectionem ab universa mortis ipsius corruptione, in perpetuum liberaret, & præcipuè donum remissionis, quod solveret à peccato prævaricationis Adæ, per hanc id temporis ministrari, eidem gratiæ legisque latori complacuit. Qui enim nunc dicit, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, ipse tunc dicebat, *Masculus cujus præputii caro circuncisa non fuerit peribit anima illa de populo suo, quia pactum meum irritū fecit.* Non pactum utique circuncisionis, quod non infans qui discernere necdum valuit, sed majores qui id servare noverant poterant, debuerant, irritum fecerunt: verum pactum quod cum primo homine Deus inijt, quod omnis qui vel unius diei vitā gessit in terra, prævaricasse convincitur, atque ideò remedio salutis aliquo opus habere non ignoratur. Nam qui vel ante tempora circuncisionis, vel etiam post datā circuncisionē de exteris gentibus extitere fideles, ut exemplar patientiæ Iob & amici liberique illius, sive victimis hostiarum, se suosq; ab originali peccato, seu certe sola fide salvabant, quia justus ex fide vivit, & sine fide impossibile est placere Deo. Verum his atque hujusmodi remediis egent, qui de peccati traduce propagati in iniquitatibus concepti & in delictis sunt nati. Redēptor autem noster, qui ut peccata mundi tolleret, sine peccato venit in mundū, sicut suo baptismate nobis remedia procuravit, id est, nostris abluendis sceleribus aquarum quæ subijt lavacra consecravit; ita etiam circunsione quā suscepit, non sua, quæ nulla erant admissa purgavit, sed nostræ in se naturæ vetustatē docuit innovandam, & nunc videlicet eam per se à vitiorum labe purgandam, & in novissima die significans ab ipsa multifariæ mortalitatis ac mortis peste penitus esse restaurandam. Vnde congrue Jesus octava die circuncisus asseritur, quod non facilè in veteri testamento de quoquam legimus actū, quamvis sæpissimè de omnib⁹ jussum, absque solo duntaxat Isaac, qui quasi filius promissionis primus octava die circuncisionem accepisse perhibetur. Benè inquam Jesus octava die circunciditur; quia videlicet utraque hæc nostra quam prædiximus, hoc est & moderna & futura, & Spiritus & carnis innovatio, & in ejus resurrectione præfigurata, & in nostra est quandoque perficienda. Siquidem de prima nostra resurrectione, quæ interim vitæ & fidei emendatione celebratur Apostolus ait: *Quicunque enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, ut quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriā Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* De secunda autē quæ in fine speratur, ita dicit, *Si enim credimus quod Iesus mortuus est & resurrexit, ita & Deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo.)* Octavum autem numerum, resurrectionis gloriæ convenire penè omnibus claret. Nam & Dominus octava die, hoc est post septimā sabbati resurrexit, & ipsi post sex hujus sæculi ætates & septimam sabbati animarum, quæ nunc interim in alia vita geritur, quasi octavo tempore resurgemus, tunc verissimè circuncisi, hoc est ab omnib⁹ carnalis concupiscentiæ vitiis & corruptionibus, in quibus maximè luxuria regnat, expoliati, verissime præ-

Circuncisionis ritus.

Pactum Domini.

Circuncisione non eguit Christus.

Octavo cur die circuncisus.

liberatus Domino servit, sed exemplo veterum Samaritanorum, diis gentium pariter, & Domino servire conatur.

Et tu puer Propheta altissimi vocaberis. Præibis enim ante faciem Domini, parare vias ejus.) Pulchre cum de Domino loqueretur, ad Prophetam repente sua verba convertit. ut hoc quoque beneficium esse Domini designaret. Verum quæritur, quomodo octo dierũ alloquatur infantem. Sed qua ratione vocem patris non audierit natus, qui salutationem Mariæ adhuc utero clausus audivit? Nisi fortè putandus est Zacharias propter eos potius qui aderant instruendos futura sui filii munera, quæ dudum per Angelum didicerat, mox ut loqui potuit prædicare voluisse. Audiant sane Arriani, & erubescant: audiant mansueti & lætentur, quod Christum Dominum, quem Ioannes prophetando præibat, altissimum vocat. Iuxta quod & Psalmista Deum hominemque perfectum in una persona collaudans ait: *Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundavit eam altissimus.* Eum factum qui fundavit, eundem hominem, quem altissimum nuncupat.

Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum ineorum.) Quasi Iesu, id est, salvatoris nomen exponere, ac diligentius commendare desiderans, salutis mentionem frequentat. cum cornu salutis erigendum, salutem ex inimicis futuram, scientiam salutis plebi dandam commemorat. Sed ne temporalem carnalemque promitti salutem putares, *in remissionem* (inquit) *peccatorum eorum*. Verum Judæi ideò non Christum Iesum suscipere, sed Antichristum malunt expectare, quia non intus sed foris salvari, non a peccati dominio, sed ab humanæ servitutis cupiunt jugo liberari.

Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto.) Et Propheta de Domino loquens, *Ecce vir*, inquit, *oriens nomen ejus.* Qui ideò rectè oriens vocatur, qui nobis ortum veræ lucis aperiens, filios noctis & tenebrarum, lucis efficit filios: juxta quod beatus Zacharias consequenter exponit dicens:

Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.) Sedentibus quippe in tenebris & in umbra mortis Domino illuminare est, his qui in peccatis, & ignorantiæ cæcitate vixerunt, agnitionis amorisque sui radios infundere. Qualibus dicit Apostolus, *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Pedes autem nostri in viam pacis diriguntur, cum actionum nostrarum iter per omnia, redemptoris illuminatorisque nostri gratiæ concordat. Congruo sane ordine, primo illuminanda corda, & post opera dirigenda testatur, quia nemo quàm non ante didicerit, pacem valet operari. Unde rectè Psalmista, *Inquire* (inquit) *pacem & sequere eam.* Quod est dicere, Illuminare qui in tenebris sedebas, & viam pacis à qua diutius exulabas, ingredere.

Puer autem crescebat & confortabatur Spiritu, & erat in desertis usque ad diem ostensionis suæ ad Israel.) Prædicator pœnitentiæ futurus, opportunum justumque est, ut solitudinis aspera sequatur: & quo liberius juvenis auditores suos à mundi illecebris erudiendo sustollat: ipse etiam primævam squalidus in desertis vitam transigat.

CAPUT II.

Factum est autem in diebus illis, exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis.) Nasciturus in carne Dei filius sicut parentes sibi quos voluit, & locum nativitatis quem voluit elegit, eosque ad ipsum locum priusquam nasceretur, quomodo voluit advexit, ita etiam tempore quo voluit, immò quo ipse unà cum Patre & Spiritu sancto à sæculis disposuerat, perque ora Prophetarum prædixerat, mundum ut salvaret intravit. Quomodo enim de virgine matre natus, virginitatis sibi gloriam & Angelicum castimoniæ decus ostendit esse gratissimum, sic quoque pacatissimo seculi tempore procreatus, quia pacē magnopere quæreret atque amaret, edocuit, quia pacis charitatisque sectatores semper invisere dignaretur indicavit. Iuxta quod ipse fidelibus promittens ait: *Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Quod enim majus regni quietissimi, & pulcherrimæ, quantum ad homines, potuit esse pacis indicium, quam una totum orbem descriptione concludi, eodem cunctos longè lateq; mundi fines censuis numismate comprehendi? Cujus auctor ac moderator Augustus, tanta juxta fidē historiarum duodecim annos circa tempus nativitatis dominicæ pace regnavit, ut tam forinsecis quàm civilibus bellis toto orbe sopitis, spiritale Prophetæ præsagium etiam ad literam videatur implesse. Qui videlicet Propheta cum mystica dispensationem Christi voce præcineret dicens, *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montiũ, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes*, post pauca etiam temporis illius sacratissimi statum describere curavit: *Et conflabunt* (inquit) *gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces. Non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Domini.* Non solum autem hæc nova mundi descriptio illius summi regis adventui testimonium perhibebat, qui congregatos à mundi plagis omnibus electos suos æternæ beatitudinis albo conscriberet, verum etiam ejusdem regni duces, quieta sui moderaminis pace juvabat, quia nimirum compressis a præliorum turbine gentibus universis, prædicaturós orbi Christi discipulos, quolibet propter verbum ire vellent, ab ingruentium fervore seditionum, tremenda id temporis (ut ita dixerim) Romani nominis umbra protegebat. *Exiit ergo edictum à Cæsare Augusto, ut censum profiteretur universus orbis*, quia imminebat edictum Regis Christi, quo salutem consequeretur universus orbis. Qui vocabulum Augusti perfectissimè complens, utpote suos & augescere desiderans, & ipse augere sufficiens, censoribus suæ profectionis, non ablatione pecuniæ subjectos, sed fidei oblatione signare præcipit. *Euntes*, inquiens, *in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit salvus erit.*

Pacis indicium.

Augustus.

Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes, ut profiterentur singuli in suam civitatem.) Hunc Cyrini temporibus habitum censum, etiam Josephus illustris Hebræorum historiographus, in octavodecimo antiquitatum libro hoc modo memorat: Cyrinus autem vir unus ex consensu curiæ Romanæ per singulos magistratus usque ad gradum consulatus ascendens, per cætera quoque honorabilis, cum paucis Syriam venit, à Cæsare jus dare gentibus missus, & censor simul patrimoniorum futurus. Itaque quod ait, *Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino*, significat hanc descriptionem, vel primam esse earum, quæ totum orbem concluserint, quia pleræque jam partes terrarum sæpè leguntur fuisse descriptæ; vel certè primo tunc cœpisse, quando Cyrinus in Syriam missus est. Quomodo autem tunc imperante Augusto & Cyrino præsidente ibant omnes, ut censum profiterentur singuli, in suam civitatem, ita & nunc imperante per Ecclesiæ præsides, id est doctores, immo suadente & præmia pollicente Christo, eamus omnes, nullus excipiatur à censu justitiæ. Veniamus ad eum qui laboramus, & onerati sumus, & ipse reficiet nos. Tollamus jugum ejus super nos, & discamus ab eo quia mitis est & humilis corde, & inveniemus requiem animabus nostris. Hæc est enim nostra civitas & patria, requies videlicet beata & cœlestis animarum, ad quam in sæculi nascentis exordio à Deo Christo creati, ad quam ab homine Christo sumus in fine sæculorum recreati. Ad quam nimirum civitatem pacis & quietis ire, & devotos regi nostro thesauros ferre, est crescentibus quotidie virtutis ac fidei profectibus, supernæ lucis quæ sint gaudia æterna speculari, & pro his acquirendis prospera mundi simul & adversa contemnere, & his acquisitis, mundatos nos ab omni inquinamento carnis & Spiritus, pretiosius auro Deo munus offerre. Quod si etiam genus numismatis, quod Cæsari pendebatur, diligentius inspexerimus, non parum nobis devotionis & ipsum mundare probabimus, quod non aliunde melius quàm de ipso Evangelio quærere & invenire valemus, ubi tentantibus se de tributo Cæsari reddendo, Dominus ait, *Ostendite mihi numisma census. At illi* (inquit) *obtulerunt ei denarium. Et ait illis Iesus, Cujus est imago*

Cyrinus.

hæc

hac & superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris: Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Ubi primum *Denarius.* notandum, quod Cæsari denarius qui decem nummos habebat, quod etiam nomine prodit, imagine ejus & subscriptione titulatus solvebatur. Deinde inferendum, quia jubente Domino quæ Cæsaris Cæsari, & quæ Dei sunt, Deo esse reddenda, nobis quoque solerter intimatur, in similitudinem *Decalogi persolutio.* denarii regalis Deo Regi nostro decalogum legis offerendum, hoc est amorem Dei & proximi, quorum unus tribus perceptis septem alius complectitur, integro esse corde servandum. In quo videlicet scripturæ sacræ denario, decem mandatis cœlestibus quasi totidem aureis nummis insignito, vultum nomenq; regis æterni, h. e. agnitionem divinæ voluntatis quisquis intueri novit, inveniet. Quod in tabulis sui cordis quisque perfecte credit, sperat, diligit, stylo sedulæ castigationis exarat. Et hunc nobiscum denarium quasi sacculo inclusum in via portamus, quando dicere scientes cum Psalmista: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiam in corde meo,* ipsum tamen hactenus fidei signaculum gaudiumq; spei & charitatis, in occulta nostræ conscientiæ meditatione servamus Deo teste reconditum. Verum in patriam pervenientes regi nostro cujus visionem sitimus, ad quem in suo decore contuendum toto nisu virtutis, tota mentis intentione properamus, quæ in terris latuerant, in cœlis coronanda nostræ bonæ conversationis donaria proferemus, quando quæ in tenebris diximus, in lumine dicentur, & quod in aurem locuti sumus in cubiculis, prædicabitur in tectis.

Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de civitate Nazareth in Iudæam civitatem David, &c.] Superna dispensatione professio census ita descripta est, ut in suam quisque patriam ire juberetur. *…atus cur non sit u- …habita- …rut Christus.* Non tantum propter mysterium quod diximus, verum etiam ut Dominus alibi conceptus, alibi natus, insidiantis sibi Herodis furorem facilius evaderet. Qui si Bethleemitis parentibus nasceretur, fugam eorum subitam callidus scrutator potuisset habere suspectam, præsertim cum eos de stirpe David, unde Christus erat futurus, cuncti genus ducere nossent. Cui David ipse, suo & nomine, & patria, & officio testimonium perhibet. David quippe, manu fortis, sive desiderabilis interpretatur. Nomen quidem inde mutuans, quod & gigantem fortiter straverit, & pulcher aspectu decoraq; facie fuerit: sed altiori mysterio illum de sua domo ac familia nasciturum præfigurans, qui singulariter mundi principem debellaret, speciosus forma præ filiis hominum, & ipse in Bethleem natus, & intellectualium pastor ovium, hoc est, simplicium rector animarum. Cujus non prætereunter tanta tamq; benigna est humilitas intuenda, qui non solum incarnari pro nobis, sed & eo tempore dignatus sit incarnari, quo mox censu Cæsaris adscriberetur, atque ob nostri liberationem, ipse servitio subderetur. Quam etiam nobis humilitatis ejus semitam (neque enim conditiones venit mutare, sed animos) Petrus insinuat. *Subditi,* inquiens, *estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi, quasi præcellenti, sive ducibus, tanquam ab eo missis.* Sed & coapostolus ejus Paulus: *Reddite,* inquit, *omnibus debita. Cui tributum, tributum. Cui vectigal, vectigal. Cui timorem, timorem. Cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.*

Factum est autem cùm essent ibi, impleti sunt dies ut pareret, &c.] Bene non solùm propter judicium regii stemmatis, sed & propter nominis Sacramentum Dominus in Bethleem nascitur. *Bethleem.* Bethleem namq; domus panis interpretatur. Ipse namque est, qui ait: *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Locus ergo in quo Dominus nasceretur, domus panis ante vocatus est, quia futurum profecto erat, ut ille ibi per materiam carnis appareret, qui electorum mentes interna satietate reficeret. Sed usque hodie, & usque ad consummationem sæculi, Dominus in Nazareth concipi, nasci in Bethleem non desinit, cum quilibet audientium verbi flore suscepto, domum se æterni panis efficit. Quotidie in utero virginali, hoc est in animo credentium per fidem concipitur, per baptisma gignitur. Quotidie Dei genitrix *Ecclesia Mariam imitatur.* Ecclesia suum comitata doctorem, de tota mundanæ conversationis quod Galilæa sonat, in civitatem Juda, confessionis videlicet, & laudis ascendens, censum suæ devotionis æterno regi persolvit quæ in exemplum beatæ semper virginis Mariæ nupta simul & immaculata, concipit nos virgo de Spiritu, parit nos virgo sine gemitu, & quasi alii quidem desponsata, sed ab alio fœcundata, per singulas sui partes quæ unam Catholicam faciunt, præposito sibi Pontifici visibiliter jungitur, sed invisibili Spiritus sancti virtute cumulatur. Unde & bene Joseph auctus interpretatur. Indicans nimirum hoc vocabulo quod instantia magistri loquentis nil valet, si non augmentum superni juvaminis ut audiatur acceperit. Quod autem filium suum primogenitum Maria peperisse describitur, non juxta Helvidianos accipiendum est, alios quoque filios eam procreasse, quasi nequeat primogenitus dici, nisi qui habeat fratres, sicut non unigenitus nisi qui caret fratribus, solet appellari. Quia & testimonium legis, & aperta ratio declarat omnes unigenitos etiam primogenitos, nō autem omnes primogenitos, etiam unigenitos posse vocari. Hoc est non solum esse primogenitum, post quem alii, sed omnem antequam nullus è vulva processerit. Denique quia *omne masculinum quod aperit vulvam, sanctum Domino* vocari præcipitur, sive fratres sequantur sive non sequantur, quod primum de vulva nascitur, primogeniti est jure consecrandum. Verum altiori ratione Dei filius in carne apparens, & juxta divinitatis excellentiam unigenitus à patre, & juxta fraternam societatem primogenitus est omnis creaturæ. De hac dicitur: *Primogenitus.* *Nam quos præscivit & prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut ipse primogenitus in multis fratribus.* De illa autem: *Et vidimus gloriam ejus gloriam quasi unigeniti à Patre.* Est ergo unigenitus in substantia Deitatis, primogenitus in susceptione humanitatis. Primogenitus in gratia, unigenit⁹ in natura. Inde est quod frater nuncupatur, & Dñus. Frater, quia primogenitus: Dominus, quia unigenitus.

Et pannis eum involvit, & reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio] *Quid tribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Quid enim major est omni laude, *parvulus natus est nobis,* ut nos viri possimus esse perfecti. qui totum mundum vario vestit ornatu, pannis vilibus involvitur, ut nos stolam primam recipere valeamus. *Humilitas Christi.* Per quem omnia facta sunt, manus pedesq; cunis adstringitur, ut nostræ manus ad opus bonum exertæ, nostri sint pedes in viam pacis directi. Cui cœlum sedes est, duri præsepis angustia continetur, ut nos per cœlestis regni gaudia dilatet. Qui panis est Angelorum, in præsepio reclinatur, ut nos quasi sancta animalia carnis suæ frumento reficiat. qui ad dexteram patris sedet, in diversorio loco eget, ut nobis in domo patris sui multas mansiones prapararet. Quamvis hoc quod non in parentum domo, sed in diversorio & in via nascitur, per significationem intelligi altius potest. Ipse namque ait: *Ego sum via, & veritas & vita.* Qui ergo per divinitatis essentiam veritas & vita permanet, per incarnationis mysterium via factus est, qua nos ad patriam, ubi veritate & vita frueremur adduceret.

Et pastores erant in regione eadem vigilantes & custodientes vigilias noctis supra gregem suum. Et ecce Angelus Domini stetit juxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos.] Pulcherrima ratione Dño nato pastores vigilant, gregemq; suum ab insidiis noctis custodiendo defendunt. *Pastorum vigilia.* Ut videlicet etiam per hoc ostendatur illud adesse tempus, quod verus & solus bonus pastor olim promisit dicens: *Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas sicut visitat pastor gregem suum, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersæ fuerant in die nubis & caliginis.* Et paulò post: *Et suscitabo super ea pastorem unum, qui pascat ea, servum meum David, & cessare faciam bestias pessimas de terra, &c.* Quæ mirabiliter a Propheta prædicta, mirabilius à Domino videmus impleta. Meminit & Michæas Propheta loci hujus & temporis dicens: *Et tu turris gregis nebulosa, filia Sion usq; ad te veniet, & veniet potestas prima, regnum filiæ Sion.* *Turris gregis.* Turris quippe gregis quæ Hebraicè turris Ader vocatur, mille circiter passibus à civitate Bethleem ad orientem distat, vaticinio suo nominis pastores hos multo ante demonstrans, ad quam usque filiæ Sion Angelicæ videlicet potestates pastoribus apparendo venerunt. Vigilent itaque nato Domino pastores

prudentiam, eo precioſior ad fidē. Non ſapientes ſed ſimplices, qui fucare audita neſcirent, Dominus ſui præcones elegit, non rhetores, ſed piſcatores ad evangelizandum deſtinavit. Denique & in veteri teſtamento, præcipuos quosque ſuæ diſpenſationis nuncios paſtores ordinavit. Protomartyr Abel qui innocuam paſtoralis officii converſationem proprio ſanguine dicavit, cujusque in figurā dominicæ paſſionis ſanguis clamat de terra, quaſi doctiſſimus ac primus opilionum primitias gregum ſuorum Domino devotus offerebat. Abraham pater fidei, qui exultavit ut videret diem Chriſti;& vidit,& gaviſus eſt, non auri metalla, quib⁹ ſui cultui ornamenta conquireret, ſed aquarum fontes, quibus pecora potaret, in terræ venis fodiendo quæſiſſe deſcribitur. Jacob duodecim tribuum pater bis denis annis in paſcendis pecoribus æſtu urebatur & gelu, quorum in figuram veri paſtoris habitum, oſtenſa inter doctrinæ ſalutaris aquas virtutum ſuarum varietate, ſtatu ſublimiore donabat. Legislator Moyſes qui prius in typum Eccleſiæ ſeptiformis, ſorores ſeptem paſcentes, ab irruentium paſtorum, donec ſuas oves adaquarent, improbitate defendit, poſtmodū inter paſcua deſerti Dominum videre & alloqui, atque in virga paſtorali ſigna facere ac populū Dei liberare promeruit. Ipſe David cujus Dominus noſter vocari & eſſe dignatus eſt filius, arietem ſui patris de manu urſi vel leonis eripiens, oſtendit eum de ſua ſtirpe & civitate naſciturum, cui ſimilis non eſt, eripiens inopem de manu fortioris ejus, egenum & pauperem à rapientibus eum. Et ideò non eſt parvi ducenda paſtorum atteſtatio, qui tunc vigilare,& Angelicæ exultationis hymnum audire meruerunt, quando relictis in deſerto nonaginta novem ovibus, ad requirendum ovem centeſimam bonus paſtor apparuit. Cujus ſemper adventum totus fidelium grex deſiderans implorat, *Erravi ſicut ovis quæ perierat, require ſervum tuum Domine.*

Maria autem conſervabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo.) Quid vult hoc quod dicit, conferens? Debuit dicere, conſiderabat in corde ſuo, & conſervabat in corde ſuo; ſed quia ſanctas ſcripturas legerat,& ſciebat Prophetas, conferebat ea quæ ſecum ſunt acta de domino, cum his quæ noverat à Prophetis ſcripta de Domino, & collata ad invicem, cognovit inſtar cœleſtium Cherubim ſocia ſui vultus luce concordia. Dixerat enim Gabriel, *Ecce concipies in utero,& paries filium.* Prædixerat Eſaias, *Ecce virgo concipiet,& pariet filium.* Prædixerat Micha filias Sion in turre gregis adventuras,& poteſtatē primam tunc eſſe venturā. Dicebant paſtores ſupernæ ſibi civitatis in turre gregis apparuiſſe cohortes, quæ natum canerent Chriſtum. Legerat Maria, *Bos cognovit poſſeſſorem ſuum,& aſinus præſepe Domini ſui.* Videbat in præſepi Dei filium vagientem, qui homines ſalvat ac jumenta, & in his ſingulis atque hujuſmodi, conferebat quæ legerat, & comparabat his quæ audiebat & videbat.

Conferens in corde ſuo.

Et reverſi ſunt paſtores glorificantes & laudantes Deum in omnibus quæ audierant & viderant, ſicut dictum eſt ad illos.) Glorificant paſtores & laudant Deum in omnibus, quæ audierant ab Angelis,& viderant in Bethleem, ſicut dictum eſt ad illos, id eſt, & in hoc glorificant, quod non aliud venientes invenerant, quàm dictum eſt ad illos: ſive ſicut dictum eſt ad illos, gloriam Deo laudesque referunt. Et hoc enim illis facere dictum eſt ab Angelis, non quidem verbo imperantibus, ſed formam ſuæ devotionis offerentibus, cum Deo in excelſis gloriam unanimi exultatione reſonarent. Nā & qui dicit, *Evangelizo vobis gaudium magnū quod erit omni populo*, ad glorificandum utique Deum laudandumque provocat. Sed & magiſtri ſpiritalium gregum modo cæteris dormientibus contemplando cœleſtia ſubeunt, modo fidelium caſtra luſtrando & probitatis exempla quærendo circueunt, modo ad publicum paſtoralis officij docendo redeunt, ut memoriam abundantiæ ſuavitatis Dei, quam raptim licet intuendo guſtaverant, prædicando proximis eructent.

Cap. 8.

ET *poſtquàm conſummati ſunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum eſt nomen ejus Ieſus, quod vocatum eſt ab Angelo priusquam in utero conciperetur.*) Ritus & religio circunciſionis à B. Abraham Patriarcha ſumpſit exordium. Qui cum poſitus adhuc in præputio perfectè Deo credidiſſet, reputatumque eſſet ad juſtitiam, ſignum accepit circunciſionis, ſignaculum juſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio. A quo etiam, ut die circunſionis nomen parvulis apponeretur, exortum eſt. Quia & ipſe cum teſtamentum à Deo circunciſionis acciperet, eadem prius die cum ſua conjuge nominis augmentum promeruit, ut qui eatenus Abraham, id eſt pater excelſus vocabatur, deinceps ob meritum fidei Abraham, hoc eſt Pater multarū gentium nuncuparetur, Sarai quoque, Sara diceretur. Erat autem circunſionis typus ac figura multiformis. Nam & ſignaculum (ut dictum eſt) juſtitiæ fidei Abrahæ & ſemini ejus,& indicium caſtigandi eos qui ad hoc ſemen hancq; fidem pertinerent, ab omni inquinamento carnis & Spiritus,& Prophetiā naſcituri de hoc ſemine ſalvatoris, qui nos & in præſenti per baptiſmum ab omni mortiferæ actionis pollutione mundaret, & in futuro per reſurrectionem ab univerſa mortis ipſius corruptione, in perpetuum liberaret, & præcipuè donum remiſſionis, quod ſolveret à peccato prævaricationis Adæ, per hanc id temporis miniſtrari, eidem gratiæ legisque latori complacuit. Qui enim nunc dicit, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei,* ipſe tunc dicebat, *Maſculus cujus præputii caro circunciſa non fuerit peribit anima illa de populo ſuo, quia pactum meum irritū fecit.* Non pactum utique circunciſionis, quod non infans qui diſcernere necdum valuit, ſed majores qui id ſervare noverant poterant, debuerant, irritum fecerunt: verum pactum quod cum primo homine Deus inijt, quod omnis qui vel unius diei vitā geſſit in terra, prævaricaſſe convincitur, atque ideò remedio ſalutis aliquo opus habere non ignoratur. Nam qui vel ante tempora circunciſionis, vel etiam poſt datā circunciſionē de exteris gentibus extitere fideles, ut exemplar patientiæ Iob & amici liberique illius, ſive victimis hoſtiarum, ſe ſuosq; ab originali peccato, ſeu certe ſola fide ſalvabant, quia juſtus ex fide vivit, & ſine fide impoſſibile eſt placere Deo. Verum his atque hujuſmodi remediis egent, qui de peccati traduce propagati, in iniquitatibus concepti & in delictis ſunt nati. Redēptor autem noſter, qui ut peccata mundi tolleret, ſine peccato venit in mundū, ſicut ſuo baptiſmate nobis remedia procuravit, id eſt, noſtris abluendis ſceleribus aquarum quæ ſubijt lavacra conſecravit; ita etiam circunſione quā ſuſcepit, non ſua, quæ nulla erant admiſſa purgavit, ſed noſtræ in ſe naturæ vetuſtatē docuit innovandam,& nunc videlicet eam per ſe à vitiorum labe purgandam,& in noviſſima die ſignificans ab ipſa multifariæ mortalitatis ac mortis peſte penitus eſſe reſtaurandam. Vnde congrue Jeſus octava die circunciſus aſſeritur, quod non facilè in veteri teſtamento de quoquam legimus àctū, quamvis ſæpiſſimè de omnib⁹ juſſum, abſque ſolo duntaxat Iſaac, qui quia filius promiſſionis primus octava die circunciſionem accepiſſe perhibetur. Benè inquam Jeſus octava die circunciditur; quia videlicet utraque hæc noſtra quam prædiximus, hoc eſt & moderna & futura,& Spiritus & carnis innovatio,& in ejus reſurrectione præfigurata,& in noſtra eſt quandoque perficienda. Siquidem de prima noſtra reſurrectione, quæ interim vitæ & fidei emendatione celebratur Apoſtolus ait: *Quicunque enim baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus, ut quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriā Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* De ſecunda autē quæ in fine ſperatur, ita dicit, *Si enim credimus quod Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ita & Deus eos qui dormierunt per Ieſum, adducet cum eo.*) Octavum autem numerum, reſurrectionis gloriæ convenire penè omnibus claret. Nam & Dominus octava die, hoc eſt poſt ſeptimā ſabbati reſurrexit,& ipſi poſt ſex hujus ſæculi ætates & ſeptimam ſabbati animarum, quæ nunc interim in alia vita geritur, quaſi octavo tempore reſurgemus, tunc veriſſimè circunciſi, hoc eſt ab omnib⁹ carnalis concupiſcentiæ vitiis & corruptionibus, in quibus maximè luxuria regnat, expoliari, veriſſi-

Circunciſionis ritus.

Pactum Domini.

Circunciſione non eguit Chriſtus.

Octavo cur die circunciſus.

mè præputium incisi. Quia sicut Dominus ait: *Filij sæculi hujus nubunt, & traduntur ad nuptias. Illi autem qui digni habentur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores: neque enim ultra mori poterunt, æquales enim Angelis sunt, & filij sunt Dei*, cùm sint filij resurrectionis.

Iesus. *Vocatum est*, inquit, *nomen ejus Iesus, quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur.*] Jesus, Salvator interpretatur, cujus nominis etiam fideles & electi quique, in utraque sua, de qua satis dictum est circuncisione, participes existere gaudent, ut sicut à ChristoChristiani, ita etiam *Salvati.* à Salvatore salvati nuncupentur, nunc quidē spe salvi facti per fidem, tunc autem re ipsa per visionem gloriæ, quæ est in Christo Jesu Dño nostro, quod illis à Deo vocabulū non solùm priusquam in utero Ecclesiæ per fidem conciperentur, sed etiam ante tempora sæcularia vocatum est. Cujus sacrosancti nominis non tantùm etymologia, sed & ipse quem literis comprehendit numerus, perpetuæ nostræ *Iesus quē numerum exprimat Græcè.* salutis mysteria redolet. Sed quippe literis apud Græcos scribitur ἰησοῦς, videlicet ι, & η, & σ, & ο, & υ, ς, quarum numeri sunt X. & VIII. & CC. & LXX. & CCCC. & CC. qui fiunt simul, DCCCLXXXVIII. Qui profectò numerus quia figuræ resurrectionis adgaudeat, satis est supra tractatum. Nam quod octo simpliciter posita, hoc & per eadem decem sive centum multiplicata significant. Vel certè perfectorum cumulatio numerorum, firmitatis indicium esse credendum est. Possumus & ita dicere, quod nomen Salvatoris octo absoluta contineat, quia resurrectionis in se exemplū mortalibus octava die resurgendo præstiterit. Contineat & decuplata, quia decalogus legis, quomodo debeat impleri suæ nos resurrectionis figuris, instituerit pariter & juverit. Ut quomodo *ipse surgens à mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur*, ita & nos existimemus nos mortuos quidē esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu. Contineat etiam centies ducta, quia gloria suæ resurrectionis ostensa, quæ nos in futurū sequatur, retributio portenderit. Centenarius namque numerus *Centenarius dexteram petit.* qui post tot in læva cursum numerorum, primus dexteram petit, illius nimirum sæculi gaudijs figurandis aptissimè congruit, quando novissima inimica destruetur mors, quando *nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cū illis qui resurrexerint, in nubibus obviam Domino in aera, & sic semper cum Domino erimus.* Unde pulchrè in typum omniū electorum primus promissionis filius, & centenario patre natus ac circuncisus, & secundùm Dñi prædictum Isaac, quod risum sive gaudium sonat, est appellatus, illius per omnia temporis dexteram felicitatem præfigurans, de quo Dñus ait: *Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Verum quia de circuncisione sermo est, libet inquirere quare Moyses ipse qui legem circuncisionis & patribus à Deo datam & sibi toties inculcatam refert, toto ducatus sui tempore neminem circuncidi voluerit, præter unum solummodo filiū suum, quem mater arrepta petra acutissima ne à Dño feriretur circuncidit, sed omnes qui in eremo nati sunt, à Josue circuncidendos reliquerit, morem videlicet divinitus imperatum, quadringentis & sex annis observatum, & avita sibi successione contraditum, annis quadraginta continuis intermittens. Nequaquam hoc frustra, sed magno mysterio factum crediderim. De quo, salvo majorum intellectu, dicam breviter ipse quod sentio. Moyses circuncisionem prædicat, sed Josue perficit, quia *lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est.* Nihilq; prodest litera jubens, nisi adfuerit gratia juvans. Moyse prædicante præputium crescit, quia sicut Apostolus ait: *ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati.* Et alibi: *Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autem non imputatur, cùm lex non est.* Et iterum: *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.* *Cultris petrinis cur circuncisio fiebat.* Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sed Josue populo in terram repromissionis inducto præputium quod Moyse vivente adcreverat, cultris petrinis incidit. *Quia ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia.* Nam quare petrinis ad circuncidendum Josue cultris utatur, intelligit qui legit, quia *petra erat Christus* & *super hanc*, inquit, *petrā ædificabo Ecclesiam meam. Quod enim impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudine carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundū carnem ambulamus, sed secundùm spiritum.* Hæc autem Christi gratia, non solùm novi testamenti fideles justificat, verum quicunque in lege perfecti fuêre, non ex operibus legis, sed eadem Christi in carne venturi gratia sunt salvi facti per fidem. Et hos populus à Josue circuncisus, illos Moysi *Circuncisio diversa.* filius designat, qui cum legis severitate coacti discerent Christi gratiam flagitare, quasi impendentem Dñi gladium, petræ circuncisionem vitabant, Petro attestante, qui de jugo legis loquens ait: *Quod neque patres nostri, neque nos potuimus portare, sed per gratiam Domini Iesu credimus salvari, quemadmodum & illi.* Et Psalmista, qui quasi carcerali legis custodia conclusus, & viam evadendi nullam nisi in gratia Christi reperiens, exclamat: *Dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me. Deduxisti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis à facie inimici.* Nemo sane cùm circuncisio- *Circuncisio non unius tantum membri.* nem prædicari audierit, unius solùm membri continentiam autumet imperari, quasi vel à fornicatione tutum, vel licito matrimonio temperanter utentem, vel virginitate gloriosum existere, absque aliarum virtutum adjectione sufficiat, & nō omnium potius quos corde vel corpore gestamus, sensuum castigationem præcipi. Nam & Moyses mundissima Dei verba suscipiens, incircuncisum se labijs esse querebatur & Stephanus Judæis non credentibus: *Incircuncisi, inquit, cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis.* Ille itaque vera circuncisione mundatus est, qui obturat aures suas, ne audiat sanguinē, & claudit oculos ne videat malum, qui custodit vias suas ne delinquat in lingua sua, & attendit sibi ne gravetur cor ejus in crapula & ebrietate, qui donec superest halitus in eo, & Spiritus Dei in naribus ejus, non loquitur labijs iniquitatem, qui lavat inter innocentes manus suas, & ab omni via mala prohibet pedes suos, qui super omnia castigat corpus suum, & servituti subjicit, omniq; custodia servat suum cor, quoniā ex ipso vita procedit. Ille verò post circuncisionem, Hierusalem allatus & Domino oblatus est, qui juxta eum qui dicit: *Declina à malo & fac bonum*, postquam desiit à peccatis, bonis cœpit operibus abundare. Qui dicere potest: *Oculi mei semper ad Dominum, & circūibo altare tuum Domine, ut audiam vocem laudis tuæ.* Qui dicit: *Christi bonus odor sumus Deo*, &: *Levavi manus meas ad mandata tua, & converti pedes meos in testimonia tua*, qui sive manducat, sive bibit, sive aliud quid agit, omnia in gloriam Dei facit, & dicit: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua*, & ad extremum: *Cor meum & caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Sed & ipsa bona actio sua quæ in abscondito est, circūcisione non minus indiget, ut cùm jejuno, oro, eleemosynam facio, gloriam intrinsecus quæram. Nam si in angulis platearum sto, faciem demolior, tuba ante me cano ut videar, & lauder ab hominibus, foris quidem circuncisus appareo, sed immundus in corde permanens, pœnas insuper simulatæ sanctitatis incurro. In exemplum videlicet Sichemitarum, qui cùm Patriarcharum circuncisionē viderentur imitati, quia non ob Domini testamentum, sed ob causam fecêre luxuriæ, nō modo nil acquisiere mercedis, verùm tertia die quando gravissimus vulnerum dolor est, inter suæ civitatis periere ruinas. Tales namque obliti Propheticæ monitionis: *Circuncidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum*, ubi tempus resurrectionis ingruerit, evacuatis quibus confidebant virtutibus, in mortem mittentur æternam. Quapropter & Apostolus abscōditam in corde circuncisionem sedulo commendat, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundùm legē Moysi, tulerunt illum in Hierusalem, ut sisterent eum Domino.] Decretum quidem legis erat, parvulum post tricesimum tertium circuncisionis diem ad templum Domini deferri, *Circuncisio mysticè.* dariq; hostiam pro eo, primogenitum autem masculum, sanctum Domino fieri: Mysticè sicut diximus insinuans

nemi-

neminem nisi circuncisum vitijs, dominicis dignum esse conspectibus, neminem nisi mortalitatis nexibus absolutum, supernæ civitatis gaudia perfectè posse subire. *Quia non habitabit*, inquit, *juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos* Et Apostolus: *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Neque corruptio incorruptelam possidebit.* Verùm si legis ipsius verba diligentius inspexeris, profectò reperies, quia non solùm Dominus incarnatus, quantum a peccati contagione, tantum à conditione legis fuerit liber, quam ob hoc magis suscipere dignatus est, ut & eam sanctam, justam ac bonam esse probaret, & nos ab ejus servitute ac timore, fidei gratia liberaret, sed etiam ipsa Dei genitrix sicut ab admixtione virili, sic & a legali sit jure immunis Dicit enim Moyses: *Mulier si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus juxta dies separationis menstruæ, & die octava circuncidetur infantulus. Ipsa verò, triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingredietur sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ, &c*, quæ ad ritum parientis pertinentia sequuntur. Nota ergo quod non omnis mulier pariens, sed ea quæ suscepto semine pepererit, designatur immunda, rituque legis docetur esse mundanda, ad distinctionem videlic. illius, quæ *virgo concepit & peperit filium, & vocavit nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.* Non ergo filius qui cum homine Deus est, non mater quæ Spiritu sancto operãte peperit, victimis hostiarum quibus purgaretur, indigebat, sed ut nos a legis vinculo solveremur, sicut Dominus Christus, ita & beata semper virgo Maria legi est sponte subjecta.

Maria non obligabatur purgari.

Immunda quæ sit.

Sicut scriptum est in lege Domini, Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur. Quod dicit: *Omne masculinum adaperiens vulvam*, & hominis & pecoris primogenitum significat, quod utrunque sanctum Domino vocari, atque ideo sacerdotis esse præceptum est. Ita duntaxat, ut pro hominis primogenito pretium acciperet, & omne animal immundum redimi faceret. *Cujus*, inquit, *redemptio, erit post unum mensem siclis argenti quinque.* Ubi salvo subtiliore tractatu breviter intimandum, quod illa omnia primogenita, vel figura fuerint ejus qui cùm unigenitus esset Dei filius, primogenitus fieri dignatus est omnis creaturæ, verè & singulariter sanctus Dño, quia *peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*, vel certè nostræ fuerint devotionis indicium, qui omnia bonæ actionis initia, quæ quasi corde gignimus, Domini gratiæ deputare, male autem gesta redimere debeamus, dignos videlicet pœnitentiæ fructus pro singulis quinque corporis vel animæ sensibus offerentes. Itaq; quod ait, adaperiens vulvam, cõsuetæ nativitatis more loquitur. Non quod Dñus noster sacri ventris hospitium quod ingressus sanctificarat, egressus devirginasse credendus sit, juxta hæreticos qui dicunt beatam Mariam virginem usque ad partum, non virginẽ esse post partum; sed juxta fidem Catholicam clauso virginis utero, quasi sponsus, suo processisse de thalamo. De quo pulchre Propheta: *Et convertit me* inquit, *ad viam portæ sanctuarij exterioris, quæ respiciebat ad orientem, & erat clausa, & dixit Dominus ad me; Porta hæc clausa erit, non aperietur, & vir non transiet per eam; quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritq; clausa principi, princeps in ea sedebit, ut comedat panem coram Domino*, Quamvis possit etiam mysticè designari, nullum præter Dominum Ecclesiæ virginis uterum per aquam & Spiritum sanctum ad generãdos Deo filios posse reserare, ideoque hunc masculum incomparabili dignitate Domino sanctum vocari.

Sanctus Domino singulariter Christus.

Virgo post partum Maria.

Et ut darent hostiam, secundùm quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.] Dictum est in lege, ut pro infante si masculus sit (ut prædixi) quadragesimo; si fœmina, octogesimo die nativitatis, agnus anniculus immaculatus in holocaustum, & turtur sive pullus columbinus offerretur pro peccato. *Si autem non invenerit*, inquit, *manus ejus, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbæ, unum in holocaustum, & alterum pro peccato* Dominus ergo Christus Jesus cùm dives esset, pauper factus pro nobis, pauperem pro se hostiam voluit dari. Ut videlicet una sua paupertate nos & hic divites in fide, & illic faceret hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se. Moraliter autem, sive fortia quis opera, seu creaverit infirma, quæ masculi ac fœminæ vocabulo distinguuntur, ut hæc legitimè Dño valeant consecrari, ovẽ necesse est innocentiæ, & turturem pariter sive columbam compunctionis offerat. Quia enim volucres hæ pro cantu gemitus habent, non immerito lachrymas humilium designant, quibus plurimum in ipsis etiam bonis operibus indigemus. quia & si bona esse quæ agimus noverimus, qua tamen districtione à Dño examinanda, qua à nobis perseverantia sint consummanda, nescimus. Qui verò divitias virtutum non habendo, de quibus ad Corinthios Apostolus ait; *Quia in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo & in omni scientia*, agnum vitæ innocuæ in actuum suorum grege nõ invenerit, duos saltem turtures, aut duos columbæ pullos offerat. h.e. ad lachrymarum flagitanda suffragia confugiat Et benè *duos, unum pro peccato, & alterum in holocaustum.* Holocaustum namque totum incensum dicitur, quia duo sunt nimirum genera compunctionis. Deum namque sitiens anima prius timore compungitur, post amore. Prius enim sese in lachrymis afficit, quia dum malorum suorum recolit, pro his perpeti supplicia æterna pertimescit. At verò cum longa mœroris anxietate fuerit formido consumpta, quædã jam de præsumptione veniæ securitas nascitur, & in amore cœlestis gaudiorum animus inflammatur. Contemplatur etenim mẽs qui sint illi Angelorum chori, quæ ipsa societas beatorum spirituum, quæ majestas æternæ visionis Dei, & amplius plangit, quia à bonis perennibus deest, quàm flebat priùs cum mala æterna metuebat. Qui ergo prius flendo ne duceretur ad supplicium, turturem pro peccato offerebat, de altero facit holocaustum, tùm postmodum flere amarissimè incipit, quia differtur à regno. Columbam pro peccato offert, qui laborat in gemitu suo, lavat per singulas noctes lectum suum, h.e. per singulas pulsantis culpæ tenebras opera sua bona, in quibus requiescere debeat, lachrymis abluere non cessat. Columbarum pullos in holocaustum ferunt, qui patriæ cœlestis absentiam deflentes aiunt: *Super flumina Babylonis illic sedimus & flevimus, dum recordaremur tui Sion.* Sicut enim colũbæ super fluenta residere delectãtur, ut accipitris adventum umbræ cursu per aquas prævidere simul & evadere queant, sic profectò, sic animæ pauperum spiritu fluctus sæculi mẽte transcendentes, quo plura in hac Babylone, qua suis gemitibus pascuntur, maligni hostis exempla conspiciũt, eo crebriores ad æterna sui desiderij pennas sustollunt. Hoc sane inter turturis & colũbæ significantiam distat, quod columba quæ gregatim conversari, volare, & gemere consuevit, activæ vitæ frequentiam demonstrat. De qua dicitur: *Multitudinis autem credentiũ erat cor & anima una, nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis cõmunia omnia.* Turtur verò qui singularitate gaudet, adeo ut si conjugẽ casu perdiderit, solus exinde permaneat, speculativæ vitæ culmina denunciat, quia & paucorum est ista virtus, & his singillatim attributa. Solus Esaias Dñum exercituum videt, laudes Seraphim contẽplatur. & quia malè tacuerit, quasi turtur singularis ingemit. Moyses pavente procul populo solus ascendit ad Dñm, & ne idem populus feriatur, lacrymosis precibus impetrat. Solus fugientibus socijs Daniel inter Angelos remanet. Solus Ezechiel quadrigas Cherubim, & supernæ civitatis ædificia celsa miratur. Solus Paulus ad delicias paradisi, & visenda cœli tertij secreta raptatur. Item cùm intrans cubiculum clauso ostio oro patrem in abscondito, turturem offero At cum ejusdem operis cõpares quæro, canendo cum Propheta: *Venite adoremus, & procidamus ante Deum, ploremus coram Domino qui fecit nos*: columbas ad altare deporto. Et quia æque utraq; conditori accepta est hostia, consultè Lucas utrũ turtures, an pulli columbarum pro Dño sint oblati, non dixit, ne unum alteri vivendi ordinem præferret, sed utrunque sequendum, utrunque divinis cultibus doceret offerendum. Igitur quia de purgatione longior se sermo protraxit, quid ipse dierum purgationis numerus contineat mysterij, & quare idem in fœminæ genitricis purgatione geminari sit

Pauper factus Dominus.

Ovis & turtur.

Compunctio duplex.

Columba.

Columbæ turturisque differentia.

juſſus, in Levitico congruentius explanabitur. *Et ecce homo erat in Hieruſalem, cui nomen Simeon, & homo iſte juſtus & timoratus, expectans conſolationem Iſrael. & Spiritus ſanctus erat in eo*] Nato in carne Domino, non ſolùm Angeli de cœlis, ſed & omnis ætas mortalium, & uterque ſexus teſtimonium reddit. Decebat enim omnium ſalvatorem ſicut venturum in carne, omnium toto ſæculi tempore fidelium facto vel dicto præſagari; ita etiam venientem communi omnium laude prædicari, impleta Prophetia quæ dicit: *Laudate Dominum de cœlis, &c.* uſque quo ait: *Iuvenes & virgines, ſenes cum junioribus laudent nomen Domini, quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius. Confeſſio ejus ſuper cœlum & terram. Iuſtus*, inquit, *& timoratus*, quia difficilè juſtitia ſine timore cuſtoditur. Non illum dico timorem qui ſub lege pœnali temporalia bona ſibi ſubtrahi perhorreſcit, quem perfecta dilectio foras mittere conſuevit, ſed timorem Domini ſanctum, qui permanet in ſæculum ſæculi, quo juſtus Deum ſuum quanto ardentius diligit, tanto ſolertius offendere cavet.

Sexus uterque & ætas omnis atteſtatur Domino.

Timoratus qui juſtus.

Et reſponſum acceperat ab Spiritu ſancto non viſurum ſe mortem, niſi prius videret Chriſtum Domini, & venit in Spiritu ſancto in templum.] Vide locutiones ſcripturarum, mortem videri dixit. Quomodo videtur quibusve oculis, quæ veniendo ipſos oculos claudit, ne aliquid videant? Sed videri mortem, experiri ſignificat. Multumq; felix mortem videbit carnis, quicunque Chriſtum Dñi prius oculis cordis videre ſategerit, converſationem habendo in cœleſti Hieruſalem, templi Dei limina frequentando, hoc eſt pia ſanctorum, in quibus Dominus inhabitat exempla ſectando, ſuſpirando cum Pſalmiſta: *Unam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, ut videam voluntatem Domini.* Sic enim & ipſe verbum Dei in manibus accipere, & fidei charitatisq; ſuæ brachijs merebitur amplecti. Quod autem ait: (Et venit in ſpiritu in templum,) ſignificat eum eadem Spiritus gratia, qua olim venturum præcognoverat, etiam nunc venientem & jam jamque à ſe videndum cognoviſſe ſalvatorem.

Mors quomodo videatur.

In ſpiritu venit in templum.

Et cum inducerent puerum Ieſum parentes ejus, ut facerent ſecundùm conſuetudinem legis pro eo, & ipſe accepit eum in ulnas ſuas.] Magna quidem Domini potentia, ſed non minor claret humilitas, ut qui cœlo terraq; non capitur, grandævi hominis geſtetur totus in ulnis. Sed & tropice accipit Simeon Chriſtum, veteranus infantem, ut doceat nos exuere veterem hominem qui corrumpitur cum actibus ejus, & renovatos ſpiritu mentis noſtræ induere eum, *qui ſecundùm Deum creatus eſt in juſtitia, & ſanctitate, & veritate*, hoc eſt deponentes mendacium, loqui veritatem, & cætera, quæ ad novi hominis ſtatum pertinent, ore, corde, & opere perficere. Accipit ſenior juſtus ſecundùm legem & timoratus puerum Jeſum in ulnas ſuas, ut ſignificet juſtitiam operum quæ ex lege erat. (Quis enim neſciat, opera per manus & brachia ſolere figurari?) humili quidem, ſed ſalutari fidei Evangelicæ gratia mutandam. Accipit ſenior infantem Chriſtum, ut inſinuet hoc ſæculum quaſi ſenio jam & longæva ætate defeſſum, ad innocentiam, & (ut ita dixerim) infantiam Chriſtianæ converſationis rediturum, & ſicut aquilæ juventutem illius eſſe renovandam.

Humilitas Domini.

Tropice.

Et benedixit Deum, & dixit: Nunc dimittis ſervum tuum Domine, ſecundum verbum tuum in pace.] Vides non ſolùm novi, ſed & veteris teſtamenti juſtos ſpe futuræ vitæ deſiderium habuiſſe, diſſolvi à corpore, immò pacis viam deputaſſe ſarcinam deponere terreſtrem; utpote qui ſe in ſinu Abrahæ requiem non dubitarent habituros eſſe perpetuã. Denique & Idithun, hoc eſt, tranſilitor cupiditatum ſecularium, poſtquam multa diu tacitus mundi mala contemplatus, interna ſecum cordis meditatione concaluit, tandem locutus in lingua ſua, & quid intus egerit promens, *Notum*, inquit, *mihi fac Domine finem meum, & numerum dierum meorum quis eſt, ut ſciam quid deſit mihi. Ecce veteres poſuiſti dies meos.* Quibus abſque dubio verbis aperit, quàm maximum ſe præſentium calamitatum nacturum ſperet in fine ſolatium, quem tantiſper advenire deſiderat.

Pacem futuræ vitæ optant juſti.

Idithun.

Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum.] Beati oculi qui vident, quæ Simeon vidit, *beati qui non viderunt, & crediderunt.* Illud ipſum, inquit, quod omnibus poſtmodum gentibus, populis & linguis mente ac fide conſpiciendum paraſti, ſpe ac dilectione quærendum prævidiſti, ipſe diu deſideratum nunc & carnis & cordis oculis tuum ſalutare contemplor.

Oculi beati, qui.

Lumen ad revelationem gentium, & gloriã plebis tuæ Iſrael.] Lumen quidem utrique populo ſalutare Dei, i.e. Chriſtus à Deo patre paratur. Qui tantum gloria magis Iſrael, cui diu ſperatus, & ex quo prænunciatus advenit; gentiũ verò dicitur eſſe revelatio, quarum mentis oculos profunda jam cæcitate demerſos, neque ulla ſpe adventus dominici erectos, ipſe viſitare, pariter revelare atque illuſtrare dignatus eſt. Et benè revelatio gentium Iſraelis gloriæ præfertur, quia cùm plenitudo gentium introierit, tunc omnis Iſrael ſalvus fiet. Quomodo & Pſalmiſta cùm diceret: *Notum fecit Dominus ſalutare ſuum, ante conſpectum gentium revelavit juſtitiam ſuam*, ſubjunxit atque ait: *Memor fuit miſericordiæ ſuæ Iacob, & veritatis ſuæ domui Iſrael.*

Lumen.

Gentium revelatio.

Et erat pater ejus & mater, mirantes ſuper his quæ dicebantur de illo. & benedixit illis Simeon.] Patrem ſalvatoris appellat Joſeph, non quo verè juxta Photinianos pater fuerit ejus, ſed quo ad famam Mariæ conſervandam pater ſit ab omnibus æſtimatus. Neque enim oblitus Evangeliſta, quod eam de Spiritu ſancto concepiſſe & virginem peperiſſe narrarit, ſed opinionem vulgi exprimens, quæ vera hiſtoriæ lex eſt, patrem Joſeph nuncupat Chriſti. Quamvis & eo modo pater illius valeat dici, quo & vir Mariæ rectè intelligitur ſine commixtione carnis, ipſa copulatione conjugij, multo videlicet conjunctius quàm ſi eſſet aliunde adoptatus. Neque enim propterea non erat appellandus Joſeph pater Chriſti, quia nemo eum concumbendo genuerat, quandoquidem rectè pater eſſet etiam ejus, quem non ex ſua conjuge procreatum alicubi adoptaſſet.

Pater Chriſti Ioſeph.

Et dixit ad Mariam matrem ejus: Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſignum cui contradicetur.] Benè in reſurrectionem, quia lumen eſt, quia gloria plebis Iſrael, quia dicit: *Ego ſum reſurrectio & vita, qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit vivet. & omnis qui vivit & credit in me, non morietur in æternum.* Quomodo autem in ruinam, niſi quia & lapis offenſionis eſt, & petra ſcandali? id eſt, ruinæ his qui offendunt verbum, nec credunt. De quibus ipſe dicit: *Si non veniſſem & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent. Nunc autem, excuſationem non habent de peccato ſuo.* Qui non in ſeipſo tantum, ſed in ſuis quoque prædicantibus in ruinam poſitus eſt, reſurrectionemq; multorum, teſtante Apoſtolo qui ait: *Chriſti bonus odor ſumus Deo in his qui ſalvi fiunt, & in his qui pereunt.* Qui enim prædicante Apoſtolo verbum quod audit amando ſequitur, bono odore reſurgit & ſalvatur. qui odiendo inſequitur, eodem ipſo odore corruit & moritur. Signum autem cui contradicetur, fidem dominicæ crucis accipe. De qua Apoſtolo Paulo dicunt Judæi: *Nam de ſecta hac notum eſt nobis, quod ubique ei contradicitur.* Et Apoſtolus ipſe: *Nos enim*, inquit, *prædicamus Ieſum Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam.*

In reſurrectionem.

In ruinam.

Signum cui contradicetur.

Et tuam ipſius animam pertranſiet gladius.] Nulla docet hiſtoria beatam Mariam ex hac vita gladij occiſione migraſſe, præſertim cum non anima, ſed corpus ferro ſoleat interfici. Unde reſtat intelligi gladium illum de quo dicitur: *Et gladius eſt in labiis eorum*, hoc eſt, dolorem dominicæ paſſionis, ejus animam pertranſiſſe. quæ & ſi Chriſtum utpote Dei filium ſponte propria mori, mortemq; ipſam non dubitaret eſſe devicturum, ut ſua tamen carne procreatum non ſine doloris affectu potuit videre crucifigi. Nam & ferrum quod animam Joſeph pertranſiſſe canitur, nullùm melius quàm dura tribulatio mentis intelligitur.

Gladius quem paſſa Maria.

Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.] Incertum erat quondam, qui Judæorum gratiam Chriſti, quam venturam utique noverant, recipere, qui autem reſpuere mallent. At ejus nativitate audita, revelatis mox cordium cogitationibus Herodes rex turbatus eſt, & omnis Hieroſolyma cum illo. Paſtores cum timore & gaudio Deo laudem reſonant, hominibus pacis nuncium pandunt. Ejus

doctri-

doctrina & virtute diffamata,alii ad eum quasi magistrum veritatis confluunt, alii ab eo quasi seductore refugiunt. Ejus signo crucis erecto,hi quasi juste morti dati blasphemantes irrident, illi quasi vitæ auctorem morti acciter dolent.Sed & usque hodie,& usque ad consummationem sæculi præsentis Ecclesiæ animam gladius durissimæ tribulationis pertransire non cessat, cum signo fidei ab improbis contradici, cum audito Dei verbo multos cum Christo resurgere, sed plures à credulitate ruere gemebunda pertractat. Cum revelatis multorum cordium cogitationibus,ubi optimum Evangelii sevit semen,ibi zizania vitiorum vel plus justo prævalere, vel etiam quod dictu grave est, sola germinare ac regnare conspicit.

Et erat Anna prophetissa,filia Phanuel de tribu Aser,hæc processerat in diebus multis, &c.) Juxta historiam devotæ conversationis & venerandæ pariter ætatis,dignaque per omnia,quæ Domino incarnato testimonii ferre Anna fuisse docetur.Juxta intellectum vero mysticum, quia Ecclesiam significat, quæ in præsenti quasi sponsi Dominique sui est morte viduata, numerus etiam annorum viduitatis ejus, tempus Ecclesiæ designat,quo in corpore constituta, peregrinatur à Domino, magnæque devotionis affectu cœlestis templi limina servans,quotidianum illum Domini præstolatur adventum. De quo dicit,*Veniemus & mansionem apud eum faciemus.*Septies quippe duodeni octogintaquatuor faciunt.Et septem quidem ad hujus sæculi cursum,qui diebus septem volvitur.Duodecim vero ad perfectionem Doctrinæ Apostolicæ pertinent. Ideoque sive universalis Ecclesia,seu quælibet anima fidelis quæ totū vitæ suæ tempus Apostolicis mancipare curat institutis, quasi septē per duodecim multiplicare,& typicis octogintaquatuor annis Domino servire laudatur. Sicut etiam tempus septem annorum,qui cum viro suo manserat,dominicæ incarnationis tempori decentissimè congruit. Septenario namque (ut dixi)numero,perfectio solet temporis indicari. Sed ibi propter dominicæ privilegium majestatis quo in carne versatus docuit,simplex septem annorum est numerus expressus.Hic ob Apostolicæ culmen dignitatis,septem anni per duodecim multiplicantur. Arridet autem Ecclesiæ mysteriis, quod Anna & gratia interpretatur, & filia est Phanuel,qui facies Dei dicitur,cum psalmographo decantans,*Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.*Et de tribu Aser,hoc est beati,descendit.qui inter Patriarchas duodecim ordine nascendi est octavus. De quo numero,quia novo testamento sit sacer, crebrius est inculcatum.

Anna præconia.

Octoginta quatuor.

Anna Phanuel.

*Et hæc ipsa superveniens confitebatur Domino,& loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptorem Hierusalem.)*Prophetavit Simeon,prophetaverat copulata conjugio, prophetaverat virgo, debuit etiam vidua, ne aliqua aut professio deesset aut sexus. Et ideò Anna & stipendiis viduitatis & moribus talis inducitur, ut digna plane fuisse credatur, quæ redemptorem venisse omnium nunciaret.

Sexus uterque & status omnis prophetat.

Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini,reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth.) Prætermisit hoc loco Lucas quæ à Matthæo satis exposita noverat,Dominum videlicet post hæc ne ab Herode necandus inveniretur, Ægyptum à parentibus esse delatū,defunctoque Herode sic demum in Galilæam reversum, Nazareth civitatem suam inhabitare cœpisse. Solent enim Evangelistæ singuli sic omittere quædam,quæ vel ab aliis commemorata viderint, vel ab aliis commemoranda in spiritu prævidерint, ut continuata suæ narrationis serie quasi nulla prætermisisse videantur. Quæ tamen alterius Evangelistæ considerata scriptura,quo loco transilita fuerint, diligens lector inveniat.

Omittendi mos Evangelistis.

Puer autem crescebat & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.) Notanda distinctio verborum, quia Dominus Jesus Christus in eo quod puer erat,id est,habitum humanæ fragilitatis induerat, crescere & confortari habebat.In eo vero quod etiam verbum Dei,& Deus æternus erat,nec confortari indigebat,nec habebat augeri.Unde rectissime plenus sapientia perhibetur & gratia Sapientia quidem,quia *in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.*Gratia autem,quia eidem mediator Dei & hominum, homini Jesu Christo magna gratia donarum est, ut ex quo homo fieri cœpisset,perfectus esset & Deus.Cui simile est,quod Joannes scribit, eum plenum gratia & veritate, eandem ipse divinitatis excellentiam veritatis, quam Lucas sapientiæ nomine commendans.

Crescit Christus.

Sapientia Christi. Gratia.

Et ibant parentes ejus per omnes annos in Hierusalem, in die solenni Paschæ.) Vides hunc Evangelistam inter animalia quatuor non frustra vitulo comparatum, qui quasi hostiis deputatum animal,circa templum maximè & Hierosolyma narrationis suæ diversatur incessu.Siquidem in principiis sacerdotem collocat ad aram orantem, populi multitudinem templi sistit in atriis, Mariam mox Domino concepto Hierosolyma mittit,domum Pontificis intromittit. Ibi & Baptistam natum refert,& Dominum post nativitatem continuo cum hostia transfert. Eundem illò singulis annis cum parentibus ducit, & duodennem in templo doctorum choris inserit.Ubi inter alia sapientibus stupenda dicit,*Quia in his quæ patris mei sunt oportet me esse.*Et post cætera talia, laudantes Deum in templo discipulos in Evangelii sui fine concludit.

Lucas bos est in figura.

*Et cum factus fuisset annorum duodecim, ascendentibus illis in Hierosolyma secundum consuetudinem diei festi,consummatisque diebus cum redirent,remansit puer Jesus in Hierusalē.)*Qui à nativitate,immò à conceptione humana manifestis miraculorum quia Deus sit,est approbatus indiciis:ipse etiam mox ubi tempus ætatis congruebat,utramque suam reverenter pandere cœpit atque aperire substantiam, & quid videlicet patri juxta veritatem divinæ majestatis, & quid juxta assumptionis humanæ fragilitatē debeat matri. Nec absque providentia duodennis prima suæ fidei rudimenta revelabat,quæ duodecim Apostolorum ministerio cunctis erat revelanda & elucidanda per orbem. Possumus & hoc dicere, quia sicut septenario, sic & duodenario numero, qui multiplicatis inter se invicem septenarii partibus constat, vel rerum vel temporum universitas ac perfectio designetur. Atque ideò quo omnia loca vel tempora deceat occupari, rectè à duodecimo numero jubar sumat exordium.Non igitur otiosè suorum perhibetur immemor extitisse parentum,sed ut nos instruat,quia non solum antequam parentes ipsi,verum etiam antequam Abraham fieret ipse est,in civitate potius ac templo Dei, quasi paterno jure residere delectatur.

Cap. 8.

Duodennis cur se revelat Christus.

Et non cognoverunt parentes ejus. Existimantes autem illum esse in comitatu,venerunt iter diei,& requirebant eū inter cognatos & notos.Et non invenientes,regressi sunt in Hierusalē requirentes eum.) Quæret aliquis quomodo Dei filius tanta parentum cura nutritus, his abeuntibus potuit oblivisçendo relinqui. Cui respondendum, quia filiis Israel moris fuerit, ut temporibus festis vel Hierosolyma confluentes, vel ad propria redeuntes, seorsum viri, seorsum autē fœminæ choros ducentes incederent,infantesque vel pueri, cum quolibet parente indifferenter ire potuerint.Ideoque B.Mariam vel Joseph vicissim putasse puerū Iesum,quem se comitari non cernebant,cum altero parente reversum.

Amissionis Christi occasio.

Et factum est post triduum invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum,audientem illos,& interrogantem Quasi fons sapientiæ doctorum medius sedet, sed quasi exemplar humilitatis , audire prius & interrogare doctores, quàm instruere quærit indoctos. Nec etenim parvuli à senioribus erubescant discere, & ipse ob ætatis humanæ congruentiam,hominibus auscultare non erubescit Deus. Ne infirmus docere quis audeat, & ille puer doceri interrogando voluit, qui per divinitatis potentiam, verbum scientiæ ipsis suis doctoribus ministravit.

Medius inter doctores auscultat Christus.

Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudentia & responsis ejus, & videntes admirati sunt.) Nota distinctionem verborum,& tuæ salvationis ac fidei mysteria sedulus intuere.*Stupebant qui eū audiebant,& videntes admirati sunt.* Et eo amplius stupebant super prudentia responsionum, quo paucitatem videntes contemnebant annorum. Divinam lingua sapientiam prodebat,sed infirmitatē ætas prætendebat humanam.Verum hæc doctores Judæorum quasi nova stupeant,interque alta quæ audiunt,& infirma quæ vident,dubia admiratione turbentur: nos autem scientes

Parvulus Christus.

hunc esse, de quo olim Propheta gratulabundus exultabat, *parvulus natus est nobis, filius datus est nobis, & vocabitur nomen ejus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis:* nequaquam miremur eum qui sic parvulus factus est homo, ut nihilominus quod erat semper Deus ac fortis permaneret, modo divinitatis suæ, modo humanitatis his quos erudire cupiebat indicia dedisse; sed digna fide, spe, & charitate agamus illi gratias, quia qui magnus erat & laudabilis nimis, sed nos non cognoscebamus: *parvulus natus est nobis*, ut crescendo & proficiendo inter parvulos, paulatim eos ad capessenda suæ virtutis ac magnitudinis arcana proveheret.

Et dixit mater ejus ad illum, Fili quid fecisti nobis sic; ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos, Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse?) Non Joseph qui nihil in ejus generatione præter ministerium præstitit & affectum, unde & pro fideli ministerio & ab Evangelista, & ab ipsa Maria pater appellatur: vel ipse Christus suum negat esse parentem, sed simpliciter & aperte qui sit verus sibi pater, nobis pariter & illis insinuat. Non quòd eum quasi filium quærunt, vituperat, sed quid ei potius cui æternus est filius debeat, cogit oculos mentis attollere. quia enim Deus & homo est, nunc excelsa deitatis, nunc infima præfert humanæ fragilitatis. Quasi homo seniores interrogat, quasi Deus quæ seniores & docti mirentur, respondet. Quasi Dei filius in templo Dei commoratur, & quasi filius hominis cum parentibus quò jubent regreditur.

Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad illos. Et descendit cum illis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.) Quantum pietatis simul in Domino & humilitatis exemplum? Parentes ejus non intelligunt verbum, quod de sua divinitate loquitur ad illos, & tamen ipse humanæ illorum erga eum sedulitatis non ingratus, quo præcipiunt descendit, & subditur illis. Quid enim magister virtutis, nisi officium pietatis impleret? quid inter nos aliud, quam quod à nobis agi vellet, ageret? Deferebat homini, deferebat ancillæ. Ipsa enim dicit, *Ecce ancilla Domini.* Deferebat simulato patri, deferebat Deo vero patri. Et utique matrem natus virginem conservarat & castam, utique à patre non voluntate, non opere, non tempore distabat. Ut ejus videlicet exemplis admoniti, quid parentibus debeamus, qui tanta pro nobis patiantur, agnoscamus. Solent autem dicere Arriani imperfectum esse filium, quia dixerit, *Pater major me est.* Sed quid mirum, si ex humana susceptione minorem se patre asserit in cœlo, ex qua subditus erat etiam parentibus in terra?

Christi pietas & obedientia.

Arriani.

Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo.) Sive quæ intellexit, seu quæ necdum intelligere verba Evangelii potuit, omnia suo pariter in corde quasi ruminanda, & diligentius scrutanda recondebat. Discamus ergo sanctæ virginis in omnibus castitatem, quæ non minus ore pudica quàm corpore, argumenta fidei conservabat in corde. Et si illa antea præcepta Apostolica tacet, cur tu post Apostolica præcepta magis cupis docere quàm discere?

Maria modestia.

Et Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines. Hic locus Manichæos pariter & Apollinaristas expugnat, ostendens Dominum veram carnem, veram habere & animam. Nam sicut carnis est ætate, sic est animæ sapientia proficere & gratia. Quæ tamen in sapientia nullatenus proficeret, si naturalem intelligentiam, quæ hominibus rationis causa concessa est, non haberet. Non quia hoc susceptor Deus eguit, præsertim cum suprà plenus sapientia puer fuisse describatur, sed quia hoc pro remedio nostræ salutis effectus piæ susceptionis elegit, ut dum caro & anima rationalis à Deo suscipitur, utraque pariter salvaretur.

Manichæi & Apollinarista. Profecit Christus sapientia.

CAPUT III.

Cap. 9.

Herodes Pilatus.

Anno autem quintodecimo Imperij Tiberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilaæ Herode, Philippo autem fratre ejus Tetrarcha Ituraæ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilina Tetrarcha. Herodes, Philippus, & Lysanias, qui cum Pilato præside Romano Judæam regebant, filii sunt Herodis illius, sub quo Dominus natus est, inter quos & ipsum Herodem Archelaus frater eorum decem annis regnavit. Qui à Iudæis ob intolerabilem animi ferocitatem, apud Augustum criminatus, æterno apud Viennam disperiit exilio. Regnum vero Judææ quo minus validum fieret, idem Augustus per tetrarchias discindere curavit. Porro Pilatus duodecimo anno Tiberii Cæsaris in Iudæam missus procurationem gentis suscepit, atque inibi per decem continuos annos usque ad ipsum pene finem Tiberii perduravit.

Archelaus Viennam in exiliū missus.

Pilatus.

Sub principibus sacerdotum Anna & Caipha, factum est verbum Domini super Ioannem Zacharia filium in deserto) Ambo quidem incipiente prædicationem Joanne, id est, Annas & Caiphas principes fuere sacerdotum; sed Annas illum annum, Caiphas vero eum quo Dominus crucem ascendit, administrabat; & quidem tribus aliis in medio pontificatu perfunctis, verum his maximè qui ad Domini passionem pertinerent, ab Evangelista commemoratis. Legalibus namque tunc præceptis vi & ambitione cessantibus, nulli pontificatus honor vitæ vel generis merito reddebatur, sed Romana potestate aliis nunc, item aliis summa sacerdotii præstabatur. Denique Josephus refert in hunc modum, dicens, *Valerius Gratus Anna sacerdotio deturbato, Ismaelem Pontificem designavit filiū Basi, Sed & hunc non multo post abjiciens, Eleazarū Anania Pontificis filium pontificatui subrogavit. Post annum vero etiam hunc arcet officio, & Simoni cuidā Camyti filio pontificatus tradidit ministerium. Qui non amplius & ipse quàm unius anni spatio perfunctus, Iosephum cui & Caiphas nomen fuit, accepit successorem.* Ac per hoc omne tempus quo Dominus noster in terris docuisse describitur, intra quadriennii spatia coarctatur. In quo quatuor istæ quas Josephus memorat successiones Pontificum describuntur, vix per annos singulos ministratæ. Quia ergo Ioannes illū prædicare veniebat, qui & ex Iudæa quosdā, & multos ex gentibus redempturus erat, per regem gentium & principes Judæorum, prædicationis ejus tempora designantur. Quia autem gentilitas colligenda erat, & Judæa pro culpa perfidiæ dispergenda, ipsa quoque descriptio terreni principatus ostendit, quoniam & in Romana republica unus præfuisse describitur, & in Judææ regno per quartam partem plurimi principabantur. Voce enim nostri redemptoris dicitur, *Omne regnum in seipso divisum, desolabitur.* Liquet ergo quod ad finem regni Judæa pervenerat, quæ tot regibus divisa subjacebat. Apte quoque non solū quibus regibus, sed quibus etiam sacerdotibus actum sit, demonstratur. Ut quia illum Joannes baptista prædicaret, qui simul Rex & sacerdos existeret, Lucas Evangelista prædicationis ejus tempora per regnum & sacerdotium designavit.

Annas & Caiphas.

Sacerdotium Iudaicum.

Iosephus.

Caiphas qui & Iosephus.

Iudaici regni finis

Et venit in omnem regionem Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.) Cunctis legentibus liquet quia Ioannes baptismum pœnitentiæ non solum prædicavit, verum etiam quibusdam dedit, sed tamen baptismum suum in remissionem peccatorum dare non potuit. Remissio etenim peccatorū, in solo nobis baptismo Christi tribuitur. Notandum itaque quod dicitur, *prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum,* quoniam baptismum quod peccata solveret, quia dare non poterat, prædicabat. Ut sicut incarnatum verbum patris præcurrebat verbo prædicationis; sita baptismum pœnitentiæ, quo peccata solvuntur, præcurreret suo baptismate, quo peccata solvi non possunt.

Ioannis prædicatio.

Sicut scriptum est in libro sermonum Esaia Propheta, Vox, &c.) Idem vero Joannes Baptista requisitus quis esset, respondit, *Ego vox clamantis in deserto:* qui ideò vox à Propheta vocatus est, quia verbum præibat: qui etiam in deserto clamat, quia derelictæ ac destitutæ Judææ solatium redemptionis adnunciat. Quid autē clamaret, aperitur cum subditur, *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Omnis qui fidem rectam & bona opera prædicat, quid aliud quàm venienti Domino ad corda audientium viam parat? Ut hæc vis gratiæ penetret, & lumen veritatis illustret, ut rectas Deo semitas faciat, dum mundas in animo cogitationes, per sermonem bonæ prædicationis format.

Vox Ioannis.

Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur.)

Quid

Valles.

Quid hoc loco vallium nomine, nisi humiles: qui montium & collium, nisi superbi homines designantur? In adventu igitur redemptoris valles implentur, montes verò & colles humiliati sunt. Quia juxta ejus vocem, *omnis qui se exaltat humiliabitur: & omnis qui se humiliat, exaltabitur.* Vallis etenim impleta crescit, mons autem & collis humiliatus decrescit. Quia nimirum in fide mediatoris Dei & hominum, hominis Jesu Christi, & gentilitas plenitudinem gratiæ accepit, & Judæa per errorem perfidiæ, hoc unde tumebat perdidit.

Prava in directa. Aspera in vias planas.

Erunt prava in directa, & aspera in vias planas.] Prava in directa fiunt, cùm malorum corda per injustitiam detorta ad justitiæ regulam diriguntur. Et aspera in vias planas immutantur, cùm immites atque iracundæ mentes, per infusionem supernæ gratiæ ad lenitatem mansuetudinis redeunt. Quando enim verbum veritatis ab iracunda mente non recipitur, quasi asperitas itineris gressum pergentis repellit. Sed cùm mens iracunda per acceptam mansuetudinis gratiam correptionis, vel exhortationis verbum recipit, ibi planam viam prædicator invenit, ubi prius pro asperitate itineris pergere, id est, prædicationis gressum ponere non valebat.

Caro omnis videbit salutare Dei.

Et videbit omnis caro salutare Dei.] Quia omnis caro, accipitur omnis homo, salutare Dei, videlicet Christum in hac vita omnis homo videre non potuit. Ubi ergo in hac sententia propheta prophetiæ oculum, nisi ad extremi judicij diem tendit? Ubi cùm apertis cœlis, ministrantibus Angelis, consedentibus Apostolis, in sede majestatis suæ Christus apparuerit, omnes hunc & reprobi pariter videbunt, ut & justi de munere retributionis sine fine gaudeant, & injusti in ultione supplicij in perpetuum gemant. Nam quia hoc ista sententia intendit, quod in extremo examine ab omni carne videbitur, rectè subjungitur:

Ira ventura.

Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum, &c.] Ventura enim ira est, animadversio ultionis extremæ. Quam tunc fugere peccator non valet, qui nunc ad lamenta pœnitentiæ non recurrit.

Genimina viperarum.

Et notandum quòd malæ soboles, malorum parentum actiones imitantes, genimina viperarum vocantur. Quia per hoc quod bonis invident eosque persequuntur, quod quibusdam mala retribuunt, quod læsiones proximis exquirunt, quoniam in his omnibus priorum suorum carnalium vias sequuntur, quasi venenati filij de venenatis parentibus nati sunt. Sed quia jam peccavimus, quia usu malæ consuetudinis involuti sumus, dicat quid nobis faciendum sit, ut fugere à ventura ira valeamus.

Fructus dignos pœnitentiæ facere.

Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.] In quibus verbis notandum est, quod non solùm fructus pœnitentiæ, sed dignos pœnitentiæ admonet esse faciendos. Aliud namque est fructum pœnitentiæ facere, aliud dignum pœnitentiæ facere. Neque enim par fructus esse boni operis debet ejus, qui minus, & ejus qui amplius deliquit, aut ejus qui in nullis, & ejus qui in quibusdam facinoribus cecidit Per hoc ergo quod dicitur: *Facite fructus dignos pœnitentiæ*; unusquisque conscientia convenitur, ut tanto majora quærat bonorum operum lucra per pœnitentiam, quanto graviora sibi intulit damna per culpam. Sed Judæi de generis nobilitate gloriantes, idcirco se agnoscere peccatores nolebant, quia de Abrahæ stirpe descenderant. Quibus rectè dicitur:

Lapides è quibus filij Abrahæ fiant.

Et ne cœperitis dicere, patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.] Quid enim lapides, nisi corda gentilium fuerunt, ad intellectum Dei omnipotentis insensibilia? Sicut enim quibusdam ex Judæis dicitur: *Auferam cor lapideum de carne vestra.* Nec immerito lapidum nomine gentes significatæ sunt, quæ lapides coluerunt. Unde scriptum est: *Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* De quibus nimirum lapidibus filij Abrahæ suscitati sunt. Quia dum dura corda gentilium in Abrahæ semine, i.e. in Christo crediderunt, ejus filij facti sunt, cujus semini sunt uniti. Unde & eisdem gentibus per egregium peccatorem dicitur: *Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis.* Si igitur nos per fidem Christi, Abrahæ jam semen existimus, Judæi propter perfidiam Abrahæ filij esse desierunt.

Arbor ad quam securis posita.

Jam enim securis ad radicem arboris posita est.] Arbor hujus mundi est universum genus humanum. Securis verò est redemptor noster, qui velut ex manubrio & ferro tenetur ex humanitate, sed incidit ex divinitate. Quæ videlicet securis jam ad radicem arboris posita est, quia & si per patientiam expectat, videtur tamen quid factura est.

Securis ad radicem posita.

Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.] Quia unusquisque perversus paratam citius gehennæ concremationem invenit, qui hic boni operis fructum facere contemnit. Et notandum quod securem non juxta ramos positam, sed ad radicem dicit. Cùm enim malorum filij tolluntur, quid aliud quàm rami infructuosæ arboris abscinduntur? Cùm verò tota simul progenies cum parente tollitur, infructuosa arbor à radice abscissa est, ne jam remaneat unde prava iterum soboles succrescat. Ex quibus Joannis Baptistæ verbis constat, quod audientium corda turbata sunt, cùm protinus subinfertur:

Et interrogabant eum turbæ dicentes: Quid ergo faciemus?] Percussæ enim terrore fuerant, quæ consilium quærebant.

Tunica dividenda.

Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas, similiter faciat.] Per hoc quod tunica plus est necessaria usui nostro, quàm pallium, ad fructum dignum pœnitentiæ pertinet. Ut non solùm exteriora quæque & minus necessaria, sed ipsa valde nobis necessaria dividere cum proximis debeamus, scilicet vel escam qua carnaliter vivimus, vel tunicam qua vestimur. Quia enim in lege scriptum est: *Diliges proximum tuum tanquam teipsum*, minus proximum amare convincitur, qui non cum eo in necessitate illius etiam in ea quæ sibi sunt necessaria partitur. Idcirco ergo de dividendis cum proximo duabus tunicis datur præceptum, quia hoc de una dici non potuit, quoniam si una dividitur, nemo vestitur. In dimidia quippe tunica, & nudus remanet qui accipit, & nudus qui dedit. Inter hæc autem sciendum est quantum misericordiæ opera valeant, cùm ad fructus dignos pœnitentiæ ipsa præ cæteris præcipiuntur. Hinc etiam per semetipsam veritas dicit: *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.*

Prædicationis Ioannis virtus.

Venerunt autem & publicani ut baptizarentur, & dixerunt ad illum: Magister quid faciemus? At ille dixit ad eos: Nihil amplius quàm constitutum est vobis faciatis.] Quantam beati Baptistæ sermo virtutem habuerit, quantumque mentes concusserit audientium, hinc probatur, cum etiam publicanos & milites ad consilium salutis suæ coegerit inquirendum. Quibus ipsa non aliter quàm turbis juxta congruum sibi modum misericordiam suadet agendam. Præcipit ergo publicanis, ne ultra præscriptum exigant.

Publicani.

Publicani etenim sicut etiam nomine probantur, appellantur hi qui vectigalia publica exigunt, sive qui conductores sunt vectigalium fisci, vel rerum publicarum. Necnon & hi, qui sæculi hujus lucra per negotia sectantur, eodem vocabulo censentur. Quos omnes pariter in suo quemque gradu, ab agenda fraude coercet, ut dum primo se ab alienorum temperarent appetitu, tandem ad propria cum proximis communicanda pertingerent.

Militum regula.

Interrogabant autem illum & milites dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, &c.] Justissimo doctor eximius moderamine præmonet, ne ab eis calumniando prædam requirant, quibus militando prodesse debuerant. Docens idcirco stipendia constituta militiæ, ne dum sumptus quæritur, prædo grassetur. Nullum ergo officium, nullum ab agenda misericordia genus excipitur, quæ plenitudo virtutum est, & sola à morte liberat, & vitamque confert æternam. Ipso judice attestante, qui se dicturum esse promisit: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum: Esurivi enim, & dedistis mihi manducare, &c.*

Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse esset Christus, respondit Ioannes dicens omnibus.] Quomodo respondit eis qui existimabant de illo, & secreto in corde, quia Christus esset, cogitabant? Nisi quia non solùm cogitabant, sed etiam sicut alius Evā-

lista declarat, missis ad eum sacerdotibus ac Levitis, an esset CHRISTUS inquirebant. Unde patet, Judæis tunc fuisse notissimum secundùm scripturas incarnationis dominicæ tempus adesse. Sed mira cæcitas quod in Joanne sponte credebant, hoc in salvatore tantis signis ac virtutibus approbato, & ipso etiam Joanne attestante, non credere.

Christi adventus tempus Judæis notum.

Baptisma Joannis.

Ego quidem aqua baptizo vos, Veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus.] Joannes non spiritu, sed aqua baptizat, quia peccata solvere non valens, baptizatorum corpora per aquam lavat, sed mentem per veniam non lavat. Cur ergo baptizat qui peccata per baptisma non relaxat? Nisi ut præcursionis suæ ordinem servans, qui nasciturum nascendo prævenerat, baptizaturum quoque Dominum baptizando præveniret: & qui prædicando factus est præcursor Christi, baptizando etiam præcursor ejus fieret imitatione sacramenti. Mos autem apud veteres fuit, ut si quis eam quæ sibi competeret accipere uxorem nollet, ille ei calceamentum solveret, qui ad hanc sponsus jure propinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Christus, nisi sanctæ Ecclesiæ sponsus apparuit? De quo & idem Joannes dicit: *Qui habet sponsam sponsus est.* Sed quia Joannem homines Christum esse putaverunt, quod idem Joannes negat, rectè se indignum esse ad solvendum corrigiam ejus calceamenti denunciat. Ac si apertè dicat: Ego redemptoris vestigia denudare non valeo, quia sponsi nomen mihi immeritus non usurpo. Quod tamen intelligi & aliter potest: Quis enim nesciat quod calceamenta ex mortuis animalibus fiant? Incarnatus verò Dominus veniens quasi calceatus apparuit, qui in divinitate sua morticinia nostræ corruptionis adsumpsit. sed hujus incarnationis mysterium humanus oculus penetrare non sufficit; investigari enim nullatenus potest, quomodo corporatur verbum, quomodo summus & vivificator spiritus intra uterum matris animatur, quomodo is qui initium non habet & existit & concipitur. Corrigia ergo calceamenti est ligatura mysterij. Joannes itaque solvere corrigiam calceamenti ejus non valet, quia incarnationis mysterium nec ipse investigare sufficit, qui hanc per prophetiæ spiritum agnovit.

Corrigiã calceamenti solvere.

Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.] Hoc est & purgatione sanctificationis, & probatione tribulationis. Potest autem idem Spiritus sanctus etiam nomine ignis significatus intelligi. Quia & incendit per amorem, & per sapientiam corda quæ replet, illuminat. Unde & illi quibus dictum est, quia *Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu sancto.* idem baptisma spiritus in ignis visione percipiunt. Sunt qui ita exponunt, quod in præsenti in spiritu, & in futuro baptizemur in igni. Ut videlicet sicut nunc in remissionem omnium peccatorum, ex aqua & spiritu renascimur, ita & tunc de levibus quibusdam peccatis, quæ hinc nobis euntibus adhæserint, purgatorij ignis ante ultimum judicium baptismate permundemur. Dicente Apostolo: *Si quis superædificaverit super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus quale sit ignis probabit. Si cujus opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur. Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Quod quamvis & de igne tribulationis in hac nobis vita adhibito possit intelligi, tamen si quis hoc de igne futuræ purgationis accipiat, pensandum sollicite est, qui illum dixit posse per ignem salvari, non qui super fundamentum Christi, ferrum, æs, vel plumbum ædificat, id est, peccata majora & duriora, atque tunc jam insolubilia; sed lignum, fœnum, stipulam, id est, peccata minima atque levissima, quæ ignis facile consumat. Hoc tamen sciendum est, quod illic saltem de minimis nihil quisque purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac adhuc vita positus, ut illic obtineat promereatur.

Spiritus sanctus in aqua & igni.

Cujus ventilabrum in manu ejus, & purgabit aream suam.] Per ventilabrum, id est, palam, discretio justi examinis: per aream verò, præsens Ecclesia figuratur. In qua procul dubio quod lugubre satis est, *multi sunt vocati, pauci verò electi.* Pauca grana supernis recipienda mansionibus, in comparatione loliorum, quæ flammis sunt mancipanda perpetuis. Cujus areæ purgatio & nunc viritim geritur, cùm quisque perversus, vel ob manifesta peccata de Ecclesia sacerdotali castigatione rejicitur, vel ob occulta post mortem divina districtione damnatur, & in versaliter in fine perficietur, quando mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno ejus omnia scandala. Ventilabrum itaque Dominus in manu, id est judicij discrimen habet in potestate, quia pater non judicat quenquam, sed judicium omne dedit filio.

Ventilabrum.

Et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni extinguibili.] Et ipse Dominus parabolam boni seminis, cui superseminavit inimicus homo zizania, ita terminaverit ut diceret: *Et in tempore messis dicam messoribus meis; Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum. Triticum autem congregate in horreum meum.* Nimirum docens impios & peccatores gehennæ igni tradendos, sanctos verò cœlesti gloria coronandos. Verùm hoc inter paleas & zizania distat, quia paleæ non alio quàm triticum semine prodeunt, quamvis à radicis bonæ nobilitate degenerent. Zizania autem non fructus solum merito discrepant, sed & diversa prorsus origine procreantur. quod paleæ sunt illi, qui ejusdem cum electis fidei mysterijs imbuuntur, sed ab eorum solida perfectione, vel operum levitate, vel perfidiæ vacuitate dissentiunt. Zizania verò, qui ne audire quidem fidei verba dignantur, ideoque à bonorum sorte, & opere simul & professione secernuntur. Et ita in agro mundi illius, unus electorum, & duo sunt fructus reproborum, quia & omnia quæ inimicus seminat, flammis obnoxia sunt, & quod est gravius, plurima ex his quæ bonus sator jacit, aut à volatilibus rapta, aut sole arefacta, aut spinis suffocata, aut certè in paleas versa depereunt. Solum autem de terra bona creatum & patientia digna probatum triticum electorum cœlestis vitæ reconditur in horreum. quomodo juxta aliam parabolam, non solum pisces, qui Apostolicæ fidei retia declinant, imis peccatorum obscuri resident in undis; verum multi ad litus usque discretionis extremæ inter bonos attracti, tunc ob suæ nequitiæ noxam exteriores missi merentur in tenebras. Ignem autem gehennæ bifaria ratione inextinguibilem vocat, id est, quia neque ille perpetuo possit extingui, neque eos quos cruciat unquam extincturus, sed immortali (ut ita dixerim) sit morte plexurus. Ad distinctionem videlicet illius sacratissimi ignis, quo electos Christi baptizandos esse præmiserat. De quo & Psalmista: *Igne nos examinasti, ait, sicut igne examinatur argentum.* Et paulò post: *Non bastimus in æternum, sed transivimus*, inquit, *per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium. Introibo in domum tuam in holocaustis*, id est, devictis pressurarum angoribus, in gratiarum actione regni tui cœlestis atria penetrabo.

Zizania & paleæ.

Ignis gehennæ inextinguibilis.

Cap. 10.

HErodes autem Tetrarcha, cùm corriperetur ab illo, de Herodiade uxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes, adjecit & hoc supra omnia, & inclusit Joannem in carcere.] Plenius hæc à Matthæo commemorantur, & Marco, Joannem videlicet Herodiadis insidijs non modo vinculatum, sed etiam capite cæsum. quod non his diebus, sed juxta Evangelium Joannis post aliquot à Domino signa patrata, ejusque jam baptisma diffamatum, sciendum est esse gestum, verum ab hoc Evangelista propter exaggerandam Herodis malitiam præoccupando commemoratum. quia cùm ad prædicationem Joannis impetitum vulgus conflueret, milites crederent, publicani pœniterent, totus in commune populus baptisma susciperet, ipse è contrario illum non solum contemnere, sed occidere non dubitatit. Altioris autem ratione mysterij, quia Joannes Evangelista, de divinitate Christi, tres autem alij de ejus humanitate ministerium suscepere scribendi. Baptista verò Joannes legis veteris (quæ præcursor est gratiæ) typum tenet, pulchrè Joanne Evangelista prædicante adhuc, & baptizante Domini præcursore. ipsum Dominum plures discipulos facere & baptizare testatur. Mysticè docens

Herodis enormitas.

docens eum priusquàm in carne nasceretur, æternum per sæcula Deum, & fidelium per legem doctorem fuisse populorum. Pulchrè & Evangelistæ alij post traditum carceri Joannem dominicæ prædicationis exordium sumsit, quorum officij erat, post corruptam à Judæis legem & quasi tenebris carceris ignorantia cæca, sævaq; traditione fœdatam, Dñi in carne apparentis ac per carnem operantis, quasi advenientis in Galilæa cœlestem pandere doctrinã.

Baptizatio Domini.

Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato & orante, apertum est cœlum.] Baptizatus est Dominus, non ipse aquis mundari, sed ipsas mundare cupiens aquas, quæ ablutæ per carnem ejus peccati utique nesciam baptismi, jus induerent. & quod tam innumera sub lege baptismata non poterant contra prævaricationis malum, vim regenerativæ sanctificationis conciperent. Unde benè cùm baptizatum diceret omnem populum, nihil magni addidit, *Iesu autem baptizato & orante, apertũ est*, inquit, *cœlum*. Quia dum corporis humilitate Dominus undas Jordanis subijt, divinitatis suæ potentia cœli nobis januas pandit. Dumq; caro innoxia frigentibus tingitur aquis, opposita quondam noxijs romphæa restinguitur ignea. Quid enim, nunquid ei tunc cœlum apertum est, cujus oculi cœlorum interiora cernebant? Sed virtus ibi baptismatis ostenditur, de quo quisque cùm egreditur, regni cœlestis ei janua declaratur. Sicut & illud, quod Jesus cujus omnia quæ patris sunt, baptizatus orasse memoratur, ad nos informandos actum non dubitatur, quibus post lavacrum baptismatis, ut aula cœli pandatur, non otiosè vivendum, sed jejunijs, precibus, atque eleemosynis est insistendum. Quia & si peccata sunt omnia in baptismo laxata, non adhuc tamen est carnis fragilitas solidata. Nam quasi transito mari rubro necatos quidem gratulamur Ægyptios, sed in deserto mundanæ conversationis hostes occurrunt alij, qui duce & cooperatrice Christi gratia nostro sudore vincantur, donec promissam vitæ æternæ perveniamus ad patriam.

Corporali specie descendit Spiritus sanctus.

Et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum.] Bene corporali specie, quia in natura divinitatis à mortalibus videri non potuit. Bene sicut columba, quia spiritus disciplinæ effugiet fictum, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Et quia ad exemplum Simonis in felle amaritudinis, & iniquitatis obligatione perdurant, sortem in eo partemque habere nullatenus possunt. Unde cùm mundi crimina quondam in figuram baptismi diluvio purgarentur, non corvi, sed columbæ ore delatus olivæ ramus pacem sæculo redditam nunciavit. Mysticè docens solis eis qui in cordis simplicitate baptizati sunt, unctionem sancti Spiritus adfuturam. Nemo enim putet Dominum post baptisma primum Spiritus sancti gratia perunctum, aut aliquem divinæ naturæ per tempora gessisse profectum, sed noverit potius à primo conceptus humani tempore quem verum hominem, eundem & Deum existere verum. Adventu autem columbæ demonstratum, quod in corpore ejus, id est, Ecclesia, præcipuè baptizati accipiunt Spiritum sanctum.

Ioannis Baptistæ prærogativa.

Et vox de cœlo facta est: Tu es filius meus dilectus, in te complacuit mihi.] Meritò Joannes inter natos mulierum nulli secundus est, cui se baptizandùm Christus, se videndum invisibilis exhibet Spiritus, suum de cælo filium commendat pater. Neque enim ipsi filio quod optime noverat, sed vel Joanni vel cæteris qui aderant, quod nossent, indicabatur. Unde notandum quod idem Joannes qui eatenus virum se fortiorem & Christum evangelizabat, exinde jam vel descensione spiritus, vel patris attestatione præmonitus, apertè Dei filium prædicaverit. *Hic est*, inquit, *de quo dixi, post me venit vir qui ante me factus est, quia prior me erat, & ego nesciebam eum*. Itemq; de columba: *Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei*. Itaque mysterium Trinitatis in baptismo salvatoris ostenditur, ut & nos in ejus nomine baptizandos esse doceatur. Quod autem dicit: *In te complacuit mihi*, tale est ac si dicat, in te placitum meum constitui, h.e. per te gerere, quod mihi placet. Quod verò secundùm Matthæum dicitur: *In quo mihi complacuit*, ita exponitur: quod omnis qui pœnitendo corrigit aliqua

In te complacuit mihi.

quæ fecit, eo ipso quo pœnitet se sibi displicuisse indicat, qui emendat quod fecit. Et quia omnipotens pater sicut intelligi ab hominibus poterat, humano modo locutus est de peccatoribus, dicens: *Pœnitet me fecisse hominem super terram*, quasi sibimetipsi displicuit in peccatoribus quos creavit. In solo autem sibi unigenito Domino nostro Jesu Christo complacuit. Quia hunc inter homines, hominem creasse non pœnituit, in quo peccatum nullum omnino invenit, sic de illo per Psalmistam dicitur: *Iuravit Dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum*.

Ætas docendi.

Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph.] Jesus annorum triginta baptizatur, & tunc demum incipit signa facere & docere, legitimum videlicet & maturum tempus ostendens ætatis. his qui omnem ætatem, vel ad sacerdotem, vel ad docendum putant opportunam. qui etiam ut supra lectum est, anno duodecimo ætatis suæ in medio doctorum sedens in templo, non docens sed interrogans voluit inveniri. Ut enim non auderent homines in infirma ætate prædicare, ille duodennis interrogat homines in terra, qui per divinitatem suam semper Angelos docet in cœlo. Nec contra hæc movere quempiam debet quod Hieremias atque Daniel prophetiæ spiritum pueri perceperunt, quia miracula in exemplo operationis non sunt trahenda. Omnipotens enim Deus & linguas infantium facit disertas, & ex ore infantium & lactentium perfecit laudem. Sed aliud est quod nos doctrinæ usu dicimus, aliud quod de miraculo scimus. Potest autem tricennalis baptizati salvatoris ætas etiam nostri baptismatis intimare mysterium, propter fidem, scil. sanctæ Trinitatis, & operationem decalogi legalis. qui nimirum decalogus revelata fidei gratia, quo sublimius intelligitur, eo & devotius impletur. quasi enim quoddam sacrosanctum triennij tempus baptizandos habere docuit, qui ait: *Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*. quasi hoc idem triennium per decem multiplicari præcepit, cùm subjunxit: *Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis*. In cujus etiam figuram mare æneum, in quo sacerdotes templum intraturi lavabantur, & triginta cubitorum funiculo circuiri exterius, & intus tria millia metretas capere potuisse narratur. Quia (corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.) Cui sensui suffragatur, quod Apostoli percepta sancti Spiritus gratia, primo animarum tria millia baptizant. Et quia maris ænei mentio incidit, libet & in cæteris quomodo baptismi regulæ congruat inquirere. *A labio*, inquit, *usque ad labium cubitorum decem*. quia non terrena nos sollicitudine coangustari, sed cœlestis denarij oportet expectatione dilatari. Labium ejus quasi labium calicis, vel folium repandi lilij; quorum uno poculum dominicæ passionis, altero patefacta resurrectionis ejus claritas exprimitur. Nam quod ait Apostolus: *Quicunque baptizati sumus Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus*, ad labium calicis pertinet. quod verò subjungit: *Ut quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus*, ad florem repandi lilij respicit. Crassitudo ejus trium unciarum, ut omne baptizatorum robur, fidei, spei, charitatisq; perfectione solidetur. quinque cubitos habebat altitudinis, quia quicquid visu, auditu, gustu, olfactu, vel tactu delinquimus, totum unda regenerationis abluitur. Boves qui portant, singulas cœli plagas terni aspiciunt, ut in fide sanctæ Trinitatis, orbis baptizetur universus. Stabat autem in latere dextro atrij lacœ: dotum contra Orientem ad Meridiem, quia stante novi testamenti gratia, datum est per eum *qui visitavit nos oriens ex alto*. Sed & innumeris scripturæ sanctæ locis tricenarius numerus Christi & Ecclesiæ sacramentis aptatus invenitur. Nam & Joseph, qui in figuram resurrectionis novique testamenti octoginta annis Ægyptios à fame defendit, tricenarius ablutis ergastuli sordibus regni gubernacula suscepit, & David eadem ætate regnum, quod septuagenarius, hoc est, perpetua quiete dignus compleret, inchoavit. & Ezechiel triginta annorum apertis sibi cœlis prophetiæ dona promeruit. Et quia per fidem & adversa longanimiter ferri, & sublimiter debent præmia sperari, & arcæ vel tem-

Decalogus.

Lilium repandum.

Ioseph.

Ezechiel.

pli

pli altitudo, & tabernaculi longitudo, triginta cubitis mensuratur.

Iosephi putabatur Christus filius.

Ut putabatur, inquit, *filius Ioseph.*] Hoc verbum propter illos posuit, qui eum ex Joseph sicut alij homines generantur, rebantur esse progenitum. Unde si quem movet, cùm Maria de Spiritu sancto genuerit Christum, & Joseph illius non verè, sed putativè pater appelletur, cur non Maria potius quàm Joseph, quæ nihil ad eum pertinere videbatur, generatio describatur, sciat primum non esse consuetudinis scripturarum, ut mulierum in generationibus ordo texatur. Deinde ex una tribu fuisse Joseph & Mariã, unde & lege eam accipere cogebatur, ut propinquam. Et quod simul censentur in Bethlehem, ut de una videlicet stirpe generati, atque ideo per generationem Joseph, origo quoque Mariæ monstretur. Pulcherrime sanè Lucas, genealogiam Christi dicturus, ipsum patrem præmisit loquentem, *Tu es filius meus dilectus*, ut eundem verum Dei filium divina attestatione, quem verum hominis filium humanæ successionis ordine comprobaret.

Cur Ioseph non Mariæ genealogia describitur.

Ioseph Maria & tribu ex una.

Qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, &c.] Merito movet quomodo Joseph duos patres ex diversa proavorum stirpe venientes, unum quem Lucas, alterum quem Matthæus commemorat, habere potuerit. Dicit enim Matthæus: *Mathan autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Ioseph, virum Mariæ.* Sed hujus nodum quæstionis Aphricanus de consonantia Evangeliorum scribens, apertissime solvit: *Mathan*, inquit, *& Mathat diversis temporibus de una eademque uxore Estha nomine, singulos filios procreaverunt. Quia Mathan qui per Salomonem descendit, uxorem eam primus acceperat, & relicto uno filio Iacob nomine, defunctus est. Post cujus obitum, quoniam lex viduam alij viro non vetat nubere, Mathat qui per Nathan genus ducit, cum esset ex eadem tribu, sed non ex eodem genere, relictam Mathæ accepit uxorem, ex qua & ipse accepit filium nomine Heli, per quod ex diverso patrum genere efficiuntur Iacob & Heli uterini fratres. Quorum alter id est, Iacob fratris Heli sine liberis defuncti, uxorem ex mandato legis accipiens, genuit Ioseph, natura quidem germinis suum filium, propter quod & scribitur, Iacob autem genuit Ioseph. Secundum verò legis præceptum Heli efficitur filius, cujus Iacob quia frater erat, uxorem ad suscitandum fratri semen acceperat. Et per hoc rata invenitur atque integra generatio, & ea quam Matthæus enumerat dicens: Iacob autem genuit Ioseph, & ea quam Lucas competenti observatione designat, dicens: Qui putabatur esse filius Ioseph, qui fuit Heli. Qui & ipse subsannante eadem distinctione, Heli esse filius putabatur, qui fuerat Matthat, quia legalem hanc successionem, quæ velut adoptione quadam erga defunctos constat, magis quàm germinis veritatem competenti satis per hoc designavit indicio, observans Evangelista, ne omnino in hujuscemodi successionibus genuisse aliquem nominaret, per quod digna distinctione non descendens, sed ascendens, usque ad Adam & ad ipsum usque pervenit Deum. Hæc autem non nobis ad subitum reperta, aut absque ullis auctoribus commentata sunt, sed ipsi hæc salvatoris nostri, secundum carnem propinqui, seu studio tanti seminis demonstrandi, seu docendi quæ secundum veritatem gesta sunt, tradiderunt.* Hæc Aphricanus his ipsis syllabis profert, excepto quod pro Matthat, posuit Melchi, quia fortasse vel codex illius sic habuit, vel in historia, in qua hæc didicerat, eundem Matthat invenit esse dyonymum. Quia ergo Matthæus regalem, Lucas sacerdotalem Domini personam suscepêre taxandam, unde & in quadriga Cherubim hunc leo fortissimus bestiarum, illum vitulus sacerdotum videlicet hostia designat, eandem uterque sui operis intentionem in genealogia quoque salvatoris texenda servavit. Acute namque animadversum est Matthæum, qui regiam in Christo instituerat insinuare personam, excepto ipso Christo quadraginta homines in generationum serie nominasse. Numerus autem iste illud tempus significat, quo in hoc seculo, & in hac terra regi nos oportet à Christo, secundùm disciplinam laboriosam, qua *flagellat Deus* (ut scriptum est) *omnem filium quem recipit.* Neque enim quadraginta duæ, quod faciunt ter quaterni & deni, sed propter unum Jechoniam bis numeratum quadraginta una generationes fiunt, si & ipsum Christum adnumeremus, qui huic regendæ vitæ nostræ temporali atque terrenæ, tanquam numero quadragenario regulariter præsidet. Nam quia numerus laboriosi hujus temporis sacramentum est, quòd sub disciplina regis Christi adversus diabolum dimicamus, etiam illud declarat quod quadraginta dierum jejunium, hoc est, humiliationem animæ consecravit. Et lex & prophetæ per Moysen & Heliam, qui quadragenis diebus jejunaverunt, & Evangelium per ipsius Domini jejunium, qui diebus quadraginta etiam tentabatur à diabolo, quid aliud quàm per omne hujus sæculi tempus tentationem nostram in carne sua, quam de nostra mortalitate adsumere dignatus est, præfigurant? Idcircò autem iste numerus hanc temporalem vitam terrenamque significat, quia & tempora annorum quadripartitis vicibus currunt, & mundus ipse quatuor partibus terminatur. Quadraginta autem, quater habent decem. Porro ipsa decem ab uno usque ad quatuor progrediente numero consummantur. Ad istam itaque mortalitatem nobiscum participandam, quia descendentem Christum voluit significare Matthæus, ideo ipsas generationes ab Abraham usque ad Joseph, & usque ad ipsius Christi nativitatem descendendo commemoravit ab initio Evangelij sui. Lucas autem non ab initio Evangelij sui, sed à baptismo Christi generationes enarrat, nec descendendo, sed ascendendo, tanquam sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans, ubi eum vox de cœlo declaravit, ubi testimonium Joannes ipse perhibuit, dicens: *Ecce qui tollit peccata mundi.* Ascendendo autem transit ad Abraham, & pervenit ad Deum, cui mundati & expiati reconciliamur. Merito & adoptionis originem ipse suscepit, quia per adoptionem efficimur filij Dei, credendo in filium Dei. Per carnalem verò generationem filius Dei potius filius hominis factus est. Satis autem demonstravit non se ideo dixisse Joseph Heli quòd de illo genitus, sed quòd illi fuerit adoptatus, cum & ipsum Adam filium Dei dixit, cùm sit factus a Deo, sed per gratiam, quam postea peccando amisit, tanquam filius in paradiso constitutus sit. Quapropter in generationibus Matthæi, significatur nostrorum susceptio peccatorum à Domino Christo: in generationibus autem Lucæ, significatur abolitio nostrorum peccatorum à Domino Christo. Ideo eas ille descendens enarrat, iste ascendens. Quod enim dicit Apostolus: *Misit Deus filium suum in similitudine carnis peccati*, hæc est susceptio peccatorum. Quod autem addit: *Ut de peccato damnaret peccatum in carne*, hæc est expiatio peccatorum. Proinde Matthæus ab ipso David per Salomonem descendit, in cujus matre ille peccavit. Lucas verò ad ipsum David per Nathan ascendit, per cujus nominis prophetam Deus peccatum illius expiavit.

Melchi.

Matthæus in libro generationis Christi.

Lucas ubi & quomodo genealogiam Christi narret.

Qui fuit, inquit, Mathan, qui fuit David, qui fuit Iesse.] Iste quoque numerus quem Lucas exsequitur, certissime prorsus abolitionem indicat peccatorum, de quo suo loco videbis. Nec mireris, si Lucas à David usque ad Christum plures successiones, Matthæus pauciores: hoc est, ille quadraginta tres, ille viginti octo posuit, cum per alias personas generationem fatearis esse decursam. Potest enim fieri ut alij longævam transegerint vitam, alterius verò generationis viri immatura ætate decesserint, cum videamus complures senes cum suis nepotibus vivere, alios verò viros statim filijs obire susceptis.

Evangelist. concord.

Qui fuit Sela, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxat.] Nomen & generatio Cainan juxta Hebraicam veritatem, neque in Genesi, neque in Verbis Dierum invenitur, sed Arphaxat Sela, vel Sale filium, nullo interposito genuisse perhibetur. sic enim habes: *Porro Arphaxat vixit triginta annos, & genuit Sale.* Itemque in Paralipomenon: *Arphaxat autem genuit Sala, qui & ipse genuit Heber.* Scito ergo beatum Lucam hanc generationem de septuaginta interpretum editione sumpsisse, ubi scriptum est, quod Arphaxat centum triginta quinque annorum genuerit Cainan, & ipse Cainan cum 130. fuerit annorum, genuerit Sela. Sed quid horum sit verius, aut si utrumq; verum esse possit, Deus noverit. Nos simpliciter admonemus lectorem, tantam inter utrosque codices in serie temporum esse discrepantiam, ut à diluvio usque ad nativitatem Abrahæ in Hebraica veritate

Arphaxat.

anni septuaginta interpretum translatione M. septuaginta septem reperiantur esse comprehensi. Et quod quidam chronographi medij horum incedentes, ablata tantum Cainan generatione, nec cęteris annis ad hebræum exemplar emendatis, nongentos quadraginta duos annos ejusdem describant ætatis.

Enoch. *Qui fuit Mathusalæ, qui fuit Enoch.*] Pulchrè generationum ordo à baptizato Dei filio, usque ad Deum patrem ascendens, septuagesimo gradu Enoch habet, qui dilata morte translatus est in paradisum, ut significet eos, qui in gratiam adoptionis filiorum ex aqua & Spiritu sancto regenerantur, interim post absolutionem corporis, æternam suscipiendos in requiem, (Septuagenarius quippè numerus propter septimam Sabbati, ad requiem eorum significandam, qui juvante Christi gratia decalogum legis impleverint, aptissime congruit) & in tempore resurrectionis, indemutabili Dei sapientiæ contemplandæ per secula monstret esse jungendos.

Numeri progenitorum Christi ratio. *Qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.*] Quia Christi aliqua iniquitas, qui nullam habuit, non est utique conjuncta iniquitas hominum, quas in sua carne suscepit: ideo numerus penes Matthæum, excepto Christo, est quadragenarius. Quia verò justitiæ suæ patrisq; nos expiatos ab omni peccato & purgatos conjungit, ut fiat, quod ait Apostolus; *Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est*, ideo in eo numero qui est penes Lucam, & ipse Christus à quo incipit enumeratio, & Deus ad quem pervenit, connumerantur, & fit numerus LXXVII. quo significatur omnium protsus remissio & abolitio peccatorum. Nam & hujus numeri mentionem Dominus fecit, cùm eum Petrus de dimittendis peccatis fratris interrogasset. Ait enim, *non solum septies, sed septuagies septies esse dimittendum.* Unde rectè creditur commemoratione hujus numeri, omnia peccata jussisse dimitti. Nec temere Dñus & frustra septuagesima & septima generatione venit abolituius omnia peccata, nisi quia in illo numero aliquid latet, quod ad significationem pertineat omnium peccatorum. Hoc autem in undenario numero & septenario considerandum est. qui numeri per se multiplicati, ad tantum perveniunt. Nam undecies septem, vel septies undeni. LXXVII. fiunt. Undecim autem, transgressionem denarij significant. At si in denario perfectio beatitudinis significatur, unde est etiam illud, quod omnes conducti ad vineam denario remunerantur, quod fit cùm septenaria creatura Trinitati creatoris adjungitur, manifestum est, quod transgressio denarij peccatum significat, per superbiâ plus aliquid habere cupientis, & integritatem perfectionemque amittentis. Hoc autem septies propterea ducitur, ut motu hominis facta significetur illa transgressio. Ternario enim numero, incorporea pars hominis significatur. Unde est quod ex toto corde, ex tota anima, ex tota mẽte diligere jubemur Deum. Quaternario verò corpus: multis enim modis quadripartita invenitur natura corporis. Ex his ergo conjunctis homo constans, non absurde septenario numero significatur. Motus autem in numeris non exprimitur, cùm dicimus unum, duo, tria, quatuor, &c. sed cùm dicimus, semel, bis, ter, quater. Quapropter (ut dixi) non septem & undecim, sed septies undecim significatur transgressio, quæ motu facta est hominis peccantis, h. e. perfectionis suæ stabilitatẽ transgredientis cupiditate amplius aliquid habendi. Convenienter igitur undenario septies multiplicato, ad numerum septuagesimum & septimum cuncta peccata perveniunt. In quo numero etiam fit plena remissio peccatorum, expiãte nos carne sacerdotis nostri, à quo nunc iste numerus incipit, & reconciliante nos Deo ad quem nunc iste numerus pervenit, per Spiritum sanctum qui columbæ specie in hoc baptismo, ubi numerus iste cõmemoratur, apparuit. Verùm præmissæ superi⁹ expositioni, si quis resultare voluerit, dicendo Matthæum non quadraginta unam, sed quadraginta duas generationes posuisse, quia juxta fidem Paralipomenon, Jechonias pro duabus personis patre scilicet & filio debeat computari, intelligat eundem nihilominus numerum præsens Ecclesiæ tempus quo Domino cooperante in spem futuri sabbati laborat, intimare. Septies enim seni quadraginta duo faciunt. Et sex quidem ad opera, septem verò ad requiem significandam pertinere, rarus est qui dubitet. Unde benè populus de terra Ægypti salvatus, quadraginta quidem annos moratur in deserto, sed quia sub spe intrandi in requiem sedulus exercetur, septies sena, id est, quadraginta duo vix arctissimæ castrametatur. Quorum ultimo dum Jesum ducem suscipit, mox aperto Jordane promissas olim sedes devictis hostibus adit. Sicut & Dñus Jesus, quadragesima secunda generatione, ex quo mũdus cæcitatis priscæ tenebras Abraham credente discussit, adveniens in carne baptismi nobis lavacro cœli januas pandit. Et ipsi perfecto virtutum cursu, in quo quod non videmus sperantes, per patientiam expectamus sub ejusdem (ut dictum est) numeri sacramento, post siccatum Christo duce læti fluvium promissa patriæ cœlestis perveniemus ad regna. Qui quoniam ipso quod tricenarius inchoavit baptismo, totius sit Ecclesiæ sordes expiaturus, eorundem quoque numerorum mystica cognatio declarat. Quia videlicet triginta æqualibus suis partibus computata, pariunt amplius duodecim, qui est Patriarcharum & Apostolorum numerus, & fiunt quadraginta duo. Habent enim partes, tricesimam, unum. Quintamdecimam, duo. Decimam, tria. Sextam, quinque. Quintam, sex. Tertiam, decem; Dimidiam, quindecim. Quæ simul juncta, quadraginta duo consummant. Ubi mysticè (ut diximus) innuitur totam Ecclesiæ perfectionem in Christi fide & gratia consistere, quæ à Patriarchis primo agnita, Apostolorum est latius voce diffamata. Nec esse *nomen aliud sub cœlo in quo oporteat nos salvos fieri*, quomodo in quadraginta duobus nulla est particula, quæ non æqualibus tricenarij numeri contineatur in partibus. Tricenarius ergo numerus suis partibus quadragesimum complet & secundum, quia Dominus Ecclesiam sui baptismatis sacramentis, & nunc laborantem temporaliter munit, & finitis laboribus ad requiem æternaliter perducit.

CAPUT IV.

Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est ab Iordane, & agebatur in spiritu in desertum diebus quadraginta.] Hæc baptizato Domino confestim facta, Matthæus, Marcusque designant. Quorum unus descripto ejus baptismate. mox ita subjunxit: *Tunc Iesus ductus est in desertum ab spiritu, ut tentaretur à diabolo.* Alter ita: *Et statim spiritus expulit eum in desertum, & erat ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & tentabatur à Satana.* Verùm ne cui veniret in dubium a quo eum spiritu ductum, sive expulsum dicerent in desertum, consulte Lucas primò posuit, quia *Iesus plenus Spiritu sancto regressus est ab Iordane*, ac deinde intulit, *& agebatur in spiritu in desertum*: Ne quid contra eam valuisse spiritus putaretur immundus, qui plenus Spiritu sancto, quo volebat gradiendo, quæque volebat agebat. Nam & infra ubi manifeste à diabolo adsumptus sive statutus asseritur, non ejus imbecillitas, sed inimici superbia, qui voluntatem salvatoris necessitatem putat, arguitur. Non ergo virtute spiritus mali Jesus agitur in desertum, sed voluntate sui spiritus boni locum certaminis quo adversarium sternat, de victoria certus ingreditur. Ubi nobis pariter ordinem rectè conversandi præmonstrat, ut post acceptam videlicet in baptismo remissionem peccatorum, spiritusque sancti gratiam, arctius contra novas antiqui hostis insidias accingi, mente seculum deserere, & quasi manna de terri, sola æternæ vitæ gaudia discamus esurire.

Et nihil manducavit in illis diebus, & consummatis illis, esuriit] Quadragesima jejuniorum habet auctoritatem, & in veteribus libris ex jejunio Moysi & Heliæ, & ex Evangelio, quia totidem diebus Dominus jejunavit, demonstrans Evangelium non dissentire à lege & Prophetis. In persona quippe Moysi lex, in persona Heliæ, Prophetæ accipiuntur. Inter quos in monte gloriosus apparuit, ut evidentius emineret, quod de illo dicit Apostolus: *Testimonium habens à lege, & Prophetis.* In qua autem parte anni congruentius observatio quadragesimæ constitueretur,

Cap. 11. | Spiritus à quo ductus Christus in desertum est. | Quadragesimæ auctoritas.

nisi

niſi confinis atque contigua Dominicæ paſſionis, quia in ea ſignificatur hæc vita laborioſa, cui opus eſt continentia, ut ab ipſius mundi illecebris jejunetur. Aliter: Jejunavit Dominus, cùm tentaretur ante mortem, cibo adhuc indigens. Manducavit autem & bibit, cùm glorificaretur poſt reſurrectionem, jam cibo non indigens. Hic enim oſtendebat in ſe noſtrum laborem, illic autem in nobis ſuam conſolationem, quadragenis diebus utrunque definiens. Quo numero quadrageſima hujus ſæculi ſignificare videtur excurſus in his qui vocantur per gratiam, ad eum qui non venit *legem ſolvere ſed adimplere*. Decem namque præcepta ſunt legis, jam gratia Chriſti diffuſa per mundum. & quadripartitus eſt mundus, & decem quadruplicata quadraginta faciunt. Quoniam qui redempti ſunt à Domino, de regionibus congregavit eos. Ab Oriente, & Occidente, & Aquilone, & mari. Jejunans itaque quadraginta diebus ante mortem carnis velut clamabat; *Abſtinete vos à deſideriis hujus ſæculi.* Manducans autem & bibens XL. diebus poſt reſurrectionem carnis velut clamabat; *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi.* Jejunium quippe eſt in tribulatione certaminis, quoniam qui in agone eſt, ab omnibus abſtinens eſt. Cibus autem in ſpe pacis, quæ perfecta non erit, niſi cùm corpus noſtrum, cujus expectamus redemptionem, induerit immortalitatem, quod nondum adipiſcendo gloriamur, ſed ſperando jam paſcimur. Utrumque Apoſtolus ſimul nos agere oſtendit, dicens: *Spe gaudentes, in tribulatione patientes.* Tanquam illud eſſet in cibo, hoc in jejunio. Simul enim cùm viam Domini carpimus, & à vanitate præſentis ſæculi jejunamus, & futuri promiſſione reficimur, hic non apponentes cor, illic paſcentes ſurſum cor. Quod autem Dominus conſummatis jejunii diebus eſurijt, cùm de Moyſe, vel Helia jejunantibus nihil tale ſit ſcriptum, ideo factum eſt, ne ab eo tentando pavens triſtis aufugeret, quem cum tot ſignis cœleſtibus præconatum, tum etiam viris excellentiſſimis in abſtinendo videret æquatum. Eſurijt enim humilis Deus homo, ne inimico innoteſcat ſublimis homo Deus.

Manducandi ratio.

Dixit autem illi diabolus: Si filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat.] Antiquus hoſtis redemptorem humani generis debellatorem ſuum in mundum veniſſe cognovit, unde & per obſeſſum hominem, dixit: *Quid nobis & tibi fili Dei, veniſti huc ante tempus torquere nos?* Qui tamen prius cum hunc paſſibilem cerneret, cùm poſſe mortalia perpeti humanitatis videret, omne quod de ejus divinitate ſuſpicatus eſt, ei faſtu ſuæ ſuperbiæ in dubium venit. Nihil quippe, niſi ſuperbum ſapiens, dum eſſe hunc humilem conſpicit, Deum eſſe dubitavit. Unde ad tentationum ſe argumenta convertit. Sed non ſicut nos qui puri homines ſumus, irruente ſæpè tentatione concutimur, ita redemptoris noſtri anima tentationis eſt neceſſitate turbata. Hoſtis namque noſter, & ſi in excelſum montem eum permiſſus aſſumpſit, ſi daturum ſe regna mundi perhibuit, ſi quaſi in panem vertendos lapides oſtendit, mentem tamen mediatoris Dei & hominum tentatione quaſſare non valuit. Sic enim dignatus eſt hæc exterius cuncta ſuſcipere, ut tamen ejus mens interius divinitati ſuæ inhærens inconcuſſa permaneret. qui & ſi quando turbatus ſpiritu infremuiſſe dicitur, ipſe divinitus diſponebat, quantum ipſe humanitus turbaretur.

Tentandi occaſio.

Et reſpondit ad illum Ieſus: Scriptum eſt, quia non in pane ſolo vivit homo, ſed in omni verbo Dei.] Ideo ſic reſpondit Dominus, quia propoſitum ei erat humilitate diabolum vincere, non potentia. Simulque animadvertendum, quod niſi jejunare cœpiſſet Dominus, tentandi occaſio non fuiſſet diabolo. Secundùm illud: *Fili accedens ad ſervitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem.* Sed & ipſa reſponſio Salvatoris, hominem fuiſſe indicat, qui tentatus eſt: *Non in pane ſolo vivit homo, ſed in omni verbo Dei.* Si quis ergo non veſcitur verbo Dei, iſte non vivit. Aliter: Hoſtis noſter adhuc in hac vita nos poſitos, quanto magis ſibi rebellare conſpicit, tanto amplius expugnare contendit, eos enim pulſare negligit, quos quieto jure poſſidere ſe ſentit. Contra nos verò eo vehementius incitatur, quo ex corde noſtro quaſi ex jure propriæ habitationis expellitur. Hoc enim in ſeipſo Dominus ſub quadam diſpenſatione figuravit, qui diabolum non niſi poſt baptiſma ſe tentare permiſit, ut ſignum nobis quoddam futuræ converſationis innueret, quod membra ejus poſtquam ad Deum proficerent, tunc acriores tentationum inſidias tolerarent.

Reſponſionis Chriſti ratio.

Vita hominis.

Et duxit illum diabolus, & oſtendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis.] Cùm ductus à diabolo Deus homo narratur, mens refugit, humanæ hoc audire aures expaveſcunt. Cui tamen non eſſe incredibilia iſta cognoſcimus, ſi in illo & alia facta penſamus. Certè iniquorum omnium diabolus caput eſt, & hujus capitis membra ſunt omnes iniqui. Quid ergo mirum ſi ſe permiſit ab illo in montem duci, qui ſe pertulit etiam à membris illius crucifigi? Non eſt ergo indignum redemptori noſtro, quod tentari voluit, qui venerat occidi. Juſtum quippe erat, ut ſic tentationes noſtras ſuis tentationibus vinceret, ſicut mortem noſtram venerat ſua morte ſuperare. Benè autem in momento temporis ſæcularia & temporalia monſtrantur: Non enim tam conſpectus celeritas indicatur, quàm caducæ fragilitas poteſtatis exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt, & ſæpè honor ſæculi abijt antequam venerit. Quid enim ſæculi poteſt eſſe diuturnum, cùm ipſa diuturna non ſint ſæcula?

Et ait ei: Tibi dabo poteſtatem hanc univerſam, & gloriam illorum, quia mihi tradita ſunt, & cui volo, do illa. Tu ergo procidens ſi adoraveris coram me, erunt tua omnia. Arrogans & ſuperbus etiam hoc de jactantia loquitur, non quod in toto mundo habeat poteſtatem, ut poſſit omnia regna dare diabolus, cùm ſciamus pleroſque ſanctos viros à Deo reges factos. *Si,* inquit, *procidens adoraveris coram me.* Ergo qui adoraturus eſt diabolum, antè corruit.

Diaboli arrogantia.

Et reſpondens Ieſus, dixit illi: Scriptum eſt, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.] Dicens diabolus ſalvatori, *ſi procidens adoraveris me:* è contratio audit, quòd ipſe magis adorare eum debeat, Dominum & Deum ſuum. Quærit fortè aliquis quomodo conveniat, quod hic præcipitur, Domino ſoli ſerviendum, Apoſtoli verbo, qui dicit: *Sed per charitatem ſervite invicem.* Sed huic facilè Græcæ linguæ, ex qua ſcriptura tranſlata eſt, origo ſatisfacit. in qua ſervitus duobus modis ac diverſa ſignificatione ſolet appellari. Dicitur enim λατρεία, dicitur & δουλεία. Sed dulia intelligitur ſervitus communis, hoc eſt ſive Deo, ſive cuilibet in rerum natura exhibita. A qua etiam ſervus, id eſt, δοῦλος, Græcè nomen accipit. Latria autem vocatur ſervitus illa, quæ ſoli divinitatis cultui debita, neque ulli eſt participanda creaturæ. Unde & idololatræ nuncupantur hi, qui vota, preces & ſacrificia, quæ uni Deo debuerant, idolis impendunt. Jubemur ergo per charitatem ſervire invicem quod eſt Græcè δουλεύειν. Jubemur uni Deo ſervire, quod eſt Græcè λατρεύειν. Unde dicitur: *Et illi ſoli ſervies:* quod eſt græcè λατρεύσεις. Et iterum: *Non enim ſumus circumciſio, ſpiritui Dei ſervientes,* quod eſt in græco λατρεύοντες.

Serviendum ſoli Deo & invicem.

Dulia.

Latria.

Et duxit illum in Hieruſalem, & ſtatuit eum ſuper pinnam templi.] Ut quem gula vel avaritia ſuperare non poterat, tentet & vana gloria, ſi fortè illum, vel ipſa victoriæ ſuæ jactantia dejicere queat.

De gloria vana tentatur.

Et dixit illi: Si filius Dei es, mitte te hinc deorſum.] In omnibus tentationibus hoc agit diabolus, ut intelligat ſi filius Dei ſit; ſed Dominus ſic reſponſionem temperat, ut eum relinquat ambiguum. *Mitte te deorſum.* Vox diaboli, qua ſemper omnes deorſum cadere deſiderat: *Mitte te,* inquit: perſuadere poteſt, præcipitare non poteſt.

Scriptum eſt enim, quod Angelis ſuis mandavit de te, ut conſervent te, & quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.] Hoc in nonageſimo Pſalmo legimus. Verum ibi non de Chriſto, ſed viro ſancto prophetia eſt. Malè ergò interpretatur ſcripturas diabolus. Certè ſi verè de ſalvatore ſcriptum noverat, debuerat & illud dicere, quod in eodem Pſalmo contra ſe ſequitur; *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* De Angelorum auxilio quaſi ad infirmum loquitur, de ſui conculcatione quaſi tergiverſator tacet.

Deorſum mitti.

Et respondens Iesus, ait illi, Dictum est, non tentabis Dominum Deum tuum.) Falsas descriptoris diaboli sagittas, veris scripturarum frangit clypeis. Et notandum quod necessaria testimonia de Deuteronomio tantum protulerit, ut secundæ legis sacramenta monstraret. *Non tentabis*, inquit, *Dominum Deum tuum.* Suggerebatur enim tanquam homini, ut ligno aliquo exploraret ipse quantus esset, id est quam multum apud Deum posset, quod vitiose fit, cùm fit. Pertinet namq; ad sanam doctrinam, quando habet quod faciat homo, non tentare Dominum Deum suum. Neque enim & ipse salvator nō poterat tueri discipulos suos, quibus tamen ait; *Si vos persequuti fuerint in una civitate, fugite in aliam.* Cujus rei prior exemplum præbuit. Nam cùm potestatem haberet ponendi animam suam, nec eam poneret nisi cum vellet, in Ægyptum tamen infans portantibus parentibus fugit. Et ad diem festum non evidenter, sed latenter ascendit, cum aliàs palàm loqueretur Judæis irascentibus, & de inimicissimo animo audientibus, nec tamen valentibus in eum mittere manus, quia nondum venerat hora ejus. Qui ergò palam docendo & arguendo, & tamen inimicorum rabiem valere in se aliquid non sinendo, Dei demonstrabat potestatem, idem tamen fugiendo & latendo hominis instruebat infirmitatem, ne Deum tentare audeat, quando habet quod faciat, ut quod cavere oporter, evadat.

Diabolus cavillatur.

Deuteronomii auctoritas.

Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.) Vides ipsum diabolum non esse in studio pertinacem, cedere verò solere virtuti. Et si invidere non desinat, tamen instare formidat, quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine, *recessit* (inquit) *usque ad tempus.* Postea enim non tentaturus, sed apertè pugnaturus advenit. Quamvis sæpè antiquus hostis postquam menti nostræ tentationum certamen inflixerit, ab ipso suo certamine ad tempus recedit, non ut illatæ malitiæ finem præbeat, sed ut corda quæ per quietem secura reddiderit, repentè rediens, facilius inopinatus irrumpat. Notandum autem quòd tribus solum tentatoris fraudibus expositis, omnem tentationem dicit esse consummatam. Quia videlicet his omnium vitiorum origines amplectuntur & fontes, Joanne attestante qui ait; *Quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Et in evangelica parabola tribus solum reprobi negotiis, ab æternæ vitæ dapibus excluduntur. *Primus* (inquit) *dixit: Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam. Et alter dixit, Iuga boum emi quinque, & eo probare illa. Et alius dixit, Vxorem duxi, ideo non possum venire.* Uxoris quippè appetitus, sicut & gula, ad concupiscētiam carnis pertinet. Villæ emptio, quæ avaritia non caret, ad superbiam vitæ respicit. Probatio quinque jugorum, id est corporalium rerum curiositas, quæ est vana gloria, ad concupiscentiam refertur oculorum. Nam per oculos maximè curiositas prævalet, & his quidem Dominus quasi fortior facie ad faciem tentatur, nos verò cum ipsi percepto baptismate gratia spiritus, eremum virtutum adimus, cum jejunium quadragesimale suscipimus, id est, ab illecebris sæcularibus toto vitæ nostræ tempore continere disponimus, vel tacitis appetimur insidiis, vel aliquando etiam proximiore pulsamur. Qui cum blandiens dicit, Homo fortis es, manduca & bibe, & similis mane; videndum est, ne nobis serpentis antiqui nescius venena propinet. Dicendumque; *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei.* Verùm multi concupiscentia carnis devicta, mox avaritia pulsantur, & aliquoties etiam superantur, adeo ut pro oblatis muneribus diabolum adorare non metuant. Quorum ubi plurimi continentiam laudant, majores etiam personæ honorant, dona tribuunt, fit ut voluptatum victores philargyria vincantur, & crescente per tempus insania, divites quosq; quos per aperta facinora dæmone plenos agnoscunt, non modo execrentur & arguant, sed & flexa cervice adorent & suscipiant. Unde dicit Apostolus, avaritiam, simulacrorum esse servitutem. Qui si & hanc salvatoris exemplo triumpharint, Dominum videlicet Deum suum adorando, & pro æternis gaudiis illi soli serviendo, aderit & tertia vanæ gloriæ pestis, quæ viriorum præcedentium victores de suis viribus extollat, ut quasi in virtutum culmine positos ulterius se jam cadere non posse præsumant. Et hoc planè curiosis oculis Deum tentare est, de suis quempiam meritis gloriari. Contra hoc quod ipse fidem discipulis augens ait, *Cùm perfeceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Servi inutiles sumus, quæ debuimus facere fecimus.* Qui cum alibi præciperet, ne justitiam nostram coram hominibus faciamus, in ejusdem definitione jejunium tantum, eleemosynam, atque orationem subjunxit, triplici scilicet hostis telo totidem arma defensionis opponens, ut jejunio concupiscētia carnis, eleemosynis avaritia, precibus jactantia pellatur meritorum. Hæc de principiis evangelicæ dispensationis uno libello dixisse sufficiat, verum quæ sequuntur gesta vel dicta salvatoris, non solum nostræ quieti, sed & legentium commodo consulentes, ab alio magis intueamur exordio. Nescio enim quo modo, ut Augustinus ait, ita libri termino reficitur lectoris intentio, sicut labor viatoris hospitio.

Diabolus cedere suetus.

Tentatio omnis de tribus.

Remedia contra tentationes diaboli.

Liber Secundus.

Ecclesiastica narrat historia, beatissimum Joannem Apostolum, usque ad ultimum penè vitæ suæ tempus, absque ullius scripturæ indiciis Evangeliū prædicasse. Sed cùm trium, inquit, Evangeliorum etiam ad ipsum notitia pervenisset, probasse quidem dicitur fidem & veritatem dictorum, deesse tamen vidit aliqua, & ea maximè quæ primo prædicationis suæ tempore, Dominus gesserat. Certum est enim quod in superioribus tribus Evangelistis hæc videntur sola contineri, quæ in eo gesta sunt anno quo Joannes Baptista, vel inclusus est in carcerē, vel punitus. Deniq; si observes, statim in initiis narrationum, posteaquam refert Matthæus de quadraginta dierum jejunio, & de tentatione ejus, continuo subjecit, dicens, *Audiens autem quia Ioannes Baptista traditus est, secessit à Iudæa, & venit in Galilæam*, Sed & Marcus similiter, *Posteaquam* (inquit) *traditus est Ioannes, venit Iesus in Galilæam.* Lucas verò etiam prinsquam incipiat aliquid de actibus referre Jesu, dicit quia *adjecit Herodes super omnia mala quæ gesserat, & inclusit Ioannem in carcerem.* Quia inquam ab his hæc videbantur omissa, rogatus dicitur Joannes Apostolus, ut ea quæ præterierant priores ante traditionem Joannis, salvatoris gesta describeret. Et ideo dicit in Evangelio, *Hæc fecit initia signorum Iesus.* Et iterum in alio loco indicat dicens, *Nondum enim Ioannes missus fuerat in carcerem.* Ex quibus constat, quod ea quæ antequam Joannes traderetur, ab Jesu fuerant gesta, describit, his memoratæ historiæ dictis initium hujusce, hoc est secundi nostri in Lucam libelli præmunire curavimus, ne quis legentium putaret ea quæ per ordinem sunt exponenda, post dierum XL. jejunium confestim facta, sed post aliquot à Domino miracula, vel in Judæa, vel in Galilæa patrata potius animadverteret esse secuta.

Joannis Evangelium.

Et ingressus est Iesus in virtute spiritus in Galilæam, & fama exiit per universam regionem de illo: & ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus.) Virtutem spiritus, signa miraculorum dicit. Sicut & alibi Judæi admirantes. *Vnde* (inquiunt) *huic sapientia hæc & virtus?* Sapientiam videlicet ad doctrinam, virtutem vero ad opera referentes. Quæ utraque pariter & in hoc loco junguntur, dum Jesus & in virtute spiritus ingressus esse, & in synagogis eorum docuisse perhibetur. Unde meritò & magnificatus à præsentibus, & per absentes quosque fama vulgatus asseveratur. Quod non utique nisi præsentibus factorum dictorumve fieri posset indiciis. Sed horum tempus & ordinem in Joannis (ut dictum est) Evangelio, quisquis quæsierit, inveniet. Cujus ut cætera prætermittens, unum solummodo testimonium ponam. *Cùm venisset*, inquit, *in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cùm vidissent omnia quæ fecit in Hierosolymis in die festo.* Notandum sanè quod primo Jesum virtutem spiritus demonstrasse, & pòst doctrinæ gratiam

Cap. 12.

Virtus spiritus.

Virtus ante gratiam doctrinæ facta.

ministrasse, primo de virtutibus famam egressam, & sic doctrinam magnificatam esse commemorat. Juxta ordinem videlicet, quem & in Actibus Apostolorum breviter commendare curavit: *Quæ cœpit Jesus facere & docere.* Prius enim facere, & post ea posuit docere, ne qui doctor auditoribus suis, quæ nondum factis ipse patravit, imperare præsumat.

Synagoga.

Et venit Nazareth ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam.] Synagoga Græcè, Latinè dicitur congregatio, quo nomine non solum adfluentium turbarum conventum, sed & domum, qua ad audiendum dicendumve Dei verbum, conveniebant Judæi, appellare solebant. Unde Dominus ad Annam pontificem: *Ego semper,* inquit, *docui in synagoga, & in templo*; quo omnes Judæi conveniunt. Sicut & nos Ecclesias fidelium, & loca & choros vocitamus.

Ecclesia.

Differentia utriusque.

Verum differt inter synagogam quæ congregatio, & Ecclesiam quæ convocatio interpretatur, quod veteris testamenti populus utroque vocabulo, novi autem tantum Ecclesia nuncupatur. Quia videlicet & pecora, & inanimæ quæque res congregari in unum possunt, convocari autem non nisi ratione utentia possunt. Ideoque novæ gratiæ populum quasi majori dignitate præditum, rectius convocatum in unitatem fidei, quàm congregatum dicere, id est Ecclesiam, quam synagogam nominare, Apostolicis scriptoribus & doctoribus visum est. Confluebant autem die sabbati in synagogis, ut juxta quod Dominus præcepit, *Vacate & videte, quoniam ego sum Deus*, feriatis mundi negotiis, ad meditanda legis monita quieto corde residerent. Cujus eo die devotionis agendæ hactenus in Ecclesia perdurat indicium, quæ ad memoriam priscæ religionis canticum Deuteronomii, in quo universus veteris populi status, quid videlicet offenso, quid propitio Deo meruerit, continetur, nonnullis in locis sabbato dicere consuevit. Alioquin esset præposterum, ut prioribus septimanæ diebus prophetarum dictis carminibus, Moysi ultimum diceretur. Intravit ergò Jesus die sabbati in synagogam, ut ritum legis Mosaicæ, cumulo gratiæ cœlestis adimpleret.

Et surrexit legere, & traditus est illi liber Prophetæ Esaiæ.] Indicium quidem humillimæ dispensationis est, qua Deus inter homines ministrare, non ministrari venerat, quod etiam lectoris suscipere non dedignatur officium. Sed altiore providentia Lucas à lectione & explanatione prophetæ, gesta Domini scripturus inchoavit, quia scilicet omnis prophetiæ scriptura ad ipsum usque pertingens, per ipsum nobis aperienda, & in ipso constiterit adimplenda. Unde & utrunque hoc in Evangelii sui fine manifestius explicat, cum posito prius dicto salvatoris; *Quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me,* mox & ipse subjunxit, *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas.* Surrexit igitur legere Jesus, ut quos nova signorum operatione non converterat, vel propheticæ lectionis attestatione corrigeret.

Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat.] Pulchrè librum prophetæ clausum accipit, sed revolutum legit, quia mysterium incarnationis suæ prophetarum voce præscriptum, & prius suscepit exhibendum, & post intelligendum mortalibus aperuit.

Spiritus Domini super me, propter quod unxit me evangelizare pauperibus, &c.] Loquens supra, de vocatione gentium & Ecclesiæ confirmatione per Prophetam salvator, cùm inter cætera diceret, *Ego Dominus, in tempore ejus subito faciam istud*, confestim hoc, quod hic lectum est, intulit, *Spiritus Domini super me.*

Spiritus Domini super me, & an Christus sit dominus.

Non quod Dominus Deus habeat Dominum Deum, sed quod juxta dispensationem carnis adsumptæ, dicat ea quæ humilia sunt. Ad quem Psalmista jam dixerat, *Dilexisti justitiam & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Quando enim consortes nominantur, naturam carnis intellige, qua Deus consortes substantiæ suæ nos habet. Et quia erat unctio spiritalis, & nequaquam humani corporis, ut fuit in sacerdotibus Judæorum, idcirco præ consortibus, id est cæteris sanctis unctus esse memoratur. Cujus unctio, illo expleta est tempore, quando baptizatus est in Jordane, & Spiritus sanctus in specie columbæ descendit super eum, & mansit in illo. Unctus est igitur oleo spiritali, & virtute cœlesti, ut paupertatem conditionis humanæ thesauro resurrectionis rigaret æterno, captivitatem mentis auferret, cæcitatem illuminaret animorum. *Beati,* inquiens, *pauperes, quia vestrum est regnum Dei.* Et iterum: *Si vos filius liberaverit, verè liberi eritis.* Et iterum: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.*

Contritos corde sanat Dominus.

Dimittere confractos in remissionem. Prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis.] *Sacrificium* (inquit) *Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Atque ideo missum sive unctum se dicit, ad medendum confractis, sive contritis corde: juxta quod & Psalmista de illo, *Qui sanat* (inquit) *contritos corde, & alligat contritiones eorum.* Vel certè dimittere confractos in remissionem, eos qui legis pondere gravi atque importabili fuerant depressi relevare, atque in remissionem venit gratiæ spiritalis admittere. Et hoc ipsum est prædicare annum Domini acceptum.

Annus domini.

Tunc enim verus Jubilæi, id est libertatis annus aderat tempus, videlicet Ecclesiæ, quo in corpore versata peregrinatur à Domino. De quo Psalmista canit; *Benedices coronam anni benignitatis tuæ.* Neque enim ille, quo Dominus prædicabat, solus fuit acceptabilis, sed etiam iste, quo prædicat Apostolus dicens, *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Post annum sanè Domini acceptabilem, etiam diem retributionis extremæ prædicat, dicens, *Filius enim hominis venturus est in gloria sua cum angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opus ejus.* Ad cuncta igitur hæc evangelizanda ideo se dicit missum, quia spiritus Domini est super eum.

Libri plicati redditio.

Et cùm plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit.] Librum Dominus omnibus qui aderant audientibus legit, lectum verò ministro reddidit. Quia sicut ipse alibi testatur, cùm esset in mundo, palam locutus est mundo, semper docens in Synagoga & in templo, quo omnes Judæi convenire consueverant. Sed ad cœlestia regressurus, his qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis, Evangelizandi officium tradidit. Et benè stans quidem legit, sed libro reddito resedit. Stare enim, operantis; Sedere, quiescentis vel judicantis est. Quia Dominus Jesus Christus, ut viam nobis scientiæ quæ de se erat scripta, patefaceret, ad tempus in carne dignatus est operari. Peracto autem piæ dispensationis officio, discipulos suæ doctrinæ sequaces elegit, seque supernæ quietis solio restituit, unde & nunc occulto judicio cuncta dispenset, & in fine totius sæculi judex manifestus appareat. Simul exemplum mysticè proponens, ut verbi quisque prædicator, ejusdem sit etiam factor. Surgat, legat, & resideat: hoc est, operetur, prædicet, & sic præmia quietis expectet. Et notandum quia librum ipse revolutum legit, ministerio autem plicatum reddidit. Quia & Ecclesiam suam misso à patre spiritu veritatis, docuit in omnem veritatem, & tamen non omnibus omnia dicenda, sed pro captu audientium verbum doctori dispensandum suo præmonebat exemplo, cùm ait, *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo.*

Et omnium in Synagoga oculi, erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.] In eo utique impleta, quia sicut illa prædixerat, & magna faciebat, & majora Dominus evangelizabat. Quod igitur majus quærimus testimonium, quàm quod se fuisse, qui locutus est in prophetis, propria voce signavit? Removens sacrilegia perfidorum, qui alium Deum dicunt veteris testamenti, alium novi, vel qui initium Christi dicunt esse de virgine.

Christus æternus.

Quomodo enim cœpit ex virgine, qui ante virginem loquebatur?

Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore illius.] Testimonium illi dabant, attestando illum vere, ut dixerat eum esse, de quo cecinere prophetæ, verè Spiritus sancti gratia perunctum, verè se pauperes, cæcos, captivos, atque confractos, illius per omnia indigere muneribus.

Et dicebant, Nonne hic est filius Joseph.] Quanta Nazarenorum cæcitas, qui eum quem in verbis factisque Christum

esse

Nazarenorum cecitas.

Faber cur Dominus appellari voluerit.

esse cognoscunt, ob generis tantum notitiam contemnunt. Quorum tamen error salus nostra est, & hæreticorum condemnatio. Intantum enim cernebant hominem Jesum Christum, ut hunc filium Joseph, & juxta alios Evangelistas fabrum, vel fabri clamarent filium. Inter quæ intuendum quare Christus in carne apparens, fabri filius, imò faber appellari voluerit. Sanoque intellectu sentiendum, quod etiam per hoc se ejus ante sæcula filium esse docuerit, qui fabricator omnium, in principio creavit Deus cœlum & terram. Nam & si humana non sunt comparanda divinis, typus tamen integer est, quia pater Christi igni operatur & spiritu. Unde & de ipso tanquam de fabri filio, præcursor ejus ait, *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* Qui in domo magna hujus mundi, diversi generis vasa fabricat. Immo vasa iræ spiritus igne molliendo, in misericordiæ vasa commutat. Unde benè Malachias, cùm ex persona patris diceret, *Ecce mittam angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis.* Post pauca subjunxit atq; ait; *Et sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Levi, & conflabit eos quasi aurum & quasi argentum.* Sed hujus sacramenti Judæi ignari, divinæ virtutis opera prosapiæ carnalis contemplatione despiciunt, sicut non solum ex præcedentibus ipsorum, sed etiam ex subsequentibus Domini verbis apparet cum subditur:

Faber medicus Dominus.

Et ait illis: Utiq; dicitis mihi hanc similitudinem. Medice, cura teipsum: quanta, &c.) Quorum insana perfidia, sanam licet nesciens fidem confitetur, quæ Dominum Christum fabrum cognominat, & medicum. Faber est enim verus, quia omnia per ipsum facta sunt. Medicus est, quia omnia per ipsum restaurata sunt in cœlis & in terra. Et sicut de se ipse testatur, *non habent opus sani medico, sed male habentes.* Et quia diximus quo instrumento fabricandi, dicamus & quo utatur genere medicandi. *Præteriens vidit cæcum à nativitate, expuit in terram, & fecit lutum de sputo, linivitque super oculos ejus. & dixit ei: Vade, lava in natatoria Siloæ, quod interpretatur missus. Abiit ergo & lavit, & venit videns.* Agnosce igitur magnæ modum medicinæ, & gaude quia per hanc illuminari meruisti. Lutum de terra, caro Christi est. Sputum de ore, divinitas ejus est, quia caput Christi Deus. Sputum luto immixtum, nos illuminat in natatoria Siloæ baptizatos, quia *verbum caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus,* quam prius tenebris attentibus comprehendere non poteramus. Per fabrum ergo Christum creatus es, ut esses. Per medicum Christum recreatus es, ut post vulnera sanus esses. Qui ab irridentibus quidem civibus seipsum curare, hoc est, in sua patria virtutes facere monetur, sed non otiosè ab Evangelista alio excusatur, quia non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit. Et mirabatur propter incredulitatem illorum. Ne fortasse quis viliorem nobis fieri debere patriæ putaret affectum, Amabat itaque cives, sed ipsi se charitate patria qui livore privabant.

Propheta, Dominus.

Ait autem, Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua.) Prophetam dici in scripturis Dominum Christum, & Moyses testis est qui ait, *Prophetam vobis suscitabit Deus vester de fratribus vestris tanquam me.* Non solum autem ipse qui caput & Dominus est prophetarum, sed & Helias, Hieremias, cæteriq; prophetæ, minoris in patria, quàm in extremis civitatibus habiti sunt. Quia propemodum naturale est, cives semper civibus invidere. Non enim considerant præsentia viri opera, sed fragilem recordantur infantiam, quasi non & ipsi per eosdem ætatis gradus ad maturam ætatem venerint.

In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Israel quãdo clausum est cœlũ annis tribus, &c.) Non (inquit) hoc quod divina fastidiosis civibus beneficia subtraho, prophetarum gestis adversatur. Quia sicut fame quondam omnem terram premente, nemo est in Judæa repertus Heliæ dignus hospitio, sed exteræ gentis est vidua quæsita, quæ ob fidei gratiam à tanto propheta visitari deberet: & sicut multis ibidem leprosis Naaman tantum Syrus, quia devotè quæsierat, ab Helisæo propheta curari promeruit, sic & vos non alia quam invidiæ perfidiæque causa, superno munere privabit. Quorum si facta prophetarum, etjam allegoricè discusseris, invenies profectò Dominum in patriæ suæ à qua receptus non est, perfidia, superbiam notasse Judæorum. Nomine vero Capharnaum, quæ ager consolationis interpretatur, gentium prædicasse salutem, ubi majora cotidie signa per Apostolos Apostolorumque successores, non tam in corporum quàm in animarum sanatione patrantur. Igitur vidua ad quam Helias missus est, gentium designat Ecclesiam, quæ à suo diutius conditore deserta, populum rectæ fidei nescium, quasi pauperem filium egena stipe nutriebat, id est verbo fructus experte docebat, donec adveniens sermo propheticus, qui exsiccato vellere Israelis, utpotè clausa cœli janua, fame periclitabatur in Judæa, pasceretur ibi simul & pasceret, & receptus videlicet à credentibus, & reficiens ipse credentes. Unde benè hæc eadem vidua, in Sarepta Sidoniæ dicitur esse morata. Sidonia quippe, venatio inutilis: Sarepta verò, incendium, vel angustia panis interpretatur. Quia *ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia.* Ubi rebus supervacuis acquirendis, quasi aucupandi cura impendebatur, ubi diræ sitis incendium panisque spiritalis ante fiebat angustia, ibi farina oleumque ore prophetico benedicitur, id est fructus & hilaritas charitatis, sive gratia corporis dominici & chrismatis unctio, indefectivo verbi cœlestis munere fœcundabatur. Cujus hactenus in vasis oleum gaudii spiritalis & benedictionis farina non deficit, cæteris quæ non credunt gentibus, inopia panis divini miseris, & venatui deditis inutili. Nam & ipsa pulcherrime mysticum sibi prius quam moreretur panem factura, duo se ligna colligere velle testatur, non solo ligni nomine, sed etiam numero lignorum signum crucis exprimens, quo nobis est panis vitæ præparatus æternæ.

Capharnaum.

Vidua in Sarepta.

Panis mysticus.

Ligna duo, crucis figura.

Naaman Syrus.

Et multi leprosi erant in Israel sub Helisæo propheta, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus.) Quia nota est historia, de mysterio necesse est paucis intimemus. Et Naaman ergo iste Syrus qui interpretatur decor, populum demonstrat nationum, quondam perfidiæ scelerumque lepra maculosum, sed per sacramentum Baptismatis, ab omni mentis & corporis fœditate purgatum. Qui captæ consilio puellæ, hoc est inspirationis supernæ gratia, quam Judæis conservare non valentibus, gentes rapuere, salutem sperare commonitus, septies lavati jubetur. Quia nimirum solum baptismi genus, quod ex Spiritu sancto regenerat, salvat. Unde jure caro ejus post lavacrum, velut caro pueri parvi apparuisse memoratur. Sive quia cunctos in Christo baptizatos, in unam parit gratia mater infantiam; seu magis ille sit intelligendus puer, de quo dictũ est, *Parvulus natus est nobis, filius datus est nobis.* Cujus corpori per baptismum, tota credentium soboles adunatur. Et ut cuncta hic baptismi scites sacramenta præmonstrata, in quo abrenunciare Satanæ, fidem confiteri præcipimur, negat se Naaman ultra diis alienis litaturum, soli per omnia Domino serviturus. Partem quoq; terræ sanctæ, secum tollere gaudet, quia baptizatos oportet dominici quoque corporis participatione confirmari. Meritò igitur Naaman cujus dum aqua corpus abluitur, fide pectus abluitur, id est populus gentium, Judæis lepra contumaciæ squalentibus antefertur. Merito vidua Sareptana, id est Ecclesia ligno crucis refici desiderans, Judæis fame verbi pereuntibus, pane Sacrosancti corporis & vivifici spiritus unctione recreatur. Probaturque Dominus non ob suam impotentiam civibus, sed ob eorum invidentiam virtutum dona negasse. Atque hoc exemplo totam postremo gentem, non quia non amaretur, sed quia ipsa se amari non amaret, ab eo derelictam, doctoribus scilicet inde ob salvationem gentium toto orbe dispersis. Sed quod Dominus verbo de Judæis, hoc ipsi de se Judæi facto testantur. Nam sequitur:

Gentium purgatio.

Et repleti sunt omnes in Synagoga ira hæc audientes, & surrexerunt, & ejecerunt illum extra civitatem.] Sacrilegia quippè Judæorum, quæ multo ante Dominus prænunciaverat per Prophetam, dicens, *Retribuebant mihi mala pro bonis,* in Evangelio docet esse completa. Nam cùm ipse per populos beneficia diffunderet, illi injurias irrogabant. Nec

mirum si perdiderunt salutem, qui ejecerunt de suis finibus salvatorem. Moralis enim Dominus, & qui docuerit exemplo sui Apostolos suos omnibus omnia fieri, nec volentes repudiat, nec invitos alligat, nec ejicientibus reluctatur, nec rogantibus deest. Sic Gerasenos alibi cum virtutes ejus sustinere non possent, quasi infirmos & ingratos reliquit. Simul intellige, non ex necessitate fuisse, sed voluntariam corporis passionem, nec captum à Judæis, sed à se oblatum. Etenim quando vult capitur, quando vult labitur, quando vult suspenditur, quando vult non tenetur.

Salvatoris ejectio.

Et duxerunt, inquit, illum usque ad supercilium montis supra quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum ibat.) O pejor magistro discipulorum hæreditas. Diabolus verbo Dominum tentat. Judæi facto. Ille dicit, *mitte te*, isti adoriuntur ut mittant. Et quidem Dominus supercilium montis præcipitandus ascenderat, sed per medium illorum mutata subito vel obstupefacta furentium mente descendit, quos adhuc sanare quàm perdere malebat, ut cassata videntes suæ cœpta nequitiæ, à poscendo deinceps ejus morte desisterent. Necdum enim venerat hora passionis, quæ non quolibet sabbato, sed in parasceve Paschæ futura extiterat. Necdum locum passionis, qui non in Nazareth, sed Hierosolymis hostiarum sanguine figurabatur, adierat. Sed nec genus mortis, qui crucifigendus à sæculo præconabatur, elegerat. Non igitur à Nazaræis præcipitari, non ab Hierosolymitis lapidari, non inter pueros Bethleemitas ab Herode perimi, non alia vel alia voluit morte consummari. Quod enim tali morte regiæ potestatis indicium, quo fidelium frons armaretur, emineret? Sed solum crucis expectatum est vexillum, cujus figura & celerrimo dexteræ motu contra maligni hostis tentamenta depingi, & ipsa nihilominus figura monarchiæ singularis potuisset typus haberi. Ut quomodo triumphum crucis exponens Apostolus, ait, *in nomine IESU omne genu flectatur, cælestium, & terrestrium, & infernorum.* Hoc est enim quod ejusdem crucis cacumina ad cœlos tendunt, ima petunt inferos, cornua terram tegunt.

Judæi diabolo peiores.

Passionis genus.

Crucis situs.

Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos sabbato) Vide clementiam Domini Salvatoris, nec indignatione commotus, nec scelere offensus, nec injuria violatus Judæam deserit, quin etiam immemor injuriæ, sed memor clementiæ, nunc docendo, nunc liberando, nunc sanando, in fide plebis corda demulcet. Quod autem sabbatis maximè medicinæ doctrinæque suæ dona frequentat, docet se non sub lege esse, sed supra legem, qui eandem quoque legem adimplere, non autem solvere venerit, nec Judaicum eligere sabbatum, quo vel ignem accendere, vel manum pedemque movere non liceat, sed verum sabbatum dilectamque Domino esse requiem, si saluti studentes animarum, ab opere servili, id est à cunctis contineamus illicitis.

Clementia Domini.

Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius.) Sermo doctoris in potestate fit, cum ea quæ docet, operatur. Nam qui actis ipse sua dicta destruit, contemnitur. Cui contra doctorem instituens Apostolus ait, *Nemo adolescentiam tuam contemnat.* Singulariter autem Dominus ac principaliter solus ex potestate bona locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit. Ex divinitatis quippe potentia habuit id, quod nobis per humanitatis suæ innocentiam ministravit. Aliter, in potestate erat sermo ipsius, sive ut alius Evangelista dicit, erat docens eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ. Quoniam scribæ quæ per legem didicerant præcepta, populis dabant. Ipse verò quasi auctor impletorque legis, vel mutando, vel augendo quæ minus videbantur, bene agendo substituit.

Sermo in potestate.

Cap. 13. *Synagoga.*

ET *in synagoga erat homo habens dæmonium immundum.*] Benè in synagoga homo erat, qui spiritum immundum habebat, quia Spiritum sanctum amiserat. Introierat enim diabolus, unde Christus exierat. Sicut etiam nunc quidam dicunt se Judæos esse & non sunt, sed sunt synagoga Satanæ.

Et exclamavit voce magna dicens: Sine, quid nobis & tibi Iesu Nazarene?) Paululum (inquit) à me vexando quiesce, cui nulla est cum nostra fraude societas. Et vere: *Quæ enim participatio luci ad tenebras? quæ communicatio Christi ad Belial?*

Venisti perdere nos? scio te quia sis sanctus Dei.) Non voluntatis ista confessio est, quam præmium sequitur confitendi, sed necessitatis extorsio, quæ cogit invitos. Et velut si servi fugitivi post multum temporis Dominum suum videant, nihil aliud nisi de verberibus deprecantur, sic & dæmones cernentes Dominum in terris repente versari, ad judicandos se venisse credebant. Præsentia salvatoris, tormenta sunt dæmonum.

Diaboli de Christo confessio.

Et increpavit illum Iesus dicens: Obmutesce, & exi ab illo.) Quoniam *invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum*, ideo contra ipsum mortis auctorem, primo debuit medicina salutis operari, primò lingua serpentina, ne ultra virus spargeret occludi. Ac deinde fœmina quæ prima seducta est, à carnalis concupiscentiæ febre curari. Tertio vir qui malè suadentis dicta conjugis audivit, ab erroris sui lepra castigari, ut ipse apud hunc Evangelistam esset ordo restaurationis, qui fuerat & casus.

Et cùm projecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illum nocuit.) Divina permissione liberandus à dæmone homo projicitur in medium, ut virtus patefacta salvatoris plures ad fidem viamque salutis invitet. Sed quod dicitur, *Nihilque illum nocuit*, videtur repugnare Marco, qui ait, *Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna exivit ab eo.* Nisi intelligamus hoc dixisse Marcum, *Discerpens eum*, quòd Lucas dixit, *Et cùm projecisset illum in medium.* Ut quod secutus ait, *Nihilque eum nocuit*, intelligatur quia jactatio illa membrorum atque vexatio non eum debilitavit, sicut solent exire dæmonia etiam quibusdam membris amputatis aut evulsis. Unde merito pro tam integra restitutione sanitatis qui aderant paventes, tametsi nondum credentes, adinvicem dicebant.

Concordia Evangelist.

Quia in potestate & virtute imperat spiritibus immundis, & exeunt) Expellere enim dæmonia & homines sancti, sed in verbo Dei possunt, ipsum autem Dei verbum propria potestate virtutes operatur.

Dæmonem expellentes.

Cap. 14.

SVrgens *autem de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.*) Si virum à dæmonio liberatum, moraliter animum ab immunda cogitatione purgatum significare diximus, consequenter fœmina febribus tenta, sed ad imperium Domini curata, carnem ostendit à concupiscentiæ suæ fervore per continentiæ præcepta frenatam. *Omnis enim amaritudo & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia, spiritus immundi furor est. Fornicationem verò, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & avaritiam quæ est simulacrorum servitus*, febrem illecebrosæ carnis intellige.

Et rogaverunt illum pro ea. Et stans super illam, imperavit febri, & dimisit illam.) Modo Salvator rogatus, modo ultrò curat ægrotos, ostendens se contra peccatorum quoque passiones & precibus semper annuere fidelium, & ea quæ ipsi minimè in se intelligunt, vel intelligenda dare, vel etiam non intellecta dimittere. Juxta quòd Psalmista postulat, *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Domine.*

Rogatus & non rogatus curat Dominus.

Et continuo surgens, ministrabat illis.] Naturale est febricitantibus incipiente sanitate lassescere, & ægrotationis sentire molestiam, verum sanitas quæ Domini confertur imperio, simul tota redit. Non solum ipsa redit, sed & tanto robore comitante, ut eis continuo qui se adjuverant, ministrare sufficiat, & juxta leges Tropologiæ, membra quæ servierant immunditiæ ad iniquitatem ut fructificarent morti, serviant justitiæ in vitam æternam.

Febricitantium propriũ.

Tropologia.

Cùm Sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos.) Solis occubitus, passionem mortemque significat illius qui dixit, *Quamdiu in mundo sum, lux sum mundi.* Et sole occidente plures dæmoniaci, quàm ante, plures sanantur ægroti. Quia qui temporaliter in carne vivens paucos Judæorum docuit, calcato regno mortis

Solis occubitus.

omnibus

omnibus per orbem gentibus fidei salutisque dona transmisit. Cujus ministris, quasi vitæ lucisque præconibus, Psalmista canit: *Iter facite ei qui ascendit super occasum.* Super occasum quippè Dominus ascendit, quia unde in passione occubuit, inde majorem suam gloriam relurgendo manifestavit.

Exibant etiam dæmonia à multis clamantia & dicentia, quia tu es filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum.) Dæmonia filium Dei confitebantur, & attestante Evangelista sciebant ipsum esse Christum. Quia quem dierum quadraginta jejunio fatigatum diabolus hominem cognoverat, nec tentando valebat, an & Dei filius esset experiri, jam nunc per signorum potentiam, vel intellexerit, vel potius suspicatus est esse filium Dei. Non igitur ideo Judæis eum crucifigere persuasit, quia CHRISTUM sive DEI filium non esse putavit, sed quia se morte illius non prævidit esse damnandum. Verè enim de hoc mysterio à sæculis abscondito dicit Apostolus. *Quod nemo principum hujus sæculi cognovit; Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Quare autē dæmonia Dominus de se loqui prohibeat, Psalmista manifestat, qui ait, *Peccatori autem dixit Deus quare tu enarras justitias meas?* & cætera. Ne quis dum prædicantem audit, sequatur errantem. Improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris sæpè permiscet, ut specie veritatis, testimonium fraudis obtexat. Alias autem non soli dæmones qui inviti confitebantur, jubentur silere de Christo, sed & illi, qui ab eo sanati, sponte confiteri volebant. Immò ipsi Apostoli, qui eum post resurrectionem toto erant orbe prædicaturi, ante passionem ejus præcipiuntur omninò reticere de illo, ne divina videlicet majestate prædicata passionis dispensatio differretur, & dilata passione salus mundi quæ per hanc futura erat negaretur.

Facta autem die, egressus ibat in desertum locum, & turbæ requirebant eum, & venerunt usq; ad ipsum.] Si occasu solis Domini mors exprimitur, quare non die redeunte resurrectio illius indicetur? Cujus manifestata luce à credentium turbis inquiritur, & in gentium deserto inventus, ne abeat detinetur. Maximè cum hæc prima sabbati, quo resurrectio celebrata est, egressio, quæsitio, & inventio contigerit.

CAPUT V.

FActum est autem cum turba irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genesareth.] Stagnum Genesareth, idem dicunt esse quod mare Galilææ, vel mare Tiberiadis. Sed mare Galilææ ab adjacente provincia dictum, mare Tiberiadis à proxima civitate, quæ olim Chennereth vocata, sed ab Herode Tetrarcha instaurata, in honorem Tiberii Cæsaris Tiberias est appellata. Porrò Genesar à laci ipsius natura, qua crispantibus aquis de seipso sibi excitare auram perhibetur, Græco vocabulo, quasi generans sibi auram dicitur. Neque enim in stagni morem sternitur aqua, sed frequentibus auris spirantibus agitatur, haustu dulcis, & ad potandum habilis. Sed Hebrææ linguæ consuetudine, omnis aquarum congregatio sive dulcis sive salsa, mare nuncupatur. Qui lacus interfluente Jordane centum quadraginta stadiis in longitudinem, & quadraginta extenditur in latitudinem. Quia ergò stagnum sive mare præsens sæculum designat, Dominus secus mare stat, postquam vitæ labentis mortalitatem devincens, in ea qua passus est carne, stabilitatem perpetuæ quietis adiit. Turbarum conventus ad eum, gentium in fide concurrentium typus est. De quibus Esaias, *Et fluent* (inquit) *ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini.*

Et vidit duas naves stantes secus stagnum.] Duæ naves secus stagnum positæ, circuncisionem & præputium figurant. Quas bene Jesus vidisse perhibetur, quia in utroque populo novit Dominus qui sunt ejus. Eorumque cor à fluctibus sæculi hujus, ad futuræ vitæ tranquillitatem quasi ad soliditatem littoris videndo, hoc est misericorditer visitando provehit.

Piscatores.

Piscatores autem descenderant, & lavabant retia.) Piscatores sunt Ecclesiæ doctores, qui nos rete fidei comprehensos, & de profundo ad lunam elatos, quasi pisces littori, sic terræ viventium advehunt. Quasi enim quæ retia piscantium sunt complexæ, prædicantium dictiones, quæ eos quos cœperint in fide, non amittant. Unde & retia, quasi retinentia sunt vocata. Sed hæc retia modo laxantur in capturam, modo lota plicantur, quia non omne tempus est habile doctrinæ, sed nunc exercenda lingua doctori, nunc sui met cura gerenda.

Navis Simonis.

Ascendens autem in unam navem quæ erat Simonis, rogavit eum à terra reducere pusillum. Et sedens, docebat de navicula turbas.] Navis Simonis, est Ecclesia primitiva, de qua Paulus ait: *Qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est & mihi inter gentes.* Benè *una dicta*, quia *multitudinis credentium erat cor & anima una.* De qua docebat turbas, quia de auctoritate Ecclesiæ docet, usque hodie gentes.

Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam.) Quod primo rogavit Simonem navem à terra reducere pusillum, significat vel temperate utendum verbo ad turbas, ut nec terrena eis præcipiantur, nec sic à terrenis in profunda sacramentorum recedatur, ut ea penitus non intelligant, vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum, ut quōd dicit item Petro, *Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam*: ad remotiores gentes, quibus postea prædicatum est, pertineat.

Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus. In verbo autem tuo laxabo rete.) Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Nisi Dominus cor illustraverit auditorum, doctor in nocte laborat. Nisi in verbo gratiæ supernæ laxata fuerint instrumenta disputationum, frustra vocis suæ prædicator jaculum mittit. Quia fides populorum non sapientia verbi compositi, sed divinæ vocationis munere provenit.

Piscium multitudo.

Et cùm hoc fecisset, concluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum.] Præ multitudine piscis rete rumpebatur, quia nunc ad confessionem fidei etiam cum electis reprobi tanti intrant, qui ipsam quoque Ecclesiam hæresibus scindant. Rumpitur autem rete, sed non labitur piscis, quia suos Dominus etiam inter persequentium scandala servat.

Et annuerunt sociis qui erant in alia navi, ut venirent & adjuvarent eos.) Alia navis (ut prædiximus) est Ecclesia de gentibus, quæ & ipsa non sufficiente una navicula piscibus impletur electis, quia novit Dominus qui sunt ejus, & apud ipsum certus est suorum numerus electorum. Cumque tot in Judæa credituros non invenit, quot ad fidem vitamque prædestinatos novit æternam, quasi aliæ navis receptacula piscibus quærens suis, corda quoque gentium fidei gratia replet. Et bene rupto rete socia navis advocatur, quoniam ante Judas proditor, ante Simon Magus pisces nequissimi capti sunt, ante Ananias & Sapphira fidei rete subdole tentabant ingredi, ut antè Joannes restatur, *multi discipulorum ejus abierunt retro, & jam non cū illo ambulabant.* Ac deinde Barnabas & Paulus ad gentium sunt apostolatum segregati.

Judas & Simon Magus.

Barnabas & Paulus.

Et venerunt & impleverunt ambas naviculas, ita ut mergerentur.) Harum impletio navium usq; in finem sæculi crescit. Sed quod impletæ merguntur, hoc est in submersione premuntur (non enim submersæ, sed tamen sunt periclitatæ) Apostolus exponit dicens: *In novissimis diebus erunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, &c.* Nam mergi naves est, homines in sæculum, ex quo elati per fidem fuerant, motum pravitate relabi. Quales & ipse Petrus adhuc in infirmitate positus, hoc loco demonstrat. Unde sequitur:

Mergi naves.

Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens, Exi à me, quia homo peccator sum Domine.) Quia carnales quique in Ecclesia regimen spiritalium, in quibus maximè

Salvatoris ejectio.

mirum si perdiderunt salutem, qui ejecerunt de suis finibus salvatorem. Moralis enim Dominus, & qui docuerit exemplo sui Apostolos suos omnibus omnia fieri, nec volentes repudiat, nec invitos alligat, nec ejicientibus reluctatur, nec rogantibus deest. Sic Gerasenos alibi cum virtutes ejus sustinere non possent, quasi infirmos & ingratos reliquit. Simul intellige, non ex necessitate fuisse, sed voluntariam corporis passionem, nec captum à Judæis, sed à se oblatum. Etenim quando vult capitur, quando vult labitur, quando vult suspenditur, quando vult non tenetur.

Judæi diabolo pejores.

Et duxerunt, inquit, illum usque ad supercilium montis supra quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum ibat.) O pejor magistro discipulorum hæreditas. Diabolus verbo Dominum tentat, Judæi facto. Ille dicit, *mitte te*, isti adoriuntur ut mittant. Et quidem Dominus supercilium montis præcipitandus ascenderat, sed per medium illorum mutata subito vel obstupefacta furentium mente descendit, quos adhuc sanare quàm perdere malebat, ut cassata videntes suæ cœpta nequitiæ, à poscendo deinceps ejus morte desisterent. Necdum enim venerat hora passionis, quæ non quolibet sabbato, sed in parasceve Paschæ futura exstiterat. Necdum locum passionis, qui non in Nazareth, sed Hierosolymis hostiarum sanguine figurabatur, adierat. Sed nec genus mortis, qui crucifigendus à sæculo præconabatur, elegerat. Non igitur à Nazaræis præcipitari, non ab Hierosolymitis lapidari, non inter pueros Bethleemitas ab Herode perimi, non alia vel alia voluit morte consummari. Quod enim tali morte regiæ potestatis indicium, quo fidelium frons armaretur, emineret? Sed solum crucis expectatum est vexillum, cujus figura & celerrimo dexteræ motu contra maligni hostis retinamenta depingi, & ipsa nihilominus figura monarchiæ singularis potuisset typus haberi. Ut quomodo triumphum crucis exponens Apostolus, ait, *in nomine IESV omne genu flectatur, cælestium, & terrestrium, & infernorum.* Hoc est enim quod ejusdem crucis cacumina ad cęlos tendunt, ima petunt inferos, cornua terram tegunt.

Passionis genus.

Crucis situs.

Clementia Domini.

Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibiq́; docebat illos sabbato) Vide clementiam Domini Salvatoris, nec indignatione commotus, nec scelere offensus, nec injuria violatus Judæam deserit, quin etiã immemor injuriæ, sed memor clementiæ, nunc docendo, nunc liberando, nunc sanando, in fide plebis corda demulcet. Quod autem sabbatis maximè medicinæ doctrinæq; suæ dona frequentat, docet se non sub lege esse, sed supra legem, qui eandem quoque legem adimplere, non autẽ solvere venerit, nec Judaicum eligere sabbatum, quo vel ignem accendere, vel manum pedemq; movere non liceat, sed verum sabbatum dilectamq; Domino esse requiem, si saluti studentes animarum, ab opere servili, id est à cunctis contineamus illicitis.

Sermo in potestate.

Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius.) Sermo doctoris in potestate fit, cum ea quæ docet, operatur. Nam qui actis ipse sua dicta destruit, contemnitur. Cui contra doctorem instituens Apostolus ait, *Nemo adolescentiam tuam contemnat.* Singulariter autem Dominus ac principaliter solus ex potestate bona locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit. Ex divinitatis quippe potentia habuit id, quod nobis per humanitatis suæ innocentiam ministravit. Aliter, in potestate erat sermo ipsius, sive ut alius Evangelista dicit, erat docens eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ. Quoniam scribæ quæ per legem didicerant præcepta, populis dabant. Ipse verò quasi auctor impletorque legis, vel mutando, vel augendo quæ minus videbantur, bene agendo substituit.

Cap. 13. Synagoga.

E T *in synagoga erat homo habens dæmonium immundum.*] Benè in synagoga homo erat, qui spiritum immundum habebat, quia Spiritum sanctum amiserat. Introierat enim diabolus, unde Christus exierat. Sicut etiam nunc quidam dicunt se Judæos esse & non sunt, sed sunt synagoga Satanæ.

Et exclamavit voce magna dicens: Sine, quid nobis & tibi Iesu Nazarene?) Paululum (inquit) à me vexando quiesce, cui nulla est cum nostra fraude societas. Et vere: *Quæ enim participatio luci ad tenebras? quæ communicatio Christi ad Belial?*

Diaboli de Christo confessio.

Venisti perdere nos? scio te quia sis sanctus Dei.) Non voluntatis ista confessio est, quam præmium sequitur confitendi, sed necessitatis extorsio, quæ cogit invitos. Et velut si servi fugitivi post multum temporis Dominum suum videant, nihil aliud nisi de verberibus deprecantur, sic & dæmones cernentes Dominum in terris repente versari, ad judicandos se venisse credebant. Præsentia salvatoris, tormenta sunt dæmonum.

Et increpavit illum Iesus dicens: Obmutesce, & exi ab illo.) Quoniam *invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum*, ideo contra ipsum mortis auctorem, primo debuit medicina salutis operari, primò lingua serpentina, ne ultra virus spargeret obcludi. Ac deinde fœmina quæ prima seducta est, à carnalis concupiscentiæ febre curari. Tertio vir qui malè suadentis dicta conjugis audivit, ab erroris sui lepra castigari, ut ipse apud hunc Evangelistam esset ordo restaurationis, qui fuerat & casus.

Concordia Evangelist.

Et cùm projecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilq́; illum nocuit) Divina permissione liberandus à dæmone homo projicitur in medium, ut virtus patefacta salvatoris plures ad fidem viamque salutis invitet. Sed quod dicitur, *Nihilq́; illum nocuit*, videtur repugnare Marco, qui ait, *Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna exiit ab eo.* Nisi intelligamus hoc dixisse Marcum, *Discerpens eum*, quòd Lucas dixit, *Et cùm projecisset illum in medium.* Ut quod secutus ait, *Nihilq́; eum nocuit*, intelligatur quia jactatio illa membrorum atque vexatio non eum debilitavit, sicut solent exire dæmonia etiam quibusdam membris amputatis aut evulsis. Unde merito pro tam integra restitutione sanitatis qui aderant paventes, tametsi nondum credentes, adinvicem dicebant.

Dæmonem expellentes.

Quia in potestate & virtute imperat spiritibus immundis, & exeunt) Expellere enim dæmonia & homines sancti, sed in verbo Dei possunt, ipsum autem Dei verbum propria potestate virtutes operatur.

Cap. 14.

Vrgens autem de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.) Si virum à dæmonio liberatum, moraliter animum ab immunda cogitatione purgatum significare dixerimus, consequenter fœmina febribus tenta, sed ad imperium Domini curata, carnem ostendit à concupiscentiæ suæ fervore per continentiæ præcepta frenatam. *Omnis enim amaritudo & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia, spiritus immundi furor est. Fornicationem verò, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & avaritiam, quæ est simulacrorum servitus*, febrem illecebrosæ carnis intellige.

Rogatus & non rogatus curat Dominus.

Et rogaverunt illum pro ea. Et stans super illam, imperavit febri, & dimisit illam.) Modo Salvator rogatus, modo ultrò curat ægrotos, ostendens se contra peccatorum quoque passiones & precibus semper annuere fidelium, & ea quæ ipsi minimè in se intelligunt, vel intelligenda dare, vel etiam non intellecta dimittere. Juxta quòd Psalmista postulat, *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Domine.*

Febricitantium proprium.

Et continuo surgens, ministrabat illis.] Naturale est febricitantibus incipiente sanitate lassescere, & ægrotationis sentire molestiam, verum sanitas quæ Domini confertur imperio, simul tota redit. Non solum ipsa redit, sed & tanto robore comitante, ut eis continuo qui se adjuverant, ministrare sufficiat, & juxta leges Tropologiæ, membra quæ servierant immunditiæ ad iniquitatem ut fructificarent morti, serviant justitiæ in vitam æternam.

Tropologia.

Solis occubitus.

Cùm Sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos.) Solis occubitus, passionem mortemque significat illius qui dixit, *Quamdiu in mundo sum, lux sum mundi.* Et sole occidente plures dæmoniaci, quàm ante, plures sanantur ægroti. Quia qui temporaliter in carne vivens paucos Judæorum docuit, calcato regno mortis

omnibus

omnibus per orbem gentibus fidei salutisque dona transmisit. Cujus ministris, quasi viræ lucisque præconibus, Psalmista canit: *Iter facite ei qui ascendit super occasum.* Super occasum quippe Dominus ascendit, quia unde in passione occubuit, inde majorem suam gloriam resurgendo manifestavit.

Exibant etiam dæmonia à multis clamantia & dicentia, quia tu es filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum.) Dæmonia filium Dei confitebantur, & attestante Evangelista sciebant ipsum esse Christum. Quia quem dierum quadraginta jejunio fatigatum diabolus hominem cognoverat, nec tentando valebat, an & Dei filius esset experiri, jam nunc per signorum potentiam, vel intellexerit, vel potius suspicatus est esse filium Dei. Non igitur ideo Judæis eum crucifigere persuasit, quia CHRISTUM sive DEI filium non esse putavit, sed quia se morte illius non prævidit esse damnandum. Verè enim de hoc mysterio à sæculis abscondito dicit Apostolus, *Quod nemo principum hujus sæculi cognovit; Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Quare autẽ dæmonia Dominus de se loqui prohibeat, Psalmista manifestat, qui ait, *Peccatori autem dixit Deus quare tu enarras justitias meas?* & cætera. Ne quis dum prædicantem audit, sequatur errantem. Improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris sæpè permiscet, ut specie veritatis, testimonium fraudis obtexat. Alias autem non soli dæmones qui inviti confitebantur, jubentur silere de Christo, sed & illi, qui ab eo sanati, sponte confiteri volebant. Immò ipsi Apostoli, qui eum post resurrectionem toto erant orbe prædicaturi, ante passionem ejus præcipiuntur omninò reticere de illo, ne divina videlicet majestate prædicata passionis dispensatio differretur, & dilata passione salus mundi quæ per hanc futura erat negaretur.

Facta autem die, egressus ibat in desertum locum, & turbæ requirebant eum, & venerunt usq; ad ipsum.] Si occasu solis Domini mors exprimitur, quare non die redeunte resurrectio illius indicetur? Cujus manifestata luce à credentium turbis inquiritur, & in gentium deserto inventus, ne abeat detinetur. Maximè cum hæc prima sabbati, quo resurrectio celebrata est, egressio, quæsitio, & inventio contigerit.

CAPUT V.

FActum est autem cum turba irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genesareth.] Stagnum Genesareth, idem dicunt esse quod mare Galilææ, vel mare Tiberiadis. Sed mare Galilææ ab adjacente provincia dictum, mare Tiberiadis à proxima civitate, quæ olim Chennereth vocata, sed ab Herode Tetrarcha instaurata, in honorem Tiberii Cæsaris Tiberias est appellata. Porrò Genesar à laci ipsius natura, qua crispantibus aquis de seipso sibi excitare auram perhibetur, Græco vocabulo, quasi generans sibi auram dicitur. Neque enim in stagni morem sternitur aqua, sed frequentibus auris spirantibus agitatur, haustu dulcis, & ad potandum habilis. Sed Hebrææ linguæ consuetudine, omnis aquarum congregatio sive dulcis sive salsa, mare nuncupatur. Qui lacus interfluente Jordane centum quadraginta stadiis in longitudinem, & quadraginta extenditur in latitudinem. Quia ergò stagnum sive mare præsens sæculum designat, Dominus secus mare stat, postquam vitæ labentis mortalitatem devincens, in ea qua passus est carne, stabilitatem perpetuæ quietis adiit. Turbarum conventus ad eum, gentium in fide concurrentium typus est. De quibus Esaias, *Et fluent* (inquit) *ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini.*

Et vidit duas naves stantes secus stagnum.] Duæ naves secus stagnum positæ, circuncisionem & præputium figurant. Quas bene Jesus vidisse perhibetur, quia in utroque populo novit Dominus qui sunt ejus. Eorumque cor à fluctibus sæculi hujus, ad futuræ vitæ tranquillitatem quasi ad soliditatem littoris videndo, hoc est misericorditer visitando provehit.

Piscatores autem descenderant, & lavabant retia.) Piscatores sunt Ecclesiæ doctores, qui nos rete fidei comprehensos, & de profundo ad lunam elatos, quasi pisces littori, sic terræ viventium advehunt. Quasi enim quæ retia piscantium sunt complexæ, prædicantium dictiones, quæ eos quos ceeperint in fide, non amittant. Unde & retia, quasi retinentia sunt vocata. Sed hæc retia modo laxantur in capturam, modo lota plicantur, quia non omne tempus est habile doctrinæ, sed nunc exercenda lingua doctori, nunc sui met cura gerenda. *Piscatores.*

Ascendens autem in unam navem quæ erat Simonis, rogavit eum à terra reducere pusillum. Et sedens, docebat de navicula turbas.] Navis Simonis, est Ecclesia primitiva, de qua Paulus ait: *Qui enim operatus est Petro in apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes.* Benè una dicta, quia multitudinis credentium erat cor & anima una. De qua docebat turbas, quia de auctoritate Ecclesiæ docet, usque hodie gentes. *Navis Simonis.*

Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam.) Quod primo rogavit Simonem navem à terra reducere pusillum, significat vel temperate utendum verbo ad turbas, ut nec terrena eis præcipiantur, nec sic à terrenis in profunda sacramentorum recedatur, ut ea penitus non intelligant, vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum, ut quòd dicit item Petro, *Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam:* ad remotiores gentes, quibus postea prædicatum est, pertineat.

Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus. In verbo autem tuo laxabo rete.) Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Nisi Dominus cor illustraverit auditorum, doctor in nocte laborat. Nisi in verbo gratiæ supernæ laxata fuerint instrumenta disputationum, frustra vocis suæ prædicator jaculum mittit. Quia fides populorum non sapientia verbi compositi, sed divinæ vocationis munere provenit.

Et cùm hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum.] Præ multitudine piscium rete rumpebatur, quia nunc ad confessionem fidei etiam cum electis reprobi tanti intrant, qui ipsam quoque Ecclesiam hæresibus scindant. Rumpitur autem rete, sed non labitur piscis, quia suos Dominus etiam inter persequentium scandala servat. *Piscium multitudo.*

Et annuerunt sociis qui erant in alia navi, ut venirent & adjuvarent eos.) Alia navis (ut prædiximus) est Ecclesia de gentibus, quæ & ipsa non sufficiente una navicula piscibus impletur electis, quia novit Dominus qui sunt ejus, & apud ipsum certus est suorum numerus electorum. Quumque tot in Judæa credituros non invenit, quot ad fidem vitamque prædestinatos novit æternam, quasi aliæ navis receptacula piscibus quærens suis, corda quoque gentium fidei gratia replet. Et bene rupto rete socia navis advocatur, quoniam ante Judas proditor, ante Simon Magus pisces nequissimi capti sunt, ante Ananias & Sapphira fidei rete subdole tentabant ingredi, ut antè Joannes testatur, *multi discipulorum ejus abierunt retro, & jam non cũ illo ambulabant.* Ac deinde Barnabas & Paulus ad gentium sunt apostolatum segregati. *Judas & Simon Magus. Barnabas & Paulus.*

Et venerunt & impleverunt ambas naviculas, ità ut mergerentur.) Harum impletio navium usq; in finem sæculi crescit. Sed quod impletæ merguntur, hoc est in submersione premuntur (non enim submersæ, sed tamen sunt periclitatæ) Apostolus exponit dicens: *In novissimis diebus erunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, &c.* Nam mergi naves est, homines in sæculum, ex quo elati per fidem fuerant, morum pravitate relabi. Quales & ipse Petrus adhuc in infirmitate positus, hoc loco demonstrat. Unde sequitur: *Mergi naves.*

Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens, Exi à me, quia homo peccator sum Domine.) Quia carnales quique in Ecclesia regimen spiritalium, in quibus maximè

Salvatoris ejectio.

mirum si perdiderunt salutem, qui ejecerunt de suis finibus salvatorem. Moralis enim Dominus, & qui docuerit exemplo sui Apostolos suos omnibus omnia fieri, nec volentes repudiat, nec invitos alligat, nec ejicientibus reluctatur, nec rogantibus deest. Sic Gerasenos alibi cum virtutes ejus sustinere non possent, quasi infirmos & ingratos reliquit. Simul intellige, non ex necessitate fuisse, sed voluntariam corporis passionem, nec captum à Judæis, sed à se oblatum. Etenim quando vult capitur, quando vult labitur, quando vult suspenditur, quando vult non tenetur.

Judæi diabolo pejores.

Et duxerunt, inquit, illum usque ad supercilium montis supra quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum ibat.) O pejor magistro discipulorum hæreditas. Diabolus verbo Dominum tentat. Judæi facto. Ille dicit, *mitte te*, isti adoriuntur ut mittant. Et quidem Dominus supercilium montis præcipitandus ascenderat, sed per medium illorum mutata subito vel obstupefacta furentium mente descendit, quos adhuc sanare quàm perdere malebat, ut cassata videntes suæ cœpta nequitiæ, à poscendo deinceps ejus morte desisterent.

Passionis genus.

Necdum enim venerat hora passionis, quæ non quolibet sabbato, sed in parasceve Paschæ futura extiterat. Necdum locum passionis, qui non in Nazareth, sed Hierosolymis hostiarum sanguine figurabatur, adierat. Sed nec genus mortis, qui crucifigendus à sæculo præconabatur, elegerat. Non igitur à Nazaræis præcipitari, non ab Hierosolymitis lapidari, non inter pueros Bethleemitas ab Herode perimi, non alia vel alia voluit morte consummari. Quod enim tali morte regiæ potestatis indicium, quo fidelium frons armaretur, emineret? Sed solum crucis expectatum est vexillum, cujus figura & celerrimo dexteræ motu contra maligni hostis tentamenta depingi, & ipsa nihilominus figura monarchiæ singularis potuisset typus haberi.

Crucis situs.

Ut quomodo triumphum crucis exponens Apostolus, ait, *in nomine IESV omne genu flectatur, cœlestium, & terrestrium, & infernorum.* Hoc est enim quod ejusdem crucis cacumina ad cælos tendunt, ima petunt inferos, cornua terram tegunt.

Clementia Domini.

Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos sabbato) Vide clementiam Domini Salvatoris, nec indignatione commotus, nec scelere offensus, nec injuria violatus Judæam deserit, quin etiã immemor injuriæ, sed memor clementiæ, nunc docendo, nunc liberando, nunc sanando, in fide plebis corda demulcet. Quod autem sabbatis maximè medicinæ doctrinæque suæ dona frequentat, docet se non sub lege esse, sed supra legem, qui eandem quoque legem adimplere, non autẽ solvere venerit, nec Judaicum eligere sabbatum, quo vel ignem accendere, vel manum pedemq; movere non liceat, sed verum sabbatum dilectamq; Domino esse requiem, si saluti studentes animarum, ab opere servili, id est à cunctis contineamus illicitis.

Sermo in potestate.

Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius.) Sermo doctoris in potestate fit, cum ea quæ docet, operatur. Nam qui actis ipse sua dicta destruit, contemnitur. Cui contra doctorem instituens Apostolus ait, *Nemo adolescentiam tuam contemnat.* Singulariter autem Dominus ac principaliter solus ex potestate bona locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit. Ex divinitatis quippe potentia habuit id, quod nobis per humanitatis suæ innocentiam ministravit. Aliter, in potestate erat sermo ipsius, sive ut alius Evangelista dicit, erat docens eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ. Quoniam scribæ quæ per legem didicerant præcepta, populis dabant. Ipse verò quasi auctor impletorque legis, vel mutando, vel augendo quæ minus videbantur, bene agendo substituit.

Cap. 13. Synagoga.

ET *in synagoga erat homo habens dæmonium immundum.*] Benè in synagoga homo erat, qui spiritum immundum habebat, quia Spiritum sanctum amiserat. Introjerat enim diabolus, unde Christus exierat. Sicut etiam nunc quidam dicunt se Judæos esse & non sunt, sed sunt synagoga Satanæ.

Et exclamavit voce magna dicens: Sine, quid nobis & tibi Iesu Nazarene?) Paululum (inquit) à me vexando quiesce, cui nulla est cum nostra fraude societas. Et vere: *Quæ enim participatio luci ad tenebras? quæ communicatio Christi ad Belial?*

Diaboli de Christo confessio.

Venisti perdere nos? scio te quia sis sanctus Dei.) Non voluntatis ista confessio est, quam præmium sequitur confitendi, sed necessitatis extorsio, quæ cogit invitos. Et velut si servi fugitivi post multum temporis Dominum suum videant, nihil aliud nisi de verberibus deprecantur, sic & dæmones cernentes Dominum in terris repente versari, ad judicandos se venisse credebant. Præsentia salvatoris, tormenta sunt dæmonum.

Et increpavit illum Iesus dicens: Obmutesce, & exi ab illo.) Quoniam *invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum*, ideo contra ipsum mortis auctorem, primo debuit medicina salutis operari, primò lingua serpentina, ne ultra virus spargeret obcludi. Ac deinde fœmina quæ prima seducta est, à carnalis concupiscentiæ febre curari. Tertiò vir qui malè suadentis dicta conjugis audivit, ab erroris sui lepra castigari, ut ipse apud hunc Evangelistam esset ordo restaurationis, qui fuerat & casus.

Concordia Evangelist.

Et cùm projecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illum nocuit.) Divina permissione liberandus à dæmone homo projicitur in medium, ut virtus patefacta salvatoris plures ad fidem viamque salutis invitet. Sed quod dicitur, *Nihilque illum nocuit*, videtur repugnare Marco, qui ait, *Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna exivit ab eo.* Nisi intelligamus hoc dixisse Marcum, *Discerpens eum*, quòd Lucas dixit, *Et cùm projecisset illum in medium.* Ut quod secutus ait, *Nihilque eum nocuit*, intelligatur quia jactatio illa membrorum atque vexatio non eum debilitavit, sicut solent exire dæmonia etiam quibusdam membris amputatis aut evulsis. Unde merito pro tam integra restitutione sanitatis qui aderant paventes, tametsi nondum credentes, adinvicem dicebant.

Dæmonem expellentes.

Quia in potestate & virtute imperat spiritibus immundis, & exeunt) Expellere enim dæmonia & homines sancti, sed in verbo Dei possunt, ipsum autem Dei verbum propria potestate virtutes operatur.

Cap. 14.

S*urgens autem de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.*) Si virum à dæmonio liberatum, moraliter animum ab immunda cogitatione purgatum significare diximus, consequenter fœmina febribus tenta, sed ad imperium Domini curata, carnem ostendit à concupiscentiæ suæ fervore per continentiæ præcepta frenatam. *Omnis enim amaritudo & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia, spiritus immundi furor est. Fornicationem verò, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & avaritiam, quæ est simulacrorum servitus*, febrem illecebrosæ carnis intellige.

Rogatus & non rogatus curat Dominus.

Et rogaverunt illum pro ea. Et stans super illam, imperavit febri, & dimisit illam.) Modo Salvator rogatus, modo ultrò curat ægrotos, ostendens se contra peccatorum quoque passiones & precibus semper adnuere fidelium, & ea quæ ipsi minimè in se intelligunt, vel intelligenda dare, vel etiam non intellecta dimittere. Juxta quòd Psalmista postulat, *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Domine.*

Febricitantium propriũ.

Et continuo surgens, ministrabat illis.] Naturale est febricitantibus incipiente sanitate lassescere, & ægrotationis sentire molestiam, verum sanitas quæ Domini confertur imperio, simul tota redit. Non solum ipsa redit, sed & tanto robore comitante, ut eis continuo qui se adjuverant, ministrare sufficiat, & juxta leges Tropologiæ, membra quæ servierant immunditiæ ad iniquitatem ut fructificarent morti, serviant justitiæ in vitam æternam.

Tropologia.

Solis occubitus.

Cùm Sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos.) Solis occubitus, passionem mortemque significat illius qui dixit, *Quamdiu in mundo sum, lux sum mundi.* Et sole occidente plures dæmoniaci, quàm ante, plures sanantur ægroti. Quia qui temporaliter in carne vivens paucos Judæorum docuit, calcato regno mortis

omnibus per orbem gentibus fidei salutisque dona transmisit. Cujus ministris, quasi vitæ lucisque præconibus, Psalmista canit: *Iter facite ei qui ascendit super occasum.* Super occasum quippè Dominus ascendit, quia unde in passione occubuit, inde majorem suam gloriam resurgendo manifestavit.

Diabolus Christum cognovit.

Exibant etiam dæmonia à multis, clamantia & dicentia, quia tu es filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum.) Dæmonia filium Dei confitebantur, & attestante Evangelista sciebant ipsum esse Christum. Quia quem dierum quadraginta jejunio fatigatum diabolus hominem cognoverat, nec tentando valebat, an & Dei filius esset experiri, jam nunc per signorum potentiam, vel intellexerit, vel potius suspicatus est esse filium Dei. Non igitur ideo Judæis eum crucifigere persuasit, quia CHRISTUM sive DEI filium non esse putavit, sed quia se morte illius non prævidit esse damnandum. Verè enim de hoc mysterio à sæculis abscondito dicit Apostolus, *Quod nemo principum hujus sæculi cognovit; Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Quare autē dæmonia Dominus de se loqui prohibeat, Psalmista manifestat, qui ait, *Peccatori autem dixit Deus quare tu enarras justitias meas?* & cætera. Ne quis dum prædicantem audit, sequatur errantem. Improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris sæpè permiscet, ut specie veritatis, testimonium fraudis obtexat. Alias autem non soli dæmones qui inviti confitebantur, jubentur silere de Christo, sed & illi, qui ab eo sanati, sponte confiteri volebant. Immò ipsi Apostoli, qui eum post resurrectionem toto erant orbe prædicaturi, ante passionem ejus præcipiuntur omninò reticere de illo, ne divina videlicet majestate prædicata passionis dispensatio differretur, & dilata passione salus mundi quæ per hanc futura erat negaretur.

Resurrectio Domini.

Facta autem die, egressus ibat in desertum locum, & turbæ requirebant eum, & venerunt usq; ad ipsum.] Si occasu solis Domini mors exprimitur, quare non die redeunte resurrectio illius indicetur? Cujus manifestata luce à credentium turbis inquiritur, & in gentium deserto inventus, ne abeat detinetur. Maximè cum hæc prima sabbati, quo resurrectio celebrata est, egressio, quæsitio, & inventio contigerit.

CAPUT V.

Cap. 15.

Genesareth.

F*Actum est autem cum turba irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genesareth.*] Stagnum Genesareth, idem dicunt esse quod mare Galilææ, vel mare Tiberiadis. Sed mare Galilææ ab adjacente provincia dictum, mare Tiberiadis à proxima civitate, quæ olim Chennereth vocata, sed ab Herode Tetrarcha instaurata, in honorem Tiberii Cæsaris Tiberias est appellata. Porrò Genesar à laci ipsius natura, qua crispantibus aquis de seipso sibi excitare auram perhibetur, Græco vocabulo, quasi generans sibi auram dicitur. Neque enim in stagni morem sternitur aqua, sed frequentibus auris spirantibus agitatur, haustu dulcis, & ad potandum habilis. Sed Hebrææ linguæ consuetudine, omnis aquarum congregatio sive dulcis sive salsa, mare nuncupatur. Qui lacus interfluente Jordane centum quadraginta stadiis in longitudinem, & quadraginta extenditur in latitudinem. Quia ergò stagnum sive mare præsens sæculum designat, Dominus secus mare stat, postquam vitæ labentis mortalitatem devincens, in ea qua passus est carne, stabilitatem perpetuæ quietis adiit. Turbarum conventus ad eum, gentium in fide concurrentium typus est. De quibus Esaias, *Et fluent* (inquit) *ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini.*

Genesar.

Stagnum sive mare.

Naves duæ.

Et vidit duas naves stantes secus stagnum.] Duæ naves secus stagnum positæ, circuncisionem & præputium figurant. Quas bene Jesus vidisse perhibetur, quia in utroque populo novit Dominus qui sunt ejus. Eorumque cor à fluctibus sæculi hujus, ad futuræ vitæ tranquillitatem qua-

si ad soliditatem littoris videndo, hoc est misericorditer vitando provehit.

Piscatores.

Piscatores autem descenderant, & lavabant retia.) Piscatores sunt Ecclesiæ doctores, qui nos rete fidei comprehensos, & de profundo ad lunam elatos, quasi pisces littori, sic terræ viventium advehunt. Quasi enim quæ retia piscantium sunt complexæ, prædicantium dictiones, quæ eos quos cœperint in fide, non amittant. Unde & retia, quasi retinentia sunt vocata. Sed hæc retia modo laxantur in capturam, modo lota plicantur, quia non omne tempus est habile doctrinæ, sed nunc exercenda lingua doctori, nunc suimet cura gerenda.

Navis Simonis.

Ascendens autem in unam navem quæ erat Simonis, rogavit eum à terra reducere pusillum. Et sedens, docebat de navicula turbas.] Navis Simonis, est Ecclesia primitiva, de qua Paulus ait: *Qui enim operatus est Petro in apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes.* Benè *una dicta*, quia *multitudinis credentium erat cor & anima una.* De qua docebat turbas, quia de auctoritate Ecclesiæ docet, usque hodie gentes.

Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam.) Quod primo rogavit Simonem navem à terra reducere pusillum, significat vel temperate utendum verbo ad turbas, ut nec terrena eis præcipiantur, nec sic à terrenis in profunda sacramentorum recedatur, ut ea penitus non intelligant, vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum, ut quòd dicit item Petro, *Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam:* ad remotiores gentes, quibus postea prædicatum est, pertineat.

Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus. In verbo autem tuo laxabo rete.) Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Nisi Dominus cor illustraverit auditorum, doctor in nocte laborat. Nisi in verbo gratiæ supernæ laxata fuerint instrumenta disputationum, frustra vocis suæ prædicator jaculum mittit. Quia fides populorum non sapientia verbi compositi, sed divinæ vocationis munere provenit.

Piscium multitudo.

Et cùm hoc fecisset, concluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum.] Præ multitudine pisciū rete rumpebatur, quia nunc ad confessionem fidei etiam cum electis reprobi tanti intrant, qui ipsam quoque Ecclesiam hæresibus scindant. Rumpitur autem rete, sed non labitur piscis, quia suos Dominus etiam inter persequentium scandala servat.

Et annuerunt sociis qui erant in alia navi, ut venirent & adjuvarent eos.) Alia navis (ut prædiximus) est Ecclesia de gentibus, quæ & ipsa non sufficiente una navicula piscibus impletur electis, quia novit Dominus qui sunt ejus, & apud ipsum certus est suorum numerus electorum. Quumque tot in Judæa credituros non invenit, quot ad fidem vitamque prædestinatos novit æternam, quasi aliæ navis receptacula piscibus quærens suis, corda quoque gentium fidei gratia replet. Et bene rupto rete socia navis advocatur, quoniam ante Judas proditor, ante Simon Magus pisces nequissimi capti sunt, ante Ananias & Sapphira fidei rete subdole tentabant ingredi, ut antè Joannes testatur, *multi discipulorum ejus abierunt retro, & jam non cū illo ambulabant.* Ac deinde Barnabas & Paulus ad gentium sunt apostolatum segregati.

Judas & Simon Magus.

Barnabas & Paulus.

Et venerunt & impleverunt ambas naviculas, ita ut mergerentur.) Harum impletio navium usq; in finem sæculi crescit. Sed quod impletæ merguntur, hoc est in submersione premuntur (non enim submersæ, sed tamen sunt periclitatæ) Apostolus exponit dicens: *In novissimis diebus erunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, &c.* Nam mergi naves est, homines in sæculum, ex quo elati per fidem fuerant, morum pravitate relabi. Quales & ipse Petrus adhuc in infirmitate positus, hoc loco demonstrat. Unde sequitur:

Mergi naves.

Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens, Exi à me, quia homo peccator sum Domine.) Quia carnales quique in Ecclesia regimen spiritalium, in quibus maximè

micum si perdiderunt salutem, qui ejecerunt de suis finibus salvatorem. Moralis enim Dominus, & qui docuerit exemplo sui Apostolos suos omnibus omnia fieri, nec volentes repudiat, nec invitos alligat, nec ejicientibus reluctatur, nec rogantibus deest. Sic Gerasenos alibi cum virtutes ejus sustinere non possent, quasi infimos & ingratos reliquit. Simul intellige, non ex necessitate fuisse, sed voluntariam corporis passionem, nec captum à Judæis, sed à se oblatum. Etenim quando vult capitur, quando vult labitur, quando vult suspenditur, quando vult non tenetur.

Salvatoris ejectio.

Et duxerunt, inquit, illum usque ad supercilium montis supra quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum ibat.) O pejor magistro discipulorum hæreditas. Diabolus verbo Dominum tentat, Judæi facto. Ille dicit, *mitte te*, isti adoriuntur ut mittant. Et quidem Dominus supercilium montis præcipitandus ascenderat, sed per medium illorum mutata subito vel obstupefacta furentium mente descendit, quos adhuc sanare quàm perdere malebat, ut cassata videntes suæ cœpta nequitiæ, à poscendo deinceps ejus morte desisterent. Necdum enim venerat hora passionis, quæ non quolibet sabbato, sed in parasceve Paschæ futura extiterat. Necdum locum passionis, qui non in Nazareth, sed Hierosolymis hostiarum sanguine figurabatur, adierat. Sed nec genus mortis, qui crucifigendus à sæculo præconabatur, elegerat. Non igitur à Nazaræis præcipitari, non ab Hierosolymitis lapidari, non inter pueros Bethleemitas ab Herode perimi, non alia vel alia voluit morte consummari. Quod enim tali morte regiæ potestatis indicium, quo fidelium frons armaretur, emineret? Sed solum crucis expectatum est vexillum, cujus figura & celerrimo dexteræ motu contra maligni hostis tentamenta depingi, & ipsa nihilominus figura monarchiæ singularis potuisset typus haberi. Ut quomodo triumphum crucis exponens Apostolus, ait, *in nomine IESU omne genu flectatur, cælestium, & terrestrium, & infernorum.* Hoc est enim quod ejusdem crucis cacumina ad cœlos tendunt, ima petunt inferos, cornua terram tegunt.

Judæi diabolo pejores.

Passionis genus.

Crucis situs.

Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibiq; docebat illos sabbato) Vide clementiam Domini Salvatoris, nec indignatione commotus, nec scelere offensus, nec injuria violatus Judæam deserit, quin etiã immemor injuriæ, sed memor clementiæ, nunc docendo, nunc liberando, nunc sanando, in fide plebis corda demulcet. Quod autem sabbatis maximè medicinæ doctrinæq; suæ dona frequentat, docet se non sub lege esse, sed supra legem, qui eandem quoque legem adimplere, non autẽ solvere venerit, nec Judaicum eligere sabbatum, quo vel ignem accendere, vel manum pedemq; movere non liceat, sed verum sabbatum dilectamq; Domino esse requiem, si saluti studentes animarum, ab opere servili, id est à cunctis contineamus illicitis.

Clementia Domini.

Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius.) Sermo doctoris in potestate fit, cum ea quæ docet, operatur. Nam qui actis ipse sua dicta destruit, contemnitur. Cui contra doctorem instituens Apostolus ait, *Nemo adolescentiam tuam contemnat.* Singulariter autem Dominus ac principaliter solus ex potestate bona locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit. Ex divinitatis quippe potentia habuit id, quod nobis per humanitatis suæ innocentiam ministravit. Aliter, in potestate erat sermo ipsius, sive ut alius Evangelista dicit, erat docens eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ. Quoniam scribæ quæ per legem didicerant præcepta, populis dabant. Ipse verò quasi auctor impletorque legis, vel mutando, vel augendo quæ minus videbantur, beneagendo substituit.

Sermo in potestate.

Cap. 13. *Synagoga.*

Et *in synagoga erat homo habens dæmonium immundum.*] Benè in synagoga homo erat, qui spiritum immundum habebat, quia Spiritum sanctum amiserat. Introierat enim diabolus, unde Christus exierat. Sicut etiam nunc quidam dicunt se Judæos esse & non sunt, sed sunt synagoga Satanæ.

Et exclamavit voce magna dicens: Sine, quid nobis & tibi Iesu Nazarene?) Paululum (inquit) à me vexando quiesce, cui nulla est cum nostra fraude societas. Et vere: *Quæ enim participatio luci ad tenebras? quæ communicatio Christi ad Belial?*

Venisti perdere nos? scio te quia sis sanctus Dei.) Non voluntatis ista confessio est, quam præmium sequitur confitendi, sed necessitatis extorsio, quæ cogit invitos. Et velut si servi fugitivi post multum temporis Dominum suum videant, nihil aliud nisi de verberibus deprecantur, sic & dæmones cernentes Dominum in terris repente versari, ad judicandos se venisse credebant. Præsentia salvatoris, tormenta sunt dæmonum.

Diaboli de Christo confessio.

Et increpavit illum Iesus dicens: Obmutesce, & exi ab illo.) Quoniam *invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum*, ideo contra ipsum mortis auctorem, primo debuit medicina salutis operari, primò lingua serpentina, ne ultra virus spargeret obcludi. Ac deinde fœmina quæ prima seducta est, à carnalis concupiscentiæ febre curari. Tertio vir qui malè suadentis dicta conjugis audivit, ab erroris sui lepra castigari, ut ipse apud hunc Evangelistam esset ordo restaurationis, qui fuerat & casus.

Et cùm projecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilq; illum nocuit.) Divina permissione liberandus à dæmone homo projicitur in medium, ut virtus patefacta salvatoris plures ad fidem viamque salutis invitet. Sed quod dicitur, *Nihilq; illum nocuit*, videtur repugnare Marco, qui ait, *Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna exivit ab eo.* Nisi intelligamus hoc dixisse Marcum, *Discerpens eum*, quòd Lucas dixit, *Et cùm projecisset illum in medium.* Ut quod secutus ait, *Nihilq; eum nocuit*, intelligatur quia jactatio ista membrorum atque vexatio non eum debilitavit, sicut solent exire dæmonia etiam quibusdam membris amputatis aut evulsis. Unde merito pro tam integra restitutione sanitatis qui aderant paventes, tametsi nondum credentes, adinvicem dicebant.

Concordia Evangelist.

Quia in potestate & virtute imperat spiritibus immundis, & exeunt) Expellere enim dæmonia & homines sancti, sed in verbo Dei possunt, ipsum autem Dei verbum propria potestate virtutes operatur.

Dæmones expellentes.

Cap. 14.

Surgens autem de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.) Si virum à dæmonio liberatum, moraliter animum ab immunda cogitatione purgatum significare dixerimus, consequenter fœmina febribus tenta, sed ad imperium Domini curata, carnem ostendit à concupiscentiæ suæ fervore per continentiæ præcepta frenatam. *Omnis enim amaritudo & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia, spiritus immundi furor est. Fornicationem verò, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & avaritiam, quæ est simulacrorum servitus*, febrem illecebrosæ carnis intellige.

Et rogaverunt illum pro ea. Et stans super illam, imperavit febri, & dimisit illam.) Modo Salvator rogatus, modo ultrò curat ægrotos, ostendens se contra peccatorum quoque passiones & precibus semper adnuere fidelium, & ea quæ ipsi minimè in se intelligunt, vel intelligenda dare, vel etiam non intellecta dimittere. Juxta quòd Psalmista postulat, *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Domine.*

Rogatus & non rogatus curat Dominus.

Et continuo surgens, ministrabat illis.] Naturale est febricitantibus incipiente sanitate lassescere, & ægrotationis sentire molestiam, verum sanitas quæ Domini confertur imperio, simul tota redit. Non solum ipsa redit, sed & tanto robore comitante, ut eis continuo qui se adjuverant, ministrare sufficiat, & juxta leges Tropologiæ, membra quæ servierant immunditiæ ad iniquitatem ut fructificarent morti, serviant justitiæ in vitam æternam.

Febricitantium propriũ.

Tropologia.

Cùm Sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos.) Solis occubitus, passionem mortemque significat illius qui dixit, *Quamdiu in mundo sum, lux sum mundi.* Et sole occidente plures dæmoniaci, quàm ante, plures sanantur ægroti. Quia qui temporaliter in carne vivens paucos Judæorum docuit, calcato regno mortis

Solis occubitus.

omnibus per orbem gentibus fidei salutisque dona transmisit. Cujus ministris, quasi vitæ lucisque præconibus, Psalmista canit: *Iter facite ei qui ascendit super occasum.* Super occasum quippè Dominus ascendit, quia unde in passione occubuit, inde majorem suam gloriam resurgendo manifestavit.

Exibant etiam dæmonia à multis clamantia & dicentia, quia tu es filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum.) Dæmonia filium Dei confitebantur, & attestante Evangelista sciebant ipsum esse Christum. Quia quem dierum quadraginta jejunio fatigatum diabolus hominem cognoverat, nec tentando valebat, an & Dei filius esset experiri, jam nunc per signorum potentiam, vel intellexerit, vel potius suspicatus est esse filium Dei. Non igitur ideo Judæis eum crucifigere persuasit, quia CHRISTUM sive DEI filium non esse putavit, sed quia se morte illius non prævidit esse damnandum. Verè enim de hoc mysterio à sæculis abscondito dicit Apostolus, *Quod nemo principum hujus sæculi cognovit; Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Quare autẽ dæmonia Dominus de se loqui prohibeat, Psalmista manifestat, qui ait, *Peccatori autem dixit Deus quare tu enarras justitias meas?* & cætera. Ne quis dum prædicantem audit, sequatur errantem. Improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris sæpè permiscet, ut specie veritatis, testimonium fraudis obtexat. Alias autem non soli dæmones qui inviti confitebantur, jubentur silere de Christo, sed & illi, qui ab eo sanati, sponte confiteri volebant. Immò ipsi Apostoli, qui eum post resurrectionem toto erant orbe prædicaturi, ante passionem ejus præcipiuntur omninò reticere de illo, ne divina videlicet majestate prædicata passionis dispensatio differretur, & dilata passione salus mundi quæ per hanc futura erat negaretur.

Diabolus Christum novit.

Facta autem die, egressus ibat in desertum locum, & turbæ requirebant eum, & venerunt usq; ad ipsum.] Si occasu solis Domini mors exprimitur, quare non die redeunte resurrectio illius indicetur? Cujus manifestata luce à credentium turbis inquiritur, & in gentium deserto inventus, ne abeat detinetur. Maximè cum hæc prima sabbati, quo resurrectio celebrata est, egressio, quæsitio, & inventio contigerit.

Resurrectio Domini.

CAPUT V.

Cap. 15.

FActum est autem cum turba irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genesareth.*] Stagnum Genesareth, idem dicunt esse quod mare Galilææ, vel mare Tiberiadis. Sed mare Galilææ ab adjacente provincia dictum, mare Tiberiadis à proxima civitate, quæ olim Chennereth vocata, sed ab Herode Tetrarcha instaurata, in honorem Tiberii Cæsaris Tiberias est appellata. Porrò Genesar à laci ipsius natura, qua crispantibus aquis de seipso sibi excitare auram perhibetur, Græco vocabulo, quasi generans sibi auram dicitur. Neque enim in stagni morem sternitur aqua, sed frequentibus auris spirantibus agitatur, haustu dulcis, & ad potandum habilis. Sed Hebrææ linguæ consuetudine, omnis aquarum congregatio sive dulcis sive salsa, mare nuncupatur. Qui lacus interfluente Jordane centum quadraginta stadiis in longitudinem, & quadraginta extenditur in latitudinem. Quia ergò stagnum sive mare præsens sæculum designat, Dominus secus mare stat, postquam vitæ labentis mortalitatem devincens, in ea qua passus est carne, stabilitatem perpetuæ quietis adiit. Turbarum conventus ad eum, gentium in fide concurrentium typus est. De quibus Esaias, *Et fluent (inquit) ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini.*

Genesareth. *Genesar.* *Stagnum sive mare.*

Et vidit duas naves stantes secus stagnum.] Duæ naves secus stagnum positæ, circuncisionem & præputium figurant. Quas bene Jesus vidisse perhibetur, quia in utroque populo novit Dominus qui sunt ejus. Eorumque cor à fluctibus sæculi hujus, ad futuræ vitæ tranquillitatem quasi ad soliditatem littoris videndo, hoc est misericorditer vitando provehit.

Naves duæ.

Piscatores autem descenderant, & lavabant retia.) Piscatores sunt Ecclesiæ doctores, qui nos rete fidei comprehensos, & de profundo ad lunam elatos, quasi pisces littori, sic terræ viventium advehunt. Quasi enim quæ retia piscantium sunt complexæ, prædicantium dictiones, quæ eos quos ceperint in fide, non amittant. Unde & retia, quasi retinentia sunt vocata. Sed hæc retia modo laxantur in capturam, modo lota plicantur, quia non omne tempus est habile doctrinæ, sed nunc exercenda lingua doctori, nunc suimet cura gerenda.

Piscatores.

Ascendens autem in unam navem quæ erat Simonis, rogavit eum à terra reducere pusillum. Et sedens, docebat de navicula turbas.] Navis Simonis, est Ecclesia primitiva, de qua Paulus ait: *Qui enim operatus est Petro in apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes.* Benè una dicta, quia multitudinis credentium erat cor & anima una. De qua docebat turbas, quia de auctoritate Ecclesiæ docet, usque hodie gentes.

Navis Simonis.

Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam.) Quod primo rogavit Simonem navem à terra reducere pusillum, significat vel temperate utendum verbo ad turbas, ut nec terrena eis præcipiantur, nec sic à terrenis in profunda sacramentorum recedatur, ut ea penitus non intelligant, vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum, ut quòd dicit item Petro, *Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam*: ad remotiores gentes, quibus postea prædicatum est, pertineat.

Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus. In verbo autem tuo laxabo rete.) Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Nisi Dominus cor illustraverit auditorum, doctor in nocte laborat. Nisi in verbo gratiæ supernæ laxata fuerint instrumenta disputationum, frustra vocis suæ prædicator jaculum mittit. Quia fides populorum non sapientia verbi compositi, sed divinæ vocationis munere provenit.

Et cùm hoc fecisset, concluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum.] Præ multitudine piscii rete rumpebatur, quia nunc ad confessionem fidei etiam cum electis reprobi tanti intrant, qui ipsam quoque Ecclesiam hæresibus scindant. Rumpitur autem rete, sed non labitur piscis, quia suos Dominus etiam inter persequentium scandala servat.

Piscium multitudo.

Et annuerunt sociis qui erant in alia navi, ut venirent & adjuvarent eos.) Alia navis (ut prædiximus) est Ecclesia de gentibus, quæ & ipsa non sufficiente una navicula piscibus impletur electis, quia novit Dominus qui sunt ejus, & apud ipsum certus est suorum numerus electorum. Quumque tot in Judæa credituros non invenit, quot ad fidem vitamque prædestinatos novit æternam, quasi aliæ navis receptacula piscibus quærens suis, corda quoque gentium fidei gratia replet. Et bene rupto rete socia navis advocatur, quoniam ante Judas proditor, ante Simon Magus pisces nequissimi capti sunt, ante Ananias & Sapphira fidei rete subdole tentabant ingredi, ut antè Joannes testatur, *multi discipulorum ejus abierunt retro, & jam non cũ illo ambulabant.* Ac deinde Barnabas & Paulus ad gentium sunt apostolatum segregati.

Judas & Simon Magus. *Barnabas & Paulus.*

Et venerunt & impleverunt ambas naviculas, ita ut mergerentur.) Harum impletio navium usq; in finem sæculi crescit, Sed quod impletæ merguntur, hoc est in submersione premuntur (non enim submersæ, sed tamen sunt periclitatæ) Apostolus exponit dicens: *In novissimis diebus erunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, &c.* Nam mergi naves est, homines in sæculum, ex quo elati per fidem fuerant, motum pravitate relabi. Quales & ipse Petrus adhuc in infirmitate positus, hoc loco demonstrat. Unde sequitur:

Mergi naves.

Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens, Exi à me, quia homo peccator sum Domine.) Quia carnales quique in Ecclesia regimen spiritalium, in quibus maximè

Virtus ante gratiam doctrinæ facta.

ministrasse, primo de virtutibus famam egressam, & sic doctrinam magnificatam esse commemorat. Juxta ordinem videlicet, quem & in Actibus Apostolorum breviter commendare curavit: *Quæ cœpit Jesus facere & docere.* Prius enim facere, & post ea posuit docere, ne qui doctor auditoribus suis, quæ nondum factis ipse patravit, imperare præsumat.

Synagoga.

Et venit Nazareth ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam.] Synagoga Græcè, Latinè dicitur congregatio, quo nomine non solum adfluentium turbarum conventum, sed & domum, qua ad audiendum dicendumve Dei verbum, conveniebant Judæi, appellare solebant. Unde Dominus ad Annam pontificem: *Ego semper*, inquit, *docui in synagoga, & in templo*, quo omnes Judæi conveniunt. Sicut & nos Ecclesias fidelium, & loca & choros vocitamus. Verum differt inter synagogam quæ congregatio, & Ecclesiam quæ convocatio interpretatur, quod veteris testamenti populus utroque vocabulo, novi autem tantum Ecclesia nuncupatur. Quia videlicet & pecora, & inanimæ quæque res congregari in unum possunt, convocari autem non nisi rationis utentia possunt. Ideoque novæ gratiæ populum quasi majori dignitate præditum, rectius convocatum in unitatem fidei, quàm congregatum dicere, id est Ecclesiam, quam synagogam nominare, Apostolicis scriptoribus & doctoribus visum est. Confluebant autem die sabbati in synagogis, ut juxta quod Dominus præcepit, *Vacate & videte, quoniam ego sum Deus*, feriatis mundi negotiis, ad meditanda legis monita quieto corde residerent. Cujus eo die devotionis agendæ hactenus in Ecclesia perdurat indicium, quæ ad memoriam priscæ religionis canticum Deuteronomii, in quo universus veteris populi status, quid videlicet offenso, quid propitio Deo meruerit, continetur, nonnullis in locis sabbato dicere consuevit. Alioquin esset præposterum, ut prioribus septimanæ diebus prophetarum dictis carminibus, Moysi ultimum diceretur. Intravit ergò Jesus die sabbati in synagogam, ut ritum legis Mosaicæ, cumulo gratiæ cœlestis adimpleret.

Ecclesia.

Differentia utriusque.

Et surrexit legere, & traditus est illi liber Prophetæ Esaiæ.] Indicium quidem humillimæ dispensationis est, qua Deus inter homines ministrare, non ministrari venerat, quòd etiam lectoris suscipere non dedignatur officium. Sed altiore providentia Lucas à lectione & explanatione prophetæ, gesta Domini scripturus inchoavit, quia scilicet omnis prophetiæ scriptura ad ipsum usque pertingens, per ipsum nobis aperienda, & in ipso constiterit adimplenda. Unde & utrunque hoc in Evangelii sui fine manifestius explicat, cum posito prius dicto salvatoris; *Quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me*, mox & ipse subjunxit, *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas.* Surrexit igitur legere Jesus, ut quos nova signorum operatione non converterat, vel propheticæ lectionis attestatione corrigeret.

Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat.] Pulchre librum prophetæ clausum accipit, sed revolutum legit, quia mysterium incarnationis suæ prophetarum voce præscriptum, & prius suscepit exhibendum, & post intelligendum mortalibus aperuit.

Spiritus Domini super me, propter quod unxit me evangelizare pauperibus, &c.] Loquens supra, de vocatione gentium & Ecclesiæ confirmatione per Prophetam salvator, cùm inter cætera diceret, *Ego Dominus, in tempore ejus subito faciam istud*, confestim hoc, quod hic lectum est, intulit, *Spiritus Domini super me.* Non quod Dominus Deus habeat Dominum Deum, sed quod juxta dispensationem carnis adsumptæ, dicat ea quæ humilia sunt. Ad quem Psalmista jam dixerat, *Dilexisti justitiam & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Quando enim consortes nominantur, naturam carnis intellige, qua Deus consortes substantiæ suæ nos habet. Et quia erat unctio spiritalis, & nequaquam humani corporis, ut fuit in sacerdotibus Judæorum, idcirco præ consortibus, id est cæteris sanctis unctus esse memoratur. Cujus unctio, illo ex-

Spiritus Domini super me, & an Christus sit dominus.

pleta est tempore, quando baptizatus est in Jordane, & Spiritus sanctus in specie columbæ descendit super eum, & mansit in illo. Unctus est igitur oleo spiritali, & virtute cœlesti, ut paupertatem conditionis humanæ thesauro resurrectionis ditaret æterno, captivitatem mentis auferret, cæcitatem illuminaret animorum. *Beati*, inquiens, *pauperes, quia vestrum est regnum Dei.* Et iterum: *Si vos filius liberaverit, verè liberi eritis.* Et iterum: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.*

Dimittere confractos in remissionem. Prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis.] *Sacrificium* (inquit) *Deo, spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Atque ideo missum sive unctum se dicit, ad medendum contractis, sive contritis corde: juxta quod & Psalmista de illo, *Qui sanat* (inquit) *contritos corde, & alligat contritiones eorum.* Vel certè dimittere confractos in remissionem, eos qui legis pondere gravi atque importabili fuerant depressi relevare, atque in remissionem venit gratiæ spiritalis admittere. Et hoc ipsum est prædicare annum Domini acceptum. Tunc enim verus Jubilæi, id est libertatis annus aderat tempus, videlicet Ecclesiæ, quo in corpore versata peregrinatur à Domino. De quo Psalmista canit; *Benedices coronam anni benignitatis tuæ.* Neque enim ille, quo Dominus prædicabat, solus fuit acceptabilis, sed etiam iste, quo prædicat Apostolus dicens, *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Post annum sanè Domini acceptabilem, etiam diem retributionis extremæ prædicat, dicens, *Filius enim hominis venturus est in gloria sua cum angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opus ejus.* Ad cuncta igitur hæc evangelizanda ideo se dicit missum, quia spiritus Domini est super eum.

Contritos corde sanat Dominus.

Annus domini.

Et cùm plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit.] Librum Dominus omnibus qui aderant audientibus legit, lectum verò ministro reddidit. Quia sicut ipse alibi testatur, cùm esset in mundo, palam locutus est mundo, semper docens in Synagoga & in templo, quo omnes Judæi convenire consueverant. Sed ad cœlestia regressurus, his qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis, Evangelizandi officium tradidit. Et benè stans quidem legit, sed libro reddito resedit. Stare enim, operantis; Sedere, quiescentis vel judicantis est. Quia Dominus Jesus Christus, ut viam nobis scientiæ quæ de se erat scripta, patefaceret, ad tempus in carne dignatus est operari. Peracto autem piæ dispensationis officio, discipulos suæ doctrinæ sequaces elegit, seque supernæ quietis solio restituit, unde & nunc occulto judicio cuncta dispenset, & in fine totius sæculi index manifestus appareat. Simul exemplum mysticè proponens, ut verbi quisque prædicator, ejusdem sit etiam factor. Surgat, legat, & resideat: hoc est, operetur, prædicet, & sic præmia quietis expectet. Et notandum quia librum ipse revolutum legit, ministerio autem plicatum reddidit. Quia & Ecclesiam suam misso à patre spiritu veritatis, docuit in omnem veritatem, & tamen non omnibus omnia dicenda, sed pro captu audientium verbum doctori dispensandum suo præmonebat exemplo, cùm ait, *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo.*

Libri plicati redditio.

Et omnium in Synagoga oculi, erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.] In eo utique impleta, quia sicut illa prædixerat, & magna faciebat, & majora Dominus evangelizabat. Quod igitur majus quærimus testimonium, quàm quod se fuisse, qui locutus est in prophetis, propria voce signavit? Removens sacrilegia perfidorum, qui alium Deum dicunt veteris testamenti, alium novi, vel qui initium Christi dicunt esse de virgine. Quomodo enim cœpit ex virgine, qui ante virginem loquebatur?

Christus æternus.

Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore illius.] Testimonium illi dabant, attestando illum vere, ut dixerat eum esse, de quo cecinere prophetæ, verè Spiritus sancti gratia perunctum, verè se pauperes, cæcos, captivos, atque confractos, illius per omnia indigere muneribus.

Et dicebant, Nonne hic est filius Joseph.] Quanta Nazarenorum cæcitas, qui eum quem in verbis factisque Christum

Nazarenorum cecitas. esse cognoscunt, ob generis tantum notitiam contemnunt. Quorum tamen error salus nostra est, & hæreticorum condemnatio. Intantum enim temebant hominem Jesum Christum, ut hunc filium Joseph, & juxta alios Evangelistas fabrum, vel fabri clamarent filium. Inter quæ *Faber cur Dominus appellari voluerit.* intuendum quare Christus in carne appareus, fabri filius, imò faber appellari voluerit. Sanoque intellectu sentiendum, quod etiam per hoc se ejus ante secula filium esse docuerit, qui fabricator omnium, in principio creavit Deus cœlum & terram. Nam & si humana non sunt comparanda divinis, typus tamen integer est, quia pater Christi igni operatur & spiritu. Unde & de ipso tanquam de fabri filio, præcursor ejus ait, *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* Qui in domo magna hujus mundi, diversi generis vasa fabricat. Immo vasa iræ spiritus igne molliendo, in misericordiæ vasa commutat. Unde benè Malachias, cùm ex persona patris diceret, *Ecce mittam angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis* Post pauca subjunxit atq; ait; *Et sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Levi, & conflabit eos quasi aurum & quasi argentum.* Sed hujus sacramenti Judæi ignari, divinæ virtutis opera prosapiæ carnalis contemplatione despiciunt, sicut non solum ex præcedentibus ipsorum, sed etiam ex subsequentibus Domini verbis apparet cum subditur:

Et ait illis: Utiq; dicitis mihi hanc similitudinem. Medice, cura teipsum: quanta, &c.) Quorum insana perfidia, sanam licet nesciens fidem confitetur, quæ Dominum Christum fabrum cognominat, & medicum. Faber est enim verus, *Faber medicus Dominus.* quia omnia per ipsum facta sunt. Medicus est, quia omnia per ipsum restaurata sunt in cœlis & in terra. Et sicut de se ipse testatur, *non habent opus sani medico, sed male habentes.* Et quia diximus quo instrumento fabricandi, dicamus & quo utatur genere medicandi. *Præteriens vidit cæcum à nativitate, expuit in terram, & fecit lutum de sputo, linivitque super oculos ejus, & dixit ei: Vade, lava in natatoria Siloe, quod interpretatur missus. Abiit ergo & lavit, & venit videns.* Agnosce igitur magnæ modum medicinæ, & gaude quia per hanc illuminari meruisti. Lutum de terra, caro Christi est. Sputum de ore, divinitas ejus est, quia caput Christi Deus. Sputum luto immixtum, nos illuminat in natatoria Siloæ baptizatos, quia *verbum caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus,* quam prius tenebris arcentibus comprehendere non poteramus. Per fabrum ergo Christum creatus es, ut esses. Per medicum Christum recreatus es, ut post vulnera sanus esses. Qui ab irridentibus quidem civibus seipsum curare, hoc est, in sua patria virtutes facere monetur, sed non otiosè ab Evangelista alio excusatur, quia non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit. Et mirabatur propter incredulitatem illorum. Ne fortasse quis viliorem nobis fieri debere patriæ putaret affectum, Amabat itaque cives, sed ipsi se charitate patria qui livore privabant.

Ait autem, Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua.) Prophetam dici in scripturis Dominum Christum, & Moyses testis est qui ait, *Prophetam vobis suscitabit* *Propheta Dominus.* *Deus vester de fratribus vestris tanquam me.* Non solum autem ipse qui caput & Dominus est prophetarum, sed & Helias, Hieremias, cæteriq; prophetæ, minoris in patria, quàm in extremis civitatibus habiti sunt. Quia propemodum naturale est, cives semper civibus invidere. Non enim considerant præsentia viri opera, sed fragilem recordantur infantiam, quasi non & ipsi per eosdem ætatis gradus ad maturam ætatem venerint.

In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Israel quãdo clausum est cœlũ annis tribus, &c.) Non (inquit) hoc quod divina fastidiosis civibus beneficia subtraho, pro phetarum gestis adversatur. Quia sicut fame quondam omnem terram premente, nemo est in Judæa repertus Heliæ dignus hospitio, sed exteræ gentis est vidua quæsita, quæ ob fidei gratiam à tanto propheta visitari deberet: & sicut multis ibidem leprosis Naaman tantum Syrus, quia devotè quæsierat, ab Helisæo propheta curari promeruit, sic & vos non alia quam invidiæ perfidiæque causa, superno munere privabit. Quorum si facta prophetarum, etiam allegoricè discusseris, invenies profectò Dominum in patriæ suæ à qua receptus non est, perfidia, superbiam notasse Judæorum. Nomine verò Capharnaum, quæ ager *Capharnaum.* consolationis interpretatur, gentium prædicasse salutem, ubi majora cotidie signa per Apostolos Apostolorumque successores, non tam in corporum quàm in animarum sanatione patrantur. Igitur vidua ad quam Helias missus est, gentium designat Ecclesiam, quæ à suo diutius conditore deserta, populum rectæ fidei nescium, quasi pauperem filium egena stipe nutriebat, id est verbo fructus experte docebat, donec adveniens sermo propheticus, qui exsiccato vellere Israelis, utpotè clausa cœli janua, fame periclitabatur in Judæa, pasceretur ibi simul & pasceret, & receptus videlicet à credentibus, & reficiens ipse credentes. Unde benè hæc eadem vidua, in Sarepta Sidoniæ dicitur esse mo- *Vidua in Sarepta.* rata. Sidonia quippe, venatio inutilis: Sarepta verò, incendium, vel angustia panis interpretatur. Quia *ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia.* Ubi rebus supervacuis acquirendis, quasi aucupandi cura impendebatur, ubi diræ sitis incendium panisque spiritalis ante fiebat angustia, ibi farina oleumque ore prophetico benedicitur, id est fructus & hilaritas charitatis, sive gratia corporis dominici & chrismatis unctio, indefectivo verbi cœlestis munere fœcundabatur. Cujus hactenus in vasis oleum gaudii spiritalis & benedictionis farina non deficit, cæteris quæ non credunt gentibus, inopia panis divini miseris, & venatui deditis inutili. Nam & ipsa pulcherrime mysticum sibi prius quam moreretur panem factura, duo se ligna colligere velle testatur, non solo ligni nomine, sed etiam numero lignorum signum crucis exprimens, quo nobis est panis vitæ præparatus æternæ.

Et multi leprosi erant in Israel sub Helisæo propheta, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus.) Quia nota est historia, de mysterio necesse est paucis intimemus. Et Naaman *Panis mysticus. Ligna duo, crucis figura.* ergo iste Syrus qui interpretatur decor, populum demonstrat nationum, quondam perfidiæ scelerumque lepra maculosum, sed per sacramentum Baptismatis, ab omni mentis & corporis fœditate purgatum. Qui captæ consilio puellæ, hoc est inspirationis supernæ gratia, quam Judæis conservare non valentibus, gentes rapuere, salutem *Naaman Syrus.* sperare commonitus, septies lavari jubetur. Quia nimirum solum baptismi genus, quod ex Spiritu sancto regenerat, salvat. Unde jure caro ejus post lavacrum, velut caro pueri parvi apparuisse memoratur. Sive quia cunctos in Christo baptizatos, in unam parit gratia mater infantiam; seu magis ille fit intelligendus puer, de quo dictũ est, *Parvulus natus est nobis, filius datus est nobis.* Cujus corpori per baptismum, tota credentium soboles adunatur. Et ut cuncta hic baptismi scites sacramenta præmonstrata, in quo abrenunciare Satanæ, fidem confiteri præcipimur, negat se Naaman ultra diis alienis litaturum, soli per omnia Domino serviturus. Partem quoq; terræ sanctæ, secum tollere gaudet, quia baptizatos oportet dominici quoque corporis participatione confirmari. Meritò igitur Naaman cujus dum aqua corpus abluitur, fide pectus abluitur, id est *Gentium purgatio.* populus gentium, Judæis lepra contumaciæ squalentibus antefertur. Merito vidua Sareptana, id est Ecclesia ligno crucis refici desiderans, Judæis fame verbi pereuntibus, pane Sacrosancti corporis & vivifici spiritus unctione recreatur. Probaturque Dominus non ob suam impotentiam civibus, sed ob eorum invidentiam virtutum dona negasse. Atque hoc exemplo totam postremo gentem, non quia non amaretur, sed quia ipsa se amari non amaret, ab eo derelictam, doctoribus scilicet inde ob salvationem gentium toto orbe dispersis. Sed quod Dominus verbo de Judæis, hoc ipsi de se Judæi facto testantur. Nam sequitur:

Et repleti sunt omnes in Synagoga ira hæc audientes, & surrexerunt, & ejecerunt illum extra civitatem.] Sacrilegia quippè Judæorum, quæ multo ante Dominus prænunciaverat per Prophetam, dicens, *Retribuebant mihi mala pro bonis,* in Evangelio docet esse completa. Nam cùm ipse per populos beneficia diffunderet, illi injurias irrogabant. Nec

omnibus per orbem gentibus fidei salutisque dona transmisit. Cujus ministris, quasi vitæ lucisque præconibus, Psalmista canit: *Iter facite ei qui ascendit super occasum.* Super occasum quippè Dominus ascendit, quia unde in passione occubuit, inde majorem suam gloriam resurgendo manifestavit.

Diabolus Christum agnovit.

Exibant etiam dæmonia à multis, clamantia & dicentia, quia tu es filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum.) Dæmonia filium Dei confitebantur, & attestante Evangelista sciebant ipsum esse Christum. Quia quem dictum quadraginta jejunio fatigatum diabolus hominem cognoverat, nec tentando valebat, an & Dei filius esset experiri, jam nunc per signorum potentiam, vel intellexerit, vel potius suspicatus est esse filium Dei. Non igitur ideo Judæis eum crucifigere persuasit, quia CHRISTUM sive DEI filium non esse putavit, sed quia se morte illius non prævidit esse damnandum. Verè enim de hoc mysterio à sæculis abscondito dicit Apostolus, *Quod nemo principum hujus sæculi cognovit; Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Quare autē dæmonia Dominus de se loqui prohibeat, Psalmista manifestat, qui ait, *Peccatori autem dixit Deus quare tu enarras justitias meas?* & cætera. Ne quis dum prædicantem audit, sequatur errantem. Improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris sæpè permiscet, ut specie veritatis, testimonium fraudis obtexat. Alias autem non soli dæmones qui inviti confitebantur, jubentur silere de Christo, sed & illi, qui ab eo sanari, sponte confiteri volebant. Immò ipsi Apostoli, qui eum post resurrectionem toto erant orbe prædicaturi, ante passionem ejus præcipiuntur omninò reticere de illo, ne divina videlicet majestate prædicata passionis dispensatio differretur, & dilata passione salus mundi quæ per hanc futura erat negaretur.

Resurrectio Domini.

Facta autem die, egressus ibat in desertum locum, & turbæ requirebant eum, & venerunt usq; ad ipsum.) Si occasū solis Domini mors exprimitur, quare non die redeunte resurrectio illius indicetur? Cujus manifestata luce à credentium turbis inquiritur, & in gentium deserto inventus, ne abeat detinetur. Maximè cum hæc prima sabbati, quo resurrectio celebrata est, egressio, quæsitio, & inventio contigerit.

CAPUT V.

Cap. 15. Genesareth.

F*Actum est autem cum turba irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genesareth.*) Stagnum Genesareth, idem dicunt esse quod mare Galilææ, vel mare Tiberiadis. Sed mare Galilææ ab adjacente provincia dictum, mare Tiberiadis à proxima civitate, quæ olim Chennereth vocata, sed ab Herode Tetrarcha instaurata, in honorem Tiberii Cæsaris Tiberias est appellata. Porrò Genesar à laci ipsius natura, qua crispantibus aquis de seipso sibi excitare auram perhibetur, Græco vocabulo, quasi generans sibi auram dicitur. Neque enim in stagni morem sternitur aqua, sed frequentibus auris spirantibus agitatur, haustu dulcis, & ad potandum habilis. Sed Hebrææ linguæ consuetudine, omnis aquarum congregatio sive dulcis sive salsa, mare nuncupatur. Qui lacus interfluente Jordane centum quadraginta stadiis in longitudinem, & quadraginta extenditur in latitudinem.

Genesar. Stagnum sive mare.

Quia ergò stagnum sive mare præsens sæculum designat, Dominus secus mare stat, postquam vitæ labentis mortalitatem devincens, in ea qua passus est carne, stabilitatem perpetuæ quietis adiit. Turbarum conventus ad eum, gentium in fide concurrentium typus est. De quibus Esaias, *Et fluent* (inquit) *ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini.*

Naves duæ.

Et vidit duas naves stantes secus stagnum.) Duæ naves secus stagnum positæ, circuncisionem & præputium figurant. Quas bene Jesus vidisse perhibetur, quia in utroque populo novit Dominus qui sunt ejus. Eorumque cor à fluctibus sæculi hujus, ad futuræ vitæ tranquillitatem quasi ad soliditatem littoris videndo, hoc est misericorditer visitando provehit.

Piscatores.

Piscatores autem descenderant, & lavabant retia.) Piscatores sunt Ecclesiæ doctores, qui nos rete fidei comprehensos, & de profundo ad lumen elatos, quasi pisces littori, sic terræ viventium advehunt. Quasi enim quæ retia piscantium sunt complexæ, prædicantium dictiones, quæ eos quos ceperint in fide, non amittant. Unde & retia, quasi retinentia sunt vocata. Sed hæc retia modo laxantur in capturam, modo lota plicantur, quia non omne tempus est habile doctrinæ, sed nunc exercenda lingua doctori, nunc suimet cura gerenda.

Navis Simonis.

Ascendens autem in unam navem quæ erat Simonis, rogavit eum à terra reducere pusillum. Et sedens, docebat de navicula turbas.) Navis Simonis, est Ecclesia primitiva, de qua Paulus ait: *Qui enim operatus est Petro in apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes.* Benè una dicta, quia multitudinis credentium erat cor & anima una. De qua docebat turbas, quia de auctoritate Ecclesiæ docet, usque hodie gentes.

Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam.) Quod primo rogavit Simonem navem à terra reducere pusillum, significat vel temperate utendum verbo ad turbas, ut nec terrena eis præcipiantur, nec sic à terrenis in profunda sacramentorum recedatur, ut ea penitus non intelligant, vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum, ut quòd dicit item Petro, *Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam*: ad remotiores gentes, quibus postea prædicatum est, pertineat.

Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus. In verbo autem tuo laxabo rete.) Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Nisi Dominus cor illustraverit auditorum, doctor in nocte laborat. Nisi in verbo gratiæ supernæ laxata fuerint instrumenta disputationum, frustra vocis suæ prædicator jaculum mittit. Quia fides populorum non sapientia verbi compositi, sed divinæ vocationis munere provenit.

Piscium multitudo.

Et cùm hoc fecisset, concluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum.) Præ multitudine piscū rete rumpebatur, quia nunc ad confessionem fidei etiam cum electis reprobi tanti intrant, qui ipsam quoque Ecclesiam hæresibus scindant. Rumpitur autem rete, sed non labitur piscis, quia suos Dominus etiam inter persequentium scandala servat.

Et annuerunt sociis qui erant in alia navi, ut venirent & adjuvarent eos.) Alia navis (ut prædiximus) est Ecclesia de gentibus, quæ & ipsa non sufficiente una navicula piscibus impletur electis, quia novit Dominus qui sunt ejus, & apud ipsum certus est suorum numerus electorum. Cumque tot in Judæa credituros non invenit, quot ad fidem vitamque prædestinatos novit æternam, quasi aliæ navis receptacula piscibus quærens suis, corda quoque gentium fidei gratia replet.

Judas & Simon Magus.

Et bene rupto rete socia navis advocatur, quoniam ante Judas proditor, ante Simon Magus pisces nequissimi capti sunt, ante Ananias & Sapphira fidei rete subdole tentabant ingredi, ut antè Joannes testatur, *multi discipulorum ejus abierunt retro, & jam non cū illo ambulabant.* Ac deinde Barnabas & Paulus ad gentium sunt apostolatum segregati.

Barnabas & Paulus.

Et venerunt & impleverunt ambas naviculas, ita ut mergerentur.) Harum impletio navium usq; in finem sæculi crescit. Sed quod impletæ merguntur, hoc est in submersione premuntur (non enim submersæ, sed tamen sunt periclitatæ) Apostolus exponit dicens: *In novissimis diebus erunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, &c.* Nam mergi naves est, homines in sæculum, ex quo elati per fidem fuerant, morum pravitate relabi. Quales & ipse Petrus adhuc in infirmitate positus, hoc loco demonstrat. Unde sequitur:

Mergi naves.

Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens, Exi à me, quia homo peccator sum Domine.) Quia carnales quique in Ecclesia regimen spiritalium, in quibus maximè

proximorum curam negligat, nec cura proximorum immoderatius obligatus contemplationis studia derelinquat. Quatenus nec amorem Dei præpediat amor proximi, nec amorem proximi, quia transcendit, abjiciat amor Dei. In monte quippe orare est, relictis infirmarum cogitationum curis tota mente quemlibet ad æterna supernæ contemplationis gaudia festinare. In secretum secedere & orare est, exsurgentem intrinsecùs strepitum terrenorum desideriorum premere, & quoddam sibi cum Domino intrà se secretum quærere, ubi cum illo exteriore cessante tumultu per interna desideria silenter loquatur.

Cap. 17. *ET factum est in una dierum, & ipse sedebat docens, & erant Pharisæi sedentes, &c.*] Ubi Dominus sedens docuerit, quando scribis & Pharisæis consedentibus paralyticum curavit, Lucas breviandi gratia præterit, sed Matthæus & Marcus, qui narrant, quæstionem facere videntur. (Evangelist. concordia.) Quoniam quidem Matthæus in civitate sua, Marcus in Capharnaum hoc eum fecisse testantur. Quæ difficiliùs solveretur, si Matthæus etiam Nazareth nominaret. Nunc verò vel ipsa Galilæa, in qua erat Nazareth, intelligenda est dicta civitas Christi, ad distinctionem videlicet regionis transmarinæ Gerasenorum, de qua transfretando, sicut Matthæus scribit, venerat Galilæam. Vel certè ipsa Capharnaum civitas Christi est dicta, quam non nascendo, sed virtutibus illustrando suam ipse fecerat.

Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus, & quærebant eum inferre & ponere ante eum.] Curatio paralytici hujus, (Paralytici curatio.) animæ post diuturnam in lecebræ carnalis inertiam ad Christum suspirantis indicat salvationem. Quæ primò omnium ministris, qui eam sublevent & Christo adferant, id est, bonis doctoribus, qui spem sanationis opemq; intercessionis suggerant, indiget. Qui benè, Marco narrante, quatuor fuisse reperiuntur, sive quia quatuor Evangelii libris omnis prædicantium virtus, omnis sermo firmatur, seu quia quatuor sunt virtutes, quibus ad promerendam sospitatem fiducia mentis erigitur. De quibus in æternæ sapientiæ laude dicitur: *Sobrietatem enim & sapientiam docet, & justitiam, & virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.* Quas nonnulli versis nominibus prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & justitiam appellant.

Et non invenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt suprà tectum per tegulas] Desiderant paralyticum Christo offerre, sed turbâ interpositâ ab omni parte recluduntur. (Turba impediēs.) Quia sæpè anima post infirmi corporis desidiam ad Deum resipiscens, supernæque gratiæ remedio cupiens innovari, priscæ consuetudinis obstaculo retardatur. Sæpè inter ipsas orationis secretæ dulcedines, & quasi suave cum Domino colloquium turba cogitationum interveniens aciem mentis, ne Christus videatur, intercludit. Et quid inter hæc agendum? non utique in infimis exteriùs, quâ turbæ tumultuantur, remanendum, sed tectum domûs, in qua Christus docet, ascendendum, id est, sacræ Scripturæ sublimitas est appetenda, lexque Domini cum Psalmista die noctuque meditanda. *In quo enim corrigit junior viam suam? in custodiendo*, inquit, *sermones tuos.*

Et submiserunt illum cum lecto in medium ante Iesum.] Patefacto tecto æger ante Jesum submittitur, quia reseratis Scripturarum mysteriis ad notitiam Christi pervenitur, hoc est, ad ejus humilitatem fidei pietate descenditur. Et benè domus Jesu tegulis contecta describitur, quia sub contemptibili literarum velamine, (Literarū velamen.) si adsit, qui reseret doctor, divina spiritalis gratiæ virtus invenietur. Quod autem cum lecto deponitur, significat ab homine in ista carne adhuc constituto Christum debere cognosci.

Quorum fidem ut vidit, dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua] Hominem Dominus à paralysi curaturus primò peccatorum vincula dissolvit, (Peccata priùs resolvit.) ut ostenderet eum ob nexus culparum artuum dissolutione damnari, nec nisi his relaxatis membrorum posse recuperatione sanari. Sic & illi paralytico, qui juxta probaticam piscinam diu motum aquæ frustrà præstolabatur, sanato à Domino dicitur: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Et benè is, cui peccata dimittebantur, homo vocatur, qui hoc ipso, quod homo erat, non posset dicere, non peccavi, simul etiam ut ille, qui homini dimittebat, intelligeretur Deus. Intuendum sanè, quantùm propria cujusque fides apud Deum valeat, ubi tantùm valuit aliena, ut totus homo repentè, id est, exterius interiusq; jam salvatus exsurgeret, aliorumque merito alius laxarentur errata.

Et cœperunt cogitare scribæ & Pharisæi dicentes, Quis est hic, qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Verum dicunt scribæ, quia nemo dimittere peccata nisi Deus potest, qui per eos quoq; dimittit, quibus dimittendi tribuit potestatem. (Dimittere pecc[ata].) Et ideo Christus verè Deus esse probatur, quia dimittere peccata quasi Deus potest. Verum Deo testimonium reddunt, sed personam Christi negando falluntur. Errant itaque Judæi, qui, cùm Christum & Deum esse, & peccata dimittere posse credant, Jesum tamen Christum esse non credunt. Sed multò dementiùs errant Arriani, qui cùm Jesum & Christum esse, & peccata posse dimittere Evangelii verbis devicti negare non audeant, nihilominùs tamen Deum negare non timent. At ipse perfidos salvare desiderans, & occultorum cognitione, & virtute operum Deum se esse manifestat.

Respondens enim dixit ad illos, Quid cogitatis in cordibus vestris?] Eidem namque Deo qui dicit, *Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas*: sapientissimus orator ait, *Tu enim solus nôsti corda omnium filiorum hominum.* Eadem ergo, inquit, majestate & potentiâ, quâ cogitationes vestras intueor, possum & hominibus delicta dimittere. Ex vobis intelligite, quid paralyticus consequatur.

Quid est faciliùs dicere, dimittuntur tibi peccata, an dicere, surge & ambula?] Utrum sint paralytico peccata dimissa, solus noverat, qui dimittebat. *Surge* autem *& ambula*, tam ille qui surgebat, quàm ii, qui surgentem videbant, approbare poterant. Fit igitur carnale signum, ut probetur spiritale.

Ut autem sciatis, quia filius hominis potestatem habet in terra dimittere peccata.] *Si & Deus est* juxta memoratum Esaiæ testimonium, *qui delet iniquitates nostras, & filius hominis potestatem habet in terra dimittendi peccata*, ergo idem ipse & Deus & filius hominis est, ut & homo Christus per divinitatis suæ potentiam dimittere peccata possit, & idem Deus Christus per humanitatis suæ fragilitatem pro peccatoribus mori.

Ait paralytico: Tibi dico, Surge. Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.] Spiritaliter de lecto surgere, est animam à carnalibus desideriis, ubi ægra quiescebat, abstrahere. Lectum verò tollere, est ipsam quoque carnem per continentiæ frena correptam spe cœlestium præmiorum deliciis privare terrenis. Ipse enim lectus, qui per singulas noctes lavatur à David, id est, pro uniuscujusque noxæ maculis digno pœnitentiæ flumine castigatur. Sublato autem lecto domum ire, ad paradisum redire est. Ipsa est enim vera domus, quæ hominem prima suscepit, (Paradisus.) non jure amissa, sed fraude, tandemque restituta per eum, qui fraudulento hosti nihil debuit. Aliter. Sanus, qui languebat, lectum reportat domum, cùm anima peccatorum remissione accepta ad internam sui custodiam cum ipso se corpore refert, ne post veniam quid, unde iterum justè feriatur, admittat.

Et confestim surgens coram illis, tulit, in quo jacebat, & abiit in domum suam magnificans Deum, &c.] Mira divinæ potentiæ virtus ubi nulla temporis interveniente morula, jussa Salvatoris salus festina comitatur. Meritò, qui adfuerant, damnatis blasphemiæ jaculis, ad laudem tantæ majestatis stupentia corda convertunt.

ET post hæc exiit, & vidit publicanum nomine Levi, sedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me.] Idem Levi, qui Matthæus est, (Cap. 18. Levi.) sed Lucas Marcusque propter verecundiam & honorem Evangelistæ noluerunt nomen ponere vulgatum. Ipse autem Matthæus juxta illud, quod scriptum est, *Justus accusator sui est*: in primordio sermonis Matthæum se & publicanum nominat. (Matthæus.) Ut ostendat legentibus nullum debere conversum de salute diffidere, cùm ipse de publicano in Apostolum, de telonario in Evangelistam sit repentè mutatus. *Et relictis omnibus, surgens secutus est eum.*] Intelligens Matthæus, quid sit veraciter Dominum sequi, relictis omnibus sequitur. Sequi enim, imitari est. Ideoque ut pauperem Christum non tam gressu quàm affectu consectari (Sequi Dominū veraciter.) potuisset,

potuisset, reliquit propria qui rapere solebat aliena, perfectamq; nobis abrenunciationis sæculi formam tribuens, non solum lucra reliquit vectigalium, sed & periculum contempsit quod evenire poterat à principibus sæculi, quia vectigalium rationes imperfectas, atque incompositas reliquerit. Tanta enim cupiditate sequendi Dominum ductus est, ut in nullo prorsus hujus vitæ respectum vel cogitationem sibimet reservaverit. Propter quod justa mercede dum humana sedulus negotia deserit, dominicorum fidelis dispensator meruit esse talentorum.

Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua.) Qui domicilio Christum recipit interno, maximis delectationibus exuperantium pascitur voluptatum. Itaque Dominus libenter ingreditur, & in ejus qui crediderit recumbit affectum, & hoc est bonorum operum spiritale convivium, quo dives populus eget, pauper epulatur.

Et erat turba multa publicanorum & aliorum, qui cum illis erant discumbentes.) Viderant publicanum à peccatis ad meliora conversum, locum invenisse pœnitentiæ, & ob id etiam ipsi non desperant salutem.

Et murmurabant Pharisæi & scribæ eorum dicentes ad discipulos ejus, Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis?) Convivantibus cum Domino publicanis, Pharisæi murmurantes de jejunio gloriantur. Ubi primo legis & gratiæ quanta sit distantia declaratur. Quia qui legem sequuntur, jejunæ mentis famem patiantur æternam. Qui vero verbum in interioribus animæ receperunt alimentis cœlestis, & fontis ubertate recreati, esurire & sitire non possint. Deinde retributionis futuræ species præfiguratur, quando epulantibus cum Christo electis perfidia superborum jejuna torquebitur. Quibus dicitur, *Meretrices & publicani præcedunt vos in regno Dei.* Quod si per Matthæi electionem fides gentium, quæ prius mundi lucris inhiabant, sed nunc corpus Christi sedula devotione reficiunt, exprimitur, profecto supercilium Pharisæorum, Judæorum invidiam, qua de gentium salute torquentur, insinuat.

Legis & gratiæ distantia.

Matthæi electio.

Et respondens Iesus, dixit ad illos, Non egent qui sani sunt medico, sed qui malè habent. Non veni vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam.) Suggillat scribas & Pharisæos, qui justos se putantes, peccatorũ consortia declinabant. Seipsum namque medicum dicit, qui miro medicandi genere, *vulneratus est propter iniquitates nostras, & livore ejus sanati sumus.* Sanos autem & justos appellat eos, qui ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti, qui ex lege præsumentes, Evangelii gratiam non quærunt. Porro malè habentes & peccatores vocat eos, qui suæ fragilitatis conscientia devicti, nec per legem justificari posse videntes, Christi se gratiæ pœnitendo submittunt. Ubi simul ostenditur quod non in pristinis vitiis permanentes, ut Pharisæi & scribæ murmurabant, sed pœnitentiam agentes publicani venerint ad Jesum: & ipse quoque Jesus convivia peccatorum ut occasionem haberet docendi, & spiritales invitatoribus suis præberet cibos, adire dignatus sit. Denique cum frequenter pergere ad convivium describatur, nihil refertur aliud, nisi quid ibi fecerit, quid docuerit, ut & humilitas Domini eundo ad peccatores, & potentia doctrinæ ejus in pœnitentium conversione monstretur.

Sani, qui.

At illi dixerunt ad eum, Quare discipuli Ioannis jejunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Pharisæorum, tui autem edunt & bibunt?) Matthæus refert, ipsos Joannis discipulos hæc dixisse Salvatori, unde patet utrosque conjunctos hac eum quæstione pulsasse. Ubi Joannis maximè reprehendendi discipuli non solum de sui jactantia jejunii, verum quia calumniabantur quam sciebant à magistro prædicatum, & jungebantur Pharisæis, quos ab eo noverant condemnatos. Spiritaliter autem discipuli Joannis & Pharisæorum jejunant, Christi autem edunt & bibunt, quia sive opera quis legis, seu traditiones sequatur hominum, sive ipsum etiam Christi præconium aure tantum percipiat corporis, spiritalibus abstinens bonis jejuno corde tabescit. Qui vero Christi membris fideli incorporatur amore, non potest jejunare, quia carne ipsius epulatur & sanguine. Aliter. Joannes vinum & siceram non bibit, Dominus cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit, quia ille abstinentia meritum auget, cui potentia nulla naturæ: Dominus autem cui naturaliter suppetebat delicta donare, cur eos declinaret quos abstinentibus poterat reddere puriores? Sed jejunavit & Christus, ne præceptum declinares, Manducavit cum peccatoribus, ut gratiam cerneres, agnosceres potestatem.

Evangelist. concordia.

Discipuli Ioannis.

Quibus ipse ait, Nunquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare? Venient autem dies, & cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus.) Sponsus Christus, sponsa Ecclesia est. De hoc sancto spiritalique connubio, Apostoli sunt creati. Unde benè Marcus Evangelista filios eos appellat nuptiarum, non tantum sponsi, sed etiam sponsæ, volens intelligi, quia per lavacri regenerationem in jus divinæ generationis adsumpti sunt. Qui jejunare ac lugere non possunt quamdiu sponsum in thalamo vident, & ipsum sciunt esse cum sponsa. Quando vero transierint nuptiæ, & passionis ac resurrectionis tempus advenerit, tunc sponsi filii jejunabunt. Quod autem Lucas non ait ut cæteri: Nunquid possunt filii sponsi aut nuptiarum jejunare vel lugere, sed *nunquid potestis filios sponsi facere jejunare?* eleganter intimavit eosdem ipsos, qui loquebantur, fuisse facturos, ut lugentes jejunarent filii sponsi, quoniam ipsi essent sponsum occisuri. Notandum vero hunc luctum absentiæ sponsi, non nunc tantum, id est, post mortem resurrectionemque ejusdem sponsi, sed & ante incarnationem illius per totum hujus sæculi tempus esse celebratum. Prima quippe tempora Ecclesiæ ante virginis partum sanctos habuere, qui desiderarent incarnationis Christi adventum. Ista vero tempora, ex quo ascendit in cœlum, sanctos habent, qui desiderent ejus manifestationem ad vivos & mortuos judicandos. Neque hic desiderabilis Ecclesiæ luctus requievit aliquantum, nisi quamdiu hic cũ discipulis in carne versatus est. Juxta leges autem Tropologiæ sciendum, quod quamdiu sponsus nobiscum est, & in lætitia sumus, nec jejunare possumus, nec lugere. Cum autem ille propter peccata à nobis recesserit & avolaverit, tunc indicendum jejunium, tunc recipiendus est luctus.

Sponsus Christus.

Sponsi absentia luctus.

Dicebat autem & similitudinem ad illos, Quia nemo commissuram à vestimento novo, immittit in vestimentum vetus. Alioquin & novum rumpit, & veteri non convenit commissura à novo.) Cũ interrogatus esset Dominus, cur discipuli ejus non jejunarent, respondit carnales adhuc quosque, & necdum passionis resurrectionisque suæ fide solidatos, non posse severiora jejunia & continentiæ sustinere præcepta, ne per austeritatem nimiam, etiam credulitatem quam habere videbantur amittant. Ipsos ergo adhuc discipulos tanquam vetera vestimenta dicit, quibus inconvenienter novus pannus assuitur, id est, aliqua particula doctrinæ, quæ ad novæ vitæ temperantiam pertinet. Quia si hoc fiat, & ipsa doctrina quodammodo scinditur, cujus particula quæ ad jejunium ciborum valet, inopportune traditur. Cum illa doceat generale jejunium non à concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni lætitia temporalium delectationum, cujus quasi pannum, id est, partem aliquam quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus adhuc veteræ consuetudini deditis impertiri. Quia & illinc quasi conscissio videtur fieri, & ipsi vetustati non convenit.

Iejunii ratio.

Et nemo mittit vinum novum in utres veteres. Alioquin, rumpit vinum novum utres, & ipsum effunditur, & utres peribunt. Sed vinum novum in utres novos mittendum est, & utraq; conservantur.) Eosdem quoque veteribus comparat utribus, quos vino novo, id est, spiritalibus præceptis facilius dirumpi, quàm id posse continere dicit. Erunt autem jam utres novi, cum post ascensum Domini desiderio consolationis ejus orando & sperando innovantur. Tunc enim acceperunt Spiritum sanctum, quo impleti cum linguis omnibus loquerentur, à Judæis nescientibus, sed tamen verè attestantibus dictum est, quia musto pleni sunt isti. Novum enim vinum jam novis utribus noverat, hoc est Spiritus sancti fervor spiritalium corda repleverat. Aliter. Cavendum doctori, ne animæ nondum renovatæ, sed in vetustate malitiæ perduranti, novorum mysteriorum secreta committat.

Utres veteres.

Et nemo

Et nemo bibens vetustatim vult novum. Dicit enim, vetus melius est.] Judæos significat, quibus vitæ veteris saliva imbutis, novæ gratiæ præcepta sorduerant. Quia profectò majorum traditionibus commaculati, dulcedinem spiritalibus verborum percipere nequaquam valebant.

CAPUT VI.

c.19 FActum est autem in Sabbato secundo primò cùm transiret per sata, vellebant discipuli ejus spicas, & manducabant confricantes manibus. Hoc est, quod Marcus ait, quia discipuli propter nimiam eorum, qui veniebant, ut curarentur, importunitatem ne manducandi quidem spatium habebant, & ideo quasi homines esuriebant. Quòd autem spicas segetum manibus confricant, & inediam consolantur, vitæ austerioris indicium est, non præparatas epulas, sed cibos simplices quærentium. Et nota, quod primi Apostoli Salvatoris literam sabbati destruunt adversùm Ebionitas, qui, cùm cæteros recipiant Apostolos, Paulum quasi transgressorem legis repudiant. Unde benè Lucas diem, quo sabbati litera solvi cœperat, δευτερόπρωτον, hoc est, secundo primum sabbatum nuncupat, volens intimare sabbati legalis observantiam cessare ultrà debere, & naturalis sabbati libertatem, quæ ad Moysi usque tempora cæterorum dierum similis erat, oportere restitui. Ut sicut Ecclesiam non circumcisio vel cæremoniæ legis, sed fides Abrahæ, quâ in præputio justificatus est, per dilectionem operata salvat, ita hanc etiam non aliud quàm spiritale Sabbatum, quo & ipse Abraham semper à servili, id est, noxia vacabat actione, per septiformem Spiritûs sancti gratiam Deo commendet. Hujus itaque temporis Sabbatum, quo sicut in cæteris diebus utilia quæque licet operari, ad distinctionem Judaici Sabbati, quo non iter facere, non ligna colligere, non alia quælibet necessaria facere licebat, secundo primum appellat. Primum videlicet hoc à secundo prælatum sive temporis ordine, quia per innumera ante legem secula, quomodò nunc agitur, à patribus agebatur, seu certè gratiæ munere significans, ut nil aliud secundo primum, quàm inferiori superius intelligas esse Sabbatum. Nam & primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Nec tamen errat, si qui Dominum Jesum Christum secundo primum Adam velit appellare, qui merito scilicet & gratia non humanæ nativitatis ordine primum præcesserit Adam, juxta quod de illo præcursor suus ait: *Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.* Potest & ita in Sabbato secundo primo dictum intelligi, ut unum idemque novi Testamenti Sabbatum & secundum & primum sit. Secundum, quia post legale Sabbatum à nobis observatur. Primum, quia & ante decreta legis à justis observabatur antiquis. Mysticè autem discipuli per sata transeunt, illa videlicet, de quibus Dominus ait: *Levate oculos vestros, & videte regiones, quia alba sunt jam ad messem, & qui metit, mercedem accipit.* Et ideo nihil melius esurite, quam salutem intelligunt hominum, quam ipse messorum primus quondam inter preces esuriens, mox ostensis, quas cupiebat, dapibus, audit: *Surge Petre, occide & manduca.* Et mira Sacramenti concordia, quia & ibi mactari, & manducari jubentur animalia, & hic confricari & nihilominùs manducari spicæ referuntur. Hoc est enim, *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, & exuite vos veterem hominem cum actibus ejus.* Quia non aliter quisq; transit n corpus Christi, non aliter doctorem profectûs sui fructibus pascit. Vellere itaque spicas esse homines à terrena ntentione, quâ solum mentis quasi radicem fixerant, ruere. Fricare autem manibus, exemplis virtutum ab ipsa tiam carnis concupiscentia, quasi folliculis atque integuentis aristarum, puritatem mentis exuere. Grana verò anducari est, emundatum quemque ab omni inquinaento carnis & spiritûs per ora prædicantium Ecclesiæ embris incorporati. Et benè hæc discipuli apud Marm, Dominum prægredientes, egisse referuntur, quia dooris necessè est sermo præcedat, & sic cor auditoris gra supernæ visitationis illustret.

Quidam autem Pharisæorum dicebant illis, Quid facitis, quod non licet in Sabbatis?] Hæc alii Evangelistæ narrant ipsi Domino fuisse magis objecta. Sed sive illi, sive discipulis ejus, sive per plures passim criminantes utrisque sint dicta (neque enim ullus Evangelista falsum scribere potuit) tamen quia quicquid à discipulis agitur, ad eum respicit, cujus in agendo magisterium sequuntur, confestim ille juxta quod Esaias ait, *Et arguet in æquitate pro mansuetis terræ.* falsos legis defensores veris Sanctorum devincit exemplis. Ait enim: *Evangelist. concordia.*

Nec hoc legistis, quod fecit David, cùm esurisset ipse, & qui cum eo erant, quomodò intravit in domum Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducavit, & dedit his, qui cum ipso erant, quos non licet manducare nisi tantùm sacerdotibus?] Regum narrat historia, beatum David insidias Saulis vitantem ad Abimelech sacerdotem venisse in Nobe, sibi suisque cibos petisse. At sacerdotem panes communes non habentem, cùm solùm primò disceret mundos à mulieribus ab heri & nudiustertius fuisse pueros, panes consecratos ei dare non dubitasse, meliùs arbitratum Propheta dicente, *Misericordiam volo & non sacrificium*, de famis periculo homines liberare, quàm Deo offerre sacrificium. Hostia enim Deo placabilis hominum salus est. Opponit ergo Dominus Pharisæis calumniatoribus, & dicit, Si & David sanctus est, & Abimelech Pontifex à vobis non reprehenditur, sed legis uterque mandatum probabili excusatione transgressi sunt, & fames in causa est, cur eandem famem non probatis in Apostolis, quam probatis in cæteris? Quamquam & in hoc multa distantia sit, isti spicas in Sabbato manu confricant, illi panes comedere Leviticos, & ad Sabbati solennitatem accedebant. *Fames.* Coquebantur enim panes propositionis ante Sabbatum, & Sabbato manè oblati super sacram mensam ponebantur bis seni ad alterutros conversi, duabus pateris aureis superpositis thure plenis. Quæ permanebant ad aliud Sabbatum, & tunc pro illis alii deportabantur, illi verò sacerdotibus exhibebantur. Et thure incenso in igne sacro, in quo omnia holocausta fieri solebant, aliud thus super alios duodecim panes adjiciebatur. Quâ horâ superveniens David, panesque consecratos accipiens ostendit figuratè sacerdotalem cibum, ad usum transiturum esse populorum. Sive quòd omnes vitam sacerdotalem debemus imitari, sive quia omnes filii Ecclesiæ sacerdotes sunt. Ungimur enim in sacerdotium sanctum, offerentes nosmetipsos Deo hostias spiritales.

Et dicebat illis, quia Dominus est filius hominis etiam Sabbati.] Si, inquit, David rex sacerdotali cibo pastus excusabilis est, & juxta alterius Evangelii fidem sacerdotes Sabbatum per templi ministerium violantes crimine carent; quantò magis filius hominis, qui verus Rex & verus sacerdos, & ideo Dominus est Sabbati, evulsarum Sabbato spicarum noxâ non tenetur.

FActum est autem & in alio Sabbato, ut intraret in Synagogam & doceret, & erat ibi homo, & manus ejus dextera arida.] Cap.20 Sabbatis præcipuè Dominus in Synagoga docet, operaturque virtutes, non solùm propter insinuandum spiritale Sabbatum, sed & propter celebriorem eo die populi conventum. *Sabbato docet & operatur virtutes Dominus.* Cui tunc ex antiqua patrum institutione moris erat, quia vacare à labore per legem jubebatur, legendis audiendisq; Scripturis operam dare. Juxta quod in Actibus Apostolorum Jacobus loquitur. Moyses enim à diebus antiquis habet, qui eum prædicent in Synagogis, ubi per omne Sabbatum legitur. Nam sicut hi, quibus venandi ars est, ubi feras, pisces & volucres abundare didicerint, ibi sua maximè retia tendunt; ita & Dominus semper docuit in Synagoga & in templo, quo omnes Judæi conveniebant, volens omnes salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Homo sanè, qui manum habebat aridam, humanum genus indicat infœcunditate boni operis arefactum, sed Domini miseratione curatum. Cujus dextera, quæ in primo parente, dum vetitæ arboris poma decerperet, aruerat, per Redemptoris gratiam, dum insontes manus in crucis arbore tenderet, bonorum operum succis est restituta saluti. Et benè in Synagoga manus erat arida, quia ubi scientiæ donum majus, ibi gravius est inexcusabilis noxæ periculum.

Observabant autem Scribæ & Pharisæi, si Sabbato curaret, ut invenirent accusare illum.] Quia destructionem Sabbati, quam in discipulis arguebant, probabili magister excusaverat exemplo, nunc ipsum observando magistrum calumniari volunt, ut si Sabbato curet, transgressionis; si non curet, crudelitatis aut imbecillitatis arguant.

Cogitationes novit Dominus.

Ipse verò sciebat cogitationes eorum, &c.] Hoc est, quod legimus, *Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.* Et quod sequitur, *Beatus homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.* De illis dictum est, qui legem per Christum adimpletam, nec nobis carnale per hanc, sed spiritale Sabbatum didicerunt esse præceptum.

Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos si licet Sabbato benè facere an malè?] Præveniens Dominus calumniam Judæorum, quam sibi perfida mente paraverant, arguit eos, quia legis præcepta prava interpretatione violârint, æstimando in Sabbato etiam à bonis operibus feriandum, cùm lex à malis abstinere jubeat dicens: *Omne opus servile non facietis in eo*, id est, peccatum. *Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati.* Eodem præcepto simul & futuri seculi formam in præsentibus adumbrans, ubi qui per sex seculi hujus ætates bona fecerunt, in septima quiete malorum tantummodò, non autem & bonorum sint ferias habituri. Nam licèt secularia opera conquiescant, non otiosus tamen boni operis actus est in Dei laude quiescere.

Curare hominem.

Animam salvam facere, aut perdere? Hoc est hominem curare, an non. Idem est, quod præmiserat, *Benè facere, an malè.* Non quòd Deus summè bonus auctor mali nobis aut perditionis esse possit: sed quòd ejus non salvare Scripturæ consuetudine perdere dicatur. Sicut dicitur indurasse cor Pharaonis, non quòd molle obduraverit, sed quòd meritis præcedentibus obduratum misericorditer emollire noluerit. Et nos cùm rogamus, *ne nos inducas in tentationem*, protinus addendo, *Sed libera nos à malo*, manifestè docemur, ejus non inducere in tentationem, non esse

Inducere in tentationem.

aliud, quàm liberare à malo: ejus perdere animam esse, à perditione salvam non facere. Si quem verò movet, quare Dominus, cùm corpus esset curaturus, de animæ salvatione interrogaverit, intelligat vel animam more Scripturarum pro homine positam, sicut dicitur, *Hæ sunt animæ, quæ exierunt de femore Jacob*: vel quòd illa miracula propter animæ salutem faciebat, vel quòd ipsa manûs sanatio salutem animæ significabat, quæ à bonis (ut prædixi) cessans operibus aridam quodammodò dextram habere videbatur.

Manus extentio.

Et circumspectis omnibus, dixit homini, Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus ejus.] Sananda manus arida jubetur extendi, quia infructuosæ debilitas animæ nullo meliùs ordine quàm eleëmosynarum largitate curatur. Unde Joannes Baptista, turbis sciscitantibus quid facerent, ut non velut arbores aridæ mitterentur in ignem, hoc solùm præcepit: *Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas, similiter faciat.* Et in Ecclesiastico dicitur, *Fili, non sit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dandum collecta.* Frustrà enim manus ad Deum pro peccatis rogaturus expandit, qui non has ad viduam rogantem beneficium laturus extenderit.

Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad invicem, quidnam facerent Jesu.] Magna utique insipientia eos, qui salute plurimùm indigebant, de nece Salvatoris agere consilium. Qui quantum nequitiæ studeant, ostenditur, cùm & hoc in crimen reputant, quòd ad verbum illius salvam, qui languebat, extenderit dexteram. Quasi non eorum quisque majora Sabbatis egerit, cibos portando, porrigendo calicem, cæteraque, quæ victui necessaria sunt, exequendo. Neque enim, qui *dixit & facta sunt*, Sabbato laborasse poterat convinci.

Cap. 21.

Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare.] Non omnis, qui orat, ascendit in montem. Est enim oratio, quæ peccatum facit. Sed qui benè orat, qui Deum orando quærit, hic à terrenis ad superiora progrediens verticem curæ sublimioris ascendit. Qui verò de divitiis, aut de honore seculi, aut certè de inimici morte sollicitus obsecrat, ipse in infimis jacens viles ad Deum preces mittit. Orat autem Dominus, non ut pro se obsecret, sed ut pro me impetret. Nam etsi omnia posuerit Pater in potestate Filii, Filius tamen, ut formam hominis impleret, obsecrandum Patrem putat esse pro nobis, quia Advocatus est noster. *Advocatum enim*, inquit, *habemus apud Patrem Jesum Christum.* Si Advocatus est, debet pro meis intervenire peccatis. Non ergo quasi infirmus, sed quasi pius obsecrat. Vis scire quàm omnia, quæ velit, possit? & Advocatus & judex est. In altero pietatis officium; in altero insigne est potestatis.

Oret cur Dominus.

Pernoctandum in oratione.

Et erat pernoctans in oratione Dei.] Forma tibi præscribitur, quam debeas æmulari. Quid enim te pro salute tua facere oportet, quando pro te Christus in oratione pernoctat? quid te facere convenit, cùm vis aliquod officium pietatis adoriri, quando Christus missurus Apostolos priùs orare curavit? Vis scire quàm mihi, non sibi oraverit?

Discipuli Christi.

Et cùm dies, inquit, *factus esset, vocavit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis*] Ubi notandum, quòd Evangelica & Apostolica Scriptura non solùm illos duodecim appellat discipulos Christi, sed & omnes, qui in eum credentes magisterio ejus ad regnum cœlorum erudiebantur. Discipuli quippe à discendo sunt vocati, ex quorum multitudine quos ipse voluit, elegit.

Apostoli.

Quos & Apostolos nominavit.] Apostoli Græcè, Latinè missi dicuntur. Cujus sacramentum nomine exponens Evangelista Marcus ait: *Et fecit, ut essent duodecim cum illo, & ut mitteret eos prædicare Evangelium.* Et ipse Dominus dicit, *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* Qui benè duodecim sunt electi, ut videlicet mundi salutem, quam verbo prædicarent, suo quoque numero mysticè commendarent: Ter enim quaterni, decus dispondium. Hinc est enim quod & superiùs dixi, quià, cùm in typo Ecclesiæ Salomon Domino templum conderet, fecit & mare æneum, in quo sacerdotes lavarentur, duodecimque illud boum clunis

Duodenarii in Apostolis ratio.

imposuit, quorum tres Aquilonem, tres Occidentem, tres Meridiem, & tres aspicerent Orientem, figuraliter insinuans, quoniam Apostoli Apostolorumque successores cunctas orbis quadrati plagas fide & confessione sanctæ Trinitatis essent à peccatorum labe purgaturi.

Petri cognomentum.

Simonem, quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus.] Non nunc primum Simoni Petri cognomen indidit, sed longè antè, cùm à fratre Andrea ad se adductum intuitus dixit: *Tu es Simon filius Joanna, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* Sed cùm volens Lucas nòmina duodecim Apostolorum enumerare, necessè haberet Petrum dicere: breviter innuere voluit, quod non hoc antè vocaretur, sed ita eum Dominus cognominaverit, quamvis non tunc, sed quando Joannes ipsa Domini verba posuit, intentos videlicet reddens auditores. Nam si hoc antè vocaretur, non ita videres mysterium petræ, putans eum casu sic vocari, non providentiâ Dei. Ideo voluit eum priùs aliud vocari, ut ex ipsa commutatione nominis Sacramenti vivacitas commendaretur. Idem ergò Latinè Petrus, quod Syriacè Cephas, & in utraque lingua

Cephas.

nomen à petra derivatum est, haud dubium quin illa, de qua Paulus ait, *Petra autem erat Christus.* Nam sicut lux vera Christus donavit Apostolis, ut lux mundi vocentur; sic & Simoni, qui credebat in petram Christum, Petri largitus est nomen. Cujus aliàs alludens etymologiæ dixit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Violenter ergo quidam, Latino vel Græco nomini Hebræam

Petrus.

quærentes etymologiam, dicunt Petrum dissolventem, sive discalceantem, vel agnoscentem interpretari: cùm & expositio Joannis Evangelistæ, cujus memini, & ipsa lingua Hebræa, quæ P literam omninò non sonat, Hebræum hoc nomen non esse testetur. Abusivè enim Fetrum pro Petro, sicut & Faulum pro Paulo, & Filatum pro Pilato scribentes, violenter ficto nomini falsam interpretationem subnectunt. Simon autem obediens interpretatur. Porrò Andreas, Græcum nomen est, ἀπὸ τῦ ἀνδρὸς, hoc est, à viro virilis appellatur. Quibus rectè vocabulis Apostolorum primi decorantur, qui mox agnum Dei à Joanne cognoverunt, eum videre &

P litera.

Simon.

Andreas.

audire curaverunt. Quod vero Simon ponens mœrorem vel audiens tristitiam interpretatur, illi tempori congruit, quando post resurrectionem viso Domino, vel mortis illius vel suæ negationis mœrorem deposuit, sed suæ confestim mortis tristitiam audivit, dicente Domino, *Cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo non vis.*

Jacobum, & Ioannem, Philippum, & Bartholomæum, Matthæum, & Thomam.) Pulchre ac reverenter Lucas in catalogo Apostolorum usitato nomine Matthæum, in prima verò de Teloneo vocatione, ut superius admonui, Levin appellare maluit. Ipse verò Matthæus, juxta quod scriptum est, *Dic tu iniquitates tuas, ut justificeris*: & manifeste Matthæum de Teloneo vocatum, & in ordine se Apostolorum publicanum cognominat, sed & compari suo Thomæ cum à cæteris Evangelistis sit prælatus, se in ordine supponit. Jacobus sane & Joannes qui ob eximium virtutis & animi culmen filii tonitrui hoc est, βοανεργὲς sive ut emendatius scribitur, baneréem sunt à Domino cognominati. Nec frustra. Quorum unus è cœlestibus intonans vocem illam Theologicam, quam nemo prius edere noverat emisit, *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, &c.* quæ tanto robore gravida reliquit, ut si aliquanto plus intonare voluisset, nec ipse capere mundus posset. Sed & ambo sæpè seorsum, & in montem à Domino duci, & aliquando sonum de nube terrificum percipere meruerunt, *Hic est filius meus dilectus.* Prisca quoque nomina meritis aptissima gestarunt. Jacobus enim supplantator, Joannes, in quo est gratia, vel Domini gratia dicitur. Nam ille & carnis curam Domino vocante supplantare, & ipsam carnem Herode trucidante gavisus est contemnere. Iste ob amotis præcipui gratiam, quam virginali gloria meruerat, super redemptoris sui pectus in cœna recubuit. Philippus os lampadis interpretatur. Et rectè, quia & vocatus à Domino, mox invento Nathanaeli lumen, quod agnoverat prædicavit dicens, *Quem scripsit Moyses in lege & Propheta, invenimus Iesum, filium Ioseph à Nazareth.* Et postmodum quod se de lumine minus scire sentiebat, suppliciter quæsivit, *Domine*, inquiens, *ostende nobis patrem, & sufficit nobis.* Bartholomæus Syrum est non Hebræum, & interpretatur filius suspendentis aquas, hoc est filius Dei. Qui prædicatorum suorum mentes ad cœlestia contemplanda suspendit, ut quo celsa liberius pervolant, eo terrenorum corda feracius dictorum suorum guttis inebrient. Unde benè Moyses de Ecclesia mysticè disserens ait, *Quia non est terra, ad quam ingredimini possidendam, similis terræ Ægypti, de qua existis, ubi jacto semine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ, sed de cœlo pluvias expectans, quam Deus suus invisit omni tempore.* Sæcularis enim sapientia quasi coluber per humum serpit, divina autem de cœlestibus intonat. Matthæus donatus dicitur: videlicet, quia magno Domini munere de Teloneario publicano, in Apostoli est & Evangelistæ delegatus officium. Thomas, abyssus vel geminus. Unde & Græcè Didymus appellatur, quia quo cæteris diutius dubitavit, eo dominicæ resurrectionis veritatem altius didicit. De quo pulchre Paulinus Nolæ antistes cecinit,

Hic dubius gemino, Didymus cognomine, Thomas,
Adjacet, hunc Christus pavidæ cunctamine mentis,
Pro nostra dubitare fide permisit: ut & nos
Hoc duce firmati, Dominumq́, Deumq́, trementes,
Vivere post mortem vero fateamur Iesum
Corpore, viva sua monstrantem vulnera carnis.

Iacobum Alphei, & Simonem qui vocatur Zelotes.) Hos cum additamento posuit, ad distinctionem Jacobi Zebedæi & Simonis Petri, vel etiam Judæ traditoris. Nam & hunc Simonem fuisse dictum, Joannes ostendit, qui ait, *Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simoni Scarioth.* Et Jacobus quidem Alphei, ipse est qui in Evangelio frater Domini nominatur, quia Maria uxor Alphei, soror fuit Mariæ matris Domini, quam Mariam Cleophæ Joannes Evangelista cognominat. Fortasse quia idem Alpheus etiam Cleophas est dictus, vel ipsa Maria defuncto post natum Jacobum Alpheo, Cleophæ nupsit. Cui Simeonem filium genuisse, eumque consobrinum Domini existentem, eo quòd Cleophas frater fuerit Joseph, Hierosolymæ post Jacobum rexisse Ecclesiam, historia Ecclesiastica tradit: sive hic Apostolus Simon, seu quilibet alius Simeon fuerit. Quia vero Jacobus merito filius Alphei, id est, docti sit cognominatus, ipsi testantur Apostoli, qui eum post Domini passionem statim Hierosolymorum ordinaverunt Episcopum. Quia & ante sanguinis effusionem, verus etiam ipse carnalis desiderii sit supplantator, testatur Hegesippus vicinus Apostolorum temporũ historicus. *Suscepit* inquiens, *Ecclesiam Hierosolymæ post Apostolos frater Domini Iacobus cognomento justus.* Multi quidem Jacobi vocantur, hic de utero matris sanctus vocatus fuit, vinum & siceram non bibit, carnem nullã comedit, nunquã attonsus est, neque unctus est unguento, neque usus est balneo. Huic solitum erat ingredi sancta sanctorum. Siquidem vestibus laneis non utebatur, sed lineis, solusque ingrediebatur in templum, & fixis genibus pro populo deprecabatur. In tantum, ut camelorum duritiam contraxisse ejus genua crederentur. Simon autem Zelotes, ipse est & Simon Chananæus de vico Galilææ Chana, ubi aquas Dominus convertit in vinum. Chana quippe zelus, Chananæus Zelotes interpretatur.

Judam Iacobi, & Iudam Scarioth, qui fuit proditor.) Et horum distinctionis gratia, nomina duplicavit. Quorum unus, ut ipse in Catholica scribit Epistola, frater est Jacobi, qui etiam Thaddæus vocabatur. Alter, aut à vico in quo ortus est, aut ex tribu Issachar præsagium suæ condemnationis vocabulum sumpsit. Issachar quippe quod dicitur merces, pretium proditionis insinuat. Scarioth autẽ quod memoria mortis interpretatur, arguit eum non repente persuasum, sed meditatum diutius dominicæ traditionis subiisse piaculum. Qui non per imprudentiam, sed per providentiam inter Apostolos eligitur. Quanta enim est veritas, quam nec adversarius minister infirmat? quanta moralitas Domini, qui periclitari apud nos judiciũ suum, quàm affectum maluit? Susceperat enim hominis fragilitatem, & ideò nec has partes recusavit infirmitatis humanæ. Voluit deseri, voluit prodi, voluit ab Apostolo suo tradi, ut tu à socio desertus, à socio proditus, moderatè feras tuum errasse judicium, periisse beneficium.

Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis.) Electurus Apostolos Dominus in montana subiit, turbas vero docturus ad campestria redit, quia non nisi in humili Christum turbæ videre sufficiunt. Nam hæc est norma quã secutus Apostolus ait, *Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Quasi parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec num quidem potestis.* Apostoli autem ipsi secundum Matthæum quasi perfectiores, & in monte & aperto salvatoris ore docti esse narrantur. Ubi si quis diligentius utrunque velit Evangelistam perscrutari, potest intelligi, cum in monte duodecim discipulos elegit è pluribus, quos & Apostolos nominavit, quod Matthæus prætermisit, tunc illum habuisse sermonem quem Matthæus interposuit & Lucas tacuit, hoc est in monte. Ac deinde cum descendisset, in loco campestri habuisse alterum similem, de quo Matthæus tacet, Lucas non tacet, & utrunque sermonem eodem modo esse conclusum.

Ab omni Iudæa, & Hierusalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis, &c.) Maritimam multitudinem non à proximo mari Galilææ (neque enim hoc miraculi loco poneret) sed à mari magno reor esse cognominatam, in qua etiam Tyrus & Sidon comprehendi poterant. Verum quia gentium civitates sunt, Judæis quidẽ forte datæ, sed nõ ab eis possessæ, eo quod hostes exterminari nequierint, consulte nominatim ponuntur, ut quãta sit fama virtutisq; salvatoris intimetur, quæ exteras etiam ad sanitatẽ doctrinamque capessendam civitates accersat. Ubi notandum, quia Dominus etsi venientibus ad se gentilib' misertus sit, unde & puerũ centurionis & Chananææ filiam approbata petentiũ fide curavit, nõ tamen eorũ civitates intrasse reperitur, ne videlicet

Simeon Episcopus.

Hegesippus.

Zelotes.

Chananæus.

Judas Thaddæus.

Issachar. Scarioth.

Veritas. Moralitas Domini.

Apostoli in monte eliguntur. Turba in campo docetur.

Maritima multitudo.

occasio-

occasionem querelæ Judæis calumniantibus suggereret, sed perfectam potius salutem gentium passionis & resurrectionis suæ tempori reservaret. Quo imminente tempore gentilibus eum videre quærentibus ait, *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert.*

Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.) Et supra leprosus Domino tangente mundatur, & hic omnis turba quæ eum tangere potuit, spiritus illius virtute sanatur. Tactus ergo salvatoris, opus est saluris. Quem tangere, est fideliter in eum credere. A quo tangi, est ejus munere firmari. Sed unusquisque in suo sensu abundat. Turbæ quæ de longè ad audiendū confluunt, descendentis in campum Domini curantur attactu. Discipuli qui in minoribus jam sunt instituti, in montis cacumine ad majora provehuntur. E quibus etiam eliguntur, qui eum transfiguratum secreto in monte speculentur. Unus præ omnibus quasi sublimioris sapientiæ fonte inebriandus, magistri recumbit in pectore. Raroque uspiam vel turbas Dominum ad altiora sequi, vel quempiam debilem invenies in monte curari, sed extincta febre libidinum, accensaque scientiæ luce, pedetentim quemque ad culmen subire virtutum. Nam & in veteri testamento

Moyses. Moyses solus cum Josue montem Dei ascendens, ad regendum vulgus in campo donec redirent, Aaron ordinavit & Hur. Aaron quippe qui interpretatur mons fortitudinis, singularem dominicæ incarnationis excellentiam; Hur vero qui ignis dicitur, donum sancti Spiritus insinuat. Quia plures in Ecclesia parvuli, & si comitari magistros ad penetranda summæ divinitatis arcana nequeunt, dominicæ tamen incarnationis sacramentis redimi, & Spiritus sancti possunt ardore signari.

Cap. 22.

Oculos in discipulos levat.

Et ipse elevatis oculis in discipulos suos, dicebat, Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei.) Et si generaliter omnibus loquitur, specialius tamen oculos salvator in discipulos levat, ut his qui verbum intenta cordis aure percipiunt, latius saporis intimi lumen aperiat. Cui simile est quod Matthæus ait, *Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus, & aperiens os suum docebat eos dicens, Beati pauperes Spiritu.* Nam quibus os in monte sedens aperit, ut magna sublimiter audiant, in eos oculos stans in campo dirigit, ut audita patenter intelligant. Beati itaque pauperes. Non utique omnes, sed illi tantummodo qui omne præsentis sæculi, tametsi altum videatur, pro nihilo culmen ducunt. Qui merito regni cœlestis perhibentur munere digni, quia delectationis humanæ probantur cupiditate nudati. Qualem se Rex David pauperiem sustinuisse declarans ait, *Ego vero egenus & pauper sum.* Et alibi non modo terrestria, sed & ipsa pro Domino supercœlestia parvi pendens dicensque, *Quid enim mihi restat in cælo, & à te quid volui super terram?* mox ubi spei suæ fixisset ancoram, subdendo manifestat, *Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam.* Alioquin nonnulli miserrima conditione paupertatis, & hic sæculi gaudiis ob inopiam rerum, & ibi regno Dei ob meritorum nequitiam carent.

Esurientes sitientesque.

Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini.) Quid esurire beati, quid sitire debeant, Matthæus exponit, videlicet justitiam, apertissimè nos instituens nunquam nos satis justos æstimare debere, sed cotidianum justitiæ semper amare, immò ardere profectum. Cujus perfectam saturitatem non in hoc sæculo, sed in futuro posse provenire supernorum desiderio, Psalmista flagrans ostendit, qui ait, *Ego autem cum justitia apparebo in conspectu tuo, satiabor dum manifestabitur gloria tua*: potest & simpliciter accipi, *Beati qui nunc esuritis*, qui castigatis corpus vestrum & servituti subjicitis, qui in fame & siti verbo operam datis, quia cœlestium tunc gaudiorum habetis ubertate perfrui.

Flentes.

Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.] Non temporalium damna commodorum, sed virtutum detrimenta spiritalium qui flent, æterna beatitudine consolabuntur. Ubi non nostra solum, sed & proximi jubemur commissa deflere. Quem si ut nos diligimus, consequenter illius & profectu nos gratulari, & defectu necesse est tribulari: nec solum tribulari, verum ad lachrymas usque succendi. Sic enim Samuel & David, peccatum Saulis & interitum lugent. Sic peccatricem Dominus ipse flevit super civitatem, & mœstis compassus sororibus, Lazarum quem divina erat majestate resuscitaturus, humana prius miseratione deflebat. Mysticè significans eos qui peccati morte sopiuntur, ut reviviscere queat à proximis esse plangendos. Quod autem nunc flentes risuros esse promittit, non pueriliter accipiendum, sed scripturæ more risus nomine mentis exultatio, & affectus quidam lætior intelligendus est esse designatus. Sicut Sara, *risum* (inquit) *mihi fecit Deus.* Et in Job dictum est, *Os autem veracium replebitur risu.* Per quæ (ut dixi) nomina, gaudium animæ figuratur interius.

Persecutionem passi.

Beati eritis cum vos oderint homines, & cum separaverint vos, & exprobraverint.] Qui propter divitias hæreditatis Christi in sanctis, propter panem vitæ æternæ, propterque spem cœlestium gaudiorum, fletus esuriem, paupertatemque pati desiderat, beatus est. Multo autem beatior, qui has inter adversa virtutes servare non trepidat. Quia odiant licet homines corde nefando, dilectum cor Christo lædere nequeunt. Separent & synagoga depellant, Christus invenit & confirmat. Exprobrent nomen crucifixi, ipse commortuos sibi conresuscitat, & consedere facit in cœlestibus.

Nomen discipulorum Christi.

Et ejecerint nomen vestrum tanquam malum, propter filium hominis.] Nomen vestrum quod dicit, nomen Christianorum significat, quod à gentilibus Judæisque sæpissimè quantum ad ipsos memoriæ abrasum, & ab hominibus est ejectum, nulla jam existente causa odii, nisi propter filium hominis: quia videlicet nomen Christi credentes suum voluerint facere cognomen: atque ideò nominis summi persecutores, hominum non immerito nomine notantur. *Beati* (inquit) *eritis, cum vos oderint homines*: docens eos ab hominibus insectandos, sed ultra homines esse beandos.

Patientes qui gaudent.

Gaudete in illa die, & exultate, Ecce enim merces vestra multa in cælo.) Non hoc à quolibet patiente, sed ab eo qui supernæ tantum mercedis intuitu patitur, præceptum potest impleri, ut scilicet inter odia cordium, inter probra linguarum, inter ipsas persequentium manus, æquali, imò lætiori adhuc corde versetur, non ad hoc nostri similes valeant, sed eorum qui ibant gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Qui ergo multa in terris pro Christo sustinet adversa, multa in cœlis à Christo recipiet dona. Cæterum quanta ab Helia verborum jacula falsi sustinuere Prophetæ, quos deridens ajebat, *Clamate voce majore, Deus enim est Baal, & forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere, aut certè dormit, ut excitetur.* Quantā dedere stragē qui octingenti simul & quinquageni sunt interempti? Verum quia Baal & non Christus in causa erat, nec irrisi gaudebant, nec occisi palmam, sed pœnam meruere perennem.

Secundum hæc enim faciebant Prophetis Patres eorum.) Benè exemplo adhortatus est, quia vera dicentes solent persecutionem pati. Nec tamen ideò Prophetæ antiqui timore persecutionis, à veritatis prædicatione defecerunt. Notandum sanè quia sicut Matthæus per octo quas posuit beatitudines, octavam spei nostræ perfectionem quæ resurrectionis gloria dedicatur, insinuat: ita Lucas per quatuor virtutes amplectitur cardinales.

Octava beatitudo.

Pauperes.

Beati enim *pauperes*, qui per temperantiam à mundi refrenantur illecebris. *Beati esurientes*, qui sua fame commoniti esurientibus esse miserendum, & ipsi per justitiam miserentur ut valent. Nam eleemosynam qua Christo non nostra donamus, sed sua reddimus, justitiam rectè dici testatur Psalmista, qui ait, *Dispersit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi.* Justitia est enim, qua sua cuique tribuimus, nemini quicquam debentes, nisi ut invicem diligamus. Beati qui per prudentiam inter bonum dignoscentes & malum, occidua flere, & ad æterna norunt anhelare. Beati, qui per fortitudinem fidei omnia valent molesta tolerare.

Beatitudo comes.

Igitur qui necdum consummatæ virtutis arcem conscendere valent, generalis interim perfectionis sunt beatitudine persovendi. Quatenus à bonis paulatim ad meliora progressi, dum consistenti in planitie Domino libenter auscultant, ad hunc quan-

doque

doq; in monte sedentem sublimiter ascendant. Nam quorum adhuc edomandis instruendisque cordibus insistit, hos quasi stans, qui situs est laborantis, affatur. Quos vero longo studii spiritalis exercitio promptos jam ac dociles invenit, his libertate ac dignitate magistri, quasi quietus Salvator residens, mystica quæque de supernis intimat, quæ spiritalium differentia profectuum, in Israeliticæ plebis est habitu pulcherrimis expressa figuris. Ubi vulgus omne quibuslibet vestibus utens, in quatuor angulis palliorum hyacinthinas sibi fimbrias est facere præceptũ. Sacerdotes quatuor habere vestes, totidem mysticis coloribus mira varietate distinctas. Pontifices & ea, quæ sacerdotes, & alia quatuor indumenti genera, colorum quidem eorundem, sed sublimioris gratia dignitatis, & auro interlucente corusca, & patriarcharum atque ipsius domini nomine redimita gestare. Quæ per singula vel exponere, vel solum proponere, proprii industriam spectat operis.

Divitum væ.

Verumtamen, væ vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram.) Quod sit væ divitibus adfuturum, à contrario melius intelligitur, ubi pauperum dicitur esse regnum Dei. A quo se regno per omnia, qui hic consolari quærunt, alienant, audituri à justo judice, *Filij recordamini, quia recepistis bona in vita vestra.* Ubi notandum, quod non tam divitiæ, quàm divitiarum amor in culpa est. Non enim omnis, qui habet divitias, sed ut Ecclesiastes ait, *qui amans divitias, fructus non capiens ex eis*: quia qui habita temporalia vel animo contemnere, vel pauperi nescit erogare, usu quidem horum delectatur ad præsens; sed fructu, quem dando poterat acquirere, carebit in posterum. Et alibi legimus, *Beatus dives, qui inventus est sine macula, qui post aurum non abijt, nec speravit in pecunia & thesauris.*

Divitiarum amor.

Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis.) Saturatus erat dives ille purpuratus, quando epulabatur cotidie splendide, sed dirum væ sustinebat esuriens, quando de Lazari, quem despexerat, digito guttam aquæ quærebat. Aliter. Si beati sunt illi, qui justitiæ semper esuriunt opera, infelices è contrario sunt æstimandi, qui sibi in desideriis placentes, nullam veri & inconcussi boni famem patiuntur, satis se rati beatos, si non ad tempus sua voluptate priventur.

Ridentium væ.

Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis.) Et Salomon ait, *Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat.* Et iterum, *Cor sapientum ubi tristitia est, & cor stultorum, ubi lætitia.* Manifeste docens stultitiã ridentibus, prudentiam, ut suprà docuimus, flentibus semper adscribendam.

Assentatoribus auscultantium væ.

Væ cum bene vobis dixerint omnes homines.) Hoc est, quod Psalmista deplorat, Quoniam *laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit, benedicitur.* Cui nõ minima pœnæ pars est sua scelera non modo non argui, sed insuper quasi bene gesta laudari. Unde providè dominus non ait, væ, quia bene vobis dicunt homines, quasi distante aliquãtum tempore culpam tardius pœna sequatur, *sed væ* (inquit) *cum bene vobis dixerint omnes homines.* quia ipsa peccati nutrix adulatio; sicut oleum flammis, sic in culpa ardentibus solita ministrare fomentum, maxima est utique pœna peccantium. Nam quomodo pauperes esurientes & flẽtes, malorum decet improbitate probari; ita divitiis, epulis, risuique vacantes, per districti judicis iram male obsequentium clientela majorem foventur ad pœnam.

Pseudoprophetæ.

Secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum.) Pseudoprophetas significat, qui & ipsi sæpe in scriptura sacra prophetæ solent appellari, eo quod ob captandum vulgi favorem futura præfari, id est, præloqui conentur. Unde dicit Iezechiel, *Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident. Quasi vulpes in deserto, prophetæ tui Israel erant.* Itaque dominus in monte beatitudines solummodo proborum, in campo verò etiam væ describit reproborum. Quia rudes adhuc auditores minis necesse est, ac terroribus ad bona compelli, perfectos autem sat est præmiis invitari.

Sed vobis dico, qui auditis.) Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. Quia dixerat suprà, quid ab inimicis pati possint, nunc qualiter ipsi cum eisdem inimicis agere debeant, ostendit. Multi autem putant sufficere virtutibus non odisse inimicos, cæterum diligere plus præcipi, quàm humana natura patiatur, non videntes, quia & Moyses, Samuel, & Stephanus pro inimicis orabant, & mortuos David planxit inimicos. Neque enim dominus impossibilia, sed perfecta juberet. Non deficientes ergo dum tempus est, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.

Inimici qualiter tractandi.

Benedicite maledicentibus vobis, orate pro calumniantibus vobis.) Et hæc se suique similes egisse, testatur Apostolus, qui ait, *Maledicimur, & benedicimus. Blasphemamur, & obsecramus.* Sed hoc merito mover, quomodo huic præcepto domini non sit adversum, quod & in Prophetis inveniuntur multæ imprecationes adversus inimicos, quæ maledictiones putantur, sicuti est illud, *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum,* & cætera, quæ ibi dicuntur. Ioannes Apostolus ait, *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petet, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis.* Ubi primo videndum, quia prophetæ per imprecationem quid esset futurum, cecinerunt non optantis voto, sed spiritu prævidentis, qui maximè solent figura imprecantis futura prædicere, sicut figura præteriti temporis ea quæ ventura erant, sæpe cecinerunt. Deinde in Apostoli verbis intelligendum esse quosdam fratres, pro quibus orare non nobis præcipitur, cum dominus etiam pro persecutoribus nostris orare nos jubeat. Quæ solvi quæstio non potest, nisi fateamur, esse aliqua peccata in fratribus inimicorum persecutione graviora; fratres autem Christianos significari, multis divinarum scripturarum documentis probari potest. Peccatum ergo fratris ad mortem puto esse, cum post agnitionem Dei per gratiam Domini nostri Iesu Christi quisque oppugnat fraternitatem, & adversus ipsam gratiam, qua reconciliatus est Deo, invidentiæ facibus agitatur. Peccatum autem non ad mortem est, si quisquam non amorem à fratre alienaverit, sed officia fraternitatis debita per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit. Quapropter & dominus in cruce ait, *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Nondum enim gratiæ Spiritus sancti participes facti societatem sanctæ fraternitatis inierant. Et beatus Stephanus orat pro eis, à quibus lapidatur, quia nondũ Christo crediderant, neque adversus illam communem gratiam dimicabant. Et Apostolus Paulus propterea, credo, non orat pro Alexandro, quia jam frater erat: & ad mortem, id est, invidentiam, fraternitatem oppugnando peccaverat. Pro his autem, qui non abruperant amorem, sed timore succubuerant, orat ut eis ignoscatur. Sic enim dicit, *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit, reddet illi dominus secundum opera illius: quem & tu devita, valde enim restitit nostris sermonibus.* Deinde subjungit, pro quibus orat, ita dicens: *In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur.* Ista differentia peccatorum, Judam tradentem à Petro negante distinguit.

Peccatum ad mortem.

Non ad mortem.

Si quis te percutit in maxillam, præbe & alteram.) Non ait, eum qui te percutit, noli tu percutere, quanquam hoc etiam magnum præceptum sit; sed ait, para te adhuc percuti. Quod ad misericordiam pertinere hi maxime sentiunt, qui eis, quos multum diligunt, tanquam filiis, vel quibuslibet dilectissimis suis ægrotantibus serviunt, vel parvulis, vel phreneticis, à quibus multa sæpe patiuntur. Et si eorum salus id exigat, præbent se etiam, ut plura patiantur, donec vel ætatis, vel morbi infirmitas transeat. Quos ergo Dominus, medicus animarum curandis proximis instruebat, quid eos aliud docere posset, nisi ut eorum, quorum saluti consulere vellent, imbecillitates æquo animo tolerarent? Omnis namque improbitas ex imbecillitate animi venit, quia nihil innocentius est eo, qui in virtute perfectus est. Multi autem alteram maxillam præbere noverunt. diligere vero illum, à quo feriuntur, ignorant. At vero ipse dominus, qui utique præcepta, quæ docuit, primus implevit, percutienti se in maxillam ministro sacerdotis, non præbuit alteram, sed insuper dixit: *Si male locutus sum, testimoniũ perhibe de malo; Si autẽ bene, quid me cædis?* Non tamen ideo paratus corde non fuit, non solũ in alterã,

Maxillam præbere.

maxillam cædi pro salute omnium, sed etiam toto corpore crucifigi.

Vestimenta seu tunica permittenda.

Et ab eo, qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere.) Quod de vestimento & tunica dictum est, non in eis solis, sed in omnibus faciendum est, quæ aliquo jure temporaliter nostra esse dicimus. Si enim de necessariis hoc imperatum est, quanto magis superflua contemnere convenit?

Omni petenti da.

Omni autem petenti te, tribue.) *Omni petenti* (inquit) non omnia petenti, ut id des, quod dare honeste & juste potes. Quid si enim pecuniam petat, qua innocentem conetur opprimere? Quid si postremo stuprum petat? Sed ne multa persequar, quæ sunt innumerabilia, id profecto dandum est, quod nec tibi nec alteri noceat, quantum sciri aut credi ab homine potest. Et cui juste negaveris, quod petit, indicanda est ipsa justitia, ut non eum inanem dimittas. Ita omni petenti te tribues, quamvis non semper id quod petit, tribues. Et aliquando melius aliquid tribues, cum petentem injusta correxeris.

Servus quo modo habendus.

Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.) De veste, domo, fundo, jumento, & generaliter de omni pecunia dicit. Utrum autem de servis accipiendum sit, magna quæstio est. Non enim Christianum oportet sic possidere servũ, quomodo equum aut argentũ. Quanquam fieri possit, ut majore pretio valeat equus, quàm servus, & multo magis aliquid aureum vel argenteum. Sed ille servus, si rectius & honestius, & ad Deum colendum accommodatius abs te domino educatur aut regitur, quam ab illo potest, qui eum cupit auferre, nescio utrum quisquam dicere audeat, ut vestimentum eum debere contemni. Hominem namque homo tanquam seipsum diligere debet, cui ab omnium domino etiam ut inimicos diligat, imperatur.

Cap. 23. charitas.

ET *prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.*) Quia *charitas patiens est, benigna est*, non tantum injurias inimici fortissime suffert, sed amici quoque gratiam benignissime prævenit. Nam redamare amãtem, cunctos natura docuit. Non amantem vero beneficiis ad amorem cogere Christi solum doctrina perfectos instituit. Qui cum nos priores, prout nobis fieri velimus, aliis facere jubeter, eundem mox sensum latius adstruendo firmavit dicens:

Et si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores diligentes se diligunt, &c.) Sic etiam peccatores, publicani & ethnici, erga dilectores suos natura duce norunt esse benefici, quantum vos (inquit) quibus ut gradus professionis eximior, ita cura necesse est sit virtutis uberior, latiori sinu dilectionis amplecti debetis etiam non amantes? Unde quæsitu dignum videtur, quomodo cum dominus eos qui diligentes se solum diligunt, benefacientibus sibi benefaciunt, amicis fœnerantur, non modo perfectam non habere charitatem, verum peccatoribus æquiparari testetur, ille pectoris dominici recubitor epistolam

Ioannes Evangel.

de Dei & proximi dilectione consummans, non uspiam inimicos monuerit esse diligendos, sed absolute dixerit, *Quia si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & charitas Dei in*

Fratres qui sunt.

nobis perfecta est. Quod si quem movet, sciat eum non de inimicorum amore tacuisse, sed & illos fratrum nomine comprehendisse, fraternique amoris intuitu diligi, & pro eis præcepisse orari. Scilicet ut non semper inimici remaneant, sed resipiscant à diaboli laqueis, nobisq; germano fœdere socientur. Nec durum videatur, quod nondum credentes, propter spem tamen credendi fratres appellari posse dicimus. Nam idẽ Ioannes eos etiam filios Dei vocitare legitur. *Quia Iesus (inquit) moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.* Quamdiu enim dispersi, nondum filii sunt Dei, sed conveniendo in unum, jam efficiuntur filii.

Verumtamen diligite inimicos vestros, & benefacite. Et mutuum date, nihil inde sperantes.) Quia dilectionem, beneficiumq; mutuum peccatorum, infructuosa redarguit, nunc qualiter hæc à fidelibus fructuose fieri debeant, ostendit. Mutuatur autem omnis qui accipit, etiam si non ipse soluturus est. Cum enim misericordibus Deus plura restituat, omnis qui beneficium præstat, fœneratur. Aut si non placet accipere mutuantem, nisi eum qui accipit redditurus, intelligendum est, dominum ipsa duo genera præstandi esse complexum. Namq; aut donamus, quod damus benevole, aut reddituro commodamus. Quia enim multi (ut scriptum est) quasi inventionem æstimaverunt fœnus, & molestiam præstiterunt his, qui se adjuverunt, multi non causa nequitiæ non fœnerati sunt, sed fraudari gratis timuerunt. Huic etiam infirmitati divina medetur auctoritas, dicens: *Et mutuum date nihil inde sperantes.* Id est, non in homine spem mercedis figentes. Qui sive reddat quod commodastis, reddet & Deus quod illo jubente fecistis, sive non reddat, hæreditas vestra in æternum erit. Mutuatur enim peccator, & non solvit, *justus autem miseretur & commodat: Quoniam benedicentes eum, possidebunt terram.* Et alibi cum diceret, *jucundus homo qui miseretur, & commodat*, continuo subjunxit, *In memoria æterna erit justus.*

Mutuum dandum.

Et erit merces vestra multa, & eritis filii altissimi. (Nulla major potest esse merces, quam filios hominum terrigenas, effici filios altissimi, qui in cœlis est. Itaque quod ait, *Et eritis filii altissimi*: ex illa regula est intelligendum, qua & Ioannes dicit, *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Unus enim naturaliter filius est, qui nescit omnino peccare. Nos autem potestate accepta efficimur filii, in quantum ea, quæ ab illo præcipiuntur, implemus. Unde Apostolica disciplina adoptionem appellat, qua in æternam hæreditatem vocamur, ut cohæredes esse possimus. Igitur non ait, Facite ista, quia estis filii, sed *facite ista, & eritis filii*. Cum autem ad hoc nos vocat per ipsum unigenitum, ad similitudinem suam nos vocat.

Merces summa.

Quia ipse benignus est (inquiens) *super ingratos & malos, &c.* Benignus est Deus super ingratos & malos, vel multiplici scilicet sua misericordia, qua etiam jumenta salvat, temporalia bona largiendo, vel ad cœlestia dona singulari gratia, qua electos solum glorificat, inspirando. Sed sive hoc, sive illud, sive utrunque intelligas, magna Dei bonitate fit, quæ nobis imitanda præcipitur, si filii Dei esse volumus.

Cap. 24.

NOlite judicare, & non judicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini.*) Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Quod enim scriptum est, *Ex fructibus eorum cognoscetis eos*, de manifestis dictum est, quæ non possunt bono animo fieri, sicuti sunt stupra, & blasphemiæ, vel furta, vel ebrietas, & si qua sunt talia, de quibus nobis judicare permittitur. De genere autem ciborum, quia possunt bono animo & simplici corde sine vitio concupiscentiæ quicunque humani cibi indifferenter sumi, prohibet Apostolus judicari eos, qui carnibus vescebantur, & vinum bibebant, ab eis qui se ab hujusmodi alimentis temperabant. *Qui manducat* (inquit) *non manducantem non spernat. Et qui non manducat, manducantẽ non judicet.* Ad hoc pertinet etiã illud, quod alio loco dicit: *Nolite ante tempus quicquam judicare, quoadusq; veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis.* Sunt ergo quædam facta media, quæ ignoramus, quo animo fiant, quæ bono & malo fieri possunt: de quibus temerarium est judicare, maxime ut condemnemus. Horum autem veniet tempus, ut judicentur, cum *dominus illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis.* Duo sunt autem, in quibus temerarium judicium cavere debemus, cum incertum est, quo animo quidque factum sit, vel cum incertum est, qualis futurus sit, qui nunc vel malus vel bonus apparet.

Dubia in meliorem partem accipienda.

Iudicium temerarium cavendum.

Dimittite, & dimittemini. Date, & dabitur vobis.) Dimittere nos injurias, dare beneficia jubet, ut & nobis peccata dimittantur, & vita detur æterna. Qua sententia brevi, sed eximia, cuncta quæ latissimè de conversando cum inimicis mandaverat, comprehendendo concludit.

Dimittendum.

Mensuram bonam, confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum.) Huic simile est, quod alibi dicit, *Ut & ipsi recipiant vos in æterna tabernacula.* Non enim pauperes ipsi, sed Christus mercedem his, qui eleemosynam fecere, redditurus est. Quam tamen in sinum dare dicuntur,

Mensura.

quia

quia promerendæ illius occasionem dedere, cum vel egentes misere, vel improbe sævientes, fortiorum sunt & tolerati patientia, & beneficentia sustentati, & ad ipsam aliquoties fidem dulci gratia provocati.

Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis.) Et Apostolus ad eleemosynam Corinthios hortans, inter alia dicit: *Hoc autem dico, Qui parce seminat, parce & metet. Et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.* Potest autem & de omnibus, quæ mente, manu, lingua gerimus, accipi. Quia tu reddes singulis, inquit, secundum opera eorum.

Cæcus cæcum ducens.

Dicebat autem illis & similitudinem. Nunquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foveam cadent? Sensus hujusce sententiæ pendet ex superioribus, ubi de danda eleemosyna, & injuria dimittenda præcipitur. Si te (inquit) ira contra violentum, & contra petentem philargyria excæcaverit, nunquid tua mente vitiata vitium ejus curare poteris? aut ille solus, qui injuriam fecit, & non tu etiam, qui ferre nesciebas, reus deputaberis? At si mitem te tranquilliique pectoris ejus improbitas invenerit, & ille ad pœnitentiam movebitur, & tu patientiæ præmio donaberis, quia cæcum vidente oculo, hoc est, corde sereno, ducere curabas ad lumen.

Magister in quo imitandus.

Non est discipulus super magistrum. Perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus.) Si magister, qui utique quasi Deus potuit non suas ulcisci injurias, sed ipsos maluit insecutores patiendo reddere mitiores, eandem necesse est discipuli, qui puri homines sunt, regulam perfectionis sequantur.

Cæcutientes in propriis.

Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras?) Et hoc ad superiora respicit, ubi cæcum à cæco duci, id est, peccantem à peccatore castigari non posse præmonuit. Multi enim superbia, vel odio, philargyria, vel avaritia, vel alio quolibet crimine præventi, lævia hæc aut nulla judicantes, acerrime corripiunt eos, quos subita viderint ira turbatos, oculũ mentis à solito puritatis statu, quasi festuca irruente mutasse, atq; immemores dominici præcepti, quo ait, *Nolite condemnare, & non condemnabimini*, magis amant vituperare & damnare, quàm emendare atque corrigere.

Festuca. Trabs.

Et quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, sine, ejiciam festucam de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non videns?) Hæc cũ fratre agis, si (verbi gratia) quod ira ille peccavit, tu odio reprehendis. Quantum autem inter festucam & trabem, quasi tantum inter iram distat atque odium. Odium est enim ira inveterata, quasi quæ vetustate ipsa tantum acceperit, ut meritò appelletur trabs. Fieri autem potest, ut si irascaris homini, velis eum corrigi. Si autem oderis hominem, non potes eum velle corrigere. Et ideo impossibile dicitur, ut festucam de fratris oculo demat, qui suo trabem gestat in oculo.

Hypocrita cavendi.

Hypocrita ejice primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicies, ut educas festucam de oculo fratris tui.) id est, primo abs te expelle odium, & deinceps poteris jam eum, quem diligis, emendare. Et est verè multum cavendum & molestum hypocritarum, id est, simulatorum genus, qui cum omniũ vitiorum accusationes odio & livore suscipiant, etiã consultores videri se volunt. Et ideo piè cauteque vigilandum est, ut cum aliquem reprehendere vel objurgare necessitas cœperit, primo cogitemus, utrũ tale sit vitium, quod nunquam habuimus, vel quo jam caruimus. Et si nunquam habuimus, cogitemus & nos homines esse, & habere potuisse. Si verò habuimus, & nos habemus, tangat memoriam communis infirmitas, ut illam reprehensionem aut objurgationem, non odium, sed misericordia præcedat. Ut sive ad correctionem ejus, propter quam id facimus, sive ad perversionem valuerit (nam incertus est exitus) nos tamen de simplicitate oculi nostri securi simus. Si autem cogitantes nosmetipsos invenerimus in eo esse vitio, in quo est ille, quem reprehendere parabamus, non reprehendamus, neque objurgemus, sed tamen congemiscamus, & nõ illum ad obtemperandum nobis, sed ad pariter conandũ invitemus. Raro ergo, & magna necessitate objurgationes adhibendæ sunt. Ita tamen ut etiã in his ipsis, non nobis, sed Deo, ut serviamus, instemus: ipse est enim finis, ut nihil duplici corde faciamus, auferentes trabem de oculo nostro invidentiæ, vel malitiæ, vel simulationis, ut videamus ejicere festucam de oculo fratris.

Trabem inferre.

Non est enim arbor bona, quæ facit fructus malos; neque arbor mala, faciens fructum bonum.] Contra hypocritam quæ cœperat, exequitur. Si veram, inquit, & non fictam vis habere justitiam, quæ verbis ostentas, etiam factis compensare curato, ut bona existens arbor bonis operibus & fructibus. Quia & si se fingat hypocrita, non est bonus qui facit opera mala. Et si reprehendat insontem, non ideo malus est, qui facit opera bona.

Hypocritas persequitur.

Arboris excidenda fructus.

Unaquæq; enim arbor de fructu suo cognoscitur.] Qui sit fructus, quo mala bonave dignosci debeat arbor, Apostolus ostendit, dicens: *Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, hæreses, invidia, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi. Quoniam qui talia agunt, regnũ Dei non consequentur. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, continentia.* Cæterum eleemosyna, vel oratio, vel jejunium, fruct⁹ quidem est propriè bonorum, sed nonnunquam simulate etiam usurpatus à malis. De quibus Dominus ait: *Quia receperunt mercedem suam.* Et alibi: *Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Sed non ideo debent oves odisse vestimentum suum, quod plerumque illo se occultant lupi, dum aliud ostentant ad decipiendum, aliud exerunt ad deprædandum vel interficiendum eos, qui sub isto vestitu ovino lupos videre non possunt. Hic ergo non est fructus, de quo cognosci arborem monet, sed ille, qui est supra monstratus.

Spinæ & rubus.

Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiãt uvam.] Spinas reor & rubum sæculi curas & punctiones esse vitiorum, de quibus peccanti homini dictũ est: *Terra tua spinas & tribulos germinabit tibi.* Ficus verò & uvã dulcedinem conversationis novæ, quam Dñus in nobis esurijt, & fervorem dilectionis, qui lætificat cor hominis. De quibus Evangelio coruscante *vox turturis in terra longè lateq; resonat, ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem.* Non autem de spinis ficus, non uva de rubo colligitur: quia mens adhuc veteris hominis consuetudine depressa simulare potest, sed fructus novi hominis ferre non potest. Quod si quis objicere voluerit, ac dicere, quod & Moyses de rubo vindemiarit uvam, quando à cognato gentili consilium utile suscepit, & de spinis collegerint ficus hi, quibus dictum est de Pharisæis: *Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite*: sciat quia sicut verax nonnunquam palmes sepi involuta recumbit, portansq; fructum spina suum non usibus servat humanis; sic dicta vel acta malorum, si quando bonis prosunt, non hoc ipsi faciunt mali, sed fit de illis superno providente consilio.

Ficus & uva.

Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo profert malum.] Idem thesaurus cordis, quod radix est arboris. Et quod de corde profertur, idem est quod arboris fructus. Qui ergo thesaurum in corde patientiæ perfectique habet amoris, optimos nimirum fructus effundens, diligit inimicum, benefacit odienti, benedicit maledicenti, orat pro calumniante, percutienti se vel despolianti non reluctatur, omni petenti tribuit, sua ablata non repetit, non judicare, non condemnare desiderat, errantem patienter amanterque corrigit, & cætera, quæ supra salvator edocuit. At qui nequam thesaurum corde servat, odit amicum, maledicit diligenti, maledicit benedicenti, & cætera, quæ dominicus sermo redarguit, bono thesauro contraria peragit. Qui ne sibi frustra blanditetur ex eo, quod sequitur:

Thesaurus cordis.

Ex abundantia enim cordis os loquitur.] Quasi non fructus arboris, sed folia, hoc est, verba solum & non magis opera, vel veri Christiani, vel hypocritæ quærantur, consequenter Dominus adjungit:

Quid autem vocatis me domine, domine, & non facitis quæ dico?) Ac si alijs verbis ita diceret: Quid folia rectæ cõfessionis vos germinare jactatis, qui nullos operis boni fructus osten-

oſtenditis? Unde Apoſtolus precioſum à vili ſeparatus, hoc eſt, bonum theſaurum à malo, bonam arborem à mala, perfectum boni magiſtri diſcipulum ab hypocrita, ducem videntem à cœco ſecreturus, ait, *Veniam autem ad vos, ſi dominus voluerit, & cognoſcam non ſermonem eorũ qui inflati ſunt; ſed virtutem. Non enim in ſermone eſt regnum Dei, ſed in virtute.* Per oris ergo locutionem dominus univerſa, quæ vel actu, vel ſtatu, vel cogitatu de corde proferimus inſinuat, quæ magis quàm hominibus dicta, nuda & aperta ſunt oculis ejus. Nam & moris eſt ſcripturarum, verba pro rebus ponere. Unde Pſalmiſta, *Dic* (inquit) *animæ meæ, ſalus tua ego ſum.* Et Hiezechias, *Non fuit verbum, quod non oſtenderim eis.* Qui utique rerum & non verborum Chaldæis revelarat arcana. Itemque Apoſtolus, *Et nemo dicit dominum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto.* Pro eo ut diceret, nemo Dominum Ieſum intellectu cernit, nemo voluntate amplectitur, niſi per gratiam Spiritus ſancti.

Oris locutio.

Verba pro rebus.

Omnis qui venit ad me, & audit ſermones meos, & facit eos, oſtendam vobis cui ſimilis ſit. Similis eſt homini ædificanti domũ.] Multa Dominus ſuprà de apertè bonis malisve, multa de verè ac ſimulatè bonis diſputans, quibus tribus perſonis omne, opinor, hominum genus comprehendi, totum ſuũ ſermonem terribili ſimul ac amabili parabola concludit, qua alios verbi auditores diabolo, alios Chriſto aſſimilet, qui uterque ſuam in hominum ſubjectione domum per totum hujus ſæculi tempus ædificare non deſinit. Itaque qui ſermones Chriſti audit & facit, comparabitur Chriſto. Quia ſicut Chriſtus varijs hominum perſonis unam ſibi Eccleſiam Catholicam conſtituit, erudit & gubernat, in vitam quandoque dedicaturus æternam: ſic & auditor utilis juxta proprium modulum varijs virtutum ſtudiis ad ſuperna proficiens, habitationem ſibi perpetuæ manſionis ædificat, cujus in præſenti quadrandis, poliendis, charitatisque glutino copulandis lapidibus inſtet, ſed in futuro cum Chriſto dedicatione lætetur.

Auditor ſermonum Dei.

Qui fodit in altum, & poſuit fundamenta ſuper petram.] Fundamenta quando pluraliter in Eccleſiæ myſterio ponuntur, doctores ſignificant, de quibus dicitur: *Fundamenta ejus in montibus ſanctis.* Quando verò ſingulariter fundamentum, ipſe doctorum doctor, & fundamentum fundamentorum exprimitur Chriſtus. De quo dicitur: *Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitũ eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus.* Hæc ergo fundamenta non ſupra terram, ſed ſupra petram, ſapiens architectus locavit, quia mentes ſublimium virorum, non in terrenis deſiderijs Chriſtus, ſed inſuperabili ſua fide, ſpe & charitate conſtituit. *Petra autem*, inquit, *erat Chriſtus.* Qui fodit in altum, quia præceptis humilitatis terrena omnium fidelium de cordibus eruit, ne propter aliquid infimum vel commodũ temporale Deo ſerviant. Moraliter autem fundamenta domus, ipſæ ſunt intentiones bonæ converſationis, quæ perfectus verbi auditor, exhauſtis humilitate Chriſtiana ſupervacuarum fragiliumque cogitationum ruderibus, in adimplendis Chriſti mandatis firmiter inſerit: hoc videlicet in ſeipſo Chriſto cooperante ſpecialiter agens, quod in univerſali Eccleſia Chriſtus generaliter agit. Gaudensque cum Pſalmiſta: *Quia eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis. Et ſtatuit ſupra petram pedes meos*, &c.

Fundamenta.

Fundamentum.

Inundatione autem facta, illiſum eſt flumen domui illi, & non potuit eam movere. Fundata enim erat ſupra petram. Fluminis inundatio, quam alibi portas inferi nuncupat, dicens: *Quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam*, ipſa eſt, cujus ſupra meminit, *Beati eritis*, inquiens, *cum vos oderint homines, & cũ ſeparaverint vos, & exprobraverint, & ejecerint nomen veſtrum tanquam malum.* Quæ firmos Eccleſiæ angulos & ſi irruere, non tamen diruere potuit. Quia gaudebant in illa die, & exultabant, ita ſe invicem contra undarum rabiem cohortantes: *Ecce, beatificamus eos, qui ſuſtinuerunt. Patientiam Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis.* Et iterum: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei, ſanctificavit tabernaculum ſuum altiſſimus Deus in medio ejus non commovebitur.* Sed & juxta leges tropologiæ, ſingulæ noſtræ domus cotidie vel immundorum ſpirituum, vel improborum hominum, vel ipſa ſuæ mentis aut carnis inquietudine pulſantur, & quantum propriis viribus fidunt, inclinantur. Quantum verò invictiſſimæ illi petræ adhærent, labefactari nequeunt.

Fluminis inundatio.

Qui autem audivit & non fecit, ſimilis eſt homini ædificanti domum ſuam ſupra terram ſine fundamento.) Domus diaboli, mundus qui in maligno poſitus eſt, non creatoris dignitate, ſed magnitudine delinquentis vocatur. Quam ſuper terram ædificat, quia obſequentes ſibi de cœlis terrena detrahit. Sine fundamento ædificat, quia omne peccatum fundamentum non habet, ut quod non ex propria natura ſubſiſtit. Malum quippe ſine ſubſtantia eſt, quod tamen utcunque ſit, in boni natura coaleſcit. Quia verò à fundo dicitur fundamentum, poſſumus etiam fundamentũ pro fundo poſitum, non inconvenienter accipere. Sicut auditus ab aure dicitur, & tamen plerunque ipſa auris auditus nomine deſignatur. Sicut ergò, qui puteo mergitur, putei fundo retinetur: ita corruens quaſi in quodam fundi loco conſiſteret anima, ſi ſemel lapſa, in aliqua ſe peccati menſura retineret. Sed cum peccato, in quo labitur, non poteſt eſſe contenta: dum cotidie ad deteriora dejicitur, quaſi in puteo, quò cecidit, fundum non invenit, quo figuratur. Unde benè aliàs dicitur, *Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit.* Redire namq; diſſimulat, quia miſereri ſibi poſſe, deſperat. Sed cum deſperando amplius peccat, quaſi puteo ſuo fundum ſubtrahit, ne ubi retineri poſſit, inveniat. Ergo qui audit ſermones Chriſti, & non facit, ſive initiatus myſteriis Chriſti, ſeu in totum alienus à Chriſto, quia ſeipſum male ædificat, ſimilis eſt homini ſtulto, de quo dicitur, *Inimicus homo hoc fecit.*

Domus diaboli mundus.

Peccatum.

Fundamentum.

In quam illiſus eſt fluvius, & continuò cecidit. Et facta eſt ruina domus illius magna.) Manifeſtum eſt, quia ingruente qualibet tentatione, mox & verè mali, & fictè boni pejores fiunt, donec ad extremum perpetuam labantur in pœnam. Porrò moraliter dicendum, quia unuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua, abſtractus & illectus. Dehinc, *concupiſcentia cum cœperit, parit peccatum. Peccatum autem cum conſummatum fuerit generat mortem.* Poteſt etiam per impetum fluminis, extremi judicii diſcrimen intelligi, quando utraque domo conſummata, omnis qui ſe exaltat, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur; ibuntque impii, non ſolum homines, ſed & angeli, qui ad diaboli domum pertinebant, in ſupplicium æternum; juſti autem in vitam æternam.

Tentatione qui pejores fiant.

CAPUT VII.

Cap. 25.

Cum autem impleſſet omnia verba ſua in aures plebis, intravit in Capharnaum.) Hic intelligendum eſt, cum impleſſet quidem omnia verba ſua in aures plebis, intraſſe Chriſtum Capharnaum: hoc eſt, quia non antequam hæc verba terminaſſet, intravit, ſed non eſſe expreſſum poſt quantum temporis intervallum, cum iſtos ſermones terminaſſet, intraverit Capharnaum. Ipſo quippe intervallo leproſus ille mundatus eſt, quem loco ſuo Matthæus interponit, iſte autem antea præoccupat.

Centurionis autem cujuſdam ſervus male habens, erat moriturus, qui illi erat pretioſus.) Quærit forte aliquis, vel pius ut inveniat, vel impius ut reprehendat; qua ratione Evangeliſta ſervum, qui non mortuus, ſed ſanatus ſubinfertur, dixerit eſſe moriturum. Cui breviter reſpondendum, quia revera erat moriturus, ſi non domini ſui fide deprecantis, & Chriſti pietate miſerentis fuiſſet redditus vitæ. Sic & Hiezechias rex juxta quendam naturæ humanæ modum erat moriturus, cum veracis prophetæ verbis audivit, *Diſpone domui tuæ, quia morieris tu, & non vives*: ſed occulto divinæ providentiæ judicio, quæ omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuit, quindecim adhuc annorum vitam lacrymis precibuſque nacturus.

Moriturus, erat non moriturus.

Et cum audiſſet de Ieſu, miſit ad eum ſeniores Iudæorũ, rogans eum, ut veniret & ſalvaret ſervum ejus.) Superna diſpenſatione factum eſt, ut ſeniores Iudæorum mitterentur ad dominum, hiſque adſtantibus, qui languerat, ſanaretur, quo inexcuſabiles forent, ſi credente viro gentili non crederent. Verum quæritur, quomodo conveniat, quod Lucas Centurionem nuntios miſiſſe, Matthæus autem ipſum acceſſiſſe narrat ad dominum. Sed piè quærentibus facile

Evangeliſt. concord.

patet,

pater, quod Matthæus brevitatis causa dixerit ipsum accessisse, cujus desiderium & voluntas ad dominum veraciter, aliis licet deferentibus est perlata, mysticè etiam nobis commendans hoc quod scriptum est, *Accedite ad eum, & illuminamini*. Nam quia fidem Centurionis, qua verè acceditur ad Iesum, ipse ita laudavit, ut diceret, *Non inveni tantam fidem in Israel*: ipsum potius accessisse ad Christū dicere voluit prudens Evangelista, quàm illos, per quos verba sua miserat. Porrò autem Lucas ideo totum, quemadmodum gestum sit, aperuit, ut ex hoc intelligere cogeremur, quemadmodum accessisse dixerit alius, qui mentiri non potuit. Sicut enim illa mulier, quæ fluxum sanguinis patiebatur, quamvis fimbriam vestimenti ejus tenuerit, magis tamen quia credidit, tetigit dominum, quàm illæ turbæ, à quibus premebatur: ita & Centurio, quo magis credidit, eo magis accessit ad dominum.

Diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificavit nobis.) Qui ædificatam sibi à Centurione narrant synagogā, evidenter ostendunt, quia sicut nos Ecclesiam, sic etiam illi Synagogam, non conventum solummodo fidelium, sed & locum, quo conveniebant, sint appellare soliti, juxta quod & suprà docuimus.

Synagoga.

Iesus autem ibat cum illis) Magna domini sublimitas, qui solo verbo curare valebat, sed non minor humilitas, qui servum dignatus est visitare languentem. Nam quasi potēs & benignus & rogatus salvare pergebat, & itineris medio rogatus dicto salvavit, ne videlicet ob impotentiam viriū, & non ob humilitatis exemplum corporaliter ire putaretur. Alibi ad sanandum reguli filium venire voluit, ne divitias honorasse videretur. Hic, ne conditionem sprevisse servilem, ad Centurionis famulum mox ire consensit.

Humilitas domini in curandi servi visitatione.

Et cum jam non longe esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine, noli vexari. Non enim dignus sum, ut sub tectum meum intres.) Propter vitæ gentilis conscientiam, gravari se magis dignatione putavit Domini, quā juvari, nec posse habere hospitem Christum, cujus & si fide præditus, nondum tamen erat sacramentis imbutus. Sed quia, quæ nostra infirmitas non præsumit, divina gratia dare novit: & alius Centurio, qui sicut & iste, credentem ex gentibus populum præfigurat, magnæ fidei & justitiæ merito Spiritus sancti donum, priusquam baptizaretur, accepit, & iste necdum catechizatus, & fidem suam laudari à domino, & famulum salvari promeruit. De quo pulchre per allegoriam dicitur, quia Iesus non longe aberat à domino, tametsi sub tectum suum invitare non auderet, quia *prope timentibus eum salutare ipsius*. Et qui naturali lege rectè utitur, quo bona, quæ novit, operatur, eo illi, qui verè bonus est, appropiat. At qui errori gentilitatis etiam crimina junxerunt, his aptari potest, quod confluentibus ad se turbis alibi dominus ait, *Quidam enim ex his de longè venerunt*.

Centurionis humiliatio.

Propter quod & meipsum non sum dignum arbitratus, ut venirem ad te) Et nos, qui de gentibus credimus, non ipsi ad dominum venire possumus, quem nunc in carne videre nequaquam valemus, sed quicunque passiones nostræ servitutis agnovimus, ad residentem in dextera patris jam per fidem accedere debemus, jam seniores Iudæorum mittere, hoc est, summos Ecclesiæ viros, qui nos ad dominum præcesserunt, suppliciter obsecrando patronos acquirere, qui nobis testimonium reddentes, quòd diligamus Ecclesiam, & quantum in nobis est, ædificare curemus, pro nostris apud dominum nostrorumque peccatis intercedant.

Sed dic verbo, & sanabitur puer meus.) Magna fides Centurionis, qua verbi opus in Christo confitetur, & nostræ sanationis accommoda mysteriis, qui & si noveramus secundum carnem Christum, sed jam nunc non novimus.

Centurionis fides.

Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites.) Hominem se & potestati, vel tribuni, vel præsidis subditum dicit, imperare tamen posse minoribus, ut subaudiatur eum multo magis qui Deus sit, & super omnia potens, innumeram virtutis angelicæ, quæ ad imperata obtemperet, habere militiam.

Et dico huic, vade & vadit. Et alio veni, & venit. Et servo meo fac hoc, & facit.) Vult ostendere Dominum quoque non per adventum tantum corporis, sed per angelorum ministeria posse implere quod vellet. Repellendæ enim erant vel infirmitates corporum, vel fortitudines contrariæ, quibus homo ad debilitatem sæpe conceditur, & verbo domini & ministeriis angelorum. Aliter. Milites & servi, qui Centurioni obediunt, virtutes sunt naturales. Quarum non minimam copiam multi ad dominum venientes, secum deferunt. De quibus in Cornelii Centurionis laude dicitur, *Quia erat vir justus, & timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper.*

Alio, antiquè.

Quo audito Iesus, miratus est.) Miratus est, quod vidit Centurionem suam intelligere majestatem. Sed quis in illo fecerat ipsam fidem vel intelligentiam, nisi ipse, qui eam mirabatur? Quod si & alius eam fecisset, quid miraretur, qui præscius erat? Notandum ergo, quia quod miratur dominus, nobis mirandum esse significat, quibus adhuc opus est, sic moneri. Omnes enim tales motus, cum de Deo dicuntur, non perturbati animi signa sunt, sed docentis magistri.

Miratus dominus.

Nota.

Et conversus, sequentibus se turbis dixit: Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni.) Non de omnibus retro patriarchis & prophetis, sed de præsentis ævi loquitur hominibus. Quibus ideo Centurionis fides antefertur, quia illi legis prophetarumque monitis edocti, hic autem nemine docente, sponte credidit.

Et reversi, qui missi fuerant domum, invenerunt servum, qui langueat sanum.) Probatus fides domini, & servi sanitas roboratur. Potest ergo meritum domini etiam famulis suffragari, non solum fidei merito, sed etiam studio disciplinæ. Plenius sanè hæc explicat Matth. quod dicente Domino Centurioni, *Vade, & sicut credidisti, fiat tibi*, sanatus sit puer ex illa hora. Sed beato Lucæ moris est, quæ plena viderit ab aliis Evangelistis exposita, breviare, vel etiam de industria præterire: quæ vero ab eis omissa, vel breviter cognoverit attacta, dilucidare solertius. Mysticè, ut dixi, centurio cujus fides Israeli præfertur, electos nimirum ex gentibus ostendit, qui quasi centenario milite stipati virtutum spiritalium sunt perfectione sublimes, nilque à domino terrenum, sed sola æternæ salutis gaudia sibi suisque requirunt. Numerus enim centenarius, qui de læva transfertur ad dexteram, in cœlestis vitæ significatione poni consuevit. Unde est, quod arca Noe centum annis fabricatur, Abraham centenarius filium promissionis accepit: sevit Isaac, & invenit in ipso anno centuplum: atrium tabernaculi centum cubitos longum est, in centesimo Psalmo misericordia & judicium Domino cantatur, & cætera hujusmodi. Talis ergo meriti viri pro his necesse est domino supplicent, qui adhuc spiritu servitutis in timore premuntur, quatenus eis paulatim ad sublimiora provectis, perfecta dilectio foras mittat timorem.

Lucæ mos.

Centenarij dignitas.

ET *factum est deinceps, ibat in civitatem, quæ vocatur Naim.*) Naim civitas est Galilææ in secundo milliario Tabor montis contra meridiem juxta Hendor, qui est vicus grandis in quarto milliario ejusdem montis ad meridiem.

Cap. 26

Et ibant cum illo discipuli ejus, & turba copiosa. Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ.) Defunctus hic, qui extra portam civitatis multis est intuentibus elatus, significat hominem lethali criminum funere soporatum, eandemq; insuper animæ mortem, non cordis adhuc cubili tegentem, sed ad multorum notitiam per loquutionis operisve indicium, quasi per suæ civitatis ostia propalantem. Qui bene filius unicus matris suæ fuisse perhibent, quia licet è multis collecta personis, una sit perfecta & immaculata virgo, mater Ecclesia, singuli quique tamen fidelium universalis se Ecclesiæ filios rectissimè fatentur. Nam & electus quilibet, quando ad fidem imbuitur, filius est. Quando alios imbuit, mater. An non materno erga parvulos agebat affectu, qui ait, *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis?* Portam civitatis, qua defunctus efferebatur, puto aliquem de sensibus esse corporeis. Qui enim seminat inter fratres discordias, qui iniquitatem in excelsum lo-

Defunctus elatus.

Ecclesia.

quitur, per oris portam extrahitur mortuus *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam*, per oculorum portam luxuriæ mortis indicia profert. Qui fabulis otiosis, obscœnis vel carminibus, vel detractionibus aurem libenter aperit, hanc animæ suæ portam mortis efficit, cæterosque qui non servat sensus, mortis sibi ipse reddit aditus. Obsecro Domine Jesu, cunctas meæ civitatis portas, justitiæ facias: ut ingressus in eas, confitear nomini tuo, tuæque majestati, cum ministris cœlestibus eam crebrius invisenti, non fœtor elati cadaveris occurrat, sed occupet salus muros illius, & portas ejus laudatio.

Obsecratio.

Et hæc vidua erat, & turba civitatis multa cum illa.] Viduam esse Ecclesiam, omnis anima, quæ sponsi dominiq; sui se morte redemptam meminit, agnoscit. Divino autem nutu, multa dominum turba, multa viduam comitabatur, ut viso tanto miraculo, multi testes, multi Dei fierent laudatores.

Ecclesia vidua.

Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere.] Desiste, inquit, quasi mortuum flere, quem mox vivum resurgere videbis. Ubi mysticè Novati dogma confunditur, qui de sua munditia superbè gloriatus, humilem pœnitentium mundationem evacuare conatur, veramque matrem Ecclesiam, renatorum suorum spiritali extinctione plorantem, spe vitæ redonandæ negat consolari debere. Et pulchre Evangelista, Dominum prius misericordia motum esse super matrem, ac sic filium suscitare testatur, ut in uno nobis exemplum imitandæ pietatis ostenderet, in altero fidem mirandæ potestatis adstrueret.

Novati hæresis.

Et accessit, & tetigit loculum. Hi autem qui portabant, steterunt.] Loculus, in quo mortuus effertur, malè secura desperati peccatoris conscientia est. Qui verò sepeliendum portant, vel immunda desideria, quæ hominem rapiunt in interitum, vel lenocinia blandientium sunt venenata sociorum, quæ peccata nimirum dum favoribus tollunt, accumulant, peccantesq; contemptu, quasi aggere terræ obruunt. De quibus alibi dicitur: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos*; Mortuos quippe mortui sepeliunt, cùm peccatores quiq; sui similes alios nocivo favore demulcent, congestaque pessimæ adulationis mole, ne qua aliquando spe resurgendi potiantur, opprimunt. Domino ergo loculum tangenti funeris bajuli steterunt, quia superni formidine judicii attacta conscientia, & carnalium sæpe affluentiam voluptatum, & injuste laudantium turbam coercens, ad se ipsam revertitur, vocantique ad vitam festina respondet salvatori. Unde rectè sequitur:

Loculus feretrive.

Et ait, Adolescens tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui, & dedit illum matri suæ.] Residet quippe qui erat mortuus, cum interna compunctione reviviscit peccator. Incipit loqui, cum reducis indicia vitæ cunctis, qui peccatum luxerant, ostendit. Redditur matri, cùm per sacerdotalis decreta judicij communioni sociatur Ecclesiæ.

Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes: quia Propheta magnus surrexit in nobis.] Quanto desperatior animæ mors ad vitam revocatur, tanto plures eodem corriguntur exemplo. Vide David Prophetam, vide Apostolum Petrum. Quorum quo gradus altior, eo casus gravior. Quo autem gravior casus, eo pietas erigentis gratior. Quo verò gratior in eis Domini pietas apparuit, eo certior cunctis pœnitentibus spes salutis apparuit, ut jure omnes qui audiunt, dicant:

Magnorum casus.

Quia Deus visitavit plebem suam.] Non tantummodo verbum suum semel incorporando, sed etiam nostra hoc, ut suscitari debeamus, semper in corda mittendo.

Et nunciaverunt Ioanni discipuli ejus de omnibus his.] Non simplici corde, ut opinor, sed invidia stimulato, discipuli Joannis ei Christi virtutes & miracula narrant. Nam & alibi ita apud eum questi esse produntur: *Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.* Quibus tunc respondit Joannes: *Quia non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo, &c.* Quibus & se purum hominem, & Christum Dei esse filium, manifeste declarat. Verum quia mā sit invidia, livorque nequibat expelli, quid pro eis corrigendis optimus magister adhuc egerit, attende.

Discipulorum Ioannis æmulatio.

Cap. 27.

Et convocavit duos de discipulis suis Ioannes, & misit eos ad Dominum, dicens: Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?] Videlicet, ut per hanc saltem occasionem, videndo signa quæ faciebat, crederent in eum, & magistro interrogante, sibi discerent. Ergo non ait, Tu es qui venisti, sed *tu es qui venturus es?* Et est sensus, Manda mihi, quia interficiendus ab Herode, & ad inferna descensurus sum, utrum te & in inferis debeam nunciare, qui nunciavi superis, an non conveniat filio Dei, ut gustet mortem & alium ad hæc sacramenta missurus es.

Ioannes quare discipulos misit.

In ipsa autem hora curavit multos à languoribus, & plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donavit visum.] Joannes interrogaverat per discipulos: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Christus signa demonstrat, non ad ea respondens, quæ interrogatus fuerat, sed ad scandali nunciorū.

Euntes, inquit, *renunciate Ioanni quæ vidistis & audistis: Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt; Et quod his non minus est, pauperes evangelizantur.*] Vel pauperes spiritu, vel certè opibus pauperes, ut nulla inter nobiles & ignobiles, inter divites & egenos, in prædicatione distantia sit. Hæc magistri rigorem, hæc præceptoris comprobant veritatem, quando omnis apud eum, qui salvari potest, æqualis est. Quod autem ait:

Christi responsio.

Pauperum evangelizatio.

Et beatus est, quicunque non fuerit scandalizatus in me.] Et nuncios Joannis, qui eum esse Christum non crediderant, à perfidiæ scandalo castigat, & eidem Joanni, quod quærebat, exponit, quia Deus salvos faciendi, & Domini exitus mortis. Visis enim tot signis, tantisque virtutibus non scandalizari quisque potuit, sed admirari. Sed infidelium mens grave in illo scandalum pertulit, quum eum & post tot miracula morientem vidit Quid est ergo dicere, *Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me*, nisi aperta voce abjectionem mortis suæ humilitatemque signare? Ac si patenter dicat: Mira quidem facio, sed abjecta perpeti non dedignor. Quia ergo moriendo te subsequor, cavendum valde est hominibus, ne in me mortem despiciant, qui signa venerantur.

Nuncios Ioan. castigat.

Beatus qui non fuerit scandal. in me.

Et cum discessissent nuncij Ioannis, cœpit dicere de Ioanne ad turbas] Quia turba circumstans interrogationis mysterium nesciebat, & putabat Joannem dubitare de Christo, quem ipse monstraverat, ut intelligerent, Joannem non sibi interrogasse, sed discipulis suis, dignis eum laudibus accumulat.

Ioannes non dubitavit.

Quid existis in desertum? videre arundinem vento moveri?] Quod videlicet non asserendo, sed negando intulit. Arundinem quippe mox, ut aura contigerit, in partem flectit Et quid per arundinem, nisi carnalis animus designatur? qui mox favore vel detractione tangitur, in partem quamlibet inclinatur. Si enim ab humano ore aura favoris flaverit, hilarescit, extollitur, totumque se quasi ad gratiam inflectit. Sed si inde ventus detractionis eruperit, unde laudis aura veniebat, mox hunc quasi partem alteram ad vim furoris inclinat. Sed arundo vento agitata Joannes non erat, quia hunc nec blandum gratia, nec cuiuslibet ira asperum faciebat; nec prospera hunc erigere, nec adversa noverant inclinare.

Ioan. Bapt. commendatio.

Sed quid existis videre? hominem mollibus vestimentis indutum? ecce qui in veste preciosa sunt & deliciis, in domibus regum sunt.] Camelorum etenim pilis vestitus Joannes ille fuisse describitur. Non ergo cœlesti, inquit, sed terreno regno militanti, qui pro Deo perpeti aspera fugiunt, sed solis exterioribus dediti, præsentis vitæ mollitiem, & delectationem quærunt. Nemo ergo existimet in luxu atque studio vestium peccatum deesse, quia si hoc culpa non esset, nullo modo Joannem Dominus de vestimenti sui asperitate laudasset. Quamvis hoc, quod Joannes non esse vestitus mollibus dicitur, per significationem intelligi aliter potest. Mollibus enim vestitus non fuit, quia vitam peccantium non blandimentis fovit, sed vigore asperæ invectionis increpavit dicens: *Genimina viperarum, quis vobis demonstravit fugere à ventura ira?*

Ioannis vestitus.

Vestitus discrimen.

Sed

Propheta officium. *Sed quid existis videre? Prophetam? utique dico vobis, & plusquam Prophetam.*] Prophetæ quippe ministerium est ventura dicere, non etiam demonstrare. Joannes ergo plusquam Propheta est, quia eum, quem præcurrendo prophetaverat, etiam ostendendo nunciabat.

Angelus. *Hic est, de quo scriptum est: Ecce, mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.*] Quod Græcè Angelus, hoc Latinè nuncius dicitur. Rectè ergo, qui nunciare supernum judicem mittitur, angelus vocatur, ut dignitatem servet in nomine, quam expleteoperatione. Altum quid nomen est, sed vita nomine inferior non est. Angeli qui. Sed & omnes, qui sacerdotii nomine censentur, Angeli vocantur, Propheta arrestante, qui ait: *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.* Nec non etiam unusquisque fidelium, in quantum sufficit, in quantum gratiæ supernæ aspirationis accipit, si à pravitate proximum revocat, si exhortari ad bene operandum curat, si æternum regnum vel supplicium erranti denunciat, quum verba sanctæ adnunciationis impendit, profectò angelus existit.

Mulierum nati. *Dico enim vobis, Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista, nemo est.*] Inter mulierum, inquit, natos. His ergo præfertur hominibus, qui de mulieribus nati sunt, & de concubitu viri, & non ei, qui est natus ex virgine & Spiritu sancto. Quanquam in sententia non cæteris Prophetis & Patriarchis, cunctisque hominibus Joannem prætulit, sed Joanni cæteros exæquavit. Non enim statim sequitur, ut si alii majores eo non sunt, ille major aliorum sit, verum ut æqualitatem habeat cum cæteris sanctis.

Regnum Dei. *Qui autem minor est in regno Dei, major est illo.* Hæc sententia duobus modis potest intelligi. Aut enim regnum Dei appellavit, quod nondum accepimus, & in quo nondum sumus: unde in fine dicturus est: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum:* & quot ibi sunt sancti Angeli, quilibet in eis minor, major est utique quolibet sancto & justo, portante corpus, quod corrumpitur, & adgravat animam. Aut si regnum Dei intelligi voluit, hujus temporis Ecclesiam, cujus filii sunt omnes ab institutione generis humani usque, quotquot justi & sancti esse potuerunt, profectò seipsum Dominus significavit, quod nascendi tempore minor erat Joanne, major autem divinitatis æternitate, & dominica potestate. Proinde secundum priorem expositionem ita distinguitur: *Qui autem minor est in regno Dei.* Ac deinde subinfertur, *major est illo.* Secundum posteriorem, ita: *Qui autem minor est,* ac deinde subinfertur, *in regno Dei, major est illo.*

Justificatur Deus. *Et omnis populus audiens & publicani, justificaverunt Deum, baptizati baptismo Joannis.*] Justificatur Deus ipse per baptismum, dum se homines peccata propria confitendo justificant, sicut scriptum est: *Dic tu iniquitates, ut justificeris.* Et justificatur in eo, quia non per contumaciam refutatur, sed per justitiam Dei munus agnoscitur. *Justus enim Dominus, & justitias dilexit.* In eo ergo justificatio Dei est, si non ad indignos & noxios, sed ad innocentes per ablutionem factos videatur & justos sua munera transtulisse. David quoque dicit: *Tibi soli peccavi, & malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas dum judicaris.* Ergo is qui peccat, & confitetur Deo peccatum, justificat Deum, cedens ei vincenti, & ab eo gratiam sperans. In baptismate igitur justificatur Deus, in quo est & confessio & venia peccatorum.

In semetipsos. *Pharisæi autem & legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsos, non baptizati ab eo.*] Quod dicit *in semetipsos*, vel *contra semetipsos* significat, quia qui gratiam Dei respuit, contra semetipsum facit, vel ad semetipsos missum Dei Consilium Dei. consilium, stulti & ingrati vituperante noluisse recipere. Consilium ergo Dei est, quo per passionem & mortem Domini Jesu mundum salvare decrevit. Sed hoc Pharisæi & legisperiti spreverunt, respuentes secretum & salubre mysterii, cujus auspicia in Joannis prædicatione baptismoq; præcesserunt, sed tamē eidem consilio nesciendo ac nolendo servientes: juxta quod eis Apostolus Petrus de Domino loquens ait: *Hunc definito consilio & præscientia Dei traditum per manus iniquorum adfigentes, interemistis.*

Cui ergo similes dicam homines generationis hujus, & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus adinvicem, & dicentibus: Cantavimus vobis tibijs, & non saltastis. Lamentavimus, & non plorastis.] Generatio Judæorum comparatur pueris sedentibus in foro, quia doctores olim Judæi qui pueris similes. Prophetas accipiebat De quibus dicitur: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem* Et alibi: *Declaratio sermonum tuorum illuminat me, & intellectum dat parvulis,* i.e. humilibus spiritu Forum autem dominicum, vel synagoga, vel ipsa est Hierusalem, in qua præceptorum cœlestium jura condebantur. Ubi adinvicem isti pueri, sive juxta Matthæum ad coæquales suos loquebantur, quia generis gentisque suæ populis patria quotidie voce solebant exprobrare, quod nec Psalmis primo Davidicis, nec threnis postea correpti, voluerint adnuere propheticis. Quoties victoria de hoste vel futura præcinebatur, vel facta recolebatur, nec ad virtutis opera consentiebant adsurgere. Saltatio Nam saltationis verbo non histrionicis motibus sinuati corporis rotatus, sed impigri devotio cordis, & religiosa membrorum designatur agilitas. Quoties excidia vel facta ab hoste, vel fienda prophetarum lamēta resonabant, & nec sic auditores ad pœnitentiæ remedia confugere curabant. Canit Psalmista: *Exultate Deo adjutori nostro, jubilate Deo Iacob, sumite Psalmum, & date tympanum,* &c. Sed Psalmista. quid sequitur? *Et non audivit populus vocem meam, & Israel non intendit mihi.* Clamat Propheta: *Hæc dicit Dominus: Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio & in fletu, & in* Propheta. *planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra.* Et iterum: *Ventrem meum, ventrem meum doleo, sensus cordis mei conturbati sunt in me. Non tacebo, quia vocem buccinæ audivit anima mea clamorem prælij* Et paulò post *Quia stultus populus meus me non cognovit, filij insipientes sunt, & vecordes.*

Venit enim Ioannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum, & dicitis, dæmonium habet. Venit filius hominis, manducans & bibens, & dicitis: Ecce homo devorator, & bibens vinum, amicus publicanorum & peccatorum.] Sicut, inquit, tunc, sic neque & nunc utramque salutis viam recipietis. Nam quod ait: *Lamentavimus, & non plorastis*: ad Joannem pertinet, cujus abstinentia à cibis & potu luctum pœnitentiæ significabat. Quod autem ait: *Cantavimus tibijs, & non saltastis,* ad ipsum Dominum, qui utendo cum cæteris cibo & potu, lætitiam regni figurabat. At illi nec humiliari cum Joanne, nec cum Christo gaudere voluerunt, dicentes illum dæmonium habere, istum voracem & ebriosum, & amicum publicanorum & peccatorum. Quod autem subjungit:

Justitia in quo sit. *Et justificata est sapientia ab omnibus filijs suis.*] Ostendit filios sapientiæ intelligere, nec in abstinēdo, nec in manducando esse justitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam, & temperantia per abundantiam non se corrumpendi, atque opportune sumendi, vel non sumendi ea, quorum non usus, sed concupiscentia reprehendenda est Non est enim regnum Dei esca & potus, sed justitia & pax, & gaudium. Et quia solent homines multum gaudere de carnalibus epulis, addidit: *In Spiritu sancto.* Aliter. Justificata est sapientia ab omnibus filijs suis, id est, Dei dispensatio, atque doctrina, quæ *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam,* juste fecisse, à fidelibus suis comprobata est. Ex quorum numero sunt & illi, de quibus supra dicitur: *Et omnis populus audiens, & publicani justificaverunt Deum.*

Amen.

SECUNDI LIBRI FINIS.

LIBER III.

Sanctissima Mariæ pœnitentis historia, quæ tertii nostri in Lucam caput est libri, & si ob laborem legentium minuendum à novo inchoatur exordio, rerum tamen nexura secundi libri finem respicit. Nam quia superius sive ex persona Evangelistæ, sive Domini Salvatoris (ut quibusdam placuit) dictum fuerat: *Et omnis populus audiens, & publicani justificaverunt Deum, baptizati baptismo Ioannis.* Quod si à Domino dictum interpreteris, audiens Joannem populus intelligitur esse designatus. Si ab Evangelista interpositum, audiens ipsum Dominum de Joannis magnitudine disputantem, restat intelligi. Pharisæi autem & Legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsos non baptizati ab eo. Pergit idem Evangelista, quæ verbis proposuerat etiam factis astruere, justificatam videlicet sapientiam ab omnibus filijs suis, id est, & justis, & post injustitiam pœnitentibus, decentissimo comprobans exemplo.

CAPUT XXVIII.

Rogabat autem, inquit, *illum quidam de Pharisæis, ut manducaret cum illo: Et ingressus domum Pharisæi, discubuit. Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit, quod accubuit in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti.*] Alabastrum est genus marmoris candidi, variis coloribus interstincti, quod ad vasa unguentaria cavare solent, eo quod optime servare incorrupta dicatur. Nascitur circa Thebas Ægyptias & Damascum Syriæ, cæteris candidius, probatissimum verò in India. Quidam dicunt hanc, eandem nõ esse mulierem, quæ imminente dominica passione caput pedesque ejus unguento perfudit: quia hæc lachrymis laverit, & crine pedes terserit, & manifeste peccatrix appelletur. De illa autem nihil tale scriptum sit, nec potuerit statim capite Domini meretrix digna fieri. Verum, qui diligentius investigant, inveniunt eandem mulierem, Mariam videlicet Magdalenam sororem Lazari, sicut Joannes narrat, bis eodem functam fuisse obsequio. Semel quidem hoc loco, quum primò accedens cum humilitate & lachrymis, remissionem meruit peccatorum. Nam & Joannes hoc, quamvis non ut Lucas, quomodo factum sit, narraverit, tamen ipsam Mariam commendans, commemoravit, ubi de resuscitato fratre ejus cœpit loqui. *Erat autem quidam*, inquiens, *languens Lazarus à Bethania, de castello Mariæ & Marthæ sororis ejus. Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, & extersit pedes ejus capillis suis.* Secundò autem in Bethania (nam prius in Galilæa factum est) non jam peccatrix, sed casta, sancta, devotaque Christo mulier non solùm pedes, sed & caput ejus unxisse reperitur, quod & regulis allegoriæ pulcherrime congruit. Quia & unaquæque fidelis anima, prius ad Domini pedes humiliata, peccatisque absolvenda curvatur. Deinde, augescentibus per tempora meritis, lætæ fidei flagrantia, Domini quasi caput odore perfundit aromatum. Et ipsa universalis Ecclesia Christi, in præsenti quidem incarnationis ejus, quæ pedum nomine designatur, mysteria celebrando, devota redemptori suo reddit obsequia. In futuro autem & humanitatis ejus gloriam, & divinitatis ejus æternitatem, quia caput Christi Deus, simul intuendo, perpetuis confessionum laudibus quasi pistica nardo glorificat. Attulit ergo, inquit, alabastrum unguenti.

Alabastrum. *Magdalena an una.* *Magdalena una.* *Allegoria.*

Et stans retro secus pedes ejus, lachrymis cœpit rigare pedes ejus, & capillis capitis sui tergebat. Et osculabatur pedes ejus, & unguento ungebat.] Liquet omnibus, quod illicitis actibus prius mulier intenta, unguentum sibi pro odore suæ carnis adhibuit. Quod ergo sibi turpiter exhibuerat, hoc jam Deo laudabiliter offerebat. Oculis terrena concupierat, sed hos jam per pœnitentiam conterens flebat. Capillos ad compositionem vultus exhibuerat, sed jam capillis lachrymas tergebat. Ore superba dixerat, sed pedes Domini osculans, hoc in redemptoris sui vestigia figebat. Quot ergo in se habuit oblectamẽta, tot de se invenit holocausta. Convertit ad virtutum numerum, numerum criminum, ut totum serviret Deo in pœnitentia, quicquid ex se Deum contempserat in culpa.

Magdalenæ pœnitentia.

Videns autem Pharisæus, qui vocaverat eum, ait intra se, dicens: Hic si esset Propheta, sciret utique, quæ & qualis esset mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est.] Ecce Pharisæus veraciter apud se superbus, fallaciter justus, ægram reprehendit de ægritudine, medicum de subventione, qui ipse quoque de elationis vulnere ægrotabat, & ignorabat. Unde necesse semper est, ut cùm peccatores quosq; conspicimus, nosmetipsos prius in illorum calamitate defleamus. Quia fortasse in similibus aut lapsi sumus, aut labi possumus, si lapsi non sumus. Etsi censura magisterii debet semper virtute disciplinæ vitia persequi, oportet tamen, ut sollicite discernamus, quia districtionem debemus vitiis, compassionem naturæ. Sed jam iste superbus & arrogans qua sententia convincatur, audiamus.

Pharisæi superbia.

Duo, inquit, debitores erant cuidam fœneratori. Unus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo plus eum diligit? Respondẽs Simõ, dixit: Æstimo, quia is, cui plus donavit.] Qua in re notandum est, quia dum sua sententia Pharisæus convincitur, quasi phreneticus funem portat, ex quo ligetur. Enumerantur bona peccatricis, enumerantur mala falsi justi, cùm dicitur:

Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti. Hæc autem lachrymis rigavit pedes meos, & capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti; hæc autem, ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos. Oleo caput meum non unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos.] Post enumerationem verò subinfertur sententia.

Propter quod dico tibi, remittentur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.] Quid esse dilectionẽ credimus, nisi ignẽ? & quid culpas nisi rubiginem? Unde dicitur: *Remittentur ei peccata multa, quia dilexit multum.* Ac si apertè diceretur: Incendit plenè peccati rubiginem, quia ardet valide per amoris ignem. Tanto namq; amplius peccati rubigo cõsumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne cõcrematur. Ecce ea, quæ ad medicum venerat ægra, sanata est, sed de salute ejus adhuc alij ægrotant: nam sequitur:

Dilectio ignis.

Et cœperunt, qui simul discumbebant dicere intra se: Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?] Sed cælestis medicus ægros non respicit, quo etiam de medicamento fieri deteriores videt. Eam quam sanaverat per pietatis suæ sententiam confirmat, dicens:

Fides tua te salvam fecit, vade in pace.] Fides etenim salvam fecit, quia hoc, quod petiit, posse se accipere non dubitavit, sed ipsam quoque spei certitudinẽ jam ab illo acceperat, a quo per spem etiam salutem quærebat. In pace autem ire præcipitur, ut à veritatis itinere in viam scandali ulterius non derivetur. Hæc historica expositione dicta sint, nunc mystici intellectus secreta videamus. Quem namque Pharisæus de falsa justitia præsumens, nisi Judaicum populum? quẽ peccatrix mulier, sed ad vestigia Dñi veniens & plorans, nisi conversam gentilitatem designat? Rogabat autem Pharisæus Dñum, ut manducaret cum illo, quia populus idem, quem venientem credere noluit, venturum sperare non desiit, immo votis precatoriis, ut veniat, optare dicens: Excita potentiam tuam, & veni, ut salvos facias nos. Dño quippe cum Pharisæo manducare est, de credentis populi devotione mentis gaudia suscipere. Unde ipse alibi creditura Samaria discipulis ait: *Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis.* Illisq; hæsitantibus quid diceret, exponens ait: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui me misit, ut perficiam opus ejus. Et ingressus*, inquit, *domum Pharisæi, discubuit.* Domus Pharisæi ipsa legis, prophetarumque custodia est, in qua se populus Judæorũ mansionem continuæ conversationis habere gloriabatur. Quam Dñus ingressus est, quia temporaliter in carne apparens, non venit solvere legem aut Prophetas, sed adimplere. Discubuit autem, quia qui in sublimitate suæ majestatis intelligi non poterat, formæ servilis humilitatem, qua videri posset, adsumpsit. Cognovit itaque mulier, quæ erat in civitate peccatrix, quòd accubuit in domo Pharisæi, quia gentilitas immundis prius actibus in sæculi conversa-

Fides. *Mysticè.* *Domus Pharisæi.*

versatione devincta, fama sermonis Apostolici didicit, quòd *misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret.* Atque in domo Pharisæi, non Pharisæus, sed illa justificatur, dum populus Judæorum literam tantum legis, nos autem & gratiam spiritus in lege sequimur. Ille Jesum non esse Prophetam, eo quod peccatores recipiat, æstimat: nos verò hunc etiam Deum verum, qui peccatores justificare possit, agnoscimus. *Attulit autem mulier alabastrum unguenti.* Quid in unguento, nisi bonæ odor opinionis exprimitur? Unde & Paulus dicit: *Christi bonus odor sumus Deo in omni loco.* Si igitur recta opera agimus, quibus opinionis bonæ odore Ecclesiam respergamus, quid in Dñi corpore, nisi unguentũ fundimus? Sed secus pedes mulier stetit. Contra pedes enim Dñi stetimus, cùm in peccatis positi, ejus itineribus retinebamur. Sed si ad veram pœnitentiam post peccata convertimur, jam retrò secus pedes stamus, quia ejus vestigia sequimur, quæ impugnabimus. Lachrymis mulier pedes rigat, quod nos quoq; veraciter agimus, si quibuslibet ultimis membris Dñi per compassionis affectum inclinemur, si sanctis ejus in tribulatione cõpatimur, si eorum tristitiam nostram putamus. Capillis mulier pedes, quos rigaverat, tersit. Capilli quippe superfluunt corpori. Et quid abundans terrena substantia, nisi capillorum speciem tenet? Quæ dum ad usum necessitatis superfluit, etiam abscissa non sentit. Capillis ergo pedes Dñi tergimus, quando Sanctis ejus, quibus ex charitate compatimur, etiam ex his, quæ nobis superfluunt, miseremur, quatenus sic mens per compassionem doleat, ut etiam manus larga effectum doloris ostendat. Osculatur mulier pedes, quos tergit. Quod nos quoque plene agimus, si studiose diligimus, quos ex largitate cõtinemus, ne gravis nobis sit necessitas proximi, ne ipsa ejus indigentia, quæ sustentatur, fiat onerosa, & cùm man⁹ necessaria tribuit, animus à dilectione torpescat. Potest quoque per pedes ipsum mysterium incarnationis ejus intelligi, quo divinitas terrá tetigit, quia carnem sumpsit. *Verbum* enim *caro factum est, & habitavit in nobis.* Osculamur igitur pedes redẽptoris, cum mysteriũ incarnationis ejus ex toto corde diligimus. Unguento pedes ungimus, cùm ipsam humanitatis ejus potentiam sacri eloquij bona opinione prædicamus. Sed hoc Pharisæus videt & invidet. Quia cùm Judaicus populus gentilitatem Deum prædicare conspicit, sua apud se malitia tabescit. Sed redemptor noster facta ei mulieris, quasi bona gentilitatis enumerat, ut in quo malo jaceat, agnoscat. *Intravi in domum tuam, aquã pedibus meis non dedisti. Hæc autem lachrymis rigavit pedes meos.* Aqua quippe extra nos est, lacrymarum humor intra nos. Quia videlicet infidelis ille populus, nec ea quæ extra se erant, unquã pro Dño tribuit. Conversa autem gentilitas pro ea non solùm rerũ substantiam, sed etiam sanguinem fudit. *Osculum mihi non dedisti. Hæc autem, ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos.* Osculum quippe dilectionis est signum. Et infidelis ille populus Deo osculũ non dedit, quia ex charitate Deũ amare noluit, cui ex timore servivit. Vocata autem gentilitas, redemptoris sui vestigia osculari non cessat, quia in ejus amore continuo suspirat. *Oleo caput meum non unxisti.* Si pedes Dñi mysterium incarnationis accipimus, congrue per caput illius ipsa divinitas designatur. Unde & per Apostolum dicitur: *Caput Christi Deus.* In Deo quippe, & non se, quasi in homine credere Judaicus populus fatebatur. Sed Pharisæo dicitur, *oleo caput meum non unxisti,* quia ipsam quoque divinitatis potentiam, in qua se Judaicus populus credere spopondit, digna laude prædicare neglexit. *Hæc autem unguento unxit pedes meos.* Quia dum incarnationis ejus mysterium gentilitas credidit, summa laude etiam ejus ima prædicavit. Duo quoque debitores, de quibus Simonis paradigma opponitur, utrunque populũ Judæorum scilic. & gentium designant, qui uni fœneratori, i.e. suo creatori, non materialem pecuniam, sed propriæ salutis nummum debebant. Cõditor etenim noster, quos ad imaginem & similitudinem creavit, quasi commodato ad servandum sublimavit denario. Nam denarius solet regis imagine ac nomine formari. *Omni autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo. Et cui multum commendaverunt, plus petunt ab eo.* Et quidem utriusque populi debitum per quinarium numerum multiplicatur. Quia videlicet quinque sunt sensus, quibus in hac vita utentes, imaginẽ, quam accepimus, nostri cõditoris excolere debemus. Sed minus debet populus, cui legis decalogus per servum data est. Amplius autem, cui gratia vitæ æternæ per filium commissa. Ideoque hujus per denariũ, illius per centenarium numerum fœnus accumulatur, quem ad regni cœlestis, quod dextris dabitur, significationem pertinere, nemo qui dubitet. Neque enim frustra eodem flexu digitorũ quo denarius in læva, ipse figuratur in dextera. Nisi quia & nunc opera Decalogi, quæ litera nõ poterat, fides perficit, & in futuro reddet unicuique secundùm opera ejus, his quidem, qui secundùm patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem, quærentibus vitam æternam. Verùm, quia neutri nostris virib⁹, sed *illius gratia salvi facti sumus per fidem,* rectè dicitur: *Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Et utique plus diligit, cui plus donatur. Cui autem minus dimittitur, minus diligit.* Quia sive bonæ perficiendæ, quam accepimus scientiæ, seu vitandæ quam incurrimus insipientiæ velis intelligere, multo utique plus Ecclesiæ, quam Synagogæ donatur, quæ & fœdiori quondam, utpote quam nullus doctor prohibuit, idololatriæ sorde corrupta est, sed *ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia,* & majori nunc est perfectionis Evangelicæ sublimata præconio. Cui dicitur: *Quia multi prophetæ & justi cupierunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt; & audire, quæ auditis, & non audierunt.* Congruit sanè huic loco, quod Numerorum historia refert, divisis æqualiter cæsorum Madianitarum spolijs, eos quidem, qui de pugna venerunt, quingentesimum de sua portione caput, cæteros verò quinquagesimum Domino dedisse. Quia & magna offert, qui se in castris virtutum exercendo tutum ab incursione conservat hostili, sed majora utique, qui gladium verbi vibrando, innumeras adversarij exercitus copias sternit.

Vnguentum. *Secus pedes flere.* *Lacrymis pedes rigare.* *Capilli.* *Aliter exponit.* *Osculum.* *Debitores*

CAPUT VIII.

ET *factum est deinceps, & ipse iter faciebat per civitatem & castellum prædicans & evangelizans regnum Dei, & duodecim cũ illo.*] Videmus in Christi discipulis impletum, quod de antiquo illo Hebræorum populo legimus dictum. Nec mirum, quia unus utriusque Testamenti Deus ipse per filium benedictionem dabit, qui legem dedit per famulũ. *Sicut,* inquit, *aquila provocans ad volandum pullos, & super eos volitans, expandit alas suas, & adsumpsit eum, & portavit in humeris suis.* Nam sicut mox nati pulli, donec plumescant, aera volando superare non valent: ita quique fideles, ut ad cœlestia pervolanda sufficiant, in nido prius fidei necesse est virtutum penna se vestiant. Ita ipsi fidelium doctores Apostoli pedetentim ad sublimia, quatenus & alijs erudiendis præfici possint, ascendunt. Prius siquidem Dominus docet in synagogis, miracula facit, famam ubique dispergit, convenientes ad se turbas suscipit, curat, instruit. Hinc discipulos facit, in sponsi nuptijs reficit, per sata ducit, atque à calumniatoribus Pharisæis, quasi teneros aquila pullos à serpentinis morsibus allato ætite defendit. Ex his duodecim, quos Apostolos nominat, eligit, sed & hos primo præsente turba docet, comminante cum eis turba, solita miseris beneficia reddit. Postmodum verò, ut in præsenti lectum est, per civitates & castella prædicans, solos secum, qui eum familiarius audiant, retinet, solis mysteria regni Dei, quæ cæteris parabolatim dixerat, exponit. Ac si demum virtutum suarum ostensione, quasi alarum protectione firmatis, dat & illis potestatem curandi, mittitque prædicare regnum Dei.

Et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ à spiritibus malignis, & infirmitatibus.] Maria quæ vocatur Magdalene, de qua dæmonia septem exierant, Maria Magdalene ipsa est, cujus tacito nomine proxima lectio pœnitentiam narrat. Nam pulchre ac reverenter Evangelista, ubi eam cum Dño iter facere, eique de facultatibus suis ministrare commemorat, noto hanc vocabulo manifestat. Ubi verò peccatricem, sed pœnitentem describit, mulierem generaliter di-

Cap. 29. *Aquila.* *Apostoli.* *Magdalena, cur non ubique nominetur.*

cit:

eit:ne videlicet tantæ nomen famæ,quo per omnes hodie veneratur Ecclesias, prisci erroris nota fuscaret. De qua dæmonia septem exisse referuntur, ut innumeris, immo universis vitijs plena fuisse monstretur.Nam quia septenis diebus sæcula currunt, septenario sæpè numero solet in scripturis universitas intimari. Unde & sancti quoque spiritus gratiam, Propheta septem virtutum distinctione complectitur.

Dæmonia septem.

Et Ioanna uxor Chuzæ procuratoris Herodis.]Si Maria mũdatam à sorde vitiorum Ecclesiam de gentibus insinuat, cur non Joanna eandem designat Ecclesiam,quondã quidem idolorum cultui subditam,sed jam nunc Christi pietate redem,tam?Nam quilibet malignus spiritus ad deceptionem generis humani promptus, dum pro regno diaboli facit,quasi Herodis impiissimi procurator existit.

Ioanna.

Et Susanna & aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.]Cõsuetudinis Judaicæ fuit,nec ducebatur in culpã,more gentis antiquo,ut mulieres de substantia sua victũ atq; vestitũ præceptoribus ministrarẽt.Hoc quia scandalũ facere poterat in nationibus,Paulus se abjecisse memorat: *Nunquid non habemus potestatem sorores mulieres circumducendi sicut & cæteri Apostoli faciunt? Ministrabant autem Domino de substantia sua,* ut meteret earum carnalia, cujus illæ metebant spiritalia Non quod indigeret cibis Dominus creaturarum, sed ut typum ostenderet magistrorum, quod victu atque vestitu ex discipulis deberent esse contenti.Interpretatur autem Susanna lilium,aut gratia ejus. Sed melius,si fœmininum nomen figuretur à lilio,credo propter odoriferum cœlestis fidei candorem,aurosumque internæ dilectionis ardorem. Joanna,Dominus gratia ejus,vel Dominus misericors.Videlicet quia ejus est omne quod vivimus. Maria amarum mare,propter utique insitum pœnitentiæ rugitum,quo vel ipsa Maria,vel nos singuli,vitia prisca deflemus,ut ad gratiam splendoremque pervenire mereamur æternum.Magdalene turris,sed melius sicut à monte montanus,ita turrensis à turre dicatur. Illa scilicet,cui Psalmista canit; *Deduxisti me,quia factus es spes mea,turris fortitudinis à facie inimici.*

Iudaicus mos. *Susanna.* *Maria.* *Magdalene.*

Cùm autem turba plurima conveniret,& de civitatibus properarent ad eum,dixit per similitudinem, Exiit qui seminat seminare semen suum.) Hanc parabolam Dominus ideo per seipsum exponere dignatus est, ut figurate se loqui innotesceret,rerumq́; significationes in iis etiam,quæ per semet ipsum noluit explanare,doceret esse quærendas.Sed quia semen quod verbum Dei sit,terramq́; variam, quod diversum cor auditorum significet, ipse Dominus aperuit, satorem quem nobis quærẽdum reliquit,nullum melius, quàm filium Dei intelligere possumus, qui *exiit seminare semen suum,*quia de sinu patris, quo creaturæ non erat accessus, egrediens, ad hoc venit in mundum,ut testimonium perhiberet veritati. Unde bene juxta Evangelistas alios hanc parabolam dicturus,de domo exisse,mare adisse,navem conscendisse perhibetur, ipsum nimirum situ corporis,quod processu sermonis insinuans.

Parabola de semine. *Exiit.* *Christus.*

Et dum seminat,aliud cecidit secus viam,& conculcatum est, & volucres cœli comederunt illud.]Quæ Dominus exposuit, pia fide suscipienda sunt.Quæ autem tacita nostræ intelligentiæ dereliquit, perstringenda sunt breviter. Semen quod secus viam cecidit,duplici læsura disperiit, & à viantibus scilicet conculcatum, & à volucribus raptum. Via est ergo cor, sedulo malarum cogitationum transitu attritum atque arefactum, ne verbi semen excipere ac germinare sufficiat Atque ideo quicquid boni seminis vicinia talis viæ contingit, pessimæ cogitationis meatu conculcatum,à dæmonibus eripitur.Qui volucres cœli,sive quia cœlestis spiritalisque sunt naturæ,seu quia per aera volitant,appellantur.

Semen secus viã. *Via.*

Et aliud cecidit super petram, & natum aruit,quia non habebat humorem.]Petram hic rectè dicit,durum & indomitum cor,ac nullo veræ fidei vomere penetratum.Hoc est autem humor ad radicem seminis, quod juxta aliam parabolam oleum ad lampades virginum nutriendas,id est, amor & perseverantia virtutis.

Petra.

Et aliud cecidit in terram bonam. Et ortum fecit fructum centuplum.] Fructum centuplum, fructum perfectum dicit. Nam denarius numerus pro perfectione semper accipitur,quia in decem præceptis legis custodia continetur.Activa enim & contemplativa vita simul in decalogi mandaris conjuncta est,quia in eo & amor Dei,& amor servari proximi jubetur. Amor quippe Dei ad contemplativam,amor verò proximi pertinet ad activam. Denarius autem numerus per semetipsum multiplicatus,in centenarium surgit.Unde rectè per centenarium magna perfectio designatur,sicut de illo, qui sua pro Domino terrena relinquit,dicitur:*Centuplum accipiet,& vitam æternam possidebit.* Quia quisquis pro Dei nomine temporalia atque terrena contemnit, & hic perfectionem mentis recipit, ut jam ea non appetat quæ contemnit, & in sequenti sæculo ad æternam vitæ gloriam pervenit.Terra ergo bona fructu centuplo fœcundatur,quando cor docile virtutum spiritalium perfectione donatur.

Centuplus fructus.

Hæc dicens,clamabat: Qui habet aures audiendi,audiat.] Quoties hæc admonitiuncula,vel in Evangelio,vel in Apocalypsi Joannis interponitur, mysticum esse quod dicitur,quærendumque à nobis intentius ostenditur.

Qui habet aures audiendi audiat.

Interrogabant autem eum discipuli ejus, quæ esset hæc parabola.]Nemo putet finita mox parabola discipulos hæc interrogasse salvatorem, sed ut Marcus ait, cùm esset singularis, interrogaverunt eum ei, qui cum eo erant duodecim,parabolas. Et dicebat eis: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei.*

Cæteris autem in parabolis,ut videntes non videant,& audientes non intelligant.]Marcus ita dicit:Illis autem,qui foris sunt,in parabolis omnia fiunt. Ideoque & nos cum discipulis Christi intremus in sanctuarium Dei, ut intelligamus in novissima mysteriorum regni Dei. Nam qui adpropinquant pedibus ejus,accipient de doctrina illius,dicentes cum Psalmista: *Revela oculos nostros,& considerabimus mirabilia de lege tua.* Rectè itaque in parabolis audiunt, & in ænigmate,qui clausis sensibus cordis,neque intrare, neque curant cognoscere veritatem, obliti Dominicæ præceptionis,Qui habet aures audiendi,audiat.

Concord. Evangel.

Qui autem secus viam,hi sunt qui audiunt.Deinde venit diabolus,& tollit verbum de corde eorum,ne credentes salvi fiant.] De hoc semine Marcus ita scribit: *Hi autem sunt,qui circa viam,ubi seminatur verbum. Et cùm audierint,confestim venit Satanas,& aufert.*Matthæus ita:*Omnis qui audit verbũ regni & non intelligit,venit malus & rapit.* Ex quo manifeste docetur eos circa viam seminatos,qui verbum quod audiũt, nulla fide,nullo intellectu, nulla saltem tentante utilitatis occasione percipere dignantur.Porrò super petrosa,& in spinis(ut Dominus exponit) seminantur hi, qui auditi quidem verbi & utilitatem probant, & desiderium gustant: sed ne ad id quod probant, perveniant,hujus vitæ eos vel adversa terrendo, vel prospera blandiendo retardant.Contra quæ utraque damna,semen quod acceperat, tutari curabat,qui ait: *Per arma justitiæ,à dextris & à sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam,ut seductores & veraces.*His ergo tribus terræ generibus,scito omnes, qui verbum auditum non faciunt, esse designatos.A quibus omnibus, qui semen acceptum servat,terra bona est.Excipiuntur sanè Judæi & gentiles,qui ne audire quidem merentur.

Secus viam.

Quod autem in spinis cecidit,hi sunt qui audierunt,& sollicitudinibus, & divitiis,& voluptatibus vitæ euntes suffocantur,& non referunt fructum.]Mirum quomodo Dñus spinas divitias interpretatus sit,cùm illæ pungant,istæ delectent Et tamen spinæ sunt,quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, & quum usque ad peccatum pertrahunt,quasi inflicto vulnere cruentant. Quas bene hoc in loco,alio Evangelista testante, nequaquam Dñus divitias,sed fallaces divitias appellat. Fallaces enim sunt, quæ nobiscum diu permanere non possunt. Fallaces sunt, quæ mentis nostræ inopiam non expellunt. Solæ autem divitiæ veræ sunt,quæ nos divites virtutibus faciunt. Notandum verò est,quod exponens Dñus dicit, *quia sollicitudines,& voluptates,& divitiæ suffocant.* Suffocant enim, quia importunis cogitationib. suis guttur mẽtis strãgulãt:

Divitiæ spinæ. *Divitiæ fallaces.*

& dum

& dum bonum desiderium intrare ad cor non sinũt, quasi aditum flatus vitalis necant. *Divitiarum comites.* Notandum etiam, quod duo sunt, quæ divitijs jungit, sollicitudines videlicet & voluptates. Quia profectò & per curam mentem opprimunt, & per affluentiam resolvunt. Re enim contraria possessores suos & afflictos & lubricos faciunt. *Voluptas.* Sed quia voluptas convenire cum afflictione non potest, alio quidem tempore per custodiæ suæ sollicitudinem affligunt, atque alio per abundantiam ad voluptates emolliunt.

Quod autem in bonam terram, hi sunt qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia.] *Terra bona.* Bona terra (ut prædiximus) omnibus tribus terræ nequam varietatibus contraria facit, & libenter videlicet semen verbi suscipiendo, & quod suscipit, inter adversa & prospera patienter ad fructus usque tempora servando. Aliter. Bona terra fructum per patientiam reddit, quia scilicet nulla sunt bona, quæ agimus, si non æquanimiter etiam proximorum mala toleramus. Quanto enim quisque altius profecerit, tanto in hoc mundo invenit, quod durius portet. Quia dum à præsenti sæculo mentis nostræ dilectio deficit, ejusdem seculi adversitas crescit. *Boni cur vexentur.* Hinc est enim, quod plerosque cernimus & bona agere, & tamen sub gravi tribulationum fasce desudare. Sed juxta vocem Domini fructum per patientiam reddunt. Quia cùm humiliter flagella suscipiunt, post flagella ad requiem sublimiter suscipiuntur. Quod verò secundùm Matthæum dicitur: *Et fructum affert, & facit aliud quidem centum, aliud autem sexaginta, porro aliud triginta.* *Triginta. Nuptiæ.* Triginta referuntur ad nuptias. Nam & ipsa digitorum conjunctio, quasi molli osculo se complexans & fœderans, maritum pingit & cõjugem. *Sexaginta.* Sexaginta ad viduas, eo quod in angustia & tribulatione sint positæ. Unde & in superiore digito deprimuntur, quantoq; major est difficultas expertæ quondam voluptatis illecebris abstinere, tanto majus & præmium. *Centum.* Porrò centesimus numerus, quæso diligenter lector, attende, à sinistra transfertur ad dexteram, & ijsdem quidem digitis, sed non eadem manu, quibus in læva manu nuptæ significantur & viduæ, circulum faciens, exprimit virginitatis coronam. *Virginitas.* Aliter, Fructum tricesimum, verbum profert, quod fidem sanctæ Trinitatis ædificat. Sexagesimum, quod operis perfectionem docet, Quia sex dies sunt, in quibus oportet operari. Centesimum, quod ad dexteram regni vitam prædicat æternam.

Cap. 30. N*Emo autem lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit, sed supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen.*] Quia supra dixerat Apostolis: *Vobis datũ est nosse mysterium regnum Dei, cæteris autem in parabolis:* nunc ostendit per eos aliquando etiam cæteris idem mysterium esse revelandum, & pectus omnium, qui domum Dei essent intraturi, fidei flammis illustrandum. Quibus etiam verbis typice fiduciam docet prædicandi, ne quis timore carnalium incommodorum lucem scientiæ, quam novit, abscondat. *Vas & lectus.* Vasis enim & lecti nomine, carnem; lucernæ autem vocabulo verbum designat. Quod qui ob metum (ut dixi) carnalium incommodorum occultat, ipsam carnem utique præponit manifestationi veritatis, & ea quasi operit verbum, quod prædicare trepidat. *Super candelabrum.* Supra candelabrum autem ponit lucernam, qui corpus suum ministerio Dei subjicit, ut superior sit prædicatio veritatis, & inferior servitus corporis, per ipsam tamen corporis servitutem excelsior luceat doctrina, quæ per officia corporalia, id est, per vocem, & linguam, & cæteros corporis motus, in bonis operibus insinuatur discentibus. Super candelabrum ergo ponit lucernam, cùm dicit Apostolus: *Non sic pugno, tanquam aerem cædens, sed castigo corpus meum, & servituti subjicio, ne fortè alijs prædicans, ipse reprobus inveniar.*

Non enim est occultum, quod non manifestetur, nec absconditum, quod non cognoscatur, & in palam veniat.] *Evangelium.* Nolite, inquit, *erubescere Evangelium Dei,* sed inter tenebras persecutorum lumen verbi supra vestri corporis candelabrum levate, fixa mente retinentes illum retributionis extremæ diem, quo *illuminabit Deus abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordium.* Tunc enim & vos à Deo laus, & adversarios veritatis, pœna manet æterna.

Videte ergo quomodo auditis.] Instanter nos docet verbo auscultare, quatenus & nostro illud pectore continuè ruminare, & alieno ructare sufficiamus auditui.

Qui enim habet, dabitur illi. Et quicunque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.] Tota, inquit, intentione, verbo, quod auditis, operam date. Quia qui amorem habet verbi, dabitur illi & sensus intelligendi, quod amat. *Verbi amor habendus.* At qui verbi amorem non habet audiendi, etiam si vel naturali ingenio vel literario se callere putarit exercitio, nulla veræ sapientiæ dulcedine gaudebit. Quod etsi specialiter de Apostolis, quibus charitate fideque potitis, *datum est nosse mysterium regni Dei*, & de perfidis Judæis, qui in parabolis videntes non videbant, & audientes non intelligebant, quod videlicet literam legis, in qua gloriabantur, amissuri essent, dictum videatur: potest tamen & generaliter accipi, quia nimirum sæpè lector ingeniosus negligendo se privat sapientia, quam simplex, sed studiosus elaborando degustat. Idcirco autem sæpè & desidiosus ingenium accipit, ut de negligentia justius puniatur, quia quod sine labore adsequi potuit, scire contemnit. Et idcirco nonnunquam studiosus tarditate intelligentiæ premitur, ut eo majora præmia retributionis inveniat, quæ magis studio inventionis elaborat.

Venerunt autem ad illum mater & fratres ejus, & non poterant adire ad eum præ turba.] *Fratres Domini.* Fratres Domini, non filij beatæ semper virginis Mariæ, juxta Helvidium, nec filij Joseph de alia uxore, juxta quosdam putandi; sed eorum potius intelligendi sunt esse cognati, sicut & supra disseruimus. Sanè quod Dominus ad matrem fratresque rogatus, ab officio verbi dissimulat egredi, non maternæ refutat obsequia pietatis, cujus præceptum est, *Honora patrem & matrem*: *Matrem cur non statim adijt.* sed paternis se mysterijs amplius, quàm maternis affectibus debere demonstrat: idem nobis exemplo quod verbo commendans: *Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus.* Non injuriosè fratres contemnit, sed opus spiritale carnis cognationi præferens, religiosiorem cordium copulam docet esse quàm corporum. *Mysticè.* Mysticè autem hæc lectio superiori concinit, ubi de Judæis literam solum legis intuentibus dicitur: *Et quicunque non habet etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.* Nam mater & fratres Jesu, synagoga, ex cujus carne est editus, & populus est Judæorum: qui Salvatore intus docente, venientes intrare nequeunt, cujus spiritaliter intelligere dicta negligunt. Præoccupans enim turba ejus ingreditur domum, quia differente Judæa, gentilitas confluxit ad Christum, atque interna vitæ mysteria quanto fide vicinior, tanto mente capacior hausit. Juxta quod Psalmus ait: *Accedite ad eum, & illuminamini.*

Et nuntiatum est illi: Mater tua & fratres tui stant foris, volentes te videre.] Intus verbum, intus est lumen. *Verbum & lumen intus.* Unde supra: *Ut intrantes,* inquit, *videant lumen.* Si ergo foris stantes, nec ipsi agnoscuntur parentes, & propter nostrum fortasse non agnoscuntur exemplum, quemadmodum nos agnoscemur, si foris stemus? Foris enim stantes volunt Dominum videre, qui spiritalem in lege sensum non quærentes, sese ad custodiam literæ foris fixerunt, & quasi Christum potius ad carnalia docenda cogunt exire, quàm se ad discenda spiritalia consentiunt intrare.

Qui respondens dixit ad eos: Mater mea & fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt & faciunt.] Tota vitæ cœlestis perfectio duobus his comprehenditur, *Vitæ perfectio.* verbum scilicet Dei audire, & facere. Unde supra dominus parabolam seminis exponens, ait eos qui auditu tantum verbum susceperint, terram esse reprobam; Bonam verò eos, qui in corde bono & optimo verbum quod audiunt, retineant, & fructum afferant in patientia. *Mater Domini. Fratres.* Qui mater Domini vocantur, eo quod illum quotidie suo vel exemplo vel dicto quasi pariant in mente proximorum. Fratres quoque sunt ejus, cum & ipsi faciunt voluntatem patris ejus qui in cœlis est.

Cap. 31. F*Actum est autem in una dierum, & ipse ascendit in unam naviculam, & discipuli ejus, & ait ad illos: Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt.*] In hac navigatione Dominus u-

tram-

tramque unius ejuſdemque ſuæ perſonæ naturam dignatur oſtendere, dum is, qui ut homo dormit in navi, furorem maris, ut Deus verbo coercet. Porro juxta allegoriam, mare ſive ſtagnum, quod cum ſuis tranſire deſiderat, tenebroſus amarusq; ſæculi præſentis accipitur æſtus. Navicula autem, quam aſcendunt, nulla melius, quàm dominicæ paſſionis intelligitur arbor. Cujus beneficio quique fideles adjuti, emenſis mundi fluctibus, habitationem patriæ cœleſtis quaſi ſtabilitatem ſecuri litoris obtinent. Quod autem ipſe in unam naviculam cum diſcipulis Salvator aſcendit, alibi quid ſignificet aperit, cum prænunciato ſuæ paſſionis reſurrectionisque myſterio, mox dicebat ad omnes: *Si quis vult poſt me venire, abneget ſeipſum, & tollat crucem ſuam quotidie, & ſequatur me.*

Deus & homo oſtenditur Chriſtus. Allegoria.

Navigantibus autem illis, obdormivit.] Diſcipulis navigantibus Chriſtus obdormivit, quia calcantibus ſæculum fidelibus, futurique regni quietem animo meditantibus, & vel ſecundo Spiritus ſancti flatu, vel proprij remigio conatu infidos mundi faſtus certatim poſt terga jactantibus, tempus ſubito dominicæ paſſionis advenit. Unde bene Marcus, hoc imminente noctis tempore geſtum fuiſſe perhibet, ut veri ſolis occubitum, non ſola Domini dormitio, ſed & ipſa decedentis lucis hora ſignificet.

Marcus.

Et deſcendit procella venti in ſtagnum, & complebantur, & periclitabantur.] Domino puppim crucis, qua ſomnum mortis carperet, aſcendente, fluctus blaſphemantium perſecutorum dæmonicis excitati procellis adſurgunt. Quibus tamen non ipſius patientia turbatur, ſed diſcipulorum imbecillitas concutitur, trepidat, periclitatur.

Accedentes autem ſuſcitaverunt eum, dicentes: Præceptor perimus.] Suſcitant Dominum diſcipuli, ne eo dormiente fluctuum feritate diſpereant, quia cujus mortem viderant, maximis votis reſurrectionem quærebant, ne ſi diutius ipſe morte carnis ſopiretur, eorum mens ſpiritali in perpetuum morte periret. Unde bene ſequitur:

At ille ſurgens, increpavit ventum & tempeſtatem aquæ, & ceſſavit, & facta eſt tranquillitas.] Ventum quippe ſurgens increpavit, quia reſurrectione celebrata, diaboli ſuperbiam ſtravit, dum per mortem deſtruxit eum, qui habebat mortis imperium. Tempeſtatem quoque aquæ ſurgens ceſſare fecit, quia veſanam Judæorum rabiem, quæ caput quatiens clamaverat: *Si filius Dei eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus ei*, de ſepulchro ſurgendo labefecit. Ubi juxta literam notandum, quod omnes creaturæ ſentiant creatorem. Quibus enim increpatur, & imperatur, ſentiunt imperantem, non errore hæreticorum, qui omnia putant animantia; ſed majeſtate conditoris, quæ apud nos inſenſibilia, illi ſenſibilia ſunt.

Vento & tempeſtati imperare.

Dixit autem illis: Ubi eſt fides veſtra?] Rectè arguuntur, qui præſente Chriſto timebant, cùm utique, qui ei adhæſerit, perire non poſſit. Cui ſimile eſt, quòd poſt mortis ſomnum diſcipulis apparens, exprobravit incredulitatem illorum & duritiam cordis, quia ijs, qui viderant eum reſurrexiſſe, non crediderunt. Itemque dixit ad eos: *O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt Prophetæ! Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam?* Ac ſi per metaphoram navigij diceret: Nonne oportuit Chriſtum ſoporari, undis navem, in qua quieſcebat, hinc inde verrentibus, & ita ſedatis extemplo tumidis gurgitum cumulis, divinitatis ſuæ cunctis patefacere potentiam?

Qui timentes mirati ſunt, dicentes ad invicem: Quis putas hic eſt, quia & ventis imperat & mari, & obediunt ei.] Matthæus ita ſcribit: *Porro homines mirati ſunt, dicentes: Qualis eſt hic?* &c. Non ergo diſcipuli, ſed nautæ & cæteri qui in navi erant, mirabantur. Sin autem quis contentioſe voluerit eos qui mirabantur, fuiſſe diſcipulos, rectè reſpondebimus homines appellatos, qui necdum potentiam noverant Salvatoris. Et nos quoque ſinguli cum ſigno dominicæ crucis imbuti ſæculum relinquere diſponimus, navē profectò cum Jeſu conſcendimus, ſtagnum transfretare conamur. Sed qui *non dormitavit, neque obdormiet cuſtodiens ſemper Iſrael*, nobis tamen ſæpè navigantibus, quaſi inter æquoris fremitus obdormit, quando crebreſcente inter medios virtutum niſus, vel immundorum ſpirituum, vel hominum pravorum, vel ipſo noſtrarum cogitationum impetu, fidei ſplendor obtenebreſcit, ſpei celſitudo contabeſcit, amoris flamma refrigeſcit. Verum inter hujuſmodi procellas, ad illum neceſſe eſt gubernatorem curramus, illum ſeduli excitemus, qui non ſerviat, ſed imperet ventis. Mox tempeſtates compeſcet, refundet tranquillitatem, portum ſalutis indulgebit. Libet inter hæc paucis diſcuſſa Apoſtolici navigij varietate, qualiter bonos ſuum ſecretū juvet, malorumve permixtio turbet, intueri. Ecce enim, ut à perfectioribus inchoemus, poſt celebrata dominicæ Reſurrectionis ſolennia, ſeptem electi diſcipuli navem piſcaturi aſcendunt, & quia non longè à terra perpetuæ quietis, ſed quaſi cubitis ducentis aberant, hoc eſt, tantū mundo animum, quantum gemina dilectio poſcebat, appoſuerant, quia ſe Petrus negotijs ſæcularibus exuerat, jā Dominum in littore mortalitatis ſtantem cernere, jam cum illo epulari, jam mane ſupernæ lucis aſpirante, myſtico magnorum piſcium numero ſua retia impleta, nec tamen rupta ſuſcipere, atque infimis ſæculi fluctibus extrahere merentur. Alibi Petrus, ut ſuprà legitur, jubente Domino retia laxat in capturam, piſciumq; comprehendit multitudinem copioſam. Sed quia ipſe fragilis adhuc animi fuerat, ita ut Chriſto tremens diceret: *Exi à me, quia homo peccator ſum Domine*, & retia tunc rupta ſunt, & ſi non ſocij adjuviſſent, naves etiam merſæ ſubſiderent. Item in hoc loco diſcipuli cum Dño navem conſcendunt, mare adeunt, ſed quia intererat & Judas, & Dñus in puppi, quæ ſedes erat gubernanti, dormiſſe, & ventus pontusq; deforis ſæviſſe perhibentur. Nam & ſi multa illic diſcipulorū merita navigabant, tunc adhuc eam perfidia proditoris agitabat: & qui ſuis meritis firmi fuêre, turbabantur alienis. Item Paulus cum fratribus Hieroſolymam navigans, & diem Pentecoſten ibi, Spiritusq; ſancti gaudia celebrare feſtinans, tecto curſu cuncta peragrat. Porrò ab Hieroſolymis Romam relegatus, quia cum infidelibus iteragit, mare furit, venti refragantur, imber imminet, frigora fatigant, aſtra obnubilant, terra negatur, triticum in mare jactatur, navis armamenta tolluntur, ipſa poſtremò navis arenis illiſa diſſolvitur, nautæ quam non agnoſcunt, terram nando petunt. Et qui ſæculi undas onerati cupiditatibus ſubierant, eodem adverſante ſæculo vix nudi evadunt. Juxta quod idem Apoſtolus ait: *Ipſe autem ſalvus erit, ſic tamen quaſi per ignem.*

Qui mirati ſint.

Gubernator ad quem currendum, Chriſtus.

Cap. 32. Geraſa.

ET *navigaverunt ad regionem Geraſenorum, quæ eſt contra Galilæam.*] Geraſa eſt urbs inſignis Arabiæ trans Jordanem, juncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manaſſe, non longè à ſtagno Tiberiadis, in quod porci præcipitati ſunt. Significat autem nationem gentium, quam poſt paſſionis ſomnum, reſurrectionisque ſuæ gloriam miſſis prædicatoribus Salvator eſt viſitare dignatus. Unde bene Geraſa, ſive Gergeſi (ut quidam legunt) colonum ejiciēs, vel advena propinquans interpretatur. Videlicet inſinuans, quia gentium populus, & eum, à quo nequiter incolebatur hoſtem ſuis de cordibus ejecerit, & qui erat longe, factus ſit prope in ſanguine Chriſti.

Et cum egreſſus eſſet ad terram, occurrit illi vir quidam, qui habebat dæmonium jam temporibus multis.] Vir iſte figuram populi Gentilis accipit, qui multis temporibus, hoc eſt, ab ipſo pene mundi naſcentis exordio, vexabatur furore dementi.

Dæmoniacus.

Et veſtimento non induebatur.] Quia integimentum naturæ ſuæ & virtutis amiſit; hoc enim fidei & charitatis indumento primi parentes noſtri poſtquam peccavēre, nudati eſſe leguntur. Hac ſtola prima filius luxurioſus poſtquam pœnitens ad patrem rediit, induitur.

Stola prima.

Neque in domo manebat, ſed in monumentis.] Quia in conſcientia ſua non requieſcebat, ſed in mortuis operibus, hoc eſt, in peccatis delectabatur. Quid enim ſunt corpora perfidorum, niſi quædam defunctorum ſepulchra? In quibus non Dei habitat ſermo, ſed anima peccatis mortua recluditur.

Is ut vidit Ieſum, procidit ante illum. Et exclamans voce magna,

gna, dixit: Quid mihi & tibi est, Iesu fili Dei altissimi? Quanta Arrii vesania, Jesum creaturam & non Deum credere, quem filium Dei altissimi dæmones credunt & contremiscunt? Quæ impietas Judæorum, eum dicere in principe dæmoniorum ejecisse dæmonia, quem ipsa dæmonia fatentur nihil secum habere commune? quin hoc ipsum, quod tunc per dæmonia ei clamavêre furorem, pòst in delubris idolorum dicere, & confiteri non desinunt, Jesum videlicet esse Christum filium Dei altissimi, nec se aliquid cum illo pacis aut societatis habere.

Arrii vesania. Judæorum impietas.

Obsecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum.] Hostis humanæ salutis nō exiguum sibi ducit esse tormentum ab hominis læsione cessare, quoq; hunc diutiùs possidere solebat, eò difficiliùs dimittere consentit. Unde studendum summoperè est, ut &, si quando ut homines à diabolo superemur, mox ejus laqueos evitare satagamus, ne si tardiùs ejus juri resistatur, laboriosiùs quandoque pellatur.

Diabolus expellendus quamprimum.

Et vinciebatur catenis & compedibus custoditus.] Catenis & compedibus graves & duræ leges significantur gentium, quibus & in eorum republica peccata cohibentur.

Catenæ & cōpedes.

Et ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserto.] Quia etiam, ipsis transgressis legibus, ad ea scelera cupiditate ducebatur, quæ jam vulgarem consuetudinem excederent.

Interrogavit autem illum Iesus, dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit, Legio, quia intraverunt dæmonia multa in eum.] Non velut inscius nomen inquirit, sed ut confessa coram teste, quàm furens tolerabat, virtus curantis gratior emicaret. Sed & nostri temporis sacerdotes, qui per exorcismi gratiam dæmones ejicere nôrunt, solent dicere, patientes non aliter valent curari, nisi quantum sapere possunt omne, quod ab immundis spiritibus visu, auditu, gustu, tactu, & alio quolibet corporis vel animi sensu vigilātes dormientesve pertulerint, confitendo patenter exponant. Et maximè, quando vel viris in specie fœminea, vel in virili habitu fœminis apparentes, quos dæmones Galli Dusios vocant, infando miraculo spiritus incorporei corporis humani concubitum petere se, ac patrare confingunt. Et nomen dæmonis, quo se censeri dixerit, & dejerandi modos, quibus amoris sui fœdus alterutrum pepigerint, prodendos esse præcipiunt. Quæ mendacio simillima res, sed adeò vera, & plurimorum est attestatione notissima: ut quidam vicinus mihi presbyter retulerit, se quandam sanctimonialem fœminam à dæmonio curare cœpisse, sed quamdiu res latebat, nihil apud eam proficere potuisse. Confesso autem, quo molestabatur phantasmate, mox & ipsum orationibus, cæterisque, quę oportebat, purificationum generibus effugâsse, & ejusdem fœminæ corpus ab ulceribus, quæ dæmonis tactu contraxerat, medicinali studio adjuncto sale benedicto curasse. Sed dum unum de ulceribus, quod altiùs lateri infixum reperetat, nullatenus posset, quin continuò panderetur, obducere: ab eadem ipsa, quam sanare volebat, consilium, quo sanaretur, accepisse. *Si* (inquit) *oleum pro infirmis consecratum eidem medicamento aspersens, sicque me perunxeris, statim sanitati restituar. Nam vidi quondam per spiritum in quadam longiùs posita civitate, quam nunquam corporalibus oculis vidi, puellam quandam pari calamitate laborantem, taliter à sacerdote curatam.* Fecit, ut illa suggesserat, statimque ulcus remedium, quod antè respuerat, accipere consensit. Hæc contra fraudes dæmonum paucis explicare curavi, ut quam non frustrà Dominus nomen ejus, quem expulsurus erat spiritus, interrogaret, intelligas. Quod verò dæmonia multa hominem intrasse memorantur, significat populum gentium non uni cuilibet, sed innumeris ac diversis idololatriæ cultibus esse mancipatum. Cui contrà scriptum est, quòd *multitudinis credentium erat cor & anima una.* Unde benè in Babylonia linguarum unitas scissa, in Hierosolyma est linguarum varietas adunata; & illa confusio, hæc visio pacis interpretatur; quia videlicet electos in plerisque linguis & gentibus una fides ac pietas pacificando confirmat: reprobos autem plures sectæ, quàm linguæ dissociando confundunt.

Nomen cur inquirat. Dæmones expellendi ratio.

Dusii, Incubi & Succubi.

Monialis curatio.

Et rogabant eum, ne imperaret illis, ut in abyssum irent.] Sciebant dæmones aliquando futurum, ut per Domini adventum mitterentur in abyssum, non ipsi futura prædivinantes, sed Prophetarum de se dicta recolentes, ideoque Domini adventus, quam mirabantur gloriam, ad suam arbitrabantur tendere perniciem.

Abyssum ingressuri dæmones.

Erat autem ibi grex multorum porcorum, pascentium in monte: et rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi, & permisit illis.] Ideò permisit, quod petebant, dæmonibus, ut per interfectionem porcorum hominibus salutis occasio præberetur. Pastores enim ista cernentes statim nunciant civitati. Erubescat Manichæus, si de eadem substantia & ex eodem auctore hominum bestiarumque sunt animæ, quo modo ob unius hominis salutem duo millia porcorum suffocantur? In quorum tamen interitu figuraliter homines immundi, vocis & rationis expertes, indicantur, qui in monte superbiæ pascentes lutulentis oblectantur in actibus. Talibus enim per cultus idolorum possunt dæmonia dominari. Nam nisi quis porci more vixerit, nunquam accipiet in eum diabolus potestatem, aut ad probandum tantùm, non autem & ad perdendum accipiet.

Porcos cur intrare permisit.

Manichæi error.

Diaboli quos obsideant.

Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intraverunt in porcos, & impetu abiit grex per præceps in stagnum, & suffocatus est.] Significat, quòd jam clarificata Ecclesia, & liberato populo gentium à dominatione dæmoniorum, in abditis agunt sacrilegos ritus suos, qui Christo credere noluerunt, cæca & profunda curiositate submersi. Et notandum, quòd spiritus immundi nec in porcos irent, nisi hoc illis benignus ipse Salvator petentibus, quos certè in abyssum posset relegare, concederet: rem necessariam docere nos volens, ut scilicet noverimus eos multò minus sua potestate posse nocere hominibus, qui nec pecoribus qualibetcunq; potuerunt. Hanc autem potestatem Deus bonus occulta justitia nobis dare potest, injustam non potest.

Dæmonū in nos quā exilis potestas.

Quod ut viderunt factum, qui pascebant, fugerunt, & nunciaverunt in civitatem & in villas.] Quod pastores porcorum fugientes ista nunciaverunt, significat quosdam etiam primates impiorum, quanquam Christianam legem fugiant, potentiam tamen ejus per gentes stupendo & mirando prædicare.

Qui venerunt ad Iesum, & invenerunt hominem sedentem, à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente, ad pedes ejus, & timuerunt, &c.] Significat multitudinem vetusta suavitate delectatam honorare quidem, sed nolle pati Christianam legem, dum dicunt, quòd eam implere non possint, admirantes tamen fidelem populum à pristina perdita conversatione sanatum. Sedere namque ad pedes Domini est rationali quempiam mentis examine subnixum vestigia Salvatoris, quæ sequatur, intueri. Vestitum resumere est virtutum studiis, quæ deceptus amiserat, ornari.

Sedere ad pedes Domini.

Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum, ut discederet ab illis, quia timore magno tenebantur.] Conscii fragilitatis suæ Geraseni, præsentiæ se Domini judicabant indignos, non capientes Dei verbum, nec infirma adhuc mente pondus sapientiæ sustinere valentes. Quod & Petro ipsi, viso piscium miraculo, contigisse legitur, & vidua Sareptena beati Heliæ, cujus se sensit hospitio benedici, nihilominus se putavit præsentia gravari. *Quid mihi & tibi,* inquit, *vir Dei? ingressus es ad me, ut memorarentur iniquitates meæ, & occideres filium meum?*

Gerasenorum imbecillitas & Petri. Sareptenæ.

Ipse autem ascendens navem reversus est.] Dixerat suprà, Dominum relictis navem ascendisse parentibus, compressisq; unà cum vento fluctibus, egressum mox occurrentem sibi curasse dæmoniacum. Quo significare docuimus eum, relictis Judææ populis, ex qua carnis duxit originem, transacta suæ passionis tempestate, gentium procurasse salutem. His ita gestis patriam revertitur, *quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret.* Ascendit autem in navem, sed neque ipse somno premitur, neque navis procellâ pulsatur, quia *Christus surgens à mortuis jam non moritur, mors illi ultrà non dominabitur.* Cujus tamen trophæum passionis resurrectionisque gloria credituris Judææ tribubus intimabitur, & cùm prædicator mortis suæ, quo mortem vicit vexillo, credi ab Hebræis cœperit quasi repetita, in qua dormierat, navi patriam regredietur.

Gentium revelatio.

Gloria Israël.

Et rogabat illum vir, à quo dæmonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Iesus, dicens: Redi domum tuam, & narra, quanta tibi fecerit Deus.] Hæc ex illa Apostoli sententia rectè possunt intelligi, cùm ait: *Dissolvi & esse cum Christo, multò magis optimum: manere in carne, necessarium propter vos.* Ut sic quisq; intelligat post remissionem peccatorum redeundum esse sibi in conscientiam bonam, & serviendum Evangelio propter aliorum etiam salutem, ut deinde cum Christo requiescat, ne, quum præproperè jam vult esse cum Christo, negligat ministerium prædicationis fraternæ redemptioni accommodatum. Quòd verò Matthæus duos dicit à dæmonum legione curatos, Marcus autem & Lucas unum commemorant, intelligas unum eorum fuisse personæ alicujus clarioris & famosioris, quem regio illa maximè dolebat, & pro cujus salute plurimùm satagebat. Hoc volentes significare duo Evangelistæ solùm commemorandum judicaverunt, de quo facti hujus fama latius præclariusque flagraverat. Sed & allegoriæ summa concordat, quia sicut unus à dæmonio possessus Judæorum, sic & duo gentilis populi typum non inconvenienter exprimunt. Nam cùm tres filios Noë generaverit, unius solùm familia in possessionem adscita est Dei: ex duobus reliquis diversarum nationum, quę idolis manciparentur, procreati sunt populi.

Evāgelist. Concord.

Cap. 33. Iudæorū ad Christum reditus.

F*Actum est autem cùm redisset Iesus, excepit illum turba. Erant enim omnes expectantes eum.*] Et superiùs dixi, quod in fine seculi Dominus sit ad Judæos clementer rediturus, atque ab eis per fidei confessionem libenter excipiendus. Nam *quòd erant omnes expectantes eum*, hoc est nimirum, quod eidem synagogæ per Prophetam loquitur, *Dies multos expectabis me, & non fornicaberis, & non eris subdita viro.* Nunc enim nec viro Christo subdita, nec fornicata cum idolis, expectatione longissima sponsi sui prioris, hoc est, Domini Christi quandoq; per gratiam venturi præstolatur amplexum.

Et ecce, venit vir cui nomen erat Iairus, & ipse princeps synagogæ erat.] Priori lectioni, qua de abjectione synagogæ fideq; Ecclesiæ, atq; iterum instauratione synagogæ sumus interpretati, consequenter archisynagogi filia moriens subjungitur, quam dum suscitare properat Dominus, præoccupat illa hæmorrhoissa mulier, præripit sanitatem, fitque, ut præveniens prior salute potiatur. *Æthiopia* enim *præveniet manus ejus Deo.* Et cùm intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israël salvus fiet. Princeps itaque synagogæ nullus meliùs, quàm ipse Moyses intelligitur. Unde benè Jairus, id est, illuminans, sive illuminatus vocatur, quia qui accipit verba vitæ dare nobis, & per hæc cæteros illuminat, & ipse à Spiritu sancto, quo vitalia monita scribere vel docere possit, illuminatur.

Princeps synagogæ Iairus.

Et cecidit ad pedes Iesu, rogans eum, ut intraret in domum ejus.] Si caput Christi Deus, pedes consequenter incarnatio, quâ terram nostræ mortalitatis tetigit, accipiendi sunt. Cecidit igitur archisynagogus ad pedes Jesu, quia legislator cum tota patrum progenie Christum in carne apparentem longè sibi dignitatis gloria præferendum esse cognovit, illud Apostoli sedula devotione protestans: *Quia quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Rogavit eum intrare in domum suam, quia continuis gaudiorum votis ejus videre desiderabat adventum. *Anima autem mea* (inquit Propheta) *exultabit in Domino, & delectabitur super Iesu ejus. Omnia ossa mea dicent, Domine, quis similis tibi?* Et hoc est ad pedes Jesu cadere, eum super omnes singulariter magnum pia fide fateri.

Pedes Christi.

Quia filia unica erat illi, ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur] Ipsa synagoga, quæ sola legali institutione composita, quasi unica Moysi nata erat, quasi duodecimo ætatis anno, hoc est, tempore pubertatis appropinquante moriebatur: quia nobiliter à Prophetis educata, postquam ad intelligibiles annos pervenerat, postquam spiritales Deo fructus gignere debebat, subito errorum languore consternata spiritalis vitæ vias ingredi desperabiliter omisit. Et si non à Christo succurreretur, horrendam per omnia corruisset in mortem.

Duodecimus annus ætatis.

Et contigit, dum iret, à turba comprimebatur.] Ad puellam pergens sanandam Dominus à turba comprimitur, quia genti Judææ salutaria monita præbens, quibus ægram vitiis ejus conscientiam erigeret, noxia carnalium populorum est consuetudine gravatus.

Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis annis duodecim.] Mulier sanguine fluens Ecclesia est ex gentibus congregata, quæ ingenito carnalium delectationum polluta fluxu, atque à cœtu jam fuerat segregata fidelium. Sed dum verbum Dei Judæam salvare decerneret, paratam jam promissamque aliis præripuit spe certa salutem. Notandumque quòd & archisynagogi duodennis sit filia, & mulier hæc ab annis duodecim sanguine fluxerit, hoc est, eodem, quo hęc nata sit tempore, illa cœperat infirmari. Una enim penè eademq; seculi hujus ætate & synagoga in patriarchis nasci, & gentilium natio per orbem cœpit idololatriæ sanie fœdari. Nam & geminè fluxus sanguinis, hoc est, & super idololatriæ prostitutione, & super his, quæ carnis ac sanguinis oblectatione patrantur, potest intelligi. Unde pulchrè sacra refert historia, tempore, quo David adhuc puer Goliath gigantem stravit, Philistiim in finibus Dommim, id est, sanguinum fuisse castrametatos. Quia videlicet Dominus ad debellandum mundi principem humilis apparens, non modò operibus infructuosis, sed & religionis spurcissimæ deditos gentilium populos invenit. Ergo quamdiu synagoga viguit, laboravit Ecclesia. Defectus illius hujus est virtus. Quia illorum delicto salus gentibus.

Sanguiflua.

Quæ in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari.] Medicos sive falsos Theologos, sive Philosophos, legumque Doctores secularium, qui multa de virtutibus viriisque subtilissimè differentes, utilia se vivendi credendique instituta mortalibus dare promittebant, seu certè ipsos spiritus immundos significat, qui velut hominibus consulendo se jam pro Deo colendos ingerebant. Quibus vicissim audiendis, gentilitas quantò magis naturalis industriæ vires expenderat, tantò minùs potuit ab iniquitatis sorde curari. Unde benè Marcus de hac muliere scribens ait: *Et fuerat multa perpessa à compluribus medicis, & erogaverat omnia sua, nec quicquam profecerat, sed magis deterius habebat.* Sed hæc, ubi populum Judæorum ægrotare, verumque de cœlo cognovit adesse medicum, cœpit & ipsa languoris sui sperare pariter & quæritare remedium.

Medici inutiles qui sint.

Accessit retrò, & tetigit fimbriam vestimenti ejus & confestim stetit fluxus sanguinis ejus.] Accedit & Dominum, tangit Ecclesia, quæ ei per fidei veritatem appropinquat. Accedit autem retrò, sive juxta id, quod ipse ait: *Si quis mihi ministrat, me sequatur:* & alibi præcipitur, *Post Dominum Deum tuum ambulabis:* sive quia præsentem in carne Dominum non videns, peractis temporariæ dispensationis sacramentis, ejus jam per fidem cœpit vestigia subsequi. Tangit autem fimbriam vestimenti, & undam restringit sanguinis, quia beatus & verè mundandus, qui vel extremam verbi partem fidei manu contigerit. Nam rarus valdè, qui ejus vel in pectore recumbere, vel caput mereatur pistica nardo perungere, cùm & ille magnus fuerit, qui se indignum ducebat ejus calceamenta portare. Magna & illa, quæ ungere pedes ejus & capillis suis tergere promeruit.

Et ait Iesus: Quis est, qui me tetigit?] Non ut ipse, quæ nesciat, doceatur, sed ut virtus fidei, quam noverat, imò quam ipse dederat, in muliere declaretur, interrogat.

Negantibus autem omnibus dixit Petrus, & qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te comprimunt & adfligunt, & dicis, Quis me tetigit?] Quem turbæ passim comitantes comprimunt, una credula mulier Dominum tangit. Quia qui diversis inordinatè glomerantium hæresibus adfligitur, solo Catholicæ Ecclesiæ fideliter corde quæritatur. Nam sicut quidam videntes non vident, & audientes non audiunt; ita etiam tangentes non tangunt, qui non fideliter Christum tangunt. Unde cuidam amanti quidem, sed nondum plenè credenti dicit: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum.* Apertè docens, quid sit eum veraciter tangere, patri scilicet æqualem credere.

Quærit Iesum. Tangit una.

Tangere Christum.

Et dixit Iesus, Tetigit me aliquis. Nam ego novi virtutem de

me exisse,

me exisse, &c.] Dicat Pelagius, si placet, se suo conamine salvari. Dicamus autem nos, quia vana salus hominis, in Deo faciemus virtutem. Nam & ipse virtutem, quæ propitietur omnibus iniquitatibus nostris, & sanet omnes languores nostros, non ex nobis ipsis, sed de se novit exire. Non ergo latet eum, qui fimbriam tetigerit, id est, incarnationis mysteria, donec ad majora capienda perveniat, perfectè amando crediderit.

At ipse dixit illi: Filia, fides tua te salvam fecit, vade in pace.] Ideò *filia, quia fides tua te salvam fecit.* Nec dixit, fides tua te salvam factura est, sed *salvam fecit*: In eo enim, quod credidisti, jam salva facta est.

Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem Synagogæ, dicens ei: quia mortua est filia tua, noli vexare illum.] Salvatâ à profluvio sanguinis muliere, mox filia principis mortua nunciatur, quia dum Ecclesia à vitiorum labe mundata, & ob fidei meritum filia est cognominata, continuò Synagoga perfidiæ simul invidiæq; lege soluta est. Perfidiæ quidem, quia in Christo credere noluit: invidiæ verò, quia Ecclesiam credidisse doluit. Scriptum est enim in Actibus Apostolorum, *Sequenti autem sabbato penè universa civitas convenit audire verbum Domini. Videntes autem turbas Iudæi repleti sunt zelo, & contradicebant his, quæ à Paulo dicebantur, maledicentes viam coram multitudine.*

Noli vexare illum. per eos hodieque dicitur, qui adeò destitutum Synagogæ statum vident, ut restaurari posse non credant, ideoque pro resuscitatione illius supplicandum esse non æstiment. Sed *quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.* Unde sequitur:

Iesus autem, audito hoc verbo, respondit patri puellæ, Noli timere, Crede tantùm, & salva erit.] Pater puellæ cœtus doctorum legis accipitur, de quo Dominus ait: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi.* Qui si credere ipse voluerit, etiam subjecta ei Synagoga salva erit.

Et cùm venisset domum, non permisit intrare secum quenquam, nisi Petrum, Iacobum & Ioannem, & patrem & matrem puellæ.] Suprà publicè viduæ filius suscitatur, hic removentur plures arbitri. Puto ergo, quòd in eo quoque pietas ibi Domini declaretur, quia vidua mater unici non patiebatur moras, & ideò, ne ampliùs afficeretur, maturitas additur. Est etiam forma sapientiæ in viduæ filio citò Ecclesiam credituram, in archisynagogi filia credituros quidem Judęos, sed ex pluribus pauciores.

Cur mortui dormientes dicantur.

Flebant autem omnes, & plangebant illam.] *Nunquid possunt* (inquit) *filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt.* Igitur Synagoga quia sponsi lætitiam, qua vivere posset, amisit, quasi inter plangentes mortua jacens ne hoc quidem ipsum, quare plangatur, intelligit.

At ille dixit: Nolite flere, Non est mortua, sed dormit.] Hominibus mortua, qui suscitare nequiverant, Deo dormiebat, in cujus ditione & anima recepta vivebat, & caro resuscitanda quiescebat. Unde mos Christianus obtinuit, ut mortui, qui resurrecturi esse non dubitantur, dormientes vocentur, sicut Apostolus: *Nolumus* (inquit) *vos ignorare fratres de dormientibus, ut non contristemini, sicut & cæteri, qui spem non habent.* Sed & in parte allegoriæ, cùm anima, quæ peccaverit, ipsa moriatur, tamen ea, quæ suscitari Christo meruerit, nobis quidem mortua fuisse, sed ei obdormisse dici potest.

Et deridebant eum, scientes, quia mortua esset] Quia verbum resuscitantis deridere quàm credere malebant, meritò foras excluduntur, indigni qui miraculum resurgentis viderent.

Ipse autem tenens manum ejus clamavit dicens: Puella, surge.] In Marco scriptum est: *Ait illi, Tabitha cumi, quod est interpretatum, puella tibi dico, surge, & confestim surrexit.* Ubi diligens Lector inquirat, quare verax Evangelista dictum Salvatoris exponens interposuerit de suo, *tibi dico*: cùm in Syro sermone, quem posuit, non plus sit dictum, quàm *Puella surge.* Tenens ergo manum puellæ Jesus sanavit eam, quia nisi priùs mundatæ fuerint manus Judæorum, quæ sanguine plenæ sunt, Synagoga eorum mortua non consurgit.

Et reversus est spiritus ejus, & surrexit continuò.] Marcus ita dicit: *Et confestim surrexit puella, & ambulavit.* Et spiritaliter insinuans, quia quisquis à morte animæ Christo sibi manum confortante resipiscit, non modò a sordibus exsurgere vitiorum, sed bonis continuò proficere debet operibus.

Et jussit illi dari manducare.] Ad testimonium quidem vitæ resuscitatam manducare præcepit, ut non phantasma, sed veritas crederetur. Sed & si quis à spiritali morte resurrexit, cœlesti necesse est mox pane satietur, & divini scilicet verbi, & sacrosancti altaris particeps effectus. Nam juxta moralem intellectum tres illi mortui, quos Salvator in corporibus suscitavit, tria genera resurrectionis animarum significant. Siquidem nonnulli consensum malæ delectationi præbendo, latente tantùm cogitatione peccati, sibi mortem consciscunt. Sed tales se vivificare significans Salvator, suscitavit filiam archisynagogi nondum foràs elatam, sed in domo mortuam, quasi vitium secreto in corde tegentem. Alii non solùm noxiæ delectationi consentiendo, sed & ipsum malum, quo delectantur agendo, mortuum suum quasi extra portas efferunt. Et hos si pœniteant resuscitare demonstrans, suscitavit juvenem filium viduæ extra portas elatum, & reddidit matri suæ. Quia resipiscentem à peccati tenebris animam unitati restituit Ecclesiæ, sicut & suprà docuimus. Quidam verò non solùm cogitando, vel faciendo illicita, sed & ipsa peccandi consuetudine se quasi sepeliendo corrumpunt. Verùm nec ad hos erigendos minor fit virtus & gratia Salvatoris, si tamen adsint cogitationes sollicitæ, quæ super eorum salute velut devotæ Christo sorores invigilent. Nam ad hoc intimandum resuscitavit Lazarum quatuor dies jam in monumento habentem, &, sorore attestante, jam fœtentem. Quia pessima noxios actus solet fama comitari. Notandum autem, quòd quantò gravior animæ mors ingruerit, tantò acrior necesse est, ut resurgere mereatur, pœnitentis fervor insistat. Quod occultè volens ostendere Dominus, jacentem in conclavi mortuam modesta leniq; voce resuscitat, dicens: *Puella, surge.* Quam & ob facilitatem resuscitandi jam mortuam fuisse negaverat. Delatum autem foràs juvenem pluribus, ut reviviscere debeat, dictis corroborat, cùm ait: *Iuvenis, tibi dico, surge.* Quatriduanus verò mortuus, ut longa prementis sepulchri claustra deponere posset, fremuit spiritu Jesus, turbavit seipsum, lachrymas fudit, rursum fremuit, ac magna voce clamavit, *Lazare, veni foràs.* Et sic tandem, qui erat desperatus, discusso tenebrarum pondere, vitæ lucique redditur. Sed & hoc notandum, quòd, quia publica noxa publico eget remedio; levia autem peccata leviori & secreta queunt pœnitentia deleri, puella in domo jacens paucis arbitris exsurgit, eisdemque, ne miraculum vulgarent, indicitur.

Resurrectio animarum triplex.

Lazari suscitatio.

Resuscitatorum significatio.

Noxarum remedia.

Et stupuerunt, inquit, *parentes ejus, quibus præcepit, ne alicui dicerent, quod factum erat.*] Juvenis extra portam, turba multa comitante atque intuente, suscitatur. Lazarus de monumento vocatus in tantum populis innotuit, ut ob eorum, qui vidêre testimonium, plurimæ Domino turbæ cum palmis occurrerent, & multi propter illum abirent ex Judæis, & crederent in Jesum. Quartum verò mortuum Dominus, nunciante discipulo, agnoscit: sed quia, qui pro ejus ereptione Dominum precarentur, vivi deerant, *Dimitte* (inquit) *ut mortui sepeliant mortuos suos.* Id est, mali malos noxiis laudibus gravent, & quia non adest justus, qui corripiat in misericordia, oleum peccatoris impinguet caput eorum.

Resuscitatorum loca.

Mortui sepeliant mortuos.

CAPUT IX.

Cap. 34.

Convocatis autem Iesus duodecim Apostolis, dedit illis virtutem & potestatem super omnia dæmonia, & ut languores curarent. Et misit illos prædicare regnum Dei, & sanare infirmos.] Concessa primùm potestate signorum, misit prædicare regnum Dei, ut promissorum magnitudini attestaretur etiam magnitudo factorum, fidemque verbis daret virtus ostensa, & nova facerent, qui nova prædicarent. Unde nunc quoque, cùm fidelium numerositas excrevit, intra sanctam Ecclesiam multi sunt, qui vitam virtutum tenent, & signa virtutum non habent. Quia frustrà miraculum fo-

Signa cur fecerint Apostoli.

tis ostenditur, si deest, quod intus operetur. Nam juxta magistri gentium vocem linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus.

Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis.] *Concord. Evangel.* Solet quæri, quomodò Matthæus & Lucas commemoraverint dixisse Dominum discipulis, ut nec virgam ferrent, cùm dicat Marcus, & præcepit eis, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantùm. Quod ita solvitur, ut intelligamus sub alia significatione dictam virgam, quæ secundùm Marcum ferenda est; & sub alia illam, quę secundùm Matthæum & Lucam non est ferenda. *Virga ferenda, & non ferenda.* Sicut sub alia significatione intelligitur tentatio, de qua dictum est, *Deus neminem tentat*; & sub alia, de qua dictum est, *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum.* *Tentatio duplex.* Illa seductionis est, hæc probationis. Utrumque ergo accipiendum est à Domino Apostolis dictum, & ut nec virgam ferrent, & ut nonnisi virgam ferrent. Cùm enim secundùm Matthæum diceret eis: *Nolite possidere aurum, neque argentum*, & cætera. Continuò subjecit, *Dignus est enim operarius cibo suo.* Unde satis ostendit, cur eos hæc possidere ac ferre noluerit. Non quo necessaria non sint sustentationi hujus vitæ, sed quia sic eos mittebat, ut eis hæc deberi monstraret ab illis, quibus Evangelium credentibus adnunciarent. *Mendicare non esse prædicatoribus.* Claret autem hæc, non ita præcepisse Dominum, tanquam Evangelistæ vivere aliunde non debeant, quàm eis præbentibus, quibus adnunciant Evangelium. Alioquin contra hoc præceptum fecit Apostolus, qui victum de manuum suarum laboribus transigebat, ne cuiquam gravis esset, sed potestatem dedisse, in qua scirent sibi ista deberi. *Præcepti & potestatis facta differentia.* Cùm autem à Domino aliquid imperatur, nisi fiat, inobedientiæ culpa est. Cùm autem potestas datur, licet cuique non uti, & tanquam de suo jure cedere. Hoc ergo ordinans Dominus, quod eum ordinâsse dicit Apostolus iis, qui Evangelium adnunciant, de Evangelio vivere, illa Apostolis loquebatur, ut securi non possiderent, neque portarent hujus vitæ necessaria, nec magna, nec minima. *Nec virgam.* Ideò posuit, *Nec virgam* ostendens à fidelibus suis omnia deberi ministris suis, nulla superflua requirentibus. Ac per hoc addendo, *Dignus est enim operarius cibo suo*, prorsus aperuit & illustravit, unde hæc omnia loqueretur. *Nisi virgam.* Hanc ergo potestatem virgæ nomine significavit, cùm dicit, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantùm. Ut intelligatur, quia per potestatem à Domino acceptam, quæ virgæ nomine significata est, etiam quæ non portantur, non deerunt. *Tunica duæ.* Hoc & de duabus tunicis intelligendum est, ne quisquam eorum, præter eam, quam esset indutus, aliam portandam putaret, sollicitus ne opus esset, cùm ex illa potestate posset accipere. Quod vero secundùm Marcum non portari vel haberi duas tunicas, sed expressius indui prohibet, dicens: *Et ne induerentur duabus tunicis*; quid eos monet, nisi non dupliciter, sed simpliciter ambulare? Aliter. In duabus tunicis videntur mihi duplex ostendere vestimentum. Non quo in locis Scythiæ & glaciali nive rigentibus una quis tunica debeat esse contentus, sed quo in tunica vestimentum intelligamus, ne alio vestiti aliud nobis futurorum timore servemus.

Et in quamcunque domum intraveritis, ibi manete, & inde ne exeatis.] *Constantia.* Hæc constantiæ generale mandatum, ut hospitalis necessitudinis jura custodiant, alienum à prædicatore regni cœlestis adstruens cursitare per domos, & inviolabilis hospitii jura mutare. Nec otiosè secundùm Matthæum domus, quam ingrediantur Apostoli, legenda decernitur, ut mutandi hospitii necessitudinisque violandæ causa non suppetat.

Et quicunque non receperint vos exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos.] *Pulverem excutere de pedibus.* Pulvis excutitur de pedibus in testimonium laboris sui, quòd ingressi sint in civitatem, & prædicatio Apostolica ad illos usque pervenerit. Sive excutitur pulvis, ut nihil ab eis accipiant, ne ad victum quidem necessarium, qui Evangelium spreverint. Allegoricè autem, qui verbo humiliter intendunt, si quibus, ut homines terrenæ levitatis nævis obscurantur, per ea mox, quæ recipiunt evangelicæ prædicationis vestigia, purgantur. Qui verò perfidia, vel negligentia, vel etiam studio contemnunt, horum vitanda communio, fugienda synagoga censetur, excutiendus pedum pulvis, ne gestis manibus & pulveri comparandis mentis castæ vestigium polluatur.

Egressi autem circumibant per castella, evangelizantes & curantes ubique.] *Apostolorum prædicatio.* Quid evangelizarent, vel quomodò curarent Apostoli, Marcus exponit pleniùs, *Prædicabant*, inquit, *ut pœnitentiam agerent, & ungebant oleo multos ægrotos, & sanabant.* Dicit & Jacobus: *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super ipsum, ungentes eum oleo, in nomine Domini. Et si in peccatis sit, dimittentur ei.* *Unctio extrema.* Unde patet ab ipsis Apostolis hunc sanctæ Ecclesiæ morem esse contraditum, ut pontificali benedictione consecrato oleo perungantur ægroti. Prædicabant autem, ut pœnitentiam agerent, & suprà, *Misit illos*, inquit, *evangelizare regnum Dei.* Quia videlicet utrumque, juxta Joannis Baptistæ, vel ipsius Salvatoris exemplum, prædicabant: *Pœnitentiam agite, adpropinquabit enim regnum cœlorum.* Regni enim cœlorum januis propinquare est, de his quemque, quibus ab eo discesserat, pœnitere.

Cap. 35.

Audivit autem Herodes tetrarcha omnia, quæ fiebant ab eo, & hæsitabat, eò quòd diceretur à quibusdam, quia Joannes surrexit à mortuis.] *Qui, pro qualis.* Quanta Judæorum invidia, qui contra Dominum malitiæ furor exstiterit, ex omnibus penè locis Evangelii docemur. Ecce Joannem, de quo dictum est, quia signum fecit nullum, à mortuis surgere potuisse, nullo attestante, credebant. *Judæorum in Dominum furor.* Jesum autem virum adprobatum à Deo virtutibus & signis, cujus mortem elementa tremuerunt, resurrectionem verò atque ascensionem Angeli, Apostoli, viri ac fœminæ certatim prædicabant, non resurrexisse, sed furtim fuisse ablatum credere maluerunt. *Evangelist. Concord.* Nec repugnare putandum est, quod Lucas perhibet Herodem hæsitasse, eò quòd diceretur à quibusdam, quia Joannes surrexit à mortuis; cùm Matthæus Marcusque referant ipsum Herodem, auditâ famâ Jesu, dixisse pueris suis, *hic est Joannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo*; *Operantur passivè.* sed intelligendum post hanc hæsitationem eum confirmasse in animo suo, quod ab aliis dicebatur.

Et ait Herodes, Joannem ego decollavi. Quis autem est iste, de quo audio ego talia? Et quærebat videre eum.] Hæc verba sunt hæsitantis Herodis, de quibus suprà memoratur. Quia eum, quem fama magnum comperit, etiam videre desiderat, si fortè, an ipse sit Joannes, agnoscere possit. Cujus alii ordinem causamque decollationis, quoniam Evangelistæ plenissimè describunt, Lucas more suo commemorare potiùs ob statum temporis intimandum, quæ abundè dicta videret, quàm replicare curavit. Verùm quia decollationis Joannis mentio est, notandum, quòd idem Joannes & Dominus suum quisque statum & tempore nativitatis, & passionis ordine declarant. *Joannes capite minutus, Christus in cruce extensus.* Nam Joannes capite minutus, Dominus est in cruce sublimatus. Joannes, cùm minui inciperent dies, Dominus cùm crescere, natus. Ut etiam per hæc appareret, quid sit, *Illum oportet crescere, me autem minui*, hoc est, illum, qui Propheta putabatur, Christum oportet agnosci; & me, qui Christus æstimabar, quod ejus sim præcursor, intelligi.

Et reversi Apostoli narraverunt illi, quæcunque fecerunt.] Non solùm, quæ ipsi fecerunt & docuerunt Apostoli, Domino narrant, sed etiam quæ Joannes, eis in docendo occupatis, sit passus, vel Christum, vel ejusdem Joannis discipuli ei renunciant, sicut Matthæus insinuat. Unde quod sequitur:

Et assumptis illis secessit seorsum in locum desertum qui est Bethsaida.] *Domini secessio.* Non timore mortis egit, ut quidam arbitrantur, sed parcens inimicis suis, ne homicidio homicidium jungerent, simul & opportunum suæ passionis tempus expectans; nam plusquam anni spatio Joannis & Domini passiones distare, qui diligenter Evangelia legerit, inveniet. Siquidem miraculum panum Dominus, trib' consentientibus Evangelistis, post decollationem Joannis implevit. Quod Joannes miraculum descripturus præmisit esse proximum Pascha diem festum Judæorum, & post hæc ad

diem

diem festum eorum scenopegiæ Jesum dicit ascendisse. Ubi docentem in templo *quærebant*, inquit, *eum apprehendere, & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus.* Ac deinde proximi Paschæ tempore crucis consummâsse trophæum. Quòd, occiso Joanne, tempus expectans, secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaida: mysticè docens, quia derelictâ Judæâ, quæ prophetiæ sibi non credendo caput abstulerat, in deserto Ecclesiæ, quæ virum non habebat, verbi esset pabula largiturus. Unde pulchrè Bethsaidam domus fructuum interpretatur: Ipsa est enim, de qua Esaias ait: *Lætabitur deserta & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium.* Et paulò pòst: *Ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri.* Est autem Bethsaida in Galilæa civitas Andreæ, & Petri, & Philippi Apostolorum, prope stagnum Gennesareth, ut in locorum libris invenimus.

Bethsaida.

Quod cùm cognovissent turbæ, secutæ sunt illum. Et excepit illos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos, qui curâ indigebant, sanabat.] Tentat Dominus fidem turbarum, & probatam digno præmio recompensat. Petendo enim solitudinem, an sequi curent, explorat. Illæ sequendo, & non in jumentis vehiculisve diversis, sed ut alii prodant Evangelistæ, proprio labore pedum iter arripiendo deserti, quantam salutis suæ curam gerant, ostendunt. Rursum ipse, ut potens piusque salvator ac medicus excipiendo fatigatos, docendo inscios, sanando ægrotos, reficiendo jejunos, quantum devotione credentium delectetur, insinuat. Juxta verò leges allegoriæ petentem deserta gentium Christum multæ fidelium catervæ, relictis mœnibus priscæ conversationis, neglectoque variorum dogmatum munimine sequuntur. Et qui priùs notus in Judæa Deus, postquam dentes Judæorum arma & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta contra illum facta est, *Exaltàre*, inquit, *super cœlos Deus, & super omnem terram gloria tua.*

Fidē explorat Dominus.

Cap. 36. **D**ies autem cœperat declinare, & accedentes duodecim dixerunt illi, dimitte turbas, ut euntes in castella, villasque, quæ circa sunt, divertant & inveniant escas.*] Die declinata turbas Salvator reficit, quia vel fine seculorum propinquante, vel cùm sol justitiæ pro nobis occubuit, à diutina spiritalis inediæ sumus tabe salvati.

Apostolos provocat.

Ait autem ad illos: Vos date illis manducare.] Provocat Apostolos ad fractionem panis, ut illis se non habere testantibus magnitudo signi notior fiat, simul insinuans, quia per eos quotidiè jejuna nostra sunt corda pascenda. Quid enim agit Petrus, cùm per epistolas loquitur, nisi ut verbi pabulo corda nostra malè jejuna satientur? Quid Paulus, quid Joannes per epistolas loquentes operantur, nisi ut mentes nostræ cœlestia alimenta percipiant, & inediæ suæ fastidium, quo moriebantur, vincant?

Panes quinque.

At illi dixerunt: Non sunt nobis pluquàm quinque panes & duo pisces.] Nondum erant Apostolis plusquàm quinque panes Mosaicæ legis, & duo pisces utriusque Testamenti, quæ diutiùs abdito mysteriorum latentium, quasi undis abyssi tegebantur atque alebantur occulta. Benè autem juxta Evangelium Joannis panes, qui legem designant, hordeacei fuisse referuntur, qui jumentorum maximè rusticorumque est cibus servorum: quia incipientibus necdumque perfectis auditoribus asperiora, & quasi grossiora sunt committenda præcepta. Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. Atque ideò Dominus pro suis cuique viribus dona tribuens, semperque ad perfectiora provocans, primò quinque panibus quinque millia, secundò septem panibus quatuor hominum millia reficit. Tertiò discipulis suæ carnis & sanguinis mysterium credit. Ad ultimum magno munere dat electis, ut edant & bibant super mensam suam in regno.

Hordeacei.

Quinque millia.

Erant autem ferè viri quinque millia] Quia quinque sunt exterioris hominis sensus, quinque millia viri Dominum secuti designant eos, qui in seculari adhuc habitu positi exterioribus, quæ possident, benè uti noverunt. Qui rectè quinque panibus aluntur, quia tales necessè est legalibus adhuc præceptis institui. Nam qui mundo ad integrum renunciant, & quatuor sunt millia, & septem panibus refecti, hoc est, & evangelica refectione sublimes, & spiritali sunt gratia docti. Cujus significandæ distantiæ causâ mysticè reor in introitu quidem tabernaculi quinque columnas deauratas, ante oraculum verò, id est, Sancta Sanctorum, quatuor fieri jussas. Quia videlicet incipientes per legem castigantur, ne peccent, perfecti autem per gratiam, ut devotiùs Deo vivant, admonentur.

Quatuor millia.

Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per convivia quinquagenos, & ita fecerunt.] Diversi convivantium discubitus diversos per orbem conventus Ecclesiarum, quæ unam Catholicam faciunt, designant. Qui benè non solùm quinquageni, sed attestante Marco, etiam centeni discubuerunt. Nam quia quinquagesimus pœnitentiæ Psalmus est, centenarius autem numerus de læva transit in dexteram, quinquageni ad convivium Domini discumbunt, qui adhuc in pœnitentia commissorum positi verbi auditum percipiunt. Centeni autem, qui jam præsumpta veniæ spe, de solo vitæ æternæ desiderio suspirant.

Discubitus.

Quinquaginta.

Centum.

Acceptis autem quinque panibus & duobus piscibus, respexit in cœlum, & benedixit illis, & fregit, & distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas.] Turbis esurientibus Salvator non nova creat cibaria, sed acceptis his, quæ habuerunt discipuli, benedicit, quia veniens in carne non alia, quàm prædicta sunt, prædicat, sed prophetiæ dicta mysteriis gratiæ gravida demonstrat. Respicit in cœlum, ut illuc dirigendam mentis aciem, ibi lucem scientiæ doceat esse quærendam. Frangit, & ante turbas ponenda distribuit discipulis, quia clausa legis & prophetiæ sacramenta eis, qui per mundum prædicent, patefacit.

Creare cur noluerit cibos.

In cœlum cur respiciat.

Et sublatum est, quod superfluit illis fragmentorum cophini duodecim.] Quod turbis superest, à discipulis sustollitur, quia sacratiora mysteria, quæ a rudibus capi nequeunt, non negligenter omittenda, sed sunt inquirenda perfectis. Nam per cophinos duodecim Apostoli, & per Apostolos omnes sequentium doctorum chori figurantur, foris quidem hominibus despecti, sed intùs salutaris cibi reliquiis ad alenda humilium corda cumulati. Constat enim cophinis opera servilia geri solere, sed ipse cophinos panum fragmentis implevit, qui infirma hujus mundi, ut fortia confunderet, elegit.

Fragmēta colligi.

Cophini.

ET factum est, cùm solus esset orans, erant cum illo & discipuli.*] Aderant discipuli Domino, & sequebantur illum in via, ut Marcus indicat, sed ipse patrem solus oravit, quia possunt Sancti Domino fidei amorisque societate conjungi: discretum eum à cæteris mortalibus divinæ gloria majestatis intueri, viam quoque, quam versatus in carne docuit, passibus humilitatis insequi: sed incomprehensibilia paternæ dispositionis arcana solus novit filius penetrare. Nusquam enim (ni fallor) cum discipulis orasse reperitur, ubique solus obsecrat, quia Dei consilium humana vota non capiunt, nec quisquam potest interiorum particeps esse cum Christo. Cap. 37.

Soliquomodò adsint discipuli.

Oravit Dominus solus.

Et interrogavit illos, dicens: Quem me dicunt esse turbæ? At illi responderunt, & dixerunt, Joannem Baptistam: alii autem Eliam, alii, quia Propheta unus de prioribus surrexit.] Pulchrè Dominus, fidem discipulorum exploraturus, priùs turbarum sententiam interrogat, ne illorum videlicet confessio non veritatis agnitione probata; sed vulgi videatur opinione firmata, nec comperta credere, sed instar Herodis de auditis hæsitare putentur. Unde & Petro se Christum confitenti secundùm Matthæum dicit: *Quia caro & sanguis non revelavit tibi*, hoc est, doctrina humana fidei te veritatem non docuit. Pulchrè etiàm, qui diversam de Domino sententiam ferunt, turbarum nomine notantur, quarum semper dubius, instabilis, vagusque sensus & sermo est. A quibus, ut eos distinguat, protinùs infert:

Fidem discipulorū explorat.

Turba.

Vos autem, quem me esse dicitis?] Non sunt enim discipuli Christi de turba, non sunt de turba, qui cùm Domino soli gradiuntur, qui eum secretiùs orantem videre merentur: sed & si quis de turba Christum crediderit, jam mox desinet esse de turba.

Discipuli non sunt de turba.

Respondens Simon Petrus dixit, Christum Dei. Licèt cæteri Apostoli sciant, Petrus tamen respondit præ cæteris.

Petrus cur respondeat Christum Dei.

Complexus eſt itaque omnia, qui & naturam & nomen expreſſit, in quo ſumma virtutum eſt. Etiamne nos de generatione Dei ſerimus quæſtiones? Cùm Paulus judicaverit nihil ſe ſcire, niſi Jeſum Chriſtum, & hunc crucifixum, Petrus nihil ampliùs quàm Dei filium putaverit confitendum: nos & quando & quomodò natus ſit, & quantus ſit, humanæ infirmitatis contemplatione rimamur? Finis ergo fidei meæ Chriſtus eſt, finis fidei meæ Dei filius eſt. Non licet mihi ſcire generationis ſeriem, non licet tamen neſcire generationis fidem.

At ille increpans illos præcepit, ne cui dicerent hoc, dicens: quia oportet filium hominis multa pati, & cætera.] Idcircò ſe ante paſſionem & reſurrectionem noluit prædicari, ut completo poſteà ſanguinis ſacramento opportuniùs Apoſtolis diceret: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritûs ſancti.* Quia non prodeſſet eum publicè prædicari, & ejus vulgari in populis majeſtatem, quem poſt paululum flagellatum viſuri ſint & crucifixum, multa pati à ſenioribus & ſcribis, & principibus ſacerdotum. Et notandum, quòd eum, qui multa pati, & occidi, & reſurgere debeat, filium hominis appellat: quia, paſſo in carne Chriſto, divinitas impaſſibilis manſit. Notandum etiam, quòd ipſe ſe filium hominis, Petrus autem Chriſtum Dei filium confitentur, ut ex hoc utroque verus Deus atque homo probetur.

Filius hominis.

Cap. 38

DIcebat autem ad omnes, *Si quis vult poſt me venire, abneget ſeipſum.*] Pulchrè poſuit, *ad omnes*: quia ſuperiora, quæ ad fidem Dominicæ nativitatis, vel paſſionis pertinent, cum ſolis ſeorsùm diſcipulis egit. Tunc autem noſmetipſos abnegamus, cùm vitamus, quod per vetuſtatem fuimus, & ad hoc nitimur, quo per novitatem vocamur. Dicat ergo veritas, dicat: *Si quis vult poſt me venire, abneget ſeipſum.* Quia niſi quis à ſemetipſo deficiat, ad eum, qui ſuper ipſum eſt, non adpropinquat: nec valet apprehendere, quod ultrà ipſum eſt, ſi neſcierit mactare quod eſt. Sed jam, qui ſe à vitiis abnegat, exquirendæ ei virtutes ſunt, in quibus creſcat. Nam protinùs adjungitur:

Abnegare ſeſe.

Et tollat crucem ſuam quotidiè, & ſequatur me.] Duobus etenim modis crux tollitur, cùm aut per abſtinentiam afficitur corpus, aut per compaſſionem proximi affligitur animus. Penſemus qualiter utroque modo Paulus crucem ſuam tulerit, qui dicebat: *Caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo, ne forte aliis prædicans ipſe reprobus efficiar.* Ecce in afflictione corporis audivimus crucem carnis, nunc in compaſſione proximi audiamus crucem mentis. Ait, *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non uror?* Sed in utraque crucis bajulatione notandum, quod hanc & quotidiè tollere, & eâ ſumptâ Dominum ſequi jubemur.

Crux tollitur dupliciter.

Qui enim voluerit animam ſuam ſalvam facere, perdet illam. Nam qui perdiderit animam ſuam propter me, ſalvam faciet illam.] Sic dicitur fideli, *qui voluerit animam ſuam ſalvam facere, perdet eam, & qui perdiderit animam ſuam propter me, ſalvam faciet eam*: ac ſi agricolæ dicatur, frumentum ſi ſervas, perdis, ſi ſeminas renovas. Quis enim neſciat, quòd frumentum, cùm in ſemine mittitur, perit ab oculis, in terra deficit? Sed unde putreſcit in pulvere, inde virideſcit in renovatione. Quia verò ſancta Eccleſia aliud tempus habet perſecutionis, atque aliud pacis, redemptor noſter ipſa ejus tempora deſignavit in præceptis. Nam perſecutionis tempore ponenda eſt anima, pacis autem tempore ea, quæ ampliùs dominari poſſunt, frangenda ſunt deſideria terrena. Unde & nunc dicitur:

Animam perdere.

Quid enim proficit homo, ſi lucretur univerſum mundum, ſe autem ipſum perdat, & detrimentum ſui faciat? Cùm perſecutio ab adverſariis deeſt, valdè vigilantiùs cor cuſtodiendum eſt. Nam pacis tempore, quia licet vivere, licet etiam ambire. Plerumque autem labentia cuncta deſpicimus, ſed tamen adhuc humanæ verecundiæ uſu præpedimur, ut rectitudinem, quam ſervamus in mente, nondum exprimere valeamus in voce. Sed huic quoq; vulneri congruum ſubjungitur medicamentum, cùm Dominus dicat:

Pacis tempore vigilandum ampliùs.

Nam qui me erubuerit & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet, cùm venerit in majeſtate ſua, & Patris, & ſanctorum Angelorum.] Sed ecce nunc apud ſe homines dicunt, nos jam Dominum & ſermones ejus non erubeſcimus, quia aperta eum voce confitemur. Quibus ego reſpondeo, quòd in hac plebe Chriſtiana ſunt nonnulli, qui Chriſtum ideò confitentur, quia cunctos Chriſtianos eſſe conſpiciunt. Non ergo ad probationem fidei vox ſufficit profeſſionis, quam defendit à verecundia profeſſio generalitatis. Eſt tamen ubi ſe quiſque interroget, ut in confeſſione Chriſti ſe veraciter probet. Certè enim perſecutionis tempore erubeſcere poterant fideles ſubſtantiis nudari, de dignitatibus dejici, verberibus affligi: pacis autem tempore, quia à noſtris perſecutionibus deſunt, eſt aliud, ubi oſtendamur nobis. Veremur ſæpè à proximis deſpici, dedignamur injurias verbi tolerare: ſi contingat jurgium fortaſſe cum proximo, erubeſcimus priores ſatisfacere: Cor quippe carnale, dum hujus vitæ gloriam quærit, humilitatem reſpuit.

Confitentes Chriſtum voce.

Fidei probatio.

Dico autem vobis verè, ſunt aliqui hic ſtantes, qui non guſtabunt mortem, donec videant regnum Dei.] Regnum Dei hoc loco præſens Eccleſia vocatur: & quia nonnulli ex diſcipulis uſqueadeò in corpore victuri erant, ut Eccleſiam Dei conſtructam conſpicerent, & contra hujus mundi gloriam erectam, conſolatoria promiſſione nunc dicitur: *Sunt quidam de hic ſtantibus, qui non guſtabunt mortem, donec videant regnum Dei.* Sed cùm tanta Dominus ſubeundæ mortis præcepta ederet, quid neceſſarium fuit, ut ad hanc ſubitò promiſſionem veniret? niſi quia diſcipulis rudibus etiam de præſenti vita aliquid promittendum fuit, ut poſſent robuſtiùs in futura ſolidari, quibus videndum regnum Dei promittit in terra, ut hoc ab eis fideliùs in cœlo præſumatur. Quod ſi regnum Dei in hac ſententia futuram in cœlis beatitudinem velimus accipere, & hoc quidam de adſtantibus non poſt multos dies in monte viderunt, ſcilicet ut manentis gaudii contemplatione, tametſi raptim delibata, modeſtiùs inſtantia ſeculi tranſeuntis adverſa tolerarent. Decentiſſimo ſanè verbo Sanctos mortem guſtare teſtatur, à quibus nimirum mors corporis libando guſtatur, vita animæ poſſidendo tenetur.

Regnum Dei.

Regnum Dei aliter.

Factum eſt autem poſt hæc verba ferè dies octo, & adſumpſit Petrum & Iacobum, & Ioannem.] Octava die Dominus promiſſuram futuræ beatitudinis gloriam diſcipulis manifeſtat, ut &, oſtensâ cœleſtis vitæ dulcedine, cunctorum, qui hæc audire poſſunt, corda refoveat, & octonario dierum numero verum tempore reſurrectionis gaudium doceat eſſe venturum. Nam & ipſe octava die, id eſt, poſt ſextam ſabbati, quâ crucem aſcendit, & ſeptimam ſabbati, quâ in ſepulchro quievit, à mortuis reſurrexit. Et nos poſt ſex hujus ſeculi ætates, in quibus pro Domino pati & laborare gaudemus, & ſeptimam quietis animarum, quæ interim in alia vita geritur, quaſi octava ætate reſurgemus. Nam quòd Matthæus Dominum, Marcusq; poſt ſex dies transfiguratum dicunt, nec temporis ordine, nec myſterii ratione reſultat. Quia & illi medios tantùm ponunt dies, unde & abſolutè poſt ſex dies factum dicunt: hic primum adjungit & ultimum, ideoq; temperatiùs ferè dies octo commemorat. Et ille poſt ſex mundi ætates Sanctis à labore quieſcendum, hic verò tempore octavo deſignat reſurgendum. Unde & pulchrè ſextus Pſalmus, *Pro octava* inſcribitur, cujus initium eſt, *Domine, ne in ira tua arguas me.* Quia nimirum poſt ſex ætates, quibus operari licet, precibus eſt inſtandum, ne in octavo retributionis tempore à judice corripiamur irato. Quod & ipſe Dominus hoc loco voluit nos oſtenſo ſuæ orationis exemplo docere, de quo ſubditur:

Octava dies.

Octava ætas.

Evangel. Concord.

Pſalmus 6. pro octava.

Et aſcendit in montem, ut oraret.] In montem namq; oraturus, & ſic transfigurandus aſcendit, ut oſtendat eos, qui fructum reſurrectionis expectant, qui regem in decore ſuo videre deſiderant, mente in excelſis habitare, & continuis precibus incumbere debere. Tres ſolummodò ſecum diſcipulos ducit, quia multi ſunt vocati, pauci verò electi. Et qui hîc fidem, qua imbuti ſunt, ſanctæ Trinitatis incorrupta mente ſervaverint, illic ejus æterna merentur viſione lætari.

Montem cur aſcenderit.

Ternarii ratio.

Transfiguratio. Indicatur forma

Et factum est dum oraret, species vultus ejus altera, & vestitus ejus albus refulgens.] Transfiguratus Salvator non substantiam veræ carnis amisit, sed gloriam futuræ, vel suę vel nostræ resurrectionis ostendit. Qui qualis tunc Apostolis apparuit, talis post judicium cunctis apparebit electis. Nam in ipso tempore judicandi & bonis simul & malis in forma servi videbitur, ut videlicet impii, quem sprevêre, Judæi, quem negavêre, milites, quem crucifixêre, Pilatus Herodesque, quem judicavêre, queant agnoscere judicem. Vestitus autem Domini Sanctorum illius chorus accipitur, quem glorificans Apostolus ait: *Quotquot ergo in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

Vestitus Domini.

Qui videlicet habitus Domino in terris consistente despectus aliorumque similis videbatur, sed illi, montem petente novo candore refulget: quia nunc filii Dei sumus, & *nondum apparuit, quod erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, videbimus enim eum sicuti est.* Unde benè Marcus hæc vestimenta describens ait: *Qualia fullo super terram non potest candida facere.* Nam quia ille hoc loco intelligendus est fullo, quem pœnitens Psalmista precatur: *Ampliùs lava me ab injustitia mea, & à delicto meo munda me*: non potest suis fidelibus in terra dare claritatem, quæ eos conservata manet in cœlis.

Moyses & Helias.

Et ecce duo viri loquebantur cum eo.] Erant autem Moyses & Helias, quorum unum mortuum, alterum in cœlis raptum legimus: nisi in majestate cum Domino futuram omnium Sanctorum gloriam significant, qui videlicet tempore judicii, vel vivi in carne reperiendi, vel ab olim gustata morte resuscitandi pariter sunt cum illo regnaturi. Teste enim Apostolo, *mortui qui in Christo sunt, resurgent primi, deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aëra, & sic semper cum Domino erimus.* Aliter, Moyses & Helias, id est, legislator & Prophetarum maximus, apparent & loquuntur cum Domino, ut ostendant ipsum esse, quem cuncta legis & Prophetiæ scripta promiserunt. Apparent autem non in infimis, sed in monte cum illo, quia soli, qui mente superna petierint, majestatem sanctæ Scripturæ, quæ in Domino est adimpleta, perspicient. Denique & Judæi videre Moysen, sed ad Deum in montana subeuntem sequi non merentur. Ad se quoque reversum non sine velamine vident. Heliam novêre, sed solus triumphum ascendentis cum filiis Prophetarum contemplatur Helisæus, quia multi passim Scripturæ verba legimus, sed quàm celsa in Christi mysteriis splendeat, perpauci intelligimus.

Lex & Propheta de Christo.

Et dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Hierusalem.] Et usque hodie lex & prophetæ quoscunque in veræ fidei cacumine reperierint, dispensationis Dominicæ mysterium mutuis vocibus docent.

Somno cur gravati.

Petrus verò, & qui cum illo gravati erant somno, & evigilantes viderunt majestatem ejus, & duos viros, qui stabant cum illo.] Non fortuito casu, sed mysterii ratione gravati erant somno discipuli, scilicet ut resurrectionis speciem post corporis quietem viderent. Cujus excitati ad gloriam Sancti eò veriùs majestatem Domini videbunt, quò etiam suæ carnis, in qua mortem vicerant, immortalitate gaudebunt. Tunc Moysen & Heliam speculabuntur in gloria, quia meliùs intelligent, quomodò jota unum aut unus apex non prætericrit à lege, nec Dominus solvere legem vel prophetas, sed adimplere venerit.

Beatitudo cœlestis.

Et factum est, dum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Præceptor, bonum est nos hic esse, & faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Moysi, & unum Heliæ: nesciens quid diceret] O quanta felicitas visione deitatis inter Angelorum choros adesse perpetuo, si tantùm transformata Christi humanitas, duorumque societas Sanctorum, ad punctum visa delectet, ut eos, ne discedant, etiam obsequio Petrus sistere velit. Qui etsi pro humana conditione nesciat, quid dicat, insiti tamen sibi dat ardoris indicium. *Nesciebat enim quid diceret*, qui oblitus est regnum Sanctis à Domino non in aliquo terrarum loco, sed in cœlis esse promissum, se suosque coApostolos mortali adhuc carne gravatos immortalis vitæ statum subire non posse, & illo in seculo domum manu factam non esse necessariam. Sed & usque nunc imperitiæ notatur, quisque legi, Prophetis & Evangelio tria tabernacula facere cupit, cùm hæc nequaquam valeant ab invicem separari, unum habentia tabernaculum, hoc est, Ecclesiam Dei.

Nubes antiqua.

Hæc autem illo loquente facta est nubes, & obumbravit eos.] Qui materiale tabernaculum quæsivit, nubis accipit umbraculum, ut discat in resurrectione non tegmine domorum, sed Spiritûs sancti gloriâ Sanctos esse protegendos. De qua Psalmista: *Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt.* Et in Apocalypsi sua Joannes: *Et templum*, inquit, *non vidi in ea, Dominus enim omnipotens templum illius est & agnus.*

Apocalypsis.

Humana fragilitas.

Et timuerunt intrantibus illis in nubem, & vox facta est de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.] Humana fragilitas conspectum majoris gloriæ ferre non sustinet, ac toto animo & corpore contremiscens ad terram cadit. Quantò quis ampliora quæsierit, tantò magis ad inferiora collabitur, si ignoraverit mensuram suam. Vox sanè de cœlo Patris loquentis auditur, quæ testimonium perhibeat filio, & Petrum errore sublato doceat veritatem, immò in Petro cæteros Apostolos. *Hic est* (ait) *filius meus dilectus*, huic faciendum est tabernaculum, huic obtemperandum. Hic est filius, illi servi sunt Moyses & Helias, debent & ipsi vobiscum in penetralibus cordis sui Domino tabernaculum præparare.

Vox patris.

Trinitatis declaratio.

Et nota, sicut Domino in Jordane baptizato, & in monte clarificato totius Trinitatis mysterium declarari, qui gloriam illius, quam in baptismate confitemur, in resurrectione videbimus. Nec frustrà Spiritus sanctus hic in lucida nube, illic apparet in columba. Quia qui nunc simplici corde fidem, quam percipit, servat, tunc luce apertæ visionis, quod crediderat, contemplabitur, ipsâque, quâ illustrabitur, in perpetuum gratiâ protegetur.

Solus cur restiterit.

Et dum fieret vox, inventus est Iesus solus.] Ubi cœpit filius designari, mox servi discesserunt, ne ad illos paterna vox emissa putaretur. Aliter. Cùm fieret vox super filium, inventus est ipse solus: quia cùm manifestaverit seipsum electis, erit Deus omnia in omnibus, immò ipse cum suis, unus per omnia Christus, id est, caput cum corpore splendebit. Propter quam unitatem alibi dicebat: *Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis, qui est in cœlo.*

Tacuerint quare discipuli.

Et ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his, quæ viderant.] Futuri regni præmeditatio & gloria triumphantis ostensa fuerat in monte. Tacent ergo discipuli, & imperante Domino nemini dicunt visionem, donec filius hominis à mortuis resurgat, ne & incredibile sit pro rei magnitudine, & post tantam gloriam apud rudes animos sequens crux scandalum faciat.

Cap. 59.

Locorum congruentia cum factis.

FActum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illi turba multa, & ecce vir de turba exclamavit, dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi.*] Loca rebus congruunt, in monte Dominus orat, transformatur, discipulis arcana suæ majestatis aperit, in inferiora descendens turbæ occursu excipitur, miserorum fletu pulsatur. Sursum discipulis mysteria regni reserat, deorsùm turbis peccata infidelitatis exprobrat. Sursùm patris vocem his, qui sequi se poterant, pandit, deorsùm spiritus malos ab iis, qui vexabantur, expellit. Qui etiam nunc pro qualitate meritorum aliis ascendere, aliis descendere non desinit. Nam tenenos adhuc & incipientes quasi ima petens confortat, docet, castigat: perfectos autem, quorum conversatio in cœlis est, sublimiùs extollendo glorificat, liberiùs de æternis instruit, & sæpè ea quæ turbis, ne audiri quidem valeant, docet.

Dæmoniaci curatio.

Et ecce, spiritus apprehendit illum, & subitò clamat, & elidit & dissipat eum cum spuma, & vix discedit dilanians eum.] Dæmoniacum hunc, quem descendens de monte Dominus sanavit, Matthæus lunaticum, Marcus surdum mutumque describit. Significat autem eos, de quibus scriptum est, *Stultus ut luna mutatur*, qui nunquam in eodem statu permanentes, nunc ad hæc, nunc ad illa vitia mutati, crescunt atque decrescunt, muti non confitendo fidem, surdi nec ipsum aliquatenus fidei audiendo sermonem.

Lunaticus.

Muti. Surdi.

Curandi impotentia unde.

Et rogavi discipulos tuos, ut ejicerent illum & non potuerunt.] Latenter hoc dicto accusat Apostolos, cùm impossibilitas curandi interdum non ad imbecillitatem curantium, sed ad eorum, qui curandi sunt, fidem referatur, dicente Domino: *Fiat tibi secundùm fidem tuam.*

Domini impatientia.

Respondens autem Iesus dixit: O generatio infidelis & perversa, usquequò ero apud vos, & patiar vos?] Non quòd tædio superatus sit mansuetus ac mitis, qui non aperuit, sicut agnus coram tondente, os suum, nec in verba furoris erupit; sed quia in similitudinem medici, si ægrotum videat contra sua præcepta se gerere, dicat, usquequò accedam ad domum tuam? quousque artis perdam industriam, me aliud jubente, & te aliud perpetrante? In tantum autem non est iratus homini, sed vitio, & per unum hominem Judæos arguit infidelitatis, ut statim intulerit:

Dæmon exiturus sævit.

Adduc huc filium tuum. Et cum accederet, elisit illum dæmonium, & dissipavit.] Appropinquante enim Jesu, puerum elidit dæmon, & dissipat, quia sæpè conversi ad Deum post peccata majoribus novisque antiqui hostis pulsamur insidiis, agentis videlicet, ut vel odium virtutis incutiat, vel expulsionis suæ vindicet injuriam. Unde est (ut de specie transeamus ad genus) quòd Ecclesiæ primordiis tot gravissima intulit certamina, quòd suo regno doluit subitò illata dispendia.

Increpet quem Dominus.

Et increpavit Iesus spiritum immundum, & sanavit puerum, & reddidit illum patri ejus.] Non puerum, qui vim patiebatur, sed dæmonium, qui inferebat, increpat: quia qui peccantem emendare desiderat, vitium utique arguendo & odiendo depellere, sed hominem debet amando refovere, donec sanatum spiritalibus Ecclesiæ possit reddere patribus.

Cap. 40.

Omnibusque mirantibus in omnibus, quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos. Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum.] Inter magnalia divinæ potentiæ crebriùs inculcat & replicat humanæ passionis abjecta, ne repentè veniens terreat, sed præmeditata mente feratur. Sanè quod ait, *Ponite vos*: expressius, & vi intentiore legendum, *Vos*, qui meo discipulatui familiariùs adhæretis, quibus incerta & occulta sapientiæ meæ manifestiùs aperui, cæteris divina tantùm facta mirantibus; sanguinis quoque pretiosi, quo mundus est redimendus, eventum mente recondite.

Vos.

Ignorant ob amorē discipuli.

At illi ignorabant verbum istud.] Hæc ignoratio discipulorum non tam de tarditate, quàm de amore pronascitur, qui carnales adhuc & mysterii crucis ignari, quem Deum verum cognoverunt, moriturum credere nequiverunt. Et quia per figuras eum sæpè loquentem audire solebant, etiam, quæ de sui traditione loquebatur, figuratè aliud significare putabant.

De contentione discipulorum. De majoritate.

Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset.] Quia viderant Petrum, Jacobum & Joannem seorsùm ductos in montem, secretumque eis ibi aliquod esse creditum, sed & Petro superiùs claves regni cœlorum promissas, Ecclesiamque super eum ædificandam, rati sunt vel ipsos tres cæteris, vel omnibus Apostolis Petrum esse prælatum. Sunt qui putant hanc cogitationem discipulis ex eo motam, quòd Dominus juxta Matthæum staterem de ore piscis sumptum his, qui tributa exigebant, pro se & Petro, quasi cęteris eminentiore dederit, utpote qui ipsi Domino sit in tributi redditione comparatus. Sed & diligens Lector hanc inter eos quæstionem & ante didrachma redditum inveniet fuisse versatam. Denique Matthæus hoc in Capharnaum memorat esse gestum. Dicit autem Marcus: *Et venerunt Capharnaum, qui cùm domi essent, interrogabat eos, Quid in via tractabatis? at illi tacebant. Siquidem inter se in via disputaverant, quis esset illorum major.* Verùm sive hac, sive illa, sive utraque fuerint occasione commoniti, videns Jesus cogitationes eorum, & causas errorum intelligens, vult desiderium gloriæ humilitatis contentione sanare.

Adprehendens, inquit, *puerum statuit eum secus se, & ait illis: Quicunque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit.*] Vel simpliciter pauperes Christi ab iis, qui velint esse majores, pro ejus docet honore suscipiendos, vel certè malitia parvulos ipsos esse suadet, ut instar innocentiæ pueris simplicitatem sine arrogantia, charitatem sine invidia, devotionem sine iracundia conservent. Unde benè cùm diceret: *Quicunque susceperit puerum istum*, addidit, *In nomine meo.* Ut videlicet formam virtutis, quam naturâ duce puer observat, ipsi pro nomine Christi, juvante rationis industria sequantur. Sed quia se in puero suscipi docebat, videlicet quia & ipse puer natus est nobis, ne putaretur hoc esse solum, quod videbatur, adjunxit atque ait:

Parvuli malitia.

In nomine Domini.

Patri æqualis filius.

Et quicunque me recipit, recipit eum, qui me misit.] Talem se utique ac tantùm credi volens, qualis & quantus est pater. Usque adeò enim nihil distat (inquit) inter eum & me, ut qui me recipit, recipiat eum, qui misit me.

Ioannis zelus.

Respondens autem Ioannes, dixit: Præceptor, vidimus quendam in nomine tuo ejicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum.] Joannes præcipua devotione Dominum amans, ideòque redamari dignus, excludendum beneficio putavit eum, qui non utatur obsequio. Sed docetur, neminem à bono, quod ex parte habet, arcendum, sed ad hoc potiùs, quod nondum habet, esse provocandum.

Et ait ad illum Iesus: Nolite prohibere. Qui enim non est adversum vos, pro vobis est.] Hac doctus sententia dicit Apostolus: *Sed sive occasione, sive veritate Christus adnuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.* Sed licèt ille gaudeat etiam de iis, qui Christum adnunciant non sincerè, & tales aliquando in nomine Christi signa facientes ob aliorum salutem censeantur non esse prohibendi; non tamen ipsis per talia signa secura sua conscientia redditur. Quin potiùs in illa die cùm dixerint: *Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in tuo nomine dæmonia ejecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus?* responsum accipiens, quia nunquam novi vos, discedite à me, qui operamini iniquitatem. Itaque in hæreticis & malis Catholicis non sacramenta communia, quæ nobiscum sunt, & adversùm nos non sunt, sed divisionem paci veritatique contrariam, quâ adversùm nos non sunt, & Dominum non sequuntur nobiscum, detestari & prohibere debemus.

In malis quid detestandū.

Cap. 41.

Factum est autem, cùm complerentur dies adsumptionis ejus, & ipse faciem suam firmavit, ut iret Hierusalem.] Diem adsumptionis tempus passionis dicit, quo imminente pedetentim Hierosolymis advehitur. Cessent ergo pagani, quasi hominem irridere crucifixum, & tempus suæ crucifixionis constat, quasi Deum prævidisse, & quasi sponte crucifigendum locum, quo crucifigendus erat firmata facie, id est, obstinata atque imperterrita mente petisse.

Crucifixum insensare irridentes.

Samaritani.

Et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntis Hierusalem.] Quia Hierusalem ire conspiciunt Samaritæ, Dominum non recipiunt. Non enim coutuntur Judæi Samaritanis, ut Evangelista Joannes ostendit.

Cùm vidissent autem discipuli ejus Iacobus & Ioannes, dixerunt, Domine, vis dicimus, ut ignis descendat de cœlo, & consumat illos? & conversus increpavit illos, & dixit: Nescitis cujus spiritus estis? Magni & sancti viri, qui jam optimè scirent mortem istam, quæ animam dissolvit à corpore, non esse formidandam, secundùm eorum tamen animum, qui illam timerent, nonnulla peccata morte puniverunt, quo & viventibus utilis metus incuteretur, & illis, qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum, quod augeri posse, si viverent, non temerè illi judicabant, quibus tale judicium donaverat Deus. Inde est, quòd Helias multos morte affecit, & propria manu, & igne divinitùs impetrato. In cujus exemplum, cùm voluissent Apostoli petere de cœlo igem ad consumendum eos, qui sibi hospitium non præberent, reprehendit in eis Dominus non exemplum Prophetæ sancti, sed ignorantiam vindicandi, quæ adhuc erat in rudibus, animadvertens eos non amore correptionem, sed odio desiderare vindictam. Itaque posteaquam eos docuit, quid esset diligere proximum tanquam seipsum, infuso etiam Spiritu sancto, non defuerunt tales vindictæ, quamvis multò rariùs, quàm in veteri testamento. Ibi enim ex

Mors non timenda. Peccata tamen in quibusdā punit.

Helia factum.

Vindicta acres, sed rara.

majore

majore parte servientes timore premebantur, hic autem maximè dilectione liberi nutriebantur. Nam & verbis Apostoli Petri Annanias & uxor ejus exanimes ceciderunt, nec resuscitari sunt, sed sepulti: & Paulus dicit de quodam peccatore, *Quem tradidi satanæ in interitum carnis, ut anima salva sit.*

Annania mors.

Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare.] Et vos ergo, inquit, cujus spiritu signati estis, ejus & acta sectamini, nunc piè consulentes, sed in furore justè judicantes.

Factum est autem ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum, Sequar te quocunque ieris. & cætera.] Miranda simul & tremenda justi dispensatio secreta judicii. Samaritæ Dominum recipere petuntur, nolentesq; feriri prohibentur. Iste sequi se spondet & removetur, alter primò patrem sepelire desiderat, & ad evangelizandum cogitur. Alius Dominum secuturus, hoc ipsum domi renunciare cupit, nec permittitur. Quidam Christum non sequens in Christi nomine virtutes operatur, & non prohiberi jubetur. Sed in his singulis illud nobis Apostoli dicendum, *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus?* Et cum Samuële: *Homo videt ea quæ patent, Dominus autem intuetur cor.*

Iudicia Dei abyssus multa.

Et ait illi Iesus: Vulpes foveas habent & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet.] Ex Domini verbis ostenditur hunc, qui obsequium promittit, ob hoc repudiatum, quòd signorum videns magnitudinem sequi voluerit Salvatorem, ut lucra ex operum miraculis quæreret, hoc idem desiderans, quod & Simon Magus à Petro emere voluerat. Talis ergo fides justè sententiâ Domini condemnatur, & dicitur ei: Quid me propter divitias & seculi lucra cupis sequi, cùm tantæ sim paupertatis, ut ne hospitiolum quidem habeam, & non meo utar tecto? Aliter, intelligitur miraculis Domini commotus propter inanem jactantiam eum sequi voluisse, quam significant aves. Finxisse autem discipuli obsequium, quæ fictio vulpium nomine significata est. Reclinatione vero capitis humilitatem suam significavit, quæ in illo simulatore ac superbo non habebat locum.

Paupertas Domini.
Aves.
Vulpes.

Ait autem ad alterum, Sequere me. Ille autem dixit: Domine, permitte mihi primùm ire & sepelire patrem meum.] Non discipulatum respuit, sed expleta primùm paterni funeris pietate liberior hunc adsequi desiderat, dignus per omnia, in quo filius hominis caput reclinet, hoc est, in cujus humili pectore divinitas familiari quadam mansione quiescat.

Dixitque ei Iesus: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade, annuncia regnum Dei.] Notandum in hac sententia, quia aliquando in actionibus nostris minora bona prætermittenda sunt pro utilitate majorum. Nam quis ignoret esse boni operis meritum, mortuum sepelire? & tamen ei, qui ad sepeliendum patrem se dimitti poposcerat, dictum est, *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade, annuncia regnum Dei.* Postponendum namque erat obsequium hujus ministerii officio prædicationis. Quia illo carne mortuos in terram conderet, isto autem anima mortuos ad vitam suscitaret. Quomodò autem mortui mortuos sepelire queunt, nisi geminam intelligas mortem? unam naturæ, alteram culpæ: unam, quâ anima à carne, alteram, quâ Deus separatur ab anima. Sive mortuos, non credentes dicit. Mortuos suos autem, qui nihilominùs sine fide de corpore exirent.

Bona minora pro majoribus prætermittenda.

Prædicationis præstantia.

Et ait alter: Sequar te Domine, sed primùm permitte mihi renunciare iis, qui domi sunt.] Si secuturus Dominum discipulus, quia vel hoc domi renunciare velit, arguitur, quid fiet illis, qui nullâ utilitatis, nullâ fidei ædificandæ gratiâ sæpiùs suorum, quos in mundo reliquêre, domus revisere non timent?

Sequendi dominum excusatio nulla.

Et ait ad illum Iesus: Nemo mittens manum suam in aratrum, & aspiciens retrò, aptus est regno Dei.] Manum cuilibet in aratrum mittere est quasi quodam compunctionis instrumento, ligno & ferro Dominicæ passionis duritiem sui cordis atterere, atque ad proferendos operum bonorum fructus aperire. Quam si quis excolere incipiens cum uxore Loth ad ea, quæ reliquerat, vitia respicere delectatur, futuri jam regni munere privatur.

Manum in aratrũ mittere.

CAPUT X.

Cap. 42.

POst hæc autem designavit Dominus & alios septuaginta duos.] Sicut duodecim Apostolos formam Episcoporum exhibere simul, & præmonstrare, nemo est qui dubitet, sic & hos septuaginta duos figuram presbyterorum, id est, secundi ordinis sacerdotum gessisse sciendum est. Tamen in primis Ecclesiæ temporibus, ut Apostolica Scriptura testis est, utrique presbyteri utrique vocabantur Episcopi. Quorum unum sapientiæ maturitatem, alterum industriam curæ pastoralis significat. Benè autem septuaginta duo mittuntur, sive quia totidem mundi gentibus Evangelium prædicandum erat, ut quomodò duodecim tribus Israël, ita & hi propter cæteras gentes destinarentur imbuendas. Seu quod ipso prædicantium numero totus orbis per Evangelium summæ & individuæ Trinitatis illustrandus intimabatur. Sicut solem hunc constat triduanum suæ lucis ambitum mundo per septuaginta duas horas adflare solitum. Nam & Dominus ipse se diem, suos vero Apostolos horas appellat, dicens: *Nonne duodecim horæ sunt diei? si quis ambulaverit in die non offendit.* Et in Psalmis præcipitur benè: *Nunciate diem de die salutare ejus*, hoc est, *lumen de lumine, Deum verum de Deo vero.* Sed & multis sanctæ Scripturæ locis per tres dies mysterium Trinitatis ostenditur, præcipuè quia Dominus tertia die resurrexit à mortuis. Sed & in veteri testamento populus ad montem Sinai perveniens die tertia legem accepit. Idem fluvium Jordanem, quo baptismi gratia commendata est, tertia, quam adierat, die transivit.

Apostoli Episcoporum.
Discipuli curatorũ primi.
Septuaginta duo.
Horæ Apostoli.
Trinitas.

Et misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem & locum, quò erat ipse venturus.] Quia duo sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor & proximi, & minùs quàm inter duos haberi charitas non potest (nemo enim propriè ad seipsum habere charitatem dicitur, sed dilectione se in alterum tendit, ut esse charitas possit) binos ad prædicandum discipulos Dominus mittit, quatenus hoc nobis tacitùs innuat, quia qui charitatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere nullatenus debet. Benè autem dicitur, quòd misit eos ante faciem suam in omnem civitatem & locum, quò erat ipse venturus. Prædicatores enim suos Dominus sequitur, quia prædicatio prævenit, & tunc ad mentis nostræ habitaculum Dominus venit. Verba exhortationis præcurrunt, atque per hæc veritas in mente suscipitur.

Bini cur mittãtur.
Ante Dominum cur missi.

Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.] Messis multa populorum significat multitudinem. Operarii pauci penuriam magistrorum. Isti sunt operarii, de quibus Psalmista loquitur: *Qui seminant in lachrymis, in gaudio metent. Euntes ibant & flebant portantes semina sua. Venientes autem venient in exultatione portantes manipulos suos.* Et ut apertiùs loquar, messis multa omnis turba credentium est. Operarii pauci Apostoli, & imitatores eorum, qui mittuntur ad messem.

Messis multa, operarij pauci.

Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.] Lupos scribas & Pharisæos vocat, qui sunt clerici Judæorum.

Lupi.

Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, & neminem per viam salutaveritis.] Tanta prædicatori debet in Deo esse fiducia, ut præsentis vitæ sumptus, quamvis non prævideat, tamen sibi hos non deesse certissimè sciat. Ne dum mens ejus occupatur ad temporalia, minus aliis prævideat æterna. Cui etiam per viam neminem salutare conceditur, ut sub quanta festinatione iter prædicationis pergere debeat, ostendatur. Quæ si quis verba etiam per allegoriam velit intelligi, in sacculo pecunia clausa est. Pecunia verò clausa est sapientia occulta. Qui ergo sapientiæ verbum habet, sed hoc erogare proximo negligit, quasi pecuniam in sacculo ligatam tenet. Et scriptum est: *Sapientia absconsa, & thesaurus absconditus, quæ utilitas in utrisque?* Quid verò per peram, nisi opera seculi? Et quid hoc loco per calceamenta, nisi mortuorum operum exempla signantur? Qui igitur officium prædicationis suscipit, dignum non est, ut onus secularium negotiorum portet, ne dum hoc ejus colla deprimit, ad prædicanda cœlestia non adsurgat. Nec debet stultorum operum exempla

Prædicatoris fiducia.
Salutare cur vetetur.

Salutare in via. conspicere, ne sua opera quasi ex mortuis pellibus credat munire. Omnis verò, qui salutat in via, ex occasione salutat itineris, non ex studio obtinendæ ejusdem salutis. Qui igitur non amore æternæ patriæ, sed præmiorum ambitu salutem audientibus prædicat, quasi in itinere salutat; quia ex occasione, & non ex intentione salutem audientibus exoptat.

Pax. *In quamcunque domum intraveritis, primùm dicite: Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illa pax vestra. Sin autem, ad vos revertetur.*] Pax, quæ ab ore Prædicatoris offertur, aut requiescit in domo, si in ea fuerit filius pacis; aut ad eundem Prædicatorem revertitur: quia aut erit quisque prædestinatus ad vitam, & cœleste verbum sequitur, quod audit; aut si nullus audire voluerit, ipse Prædicator sine fructu non erit, quia ad eum pax revertitur, quoniam ei à Domino pro labore sui operis recompensatur. Ecce autem, qui peram & sacculum portari prohibuit, sumptus & alimenta ex eadem prædicatione concedit. Nam sequitur:

In eadem autem domo manete, edentes & bibentes, quæ apud illos sunt.] Si pax nostra recipitur, dignum est, ut in eadem domo maneamus, edentes & bibentes, quæ apud illos sunt: ut ab eis terrena stipendia consequamur, quibus præmia patriæ cœlestis offerimus. Unde etiam Paulus pro minimo hæc ipsa suscipiens dicit: *Si nos vobis spiritalia seminavimus, magnum est, si vestra carnalia metamus?* Et notandum, quod subditur:

Merces operariorum. Merces duplex uni operi. *Dignus est enim operarius mercede sua.*] Quia jam de mercede sunt operis, ipsa alimenta sustentationis, ut hîc merces de labore prædicationis inchoetur, quæ illic de veritatis visione perficitur. Qua in re considerandum est, quòd uni nostro operi duæ mercedes debentur, una in via, altera in patria: una, quæ nos in labore sustentat, alia, quæ nos in resurrectione remunerat.

Et in quamcunque civitatem intraveritis, & susceperint vos, manducate, quæ apponuntur vobis, &c.] Descripto diversæ domûs hospitio, quod etiam in civitatibus agere debeant, docet, piis videlicet in omnibus communicare, ab impiorum verò per omnia societate secerni.

Pulverem excutere. Pedes. Pulvis. *In quamcunque civitatem intraveritis, & non receperint vos, exeuntes in plateas ejus, dicite: Etiam pulverem, qui adhæsit nobis de civitate vestra, extergimus in vos.*] Aut ad contestationem laboris terreni, quem pro illis inaniter suscepissent, aut ut ostenderent usque adeò se ab illis nihil terrenum quærere, ut etiam pulverem de terra eorum non sibi paterentur adhærere. Aliter. Pedes discipulorum ipsum opus incessumque prædicationis significant; Pulvis verò, quo asperguntur, terrenæ levitas est cogitationis, à qua ipsi etiam summi doctores immunes esse nequeunt, cùm pro auditoribus sollicitis salubribus curis incessanter intendunt, & quasi per itinera mundi uno vix calcaneo terræ pulverem legunt. Qui ergo receperint verbum, ipsi afflictiones curasque doctorum, quas pro se tolerabant, in argumentum sibi vertunt humilitatis. Qui verò spreverint doctrinam, docentium sibi labores & pericula tædiumque solicitudinum ad testimonium damnationis inflectunt. Et ipse est pulvis, qui in Evangelii contemptores extergi, & à quo per bonos auditores Evangelistarum jubentur pedes ablui, imò per ipsum Salvatorem narrantur abluti.

Sodomitarū flagitia. *Dico autem vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quàm illi civitati.*] Sodomitæ quidem inter tot carnis animæque flagitia, quibus insatiabiliter ardebant, inhospitales quoque, Jezechiële attestante fuerunt, sed nulli apud eos tales hospites, quales apud Judæos Prophetæ, quales Apostoli reperti sunt. Et Loth quidem aspectu & auditu justus erat, non aliquid tamen docuisse, nulla ibi fecisse signa perhibetur. Atque ideò, cui multum datum est, multum quæretur ab eo, potentesque potenter tormenta patientur.

Corozaim. Lacus Genesareth. *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida.*] Corozaim, Bethsaida, & Capharnaum, Tiberias quoque, quam Joannes nominat, civitates sunt Galilææ, sitæ in litore laci Genesareth, qui Jordane fluente efficitur, & ab Evangelistis etiam mare Galilææ, vel mare Tiberiadis appellatur. Plangit ergo Dominus civitates, quæ post tanta miracula atq; virtutes non pœnituerint. Pejoresque gentilibus, qui naturale solummodò jus dissipabant, post descriptæ legis contemptum filium quoque Dei conculcare, gratiamque ingratis spernere non timuerunt.

Tyrus & Sidon. *Quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ in vobis factæ sunt, olim in cilicio & cinere sedentes pœniterent.*] Impletum videmus hodiè dictum Salvatoris, quia scilicet Corozaim & Bethsaida præsente Domino credere noluerunt. Tyrus autem ac Sidon, & quondam David ac Salomoni amicæ fuère, & pòst evangelizantibus Christi crediderè discipulis, tantâque fidem devotione susceperunt, ut Paulum Apostolum Tyro abeuntem cuncti cives cum uxoribus & filiis usq; foràs civitatem prosequerentur, pulcherrimóque spectaculo tanta hominum multitudo paucissimos hospites, sed Christi pro fide clarissimos, ad naves usque valefactura deduceret. *Evangelizatum cur non credentibus, &c.* Sed quare non olim his, qui credere potuerunt, verùm Judæis, qui credere noluerunt, sit evangelizatum, ipsius est scire, cujus universæ viæ misericordia & veritas. *Cilicium. Cinis.* Sanè quod Dominus ait: *In cilicio & cinere sedentes pœniterent.* In cilicio, quod de pilis caprarum contexitur, asperam peccati pungentis memoriam, qua in die judicii sinistra pars est induenda, significat. In cinere autem mortis considerationem, per quam tota humani generis massa in pulverem est redigenda, demonstrat. *Sedere.* Porrò in sessione humiliationem propriæ conscientiæ designat. De qua Psalmista: *Surgite postquam sederitis.* quod est dicere, *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.*

Capharnaum cur demergenda. *Et tu Capharnaum usque in cœlum exaltata, usque ad infernum demergeris.*] Duplex in hac sententia sensus est. Vel ideò ad infernum demergeris, quia contra prædicationem meam superbissimè restitisti. Vel ideò, quia exaltata es usque ad cœlum meo hospitio, ex meis signis atque virtutibus tantum habens privilegium, majoribus plecteris suppliciis, quàm his quoq; credere noluisti. Et ne quis putaret hanc increpationem illis tantummodò civitatibus vel personis, quæ Dominum in carne videntes spernebant, & non omnibus, qui hodieque Evangelii verba despiciunt, convenire, consequenter adjunxit, dicens:

Evangelizantiū spretores. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.*] Ut in audiendo quisque vel spernendo Evangelii prædicatore non viles quasque personas, sed Dominum Salvatorem, imò ipsum patrem spernere se, vel audire disceret. Nam sequitur:

Qui autem me spernit, spernit eum, qui me misit.] Quia proculdubio in discipulo magister auditur, & in filio pater honoratur. Potest & ita intelligi, *Qui vos spernit, me spernit.* Qui non facit misericordiam uni de fratribus meis minimis, nec mihi facit, quia & ipse pro his formam servi & pauperis habitum suscepi. Qui autem me spernit, nolens credere Deum, & filium Dei conculcans, spernit eum, qui me misit, quia ego & pater unum sumus.

Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo.] Benè quidem confessi sunt, deferentes honorem nomini Christi; sed quia infirma adhuc fide gaudebant in virtutibus, vide quid audiunt.

Vidit Satanā cadentem. *Et ait illis, Videbam Satanam, sicut fulgur de cœlo cadentem.*] Non modò video, sed priùs videbam, quando corruit. Quod autem ait: *Sicut fulgur*, vel præcipitem de supernis ad ima lapsum significat, vel quia dejectus adhuc transfigurat se in Angelum lucis. Quia ergo discipulos de signorum operatione vidit elatos, exemplo eos terret, atque ad humiliationem revocat ejus, qui primus superbiendo cecidit, ut qui hunc ob superbiam de cœlo recordarentur ejectum, multò magis se de terra editos, si superbierint, humiliando agnoscant.

Serpentes calcare. *Ecce, dedi vobis potestatem calcandi suprà serpentes & scorpiones, & suprà omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.*] Hoc est, omne genus immundorum spirituum de obsessis corporibus ejiciendi. Quamvis & ad literam rectissimè possit accipi; Siquidem & Paulus à vipera invasus nil adversi patitur. Et Joannes, ut historia tradit, hausto veneno non læditur. Hoc sanè inter serpentes, qui dente; & scor-

piones,

Serpentes Scorpij. piones, qui caudâ nocent, distare arbitror, quòd serpentes apertè sævientes, scorpiones clanculo insidiantes, vel homines, vel dæmones significent. Serpentes, qui inchoandis virtutibus venena pravæ persuasionis objiciunt. Scorpiones, qui consummatas virtutes ad finem vitiare contendunt.

Verumtamen in hoc nolite gaudere, quibus spiritus vobis subjiciuntur.] De subjectione spirituum, cùm cato siut, gaudere prohibentur, quia spiritus ejicere, sicut & virtutes alias facere, interdum non est ejus meriti, qui operatur, sed invocatio nominis Christi hoc agit, ad condemnationem eorum, qui invocant, vel ob utilitatem eorum, qui vident & audiunt, conceditur, ut licèt homines despiciant signa facientes, tamen Deum honorent, ad cujus invocationem fiant tanta miracula. Nam & in Actibus Apostolorum filii Scevæ videbantur ejicere dæmones, & Judas Apostolus cum animo proditoris multa signa inter cæteros Apostolos fecisse narratur. *Miracula per malos.*

Gaudete autem, quòd nomina vestra scripta sunt in cælis.] Si satanas (inquit) per superbiam cœli sedem cum sociis amisit, non oportet vos de illorum humiliatione, sed de vestra sublimatione gaudere, quatenus unde illi ruêre sublevati, vos humiles ascendatis. Non autem pueriliter sapiendum, quasi Deus ad remedium oblivionis bonos in cœlis, malos scribat in terris, dicente Hieremia: *Universi, qui derelinquunt te, confundantur: recedentes in terra scribantur.* Sed salubriter intelligendum, quòd sive cœlestia seu terrestria quis opera gesserit, per hæc quasi literis adnotatus, apud Dei memoriam sit æternaliter adfixus. *Nomina scribi in cælis.*

Cap. 43. IN *ipsa hora exultavit Spiritu sancto, & dixit: Confiteor tibi, Pater Domine cæli & terræ.*] Confessio non semper pœnitentiam, sed & gratiarum actionem significat, ut in Psalmis sæpissimè legimus. Audiant qui Salvatorem non natum, sed creatum calumniantur, quòd Patrem suum vocet cœli & terræ Dominum. Si enim & ipse creatura est, & creatura conditorem sui patrem appellare potest, stultum fuit non & suum, & cœli ac terræ dominum vel patrem similiter appellare. *Confessio. Arrianos notat.*

Quod abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus. & revelasti ea parvulis.] Gratias agit, exultat in patre, quòd Apostolis adventûs sui aperuerit sacramenta, quę ignoraverint Scribæ & Pharisæi, qui sibi sapientes videntur, & in conspectu suo prudentes justificata sapientia à filiis suis. Ubi pulchrè sapientibus & prudentibus non insipientes & hebetes, sed parvulos, id est, humiles opposuit, ut probaret se tumorem damnâsse, non acumen. Quia hæc est clavis, de qua alibi dicit: *Tulistis clavem scientiæ*, hoc est, humilitatem fidei Christi, quâ ad divinitatis ejus agnitionem pervenire poteratis, spernentes abjicere maluistis. *Clavis scientiæ.*

Etiam pater quia sic placuit ante te.] His Domini verbis exempla humilitatis accipimus, ne temerè discutere superna consilia de aliorum vocatione, aliorum verò repulsione præsumamus. Cùm enim intulisset utrumque, non mox rationem reddidit, sed, si Deo placitum, dixit. Hoc videlicet ostendens, quia injustum esse non potest, quod placuit justo. Unde & in vinea mercedem laborantibus reddens, cùm quosdam operarios inæquales in opere æquaret in præmio, & plus in mercede quæreret, qui labori ampliùs insudâsset, ait: *Nonne ex denario convenisti mecum? Volo autem & huic novissimo dare, sicut & tibi. Aut non licet mihi, quod volo, facere?* In cunctis ergo, quę exteriùs disponuntur, aperta causa rationis est occultæ justitia voluntatis. *Sapiendũ sobriè. Placuit sic.*

Omnia mihi tradita sunt à patre meo.] Cùm omnia legis, omnipotentem agnosce, non decolorem, non degenerem patris. Cùm tradita legis, filium confitetis, cui per naturam omnia unius substantiæ jure sunt propria, non dono collata per gratiam. Omnia autem, quæ sibi tradita dicit, non mundi elementa, quæ ipse creavit, intelligenda sunt, sed hi, quibus parvulis spiritu sacramenta filii pater revelavit, & de quorum salute idem filius, cùm hæc loqueretur, Spiritu sancto exultavit. De quibus omnibus alias dicit: *Omne quod dat mihi pater, ad me veniet.* *Arrianos notat. Filius patri æqualis.*

Et nemo scit quis sit filius, nisi pater, & quis sit pater, nisi filius, & cui voluerit filius revelare.] Non ita intelligendum est, quasi filius à nullo possit sciri, nisi à patre solo, pater autem non solùm à filio, sed ab eis etiam, quibus revelaverit filius, sed ad utrumque referendum est, quod ait: *Et cui voluerit filius revelare*, ut & patrem intelligamus, & ipsum filium per filium revelari. *Filium quomodò nesciat.*

Et conversi ad discipulos suos dixit: Beati oculi, qui vident, quæ videtis, &c.] Non oculi Scribarum & Pharisæorum, qui corpus tantùm Domini videre; sed illi beati oculi, qui ejus possunt cognoscere sacramenta, de quibus dicitur: *Et revelasti ea parvulis.* Beati oculi parvulorum, quibus & se, & patrem filius revelare dignatur.

Dico enim vobis, quòd multi prophetæ & reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt; & audire, quæ auditis, & non audierunt.] Abraham exultavit, ut videret diem Christi, & vidit, & gavisus est. Esaias quoque, & Micha, multi alii prophetæ viderunt gloriam Domini, qui & propterea videntes sunt appellati. Sed hi omnes à longè aspicientes & salvantes per speculum & in ænigmate viderunt; Apostoli autem in præsentiarum habentes Dominum, convescentesque ei, & quæcunque voluissent interrogando discentes, nequaquam per Angelos aut varias visionum species opus habebant doceri. Quos verò Lucas multos prophetas & reges dicit, Matthæus apertiùs prophetas & justos appellat. Ipsi sunt enim reges magni, qui tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo præesse noverunt. *Videntes cur dicti prophetæ. Reges, justi.*

Cap. 44. ET *ecce quidam legis-peritus surrexit, tentans eum, & dicens: Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo?*] Legis-peritus, qui de vita æterna Dominum tentans interrogat, occasionem, ut reor, tentandi de ipsis Domini sermonibus sumpsit, ubi ait: *Gaudete autem, quòd nomina vestra scripta sunt in cælis.* Sed ipsa sua tentatione declarat, quàm vera sit illa Domini confessio, quâ patri loquitur: *Quod abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* *Legisperitus tentat Dominũ.*

At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua, & proximum tuum sicut teipsum.] Dum legis-perito respondet, perfectum nobis Salvator iter vitæ cœlestis ostendit. Cui primo de dilectione Dei & proximi legis scripta proponenti dicit: *Iter vitæ.*

Rectè respondisti: Hoc fac, & vives.] Deinde post inductam parabolam respondenti, illum fuisse proximum vulnerato, qui fecit misericordiam in illum, adjicit: *Vade, & tu fac similiter*, id est, tali misericordiæ studio proximum tuum necessè habentem diligere & sustentare memento. Apertissimè declarans solam esse dilectionem, & ipsam non verbo tenus ostentatam, sed operis executione probatam, quæ perpetuam ducat ad vitam.

Ille autem volens justificare seipsum, dixit ad Iesum. Et quis est meus proximus?] Quanta inanis gloriæ dementia? Legis-peritus ob vulgi favorem captandum, quo sapienter respondisse jactaretur, primum se legis fatetur ignorare mandatum, verè juxta Salvatoris sententiam, sapiens & prudens in lege: sed quia non humiliari cum parvulis Christi, sed seipsum justificare desiderat, beatos oculos columbarum innocentiæ lacte lotarum, quibus Christi arcana videre posset, accipere recusans. Cui profectò Dominus ita responsum temperavit suum, ut omnem, qui misericordiam faceret cuilibet, proximum doceret, & tamen hæc eadem parabola specialiter ipsum Dei filium, qui nobis per humanitatem proximus fieri dignatus est, designaret. Neque enim ita proximum, quem sicut nos diligere jubemur, super Christo interpretari debemus, ut moralia mutuæ fraternitatis instituta sub allegoriæ regulis extenuare & auferre conemur. *Inanis gloriæ captionet. Proximus quis.*

Suspiciens autem Iesus dixit: Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho.] Homo iste Adam intelligitur in genere humano. Hierusalem civitas pacis illa cœlestis est, cujus beatitudine lapsus in hanc mortalem miseramque vitam devenit. Quàm benè Hiericho, quæ luna interpretatur, *Adã fancius. Hierusalem.*

pretatur, significat, variis videlicet defectuum laboribus
erroribusque semper incertam.

Latrones.
Et incidit in latrones.] Latrones diabolum & Angelos
ejus intellige, in quos, quia descendebat, incidit. Nam nisi
prius intùs intumesceret, foris tentatus tam facilè non ca-
deret. Vera est enim satis sententia, quæ dicit: *Ante ruinam
enim exaltatur cor.*

Spolia quibus Adam.
Qui etiam despoliaverunt eum.] Gloria videlicet immor-
talitatis & innocentiæ veste privârunt. Hæc est enim pri-
ma stola, quam juxta aliam parabolam luxuriosus filius
per pœnitentiam rediens ornatur, & quâ protoplasti amis-
sâ, cognoverunt esse se nudos, tunicasque pelliceas naturę
mortalis induti sunt.

Plaga Adam.
Et plagis impositis abierunt, semivivo relicto.] Plagæ pecca-
ta sunt, quibus naturæ humanæ integritatem violando, se-
minarium quoddam (ut ita dicam) augendæ mortis tessis
indidère visceribus. Abierunt autem, non ab insidiis ali-
quatenus cessando, sed earundem insidiarum fraudes oc-
cultando. Semivivum reliquerunt, quia beatitudinem vitę
immortalitatis exuere, sed non sensum rationis abolere
valuerunt. Ex qua enim parte sapere & cognoscere Deum
potest, vivus est homo. Ex qua verò peccatis contabescit,
& miseriâ deficit, mortuus idem, letiferoque est vulnere
fœdatus.

*Accidit autem, ut sacerdos quidam descenderet eâdem viâ, &
viso illo præterivit. Similiter & Levita, cùm esset secùs locum, &
videret eum, transiit.*] Sacerdos & Levita, qui viso saucio

Sacerdos & Levita.
transierunt, sacerdotium & ministerium veteris testamen-
ti est, ubi per legis decreta mundi languentis vulnera
monstrari tantùm, non autem curari poterant, quia impos-
sibile erat (ut Apostolus ait) sanguine vitulorum & agno-
rum, & hircorum auferri peccata.

Samaritanus, dominus.
*Samaritanus autem quidam iter transiens venit secus eum, &
videns eum misericordiâ motus est.*] Samaritanus, qui inter-
pretatur custos, dominum significat, cui rectissimè Pro-
pheta, ne hos latrones possit incurrere, supplicat. *Custodi
me*, inquiens, *à laqueo, quem statuerunt mihi, & ab scandalis
operantium iniquitatem. Qui propter nos homines, & propter no-
stram salutem descendens de cœlo* vitæ præsentis iter arripuit,
& venit secus eum, qui vulneribus tabescebat inflictis, id
est, *in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut ho-
mo*, compassionis nostræ susceptione finitimus, & miseri
cordiæ factus est consolatione vicinus.

Vinum & oleum.
*Et appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum & vi-
num.*] Peccata, quæ in hominibus invenit, redarguendo
cohibuit, spem veniæ pœnitentibus, terrorem pœnæ pec-
cantibus incutiens. Alligat enim vulnera, dum præcipit,
Pœnitentiam agite; infundit oleum, dum addit, *Adpropinqua
vit enim regnum cœlorum.* Infundit & oleum, dum dicit,
*Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in
ignem mittetur.*

Jumentū.
*Et imponens illum in jumentum suum duxit in stabulum, &
curam ejus egit.*] Jumentum ejus est caro, in qua ad nos ve-
nire dignatus est. In quo saucium imposuit, quia peccata
nostra ipse portavit in corpore suo super lignum: & juxta
alia parabolam inventam, quæ erraverat, ovem, humeris
suis impositam, reportavit ad gregem. Itaque imponi ju-
mento, est in ipsam incarnationem Christi credere, ejusq;

Stabulū.
mysteriis initiari, simul & ab hostis incursione tutari. Sta-
bulum autem est Ecclesia præsens, ubi reficiuntur viato-
res, de peregrinatione hac in æternam patriam redeuntes.
Et benè jumento impositum duxit in stabulum, quia ne-
mo, nisi baptizatus, nisi corpori Christi adunatus, Eccle-
siam intrabit.

*Et altero die protulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait,
Curam illius habe.*] Altera dies est post Domini resurrectio-

Altera dies.
nem. Nam & antè quidem per Evangelii sui gratiam illu-
minaverat, his, qui in tenebris & in umbra mortis sede-
bant, sed potior, resurrectione celebrata, perpetuæ lucis

Denarii duo.
splendor effulsit. Duo denarii sunt duo testamenta, in qui-
bus æterni regis nomen & imago continetur. Finis enim
legis Christus. Qui altera die prolati dantur stabulario,
quia tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas.
Altera die stabularius denarios, quorum pretio vulnera-
tum curaret, accepit, quia Spiritus sanctus adveniens do-
cuit Apostolos omnem veritatem, qua genti erudiendis
instare, atque Evangelium prædicare sufficerent.

Et quodcunque supererogaveris, ego cùm rediero, reddam tibi.]
Supererogat stabularius, quod in duobus denariis non ac-

Stabularii supererogatio.
cepit, cùm dicit Apostolus: *De virginibus autem præceptum
Domini non habeo, consilium autem do.* Itemque, *Et Dominus or-
dinavit his, qui Evangelium adnunciant, de Evangelio vivere.*
Sed non usi sumus hac potestate, ne quem vestrûm grava-
remus. Cui rediens quod promiserat, debitor reddet, quia
veniens in judicio Dominus dicit: *Quia super pauca fuisti
fidelis super multa te constituam. Intra in gaudium Domini tui.*

*Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit
in latrones? At ille dixit, Qui fecit misericordiam in illum.*] Jux-

Proximus.
ta literam manifesta est Domini sententia, nullum nobis
ampliùs, quàm qui misereatur, esse proximum, si Hieroso-
lymitæ civi non Sacerdos, non Levita ex eadem gente,
immò in eadem urbe nati & nutriti, sed exteræ gentis ac-
cola, quia magìs misertus est, factus est proximus. Sacra-
tiore autem intellectu, quoniam nemo magis proximus,
quàm qui vulnera nostra curavit, diligamus eum quasi

Diligendus quomodò proximus.
Dominum Deum nostrum: diligamus quasi proximum.
Nihil enim tam proximum, quàm caput membris. Dili-
gamus etiam eum, qui imitator est Christi. Hoc est enim,
quod sequitur:

Et ait illi Iesus, Vade, & tu fac similiter.] Id est, ut verè te
proximum, sicut teipsum diligere manifestes, quicquid
vales in ejus vel spiritali necessitate sublevanda devotus
operare,

Cap. 45.

F*Actum est autem, dum irent, & ipse intravit in quoddam ca-
stellum, & mulier quædam, Martha nomine, excepit illum in
domum suam. Et huic erat soror nomine Maria.*] Hæc lectio su-

Martha. Magdalena.
periori pulcherrima ratione connectitur. Quia videlicet
illa dilectionem Dei & proximi verbis & parabolis: hæc
autem ipsis rebus & veritate designat. Duæ quippe istæ
Domino dilectæ sorores duas vitas spiritales, quibus in
præsenti sancta exercetur Ecclesia, demonstrant. Martha
quidem actualem, quâ proximo in charitate sociamur:
Maria verò contemplativam, quâ in Dei amore suspira-
mus. Activa enim vita est panem esurienti tribuere, verbo
sapientiæ nescientem docere, errantem corrigere, ad hu-
militatis viam superbientem proximum revocare, infir-
mantis curam gerere, quæ singulis quibusque expediant,
dispensare, & commissis nobis, qualiter subsistere valeant,
prævidere. Contemplativa vero vita est charitatem qui-
dem Dei & proximi tota mente retinere, sed ab exteriori
actione quiescere, soli desiderio conditoris inhærere, ut nil
jam agere libeat, sed, calcatis curis omnibus, ad videndam
faciem sui creatoris animus inardescat, ita ut jam noverit
carnis corruptibilis pondus cum mœrore portare, totisq;
desideriis appetere illis hymnidicis Angelorum choris in-
teresse, admisceri cœlestibus civibus, de æterna in conspe-
ctu Dei incorruptione gaudere.

*Quæ etiam sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius,
Martha autem satagebat circa frequens ministerium.*] Hæc utri-

Vita duplex jungenda.
que vitæ congruere nemo est qui dubitet. Et contempla-
tivæ quidem uniformis perfectio est, exutam mentem à
cunctis habere terrenis, eamque, quantum humana imbe-
cillitas sinit, unire cum Christo. Activæ verò, quàm fre-
quens sit ministerium, gentium magister edocet, qui cre-
berrimis epistolarum dictis, suos pro Christo terra marique
labores, sua pericula commemorat. In quibus etiam visio-
nes & revelationes Domini commendans non minùs se
in speculativa virtute, quod perpaucis est imitabile, con-
summatum fuisse significat. Unde dicit: *Sive enim mente ex-
cedimus Deo, sive sobrii sumus vobis.*

*Quæ stetit & ait: Domine, non est tibi curæ, quòd soror mea re-
liquit me sola ministrare. Dic ergo illi, ut adjuvet me.*] Ex illorū
persona loquitur, qui adhuc divinæ contēplationis ignari
solum quod didicêre fraternæ dilectionis opus Deo placi-
tum ducunt, ideoq; cunctos, qui Christo devoti esse velint,
huic mancipatos autumant. Et benè Martha stetisse, Maria
secùs pedes Domini sedisse describitur, quia vita activa la-

boriosa

borioso desudat in certamine, contemplativa vero pacatis vitiorum tumultibus, optata jam in Christo mentis quiete perfruitur.

cessa- … nu- … mi.

Et respondens dixit illi Dominus: Martha, Martha sollicita es, & turbaris circa plurima, porro unum est necessarium.] Et beatus David solum hoc necessarium homini esse definiens, Deo jugiter inhærere desiderat, dicens: *Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam.* Et alibi: *Unam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, ut videam voluntatem Domini, & visitem templum sanctum ejus.* Una ergo & sola est Theologia, i.e. contemplatio Dei, cui merito omnia justificationum merita, universa virtutum studia postponuntur.

Maria optimam partem elegit. — *Activa deficit.*

Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.] Ecce pars Marthæ non reprehenditur, sed Mariæ laudatur. Neque enim bonam partem elegisse Mariam dicit, sed optimam, ut etiam pars Marthæ indicaretur bona. Quare autem pars Mariæ sit optima, subinfertur cum dicitur: *Quæ non auferetur ab ea.* Activa etenim vita cum corpore deficit: quis enim in æterna patria panem esurienti porrigat, ubi nemo esurit? Quis potum tribuat sitienti, ubi nemo sitit? Quis mortuum sepeliat, ubi nemo moritur? Cum præsenti ergo sæculo vita aufertur activa; Contemplativa autem hic incipitur, ut in cœlesti patria perficiatur. Quia amoris ignis qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat viderit, in amore amplius ignescit. Contemplativa ergo vita minimè aufertur, quia subtracta præsentis sæculi luce perficitur.

CAPUT XI.

Cap. 46. *Oratio.*

ET factum est cùm esset in loco quodam orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis ejus ad eum: Domine, doce nos orare, sicut & Ioannes docuit discipulos suos.] Post historiam sororum quæ duas Ecclesiæ vitas signaverunt, non frustra Dominus & ipse orasse, & discipulos orare docuisse describitur. Quia & oratio quam docuit, utriusque in se vitæ continet mysterium, & ipsarum perfectio vitarum nostris non viribus est obtinenda, sed precibus. Et quia crebro Lucas Salvatorem descripserat orantem, quid orando egerit, qui utique non pro se, sed pro nobis supplicabat, insinuat, cùm finita oratione discipulos reterit, qualiter orare debeant sciscitari.

Orationis dominicæ petitiones 7. secundum Matthæum.

Et ait illis: Cum oratis, dicite: Pater, sanctificetur nomen tuũ. Adveniat regnum tuum. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & dimitte nobis peccata nostra, siquidem & ipsi dimittimus omnia debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem.] Evangelistam Matthæum septem petitiones continere dominica videtur oratio. Quarum in tribus æterna poscũtur, in reliquis quatuor temporalia, quæ tamen propter æterna consequenda sunt necessaria. Nam quod dicimus, *Sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum; fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra:* quod non absurde quidam intellexerunt in spiritu & corpore, omnino sine fine retinéda sunt, & hic inchoantur, quantumque proficimus, augentur in nobis: perfecta verò (quod in alia vita sperandum est) semper possidebuntur. Quod verò dicimus: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: & ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo:* quis non videat ad præsentis vitæ indigentiam pertinere? In illa itaque vita æterna, ubi nos semper speramus futuros, & nominis Dei sanctificatio, & regnum ejus in nostro spiritu & corpore perfectè atque immortaliter permanebunt. Panis verò quotidianus ideo dictus est, quia hic est necessarius, quantus animæ carniq; tribuendus est, sive spiritaliter, sive corporaliter, sive utroque intelligatur modo. Hic est etiam quam poscimus remissio, ubi est omnis commissio peccatorum. Hic tentationes, quæ nos ad peccandum vel alliciunt vel impellunt. Hic denique malum, unde cupimus liberari. Illic autem nihil istorum est. Evangelista verò Lucas in oratione dominica petitiones non septem, sed quinque complexus est. Nec ab isto utique discrepavit: sed quomodo ista septem sint intelligenda, ipsa sua brevitate cõmonuit.

Panis quotidianus. — *Petitiones quinque secundum Lucam.*

Nomen quippe Dei sanctificatur in spiritu, Dei autem regnum in carnis resurrectione venturum est. Ostendens ergo Lucas tertiam petitionem duarum superiorum esse quodammodo repetitionem, magis eam prætermittendo fecit intelligi. Deinde tres illas adjungit, de pane quotidiano, de remissione peccatorum, de tentatione vitanda. At vero quod ille in ultimo posuit: *Sed libera nos à malo*, iste non posuit, ut intelligeremus ad illud superius, quod de tentatione dictum est, pertinere. Ideo quippe ait: *sed libera*: non ait, & libera: tanquam unam petitionem esse demonstrans, noli hoc, sed hoc, ut sciat unusquisque in eo se liberari à malo, quod non infertur in tentationem.

Sed, non &.

ET ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum.] Rogatus a discipulis salvator non modo formam orationis, sed & instantiam frequentiamque tradit orandi. Amicus ergo ad quem media nocte venitur, ipse Deus intelligitur; Cui in media tribulatione supplicare, & tres panes, id est, intelligentiam Trinitatis, qua præsentis vitæ consolemur labores, efflagitare debemus. Amicus qui venit de via, ipse noster est animus, qui toties a nobis recedit, quoties ad appetenda terrena & temporalia foris vagatur. Redit vero, cœlestiq; alimonia refici desiderat, cùm in se reversus superna cœperit ac spiritalia meditari. De quo pulchre qui petierat adjungit, non se habere quod ponat ante illum. Quoniam animæ post sæculi tenebras Deum suspiranti, nil præter eum cogitare, nil loqui, nil libet intueri, solum quod recognovit summæ Trinitatis gaudium contemplari, atque ad hoc plenius intuendum pervenire satagit.

Orationis instantia. — *Amicus ad quem media nocte venitur, Dominus.*

Et ille deintus dicat: Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili. Non possum surgere & dare tibi.] Ostium amici, divini est intelligentia sermonis, quod sibi Apostolus orat aperiri ad loquendum mysterium Christi. Clausumque est tempore famis verbi, cum intelligentia non datur. Et illi qui Evangelicam sapientiam tanquam panem erogantes, per orbem terræ prædicaverunt, pueri patrisfamilias jam sunt in secreta quiete cum Domino. Et tamen orando efficitur, ut accipiat desiderans intellectum ab ipso Deo, etiamsi homo desit per quem sapientia prædicetur.

Ostium amici.

Et ille si perseveraverit pulsans, dico vobis, & si non dabit illi, surgens eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. Et ego vobis dico: Petite, & dabitur vobis. Quærite & invenietis. Pulsate & aperietur vobis.] Comparatio est a minore. Si enim amicus homo surgit de lectu, & dat non amicitia sed tædio compulsus, quanto magis dat Deus qui sine tædio largissimè donat quod petitur? Sed ad hoc se peti vult, ut capaces donorum ejus fiant, qui petunt. Ne itaque de via veniens amicus inedia dispereat, hoc est, ne animus nuper ab erroris sui vanitate resipiscens, desiderij spiritalis diutius inopia tabescat, petamus epulas verbi quibus alatur, quæramus amicum qui det, pulsemus ostium quo servantur absconsæ. Magnam enim spem dedit, & dat ille qui promittendo non decipit.

Argumentum à minore.

Omnis enim, inquit, *qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulsanti aperietur.*] Ergo juxta præmissam postulantis amici parabolam perseverantia opus est, ut accipiamus quod petimus, & inveniamus quod quærimus, & quod pulsamus aperiatur. Nam si petenti datur, & quærens invenit, & pulsanti aperitur; ergo cui non datur, & qui non invenit, & cui non aperitur, apparet quod non bene petierit, quæsierit, pulsaverit.

Perseverantia opus est.

Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi?] Panis intelligitur charitas propter majorem appetitum, & tam necessarium, ut sine illa cætera nihil sint, sicut sine pane mensa inops. Cui contraria est cordis duritia, quam lapidi comparavit.

…anis in charitate.

Aut si piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi?] Piscis est fides invisibilium, vel propter aquam baptismi, vel quia de invisibilibus locis capitur. quod etiam fides hujus mundi fluctibus circumlatrata non frangitur, rectè pisci

Piscis.

comparatur. Cui contrarium posuit serpentem propter venena fallaciæ, quæ etiam primo homini malè suadendo præseminavit.

Aut si petierit ovum, nunquid porriget illi scorpionem?] In ovo indicatur spes: Ovum enim nondum est fœtus perfectus, sed fovendo speratur. Cui contrarium posuit scorpionem, cujus aculeus venenatus retro timendus est, sicut spei contrarium est retro respicere, cum spes futurorum in ea quæ antè sunt, extendat.

Ovum.

Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se?] Quomodo mali dant bona? sed malos appellavit, dilectores adhuc sæculi hujus & peccatores. Bona verò quæ dant secundùm eorum sensum, bona dicenda sunt, quia hæc pro nobis habent, quanquam & in rerum natura ista bona sint, sed temporalia, & ad illam vitam infirmam pertinentia, & quisquis ea malus dat, non de suo dat: *Domini est enim terra, & plenitudo ejus, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt.* Quantum ergo sperandum est daturum Deum nobis bona petentibus, nec nos posse decipi ut accipiamus aliud pro alio, cùm ab ipso petimus, quando nos etiam cùm simus mali, novimus id dare quod petimur? Non enim decipimus filios nostros, & qualiacunque bona damus, non de nostro, sed de ipsius damus. Aliter. Apostoli qui electionis merito bonitatem generis humani multis excellerant modis, supernæ bonitatis intuitu mali esse dicuntur. Quia nihil est per semetipsum stabile, nihil immutabile, nihil boni nisi deitas sola. Omnes verò creaturæ ut beatitudinem æternitatis vel immutabilitatis obtineant, non hoc per suam naturam, sed per creatoris sui participationem & gratiam consequuntur. Quod verò dicitur: *Quanto magis Pater vester de cœlo dabit Spiritum bonum petentibus se?* pro quo Matthæus posuit: *Dabit bona petentibus se:* ostendit Spiritum sanctum plenitudinem esse bonorum Dei, & ea quæ divinitus administrantur, non alia absque ea subsistere. Quia omnes utilitates, quæ ex donorum Dei gratia suscipiuntur, ex isto fonte emanant.

Mali dantes bona.

Stabile præter Deum nihil.

Spiritus sanctus.

LIBER IV.

PROOEMIUM.

Exultans in Spiritu sancto Dominus (ut suprà lectum est) *Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* Quæ sententia secreti conscia judicij semper effectum suæ virtutis iterare non desistit. Nam & generaliter in dejectione Judæorum, gentium verò electione, & in singulis quibusque juxta alternam mentium qualitatem specialiter non cessat exhiberi. Denique ut proxima parumper attingam, legisperitus volens seipsum justificare, Dominum tentaturus adiit, sed confusus abscessit: at Maria pedibus ejus humiliter adclinis, optimam partem Philosophiæ cœlestis elegit. Item parvuli Christi, qui non de sua justitia, sed de redemptoris sui gratia præsumere didicerant, quibus orationum modis eandem gratiam advocare debeant inquirunt, audiuntque confestim & quibus verbis orare, & qua instantia perseverare, & pro quibus maximè rebus supplicare oporteat, fide scilicet, spe, & charitate, quodque perfectè petentes earundem largitorem à Patre Spiritum bonum percipiant. Contrà sapientes & prudentes, qui Spiritum gratiæ non modò non petere, quærere, pulsare, sed & blasphemare satagunt, irremissibiles & hic & in futuro suæ pervicaciæ pœnas luunt. Et usque ad finem Evangelij, qui legerit, immo usque ad finem sæculi, qui prudenter inspexerit, intelliget, quòd *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.*

Absconsa sapientibus.

Superbis resistit Deus.

PRÆFATIO IN IV. LIBRUM.

INVOCATIO.

Quapropter ipse quartum expositionis Evangelicæ librum incipiens à lectione, in qua superbiæ Spiritus in digito Dei ejicitur, tuam Christe clementiam suppliciter imploro, ut Spiritus tuus bonus deducat me in viam rectam, & eum qui ab aquilone est, longè faciat à me, quatenus ejectis à me malignis serviret mandata Dei mei, revelatisque mentis oculis ad consideranda tuæ sacrosanctæ legis mirabilia devotus lector ingrediar.

Et erat Iesus ejiciens dæmonium, & illud erat mutum. Et cum ejecisset dæmonium, locutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ.] Dæmoniacus ille apud Matthæum non solum mutus, sed & cæcus fuisse narratur, curatusque dicitur à Domino, ita ut loqueretur & videret. Tria ergo signa simul in uno homine perpetrata sunt. Cæcus videt, mutus loquitur, possessus dæmone liberatur. Quod & tunc quidem carnaliter factum est, sed & cotidie completur in conversatione credentium, ut expulso primum dæmone, fidei lumen aspiciant, deinde ad laudes Dei tacentia prius ora laxentur. Cap. 48

Dæmoniacus mutus & cæcus. Curatur moraliter.

Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.] Non hæc aliqui de turba, sed Pharisæi calumniabantur & Scribæ, sicut alij Evangelistæ testantur. Turbis quippe quæ minus eruditæ videbantur, Domini semper facta mirantibus, illi contrà, vel negare hæc, vel quæ negare nequiverant, sinistra interpretatione pervertere laborabant, quasi non hæc divinitatis, sed immundi spiritus opera fuissent, i. e. Beelzebub, qui Deus erat Accaron: nam Beel quidem, ipse est Baal; Zebub autem, musca vocatur. Nec juxta quædam mendosa exemplaria l litera vel d in fine est nominis legenda, sed b. Beelzebub ergo Baal muscarum, i. e. vir muscarum, sive habens muscas interpretatur, ob sordes videlicet immolatitij cruoris, ex cujus spurcissimo ritu vel nomine, principem dæmoniorum cognominabant.

Turba credit. Scribæ calumniantur.

Beelzebub.

Et alij tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo.] Vel in morem Heliæ ignem de sublimi venire cupiebant, vel in similitudinem Samuelis tempore æstivo mugire tonitrua, coruscare fulgura, imbres ruere, quasi non possint & illa calumniari, & dicere ex occultis & varijs aeris passionibus accidisse. At tu qui calumniaris ea quæ oculis vides, manu tenes, utilitate sentis, quid feceris de iis quæ de cœlo venerint? Utique respondebis, & magos in Ægypto multa signa fecisse de cœlo.

Signum de cœlo.

Ipse autem ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in seipso divisum desolabitur, & domus supra domum cadet.] Non ad dicta, sed ad cogitata respondit, ut vel sic compellerentur credere potentiæ ejus, qui cordis videbat occulta. Si autem omne regnum in seipso divisum desolatur, ergo Patris, & Filij, & Spiritus sancti regnum non est divisum, quod sine ulla contradictione non aliquo impulsu desolandum, sed æterna est stabilitate mansurum. Si verò sanctæ & individuæ Trinitatis individuum, imò quia individuum manet regnum, desistant Arriani minorem patre filium, minorem filio sanctum dicere Spiritum: quia quorum unum est regnum, horum est & una majestas.

Cogitatis respondens Dominus Arrianos arguit.

Si autem & satanas in seipso divisus est, quomodo stabit regnum ipsius, quia dicitis, in Beelzebub ejicere me dæmonia?] Hoc dicens, ex ipsorum confessione volebat intelligi, quod in eum non credendo in regno diaboli esse elegissent, quod utique adversum se divisum stare non posset. Eligant ergo Pharisæi quod voluerint. Si satanas satanam non potest ejicere, nihil contra Dominum quod dicerent, invenire potuerunt. Si autem potest, multo magis sibi prospiciant & recedant de regno ejus, quod adversum se divisum stare non potest. In quo autem Dominus Christus ejiciat

Pharisæi convincuntur.

dæmones, ne dæmoniorum principem existiment, attendant quod sequitur:

Filij Judæorum, discipuli Domini.

Si autem ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt?] Ideo ipsi judices vestri erunt. Dixit hoc utique de discipulis suis, illius populi filijs, qui certe ut discipuli Domini Jesu Christi benè sibi conscii fuerant, nullas se malarum artium à bono magistro didicisse, ut in principe dæmoniorum ejicerent dæmones. *Ideo*, inquit, *ipsi judices vestri erunt*, ipsi, inquit, ipsi ignobilia & contemptibilia hujus mundi, in quibus non artificiosa malignitas, sed sancta simplicitas meæ virtutis apparet, ipsi testes mei, judices erunt vestri. Aliter. Filios Judæorum, exorcistas gentis illius ex more significat, qui ad invocationem ejiciebant dæmones. Et coarctat eos interrogatione prudenti, ut confiteantur Spiritus sancti esse opus. Quod si expulsio, inquit, dæmonum in filiis vestris, Deo, non dæmonibus deputatur, quare in me idem opus non eandem habeat causam? Ergo ipsi vestri judices erunt, non potestate, sed comparatione, dum illi expulsionem dæmonum Deo adsignant, vos Beelzebub principi dæmoniorum.

Filij Judæorum exorcistæ.

Digitus Dei.

Porro si in digito Dei ejicio dæmonia, profectò pervenit in vos regnum Dei.] Iste est digitus quem confitentur & magi, qui contra Moysen & Aaron signa faciebant, dicentes: *Digitus Dei est iste.* Quo & tabulæ lapideæ scriptæ sunt in monte Sina. Igitur manus & brachium Dei filius est, & digitus ejus Spiritus sanctus. Patris, & Filij, & Spiritus sancti una substantia est. Non te scandalizet membrorum inæqualitas, cùm ædificet unitas corporis. Aliter. Digitus Dei vocatur Spiritus sanctus, propter partitionem donorum quæ in eo dantur unicuique propria, sive hominum, sive Angelorum. In nullis enim membris nostris magis apparet partitio, quàm in digitis. Quid autem dixit: *Pervenit in vos regnum Dei.* Regnum Dei nunc dicit quo damnantur impij, & à fidelibus de peccatis suis pœnitentiam nunc agentibus secernuntur.

Manus & brachium Dei.

Digitus Dei.

Regnum Dei.

Fortis. Atrium.

Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet.] Fortem, diabolum: Atrium verò illius, mundum qui in maligno positus est appellat, in quo usque ad salvatoris adventum male pacato potiebatur imperio, quia in cordibus infidelium sine ulla contradictione quiescebat. Unde & alibi *princeps mundi* vocatur, dicente Domino: *Venit enim princeps mundi, & in me nihil inveniet.* Et iterum: *Nunc princeps mundi ejicietur foras*, de qua & hic ejectione subjungitur:

Fortior Christus.

Si autem fortior illo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, & spolia ejus distribuet.] De seipso quippe loquitur, quod non concordi fallax operatione quemadmodum calumniabantur, sed fortiori potentia victor homines à dæmonio liberaret. Arma in quibus malè fortis ille confidebat, astutiæ dolique sunt nequitiæ spiritalis. Spolia verò ejus, ipsi homines sunt ab eo decepti. Quæ victor Christus distribuit, quod est insigne triumphantis, quia *captivam ducens captivitatem, dedit dona hominibus, quosdam quidem Apostolos, alios Evangelistas, hos Prophetas, illos pastores ordinans & doctores.*

Diabolum notat.

Qui non est mecum, adversum me est. Et qui non colligit mecum, dispergit] Non putet quisquam de hæreticis dictum & schismaticis, quanquam & ita ex superfluo possit intelligi, sed ex consequentibus, textusque sermonis ad diabolum refertur, & quod non possunt opera salvatoris, Beelzebub operibus comparari. Ille cupit animas hominum tenere captivas, Dominus liberare. Ille prædicat idola, hic unius Dei notitiam. Ille trahit ad vitia, hic ad virtutem revocat. Quomodo ergo possunt habere concordiam inter se, quorum opera divisa sunt?

Hæretici & schismatici.

Cùm immundus Spiritus exierit de homine, perambulat per loca inaquosa.] Quamvis simpliciter intelligi possit, Dominum hæc ad distinctionem suorum, & Satanæ operum adjunxisse, quod scilicet ipse semper polluta mundare, Satanas verò mundata gravioribus festinet attaminare sordibus: tamen & de hæretico quolibet, vel schismatico, vel etiam malo Catholico, potest non inconvenienter accipi. De quo tempore baptismatis Spiritus immundus, qui in eo prius habitaverat, ad confessionem Catholicæ fidei, abrenunciationemq; mundanæ conversationis ejiciatur, locaque inaquosa peragret, id est, corda fidelium quæ à mollitie fluxæ cogitationis expurgata sint, callidus insidiator exploret, si quos ibi forte suæ nequitiæ gressus figere possit. Sed benè dicitur:

Quærens requiem & non inveniens] Quia castas mentes effugiens, in solo diabolus corde pravorum gratam sibi potest invenire quietem. Unde de illo Dominus: *Sub umbra*, inquit, *dormit in secreto calami, & locis humentibus.* In umbra videlicet, tenebrosas conscientias: in calamo qui foris nitidus, intus est vacuus, simulatrices: in locis humentibus, lascivas mollesque mentes insinuans.

Timenda sententia.

Dicit: Revertar in domum meam unde exivi.] Timendus est iste versiculus, non exponendus. Ne culpa quam in nobis extinctam credebamus, per incuriam nos vacantes opprimat.

Scopa.

Et cum venerit, invenit scopis mundatam.] Hoc est, gratia baptismatis à peccatorum labe castigatam, sed nulla boni operis industria cumulatam. Unde benè Matthæus hanc domum vacantem, scopis mundatam, atque ornatam dicit inventam. Mundatam videlicet à vitijs pristinis per baptismum, vacantem à bonis actibus per negligentiam, ornatam simulatis virtutibus per hypocrisin.

Septem mali Spiritus.

Et tunc vadit, & assumit septem alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi.] Per septem malos Spiritus universa vitia designat. Quemcunque enim post baptisma, sive pravitas hæretica, seu mundana cupiditas arripuerit, mox omnium prosternet in ima vitiorum. Unde rectè nequiores tunc eum Spiritus dicuntur ingressi. Quia non solum habebit illa septem vitia, quæ septem spiritalibus sunt contraria virtutibus, sed & per hypocrisin ipsas se virtutes habere simulabit.

Viæ veritatis desertores. Recidivi periculum.

Et sunt novissima hominis illius pejora prioribus.] Melius quippe erat ei viam veritatis non cognoscere, quàm post agnitionem retrorsum converti. Quod in Juda traditore, vel Simone mago, cæterisq; talibus, specialiter legimus impletum. Quo autem generaliter hæc parabola tendat, ipse secundùm Matthæum Salvator exposuit, ubi ea terminata mox subdidit, dicēs: *Sic erit & generationi huic pessima.* Id est, quod de uno quolibet specialiter geri solere narravi, hoc in tota generaliter hujus populi gente geri non desinit. Immundus quippe Spiritus exivit à Judæis, quando acceperunt legem. Et ambulavit per loca arida, quærens sibi requiem. Expulsus videlicet à Judæis, ambulavit per gentium solitudines. Quæ cùm postea Domino credidissent, ille non invento loco in nationibus dixit: *Revertar ad domum meam pristinam unde exivi.* Habebo Judæos quos antè dimiseram. *Et veniens, invenit vacantem, scopis mundatam.* Vacabat enim templum Judæorum, & Christum hospitem non habebat, dicentem: *Dimittetur vobis domus vestra deserta.* Quia igitur Dei & Angelorum præsidia non habebant, & ornati erant superfluis observationibus Pharisæorum, revertitur ad eos diabolus, & septenario sibi numero dæmonum addito habitat pristinam domum, & fiunt posteriora illius populi pejora prioribus. Multo enim nunc majore dæmonum numero possidentur blasphemantes in Synagogis suis Christum Jesum, quàm in Ægypto possessi fuerant ante legis notitiam. Quia aliud est venturum non credere, aliud eum non suscepisse qui venerit. Septenarium autem numerum adjunctum diabolo, vel propter Sabbatum intellige, vel propter numerum Spiritus sancti. Ut quomodo in Esaia, super virgam de radice Jesse, & florem qui de radice conscendit, septem Spiritus virtutum descendisse narrantur, ita & econtrariò vitiorum numerus, in diabolo consecratus sit.

Cap. 49.

Mulier extollens vocem.

Factum est autem cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba, dixit illi: Beatus venter qui te portavit, & ubera quæ suxisti] Magnæ devotionis & fidei hæc mulier ostenditur, quæ Scribis & Pharisæis Dominum tentantibus simul & blasphemantibus, tanta ejus incarnationem præ omnibus sinceritate cognoscit, tanta fiducia confitetur, ut & præsentium procerum calumniam, & futurorum confundat hæreticorum perfidiam. Nam sicut tunc Judæi

Hæretici Christum filium Mariæ negantes

sancti Spiritus opera blasphemando, verum consubstantialemque patri Dei filium negabant, sic hæretici postea negando Mariam semper Virginem sancti Spiritus operante virtute nascituro ex humanis membris unigenito Deo carnis suæ materiam ministrasse, verum consubstantialemque matri filium hominis fateri non debere dixerunt. Sed si caro verbi Dei secundum carnem nascentis a carne virginis matris pronunciatur extranea, sine causa venter qui eam portasset, ubera quæ lactassent, beatificantur. Qua enim consequentia ejus lacte credatur nutritus, cujus semine negatur esse conceptus? cùm ex unius ejusdemq; fontis origine, secundùm physicos uterque liquor emanare probetur. Nisi fortè putanda est virgo sementivam suæ carnis materiam nutriendo in carne Dei filio suggerere potuisse, incarnando autem quasi majori & inusitato miraculo minime potuisse. Sed huic opinioni obstat Apostolus dicens: *Quia misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege.* Neque enim audiendi sunt qui legendum putant, *natum ex muliere, factum sub lege*; sed *factum ex muliere.* Quia conceptus ex utero virginali, carnem non de nihilo, non aliunde, sed materna traxit ex carne. Alioquin nec vere filius hominis diceretur, qui originem non haberet ex homine. Et nos igitur his contra Eutychen dictis extollamus vocem cum Ecclesia Catholica, cujus hæc mulier typum gessit, extollamus, & mentem de medio turbarum, dicamusque Salvatori: *Beatus venter qui te portavit, & ubera quæ suxisti.* Verè enim beata parens, quæ (sicut quidam ait) *enixa est puerpera Regem,*

Qui cælum terramque tenet per sæcula, cujus
Numen & æterno complectens omnia gyro,
Imperium sine fine manet; quæ ventre beato,
Gaudia matris habens cum virginitatis honore,
Nec primam similem visa est, nec habere sequentem.

At ille dixit: Quinimo beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt.] Pulchre Salvator attestationi mulieris annuit, non eam tantummodo quæ verbum Dei corporaliter generare meruerat, sed & omnes qui idem verbum spiritaliter auditu fidei concipere, & boni operis custodia vel in suo vel in proximorum corde parere, & quasi alere studuerint, asseverans esse beatos. Quia & eadem Dei genitrix, & inde quidem beata,

Beata Maria.

quia verbi incarnandi ministra est facta temporalis, sed inde multo beatior quia ejusdem semper amandi custos manebat æterna. Qua sententia sapientes Judæorum clam percutit, qui verbum Dei non audire & custodire, sed negare & blasphemare quærebant.

Turbis autem concurrentibus cœpit dicere: Generatio hæc generatio nequam est, signum quærit, & signum non dabitur illi, nisi signum Ionæ.] Duplici fuerat quæstione pulsatus; Quidam enim calumniabantur eum in Beelzebub ejecisse dæmonia, quibus hactenus est responsum. Et alij tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo, quibus abhinc respondere incipit, non eis signum de cœlo, quod indigni erant videre, verum de profundo inferni tribuens, quale Jonas Propheta naufragus, cetoque sorbente voratus, sed de abysso ac mortis fauce liberatus, & accepit & dedit, signum videlicet incarnationis non divinitatis, passionis non glorificationis. Discipulis autem suis signum de cœlo dedit, quibus æternæ beatitudinis gloriam & prius figuraliter in monte transformatus, & post veraciter in cœlum sublevatus ostendit.

Nam sicut Ionas fuit signum Ninivitis, ita erit & filius hominis generationi isti.] Ostendit Judæos in modum Ninivitarum peccatis gravibus involutos, & subversioni, si non pœnituerint, esse proximos. Verum sicut Ninivitis & denunciatur supplicium, & remedium demonstratur; ita etiam Judæi non debent desperare indulgentiam, si velint agere pœnitentiam. Sed vide quid sequitur:

Ninivitarum more subvertendi.

Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, & condemnabit illos.] Condemnabit utique non potestate judicii, sed comparatione facti melioris. Si autem Regina Austri, quæ electa esse non dubitatur, surget in judicio cum reprobis, ostenditur una cunctorum, bonorum scilicet malorumque resurrectio mortalium, & hæc non juxta fabulas Judæorum mille annis ante judicium, sed in ipso esse futura judicio.

Iudicabit quomodo Regina Sabaa.

Quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & ecce plus Salomone hic.] Hic in hoc loco non pronomen, sed adverbium loci significat, id est, in præsentiarum inter vos conversatur, qui incomparabiliter est Salomone præstantior. Refert autem Scriptura quomodo Regina Saba per tantas difficultates gente sua & imperio derelictis venerit in Judæam sapientiam audire Salomonis, & ei multa munera deferens ab eo plura perceperit. quæ ideo Judæos in judicio condemnabit, quoniam ipsa ab ultimis terræ finibus eam quæsivit, quem percepto dono sapientiæ cognoverat esse famosum. Illi vero secum habentes eum qui non aliunde sapiens, sed ipse Dei sapientia & virtus est, non modò non audire, sed blasphemare atque insidiis agitare malebant.

Regina Saba.

Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione hac, & condemnabunt illam, quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ, & ecce plus quàm Ionas hic.] Jonas paucis diebus prædicavit, ego tanto tempore. Ille Assyriis genti incredulæ, ego Judæis populo Dei. Ille peregrinis, ego civibus. Ille voce locutus simplici, nulla signorum faciens acceptus est, ego tanta signa faciens Beelzebub calumniam sustineo. *plus ergo est Iona hic*, hoc est in medio vestrum prædicans. Et propterea eodem modo quo Regina Austri, viri quoq; Ninivitæ generationem condemnabunt Judæorum, hoc est, infidelitatis arguent. Aliter In Ninivitis & Regina Austri, fides Ecclesiæ præfertur Israeli, quæ non minus per pœnitentiam peractæ insipientiæ, quam per sapientiæ discendæ industriam Domino conciliatur. Ex duabus quippe partibus unitas Ecclesiæ congregatur, eorum videlicet qui peccare nesciunt, & eorum qui peccare desistunt. Pœnitentia enim delictum abolet, sapientia cavet.

Ionas.

Cap 5

Nemo lucernam accendit & in abscondito ponit, neq; sub modio.] De seipsò Dominus hæc loquitur, ostendens & si suprà dixerit nullum generationi nequam nisi signum Jonæ dandum, nequaquam tamen lucis suæ claritatem fidelibus occultandam. Ipse quippe lucernam accendit, qui testam humanæ naturæ flamma suæ divinitatis implevit. Quam profectò lucernam nec credentibus abscondere, nec modio supponere, hoc est, sub mensura legis includere, vel intra unius Judææ gentis terminos voluit cohibere.

Lucernam accendens.

Sed supra candelabrum, inquit, ut qui ingrediuntur, lumen videant.] Candelabrum Ecclesiam dicit, cui lucernam superposuit, quia nostris in frontibus nomen suæ incarnationis adfixit, ut qui Ecclesiam fideliter ingredi voluerint, lumen veritatis palam queant intueri. Qua sententia Judæorum quoque proceres condemnat, qui signa quærentes exterius, apertam lucis januam noluerunt intrare credendo. Denique præcipit ne opera tantummodo, sed & cogitationes, & ipsas etiam cordis intentiones mundare & castigare meminerint. Nam sequitur:

Candelabrum.

Lucerna corporis tui est oculus tuus.] Corpus quippe dicit, opera quæ palam cunctis apparent, oculus verò ipsam mentis intentionem operatur, & de cujus merito eadem opera, lucis an tenebrarum sint opera, discernuntur, sicut ipse consequenter exposuit, dicens:

Oculus.

Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit.] Si, inquit, pura rectaq; intentione quæ potes agere bona studueris, lucis profectò sunt opera quæ facis, etiamsi coram hominibus imperfectionis aliquid habere videantur. quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Si autem perversa est intentio quæ præcedit, pravum est omne opus quod sequitur, quamvis rectum esse videatur.

Intentio.

Vide ergo, ne lumen quod in te est, tenebræ sint.] Hoc est, ne ipsa cordis intentio, quæ lumen est animæ, vitiorum caligine fuscetur, sedula discretione perpende. Juxta quod alibi præcipitur: *Omni custodia serva tuum cor, quoniam ex ipso vita procedit.*

Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquā

orpus ... tum.

partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te] Totum corpus nostrum, omnia nostra opera dicit, quia & Apostolus membra nostra nuncupat quædam opera, quæ improbat & mortificanda præcipit, dicens: *Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem*, & cætera talia. Si igitur ipse bonum bona intentione patraveris, non habens in tua conscientia aliquam partem tenebrosæ cogitationis, etiamsi contigerit aliquem proximorum tua bona actione noceri, v.g. aut de pecunia quam à te indigens & petens acceperat, facere vel pati aliquid mali, aut de verbo exhortationis, quo errantem corrigere volebas, fortè perniciosius errare, tu tamen pro tuo simplici & lucido corde & hic & in futuro lucis gratia donaberis. Hæc contra hypocrisin Pharisæorum subdole signa quærentium specialiter dicta, nos juxta sensum moralem generaliter instituant.

Cap. 51. *Et cùm loqueretur, rogavit illum quidam Pharisæus ut pranderet apud se, & ingressus recubuit.*) Consultè Lucas non ait: *Et cum hæc loqueretur*: sed, *Cum loqueretur*. Ut ostendat eum, non statim finitis quæ præposuerat verbis, sed aliquot interpositis, apud Pharisæum prandere rogatum. Quæ autem sint illa, Matthæus explicat, qui hoc Domini terminato sermone, quem tamen partim brevius Lucas, partim prolixius commemorat, continuo subjunxit: *Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus & fratres stabant foris, quærentes loqui ei.* Adhuc, inquit, eo loquente, ut intelligeres, hæc loquente quæ superius indicabat. Sed & Marcus, post illud quod de blasphemia Spiritus sancti, quid Dominus dixerit retulerat. *Et veniunt*, inquit, *mater ejus & fratres.* Lucas autem non hujus rei gestæ ordinem tenuit, sed præoccupavit hoc, & recordatum antè narravit. Denique hoc sic interposuit, ut solutum appareat à nexu & superiorum & posteriorum. Itaq; postquam nunciatis sibi foris matre & fratribus ait: *Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, & soror mea, & mater est*, datur intelligi, rogatus Pharisæi intrasse convivium.

Evangelist. Concord.

Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium.] Causam Pharisæi cogitationis Evangelista Marcus aperuit dicens: (Pharisæi enim & omnes Judæi nisi crebro lavent manus non manducant, tenentes traditionem seniorum, & à foro nisi baptizentur non comedunt.)

Pharisæorum lotio.

Et ait Dominus ad illum: Nunc vos Pharisæi quod deforis est calicis & catini mundatis. Quod autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate.] Et Marcus quidem refert eos baptismata calicum, & urceorum, lectorumque & æramentorum observare solitos, sed magis sub nomine vasorum ipsi mendacij & simulationis arguuntur, quod aliud ostentent hominibus foris, aliud domi agant, formam pietatis habentes extrinsecus, sed intus vitiorum sorde desonnes. Vult enim Dominus explicare latius quæ supra breviter de mundando cordis oculo protulerat.

Evangel. Concord. Pharisæorum hypocrisis.

Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est fecit.] Qui, inquit, utramque hominis naturam fecit, utramque mundari desiderat. Hoc contra Manichæos, qui animam tantum à Deo, carnem verò putant à diabolo creatam. Hoc contra illos qui corporalia peccata, fornicationem videlicet, immunditiam, libidinem, furtum, rapinam & cætera talia, quasi gravissima detestantur: spiritalia verò quæ non minus damnat Apostolus, hoc est, amaritudinem, iram, indignationem, clamorem, blasphemiam, superbiam & avaritiam, quæ est idolorum servitus, ut levia contemnunt.

Uterque hominis mundat. Manichæi notat.

Verumtamen quod superest date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.] Quod necessario victui & vestimento superest, dare pauperibus. Juxta quod & Joannes præcipit: *Qui habet duas tunicas, det non habenti.* Neque enim ita facienda jubetur eleemosyna, ut teipsum consumas inopia, sed ut tui cura corporis expleta inopem quantum vales, sustentes. Vel ita intelligendum, Quod superest, quod tam multo scelere præoccuparis solum remedium restat, date eleemosynam. Qui sermo ad omnia quæ utili miseratione sunt, valet. Non solum enim qui dat esurienti cibum,

Eleemosyna danda.

sitienti potum, nudo vestimentum, peregrinanti hospitiū, & cætera hujusmodi; verum etiam qui dat veniam peccanti, eleemosynam dat. Et qui emendat verbere in quem potestas datur, vel coercet aliqua disciplina, & tamen peccatum ejus quo ab illo læsus aut offensus est, dimittit ex corde, vel orat ut ei dimittatur; non solum in eo quod dimittit atque orat, verum etiam in eo quod corripit & aliqua emendatoria pœna plectit, eleemosynam dat, quia misericordiam præstat. Multa itaque genera sunt eleemosynarū, quæ cùm facimus, adjuvamur ut dimittantur nobis nostra peccata, sed ea nihil est majus qua ex corde dimittimus quod in nos quisque peccavit. An verò quod ait, *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis*: ita intellecturi sumus, ut Pharisæis non habentibus fidem Christi, etiamsi nō in eum crediderint, nec renati fuerint ex aqua & Spiritu sancto munda sint omnia, tantùm si eleemosynas dederint, sicut quidam eas dandas putant, cùm sint immundi omnes quos non mundat fides Christi, de qua scriptum est, *Mundans fide corda eorum*? Et tamen verum est quod audierant, *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis*. Qui enim vult ordinate dare eleemosynam, à seipso debet incipere, & eam sibi primum dare. Est enim eleemosyna opus misericordiæ, verissimeque dictum est: *Miserere animæ tuæ placens Deo*. Propter hoc renascimur, ut Deo placeamus, cui meritò displicet quod nascendo contraximus. Hæc est prima eleemosyna quam nobis dedimus, quoniam nosipsos miseros per miserantis Dei misericordiam requisivimus. Propter quem dilectionis ordinem dictum est: *Diliges proximum tuum tanquam teipsum*. Cùm ergo increparet eos quod forinsecus se lavarent, intus autem rapina & iniquitate pleni essent, admonens quandam eleemosynam, quam sibi homo debet primitus dare, & interiora mundari. *Veruntamen*, inquit, *quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt*. Deinde ut ostenderet quid admonuisset, & quid ipsi facere non curarent, ne illum putarent eorum eleemosynas ignorare.

Sed væ vobis, inquit, *Pharisæis*.] Tanquam diceret, ego quidem commonui vos eleemosynam dandam, per quam vobis munda sint omnia: sed væ vobis,

Quia decimatis mentam, & rutam, & omne olus.] Has enim novi eleemosynas vestras, ne de illis me nunc vos admonuisse arbitremini.

Et præteritis judicium & charitatem Dei] Qua eleemosyna polletis ab omni inquinamento interiore mundari, ut vobis munda essent & corpora quæ lavatis, hoc est enim omnia, & interiora scilicet & exteriora, sicut alibi legitur: *Mundate quæ intus sunt, & quæ foris sunt munda erunt*. Sed ne istas eleemosynas, quæ fiunt de fructibus terræ, respuisse videretur, ait:

Hæc autem, inquit, *oportuit facere*] Id est, judicium & charitatem Dei, ut & nos veraciter de nostra miseria judicantes, & Dei charitatem quam donavit ipse diligentes piè rectèq; vivamus, justum judicium ejus confitentes, quod dicit Apostolus, (Judicium quidem ex uno in condemnationem, & magnæ charitati ejus gratias agentes) De qua idem ipse dicit gratiæ prædicator. (Commendat autē suam charitatem Deus in nobis, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.)

Judicium & charitas necessaria.

Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. Id est, eleemosynas fructuum terrenorum. Non ergo se fallant qui per eleemosynas quaslibet largissimas fructuum suorum, vel cujusque pecuniæ, impunitatem se emere existimant, in facinorum immunitate, ac flagitiorum nequitia permanendo.

Eleemosyna quatenus munda.

Væ vobis Pharisæis qui diligitis primas cathedras in Synagogis, & salutationes in foro.] Væ nobis miseris, ad quos Pharisæorum vitia transierunt, qui breve & incertum vitæ nostræ curriculum quo peccata humiliter plangere debueramus, pro prioratu invicem superbe certando, peccatis amplius onerare non metuimus.

Væ nobis.

Væ vobis qui estis ut monumenta quæ non parent, & homines ambulantes supra, nesciunt.] Et hæc superstitionē Pharisæorum sententia redarguit, qui foris speciem rectæ doctrinæ prætendant, intus verò quid fœditatis gerant, occultent,

Sepulchrorum similes.

instar monumentorum, quæ cùm superficiem terræ communis ostentent, intus vermescentium sunt cadaverum plena fœtore. De quibus Psalmista cùm diceret: *Sepulchrum patens est guttur eorum*: mox quid dixisset, aperuit adjungens: *Linguis suis dolose agebant.*

Respondens autem quidam ex legisperitis ait illi: Magister, hæc dicens etiam nobis contumeliam facis. Quam misera conscientia, quæ audito Dei verbo sibi contumeliam fieri putat, & commemorata pœna perfidorum se semper intelligit esse damnandum. Unde mihi meisque similibus unicum superest suffugium, Domino cum Propheta supplicare, *Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas justificationes tuas. Tunc non confundar, dum respiciam in omnia mandata tua.*

Conscius sibi.

At ille ait: Et vobis legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ portari non possunt, & ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas.] Non possunt onera legis portari eo modo quo isti legisperiti hæc imponebant hominibus. Unde rectè audiunt, quod sarcinas ejus uno digito non tangerent, i. e. ne minimis quidem eam perficerent, quam se contra morem patrum sine fide & gratia Jesu Christi & servare & servandam tradere præsumebant, atque ideo jugum Christi suave, & sarcinam ejus levem, ubi requies est animarum, procul abjicere & exterminare tentabant, cùm scriptum sit: *Justus autem ex fide vivit.* Et Apostolus Petrus his qui credentes ex gentibus circumcidi docebant, protestetur & dicat: *Et nunc quid tentatis Deum, imponere jugum super cervicem discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos potuimus portare? sed per gratiam Domini nostri Iesu credimus salvari, quemadmodum & illi.*

Onera legis.

Actu. 15.

Væ vobis qui ædificatis monumenta Prophetarum, patres autem vestri occiderunt illos.] Non monumenta Prophetarum ornare, sed interfectores Prophetarum imitari, sceleris est. Judæi ergo Prophetarum monumenta ædificando, patrum suorum facta, qui hos occiderunt arguebant, sed paterna facinora æmulando, dum Christum Apostolosq; illius insequuntur, in seipsos sententiam retorquebant, eadem videlicet ipsi, quæ in parentibus damnabant agentes.

Paternorum scelerum sectatores.

Profectò testificamini, quod consentitis operibus patrum vestrorum. Quoniam quidem ipsi eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra.] Simulabant quidem se ob favorem vulgi captandum, patrum suorum horrere perfidiam, memorias Prophetarum, qui ab eis occisi sunt, magnifice ornando, sed ipso opere testificantur quantum paternæ nequitiæ consentiant, Dominum qui ab eisdem Prophetis est prænunciatus, injuriis agendo. Ubi se pariter & filios homicidarum, & ad suæ damnationis augmentum scientes peccare declarant. Unde rectè subjungitur:

Propterea & sapientia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas & Apostolos, & ex illis occident & persequentur. Sapientiam Dei, seipsum dicit, ipse est enim Dei virtus & Dei sapientia, sicut Apostolus docet. Denique in Matthæo ita habes, *Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes & scribas.* Si autem eadem sapientia Dei Prophetas quæ Apostolos misit, cessent hæretici Christo ex virgine principium dare, omittant alium legis & Prophetarum, alium novi testamenti Deum prædicare, quamvis sæpè etiam Apostolica scriptura Prophetas non eos solum, qui futuram Christi incarnationem, sed & eos qui ventura cœlestis regni gaudia prædicent, appellat. *Propheta*, inquit, *duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent.* Sed nequaquam hos crediderim Apostolis in catalogi ordine præferendos.

Sapientia Dei Christus.

Hæreticos taxat.

Prophetæ qui.

Apostolorum dignitas.

Ut inquiratur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione ista.] Quæritur quomodo sanguis omnium Prophetarum atque justorum ab una Judæorum generatione requiratur, cùm & multi sanctorum sive ante incarnationem, seu post mortem resurrectionemque Salvatoris, ab aliis sint nationibus interempti; & ipse Dominus Judæis licet adclamantibus, a Romano tamen præside, Romanisque sit militibus crucifixus. Sed moris est scripturarum, duas sæpe generationes hominum, bonorum scilicet malorumque computare, hoc est eorum, *qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*: & eorum quibus dicitur: *Vos ex patre diabolo estis.* Et alibi: *Serpentes, generatio viperarum.*

Iudæi quomodo omnes occiderint.

Generationes duæ.

A sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & ædem.] Quare à sanguine Abel qui primus martyrium passus est, mirum non est; sed quare usque ad sanguinem Zachariæ, quærendum est, cùm & multi post eum usque ad nativitatem Christi & ipso mox nato, innocentes in Bethleem pueri sint ab hac generatione perempti, nisi fortè quia Abel pastor ovium, Zacharias sacerdos fuit, & hic in campo, ille in atrio templi necatus est, utriusque gradus martyres, & laici scilicet & altaris officio mancipati, sub eorum voluit intimare vocabulo.

Abel martyr primus, Zachariam patrem Baptistæ alii intelligunt.

Væ vobis legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.] Clavis scientiæ, humilitas Christi est, quam legisperiti nec ipsi in lege & Prophetis intelligere, nec ab aliis intelligi volebant. Intrare est enim non esse contentum superficie literæ, sed usque ad intelligentiæ sacratioris arcana penetrare. Aliter. Omnis doctor qui auditores quos verbo ædificat, exemplo scandalizat, nec ipse regnum Dei intrat, nec eos qui poterant intrare, permittit.

Clavis scientiæ.

Intrare.

Cùm hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi & legisperiti graviter insistere, & os ejus opprimere, de multis insidiantes ei, & quærentes aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum.] Quàm vera perfidiæ, simulationis & impietatis suæ crimina audierint ipsi testantur, qui tanto intonante turbine non ipsi resipiscere, sed doctorem veritatis insidiis moliuntur adgredi.

CAPUT XII.

Cap. 52.

M*Ultis autem turbis concurrentibus, ita ut se invicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos: Attendite à fermento Pharisæorum quod est hypocrisis.*] Ad hoc fermentum pertinent omnia, quæ recumbens apud Pharisæum superius disputaverat. De quo & Apostolus præcipit: *Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis syncerітatis & veritatis.* Nam sicut modicum fermentum totam farinæ, cui injicitur, massam corrumpit, universamque mox conspersionem suo sapore commaculat, sic nimirum simulatio cujus semel animum imbuerit, tota virtutum syncеritate & veritate fraudabit.

Fermentum Pharisæorum.

Nihil autem opertum est quod non reveletur, neque absconditum quod non sciatur.] Et quomodo in præsenti sæculo multorum diu latet hypocrisis? Ergo de futuro tempore intelligendum, quando judicabit Deus occulta hominum. Nam sicut unus amicorum beati Job verissimè dixit, *Laus impiorum brevis est, & gaudium hypocritæ ad instar puncti. Si ascenderit usque ad cœlum superbia ejus, & caput ejus nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur.* In fine, inquit, perdetur, qui in principio florere videbatur. Est ergo sensus: Attendite ne æmulemini simulatores, quia veniet profectò tempus, in quo & vestra virtus omnibus, & eorum reveletur hypocrisis. Verum quod sequitur:

Revelanda omnia in futuro.

Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur, & quod in aure locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis.] Non solum in futuro, quando cuncta cordium abscondita proferentur ad lucem, sed & in præsenti tempore potest congruenter accipi. Quoniam qui inter tenebras quondam pressurarum carcerumq; umbras vel locuti vel passi sunt Apostoli, nunc clarificata per orbem Ecclesia, lectis eorum actibus publice prædicantur. Sanè quod ait: *Prædicabitur in tectis*, juxta morem provinciæ Palæstinæ loquitur, ubi solent in tectis residere. Non enim tecta nostro more culminibus sublimata, sed plano schemate faciunt æqualia. Unde lex præcepit, ut qui novam domum ædificaret, murum tecti poneret in gyro, ne funderetur ibi sanguis innoxius, labente aliquo & in præceps ruente. Et in templi constructione legimus: *Texit quoque domum laquearibus cedrinis, & ædificavit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis.* Ergo prædicabitur in tectis, cunctis audientibus palam dicetur.

Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occi-

dunt

corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant.) Si persecutores sanctorum occisis corporibus, non habent amplius quid contra illos agant, ergo supervacua furiunt insania, qui mortua martyrum membra feris aviumque discerpenda projiciunt, vel in auras extenuari, vel in undas solvi, vel per flammas in cinerem faciunt redigi, cum nequaquam omnipotentiæ Dei qui in ea resuscitando vivificet, obsistere possint.

Tyrannorum insania.

Timete eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam.) Quia duo sunt genera persecutorum, unum palam sævientium, alterum ficte fraudulenterque blandientium: contra utrunque nos munire atque instruere volens Salvator, & suprà ab hypocrisi Pharisæorum attendere, & hic à carnificum cæde præcipit non timere, quia videlicet post mortem nec horum crudelitas, nec illorum valeat simulatio durare. Domino potius qui semper videat placendum, Dominum qui semper punire vel liberare queat, esse timendum.

Persecutores duplices.

Nonne quinque passeres veneunt dipondio, & unus ex illis non est in oblivione coram Deo?) Si minutissima, inquit, animalia, & quæ quolibet per aera feruntur volatilia Deus oblivisci non potest, vos qui ad imaginem facti estis creatoris, non debetis terreri ab iis qui occidunt corpus; quia qui irrationabilia gubernat, rationabilia curare non desinit. Dipondius quo quinque passeres veneunt, id est venduntur, genus est ponderis levissimi, ex duobus assibus compositi. Quærit fortasse aliquis, quomodo dicat Apostolus: *Nunquid de bobus cura est Deo?* cum utique bos passere preciosior existat. Sed aliud cura, aliud verò est scientia. Denique numerus capillorum de quo consequenter ait:

Cura hominum Deo.

Dipondius.

Cura bestiarum non est Deo sed scientia.

Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt.) Non in actu computationis, sed in facultate cognitionis accipitur. Non enim sollicitam Deus curæ numerantis intendit excubiam, sed cui cognita sunt omnia, quasi numerata sunt omnia. Bene tamen numerata dicuntur, quia quæ volumus servare, numeramus. Ubi immensam Dei erga homines ostendit providentiam, & ineffabilem signat affectum, quod nil nostrum Deum lateat, & parva etiam otiosaque dicta, ejus scientiam non fugiant. Derident intelligentiam ecclesiasticam in hoc loco, qui carnis resurrectionem negant, quasi nos ipsam terrenam materiem quæ discedente anima fit cadaver, ita resurrectione reparandam dicamus, ut ea quæ dilabuntur, & in alias, atque alias aliarum rerum species formasque vertuntur, quamvis ad corpus redeant unde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes ubi fuerunt, redire necesse sit. Alioquin si capillis capitis redit, quod tam crebra tonsura detraxit, si unguibus quod toties dempsit exsectio, immoderata & indecens cogitantibus, & ideo resurrectionem carnis non credentibus occurrit informositas. Sed quemadmodum si statua cujuslibet solubilis metalli, aut igne liquesceret, aut contereretur in pulverem, aut contunderetur in massam, & eam vellet artifex rursus ex illius materiæ quantitate reparare, nihil interesset ad ejus integritatem, quæ particula materiæ cui membro statuæ redderetur, dum tamen totum ex quo constituta fuerit resumeret: ita Deus mirabiliter atque ineffabiliter artifex, de toto quo caro nostra constiterat, eam mirabili & ineffabili celeritate restituet, nec aliquid adtinebit ad ejus redintegrationem, utrum capilli ad capillos redeant, & ungues ad ungues, an quicquid eorum perierat mutetur in carnem, & in partes alias corporis revocetur, curante artificis providentia, ne quid indecens fiat.

Capilli quomodo numerati.

Resurrectionis corporum mysterium.

Exemplum de statua refusa.

Nolite ergo timere, multis passeribus pluris estis.) Non plures estis, legendum, quod ad comparationem numeri pertinet, sed pluris estis, hoc est majoris apud Deum meriti, dignitatis, & æstimationis, quàm innumera passerum vel corpora, vel genera computamini.

Pluris non plures.

Dico autem vobis, omnis quicunque confessus fuerit me coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum coram angelis Dei. Qui autem negaverit me coram hominibus, denegabitur corā angelis Dei.) Respicit ad superiora, ubi dictū est operta quælibet & abscondita esse revelanda, concludens hanc revelationem non in vili quolibet conciliabulo, sed in conspectu supernæ civitatis æternique regis ac judicis agendam. Et ne ex eo quod ait, eos qui se negaverint esse denegandos, una cunctorum, hoc est eorum qui studio & eorum qui infirmitate vel ignorantia negant, conditio putaretur, continuo subjecit.

Negantium differentia.

Et omnis qui dicit verbum in filium hominis, remittetur illi. Ei autem qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur.) Qui scandalizatur carne mea, me hominem tantum arbitrans quod filius & fratres habeam Jacobum, & Joseph & Judam, & homo vorator ac vini potator sim, talis opinio atque blasphemia quanquam culpa non careat erroris, tamen habet veniam propter corporis utilitatem. Qui autem manifeste intelligens opera Dei cum de virtute negare non possit, eadem stimulatus invidia calumniatur, & Christum Deique verbum & opera Spiritus S. dicit esse Beelzebub, isti *non dimittetur, neque in præsenti seculo, neque in futuro.* Non quod negemus & ei si pœnitentiam agere possit, posse dimitti ab eo qui vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire; sed quod ipsi judici & largitori veniæ credentes, qui & se pœnitentiam semper accepturum, & hanc blasphemiam nusquam dicit esse remittendam, credimus hunc blasphemum exigentibus meritis sicut nunquam ad remissionem, ita nec ad ipsos dignæ pœnitentiæ fructus esse perventurum. Iuxta quod Ioannes Evangelista de quibusdam blasphemiæ suæ merito excæcatis verissime scripsit: *Propterea non poterant credere: quia iterum dixit Esaias, excæcavit oculos eorum, & induravit eorum cor, ut non videant oculis, & intelligant corde, & convertantur, & sanem illos.* Quidam sanè volunt illum dicere verbum, vel blasphemare in Spiritum sanctum qui unitati Ecclesiæ ubi in sancto Spiritu fit remissio peccatorum, corde impœnitenti resistit, dicentes unum esse suffugium ne sit irremissibilis blasphemia, cor impœnitens caveatur. Quorum multis sententia nequaquam firma videtur, quia videlicet quisquis unitati Ecclesiæ corde impœnitenti resistit, sive ille Judæus, seu Gentilis, sive etiam hæreticus sit, potest utique remissionem habere peccatorum in Spiritu sancto, si ad unitatem Ecclesiæ corde pœnitenti refugerit. Sed dicunt quandiu corde impœnitenti quis spiritui gratiæ resistit, tandiu non habet remissionem. At illi objiciunt hanc conditionem in cunctis constare criminibus: Quomodo enim quandiu quis fornicationem, idololatriam, adulterium, masculorum concubitum, furtum, cæteraque flagitia gesserit, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei: his verò criminibus abdicatis, potest ablui, sanctificari, justificari in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri: Ita, inquiunt, etiam impœnitens quamdiu cor impœnitens habuerit, non potest habere veniam: mox verò ut pœnituerit, consequetur & veniam. Nulloque discrimine impœnitentia cæteris obligatior aut irremissibilior invenitur esse peccatis, quæ in similitudinem scelerum cæterorum usque ad pœnitentiam manens, mox acta pœnitentia delebitur. Sola autem blasphemia in Spiritum sanctum, qua quisque in similitudinem diaboli & angelorum ejus contra conscientiam suam, majestatem Deitatis oppugnare non trepidat, non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. Sicut Evangelista Marcus evidenter exponit, qui posito hoc Domini testimonio subjunxit, atque ait, *Quoniam dicebant, spiritum immundum habet.* Nam neque hi qui Spiritum sanctum non esse, neque qui hunc esse quidem, sed Deum non esse, neque qui hunc Deum quidem esse, sed patre filioque minorem credunt & confitentur, quia non invidentia diabolica, sed humana ignorantia ducti faciunt, hoc irremissibilis blasphemiæ crimine tenentur. Quapropter principes Judæorum, & quique similis invidiæ peste corrupti, majestatem blasphemant, sine fine peribunt. Lege beati Augustini librum primum de Sermone Domini in monte.

Fratres Domini.

Blasphemia in Spiritum sanctum.

Impœnitentia.

Cùm autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus & potestates.) Suprà enim dixerat: *Mittam ad illos Prophetas & Apostolos, & ex illis occident & persequentur.*

Nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis, Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora, qua

oporteat dicere) Cùm ergo propter Christum ducimur ad judices, voluntatem tantum nostram pro Christo debemus offerre: cæterum ipse Christus qui in nobis habitat, loquitur pro se, & Spiritus sancti in respondendo gratia ministrabitur.

Cap. 53.

Terrenorum divisionem non procurat Dominus.

AIt *autem quidam ei de turba: Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me constituit judicem, aut divisorem supra vos?* Merito refutatur hic frater, qui magistro supernæ pacis unitatisque gaudia commendanti, terrenæ divisionis vult ingerere molestiã, merito hominis vocabulo notatur. *Cùm enim sit inter vos,* inquit, *zelus & contentio, nonne carnales estis, nonne homines estis, & secundùm hominem ambulatis?* Negatque se Dominus hominum esse divisorem, ad quos & secum & cum angelis pacificandos venerat. *Non enim est Deus dissensionis, sed pacis.* Et *multitudinis credentiũ erat cor & anima una, nec quisquam eorum quæ possidebant aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.* Solus autem fraternitatis divisor & auctor dissensionis est ille, de quo suprà dicitur: *Et qui non colligit mecum, dispergit.* Et de membris illius: *O nne regnum in seipsum divisum desolatur, & domus supra domum cadit.*

Homines qui dicendi.

Dixitq; ad illos: Videte & cavete ab omni avaritia, quia non in abundantia cujusquam vita ejus est, ex eis quæ possidet.) Sicut supra Dominus adversum blasphemos & hypocritas multa dixerat, sic & hic ex occasione hujus stulti petitoris, adversus avaritiæ pestem, qua plerique mortalium satis superque laborant, & turbas & discipulos præceptis pariter & exemplis munire satagit. Et notandum, quod non ait, *Cavete ab avaritia*, sed adjunxit, *ab omni*: quia nonnullã simpliciter hominibus geri videntur, sed internus arbiter qua intentione fiant, quia cernit, judicat. Quis enim cum fratre hæreditatem dividi, adultos in agro proprio fructus in horrea recondi pro crimine deputaret? Sed *ipse est testis & judex*, ut scriptum est.

Avaritiæ pestis.

Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se dicens: Quid faciam quod non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam, destruam horrea mea, & majora faciam, & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea.) Non in eo reprehenditur iste dives quod terram coluerit, natosve ex ea fructus in horrea collegerit, sed quòd omnem vitæ suæ fiduciam in ipsa abundantia rerum posuerit, fructusque, quos uberiores solito terra protulit, suos fructus & sua bona computans, non pauperibus erogare, juxta imperium Domini dicentis, *Quod superest date eleemosynam*, sed factis receptaculis majoribus, suæ in futurum luxuriæ reservare studuerit.

Divitis colons peccatum.

Anima, inquiens, habes multa posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare.) Cui simile quid in Ecclesiastico legitur: *Est qui locupletatur parce agendo, & est pars mercedis illius in eo quod dicit: Inveni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis solus, & nescit quod tempus prætereat, & relinquat omnia aliis.*

Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem parasti cujus erunt?) Qui multa tibi deliciarum tempora stultus in vita promittebas, proxima hac nocte morte præreptus, aliis congregata relinques. Hæc Deo ad hominem dicere est, pravas ejus machinationes subita animadversione compescere. Aliter: In nocte ablata est anima, quæ in obscuritate est cordis, ac misera. In nocte ablata est, quæ considerationis lucem habere noluit, ut quod poterat pati, prævideret. Unde benè discipulis futura cogitantibus Paulus Apostolus, dicit: *Vos autem fratres non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis, & filii diei. Non sumus noctis, neque tenebrarum.* Dies enim exitus tanquam fur in nocte comprehendit, quando stultorum animas futura non præmeditantes ejicit.

Thesaurizans sibi.

Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives.) Si is qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives, stultus est & in nocte rapiendus; ergo qui vult esse in Deum dives, non sibi thesaurizet, sed pauperibus possessa distribuat. Sic enim sapiens, & filius lucis esse merebitur. Unde benè Psalmista cum de avaro quolibet divite præmisisset, *Sed & frustra conturbatur, thesaurizat & ignorat cui congregabit ea* mox ubi cordis sui thesaurum locasset, aperuit dicens, *Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus? & substantia mea apud te est?*

Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico vobis, nolite solliciti esse animæ quid manducetis, neque corpori quid vestiamini.) Quod ait, *Ideo dico*: ad superiora respicit, hoc est, ideo temporalium sollicitudinem veto, ne cum divitibus sæculi, vobis thesaurizare convincamini. Ergo quòd omnibus natura tribuit, & jumentis, ac bestiis, hominibus quoque commune est, hujus cura penitus liberamur, sed præcipitur nobis, ne solliciti simus quid comedamus. Et quia in sudore vultus præparamus nobis panem, labor exercendus est, sollicitudo tollenda.

Anima plus est quàm esca, & corpus quàm vestimentum.) Admonet, ut meminerimus multo amplius nobis Deum dedisse, quod nos fecit & composuit ex anima & corpore, quàm est alimentum atque tegumentum, ut intelligas eum qui dedit animam, multo facilius escam esse daturum. Similiter eum qui corpus dedit, multo facilius daturum esse vestimentum. Quo loco quæri solvet, utrum ad animam cibus iste perveniat, cùm anima incorporea sit, iste autem cibus corporeus. Sed animam hoc loco, pro ista vita positam noverimus, cujus retinaculum est alimentum illud corporeum. Secundum hanc significationem dictum est etiam illud, *Qui amat animam suam, perdet illam.* Quod nisi de hac vita acceperimus, quam oportet pro regno Dei perdere, quod potuisse martyres claruit, contrarium hoc præceptum erit illi sententiæ, qua dictum est, *Quid prodest homini si universum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum faciat?*

Anima pluris quam corpus & corpus quam vestis.

Cibus an ad animam perveniat.

Anima pro vita.

Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt. Quibus non est cellarium, neque horreum, & Deus pascit illos) Quod si volatilia absque cura & ærumnis, Dei aluntur providentia, quæ hodie sunt & cras non erunt, quorum anima mortalis est, & cum esse cessaverint, semper non erunt, quanto magis homines quibus æternitas promittitur, Dei reguntur imperio?

Hominum præ avibus præstantia.

Quanto magis vos pluris estis illis?) Id est, carius vos valetis. Quia utique rationale animal sicuti est homo, sublimius ordinatum est in rerum natura, quàm irrationalia, sicuti sunt aves.

Quis autem vestrum cogitando potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de cæteris solliciti estis?) Id est, cujus potestate atque dominatu factum est, ut ad hanc staturam corpus vestrum perduceretur, ejus providentia etiam vestiri potest. Non autem vestra cura factum esse, ut ad hanc staturam veniret corpus vestrum, ex hoc intelligi potest, quod si curetis & velitis adjicere unum cubitum huic staturæ, non potestis. Illi ergo etiam tegendi corporis curam relinquite, cujus videtis cura factum esse, ut tantæ staturæ corpus haberetis. *Si ergo* (inquit) *neque quod minimum est potestis*, minimum enim est hoc, sed Deo, corpora operari. Dandum autem erat etiam documentum propter vestitum, sicut datum est propter alimentum. Itaque sequitur, & dicit:

Considerate lilia quomodo crescunt, non laborant, non nent.) Sed ista documenta, non sicut allegorica, discutienda sunt, ut quæramus quid significent corvi aut lilia: posita sunt enim, ut de rebus minoribus majora persuadeantur.

Dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis.) Et revera, quod sericum, quæ regum purpura, quæ pictura textricum, potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? quid ita candet ut lilium? Violæ verò purpuram nullo superari murice, oculorum magis, quam sermonum indicium est.

Florum decor.

Si autem fœnum quod hodie in agro est, & cras in clibanum mittitur, DEUS sic vestit, quanto magis vos pusillæ fidei?) Cras in scripturis, futurum tempus intelligitur, dicente Iacob: *Et exaudiet me cras justitia mea.* Et in Samuelis phantasmate, Pythonissa loquitur ad Saulem: *Cras eris mecum.*

Cras.

Et vos, nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis.) Notandum quod non ait, Nolite quærere vel solliciti esse de cibo, aut potu, aut indumento: sed expressius, *Quid*, inquit, *manducetis, aut quid bibatis*. Et suprà, *Neque corpori, quid vestiamini*. Ubi mihi videntur argui, qui spreto victu, vel vestitu communi, lautiora sibi vel austeriora præ iis, cum quibus vitam ducunt, alimenta, vel indumenta, requirunt.

Cur reprehendantur in victu & vestitu.

Et nolite in sublime tolli) Prohibita sollicitudine, de alimentis, consequenter, ne extollantur, ammonuit. Primò enim hæc, ad necessitatem implendam, homo quærit. Cùm autem hæc abundaverint, incipit & superbire de talibus. Tale est hoc, ac si se vulneratus quis jactet, quia habet multa emplastra in domo, cum hoc illi bonum esset ut vulnera non haberet, & ne uno quidem indigeret emplastro.

Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit, quoniam his indigetis. Verumtamen quærite regnum Dei & hæc omnia adjicientur vobis.) Hic manifestissime ostendit, non hæc esse appetenda, tanquam talia bona nostra, ut propter ipsa debeamus benefacere, si quid facimus, sed tamen esse necessaria. Quid enim intersit inter bonum quod appetendum est, & necessarium quod sumendum est, hac sententia declaravit, cùm ait: *Verumtamen quærite regnum Dei, & hæc omnia adjicientur vobis.* Regnum ergo Dei, bonum nostrum est, & hoc appetendum, & ibi finis constituendus, propter quod omnia faciamus quæcunque facimus. Sed quia in hac vita militamus, ut ad illud regnum pervenire possimus, quæ vita sine his necessariis agi non potest, *Adjicientur hæc vobis* (inquit) *sed vos regnum Dei quærite*. Qui enim non ait dabuntur, sed adjicientur, profectò indicat aliud esse quod principaliter datur, aliud quod superadditur, quia nobis in intentione æternitas, in usu verò temporalitas esse debet, & illud datur, & hoc nimirum ex abundanti superadditur.

Regnum Dei.

Adjiciuntur justis & necessaria.

Cap. 54.

NOlite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum.) Pusillum gregem electorum, vel ob comparationem majoris numeri reproborum, vel potius ob humilitatis devotionem nominat. Quia videlicet Ecclesiam suam quantalibet numerositate jam dilatatam, tamen usque ad finem mundi vult crescere, & ad promissum regnum humilitate pervenire. Ideoque ejus labores blande consolatus, quam regnum Dei tantum quærere præcipit, eidem regnum à patre dandum complacita benignitate promittit.

Grex pusillus electorum.

Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam) Nolite (inquit) timere, ne propter regnum Dei militantibus hujus vitæ necessaria desint, quin etiam possessa, propter eleemosynam vendite. Quod tunc digne fit, quando qui semel pro Domino suis omnibus spretis, nihilominus post hæc labore manuum unde & victum transigere, & eleemosynam dare queat, operatur. Unde gloriatur Apostolus, dicens: *Argentum, aut aurum, aut vestem nullius concupivi, ipsi scitis: quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos.*

Vendemei[illegible] in eleemosynam [illegible].

Facite vobis sacculos, qui non veterascunt.) Eleemosynas videlicet operando, quarum merces in æternum maneat. Unde non hoc præceptum esse putandum est, ut nil pecuniæ reservetur à sanctis, vel suis scilicet, vel pauperum usibus suggerendæ: cùm & ipse Dominus cui ministrabant angeli, & tamen ad informandam Ecclesiam suam loculos habuisse legatur, & à fidelibus oblata conservans, & suorum necessitatibus aliisque indigentibus tribuens: sed ne Deo propter ista serviatur, & ob inopiæ timorem justitia deseratur.

Pecuniam reservare licet.

Loculi Domini.

Thesaurum non deficientem in cælis, quo fur non adpropiat, neque tinea corrumpit) Sive simpliciter accipiendum quod pecunia servata deficiat, vel videlicet à fure thesauris erepta, vel in thesauris ipsa sui fragilitate fœdata data autem pro Christo perennem misericordiæ fructum conferat in cælis: seu certè ita intelligendum, quod thesaurus boni operis si commodi terrestris occasione condatur, facilè corruptus intereat, at si cœlesti solum intentione congeratur, non exterius hominum favore, non intus inanis gloriæ valeat labe miraculi Fur enim de foris rapit, tinea scindit interius. Fur abstulit divitias eorum, de quibus Dominus ait, *Receperunt mercedem suam.* Tinea corrumpit vestes eorum, quas Psalmista redarguens ait, *Quoniam Deus dissipat ossa hominum sibi placentium.* Ossa enim virtutum robur appellat.

Pecunia perit.

Fur.

Ossa.

Ubi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.) Hoc non solum de pecunia, sed de cunctis passionibus sentiendū est. Gulosi Deus venter est. Ibi ergo habet cor, ubi & thesaurum. Luxuriosi thesauri epulæ sunt, lascivi ludrica, amatoris libido, hinc servit unusquisque à quo vincitur.

Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris: & vos similes sitis expectantibus Dominum suum.) Quia multos ostenderat, vel in totum sæculo subditos, vel sæcularis intuitu commodi Domino servientes, pulchrè breviterque suos docet, & lumbos præcingere propter continentiam ab amore rerum sæcularium, & lucernas ardentes habere, ut hoc ipsum vero fine & recta intentione faciant. Aliter, lumbos præcingimus, cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus. Lucernas autem ardentes in manibus tenemus, cum per bona opera proximis nostris lucis exempla monstramus. Redemptori etenim nostro unum sine altero placere nequaquam potest, si aut is, qui bona agit, adhuc luxuriæ inquinamenta non deserit, aut is qui castitate præeminet, necdum se per bona opera exercet. Sed & si utrunque agitur, restat ut quisquis ille est, spe ad supernam patriam tendat, nequaquam se à vitiis pro mundi hujus honestate contineat, sed totam spem in redemptoris sui adventu constituat. Unde & protinus subdit:

Lumbos præcingere.

Lucernas tenere.

Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando revertatur à nuptiis. Ad nuptias quippè Dominus abiit, quia resurgens à mortuis ascendens in cælum supernam sibi Angelorum multitudinem novus homo copulavit. Qui tunc revertitur, cum nobis jam per judicium manifestatur. Bene autem de servis expectantibus subditur;

Ad nuptias abiit Dominus.

Ut cùm venerit & pulsaverit, confestim aperiant ei.) Venit quippè cum ad judicium properat, pulsat verò cum jam per ægritudinis molestias, esse mortem vicinam designat. Cui confestim aperimus, si hunc cum amore suscipimus. Aperire etenim judici pulsanti non vult, qui exire de corpore trepidat: & videre eum quem contempsisse se meminit, judicem formidat. Qui autem sua spe & operatione securus est, pulsanti confestim aperit, quia lætus judicem sustinet, cum tempus propinquæ mortis agnoverit, de gloria retributionis hilarescit. Unde & protinus subditur:

Venit Dominus.

Beati servi illi quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes) Vigilat, qui ad aspectum veri luminis, mentis oculos apertos tenet. Vigilat, qui servat operando quod credidit. Vigilat, qui à se torporis & negligentiæ tenebras repellit. Hinc etenim Paulus dicit: *Evigilate justi, & nolite peccare.* Hinc rursus ait: *Hora est jam nos de somno surgere.* Sed veniens Dominus, quid vigilantibus servis exhibeat, audeamus.

Vigilat quis.

Amen dico vobis quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.) Præcinget se, id est retributionem præparat: facit illos discumbere, id est in æterna quiete refoveri. Discumbere quippè nostrum, in regno quiescere est. Unde rursum Dominus dicit, *Venient & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob.* Transiens autem Dominus ministrat, quia lucis suæ illustratione nos satiat. Transit verò, dictum est, de judicio ad regnum redit. Vel certè Dominus nobis post judicium transit, quia ab humanitatis forma in divinitatis suæ contemplatione nos elevat. Et transire ejus, est in claritatis suæ speculationem nos ducere, cum eum quem in humanitate in judicio cernimus, etiam in divinitate post judicium videmus.

Discumbere.

Transiens ministrat Dominus.

Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita invenerit, beati sunt servi illi.) Prima vigilia primævum tempus est, id est pueritia. Secunda, adolescentia vel juventus. Quæ auctoritate sacri eloquii unum sunt dicentis, *Lætare juvenis in adolescentia tua.* Tertia autem, senectus accipitur. Qui ergo vigilare in prima vigilia noluit, custodiat

Vigiliæ tres.

vel

vel secundam, ut qui converti à pravitatibus suis in pueritia neglexit ad vias vitæ, saltem in tépore juventutis evigilet. Et qui vigilare in secunda vigilia noluit, tertiæ vigiliæ remedia non amittat, ut qui & in juventute ad vias vitæ non evigilat, saltem in senectute resipiscat. Ad excutiendam verò mentis nostræ desidiam, etiam exteriora damna per similitudinem deducuntur, ut per hæc animus ad sui custodiam suscitetur: Nam dicitur:

Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam.] Ex qua præmissa similitudine etiam exhortatio subinfertur, cùm dicitur:

Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis venit.) Nesciente etenim patrefamilias, fur domum perfodit: quia dum à sui custodia spiritus dormit, improvisa mors veniens, carnis nostræ habitaculum irrumpit, & eum quem Dominum domus invenerit dormientem, necat, quia cum ventura damna spiritus minime prævidet, hunc mors ad supplicium nescientem rapit. Furi autem resisteret si vigilaret, quia adventum judicis, qui occulte animā rapit præcavens, ei pœnitendo occurreret, ne impœnitens periret. Horam verò ultimam Dominus noster idcirco nobis voluit esse incognitam, ut semper possit esse suspecta, ut dum illam prævidere non possumus, ad illam sine intermissione præparemur.

Ait autem ei Petrus: Domine ad nos dicis hanc parabolam, an & ad omnes?) Duo quidem Dominus præmissa parabola monuerat, & se videlicet subito venturum, & illos eum paratos expectare debere: sed de quo horum, an de utroque Petrus interrogaverit, quosve sibi sociisque suis comparaverit, cùm ait, *Ad nos dicis, an ad omnes?* non facilè patet. Et quidem in eos quòd ait, *Nos & omnes*: non alios, quàm vel Apostolos, Apostolorumque similes, & cæteros fideles, vel eos qui viritim morientis quotidie sui judicis adventum volentes nolentesque suscipiunt, & eos qui veniente universali judicio vivi sunt in carne reperiendi, significare putandus est. Sed mirum si beatus Petrus dubitavit, vel omnibus qui velint sobriè, & justè, & piè vivendum, expectantibus beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, qui vult omnes homines salvos fieri, vel inopinatum & singulorum, & omnium, magnorum & pusillorum, & fidelium, & infidelium, futurum esse judicium. Unde restat intelligi his jam benè cognitis, ea magis quæ nescire fortè poterat, quæsitu digna duxisse, videlicet si sublimia illa vitæ cœlestis instituta, quibus possessa vendere, sacculos qui non veterascerent facere, thesaurum cælo condere, lumbis præcinctis lucernisque ardentibus vigilare, & Dominum expectare præceperat, ad Apostolos solum similesq; illorum, an & ad omnes qui salvandi sint, pertineant. Qui sensus esse quærentis, ex ipsâ (ni fallor) domini responsione declaratur.

Petrus de quibus interrogaverit.

Dixit autem Dominus: Qui putas est fidelis dispensator & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?) Respondens ad interrogata Salvator, primo docet judicium cunctis adfuturum, singulosque juxta meritum operis ac sensus sui capacitatem, præmia vel tormenta nacturos. Deindè, quod maximè quæsierat, gratiam virtutū quam mundo attulerit, à singulis quantum possint ostendit esse sectandam. *ignem* (inquit) *veni mittere in terram, & quid volo nisi ut accendatur?* Sanè quod ait, *quis putas est*, difficultatem non impossibilitatem perficiendæ virtutis insinuat, quomodo Psalmista, *Quis sapiens, & custodiet hæc?* non neminem, sed rarum significat. Nam alibi idem verbum non pro difficili, sed pro impossibili posuit. *Deus quis similis erit tibi?* id est, nullus. *Tu enim solus altissimus, super omnem terram.*

Judicium cunctis adfuturum.

Interrogatio difficultatem non impossibilitatem arguit.

Ut det illis in tempore tritici mensuram.) Per mensuram tritici, exprimitur modus verbi. Alta etenim quæque debent multis audientibus contegi, vix paucis aperiri, ne cū angusto cordi incapabile aliquid tribuitur, extra fundatur. Hic Moyses à secreta Dei exiens, coruscantem faciem corā populo velat, quia nimirum turbis claritatis intimæ arcana non indicat. Pro qualitate igitur audientiū formari debet sermo doctorum, ut & à sua singulis congruat, & tamen à communis ædificationis arte nunquam recedat.

Mensura tritici.

Beatus ille servus, quem cum venerit Dominus, invenerit ita facientem. Vere dico vobis quia super omnia quæ possidet, constituet eum.) Quanta inter bonos auditores, & bonos doctores, meritorum distantia, tanta est & præmiorum: nos enim adveniens cum vigilantes invenerit, faciet discumbere, & transiens ministrabit eis. Illos autem cum verbi annonam familiæ sibi creditæ fideliter prudenterque dispensantes invenerit, supra omnia quæ possidet constituet, id est supra omnia cœlestia regni gaudia: non utique ut horum soli Dominium teneant, sed ut eorum abundantius cæteris sanctis æterna possessione fruātur. *Qui enim docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Et Apostolus ait, *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina.*

Meritorū & præmiorum æqualis distantia.

Quod si dixerit servus ille in corde suo, moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere pueros, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari.) Sicut in uno fideli dispensatore, totus bonorum rectorum, quomodo vel vivat vel remuneretur ordo docetur: sic & in hoc nequissimo servo cunctorum præsulum malorum damnandorum pariter opus, & damnatio narratur æterna, qui neglecto Domini timore non modo ipsi luxuriæ vacant, sed & subditos injuriis stimulant. Quamvis & typice possit intelligi pueros & ancillas percutere, corda infirmorum nec adhuc fide, spe, & charitate solidatorum, ostenso pravæ operationis aut locutionis exemplo vitiare. Edere autem, bibere, & inebriari, cunctis facinoribus & sæculi illecebris quæ mentem dementent, & errare faciant, occupari. Nota sanè inter vitia servi mali adscriptum, quòd tardum Domini sui reditū putaverit, non autem inter boni virtutes adnumeratum quod hunc citum speraverit: sed tantum quod ad jussionem Domini quandocunque venturi conservis, in tempore, tritici mensuram dederit: hoc est, vel sermonis Domini, vel exempli sui regulam monstraverit. Quinetiam quosdam bonos servos legimus ab Apostolo castigatos, quod trementes atque anxii crederent instare diem Domini, quem ipse inopinatum promiserit esse venturum. Unde optimum esse probatur, quanquam magnopere si liceat, cupiamus scire quando veniat desideratus cunctis gentibus, æquanimiter tamen nos scire quæ scire non liceat, tantum in exemplum boni servi sive prope, seu procul sit, paratos expectare & diligere adventum ejus.

Typice.

Diem domini nescire, æquanimiter ferat.

Veniet Dominus servi illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet.) Dividet eum non gladio desecando, sed a fidelium consortio segregando, & eis qui nunquam, vel ad fidem pertinuerant sociando: quia qui suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior, ut Apostolus ait.

Divisio injustorum à justis.

Ille autem servus qui cognovit voluntatem Domini sui, & non præparavit, & non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multū.) Multi hanc sententiam male intelligentes, nolunt scire quid faciant, & quasi minus se vapulaturos existimant si nesciant quid operari debuerant. Sed aliud est nescisse, aliud est scire noluisse. Nescit namque, qui apprehendere volet & non valet: qui autem ut nesciat, aurem à voce veritatis avertit, iste non nesciens, sed contemptor addicitur.

Ignorantia non excusat.

Qui autem non cognovit & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo: & cui commendaverunt multum, plus petent ab eo.) Quare postquàm dixit, *Cui multum datū est*, adjecit, *Et cui commendaverunt multum*, subaudis, divina judicia. Nisi forte per hoc utrumq; fidelium ordinem, & rectorū videlicet & subditorum voluit intimare, quia multum sæpe datur etiam quibusq; privatis, quibus & cognitio dominicæ voluntatis, & exequendi quæ cognoscunt facultas impenditur. Multum autē cōmendatur ei, cui cum sua salute dominici quoq; gregis pascendi cura cōmittitur. Itaq; potentes potenter tormenta patiuntur, & fortioribus fortior instat cruciatio, hoc est majori gratia donatos, si deliquerint major vindicta sequetur. Mitissima aūt omniū pœna erit eorum,

Rectorum & subditorum ...ficium.

qui

qui præter peccatum quod originale traxerunt, nullum insuper addiderunt: & in cæteris, quæ addiderunt, tanto quisque ibi tolerabiliorem habebit damnationem, quanto hic minorem habuerit iniquitatem

Cap. 55.

Ignem veni mittere.

Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi accendatur?) Hæc ad interrogationem beati Petri sciscitantis, an arctioris vitæ status sit ab omnibus expetendus, specialiter sententia respondet. Ignem quippe dicit Spiritus sancti fervorem, qui secreta cordis illuminans continuis motibus ad superna provocat, vitia concupiscentiæ carnalis quasi spinas tribulosque comburit, aurea dominicæ domus vasa probando meliorat, & ligna, fœnum, stipulamq; consumit, qui mox in terram missus illas centum viginti, quas in arce Sion reperit lucernas, intima sui luminis aspersione fœtavit. De quibus suprà cum diceret, *Sint lumbi vestri præcincti*; addidit, *Et lucernæ ardentes.* Quæris ergo (inquit) utrum omnes moneam lumbis accinctis & lucernis ardentibus Domini adventum præstolari: sed qui ob hoc solum de sinu patris exivi, & veni in mundum, ut homines à terrenis cupiditatibus in cœlestia desideria succendam, quid putas volo aliud, quàm ut hujus incendii jubar cunctas mundi plagas illustret, hujus flamma devotionis usque ad finem sæculi fidelium semper augescat in corde, neque ullo infidelium vel fluctuum extinguatur incursu vel flatuum?

Baptisma quo Christus baptizari habuit.

Baptisma autem habeo baptizari.) Sanguinis (inquit) proprii tinctione prius habeo perfundi, & sic corda credentiū spiritus igne, quo terrena omnia simul & animā suam despicere, imò odire queant, inflammare. *Non enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus*, hoc est victoria passionis, De qua alibi: *Potestis*, inquit, *bibere calicem, quem ego bibo; aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari?*

Christi in nostram salutem studium.

Et quomodo coarctor, usque dum perficiatur? Quidam codices habent, *Et quomodo angor.* Tanta itaque Domini dignatio est, ut infundendæ nobis devotionis, & consummandæ perfectionis in nobis, & maturandæ pro nobis studium passionis sibi inesse testetur, qui cum in se nihil habuerit quod doleret, nostris tamen angebatur sive coarctabatur ærumnis, & sub tempore passionis mœstitiam prætendebat, quam non ex metu mortis suæ, sed ex mora nostræ redemptionis adsumpserat, juxta quòd ait: *Et quomodo angor usque dum perficiatur?* Utique qui usque ad perfectionem angitur, de perfectione securus est.

Separatio quam dedit Dominus.

Putatis quia pacem veni dare in terram? non dico vobis, sed separationem.) Quomodo post baptisma suæ passionis, post ignis spiritalis adventum, terra sit arsura declarat. Siquidem ad fidem Christi totus orbis contra se divisus est, unaquæq; domus & infideles habuit & credentes, & propterea bellum missum est bonum, ut rumperetur pax mala. Quod & Esaias sub typo Ægypti prophetice præcinuit dicens: *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, & ingredietur Ægyptum, & movebuntur simulacra Ægypti à facie ejus, & cor Ægypti tabescet in medio ejus, & concurrere faciam Ægyptios adversus Ægyptios*, his videlicet contra fidem, illis pro fide dimicantibus.

Quinque de sex.

Erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi: tres in duo, & duo in tres dividentur.) In duo & in tres, contra duo & contra tres significat. Et notandum quomodo quinq; divisos dicat, cum videatur sex personarum subjecisse vocabula, patris scilicet & filii; matris & filiæ, socrus & nurus. Intelligendumque eandem socrus, quam matris nomine designatā, quia quæ mater est filii, ipsa & socrus est uxoris ejus, ideoque illa ipsa & in filiam suam, & in nurum dicitur esse divisa. Quas si qui divisiones etiā allegorice quærat interpretari, tres in duo & duo in tres dividuntur, quia boni malis, & mali bonis sentiunt atque agunt adversa. Tria namque ad eos qui fidem summæ Trinitatis servant, pertinere, nemo est qui dubitet. Duo quoque illis congruere qui a fidei unitate dissentiunt, & multis scripturarum locis, & ibi maximè probatur, quod & immunda in arca animalia sub hoc numero retinentur, & sola in Genesi secundi diei opera visa à Deo, quia bona sint, non dicitur.

Pater diabolus.

Pater in filium, & filius in patrem suum.) Pater hic diabolus est, cujus aliquando filii non illo creante, sed nobis imitantibus eramus, dicente Domino: *Vos ex patre diabolo estis.* Sed postquam vocem monentis audivimus, *Obliviscere populum tuum, & domum patris tui*: venit ignis ille, id est gratia spiritalis separavit nos abinvicem, ostendit alterum patrem, cui diceremus, *Pater noster qui es in cœlis.*

Mater. Filia.

Mater in filiam, & filia in matrem.) Mater synagoga, filia est Ecclesia primitiva, quæ & eam, de qua genus duxit, synagogam fidei persecutionem sustinuit, & ipsa eidem synagogæ fidei veritate contradixit.

Socrus. Nurus.

Socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam.) Socrus synagoga, nurus est Ecclesia de gentibus, quia sponsus Ecclesiæ Christus filius est synagogæ, dicente Apostolo. *Quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem.* Socrus igitur, id est mater sponsi, & in nurum sicut prædiximus suam, & in filiam divisa est, quia synagoga carnalis sive de circuncisione, seu de præputio credentes persequi non cessat. Sed & ipsæ in socrum matremque sunt divisæ, nolentes circuncisionem recipere carnalem, ut Actus Apostolorum docent.

Nubes ab oriente.

Dicebat autem & ad turbas: Cùm videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, nubes venit, & ita fit. Et cùm austrum flantem, dicitis, quia æstus erit, & fit.) Nubem orientem ab occasu, carnem suam à morte resurgentem significat. Ex illo enim omnibus terris imber Evangelicæ prædicationis infusus est. Austrum flantem ante æstus, tribulationes leniores ante judicium.

Adventus Domini notitia.

Hypocritæ faciem terræ & cœli nostis probare. Hoc autem tempus quomodo non probatis? Quid nube & austro mystice designetur, præoccupando perstrinximus. Sed & ad litteram manifestus est sensus, quia qui ex elementorum immutatione statum aurarum quia voluerunt, facillime prænoscere potuerunt, possent etiam si vellent hoc tempus, hoc est vel primi, vel secundi dominici adventus. (Nam de utroq; nonnulla præmiserat) ex dictis intelligere prophetarum, qui hoc utrumq; manifestissimis, vel indiciis rerum vel annorum præsignavere curriculis. Et ne quid de turba sibi forte de imperitia blandirentur, & se idiotas ac propheticæ lectionis ignaros temporum cursum probare non posse causarentur, vigilanter adjungit:

Christi C... adventus ejus probatio.

Quid autem & à vobisipsis non judicatis quod justum est?) Ostendens eos utpotè rationalem creaturam, & si literas nesciant, naturali tamē ingenio posse dignoscere, vel eum qui opera in se, quæ nemo alius, fecisset, supra hominem intelligendum, & ideo Deum esse credendum vel post tot sæculi hujus injustitias, justum creatoris judicium esse venturum. Nemo igitur ex eo quod suprà dictum est, servum nescientem Domini voluntatem vapulare paucis, inter peccandum de remedio nesciendi præsumat. Qui ut alia taceam, ex eo ipso quod homo est, nec mala quæ caveat, nec bona potest ignorare quæ appetat.

Sermo Dei.

Cùm autem vadis cum adversario tuo ad principem in via, da operam liberari ab illo, ne forte tradat te apud judicem, & judex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.) Et hæc sicut & superiora sæculi calcandas illecebras, adventumque tremendi judicis continua docent expectatione præstolandum. Adversarius quippè noster in via, est sermo Dei, contrarius nostris carnalibus desideriis in præsenti vita. A quo ipse liberatur, qui præceptis ejus humiliter subditur. Alioquin adversarius judici, & judex tradet exactori, quia ex sermone Domini contempto reus peccator tenebitur in examine judicis. Quem judex exactori tradet, quia hunc maligno spiritui adultionem trahere permittet, ut compulsam animam ipse ad pœnam de corpore exigat, quæ ei ad culpam sponte consensit. Exactor mittet in carcerem, quia per malignum spiritum in inferno retruditur, quousque dies judicii veniat, ex quo jam in inferni ignibus simul & ipse crucietur.

Dico tibi, non exies inde donec etiam novissimum minutum reddas.) Id est donec etiam minima peccata persolvas. Quæ quia semper solvere pœnas patiendo, sed nunquam persolvere veniam consequendo poteris (neque enim ibi veniæ locus erit) nunquam exies inde, ubi perpetuas operum pœnas lues.

CAPUT XIII.

Cap. 56.

ADerant autem quidam ipſo in tempore nunciantes illi de Galilæis, quorum ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum.*) Hi Galilæi, qui ab impio Præſide ſunt inter ſua ſacrificia necati, ſuorum quidem ſcelerum pœnas impia, ſcelerataque morte ſolvunt. Quibus tamen non ipſa mors, nam & bonos quoque ſic potuiſſe mori, beatorum martyrum gloria declarat, ſed vita improba, pro qua in ſecundam mortem mitterentur, obfuit: Verum ad correctionem viventium, ut peſtilente flagellato ſtultus ſapientior fieret: vel certè ad exemplum corrige nolentium, ideoque peſſime periturorum, tali ſunt morte multati. Denique ſequitur:

Exempla quid proſint.

Et reſpondens dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerunt, quia talia paſſi ſunt? Non dico vobis, ſed niſi pœnitentiam habueritis omnes ſimiliter peribitis.) Revera enim, qui non pœnitentiam habuerunt, ſimiliter perierunt, quia quadrageſimo dominicæ paſſionis anno, venientes Romani, quos deſignabat Pilatus, utpote ad eorum gentem regnumq; pertinens, & incipientes à Galilæa, unde & Dominica prædicatio cœperat, adeo radicitus impiam gentem deleverunt, ut non ſolum atria templi, quæ ſacrificia deferri conſueverant, ſed & interiora domus quâ Galilæorum acceſſus non erat, humano ſanguine fœdarent. Quia verò typice Pilatus, qui interpretatur os malleatoris, diabolum ſignificat ſemper cædere paratum, ſanguis peccatum, ſacrificia bonas actiones exprimunt, Pilatus ſanguinem Galilæorum cum ſacrificiis eorũ miſcet, quando diabolus eleemoſynam, preces, jejunium, cæteraque bona geſta fidelium, vel mortifera carnis & ſanguinis delectatione, vel odii meditatione, vel invidiæ furore, vel humanæ laudis ambitione, vel alia qualibet nefaria peſte commaculat, ut quamvis oblata Domino videantur, nihil tamen offerentibus prodeſſe callidus inſidiator efficiat, quod nobiſcum agi quotidie utinam neſciremus.

Sicut & illi decem & octo, ſupra quos cecidit turris in Siloe, & occidit eos. Putatis quia & ipſi debitores fuerũt præter omnes homines habitantes in Hieruſalem? Non dico vobis, ſed ſi non pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis.) Et iſti Hieroſolymitæ quemadmodum & illi Galilæi non ſoli fuere peccatores, ſed in terrorem ſunt reliquorum puniti. Qui ruina turris oppreſſi, prænunciant omnes qui pœnitere noluerunt Iudæos cum ipſis ſuis mœnibus eſſe perituros. Non fruſtra decem & octo, qui numerus apud Græcos ι, & η, hoc eſt iiſdem quibus nomen Ieſu incipit litteris exprimitur. Indicant enim eos hinc maximè meruiſſe damnari, quia nomen Salvatoris auditum ſpernere potius quàm ſuſcipere maluerunt. Myſticè autem turris Siloe, illa eſt, cui Pſalmiſta decantat; *Deduxiſti me quia factus eſt ſpes mea, turris fortitudinis à facie inimici.* Nam & ipſum Siloe nomen, quod interpretatur miſſus, & ubi cæcus à nativitate lumen accepit, eum nimirum ſignificat, qui ait, *Ego lux in mundũ veni.* Et iterum: *Et qui miſit me, mecum eſt.* De cujus caſu ſub metaphora lapidis alibi dicitur, *Omnis qui ceciderit ſupra illum lapidem, conquaſſabitur ſupra quem autẽ ceciderit, comminuet illum.* Aliter: Unuſquiſque noſtrum turrem debet ædificare virtutum, prius ſumptibus computatis, ne cum perficere nequiverit, à prætereuntibus rideatur. Hæc turris bene conſtructa perſiſtit. Sin autem erecta in ſuperbiam firma non habuerit fundamenta, cadet ſuper eum à quo ædificata eſt.

Turris caſu oppreſſi.

Octodecim Græcis.

Turris Siloe.

Dicebat autem hanc ſimilitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea ſua.) Poteſt quidem hæc arbor fici generis humani deſignare naturam. Quæ bene plantata, hoc eſt ad auctoris ſui ſimilitudinem creata eſt; Sed Deo quærente per triennium fructum dare negavit, quia ante legem, ſub lege, ſub gratia obedire deſpexit. Verum ſi ad ſuperiora reſpexeris, animadvertentes eam, & ſi generaliter omnium, ſpecialiter tamen ſynagogæ typum portare. Nam cùm præmiſſa illa terribili tremendaq; ſententia, *Si non pœnitentiã egeritis, omnes ſimiliter peribitis:* mox de infructuoſa atque eradicanda arbore parabolam ſubjungit, apertiſſime docet eos quibus loquebatur, inſtar infructuoſæ fici, ſi non pœnituerint eſſe ſuccidendos. Vinea ergò Domini Sabaoth, domus Iſrael eſt, ut Eſaiæ cantico docemur. Synagoga autem in eadem domo condita, fici eſt arbor in vinea. Sed qui vineam ſuam permiſit a viatoribus diripi, hic etiam ficum juſſit excidi.

Ficus.

Vinea Domini.

Et venit quærens fructum in illa, & non invenit.) Ipſe qui Synagogam per Moyſen inſtituit, dominus in carne natus apparuit, & crebrius in ſynagoga docens, fructum fidei quæſivit, ſed in Phariſæorum mente non invenit.

Synagoga.

Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres ſunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio.) Per cultorem vineæ, Apoſtolorum doctorumque ordo exprimitur. quorum precibus ac monitis aſſidua plebi Dei cura ſuggeritur. His enim Dominus ſæpiſſime de infructuoſa Judæorum gente querebatur, quod per tres annos ſuæ viſitationis, hoc eſt in legalibus edictis, in propheticis conteſtationibus, & in ipſa coruſcantis Evangelii gratia negligens extiterit.

Cultores vineæ.

Succide ergo illam, ut quid etiam terram occupat?) Non ab Apoſtolis, ſed à Romanis gens Judæa ſucciſa, & à terra repromiſſionis ejecta eſt. Sed ſuccide (inquit) illam ſucciſionis ei venturæ cladem pœnitentiam ſuadendo propone. Quæ juſto judicio terram cum regno perdidit, pro cujus amore cœli cives perſequi, ipſumque cœli & terræ regẽ occidere non metuit, dicens per ſuos pontifices & Phariſæos:

Iudæorũ excidium per Romanos.

Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent noſtrum locum, & gentem. Poteſt etiam per terram ſterili ficu occupatam Judaicæ plebis turba figurari, quæ noxia præpoſitorum umbra, ne veritatis lumen recipere poſſet preſſa, & ne ſupernæ dilectionis ſole caleſieret, exemplo eſt eorum pravitatis impedita Iuxta quod eiſdem alibi ſalvator: *Væ* (inquit) *vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes ſinitis intrare.*

At ille reſpondens dixit illi: Domine dimitte illam & hoc anno, uſque dum fodiam circa illam) Vox Apoſtolorum eſt, qui poſt paſſionem Domini pro Judæis ſummoperè precabantur, ne ab impœnitentibus dominicæ crucis ultio peteretur. Uſque dum fodiam (inquit) circa illam, id eſt radicem infructuoſæ mentis ligone bis acutæ invectionis humilem, & præſentium videlicet preſſurarum, & horrorem perpetuæ damnationis incutiens. Omnis quippè foſſa in imo eſt. Et nimirum increpatio dum mentem ſibi demonſtrat.

Apoſtolorum pro Iudæis deprecatio.

Et mittat ſtercora.) Id eſt malorum quæ fecit abominationem ad animum reducam, & compunctionis gratiam quaſi de putredine ſtercoris exſuſcitem.

Stercora.

Et ſi quidem fecerit fructum. Sin autem, in futurum ſuccides eam) Cùm diceret, *Et ſi quidem fecerit fructum*, non ſubjunxit aliquid, ſed ſuſpendit ſententiam. Cùm vero adderet, *Sin autem*, continuo judicium venturæ damnationis adnexuit dicens, *In futurum ſuccides eam:* quia videlicet multo procliviorem ad negandum, quàm ad confitendum Deum ſynagogam videbat. Unde & alibi rebus eandem figurans quam hic verbis agens, infœcundam ficum æternæ ſterilitatis maledictione damnavit, oſtendens videlicet eam & ſi fodiant Apoſtoli corripiendo, & ſi ſtercus advehant peccata improperando, nulla tamen pœnitentiæ fruge cumulandam, ſed diſtrictæ bipennis ſeveritate tollendam.

Erat autem docens in Synagoga eorum ſabbatis. & ecce mulier quæ habebat ſpiritum infirmitatis annis decem & octo) Dicta de ficu parabola, Dominus in ſynagoga docuiſſe narratur, ut videlicet innueret non alio parabolam tendere, ſed hoc eſſe fructum in ficulnea quærere & non invenire, verbum ſynagogæ commodare, nec recipi. Quam tamen ne totam funditus ob culpam ſterilitatis expiandam putares, ſed reliquias per electionem gratiæ ſcires eſſe ſalvandas, mox ibidem Eccleſiæ primitivæ ſanatio ſub incurvæ mulieris ſpecie ſubſequitur. Quæ bene decem & octo annis fuit curvata, qui numerus ternario ſenties ducto perficitur, quia videlicet eam quæ in teſtimonio legis, in vaticinio prophetiæ, & in revelatione gratiæ per infirma

Synagoga Domini negare parata.

Octodecim anni.

opera

langueret, ostendit. Senarius enim numerus, in quo mundi est creatura perfecta, operum perfectionem significat. Tria verò sunt (ut dixi) tempora dominicæ visitationis, in quibus Judæa, quia terrena magis quàm cœlestia noverat operari, quasi decem & octo annis à suæ mentis erat rectitudine curvata.

Et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.) quia terrena sapiens, infirma requirens, cœlestia cogitare nondum faciebat, audiens per prophetam: *Si volueritis & audieritis me, bona terræ manducabitis.* Cui contra membris Ecclesiæ dicit Apostolus, *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.*

Videre Domini.

Quam cum vidisset Iesus, vocavit ad se, & ait illi, Mulier dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat Deum.) Vidit prædestinando per gratiam, vocavit illustrando per doctrinam, imposuit manus spiritalibus donis adjuvando, erexit ad glorificandum Deum, in operibus bonis usque in finem firmam provehendo. *Quos* (inquit Apostolus) *prædestinavit, hos & vocavit; & quos vocavit, hos & justificavit; quos autem justificavit, illos & magnificavit.*

Sabbato curat dominus.

Respondens autem Archisynagogus indignans quia sabbato curasset Iesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt in quibus oportet operari, in his ergo venite & curamini, & non in die sabbati.) Sabbato curavit Iesus, ostendens jam esse tempus, ut secundum Prophetiam Cantici Canticorum aspiraret dies, & removerentur umbræ. Sed nesciebat Archisynagogus, vel hoc vel illud multo excellentius sacramentum, quod sabbato curando Dominus intimabat, quia scilicet post sex sæculi hujus ætates, perpetuæ vitæ immortalis erat gaudia daturus. In cujus figuram Moyses sabbato non à bona, sed à servili, hoc est noxia præcepit actione feriandum, illud utique tempus præfigurans, quo sæcularia nostra opera non autem religiosa, hoc est Deum laudandi acta cessarent. Fallitur ergo & fallit archisynagogus, quia lex in sabbato non hominem curare, sed onera ferre, hoc est peccatis gravari prohibuit.

Hypocritæ principes synagogæ.

Respondens autem ad illum Dominus, dixit: Hypocritæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum aut asinum à præsepio, & ducit adaquare?) Infidelitatis quidem arguit principes synagogæ, & merito hypocritarum, id est simulatorum nomine notat, quos cum magistri plebium videri appeterent, hominis sanationem pecoris curæ postponere non puderet: sed altiori sensu bovis & asini vocabulo, Iudæum Græcumque significat. De quorum vocatione scriptum est, *Bos cognovit possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* qui uterque peccati vinculis absolutus, sitim æstumque mundi hujus dominici fontis haustu deposuit.

Filia Abrahæ.

Hanc autem filiam Abrahæ quam alligavit Satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solvi à vinculo isto die sabbati?) Filia Abrahæ est anima quæque fidelis, filia Abrahæ Ecclesia, de utroque populo ad fidei unitatem collecta, quæ tempore legis & dominicæ resurrectionis impleto per gratiam Spiritus sancti septiformem vincula longæ captivitatis erupit. Nam & hoc modo fortasse mysterium sabbati, decemque & octo annorum potest non inconvenienter intelligi. Idem est ergo mysticè bovem vel asinum solutos à præsepio potum agi, quod est filiam Abrahæ à vinculo noxiæ inclinationis erigi, Ecclesiam videlicet ex Iudæis gentibusque congregatam laqueis peccatorum per aquã baptismatis absolvi, atque ad cœlestia speranda sublimari.

Diabolus non nocet nisi quatenus permittitur.

Notandum sanè, quòd infandissima hæresis, ex eo quod Dominus ait, *Mulierem alligatam à Satana*, conatur astruere corporum humanorum vitia, non ad Deum auctorem, sed potius ad diabolum pertinere, quasi diabolus cum habeat semper cupiditatem nocendi, nocere cuiquam possit, nisi ab omnipotente acceperit potestatem. Nam quid aliud non solùm in libro beati Iob, quem memorata hæresis cum cæteris veteris testamenti libris, & cum ipso Deo qui dedit, quasi maligno mundo principe vesanus exsufflat, sed etiam in Evangelio declaratur, ubi dæmonia nec in porcos irent, nisi hoc illis ipse concederet, sicut & suprà docuimus.

Et cum hæc diceret, erubescebant omnes adversarii ejus, & omnis populus gaudebat in universis quæ gloriosè fiebant ab eo.) Qui de dictis Salvatoris erubescunt, ficulneæ sterili se jure comparandos ostendunt. Qui gaudent de miraculis ejus, ad filiam Abrahæ Deum de sua erectione glorificantem, hoc est, ad Ecclesiam fidei pietate se pertinere declarant.

Erubescentes de dictis Christi.

Cap. 57. Regnum Dei.

D*icebat ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile esse existimabo illud? Simile est grano sinapis.*) Regnum Dei prædicatio Evangelii est, & notitia scripturarum, quæ ducit ad vitam. Et de qua dicitur ad Iudæos: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* Simile est ergo hujuscemodi regnum grano sinapis, ob fervorẽ utique fidei, vel quod dicatur venena expellere. Unde & alibi legimus fidem perfectam grano sinapis comparatam, quia videlicet omnia dogmata pravitatis, sua simplicitate & humilitate devincat.

Hortus. Sinapis.

Quod acceptum homo misit in hortum suum.) Homo Christus, hortus est Ecclesia semper ejus & disciplinis excolenda & donanda muneribus. Qui benè dicitur, idem quod severit granum accepisse, quia videlicet dona quæ nobis cum patre tribuit ex divinitate, nobiscum accepit ex humanitate, unde dicitur: *accepit dona in hominibus.* Et alibi Petrus ait, *Et promissione Spiritus sancti accepta à patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis.*

Evangelii prædicationis incrementum.

Et crevit, & factum est in arborem.) Crevit Evangelii prædicatio cunctũ disseminata per orbem, crescit & in mente cujusque credentis, quia nemo repentè fit perfectus, *sed ascensus* (inquit) *in corde ejus disposuit in convalle lachrymarum.* & infrà, *Ambulabunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Gradatim quippe de convalle lachrymarum ascenditur, ut in monte cœlestium gaudiorum Deus Deorum videatur. Crescendo autem sinapis granum non herbarum, quæ velociter arescunt, sed arboris instar exsurgit, longa scilicet annositate & opima fertilitate gaudentis. Et nota quod dum in vinea veteri ficus infœcunda redarguitur, nova mox in horto Evangelii sinapis arbor procreatur.

Rami sinapis.

Et volucres cœli requieverunt in ramis ejus.) Rami hujus arboris dogmatũ sunt diversitates, in quibus animæ castæ, quæ virtutum pennis ad superna tendere sciunt, ædificare & requiescere gaudent. *Quis dabit* (inquit) *mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam?* Potest in grano sinapis ipsa Dominicæ incarnationis humilitas intelligi, quod acceptum homo misit in hortum suum, quia corpus crucifixi Salvatoris accipiens Joseph, in horto sepelivit. Crevit autem & factum est in arborem, quia resurrexit & ascendit in cælum. Expandit ramos in quibus volucres cœli requiescerent, quia prædicatores dispersit in mundum, in quorum dictis atque consolationibus ab hujus vitæ fatigatione fideles quique respirarent.

Satum.

Et iterum dixit: Cui simile æstimabo regnum Dei, & cui simile est? Fermento quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum.) Satum genus est mensuræ juxta morem provinciæ Palæstinæ, unum & dimidium modium capiens. Fermentum ergo dilectionem dicit, quæ fervefacit, & excitat mentẽ. Mulierem vero illam, filiam Abrahæ cui suprà manus imposuit, & confestim erecta glorificabat Deum, hoc est Ecclesiam, significa, cujus farina nos sumus, quotquot timoris & spei exercitio, quasi mola superiore & inferiore conterimur, ut juxta Apostolum unus panis unum corpus multi sumus in Christo. Abscondit ergo mulier fermentum dilectionis in farinæ sata tria, quia præcipit Ecclesia ut diligamus Dominum ex toto corde, tota anima, tota virtute. Cui sub typo Saræ per Abraham dicitur: *Accelera tria sata similæ, commisce, & fac subcinericios panes.* Possunt in farinæ satis tribus, etiam tres dominici seminis fructus, tricesimus scilicet, sexagesimus & centesimus intelligi, id est conjugatorum, continentiũ, virginum. Et pulchrè dicit eatenus absconditum in farina fermentum, donec fermentaretur totum, quia charitas in nostra mente recondita eousque crescere debet, donec totam mentem in sui perfectionem commutet, ut nihil videlicet præter ipsam conditoris sui dilectionem diligere,

agere, recolere anima possit. Quod hoc quidem inchoari, sed ibi habet perfici, ubi cum sit Deus omnia in omnibus, omnes uno eodemque suæ dilectionis igne calescit.

Ait autem illi quidam, Domine si pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam.) Per angustam portam aula salutis intratur, quia per labores necesse est & jejunia sæculi fallentis illecebra vincatur. Et benè dixit, *Contendite intrare*: quia nisi mentis contentio ferveat, unda mundi non vincitur, per quam anima semper ad ima revocatur.

Porta angusta.

Quia multi dico vobis quærunt intrare, & non poterunt.) quærunt intrare salutis amore provocati, & non poterunt itineris asperitate deterriti. Quærunt hoc ambitione præmiorum, à quo mox laborum timore refugiunt. Non quia jugum Domini asperum aut onus est grave, sed quia nolunt discere ab eo quoniam mitis est & humilis corde, ut inveniant requiem animabus suis: eoque fit angusta porta qua intratur ad vitam.

Quærentes intrare & non intrantes.

Cùm autem intraverit paterfamilias. & clauserit ostium, & incipietis foris stare, & pulsare ostium dicentes: Domine aperi nobis.) Paterfamilias videlicet Christus, qui ubique totus est ex divinitate, intus quidem est eis, quos in cœlesti patria præsens sua visione lætificat, sed quasi foris est adhuc eis quos in hac peregrinatione certantes occultus consolator adjuvat, juxta quod ipse promisit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Intrabit autem & claudet ostium, quando totum corpus suum quod est Ecclesia, resurrectionis gloria clarificatum ad suæ contemplationis gaudium perducens, reprobis locum pœnitentiæ tollet, quem nunc cunctis pie pulsantibus aperit. Nam foris stantes ostium pulsare est, à beatorum sorte secretos misericordiam, quam neglexerant à Deo frustra flagitare.

Paterfamilias.

Et respondens dicet vobis: Nescio vos unde sitis.) Quomodo nescit unde sint? cùm Psalmus dicat, *Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vana sunt.* Et alibi scriptum sit: *Ipse novit decipientem, & eum qui decipitur*: Nisi quia scire Dei aliquando cognoscere dicitur, aliquando adprobare. *Quoniam novit Dominus viam justorum, qui autem ignorat ignorabitur.* Et scit ergo reprobos quos cognoscendo judicat, neque enim judicaslet quos minimè cognosceret, & tamen quodammodo nescit eos unde sint, apud quos fidei & dilectionis suæ characterem non adprobat.

Nescire domini qualesit.

Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te & bibimus, & in plateis nostris docuisti.) Vel simpliciter intelligendum quod fidei mysteria spernentes Iudæi eo se Domino notos arbitrentur, si solum victimas ad templum deferant, coram Domino epulentur, prophetarum lectioni auscultent, nescientes illud Apostoli, *Non est regnum Dei esca & potus, sed justitia & pax, & gaudium in Spiritu sancto.* & alibi, *Quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum*, id est, in circumcisione carnali. Vel mysticè sentiendum, manducare eos & bibere coram Domino, qui verbi pabulum digna aviditate suscipiunt. Unde & ipsi qui hæc dicunt, velut exponendo subjungunt, *Et in plateis nostris docuisti.* Scriptura enim sacra aliquando nobis cibus est, aliquando potus. In locis obscurioribus cibus est, quia quasi exponendo frangitur, & mandendo glutitur. Potus verò est in locis apertioribus, quia ita sorbetur sicut invenitur. Et occulta ergo mandata sacri eloquii, & aperta se intellexisse testantur, qui reprobanti se judici quia manducaverint coram illo & biberint, conqueruntur. Sed timendum est valde quod additur.

Manducent quomodo Iudæi coram domino.

Et dicent vobis: Nescio vos unde sitis. Discedite à me omnes operarii iniquitatis.) Non (inquit) legalium festivitatum epulatio juvat, quem fidei pietas non commendat, non scientia scripturarum Deo notum facit, quem operum iniquitas obtutibus ejus ostendit indignum.

Ibi erit fletus & stridor dentium.) Fletus de ardore, stridor dentium solet excitari de frigore. Ubi duplex ostenditur gehenna: id est nimii frigoris, & intolerabilis esse fervoris. Cui beati Iob sententia consentit dicentis: *Ad calorem nimium transibunt ab aquis nivium.* Vel certe stridor dentium prodit indignantis affectum, eo quod sero unumquemque pœniteat, sero ingemiscat, sero irascatur sibi, qui tam pervicaci improbitate deliquerit.

Fletus & stridor dentium.

Et ecce novissimi qui erunt primi, & sunt primi qui erunt novissimi.) Principalis quidem hujusce sententiæ sensus ex superioribus patet, quia populi gentium diu sine fide viventes, essent ad fidem vocandi, & Iudæi caput fidei & justitiæ per tot sæcula tenentes futuri essent in caudam: potest autem & ita intelligi, quia nonnulli ad sæculum despecti, magnam in futuro sint gloriam habituri, & alii apud homines gloriosi à districto sint judice damnandi. Potest & ita, quia multi serò ad Dei servitium venientes, magnis vitæ meritis excellant, alii verò à prima ætate spiritali studio ferventes, ad extremum otio torpente lassescant.

Gentium conversio.

Cap. 58.

In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum dicentes illi: Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Et ait illis: Ite, dicite vulpi illi.*) Propter dolos & insidias Herodem vulpem appellat, quod plenum fraudis est animal, & in fovea semper latere desiderans, odore etiam tetro putens, & nunquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currens. Quæ cuncta hæreticis, quorum Herodes typum tenet, congruunt, qui Christum occidere, id est humilitatem fidei Christianæ credentibus eripere moliuntur.

Vulpes Herodes.

Ecce ejicio dæmonia & sanitates perficio hodie & cras, & tertia consummor.) Mysticè hæc à Domino & figurate dicta intelliguntur, neque enim eo die passus est, qui est ab hoc die tertius, cùm continuo dicat:

Herodes hæreticorum typū gessit.

Verumtamen oportet me hodie & cras & sequenti ambulare, quia non capit prophetam perire extra Hierusalem.) Ergo quòd ait, *Ejicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia consummor*, referatur ad corpus ejus, quod est Ecclesia. Expelluntur enim dæmonia, cum relictis paternis superstitionibus credunt in eum gentes: & perficiuntur sanitates, cum secundùm ejus præcepta vivitur, posteaquam fuerit diabolo, & huic sæculo renunciatum usque in finem resurrectionis. Qua tanquam tertia consummabitur, hoc est ad plenitudinem angelicam, per corporis etiam immortalitatem perficietur Ecclesia.

Tertia consummor.

Hierusalem Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos quemadmodum avis nidum suum sub pinnis, & noluisti.) Hierusalem non saxa & ædificia civitatis, sed habitatores vocat, quam patris plangit affectu, sicut & in alio loco legimus quod videns eam fleverit. In eo autem quod dicit, *Quoties volui congregare filios tuos*, omnes retro prophetas à se missos esse testatur. Avis quoque similitudinem congregantis sub pinnis nidum suum, in cantico Deuteronomii legimus: *Sicut aquila protegere nidum suum, & super pullos suos desiderabit, ex pandens alas suas, suscepit eos, & tulit super pinnas suas.* Et pulchrè qui Herodem de sua nece tractantem vulpem vocarat, seipsum avi comparat. Fraudulenta enim vulpes, semper insidias avibus tendere non cessat.

Hierusalem.

Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.) Ipsam civitatem, quam nidum suum vocaverat, nunc domum Iudæorum appellat. quæ non immeritò Domini auxilio nudata, suæ ditioni relinquitur, quia non solum avis illius omnipotentis, quam Matthæus gallinam nuncupat, alis protegi despexit, sed & eandem avem se protegere volentem vulpibus devorandam, id est Herodi & Pilato crucifigendum tradidit Christum. Nec mora, vulpium earundem hoc, est regnum terræ: & ipsa rapinæ donatur. Occiso enim Domino venerunt Romani, & quasi nidum vacuum diripientes tulerunt eorum locum, gentem & regnum.

Dominus Hierusalem.

Gallina.

Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat cum dicetis, Benedictus qui venit in nomine Domini. Hæc quidem turbæ dixerunt Domino veniente ad Hierusalem, sed quia Lucas non dicit quò hinc abscesserit Dominus, ut non veniret nisi eo tempore, quo jam illud diceretur (perseverat quippe in itinere suo donec veniat Hierusalem) cogit pro fecto hoc mysticè intelligi, hoc est de illo ejus adventu, quo in claritate venturus est, maxime cùm Matthæus hæc Dominū post decantatas ei à turba laudes dixisse testetur.

Aliter

Aliter quod dicit, hoc est, nisi pœnitentiam egeritis, & confessi fueritis ipsum esse me, de quo prophetæ cecinerunt, filium omnipotentis patris, meam faciem non videbitis. Habent Iudæi datum sibi tempus pœnitentiæ, confiteantur benedictum qui venit in nomine Domini, & Christi ora conspicient.

CAPUT XIV.

Cap. 59. *Et factum est cum intraret in domũ cujusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem, & ipsi observabant eũ, & ecce homo quidam hydropicus erat ante illum.*) Hydropis morbus, ab aquoso humore vocabulum trahit. Hydropisis. Græcè enim ὕδωρ aqua vocatur. Est autem humor subcutaneus de vitio vesicæ natus, cum inflatione turgente, & anhelitu fœtido. Propriumque est hydropici, quanto magis abundat humore inordinato, tanto amplius sitire. Hydropici proprium. Et ideo rectè comparatur ei, quem fluxus carnalium voluptatum exuberans adgravat. Comparatur diviti avaro, qui quanto est copiosior divitiis, quibus non bene utitur, tanto ardentius talia concupiscit.

Et respondens Iesus, dixit ad legisperitos, & Pharisæos: Licet sabbato curare? At illi tacuerunt.) Quod dicitur respondisse Iesus, ad hoc respicit quod præmissum est: *Et ipsi observabant eum.* Dominus enim novit cogitationes hominũ. Cogitationes novit Dominus. Sed merito interrogati tacent, qui contra se dictum, quicquid dixerint vident. Nam si licet sabbato curare, quare salvatorem an curet observant? si non licet, quare ipsi sabbato pecora curant.

Ipse vero apprehensum sanavit, ac dimisit.) Provida dispensatione Dominus ante legisperitos & Pharisæos hydropicum curat, & mox contra avaritiam disputat, ut videlicet per hujus ægritudinẽ corporis, in illis exprimeretur ægritudo cordis. Denique post multa disputationis ejus hortamenta, subjunctum est: *Audiebant autem omnia hæc Pharisæi qui erant avari, & deridebant illum.* Hydropicus. Hydropicus quippe quo amplius biberit, amplius sitit. Et omnis avarus, sitim multiplicat: qui cum ea quæ appetit adeptus fuerit, ad appetenda alia amplius anhelat.

Et respondens ad illos, dixit: Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadit, & non continuo extrahet illum die sabbati?) Sic observatores sui Pharisæos convincit, ut eosdem etiam avaritiæ condemnet. Si vos, inquit, in sabbato asinum aut bovem, aut aliquid quodlibet animal in puteum decidens eripere festinatis, non animali, sed vestræ avaritiæ consulentes; quanto magis ego hominem, qui multo melior est pecore, debeo liberare? Congruenterque hydropicum animali, quod cecidit in puteum comparavit: Hydropicus animali lapso comparatur. humore enim laborabat. Sicut illam mulierem, quam decem & octo annis alligatam dixerat, & ab eadem alligatione solvebat, comparavit jumento quod solvitur, ut ad aquam ducatur. Et bene utroque loco bovem posuit & asinum, quia sive sapientes quosque & hebetes, sive ut suprà dictum est, utrunque populum eos significare sentiamus, ut videlicet cujus cervicem jugum legis attrivit, atque eum quem quilibet seductor repperit, quasi brutum animal & nulla ratione retinens, quo voluit errore subtraxit, omnes Salvator adveniens, Satanæ vinculis adstrictos, omnes in imo concupiscentiæ puteo demersos invenit. Non est enim distinctio. *Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu.*

Dicebat autem & ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos, Cùm invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco,) Apertè quidẽ ad litteram est hæc admonitio salvatoris, docens humilitatem, non solum apud Deum sed etiam apud homines esse laudabilem; sed quoniam hanc Evangelista non frustra parabolam advocat, breviter intuendum quid etiam mysticè signet. Nuptias appellari, Christi & Ecclesiæ conjunctionem, Nuptiæ Christi & Ecclesiæ. multis locis apparet. E quibus unum est: *Nunquid possunt filij nuptiarum quamdiu sponsus cum illis est, jejunare?* Aliud: *Simile factum est regnum cœlorum homini regi qui fecit nuptias filio suo, & misit servos suos vocare invitatos ad nuptias.*

Has ergo nuptias quisquis invitatus adierit, id est Ecclesiæ se membris fidei gratia conjunxerit, non discumbat in primo loco, hoc est non se, de meritis gloriando, quasi cæteris sublimior extollat. Et quidem studeat juxta alterius loci parabolam, veste nuptiali vestitus, hoc est virtutum fulgore coruscus apparere, sed ipsarum habitum virtutum loco devotæ humilitatis adornet.

Ne forte honoratior te sit invitatus ab eo, & veniens is qui & illum vocavit, dicat tibi, da huic locum, & tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere.) Honoratiori post invitato locum cum dat ille, Honoratiori cedens. qui longæ suæ conversationis confidentia securior factus, cita illorum, qui se in Christo secuti sunt, agilitate præitur. Et cum rubore novissimũ locum tenet, quando de aliis meliora cognoscens, quicquid de sua operatione celsum sentiebat, humiliat, dicens cum propheta, *Egens sum ego, & in laboribus à juventute mea, exaltatus autem humiliatus sum & confusus.*

Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco.) *Quanto magnus es*, inquit, *humilia te in omnibus.* Humilia te in omnibus. Et Psalmista gloriatur: *Humiliatus sum usquequaq; Domine, vivifica me secundum verbum tuum.* Manifestè significans ita se à Domino posse vivificari, si de suis ipse virtutibus humilia sentiret.

Vt cùm venerit qui te invitavit dicat tibi, amice ascende superius.) Veniens Dominus quem humilem invenerit amici nomine beatificans, superius ascendere præcipiet. Quicunque enim humiliaverit se sicut parvulus, hic est major in regno cœlorum.

Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus.) Pulchrè dicitur, *Tunc erit tibi gloria*, ne nunc quærere incipias quod tibi servatur in fine: Tunc, non nunc. quia sicut Salomon ait, hæreditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit. Potest autem & in hac vita intelligi, qui in novissimo loco recumbens invenitur Domino veniente sublimatus, quia quotidie Dominus suas nuptias intrat, quotidie mores, sedes, habitus convivantium dijudicat, & superbos despiciens humilibus sæpè tanta sui spiritus munera præstat, ut eos merito simul discumbentium, hoc est in fide quiescentium cætus unanimi admiratione glorificet, stupensque in auctoris sui laudationem prosiliat, dicens, *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.*

Quia omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.) Et ex hac conclusione manifestè claret, præcedentem domini sermonem typice intelligendum. Humilians se exaltabitur. Neque enim mox omnis qui se coram hominibus exaltat, humiliabitur, aut qui se in conspectu hominum humiliat, exaltabitur ab eis, sed è contrario nonnunquam, qui se vel in apice dignitatis, vel in alia qualibet adquirẽda gloria sublevat, usque in finem exaltari non cessat. Similiter & humilis quilibet ac verecundus in sua qua contentus est, usq; ad vitæ terminum mediocritate perseverat. Et ideo quia juxta veritatis sententiam, omnis qui se incautè de meritis adlevat, humiliabitur à Domino, & qui provide se de benefactis humiliat, exaltabitur ab eo, in eundem proculdubio sensum præmissus sermo redemptoris, quo primos in nuptiis accubitus quæri vetat, congruit.

Dicebat autem & ei qui se invitaverat: Cùm facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neq; cognatos, neque vicinos divites,) Fratres, amicos, & divites, alterutrum convivia celebrare, Convivia necessariorum. non quasi scelus interdicit, sed sicut cætera necessitatis humanæ commercia, ubi & peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia, ad promerenda vitæ cœlestis præmia nil valere ostendit. Denique subjungit:

Ne forte & ipsi te reinvitent, & fiat tibi retributio) Non ait, & fiet tibi peccatum; sed, *Et fiat*, inquit, *tibi retributio.* Mercedem hic recipientes suam. Cui simile est, quod alibi dicit: *Et si benefeceritis ijs, qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia?* Neque hic dicit, peccatum est vobis, sed *quæ vobis est gratia?* Si quidem & peccatores hoc faciunt. Quamvis sunt quædam mutua fratrum, amicorum, cognatorum, vicinorumque divitum convivia, quæ non solum in præsenti retributionem, sed & damnationem percipiunt in futuro. Denique ab Apostolo inter opera tenebrarũ adnumerantur: *Sicut in die* (inquit) *honeste*

Commessationes vitandæ.

ambulemus, non in commessationibus, & ebrietatibus. Commessationes quippe sunt, luxuriosa convivia, quæ aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus solent à contubernalibus exhiberi, ut neminem pudeat inhonestè aliquid dicere aut facere: quia ad hoc conveniunt, ut fœda illic gerantur, copia vini, & incitetur libidinis diversa voluptas.

Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris, quia non habent retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in resurrectione justorum.) Resurrectionem justorum dicit, qui etsi omnes resurgant, eorum tamen non immerito quasi propria cognominatur, qui in hac se beatos non dubitant esse venturos. Ergo qui pauperes ad convivium vocat, in futuro præmium percipiet. Qui amicos, fratres & divites vocat, recipit mercedem suam. Sed etsi hoc propter Deum facit in exemplum filiorum beati Job, sicut cætera fraternæ dilectionis officia, ipse qui jussit remunerat. qui gulosos ac luxuriosos propter lasciviam invitat, pœna in futuro plectetur æterna.

Resurrectio.

Panis regni Dei.

Hac cùm audisset quidam de simul discumbentibus dixit ei: Beatus qui manducabit panem in regno Dei.) Panis qui manducatur in regno Dei, non juxta Cerinthum, corporis intelligendus est cibus, sed ille utiq; qui ait, *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* Id est, si quis meæ incarnationis Sacramento perfectè incorporatus meæ divinæ majestatis visione frui meruerit, hic perpetua vitæ immortalis beatitudine gaudebit. Sed quia nonnulli hunc panem fide tenus, quasi adorando percipiunt, dulcedinem verò ejus attingere veraciter gustando fastidiunt, subjecta parabola Dominus talium torporem cælestibus epulis dignum non esse redarguit. Sequitur enim:

Cap. 60.

Homo qui cœnam fecit.

AT *ipse dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocavit multos.* Quis iste est homo, nisi ille de quo per prophetam dicitur, *Et homo est, & quis cognoscit eum?* Qui fecit cœnam magnam, qui satietatem nobis internæ dulcedinis præparavit. Qui vocat multos, sed pauci veniunt, quia nonnunquam ipsi qui ei per fidem subjecti sunt, æterno ejus convivio male vivendo contradicunt.

Hora cœnæ Finis sæculi.

Et misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia iam parata sunt omnia.) Quid hora cœnæ, nisi finis est mundi? in quo nimirū nos sumus, sicut etiam dudum Paulus testatur, dicens, *Nos sumus in quos fines sæculorum devenerunt.* Si ergo jam hora cœnæ est, cum vocamur, tanto minus debemus excusare convivio Dei: quanto propinquasse jam cernimus finem sæculi. Idcirco autem hoc convivium Dei, non prandium, sed cœna nominatur, quia post prandium cœna restat; post cœnam vero, convivium nullum restat. Et quia æternum Dei convivium nobis in extremo præparabitur, rectum fuit ut hoc non prandium, sed cœna vocaretur. Sed quis per hunc servum, qui à patre familias ad invitandum mittitur, nisi prædicatorum ordo signatur? Ad repellendum autem fastidium nostrum, jam parata sunt omnia, quia ad abstergendum mentis nostræ teporem, in cœna Dei ille nobis singularis agnus occisus est qui tulit peccata mundi.

Liberalitas Domini.

Et cœperunt simul omnes excusare) Offert Deus quod rogari debuit, non rogatus dare vult quod vix sperari poterat. Quia dignaretur largiri postulatus, contemnitur verò paratus, delicias resurrectionis æternæ denunciat, & tamen simul omnes excusant. Sed dicunt aliqui, excusare nolumus. Ad illud enim supernæ resurrectionis convivium & vocari & pervenire gratulamur. Qui verum profectò dicunt, si non plus terrena quàm cœlestia diligunt, si non amplius rebus corporalibus quàm spiritalibus occupantur. Unde hic quoque ipsa excusantium causa subjungitur, cum protinus subinfertur:

Villa.

Primus dixit ei: Villam emi, & necesse habeo exire & videre illam. Rogo te, habe me excusatum. Quid per villam nisi terrena substantia designatur? Exit ergo videre villam, qui sola exteriora cogitat propter substantiā.

Juga boum quinque.

Et alter dixit: Iuga boum emi quinq;, & eo probare illa. Rogo te, habe me excusatum.) Quid in quinque jugis boum, nisi quinque corporis sensus accipimus? Qui rectè quoque juga vocati sunt, quia in utroque sexu geminantur. Qui videlicet corporales sensus, quia comprehendere nesciunt interna, sed sola exteriora cognoscunt, & deferentes intima ea quæ extra sunt tangunt, rectè per eos curiositas designatur. Grave namque curiositatis est vitium, quæ dum cujuslibet mentem ad investigandam vitā proximi exterius ducit, semper ei sua intima abscondit. Propter hoc namque & de eisdem quinq; jugis boum dicitur, *Eo probare illa,* quia videlicet aliquādo pertinere probatio ad curiositatem solet. Sed notandū, quod & is, qui propter villam, & is qui propter probanda juga boum à cœna sui invitatoris excusat, verba humilitatis permiscet, dicens:

Superbia in facto.

Rogo te, habe me excusatum.) Dum enim dicit rogo, & tamen venire contemnit, humilitas sonat in voce, superbia in actione. Et ecce hoc dijudicat pravus quisque cum audit, nec tamen ea quæ dijudicat agere desistit. Nam dum cuilibet perversè agenti dicimus, convertere, Deum sequere, mundum relinque, ubi hunc nisi ad dominicam cœnam vocamus? Sed cum respondet, ora pro me, quia peccator sum, hoc facere non possum, quid aliud agit nisi rogat & excusat? Dicens namque, peccator sum, humilitatem insinuat, subjungens autem, converti non possum, superbiam demonstrat.

Uxor.

Et alius dixit: Uxorem duxi, & ideo non possum venire? Quid per uxorem, nisi voluptas carnis accipitur? Nam quamvis bonum sit conjugium, atque ad propagandam sobolem providentia divina constitutum, nonnulli tamen non per hoc fœcunditatem prolis, sed desideria expetunt voluptatis. Et ideo per rem justam significari potest non incongrue res injusta. Ad cœnam nos ergo æterni convivii summus paterfamilias invitat, sed dum hunc terrena cura occupat, illum alieni actus sagax cogitatio devastat. alterius etiam mentem voluptas carnalis inquinat, fastidiosus quisque ad æternæ vitæ epulas non festinat.

Res justa.

Et reversus servus nunciavit hæc Domino suo: Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo: Exi cito in plateas & vicos civitatis, & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduc.) Ecce qui terrenæ substantiæ plus justo incumbat, venire ad Dominicam cœnam recusat: qui labori curiositatis insudat, præparata vitæ alimenta fastidit: qui carnalibus desideriis inhæret, spiritualis convivii epulas respuit. Quia ergo venire superbi renuunt, pauperes eliguntur. Cur hoc? quia juxta Pauli vocem, *infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia.* Pauperes autem & debiles dicuntur, qui judicio suo apud semetipsos infirmi sunt. Nam pauperes & quasi fortes sunt, qui & positi in paupertate superbiunt. Cæci verò sunt, qui nullū ingenii lumen habent. Claudi quoque, qui rectos gressus in operatione non habent. Sed dum morum vitia in membrorum debilitate signantur, profectò liquet quia sicut illi peccatores fuerunt, qui vocati venire voluerunt; ita hi quoque peccatores sunt qui invitantur & veniunt, sed peccatores superbi respuuntur, & peccatores humiles eliguntur. Hos itaque eligit quos despicit mundus, quia plerunque ipsa despectio hominem revocat ad semetipsum. Pauperes, & debiles, cæci, & claudi vocantur quod veniunt, quia infirmi quique, atque in hoc mundo despecti, plerunque tanto celerius vocem Dei audiunt, quanto & in hoc mundo non habent ubi delectentur. Sed ductis ad cœnam pauperibus quid puer subjungat audiamus:

Pauperes electi.

Domine factum est ut imperasti, & adhuc locus est.) Multi tales ad dominicam cœnam ex Judæa collecti sunt, sed multitudo quæ ex Israelitico populo credidit, locum superni convivii non implevit. Intravit jā frequentia Iudæorum, sed adhuc locus vacat in regno, ubi suscipi debeat numerositas gentium. Unde & eidem servo dicitur:

Vici & plateæ.

Exi in vias & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea.) Cùm de vicis & plateis ad cœnam dominus invitat, illum videlicet populum designat, qui tenere legem sub urbana conversatione noverat. Cum verò convivas suos colligi ex viis & sepibus præcipit, nimirum agrestem populum colligere, id est gentilem quærit. Notandum vero quod in hac invitatione tertia, non dicitur invita, sed Compelle

pelle intrare. Nam sunt nonnulli qui bona facienda intelligunt, sed hæc facere desistunt. His, ut superius diximus, plerunque contingit, ut eos in carnalibus desideriis suis, mundi hujus adversitas feriat. Sæpè namq; aut longa ægritudine tabescunt, aut afflicti injuriis concidunt, aut percussi gravioribus damnis affliguntur, seq; ipsos in suis desideriis reprehendentes, ad Dominum corda convertunt. Qui ergo hujus mundi adversitatibus fracti ad Dei amorem redeunt, atque à præsentis vitæ desideriis corriguntur, quid isti nisi compelluntur ut intrēt? Sed valde est tremenda sententia quæ protinus subinfertur. Ait enim:

Vocat Deus per diversos.

Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam.) Ecce per se vocat, per angelos vocat, per patres vocat, per pastores vocat, plerunq; per miracula vocat, plerunque per flagella vocat, aliquando per mundi hujus prospera vocat, aliquando per adversa, nemo contemnat, ne dum vocatus excusat, cum voluerit intrare non valeat.

Cap. 61.

Ibant autem turbæ multæ cum eo, & conversus dixit ad illos: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus: & qui crucem suam non bajulat, neque post me venit, meus quoque discipulus esse non potest.) Percontari libet, quomodo parentes & carnaliter propinquos præcipimur odisse, qui jubemur & inimicos diligere? Et certè de uxore veritas dicit: *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Et Paulus ait: *Viri, diligite uxores vestras, sicut & Christus Ecclesiam.* Ecce discipulus uxorem diligendam præcipit, cùm magister dicat: *Qui uxorem non odit, non potest meus esse discipulus.* Nunquid aliud judex nũciat, aliud præco clamat? an simul odisse possumus & diligere? Sed si vim præcepti perpendimus, utrunq; agere per discretionem valemus, ut eos qui nobis carnis cognatione conjuncti sunt, & quo proximos novimus, diligamus, & quo adversarios in via Dei patimur, odiendo & fugiendo nesciamus. Ut autem Dominus demonstraret, hoc erga proximos odium non de inaffectione procedere, sed de charitate, addidit protinus, dicens: *Adhuc autem & animam suam.* Tunc etenim benè animam nostram odimus, cum eis carnalibus desideriis non adquiescimus, cum ejus appetitum frangimus, ejus voluptatibus reluctamur. Quæ ergò contempta ad melius ducitur, quasi per odium amatur. Sic nimirum exhibere proximis nostris odii discretionem debemus, ut in eis diligamus quod sunt, & habeamus odio quod in Dei nobis itinere obsistunt. Hoc ipsum verò animæ odium qualiter exhiberi debeat, subdendo veritas manifestat dicens:

Odium necessarium & uxoris quomodo præcipiatur.

Et qui non bajulat crucem suam & venit post me, non potest meus esse discipulus.) Crux quippe à cruciatu dicitur: et duobus modis crucem Domini bajulamus, cùm aut per abstinentiam carnem afficimus, aut per compassionem proximi necessitatem illius nostram putamus. Qui enim dolorem exhibet in aliena necessitate, crucē portat in mente. Sciendum verò est quod sunt nonnulli qui carnis abstinentiam non pro Deo, sed pro inani gloria exhibent: & sunt plerique qui compassionem proximo non spiritaliter, sed carnaliter impendunt, ut ei non ad virtutem, sed quasi miserando ad culpas faveant. Hi itaque crucem quidem videntur ferre, sed Dominum non sequuntur. Unde & rectè hæc eadem veritas dicit: *Qui non bajulat crucem suam & venit post me, non potest meus esse discipulus.* Bajulare etenim crucem & post Dominum ire, est vel carnis abstinentiam, vel compassionem proximo pro studio æternæ intentionis exhibere. Nam quisquis hæc pro temporali intentione exhibet, crucem quidem bajulat, sed ire post dominum recusat. quia verò sublimia præcepta data sunt, protinus comparatio ædificandæ sublimitati adjungitur, cùm dicitur:

Crux

Crucem visi tollere, Dominum non sequentes.

Quis enim ex vobis volens turrem ædificare, nonne prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt, si habet ad perficiendam?) In omnibus enim rebus finis aspiciendus est. Omne quod agimus prævenire per studium considerationis debemus. Ecce enim juxta veritatis vocem, qui turrem ædificii sumptus parat. Si igitur humilitatis turrem construere cupimus, prius nos præparare ad adversa hujus sæculi debimus. Hoc enim inter terrenum & cœleste ædificium distat, quod terrenum ædificium expensas colligendo construitur, cæleste autem ædificium expensas dispergendo. Ad illud sumptus facimus, si non habita colligamus: ad istud sumptus facimus, si & habita relinquamus. Considerandum verò quod dicitur:

Ne posteaquam posuerit fundamentum, & non poterit perficere, omnes qui viderint incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo cœpit ædificare & non potuit consummare.) Quia juxta Pauli vocem, spectaculum facti sumus mundo, angelis, & hominibus. Et in omni quod agimus considerare occultos adversarios nostros debemus, qui semper nostris operibus intendunt, semper ex nostro defectu gratulantur. Quos Propheta intuens ait: *Deus meus in te confido, non erubescam, neque irrideant me inimici mei.* In bonis enim operibus intenti, nisi contra malignos spiritus sollicite vigilemus, ipsos irrisores patimur, quos ad malum persuasores habemus. Sed quia de construendo ædificio comparatio data est, nunc ex minori ad majus similitudo subditur, ut ex rebus minimis majora pensentur. Nam sequitur:

Spectaculo sumus.

Aut quis rex iturus committere bellum adversum alium regem, non sedens prius cogitat si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt.) Rex contra regem ex æquo venit ad prælium, & tamen si se perpendit non posse sufficere, legationem mittit, & ea quæ pacis sunt, postulat. quibus ergo nos lachrymis sperare veniam debemus, qui in illo tremendo examine cum rege nostro ex æquo ad judicium non venimus, quos nimirum conditio, infirmitas, & causa inferiores exhibet? Sed fortasse jam mali operis culpas abscidimus, jam prava quæq; exterius declinavimus, nunquid ad reddendā rationē cogitationis nostræ sufficimus? Cùm duplo ergo exercitus contra simplum venit, qui nos vix in solo opere præparatos, simul de opere & cogitatione discutit. Et ideo dum adhuc longè est, legationem mittamus, rogemus ea quæ pacis sunt. Longè enim esse dicitur, quia adhuc præsens per judicium non videtur. Mittamus legationem lachrymas nostras, mittamus misericordiæ opera, mactemus in ara ejus hostias placationis. Hæc est nostra legatio, quæ regem venientem placat.

Rex contra regem.

Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.) Manifestissimè Dominus hac conclusione docet, quid sit ædificare turrem, vel cum rege fortiore facere pacē, suum videlicet esse discipulum. Præparare autem sumptus ad perficiendam turrem, & mittere legationem ad impetrandam pacem, non esse aliud quod renunciare omnibus quæ possidemus. Inter quæ omnia & amor proximorum, de quo prædictum est, & ipsa anima nostra, quam quidam pro temporali hac vita dictam putant, intelligitur, necesse est, quam sic possidere ad tempus oportet, ut non nos impediat ab æterna, si quis eam fuerit auferre minatus. Distat sanè inter renunciare omnibus & relinquere omnia, paucorum enim perfectorumque est relinquere omnia, curas mundi postponere, solis desideriis æternis inhiare. Cunctorum autem fidelium est renunciare omnibus quæ possident, hoc sic est tenere quæ mundi sunt, ut tamen per ea non teneantur in mundo: habere rem temporalem in usu, æternam in desiderio, sic terrena gerere, ut tamen tota mente ad cœlestia tendant.

Parabolæ sensus.

Bonum est sal: Si autem sal quoque evanuerit, in quo condietur?) Ad superiora respicit, ubi turrem virtutum non solum inchoandam, sed etiam præceperat esse consumandam. Bonum quippe est Dei verbum audire, frequentius sale sapientiæ spiritalis cordis arcana condire, imò ipsum cum Apostolis sal terræ fieri, idest, eorum quoque qui adhuc terrena sapiunt imbuendis mentibus sufficere. At si quis semel condimento veritatis illuminatus ad apostasiā redierit, quo alio doctore corrigitur, qui eam quam ipse gustavit sapientiæ dulcedinem, vel adversis sæculi peterritus, vel illecebris allectus abjecit? Iuxta hoc quod quidā qui sapiens ait: *Quis medebitur incantori à serpente percussis?*

Sal sapientia.

Qua sententia Judæ Scariothis socios ipsumque designari non immerito credatur, qui philargyria victus & gradum Apostolatus prodere, & Dominum tradere non dubitavit.

Sal infatuatum.

Neque in terram, neque in sterquilinium utile est, sed foras mittetur.] Sicut sal infatuatum cùm ad condiendos cibos carnesque siccandas valere desierit, nullo jam usui aptum erit (neque enim in terram utile est, cujus injectu germinate prohibetur, neque in sterquilinium agriculturæ profuturum, quod vivacibus licet glebis immixtum non fœtare semina frugum, sed extinguere solet) sic omnis qui post agnitionem veritatis retro redit, neque ipse fructum boni operis ferre, neque alios excolere valet, sed foras mittendus, hoc est, ab Ecclesiæ est unitate secernendus, ut juxta præmissam parabolam, irridentes eum inimici dicant, quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare. Et ideo multum utilis exhortatio subinfertur, cùm dicitur:

Aures audiendi.

Qui habet aures audiendi, audiat.] Id est, qui habet aures intelligentiæ, quibus Dei verbum percipere possit, non contemnat, sed audiat, obediendo videlicet & faciendo quæ didicit. Non enim auditor obliviosus, sed factor operis hic beatus in facto suo erit. Amen.

CAPUT XV.

Cap. 62.

Pœnitentes publicani.

ERant autem appropinquantes ei publicani & peccatores, ut audirent illum, & murmurabant Pharisæi & Scribæ dicentes, quia hic peccatores recipit & manducat cum illis.] Quia non solùm justus peccare per inertiam, sed & peccator resipiscere per solertiam potest, postquam sal infatuatū foras mitti debere narratum est, mox pœnitentum cohors intus admissa describitur, qui ad audiendum Dei verbum appropinquantes non solum ad colloquendum, sed etiam ad convescendum recepti sunt. Quod videntes Pharisæi, dedignati sunt. quia vera justitia cōpassionem habet, & falsa justitia dedignationem, quamvis & justi soleant rectè peccatoribus indignari. Sed aliud est quod agitur typo superbiæ, aliud quod zelò disciplinæ. Sed qui ægri erant, ita ut ægrotos se esse nescirent, quatenus quod erant agnoscerent, cœlestis eos medicus blandis fomentis curat, benignum paradigma objicit, & in eorum corde vulneris tumorem premit: Ait namque:

Quis ex vobis homo qui habet centum oves, & si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto, & vadit ad illam quæ perierat, donec inveniat illam?] Ecce mira dispensatione pietatis similitudinem veritas dedit, quam & in se ipse homo recognosceret, & tamen hæc specialiter ad ipsum auctorem hominum pertineret. Quia enim centenarius numerus est perfectus, ipse centum oves habuit cum Angelorum substantiam & hominum creavit. Sed una ovis tunc periit, quando peccando homo pascua vitæ dereliquit. Dimisit autem nonaginta novem oves in deserto, quia illos summos angelorum choros reliquit in cœlo. Cur autem cœlum desertum vocatur, nisi quod desertum dicitur derelictum? Tunc autem cœlum homo deseruit, cùm peccavit. In deserto autem nonaginta novem oves remanserant, quando in terra Dominus unam quærebat, quia rationabilis creaturæ numerus, angelorum videlicet & hominum, quæ ad videndum Deum condita fuerat, pereunte homine erat imminutus, & ut perfecta summa ovium integraretur in cœlo, homo perditus quærebatur in terra.

Oves 99 in deserto. Cœlum desertum

Ovem humeris imponens.

Et cum invenerit illam, imponit in humeros suos gaudens.] Ovem in humeris suis imposuit, quia humanam naturam suscipiens peccata nostra ipse portavit.

Et veniens domum convocat amicos & vicinos dicens illis: Congratulamini mihi quia inveni ovem meam quæ perierat.] Inventa ove ad domum rediit, quia pastor noster reparato homine, ad regnum cœleste rediit. Ibi amicos & vicinos invenit, illos videlicet angelorum choros; qui amici ejus sunt, quia voluntatem ejus continue in sua stabilitate custodiunt. Vicini quoque ejus sunt, quia claritate visionis illius sua assiduitate perfruuntur. Et notandum quod non dicat congratulamini ovi inventæ, sed mihi, quia videlicet ejus est gaudium vita nostra, & cùm nos ad cœlum reducimur, solennitatem lætitiæ illius implemus.

Congratulamini mihi, non ovi.

Gaudium de pœnitentibus.

Dico vobis quod ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam habente, quàm super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentiam.] Plus de conversis peccatoribus quàm de stantibus justis gaudium erit in cœlo, quia plerunque hi qui nullis se oppressos peccatorū molibus sciūt, stant quidem in via justitiæ, nulla illicita perpetrant, sed tamen ad cœlestem patriam anxie non anhelant, tantoq; sibi in rebus licitis usum præbent, quanto se perpetrasse illicita nulla meminerunt, & plerunque pigri remanent ad exercenda bona præcipua, quia valde securi sunt, quod nulla commiserint mala graviora. At contrà nonnunquā hi qui se aliqua illicita egisse meminerunt, ex ipso suo dolore compuncti inardescunt ad amorem Dei, seseque in magnis virtutibus exercent. Majus ergo de peccatore cōverso, quam de stante justo gaudiū fit in cœlo, quia & dux in prælio plus eum militem diligit, qui post fugam reversus hostem fortiter premit, quàm illum qui nunquam terga præbuit, & nunquā aliquid fortiter fecit. Sed inter hæc sciendum est quia sunt plerique justi, in quorum vita tantum est gaudium, ut eis quælibet peccatorum pœnitentia præponi nullatenus possit. Nam multi & nullorum sibi malorum sunt conscij, & tamen in tanti ardoris afflictione se exerunt, ac si peccatis omnibus angustentur, cuncta etiam licita respuunt, ad despectum mundi sublimiter accinguntur, lamētis gaudent, in cunctis semetipsos humiliant: & sicut nonnulli peccata operum, sic ipsi peccata cogitationum deplorant. Hinc ergo colligendum est, quantum Deo gaudium faciat, quando humiliter plangit justus, si facit in cœlo gaudium, quando hoc quod malè gessit per pœnitentiam damnat injustus.

Justi de quibus magis quàm de pœnitentibus gaudendum.

Mulieris etiam Dominus signatur.

Aut quæ mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam, & evertit domum, & quærit diligenter donec inveniat?] Qui signatur per pastorem, ipse & per mulierem. Ipse enim Deus, ipse & Dei sapientia. Et quia imago exprimitur in drachma, mulier drachmam perdidit, quando homo qui conditus ad imaginem Dei fuerat, peccando à similitudine sui conditoris recessit. Sed accendit mulier lucernam, quia sapientia Dei apparuit in humanitate. Lucerna quippe lumen in testa est. Lumen verò in testa est divinitas in carne. Accensa autem lucerna evertit domum, quia mox ut ejus divinitas per carnem claruit, omnis se nostra conscientia concussit. Domus namq; evertitur, cum consideratione reatus sui humana conscientia perturbatur, eversa verò domo invenitur drachma, quia dum perturbatur conscientia hominis, reparatur in homine similitudo conditoris.

Domum evertit.

Amicæ mulieris.

Et cùm invenerit, convocat amicas & vicinas dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram.] Quæ amicæ vel vicinæ nisi illæ potestates sunt cœlestes jam superius dictæ? quæ tanto supernæ sapientiæ juxta sunt, quanto ei per gratiam continuæ visionis appropinquant. Sed intuendum cur ista mulier decem drachmas habuisse perhibetur. Angelorum quippe & hominum naturam ad cognoscendum se Dominus condidit, quam dum consistere ad æternitatem voluit, eam procul dubio ad suam similitudinem creavit. Decem verò drachmas habuit mulier, quia novem sunt ordines Angelorum, sed ut compleretur electorum numerus, homo decimus creatus est, qui à conditore suo nec post culpam periit, quia hunc æterna sapientia per carnem miraculis coruscans ex lumine testę reparavit.

Pœnitentiam agere quid sit.

Ita dico vobis, gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.] Pœnitentiam agere est & perpetrata mala plangere, & plangenda non perpetrare. Nā qui sic alia deplorat, ut tamen alia committat, adhuc pœnitentiā agere aut ignorat, aut dissimulat. quid enim prodest si peccata quis luxuriæ defleat, & tamen adhuc avaritiæ æstibus anhelet? aut quid prodest si iræ culpas jam lugeat, & tamen adhuc invidiæ facibus tabescat? Sed minus est valde, quod dicimus, ut qui peccata deplorat, ploranda minimè committat. Nam cogitandum summopere est, ut

qui se

qui se illicita meminit commisisse, à quibusdam etiam licitis studeat abstinere, quatenus per hoc conditori suo satisfaciat, ut qui commisit prohibita, sibimetipsi abscindere debeat etiam commissa.

Cap. 63. *Ait autem: Homo quidam habuit duos filios, & dixit adolescentior ex illis patri: Da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et divisit illis substantiam.*] Murmurantibus de peccatorum susceptione, scribis & Pharisæis, tres ex ordine parabolas Salvator posuit, duabus primis de quibus disputatum est, quantum ipse cum Angelis de pœnitentum salute gaudeat insinuans. Tertia verò quæ sequitur, non suum tantummodo suorumque gaudium demonstrans, sed & invidentium murmur reprehendens. Homo itaque qui duos filios habuisse dicitur, Deus pater intelligitur, duorum videlicet genitor populorum, & quasi duarum generis humani stirpium auctor atque creator. Major enim filius, eos qui in unius Dei permansere cultura: Minor, eos qui usque ad colenda idola Deum deseruere, significat. Pars substantiæ quæ minorem filium contingit, ipse sensus in homine rationalis est. Vivere enim, intelligere, meminisse, ingenio alacri excellere, divini substantia muneris est. Quam minor filius expetijt à patre, cùm homo sua potestate delectatus, per liberum sese arbitrium regere, atque à dominio quæsivit exuere conditoris. Divisitque illis substantiam, fidelibus scilicet suæ gratiæ protectionem, quam desiderabant, impertiendo, infidelibus verò naturalis solum ingenij, quo contenti erant beneficium concedendo.

Homo habens filios duos.

Et non post multos dies congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose.] Longè profectus est, non locum mutando sed animum. Quanto etenim quisque plus in pravo opere delinquit, tanto à Dei gratia longius recedit. Quod non post multos dies dixit factum, ut congregatis omnibus, peregre proficisceretur in regionem longinquam, quia non multo post institutionem humani generis, placuit animæ per liberum arbitrium ferre secum quandam velut potentiam naturæ suæ, & deserere eum à quo condita est prælidens viribus suis. Quas vires tanto consumit citius, quanto eum deserit à quo datæ sunt. Itaque hanc vitam prodigam vocat, amantem fundere atque spatiari pompis exterioribus, intus inanescentem, cùm ea quisque sequitur quæ ab illa procedunt, & relinquit eum qui sibi est interior.

Prodigus longe profectus.

Et postquam omnia dissipasset, facta est fames valida in regione illa.] Omnia quæ dissipavit, ornamenta naturæ quæ consumpsit, significat. Fames in regione longinqua, indigentia verbi veritatis est, in oblivione creatoris. De qua dictum est in Prophetis: *Quia mittet Dominus famem in terram,* non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei.

Fames verbi Dei.

Et ipse cœpit egere, & abiit, & adhæsit uni civium regionis illius.] Merito egere cœpit, qui thesauros sapientiæ Dei, divitiarum cœlestiumque altitudinem dereliquit. Unus autem civium regionis illius cui egens adhæsit, ille est utique, qui concupiscentijs terrenis merito suæ perversitatis præpositus, princeps hujus mundi à Domino vocatur. Et de quo Apostolus: *Deus,* inquit, *hujus seculi, excæcavit mentes infidelium.*

Deus hujus seculi.

Et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos.] In villam mitti, est, substantiæ mundialis cupiditate subjugari. De qua in alia parabola quidam spiritales epulas, ad quas invitabatur, fastidiens dixit: *Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam.* Porcos verò pascere est, ea quibus immundi spiritus gaudeant, operari.

Mitti in villam.

Porcos pascere.

Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant.] Siliquæ quibus porcos pascebat, sunt doctrinæ sæculares sterili suavitate resonantes, de quibus laudes idolorum fabularumque ad Deos gentium vario sermone atque carminibus percrepant, quibus dæmonia delectantur. Unde cùm iste saturari cupiebat, aliquid solidum & rectum quod ad beatam vitam pertineret, invenire volebat in talibus, & non poterat. Hoc est enim quod ait:

Siliqua poemata.

Et nemo illi dabat. In se autem reversus.] Jam scilicet ab eis quæ forinsecus frustra illiciunt & seducunt, in conscientiæ interiora reducem faciens intentionem suam.

Dixit: Quanti mercenarij patris mei abundant panibus, ego autem fame hic pereo!] Unde hoc scire poterat, in quo tanta erat oblivio Dei, sicut in omnibus idololatris fuit, nisi quia ista recogitatio jam resipiscentis est, cum Evangelium prædicaretur? Mercenarij ergo patris abundant panibus, quia qui futuræ mercedis intuitu digna operari satagunt, quotidianis supernæ gratiæ reficiuntur alimonijs. At verò fame pereunt, qui extra patris ædes positi, ventrem cupiunt implere de siliquis. Id est, qui sine fine viventes, vitam beatam inanis Philosophiæ studijs inquirunt. Sicut enim panis qui cor hominis confirmat, verbo Dei quo mentem reficiat assimilatur: ita siliqua quæ & ipsa intus inanis, foris mollis est, & corpus non reficit sed implet, ut sit magis oneri quàm usui, sæculari sapientiæ non immerito comparatur, cujus sermo facundiæ plausu sonorus, sed virtute utilitatis est vacuus.

Mercenarii.

Surgam & ibo ad patrem meum, & dicam illi: Pater, peccavi in cœlum & coram te.] Quàm misericordem piumque noverat patrem, qui nec offensus à filio, patris dedignetur audire vocabulum. *Surgam* ergo, inquit, quia me jacere cognovi. *Et ibo,* quia longè recessi. *Ad patrem meum,* quia sub principe porcorum miserabili egestate tabesco. *Peccavi* autem *in cœlum,* coram spiritibus angelicis sanctisque animabus, in quibus sedes est Dei, significat. *Coram te* verò, in ipso conscientiæ interioris conclavi, qua Dei solius oculi penetrare valebant.

Et jam non sum dignus vocari filius tuus. Fac me sicut unum de mercenariis tuis.] Ad filij quidem affectum, qui omnia quæ patris sunt, sua esse non ambigit, adspirare nequaquam præsumit, sed mercenarij statum, jam pro mercede serviturus desiderat. Verum ne hunc quidem, nisi paterna dignatione se mereri posse testatur. Ubi sunt ergo Pelagianistæ, quia sua se virtute salvari posse confidunt, contra apertissimam veritatis sententiam quæ ait: *Sine me nihil potestis facere?*

Pelagianistæ.

Et surgens venit ad patrem suum.] Venire ad patrem est, in Ecclesia constitui per fidem, ubi jam possit esse peccatorum legitima & fructuosa confessio.

Cùm autem adhuc longè esset.] Et antequam intelligeret Deum, sed tamen cùm jam pie quæreret.

Vidit illum pater ipsius.] Impios enim & superbos convenienter non videre dicitur, tanquam ante oculos non habere. Ante oculos enim haberi, non nisi qui diliguntur dici solent.

Videre quos dicatur Deus.

Et misericordia motus est, & occurrens, cecidit super collum ejus.] Non enim pater unigenitum filium deseruit, in quo usque ad nostram longinquam etiam peregrinationem cucurrit atque descendit. Quia Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Et ipse Dominus ait: *Pater in me manens, ipse facit opera sua.* Quid est autem cadere super collū ejus, nisi inclinare & humiliare in amplexum ejus brachium suum? Et brachium Domini cui revelatum est, quod est utique Dominus noster Jesus Christus.

Et osculatus est eum.] Consolari verbo gratiæ Dei ad spem indulgentiæ peccatorum, hoc est, post longa itinera remanentem, à patre mereri osculum charitatis.

Dixitque ei filius: Pater peccavi in cœlum & coram te. Jam nō sum dignus vocari filius tuus.] Incipit jam peccata constitutus in Ecclesia confiteri, nec dicit omnia quæ dicturum se esse promiserat, sed usque ad illud: *Non sum dignus vocari filius tuus.* Hoc enim vult fieri per gratiam, quod se indignum esse per merita fatetur. Non addidit quod in illa meditatione dixerat: *Fac me sicut unum de mercenariis tuis.* Cùm enim panem non haberet, vel mercenarius esse cupiebat. Quod post osculum patris generosissimè jam dedignatur. Intelligit namque inter filium, mercenarium & servum, non minimam esse distantiam. Servum videl. esse eum, qui adhuc metu gehennæ, sive præsentiæ legum, à vitijs temperat. Mercenarium, qui spe atque desiderio regni cœlorum. Filium, affectu boni ipsius atque amore virtutum. In quarum virtutum trium consummatione, B. Apostolus o-

Servus. Mercenarius. Filius.

mnem salutis summam concludens: *Nunc*, inquit, *manet fides, spes, charitas, tria hæc. Major autem his charitas.* Fides namque est, quæ futuri judicij ac suppliciorum metu, vitiorum facit contagia declinare. Spes, quæ mentem nostrã de præsentibus avocans, universas corporis voluptates, cælestium præmiorum expectatione contemnit. Charitas quæ nos ad mortem Christi & spiritalium virtutum fructum, mentis ardore succendens, quicquid illis contrariũ est, toto facit odio detestari. Unde prodigus iste postquam in semetipsum reversus, diræ famis supplicia formidabat, velut jam servus effectus, etiam mercenarij statum, de mercede jam cogitans, concupiscit Sed eum pater occurrens, non contentus minora concedere, utroque gradu sine dilatione transcurso, pristinæ filiorum restituit dignitati, nec jam de mercede conductoris, sed de hæreditate fecit cogitare parentis.

Stola prima.

Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam, & induite illum.] Stola prima est vestis innocentiæ, quam homo benè conditus accepit, sed malè persuasus amisit, quando post culpam prævaricationis cognovit esse se nudum, gloriaq; immortalitatis perdita, pelliceum, h. e. mortale, sumpsit indumentum. Servi qui eam proferũt, reconciliationis prædicatores sunt. Proferunt enim stolam primam, quando mortales terrenosq; homines sublimandos asseverant, ut non solùm cives Angelorum, sed & hæredes Dei & cohæredes sint Christi futuri.

Annulus.

Et date annulum in manu ejus, & calceamenta in pedes.] Annulus est vel syinceræ fidei signaculũ, qua cuncta promissa in credentium cordibus certa impressione signantur, vel nuptiarum pignus illarum, quibus Ecclesia sponsatur. Et benè añulus in manu datur, ut per opera fides clarescat, & per fidem opera firmentur.

Calceamenta.

Calceamenta autem in pedes, officium evangelizandi denunciant, ut cursus mentis ad cœlestia tendens, à terrenarum contagio rerum inviolata servetur & munda, priorumq; munitus exemplis, super serpentes & scorpiones securus incedat. Manus igitur & pedes, i. e. opus ornatur & cursus. Opus ut rectè vivamus; cursus, ut ad æterna gaudia properemus. *Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.*

Vitulus saginatus.

Et adducite vitulum saginatum, & occidite.] Vitulus saginatus, ipse item Dominus est, sed secundùm carnem. Et bene saginatus, quia caro ejus adeò spiritali est opima virtute, ut pro totius mundi salute sufficiat in odorem suavitatis, nidorem videlicet immolationis, ad Deum mittere, & pro omnibus exorare. Adducere autem vitulum & occidere est prædicare Christum, & mortem ejus insinuare. Tunc etenim cuique nostrum quasi recens occiditur, cùm credit occisum. Tunc caro ejus comeditur, cùm ejus passionis sacramentum & ore ad emundationem percipitur, & corde ad imitationem cogitatur. *Et manducemus & epulemur, quia hic filius meus mortuus erat & revixit, perierat & inventus est.*] Non solùm filius qui revixit & inventus est, verùm pater & servi illius, sacrosancti vituli qui propter filium occisus erat, carne refecti epulantur.

Patris cibus.

Quia patris cibus salus est nostra, & patris gaudium, nostrorum est remissio peccatorum. Nec tantùm Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Quia sicut una in divinitate voluntas & operatio, ita & una est delectatio sanctæ & individuæ Trinitatis. Unde B. Abraham tres Angelos hospitio recipiens, vitulum tenerrimum & optimum occidisse, eisq; cum lacte, pane, & butyro epulandum legitur obtulisse. Quia qui beatam Trinitatem rectæ devotionis officijs reficere i. e. lætificari desiderat, mortem quoque debet unigeniti filij Dei in carne quæ est una in eadem Trinitate persona, piæ confessionis synceritate celebrare.

Stola cur data ante epulum.

Et notandum, quod ante stola prima, ante añulus, ante calceamenta præstantur, & sic deinde vitulus immolatur, quia nisi spem quisq; primæ immortalitatis induerit, nisi añulo fidei opera præmunierit, nisi ipsam fidem pie confitendo prædicaverit, non potest Sacramentis interesse cœlestibus.

Et cœperunt epulari.] Istæ epulæ atque festivitas nunc celebrantur, per orbem terrarum Ecclesia dilatata atque diffusa. Vitulus enim ille in corpore & sanguine Dominico, & offertur patri, & pascit totam domum.

Filius senior.

Erat autem filius ejus senior in agro.] Filius senior, populus Israel est, qui licet in longinqua non abierit, non tamẽ domi, sed in agro dicitur esse moratus, quia populus idem neque usque ad colenda idola creatorem deseruit, neque legis quam acceperat, interiora penetravit; sed literæ solùm custodiã contentus, exteriora magis & terrena operari simul & sperare solebat, audiens per Prophetam: *Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.*

Appropinquare domui.

Et cùm veniret & appropinquaret domui, audivit symphoniam & chorum.] Appropinquat filius domui, cùm populus ille in quibuscunque Israelitis considerationibus (nam multi tales inventi sunt in eis, & sæpè inveniuntur) labore servilis operis improbato, ex eisdem scripturis, Ecclesiæ libertatem considerat. Audit symphoniam & chorum, scilicet spiritu plenos vocibus consonis Evangelium prædicare, quibus dictum est: *Obsecro vos fratres, ut idipsum dicatis omnes*, & concorditer conversantium sit anima & cor unum in laudes Dei.

Et vocavit unum de servis, & interrogavit quæ hæc essent? Isque dixit illi.] Vocat unum de servis, cùm sumit ad legendum aliquem Prophetarum, & in eo quærens, quodammodo interrogat, unde ista in Ecclesia celebrantur, in quibus se esse non videt. Respondeat ei servus patris, Propheta:

Frater tuus venit, & occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit.] In extremis enim terræ fuit frater tuus, sed inde major exultatio cantantium Domino canticum novum, quia *laus ejus ab extremis terræ.* Et propter eum, qui absens erat, occisus est ille, cui dictum est: *Et holocaustum tuum pingue fiat.*

Senioris, id est, Iudei indignatio.

Indignatus est autem, & nolebat introire. Pater ergo illius egressus, cœpit rogare illum.] Indignatur etiam nunc, & adhuc non vult introire. Cùm ergo plenitudo gentium intraverit, egredietur opportuno tempore pater ejus, ut etiam omnis Israel salvus fiat, ex cujus parte cæcitas facta est, velut absẽntia in agrum, donec plenitudo filij minoris longè in idololatria gentium constituti, redux ad manducandum vitulum intraret. Erit enim quandoque aperta vocatio Judæorum in salute Evangelij. Quam manifestationem vocationis, tanquam egressum patris appellat ad rogandum majorem filium.

Iudæi quid mandatum nunquam præterierint.

At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, & nunquam mandatum tuum præterij.] Quæritur, Quomodo ille populus nunquam mandatum Dei præteriisse dicatur. Sed facilè illud occurrit, neque de omni mandato dictum esse, sed de uno maximè necessario, quo nullum alium Deum colere jussus est. Neque iste filius in omnibus Israelitis, sed in his intelligatur habere personam, qui nunquam ab uno Deo ad simulacra conversi sunt. Quamvis enim tanquam in agro positus iste filius terrena desideraret, ab uno tamen Deo ista desiderabat bona. Quod etiam patris ipsius testimonio comprobatur, cùm dicit: *Tu mecum es semper.* Non enim quasi mentientem redarguit, sed secum perseverantiam ejus approbans, ad perfruitionem potioris, atque jucundioris exultationis invitat.

Hœdus.

Et nunquam dedisti mihi hœdum, ut cum amicis meis epularer.] Peccator profectò hœdi nomine significari solet, sed absit ut Antichristum intelligam: Multum enim absurdum est, eum cui dicitur: *Tu mecum es semper*, hoc à patre optasse, ut Antichristo crederet. Neque omnino in eis Judæorum, qui Antichristo credituri sunt, istum filium fas est intelligi.

Antichristus.

Quomodo autem epularetur ex illo hœdo, si ipse est Antichristus, qui non ei crederet? Aut si hoc est epulari ex hœdi occisione, quod est de Antichristi perditione lætari, quomodo dicit filius, quem recipit pater, hoc sibi non fuisse concessum, cum omnes filij Dei, de illius adversarij damnatione læcaturi sint? Nimirum ergo ipsum Dominum sibi negatum ad copulandum conqueritur, dum eum peccatorem putat; cùm enim hœdus est illi genti, id est, cùm eum Sabbati violatorem, & profanatorem legis existimat, jucundari epulis ejus non meruit.

Hœdus Iudæis Christus visus.

Ut quod ait: *Nunquam dedisti mihi hœdum ut cum amicis meis epularer*, tale sit ac si diceret, eum qui mihi hœdus videba-

tur,

tur, nunquam mihi dedisti ad epulandum, eo ipso mihi illum ipsum non concedens, quo mihi hœdus videbatur. Quod autem dicit; *Cum amicis meis*: aut ex persona principum, cum plebe intelligitur, aut persona populi Hierosolymitani, cum cæteris populis Juda.

Sed postquam filius tuus hic qui devoravit substantiam suam cum meretricibus venit, occidisti illi vitulum saginatum. Meretrices sunt gentilium superstitiones, cum quibus substantiam dissipare est, relicto uno connubio verbi Dei cum turba dæmonum cupiditate turpissima fornicari.

Meretrices.

At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt, Epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & revixit: perierat, & inventus est.] Quod dicit: *Et omnia mea tua sunt*: non putandum est ita dictum quasi non sine & fratris, ut tanquam in terrena hæreditate patiaris angustias. Quomodo possint esse omnia majoris, si habet ibi etiam junior partem suam? Sic enim à perfectis & perpurgatis ac jam immortalibus filiis habentur omnia, ut sint & omnium singula, & omnia singulorum. Ut enim cupiditas nihil sine angustia, ita nihil cum angustia charitas tenet. Cùm ergo beatitatem illam obtinuerimus, nostra erunt ad vivendum superiora, nostra erunt ad convivendum æqualia, nostra erunt ad dominandum inferiora. Si quem autem movet quomodo patri supplicans veritas dicat: Et mea omnia tua sunt, & tua mea: cui simillimum videtur sonare quod huic filio dicitur: *Et omnia mea tua sunt*: sciat unigeniti filii esse omnia quæ patris sunt, per hoc quod etiam ipse Deus est, & de patre natus, patri est æqualis. Nam & illud quod de Spiritu sancto loquens ait: *Omnia quæ habet pater, mea sunt*: propterea dixit: *quia de meo accipiet, & adnunciabit vobis*: de his dixit, quæ ad ipsam patris pertinent divinitatem, in quibus illi est æqualis omnia quæ habet pater habendo. Neque enim Spiritus sanctus de creatura quæ patri est subjecta & filio, erat accepturus quod ait: *De meo accipiet*, sed utique de patre, de quo processit Spiritus, de quo natus est filius. Sive itaque duos filios hos ad utrunque populum, sive ut quibusdam placet ad duos quoslibet homines, pœnitentem videlicet & justum, vel qui sibi justus videatur, referre voluerit, congaudeat major frater, *quia frater junior mortuus erat & revixit, perierat & inventus est.*

Omnia patris quomodo senioris sint.

Patris divinitas.

Libri quarti Finis.

LIBER V.

LEGE FELIX.

PROOEMIUM.

Postquam murmurantes de peccatorum, vel potius pœnitentium receptione, eos qui sibi justi videbantur tribus continuis parabolis, de quibus supra disputatum est, Salvator redarguit, docens salutem resipiscentium Deo quidem & Angelis gratissimam, sed invidis hominibus esse gravissimam: quartam mox quintamque de eleemosyna danda, & parsimonia sequenda subjungens, pia justaque discretione manifestat eos qui bona terrena dispersint, dederintque pauperibus, ab illis in æterna tabernacula recipiendos. Illos autem qui in his soli luxuriari desiderant, in inferno sepeliendos, & nec stillam aquæ permodicam, quæ perennes tormentorum ardores vel ad momentum refrigerare queant, esse nacturos. Quia videlicet & ordo prædicandi aptissimus est, ut post pœnitentiam eleemosyna, i. e, opus misericordiæ suggeratur. Ille enim juste à Deo pœnitens ut sui misereatur, impetrat, qui proximi indigentis quantum valet ipse misereri non tardat. At qui avertit aurem suam ne audiat pauperem, oratio ejus erit execrabilis. Unde & Joannes Baptista cùm turbis suaderet, ne merito suæ sterilitatis in ignem mitterentur, dignos pœnitentiæ fructus esse faciendos, mox consilium salutis suæ quærentibus adjunxit, atque ait: *Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas similiter faciat.* Et iidem Pharisæi ac Scribæ, non minus avaritiæ quàm superbiæ peste languentes, sicut pœnitentibus veniam, sic & egentibus pecuniam dare negabant. Verum ille qui vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, nunc ad eos, nunc eis audientibus ad discipulos suos verba faciendo consuetæ pietatis dona benignus impendere non cessat. Sed veniamus ad textum.

Parabolæ sequentes.

Divites avari.

Eleemosyna.

CAPUT XVI.

Dicebat autem & ad discipulos suos: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum, & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius. Et vocavit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ, jam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra se: Quid faciam? quia Dominus meus aufert à me villicationem. Fodere non valeo, mendicare erubesco. Scio quid faciam, ut cum amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos suas.] In villico hoc quem Dominus ejiciebat de villicatu, & laudavit eum quòd in futurum sibi prospexerit, non omnia debemus ad imitandum sumere: Non enim aut Domino nostro facienda est in aliquo fraus, ut de ipsa fraude eleemosynas faciamus, aut eos à quibus recipi volumus in tabernacula æterna, tanquam debitores Dei & Domini nostri fas est intelligi, cùm justi & sancti significentur hoc loco, qui eos introducant in tabernacula æterna, qui necessitatibus suis terrena bona communicaverint. De quibus etiam dicit, quod *si quis alicui eorum calicem aquæ frigidæ dederit tantum in nomine discipuli, non perdet mercedem suam.* Sed etiam è contrario dicuntur istæ similitudines, ut intelligamus si laudari potuit ille à Domino cui fraudem faciebat, quanto amplius placeant Domino Deo, qui secundùm ejus præceptum illa opera faciunt. Sicut etiam de judice iniquitatis qui interpellabatur à vidua, comparationem duxit ad judicem Deum, cui nulla ex parte judex iniquus conferendus est. Villici sanè vocabulo discimus eos, qui pecunias habent non jam Dominos suæ, sed alienæ potius rei dispensatores esse putandos. Qui si juxta hujus servi exêplum sedulo finiendæ villicationis, ac rationis reddendæ tempus præviderint, facilè terrenorum omnium delectatione simul & dilectione nudati, plus sibi de amicis conquirendis in futuro, quàm divitiis in præsenti colligendis prospicere curabunt. Qui multa secum anxius pertractando, quid faciam? inquit: *Fodere non valeo, mendicare erubesco.* Ablata quippe villicatione fodere non valemus, quia finita hac vita, in qua tantum licet operari, nequaquam ultra bonæ conversationis fructum, ligone devotæ compunctionis licet inquirere. Mendicare, confusionis est. Illo scilicet pessimo genere mendicandi, quo virgines illæ fatuæ mendicasse referuntur, quæ ingruente tempore nuptiarum oleo virtutum deficiente, sapientibus dixerunt: *Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur.* Et de quo Salomon ait: *Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei.*

Cap. 64

Villicus.

Villicus quomodo laudandus.

Villicus.

Convocatis itaq; singulis debitoribus Domini sui, dicebat primo: Quantum debes Domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Dixitq; illi: Accipe cautionem tuam, & sede cito, scribe quinquaginta. Deinde alio dixit: Tu verò quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici, At illi: Accipe literas tuas, & scribe octoginta.] Cadus Græca amphora est, continens urnas tres. Corus vero modios triginta complectitur. Quod autem de centum cadis olei quinquaginta scribi fecit à debitore, & de centum coris tritici octoginta, ad nihil aliud valere arbitror, nisi ut ea quæ similiter in sacerdotes atque in levitas Judæus quisque operatur, in Christi Ecclesia abundet justitia ejus super Scribarum & Pharisæorum, ut cùm illi decimas darent, isti dimidias dent, sicut non de fructibus, sed de ipsis bonis suis fecit Zachæus. Aut certè duplicet decimas, ut duas decimas dando, superet impedia Judæorum. Nisi fortè quis simpliciter accipiendum putet, quod

Cadus. Corus.

Decimarum duplicatio.

omnis

omnis qui indigentiam cujuslibet pauperis sanctorum, vel ex dimidia, vel certè ex quinta parte, quantum viginti, vel quinquaginta ad centum sunt, adlevaverit, certa suæ misericordiæ sit mercede donandus.

Sapientes sæculi.

Et laudavit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset. Quia filij hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.] Audiant sapientes hujus sæculi, ut stultam sapientiam deserere, & sapientem Dei stultitiam discere queant, quanti eorum sapientiam divina æquitas æstimaverit, quos non verè prudentes, sed in generatione sua prudentes esse commemorat. Juxta hoc quod alibi dicitur: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes.* Necnon & amatores æternæ vitæ, filios lucis appellando, non aliud eos qui sapientes sunt ut faciant mala, benè autem facere nescierunt, quàm filios arguit esse tenebrarum. Filij autem lucis, & filij hujus sæculi vocantur, quomodo filij regni & filij perditionis. Cujus enim quisque agit opera, ejus cognominatur & filius.

Filij lucis.

Filij lucis & sæculi.

Et ego vobis dico: Facite vobis amicos de mamona iniquitatis, ut cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.] Mamonam iniquitatis ob hoc appellat istam pecuniam quam possidemus ad tempus, quia mamona divitiæ interpretantur. Nec sunt istæ divitiæ nisi iniquis qui in eis constituunt spem atque copiam beatitudinis suæ. A justis verò cùm hæc possidentur, est quidem ista pecunia, sed non sunt illis divitiæ, nisi cœlestes & spiritales. Quibus indigentiam suam spiritaliter supplentes exclusa egestate miseris beatitudinis copia ditabuntur. Si autem hi qui præbent eleemosynam de iniquo mamone, faciunt sibi amicos, à quibus in æterna tabernacula recipiantur, quanto magis hi qui spiritales largiuntur epulas, qui dant conservis cibaria in tempore suo, certissima debent spe summæ retributionis erigi?

Mamona iniquitatis.
Divitiæ quibus sint pecunia.

Qui fidelis est in minimo, & in majore fidelis est. Et qui in modico iniquus est, & in majore iniquus est.] Sunt qui viscera pietatis, & opera misericordiæ quæ proximis debentur ignorantes, merito se tamen castitatis, vigiliarum, longæ orationis, plenæ fidei, jejuniorum, cæterarumque virtutum quæ Dei dilectio gignere solet, veraciter fideles existimant, sed ipso judice attestante, qui fidelis est in minimo, id est, in pecunia cum paupere participanda, & in majore fidelis est, illo videlicet actu, quo specialiter adhærere creatori, & unus cum eo spiritus effici desiderat. At qui temporalia quæ possidet rectè dispensare dissimulat, æternorum sibi gloriam, de qua tumet, evacuat. *Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?* Et sicut idem dicit: *qui habuerit substantiam mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?*

Eleemosynæ præstantia.

Si ergo in iniquo mamona fideles non fuistis, quod vestrum est quis credet vobis] De iniquo mamona, quod divitias malorum significet, suprà explanatum est. Quarum mentionẽ Salvator faciens alibi dicit, quia *fallacia divitiarum suffocat verbum* Veras autem divitias, vel ipsa æternæ vitæ gaudia, de quibus scriptum est: *Quæ divitiæ hæreditatis ejus in sanctis*, vel virtutum spiritalium, quibus ad vitam pervenitur copiam significat. De quibus dicit Esaias: *Divitiæ salutis, sapientia & scientia. Timor Domini, ipse thesaurus ejus.*

Mamon.

Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis?] Alienæ sunt à nobis hujus sæculi facultates, id est, extra naturam sitæ. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre quid possumus. Nostra autem possessio regnum cœlorum. Nostra vita, Christus est. Nostræ opes sunt, spiritalium operum fructus. De quibus Salomon ait: *Redemptio animæ viri, propriæ divitiæ ejus.* Arguit ergo Pharisæos fraudis & avaritiæ, qui quoniam in facultatibus suis fideles non fuerunt, communia conditoris bona privatim habere malentes, nec Christum accipere meruerunt, quem publicanus ille, cujus paulò ante memini, Zachæus, ut adquirere posset, dimidiam partem bonorum suorum obtulit.

Alienæ res hujus sæculi.

Pharisæorũ fraus.

Cap. 65.

Dominis duobus servire.

NEmo *servus potest duobus dominis servire.*] Quia non valet simul transitoria & æterna diligere. Si enim æternitatem diligimus, cuncta temporalia in usu, non in affectu possidemus.

Aut enim unum odiet, & alterum diliget, aut uni adhærebit, & alterum contemnet.] Hæc verba diligenter consideranda sunt. Nam qui sint duo Domini, consequenter exponit dicens:

Domini qui.

Non potestis Deo servire & mamonæ.] Audiat hoc avarus, audiat qui censetur vocabulo Christiano, non posse simul mamonæ, hoc est, divitijs Christoq; serviri. Et tamen non dixit, qui habet divitias, sed qui servit divitijs. Qui enim divitiarum servus est, divitias custodit ut servus. Qui autem servitutis excussit jugum, distribuit eas ut Dominus. Sed qui servit mamonæ, illi utique servit, qui rebus istis terrenis merito suæ perversitatis præpositus, princeps hujus sæculi à Domino dicitur. Ergo *aut unum odiet, & alterum diliget*, ut fieri debet. Odiet scilicet diabolum, diliget Deum. Aut *uni adhærebit, & alterum contemnet*. Adhærebit scilicet diabolo, cùm quasi ejus præmia temporalia sectatur Contemnet autem Deum, non dixit odiet: sed sicut solent minas ejus postponere cupiditatibus suis, qui de bonitate ejus ad impunitatem sibi blandiuntur. Quibus per Salomonem dicitur: *Fili ne adjicias peccatum super peccatum, & dicas, miseratio Dei magna est*

Servire divitiis.

Audiebant autem omnia hæc Pharisæi qui erant avari, & deridebant illum.] Monebat quidem Dominus scribas & Pharisæos qui non superbè sapere, non de sua justitia præsumere, sed & peccatores publicanosque recipere pœnitentes, & sua quæ fortè inciderent eleemosynis peccata redimere: sed illi præceptorem misericordiæ, humilitatis, & parsimoniæ, duas maximè deridebant ob causas. Quia scilicet vel minus utilia, neque unquam facienda quasi noxius imperaret, vel certè utilia, sed à se jam facta superfluus ingereret.

Scribarum incorrigibilitas.

Et ait illis: Vos estis qui justificatis vos coram hominibus. Deus autem corda vestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum] Justificant se coram hominibus, qui peccatores quidem quasi infirmos desperatosque contemnunt; se autem ipsos quasi perfectos in omnibus cunctæque fragilitatis expertes eleemosynarum remedio opus habere non credunt. Sed hæc noxij tumoris altitudo quàm sit juste damnanda, videt ille qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.

Iustificantes se.

Lex & Prophetæ usque ad Ioannem, ex eo regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit.] Disputantem contra philargyriam Salvatorem Pharisæi deridebant, quasi contraria legi Prophetisque præciperet, ubi multi & ditissimi fuisse, & tamen Deo placuisse legerentur: sed & ipse Moyses populum quem regebat si legem sequeretur, omnibus quæ terra gignit, bonis abundaturum: si autem negligeret, peste, fame, inopia, cunctisque malis prædiceret esse feriendum. Quibus ille occurrens, ostendit inter legem & Evangelium, sicut promissionum, ita & præceptorum non minimam debere esse distantiam, & majora quidem propter regnum cœlorum, minora verò propter regnum terrarum imperari ab eodem uno Deo, qui cœlum fecit & terram. Ibi namque dictum est: *Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.* Hic vero: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Ideoque rectè cũ diceret regnum Dei evangelizari, addidit: *Et omnis in illud vim facit* Magna enim vis, & violentia grandis est nos terra genitos, cœlorum sedem quærere, possidere velle per virtutem, quod non potuimus tenere per naturam, nec solum terrena contemnere, sed & linguas deridentium nos talia contemnentes Hoc enim subdidit, cùm de spernendis divitijs locutus à Pharisæis esset derisus.

Philargyria.

Lex Moysis divitias non improbat.

Evangelij supra legem excellentia.

Facilius est autem cœlum & terram præterire, quàm de lege unum apicem cadere.] Ne putarent in eo quod dixit, Lex & Prophetæ usque ad Joannem, legis vel Prophetarum ab eo destructionem prædicari, manifeste protestatur, facilius maxima mundi elementa, quàm minima legis dicta transire. Et revera, *Præterit enim figura hujus mundi.* Et alibi: *Cœlos autem novos & terram novam, & promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat.* De longe autem ne unius quidem literæ summitas, hoc est, nec minima quæque &

Legem non venit solvere.

quæ

quæ levia vel superstitiosa videntur, à sacramentis spiritalibus vacant, quin omnia recapitulentur in Evangelio. Et tamen lex & Prophetæ usque ad Joannem, quia non potuit ultra venturum prophetari quod Joannis præconio jam venisse clarebat.

Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, mœchatur; & qui dimissam à viro ducit, mœchatur.]Quod de lege in perpetuum non violanda prædixerat, uno exempli gratia de illa sumpto testimonio confirmat, ut ex hoc uno discerent, etiam in cæteris eum non ad solvenda, sed ad implenda legis decreta venisse; cujus expositionem testimonij, si qui plenius videre desiderat, non nostra, sed majorum monumenta scrutetur. Beatissimi enim patres, Augustinus in libro de Sermone Domini in monte, primo: Hieronymus, & Ambrosius in commentarijs Evangelistarum, Matthæi & Lucæ: sed & alij quàmplurimi in suis quisque opusculis de illo satis superque dixerunt.

Ad alios remittit.

Cap. 66. *Purpura.*

Homo quidam erat dives, & induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendidè.*]Purpuram regij habitus esse colorem, Nam conchylia ferro circuncisa lachrymas purpurei coloris, quibus lana tingatur, emittunt. Byssum verò, genus est quoddam lini, nimiũ candidi & mollissimi, quod Græcè ϖάπατιν vocant. Admonuerat ergo Dominus suprà, facere amicos de mamona iniquitatis, qui cùm ab hac vita defecerimus, recipiant nos in æterna tabernacula, quod audientes Pharisæi deridebant. Verùm ille quę præposuerat exemplis adstruens, ostendit ideo divitem purpuratum, irremediabiliter apud inferos tortum, quia pauperem Lazarum, à quo in vitæ tabernacula recipi posset, amicum sibi facere neglexerat. Nonnulli autem putant præcepta veteris testamenti districtiora esse quàm novi; sed hi nimirum improvida consideratione falluntur. In illo enim non tenacia, sed rapina multatur, ibi res injuste sublata restitutione quadrupli punitur. hic autem dives iste non abstulisse aliena reprehenditur, sed propria non dedisse; nec dicitur quod ut quempiam oppressit, sed quia in acceptis rebus se extulit. Hinc ergo, hinc summopere colligendum est, qua pœna multandus sit, qui aliena diripit, si inferni damnatione percutitur, qui propria non largitur. Et sunt nonnulli qui cultum subtilium preciosarumque vestium, non putant esse peccatum: quod si videlicet culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quod dives qui torquetur apud inferos, bysso & purpura indutus fuisset. Nemo quippe vestimenta præcipua, nisi ad inanem gloriam quærit, videlicet ut honorabilior cæteris esse videatur. Quam culpam possumus melius etiam ex diverso colligere, quia si abjectio vilis indumenti virtus non esset, Evangelista vigilanter de Joanne non diceret; *Erat indutus pilis camelorum.* Sed notandum nobis magnopere est, in ore veritatis de superbo divite, & de humili paupere, quantus sit ordo narrationis. Ecce enim dicitur: *Homo quidam erat dives.* Et protinus subjungitur:

Divitis avari pœna.

Lex nova strictior.

Divitiæ peccatum.

Vestitus peccatum

Et erat quidam mendicus nomine Lazarus.]Certè in populo plus solent nomina divitum, quàm pauperum sciri. Quid est ergo quod Dominus de paupere & divite verbum faciens, nomen pauperis dicit, & nomen divitis non dicit: nisi quod Deus humiles novit, atque approbat, & superbos ignorat? Unde & quibusdam de miraculorum virtute superbientibus, in fine dicturus est: *Nescio vos unde sitis: discedite à me omnes operarij iniquitatis.* At contra Moysi dicitur: *Novi te ex nomine tuo.* Ait ergo de divite, *Homo quidam.* Ait de paupere: *Egenus nomine Lazarus.* Ac si aperte dicat: Pauperem humilem scio, superbum divitem nescio. Illum cognitum per approbationem habeo, hunc per judicium reprobationis ignoro.

Pauperis nomen non divitis exprimitur.

Qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus, cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis; sed & canes veniebant & lingebant ulcera ejus.] Plenus ulceribus mendicus Lazarus ante januas divitis jacet. Qua de re una, Dominus duo judicia explevit Habuisset enim fortasse aliquam excusationem dives, si Lazarus pauper & ulcerosus ante ejus januam non jacuisset, si remotus fuisset, si ejus inopia non esset oculis importuna. Rursus si longè esset dives ab oculis ulcerosi pauperis, minorem tolerasset tentationem pauper in animo. Sed dum egenum & ulceratum ante januam divitis & delicijs affluentis posuit, in una eademq; re, & ex visione pauperis non miserenti diviti cumulum damnationis intulit; & rursum ex visione divitis, tentatum quotidie pauperem probavit. Cui certè poterat ad pœnam sufficere paupertas, etiam si sanus fuisset. Rursum suffecisset ægritudo, etiam si subsidium adesset. Sed ut probaretur amplius pauper, simul hunc & paupertas & ægritudo tabefecit, atque insuper videbat procedentem divitem, obsequentibus cuncis fulciri, & se in infirmitate & inopia à nullo visitari. Nam quia nemo ei ad visitandum aderat, testantur canes, qui licenter vulnera lingebant. Ex una ergo re omnipotens Deus duo judicia exhibuit, dum Lazarum pauperem ante januam divitis jacere permisit, ut & dives impius damnationis sibi augeret ultionem, & tentatus pauper cresceret ad remunerationem.

Divitis exaggeratur inhumanitas.

Pauperis tentamenta.

Factum est autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem & dives, & sepultus est in inferno] Sinus Abraham requies est beatorum pauperum, quorum est regnum cœlorum, quo post hanc vitam recipiuntur. Sepultura inferni, pœnarum profunditas, quæ superbos & immisericordes post hanc vitam vorat.

Sinus Abrahæ.

Elevans autem oculos suos cùm esset in tormentis, videbat Abraham à longè, & Lazarum in sinu ejus, & ipse clamans dixit: Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, & refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.] O quanta est subtilitas judiciorum Dei, ô quàm districte agitur bonorum actuum, malorumque retributio. Certè superius dictum est, quia in hac vita *Lazarus cadentes micas de mensa divitis quærebat, & nemo illi dabat:* nunc de supplicio divitis dicitur, quia de extremo digiti Lazari destillari aquam in os suum concupiscit. Qui ergo mensæ suæ vel minima dare noluit, in inferno positus, usque ad minima quærenda pervenit. Sed notandum valde est, quid sit quod dives in igne positus, linguam suam refrigerari petit. Mos quippe est sacri eloquij, ut aliquando aliud dicat, sed ex eodem dicto aliud innuat. Superius autem hunc superbum divitem Dominus non loquacitati vacantem dixerat, sed superflue convivantem. Neque hunc de loquacitate narravit, sed cum elatione & tenacia, de edacitate peccasse. Sed quia abundare in convivijs loquacitas solet, is qui hic malè convivatus dicitur, apud inferos gravius in lingua ardere perhibetur. Sed cum gravi valde pavore pensandum est hoc quod sequitur:

Judiciorũ Dei districtio.

Linguam cur refrigerari cupiat dives in inferno.

Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris.] Ecce enim dum dicitur: *Recepisti bona in vita tua,* indicatur & dives iste boni aliquid habuisse, ex quo in hac vita bona reciperet. Rursumque dum de Lazaro dicitur, *quia recepit mala,* profectò monstratur & Lazarum habuisse malum aliquod, quod purgaretur. Sed mala Lazari purgavit ignis inopiæ, & bona divitis remuneravit felicitas transeuntis vitæ.

Bona divitis.

Mala pauperis.

Et in his omnibus inter vos & nos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos non possint, neque inde huc transmeare.]Qua in re valde quærendum est quomodo dicatur: *Hi qui volunt ad vos transire non possint.* Quod enim hi qui in inferno sunt, ad beatorum sortem transire cupiunt, dubium non est. Qui verò jam in beatitudinis sortem suscepti sunt, quo pacto dicitur quia transire ad eos qui in inferno cruciantur, volunt? Sed sicut transire reprobi ad electos cupiunt, i.e. à suppliciorum suorum afflictione migrare, ita ad afflictos atque in tormentis positos transire justorum est, mente ire per misericordiam, eosq; velle liberare. Sed qui volunt de beatorum sede ad afflictos atque in tormentis positos transire non possunt, quia justorum animæ quamvis in suæ naturæ bonitate misericordiam habeant, jam tunc auctoris sui justitiæ conjunctæ, tanta rectitudine constringuntur, ut nulla ad reprobos com-

Beati quomodo ad damnatos transire velint.

compassione moveantur. Sed postquam ardenti diviti de se spes tollitur, ejus animus ad propinquos quos reliquerat recurrit, quia reproborum mentem pœna sua quandoque inutiliter erudit ad charitatem, ut jam tunc etiam suos spiritaliter diligant, qui hîc dum peccata diligerent, nec se amabant. Unde nunc sequitur:

Reproborum charitas.

Et ait: Rogo te ergo pater, ut mittas eum in domum patris mei, habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne & ipsi veniant in locum hunc tormentorum.] Qua in re notandum est, ardenti diviti quanta ad supplicium cumulantur. Ad pœnam namque suam ei & cognitio servatur & memoria. Cognoscit enim Lazarum quem despexit, fratrum quoque suorum meminit, quos reliquit. Perfecta quippe ei ultio de paupere non esset, si hunc in retributione non cognosceret. Et perfecta pœna in igne non esset, si non hoc quod ipse patitur etiam suis timeret. Ut ergo peccatores amplius in supplicio puniantur, & eorum vident gloriam quos contempserunt, & de illorum etiam pœna torquentur quos inutiliter amaverunt. Credendum verò est quod ante retributionem extremi judicij, injusti in requie quosdam justos conspiciunt, ut eos videntes in gaudio, non solum de suo supplicio, sed etiam de illorum bono crucientur. Justi verò in tormentis semper intuentur injustos, ut hinc eorum gaudium crescat, quia malum conspiciunt quod misericorditer evaserunt, tantoq; majores ereptori sui gratias referant, quanto evidentius vident in alijs quid ipsi perpeti, si essent neglecti, potuerunt. Quia qui creatoris sui claritatem vident, nihil in creatura agitur quod videre non possint.

Divitis pœna.

Reprobi vident justos in requie.

Iusti semper vident reprobos in tormentis.

Deum videntes omnia vident.

Et ait illi Abraham: Habent Moysen & Prophetas, audiant illos.] Sed qui verba Dei despexerat, hæc audire non posse suos sequaces, æstimabat. Unde & respondit dives:

Non pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent.] Cui mox veraci sententia dicitur:

Si Moysen & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis surrexerit, credent.] Quia nimirum qui verba legis despiciunt, redemptoris præcepta qui ex mortuis surrexit, quanto subtiliora sunt, tanto hæc difficilius implebunt. Et nimirum constat, quia cujus implere dicta renuunt, ei procul dubio credere recusant. Quem verò juxta allegoriam, dives iste qui *induebatur purpura & bysso. & epulabatur quotidie splendide*, nisi Judaicum populum significat? qui cultum vitæ exterius habuit, qui acceptæ legis delicijs ad nitorem usus est, non ad utilitatem. Quem autem Lazarus ulceribus plenus, nisi gentilem populum figuraliter exprimit? qui dum conversus ad Deum, peccata sua confiteri non erubuit, huic vulnus in cute fuit. In cutis quippe vulnere virus à visceribus trahitur, & foras erumpit. Quid est ergo peccatorum confessio, nisi quædam vulnerum ruptio? quia peccati virus salubriter aperitur in confessione, quòd pestifere latebat in mente. Sed Lazarus vulneratus, *cupiebat saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, & nemo illi dabat*, quia gentilem quemque ad cognitionem legis admittere superbus ille populus despiciebat, qui dum doctrinam legis non ad charitatẽ habuit, sed ad elationem, quasi de acceptis opibus timuit, & quia ei verba defluebant de scientia, quasi micæ cadebant de mensa. At contrà jacentis pauperis vulnera lingebant canes. Nonnunquam solent in sacro eloquio per canes prædicatores intelligi; Canum etenim lingua vulnus dum lingit, curat, quia & doctores sancti dum in confessione peccati nostri nos instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt. Et quia nos loquendo à peccatis eripiũt, quasi tangendo vulnera ad salutem reducunt. Unde & benè Lazarus adjutus interpretatur, quia ipsi hunc ad ereptionem juvant, qui ejus vulnera per linguæ correptionem curant. Contigit verò ut uterque moreretur: dives qui induebatur purpura & bysso, sepultus in inferno, in sinu verò Abrahæ Lazarus ab Angelis ductus est. Quid Abrahæ sinus, nisi secretam requiem significat patris? de qua veritas: *Multi*, inquit, *venient ab oriente & occidente, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob in regno cælorum. Filij autem regni hujus ejicientur in tenebras exteriores.* Qui enim purpura indutus dicitur, rectè filius regni vocatur.

Ex mortuis Christus.

Allegorice dives epulo.

Canes.

Qui de longinquo ad videndum Lazarum oculos levat, quia dum per damnationis suæ supplicia infideles in imo sunt, fideles quoque ante diem extremi judicij, super se in requie attendunt, quorum post gaudia cõtemplari nullatenus possunt. Longè verò est quod conspiciunt, quia illuc per meritum non attingunt. In lingua autem amplius ardere ostenditur, cùm dicit: *Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, & refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Infidelis populus verba legis in ore tenuit, quæ opere servare contempsit. Ibi ergo ampli9 ardebit, ubi se ostendit scire quod facere noluit. Ab extremo digiti se tãgi desiderat, quia æternis supplicijs datus optat operatione justorum vel ultima participari. Cui respõdetur, quòd in hac vita bona receperit, quia omne suũ gaudium, felicitatem transitoriam putavit. Habere hic etenim possunt & justi bona, nec tamen hæc in recompensatione recipere, quia dum meliora, i. e. æterna appetunt, eorum judicio quælibet bona adfuerint, cum sanctis desiderijs æstuant, bona minimè videntur. Inter hæc verò notandũ est quod ei dicitur: *Memento fili.* Ecce enim Abraham filiũ vocat, quem tamen à tormento non liberat, quoniam hujus infidelis populi præcedentes patres fideles, quia multos à sua fide deviasse considerant, eos nulla compassione à tormentis eripiunt, quos tamen per carnem filios recognoscunt. In tormentis autem dives positus, quinque fratres habere se perhibet, quia superbus idem Judaicus populus, qui ex magna jà parte damnatus est, sequaces suos, quos super terrã reliquit, quinque sensibus corporis deditos novit. Quinario ergo numero fratres quos reliquerat exprimit, quia eos ad spiritalẽ intelligentiam non adsurgere, in inferno positus gemit. Petit ut ad eos Lazarus mittatur, cui quod Moysen & Prophetas habeant, dicitur. Sed ait, quod non credunt, nisi quis ex mortuis resurrexerit. Cui protinus respondetur: *Si Moysen & Prophetas non audiunt, neque si quis à mortuis resurrexerit credent ei.* Certè de Moyse veritas dicit: *Si crederetis Moysi, crederetis utique & mihi. De me enim ille scripsit.* Impletur ergo quod per Abrahæ responsionem dicitur. Ex mortuis enim Dominus resurrexit, sed Judaicus populus quia Moysi credere noluit, ei etiam qui resurrexit ex mortuis, credere contempsit: cùmque Moysi verba spiritaliter intelligere renuit, ad eum de quo Moyses locutus fuerat, non pervenit.

Filium licet vocet, non liberat.

Fratres divitis.

Ex mortuis qui resurrexit non credunt Iudæi.

CAPUT XVII.

Cap. 67.

ET *ad discipulos suos ait: Impossibile est, ut non veniant scandala. Væ autem illi per quem veniunt.*] Dicit & Apostol9: Oportet autem & hæreses esse: ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. Impossibile est ergo in hoc mundo erroribus ærumnisque plenissimo, scandala sæpissimè non venire; sed væ illi, qui quod impossibile est non venire, suo vitio facit ut per se veniat. Ubi quamvis generali sententia vel aliquis falsus frater, vel ipse Judas qui proditioni animum præparabat, intelligi queat: tamen juxta consequentiam sermonis hic locus ad superiora respicit, ubi Dominus de eleemosyna danda locutus, à Pharisæis irridetur. Qui enim rectа loquentem vituperat, scandalum profecto, i. e. offendiculum & ruinam auditoribus præbet infirmis, maximè si & Pharisæis, legis videatur habere scientiam. Quem increpans Apostolus ait: *Et peribit infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est.*

Scandalum præbens.

Utilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum ejus, & projiciatur in mare, quàm ut scandalizet unum de pusillis istis.] Secundùm morem provinciæ loquitur, quo majorum criminum illa apud veteres Judæos pœna fuerit, ut in profundum ligato saxo demergerentur. Et revera utilius est, innoxium pœna quamvis atrocissima, temporariam tamẽ vitam finire corpoream, quàm fratri nocentem, mortem animæ mereri perpetuam. Rectè autem qui scandalizari potest, pusillus appellatur; qui enim magnus est quodcunque viderit, quodcunque passus fuerit, non declinat a fide. Qui autem pusillus est animo & parvus, occasiones quærit quomodo scandalizetur. Propterea denique oportet nos maximè iis consulere qui parvi sunt in fide, ne oc-

Supplicia quæ irrogabant Iudæi.

Pusillus facile scandalizatur.

casione

...andalum interdum in bono opere cavendū.

casione nostri offendantur,& recedant à fide,ac decidant à salute. Notandum sanè,quod in nostro bono opere aliquando cavendum est scandalum proximi, aliquando verò pro nihilo contemnendum. In quantum enim sine peccato possumus, vitare proximorum scandalum debemus. Si autem de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur scandalum nasci, quàm veritas relinquatur.

...orreptio ...æterna.

Attendite vobis, si peccaverit frater tuus,increpa illum, & si pœnitentiam egerit,dimitte illi.] Tale quid & in Deuteronomio legimus: *Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, ne habeas super illo peccatum.* Quo igitur ordine scandala declinare,& væ perpetuum vitare possimus, insinuat.Si nos videlicet ipsos, ne quem lædamus, attendimus. Si peccantem zelo justitiæ corripimus. Si ex corde pœnitenti, misericordiæ pietatisque viscera pandimus. Ubi caute intuendum est, quia non passim peccanti dimittere, sed pœnitentiam agenti dimittere jubemur, & primo quidem peccantem misericorditer increpare,ut sit cui postmodum habeamus juste dimittere. Qui ergo fratrem videns peccare tacuerit, non minus dominici præcepti transgressor est, quàm is, qui eidem pœnitenti veniam dare noluerit. Quia qui dixit, *si pœnituerit,dimitte:* præmisit *si peccaverit,increpa.* Itaque venia fratri post increpationem largienda est,sed illi utique,qui se pœnitendo ab errore convertit, ne vel difficilis venia, vel remissa sit indulgentia.

...epties in ...ie dimittendum.

Et si septies in die peccaverit in te, & septies in die conversus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me,dimitte illi.] Septenario numero non veniæ dandæ terminus ponitur, sed vel omnia peccata dimittenda, vel semper pœnitenti dimittendum præcipitur. Solet enim sæpè per septem cujuscunque rei aut temporis universitas indicari. Unde quod in Psalmo canitur; *Septies in die laudem dixi tibi*,nil est aliud, quàm *semper laus ejus in ore meo.* Nam & alibi Petro interroganti,quoties peccanti in se fratri dimittat, an usque septies, respondit Dominus: *Non dico tibi usque septies,sed usque septuagies septies*,id est,quadringentis nonaginta vicibus.Ut toties peccanti fratri dimitteret in die,quoties ille peccare non posset. Peccanti igitur in te fratri, si pœnitentiam egerit,dimittendi habes potestatem,immo necessitatem, ut & tibi pœnitenti ac veniam flagitanti pater qui est in cœlis,ignoscat:At si increpatus converti,& pœnitentiam agere neglexerit, quid super hoc veritatis sententia decernat,intuere.*Si peccaverit in te frater tuus,vade & corripe eum*,& cætera usque,quo ait: *Si autem & Ecclesiam non audierit,sit tibi sicut ethnicus & publicanus.* Et merito,quia sub nomine fidelis egit opera infidelium.Aliter sanè veniam fratri petenti, aliter inimico persequenti dare præcipimur. Hunc videlicet,ut accepta remissione peccati,quo nos insontes nocuit, socia nobis charitate communicet: Illi verò,ut cùm nobis malum vult, & si potest, facit,nos semper bonum velimus,faciamusque quod possimus:neque enim David eundem veniæ modum persecutoribus suis pœnitentiæ remedio privatis, quamvis misericorditer eos lugens præstare potuit, quem fratribus salubri compunctione castigatis,Joseph benevole cognoscendus exhibuit.

...eptuagies septies. *...œnitenti necessariò dimittere debemus.*

...ap. 68.

ET *dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem.*]Dixerat suprà Dominus: *Qui fidelis est in minimo,& in majore fidelis est.* Etsi in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est,quis dabit vobis?Et ideo Apostoli,qui in alieno ac minimo, hoc est, in terrenorum contemptu jam fuere fideles,in suo sibi ac majore fidem postulant augeri.Nemo enim repente fit summus, sed in bona conversatione à minimis quisque inchoat,ut ad magna perveniat.Alia namque sunt virtutis exordia,aliud profectus,aliud perfectio. Quam magnopere quærentes ajunt Domino: Adauge nobis fidem.

...daugeri ...dem.

Dixit autem Dominus:Si haberetis fidem sicut granum sinapis,diceretis huic arbori moro,eradicare & transplantare in mare,& obediret vobis.] Fidem perfectam grano sinapis comparat,quæ sit videlicet & ad faciem humilis,& in pectore fervens,vilis quidem passim contuentibus,nullarumque virium apparens, sed pressuris attrita, quid perfectionis intus gerat ostendens.Sed & hoc notandum,quia granum sinapis ad purgationem capitis saluberrime prodest Nam si optime tritum & cribellatum tepidæ pingui mulsæ admisceas,& hoc jejunus contra solem calidum, vel in balneo gargarizes, omnem humorem noxium etiamsi crassior fuerit,de capite purgat,& imminentium quoque imbecillitatum facit pericula vitari.Sic profecto fides tentationum pistillo probata, ab omni levium cogitationum superficie cribro discretionis castigata, & perfectæ dilectionis melle dulcorata,omnes de corde,quod est interioris nostri hominis caput, vitiorum sentinas non solùm ad præsens exhaurit, sed & in futurum ne colligi valeant, præcavet. Arbor autem morus eradicanda, & in mare transplantanda, vel simpliciter posita, potest intelligi, quia videlicet consummatæ fidei indicium sit verbo elementis imperare, ut quod de uno specialiter dictum est, hoc generaliter de omnibus sentiendum credatur.Denique alibi Dominus arefacta verbo ficulnea discipulis mirantibus ait: *Si habueritis fidem,& non hæsitaveritis,non solū de ficulnea facietis,sed & si monti huic dixeritis, tolle & jacta te in mare,fiet.* Vel certè per morum,cujus colore sanguineo fructus & virgulta rubent,unde & à latinis rubus appellatur, Evangelium crucis exprimitur, quæ per fidem Apostolorum de gente Judæorum, in qua velut in stirpe generis tenebatur, verbis prædicationis eradicata, & in mare gentium translata est atque plantata.Cui sententiæ subjunctæ quoque parabolæ, quæ de verbi ministris agit, sensus astipulatur.Juvat & illud,quod folia mori serpenti superjecta necem inferunt,quia verbum crucis,ut cuncta salutaria confert,cuncta noxia tollit.

...ides per... ...granum sinapis ...milis.

Fidei virtus.

Morus. Rubus.

Mori folia.

Quis autem vestrum habens servum arantem aut pascentem.] Hæc parabola docet,ut fides, quo virtutibus foris excellentior,eo in ipsa conscientia fiat intus humilior. Servus quippe arans aut pascens,quilibet Ecclesiæ doctor intelligitur.De quo Dominus ait:*Nemo mittens manum suam in aratrum,& aspiciens retro,aptus est regno Dei.* Et alteri sese amare testanti tertio respondit: *Pasce oves meas.*

Qui regresso de agro dicet illi statim, transi,recumbe,& non dicet ei para quod cœnem?] Servus de agro regreditur cum intermisso ad tempus operæ prædicandi ad conscientiam doctor recurrit, atque à publico locutionis ad curiam cordis rediens,sua secum secretus acta vel dicta retractat. Cui non statim Dominus,transi,recumbe dicit,id e.transi de hac vita mortali,& in æternæ vitæ beata sede refovere. Hæc enim postea dicturus, interim post pastum atque agriculturam domi sui jubet parare quod cœnet, hoc est, laborem apertæ locutionis,humilitatem quoque propriæ considerationis exhibere.Talis namque conscientiæ templum Dominus dignatur ingredi, tali cœna libentissime pasci desiderat. *Ecce enim ego*,inquit,*ad januam & pulso,si quis surrexerit & aperuerit mihi, intrabo ad illum,& cœnabo cum illo,& ipse mecum.*

Servum de agro regredi.

Et præcinge te,& ministra mihi,donec manducem & bibam.] Præcingi est, mentem humiliatam ab omnibus fluitantium cogitationum finibus,quibus operum gressus impediri solet,constringere. Nam qui vestimenta præcingit, hoc agit utique,ne incedens involvatur ad lapsum.Ministrare verò Deo est, minimum se per omnia & absque gratiæ ejus auxilio nihil virium habentem profiteri. Minister enim à minori statu,id est,subjectione, sicut & magister à majori vocabulum sumpsit.Ministrat ergo conditori,qui ejus naturam considerans, ejus judicia pertimescens,de suis se virtutibus humiliat.

Præcingi.

Et post hæc tu manducabis & bibes.]Postquam,inquit,ipse tuæ prædicationis opere delectatus, tuæque compunctionis epulis fuero refectus, tunc demum tu transies & recumbes, æternisque meæ sapientiæ dapibus in æternum reficieris.

Nunquid gratiam habet servo illi,quia fecit quæ sibi imperaverat? Non puto. Sic & vos cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis,dicite: Servi inutiles sumus.] Si homo, inquit,ab homine servo non uniforme, sed multiplex ministerium exigit,nec tamen ei gratiam habet,quanto magis vos,qui

Servi inutiles.

sine me nihil potestis facere? non temporum longitudine laborum merita pensare debetis, sed amore & famulatu spontaneo novis semper studijs augere priora. Itaque dicite, servi inutiles sumus. Servi quidem, quia pretio empti estis. Inutiles verò, quia Dominus bonorum vestrorum non indiget. Si autem inutilis est, qui fecit omnia, quid de illo dicendum est, qui explere, quæ præcepta sunt, vel infirmitate non potuit, vel quod pejus est, superbia despexit? Aliter. *Servi inutiles sumus*, quia *non sunt condignæ passiones hujus temporis ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Et alibi: *Qui coronat me in miseratione & misericordia.* Non ait in meritis & operibus tuis, quia cujus misericordia prævenimur, ut humiliter Deo serviamus, ejus munere coronamur, ut sublimiter cum illo regnemus.

Servi inutiles.

Quod debuimus facere, fecimus.] Revera debuimus, quia qui non venit ministrari, sed ministrare, debitores suos nos fecit, ne nostris videlicet operibus confidentes, sed de ejus semper examine paventes, cum Propheta dicamus: *Quid retribuamus Domino pro omnibus, quæ retribuit nobis?* Qui ut fidem se grano sinapis similandam, humilem scilicet & ferventem habuisse monstraret præmisit, dicens: *Credidi propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis.* Ut quàm suis se viribus minimè credidisset, ostenderet, in extasi locutus adjunxit: *Omnis homo mendax*, ut inutilem se servum etiam calice pretiosæ mortis accepto significaret, exclamavit: *O Domine, ego servus tuus, ego servus tuus, & filius ancillæ tuæ, disrupisti vincula mea.* Non ait ipse disrupi, ipse mihi salvando sufficio, sed *tu disrupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* Hæc est igitur in hominibus sola fidei perfectio, si omnibus quæ præcepta sunt, impletis, imperfectos esse se noverint, & quandiu peregrinantur à Domino, semper inesse sibi mala, quæ defleant; semper meminerint deesse bona, ad quæ gratia ejus juvante proficiant.

Debitores simus.

Cap. 69. ET *factum est, &c. occurrerunt ei decem viri leprosi.*] Leprosi, non absurde intelligi possunt, qui scientiam veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris. Non enim vel abscondunt imperitiam suam, sed pro summa peritia proferunt in lucem, & jactantiam sermonis ostentant. Nulla porro falsa doctrina est, quæ non aliqua vera intermisceat. Vera ergo falsis inordinate permixta, in una disputatione vel narratione hominis, tanquam in unius corporis colore apparentia, significant lepram veris falsisque colorum locis humana corpora variantem, atque maculantem. Hi autem tam vitandi sunt Ecclesiæ, ut si fieri potest longius remoti, magno clamore Christum interpellent. Unde & aptè subjungitur:

Qui steterunt à longe, & levaverunt vocem, dicentes: Iesu præceptor, miserere nostri.] Et bene ut salventur, Jesum præceptorem nominant. Quia enim in ejus verbis se errasse significant, hunc salvandi humiliter præceptorem vocant, cùmque ad cognitionem præceptoris redeunt, mox ad formam salutis recurrunt. Nam sequitur:

Præceptor Iesus.

Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est dum irent, mundati sunt.] Nullum Dominus eorum, quibus hæc corporalia beneficia præstitit, invenitur misisse ad sacerdotes nisi leprosos, quia videlicet sacerdotium Judæorum figura erat futuri Sacerdotij regalis, quod est in Ecclesia, quo consecrantur omnes pertinentes ad Corpus Christi summi & veri principis Sacerdotum. Et quisquis vel hæretica pravitate, vel superstitione gentili, vel Judaica perfidia, vel etiam schismate fraterno, quasi vario colore per Domini gratiam caruerit, necesse est ad Ecclesiam veniat, coloremque fidei verum quem acceperit, ostendat. Cætera verò vitia, tanquam valetudinis & quasi membrorum animæ atque sensuum, per seipsum interius in conscientia & intellectu Dominus sanat & corrigit. Denique & Paulus voce Domini audita: *Quid me persequeris?* &c. *Ego sum Iesus quem tu persequeris.* Ad Ananiam tamen missus est, ut illo sacerdotio quid in Ecclesia constitutum est, sacramentum doctrinæ fidei perciperet, & verus ejus adprobaretur color. non quia non potest per seipsum Dñus omnia facere (nam quis alius hæc facit etiam in Ecclesia?) sed ut ipsa societas congregatorum fidelium adprobando in invicem atque communicando verę fidei doctrinam, in omnibus quæ dicuntur verbis, vel signantur sacramentis, tanquam unam speciem veri coloris obducat. Cornelius etiam cum & eleemosynæ ejus acceptæ, & preces ejus auditæ illi ab Angelo nuncientur, propter doctrinæ tamen sacramentorumq; unitatem ad Petrum jubetur mittere, tanquam illi & suis diceretur: *Ite, ostendite vos sacerdotibus*: nam & cùm irent, mundati sunt. Jam enim ad eos venerat Petrus, sed tamen ipsi nondum accepto baptismatis sacramento, nondum spiritaliter ad sacerdotes pervenerant, & tamen infusione Spiritus sancti, & admiratione linguarum, eorum mundatio declarata est.

Leprosos solos ad sacerdotes misit. Sacerdotium regale.

Unus autem ex illis, &c.] Unus iste, qui magnificans Deum, regressus est, unius Ecclesiæ devotam Christo humilitatem significat. Qui benè cadens ante pedes Domini, gratias egit. Ille enim verè Deo gratias agit, qui repressis præsumptionis suæ cogitationibus, quam in semetipso infirmus sit, humiliter videt, qui nihil sibi virtutis tribuit: qui bona quæ agit, esse de misericordia conditoris agnoscit. Unde & rectè subjungitur:

Unus qui reversus.

Et hic erat Samaritanus.] Samaritanus quippe interpretatur custos. Quo nomine ille populus aptissimè significatur, qui gratias agendo ei, à quo accepit, tribuit omne quod accepit, quodammodo cantans illud de Psalmo: *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia tu Deus susceptor meus es, Deus meus, misericordia ejus præveniet me.* Cadit autem in faciem, quia ex malis, quæ se perpetrasse meminit, erubescit. Ibi enim cadit homo ubi confunditur. Unde & Paulus, quasi quibusdam in facie jacentibus dicebat: *Quē ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?* At contra de ascensore equi, id est, de eo, qui in hujus mundi gloria elatus est, dicitur: *Ut cadat ascensor ejus retro.* Rursumque de persecutoribus Domini scriptum est: *Abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.* Quid est hoc, quod electi in faciem & reprobi retrorsum cadunt, nisi quod omnis, qui post se cadit, ubi proculdubio cadit, ubi non videt: qui verò ante se ceciderit, ibi cecidit ubi videt? Iniqui ergo, quia in invisibilibus cadunt, post se cadere dicuntur, quia ibi corruunt, ubi quid eos tunc sequatur, modo videre non possunt. Justi verò, quia istis visibilibus semetipsos sponte dejiciunt, ut in invisibilibus erigantur, quasi in faciem cadunt, quia timore compuncti videntes humiliantur.

Samaritanus. *Cadere.* *Cadere in faciem.*

Respondens autem Iesus, dixit: Nonne decem mundati sunt, & novem ubi sunt?] Unum si addatur ad novem, quædam effigies unitatis impletur. Quo fit tanta complexio, ut ultra non progrediatur numerus, nisi rursus ad unum redeatur, ut hæc per infinitatem numeri regula custodiatur. Novem itaque indigent uno, ut quadam unitatis forma coagulentur, & decem sint. Unum autem non eis indiget, ut custodiat unitatem. Quamobrem ut unus ille, qui gratias egit, unicæ Ecclesiæ significatione approbatus atque laudatus est, ita illi novem, qui gratias non egerunt, reprobi effecti, à consortio unitatis exclusi sunt. Ideoque tales in novenario numero tanquam imperfecti remanebunt. Et merito eos Salvator quasi ignotos, ubi sunt, inquirit: Scire enim Dei, eligere; nescire, reprobare est.

Denarij complexio. *Novem indigent uno.*

Non est inventus, qui rediret & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.] Secundùm corpus quidem facilè est videre, posse hominem non habere lepram, & tamen animi esse non boni: secundùm significationem autē hujus miraculi conturbat considerantem, quomodo mundus dici possit ingratus. Sed jam facilè est etiam illud videre, fieri posse, ut quisque in Ecclesiæ societate doctrinam integram veramq; assequatur, & omnia secundùm catholicæ regulam disserat, distinguat à Creatore creaturam, eoque manifestetur varietate mendaciorum tanquam lepra caruisse, & tamen ingratus sit Deo & Domino mundatori suo, quia elatus superbia, gratiarum agendarū pia humilitate non sternitur. similisq; efficitur eis, de quibus dicit Apostolus: *Qui cùm cognovissent Deum, non ut Deum magnificaverunt, aut gratias egerunt.* Quod enim dicit eos Deū cogno-

Mundatus quomodo ingratus. *Doctus, superbus.*

visse,

visse, ostendit quidem à lepra fuisse mundatos, sed tamen statim accusat ingratos.

[S]urgere [j]ussus.

Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit.] Qui devotus ante Dominum cecidit, surgere & ire præcipitur, quia qui infirmitatem suam subtiliter cognoscens, humiliter jacet, per divini verbi consolationem surgere ad fortia opera, & crescentibus quotidie meritis ad perfectiora passim proficere jubetur. Si autem fides salvum fecit eum, quem ad agendas Salvatori & emundatori suo gratias inclinavit, ergo perfidia perdidit eos, qui de acceptis beneficijs Deo gloriam dare neglexerunt. Quapropter & hæc lectio superiori ea ratione conjungitur, quod ibi fidem per humilitatem augeri debere, parabola data decernitur, hic autem manifestius ipsis rebus ostenditur, non fidei tantum agnitam rationem, sed executam fidei operationem esse, quæ salvum faciat credentem, detque gloriam patri, qui est in cœlis.

[P]erfidia [m]ala.

Cap. 70.

[R]egnum [D]ei quomodo venturum.

INterrogatus autem à Pharisæis, quando venit regnum Dei, respondit eis, & dixit: Non venit regnum Dei cum observatione.] Interrogant de tempore regni Dei, quia sicut infra Lucas aperuit, existimabant, quod veniente Hierosolymam domino confestim regnum Dei manifestaretur, ita ut & ipsi Apostoli hac opinione ducti, post resurrectionem ejus interrogantes eum ajerent: *Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?* & alibi Cleophas: *Nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel.* Non venit autem regnum Dei cum observatione.

Adventus secundi ignorantia.

Neque dicent, ecce hic.] Quia quando veniat, neque ab angelis, neque ab hominibus potest observari, sicut tempus dominicæ incarnationis certissimis & Prophetarum vaticinijs præfixum, & Angelorum est manifestatum præconijs, adeo ut conceptus, natus, & baptizatus, prædicans, & jam moriens & resurgens, atque ad cœlos rediens, comitantibus indesinenter vel Angelorum, vel hominum, vel certè miraculorum sit declaratus indicijs.

Regnum Dei intra vos est.

Ecce enim regnum Dei intra vos est.] Regnum Dei seipsum dicit, intra illos positum, hoc est, in cordibus eorum, ubi credidêre regnantem. Unde scriptum est: *Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo: hoc est autem verbum fidei, quod prædicamus.*

Dies unus Domini.

Et ait ad discipulos: Venient dies, quando desideretis videre unum diem filij hominis, & non videbitis.] Hoc est regnum Dei, quod venturum speramus, diem videlicet Christi videre. Et bene unum diem, quia in illa beatitudinis gloria, de qua Propheta suspirans ajebat: *Quia melior est dies una in atrijs tuis super millia,* tenebrarum interruptio nulla est, nulla saltem memoria miseriæ vel doloris, quæ prima abierunt, lucem perpetuæ pacis obnubilat. Hujus ergo diei bonum est desiderare præsentiam, nec tamen magnitudine desiderij nobis omnia fingere, quasi instet dies Domini. Unde & apte Dominus ventura prænunciando subjunxit:

Finem mundi calculantes falli.

Antichristi multi.

Et dicent vobis: Ecce hic, ecce illic, nolite ire, neque sectemini.] Quamvis hæc sententia non solùm ad tempus, sed etiam ad personam possit intelligi. Et ad tempus quidem, quia extitêre nonnulli, qui curricula computantes ætatum, certum se consummationis seculi annum, diem, & horam dicerent invenisse, contra auctoritatem Domini dicentis: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta.* Ad personam verò, quia multi contra Ecclesiam venêre, multi venturi sunt hæretici, qui se Christos asseverent, quorum primus Simon Magus; extremus autem ille, major cæteris est Antichristus. *Si qui ergo dixerint, ecce hic, ecce illic,* id est, in hac vel illa persona, vel hora venire vel venturum esse regnum Dei, non sunt sequendi, qui altiora se quærere, & infanda dicere non timent.

Adventus Domini forma.

Nam sicut fulgur coruscans de sub cœlo, in ea quæ sub cœlo sunt fulget, ita erit filius hominis in die sua.] Hoc est quod Psalmus ait: *Deus manifestus veniet, Deus noster, & non silebit:* quia videlicet secundus Salvatoris adventus non in humilitate ut prius, sed in gloria sit & majestate futurus. Et pulchre ait: *Coruscans de sub cœlo:* quia discrimen sub cœlo, hoc est, in aeris medio geretur, teste Apostolo, qui ait: *Simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aera.* Si autē Dominus in judicio sicut fulgur apparebit, nullus tunc in sua mente latere permittitur, quia ipso judicis fulgore penetratur. Non ejus ergo venturi tempus aut locus potest à mortalibus observari, qui fulguris instar omnibus coruscus videlicet & repentinus adveniet. Potest autem hæc Domini responsio, & de illo ejus adventu, quo cotidie venit in Ecclesia, non incongruenter accipi. Regnum quippe Dei intra nos est, quia qui quandoque judex venturus est omnium, nunc etiam præsens in corde fidelium regnat. In tantum verò sæpe turbaverunt Ecclesiam hæretici, dicendo in suo singuli dogmate, manere fidem Christi, ut fideles quique temporum illorum desiderent dominum, vel uno die, si fieri posset, redire ad terras, & per semetipsum, quomodo se habeat, fidei veritas intimare. *Et non videbitis,* inquit, quia non opus est, hoc corporali visione dominum redhibere, quod semel disperso per universum mundum Evangelii sui fulgore spiritaliter exhibuit, & contra omnes apocryphorum venias, indivisibili charitatis suæ luce firmavit.

Regnum Dei intra nos est.

Passionis mentio.

Primum autem oportet illum multa pati & reprobari à generatione hac.) Loquens multa dominus de adventus sui gloria, terrorem quoque passionis paucis inserere curavit, ut cum morientem cernerent, quem glorificandum audierant, dolorem passionis spe promissæ clarificationis mitigarent, simulque se ipsi pararent, si gloriam regni diligerent, mortis non horrere periculum. Generationem autem non tantum Iudæorum, verum omnium reproborum appellat, à quibus etiam nunc filius hominis in corpore suo, hoc est, in Ecclesia multa patitur, & reprobatur. Nam quamvis caput hujus corporis, quod videlicet nos sumus, jam sese super omnia liberum exerit, reproborum tamen vulnera adhuc per suum, quod deorsum retinet corpus, sentit.

Adventus Domini exempla.

Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit & in die filij hominis.) Subitum adventus sui diem plurimis adfirmat exemplis. Nam quem fulguri cito omnia transvolanti comparaverat, eundem diebus Noe vel Loth, quando repentinus mortalibus supervenit interitus, æquiparat.

Conjugia non damnat Dominus.

Edebant & bibebant, uxores ducebant, & dabantur ad nuptias. Non hic juxta væsanum Marcionis, & Manichæi, & Taciani principis Encratitarum dogma, conjugia vel alimenta damnantur, cum in his successionis, in illis naturæ sint posita subsidia, sed juxta quod Apostolus ait: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt,* immoderatus potius licitorum usus arguitur. Neque enim, quia his se totos dedendo Dei judicia contemnebant, aqua vel igne perierunt.

Noe arcam ædificans.

Usque in diem, qua intravit Noe in arcam, & venit diluvium, & perdidit omnes.) Noe arcam ædificat, cum dominus Ecclesiam de viris fidelibus, quasi lignis levigatis adunando construit. Quam perfecte consummatam ingreditur, cum hanc in die judicii præsentia suæ visionis æternus habitator illustrat. Sed cum arca ædificatur, iniqui luxuriantur: cum vero intratur, intereunt: quia qui sanctis hic certantibus insultant, eis illic coronatis æterna damnatione plectentur.

Sodomorum cur flagitia taceat.

Similiter sicut factum est in diebus Loth, edebant & bibebant, emebant & vendebant, plantabant & ædificabant.) Prætermisso dominus illo maximo & infando Sodomorum scelere, sola ea, quæ levia vel nulla putari poterant delicta commemorat, ut intelligas illicita, quali pœna feriantur, si licita & ea, sine quibus hæc vita non ducitur, immoderatius acta, igne & sulphure puniuntur. Meritò ergo beatus Augustinus visis noxiæ consuetudinis illecebris, ac justo dolore commotus, exclamat: *Væ peccatis hominum, quæ sola insitata inhorrescimus, usitata verò, pro quibus abluendis filij Dei sanguis effusus est, quamvis tam magna sint, ut omnino claudi contra se faciant regnum Dei, sæpe videndo omnia tolerare, sæpe tolerando nonnulla etiam facere cogimur. Atque utinam, O Domine, non omnia, quæ non potuerimus prohibere, faciamus,*

Loth in Sodomis.

Qua die autem exiit Loth à Sodomis, pluit ignem & sulphur de cœlo, & omnes perdidit.] Hactenus Loth in Sodomis, id est, electo-

electorum populus inter reprobos, ut advena moratur, & ipse aspectu & auditu justus, & juxta interpretationem nominis Loth, eorum flagitia, quantum valet, declinans. Exeunte autem Loth, Sodoma peribit. Quia in consummatione sæculi exibunt Angeli, & separabunt malos de medio justorum, & mittent eos in caminum ignis. Ubi notandum, quod ignis & sulphur, quæ de cœlo pluisse commemorat, non ipsam perennis supplicij flammam, sed subitaneum diei illius significat adventum. Neque enim ignis ille perpetuus superveniens impios puniet, sed ipsi potiùs à conspectu judicis ejecti, in ignem mittentur æternum: quamvis & eidem igni sulphur non dubitemus inesse, testante Joanne, qui ut unque igneum & subitæ scilicet correptionis, & sempiternæ concremationis describens, ait: *Et descendit ignis à Deo de cœlo, & devoravit eos, & diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.*

Dominus quomodo apparebit.

Secundum hæc erit, qua die filius hominis revelabitur.] Pulchre revelabitur, quia qui interim non apparens, omnia videt, tunc apparens omnia judicabit. Apparebit autem judicaturus eo maximè tempore, quo cunctos judiciorum ejus oblitos, huic sæculo conspexerit esse mancipatos. Quia licet mundi terminus olim præfinito sit venturus in tempore, frigente tamē circa finem charitate multorum, tanta crebrescet humani generis iniquitas, ut merito debeat cum ipso, quem inhabitat, orbe deleri. Nam & nunc quidem innumeros adeo comessationi & ebrietati, emptioni & venditioni, cæterisque mundi rebus inhærere videmus, ut palam districti judicis iram eos provocare non lateat, sed tamen, quod sine gravi mœrore sapiens quisque saltem cogitare non valet, pejora jam jamq; superventura formidamus. Quod enim de una quondam peccatrice gente delenda dictum est: *Nec dum completa sunt peccata Amorrhæorum*, de tota procul dubio pravorum massa damnanda constat esse sentiendum.

In tecto esse.

In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa ejus in domo, ne descendat tollere illa.] Hactenus de eo, quod regnum Dei, id est, Christus, non cum observatione, sed insperatus adveniat, nunc à qualibus idem adventus expectari debeat, ostenditur. In tecto ergo est, qui excedens carnalia, tanquam in auta libera spiritaliter vivit. *Vasa ejus in domo*, concupiscentiæ sunt carnales, quas nimis amaverat, sed superna petens in hoc mundo reliquerat, quas imminente judicio necesse est, nullatenus repetat. Illam enim horam, non eam, qua judex venit, sed qua venturus est, dicit, non quia ignis Sodomam descendit, sed qua Loth exire cogitur, vel potiùs ipse dissimulans ab Angelis apprehensus extrahitur. Neque enim veniente & apparente jam judice quisquam in hunc mundum, ut aliquid inde rapiat, poterit descendere velle. Sed hæc hora hodieque agitur, cùm venturum judicem sollicitis præstolamur excubijs, quando veniat incerti De qua Joannes ait: *Filioli novissima hora est.*

Respiciendum retrorsum non esse.

Et qui in agro, similiter non redeat retro.] Qui operatur in Ecclesia, & sicut Paulus & Apollo plantat & rigat, non respiciat spem sæcularem, cui renunciavit.

Uxor Loth.

Memores estote uxoris Loth.] Uxor Loth significat eos, qui in tribulatione retro respiciunt, & se ab spe divinæ promissionis avertunt. Et ideo statua salis facta est, ut admonendo homines, ne hoc faciant, tanquam condiant cor eorum, ne sint fatui.

Animam perdere ut salvet.

Quicunque quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam.] Duobus modis hæc sententia rectè potest intelligi, sed ad unum omnino finem uterque intellectus refertur, ut videlicet adversa pro Christo pati, immo ipsam mortem non timeamus obire. Qui enim minante mortem persecutore, si non negaverit Christum, magis eligit ad tempus salvare animam suam negando, æternæ hanc proculdubio perditioni præparat. Item qui salutem animæ suæ quærit æternam, temporaliter eam inter persecutorum manus perdere, hoc est, in mortem dare non dubitat. Utrique autem sensui congruit apte, quod sequitur:

Et quicunque perdiderit illam, vivificabit eam.] Id est, qui hic perdiderit, illic vivificabit, qui propter Christum morti tradiderit, tota die æstimans eam, ut ovem occisionis, exurgente tunc & adjuvante Christo, liberam eam inveniet propter nomen Christi.

Duo in lecto uno.

Dico vobis, illa nocte erunt duo in lecto uno.] Dixerat supra Dominus eum qui in agro sit, retro redire non debere, quod ne de iis tantùm, qui aperte de agro redituri, hoc est, palam dominum negaturi sunt, dictum putares, pergit ostendere nonnullos, qui cùm faciem in anteriora tenere videantur, animo tamen ac mente retro respiciant. In illa ergo nocte dixit, in illa tribulatione tam tenebrosa, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi, duo erunt in lecto, illi videlicet, qui otium & quietem eligunt, neque negotijs sæcularibus, neque negotijs Ecclesiasticis occupati, quæ illorum quies lecti nomine significata est.

Unus assumetur, &c.

Unus assumetur & alter relinquetur.] Non quasi de duobus hominibus dictum est, sed de duobus generibus affectionum. Qui enim propter Deum continentiæ studuerit, ut sine sollicitudine vivens cogitet quæ Dei sunt, assumetur à Deo; qui verò vel humanæ laudis amore, vel alia qualibet vitiorum corruptione statum monasticæ vitæ, quo imbutus est, læserit, hic ubi relinquendus sit, Hieremiæ lamentationes insinuant, qui otiosæ cujuslibet & peccatricis animæ sub Judææ specie lapsum describens, ait: *Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata ejus.*

Molentes.

Duo erunt molentes in unum.] Molentes appellat eos qui in plebibus constituti reguntur à Doctoribus, agentes ea, quæ sunt hujus sæculi, quos & fœminarum nomine significavit, quia consiliis, ut dixi, peritorum regi eis expedit. Et *molentes*, dixit, propter temporalium negotiorum orbem atque circuitum. Quas tamen *in unum molentes* dixit, in quantum de ipsis rebus & negotijs suis præbent usibus Ecclesiæ. Unaquæque enim, hujus mundi actio mola est, quæ dum multas curas congerit, humanas mentes quasi per gyrum vertit, atque ex se velut farinas projicit, quia inquieto cordi semper minutissimas cogitationes gignit.

Conjuges qui salvi fiant.

Una assumetur, & altera relinquetur.] Assumetur ea pars, quæ connubia propter amorem tantùm generis exercuerit, terrenamque substantiam ob adquirenda cœlestia dispensaverit; relinquetur autem, quæ conjugiis ob illecebras carnis servierit, terrena verò, si qua Ecclesiæ vel pauperibus obtulerit, ideo fecerit, ut quasi redempto Domino his amplius abundet.

Duo in agro.

Duo in agro, unus assumetur, & alter relinquetur.] Sicut suprà *in lecto uno*, & *molentes in unum* posuit, sic & hic in agro uno reor intelligendum. Significat autem eos, qui operantur Ecclesiæ ministerio, tanquam in agro Dei, cui suus agricola dicebat, *Dei agricultura estis.* Assumetur autem ille, qui non adulterans verbum Dei, sed sicut ex Deo coram Deo in Christo locutus fuerit. Qui verò Christum adnunciaverit non caste, sed ex occasione, relinquetur ab eo. Nec puto alia genera esse hominum, quibus constat Ecclesia, quàm ista tria habentia binas differentias propter assumptionem & relictionem, quamvis in singulis multæ studiorum voluntatumque diversitates ad concordiam tamen unitatemque concurrentes possint inveniri. Unde & Jezechiel Propheta tres liberatos vidit, Noe, Daniel, & Job, in quibus videlicet tribus, prædicatores, continentes, atque conjugati signati sunt. Nam Noe arcam in undis rexit, atque ideo figuram rectorum tenuit. Daniel & in aula regia abstinentiæ deditus fuit, & idcirco vitam continentium signavit. Job verò in conjugio positus, & curam domus propriæ exercens placuit, per quem digne bonorum conjugum ordo figuratur.

Relictio quæ.

Responsio Domini.

Respondentes dicunt illi: Ubi domine? Qui dixit eis: Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ.] Duo Salvator interrogatus, ubi scilicet boni assumendi, & ubi sint mali relinquendi, unum dixit, aliud subintelligendum reliquit. Sanctos enim secum futuros asseverando, reprobos nimirum à sua visione secernendos, & ideo non alibi, quam cum diabolo damnandos insinuat. Ubicunque ergo fuerit

domi-

dominus corpore, illo congregabuntur electi, qui ejus passionem humilitatemque imitando, tanquam de ejus carne satutantur, quorum per resurrectionem renovabitur ut æquilæ juventus. Concinit etiam studijs eorum, qui gloriam supernæ majestatis tota mente contemplari sitiunt, quod aquila cæteras aves volatu transgrediens, in ipsum solis radium oculos gaudet infigere. Congruit & illud, quod eriten lapidem veniens resistentem suis nidis solet adferre, ne fortè serpens accedere, vel pullos aut ova sua tangere præsumat. Quia videlicet omnis sapiens, ut actus cogitatusque suos ab antiqui serpentis valeat irruptione defendere, illum necesse est lapidem, qui præcisus de monte sine manibus diaboli regnum stravit, hoc est, fidem dilectionemque Christi suo semper in pectore servet.

Aquila.

Sapien quid faciendum.

CAPUT XVIII.

Cap. 71.

Orare semper, & sine intermissione.

Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere.*] Dicit & Apostolus: *Semper gaudete, sine intermissione orate.* Quis autem potest ita semper orare, & sine defectu vel intermissione precibus insistere, ut nec alimentum sumendi, aut dormiendi tempus habeat? Aut ergo dicendum est, eum semper orare, & non deficere, qui canonicis horis quotidie juxta ritum Ecclesiasticæ traditionis psalmodijs precibusque consuetis dominum laudare & rogare non desistit, & hoc esse quod Psalmista dicebat: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Aut certè omnia, quæ justus secundum Deum gerit & dicit, ad orationem esse reputanda. Quia enim justus sine intermissione, quæ justa sunt, agit; per hoc sine intermissione justus orabit, nec unquam ab oratione cessabit, nisi justus esse desistat.

Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur. Vidua autem quædam erat in civitate illa, & veniebat ad eum, dicēs: Vindica me de adversario meo, & nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Et si Deum non timeo, nec hominem revereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in novissimo veniens, suggillet me.] Parabolas Dominus aut secundùm similitudinem aliquam ponit, sicut de homine, qui habebat duos filios, majorem in agro sibi propinquantem, minorem autem in longinquo luxuriantem, aut ex ipsa dissimilitudine aliquid probat, veluti est illud: *Quod si fœnum agri, quod hodie est & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei:* Itaque illud superius genus, his verbis adjungi potest: *Sicut illud, ita & illud.* Hoc autem posterius his verbis: *Si illud, quanto magis illud?* Aut, *si illud, quanto minus illud?* Sed alicubi obscurè, alicubi apertè ista ponuntur. Hic ergo iniquus judex non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est. Non enim ullo modo ille injustus judex personam Dei allegoricè sustinet; sed tamen quantum Deus, qui bonus & justus est, curet deprecantes se, hinc conjici Dominus voluit, quod nec injustus homo eos, qui illum assiduis precibus tundunt, vel propter tædium devitandum potest contemnere. Nam hoc est quod ait: *Ne veniens suggillet me.* Ipsa verò vidua potest habere similitudinem Ecclesiæ, quod desolata videtur, donec veniat Dominus, qui tamen in secreto etiam nunc curam ejus gerit.

Parabolarum domini earum ratio.

Parabola ex dissimilitudine.

Ait autem Dominus: Audite, quid judex iniquitatis dicit: Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte? & patientiam habebit in illis? Dico vobis, quia citò faciet vindictam illorum.] Si quem movet, cur electi Dei se vindicari deprecentur, quod etiam in Apocalypsi Joannis de martyribus dicitur, cùm apertissimè moneamur ut pro nostris inimicis & persecutoribus oremus, intelligendum est, eam vindictam esse justorum, ut omnes mali pereant. Pereunt autem duobus modis, aut conversione ad justitiam, aut amissa per supplicium potestate, qua nunc adversus bonos, quamdiu hoc ipsum bonis expedit, vel temporaliter aliquid valent. Quem finem justi, cùm venire desiderant, quamvis pro inimicis suis orent, tamen non absurde vindictam desiderare dicuntur.

Vindictā quomodo petant electi.

Veruntamen filius hominis veniens, putas inveniet fidem in terra? Quamvis omnipotens conditor semper electos suos ad se clamantes sit vindicare paratus, in die tamen judicij, quod trementi est corde retinendum, cùm idem conditor in forma filii hominis apparuerit, tanta erit raritas electorum, ut non tam ob clamorem fidelium injustè dānatorum, quam ob eorum torporem justè damnatorum, totius jam mundi sit acceleranda ruina. Quod autem Dominus quasi dubitativè dicit: *Putas, inveniet fidem?* non dubitat, sed arguit. Verbo quippe dubitationis increpatur infidelitas, non opinatur divinitas. Nam & nos aliquando de rebus, quas certas habemus, increpative verbum dubitationis ponimus, cùm corde non dubitemus. Velut si indigneris servo tuo, & dicas: Contemnis me, considera forsitan, Dominus tuus sum. Et Apostolus ad quosdam contemptores suos: *Puto autem,* inquit, *& ego spiritum Dei habeo.* Qui dicit, puto, dubitare videtur. Sed ille increpabat, non dubitabat. Ita ergo & Dominus scit quidem omnia, per quem facta sunt omnia, & tamen dubitando increpat infidelium corda.

Electorū in novissimis raritas.

Cap. 72.

Dixit autem & ad quosdam, qui in se confidebant tanquam justi, & aspernabantur cæteros, parabolam istam.*] Quia parabolam Dominus, qua semper orare & non deficere docebat, ita conclusit, ut diceret veniente judice, difficile fidem in terra reperiendam, ne quis sibi fortè de supervacua fide, cognitione, vel etiam confessione blandiretur, mox altera juncta parabola diligentius ostendit à Deo, fidei non verba examinanda, sed opera. Inter quæ nimirum opera, maximè regnat humilitas. Unde & supra, cùm fidem grano sinapis minuto quidem, sed ex contritione flagranti compararet, quasi exponendo subjunxit: *Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus.* Cui contra superbi, cùm nequaquam omnia, sed modicum quid eorum quæ præcepta sunt, faciant, non solùm mox de sua justitia præsumunt, sed & infirmos quosque despiciunt, atque ideo quasi fide vacui, cùm oraverint, non exaudiuntur.

Opera nō verba examinanda.

Humilitatis necessitas.

Duo homines ascenderunt in templum ut orarent. Unus Pharisæus, & alter Publicanus.] Publicanus humiliter orans, ad illa præfatæ viduæ, hoc est, Ecclesiæ membra pertinet, de quibus supra dicitur: *Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se?* Pharisæus autem merita jactans ad ea, de quibus terribilis in conclusione sententia subditur: *Veruntamen filius hominis veniens, putas inveniet fidem in terra?*

Publicanus.

Pharisæus.

Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum, raptores, injusti, adulteri, velut etiam hic publicanus.] Quatuor sunt species, quibus omnis tumor arrogantium demonstratur, cùm bonum aut à semetipsis habere se æstimant, aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant, aut certè cùm jactant se habere quod non habent, aut despectis cæteris, singulariter videri appetunt habere quod habent. Qua Pharisæus iste jactantiæ peste laborasse deprehenditur, qui idcirco de templo absque justificatione descendit, quia bonorum operum merita sibi quasi singulariter tribuens, oranti publicano se prætulit.

Arrogantium superborūve species quatuor.

Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo.] Jezechiel Propheta de ostensis sibi cœli animalibus scribit. Et totum corpus plenum oculis, in circuitu ipsorum quatuor. Corpora quippe animalium idcirco plena oculis describuntur, quia sanctorum actio ab omni parte circumspecta est, bona desiderabiliter providens, mala solerter cavens. Sed nos sæpè, dum aliis rebus intendimus, fit ut alia negligamus. Et ubi negligimus, ibi proculdubio oculum non habemus. Nam ecce Pharisæus ad exhibendam abstinentiam, ad impendendam misericordiam, ad referendas Deo gratias oculum habuerat, sed ad humilitatis custodiam non habebat. Et quid prodest, quod contra hostium insidias pene tota civitas cautè custoditur, si unum foramen apertum relinquitur, unde ab hostibus intretur?

Pharisæi cæcitas.

Et publicanus à longe stans, nolebat nec oculos ad cælum le-

Publicani justificatio.

vare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo.] Quantum veniæ fiduciam digne pœnitentibus præbet, quod publicanus, qui reatum suæ nequitiæ perfecte cognovit, flevit, confessus est, & si injustus ad templum venit, justificatus à templo rediit. Typice autem Pharisæus Judæorum est populus, qui ex justificationibus legis extollit merita sua. Publicanus verò gentilis est, qui longe à Deo positus confitetur peccata sua. Quorum unus superbiendo recessit humiliatus, alter lamentando adpropinquare meruit exaltatus.

Humilians se exaltabitur.

Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.] Et de utroque populo præfato, & de omni superbo vel humili rectè potest intelligi, sicut & illud, quod alibi legimus: *Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur.* Quapropter & de verbis elati Pharisæi, quibus humiliari meruit, possumus ex diverso formam humilitatis, qua sublimemur, adsumere: ut sicut ille consideratis & pejorum vitiis, & suis virtutibus est elatus ad ruinam, ita nos non nostra solùm pigritia, sed & meliorum virtutibus inspectis, humiliemur ad gloriam, quatenus unusquisque nostrum hæc apud se supplex ac summissus obsecret.

Oratio contra jactantiam.

Deus omnipotens miserere supplici tuo, quia non sum sicut innumeri servi tui, contemptu sæculi sublimes, justitiæ merito gloriosi, castitatis laude angelici, velut etiam multi illorum, qui post flagitia publica pœnitendo ibi meruerunt esse devoti. Qui etiamsi quid boni tua gratia largiente fecero, quo fine hoc faciam, quave à te districtione pensetur, ignoro.

Cap. 73.

Afferebant autem ad illum & infantes, ut eos tangeret. Quod cum viderunt discipuli, increpabant illos.] Et hæc humilitatis magisterio lectio plena micat, quæ videlicet innocentes ac simplices ad Domini gratiam pertingere posse demonstrat:

Increpādi causa discipulos

Increpabant autem offerentes discipuli, non quia nollent infantibus Salvatoris & manu & voce benedici, sed quod necdum habentes plenissimam fidem, putarent eum in similitudinem hominum offerentium importunitate lassari.

Talium, non istorum, cur dixerit.

Iesus autem convocans illos, dixit: Sinite pueros venire ad me, & nolite eos vetare. Talium est enim regnum Dei.] Significanter dixit talium, non istorum, ut ostenderet non ætatem regnare, sed mores, & his qui similem haberent innocentiam & simplicitatem, præmium repromitti. Apostolo quoque in eandem sententiam congruente: *Fratres, nolite pueri fieri sensibus, sed malitia parvuli estote.* Sensu autem, ut perfecti sitis.

Puerorum similes simus.

Amen dico vobis, quicunque acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.] Sicut puer non perseverat in iracundia, non læsus meminit, non videns pulchram mulierem delectatur, non aliud cogitat, aliud loquitur: sic & vos, nisi talem habueritis innocentiam, & animi puritatem, regnum cœlorum non poteritis intrare. Aliter Regnum Dei, id est, doctrinam Evangelii, sicut puer accipere jubemur, quia puer in discendo neque contradicit doctoribus, neque rationes & verba componit, adversum eos resistens, sed fideliter suscipit quod docetur, & cum metu obtemperat & quiescit.

Cap. 74.

Interrogationis causa.

Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo?] Audierat credo iste princeps à Domino, tantùm eos, qui puerorum velint esse similes, regnum Dei intraturos: atque ideo tractatus certioris sollicitus poscit sibi non parabolatim, sed palam quibus operum meritis vitam æternam consequatur, exponi.

Responsio. Bonus respectu Dei nullus.

Dixit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi solus Deus.] Quia magistrum vocaverat bonum, & non Deum, vel Dei filium confessus erat, discit quemvis sanctum hominem, comparatione Dei non esse bonum. De quo dicitur: *Confitemini Domino, quoniam bonus.* Solus autem Deus bonus, non pater solus intelligendus est, sed & filius, qui dicit: *Ego sum pastor bonus.* Sed & Spiritus sanctus, quia pater de cœlo dabit Spiritum bonum petentibus se. Id est, ipsa una & individua Trinitas, pater, filius, & Spiritus sanctus, solus & unus Deus bonus est. Non igitur Dominus se bonum negat, sed esse Deum significat. Non se magistrum bonum non esse, sed magistrum absque Deo nullum bonum esse testatur.

Legis custodia.

Mandata nosti: Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum & matrem.] Hæc est puerilis innocentiæ castitas, quæ nobis imitanda proponitur, si regnum Dei volumus ingredi. Notandum sanè, quia justitia legis suo tempore custodita, non solùm bona terræ, sed & vitam confert æternam.

Legisperitus non est mentitus.

Qui ait: Hæc omnia custodivi à juventute mea. Quo audito Iesus ait ei: Adhuc unum tibi deest.] Non est putandus hic princeps cùm legis se mandata custodisse dicebat, esse mentitus, sed simpliciter ut vixerit, esse confessus. Quia si mendacii noxa reus teneretur, nequaquam Marcus Evangelista de illo scribens adjiceret: *Iesus autem intuitus eum, dilexit eum: Et dixit illi: Unum tibi deest: Vade, & quæcunque habes, vende,* & cætera. Diligit enim Deus eos, qui legis mandata, quamvis minora custodiunt; sed nihilominus quod in lege minus fuerat, iis qui perfecti esse desiderant, ostendit.

Perfecto vendenda omnia.

Omnia quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni, sequere me.] Quicunque perfectus esse voluerit, debet vendere sicut Ananias fecit & Sapphira, sed totum vendere: & cùm vendiderit, dare omne pauperibus, & sic sibi præparare thesaurum in regno cœlorum. Nec hoc ad perfectionem sufficit, nisi post contemptas divitias Salvatorem sequatur, id est, relictis malis faciat bona. Facilius enim sacculus contemnitur, quàm voluntas. Multi divitias relinquentes, dominum non sequuntur. Sequitur autem Dominum, qui imitator ejus est, & per vestigia illius graditur. Qui enim dicit se in Christo credere, debet quomodo ille ambulavit, & ipse ambulare.

Tristitia sæcularium.

His ille auditis contristatus est, quia dives erat valde.] Hæc est sæculi tristitia, quæ mortem operatur. Hæ divitiæ fallaces, quæ spinarum instar sementem suffocavêre dominicam.

Divitias habere & amare differunt.

Videns autem illum Iesus tristem factum, dixit: Quàm difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt.] Claret quidem, quia qui nunc multiplicandis divitiis incumbunt, alterius vitæ gaudia quærere contemnunt: sed inter pecunias habere, & pecunias amare, nonnulla distantia est. Multi enim habentes non amant. Multi non habentes amant. Item alii & habent, & amant, alii nec habere nec amare se divitias sæculi gaudent, quorum tutior status est, cum Apostolo dicentium: *Nobis mundus crucifixus est, & nos mundo.* Unde & Salomon non ait: Qui habet, sed *qui amat divitias, fructus non capiet ex eis.* Et ipse Dominus secundùm Marcum, obstupescentibus in verbis hujusce sententiæ discipulis, exponendo subjunxit: *Filioli, quàm difficile est confidentes in pecuniis regnum Dei introire!* Et notandum, quod non ait impossibile, sed difficile: hoc est, maximi laboris esse, pecunias habentes, vel in pecuniis confidentes exutis philargyriæ retinaculis, aulam regni cœlestis intrare.

Divitis salvificandi difficultas. Divites salvi.

Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quàm divitem intrare in regnum Dei.] Si facilius est camelum ingentibus membris enorme, angustum foramen acus penetrare, quàm divitē intrare in regnum Dei, nullus ergo dives intrabit in regnum Dei. Et quomodo vel in Evangelio Matthæus, Zachæus, & Joseph, vel in veteri testamento, quamplurimi divites Dei intraverunt in regnum? nisi fortè, quia divitias vel pro nihilo habere, vel ex toto relinquere Domino inspirante didicerunt: Nunquid enim David in regni divitiis confidebat, qui & de semetipso canit: *Quoniam unicus & pauper sum ego.* Et alios hortatur, *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere.* Credo non ausus dicere, nolite suscipere. Nunquid Abraham Dño substantiam prætulisse credibile est, pro quo unicum ferire non dubitavit hæredem? Altiori autem sensu, facilius est Christum pati pro dilectoribus sæculi, quàm dilectores sæculi ad Christum posse converti. Cameli enim no-

mine se intelligi voluit, quia sponte humiliatus, infirmitatis nostræ onera sustulit. In quo enim manifestius intelligitur, quam in ipso, quod scriptum est: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus?* Per acum autem punctiones significat. Per punctiones, dolores in passione susceptos. Foramen ergo acus dicit angustias passionis. Qua scissa, nostræ quasi vestimenta naturæ quodammodo resarcire, id est, recuperare dignatus est, quatenus post lapsum melius reformati, gaudeamus ad testimonium Apostoli, dicentis: *Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

Acus foramen.

Et dixerunt, qui audiebant: Et quis potest salvus fieri?] Quo pertinet ista responsio, cùm incomparabiliter major sit turba pauperum, quæ divitibus perditis potuerit salvari, nisi quia intellexerunt omnes, qui divitias amant, etiamsi adipisci nequeant, in divitum numero deputari?

Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.] Non ita accipiendum est, quod cupidi & superbi, qui nomine illius divitis significati sunt, in regnum cœlorum sint intraturi cum suis cupiditatibus & superbia, sed possibile est Deo, ut per verbum (sicut etiam factum esse, & quotidie fieri videmus) à cupiditate temporalium ad charitatem æternorum, & à perniciosa superbia ad humilitatem saluberrimam convertantur.

Possibile quid sit.

Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te.] Grandis fiducia. Petrus piscator erat, dives non fuerat, cibos manu & arte quærebat, & tamen loquitur confidenter, *Dimisimus omnia.* Et quia non sufficit tantùm dimittere, jungit quod perfectum est: *Et secuti sumus te.* Fecimus quod jussisti, quid igitur nobis dabis præmij?

Petri fiducia.

Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est, qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in sæculo venturo vitam æternam.] Quidam ex occasione hujusce sententiæ, Judaicam mille annorum fabulam post resurrectionem justorum ædificant, quando omnia, quæ propter Deum dimisimus, multiplici nobis sint fœnore reddenda, insuper & vita æterna donanda. Nec vident inepti, quod & si in cæteris digna sit repromissio, in uxoribus tamen juxta alios Evangelistas centenis appareat turpitudo. Præsertim cùm Dominus & in resurrectione nubendum non esse testetur, & juxta Evangelistam Marcum ea, quæ dimissa fuerint in hoc tempore, cum persecutionibus accipienda confirmet: Quas utique persecutiones illi chiliastæ, sicut & cætera contraria, mille annis suis incommodis abesse dogmatizant. Sensus igitur iste est. Qui propter regnum Dei adquirendum omnes affectus contempserit, omnes sæculi delicias luxusque calcaverit, multo plura in præsenti recipiet, quia à fratribus atque consortibus propositi sui, qui ei spiritali glutino colligantur, multo gratiorem etiam in hac vita recipiet charitatem. Hanc siquidem quam inter parentes, ac filios, atque germanos, conjuges vel propinquos, sive societas copulæ, seu consanguinitatis necessitudo conjungit, satis brevem esse constat ac fragilem. Denique interdum etiam honesta causa interveniente divellitur. Soli perpetuæ conjunctionis retinent unitatem, atque indiscrete possident universa, qui omnia sua esse quæ fratrum, omnia fratrum credunt esse quæ sua sunt. Lege actus Apostolorum, quia multitudinis credentium erat cor & anima una, & erant illis omnia communia, nullusque egens erat inter eos, qui sua pro Domino reliquerunt. De quibus & Paulus ait: *Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.* Recipietur sanè etiam de continentia conjugali multo major suavitas ab illa, qua eis invicem per commixtionem sexuum præbebatur. Uxorem ante in lasciva passione desiderij possideam, hanc eandem in honore sanctificationis, & vera Christi dilectione possideo. Una est mulier, sed centuplum crevit meritum castitatis. Nam quod secundùm Marcum dicitur: *Accipiet centies tantum nunc in tempore hoc, domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros cum persecutionibus,* potest altius accipi. Centenarius quippe numerus de sinistra translatus ad dexteram, licet eandem in flexu digitorum videatur tenere figuram, nimium tamen quantitatis magnitudine supercrescit. Quia videlicet universi, qui propter regnum Dei temporalia spernunt, etiam in hac vita persecutionibus plenissima ejusdem regni gaudia fide certa degustant, atque in expectatione patriæ cœlestis, omnium pariter electorum syncerissima dilectione fruuntur.

Mille annorum fabula.

In futuro sæculo recipienda.

In præsenti recipienda.

Centenarius.

Cap.75.

Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis: Ecce, ascendimus Hierosolymam, & consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur. Et postquam flagellaverint, occident eum, & die tertia resurget.] Prævidens Salvator ex passione sua discipulorum animos perturbandos, eis longe ante & ejusdem passionis pœnam, & resurrectionis suæ gloriam prædicit, ut eum morientem, sicut prædictum esset, cernerent, etiam resurrecturum non dubitarent. Prævidens etiam quosdam hæreticos in Ecclesia futuros, qui Christum dicerent legi Prophetisque docuisse contraria, aliumque veteris Testamenti, atque alium novi, Deum esse credendum, ostendit Prophetarum præsagia non alio magis, quàm ad suæ dispensationis, quam pro nobis temporarie suscepit, intendisse mysterium, adeo ut consummatio sit prophetiæ, suæ passionis & posterioris gloriæ celebrata perfectio. Necnon & paganorum dementiam, qua ejus crucem derident, apertissime confutat, quando proximæ suæ passionis & tempus, quasi futurorum præscius ostendit, & locum quasi mortis intrepidus adijt.

Passionis & resurrectionis dominicæ prædictio.

Et ipsi nihil horum intellexerunt. Et erat verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur.] Legimus in Evangelio secundùm Joannem, dicente Domino: *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum,* respondisse turbam, atque dixisse: *Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum. Et quomodo tu dicis, oportet exaltari filium hominis?* Quid est ergo, quod discipuli toties sibi replicatum dominicæ passionis arcanum intelligere nequeunt, & Judæi ad unum verbum, & tam obscurè positum, ut hoc expositione dignum Evangelista ducat: *Hoc autem dicebat,* inquit, *significans, qua morte esset moriturus,* mox quia crucis exaltatio significetur, intelligunt, nisi quia discipuli, cujus vitam maximè videre desiderabant, ejus mortem audire non poterant? Quem non solùm hominem innocentem, sed & Deum verum sciebant, hunc nullatenus mori vel posse putabant. Et quia per parabolas eum sæpè loquentem audire consueverant, quoties aliquid de sua passione dicebat, hoc non ita, ut sonabat, intelligendum, sed amore dictante ad aliud quid allegorice referendum esse credebant. Judæi verò, quia in ejus necem conspiraverant, quicquid de sua passione vel cruce loquebatur, intelligebant: hoc enim loquebatur, quod ipsi summopere & fieri optabant, & perficere ire satagebant. Sicque miro & inusitato modo idem subeundæ crucis sacramentum, quod fidelibus amor abscondit, infidelibus invidia pandit.

Discipuli cur tam tarde, & Iudæi tam cito intellexerint mysterium crucis.

Cap.76.

Factum est autem, cùm appropinquaret Hiericho, cæcus quidam sedebat secus viam mendicans. Et cùm audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt ei, quod Iesus Nazarenus transiret.] Cæcus iste per allegoriam genus humanum significat, quod in parente primo à paradisi gaudiis expulsum claritatem supernæ lucis ignorans, damnationis suæ tenebras patitur, sed cùm Hiericho adpropinquare Jesus dicitur, cæcus illuminatur. Hiericho quippe interpretatur Luna; Luna autem in sacro eloquio pro defectu ponitur carnis, quia dum menstruis momentis decrescit, defectum nostræ mortalitatis designat. Dum igitur conditor noster appropinquat Hiericho, cæcus ad lumen redit, quia dum divinitas defectum nostræ carnis suscipit, humanum genus lumen quod amiserat, recipit. Qui videlicet cæcus rectè & juxta viam sedere, & mendicans esse describitur. Ipsa enim veritas dixit: *Ego via.* Ergo qui æternæ lucis claritatem nescit, cæcus est: sed si jam in redemptorem credit, juxta viam sedet. Si autem jam credit, sed ut æternam lucem recipiat, rogare dissi-

Cæcus allegorice.

Cæcus secus viam.

mulat, atque à precibus cessat. cæcus quidem juxta viam sedet, sed nimimè mendicat. Si vero & credit & exorat, & juxta viam sedet cæcus, & mendicat.

Et clamavit, dicens: Iesu fili David miserere mei. Et qui præibant, increpabant eum, ut taceret. Ipse verò multo magis clamabat. Fili David, miserere mei.) Quid isti designant, qui Iesum venientem præcedunt, nisi desideriorum carnalium turbas tumultusq; vitiorum, qui priusquam Iesus ad cor nostrum veniat, tentationibus suis cogitationem nostram dissipant, & voces cordis in oratione perturbant? Sæpe namque dum converti ad Deum post perpetrata vitia volumus, dum contra hæc eadem exorare vitia, quæ perpetravimus, conamur, occurrunt cordi phantasmata peccatorum, quæ fecimus, mentis nostræ aciem reverberant, confundunt, animum & vocem nostræ deprecationis premunt. Sed quem turba increpat, ut taceat, magis ac magis clamat, quia quanto graviori tumultu cogitationum carnalium premimur, tanto orationi insistere ardentius debemus.

Phantasmata vitiorum

Stans autem Iesus, jussit illum adduci ad se.) Ecce stat qui ante transibat. Quia cum adhuc turbas phantasmatum in oratione patimur, Iesus aliquatenus transeuntem sentimus. Cum vero orationi vehementer insistimus, stat Iesus, & lucem restituit, quia Deus in corde figitur, & lux amissa reparatur.

Stat Dominus

Et cum appropinquasset, interrogavit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit, Domine ut videam.) Nunquid qui lumen reddere poterat, quid vellet cæcus, ignorabat? Sed peti vult hoc, quod & nos petere & se concedere prænoscit. Importune namq; ad orationem nos admonet. & tamen dicit: *Scit namq; pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum.* Ad hoc ergo requirit, ut petatur: ad hoc requirit, ut cor ad orationem excitet. Unde & cæcus protinus adjungit: *Domine, ut videam.* Ecce cæcus à Domino non aurum, sed lucem quærit, parvipendit extra lucem aliquid quærere. Quia & si habere cæcus quodlibet potest, sine luce non potest videre, quod habet. Imitemur ergo eum, quem & corpore audivimus, & mente salvatum, non falsas divitias, non terrena dona, non fugitivos honores à Domino, sed lucem quæramus: illam lucem videlicet, quam videre cum solis angelis possumus, quam nec initium inchoat, nec finis angustat. Ad quam profectò lucem via fides est. Unde rectè & illuminando cæco protinus subjungitur.

Interrogandi ratio.

Et Iesus dixit illi: Respice fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur illum, magnificans Deum.) Videt & sequitur, qui bonum quod intelligit, operatur. Videt autem, sed non sequitur, qui bonum quidem intelligit, sed bona operari contemnit. Iesum enim sequitur, qui imitatur. Hinc namque dicit: *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* Consideremus ergo qua graditur, ut sequi mereamur. Sicque fit, ut non solum nostra vita in Deum proficiat, sed hæc ipsa nostra conversio ad laudem Dei & alios accendat, unde illic subditur:

Videre & sequi, & Sequi Dominum.

Et omnis plebs ut vidit, dedit laudē Deo.) Dedit enim plebs laudem Deo, non solum pro impetrato munere lucis, sed & pro merito fidei impetrantis. *Dedit laudem Deo*, quia & Iesum vidit misericorditer ac potenter lucem restituisse roganti, & obstinatæ fidei clamorem, quæ juste quæsierit, mox consequi posse cognovit. Unde notandum, quia Dominus in carne apparens omnia, quæ verbis docuit, exemplis firmavit. Qui s enim nobis præcepit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est.* Et ipse in universis, quæ cœpit facere & docere, non suam ab hominibus, sed patris gloriam quærebat.

CAPUT XIX.

Cap. 77. *Et ingressus perambulat Hiericho, & ecce vir, nomine Zacchæus, & hic princeps publicanorum, & ipse dives, & quærebat videre Iesum, quis esset, & non poterat præ turba, quia statura pusillus erat, & præcurrens, ascendit in arborem sycomorum, ut videret illum, quia inde erat transiturus.*) Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Ecce enim camelus deposita gibbi sarcina, per foramen acus transit, hoc est, dives & publicanus relicto onere divitiarum, contempto censu fraudium, angustiam portam arctamque viam, quæ ad vitam ducit, ascendit. Qui mira devotione fidei ad videndum Salvatorem, quod natura minus habuerat, ascensu supplet arboris, atque ideo justè, quamvis ipse rogare non audeat, benedictionem dominicæ susceptionis quam desiderabat, accepit. Mysticè autem Zacchæus, qui interpretatur, justificatus, credentem ex gentibus populum significat. Qui quanto curis sæcularibus occupatior, tanto flagitiis deprimentibus erat factus humilior. Sed ablutus est, sed sanctificatus, sed justificatus in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri, qui intrantem Hiericho Salvatorem videre quærebat, sed præ turba non poterat. Quia gratiam fidei, quam mundo Salvator attulit, participare cupiebat, sed insolita vitiorum consuetudo, ne ad votum perveniret, obsistebat. Eandem namque turbam noxiæ consuetudinis, quæ juxta cæcum clamantem, ne lumen peteret, increpabat, etiam suspicientem publicanum ne Iesum videat, tardat. Sed sicut cæcus turbarum voces magis ac magis clamando devicit, ita pusillus necesse est turbæ nocentis obstaculum altiora petendo transcendat, terrena relinquat, arborem crucis ascendat. Sycomorus namque, quæ est arbor foliis moro similis, sed altitudine præstans, unde & à Latinis celsa nuncupatur, ficus fatua dicitur. Et eadem dominica crux, quæ credentes alit ut ficus, ab incredulis irridetur ut fatua. *Nos enim prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Ipsi verò vocatis Iudæis atq; gentibus Christum, Dei virtutem & Dei sapientiam*, quam videlicet arborem pusillus statura Zacchæus, quo exaltari possit, ascendit, dum quilibet humilis & propriæ conscius infirmitatis, confidens in Domino proclamat: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.* Ascensa autem Sycomoro, transeuntem prope Dominum cernit, quia per hanc laudabilem fatuitatem, & si necdum, ut est solide, jam tamen raptim, & quasi in transitu luci sapientiæ cœlestis intendit.

Sycomorus.

Ascendens, ut exaltetur.

Et cum venisset ad locum, suspiciens Iesus, vidit illum.) Perambulans Hiericho Salvator, venit ad locum, ubi præcurrens Zacchæus Sycomorum conscendetat, quia missis per mundum sui verbi præconibus, in quibus ipse nimirum & loquebatur, & ibat, venit ad populum nationum, qui passionis ejus fide jam sublimis existens etiam divinitatis ejus ardebat agnita facie beari. *Suspiciens, vidit illum*, quia per gratiam fidei à terrenis cupiditatibus elevatum, turbisque infidelibus præeminentem elegit; videre enim Dei, eligere vel amare est. Unde est illud, *Oculi Domini super justos.* Nam & nos, quæ amamus, videre, ab his quæ exectamur intuitum festinamus avertere. Vidit ergo Iesus videntem se, quia elegit eligentem se, & amavit amantem. Hunc sane ordinem proficiendi, hoc est, per fidem dominicæ incarnationis ad cognitionem divinitatis perveniendi, quasi Sycomorum Iesu faciem speculandi doctor egregius ostendit: cum ait, *Non enim judicavi scire me aliquid inter vos, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum.* Itemque aliis exprobans: *Facti estis* (inquit) *quibus lacte opus sit, non solido cibo.* Lac infima temporariæ dispensationis, solidum cibum ardua perpetuæ majestatis appellans.

Typice.

Videre Dei.

Et dicit ad eum, Zacchæe festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illum gaudens.) Manebat aliquando Dominus in domo principis Pharisæorum, hoc est, in Iudæorum synagoga docebat: sed quia non baptizatum ante prandium sabbato curantem, publicanos & peccatores recipientem, contra avaritiam disputantem, & cætera digna Deo gerentem lingua venenata carpebant, pertæsus eorum facinora discessit, & aufugit, dicens: *Relinquetur vobis domus vestra deserta.* Hodie autem in domo pusilli Zacchæi oportet illum manere, hoc est, novæ lucis gratia coruscante in humili

creden-

credentium nationum corde quiescere. Quod autem descendere de sycomoro Zacchæus,& sic in domo sua Christo mansionem præparare jubetur,hoc est, quod Apostolus ait: *Quia & si cognovimus secundum carnem Christum sed nunc jam non novimus.* Et si enim mortuus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.

Iudæi gentium salutem odere semper.

Et cum viderent,omnes murmurabant, dicentes,quod ad hominem peccatorem divertisset.) Manifestum est: Iudæos semper gentium odisse salutem, scriptum est enim: *Sequenti verò sabbato pene universa civitas convenit audire verbum Domini. Videntes autem turbas Iudæi, repleti zelo. Et contradicebant ijs,quæ à Paulo dicebantur.* Et alibi, *fideles etiam fratres adversus Apostolorum principem disceptabant, dicentes: Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum illis?*

Stans Zacchæus.

Stans autem Zacchæus, dixit ad Dominum: Ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus. Et si quid aliquem defraudavi,reddo quadruplum.) Aliis calumniantibus hominem peccatorem,ipse Zacchæus stans, id est, in ea quam cœperat, fidei veritate persistens, non solum se ex peccatore conversum,sed etiam inter perfectos probat esse conversatum. Dicente enim Domino: *Si vis perfectus esse, vade,vende omnia, quæ habes, & da pauperibus.* quisquis ante conversionem innocenter vixit, omnia conversus potest dare pauperibus. At qui aliqua fraude sustulit, primo hæc juxta legem reddere, deinde quod sibi remanserit, debet dare pauperibus.Ac sic & ipse,quia sibi nil retinet,omnia sua dispergit, dat pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi.Et hæc est sapiens illa stultitia, quam de sycomoro publicanus,quasi fructum vitæ legerat, rapta videlicet reddere, propria relinquere, visibilia contemnere, pro invisibilibus etiam mori desiderare, seipsum abnegare,& ejus qui necdum videatur domini vestigia sequi concupiscere.

Stultitia sapiens.

Ait Iesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est, eo quod & ipse filius sit Abrahæ.)Filius Abrahæ dicitur Zacchæus, non quia de ejus stirpe generatus, sed quia ejus est fidem imitatus. Ut sicut Abraham terram, cognationem, domumque paternam, ob spem futuræ hæreditatis Domino jubente deseruit: ita & ille,quo thesaurum in cœlis adquireret,bona sua pauperibus partienda relinqueret.Et pulchre dicit, *Et ipse*: ut non solum eos,qui justi perseverant,sed & eos,qui ab injustitia resipiscunt, ad filios promissionis pertinere declaret. Aliter. Salus, quæ olim Iudæorum domum implebat, hodie populo nationum illuxit,eo quod & ipse populus filius sit Abrahæ, credendo in eum. De quo dicit Apostolus: *Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis.* Et sicut alibi dicit, ipse Abraham *sit pater circumcisionis, non his tantum, qui sunt ex circumcisione, sed & his, qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.*

...ius ...rahæ ...ebæ ...lus obe ...ntia.

Venit enim filius hominis quærere & salvare quod perierat.) Hoc est,quod alibi dicit: *Non veni vocare justos, sed peccatores.* Pius sane magister, qui murmurantibus turbis sua mysteria non dedignetur exponere, adeo scilicet peccatorum pœnitentiam non esse respuendam, ut ipse Dei filius ob hanc maxime quærendam, sit destinatus ad terras. Qui ut pietatis suæ nobis dispensationem inculcet, sæpissime se filium hominis appellat,commendans sollicite nobis quod factus est benigne pro nobis.

...bo- ...cur ...o- 78.

H*Æc illis audientibus adjiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Hierusalem, & quia existimarent, quod confestim regnum Dei manifestaretur*) Moris est domino, præmissum sermonem parabolis adfirmare subjectis. Suscepta igitur & commendata pœnitentia publicani divitis, adjicens parabolam, docet sibi pœnitentiam magis peccatorum, quam justitiam placere superborum, latiusque se in gentibus de ignorantia legis humilibus,quam in Iudæis de justitia, quæ ex lege est elatis,esse regnaturum. Et quia discipuli supra audita domini passione, vel resurrectione Hierosolymis implenda, non intelligebant, quæ dicebantur, existimantes continuo regnum Dei esse venturum; hanc eorum ignorantiam illuminans, ostendit se primo sui regni fidem toto orbe dispersurum, ac sic in fine mundi judicem omnium sæculorum regemque venturum.

Homo nobilis Christus.

Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam, accipere sibi regnum, & reverti) Homo nobilis ille est, cui cæcus supra clamabat: *Fili David, miserere mei.* Et veniente Hierosolymam concinebant, *Osanna filio David, benedictus qui venit in nomine domini, rex Israel.* Longinqua regio. Ecclesia est ex gentibus. De qua eidem homini nobili, qui loquitur: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo,* dicitur à patre: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam,& possessionem tuam terminos terræ.* Quæ videlicet hæreditas ac possessio, bifaria ratione regio longinqua vocatur, vel quia à finibus terræ clamat ad dominum, vel quia *longe est à peccatoribus salus.* Et cum Deus ubique sit præsens, longe tamen ab eorum sensu, qui idola colunt, Deus verus abest.Sed qui erant longe, facti sunt prope in sanguine Christi.

Denarius numerus.

Vocatis autem decem servis suis, dedit illis decem minas.) Denarius numerus ad legem pertinet, propter decalogum. Vocat itaque paterfamilias decem servos, quia elegit discipulos per literam legis imbutos. Dat illis decem minas, quia legis dicta spiritaliter intelligenda revelat.Post passionem quippe resurrectionemque suam, aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. Mina namque,quam Græci mnam vocant,centum drachmis appenditur. Et omnis scripturæ sermo, quia vitæ cœlestis perfectionem suggerit, quasi centenarii pondere fulgescit.

Tympanum.

Et ait illis: Negotiamini dum venio.)Verba (inquit) legis ac prophetarum mystica interpretatione discussa populis offerte,atque ab eis fidei confessionem morumque probitatem recipite. Iuxta quod Psalmista suis auditoribus præcipit, dicens: *Sumite Psalmum, & date tympanum.* Hoc est, laudem prædicationis in cordis intentione percipite, & devotionem operis, in carnis castigatione redhibete. Tympanum quippe est pellis in ligno extenta. Pellis verò in ligno extenta, caro est nostra ad exemplum dominicæ crucis afflicta.

Iudæi taxantur.

Cives autem ejus oderant illum. Et miserunt legationem post illum,dicentes: Nolumus hunc regnare super nos.) Cives, impios Iudæos dicit. De quibus alibi protestatur: *Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & patrem meum.* Qui non solum præsentem usque ad mortem crucis oderant, sed etiam post resurrectionem ejus miserunt persecutionem Apostolis, & prædicationem regni cœlestis spreverunt.

Et factum est,ut rediret accepto regno.)Significat tempus, quando in manifestissima & eminentissima claritate venturus est,qui eis humilis apparuit,cum diceret: Regnum meum non est de hoc mundo.

Vt sciret ...hus omnia scit.

Et jussit vocari servos: quibus dedit pecuniam,ut sciret, quantum quisque negotiatus esset,) Ut sciret, inquit, non quod eum quid lateat, cui verissime dictum est, *Domine, tu omnia scis.* Sed sciret, dicit, scire omnes faceret. Tunc enim omnium opera & cogitationes, palam omnibus ostenduntur. Quomodo in Deuteronomio *Tentat* (inquit) *vos dominus Deus vester, ut sciat, si diligitis eum,* hoc est, sciri faciat. Nemo sane arbitretur eos solummodo, quibus gratia prædicandi data est, non autem & eos, quibus prædicatum est, ad judicium tunc esse vocandos. Ipsi sunt enim pecunia, quam boni servi adquirere mercando. Quinetiam sciat eos quoque,quibus nunquam est prædicatum, ibidem adesse damnandos, de quibus infra dicemus.

Primus negotiatorum.

Venit autem primus,dicens: Domine,mina tua decem minas adquisivit.) Primus servus, ordo Doctorum est in circumcisionem missorum, qui unam minam negociaturus accepit, quia unum dominum, unam fidem, unum baptisma, unum Deum prædicare jussus est. Sed hæc eadem mina, decem minas adquisivit, quia populum sub lege constitutum, sibimet docendo sociavit.

Et ait illi, Euge bone serve, quia in modico fidelis fuisti, eris

potesta-

Fidelis in modico. *potestatem habens supra decem civitates.)* In modico servus est fidelis, qui non adulterat verbum Dei, sed sicut ex Deo coram Deo in Christo loquitur. Quicquid enim in præsenti percipimus donorum, in comparatione futurorum perpaucum est & modicum, quia ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit, quod perfectum est, evacuabitur quod est parte est. Civitates autem decem sunt, animæ per legis verbum ad gratiam evangelii venientes. Quibus tunc jure glorificandus ille præponitur, qui eis pecuniam verbi, digne Deo commodaverit. Unde quidam negotiator egregius, civitates, quibus præerat, hoc est, animas, quas regendas acceperat, alloquens. *Quæ est*, ait, *nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne vos ante dominum Iesum?* *Paulus.*

Secundus negotiator. *Et alter venit, dicens: Domine, mina tua fecit quinque minas.)* Servus iste cœtus est eorum, qui præputio evangelizare missi sunt, cui dominus ad prædicandum eunti, unam minam, hoc est, unam eandemque fidem, quæ & circumcisioni credita est, præstiterat, sed hæc quinque minas fecit, quia gentes corporis sensibus antea mancipatas, ad fidei Evangelicæ gratiam convertit.

Et huic ait: Et tu esto supra quinque civitates.) Hoc est, ex earum, quas imbuerat animarum fide & conversione, magnus sublimisque fulgeto. De quibus mystice dicit Esaias: *In die illa erunt quinq; civitates in terra AEgypti, loquentes lingua Chanaan.* quinq; enim civitates in terra Ægypti, quinque sunt corporis sensus, quibus in hoc mundo utimur, videlicet visus, auditus, gustus, olfactus, & tactus. Et, *qui viderit mulierem ad concupiscendũ eam: qui avertit aures suas, ne audiat pauperem; qui inebriatur vino, in quo est luxuria; qui coronare se gaudet rosis antequam marcescant; cujus sanguine plenæ manus. & dextera est repleta muneribus*, hujus quinque civitates loquuntur lingua Ægypti, id est, universi sensus faciunt opera tenebrarum. Ægyptus enim tenebras sonat. At qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos, ne videat malum, qui gustat & videt, quam suavis est dominus, qui castigat corpus suum, & servituti subjicit, qui potest dicere cum Apostolo, *Christi bonus odor sumus Deo*, hujus civitates loquuntur lingua mutata, quod interpretatur Chanaan. Et qui eas à tenebris docendo commutaverat, recte quinque civitatibus præfici memoratur, quia non de suis tantum, sed & de auditorum suorum, quos ad lucem vocavit, profectibus honoratur. *Quinque civitates loquentes lingua Chanaan.*

Tertius negotiator. *Et alter venit, dicens: Domine, ecce mina tua, quam habui repositam in sudario. Timui enim, quia homo austerus es, tollis quod non posuisti, & metis, quod non seminasti.)* Servus qui negotiari jussus, acceptam domini pecuniam in sudario reposuit, ostendit eos, qui ad prædicandum idonei, prædicationis officium, jubente Domino, per Ecclesiam, vel saltem suscipere, vel susceptum digne gerere detrectant. Pecuniam quippe in sudario ligare est, percepta dona sub otio lenti torporis abscondere. Sunt enim homines hac sibi perversitate blandientes, ut dicant, sufficit, ut de se unusquisque rationem reddat. Quid opus est aliis prædicare, ut etiam de ipsis rationem reddere quisque cogatur, cum apud dominum etiam illi sint inexcusabiles, quibus lex data non est, neque audito Evangelio dormierunt, quia per creaturam poterant creatorem cognoscere? Hoc est enim quasi metere, ubi non seminavit, id est, etiam eos impietatis reos tenere, quibus verbum legis aut Evangelii non ministratum est. Hoc autem velut periculum judicii devitantes, pigro languore à verbi ministratione conquiescunt, & hoc est quasi in sudario ligare quod acceperunt. *Pecuniam ligare in sudario*

Dicit ei: De ore tuo te judico serve nequam.) Servus nequam vocatur, quia & piger ac deses ad exercendum negotium, & procax ac superbus ad accusandum Domini judicium.

Sciebas quod ego austerus homo sum, tollens quod non posui, & meto quod non seminavi, & quare non dedisti pecuniam meam ad mensam?) Quod putaverat se pro excusatione dixisse, in culpam propriam vertitur. Si (inquit) durum & crudelem esse me noveras, & aliena sectari, ibique metere, ubi non severam, quare non tibi istiusmodi cogitatio incussit timorem, ut scires me mea diligentius quæsiturum. & dares pecuniam meam sive argentum ad mensam? Utrunque enim ἀργύριον Græcus sermo significat. *Eloquia domini* (inquit) *eloquia casta, argentum igne examinatum.* Pecunia ergo & argentum prædicatio Evangelii est, & sermo divinus, qui dari debuit ad mensam, hoc est, promptis paratisque fidelium cordibus intimari. Ad quam videlicet mensam, id est, mentem auditorum, non alia quam dominica est deferenda pecunia, ut omnis sermo docentis scripturæ sensum sequatur. Nam quod hic dominus non quamlibet pecuniam, sed suam dicit nummulariis esse fœnerandam, exponit Apostolus, dicens: *Si quis loquitur quasi sermones Dei.* *Dari ad mensam. Pecunia domini fœnori danda.*

Et ego veniens cum usuris utique exegissem illud.) Qui verbi pecuniam à doctore percipit, emitq; credendo, necesse est eam cum usuris solvat operando, ut quod auditu didicit, exequatur & actu. In usura quippe pecunia etiam non data recipitur. Vel certe de accepto verbi fœnore usuras solvit, qui ex eo quod audit, etiam alia studet intelligere, quæ necdum ex prædicatoris ore didicit.

Et adstantibus dixit: Auferte ab illo minam, & date illi, qui decem minas habet. Et dixerunt ei: Domine, habet decem minas.) Recte amittit collatam gratiam, quam prædicando aliis communicare neglexit, ut ei augeatur, qui inde laboravit. Juxta quod angelo Ephesi Ecclesiæ dicitur: *Et movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris.* Et cum regium chrisma, quod superbiendo Saul amisit, David obediendo promeruit. *Spiritus* (inquit) *domini discessit à Saul, & directus est in David à die illa, & deinceps.* Quod vero ablata à nequam servo mina ei, qui decem minas habebat, dari jussa est, mystice ut reor indicat, intrante plenitudine gentium omnem Israel salvum futurum, & tunc abundantiam gratiæ spiritalis, quam modo nos repente exercemus, illius populi Doctoribus esse conferendam. *Iudaeorum in fine religio.*

Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur. Ab eo autem, qui non habet, & quod habet, auferetur ab eo.) Hæc ad superiora sententia respicit, docens & illum posse amittere munus Dei, qui habens, non habet, id est, non utitur, & in eo augeri, qui habens, habet, hoc est, bene utitur. Quæ gratiarum mutatio, quoniam in hac vita geri solet, notandum quod illud Domini redeuntis examen etiam nunc ex parte celebratum, sed tunc est universaliter implendũ. Quotidie namque accepto à patre regno redit, quia peregrinantis in terra Ecclesiæ statum conspicit. Quotidie in tanto fidelium servorum numero huic pecuniam negotiaturo commodat, in altero modum consummati operis examinat, hunc fideliter prudenterque laborantem amplioris gratiæ munere donat, illum desidias molles & marcida luxu otia sectantem, & eo quod dederat, privat. Verum universali manifestato judicio, quod dictu quoque terribile est, multi, qui ad docendum videbantur idonei, ob negligentiæ suæ noxam inter indoctos reputabuntur. At alii simpliciores fratres & elementorum penitus ignari, ob conversationis tamen eximiæ devotionem inter apostolicos doctores præmia summa percipient. *Qui enim recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet.* *Non habet, qui non utitur.*

Iudaeorum impietas. *Verumtamen inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me.)* Impietatem Iudæorum vel omnium reproborum ad Christum converti nolentium significat, in die judicii puniendam, ut per duos servos fideles, utriusque populi doctores, per decem & quinque minas, iidem credentes populi, per servum nequam mali catholici, per inimicos, qui eum super se regnare noluerunt, impietas eorum, qui verbum fidei ad se nunquam audire, ut male interpretando corrumpere maluerunt, per messionem ruris non seminati, eorum etiam, quos verbum Dei nec audire contingit, discussio signetur. Quibus quinque personis omne genus humanum, quod in die judicii futurum est, exprimitur.

Et his dictis, præcedebat, ascendens Hierosolyma.) Finita parabola ascendit Hierosolyma, ut ostendat de ejusdẽ maxime civi-

me civitatis eventu parabolam fuisse præmissam, quæ non longo pòst tempore & ipsum occisura, & ob odium regni ejus hostili sit clade peritura.

ap. 79. *Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage & Bethaniam, ad montē, qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos, dicens: Ite in castellum, quid contra vos est.)* Bethphage erat viculus sacerdotum in monte Oliveti. Bethania quoque villula, sive civitas in latere montis ejusdem, quasi stadiis quindecim ab Hierusalem, sicut Ioannes Evangelista manifestat, ubi Lazarus est suscitatus à mortuis. Cujus & monumentum Ecclesia nunc ibidem constructum demonstrat. Bethphage autem domus buccæ, Bethania domus obedientiæ dicitur. Quas Hierosolyma venturus Salvator præsentiæ suæ dignatione sublimavit, quia multos ante passionem suam docendo, donis piæ confessionis & obedientiæ spiritalis implevit. quæ pulchræ civitates in monte Oliveti positæ referuntur, hoc est, in ipso Domino, qui nos unctione spiritalium charismatum, & scientiæ pietatis ... luce refovet. Unde cum alibi diceret: *Non potest civitas abscondi supra montem posita*, continuo subjecit, *Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio*: quia idē mons Oliveti, id est summus spiritalium distributor gratiarum, qui civitatem suam, ut emineat, exaltat, hanc quoque oleo exultationis, ut lucere possit, inflammat. Et quia idem lumen sub modio poni noluit, misit discipulos in castellum, quod contra eos erat, id est, doctores, qui indocta ac barbara totius orbis litora, quasi contrapositi castelli mœnia evangelizando penetrarent, destinare curavit. Recte autem duo mittuntur, sive propter scientiam veritatis, & munditiam operis, seu propter geminæ dilectionis, Dei videlicet & proximi sacramentum, toto orbe prædicandum.

In quod introeuntes, invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit. Solvite illum, & adducite. Et si quis vos interrogaverit, quare solvitis: sic dicetis ei, quia Dominus opera ejus desiderat.) Introeuntes mundum prædicatores invenerunt populum nationum perfidiæ vinculis irretitum: Funiculis enim peccatorum suorum unusquisque constrictus erat, nec solum nationum, sed & Iudæorum. *Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei.* Unde bene apud Matthæum asina quoque cum pullo alligata reperitur. Asina cū quippe, quæ subjugalis fuit, & edomita jugum legis traxerat, synagogam significat: pullus asinæ lascivus & liber, populum nationum demonstrat. Cui nemo unquam hominum sedit, id est, nemo rationabilium doctorum frenum correptionis, quo vel linguam à malo cohibere, vel in arctam vitæ viam ire cogeretur, nemo indumenta salutis, quibus spiritaliter calefieret, utilia suadendo contulerat. Sederet namque illi homo, si qui ratione utens ejus stultitiam deprimendo corrigeret. Unde non immerito possunt duo discipuli ad exhibenda Domino animalia destinati, juxta parabolæ superioris exemplum, duo prædicatorum ordines, unus in gentes, alter in circuncisionem directus intelligi. Et notandum, quod tres Evangelistæ, qui Græco ser- d. mone scripsère, pullum tantummodo commemorant: d. Matthæus vero solus, qui Hebræis Hebræoque suum Evangelium descripsit eloquio, asinam quoque solutam & domino refert adductam, ut ejusdem etiam gentis Hebrææ, si pœnituerit, non desperandam monstret esse salutem. *Solvite (inquit) & adducite. Quæcunque enim solveritis super terram, erunt soluta & in cœlis.*

Abierunt autem, qui missi erant & invenerunt, sicut dixit illis, stantem pullum.) Marcus scribit, pullum ante januam foris in bivio inventum. Ianua autem ipse, qui ait: *Ego sum janua ovium, per me si quis introierit salvabitur, & ingredietur & egredietur, & pascua inveniet.* Quibus vitæ pascuis iste pullus, id est, populus gentium carebat, quando adhuc extra hanc januam in bivio ligatus stabat. Et recte in bivio, quia non unam certus vitæ fideique viam tenebat, sed plures dubiosque sectarum calles sequebatur erroneus. De quibus apte subjungitur:

Solventibus autem illis pullum dixerunt domini ejus ad illos: Quid solvitis pullum?) Multos quippe habebat dominos, qui non uno dogmati & superstitioni deditus, sed pro libitu immundorum spirituum ad varios diversosque miser raptabatur errores, ad simulacra muta, prout ducebatur, incedens. Denique vernacula quadam scripturæ consuetudine commune esse dicitur, quod immundum est, sicut & ad Petrum vox de cœlo dicit: *Quod Deus mundavit, tu commune ne dixeris.* Quia qui sanctus est, solius Dei est, & cum nullo ei communis est. Qui autem peccator est & immundus, multorum est. Multi enim dæmones possident eum, & ideo communis appellatur. Commune quid.

At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet. Et duxerunt illum ad Iesum.) Qui solvendo pullo contradixerant, audito domini nomine quiescunt, quia magistri errorum, qui venientibus ad salutem gentium doctoribus obsistebant, eatenus suas tenebras, defendêre, donec miraculis attestantibus veri possessoris ac domini virtus emicuit. At postquam fidei dominicæ potestas apparuit, cedentibus passim adversariorum querelis, liber credentium cœtus, qui Deum corde portet, adducitur. Domini nominis auctoritas.

Et jactantes vestimenta sua supra pullum imposuerunt Iesum.) Vestimenta apostolorum, vel doctrina virtutum, vel e- Vestimenta Apostolorum. dissertio scripturarum, vel certe ecclesiasticorum dogmatum varietates intelligi possunt, quibus illi corda hominum ante nuda & frigida, quo Christo sessore digna fiant, operiunt.

Euntes autem illo substernebant vestimenta sua in via.) Portante dominum asino, discipuli vestimenta in via sternunt, quia proprii se corporis exuentes amictu viam simplicioribus Dei famulis suo sanguine parant, ut videlicet inoffenso gressu mentis Hierosolyma, quo Iesus ducit, incedant. Iesus enim asellum sedens, Hierusalem tendit, quando vel uniuscujusque fidelis animam regens, videlicet jumentum suum ad pacis intimæ visionem ducit, vel etiam cum sanctæ Ecclesiæ universaliter præsidet, eamque in supernæ pacis desiderium accendit. Quia verò juxta alios Evangelistas, non discipuli tantum, sed & plurimi de Sterētes vestimenta in via. turba sternebant vestimenta sua in via, possunt per eos etiam hi designari, qui exempla martyrum secuti corpora sua per abstinentiam edomant, ut domino iter ad mentem parent, vel exempla bona sequentibus præbeant.

Et cum appropinquaret jam ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes turbæ descendentium gaudentes laudare Deum voce magna.) Descendente de monte Olivarum domino gaudentes laudantesque turbæ simul & ipsæ descendunt, quia humiliatio sua sponte misericordiæ auctore, necesse est eos, qui misericordia plurimum indigent, humilitatis ejus vestigia, quantum prævalent, imitari. Necesse est, inquam, nos intuentes, quomodo Iesus de monte Oliveti descendit, id est, cum in forma Dei esset, humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, humiliemur & ipsi sub potenti manu ejus, ut exaltari mereamur in tempore visitationis. Humiliatio domini.

Super omnibus, quas viderant, virtutibus dicentes: Benedictus qui venit Rex in nomine domini) Multas quidem virtutes domini viderant, sed maxime Lazari resuscitationem, quæ nuper facta erat, stupebant, testimonium perhibente turba, quæ erat cum eo, quando illum vocavit de monumento, & suscitavit à mortuis. Nam & Propheta obviam venit & turba, quia audierunt, eum fecisse hoc signum. Notandum est enim, non nunc primum venientem de Galilæa Salvatorem, idest, ante quinque dies Paschæ Hierusalem adisse, sed anno præterito mense septimo illic ad diem festum scenopegiæ venisse, sicut Ioannes memorat, & exinde sex mensibus continuis, hoc est, usque ad diem Paschæ, quo passus est, modo Hierosolymis signa fecisse, & docuisse, modo montem Olivarum ascendisse, modo Iudæa expulsum trans Iordanem abiisse, modo in civitate deserti, quæ dicitur Effrem mansisse cum discipulis, nunquam tamen id temporis Galilæam fuisse reversum. Super omnibus ergo, quas cum tanto tempo- Lazari resuscitatio.

te feciſſe viderant, virtutibus turbæ Deum laudant, dicentes:

Benedictus qui venit in nomine domini.

Benedictus qui venit Rex in nomine domini pax in cœlo, & gloria in excelſis) *Benedictus* autem, *qui venit Rex in nomine domini*, ſic potius accipiendum eſt, ut in nomine domini, in nomine Dei patris intelligatur, quamvis poſſit intelligi etiam in nomine ſuo, quia & ipſe Dominus eſt. Unde alibi ſcriptum eſt, *Pluit dominus à domino*. Sed verba ejus melius noſtrum dirigunt intellectum, qui ait: *Ego veni in nomine patris mei, & non ſuſcepiſtis me; alius veniet in nomine ſuo, hunc ſuſcipietis.* Humilitatis enim magiſter eſt Chriſtus, qui *humiliavit ſemetipſum factus obediens uſque ad mortem*. Non itaque amittit divinitatem, quando nos docet humilitatem. Non autem Rex Iſrael Chriſtus ad exigendum tributum, vel ferro exercitum armandum, hoſteſque viſibiliter debellandos, ſed Rex Iſrael, quod mentes regat, quod in æternum conſulat, quod in regnum cœlorum credentes, ſperantes, amanteſque perducat. Dei ergo filius æqualis patri, verbum per quod facta ſunt omnia, quod Rex eſſe voluit Iſrael, dignatio eſt, non promotio, miſerationis indicium eſt, non poteſtatis augmentum. Qui enim appellatus eſt in terra Rex Iudæorum, in cœlis eſt dominus angelorum. Verum quia Chriſtus in carne totius mundi propitiatio, & hominum videlicet & angelorum illuxit, pulchre ſibi invicem in ejus laude diſpenſationis cœleſtia ſimul & terrena concinunt. Quo enim naſcente cœleſtium virtutum agmina, Deum laudantia decantant: *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus*, eo de mundi principe triumphaturo, moxque ſe cœlis redituro, mortales vicem laudis reponunt, Pax in cœlo, & gloria in excelſis.

Rex Iudæorum dominus angelorum.

Invidorū dementia

Et quidam Phariſæorum de turbis dixerunt ad illum: Magiſter increpa diſcipulos tuos.) Mira invidorum dementia quem Magiſtrum appellandum non dubitant, quia vera docentem noverant, hujus ipſi diſcipulos, quaſi melius edocti redarguendos autumant, eumque corrigere, quos inſtituit, ſuadent, quem ſignis adprobantibus Deum clareſcere vident.

Lapides clamantes laude Chriſti.

Quibus ipſe ait: Dico vobis, quia ſi hi tacuerint, lapides clamabunt.) Crucifixo Domino ſtabant omnes noti ejus à longe, Deum confiteri timebant, quem fixum ligno videbāt; ſed his tacentibus lapides & ſaxa regem, qui venit in nomine domini, magno clamore canebant Emiſit enim ſpiritum, & ecce terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt: quemque homines vel timore vel perfidia confiteri trepidant, hunc duriſſima etiam elementa Deum mundi ac dominum aperto ore prædicant. Verum altiori myſterio gentium nationes incredulas aliquando ac duricordes, lapidum nomine demonſtrat, quibus ablato corde lapideo dedit cor carneum, hoc eſt, ſenſibile & humanum, quo Deum creatoremque ſuum credere, laudare, & cernere poſſent. Et ſi ergo turbæ tacuerint hominum, lapides clamabunt, quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſalvus fieret.

Cap. 80.

Flente domino, Hieroſolymorum deſcribitur ſubverſio. Fletus Domini cauſa.

ET *ut adpropinquavit, videns civitatem, flevit ſuper illam, dicens: Quia ſi cognoviſſes & tu*) Quod flente domino illa Hieroſolymorum ſubverſio deſcribatur, quæ à Veſpaſiano & Tito Romanis principibus facta eſt, nullus qui hiſtoriam everſionis ejuſdem legit, ignorat. Sed quærendum prius eſt, quid ſit quod dicitur: *Videns civitatem, flevit ſuper illam dicens: quia ſi cognoviſſes & tu.* Flevit etenim pius redemptor ruinam perfidæ civitatis, quam ipſa civitas non cognoſcebat eſſe venturam. Cui à flente Domino recte dicitur: *Quia ſi cognoviſſes & tu*, ſubaudis fleres, quæ modo, quia neſcis quod imminet, exultas. Unde & ſubditur:

Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi.) Cum enim carnis voluptatibus ſe daret, ventura mala non proſpiceret, in die ſua, quæ ad pacem ei eſſe poterant, habebat. Cur verò bona præſentia ad pacem habuerit, manifeſtatur cum ſubditur:

Nunc autem abſcondit ſunt ab oculis tuis.) Si enim cordis ejus oculis mala, quæ imminerent, abſcondita non eſſent, læta in præſentibus proſperis non fuiſſet. Cujus mox et jam pœna quæ de Romanis, ſicut prædixi, principibus immінebat, adjuncta eſt, cum dicitur:

Quia venient dies in te & circumdabunt te inimici tui vallo.) *Et circumdabunt te. & coanguſtabunt te undique, & ad terram proſternent te, & filios tuos qui in te ſunt.* Hoc quoque quod additur, *Et non relinquent in te lapidem ſuper lapidem.* Etiam ipſa jam ejuſdem civitatis tranſmigratio teſtatur, quia dum nunc in eo loco conſtructa eſt, ubi extra portam dominus crucifixus fuerat, prior illa Hieruſalem funditus eſt everſa. Cui, ex qua culpa everſionis ſuæ pœna fuerit illata, ſubjungitur:

Hieruſalē everſa funditus.

Eo quod non cognoveris tempus viſitationis tuæ.) Creator quippe omnium per incarnationis myſterium hanc viſitare dignatus eſt, ſed ipſa timoris & amoris illius recordata non eſt. Unde etiam per prophetam increpatione cordis humani aves cœli ad teſtimonium non deducuntur, dum dicitur: *Milvus in cœlo cognovit tempus ſuum. turtur & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus adventus ſui, p... autem meus non cognovit judicium domini.*

Everſionis cauſa.

Et ingreſſus in templum, cœpit ejicere vendentes in illo & ementes, dicens illis: Scriptum eſt, quia domus mea domus orationis eſt.) Qui enarravit mala ventura, & protinus templum ingreſſus eſt, ut de illo vendentes & ementes ejiceret, profecto innotuit, quia ruina populi maxime ex culpa ſacerdotum fuit. Everſionem quippe deſcribens, ſed vendentes & ementes in templo feriens, in ipſo effectu ſui operis oſtendit, unde radix prodiit perditionis.

Obſervantes munerū datores. Domus orationis ſpelunca latronum.

Vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum) Qui ad accipienda munera in templo reſidebant, profecto quia quibuſdam non dantibus læſiones exquirerent, dubium non erat. Domus ergo orationis ſpelunca latronum facta fuerat, quia ad hoc in templo adſiſtere noverant, ut aut non dantes munera ſtuderent, corporaliter perſequi, aut dantes ſpiritaliter necare. Quia verò redemptor noſter prædicationis verba, nec indignis & ingratis ſubtrahit, poſtquam diſciplinæ vigorem ejiciendo perverſos tenuit, donum mox gratiæ oſtendit; nam ſubditur;

Moralis interpretatio.

Et erat docens quotidie in templo.) Hæc juxta hiſtoriam breviter tractando tranſcurrimus, nunc eadem morali intellectu diſcutienda repetamus. *Videns civitatem, flevit ſuper illam, dicens: Quia ſi cognoviſſes & tu.* Hoc ſemel egit, cum perituram civitatem eſſe nunciavit. Hoc quotidie redemptor noſter per electos ſuos agere nullatenus ceſſat, cum quoſdam ex bona vita ad mores reprobos perveniſſe conſiderat. Plangit enim eos, qui neſciunt, cur plangantur, quia juxta Salomonis verba, *lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis.* Qui ſi damnationem ſuam, quæ eis imminet, agnoviſſent, ſemetipſos cum lachrymis delictorum plangerent. *Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi.* Suam hic diem habet anima perverſa, quæ tranſitorio gaudet in tempore. Cui ea quæ adſunt, ad pacem ſunt, quia dum ex rebus temporalibus lætatur, dum honoribus extollitur, dum in carnis voluntate reſolvitur, dum nulla venturæ pœnæ formidine terretur, pacem habet in die ſua, quæ grave damnationis ſuæ ſcandalum in die habebit aliena. Ibi enim affligenda eſt, ubi juſti lætabuntur. *Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis.* Perverſa anima, rebus præſentibus dedita, in terrenis voluptatibus reſoluta, abſcondit ſibi mala ſequentia, quia prævidere futura refugit, quæ præſentem lætitiam perturbent. Dumque in præſentis vitæ oblectatione ſe deſerit, quid aliud, quam clauſis oculis ad ignem vadit? *Quia venient dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo.* Qui unquam ſunt humanæ animæ majores inimici, quam maligni ſpiritus? qui hanc à corpore exeuntem obſident, quam in carnis amore poſitam, deceptoriis delectationibus fovent. Quam vallo circundant, quia ante mentis ejus oculos reductis iniquitatibus, quas perpetravit, hanc ad ſocietatem ſuæ damnationis trahentes coarctant. *Et circumdabunt te, & coanguſtabunt te undique.* Maligni ſpiritus undique animam coanguſtant, quando ei non ſolum operis, verumetiam locutionis, atque inſuper cogitationis iniquitates re-

plicant,

plicant, ut, quæ priùs se per multa dilatavit in scelere, ad extremum de omnibus angustetur in retributione. *Et ad terram consternent te & filios tuos, qui in te sunt.* Tunc anima per cognitionem reatus sui ad terram consternitur, cùm caro, quam vitam suam credidit, redire ad pulverem urgetur. Tunc in morte filii illius cadunt, cùm cogitationes illicitæ, quæ modò ex illa prodeunt, in extrema vitæ ultione dissipantur, sicut scriptum est: *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* Quæ scilicet duræ cogitationes intelligi etiam per lapidum significationem valent. Nam sequitur: *Et non relinquent in te lapidem super lapidem.* Perversa etenim mens, cùm perversæ cogitationi adhuc perversiorem adjicit, quid aliud quàm lapidem super lapidem ponit? Sed in destructa civitate super lapidem lapis non relinquitur, quia, cùm ad ultionem suam anima deducitur, omnis ab illa cogitationum suarum constructio dissipatur. *Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.* Perversam quoque animam omnipotens Deus modis multis visitare consuevit. Nam assiduè hanc visitat præcepto, aliquando autem flagello, aliquando verò miraculo, ut & vera, quæ nesciebat, audiat, & tamen adhuc superbiens atque contemnens, aut dolore compuncta redeat, aut beneficiis devicta malum, quod fecit, erubescat. Sed quia visitationis suæ tempus minimè cognoscit, illis in extremo vitæ inimicis traditur, cum quibus in æterno judicio damnationis suæ societate colligatur.

Templum Dei, &c. *Et ingressus in templum cœpit ejicere vendentes in illo & ementes.* Sicut templum Dei in civitate est, ita in plebe fideli vita religiosorum. Et sæpè nonnulli religionis habitum sumunt, sed dum sacrorum ordinum locum percipiunt, sanctæ religionis officium in commercium terrenæ negociationis tribuunt. Vendentes quippe in templo sunt, qui hoc, quod quibusdam jure competit, ad præmium largiuntur. Justitiam enim vendere est, hanc pro præmii acceptione servare. Ementes verò in templo sunt, qui, dum hæc persolvere proximo, quod justum est, nolunt, dumque rem jure debitam facere contemnunt, dato patronis præmio, emunt peccatum. Quibus benè dicitur: *Domus mea domus orationis est, Vos autem fecistis eam speluncam latronum.* Quia dum nonnunquam perversi homines locum religionis tenent, ibi malitiæ suæ gladiis occidunt, ubi vivificare proximos orationis suæ intercessione debuerunt. Templum quoque & domus Dei est ipsa mens atque conscientia fidelium, quæ, si quando in læsione proximi perversas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident, & simpliciter gradientes interficiunt, quando in eos, qui in nullo rei sunt, læsionis gladios defigunt. Mens enim fidelium non jam domus orationis, sed spelunca latronis est, quando relicta innocentia & simplicitate sanctitatis illud cogantur agere, unde valeat proximis nocere. Sed quia contrà perversa hæc omnia verbis redemptoris nostri per sacras paginas indesinenter instruimur, nunc usque hoc agitur, quod factum fuisse perhibetur, cùm dicitur:

Docens in templo. *Et erat docens quotidiè in templo.*] Cùm enim mentem fidelium ad cavenda mala subtiliter erudit, quotidiè veritas in templo docet.

Principes autem sacerdotum, & scribæ, & principes plebis quærebant illum perdere, & non inveniebant, quid facerent illi.] Vel quia quotidiè docebat in templo, vel quia latrones ejecerat de templo, vel quia veniens illò quasi Rex & Dominus à tanta credentium turba laudem hymni cœlestis accepit, invidi principes eum perdere quærebant.

Populum timebant principes. *Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.*] Duobus modis potest intelligi, quia vel timentes populi tumultum non inveniebant quid facerent Jesu, quem perdere disposuerunt: vel ideò Jesum perdere quærebant, quia suo magisterio neglecto plures ad eum audiendum confluere cernebant. Libet interea paucis intueri, quàm pulchrè legalis umbra Paschæ nostro vero Paschæ, in quo immolatus est Christus, non tantùm mysterii, sed & temporis ratione concordet. *Decima* (inquit) *die mensis primi tollat unusquisque agnum per familias domus suæ. Iuxta quem ritum tolletis & hædum. & servabitis eum usque ad quartumdecimum diem ejusdem mensis.* Decima enim die mensis primi, id est, ante quinque dies Paschæ, sicut Joannes Evangelista testatur, egrediens omnis populus in montem Olivarum tulit inde Dominum. Qui agnus est, quia venit ut peccata tolleret, & peccatum in eo non est. Hœdus, quia peccati insimulatus est. Agnum domi intulerunt, qui gaudentes canebant: *Benedictus, qui venit Rex in nomine Domini.* Hœdum, qui contra zelantes ajebant: *Magister, increpa discipulos tuos.* Agnum populus omnis, qui suspensus erat, audiens illum. Hœdum principes, qui eum perdere cupiebant. Quinque autem dies ante Pascha, id est, à decima luna usque ad quartamdecimam, agnum sive hœdum immolaturi servabant. Quia licèt etiam tunc ejus sanguinem sitirent, nemo tamen in eum misit manus, quia necdum venerat hora ejus. Agnum servabant, qui libenter ejus dictis auscultabant. Hœdum, qui insidiantes quærebant capere aliquid ex ore ejus, ut accusarent eum. At verò quartadecima die completa, id est, declinata in vesperam, postquam corporis & sanguinis sui celebranda discipulis sacramenta contradidit, venientibus qui eum comprehensum vincirent, cœpit impleri quod sequitur, *Et immolabit eum omnis multitudo filiorum Israël ad vesperam.* Stabant enim juxta crucem Jesu non solùm impii, qui mortem ejus riderent, sed etiam Sancti, qui lugerent. Hæc paucis perstrinxisse libuit, quo moneremus Lectorem omnia, quæ deinceps ad passionem usque Domini sequuntur, ad agni in domo retenti, & ad occisionem parati pertinere figuram. *Quæ sequuntur, qualia sint.*

CAPUT XX.

ET *factum est in una dierum docente illo populum in templo, & evangelizante, convenerunt principes sacerdotum & scribæ cum senioribus, & ajunt dicentes ad illum: Dic nobis in qua potestate hæc facis?* Diversis modis eandem, quam suprà calumniam struunt, quando dixerunt: *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.* Quando enim dicunt, *In qua potestate hæc facis?* de Dei dubitant potestate, & subintelligi volunt diaboli esse, quod faciat. Addentes quoque: Cap. 81.

Christum negãt Iudæi esse filium Dei. *Aut quis est qui dedit tibi hanc potestatem?*] Manifestissimè Dei filium negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere.

Respondens autem dixit ad illos: Interrogabo vos & ego unum verbum. Respondete mihi. Baptismum Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus?] Poterat Dominus aperta responsione tentatorum calumniam confutare, sed prudenter interrogat, ut suo vel silentio, vel sententia condemnentur.

Pharisæorum perplexio. *At illi cogitabant inter se dicentes: Quia si dixerimus, de cœlo, dicet: quare ergo non credidistis ei?*] Quem confitemini de cœlo habuisse prophetiam mihi testimonium perhibuit, & ab illo audistis, in qua ergo ista faciam potestate.

Si autem dixerimus, ex hominibus: plebs universa lapidabit nos. Certi sunt enim Ioannem Prophetam esse.] Viderunt ergo, quodlibet horum respondissent, in laqueum se casuros, timentes lapidationem, sed magis timentes veritatis confessionem.

Et responderunt se nescire unde esset. Et Iesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio. Non vobis dico quod scio, quia non vultis fateri, quod scitis.] Justissimè repulsi utique confusi abscesserunt, & impletum est, quod in Psalmo per Prophetam dicit Deus Pater: *Paravi lucernam Christo meo,* id est, ipsum Joannem. *Inimicos ejus induam confusione.* Notandum autem, quia duas ob causas maximè scientia veritatis est occultanda quærentibus, cùm videlicet is, qui quærit, aut minùs capax est ad intelligendum quod quærit, aut odio vel contemptu ipsius veritatis indignus est, cui debeat aperiri, quod quærit. Quorum propter unum Dominus ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò.* Propter aliud verò discipulis præcipit: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* *Lucerna Ioannes.*

COEpit *autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo plantavit vineam, & locavit eam colonis, & ipse peregrè fuit multis temporibus.*] Docente Domino populum & evangelizante, convenerunt principes sacerdotum & scribæ cum senioribus, & interrogaverunt tentantes in qua potestate signa faceret. Quibus sua arte superatis, Dominus, quæ cœ- Cap. 82

perat, exequitur. Siquidem & illis audientibus, plebem magis, quòd verba sua libentiùs audiat, alloquitur. Parabolam scilicet inferens, qua & illos impietatis arguat, & ad gentes regnum Dei doceat transferendum. Homo ergo, qui plantavit vineam, ipse est, qui juxta aliam parabolam *conduxit operarios in vineam suam. Vinea enim Domini Sabaoth, domus Israël est.* Coloni iidem sunt operarii, qui ad excolendam vineam hora prima, tertia, sexta & nona dicuntur esse conducti. Ipse autem peregrè fuit, non loci mutatione. Nam Deus unde abesse potest, qui loquitur, *Cælum & terram ego impleo?* & alibi, *Ego Deus appropinquans & non de longinquo dicit Dominus?* Sed abire dicitur à vinea, ut vinitoribus liberum operandi arbitrium derelinquat. Cui simile est, quod locata colonis vinea per Esaiam dicit: *Et expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas.*

Regnum Dei ad gentes transferendum. Vinea Domini.

Et in tempore misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi. Qui cæsum dimiserunt eum inanem.] Benè tempus fructuum posuit, non proventuum. Nullus enim fructus exstitit Judæorum, nullus hujus vineæ proventus, tametsi crebrò ac sollicitè quæreretur, inventus est. Servus ergo, qui primò missus est, ipse legifer Moyses intelligitur. Qui quadraginta annos continuos fructum aliquem legis, quam dederat, à cultoribus inquirebat, sed cæsum eum dimiserunt inanem. Irritaverunt enim Moysen in castris, & Aaron sanctum Domini. Et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbaverunt spiritum ejus. Qui & ipse servus quid de fructu vineæ sentiat, palam carmine declarat dicens: *Ex vinea enim Sodomorum vitis eorum, & propago eorum ex Gomorra. Uva eorum uva fellis, botrus amaritudinis ipsis. Furor draconum vinum eorum, & furor aspidum insanabilis.*

Moyses.

Cæsus, vexatus, nõ occisus.

Deut. 32.

Et addidit alterum servum mittere.] Illi autem *hunc quoque cædentes & afficientes contumelia, dimiserunt inanem.* Servus alter David Prophetam Regemque significat. Qui post Moysen missus est, ut colonos vineæ post edicta legalia psalmodiæ modulatione & dulcedine citharæ ad exercitium boni operis excitaret. Nam & ipse David, quo cor populi ad superna suspenderet, interritus carnalium victimarum laudes Domini continuas suavi melodia decantari constituit. Sed *& hunc affectum contumelia dimiserunt inanem.* Dicentes enim, *Quæ nobis pars in David, aut quæ hæreditas in filio Isai?* regnum simul David ignobili stirpe, & religionem impietate mutârunt. Attamen ille pro hac vinea, quæ de Ægypto translata Palæstinæ montes suâ umbrâ protexit, ne funditùs exterminetur exorat. *Domine Deus virtutum convertere nunc, respice de cælo, & vide, & visita vineam istam, & dirige eam, quam plantavit dextera tua.* Ubi pariter exponit, qui sit homo ille, qui hanc vineam plantavit, Dominus scilicet Deus virtutum.

Servus secundus David.

Preces David.

Et addidit tertium mittere, qui & illum vulnerantes ejecerunt.] Tertium servum, Prophetarum chorum intellige, qui continuis attestationibus populum convenerint, & quæ huic vineæ ventura imminerent mala, prædixerint. Sed *quem Prophetarum non sunt persecuti? & occiderunt eos, qui prænunciabant de adventu justi.* Et hi autem multa de hujus vineæ sterilitate dixerunt, sed unius Hieremiæ planctum ponere sufficiat. *Ego autem* (inquit) *plantavi te vineam electam omne semen verum. Quomodò ergo conversa es in pravum vinea aliena?* Pro cujus vineæ tuitione, ne videlicet in ea sive pro ea fragilis & infirmæ citóque perituræ suavitatis holus nasceretur, Naboth Jezraëliten non modo vulneratum, verùm etiam legimus extinctum. Cujus etsi nullum propheticum dictum accepimus, tamen propheticum factum, quia multos pro hac vinea futuros martyres proprio sanguine prophetavit. His sanè tribus servorum gradibus omnium sub lege doctorum figuram posse comprehendi Dominus alibi manifestè prodit, dicens: *Quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysis, & Prophetis, & Psalmis de me.*

Servus tertius, Prophetarum chorus.

Naboth facto prophetavit.

Dixit autem Dominus vineæ: Quid faciam? mittam filium meum dilectum. Forsitan, cùm hunc viderint, verebuntur.] Quod Dominus vineæ dubitativè & non deliberativo modo loqui dicitur, non de ignorantia venit: Quid enim nesciat Dominus vineæ, qui hoc loco Deus Pater intelligitur? Sed semper ambigere dicitur Deus, ut libera voluntas homini reservetur. *Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt inter se dicentes: Hic est hæres, occidamus illum, ut nostra fiat hæreditas.*] Manifestissimè Dominus probat Judæorum Principes non per ignorantiam, sed per invidentiam crucifixisse filium Dei. Intellexerunt enim hunc esse, cui dictum est: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Et proptereà quasi sibi consulentes ajebant: *Ecce mundus totus post eum abit, & si dimittimus eum sic omnes credent in eum.* Hæreditas ergo filii Ecclesia est cunctis ei data de gentibus, quam non moriens illi pater reliquit, sed ipse sua morte mirabiliter acquisivit, quia resurgendo possedit. Hanc autem, occiso eo, mali coloni præripere moliebantur, cùm crucifigentes eum Judæi fidem, quæ per eum est, extinguere, & suam magis, quæ ex lege est, justitiam præferre, ac gentibus imbuendis conabantur inserere.

Dubitandi ratio.

Principes Judæorũ novisse Christum.

Hæreditas filii Ecclesia.

Et ejectum illum extra vineam occiderunt.] Extra vineam hæres vineæ trucidatur, quia Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Sive ejectus extra vineam & occisus est, quia priùs ab incredulorum corde repulsus, ac deinde cruci addictus est. In cujus figuram Moyses altare holocausti, in quo victimarum sanguis funderetur, non intrà tabernaculum, sed ad ostium posuit, mysticè docens, quia & Dominicæ crucis altare extrà Hierosolymorum portam ponendum, & ipse vera Patris hostia Christus à domo Judæorum, quam sanctificaturus adierat, non intimo corde recipiendus, sed foris esset suo cruore tingendus. Quod verò secundùm Marcum mutato ordine dicitur: *Et apprehendentes eum occiderunt, & ejecerunt extrà vineam:* notat eos pertinaciæ, qui nec crucifixo & resuscitato à mortuis Domino prædicantibus Apostolis credere voluerunt, sed quasi cadaver vile projecerunt. Quia quantum in se erat, à suis eum finibus excludentes, gentibus suscipiendum dederunt.

Christus extra portam passus.

Quid ergo faciet illis Dominus vineæ? Veniet & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito, dixerunt illi, absit. Contradixerunt sententiæ Domini, quia contra suam perfidiam esse cognoverunt. Intelligebant enim parabolam non merito sanctitatis ad capienda mysterii verba jam parati, sed malitiæ flammis ad agenda quæ dicebantur accensi, atque ideò, quæ in mente habuerant, quamvis in parabolis dicta, quasi jam olim meditata cognoscere parati. Negantibus ergo Judæis justum fore scientiam divinæ legis, quam ipsi spernebant, ad gentes transferri, quid Salvator respondeat, intuere.

Abnuunt Judæi.

Ille autem aspiciens eos ait: Quid est ergo hoc, quod scriptum est, Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli?] Quomodò (inquit) implebitur hæc prophetia, quæ lapidem ab ædificantibus reprobatum in caput anguli dicit esse ponendum, nisi quia Christus à vobis reprobatus & occisus crediturus est gentibus prædicandus? ut quasi lapis angularis duos condens in semetipsum, ex utroque populo unam sibi fidelium civitatem, unum templum ædificet. Eosdem enim Synagogæ magistros, quos suprà colonos dixerat, nunc ædificantes appellat, quia qui subditam sibi plebem ad ferendos vitæ fructus quasi vineam excolere, ipsi hanc Deo inhabitatore dignam quasi domum construere & ornare jubebantur. Unde & Apostolus fidelibus scribens ait: *Dei agricultura, Dei ædificatio estis.* Sed qui vineæ Dei fructum negare quasi agricolæ mali, idem quasi mali cæmentarii domui Dei lapidem pretiosum electum, qui vel in fundamentis, vel in angulo ponendus erat, subtrahere, hoc est, fidem Christi auditoribus suis conabantur eripere. Sed illis licèt nolentibus idem lapis caput anguli firmavit, quia de utroque populo, quotquot ipse voluit, sua fide conjunxit.

Lapis reprobatus.

Omnis qui ceciderit suprà illum lapidem, conquassabitur. Suprà quem autem ceciderit, comminuet illum.] Aliud est offendere Christum per mala opera, aliud negare per impietatem. Qui peccator est, & tamen illi credit, cadit quidem super lapidem & conquassatur, sed non omninò comminuitur, reservatur enim per sapientiam ad salutem. *Suprà quem verò ille ceciderit*, hoc est, cui lapis ipse irruerit, & qui Christũ penitùs negârit, comminuet eum, ut ne testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquæ pusillum. Sive de iis dicit,

Negare Christum. Offendere Christum.

quòd cadunt ſuper eum, qui illum modò contemnunt, vel injuriis aſſiciunt. Ideò nondum penitus intereunt, ſed tamen conquaſſantur, ut non recti ambulent. Suprà quos autem cadit, veniet illis deſuper in judicio cum pœna perditionis. Ideò dixit, comminuet eos, ut ſint impii tanquam pulvis, quem projicit ventus à facie terræ.

Cap. 83

Princ. ſacerd. facto ſuo Chriſti verba approbant.

Moraliter de vinea.

E*T quærebant principes ſacerdotum & ſcribæ mittere in illum manus illâ horâ, & timuerunt populum.*] Cognoverunt enim, quòd ad ipſos dixerit ſimilitudinem iſtam. Principes ſacerdotum & ſcribæ quaſi mentientem contra ſe Dominum quærebant interficere, ſed hoc idem quærendo docebant vera eſſe, quæ dicebat. Ipſe quippe eſt hæres, cujus injuſtam necem ajebat eſſe vindicandam. Illi nequam coloni, qui ab occidendo Dei filio ad modicum quidem timore humano retardari, donec veniret hora ejus, nunquam verò divino amore potuêre cohiberi. Morali ſanè intellectu cuiq; fidelium, cùm myſterium baptiſmi quod exerceat operando committitur, quaſi vinea, quam excolat, locatur. Mittitur ſervus unus, alter, & tertius, qui de fructu accipiant, cùm lex, Pſalmodia, Prophetia, quarum monitionem benè agendo ſequatur, legitur. Sed miſſus ſervus contumeliis affectus vel cæſus ejicitur, cùm ſermo auditus vel contemnitur, vel, quod pejus eſt, etiam blaſphematur. Miſſum inſuper hæredem, quantum in ſe eſt, occidit, qui & filium Dei conculcaverit, & ſpiritui gratiæ, quo ſanctificatus eſt, contumeliam fecerit. Perdito malo cultore vinea dabitur alteri, cùm dono gratiæ, quod ſuperbus ſprevit, humilis quisque ditabitur. Sed & hoc, quod principes ſacerdotum & ſcribæ manum mittere quærentes in Jeſum terrore populi retinentur, quotidiè geritur in Eccleſia, cùm quilibet ſolo de nomine frater eam, quam non diligit, Eccleſiaſticæ fidei ac pacis unitatem propter cohabitantium fratrum bonorum multitudinem vel erubeſcit vel timet impugnare. Qui tamen, ſicut de ſtultiſſima avium ſtruthione Dominus ait, cùm tempus fuerit, in altum alas eriget, quia perſequendo Eccleſiam, quaſi Dominum cruci addicerem, & oſtentui gaudebit habere.

Et obſervantes miſerunt inſidiatores, qui ſe juſtos ſimularent, ut caperent eum in ſermone, & traderent illum principatui & poteſtati præſidis.] Quærentes Dominum comprehendere principes ſacerdotum & ſcribæ timuerunt populum, atq; ideò, quod per ſe non poterant, præſidis manibus efficere tentabant, ut velut ipſi à morte ejus viderentur immunes. Nuper enim ſub Cæſare Auguſto Judæa ſubjecta Romanis, quando in toto orbe eſt celebrata deſcriptio, ſtipendiaria facta fuerat, & erat in populo magna ſeditio, dicentibus aliis pro ſecuritate & quiete, quâ Romani pro omnibus militarent, debere tributa perſolvi. Phariſæis verò, qui ſibi adplaudebant juſtitiam, è contrario nitentibus, non debere populum Dei, qui decimas ſolveret, & primitiva daret, & cætera, quæ in lege ſcripta ſunt, humanis legibus ſubjacere. Cujus ſeditionis adeò fomes invaluit, ut poſt Domini paſſionem inſiſtentibus ſibi Romanis, patriam, gentem, & regnum, nobile illud cum ſua religione templum, imò ipſam lucem perdere, quàm tributa pendere maluerint.

Auguſtus Judæis imperat.

Et interrogaverunt illum dicentes: Magiſter, ſcimus quia rectè dicis & doces, & non accipis perſonam, ſed in veritate viam Dei doces. Licet nobis dare tributum Cæſari, an non?] Blanda & fraudulenta interrogatio illuc provocat reſpondentem, ut magis Deum quàm Cæſarem timeat, & dicat non debere tributa ſolvi, ut ſtatim audientes miniſtri præſidis, qui juxta alios Evangeliſtas adfuiſſe leguntur, ſeditionis contra Romanos principem teneant.

Perfida interrogatio.

Conſiderans autem dolum illorum dixit ad eos: Quid me tentatis? oſtendite mihi denarium, cujus habet imaginem & inſcriptionem?] Sapientia ſemper ſapienter agit, ut ſuis potiſſimum tentatores ſermonibus confutentur. *Oſtendite mihi* (inquit) *denarium.* Hoc eſt, genus nummi, quod pro decem nummis imputabatur, & habebat imaginem Cæſaris. Qui autem putant interrogationem Salvatoris ignorantiam eſſe, & non diſpenſationem, diſcant ex præſenti loco, quòd utique potuerit ſcire Jeſus, cujus imago eſſet in nummo. Sed interrogat, ut ad ſermonem eorum competenter reſpondeat.

Denarius.

Interrogandi ratio.

Reſpondentes dixerunt, Cæſaris. Et ait illis: Reddite ergo quæ Cæſaris ſunt Cæſari, & quæ Dei ſunt Deo.] Cæſarem non putemus Auguſtum, ſed Tiberium ſignificari privignum ejus, qui in loco ſucceſſerat vitrici, ſub quo & paſſus eſt Dominus. Omnes autem Reges Romani à primo Cajo Cæſare, qui imperium arripuerat, Cæſares appellati ſunt. Porrò quod ait, *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari*, nummum, tributum, & pecuniam: *& quæ ſunt Dei Deo*, decimas, primitias, oblationes ac victimas ſentiamus. Quomodò & ipſe reddit tributa pro ſe & Petro, & Deo reddit quæ Dei ſunt, patris faciens voluntatem. Aliter. *Reddite quæ Cæſaris ſunt Cæſari, & quæ Dei ſunt Deo.* Quemadmodum Cæſar à vobis exigit impreſſionem imaginis ſuæ, ſic & Deus, ut quemadmodum illi redditur nummus, ſic Deo anima lumine vultus ejus illuſtrata atq; ſignata. Unde Pſalmiſta: *Signatum eſt* (inquit) *in nobis lumen vultûs tui Domine.* Hoc quippe lumen eſt totum hominis, & verum bonum, quod non oculis ſed mente conſpicitur. *Signatum* autem dixit *in nobis*, tanquam denarius ſignatur Regis imagine. Homo enim factus eſt ad imaginem & ſimilitudinem Dei, quam peccando corrupit. Bonum ergo ejus eſt verum atque æternum, ſi renaſcendo ſignetur.

Tiberius imperat.

Cæſares.

Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari.

Moraliter.

Et non potuerunt verbum ejus reprehendere coram plebe, & mirati in reſponſis ejus tacuerunt.] Qui credere debuerant ad tantam ſapientiam, mirati ſunt quòd calliditas eorum inſidiandi non inveniſſet locum.

Cap. 84

Hæreſes Judæorũ.

Phariſæi.

Deuteroſes.

Sadducæi.

A*Cceſſerunt autem quidam Sadducæorum, qui negant eſſe reſurrectionem.*] Duæ erant hæreſes in Judæis, una Phariſæorum, & altera Sadducæorum. Phariſæi traditionum & obſervationum, quas illi deuteroſis vocant, juſtitiam præferebant. Unde & diviſi vocabantur à populo. Sadducæi autem, qui interpretantur juſti, & ipſi vindicabant ſibi quod non erant. Prioribus & corporis & animæ reſurrectionem credentibus, confitentibusq; Angelos & ſpiritus, ſequentes juxta Acta Apoſtolorum omnia denegabant.

Et interrogaverunt eum dicentes: Magiſter, Moyſes ſcripſit nobis, ſi frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, & hic ſine filiis fuerit, ut accipiat eam frater ejus uxorem & ſuſcitet ſemen fratri ſuo.] Vide diſtantiam literæ & ſpiritûs. Juxta literam nubere cogitur in vita, ut defuncti ſemen excitet frater, ſpiritus autem magiſter eſt caſtitatis.

Litera & ſpiritus diſtantia.

Septem ergo fratres erant, & primus accepit uxorem, & mortuus eſt ſine filiis. Et ſequens accepit illam, & ipſe mortuus eſt ſine filio. Et tertius accepit illam. Similiter & omnes ſeptem, & non reliquerunt ſemen, & mortui ſunt. Noviſſima omnium mortua eſt & mulier.] Qui reſurrectionem corporum non credebant, animam judicantes interire cum corporibus, rectè iſtiusmodi fingunt fabulam, quæ deliramenti arguat eos, qui reſurrectionem adſerant mortuorum. Poteſt autem fieri, ut verè in gente eorum aliquando hoc acciderit.

In reſurrectione ergo cujus eorum erit uxor? ſiquidem ſeptem habuerunt eam uxorem.] Turpitudinem fabulæ opponunt, ut reſurrectionis denegent veritatem. Verùm myſticè ſeptem hi fratres ſine filiis defuncti reprobis quibusque congruunt, qui per totam hujus ſeculi vitam, quæ ſeptem diebus volvitur, à bonis operibus ſteriles exiſtunt. Quibus viritim morte miſera præreptis, ad ultimum & ipſa mundana converſatio, quam illi ſine vitali opere tranſegerant, quaſi uxor infœcunda tranſibit.

Myſticè.

Et ait illis Jeſus: Filii ſeculi hujus nubunt, & traduntur ad nuptias.] Cùm Dominus dicat, *Nolite dare ſanctum canibus, neq; mittatis margaritas veſtras ante porcos*, quod ipſe quædam vel hic de gloria reſurrectionis, vel alibi de diſpenſationis, aut etiam divinitatis ſuæ myſterio dixiſſe invenitur, quæ multi, qui aderant, vel reſiſtendo, vel contemnendo non acceperunt, non putandus eſt ſanctum dediſſe canibus, aut margaritas miſiſſe ante porcos. Non enim eis dedit, qui capere non poterant, quos propter aliorum immunditiam negligi non oportebat. Etenim cùm tentatores interrogabant, reſpondebatque illis, ita ut quid contradicerent non haberent, quamvis venenis ſuis contabeſcerent potius

Sanctum non dedit Dominus canibus. &c.

quàm illius cibo ſaturarentur, alii tamen, qui poterant capere, ex illorum occaſione multa utiliter audiebant.

Reſurgemus omnes.

Illi autem, qui digni habebuntur ſeculo illo & reſurrectione ex mortuis, neque nubunt, neque ducunt uxores.] Non ita intelligendum eſt, quaſi digni tantùm vel reſurrecturi, vel ſine nuptiis futuri ſint, indigni autem, id eſt, peccatores vel minimè reſurrecturi, vel ad nuptias reſurrecturi ſint credendi; ſed ita potiùs ſentiendum, quòd omnes & reſurrecturi, & abſque nuptiis ſint in ſeculo illo manſuri. Dominus autem Salvator, ut ad gloriam reſurrectionis animos excitaret inquirendam, de electis ſolummodò voluerit facere ſermonem.

Reſurgemus in ſuo quoque ſexu.

Si autem in reſurrectione neque nubunt, neque ducunt uxores, reſurgunt ergo corpora, quæ poſſunt nubere & ducere uxores, hoc eſt, fœminarum & virorum certis diſcreta membra ſpeciebus, ſed nulla concumbendi voluptate vel neceſſitate mancipata. Nemo quippe dicit de lapide & arbore, & his rebus, quæ non habent membra genitalia, quòd non nubant, neque ducant uxores, ſed de his, qui cùm poſſunt nubere, tamen alia ratione non nubunt.

Connubia quare fiant.

Neque enim ultrà mori poterunt] Quia connubia propter filios. Filii propter ſucceſſionem. Succeſſio propter mortem. Ubi ergo mors non eſt, neque connubia.

Æquales Angelis.

Æquales enim Angelis ſunt, & filii ſunt Dei cùm ſint filii reſurrectionis] Æquales Angelis & filii ſunt Dei, qui gloriâ reſurrectionis innovati ſine ullo mortis metu, ſine ulla labe corruptionis, ſine ullo terreni ſtatus actu perpetua Dei viſione fruuntur, ad quam neceſſè eſt Angelicæ dignitatis æqualitatem quisquis tunc aſcendere deſiderat, nunc minimis fratribus condeſcendat.

Reſurrectionis probationes.

Quia verò reſurgant mortui, & Moyſes oſtendit ſecùs rubum, ſicut dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Iſaac & Deum Iacob] Ad comprobandam reſurrectionis veritatem multò aliis manifeſtioribus exemplis uti potuit, è quibus eſt illud: *Suſcitabuntur mortui, & reſurgent, qui in ſepulchris ſunt.* Quæritur itaque, quid ſibi voluerit Dominus hoc proferre teſtimonium, quod videtur ambiguum, vel non ſatis ad reſurrectionis pertinet veritatem.

Sadducæi prophetias non recipiunt.

Sed Sadducæi quinque tantùm libros Moyſis recipiebant, Prophetarum vaticinia reſpuentes. Stultum ergo erat inde proferre teſtimonia, quorum auctoritatem non ſequebantur. Portò ad æternitatem animarum probandam de Moyſe ponit exemplum: *Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob*; ſtatimque infert:

Animæ immortales.

Deus autem non eſt mortuorum, ſed vivorum.] Ut cùm probaverit animas permanere poſt mortem, quod illi inter cætera negabant (neque enim poterat fieri, ut eorum eſſet Deus, qui nequaquam ſubſiſterent) conſequenter introduceretur & corporum reſurrectio, quæ cum animabus bona malave geſſerunt.

Omnes enim vivunt ei.] Omnes videlicet illi, quorum Dominus eſt Deus. Vivunt ei vita utique vera, qua juſti vivunt etiam, quando corpore moriuntur. De qua alibi Dominus ait: *Qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit vivet.* Crede ergo, etſi mortuus fueris vives. Si autem non credis, & cùm vivis mortuus es. Vidua enim, quæ in deliciis eſt, vivens mortua eſt.

Reſpondentes autem quidam ſcribarum dixerunt: Magiſter, benè dixiſti. Et ampliùs non audebant eum quicquam interrogare.] Principes ſacerdotum, Sadducæi & Scribæ quærentes occaſionem calumniæ, & verbum aliquod invenire quod pateret inſidiis, quia in ſermonibus confutati ſunt, ultrà non interrogant, ſed apertiſſimè comprehenſum Romanæ tradunt poteſtati.

Invidia malum.

Ex quo intelligimus venena invidiæ poſſe quidem ſuperari, ſed difficilè conquieſcere.

Cap. 85

D*ixit autem ad illos: Quomodò dicunt Chriſtum filium David eſſe, & ipſe David dicit in libro Pſalmorum, Dixit Dominus Domino meo ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? David ergo Dominum illum vocat, & quomodò filius eſt?*]

Interrogatio Chriſti nobis utilis.

Interrogatio Jeſu nobis proficit uſque hodie contra Judæos. Et hi enim, qui confitentur Chriſtum eſſe venturum, hominem ſimplicem & ſanctum virum aſſerunt de genere David. Interrogemus ergo eos docti à Domino, ſi ſimplex homo eſt, & tantùm filius David, quomodò David vocet eum Dominum ſuum? Non autem reprehenduntur, quia David filium dicunt, ſed quia Dei filium non credunt.

Filius non minùs potens quàm pater.

Siquidem ipſe & Dominus David eſt, Deus ante tempora manendo, & filius David apparuit homo in temporum fine naſcendo. Quod autem à patre ſubjiciuntur inimici, non infirmitatem filii, ſed unitatem naturæ, quâ in altero alter operatur, ſignificat. Nam & filius ſubjicit inimicos patri, quia patrem clarificet ſuprà terram.

Veſtium luxus taxatur. Salutari in foro.

Audiente autem omni populo, dixit diſcipulis ſuis: Attendite à ſcribis, qui volunt ambulare in ſtolis, & amant ſalutationes in foro, & primas cathedras in Synagogis, & primos diſcubitus in conviviis. Ambulare in ſtolis, cultioribus veſtimentis indutos ad publicum procedere ſignificat. In quo inter cætera dives ille, qui epulabatur quotidiè ſplendidè, peccaſſe deſcribitur. Notandum autem, quod non ſalutari in foro non primos ſedere vel diſcumbere vetat eos, quibus hoc officii ordine competit, ſed eos nimirum, qui hæc ſive habita, ſeu certè non habita indebitè amant, à fidelibus quibusque quaſi reprobos docet eſſe cavendos, animum videlicet, non gradum, juſta diſtrictione redarguens; quamvis & hoc culpa non careat, ſi iidem in foro litibus intereſſe, qui in cathedra Moyſis Synagogæ magiſtri deſiderant appellari. Duplici ſanè ratione à vanæ gloriæ cupidis attendere jubemur, ne ſcilicet eorum vel ſimulatione ſeducamur, æſtimantes bona eſſe quæ faciunt, vel æmulatione inflammemur, fruſtrà gaudentes in bonis laudari quæ ſimulant.

Orantes ut laudem vel pecuniam accipiant.

Qui devorant domos viduarum, ſimulantes longam orationem, hi accipient damnationem majorem] Non tantùm ait, *Accipient damnationem*; ſed adjunxit, *majorem*: ut inſinuet etiam illos, qui *in angulis ſtantes orant, ut videantur ab hominibus*, damnationem mereri. Sed eos, qui hæc prolixiùs, quaſi religioſiores agendo, non ſolùm laudes ab hominibus, ſed & pecunias quærunt, prolixiori damnatione plectendos. Sunt enim, qui ſe juſtos, & magni apud Deum meriti ſimulantes, ab infirmis quibuslibet & peccatorum ſuorum conſcientiâ turbatis, quaſi patroni pro eis in judicio futuri pecunias accipere non dubitant. Et cùm porrecta manus pauperi preces juvare ſoleat, illi ob hoc maximè in precibus, ut pauperi nummum tollant, pernoctant. Quibus illa Judæ maledictio non immeritò congruit. *Cùm judicatur, exeat condemnatus, & oratio ejus fiat in peccatum.* Condemnatus quippe, cùm judicatur, exit, & orationem ſuam in peccatum recipit, qui magnæ nunc æſtimationis apud homines habitus in divino nunc examine non ſolùm non pro aliis ſe intervenire, ſed nec ſua ſibi merita ſufficere poſſe deprehendit, imò ipſarum, quibus humanum judicium fefellit, precum inter crimina pœnas luit.

CAPUT XXI.

Gaza. Gazophylacium.

R*Eſpiciens autem vidit eos, qui mittebant munera ſua in gazophylacium divites.* Quia ſermone Græco φυλάττειν ſervare dicitur, & gaza linguâ Perſicâ divitiæ vocantur, gazophylacium locus appellari ſolet, quo divitiæ ſervantur. Erat autem arca, foramen habens deſuper, poſita juxta altare ad dexteram ingredientibus domum Domini, in quam mittebant ſacerdotes, qui cuſtodiebant oſtia, omnem pecuniam, quæ deferebatur ad templum Domini, atque inſtaurationem ejusdem templi ſervatur. Lege verba dierum. Etiam nunc autem qui orantes in domum Domini diſcurrit, ipſe quoque dona ferentes reſpicit, & quem dignum viderit laudat, quem reprobum damnat.

Cor, non ſubſtantiam penſat Dominus.

Vidit autem & quandam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo, & dixit: Verè dico vobis, quia vidua hæc pauper plus quàm omnes miſit] Hic nobis locus moraliter quidem intimat, quam ſit acceptabile Deo, quicquid bono animo obtulerimus, qui cor nimirum & non ſubſtantiam penſat, nec perpendit quantum in ejus ſacrificiis, ſed ex quanto proferatur. Juxta verò leges allegoriæ divites, qui in gazophylacium munera mittebant, Judæos de juſtitia legis elatos,

portò

porrò vidua pauper Ecclesiæ simplicitatem designat. Quæ rectè paupercula vocatur, quia vel superbiæ spiritum, vel peccata tanquam mundi divitias abjecit. Vidua verò, quia vir ejus pro ea mortem pertulit, & nunc in cœli penetralibus ab ejus oculis occultus quasi in parte alterius regionis vivit. Hæc in gazophylacium æra minuta duo mittit, quia in conspectum divinæ majestatis, qua nostri operis oblationes quasi certo numero conscripta & consignata servantur, sive dilectionem Dei & proximi, seu fidei orationisque suæ munera defert, quæ consideratu propriæ fragilitatis minuta, sed merito piæ devotionis accepta, cunctis superborum Judæorum operibus præstant.

Nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera Dei. Hæc autem ex eo, quod deest illi, omnem victum suum, quem habuit, misit.] Ex abundantia sibi Judæus mittit in munera Dei, qui de justitia sua præsumens hæc apud se orat: *Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum, raptores, injusti, &c.* Omnem autem victum suum Ecclesia in Dei munera mittit, quæ omne quod vivit, non sui meriti, sed Dei esse muneris intelligit, dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Et alibi: *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia tu Deus susceptor meus es, Deus meus, misericordia ejus præveniet me.*

Ex abundantia mittentes.

LIBER VI.

FELICITER LEGE.

Templum in figurã Christi & Ecclesiæ conditũ.

CUm sapientissimus regum Salomon in figuram Christi & Ecclesiæ templum Domino conderet, hoc quoque inter cætera non indecentibus figurarum præmonebat exemplis, quod adveniente tandem & apparente rerum illarum, quæ tunc umbraticè signabantur, veritate ac luce, mox omnis illa umbratilis, ut ita dicam, & imaginaria compositio typorum esset penitùs auferenda. Post factam namque de lapide, ligno & auro incomparandi operis domum *misit*, & in figuram credituri de gentibus populi *tulit Hiram de Tyro filium mulieris viduæ*: haud dubium quin illius, quæ suprà duos nummos in gazophylacium mittendo plus omnibus misisse laudatur. *De tribu* (inquit) *Neptalim, patre Tyrio, artificem ærarium, & plenum sapientia, & intelligentia, & doctrina.* Omnia autem vasa, quæ fecit Hiram regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco erant. In campestri regione Jordanis fudit ea rex in argillosa terra. Qui enim omnia sua vasa non ductili, sed fusili opere fecit, priùs nimirum ad similitudinem cujusque vasis figmentum luti formabat, necessarium quidem, donec opus vasis expleretur; verùm posteà non modò nullis usibus aptum, sed etiam ut perfectio vasis appareret, absque ulla dubietate frangendum. Quasi ergo forma de argilla ceremoniæ legales antecedunt, ut dona veritatis evangelicæ quasi vasa de aurichalco succedant. Composita pro tempore testa vilis atteratur, ut fulgor ornamenti permansibilis, qui latebat, ostendatur. Cinis vitulæ, qui inquinatos sanctificabat, tollatur, & crux Christi, quæ mundum redimat, prædicetur. Incumbente tempore, quo mare æneum, cujus unda vivificatrice cuncti Ecclesiam intraturi baptizentur, quo columnæ legis geminæ, quæ lilia pro capite gestantes Christo devotarum januam hinc inde firment ovium, quo bis quini lateres operum nostrorum abluendis hostiis parati, quo innumera denique vasorum electionis millia ad montem templi deferantur, solvitur argillosa terra, quæ in campestri regione diutiùs hæc occulta tegebat. Hoc est, imminente præconio Dominicæ passionis, per quam recondita dudum literæ velamento Ecclesiæ Sacramenta patefierent, labat paulatim, & destrui jam incipit illa cœlestium occultatrix um-

Hiram.

bra secretorum. Unde rectè post oblationem viduæ pauperis, id est, Ecclesiæ fidem Domini ore laudatam Evangelista sequentus adjunxit.

ET quibusdam dicentibus de templo, quòd lapidibus bonis & donis exornatum esset, dixit. Hæc quæ videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.] Erat namque priùs Hierusalem urbs illa magna regalis, ubi templum famosissimum Deo fuerat extructum. Posteà verò, quum venit ille, qui erat verum templum Dei & cœlestis Hierusalem, cœpit aperire mysteria, deleta est illa terrena, ubi cœlestis apparuit, & in templo illo non remansit lapis super lapidem. Erat priùs Pontifex, sanguine taurorum & hircorum purificans populum; sed ex quo venit verus Pontifex, qui sanguine suo purificaret credentes, nusquam est ille Pontifex prior, nec ullus ei relictus est locus. Altare fuit priùs, & sacrificia celebrabantur; sed ut venit verus agnus, qui seipsum obtulit hostiam Deo, cuncta illa velut pro tempore posita cessaverunt. Proptereà sanè Divina dispensatio procuravit, ut & civitas ipsa, & templum, & omnia illa pariter subverterentur, ne qui fortè adhuc parvulus & lactens in fide, si viderit illa constare, dum sacrificiorum ritum, dum ministeriorum ordinem attonitus stupet, ipso diversarum formarum raperetur intuitu. Sed providens Deus infirmitati nostræ, & volens multiplicari Ecclesiam suam, omnia illa subverti fecit, & penitus auferri, ut sine ulla cunctatione illis cessantibus, hæc esse vera, pro quibus in illis typus præcesserit, crederemus. Cap. 87.

Ministeria qui & ministri.

Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt? Et quod signum, cùm fieri incipient?] Quia laudantibus quibusdam ædificationes templi Dominus palàm responderat, hæc omnia fore destruenda, discipuli secretò, sedente eo super montem Oliveti, sicut Matthæus Marcusque testantur, tempus & signa prædictæ destructionis interrogant.

Qui dixit: Videte, ne seducamini. Multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum, & tempus appropinquavit. Nolite ergo ire post illos.] Multi, imminente Hierosolymorum excidio, principes extitêre, qui se esse Christos, tempusque libertatis jam jamque appropinquare referrent. Multi in Ecclesia ipsis etiam temporibus Apostolorum hæresiarchæ prodiêre, qui inter alia plurima veritati contraria diem Domini instare prædicarent. Quos Apostolus in epistola ad Thessalonicenses damnat. Multi in nomine Christi venêre Antichristi, quorum primus est Simon Magus, cui, sicut in Actis Apostolorum legimus, *auscultabant omnes, qui in Samaria erant, à minimo usque ad maximum dicentes: Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna.* Eò quòd multo tempore magicis suis dementasset.

Principes se Christos asserentes hæresiarchæ.

Simon Magus.

Cùm autem audieritis prælia & seditiones, nolite terreri. Oportet primùm hæc fieri, sed non statim finis.] Prælia ad hostes pertinent. Seditiones ad cives. Quæ utraque à tempore Dominicæ passionis in populo Judæorum, qui sibi pro Salvatore seditiosum latronem elegit, satis superque constat abundasse. Sed his præcurrentibus, Apostoli ne terreantur, ne Hierosolymam Judæamque deserant, admonentur. Quia videlicet non statim finis, qui in quadragesimum potiùs differendus sit annum, id est, desolatio patriæ, supremumque urbis ac templi sequatur excidium.

Prælia. Seditiones.

Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & regnum adversùs regnum, & terræ motus magni erunt per loca, & pestilentiæ, & fames.] Constat hæc ante finem desolationis templi, hoc est, tempore Judaicæ seditionis, ad literam contigisse. Potest autem regnum contra regnum, & pestilentia eorum, quorum sermo serpit ut cancer, & fames audiendi verbum Dei, & commotio universæ terræ, & à vera fide separatio, etiam in hæreticis intelligi, qui contra se invicem dimicantes Ecclesiæ victoriam faciunt.

Hæreticorum certatio.

Terroresque de cœlo, & signa magna erunt.] Et hæc tempore eodem completa, quisquis Josephi historiam legerit, inveniet. Nam & stella gladio similis, ut perhibet, per annum totum supra Hierosolyma pendens infausto trepi-

Terrores de cœlo.

los cives portento terrebat. Et currus itidem equitesque armati per aëra discurrere, ac morem bellantium imitari per dies quadraginta sunt visi. Sed & vitula sacrificiis admota inter immolantium manus enixa est agnum. Quo autem hæc merito contigerint, protinus subinfertur, cùm dicitur:

Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas & custodias, trahentes ad reges & præsides propter nomen meum.] Hæc quippe Judaicæ genti, vel sola, vel maxima causa exitii fuerat, quia post Domini Salvatoris occisionem nominis quoq; ejus præcones simul & confessores impia crudelitate vexavit.

Continget autem vobis in testimonium.] Testimonium videlicet quorum, nisi eorum, qui aut persequendo mortes inferunt, aut videndo non imitantur? Mors quippe justorum bonis in adjutorium est, malis in testimonium, ut inde perversi sine excusatione pereant, unde electi exemplum capiunt, ut vivant. Sed, auditis tot terroribus, turbari poterant infirmorum corda, atque ideò consolatio adjungitur, cùm protinus subinfertur:

Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes adversarii vestri.] Ac si apertè membris suis infirmantibus dicat: Nolite terreri, nolite pertimescere. Vos ad certamen acceditis, sed ego prælior. Vos verba editis, sed ego sum, qui loquor.

Dolor gravior à necessariis infertur quàm ab aliis.

Trademini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis, & morte afficient ex vobis, & eritis odio omnibus propter nomen meum.] Minorem dolorem mala ingerunt, quæ ab extraneis inferuntur: plus verò in nobis ea tormenta sæviunt, quæ ab illis patimur, de quorum mentibus præsumebamus, quia cum damno corporis mala nos cruciant amissæ charitatis. Sed quia dura sunt, quæ prædicuntur de afflictione mortis, protinus consolatio subditur de gaudio resurrectionis, cùm dicitur:

Capillus non peribit.

Et capillus de capite vestro non peribit.] Scimus, quia caro incisa dolet, capillus non dolet incisus. Ait ergo martyribus suis: *Capillus de capite vestro non peribit*, videlicet apertè dicens: Cur timetis, ne pereat, quod incisum dolet, quando & illud in vobis perire non potest, quod incisum non dolet? Aliter. Capillus de capite discipulorum Domini non peribit, quia non solùm fortia quæque gesta vel dicta Sanctorum, de quibus dicitur, *Dominus custodit omnia ossa eorum* sed & volatilis (ut ita dicam) ac tenuissima cogitationum fidelium superficies, quæ de occulta cordis radice, quasi de cerebro cæsaries exit, apud justum judicem conservata digna mercede donabitur. Unde rectè propheta, ut bonorum etiam cogitatuum merita Domino, quàm sint accepta, demonstret. *Et reliquiæ* (inquit) *cogitationum diem festum agent tibi.*

Cogitationũ observatio.

Nazareni comati.

Unde etiam Nazareni in lege tempore consecrationis comam nutrire jubentur, & novacula super caput Samuel non ascendisse perhibetur. At contrà mulier captiva ut viro Israëlitæ nubere queat, mundatus à lepra ut Ecclesiæ communicare mereatur, omnes sui corporis pilos præcipiuntur eradere. Quia videlicet omnis sapientium cogitatio, quæ bona, placens & perfecta est, salvatur in perpetuum, & apud Dominum est merces ejus. Stultorum verò pravorumque, quasi Dei aspectibus indigna radix, operum cogitatio pœnitendo debet excidi.

Patientia laus.

Et in patientia vestra possidebitis animas vestras.] Idcircò possessio animæ in virtute patientiæ ponitur, quia radix omnium custosque virtutum patientia est. Per patientiam verò possidemus animas nostras, quia dum nobis ipsis dominari discimus, hoc ipsum incipimus possidere, quod sumus; sic enim conditi mirabiliter sumus, ut ratio animam, & anima possideat corpus. Jus verò animæ à corporis possessione repellitur, si non priùs anima à ratione possidetur. Custodem igitur conditionis nostræ patientiam Dominus esse monstravit, qui in ipsa nos possidere nosmetipsos docuit. Patientia autem vera est, aliena mala æquanimiter perpeti, contra eum quoque, qui mala irrogat, nullo dolore moveri. Nam qui sic proximi mala portat, ut tamen tacitus doleat, & tempus dignæ retributionis quærat, patientiam non exhibet, sed ostendit.

Patientia vera.

Cap. 88. Domini de excidio Hierosol. vaticiniũ.

Cùm autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus.] Hactenus ea, quæ per quadraginta annos, necdum fine adveniente, futura erant; hinc ipse finis desolationis, quæ à Romano exercitu facta est, Domini verbis exponitur.

Christianorum subterfugium.

Tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes.] Ecclesiastica narrat historia cunctos, qui in Judæa erant, Christianos, imminente Hierosolymorum excidio, commonitos à Domino loco decessisse, & trans Jordanem in civitate quadam, Pella nomine, donec desolatio Judææ compleretur, habitâsse.

Quomodò qui in medio ejus discedāt.

Et qui in medio ejus, discedant. Et qui in regionibus, non intrent in eam. Quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia, quæ scripta sunt.] Videtur quidem ad congruam pertinere admonitionem, ut qui extrà sunt, non in eam intrent, qui autem in medio sunt, quomodò discedent, ab exercitu jam civitate circumdata? Nisi fortè quod præmisit tunc, id est, tunc qui in Judæa sunt, fugiant, non ad ipsum tempus obsidionis, sed ad proximum ante obsidionem tempus, cùm se primò miles Romanus per Galilææ vel Samariæ fines cœpisset diffundere, pertinere dicimus, ut tunc fugere quisque, cùm fugæ adhuc tempus esset, acceleraret. Dies autem ultionis hi sunt, Dominici videlicet sanguinis ultionem petentes.

Prægnantibus & mammantibus seu lactantibus væ.

Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.] Væ præsente captivitate prægnantibus & nutrientibus, sive mammantibus, ut quidam interpretantur. Quarum vel uteri, vel manus, filiorum sarcinâ prægravatæ, fugæ necessitatem non minimùm impediunt. Lege & Regum historiam, ubi uxor Jonathæ, malum captivitatis præproperâ fugâ vitando, lapsum sinu filium perpetuò claudum recepit.

Judæorũ pressura, &c.

Erit enim pressura magna suprà terram, & ira populo huic.] Hęc pressura & ira populo illi usque hodiè per omnes gentes dispersò individua comes adhæret, non tamen in æternum adhæsura credenda est. Nam postquam ordinem ejusdem pressuræ vel iræ Dominus ostendit, dicens:

Misericordia Domini.

Et cadent in ore gladii, & captivi ducentur in omnes gentes, & Hierusalem calcabitur à gentibus.] Protinus juxta prophetiam, quæ canit, *In ira misericordiæ memor eris*, subjunxit atque ait:

Tempora nationũ.

Donec impleantur tempora nationum.] Tempora quippe nationum illa sunt, quæ commemorat Apostolus, dicens: *Quia cæcitas ex parte facta est in Israël donec plenitudo gentium introiret, & sic omnis Israël salvus fieret.* Qui cùm promissa salute fuerit potitus, patrium quoq; rediturus ad solum, & metropolis quondam suæ possessione atque inhabitatione gavisurus esse forsitan non temerè speratur, quia non in perpetuum, sed donec tempora nationum impleantur, ita premendus esse narratur. Quid autem, impletis nationum temporibus, & sic omni Israël salvato, sequatur, Dominus ex ordine manifestat. Nam & hoc secundùm Matthæum discipuli interrogabant, non solùm templi evertendi tempus, sed & signum adventûs ejus, & consummationis seculi quærendo.

Signa excidii, &c.

Et erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium, præ confusione sonitus maris & fluctuum.] Quia ergo, sicut Dominus in sequentibus intimat, apparente universali judicio, cœlum & terra transibunt, & sicut in Joannis Apocalypsi legimus, mare jam non erit, meritò eodem incumbente judicio, sonitus maris & fluctuum confunditur, terrarum orbis prementibus se invicem colonis inficitur, maxima cœli luminaria percussis horrore novo radiis turbatam faciem velant. Et quomodò impulsæ ad casum arbores fragoris motusq; sui præmittere solent indicia, sic termino adpropiante quasi paventia nutant ac tremunt elementa. Ergo quod ait Matthæus, *Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ non cadent de cælo*, ipsâ judicii præsentiam significat, quando, apparente veræ gloriæ lucis, omnia mundi lumina tenebris umbrisq; comparantur. Quod verò dicit Lucas, *Erunt signa in sole, & luna, & stellis*, præcursores vicini ejusdem judicii quasi nuncios indicat. E quibus est & illud Prophetæ, *Sol vertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini*

magnus

Antichristi tempora.

magnus & manifestus. Item quod Lucas ait: *Et in terris pressura gentium*, ipsum esse reor, quod Antichristi tempora describens Matthaeus dicit: *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modò, neque fiet.* Quod autem Lucas subjungit, *prae confusione sonitus maris & fluctuum*, praeco est illius, quòd inter caetera mutabilia seculi Joannes mare habiturum conspexit.

Judicis adventus.

Arescentibus hominibus prae timore & expectatione, quae supervenient universo orbi. Nam virtutes caelorum movebuntur.] Credo ipsum judicis adventum hac sententia designari, quando juxta alterius loci parabolam omnes, hoc est, & prudentes & fatuae virgines insolito clamore suscitatae, lampades ornant, id est, sua secum opera numerant, pro quibus maximo cum timore jam jamq; instantem aeterni discriminis expectant eventum. Nam eatenus absq; ullo timore judicis universus penè orbis acturus est, Apostolo attestante, qui ait: *Cùm enim dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus.* Tunc itaque, superveniente universo orbi timore & expectatione districti examinis, multi, qui in hoc mundo florere videbantur, cùm se sine fructu conspexerint, arescent. Tunc fides, quae sine operibus viruerat, probante se justi judicis inarescet. Nec mirum homines, hoc est, vel naturâ, vel sensu terrestres, ad ejus judicium turbari, cujus aspectum & ipsae caelorum virtutes, hoc est, Angelicae trement potestates, beato quoque Job attestante, qui ait: *Columnae caeli contremiscunt, & pavent ad nutum ejus.* Quid ergo faciunt tabulae, quando tremunt columnae? Quid virgula de sorti patitur, cùm cedrus paradisi concutitur?

Arescent infructuosi.

Majestas judicaturi.

Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & majestate.] In potestate & majestate visuri sunt, quem in humilitate positum audire noluerunt, ut virtutem ejus tantò tunc districtiùs sentiant, quanto nunc cervicem cordis ad ejus patientiam non inclinant. Sed quia haec contra reprobos dicta sunt, mox ad electorum consolationem verba vertuntur, nam subditur:

Cap. 89.

His *autem fieri incipientibus, respicite & levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.*] Cùm plagae (inquit) mundi crebrescunt, cùm terror judicii virtutibus commotis ostenditur, levate vos capita, id est, exhilarate corda. Quia dum finitur mundus, cui amici non estis, propè fit redemptio, quam quaesistis. In Scriptura etenim sacra saepè caput pro mente ponitur. Quia sicut capite reguntur membra, ita cogitationes mente disponuntur. Levare itaque capita est mentes nostras ad gaudia patriae caelestis erigere. Quòd autem calcari mundus, ac despici debeat, provida Dominus comparatione manifestat. Nam sequitur:

Caput pro mente.

Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneam & omnes arbores, cùm producunt jam ex se fructum, scitis quoniam propè est aestas. Ita & vos, cùm videritis haec fieri, scitote quoniam propè est regnum Dei.] Apertè ergo docet, quia sicut ex fructu arborum ventura aestas agnoscitur, ita ex ruina mundi propè esse cognoscitur regnum Dei. Quibus profectò verbis ostenditur, quia fructus mundi ruina est. Ad hoc enim crescit, ut cadat. Ad hoc germinat, ut quaecunque germinaverit, cladibus consumat. Benè autem regnum Dei aestati comparatur, quia tunc moeroris nostri nubila transeunt, & vitae dies aeterni solis claritate fulgescunt.

Regni Dei appropinquantis signa.

Regnũ Dei aestati comparatur.

Amen dico vobis, quia non praeteribit generatio haec, donec omnia fiant.] Multum quippè commendat Dominus, quod ita pronunciat. Quodammodò (si dici fas est) juratio ejus est: *Amen dico vobis.* Amen enim interpretatur verum, & tamen non est interpretatum, cùm potuisset dici, verùm dico vobis, nec Graecus hoc interpres ausus est facere, nec Latinus. Sic mansit, non est interpretatum, ut honorem haberet velamento secreti, non ut esset negatum, sed ne vilesceret nudatum. Igitur, verum dico vobis veritas dicit, quae utique etsi non diceret, mentiri omninò non posset. Tamen commendat, inculcat, dormientes quodammodò excitat, intentos facit, contemni non vult, *Amen*, inquiens, *dico vobis, quia non praeteribit generatio haec, donec omnia fiant.* Generationem autem aut omne hominum genus dicit, aut specialiter Judaeorum.

Amen dico vobis, &c.

Amen non est translatum.

Generatio haec.

Caelum & terra transibunt, verba autem mea non transient.] Caelum, quod transibit, non aethereum, sive sidereum, sed aëreum, à quo & aves caeli & nubila caeli cognominantur, intelligere debemus, Petro attestante, qui dicit, Quod caeli erant priùs, & terra de aqua, & per aquam consistens verbo Dei, per quae ille tunc mundus periit. Caeli autem, qui nunc sunt & terra, eodem verbo repositi sunt igni reservati in die judicii & perditionis hominum impiorum. Apertè docens, quia non alii caeli sunt igne perituri, quàm qui aquâ perditi, hoc est, inania haec, & nubilosa ventosi aëris spatia. Neq; enim aqua diluvii, quae quindecim tantùm cubitis montium cacumina transcendit, ultrà aëris aetherisq; confinia pervenisse credenda est. Quocunq; autem pervenire potuit, eò nimirum juxta praefatam B. Petri sententiam & ignis judicii perveniet. Si autem *caelum & terra transibunt*, moveri potest quomodò dicat Ecclesiastes: *Generatio praterit, & generatio advenit, terra verò in aeternum stat.* Sed aperta ratione caelum & terra per eam, quam nunc habent imaginem, transeunt: attamen per essentiam sine fine subsistunt. *Praeterit enim figura hujus mundi.* Et ad Joannem Angelus: *Erit (inquit) caelum novum & terra nova.* Quae quidem non alia condenda sunt, sed haec ipsa renovantur. Caelum igitur & terra & transibit & erit, quia & ab ea, quam nunc habet, specie per ignem tergetur, & tamen in sua semper natura servabitur. Unde per Psalmistam dicitur: *Mutabis ea, & mutabuntur.* Quam quidem ultimam commutationem suam ipsis nobis nunc vicissitudinibus nunciant, quibus nostris usibus indesinenter alternat. Nam terra à sua specie, hyemali ariditate deficit, vernali humore viridescit. Caelum quotidiè caligine noctis obducitur, & diurna claritate renovatur. Hinc ergo, hinc fidelis quisq; colligat, & interire haec, & tamen per innovationem refici, quae constat nunc assiduè velut ex defectu reparari.

Caelum quod transibit.

Terra quomodò transeat.

Terra naturalis transitus. Caeli transitus.

Attendite autem vobis, ne fortè graventur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis hujus vitae, & superveniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terrae.] O stultam praesumptionem cordis humani, quae lamentabilem finem cupiditatis, ebrietatis, & crapulae, nec ipso judice contestante, praevideat; sed edictum regis aeterni more servi nequam, postquam didicerit, spernat. Et certè si qui nobis peritus ac sapiens medicus praeciperet, attendire inquiens vobis, ne qui (verbi gratia) de illius, vel illius herbae succo avidiùs sumat; quod si fecerit, repentinus ei superveniet interitus, quanto quisq; studio praemonentis medici mandata servaret, ne videlicet vetitum gustando periret? At nunc animarum simul & corporum Salvator ac Dominus jubet ebrietatis herbam & crapulae vitandam, nec non & curarum secularium, velut mortiferos succos esse cavendos, & quanti tamen nostrum, his non solùm sauciari, sed etiam consumi non timent? Nulla, credo, alia causa, nisi quia fidem, quam medici praebent dictis, Domini praebere contemnunt. Si enim credidissent, credendo utiq; timerent, timendo autem impendens periculum caverent. Sed illi è contra torpendo, quàm justè dictum sit, probant: *Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra?*

Cupiditatis, ebrietatis, crapulaeq; exitus.

Vigilate itaque omni tempore, orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quae futura sunt, & stare ante filium hominis.] Qui ante filium hominis stare, eique juxta Apocalypsin Joannis die noctuque in templo ejus servire desiderat, nec ab ejus aspectibus in ignem aeternum maledictus abjici, non solùm ab illecebris secularibus castigari, sed & orare, & vigilare; & hoc non certis quibusdam diebus, sed omni tempore facere debet, juxta quod Psalmus ait: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Sic namque merebitur habitare in domo Domini, in seculum seculi laudare illum.

Stare ante filium hominis.

Erat autem diebus docens in templo, noctibus verò exiens morabatur in monte, qui vocatur Oliveti. Et omnis populus manebat ad eum in templo, audire eum.] Quae verbis praecipit Dominus, suis confirmat exemplis. Nam qui nos ante repentinum judicii universalis adventum, ante incertum singulorum nostrorum exitum deliciis simul & curis hujus

Christus qua facienda monuit fecit.

vitæ neglectis ad vigilandum hortatur & orandum, & ipse impendente suæ tempore passionis doctrinæ vigiliis & precibus instat, pariter & exemplo insinuans, hoc esse dignè Deo vigilare, vel dicto vel tacto proximis quibusque viam veritatis ostendere, & eos, pro quibus passurus erat, vel verbo ad fidem provocans, vel patri oratione commendans. Et nos quoque, cùm inter prospera sobriè, & justè, & piè conversamur, inter adversa verò nunquam de divinæ misericordiæ celsitudine desperamus, diebus profectò cunctis in templo docemus, quia fidelibus operis boni formam præbemus. Noctibus verò in monte Oliveti moramur; quia in tenebris angustiarum gaudii spiritalis consolatione respiramus. Juxta eum, qui dixit: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini speravi in misericordia Dei mei.* Id est, sicut is, qui misericordiæ fructum, quibus valuit, impendit, mei à Domino miserendum esse non jam ambigo. Et ad nos quoque audiendos omnis populus manicat, cùm vel discussis operibus tenebrarum, vel evictis Dei gratiâ nebulis pressurarum, sicut in die honestè ambulantes, non in commessationibus & ebrietatibus, non filii lucis imitantur.

Oliveti in monte morari.

CAPUT XXII.

Pascha.

APpropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha.] Pascha, quod Hebraicè dicitur phase, non à passione, ut plerique arbitrantur, sed à transitu nominatur, eò quòd exterminator videns sanguinem in foribus Israëlitarum pertransierit, nec percusserit eos; vel ipse Dominus præbens auxilium populo suo desuper ambulârit. Cujus sacramentum vocabuli sublimiùs exquirens Evangelista Joannes ait: *Sciens Iesus quia venit ejus hora, ut transeat ex hoc mundo ad patrem* Ubi manifestè declarat, ideò festivitatis hujus diem per legem mysticè transitum vocari, quòd Agnus Dei, qui peccata mundi tolleret, in eo de hoc mundo vel ipse esset transiturus, vel nos salubri transitu quasi de Ægyptia servitute ducturus. Hoc sanè juxta veteris Testamenti literam inter Pascha & azyma distat, quòd Pascha ipse solus dies appellatur, in quo agnus occidebatur ad vesperam, hoc est, quartadecimâ lunâ primi mensis. Quintadecima autem luna, quando egressum est de Ægypto, succedebat festivitas azymorum. Cujus septem diebus, id est usque ad vicesimum primum ejusdem mensis diem, ad vesperam est statuta solennitas. Verùm Evangelii scriptura indifferenter & diem azymorum pro Pascha, & pro diebus azymorum Pascha ponere solet. Dicit enim Lucas: *Dies festus azymorum, qui dicitur Pascha.* Item Joannes, quum primo azymorum die, id est, quintadecimâ lunâ res agereretur, ait: *Et non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed manducarent Pascha.* Quia videlicet & Paschæ dies in azymis panibus est celebrari præceptus, & nos quasi Pascha perpetuum facientes semper ex hoc mundo transire præcipimur. Una quippè die agno immolato ad vesperam septem ex ordine dies sequuntur azymorum. Quia Christus Jesus semel pro nobis in plenitudine temporum passus in carne per omne nobis hujus seculi tempus, quod septem diebus agitur, in azymis sinceritatis & veritatis præcipit esse vivendum: totoq; semper nisu desideria seculi, quasi Ægypti retinacula fugere, & quasi à mundana conversatione secretam solitudinem inter nos admonet subire virtutum.

Pascha & azyma.

Azymorũ dies.

Et quærebant principes Sacerdotum & Scribæ, quomodò eum interficerent. Timebant verò plebem.] Hæc ante biduum Paschæ, congregatis principibus Sacerdotum, & Senioribus populi, ac Scribis in atrium Caiphæ, Matthæus acta testatur. Timebant verò plebem, non seditionem metuentes, sed caventes, ne auxilio populi de suis manibus tolleretur.

Plebem cur timebant.

Cap. 81, Concord Evãgelist.

Iudam intravit satanas.

INtravit autem satanas in Iudam, qui vocatur Scarioth, unum de duodecim.] Scribit in Evangelio suo Joannes, quia cùm intinxisset Dominus panem, dedit Judæ Simonis Scariothis, & post buccellam tunc introivit in illum satanas. Sed non est contrarium Lucæ, qui eum & ante buccellam à satana invasum jam esse commemorat, quia quem nunc intravit ut deciperet, postmodum intravit ut sibi jam traditum pleniùs possideret. Nunc intravit, ut quasi adhuc alienum tentaret, tunc ut quasi proprium ad quæcunque vellet agenda noxia traheret.

Et abiit, & locutus est cum principibus Sacerdotum, & Magistratibus, quemadmodum illum traderet eis & gavisi sunt.] Quod dixit, *Abiit & locutus est*: ostendit à principibus invitatum, non ulla necessitate constrictum, sed sponte propria sceleratæ mentis inisse consilium.

Iudæ malitia.

Et pacti sunt illi pecuniam dare. Et spopondit. Et quærebat opportunitatem, ut traderet illum sine turba.] Multi hodiè Judę scelus, quòd Dominum ac Magistrum Deumque suum pecuniâ vendiderit, velut immane & nefarium exhorrent, nec tamen cavent. Nam cùm pro muneribus falsùm contra quemlibet testimonium dicunt, profectò quia veritatem pro pecunia negant, Dominum pecuniâ vendunt. Ipse enim dixit: *Ego sum veritas.* Cùm societatem fraternitatis aliqua discordiæ peste commaculant, Dominum produnt, quia Deus charitas est. Qui, etiamsi nullus pecuniam det, Dominum argenteis vendunt, quia principis seculi imaginem, id est, exempla hostis antiqui neglecta conditoris, ad quam creati sunt, imagine sumunt. Nam sicut Joannes Baptista, qui non pro Christi confessione, sed pro defensione veritatis occubuit, ideò tamen pro Christo, quia pro veritate martyrium suscepit, ita è contrario, qui charitatis & veritatis jura spernit, Christum utique, qui est veritas & charitas, prodit. Maximè cùm non infirmitate, vel ignorantia subripiente peccat, sed in similitudinem Judæ quærit opportunitatem, ut arbitris absentibus veritatem mendacio, virtutem crimine mutet.

Iudæ similes.

Ioannes pro Christo, quia pro veritate mortuus est.

Venit autem dies azymorum, in qua necessè erat occidi Pascha. Et misit Petrum & Ioannem dicens: Euntes parate nobis Pascha, ut manducemus.] Diem azymorum Paschæ quartamdecimam primi mensis appellat, quando, fermento abjecto, Pascha, id est, agnus occidi consueverat ad vesperam, ut suprà jam dictum est. Quod exponens Apostolus ait: *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.* Hoc etenim Pascha tunc necessè erat occidi, hoc est paterno consilio ac definitione sancitum. Qui licèt die sequente, hoc est, quintadecimâ sit lunâ crucifixus, hac tamen nocte, quâ agnus immolabatur, & carnis sanguinisque sui discipulis tradidit mysteria celebranda, & à Judæis tentus ac ligatus ipsius immolationis, hoc est, passionis suæ sacravit exordium.

Dies Paschæ.

Crucifixus luna 15.

At illi dixerunt: Vbi vis paremus?] Non habemus domicilium, non habemus tabernaculum. Audiant quibus ædificandarum domorum cura est, & ambitiosarum porticum cogitatur instructio, quos pretiosorum marmorum pompa & distincta auro laquearia delectant, cognoscant Christum omnium Dominum, qui locum, ubi caput inclinaret, non habuit. Et idcirco eum discipuli interrogant: *Vbi vis paremus tibi manducare Pascha.*

Domini paupertas.

In pomposa ædificia.

Et dixit ad eos: Ecce, introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans. Sequimini eum in domum, in quam intrat.] Indicium quidem præsciæ divinitatis est, quod cum discipulis loquens, quid alibi futurum sit, novit. Pulchrè autem paraturis Pascha discipulis homo amphoram aquæ portans occurrit, ut ostendatur hujus Paschæ mysterium pro ablutione perfecta mundi totius esse celebrandum. Aqua quippè lavacrum gratiæ, Amphora mensuram perfectam significat. Parant ergo Pascha, ubi aquæ infertur amphora, quia tempus videlicet adest, quo veri Paschæ cultoribus typicus de limine cruor auferatur, & ad tollenda crimina vivifici fontis baptisma consecretur.

Præscientia.

Et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi magister, Vbi est diversorium, ubi Pascha cum discipulis meis manducem?] Consulte vel aquæ bajuli, vel Domini domûs sunt prætermissa vocabula, ut omnibus Pascha celebrare volentibus, hoc est, Christi sacramentis imbui, Christum suæ mentis hospitio suscipere quærentibus, facultas danda signetur.

Patrisfamilias cur nomen tacitum.

Et ipse vobis ostendet cœnaculum magnum stratum, & ibi parate. Euntes autem invenerunt sicut dixit illis, & paraverunt Pascha.]

Cœna-

Cœnaculum.

Cœnaculum magnum lex ſpiritualis eſt, quæ de anguſtiis literæ egrediens in ſublimi loco recipit Salvatorem. Nam qui adhuc occidentem literam ſervaverit, qui non aliud in agno quàm pecus intellexerit, iſte nimirum in imis Paſcha facit, quia ſpiritus majeſtatem comprehendere necdum dicit. At qui aquæ bajulum, hoc eſt, gratiæ præconem in domum Eccleſiæ fuerit ſecutus, hic per ſpiritum vivificantem, tectum literæ tranſcendendo, in alto mentis diverſorio Chriſto manſionem præparat, quia cuncta vel Paſchæ ſacramenta, vel cætera legis decreta de eo ſcripta intelligit.

Hora mãducandi Paſcha.

Et cùm facta eſſet hora, diſcubuit. & duodecim Apoſtoli cum eo.] Horam manducandi Paſchæ deſignat, quæ, ut ſæpius inculcatum eſt, quartadecimâ die menſis primi perducta ad veſperam, & quintadecimâ lunâ jam terris apparente juxta edicta legis inſtabat.

Et ait illis: Deſiderio deſideravi hoc Paſcha manducare vobiſcum, antequam patiar.] Deſiderat primò typicum Paſcha cum diſcipulis manducare, & ſic paſſionis ſuæ mundo myſteria declarare, quatenus & antiqui legaliſq; Paſchæ probator exiſtat, & hoc ad ſuæ diſpenſationis figuram pertinuiſſe docendo, carnaliter ultrà vetet exhiberi, imò, umbra transeunte, veri jam Paſchæ lumen adveniſſe demonſtret.

Manna figuratio.

Quod pulchrè temporibus Joſue conſummãdi mannæ tempus & ordo præfigurat, ubi ſcriptum eſt: *Et fecerunt Paſcha quartadecima die menſis ad veſperum in campeſtribus Hiericho, & comederunt de frugibus terræ altero die azymos panes & polentam ejuſdem anni. Defecitq́; manna, poſtquam comederunt de frugibus terræ, nec uſi ſunt ultrà cibo illo filii Iſraël.*

Ioſue figura Chriſti.

Siquidem Joſue ſuſceptum, defuncto Moyſe, populum ſolitis aliquamdiu trans Jordanem mannæ refecit alimentis, quibus & ipſe, quamvis agnito olimque guſtato terræ repromiſſionis fructu, reficitur. Exin Jordanem trajicit, cultris petrinis circumcidit, & tres ſemis menſis uſque ad diem ſcilicet Paſchæ completam conſuetum manna non tollit. Moyſe quippe mortuo, Joſue dux ordinatur, quia, lege traditionibus Phariſæorum corrupta, Chriſtus incarnatur. Joſue trans Jordanem manna paſcit & paſcitur, quia Dominus uſque ad tempus ſui baptiſmatis ceremonias legis & ipſe ſervat, & à cunctis ſervari deſiderat. Traductam plebem Jordanem Joſue petra circumcidit, quia baptiſmi gratia celebrata, Salvator etiam cogitationum, quod lex nequiverat, illecebras fidei ſeveritate præcedit. Et tres ſemis annos quaſi ſolito manna nutrit, ſacramenta legis, quamvis ad cœleſtia promiſſa paulatim provocans, obſervare non ceſſat, donec tempore præfixo deſideratum Paſcha cum diſcipulis manducans, ita demum mane illuceſcente munditiſſima ſui corporis & ſanguinis myſteria in crucis altari conſecrata, quaſi azyma terræ repromiſſionis imbuendis fidelibus offerat. Denique quod ſequitur:

Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei.] Quantum Joſue verbis conſonat, qui ait: *Nec uſi ſunt ultrà cibo illo filii Iſraël, ſed comederunt de frugibus terræ Chanaan?* *Ego non manducabo*, inquit, *illud, donec impleatur in regno Dei*, id eſt, nequaquam ultrà Moyſaicum Paſcha celebrabo, donec in Eccleſia ſpiritaliter intellectum compleatur.

Eccleſia regnum Dei.

Ipſa eſt enim regnum Dei. De quo alibi diſcipulis ait, *Regnum Dei intrà vos eſt.* In quo regno Dominus hodiéque vetus Paſcha impletum manducat, quando ea, quæ Moyſes rudi populo carnaliter obſervanda præcepit, in membris ſuis, hoc eſt, in ipſa Eccleſia ſpiritaliter exercet.

Calix.

Et accepto calice gratias egit & dixit: Accipite & dividite inter vos.] Et hic calix ad vetus illud Paſcha, cui finem deſiderabat imponere, pertinet. Quo accepto, gratias egit, ob hoc nimirum, quia vetera tranſitura, & ventura fuerant omnia nova.

Bibit Dominus poſt reſurrectionem.

Dico enim vobis, quòd non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.] Poteſt quidem hic verſiculus & ſimpliciter accipi, quod ab hac hora cœnæ uſque ad tempus reſurrectionis, quo in regno Dei erat venturus, vinum bibiturus non eſſet. Poſteà namq; illum cibum potumq; ſumpſiſſe teſtatur Apoſtolus Petrus, qui ait: *Qui manducavimus & bibimus cum illo, poſtquam reſurrexit à mortuis.* Sed multò conſequentiùs, ut ſicut ſuprà typicum agni eſum, ſic etiam potum Paſchæ typicum neget ſe ultrà guſtaturum, donec, oſtensâ & manifeſtatâ reſurrectionis ſuæ gloriâ, regni Dei fides mundo adveniat.

Potus & eſus typicus.

Ut per duo maxima legis edicta, eſum videlicet potumque paſchalem ſpiritaliter immutata, diſceres omnia legis ſacramenta, vel juſſa, quæ carnaliter ſonare videbantur, ad ſpiritalem jam nunc obſervantiam fuiſſe transferenda.

Paſchæ novi inſtitutio.

Et accepto pane, gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur. Hoc facite in meam commemorationem.] Finitis Paſchæ veteris ſolenniis, quæ in commemorationem antiquę de Ægypto liberationis agebantur, tranſiit ad novum, quod in ſuæ redemptionis memoriam Eccleſia frequentare deſiderat. Ut videlicet pro carne agni vel ſanguine ſuæ carnis ſanguiniſq; ſacramentum in panis ac vini figura ſubſtituens, ipſum ſe eſſe monſtraret, cui *juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech.*

Fractionis myſterium.

Frangit autem ipſe panem, quem porrigit, ut oſtendat corporis ſui fractionem non ſine ſua ſponte futuram, ſed, ſicut alibi dicit, poteſtatem ſe habere ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam.

Gratiæ agendæ.

Et ſicut de veteribus terminandis egerat, ſic & de novis incipiendis patri gratias agit, nobis pariter exemplum tribuens, in omni boni operis inchoatione vel perfectione patrem, qui eſt in cœlis, eſſe glorificandum. Quod autem dicit: *Hoc facite in meam commemorationem*, exponit Apoſtolus Paulus. Qui cùm verba ipſius poneret dicentis: *Hoc facite in meam commemorationem*, hoc eſt, corpus meum, quod pro vobis confringitur. Et iterum: *Hic eſt calix novum teſtamentum in meo ſanguine, hoc facite, quotieſcunque bibetis, in meam commemorationem*, ſubjunxit exponendo, & ait: *Quotieſcunque enim manducatis panem hunc, & calicem bibitis mortem Domini adnunciate, donec veniat.*

Similiter & calicem poſtquam cœnavit dicens: Hic eſt calix novum Teſtamentum in ſanguine meo, quod pro vobis fundetur.] Quod dicit, *Similiter & calicem*, ſubauditur ἀπὸ κοινοῦ, dedit eis, ut ſit plena ſententia: *Similiter & calicem, poſtquam cœnavit, dedit eis.* Quia ergo panis carnem confirmat, vinum verò ſanguinem operatur in carne, hic ad corpus Chriſti myſticè, illud refertur ad ſanguinem.

Aquæ admixtio.

Verùm quia & nos in Chriſto, & in nobis Chriſtum manere oportet, vinum Dominici calicis aquâ miſcetur. Atteſtante enim Joanne, *aquæ populi ſunt.* Et neq; aquam ſolam, neq; ſolum vinum, ſicut nec granum frumenti ſolum ſine aquæ admixtione & confectione in panem, cuiquam licet offerre, ne talis videlicet oblatio quaſi caput à membris ſecernendum eſſe ſignificet, & vel Chriſtum ſine noſtræ redemptionis amore pati potuiſſe, vel nos ſine Chriſti paſſione ſalvari, ac patri offerri poſſe confingat;

Jejunis cur nobis ſumenda Euchariſtia.

Quod ſi quem movet, cùm cœnatis Salvator Apoſtolis ſuum corpus ac ſanguinem tradiderit, quare non univerſalis Eccleſiæ conſuetudine jejunii doceamur eadem ſacramenta percipere, breviter audiat ideò tunc cœnatos communicâſſe Apoſtolos, quia neceſſè erat Paſcha illud typicum antea conſummari, & ſic ad veri Paſchæ ſacramenta tranſiri.

Vel ſatiari.

Nunc in honorem tanti tantique terribilis ſacramenti placuiſſe magiſtris Eccleſiæ, primò nos Dominicæ paſſionis participatione muniri, primò ſpiritalibus epulis interiùs exteriùsq; ſacrari, ac deinde terrenis dapibus corpus & vilibus eſcis refici. Quod autem dicit, *Hic eſt calix novum Teſtamentum in ſanguine meo*, ad diſtinctionem veteris Teſtamenti reſpicit, quod hircorum & vitulorum eſt ſanguine dedicatum, dicente inter aſpergendum legislatore, *Hic eſt ſanguis Teſtamenti, quod mandavit ad vos Deus.* Neceſſè eſt enim exemplaria quidem cœleſtium his mundari, ipſa autem cœleſtia melioribus hoſtiis quàm iſtis, juxta quod Apoſtolus per totam ad Hebræos epiſtolam, inter legem diſtinguens & Evangelium, pulcherrima expoſitione & plenaria ratione declarat.

Judæ datur pœnitendi occaſio.

Veruntamen ecce manus tradentis me mecum eſt in menſa. Et quidem filius hominis ſecundum quod definitum eſt, vadit; veruntamen væ illi homini, per quem tradetur.] Qui de paſſione prędixerat, & de proditore prædicit, dans locum pœnitentiæ, ut, cùm intellexiſſet ſciri cogitationes ſuas & occulta conſilia, pœniteret eum facti ſui. Et tamen non deſignat

ſpecia-

ſpecialiter, ne manifeſtè correptus impudentior fieret. Mittit crimen in numero, ut agat conſcius pœnitentiam. Prædicit & pœnam, ut quem pudor non vicerat, corrigant denunciata ſupplicia. Sed & hodie quoque & in ſempiternum væ illi homini, qui ad menſam Domini malignus accedit, qui inſidiis mente conditis, qui præcordiis aliquo ſcelere pollutis, myſteriorum Chriſti ſecretis participare non metuit. Etenim ille in exemplum Judæ filium hominis tradit, non quidem Judæis peccatoribus, ſed tamen peccatoribus, membris videlicet ſuis, quibus illud inæſtimabile & inviolabile Domini corpus violare præſumit. Ille Dominum vendit, qui, ejus amore ac timore neglecto, terrena & caduca, immò etiam criminoſa plus amare & curare convincitur. Væ, inquam, illi homini, de quo Jeſus, qui altaribus ſacroſanctis inter immolandum, utpote propoſita conſecraturus, adeſſe non dubitatur, adſtantibus ſibi miniſtris cœleſtibus queri cogitur, ecce inquiens manus tradentis me mecum eſt in menſa.

In ſacerdotes iniquos.

Et ipſi cœperunt quærere inter ſe, quis eſſet ex eis, qui hoc facturus eſſet.] Et certè noverant undecim Apoſtoli, quod nihil tale contra Dominum cogitarent, ſed plus credunt magiſtro, quàm ſibi, & timentes fragilitatem ſuam, triſtes quærunt de peccato, cujus conſcientiam non habebant. Quærit & Judas impudens, ſicut Matthæus, Marcusq; commemorant, ut audacia bonam conſcientiam mentiretur.

Undecim nihil ſibi conſcii.

Cap. 92

Virtutes non vitia ſectanda majorum.

F*Acta eſt autem & contentio inter eos, quis eorum videretur eſſe major.*] Sicut bonis eſſe moris ſolet in Scripturis ſemper exempla patrum præcedentium, quibus ad meliora proficiant, quibus agnitis de ſuis actibus humilientur, inquirere, ſic è contrario reprobi, ſi quid fortè in electis reprehenſibile reperiunt, quaſi ſuas ex eo nequitias obtecturi, aut pro juſto defenſuri, libentiſſimè ſolent amplecti. Ideoque multò ardentiùs legunt, quòd facta eſt contentio inter diſcipulos Chriſti, quis eorum videretur eſſe major, quàm quòd *multitudinis credentium erat cor & anima una*, Multò recolunt tenaciùs, quòd facta eſt diſſenſio inter Barnabam & Paulum, ita ut diſcederent ab invicem, quàm quod idem Paulus ait, *Cùm enim ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis? nonne homines eſtis?* quaſi nobis infirmitas Sanctorum imitanda proponatur, & non illud potiùs, quia convaluerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello, hoc maximè in loco, ubi & ipſa contentionis eorum cauſa eſt nobis incognita. Neque enim incredibile eſt, quia juxta hoc quod alibi præcipitur: *Contendite intrare per anguſtam portam*, honore ſe invicem præveniendo certârint. Verùm qualibet ex cauſa contenderint, nos potiùs non carnales adhuc diſcipuli quid geſſerint, ſed ſpiritalis magiſter quid juſſerit videamus.

Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocantur. Vos autem non ſic. Sed qui major eſt in vobis, fiat ſicut junior, & qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator.] Certantibus de prioratu diſcipulis, pius magiſter eos non initæ contentionis arguit, ſed formam, quam ſequantur, humilitatis modeſta ratione deſcribit. In qua tamen forma obtinenda majores & præceſſores, id eſt, doctores Eccleſiæ non minima diſcretione opus habent, ne videlicet regum gentium inſtar dominari ſubjectis, ſeque ab eis gaudeant ſupervacuis laudibus attolli, ſed ad exemplum regis præſunt, efficiantur ac miniſtri. Quia nimirum neceſſè eſt, ut ſic agentibus per humilitatem ſint ſocii, quatenus contra delinquentium vitia per zelum juſtitiæ ſint erecti, ut & bonis in nullo ſe præferant, & cùm pravorum culpa exigit, poteſtatem protinus ſui prioratûs agnoſcant. Ne enim præſidentis animus ad elationem poteſtatis ſuæ delectatione rapiatur, rectè per quendam ſapientem dicitur: *Ducem te conſtituerunt, noli extolli; ſed eſto in illis quaſi unus ex illis.* Hinc etiam Petrus ait: *Non dominantes in clero, ſed forma facti gregi.* Et tamen nonnunquam graviùs delinquitur, ſi inter perverſos plus æqualitas quam diſciplina cuſtodiatur: quia enim falſa pietate ſuperatus ferire Heli delinquentes filios noluit, apud diſtrictum judicem ſemetipſum cum filiis crudeli damnatione percuſſit. Unde neceſſè eſt, ut rectorem ſubditis & matrem pietas, & patrem exhibeat diſciplina. Atque inter hæc ſollicita circumſpectione providendum, ne aut diſtrictio rigida, aut pietas ſit remiſſa.

Modeſtia ſervanda anteſtibus.

Diſciplina non negligenda.

Diſciplinæ modus.

Nam quis major eſt, qui recumbit, an qui miniſtrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio veſtrûm ſum ſicut qui miniſtrat.] Ad verba exhortationis ſuimet adjungit exempla, quas Joannes Evangeliſta pleniùs commemorans inter cætera ſcribit: *Si ego lavi veſtros pedes Dominus & Magiſter, & vos debetis alter alterius lavare pedes.* Quamvis etiam verbo miniſtrandi poſſint omnia, quæ Deus in carne geſſit, intelligi. Nam & ipſum ſui ſanguinis ſacramentum imminiſtrandum nobis ſe effundere ſignificat, cùm dicit, *Sicut filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam redemptionem pro multis*, & hoc quoque majoribus Eccleſiæ præcipuum miniſtrandi genus imitandum oſtendens, ut non ſolùm miſericordiis, eleëmoſynæ, doctrinæ ſalutaris, ſpiritalis exempli miniſteria fratribus impendamus, verùm etiam ſicut ille pro nobis animam ſuam poſuit, ita ut nos pro invicem animas ponere diſcamus.

Exemplo ſui ad modeſtiã hortatur Dominus.

Anima majorum dãda pro minoribus.

Vos autem eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis, & ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum.] Non inchoatio patientiæ, ſed perſeverantia cœleſtis regni gloria donatur. Quia nimirum perſeverantia, quæ alio nomine conſtantia vocatur, robur quoddã & fortitudo mentis, cunctarumque (ut ita dixerim) eſt columna virtutum. Quæ cùm benè recta & firma conſiſtit, nihil eſt certius, nihil tutius bonis moribus. Quod ſi aliquo dejiciatur, impulſa turbine non ſola labitur: omnia enim prorſus animi bona ſimul corruunt. Sicut ergo pater diſpoſuit filio regnum, quem factum *obedientem uſq; ad mortem, mortem autẽ crucis, exaltavit, & donavit illi nomẽ, quod eſt ſuper omne nomen:* ſic & filius idem permanentes ſecum in tentationibus æternum ducet ad regnum. *Si enim complantati facti ſumus, ſimilitudini mortis ejus ſimul & reſurrectionis erimus.* A cujus ſublimitate promiſſi Judas infelix excipitur. Nam & antequam hæc Dñus diceret, exiſſe credendus eſt. Qui non modò permanere cum illo in tentationibus ſprevit, verùm ipſos tentationum ejus juvit auctores. Excipiuntur & illi, qui auditis incomprehenſibilis ſacramenti verbis abierunt retrò, & jam non cum illo ambulabant. Non enim recedentes à Dño, niſi quotquot pœnitendo redierunt, potuêre ſalvari.

Perſeverantia bona.

Judas expers regni.

Ut edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno.] Menſa hæc propoſita omnibus Sanctis ad fruendum cœleſtis eſt gloria vitæ. Cibus potuſque ille, de quo aliàs dicitur, *Beati, qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam*, quoniam ipſi ſaturabuntur. Fruendo ſcilicet olim deſiderato & amato gaudio veri & inconcuſſi boni. *Et ſedeatis ſuper thronos, judicantes duodecim tribus Iſraël.*] Hæc eſt illa, quam Pſalmus canit immutatio dexteræ excelſi, ut qui nunc humiles gaudent miniſtrare conſervis, tunc ſuper Domini menſam ſublimes vitæ perpetuæ dapibus alantur: qui hic in tentationibus injuſtè judicati cum Domino permanent, illic cum eo ſuper tentatores ſuos juſti judices veniant, & quantò huic mundo magna humilitate deſpecti ſunt, tantò tunc acceptis ſedibus majore culmine poteſtatis excreſcant.

Menſa in cœlo quæ ſit.

Immutatio dexteræ excelſi.

Ait autem Dominus: Simon, Simon, ecce ſatanas expetivit vos, ut cribraret ſicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. Ne gloriarentur undecim Apoſtoli, ſuisve viribus tribuerent, quòd ſoli penè inter tot millia Judæorum dicerentur in tentationibus permanſiſſe cum Domino, oſtendit & eos, ſi non juvantis ſe Dñi eſſent opitulatione protecti, eadem procella cum cæteris potuiſſe conteri. Verùm cùm ſatanas expetit eos tentare, & velut qui triticum purgat ventilando concutere, docet nullius fidem à diabolo niſi Deo permittente tentari. Satanæ quippè ad cribrandũ bonos expetere eſt, ad afflictionem eorum malitiæ æſtibus anhelare. Quo enim eorũ tentationem invidẽs appetit, eo illorum quaſi probationem deprecans perit. Cùm verò pro Petro rogans Salvator, non ut non tentetur, ſed ut non deficiat fides ejus, obſecrat, hoc eſt, ut poſt lapſum negationis ad ſtatum priſtinũ pœnitendo reſurgat, inſinuat utile Sanctis eſſe, tentationum flãmis examinari, ut vel tentari, quia fortes fuerint, appareant, vel cognita per tentationes ſua infirmitate fortiores diſcant, & ſic cùm probati fuerint, accipiant & ipſi *coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligẽtibus ſe.*

Gratia & auxilio Dei egent omnes.

Et in

Confirma fratres tuos.

Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.] Sicut ipse tuam (inquit) fidem, ne, satana tentante, deficiat, orando protexi, ita & tu infirmiores quosque fratres exemplo tuæ pœnitentiæ, ne de venia fortè desperent, erigere & confortare memento. Quod idem & post resurrectionem exhortatur, cùm ei tertiò sese amare profitenti (decebat enim, ut timorem ternæ negationis ternæ confessionis amor elueret) tertiò nihilominus pascendas suas oves commendat.

Petri fiducia.

Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire. At ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodiè gallus, donec abneges nosse me.] Quia dixerat se Dominus pro Petri fide rogâsse, conscius ille præsentis affectus fideique ferventis, sed futuri casus nescius, non credit se ullatenus ab eo posse deficere. Verùm qui solus novit quid sit in homine, ne qui fidelium suo vel de statu incautè confidat, vel de casu incautiùs diffidat, & quasi Deus modum, tempus, ac numerum negationis ejus prædicit, & quasi misericors auxilium suæ defensionis promittit.

Discretio vivendi servanda.

Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum tollat similiter & peram, & qui non habet vendat tunicam & emat gladium.] Quàm justè discretionem matrem cunctarum nutricemque virtutum patrum sententia definiat, & ex hoc Domini sermone probatur, qui non eadem vivendi regula persecutionis, qua pacis tempore discipulos informat. Sunt namque virtutes, quæ semper obnixéque tenendæ, sunt quæ pro tempore locóque provida sunt discretione mutandæ. Quis etenim nesciat viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, castitatem, fidem, spem, charitatem, & his similia sine ulla temporum intercapedine fidelibus esse servanda? At verò famem, sitim, vigilias, nuditatem, lectionem, psalmodiam, orationem, laborem operandi, doctrinam, silentium, & cætera hujusmodi si qui semper exequenda putaverit, non modò se horum fructu privabit; sed & notam indiscretæ obstinationis, imò stultitiæ pervicacis incurret. Magister itaque Dominusque virtutum, ut modum discretionis insinuet,

Tempori inserviendum in licitu.

missis ad prædicandum discipulis, ne quid tollerent in via, præcipit, videlicet ordinans, ut qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivant. Mortis verò instante periculo, & tota simul gente pastorem pariter gregemque persequente, congruam tempori regulam decernit, pecuniam scilicet victui necessariam, donec sopitâ persecutorum insaniâ tempus evangelizandi redeat, tollere permittendo. Ubi nobis quoque dat exemplum, justa nonnunquam causâ instante, quædam de nostri propositi rigore posse sine culpa intermitti. Verbi gratia, cùm per

Viatici assumendi ratio.

inhospitales porrò regiones iter agimus, plura viatici causa, quàm domi habebamus, licere portare. Gladium quoque vel habitum sumere, vel non habitum jubet emere, ut sciant legentes non facultatem resistendi deesse discipulis, sed magistro amorem potiùs inesse patiendi. Ubi etsi nulla esset alia causa evaginandi gladii, suffecerat illa, ut amputata servo auricula tactu Domini sanaretur, & benefica virtus Salvatoris etiam percussores suos, ne iram percussi sustinere, sed fidem resurgentis suscipere mallent, admoneret.

Injusti, cũ quibus deputandus erat Dominus.

Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc, quod scriptum est, oportet impleri in me: Et cum injustis deputatus est. Etenim ea, quæ sunt de me, finem habent.] Ecce quare discipuli sacculum, peram & gladium tollere monentur, videlicet quia Dominus cum injustis erat deputandus, quod passionem ejus describens inter cætera ponit Esaias, vel latrones utique, in quorum medio crucifigendus, vel inferos, ad quos per

Descensus ad inferos.

mortem erat descensurus, insinuans. Et tunc enim deputatus est cum injustis, cùm descendit ad inferos, & quos suos ibi reperit, revocavit ad superos. Juxta quod eidem alius Propheta decantat: *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.*

Duo gladii.

At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis, satis est.] Duo gladii sufficiunt ad testimonium spontè passi Salvatoris. Unus, qui & Apostolis audaciam pro Domino certandi, & evulsâ ictu ejus auriculâ Domino etiam morituro pietatem virtutemque doceret inesse medicandi. Aliter, qui nequaquam vaginâ exemptus, ostenderet eos nec totum, quod potuêre, pro ejus defensione facere permissos.

Locum noti traditori petit.

Et egressus ibat secundùm consuetudinem in montem Olivarum. Secuti sunt autem illum & discipuli.] Tradendus à discipulo Dominus consueti secessûs locum, quo facillimè reperiri possit, adit. Ubi sunt ergo, qui eum mortem timuisse, invitumque contendunt esse crucifixum? Et pulchrè sui corporis & sanguinis mysteriis imbutos in montem Olivarum discipulos educit, ut omnes in morte sua baptizatos altissimo S. Spiritûs chrismate confirmandos esse designet, qui dicere possint cum Psalmista: *Signatum est super nos lumen vultûs tui, Domine, dedisti lætitiam in corde meo.* Et de quibus antè subjungitur: *A tempore frumenti, vini & olei sui multiplicati sunt.*

Tentari nos necessè est, sed orare oportet, ne vincamur.

Et cùm pervenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem.] Impossibile est humanam animam non tentari, Unde & in oratione Dominica dicimus: *Ne nos inducas in tentationem:* non tentationem penitùs refutantes, sed vires sustinendi in tentationibus deprecantes. Ergo & in præsentiarum non ait: *Orate, ne tentemini*, sed, *ne intretis in tentationem*, hoc est, ne tentatio vos superet ultima, intrà suos casses teneat: verbi gratia, martyr, qui pro confessione Domini sanguinem fundit, tentatus quidem est, sed tentationis retibus non ligatus; qui autem negat, in plagas tentationis incurrit.

Avulsionis Christi ab Apostolis significatio.

Et ipse avulsus est ab eis, quantum jactus est lapidis. Et positis genibus orabat, dicens.] Dato Apostolis præcepto orandi, & ipse avulsus ab eis solus orat pro omnibus, significans tantum orationem suam, quantum & passionem à nostra distare, & positis genibus orat, ut humilitatem mentis habitu carnis ostendat. Avulsus est autem ab eis, quantum jactus est lapidis, tanquam hoc eos typicè admonuerit, ut in eum dirigerent lapidem, id est, usque ad ipsum perducerent in tentationem legis, quæ scripta erat in lapide. Usque ad illum enim potest pervenire ille lapis, quoniam finis legis est Christus ad justitiam omni credenti.

Transfer à me calicẽ istum.

Pater, si vis, transfer calicem istum à me. Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat.] Transferri à se calicem postulat, non quidem timore patiendi, sed misericordiâ prioris populi, ne ab illo bibat calicem propinatum. Unde & signanter non dixit *transfer à me calicem*, sed *calicem istum*, hoc est, populi Judæorum, qui excusationem ignorantiæ habere non potest, si me occiderit, habens legem & prophetas, qui me quotidiè vaticinantur. Et tamen reversus in semetipsum, quod ex hominis persona trepidanter tenuerat, ex Dei filii potestate confirmat.

Voluntas tua fiat.

Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat.] Non (inquit) hoc fiat, quod humano affectu loquor, sed propter quod ad terras tua voluntate descendi. Si ergo (inquit) fieri potest, ut sine interitu Judæorum credat gentium multitudo, passionem recuso. Sin autem illi excæcandi sunt, ut omnes gentes videant, non mea, Pater, voluntas, sed tua fiat. Aliter. Appropinquans passioni Salvator infirmantium in se vocem sumpsit, dicens: *Pater, si vis, transfer calicem istum à me*, eorumque timorem ut abstraheret, suscepit. Et rursùs per obedientiam fortitudinem mentis ostendens ait: *Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Ut, cùm hoc imminet, quod fieri nolumus, sic per infirmitatem petamus, ut non fiat, quatenus per fortitudinem parati simus, ut voluntas conditoris nostri etiam contra nostram voluntatem fiat.

Angelus ministrat Christo.

Apparuit autem illi Angelus de cœlo, confortans eum.] Alibi legimus, quia *Angeli accesserunt, & ministrabant ei.* In documento ergo utriusque naturæ & ei Angeli ministrasse, & eum Angelus confortasse describitur, quoniam qui Deus

Angelus confortat Christum.

ante secula extitit, homo factus est in fine seculorum. Qui & priusquam per resurrectionis exaltaretur gloriam, divinitate super Angelos fuit, sed tamen ab Angelis, ut scriptũ est, humanitate minoratus, ex qua & morti subjacuit. At postquam mortem resurgendo calcavit, humanitatem suam etiam majestatibus Archangelorum superposuit.

Certe

Confortationis non eguit.

Certè si quid sibi hæresis ex hoc blanditur, ut infirmum adfirmet, cui opus fuerit Angeli confortantis auxilio, meminerit Creatorem Angelorum creaturæ suæ non eguisse præsidio. Quippe, qui si vellet, duodecim millia legionum de cœlis Angelorum deduceret. Tum deinde necessariò eo modo eum confortatum, quo & tristem esse. Nam si nobis tristis est, id est, propter nos tristis est, necesse est, ut & propter nos sit confortatus & nobis.

Agonia Christi.

Et factus in agonia, prolixius orabat.] Quid pro se ille cum agonia peteret, qui in terris positus cœlestia cum potestate tribuebat? Sed appropinquante morte nostræ mentis in se certamen expressit, qui vim quandam terroris ac formidinis patimur, cùm per solutionem carnis æterno judicio propinquamus. Neque enim tunc cujuslibet anima immeritò terretur, quando post pusillum hoc invenit, quod in æternum mutare non possit.

Sudor Christi.

Et factus est sudor ejus sicut gutta sanguinis decurrentis in terram.] Nemo sudorem hunc infirmitati deputet, quia & contra naturam est sudare sanguinem. Neque ad hæresim infirmitatis pertinere ullo modo poterit, quod adversùs hæresim phantasma mentientem proficit per sudorem sanguinis ad corporis veritatem. Sed potiùs intelligat per irrigatam sacratamq; ejus sanguine terram, non sibi quiverat, sed nobis apertè declaratum, quod effectum jam suæ precis obtineret, ut fidem videlicet discipulorum, quam terrena adhuc fragilitas arguebat, suo sanguine purgaret: & quicquid illa scandali de ejus morte pertulisset, hoc ipse totum moriendo deleret, imò universum latè terrarum orbem peccatis mortuum sua morte innoxia cœlestem resuscitaret ad vitam.

Ne intretis in tentationem

Et cùm surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, invenit illos dormientes præ tristitia. Et ait illis: Quid dormitis? Surgite, & orate, ne intretis in tentationem.] Id est, ne in vos calix meæ passionis incumbat. Ubi liquidò demonstrat, quia & pro illis oraverit, quos & ipsos sedulò monet orationum suarum vigilando & orando existere participes.

Osculandi qua fuerit Judæ causa.

Adhuc eo loquente, ecce turba, & qui vocabatur Judas, unus de duodecim, antecedebat eos, & appropinquavit Jesu, ut oscularetur eum.] Quare osculetur alii Evangelistæ manifestant, hoc est, ut hoc indicio dignoscere possint ipsum esse, quem traderet. Suscipit autem Dominus osculum traditoris, non quo simulare nos doceat, sed ne proditionem fugere videatur, simul & illud Davidicum complens: *Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus.*

Judæ ingratitudo.

Jesus autem dixit ei: Juda, osculo filium hominis tradis?] Filium, inquit, hominis tradis, quia caro non divinitas comprehenditur. Illud tamen plus confutat ingratum, quòd eum tradiderit, qui cùm esset Dei filius, propter nos tamen filius hominis esse voluit. Et quasi dicat, propter te suscepi, ingrate, quod tradis. Interrogative sanè pronunciandum puto, quasi amantis affectu corripiat proditorem. Juda, osculo filium hominis tradis? hoc est, amoris pignore vulnus infligis, & charitatis officio sanguinem fundis, & pacis instrumento mortem irrogas, servus Dominum, discipulus prodis magistrum, electus auctorem?

Petri zelus.

Videntes autem hi, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio? Et percussit unus ex illis servum principis sacerdotum, & amputavit auriculam ejus dexteram.] Petrus hoc fecit, ut Joannes Evangelista docet, eodem nimirum mentis ardore, quo cætera fecerat. Sciebat enim quomodo Phinees, puniendo sacrilegos, mercedem justitiæ & sacerdotii perennis acceperit. Quod verò sequitur:

Usque huc.

Respondens autem Jesus, ait: Sinite usque huc.] Non ita sentiendum est, quasi placuerit ei usque huc factum, sed ampliùs fieri noluerit, in verbis, quæ Matthæus ponit, dixisse Dominum, *Converte gladium tuum in locum suum, omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt*: intelligebatur potiùs totum factum, quo usus est gladio Petrus, Domino displicuisse. Illud enim verius est, quòd, cùm eum interrogassent dicentes, *Domine, si percutimus in gladio?* tunc respondit: *Sinite usque huc*: id est, non vos moveat, quod futurum est, permittendi sunt hucusque progredi, hoc est, ut me apprehendant, & impleantur, quæ de me scripta sunt. Sed inter moras verborum interrogantium Dominum & illius respondentis, Petrus defensionis aviditate majore pro Domino commotione percussit. Sed non potuerunt etiam simul dici, quæ simul fieri potuerunt. Non enim diceret, *Respondens autem Jesus*: nisi illorum interrogationi responderet. Nam de facto Petri quid judicaverit, Matthæus solus dicit. Ubi etiam non dixit Matthæus, respondit Jesus Petro, converte gladium tuum, sed dixit, *Tunc ait illi Jesus, converte gladium*, quod pòst factum apparet dixisse Dominum.

Pietatis suæ non obliviscitur Dominus. Allegoria

Et cùm tetigisset auriculam ejus, sanavit eum.] Nunquam pietatis suæ Dominus obliviscitur, qui etiam hostes suos non patitur vulnerari. Illi justo mortem inferunt, ille persecutorum vulnera sanat: mysticè docens & ipsos, si convertantur, posse sanari, qui in suæ sunt mortis consensione vulnerati. Juxta allegoriam servus iste populus est Judæorum, principibus sacerdotum indebito mancipatus obsequio, adeò ut illorum suasu Barrabam dimitti, Jesum verò, quem paulò antè Osanna concinentes filium David regemque clamabant, peterent crucifigi. Qui in Domini passione dexteram auriculam, id est, spiritalem legis intelligentiam perdidit, sinistra tantùm, hoc est, utilitate literæ contentus. Quæ videlicet auris Petri gladio deciditur, non quòd ille sensum intelligendi audientibus tollat, sed divino ablatum judicio negligentibus pandat. Verùm eadem dextera auris in iis, qui ex eodem populo credere maluerunt, divinæ dignatione pietatis pristino est restituta officio. Aliter: Auris pro Domino amputata, & à Domino sanata, significat auditum ablata vetustate renovatum, ut sit in novitate spiritûs, & non in vetustate literæ. Quod cui præstitum fuerit à Christo, præstabitur & regnare cum Christo. Unde benè & Malchus, quo nomine servus ille vocabatur, rex sive regnaturus interpretatur. Quod autem servus inventus est, & hoc pertinet ad illam vetustatem, quæ in servitutem generat, quod est Agar. Sed cùm accessisset sanitas, figurata est & libertas.

Malchus.

Principes quomodo & cur alloquatur Dominus. Principum dissimulatio.

Dixit autem Jesus ad eos, qui venerant ad se principes sacerdotum & magistratus templi, & seniores. Quæritur, quomodò Jesus principes sacerdotum, magistratus templi, & seniores, qui ad se venerint, alloqui dicatur, qui apud alios Evangelistas non ipsi venisse, verùm in atrio Caiphæ expectantes, ministros misisse perhibentur. Sed quia pontifices, pharisæi & seniores ita de Domini nece agebant, ut velut ipsi à sanguine ejus viderentur innoxii; non tradatur per nos, sed per discipulum suum: non comprehendatur à nobis, sed à tribuno turbisque: non à nobis pro illo Barabbas, sed eligatur à populis: ad extremum non à nobis, sed à præside damnetur, neque nostra, sed Romanæ militiæ manu cruci affigatur: volens Evangelista eos maximè, quorum cuncta consilio gerebantur, sanguinis ejus ostendere reos, dicit principes sacerdotum, & magistratus templi, & seniores ad comprehendendum venisse Salvatorem, ut hinc conjici daretur, quia sicut illi non per seipsos, sed per eos, quos miserunt apprehendendum Christum, quid aliud quàm ipsi in suæ jussionis potestate venerunt? sic omnes, qui crucifigendum eum impiis vocibus clamaverunt, non quidem per seipsos eum; sed tamen per illum, qui eorum clamore ad hoc nefas impulsus est, occiderunt.

Justa Judæorum reprehensio.

Quasi ad latronem existis cum gladiis & fustibus? Cùm quotidiè vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me. Sed hæc est hora vestra & potestas tenebrarum.] Stultum est (inquit) eum cum gladiis & fustibus quærere, qui ultrò se vestris tradat manibus: & in nocte quasi latitantem & vestros oculos declinantem per proditorem investigare, qui quotidiè in templo doceat. Sed ideò adversùm me in tenebris congregamini, quia potestas vestra, quâ contra lucem mundi armamini, in tenebris est.

Caiphas princeps sacerdotum.

Comprehendentes autem eum duxerunt ad domum principis sacerdotum.] Principem sacerdotum Caipham significat, qui erat pontifex anni illius, sicut Joannes Evangelista testatur.

Petrus à longè sequebatur

Petrus verò sequebatur à longè.] Meritò à longè sequebatur, qui jam proximus erat negaturo. Neque enim negare

poster

Poſſet, ſi Chriſto proximus adhæſiſſet. Verum in hoc maxima nobis eſt admiratione venerandus, quod Dominum non reliquit, etiam cum timeret. Quod enim timet, naturæ eſt: quod ſequitur, devotionis: quod negat, obreptionis: quod pœnitet, fidei. Aliter: Quod ad paſſionem euntem Dominum à longe ſequitur Petrus, ſignificabat Eccleſiam ſecuturam quidem, hoc eſt, imitaturam paſſiones Domini, ſed longè differenter: Eccleſia enim pro ſe patitur, at ille pro Eccleſia.

Ignis duplex.

Accenſo autem igne in medio atrio & circumſedentibus illis, erat Petrus in medio eorum.) Eſt dilectionis ignis; eſt & cupiditatis. De hoc dicitur, *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi ut ardeat?* De illo: *Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis veſtri, & flammis quas ſuccendiſtis.* Iſte ſuper credentes in cœnaculo Sion de cælo deſcendens, variis linguis Deum laudare docuit. Ille terrena materia Caiphæ fotus in atrio, flammis negandi Dominum turbas accendit. Hoc Moyſes aureum idoli caput, illo Sedechias Hieremiæ prophetantis ſcripta conſumpſit. Quicunque vitioſum noxiumque in ſe extinguit incendium, poteſt Domino cantare: *Quia factus ſum ſicut uter in pruina, juſtificationes tuas non ſum oblitus.* At qui flammam virtutum perdidit, audit à Domino, *Quoniam abundavit iniquitas, refrigeſcit charitas multorum.* Quo frigore torpens ad horam Apoſtolus Petrus perſecutorum prunis calefieri cupiebat, quia temporalis commodi ſolatium perfidorum ſocietate quærebat. Sed non mora, reſpectus à Domino, cum ignem eorum corpore, tum infidelitatem corde reliquit.

Ancilla cur Petrum prima prodat.

Quem cùm vidiſſet ancilla quædam ſedentem ad lumen, & eum fuiſſet intuita, dixit: Et hic cum illo erat.) Quid ſibi vult quod prima eum prodit ancilla, cum viri utique magis eum potuerint recognoſcere, niſi ut & iſte ſexus peccaſſe in necem Domini videretur, & iſte ſexus redimeretur per Domini paſſionem? Et ideo mulier reſurrectionis accepit prima myſterium, & mandata cuſtodit, ut veterem prævaricationis aboleret errorem.

Petri inanis excuſatio.

At ille negavit eum dicens: Mulier non novi illum.) Quidam pio erga Apoſtolorum Petrum affectu locum hunc ita interpretantur, quaſi benè dixerit ſe illum non noſſe quem mens humana neſcit cõprehendere, quia nemo ſciat filium niſi pater. Iterum quoq; inquiſitus dixerit, *O homo non ſum*, malens ſe negare quàm Chriſtum. Sed & tertio interrogatus, cùm ait, *Homo neſcio quid dicis*, ſignificaverit ſe ſacrilegia illorum neſcire, hoc eſt reprobando & execrando damnare. Sed hæc quàm frivola ſit expoſitio, & Dominus qui ſe veridica conteſtatione, ter negandum à Petro prædixerat, & ipſe Petrus inſinuat, qui ſe hæc non de induſtria, ſed de ſubreptione locutum, ſubſequentibus lachrymis manifeſtat.

Et poſt puſillum alius videns eum dixit, Et tu de illis es.) Petrus verò ait: *O homo non ſum.* In hac negatione Beati Petri, diſcimus non ſolum ab eo negari Chriſtum, qui dicit eum non eſſe Chriſtum; ſed ab illo etiam qui cum ſit, negat ſe eſſe Chriſtianum: Dominus autem non ait Petro, Diſcipulum meum te negabis, ſed *me negabis*. Negavit ergo ipſum, cum ſe negavit ejus eſſe diſcipulum.

Negat qui Chriſtum.

Et intervallo facto quaſi horæ unius, alius quidam adfirmabat dicens: Vere & hic cum illo erat, nam & Galilæus eſt.) Non quod alia lingua Galilæi atque alia loquerentur Hieroſolymitæ, qui utrique fuerunt Hebræi, ſed quod unaquæq; provincia & regio ſuas habendo proprietates, vernaculum loquendi ſonum vitare non poſſit. Unde in Actibus Apoſtolorum cum hi, quibus Spiritus ſanctus inſederat, omnium gentium linguis loquerentur, inter alios qui de diverſo mundi climate convenerant, etiam qui habitabant Iudæam mirantes dixiſſe referuntur: *Nonne ecce omnes iſti qui loquuntur, Galilæi ſunt? Et quomodo nos audivimus unuſquiſque linguam noſtram in qua nati ſumus?*

Galilæus quomodo notus. Loquendi in una lingua diverſitas. Linguis omnium locutos Apoſtolos.

Et ait Petrus: Homo neſcio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente cantavit gallus.) Solet ſcriptura ſacra ſæpè meritum cauſarum, per ſtatum deſignare temporum. Unde Petrus qui media nocte negavit, ad galli cantum pœnituit. Qui etiam poſt reſurrectionem, diurna ſub luce, Dominum quem ter negaverat, tertio ſe amare profeſſus eſt, quia nimirum quod in tenebris oblivionis erravit, & ſperatæ jam lucis rememoratione correxit, & ejuſdem veræ lucis adepta præſentia plenè totum quicquid mutaverat, erexit. Hunc opinor gallum aliquem doctorum intelligendum, qui nos jacentes excitans, & ſomnolentos increpans dicat: *Evigilate juſti, & nolite peccare.*

Temporis in ſcripturis ratio.

Et converſus Dominus reſpexit Petrum. Et recordatus eſt Petrus verbi Domini ſicut dixerat, Quia priuſquàm gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus foras Petrus flevit amare.) Reſpiciente Domino Petrus ad cor reverſus, maculam negationis pœnitentiæ lachrymis tergit, quia non ſolum cum agitur pœnitentia, verùm ut agatur, Dei miſericordia neceſſaria eſt. Reſpicere namque ejus, miſereri eſt. Unde Pſalmiſta: *Uſquequo* (inquit) *exaltabitur inimicus meus ſuper me? reſpice & exaudi me Domine Deus meus*, id eſt miſerere & adjuva. Quàm nociva ſanè adloquia perfidorum. Petrus inter Iudæos vel hominem ſe noſſe negavit, quem inter condiſcipulos Dei filium confeſſus erat. Sed ne in atrio Caiphæ retentus, poterat agere pœnitentiam? Egreditur foras, ut ab impiorum concilio ſecretus, pavidæ negationis ſordes liberis fletibus abluat.

Reſpicere domini.

Et viri qui tenebant illum, illudebant ei cædentes, & velaverunt eum, & percutiebant faciem ejus.) Impleta eſt hoc loco prophetia, quæ ait: *In virga percutient maxillam judicis Iſrael.* Sed qui tunc cæſus eſt colaphis Iudæorum, cæditur etiam nunc blaſphemiis falſorum Chriſtianorum. Velaverunt autem eum, non ut eorum ille ſcelera non videat, ſed ut à ſeipſo, ſicut quondam Moyſi fecerunt, faciem ejus abſcondat. Si enim crederent Moyſi, crederent forſitan & Domino. Quod velamentum uſque hodie manet ſuper cor eorum non revelatum, nobis autem in Chriſtum credentibus ablatum eſt. Neque enim fruſtra eo moriente, velum templi ſciſſum eſt medium.

Prophetiæ impletio. Cæditur dominus blaſphemiis. Velatur facies domini.

Et interrogaverunt eum dicentes: Prophetiza quis eſt qui te percuſſit?) Et alia multa blaſphemantes dicebant in eum. Hæc quaſi in contumeliam faciebant ejus, qui ſe à populis prophetam voluerit haberi: ſed ipſo diſpenſante qui patitur, omnia pro nobis fiunt, ut ſicut Petrus hortatur Chriſto in carne paſſo, nos eadem cogitatione armemur. Et hæretici autem, vel Iudæi uſque hodie qui Ieſum Deum negant, & mali Catholici, qui eum reprobis actibus exacerbantes, videri ab illo ſuas cogitationes & opera tenebrarum non autumant, quaſi ei illudentes ajunt, *Prophetiza quis eſt qui te percuſſit.*

Irridetur Chriſtus.

Et ut factus eſt dies, convenerunt ſeniores plebis, & principes ſacerdotum, & ſcribæ, & duxerunt illum in concilium ſuum dicentes, Si tu es Chriſtus, dic nobis.) Non veritatem deſiderabant, ſed calumniam præparabant. Siquidem Chriſtum hominem tantummodo de ſtirpe David venturum ſperantes, ſicut ei interroganti alias ipſi reſponderunt, hoc pro magno ab eo quærebant, ut ſi diceret, ego ſum Chriſtus (ſecundum quod illi ſolum ſapiebant) de ſemine David, calumniarentur quod ſibi arrogaret regiam poteſtatem.

Chriſtum hominem tantum exiſtimantes.

Et ait illis: Si vobis dixero, non credetis mihi. Si autem & interrogavero, non reſpondebitis mihi, neque dimittetis.) Sæpè illis dixerat, Chriſtum ſe eſſe, videlicet quando ajebat: *Ego & pater unum ſumus:* Et iterum: *Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me, ſed vos non creditis*, & cætera talia. Interrogaverat quoque quomodo dicerent Chriſtum filium eſſe David, cùm ipſe David in ſpiritu Dominum ſuum illum vocaverit, ut tali nimirum interrogatione provocati diſcerent eum non ſolum verum hominem, quia filium David, ſed etiam verum Deum, quia Dominum eſſe David. Verum illi neque dicenti credere ſequendo, neque interroganti reſpondere quærendo, neque eum qui innoxius adprobatus eſt, immunem dimittere volebant. Qui autem ſemen David calumniari quærebant, plus eſt quòd audiunt.

Chriſtum ſe eſſe Dominus confeſſus eſt ſæpe. Chriſtus Deus & homo.

Ex hoc autem erit filius hominis ſedens à dextris virtutis Dei.) Si ergo tibi in Chriſto, ô Iudæe, pagane, & hæretice, contemptus, infirmitas, & crux, contumelia eſt, vide quia per hæc filius hominis ad dexteram Dei patris ſeſſurus & ex partu virginis homo natus, in ſua cum cæli nubibus eſt

Chriſtus per humiliationem exaltatus

majestate venturus. Unde & Apostolus, cum crucis abjecta descripsisset, adjunxit, dicens, *Propter quod & Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine IESV omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Iesus Christus in gloria est Dei.*

Responsio prudens.

Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei? Vos dicitis quia ego sum.) Ita responsionem temperat suam, ut & verum dicat, & sermo ejus calumniæ non pateat. Maluit enim se Christum filium Dei probare, quàm dicere, ut condemnandi causa tolleretur his, qui quod objiciunt, hoc ipsi fatentur.

Iudæi se sua condemnant sententia.

Arrianorũ error.

At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus de ore ejus.) Testimonium Domini, quod ipse Christum & filium dixerit Dei, in eo acceperunt quod ait, *Et filius hominis sedens à dextris virtutis Dei*, & interrogantibus, *Tu ergo es filius Dei*. Respondit, *Vos dicitis quia ego sum*. Sua se ergo sententia condemnant, qui eum morti tradunt, quem & oris & operis sui testimonio Deum esse cognoscunt. Condemnant & Arrianos, qui verba Divinæ majestatis nuncia, clarificato jam post mortem Domino, nolint intelligere, quæ eo vincto adhuc, flagellatoque, & irriso, ipsi qui crucifixuri erant intellexêre carnifices.

CAPUT XXIII.

Traditur gentibus.

E*T surgens omnis multitudo eorum duxerunt illum ad Pilatum.)* Ut sermo Jesu compleretur, quem de sua morte prædixit: *Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur. Et postquam flagellaverint, occident eum.* Gentibus quippè Romanos significat: Nam Pilatus Romanus erat, eumque in Iudæam Romani præsidem miserant, cui crucifigendum tradunt Dominum Iudæi, qui se isto modo ab ejus interfectione velut alienos facere cupiunt, ut non eorum innocentia, sed ut dementia monstretur.

Impietas Iudæorum in accusando.

Cœperunt autem accusare illum dicentes, Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentē se Christum regem esse.) Arguuntur impietatis Judæi, quod accusantes Salvatorem ne falso quidem aliquid verisimile quod ei objicere possint, inveniunt. Et ideo sicut Marcus dicit, *convenientia eorum testimonia non erant*. Verum ipse ut nobis patientiæ præbeat exemplum, sicut ante verberatus, sic & modo accusatus silet ac reticet.

Tu dicis.

Objecta Domino duo.

Pilatus fortè Christum respondentem audiverat.

Pilatus autem interrogavit eum dicens: Tu es rex Iudæorum? At ille respondens ait, Tu dicis.) Eodem verbo præsidi, quo & principibus Sacerdotum respondet, ut propria sententia condemnentur. Et notandum, quod duobus Domino objectis, videlicet quod & tributa Cæsari dare prohiberet, & se Christum regem diceret, Pilatus de uno regni verbo interrogandum putavit. Potuit enim fieri ut illud Domini judicium, quòd ait: *Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & quæ Dei sunt Deo*, etiam Pilatum audisse contigerit, ideoque causam hanc, quasi apertum invidorum mendacium nihili pendens, solum hoc quod nesciebat, quæsitu dignum duxerit.

Princeps mundi hujus.

Ait autem Pilatus ad Principes sacerdotum & turbas: Nihil invenio causæ in hoc homine.) Hoc est quod ipse pridie quàm pateretur inter alia discipulis ait: *Venit enim princeps mundi hujus, & in me non habet quicquã*. Sed quia princeps mundi, hoc est Pilatus, eum absolvit, in quo nihil causæ quam damnaret invenit, vide quid agant Judæi, qui non æquitatis amore verum investigare, sed invidiæ stimulo justum damnare satagunt.

Accusatio stulta.

At illi invalescebant dicentes: Commovet populum, docens per universam Iudæam, & incipiens à Galilæa usque huc.) Hic accusantium sermo magis & eum qui accusatur innoxiũ, & eos qui accusant docet esse perversos. Docuisse enim populum, & à pristini temporis ignavia docendo commovisse, talique actu à Galilæa usque ad Judæam, hoc est totam à fine usque ad finem, terram repromissionis pertransisse, non criminis, sed indicium constat esse virtutis. Potuit namque aliquis amator Domini, sicut etiam fecit eandem sententiam laudis loco ponere, dicendo auditoribus bonis: *Vos scitis quod factum est verbum per universam Iudæam. Incipiens enim à Galilæa post baptismum, quod prædicavit Ioannes, Iesum à Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto & virtute, qui pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo, quoniam Dominus erat cum illo.* Denique Pilatus neque interrogandum de hoc ratus Salvatorem, se magis ipsum nacta occasione, cupit ab eo judicando liberum reddere. Nam sequitur:

Pilati ne damnaret Christum innocentē solertia.

Iudæi inexcusabiles.

Herodes Iudæus

Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit, si homo Galilæus esset? Et ut cognovit, quod de Herodis potestate est, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus.) Pilatus quidem, ne contra eum, quem insontem & propter invidiam traditum cognoverat, sententiam dare cogeretur, Herodi eum misit audiendum, ut ipse potius eum qui ejus patriæ Tetrarchus existebat, vel absolveret, vel puniret: verum Divina providentia, ne qua Iudæis excusatio remaneret, quasi non ipsi, sed Romani Christum crucifixerint, Herodes quoque qui natu & religione erat Iudæus, cum exercitu suo quid de illo senserit, est ostentare permissus. Simul & impietas utriusque provinciæ. Iudææ scilicet, in qua natus, & Galilææ, in qua nutritus est, & conversatus, in ejus necem conspirantis ostenditur.

Tacuerit quare coram Herode Christus.

Herodes autem viso Iesu gavisus est valde. Erat enim cupiens ex multo tempore videre illum, eo quod audiret multa de illo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem illum multis sermonibus, at ipse nihil illi respondebat.) Tacuit & nihil fecit, quia nec illius crudelitas merebatur videre Divina, & Dominus jactantiam declinabat. Et fortassè in Herode, omnes impii significantur, qui si Legi non crediderint, & Prophetis, mirabilia Christi opera in Evangelio quoque videre non possint.

Agno similis Christus.

Stabant etiam principes Sacerdotum & Scribæ constanter accusantes eum.) Accusantibus se principibus Sacerdotum & Scribis, Dominus apud Pilatum pauca, apud Herodem nulla respondit, ne videlicet crimen diluens dimitteretur à præside, & crucis utilitas differretur. Nam & justum profecto erat, ut Pilato qui invitus ferebat sententiam, aliqua in parte responderet: Herodem vero cæterosque Judæorum optimates, quia contra legis suæ decreta innoxium condemnabant, indignos per omnia suo sermone duceret. Propter illa ergo, quamvis respondere noluit, ad hoc data est de Agno similitudo, ut in suo silentio non reus, sed innocens haberetur. Ubi enim tacebat, quasi agnus toto pro grege immolandus patientiam præstabat: ubi vero respondebat, quasi pastor bonus, pro creditis sibi ovibus contra luporum latronumque insidias pugnabat.

Vestis alba.

Purpurea veste.

Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum.) Quod veste alba induitur, immaculatæ dat indicia passionis, quoniam Agnus Dei immaculatus, totius mundi sit peccata ablaturus. Qui enim in veste alba spretus & illusus, ipse in casta carne est passus & sepultus. Aliter: quod hic alba, juxta vero alios Evangelistas purpurea vel coccinea veste indutus, illuditur, geminum martyrii genus, quo per sanctæ Ecclesiæ passiones adornatur, exprimit. Quæ & innocuam ejusdem Domini ac sponsi sui mortem mirata, *Dilectus* (inquit) *meus, candidus, & rubicundus*. Candidus, scilicet actione, rubicundus sanguine. Et ipse variis membrorum suorum flosculis vernans, in pace lilia gignit, in bello rosas.

Gentium & Iudæorum in Christianis conspiratio.

Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die. Nam antea inimici erant ad invicem.) Hoc nefandissimum Herodis & Pilati fœdus, quod in occidendo Christo pepigerunt, hactenus eorum velut hæreditario jure successores custodiunt, quando Gentiles & Iudæi sicut genere & religione, ita etiam mente diffidentes, in Christianis tamen persequendis, Christique in eis fide perimenda consentiunt.

Pilati ad liberandũ Christum studium.

Pilatus autem convocatis principibus Sacerdotum, & Magistratibus, & plebe, dixit ad eos.) Quantum dimittendi Iesu studium gerat Pilatus, attende. Primò accusantibus sa-

cerdo-

cerdotum principibus, nihil se in eo causæ dicit invenisse. Deinde illis in cœpto persistentibus, mittit ad Herodem, ut si vel ille quid in eo sceleris invenire possit, an forte dimittendum decernere velit, exploret. Postremò & ejus agnita voluntate, nec invento in Iesu facinore etiam plebis, cui unum dimittere per Pascha consueverat, sententiam quærit. Iterum quoque ac tertio dimittere illum volens, interrogat. Sed quo curiosius auxiliatorem dimittendi Iesum quem non reperit, quærit, eo criminosiores eos, quos unanimiter ejus mortem desiderantes repperit, arguit:

Absolutio & condēnatio.

Obtulistis mihi hunc hominem, quasi avertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam invenio in homine isto ex his in quibus eum accusatis.) Hæc dicendo Pilatus, absolvit quidem Iesum, quem probavit insontem; sed ut implerentur scripturæ, quem absolvit judicio, crucifixit mysterio.

Blasphemiarum in Christū scripturarum reprehensio.

Sed neque Herodes. Nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei.) Audi cæce Iudæe, audi crudelis pagane, Pilatus ipse fatetur, neque se, neque Herodem dignum quid morte in Christo reperisse, sed tantum in occidendo vel illudendo innoxio alienæ crudelitatis obtemperasse clamoribus. Pereant ergo scripta, quæ tanto post tempore contra Christum composita, non illum apud Pilatum magicæ artis accusatum, sed vos apud Dominum perfidiæ & falsitatis accusandos esse demonstrant.

Emendatum ergo illum dimittam.) Flagris illum & ludibriis quantum ipsi jubetis, dummodo innoxium sanguinem non sitiatis, afficiam.

Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum unum.) Necesse habebat, non imperialis legis sanctione, sed annua gentis, cui per talia placere gaudebat, consuetudine devinctus.

Necessitas dimittendi unum.

Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam, qui erat propter seditionem quandā factam in civitate & homicidium, missus in carcerem. Hæret Iudæis usque hodie sua petitio, quam tanto labore impetrarunt. Quia enim data sibi optione, pro Iesu latronem, pro salvatore interfectorem, pro datore vitæ, elegerunt ademptorem, merito salutem vitamque perdiderunt, & latrociniis se ac seditionibus in tantum submiserunt, ut & patriam regnumque suum, quod plus Christo amavére, perdiderint, & hactenus eam quam vendidére, vel animæ, vel corporis libertatem recipere non meruerint.

Iudaeorum impia electio illis manet.

Iterum autem Pilatus locutus est ad illos, volens dimittere Iesum. At illi subclamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum.) Quanta perfidorum crudelitas, quæ non solum occidere innocentem, sed & pessimo genere mortis occidere, hoc est, crucifigere desiderant. Pendentes enim in ligno crucifixi, clavis ad lignum pedibus manibusq; confixi, producta morte necabantur, & diu vivebatur in cruce, non quia longior vita eligebatur, sed quia mors ipsa protendebatur, ne dolor citius finiretur. Verum ipse de morte pessima occidit omnem mortem. Pessima enim erat, non intelligentibus Judæis; nam à Domino electa erat. Ipsam enim crucem suam signum habiturus erat. ipsam crucem de diabolo superato, tanquam trophæum in frontibus fidelium positurus, ut diceret Apostolus: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.*

Iudeorum crudelitas

Crux.

Ille autem tertiò dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste; nullam causam mortis invenio in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam.] Hanc correptionem qua populo satisfacere, ne usque ad crucifigendum salvatorem sæviret, summoperè quærebat, non modo eum obtulisse rogitando, sed etiam deridendo & flagellando nefandorum desideriis exhibuisse, & verba Evangelistæ Joannis, & ipsa testatur columna cui alligatur. Ille qui solvere compeditos solet, plena Deo membra verberibus subdidit. Quæ videlicet columna in Ecclesia montis Sion posita Dominici cruoris, usque hodie cernentibus vestigia certa demonstrat. Sed hæc licet agat Pilatus, quid insatiabilis sacrilegorum furor concupiscat, attende.

Correptio Christo illata.

Columna domini.

At illi instabant vocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur, & invalescebant voces eorum.) Quia totam accusationem quam adversus Dominum detulerant, crebra ac sollicita Pilati interrogatione videbant evacuatam, tandem impudici ad solas se preces convertunt, ut quod criminando & quasi ratiocinando nequiverant, jam postulando & vociferando perficiant. Quem exinde ordinem sæviendi, etiam beatorum Martyrum persecutores tenuisse, satis Ecclesiastica demonstrat historia.

Iudaeorum impudentes preces

Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant. Iesum verò tradidit voluntati eorum) Latro seditiosus & homicidiorum auctor dimissus est populo Judæorum, id est, diabolus, qui jam olim patriâ lucis ob culpam superbiæ depulsus, & in tenebrarum fuerat carcerem missus, atque ideo Iudæi pacem habere non possunt, quia seditionum principem, quàm Dominum eligere maluerunt. Quia verò Barabbas, filius patris, vel filius magistri eorum interpretatur, p[illegible] Antichristi typum gerere, quem illi quibus dicitur. [illegible] *ex patre diabolo estis,* vero Dei filio sunt prælaturi. Filius autem diaboli Antichristus, non ab ipso nascendo, sed sicut cæteri peccatores illum imitando vocatur.

Barabbæ dimissio.

Pace cur careant Iudæi.

Et cùm ducerent eum, adprehendèrunt Simonem quendam Cyrenensem, venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Iesum) Ioannes Evangelista narrat, ipsum Dominum sibi bajulasse crucem. Unde intelligitur primo à Domino crucem portatam, ac deinde Simoni quem fortè exeuntes obvium habuerunt impositā, congruo satis ordine mysterii: Quia *ipse passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum ut sequamur vestigia ejus.* Qui benè crucem post Iesum portasse describitur, juxta quod ipse præcipit, *Et tollat crucem suam, & sequatur me.* Et quia Simon iste non Hierosolymita, sed Cyrenæus esse perhibetur, Cyrene enim Lybiæ civitas est, sicut in Actibus Apostolorum legimus, rectè per eum populi Gentium designantur. Qui quondam peregrini, & hospites testamentorum, nunc obediendo fidei, cives sunt & domestici Dei. Et sicut alibi dicitur, *Heredes quidem Dei, coharedes autem Christi.* Unde pulchrè Simon obediens, Cyrene hæres interpetatur. Nec prætereundum quod Simon de villa venisse refertur. Villa enim Græcè πάγος vocatur, à qua Pagani nomen trahunt, eo quòd à civitate Dei alieni, & quasi urbanæ sint conversationis ignari. Sed de pago Simon egrediens, crucem portat post Iesum, cum populus nationum paganis ritibus derelictis, vestigia Dominicæ passionis obedienter amplectitur.

Bajulavit crucem suā prius Dominus, posterius Cyrenensis Simon.

Cyrene, Gentium electio.

Pagus Pagani.

Sequebatur autem illum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum. Conversus autem ad illas Iesus dixit.) Multa simul turba crucem Domini, sed non una eademq; mente sequebatur: Nam populus quidem, ut cujus mortem impetraverat, morientem lætus aspiceret: mulieres vero, ut quem vivere desiderabant, morituram, morientem, & mortuum plorarent. Non autem ideo solus mulierum planctus eum sequebatur, quia non innumerus etiam credentium virorum cœtus de ejus erat passione mœstissimus, sed quia fœmineus quasi contemptibilior sexus, liberius poterat præsentibus sacerdotū principibus & magistratibus, quid contra eos senserit ostentare. Verum quia novit Dominus qui sunt ejus, prætermissa jam furentis populi turba, ad amantes, plangentesque se fœminas oculos & ora convertit dicens;

Christum sequentiū diversus finis. Mulieres cur potius quàm viros allo quebatur dominus.

Filiæ Hierusalē nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros.) Ne me (inquit) moriturum lamentemini, cujus cita resurrectio mortē solvere potest, cujus mors & omnem mortem, & ipsum mortis destructura est auctorem. Vos potius ipsas, vestramque progeniem, ne in meæ crucis ultionem cum perfidis æterna morte damnemini, dignis lachrymarum fontibus abluite. Notandumque cum filias Hierusalem appellat, quòd non solæ quæ cum eo venerant à Galilæa, sed & ejusdem urbis cives ei mulieres adhæserint. Et nunc quoque quasi immolandum Iesum duplex turba prosequitur, cum ejus passionis historiam, alii tanquam risu dignas fabulas, alii lachrymantibus ut decet oculis legunt, audiunt, recolunt: ejus carni,

Mortem suam flere cur vetet.

sanguinisque mysteria hi quasi viles communesque escas, illi pectore tanta re digno percipiunt. Sed Dominus ubi cor contritum & humiliatum respicit, mox addita salutiferæ compunctionis gratia, unde gratius, dulcius & blandus consolator irrogat.

Quia ecce venient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles & ventres qui non genuerint, & ubera quæ non lactaverunt. Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos: & collibus, operite nos.) Dies venturæ à Romanis obsidionis & captivitatis significat. De quibus superiùs inter alia discipulis ait: *Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes.* Et paulò pòst; *Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus.* Quia & naturale est imminente captivitate, hostilique per agros urbesque clade fervente, cunctos qui evadere queant alta quæque vel abdita, quibus abscondantur refugia conquirere. Et specialiter refert Josephus, insistentibus sibi Romanis Judæos cavernas certatim montiū, collīumque petisse speluncas. Ita ut semetipsum [illegible]etur, munitione quodam destructæ urbis Lotapatæ in [illegible]pel eo cum quadraginta comitib. proditum, inventum, atque ab hostibus captum. Potest autem & ex superfluo, quòd beatificandos dicit steriles & non parientes, de his intelligi, qui seipsos in utrolibet sexu castraverunt propter regnum cælorum, montibus & collibus dici, *Cadite super nos, & operite nos*: cùm quilibet suæ fragilitatis memores ingruente tentationum articulo, sublimium quorumque, vel ipsa virginitate, vel martyrio, vel quacunque alia virtute virorum quæsierint exemplis, monitis, & precibus defendi.

Dies excidij Hierosolymitani. *Iosephus ubi captus.*

Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?) Viride lignum, seipsum suosque electos; aridum vero, impios & peccatores significat. Si ergo ipse, inquit, qui peccatum non feci, qui lignum vitæ merito appellatus, fructus gratiæ duodenos per singulos menses adfero, fine igne passionis à mundo non exeo; quid putas eos manere tormenti, qui fructibus vacui, ipsum insuper vitæ lignum flammis dare non timent? Si nunc est tempus ut incipiat judicium de domo Dei, & omnes qui volunt pie vivere in Christo persecutionem patiuntur, qui finis eorum, qui non credunt Evangelio Dei?

Lignum viride,

Ducebantur autem & alij duo nequam cum eo, ut interficerentur. Ut impleretur quòd ait: Et cum iniquis deputatus est.) Sed ille cum iniquis deputatus est in morte, ut iniquos justificaret in resurrectione, qui cum in forma Dei esset, propter homines homo factus est, ut hominibus potestatem daret filios Dei fieri.

Cum iniquis deputatus.

Et postquam venerunt in locum qui vocatur Calvaria, ibi crucifixerunt eum.) Extra urbem Hierusalem & extra portam, loca erant in quibus truncabantur capita damnatorum, & Calvariæ, idest decollatorum sumpsère nomen. Propterea aīt ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, erigerentur vexilla martyrii. Et quomodo pro nobis maledictum crucis factus est, & flagellatus, & crucifixus, sic pro omnīū salute quasi noxius inter noxios crucifigitur, *ut ubi abundavit peccatum superabundet gratia.* Qualiter sanè Dominus in cruce sit positus, quidve eadem sacratissimi corporis positio regalis in se typi contineat; Sedulius in paschali carmine pulchrè versibus dixit:

Calvariæ locus, *Sedulius de Cruce.*

Neve quis ignoret speciem crucis esse colendam,
Quæ Dominum portavit ovans ratione potenti,
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
Occiduo sacra lambuntur sidere plantæ.
Arcton dextra tenet, medium læva erigit axem,
Cunctaque de membris vivit natura creantis,
Et cruce complexum Christus regit undique mundum.

Moralem quoq; sacrosanctæ crucis figurā describit Apostolus, ubi ait; *In charitate radicati & fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, altitudo & profundum, cognoscere etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi.* In latitudine quippe, bona opera charitatis significat. In longitudine, perseverantiā sanctæ conversationis usque in finem. In altitudine, spem cælestium præmiorum. In profundo, inscrutabilia judicia Dei, unde ista gratia in homines venit. Et hæc ita coaptantur sacramento crucis, ut in latitudine accipiatur transversum ligni quo extenduntur manus, propter operum significationem. In longitudine, ab ipso usque in terram, ubi totum corpus crucifixum stare videtur, quod significat persistere, hoc est longanimiter permanere. In latitudine ab ipso transverso ligno sursū versus, quod ad caput eminet, propter expectationem supernorum, ne illa opera bona atque in eis perseverantia propter beneficia Dei terrena ac temporalia facienda credantur, sed potius propter illud, quod desuper sempiternum sperat fides, quæ per dilectionē operatur. In profundo autem pars illa ligni quæ in terræ abdita defixa latet, sed inde consurgit illud omne quod eminet, sicut ex occulta Dei voluntate evocatur homo ad participationem tantæ gratiæ alius sic, alius autem sic; supereminentem vero scientiæ charitatem Christi, eam profectò ubi pax illa est, quæ præcellit omnem intellectum.

Crucis mensura.

Et latrones unum à dextris, & alium à sinistris.) Latrones qui cum Domino sunt hinc inde crucifixi, significant eos qui sub fide & confessione Christi, vel agonem martyrii, vel quæ continentiæ arctioris instituta subeunt. Sed quotquot hæc pro æterna solum cælestiq; gloria gerunt, hi profectò dextri latronis merito & fide designantur. At qui vel humanæ laudis intuitu, vel qualibet minus digna intentione sæculo abrenunciant, non immerito blasphematoris & sinistri latronis mentem & actus imitantur. De qualibus dicit Apostolus: *Si tradidero corpus meum ut ardeam, si dedero omnes facultates meas in cibo pauperum, si alia multa fecero, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* At verò, *beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.*

Latrones cum Domino crucifixi.

Cap. 94.

IEsus autem dicebat: *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.*) Quia Lucas per vituli typum sacerdotiū Christi scribere disposuit, rectè apud eum Dominus & pro persecutoribus suis jure sacerdotis intercedit, & eodem munere latroni confitenti paradisi januam pandit. Neq; enim putandum est eum hæc patrem frustra orasse, sed in eis nimium qui post ejus passionem credidere, quod orabat impetrasse. Notandum sanè, quòd non pro eis qui livoris ac superbiæ stimulis accensi, quem filium Dei intellexère, crucifigere quàm confiteri maluerunt, sed pro eis utique, qui zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam, nescière quod fecerunt, patri preces obtulerit. Sed & Ioannes Apostolus dicit; *Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis.* Imitare ergo Dominum tuum, pro inimicis intercede; & si necdum potes, saltem cave ne contra illos orare præsumas. Sic enim quotidianis profectibus auctus, & ad illud quandoque Domino juvante pervenies, ut etiam pro illis intercedere possis.

Lucas bos est in figura. *Oratio domini pro quibus facta sit.*

Dividentes vestimenta ejus, miserunt sortes. Et stabat populus spectans.) Hæc Evangelista Ioannes plenius exponit, quia scilicet milites cætera in quatuor partes juxta suum numerum dividentes, de tunica quæ inconsutilis erat desuper contexta per totum, sortem miserunt. Quadripertita autem vestis Domini, quadripertitam ejus figuravit Ecclesiam, toto scilicet qui quatuor partibus constat terrarum orbe diffusam. & omnibus eisdem partibus æqualiter, id est concorditer distributam. Tunica verò illa sortita, omnium partium significat unitatem, quæ charitatis vinculo continetur. Si enim charitas juxta Apostolum, & supereminentiorem habet viam, & supereminet scientiæ, & super omnia præcepta est, merito vestis qua significatur, desuper contexta perhibetur. In sorte autem quid nisi Dei gratia commendata est? Sic quippè in uno ad omnes pervenit, cum sors omnibus placuit, quia & Dei gratia in unitate ad omnes pervenit, & cum sors mittitur, non personæ cujusque vel meritis, sed occulto Dei judicio ceditur.

Sortis missio. *Tunica insutilis.*

Et deridebant illum principes, cùm eis dicentes: Alios salvos fecit, se salvum faciat, si hic est Christus Dei electus.) Etiam nolentes confitentur principes & populi Iudæorum, quod alios salvos fecerit. Itaq; vestra vos condemnat sententia, qui enim alios salvos fecit, utique si vellet seipsum salvare poterat. *Se salvum faciat* (inquiunt) *si hic est Christus Dei electus.*

Salvos fecisse alios fatentur.

ctus. Imò ideo ſe ſalvum facere de cruce deſcendendo noluit, quia ipſe eſt Chriſtus Dei electus. Nam qui ideo venit, ut pro nobis crucifigeretur, ideo ſeipſum ſalvare de cruce deſcendendo neglexit, quia cum cæteris peccatoribus etiam illos, qui crucifixere, ſalvare moriendo curavit.

Acetum Iudæi erant.

Illudebant autem & milites accedentes, & acetum offerentes illi dicentes: Si tu es rex Iudæorum ſalvum te fac.) Acetum ipſi erant Iudæi, degenerantes à vino Patriarcharum & Prophetarum. Quo videlicet aceto milites Dominum potaverunt, quem eorum ſuggeſtione morti tradiderunt. Et notandum, quòd Iudæi vocabulum Chriſti & filii Dei ſcripturæ ſibi auctoritate creditum blaſphemantes irrident. Milites verò utpotè ſcripturarum neſcii, non Chriſto Dei electo, ſed regi Iudæorum inſultant.

Chriſtum Iudæi, Regem gentiles rident.

Titulus & ejus poſitio.

Erat autem & ſuperſcriptio ſcripta ſuper illum litteris Græcis & Latinis & Hebraicis, Hic eſt rex Iudæorum.) Pulchrè titulus qui Chriſtum regem teſtetur, non infra ſed ſuprà crucem ponitur, quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, ſuper crucem tamen Regis majeſtate fulgebat. Qui aptè etiam, quia Rex ſimul & ſacerdos eſt, cum eximiam patri ſuæ carnis hoſtiam in altari crucis offerret, regis quoq; qua præditus erat titulo dignitatẽ prætendit, ut cunctis legere, hoc eſt audire & credere volentibus innoteſcat, quia ſuum per crucem non perdiderit, ſed conformarit potius & corroborarit imperium. Unde & Apoſtolus cùm ignominiam crucis deſcripſiſſet, adjunxit: *Propter quod & Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen*, &c. Nam quod hoc nomen Hebraicè, Græcè, & Latinè ſcriptum erat, hoc eſt quod idem Apoſtolus ſubſecutus adnectit: *Et omnis lingua confiteatur, quia IESVS Chriſtus in gloria eſt Dei patris.* Quantum vero ad litteram, hæ tres linguæ ibi præ cæteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in lege gloriantes, Græca propter gentium ſapientes, Latina propter Romanos multis ac penè omnibus jam tunc gentibus imperantes. Velint nolint ergo Iudæi, omne mundi regnum, omnis mundana eſt ſapientia, omnia divinæ legis ſacramenta teſtantur, quia Ieſus rex Iudæorum eſt, hoc eſt imperator credentium & confitentium, Deum.

Evangel. Concord.

Vnus autem de his qui pendebant latronibus, blaſphemabat eum dicens: Si tu es Chriſtus, ſalvum fac temetipſum & nos.] Movet forte aliquos, quomodo alii Evangeliſtæ dicant, latrones, qui crucifixi erant cum eo, convitiatos ei. Unus quidem eorum quando conviciatus eſt, ſecundùm Lucæ teſtimonium, alter & conſpexit eum, & in Deum credidit. Sed intelligamus eos breviter perſtringentes hunc locũ, pluralem numerum pro ſingulari poſuiſſe. Sicut in Epiſtola ad Hebræos legimus pluraliter dictum, *Clauſerunt ora leonum*, cùm ſolus Daniel ſignificari intelligatur. Et pluraliter dictum, *Secti ſunt*, cùm de ſolo Eſaia tradatur. In Pſalmo etiam quod dictum eſt: *Adſtiterunt reges terræ & principes convenerunt in unum*, pluralem numerum pro ſingulari poſitum, in Actibus Apoſtolorum invenitur. Nam reges propter Herodem, principes propter Pilatum intellexerunt, qui teſtimonium ejuſdem Pſalmi adhibuerunt. Quid autem uſitatius (verbi gratia) quàm ut dicat aliquis & ruſtici mihi inſultant, etiamſi unus inſultet?

Pluralis pro ſingulari.

Reſpondens autem alter increpabat eum dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es? Et nos quidem juſte Nam digna factis recipimus. Hic verò nihil mali geſſit. Et dicebat ad Ieſum: Domine memento mei cum veneris in regnum tuum.] quis hujus latronis animũ non miretur? imo juvantis cum domini gratia quis digne miretur? digna gratiarũ actione veneretur? In cruce clavi manus ejus pedesq; ligaverát, nihil in eo à pœnis liberum niſi cor & lingua remanſerat, inſpirante Deo totum illi obtulit, quod in ſe liberum invenit, ut juxta hoc quod ſcriptum eſt: *Corde crederet ad juſtitiam, ore confiteretur ad ſalutem.* In corde autem fidelium tres ſummoperè manere virtutes teſtatur Apoſtolus dicens: *Nunc autem manet fides, ſpes, charitas.* Quas cũctas ſubita repletus gratia & accepit latro, & ſervavit in cruce. Fidem namq; habuit, qui regnaturum Dominum credidit, quem ſecum pariter morientem vidit. Spem habuit, qui regni ejus aditum poſtulavit. Charitatẽ quoq; in morte ſua vivaciter tenuit, qui fratrem & conlatronem pro ſimili ſcelere morientem & de iniquitate ſua arguit, & ei vitam quam cognoverat prædicavit. Ille qui talis ad crucem venit ex culpa, ecce qualis à cruce recedit ex gratia. Confitebatur Dominum, quem videbat ſecum humana infirmitate morientem, quando negabant Apoſtoli eum quem miracula viderant divina virtute facientem.

Latronis boni confeſſio.

Et dixit illi Ieſus: Amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiſo.) Pulcherrimum affectandæ converſionis exemplum, quòd tam cito latroni venia relaxatur, & uberior eſt gratia quam precatio. Semper enim plus Dominus tribuit quã rogatur. Ille enim rogabat, ut memor ſui fuiſſet Dominus cùm veniſſet in regnum ſuum. Dominus autem ait: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo.* Vita eſt enim eſſe cum Chriſto, quia ubi Chriſtus, ibi regnum. Quidam duos latrones cum Domino crucifixos, duobus baptizatorum generibus coaptant. *Quicunq; enim baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus.* Ambo namq; ſimiles crucifixi, ſed unus in cruce blaſphemiis pejor, alter eſt confeſſione martyr effectus. Quia per baptiſmum, quo cùm peccatores eſſemus abluimur, alii dum Deum in carne paſſum, fide, ſpe, & charitate laudant, coronantur: alii dum aut fidem aut opera baptiſmi habere renuunt, dono quod accepêre privantur.

Veniam impetranda fiducia.

Erat autem ferè hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt in univerſa terra uſque in horam nonã, & obſcuratus eſt ſol.) Clariſſimum mundi lumen retraxit radios ſuos, ne aut pendentem videret Dominum, aut impii blaſphemantes ſuã luce fruerentur. Et notandum quòd Dominus ſexta hora, hoc eſt receſſuro à centro mundi ſole crucifixus ſit: diluculo autẽ, hoc eſt Oriente jam ſole reſurrectionis ſuæ myſteria celebrarit. Statu enim temporis ſignavit, quòd effectu operis exhibuit. Quia *mortuus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram.* Nam & Adam peccante ſcriptum eſt, quòd audierit, *vocem Domini Dei deambulantis in paradiſo ad auram poſt meridiem.* Poſtmeridie namque inclinata luce fidei. Ad aurã vero, refrigeſcente fervore charitatis. Deambulans aũt audiebatur, quia ab homine peccante receſſerat. Rationis igitur ordo poſcebat, ut eodem temporis articulo, quo tunc Adæ peccanti occluſerat, nunc latroni pœnitenti Dominus paradiſi januam panderet.

Solis obſcuratio.

Crucifixionis reſurrectionisq; hora myſterium.

Et velum templi ſciſſum eſt medium) Hoc expirante Domino factum eſt, ſicut Matthæus, Marcusq; conteſtantur. ſed Lucas præoccupando narravit. Volens enim miraculum miraculo adjungere, cùm dixiſſet *ſol obſcuratus eſt*, continuo ſubjungendũ exiſtimavit, *Et velum templi ſciſſum eſt medium.* Scinditur autem velum templi, ut arcana teſtamenti & omnia legis ſacramenta, quæ prius tegebantur, appareant, atque ad populum tranſeant nationum. Ante etenim dictum fuerat, *Notus in Iudæa Deus, in Iſrael magnum nomen ejus.* Nunc autem, *exaltare ſuper cælos Deus, & ſuper omnem* (inquit) *terram gloria tua.* Et in Evangelio prius dixit, *In viam gentium ne abieritis.* Poſt paſſionem vero, *Euntes docete omnes gentes.*

Veli ſciſſura.

Et clamans voce magna Ieſus ait: Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum: & hæc dicens expiravit.) Patrem invocando filium Dei ſe eſſe declarat. Spiritum verò commendando, non defectum ſuæ virtutis, ſed confidentiam ejuſdẽ cum patre poteſtatis inſinuat. Amat enim dare gloriam patri, ut nos ædificet gloriam dare creatori. Commendat itaque patri ſpiritum juxta hoc quòd delectato corde, & exultantibus ſpe reſurgendi labiis, in alio Pſalmo loquitur, *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.*

Spiritum quomodo commendavit patri filius.

Videns autem centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens: Verè hic homo juſtus erat) Non ſolus Centurio glorificavit Deum, ſed & milites, qui cum eo erant cuſtodientes Ieſum (ſicut Matthæus ſcribit) viſo terræ motu, & his quæ fiebant, timuerunt valde dicentes, *Verè Dei filius erat iſte.* Quanta ergo cæcitas Iudæorum, qui tot per Dominum virtutibus factis, tantis in morte ejus apparentibus ſignis, credere reſpuerunt, & inſenſibiliores gentilibus Deum glorificare, vel timere contempſerunt. Unde merito per Centurionem fides Eccleſiæ deſignatur, quæ velo

Gentium timor.

Centurio.

mysteriorum cælestium per mortem Domini reserato, continuo Iesum & verè justum hominem, & verè Dei filium synagoga tacente confirmat. Nam & ipsa summa centenaria, quæ in flexu digitorum, sicut & supra memoratum est, de sinistra transit in dexteram, Ecclesiæ sacramentis & fidei aptissimè congruit, cui pro lege Evangelium creditum, pro terræ divitiis regnum est cæleste promissum.

Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur.) Quod percutiebant pectora, quia pœnitentiæ est & luctus

Percussio pectorum. indicium, potest dupliciter intelligi. Sive enim cum cujus vitam dilexerunt, injustè occisum dolebant: seu cujus morte se impetrasse meminerant, hunc in morte amplius glorificatum tremebant. Sed sive hæc, sive illa, sive utraque causa diversas in turba diffidentesque personas pectus tundere coegerit, notanda distantia gentis & gentis. Gentiles quippè moriente Christo Deum timentes apertæ confessionis voce glorificant; Iudæi percutientes solum pectora silentes domum redeunt.

Stabant autem omnes noti ejus à longe, & mulieres quæ secutæ erant eum à Galilæa hæc videntes.) Hoc est, quod ipse Dominus in Psalmo explicata suæ passionis serie pati queritur, dicens: *Elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria.*

A longe stantes.

Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat decurio, vir bonus & justus. Hic non consenserat consilio & actibus eorum.) Decurio

Ioseph Decurio. vocatur quod sit de ordine curiæ, & officium curiæ administret, qui etiam curialis à procurando munera civilia solet appellari.

Ab Arimathia civitate Iudææ, qui expectabat & ipse regnum Dei.) Ab Arimathia, ipsa est Ramathaim civitas Helcanæ & Samuelis in regione Thamnitica juxta Diospolim.

Arimathia.

Hic accessit ad Pilatum & petijt corpus Iesu.) Magnæ quidem Ioseph iste dignitatis ad sæculum, sed majoris apud Deum meriti fuisse laudatur, ut per justitiam meritorum

Ioseph laudatur. sepeliendo corpori dominico dignus foret, & per nobilitatem potentiæ secularis idem corpus accipere posset: non enim quilibet ignotus ad præsidem accedere, & crucifixi corpus impetrare potetat.

Et depositum involvit sindone, & posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat.) Et ex simplici

Sepultura pompam carpit. sepultura Domini, ambitio divitum condemnatur, qui ne in tumulis quidem possunt carere divitiis. Possumus autem juxta intelligentiam spiritalem & hoc sentire, quod

Sindon munda. ille in sindone munda involvat IESUM, qui pura eum mente susceperit. In novo autem ponitur monumento,

Monumentum novum. ne post resurrectionem cæteris corporibus remanentibus, surrexisse alius fingeretur. Quod benè monumentum de petra excisum fuisse memoratur, ne si ex multis lapidibus ædificatum esset, suffossis tumuli fundamentis ablatus furto diceretur. Aliter: Solus tumulo Dominus includitur, ut specialis illius sepultura, id est nostræ dissimilis, sicut & cætera dispensationis ejus arcana à nostræ naturæ fragilitate discrepavere, specialis & resurrectio designetur. Nam & vetus homo apparuit, sed ex virgine matre conceptus & natus. Et tentatus est per omnia, sed pro similitudine absque peccato. Et mortuus est, sed quomodo ipse voluit. Et sepultus est, sed quamdiu voluit. Et suscitatus est, sed quando voluit. Hoc est ergo quòd ait: *Singulariter sum ego donec transeam.* Et alibi de singulari sepultura: *In pace in idipsum obdormiam & requiescam; quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me*, id est, cæterorum mortalium in fine, resurrectione servata me singulari dono à mortuis die tertia resurgere promisisti.

Parasceve. *Et dies erat parasceves, & sabbatum illucescebat.*) Parasceve, præparatio interpretatur, quo nomine Iudæi qui inter græcos conversabantur, sextam sabbati, quæ nunc à nobis sexta feria vocatur, appellabant, quòd eo videlicet die quę in sabbatum forent necessaria præpararent. Iuxta quod de manna quondam erat præceptum: *Sexta autem die colligetis duplum* &c. Qui verò inter Romanos vitam ducunt Iudæi, usitatius eum Latinè cœnam putam cognominant. Quia ergo sexta die homo factus, & tota mundi est creatura perfecta, septima autem conditor ab opere suo requievit, unde & hanc sabbatum, id est requiem vocari præcepit, rectè Dominus eadem die sexta crucifixus, humanæ reparationis implevit arcanum. Unde cum accepisset acetum, dixit, *Consummatum est*: id est sexti diei, quod

Consummatum est. pro mundi resurrectione suscepi, totum est opus perfectum. Sabbato autè in sepulchro requiescens, resurrectionis, quæ octava die ventura erat, expectabat eventum. Ubi nostræ simul devotionis prælucet exemplum, quos in hac quidem sexta mundi ætate pro Domino pati, & velut mundo crucifigi necesse est: in septima vero ætate, id est cum lætè quis debitum solvit, corpora quidem in tumulis, animas autem secreta in pace cum Domino manere, & post bona oportet opera quiescere, donec octava tandem veniente ætate, etiam corpora ipsa resurrectione glorificata, cum animabus simul incorruptionem æternæ hæreditatis accipiant. Unde pulchrè septima dies in Genesi vesperã habuisse non legitur, quia requies animarum quæ illo in sæculo nunc est, nonullo consumenda mœrore, sed pleniore gaudio futuræ est resurrectionis adungenda.

Subsecutæ autem mulieres quæ cum ipso venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ejus. Supra legimus, quia stabant omnes noti ejus à longe, & mulieres quæ secutæ erant eum. His ergo noti Iesu

Mulierũ in charitate constantia. post depositum ejus cadaver ad sua remeantibus, solæ mulieres quæ arctius amabant, funus subsecutę quomodo poneretur inspicere cupiebant, ut ei tempore congruo munus possent suæ devotionis offerre. Sed & hactenus sanctæ mulieres faciunt idem die Parasceves, cum animæ humiles, & quo majoris sibi consciæ fragilitatis majori salvatoris dilectione ferventes, passionis ejus vestigiis in hoc sæculo, quo requies est præparanda futura, diligenter obsequuntur, & si forte valeant imitari, sedula curiositate quo ordine sit eadem passio completa perpendunt.

Et revertentes paraverunt aromata & unguenta, Et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.) Mandatum erat ut

Sabbatũ observatum. sabbati silentium à vespera usque ad vesperam servaretur, & ideo religiosæ mulieres sepulto Domino, quamdiu licebat operari, id est usque ad solis occasum in unguentis præparandis erant occupatæ. Quod non solum in die Parasceves egerant, verum transacto sabbato, id est sole occidente, mox ut operandi licentia remeabat, emerunt aromata, ut manè venientes ungerent corpus ejus, sicut Marcus Evangelista testatur. Neq; enim vespere sabbati, præoccupante jam noctis articulo monumentum adire valuerunt. Inspecta autem Domini sepultura revertentes parant aromata & unguenta, qui lecta, audita, recordata passione Dominica, mox ad patranda se opera virtutum, quibus Christus delectetur, convertunt. & sabbato quidem paratis aromatibus silent venturi post sabbatum cum muneribus ad Dominum, cum finita præsentis vitæ parasceve, beata in requie gaudentes expectant, quando tempore resurrectionis apparente, redolentibus Christo spiritalium actionum quasi aromantibus occurrant.

CAPUT XXIV.

Cap. 95.

UNA *autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverunt arom.*) Una sabbati, sive

Prima sabbati. prima sabbati, prima est dies à sabbato, quam diem dominicam propter Domini resurrectionem mos Christianus

Diluculo venientes appellat. Quod autem valdè diluculo mulieres venerunt ad monumentum, juxta historiam quidem magnus quærendi & inveniendi dominum fervor charitatis ostenditur; juxta intellectum vero mysticum nobis datur exemplum illuminat a facie decussisque vitiorum tenebris ad sacrosanctum Domini corpus accedere. Nam & sepulchrum illud venerabile figuram dominici habebat altaris, in quo carnis ejus ac sanguinis solent mysteria cele-

Mysticè quid indicent. brari. Unde Ecclesia tenet eadem mysteria, non in serico, non in panno tincto, sed instar sindonis, qua eũ Ioseph involvit, in linteo puro debere consecrari Ut sicut ipse veram terrenæ mortalisque naturæ substantiam pro nobis morti obtulit, ita & nos in commemorationem ejusdem tremendi & venerabilis sacramenti purum de terræ germine, candidumque, & multimodo quasi mortificatio-

Aromatum significatio.

mum genere castigatum altari linum imponamus. Aromata autem quæ mulieres deferunt, odorem virtutum, & orationum quibus altari adpropinquare debemus, suavitatem significant. Unde Joannes in Apocalypsi sua cum phialas in manu Angelorum aureas, id est, mundas in electorum corde conscientias, plenas odoramentorum descripsisset, subjunxit exponens, atque ait: *Quæ sunt orationes sanctorum.*

Orationes.

Lapidis revolutio.

Et invenerunt lapidem revolutum à monumento, & ingressæ non invenerunt corpus Domini Iesu.] Quomodo lapis per Angelum revolutus sit, Matthæus sufficienter exposuit. Sed revolutio lapidis mysticè reserationem Sacramentorum quæ velamine literæ tegebantur, insinuat Lex enim in lapide scripta est. Cujus ablato tegmine, corpus Domini mortuum non invenitur, sed vivum evangelizatur. Quia & si cognovimus secundùm carnem Christum, sed jam nunc non novimus.

Consternatio mulierum.

Et factum est dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti.] Mente consternatæ erant, quia & lapidem tam immensæ magnitudinis revolutum stupebant, & corpus tam eximiæ venerationis non inventum dolebant. Sicut autem tentato in solitudine Domino mox impleta victoria accedentes ei Angeli ministrant; ita eodem passo in carne Salvatore, post devictæ certamina mortis veniunt Angeli, qui non solùm verbo consolante, sed & fulgente habitu gloriam triumphantis adnuncient. Quomodo autem posito in sepulchro corpori Salvatoris Angeli adstitisse leguntur, ita etiam celebrandis ejusdem sacratissimi corporis mysterijs tempore consecrationis adsistere sunt credendi, monente Apostolo, mulieres in Ecclesia velamen habere propter Angelos.

Cùm timerent autem & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis, viventem cum mortuis? Non est hic, sed resurrexit.] Nolite, inquiunt, cum mortuis, hoc est, in monumento, qui locus est propriè mortuorum, quærere eum, qui ad vitam jam resurrexit à mortuis. Et nos autem exemplo devotarum Deo fœminarum quoties Ecclesiam intramus, mysterijs cœlestibus adpropinquamus, sive propter Angelicæ præsentiam virtutis, seu propter reverentiam sacræ oblationis, cum omni humilitate & timore debemus ingredi. Ad conspectum quippe Angelorum vultum declinamus in terram, cum supernorum civium quæ sint gaudia æterna contemplantes, humiliter nos cinerem esse terramque recolimus. Sicut beatus Abraham: *Loquar,* inquit, *ad Dominum meum cùm sim pulvis & cinis.* Et notandum quod sanctæ mulieres adstantibus sibi Angelis non in terram cecidisse, sed vultum dicuntur in terram declinasse. Nec quempiam sanctorum legimus tempore dominicæ resurrectionis, vel ipso Domino, vel Angelis sibi visis, terræ prostratum adorasse. Unde mos obtinuit Ecclesiasticus, ut vel in memoriam dominicæ, vel in nostræ spem resurrectionis, & omnibus dominicis diebus, & toto quinquagesimæ tempore non flexis genibus, sed declinatis in terram vultibus oremus.

Ecclesiæ ingressus qualis esse debeat.

Orandi in quadragesima modus.

Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia oportet filium hominis tradi in manus hominũ peccatorum & crucifigi, & die tertia resurgere.] Die tertia Dominus, sicut ipse (quod ex hoc loco discimus) inter discipulos viros etiam fœminis quæ eũ sequebantur prædixit, resurrectionis suæ triumphum celebravit. Die namque parasceves hora nona spiritum tradens, vespere sepultus, mane prima Sabbati surrexit, sicut apertè Marcus Evãgelista designat. Non ergo immeritò uno die in sepulchro & duabus noctibus jacuit, quia videlicet lucem suæ simplæ mortis tenebris duplæ nostræ mortis adjunxit. Ad nos quippe venit, qui in morte spiritus carnisq; tenebamur, unam ad nos suam, i. e. carnis mortem detulit, & duas nostras quas recepit, solvit. Si enim ipse utramque susciperet, nos à nulla liberaret, sed unam misericorditer accepit & justè utramque damnavit. Simplam suam duplæ nostræ contulit, & duplam nostram moriens subegit.

Fœminis resurrectio prædicta.

Temporis in sepulchro ratio.

Mulierũ recordatio imitanda.

Et recordatæ sunt verborum ejus.] Mulieres quæ in monumento Domini stantes, verborum quæ de sua dispensatione præfatus est, recordantur, formam nobis præbeant, ut inter ipsa dominicæ passionis mysteria celebranda, non solum ejusdem beatæ passionis, sed ab inferis resurrectionis, necnon & in cœlos gloriæ ascensionis digna semper veneratione recordemur.

Et egressæ à monumento nunciaverunt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus.] Sicut in principio mulier auctor culpæ viro fuit, vir executor erroris; ita nunc quæ prior mortem gustaverat, resurrectionem prior vidit, & ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret, quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam.

Mulieres primæ resurrectionem nunciant.

Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ, quæ cum eis erant, quæ dicebãt ad Apostolos hæc.] Maria Magdalene ipsa est soror Lazari, quæ unxit Dominum unguento. Joanna uxor Chuzæ procuratoris Herodis, de quibus supra lectum est. Maria Jacobi mater est Jacobi minoris & Joseph, ut Marcus Evangelista dicit, soror matris Dñi, unde & ipse Jacobus frater Domini meruit vocari.

Magdalena. Ioanna. Maria Iacobi, soror matris Domini.

Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non credebant illis.] Quod resurrectionem dominicam discipuli tarde crediderunt, non tam illorum infirmitas quàm nostra (ut ita dicam) futura firmitas fuit. Ipsa namque resurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monstrata est. Quæ dum nos legentes agnoscimus, quid aliud quàm de illorum dubitatione solidamur?

Dubitatio Apostolorum prodest nobis.

Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum, & procumbens vidit linteamina sola posita, & abijt, secum mirans quod factum fuerat.] Lucas breviter de cursu Petri commemorat; sed hoc quomodo gestum sit plenius exequitur Joannes, dicens etiam illum discipulum quem diligebat Jesus, cucurrisse cum Petro, se videlicet insinuans. Unde quæritur quomodo Lucas de Petro dicat: *Et procumbens vidit linteamina sola posita*, cùm Joannes se potius hoc fecisse significet, Petrum verò introeuntem in monumentum vidisse non solùm linteamina, sed & sudarium, quod fuerat super caput ejus. Sed intelligendum est Petrum primo procumbentem vidisse, quod Lucas commemorat, Joannes tacet: post autem ingressum, ut diligentius interiora dignosceret, ingressum tamen antequam Joannes intraret.

Evang. concord.

Cap. 96.

E*T ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem nomine Emmaus, & ipsi loquebantur adinvicem de his omnibus quæ acciderant.*] Stadium, quo Græci auctore (ut dicunt) Hercule, viarum spatia mensurant, octava est pars milliarij, & ideo sexaginta stadia, septem millia passuum, & quingentos significant, quod benè spatium itineris congruit eis, qui de morte ac sepultura Salvatoris certi, dubij de resurrectione gradiebantur. Nam resurrectionem quæ post septimam Sabbati facta est, octavo numero concinere quis ambiget? Discipuli ergo qui de Domino loquentes incedebant, & sextum cœpti itineris milliarium compleverunt, quia illum sine querela viventem usque ad mortem, quam sexta Sabbati subiit, pervenisse dolebant, compleverunt & septimum, quia hunc in sepulchro quievisse non dubitabant. Verum de octavo dimidium tantum peregerunt, quia gloriam celebratæ jam resurrectionis nondum perfectè credebant. Emmaus autem ipsa est Nicopolis civitas insignis Palestinæ, quæ post expugnationem Judææ sub Marco Aurelio Antonino Principe restaurata, cum statu mutavit & nomen

Stadium ab Hercule institutum.

Emmaus.

Et factum est dum fabularentur, & secum quærerent, & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis.] Loquentes de se Dominus appropinquans comitabatur, ut & fidem suæ resurrectionis eorum mentibus incendat, & occultæ præsentia majestatis semper se quod promisit impleturum designet Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ait, sum in medio eorum.

Iesus appropinquat loquentibus de se.

Oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnoscerent. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones quos confertis adinvicem ambulantes, & estis tristes?] Apparuit quidem Dominus, sed eis speciem quam recognoscerent non ostendit. Hoc ergo egit foris Dominus in oculis corporis. quod apud ipsos agebatur intus in oculis cordis. Ipsi namque apud semetipsos intus & amabant & dubitabant: eis autem Dominus foris

Oculi discipulorum cur tenebantur.

& præsens aderat, & quis esset non ostendebat. De se ergo loquentibus, præsentiam exhibuit, sed de se dubitantibus cognitionis suæ speciem abscondit.

Peregrinus quibus Dominus.

Et respondens unus cui nomen Cleophas dixit ei: Tu solus peregrinus es in Jerusalem, & non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus?] Peregrinum putabant eum, cujus vultum non agnoscebant. Sed & revera peregrinus erat eis, à quorum naturæ fragilitate, percepta jam resurrectionis gloria longè distabat. Peregrinus erat eis, à quorum adhuc fide, utpote resurrectionis ejus nescia, manebat extraneus.

Filium Dei cur non fatebantur Christum.

Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt ei: De Jesu Nazareno, qui fuit vir Propheta, potens in opere & sermone coram Deo & omni populo.] Prophetam magnum fatentur, & filium Dei tacent, vel scilicet nondum perfectè credentes, vel solliciti ne inciderent in manus Judæorum persequentium, quia nesciebant quis esset cum quo loquebantur, quod verum credidere celantes.

Tristitia causa in discipulis.

Et quomodo tradiderunt eum summi sacerdotes & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel.] Merito tristes incedebant, quia & seipsos quodammodo arguebant, quod in illo redemptionem speraverint, quem jam mortuum viderant, & nec resurrecturum credebant. Et maximè dolebant eum sine culpa occisum, quia noverant innocentem.

Et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie quod hæc facta sunt. Sed & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non invento corpore ejus, venerunt, dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere.] Terruisse dicuntur merito eos, quorum mentibus plus de non invento corpore dominico mœstitiam qua dolebant addere, quàm denunciata per Angelos ejus resurrectione, gaudium, quo recrearentur, videre potuerunt.

Petrum nunc non nominat Cleophas.

Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum, & ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum verò non invenerunt.] Cùm ipse Lucas suprà Petrum dixerit cucurisse ad monumentum, & nunc Cleopham dixisse, ipse retulerit quod quidam eorum cucurrerant ad monumentum, intelligitur adtestari, quo duo ierint ad monumentum. Sed Petrum solum primo commemoravit, quia illi primitus Maria nunciaverit.

Christianus de Christo scripta discat, & Christi passionem imitetur.

Et ipse dixit ad eos: O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ! Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant.] Hoc nobis in loco non ulla scripturam interpretandi, sed gemina nosipsos humiliandi necessitas incumbit, qui neque in scripturis quantū oportet edocti, neque ad implenda quæ discere fortè potuimus quantum decet sumus intenti. Nam si Moyses & omnes Prophetæ Christum locuti sunt, & hunc per angustiam passionis in gloriam suam intraturum, qua ratione se gloriantur esse Christianos, qui juxta virium suarum modulum, neque scripturas qualiter ad Christum pertineant investigare, neque ad gloriam quam cum Christo habere cupiunt, per passiones tribulationum desiderant attingere?

Fingere Domini.

Et adpropinquaverunt castello quo ibant, & ipse se finxit longius ire, & coegerunt illum dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, & inclinata est jam dies. Et intravit cum illis.] Nihil simplex veritas per duplicitatem fecit, sed quod dicitur: *Finxit se longius ire*, talem se exhibuit discipulis in corpore, qualis apud illos in mente erat. Probandi autem erant, si hi qui eum etsi necdum ut Deum diligerent, saltem ut peregrinum amare potuissent. Sed quia esse extranei à charitate non poterant hi, cum quibus veritas gradiebatur, eum ad hospitium quasi peregrinum vocant.

Hospites intrare compellendi.

Cur autem dicimus, *vocant*, cùm illic scriptum sit: *Et coegerunt illum*? Ex quo nimirum exemplo colligitur, quia peregrini non solùm ad hospitium invitandi sunt, sed etiam trahendi.

In fractione panis cur cognoverint.

Et factum est dum recumberet cum illis, accepit panem, & benedixit ac fregit, & porrigebat illis, & aperti sunt oculi eorum, & cognoverunt eum.] Quem in scripturæ sacræ expositione non cognoverunt, in panis fractione cognoscunt. Audiendo præcepta Dei illuminati non sunt, faciendo illuminati sunt. Quia scriptum est: *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.* Quisquis ergo vult audita intelligere, festinet ea quæ jam intelligere potuit, opere implere.

Ignem misit Dominus in terram.

Et ipse evanuit ex oculis eorum. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?] Ignem, inquit, veni mittere in terram, & quid volo nisi ut ardeat? Ignem quippe Dominus in terram misit, cum afflatu Spiritus sancti cor carnalium incendit. Et terra ardet, cùm cor carnalium in suis prius voluptatibus frigidum relinquit concupiscentias præsentis sæculi, & incenditur ad amorem Dei.

Sermonis Dei efficacia.

Nonne cor nostrum (inquiunt) *ardens erat in nobis dum loqueretur nobis in via, & aperiret nobis scripturas?* Ex audito quippe sermone inardescit animus, torporis frigus recedit, fit mens in superno desiderio anxia, à concupiscentiis terrenis aliena. Amor verus qui hanc repleverit, in fletibus cruciat. Sed dum tali ardore cruciatur, ipsis suis cruciatibus pascitur, audire ei libet præcepta cœlestia, & quot mandatis instruitur, quasi tot facibus inflammatur.

Timore Judæorum resurrectionem Domini reticuerunt.

Et surgentes eadem hora, regressi sunt in Hierusalem, & invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum ipsis erant dicentes, quod surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni.] Jam erat fama, quod resurrexerat Jesus, ab illis mulieribus facta, & à Simone Petro cui jam apparuerat. Hoc enim isti duo invenerunt loquentes, ad quos in Jerusalem venerunt. Fieri itaque potest, ut timore prius in via noluerint dicere, quod eum audierant resurrexisse, quando tantummodo Angelos dixerunt visos esse mulieribus. Ignorantes enim cum quo loquerentur, merito possent esse solliciti, ne quid passim de Christi resurrectione jactantes, in manus inciderent Judæorum.

Apparitiones Domini.

Omnium ergo virorum primo Dominus apparuisse intelligitur Petro, ex his duntaxat omnibus quos Evangelistæ quatuor & Paulus Apostolus commemoraverunt. Loquitur enim ad Corinthios de Dño Paulus, quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundū scripturas, & quia apparuit Cephæ, & postea undecim.

Cur in aliena effigie apparuerit Dominus.

Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, & quomodo cognoverunt eum in fractione panis.] Præter hoc quod pro merito mentis eorum adhuc ignorantis, quod oportebat Christum mori & resurgere, simile aliquid eorum oculi passi sunt non veritate fallente, sed ipsis veritatem percipere non valentibus, & aliud quàm res est opinantibus, certi etiam mysterii causa factum est, ut eis in illo alia ostenderetur effigies, & sic eum non nisi in fractione panis agnoscerent, ne quisquam se Christum agnovisse arbitretur, si ejus corporis particeps non est, id est, Ecclesiæ, cujus unitatem in Sacramento panis commendat Apostolus dicens: *Unus panis, unum corpus multi sumus:* ut cum eis benedictum panem porrigeret, aperirentur oculi eorum, & agnoscerent eum. Aperirentur utique ad ejus cognitionem, remoto scilicet impedimento quo tenebantur ne agnoscerent.

Ecclesiæ unitas. Impedimentum agnitionis unde sit.

Non autem incongruenter accipiamus, hoc impedimentum in oculis eorum à Satana fuisse, ne agnosceretur Jesus, sed tamen à Christo facta est permissio usque ad Sacramentum panis, ut unitate corporis ejus participata removeri intelligatur impedimentum inimici, ut Christus possit agnosci.

Cap. 97. *Apparitio Domini secundum Joannem.*

D*Um hæc autem loquuntur, Jesus stetit in medio eorum, & dixit eis: Pax vobis, ego sum, nolite timere.*] Hanc ostensionem Domini post resurrectionem, intelligitur & Joannes commemorare sic loquens: *Cum esset ergo sero die illo una Sabbatorum, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli propter metum Judæorum, venit Jesus & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis, &c.* Quod autem dicit Joannes, non cum illis fuisse tunc Apostolum Thomam, cùm secundùm Lucam duo illi, quorum erat unus Cleophas, regressi Hierusalem invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum ipsis erant, procul dubio intelligendum est, quod inde Thomas exierit antequam eis Dominus hæc loquentibus appareret.

Thomæ absentia.

Contur-

Manichaeorum haeresis.

Conturbati verò & conterriti existimabant se spiritum videre.] Quod hæretici Manichæi de Christo suspicantur & credunt, quòd non erat vera caro, sed spiritus erat, hæc prima cogitatio surrexit in cordibus Apostolorum Et illi quidem Manichæi nunquam credunt Jesum fuisse hominem. Discipuli autem noverant hominem, cum quo tanto tempore fuerant conversati. Sed postea quam mortuus est quod noverant, quando crederent hoc potuisse resuscitari quod potuit mori? Apparuit ergo oculis ipsorum talis, qualem illum noverant. Et non credentes tertio die potuisse veram carnem de sepulchro resurgere, putaverunt se spiritum videre. Error iste Apostolorum secta est Manichæorum. Solent autem quando illis hæc objiciuntur, ita respondere: Quid mali credimus? quia Christum Deum credimus, spiritum fuisse credimus, carnem non credimus. Melior est spiritus quàm caro. Quod melius est credimus, quod deterius est, credere nolumus. Si nihil mali est in isto sermone, dimittat Jesus discipulos suos in isto errore. Quid mali crediderunt & discipuli? Christum Spiritum crediderunt. Non enim esse putaverunt nullum, sed spiritum. Parvo morbo te putas periclitari, audi sententiam medici.

Manichaeorum responsio.

Refutatio.

Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Quales cogitationes, nisi falsæ, morbidæ, perniciosæ? Perdidisset enim Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis. *Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra?* tanquam bonus agricola diceret. Quod ibi plantavi, ibi inveniam, non spinas, quas non plantavi. In cor vestrum descendat, quia desuper est. Cogitationes autem istæ non desuper descenderunt, sed in ipso corde sicut herba mala ascenderunt.

Cogitationes discipulorũ.

Ascendũt.

Videte manus meas & pedes, quia ipse ego sum. Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere] Resurrectionem suam certam & veram multis & variis documentis persuadere dignatus est, propter ædificandam fidem, & fugandam de corde perfidiam, omnemque dubitationem de sua resurrectione tollendam. Parum fuit oculis se videndum præbere, si non præberet etiam manibus contrectandum. Qui dum palpanda discipulis ossa, carnemque præmonstrat, aperte statum veræ resurrectionis, quæ in se facta, & in nobis est futura, significat. Quia non sicut Eutychius Constantinopolitanæ urbis Episcopus scripsit, corpus nostrum in illa resurrectionis gloria erit impalpabile, ventis aereq; subtilius. In illa enim resurrectionis gloria erit corpus nostrum subtile quidem per effectum spiritalis potentiæ, sed palpabile per veritatem naturæ. Neque huic assertioni putetur Apostoli sermo repugnare: *Quia caro & sanguis regnum Dei non possidebũt.* Hoc enim loco Apostolus carnis & sanguinis nomine, substantiam veri corporis, sed corruptionem mortalitatis significat. Sicut ipse consequenter exposuit dicens: *Neq; corruptio incorruptelam possidebit.* Aliter namque caro in scriptura sacra juxta naturam, aliter juxta culpam, aliter juxta corruptionem mortalitatis, quæ ex culpa contigit, appellatur. Juxta naturam quidem cùm dictum est: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Et verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Juxta culpam verò eùm dicitur: *Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnẽ.* Juxta corruptibilitatem autem, cùm scriptum est: *Et memoratus est quia caro sunt:* i. e. fragiles & moribundi. Hoc enim se carnis nomine designasse manifestat ipse Psalmista, qui protinus addit: *Spiritus vadens & non rediens.* Regnum itaque Dei caro non possidebit, i. e. caro juxta culpam vel mortalitatem. Et tamen caro possidebit regnum Dei, i. e caro juxta naturam. Quam & Dominus post resurrectionem videndam palpandamque discipulis exhibuit. Et de qua beatus Job, cùm gloriam resurrectionis describeret, ait: *Et rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum.* Lege Epistolam S. Augustini ad Consentium de corpore Domini post resurrectionem.

Resurrectionis approbatio.

Corporis nostri conditio.

Caro quæ regnum Dei possidebit. Caro in scripturis.

Et cùm hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes.] Non solùm manus & pedes, quibus indita clavorum claruêre vestigia, sed attestante Joanne etiam latus quod lancea foratum fuerat, ostendit. Ut videlicet ostensa vulnerum suorum cicatrice, dubietatis atque infidelitatis eorum vulnus sanaret. Verum quomodo post resurrectionem clavorum vel lanceæ loca pandendo discipulorum dignatus est fidem, spemque roborare, ita in die judicii & eadem suæ passionis indicia, & ipsam pariter crucem monstrando venturus est impietatem superborum infidelitatemq; confundere. Scilicet ut ipsum se esse qui ab impiis & pro impiis mortuus est, cunctis palam Angelis & hominibus ostendat, *videantque* (ut scriptum est) *in quem pupugerunt, & plangant se super eum omnes tribus terræ.* Sanè notandum quod solent in hoc loco gentiles calumniam struere, & fidem speratæ à nobis resurrectionis stulta garrulitate deridere. Si enim ipse Deus vester, inquiunt, nec sibi inflicta à Judæis vulnera curare prævaluit, sed cicatricum vestigia cœlo secum (ut dicitis) invexit, qua temeritate putatis eum vestra de pulvere membra ad integrum esse restauraturum? Quibus respondendum, quia Deus noster qui suam perpetua jam immortalitate glorificatam de sepulchro carnem resuscitare quando voluit & quomodo voluit, potuit, etiam qualem voluit suscitavit. Neque enim consequens est, ut qui majora fecisse probatur, minora facere nequiverit. Sed certè dispensationis gratia, qui majus fecit minus facere supersedit, hoc est, qui mortis regna destruxit, signa mortis obliterare noluit. Primo videlicet, ut per hæc discipulis fidem suæ resurrectionis adstrueret. Deinde ut patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro mortalium vita pertulerit, semper ostendat. Tertio ut sua morte redemptis quàm misericorditer sint adjuti, propositis semper ejusdem mortis innovet indiciis, ideoque misericordias Domini in æternum cantare non cessent, sed dicant qui redempti sunt à Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus. Postremo ut etiam perfidis in judicio quàm justè damnentur, ostensa inter alia flagitia etiam vulnerum quæ ab eis suscepit, cicatrice denunciet. Veluti similes aliquis fortissimus jubente suo Rege pro totius gentis salute singulari certamine desudans, multis quidem vulneribus exceptis hostem tamen interficiat, spolia ejus deripiat, victoriam suæ genti reportet: & interrogatus à medico cui curandus committitur, ita ne velit curari ut nec vestigia vulnerum ulla resideant, an magis ita, ut cicatrices quidem remaneant, deformitas verò prorsus omnis & fœditas absit, respondeat se potius ita velle sanari, ut toto salutis decorisq; pristini statu recuperato, perpetua secum tanti circunferat signa triumphi. Sic profectò Dominus perpetis ob signum victoriæ non excepta pro nobis vulnera passionis, sed ipsorum cicatrices cœlo inferre quàm abolere maluit. Nec tamen ex his quippiam fidei nostræ resurrectionis præjudicat, de qua veraci promissione prædicitur: Et capillus de capite vestro non peribit.

Iudicij tempore crucem & cætera passionis instrumẽta ostendet Dominus.

Gentiliũ calumnia de vulnerum Christi stigmatibus. Responsio ad eam.

Stigmata quare servaverit.

Comparatio.

Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur?] Ad insinuandam resurrectionis suæ veritatem, non solùm tangi à discipulis, sed etiam convesci cum illis dignatur. Non quidem quasi post resurrectionem cibo indigens, nec quasi nos in resurrectione quam expectamus cibis egere significans, sed ut eo modo naturam corporis resurgentis adstrueret, ne illud non corpus, sed spiritum esse arbitrarentur, & sibi non solide, sed imaginaliter apparere. Manducavit potestate, non necessitate. Aliter enim absorbeat aquam terra sitiens, aliter solis radius candens. Illa indigentia, iste potentia.

Manducandi quæ fuerit Domino ratio. Nota similitudinem.

At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & favum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis] Quid signare credimus piscem assum, nisi ipsum mediatorem Dei & hominum hominem passum? Ipse enim latere dignatus in aquis generis humani, capi voluit laqueo mortis nostræ & quasi tribulatione assatus est tempore passionis suæ. Sed qui piscis assus fieri dignatus est in passione, favus mellis nobis extitit in resurrectione. An qui in pisce asso figurari voluit tribulationem passionis suæ, in favo mellis utramque naturam exprimere voluit personæ suæ? Favus quippe, mel in cera est Mel verò in cera, est divinitas in humanitate. Sic autem sua redemptor indicat, ut imi-

Piscis assus.

Favus.

ut imitationis viam nobis sequentibus sternat. Ecce enim in cibo suo pisci asso conjungere favum voluit, quia videlicet illos in suo corpore ad æternam quietem suscipit, qui cùm hic tribulationes pro Deo sentiunt, ab amore internæ dulcedinis non recedunt. Cum asso pisce favus sumitur, quia qui hic afflictionem pro veritate suscipiunt, illic dulcedine vera satiantur.

Et dixit ad illos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum.] I.e. cùm adhuc essem in carne mortali, in qua estis & vos. Tunc enim in eadem carne resuscitatus erat, sed cum illis in eadẽ mortalitate non erat. Et cum illis quidem posteaquam resurrexit, fuit quadraginta diebus (ut legitur) exhibitione corporalis præsentiæ, sed non cum illis fuit consortio infirmitatis humanæ.

Quomodo cum discipulis non erat ad eos loquens.

Quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis & Psalmis de me.] Vide quomodo tulit omnes ambages. Visus est, tactus est, manducavit, ipse certè erat. Tamen ne aliquo sensus humanos ludificasse videretur, misit manus ad scripturas. Dicant pagani quicquid volunt, magus fuit, potuit se sic ostendere. Nunquid magus antequam natus potuit de se prophetare? Da scripturas, quia quod videtis, ante provisum est: quod cernitis, ante prædictum est. *Audi filia & vide*: audi prædicta, vide completa.

Scripturæ testimonium.

Tunc aperuit illis sensum ut intelligerent scripturas, & dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis die tertia.] Præbet se videndum oculis, præbet manibus contrectandum. Parum est, lege, commemorat scripturas. Et hoc parum est, aperit sensum, ut quod legis intelligas. Deinde post commendatam sui corporis veritatem, commendat Ecclesiæ unitatem.

Ecclesia Catholica.

Et prædicari in nomine ejus pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolymis.] Non latet rabies hæreticorum de angulo, toto terrarum orbe Ecclesia diffusa est, omnes gentes habent Ecclesiam, nemo nos fallat, ipsa est vera, ipsa est Catholica, cœpit ab Jerusalem, pervenit ad nos, & ibi est & hic. Non enim ut huc veniret, inde discessit. Crevit, non migravit. Et merito sic scriptum est inter cætera dominicæ pietatis Sacramenta, & sic oportebat, ut ministri sermonis, qui in nomine Christi crucifixi & resuscitati a mortuis pœnitentiam erant, & remissionem peccatorum in omnes gentes prædicaturi, ab Hierosolymis inciperent, non solùm quia credita sunt illis eloquia Dei, quia eorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamenta, & legislatio, & obsequium, & promissa, quia eorum patres, & ex quibus Christus secundùm carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula; verum etiam ut gentes, quæ variis erant erroribus & facinoribus implicatæ, hoc maximè divinæ pietatis indicium ad spem impetrandæ veniæ provocaret, quod eis quoque qui filium Dei crucifixerunt, non tantùm veniam reatus à patre, sed & vitæ æternæ gaudium viderent esse donatum.

Ab Ierosolymis cur inceperint.

Vos autem estis testes horum, & ego mitto promissum patris mei in vos.] Promissum patris Spiritus sancti gratiam dici, & in Evangelio Joannis plenius, & hic quoque breviter intimatur cùm sequitur:

Promissum patris.

Vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.] De qua virtute, i.e. Spiritu sancto, & Mariæ dicit Angelus: *Et virtus altissimi obumbrabit tibi.* Et ipse Dominus alibi: *Nam & ego novi virtutem de me exisse.* Sed & ipse Lucas apertius in actibus Apostolorum ejus promissæ virtutis ex alto, & præceptæ in civitate sessionis meminit. *Præcepit*, inquit, *eis ab Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem patris, quam audistis per os meum. Quia Ioannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu sancto non post multos hos dies.* Et paulò pòst: *Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes.* Notandum sanè, quòd sunt quos a prædicationis officio vel imperfectio, vel ætas prohibet, & tamen præcipitatio impellit, qui admonendi sunt ut considerent, quod ipsa veritas quæ repente quos vellet, roborare potuisset, ut exemplum sequentibus daret, ne imperfecti prædicare præsumerent, postquam plene discipulos de virtute prædicationis instruxit, illico adjunxit. Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto. In civitate quippe considemus, si intra mentium nostrarum nos claustra constringimus, ne loquendo exterius evagemur, ut cum divina virtute perfecte induimur, tunc quasi à nobismetipsis foras etiam alios instruentes exeamus.

Virtus altissimi.

Prædicatores ante annos.

In civitate sedere.

Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & elevatis manibus suis benedixit eis. Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum.] Prætermissis omnibus quæ per quadraginta dies agi ab illo cum discipulis potuerunt, primo diei resurrectionis ejus conjungit tacitè novissimum diem quo ascendit in cœlum. Pulchrè autem ascensurus in cœlum, discipulos quibus benedicat, foras in Bethaniam educit. Primo quidem propter nomen civitatis, quæ domus obedientiæ dicitur. Quia qui propter inobedientiam perversorum descendit, propter obedientiam nimirum conversorum ascendit. *Mortuus est enim*, sicut Apostolus ait, *propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.* Deinde etiam propter situm ejusdem villæ sive civitatulæ, quæ in latere montis olivarum posita esse narratur: quia videlicet obedientis Ecclesiæ domus, Apostolico digna hospitio, non alibi quàm in ipsius summi montis, i.e. Christi latere, fidei, spei, dilectionisq; suæ fundamenta locavit. De quo nimirum latere lancea patefacto Sacramenta sibi sanguinis & aquæ, quibus nascatur simul & nutriatur, gaudet emanasse. De cujus vertice uberrimo, id est, apice divinitatis, unctionis spiritalis munera desiderat, lucisq; ac pacis perpetuæ promissa inhianter expectat. Tertiò, quia sicut Joannes scribit, *erat Bethania juxta Ierosolymã quasi stadiis quindecim.* Qui profecto numerus, propter septem & octo quibus constat, scripturarum mysterijs accommodus, vel vitam, quæ nunc est & futuram, vel vetus & novum testamentum, vel Sabbatum animarum in futuro & carnis resurrectionem, vel certè aliud aliquid cœlestis semper & spiritalis continet arcani. Et ideo rectè quibus utriusque testamenti scientiam aperuit, quos & omnem vivẽdi & sperandi regulam edocuit, eos quindecim stadijs in locum quo eis benediceret, & præcepta docendi traderet, eduxit. Rectè quindecim stadijs locum gloriosæ ascensionis à loco victoriosissimę passionis secrevit, ut omnes pro se vel vivere vel mori cupientes, & primo quiescendi post mortem, & in fine à mortuis resuscitandi desiderio pariter & amore firmaret.

Bethania.

Quindecim.

Et ipsi adorantes regressi sunt Hierusalem cum gaudio magno, & erant semper in templo laudantes & benedicentes Deum.] Ascendente in cœlum Domino, discipuli adorantes in loco ubi steterunt novissimè pedes ejus, confestim Hierosolymã redeunt, quia ibi promissionem patris quam audiere per os Domini, sunt expectare præcepti. Gaudia magna referunt, quia Deum ac Dominum suum post triumphum resurrectionis etiam cœlos penetrasse lætantur. Manent semper in templo laudantes & benedicentes Deum, ut in loco orationis, & inter laudum devotiones promissum sancti Spiritus adventum promptis per omnia paratisque cordibus expectent. Et nos autem discipulorum exemplo post celebrata Hierosolymis, hoc est, in visione pacis, dominicæ passionis & resurrectionis solennia, Bethaniæ mox arva Christo duce petamus, ut cum mente quieta, & ab omni discordiarum turbine jam pacata, carnis ejus & sanguinis Sacramẽtis imbuimur: ipsi domus obedientiæ curemus existere, illius nimirum vestigia sequentes, qui ut nobis formam vivendi tribueret, factus est obediens usque ad mortem. Sic etenim quotidiana illius etiam nos meremur benedictione sublimari, si quotidie triumphalis illius in cœlum ascensionis memores, laudantes & benedicentes Deum, in Hierusalem, id est, in supernæ pacis sperata, jam jamque ac desiderata visione quiescimus, similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando revertatur à nuptijs. Quia verò beatus Evangelista Lucas, inter quatuor cœli animalia per vitulum, cujus victimatione qui in sacerdotio eligebantur, initiari sunt jussi, designatus accipitur, eo quod ipse sacerdotium Christi cæteris amplius exponendum susceperit, pulcherrime qui Evangelium suum à ministe-

Hierusalem cur redierint.

Bethania nobis petenda.

Lucas de sacerdotio Christi præ cæteris scripsit.

Evangelium in templi devotione complevit: rio templi per sacerdotium Zachariæ cœpit, hoc in templi devotione complevit, cùm Apostolos inibi, ministros videlicet novi sacerdotij futuros, non in victimiarum sanguine, sed in laude Dei & benedictione conclusit. Amen.

D. JOANNIS EVANGELISTÆ PRÆSENTIS EVANGELII AUCTORIS COMMENDATIO.

Hic est Joannes Evangelista, unus ex discipulis Dei, qui virgo à Deo electus est: quem de nuptijs, volentem nubere, vocavit Deus. Cui virginitatis in hoc duplex testimonium in Evangelio datur, quod & præ cæteris dilectus à Deo dicitur, & huic matrem suam de cruce commendavit Dominus, ut virginem virgo servaret. Denique manifestius in Evangelio, quòd ipse incorruptibilis verbi opus inchoans, solus verbum carnem factum esse, nec lumen à tenebris comprehensum fuisse testatur: primum signum ponens quod in nuptijs fecit Deus: ut ostendens quod erat, ipse legentibus demonstraret, quòd ubi Dominus invitatur, deficere nuptiarum vinum debeat, ut veteribus immutatis, nova omnia quæ à Christo instituuntur, appareant. Hoc autem Evangelium scripsit in Asia, posteaquàm in Pathmos insula Apocalypsin scripserat: ut cui in principio canonis incorruptibile principium ingessit, etiam incorruptibilis finis per virginem in Apocalypsi redderetur, dicente Christo: Ego sum α & ω. Hic est Joannes, qui sciẽs supervenisse diem recessus sui, convocatis discipulis suis, in Epheso per multa signorum experimenta promens Christum, descendens in defossum sepulturæ suæ locum, facta oratione positus est ad patres suos, tam extraneus à dolore mortis, quàm à corruptione carnis invenitur alienus. Tamen post omnes Evangelium scripsit: & hoc virgini debebatur, quorum tamen vel scriptorum in tempore dispositio, vel librorum ordinatio, ideo per singula à nobis non exponitur, ut sitienti desiderio dilato, & quærentibus fructus laboris, & Deo magisterij doctrina servetur. Amen.

BREVIARIUM EVANGELII D. IOANNIS.

1. Pharisæorum Levitæ interrogant Joannem. Joannes Jesum videns, agnum Dei dicit: & Andreas Petro dicit: *Invenimus Messiam.*
2. Jesus ad cœnam de aqua vinum facit: de templo nummularios ejicit: *Solvite hoc templum*, dicit. Nicodemo loquitur de baptismo, & alijs multis.
3. Jesus in Judæa baptizat, & Joannes in Enon: qui & dicit Christum crescere, se autem minorari.
4. Jesus cum muliere Samaritana loquitur: Prophetam in patria sua sine honore esse dicit: & reguli filium à morte resuscitat.
5. Apud natatoriam Bethesdam triginta & octo annorum infirmitatem hominis sanat, ac dicit: *Scrutamini scripturas*: &, *si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi.*
6. De quinque panibus & duobus piscibus, & quòd eum Regem facere voluerunt Jesus super mare ambulat: & de manna & pane cœlesti loquitur: ac recedentibus ab eo discipulis, unum ex duodecim diabolum dicit.
7. Scenopegiorum medio die festo ascendens in templum, docet multos: & jam de turba credentibus idem clamat: *Si quis sitit, veniat & bibat.* Cum ministris & Nicodemo principes contendunt. De muliere adultera, Jesus lumen mundi esse se prædicat.
8. Jesus de se interrogatus, principium se esse respondet. Quod omnis peccator servus sit, & quòd Jesus ante Abraham sit. Cæcum ex nativitate curat.
9. De janua & ovili, per dedicationem deambulans in templo, se & patrem unum esse dicit. De Lazari resurrectione.
10. Maria pedes Jesu unxit, & capillis suis extergit. Jesus super asinum sedet: & volentibus Græcis videre Jesum, loquitur de grano frumenti, quod in terram mittitur. & vox de cœlo ad Jesum. & quòd multi ex principibus crediderunt in Jesum, sed propter Pharisæos non confiterentur.
11. Pedes discipulorum lavat. De Judæ traditione, & Petri negatione prædicit: & de dilectione fratrum, & quod ipse in patre, & pater in ipso: & de observandis mandatis paracleti Spiritus.
12. De vinea & palmitibus, & de dilectione, & de promissione Paracleti, & omnia patris sua esse, & cætera mandata.
13. Jesus discipulos patri commendat. Jesus à Juda traditur. de allocutione Pilati ad Judæos de Jesu & de Barabba.
14. Passio Christi, & sepultura, & resurrectio ejus.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI IN SANCTUM EVANGELIUM B. JOANNIS EXPOSITIO.

CAPUT I.

Scire debetis, omnibus divinæ scripturæ paginis, merito Evangelicam excellere auctoritatem: quia quod lex & Prophetæ futurum prænunciarunt, hoc redditum atque completum in Evangelio demonstratur, atque inter ipsos Evangeliorum scriptores valde beatum Ioannem, in divinorum profunditate mysteriorum eminentiorem esse, quem etiam tradunt, sicut legitur in Ecclesiastica historia, usque ad ultimum penè vitæ suæ tempus, absque ullius scripturæ indicijs Evangelium puro sermone prædicasse. Si quidem tempore dominicæ passionis, resurrectionis, & ascensionis usque ad ultima Domitiani principis tempora, per annos circiter sexaginta & quinque, absque ullo scribendi adminiculo verbum Dei prædicabat. At ubi à Domitiano, qui secundus post Neronem Christianorum persecutor extitit, exul in Pathmos missus est, nacta occasione illius pij patris absentia, irrumpentes in Ecclesiam hæretici, quasi in destituta pastore ovilia lupi, Marcion, Cerinthus, & Ebion, cæterique Antichristi, qui Christum fuisse ante Mariam negabant, simplicitatem fidei Evangelicæ perversa maculavêre doctrina. Sed dum ipse post occisionem Domitiani, permittente pio principe Nerva rediret Ephesum, compulsus ab omnibus penè tum Asiæ Episcopis, & multarum Ecclesiarum legationibus, de coæterna patri divinitate Christi, altius facere sermonem, eò quod in trium Evangelistarum scriptis, Matthæi videlicet, Marci & Lucæ, de humanitate ejus, ac de his quæ per hominem gessit, sufficiens sibi viderentur habere testimonium. Quod ille se non aliter facturum respondit, nisi indicto jejunio omnes in commune Dominum precarentur, ut illo donante digna scribere posset. & hoc ita patrato, instructus revelatione cœlesti, ac Spiritus sancti gratia inebriatus, omnes hæreticorum tenebras patefacta subito veritatis luce dispulit, dicens:

Evangelica præstantia.

Ioannis Evangelistæ commendatio.

Domitianus Imperator.

Pathmos insula. Christum fuisse ante Mariã negabant hæretici. Divinitatem Christi Ioannes magis describit, cæteri Evangelistæ humanitatem.

In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.] Atque cum trium Evangeliorum, Matthæi scilicet, Marci & Lucæ, ad eum notitia pervenerat, probasse quidem dicitur fidem & veritatem dictorum: deesse tamen vidit aliqua rerum gestarum historiæ, ea maximè, quæ primo prædicationis suæ tempore Dominus gesserat. Certum est enim quod in superioribus tribus Evangelijs hæc videntur sola contineri, quæ gesta sunt postquam Io-

Prædicationis Christi sufficia Ioannes Evangelista præ cæteris describit. annes Baptista traditus & inclusus est in carcerem. Quia inquam, ab his hæc videbantur omissa, rogatus dicitur Ioannes Apostolus, ut ea quæ præterierant priores ante traditionem Ioannis, Salvatoris gesta describeret: & ideo dicit in Evangelio suo: *Hoc fecit initium signorum suorum Iesus.* & item in alio loco indicat dicens: *Nondum enim Ioannes erat missus in carcerem.* Ex quibus constat quod ea quæ antequam Ioannes traderetur, ab Iesu fuerant gesta, describit. *Signorum Christi initia.* Sed procul dubio maximè divinitatem Domini nostri Iesu Christi, qua patri est æqualis, intendit declarare, eamque præcipuè suo Evangelio, quantum inter homines sufficere credidit, commendare curavit. Itaque longè à tribus superioribus Evangelistis sublimius elevatus est, ita ut eos quodammodo videas in terra cum Christo homine conversari: illum autem trãscendisse nebulã, qua intelligitur omnis terra, & pervenisse ad liquidũ cœli lumẽ, unde acie mentis acutissima atque firmissima videret *in principio verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, per quem facta sunt omnia,* & ipsum agnosceret carnem factum, ut habitaret in nobis: quod acceperit carnem, non quod fuerit mutatus in carnem. *Christi divinitas æqualis patri.* Nisi enim carnis assumptio servata incommutabili divinitate, facta esset, non diceretur: *Ego & pater unum sumus.* Neque enim pater & caro unum sunt. & hoc de seipso Domini testimonium solus idem Joannes commemoravit, &, *Qui me videt, videt & patrem.* &, *Ego in patre, & pater in me est.* &, *Vt sint unum, sicut & nos unum sumus.* &, *Quæ pater facit, hæc & filius eadem facit similiter.* & si qua alia sunt quæ Christi divinitatem, in qua æqualis est patri, rectè intelligentibus insinuent, plenius solus Joannes in Evangelio suo posuit, tanquam de pectore ipsius Domini, super quod discumbere in ejus convivio solitus erat, secretum divinitatis ejus uberius & quodammodo familiarius biberet. Unde intelligi datur, si diligenter advertas, tres Evangelistas temporalia facta Dñi, & dicta quæ ad informandos mores vitæ præsentis maximè valerent, copiosius persecutos, circa illam activam vitam fuisse versatos: Joannem verò facta Domini multo pauciora narrantem, dicta vero ejus, ea præsertim quæ Trinitatis unitatem, & vitæ æternæ felicitatem insinuarent, diligentius & uberius conscribentem, in virtute contemplativa commendanda suam intentionem atque prædicationem tenuisse. Iste est siquidem Joannes unus ex discipulis Christi, quem Dominus de fluctivaga nuptiarum tempestate virginem vocavit; cujus virginitati in hoc duplex testimonium in Evangelio datur, quod & præ cæteris dilectus à Deo dicitur, & huic matrem suam de throno crucis cõmendavit Deus, ut virginem virgo servaret. Qui singulari privilegio mentis castitatis, ut cæteris omnibus miraculorum Christi scriptoribus altius divinæ majestatis simul caperet, ac patefaceret arcanum. Neque enim frustra in cœna mystica supra pectus Jesu recubuisse perhibetur, sed per hoc verissime docetur, quia cœlestis haustum sapientiæ cæteris excellentius de sanctissimo ejusdem pectoris fonte potaverit. Unde & meritò in figura quatuor animalium aquilæ volanti comparatur cunctis quippe avibus aquila celsius volare, cunctis animantibus clarius Solis radijs infigere consuevit obtutus Ita B. Joannes sublimius æternæ nativitatis Christi mysteria conspexit. Ergo alij Evangelistæ Christum ex tempore natum describunt, Joannes eundem in principio jam fuisse testatur, dicens: *In principio erat verbum.* Quod duobus modis intelligitur. Nam pater principium est, quasi dixisset, in patre est filius: quem verbum nominavit iste Evangelista Nec nos movere debet, quod in sequentibus hujus Evangelij Judæis interrogantibus, quis esset, ipse Deus Dei filius respondit: *Principium, qui & loquor vobis.* Si enim filius principium est, quis habet patrem: quanto facilius Deus pater intelligendus est esse principium, qui habet quidem filiũ, cui pater sit? Filius enim, patris est filius, & pater, utique filij pater est, & pater Deus, sed non de Deo Deus: filius verò Deus de Deo est; & pater dicitur lumen, sed non de lumine: filius dicitur lumen, sed *lumen de lumine.* Sic pater principium, sed non de principio: filius principium, sed à principio principium. Quod enim erat in principio, non

Ioan. 10. *Ioan 14.* *Ioan. 18.* *Ioan. 5.*

Ioannes Evangelium suũ de pectore Domini hausit.

Virginitas Ioannis Evangelistæ.

Ioan. 13. & 21.

Aquilæ comparatur Ioannes.

Principiũ quid dicatur in sacris literis. *Ioan. 8.* *Filius in divinis principiũ et iam dicitur.* *Lux in sacris literis.*

finitur tẽpore, non principio prævenitur. Si verò ad creaturarum vel temporum velis referre principium, quod ait: *In principio erat verbum.* quicquid creaturarum quodcunque principium habuit ut esset, erat tunc verbum Dei, per quod sunt omnia. Ideo quater dicit Evangelista, erat, erat, erat, erat: ut intelligeres omnia tempora prævenisse coæternum Deo patri verbum. Alij Evangelistæ inter homines subito apparuisse Dei filium demonstrant: B. Joannes apud Deum semper fuisse declarat, dicens: *Et verbum erat apud Deum.* Alij eum verum hominem, ille ipsum verum confirmat esse Deum, dicens: *Et Deus erat verbum.* Alij hominem eum apud homines temporaliter conversatum, ille Deum apud Deum in principio manentem ostendit, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum.* Si enim superius principium ad patrem referri placet, & hoc sequens principium ad creaturas, intelligitur æternaliter Verbum, i.e. filium Dei esse in patre: & omne creaturarum principium sua essentia præisse. Alij magnalia quæ in homine gessit, perhibent: ille quod omnem creaturam visibilem per ipsum Deus Pater fecit, docet, dicens:

Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.] Si enim nihil creaturarum sine ipso est factum, patet profectò quia ipse creatura non est, per quem omnis creatura facta est. Et ne quis audiens factam per Dei filium creaturam, mutabilem credat ejus voluntatem, quasi qui subito vellet facere creaturam, quam ab æterno nunquam ante fecisset, manifestè docet Evangelista factam quidem in tempore creaturam, sed in æterna Creatoris sapientia, quando & qualis crearetur, semper fuisse dispositum, & hoc est quod ait:

Quod factum est, in ipso vita erat.] I. e quod factum in tempore, sive vivum, sive vita carens apparuit, omne hoc in spirituali factoris ratione quasi semper vixerat & vivit: non quia coæternum est Creatori quod creavit, sed quia coæterna est illi ratio voluntatis suæ, in qua ab æterno habuit, & habet, quid & quando crearet, qualiter creatum guberner ut maneat, ad quem finem singula quæ creavit perducat Ideo ita distinguendum est, & subinferendum quasi alia voce, *In ipso vita erat*, quia quicquid per ipsum factum est, etiam in ipso animo artificis vivit, licet arca vel aliud aliquid ab ipso factum pereat. *Ars in animo artificis est.*

Et vita erat lux hominum.] Quo verbo apertè docetur, quod ipsa vitalis ratio, per quam omnia disposita sunt & reguntur, non omnem creaturam, sed rationabilem tantum ut sapere possit illuminat. Homines namque qui ad imaginem Dei facti sunt, percipere sapientiam possunt, animalia non possunt. Sed animalis quicunque est homo, non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Unde benè cum dixisset: *Et vita erat lux hominum*, subjunxit & de his, qui ab humanæ conditionis honore procul recedentes, comparati sunt jumentis insipientibus, & similes facti sunt illis, atque ideo rectæ voluntatis luce privantur. *1. Cor. 5.* *Psal. 48.*

Et lux, inquit, *in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.*] Lux quippe est hominum Christus, quia omnia quæ illuminari merentur corda hominum, suæ præsentia cognitionis illustrat. Tenebræ autem, stulti sunt & iniqui, quorum cæca præcordia lux æternæ sapientiæ qualia sunt manifestè cognoscit: quamvis ipsi radios ejusdem lucis nequaquam capere per intelligentiam possint: veluti si quilibet cæcus jubare Solis offundatur, nec tamen ipse Solem, cujus lumine perfundatur, aspiciat. Talibus tamen divina consuluit misericordia, qualiter pervenire possint, ut illam veram lucem cernerent, & essent filij lucis, qui fuerunt filij tenebrarum, & hujus cognitionis initium fuit, quod sequitur: *Christus lux mundi.* *Tenebræ in sacris literis.*

Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum.] Non ait ut omnes crederent in illũ. *Maledictus enim homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum;* Sed *ut omnes*, inquit, *crederent per illum.* h.e. ut per illius testimonium crederent in lucem, quam necdũ videre noverant, Dominum videlicet Jesum Christum, qui de seipso testatur: *Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.*

Non

Ioan. 8. *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*] Et sancti quidem homines lux sunt rectè vocati, dicente ad eos Domino: *Vos estis lux mundi*, & Apostolo Paulo, *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* *Matth. 5. Ephes. 5.* Sed multum distat inter lucem, quæ illuminatur, & lucem quæ illuminat. *Lux illuminans, & illuminata.* Inter eos, qui participatione veræ lucis accipiunt ut luceant, & ipsam lucem perpetuam, quæ non solum lucere in seipsa, sed & sua præsentia, quodcunque attigerit, illustrare sufficit. Ad cujus comparationem veræ lucis, non tantum minores quilibet electi, verum etiam ipse Joannes, quo *major inter natos mulierum nemo surrexit*, *Matth. 11.* lux non esse asseritur, ut videlicet Christus non esse, (quod putabatur) monstretur. Ille enim, ut scriptum est, *erat lucerna ardens & lucens.* *Ioan. 5.* Ardens scilicet fide & dilectione, lucens verbo & actione. Gratiam vero lucis pectoribus infundere solius est ejus, de quo dicitur: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Omnem videlicet, qui illuminatur, sive naturali ingenio, sive sapientia divina. Sicut enim nemo à seipso esse, ita etiam nemo à seipso sapiens esse potest, sed illo illustrante, de quo scriptum est: *Omnis sapientia à Domino Deo est.* *Sapientia à Deo est. Eccles. 1.* Cujus utramque naturam, & divinam videlicet, qua semper ubique totus manet; & humanam, ex qua in tempore natus, loco inclusus apparuit, consequenter Evangelista describit, dicens:

In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit. In propria venit, & sui eum non receperunt.] In mundo quippe erat, *& mundus per ipsum factus est*, quia Deus erat, quia totus ubique, quia suæ præsentia majestatis, sine labore regens, & sine onere continens, quod fecit. *Et mundus eum non cognovit*, quia *lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* *Mundus quid dicatur.* Mundum namq; hoc in loco dicit, homines mundi amore deceptos, atque inhærendo creaturæ à noscenda creatoris sui majestate reflexos. *In propria venit.* *Iudæi populus Dei.* quia mundo, quem per divinitaté fecit, per humanitatem natus apparuit. *In propria venit*, quia in gente Judæa, quam sibi præ cæteris nationibus speciali gratia copulaverat, incarnari dignatus est. In mundo ergo erat, & in mundum venit per incarnationé. *Venire & abire humanitatis est.* Venire quippe vel abire humanitatis est, manere & esse, divinitatis. Quia ergo, cùm in mundo esset per divinitatem, mundus eum non cognovit: dignatus est venire in mundum per humanitatem, ut vel sic eum mundus cognosceret. *Manere divinitus est.* Sed videamus quid sequitur: *In propria venit, & sui eum non receperunt.* Quem enim in potentia Deitatis cuncta creantem regentemq; non cognoverant, ipsum in carnis infirmitate miraculis coruscantem recipere noluerunt: & quod gravius est, sui eum non receperunt, homines scilic. quos ipse creavit. Judæi, quos peculiarem sibi elegerat in plebem, quibus suæ cognitionis revelaverat arcanum, quos mirificis patrum glorificaverat actis, quibus suæ legis doctrinam contulerat, ex quibus se incarnatum, ut promiserat, ostendit, ipsi eum recipere venienté magna ex parte recusarunt; neq; enim omnes recusarunt, alioquin nullus esset salvus, & supervacua ejus esset incarnatio. Nunc auté multi eum ex utroque populo non credendo respuerunt, multi credendo receperunt, de quibus Evangelista consequenter insinuat, dicens:

Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.] Consideremus fratres charissimi, quanta gratia Redemptoris nostri, quam magna sit multitudo dulcedinis ejus. *Christi erga nos bonitas.* Unic⁹ ex patre natus est, & noluit remanere unus. Descendit ad terram, ubi fratres sibi, quibus regnum patris sui dare posset, acquireret. *Fratres Christus sibi quæsivit.* Deus ex Deo natus est, & noluit Dei tantum filius manere, hominis quoque filius fieri dignatus est, non amittens quod erat, sed assumens quod nō erat: ut per hoc homines in Dei filios transferret, gloriæque suæ faceret cohæredes, qui quod ipse semper habebat per naturam, acciperent per gratiam. Consideremus, quanta virtus est fidei, cujus merito potestas datur hominibus filios Dei fieri. *Fidei virtus. Abacuc. 2.* Unde bene scriptum est: Quia *justus ex fide vivit.* Vivit enim justus ex fide, non illa quæ labiorum tantū confessione profertur; *sed ea quæ per dilectionem operatur.* *Iacob. 2.* Alioqui fides, si non habebat opera, mortua est in semetipsa. *Nullus seipsum despiciat, nullus de sua salute desperet.* Curemus omnes, curemus singuli, ut qui eramus longe, mereamur fieri prope in sanguine Christi. Videamus quod dicitur: *Quotquot receperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri.* Quotquot, inquit, receperunt est. Non est enim personarū acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur justitiam, acceptus est illi. *Actor. 10. Personarum acceptor non est Deus.* Quo autem ordine credentes filij Dei possent fieri, & quantum hæc generatio à carnali distet, subsecutus Evangelista designat.

Qui non ex sanguinibus, inquit, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.] Carnalis quippe nostra singulorum generatio ex sanguinibus, i.e. ex semine maris & fœminæ, à complexu conjugij duxit originem: *Generatio humana duplex.* at veró spiritalis, Spiritus sancti gratia ministratur: quam à carnali distinguens Dominus ait: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est, & quod natum est de spiritu, spiritus est.* *Ioan. 3. Ibidem.* Verum ne quis hominem dubitet filium esse Dei, & cohæredem Christi posse fieri, dat exemplum Evangelista, quia & ipse filius Dei homo fieri, & inter homines habitare dignatus sit, ut humanæ particeps existendo fragilitatis, homines divinæ virtutis suæ donaret esse participes.

Et verbum inquit, *caro factum est, & habitavit in nobis.*] Quod est dicere: Filius Dei homo factus est, & inter homines conversatus. Solet namq; scriptura modo animæ, modo carnis vocabulo totum designare hominem. Animæ videlic. ut scriptum est: *Quia descendit Iacob in Ægyptū, in animabus septuaginta.* *Deut. 10.* Carnis veró, ut sursum scriptum est. *Et videbit omnis caro salutare Dei.* *Caro quid significet. Lucæ 3.* Neque enim vel animæ sine corporibus in Ægyptum descendere, vel caro sine anima videre aliquid potest; sed hîc per animam totus homo, ibi signatur per carnem. Sic ergo hoc in loco quod dicitur: *Et verbum caro factum est*, nihil aliud debet intelligi, quam si diceretur: Et Deus homo factus est, carnem videlicet induendo & animam: ut sicut quisque nostrum unus homo ex carne constat & anima: ita unus ab incarnationis tempore Christus ex divinitate, carne & anima constet, Deus ab æterno in æternum existens: verus ut erat, hominem ex tempore assumens in unitatem suæ personæ, verum quem non habuerat. *Anima quid significet.*

Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à patre plenum gratia & veritatis.] Gloriam Christi, quam ante incarnationem videre non poterant homines, per incarnationem viderunt, aspicientes humanitatem miraculis resurgentem, & intelligentes divinitatem intus latitantem, illi maxime, qui in ejus charitatem ante passionem transfigurati in monte sancto contemplari meruerunt, voce delapsa à Deo hujuscemodi à magnifica gloria: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, *Matt. 17.* & post passionem resurrectionis, ascensionisq; ipsius gloria conspecta, spiritus ejus sunt dono mirifice refecti, quibus omnibus manifeste cognoverunt, quod hujusmodi gloria nō cuilibet sanctorum, sed illi soli homini, qui esset in divinitate unigenitus à patre, conveniret. *Actor. 2.* Quod autem sequitur: *Plenum gratiæ & veritatis*: gratiæ plenus erat, & est homo Christus Jesus, cui singulari munere præ cæteris mortalibus datū est, ut statim ex quo in utero virginis conciperetur, homo fieri inciperet verus esse Deus. *Homo à Verbo sumptus.* Unde & eadem gloriosa semper virgo Maria, non solùm hominis Christi, sed & Dei genitrix rectè credenda & confitenda est. *Θεότοκος Dei genitrix virgo Maria confitenda.* Idem veritate plenus erat, & est ipsa videlicet verbi divinitate, quæ hominem illum singulariter electum, cum quo una persona Christi esset, assumere dignatus est: non aliquid suæ divinæ substantiæ, ut hæretici volunt, in faciendam hominis naturam commutans, sed ipsa apud patrem manés totum quod erat, totam de semine David naturam veri hominis, quam non habebat, suscipiens.

Ioannes testimonium perhibet de ipso.] Redemptoris nostri præcursor, testimonium de ipso perhibens, celsitudinem humanitatis ejus, pariter & Divinitatis æternitatem manifesta voce pronunciat.

[Ioan. 1.] *Clamat enim dicens: Hic erat quem dixi vobis: qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat.*] In eo namque, quod ait: Qui post me venturus est, ordinem humanæ dispensationis, quia post eum natus, post eum etiam prædicaturus, baptizaturus, signa facturus, & mortem erat passurus, insinuat. In eo verò, quod subjungit: *Ante me factus est*: sublimitatem ejusdem humanitatis, quæ cæteris omnibus creaturis erat meritò præferēda, designat. Quod enim ait: *Ante me*, non ad ordinem temporis, sed ad distantiam pertinet dignitatis, juxta quod de Joseph filijs, benedicente *[Gen. 48.]* Jacob, scriptum est: *Constituitque Ephraim ante Manasse*, ubi rectè potuit dicere Manasses: *Qui post me venit ante me factus est*, id est, qui post me natus est, potentia me regnante cessit: quemadmodum Joannes de Domino: *Qui post me*, inquit, *venturus est, ante me factus est*: id est, qui post me ad prædicandum venturus est, culmine me regni & sacerdotij perennis antecellit. Quare autem is, qui post eum venturus erat, eum dignitate antecelleret, aperuit, cùm subjunxit: *Quia prior me erat*: id est, coæternus ante sæcula Deus erat: propterea me, licet posterior natus, gloria majestatis etiam in assumpta humanitate præibit. Exposito autem Evangelista præcursoris Domini testimonio, quod de illo perhibuerit, redit statim suæ quoque assertionis, quod cœperat, illi testimonium dare; nam sequitur:

Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus gratiam pro gratia.] Superius namque dixit: Quia *verbum caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à patre, plenum gratia & veritate*. Quod cùm præcursor quoque ejus testimonio confirmasset, dicens: *Hic erat, quem dixi vobis, qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat*: rursus ipse, quod cœperat, exequitur, dicens: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, gratiam pro gratia.* Plenus quippe erat Dominus Spiritu sancto, plenus gratia & veritate, quia sicut Apostolus ait: *[Coloss. 2.]* *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* De cujus plenitudine nos omnes juxta modum nostræ capacitatis accepimus, quia *unicuique nostrum data est gratia secundùm mensuram donationis Christi.* *[Ephes. 4.]* De solo namque mediatore Dei & hominum, *[Esa. 11.]* homine Jesu Christo veraciter dici potuit: *Et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini.* *[1. Cor. 12]* Omnes verò sancti non plenitudinem spiritus ejus, sed *de plenitudine ejus, quantum ille donat, accipiunt*: quia *alij per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundùm eundem spiritum, alteri fides in eodē spiritu, alij gratia sanitatum in uno spiritu, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarū, alij interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult.* Quia ergo de plenitudine conditoris nostri non quiddam, sed quicquid boni habemus, accepimus, curandum summopere est, ne quispiam de sua se bona actione vel cogitatione incautus extollat: ne si ingratus largitori remanserit, perdat bonū, quod accepit. Cùm autem dixisset Evangelista, nos omnes de plenitudine Christi accepisse, confestim subjunxit, & ait: *[Gratia duplex.]* *Gratiam pro gratia.* Geminam ergo nos gratiam accepisse testatur, unam videlicet in præsenti, alteram verò in futuro: *[Gal. 5.]* In præsenti quidem fidem, quæ per dilectionem operatur; in futuro autem vitam æternam. *[Fides gratia Dei.]* Fides quippe quæ per dilectionem operatur, gratia Dei est: quia ut credamus, ut diligamus, ut operemur bona, quæ novimus, *[Bona nostra omnia à Christo sunt.]* non ullis præcedentibus meritis nostris, sed ipso largiente percepimus. qui dicit: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, ut eatis & fructum afferatis, & ut vitam propter fidem, dilectionem & opera bona percipiatis.* *[Ioan. 15.]* Æterna gratia est, quia ne à bono deviemus itinere, ipso duce semper opus habemus, cui dicitur: *[Psal. 85.]* *Deduc me Domine in via tua, & ambulabo in veritate tua.* Notandum est, quod quidam libri habent: *Nos omnes accepimus de plenitudine ejus, & gratiam pro gratia.* Aliquid primo de plenitudine ejus accepimus, & postea gratiam pro gratia, i.e. de plenitudine ejus accepimus remissionem peccatorum, & gratiam, i.e. vitam æternam, pro gratia fidei, quæ per dilectionem operatur. Quæ omnia ex uno fonte plenitudinis Christi nobis provenire certissimum est. Quid ergo accepimus de plenitudine bonitatis illius? ut scilicet remissionem peccatorum, ut justificemur in fide. Insuper quid? *Et gratiam pro gratia*, i.e. pro gratia, in qua ex fide vivim⁹, recepturi sumus aliā, quid tandem? nisi gratiam, h.e. vitam æternam. Sequitur:

Quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.] Lex quidem per Moysen data est, in qua quid agendum, quid vitandum sit, cælesti jure decernitur; sed quod illa præcepit, non nisi gratia Christi completur. Illa siquidem monstrare peccatum, justitiam docere, & transgressores sui reos ostendere valebat: porro gratia Christi diffusa per spiritum charitatis in cordibus fidelium, facit ut quod lex præcepit, impleatur. Unde illud quod scriptum est: *Non concupisces*, per Moysen lex, *[Exod. 20.]* quia jubetur; sed per Christum fit gratia, quando quod *[Lex Moysi.]* jubetur, impletur. *Veritas autem facta est per Christum*, quia umbram habebat lex futurorum bonorum, non ipsam *[Hebr. 10.]* imaginem rerum: & sicut alibi dicit Apostolus: *Omnia in* *[1. Cor. 10.]* *figura contingebant illis.* Sed pro umbra lucem veritatis, pro figura legis ipsam imaginem rerum, quæ figurabantur, exhibuit Christus, quando data Spiritus gratia aperuit discipulis suis sensum ut intelligerent scripturas. *[Luc. 24.]* *Lex per Moysen data est*, cùm populus aspersione sanguinis agni mundari præceptus est. *Gratia & veritas*, quæ in luce figurabatur, *per Iesum Christum facta est*, cùm ipse passus in cruce lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo. *Lex per Moysen data est*, quia populum præceptis salutaribus instituit, si hæc servaret, terram repromissionis intraturum, & in ea perpetuo victurum: sin alias, prosternendum ab hoste prædixit. *Gratia & veritas per Iesum Christum facta est*, quia dato spiritus sui dono, & legem spiritaliter intelligi ac servari posse donavit: & eos qui servant in veram cœlestis vitæ beatitudinem, quam terra promissionis signabat, introducit. Quæ sit autem summa gratiæ & veritatis, quæ per Jesum Christum facta est, Evangelista subdendo manifestat:

Deum nemo vidit unquam, unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit.] Nulla etenim gratia major hominibus dari, nulla veritas altior potest ab hominibus cognosci, quam ea, de qua unigenitus Dei filius suis fidelibus narrans: *Beati*, inquit, *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*: *[Matt. 5.]* & de qua patri supplicans ait: *Hæc est autem vita æterna, ut* *[Ioan. 17.]* *cognoscant te verum & unum Deum, & quem misisti Iesū Christum.* Quæ nimirum beatissima perceptio gratiæ & veritatis, quoniam in hujus sæculi vita fieri non potest, rectè dicitur: *Deum nemo vidit unquam*, i.e. nemo corruptibili adhuc & mortali carne circundatus, incircumscriptam divinitatis potest lucem intueri. *[Deum nemo vidit unquam.]* Unde manifestius dicit Apostolus: *Quem nemo vidit hominum, nec videre potest.* *[1. Tim. 6.]* Nemo enim hominum Deus, nemo est humano adhuc habitu aggravatus, humana conversatione caducus. Hinc est enim quod Moyses, qui Deum quem in angelo videbat, in ipsa ejus natura videre desiderans, orabat. *Si inveni gratiam* *[Exod. 33.]* *in conspectu tuo, ostende mihi gloriam tuam.* Audivit: *Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & vivet.* Qua autem ratione ad visionem incommutabilis & æterni luminis perveniri debeat, Evangelista consequenter exposuit, dicens: *Unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit*, cui simile est quod ipse Dominus ait: *Nemo venit ad patrem, nisi per me*, & alibi: *Nemo novit filium nisi pater, ne-* *[Ioan. 14.]* *que patrem quis novit, nisi filius, & cui voluerit filius revelare.* *[Matt. 11.]* Ipsius quippe ductu ad patrem venire, ipsius magisterio patrem & filium necnon & Spiritum sanctum unū Deum ac Dñum nosse debemus. quia nimirum ipse homo factus pro nobis, in hominis habitu loquens nobis, quid de sanctæ Trinitatis unitate rectè sentiendum, qualiter ad ejus contemplationem fidelibus properandum, quibus actibus ad hanc sit perveniendum, clara luce revelavit: ipse sacramentis suæ incarnationis nos imbuens, sui nos spiritus charismatibus sanctificans, ut ad hanc venire valeamus adjuvat. Ipse peracto in hominis forma judicio novissimo, ad visionem nos divinæ majestatis sublimiter introducet, atque arcana nobis regni cœlestis mirabiliter e-

narra-

narrabit. Sane quod ait: *Qui est in sinu patris*, in secreto patris proverbialiter est cogitandus. In similitudinem enim sinus, quem habemus in vestibus, haud putandus est Deus qui humanorum forma membrorum compaginatus non est, sic sedere quemadmodum & nos; sed quia sinus noster intus est, more nostro loquens scriptura, in sinu patris esse dicit, quem in secreto patris, quo humanus intuitus pertingere non valet, semper manentem vult intelligi. Non tunc autem solum enarrabit unigenitus filius Deum, i.e. sanctæ individuæ Trinitatis, quæ est unus Deus, gloriam manifestabit hominibus, cùm post universale judicium omnes pariter electos ad visionem claritatis ejus inducet; sed & quotidie narrat, cum singulis quibusque fidelium perfectorum mox à carnis corruptione solutis implere cœperit, quod promisit. *Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo meipsum illi.* Meipsum, inquit, manifestabo dilectoribus meis: ut quem in sua cognoverunt mortalem, in mea jam mo natura patri & Spiritu sancto videre possint æqualem.

Sinus patris, secretum patris.

Ioan. 14.

Hoc est testimonium Ioannis, & cætera.] Ex his verbis Joannis humilitas commendatur, qui cùm tantæ virtutis esset, ut Christus credi potuisset, elegit solide suosistere in se, ne humana opinione raperetur inaniter supra se.

Ioannis humilitas.

Nam confessus est, & non negavit: confessus est, quia non sum ego Christus.] Sed quia dixit, *non sum*: negavit quod nō erat, ut veritatē loquens, ejus membrum fieret, cujus nomen sibi fallaciter non usurparet. Cùm ergo non vult aperte nomen Christi, factus est membrum Christi: quia dum infirmitatem studuit humiliter agnoscere, illius celsitudinem meruit veraciter obtinere. Quisnam sit, continuo exprimit, dum subjungit:

Ego vox clamantis in deserto.] Scitis quia unigenitus filius verbum patris vocatur, Joanne attestante, qui ait: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Ex ipsa vestra locutione cognoscitis, quia prius vox sonat, ut verbum postmodum possit audiri. Joannes ergo vocem se esse asserit, quia verbum præcedit. Adventum itaque dominicum præcurrens, vox dicitur, quia per ejus ministerium patris, verbum ab omnibus auditur. Qui etiam in deserto clamat, quia derelictæ ac destitutæ Judææ solatium redemptoris annunciat. Quid autem clamet, insinuat cùm subjungit:

Dirigite viam Domini, sicut dixit Esaias Propheta.] Via Domini ad cor dirigitur, cùm ad præceptum vita præparatur. Unde scriptum est: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Quisquis ergo in superbia mentem elevat, quisquis avaritiæ æstibus anhelat, quisquis se luxuriæ inquinationibus polluit, cordis ostium contra veritatem claudit: ne ad se Dominus veniat, claustra animi seris vitiorum damnat. Sed adhuc, qui missi sunt, percontantur.

Via Domini ut dirigatur.

Ostium cordis claudere quid sit.

Quid ergo baptizas si tu non es Elias, neq; Christus, neq; Propheta?] Quod quia non studio cognoscendæ veritatis, sed malitia exercendæ æmulationis dicitur, Evangelista tacite innotuit, cùm subjunxit dicens:

Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis.] Ac si aperte dicat, illi Joannem de suis actibus requirunt, qui doctrinam nesciunt quærere, sed invidere. Sed sanctus quisque etiam cum perversa mente requiritur, à bonitatis suæ studio nō mutatur. Unde Joannes quoque ad verba invidiæ, prædicamenta respondit vitæ. Nam protinus adjungit:

Interrogationi ... sanctis tamen pie respondet.

Ego baptizo in aqua, medius autem vestrū stetit, quē vos nescitis.] Joannes non spiritu, sed aqua baptizatorū corpora lavat, sed tamen per veniā non lavat. Cur ergo baptizat, qui peccata per baptisma non relaxat? nisi ut præcursionis suæ ordinē servans, quia nasciturum nascēdo præ venerat, baptizaturum quoq; Dñum baptizando præveniret, & qui prædicādo factus est præcursor Christi, baptizando etiam præcursor ejus fieret imitatione sacramēti. Qui inter hæc mysterii redemptoris nostri annuncians, hunc in medio hominum & stetisse asserit, & nesciri: quia per carnem Dominus apparens, & visibilis stetit corpore, & invisibilis majestate. De quo etiam subdit:

Qui post me venit, ante me factus est.] Sic namque dicitur, ante me factus est: ac si dicatur, ante positus. *Post me* ergo *venit*, quia postmodum natus: *ante* autem *factus est*, quia mihi prælatus. Sed hæc paulò superius dicens, etiam prælationis causas aperuit, cùm subjunxit: *Quia prior me erat.* Ac si aperte dicat. Inde me etiam post natus superat, quo eum nativitatis suæ tempora non angustant. Nam qui per matrem in tempore nascitur, sine tempore est à patre genitus. Cui quantæ reverentiæ humilitatem debeat, subdendo manifestat.

Cui non sum dignus solvere corrigiam calceamenti.] Mos apud veteres fuit, ut si quis eam, quæ sibi competeret, accipere uxorem nollet, ille ei calceamentum solveret, qui ad hanc sponsus jure propinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Christus, nisi sanctæ Ecclesiæ sponsus apparuit? De quo & ipse Joannes dicit: *Qui habet sponsam, sponsus est.* Sed quia Joannem homines Christum esse putaverunt, quod idem Joannes negat, rectè se indignum esse ad solvendum corrigiam ejus calceamenti denunciat. Ac si aperte dicat: Ego redemptoris vestigia denudare nō valeo, quia sponsi nomen mihi in meritis non usurpo. Quod tamen intelligi & aliter potest. Quis enim nesciat, quod calceamenta ex mortuis animalibus fiant? Incarnatus verò Dñus veniens, quasi calceatus apparuit, qui in divinitate sua morticina corruptionis nostræ assumpsit. Sed hujus incarnationis mysteriū humanus oculus penetrare non sufficit. Investigari enim nullatenus potest quomodo incorporatur verbum, quomodo vivificatur spiritu intra uterum matris animatur: quomodo is, qui initium non habet, & existit, & concipitur. Corrigia ergo calceamenti est ligatura mysterij. Joannes itaque solvere corrigiam calceamenti ejus non valet, quia incarnationis mysteriū nec ipse investigare sufficit, qui hanc prophetiæ spiritu agnovit. Quid est ergo dicere: *Non sum dignus solvere corrigiā calceamenti ejus*, nisi aperte & humiliter suam ignorantiam profiteri? Ac si aperte dicat: Quid mirum si mihi ille prælatus est, quem post me quidem natum considero, sed nativitatis ejus mysterium non apprehendo.

Christus Ecclesiæ sponsus.

Calceamenta in sacris literis.

Corrigia.

Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans.] Bene præcursor Domini nostri in Bethania dicitur baptizasse: nam Bethania domus obedientiæ interpretatur, ut demonstraret, per obedientiam fidei omnes ad Christi baptisma debere pervenire. Sicut enim Magis mandatum est per aliam viam reverti in patriam, ita nobis præceptum est per aliam ad Paradisi gaudia pervenire: nam nostri parentes per inobedientiæ culpam inde ejecti sunt, nos verò per obedientiæ bonum, & per observationem mandatorum Dei ad æternum beatitudinis Paradisum pervenire debemus.

Bethania.

Matth. 5.

Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se.] Joannes interpretatur gratia Domini. Altera dies populo Christiano est sub gratia, qui pretioso sanguine Christi redemptus est. Altera dies fuit populo priori sub lege, qui mystico sanguine agni redemptus est à servitute Ægyptia. Ille agnus significabat istum agnum, quem præsentem beatus Baptista digito ostendebat, dicens:

Agnus mysticus.

Ecce agnus Dei.] Ecce innocens, & ab omni peccato immunis, utpote qui os quidem de ossibus Adam, & carnem de carne Adam, sed nullam de carne peccatrice traxit maculam culpæ.

Ecce qui tollit peccata mundi.] Ecce qui justus inter peccatores, mitis inter impios, hoc est, quasi agnus inter lupos apparens, etiam peccatores & impios justificandi habet potestatem. Quomodo autem peccata mundi tollat, quo ordine justificet impios Apostolus Petrus ostendit, qui ait: *Non corruptibilibus argento vel auro redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Iesu Christi.* Sequitur Joannes testimonium perhibens de Domino.

1. Pet. 1.

Hic est de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.] *Post me venit vir*, qui post me natus est in mundum, post me prædicare incipiet mundo. *Qui ante me factus est*, qui me potentia majestatis tantum, quantum præconem judex, quantum Sol Luciferum, licet post ap-

parens antecellit. *Quia prior me erat*, quia *in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Post me venit vir*, tempus humanæ nativitatis designat, in qua Joanne posteriorem Christum intellige. *Qui ante me factus est*, privatum regiæ potestatis, quo etiam Angelis præsidet, intuere. *Quia prior me erat*, æternitatis divinæ majestatem qua Patri est æqualis, intellige. *Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.* Post me venit humanitate, qui ideo præcellit dignitate, quia prior me erat dignitate.

Et ego nesciebam eum, inquit.] Certum est, quia sciebat Dominum Joannes, cui testimonium perhibere missus est, quem judicem omnium venturum prædicabat, dicẽs: *Cujus ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam.* A quo Spiritum sanctum dari debere testabatur: *Ipse vos baptizabit*, inquiens, *Spiritu sancto*, à quo seipsum ablui desiderabat, dicens: *Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me?* Quomodo ergo dicit: *Et ego nesciebam eum?* Nisi quia eum, quem & ante noverat, perfectius jam, cùm baptizaretur, agnovit, quem mundi Salvatorem & judicem noverat, hujus potentiam majestatis altius Spiritu sancto super eum descendente cognovit. Neque enim dubitandum est, quin beatus Joannes, cùm Spiritum sanctum licet corporali specie videret, cùm vocem patris licet corporaliter sonantem meruisset audire, multum ex hoc visu & auditu profecerit, multum de divinæ pietatis excellentia, revelatis oculis mentis, sciẽtiæ cœlestis acciperet: adeo ut comparatione intelligentiæ, qua tunc illustrari cœpit, eatenus illum, quantus esset, omnimodis sibi videretur ignorasse. Qui testimonium, in quod missus est, Domino diligenter perhibens adjungit.

Luc. 3.

Matth. 3.

Sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.] Quod est apertè dicere: Non ideo veni in aqua baptizans, quia peccata mũdi baptizando tollere possim, sed ut eum baptizando ac prædicando manifestarem populo Israel, qui in Spiritu sancto baptizans, ad tollenda peccata non solùm Israel, sed & totius mundi, si ei credere voluerint, idoneus est. Propterea veni ego in pœnitentiam baptizans, ut sic baptizando, illi viam pararem, qui baptizaret in remissionem peccatorum.

Baptismum Ioannis.

Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum.] Benè in columbæ specie descendit super Dominum Spiritus, ut discant fideles non aliter se membra ejus fieri, non aliter ejus Spiritu posse repleri, nisi simplices fuerint, nisi veram cum fratribus habuerint pacem, quam significant oscula columbarum. Habent autem oscula & corvi, sed laniant, quod columba omnino nõ facit: significantes eos qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Columbæ autem natura, quæ laniatu innocens est, illis aptissime congruit, qui pacem sequuntur cum omnibus & sanctimoniam, solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis. Atque ideo Spiritus in columba descendendo, non suam tantummodo vel ejus, super quẽ descendit, innocentiam simplicitatemque designat, sed eorum æque, qui sentiunt de illo in bonitate, & in simplicitate cordis quærunt illum.

Spiritus sanctus, cur in columba apparuit.

Psal. 27.

Columba quid significat.

Ephes. 4.

Sapien. 1

Et ego, inquit, *nesciebam eum.*] Subaudi, tam subtiliter, quam in Spiritu in eum descendente cognovi.

Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quẽ videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.] Baptizat Dominus in Spiritu sancto, per Spiritus sancti gratiam peccata dimittendo. Sive enim ipse aqua aliquos discipulorum suorum primus baptizaverit, per quos ad cæteros fideles baptismi rivus proflueret, eosdem etiam Spiritu baptizabat, peccata illis relaxando, & Spiritus sancti dona ministrando. Sive fideles ejus, invocato nomine ipsius, aqua baptizent electos, & chrismate sancto perungant, eosdem nihilominus ipse Spiritu sancto baptizat: quia nemo præter ipsum peccatorum nexus solvere, & Spiritus sancti valet dona tribuere. Sed diligentius intuendum est, quia cùm dixisset, super quem videris Spiritum descendentem, addidit, & manentem super eum. Et in sanctos enim ejus Spiritus descendit: verum quia quandiu sunt in corpore, peccato carere nequeunt, qui cœlestium contemplationi semper oculum mentis intendere non sufficiunt, sed sæpiùs hunc ad terrenæ curam conversationis inflectunt, in eorum procul dubio cordibus Spiritus aliquando venit, aliquando recedit. Unde dictum est: *Spiritus ubi vult, spirat. & vocẽ ejus audis, sed nescis, unde veniat: & quo vadat.* Venit quippe ad sanctos, & ab eis vadit Spiritus sanctus, ut quem semper habere idonei non sunt, ejus per tempora redeuntis crebra luce reficiantur. In solo autem mediatore Dei & hominũ, homine Jesu Christo Spiritus perpetuo veraciter manet, in quo nec sordidæ cogitationis maculam, quam refugeret, ullam invenit. Mansit autem totus in illo, non ex eo solum tempore, quo hunc Joannes super eum vidit descendentem, sed ex quo homo fieri incipiẽs, ejus ministerio & opere conceptus est. Idcirco autem super eũ, in quo semper manebat, baptizatum descendere ostenditur, ut & baptista ipse celsius jam, quem prædicaret, agnosceret, & credentibus daretur indicium, nequaquam se, nisi baptizatos aqua, Spiritus ejusdem posse baptisma mereri. Quærendum est interea, quomodo speciale filium Dei agnoscendi signum fuerit, quod super eum descenderit & mãserit Spiritus, cùm etiam discipulis ipse promittat eum, dicens: *Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritũ veritatis.* Et pauló post: *Quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Si enim apud servos Dei electos manet, & in illis erit Spiritus, quid magni est filio Dei, quod in ipso manere Spiritus adstruatur? Notandum ergo, quod semper in Domino manserit Spiritus sanctus: in sanctis autem hominibus, quamdiu mortale corpus gestaverint, partim maneat in æternum, partim rediturus recedat. Manet quippe apud eos, ut bonis insistant actibus, voluntariam paupertatem diligant, mansuetudinem sequantur, pro æternorum desiderio lugeant, esuriant & sitiant justitiam, misericordiam, munditiam cordis, & tranquillitatem pacis amplectantur; sed & pro observatione justitiæ persecutionem pati non vereantur: Eleemosynis, orationibus, jejunijs, cæterisque Spiritus fructibus insistere desiderent. Recedit autem ad tempus, ne semper infirmos curandi, & dæmones ejiciendi, vel etiam prophetandi possint habere virtutem. Manet semper, ut mirabiliter ipsi vivant. Venit ad tempus, ut etiam alijs per miraculorum signa, quales sint intus, effulgeant.

Baptismus in Spiritu sancto.

Aqua in baptismo necessitas.

Ioan. 3.

Ioan. 14.

Mansio Spiritus sancti in Christo, & in sanctis.

Sancti non semper habent præsentem.

Et ego, inquit, *vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.*] Suprà dixerat: *Post me venit vir, qui ante me factus est:* nunc testimonium perhibet, quia hic est filius Dei, utriusque naturæ veritatem, & humanæ videlicet & divinæ in una eademque Christi persona manifestè designans. Erubescat Manichæus audiens: *Venit vir.* Conticescat Fotinus audiens: *Hic est filius Dei. Audiant mansueti, & lætentur*, quia venit vir post Joannem fortior Joanne, qui baptizat Spiritu sancto, & quia hic est filius Dei. Quia enim per superbiam recessimus à Deo, filius per misericordiam factus est homo: ut idem ipse & per divinitatem patri, & per humanitatem congrueret nobis: ac per humanitatem nostræ similem, pro nobis cum hoste confligere: per divinitatem patri consubstantialem, ad imaginem nos Dei, & similitudinem, quam peccando amisimus, posset digne recitare. per nostræ mortem fragilitatis destrueret eum, qui habebat mortis imperium, & per impassibilem suæ divinitatis potentiam reconciliaret nos Deo patri.

Fotinus redarguitur.

Stabat Ioannes, & ex discipulis ejus duo.] Stabat Joannes, quia credebat in Domino, & duo de discipulis ejus. Statim enim crediderunt, & secuti ambulantem. Debemus singula scripturarum verba tractare, quare Joannes stans, & Dominus ambulans dicitur.

Stare quid significat in sacris literis.

Et aspiciens Iesum ambulantem, dicit: Ecce agnus Dei.] Agnus immaculatus, agnus anniculus, *agnus qui tollit peccata mundi*, agnus qui exterminatorẽ Ægypti, populum Israel percutere non sinit. *Ecce agnus Dei*: & audierunt eũ discipuli, quare voluit dicere, *ecce*. Quando dicitur *ecce*, quodammodo ille qui ostẽditur, digito demõstratur. Dicit ad discipulos suos: *Quid me sequimini?* quid me putatis magistrum

Agnus.

Exod. 12.

Ecce.

habere? *Ecce Agnus Dei*; illum sequimini: *illum oportet crescere, me autem minui*. Nemo prudentum eum, qui minuitur, sequitur, & relinquit eum qui crescit.

Et audierunt eum duo discipuli loquentem.) Magistri imperium sunt secuti. Testimonium Joannis, fides est discipulorum.

Et secuti sunt Iesum.) Sequentes Iesum, reliquerunt Ioannem, sequentes Evangelium, legem amiserunt. Sic tamen secuti sunt Evangelium, ut testimonio uterentur è lege.

Conversus autem Iesus, & videns eos.) Discipuli Ioannis cominus & coram antecessu Iesum videre non poterant, sed tergum illius sequebantur, ut viderent. Ergo illi discipuli faciem Domini videre non poterant. Convertit se, & quodammodo de sua majestate descendit, ut possent discipuli contemplari faciem illius. Convertit se, ut ex lege à discipulis cerneretur. Conversus autem, & videns eos sequentes se.

Dixit: Quid quæritis?) Non quasi ignorans interrogat, sed interrogat, ut mercedem habeant respondentes: *Quid quæritis?* non dixit, quem quæritis? ne se videretur ostendere: sed, *quid quæritis?* Rem interrogat, ut illi personam significent. *Quid quæritis?*

Rabbi.

Qui dixerunt ei, Rabbi.) Ipsa appellatio responsionis, indicium est fidei. Quando enim dicunt, *Rabbi*, quod intelligitur *Magister*, & sequuntur eum, utique magistrum sequuntur, & dicunt:

Ubi habitas? Dicit eis, Venite, & videte.) Volunt habitaculum nosse Iesu, volunt sibi ostendi, qualem habitationem habeat Salvator: ut cum ille ostenderit, in quibus Christus habitet, tales se exhibeant, in quibus possit Dominus habitare, & dixit eis: *Venite & videte.* Vultis videre habitaculum meum? Sermone explicari non potest, opere demonstretur. *Venite & videte.* Isti quidem testimonio legis venerant, quia statim in ipso nomine confitentur, & dicunt *Rabbi*, quod interpretatur *magister*. Iesus autem respondens eis, dixit: Vos autem, qui discipuli estis Ioannis, qui ex ipso nomine confessionem vestram demonstratis, & dicitis Rabbi, Venite & videte, ubi maneo.

Nox in sacris litteris.

Venerunt & viderunt, ubi maneret, & apud eum manserunt die illo.) Quia credebant, non in nocte manserunt, sed in die. Nox illa tenebras non habebat, ubi erat fides veri luminis, non apud eum manserunt de illo.

Hora autem erat quasi decima.) Ex lege veniebant ad Evangelium, ad fidem Christi mittebat illos legis decalogus.

Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant ab Ioanne, & secuti fuerant eum.) In fide non est ordo. Ubicunque fidelis est anima, ibi annorum multitudo non quæritur, nec paucitas. Andreas minor erat Simone Petro, & tamen non quæritur ætatis modo, sed fidei. Iesum primus invenit. Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus. Nisi forte & hæc dignitas est Andreæ, quia Petri appellatur frater, super quam erat postea fundanda Ecclesia.

Qui audierant ab Ioanne, & secuti fuerant eum. Invenit hic primum fratrem suum.) O vera pietas. Statim ut invenit Iesum, statim ut invenit margaritam, statim ut invenit thesaurum, fratri nunciat, fratrem suum Simonem vocat: fratrem non tam sanguine, quam spiritu. Quem fratrem habebat germanitate & sanguine, voluit habere & fide germanum: & dicit ei:

Messias. Invenire quærentis est.

Invenimus Messiam.) Nemo invenit, nisi qui quærit. Iste qui invenisse dicit, ostendit quia diu quæsierit.

Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus.) Diu quæsivimus Christum in Mose, in omnibus Prophetis: & quem invenire cupiebamus, ipse nos invenit, & inventi invenimus.

Sequi Dominum, quid dicatur.

Et adduxit eum ad Iesum.) Non dedignatur major minorem sequi, quia non erat ordo ætatis, ubi erat meritum fidei.

Nominis Petri mutatio.

Intuitus autem eum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Iona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.) Necdum aliquid Petrus fecerat, & jā nomen meruit mutare. Nunquid plus crediderat Andrea? Quid majus fecit, ut a fratre plus acciperet? Quid majus fecerat? Minorem fratrem secutus est: & quem habebat discipulum, non dedignatus est habere magistrum. *Tu es Simon filius Iona.* Iona, lingua nostra dicitur columba. Tu es ergo filius Iona, tu es filius Spiritus sancti. Filius ergo dicitur Spiritus, quia humilitatem de Spiritu sancto acceperat

Iona columba dicitur. Spiritus, filius.

In crastinum voluit exire in Galilæam, & invenit Philippum, & dicit ei: Sequere me.) Iam patet ex superioribus, unde voluerit Iesus exire in Galilæam, videlicet à Judæa, ubi erat Ioannes baptizans, & testimonium illi perhibens, quod esset agnus Dei; duos ex discipulis suis ad eum sequendum provocavit: è quibus unus Andreas ad illum etiam fratrem suum Petrum adduxit. Patet juxta sensum spiritalem, & crebra expositione vestræ fraternitati jam cognitum est, qui sit, qui Dominum sequitur. Sequitur namque Dominum, qui imitatur. Sequitur Dominum, qui quantum fragilitas humana patitur, ea quæ in homine monstravit, filius Dei humilitatis exempla non deserit. Qui socius passionum existendo, ac consortium resurrectionis ejus & ascensionis pertingere sedulus exoptat. Sed non sine certi ratione mysterii refertur, quod dicturus Philippo Iesus, *Sequere me, voluit exire in Galilæam.* Galilæa namque transmigratio facta, vel revelatio interpretatur. In eo quippe, quod transmigratio facta dicitur, profectum fidelium designat; quo vel de vitiis ad virtutum celsitudinem transmigrare, vel in ipsis virtutibus paulò proficere, ac de minoribus ad majora quotidie subire contendunt, quousque de hac convalle lachrymarum ad arcem lætitiæ cœlestis Domino auxiliante perveniant. In eo autem, quod revelationem sonat, ipsam vitæ æternæ beatitudinem, pro qua in præsenti sancti laborant, insinuat. Cujus utramque interpretationem nominis Psalmista uno versiculo comprehendit ubi ait: *Ambulabunt de virtute in virtutem: videbitur Deus Deorum in Sion.* Hæc est namque visio, de qua dicit Apostolus: *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu.* Bene ergo vocatus ad sequendum discipulum Iesus, *voluit exire in Galilæam*, id est, in transmigrationem factam, sive revelationem: ut videlicet, sicut ipse teste Evangelio proficiebat sapientia & ætate, & gratia apud Deum & homines, sicut passus est, & resurrexit: & ita intravit in gloriam suam: sic etiam suos sequaces ostenderet, proficere virtutibus, ac per passiones transitorias ad æternorum dona gaudiorum transmigrare debere.

Galilæa quid sit.

Psal. 83. Visio sanctorum. 2.Cor. 3.

Luca 2. Christi profectus.

Erat autem Philippus à Bethsaida civitate Andreæ & Petri.) Non est putandus Evangelista fortuito & absque ratione mystica nomen civitatis, de qua esset Philippus, & quod eadem Andreæ quoque & Petri esset, voluisse monstrare: sed per nomen civitatis, typice, qualis tunc jam animo Philippus, qualis officio esset futurus, quales etiam Petrus & Andreas ostendere curasse. Bethsaida quippe domus venatorum dicitur: & venatores utique erant, qui audiebant à Domino: *Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum.* Venator & ille, qui antequam ad prædicationis officium ordinaretur à Domino, quantum capiendis ad vitam animabus esset intentus, mox sponte prædicando monstravit.

Bethsaida Venatores sancti. Matt. 4.

Invenit enim Nathanael, & dicit ei: Quem scripsit Moses in lege & Prophetæ, invenimus, Iesum filium Ioseph, à Nazareth.) Quantum rete fidei, quā capacibus devotæ prædicationis vinculis intextum invento fratri circundat, quem ad æternam cupit providus captare salutem? Illum dicit inventum, quem Moses & Prophetæ venturum suis scriptis signaverunt, ut eò cunctis sequentibus intelligatur, quod ipse sit, cujus adventui præconando universa veterum scripta servierint. Iesum nuncupat, quod nomen Christi futurum, prophetarum oracula concinebant. Filium Ioseph appellat: non ut hunc ex conjunctione maris & fœminæ natum asseveret, quem de virgine nasciturum, in Prophetis didicerat: sed ut de domo ac familia David, unde Joseph ortum noverat, secundum vaticinia Prophetarum eum venisse doceret. Neque enim mirandum, si Philippus eum filii Ioseph vocet, cum & ipsa genitrix inte-

Ioseph filius cur dictus Iesus. David è familia Christus est.

Luc. 2. *Nazareth quid significet.* *Matth. 2.*

merata semper virgo Maria, quæ virum non noverat, cōsuetudinem vulgi sequens sic locuta legatur: *Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te.* Addit & patriam, *A Nazareth*, ut ipsum esse signaret, de quo legerant in Prophetis: *Quoniam Nazaræus vocabitur*: non ergo mirum, si mox ad consensum credendi ac veniendi ad Christum captavit Philippus Nathanael, cui tantos undique veritatis casses prætendit.

Iesus nomen Betsaida.

Quem scripsit Moyses in lege, & Propheta, invenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth.] Neque immeritò à Bethsaida, i. e. domo venatorum oriundus asseritur, qui tantam Deo dilectæ venationis curam pariter & gratiam accepisse monstratur. Nam sequitur:

Nazareth.

Et dixit ei Nathanael, A Nazareth potest aliquid boni esse?] Nazareth, munditiæ, sive flos ejus, aut separata interpretatur. Annuens ergo verbis evangelizantis sibi Philippi Nathanael: *A Nazareth*, inquit, *potest aliquid boni esse?* Ac si apertè dicat, Potest fieri, ut a civitate tanti nominis aliquid summæ gratiæ nobis oriatur, vel ipse videlicet mundi Salvator Dominus, qui singulariter sanctus est, innocens, impollutus, segregatus à peccatis, quique loquitur in Canticis Canticorum, *Ego flos campi, & lilium convallium*: & *de quo Propheta exiet*, inquit, *virga de radice Iesse, & Nazaræus*, i. e flos *de radice ejus ascendet*. Vel certè aliquis Doctor eximius, qui florem nobis virtutum, munditiamque sanctitatis prædicare sit missus. Possumus hunc locum & ita rectè intelligere, quod dicente Philippo: *Quem scripsit Moyses in lege Propheta*, sequitur. Dicit ei Nathanael:

Cant. 2. *Esa. 11.* *Philippus.*

Nathanaelis vocatio. *Intuitus divinus.*

Vnde me nosti? Respondit Iesus & dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit Nathanael, & ait: Rabbi, tu es filius Dei.] Quia cognovit Nathanael vidisse & nosse Dominum, quæ alio in loco gererentur, i. e. quomodo & ubi vocatus sit à Philippo, cum ipse ibi corporaliter non esset, divinæ hic majestatis intuitum considerans, protinus eum non solùm *Rabbi*, i. e. magistrum, sed & filium Dei, ac regem Israel, i. e. Christum confessus est. Et libet intueri, quàm prudens laudanti Domino confessio respondeat servi. Ille hunc verum Israelitam, id est, virum, qui Deum videre posset, eò quòd dolum minimè haberet, adstruxit. Iste eum non magistrum tantummodo qui utilia præciperet, verum etiam filium Dei, qui cœlestia dona tribueret, & regem Israel, i. e. populi Deum videntis, religiosâ devotione fatetur: ut hac confessione suum quoque hunc regem, & se ejus regni militem significet. Potest autem hæc Dñi sententia, qua dixit se Nathanael, priusquam vocaretur à Philippo, cùm esset sub ficu, vidisse, super electione spiritalis Israel, id est, populi Christiani mysticè intelligi: quem Dominus necdum per Apostolos ejus ad fidei gratiam vocatum, sed sub tegmine adhuc peccati prementis abditum, misericorditer videre dignatus est, Paulo attestante, qui ait: *Qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu ejus in charitate.* Et quidem fici arbor aliquando in scripturis dulcedinem dilectionis supernæ insinuat, unde scriptum est: *Qui servat ficum, comedit fructum ejus, & qui custos est domini sui glorificabitur.* Sed quia primi parentes nostri reatu prævaricationis confusi, *de fici sibi foliis succinctoria fecerunt*, potest hæc arbor fici non incongrue male dulcorata generi humano consuetudinem peccandi signare: sub qua positos adhuc electos suos, sed necdum electionis suæ gratiam cognoscentes, quasi sub ficu constitutum, nec se jam videntem Dñus videt Nathanael. *Novit enim Dominus, qui sunt ejus.* Quorum salvationi ipsum quoque nomen Nathanael aptissime convenit; Nathanael namque donum Dei interpretatur: & nisi dono Dei quisque vocatus, nunquam reatum primæ transgressionis, nunquam male blandientia augescentium quotidie peccatorum umbracula evadit, nunquam salvandus venire meretur ad Christum. Unde dicit Apostolus: *Gratia enim estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis, donum Dei est, non ex operibus, ut ne quis glorietur.* Sequitur:

Israelita quis dicatur. *Ephes. 1.* *Ficus quid denotet.* *Prov. 27.* *Genes. 3.* *1. Tim. 2.* *Nathanael quis dicatur.* *Ephes. 2.* *Gratia prævenientis ad salutem necessitas.*

Respondit Iesus & dixit ei: Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: majus his videbis.] De quo dicat, ipse subsequenter aperit, futuram credentibus spondendo apertionem regni cœlestis, & prædicandam mundo utramque unius suæ naturam personæ, quod revera multo excellentius est arcanum, quàm quod nos in peccati adhuc umbra positos, à se illuminandos prævidit. Majus est enim, quod nos Salvator gratiâ suæ cognitionis imbuit, quod cœli nobis gaudia pandit, quod prædicatores suæ fidei in mundum dispersit, quàm quod nos salvandos potentia suæ majestatis ante sæcula præscivit.

Amen, amen dico vobis: Videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis.] Jam cōpletum cernimus promissi hujus effectum. Videmus etenim cœlum apertum, quia postquam cœlum Deus homo penetravit, etiam nobis in eum credentibus supernæ patriæ patefactum cognoscimus ingressum. Videmus Angelos Dei ascendentes & descendētes supra filium hominis, quia prædicatores suos novimus sublimitatem divinitatis Christi, simul & humanitatis ejus infirma nunciare. Ascendunt super filium hominis Angeli, cùm docēt prædicatores, quia *in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Descendunt super filium hominis Angeli, cùm adjungunt iidem, *quia verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Neque immeritò prædicatores sancti typicè Angeli vocantur, quibus consuete derivatum ab Angelis nomē Evangelistarum conceditur: ut sicut hi nuncii, ita & illi propter idem summæ prædicationis officium boni nuncii cognominentur. Et notandum, quod Dñus seipsum filium hominis nuncupat, Nathanael eundem filium Dei prædicat. Cui simile est, quod apud alios Evangelistas ipse discipulos interroget, *quem dicunt filium hominis esse? Respondit que Petrus, tu es Christus filius Dei vivi.* Et quidem justæ dispensationis moderamine actum est, cum utraque ejusdem mediatoris Dei & Domini nostri vel ab ipso Domino, vel ab homine puro esset commemoranda substantia, Deus homo fragilitatem assumptæ à se humanitatis, purus homo virtutem æternæ in eo divinitatis adstrueret, ipse suam humilitatem, ille ejus fateretur altitudinem. Notandum quippe, quod Dominus qui beatum Nathanael verè Israelitam nuncupat, in hoc verbo, quod ait: *Videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes super filium hominis*, visionem Jacob Patriarchæ, qui per benedictionem vocatus est Israel, ad memoriam reducit. Is namque, cùm volens in quodam loco requiescere, lapidem capiti suo supposuisset, vidit in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cœlum: Angelos quoque Domini ascendentes & descendentes super eam, & Dominum innixum scalæ, dicentem sibi: *Ego sum Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac.* Surgensque mane, & debito cum pavore laudes Deo reddens, tulit ipsum lapidem, & erexit in titulum, fundens oleum desuper. Hujus ergo loci Dominus facit mentionem, & de se ac suis fidelibus figuratum manifestissime testatur.

Cœlum apertum est nobis per Christum. *Angeli descendentes super filium, &c.* *Prædicatores Angeli vocantur.* *Marci 8.* *Iacob patriarcha visio.*

CAPUT II.

Cap. 2.

ET *die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ: & erat mater Iesu ibi.*] Nec vacat mysterio, quod die tertio post ea, quæ superior Evangelii sermo descripserat, nuptiæ factæ referuntur, sed tertio tempore seculi Dñum ad adoptandam sibi Ecclesiam venisse designat. Primum quippe seculi tempus ad legem, Patriarcharum exemplis: secundum sub lege, Prophetarum scriptis: tertium sub gratia, præconiis Evangelistarum, quasi tertii diei luce mundo refulsit: in quo Dominus & Salvator noster pro redemptione generis humani in carne natus apparuit. Sed & hoc quod in Cana Galilææ, i. e. in cœlo transmigrationis perpetratæ, eædem nuptiæ factæ perhibentur, typicè denunciat, eos maximè gratia Christi dignos existere, qui zelo fervere piæ devotionis, & æmulari charismata meliora, ac de vitiis ad virtutes progredi bona operando, de terrenis ad æterna norunt sperando & amando transmigrare. Discumbente autem ad nuptias Domino, vinum defecit: ut vino meliore per ipsum mirabili ordine facto, manifestaretur gloria latentis in homine Dei, & creden-

Seculi hujus tempora tria.

tium

Aqua in vinum mutatio, quid designarit. tium in eum fides aucta proficeret. Quod si mysterium quærimus, apparente in carne domino, meraca illa legalis sensus suavitas paulatim cœperat ob carnalem Pharisæorum interpretationem à prisca sua virtute deficere: qui mox tanquam literæ legalis superficiem Evangelicæ cœlestis gratiæ virtute mutavit, quod est vinum fecisse in aqua. Sed primò videamus quid sit.

Quod deficiente vino, dicente matre Iesus ad eum, Vinum non habent, respondit: Quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea.] Neque enim matrem suam inhonoraret, qui nos *Exod.20.* jubet honorare patrem & matrem: aut sibi esse matrem negaret, ex cujus carne virginea carnem suscipere non *Rom.1.* despexit, etiam Apostolo testante, qui ait: *Qui factus est ei ex semine David secundùm carnem.* Quomodo enim ex semine David secundùm carnem, si non ex corpore Mariæ secundùm carnem, quæ ex David semine descendit? Sed in eo, quod miraculum facturus ait: *Quid mihi & tibi est mulier?* significat se divinitatem, quam miraculum erat patrandum, non temporaliter accepisse de matre, sed per æternitatem semper habuisse de patre. *Quid mihi*, inquit, *& tibi est mulier? nondum venit hora mea.* Qui divinitaté, quam *Matrem suã Christus quatenus agnoverit.* ex patre semper habui, cum tua carne, ex qua carnem suscepi, non habeo communem: nondum venit hora, ut fragilitatem sumptæ ex te humanitatis moriendo demonstrem. Prius est, ut potentiam æternæ Deitatis, virtutes operando, patefaciam. Venit autem hora, ut quid sibi & matri commune esset, ostenderet, cùm eam moriturus in cruce, discipulo virgini virginem commendare curavit. *Ioan.19.* Carnis namque infirma perpessus, matrem, de qua hæc susceperat, pie cognitam, ei quam maximè diligebat, discipulo commendavit: quam divina facturus, quasi incognitam se nosse dissimulat, quia hanc divinæ nativitatis auctorem non esse cognoscit. Hujus verò horæ Dominus *Mulier ecce filius tuus exponitur.* in cruce pendens, commemorans, dixit matri: *Mater, ecce filius tuus:* quasi dixisset, Ecce quod ex te sumpsi, modo ostenditur moriendo, quid est: quæ tamen natura postmodum clarificanda erat in resurrectionis gloria.

Dixit mater ejus ministris: Quodcunque dixerit vobis, facite.] Sciebat quidem mater ejus humanitatem filij sui: licet hoc modo videtur negare, quod poscebatur, mater tamen sciens pietatem filij, quod negare nollet, quod petebatur, fiducialiter mandavit ministris, ut mandata implerent jubentis filij.

Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundùm purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas.] Hydriæ vocantur vasa aquarum receptui parata. *Hydriæ quæ dicantur.* Græcè enim aqua, ὕδωρ dicitur. Aqua autem Scripturæ sacræ scientiam designat, quæ suos auditores & à peccatorum sorde abluere, & divinæ cognitionis solet fonte potare. Vasa sex quibus tenebatur, corda sunt devota sanctorum, quorum perfectio vitæ & fidei ad exemplum rectè credendi ac vivendi proposita est generi humano per sex seculi habentis ætates, i.e. usque ad tempus dominicæ prædicationis. Et bene lapidea sunt vasa, quia fortia sunt præcordia justorum, utpote illius fide & dilectione solida *Dan.2.* ta lapidis, quem vidit Daniel præcisum de monte sine manibus, factumq; in montem magnum, & implesse omnem terram: & de quo dicit Zacharias: *In lapide uno septem oculi sunt*, i.e. in Christo universitas scientiæ spiritualis habitat. Cujus & Apostolus Petrus meminit, ita dicens: *Ad quem* *1.Petri 2.* *accedentes lapidem vivum, & ipsi tanquam lapides vivi, superædificamini.* Bene secundùm purificationem Judæorum *Lex uni Iudæorum data populo.* positæ erant hydriæ, quia Judæorum tantum populo lex per Moysen data est. Nam *gratia & veritas* Evangelij, non minus gentibus quàm Judæis *per Iesum Christum facta est. Capientes*, inquit, *singulæ metretas binas vel ternas:* quia scripturæ sanctæ auctores & ministri, Prophetæ modo de patre tantum loquuntur & filio, ut est illud: *Omnia in sapientia fecisti.* Virtus enim Dei & sapientia Christus est. Modo etiam Spiritus sancti faciunt mentionem, juxta illud Psalmographi: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Verbum, Dominum, & Spiritum: totam quæ unus Deus est, intellige Trinitatem. Sed quantum inter aquam & vinum, tantum distat inter sensum illum, quo scripturæ ante adventum Salvatoris intelligebantur, & eum, quem veniens ipse revelavit Apostolis, eorumq; discipulis perpetuo sequendum reliquit. Et quidem potuit Dominus vacuas implere hydrias aquę, vino, qui in exordio mundanæ creationis cuncta creavit ex nihilo; sed maluit de aqua facere vinum, quo typicè doceret, se non ad solvendam improbandamq;, sed implendam potius legem Prophetasq; venisse, neque alia se per legem Evan- *Matth. 5* gelicam gratiam facere & docere, quam quæ legalis & prophetica scriptura eum facturum docturumq; signaret. Videmus ergo sex hydrias scripturarum aqua salutari repletas. Videamus eandem aquam in suavissimum vini odorem gustumq; conversam. In prima ætate seculi, Abel *Genes. 4* justum frater invidens occidit, & ob hoc ipse perpetua martyrij gloria beatus, etiam in Evangelicis & Apostolicis literis justitiæ laudem accepit, fratricida impius æternæ maledictionis pœnas luit. Quicunque his auditis, metuentes cum impijs damnari, cupientes benedici cũ pijs, omnem odiorum & invidiæ fomitem abjiciunt: Deo placere per sacrificium justitiæ, modestiam innocentiæ, virtutem patientiæ curant: vas profectò aquæ in scriptura invenerunt, unde salubriter abluti potatiq; gauderent. Sed si intellexerint Cain homicidium, Judæorum esse per- *Cain in fratrem scelus.* fidiam: occisionem Abel, passionem Domini Salvatoris: terram quæ aperuit os suum, & suscepit ejus sanguinem de manu Cain, Ecclesiam esse, quæ effusum à Judæis Christi sanguinem, in mysterium suæ renovationis accipiat: nimirum aquam in vinum mutatam reperiunt, quia sacræ dicta legis sacratius intelligunt. Secunda seculi ætate *Genes. 4* inchoante, deletus est aquis diluvij mundus ob peccatorũ *Diluvij mundatio quid designet.* magnitudinem; sed solus Noe propter justitiam cum domo sua liberatus in arca. Hujus plagæ audita vastatione horribili, paucorumque liberatione mirabili, quisquis emendatius vivere cœperit, liberari desiderans cum electis, exterminari timens cum reprobis, hydriam profectò aquæ, qua mundaretur vel reficeretur, accepit. At dum altius sapere cœperit, & in arca Ecclesiam, in Noe Christum, in aqua delente peccatores, aquam baptismi, quæ peccata diluit, in hominibus & in animalibus, quæ arca continebat, multifariam baptizatorum differentiam: in columba, quæ post diluvium ramum olivæ intulit in arcam, unctionem Spiritus sancti, qua baptizati imbuuntur, *Genes. 8* intellexerit: vinum profectò de aqua factum miratur, quia *Abrahæ obedientia.* in veteris historia facti, suam ablutionem, sanctificationẽ, justificationem prophetari contemplatur. Tertia seculi ætate Deus tentans obedientiam Abrahæ filium unicum, *Gen.22.* eum quem diligebat, in holocaustum sibi offerre præcepit. Non differt Abraham facere quæ jubetur, sed pro filio immolatur aries. Ipse tamen pro obedientiæ virtute, eximia perpetuæ benedictionis hæreditate donatur. Ecce habes hydriam tertiam. Audiens enim quanta virtus obedientiæ, quanta mercede muneratur, & ipse obedien- *Obedientiæ virtus.* tiam discere atque habere satagis. Quod si in immolatione filij unici dilecti passionem ejus intelligis, de quo dicit *Matth.3.* pater: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* In qua quia divinitate impassibili permanente, sola humanitas horrem passa est & dolorem, quasi filius offertur, sed aries mactatur: si intelligis benedictionis, quæ promissa est Abrahæ, in te, qui de gentibus credis munus esse completũ: *Gen.22.* nimirum de aqua vinum fecit tibi, qui spiritalem sensum, cujus flagrantia adinebriaris aperuit. Quartæ ætatis initijs *Gen.18. & dein* David pro Saule regnum Israelitic æ gentis sortitur, humilis, innocens & mitis exul. Porro ille, cujus injusta perse- *Davidis pro Saule restitutio* cutione cruciabatur, abjectus est. Ecce hydria quarta fonte salutari repleta. Quisquis enim hæc audiens, humiliari atque innocentiæ studere, & superbiã cœperit atque invidiam suo de corde repellere, quasi haustum aquæ lympidissimæ quo reficiatur, invenit. At si in Saule Judæos persequentes: in David Christum & Ecclesiam significari cognoverit, illorumq; perfidiam, & carnale simul imperium destructum, Christi autem Ecclesiæ regnum semper esse mansurum: non solum utique vinum de aqua factum sentiat, quia se, suamq; vitam & regnum, sed & ipsum regem sibi scriptum legere novit, ubi prius quasi de alijs veterem

2. Eſd. 1. Babylonica captivitas. Eccl. 49.

legebat hiſtoriam. quintâ ætate ſæculi populus captivante Nabuchodonoſor in Babylonem tranſmigratur: ſed poſt ſeptuaginta annos pœnitens, & correctus, in patriam per Ieſum ſacerdotem magnum reducitur: ubi domum Dei, quæ incenſa erat, & civitatem ſanctam, quæ deſtructa, reædificat. Hæc legens ſive audiens quiſquis peccandi metum corripit, & ad pœnitendi remedium confugit, aqua hydriæ purificantis ablutus eſt. Si vero intelligere didicerit, Hieruſalem & templum Dei, Eccleſiam Chriſti: Babylonem, confuſionem peccatorum: Nabuchodonoſor, diabolum: Ieſum ſacerdotem magnum, verum æternumque pontificem eſſe Ieſum Chriſtum: ſeptuaginta annos, bonorum plenitudinem operum, quæ per Spiritus ſancti dona largiuntur, videlicet propter decalogum, & ſeptiformem ejuſdem Spiritus gratiâ: videritque hoc quotidie fieri, aliis nimirum à diabolo de Eccleſia peccando raptis, aliis gratia Spiritus ſancti per Ieſum reſipiſcendo ac pœnitendo reconciliatis: vinum de aqua factum habet, qui ad ſe pertinere, quæ ſcripta ſunt, intelligens, magno mox compunctionis quaſi muſto incaleſcens, quicquid ſibi peccati captivantis ineſſe deprehenderit, per Chriſti gratiam liberari depoſcit. Sexta inchoante ſæculi ætate, Dominus in carne apparens, octava die nativitatis juxta legê circumciſus eſt: triceſima & tertia poſt hæc ad templum delatus,

Luca 1. Luca 2.

& legalia pro eo ſunt munera oblata. Hæc intuentes ad literam, aperte diſcimus, quanta nobis diligentia ſint Evangelicæ fidei ſubeunda myſteria, quando ipſe benedictionem gratiæ afferens, qui legem litteræ dedit, prius eam cæremoniarum ritu conſecravit, qui cuncta divinitus conſtituit: & ſic novæ gratiæ ſacramenta ſuſcipere ſimul & tradere curavit. Ecce hydria ſexta ad abluenda contagia peccati, ad portanda vitæ gaudia mundiorem cæteris adſtruens undam. Verum ſi in octavi diei circumciſione, baptiſma, quod in myſterium divinæ reſurrectionis à peccatorum nos morte redemit, intelligis: in inductione in templum, & oblatione hoſtiæ purificantis, figuratum cognoſcis, fideles quoque de baptiſterio ad altare ſanctum ingredi, ac dominici corporis & ſanguinis victima ſingulari debere conſecrari: vino quidem de aqua facto, & quidem meraciſſimo, donatus es. Porro ſi circumciſionis diem ad generalem humani generis reſurrectionem, quando mortalis propago ceſſabit, mortalitas tota immortalitate mutabitur, interpretaris: & circumciſos induci in templum cum hoſtia intellexeris, quando poſt reſurrectionem, univerſali expleto judicio, ſancti jam incorruptibiles facti, ad contemplandam perpetuo ſpeciê divinæ majeſtatis, cum bonorum operum muneribus intrabunt, tantum profecto vinum de aqua fieri videbis, cujus conditori recte proteſteris, & dicas: *Poculum tuum inebrians, quam præclarum eſt?* Ergo Dominus vinum in gaudia nuptiarum non de nihilo facere voluit, ſed hydrias ſex impleri aqua præcipiens, hanc mirabiliter convertit in vinum, quia ſex mundi ætates ſapientiæ ſalutaris largitate donavit. Quam tamen ipſe veniens ſublimioris ſenſus virtute fœcundavit. Namque carnales carnaliter tantum ſapiebant, ipſe ſpiritalibus ſpiritaliter ſentienda reſeravit. Vultis ſcire, qualiter de aqua fecerit vinum? *Apparuit poſt reſurrectionem ſuam duobus diſcipulis ambulantibus in via, ibatque cum illis: & incipiens à Moyſe, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus ſcripturis, quæ de ipſo erant.* Vultis iterum audire, quomodo eodem ſunt vino inebriati? Poſtmodum cognoſcentes quis eſſes, qui eis verbum vitæ propinabat, dicebant adinvicem: *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, quum loqueretur in via, & aperiret nobis ſcripturas?*

Ceremonias legis Chriſtus tranſgredi noluit.

Circunciſio octavæ diei.

Pſal. 22.

Luc. 24. Prophetarum ſcripta.

Dicit ergo Ieſus, implete hydrias aqua: & impleverunt eas uſq; ad ſummũ.) Quid per miniſtros, qui hoc fecere, niſi Chriſti ſignantur diſcipuli? qui impleverunt hydrias aqua: non quidem ipſi prætetitas mundi ætates legalibus ac propheticis ſcriptis implentes: ſed ipſa intelligendo prudenter, & aperiendo fideliter: quia ſcripturæ, quæ à Prophetis miniſtrata eſt, & ſalubris eſt ad hauſtum ſapientiæ cœleſtis, & ad operum caſtigationem utilis. Impleverunt autem eas uſque ad ſummum: quia recte intellexerunt, nullum fuiſſe tempus ſæculi à ſanctis alienum doctoribus, qui ſive verbis, ſive exemplis, ſive etiam ſcriptis viam vitæ mortalibus panderent.

Et dicit eis, inquit, Haurite nunc, & ferte architriclino, & tulerunt.) Architriclinus enim legiſperitus illius temporis eſt, fortaſſe Nicodemus, vel Gamaliel, vel diſcipulus tunc ejus Saulus, nunc autem magiſter totius Eccleſiæ Paulus Apoſtolus: & dum talibus verbũ Evangelii creditur, quod in littera legis & prophetiæ latebat occultum, vinum utiq; architriclino de aqua factum propinatur. Et bene in domo harum nuptiarum, quæ Chriſti & Eccleſiæ ſacramenta figurarent, triclinium, ideſt, tres ordines diſcumbentium altitudine diſtantes ineſſe deſcribuntur: quia nimirũ tres ordines fidelium ſunt, quibus Eccleſia conſtat, conjugatorum videlicet, continentium, & doctorum. Primus ordo diſcumbentium ad nuptias ſponſi cœleſtis, id eſt, in Eccleſia fide & operatione gaudentium, gradus eſt conjugatorum fidelium: ſecundus continentium: ſupremus prædicatorum. Unde convenienter perhibetur, quod Architriclinus vocato ſponſo dixerit:

Architriclinus. Gamaliel. Saulus, qui nunc Paulus. Triclinium quid ſit. Fidelium ordines tres.

Conjugati fideles.

Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius eſt. Tu ſervaſti bonum vinum uſque adhuc.) Quia doctorum eſt cognoſcere diſtantiam legis & Evangelii, veritatis & umbræ, cunctiſque veteribus inſtitutis, cunctis terreni regni promiſſis novam Evangelicæ fidei gratiam, & perpetuæ cœleſtis patriæ dona præferre.

Hoc fecit initium ſignorum Ieſus in Cana Galilææ, & manifeſtavit gloriam ſuam.) Hoc ſigno, quia ipſe eſſet rex gloriæ, & ideo ſponſus Eccleſiæ, qui ut homo communis venerat ad nuptias, ſed quaſi dominus cœli & terræ, elementa prout voluiſſet, converteret. Pulchra autem rerum convenientia, qui initio ſignorum, quæ immortalis jam per reſurrectionem effectus, immortalis vitæ ſtudia ſola ſectantibus oſtenderet, carnalem prius, & quaſi inſipidam mentê eorum, ſapore ſcientiæ cœleſtis imbuit, poſt verò refectionis gloriam, majore eos ſpiritalis gratiæ munere completurus. Sequitur namque hujus præfati ſigni mirabile ſacramentum, quomodo ipſe Ieſus cum matre & fratribus aſcendiſſet Hieroſolymam, & ibi inveniſſet vendentes & ementes in templo, eoſque qualiter inde ejecerit, dicente Evangeliſta:

Deſcendit Ieſus Capharnaum, ipſe & mater ejus, & fratres ejus, & diſcipuli ejus, ibique manſerunt non multis diebus: & prope erat Paſcha Iudæorum, & aſcendit Ieſus Hieroſolymam.) Bene enim Evangeliſta ait, deſcendiſſe Ieſum in Capharnaum. Capharnaum vero villa pulcherrima interpretatur, ſignificans hunc mundum, quò Dominus noſter Ieſus Chriſtus pro ſalute humani generis, à paterna ſede nunquam recedens, deſcendiſſe dicitur. Sed ſolet movere quoſdam, quod in exordio lectionis hujus Evangelicæ lectum eſt, quia deſcendente Capharnaum Domino, non ſolum mater & diſcipuli, ſed & fratres ejus ſecuti ſunt eum. Nec defuere hæretici, qui Ioſeph virum ſemper beatæ virginis Mariæ putarent ex alia uxore genuiſſe eos, quos fratres domini ſcriptura appellat. Alii majore perfidia alios eum ex ipſa Maria poſt natum Dominum generaſſe putarunt. Sed nos fratres chariſſimi abſque ullius ſcrupulo quæſtionis ſcire & confiteri oportet, non tantum beatam Dei genitricem, ſed & beatiſſimum caſtitatis ejus teſtem atque cuſtodem Ioſeph, ab omni prorſus actione conjugali permanſiſſe immunem: nec natos, ſed cognatos eorum more ſcripturæ uſitato, fratres ſororeſve Salvatoris vocari. Denique Abraham hoc modo loquitur ad Loth: *Ne, quæſo, ſit jurgium inter me & te, & paſtores meos, & paſtores tuos: fratres enim ſumus.* Et Laban ad Iacob, *Num quia frater meus es, gratis ſervies mihi?* Et quidem conſtat, quia Loth, filius Aran, fratris Abraham, & Iacob ſit filius Rebeccæ ſororis Laban: ſed propter cognationem ſunt fratres nuncupati. Hac ergo regula in ſcripturis ſanctis, ut dixi, frequentiſſima, etiam cognatos Mariæ vel Ioſeph, fratres Domini appellatos oportet intelligi. Quod autem appropinquante Paſcha Ieſus aſcendit Hieroſolymam, nobis profecto dat exemplum, quanta animi vigilantia dominicis ſubjici de-

Capharnaum quid ſit.

Fratres domini. Maria, virgo, Dei genitrix confitenda.

Gen. 13.

Gen. 29. Cognati ſacris literis etiã fratres dicuntur.

beamus

beamus imperiis, cum ipse in hominis infirmitate apparens, eadem quæ ex divinitatis auctoritate statuit, decreta custodiat. Ne enim putarent servi absque crebris orationũ bonorumque actuum victimis vel flagella evadere, vel præmia se posse percipere, & ipse inter servos ad orandum immolandumque Dei filius ascendit. Qui veniens Hierosolymam, quid ibi gerentes invenerit, quid ibidem ipse gesserit, videamus.

Orandum instanter.

Et invenit, inquit, *in templo vendentes oves, & boves, & columbas, & numularios sedentes: & cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque & boves: & numulariorum effudit æs, & mensas subvertit.*) Boves oves, & columbę ad hoc emebantur, ut offerrentur in templo, Numularij ad hoc sedebant ad mensas, ut inter emptores vẽditoresq; hostiarum prompta esset pecuniæ taxatio. Videbantur ergo licite vendi in templo, quæ ad hoc emebantur, ut in eodem templo offerrentur Domino, Sed nolens ipse Dominus aliquid in domo sua terrenæ negociationis, ne ejus quidem, quæ honesta putaretur, exhiberi, dispulit negociatores injustos, & foras omnes simul cum ijs, quæ negociabantur, ejecit. Quid ergo fratres mei, quid putamus faceret Dominus, si rixis dissidentes, si fabulis vacantes, si risu dissolutos, vel alio quolibet scelere reperiret irretitos, qui hostias, quæ sibi immolarentur, ementes in templo vidit, & eliminare festinavit? Hæc propter illos diximus, qui Ecclesiam ingressi, non solum intentionem orandi negligunt, verum etiam ea, pro quibus orare debuerant, augent: insuper & arguentes se pro hujusmodi stultitia, convitiis odiisque, vel etiam detractionibus insequuntur, addentes videlicet peccata peccatis, & quasi finẽ sibi longissimum incaute eorum augmentatione texentes, nec timentes ex eo districti judicis examinatione damnari. Nam bis quidem in sancto Evangelio legimus, quod veniens in templum Dominus hujusmodi negociatores ejecerit, nũc videlicet, id est, tertio ante passionem suam anno, sicut ex hujus Evangelistæ sequentibus scriptis agnoscimus: & ipso quo passus est anno, cum ante dies quinque Paschæ sedens in asino, Hierosolymam venisset. Sed hoc idem eum in templo sanctæ Ecclesiæ, & examine quotidianæ visitationis agere omnis, qui recte sapit, intelligit. Unde multum tremenda sunt hæc dilectissimi, & digno expavescẽda timore, sedulaque præcavendum industria, ne veniens improvisus perversum quid in nobis, unde meritò flagellari, ac de Ecclesia ejici debeamus, invenit: & maxime in illa, quæ specialiter Domus orationis vocatur, observandum, ne quid ineptum geramus, ne cum Corinthiis audiamus ab Apostolo: *Nunquid domos non habetis ad agenda vel loquenda temporalia, aut Ecclesiam Dei contemnitis?* & à Propheta cum Iudæis, *Dilectus meus in domo mea fecit scelera multa.* Et quidem gaudendum est, quia ipsi sumus in baptismo templum Dei facti, teste Apostolo, qui ait: *Templum Dei sanctum est, quod estis ipsi.* Civitas regis magni, de qua canitur, *Fundamenta ejus in montibus sanctis*, id est, fundamentum Ecclesiæ, in soliditate fidei Apostolorum & Prophetarum. Sed nimis tremendum, quia præmisit Apostolus, dicens: *Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus:* & ipse judex justus, *Disperdam*, inquit, *de civitate Domini omnes, qui operantur iniquitatem.* Gaudendum, quia in nobis Paschæ solennitas agitur, cum de vitiis ad virtutes transire satagimus. Pascha quippe transitus dicitur. Gaudendum, quia Dominus nostra pectora, civitatem videlicet suam visitare, quia idem Pascha nostræ bonæ actionis præsentia suæ pietatis illustrare dignatur. Sed timendum satis, ne nos in civitate sua aliud, quam ipse diligit agentes inveniat, & ipse se nobis, qualem non diligimus, districtus redditor ostendat. Ne nos in templo numularios, ne venditores boum, ovium, columbarumve reperiens, damnet. Boves quippe doctrinam vitæ cœlestis, oves opera munditiæ & pietatis, columbæ sancti Spiritus dona designant: quia in marium boum juvamine solet ager exarceri. Ager autem est cor cœlesti excultum doctrina, & suscipiendis verbi Dei præparatum rite seminib. Oves innocentes sua vestimenta vestiendis hominibus præstant, Spiritus super Dominum in columbæ specie descendit. Vendunt autem boves, qui verbum Evangelii non divino amore, sed terreni quæstus intuitu impendunt, quales reprehendit Apostolus, quia Christum non annuncient syncere. Vendunt oves, qui humanæ gratia laudis opera pietatis exercent, de quibus Dominus ait: *Quia receperunt mercedem suam.* Vendunt columbas, qui acceptam Spiritus gratiam, non gratis, ut præceptum est, sed ad præmium dant: qui impositionem manuum, qua Spiritus accipitur, etsi non ad quæstum pecuniæ, ad vulgi tamen favorem tribuunt. Qui sacros ordines non ad vitæ meritum, sed ad gratiam largiuntur. Numos mutuo dant in templo, qui non simulate cœlestibus, sed aperte terrenis rebus in Ecclesia deserviunt, sua quærentes, non quæ Iesu Christi. Verum hujusmodi operarios fraudulentos quæ merces maneat, ostendit Dominus, cum facto de funiculis flagello omnes ejecit de templo. Eijciuntur enim de parte sortis sanctorum, qui inter sanctos positi, vel ficte bona, vel aperte faciunt mala. Oves quoque & boves ejecit, quia talium vitam ostendit esse reprobam. Funiculi, quibus flagellando impios de templo expulit, crementa sunt actionum malarum, de quibus materia damnandi reprobos judici datur. Hinc etenim Esaias dicit, *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis:* & in Proverbiis Salomon, *Iniquitates*, inquit, *suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur.* Qui enim peccata peccatis, pro quibus Artius damnetur, † accumulat, prolongat. Numulariorum quoque, quos expulerat, effudit æs, & mensas subvertit, quia damnatis in fine reprobis, etiam ipsarum, quas dilexêre rerum, tollet figuram, juxta hoc quod scriptum est, Et mundus transibit, & concupiscentia ejus.

Negociatores è templo à domino ejecti. Matt. 21.

Domus domini reverenter colenda. 1 Cor. 11. Hier. 11. 1. Cor. 3. Psal. 86. Templum Dei non violandum. 1. Cor. 3. Psal. 100. Pascha transitus.

Boves, Columba Ager. Oves innocentes.

Ad Tit. 1. Matth. 6.

Matt. 10. Ordines sacri precio aut gratia non conferendi. Numularii.

Funiculi qui dicantur. Esaia 5. Prov. 5.

1. Ioan. 2.

Et eis, qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, nolite facere domum patris mei domum negociationis.) Venditionem columbarum de templo auferri præcipit, quia gratia Spiritus gratis accipi, gratis debet dari. Unde Simon ille Magus, qui hanc emere pecunia voluit, ut majore precio venderet, audivit, *Pecunia tua tecum sit in perditionem. Non est tibi pars neque sors in sermone hoc.* Notandum autem, quia non soli venditores sunt columbarum, & domum Dei faciunt domum negociationis, qui sacros ordines largiendo, pretium pecuniæ, vel laudis vel etiam honoris inquirunt, verum hi quoque, qui gradum vel gratiam in Ecclesia spiritalem, quam Domino largiente percepêre, non simplici intentione, sed cujuslibet humanæ causa retributionis exercent, contra illud Apostoli Petri, *Qui loquitur, quasi sermones Dei: qui ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus: ut in omnibus honorificetur Deus per Iesum Christum.* Quicunque ergo tales sunt, si nolunt veniente Domino de Ecclesia auferri, auferent ista de suis actibus, ne faciant domum Dei, domum negociationis. Nec prætereundum, quia sollicite nobis scriptura utramque Salvatoris nostri naturam, & humanam videlicet commendat, & divinam. Ut enim verus Dei filius intelligeretur, audiamus quid ipse dicit:

Spiritus sancti gratia vendi non potest. Simon Magus. Act. 8. Ordines sacri pretio aut gratia non conferendi.

Nolite facere domum patris mei, domum negotiationis.) Aperte namque se filium Dei patris ostendit, qui templum Dei domum sui patris cognominat. Ut rursum verus hominis filius sentiatur, recolamus quod in ejus capite lectionis descendens in Capharnaum, matrem comitem habuisse perhibetur. Sequitur:

Recordati vero sunt discipuli ejus, quia scriptum est, zelus domus tuæ comedit me.) Zelo domus patris Salvator ejecit impios de templo: Zelemus & nos fratres charissimi domum Dei, & quantum possumus, ne quid in ea pravum geratur, insistamus. Si viderimus fratrem, qui ad domum Dei pertinet, superbia tumidum, si detractionibus assuetum, si ebrietati servientem, si luxuria enervatum, si iracundia turbidum, si alio cuiquam vitio substratũ, studeamus in quantum facultas suppetit, castigare: polluta ac perversa corrigere: & si quid de talibus emendare nequimus, non sine acerrimo mentis sustinere dolore, & maxime in ipsa domo orationis, ubi corpus Dei consecratur, ubi angelorũ præsentia semper adesse non dubitatur, ne quid ineptũ fiat, ne

Zelus domus Dei.

Fratrum nostrorum curam habere debemus.

quid

quid nostram fraternamve orationem impediat, totis viribus agamus. Sequitur:

Templum Christi quod fuerit

Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit Iesus, & dixit eis, Solvite templũ hoc, & in tribus diebus excitabo illud.) De quo templo diceret, Evangelista post aperuit, videlicet de templo corporis sui, quod ab illis in passione solutum, ipse post triduum excitavit de morte. Quia ergo signum quærebant à Domino, quare solita commercia proijcere debuerit è templo, respondit ideo, se rectissime impios exterminare de templo, quia ipsum templum significaverit templum corporis sui, in quo nulla prorsus esset alicujus macula peccati. Neque immerito typicum purgavit à sceleribus templum, qui verum Dei templum ab hominibus morte; solutum, divinæ potentia majestatis excitare posset à mortuis.

Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & in tribus diebus excitabis illud? Quomodo intellexerunt, ita responderunt. Sed ne nos quoque spiritalem Domini sermonem carnaliter sentiremus, Evangelista subsequenter, de quo templo loqueretur, exposuit. Quod autem ajunt, templum quadraginta & sex annis ædificatum, non primam, sed secundam ædificationem illius significant. Primus enim Salomon templum in maxima regni sui pace decentesimo septem annorum opere perfecit: quod destructum à Chaldæis post lxx. annos jussione Cyri Persæ laxata captivitate, reædificari cœptum est; sed filii transmigrationis opus, quod principibus Zorobabel & Iesũ faciebant, propter impugnationem gentium vicinarũ ante quadraginta & sex annos implere nequiverunt, qui etiam numerus annorum perfectioni dominici corporis aptissime congruit. Tradunt etenim naturalium scriptores rerum, formam corporis humani tot dierum spatio perfici: quia videlicet primis sex à conceptione diebus lactis habeat similitudinem, sequentib⁹ novem convertatur in sanguinem: deinde duodecim solidetur: reliquis decem & octo firmetur usque ad perfecta lineamenta omnium membrorum: & hinc jam reliquo tẽpore usque ad tempus partus magnitudine augeatur. Sex autem & novem, & duodecim, & decem, & octo, quadragintaquinque faciunt; quibus si unum adjecerimus, id est, ipsum diem, quo discretum per membra corpus, crementum sumere incipit: tot nimirum dies in ædificatione corporis Domini, quot in fabrica templi annos invenimus: quia templum illud manu factum, sacrosanctam Domini carnem, quam ex virgine sumpsit, ut ex hoc loco discim⁹, figurabat: quia æque corpus ejus, quod est Ecclesia, quia uniuscujusque fidelium corpus animamque designabat: ut in plerisque scripturarum locis invenimus. Adam vero primus post peccatũ audivit: *Terra es, & in terram ibis*: Secundus vero Adam de se ipso ait: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Sparsus vero fuit primus Adam per universum mundũ, qui in secundo collectus est: quod significat nomen Adam, quod quatuor litteris scribitur, id est α, δ iterum α, & μ, quæ quatuor litteræ, quatuor partes orbis designant, in quas sparsus est Adam in filiis suis: ideo in principiis nominum partium mundi hæ quatuor literæ leguntur. Nam ἄρκτος, quod est Septentrio, ab α incipit: & δύσις, quod est occidens, à δ, incipit, & ἀνατολὴ, quod est oriens, ab α incipit: μεσημβρία, quod est meridies, ab μ incipit. Quæ sunt quatuor partes orbis, ab his quatuor literis incipientes, quæ litteræ, si in computo Græco considerentur, quadraginta sex faciunt: nam α unum, δ quatuor, & iterum α unum, μ quadraginta, qui simul ducti quadraginta sex, mystice designant quadraginta sex diebus, quibus tẽplum corporis Christo in utero virginali ædificatum est. Caro autem Christi, quæ de eadem sumpta est, destructa est à Iudæis, & à seipso iterum ædificata secundum scripturas prophetarum, & ideo dicit Evangelista:

Templi Salomonis ædificatio 3.Reg. 6. 2.Par. 36 2.Esdr. 1. & 5.

Corpus humanũ, quot diebus in utero perficiatur.

Quadraginta sex numeri typus.

Genes. 1. Ioan. 2. Adæ typus & quot literis dictio Adam constet, & earum significatio

Hoc enim dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat, & crediderunt scripturæ.) Scilicet Prophetarum, qui prædixerant, Christum tertia die resurgere.

Ioan. 2.

Et sermoni quem dixit Iesus.) id est, quòd ait: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*, hoc est, tertia die resuscitabo, quod vos solvitis in cruce. Sequitur:

Cum autem esset Iesus Hierosolymis in pascha die festo, multi crediderunt in eum, ipse autem Iesus non credebat semetipsũ eis: quia ipse sciebat, quid esset in homine.) Non enim sic credebãt in eum, ut digni essent, Christum habitare in eis: quorum fides catechumenis comparari potest: qui credunt in Christum, sed Christus non credit seipsum eis: quia nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei. Nemini vero se credit Christus, nisi qui dignus est introire in regnum Dei. Nullus vero dignus est introire in regnum Dei, nisi qui renatus est aqua & spiritu. Inde Ecclesiastica consuetudo catechumenis corporis & sanguinis Christi communionem non tradit, quia non sunt renati ex aqua & Spiritu, quibus tantum creditur participatio corporis & sanguinis Christi. Ex his autem multis, qui credebant in Iesum, unus erat Nicodemus iste: & ideo nocte venit, & non die, quia necdum illuminatus erat cœlestis gratiæ luce.

Catechumeni.

Christus cui se credat. Nicodemus legis peritus.

CAPUT III.

Cap. 3. Nicodemus legis peritus.

Erat homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum, hic venit ad Iesum nocte.) Princeps scilicet Iudæorũ venit ad Iesum nocte, cupiens secreta ejus allocutione plenius discere mysteria fidei, cujus aperta ostensione signorum, aliquatenus jam rudimenta perceperat: qui quoniam prudenter ea, quæ ignorabat, ab illo quærebat, investigare promeruit.

Rabbi, inquit, *scimus quia à Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.*) A Deo igitur Iesum ad magisterii cœleste mundo adhibendum venisse confessus est: dominum cum illo fuisse, è miraculis prudenter intellexit: cum Deo tamen ipsum Deum esse non novit: sed quia quem magistrum noverat, veritatis studiose docendum adhuc obtulit, merito ad agnitionem divinitatis ejus perfecte doctus subijt: merito utriusque nativitatis ejus, divinæ scilicet & humanæ, sed & Passionis atque ascensionis ipsius arcana percepit, nec non etiam modum secundæ generationis, ingressum regni cœlestis, aliaque complura doctrinæ sacramenta Domino revelante didicit.

Respondit Iesus, & dixit ei, Amen amen dico tibi: Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.) Quæ sententia tanto apertius cunctis fidelibus lucet, quanto constat, quia sine hujus luce fideles esse nequeunt. Quis enim sine lavacro regenerationis remissionem peccatorum consequi, & regnum valet intrare cœlorum? Sed Nicodemus, qui nocte venit ad Dominum, necdum lucis mysteria capere noverat. Nam & nox, in qua venit, ipsam ejus qua premebatur ignorantiam designat. Necdum enim eorum numero sociatus erat: quibus ait Apostolus. *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*, sed inter eos potius remanebat, quibus loquitur Esaias: *Surge, illuminare Hierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est.* Respondit ergo Domino, & ait:

Lucis typus.

Ephes. 5.

Esa. 6.

Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Nunquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, & renasci?) Quia enim secundæ nativitatis adhuc nescius perseverabat, de salute autem sua jam solicitus exciterat, necessariò de una quam noverat nativitate, an posset iterari, vel quo ordine regeneratio posset impleri, quærebat: ne hujus expers remanendo, vitæ cœlestis particeps esse nequiret. Notandum autem, quia quod de carnali dixit, hoc etiam de spiritali est regeneratione sentiendum: nequaquam videlicet eam, postquam semel expleta fuerit, posse repeti. Sive enim hæreticus, sive schismaticus, sive facinorosus quisque in confessione sanctæ Trinitatis baptizet, non valet ille, qui ita baptizatus est, à bonis catholicis rebaptizari: ne confessio vel invocatio tanti nominis videatur annullari. Et quia Nicodemus ad primam Domini responsionem solicitus, quomodo sit intelligenda, diligenter inquirit, meretur jam planius instrui, & quia secunda nativitas non carnalis est, sed spiritalis, audire.

Baptismus iterari non potest.

Respondit namque Iesus, Amen amen dico tibi. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei.) Cujus nativitatis modum subsequenter exponens, prorsusque à carnali distinguens, ait:

Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex Spiritu, Spiritus est.) Natura Spiritus invisibilis est, carnis visibilis: atque ideo carnalis generatio visibiliter administratur, (visibilibus enim incrementis, qui in carne nascitur, per ætatum momenta proficit) spiritalis autem generatio tota invisibiliter agitur. Nam videtur quidem, qui baptizatur, in fontem descendere, videtur aquis intingi, videtur de aquis ascendere: quid autem in illo lavacrum regenerationis egerit, minime potest videri. Sola autem fidelium pietas novit, quia peccator in fontem descendit, sed purificatus ascendit. Filius mortis descendit, sed filius resurrectionis ascendit. Filius prævaricationis descendit, sed filius reconciliationis ascendit. Filius iræ descendit, sed filius misericordiæ ascendit. Filius diaboli descendit, sed filius Dei ascendit. Sola hoc Ecclesia mater, quæ generat, novit. Cæterum oculis insipientium videtur talis exire de fonte, qualis intravit, totumque ludus esse quod agitur. Unde in finem videntes gloriam sanctorum dicent gementes in tormentis: *Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperii. Quomodo ergo computati sunt inter filios Dei?* Ait Apostolus Ioannes, *Charissimi*, inquit, *nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit, quid erimus. Quod natum est ex Spiritu, Spiritus est:* quia qui ex aqua & Spiritu generatur, invisibiliter in novum mutatur hominem, & de carnali efficitur spiritalis. Qui ideo recte non solum spiritalis, sed etiam Spiritus vocatur, quia sicut substantia Spiritus invisibilis est in aspectibus, ita is, qui per gratiam Dei innovatur, invisibiliter fit spiritalis, & Dei filius, cum visibiliter omnibus caro & filius hominis appareat. Sequitur:

Non mireris, quia dixi tibi, Oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult, spirat, & vocem ejus audis; sed nescis unde veniat, & quo vadat. Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu.) Spiritus ubi vult spirat: quia ipse habet in potestate, cujus cor gratia suæ visitationis illustret. *Et vocem ejus audis*, cum te præsente loquitur is, qui Spiritu sancto repletus est. *Sed nescis unde veniat, & quo vadat:* quia etiam, si te præsente quempiam spiritus ad horam impleverit, non potes videre, quomodo intraverit, vel quomodo redierit: quia natura est invisibilis. *Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu.* Et ipse enim invisibiliter agente spiritu incipit esse, quod non erat: ita ut infideles nesciant, unde veniat, & quò vadat: id est, quia per gratiam regenerationis venit in adoptionem filiorum Dei, & vadit in perceptionem regni cœlestis. Quærente autem adhuc Nicodemo, quomodo possint hæc fieri, subjungit Dominus, dicens:

Tu es magister in Israel, & hæc ignoras?) Non quasi insultate volens ei, qui magister vocetur, cum sit ignarus sacramentorum cœlestium, sed ad humilitatis illum viam provocans, sine qua janua cœlestis non potest inveniri

Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis? Terrena illis dixit, ut in superiore lectione invenimus, cū de passione, ac de resurrectione sui corporis, quod de terra assumpserat, loqueretur dicens: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud:* non tamen credebant verbo, quod dixit: sed ne hoc quidem intelligere valebant, quia non de alio, quam de templo corporis sui diceret. Qui ergo terrena audientes non capiebant, quanto minus ad cœlestia, id est, divinæ generationis capienda mysteria sufficiunt? Addit autem adhuc Dominus & de cœlestibus sacramentis, & de terrenis instruere eum quem vidit sapienter ac diligenter his, quæ audiret, intendere. Cœlestis namque est ascensio ejus ad vitam sempiternam: terrena vero ejus exaltatio ad mortem temporalem. Dicit ergo de cœlestibus:

Et nemo ascendit in cælū, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo(Subjungit vero de terrenis: *) Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.)* Merito autem quæritur, quomodo dicetur filius hominis vel descendisse de cœlo, vel eo tempore, quo hæc in terra loquebatur, jam fuisse in cœlo. Nota est autem confessio fidei catholicæ, quia descendens de cœlo filius Dei, filium hominis in utero virginali suscepit, eumque completa dispensatione passionis suæ, resuscitavit à mortuis, & assumpsit in cœlum. Non ergo caro Christus descendit de cœlo, neque ante tempus ascensionis erat in cœlo, nisi quia una Christi persona est, in duabus existens naturis. Atque ideo filius hominis recte dicitur & descendisse de cœlo, & ante passionem fuisse in cœlo: quia quod in sua natura habere non potuit, hoc in filio Dei, à quo assumptus est, habuit: sicut propter eandem unius Christi personam, quæ ex duabus extat naturis, Apostolus ait: *Vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.* Neque enim Deus in sua sententia, sed in homine assumpto sanguinem, quem pro Ecclesia funderet, habuit. Hinc etenim Psalmista dicit: *Ascendit Deus in jubilatione.* Quomodo enim Deus, nisi in homine, ascenderet, qui in suæ naturæ majestate semper ubique præsens adest? Sed & hoc quærendum, quomodo dictum sit, Et *nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo:* cum omnes electi se veraciter confidant ascensuros in cœlum, promittente sibi Domino, *quia ubi sum ego, illic & minister meus erit.* Cujus tamen nondum quæstionis apertissima ratio solvit: quia videlicet mediator Dei & hominum homo Christus Iesus electorum omnium caput est: itemque omnes electi ejusdem capitis membra sunt, dicente Apostolo: *Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam.* & rursum, *Vos enim estis corpus Christi, & membra de membro. Nemo* ergo *ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis, qui est in cœlo.* Nemo ascendit in cœlum, nisi Christus in corpore suo, quod est Ecclesia. Qui in seipso quidem, primum cernentibus Apostolis, eminentioribus nimirum membris suis ascendit, & exinde in membris suis quotidie ascendens, se colligit in cœlum. Hinc est enim, quod ipsum corpus ejus inter adversa hujus sæculi deprehensum gloriatur, & dicit: *Nunc autem exaltavit caput meum super inimicos meos.* Ac si aperte dicat, qui occisum à Judæis Christum, caput videlicet meum suscitavit à mortuis, ac frustratis omnibus inimicorum insidiis sublevavit in cœlum: spero, me etiam de præsentibus periculis eruens, meo capiti junget in regno: quia *nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo.* Quisquis in cœlum ascendere desiderat, ei qui de cœlo descendit, & est in cœlo, se vera fidei & dilectionis unitate conjungat. Aperte intelligens, quia nullo alio ordine, nisi per eum, qui descendit de cœlo, potest ascendere in cœlum. Vnde alias ipse dicit: *Nemo venit ad patrem nisi per me.* Hæc ideo in Nicodemo cunctis dicuntur catechumenis, ut discant ejus membris renascendo incorporari, per quem possint ascendere in regnum Dei. Et quia ascensio vel ingressus regni fieri non potest absque fide, & sacramentis Dominicæ passionis, recte subinfertur:

Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis: ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Mira magisterii cœlestis arte dominus magistrum legis Mosaicæ ad spiritualem legis ejusdem sensum inducit, recordans historiæ veteris, & hanc in figuram suæ passionis, atque humanæ salvationis factam edisserens. Narrat quippe liber Numerorum, quia pertæsus in eremo populus Israel itineris longi, ac laboris, murmuravit contra Dominum & Mosen: ideoque Dominus immiserit in illum ignitos serpentes, ad quorum plagas, & mortes plurimorum, cum clamarent ad Mosen, & ille oraret, jussit eum Dominus facere serpentem æneum, & ponere pro signo. *Qui percussus*, inquit, *aspexerit eum, vivet:* & ita factum est. Plagæ igitur serpentum ignitorum, venena sunt & incentiva vitiorum, quæ animam, quam tangunt, spirituali morte perimunt. Et bene murmurans contra Dominum populus, serpentum morsibus sternebatur, ut ex ordine flagelli exterioris agnosceret, quantam intus perniciem murmurando pateretur. Exaltatio autem serpentis ænei, quem dum percussi aspicerent, sanabantur, passionem nostri redemptoris signat in cruce, in cujus solum fide regnum mortis & peccati superatur.

Natura duplex. | Regeneratio qui fiat. | Sapien. 5. | 1. Ioan. 3. | Spiritus ubi vult, spirat. | Actor. 20. Deus ut dicatur sanguinē suum pro Ecclesia fudisse. | Ioan. 12. | Ephes. 1. | Ephes. 5. Nemo nisi membrū Christi salvatur. | Psal. 29. | Ioan. 14. Catechumeni. | Num. 21. | Serpent æneus Mosi.

peratur. Recte enim per serpentes peccata, quæ animam simul & corpus ad interitum trahunt, exprimuntur: non *Genes. 3.* solum quia igniti, quia virulenti, quia ad perimendum sunt astuti; verum etiam quia per serpentem primi parentes nostri ad peccandum persuasi, ac de immortalibus sunt peccando mortales effecti. Recte per serpentem æneum *Rom. 8.* Dominus ostenditur, quia venit in similitudinem carnis peccati: quia sicut æneus serpens effigiem quidem ignitis serpentibus similem, sed nullum prorsus in suis membris habuit ardorem veneni nocentis, quin potius percussos à serpentibus sua exaltatione sanabat; sic nimirum, sic redemptor humani generis non carnem peccati, sed similitudinem induit carnis peccati, in qua mortem crucis patiendo, credentes in se, ab omni peccato, & ab ipsa etiam morte liberaret. *Sicut ergo Moses exaltavit serpentem in deserto; ita,* inquit, *oportet exaltari filium hominis:* quia sicut illi, qui exaltatum pro signo serpentem æneum aspiciebant, sanabantur ad tempus à temporaria morte. & à plaga, quã serpentum morsus intulerat: ita & qui mysterium dominicæ passionis credendo, confitendo, synceriter imitando aspiciunt, salvantur in perpetuum ab omni morte, quã peccando in animo pariter & carne contraxerunt. Unde recte subjungitur. *Ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Cujus quidem verbi patet sensus, quia qui credit in Iesum, non solum perditionem evadit pœnarum, sed vitam etiam percipit æternam. Et hoc in- *Figuræ ac veritatis discrimen.* ter figuram distat & veritatem, quia per illam vita protelatur temporalis, per hanc vita donatur sine fine mansura. Sed curandum solerter est, ut quod intellectus bene sentit, operatio condigna perficiat: quatenus confessio rectæ nostræ fidei sobrie conversando, ad perfectionem promissæ nobis vitæ mereatur attingere. Verum, quia hæc de filio hominis dicuntur, quia exaltari in cruce, id est, mortem oportuit pati, ne putaret Nicodemus, filium tantum eum hominis esse, à quo vita esset expectanda perpetua, curavit ei Dominus etiam divinitatis suæ patefacere sacramentum, unumque & eundem & filium hominis & mundi ostendere Salvatorem. Nam sequitur:

Sic enim dilexit Deus mundum, ut filium suum unigenitum daret: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.) Unde notandum, quod eadem de filio Dei unigenito replicat, quæ de filio hominis in cruce exaltato præmiserat, dicens: *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quia profecto idem redemptor & conditor noster filius Dei ante sæcula existens, filius hominis factus est in fine sæculorum: ut qui per divinitatis suæ potentiam nos creaverat ad perfruendam vitæ beatitudinem perennis, ipse per fragilitatem humanitatis nostræ nos restauraret ad recipiendam, quam perdidimus vitam. Sequitur autem

Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.) Ergo quantum in medico est, sanare venit ægrotum. Se interemit, qui præcepta medici observare non vult. Venit Salvator ad mun- *Salvator unde dictus Christus.* dum. Quare Salvator dictus est mundi? nisi ut salvet mundum, non ut judicet mundum. Salvari non vis ab ipso? Ex te judicaberis. Et quid dicam, judicaberis? Videte quid ait:

Judicium mundi. *Qui credit in eum, non judicatur, qui autem non credit*) Quid dicturum sperabas, nisi judicatus? *jam,* inquit, *judicatus est.* *2. Tim 2.* Notandum apparuit judicium. sed jam factum est judiciũ. *Novit enim Dominus, qui sunt ejus.* Novit qui permaneant ad coronam, qui permaneant ad flammam. Novit in area sua triticum suum, novit & paleam: novit & segetem, novit zizaniam.

Iam judicatus est, qui non credit) Quare judicatus? quia non credidit in nomine unigeniti filii Dei.

Hoc est autem judicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem, erant enim mala opera eorum.) Fratres mei, quorum opera bona invenit Dominus? Nullorum, omnia enim mala opera invenit. Quomodo ergo quidam fecerunt veritatem, & venerunt ad lucem? Hoc enim sequitur:

Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia Deo facta sunt.) Quomodo ergo quidam bonum opus fecerunt, ut venirent ad lucem, id est, ad Christum: & quomodo quidam dilexerunt tenebras, si omnes peccatores invenit, & omnes à peccato sanat? Et serpens ille, in quo figurata est mors Domini, eos sanabat, qui morsi fuerant, & propter morsus serpentis erectus est serpens, id est, mors Domini propter mortales homines, quos invenit injustos. Quomodo intelligitur hoc judicium, quoniam lux venit in mundum, & *dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem: erant enim mala opera eorum?* Quid est enim hoc? Quorum enim erant bona opera? Nonne venisti, ut justifices impios? *Sed dilexerunt,* inquit, *magis tenebras, quam lucem:* ibi posuit vim. Multi enim dilexerunt peccata sua: quia qui confitetur peccata sua, & accusat peccata sua, jam cum Deo facit. Accusat Deus peccata tua: si & tu accuses, conjungeris Deo. Quasi duæ *Homo & peccator, duæ res sunt.* res sunt, homo, & peccator. Quod audis homo, Deus fecit: quod audis peccator, ipse homo fecit. Dele quod fecisti, ut Deus salvet, quod fecit. Oportet ut oderis in te opus tuum, & ames in te opus Dei. Cum autem cœperit tibi displicere quod fecisti, inde incipiunt bona opera tua, quia accusas mala opera tua. Initium bonorum operum, *Confessio malorum operum, initium est bonorũ operum.* confessio est operum malorum. Facis veritatem, & venis ad lucem. Quid est, facis veritatem? Non te palpas, non tibi blandiris, non te adulas. Non dicis, justus sum, cum sis iniquus: & incipis facere veritatem. Venis autem ad lucem, ut manifestentur opera tua, quia in Deo facta sunt: quia & hoc ipsum, quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret, nisi Deus tibi luceret. & ejus veritas te tibi ostenderet. Sed qui etiam admonitus diligit peccata sua, odit admonentem lucem, & fugit eam, ut non arguantur opera ejus mala, quæ diligit. Qui autem facit veritatem, accusat in se mala sua: non sibi parcit, non sibi ignoscit, ut Deus ignoscat: ipse agnoscit, & venit ad lucem: cui gratias agit, quod ille, quid in se odisset, ostenderet: dicit Domino: *verte faciem tuam à peccatis meis.* Et qua fronte dicit, nisi iterum dicat, *quoniam facinus meum ego agnosco, & peccatum meum contra me est semper.* Si autem post te *Psal. 50.* feceris peccatum tuum, retorquet tibi illud Deus ante oculos tuos: & tunc retorquet, quando jam pœnitentiæ fructus nullus erit: Currite, ne tenebræ vos comprehendant. Sequitur autem:

Post hæc venit Iesus & discipuli ejus in Iudæam terram: & illic demorabatur cum eis, & illic baptizabat.) Baptizatus bapti- *Peccata nostra ante oculos habere debemus.* zat, non eo baptismate baptizat, quo est baptizatus: dat baptismum dominus baptizatus à servo, ostendens humilitatis viam, & perducens ad baptismum Domini, hoc est, baptisma suum, repræbendo humilitatis exemplum: quia ipse non respuit baptisma servi: & baptismate servi via præparabatur Domino, & baptizatus est Dominus, viam *Baptismus Christi.* se fecit ad se venientibus, ipsum audiamus. *Ego sum via, veritas, & vita.* Si veritatem quæris, viam tene: nam ipse est veritas, qui est via. Audiamus Ioannem, *Baptizabat Iesus.* Diximus quia *baptizat Iesus,* quomodo Iesus, quomodo Dominus. quomodo Dei filius, quomodo verbum. Sed verbum caro factum est.

Erat autem Ioannes baptizans in Enon juxta Salim.) Lo- *Ioan. 14.* cus quid est, ex nomine intelligitur: quia aquæ multæ erant ibi. Enon juxta Salim locus est, ubi baptizabat Ioannes: & ostenditur nunc usque locus in octavo lapide *Docere quando cœpit Christus.* Scythopoleos ad meridiem juxta Salim & Jordanem.

Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem.) Quare baptizat Ioannes? quia oportebat, ut baptizaretur dominus. Quare oportebat, ut Dominus baptizaretur? Ne aliquis magna licet præditus gratia, vel potestate, contemneret baptizari. Ipse dominus non contempsit baptismi sacramentũ, quamvis in illo non esset, quod mundaretur in baptismo, qui nullum habuit peccatum, quod dimitteretur in baptismi lavacro. Baptizatus est Dominus à servo, ne servus Domini baptismum contemneret. *Nondum enim missus fuerat in carcerem Ioannes.* Ideo hoc dicit Evangelista, ut intelligeretur, hæc miracula, quæ ante posuit,

primo anno doctrinæ Domini nostri Iesu Christi, quæ incipiebat à baptismo suo, acta esse: cujus anni gesta maxime alios intellexerit Evangelista facere.

Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione.) Celantes enim discipuli Joannis magistrum quia plures audiebant concurrere ad baptismum Christi, & præferre Judæos baptismo Joannis baptismum Christi, novissime venerunt ad ipsum Joannem, ut solveret quæstionem quam habuerant cum Judæis, de discretione inter baptismum Christi, & baptismum illius.

Et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, ecce hic baptizat: & omnes veniunt ad eum.) Quasi indignantes quòd plures venissent ad baptismum Christi, dixerunt, Omnes veniunt ad eum, & te dimittunt. Tuo baptismo baptizatus est ille, ad cujus baptismum omnes modò concurrunt.

Respondit, & dixit: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit illi datum de cœlo. Vos mihi testimonium perhibetis quòd dixerim, Non sum ego Christus.) Si meo testimonio creditis, scitote me non esse Christum, sed illum illius baptismum esse, in quo remissio est peccatorum, & Spiritus sanctus datur, non meum: in quo tantummodo pœnitentia dabatur, & fides in eum, de quo querimoniam nunc habetis. *Non potest homo aliquid accipere, nisi fuerit illi datum de cœlo.* Præco sum, ille judex. Ergo servus, ille Dominus. Ille sponsus, ego amicus sponsi. Illum oportet crescere, me autem minui. Veniebam illi viam parare, non me exaltare. *Ego vox clamantis*, ille verbum patris. *Qui post me venit, ante me factus est*, id est, dignitate mihi prælatus est. *Cujus ego non sum dignus corrigiam calceamenti ejus solvere*, id est, nativitatis illius qua ex virgine natus venit in mundum, enarrare mysterium. Audistis testimonium meum, credite testimonio meo, concurrite ad illum, in cujus baptismo est remissio peccatorum. Iste Joannes tantæ auctoritatis habebatur, ut à populo Christus putaretur: sed ille falsum respuit honorem, ut solidam posset habere veritatem. Noluit de se jactare quod non fuit, ne sine eo esset qui semper fuit. *Qui habet sponsam, sponsus est.* Ego non sum sponsus. Sed quid sum? Amicus sponsi, gaudens in vocem illius qui est sponsus, de quo dicitur, (Rex omnis terræ Deus: & adorabunt eum omnes Reges terræ: omnes gentes servient ei.) Ille est sponsus verus: sponsa vero sancta Ecclesia, ex omnibus congregata gentibus: de qua Apostolus ait, *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo* Virgo est, & sponsum habet, quæ quotidie generat, & virgo perpetua manet. Virginitas hæc integritas est mentis, charitatis perfectio, unitas Catholicæ fidei, pacis concordia, castitas in corpore & anima: quia nihil valet corporis castitas sine Catholicæ fidei integritate. Cujus virginis, id est, universalis Ecclesiæ amici sunt prædicatores Evangelicæ veritatis, & ideò dicit iste Ioannes, *Amicus sponsi, qui stat & audit, & gaudio gaudet propter vocē sponsi.* Stat enim, qui in fide recta permanet, & quod credit prædicat. Quare stat? quia non cadit. Quare non cadit? quia humilis est. Iste præcursor Domini in solida petra stabat, dum ait, *Non sum ego Christus*, non sum ego sponsus, sed amicus sponsi. Qui gloriam illius quærit, qui misit eum, meritò non cadit, meritò stat, meritò audit vocem sponsi, & gaudio gaudet propter vocem sponsi. Vox ergo sponsi est, *Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Confessus est ergo Joannes, sicut superius audistis, *quia non sum ego Christus*, quia cum discipulos multos faceret Jesus, & referretur ad eum, veluti ut instigaretur (quasi invido enim narraverint, *Ecce ille facit plures discipulos quàm tu*) ille confessus est quid esset, & inde meruit ad eum pertinere, quia non est ausus dicere quòd est ille. Hoc ergo dixit Joannes, *Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo.* Ergo Christus dat, & homo accipit *Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quòd dixerim, Non sum ego Christus. sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponsam sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi, non sibi gaudium facit de se.* Qui enim vult gaudere de se, tristis erit. Qui autem de Deo vult gaudere semper gaudebit, quia Deus sempiternus est. Talem se dixit Ioannes, propter vocem sponsi gaudet amicus sponsi, ait, non propter suam vocem, & stat, & audit eum. Si ergo cadit, non audit eum. De illo enim quondam qui cecidit, dictum est, & in veritate non stetit: de diabolo dictum est. Ergo stare debet amicus sponsi, & audire Quid est stare? permanere in gratia ejus quam accepit Et audit vocem, ad quam gaudeat. Sic erat Joannes: noverat unde gaudebat, non sibi arrogabat quod ipse non erat. Sciebat illuminatum se, non illuminatorem. (Erat enim lumen verum, ait Evangelista, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum) Si omnem ergo & ipsum Joannem, quia ipse de hominibus erat, Sequitur. Et dicit Joannes:

Ioannes præco, & servus.

2. Cor. 11

Virgo, Ecclesia Christi & mater.

Castitas corporis sine fide, vana.

Matt. 28.

Ioan. 8.

Ioan. 1.

Hoc ergo gaudium meum impletum est.) Quod est gaudium ipsius? Ut gaudeat ad vocem sponsi. Multi enim ideò facti sunt insipientes, quia dixerunt se esse sapientes: quos arguit Apostolus in Epistola ad Romanos dicens, *Existimantes se esse sapientes, stulti facti sunt.* Ergo Deus quod dat gratias agentibus, tollit non agentibus. Noluit esse hoc Joannes, gratus esse voluit: confessus est accepisse se, & gaudere se dixit propter vocem sponsi, & ait, *Hoc ergo gaudium meum impletum est.*

Sapientes stulti facti.

Rom. 1.

Illum oportet crescere, me autem minui.) Quid est hoc, *Illum oportet exaltari, me autem humiliari?*) Magnum hoc Sacramentum est, antequam veniret Dominus Jesus, homines gloriabantur de se: venit ille homo, ut minueretur hominis gloria, & augeretur gloria Dei. Venit ille sine peccato, & invenit omnes cum peccato. Si sic venit ille, ut dimitteret peccata, Deus largiatur, homo confiteatur. Etenim confessio hominis, humilitas hominis: miseratio Dei, altitudo. Si ergo venit ille dimittere peccata, agnoscat homo humilitatem suam, & Deus faciet misericordiam suā. *Illum oportet crescere, me autem minui.* Hoc est, illum oportet dare, me autem accipere Illum oportet glorificari, me autem confiteri. Intelligat homo gradum suum & confiteatur Deo, & audiat Apostolum dicentem homini superbienti & elato, & extollere se volenti, *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Intelligat ergo homo qui accepit, qui volebat suum dicere quod non est ejus, & minuatur. *Bonum est enim illi ut Deus in illo glorificetur, ipse in se minuatur, ut in Deo augeatur.* Hæc testimonia, ac veritatem etiam passionibus suis significaverunt Christus & Joannes. Nam Joannes capite minutus est, ut & ibi appareret quid est, *Illum oportet crescere, me autem minui.* Hoc est, illum oportet exaltari, me autem humiliari; hoc enim significat & ipsa creatura lucis: nam Christus natus est diebus crescentibus, Joannes verò decrescentibus: ut ostenderetur quid est Christus, hoc est lumen verum: & quid est Ioannes, hoc est illuminatus ab eo. Crescamus nos in illo, & per illum, ut ille crescat in nobis, donec perveniamus ad perfectum diem. Audiamus adhuc quid Joannes de Christo dixerit, vel quid de seipso. Dicit enim:

Gloria quid sit.

Confessio cui facienda est.

1. Cor. 4.

Qui de sursum venit, super omnes est: & qui de terra est, de terra loquitur.) *Qui de sursum venit, super omnes est*, id est Christus. *Qui autem est de terra, terra est, & de terra loquitur*, id est Joannes. Quum ergo de terra loquitur omnis homo, terrenus est; & dum terrena loquitur, de terra loquitur. Qui vero illuminatus est ab eo qui est lumen verum, de divinis loquitur. Ergo sursum est gratia Dei, deorsum natura hominis, carnalis carnaliter æstimat, carnaliter suspicatur. Dum venit gratia Dei illuminans hominem, cœlestia loquitur, sicut dictum est: *Qui illuminas lucernam meam Domine Deus meus, illumina tenebras meas*, hoc est. *Illum oportet crescere, me autem minui.* Ergo Joannes, quod ad Joannem pertinet, *de terra est, & de terra loquitur*, si quid divinum à Joanne audisti, illuminantis est, non recipientis. *Qui de cœlo venit, super omnes est: & quod vidit & audivit, hoc testatur.*

Psal, 17

Et testimonium ejus nemo accipit.) Quod de cœlo venit, super omnes est. Dominus noster Iesus Christus, de quo superius dictum est, *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo.* Est autem super omnes: & quod vidit, & audivit, hoc loquitur. Habet enim & patrem ipse filius Dei, & audivit à patre. Et quod audivit à

patre, quid est? quis hoc explicat? Quando lingua mea, quando cor meum sufficere potest, vel cor ad intelligendum, vel lingua ad proferendum? Quid est quod filius audivit à patre? Forte filius est, verbum patris audivit. Imo filius verbum patris est. Cum ergo verbum Dei, filius sit, filius autem locutus est nobis, non verbum suum, sed verbum patris se nobis loqui voluit, qui verbum patris loquebatur. Hoc ergo quomodo decuit & oportuit, dixit Joannes, *Qui de cœlo venit, super omnes est: & quod vidit & audivit, illud testatur: & testimonium eius nemo accipit.* Si nemo, inquit, accipit. cur ergo Christus venit? Quoniam est quidam populus præparatus ad iram Dei, damnandus cum diabolo, horum nemo accipit testimonium Christi. Nam si omnino nemo, nullus homo, quid est quod sequitur:

Qui accipit testimonium ejus, signavit quia Deus verax est?) Certe ergo nemo, nisi, ut ipse dicis, qui accipit testimonium ejus; *signavit quia Deus verax est.* Respondit ergo fortasse interrogatus Joannes, quasi diceret nobis quid dixerit nemo. Est enim quidam populus natus ad iram Dei, & ad hoc præcognitus, qui sint enim credituri, & qui non sint credituri, novit Dominus: qui sint perseveraturi in eo quòd crediderunt, & qui sint lapsuri, novit Deus: & numerati sunt Deo omnes futuri in vitam æternam. Testimonium ejus qui venit de cœlo, nemo accipit, qui autem accipit testimonium ejus, signavit quia Deus verax est. Signavit dixit, hoc est signum ponit in corde suo, quasi singulare & speciale aliquid, hunc esse verum Deum, qui missus est ob salutem humani generis. Quid est, *signavit quia Deus verax est?* nisi quia homo mendax est, Deus verax est: quia nemo hominum potest dicere quòd veritatis est, nisi illuminetur ab eo qui mentiri non potest. Deus ergo verax, Christus autem Deus. Vis probare? Accipe testimonium ejus, & invenis: Qui enim accipit testimonium ejus, signavit quia Deus verax est. Quis? Ipse qui de cœlo venit, & descendit, super omnes est: Deus verax est.

Signare quid sit.

Verax est Deus, homo mendax.

Homo cur dicatur mendax.

Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Ipse est Deus verax, ipse est Deus & Dominus noster Iesus Christus: de quo Apostolus ait, *Postquam venit plenitudo temporu, misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege.*

ad Gal 4.

Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur.) Hoc utique de Christo dicebat, ut se ab illo distingueret. Quid enim? Joannem nonne Deus misit? An non ipse dixit, *Missus sum ante eum?* &, *Qui me misit baptizare in aqua. & de illo dictum est, Ecce mitto Angelum meum ante te, & præparabit viam tuam.* Nonne & ipse verba Dei loquitur, de quo etiam dictum est quòd sit amplius quàm Propheta? Si ergo & ipsum Dominus misit, & verba Dei loquitur, quomodo ad distinctionem de Christo, eum dixisse accipimus, *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur?* Sed vide quid adjungat.

Ioan. 1.

Malach. 3.

Matt. 12.

Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum.) Audi Apostolum dicentem, *Secundum mensuram donationis Christi.* Hominibus ad mensuram dat, unico filio non dat ad mensuram. Quomodo hominibus ad mensuram? *Alij quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alij fides in eodem Spiritu, alij Prophetia, alij judicatio spirituum, alij genera linguarum, alij dona curationum.* Nunquid omnes Prophetæ? nunquid omnes doctores? Nunquid omnes virtutes? Nunquid omnes dona habent sanitatum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Aliud habet ille, aliud iste: & quod habet iste, non habet ille. Mensura est, divisio quædam donorum est, ergo hominibus mensura datur & concordia, ubi unum corpus facit. Quomodo aliud accipit manus ut operetur, aliud oculus ut videat, aliud auris ut audiat, aliud pes ut ambulet: anima tamen una est, quæ agit omnia: in manu ut operetur: in pede ut ambulet: in aure ut audiat: in oculo ut videat: sic sunt etiam diversa dona fidelium, tanquam membris ad mensuram cuique propria distributa. Sed Christus, qui dat, non ad mensuram accepit. Audi enim adhuc quod sequitur, quia de filio dixerat.

Ephes. 4.
1. Cor. 12

Spiritus Dei ad mensurã hominibus datur. Christo ita non datur.

Anima unius operationes variæ.

Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu ejus.) Ut nosses & hic quàm distincte dictum est, *Pater diligit filium.* Quare enim? Pater non diligit Ioannem? & tamen non omnia dedit in manu ejus. Pater non diligit Paulum? & tamen nõ omnia dedit in manu ejus. *Pater diligit filium,* sed quo modo pater filium, non quomodo Dominus servũ: quomodo unicum, non quomodo adoptatum. Itaque *omnia dedit in manu ejus,* Quid est omnia? Ut tantum sit filius, quantus est pater.

CAPUT IV.

CUm ergo audisset Iesus quia audierunt Pharisæi, &c.) Utique Dominus si sciret Pharisæos ita de se cognovisse, quod plures discipulos faceret, & quod plures discipulos baptizaret, ut hoc eis ad salutem pertineret sequendo eum ut & ipsi essent discipuli, & ipsi vellent ab eo baptizari magis, non relinqueret Judæam terram, sed propter illos maneret ibi. Quia vero cognovit eorum scientiam, simul cognovit & invidentiam, quia non hoc propterea didicerant, ut sequerentur: abiit inde. Poterat quidem ille & præsens ab his non teneri, si nollet: sed quia in omni re quam gessit, ut homo hominibus in se credituris præbebat exemplum: quia unusquisque servus Dei non peccat si secesserit in alium locum, videns furorem fortem persequentium se, aut quæri in malum animam suam: videretur autem ibi servus Dei peccare si faceret, nisi in faciendo Dominus præcessisset: fecit hoc ille magister bonus, ut doceret, non quod timeret. Fortassis etiam hoc moveat, cur dictũ sit, *Baptizabat Iesus plures quàm Ioannes,* & postea quam dictum est *baptizabat,* subjectum est, *quanquam Iesus non baptizaret sed discipuli ejus.* quid ergo? Falsum dictum erat, & correctum est? an utrunque verum? quia Iesus & baptizabat, & non baptizabat. Baptizabat enim, quia ipse mundabat: non baptizabat, quia non ipse tingebat. Præbebant discipuli ministerium corporis, præbebat ille adjutorium majestatis. Quando enim cessaret à baptizando, qui non cessat à mundando? de quo dictum est ab eodem Ioanne, per Ioannis baptistæ personam dicentis, *Hic est qui baptizat.* Ergo Jesus adhuc baptizat. Et quousque baptizandi sunt, qui baptizandi sunt. Iesus baptizat. Securus homo accedat ad inferiorem ministrum, habet etenim superiorem magistrum. Sed forte dicat aliquis, Baptizat Christus quidem in spiritu, non in corpore, quasi vero alterius dono, quàm illius quisquam, etiam Sacramento corporalis & visibilis baptismatis imbuatur. Vis nosse quia ipse baptizat non solum spiritu sed etiam aqua? Audi Apostolum: *Sicut Christus,* inquit, *dilexit Ecclesiam suam, & seipsum tradidit pro ea, mundans eam lavacro aqua in verbo: ut exhiberet sibi ipse gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam, aut aliquid ejusmodi. Mundans eam,* unde? *lavacro aquæ in verbo.* Tolle aquam, non est baptisma. Tolle verbum, non est baptisma. Quæri enim solet, si in hoc baptismo discipulorum Christi Spiritus sanctus daretur, propter verba quæ in sequenti hujus Evangelii loco leguntur, ubi dicitur, *Spiritus sanctus nondum fuerat datus, quia Iesus non fuerat glorificatus.* Profecto dabatur Spiritus sanctus in hoc discipulorum Christi baptismo, licet non ea manifestatione, qua post ascensionem Christi decima die in igneis linguis datus est. Nam quòd quædam latenter, quædam vero per visibilem creaturam visibiliter Deus operatur, pertinet ad gubernationem prudentiæ, qua omnes divinæ actiones, locorum, temporumque ordinis distinctione pulcherrima aguntur. Quomodo autem ipse Dominus secum habebat utique Spiritum sanctum in ipso homine quem gerebat, quando ut baptizaretur venit ad Joannem: & tamen posteaquam baptizatus est, descendere in eum columbæ specie Spiritus sanctus visus est: sic intelligendum est, ante manifestum est visibilem adventum Spiritus sancti, quoscunque sanctos eum latenter habere potuisse. Ita sanè hoc dicimus, ut intelligamus etiam per ipsam visibilem demonstrationem Spiritus sancti (qui adventus ejus dicitur) ineffabili vel etiam incogitabili modo largius in hominum corda plenitudinem ejus infusam. Sequitur:

Persecutione flagrante, licitum est fugere.

Christus non baptizabat sed discipuli ejus.

Ioan. 1.

Baptismus Christi.

Ephes. 5.

Ioan. 7.

Spiritus sanctus quando Christo datus.

Adventus Spiritus sancti quid dicatur.

Reliquit Iudæam, & abijt iterum in Galilæam.) Quid est, *reliquit Iudæam?* nisi, reliquit infidelitatem illorū, qui eum recipere noluerunt,&lapidem quem ædificare debuerant, reprobaverunt, *abijt* per Apostolos *in Galilæam*, id est, in volubilitatem hujus mundi, præcipiens Apostolis, *Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*. Oportebat enim eum transire perSamariam. In lectione vero Evangelii, infirmitatem humani generis suscepisse Dominum Iesum Christum, plenissimè nobis sanctus Evangelista monstravit. Siquidem cum dixisset venisse Dominum in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, juxta prædium quod dedit Iacob filio suo Joseph, in quo prædio erat fons Jacob, addidit: *Sichar civitas.*

Iesus, inquit, *fatigatus ex itinere, sedebat sic supra puteum.*) Quod prædium sanctus Jacob Joseph filio suo dereliquerat, quod non tam Joseph, quàm Christo arbitror derelictum, cujus figuram sanctus Ioseph Patriarcha portabat, quem verè sol adorat, & luna, omnes stellæ benedicunt. Ad hoc prædium ideò venit Dominus, ut Samaritani, qui hæreditatem sibi Patriarchæ Israël vendicare cupiebant, agnoscerent possessorem suum, & converterentur ad Christum, quia legitimus Patriarchæ hæres sit factus. Dicit enim Evangelista, *Iesus autem fatigatus ex itinere, sedebat sic supra puteum*. Evangelica Sacramenta in Domini nostri Iesu Christi dictis factisque signata, non hominibus patent, & ea nonnulli minus diligenter nimiisque sobriè interpretando, afferunt plerumque pro salute perniciem, & pro cognitione veritatis errorem: hincque illud est Sacramentum, quod scriptum est, Dominum hora diei sexta venisse ad puteum Jacob, fessumque ab itinere resedisse, à muliere Samaritana potum petisse, & cætera quæ in eodem loco scripta, discutienda & pertractanda dicuntur. De qua re id primum tenendum, quòd in omnib⁹ scripturis summa vigilantia custodire oportet, ut secundum fidem sit Sacramenti divini expositio. Hora igitur diei sexta venit ad puteum Dominus noster. Video in puteo tenebrosam profunditatem, admoneor ergo intelligere mundi hujus infimas partes, id est terrenas: quo venit Iesus hora sexta, id est, sexta ætate generis humani, tanquam in senectute veteris hominis, quo jubemur exui ut induamur novo, qui secundum Deum creatus est. Nam sexta ætas, senectus est: quia prima infantia, secūda pueritia, tertia adolescentia, quarta juventus, quinta gravitas. Veteris itaque hominis vita, quæ secundum carnem temporali conditione peragitur, sexta ætate, id est, senectute concluditur, quia in senectute (ut dixi) humani generis, Dominus noster creator nobis & reparator advenit, ut moriente scilicet vetere homine, novum in se constitueret, quem exutum luto terreno, in cœlestia regna transferret. Ergo nunc puteus, ut dictum est, mundi hujus terrenum laborem & errorem tenebrosa profunditate significat. Dictum est ab Apostolo, *Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior autem renovatur de die in diem*. Rectissimè omnino, quoniam omnia visibilia ad exteriorem hominē pertinent, quibus Christiana disciplina renunciat, hora sexta venit Dominus, id est, medio die, unde jam incipit sol iste visibilis declinare in occasum: quoniam & nobis vocatis à Christo ad invisibilium amorem, homo interior recreatus ad interiorem lucem, quæ nunquam occidit, revertitur, secundum Apostolicam disciplinā non quærens quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. Quòd autem fatigatus venit ad puteum, infirmitatem carnis significat: quod dedit humilitatem: quia & imbecillitaté carnis pro nobis suscepit, & homo hominibus tam humiliter apparere dignatus est. De hac infirmitate carnis Propheta dicit, *Homo in plaga positus, & sciens ferre imbecillitatem*. De humilitate vero loquitur Apostolus, dicens: *Humiliavit se, factus subditus usque ad mortem*. Quamquam illud quod sedit, quoniam solent sedere doctores, possit alio intellectu non humilitatis modestiā, sed magistri demonstrare personam. Sed quæri potest, quare à muliere Samaritana, quæ implenda gratiæ venerat, bibere postulaverit, cum ipse postea spiritalis fontis affluentiam se petentibus dare posse prædicaverit? Sed sciebat Deus mulieris illius fidem: quæ quoniam Samaritana erat, solet Samariæ idololatriæ imaginem sustinere. Ipsi enim separati à populo Judæorum, simulacris mutorum animalium, id est, vaccis aureis animarum suarum decus addixerat. Venerat autem Iesus Dominus noster, ut gentium multitudinem, quæ simulacris serviebat, ad unitatem fidei Christianæ & incorruptæ religionis adduceret. *Non enim est*, inquit, *sanis opus medicus, sed male habentibus*. Ergo eorum fidem sitit, pro quibus sanguinem fudit.

Margin (left): *Puteus.* — *Ephes. 4.* — *Ætas senex quid significet.* — 2. — *2. Cor. 4.* — *Esai 53.* — *Philip. 2.* — *Sessionis typus.*

Margin (right): *Samaria typus.* — *Matth. 9.*

Dixit ergo ad eam Iesus, Mulier da mihi bibere.) Et ut noverat quæ sitiebat Dominus noster, post paululum veniebant discipuli ejus, qui perrexerant in civitatem ut cibos emerent, qui dicunt ei:

Rabbi manduca. Ille autem dixit eis, Ego habeo escam manducare quam vos nescitis. Dicunt discipuli ejus ad alterutrum: Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dicit eis Iesus, Cibus meus est, ut & faciam voluntatem ejus qui me misit, ut perficiam opus ejus.) Nunquid hic intelligitur aliud voluntas patris, qui eum misit, & opus ejus quod perficere velle respondit, nisi ut nos ad fidem suam à pernicioso mundi errore converteret? Qualis est ergo cibus ejus, talis & potus: quia propter hoc in illa muliere sitiebat, ut faceret in ea voluntatem patris & perficeret opus ejus. Sed carnaliter intelligens respondit: *Cibus Christi.*

Tu cum sis Iudæus, quomodo à me bibere poscis, cum sim mulier Samaritana? Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis. Cui Dominus noster dixit, Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu magis petisses ab eo, & dedisset tibi aquam vivam.) Ut hinc ei ostenderet, non se talem aquam petisse, qualem intellexerat. Sed quia ipse sitiebat fidem ejus, eidem scienti Spiritum sanctum dare cupiebat. Hanc enim rectè intelligimus aquam vivam, quod est donum Dei: sicut ipse ait, *si scires donum Dei:* & sicut idem Ioannes testatur alio loco dicens, quòd *stabat Iesus, & clamabat, Si quis sitit, veniat & bibat*. consequenter omnino, *Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Quia primò credimus, ut hæc dona mereamur. Hoc ergo flumen aquæ vivæ, quod illi mulieri volebat dare, merces est fidei, quam prius in illa sitiebat, de cujus aquæ vivæ interpretatione ita subjicit: *Hoc autem dicebat*, inquit, *de spiritu quem accepturi erant hi, qui in eum credituri erant. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat clarificatus*. Hoc itaque donum Spiritus sancti est, quod post suam clarificationem dedit Ecclesiæ, sicut alia scriptura dicit: *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus*. Sed adhuc illa mulier carnaliter sapit, sicut enim respondit: *Ioan. 7.* — *Psal. 67*

Domine, neque hauritorium habes, & puteus altus est, unde ergo habes aquam vivam? Nunquid tu major es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij ejus, & pecora ejus? Nunc verò jam Dominus exponit quid dixerit:

Omnis, inquit, *qui biberit ex aqua ista, sitiet iterum, qui autem biberit de aqua quam ego dedero, non sitiet in sempiternum: sed aqua illa quam dedero, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.*) Sed mulier prudentiam carnis amplectitur. Quid enim respondit?

Domine, da mihi hanc aquam, ut neque sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Iesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc.) Cum sciret eam virum non habere, cur hoc dixerit, quæritur namque cum mulier dixit:

Non habeo virum, dicit ei Iesus, Benè dixisti non habere te virum; quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus vir, hoc verè dixisti.) Sed non sunt hæc carnaliter accipienda, ne huic ipsi adhuc mulieri Samaritanæ similes esse videamur, sed de illo dono Dei, si aliquid jam gustavimus, spiritualiter istud tractemus. Quinque viros, quinque libros qui per Moysen ministrati sunt, nonnulli accipiunt. Quod autem dictum est, *Et nunc quem habes, non est tuus vir*, de seipso Dominum dixisse intelligunt: ut iste sit sensus. Primo quinque libris Moysi quinque viris servisti: *nunc autem quem habes*, id est, quem audis, *non est tuus vir:* quia nondum in eum credidisti. Sed quoniam nondum credens Christo, adhuc [illegible] illorum quinque virorum, *Quinque viri qui dicantur.*

id est, quinque librorum copulatione tenebatur, potest movere quomodo dici potuerit, *Quinq; viros habuisti*, quasi nunc eos jam non haberet, cum adhuc utique ipsis subdita viveret. Deinde cum quinque libri Moysi nihil aliud quàm Christum prædicent, sicut ipse ait: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, ille enim de me scripsit*, quomodo potest intelligi à quinque illis libris recedere hominem, ut ad Christum transeat: cum ille qui credit in Christum, non relinquendos quinque illos libros, sed spiritualiter intelligendos multo beatius amplectatur? Est ergo alius intellectus, ut quinque viri intelligantur quinque corporis sensus: unus qui ad oculos pertinet, quo lucem istam visibilem, & quoslibet colores, formasq; corporum cernimus. Alter est aurium, quo vocum & omnium sonorum monumenta sentimus. Tertius narium, quo varia odorum suavitate delectamur. Quartus in ore gustus dulcia & amara sentit, & omnium saporum habes examen. quintus per totum corpus tangendo dijudicat calida & frigida, & dura & mollia, & lævia & aspera: & quicquid aliud est, tangendo sentimus. Istis itaque carnalibus quinque sensibus prima hominis ætas imbuitur, necessitate naturæ mortalis, quia ita post peccatum primi hominis nati sumus, ut nondum reddita luce mentis, carnalibus sensibus subditi, carnalem vitam sine ulla veritatis intelligentia transeamus. Tales necesse est esse infantes, & parvulos pueros, qui nondum possunt accipere rationem. Et quia naturales sunt isti sensus, qui primam ætatem regunt, & Deo artifice nobis tributi sunt, rectè dicuntur viri, id est, mariti, tanquam legitimi: quoniam non eos error vitio proprio, sed Deo artifice natura contribuit. Cum autem quisque ad eam venerit ætatem, in qua possit capax esse rationis, si veritatem statim comprehendere potuerit, non illis sensibus rectoribus uteretur, sed habebit virum spiritum rationalem, cui sensus illos in famulatum redigat, servituti subjiciens corpus suum, cum anima non jam viris quinque, id est, quinque corporeis sensibus subdita est, sed verbum divinum habet legitimũ virum, cui copulata & inhærens, cum & ipse Spiritus hominis hæserit Christo, quia caput viri Christus est, amplexa spiritalia, æterna vita sine ullo separationis timore perfruitur. Quinis enim separare tenebatur, quæ significabat multitudinem seculi vanis superstitionibus subjugari, post tempora illa quinque carnalium sensuum, quib[us] prima ætas ut diximus, regitur: non eam verbum Dei acceperat in conjugium, sed complexu adulterino diabolus obtinebat. Itaque illi Dominus dicit, videns eam esse carnalem, id est, carnaliter sapere, *Vade, voca virum tuum, & veni huc*, id est, removere ab affectione carnali, in qua nunc constituta es, unde non potes intelligere quæ loquor: *& voca virum tuum*, id est, in spiritu intelligentiæ præsens esto. Est enim animæ quasi maritus quodam modo Spiritus hominis, qui animalem affectionem tanquam conjugem regit, non ille Spiritus sanctus, qui cũ Patre & Filio incommutabiliter datur; sed Spiritus hominis, de quo Apostolus dicit: *Nemo scit quid est in homine, nisi Spiritus hominis*. nã & ille Spiritus sanctus. Spiritus Dei: est de quo iterum dicit, *Sic & qua Dei sunt, nemo scit nisi Spiritus Dei*. Hic ergo Spiritus hominis cum præsens est, id est, intentus est, & se pietate subjicit Deo, intelligit homo, quæ spiritaliter dicuntur. Cum autem diaboli error tanquã absente intellectu in anima dominatur, adulter est. *Voca ergo*, inquit, *virum tuum*, id est, Spiritum qui est in te, quo potest homo intelligere spiritalia. Si enim lux veritatis illustret, vir adesse intelligitur. *Voca* igitur *virum tuum*, ut ipse adsit cum loquor tibi, ut spiritalem aquam accipias. Cui virum se habere neganti, *Benè*, inquit, *dixisti. Quinque enim viros habuisti*, id est, quinque sensus carnales te in prima ætate rexerũt: *& nunc quem habes, non est tuus vir*: quia non est in te Spiritus qui intelligat Deum, cum quo legitimum potes habere conjugium: sed error diaboli potius dominatur, qui te adulterina contaminatione corrumpit. Et fortasse ut intelligentibus indicaret quinque memoratos corporis sensus, quinque virorum nomine significari, post quinque carnales responsiones ista mulier sexta responsione nominat Christum. Nam prima ejus responsio est, *Tu cum sis Iudæus, quomodo à me bibere petis?* Secunda, *Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est.* Tertia, *Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.* Quarta, *Non habeo virum*, Quinta, *Video quia Propheta es: Patres nostri in monte hoc adoraverunt*. nã ista responsio carnalis est, carnalibus enim datus fuerat locus terrenus ubi orarent; spiritales autem in spiritu & veritate adoraturos Dominus dixit. Quod postea quàm locutus est, sexta mulier responsione Christum fatetur omnium historiam esse docturum.

Ioan. 5.

Quinque sensus.

1. Cor. 11

Vir & maritus velut animæ, spiritus hominis, Spiritus hominis. 1. Cor. 2.

Quinque viri.

Dicit enim, Scio quoniam Messias venit, qui dicitur Christus, cum ergo venerit, ipse nobis annunciabit omnia.) Sed adhuc errat: quia eum quem venturum sperat, venisse non videt. Veruntamen misericordiam Domini, nunc error iste tanquam adulter expellitur.

Dicit enim ei Iesus, Ego sum, qui tecum loquor.) Quo audito illa nihil respondit, sed tamen relicta hydria sua abiit in civitatem festinans, ut Evangelium & Domini adventum non tantum crederet, sed etiam prædicaret. nec hoc, quod relicta hydria discessit, negligenter prætereundum est, hydria enim fortasse amorẽ sæculi hujus significat, id est, cupiditatem: quia sibi homines de tenebrosa profunditate, cujus imaginem puteus gerit, hoc est de terrena conversatione hauriunt voluptatem: quia percepta iterum in ejus appetitum inardescant, sic ut de aqua illa biberit, sitiat iterum. Oportebat autem ut Christo credens, seculo renunciaret: & relicta hydria, cupiditatem secularem se reliquisse monstraret, non solum corde credens ad justitiam, sed etiam ad salutem professura, prædicatura credidit. Hydria.

Dicit ei mulier, Domine, video quia Propheta es tu.) Cœpit venire vir, nondum plene venit, Prophetam Dominum putabat, erat quidem Propheta, nam de seipso ait, *Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua* Item de illo dictum est ad Moysen, *Prophetam eis suscitabo de fratribus eorum similem tui*. Similem scilicet ad formam carnis, non ad eminentiã majestatis. Ergo invenimus Dominum Iesum dictum Prophetam, proinde jam non multum errat mulier ista. *Video*, inquit, *quia Propheta es tu*, incipit adulterum excludere. *Video quia Propheta es*: & incipit quærere quod illam solebat movere. Contentio quippe fuerat inter Samaritanos & Judæos, quia Judæi in templo à Salomone fabricato adorabant Deum: Samaritani longè inde positi, non in eo adorabant: & ideò Judæi meliores se esse volebant, qui in templo adorabant Deum. *Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis*, quia dicebant eis, Quoniam vos in templo adoratis, & ideò vos nobis meliores esse perhibetis, quod nos non habemus: nunquid Patres nostri, qui Deo placuerunt, in illo templo adoraverunt? Nonne in isto monte adoraverunt, ubi nunc sum? Melius ergo nos, inquiunt, in hoc monte Deum rogamus, ubi patres nostri rogaverunt. Contendebant utriq; ignari, quia virum non habentes, illi pro templo, isti pro monte inflamabantur adversus invicem. Dominus tamen modo quid docet mulierem, tanquam cujus vir cœperit præsens esse? Dicit ei mulier: *Domine, video quia Propheta es tu: Patres nostri in monte hoc adoraverunt, & vos dicitis quia Hierosolymis adorare oportet*, Dicit ei Iesus,

Luc. 4. Deut. 18. Propheta erat Christus.

Iudæorum ac Samaritanorũ contentio.

Mulier, crede mihi.) Credit enim Ecclesia sponso, sicut scriptum est in Canticis Canticorum, *En dilectus meus loquitur mihi, Surge propera amica mea, & veni, jam enim hyems transijt, imber abijt. flores apparuerunt in terra. tempus putationis advenit, vox turturis audita est in terra nostra.* Merito jam præsente viro audit mulier, Crede mihi, jam enim est in te qui credat, quia præsens est vir tuus. Cœpisti adesse intellectu, quando me Prophetam appellasti. *Mulier, crede mihi*: quia *nisi credideritis, non intelligetis*. Ergo mulier crede mihi:

Adoratio ubi fiat. Cant. 2.

Quia veniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed veniet hora, quando, & nunc est. Quæ ergo hora?

Quando veri adoratores adorabunt non in monte isto, non in templo, sed in spiritu & veritate.) Spiritus est Deus, si corpus esset Deus, oportebat eum adorari in monte, quia & corporeus mons, oportebat eum adorari in templo, quia corporeum est templum.

Spiritus

Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu oportet adorare. Nos adoramus quod scimus: vos adoratis quod nescitis: quoniam salus ex Iudæis est.) Multum dedit Judæis: sed noli illos reprobos accipere. Parietem illum accipe, cui adjunctus est alius paries, ut pariter in lapide angulari, qui est Christus, copularentur. Unus enim paries à Judæis unus a gentibus. Longè à se illi parietes sed donec in angulo conjunguntur. Alienigenæ autem hospites erant, & peregrini a testamentis Dei. Secundum hoc ergo dictum est, *Nos adoramus quod scimus.* Ex persona siquidem Judæorum sic dictum est, sed de qualibus fuerunt Apostoli, quales fuerunt Prophetæ, quales fuerunt illi omnes sancti qui omnia sua vendiderunt, & pretia rerum suarum ad pedes Apostolorum posuerunt. *Non repulit enim Deus plebem suam quam; præsc. &c.* Audivit hoc mulier ista, & addidit. Iamdudum Prophetam dixerat. Vidit alia dicere eum cum quo loquebatur, qui jam plus esset quàm Propheta: & quid responderit, videte. Dicit ei mulier:

Parietum duorum connexio in lapide angulari Christo. Iudæi electi.

Actor. 4. Psal. 93.

Scio quia Messias veniet, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit, ille nobis omnia demonstrabit.) Quid est hoc? Modo, inquit, de templo contendunt Judæi, & nos de monte contendimus. Cum ille venerit, montem spernet & templum everret, docebit iste omnia, ut in spiritu & veritate noverimus adorare. Sciebat quis eam posset docere, sed jam docentem nondum agnoscebat. Iam ergo digna erat cui manifestaretur. Messias autem unctus est, unctus Græcè Christus est, Hebraice Messias. Ergo dicit ei mulier: *Scio quia Messias veniet, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit, ille nobis annunciabit omnia.*

Christus unctus Messias.

Dicit ei Iesus, Ego sum, qui loquor tecum.) Vocavit virum suum; factus est vir ejus caput mulieris: factus est Christus caput viri. Iam mulier ordinatur in fide, & regitur benè victura. Posteaquam audivit hoc, *Ego sum, qui loquor tecum:* jam ultrà quid diceret, quando Christus Dominus manifestare se voluit mulieri, cui dixerat, Crede mihi?

Et continuo venerunt discipuli, & mirabantur quia cum muliere loquebatur) Quia quærebat perditam, qui venerat quærere quod perierat, hoc illi mirabantur. Bonum enim mirabantur, non malum suspicabantur.

Luc. 19.

Nemo tamen dixit, quid quæris aut quid loqueris cum illa? Reliquit ergo hydriam suam mulier audito,) *Ego sum, qui loquor tecum,* & recepto in corde Christo Domino, quid faceret? nisi jam hydriam dimitteret, & evangelizare curreret? Projecit cupiditatem, & properavit annunciare veritatem. Discant qui volunt evangelizare, projiciant hydriam ad puteum. Recordamini quid superius dixerim de hydria. Vas erat quo aqua hauriebatur. Græco nomine appellatur ὑδρία, quoniam Græcè aqua ὕδωρ dicitur; tanquam si aquarium diceretur. Projicit ergo hydriam, quæ non jam usui, sed oneri fuit. Avida quippe desiderabat aqua illa satiari, ut nunciaret Christum. Onere abjecto cucurrit ad civitatem

Hydria.

Et dicit illis hominibus, Venite & videte hominem qui dixit mihi omnia quæ feci, nunquid ipse est Christus? Exierunt de civitate, & veniebant ad eum, & rogabant eum discipuli dicentes, Rabbi, manduca; ierant enim emere cibos, & venerant. Ille autem dixit: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Dicebant ergo discipuli adinvicē: Nunquid aliquis attulit ei manducare?) Quid mirum si mulier illa non intelligebat aquam? Ecce discipuli nondum intelligunt escam. Audivit autem cogitationes eorū, & jam instruit ut magister, non per circuitū, sicut illam, cujus adhuc virum requirebat: sed jam aperte.

Christi cibus.

Meus, inquit, cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui me misit) Ergo & potus ipse erat in illa muliere, ut faceret voluntatem ejus qui eum misit. Ideò dicebat, Sitio, da mihi bibere, scilicet ut fidem in ea operaretur, & fidem ejus biberet, & eam in corpus suum trajiceret. Corpus enim ejus est Ecclesia. *Ergo, inquit, ipse est cibus meus, ut faciam voluntatem ejus qui me misit.*

Nonne vos dicitis quòd adhuc quatuor menses sunt, & messis venit?) In opus fervebat, & operarios mittere disponebat. Vos quatuor menses computatis ad messem, ego vobis aliam messem albam & paratam ostendo.

Ecce dico vobis, levate oculos vestros, & videte quia jam albæ sunt regiones ad messem, ergo messores missurus est. In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui metit, alius est qui seminat: ut qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. Ego vos misi metere quod vos non laborastis. Alij laboraverunt, & vos in eorum labores introistis.) Quid ergo messores misit, non seminatores? Quò messores; ubi jam alii laboraverunt. Nam ubi jam laboratum erat, & seminatum erat, jam maturum factum, falcem & messuram desiderabat. Quò ergo erant messores mittendi? Ubi jam Prophetæ prædicaverant, ipsi enim seminatores. Nam si ipsi nō seminatores, unde ad illa mulier pervenerat, *Scio quia Messias veniet?* Iam illa mulier fructus maturus erat, & erant albæ messes, & falcem quærebant. *Misi vos.* Quò? *metere quod non seminastis:* Alii *laboraverunt, & vos in labores eorum introistis.* Qui laboraverunt? Ipse Abraham, Isaac & Iacob. Legite labores illorum: in omnibus laboribus eorum Prophetia est Christi, & ideò seminatores Moyses, & cæteri Patriarchæ, & omnes Prophetæ quanta pertulerunt in illo frigore quando seminabant? Ergo jam Judæa messis parata erat: meritò ibi tanquam matura segges fuit, quando tot millia hominum *pretia rerum suarum afferebant, & ad pedes Apostolorum ponentes,* perditis humeri sarcinis secularibus, Christum Dominum sequebantur. Vere matura messis. Quid inde factum est de ipsa messe? Ejecta sunt pauca grana, & seminaverunt orbem terrarum, & surgit alia messis, quæ in fine seculi metenda est. De ipsa messe dicitur, *Qui seminant in lachrymis, in gaudio metent.* Ad istam ergo messem non Apostoli, sed Angeli mittuntur. *Messores,* inquit, *Angeli sunt.* Ista ergo messis crescit inter zizania, & expectat purgari in finem. Illa verò messis jam matura erat, quò prius missi sunt discipuli, ubi & Prophetæ laboraverunt. Sed tamen fratres videte quid dictum sit, *Simul gaudeat & qui seminat, & qui metit.* Dispares temporales labores habuerunt, sed gaudio pariter perfruentur, mercedem simul accepturi suam, vitam æternam.

Messores qui sint in sacris literis.

Patriarchæ & Prophetæ seminatores verbi Dei.

Actor. 4.

Psal. 12.

Angeli messores sunt.

Iudæa messis.

Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum propter sermonem ejus propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcunque feci. Cum venissent autem ad illum Samaritani, rogaverunt ut apud eos maneret: & mansit ibi duos dies: & multo plures crediderunt propter sermonem ejus: & mulieri dicebant, quia jam non propter tuam loquelam credimus. Ipsi enim audivimus, & scimus quia hic est verè Salvator mundi) Et hoc paululum animadvertendum est, quia lectio terminata est, mulier prima nunciavit, & ad mulieris testimonium crediderunt Samaritani, *& rogaverunt eum, ut apud eos maneret; & mansit ibi duos dies: & plures crediderunt:* & cum credidissent, dicebant mulieri, *Non jam propter verbum tuum credimus, sed ipsi cognovimus, & scimus quia hic est verè Salvator mundi.* Primo per famam, postea per præsentiam. Sic agitur hodie cum iis qui foris sunt, & nondū Christiani sunt, Christus nunciatur per Christianos amicos, tanquam in illa muliere, hoc est Ecclesia annunciante, ut ad Christum veniant. Credunt per istam famam: manet apud eos biduo: hoc est, dat illis duo præcepta charitatis: & multo plures in eum credunt firmius, quoniam verè ipse est Salvator mundi.

Post duos autem dies exijt inde. Ipse enim Iesus testimonium perhibuit quia Propheta in sua patria honorem non habet.) Confirmatis vero Samaritanis in fide & charitate, id est gentibus, revertitur novissimis diebus hujus seculi in patriam, in qua necdum honorem habuit: de qua ipse in hoc loco testatur, quia Propheta in sua patria honorē non habet. In patria vero miracula fecit, & non crediderunt in eum; in Samaria non fecit, tamen crediderunt unius fœminæ testimonio. In filium enim Dei credidit Ecclesia Apostolica prædicatione, quæ à Synagoga relicta est: unde in patria sua terrena ipso Christo prædicante non nisi pauci crediderunt, & hoc est quod in alio loco unus Evangelista ait, *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet.* Majora opera fuerunt, totius mundi fides per Apostolicam prædicationem, quàm Christi, qui in Judæa paucos admodū salvavit, in tantū paucos, ut discipuli sui, præter duodecim, dimiserint eum, sicut dictum est, *Multi discipulorum ejus abierunt retro, & jam non cum illo ambulabant.*

Patria Christi eum non honoravit. Iudæi præ gentibus, pauci crediderunt.

Ioan. 14. Majora horum faciet, &c. exponitur. Ioan 6.

Exceperunt eum Galilai, cùm omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo: & ipsi ascenderunt ad diem festum.] Fortè miraculorum curiositate incitati, non voluntate prædicationis ejus audiendæ.

Venit ergo Iesus iterum in Cana Galilææ, ubi aquam vinum fecit.] Quasi diceret, quamvis plena domus esset discumbentium, ubi miraculum in conspectu illorum fecit Christus, tamen pauci crediderunt in eum, dicente Evāgelista: *Et crediderunt in eum discipuli ejus.* Et forsitan ad verecundiam dictum est civium suorum, & ad laudem alienigenarum. Nam Galilæi cives fuerunt Christi, & Samaritani alienigenæ fuerunt. In sacra legitur historia.

Galilai cives.

Regulus.

Erat autem quidam regulus, cujus filius infirmatur Capharnaum.] Regulus diminutivum nomen est à Rege: & ideò forsitan regulus dicitur iste, quia salutem poposcit filio suo, qui plenam non habuit fidem, habuit & non habuit, ideo audivit: *Nisi signa & prodigia videritis, non creditis.* Qui enim salutem quærebat pro filio, procul dubio credebat, neque enim ab eo quæreret salutem, quem non crederet salvatorem. Quare ergo dicitur: *Nisi signa & prodigia videritis, non creditis*, qui ante crederet, quàm signum videret? Sed mementote qui petit, aperte cognoscetis quia in fide dubitavit; poposcit namque ut descenderet, & sanaret filium ejus. Corporalem ergo præsentiam Domini quærebat, qui per spiritum nusquam deerat. Minus itaque in illum credidit, quem non putabat posse salutem dare, nisi præsens esset & corpore. Si enim perfectè credidisset, procul dubio sciret, quia non est locus ubi non est Deus. Ex magna ergo parte divisus est, quia honorem nō dedit majestati, sed præsentiæ carnali. Et salutem itaque filio petijt, & tamen in fide dubitavit; quia eum ad quem venerat, & potentem ad curandum credidit, & tamen morienti filio esse absentem putavit Deum. Sed Dominus qui rogatur ut vadat, quia non desit ubi invitatur, indicat, solo jussu salutem reddidit, qui voluntate omnia creavit. Qua in re hoc nobis solerter intuendum, quòd sicut alio Evangelista testante didicimus: *Centurio ad Dominum dixit: Domine, puer meus jacet paralyticus in domo, & male torquetur.* Cui Jesus protinus respondit: *Ego veniam, & curabo eum.* quid est quòd Regulus rogat, ut ad ejus filium veniat, & tamen corporaliter ire recusat: ad servum verò Centurionis non invitatur, & tamen se corporaliter ire pollicetur? Reguli filio per corporalem præsentiam non dignatur adesse: Centurionis servo non dedignatur occurrere. Quid est hoc? nisi quòd superbia nostra retunditur, qui in hominibus non naturam, qui ad imaginem Dei facti sunt, sed honores & divitias veneramur: cùmq; pensamus quæ circa eos sunt, profectò interiora minimè pervidemus. Dum ea consideramus quæ in corporibus despecta sunt, negligimus pensare quid sunt. Redemptor verò noster ut ostenderet quia quæ alta sunt hominum, sanctis despicienda sunt: & quæ despecta sunt hominum, despicienda non sunt, ad filium Reguli ire noluit, ad servum Centurionis ire paratus fuit. Increpata est ergo superbia nostra, quæ nescit pensare homines propter homines: sola, ut diximus, quæ circumstant hominibus, pensat. Naturam non aspicit, honorem Dei in hominibus non agnoscit. Ecce ire non vult filius Dei ad filium Reguli, & tamen venire paratus est ad salutem servi. Hoc est quod Apostolus ait: *Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia.*

Fides dubia.

Matth. 8.

Homines unde magis pensari debeāt.

1. Cor. 1.

Credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus, & ibat.] Incipiebat enim fidem habere in sermone Jesu, & ideo sanitatem meruit filij: & qui ex parte dubius venit, fidelis recessit: & ideo sanitatem meruit filij.

Iam servi occurrerunt ei nunciantes quòd filius ejus viveret. Interrogavit ergo horam in qua melius habuerat: & dixerunt ei: heri hora septima reliquit eum febris.] Septenarius numerus sanctificatus est in donis sancti Spiritus, in quo sanitas hominibus credentibus constat, quia in sancto Spiritu, qui est donum Dei, remissio est omnium peccatorum credentibus. Septenarius quoque numerus si dividatur in tria & quatuor, sanctam Trinitatem significat in ternario numero: & omnium creaturarum universitatem in quaternario propter quatuor elementa, quatuor animalia, & quatuor plagas mundi, & quatuor anni tempora, quæ *omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso creata sunt*, constant, & gubernantur: quoniam *in ipso vivimus, movemur, & sumus.*

Septenarius numerus. Spiritus sancti dona. Quaternarius numerus. Actor. 7.

Credidit ipse, & domus ejus tota.] Quia nunciatus est ei filius sanus. Ad solum ergo sermonem crediderunt plures Samaritani: ad illud autem miraculum sola domus illa credidit. Quæ res portendit in multitudine fidem gentium, & in paucitate fidem Judæorum; Gentes verò solo sermone, id est, prædicatione Apostolica crediderunt: Judæi verò signa viderunt, & ipsum Dei filium facientem, & tamen pauci crediderunt ex eis.

Gentium etiam Rex Christus, non solum Judæorum.

CAPUT V.

Dilectio divinorum eloquiorum, & dulcedo intelligentiæ sanctæ scripturæ, & maximè humilis Evangelicæ veritatis, in qua verborum honesta simplicitas patet, & sensuum alta profunditas latet, adjuvante ipso Dño qui dat suavitatem, ut terra nostra det fructum suum, & nos ad loquendum, & vos ad audiendum exhortatur. Atque utinam tam efficax nobis esset loquendi sensus, quàm vobis studiosè audiendi data est intelligentia, dum video sine fastidio vos audire, & gaudio placato cordis vestri, à quo id quod salubre est, non respuitur, sed cum aviditate percipitur, & utiliter continetur. Loquamur ergo vobis & nunc de Evangelica lectione. Duo pariter miracula humanæ sanitatis leguntur, unum invisibiliter per Angelicam administrationem, alterum per dominicam præsentiam visibiliter exhibitum: Sed utriusque nobis sunt breviter exponenda mysteria, ne prolixæ lectionis, prolixa quoque explanatio cuiquam fortè gravis existat. Probatica piscina, quæ quinque porticibus cingebatur, populus est Judæorū, undique legis custodia, ne peccare debeat, munitus. Rectè etenim lex, quæ quinque libris Moysi descripta est, quinario numero figuratur. Rectè populus qui in quibusdam munditiam vitæ servare, in quibusdam verò solebat immundorū spirituum tentamentis agitari; per aquā signatur piscina, quæ nunc placida ventis stare, nunc eis irruentibus turbari consueverat. Et benè piscina eadē probatica vocatur, πρόβατα quippe Græcè oves dicuntur, quia erant nimirum in illo populo qui dicere Dño possent: *Nos autem populus tuus, & oves gregis tui, confitebimur tibi in sæcula.* Vulgo autem probatica, i.e. pecuaria piscina fertur appellata, quòd in ea sacerdotes hostias lavare consueverant. Multitudo languentium quæ in commemoratis porticibus jacebat, aquæ motum expectans, significat eorum catervas, qui legis verba audientes, suis se hanc viribus implere non posse dolebant: atque ideò dominicæ auxilium gratiæ totis animi affectibus implorabant. Cæci erant, qui necdum perfectam fidem habebant. Claudi, qui bona quæ noverant, operandi gressibus implere nequibant. Aridi, qui quemlibet oculum scientiæ habentes, pinguedine tamen spei & dilectionis egebant. Tales in quinque porticibus jacebant; sed non nisi in piscinam Angelo veniente sanabantur: quia *per legem cognitio peccati, gratia autem remissionis, non nisi per Iesum Christum facta est.* Nunc designat Angelus qui invisibiliter descendens in piscinā, & suggerens vim sanandi, movebat aquā. Descendit enim carne indutus magni consilij Angelus, i.e. paternæ voluntatis nuncius in populo Judæorum, & movebat peccatores doctrina sua. Factus ut occideretur ipse, qui sua morte corporali non solùm spiritualiter languentem sanare, sed & mortuos vivificare sufficeret. Motus ergo aquæ, passionem Domini, quæ mota turbataq; Judæorum gente facta est, insinuat; & quia per eandem passionem redempti sunt credentes à maledicto legis, quasi descendentes in aquam piscina turbata sanantur, qui eatenus jacuerunt in porticibus ægroti. Legis siquidem litera, quæ nescientes quid agendum, quid vitandum esset, edocuit, nec tamen edoctos ut sua decreta cōplerentur adjuvit: quasi eductos de sedibus ignorantiæ prioris, in porticib⁹ suis cōtinebat, nec sanabat languidos. Gratia autem Evangelica per fidē ac mysterium dominicæ passionis sanat omnes languores iniquitatum nostrarum, à quibus in lege Moysi non

Probatica piscina.

Psal. 78

Languentes.

Cæci.

Claudi.

Aridi.

Rom. 3.

Angelus piscinam aquam movens.

Lex Mosaica.

Gratia Evangelica.

potuimus

potuimus justificari. Quasi ejectos de porticibus legis ægrotos in aquam piscinæ turbidam ut sanari possint immittit, qui à peccatis quæ lex ostenderat, per aquã baptismatis abluit, testante Apostolo, quia *quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, consepulti cum illo per baptismum in mortem: ut quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* Bene autem dicitur: quia *qui primus descendisset post motum aquæ, sanus fiebat à quocunque languore tenebatur*, quia unus Dñus, una fides, unum baptisma, unus Deus, & qui in unitate Catholica Christi mysterijs imbuitur, sanus fit à quocunque peccatorum languore detineatur. Quisquis autem ab unitate discrepat, salutem quæ ab uno est, consequi non valet. Hæc de primo Evangelicæ lectionis miraculo, quæ spiritus dedit, locuti sumus. Nunc de secundo quod ipse dederit, fraternitati vestræ loquamur. In quo etiam ipso unus commendatur sanator, non quia omnipotentis pietas Salvatoris, omnes quos ibi languentes invenit, sanare nequeat, sed ut doceret præter unitatem Catholicæ fidei nullum cuilibet locum patere salutis.

Rom. 6. Baptismi efficacia. Ephes. 4. Fides una est.

Erat autem quidam homo, inquit, ibi, triginta & octo annos habens in infirmitate sua.] Homo iste multorum infirmitate detentus annorum, significat peccatorem quemlibet enormi scelerum magnitudine vel numerositate depressum: cujus significando reatui, etiam ortus temporis quo iste languebat, congruit. Nam duodequadraginta annos habebat in infirmitate. Quadragenarius autem numerus qui denario quater ducto conficitur, pro perfectione rectæ conversationis solet in scripturis accipi: quia quisquis perfecta conversatione se gerit, legis profecto dialogum per quatuor sancti Evangelij libros implet. A qua nimirum perfectione duo minus habet, qui Dei & proximi dilectione, quàm legis pariter & Evangelij scriptura commendat, vacuus incedit. quod etiam mysticè Dominus sanans infirmum docuit, cùm ait:

Quadragenarius numerus.

Surge, tolle grabatum tuum, & ambula.] Surge enim dicitur, i.e. vitiorum torporem, in quibus diu languebas, excute, & ad exercitium virtutum, quibus perpetuo salveris, erigere. *Tolle grabatum tuum*: porta, i.e. dilige proximum tuum, patienter ejus infirma tolerando, qui te adhuc tentationum fasce depressum diu patienterque sustinuit. Alter enim alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. & sicut alibi dicit: *Supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis.* Ambula autem, toto corde, tota anima, tota virtute Deum dilige, & ut ad ejus visionem pertingere merearis, quotidianis bonorum operum passibus de virtute in virtutem progredere: nec fratrem quem sufferendo ducas, ob amorem ejus ad quem pergis, deserens: nec ob fratris amorem, ab illo quærendo, cum quo manere desideras, intentionem recti incessus avertens. Sed ut perfectè possis salvari, *surge tolle grabatum tuum, & ambula*. I.e. relinque peccata pristina, necessitatibus fratrum succurre, & in universis quæ agis, vide ne in hoc seculo mentem figas, sed ad videndam faciem tui festines Redemptoris. *Surge*, bona operando: *porta grabatum*, diligendo proximum, *& ambula*, expectando beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei. Sed mira perfidorum dementia, qui ad tam inopinatam diu languentis sanationem credere, ac spiritaliter sanari debuerant, ècontra scandalizantur, & salvato pariter ac salvatori calumnias struunt. Salvato quidem, quia sabbato grabatum tulerit; Salvatori autem, quia sabbato & illum salvari, & grabatum tolli præcepit. Quis melius de sabbato, quàm tanta divinitatis potentia nosset?

Proximus tolerandus ac portandus. Rom. 12. Ephes. 4. Ad Tit. 2.

Dicebant, inquit, Iudæi, illi qui sanatus fuerat, sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum,] Literam legis stulte defendebant, ignorando dispensationem ejus qui legis quõdam edicta per servum decernens, nunc ipse adveniens, eandem legem gratia mutaret, ut quod juxta literam diu carnales carnaliter observaverant, deinceps spirituales spiritualiter observandum cognoscerent. Sabbato quippe carnali, quod juxta decalogum custodiebant, populus ab omni opere servili die septima vacare præceptus est. Spirituale autem sabbatum est in luce gratiæ spiritualis, quæ septiformis accipitur, non una, sed omni die nos ab inquietudine vitiorum manere feriatos. Si enim juxta vocẽ dominicam, *omnis qui facit peccatum, servus est peccati*, patet liquido, quia peccata rectè opera servilia intelliguntur: à quibus quasi in die septimo in perceptione gratiæ spiritualis immunes incedere jubemur, nec solùm à pravis continere, sed & bonis insistere factis, quod in hac quoque lectione Dñus typicè ostendit, cùm eum qui duodequadraginta annos languebat, in die sabbati non solùm surgere, verum etiam grabatum tollere, & ambulare præcepit: videlicet insinuans eos, qui longo vitiorum languore tabescunt, & Dei ac proximi dilectionis inanes, quasi à perfecta virtutum summa duo minus habent, jam per donum sancti Spiritus à vitijs posse resurgere, eorumq; discusso torpore, cum fraternæ dilectionis honore ad visionẽ debere sui properare conditoris. Quod autem is qui sanatus, Jesum non in turba adhuc, sed post in templo cognoscit, mystice nos instituit, ut si verè conditoris nostri gratiam cognoscere, si ejus amori confirmati, si ad ejus visionem pervenire desideramus, fugiamus solicitè turbam, non solùm turbantium nos cogitationum, affectuumque pravorum, verum etiam hominum nequam, qui nostræ synceritatis possint impedire propositum, vel mala videlicet exemplo suo monstrando, vel bona nostra opera deridendo aut etiam prohibendo. Confugiamus seduli ad domum orationis, ubi secreta libertate Dominum invocantes, & de perceptis ab eo beneficijs gratias agamus, & de percipiendis humili devotione precemur. Imo etiam ipsi templum Dei sanctum, in quod venire, & mansionem facere dignetur, existere curemus, audientes ab Apostolo: *Quia corpora vestra templum est Spiritus sancti, qui in vobis est.* Inter quæ diligentius intuendum fratres mei, quod inveniens in templo quem sanaverat Dominus, ait illi:

Sabbatũ carnale & spirituale. Ioan. 8. Peccata opera servilia. Languor sæpe ex peccatis nascitur. Orationis secretum templum Dei nos sumus. 1. Cor. 6.

Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.] Quibus verbis apertè monstratur, quia propter peccata languebat, nec nisi dimissis eisdem poterat sanari. Sed qui foris ab infirmitate, ipse etiam intus salvavit à scelere, unde & cautè præmonuit, ne amplius peccando gravioris sibi sententiam damnationis contraheret. Quod non ita sentiendũ est, quasi omnis qui infirmatur, ob peccata infirmetur. Sæpè infirmatur homo, ne extollatur in donis Dei, sicut de Paulo Apostolo legitur. Sæpè etiam ut probetur, tribulatur, sicut beati Job patientia tribulatur: & probata est sæpè infirmitas pro castigatione date: *Flagellat Deus omnẽ filium quem recipit.* Quibusdam vero infirmitas pro gloria Dei datur, ut de cæco nato, & de Lazaro legitur. Novit Dñus pro quo quemlibet jubeat infirmari, sæpè occulto hominibus judicio, sed nunquam injusto. Sed discamus flagellis pijssimis Redẽptoris nostri humiliter substerni, arbitrantes non minus pati quã meremus, semper illius sententiæ memores, quia beatus homo qui corripitur à Dño. & ipse in Apocalypsi: *Ego*, inquit, *quos amo, arguo & castigo.* Longævo autẽ languente interius exteriusq; sanato, i.e. & à flagellis apertè castigationis, & à peccatis quibus hæc merebatur, erepto, Judæi ècõtra malè intus languentes, jam deterius ægrotare incipiunt, persequendo videl. Jesum, qui hæc faceret in sabbato. Persequebantur autem eum quasi legis authoritatem simul & divinæ operationis exempla secuti: quia & Dñus sex diebus mundi perfecta creatione, *septimo requievit ab omnibus operibus suis*, & populum sex diebus operari, septimo vacare præcepit nõ intelligentes. quia carnalia legis decreta paulatim erant spirituali interpretatione mutanda, apparente illo qui non tantum legislator, sed & finis legis est Christus, ad justitiã omni credenti, neque animadvertentes, quia conditor in die 7. non ab opere mundanæ gubernationis & annuæ, imo quotidianæ rerum creatarum substitutionis, sed à nova creaturarũ institutione cessavit. Quod enim dicitur: *Requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis*, intelligendum est cessasse Deum à novarum conditione creaturarum. Quod verò hic ipsa veritas ait:

Infirmitatis causæ. 2. Cor. 12. Hebr. 18. Ioan. 9. & 11. Iob. 5. Gen. 2. Operatio Dei quotidiana. Exod. 35. Legis carnalitas. Rom. 10. Gen. 2.

Pater meus usque modo operatur, & ego operor] Operatur pater & filius, ut naturarum diversitas permaneat, quæ in prima conditione mundi conditæ sunt. Ideo dictum est in

Dei ab opere cessatio.

Psal. 32. Psalmis: *Qui finxit singillatim corda eorum:* non incognita animarum genera, sed ejusdem substantiæ animas, quæ in primo homine condita est, reformat. quapropter Psalmista cùm non solùm primordialem mundi creationem, sed & quotidianam creaturæ gubernationem ad laudem Creatoris referret, ait inter cætera: *Omnia in sapientia fecisti* *Psal. 103.* Si autem Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam rectè confitemur, & omnia in sapientia fecit ac regit Deus. cõstat nimirum, quia pater usque modo operatur, & filius. Ergo pater meus, inquit, non sex solùm, ut putatis, diebus primis operatus est, verùm usque modo operatur, non novum creaturæ genus instituendo, sed quæ in principio creaverat, ne deficiant propagando. *& ego operor.* subauditur, usque modo, cum eo cuncta disponens, regens, accumulans, ac si apertè dicat: Quid mihi invidetis? cur me vituperatis cæci legis doctores, quod in forma hominis sabbato salutem unius hominis operatus sim, qui in natura divinitatis una cum Deo Patre totum genus humanũ, imo totam mundi machinam, & cuncta visibilia & invisibilia quietus semper operor? Sed ipsi talis ac tanti mysterij minus capaces, propterea magis quærebant eũ interficere, quia non solùm solvebat sabbatum, sed & patrẽ suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. In eo maximè dolebat, quia is quem verum per infirmitatem carnis hominem cognoverant, verum se Dei filium credi voluisset, i. e. non gratia adoptatum, ut cæteros sanctos quibus loquitur Propheta: *Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes:* sed natura patri per omnia æqualem, non substantia, sed persona distantem: qui putabant Jesum Christum prædicando se facere quod non esset, non veraciter intimare quod esset Commoti sunt ergo Judæi, & indignati sunt: meritò quidem, quod audebat homo æqualem se facere Deo; sed ideo immerito, quia in homine non intelligebant Deum. Carnem videbant, Deum nesciebant. Habitaculum cernebant, habitatorem ignorabant Caro enim illa templum erat, Deus inhabitat intus. Non ergo Jesus carnem æquabat patri, non formam servi Domino comparabat: non quod factum est propter nos, sed quod erat quando fecit nos. Quis namque sit Christus, Catholicis loquor. Nostis qui bene credidistis, quia non verbum tantum, sed *verbum caro factum est, & habitavit in nobis:* hac carne major est pater. Ita pater æqualis & major. Æqualis verbo, major carne; æqualis ei per quem fecit nos, major eo, qui factus est propter nos. Commotis verò & turbatis Judæis, quia se æqualem Christus patri fecit, qui hominem tantùm intellexerunt, non Deum: carnem viderunt, divinitatem non crediderunt: dixit eis: *Non potest à se filius facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Non alia opera facit pater quæ videat filius, & alia filius cum viderit patrem facientem, sed eadem opera ipse pater & filius. Sequitur enim: *Quæcunque enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit.* Non enim ille fecerit alia, filius similiter facit. Si hæc facit filius quæ facit pater non alia pater, alia filius facit, sed eadem opera sunt patris & filij: quomodo ea facit & filius? Et eadem, & similiter: ne fortè eadem, sed dissimiliter. *Eadem,* inquit, *& similiter:* nam omnia quæ pater facit, per filium facit sicut dictum est: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Ideo similiter dixit, quia eadem facit filius quæ facit & pater: quia una patris & filij in divinitate substantia & operatio, una voluntas & potestas, una vita & essentia: & æqualia omnia sunt in patre & filio. nisi quod pater, pater est, & filius, filius est: separatio est in personis, sed unitas in natura. *Non enim potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Non debemus carnaliter intelligere hanc sententiam, quasi duorum hominum patris & filij, unius ostendentis, alterius videntis: unius loquentis, alterius audientis: quæ omnia phantasmata cordis sunt; talis cogitatio procul pectoribus Christianis expellenda est. Ergo de filio & patre præsentis docet lectionis exemplum, quia nec patri nec filio ulla distantia divinitatis sit sed una majestas. Quod enim ait filium nihil facere, *nisi quod viderit patrem facientem,* non id corporaliter intelligendum est, quia non corporalibus modis Deus videt, sed

Psal. 81. Dii quomodo dicantur homines à Psalmista.

Ioan. 1.

Christus ut patri fuerit æqualis.

Opera patris & filii eadem sunt.

Ioan. 1.

visus ei omnis in virtute naturæ est. Neque enim partitio esse potest in simplici natura divinitatis, sed idem est filio videre, & esse. Ideo subjecit:

Omnia enim quæcunque facit pater, eadem & filius facit similiter. Significationem unius naturæ ostendens, & unius operationis, quia communis est operatio patris & filij, quorum est una natura, una etiam operatio. Ideo consequenter subjunxit:

Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit.] Ut ostenderet omnem hanc patris demonstrationem, fidei nostræ esse doctrinam, ne scilicet pater nobis in confusione esset & filius: & ne qua hic ignoratio in filio possit intelligi aut patre (opera enim omnia quæ ipse faceret, monstraret) continuo ait:

Demonstrare patris.

Et majora horum opera demonstrabit ei, ut vos admiremini. Sicut enim pater suscitat mortuos, & vivificat, sic & filius quos vult vivificat.] Ea enim patrem demonstraturum filio dicit quæ mirentur. & quæ eadem essent illa, mox docuit: *Sicut enim pater suscitat mortuos, sic & filius quos vult vivificat.* Exæquata virtus est per naturæ indissimilis unitatem: demonstratio operum, non ignorationis habet instructionem, sed nostræ fidei, quæ non filio scientiam ignoratorũ, sed nobis confessionem unitatis invexit. Demonstrare enim patrem, est per filium facere quæ facturus est. Nam majora opera sunt resurrectio mortuorum, quæ erit in novissimo die, quam istius languentis sanitas, qui Christi verbo sanatus est, ex quo nata est hujus occasio tota sermonis. Dicit enim, ut vos miremini: & hoc difficile est videre, quomodo tanquam temporaliter filio coæterno aliqua demonstraret æternus pater, omnia scienti quæ sunt apud patrem. Quæ sint tamen illo majora, hoc enim facile est intelligere. *Sicut enim pater,* inquit, *suscitat mortuos, & vivificat, sic & filius quos vult vivificat.* Majora ergo sunt opera mortuos suscitare, quàm languidos sanare. Sed *sicut suscitat pater mortuos & vivificat, sic & filius quos vult vivificat.* Alios ergo pater, alios filius? Non, sed omnia per ipsum. Ipsos itaque filius, quos & pater: quia non alia, nec aliter, sed hæc & filius similiter facit. Ita planè intelligendum est, & ita tenendum. Sed mementote quia filius quos vult vivificat. Tenete ergo hic non solùm potestatem filij, verum & voluntatem. Filius quos vult vivificat, & pater quos vult vivificat, & ipsos filius, quos & pater: ac per hoc eadem patris & filij & potestas est & voluntas Eadem quoque vita & vivificatio mortuorum. Et ideo dicit: *Sicut pater suscitat mortuos, & vivificat quos vult, sic & filius quos vult vivificat.* Non enim alios filius vivificat, alios pater, sed una potestas unam vivificationem facit: quæ etiam potestas uno ore honoranda est. & ideo consequenter subjunxit:

Mortuorum suscitatio major est, quam languidorum sanatio.

Patris & filii eadem voluntas.

Pater enim non judicat quenquam, sed omne judicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificãt patrem.] Pater non judicat quenquam, quia patris persona hominem non suscepit, nec in judicio videbitur, sed sola filij persona in ea forma qua judicata est injustè, justè judicabit vivos ac mortuos Nec enim filius videbitur in judicio in ea natura qua consubstantialis est Deo patri, sed in ea qua substantialis est matri, & homo factus est Ita intelligendum est, *Pater non judicat quenquam, sed omne judicium dedit filio.* ac si diceretur: Patrem nemo videbit in judicio vivorum & mortuorum, sed omnes filium, quia filius hominis est, ut possit & ab impijs videri, cùm & illi videbunt in quem pupugerunt. quod ne conjicere potius, quàm apertè demonstrare videamur, proferamus ejusdem Dñi certam manifestamque sententiam, qua ostendamus ipsam fuisse causam, ut diceret: *Pater non judicat quenquã, sed omne judicium dedit filio,* quia judex in forma filij hominis apparebit: quæ forma non est patris, sed filij; nec ea filij in qua æqualis est patri, sed in qua minor est patre: ut sit in judicio conspicuus bonis & malis: ut omnes honorificẽt filiũ, sicut honorificant patrem: quia nemo honorificat patrẽ, nisi quod habeat filium. Quid est enim honorificare patrem nisi quod habeat filium? Aliud est enim cum tibi cõmendatur Deus, quia Deus est, & aliud cũ tibi cõmendatur Deus quia pater est. Cum tibi quia Deus est cõmendatur,

Iudicium hominum filio in divinis competit.

Patrem nemo videbit in judicio. Ioan. 19.

Filius in divinis patri per omnia æqualis.

creator tibi commendatur, omnipotens tibi commendatur, spiritus quidam summus, æternus, invisibilis, incommutabilis tibi comẽdatur. Cum verò tibi quia pater est, comẽdatur, nihil tibi aliud quam & filius comẽdatur, quia pater dici non potest si filium non habet, sicut nec filius si patrem non habet. Sed ne fortè patrem quidem honorifices tanquam majorem, filium verò tanquam minorem, ut dicas mihi: Honorifico patrẽ, scio enim quod habeat filium & non erro in patris nomine: non enim patrem intelligo sine filio; honorifico tamen & filium tanquam minorem: Corrigit te ipse filius, & revocat te, dicens: *Ut omnes honorificent filium*, non inferius, sed *sicut honorificant patrem. Qui ergo non honorificat filium, nec patrem honorificat qui misit illum.* Ego, inquis, majorem honorem volo dare patri, minorem filio. Ibi tollis honorem patri, ubi minorem das filio. Quid enim sibi aliud vult ista sententia, nisi quia pater æqualem sibi filium generare aut noluit, aut non potuit? Si noluit, invidit: si non potuit, defecit. Non ergo vides quia ita sentiendum? Ubi majorem honorem dare vis patri, ibi es contumeliosus in patrem. Proinde sic honorifica filium, quomodo honorificas patrem, si vis honorifica & filium & patrem.

Honorificatio patris in quo sit.

Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meũ audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in judicium non venit, sed transiit.] Non nunc transit, sed jam transiit à morte in vitam. Et hoc attendite: *Qui verbum meum audit*, & (nõ dixit, Credit mihi, sed) *credit ei qui misit me*. Verbũ ergo filij audiat, ut patri credat. Quare verbum audit tuum, & credit alteri? Nonne cùm verbum alicujus audimus, eidẽ verbum proferenti credimus? loquenti nobis fidem accommodamus? Quid ergo voluit dicere: *Qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me*, nisi quia verbũ est in me? Et quis est qui audit verbum meum, nisi qui audit me, qui credit me? Credit autem ei qui misit me, quia cùm illi credit, verbũ ejus credit. Cùm ergo verbo ejus credit, mihi credit, quia verbum patris ego sum. Non enim transiret de morte ad vitam, nisi primo esset in morte, & non esset in vita. Cùm ergo transierit in vitam, non erit in morte. *Mortuus ergo erat, & revixit: perierat & inventus est.* Fit proinde jam quædam resurrectio, & transeunt homines à morte quadam ad quandam vitam, à morte infidelitatis ad vitam fidei: a morte falsitatis ad vitam veritatis: à morte iniquitatis ad vitam justitiæ. Est ergo & ista resurrectio mortuorũ. Aperiat illã plenius, & lucescat nobis ut cœpit.

Infidelitas peccatum maximum.

Amen amen dico vobis, quia veniet hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, vivent.] Hoc proprium est piorum, qui sic audiunt de incarnatione ejus, ut credant quia filius Dei est, id est, sic eum propter se factum accipiunt, minorem patre in forma servi, ut credant quia æqualis est patri in forma Dei, & ideo sequitur, & hoc ipsum commendans dicit:

Sicut enim pater habet vitam in semetipso, ita dedit & filio vitam habere in semetipso.] Quod ergo ait: *dedit filio vitam habere in semetipso*, breviter dicat, genuit filium vitam in se habentem. Neque enim erat sine vita, & accepit vitam, sed nascendo vita est. Pater vita est & non nascendo, filius vita nascendo. Pater de nullo patre, filius de Deo patre. Pater propter filium est, filius verò & quod filius est, propter patrem est, & quod est, à patre est; Hoc ergo dixit, *vitam dedit filio, ut habeat eam in semetipso*, tanquam diceret: Pater qui est vita in semetipso, genuit filium, qui est & vita in semetipso. Pro eo enim quod genuit, voluit intelligi dedit: tanquam si cuiquam diceremus, dedit tibi Deus esse. Sequitur enim, & dicit:

Et dedit eis potestatem judicium facere, quia filius hominis est.] Puto nihil esse manifestius: Nam quia filius Dei est æqualis patri, non accipit hanc potestatem judicium faciendi, sed habet illam cum patre in occulto. Accipit autem illam, ut boni & mali eum videant judicantem, quia filius hominis est. Visio quippe filij hominis exhibebitur & malis. Nam visio formæ Dei, non nisi mundis corde (quia ipsi Deum videbunt) i.e. solis pijs exhibebitur, quorum dilectioni hoc ipsum promittit, quia ostendet seipsum illis; & ideo vide quid sequitur: *Nolite mirari hoc*, inquit. Quid nos prohibet mirari? nisi illud quod revera miramur. Omnis qui intelligit, ut video, non diceret patrem dedisse ei potestatem judicium facere, quoniam filius hominis est, cùm magis hoc expectaretur ut diceretur, quoniam filius Dei est; sed quia filium Dei secundum id quod in forma Dei æqualis est patri, videre iniqui non possunt: oportet autem ut judicem vivorum & mortuorum, cùm coram judicabuntur, & justi videant, & iniqui.

Dei visio malis non exhibebitur. Matth. 5.

Nolite, inquit, hoc mirari, quoniam veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem ejus: & procedent qui bona egerunt in resurrectionem vitæ, qui mala gesserunt, in resurrectionem judicij.] Ad hoc ergo oportebat, ut ideo acciperet illam potestatem, quia filius hominis est, ut resurgẽtes omnes viderent eum in forma, in qua videri ab omnibus potest, sed alij ad damnationem, alij ad vitam æternam. Quæ est autem vita æterna, nisi illa visio quæ non conceditur impijs? *Ut cognoscant te*, inquit, *unum verũ Deũ, & quem misisti Iesum Christum.* Nisi quemadmodum unum verum Deum, qui ostendit seipsum illis, non quomodo se ostendet etiam puniendis. In forma filij hominis, secundùm illam visionem bonus est, quam visionem Deus apparens exhibet mundis corde: quoniam, *quàm bonus Deus Israel rectis corde.* Quando autem judicem videbunt mali, non eis videbitur bonus, quia non ad eum gaudebũt corde, sed tunc se plangent omnes tribus terræ, in numero utique malorum hominum & infidelium. Propter hoc etiam illi, qui eum dixerat magistrum bonum, quærendo ab eo consilium consequendæ vitæ æternæ, respondit: *Quid interrogas de bono? Nemo bonus nisi unus Deus.* cùm & hominem alio loco dicat bonum ipse Dominus. *Bonus homo*, inquit, *de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala.* Sed quia ille vitam æternam quærebat, vita autem æterna est in illa contemplatione, qua non ad pœnam videtur Deus, sed ad gaudium sempiternum: duas hic resurrectiones ipse Dominus Christus in his verbis nobis demonstrat. Primam quæ in fide est, resurgendo à peccatis, de qua ait:

Iniqui Deum in forma Dei non videbunt, sed in forma hominis. Ioan 17.
Mundi corde Deum videbunt. Psal. 21. Matt. 24
Marc. 10
Bonitas uni Deo convenit. Luc. 6.

Amen, amen dico vobis, quia veniet hora, & nunc est, in qua mortui audient vocem filij Dei.] Alteram, ubi ait: *Amen, amen dico vobis, quia veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei.* Illa prior est resurrectio animarum, ista sequens resurrectio erit corporum. Qui verò in hac prima resurgit, in secunda resurget ad gloriam. Qui verò in hac prima non resurgit, in secunda tamen resurget, sed ad pœnam. Utrunque facit Deus per Christum. Qui hic resurgit per eum, ibi resurget ad eum: qui hic per eum non resurgit, nec ibi ad eum resurget. Hora autem nunc est, ut resurgant mortui. Hora erit in fine seculi, ut resurgant mortui; sed resurgant nunc in mente, tunc in carne. Resurgant nunc in mente per verbum Dei filium, resurgant tunc in carne per verbum Dei carne factum filium hominis. Neque enim ad judicium vivorum & mortuorum pater ipse venturus est: nec tamen recedit à filio pater. Quomodo ergo non ipse venturus est? quia non ipse videbitur in judicio. *Videbunt in quem compunxerunt.* Forma illa erit judex, quæ stetit sub judice. Illa judicabit quæ judicata est. Judicata est enim inique, judicabit justè. Talis apparebit judex, qualis videri possit & ab eis quos coronaturus est, & ab eis quos damnaturus est. Distinctio est inter illud verbum, quod superius dixit, quod *mortui audient vocem filij Dei*; & inter illud quod hîc ait: *Venit hora, quod omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei.* Ibi enim adjicit, & qui audierint, vivent: hic verò simpliciter ait: *audient vocem filij Dei.* Ideo illa resurrectio est ad vitam: illa verò quæ futura est, de qua dicit: *Audient vocem filij Dei*, audient inquam, ut resurgant ad judicium, non addidit hic ad vitam: quia non omnes ad gloriam resurgent, sed multi ad pœnam, ideo addidit de futura resurrectione: *Procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui mala egerunt, in resurrectionem judicij*: i.e. damnationis, quia hîc judicium pro pœna posuit. Tunc erit ultima palea, & separabit bonos à malis, triticum à paleis. Tunc ibunt impij in ignem æternum, justi autem in vitam æternam. Sequitur autem:

Animarum resurrectio.
Corporum resurrectio
Pater judicio vivorum & mortuorum non aderit.
Humana forma Christus judicabit.

Non

Non possum à me ipso facere quicquam, sed sicut audio, iudico.] Fortassis ideo dixit, *Non possum à me ipso facere quicquam*, quasi dixisset: A me ipso non sum, sed à patre. Pater enim à nullo alio est, filius à patre est. Ideo dixit: *sicut audio, iudico*: quia unum opus est patris & filij, & Spiritus sancti. Sicut audit, judicat: audit videlicet per unitatem substantiæ, & proprietatem scientiæ. Non judicat à semetipso, quia non est à semetipso; Pater quippe solus de alio non est, filius à patre genitus est, ut diximus. Ab ipso enim audit filius à quo genitus est: quia non est à seipso, sed ab illo à quo genitus est. A quo illi est intelligentia, ab illo utique & scientia. Ab illo igitur audientia, nihil est aliud quàm scientia. Potest quoque hoc ipsum quod dixit, sicut audio, judico, de humanitatis natura intelligi, quàm Dei filius ex virgine sumpsit. Cùm ageretur de resurrectione animarum, non dicebat video, sed audio. Audio enim tanquam præcipientis patris imperium. Jam ergo sicut homo, sicut quo major est pater, jam ex forma servi, non ex forma Dei, sicut audio judico.

Et judicium meum justum est.] Unde est judicium justum hominis? sequitur: *Quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Ista missio, incarnatio est Christi: quæ ad hoc facta est, ut paterna voluntas in salutem humani generis per eum efficeretur. Videtur enim in hoc loco ex his verbis Salvatoris nostri, velle eum insinuare nobis, duas naturas in se esse, & veram habere animam, in qua solet voluntas esse: quæ sanè tanta conjunctione commixta est divinitati, ut tota voluntas in ea spiritalis fiat, non animalis i.e. carnalis. Nam consequitur:

Si ergo testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum, (& paulò post) Qui me misit pater, ipse testimonium perhibet de me.] Nunc in se naturam hominis demonstrans, *Anima Christi.* nunc in Dei majestate æqualem se significans patri. Nunc unitatem sibi divinitatis cum Deo patre vendicans, nunc fragilitatem humanæ carnis ostendens. Nunc doctrinam suam se non docere, nunc voluntatem suam non quærere. Nunc testimonium suum verum non esse, nunc verum esse significans. Nam hic ait: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum*: & paulò post: *Si ego testimonium perhibeo de me, verum est testimonium meum.* (Ioan. 8.) Quomodo ergo non est verum testimonium tuum Dñe, nisi secundùm fragilitatem carnis? Nam & illud quod dixit: *Non veni facere voluntatem meam.* & *Filius à se nihil potest facere.* (Ioan. 6.) & alia multa hujusmodi, hæc omnia non infirmant filium, neque depretiant, nec à patre disjungunt. Siquidē & hæc ideo posita sunt, ut vera ejus incarnatio noscatur. Nam quod dicit: *Ego de patre exivi, ego in patre, & pater in me: ego & pater unum sumus: & qui me videt, videt & patrem: & sicut pater suscitat mortuos & vivificat, ita & filius quos vult vivificat*: vera ejus divinitas approbatur, quia voluntas patris & filij una operatio, una denique gratia, eademq; gubernatio est, sicut magister gentium docet ita scribens: *Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo.* (1. Cor. 1.)

Alius est qui testimonium perhibet de me.] In sequentibus ostendit quis sit ille alius qui testimonium perhibet de se, ubi ait: *Qui misit me pater, ipse testimonium perhibet de me.* Testimonium patris est de filio in baptismo, ubi vox facta est de cœlo: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* (Matth. 3. Patris testimonium de Christo. Ioan. 14.) Simile quoque testimonium in monte sancto perhibuit pater audientibus tribus discipulis de filio suo.

Et scio quia testimonium ejus verum est.] Omne verum à veritate, verum est. Deus enim veritas est, & quicquid verum est, à Deo verum est. Atque id testimonium dixit quid sit.

Opera, inquit, quæ ego facio, testimonium perhibent de me (deinde adjunxit) Et testimonium perhibet de me qui misit me pater.] Ipsa quoque opera quæ fecit, à patre se accepisse dicit. (*Testimonium Christi verum est.*) Testimonium ergo perhibent opera: testimonium perhibet pater qui misit eum. Perhibuit Joannes testimonium de Christo tanquam lucerna, non ad sanandos amicos, sed ad confundendos inimicos. Id enim antea prædictum erat à persona patris: *Paravi lucernam Christo meo: inimicos ejus induam confusione*; (Psal. 131) super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea. Esto tanquam in nocte positus, attendisti in lucernam, & miratus es lucernam, & exultasti ad lumen lucernæ; sed illa lucerna dicit esse Solem in quo exultare debeas: & quamvis ardeat in nocte, diem te jubet expectare. Non ergo quia illius hominis testimonium nō erat opus (nam ut quid mitteretur, si non erat?) sed ne in lucerna remaneat homo, & lumen lucernæ sibi sufficere arbitretur, ideo nec Dñus lucernam illam superfluam dicit fuisse, nec tamen edicit in lucerna manere debere. Dicit aliud testimonium scriptura Dei, ubi utique Deus perhibuit testimonium filio suo, (*Scriptura testimonia de Christo.*) & in illa scriptura Judæi spem posuerant, in lege scilicet Dei ministrata sibi per Moysen famulum Dei.

Scrutamini, inquit, scripturam, in qua vos putatis vitam æternam habere: ipsa testimonium perhibet de me. & non vultis venire ad me, ut vitam æternam habeatis.] Qui vos putatis habere in scriptura vitam æternam, ipsam interrogate cui perhibet testimonium, & intelligite quæ sit vita æterna. Et quia propter Moysen videbantur repudiare Christū, tanquam adversarium institutis & præceptis, quæ Moyses tradidit, rursus eosdem ipse convincit tanquam de alia lucerna. Omnes enim homines lucernæ, quia & incēdi possunt, & extingui. Et lucernæ quidem cùm sapiunt, lucent, (*Lucernæ omnes homines.*) & spiritu fervent. Nam si ardebant, & extinctæ sunt, jam etiam putent. Permanserunt enim servi Dei lucernæ bonę ex oleo misericordiæ illius, non ex viribus suis. Gratia quippe Dei gratuita, illa oleum lucernarum est. *Plus enim illis omnibus laboravi*, ait quædam lucerna: & ne viribus suis (1. Cor. 15.) ardere videretur, adjunxit: *Non autem ego, sed gratia Dei mecum.* Omnis ergo propheta ante Domini adventum lucerna est, de quo dicit Petrus Apostolus: *Habemus certiorem propheticum sermonem, cui bene facitis, intendentes quemadmodum lucernæ lucenti in obscuro loco, donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris.* (2. Pet. 1.) Lucernæ itaque prophetæ, & omnis prophetia una magna lucerna. Quid Apostoli? non lucernæ etiam ipsi? Lucernæ plane. Solus enim ille non lucerna. Non enim accenditur & extinguitur, sed est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. (Matth. 5.) De Joanne dicitur: *Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine.* De Christo autem: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* (*Lux & lumen quomodo dicti sunt sancti.*) Quid est quod de Apostolis ipsa veritas ait; *Vos estis lux mundi.* & de Joanne Evangelista: *Non erat ille lume?* Nec Joannes per se erat lucerna, nec Apostoli per se lumen; sed à lumine Christo ille lucerna, & illi illuminati, qui est sol verus oriens in cordibus credentium.

Ego autem habeo testimonium majus Ioanne.] *Opera enim quæ dedit mihi pater, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia pater me misit: & qui misit me pater, ipse testimonium perhibet de me.* Superius dixit: *testimonium non accipio ab homine.* hic causam reddit cur ab homine testimonium non accepisset, quia habet testimonium patris, & operum testimonia, sed habet majus quàm sint hominum. (*Opera Christi maximū præ omnibus de eo testimonium.*) Ergo hæc missio, incarnatio est Christi, redemptio est nostra. Redemptio vero nostra est in ipsa veritate, qui ait: *Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant.* (Ioan. 10.) Subjunxit verò huic testimonio patris, de ipso patre, quod Judæi, vel magis omnes infideles excæcatis mentibus veritatem divinitatis non possunt accipere, dicens:

Neque enim vocem ejus audistis unquam, neque speciem ejus vidistis, & verbum ejus non habetis in vobis manens.] Dicit Apostolus: *Non enim auditores legis justificati sunt, sed factores verbi Dei*, id est, filius Dei non manet in illorum cordibus, (Rom. 2.) qui non servant quæ audiunt. Quod verò ait: *Neque vocem ejus audistis, neque speciem ejus vidistis*, in hoc ostendit substantiam divinitatis incomprehensibilem esse, & invisibilem, & vocem ejus non carnalibus audire potuisse auribus, sed spirituali intelligentia per gratiam sancti Spiritus intelligi vel amari, secundùm quod unicuique datum erit. (*Divinitas incomprehensibilis.*)

Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternā habere: & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me, ut vitam habeatis.] Non vultis venire, i.e. non vultis credere, quia *impossibile est sine fide placere Deo.* (Hebr. 11.) Venire nostrum ad Christum, id e. credere verum illum filium (*Venire nostrum*)

Dei.

Ad Christum.

Dei,& veram nos per illum habere salutem. Omnis enim scriptura sancta testimonium perhibuit Christo, sive per figuras, sive per prophetias, sive per Angelorum ministeria. Ergo & Moyses perhibuit testimonium Christo,& Joannes perhibuit testimonium Christo,& cæteri Prophetæ & Apostoli perhibuerunt testimonium Christo. His omnibus testimonijs præponit testimonium operum suorum, quia per illos non nisi Deus perhibuit testimonium filio suo.

Operum ad salutem necessitas.

Claritatem ab hominibus non recipio.] I.e. laudem humanam non quæro: quia *non veni ministrari, sed ministrare.* i. e. non veni ut honorem ab hominibus acciperem carnalem, sed ut honorem omnibus darem spiritualem.

Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.] Ideo dilectionem Dei non habuerunt, quia non crediderunt in eum, qui non venit facere voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui misit illum. Ideo subjunxit:

Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me.] I.e. non credidistis in me, qui ideo veniebam in mundum, ut glorificaretur nomen patris.

Si alius venerit in nomine suo illum accipietis] Quis est iste qui venit in nomine suo? nisi ille qui propriam gloriam quærit,& non illius qui misit illum? Quis est quem accepturi erunt Judæi, nisi Antichristus, qui venturus est propriam gloriam quærere? Et hoc erit illis pœna peccati, quia noluerunt veritati credere,& credent mendacium.

Antichristum Judæi accipient.

Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ad invicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo non quæritis] Considerandum est intentius, quantum sit jactantiæ & humanæ laudis ambitio malum, pro quo ipsa veritas, aut credere non posse quosdam, quia sæcularis gloriæ erant. Quid est humanæ laudis cupiditas, nisi superbæ mentis elatio? Vult de se æstimari, quod in se habere non studet. Alter est interius, alter foris videri desiderat. Humilitas verò gloriam quærit à solo Deo, superbia ab hominibus. Unde Joannes Baptista ab ipsa veritate excellenter laudatus est, quod non esset arundo vento agitata: quia non humanæ laudis, nec odiosæ vituperationis aura flante flexibilis fuit. Ideo gloriam habuit à Deo Christo, quia gloriam non quæsivit humanam.

Ambitionis malū.

Gloria humanæ cupiditatis malū.

Matt. 11

Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud patrem. Est qui accusat vos Moyses, de quo vos maxime speratis.] Ideo non accuso, quia non veni damnare, sed salvare. Moyses verò accusat, quia increduli estis voci illius. De me scripsit, dum ait: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus de fratribus vestris, tanquam meipsum audietis eum.* Quid verò sequatur attendite: *Erit omnis anima quæ non obedierit prophetæ illi, exterminabitur de populo Dei. Si illius literis nō creditis, quomodo meis credetis verbis?* Quicquid enim lex vel Prophetæ scripserunt, omnia Christum venturum esse designabant. Si enim Judæi legi vel prophetis credidissent, credidissent utique & Christum. Post hæc verba mystica, & profundissimæ intelligentiæ Domini nostri Jesu Christi, quibus partim suæ divinitatis, partim & humanitatis arcana mysteria, vel tunc audientibus, vel nunc legentibus demonstrare voluit, quinque panum miraculo seipsum ostendere qui esset voluit. Idcirco sequentes Evangelista adjunxit.

De Christo testimonium.

Deut. 18.

Christum omnes sacræ literæ loquuntur.

CAPUT VI.

Mare Galilææ.

POst hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, &c.] Abiit Jesus trans mare Galilææ, quod multis pro diversitate circumjacentium regionum vocabulis distinguitur. Illis tantum locis mare Tiberiadis vocatur, ubi Tiberiadem civitatem aquis (ut aiunt) calidis salubrem habitationem præmonstrat. Siquidem interfluente Jordane, duodeviginti passuum millibus in longum, & quinque extenditur in latum. Mysticè autem mare turbida ac tumentia seculi hujus volumina significat, in quibus pravi quilibet injustè delectati, quasi profundis dediti pisces, mentem ad superna gaudia non intendunt. Unde bene idem mare Galilææ, i. e. rota cognominatur, quia nimirum amor labentis seculi quasi in vertiginem corda mittit, quæ ad perennis vitæ desideria non permittit erigi, de qualibus Psalmista: *In*

Maris typus.

circuitu, inquit, *impij ambulant.* Sed abeuntem trans mare Galilææ Jesum multitudo maxima sequebatur, quæ doctrinæ, sanationis & refectionis ab eo cœlestis munera summa perciperet. Sola illum gēs Judæa sequebatur credendo: postquam verò per incarnationis suæ dispensationem fluctus vitæ corruptibilis adijt, calcavit, transijt, maxima mox eum multitudo credentium secuta est nationum, spiritualiter instrui, sanari ac satiari desiderans, & cum Psalmista dicens, *Domine ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam.* & iterum: *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt omnia ossa mea.* & iterum de percipiendis ab eo vitæ perpetuæ alimonijs confisa: *Dominus*, inquit, *pascit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocavit.* Quod autem subiens in montem Jesus, ibi sedebat cum discipulis suis, sed veniente ad eum multitudine, descendit, atque hanc in inferioribus refecit, quam in inferioribus paulò ante curaverat: nequaquam frustra factum credamus, sed ad significandum mysticè, quia doctrinam & charismata sua Dominus juxta percipientium capacitatem distribuit, infirmis quidem adhuc mentibus parvulis spiritu simpliciora monita committens,& apertiora credens sacramenta: celsioribus autem quibusque, & perfectioribus sensu, secretiora suæ majestatis arcana referans, altiora devotæ conversationis itinera suggerens,& altiora præmiorum cœlestium dona promittens. Denique cuidam sciscitanti quid faciens vitam æternam possideret, quasi inferius adhuc posito, communia suæ dona largitatis impendit, dicens: *Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices: Honora patrem tuum & matrem.* Cui postmodum majora quærenti,& velut ad montem virtutum ascendere cupienti; *Si vis*, inquit, *perfectus esse, vade & vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me.* Cujus discretionem moderaminis non per se solum Dominus in carne docens exhibuit, verum nunc quoque per verbi sui ministros exhibere non cessat. Unde iisdem sub unius boni servi persona testatur, quia dare debeant conservis in tempore tritici mensuram, i. e. pro captu audientium opportunè & mensuratè verbi dapes suggerere. Quòd verò appropinquante Pascha Dominus turbas docet, sanat & reficit, possumus ita mysticè interpretari, quia Pascha nostrum transitus dicitur: & quoscunque Dominus in æterna munerum suorum suavitate recuperat, ad salubrem profectò transitum præparat: ut carnales videlic. concupiscentias, mentis sublimitate transcendant, infirma mundi desideria pariter & adversa cœlesti regni spe & amore conculcent, etsi necdum anima vel carne ad superna valeant pertingere: quia hoc nimirum in futuro promittitur. Quicquid tamen carnales quasi altum amplecti conspiciunt, comparatione æternorum quasi nihil despiciant, juxta exemplum illius, qui videns *impium superexaltatum & elevatum sicut cedros Libani*, transijt temporalia contemplando,& quasi jam non esse videbat, quem cito tollendum prævidebat.

Psal. 11.

Psal. 124.

Psal. 6.

Psal. 22.

Perfectiorum & infirmorū rationem Christus habet.

Matth. 19

Tritici mensura quid significet.

Pascha transitus dicitur.

Psal. 36.

Temporalium contemptus.

Cùm sublevasset oculos Iesus.] Et venientem ad se multitudinem vidisse perhibetur, divinæ pietatis indicium est: quia videlicet cunctis ad se venire quærentibus, gratia misericordiæ cœlestis occurrere consuevit, & ne quærendo errare possint, lucem sui spiritus aperire currentibus. Nam quod oculi Jesus dona spiritus ejus mysticè designent, testatur in Apocalypsi Joannis, qui figuratè loquens de illo: *Et vidi*, inquit, *agnum stantem quasi occisum, habentem cornua septem, & oculos septem:* qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram.

Oculi Iesu.

Quod tentans Philippum Dn̄us: Unde, inquit, ememus panes, ut manducent hi?] Provida utique dispensatione facit, ut ipse quæ non noverat discat, sed ut Philippus tarditatem suæ fidei, quam magistro sciente ipse nesciebat, tentatus agnoscat,& miraculo facto castiget. Neq; enim dubitare debuerat, præsente rerum creatore, qui *educit panē de terra, & vino lætificat cor hominis*, paucorum denariorum panes sufficere turbarum millibus non paucis, ut unusquisque sufficienter acciperet,& jā saturatus abiret. Quinque autem panes quibus multitudinē populi saturavit, quinque

Psal. 103

Quinque panes hordeacei.

sunt libri Moysi, quibus spirituali intellectu patefactis, & abundantiore jam sensu multiplicatis, auditorum fidelium quotidie corda reficit. Qui bene hordeacei fuisse referuntur, propter nimirum austeriora legis edicta, & integumenta literæ grossiora, quæ interiorem spiritualis sensus quasi medullam celabant. Duo autem pisces, quos addidit, Psalmistarum non inconvenienter & Prophetarum scripta significant, quoniam uni canendo, alteri colloquendo suis auditoribus futura Christi & Ecclesiæ sacramenta narrabant. Et benè per aquatilia animantia figurantur illius ævi præcones, in quo populus fidelium sine aquis baptismi vivere nullatenus posset. Sunt qui putant duos pisces, qui saporem suavem pani dabant, duas illi personas significare, quibus populus ille regebatur, ut per eas consiliorum moderamen acciperet, regiam scilicet & sacerdotalem: ad quas etiam sacrosancta illa unctio pertinebat: quarum officium erat procellis & fluctibus popularibus nunquam frangi atque corrumpi, & violentas turbarum contradictiones tanquam adversantes undas sæpè disrumpere: interdum eis, custodita sua integritate, cedere: prorsus more piscium tanquam in procelloso mari, sic in turbulenta populi administratione versari. quæ tamen duæ personæ Dñum nostrum præfigurabant. Ambas enim solus ille sustinuit, & non figuratè sed propriè solus implevit. Puer qui quinque panes, & duos pisces habuit, nec tamen hos esurientibus turbis distribuit, sed Dño distribuendos obtulit, populus est Judæorum, literali sensu puerilis, qui scripturarum dicta clausa secum tenuit: quæ tamen Dñus in carne apparens accepit, & quid intus haberent utilitatis ac dulcedinis, ostendit; quamq; multiplici spiritus gratia, quæ pauca ac despecta videbantur, exuberarent, patefecit: hæc per Apostolos suos, Apostolorumque successores cunctis nationibus ministranda porrexit. Unde benè alij referunt Evangelistæ, quia panes & pisces Dñus discipulis suis, discipuli autem ministraverunt turbis. Cùm enim mysterium humanæ salutis accepisset enarrari per Dñum, ab eis qui audierunt, in nos confirmatum est. quinque siquidem panes & duos pisces fregit, & distribuit discipulis, quando aperuit illis sensum, *ut intelligerent omnia quæ scripta essent in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de ipso.* Discipuli apposuerunt turbis, quando *profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* Fænum in quo discumbens turba reficitur, concupiscentia carnalis intelligitur, quam calcare ac premere debet omnis qui spiritualibus alimentis satiari desiderat. *Omnis enim caro fænum, & omnis gloria ejus tanquam flos fæni.* Discumbat ergo super fænum, florem fæni conterat, i. e. castiget corpus suum, & servituti subjiciat, voluptates carnis edomet, luxurio fluxa restringat, quisquis panis vivi cupit suavitate refici. Quisquis supernæ gratiæ dapibus renovari cupit, ab infirma vetustate deficiat. Quinque millia viri qui manducaverunt, refectionem vitæ eorum qui verbo reficiuntur, insinuant. Virorum quippe nomine solent in scripturis perfectiores quique figurari, quos fœminea mollities nulla corrumpit: quales esse cupit eos quibus dicit Apostol. *Vigilate, state in fide, viriliter agite, & confortamini.* Millenarius autem numerus, ultra quem nulla nostra computatio succrescit, plenitudinem rerum de quibus agitur, indicare consuevit. quinario verò quinque notissimi corporis nostri sensus exprimuntur, visus videlicet, auditus, gustus, olfactus & tactus. In quibus singulis quicunque viriliter agere & confortari satagunt, sobriè, & justè, & piè vivendo, ut cœlestis sapientiæ mereantur dulcedine recreari, nimirum quinque millibus virorum, quos Dñus mysticis dapibus saginavit, figurantur. Nec prætereundum, quod refecturus multitudinem, gratias egit. Egit quippè gratias, ut & nos de perceptis cœlitus muneribus gratias sè peragere doceret, & ipse quantum de nostris profectibus gratuletur, & de nostra spirituali refectione gaudeat, intimaret. Vultis etenim nosse fratres, quantum Salvator noster nostræ gaudeat saluti? Narrat Evangelista Lucas, dedisse eum discipulis potestatem calcandi super omnem virtutem inimici, eorumq; nomina scripta esse in cœlis indicasse, & statim infert: *In ipsa hora exultavit in Spiritu sancto & dixit: Confiteor tibi pater Domine cœli & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* Claret ergò quia saluti ac vitæ fidelium congratuletur, qui patrem gratias agendo collaudat, quod ea quæ superbientibus abscondit, humilibus spiritu secreta revelaverat. Quod autem saturata multitudine, jussit discipulos colligere quæ superaverunt fragmentorum, ne perirent, hoc profecto signat, quia pleraque sunt arcana divinorum eloquiorum, quæ vulgi sensus non capit; nonnulla quæ per se quidem minus docti assequi nequeunt. Hæc ergo necesse est qui valent, diligentius scrutando colligant, & ad eruditionem minorum suorum vel dicto, vel scripto faciant pervenire, ne alimenta verbi illorum desidia pereant, plebibusque tollantur, qui hæc Domino donante interpretando colligere noverunt.

Pisces duo.

Duorum piscium significatio.

Regia & sacerdotalis apud Iudæos potestas.

Iudæorum populus.

Matt. 14. Marc. 16 Luc. 9.

Luc. 24.

Marc. 16

Fænum.

Esa. 40.

Viri nomẽ in literis quid significet.

1. Cor. 16.

Millenarius numerus.

Luc. 10.

Saluti nostræ Salvator noster congratulatur.

Collegerunt ergo, inquit, & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum.] Quia duodenario numero solet perfectionis cujuslibet summa figurari, rectè per duodecim cophinos fragmentorum plenos, omnis doctorum spiritalium chorus exprimitur, qui obscura scripturarum, quæ per se turbæ nequeunt, & meditando colligere, & mandata literis, suo pariter ac turbarum usui conservare jubentur. hoc ipsi fecère Apostoli & Evangelistæ, non pauca legis & Prophetarum dicta suis, interpretatione addita, inserendo opusculis. Hoc sequaces eorum Ecclesiæ toto orbe magistri, etiam integros nonnulli utriusque testamenti libros diligentiore explanatione discutiendo, qui quantumlibet hominibus despecti, cœlestis tamen gratiæ sunt pane fœcundi. Nam servilia cophinis solent opera fieri. Unde de populo qui in luto ac lateribus serviebat in Ægypto, dicit Psalmista: *Manus ejus in cophino servierunt.*

Duodenarius numerus.

Doctorum officium.

Psal. 80.

Illi ergo homines cùm vidissent quod fecerat signum, dicebant, quia hic est vere propheta qui venturus est in mundum.] Rectè quidem dicebant Dominum Prophetam magnum, magnæ salutis præconem jam mundo futurum. Nam & ipse prophetam se vocare dignatur, ubi ait: *Quia non capit prophetam perire extra Ierusalem.* Sed nondum plena fide proficiebant, qui hunc etiam Deum dicere nesciebant. *Ergo illi videntes signum quod fecerat Iesus, dixerunt, quia hic est vere propheta qui venturus est in mundum.* Nos certiori agnitione veritatis & fidei videntes mundum quem fecit Jesus, & signa quibus illum replevit, dicamus: Quia hic est vere mediator Dei & hominum, qui in mundo erat divinitate, & mundus per ipsum factus est: qui in propria venit humanitate quærere & salvare quod perierat, ac recreare mundum quem fecerat: qui cum suis fidelibus per præsentiam divinitatis est in mundo omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.

Propheta erat Christus.

Luca 13.

Iesus autem cùm cognovisset, quia venturi essent ut raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.] Datur ergo intelligi, quod Dñus cùm sederet in monte cum discipulis suis, & videret turbas ad se venientes, descenderat de mõte, & circa inferiora loca turbas paverat: nam quomodo fieri posset, ut rursus illuc fugeret, nisi antè de monte descendisset? Significat ergo aliquid, Dñus de alto descendit ad pascendas turbas: pavit, & ascendit. Quare autem ascendit cùm cognovisset quòd vellent eum rapere, & regem facere? Quid enim, non erat rex, qui timebat fieri rex? Erat omninò, nec talis rex qui ab hominibus fieret, sed talis qui hominibus regnum daret. Nunquid fortè & hic aliquid significat nobis Jesus, cujus facta, verba sunt? Ergo in hoc quod voluerunt eum rapere, & regẽ facere, & propter hoc fugit in mõtem ipse solus, hoc in illo factum, tacet, nihil loquitur, nihil significat? An fortè hoc erat rapere eum, prævenire velle tempus regni ejus? Etenim venerat modò non jam regnare, quomodo regnaturus est in eo quod dicimus: *Adveniat regnum tuum.* Semper quidem ille cum patre regnat, secundùm quod est filius Dei, verbum Dei, verbum per quod facta sunt omnia. Prædixerunt autem Prophetæ regnum ejus etiam secundùm quod homo factus est Christus, & fecit fideles suos Christianos. Erit ergo regnum Christianorum, quod modo colligitur, quod modo comparatur, quod modo emitur sanguine Christi: erit aliquando manifestum regni,

Rex fieri Christus noluit.

Matth. 6 Luc. 11. Adveniat regnum tuum.

quando

quando erit aperta claritas sanctorum ejus propter judicium ab eo factum, quod judicium supra ipse dixit quòd filius hominis facturus sit: de quo regno etiam Apostolus dicit: *Cùm tradiderit regnum Deo & patri.* Unde etiam ipse dicit: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi.* Discipuli autem & turbæ credentes in eum, putaverunt illum sic venisse, ut jam regnaret. Hoc est velle rapere, & regem facere, prævenire velle tempus ejus, quo ipse caput se occultabat, ut opportune prodiret, & opportune in fine seculi se declararet. Quare autem dictum est, *fugit*? Neque enim si nollet, teneretur: si nollet, raperetur: qui si nollet, nec agnosceretur. Sed hoc significativè factum est. Solus fugit, ne carnaliter regnaret: quia solus ascendit in cælum, unde spiritualiter regnaret in sanctis suis. *Fugit in montem ipse solus*, primogenitus à mortuis, ascendens super omnes cœlos, & interpellans pro nobis. Quem sacerdos significabat semel in anno sancta sanctorum ingrediens non sine sanguine, ut interpellaret pro populo, sursum posito solo in monte agno, qui intravit in interiora veli, foris populo constituto. Sed videamus illo intra velum cælestis altitudinis morante, quid discipuli in navicula patiebantur. Quid est navicula quæ à fluctibus jactatur, nisi Ecclesia, quæ persecutionibus fatigatur & foris & intus? Foris à paganis aperta persecutione, intus à falsis fratribus occulta seditione. Ideo addidit:

1. Cor. 15. Matt. 25. Coloss. 1. Psal. 71. Rom 8. Levit. 16. Hebr. 9. Navicula Apostolorum.

Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare: & cùm ascendissent naviculam, venerunt trans mare in Capharnaum.] Cito dixit finitum, quod postea factum est. Venerunt trans mare in Capharnaum. & rediit ut exponat quomodo venerunt, quia per stagnum navigantes transierunt: & cùm navigarent ad eum locum, quo eos venisse jam dixit, recapitulando exponit quid acciderit.

Tenebræ jam factæ erant, & non venerat ad illos Iesus.] Quantum accedit finis mundi, crescunt errores, crescunt terrores, crescit iniquitas, crescit infidelitas, lux denique, quæ charitas apud Joannem ipsum Evangelistam satis aperteque monstratur, ita ut diceret: *Qui odit fratrem suum, in tenebris est*: creberrime extinguitur. Refrigescente charitate, abundante iniquitate, ipsi sunt fluctus navem turbantes, tempestates, & venti clamores sunt maledictorum. inde charitas refrigescit, inde fluctus augentur, turbatur navis. Vento magno flante mare exurgebat, tenebræ crescebãt, intelligentia minuebatur, iniquitas augebatur. Tamẽ inter hæc omnia navis ibat, ad terram properabat, portum quærebat. Ita inter omnia tentamentorum genera Ecclesia proficiebat. Laborat, sed non mergitur. Christum expectat, quando per eum ad portum perveniat tranquillitatis. Cùm ergo remigassent stadia viginti quinque aut triginta, crescunt fluctus, augentur tenebræ, sæviunt tempestates, tamen navis ambulat. *Qui perseveraverit usq; in finem, hic salvus erit.* Nec ipse stadiorum numerus contemnendus esse videtur. nam quare dixisset Evangelista, *Quasi stadiis viginti quinque aut triginta*? sufficeret dicere, *viginti quinque aut triginta.* Quos numeros, æstimantis voce, non adfirmantis protulit idem Evangelista. Quæramus numerum viginti quinque unde constat, unde fiat? De quinario. Quinarius ille numerus ad legem pertinet ipsi sunt quinque libri Moysis, ipsi sunt quinque porticus illos languidos continentes, ipsi quinque panes quinque millia hominum pascentes. Ergo legem significat numerus viginti quinque, quoniam quinque per quinque, i.e. quinquies quinque faciunt viginti quinque, quadratum quinarium. Sed huic legi, antequam Evangelium veniret, deerat perfectio. Perfectio autem in senario numero comprehenditur. Nam senarius numerus perfectus est, & partibus suis impletur, id est, 1, 2, 3. nec aliæ partes in eo inveniri possunt: nec illæ partes conjunctæ aliud quid conficere possunt nisi senarium numerum: propterea sex diebus Deus mundum perfecit. & quinque ipsi per sex multiplicantur, ut lex per Evangelium adimpleatur, ut fiant sexies quini triginta. Ad eos ergo qui implent legem, venit Jesus: & venit quomodo fluctus calcans omnes tumores mundi sub pedibus habens, omnes celsitudines seculi premens & tamen tantæ sunt tribulationes, ut etiam ipsi qui crediderunt Jesum, & qui conantur perseverare, expavescant, ne deficiant à Christo, fluctus calcantes seculi. Cur timet Christianus, dum Christus loquitur: *Ego sum, nolite timere: confidite, ego vici mundum*?

1. Ioan. 2. Fluctus maris quid significent. Matt. 10. XXV. numerus. Quinarius numerus. Senarii numeri typus. Gen. 2. Ioan. 16.

Voluerunt ergo eum accipere in navem, agnoscentes ac gaudentes securi facti, & statim fuit navis ad terram in quam ibant.] Factus est finis ad terram, de humido ad solidum, de turbato ad firmum, de itinere ad fidem, i. e. ad perfectam tranquillitatem, quæ non erit nisi in portu æternæ serenitatis: ubi tota charitas, & nulla iniquitas: tota felicitas, & nulla perturbatio; ubi sine fine regnabunt, qui hic fortiter usque in finem vitæ suæ laborant.

Altera die turba, quæ stabat trans mare, vidit quia alia navicula non esset ibi nisi una, & quia non introisset Iesus cum discipulis suis in navẽ, sed soli discipuli ejus abiissent. Alia verò supervenerunt naves à Tiberiade juxta locum ubi manducaverant panem, gratias agentes Domino. Cùm ergo vidisset turba quia Iesus non esset ibi, neq; discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, & venerunt Capharnaum, quærentes Iesum.] Insinuatum est tamen illis tam magnum miraculum. Viderunt enim quod discipuli soli ascendissent in navem, & quia navis non ibi erat. Venerunt autem inde & aliæ naves juxta locum illum ubi manducaverant panem, in quibus eum turbæ secutæ sunt cum discipulis, ergo non ascenderat, alia navis illic non erat. Unde subito trans mare factus est Jesus, nisi quia super mare ambulavit, ut miraculum monstraret? Et cùm invenissent eum turbæ, ecce præsentat se turbis, à quibus rapi timuerat, & in montem confugerat. Omnino confirmat & insinuat nobis in mysterio dicta esse illa omnia, & facta in magno sacramento, ut aliquid significarent. Ecce ille qui in montem fugerat turbas, nonne cum ipsis turbis loquitur? Modo teneant, modo regem faciant.

Mare Christus calcat.

Et cùm invenissent eum trans mare, dixerunt ei Rabbi quando huc venisti?] Ille post miraculi sacramentum, & sermonem infert: ut si fieri potest, qui pasti sunt, pascantur: & quorum satiavit panibus ventrem, satiet sermonibus mentem, sed si capiunt: & si non capiunt, sumant quod capiunt, ne fragmenta pereant. Loquatur ergo, & audiamus.

Respondit Iesus, & dixit: Amen, amen dico vobis, Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus meis.] Propter carnem me quæritis, non propter spiritum. quam multi non quærunt Jesum, nisi ut illis faciat benè secundum tempus? Alius negotium habet, quærit intercessionem clericorum. Alius premitur a potentioro, fugit ad Ecclesiam. Alius vult pro se interveniri apud eum, apud quem parum valet. Ille sic, ille sic. Impletur quotidie talibus Ecclesia. Vix quæritur Jesus propter Jesum. *Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus meis.*

Iesum multi quærunt non propter Iesum.

Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.] Quæritis me propter illud? Quæritis me, propter me. Ipsum enim insinuat illum cibum, quo in consequentibus illucescat;

Quem filius hominis dat vobis.] Expectabat, credo, iterum panes manducare, iterum discumbere, iterum saginari: sed dixit: *Cibum non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Superius diximus navem Ecclesiam Christi significare, quæ tempestatibus hujus seculi turbatur, & laborantes in ea portat, ut viriliter laborent, donec Christus comprimens fluctus persecutionum, reddat serenitatem. Hic verò dicit:

Altera die turba quæ stabat trans mare, vidit, quia alia navicula non erat ibi nisi una.] Quid est, *altera die turba stans super mare*, nisi post ascensionem Christi turba stans in operibus bonis, non jacens in terrenis voluptatibus. sed expectans unde veniat Jesus ad eos? Et hic una navis dicitur, sicut prius una fuit Ecclesia Christi, in qua ille præsentialiter corpore versabatur. Nunc quoque una est, quæ similiter in spe expectat adventum illius. Sed quid est quod aliæ naves venerunt à Tyberiade, nisi hæreticorum conventicula, qui Jesum non syncera fide quærunt, sub dolo calliditatis sua quærentes, non quæ Jesu sunt. Unde consequenter

Luc. 6. Matt. 5.

respondit eis Jesus: *Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus meis, & saturati estis.* De illis verò qui saturati sunt, in alio dici Evangelio: *Væ vobis qui saturati estis.* De esurientibus verò vitæ panem, & justitiæ cognitionem, dicitur: *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam.* Ad quem cibum hortabatur eos insequenti mox Christus sermone dicens: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Carnalis cibus perit, spiritualis verò permanet, quem filius hominis vobis dabit.

Christus homo electus ac signatus. Signare quid sit.

Hunc enim pater signavit Deus.] Istum filium hominis nolite sic accipere quasi alios filios hominis; quibus dictum est: *Filij autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt.* Iste filius hominis sequestratus quadam gratia filius hominis, exceptus à numero hominum filius hominis est; Iste filius hominis filius Dei est, iste homo etiam Deus est. Unde & ipsa veritas quæ tunc loquebatur ad Judæos, & nunc omnibus loquitur per Evangelicæ prædicationis verba, & qui sit ostendit, non quales se plurimi tunc æstimaverunt, vel etiam nunc æstimant. Subjunxit verò: *Hunc enim Deus pater signavit.* Signare quid est, nisi proprium aliquid ponere? Hoc est signare; ponere aliquid quod non confundatur cum cæteris. Signare, est signum rei ponere: Cuicunque rei ponis signum; ideo ponis signum, ne confusa cum alijs, à te non possit agnosci. Pater ergo eum signavit. Quid est signavit? proprium quiddam illi dedit, ne cæteris compararetur hominibus: Ideo dictum est: *Unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Ergo signare quid est? Exceptum habere; hoc est, præ participibus tuis. Itaque nolite me, inquit, contemnere, quia filius hominis sum: & *quærite à me cibum non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Sic enim filius hominis sum, ut non sim unus ex vobis; sic sum filius hominis, ut Deus pater me signarit. Quid est signare? proprium aliquid mihi dare, quo non confunderer cum genere humano; sed per quem liberaretur genus humanum.

Psal. 44. Filius hominis Christus.

Dixerunt ergo ad eum. Quid faciemus ut operemur opera Dei?] Dixerat enim illis: *Operamini escam, non quæ perit, sed quæ permanet in vitam æternam.* Quid faciemus, inquiunt, quod observando, hoc præceptum implere poterimus?

Crede & manducasti. Rom. 3. Rom. 10. Galat. 5. 1. Cor. 1.

Respondit Jesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. Hoc est ergo manducare *cibum non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Ut quid paras dentem & ventrem? Crede, & manducasti. Discernitur quidem ab operibus fides, sicut Apostolus dicit: *Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus legis.* Et sunt opera quæ videntur bona sine fide Christi, & non sunt bona: quia non referuntur ad eum finem ex quo sunt bona. *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti.* Ideo noluit discernere ab opere fidem, sed ipsam fidem dixit esse opus. *Ipsa est enim fides, quæ per dilectionem operatur.* Nec dixit: Hoc est opus vestrum: sed dixit: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille: ut qui gloriatur, in Domino glorietur.* quia ergo invitabat eos ad fidem, illi adhuc quærebant signa quibus crederent. Vide si non Judæi signa petunt.

Manna. Moysi promissa.

Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus & credamus tibi? quid operaris? Parum ne erat quod de quinque panibus pasti sunt? Sciebant hoc quidem, sed huic cibo manna de cœlo præferebant, Dominus autem Jesus talem se dicebat, ut Moysi præponeretur. Non enim ausus est Moyses de se dicere, quod daret *cibum non qui perit, sed qui habet vitam æternā.* Aliquid plus promittebat quàm Moyses. Per Moysen quippe promittebatur regnum, & terra producens lac & mel, temporalis pax, abundantia filiorum, salus corporis, & cætera omnia temporalia quidem, in figura tamen spiritualia, quia veteri homini in veteri testamento promittebantur. Attendebant autem promissa per ipsum Mosen, & attendebant promissa per Jesum. Ille plenum ventrem promittebat in terra, sed cibum qui perit. Iste promittebat *cibum, non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Attendebant eum plus promittentem, & quasi nondum videbant majora facientem. Attendebant utique qualia fecisset Moyses, adhuc aliqua majora volebant fieri ab eo, qui tam magna pollicebatur. *Quid,* inquiunt, *facis, ut credamus tibi?* Et ut noveritis quia miracula illa huic miraculo comparabant, & ideo quasi minora ista judicabant quæ faciebat Jesus.

Exod. 16.

Patres nostri, inquiunt, manna manducaverunt in deserto.] Sed quid est manna, forte contemnitis, sicut scriptum est, *Dedit illis manna manducare.* Per Moysen patres nostri panem de cœlo acceperunt, & non eis dictum à Moyse; *Operamini cibum qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Et non talia operaris qualia Moyses. Panes hordeaceos ille non dedit, sed manna de cœlo.

Panis verus.

Dixit ergo eis Jesus: Amen, amen dico vobis: Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed pater meus dedit vobis panem de cœlo. Verus enim panis est, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo.] *Verus ergo ille panis est, qui dat vitam mundo:* & ipse cibus est, de quo paulò antè locutus sum: *Operamini cibum qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Ergo & illud manna hunc significabat, & illa omnia signa mea erant. Signa mea dilexistis: quod significabatur, contemnitis. Non ergo Moyses dedit panem de cœlo. Deus dat panem. Sed quem panem? forte manna? Non, sed panem quem significavit manna, ipsum scilicet Dominum Jesum. Pater meus dat vobis panem verum. Panis enim Deus est, qui descendit de cœlo, & dat vitam mundo.

Joan. 4.

Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc.] Quomodo mulier illa Samaritana, cui dictum est: *Qui biberit de hac aqua, non sitiet unquam:* continuo illa secundùm corpus accipiens, sed tamen carere indigentia nolens, *Da,* inquit, *mihi Domine de hac aqua:* sic & isti, Domine da nobis panem hunc, qui nos reficiat, nec deficiat.

Dixit ergo eis Jesus: Ego sum panis vitæ, qui venit ad me, non esuriet; & qui credit in me, non sitiet unquam.] *Qui venit ad me,* hoc est quod ait, *& qui credit in me,* & quod dixit, *non esuriet,* hoc intelligendum est, *& non sitiet unquam.* Utroque enim illo significatur æterna satietas, ubi nulla est egestas. Panem de cœlo desideratis? Ante vos habetis, & non manducatis.

Rom. 3.

Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non credidistis.] Sed non ideo ego populum perdidi. *Nunquid enim infidelitas vestra fidem Dei evacuavit?* Vide enim quod sequitur;

Secretum bonæ conscientiæ. Matt. 25.

Omne quod dat mihi pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me non ejiciam foras.] Quale est illud intus, unde non exitur foras? Magnum penetrale, & dulce secretum. O secretum sine tædio, sine amaritudine malarum cogitationum, sine interpellatione tentationum & dolorum! Nonne illud secretum est quo intrabit ille cui dicturus est Deus: *Euge serve bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui?*

Psal. 61. Superbia malum. Humilitatis bonum.

Et eum qui veniet ad me, non ejiciam foras: quia descendi de cœlo non ut faciam voluntatem meam, sed ejus qui misit me.] Ideo ergo *eum qui veniet ad me, non ejiciam foras, quia descendi de cœlo non facere voluntatē meam, sed voluntatem ejus qui me misit.* Magnū sacramentum est, quod ait: *Qui venit ad me, nō ejiciam foras.* Causam mox subjungens quare foras non ejiceret ad se venientem; id est, in se credentem, dixit: *Quia non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Quis est qui ejicitur foras de illo dulci & suavissimo secreto, quo intrare præcipitur servus faciens voluntatem Domini sui, nisi superbus? nisi anima in se ipsa confidens, & suæ potestatis esse quærens? Nec eam prophetam habens diceret, *Nonne Deo anima mea subjecta est?* Animæ verò per humilitatem Dei subjecta gratiæ, nunquam ejicitur foras, sed intrat in gaudium Domini sui. Igitur ut causa omnium morborum curaretur, id est, superbia, descendit, & humilis factus est filius Dei. *Quid superbis homo?* Deus propter te humilis factus est. Puderet te fortasse imitari humilem hominem, saltem imitare humilem Deum. Venit filius Dei in homine, & humilis factus est. Præcipitur tibi ut sis humilis; non tibi præcipitur ut ex homine fias pecus. Ille Deus factus est homo, tu homo cognosce quia es homo. Tota humilitas tua est, ut cognoscas te. Ergo quia humilitatem docet Deus, dixit: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui me misit.* Hæc enim commendatio humilitatis est. Superbia quippe facit voluntatem suam, humilitas facit voluntatem Dei. Ideo *qui ad me venerit, non ejiciam foras.* Quare, quia *non veni facere voluntatem meam,*

sed

sed voluntatem ejus qui me misit. Humilis veni, humilitatem docere veni. Magister humilitatis veni. Qui ad me venit, incorporatur mihi; qui ad me venit, humilis fit. Qui mihi adhæret, humilis erit: quia non faciet voluntatem suam, sed Dei: & ideo non ejicietur foras: quia Adam cum superbus esset, projectus est foras: Christus verò humilis factus, *exaltatus est super omne nomen quod nominatur vel in cælo, vel in terra.* Qui doctor humilitatis venit non facere voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui misit illum. Veniamus ad eum, intremus ad eum, incorporemur ei, ut nec nos faciamus voluntatem nostram, sed voluntatem Dei: & non nos ejiciat foras, quia membra ejus sumus, quia caput nostrum esse voluit docendo humilitatem. Ad quem venire non potest nisi humilis; à quo non mittitur foras nisi superbus.

Nosse sc. tota humilitas est. Genes. 3. Ephes. 1.

Voluntas Dei facienda non nostra.

Hac est voluntas ejus qui misit me patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo.) Ipse illi datus est, qui servat humilitatem, hunc accipit. qui non servat humilitatem, longe est à magistro humilitatis. *Ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo.* Sic non est voluntas in conspectu patris vestri, ut pereat unus de pusillis istis. De tumentibus potest perire, de pusillis nihil perit: quia *nisi fueritis sicut pusillus iste, non intrabitis in regnum cælorum. omne quod dedit mihi pater, non perdam ex eo: sed resuscitabo ego illum in novissimo die.* Videte quemadmodum & hic geminam illam resurrectionem delineet. Qui venit ad me, modo resurgit, humilis factus in membris meis: *resuscitabo eum in novissimo die* secundum carnem.

Matt. 8.

Resurrectio duplex.

Hac est enim voluntas patris mei qui misit me, ut omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: & ego resuscitabo eum in novissimo die.) Superiùs dixit, *Audit verbũ meũ, & qui credit ei qui misit me,* Modo autem, *Qui videt filium, & credit in eum.* Non dixit, Videt filium, & credit in patrem, hoc est enim credere in filium, quod & in patrem: quia *sicut habet vitam pater in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso: ut omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.* Credendo, & transeundo ad vitam, id est, primam illam resurrectionem. Et quia non est sola, *Et resuscitabo eum,* inquit, *in novissimo die.* Sequitur;

Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi.) Ideo panis, quia vitæ: & ideo vita, quia de cælo descendit, dicente ipso, *Ego sum via, veritas, & vita.* Ille est panis supersubstantialis, qui ut nobis detur, quotidie deprecari jubemur. Cùm Dominus noster Iesus Christus panem se dicebat de cœlo descendisse.

Ioan. 14. Matt. 6. Panis supersubstantialis.

Murmuraverunt Iudæi, & dixerunt, Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cujus nos novimus patrem & matrem? quomodo ergo dicit quia de cælo descendit?) Ideo murmurabant, quia hunc panem non intelligebant, hunc panem non esuriebant, hunc panem non amabant: nam si amarent, utique non murmurarent. ideo à pane cælesti longè erant: nec eum esurire noverant, quia fauces cordis languidas habebant. Auribus apertis surdi erant. Videbant, & cæci stabant. Panis quippe iste, interioris hominis quærit esuriem. Unde alio loco dicit, *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Dixerunt, Cujus novimus patrem & matrem. Matrem sciebant terrenam, patrem nesciebant cælestem, qui à patre cælesti attracti non fuerant, quod mox ipse Dominus sequenti verbo innotuit, dicens;

Matt. 5. Esuries ac sitis spiritualis.

Nolite murmurare invicem: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum.) Ille venit, quem gratia Dei prævenit: cui cum propheta dicamus. *Misericordia ejus præveniet me.* Et iterum: *Misericordia ejus subsequetur me.* Prævenit velle, subsequitur perficere. Trahit pater ad filium eos qui propterea credunt in filiũ, quia eum cogitant patrem habere Deum. Deus enim pater æqualem sibi genuit filium: & qui cogitat, atq; in fide sua sentit & ruminat æqualem esse patri eum, in quem credidit, ipsum pater trahit ad filium. Qui enim de Christo dicit, Non est Deus verus. non trahit eum pater, sed perversa cogitatio trahit eũ veritati non consentire. Ille tractus est à patre, qui ait, *Tu es Christus filius Dei vivi.* Cui Dominus inquit, *Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed pater meus qui in cælis est.* Ista revelatio ipsa est attractio. Dum enim dixit, *Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum:* continuo subjunxit, *Et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Reddam quod sperat, videbit quod adhuc non videndo credidit. Manducabit quod esurit, satiabitur quod sitit. Ubi? In resurrectione mortuorum, quia *ego resuscitabo eum in novissimo die.*

Psal. 22. Misericordia Christi præveniens.

Matt. 16.

Tractio patris.

Scriptum est enim prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei.) Quare hoc dixit? O Judæi, pater vos non docuit, quomodo potestis me cognoscere? Omnes regni illius homines docibiles Dei erunt. Non ab hominibus audient: & si ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt intus datur, intus coruscat, intus revelatur. Homines foris verbum sonare possunt, sed in vanum laborant, nisi intus Deus docens aperiat sensus. Ille est Dei docibilis, quem Deus intus veritatis instruit agnitione & amore.

Omnis qui audit à patre, & didicit, venit ad me.) Quomodo trahit pater? Docendo delectat, non necessitate cogendo: quia nemo necessitate credit, sed voluntate. Filius docebat, pater docebat: homo qui videbatur, loquebatur, seò ut Deus in corde audientis interius docebat. Ideo subjunxit.

Necessitate nemo credit, sed voluntate.

Non quia patrem vidit quisquam: nisi is qui est à Deo, hic vidit patrem.) Ego sum à patre: & ideo patrem video. Quid est doceri à patre, nisi audire verbum patris, id est, me? Ne fortè ergo cum dico vobis, Omnis qui audit à patre, & didicit, dicatis apud vos. Sed nunquam vidimus patrẽ, quomodo ergo discere potuimus à patre? A me ipso audite non quia patrem vidit quisquam: sed qui est à Deo, hic vidit patrem. Ego novi patrem: ab illo sum. Sed quomodo? Verbum ab illo, cujus est verbum: non quod sonat & transit, sed quod manet dicente, & trahit audientem.

Amen amen dico vobis. qui credit in me, habet vitam æternã.) Revelare se voluit quid esset, nam compendio dicere potuit, Qui credit in me, habet me. Ipso enim Christus verus est Deus, & vita æterna. Qui ergo credit in me, inquit, venit ad me: & qui venit ad me, habet me. Quid est autem habere me? habere vitam æternam. Mortem assumpsit vita æterna, mori voluit: sed de tuo homo, non de suo. Accepit à te, unde moreretur pro te. Assumpsit ergo vita mortem, ut vita occideret mortem. Nam qui credit, inquit, habet vitam æternam, non quod patet, sed quod latet. Vita enim æterna verbi, in principio erat apud Deum, & Deus erat verbum, & erat lux vita hominum. Mori venit, sed die tertia resurrexit.

Ioan. 1.

Ego sum, inquit, panis vitæ.) Et unde illi superbiebant? *Patres, inquit, vestri manducaverunt manna, & mortui sunt.*) Quare manducaverunt & mortui sunt? Quia quod videbant, credebant: quod non videbant, non intelligebant, Ideo patres vestri, quia similes estis illorum. Manducaverunt Moyses, & Aaron, & cæteri sancti, qui fuerunt in populo, manna, & non sunt mortui, quia non spiritualiter visibilem cibum intellexerunt, spiritualiter esurierunt. Alii verò manducaverũt, & permanserunt in infidelitate: sicut Iudæi audierunt loquentem Christum, sed non spiritualiter verba ejus intellexerunt. Ideo dixit eis, *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt.* qua morte, nisi infidelitatis? Nam communi morte mortui sunt, & sancti qui fuerunt inter eos. Ideo signavit Dominus Iesus his verbis mortem spiritualem, non carnalem. Patres ergo istorum, id est mali patres malorum, infideles patres infidelium, murmuratores patres murmuratorum; nam de nulla re magis Deum offendisse ille populus dictus est, quàm contra Deum murmurando. Ideo & Dominus volens ostendere talium filios, hinc ad eos cœpit: Quid murmuratis invicem, murmuratores, filii murmuratorum? *Patres vestri manna manducaverunt, & mortui sunt:* non quia malum erat manna, sed quia male manducaverunt.

Caro Christi, panis vitæ.

Patres Iudæorum qui dicantur.

Mors infidelitatis.

Iudæorũ murmuratio Deo ingratissima.

Hic est panis qui de cælo descendit.) Hunc panem significavit manna: hunc autem panem significavit altare Dei. Sacramenta illa fuerunt in signis: diversa sunt in re; quæ significantur, patria sunt. Apostolum audi; *Nolo enim vos,* inquit, *ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerũt & omnes per mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandem escam spiritualẽ manduca-*

Panis sacramentalis manducatio. 1. Cor. 10

Manna Moysi.

verunt. Spiritualem utique non corporalem. Alteram illi, quia manna, nos aliud: spiritualem verò eandem quam nos, sed patres nostri, non patres illorum, quibus nos simi les sumus, non quibus illi similes fuerunt. *Hic est ergo panis de cœlo descendens: ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum: qui manducat intus, non foris: qui manducat in corde, non qui premit dente. *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi.* Ideo vivus, quia de cœlo descendi. De cœlo descendit & manna, sed manna umbra erat, iste veritas est.

Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.] Hoc quando caperet caro, quòd dixit panem carnem? Vocatur caro, quod non capit caro: & ideo magis non capit caro, quia vocatur caro. Hoc enim exhorruerunt, hoc adsimilatum esse dixerunt: hoc non posse fieri putaverunt. *Caro mea est*, inquit, *pro mundi vita.* Norunt fideles corpus Christi, si corpus Christi esse non negligunt, fiant corpus Christi, si volunt vivere de Spiritu Christi. De Spiritu Christi non vivit, nisi corpus Christi. Quisquis vivere vult, credat in Christum, manducet spiritualiter spiritualem cibum. Incorporetur corpori Christi, & non sit putridum membrum, quod resecari mereatur, sit pulchrum, sit sanum, sit aptum capiti suo.

Litigabant ergo Iudæi adinvicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?] Litigabant utique ad invicem, quoniam panem concordiæ non intelligebant, nec sumere volebant. Nam qui manducant talem panem, non litigant ad invicem, quoniam *unus panis, unum corpus multi sumus*: & per hunc fecit Deus hujusmodi habitare in domo. Quod autem adinvicem litigantes quærunt quomodo possit Dominus carnem suam dare ad manducandum, non statim edunt, sed adhuc eis dicitur;

1. Cor. 10. Psal. 67.

Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitā in vobis.] Quomodo quidem detur, & quinam modi sint manducandi istum panem, ignoratis: verùtamen *nisi manducaveritis carnem filij hominis, & ejus sanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis.* Hæc non utique cadaveribus, sed viventibus loquebatur. Unde ne istam vitam intelligentes, de hac re litigarent, sequutus adjunxit:

Panis sacramentalis manducatio.

Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.] Hanc ergo non habet, qui istum panem non manducat, nec istum sanguinem bibit. Nam temporalem vitam, sine ullo utcunque homines in hoc seculo, qui non sunt per fidem in corpore ejus, habere possunt: æternam autem nunquam, quæ sanctis promittitur. Ne autem putarent sic in isto cibo & potu eis, qui carnaliter sumunt, & non spiritualiter intelligunt, in fine promitti vitam æternam, continuò subjecit, & dixit:

Ego resuscitabo eum in novissimo die.] Ut habeat interim secundùm Spiritum vitam æternam in requie, quæ sanctorum Spiritus suscipit Quod autem ad corpus attinet, nec ejus vita æterna fraudatur, sed in resurrectione mortuorum novissimo die caro resuscitabitur.

Caro enim mea, inquit, verè est cibus, & sanguis meus vere est potus) Cùm enim cibo & potu id appetant homines, ut non esuriant, neque sitiant, hoc veraciter non præstat, nisi iste cibus & potus, qui eos à quibus sumitur, immortales & incorruptibiles facit, i. e. societas ipsa sanctorum, ubi pax erit, & unitas plena, atque perfecta; propterea quippè, sicut etiam hoc ante nos intellexerunt homines, Dominus noster Jesus Christus corpus & sanguinem suum in eis rebus commendavit, quæ ad unum aliquid rediguntur ex multis; namque aliud in unum ex multis granis conficitur, aliud in unum ex multis acinis confluit. Denique jam exponit quomodo id fiat quod loquitur, & quid sit manducare Corpus ejus, & Sanguinem bibere.

Corpus Christi ut manducetur, & sanguis bibatur.

Et qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Hoc est ergo manducare illā escam, & illum bibere potum, in Christo manere, & illum manentem in se habere. Ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, procul dubio nec manducat spiritualiter ejus carnem, licet carnaliter & visibiliter premat dentibus sacramentum Corporis & Sanguinis Christi: sed magis tantæ rei sacramentum ad judicium sibi manducat & bibit, quia immundus præsumit ad Christi accedere sacramenta, quæ alius non digne sumit, nisi qui mundus est: de quibus dicitur: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

Matt. 5.

Sicut misit me, inquit, vivens pater, & ego vivo propter patrem: & qui manducat me, & ipse vivit propter me.) Non enim filius participatione patris fit melior, qui est natus æqualis sicut participatio filij per unitatem corporis ejus & sanguinis, quod illa manducatio potatioq; significat, efficit nos meliores. Vivimus ergo nos propter ipsum, manducantes eum, id est, ipsum accipientes æternam vitam, quā non habemus ex nobis. Vivit autem ipse propter patrem, missus ab eo, quia semetipsum exinanivit, factus obediens usque ad lignum crucis. *Sicut misit me vivens pater, & ego vivo propter patrem: & qui manducat me, & ipse vivit propter me.* Ac si diceret: Et ego vivo propter patrem: id est, ad illum tanquam ad majorem refero vitam meam: quod exinanitio mea fecit, in qua me misit. Ut autem quisque vivat propter me, participatio facit, qua manducat me. Ego itaque humiliatus vivo propter patrem, ille erectus vivit propter me. Non de ea natura dixit, qua semper est æqualis patri, sed de ea in qua minor factus est patre. Qui etiam superiùs dixit: *Sicut pater habet vitam in semetipso, ita dedit filio vitam habere in semetipso*, id est, genuit filium, vitam habentem in semetipso.

Philip. 2.

Vita nostra propter Christum est.

Ioan. 5.

Hic est panis, qui de cœlo descendit.) Ut illum manducando vivamus, qui æternam vitam ex nobis habere non possumus.

Non sicut manducaverunt, inquit, patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. Hæc dixit in Synagoga, docens in Capharnaum.) Quod ergo illi mortui sunt, ita vult intelligi, ut non vivant in æternum. Nam temporaliter profectò & hi morientur, qui Christū manducant: sed vivent in æternum, quia Christus est vita æterna. Signum quia manducavit, & bibit, hoc si manet, & manetur: si habitat, & inhabitatur: sic erit ut non deseratur. Hoc ergo nos docuit, & admonuit mysticis verbis, ut simus in ejus corpore, sub ipso capite in membris ejus, edentes carnem ejus, non relinquentes unitatem ejus. Sed qui aderant, plures non intelligendo scandalizati sunt. Non enim cogitabant hæc audiendo, nisi carnem quod ipsi erant. Apostolus autem dicit, & verum dicit, *Sapere secundum carnem, mors est.* Carnem suam dat nobis Dominus manducare; & sapere tamen secundum carnem, mors est, cum de carne sua dicat, quia ibi est vita æterna. Ergo nec carnem debemus sapere secundum carnem, sicut in his verbis.

Sapere secundum carnem, mors est. Rom. 8. Caro non prodest.

Multi itaque audientes (non ex inimicis, sed) ex discipulis ejus, dixerunt, Durus est hic sermo, quis potest eum audire?) Si discipuli durum habuerunt istum sermonem, quid inimici? Et tamen sic oportebat, ut diceretur, quod non ab hominibus intelligeretur. Secretum Dei, intentos debet facere, non aversos. Isti autem defecerunt talia loquente Domino Iesu: non crediderunt, aliquid magnum dicentem, & verbi illius aliquam gratiam cooperientem: sed prout voluerunt, ita intellexerunt, & more hominum, quibus caput non erat Iesus, quasi hoc disponeret Iesus, carnem, qua indutum erat verbum, velut in frusta concisam distribuere credentibus in se. Durus est, inquiunt, hic sermo, quis potest eum audire?

Caro Christi non secundum carnem intelligenda.

Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de eo discipuli ejus.) Sic enim apud se ista dixerunt, ut ab illo non audirentur: sed ille qui eos noverat in se ipsis, audiens apud semetipsum respondit, & ait:

Hoc vos scandalizat.) Quia dixi, *Carnem meam do vobis manducare, & sanguinem meum bibere: hoc vos nempe scandalizat?*

Si ergo videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius.) Quid est hoc? hinc solvit quod illos moverat: hinc eruit, unde fuerunt scandalizati: hinc planè, si intelligerent; illi enim putaverunt, eum erogaturum corpus suum: ille

autem

autem se dixit ascensurum in cœlum utique integrum. *Cùm videritis filium hominis ascendentem, ubi erat priùs*, certè vel tunc videbitis, quia non eo modo, quo putatis, erogat corpus. Certè vel tunc intelligetis, quia gratia ejus non consumitur morsibus. In his verbis perspicuè intelligitur Christum esse unam personam, dum dixit filium hominis esse priùs in cœlo. In terra loquebatur, & in cœlo se esse dicebat. Quod quò pertinet, nisi ut intelligamus unam personam esse Christum Deum & hominem, non duas? ne fide nostra non sit trinitas, sed quaternitas. Christus ergo unus est, verbum, anima, caro. Unus Christus, filius Dei, & filius hominis. Unus Christus, filius Dei semper, filius hominis ex tempore: tamen unus Christus secundùm unitatem personæ in cœlo erat, quando in terra loquebatur. Sic erat filius hominis in cœlo, quomodò filius Dei in terra. Sic filius Dei in terra suscepta carne, quomodò filius hominis in cœlo in unitate personæ. Quod mox latiùs exponit, quid intersit inter spiritum & carnem, & quid inter carnaliter Christum manducare velle, & spiritualiter accipere. Ait enim:

Christus Deus & homo, una persona.

Spiritus ac carnis differentia.

Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quicquam.] Paulò antè dixit, *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*: & modò dicit, *Caro non prodest quicquam*: id est, si carnaliter vultis intelligere, quæ dico, *caro non prodest quicquam*. Si sic carnaliter intelligitis, manducandum sicut alium cibum, sicut carnes, quæ emuntur in macellis, *Spiritus enim est, qui vivificat*. Per spiritum prodest caro, quæ per seipsam non prodest: quia litera occidit, *Spiritus autem vivificat*. Nam per carnem spiritus aliquid pro salute nostra egit: caro vas fuit, quod habebat, per quam spiritus salvavit nos, utens organo carnis ad salutem humani generis, quia diabolus utebatur serpente, quasi organo, ad subversionem primi parentis nostri. *Spiritus est, qui vivificat, caro autem non prodest quicquam*. Sicut illi intellexerunt carnem, non sic ego do ad manducandum meam carnem. Proinde:

2. Cor. 5

Serpens diaboli organum. Gene. 3

Verba, inquit, *quæ ego locutus sum vobis spiritus & vita sunt.*] Diximus enim, fratres, hoc Dominum commendasse in manducatione carnis suæ, & potatione sanguinis sui, ut in illo maneamus, & ipse in nobis. Manemus autem in illo, cùm sumus membra ejus. Manet autem ipse in nobis, cùm sumus templum ejus. Ut autem simus membra ejus, unitas nos compaginat. Ut compaginet unitas, quid facit nisi charitas? Charitas Dei unde? Apostolum interroga. *Charitas*, inquit, *Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Ergo spiritus est, qui vivificat. Spiritus enim facit viva membra. Nec viva membra spiritus facit, nisi quæ in corpore, quod vegetat ipse spiritus, invenit. Nam spiritus, qui est in te, ô homo, quo constas, ut homo sis, nunquid vivificat membrum, quod separatum invenerit à carne tua? Spiritum tuum dico animam tuam. Anima tua non vivificat nisi membra, quæ sunt in carne tua. Unum si tollas, jam ex anima tua non vivificatur, quia unitati corporis tui non copulatur. Hæc dicuntur, ut amemus unitatem, & timeamus separationem. Nihil enim sic debet formidare Christianus, quàm separari à corpore Christi. Si enim separatur à corpore Christi, non est membrum ejus: si non est membrum ejus, non vegetatur spiritu ejus. Quisquis autem, Apostolus inquit, spiritum Christi non habet, hic non est ejus. *Spiritus ergo est, qui vivificat, caro non prodest quicquam*. Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Quid est, spiritus & vita sunt? spiritualiter intelligenda sunt. Intellexistis spiritualiter? spiritus & vita sunt. Intellexistis carnaliter? etiam sic illa spiritus & vita sunt, sed tibi non sunt. O homo, qui spiritualiter ea non intelligis, nec fide ea venerari nôsti.

Rom. 5

Spiritus quæ vivificet.

Anima spiritus.

A corpore Christi nõ separemur.

Sunt enim quidam in vobis, qui non credunt.] Et ideò non intelligunt, quia non credunt. Propheta enim dixit, *Nisi credideritis, non intelligetis*. Per fidem copulamur, per intellectum vivificamur. Priùs credimus per fidem, ut sic pòst vivificemur per intellectum.

Esaiæ 6.

Sciebat enim ab initio Iesus, qui essent credentes, & quis traditurus esset eum.] Nam & ibi Judas erat inter eos, qui scandalizati sunt, quem Christus nec siluit, nec apertè ostendit, ut omnes timerent, quamvis unus periret. Sed posteaquam dixit & distinxit credentes à non credentibus, expressit caussam, quare non credebant.

Proptereà dixi vobis, inquit, *quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo.*] Datur enim à patre credentibus fides, ut nemo glorietur in fide sua, quæ à se non est quasi propria, sed à Deo data, quasi gratia.

Fides credentibus datur à patre.

Ex hoc multi discipuli ejus abierunt retrò, & jam non cum illo ambulabant.] Abierunt retrò, non post Christum, sed post satanam. Isti autem sic redierunt retrò, quomodò præcisi à corpore Christi, nec ultrà redeuntes ad eum, quia fortè fideliter in corpore ejus non fuerunt: & hi non pauci, sed multi. Videamus ergo quid ad paucos dixerit, qui remanserunt.

Dixit ergo Iesus ad duodecim, Nunquid & vos vultis abire?] Non discessit nec Judas: sed quare manebat, Domino jam apparebat, posteà manifestatus est. Respondit Petrus pro omnibus, unus pro multis, unitas pro universis.

Respondit ergo ei Simon Petrus, Domine, ad quem ibimus?] Repellis nos à te. Da nobis alterum te. *Ad quem ibimus*, si à te recedimus? *Ad quem ibimus?*

Verba vitæ æternæ habes.] Videte quemadmodum Petrus dante Domino, recreante Spiritu sancto intellexit, unde? nisi quia credidit verba vitæ æternæ. Vitam enim æternam habes in ministratione corporis & sanguinis tui, & nos non cognovimus & credimus, sed credimus & cognovimus. Credidimus enim, ut cognosceremus. Nam si priùs cognoscere, & deinde credere vellemus, nec cognoscere, nec credere valeremus. Quid credimus, & quid cognovimus?

Cognitio fidem non facit, sed contrà. Credendũ ut intelligatur.

Quia tu es Christus filius Dei.] Id est, quia ipsa vita æterna es, & non das in carne & sanguine tuo, nisi quod es.

Respondit Iesus, Nonne ego vos duodecim elegi? & unus ex vobis diabolus est. Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariote; hic enim erat traditurus eum cùm esset unus ex duodecim.] Unus ex duodecim erat, non fide, sed numero: non veritate, sed simulatione. Sed quomodò intelligendum est; *Nonne ego vos duodecim elegi*, dum ille unus filius diaboli dicitur esse? nisi quia aliter electi sunt illi undecim, & aliter ille unus. Electi sunt illi ut manerent in Christo, & ut sonus illorum exiret per orbem terrarum. Electus est ille unus, ut dispensatio divinæ misericordiæ in salute humani generis impleretur per eum: unde bonitas Dei benè utebatur malitia illius: sicut in venditione Joseph benè usus est Deus malitia fratrum, ut ex opere malo illorum bonitas Dei ostenderetur in salute multorum. Sic malum Judæ in bonum versum est nostrum. Quod facit malus malè utendo bonis Dei, sibi nocet, non bonitatem Dei destruere poterit. Quare duodecim elegit Christus? Duodenarius numerus sacratus est; non enim quia periit inde unus, ideo illius numeri honor ademptus est: nam in locum pereuntis alius surrogatus est, mansitque numerus consecratus, numerus duodenarius: quia per universum orbem, hoc est, per quatuor cardines mundi, Trinitatem fuerant annunciaturi. Ideò quaterni electi sunt, ut sancta Trinitas per quatuor partes orbis prædicaretur. Nam & annus duodenario numero currit, & ordo signorum in cœlis, per quæ sol & luna currere noscuntur, duodenario numero distinguuntur. Ideò hoc numero primos prædicatores Christus direxit in mundum. Nec numerus, Juda pereunte, violatus est, sed alius ejus loco surrogatur. De cujus numeri sacratissima significatione ipse Christus in Evangelio ait de excellentissima Sanctorum gloria. *Cùm autem sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.*

Iudas Iscariotes Christi proditor ex Apostolis. Psal. 18

Gene. 37

Malum Iudæ in bonum versũ est. Duodenarius numerus.

Matt. 19

CAPUT VII.

Post hæc, inquit, *ambulabat Iesus in Galilæam. Non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere.*] Hoc infirmitatis nostræ præbebat exemplum, non

ipse perdiderat potestatem, sed nostram consolabatur fragilitatem. Futurum enim erat, ut dixi, ut aliqui fideles ejus absconderent se, ne à persecutoribus invenirentur: & ne illis pro crimine objiceretur latibulum: præcessit in capite, quod in membris confirmaretur. Potuit enim Christus ambulare in Judæam, & non occidi, qui ait: *Potestatem* Ioan. 10 *habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Ioan. 18 Hanc potestatem ostendit, dum voluit, dum ad vocem illius retrò ceciderunt, qui eum cum armis venerant apprehendere.

Erat autem in proximo dies festus Judæorum Scenopegia.] Scenopegia est dies festus, quo Judæi mense septimo in tabernaculis sub ramis arborum habitare diebus septem jubebantur, ad memoriam habitationis illorum in eremo. Iste erat dies festus, quem Judæi magna solennitate celebrabant, velut reminiscentes beneficiorum Domini, qui eos eduxit de terra Ægypti. Dies festus Azymorum Judæorum dicitur non unus dies, sed quotquot illius festivitatis fuerunt, quasi unum diem festum propter unius festivitatis consuetudinem nominare solebant.

Scenopegia. Levit. 23

Azymorum dies festus.

Dixerunt ergo ad eum fratres ejus: Transi hinc, & vade in Judæam.] Fratres Domini usitatissimo sanctæ Scripturæ more consanguinei sanctæ Mariæ semper virginis dicebantur. Nam Abraham & Loth, & Laban & Jacob, fratres sunt dicti, cùm esset Laban avunculus Jacob. Cùm ergo audientis, fratres Domini, Mariæ cogitate consanguinitatem, non iterum parientis ullam progeniem. Diximus fratres qui fuerunt: audiamus quid dixerunt: *Transi hinc, & vade in Judæam,*

Fratres Domini.

Ut & discipuli tui videant opera tua, quæ facis.] Opera Domini discipulos non latebant, sed istos latebant. Isti enim fratres, id est, consanguinei, Christum consanguineum habere potuerunt: credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierunt: ideò continuò Evangelista secutus est;

Neque enim fratres ejus credebant in eum.] Quare in eum non credebant? Quia humanam gloriam requirebant dicentes ad eum:

Transi hinc, & vade in Judæam, ut & discipuli tui videant opera tua. Nemo quippe in occulto aliquid facit, & quærit ipse palam esse. Si hæc facis, manifesta teipsum mundo.] Nam his verbis ostenditur gloriam illius carnaliter quærere eos, quasi dixissent, Facis mirabilia, sed absconditè. Transi in Judæam, ut principatus gentis & civitas caput regni videant mirabilia tua. Innotesce, appare omnibus, ut laudari possis ab omnibus. Quibus ergo ad hæc Dominus Jesus dicit?

Judæi gloriam carnaliter quærunt

Meum tempus nondum advenit: tempus autem vestrum semper est paratum.] Apostolus dicit, *Postquam venit plenitudo temporum, misit Deus filium.* Galat. 4. Tempus verò gloriæ Christi nondum venit, cùm hæc locutus est. Quid illi videntur quærere, qui ei suadebant ire in Judæam, miracula facere, mundo innotescere? Ne latens, ignobilis putaretur. Sed ille voluit altitudinem humilitatis præcedere, & ad ipsam celsitudinem per humilitatis viam pervenire. *Tempus autem vestrum*, id est, mundi gloria, *semper est paratum*; erit enim tempus gloriæ. Qui venit in humilitate, veniet in altitudine. Qui venit judicandus, veniet judicaturus. Qui venit occidi à mortuis, veniet judicare de vivis & mortuis.

Vos ascendite ad diem festum hunc.] Quid est hunc? Ubi gloriam humanam quæritis. Quid est hunc? Ubi extendere vultis carnalia gaudia, non æterna cogitare.

Ego non ascendo ad diem festum hunc, quia meum tempus nondum impletum est.] In diem festum gloriam vos humanam quæritis: meum vero tempus, id est, gloriæ meæ, nondum venit. Ipse erit dies festus meus non diebus istis percurrens & transiens, sed manens in æternum. Ipsa erit festivitas, gaudium sine fine, æternitas sine labe, serenitas sine nube.

Hæc cùm dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderant fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifestè, sed quasi in occulto.] Ideo non ad diem festum hunc, quia non gloriam temporaliter quærebat, sed aliquid docere salubriter, corrigere homines, de die festo æterno admonere, amorem ab hoc seculo avertere, & in Deum convertere. Quid est autem, quasi latenter ascendit ad diem festum? Non vacat & hoc Domini opus. Nam omnes dies festi Judæorum in figura fuerunt. Ideò latenter ascendebat in eis, quia Christus latuit in illis: populo priori occultus, modo verò meliori populo manifestus; quia quod ille populus in umbra agebat, nos jam manifesta luce facimus; unde licet intelligere vel hanc Domini responsionem, qua ait, *Ego non ascendo ad diem festum hunc*, ad passionem illius pertinere: quia Christus non in festivitate Scenopegiæ, sed in festivitate paschali, quâ agnus occidi solebat, crucem ascendit. Judæi autem quærebant eum in die festo, antequam ascenderet; priores enim fratres ascenderant. Non tunc ascendit ille, quando illi putabant & volebant, ut jam hoc impleretur, quod ait, *Non ad hunc*, id est, ad quem vos vultis, primum vel secundum diem. Ascendit autem posteà, ut Evangelium loquitur, mediato die festo, id est, cùm jam illius diei festi tot dies præteriissent, quot remansissent. Ipsam enim festivitatem, quantum intelligendum est, diebus plurimis celebrabant.

Festa Judæorum figura erant.

Dicebant ergo: Ubi est ille? & murmur multus de eo erat in turba.] Unde murmur? De contentione. Quæ fuit contentio?

Quidam enim dicebant, quia bonus est, alii autem, non, sed seducit turbas.] De omnibus ejus servis hoc dicitur modo. Quicunque eminet in aliqua gratia, alii dicunt, *bonus est*: alii, *non, sed seducit turbas.* Unde hoc? quia *vita nostra abscondita est cum Christo in Deo.* Colloss. 3 Hoc patitur corpus Christi usque in finem seculi à mundi amatoribus, quod tunc passus est à Judæorum murmuratoribus, necdum frumentum à paleis segregatum est, ut grana frumenti congregentur in horreum, & paleæ comburantur igne æterno. Quod dictum est ergo de Domino, valet ad consolationem, de quocunque hoc dictum fuerit Christiano.

Bons non omnibus statim probatur.

Frumentum cum paleis.

Nemo tamen palàm loquebatur de illo, propter metum Judæorum.] Qui dicebant, *bonus est* Nam qui dicebant, *seducit turbas*, sonitus eorum apparebat tanquam aridorum foliorum. *Seducit turbas*, clariùs sonabant. *Bonus est*, pressiùs susurrabant. Modò autem, fratres, quamvis nondum venerat illa gloria Christi, quæ nos æternos factura est, modo tamen ita crescit Ecclesia ejus, ita eam dignatus est per cuncta diffundere, ut etiam susurretur, *seducit turbas*; sed clariùs personet, *bonus est*; nam nova hæresis in angulis occultè susurrat, Christus est adoptivus; sed clariùs universalis sanctæ Ecclesiæ vox resonat, *Christus est filius Dei proprius.* Sibilant quoque serpentino ore, Christus nuncipativus est Deus, sed expressiùs firmiusque fidelium omnium unanimitas clamat, Christus bonus est Deus: teste egregio prædicatore, qui ait: *Quorum patres, ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus.* Rom. 9.

Adoptivum Dei filium esse Christum hæresis.

Ascendit ergo Jesus ad diem festum mediante die festo, & docebat: & mirabantur Judæi, dicentes, Quomodò hic literas scit, cùm non didicit?] Ille quia latebat docebat: & non tenebatur & palàm loquebatur. Illud enim ut lateret, erat exempli: hoc potestatis. Sed cùm doceret, mirabantur Judæi. Omnes quidem, quantum arbitror, mirabantur, sed non omnes convertebantur. Unde admiratio? quia multi noverant ubi natus, & quemadmodum fuerat educatus. Nunquam eum viderant literas discentem, audiebant tamen de lege disputantem, legis testimonia proferentem, quæ nemo posset proferre, nisi legisset: nemo legeret, nisi literas didicisset: & ideò mirabantur. Eorum autem admiratio magistro facta est insinuandæ altiùs veritatis occasio. Ex eorum quippe admiratione & verbis dixit Dominus aliquid profundum & diligentius inspiciendum. Quid ergo respondit Dominus eis admirantibus quomodo sciret literas, quas non didicerat?

Mea, inquit, doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me.] Hæc est enim profunditas. Videtur enim paucis verbis quasi contraria locutus. Non enim ait, *ista doctrina non est mea*, sed *mea doctrina non est mea.* Quomodò mea & non mea, quæstio est, quomodò fieri possint utrumque, & mea, & non mea? Si enim diligenter intueamur, quod ipse in exordio dicit sanctus Evangelista: *In principio erat verbum, &* Ioan. 1.

bat in & verbum erat apud Deum,& Deus erat verbum:inde pendet hujus solutio quæstionis. Quæ est ergo doctrina patris, nisi verbum patris? Ipse ergo Christus doctrina est patris, si verbum patris, sed quia verbum non potest esse nullius, sed alicujus: & suam doctrinam dixit seipsum, & non suam,quia patris est verbum. Hoc ergo dixisse videtur Dominus Christus, *Mea doctrina non est mea*: ac si diceret, Ego sum à meipso, Quamvis enim filium patri dicamus & credamus æqualem, nec ullam in eis esse naturæ vel substantiæ distantiam, nec inter generantem atque generatum aliquod intercessisse intervallum, tamen hoc servato & custodito, ita dicimus, quòd ille pater est, ille filius. Pater autem non est, si non habeat filium, filius non est, si non habeat patrem; sed tamen filius Deus de patre, pater autem Deus, sed non de filio pater, non Deus de Deo. Filius verò, *Deus de Deo, lumen de lumine*. Pater lumen, filius lumen: non duo lumina, sed unum lumen. Pater Deus, filius Deus: non duo Dii, sed unus Deus, pater, & filius. Spiritus sanctus de patre & filio procedens, & ipse Deus; sicut pater Deus, sicut filius Deus, sic etiam Spiritus sanctus Deus: non tres Dii, sed unus Deus, unum lumen, una substantia, una natura, una majestas, una æternitas, una magnitudo, una potentia, una bonitas. Vidit itaque ipse Dominus Christus Dei sapientia hoc tam profundum arcanum non omnes intellecturos, in consequenti dedit consilium. Intelligere vis? crede. Deus enim prophetans dixit, *Nisi credideritis, non intelligetis*. Ad hoc pertinet, quod hic etiam Dominus secutus adjunxit:

Crede, & intelliges, non contrà.

Esai. 6.

Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscit de doctrina utrum ex Deo sit, an ego à meipso loquor.] Quid est hoc, *si quis voluntatem ejus voluerit facere?* Sed ego dixeram, si quis crediderit, & hoc consilium dederam. Si non intellexisti, inquam, crede. Intellectus enim merces est fidei. Ergo noli quærere intelligere, ut credas: sed crede, ut intelligas: quoniam *nisi credideritis, non intelligetis*. Cùm ergò ad possibilitatem intelligendi consilium dederim obedientiam credendi, & dixerim Dominum Jesum Christum hoc ipsum conjunxisse, in consequenti sententia invenimus eum dixisse: *Si quis voluerit voluntatem ejus facere*, hoc est, credere. Sed quia cognoscit, hoc est, intelligit, omnes intelligunt: quia verò quod ait, si quis voluerit voluntatem ejus facere, hoc pertinet ad credere: ut diligentiùs intelligatur, opus est nobis ipso Domino nostro expositore, ut indicet nobis utrum re vera ad credere pertineat facere voluntatem patris ejus. Quis nesciat hoc esse facere voluntatem Dei, operari opus ejus, id est, quod illi placet? Ipse enim Dominus apertè alio loco dicit, *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem ille misit*. Ut credatis in eum: non, Ut credatis ei. Non autem continuò, qui credit ei, credit in eum: nam & dæmones credebant ei, & non credebant in eum. Rursùs etiam de Apostolis ipsius possumus dicere, Credimus Paulo: sed non credimus in Paulum. Credimus Petro, sed non credimus in Petrum. Credenti in eum, qui justificat, deputatur fides ejus ad justitiam. Quid est ergo credere in eum? Credendo amare, credendo diligere, credendo ad eum ire, & ejus membris incorporari. Ipsa est ergo fides, quam de nobis exigit Deus, quæ per dilectionem operatur. Si intelligis verba Dei, intellige quia Christus filius est Dei & doctrina patris: non ex seipso, non ex nihilo, non ex aliis subsistentibus; sed ex patre tantùm, in patre manens, æqualis patri.

Cognitionem Dei fides facit, non contrà.

Opus Dei voluntas Dei.

Ioan. 6.

Matt. 17

Iacob. 2.

Rom. 4.

Credere Deo, & in Deum.

Galat. 5.

Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit.] Hoc erit, qui vocatur Antichristus, *extollens se*, sicut Apostolus dicit, *super omne, quod dicitur Deus, & quod colitur*. Ipsum quippè annuncians Dominus gloriam suam quæsiturum, non gloriam patris, ait ad Judæos, *Ego veni in nomine Patris mei, & non suscepistis me: alius veniet in nomine suo, & hunc suscipietis*. Significavit eos Antichristum suscepturos, qui gloriam nominis sui quæsiturus est, inflatus, non solidus, & ideò non stabilis, sed utique ruinosus. Dominus autem noster Jesus Christus magnum exemplum nobis præbuit humilitatis. Nempè æqualis est patri. Nempè *in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum*. Nempè ipse dixit, & verissimè dixit, *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui me videt, videt & patrem*. Nempè ipse dixit, & verissimè dixit, *Ego & pater unum sumus*. Si ergo cum patre unum æqualis patri, Deus de Deo, Deus apud Deum coæternus, immortalis, pariter incommutabilis, pariter sine tempore, pariter creator, dispensator temporum: tamen quia *venit in tempore, & formam servi accepit, & habitu inventus est ut homo*, quærit gloriam patris, non suam. Quid tu homo facere debes, qui, quando aliquid boni facis, gloriam tuam quæris: quando autem aliquid mali facis, Deo calumniam meditaris? Intende tibi, creatura es. Agnosce creatorem, servus es. Ne contemnas Deum, adoptatus es, sed non meritis tuis. Quære gloriam ejus, à quo habes hanc gratiam homo adoptatus, cujus gloriam quæsivit, qui est ab illo unicus natus.

2. Thes. 2

Ioan. 5.

Antichristi ambitio.

Ioan. 14.

Ioan. 10

Philipp. 2

Qui autem quærit gloriam ejus, qui misit illum, hic verax est, & injustitia in illo non est.] In Antichristo autem injustitia est, & verax non est, quia gloriam suam quæsiturus est, non ejus, à quo missus est. Non est missus, sed venit permissus. Omnes ergo pertinentes ad corpus Christi, ne inducamur in laqueum Antichristi, non quæramus gloriam nostram. Sed si ille quæsivit gloriam ejus, qui eum misit, quantò magis nos ejus, qui nos fecit? Sequitur:

Dei gloria non nostra quærenda.

Nonne Moyses, inquit, *dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere?*] Ideò enim quæritis interficere, quia *nemo ex vobis facit legem*. Nam si legem fecissetis, in ipsis literis Christum agnosceretis, & præsentem non occideretis, *& illi responderunt*. Respondit enim turba. Respondit quasi turba non pertinentia ad ordinem, sed ad perturbationem. Denique turba turbata vide quid responderit.

Dæmonium habes, quis te quærit occidere?] Quasi non fuerit pejus dicere, *dæmonium habes*, quàm eum occidere. Ei quippè dictum est, quòd dæmonium habebat, qui dæmones expellebat. Quid possit aliud dicere turba turbulenta? quid possit aliud olere cœnum commotum, nisi putidum? Turba turbata est. Unde? à veritate. Turbam lippitudinis turbavit claritas lucis. Oculi autem non habentes sanitatem non possunt ferre luminis claritatem. Dominus autem non planè turbatur, sed in sua veritate tranquillus non reddidit *malum pro malo, nec maledictum pro maledicto*: quibus si diceret, Dæmonium vos habetis: verum diceret. Nam unde hoc illi dicerent de veritate, *Dæmonium habes*, nisi eos diaboli falsitas irritaret? Quid ergo responderit tranquillus, audiamus, & tranquillè vivamus.

Turba turbulenta.

Unum opus feci, & omnes miramini.] Tanquam dicens, quid si omnia opera mea videretis? Ipsius enim opera erant, quæ in mundo videbant: & ipsum, qui fecit omnia, non videbant. Fecit unam rem, & turbati sunt, quia salvum fecit hominem in sabbato: non intelligentes Dominum esse sabbati filium hominis, qui sabbatum propter hominem constituit, non hominem propter sabbatum. Nec sabbatum destruxit, qui sanum fecit hominem in sabbato, quia ad salutem hominum hominibus sabbati custodia data est.

Sabbatum propter hominem constitutum, non contrà.

Gen. 2.

Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem.] Benè factum est, ut acciperetis circumcisionem à Moyse.

Non quia ex Moyse est, sed patribus] Abraham quippè primus accepit circumcisionem à Domino.

Et in sabbato circumciditis.] Convincit vos Moyses in lege. Accepistis, ut circumcidatis octavo die, accepistis in lege, ut vacetis septimo die. Si octavus dies illius, qui natus est, occurrerit ad diem septimum sabbati, quid facietis? Vacabitis, ut servetis sabbatum, an circumcideris, ut impleatis Sacramentum diei octavi? Sed novi, inquit, quid facitis. Circumciditis hominem. Quare? quia circumcisio pertinet ad aliquod signum salutis, & non debent homines sabbato vacare à salute. Ergo nec mihi irascamini, quia salvum feci totum hominem in sabbato.

Circumcisionem primus Abraham accepit.

Levit. 12.

Exod. 12.

Si circumcisionem, inquit, *accepit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysis.*] Aliquid enim per Moysen in illa constitutione circumcisionis salubriter institutum est, mihi operanti salutem in sabbato quare indignamini? Fortè enim illa circumcisio ipsum Dominum significabat, cui isti curanti & sananti indignabantur. Jussa est enim adhiberi

Circumciſio quid ſit. *Rom. 5*

octava die. Et quid eſt circumciſio, niſi carnis expoliatio? Significat ergo iſta circumciſio expoliationem à corde cupiditatum carnalium. Non ergo ſine cauſa data eſt, & in eo membro fieri juſſa, quoniam per illud membrum procreatur creatura mortalium: *& per unum hominem mors. ſicut per unum hominem reſurrectio mortuorum : & per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors.* Ideò quiſque cum præputio naſcitur, quia omnis homo cum vitio propaginis naſcitur: & non mundat Deus ſive à vitio, cum quo naſcimur, ſive à vitiis, quæ malè vivendo addimus, niſi per cultellum petrinum, id eſt, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Petra enim erat Chriſtus. Cultellis enim petrinis circumcidebant, & petræ nomine Chriſtum figurabant, & præſentem non agnoſcebant, ſed inſuper occidere cupiebant. Quod verò circumciditis hominem in ſabbato, intelligite hoc ſignificari opus bonum.

Præputiũ quiſque cùm naſcitur, affert. *1. Cor. 10* *Exo. 4. & Ioſue 5.*

Quod ego feci totum hominem ſalvum in ſabbato.] Quia & curatus eſt, ut ſanus eſſet in corpore: & credidit, ut ſanus eſſet in anima.

Judicandum rectè ac verè, non perſonaliter. Chriſtus unde fuerit.

Nolite judicare perſonaliter, ſed rectum judicium judicate.] Quid eſt hoc? niſi quia ſi per legem Moyſis circumciditis ſabbato, non iraſcimini Moyſi: & quia ego die ſabbati ſalvum feci hominem, iraſcimini mihi: perſonaliter judicatis, veritatem attendite, & juſtum judicium judicate. Si ſecundùm veritatem judicatis, neque Moyſen, neque me condemnatis: & veritate cognita, me cognoſcetis, quia *ego ſum veritas.* Hoc vitium, fratres, quod Dominus notavit hoc loco, evadere in hoc ſeculo, magni laboris eſt, non perſonaliter judicare, ſed rectum judicium retinere. Admonuit quidem Dominus Judæos, ſed monuit nos. Illos convicit, nos inſtruxit. Illos redarguit, nos exacuit. Non putemus hoc nobis ideò non dictum, quia tunc ibi non fuimus. Nos itaque ſic audiamus Evangelium, quaſi præſentem Dominum: ne dicamus, O illi felices, qui eum videre potuerunt, multi in eis, qui viderunt eum carnaliter, occiderunt: multi autem in nobis, qui non viderunt, crediderunt. Quis eſt qui non judicat perſonaliter, niſi qui æqualiter diligit? Qui æqualiter omnes diligit, æqualiter de omnibus judicat. Nec hoc dictum putemus de illis, quos pro honore graduum diverſo modo honoramus, ſed de illis, quorum cauſas dijudicare jubemur. Dominus igitur Jeſus non manifeſtè, ſed occultè aſcendit ad diem feſtum: non quia timebat ne teneretur, cujus poteſtas erat, ut non teneretur; ſed ut ſignificaret etiam in ipſo die feſto, qui celebrabatur à Judæis, occultari, & clauſum eſſe myſterium: ſed mox apparuit poteſtas, quæ putabatur timiditas. Loquebatur enim palàm in die feſto, ita ut mirarentur turbæ, & dicerent quod audivimus, cùm lectio legeretur:

Viſio Chriſti corporalis. Æqualis dilectio.

Nonne hic eſt, quem quærebant interficere? & ecce palàm loquitur, & nihil illi dicunt. Num verè cognoverunt principes quia hic eſt Chriſtus?] Qui noverant quâ ſævitiâ quærebatur, mirabantur quâ potentiâ non tenebatur. Unde non planè intelligentes illius potentiam, putaverunt eſſe principum ſcientiam, quòd ipſi cognoverant eundem eſſe Chriſtum, & ideò pepercerunt ei, quo tempore occidendum quæſierunt. Deinde illi ipſi apud ſeipſos qui dixerant, *Nunquid cognoverunt principes, quia hic eſt Chriſtus?* fecerunt ſibi quæſtionem, quia eis videretur non eſſe Chriſtum. Adjungentes enim dixerunt:

Matth. 2 *Michea 5.*

Sed iſtum novimus unde ſit: Chriſtus autem cùm venerit, nemo ſcit unde ſit.] Quid eſt quod dixerunt Judæi, *Chriſtus cùm venerit, nemo ſcit unde ſit*, dum, Herode interrogante locum nativitatis ejus, demonſtraverunt juxta prophetiam Michææ Prophetæ, & ex hoc certum eſt locum nativitatis illius eos noſſe? Sed conſiderandum eſt, quid ſe noſſe putarent, & quid non ſe ſcire dixerunt. Locum enim nativitatis illius ſciebant per Prophetarum dicta, ſed divinam ejus nativitatem, qua ex Deo patre æternaliter natus eſt, propter impietatem cordis ſui neſciebant, Eſaia dicente, *Generationem ejus quis enarrabit?* Denique & ipſe Dominus ad utrumque reſpondit, & de humanitatis fragilitate, & de divinitatis majeſtate dicens:

Nativitatis Chriſti locus. *Eſai. 53.*

Clamabat ergo docens in templo Ieſus, Et me ſcitis, & unde ſim, ſcitis.] Rectè ergo dixit, Et me nôſtis, & unde ſim, ſcitis: id eſt, ſecundùm carnem nativitatem meam nôſtis, & nobilitatem parentum meorum, & effigiem vultûs mei nôſtis. Secundùm divinitatem autem non nôſtis:

Quia à meipſo non veni, ſed eſt verus, qui me miſit, quem neſcitis.] Sed ut eum ſciatis, credite in eum, quem miſit: & ſciatis quòd *nemo Deum vidit unquam niſi unigenitus filius, qui eſt in ſinu patris, ipſe enarravit:* & *patrem nemo cognovit niſi filius, & cui voluerit filius revelare.* Denique cùm dixiſſet, *Sed eſt verus qui miſit me, quem vos neſcitis*: ut oſtenderet eis, unde poſſent ſcire quod neſciebant, ſubjecit:

Ioan. 1. *Luc. 10*

Ego ſcio eum.] Ergo à me quærite, ut ſciatis eum. Quare autem ſcio eum? quia ab ipſo ſum, & ipſe me miſit. Magnificè utrumque monſtravit. *Ab ipſo*, inquit, *ſum*: quia filius de patre: & quicquid eſt filius, de illo eſt, cujus eſt filius. Ideò Dominum Jeſum dicimus Deum de Deo: patrem non dicimus Deum de Deo, ſed tantùm Deum; & dicimus Dñum Jeſum lumen de lumine: patrem non dicimus lumen de lumine, ſed tantùm lumen. Ad hoc ergo pertinet quod dixit, ab eo ſum; quod autem videtis me in carne, ipſe me miſit. Ubi audis, ipſe me miſit, noli intelligere naturæ diſſimilitudinem, ſed generantis auctoritatẽ.

Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo miſit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus.] Hoc eſt, quia nolebat. Qui enim voluntate natus eſt, voluntate & paſſus eſt. Sicut horam prævideràt nativitatis ſuæ, ita horam prædeſtinavit paſſionis ſuæ. Si hora mortis noſtræ illius voluntas: quantò magis hora paſſionis ſuæ in arbitrio voluntatis ſuæ venit? Magna igitur miſericordia Domini noſtri Jeſu Chriſti, factum eſſe eum propter nos in tempore, per quem facta ſunt tempora. Factum eſſe inter omnia, per quem facta ſunt omnia: factum eſſe quod fecit. Factus eſt quod fecerat. Factus eſt enim homo, qui hominem fecerat, ne periret, quod fecerat. Secundùm hanc diſpenſationem jam venerat hora nativitatis, & natus erat: ſed nondum venerat hora paſſionis: ideò nondum paſſus eſt, quia necdum venerat hora, in qua pati voluiſſet. Ideò in cruce legitur eum dixiſſe, dum omnia perfecta fuerunt ſecundùm Scripturas Prophetarum, *Conſummatum eſt: & inclinato capite tradidit ſpiritum.* Dum verò voluit, conſummata fuerunt, quæ de eo ſcripta ſunt, & conſummatis omnibus, poteſtate propria emiſit ſpiritum.

Ioan. 19 *Conſummatũ eſt.*

De turba autem multi crediderunt in eum.] Humiles & pauperes ſalvos faciebat Dominus: principes inſaniebant, & ideò medicum non ſolùm non agnoſcebant, ſed etiam occidere cupiebant. Erat quædam turba, quæ ſuam ægritudinem citò vidit, & illius medicinam ſine dilatione cognovit, quæ commota miraculis credidit, principibus in infidelitate manentibus. Ideò audita multitudinis fide murmurabant, quia Chriſtus glorificabatur: & citò miſerunt miniſtros, ut eum comprehenderent: quem apprehendere non poterunt adhuc nolentem, ut comprehenderetur: ſed audierunt docentem, qui venerãt apprehendere.

Pſal. 33 *Humiles ac pauperes magis ſalvãtur. Principũ Iudæorum incredulitas.*

Dixit ergo Ieſus, Adhuc modicum tempus vobiſcum ſum.] Quod modò vultis facere, facturi eſtis, ſed non modò. Quod modò nolo, quare adhuc modò nolo? quia adhuc modicum tempus vobiſcum ſum.

Et tunc vado ad eum, qui miſit me] Implere debeo diſpenſationem meam, & ſic pervenire ad paſſionem meam.

Quæretis me, & non invenietis: & ubi ſum ego, vos non poteſtis venire.] Hic jam reſurrectionem ſuam prædixit. Noluerunt enim agnoſcere præſentem, & poſteà quæſierunt, cùm viderent multitudinem jam credentem. Magna enim ſigna facta ſunt, & jam Dominus reſurrexit, & aſcendit in cœlum: tunc per diſcipulos facta ſunt magna, ſed ille per illos fecit, qui & per ſeipſum. Ipſe quippè illis dixerat, *Sine me nihil poteſtis facere.* Quare non potuerunt venire? quia noluerunt credere: quia nullus ſine fide ſalvari poteſt.

Ioan. 15

Dixerunt ergo Iudæi non ad ipſum, ſed ad ſemetipſos. Quò hic iturus eſt, quia non inveniemus eum? Nunquid in diſperſionem gentium iturus eſt, & docturus gentes? Non enim ſciebant quod dixerunt: ſed quia ille voluit, prophetaverunt. Iturus enim erat Dominus ad gentes, non præſentia

Hebr. 15

corporis sui, sed potestate divina in discipulis suis, de qui-
Esai. 52. bus dixit Propheta, *Quàm pulchri sunt pedes Evangelizantiū*
Pedes *pacem, Evangelizantium bona?* In his pedibus Christus iturus
Christi erat ad gentes, & eas docturus gentes, quæ fidem accepis-
Apostoli sent, gentes quas Judæi spreverunt, qui verum nescientes
ejus. prophetaverunt, quia ignoraverant Christum dicentem: *Et ubi ego sum, vos non potestis venire.* Quare non potestis venire? quia non vultis credere Quid est quod dixit: *Ubi sum ego?* nisi, In sinu Patris, consempiternus patri sum. In terra loquebatur, sed in patris sinu se esse monstrabat. Inter cæteras dispensationes Domini nostri, & doctrinas salutis nostræ, & dubitationes Judæorum de Domino Jesu Christo quæ dixit, quibus alij confunderentur, alij docerentur, novissimo festivitatis illius die (tunc enim ista agebantur) quæ appellatur scenopegia, i. e. tabernaculorum constructio, de qua festivitate jam meminit charitas vestra fuisse desertum, vocat Dominus Christos, & hoc non utcunque loquendo, sed clamando, ut qui sitit, veniat ad eum. Sitimus? veniamus non pedibus, sed affectibus: ne migrando, sed amando veniamus. quamquam interiorem hominem & qui amat, migrat: & aliud est migrare corpore, aliud
Migratio corde. Migrat corpore, qui motu corporis mutat locum:
corporalis migrat corde, qui motu cordis mutat affectum. Si aliud a-
& spiri- mas, aliud amabas, non ibi es ubi eras. Clamabat ergo no-
talis. bis Dominus; stabat enim & clamabat.

Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de vetre ejus fluent aquæ vivæ.] Quid hoc esset, quando Evangelista exposuit, immorari non debemus. Unde enim dixerit Dominus: *Si quis sitit veniat ad me & bibat: & qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ:* consequenter exposuit Evangelista, dicens:

Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum] Hoc tantum sciamus, quia de charitate hoc clamabat Dominus Jesus. Clamat ergo, & dicit ut veniamus, & bibamus, si intus sitiamus, quia cùm biberimus, flumina aquæ vivæ fluent de ventre nostro. Venter interioris hominis conscientia cordis ejus. Bibito ergo isto liquore, revivi scit purgata conscientia, & hauriens fontem habebit: ipsa etiam fons erit. Quid est fons, vel quid est fluvius, qui manat de ventre hominis? Benevolentia, qua vult consulere proximo. Si enim putet quia quod sibi bibit, sufficit, arescit, & non fluit aqua viva de ventre ejus. Si autem proximo festinat consulere, ideo non siccatur, quia manat. Videamus quidnam sit quod bibunt qui credunt in Deum: quia utique si Christiani sumus, & credimus, bibimus: & unusquisque in se debet cognoscere si bibit: ut si bibit, fluat ex eo quod bibit; non enim nos deseret fons, si non deseramus fontem. Exposuit Evangelista, & dixit unde Dominus clamasset, ad qualem potum invitasset, quid bibentibus propinasset, dicens: *Hoc autem dicebat de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.*

Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus] Quem dicit Spiritum, nisi sanctum? Spiritum namq; unusquisq; homo habet in se, proprium spiritum,
Anima i. e. animū: Animus enim cujusque ejus est spiritus, de quo
hominis. dicit Paulus Apostolus: *Quis enim scit hominum quæ sunt ho-*
1.Cor. 2. *minis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?* Sed quid est quod ait: *Nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus?* Nunquid non spiritus fuit in sanctis Dei Prophetis & Patriarchis, qui multa per Spiritum sanctum futura prædixerunt? Igitur & Elizabeth legitur Spiritu sancto reple-
Luc. 1. ta esse, & de Zacharia similiter, dicente Evangelista: *Et Zacharias Pater ejus repletus est Spiritu sancto, & prophetavit dicens.* Quid est quod dicit: *Spiritus sanctus necdum fuerat datus?* Multa enim indicia præcedentis Spiritus sancti habemus, antequam Dominus glorificaretur resurrectione carnis suæ. non enim alium spiritum etiam Prophetæ habuerūt, qui Christum venturum prænunciaverunt. Sed modus quidam futurus erat donationis hujus, qui omnino antea non apparuerat. De ipso hic dicitur. Nusquam enim legimus antea congregatos homines accepto Spiritu sancto linguis omnium gentium locutos fuisse. Post resurrectionem autem suam primum, quando apparuit discipulis suis dixit illis: *Accipite Spiritum sanctum.* De hoc ergo dictū est:
Actor. 2.

Nondum erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus, & insiavit in faciem eorum, quo flatu primum hominem *Ioan. 20.*
quem fecit, vivificavit, & de limo erexit: quo flatu ani- *Spiritus*
mam membris ejus dedit. Significans enim eundem esse *sancti do-*
Spiritum quem insufflavit in faciem eorum, ut à luto ex- *natio.*
urgerent, & luteis operibus renunciarent, tunc primum *Gen. 2.*
post resurrectionem suam Dominus (quam dicit Evange-
lista, *glorificationem*) dedit discipulis suis Spiritum sanctum, *Ioan. 20.*
deinde commoratus cum eis quadraginta diebus, ut liber *Actor. 1.*
Actuum Apostolorum demonstrat, ipsis videntibus, & videndo deducentibus, ascendit in cœlum. Ibi peractis decem diebus, die Pentecostes, misit desuper Spiritum sanctum, qui, sicut dixi, fuerant uno in loco congregati: quo accepto omnium gentium linguis locuti sunt. Quæret aliquis forsitan, baptizati in Christo, & in charitate præceptorum ejus viventes, quare omnium gentium linguis non loquantur, dum certum est Spiritum sanctum eos accepisse? Quia ipsa Ecclesia quæ est corpus Christi, omnium
gentium linguis loquitur: quod tunc in primitiva Ecclesia *Linguis o-*
præsignatum est, quæ in Judæa una tantummodo gente i- *mnium*
nitiata est, nunc verò ex omnibus gentibus congregata. *gentium,*
Quomodo verò unus tunc homo loquebatur linguis, ita *&c.*
modo unitas sanctæ Ecclesiæ omnibus loquitur linguis. *Christi*
Accipimus ergo & nos Spiritum sanctum, si amamus Ec- *facundia.*
clesiam, si charitate compaginamur, si Catholico nomine
& fide gaudemus. Igitur quantum quisque amat Eccle- *Ecclesia*
siam Christi, tantum habet Spiritum sanctum. Habemus *Christi*
ergo Spiritum sanctum, si amamus Ecclesiam, amamus *amor.*
autem, si in ejus compage & charitate consistimus, quam *1.Cor. 13.*
Apostolus omnibus virtutibus fiducialiter præposuit. Qui- *Charita-*
cunque ipsam habet, cuncta habebit bona: quia sine illa *tis præ-*
nihil proderit quicquid habere potuerit homo: de qua *stantia.*
beatus Jacobus Apostolus ait: *Qui autem offenderit in uno,* *Iacob. 2.*
factus est omnium reus. De hac etiam ipsa veritas ait: *In hoc* *Ioan 13.*
enim cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem. Cùm ergo hæc loquebatur Christus in die novissimo festivitatis, quæ modo proposuimus, & ut potuimus tractavimus, nata est de illo in turba dissensio, alijs putantibus quod ipse esset Christus; alijs dicentibus, *quia de Galilæa non exurget Christus.* Qui verò missi fuerant ut eum tenerent, redierunt immunes à crimine, & pleni admirationis. Nam & testimonium perhibuerunt divinæ doctrinæ ejus, cum dicerent ij, à quibus missi erant.

Quare non adduxistis eum?] Responderunt enim, nunquam se audisse hominem sic locutum. Non enim quisquam sic loquitur homo: ille autem sic locutus est, quia Deus erat & homo: tamen Pharisæi testimonium eorum repellentes, dixerunt eis:

Nunquid & vos seducti estis?] Videmus enim delectatos vos esse sermonibus illius.

Nunquid aliquis de principibus credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc quæ non novit legem, maledicti sunt.] Qui non noverant legem, ipsi credebant in eum: & eum qui miserant legem, contemnebant qui docebant legem, ut impleretur quod dixerat ipse Dominus: *Ego veni ut non vi-* *Marc. 4.*
dentes videant, & videntes cæci fiant. Cæci enim facti sunt Pharisæi doctores, illuminati sunt populi legem nescientes, & in auctorem legis credentes. Nicodemus tamen unus ex Pharisæis, qui ad Dominum nocte venerat, & ipse quidem non incredulus, sed timidus (nam ideo & nocte venerat ad lucem, quia illuminari volebat, & sciri timebat) respondit Judæis:

Nunquid lex nostra judicat hominem, nisi audierit ab ipso prius, & cognoverit quid faciat?] Volebant enim illi perversi ante esse damnatores, quàm cognitores. Sciebat autem Nicodemus, vel potius credebat, quia si tantummodo eum patienter vellent audire, fortè similes fierent illis, qui missi sunt tenere eum, & maluerunt credere illi, quàm tenere illum.

Responderunt ergo ei.] Ex præjudicio cordis sui, quod & *Luc. 1.*
illis: *Galilæus*
Nunquid & tu Galilæus es?] I. e. quasi à Galilæo seductus? *quare di-*
Dominus enim Galilæus dicebatur, quoniam de Nazareth *ctus sit*
Christus.

civitate

civitate erant parentes ejus. Secundum Mariam dixit parentes, non secundum virile semen. Non enim quæsivit in terra nisi matrem, qui jam habebat desuper patrem. Nam utraque ejus nativitas mirabilis fuit, divina sine matre, humana sine patre homine. Quid ergo illi quasi legis doctores ad Nicodemum?

Scrutare & vide, quia Propheta à Galilæa non surgit.) Sed Dominus Prophetarum inde surrexit. *Reversi sunt*, inquit Evangelista, *unusquisque in domum suam.*

CAPUT VIII.

Oliveti mons ἔλεος Olei typus Miserationum Domini, immensitas. Psal. 144.

INde Iesus perrexit in montem Oliveti.) Mons quippe Oliveti, sublimitatem dominicæ pietatis, & misericordiæ designat, quia & Græcè ἔλεος misericordia, oleum vocatur ἔλαιον & ipsa unctio olei fessis ac dolentibus membris solet adferre levamen. Sed & hoc, quòd oleum & virtute ac puritate præeminet, & quemcunque ei liquorem superfundere volueris, confestim hunc transcendere, eique superferri consuevit, gratiam misericordiæ cœlestis non inconvenienter insinuat, de qua scriptum est, *Suavis Dominus universis, & miserationes ejus super omnia opera ejus.* Tempus quoque diluculi, exortum ejusdem gratiæ, quia remota legis m[illegible]a, lux Evangelicæ veritatis erat revelanda, demonstrat. Pergit ergo Iesus in montem Oliveti, ut arcem misericordiæ in se constare denunciet. Venit iterum diluculo in templum, ut eandem misericordiam cum incipiente novi testamenti lumine, fidelibus, templo videlicet suo, pandendam præbendamque significet.

Sessionis typus.

Et omnis, inquit, *populus venit ad eum: & sedens docebat eos.*) Sessio Domini, humilitatem incarnationis, per quam nobis misereri dignatus est, insinuat. Benè autem dicitur, quia cum sedens doceret Iesus, omnis populus venit ad eum: quia postquam humilitate suæ incarnationis proximus hominibus factus est, libentius est à multis ejus sermo receptus. A multis inquam est ejus sermo receptus, & à pluribus est superba impietate contemptus: *Audierunt* enim *mansueti, & lætati sunt.* *Psal. 33.*

Denique Iudæi tentantes adduxerunt mulierem in adulterio deprehensam.) Interrogantes quid de ea fieri juberet, quoniam Moyses talem lapidare mandaverat: ut si & ipse hanc lapidandam decerneret, deriderent eum quasi misericordiæ, quam semper docebat, oblitum; si lapidari vetaret, striderent in eum dentibus suis, & quasi fautorem scelerum, legisque contrarium velut meritò damnarent. *Levit. 20.*

Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra.) Per inclinationem Iesu, humilitas: per digitum, qui articulorum compositione flexibilis est, & subtilitas discretionis exprimitur. Porrò, per terram, cor humanum, quod vel bonarum vel malarum actionum solet reddere fructus, ostenditur. Postulatus ergo Dominus judicare de peccatrice, non statim dat judicium, sed prius se inclinans deorsum, digito scribit in terra: ac sic demum quum obnixe rogatur judicat: nos videlicet typice instituens, ut cum qualibet proximorum errata conspicimus, non hæc ante reprehendendo judicemus, quàm ad conscientiam nostrã humiliter reversi, digito eam discretionis solerter exculpamus: & quid in ea conditori placeat, quidve displiceat, sedula examinatione dirimamus, juxta illud Apostoli, *Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans teipsum, ne & tu tenteris.*

Peccata proximi ut castigare debeamus. Galat. 6.

Dum autem perseverarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis, Qui sine peccato est vestrum, primus in illã lapidem mittat.) Quia hinc & inde Domino Scribæ & Pharisæi tendebant laqueos insidiarum, putantes eum vel immisericordem futurum in judicando, vel injustum, prævidens ille dolos, quasi filã transit araneæ, judicium justitiæ per omnia, & mansuetudinem pietatis ostendens. Ecce temperantia miserendi, *Qui sine peccato est vestrum.* Ecce iterum justitia judicandi, *Primus in illam lapidem mittat.* Ac si dixisset, Si Moyses mandavit vobis mulierem hujusmodi lapidare, videte, quia non hoc peccatores, sed justos facere præcepit. Primo vos ipsi justitiam legis implete, & sic innocentes manibus, & mundo corde, ad lapidandam ream concurrite. Primo spiritualia legis edicta, fidem, misericordiam & charitatem perficite, & sic ad carnalia judicanda divertite. Dato autem judicio:

Adultera à Christo liberata Iustitiæ moderatores justi sunto.

Dominus autem iterum se inclinans scribebat in terra.) Et quidem juxta morem consuetudinis humanæ potest intelligi, quòd ideò Dominus coram tentatoribus improbis inclinari, & in terra scribere voluerit, ut alio suum vultum intendens, liberum eis daret exire, quos sua responsione perculsos, citius exituros, quàm plura interrogaturos esse prævideat.

Iudices instituit.

Denique audientes, unus post unum exiebant, incipientes à senioribus.) Sed figurate nos admonet, quod & ante datam & post datam sententiã inclinans scripsit in terra, ut & prius quàm peccantem proximum corripiamus, & postquam debitæ castigationis illi ministerium reddiderimus, nos ipsos digna humilitatis investigatione perpendamus: ne forte aut eisdem quæ in ipsis reprehendimus, aut aliis quibuslibet simus facinoribus irretiti: sicut forte fieri potest, ut qui homicidam reum mortis esse judicaverit, ipse in seipso per odium fraternæ mortis reus esse ante oculum conditoris inveniatur. Similiter qui fornicationis crimen in fratre accusat, in seipso superbiæ facinus non videat. Ideò jubetur judex alieni criminis digito discretionis in corde suo describere, ne forte reus in seipso inveniatur. Quid igitur nobis in hujusmodi periculis remedij? Quid restat salutis? nisi ut cum peccantem conspicimus alium, mox inclinemur deorsum, id est, quam dejecti ex nostræ conditionis fragilitate simus, si non nos divina pietas sustentet, humiliter inspiciamus. Digito scribamus in terra, id est, discrimine solerti pensemus, an cum beato Iob dicere possimus. Neque enim reprehendit nos cor nostrũ in omni vita nostra. Benè qui inclinatus scripsit in terra, erectus misericordiæ verba depromit: quia quod per humanæ infirmitatis societatem promisit, per divinæ virtutem potentiæ hominibus domum pietatis impendit. *Ioan. 3.*

Digito in terra scribere, quid sit.

Erigens, inquit, *se Iesus, dixit ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quæ dicit, Nemo Domine.*) Nemo condemnare ausus est peccatricem, quia in se cernere singuli cœperant, quod magis damnandum cognoscerent. Sed quia accusantium turba prolato justitiæ pondere fugavit, videamus accusatam quanto misericordiæ munere sublevet. Sequitur:

Iustitia ac misericordiæ temperamentum.

Dixit autem Iesus, Nec ego te condemnabo. Vade, & amplius noli peccare.) Quoniam misericors & pius est, præterita relaxat: quoniam justus est, & justitiam diligit, ne amplius jam peccet, interdicit. Verum quia poterant dubitare aliqui an posset Iesus, quem verum hominem noverant, dimittere peccata, dignatur ipse apertius quid divinitas valeat, ostendere. Post repulsam namque tentatorum nequitiam, post solutam peccatricis culpam:

Iterum locutus est, Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lucem vitæ.) Ubi manifeste docet non solum qua auctoritate mulieri peccata dimiserit, sed etiam quod ipse sit vera lux, quæ illuminat omnem hominem venientẽ in hunc mundum. Cujus perpetuum splendorem humana fragilitas videre non potuisset, nisi nube carnis tegeretur, per quam quasi per quoddam lucidissimum speculum, divini luminis claritas humanis mentib⁹ innoresceret: quæ fide purganda est, ut tanti luminis aspectu digna efficiatur. Vnde sequutus ait, *Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Qui meis modò jussis & exemplis obsequitur, non timebit in futuro tenebras damnationis, sed lucem potius vitæ, ubi nunquam prorsus moriatur, habebit. Itaque fratres mei sequamur Christum lumen mundi, ne ambulemus in tenebris. Tenebræ metuendæ sunt morum, non oculorum: & si oculorum, non exteriorum, sed interiorum, unde discernitur non album & nigrum, sed justum & injustum. Cum ergo dixisset Dominus noster Iesus Christus,

Christus lux mundi.

Responderunt Iudæi, Tu de te testimonium dicis: testimonium tuum non est verum.) Antequam veniret Dominus noster Iesus Christus, multas ante se lucernas propheticas accendit, & misit. De his erat etiam Ioannes Baptista, cui tam

magnum

magnum ipsum lumen quod est Christus, perhibuit testimonium, quale nulli hominum. Ait enim, *In natis mulierum non surrexit major Ioanne Baptista.* hic tamen, quo nemo erat major in natis mulierum, dicit de Domino nostro Iesu, *Ego quidem baptizo vos in aqua. Qui autem venit post me, fortior me est: cujus non sum dignus calceamentum solvere.* Videte quemadmodum se lucerna diei summittat. Lucernam vero ipsum Ioannem fuisse Dominus ipse testatur. *Ille erat,* inquit, *lucerna ardens & lucens, & vos voluistis ad horam exultare in lumine ejus.* Responderunt ergo Iudaei, *Tu de te testimonium dicis: testimonium tuum non est verum.* Videamus quid audiant, audiamus & nos, sed non sicut illi. Illi contemnentes, nos credentes. Illi Christum occidere volentes, nos per Christum vivere cupientes. Interim distantia distinguat aures mentesque nostras; & audiamus quid Iudaeis responderit Dominus.

Matt. 11. Ioan. 1. Ioan. 1. Ioan. 5.

Respondit Iesus, & dixit eis. Etsi ego testimonium de me perhibeo, verum est testimonium meum, quia scio unde veni, & quo vado.) Lumen, & alia demonstrat, & seipsum Christus & se ostendit, & patrem ostendit, & de Iudaeis quid esset venturum. Ergo ait Dominus, & verum ait, *Etsi ego de me testimonium perhibeo, verum est testimonium meum, quia scio unde veni, & quò vado.* Patrem volebat intelligi: patri gloriam dabat filius. Aequalis glorificat eum à quo est missus: quanto magis debet homo glorificare eum à quo est creatus? Scio unde veni, & quò vado. Ille qui in praesentia vobis loquitur, habet quod non deseruit, sed tamen venit. Non enim veniendo inde discessit, aut rediendo nos dereliquit. Quid miramini? Deus est, non potest hoc fieri, sed ab homine non potest hoc fieri. Ab ipso Sol oriente pergit ad occidentem, & deserit orientem: non est in oriente Dominus noster Iesus Christus, & venit: & ibi est, & rediit: & hic est. Audi ipsum Evangelistam alio loco dicentem, & si potes, cape: si non potes, crede. *Deum,* inquit, *nemo vidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit.* Non dixit, fuit in sinu patris. Hic loquebatur, & ibi se esse dicebat: quia & hinc discessurus quid dixit? *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Ergo verum est testimonium luminis, sive se ostendat, sive alia: quia sine lumine non potest videri lumen, & sine lumine non potest videri quodlibet aliud quod non est lumen. Itaque lumen & seipsum ostendit, & quae circa sunt. Ita & Christus & seipsum ostendit, & alios illuminat, quae charitate circa se sunt, & sequuntur illum non pedum gressibus, sed charitatis officiis. Duos adventus Domini nostri Iesu Christi legimus in scripturis sanctis à Prophetis esse praedictos: unum misericordiae, qui peractus est: alterum judicii, qui venturus est. Prima ergo dispensatio Domini nostri Iesu Christi, medicinalis, non judicialis est. Nam si primò venisset judicaturus, neminem invenisset cui praemia justitiae redderet. Quia ergo vidit omnes peccatores, & omninò neminem esse immunem à morte peccati, prius erat ejus misericordia praeroganda, & post exercendum judicium, quia de illo cantaverat Psalmista, *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine:* non enim ait judicium & misericordiam. nam si primum esset judicium, nulla esset misericordia. sed primo misericordia, postea judicium. Quae est prima misericordia? Creator hominis, homo esse dignatus est: factus quod fecerat, ne periret quod fecerat. Quid huic misericordiae addi potest? Addit tamen: nam reprobatus est ab hominibus, pro quorum salute venerat in mundum. Irrisiones sustinuit, flagella, sputa, opprobria inimicorum, turpissimam mortem crucis. Haec omnia sustinuit, quia voluit. Voluit, ut salvaret hominem, quem creaverat. Nullum genus mortis intolerabilius fuit cruce, propter longos cruciatus. Sed nihil nunc gloriosius, quàm signum crucis portare in fronte. Unde Apostolus ait gloriam crucis praedicans, *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Quia venit neminem judicare, consequenter Iudaeis respondit:

Testimonium de se, cuius verum sit. Christus ad nos veniens patrem non deseruit. Ioan. 1. Matt. 28. Adventus Domini duo. Iudicii adventus. Peccato omnia plena erāt in Christi adventu. Psal. 100. Misericordia judicium antecedit. Iudicium Christi. Christi passio. Crucis ignominia ac gloria. Galat. 6.

Vos secundum carnem judicatis: ego non judico quemquam. Pertulit injustum judicium, ut ageret justum: sed in eo quod pertulit injustum, misericordiae fuit. Denique ita humilis factus est, ut perveniret ad crucem. Distulit quidem potentiam, sed publicavit misericordiam. Unde distulit potentiam? quia de cruce descendere noluit, qui potuit de sepulchro resurgere. Unde publicavit misericordiam? quia pendens in cruce dixit, *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Sive ergo propter hoc, quia non venerat judicare mundum, sed salvare mundum, dixit, *Ego non judico quemquam.* sive, quemadmodum commemoravi, quoniam dixerat, *Vos secundum carnem judicatis,* addidit, *Ego non judico quemquam* ut intelligamus Christum non secundum carnem judicare, sicut ab hominibus judicatus est. Nam ut agnoscatis jam & judicem Christum, audite quid sequitur:

Potentiā distulit Christus. Marc. 15. Luc. 23.

Et si judico ego, judicium meum verum est.) Ecce habet & judicium. Sed agnosce salvatorem, ne sentias judicem. Quare autem dixit judicium suum verum esse?

Quia solus, inquit, *non sum, sed ego, & qui me misit pater.*) Quid est missio Christi, nisi incarnatio ejus? Missus est Christus, idem est ac si dicas, Incarnatus est Christus. Et a patre missus est, & à patre nunquam recessit: & hic fuit per incarnationem: & hic est modo per divinitatem. Fides ergo mundet corda nostra: ut intellectus impleat corda nostra, ut intelligamus mysterium salutis nostrae, altum est, profundum est, secretum est: Una est substantia, una divinitas, una majestas patris & filii. Pater nō passus est, sed solus filius. Ergo intelligamus missionem filii nominatam incarnationem filii; Patrē autem incarnatum esse non credas. Unde ergo verum est judicium ejus, nisi quia verus filius est patris? Ideò dixit, *Iudicium meum verum est, quia solus non sum: sed ego, & qui me misit pater.* Idem ergo in alio loco dixit, *Ego & pater unum sumus,* unum in substantia, duo in personis. Unum dixit propter substantiae unitatem, sumus dixit propter personarum distinctionem. Audi quid dixit, *Ego, & qui misit me pater.* Distingue personas, agnosce quia pater pater est, agnosce quia filius filius est. ne in barathrū Sabellianū pervenias: & noli dicere aliud & aliud, sed dic alius & alius, non aliud in substantia, sed alius persona: nō pater major, non filius minor in divinitatis gloria. Sed crede; unum sumus. Ideò quod dixit ipsa veritas unum, liberat te ab Arrio: quod dixit sumus, liberat à Sabellio. Si unum, non ergo diversum; si sumus, non ergo unus. De judicio dixerat dum dixit, *Ego non judico quemquam;* de testimonio nunc vult dicere:

Ioan. 10. Sabellii error. Aliud & aliud in Trinitate non dicitur sed alius & alius.

In lege, inquit, *vestra scriptum est.*) Vestra dixit, tanquam diceret, in lege, quae vobis à Deo data est, sicut dicimus *panem nostrum quotidianum,* quem à Deo nobis dari poscimus. Quid est quod in lege vestra scriptum est?

Noster panis quomodo dicatur, & nostra lex.

Quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso: & testimonium perhibet de me qui misit me, pater. Dicebant. &c.) Nunquid per se, duo homines verum dicunt testimonium? Nonne duo falsi testes contra Susannam falsum protulerunt testimonium? & Iudaeis quaerentibus falsum testimoniū contra Christum, dicit Evangelista, *Novissime venerunt duo falsi testes.* Nunquid quia duo erant, ideò falsi testes non erant? Quid de duobus dicimus vel tribus? Universus populus mentitus est contra Christū. Si ergo totus populus, qui constat ex magna hominum multitudine falsum testimonium dicere inventus est, quomodo accipiendum est, *in ore duorū vel trium testium stabit omne verbum?* Nisi quia hoc modo per mysteriū Trinitas commendata est, in qua perpetua stabilitas veritatis est. Si vis habere bonā causam, habeto duos vel tres testes, Patrem, Filium, & Spiritum sanctū. Denique quando Susanna casta foemina fidelisque conjux duobus falsis testibus arguebatur, Trinitas illi conscientia atque in occulto suffragabatur, illi Trinitas de occulto unum testem Danielem excitavit, & duos convicit. Ergo quia in lege vestra scriptum est, duorum hominum testimonium verum esse, accipite nostrum testimonium, ne sentiatis judicium. *Ego autem,* inquit, *non judico quemquam:* testimonium perhibeo de me, differo judicium. Eligamus fratres testimonium Dei, quia testimonium Dei verum est. Et quoniā testis est omnium quae agimus, judex erit omnium quae fecimus: & alium non quaerit testem nisi seipsum: quia

Testium falsorum reprobatio. Matt. 26. In ore duorum vel trium stat omne verbum. Susannae liberatio.

Testis unus verax multos falsos arguens.

omnia secreta cordis nostri considerat, & quid ex quo fonte procedat, ideò restis, quia non quærit alium unde cognoscat qui sis, vel qualis sit vita tua, qui reddet unicuique secundum opera sua. Responderunt ergo Judæi Domino loquenti de patre suo, & dixerunt:

Ubi est pater tuus?) Patrem Christi carnaliter acceperunt, quia verba Christi secundum carnem judicaverunt. Erat autem qui loquebatur, in aperto caro, in occulto verbum: homo manifestus, Deus occultus. Videamus ergo quid ad hæc Dominus respondit. *Ubi est*, inquiunt, *Pater tuus?* Audivimus enim te dicere, Solus non sum, sed ego, & qui me misit pater. Nos solum te videmus, patrem tuum tecum non videmus. Quomodo te dicis, solum non esse, sed cum patre tuo esse? Aut ostende nobis tecum esse patrem tuum. & Dominus: *Nunquid me videtis, & patrem meum non videtis?* hoc enim sequitur, hoc suis verbis ipse respondit: Quorum verborum expositionem nos antè præmisimus. Videte enim quid dixerit.

Neq; me scitis, neque patrem meum. Si me sciretis, & patrem meum sciretis.) Dicitis ergo, Ubi est pater tuus? quasi me jam sciatis, quasi totum hoc sim quod videtis. Ergo quia me non nostis ideò vobis patrem meum non ostendo. Me quippe hominem putatis, ideò patrem meum hominem quæritis, quia secundum carnem judicatis: quia vero secundum quod videtis, aliud sum, & aliud secundum quod non videtis: patrem autem meum loquor occultum, prius est ut me noveritis: tunc & patrem meum scietis. *Si enim me sciretis, & patrem meum forsitan sciretis.* Ille qui omnia scit, quando dicit forsitan, non dubitat, sed increpat. Attende enim quomodo increpative dicatur ipsum forsitan, quod videtur esse verbum dubitationis: sed verbum dubitationis est quando dicitur ab homine, ideò dubitante, quia nesciente: cum verò dicitur à Deo verbum dubitationis, cum Deum utique nihil lateat, illa dubitatione arguitur infidelitas, non opinatur divinitas. Homines enim de his rebus quas certas habent, aliquando increpativè dubitant, id est, verbum dubitationis ponunt, cum corde non dubitant: velut si indigneris servo tuo, & dicas, Contemnis me? considera, forsitan Dominus Deus tuus sum: hinc & Apostolus ad quosdam contemptores suos loquens ait, *Puto autem quòd & ego Spiritum Dei habeo.* Quod dicit puto, dubitare videtur: sed ille increpat, non dubitat: & Dominus Christus alio loco increpans infidelitatem futuram generis humani, *Cum venerit*, inquit, *filius hominis putas inveniet fidē in terra?* Scit ergo omnia, per quem facta sunt omnia, & tamen dubitando increpat. *Si me sciretis, & patrem meum forsitan sciretis.* Increpat infideles, admonet fideles: ut sciant unam esse cognitionē Patris & Filij: quatenus sciunt cognitionem filij, cognitionem esse & patris. Ideò discipulo electo poscenti ut ostenderetur eis pater, respondit, *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt & patrem.* Si dissimilis esset filius patri, nunquid diceret discipulis suis. *Qui me videt, videt & patrem?* Nunquid diceret Judæis, *Si me sciretis, & patrem meum sciretis?*

Forsitan.

Dubietas in sacris litteris.

1. Cor. 7.

Luc. 18.

Ioan. 15.

Hæc verba locutus est Iesus in Gazophylacio, docens in templo.) Magna fiducia, sine timore: non enim pateretur si nollet, quia nec nasceretur si nollet. Quid est quod hæc verba Iesus in gazophylacio docens in templo locutus est? Gazophylacium locus est ubi thesauri conduntur. Jesus in gazophylacio loquebatur Judæis, dum in parabolis locutus est turbis. Nam gazophylacium fuit Christus, in quo omnia latuerunt mysteria, tunc aperienda, dum ipse qui latuit in littera, loquebatur non in proverbiis, sed palam omnia fidelibus suis enarrans. Nam & gazophylacia adhærebant templo, quia ipse Christus templum est, de quo ipse ait, *Solvite templum hoc*, cui omnia mysteria veteris legis adhærebant, & ad eum omnia respiciebant, donec veniret ad aperienda singulorū gazophylacia mysteriorum, aperiente eo sensus fidelium suorum, ut intelligerent quæ latebant, sicut evangelista ait, *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas.* Denique quid sequitur, Nemo apprehendit eum, quia necdū venerat hora ejus: scilicet hora dispositionis suæ, hora voluntatis suæ: quia qui voluntate natus est, voluntate passus est. Si ergo pati nollet, non pateretur, sanguis ille non funderetur, mundus non redimeretur. Agamus itaque gratias & potestati divinitatis, & miserationi infirmitatis ejus de occulta patientia, quam Iudæi nō noverant; unde illis modo dictum est, *Neq; me nostis, neque patrem meum:* & de carne suscepta, quam Judæi noverant, & cujus patriam sciebant, unde illis alio loco dixit, *Et me nostis, & unde sim scitis.* Utrumque noverimus in Christo, & unde æqualis est patri, & unde illo major est pater. Illud verbum est, illud caro: illud Deus est, illud homo: sed unus Christus, Deus & homo. Modo de sua passione quid loqueretur Christus, audiamus.

Gazophylacium quid sit.

Ioan. 2.

Luc. 24.

Ioan. 7.

Ego vado, inquit, *& quæretis me.*) Non desiderio, sed odio. Nam illum posteaquam abscessit ab oculis hominum, inquisierunt, & qui oderant, & qui amabant: illi persequendo, isti habere cupiendo. Bonum est animā Christi quærere, sed quomodo discipuli eam quæsierunt. & malum est quærere animam Christi, sed quomodo eam Judæi quæsierunt; Illi enim ut haberent, isti ut perderent. Denique isti, quia sic quærebant malo corde & perverso: quod secutus adjunxit. Quæretis me: & ne putetis quia me benè quæretis:

In peccato vestro moriemini.) Hoc est Christum male quærere, in peccato suo mori. In peccato suo morietur, qui in peccato permanet usque ad mortem. Ille Christum non quærit, qui salutem animæ suæ per pœnitentiam non quærit. Ad quem Propheta clamat. *Quærite Dominum dum inveniri potest.* Qui misericordem dum tempus habet non quærit, inveniet eum iratum. Judæis dixit, *In peccato vestro moriemini*, quia præsciebat eos in peccato suo permanere. Singulari numero dixit *in peccato*, & plurali *vestro*, quia omnibus illis ad quos loquebatur, unam esse voluntatem, æqualem malitiam perdendi eum, qui salvare eos veneat, sciebat. Alio verò loco discipulis suis dixit:

Peccato immori quis dicatur.

Esai. 55.

Ioan. 13.

Quo ego vado, vos non potestis venire modò.) Non abstulit eis spem, sed prædixit dilationem. quando enim hoc discipulis Dominus loquebatur, tunc non poterant venire quò ille ibat, sed postea venturi erant. Isti autem nunquam, quibus præscius dixit, *In peccato vestro moriemini.* His autem auditis verbis, quomodo solent carnalia cogitantes, & secundum carnem judicantes, & totum carnaliter audientes & sapientes, dixerunt, *Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire?* Stulta verba, & omnino insipientiæ plena. Quid enim non poterant illò venire, quò ille perrexit, si interficeret semetipsum? nunquid ipsi non erant morituri? Quid est ergo, *Nunquid interficiet semetipsum, quia dixit, Quò ego vado, vos non potestis venire?* Si de morte hominis diceret, quis hominum non moritur? Ergo quò ego vado, dixit, non cum irut ad mortem, sed quo ibat ipse post mortem. Illis itaque non intelligentibus ista, respondit eis Dominus, qui terram sapiebant, quid ait?

Dicebat eis, Vos deorsum estis.) Ideò terram sapitis, quia sicut serpens terram manducatis. Quid est terram manducastis? terrenis pascimini, terrenis delectamini terrenis inhiatis, sursum cor non habetis: vos deorsum estis:

Terram manducare quid sit.

Ego de supernis sum. Vos de mundo estis, ego non sum de hoc mundo.) Quomodo ergo non erat de hoc mundo, per quē factus est mundus, & semper ubi est, & omnes de mundo? Sed prius mundus, postea homo: & Christus ante mundum, ante Christum nihil, quia *in principio erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt:* sic enim erat ille de supernis: de quibus supernis? Christus ab ipso patre. Nihil illo superius, quia verbum genuit æquale sibi, coæternum sibi, unigenitum sibi, sine tempore per quem conderet tempora. Ideò Christus ante creaturas, & ante omnia tempora: quia de patre coæternus patri genitus est. *Ego de supernis sum, vos de hoc mundo estis. Ego non sum de hoc mundo.*

De mundo non erat Christus. Mundus quid dicatur.

Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris.) Exposuit nobis fratres, quid intelligi voluit, *Vos de hoc mundo estis.* Ideò quippe dixit, *Vos de hoc mundo estis*, quia peccatores erant, quia iniqui erant, quia infideles erant, quia terrena sapiebant. Nunquid Apostoli & sancti Dei de hoc mundo non erant? Erant quidem, quia de Adam nati sunt; sed ipsa veritas de his ait, *Ego elegi vos de mundo:* id est, de carnali con-

De mundo quid dicantur esse. Ioan. 15.

conversatione, quæ mundi nomine hoc loco significari videtur. Qui ergo erant de mundo, facti sunt non de mundo, & pertinere cœperunt ad eum, per quem factus est mundus. Isti autem remanserunt esse in mundo, quibus dictum est: *Moriemini in peccatis vestris.* Nemo dicat, de hoc mundo non sum. Quisquis es, ò homo, de hoc mundo es. Sed venit ad te qui fecit mundum, & liberavit te de hoc mundo. Si delectat te mundus, semper vis esse immundus. Si autem jam non delectat te hic mundus, jam tu eris mundus, & non audies, quod Judæi audierunt, *Moriemini in peccatis vestris*, & qui plus peccat, plus est in mundo, & plus immundus: & quanto quis se mundat à peccato, tanto se declarat de mundo non esse. Merito audierunt Judæi, *Moriemini in peccatis vestris*: quia non habere peccatum nullo modo potestis, qui cum peccato nati estis; sed tamen si in me, inquit, credideritis, cum peccato quidem nati estis, sed in peccato vestro morituri non estis. Tota ergo infelicitas ipsa erat, non peccatum habere, sed in peccatis mori, hoc est, quod debet fugere omnis Christianus. Propter hoc ad baptismum curritur. Propter hoc si ægritudine vel aliunde periclitatur, sibi quisque desiderat subveniri. Propter hoc etiam surgens parvulus à matre piis manibus ad Ecclesiam fertur, ne sine baptismo exeat, & in peccato, quo natus est, moriatur. Adjunxit enim dicens: *Si non credideritis, moriemini in peccatis vestris.* Reddita spes est desperantibus, excitatio facta est dormientibus cordibus, evigilaverunt, inde plurimi crediderunt, sicut Evangelii ipsius consequentia testatur, ubi ait:

De mundo qui dicantur esse, & non esse.

Peccato carere nō possumus, sed in peccato mori necesse nō habemus.

Baptismi necessitas.

Baptismus parvulorum.

Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.] In hoc ergo populo, cui Dominus loquebatur, erant, qui in peccato suo fuerant morituri, & qui in ipsum qui loquebatur, fuerant credituri, & ab omni peccato liberandi. Tamen hoc attende quod ait Dominus Christus: *Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.* Quid est, *si non credideritis, quia ego sum*? Qui nihil addidit, multum est, quod commendavit. Dixit, *ego sum*, & non addidit quid, sive Christus, sive filius Dei, sive ille quem Prophetæ prædixerunt, sive Salvator mundi, sive aliud aliquid, quod de eo in scripturis legitur. Multum est quòd ait ipsum, *Ego sum*: quia dixerat Deus Mosi: *Ego sum qui sum*, & hic modò, *Nisi credideritis, quia ego sum*, eodem modo verbo essentiæ sempiternæ usus est ad populum Judæorum, quo tunc ad Mosen per Angelum in rubo flammæ ignis, quem missurus erat ad liberandum populum suum. Quid est quod hic dixit: *Ego sum*? nisi ille ipse, qui tunc veni in Angelo mittere Mosen servum meum ad liberandum populum meum, ego ipse modo per me ipsum veni incarnatus, homo factus, liberare homines quos creavi, salvare, qui perditi fuerant. Quicquid enim aliquo modo mutari potest, vel in melius, vel in deterius, quodammodo moritur ab eo, quod fuit ante, dum incipit aliud esse, vel aliter esse, quàm fuit. Solus verò Deus semper idem est, immutabilis veritas, immutabilis bonitas, immutabilis sempiternitas, immutabilis natura, immutabilis substantia. & quicquid de eo dici potest, semper idem est, quod fuit & erit. Prorsus nihil aliud melius videtur intelligi in hoc verbo, quo ait Dominus: *Ego sum*, nisi, Ego sum Deus.

Exodi 3.

Ego sum interpretatur.

Moriemini in peccato vestro.] Sed illi semper terrena sapientes, & semper secundùm carnem audientes, & respondentes.

Mori in peccato quid dicatur.

Quid ei dixerunt? Tu quis es?] Non enim cùm dixisti, *Nisi credideritis, quia ego sum*, addidisti quis esses. *Quis es, ut credamus?*

Et ille, Principium.] Ecce quod est, Esse principium, mutari non potest. Principium in se manet, & innovat omnia. Principium est, cui dictum est: *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*

Christus esse principium se dicit.

Psal. 101.

Principium, ait, qui & loquor vobis.] Principium me credite, ne moriamini in peccatis vestris. Tanquam enim in eo, quod dixerant: *Tu quis es?* nihil aliud dixissent, quàm quid te esse credamus? respondit: Principium me esse credite, & addidit, *quod & loquor vobis*, i.e. qui humilis propter vos factus, ad ista verba descendi. Nam si principium sicuti est, ita maneret apud patrem, ut non acciperet formam servi, & homo loqueretur hominibus, quomodo ei crederent, cum infirma corda intelligibile verbum sine voce, ceu sensibilia videre non possent? Ergo, inquit, credite me esse principium: quia ut credatis, non solum sum, sed & loquor vobis. Verba sunt Domini nostri Jesu Christi, quæ habuit cum Judæis, ita moderans loquelam suam, ut cæci non viderent, & fideles oculos aperirent. Dicebant ergo Judæi: *Tu quis es?* quia dixerat supra Dominus: *Nisi credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris.* Ad hoc ergo illi: *Tu quis es?* Veluti quærentes nosse in quem deberent credere, ne in suo peccato morerentur. Respondit dicentibus: *Tu quis es?* & ait: *Principium, qui & loquor vobis.* Quare se dicit Dominus Jesus principium? Principium, quia omnia per ipsum facta sunt, sicut Psalmista dicit: *Omnia in sapientia fecisti.* Si igitur omnia in sapientia fecit Deus, i. e. filio suo coæterno sibi & substantiali, filius utique omnium principium est. Utique rectè dicitur & pater principium, & filius principium: non tamen duo principia, sicut pater Deus, & filius Deus, non tamen duo Dii, sed unus Deus dicendus est. Sic pater principium, & filius principium, non tamen duo principia, sed unum principium fatendum est. Ergo & Spiritus sanctus principium est, non tamen tria principia, pater & filius, & Spiritus sanctus, sed unum principium: sicut pater Deus, filius Deus, & Spiritus sanctus Deus, non tamen tres Dii, sed unus Deus. Pater omnipotens, filius omnipotens, Spiritus sanctus omnipotens, non tamen tres omnipotentes, sed unus omnipotens. Idē enim pater quod ad se est, Deus est: quod ad filium est, pater est: quod filius ad seipsum est, Deus est: quod ad patrem est, filius est. Spiritus sanctus quod ad se est, Deus est: quod ad patrem & filium, Spiritus sanctus est, quia patris & filii spiritus est, ex patre & filio procedens, unius substantiæ, potestatis, majestatis cum patre & filio. Audiamus ergo principium quid loquitur nobis.

Psal. 103.

Veritas & de patre dicitur, & de filio.

Trinitatis persona.

Multa, inquit, habeo de vobis loqui, & judicare.] In alio verò loco dixit: *Non judico quenquam*: præsentem suum ostendens adventum, quo venit salvare, non judicare: quia venerat ut salvaret mundum, non ut judicaret mundum. Quod autem nunc dicit: *Multa habeo de vobis loqui & judicare*, judicium futurum dicit. Ideo enim ascendit, ut veniat judicare vivos & mortuos. Nemo justius judicabit, quàm qui injustè judicatus est. *Multa habeo*, inquit, *loqui & judicare de vobis.*

Ioan. 8.

Adventus Domini.

Indicium Christi.

Sed qui misit me, verax est.] Videte quemadmodum patri dat gloriam æqualis filius patri. Exemplum enim nobis præbet, gloriam dare Deo, gloriam Dei quærere, non nostram: quasi diceret: O homo fidelis, si ego filius patris, æqualis patri, consubstantialis patri, coæternus patri, do gloriam ei, à quo sum; quomodo tu superbus es apud eum cujus es servus? *Multa*, inquit, *habeo de vobis loqui, & judicare: sed qui misit me, verax est*, tanquam diceret, ideo verum dico, quia filius veracis, veritas sum. Pater veritas est, filius veritas. Ait enim apertissime ipse Dominus: *Ego sum via, veritas, & vita.* Ergo si filius veritas, pater quid, nisi quod ait, veritas? Qui me misit, verax est. Filius veritas pater verax est, sed nō à veritate. Filius veritas, sed à patre, quia filius à patre, non à seipso, & ideo ait alio loco: *A meipso non veni*, i.e. à meipso non sum. Pater utique verax est, non participando veritatem, sed generando veritatem; quia pater genuit filium, qui de seipso ait: *Ego sum via & veritas.* Cùm autem dixisset Dominus Jesus: *Verax est qui me misit*, non intellexerunt illi, quod de patre eis dicebat: necdum habuerunt oculos cordis apertos, ut intelligere possent æqualitatem veracis & veritatis. Dicebat eis:

Gloria Dei quærenda, nō nostra.

Ioan. 14.

Ioan. 8.

Cū exaltaveritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sū: & à meipso facio nihil, sed sicut me docuit pater, hæc loquor.] Quid est hoc? Nihil enim aliud vidēt dixisse, nisi eos post passionem suam cognituros quis esset. Procul dubio ergo videbat ibi aliquos, quos ipse noverat, quos ipse cum cæteris sanctis suis ante mundi constitutionem præsciendo elegerat, post passionem suam esse credituros. Ipsi sunt illi, quos assidue commendamus, & ad imitationem cū magna exhortatione proponimus. Misso enim desuper Spiritu sancto post Domini passionem & resurrectionem,

Act. 2. & 4. Judæi prædestinati & electi.

& ascensionem, cum miracula fierent in ejus nomine quem tanquam mortuum persequentes Judæi contempserunt, compuncti sunt corde: & qui sævientes occiderunt, mutati crediderunt; & quem sanguinem sæviendo fuderunt, credendo biberunt, illa tria millia, & illa quinque millia Judæorum: quod sibi volebat, quando dicebat: *Cùm exaltaveritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum.* Tanquam dicens: Differo cognitionem vestram, ut impleant passionem meam. Ordine vestro cognoscetis, qui sim, non quia omnes tunc erant credituri ex his, qui audiebant, i. e. post Domini passionem. Nam paulò ante dixit: *Hæc eo loquente, multi crediderunt in eum*, & nondum exaltatus erat filius hominis. Exaltationem quippe dicit passionis, non glorificationis: crucis, non cœli. Nam ibi exaltatus est, quando pependit in ligno. Sed illa exaltatio humiliatio fuit. Tunc enim *factus est patri obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod exaltavit illum Deus.* Altera exaltatio fuit, quando levatus est in crucem, Altera, dum ascendit in cœlum. Illa humiliationis, ista glorificationis. Exaltationem verò crucis oportebat impleri per eorum manus, qui postea fuerant credituri, quibus dicit: *Cùm exaltaveritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum.* Quare hoc? Nisi ut nemo desperaret, in quocunque scelere male sibi conscius, quando videbat eis donari homicidium, qui occiderunt Christum Dominum. Addidit: *Tunc cognoscetis, quia ego sum.* Quid est, *ego sum*? nisi unius substantiæ cum patre, sicut ad Moysen superius diximus, dictum esse: *Ego sum qui sum*, & sic dices filiis Israel: *Qui est, misit me ad vos.* Verbo substantiali utitur de seipso Dominus, ut intelligatur æternam esse substantiam, & unam esse substantiam patris & filii. Tamen ne ipse intelligeretur pater, continuo adjunxit: *Et à meipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor.* Quod verò ait: *A meipso facio nihil*, quid est *à meipso facio nihil*? id est, à meipso non sum. Quod autem addidit, sicut docuit me pater, hæc loquor: sensus altissimus est, cor enim mundandum est (*nec enim in malevolam animam introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis*) ut intelligatur quod ait: *Sicut docuit me pater, sic loquor*: non enim ita intelligendum est, quasi homo pater homini filio loqueretur, sed excellentius & sacratius. Aliter verò intelligendum est, quod ait Evangelista: *In principio erat verbum*; & aliter intelligendum, *Verbum caro factum est*. Aliter de divinitate Christi, in qua æqualis est Deo patri; aliter de humanitate ejus, in qua consimilis est nobis, cogitandum est. Non uno modo intelligendum est, quod ait Dominus: *Ego & pater unum sumus*: & illud quod dixit; *Pater major me est*. Ergo incorporaliter cogitate, pater locutus est filium, quia incorporaliter pater genuit filium, nec eum sic docuit, quasi indoctum genuerit; sed hoc est eum docuisse, quod est scientem genuisse. Et hoc est, *docuit me pater*, quod, scientem me genuit pater. Si enim, quod pauci intelligunt, simplex est natura veritatis, hoc est, filio esse, quod nosse: ab illo ergo habet quod noverit, à quo habet ut sit: non ut prius ab illo esset, & ab illo postea nosset; sed quemadmodum illi gignendo dedit, ut nosset, quia simplicis (ut dictum est) naturæ veritas est, esse & nosse non est aliud atque aliud, sed hoc ipsum, dixit ergo ista Judæis, & addidit:

Christus exaltatus. Philip. 2.

Joan. 8.

Exodi 3. Substantiale verbum sum uni Deo competit.

Sapien. 1.

Christi divinitas & humanitas.

Joan. 10. Joan. 14.

Veritas natura simplex est.

Et qui me misit, mecum est.] Jam hoc & ante dixerat, sed rem magnam assidue commemorat, *Misit me*, & *mecum est*. Si ergo tecum est, ô Domine, non unus ab alio missus est, sed ambo venistis: & tamen cùm ambo simul sint, unus missus est, alter misit: quoniam missio incarnatio est, ipsa incarnatio filii tantum est, non & patris. Misit itaque pater filium, sed non recessit à filio. Ergo inquit, *qui me misit non reliquit me solum.* Cujus auctoritate tanquam paterna incarnatus sum, mecum est, non me reliquit. Quare me non reliquit?

Non reliquit me, inquit, *solum, quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper.*] Ipsa est æqualitas semper, non ex quodam initio & deinceps, sed sine initio, sine fine: Dei enim generatio non habet initium temporis, quia per unigenitum facta sunt tempora.

Generatio Dei sine tempore.

Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.] Necdum *in omnem terram exivit sonus eorum*, necdum omnibus prædicatum est, necdum dictum est: *Ite, docete omnes gentes.* Ergo Dominus ad eos, qui crediderunt in eum, ait Judæos:

Psal. 18. Matt. 28.

Si vos manseritis in verbo meo.] Ideo manseritis, quia initiati estis, quia esse ibi cœpistis, si manseritis in fide, quæ in vobis esse credentibus cœpit, quò pervenietis? Vide quale initium, quò perducit. Amasti fundamentum, fastigium attende, & ex ista humilitate aliam celsitudinem quære. Fides enim humilitatem habet: cognitio & immortalitas, & æternitas non habet humilitatem, sed excelsitudinem, erectionem; nullam defectionem, æternam stabilitatem; nullam ab inimico expugnationem, nullum deficiendi timorem. Magnum est, quod incipit à fide, sed majus, quò pervenitur per fidem. Audi igitur quò perveniar, & vide quanta sit fides. Ergo & vos, ait, *Si manseritis in verbo meo, in quo credidistis,*

Cognitionis celsitudo.

Verè discipuli mei eritis.] Subjunxit quoque:

Et cognoscetis veritatem.] Qui cognoscit veritatem, cognoscit Deum, quia Deus veritas est, dicente ipso Domino: *Ego sum via, veritas & vita.* Credamus ergo, ut cognoscamus veritatem, quia sine fide ad cognitionem veritatis nullus pervenire poterit. Quid est, quod cogniturí sumus? *Illud quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* Quid est enim fides, nisi credere quod non vides? Fides ergo est, quod non vides, credere. Veritas quod credidisti, videre. Quid est, quod videre nobis promittitur? Dicit enim Dominus in alio loco, quid esset, quod visuri erimus. *Qui autem diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum & manifestabo ei meipsum.* Hæc est promissio, hæc est merces fidei, quæ per dilectionem operatur, hæc est satietas, quam Psalmista optavit, dicens: *Satiabor, dum manifestabitur gloria tua.* O Domine, fac nos digne amare te, & non amare seculum, ut valeamus ad illam libertatem pervenire, ad quam per cognitionem veritatis pervenitur, de qua subjunxisti, dicens:

Joan. 14.

1. Cor. 2. Fidei diffinitio.

Joan. 14.

Psal. 16.

Et veritas liberabit vos.] Quid est, liberabit vos? liberos faciet. Denique Judæi carnales, & secundùm carnem judicantes, non hi, qui crediderunt, sed in illa turba, qui erant, qui non credebant, injuriam sibi factam putaverunt, quia dixit eis: *Veritas liberabit vos.* Indignati sicut servos se esse significatos. Et verè servi erant: & exponet illis, quæ sit servitus, & quæ sit futura libertas quam ipse promittit. Nihil enim aliud est dicere: *Et veritas liberabit vos*, nisi liberos vos faciet; sicut nihil est aliud, salvat, nisi salvos facit. Audivimus ergo, quid libera veritas dixit, audiamus quid superba falsitas respondeat.

Libertas veritatis.

Dixerunt ergo Judæi: Semen Abrahæ sumus, & nemini servivimus unquam: quomodo tu dicis, liberi eritis?] Nõ enim dixerat Dominus, liberi eritis, sed *veritas liberabit vos*. In quo tamen verbo illi nihil aliud intellexerunt, nisi libertatem carnalem, & extulerunt se, quod semen essent Abrahæ, & dixerunt: *Semen Abrahæ sumus, & nemini servivimus unquam: quomodo tu dicis, liberi eritis?* O vana superbia, ô falsa jactantia! Quomodo verum dicitis: *Nemini servivimus unquam?* Joseph non est venundatus? Prophetæ sancti non sunt ducti in captivitatem? Denique nonne ille ipse est populus, qui in Ægypto lateres faciebant, & operibus duris, non saltem in argento & auro, sed in luto serviebant? Si nemini servistis unquam, ô ingrati, quid est, quod vobis assidue imputat Deus, quomodo vos de domo servitutis liberavit? An fortè patres vestri servierũt, vos autem, qui loquimini, nulli servistis unquam? Quomodo ergo solvitis tributum Romanis, unde & ipsi veritati laqueum quasi captionis proposuistis, ut diceretis: *Licet ne reddere tributũ Cæsari?* Ut si dixisset, licet: teneretis eum quasi mallet oppressam libertatem seminis Abrahæ. Si autem diceret, non licet, calumniaremini apud reges terræ, quod prohiberet regibus tributa persolvi; deinde prolato numo, victi estis, & captioni vestræ vos ipsi estis respondere compulsi. Ibi enim vobis dictum: *Reddite Cæsari, quæ Cæsaris sunt, & Deo, quæ Dei sunt.* Cum vos ipsi respondissetis, quod nummus haberet imaginem suam; sic Deus quærit in homine suã: nec alienum quid quærit Deus ab homine, sed quod condidit in homine. Ideo enim Deus homo factus est, ut in homine

Gen. 37.

Exodi 1. Servitus peccati.

Romanorum imperium in Judæos.

Reddite quæ sunt Cæsaris, &c.

mine reformaret, quod in homine formavit. Ergo mentientibus, & de vana libertate tumentibus, quid responderit Dominus Judæis, audiamus.

Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati.] Quis non sub his verbis contremiscat? Si omnis homo peccator, omnis homo servus peccati. Sed intētius audiamus, qualiter liberemur de hac servitute. Terrorem incutit, sed medicinam adhibet: nam ait Dñus: Amen, amen dico vobis. quid est amen, amen: nisi verum, verū dico vobis? Quod verbum nec Græcus interpres nec Latinus ausus est in aliam transferre linguam, ut honorē haberent velamento secretæ testificationis veritatis in Christo. Veritas dicit: *Verum verū dico vobis.* Ingeminat ac replicat verbum veritatis, ut excitaret dormientes, intentos faceret audientes, ne contemneretur qui ait: *Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* O miserabilis servitus servire peccato, servire diabolo, qui peccati est auctor. Sæpe homines malos dominos fugiunt, ne serviāt malis, & non fugiunt peccatū, cujus servi sunt: & quanto felicius esset fugere peccatū, & servire homini libera cōscientia? Deinde servus hominis aliquando sui domini duris imperiis fatigatus, fugiendo requiescit. Servus peccati quoquo fugit, secum id trahit: quocunque fugerit, non fugit seipsum. Mala conscientia non est quo eat: sequitur se, imo non recedit à se: peccatum enim quod fecit, intus est. Fecit peccatum, ut aliquam corporalem caperet voluptatem: voluptas transit, peccatum manet, præterit quod delectabat, remanet quod pungat: mala servitus. Aliquando fugiunt homines improbos dominos, volentes carere dominis, qui nolunt carere peccatis. Quāto felicius deserat homo peccatum, fugiat ad Christum, Deum liberatorem interpellet? Liberat ergo ab hac servitute peccati solus dominus, qui illam non habuit: qui solus sine peccato venit in mundum. Ille solus liberare potest de peccato, qui venit sine peccato, & factus est sacrificium pro peccato. Cùm ergo omnis, qui facit peccatum, servus sit peccati: quæ sit spes nobis libertatis, audite:

Amen. amen.

Peccati servitus.

Consciētia mala crux.

Peccato liber Christus.

Servus autem, inquit, *non manet in domo in æternum.* Ecclesia est domus, servus est peccator. Non maneat homo in peccato, ne sit servus peccati. Ut possit manere in domo, i.e. in Ecclesia, maneat in corpore capitis sui, ut sit filius, non servus. Longè aliud est peccare, aliud manere in peccato. Qui manet in peccato, servus est peccati: qui fugit à peccato, servus erit justitiæ. Terruit, ne peccatum amaremus: spem dedit, ne de peccati solutione diffideremus. *Omnis*, inquit, *qui facit peccatum, servus est peccati.* Servus autem non manet in domo in æternum. Quæ ergo nobis spes est, qui non sumus sine peccato? Audi spem tuam. Filius manet in æternum.

Si ergo filius vos liberaverit, tunc vere liberi eritis.] Hæc spes nostra fratres, ut a libero liberemur, & liberādo servos nos faciat. Servi enim eramus cupiditatis: liberati efficimur servi charitatis. Prima libertas est non permanere in peccato, servire justitiæ, dicente Apostolo: *Cùm servi essetis peccati, liberi eratis justitiæ: nunc autem habetis fructum vestrum in sanctificationē, finem verò vitā æternā.* Perfecta verò libertas est, Deo Christo servire, illum diligere. qui verè nos liberavit: qui verus est filius Dei, & Dñus in forma servi, nō servus, sed in forma servi Dñus. Fuit quippe illa carnis forma servilis; sed quamvis esset similitudo carnis peccati, non erat peccati: libertatem promisit credentibus in se. Judæi verò, tanquam de sua libertate superbientes, dedignati sunt fieri liberi, cùm essent servi peccati. Ideo autem se liberos esse dixerunt, quia semen Abrahæ erant. Quid ergo eis ad hæc respondit Dominus, audiamus.

Justitiæ servire, libertas. Rom. 6.

Scio, inquit, *quia filij Abrahæ estis, sed quæritis me interficere.*] Agnosco carnis originem, non cordis fidem. *Filij Abrahæ estis*, sed secundū carnē. Ideo *quæritis me occidere*, inquit.

Sermo enim meus non capit in vobis.] I.e. non habet locum in vobis. Si sermo meus caperetur à vobis, caperet utique vos: Quid est ergo, *non capit in vobis*: i.e. non capit cor vestrum; quia non recipitur a corde vestro. Audistis certè Dominum dicentem: *Scio quia filij Abrahæ estis*: audite quid postea dicat:

Ego, inquit, *quod vidi apud patrem meum, loquor: & vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis.*] Quid autem faciunt? quod dixit eis: *Quæritis me occidere.* Hoc apud Abraham nūquam viderant. Dicit: *Quæ vidi apud patrem meū, loquor.* Veritatem vidi, veritatem loquor, quia veritas sum. Si enim Dominus veritatem loquitur. quia ipse est veritas patris, quam vidit apud patrem, se vidisse loquitur, quia ipse est veritas patris, quam vidit apud patrem. Ipse est enim verbum, quod *verbum erat apud Deum.* Isti ergo malum quod faciunt, quod Dominus objurgat & corripit, ubi viderunt apud patrem suum, cùm audierimus in consequentibus apertius dictum, qui sit eorum pater, tunc intelligemus, qualia viderint apud talem patrem. Adhuc enim non nominat, alterū ipsorum. Paulò superius Abraham cōmemoravit, sed carnis originem, non vitæ similitudinem dicturus. Alterum, patrem illorum, qui nec genuit eos, nec creavit, ut homines essent, sed tamen filij erant ejus, in quantum mali erant, non in quantum homines erant, in quo imitati, non in quo creati.

Judæorū pater Abraham, pater & diabolus.

Responderunt, & dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Quasi tu quid dicturus es contra Abraham: aut si aliquid potes, aude reprehendere Abraham: quia non dominus non audebat reprehendere Abraham, sed talis erat Abraham, qui non reprehenderetur à Domino, sed potius laudaretur: tamen isti videbantur eum probare, ut aliquid mali diceret de Abraham, & esset occasio faciendi, quod cogitabant. *Pater noster*, inquiunt, *Abraham est.* Audiamus quomodo eis respondit Dominus, cum illorum damnatione laudans Abraham.

Dicit eis Iesus: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Nunc autem quæritis me interficere, hominē qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi à Deo: hoc Abraham non fecit.] Ecce ille laudatus, illi damnati. Abraham non erat homicida. Non dico, inquit, ego Dominus sum Abrahæ: quod si dicerem, verum dicerem. Nam dixit alio loco: *Ante Abraham ego sum*: & tunc eum illi lapidare voluerunt. Non dixit hoc: interim quod videtis, quod aspicitis, quod me solum putatis, homo sum. Hominem dicentem vobis quod audivit à Deo, quare vultis occidere, nisi quia non estis filij Abrahæ? & tamen superius ait: *Scio quia filij Abrahæ estis.* Non negavit eorum originem, sed facta condemnat. Caro eorum ex illo erat, sed vita non erat. Ergo Christiani facti sunt semen Abrahæ gratia Dei: non de carne Abrahæ facti illi cohæredes, Deus illos exhæredavit, illos adoptavit. Isti sunt, de quibus alio loco à Joanne Baptista dictum est: *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Illi enim sunt filij Abrahæ, qui fidem Abrahæ imitantur. Ideo subjunxit Dominus dicens: *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.* Factis probate nobilitatem, non verbis. *Sed quæritis me interficere*, hominem qui veritatem locutus sum vobis, quam audivi à Deo. hoc Abraham non fecit.

Abrahæ laus.

Ioan. 8.

Abraham quomodo Iudæorum pater fuerit & non fuerit.

Matth. 3.

Abrahæ filii.

Facto probatur nobilitas.

Vos facite opera patris vestri.] Et adhuc non dicit, quis est iste pater eorum. Modo illi quid responderunt? Cœperunt enim utcunque cognoscere non de carnis generatione Dominum loqui, sed de vitæ institutione. Et quia consuetudo scripturarum est, quam legebant fornicationem spiritualiter appellari, cum dijs multis & falsis anima tanquam prostituta subjicitur, ad hoc responderunt.

Fornicatio in sacris literis qua intelligatur.

Dixerunt itaq; ei: Nos ex prostitutione non sumus nati, unum patrem habemus Deum.] Jam viluit Abraham, repulsi sunt eum, quomodo repelli voluerunt, ore veridico. quia erat talis Abraham, cujus factum non imitabantur, & de illius genere gloriabantur, & mutaverunt responsionem, credo, dicētes apud seipsos: Quotiescunque nominaverimus Abraham dicturus est nobis: Quare non imitamini eum, de cujus genere gloriamini? Nos sanctum, justum, innocentē tantum virum imitari non possumus, Deum dicamus patrem nostrum, videamus quid nobis dicturus est. Nunquid falsitas invenit quod diceret, & veritas non inveniret, quid responderet? Audiamus quid dicant, audiamus quid audiant. *Unum*, inquiunt, *patrem habemus Deum.*

Dixit ergo eis Iesus: Si Deus pater vester esset, diligeretis utiq; me: ego enim ex Deo processi & veni. neq; enim à meipso veni. sed ille me misit.] Dicitis Deum patrem, agnoscite vel fratrem

Processio Christi à patre.

vestrum. Hic tetigit, quod sæpius solet dicere: *Non à meipso veni, sed ille me misit*: à Deo processi, & veni. Christi ergo missio incarnatio ejus est. Quod veró de Deo patre processit verbum, æterna processio est, non habens tempus, per quem factum est tempus. Ergo ab illo processit ut Deus, ut æqualis, ut filius unicus. Ut verbum patris venit ad nos: quia *verbum caro factum est*, ut habitaret in nobis. Adventus ejus, humanitas ejus, mansio ejus, divinitas ejus.

Quare, inquit, *loquelam meam non cognoscitis? quia nō potestis cognoscere sermonem meum.*] Ideo non potuerunt cognoscere, quia non poterant audire. Sed unde audire non poterant, nisi quia corrigi credendo nolebant? & hoc unde?

Vos ex patre diabolo estis!] Quamdiu patrem commemoratis? quamdiu patrem mutatis, modo Abraham, modo Deū? Audite à filio Dei, cujus filij estis, *A patre diabolo estis.* Deus creator omnium creaturarū creavit hominem: quomodo hic dicit, *vos à patre diabolo estis*? Quicquid à Deo creatū est, bonum est: & omnis homo, quantum creatura Dei est, bonus est. Quantū veró se subjicit per liberum arbitrium diabolo, à patre diabolo est. Bona enim hominis natura, sed vitiata est per malam voluntatem, & inde à patre est diabolo. Quod fecit Deus, non potest esse malum, si ipse homo non sit sibi malus. Inde ergo Judæi dicti sunt filii diaboli, non nascendo sed imitando. Consuetudo veró scripturæ sanctæ est, ex imitatione vel similitudine operū filios sæpè nominare, vel Propheta ad Judæos ait: *Pater tuus Amorræus, & mater tua Cethæa.* Amorræi gens erat quædam, unde originem Judæi non ducebant. Cethæi & ipsi gentem suam habebant omnino alienam à genere Judæorum. Sed quia erant impij Amorræi & Cethæi, Judæi autem imitati sunt impietates illorum: invenerant filij parentes, non de quibus nascerentur, sed quorum mores sectando pariter damnarentur. quæritis autem fortasse unde ipse diabolus? Inde utique, unde & cæteri. Angeli in sua obedientia perstiterunt, ille inobediendo & superbiendo lapsus est Angelus, & factus est diabolus. Sed modo audite quid dicat Dominus: *Vos*, inquit, *à patre diabolo estis.*

Diabolus quomodo cujusquā pater dicatur.

Judæi imitatione filij Amorræi.

Diabolus unde sit.

Angeli obediētes.

Et desideria patris vestri facere vultis.] Quæritis me occidere hominem, qui veritatem vobis dico. Et ille invidit homini, & occidit hominem, diabolus enim est. Diabolus autem cùm invideret homini, serpente indutus, locutus mulieri, de muliere venenavit & virum, mortui sunt diabolum audiendo: quem non audissent, si Deum audire voluissent. Positus enim homo inter Deum, qui creavit eum, & serpentem qui fallebat eum, cui obtemperare debuit? creatori, non deceptori. Ergo ille homicida erat ab initio. Videte genus homicidij fratres. Homicida dicitur diabolus, non gladio armatus, nō ferro accinctus. Ad hominem venit: verbum malum seminavit, & occidit. Noli ergo putare, te nō esse homicidam, quando fratri tuo mala persuades. Si fratri tuo mala persuades, occidis. Audi Psalmistam: *Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta.* Vos ergo desideria patris vestri facere vultis: ideo sævitis in carnem, quia non potestis in mentem.

Genes. 3.

Homicida quare dicatur diabolus.

Psal. 56.

Ille homicida erat ab initio.) Utique in primo homine, ex illo ille homicida. Ex quo potuit fieri homicidium? ex quo factus est homo: non enim posset occidi homo, nisi prius fieret homo. Homicida ergo ille ab initio, & unde homicida?

Homicidium ex quo cæperit.

Et in veritate non stetit, quia veritas non est in eo.] Non quomodo in Christo sic est veritas, ut Christus ipse sit veritas. Si ergo iste in veritate stetisset, in Christo stetisset. Sed in veritate non stetit, quia veritas non est in eo.

Mendax cur dicatur homo.

Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater ejus.] Quid est hoc? Audistis verba Evangelij, intenti accepistis. Ecce repeto, ut agnoscatis quid exigatis. De diabolo Dominus ei dicebat, quæ de diabolo dici à Domino meruerunt. Ille homicida erat ab initio, verum est, nam primum hominem occidit. Et in veritate nō stetit, quia de veritate lapsus est. Cùm loquitur mendaciū, utique ipse diabolus de proprio loquitur. Mendacium utique ipse diabolus de proprio loquitur, quia mendax est & pater ejus. Diabolus autem à semetipso mendax fuit, & mendacium suum ipse genuit. A nemine audivit prius mendacium. Quomodo Deus pater genuit filium veritatem, sic diabolus genuit quasi filium mendacium. Mendacium genuit, quia in veritate non stetit. Omnis enim, qui in Deo manet, quia Deus veritas est, in veritate stat. Si quis veró à Deo recesserit, mendax erit, dicente Psalmographo: *Omnis homo mendax.* In quantum veró homo à Deo recedit, in tantum mendax erit, dum à veritate declinaverit: & inde peccator erit, quia omne peccatum nō est veritas, sed mendacium, quia recedendo à Deo non habet veritatem. Diabolus veró bonus creatus est, sed per seipsū malus factus est, declinando à summo bono. Ideo ex proprijs locutus est mendacium, quia in seipso invenit, unde esset mendax. Homo veró deceptus à diabolo, factus est à diabolo mendax: ideoq; filius diaboli non natura, sed imitatione. Recedamus ergo à patre mendacij, curramus ad patrem veritatis. Amplectamur veritatem, ut accipiamus veram libertatem. Judæi apud patrem suum viderant, quod loquebantur. Quid? nisi mendacium? Dominus autem patrem suum vidit, quod loqueretur. Quid? nisi seipsum? Quid? nisi verbum patris æternum, & patri coæternum? ideo subjunxit:

Verba Dei qui non audit Diaboli filius est.

Diabolus mendax.

Mendacium diabolus genuit.

Psal. 115

Diabolus ex seipso lapsus.

Ego veritatem dico vobis, & non creditis mihi. Nam mendax mendacium loquitur, sed veritas veritatem profert. Diabolus mendax, Christus veró veritas, & veritatis assertor, quia ex veritatis ore nihil aliud poterit procedere, nisi veritas. Sequitur ergo:

Quis ex vobis arguet me de peccato? Sicut ego arguo vos, vestrumq; patrem de peccato & mendacio. Ecce qualis est mansuetudo Christi. Relaxare peccata venerat, & dicebat: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute divinitatis potuit peccatores justificare. Interrogat eos, quare veritatem non velint credere, dicens:

Si veritatē locutus sum vobis, quare non creditis mihi?] Nisi quia filij diaboli estis, & non veritatis? Filij diaboli nō natura, sed imitatione. Redditq; causam, cur veritati nō crederent, cùm dicit: Ideo vos non auditis, quia ex Deo non estis. Iterum noli attendere naturam, sed vitium. Sic sunt isti ex Deo, & non sunt ex Deo. Natura ex Deo, vitio non ex Deo. Natura veró bona, quæ ex Deo est, peccavit voluntate, credendo quod diabolus persuasit, & vitiata est: ideo medicum quærat, quia sana non est. Agnoscatur natura, unde creator laudetur: agnoscatur vitium, propter quod medicus advocetur. Terribile est quod subdit:

Qui est ex Deo, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.] Si enim ipse verba Dei audit, qui ex Deo est, & audire verba ejus non potest, quisquis ex illo non est: interroget se unusquisque, si verba Dei in aure cordis percepit, & intelligit unde sit. Cœlestem patriam desiderare veritas jubet, carnis desideria conterere, mundi gloriam declinare, aliena non rapere, propria largiri. Pēset ergo apud se unusquisque vestrum, si hæc vox Dei in cordis ejus aure convaluit, & quia jam ex Deo sit, agnoscit. Dixerunt ergo Judæi:

Dei verba qui non audit, Dei filius non est.

Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?) Accepta autem tanta contumelia, quid Dominus respondeat, audiamus:

Patientiæ exemplū in Christo.

Ego dæmonium non habeo, sed honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me.) Quia enim Samaritanus interpretatur custos, & ipse veraciter custos est, de quo Psalmista ait: *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant, qui custodiūt eam*: & cùm per Esaiā dicat: *Custos qui de nocte? custos qui de nocte?* Respondere noluit Dñus, Samaritanus non sum; sed, *Ego dæmonium non habeo.* Duo quippe ei illata fuerunt: unū negavit, & aliud tacendo consensit. Custos namque humani generis venerat: & si Samaritanum se non esse diceret, esse se custodem negaret. Sed tacuit quod recognovit, & patienter repulit, quod dictum fallaciter audivit, dicens: *Ego dæmonium non habeo.* Hic veró in semetipso nobis Dominus patientiæ præbuit exemplum, qui si respondere voluisset Judæis: Vos dæmonium habetis, verum utique dixisset: quia nisi impleti dæmonio, tam perverse de Deo loqui non possent. Sed accepta injuria, etiam quod

Samaritanus quis dicatur.

Psal. 126.

Esaia 21.

Custos dicitur Christus.

verum erat, dicere veritas noluit, ne non dixisse veritatem, sed provocatus, contumeliam reddidisse videretur. Ex qua re quid nobis innuitur? nisi ut eo tempore, quo à proximis ex falsitate contumelias accipimus, eorum etiam vera mala taceamus, ne ministerium justæ correptionis in arma vertatur furoris. Sed quid nobis ad ista faciendum sit, adhuc exemplo nos admonet, cùm subjungit:

Ego autem non quæro gloriam meam, est qui quærat, & judicet) Scimus certè quod scriptum est, quia pater omne judicium dedit filio: & tamen ecce idem filius injurias accipiens, gloriam suam non quærit. Illicitas contumelias patris judicio reservat, ut nobis profectò insinuet, quantum nos esse patientes debemus, dum adhuc se ulcisci non vult & ipse qui judicat. Cùm verò malorum perversitas crescit, non solùm frangi prædicatio non debet, sed etiam augeri: quod suo exemplo nos admonet, qui postquam habere dæmonium dictus est, prædicationis suæ beneficia largius impendit dicens:

Ioan. 5.

Prædicatio ingravescentibus malis frangi non debet.

Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.) Sed sicut bonis necesse est, ut meliores etiam per contumelias existant, ita semper reprobi de beneficio pejores fiunt; nam accepta prædicatione iterum dicunt:

Nunc cognovimus, quia dæmonium habes) Quia enim æternæ morti inhæserant, eandem mortem cui inhæserant, non videbant: dum solam mortis carnem aspicerent, in veritatis sermone caligabant, dicentes:

Abraham mortuus est, & Prophetæ: & tu dicis, si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in æternum?) Unde & ipsi veritati eundem Abraham & Prophetas quasi venerantes præferunt, sed aperta nobis ratio ostéditur, quod qui Deum nesciunt, Dei quoque famulos falsò venerantur. *Vos*, inquit, *dicitis, dæmonium habes*: ego vos ad vitam voco, servate sermonem meum, & non moriemini. Illi audiebant, mortem non videbit in æternum, qui servaverit sermonem meum, & irascebantur, quia jam mortui erant illa morte quæ vitanda erat: nam illorum mortem vitare non poterunt qua mortuus est Abraham & Prophetæ, *i. e.* carnis mortem. Nam Abraham spiritu vivebat, & ideo de eo ipsa veritas ait alio loco: *Non est Deus mortuorum, sed vivorum* Quid est quod ait: *Mortem non videbit in æternum*? i. e. mortem damnationis cum diabolo, & angelis ejus. Nam ista mors corporis migratio quædam est sanctis ad meliorem vitam, impijs verò ad pœnas perpetuas, quas hic mortis nomine veritas designare voluit. Sed ista morte, quam Dominus vult intelligi, nec Abraham mortuus est, nec Prophetæ mortui sunt. Illi enim mortui sunt, & vivunt: isti vivebant & mortui erant. Quem teipsum facis, inquiunt: ut dicas, mortem non videbit in æternum, qui servaverit sermonem meum, cùm scias & Abraham mortuum, & Prophetas mortuos?

Sanctos falsò veneratur, qui Deum nescit.

Mors duplex.

Matt. 22.

Respondit Iesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est, est pater meus qui glorificat me.) Hoc ait propter illud, quod dixerunt: *Quem teipsum facis*? Refert enim gloriam suam ad patrem, de quo est quod Deus est. Dicit patrem suum Dominus Jesus Christus, quem illi dicebant dominum suum, & non cognoverunt. Si enim ipsum cognovissent, ejus filium recepissent.

Ego autem, inquit, *novi eum.*) Secundùm carnem judicantibus potuit & hinc arrogans videri, quia dixit: *Ego novi eum.* Sed vide quid sequitur:

Si dixero, non novi eum, ero similis vobis mendax.) Ergo arrogantia non ita vitatur, ut veritas relinquatur.

Sed scio eum, & sermonem ejus servo.) Sermonem patris tanquam filius loquebatur, & ipse erat verbum patris, quod hominibus loquebatur. Et notandum, quod vidit eos Dominus aperta sibi impugnatione resistere, & tamen eis iterata non desinit voce prædicare, dicens:

Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum: vidit & gavisus est) Tunc quippe diem Domini Abraham vidit, cùm in figura summæ Trinitatis tres Angelos hospitio recepit: quibus profectò susceptis, sic tribus quasi uni locutus est: quia etsi in personis numerus Trinitatis est, in natura tamen unitas est divinitatis. Sed carnales mentes audientium, oculos à carne non sublevant, in eo solam carnis ætatem pensant, dicentes:

Gen. 28. Angelos tres vidit Abraham &c.

Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti] Quos benignè redemptor noster à carnis suæ intuitu submovet, & ad divinitatis contemplationem trahit, dicens:

Amen, amen dico vobis, Antequam fieret Abraham, ego sum.] Ante enim præteriti temporis est, sum præsentis. Et quia præteritum & futurum tempus divinitas non habet, sed semper esse habet, non ait: *Ante Abraham ego fui*; sed, *ante Abraham ego sum.* Unde & ad Mosen dicitur: *Ego sum qui sum*, & : *Dices filijs Israel, Qui est, misit me ad vos.* Ante ergo vel post, Abrahã habuit, qui & accedere potuit per exhibitionem præsentiæ, & recedere per cursum vitæ. Veritas verò semper esse habet, quia ei quicquam nec priore tẽpore incipitur, nec subsequenti terminatur. Sed sustinere ista æternitatis verba mentes infidelium non valentes, ad lapides currunt: & quem intelligere non poterant, obruere quærebant. Quid autem contra furorem lapidantium Dominus fecit, ostenditur, cùm protinus subinfertur.

Exodi 3.

Iesus autem abscondit se & exivit de templo.] Mirum valde est, fratres charissimi, cur persecutores suos Dominus sese abscondendo declinaverit, qui si divinitatis suæ potentiam exercere voluisset, tacito nutu mentis in suis eos ictibus ligaret, aut in pœna mortis subitæ obrueret. Sed quia pati venerat, exercere judicium nolebat. Certe sub ipso passionis tempore, & quantum poterat, ostendit, & tamen hoc ad quod venerat, pertulit. Nam cum persecutoribus suis se quærentibus diceret: *Ego sum*: sola hac voce eorum superbiam perculit, & omnes in terram stravit. qui ergo hoc in loco potuit manus lapidantium non se abscondendo evadere, cur abscondit se, nisi quòd homo inter homines, & factus redemptor noster, alia nobis verbo loquitur, alia exemplo: Qui autem nobis hoc exemplo loquitur, nisi ut etiam, cùm resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus?

Ioan. 18.

Superbientium ira nonnunquam cedendũ.

CAPUT IX.

POstquam exisset Dominus de templo Judæorum, quid fecerit in populo gentium, imo totius humani generis audiamus. Sequitur enim Evangelista, & ait:

Præteriens vidit hominem cæcum à nativitate.] Ea quippe, quæ fecit Dominus noster Jesus Christus, stupenda atque miranda & opera & verba sunt. Opera, quia facta sunt: verba, quia signa sunt. Si ergo quid significet hoc, quod factum est, cogitemus, genus humanum est iste cæcus. hæc enim cæcitas contigit in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duxim⁹. non solùm mortis, sed etiã iniquitatis. Si enim cæcitas est infidelitas, illuminatio est fides, quem fidelem, quando venit Christus, invenit, ideo Evangelista de Christo dicit: *Et præteriens.* Sic præterit enim Christus, & non in via peccatorum nostrorum stetit, sicut in quadam parabola ipse Dominus ait: *Venit enim Samaritanus secus viam.* Qui venit sanare vulneratum semivivum, præteriens cæcum illuminat. Qui vulneratus in parabola dicitur, hic in re gesta cæcus illuminatur. Vidit ergo hominem cæcum, non utcunque cæcum, sed à nativitate cæcum. Omnes enim homines præter illum solùm, qui ex virgine natus est, originali peccato cæci, i. e. cum peccato nati sunt, quod ex radice peccatrice primi parentis traxerunt. Interrogaverunt eum discipuli ejus, *Rabbi.* Scis quia. Rabbi magister est. Magistrum appellabant, quia discere desiderabant. Quæstionem quippe Domino proposuerunt tanquam magistro.

Christus quæ fecit, & opera & verba sunt.

Lucæ 19.

Rabbi.

Quis peccavit? hic, aut parentes ejus? Respondit Iesus: Neq; hic peccavit, neq; parẽtes ejus, ut cæcus nasceretur.] Quid est quod dixit? Si nullus homo sine peccato, nunquid parentes hujus cæci sine peccato erant? Nunquid ipse sine peccato originali natus erat, vel vivendo nihil addiderat? Si ergo & parentes ejus habuerunt peccatum, & iste habuit peccatum, quare Dominus dixit, *Neque hic peccavit, neque parentes ejus*: nisi ad rem respondit, de qua interrogatus est, cur cæcus nasceretur. Habebant enim peccatum parentes ejus, sed non ipso peccato factum est, ut cæcus nasceretur.

Originale peccatũ.

Si ergo non peccato parentum factum est, ut cæcus nasceretur, quare cæcus natus est? Audi magistrum docentem. Quærit credentem, ut faciat intelligentem. Ipse causam dicit, quare sit ille cæcus natus. *Neque hic peccavit*, inquit, *neque parentes ejus.*

Sed ut manifestentur opera Dei in illo.] Non solùm quid in hoc tantummodo cæco acturus sum, sed ut manifestetur, quid in cæcitate totius humani generis per me agendum sit, manifestetur. Deinde secutus adjunxit:

Me oportet operari opera ejus, qui misit me, donec dies est.] Mementote quomodo universam gloriam illi dat, de quo est, quia ille habet filium, qui de illo sit, ipse non habet, de quo sit. *Christi opera.* Quæ sunt opera Domini, propter quæ venit filius Dei in mundum? nisi cæcitatem generis humani illuminare, vulnerata quæque sanare, perdita quærere, deformia reformare? *Diei typus.* Sed quid est quod dixit: *Me oportet operari opera ejus qui me misit, donec dies est?*

Venit enim nox, in qua nemo potest operari.] Constat expressum ac definitum diem commemorasse Dominum hoc loco seipsum, id est, lumen mundi.

Quamdiu, inquit, *sum in hoc mundo, lumen sum mundi.*] Ergo ipse operatur. Quamdiu est autem in mundo? Putamus fratres eum fuisse hic tunc, & modo non hic esse? Si hoc putamus, jam ergo post ascensum facta est nox ista. Quid est, quod ait discipulis, ascendens in cœlum: *Matt. 28.* *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi?* Qui tunc corporali præsentia fuit in mundo, nunc divina potentia præsens est ubique in mundo. Audivimus diem, audiamus quæ sit nox ista. Quid igitur? quid dicemus de nocte ista, quando erit, quando nemo poterit operari? *Noctis typus.* Nox ista impiorum erit, nox ista eorum erit, quibus in fine dicetur: *Matt. 25.* *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis ejus.* Sed & nox dicta est, non flamma, non ignis. Audi quia & nox est, de quodam servo dicit: *Ligate illi manus & pedes, & projicite eum in tenebras exteriores.* Operetur ergò homo, ne illa nocte præveniatur, ubi nemo possit operari. Modo est, ut operetur fides per dilectionem. Et si modo operamur, hic est dies, hic est Christus. *Christi præsentia in toto mundo.* Audi promittentem, & ne arbitreris absentem, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Ibi enim erit nox, ubi nemo possit operari, sed recipere quod operatus est. Aliud est tempus operationis, aliud receptionis. *Rom. 2.* *Reddet enim unicuique secundùm opera sua.* Audiamus sollicita mente Apostolum exhortantem nos operari dum tempus habemus: dicit enim: *Gal. 6.* *Dum tempus habemus, operemur bonum.* Quid enim Christus dixerit admonendo bonos, terrendo malos, audivimus. Sed videamus quid fecerit.

Hæc cum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & linivit lutum super oculos ejus, & dixit ei: Vade, & lava in natatoria Siloe, quod interpretatur missus.] Quid fecit Dominus, perspicuum est. *Cæcus natus humanum genus repræsentat.* Illuminatio enim facta est in cæco, sed magnum mysterium commendatur in humano genere. Expuit in terram, de saliva lutum fecit, quia verbum caro factus est, & unxit oculos cæci, inunctus erat, & nondum videbat, Mittit illum ad piscinam, quæ vocatur Siloe. Pertinuit autem ad Evangelistam commendare nobis nomen hujus piscinæ, & ait: *quod interpretatur missus.* Jam quis est missus, agnoscitis. Nisi enim ille fuisset missus, nemo nostrum fuisset ab iniquitate dimissus. Lavit ergo oculos in ea piscina, quę interpretatur missus, baptizatus est in Christo. *Baptismi efficacia.* Si ergo, quando eum in seipso quodammodo baptizavit, tunc illuminavit: quando inunxit, fortasse catechumenum fecit. *Catechumeni.* Potest quidem aliter atque aliter tanti sacramenti exponi & pertractari profunditas; sed hoc sufficiat charitati vestræ. Ungitur catechumenus, id est, docetur ut credat in Christum: mittitur ad piscinam baptismi, ut illuminetur, ut lumen verum agnoscat, ut remissionem peccatorum accipiat, ut ex filio iræ efficiatur filius Dei, illuminatusque veniat prædicare Christum.

Itaque vicini, & qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat & mendicabat? Alij dicebant, quia hic est, alij autem, nequaquam, sed similis est ejus.] Aperti oculi vultum mutaverant.

Ille dicebat, quia ego sum.] vox grata, ne damnaretur ingrata.

Dicebant ergo ei: Quomodo sunt aperti oculi tui? Respondit: Ille homo qui dicitur Christus, lutum fecit, & unxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad natatoriam, & lava, & abij, & lavi, & video.] Ecce annunciator factus est gratiæ. Ecce evangelizat, confitetur videns. Cæcus ille confitebatur, & cor impiorum ringebatur, quia non habebant in corde, quod jam ille habebat in facie.

Dixerunt ei: Ubi est ille? ait, Nescio.] In his verbis animus ipsius adhuc inuncto similis erat, nondum videnti. Sed ponamus fratres tanquam illam inunctionem in animo habuerit, & prædicat, & nescit quem prædicat.

Adducunt eum ad Pharisæos, qui cæcus fuerat. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos ejus. Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi, quomodo vidisset. Ille autem dixit: Lutum posuit mihi super oculos meos, & lavi, & video. Dicebant ergo ex Pharisæis quidam.] Non omnes, sed quidam: jam enim jungebantur quidam. Quid ergò dicebant, nec videntes, nec uncti?

Non est iste homo à Deo, qui sabbatum non custodit] Ipse potius custodiebat, qui sine peccato erat. Sabbatum enim spiritale hoc est, non habere peccatum. Denique fratres hoc admonet Deus, quando commendat sabbatum: *Omne opus servile non facietis.* *Levit. 23.* Hæc sunt verba Dei sabbatum commendantis: *Omne opus servile non facietis* *Servile opus quod sit.* Jam superiores lectiones interrogate, quod sit opus servile, & à Domino audite; *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* *Ioan. 8.* Sed illi nec videntes, ut dixi, nec inuncti, sabbatum carnaliter observabant, spiritualiter violabant.

Alij dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere?]

Et schisma erat in eis.] Dies ille divisus erat inter lucem & tenebras.

Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de eo qui aperuit oculos tuos?] Quid de illo sentis? quid existimas? quid judicas? Quærebant quemadmodum homini calumniarentur, ut de synagoga pelleretur, sed à Christo inveniretur. Sed ille constanter, quod sentiebat, expressit; ait enim:

Quia Propheta est.] Adhuc quidem inunctus in corde, nondum Dei filium confitetur, nec mentitur tamen. Ipse Dominus de seipso ait: *Non est propheta sine honore, nisi in patria sua.* *Ioan. 4.*

Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset, & vidisset, donec vocaverunt parentes ejus, qui viderat, & interrogaverunt eos dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis, quia cæcus natus est? quomodo ergo nunc videt? Responderunt parentes ejus eis, & dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est: quomodo autem nunc videat, nescimus, & dixerunt: ipsum interrogate, ætatem habet, ipse de se loquatur.] Scimus autem, quia filius noster est; sed justè cogeremur loqui pro infante, quia ipse pro se loqui non posset: olim loquitur, modo videt, cæcum à nativitate novimus. Loquentem olim scimus, videntem modò videmus, ipsum interrogate, ut instruamini.

Hæc dixerunt parentes ejus, quia timebant Iudæos: jam enim conspiraverant Iudæi, ut si quis eum confiteretur Christum, extra synagogam fieret.] Jam non erat malum extra synagogam fieri. Illi expellebant, sed Christus excipiebat: propterea parentes ejus dixerunt, *quia ætatem habet, ipsum interrogate.*

Vocaverunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: Da gloriam Deo.] Quid est, *da gloriam Deo?* Nega quod accepisti. Hoc plane non est gloriam Deo dare, sed Deum potius blasphemare. *Da*, inquiunt, *gloriam Deo.*

Nos scimus, quia hic homo peccator est Dixit ergo ille: Si peccator est, nescio: unum scio, quia cæcus cum essem, modo video. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos?] Et ille jam stomachans adversus duritiam Judæorum, & ex cæco videns, non ferens cæcos.

Respondit eis: Dixi vobis jam, & audistis, quid iterum vultis audire? Nunquid & vos vultis discipuli ejus fieri?) Quid est, *Nunquid & vos?* nisi, quia ego jam sum? *Nunquid & vos vultis?* Jam video, sed non video vos videre.

Maledixerunt ei, & dixerunt: Tu discipulus ejus sis.) Tale maledictum super nos, & super filios nostros. Maledictum est enim, si cor discutias, non si verba perpendas.

Nos autem Moysi discipuli sumus. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus.] Utinam sciretis, quia Moysi locutus est Deus; sciretis quis per Moysen prædictus est Deus. Habetis enim Dominum dicentem: *Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit.* Itane? sequimini servum, & dorsum ponitis contra Dominum? Sed nec servum sequimini: nam per illum ad Dominum duceremini. *Ioan. 5.*

Respondit ille homo, & dixit eis: in hoc mirabile est, quia vos nescitis unde sit, & aperuit oculos meos. Scimus autem, quia peccatores Deus non exaudit: sed si quis Dei cultor est, & voluntatem ejus facit, hunc exaudit.] Adhuc inunctus loquitur: nam & peccatores exaudit Deus. Si enim peccatores Deus non exaudiret, frustra ille Publicanus oculos in terram demittens, & pectus suum percutiens, diceret: *Domine propitius esto mihi peccatori*; & ista confessione meruit justificationem, quomodo iste cæcus illuminationem. Sed peccatoribus lavandum est cor pœnitentiæ lachrymis, ut exaudiantur: & fiet in corde illorum, quod factum est in facie cæci hujus, & sentient Deum illos exaudire, qui ut peccatores salvaret, venit in hunc mundum. *Luc. 18.*

A seculo non est auditum, quia aperuit quis oculos cæci nati. Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quicquam.] Libere & constanter confessus est veritatem. Hæc enim quæ facta sunt à Domino, à quo fierent, nisi à Domino? aut quando à discipulis talia fierent, nisi in eis Dominus habitaret?

Responderunt, & dixerunt: In peccatis natus est totus.] Quid est totus? Cum oculis clausis, sed qui aperuit oculos, salvat & totum. Ipse dabit in corde resurrectionem, qui in facie dedit illuminationem. *In peccatis totus natus es,*

Et tu doces nos? Et ejecerunt eum foras.] Ipsi illum magistrum fecerant: ipsi ut discerent, toties interrogaverunt, & interrogati docentem projecerunt. Sed quid dixi jam dudum fratres. Illi pellunt, Dominus suscipit: magis enim quia expulsus est, Christianus factus est. Certe projectus est ille de synagoga.

Audivit Iesus, & venit ad eum, & dixit ei: Tu credis in filium Dei? & ille, Quis es Domine, ut credam in eum?] Videbat autem & non videbat. Videbat oculis tantùm, sed corde adhuc non videbat. Ait illi Dominus: *Et vides eum,* hoc est, oculis: *& qui loquitur tecum, ipse est.* Audivit ergo Jesus, quia ejecerunt eum foras, & cùm invenisset eum, dixit ei: *Tu credis in filium Dei?* Modo lavat faciem cordis. *Respondit ille, & dixit: Quis est Domine, ut credam in eum?*

Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. Tunc prostratus adoravit eum.] Nunc lavat faciem cordis. Denique jam facie lota cordis, & mundata conscientia, agnoscens illum non filium hominis tantùm, quod ante crediderat, sed etiam filium Dei, quem videbat, ait: *Credo Domine.* Sed parum est dicere, *Credo*: vis videre qualem credat? *Procidens adoravit eum.* Si eum Dei filium non credidisset, quem videbat, nullatenus adorasset eum. Incumbite ergo orationibus peccatores, confitemini peccata vestra, orate ut deleantur, orate ut minuantur, orate ut vobis proficientibus ipsa deficiant: tamen nolite desperare, & peccatores orate. Quis enim non peccavit? A sacerdotibus incipe. Sacerdotibus dictum est: *Primo offerte sacrificia pro peccatis vestris, & sic pro populo.* Sequitur: *Desperare nemo debet. Ezech. 9. Hebr. 7.*

In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant.] Quid est quod dicit: *In judicium ego in hunc mundum veni,* dum alio loco dicit: *Non enim veni, ut judicem mundum?* nisi quia aliud est judicium discretionis, aliud est judicium damnationis, de quo Dñus ipse ait alibi: *Qui non credit in me, jam judicatus est,* i.e. damnatus. Hic enim in hoc loco, sicut in sequentibus verbis patet, judicium discretionis significare, dum ait: *Ut qui non vident videant: & qui vident cæci fiant.* Quid est, ut qui non vident, videant? i.e. Qui se non videre confitentur, & medicum quærunt ut videant: & qui vident, cæci fiant. Quid est, qui vident, cæci fiant? i.e. qui se putant videre, & medicum non quærunt, sed in sua cæcitate permanent. Ergo istam discretionem vocavit judicium, qua discernit humiles à superbis, credentes à non credentibus, medicum quærentes ab eis, qui medicum quærere contemnunt. O Dñe, venisti ut qui non vident, videant: rectè, quia lumen es: rectè quia dies es: rectè, quia à tenebris liberas homines. Hoc omnis anima accipiat, hoc omnis anima intelligat, ut non maneant in tenebris, sed illuminentur ab eo, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundū. Commoti sunt ergo verbis istis quidam ex Pharisæis: *Ioan. 3.* *Videntes cæci facti, & contra.*

Et dixerunt ei: Numquid & nos cæci sumus?] Audi jam, quid est, quod eos moveat. Et qui vident, cæci fiant.

Dixit eis Iesus: Si cæci essetis non haberetis peccatum.] Cùm sit cæcitas ipsa peccatum, *si cæci essetis,* id est, si vos cæcos adverteretis, si vos cæcos diceretis, & ad medicum curreretis: si ergo ita cæci essetis, non haberetis peccatum. *[C]æcitas [p]eccatum interpretatur.*

Nunc verò quia dicitis, quia videmus, peccatum vestrum manet.] Quare? quia dicendo videmus, medicum non quæritis, in cæcitate vestra remanetis.

CAPUT X.

Amen, amen dico vobis. Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, fur est & latro.] Usque in eum locum, Hoc proverbium dixit eis Jesus.

Illi autem non cognoverunt, quid loqueretur eis.] Propter Pharisæorum (qui se videre jactabant, cùm cæci essent) venenatam & superbam, & insanabilem arrogantiam Dominus Jesus ista contexuit, quæ in hac parabola leguntur, quam ipse illis intelligentibus exponere dignatus est, in qua nos salubriter, si advertamus, admonuit non gloriari in sapientia humana, non in morū dignitate, si humilitas fidei Catholicæ in Christum desit. Multi enim sunt pagani, qui secundùm quandam vitæ hujus consuetudinem dicuntur boni homines, innocentes, & quasi observantes ea, quæ in lege præcepta sunt, deferentes honorem parentibus suis, non mœchantes, non homicidiū perpetrantes, non furtum facientes, non falsum adversus quenquam testimonium perhibentes, & cætera, quæ in lege mandata sunt, velut observant, & Christiani non sunt, & plerunque se jactant, quomodo illi Pharisæi, dicentes: *Numquid & nos cæci sumus?* Sed hæc omnia inaniter faciunt, quia non intrant per ostium, sed aliunde tumido fastu quasi per seipsos ascendere quærunt. Quapropter Dñus similitudinem proposuit de grege suo, & de ostio, qua intratur ad ovile. Quid enim prodest vana jactantium de bene vivendo inflatio, dum ad finem perpetualiter bene vivendi, vita eorum non perveniat? Ad hoc enim debet unicuique prodesse bene vivere, ut detur illi semper bene vivere. Nam si cui non datur semper bene vivere, quid prodest ei bene vivere? Ad tempus igitur, nec bene vivere dicendi sunt, qui finem bene vivendi vel cæcitate nesciunt, vel inflatione contemnunt. Non est autem unquam spes vera & certa semper bene vivēdi, nisi agnoscat vitam, quæ est Christus, & per januam intret in ovile. Sunt enim quidam homines, qui in suis gloriantur moribus, & alios post se trahere quærunt, non de Christi præceptis instruentes suos sectatores, sed suis exemplis vivere eis suadentes: de quibus alio loco ipsa veritas ait: *Docentes doctrinas hominum, & mandata Dei contemnentes.* Hi per aliam partem ascendere quærunt, rapere & occidere, non ut pastor salvare atque conservare. De talibus hic dictum est: *Sed ascendit aliunde, ille fur est & latro.* Non solùm verò tales inveniuntur doctores inter eos, qui sine nomine Christi sunt, sicut multi Philosophorum, qui suam sapientiam buccis crepantibus ventilabant, & vitam beatam suis sectatoribus promittebant: verùm etiam plurimi, qui Christiano nomine censebantur, & illuminatos à Christo se esse jactitabant, fingentes sibi nova quæque nomina de Christo, eaq; fidei Catholicæ contraria, sicut innumerabiles hæretici faciebant existimantes se falso nomine per januam, quæ Christus est, intrare. Sabellius dicit: *Qui filius est, ipse est pater, sed filius nō est pater.* Non intrat per ostium, qui filium dicit patrem. Arrius dicit: *Aliud est pater, aliud filius.* Rectè diceret, si diceret, alius, non aliud: quando enim dicit aliud, ei contradicit, à quo audit: *Ego & pater unū sumus.* Nec ipse ergo intrat per ostiū. Prædicat enim Christum qualē sibi pingit, non qualē veritas habet. Fotinus dicit: *Christus homo est tantū, non Deus.* Nec ipse intrat per ostiū, quia Christus & homo &

Mundana probitas nihil prodest, si non adest fidei humilitas. *Similitudo.* *Bene vivere dicendi qui sint.* *Hominum traditiones & mandata. Matt. 15.* *Philosophorum mundanorum vanitas.* *Arrii error.*

mo & Deus est. Huic enim nova hæresis, quæ nostris temporibus orta est, consentire videtur, affirmando & prædicando, Christus, sicut quilibet sanctorum, nuncupativus est Deus, & non verus. Quid opus est multa percurrere, & vana hæresum dinumerare? Hoc tenete, ovile Christi, Ecclesiam Catholicam esse credite. Quicunque vult intrare ad ovile, per ostium intret, id est, per Christum, & Christum verum Deum, & verum filium Dei prædicet. Nec solum Christum prædicet, sed Christi quoque gloriam quærat, non suam. Nam multi quærendo gloriam suam, oves Christi sparserunt potius, quam congregaverunt. Humilis est enim janua Christus Dominus Deus noster, qui ait: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Qui intrat per hanc januam, oportet humiliet se, ut sano capite possit intrare. Hi sunt, qui vocem veri pastoris audiunt. Hi sunt, quos proprias oves nominatim verus pastor vocat: de his dictum est, *Gaudete & exultate quoniam nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Hinc enim eas vocat nominatim. Et quis alius eas emittit, nisi qui eorum peccata dimittit, ut eum sequi ductis liberatæ vinculis possunt? Et quis eas præcedit, quo eum sequuntur, nisi qui resurgens à mortuis, jam non moritur, & mors illi ultra non dominabitur? Has verò educit à fide ad speciem: & ante istas vadit, quia prior omnium ascendit in cœlum: & quæ sunt oves suæ, illum sequuntur, quia sciunt vocem doctrinæ suæ. Alienos verò ductores non sequuntur, sed fugiunt ab eis, quia non noverunt vocem, id est, doctrinam, alienorum. Sed loquente Domino Iesu, non intellexerunt, qui audierunt: Incrassatum enim habuerunt cor, & graviter audierunt. Nominat ostium, nominat ovile, nominat oves, commendat hæc omnia, sed nondum exponit. Legamus ergò, quia venturus est ad ea verba, in quibus nobis aliqua quæ dixit dignetur exponere: ex quorum expositione dabit nobis fortasse etiam illa, quæ non exposuit, intelligere. Pascit enim manifestis, exercet obscuris. Audiamus exponentem, qui audivimus proponentem.

Ovile Christi. Nuncupativum Deū Christum esse asserentiū error. Mar. 11. Humilitatis Doctor Christus. Luc. 10. Pastor bonus Christus oves suas optime regit. Esa. 6. Act 2.

Dixit ergo eis iterum Iesus, Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium.) Ecce ipsum ostium, quod clausum posuerat, aperuit. Ipse est ostium. Agnovimus, intremus, ut nos intrasse gaudeamus.

Ostium Christus est.

Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones.) Quid est hoc Domine? *Omnes quotquot venerunt.* Quid enim? tu venisti. Sed intellige. *Omnes quotquot venerunt*, dixit, utique præter me. Recolamus ergò. Ante adventum ipsius venerunt Prophetæ: nunquid fures fuerunt, & latrones? Absit. Non præter illum venerunt, sed cum illo venerunt. Cum illo, inquam, venerunt, quia venturus præcones mittebat: & eorum corda, quos miserat, possidebat. Cum illo ergò venerunt, quia cum verbo Dei venerunt. *Ego sum*, inquit, *via, veritas, & vita.* Ipse est veritas. Cum illo venerunt, quia veraces fuerunt, & veritatem prædicaverunt. Quotquot autem præter illum venerunt, *fures sunt, & latrones.* Per se venerunt, quia per eum missi non fuerunt, dicente Apostolo: *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* Et quia per se venerunt, & non sunt ab eo missi, fures sunt, & latrones. Nam ante adventum Christi falsi fuerunt in populo Dei Prophetæ, falsi doctores, sicut post adventum illius sub nomine Christiano quamplurimi falsi fuerunt doctores, nec doctores, sed seductores: non prædicatores, sed prædatores, latrocinia exercentes, non sanæ doctrinæ inhærentes, sed falsæ, de quibus dictum est, *Fures sunt, & latrones*, id est, ad furandum & occidendum venerunt. Sed non audierunt eos illæ, quæ veræ sunt oves, non sub pelle ovina lupinum cor abscondentes. Igitur qui ante adventum Christi prædicaverunt, eodem spiritu prædicaverunt, quo Apostoli & sancti doctores, qui post adventum Christi veritatis viam mundo ostenderunt. Quotquot autem illo tempore crediderunt, vel Abraham, vel Isaac, vel Iacob, vel Mosi, vel aliis Patriarchis, aliisq; Prophetis Christum prænunciantibus, oves erant, & Christum crediderunt, non alienam vocem, sed ipsius Christi audierunt. Nam judex clamabat in præcone, dum præco judicem annunciabat venturum. Alii sunt ergo, quos non audierunt oves, in quibus non erat vox Christi, errantes, falsa docentes, inania garrientes, vana fingentes, miseros seducentes, sicut pseudoprophetæ, sicut Scribæ & Pharisæi temporibus ipsius domini. Hi sunt, qui venerunt per se, & non sunt à judice missi. His verò cum doctrinis suis procul expulsis, videamus quos nos pastor bonus vocat. Dicit enim

Rom. 10. Fures qui dicantur. Doctores falsi. Patriarcharū & Prophetarum & Apostolorum prædicatio in eodem spiritu fuit. Pseudoprophetæ.

Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, & ingredietur & egredietur, & pascua inveniet.) Et per hoc evidenter ostendit, non solum pastorem, sed etiam oves intrare per ostium. Sed quid est, *ingredietur, & egredietur*, & pascua inveniet? Ingredi quippe in Ecclesiam per ostium Christum, valde bonum est. Exire autem de Ecclesia, sicut ait ipse Joannes Evangelista in epistola sua, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis*, non est utique bonum. Talis ergo egressus non posset à bono pastore laudari, ut diceret, *Et ingredietur & egredietur*, & pascua inveniet. Est ergo aliquis non solum ingressus, verum etiam egressus bonus per ostium bonum, quod est Christus. Sed quis est ille laudabilis & beatus egressus? Possum quidem dicere ingredi nos, quando interius aliquid cogitamus, egredi autem, quando exterius aliquid operamur. & quoniam, sicut dicit Apostolus, *per fidem habitat Christus in cordibus nostris*: egredi per Christum, esse secundum ipsam fidem etiam foris, id est, coram hominibus operari: unde & in Psalmo dicitur, *Exiet homo ad opus suum*: & ipse Dominus dicit, *Luceant opera vestra coram hominibus.* Sed plus me delectat, quòd ipsa veritas tanquam pastor bonus, & ideo doctor bonus, quodammodo nos admonuit, secundum quem modum intelligere debeamus, quod ait: *Ingredietur & egredietur*, & pascua inveniet, cum sequutus adjunxit:

Ingressus & egressus ostium. 1 Ioan. 2. Egressus bonus & malus. Psal. 103. Matth. 5. Coram hominibus etiam operandū.

Fur non venit, nisi ut furetur & mactet, & perdat: ego veni, ut vitam habeant, & abundantius habeant.) Videtur enim dixisse, ut vitam habeant ingredientes. Non autem potest quisquam per ostium, id est, per Christum egredi ad æternam vitam, quæ erit in specie, nisi per ipsum ostium, hoc est per eundem Christum, in Ecclesiam ejus, quod est ovile ejus, intraverit ad vitam temporalem, quæ est in fidem: ideo ait, *Ego veni, ut vitam habeant*, hoc est, fidem, quæ per dilectionem operatur: per quam fidem in ovile ingrediuntur ut vivant, quia *justus ex fide vivit. Et abundantius habeant*, qui perseverando usque in finem, per illud ostium, id est, per fidem Christi egrediuntur, quoniam veri fideles moriuntur, & abundantius habebunt vitam, veniendo, quo pastor ille præcessit, ubi nunquam deinde moriantur. Quamvis ergò & hic in ipso ovili non desint pascua (quoniam ad utrunque possumus intelligere quod dictum est, *& pascua inveniet* id est, & ad ingressum, & egressum) tamen verè pascua invenient, ubi saturentur, qui esuriunt & sitiunt justitiam. Quidam pascua invenit, cui dictum est: *Hodie mecum eris in paradiso.* Sequitur de boni pastoris perfectione sententia Domini, & de mali pastoris fuga, quem mercenarium nominat.

Abac. 2. Pascua ovium. Matt. 15. Luc. 23.

Ego sum, inquit, pastor bonus. Pastor bonus animam suam dat pro ovibus suis: mercenarius autē fugit, quia mercenarius est, non pertinet ad eum de ovibus.) Loquens Dominus Jesus ovibus suis, & præsentibus & futuris, quæ tunc aderant, quia erant ibi jam oves ejus, erant quæ futuræ erant oves ejus, & in præsentibus & futuris, & illis & nobis, & quotquot etiam post nos fuerint oves ejus, quàm suas amet, ostendit. Omnes ergo audient vocem pastoris sui dicentis: *Ego sum pastor bonus*, non adderet, *bonus*, nisi essent pastores mali. Sed pastores mali ipsi sunt fures & latrones, aut certe, ut multum, mercenarij. Omnes enim hic personas, quas posuit, requirere, distinguere, nosse debemus. Aperuit enim viam ad duas res Dominus, quas quodammodo clausas posuerat. Iam scimus, quia ostium ipse est: scimus, quia pastor ipse est. Fures & latrones qui sint, priori sententia patefactum est. Nunc autem audivimus mercenarium, audivimus & lupum, nominatus est & ostiarius. In bonis ergo ostium est, ostiarius, pastor, & oves: in malis fures & latrones, mercenarius & lupus. Ostium Dominum Iesum Christum accipimus, pastorem ipsum. Ostiarium nobis quærendum reliquit, & quid ait ad ostiarium?

Pastores boni & mali. Ostiarius.

Huic, inquit, ostiarius aperit.) Cui aperit? pastori: quid aperit

perit

perit pastori? ostium, & quis est ipsum ostium? ipse etiam pastor. Diversa sunt nomina, pastor, ostium, ovis, unum aliquid significantia. Nam ipsius Domini verba paulò antè audivimus: *Ego sum ostium.* Et hic modo lectum est nobis: *Ego sum pastor,* qui etiam ab amico sponsi agnus nominatur, sicut in hoc præsenti Evangelio audivimus, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi,* de quo multò antè Propheta prædixit, *Tanquam ovis ad occisionem ductus est:* quamvis totum corpus suum, oves illius intelligantur. Potest & ille ostiarius intelligi, quia nemo ingreditur, vel egreditur, nisi eo aperiente, quia habet clavem David, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Non ergo pigeat nos secundum quandam similitudinem ipsum ostiarium accipere, quem & ostium. Quis est ostiarius, nisi qui aperit? Quis aperit, nisi qui se exponit? dicente ipso, *Ego sum via, veritas, & vita.* Si forte tibi voluntas est aliam quærere personā ostiarii, Spiritus sanctus est, de quo ipse Dominus discipulis suis ait: *Ipse docebit vos omnem veritatem.* Ostium quidem Christus, Christus quidem veritas. Quis aperit ostium, nisi qui docet omnem veritatem? Dum Dominus boni pastoris opus ostendere voluit, seipsum proposuit in exemplum dicens: *Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis.* Fecit quod monuit, ostendit quod jussit. Animam suam posuit pro ovibus suis. Ostensa est nobis de contemptu mortis via quam sequamur, apposita forma, cui imprimamur. Primum nobis est, exteriora nostra misericorditer ovibus ejus impendere: postremum verò, si necesse sit, etiam mortem nostram pro eisdem ovibus ministrare. Qui non dat pro ovibus substantiam suam, quando pro his daturus est animam suam? Exposuimus, vel magis Domino docente intelleximus, quis sit pastor, quis ostium, quis ostiarius, quæ etiam & oves: nec non qui sint fures & latrones, cognovimus: sed modò de mercenario & lupo consideremus, de quibus ipse Dominus dixit:

Pastor ovis dictus Christus. Ioan. 1. Esa. 53. Agno cōparatur. Apocal. 3.

Ioan. 14. Spiritus sanctus ostiarius

Ostium Christus est.

Mercenarius autem, & qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit.) Non pastor, sed mercenarius vocatur, quia non pro amore intimo oves dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. Mercenarius quippe est, qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum non quærit, terrenis commodis inhiat, honore prælationis gaudet, temporalibus lucris pascitur, impensa sibi ab hominibus reverentia lætatur. Istæ sunt enim mercedes mercenarii, ut pro eo ipso, quod in regimine laborat, hoc quod quærit, inveniat, & ab hæreditate gregis in posterum alienus existat. Lupus enim super oves venit, cum quilibet injustus & raptor, fideles quosque atque humiles opprimit. Sed is qui pastor esse videbatur, & non erat, relinquit oves, & fugit: quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere ejus injustitiæ non præsumit. Fugit autem, non mutando locum, sed subtrahendo solatiū. Fugit, quia injustitiam vidit, & tacuit. Fugit, quia se sub silentio abscondit. Sed est alius lupus, qui sine cessatione quotidie, non corpora, sed mentes dilaniat, malignus videlicet spiritus, qui caulas fidelium insidians circuit, & mortes animarum quærit: de quo lupo mox subditur:

Mercenarius.

Lupus.

Spiritus malus. 1. Pet. 5.

Et lupus rapit & dispergit oves.) Lupus venit, & mercenarius fugit, quia malignus spiritus mentes fidelium in tentatione dilaniat: & is qui locum pastoris tenet, curam sollicitudinis non habet. Animæ pereunt, & ipse de terrenis commodis lætatur. Lupus rapit & dispergit oves, cū alium ad luxuriam pertrahit, alium in avaritiam accendit, alium in superbiam erigit, alium per iracundiam dividit, hunc invidia stimulat, illum in fallacia supplantat. Quasi ergo gregem lupus dissipat, cum fidelium populū diabolus per tentationes necat: sed contra hæc mercenarius nullo zelo accenditur, nullo fervore dilectionis excitatur: quia dum sola exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter patitur, unde & mox adjungitur:

Persecutores fidelium lupi.

Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ovibus meis.) Sola ergo causa est, ut mercenarius fugiat, quia mercenarius est: ac si aperte diceretur, Stare in periculo ovium non potest, qui in eo, quod ovibus præest, non oves diligit, sed lucrum terrenum quærit. Dum enim honorem amplectitur, dum temporalibus commodis lætatur, opponere se contra periculum trepidat, ne quod diligit, amittat. Sed quia redemptor noster culpas ficti pastoris innotuit, iterum formam, cui debeamus imprimi ostendit, dicens:

Ego sum pastor bonus. Atque subjungit, Et cognosco meas, hoc est, diligo; & cognoscunt me meæ.) Ac si patenter dicat, diligenter obsequuntur. Unde mox subjunxit.

Cognosce re Deu[m]

Sicut novit me pater, & ego cognosco patrem: & animam pono pro ovibus meis.) Ac si aperte dicat, in hoc constat, quia & cognosco patrem, & cognoscor à patre, quia *animam meam pono pro ovibus meis:* id est, ea charitate, quia pro ovibus morior, quantum patrem diligam, ostendo. Quia vero non solum Iudæam, sed etiam gentilitatem redimere venerat, adjungit:

Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient: & fiet unum ovile, & unus pastor.) Redemptionem nostram, quia ex gentili populo venimus, Dominus aspexerat, cum se adducere & alias oves dicebat. Hoc quotidie fieri fratres aspicitis, hoc reconciliatis gentibus factum hodie videtis. Quasi ex duobus gregibus unum ovile efficit, quia Judaicum & gentilem populum in sua fide conjungit, Paulo attestante, qui ait: *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum.* Dum enim ad æternam vitam ex utraque natione simplices eligit, ad ovile proprium oves deducit; de quibus profectò ovibus rursum dicit:

Gentili[um] ovium. Ephes. 2.

Oves meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me: & ego vitam æternam do eis.) De quibus & paulò superius dicit, *Per me si quis introierit, salvabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet.* Ingredietur quippe ad fidem, egredietur verò à fide ad speciem, à credulitate ad contemplationem. Pascua autem inveniet in æterna refectione. Oves ergo ejus pascua invenient, quia quisquis illum corde simplici sequitur, æternæ viriditatis pabulo nutritur. Quæ autem sunt istarum ovium pascua, nisi æterna gaudia sempiternè virentis paradisi? Pascua namque electorum sunt vultus præsentis Dei: qui dum sine defectu conspicitur, sine fine mens vitæ cibo satiatur. Sequitur:

Ingredi[...] & egre[...]

Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meam, & iterum sumā eam.) Quid dicit? *Propterea me pater diligit* quia morior, ut resurgam. Cum magno enim pondere dictum est, *Ego, Quia ego,* inquit, *pono animam meam. Ego pono.* Quid est, *ego pono?* Ego, inquit, illam pono. Non glorientur Judæi Sævire potuerunt, potestatem habere non potuerunt. Sæviant quantum possunt: si ego noluero ponere animam meam, quid sæviendo facturi sunt? Una responsione prostrati sunt, quando eis dictum est, *Quem quæritis? dixerunt Iesum, & ait eis, Ego sum: redierunt retro, & ceciderunt.* Qui ceciderunt ad unam vocem Christi morituri: quid facient sub vocem judicaturi? *Ego,* inquit, *pono animam meam.* Non glorientur Judæi, quasi qui prævaluerunt: ipse posuit animam suam. Sicut potestatem habuit ponendi, ita habuit & potestatem resumendi: quod aliis verbis in hoc ipso Evangelio ostendit, dicens: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Quod Evangelista secutus exposuit, *Hoc enim dicebat de templo corporis sui:* & adjunxit, discipulos suos hæc verba rememorasse, cum resurrexisset Iesus à mortuis. Hoc suscitabatur, quod moriebatur. Nam verbum mori non potuit, nec anima illa mortua fuit. Caro tantum mortua est, & resurrexit tertia die. Sed quærendum est, quid sit, quod dixit: *Ego pono animam meam.* Quis posuit? quem posuit? Quis est, qui posuit? Quid est Christus? Verbum & homo: nec sic homo, ut sola caro: sed quia homo constat ex carne & anima, totus autem homo in Christo: non enim partem deteriorem suscepisset, & partem meliorem deseruisset: pars quippe hominis melior est anima quam corpus. Quia ergo totus homo in Christo, quid est Christus? Verbum, inquam, & homo. *Verbum caro factum est:* id est, Deus homo factus est. Dicit enim, *Potestatem habeo ponendi animam meā, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Christus autem & pro nobis posuit, & quando voluit, posuit, & quando voluit, sumpsit animam suam. Ponere ergo animam mori est. Sic

Dei visi[o] anima [...] delus [...] tietas.

Vitam suam p[...] volunt[...] sua Ch[...] stus pos[...] Ioan. 8 Iudæi [...] lentem Christ[...] occider[...] non po[...] tuissen[t] Ioan. 2

Christu[s] qui sit.

Ponere [a]nimam mori.

& Apo-

Animam suam quomodo Christus posuit. Verbum quod assumpsit. Ioan. 19.

& Apostolus Petrus Domino dixit, *Animam meam propter te ponam*: id est, pro te moriar carne. Caro posuit animam suam, & caro iterũ sumpsit animam: non tamen potestate sua caro, sed potestate inhabitantis verbi Dei. Verbum vero Dei nunquam posuit animam, ex quo assumpsit eam, in unitatem personæ sibi: sed à carne anima posita est. & iterum resumpta per potestatem divinitatis. Caro ergo posuit animam suam expirando. Vide ipsum Dominum in cruce, quid dixit, *Sitio*. qui aderant, *tinxerunt spongiam in aceto, alligaverunt arundini, & apposuerunt ori ejus. Quod cum accepisset, ait, Perfectum est.* Quid est, perfectum est? Impleta sunt omnia. quæ ante mortem futura fuerunt prophetata.

Consummatum est.

Et quia potestatem habebat, quando vellet ponendi animam suam, posteaquam dixit, *Perfectum est*: ait Evangelista: *Et inclinato capite tradidit spiritum*. quod ibi dicitur, *Tradidit*: hic dictum est, *Ponit*: quia unum est tradere, & ponere. Quis tradidit? quem tradidit? Spiritum tradidit: caro illum tradidit. Quid est, caro illum tradidit? Caro illum emisit, caro illum expiravit. Ideo enim dicitur expirare, id est, extra Spiritum fieri, quomodo est exulare, extra solum fieri. Quod hic dicit: *Potestatem habeo ponendi animã meam*: ibi dictum est, *Inclinato capite tradidit spiritum*: qui spiritus anima est. Cum ergo exit anima à carne, & remanet caro sine anima, tunc homo ponere animam dicitur.

Expirare, exulare, unde dicantur. Mors Christi.

Quando Christus animam posuit? quando verbum voluit: principatus enim in verbo erat: ibi potestas erat, quando poneret caro animam, quando sumeret. Sicut enim unus homo anima & corpus, sic unus Christus verbum & homo. Anima & corpus duæ res sunt, sed unus homo. Verbum & homo duæ res sunt, sed unus Christus. Nemo enim titubet in fide, quando audit Dominum dixisse, *Potestatem habeo ponendi animam meam*. Ponit eam caro, sed ex potestate verbi. Sumit eam caro, sed ex potestate verbi. Verbum, anima, caro, unus est Christus: & dũ caro occisa fuit, Christus occisus fuit: & dum caro animam resumpsit, Christus animam resumpsit: quia quicquid ibi factum est in dispensatione humanæ salutis, totum unus Christus egit, unus filius Dei proprius & perfectus, unus Deus verus & omnipotens: homo propter verbum Deus, Deus propter hominem homo: sicut dictum est, *Verbum caro factum est*. Sed hæc omnia, unde implerentur, subsequenti verbo ostendit.

Christi persona.

Ioan. 1.

Hoc, inquit, mandatum accepi à patre meo.) Verbum non verbo accepit mandatum: sed in verbo unigenito patris est omne mandatum. Cum autem dicitur filius à patre accipere, quod substantialiter habet, quomodo dictũ est: *Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit filio vitã habere in semetipso*: cum filius ipse sit vita, non potestas minuitur, sed generatio ostenditur, quoniam pater non quasi ei filio, qui imperfectus natus est, aliquid addidit, sed ei, quem perfectum genuit, omnia gignendo dedit. Ita illi dedit suam æqualitatem, quem non genuit inæqualem. Sed hæc loquente Domino, quoniam lux lucebat in tenebris, & tenebræ eam non comprehendebant.

Accipere mandatũ à patre, quoniam dicatur Christus.

Dissensio iterum facta est inter Iudaos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis, Dæmonium habet, & insanit: quid eum auditis?) Illæ fuerunt densissimæ tenebræ.

Alij dicebant: Hæc verba non sunt dæmonium habentis, nunquid dæmonium potest oculos cæcorum aperire?) Iam istorum oculi cœperant aperiri, & aliquid lucis videre, & veritatis agnoscere. Audivimus patientiam Domini, & inter opprobria Judæorum salutis prædicationem. Sed illi obdurati magis eum tentare aggressi sunt, quam verbis illius obedire.

Facta sunt, inquit Evangelista, *encænia in Hierosolymis. & hyems erat: & ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis.*) Encænia autem vocabatur solênitas dedicationis templi, quam populus Dei ex antiqua patrum traditione per annos singulos celebrare consueverat. Sed notandũ est, quod hæc encænia, quæ hic leguntur, non ad primam templi dedicationem, sed ad ultimam pertinent: quod ex eo facile colligitur, quia hyeme facta referuntur. Prima siquidem ejusdem templi dedicatio a Salomone tempore autumni, secunda autem à Zorobabel & Iesu sacerdote tempore veris, tertia à Juda Machabæo tempore hyemis est facta, quando specialiter constitutum esse legitur, ut eadem dedicatio per omnes annos in memoriam solennibus renovaretur officiis: quæ etiam ad tempus usque dominicæ incarnationis observata fuit. sicut modo, cum legeretur Evangelium, audivimus. Quæ etiam dedicatio salubri consuetudine in Ecclesiis Christi servari moderno tempore dignoscitur. Considerandum est, quare Evangelista dixisset hæc encænia hyemis tempore facta esse. Omnino propter duritiam Judæorum, & infidelitatem, quæ frigoris nomine sæpe designari legitur. *Et ambulabat Iesus in porticu Salomonis.* Si ergo Dei filius ambulare voluit in templo, in quo caro & sanguis brutorum animalium offerebatur, multo magis nostram orationis domũ, ubi carnis ipsius ac sanguinis sacramenta celebrantur, visitare gaudebit. Si perambulare non despexit porticum, in quo rex quondam mortalis ac terrenus, quãvis potentissimus ac sapientissimus ad orandum stare solebat: quanto magis penetralia cordium nostrorum invisere atque illustrare desiderat, si tamen ea porticum esse Salomonis, hoc est, si ea timorem suum, qui est initium sapientiæ, habere perspexerit? Neque enim putandum est, quia domus solummodo, in qua ad orandum vel ad mysteria celebranda convenimus, templum sit Domini: & non ipsi, qui in nomine Domini convenimus, multo amplius templum ejus appellemur & simus, cum manifeste dicat Apostolus: *Vos estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus, inhabitabo in eis, & inter illos ambulabo.* Ostendit ergo Evangelista, cur dixisset, *hyemis tempore*, dum inquit,

Encænia.

Dedicatio templi.

3. Reg. 6 & 8. Esd. 6. 1. Mac. 4.

Salomonis porticus.

Templum Dei nos sumus. 2. Cor. 6.

Circumdederunt eum Iudæi.) Circumdederunt itaque eum tentationis gratia, non veritatis agnoscendæ voluntate, & dicebant:

Quousq́; animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.) Hæc vero non veritatem fidei inquirendo, sed illi, quem interrogabant, insidiando, & calumniam struendo, dicebant, ut invenirent, quando accusarent eum, nolentes eum credere Deum, sed hominem purum tantummodo futurum, & regem cæteris hominibus excelsiorem esse venturum: qua etiam dementia posteri eorum usque in præsens, & donec Antichristum pro Christo suscipiant, errare non cessant. Et si se Dominus Jesus Christum esse responderet, cogitabant eum tradere potestati præsidis puniendum, quasi contra Augustum repugnans, illicitum sibi usurparet imperium. Sed ipse nostræ saluti consulens, propter quos hæc scribenda erant, id responsũ temperavit suum, ut & calumniatorum ora concluderet. & quia Christus est, fidelibus aperta voce panderet. Illi enim de homine Christo quærebant, ipse autem divinitatis suæ, qua æqualis est patri, palam mysteria narrat. Quid ergo Judæi circundantes Dominum dixerunt, videamus. *Quousque*, inquiunt, *animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Non venit Christus in se credentibus animam tollere, sed animam vivificare. Sed ipsi sibi Judæi animam per infidelitatem tulerunt, qui tentare Christum, non in Christum credere, congregati sunt.

Iudæorum error de Christo.

Respondit eis Iesus, Loquor vobis, & non creditis.) Proprie ostendit quis esset, dum dixit: *Loquor vobis*, id est, verbum Dei coæternum patri: quia opera, quæ facit in nomine patris, testimonium perhibent, quod est filius Dei, qui gloriam suam non quæsivit, sed ejus, qui misit illum: quia una est gloria patris & filii: sed hanc fidem corda infidelium accipere non quieverunt: de quibus ait:

Sed vos non creditis) Causamque reddit, cur non crederent.

Quia non estis ex ovibus meis.) Oves sunt credendo, oves sunt pastorem sequendo, oves sunt redemptorem non contemnendo, oves sunt per ostium intrando, oves sunt exeundo, & pascua inveniendo. Quomodo ergo istis dixit: *Non estis ex ovibus meis?* quia videbat eos ad sempiternam futuros perditionem, non ad vitam æternam sui sanguinis pretio comparatos.

Oves Christi.

Oves meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis.) Dicit enim, cognosco eas. Consuetudo sanctæ scripturæ est dicere Dominum

nosse

Nosse & nescire Dei. 2. Tim. 2. Matth 7. Pascua vitæ æternæ.

nosse quicquid eligit. Apostolo dicente: *Novit Dominus qui sunt ejus:* & illud nescire, quod non approbat dignum vitæ æternæ. Unde ad impios dicturus erit: *Non novi vos*. Sequitur de ovibus: *Et ego vitam æternam do eis*. Hæc sunt pascua, quæ superius promisit ovibus suis, ubi nulla herba crescit, totum viret, totum viget, totum integrum permanet, & quicquid semel accipitur, semper habetur.

Et non peribunt in æternum.] Hic subaudiendum est, quomodo vos peribitis, quia non estis ex ovibus meis.

Et non rapiet eas quisquam de manu mea.] Id est, potestate mea.

Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est.] Quod dedit pater filio, majus omnibus est, ut ipse illi esset unigenitus filius, æqualis, consubstantialis. Quid est quod dedit? Utique gignendo dedit, quia non minorem sibi genuit, non tempore posteriorem, sed coæternum, sine initio temporis semper Deum. Non est dicendum: Non erat antequam natus erat. Nunquam enim non natus erat, qui patri coæternus erat. Qui sapit, capit: qui non capit, credat. Nutriatur fide, ut possit capere verbum Dei, quia verbum filius. Semper ergo filius, & semper æqualis. Non enim crescendo, sed nascendo æqualis est, qui semper natus de patre filius, de Deo Deus, de æterno coæternus. Pater autem non de filio Deus, filius de patre Deus. Ideo pater gignendo dedit, ut Deus esset, gignendo dedit, ut æqualis esset: hoc est, quod majus est omnibus. Ideo transcendit ille Joannes omnes altitudines creaturarum, & millia exercitus Angelorum, & magna omnia, & pervenit ad illud, quod majus est omnibus, & dicit: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Hoc est, quod majus omnibus est: id est, ut sim verbum ejus, ut sim unigenitus filius ejus, ut sim splendor lucis ejus. Ideo nemo rapit oves de manu mea.

Ioannis Evangelistæ sublimitas. Ioan. 1.

Et nemo potest rapere de manu patris mei.] Manus patris & manus filii, una manus est, idest, una potestas, quia una divinitas, una majestas, una æternitas, una æqualitas. Quam videlicet æqualitatem ipse Dominus in divinitate habuit, priusquam mundus esset, apud patrem, ipse in humilitate ex tempore Incarnationis accepit, & nemo potest rapere de manu patris mei. Aperte dans intelligi, unam atque indissimilem esse manum, h.e. virtutem suam, & patris: atque ideo Christum se esse credendum, qui non sicut cæteri, factus per gratiam ex tempore, sed verus semper extiterit filius Dei, quod etiam sequenti sententia luce clarius aperit, dicens:

Manus patris, & manus filii. Ioan. 17.

Ego & pater unum sumus.] Unum, inquit, sumus: una nobis substantia, una est divinitas, una æternitas, perfecta æqualitas, dissimilitudo nulla. Quibus profecto verbis non præsentem solummodo Judæorum quæstionem, qua an ipse esset Christus, interrogabant, explicavit; sed etiam hæreticorum perfidiam, quam futuram prævidit, quantum sit execranda, monstravit. Conticescat Sabellius audiens: *Ego & pater*: qui unam personam patris & filii prava doctrina disseruit: nam *ego & pater* duæ sunt personæ. Item erubescat Arrius audiens, *Unum sumus*: qui duas naturas in patre & filio adstruit, dum unum unam naturam significat, sicut sumus duas personas. Sequamur Apostolicam fidem, quam beatus Petrus princeps Apostolorum confessus est *Tu es Christus filius Dei vivi*. Judæi videlicet verba Domini audientes, hucusque sustinuerunt: dum verò ait: *Ego & pater unum sumus*, non pertulerunt, sed more suo duri ad lapides cucurrerunt, sicut Evangelista dicit:

Arrii confusio. Mat. 16.

Tulerunt lapides, ut lapidarent eum.] Dominus, quia non patiebatur, quod nolebat pati, & non est passus, nisi quod voluit pati, adhuc eos lapidare cupientes alloquitur. Sustulerunt Judæi lapides, ut lapidarent illum.

Respondit eis Iesus: Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Et responderunt: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum.] Ad illud hoc respondenint, quod dixerat: *Ego & pater unum sumus*. Ecce Judæi intellexerunt, quod Arriani non intelligunt. Ideo enim irati sunt, quoniam senserunt non posse dici: *Ego & pater unum sumus*, nisi ubi æqualitas est patris & filii. Dominus autem vide quid responderit pravis. Videt eos non ferre splendorem veritatis, & eos tentavit in verbis.

Nonne scriptum est in lege vestra (id est, vobis data) quia, Ego dixi, Dii estis?] Deus dicit per Prophetam in Psalmo hominibus: *Ego dixi, dii estis*: & legem appellavit Dominus generaliter omnes illas scripturas: quamvis alibi specialiter dicat legem, à Prophetis eam distinguens, sicut est. *Lex & Prophetæ usque ad Ioannem*: &, *In his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ*. Aliquando autem in tria distribuit easdem scripturas, ubi ait: *Oportebat impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege, & Prophetis, & Psalmis de me.* Nunc verò etiam Psalmos legis nomine nuncupavit, ubi scriptum est: *Ego dixi, Dii estis.*

Psal 81. Lex quæ dicatur. Matt. 11. Matt. 28. Luc. 24. Psalmi, legis nomine nonnunquam veniunt.

Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi scriptura, quem pater sanctificavit & misit in mundum, vos dicitis: Quia blasphemas, quia dixi, filius Dei sum.] Sermo factus est ad homines, ut dicerentur dii, ipsum verbum Dei, quod est apud Deum. Si ergo homines participando fiunt dii, unde participant, non est Deus? Si lumina illuminata, dii sunt: lumen quod illuminat, quomodo non est Deus? Si calefacti quodammodo igne salutari, dii efficiuntur: unde calefiunt, non est Deus? Accedis ad lumen, illuminaris, & inter filios Dei numeraris. Si recedis à lumine, obscuraris, & in tenebris computaris. Illud tamen lumen nec accedit ad se, quia non recedit à se. Si ergo vos deos facit sermo Dei, quomodo non est Deus verbum Dei patris?

Ego dixi, dii estis.

Ergo pater sanctificavit filium suum, & misit in mundum.] Forte aliquis dicat: Si pater eum sanctificavit, aliquando sanctus non erat. Sic ergo sanctificavit, quomodo genuit. Ut enim sanctus esset, gignendo ei dedit, quia sanctum eum genuit. Nam si quod sanctificatur, ante non erat sanctum: quomodo dicimus Deo patri: *Sanctificetur nomen tuum?*

Sanctificatio filii in divinis, quæ intelligatur. Matth. 6.

Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis & credatis, quia in me est pater, & ego in illo.] Quomodo possunt dicere homines: Si enim bene cogitemus, in Deo sumus: & si bene vivamus, Deus in nobis est, Fideles participantes ejus gratiam, illuminati ab ipso, in illo sumus, & ipse in nobis. Sed non sic unigenitus filius. Ille in patre, & pater in illo, tanquam æqualis in eo, cui est æqualis. Denique nos aliquando possumus dicere: *In Deo sumus, & Deus in nobis*: ego & Deus unum sumus, nunquid possumus dicere? In Deo es, quia Deus continet te. Deus est in te, quia templum Dei factus es. Sed nunquid quia in Deo es, & Deus est in te, potes dicere: *Qui me videt? Deum videt?* quomodo unigenitus dixit: *Qui me videt, videt & patrem? Ego & pater unum sumus?* Agnoscere proprium Domini, & munus servi. Proprium domini est æqualitas patris, munus servi est participatio Salvatoris.

Ecce nos in Deo, & Deum in nobis, aliquando dicere possumus.

Quærebant ergo eum apprehendere.] Utinam apprehenderent, sed credendo & intelligendo, non sæviendo & occidendo. *Quærebant ergo eum apprehendere.* Dum enim apprehendere voluerunt, quid eis fecit?

Et exivit de manibus eorum.] Non eum apprehenderunt, quia minus fidei habuerunt: & quia noluit, qui potestatem habuit animam suam ponere, non apprehenderunt eum: dum autem voluit, apprehensus est ab eis, manibus iniquitatis.

Et abiit iterum trans Iordanem ad eum locum, ubi erat Ioannes baptizans primum, & mansit ibi: & multi venerunt ad eum, & dicebant: quia Ioannes quidem signum fecit nullum.] Meministis dictum de Joanne, quia lucerna erat, & diei testimonium perhibebat. Quid ergo isti dixerunt apud se? Nullum inquiunt, miraculum ostendit Joannes, non dæmonia fugavit, non expulit febrem, non cæcos illuminavit, non mortuos suscitavit, non tot millia hominum de quinque vel septem panibus satiavit, non super mare ambulavit, non ventis & fluctibus imperavit. Nihil horum fecit Joannes, & totum quicquid dicebat, huic testimonium perhibebat. Per lucernam veniamus ad diem. Joannes nullum fecit signum.

Ioan. 5. Ioannes Baptista nullum fecit signum.

Omnia autem quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant.]

Ecce qui apprehenderunt, non quomodo Judæi volebant comprehendere discedentem, apprehenderunt isti permanentem. Denique quid sequitur? *Et multi crediderunt in eum.*

CAPUT XI.

E*Rat autem quidam languens Lazarus à Bethania de castello Maria & Martha.*) Plurima vero in hoc miraculo Lazari manifesta sunt. Expositionem in singulis non quæramus, ut liberius necessaria pertractemus. In superiore lectione meministis, quod Dominus exiit de manibus eorū, qui lapidare eum voluerunt, & discessit trans Jordanem, ubi Joannes baptizabat. Ibi ergo Domino constituto infirmabatur in Bethania Lazarus, quod castellum erat proximum Hierosolymis. Maria autem erat quæ unxerat Dominum unguento, & extersit pedes ejus capillis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur.

Bethania.

Miserunt ergo sorores ejus ad eum, dicentes) Jam intelligimus, quia miserunt, ubi erat Dominus, quoniam absens erat. Trans Jordanem scilicet miserunt ad Dominum, nunciantes quod ægrotaret frater earum: ut si dignaretur, veniret, & eum ab ægritudine liberaret. Ille distulit sanare, ut posset resuscitare. Quid ergo nunciaverunt sorores ejus?

Domine, ecce quem amas, infirmatur.) Non dixerunt, veni: amanti enim tantummodo nunciandum fuit. Non ausæ sunt dicere, veni & sana. Non ausæ sunt dicere. Ibi jube, & hic fiet. Cur enim non hoc & iste, si fides illius Centurionis inde laudatur? ait enim: *Non sum dignus, ut intres sub tectum meum: sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus.* Nihil horum iste, sed tantummodo, Domine, ecce quem amas, infirmatur. Sufficit ut noveris, non enim amas, & deseris. Dicit aliquis, Quomodo per Lazarum peccator significabatur, & à Domino sic amatur? Audiat eum dicentem, *Non veni vocare justos, sed peccatores*. Si enim peccatores Dominus non amaret, similitudinem carnis peccati non indueret.

Marci. 8.

Amare Christus non potest & deserere.

Audiens autem Jesus, dixit illis: Infirmitas hæc non est ad mortem sed pro gloria Dei, ut glorificetur filius Dei.) Talis glorificatio ipsius non ipsum auxit, sed nobis profuit. Hoc ergo ait: *Non est ad mortem*, quia ipsa mors non est ad mortem, sed potius ad miraculum, quo facto crederent homines in Christum, & vitarent veram mortem. Sane videte, quemadmodum tanquam ex obliquo Dominus Deum se dixit, propter quosdam qui negant. Nam sunt hæretici, qui hoc negant, quod filius Dei sit Deus: ecce audiant, *Infirmitas hæc*, inquit, *non est ad mortem, sed pro gloria Dei.* Quæ gloria? cujus Dei? Audi quod sequitur, *ut glorificetur filius Dei per eam*, per quam? per illam infirmitatem.

Lazarus quatriduanus mortuus, peccatorum typus

Diligebat autem Jesus Martham, & sororem ejus Mariam, & Lazarum.) Languens ille, tristes omnes dilecti: sed diligebat eos & languentium Salvator, imo etiam mortuorum suscitator, & tristium consolator.

Languentis typus.

Ut ergo audivit, quod infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus) Nunciaverunt ergo illæ, mansit illic ille. Tamdiu tempus ductum est, quousque quatriduum compleretur. Non frustra, nisi quia forte, imo quia certe & ipse numerus dierum intimat aliquod sacramentum.

Deinde post hæc dicit discipulis suis: Eamus in Judæam iterum.) Ubi pene fuerat lapidatus, qui propterea inde discessisse videbatur, ne lapidaretur. Discessit enim ut homo: sed in redeundo quasi oblitus infirmitatem, ostendit potestatem. *Eamus*, inquit, *in Judæam*. Denique hoc dicto videte, quemadmodum discipuli territi fuerint.

Dicunt ei discipuli, Rabbi, nunc quærebant te lapidare Judæi, & iterum vadis illuc? Respondit Jesus: Nonne duodecim sunt horæ diei?) Quid sibi vult ista responsio? illi dixerunt: *Modò te volebant lapidare Judæi, & iterum vadis illuc*, ut te lapident? & Dominus, *Nonne duodecim horæ sunt diei?*

Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem hujus mundi videt. Si autem ambulaverit in nocte, offendit quia nō est lux in eo.) De die quidem locutus est, sed ad nostram intelligentiam quasi adhuc nox est. Invocemus diem, ut repellat noctem & cor lumine illustret. Quid enim Dominus dicere voluit? quantū mihi videretur, quantum subjacet altitudo profunditasq; sententiæ, redarguere voluit dubitationem illorum, & infidelitatem. Voluerunt enim consilium dare Domino, ne moreretur qui venerat mori, ne ipsi morerentur. Sic etiam quodam in alio loco Petrus sanctus diligens Dominum, sed adhuc non plene intelligens, cur venisset, timuit ne moreretur: & vitæ displicuit, id est, ipsi Domino. Cum ergo vellent dare consilium homines Deo, discipuli magistro, servi domino, ægroti medico, corripuit eos, & ait: *Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit.* Me sequimini, si non vultis offendere. Nolite mihi consilium dare, quos à me consilium oportet accipere. Quo ergo pertinet: *Nonne duodecim sunt horæ diei?* ut diem esse se ostenderet, duodecim discipulos elegit. Si ego sum, inquit, dies, & vos horæ, nunquid horæ diei consilium dant? Horæ diem sequuntur, non hora dies. Si ergo illi horæ, quid ibi Judas, & ipse inter duodecim horas? Si hora erat, lucebat. Si lucebat, quomodo diem ad mortem tradebat? Sed Dominus in hoc verbo non ipsum Judā, sed successorem ipsius prævidebat. Juda enim cadente successit Matthias, & duodenarius numerus mansit. Non n. frustra duodecim discipulos elegit, nisi quia ipse spiritualis est dies. Sequantur ergo horæ diem, prædicent horæ diem, horæ illustrentur à die, horæ illuminentur à die, per horarum prædicationem credat mundus diem. Ergo ait de compendio. *Me sequimini*, si non vultis errare, & post hoc dicit eis:

Mat. 16.

Duodecim horæ diei, duodecim Apostoli.

Judas Iscariotes Christi proditor ex Apostolis. Matthias Apostolus.

Lazarus amicus noster dormit: sed vado, ut à somno excitem eum.) Verum dixit: sororibus mortuus erat, Domino dormiebat: Hominibus mortuus erat, qui eum suscitare non poterant. Nam Dominus tanta facilitate suscitabat de sepulchro, quanta tu non excitas dormientem de lecto. Ergo secundum potentiam suam dixit dormientem, quia & alii mortui dicti sunt in scripturis sæpe dormientes, sicut Apostolus dicit: *De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres. Ut non contristemini sicut & cæteri, qui spem non habent.* Ideo & ipse dormientes appellavit, quia resurrecturos pronunciavit. Et in alio loco: *Omnes quidem dormiemus sed non omnes resurgemus*: mortem nostram dormitionis nomine significans. Nam corpus, dum deseritur ab anima, dormit in sepulcro, resuscitandum in novissimo die. Animæ vero dum deserunt corpora diversas receptiones habent, gaudium bonæ, malæ tormenta. Sed cum facta fuerit resurrectio, & bonorum gaudium amplius erit, & malorum tormenta graviora, quando cum corpore torquebuntur. Dum Dominus de dormitione amici diceret discipulis, responderunt, quomodo intellexerunt.

Dormiunt Christo, qui nobis mortui sunt.

1. Thes. 4.

Dormientes quidi cantur in scriptura sacra.

1. Cor. 15.

Animæ post mortem statū bonum aut malum recipiunt.

Domine, si dormit, salvus erit.) Solent enim esse somnia ægrotantium, salutis indicia.

Somnus ægrotantis, salutis indicium.

Dixerat autem Jesus de morte ejus, illi autem putaverunt, quia de dormitione somni diceret.) Tunc ergo dixit eis Jesus manifeste, subobscure enim dixerat, dormit.

Ait ergo manifeste, Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, ut credatis; quia ibi non eram, sed scio quia mortuus est.) Æger enim, non mortuus fuerat nunciatus. Sed quid lateret eū, qui creaverat, & ad cujus manus anima morientis exierat? Hoc est quod ait: *Gaudeo propter vos*, ut vestra fides augeatur, sive firmetur: Ut credatis, quod intelligendum est, ut amplius robustiusque credatis.

Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Dydimus, ad condiscipulos suos. Eamus & nos, & moriamur cum eo. Venit itaq; Jesus, & invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem.) De quatuor diebus multa quidem dici possunt, sicut se habent obscura scripturarum loca, quæ pro diversitate intelligentium multos sensus pariunt. Dicamus & nos, quid nobis videatur significare mortuus quatriduanus. Quomodo enim in illo cæco intelligimus quodammodo humanū genus, sic forte & in illo mortuo multos intellecturi sumus. Diversis enim modis una res significare potest. Homo quando nascitur, jam cum morte nascitur, quia de Adam peccatum trahit: unde dicit Apostolus, *Per unum ho-*

Scripturarum obscuritas varios sensus parit.

Quatriduanus mortuus, peccatum originale.

Mors hominis cum vita noscitur. *minem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors. & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Ecce habes unum diem mortis, quem homo trahit de mortis propagine. Deinde crescit, incipit accedere ad rationales annos, ut legem sapiat naturalem, quam omnes habent in corde fixam, *Quod tibi fieri non vis, alii ne feceris.* Nunquid hoc de paganis dicitur, & non in natura ipsa quodammodò legitur? Furtum vis pati? utique non vis. Ecce lex in corde tuo, Quod non vis pati, facere noli: & hanc legem transgrediuntur homines: ecce alter dies mortis. Data etiam lex divinitùs per famulum Dei Moysen, dictum est illic: *Non occides, non mœchaberis, non falsum testimonium dices, honora patrem & matrem, non concupisces rem proximi tui.* Ecce lex scripta est, & ipsa contemnitur. Adde tertium diem mortis. Quid restat? Venit & Evangelium, prædicatur regnum cœlorum, diffamatur ubique Christus, minatur gehennam, vitam promittit æternam, & ipse contemnitur. Transgrediuntur homines Evangelium, ecce quartus dies mortis. Meritò jam putet, nunquid & talibus neganda est misericordia? absit etiam, ad tales Dominus excitandos non dedignatur accedere.

Lex naturalis.

Lex Moysi. *Exod. 20*

Lex Evangelica.

Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo, ut cognovit quia Iesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non esset mortuus. Sed & nunc scio, quia quæcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus.] Non dixit, Sed & modò rogo te, ut suscites fratrem meum. Unde enim sciebat, si fratri ejus resurgere utile foret? Hoc tantùm dixit, Scio quia potes, si vis, facis; utrum autem facias, judicii tui est, non præsumptionis meæ. Sed & nunc scio, quia quæcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi Jesus:

Resurget frater tuus, dicit ei Martha, Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die.] De illa resurrectione secura sum, de hac incerta sum.

Dicit ei Iesus: Ego sum resurrectio & vita.] Dicis, resurget frater meus in novissimo die. Verum est; sed per quem tunc resurget, potest modò resurgere, quia ego sum resurrectio & vita. Ideo resurrectio, quia vita: quia qui credit in me, non morietur in æternum. Quid hoc? *qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet*: sicut Lazarus mortuus est, & vivit: quia *non est Deus mortuorum, sed vivorum.* De olim mortuis Patribus, hoc est, de Abraham, de Isaac, de Jacob, tale responsum Judæis dedit, *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob: non est Deus mortuorum, sed vivorum*, omnes enim illi vivunt. Crede ergo: & si mortuus fueris, vives. Si autem non credis, & cùm vivis, mortuus es. Unde est ergo mors in anima? quia non est fides in ea. Unde est mors in corpore? quia ibi non est in anima. Ergo animæ tuæ anima fides est, sicut anima corporis vita est corporis: ita fides animæ vita est animæ. *Qui credit in me*, inquit, *etiamsi mortuus fuerit*, in carne, *vivet* in anima, donec resurgat caro, nunquam posteà moritura, hoc est, *Qui credit in me*, licet moriatur, *vivet*: & omnis, qui vivit in carne, & credit in me, etsi moriatur ad tempus propter mortem carnis, non morietur in æternum propter vitam spiritûs, & immortalitatem resurrectionis. Hoc est, quod ait:

Resurrectio & vita Christus.

Vivorum Deus est, non mortuorum. *Matt. 22* *Matt. 12*

Animæ mors.

Et omnis, qui vivit & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi, Utique Domine. Ego credidi, quia tu es Christus filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.] Quando hoc credidi, quia tu es resurrectio, credidi quia tu es vita. Credidi quia qui credit in te, etsi moriatur, vivet: & qui vivit, & credit in te, non morietur in æternum.

Et cùm hæc dixisset, abiit, & vocavit Mariam sororem suam, silentio dicens, Magister adest, & vocat te.] Advertendum est, quemadmodum suppressam vocem silentium nuncupavit. Nam quomodò siluit, quæ dixit, *Magister adest, & vocat te*? Advertendum etiam quemadmodum Evangelista non dixerit, ubi, vel quando, vel quomodò Mariam Dominus vocaverit: ut hoc in verbis Marthæ potiùs intelligeretur, narrationis veritate servata.

Silentium, suppressa vox.

Illa, ut audivit, surgit citò, & venit ad eum. Nondum enim venerat Iesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha. Iudæi igitur, qui erant cum illa in domo, & consolabantur eam, cùm vidissent Mariam, quia citò surrexit & exiit, secuti sunt eam, dicentes, quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi.] Quare hoc pertinuit ad Evangelistam narrare? Ut videamus, quæ occasio fecerit, ut plures ibi essent, quando Lazarus resuscitatus est. Putantes enim Judæi propterea illam festinare, ut doloris sui solatium lachrymis quæreret, secuti sunt eam: ut tam grande miraculum quatriduani mortui resurgentis testes plurimos inveniret.

Maria ergo cùm venisset, ubi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes ejus, & dixit ei: Domine, si hic fuisses, frater meus non esset mortuus. Iesus ergo ut vidit eam plorantem, & Iudæos, qui cum illa erant, plorantes, fremuit spiritu, & turbavit semetipsum, & dixit, Ubi posuistis eum?] Aliquid nobis insinuavit fremendo spiritu, & turbando seipsum. Quis enim eum posset, nisi se ipse, turbare? Itaque primò hic attendite potestatem, & sic inquirite significationem. Turbaris tu nolens, turbatur Christus, quia voluit. Esurivit Jesus, verum est, sed quia voluit. Dormivit Jesus, verum est, sed quia voluit. Contristatus est Jesus, verum est, sed quia voluit. Mortuus est Jesus, verum est, sed quia voluit. In illius potestate erat sic vel sic affici, vel non affici. Veram enim animam suscepit, & carnem totius hominis, sibi coaptans in personæ unius naturam: nam & anima Apostoli verbo illustrata est, & aliorum Apostolorum & sanctorum Prophetarum verbo illustratæ sunt animæ; sed de nulla dictum est, *Verbum caro factum est.* De nulla dictum est, *Ego & Pater unum sumus.* Anima Christi, & caro Christi, cum verbo Dei, una persona est, unus Christus est: ac per hoc, ubi est summa potestas, secundùm voluntatis nutum turbatur infirmitas. Hoc est, *turbavit semetipsum.* Dixi potestatem, attende significationem. Magnus reus est, quem mors quatriduana & illa significat sepultura. Quid est ergo, quòd turbat semetipsum Christus, nisi ut significet tibi, quomodò turbari tu debeas, cùm tanta mole peccati gravaris & premeris? Attendisti enim, tu vidisti te reum, computasti tibi. Illud feci, & pepercit Deus. Illud commisi, & distulit me. Evangelium audivi, & contempsi. Dic, dic lachrymando, baptizatus sum, & iterum ad peccatum revolutus sum. Quid facio? quò eo? unde evado? Quando ista dicis, jam fremit Christus, quia fides fremit. In voce frementis apparet spes resurgentis. Ubi ipsa fides est intùs, ibi est Christus fremens. Si fides in nobis, Christus in nobis. Quid enim aliud ait Apostolus, habitare Christum per fidem in cordibus nostris? Ergo si fides tua de Christo, Christus est in corde tuo: ergo fremat Christus in corde tuo. Flevit ergo Christus amicum mortuum, quem venit resuscitaturus. Quare enim flevit, nisi quia hominem flere docuit oppressum pondere peccatorum? Quare *fremuit, & turbavit semetipsum?* nisi quia fides hominis sibi meritò displicentis fremere quodammodò debet in accusatione malorum operum, ut violentiæ pœnitendi cedat consuetudo peccandi, & dixit, *Ubi posuistis eum?* Scis quia mortuus sit, & ubi sit sepultus, ignoras? Et illa significatio est. Non ausus sum dicere, nescit. Quid enim ille nescit? Unde hoc probamus? Dominum audi dicturum in judicio, *Non novi vos.* Video in luce mea: non vos video in illa justitia, quam novi. Sic & hic, tanquam nesciens talem peccatorem, dixit, *Ubi posuistis eum?* Talis est vox Domini in paradiso, posteaquam peccavit Adam, Adam ubi es? Dicunt ei, *Domine, veni & vide.* Quid est vide? Miserere. Videt enim Dominus, quando miseretur: unde illi dicitur, *Vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea.*

Christus, quæ passus est, volens passus est.

Ioan. 1 *Ioan. 10*

Christi turbatio ac fremitus.

Fide Christus est in nobis.

Matth 7 *Non novi vos, interpretatur.*

Gen. 24

Psal. 24

Et lachrymatus est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodò amabat eum.] Quid est, *Amabat eum? Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam.*

Quidam autem dixerunt ex ipsis, Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci, facere, ut hic non moreretur?] Quid voluit facere, ut non moreretur, plus est, quod facturus est, ut mortuus suscitetur.

Luc. 5

Iesus rursùs fremens in semetipso, venit ad monumentum.] Fremit & in te, si disponas reviviscere. Omni homini dicitur, qui premitur pessima consuetudine, Veni ad monumentũ.

Exod. 21. & 34. *Iusti sub lege non sunt.* *1. Cor. 3* *Litera & spiritus.*

Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei.] Mortuus sub lapide, reus sub lege. Scitis enim, quia *lex, quæ data est Judæis, in lapide scripta est. Omnes autem rei sub lege sunt.* Benè viventes enim in lege non sunt. Justo lex posita non est. Quid est ergo lapidem revolvere? Gratiam prædicare. Apostolus enim Paulus ministrum se dicit novi testamenti, non litera, sed spiritu. Nam *litera*, inquit, *occidit, Spiritus autem vivificat.* Litera occidens quasi lapis est premens. *Removete*, inquit, *lapidem*, removete legis pondus, gratiam prædicate. *Dixit ei Martha, soror ejus, qui mortuus fuerat.*

Rom. 3

Domine, jam fœtet, quatriduanus enim est. Dicit ei Iesus. Nonne dixi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Quid est, *Videbis gloriam Dei?* Quia & putentem & quatriduanum suscitat. *Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei: & ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia.*

Consuetudinis mala incommodum.

Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem elevatis sursum oculis dixit Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis, sed propter populum, qui circumstat, dixi ut credant, quia tu me misisti. Hæc cùm dixisset, voce magna clamavit, fremuit & lachrymavit.] Voce magna clamavit, quia difficilè surgit, quem moles malæ consuetudinis præmisit: sed tamen surgit, cùm occultâ gratiâ intùs vivificatur. Surgit post vocem magnam. Quid est factum? *Voce magna clamavit.*

Lazare, veni foras: & statim prodiit, qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus: & facies illius sudario erat ligata.] Quomodò processit ligatis pedibus, miraris? & non miraris, quia resurrexit quatriduanus? In utroque potentia Domini erat, non vires mortui. Processit & adhuc ligatus, adhuc involutus, tamen foràs jam processit. Quid significat? Quando contemnis, mortuus jaces: & si tanta, quanta dixi, contemnas, sepultus jaces: quando confiteris, procedis. Quid est enim procedere, nisi ab occultis velut exeundo manifestari? Sed ut confitearis, Deus facit voce magna clamando, id est, magnâ gratiâ vocando. Ideò cùm processisset mortuus adhuc ligatus, confitens, & adhuc reus, ut solverentur peccata ejus, ministris hoc dixit:

Matt. 18 *Ecclesiæ unitas & charitas.*

Solvite illum, & sinite abire.] *Quæ solveritis in terra, erunt soluta in cœlo.* Poterat enim ligamenta solvere, qui mortuum resuscitavit: sed propter unitatem sanctæ Dei Ecclesiæ & individuam charitatem dicitur ministris, id est, discipulis Christi, *Solvite eum:* quia sine unitate Ecclesiæ Catholicæ fidei, & charitate ecclesiasticæ sanctitatis peccata non solvuntur.

Multi autem ex Judæis, qui venerant ad Mariam, & viderant, quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt. quæ fecit Iesus.] Non omnes ex Judæis, qui convenerant ad Mariam, crediderunt, sed tamen multi; quidam verò ex eis, sive ex Judæis, qui convenerant, sive ex eis, qui crediderant, *abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis, quæ fecit Iesus*, sive annunciando ut & ipsi crederent, sive potiùs prodendo ut sævirent. Sed quomodolibet, & à quibuslibet ad Pharisæos ista prolata sunt.

Colligebant Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant, Quid facimus?] Nec tamen dicebant, credamus. Plus enim perditi homines cogitabant, quomodò nocerent ut perderent, quàm quodammodò sibi consulerent ne perirent: & tamen timebant, & quasi consulebant. Dicebant enim:

Quid facimus? Quia hic homo multa signa facit, si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem.] Temporalia perdere noluerunt, & vitam æternam non cogitaverunt: ac sic utramque amiserunt. Nam & Romani post Domini passionem & glorificationem tulerunt eis locum & gentem, & pugnando, & transferendo: & illud eos sequitur, quod alibi dictum est, *Filii autem regni hujus ibunt in tenebras exteriores.* Hoc autem timuerunt, ne si omnes in Christum crederent, nemo remaneret, qui adversus Romanos civitatem Dei templumque defenderet, quoniam contra ipsum templum & contra suas paternas leges doctrinam Christi esse sentiebant,

Romanorum de Judæis victoria. *Matt. 8*

Unus autem ex ipsis, Caiphas, cùm esset Pontifex anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit nobis, ut unus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit, sed cùm esset Pontifex anni illius, prophetavit.] Hic docuit etiam per homines malos prophetiæ spiritum futura prædicere: quod tamen Evangelista divino tribuit Sacramento, quia Pontifex fuit, id est, summus sacerdos. Potest autem movere, quomodò dicatur Pontifex anni illius, cùm Dominus statuerit unum summum sacerdotem, cui mortuo unus succederet. Sed intelligendum, per ambitiones & contentiones inter Judæos posteà constitutum, ut plures essent, & per annos singulos vicibus ministrarent: nam de Zacharia hoc dicitur; Factum est autem, cùm sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ ante Deum, secundùm constitutionem sacerdotii, sorte exiit, ut incensum poneret ingressus in templum Domini. Hinc apparet plures eos fuisse, & vices suas habuisse. Nam incensum non licebat ponere nisi summo sacerdoti, & fortè etiam unum annum plures administrabant, quibus alio anno alii succedebant: ex quibus sorte exibat, qui incensum poneret. Quid est ergo, quod prophetavit Caiphas?

Caiphas de Christi tollenda prophetia & consilium. *Malis etiam prophetant.* *Judæorum ambitio.* *Luc. 1*

Quia Iesus moriturus erat pro gente: non tantùm pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.] Hoc Evangelista addidit. Nam Caiphas de sola Judæorum gente prophetavit, in qua erant oves, de quibus ait ipse Dominus, *Non sum missus, nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel.* Sed noverat Evangelista alias esse oves, quæ non erant de hoc ovili, quas oportebat adduci, ut esset unum ovile, & unus pastor. Hæc autem secundùm prædestinationem dicta sunt, quia neque oves ejus, nec filii Dei adhuc erant, qui nondum crediderant.

Sacerdotum Judæorum. *Matt. 15* *Ioan. 10*

Ab illo ergo die cogitaverunt, ut interficerent eum. Iesus jam non palàm ambulabat apud Judæos, sed abiit in regionem juxta desertum in civitate, quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulis suis.] Non quia potentia ejus defecerat, in qua utique, si vellet, & palàm cum Judæis conversaretur, & nihil ei facerent. Sed in hominis infirmitate vivendi exemplum discipulis demonstrabat, in quo appareret non esse peccatum, si fideles ejus, qui sunt membra ejus, oculis persequentium se subtraherent, & furorem sceleratorum latendo potiùs devitarent. Sciebat Jesus tempus appropinquasse passionis suæ & redemptionis nostræ. Appropinquante tempore, in quo pati disposuit, appropinquavit ille & loco, in quo ejusdem passionis dispensationem perficere voluit. Dicit enim Evangelista:

Persecutio fugienda.

Proximum erat Pascha Judæorum.] Illum diem festum Judæi cruentum habere Domini sanguine noluerunt. Illo die festo occisus est agnus, qui nobis eundem diem festum suo sanguine consecravit. Consilium erat inter Judæos de occidendo Jesu. Ille qui de cœlo venerat pati, propinquare voluit loco passionis, quia imminebat hora passionis.

Pascha Judæorum.

Ascenderunt ergo multi in Hierosolymam de regione ante Pascha, ut sanctificarent seipsos.] Hoc faciebant Judæi secundùm præceptum Domini per sanctum Moysen in lege datum, ut die festo, quod Pascha erat, omnes undique convenirent, & illius diei celebratione sanctificarentur. Sed illa celebratio umbra erat futuri. Quid est umbra futuri? Prophetia Christi venturi, Prophetia pro nobis illo die passuri: ut transiret umbra, & lux veniret: ut transiret significatio, & veritas teneretur. Habebant ergo Judæi Pascha in umbra, nos in luce. Quid enim opus erat, ut Dominus eis præciperet per ipsum diem festum ovem occidere, nisi quia ille erat, de quo prophetatum est, *Sicut ovis ad immolandum ductus est*? Sanguine occisi pecoris Judæorum postes signati sunt: sanguine Christi frontes nostræ signantur: & illa significatio, quæ erat sanguinis agni aspersio, ab omnibus signatis prohibens exterminatorem, in veritate exhibita est, cùm Christus pro nobis occisus est: ne timeamus diabolum exterminatorem, si cor nostrum receperit Salvatorem.

Exod. 12 *Esai. 53* *Ovis immolatio apud Judæos typus Christi passio.*

Quærebant, inquit, *Evangelista, Iesum. & colloquebantur ad invicem, stantes in templo. Quid putatis quia non venit ad diem festum?*] Quærebant ergo Judæi Jesum, sed male. Quære-

bant enim, ut venientem ad diem festum interficerent. *Quærendi Domini tempus.* Quæramus autem nos illum stantes in templo Dei, & perseverantes unanimiter in oratione, & colloquamur adinvicem in Psalmis, hymnis, canticis spiritualibus in gratia, postulantes ipsum ut veniat ad diem festum nostrum, ut suâ nos præsentia illustrare, sua ipse nobis dona sanctificare dignetur.

Dederant autem Pontifices & Pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.] Mandatum ergo Judæorum peccatum est. Quærebant Christum occidere, non in Christo vivere. Quæramus nos in Christo vivere, quem illi quærebant occidere. Illi malè quærebant, nos benè quæramus: nam tunc est tempus quærendi Dominum, sicut Propheta ait, *Quærite Dominum, dum inveniri potest.* *Esai. 55* Qui misericordem eum invenire velit in judicio, quærat modò in humilitatis & charitatis officio.

CAPUT XII.

SCiens ergo Dominus conspirasse de se occidendo Judæos, non fugit insidiantium manus, sed certus de gloria resurrectionis primò venit Bethaniam proximam Hierosolymis civitatem: ubi Lazarum suscitaverat à mortuis: deinde etiam Hierosolymam, ubi ipse pateretur, & resurgeret à mortuis. Hierosolymam quidem, ut ipso ibi moreretur: Bethaniam verò, ut resuscitatio Lazari cunctorum memoriæ arctiùs imprimeretur, & magis magisque confunderentur, atque inexcusabiles convincerentur impii principes, qui occidere non timerent eum, qui suscitare posset à mortuis: & nec beneficiis suscitationis provocati, nec divina suscitantis virtute perterriti, animos ab injusta cæde retraherent. Nec transitoriè legendum est, quare ante sex dies Paschæ venisset Jesus Bethaniam: magna enim dignitas senarii numeri est in sanctis Scripturis, *Senarii numeri dignitas.* & multa opera Domini nostri in senario numero perfecto esse demonstrantur, quia senariùs numerus in seipso per suas proprias partes divisus, vel conjunctus, perfectissimus esse constat. Habet enim partes tres in seipso denominatas, id est, unum, duo, tria, nam sexta ejus pars unum est, tertia verò duo, dimidia itaque tria, unum verò & duo, & tria, sex esse dignoscitur: nec aliud ex his tribus partibus conjunctis confici potest, nisi sex tantùm, nec in alias partes senarius numerus dividi potest, nisi in has tres, id est, unum, duo & tria: nam ipsum Dominum creatorem omnium hujus mundi creaturas sex diebus perfecisse notissimum est: & sexta die hominem fecisse constat: *Gen. 2* ad quem serpentina fraude perditum ante sex dies Paschæ venit ipse filius Dei, per quem creatus est, Bethaniam ad liberandum: ut qui sexta die creatus est, sexta feria liberaretur: nam sexta feria Christum esse passum nemini ignotum esse reor. Igitur & mense sexto, annunciante Archangelo, *Luc. 1* Virgo sacra inspiratione Spiritûs sancti eundem redemptorem nostrum concepisse legitur: qui etiam sexta hora, perfecta ætate super puteum sedens, mulieri Samaritanæ divini fontis fluenta aperire dignatus est: Sexta quoque ætate mundi ipse creator ad redemptionem mundi, juxta fidem sacræ historiæ, venisse jam legitur. Habent quoque hæ tres partes, id est, unum, duo, & tria, ex quibus, ut diximus, senarius constat, aliquid mysterii in dispensatione salutis humanæ. Primo itaque tempore sub lege naturæ, veluti in quadam unitate sancti patres Deo serviebant. *Ioan. 4* *Naturæ legis & gratiæ cōcordia* Secundo verò tempore lex addita est ad naturam, ut quod mala consuetudo vitiavit in natura, lex reformaret in litera: & fuerunt duo, natura & lex. Tertio itaque tempore venit gratia cœlestis per Jesum Christum, & sunt tria, natura, lex & gratia; sicut nec lex naturæ bonum destruxit, ita nec gratia legem solvit, sed adimplevit, naturamque pristinæ reddidit nobilitati; natura tamen & lex sine gratia impleri non potuit. *Liberum arbitriū.* Nec sic homini liberum arbitrium datum est, vel legis præceptum, ut gratiæ non indigeret, sicut Pelagiana hæresis affirmat. Et ne dicerent machinatores calumniarum phantasticè suscitatum fuisse Lazarum, facta ibi Domino cœna, & ipse unus erat ex discumbentibus cum eo: ut dum viventem, loquentem, epulantem, cum suis familiariter conversantem viderent sive audirent, vel sic suscitantis potentiam agnoscerent, & acciperent gratiam. Mysticè autem cœna hæc Dominica, ubi Martha ministrabat, & Lazarus inter alios discumbebat, fides est Ecclesiæ, quæ per dilectionem operatur. In qua cœna Martha ministrat, cùm anima quæque fidelis operam Domino suæ devotionis impendit. Lazarus verò unus fit ex discumbentibus cum Domino, cùm etiam hi, qui post peccatorum mortem resuscitati ad justitiam sunt, unà cum eis, qui in sua permansêre justitia, de præsentia veritatis exultantes, pœnitentes simul cum innocentibus cœlestis gratiæ muneribus aluntur. Et benè eadem cœna in Bethania celebratur, quæ est civitas in latere montis Oliveti, *Bethania.* & interpretatur domus obedientiæ. Domus namque obedientiæ Ecclesia est, quæ fideliter Domini jussis obtemperat: *Ecclesia laus.* & ipsa est civitas, quæ super montem misericordiæ constituta nunquam potest abscondi: *Matth. 5* ipsaque de sui latere constructa redemptoris, id est, aqua ablutionis, & sanguine sanctificationis, quæ de ipsius latere pro se morientis exiêre, imbuta est. Ubi etiam altera soror Lazari Maria in magnæ indicium dilectionis, sicut sequentia monstrant Evangelii, *accepit libram unguenti nardi pisticæ pretiosi, & unxit pedes Iesu, & extersit capillis suis pedes ejus.* Quo non solùm succedit indicium devotionis, sed & aliarum fidelium Deo animarum signatur pietatis obsequium. *Pedes Domini.* *Maria autem accepit libram unguenti nardi pisticæ pretiosi.* Quid namque per libram unguenti, nisi perfectio justitiæ exprimitur? quod unguentum ex nardo pistica dicitur esse confectum. Quid enim per unguentum, nisi bonus odor opinionis insinuatur? *Vnguenti typus.* & hoc unguentum ex nardo pistica, id est, nardo fideli: nam πίστις Græcè, fides Latinè dicitur. *Fides.* *Sine fide enim Deo placere impossibile est,* *Hebr. 11* nec bona fama sine fide Catholica fieri poterit. O homo, unge pedes Jesu benè vivendo, Dominica sectare vestigia, & capillis exterge. Quæ tibi superflua sunt, pedibus Domini necessaria sunt, id est, minimis quibusque in Ecclesia, de quibus in fine dicturus erit Dominus, *Quamdiu fecistis uni ex minimis his, mihi fecistis.* *Matt. 25.* Domus autem repleta est odore, id est, Ecclesia, vitæ religiosæ bona fama: nam odor bonus est vita bona. Audi Apostolum, *Christi bonus odor sumus,* inquit, *in omni loco.* *2 Cor. 2* *Odor bonus vita bona.* Et in Canticis Canticorum, *Vnguentum effusum nomen tuum.* Item, *Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Ubi apertè, quid Maria semel fecerit, typicè autem, quid omnis Ecclesia, quid anima quæque perfecta semper faciat, ostenditur. *Magdalenæ erga Christum amor.*

Dicit ergo ex discipulis ejus Iudas Iscariothes, qui erat eum traditurus, Quare hoc unguentum non veniit trecentis denariis, & datum est egenis?] Væ impio traditori, væ complicibus ejus nequitiæ, etiam nunc membra Christi persequentibus! qui famam virtutis, quam ipsi habere non merentur, proximis, qui habent, invidere non cessant. Et quidem putare possemus Judam ob curam pauperum hæc fuisse locutum: sed prodit mentem illius testis verax, qui ait:

Dixit autem, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens ea, quæ mittebantur, portabat.] Non ergo tunc Judas periit, quando pecuniâ corruptus Dominum prodidit, sed jam perditus Dominum sequebatur, qui loculos habens Dominicos, ea quæ mittebantur, portabat in ministerium pauperum, quæ etiam infideli mente furari solebat. Videns ergo Dominus cor illius, cupiditatis jam sorde pollutum, prævidens pejori proditionis sorde polluendum, commisit ejus fidei, quicquid habebant in sacculis, cumque de his, quæ is vellet, facere permisit, ut vel collati honoris, vel habitæ memoria pecuniæ mentem ab ipsius venditione revocaret. Verùm quia semper avarus eget, neque unquam beneficiorum perfidus meminit impius, à furto pecuniæ, quam portabat, pervenit ad traditionem Domini, qui pecuniam sibi servandam commendabat.

Dixit ergo Iesus: Sine illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud.] Quasi innocenter interroganti Judæ Dominus simpliciter & mansuetè, quo ministerium Mariæ pertineret expo-

exposuit, quia ipse videlicet moriturus, & ad sepeliendum aromatibus esset ungendus: ideóque Mariæ, cui ad unctionem mortui corporis ejus, quamvis multum desideranti, pervenire non liceret, donatum sit viventi adhuc impendere obsequium, quod post mortem celeri resurrectione præventa nequiret. Unde benè Marcus Dominum de illa dixisse testatur, *Quod habuit hæc, fecit: prævenit ungere corpus meum*. Jam defuncti tangere non potuit: solum, quod potuit, fecit. Prævenit vivum adhuc funerandi officio donare.

Marc. 14

Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper habetis.] Et hîc magnæ moderamine patientiæ Dominus non Judam arguit avaritiæ, & non pauperum gratiâ de pecunia loqui, sed ex ratione demonstrat non esse culpandos eos, qui ei inter homines conversanti de facultatibus suis ministrarent, cùm tam parvo tempore ipse apud Ecclesiam corporaliter esset mansurus, pauperes autem, quibus eleëmosyna fieri posset, in ea semper essent habendi.

Cognovit ergo turba multa ex Judæis, quia illic est, & venerunt non propter Jesum tantùm, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit à mortuis.] Curiositas hos, non charitas adduxit ad Jesum: sed nos versa vice, fratres charissimi, si cognoscimus ubi Jesus est, ubi mansionem [illegible], ubi Bethaniam, id est, domum animæ obedientis, in qua habitet, invenit, veniamus illuc contemplatione: non propter hominem tantùm, quem à morte animæ suscitatum spiritualiter vivere donavit, sed ut bonam hominis vitam imitando per hoc ad visionem Jesu pertingere mereamur: quia pro certo cognovimus, ubi Jesus est. Resurrexit enim post mortem, & ascendit in cœlum, ubi habet mansionem perpetuam. Ipsa est vera Bethania, civitas scilicet cœlestis, quam nullus valet nisi obediens intrare.

Pauperes semper sunt in Ecclesia.

Christi mansio.

Cogitaverunt autem principes sacerdotum, ut & Lazarum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Judæis, & credebant in Jesum.] O cæca cæcorum versutia, occidere velle suscitatum, quasi non posset suscitare occisum, qui poterat defunctum! & quidem se utrunque posse docuit, qui & Lazarum defunctum, & seipsum suscitavit occisum. Postquam Dominus quatriduanum mortuum suscitavit, stupentibus Judæis, & aliis eorum invidendo credentibus, aliis invidendo pereuntibus, & discubuit in domo Jesus, recumbente quoque Lazaro, qui fuerat à mortuis suscitatus. Post unguentum diffusum super pedes ejus, unde domus odore completa est, de quibus in superioribus, quantum potuimus, tractavimus: nunc videndum est, quid ante Domini passionem gestum est. Dicit enim Evangelista.

In crastinum autem turba multa, quæ convenerat ad diem festum, cùm audissent quia venit Jesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviam ei, & clamabant, Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israël.] Rami palmarum laudes sunt significantes victoriam, qui erat Dominus mortem moriendo superaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. *Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini.* Notandum sanè, quod Hosanna verbum Hebraicum compositum est ex duobus, corrupto & integro. Salva namque, sive salvifica, apud eos dicitur *hosi*: *anna* verò interjectio est deprecantis, quomodò apud Latinos interjectio est dolentis Heu, & interjectio admirantis Papæ. Denique in Psalmo, ubi LXX. Interpretes transtulerunt, *O Domine, salvum me fac*: in Hebræo scriptum est, *hosanna anna adonai*, quod interpres noster Hieronymus diligentiùs elucidans ita transtulit, *Obsecro, Domine, salva, obsecro*; eandem namque significationem habet ipsum verbum obsecrationis. *Hosanna* itaque *salva, obsecro*, significat, consumptâ literâ vel vocali, quæ verbum prius terminat, cùm perfectè dicitur *hosi* per virtutem literæ vocalis Aleph, à qua verbum sequens incipit *anna*: quod metrici in versibus scandendis Synalœphen vocant, quamvis illi scriptam literam scandentes transiliant; in hoc autem verbo hosanna, iod litera nec saltem scribatur, sed sensu loquentium salvo, funditus intermittatur. *Benedictus, qui venit in nomine Domini Rex Israel*: sic accipiendum est, ut in nomine Domini Dei Patris intelligatur: quamvis possit intelligi etiam in nomine suo, quia & ipse Dominus est. Unde alibi scriptum est, *Pluit Dominus à Domino*. Verba ejus meliùs nostrum dirigunt intellectum, qui ait, *Ego veni in nomine patris mei, & non suscepistis me: alius veniet in nomine suo, hunc suscipietis.* Humilitatis enim magister est Christus, qui *humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Non itaque amittit divinitatem, quando nos docet humilitatem. In illa Patri est æqualis, in hac nobis similis. Per quod Patri est æqualis, nos, ut essemus, creavit. Per quod nobis est similis, ne periremus, redemit. Has ei laudes turba dicebat, *Hosanna benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israël*. Quam vocem mentis invidentiâ principes Judæorum perpeti non poterant, quando Regem suum Christum tanta multitudo clamabat. Sed quid fuit Domino Regem esse Israël? Qui magnum fuit Regi seculorum Regem fieri hominum? Non enim Rex Israël est Christus ad exigendum tributum, vel ferro exercitum armandum, hostesque debellandos, sed Rex Israël, quòd mentem regat, quòd in æternum consulat, quòd in regnum cœlorum credentes, sperantes, amantesque perducat. Dei ergo filius æqualis Patri, Verbum, per quod facta sunt omnia, quòd Rex esse voluit Israël, dignatio est, non promotio: miserationis indicium est, non potestatis augmentum. Qui enim appellatus est Rex Judæorum, in cœlis est Dominus Angelorum.

Palmarū rami.

Hosanna.

Anna Hebraicè quid significet.

Psal. 118.

Hosanna quid significet.

Joan. 5

Rex Israël quomodò dictus sit Christus.

Hosi.

Et invenit Jesus asellum, & sedet super eum.] Hîc breviter dictum est. Nam quemadmodum sit factum, apud alios Evangelistas plenissimè legitur. Adhibetur autem huic facto propheticum testimonium, ut appareret, quòd magni principes Judæorum eum non intelligebant, in quo implebatur, quod legebant. Invenit ergo Jesus asellum, & sedit super eum:

Sicut scriptum est, Noli timere filia Sion, Ecce Rex tuus veniet sedens super pullum asinæ.] Hæc filia Sion, cui divinitùs ista dicuntur, in illis erat ovibus, quæ vocem pastoris audiebant. In illa erat multitudine, quæ Dominum venientem tanta devotione laudabat, tanto agmine deducebat: ei dictum est, *Noli timere*, illum agnosce, qui à te laudatur, & noli trepidare, cùm loquitur, quia ille sanguis fundetur, per quem tuum delictum deleatur, & vita redimatur. Sed pullum asinæ, in quo nemo sederat, (hoc enim apud alios Evangelistas invenitur) intellige populum gentium, qui legem Domini non acceperat: asinam verò (quia utrunq; jumentum Domino adductum est) plebem eam, quæ veniebat ex populo Israël, non indomita tamen, sed quæ præsepe Domini agnovit.

Filia Sion.

Asinæ pullus.

Asina.

Hæc non cognoverunt discipuli ejus primùm, sed quando glorificatus est. (id est, quando virtutem suæ resurrectionis ostendit) tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo.] Recolentes quippe secundùm Scripturam, quæ ante passionem, vel in Domini passione completa sunt, ibi & hoc invenerunt, ut secundùm eloquia Prophetarum in pullo asinæ sederet.

Testimonium perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento, & suscitavit eum à mortuis: proptereà & obviam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos, Videtis, quia nihil proficimus, ecce mundus totus post eum abit.] Turba turbavit turbam. Quid autem invides cæca turba, quia post eum vadit mundus, per quem factus est mundus?

Erant autem gentiles quidam ex his, qui ascenderant, ut adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eum dicentes: Domine, volumus Jesum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ. Andreas rursus & Philippus dicunt Jesu.] Videamus, quid Dominus ad ista responderit. Ecce voluerunt eum Judæi occidere: Gentiles videre. Sed etiam illi ex Judæis erant, qui clamabant, *Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israël*. Ecce illi ex circumcisione, isti ex præputio, velut arietes de diverso venientes, & in unam fidem Christi pacis osculo concurrentes. Audiamus ergo vocem lapidis angularis.

Gentiles Christum videre cupientes.

Jesus autem, inquit, *respondit eis dicens, Venit hora, ut clari-*

ficetur

ficetur filius hominis.) Hic quisquam forsitan putet ideò se dixisse glorificatum, quia gentiles eum volebant videre. Non ita est, sed videbat ipsos gentiles post passionem & resurrectionem suam in omnibus gentibus credituros: quia sicut dicit Apostolus, *Caecitas ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gentium intraret.* (Rom. 11.) Ex occasione igitur istorum gentilium, qui eum videre cupiebant, annunciat futuram plenitudinem gentium, & promittit jam jamque adesse horam glorificationis suae, qua facta in coelis, gentes fuerant crediturae. Unde praedictum est, *Exaltare super coelos Deus, & super omnem terram gloria tua.* (Psal. 56.) Haec est gentium plenitudo, de qua dicit Apostolus, *Caecitas ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gentium intraret.* (Rom. 11.) Sed altitudinem glorificationis oportuit ut praecederet humilitas passionis. Ideò secutus adjunxit:

Amen amen dico vobis, Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.) Se autem dicebat ipsum esse mortificandum, & multiplicandum; mortificandum infidelitate Judaeorum: multiplicandum fide omnium populorum. Jam vero exhortans ad passionis suae sectanda vestigia,

Qui amat, inquit, *animam suam, perdet eam.*) Quod duobus modis intelligi potest, qui amat, perdet: id est, si amas, perdes, si cupis vitam tenere in Christo, noli timere mori pro Christo. (*Amare animam & perdere.*) Item alio modo, *qui amat animam suam, perdet eam:* noli amare in hac vita, ne perdas in aeterna vita. Hoc autem quod posterius dixi, magis habere videtur Evangelicus sensus. Sequitur enim:

Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam.) Ergo quod suprà dictum est, qui amat, subintelligitur, in hoc mundo, ipse utique perdet; qui autem odit, utique in hoc mundo, in vitam aeternam ipse custodit eam. Magna & mira sententia, quemadmodum sit hominis in animam suam amor ut pereat, odium ne pereat. (*Odisse animam suam quid sit.*) Si male amaveris, tunc odisti, si benè oderis, tunc amasti. Felices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando. Hic animae nomine vita praesens designatur, vel etiam hujus vitae delectatio, quae perdenda est, ut feliciter invenias voluntatem tuam in regno Dei, quam fortiter vicisti in hoc saeculo: nam sancti martyres odio habuerunt hanc praesentem vitam pro Christi nomine, dum magis voluerunt hanc praesentem vitam perdere, quàm Christum negare, implentes quod sequitur, (*Martyres Christum in passione imitati.*) *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* Quid est, me sequatur, nisi me imitetur? *Christus enim pro nobis passus est*, ait Apostolus Petrus, (1. Pet. 2.) *relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus.* Ecce quod dictum est.

Si quis mihi ministrat, me sequatur. (*Quo fructu, qua mercede, quo praemio?*) *Et ubi sum*, inquit, *ego, illic & minister meus erunt.*] Merces est amoris, & operis pretium quo ministratur Christo, esse cum illo cui ministratur. (*Christianorum merces, esse cum Christo.*) Ubi enim benè erit sine illo? aut quomodo male esse poterit cum illo? Audi evidentius:

Et si quis mihi ministraverit, honorificabit eum pater meus?) Quo honore, nisi ut sit cum filio ejus? Quod enim superius ait, *Ubi ego sum, illic & minister meus erit*: hoc intelligitur exposuisse cum dicit, *Honorificabit eum pater meus.* Nam quem majorem honorem accipere poterit adoptatus, quàm ut sit ubi est unicus, non aequalis factus divinitati, sed consociatus aeternitati? Quid sit autem ministrare Christo, qui operi merces tanta promittitur, considerandum est. (*Ministrare Christo.*) *Si quis mihi ministrat, me sequatur*: hoc intelligi voluit, ac si diceret, Si quis me non sequitur, non mihi ministrat: Ministrant ergo Jesu Christo, qui non sua quaerunt, sed quae Jesu Christi, hoc enim est, me sequatur, vias ambulet meas, non suas, sicut alibi scriptum est, *Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulavit, & ipse ambulare.* (1. Joan. 2.) Etiam si porrigit esurienti panem, debet misericordia facere, non de jactantia, non aliud ibi quaerere quàm opus bonum, nesciente sinistra quid faciat dextera, id est, ut alienetur intentio cupiditatis ab opere charitatis. (*Jactantia in omni opere vitanda.*) Illi dicitur, *Cum uni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti.* (Matt. 25.) Nec ea tantum quae ad misericordiam pertinent corporalem, sed omnia opera propter Christum faciens, tunc erunt bona: quoniam finis legis Christus, ad justitiam omni credenti. (Rom. 10.) Credens, minister est Christi usque ad illius opus magnae charitatis, quod est animam suam pro fratribus ponere, hoc est enim & pro Christo ponere, quia & hoc propter sua membra dicturus est, *Cum pro istis fecistis, pro me fecistis.* De tali quippe opere etiam se ministrum facere & appellare dignatus est, ubi ait, *Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & animam suam ponere pro multis.* (Matt. 20.) Hinc est ergo unusquisque minister Christi, unde est & minister Christus. Sic ministrantem Christo honorificat pater ejus honore illo magno, ut sit cum filio ejus, nec unquam deficiat fides ejus. Communiter vero de omnibus ait, *Si quis mihi ministrat.* Omnis enim quicunque benè agit, Christo ministrat. Unde unusquisque pro modulo suo ministret Christo, benè vivendo, eleemosynas faciendo, nomen doctrinamque ejus quibus potuerit praedicando. Qui vero benè viventes exhortatur ut permaneant in benè vivendo, ministrat Christo. Qui vero humiliter admonenti se obedit, ministrat Christo, & qui fideliter in hoc saeculo ministrat Christo, feliciter in futuro saeculo regnat cum Christo. Cum Dominus Jesus praedixisset in grano sinapis passionem suam, & suos hortaretur ministros ut sequerentur eum, ad nostram rursus infirmitatem suum temperavit affectum, & ait:

Nunc anima mea turbata est.) Unde turbata est Domine Jesu anima tua? Nunquid non ideò animam accepisti, & hominem perfectum, ut patereris in eo? Video te Domine nostram infirmitatem in te transferre, & in te causam suscipere nostram. Ideò turbatus es, quia voluisti: sicut natus fuisti, quia voluisti: (*Turbatio Christi.*) nam paulo ante de te dictum est, ubi Lazarum suscitasti, turbavit semetipsum: nam his verbis ab infirmitate nostra rapuit nos ad firmitatem suam. Vox est enim fortitudinis Domini, ubi ait: *Venit hora ut clarificetur filius hominis.* Vox est infirmitatis nostrae, dum ait, *Nunc anima mea turbata est.* O Domine mediator Deus supra nos, homo propter nos, agnosco misericordiam tuam. Nam quod tu tantus tuae charitatis voluntate turbaris, multos in corpore tuo, qui suae infirmitatis necessitate turbantur, ne desperando pereant, consolaris. Audi ergo ô miles Christi quid deinde subjungat. Cum dixisset, *Nunc anima mea turbata est*, Et quid dicam, inquit,

Pater salvifica me ex hac hora, sed propterea veni in hanc horam. Pater clarifica tuum nomen.) Docuit te quid cogites, docuit quid dicas, quem invoces, in quo speres, cujus voluntatem certam atque divinam tuae voluntati humanae infirmaeque praeponas. Non ideò tibi videatur ex alto deficere, quia te vult ab imo prospicere. Nam & tentari dignatus est à diabolo, à quo utique si nollet non tentaretur; & ea respondit diabolo, quae tu in tentationibus debeas respondere, (Matth. 4. *Tentatio Christi à diabolo.*) & ille quidem tentatus est, sed non periclitatus, ut doceret te in tentatione periclitantem tentatori respondere, & post tentatorem non ire, sed de periculo tentationis exire. Sicut autem hic dixit, *Nunc anima mea turbata est*, ita etiam ibi dicit, *Tristis est anima mea usque ad mortem.* (Matt. 26. *Timor ac pavor Christi.*) &, *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste.* Hominis suscepit infirmitatem, ut doceat sic contristatum & conturbatum quod sequitur dicere, *Verum non quod ego volo, sed quod tu vis pater.* Sic enim homo ab humanis in divina dirigitur, cum voluntati humanae voluntas divina praeponitur. Quid est autem, Clarifica tuum nomen, nisi in sua passione & resurrectione? Quid est ergo aliud, nisi ut pater clarificet filium, qui clarificat nomen suum, etiam in similibus passionibus servorum suorum?

Venit ergo vox de coelo, Et clarificavi, & iterum clarificabo.] *Et clarificavi*, antequam facerem mundum: *& iterum clarificabo* resurgentem à mortuis, & ascendentem in coelum. (*Christi clarificatio.*) Et aliter intelligi potest, *Et clarificavi*, cum de virgine natus est, (Matth. 1.) cum de coelo per indicem stellam à Magis adoratus est, (Matth. 2.) cum à sanctis sancto Spiritu plenis agnitus est, cum descendente Spiritu in specie columbae declaratus, (Matth. 3.) cum voce de coelo sonante monstratus, cum in monte transfiguratus, (Matt. 17.) cum miracula multa fecit, cum multos sanavit atque mundavit, cum de paucissimis panibus tantam multitudinem

Matt.14. Luc.8. Ioan 11. Rom.6. Psal. 56

pavit, cùm ventis & fluctibus imperavit, cùm mortuos suscitavit. *Et iterum clarificabo*, cùm resurget à mortuis, cùm *mors ei ultrà non dominabitur*, cùm exaltabitur super cœlos Deus, & super omnem terram gloria ejus.

Turba ergo quæ stabat, & audiebat dicebat tonitruum factum esse. Alij dicebant, Angelus ei locutus est. Respondit Iesus, & dixit, Non propter me vox hæc venit, sed propter vos.] Hic ostendit illa vice non sibi indicatum, quod jam sciebat, sed eis, quibus indicari oportebat. Sicut autem illa vox non propter eum, sed propter illos divinitùs facta est, sic anima ejus non propter eum, sed propter alios voluntate turbata est.

Mundi judicium.

Nunc judicium est mundi.] Non enim de futuro judicio hoc dictum esse putamus, quod in fine mundi futurum est, ubi boni & mali separabuntur æterna divisione, sed de judicio, quod quotidiè in sancta Dei Ecclesia solet esse. Possidebat ergo diabolus genus humanum, & reos simpliciorum tenebat chirographo peccatorum, dominabatur in cordibus infidelium, ad creaturam colendam deserendo creatore deceptos captivosque trahebat. Per Christi autem fidem, quæ morte ejus & resurrectione firmata est, per ejus sanguinem, qui in remissionem fusus est peccatorum, millia credentium à dominatu diaboli liberantur, Christi corpori copulantur, & sub tanto capite uno ejus spiritu fidelia membra vegetantur. Hoc vocabat judicium, hanc discretionem, hanc à suis redemptis diaboli expulsionem. Denique attende, quid dicat, quasi quæreremus quid esset, quod ait: *Nunc judicium est mundi*, secutus exposuit, ait enim:

Diabolus ut dicatur mundi princeps.

Nunc princeps hujus mundi ejicietur foràs.] Audivimus quale dixerit esse judicium; non ergo illud, quod in fine venturum est, ubi vivi & mortui judicandi sunt, aliis ad sinistram, aliis ad dexteram separatis: sed judicium, quo princeps hujus mundi ejicietur foràs. Quomodò ergo intùs erat? quo eum dixit ejiciendum foràs? *Nunc*, inquit, *princeps hujus mundi ejicietur foràs*, hoc intelligendum est, quod nunc fit, non quòd tantum post futurum esse in novissimo die prævidebat. Ergo Dominus, quòd sciebat post passionem & glorificationem suam per universum mundum multos populos credituros, in quorum cordibus diabolus intùs erat, cui quando ex fide renunciatur, ejicitur foràs, dicit, *Nunc princeps mundi hujus ejicietur foràs.* Sed dicit aliquis, Nunquid de cordibus Patriarcharum, & Prophetarum, veterumq; Justorum non est ejectus foràs? Ejectus est planè. Quomodò ergo dictum est, *Nunc ejicietur foràs?* Quomodò putamus, nisi quia tunc quod in hominibus paucissimis factum est, nunc in multis magnisque populis jam futurum esse prædictum est? sicut illud quod dictum est, *Spiritus autem nondum erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus*: potest similem habere quæstionem & similem solutionem. Non enim sine Spiritu sancto futura prænunciaverunt Prophetæ, aut non etiam Dominum infantem in Spiritu sancto Simeon senex & Anna vidua cognoverunt, & Zacharias & Elizabeth, qui de illo nondum nato, sed jam concepto tanta per Spiritum sanctum prædixerunt: sed *Spiritus nondum erat datus*, id est, illa abundantia gratiæ spiritualis, quâ congregati linguis omnium loquerentur, ac si in linguis omnium gentium futura prænunciaretur Ecclesia: quâ gratiâ spirituali populi congregarentur: quâ longè lateque peccata dimitterentur, & millia millium Deo reconciliarentur. Quid ergo, ait quispiam, quia diabolus è credentium cordibus ejicitur foràs, jam fidelium neminem tentat? Imò verò tentare non cessat: sed aliud est interinsecùs regnare, aliud forinsecùs oppugnare. Aliud est vulnerare, aliud occidere. Sed si vulnerat, adest qui sanat: quia sicut pugnantibus dictum est, *Hæc scribo vobis, ut non peccetis*: ita qui vulnerantur, quod sequitur audiunt: *Et si peccaveritis, advocatum habemus ad Patrem, Iesum Christum justum, & ipse est propitiatio peccatorum nostrorum.* Quid enim oramus, cùm dicimus, *Dimitte nobis debita nostra*, nisi ut vulnera nostra sanentur? Et quid aliud petimus, cùm dicimus, *Et ne nos inferas in tentationem?* nisi, ne ille, qui insidiatur, vel certè extrinsecùs nullus irrumpat ex parte, vel nulla nos fraude decipiat, nullis nos subvertat machinis. Quando non tenet locum cordis, ubi fides habitat, ejectus est foràs. Sed *nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilat, qui custodit eam.* Nolite ergo de vobis ipsis præsumere, si non vultis foràs ejectum diabolum intrò iterum revocare. Absit autem, ut diabolum mundi principem ita dictum existimemus, ut eum cœlo & terræ dominari posse credamus: sed mundus appellatur in malis hominibus, qui toto terrarum orbe diffusi sunt, sicut appellatur domus in his, à quibus inhabitatur, secundùm quod dicimus, bona domus est, vel mala domus est: non quando reprehendimus sive laudamus ædificium parietum atque tectorum, sed ipsos mores vel bonorum hominum vel malorum. Sic ergo dictum est, *Princeps hujus mundi*, id est, princeps malorum hominum, qui habitant in mundo. Appellatur etiam mundus in bonis, qui similiter toto terrarum orbe diffusi sunt, inde dicit Apostolus, *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi*, hi sunt, ex quorum cordibus princeps mundi ejicietur foràs. Cùm ergo dixisset, *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foràs.*

Ioan.7. 1.Petr.1. Luc.2. Luc.1. — Diabolus quomodò ejectus foràs. — 1.Ioan.2. — Matt.6. Dimitte nobis debita nostra, interpretatum. — Psal.126. — Diabolus quomodò dicatur mundi princeps. — 2.Cor.5. — Ejectio diaboli.

Et ego, inquit, *si exaltatus fuero à terra, omnia traham post me.*] Quæ omnia? nisi ex quibus ille ejicitur foràs. Non autem dixit omnes, sed *omnia*. Non enim omnium est fides. Non itaque hoc ad universitatem hominum retulit, sed ad creaturæ integritatem, id est, spiritum & animam, & corpus, & illud, quod intelligimus, & illud, quod videmus, & illud, quòd visibiles & contrectabiles sumus. Qui enim dixit, *Capillus capitis vestri non peribit*, omnia trahit post se. Aut si omnia ipsi homines intelligendi sunt, omnia prædestinata ad salutem possumus dicere, ex quibus omnibus ait nihil esse periturum, cùm suprà de suis ovibus loqueretur. Aut certè omnia hominum genera, sive in linguis, sive in gradibus honorum omnium, sive in diversitatibus ingeniorum omnibus, sive in artium licitarum & utilium professionibus omnibus, & quicquid aliud dici potest secundùm innumerabiles differentias, quibus inter se per sola peccata homines distant, ab excelsissimis usque ad humillimos, à rege usque ad mendicum, *Omnia*, inquit, *traham post me*: ut sit caput eorum, & illa membra ejus. Sed *si exaltatus fuero*, inquit, *à terra*, hoc est, cùm exaltatus fuero; non enim dubitat futurum esse, quod venit implere. Hoc referatur ad illud, quod superiùs ait, *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit granum, multum fructum affert.* Nam exaltationem suam quid aliud dixit, quàm in cruce passionem? quod & ipse Evangelista non tacuit. Subjunxit enim, & ait, *Hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus.*

Luc.21. — Omnia trahā ad me, interpretatū. — Ioan.21. — Exaltatio Christi ejus passio.

Respondit ei turba, Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum: & quomodò tu dicis, Oportet exaltari filium hominis?] Quis iste? Memoriter tenuerunt, quòd Dominus dicebat assiduè filium hominis se esse. Nam hoc loco non ait, si exaltatus fuerit à terra filius hominis, sed sicut superiùs dixerat quando nunciati sunt gentiles illi, qui eum videre cupiebant, *Venit hora, ut glorificetur filius hominis.* Hoc itaque isti animo retinentes, & quod nunc ait, *Cùm exaltatus fuero à terra*, mortem crucis intelligentes quæsierunt ab illo, & dixerunt:

Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum, & quomodò tu dicis, oportet exaltari filium hominis?] Si enim Christus est, inquiunt, manet in æternum: si manet in æternum, quomodo exaltabitur à terra? id est, quomodò crucis passione morietur? Hoc enim eum dixisse intelligebant, quod facere cogitabant. Non ergo eis verborum istorum obscuritatem aperuit infusa sapientia, sed stimulata conscientia.

Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum lumen in vobis est.] Hinc est quod intelligetis, quòd Christus manet in æternum.

Ergo ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant.] Ambulate, accedite, totum intelligite, & moriturum Christum, & victurum in æternum, & sanguinem fusurum, quo redimat, & ascensurum in sublimia, quò perducat. Tenebræ autem vos comprehendent, si eo modo credideritis Christi æternitatem, ut negetis in eo mortis humilitatem.

Et qui

Et qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat.] Sic potest offendere in lapidem offensionis, & petram scandali, quod fuit Dominus cæcis Judæis, sicut credentibus *lapis quem reprobaverunt ædificantes, factus est in caput anguli.* Hinc dedignati sunt credere in Christum, quia eorum impietas contempsit mortuum, risit occisum, & ipsa erat mors grani multiplicandi, & exaltatio trahentis post se omnia.

Rom. 9. Lapis offensionis petra scandali.

Dum lucem habetis credite in lucem, ut filii lucis sitis.] Cùm aliquid veri auditum habetis, credite in veritate. Et considerandum quod non ait, Videte lucem, sed, *credite in lucem*, videndam post hujus vitæ viam. Seipsum enim (ut dictum est) dicit lucem, in quam oportet credere: suam per hoc deitatem significans.

Hæc locutus est Jesus, & abiit, & abscondit se ab eis.] Non ab eis qui credere & diligere cœperant, non ab eis qui cum ramis palmarum & laudibus obviam venerant, sed ab eis qui videbant & invidebant, quia nec videbant, sed in lapidem illum cæcati offendebant. Cùm autem se abscondisset Jesus ab eis, qui illum occidere cupiebant (quod sæpè propter oblivionem commonendi estis) nostræ infirmitati consuluit, non suæ potestati derogavit. Prænunciata Dominus Christus passione sua in exaltatione crucis, quod Judæi intelligentes quæstionem proposuerunt quomodo diceret se esse moriturum, cùm ex lege audierint quòd Christus manet in æternum: deinde intulit Evangelista, & ait;

Cùm autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Esaiæ prophetæ adimpleretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est.] Quis, pro raritate posuit: quia quod sancti prophetæ à Deo audierunt, & in populo prædicaverunt, paucissimi crediderunt. Ubi in eo quod ait, *Brachium Domini cui revelatum est?* satis ostendit brachium Domini ipsum Dei filium nuncupatum, non quod Deus pater figura determinetur carnis humanæ, eiq; filius tanquam membrum corporis, hæreat: sed quia omnia per ipsum facta sunt, ideo brachium Domini dictus est. Sicut enim tuum est brachium per quod operaris, sic Dei brachium dictum est ejus verbum, quia per verbum operatus est mundum. Cur enim homo brachium ut aliquid operetur extendit, nisi quia non continuo fit quod dixerit? si autem tanta potestate prævaleret, ut sine illo corporis motu fieret, quod diceret, brachium ejus esset verbum ejus. Sed Dominus Jesus Dei patris unigenitus filius, sicut non est paterni corporis membrum, ita non est cogitabile vel sonabile ac transitorium verbum: quia cum *omnia per ipsum facta sunt, Deus erat verbum.* Quem Evangelista verbum nominavit esse apud Deum, hunc propheta brachium Domini nominavit. Dum brachium domini audivimus, Dei virtutem, & Dei sapientiam Christum agnoscamus, per quem facta sunt omnia. *Omnia enim in sapientia fecisti*, dicit Psalmista. Non est enim ipse qui pater, sed unum sunt ipse & pater, & æqualis patri, ubique totus. Hic quæstio difficilis oritur, quid fecissent Judæi mali, vel quæ culpa illorum esset, ut non crederent, si necesse erat ut sermo Isaiæ Prophetæ impleretur quem dixit, *Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est?* Cui quæstioni respondemus, Deum præscium futurorum, per prophetam prædixisse, tamen non fecisse. Non enim propterea quenquam Deus ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata jam novit, ipsorum enim præscivit peccata: non sua, non cujusquam alterius, sed ipsorum. Quapropter, si ea quæ ille præscivit ipsorum, non sunt ipsorum, non vera præscivit, sed quia illius præscientia falli non potest, sine dubio non alii, sed ipsi peccant, quos Deus peccaturos esse præscivit. Fecerunt ergo peccatum Judæi, quod eos facere nō compulit, cui peccatum non placet? sed facturos esse prædixit, quem nihil latet. Sed ea quæ sequuntur Evāgelii verba urgent, & profundiorem quæstionem faciunt. Dicitur enim hic quasi causa sit incredulitatis illorum, qui illorum oculos excæcavit & cor induravit. Hoc omnino de Deo dicitur, non de diabolo. Sed causa quærenda est cur propheta dixisset hoc Deum fecisse: quam eo donante, quantum poterimus exponamus. Non poterant credere, quia hoc propheta prædixit: quia Deus hoc futurum esse præscivit. Quare autem non poterant, si a me quæratur, respondeo, quia nolebant. Malàm quippè eorum voluntatem prævidit Deus, & per prophetam prænunciavit ille cui abscondi futura non possunt, & hanc excæcationem vel indurationem mala eorum meruisse voluntate. Sic enim excæcat, sic obdurat Deus, deserendo, & non adjuvando: quod occulto nobis judicio facit, sed nunquam injusto. Cùm ergo Paulus Apostolus hanc ipsam difficillimam quæstionem tractaret, ait, *Nunquid iniquitas est apud Deum? Absit.* Si ergo absit. ut sit iniquitas apud Deum, sive quando adjuvat, sive quando non adjuvat, justè facit, quia omnia non temeritate, sed judicio facit. Porrò si judicia sanctorum justa sunt, quanto magis sanctificantis & justificantis Dei? Justa ergo sunt, sed occulta. Ideo cum quæstiones hujusmodi in medium venerint, quare alius sic, & alius sic judicetur, quare ille Deo deserente excæcatur, ille Deo adjuvante illuminatur: non nobis judicium de judicio tanti judicis usurpemus, sed contremiscentes exclamemus cum Apostolo, *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus!* De talibus vero quæstionibus vel judiciis Dei admonentem audiamus scripturam, atque dicentem, *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne perscrutatus fueris.* Perveniamus ergo in viam fidei, hanc perseverantissimè teneamus. Ipsa perducit ad cubiculum regis, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ absconditi. Non enim Dominus ipse Jesus Christus, suis illis magnis & præcipue electis discipulis invidebat, quando dicebat, *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo.* Ambulandum est, proficiendum est, crescendum est, ut sint corda nostra capacia earum rerum quas capere modò non possumus, quòd si nos ultimus dies proficientes invenerit, ibi discemus, quod hic non potuimus. Non itaque mirum est quia non poterant credere, quorum voluntas sic superba erat, ut *ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere*, sicut de illis dicit Apostolus, justitiæ Dei noluerint esse subjecti. Quia enim non ex fide, sed tanquam ex operibus tumuerunt, ipso suo timore cæcati offenderunt in lapidem offensionis. Sic autem dictum est, non poterant, ubi intelligendum est quod nolebant, quemadmodum dictum est de Domino Deo nostro, Si credimus, ille fidelis permanet; negare seipsum non potest. Sicut laus est voluntatis divinæ, quòd illos salvos fieri voluit: ita quod illi non poterant credere, culpa est voluntatis humanæ. Hoc de Judæis qui excæcati & indurati sunt, Deus præscivit, atque in ejus spiritu propheta prædixit. Quod vero addidit, *Et convertantur, & sanem eos*: utrum subaudiendum sit, id est, non convertantur, connexa desuper sententia ostendit, ubi dictum est, *Ut non videant oculis, & intelligant corde!* quia & hic utique dictum est, non intelligant. & ipsa enim conversio de illius gratia est, cui dicitur, *Deus virtutum converte nos.* An fortè & hoc de supernæ medicinæ misericordia factum intelligendum est, quoniam perversæ & superbæ voluntatis erant, & justitiam suam constituere volebant, ut ad hoc desererentur, & excæcarentur: ad hoc inquam excæcarentur, ut offenderent in lapidem offensionis, & implerentur facies eorum ignominia, & ita humiliati quærerent nomen Domini, & non suam, qua inflatur superbus, sed justitiam Dei, qua justificatur impius? hoc enim multis eorum profecit in bonum, qui de suo scelere compuncti, in Christum postea crediderunt: pro quibus & ipse oraverat, dicens, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt:* Sequitur;

Brachium Domini. — *Ps. 103.* — *Præscientia Dei.* — *Peccati causa an sit Deus.* — *Rom. 9.* — *Judicia Dei* — *Rom. 11.* — *Eccl. 3.* — *Coloss. 2.* — *Joan. 16.* — *Rom. 10.* — *Operum gloriatio.* — *2. Tim. 2.* — *Judæi ad Christum conversi.* — *Conversio nostra ex Dei gratia est.* — *Psal. 79.* — *Profectus in lege Domini.* — *Luca 23.* — *Luca 23.*

Veruntamen ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, ut de Synagoga non ejicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quàm gloriam Dei.] Videte quemadmodum notaverit Evangelista & improbaverit quosdam, quos tamen in eum dixit credidisse: qui in hoc ingressu fidei si proficerent, amorem quoque humanæ gloriæ proficiendo superarent, quem superaverat Apostolus, dicens, *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri IESV Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Ad hoc enim & ipse Dominus

Galat. 6. Crucis exaltatio.

crucem suam, ubi eum dementia superbæ impietatis irrisit, in eorum qui illum crederent, frontibus fixit, ubi est quodammodo sedes verecundiæ, ut se nomine ejus fides non erubescat, & magis Dei gloriam, quàm hominum diligant. Loquente Domino Jesu Christo apud Judæos, & tanta miraculorum signa faciente, quidam crediderunt prædestinati in vitam æternam, quos etiam vocavit oves suas. Quidam verò non crediderunt, nec poterant credere, eo quod occulto, nec tamen injusto judicio Dei fuerant excæcati. Alii verò palàm credentes, & cum ramis palmarum occurrentes, alii verò occulte credentes, sed propter Pharisæos non confitentes, quos evangelista notavit, cùm dixit, *Dilexerunt gloriam hominum magis quàm gloriam Dei.* Gloria Dei est publice confiteri Christum, sicut martyres sancti fecerunt: de quibus alio loco ipse Dominus ait, *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo* Qui confitetur Christum confessione laudis, confitebitur, id est laudabitur à Christo coram Deo patre. His ita se habentibus, & sua jam propinquante passione;

Iesus clamavit & dixit, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.) Jam dixerat quodam loco, *Doctrina mea non est mea sed ejus qui me misit.* Ubi intelleximus eum doctrinam suam dixisse verbum patris, quod est ipse: & hoc significasse dicendo, *Doctrina mea non est mea, sed ejus qui me misit*, quod à seipso ipse non esset, sed haberet à quo esset. Deus enim de Deo filius patris: pater autem non Deus de Deo, sed Deus pater filii. Nunc autem quod ait, *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me*: quomodo intellecturi sumus, nisi quia homo apparebat hominibus, cum lateret Deus? & ne putarent hoc eum esse tantummodo quod videbant, talem, ac tantum; sed volens credi qualis & quantus est pater, *Qui credit in me*, inquit, *non credit in me*, i. quod videt, *sed in eum qui misit me*, id est in patrem: unde necesse est, ut eum credat filium habere: & dum patrem credit æternum, credat & filium habere coæternum sibi, & consubstantialem sibi. Propterea dixit, *Qui credit in me, non credit in me*: nolens ut totum quod de Christo creditur, secundum hominem crederetur. Ille benè credit in me, qui secundum id quod videt me, non tantum credit in me, sed secundum id quod credit in me, credit æqualem esse patri. Ac ne putaretur sic voluisse intelligi patrem, tanquam patrem multorum filiorum per gratiam regeneratorum, non unici verbi æqualis sibi, continuò subjecit;

Et qui videt me, videt eum qui misit me.) Usqueadeo non distat inter eum & me, ut *qui me videt, videat eum qui misit me.* Hæc visio intellectualis, non carnalis, debet intelligi, quæ modo in laude est sanctorum, post resurrectionis ultimæ diem in re æternæ beatitudinis erit, de qua alibi ait, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Attendamus cætera. *Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Dixit quodam loco discipulis suis, *Vos estis lumen mundi, non potest abscondi civitas super montem constituta: neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* Non tamen dixit, Vos lux venistis in mundum: ut omnis qui credit in vos, in tenebris non maneat. Nusquam hoc legi posse confirmo. Lumina ergo sunt omnes sancti: sed credendo illuminantur ab eo, à quo si quis recesserit, tenebrabitur. Lumen autem illud quod illuminat, à se recedere non potest, quia incommutabile omnino est. Cùm autem dicit, *Omnis qui credit in me, in tenebris non manet*, satis manifestat omnes se in tenebris invenisse: sed ne in eis tenebris remaneant, in quibus inventi sunt, debent credere in lucem quæ venit in hunc mundum, quia per illam factus est mundus.

Et si quis audierit, inquit, verba mea, & non custodierit, ego non judico eum) Audite, quomodo dicit filius, *Ego non judico eum*: cùm dicit alio loco, *Pater non judicat quenquam, sed omne judicium dedit filio*? nisi quia intelligendum est quod sequitur;

Non enim veni inquit, ut judicem mundum, sed ut salvum faciam mundum.] Nunc ergo est tempus misericordiæ, post erit judicii: quia *misericordiam*, inquit, *& judicium cantabo tibi Domine.* Sed de ipso etiam futuro novissimo judicio videte quid dicat; Psal. 100

Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui judicet eum. Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die.) Non ait, Qui spernit me, & non accipit verba mea, ego eũ non judico in novissimo die. Venit enim filius Dei ad salvandum, non ad judicandum, ideo dixit, *non judico eum*, id est modo in præsenti, *sed judico eum in novissimo die.* Cùm enim dixisset, *Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui judicet eum*, expectantibus quisnam ille esset, cautus adjunxit, Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die. Satis manifestavit seipsum judicaturum in novissimo die. Seipsum quippè locutus est, seipsum annunciavit, seipsum januam posuit, qua ipse ad oves pastor intraret. Aliter itaque judicabuntur qui non audierunt, & qui audierunt & contempserunt. *Qui enim sine lege peccaverunt*, ait Apostolus, *sine lege peribunt: & qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.* Rom. 2.

Quia ego, inquit, ex me non sum locutus.) Ideo se dicit non locutum ex seipso. Jam hoc sæpè diximus, quod filius à se non est, sed à patre, ideo adjunxit;

Sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar.] Non enim locorum spatio, non syllabarum expressione, non vocali sono pater filio loquitur, ut filius mandatum patris audiat, sicut filius hominis ab homine audire solet quid pater mandet illi; sed unicus filius est verbum patris, & sapientia patris: in illo sunt omnia mandata patris. Neq; enim mandatum patris aliquando filius nescivit, ut eum necesse esset ex tempore habere quòd accepit, ut nascendo accipere, dederitq; illi gignendo pater quod non haberet, sed eum genuit vitam habentem, sicut superiùs ait, *Sicut pater habet vitam, sic dedit & filio vitam habere in semetipso*, id est, genuit filium vitam habentem in semetipso. Sic dicit hic, *sicut mandatum dedit mihi*, & quia æterna ipsa nativitas nunquam non fuit, filius qui est vita; & sicut est vita æterna, sic est qui natus est, vita æterna: ita & mandatum, non quod filius non habeat, pater dedit, sed, sicut dixi, in sapientia patris, quod est verbum patris, omnia mandata sunt patris. Sequitur enim; Ioan. 5.

Et scio quia mandatum ejus vita æterna est.] Si ergo vita æterna est mandatum patris, quid aliud dictum est, quàm, Ego sum mandatum patris? Proinde & id quod adjungit & dicit; Mandatum patris, filius est.

Quæ ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor.] Non accipiamus dixit mihi, quasi verbo locutus sit unico verbo, aut egebat Deus verbis Dei, verbum dixit ergo pater filio, sicut dedit vitam filio, non quod nesciebat, vel non habebat, sed ipse filius erat. Quid est autem, *Sicut dixit mihi, sic loquor*, nisi verbum loquor? Ita ille dixit ut verax, ita iste loquitur ut veritas. Verax autem genuit veritatem. Quid ergo jam diceret veritati? Non enim imperfecta erat veritas, cui verum aliquid adderetur. Dixit ergo veritati, quia genuit veritatem. Porrò ipsa veritas sic loquitur ut ei dictum est, sed intelligentibus quos docet ut nata est. Ut autem crederent homines quod intelligere nondum valent, ex ore carnis verba sonuerunt, & abierunt, transvolantes soni strepuerunt peractis morulis temporum suorum: sed res ipsæ quarum signa sunt soni, tractæ quodammodo in eorum memoriam qui audierunt, etiam ad nos per literas, quæ visibilia signa sunt, pervenerunt. Non sic loquitur veritas: intelligentibus mentibus intus loquitur: sine sono instruit: intelligibili voce perfundit. Qui ergo potest in ea videre nativitatis ejus æternitatem, ipse illam sic audit loquentem, sicut ei dixit pater quod loqueretur. Excitavit nos ad magnum desiderium interioris dulcedinis suæ: sed crescendo capiamus, ambulando crescamus, proficiendo ambulemus, ut pervenire possimus per seipsum, ad seipsum seipso ducente nos, & promittente nobis, *Ego sum via, veritas, & vita.* Via quærentibus, veritas invenientibus, vita permanentibus. Filius legis Christus. Ioan. 14.

CAPUT

CAPUT XIII.

SCriptutus Evangelista Joannes memorabile illud Domini ministerium, quo discipulis in Pascha priusquam ad passionem iret, pedes lavare dignatus est, primo ipsum nomen Paschæ quid mysticè signaret, aperire curavit, ita incipiens:

Ante diem autem festum Paschæ sciens Iesus quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad patrem, cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.) Pascha quippè transitus interpretatur, nomen ex eo verum habens, quòd transierit in eo Dominus per Ægyptum percutiens primogenita Ægypti, & filios Israel liberans, & quòd ipsi filii Israel transierint illa nocte de Ægyptia servitute, ut venirent ad terram promissæ olim hæreditatis & pacis. Mysticè autē significans, quòd in eo Dominus transiturus esset ex hoc mundo ad patrē, & quod ejus exemplo fideles abjectis temporalibus delectiis, abjecta vitiorum servitute, continuis virtutum studiis transire debent ad promissionem patriæ cælestis. Quomodo autem transierit Jesus ex hoc mundo ad patrem, pulchro sermone designat Evangelista cùm dicit: *Cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*, id est, in tantum dilexit, ut ipsa dilectione vitam ad tempus finiret corporalem, mox de morte ad vitam, de hoc mundo transiturus ad patrem. *Majorem enim hac dilectionem nemo habet, quàm ut animam suā quis ponat pro amicis suis.* Unde rectè uterque transitus, & legalis videlicet, & Evangelicus, sanguine consecratus est; ille agni paschalis, iste ejus de quo dicit Apostolus, *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus.* Iste sanguine fuso in cruce, ille in crucis modum medio limine & superliminari medius asperso in postibus. Pascha non (sicut quidam existimant) Græcum nomen est, sed Hebræum: opportunissimè tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia utrarumque linguarum. Quia enim patitur, Græcè πάσχα dicitur, ideo pascha passio putata est: vel hoc nomen à passione sic appellatum. In sua vero lingua, hoc est Hebræa, pascha transitus dicitur, propterea quod tunc primum pascha celebravit populus Dei, quando ex Ægypto fugientes, Rubrum mare transierunt. Hoc itaque nomen, id est Pascha, quod Latinè, ut dixi, transitus nuncupatur, velut interpretans nobis beatus Evangelista, *Ante diem*, inquit, *festum paschæ sciens Iesus, quia venit ejus hora, ut transeat ex hoc mundo ad patrem.* Ecce pascha, ecce transitus. Unde, & quo? De hoc scilicet mundo ad patrem. Spes membris in capite est data, quod essent illo transeunte sine dubio secutura. Quid ergo infideles, & ab hoc capite atque ab ejus corpore alieni? nonne & ipsi transeunt, quia non permanent? Transeunt planè & ipsi. Sed aliud est transire de mundo, aliud transire cum mundo, aliud ad patrem, aliud ad hostem. Nam & Ægyptii transierunt, non enim persequendo manserunt: non tamen transierunt per mare ad regnum, sed in mari ad interitum. *Sciens ergo Iesus quia venit ejus hora, ut transiret ex hoc mundo ad patrem, cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Utique, ut & ipsi de hoc mundo ubi erant, ad suum caput quod hinc transisset, ejus dilectione transirent. Quid est enim in finem, nisi in Christum? *Finis enim legis Christus*, ait Apostolus, *ad justitiam omni credenti.* Finis perficiens, non interficiens: finis quo usque eamus, non ubi pereamus. Sic omnino intelligendum est, *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Ipse est enim finis noster, in illum est transitus noster. Intelligendum, *in finem dilexit eos*, usque ad mortem dilexit eos: quia tantum dilexit, ut ipse moreretur propter eos.

Pascha.

Exod. 12.

Ioan. 15.

Sanguine consecratus uterque transitus, & legalis & Evangelicus.

Pascha transitus.

Transitus multiplex.

Exod. 14.

Rom. 10.

Christus finis legis.

Et cœna, inquit, facta, cùm diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotes.] Cœna ergo facta dictum est jam parata, & ad convivantium mensam usumque perducta. Quod autem ait, *Cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotes*: si quæris quid missum sit in cor Judæ? hoc utique, ut traderet eum. Missio ista, spiritualis suggestio est: quæ non fit per aurem, sed per cogitationem: ac per hoc non corporaliter, sed spiritualiter. Neque enim spirituale quod dicitur, semper in laudem accipiendum est. Novit Apostolus quædam spiritualia nequitiæ in cælestibus, adversus quæ nobis colluctationem esse testatur. Non autem essent etiam maligna spiritualia, si non essent etiam maligni spiritus: ab spiritu enim spiritualia nominantur.

Spiritualia non semper in laudem.

Ephes. 6.

Sciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiit, & ad Deum vadit. Cùm ergo illi pater omnia dedisset in manus, cur ille discipulorum non manus, sed pedes lavit? Sciebat quia per humilitatem incarnationis à Deo exierit, & per victoriam resurrectionis ad Deum erat rediturus, nec Deum cum inde exiret, nec nos deserens cum rediret; Sciebat quidem omnia hæc, & tamen in magnæ suæ indicium, in magnæ nostræ exemplum humilitatis, surgit à cœna, ponit vestimenta sua, lavat pedes discipulorum: non Dei Domini, sed hominis servi implens officium: & eis quoque pedes humiliter abluens, cujus manus in sua traditione noverat, procaciter esse polluendas. Quòd si altiori indagine mysterium hoc humillimum nostri Salvatoris pertractare delectet, cœna hæc Sacrosancta, in qua cum discipulis recubuit Dominus, tempus significat universum, quo corporaliter in Ecclesia demoratus, & dapibus verbi salutaris, ac miraculorum suorum dulcedine cunctos longe lateque pavit. & ipse audientium fide ac dilectione pastus est, quia quotquot ad gratiam veritatis convertit, per Ecclesiam quasi more vescentium fecit augmentum.

Cœna Dominica.

Surrexit autem à cœna, & posuit vestimenta sua.) Quando temporaliter cum hominibus amplius conversari desistens, membra corporis assumpti depoluit in cruce.

Accepto linteo præcinxit se.] Quando accepto à patre mandato patiendi pro nobis, in ipso passionis exercitio sua membra circumdedit. Solet namque per linteum, quod multifario tormentorum labore conficitur, afflictio passionum figurari. Et Dominus ponens vestimenta, linteo præcingitur, ut significet se habitum corporis quem induit, non sine pressura dolorum, sed longa crucis tribulatione deponere.

Linteum.

Misit aquam in pelvim, & cœpit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.] Quando defunctus in cruce, aquam unà cum sanguine de latere suo profudit in terram, quibus credentium opera mundaret, eademq; opera non solum passionis sacramentis sanctificare, sed etiam eisdem exemplis confirmare dignatus est.

Venit ergo ad Simonem Petrum.] Quasi aliquibus jam lavisset, & post eos venisset ad primum. Quis enim nesciat primum Apostolorum esse beatissimum Petrum? Sed non ita intelligendum est, quod post aliquos ad illum venerit, sed quod ab illo cœperit. Quando ergo pedes discipulorum lavare cœpit, venit ad eum à quo cœpit, id est, ad Petrum, & tunc Petrus, quod etiam quilibet eorum expavisset, expavit, atque ait;

Petrus Apostolorū primus.

Domine tu mihi lavas pedes?) Tu mihi? Quid est, *tu?* quid est, *mihi?* Cogitanda sunt potius quàm dicenda: ne forte quod ex his verbis aliquatenus dignum concipit anima, non explicet lingua.

Lotio pedum Apostolorum per Christum, quid significet.

Sed respondit Iesus, & dixit ei, Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.) Nec tamen ille dominici facti altitudine exterritus, permittit fieri, quod cur fieret ignorabat, sed usque ad suos pedes humilem Christum adhuc non vult videre, non potest sustinere.

Non lavabis, inquit, mihi pedes in æternum.] Quid est, in æternum? Nunquam hoc feram, nunquam patiar, nunquam sinam. Hoc quippè in æternum non fit, quod nunquam fit. Tum Salvator ægrum reluctantem de ipsius salutis periculo exterrens;

Si non lavero te, inquit, non habebis partem mecum.] Ita dictum est, *si non lavero te*, cum de solis pedibus ageretur, quomodo dici assolet, calcas me, quando sola planta calcatur. At ille amore & timore turbatus, & plus expavescens Christum sibi negari, quàm usq; ad pedes suos humiliari;

Domine (ait) mi, non tantum pedes meos, sed manus, & caput.) Quandoquidem sic minaris, lavanti tibi membra mea, non solum ima non subtraho, verumetiam prima substerno. Ne mihi neges capiendam tecum partem, nullam tibi nego abluendam mei corporis partem.

Dicit ei Iesus, Qui lotus est, non indiget nisi pedes lavare, sed

est mun-

est mundus totus.) Totus utique præter pedes, vel nisi pedes, quos habet opus lavare. Sed quid est hoc? quid sibi vult? quid hic necessarium est ut quæramus? Dominus dicit, veritas loquitur, quod opus habeat pedes lavare, etiam ille qui lotus est. Quid fratres mei, quid putatis? nisi quia homo in sancto quidem baptismo totus abluitur, non præter pedes, sed totus omnino: veruntamen cum in rebus humanis postea vivitur, utique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus, sine quibus in hac mortalitate non vivitur, quasi pedes sunt, ubi ex humanis rebus afficimur: & sic afficimur, *ut si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipiamus, & veritas in nobis non sit.* Quotidie igitur pedes lavat nobis, qui interpellat pro nobis: & quotidie nos opus habere ut pedes lavemus, in ipsa oratione Dominica profitemur, cùm dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si enim confiteamur,* sicut scriptum est, *peccata nostra,* profectò ille qui lavit pedes discipulorum suorum, *fidelis est & justus: qui dimittat nobis peccata nostra, & mundet nos ab omni iniquitate,* id est, usque ad pedes quibus conversamur in terra. Lavatio pedum illa, remissionem quidem peccatorum designat: non tamen eam quæ semel in baptismate datur, sed illam potius, qua quotidiani fidelium reatus sine quibus in hac vita non vivitur, quotidiana ejus gratia mundantur. Pedes namque, quibus incedentes terram tangimus, ideoque eos à contagio pulveris, sicut reliquum corpus, immunes custodire nequimus, ipsam terrenæ inhabitationis necessitatem designant. *Qui ergo lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus:* quia qui ablutus est fonte baptismatis in remissionem omnium peccatorum, non indiget rursus, imò non potest eodem modo ablui: sed quotidiana tantum mundanæ conversationis contagia, necesse habet quotidiana sui redemptoris indulgentia tergantur. Est enim toto actionum suarum corpore mundus, exceptis duntaxat iis quæ menti necessitate curæ temporalis adhæserunt: ob quorum quotidianam sordidationem simul & mundationem quotidie dicimus orantes, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Verum hæc de Apostolis, eorumque similibus. At nos, qui divini sæpè timoris obliti, iter lævum incedimus, non illa levi & quotidiana orationum solennitate possumus ab erratuum nostrorum sorde liberari, sed major necesse est inquinatio majori orationum, vigiliarum, vel jejuniorum, lachrymarum atque eleemosynarum exercitio purgetur.

Baptismi efficacia. — *Affectus nostri pedes nostri.* — *Quotidiana peccata.* — *Matth. 6.* — *Orationis quotidianæ necessitas.* — *Pedum lotio.*

Postquam verò lavit pedes discipulorum Dominus, accepit vestimenta sua, & cùm recubuisset iterum.) Aperuit verbo mysterium lavationis, quod eis paulò antè facto necdum scientibus exhibuerat: quia postquam patiendo in cruce, lavacrum nobis remissionis consecravit, accepit membra jam immortalia, quæ mortalia posuerat: & cum post resurrectionem apparuisset discipulis, ac familiariter cum eis esset etiam in convescendo per dies quadraginta conversatus, exposuit eis utilitatem suæ passionis, cujus eatenus quia virtutem mysticam nesciebant, eventum satis timebant.

Si ergo, inquit, ego lavi vestros pedes Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes.) Quæ videlicet sententia & ad literam & ad mysticum sensum rectè accipi, & devotè debet impleri. Ad literam quidem, ut per charitatem serviamus invicem, non solum in lavando pedes fratrum, sed in quibuslibet eorum necessitatibus adjuvandis. Ad mysticum verò intellectum, ut sicut Dominus nobis peccata pœnitentibus dimittere consuevit; ita etiam nos peccantibus in nos fratribus dimittere festinemus. Sicut ille nos à peccatis nostris interpellando patrem pro nobis; ita & nos si scimus fratrem nostrum peccare peccatum non ad mortem, petamus ut detur ei vita peccanti non ad mortē: & sicut Apostolus Jacobus admonet, *confiteamur alterutrum peccata nostra, & oremus pro invicem ut salvemur.* Sicut ille qui pro nobis animam suam posuit, sic & nos instante temporis articulo pro fratribus animam ponamus. Sequitur;

Necessitatibus proximorum subvenire debemus. — *1. Joan. 5.* — *Fratrum pro peccatis orare debemus.* — *Confessio mutua.*

Scitis quid fecerim vobis.) Nunc est ut beato Petro reddatur illa promissio: dilatus enim fuerat, quando expavescenti & dicenti, *Non lavabis mihi pedes in æternum:* responsum est ei, *Quod ego facio, tu nescis modo: scies autem postea.* Ecce est ipsum postea jam tempus, ut dicatur quod paulò antè dilatum est. Memor itaque Dominus se promisisse jamdudum scientiam facti sui, tam inopinati, tam admirabilis, tam expavescendi, & nisi vehementer ipse terruisset, nullo modo sinendi, ut magister non tantum ipsorum, sed & angelorum, & Dominus non tantum ipsorum, sed rerum omnium, lavaret pedes discipulorum & servorum suorum. Hujus ergo tanti facti quoniam promiserat scientiam dicens, *Scies postea:* quid sit quod fecit, docere nunc incipit. *Vos,* inquit, *vocatis me Magister & Domine: & benedicitis: sum etenim.* Benè dicitis, quia verum dicitis, sum quippè quod dicitis. Homini præceptum est, *Non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui,* periculosum est enim sibi placere, cui cavendum est superbire. Ille autem qui super omnia, quantumcunque se laudet, non se extollit excelsius. Nec potest rectè dici arrogans Deus: nobis namque expedit eum nosse, non illi. Nec eum quisquā cognoscit, si non se indicet ipse qui novit. Si ergo non se laudando, quasi arrogantiam vitare voluerit, nobis sapientiam denegabit. Et magistrum quidem quod se esse dicit, nemo reprehenderet, etiam qui eum nihil esse aliud quàm hominem crederet, quoniam id profiteretur, quod & ipsi homines in quibuslibet artibus, usque adeo sine arrogantia profitentur, ut professores vocentur. Quod verò Dominum & ipse se dicit discipulorum suorum, cum sint illi etiam secundùm seculum ingenui, quis ferat in homine? Sed Deus loquitur, nulla est hic elatio tantæ celsitudinis, nullum mendacium veritatis. Nobis subjacere illi, utile, est celsitudini. Nobis servire, utile est veritati. Quòd se Dominum dicit, non illi est vitium, sed nobis est beneficium. Dicat verum qui veritas est, ne non dicam ego quod utile est, dum tacet ille quod est. Beatissimus Paulus, non utique unigenitus Dei filius, sed unigeniti filii Dei servus & Apostolus, non veritas, sed particeps veritatis, ait libere atque constanter: *Et si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dico.* Neque enim in seipso, sed in ipsa veritate, quæ superior est ipso, & humiliter & veraciter gloriaretur: quoniam & ipse præcipit, ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Itane non timeret insipientiam, si gloriari vellet amator sapientiæ, & in gloria sua timeret insipientiam ipsa sapientia? Non timuit arrogantiam, qui dixit, *In Domino laudabitur anima mea:* & in laude sua timeret arrogantiam potestas Domini, in quo laudabitur anima servi? *Vos,* inquit, *vocatis me, magister & Domine & benè dicitis, sum etenim.* Ideo benè dicitis, quia sum. Nam si non essem quod dicitis, malè diceretis, etiamsi me laudaretis. *Si ergo ego,* inquit, *lavi pedes vestros Dominus & Magister, debetis & vos alter alterius lavare pedes.*

Prov. 27. — *Laus propria sordet.* — *Magister quis dicatur.* — *Professores.* — *Pauli Apostoli gloriatio.* — *2. Cor. 12.* — *1. Cor. 1.* — *Psal. 33.* — *Laus Dei omnia superat.*

Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.) Hoc est beate Petre, quod nesciebas, quando fieri non sinebas. Hoc tibi postea sciendum promisit, quando ut sineres, terruit magister tuus & Dominus Deus tuus lavans pedes tuos. Est enim apud plerosq; consuetudo hujus humilitatis, usq; ad factum quod cernatur expressa. Unde & Apostolus cum benemeritam viduam commendaret; *Si hospitio,* inquit, *recepit, si sanctorum pedes lavit,* & apud sanctos ubicunque hæc consuetudo non est, quod manu non faciunt, corde faciunt: si in illorū numero sunt, quibus dicitur in hymno beatorum trium virorum, *Benedicite sancti & humiles corde Dominum.* Multo autem melius, & sine controversia verius, ut etiam manibus faciat: nec dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus. Cùm enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso vel excitatur, vel si jam inerat, confirmatur ipsius humilitatis affectus. Sed excepto illo mortali intellectu, ita nos hujus dominici facti altitudinem commendasse meminimus, quòd lavando pedes jam lotorum atq; mundatorum discipulorum significaverit Dominus propter humanos, quibus in terra versamur affectus, quantumlibet profecerimus in apprehensione justitiæ, nos sine peccato non esse, quos subinde abluit interpellando pro nobis, cum oramus patrem qui in cælis est, ut debita nostra dimittat nobis, *sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Quomodo ergo ad hunc intellectum poterit pertinere hoc

1. Tit. 5. — *Lotio pedum manibus facienda.* — *Dan. 3.* — *Humiliatio Christiana ad pedes usq; proximi lavandos.* — *Affectus nostri.* — *Dimitte nobis debita nostra, interpretatum.*

quod

quod ipse postea docuit. ubi sui facti exposuit rationem, dicens; *Si ergo lavi pedes vestros Dominus & Magister, debetis & vos alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis?* Nunquid dicere possumus, quod etiam frater fratrem à delicti poterit cogitatione mundare? Imò verò id etiam nos esse admonitos in ejus dominici operis altitudine noverimus, ut confessi invicem delicta nostra, oremus pro nobis, sicut Christus interpellat pro nobis. *Orando pro invicem. Interpellatio Christi pro nobis.* Audivimus Apostolum Jacobum hoc ipsum evidentissimè præcipientem, ac dicentem, *Confitemini invicem delicta vestra, & orate pro vobis:* quia ad hoc Dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille qui nullum peccatum nec habet, nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis nostris, quanto magis nos invicem pro nostris orare debemus? & si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere debemus invicem nobis, qui sine peccato hic vivere non valemus? Quid enim videtur in hac altitudine sacramenti Dominus significare cùm dicit; *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis?* nisi quod apertissimè dicit Apostolus, *Donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam: sicut & Dominus donavit vobis, ita & vos.* *Ephes. 4.* Invicem itaque nobis delicta donemus, & pro nostris delictis invicem oremus, atq; ita quodammodo invicem pedes nostros lavemus. *Donare invicem delicta debemus.*

Amen amen dico vobis, non est servus major Domino suo, neque Apostolus major eo qui misit illum.] Hoc ideo dixit, quia laverat pedes servorum Dominus: & ipse qui misit, eorum quos misit. ἀπόστολος Græcè, Latinè dicitur missus, ut ostenderet ea quæ excelsus fecit humiliter, multo magis humilibus & infirmis humiliter esse facienda. *Apostolus missus dicitur.* Sed ut & hoc in loco spiritualis intellectus commoneret, quia si ipse *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, interpellat pro nostris excessibus*, multo magis ipsi debemus orare pro invicem. *1. Pet. 2.* Sed & si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, multo magis oportet nos alterutrum dimittere nobis debita nostra: quod ipsum Apostolus quoque præcipiens, ait, *Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis.* *Ephes. 4.*

Si hæc, inquit, scitis, beati eritis, si feceritis ea.] Salutaris hæc multum nostri Salvatoris & sedulo est cogitanda sententia, quia beati erimus sciendo cælestia præcepta, si tamen ea quæ novimus, operando sectemur. *Scire præcepta non sufficit, nisi & fiat.* Qui enim cognita ejus mandata servare negligit, beatus esse non valet, qui hæc vel cognoscere contemnit, multo longius à beatorum sorte secluditur. Cùm ergo hæc Dominus præmisisset, adjunxit:

Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim, sed ut impleatur scriptura, Qui manducat meum panem levabit super me calcaneum suum.) Hoc quid est aliud, nisi, conculcabit me? Notum est de quo loquatur. Judas ille traditor ejus attingitur, ergo ipsum non elegerat: unde ab eis quos elegit, isto sermone discernit. *Quod ergo dico*, inquit, *beati eritis, si feceritis ea, non de omnibus vobis dico:* est inter vos qui nō erit beatus, neque faciet ea. *Ego scio quos elegerim:* Quos? nisi eos qui beati erunt faciendo quæ præcepit, ac facienda commonstravit, qui efficere beatos potest. Non est igitur traditor Judas electus? Quid est ergo quod alio loco dicit, *Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* An & ipse ad aliquid est electus? ad quod utique erat necessarius, non autem ad beatitudinem, de qua modo ait, *Beati eritis si feceritis ea*, hoc non de omnibus dicit. Scit enim quos ad societatem beatitudinis hujus elegerit, non est ex eis iste, qui panem illius sic edebat, ut super eum levaret calcaneum. Illi manducabant panem dominicum, ille panem Domini contra Dominum. Illi vitam, ille pœnam. *Qui enim manducat indigne*, ait Apostolus, *judicium sibi manducat.*

Amodo, inquit, dico vobis priusquam fiat, ut credatis cum factum fuerit, quia ego sum.] Id est, ego sum de quo illa scriptura præcessit, ubi dictum est, *Qui manducat meum panem, levabit super me calcaneum.* Deinde sequitur, & dicit:

Amen amen dico vobis, quia qui accipit eum, si quem misero, me accipit; Qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.) Si enim voluerimus intelligere hoc ideo dictum, *Qui me accipit, accipit eum qui me misit:* quòd unius naturæ sint pater & filius: consequens videbitur ex eorundem verborum regula, qua dictum est, *Qui accipit, si quem misero, me accipit:* ut unius naturæ sit filius & Apostolus. Possit quidem & hoc non inconvenienter intelligi, quoniam geminæ est gigas ille substantiæ, quæ exultavit ad currendam viam, *Verbum enim caro factum est*, hoc est, Deus homo factus est. *Psal. 18.* Proinde ita dixisse possit videri, *Qui accipit eum quem misero, me* secundùm hominem *accipit; qui* autem *me* secundùm Deum *accipit, accipit eum qui me misit.* Sed cùm illa diceb at, non ab illo naturæ unitas, sed in eo qui mittitur, mittentis commendabatur authoritas. *Christum in prædicatoribus suis ipsum recipimus.* Sic itaque unusquisque eum qui est missus accipiat, ut in illo eum qui misit attendat. Si ergo attendas Christum in Petro, invenies discipuli præceptorem. Si autem attendas patrem in filio, invenies unigeniti genitorem, ac sic in eo qui missus est, sine ullo accipis errore mittentem.

Cùm hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit, Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me.] Hinccine turbatus est Jesus non carne, sed spiritu, quia dicturus fuerat, *Unus ex vobis tradet me?* Numquidnam illi hoc tum primum venit in mentem, vel tunc primum ei subito revelatum est, eumque repentina tanti mali novitate turbavit? Nonne hinc paulò antè loquebatur dicens, *Qui manducat meum panem, levavit super me calcaneum?* Nonne etiam superiùs jam dixerat, *Et vos mundi estis, sed non omnes?* Ubi Evangelista subjunxit, *Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum:* quem jam & ante significaverat dicens: *Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* *Ioan. 6.* Quid est ergo quod nunc turbatus est spiritu, cum protestatus est, & dixit *Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me?* An quia jam eum fuerat expressurus, ut non lateret in cæteris, sed discerneretur a cæteris, ideo turbatus est spiritu? & quia ipse traditor jam fuerat, ut Judæos quibus Dominus ab eo traderetur, adduceret, turbavit eum imminens passio, & periculum proximum, & traditoris impendens manus, cujus fuerat præcognitus animus? Tale quippe hoc est, quòd Jesus turbatus est spiritu, quale etiam illud quod ait, *Nunc anima mea turbata est, & quid dicam? Pater, salva me ex hac hora, sed propterea veni in horam hanc.* Sicut ergo hic ejus anima turbata est hora propinquante passionis, ita etiam nunc exituro Juda, atque venturo, & propinquante tanto scelere traditoris, turbatus est spiritu. *Christi turbatio.* Turbatur ergo potestatem habens ponendi animam suam, & potestatem habens iterum sumendi eam. Turbatur tam ingens potestas, turbatur petræ firmitas, an potius in eo nostra turbatur infirmitas? *Passionibus ne succumbamus, passiones in se nostras Christus recepit.* Ita vero nihil indignum credant servi de Domino suo, sed agnoscant se membra in capite suo. Qui mortuus est pro nobis, prius turbatus est idem ipse pro nobis. Qui ergo potestate mortuus est, potestate turbatus est. *Qui transfiguravit corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori gloriæ suæ*, transfiguravit in se etiam affectum infirmitatis nostræ, compatiens nobis affectu animæ suæ. *Philip. 3.* Proinde quando turbatur magnus, fortis, certus, invictus, non timeamus quasi deficiat: non perit, sed nos quærit, nos inquam, nos omninò sic quærit: nos ipsos in illius perturbatione videamus, ut quando turbamur, non desperatione pereamus: nam quando turbatur, qui non turbaretur nisi volens, consolatur qui turbatur & nolens. Turbetur plane animus Christianus, non miseria, sed misericordia, timeat ne pereant homines Christo, contristetur cum perit aliquis Christo, lætetur, cum acquiruntur homines Christo, concupiscat acquiri homines Christo. *Turbatio hominis Christiani qualis esse debeat.* Timeat & sibi, ne pereat Christo. Contristetur peregrinari se a Christo, concupiscat regnare cum Christo. Lætetur dum sperat se peregrinaturum esse cum Christo. Istæ sunt certe quatuor quas perturbationes vocant, timor & tristitia, amor & lætitia. *Perturbationes animi.* Habent eas justis de causis animi Christiani. Firmissimi quidem sunt Christiani, si qui sunt, qui nequaquam morte imminente turbantur Sed nunquid Christo firmiores? Quis hoc insanissimus dixerit? Quid est ergo quod ille turbatus est, nisi quia infirmos in suo corpore, hoc est in sua Ecclesia, suæ infirmitatis voluntaria similitudine consolatus est? ut si qui suorum adhuc morte

immi-

est mundus totus.] Totus utique præter pedes, vel nisi pedes, quos habet opus lavare. Sed quid est hoc? quid sibi vult? quid hic necessarium est ut quæramus? Dominus dicit, veritas loquitur, quod opus habeat pedes lavare, etiam ille qui lotus est. Quid fratres mei, quid putatis? nisi quia homo in sancto quidem baptismo totus abluitur, non præter pedes, sed totus omnino: veruntamen cum in rebus humanis postea vivitur, utique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus, sine quibus in hac mortalitate non vivitur, quasi pedes sunt, ubi ex humanis rebus afficimur: & sic afficimur, *ut si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipiamus, & veritas in nobis non sit.* Quotidie igitur pedes lavat nobis, qui interpellat pro nobis: & quotidie nos opus habere ut pedes lavemus, in ipsa oratione Dominica profitemur, cùm dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si enim confiteamur*, sicut scriptum est, *peccata nostra*, profecto ille qui lavit pedes discipulorum suorum, *fidelis est & justus: qui dimittat nobis peccata nostra, & mundet nos ab omni iniquitate*, id est, usque ad pedes quibus conversamur in terra. Lavatio pedum illa, remissionem quidem peccatorum designat: non tamen eam quæ semel in baptismate datur, sed illam potius, qua quotidiani fidelium reatus sine quibus in hac vita non vivitur, quotidiana ejus gratia mundantur. Pedes namque, quibus incedentes terram tangimus, ideoque eos à contagio pulveris, sicut reliquum corpus, immunes custodire nequimus, ipsam terrenæ inhabitationis necessitatem designant. *Qui ergo lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus*: quia qui ablutus est fonte baptismatis in remissionem omnium peccatorum, non indiget rursus, imò non potest eodem modo ablui: sed quotidiana tantum mundanæ conversationis contagia, necesse habet quotidiana sui redemptoris indulgentia tergantur. Est enim toto actionum suarum corpore mundus, exceptis duntaxat iis quæ menti necessitate curæ temporalis adhæserunt: ob quorum quotidianam sordidationem simul & mundationem quotidie dicimus orantes, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Verum hæc de Apostolis, eorumque similibus. At nos, qui divini sæpè timoris obliti, iter latum incedimus, non illa levi & quotidiana orationum solennitate possumus ab erratuum nostrorum sorde liberari, sed major necesse est inquinatio majori orationum, vigiliarum, vel jejuniorum, lachrymarum atque eleemosynarum exercitio purgetur.

Baptismi efficacia.
Affectus nostri pedes nostri.
Quotidiana peccata.
Matth. 6.
Orationis quotidianæ necessitas.
Pedum lotio.

Postquam verò lavit pedes discipulorum Dominus, accepit vestimenta sua, & cùm recubuisset iterum.) Aperuit verbo mysterium lavationis, quod eis paulò antè facto necdum scientibus exhibuerat: quia postquam patiendo in cruce, lavacrum nobis remissionis consecravit, accepit membra jam immortalia, quæ mortalia posuerat: & cum post resurrectionem apparuisset discipulis, ac familiariter cum eis esset etiam in convescendo per dies quadraginta conversatus, exposuit eis utilitatem suæ passionis, cujus eatenus quia virtutem mysticam nesciebant, eventum satis timebant.

Si ergo, inquit, ego lavi vestros pedes Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes.) Quæ videlicet sententia & ad literam & ad mysticum sensum rectè accipi, & devotè debet impleri. Ad literam quidem, ut per charitatem serviamus invicem, non solum in lavando pedes fratrum, sed in quibuslibet eorum necessitatibus adjuvandis. Ad mysticum verò intellectum, ut sicut Dominus nobis peccata pœnitentibus dimittere consuevit; ita etiam nos peccantibus in nos fratribus dimittere festinemus. Sicut ille nos a peccatis nostris interpellando patrem pro nobis; ita & nos si scimus fratrem nostrum peccare peccatum non ad mortem, petamus ut detur ei vita peccanti non ad mortē: & sicut Apostolus Jacobus admonet, *confiteamur alterutrum peccata nostra, & oremus pro invicem ut salvemur.* Sicut ille qui pro nobis animam suam posuit, sic & nos instante temporis articulo pro fratribus animam ponamus. Sequitur;

Necessitatibus proximorum subvenire debemus.
1. Joan. 5.
Fratrum pro peccatis orare debemus.
Confessio mutua.

Scitis quid fecerim vobis.) Nunc est ut beato Petro reddatur illa promissio: dilatus enim fuerat, quando expavescenti & dicenti, *Non lavabis mihi pedes in æternum*: responsum est ei, *Quod ego facio, tu nescis modo: scies autem postea.* Ecce est ipsum postea jam tempus, ut dicatur quod paulò antè dilatum est. Memor itaque Dominus se promisisse jamdudum scientiam facti sui, tam inopinati, tam admirabilis, tam expavescendi, & nisi vehementer ipse terruisset, nullo modo sinendi, ut magister non tantum ipsorum, sed & angelorum, & Dominus non tantum ipsorum, sed rerum omnium, lavaret pedes discipulorum & servorum suorum. Hujus ergo tanti facti quoniam promiserat scientiam dicens, *Scies postea*: quid sit quod fecit, docere nunc incipit. *Vos*, inquit, *vocatis me Magister & Domine: & benedicitis: sum etenim.* Benè dicitis, quia verum dicitis, sum quippè quod dicitis. Homini præceptum est, *Non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui*, periculosum est enim sibi placere, cui cavendum est superbire. Ille autem qui super omnia, quantumcunque se laudet, non se extollit excelsius. Nec potest rectè dici arrogans Deus: nobis namque expedit eum nosce, non illi. Nec eum quisquā cognoscit, si non se indicet ipse qui novit. Si ergo non se laudando, quasi arrogantiam vitare voluerit, nobis sapientiam denegabit. Et magistrum quidem quod se esse dicit, nemo reprehenderet, etiam qui eum nihil esse aliud quàm hominem crederet, quoniam id profiteretur, quod & ipsi homines in quibuslibet artibus, usque adeo sine arrogantia profitentur, ut professores vocentur. Quod verò Dominum & ipse se dicit discipulorum suorum, cum sint illi etiam secundùm seculum ingenui, quis ferat in homine? Sed Deus loquitur, nulla est hic elatio tantæ celsitudinis, nullum mendacium veritatis. Nobis subjacere illi, utile, est celsitudini. Nobis servire, utile est veritati. Quòd se Dominum dicit, non illi est vitium, sed nobis est beneficium. Dicat verum qui veritas est, ne non dicam ego quod utile est, dum tacet ille quod est. Beatissimus Paulus, non utique unigenitus Dei filius, sed unigeniti filii Dei servus & Apostolus, non veritas, sed particeps veritatis, ait liberè atque constanter: *Et si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dico.* Neque enim in seipso, sed in ipsa veritate, quæ superior est ipso, & humiliter & veraciter gloriaretur: quoniam & ipse præcipit, ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Itane non timeret insipientiam, si gloriari vellet amator sapientiæ, & in gloria sua timeret insipientiam ipsa sapientia? Non timuit arrogantiam, qui dixit, *In Domino laudabitur anima mea*: & in laude sua timeret arrogantiam potestas Domini, in quo laudabitur anima servi? *Vos*, inquit, *vocatis me, magister & Domine. & benè dicitis, sum etenim.* Ideo benè dicitis, quia sum. Nam si non essem quod dicitis, malè diceretis, etiamsi me laudaretis. *Si ergo ego*, inquit, *lavi pedes vestros Dominus & Magister, debetis & vos alter alterius lavare pedes.*

Prov. 27.
Laus propria sordet.
Magister quis dicatur.
Professores.
Pauli Apostoli gloriatio
2. Cor. 12
1. Cor. 1.
Psal. 33.
Laus Dei omnia superat.

Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.) Hoc est beate Petre, quod nesciebas, quando fieri non sinebas. Hoc tibi postea sciendum promisit, quando ut sineres, terruit magister tuus & Dominus Deus tuus lavans pedes tuos. Est enim apud plerosq; consuetudo hujus humilitatis, usq; ad factum quod cernatur expressa. Unde & Apostolus cum benemeritam viduam commendaret; *Si hospitio*, inquit, *recepit, si sanctorum pedes lavit*. & apud sanctos ubicunque hæc consuetudo non est, quod manu non faciunt, corde faciunt: si in illorū numero sunt, quibus dicitur in hymno beatorum trium virorum, *Benedicite sancti & humiles corde Dominum.* Multo autem melius, & sine controversia verius, ut etiam manibus faciat: nec dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus. Cùm enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso vel excitatur, vel si jam inerat, confirmatur ipsius humilitatis affectus. Sed excepto isto morali intellectu, ita nos hujus dominici facti altitudinem commendasse meminimus, quòd lavando pedes jam lotorum atq; mundatorum discipulorum significaverit Dominus propter humanos, quibus in terra versamur affectus, quantumlibet profecerimus in apprehensione justitiæ, nos sine peccato non esse, quos subinde abluit interpellando pro nobis, cum oramus patrem qui in cælis est, ut debita nostra dimittat nobis, *sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Quomodo ergo ad hunc intellectum poterit pertinere hoc

1. Tit. 5.
Lotio pedum manibus facienda.
Dan. 3.
Humiliatio Christiana ad pedes usq; proximi lavandos.
Affectus nostri.
Dimitte nobis debita nostra, interpretatum.

quod

quod ipse postea docuit, ubi sui facti exposuit rationem, dicens; *Si ego lavi pedes vestros Dominus & Magister, debetis & vos alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis?* Nunquid dicere possumus, quod etiam frater fratrem à delicti poterit cogitatione mundare? Imò verò id etiam nos esse admonitos in ejus dominici operis altitudine noverimus, ut confessi invicem delicta nostra, oremus pro nobis, sicut Christus interpellat pro nobis. Audivimus Apostolum Jacobum hoc ipsum evidentissimè præcipientem, ac dicentem, *Confitemini invicem delicta vestra, & orate pro vobis*: quia ad hoc Dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille qui nullum peccatum nec habet, nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis nostris, quanto magis nos invicem pro nostris orare debemus? & si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere debemus invicem nobis, qui sine peccato hic vivere non valemus? Quid enim videtur in hac altitudine sacramenti Dominus significare cùm dicit; *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis?* nisi quod apertissimè dicit Apostolus, *Donantes vobismetipsis, si quis ad versus aliquem habet querelam: sicut & Dominus donavit vobis, ita & vos.* Invicem itaque nobis delicta donemus, & pro nostris delictis invicem oremus, atq; ita quodammodo invicem pedes nostros lavemus.

Orando invicem ... interpellatio Christi pro nobis. — *Ephes. 4.* — *Donare invicem delicta debemus.*

Amen amen dico vobis, non est servus major Domino suo, neque Apostolus major eo qui misit illum.] Hoc ideo dixit, quia laverat pedes servorum Dominus: & ipse qui misit, eorum quos misit. ἀπόστολος Græcè, Latinè dicitur missus, ut ostenderet ea quæ excelsus fecit humiliter, multo magis humilibus & infirmis humiliter esse facienda. Sed ut & hoc in loco spiritualis intellectus commoneret, quia si ipse *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, interpellat pro nostris excessibus*, multo magis ipsi debemus orare pro invicem. Sed & si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, multo magis oportet nos alterutrum dimittere nobis debita nostra: quod ipsum Apostolus quoque præcipiens, ait, *Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis.*

Apostolus missus dicitur. — *1. Pet. 2* — *Ephes. 4.*

Si hæc, inquit, scitis, beati eritis, si feceritis ea.) Salutaris hæc multum nostri Salvatoris & sedulo est cogitanda sententia, quia beati erimus sciendo cælestia præcepta si tamen ea quæ novimus, operando sectemur. Qui enim cognita ejus mandata servare negligit, beatus esse non valet, qui hæc vel cognoscere contemnit, multo longius à beatorum sorte secluditur. Cùm ergo hæc Dominus prænuntiasset, adjunxit:

Scire præcepta non suffic it, nisi & facias.

Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim, sed ut impleatur scriptura, Qui manducat meum panem levabit super me calcaneum suum.) Hoc quid est aliud, nisi, conculcabit me? Notum est de quo loquatur. Judas ille traditor ejus attingitur, ergo ipsum non elegerat: unde ab eis quos elegit, isto sermone discernit. *Quod ergo dico*, inquit, *beati eritis, si feceritis ea, non de omnibus vobis dico*: est inter vos qui nō erit beatus, neque faciet ea. *Ego scio quos elegerim*: Quos? nisi eos qui beati erunt faciendo quæ præcepit, ac facienda commonstravit, qui efficere beatos potest. Non est igitur traditor Judas electus? Quid est ergo quod alio loco dicit, *Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* An & ipse ad aliquid est electus? ad quod utique erat necessarius, non autem ad beatitudinem, de qua modo ait, *Beati eritis si feceritis ea*, hoc non de omnibus dicit. Scit enim quos ad societatem beatitudinis hujus elegerit, non est ex eis iste, qui panem illius sic edebat, ut super eum levaret calcaneum. Illi manducabant panem dominicum, ille panem Domini contra Dominum. Illi vitam, ille panem. *Qui enim manducat indigne*, ait Apostolus, *judicium sibi manducat.*

Amodo, inquit, dico vobis priusquam fiat, ut credatis cum factum fuerit, quia ego sum.] Id est, ego sum de quo illa scriptura præcessit, ubi dictum est, *Qui manducat meum panem, levabit super me calcaneum.* Deinde sequitur, & dicit:

Amen amen dico vobis, quia qui accipit eum, si quem misero, me accipit; Qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.) Si enim voluerimus intelligere hoc ideo dictum, *Qui me accipit, accipit eum qui me misit*: quòd unius naturæ sint pater & filius: consequens videbitur ex eorundem verborum regula, qua dictum est, *Qui accipit, si quem misero, me accipit*: ut unius naturæ sit filius & Apostolus. Possit quidem & hoc non inconvenienter intelligi, quoniam geminæ est gigas ille substantiæ, qui exultavit ad currendam viam, *Verbum enim caro factum est*, hoc est, Deus homo factus est. Proinde ita dixisse possit videri, *Qui accipit eum quem misero, me* secundùm hominem *accipit*; *qui autem me* secundùm Deum *accipit, accipit eum qui me misit*. Sed cùm ista diceret, non ab illo naturæ unitas, sed in eo qui mittitur, mittentis commendabatur authoritas. Sic itaque unusquisque eum qui est missus accipiat, ut in illo eum qui misit attendat. Si ergo attendas Christum in Petro, invenies discipuli præceptorem. Si autem attendas patrem in filio, invenies unigeniti genitorem, ac sic in eo qui missus est, sine ullo accipis errore mittentem.

Psal. 18. — *Christus in prædicatoribus suis recipitur.*

Cùm hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit, Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me.] Hinccine turbatus est Jesus non carne, sed spiritu, quia dicturus fuerat, *Unus ex vobis tradet me?* Nunquidnam illi hoc tum primum venit in mentem, vel tunc primum ei subito revelatum est, eumque repentina tanti mali novitate turbavit? Nonne hinc pauló antè loquebatur dicens, *Qui manducat meum panem, levavit super me calcaneum?* Nonne etiam superius jam dixerat, *Et vos mundi estis, sed non omnes?* Ubi Evangelista subjunxit, *Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum*: quem jam & ante significaverat dicens: *Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* Quid est ergo quod nunc turbatus est spiritu, cum protestatus est, & dixit, *Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me?* An quia jam eum fuerat expressurus, ut non lateret in cæteris, sed discerneretur à cæteris, ideo turbatus est spiritu? & quia ipse traditor jam fuerat, ut Judæos quibus Dominus ab eo traderetur, adduceret, turbavit eum imminens passio, & periculum proximum, & traditoris impendens manus, cujus fuerat præcognitus animus? Tale quippe hoc est, quòd Jesus turbatus est spiritu, quale etiam illud quod ait, *Nunc anima mea turbata est, & quid dicam? Pater salva me ex hac hora, sed propterea veni in horam hanc.* Sicut ergo hic ejus anima turbata est hora propinquante passionis, ita etiam nunc exituro Juda, atque venturo, & propinquante tanto scelere traditoris, turbatus est spiritu. Turbatur ergo potestatem habens ponendi animam suam, & potestatem habens iterum sumendi eam. Turbatur tam ingens potestas, turbatur petræ firmitas, an potius in eo nostra turbatur infirmitas? Ita vero nihil indignum credant servi de Domino suo, sed agnoscant se membra in capite suo. Qui mortuus est pro nobis, prius turbatus est idem ipse pro nobis. Qui ergo potestate mortuus est, potestate turbatus est. *Qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori gloriæ suæ*, transfiguravit in se etiam affectum infirmitatis nostræ, compatiens nobis affectu animæ suæ. Proinde quando turbatur magnus, fortis, certus, invictus, non timeamus quasi deficiat: non perit, sed nos quærit, nos inquam, nos omninò sic quærit: nos ipsos in illius perturbatione videamus, ut quando turbamur, non desperatione pereamus: nam quando turbatur, qui non turbaretur nisi volens, consolatur qui turbatur & nolens. Turbetur plane animus Christianus, non miseria, sed misericordia, timeat ne pereant homines Christo, contristetur cum perit aliquis Christo, lætetur, cum acquiruntur homines Christo, concupiscat acquiri homines Christo. Timeat & sibi, ne pereat Christo. Contristetur peregrinari se a Christo, concupiscat regnare cum Christo. Lætetur dum sperat se peregrinaturum esse cum Christo. Istæ sunt certe quatuor quas perturbationes vocant, timor & tristitia, amor & lætitia. Habent eas justis de causis animi Christiani. Firmissimi quidem sunt Christiani, si qui sunt, qui nequaquam morte imminente turbantur. Sed nunquid Christo firmiores? Quis hoc insanissimus dixerit? Quid est ergo quod ille turbatus est, nisi quia infirmos in suo corpore, hoc est in sua Ecclesia, suæ infirmitatis voluntaria similitudine consolatus est? ut si qui suorum adhuc morte immi-

Ioan. 6. — *Christi turbatio.* — *Passionibus ne succumbamus, passiones in se nostras Christus recepit.* — *Philip. 3.* — *Turbatio hominis Christiani qualis esse debeat.* — *Perturbationes animi.*

est mundus totus.] Totus utique præter pedes, vel nisi pedes, quos habet opus lavare. Sed quid est hoc? quid sibi vult? quid hic necessarium est ut quæramus? Dominus dicit, veritas loquitur, quod opus habeat pedes lavare, etiam ille qui lotus est. Quid fratres mei, quid putatis? nisi quia homo in sancto quidem baptismo totus abluitur, non præter pedes, sed totus omnino: veruntamen cum in rebus humanis postea vivitur, utique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus, sine quibus in hac mortalitate non vivitur, quasi pedes sunt, ubi ex humanis rebus afficimur: & sic afficimur, *ut si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipiamus, & veritas in nobis non sit.* Quotidie igitur pedes lavat nobis, qui interpellat pro nobis: & quotidie nos opus habere ut pedes lavemus, in ipsa oratione Dominica profitemur, cùm dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si enim confiteamur*, sicut scriptum est, *peccata nostra*, profectò ille qui lavit pedes discipulorum suorum, *fidelis est & justus: qui dimittat nobis peccata nostra, & mundet nos ab omni iniquitate*, id est, usque ad pedes quibus conversamur in terra. Lavatio pedum illa, remissionem quidem peccatorum designat: non tamen eam quæ semel in baptismate datur, sed illam potius, qua quotidiani fidelium reatus sine quibus in hac vita non vivitur, quotidiana ejus gratia mundantur. Pedes namque, quibus incedentes terram tangimus, ideoque eos à contagio pulveris, sicut reliquum corpus, immunes custodire nequimus, ipsam terrenæ inhabitationis necessitatem designant. *Qui ergo lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus*: quia qui ablutus est fonte baptismatis in remissionem omnium peccatorum, non indiget rursus, imò non potest eodem modo ablui; sed quotidiana tantum mundanæ conversationis contagia, necesse habet quotidiana sui redemptoris indulgentia tergantur. Est enim toto actionum suarum corpore mundus, exceptis duntaxat iis quæ menti necessitate curæ temporalis adhæserunt: ob quorum quotidianam sordidationem simul & mundationem quotidie dicimus orantes, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Verum hæc de Apostolis, eorumque similibus. At nos, qui divini sæpè timoris obliti, iter lævum incedimus, non illa levi & quotidiana orationum solennitate possumus ab erratuum nostrorum sorde liberari, sed major necesse est inquinatio majori orationum, vigiliarum, vel jejuniorum, lachrymarum atque eleemosynarum exercitio purgetur.

Baptismi efficacia.
Affectus nostri pedes nostri.
Quotidiana peccata.
Matth. 6.
Orationis quotidianæ necessitas.
Pedum lotio.

Postquam verò lavit pedes discipulorum Dominus, accepit vestimenta sua, & cùm recubuisset iterum.) Aperuit verbo mysterium lavationis, quod eis paulò antè facto necdum scientibus exhibuerat: quia postquam patiendo in cruce, lavacrum nobis remissionis consecravit, accepit membra jam immortalia, quæ mortalia posuerat: & cum post resurrectionem apparuisset discipulis, ac familiariter cum eis esset etiam in convescendo per dies quadraginta conversatus, exposuit eis utilitatem suæ passionis, cujus eatenus quia virtutem mysticam nesciebant, eventum satis timebant.

Si ergo, inquit, ego lavi vestros pedes Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes.) Quæ videlicet sententia & ad literam & ad mysticum sensum rectè accipi, & devotè debet impleri. Ad literam quidem, ut per charitatem serviamus invicem, non solum in lavando pedes fratrum, sed in quibuslibet eorum necessitatibus adjuvandis. Ad mysticum verò intellectum, ut sicut Dominus nobis peccata pœnitentibus dimittere consuevit; ita etiam nos peccantibus in nos fratribus dimittere festinemus. Sicut ille nos à peccatis nostris interpellando patrem pro nobis; ita & nos si scimus fratrem nostrum peccare peccatum non ad mortem, petamus ut detur ei vita peccanti non ad mortē: & sicut Apostolus Jacobus admonet, *confiteamur alterutrum peccata nostra, & oremus pro invicem ut salvemur.* Sicut ille qui pro nobis animam suam posuit, sic & nos instante temporis articulo pro fratribus animam ponamus. Sequitur;

Necessitatibus proximorum subvenire debemus.
1. Joan. 5.
Fratrum pro peccatis orare debemus.
Confessio mutua.

Scitis quid fecerim vobis.) Nunc est ut beato Petro reddatur illa promissio: dilatus enim fuerat, quando expavescenti & dicenti, *Non lavabis mihi pedes in æternum*: responsum est ei, *Quod ego facio, tu nescis modo: scies autem postea.* Ecce est ipsum postea jam tempus, ut dicatur quod paulò antè dilatum est. Memor itaque Dominus se promisisse jamdudum scientiam facti sui, tam inopinati, tam admirabilis, tam expavescendi, & nisi vehementer ipse terruisset, nullo modo sinendi, ut magister non tantum ipsorum, sed & angelorum, & Dominus non tantum ipsorum, sed rerum omnium, lavaret pedes discipulorum & servorum suorum. Hujus ergo tanti facti quoniam promiserat scientiam dicens, *Scies postea*: quid sit quod fecit, docere nunc incipit. *Vos*, inquit, *vocatis me Magister & Domine: & benè dicitis: sum etenim.* Benè dicitis, quia verum dicitis, sum quippè quod dicitis. Homini præceptum est, *Non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui*, periculosum est enim sibi placere, cui cavendum est superbire. Ille autem qui super omnia, quantumcunque se laudet, non se extollit excelsius. Nec potest rectè dici arrogans Deus: nobis namque expedit eum nosse, non illi. Nec eum quisquā cognoscit, si non se indicet ipse qui novit. Si ergo non se laudando, quasi arrogantiam vitare voluerit, nobis sapientiam denegabit. Et magistrum quidem quod se esse dicit, nemo reprehenderet, etiam qui eum nihil esse aliud quàm hominem crederet, quoniam id profiteretur, quod & ipsi homines in quibuslibet artibus, usque adeo sine arrogantia profitentur, ut professores vocentur. Quod verò Dominum & ipse se dicit discipulorum suorum, cum sint illi etiam secundùm seculum ingenui, quis ferat in homine? Sed Deus loquitur, nulla est hic elatio tantæ celsitudinis, nullum mendacium veritatis. Nobis subjacere illi, utile est celsitudini. Nobis servire, utile est veritati. Quòd se Dominum dicit, non illi est vitium, sed nobis est beneficium. Dicat verum qui veritas est, ne non dicam ego quod utile est, dum tacet ille quod est. Beatissimus Paulus, non utique unigenitus Dei filius, sed unigeniti filii Dei servus & Apostolus, non veritas, sed particeps veritatis, ait liberè atque constanter: *Et si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dico.* Neque enim in seipso, sed in ipsa veritate, quæ superior est ipso, & humiliter & veraciter gloriaretur: quoniam & ipse præcipit, ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Itane non timeret insipientiam, si gloriari vellet amator sapientiæ, & in gloria sua timeret insipientiam ipsa sapientia? Non timuit arrogantiam, qui dixit, *In Domino laudabitur anima mea*: & in laude sua timeret arrogantiam potestas Domini, in quo laudabitur anima servi? *Vos*, inquit, *vocatis me, magister & Domine. & benè dicitis, sum etenim.* Ideo benè dicitis, quia sum. Nam si non essem quod dicitis, malè diceretis, etiamsi me laudaretis. *Si ergo ego*, inquit, *lavi pedes vestros Dominus & Magister, debetis & vos alter alterius lavare pedes.*

Prov. 27.
Laus propria sordet.
Magister quis dicatur.
Professores.
Pauli Apostoli gloriatio.
2. Cor. 12.
1. Cor. 1.
Psal. 33.
Laus Dei omnia superat.

Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.) Hoc est beate Petre, quod nesciebas, quando fieri non sinebas. Hoc tibi postea sciendum promisit, quando ut sineres, terruit magister tuus & Dominus Deus tuus lavans pedes tuos. Est enim apud plerosq; consuetudo hujus humilitatis, usq; ad factum quod cernatur expressa. Unde & Apostolus cum benemeritam viduam commendaret; *Si hospitio*, inquit, *recepit, si sanctorum pedes lavit*, & apud sanctos ubicunque hæc consuetudo non est, quod manu non faciunt, corde faciunt: si in illorū numero sunt, quibus dicitur in hymno beatorum trium virorum, *Benedicite sancti & humiles corde Dominum.* Multo autem melius, & sine controversia verius, ut etiam manibus faciat: nec dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus. Cùm enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso vel excitatur, vel si jam inerat, confirmatur ipsius humilitatis affectus. Sed excepto isto mortali intellectu, ita nos hujus dominici facti altitudinem commendasse meminimus, quòd lavando pedes jam lotorum atq; mundatorum discipulorum significaverit Dominus propter humanos, quibus in terra versamur affectus, quantumlibet profecerimus in apprehensione justitiæ, nos sine peccato non esse, quos subinde abluit interpellando pro nobis, cum oramus patrem qui in cœlis est, ut debita nostra dimittat nobis, *sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Quomodo ergo ad hunc intellectum poterit pertinere hoc

1. Tit. 5.
Lotio pedum manibus facienda.
Dan. 3.
Humiliatio Christiana ad pedes usq; proximi lavandos.
Affectus nostri.
Dimitte nobis debita nostra, interpretatum.

quod

quod ipse postea docuit, ubi sui facti exposuit rationem, dicens; *Si ergo lavi pedes vestros Dominus & Magister, debetis & vos alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis?* Nunquid dicere possumus, quod etiam frater fratrem à delicti poterit contagione mundare? Imò verò id etiam nos esse admonitos in ejus dominici operis altitudine noverimus, ut confessi invicem delicta nostra, oremus pro nobis, sicut Christus interpellat pro nobis. Audivimus Apostolum Jacobum hoc ipsum evidentissimè præcipientem, ac dicentem, *Confitemini invicem delicta vestra, & orate pro vobis:* quia ad hoc Dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille qui nullum peccatum nec habet, nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis nostris, quanto magis nos invicem pro nostris orare debemus? & si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere debemus invicem nobis, qui sine peccato hic vivere non valemus? Quid enim videtur in hac altitudine sacramenti Dominus significare cùm dicit; *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis?* nisi quod apertissimè dicit Apostolus, *Donantes vobismetipsis, si quis ad versus aliquem habet querelam, sicut & Dominus donavit vobis, ita & vos.* Invicem itaque nobis delicta donemus, & pro nostris delictis invicem oremus, atq; ita quodammodo invicem pedes nostros lavemus.

Orando pro invicem. Interpellatio Christi pro nobis.

Ephes. 4.

Donare invicem delicta debemus.

Amen amen dico vobis, non est servus major Domino suo, neque Apostolus major eo qui misit illum.] Hoc ideo dixit, quia laverat pedes servorum Dominus: & ipse qui misit, eorum quos misit. ἀπόστολος Græcè, Latinè dicitur missus, ut ostenderet ea quæ excelsius fecit humiliter, multo magis humilibus & infirmis humiliter esse facienda. Sed ut & hoc in loco spiritualis intellectus commoneret, quia si ipse *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, interpellat pro nostris excessibus*, multo magis ipsi debemus orare pro invicem. Sed & si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, multo magis oportet nos alterutrum dimittere nobis debita nostra: quod ipsum Apostolus quoque præcipiens, ait, *Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis.*

Apostolus missus dicitur.

1. Pet. 2.

Ephes. 4.

Si hæc, inquit, scitis, beati eritis, si feceritis ea.) Salutaris hæc multum nostri Salvatoris & sedulo est cogitanda sententia, quia beati erimus sciendo cælestia præcepta, si tamen ea quæ novimus, operando sectemur. Qui enim cognita ejus mandata servare negligit, beatus esse non valet, qui hæc vel cognoscere contemnit, multo longius à beatorum sorte secluditur. Cùm ergo hæc Dominus præmisisset, adjunxit:

Scire præcepta non sufficit, nisi & facias.

Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim, sed ut impleatur scriptura, Qui manducat meum panem levabit super me calcaneum suum.) Hoc quid est aliud, nisi, conculcabit me? Notum est de quo loquatur. Judas ille traditor ejus attingitur, ergo ipsum non elegerat: unde ab eis quos elegit, illo sermone discernit. *Quod ergo dico*, inquit, *beati eritis, si feceritis ea, non de omnibus vobis dico:* est inter vos qui nō erit beatus, neque faciet ea. *Ego scio quos elegerim:* Quos? nisi eos qui beati erunt faciendo quæ præcepit, ac facienda commonstravit, qui efficere beatos potest. Non est igitur traditor Judas electus? Quid est ergo quod alio loco dicit, *Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* An & ipse ad aliquid est electus? ad quod utique erat necessarius, non autem ad beatitudinem, de qua modo ait, *Beati eritis si feceritis ea*, hoc non de omnibus dicit. Scit enim quos ad societatem beatitudinis hujus elegerit, non est ex eis iste, qui panem illius sic edebat, ut super eum levaret calcaneum. Illi manducabant panem dominicum, ille panem Domini contra Dominum. Illi vitam, ille pœnam. *Qui* enim *manducat indigne*, ait Apostolus, *judicium sibi manducat.*

Amodo, inquit, dico vobis priusquàm fiat, ut credatis cum factum fuerit, quia ego sum.] Id est, ego sum de quo illa scriptura præcessit, ubi dictum est, *Qui manducat meum panem, levabit super me calcaneum.* Deinde sequitur, & dicit:

Amen amen dico vobis, quia qui accipit eum, si quem misero, me accipit; Qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.) Si enim voluerimus intelligere hoc ideo dictum, *Qui me accipit, accipit eum qui me misit:* quòd unius naturæ sint pater & filius: consequens videbitur ex eorundem verborum regula, qua dictum est, *Qui accipit, si quem misero, me accipit:* ut unius naturæ sit filius & Apostolus. Possit quidem & hoc non inconvenienter intelligi, quoniam geminæ est gigas ille substantiæ, qui exultavit ad currendam viam, *Verbum enim caro factum est*, hoc est, Deus homo factus est. Proinde ita dixisse possit videri, *Qui accipit eum quem misero, me secundùm hominem accipit; qui autem me secundum Deum accipit, accipit eum qui me misit.* Sed cùm illa dicebat, non ab illo naturæ unitas, sed in eo qui mittitur, mittentis commendabatur authoritas. Sic itaque unusquisque eum qui est missus accipiat, ut in illo eum qui misit attendat. Si ergo attendas Christum in Petro, invenies discipuli præceptorem. Si autem attendas patrem in filio, invenies unigeniti genitorem, ac sic in eo qui missus est, sine ullo accipis errore mittentem.

Psal. 18.

Christus in prædicatoribus suis ut ipse recipitur.

Cùm hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dicit, Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me.] Hinccine turbatus est Jesus non carne, sed spiritu, quia dicturus fuerat, *Unus ex vobis tradet me?* Nunquidnam illi hoc tunc primum venit in mentem, vel tunc primum ei subito revelatum est, eumque repentina tanti mali novitate turbavit? Nonne hinc paulò antè loquebatur dicens, *Qui manducat meum panem, levavit super me calcaneum?* Nonne etiam superius jam dixerat, *Et vos mundi estis, sed non omnes?* Ubi Evangelista subjunxit, *Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum:* quem jam & ante significaverat dicens: *Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* Quid est ergo quod nunc turbatus est spiritu, cum protestatus est, & dixit *Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me?* An quia jam eum fuerat expressurus, ut non lateret in cæteris, sed discerneretur à cæteris, ideo turbatus est spiritu? & quia ipse traditor jam fuerat, ut Judæos quibus Dominus ab eo traderetur, adduceret, turbavit eum imminens passio, & periculum proximum, & traditoris impendens manus, cujus fuerat præcognitus animus? Tale quippe hoc est, quòd Jesus turbatus est spiritu, quale etiam illud quod ait, *Nunc anima mea turbata est, & quid dicam? Pater, salva me ex hac hora, sed propterea veni in horam hanc.* Sicut ergo hic ejus anima turbata est hora propinquante passionis, ita etiam nunc exituro Juda, atque venturo, & propinquante tanto scelere traditoris, turbatus est spiritu. Turbatur ergo potestatem habens ponendi animam suam, & potestatem habens iterum sumendi eam. Turbatur tam ingens potestas, turbatur petræ firmitas, an potius in eo nostra turbatur infirmitas? Ita vero nihil indignum credant servi de Domino suo, sed agnoscant se membra in capite suo. Qui mortuus est pro nobis, prius turbatus est idem ipse pro nobis. Qui ergo potestate mortuus est, potestate turbatus est. *Qui transfiguravit corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori gloriæ suæ*, transfiguravit in se etiam affectum infirmitatis nostræ, compatiens nobis affectu animæ suæ. Proinde quando turbatur magnus, fortis, certus, invictus, non timeamus quasi deficiat: non perit, sed nos quærit, nos inquam, nos omnino sic quærit: nos ipsos in illius perturbatione videamus, ut quando turbamur, non desperatione pereamus: nam quando turbatur, qui non turbaretur nisi volens, consolatur qui turbatur & nolens. Turbetur plane animus Christianus, non miseria, sed misericordia, timeat ne pereant homines Christo, contristetur cum perit aliquis Christo, lætetur, cum acquiruntur homines Christo, concupiscat acquiri homines Christo. Timeat & sibi, ne pereat Christo. Contristetur peregrinari se à Christo, concupiscat regnare cum Christo. Lætetur dum sperat se peregrinaturum esse cum Christo. Illæ sunt certe quatuor quas perturbationes vocant, timor & tristitia, amor & lætitia. Habent eas justis de causis animi Christiani. Firmissimi quidem sunt Christiani, si qui sunt, qui nequaquam morte imminente turbantur. Sed nunquid Christo firmiores? Quis hoc insanissimus dixerit? Quid est ergo quod ille turbatus est, nisi quia infirmos in suo corpore, hoc est in sua Ecclesia, suæ infirmitatis voluntaria similitudine consolatus est? ut si qui suorum adhuc morte

Ioan. 6.

Christi turbatio.

Passionibus ne succumbamus, passiones in se nostras Christus recepit.

Philip. 3.

Turbatio hominis Christiani qualis esse debeat.

Perturbationes animi.

Immi-

est mundus totus.] Totus utique præter pedes, vel nisi pedes, quos habet opus lavare. Sed quid est hoc? quid sibi vult? quid hic necessarium est ut quæramus? Dominus dicit, veritas loquitur, quod opus habeat pedes lavare, etiam ille qui lotus est. Quid fratres mei, quid putatis? nisi quia homo in sancto quidem baptismo totus abluitur, non præter pedes, sed totus omnino: veruntamen cum in rebus humanis postea vivitur, utique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus, sine quibus in hac mortalitate non vivitur, quasi pedes sunt, ubi ex humanis rebus afficimur: & sic afficimur, *ut si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipiamus, & veritas in nobis non sit.* Quotidie igitur pedes lavat nobis, qui interpellat pro nobis: & quotidie nos opus habere ut pedes lavemus, in ipsa oratione Dominica profitemur, cùm dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si enim confiteamur*, sicut scriptum est, *peccata nostra*, profectò ille qui lavit pedes discipulorum suorum, *fidelis est & justus: qui dimittat nobis peccata nostra, & mundet nos ab omni iniquitate*, id est, usque ad pedes quibus conversamur in terra. Lavatio pedum illa, remissionem quidem peccatorum designat: non tamen eam quæ semel in baptismate datur, sed illam potius, qua quotidiani fidelium reatus sine quibus in hac vita non vivitur, quotidiana ejus gratia mundantur. Pedes namque, quibus incedentes terram tangimus, ideoque eos à contagio pulveris, sicut reliquum corpus, immunes custodire nequimus, ipsam terrenæ inhabitationis necessitatem designant. *Qui ergo lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus*: quia qui ablutus est fonte baptismatis in remissionem omnium peccatorum, non indiget rursus, imò non potest eodem modo ablui: sed quotidiana tantum mundanæ conversationis contagia, necesse habet quotidiana sui redemptoris indulgentia tergantur. Est enim toto actionum suarum corpore mundus, exceptis duntaxat iis quæ menti necessitate curæ temporalis adhæserunt: ob quorum quotidianam sordidationem simul & mundationem quotidie dicimus orantes, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Verum hæc de Apostolis, eorumque similibus. At nos, qui divini sæpè timoris obliti, iter lævum incedimus, non illa levi & quotidiana orationum solennitate possumus ab erratuum nostrorum sorde liberari, sed major necesse est inquinatio majori orationum, vigiliarum, vel jejuniorum, lachrymarum atque eleemosynarum exercitio purgetur.

Baptismi efficacia.

Affectus nostri pedes nostri.

Quotidiana peccata.

Matth. 6.

Orationis quotidiana necessitas.

Pedum lotio.

Postquam verò lavit pedes discipulorum Dominus, accepit vestimenta sua, & cùm recubuisset iterum.) Aperuit verbo mysterium lavationis, quod eis paulò antè facto necdum scientibus exhibuerat: quia postquam patiendo in cruce, lavacrum nobis remissionis consecravit, accepit membra jam immortalia, quæ mortalia posuerat: & cum post resurrectionem apparuisset discipulis, ac familiariter cum eis esset etiam in convescendo per dies quadraginta conversatus, exposuit eis utilitatem suæ passionis, cujus eatenus quia virtutem mysticam nesciebant, eventum satis timebant.

Si ergo, inquit, ego lavi vestros pedes Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes.) Quæ videlicet sententia & ad literam & ad mysticum sensum rectè accipi, & devotè debet impleri. Ad literam quidem, ut per charitatem serviamus invicem, non solum in lavando pedes fratrum, sed in quibuslibet eorum necessitatibus adjuvandis. Ad mysticum verò intellectum, ut sicut Dominus nobis peccata pœnitentibus dimittere consuevit; ita etiam nos peccantibus in nos fratribus dimittere festinemus. Sicut ille nos à peccatis nostris interpellando patrem pro nobis; ita & nos si scimus fratrem nostrum peccare peccatum non ad mortem, petamus ut detur ei vita peccanti non ad mortē: & sicut Apostolus Jacobus admonet, *confiteamur alterutrum peccata nostra, & oremus pro invicem ut salvemur.* Sicut ille qui pro nobis animam suam posuit, sic & nos instante temporis articulo pro fratribus animam ponamus. Sequitur;

Necessitatibus proximorum subvenire debemus.

1. Ioan 5.

Fratrum pro peccatis orare debemus.

Confessio mutua.

Scitis quid fecerim vobis.) Nunc est ut beato Petro reddatur illa promissio: dilatus enim fuerat, quando expavescenti & dicenti, *Non lavabis mihi pedes in æternum*: responsum est ei, *Quod ego facio, tu nescis modo: scies autem postea.* Ecce est ipsum postea jam tempus, ut dicatur quod paulò antè dilatum est. Memor itaque Dominus se promisisse jamdudum scientiam facti sui, tam inopinati, tam admirabilis, tam expavescendi, & nisi vehementer ipse terruisset, nullo modo sinendi, ut magister non tantum ipsorum, sed & angelorum, & Dominus non tantum ipsorum, sed rerum omnium, lavaret pedes discipulorum & servorum suorum. Hujus ergo tanti facti quoniam promiserat scientiam dicens, *Scies postea*: quid sit quod fecit, docere nunc incipit. *Vos,* inquit, *vocatis me Magister & Domine: & benedicitis: sum etenim.* Benè dicitis, quia verum dicitis, sum quippè quod dicitis. Homini præceptum est, *Non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui*, periculosum est enim sibi placere, cui cavendum est superbire. Ille autem qui super omnia, quantumcunque se laudet, non se extollit excelsius. Nec potest rectè dici arrogans Deus: nobis namque expedit eum nosce, non illi. Nec eum quisquā cognoscit, si non se indicet ipse qui novit. Si ergo non se laudando, quasi arrogantiam vitare voluerit, nobis sapientiam denegabit. Et magistrum quidem quod se esse dicit, nemo reprehenderet, etiam qui eum nihil esse aliud quàm hominem crederet, quoniam id profiteretur, quod & ipsi homines in quibuslibet artibus, usque adeo sine arrogantia profitentur, ut professores vocentur. Quod verò Dominum & ipse se dicit discipulorum suorum, cum sint illi etiam secundùm seculum ingenui, quis ferat in homine? Sed Deus loquitur, nulla est hic elatio tantæ celsitudinis, nullum mendacium veritatis. Nobis subjacere illi, utile, est celsitudini. Nobis servire, utile est veritati. Quòd se Dominum dicit, non illi est vitium, sed nobis est beneficium. Dicat verum qui veritas est, ne non dicam ego quod utile est, dum tacet ille quod est. Beatissimus Paulus, non utique unigenitus Dei filius, sed unigeniti filii Dei servus & Apostolus, non veritas, sed particeps veritatis, ait libere atque constanter: *Et si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dico.* Neque enim in seipso, sed in ipsa veritate, quæ superior est ipso, & humiliter & veraciter gloriaretur: quoniam & ipse præcipit, ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Itane non timeret insipientiam, si gloriari vellet amator sapientiæ, & in gloria sua timeret insipientiam ipsa sapientia? Non timuit arrogantiam, qui dixit, *In Domino laudabitur anima mea*: & in laude sua timeret arrogantiam potestas Domini, in quo laudabitur anima servi? *Vos,* inquit, *vocatis me, magister & Domine. & benè dicitis, sum etenim.* Ideo benè dicitis, quia sum. Nam si non essem quod dicitis, malè diceretis, etiamsi me laudaretis. *Si ergo ego,* inquit, *lavi pedes vestros Dominus & Magister, debetis & vos alter alterius lavare pedes.*

Prov. 27.

Laus propria sordet.

Magister quis dicatur.

Professores.

Pauli Apostoli gloriatio.

2. Cor. 12.

1. Cor. 1.

Psal. 33.

Laus Dei omnia superat.

Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.) Hoc est beate Petre, quod nesciebas, quando fieri non sinebas. Hoc tibi postea sciendum promisit, quando ut sineres, terruit magister tuus & Dominus Deus tuus lavans pedes tuos. Est enim apud plerosq; consuetudo hujus humilitatis, usq; ad factum quod cernatur expressa. Unde & Apostolus cum benemeritam viduam commendaret; *Si hospitio,* inquit, *recepit, si sanctorum pedes lavit*, & apud sanctos ubicunque hæc consuetudo non est, quod manu non faciunt, corde faciunt: si in illorū numero sunt, quibus dicitur in hymno beatorum trium virorum, *Benedicite sancti & humiles corde Dominum.* Multo autem melius, & sine controversia verius, ut etiam manibus faciat: nec dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus. Cùm enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso vel excitatur, vel si jam inerat, confirmatur ipsius humilitatis affectus. Sed excepto isto mortali intellectu, ita nos hujus dominici facti altitudinem commendasse meminimus, quòd lavando pedes jam lotorum atq; mundatorum discipulorum significaverit Dominus propter humanos, quibus in terra versamur affectus, quantumlibet profecerimus in apprehensione justitiæ, nos sine peccato non esse, quos subinde abluit interpellando pro nobis, cum oramus patrem qui in cælis est, ut debita nostra dimittat nobis, *sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Quomodo ergo ad hunc intellectum poterit pertinere hoc

1. Tit. 5.

Lotio pedum manibus facienda.

Dan. 3.

Humiliatio Christiana ad pedes usq; proximi lavandos.

Affectus nostri.

Dimitte nobis debita nostra, interpretatum.

quod

Orando pro invicem. Interpellatio Christi pro nobis.

quod ipse postea docuit, ubi sui facti exposuit rationem, dicens; *Si ergo lavi pedes vestros Dominus & Magister, debetis & vos alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis?* Nunquid dicere possumus, quod etiam frater fratrem à delicti poterit cogitatione mundare? Imò verò id etiam nos esse admonitos in ejus dominici operis altitudine noverimus, ut confessi invicem delicta nostra, oremus pro nobis, sicut Christus interpellat pro nobis. Audivimus Apostolum Jacobum hoc ipsum evidentissimè præcipientem, ac dicentem, *Confitemini invicem delicta vestra, & orate pro vobis:* quia ad hoc Dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille qui nullum peccatum nec habet, nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis nostris, quanto magis nos invicem pro nostris orare debemus? & si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere debemus invicem nobis, qui sine peccato hic vivere non valemus? Quid enim videtur in hac altitudine sacramenti Dominus significare cùm dicit; *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis?* nisi quod apertissimè dicit Apostolus, *Donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam: sicut & Dominus donavit vobis, ita & vos.* Invicem itaque nobis delicta donemus, & pro nostris delictis invicem oremus, atq; ita quodammodo invicem pedes nostros lavemus.

Ephes. 4.

Donare invicem delicta debemus.

Amen amen dico vobis, non est servus major Domino suo, neque Apostolus major eo qui misit illum.] Hoc ideo dixit, quia laverat pedes servorum Dominus: & ipse qui misit, eorum quos misit. ἀπόστολος Græcè, Latinè dicitur missus, ut ostenderet ea quæ excelsius fecit humiliter, multo magis humilibus & infirmis humiliter esse facienda. Sed ut & hoc in loco spiritualis intellectus commoneret, quia si ipse *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, interpellat pro nostris excessibus*, multo magis ipsi debemus orare pro invicem. Sed & si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, multo magis oportet nos alterutrum dimittere nobis debita nostra: quod ipsum Apostolus quoque præcipiens, ait, *Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis.*

Apostolus missus dicitur.

1. Pet. 2.

Ephes. 4.

Si hæc, inquit, scitis, beati eritis, si feceritis ea.) Salutaris hæc multum nostri Salvatoris & sedulo est cogitanda sententia, quia beati erimus sciendo cælestia præcepta si tamen ea quæ novimus, operando sectemur. Qui enim cognita ejus mandata servare negligit, beatus esse non valet, qui hæc vel cognoscere contemnit, multo longius à beatorum sorte secluditur. Cùm ergo hæc Dominus præmisisset, adjunxit:

Scire præcepta non sufficit, nisi & facias.

Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim, sed ut impleatur scriptura, Qui manducat meum panem levabit super me calcaneum suum.) Hoc quid est aliud, nisi, conculcabit me? Notum est de quo loquatur. Judas ille traditor ejus attingitur, ergo ipsum non elegerat: unde ab eis quos elegit, isto sermone discernit. *Quod ergo dico*, inquit, *beati eritis, si feceritis ea, non de omnibus vobis dico:* est inter vos qui nō erit beatus, neque faciet ea. *Ego scio quos elegerim:* Quos? nisi eos qui beati erunt faciendo quæ præcepit, ac facienda commonstravit, qui efficere beatos potest. Non est igitur traditor Judas electus? Quid est ergo quod alio loco dicit, *Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* An & ipse ad aliquid est electus? ad quod utique erat necessarius, non autem ad beatitudinem, de qua modo ait, *Beati eritis si feceritis ea*, hoc non de omnibus dicit. Scit enim quos ad societatem beatitudinis hujus elegerit, non est ex eis iste, qui panem illius sic edebat, ut super eum levaret calcaneum. Illi manducabant panem dominicum, ille panem Domini contra Dominum. Illi vitam, ille pœnam. *Qui* enim *manducat indigne*, ait Apostolus, *judicium sibi manducat.*

Amodo, inquit, dico vobis priusquàm fiat, ut credatis cum factum fuerit, quia ego sum.] Id est, ego sum de quo illa scriptura præcessit, ubi dictum est, *Qui manducat meum panem, levabit super me calcaneum.* Deinde sequitur, & dicit:

Amen amen dico vobis, quia qui accipit eum, si quem misero, me accipit; Qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.) Si enim voluerimus intelligere hoc ideo dictum, *Qui me accipit, accipit eum qui me misit:* quòd unius naturæ sint pater & filius: consequens videbitur ex eorundem verborum regula, qua dictum est, *Qui accipit, si quem misero, me accipit:* ut unius naturæ sit filius & Apostolus. Possit quidem & hoc non inconvenienter intelligi, quoniam geminæ est gigas ille substantiæ, quæ exultavit ad currendam viam, *Verbum* enim *caro factum est*, hoc est, Deus homo factus est. Proinde ita dixisse possit videri, *Qui accipit eum quem misero, me* secundùm hominem *accipit; qui* autem *me* secundum Deum *accipit, accipit eum qui me misit.* Sed cùm ista dicebat, non ab illo naturæ unitas, sed in eo qui mittitur, mittentis commendabatur authoritas. Sic itaque unusquisque eum qui est missus accipiat, ut in illo eum qui misit attendat. Si ergo attendas Christum in Petro, invenies discipuli præceptorem. Si autem attendas patrem in filio, invenies unigeniti genitorem, ac sic in eo qui missus est, sine ullo accipis errore mittentem.

Psal. 18.

Christus in prædicatoribus suis missis recipitur.

Cùm hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit, Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me.] Hinccine turbatus est Jesus non carne, sed spiritu, quia dicturus fuerat, *Unus ex vobis tradet me?* Nunquidnam illi hoc tum primum venit in mentem, vel tunc primum ei subito revelatum est, eumque repentina tanti mali novitate turbavit? Nonne hinc paulò antè loquebatur dicens, *Qui manducat meum panem, levavit super me calcaneum?* Nonne etiam superius jam dixerat, *Et vos mundi estis, sed non omnes?* Ubi Evangelista subjunxit, *Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum:* quem jam & ante significaverat dicens: *Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* Quid est ergo quod nunc turbatus est spiritu, cum protestatus est, & dixit *Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me?* An quia jam eum fuerat expressurus, ut non lateret in cæteris, sed discerneretur à cæteris, ideo turbatus est spiritu? & quia ipse traditor jam fuerat, ut Judæos quibus Dominus ab eo traderetur, adduceret, turbavit eum imminens passio, & periculum proximum, & traditoris impendens manus, cujus fuerat præcognitus animus? Tale quippe hoc est, quòd Jesus turbatus est spiritu, quale etiam illud quod ait, *Nunc anima mea turbata est, & quid dicam? Pater, salva me ex hac hora, sed propterea veni in horam hanc.* Sicut ergo hic ejus anima turbata est hora propinquante passionis, ita etiam nunc exituro Juda, atque venturo, & propinquante tanto scelere traditoris, turbatus est spiritu. Turbatur ergo potestatem habens ponendi animam suam, & potestatem habens iterum sumendi eam. Turbatur tam ingens potestas, turbatur petræ firmitas, an potius in eo nostra turbatur infirmitas? Ita vero nihil indignum credant servi de Domino suo, sed agnoscant se membra in capite suo. Qui mortuus est pro nobis, prius turbatus est idem ipse pro nobis. Qui ergo potestate mortuus est, potestate turbatus est. *Qui transfiguravit corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori gloriæ suæ*, transfiguravit in se etiam affectum infirmitatis nostræ, compatiens nobis affectu animæ suæ. Proinde quando turbatur magnus, fortis, certus, invictus, non timeamus quasi deficiat: non perit, sed nos quærit, nos inquam, nos omninò sic quærit: nos ipsos in illius perturbatione videamus, ut quando turbamur, non desperatione pereamus: nam quando turbatur, qui non turbaretur nisi volens, consolatur qui turbatur & nolens. Turbetur planè animus Christianus, non miseria, sed misericordia, timeat ne pereant homines Christo, contristetur cum perit aliquis Christo, lætetur, cum acquiruntur homines Christo, concupiscat acquiri homines Christo. Timeat & sibi, ne pereat Christo. Contristetur peregrinari se à Christo, concupiscat regnare cum Christo. Lætetur dum sperat se peregrinaturum esse cum Christo. Istæ sunt certe quatuor quas perturbationes vocant, timor & tristitia, amor & lætitia. Habent eas justis de causis animi Christiani. Firmissimi quidem sunt Christiani, si qui sunt, qui nequaquam morte imminente turbantur Sed nunquid Christo firmiores? Quis hoc insanissimus dixerit? Quid est ergo quod ille turbatus est, nisi quia infirmos in suo corpore, hoc est in sua Ecclesia, suæ infirmitatis voluntaria similitudine consolatus est? ut si qui suorum adhuc morte

Ioan. 6.

Christi turbatio.

Passionibus ne succumbamus, passiones in se nostras Christus recepit.

Philip. 3.

Turbatio hominis Christiani qualis esse debeat.

Perturbationes animi.

Verecundiæ sedes frons.

crucem suam, ubi eum dementia superbæ impietatis irrisit, in eorum qui illum crederent, frontibus fixit, ubi est quodammodo sedes verecundiæ, ut se nomine ejus fides non erubescat, & magis Dei gloriam, quàm hominum diligant. Loquente Domino Jesu Christo apud Judæos, & tanta miraculorum signa faciente, quidam crediderunt prædestinati in vitam æternam, quos etiam vocavit oves suas. Quidam verò non crediderunt, nec poterant credere, eo quod occulto, nec tamen injusto judicio Dei fuerant excæcati. Alii verò palàm credentes, & cum ramis palmarum occurrentes, alii verò occulte credentes, sed propter Pharisæos non confitentes, quos evangelista notavit, cùm dixit, *Dilexerunt gloriam hominum magis quàm gloriam Dei.* Gloria Dei est publice confiteri Christum, sicut martyres sancti fecerunt: de quibus alio loco ipse Dominus ait, *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.* Qui confitetur Christum confessione laudis, confitebitur, id est laudabitur à Christo coram Deo patre. His ita se habentibus, & sua jam propinquante passione;

Occulte credentes in Christo.

Confessio Christi publica.

Martyrii gloria unde fit.

Confessio laudis.

Jesus clamavit & dixit, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.) Jam dixerat quodam loco, *Doctrina mea non est mea sed ejus qui me misit.* Ubi intelleximus eum doctrinam suam dixisse verbum patris, quod est ipse: & hoc significasse dicendo, *Doctrina mea non est mea, sed ejus qui me misit*, quod à seipso ipse non esset, sed haberet à quo esset. Deus enim de Deo filius patris: pater autem non Deus de Deo, sed Deus pater filii. Nunc autem quod ait, *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me*: quomodo intellecturi sumus, nisi quia homo apparebat hominibus, cum lateret Deus? & ne putarent hoc eum esse tantummodo quod videbant, talem, ac tantum: sed volens credi qualis & quantus est pater, *Qui credit in me*, inquit, *non credit in me*, i. quod videt, *sed in eum qui misit me*, id est in patrem: unde necesse est, ut eum credat filium habere: & dum patrem credit æternum, credat & filium habere coæternum sibi, & consubstantialem sibi. Propterea dixit, *Qui credit in me, non credit in me*: nolens ut totum quod de Christo creditur, secundum hominem crederetur. Ille benè credit in me, qui secundum id quod videt me, non tantum credit in me, sed secundum id quod credit in me, credit æqualem esse patri. Ac ne putaretur sic voluisse intelligi patrem, tanquam patrem multorum filiorum per gratiam regeneratorum, non unici verbi æqualis sibi, continuò subjecit;

Ioan. 7.

Et qui videt me, videt eum qui misit me.) Usqueadeo non distat inter eum & me, ut *qui me videt, videat eum qui misit me.* Hæc visio intellectualis, non carnalis, debet intelligi, quæ modo in laude est sanctorum, post resurrectionis ultimæ diem in re æternæ beatitudinis erit, de qua alibi ait, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Attendamus cætera. *Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Dixit quodam loco discipulis suis, *Vos estis lumen mundi, non potest abscondi civitas super montem constituta: neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* Non tamen dixit, Vos lux venistis in mundum: ut omnis qui credit in vos, in tenebris non maneat. Nusquam hoc legi posse confirmo. Lumina ergo sunt omnes sancti: sed credendo illuminantur ab eo, à quo si quis recesserit, tenebrabitur. Lumen autem illud quod illuminat, à se recedere non potest, quia incommutabile omnino est. Cùm autem dicit, *Omnis qui credit in me, in tenebris non manet*, satis manifestat omnes se in tenebris invenisse: sed ne in eis tenebris remaneant, in quibus inventi sunt, debent credere in lucem quæ venit in hunc mundum, quia per illam factus est mundus.

Matth. 5.

Matth. 5.

Lumina, sancti dicuntur.

Et si quis audierit, inquit, verba mea, & non custodierit, ego non judico eum) Audire, quomodo dicit filius, *Ego non judico eum*: cùm dicit alio loco, *Pater non judicat quenquam, sed omne judicium dedit filio?* nisi quia intelligendum est quod sequitur;

Ioan. 5.

Non enim veni inquit, ut judicem mundum, sed ut salvum faciam mundum.] Nunc ergo est tempus misericordiæ, post erit judicii: quia *misericordiam*, inquit, *& judicium cantabo tibi Domine.* Sed de ipso etiam futuro novissimo judicio videte quid dicat;

Psal. 100

Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui judicet eum. Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die.) Non ait, Qui spernit me, & non accipit verba mea, ego eũ non judico in novissimo die. Venit enim filius Dei ad salvandum, non ad judicandum, ideo dixit, *non judico eum*, id est modo in præsenti, *sed judico eum in novissimo die.* Cùm enim dixisset, *Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui judicet eum*, expectantibus quisnam ille esset, cautus adjunxit, Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die. Satis manifestavit seipsum judicaturum in novissimo die. Seipsum quippè locutus est, seipsum annunciavit, seipsum januam posuit, qua ipse ad oves pastor intraret. Aliter itaque judicabuntur qui non audierunt, & qui audierunt & contempserunt. *Qui enim sine lege peccaverunt*, ait Apostolus, *sine lege peribunt: & qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.*

Rom. 2.

Quia ego, inquit, ex me non sum locutus.) Ideo se dicit non locutum ex seipso. Jam hoc sæpè diximus, quod filius à se non est, sed à patre, ideo adjunxit;

Sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar.] Non enim locorum spatio, non syllabarum expressione, non vocali sono pater filio loquitur, ut filius mandatum patris audiat, sicut filius hominis ab homine audire solet quid pater mandet illi; sed unicus filius est verbum patris, & sapientia patris: in illo sunt omnia mandata patris. Neq; enim mandatum patris aliquando filius nescivit, ut eum necesse esset ex tempore habere quòd acceperit, ut nascendo accipere, dederitq; illi gignendo pater quod non haberet, sed eum genuit vitam habentem, sicut superiùs ait, *Sicut pater habet vitam, sic dedit & filio vitam habere in semetipso*, id est, genuit filium vitam habentem in semetipso. Sic dicit hic, *Sicut mandatum dedit mihi*, & quia æterna ipsa nativitas nunquam non fuit, filius qui est vita; & sicut est vita æterna, sic est qui natus est, vita æterna: ita & mandatum, non quod filius non habeat, pater dedit, sed, sicut dixi, in sapientia patris, quod est verbum patris, omnia mandata sunt patris. Sequitur enim;

Ioan. 5.

Et scio quia mandatum ejus vita æterna est.] Si ergo vita æterna est mandatum patris, quid aliud dictum est, quàm, Ego sum mandatum patris? Proinde & id quod adjungit & dicit;

Mandatum patris, filius est.

Quæ ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor.] Non accipiamus dixit mihi, quasi verbo locutus sit unico verbo, aut egebat Deus verbis Dei, verbum dixit ergo pater filio, sicut dedit vitam filio, non quod nesciebat, vel non habebat, sed ipse filius erat. Quid est autem, *Sicut dixit mihi, sic loquor*, nisi verbum loquor? Ita ille dixit ut verax, ita iste loquitur ut veritas: Verax autem genuit veritatem. Quid ergo jam diceret veritati? Non enim imperfecta erat veritas, cui verum aliquid adderetur. Dixit ergo veritati, quia genuit veritatem. Porrò ipsa veritas sic loquitur ut ei dictum est, sed intelligentibus quos docet ut nata est. Ut autem crederent homines quod intelligere nondum valent, ex ore carnis verba sonuerunt, & abierunt, transvolantes soni strepuerunt peractis morulis temporum suorum: sed res ipsæ quarum signa sunt soni, tractæ quodammodo in eorum memoriam qui audierunt, etiam ad nos per literas, quæ visibilia signa sunt, pervenerunt. Non sic loquitur veritas: intelligentibus mentibus intus loquitur: sine sono instruit: intelligibili voce perfundit. Qui ergo potest in ea videre nativitatis ejus æternitatem, ipse illam sic audit loquentem, sicut ei dixit pater quod loqueretur. Excitavit nos ad magnum desiderium interioris dulcedinis suæ: sed crescendo capiamus, ambulando crescamus, proficiendo ambulemus, ut pervenire possimus per seipsum, ad seipsum seipso ducente nos, & promittente nobis, *Ego sum via, veritas, & vita.* Via quærentibus, veritas invenientibus, vita permanentibus.

Filius legis Christus.

Ioan. 14.

CAPUT

CAPUT XIII.

Scripturus Evangelista Joannes memorabile illud Domini ministerium, quo discipulis in Pascha priusquam ad passionem iret, pedes lavare dignatus est, primò ipsum nomen Paschæ quid mysticè signaret, aperire curavit, ita incipiens;

Ante diem autem festum Paschæ sciens Iesus quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad patrem, cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.) Pascha quippè transitus interpretatur, nomen ex eo vetus habens, quòd transierit in eo Dominus per Ægyptum percutiens primogenita Ægypti, & filios Israel liberans, & quòd ipsi filii Israel transierint illa nocte de Ægyptia servitute, ut venirent ad terram promissæ olim hæreditatis & pacis. Mysticè autē significans, quòd in eo Dominus transiturus esset ex hoc mundo ad patrē, & quod ejus exemplo fideles abjectis temporalibus desideriis, abjecta vitiorum servitute, continuis virtutum studiis transire debent ad promissionem patriæ cælestis. Quomodo autem transierit Jesus ex hoc mundo ad patrem, pulchro sermone designat Evangelista cùm dicit: *Cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos,* id est, in tantum dilexit, ut ipsa dilectione vitam ad tempus finiret corporalem, mox de morte ad vitam, de hoc mundo transiturus ad patrem. *Majorem enim hac dilectionem nemo habet, quàm ut animam suā quis ponat pro amicis suis.* Unde rectè uterque transitus, & legalis videlicet, & Evangelicus, sanguine consecratus est; ille agni paschalis, iste ejus de quo dicit Apostolus, *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus.* Iste sanguine fuso in cruce, ille in crucis modum medio limine & superliminari medius aspersò in postibus. Pascha non (sicut quidam existimant) Græcum nomen est, sed Hebræum: opportunissimè tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia utrarumque linguarum. Quia enim patitur, Græcè πάσχα dicitur, ideo pascha passio putata est: vel hoc nomen à passione sic appellatum. In sua vero lingua, hoc est Hebræa, pascha transitus dicitur, propterea quod tunc primum pascha celebravit populus Dei, quando ex Ægypto fugientes, Rubrum mare transierunt. Hoc itaque nomen, id est Pascha, quod Latinè, ut dixi, transitus nuncupatur, velut interpretans nobis beatus Evangelista, *Ante diem,* inquit, *festum paschæ sciens Iesus, quia venit ejus hora, ut transeat ex hoc mundo ad patrem.* Ecce pascha, ecce transitus. Unde, & quo? De hoc scilicet mundo ad patrem. Spes membris in capite est data, quod essent illo transeunte sine dubio secutura. Quid ergo infideles, & ab hoc capite atque ab ejus corpore alieni? nonne & ipsi transeunt, quia non permanent? Transeunt planè & ipsi. Sed aliud est transire de mundo, aliud transire cum mundo, aliud ad patrem, aliud ad hostem. Nam & Ægyptii transierunt, non enim persequendo manserunt: non tamen transierunt per mare ad regnum, sed in mari ad interitum. *Sciens ergo Iesus quia venit ejus hora, ut transiret ex hoc mundo ad patrem, cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Utique, ut & ipsi de hoc mundo ubi erant, ad suum caput quod hinc transisset, ejus dilectione transirent. Quid est enim in finem, nisi in Christum? *Finis enim legis Christus,* ait Apostolus, *ad justitiam omni credenti.* Finis perficiens, non interficiens: finis quo usque eamus, non ubi pereamus. Sic omnino intelligendum est, *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Ipse est enim finis noster, in illum est transitus noster. Intelligendum, *in finem dilexit eos,* usque ad mortem dilexit eos: quia tantum dilexit, ut ipse moreretur propter eos.

Pascha.
Exod. 12.
Ioan. 15.
Sanguine consecratus uterque transitus, & legalis & Evangelicus.
Pascha transitus.
Transitus multiplex.
Exod. 14.
Rom. 10.
Christus finis legis.

Et cœna, inquit, facta, cùm diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotes.] Cœna ergo facta dictum est jam parata, & ad convivantium mensam usumque perducta. Quod autem ait, *Cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotes:* si quæris quid missum sit in cor Judæ? hoc utique, ut traderet eum. Missio ista, spiritualis suggestio est: quæ non fit per aurem, sed per cogitationem: ac per hoc non corporaliter, sed spiritualiter. Neque enim spirituale quod dicitur, semper in laudem accipiendum est. Novit Apostolus quædam spiritualia nequitiæ in cælestibus, adversus quæ nobis colluctationem esse testatur. Non autem essent etiam maligna spiritualia, si non essent etiam maligni spiritus: ab spiritu enim spiritualia nominantur.

Spirituali non semper in laudem.
Ephes. 6.

Sciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiit, & ad Deum vadit. Cùm ergo illi pater omnia dedisset in manus, cur ille discipulorum non manus, sed pedes lavit? Sciebat quia per humilitatem incarnationis à Deo exivit, & per victoriam resurrectionis ad Deum erat rediturus, nec Deum cum inde exiret, nec nos deserens cum rediret; Sciebat quidem omnia hæc, & tamen in magnæ suæ indicium, in magnæ nostræ exemplum humilitatis, surgit à cœna, ponit vestimenta sua, lavat pedes discipulorum: non Dei Domini, sed hominis servi implens officium: & eis quoque pedes humiliter abluens, cujus manus in sua traditione noverat, procaciter esse polluendas. Quòd si altiori indagine mysterium hoc humillimum nostri Salvatoris pertractare delectet, cœna hæc Sacrosancta, in qua cum discipulis recubuit Dominus, tempus significat universum, quo corporaliter in Ecclesia demoratus, & dapibus verbi salutaris, ac miraculorum suorum dulcedine cunctos longe lateque pavit. & ipse audientium fide ac dilectione pastus est, quia quotquot ad gratiam veritatis convertit, per Ecclesiam quasi more vescentium fecit augmentum.

Cœna Dominica.

Surrexit autem à cœna, & posuit vestimenta sua.) Quando temporaliter cum hominibus amplius conversari desistens, membra corporis assumpti deposuit in cruce.

Accepto linteo præcinxit se.] Quando accepto à patre mandato patiendi pro nobis, in ipso passionis exercitio sua membra circumdedit. Solet namque per linteum, quod multifario tormentorum labore conficitur, afflictio passionum figurari. Et Dominus ponens vestimenta, linteo præcingitur, ut significet se habitum corporis quem induit, non sine pressura dolorum, sed longa crucis tribulatione deponere.

Linteum.

Misit aquam in pelvim, & cœpit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.] Quando defunctus in cruce, aquam unà cum sanguine de latere suo profudit in terram, quibus credentium opera mundaret, eademq; opera non solum passionis sacramentis sanctificare, sed etiam eisdem exemplis confirmare dignatus est.

Venit ergo ad Simonem Petrum.] Quasi aliquibus jam lavisset, & post eos venisset ad primum. Quis enim nesciat primum Apostolorum esse beatissimum Petrum? Sed non ita intelligendum est, quod post aliquos ad illum venerit, sed quod ab illo cœperit. Quando ergo pedes discipulorum lavare cœpit, venit ad eum à quo cœpit, id est, ad Petrum, & tunc Petrus, quod etiam quilibet eorum expavisset, expavit, atque ait;

Petrus Apostolorū primus.

Domine tu mihi lavas pedes?) Tu mihi? Quid est, *tu?* quid est, *mihi?* Cogitanda sunt potius quàm dicenda: ne forte quod ex his verbis aliquatenus dignum concipit anima, non explicet lingua.

Sed respondit Iesus, & dixit ei, Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.) Nec tamen ille dominici facti altitudine exterritus, permittit fieri, quod cur fieret ignorabat, sed usque ad suos pedes humilem Christum adhuc non vult videre, non potest sustinere.

Lotio pedum Apostolorum per Christum, quid significet.

Non lavabis, inquit, mihi pedes in æternum.] Quid est, in æternum? Nunquam hoc feram, nunquam patiar, nunquam sinam. Hoc quippè in æternum non fit, quod nunquam fit. Tum Salvator ægrum reluctantem de ipsius salutis periculo exterrens;

Si non lavero te, inquit, non habebis partem mecum.] Ita dictum est, *si non lavero te,* cum de solis pedibus ageretur, quomodo dici assolet, calcas me, quando sola planta calcatur. At ille amore & timore turbatus, & plus expavescens Christum sibi negari, quàm usq; ad pedes suos humiliari;

Domine (ait) non, non tantum pedes meos, sed manus, & caput.) Quandoquidem sic minaris, lavanti tibi membra mea, non solum ima non subtraho, verumetiam prima substerno. Ne mihi neges capiendam tecum partem, nullam tibi nego abluendam mei corporis partem.

Dicit ei Iesus, Qui lotus est, non indiget nisi pedes lavare, sed

est mun-

quod ipse postea docuit, ubi sui facti expositurationem, dicens; *Si ego lavi pedes vestros Dominus & Magister, debetis & vos alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis?* Nunquid dicere possumus, quod etiam frater fratrem à delicti poterit cogitatione mundare? Imò verò id etiam nos esse admonitos in ejus dominici operis altitudine noverimus, ut confessi invicem delicta nostra, oremus pro nobis, sicut Christus interpellat pro nobis. Audivimus Apostolum Jacobum hoc ipsum evidentissimè præcipientem, ac dicentem, *Confitemini invicem delicta vestra, & orate pro vobis:* quia ad hoc Dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille qui nullum peccatum nec habet, nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis nostris, quanto magis nos invicem pro nostris orare debemus? & si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere debemus invicem nobis, qui sine peccato hic vivere non valemus? Quid enim videtur in hac altitudine sacramenti Dominus significare cùm dicit; *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis?* nisi quod apertissimè dicit Apostolus, *Donantes vobismetipsis, si quis ad versus aliquem habet querelam: sicut & Dominus donavit vobis, ita & vos.* Invicem itaque nobis delicta donemus, & pro nostris delictis invicem oremus, atq; ita quodammodo invicem pedes nostros lavemus.

Orando pro invicem, interpellatio Christi pro nobis.

Ephes. 4.

Donare invicem delicta debemus.

Amen amen dico vobis, non est servus major Domino suo, neque Apostolus major eo qui misit illum.] Hoc ideo dixit, quia laverat pedes servorum Dominus: & ipse qui misit eorum quos misit. ἀπόστολος Græcè. Latinè dicitur missus, ut ostenderet ea quæ excelsius fecit humiliter, multo magis humilibus & infirmis humiliter esse facienda. Sed ut & hoc in loco spiritualis intellectus commoneret, quia si ipse *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, interpellat pro nostris excessibus*, multo magis ipsi debemus orare pro invicem. Sed & si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, multo magis oportet nos alterutrum dimittere nobis debita nostra: quod ipsum Apostolus quoque præcipiens, ait, *Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis.*

Apostolus missus dicitur.

1. Pet. 2

Ephes. 4.

Si hæc, inquit, scitis, beati eritis, si feceritis ea.) Salutaris hæc multum nostri Salvatoris & sedulo est cogitanda sententia, quia beati erimus sciendo cælestia præcepta si tamen ea quæ novimus, operando sectemur. Qui enim cognita ejus mandata servare negligit, beatus esse non valet, qui hæc vel cognoscere contemnit, multo longius à beatorum sorte secluditur. Cùm ergo hæc Dominus præmisisset, adjunxit:

Scire præcepta non sufficit, nisi & faciamus.

Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim, sed ut impleatur scriptura, Qui manducat meum panem levabit super me calcaneum suum.) Hoc quid est aliud, nisi, conculcabit me? Notum est de quo loquatur. Judas ille traditor ejus attingitur, ergo ipsum non elegerat: unde ab eis quos elegit, illo sermone discernit. *Quod ergo dico*, inquit, *beati eritis, si feceritis ea, non de omnibus vobis dico*: est inter vos qui nō erit beatus, neque faciet ea. *Ego scio quos elegerim:* Quos? nisi eos qui beati erunt faciendo quæ præcepit, ac facienda commonstravit, qui efficere beatos potest. Non est igitur traditor Judas electus? Quid est ergo quod alio loco dicit, *Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* An & ipse ad aliquid est electus? ad quod utique erat necessarius, non autem ad beatitudinem, de qua modo ait, *Beati eritis si feceritis ea*, hoc non de omnibus dicit. Scit enim quos ad societatem beatitudinis hujus elegerit, non est ex eis iste, qui panem illius sic edebat, ut super eum levaret calcaneum. Illi manducabant panem dominicum, ille panem Domini contra Dominum. Illi vitam, ille pœnam. *Qui enim manducat indigne*, ait Apostolus, *judicium sibi manducat.*

Amodo, inquit, dico vobis priusquàm fiat, ut credatis cum factum fuerit, quia ego sum.] Id est, ego sum de quo illa scriptura præcessit, ubi dictum est, *Qui manducat mecum panem, levabit super me calcaneum.* Deinde sequitur, & dicit:

Amen amen dico vobis, quia qui accipit eum, si quem misero, me accipit; Qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.) Si enim voluerimus intelligere hoc ideo dictum, *Qui me accipit, accipit eum qui me misit*; quòd unius naturæ sint pater & filius: consequens videbitur ex eorundem verborum regula, qua dictum est, *Qui accipit, si quem misero, me accipit*: ut unius naturæ sit filius & Apostolus. Potest quidem & hoc non inconvenienter intelligi, quoniam geminæ est gigas ille substantiæ, qui exultavit ad currendam viam. *Verbum enim caro factum est*, hoc est, Deus homo factus est. Proinde ita dixisse potest videri, *Qui accipit eum quem misero, me* secundùm hominem *accipit*; *qui autem me* secundùm Deum *accipit*, *accipit eum qui me misit.* Sed cùm ista dicebat, non ab illo naturæ unitas, sed in eo qui mittitur, mittentis commendabatur authoritas. Sic itaque unusquisque eum qui est missus accipiat, ut in illo eum qui misit attendat. Si ergo attendas Christum in Petro, invenies discipuli præceptorem. Si autem attendas patrem in filio, invenies unigeniti genitorem, ac sic in eo qui missus est, sine ullo accipis errore mittentem.

Psal. 18.

Christus in prædicatoribus suis recipitur.

Cùm hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dicit, Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me.] Hinccine turbatus est Jesus non carne, sed spiritu, quia dicturus fuerat, *Unus ex vobis tradet me?* Nunquid nam illi hoc tum primum venit in mentem, vel tunc primum ei subito revelatum est, eumque repentina tanti mali novitate turbavit? Nonne hinc paulò antè loquebatur dicens, *Qui manducat meum panem, levavit super me calcaneum?* Nonne etiam superiùs jam dixerat, *Et vos mundi estis, sed non omnes?* Ubi Evangelista subjunxit, *Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum*: quem jam & ante significaverat dicens: *Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est?* Quid est ergo quod nunc turbatus est spiritu, cum protestatus est, & dixit *Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me?* An quia jam eum fuerat expressurus, ut non lateret in cæteris, sed discerneretur à cæteris, ideo turbatus est spiritu? & quia ipse traditor jam fuerat, ut Judæos quibus Dominus ab eo tradi erat, adduceret, turbavit eum imminens passio, & periculum proximum, & traditoris impendens manus, cujus fuerat præcognitus animus? Tale quippe hoc est, quòd Jesus turbatus est spiritu, quale etiam illud quod ait, *Nunc anima mea turbata est, & quid dicam? Pater salva me ex hac hora, sed propterea veni in horam hanc.* Sicut ergo hic ejus anima turbata est hora propinquante passionis, ita etiam nunc exituro Juda, atque venturo, & propinquante tanto scelere traditoris, turbatus est spiritu. Turbatur ergo potestatem habens ponendi animam suam, & potestatem habens iterum sumendi eam. Turbatur tam ingens potestas, turbatur petræ firmitas, an potius in eo nostra turbatur infirmitas? Ita vero nihil indignum credant servi de Domino suo, sed agnoscant se membra in capite suo. Qui mortuus est pro nobis, prius turbatus est idem ipse pro nobis. Qui ergo potestate mortuus est, potestate turbatus est. *Qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori gloriæ suæ*, transfiguravit in se etiam affectum infirmitatis nostræ, compatiens nobis affectu animæ suæ. Proinde quando turbatur magnus, fortis, certus, invictus, non timeamus quasi deficiat: non perit, sed nos quærit, nos inquam, nos omnino sic quærit: nos ipsos in illius perturbatione videamus, ut quando turbamur, non desperatione pereamus: nam quando turbatur, qui non turbaretur nisi volens, consolatur qui turbatur & nolens. Turbetur plane animus Christianus, non miseria, sed misericordia, timeat ne pereant homines Christo, contristetur cum perit aliquis Christo, lætetur, cum acquiruntur homines Christo, concupiscat acquiri homines Christo. Timeat & sibi, ne pereat Christo. Contristetur peregrinari se à Christo, concupiscat regnare cum Christo. Lætetur dum sperat se peregrinaturum esse cum Christo. Istæ sunt certe quatuor quas perturbationes vocant, timor & tristitia, amor & lætitia. Habent eas justis de causis animi Christiani. Firmissimi quidem sunt Christiani, si qui sunt, qui nequaquam morte imminente turbantur Sed nunquid Christo firmiores? Quis hoc insanissimus dixerit? Quid est ergo quod ille turbatus est, nisi quia infirmos in suo corpore, hoc est in sua Ecclesia, suæ infirmitatis voluntaria similitudine consolatus est? ut si qui suorum adhuc morte

Ioan. 6.

Christi turbatio.

Passionibus ne succumbamus, passiones in se nostras Christus recepit.

Philip. 3.

Turbatio hominis Christiani qualis esse debeat.

Perturbationes animi.

imminentes turbantur, ipsum intueantur, ne hoc ipso se putantes reprobos, pejore desperationis morte sorbeantur. Quantum itaque bonum de participatione divinitatis ejus expectare & sperare debemus, cujus nos & perturbatio tranquillat, & infirmitas firmat? Sive ergo isto loco ipsum Judam pereuntem miserando turbatus est, sive sua morte propinquante turbatus est, non est tamen ullo modo dubitandum, non eum animi infirmitate, sed potestate turbatum: ne nobis desperatio salutis oriatur, quando non potestate, sed infirmitate turbamur. Carnis quippè ille gerebat infirmitatem: quæ infirmitas resurrectione consumpta est. Sed quia non solum homo, veruınetiam Deus erat, ineffabili distantia universum genus humanum animi fortitudine superabat. Non ergo aliquo est cogente turbatus, sed turbavit semetipsum: quod de illo evidenter expressum est, quando Lazarum suscitavit. Nam ibi scriptum est, quod turbavit semetipsum, ut hoc intelligatur & ubi non legitur scriptum: & tamen eum legitur fuisse turbatum. Affectum quippe humanum, quando oportuisse judicavit, in semetipso potestate commovit, qui hominem totum potestate suscepit. Etiam hoc nobis Dominus significare sua turbatione dignatus est, quod scilicet falsi fratres, & dominici agri illa zizania ita necesse est, usque ad messis tempus inter frumenta tolerari, ut quando ex his aliqua separari etiam ante messem urgens causa compellit, fieri sine Ecclesiæ perturbatione non possit. Hanc perturbationem sanctorum suorum per schismaticos & hæreticos futuram quodammodo prænuncians Dominus, præfiguravit in seipso, cum exituro Juda homine malo, & commestionem frumenti, in qua diu fuerat toleratus, separatus separatione apertissima, relicturo, turbatus est non carne, sed spiritu. Spirituales enim ejus in hujusmodi scandalis non perversitate sed charitate turbantur, ne fortè in separatione aliquorum zizaniorum simul aliquod eradicetur & triticum. *Turbatus est* itaque Jesus *spiritu, & protestatus est, & dixit, Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me.* Unus ex vobis, numero, non merito: specie, non virtute: commistione corporali, non vinculo spirituali: carnis admiratione, non cordis totius unitate. Proinde non qui ex vobis est, sed qui ex vobis exiturus est. Nam quomodo erit verum quod protestatus est Dominus, & dixit, *Unus ex vobis*, si verum est, quod ait idem ipse in epistola sua, cujus est hoc Evangelium, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis? nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum.* Non erat igitur ex illis Judas: mansisset enim cum illis, si esset ex illis. Quid est ergo, *Unus ex vobis tradet me?* nisi, Unus ex vobis exiturus est, qui tradet me? quia & ille qui ait, *Si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum*: jam dixerat, ex nobis exierunt: ac per hoc utrumque verum est, ex nobis, & non ex nobis. Secundum aliud ex nobis, secundum aliud non ex nobis. Secundum communionem sacramentorum ex nobis, secundum suorum proprietatem criminum non ex nobis.

Carnis nostræ infirmitatem Christus accepit, & quare.

Matt. 13. Zizaniorum toleratio.

Schismaticorum turbatio.

1. Ioan. 2.

Aspiciebant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret.) Sic quippè in eis erat erga magistrum suum pia charitas, ut tamen eos humana alterum de altero stimularet infirmitas. Nota quidem sibi erat cujusq; conscientia: veruntamen quia proximi erat ignota, ita sibi singulis quisque erat certus, ut incerti essent & cæteris singuli, & singulis cæteri.

Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Iesu, quem diligebat Iesus.) Quod dixerat *in sinu*, paulo pòst ait, ubi dicit, *super pectus Iesu.* Ipse est Joannes, cujus est hoc Evangelium, sicut postea manifestat. Erat enim hæc eorum consuetudo, qui sacras nobis literas ministrarunt, ut quando ab aliquo eorum divina narrabatur historia, cum ad seipsum veniret, tanquam de alio loqueretur, & sic insereret ordini narrationis suæ, tanquam rerum gestarum scriptor, non tanquam suiipsius prædicator. Quocirca quòd etiam hic beatus Evangelista non ait, Eram recumbens in sinu Jesu: sed ait, *Erat recumbens unus ex discipulis*: nostrorum authorum consuetudinem agnoscamus potius quàm miremur. Quid enim deperit veritati, quando & res ipsa dicitur, & modo quodam dicendi jactantia devitatur? Hoc quippè narrabat, quod ad ejus laudem maximam pertinebat. Quid est autem, *quem diligebat Iesus?* quasi alios non diligeret, de quibus idem ipse Joannes superius ait, *In finem dilexit eos*, & ipse Dominus, *Majorem hac charitatem nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis.* Et quis enumeret omnia divinarum testimonia paginarum, quibus Dominus Jesus non illius, nec eorum qui tunc erat tantum, sed etiam pòst futurorum membrorum suorum, & totius Ecclesiæ suæ dilector ostenditur? Sed profectò latet hic aliquid, & pertinet ad sinum in quo recumbebat qui ista dicebat. Per sinum quippe quid significatur aliud quàm secretum.

Sinus Iesu, pectus Iesu.

Dilexisse omnes tamen ceteros Christus, cur dicatur.

Innuit ergo Simon Petrus, & dicit ei.] Notanda est locutio, dici aliquid non sonando, sed tantummodo innuendo. *Innuit*, inquit, *& dicit.* Utiq; innuendo dicit. Si enim cogitando aliquid dicitur, sicut scriptura loquitur, *Dixerunt apud semetipsos*: quanto magis innuendo, ubi jam foras qualibuscunque signis promitur quod fuerat corde conceptum? Quid ergo dixit innuendo? quid? nisi quod sequitur;

Dici aliquid etiam innuendo, & cogitando.

Ioan. 7.

Quid est de quo dicit?] Hæc verba Petrus innuit, quia non sono vocis, sed motu corporis dixit.

Itaque cùm recubuisset ille super pectus Iesu.] Hic est utique pectoris sinus, sapientiæ secretum.

Dicit ei, Domine, quis est? Respondit Iesus, Ille est, cui intinctum panem porrexero: & cùm intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. Et post panem tunc introivit in illum Satanas.) Expressus est traditor, nudatæ sunt latebræ tenebrarum. Bonum est quod accepit, sed malo suo accepit, quia malè bonum malus accepit. Multum quippè interest, non quòd accipiatur, sed quis accipiat: nec quale sit quod datur, sed qualis ipse cui datur. Nam & bona obsunt, & mala prosunt, sicut fuerint quibus dantur. *Peccatum*, inquit Apostolus, *ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem.* Ecce per bonum factum est malum, dum male accipitur bonum. Quid ergo miraris, si datus Judæ panis Christi, per quem manciparetur diabolo, cum videas è contrario datum Paulo angelum diaboli, per quem perficeretur in Christo? Ita & malo bonum obfuit, & bono malum profuit. Recordamini unde sit scriptum, *Quicunque manducaverit panem, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini*, & de his erat sermo, cùm hoc Apostolus diceret, quia Domini corpus velut quemlibet alium cibum indiscrete negligenterque sumebant. Hic ergo si corripitur qui non dijudicat, hoc est, non discernit à cæteris cibis Dominicum corpus, quomodo damnantur qui ad ejus mensam fingens amicum accedit inimicus? Si reprehensione tangitur negligentia convivantis, qua pœna percutitur venditor invitantis? Quid erat autem panis venditori datus, nisi demonstratio cui gratiæ fuisset ingratus? Intravit ergo post hunc panem Satanas in Domini traditorem, ut sibi jam traditum plenius possideret, in quem prius intraverat, ut deciperet. Neq; enim non in illo erat quando ad Judæos perrexit, & de pretio tradendi Domini pactus est, cùm hoc apertissimè Lucas Evangelista testetur & dicat, *Intravit Satanas in Iudam, qui cognominatur Iscariotes, unum de duodecim, & abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum.* Ecce ubi ostenditur quòd jam intraverat Satanas in Iudam. Prius ergo intraverat immittendo in cor ejus cogitationem qua traderet Christum, talis enim jam venerat ad cœnandum. Nunc autem post panem intravit in eum, non ad hoc ut alienum tentaret, sed ut proprium possideret. Non autem, ut putant quidam negligenter legentes, tunc Judas Christi corpus accepit. Intelligendum est enim quod jam omnibus eis distribuerat Dominus sacramentum corporis & sanguinis sui, ubi & ipse Judas erat, sicut sanctus Lucas evidentissime narrat. Ac deinde ad hoc ventum est, ubi secundum narrationem Joannis apertissimè Dominus per buccellam intinctam atq; porrectam suum exprimit traditorem, fortasse per panis tinctionem illius significans fictionem. Non enim omnia quæ tinguntur, abluuntur, sed ut inficiantur, nonnulla tinguntur. Si autem bonum aliquid hic significat tinctio, eidem bono ingratum non immeritò est secuta damnatio.

Bona malis obsunt, & mala bonis prosunt.

1. Cor. 11.

Angelus diaboli Paulo datus.

Corpus Christi non negligenter sumendum, aut indignè.

Buccella intincta Iuda.

Luc. 25.

Satanas quomodo in Iudam intravit.

Christus per buccellam intinctam suum exprimit traditorem.

adhuc

Corpus Christi quomodo Judas accepit.

Adhuc tamen Judæ possessio non à Domino, sed à diabolo, cùm homini ingrato intrasset panis in ventrem, hostis in mentem: adhuc, inquam, tanti mali jam corde concepti plenus restabat effectus, cujus jam præcesserat damnandus affectus. Itaque Dominus, cùm panis vivus panem mortuo tradidisset, & panem tradendo, panis traditorem ostendisset:

Quod facis, inquit, *fac citiùs.*) Non præcepit facinus, sed prædixit Judæ malum, nobis bonum. Quid enim Judæ pejus, & quid nobis melius, quàm traditus Christus, ab illo adversus illum, pro nobis præter illum? *Quod facis, fac citiùs.* O verbum libentiùs parari, quàm irati! non tam in perniciem perfidi sæviendo, quàm ad salutem fidelium festinando: quia traditus est propter delicta nostra, & dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea. Undè & de hoc dicit Apostolus: *Qui me dilexit, & tradidit seipsum pro me.* Nisi ergò se traderet Christus, nemo traderet Christum. Quid habet Judas, nisi peccatum? Neque enim in tradendo Christo salutem nostram cogitavit, propter quam est traditus Christus: sed cogitavit pecuniæ lucrum, & invenit animæ detrimentum. Quod facis, fac citiùs, non quia tu potes, sed quia hoc vult qui totum potest.

Rom. 4
Ephes. 5

Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Judas, quia dicit ei Jesus: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut ut egenis aliquid dares.) Habebat ergò Dominus loculos: & à fidelibus oblata conservans, & suorum necessitatibus & aliis indigentibus tribuebat. Tunc primùm Ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta, ubi intelligeremus, quod præcipit, non cogitandum esse de crastino, non ad hoc fuisse præceptum, ut nihil pecuniæ servaretur à sanctis; sed ne Deo propter ista serviatur, & propter inopiæ timorem justitia deseratur. Nam & Apostolus in posterum providens ait: *Si quis fidelis habet viduas, sufficienter tribuat eis, ut non gravetur Ecclesia, quo veris viduis sufficere possit.*

Loculi Christi.
Pecunia Ecclesiastica.
Matt. 6
1. Tim. 5

Cùm ergò accepisset buccellam, exiit continuò. erat autem nox. (Et ipse qui exiit, erat nox. Cùm ergò exiisset nox) ait Jesus: Nunc clarificatus est filius hominis.) Dies ergò diei eructat verbum, i. Christus discipulis fidelibus, ut audirent eum, & amarent sequendo, & nox nocti annunciavit scientiam, i. Judas Judæis infidelibus, ut venirent ad eum, & apprehenderent persequendo. Quid ergò ait Dominus posteaquam Judas exiit, ut citiùs faceret quod erat facturus, hoc est, Dominum traditurus? Quid ait dies, cùm exiisset nox? Quid ait Redemptor, cùm exiisset venditor? *Nunc*, inquit, *clarificatus est filius hominis.* Quare nunc? Nunquid quia exiit qui traderet? quia imminent qui teneant & occidant? Itane nunc clarificatus est, quia propè est ut ampliùs humilietur? quia jam impendet ut alligetur, ut judicetur, ut condemnetur, ut irrideatur, ut crucifigatur, ut interimatur? Hæccine est glorificatio, an potiùs humiliatio? Nonne quando miracula faciebat, ait tamen de illo iste ipse Joannes: *Spiritus non erat datus, quia Jesus nondum erat clarificatus?* Tunc ergò nondum erat glorificatus, cùm mortuos suscitaret: & nunc est glorificatus, cùm morti propinquaret? Nondum erat clarificatus faciens divina, & glorificatus est passurus humana? Mirum si hoc Deus ille magister significabat, & dicebat his verbis. Altiùs est perscrutandum Altissimi dictum, qui se aliquantum manifestat ut inveniamus, & iterum occultat ut inquiramus, & de inventis ad invenienda tanquam passibus innitamur. Video hic aliquid quod præfiguret magnum aliquid. Exiit Judas, & clarificatus est Jesus. Exiit filius perditionis, & clarificatus est filius hominis. Ille quippè exierat, propter quem dictum eis erat: Et vos mundi estis, sed non omnes. Exeunte itaque immundo, omnes mundi remanserunt, & cum suo mundatore remanserunt. Tale aliquid erunt, cùm victus à Christo transierit hic mundus, & nemo in populo Christi remanebit immundus, cùm zizaniis à tritico separatis justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui. Hoc futurum prævidens Dominus, & nunc significatum esse contestans, discedente Judâ, tanquam zizaniis separatis, remanentibus tanquam tritico Apostolis sanctis: *Nunc*, inquit, *clarificatus est filius hominis*, tanquam diceret: Ecce in mea illa clarificatione quid erit, ubi malorum nullus erit, ubi bonorum nullus perit. Sic autem non est dictum: Nunc significata est clarificatio filii hominis; sed dictum est: *Nunc clarificatus est filius hominis*: quemadmodum non est dictum: Petra significabat Christum; sed *petra erat Christus.* Nec dictum est: Bonum semen significat filios regni, aut zizania significat filios maligni; sed dictum est: *Bonum semen hi sunt filii regni, zizania autem filii maligni.* Sicut ergò solet loqui Scriptura, res significantes, tanquam illas quæ significantur, appellans, ita locutus est Dominus dicens: *Nunc clarificatus est filius hominis*, posteaquam separato indè nequissimo, & secum remanentibus sanctis, significata est clarificatio ejus, quando separatis iniquis, manebit in æternum cum sanctis. Cùm autem dixisset: *Nunc clarificatus est filius hominis, adjunxit:*

Dies diei eructat verbum, & c. interpretatur nox peccatis.
Joan. 7.
Christi clarificatio.
Matt. 13.
1. Cor. 10
Matt. 13
Significata tanquam significantia ponuntur.
Clarificatio Christi.

Et Deus clarificatus est in eo.) Ipsa enim clarificatio filii hominis est, ut Deus clarificetur in eo. Si enim non ipse in seipso, sed Deus clarificatur in illo, tunc Deus illum in se clarificat. Denique tanquàm ista exponens adjungit & dicit:

Si Deus clarificatus in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso.) Hoc est, si Deus clarificatus est in eo, quia non venit facere voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui misit illum: & Deus clarificavit eum in semetipso, ut natura humana, in qua est filius hominis, quæ à Verbo æterno suscepta est, etiam immortali æternitate donetur: & continuò, inquit, *clarificabit eum*: resurrectionem scilicet suam, non sicut nostram in fine seculi, sed continuò futuram hac attestatione prædicens. Ipsa est enim clarificatio, de qua Evangelista jam dixerat, quod paulò antè commemoravi, quia propterea nondum erat Spiritus datus, illo utique novo modo in eis, quibus fuerat eo modo post resurrectionem credentibus dandus, quia Jesus nondum erat clarificatus, id est, nondum fuerat mortalitas immortalitate vestita, & in æternam virtutem temporalis infirmitas commutata. Potest & de ista clarificatione dictum videri: *Nunc clarificatus est filius hominis*: ut quod ait nunc, non ad imminentem passionem, sed ad vicinam resurrectionem pertinere credatur, tanquam fuerit factum, quod erat tam proximè jam futurum.

Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.) Ne putarent ergò quòd sic eum clarificaturus esset Deus, ut non eis conjungeretur ulteriùs eâ conversatione, qua in terra est: *Adhuc*, inquit, *modicum vobiscum sum.* tanquam diceret: Continuò quidem resurrectione clarificabor, non tamen continuò ascensurus sum in cœlum, sed adhuc modicum vobiscum sum. Sicut enim scriptum est in Actibus Apostolorum 1 *Fuit cum eis post resurrectionem quadraginta diis, intrans & exiens, manducans & bibens*, non quidem habens esuriendi ac sitiendi egestatem, sed usque ad ista carnis insinuans veritatem, quia cibandi & potandi jam non habebat necessitatem, sed potestatem. Hoc ergò quadraginta dies significavit dicendo: *Adhuc modicum vobiscum sum*: an aliquid aliud? Potest enim & sic intelligi: *Adhuc modicum vobiscum sum*, adhuc sicut vos in hac infirmitate carnis, etiam ipse sum: donec scilicet moreretur, ac resurgeret: quia posteaquam resurrexit, cum illis quidem fuit diebus, ut dictum est, quadraginta, exhibitione corporalis præsentiæ; sed non cum illis fuit consortio infirmitatis humanæ. Est & alia divina præsentia sensibus ignota mortalibus, de qua item dicit: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi.* Hoc certè non est: *Adhuc modicum vobiscum sum.* Non enim modicum est *usque ad consummationem seculi.* Aut si & hoc modicum est, (volat enim ætas, & in oculis Dei mille anni sicut dies unus, aut sicut vigilia in nocte) non tamen hoc significare voluisse credendus est nunc, quandoquidem secutus adjunxit:

Modicum vobiscum sum interpretatur.
Act. 1
Christi nobiscum præsentia.
Præsentia divina.
Matt. 28
Ps. 89

Quæretis me, & sicut dixi Judæis, quò ego vado, vos non potestis venire.) Utique post hoc modicum, quo vobiscum sum, *quæretis me: & quò ego vado, vos non potestis venire.* Nunquid post consummationem seculi, quò ipse vadit, venire non poterunt? Et ubi est quod aliquando post in hoc ipso sermone dicturus est: *Pater, volo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum?* Non ergò de illa sua cum suis præsentia, qua cum il-

lis est usque ad consummationem seculi, nunc locutus est ubi ait: *Adhuc modicum vobiscum sum*: sed vel de infirmitate mortali, qua cum illis erat usque ad passionem suam: aut de præsentia corporali, qua cum illis futurus erat usque ad ascensionem suam. Quodlibet horum quis eligat, cum fide non litigat. Ne cui autem videatur abhorrere ille sensus à vero, quòd dicimus Dominum mortalis carnis communionem, in qua cum discipulis usque ad passionem fuit, significare potuisse dicendo: *Adhuc modicum vobiscum sum*: apud alium quoque Evangelistam post resurrectionem ejus verba attendat, ubi ait: *Hac locutus sum vobis cùm adhuc essem vobiscum.* (Luc. 23) quasi tunc erat cum ipsis simul assistentibus, videntibus, tangentibus, colloquentibus. Quid est ergò, *cum adhuc essem vobiscum?* nisi, cùm adhuc essem in carne mortali, in qua estis & vos? Tunc enim in eadem carne quidem resuscitata erat, sed cum illis in eadẽ mortalitate jam non erat. Quapropter sicut ibi jam in mortalitate carnis veraciter ait: *Cùm adhuc essem vobiscum*, ubi nihil aliud intelligere possumus, quàm cùm adhuc essem in carnis mortalitate vobiscum: ita & hic non absurdè dixisse intelligitur: *Adhuc modicum vobiscum sum*; tanquam diceret: Adhuc modicum, sicut vos estis, mortalis sum. Ergò sequentia videamus: *Quæretis me*; & sicut dixi Judæis: *quò ego vado, vos non potestis venire*: & vobis dico modò, hoc est, modò non potestis. Judæis autem cùm hoc diceret, non addidit modò. Isti itaque non poterant venire tunc, quò ille ibat, sed poterant posteà. Nam hoc Apostolo Petro apertissimè paulò pòst ait. Cùm enim dixisset ille: *Domine, quò vadis?* respondit ei: *Quò ego vado, non potes me modò sequi: sequeris autem posteà.* Sed hoc quid sit, non negligenter est prætereundum. Quò enim sequi tunc non poterant discipuli Dominum, sed posteà poterant? Si dixerimus ad mortem, homini nato quod invenitur tempus, quoad moriendum non sit idoneus? quandoquidem talis est in corpore corruptibili hominum sors, ut non sit ea facilior vita, quàm mors. Non igitur adhuc minùs idonei erant sequi Dominum ad mortem, sed minùs idonei erant sequi Dominum ad vitam, quæ non habet mortem. (Hominis fragilitas ac mortalitas.) Illò quippè ibat Dominus, ut resurgens à mortuis jam non moreretur, & mors ei ultrà non dominaretur. Moriturum quippè Dominum pro justitia, quomodo jam fuerant secuturi, adhuc martyrio non maturi? aut iterum Dominum ad immortalitatem carnis quodam modo jam fuerant secuti, quandolibet morituri, sed in seculi fine resurrecturi? Aut iterum Dominum ad sinum Patris, nec relicturum eos, undè non recessit cùm venisset ad eos, quomodo jam fuerant secuturi, cùm esse nemo possit in illa felicitate, nisi perfectus in charitate? Ideòque docens quo modo idonei esse possent pergere quò ille antecedebat.

(Dilectionis mandatũ quomodo novum dicatur.) *Mandatum novum*, inquit, *do vobis ut diligatis invicem.*] Hi sunt gressus, quibus sequendus est Christus. Nonne jam hoc erat mandatum in antiqua Dei lege, ubi scriptum est: *Diliges proximum tuum tanquam teipsum?* (Levit. 19) Cur ergò novum mandatum appellatur à Dño, quod tam vetus esse convincitur? An ideò est mandatum novum, quia exuto vetere induit nos hominem novum? Innovat quippè audientem, vel potiùs obedientem, non omnis, sed ista dilectio, quam Dominus, ut a carnali dilectione distingueret, addidit, (Amor varius.) *Sicut dilexi vos*: nam diligunt invicem mariti & uxores, parentes & filii, & quæcunq; alia homines inter se necessitudo humana devinxerit, ut taceamus de dilectione culpabili atque damnabili, qua diligunt invicem adulteri & adulteræ, scortatores & meretrices, & quoscunque alios non humana necessitudo, sed humanæ vitæ noxia turpitudo conjungit. Mandatum ergò novum nobis Christus, ut diligamus invicẽ, sicut ipse dilexit nos. (Amor Christianus.) Dilectio ista non innovat, ut simus homines novi, hæredes testamenti novi, cantatores cantici novi. Hæc dilectio, fratres charissimi, antiquos etiam justos tunc Patriarchas & Prophetas, sicut posteà beatos Apostolos, innovavit: ipsa & nunc innovat gentes, & ex universo genere humano, quod diffunditur in toto orbe terrarum, facit & colligit populum novum, corpus novæ nuptæ, Filii Dei unigeniti sponsæ, de qua dicitur in Cantico canticorum: (Cant. 3 & 8.) *Quæ est ista quæ ascendit dealbata?* Utique, dealbata, quia innovata. Undè? nisi mandato novo, propter quod pro invicem in ea solicita sunt membra. Audiunt enim atque custodiunt: *Mandatũ novum do vobis, ut vos invicem diligatis*, non sicut se diligunt qui corrumpunt: nec sicut se diligunt, quia homines; sed se diligunt quoniam dii sunt, & filii Altissimi omnes, ut sint filio ejus unico fratres, eâ dilectione invicem diligentes, qua ipse dilexit eos, perducturus eos ad illum finem, qui sufficiat eis, ubi satietur in bonis desideriũ eorum. Tunc enim aliquid desiderio non deerit, quando omnia in omnibus Deus erit. Nolite itaque putare, fratres mei, in hoc quod ait Dñus: *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis*: illud magnum præ ermissum esse, quo præcipitur ut diligamus Dñm Deum nostrum *ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente.* (Matt. 22) Sed benè intelligentibus utrumque invenitur in singulis. Nam qui diligit Deum, non potest eum contemnere præcipientem ut diligat proximũ, & qui sanctè ac spiritualiter diligit proximum quid in eo diligit nisi Deum? (Proximi dilectione Deus diligitur.) Ipsa est dilectio ab omni mundana dilectione discreta, quam distinguendo addidit Dñus: *Sicut dilexi vos.* Quid enim nisi Deum dilexit in nobis? non quòd habebamus, sed ut haberemus, ut perducat nos, sicut paulò antè dixi: ubi sit *Deus omnia in omnibus*. Sic etiã medicus rectè dicitur ægros diligere: (Medicus ægros quomodo diligere dicatur.) & quid in eis diligit, nisi salutem? quã cupit utiq; revocare: non morbum, quem venit expellere. Sic ergò & nos invicem diligamus, ut quantum possumus, invicem ad habendum in nobis Deum cura dilectionis attrahamus. Hanc dilectionem donat ipse nobis qui ait:

Sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem.] Ad hoc ergò nos dilexit, ut & nos diligamus invicem. hoc nobis conferens diligendo nos, ut mutuâ dilectione constringamur inter nos, & tam dulci vinculo connexis membris, corpus tanti capitis simus.

(Amoris vinculũ.) *In hoc*, inquit, *cognoscent omnes, quia mei discipuli estis si dilectionem habueritis ad invicem.*) Tanquam diceret: Alia munera mea habent vobiscum etiam non mei, non solùm naturam, vitam, sensum, rationem, & eam salutem, quæ hominibus peccatoribusque communis est; verumetiam linguas, sacramenta, prophetiam, scientiam, fidem, distributionem rerum suarum pauperibus, & traditionem corporis sui ut ardeant, sed quoniam charitatem non habentes, ut cymbala concrepant, nihil sunt, nihil eis prodest. (1.Cor.13.) Non ergò in illis quamvis bonis muneribus meis, quæ habere possunt etiam non discipuli mei, sed *in hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* (Charitas præstantia.) O sponsa Christi, pulchra inter mulieres! O dealbata ascendens, & incumbens super fratruelem tuum; quoniam cujus luminę illustraris ut candeas, ejus adjutorio fulciris ne cadas! O quam benè tibi cantatur in illo Cantico canticorũ, velut epithalamio tuo: (Cant. 8) Quia charitas in deliciis tuis! Ipsa non comperdit cum impiis animam tuam; ipsa non discernit causam tuam; & sicut mors valida est, & in deliciis tuis est. Quàm mirandi generis mors est, cui parum fuit non esse in pœnis, nisi esset insuper in deliciis! (Quædam mors in deliciis.)

Dicit ei Simon Petrus: Domine, quò vadis?) Sic utique hoc dixit magistro discipulus, & Domino servus, tanquam sequi paratus. Propterea quippè Dominus, qui ejus animum vidit quare hoc interrogaverit, sic ei respondit;

Quò ego vado, non potes me modò sequi.) Tanquam diceret: Propter quod interrogas, non potes modò. Non ait, non potes, sed *non potes modò*. Dilationem intulit, non spem tulit; & eandem spem quam non tulit, sed potiùs dedit, sequenti voce confirmavit, addendo atque dicendo:

Sequeris autem posteà.) Quid festinas Petre? Nondum te suo spiritu solidavit petra. Noli extolli præsumendo, *non potes modò*. Noli dejici desperando, *sequeris posteà*. Sed adhuc ille quid dicit?

Quare non possum te sequi modò? Animam meã pro te ponam.) Quid in animo suo esset cupiditatis, videbat: quid virium, non videbat. Voluntatem suam jactabat infirmus, sed inspiciebat valetudinem medicus. Iste promittebat, ille præsciebat. Qui nesciebat, audiebat: qui præsciebat, docebat quantum sibi assumpserat Petrus, intuendo quid vellet, ignorando quid posset. Quantum sibi assumpserat, ut

cùm

cùm Dominus venisset animam suam ponere pro amicis suis, ac per hoc & pro ipso, ille hoc Domino offerre confideret, & nondum pro se positâ animâ Christi animam suam pollicetur positurum esse pro Christo.

Respondit ergò Iesus: Animam tuam pro me pones?) Itane? facies pro me quod nondum ego pro te? *Animam tuam pro me pones?* Præire potes, qui sequi non potes? Quid tantum præsumis? Quid de te sentis? Quid esse te credis? Audi quid sis.

Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec me ter neges.) Ecce quomodo tibi citò apparebis, qui magna loqueris, & te parvulum nescis. Qui mihi promittis mortem tuam, ter me negabis vitam tuam. Qui te jam putas mori posse pro me, priùs vive pro te. Nam timendo mortem carnis tuæ, mortem dabis animæ tuæ. Non enim ait: *Non cantabit gallus*, donec hominem neges: aut, sicut loqui familiariore cum hominibus dignatione consuevit: *Non cantabit gallus*, donec filium hominis ter neges; sed ait: *donec ter me neges*. Quid est, me, nisi quod erat? & quid nisi Christus erat? Quicquid ergò ejus negavit, ipsum negavit: Christum negavit, Dominum Deum suum negavit, quia & ille condiscipulus ejus Thomas quando exclamavit: *Dominus meus, & Deus meus*, non Verbum, sed carnem tetigit: non incorpoream Dei naturam, sed hominis corpus curiosis manibus contrectavit. Hominem itaq; tetigit, & tamen Deum cognovit. Si ergò quod iste tetigit, hoc Petrus negavit; quod iste clamavit, hoc Petrus offendit. *Non cantabit gallus, donec me ter neges.* Dicas licèt: Hominem nescio: dicas licèt: *Homo, nescio quid dicis*: dicas licèt: Non sum ex ejus discipulis, me negabis. Si, quod dubitare nefas est, hoc Christus dixit, verumque prædixit, proculdubio Petrus Christum negavit. Non accusemus Christum, cùm defendimus Petrum. Peccatum agnoscat infirmitas: nam mendacium non habet veritas. Agnovit planè peccatum suum infirmitas Petri, prorsus agnovit, & quantum mali Christum negando commiserit, plorando monstravit. Ipse suos redarguit defensores, & undè illos convincat, producit lachrymas testes. Neque nos cùm ista dicimus, primum Apostolorum accusare delectat; sed hunc intuendo admoneri nos oportet, ne homo quisquam de humanis viribus fidat. Nam quid aliud pertinuit ad doctorem salvatoremq; nostrum, nisi ut nobis nequaquam de se quenquam debere præsumere, in ipso primo Apostolorum demonstraret exemplum? In anima itaque contigit Petri, quod offerebat in corpore: non tamen pro Domino, ut temerè præsumebat, præcessit, sed aliter quàm putabat? Nam quę ante mortem & resurrectionem Domini, & mortuus est negando, & revixit plorando. Sed mortuus est, quia superbè ipse præsumpsit, revixit autem, quia benignè ille respexit.

Negatio Petri qualis fuerit.

Ioan. 20 — *Thema de Christo confessio.*

Luc. 22

CAPUT XIV.

ET ait discipulis suis: *Non turbetur cor vestrum: creditis in Deum, & in me credite.*] Ne mortem sibi tanquam tantùm homini timerent, & ideò turbarentur, consolatur eos, etiam Deum se esse contestans: *Creditis*, inquit, *in Deum, & in me credite.* Consequens est enim, ut si in Deum creditis, & in me credere debeatis. quod non esset consequens, si Christus non esset Deus. Creditis in Deum, & in eum credite, cui natura est, *non rapina esse æqualem Deo. Semetipsum enim exinanivit*, non tamen formam Dei amittens, sed *formam servi accipiens*. Mortem metuitis huic formæ servi? *Non turbetur cor vestrum*: Deus suscitabit illam formam Dei. Sed quid est quod sequitur:

Philip. 2

In domo Patris mei mansiones multa sunt. Nisi quia & sibi metuebant; undè audire debuerunt: *Non turbetur cor vestrum.* Quis enim eorum non metueret, cùm Petro dictum esset, fidentiori atque promptiori: *Non cantabit gallus, donec ter me neges?* Tanquam ergò essent ab illo perituri, meritò turbantur. Sed cùm audiunt: *In domo Patris mei mansiones multa sunt.*

Mansiones fidelium multa.

Si quo minus, dixissem vobis: quia vado parare vobis locum.) A perturbatione recreantur, certi ac fidentes etiam post pericula tentationum se apud Deum cum Christo esse mansuros: quia & si alius alio fortior, alius alio sapientior, alius alio justior, alius sanctior, in domo Patris mei multę mansiones sunt. nullus eorum alienabitur ab illa domo, ubi mansionem pro suo quisque accepturus est merito. Denarius quidem ille æqualis est omnibus, quem paterfamilias eis, qui operati sunt in vinea, jubet dari omnibus, non in eo discernens qui minùs, & qui ampliùs laborârunt, quo utique denario vita significatur æterna, ubi ampliùs alius nemo vivit: quoniam non est vivendi diversa in æternitate mensura: sed multæ mansiones diversas meritorum in una vita æterna significant dignitates. *Alia enim gloria Solis, alia gloria lunæ, alia gloria stellarum. Stella enim ab stella differt in gloria. Sic & resurrectio mortuorum.* Tanquam stellæ Sancti, diversas mansiones diversæ charitatis, tanquam in cœlo sortiuntur in regno. Sed propter unum denarium nullus separatur à regno: atque ita erit *Deus omnia in omnibus*: ut quoniam *Deus charitas est*, per charitatem fiat, ut quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisque habet, cùm amat in altero, quod in se non etiã ipse habet. Non erit itaque alia invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas charitatis. Proindè respuendi sunt à corde Christiano, qui putant ideò dictũ multas esse mansiones, quia extra regnũ cœlorum erit aliquid, ubi beatè maneant innocentes, qui sine baptismo ex hac vita emigraverunt, quia sine illo in regnum cœlorum ingredi non potuerunt. Hæc fides non est fides, quia non est vera & Catholica fides. Non ait Dñus: In universo mundo, aut in universa creatura, aut in vita vel beatitudine sempiterna mansiones multæ sunt: sed, *In domo*, inquit, *Patris mei mansiones multæ sunt.* Nonne ista est domus, ubi ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam, æternam in cœlis? Nonne illa est domus, de qua cantamus: *Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te?* Ergò ne vos non domum cujusque baptizati fratris, sed domum ipsius Dei Patris, cui omnes fratres dicimus: *Pater noster qui es in cœlis*, à regno separare cœlorũ, aut eam sic dividere audebitis, ut aliquæ mansiones ejus sint in regno cœlorũ, aliquæ autem extra regnũ cœlorum? Absit, absit, ut qui volunt in regno habitare cœlorum, in hac stultitia velint habitare vobiscum. Absit, inquam, ut cùm omnis domus regnantiũ filiorum non sit alibi, nisi in regno ipsius regiæ domûs, pars aliqua non sit in regno.

Beatitudo sanctorũ qualis

Matt. 21 — *Denarius diurnus viticolarum.*

1.Cor. 15

Parvulorum sine baptismo mortuorũ mansio.

2. Cor. 5

Psal. 83

Matt. 6

Et si abiero, & præparavero vobis locum, iterum venio, & accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum, & vos sitis.] Quomodo vadit & parat locum, si jam multæ mansiones sunt? Si quo minus dixisset, vado parare: aut si adhuc parandus est, cur non merito dixisset, vado parare? An illæ mansiones & sunt, & futuræ sunt? Si quo minus enim essent, dixisset, vado parare; & tamen quia istæ sunt ut parandæ sint, non eas vadit parare sicut sunt: sed si abierit, & præparaverit sicut futuræ sunt, iterum veniens accipiet suos ad semetipsum: ut ubi ipse est, sint etiam ipsi. Quomodo ergò mansiones in domo Patris non aliæ, sed ipsæ, & sine dubio jam sunt sicut parandæ non sunt? Quomodo putamus, nisi quomodo etiam Propheta prædicat Deum, quia fecit quæ futura sunt? non enim ait, qui facturus est quæ futura sunt; sed qui fecit quæ futura sunt, ergò & fecit ea, & facturus est ea. Nam neque facta sunt si ipse non fecit, neque futura sunt si ipse non fecerit. Fecit ergò ea prædestinando, facturus est operando: sicut discipulos quando elegerit, satis indicat Evangelium, tunc utique quando eos vocavit: & tamen ait Apostolus: *Elegit nos ante constitutionem mundi*, prædestinando utique, non vocando. Sic & mansiones præparavit, & præparat: nec alias, sed quas præparavit, has præparat, qui fecit quæ futura sunt. Has præparavit prædestinando, præparat operando. Jam ergò sunt in prædestinatione. Si quo minus, dixisset, ibo & parabo, id est, prædestinabo. Sed quia nondum sunt in operatione: *Et si abiero*, inquit, *& præparavero vobis locum, iterum venio, & accipiam vos ad meipsum.* Parat autem mansiones, mansionibus parando mansores. Quippè cùm dixerit: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*, quid putabimus esse domum Dei, nisi templum Dei? Quid autem sit, interrogetur Apostolus, & respondeat: *Templum Dei sanctum*

Eccles. 3

Futura Deus fecit

Matt. 4 — *Ephes. 1*

1.Cor 3 — *Templum Dei sanctum.*

sanctum est, quod estis vos. Hoc etiam regnum Dei, quod Filius traditurus est Patri. Undè dicit idem Apostolus: *Primitiae Christus, deinde qui sunt Christi in praesentia ejus, deinde finis, cùm tradiderit regnum Deo & Patri*, id est quos redemit sanguine suo, tradiderit contemplando etiam Patri suo. 1.Cor.15

Ad hæc dicit ei Thomas: Domine nescimus quò vadis, quomodo possumus viam scire?) Utrumque illos Dominus dixerat scire: utrumque dixit iste nescire, & locum quò itur, & viam qua itur. Sed nescit ille mentiri: ergò isti sciebant, & se scire nesciebant. Convincat eos jam scire, quod se putant adhuc usque nescire.

Dicit ei Jesus: Ego sum via, & veritas, & vita.) Nunquid non poterant ei dicere Apostoli ejus, cum quibus loquebatur: Nescimus te? Proindè si eum sciebant, & via ipse est, viam sciebant. Si eum sciebant, & veritas ipse est, veritatē sciebant. Si eum sciebant, & vita ipse est, vitam sciebant. Ecce scire convicti sunt, quod se scire nesciebant. Quid igitur & nos in isto sermone concipimus? quid putatis fratres mei? nisi quia dixit: Et quò vado, scitis, & viam scitis. Et ecce cognovimus quòd sciebant viam, & quia sciebant ipsum qui est via. Sed via est quà itur: nunquid via est quò itur. Utrunque autem illos dixerat scire, & quò vadit, & viam. Opus ergò erat ut diceret, *Ego sum via*: ut ostenderet, eos, quia scirent eum viam scire, quam putaverant se nescire. Quid autem opus erat ut diceret: *Ego sum via, & veritas, & vita*: cùm via cognita quà iret, restaret nosse quò iret? nisi quia ibat ad veritatē, ibat ad vitam? Ibat ergò ad seipsum per seipsum: & nos quò imus, nisi ad ipsum? & quà imus, nisi per ipsum? Ipse igitur ad seipsum per seipsum: nos ad ipsum per ipsum: imò verò ad Patrem, & ipse ad nos. Nā & de seipso alibi dicit: *ad Patrē vado* & hoc loco propter nos.

Nemo venit ad Patrem nisi per me.

Nemo, inquit, *venit ad Patrem, nisi per me.*) Ac per hoc & ipse per seipsum, & ad seipsum, & ad Patrem: & nos per ipsum, & ad ipsum, & ad Patrem. Dic mihi Domine Deus meus, dic mihi obsecro, quomodo vadis ad te? Nunquid nam ut venires ad nos, reliqueras te, maximè quia non à teipso venisti, sed Pater te misit? Scio quidem quòd te exinanisti, sed quia formam servi accepisti, non quia formam Dei, vel ad quam redires, dimisisti, vel quam reciperes, amisisti: & tamen venisti, & non solùm usque ad carnales oculos, verumetiam usque ad manus hominum pervenisti: quomodo, nisi in carne? Per hanc venisti, manens ubi eras. Per hanc redisti, non relinquens quò veneras. Si ergò per hanc venisti & redisti, per hanc proculdubio non solum nobis quà veniremus ad te, verumetiam tibi quà venires & redires, via fuisti. Cùm verò ad vitam, quod es ipse, isti, eandem profectò carnem tuam ad vitam de morte duxisti. Aliud quippè Verbum Dei est, aliud homo: sed *Verbum caro factum est*, i. homo. Non itaque alia Verbi, alia est hominis persona: quoniam utrumque est Christus, una est persona. Ac per hoc quemadmodum caro cùm mortua est, Christus est mortuus: & cùm caro sepulta est, Christus sepultus est (sic enim corde credimus ad justitiam, sic ore confessionem facimus ad salutem) ita cùm caro à morte venit ad vitam, Christus venit ad vitam: & quia Verbum Dei Christus est, Christus est vita. Ita miro quodam & ineffabili modo, qui nunquam dimisit vel admisit seipsum, venit ad seipsum. Venerat autem, ut dictum est, per carnem Deus ad homines, veritas ad mendaces. Deus enim verax, *omnis* autem *homo mendax*. Cùm itaque ab hominibus abstulit, atque illuc ubi nemo mentitur, carnem suam levavit: idem ipse quia *Verbum caro factum est*, per seipsum velut per carnem ad veritatem, quod est ipse, remeavit: quam quidem veritatem, quamvis inter mendaces & in morte servavit. Aliquando enim Christus fuit mortuus, sed nunquam fuit falsus. Accipite quamvis diversum & longè impar exemplum, tamen utcumque ad intelligendum Deum ex his quæ propius subjecta sunt Deo. Ecce ego ipse, quantum attinet ad animum meum, cùm hoc sim quod estis & vos, si taceo, apud meipsum sum; si autem loquor vobis quod intelligatis, quodammodo ad vos procedo, nec me relinquo, sed ad vos accedo, & non recedo undè procedo. Cùm autem taceo, quodammodo ad me redeo, & quodammodo vo-

Vita æterna qua sit.
Rom. 3

biscum maneo: si tenueritis quod audistis in sermone quē dico. Si hoc potest imago quam fecit Deus, quid potest non a Deo facta, sed ex Deo nata imago Dei, Deus? Cujus illud, quo ad nos egressus est, & in quo à nobis regressus est, corpus, non sicut meus elapsus est sonus, sed manet ubi jam *non moritur, & mors ei ultrà non dominabitur*. Quod itaque ait: Ut ubi ego sum, & vos sitis: ubi erant futuri, nisi in ipso? ae per hoc est etiam ipse in seipso: & ideò ibi illi, ubi & ipse, hoc est, in ipso. Ipsa est igitur vita æterna, in qua futuri sumus cùm acceperit nos ad se: & ipsa vita æterna, quod ipse est, in ipso est. *Ubi est ipse, & nos simus*, hoc est, in ipso: *sicut Pater habet vitam in semetipso*. Et utiq; non aliud est vita quam habet, nisi quod est ipse qui hanc habet. *Sic dedit filio habere vitam in semetipso*, cùm ipse sit eadem vita, quam habet in semetipso. Nunquid autem nos vita quod est ipse, hoc erimus, cùm in illa vita, hoc est, in ipso esse cœperimus? Non utique, quia ipse existendo vita, habet vitam, & ipse est quod habet: & quòd vita est in ipso, ipse est in seipso. nos autem non vita ipsa, sed ipsius vitæ participes sumus. atque ita ibi erimus, ut in nobis ipsis nō quod ipse est, esse possimus; sed nos ipsi non vita, ipsum habeamus vitam, qui seipsum habet vitam, eò quòd ipse est vita. Denique ipse & in seipso est immutabiliter, & in Patre inseparabiliter: nos verò cùm in nobis ipsis esse voluissemus, ad nos ipsos turbati sumus; unde illa vox est: *Ad meipsum turbata est anima mea.* atque in deterius commutari: neque id quod fuimus, manere potuimus. Cùm autem per ipsum venimus ad Patrem, sicut ait: *Nemo venit ad Patrem, nisi per me*: manentes in illo nec à Patre nos quisquam poterit separare, nec ab illo.

Psal. 41

Nemo venit ad Patrem nisi per me.

Si cognovissetis me, inquit, *& Patrem meum utique cognovissetis.*) Hoc est quod ait: *Nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Deindè subjungit:

Et amodò cognoscitis eum, & vidistis eum.) Sed Philippus, unus ex Apostolis quid audierit, non intelligens:

Domine, inquit, *ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Cui Dominus: Tanto*, inquit, *tempore vobiscum sum, & non cognovistis me, Philippe? qui videt me, videt & Patrem.*) Quomodo nunc dicit: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me*: cùm profectò & quò iret, & viā scirent, non ob aliud, nisi quòd ipsum utique scirent? Sed facile ista solvitur quæstio, si dicamus, quòd eum aliqui eorum sciebant, aliqui nesciebāt, atque in his qui nesciebant, Philippus erat; & quod ait: *Et quò ego vado, scitis, & viam scitis*: illis dixisse intelligatur, qui sciebant: non Philippo, cui dictum est: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me, Philippe?* His ergò qui Filium jam noverant, etiam illud de Patre jam dictū est: *Et amodò cognoscitis eum, & vidistis eum.* Dictum est enim propter omnimodam similitudinem, quæ illi cum Patre est: ut ideò amodò dicerentur nosse Patrem, qui noverant similem Filium. Ergò jam sciebant Filium, etsi non omnes, certè quidam eorum, quibus dicitur: *Et quò vado, scitis, & viam scitis.* Ipse enim via. Sed Patrem nesciebant; ideò audiunt: *Si cognovissetis me, & Patrem meum cognovissetis.* per me utique & illum. Alius enim ego sum, alius ille. Sed ne putarent dissimilem: *Et amodo*, inquit, *cognoscitis eum.* Viderunt enim ejus simillimum Filium. Sed admonendi fuerant talem esse etiam Patrem, quem nondum videbant, qualis est Filius quem videbant. & ad hoc valet quod posteà Philippo dicitur: *Qui videt me, videt & Patrem.* non quòd ipse sit & Pater & Filius: quod in Sabellianis, qui vocantur etiam Patripassiani, Catholica fides damnat; sed quòd tam similes sunt Pater & Filius, ut qui unum noverit, ambos noverit. Solemus enim de simillimis duobus ita loqui eis, qui unum illorum vident, & qualis sit alius, volunt nosse, ut dicamus: Vidistis illum? illū vidistis. Sic ergò dictum est: *Qui videt me, videt & Patrem*: nō quia ipse est Pater, qui Filius; sed quòd à Patris similitudine in nullo prorsus discrepet Filius. Nam nisi duo essent Pater & Filius, non dictū esset: *Si cognovissetis me, & Patrem meum cognovissetis*. Utiq; enim, quia *nemo*, inquit, *venit ad Patrem, nisi per me: si cognovissetis me, & Patrem meum cognovissetis*: quoniā ego, per quem venitur ad Patrem, perducam vos ad eum, ut ipsum etiam cognoscatis. Sed quoniam illi sum omni-

Sabelliani

nō si-

nò simillimus, amodò cognoscitis eum, cùm cognosceritis me: & vidistis eum, si oculis cordis vidistis me. Quid ergò est quod dicis Philippe: *Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis? Tanto*, inquit, *tempore vobiscum sum, & non cognovistis me, Philippe? Qui me videt, videt & Patrem.* Quod si à te multum est hoc videre, saltem quod non vides, crede.

Quomodo enim dicis, inquit, *ostende nobis Patrem?*] Si me vidisti, qui illi omnimodò similis sum, vidisti illum cui similis sum. Quod si videre non potes, non saltem credis quia ego in Patre, & Pater in me est? Poterat hic dicere Philippus: Video quidem te, & credo te esse simillimum Patri: sed nunquid arguendus & objurgandus est, cùm cùm similem videt, etiam illum, cujus est similis, vult videre? Similem quidem novi, sed adhuc alterum sine altero novi. Non mihi sufficit, nisi & illum, cui iste est similis, noverim. *Ostende* itaque *nobis Patrem, & sufficit nobis.* Sed ideò magister discipulum arguebat, quoniam cor postulantis videbat, tanquam enim melior Pater esset quàm Filius, ita Philippus Patrem nosse cupiebat, & ideò nec Filium sciebat, quo melius aliquid esse credebat. Ad hunc sensum corrigendum dictum est: *Qui videt me, videt & Patrem*: quomodo tu dicis: *Ostende nobis Patrem?* Video quomodo tu dicas: non alterum quæris videre similem, sed illum putas esse meliorem.

Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est?) Cur in similibus distantiam cupis cernere? Cur inseparabiles separatim desideras nosse?

Verba, opera sunt.

Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera. Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? Alioquin, &c.) Ergò & verba opera sunt? Planè ita est. Nam profectò qui proximum loquendo ædificat, bonum opus operatur. Sed quid est: *A meipso non loquor*: nisi, à meipso non sum qui loquor? Ei quippè tribuit quod facit, de quo ipse est qui facit.

Majora horum faciet, &c. exponitur. *Matt. 9*

Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet, quia ego ad Patrem vado.) Quid est hoc? Qui faceret opera quæ Christus fecit, non inveniebamus: qui etiam majora faciet, inventuri sumus? Sed dixerimus sermone pristino, quia majus fuit umbræ suæ transitu (quod discipuli fecerunt) quam fimbriæ suæ tactu (quod ipse Dominus fecit) sanare languentes? & quia plures Apostolis, quàm ipso per os proprium prædicante Domino crediderunt: ut hæc viderentur opera, intelligenda esse majora, non quòd major esset magistro discipulus, vel Domino servus, vel adoptivus unigenito, vel homo Deo, sed quòd per illos ipse dignaretur eadem majora facere, qui dicit eis alio loco: *Sine me nihil potestis facere.* (*Ioan. 15.*) Ipse quippè, ut alia omittam, quæ sunt innumerabilia, sine ipsis fecit ipsos, sine ipsis fecit hunc mundum: & quia homo etiam ipse fieri dignatus est, sine ipsis fecit & seipsum. Quid autem illi sine ipso, nisi peccatum? Denique & hic quod de hac re poterat nos movere, mox abstulit. Cùm enim dixisset: *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet*: continuò secutus adjunxit: *Quia ego ad Patrem vado.*

Opera Christi majora fecerunt Apostoli.

Et quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam.) Qui dixerat, *faciet*: posteà *faciam* dicit. Porrò autem majora per eum facere, quam præter eum, non est defectio, sed dignatio. Quid enim retribuant servi Domino pro omnibus quæ retribuit eis? quandoquidem inter cætera bona etiam hoc eis donare dignatus est, ut majora faceret per illos, quam præter illos. Nonne ab ore ipsius dives ille tristis abscessit, quando vitæ æternæ consilium, quod quæsivit, auditum abjecit? (*Luc. 18*) & tamen posteaquam ab illo auditum non fecit unus, fecerunt multi, cùm loqueretur per discipulos magister bonus. Ecce majora fecit prædicatus à credentibus, quàm locutus audientibus. Verùm hoc adhuc movet, quòd hæc majora per Apostolos fecit: non autem ipsos tantùm significans ait: *Opera quæ ego facio, & vos facietis, & majora horum facietis*; sed omnes ad suam familiam pertinentes intelligi volens: *Qui credit in me*, inquit, *opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet.* Si ergò qui credit, faciet, non credit utique qui non faciet: sicuti est: *Qui me diligit, mandata mea custodit*: (*Matt. 7*) undè profectò

Conversi plures sunt ad fidem per Apostolos, quàm per Christum.

qui non custodit, non diligit. Item alio loco: *Qui audit*, inquit, *verba mea hæc, & facit ea, similabo eum viro prudenti, qui ædificavit domum suam super petram.* Qui ergò non est similis huic viro prudenti, proculdubio aut verba mea hæc audit & non facit, aut omninò nec audit, nec facit. *Qui credit in me*, inquit, *licèt moriatur, vivet.* Qui ergò in me non credit, non utique vivet. Tale etiam hoc est: *Qui credit in me, faciet.* Non itaque credit, qui non faciet. Quid est hoc, fratres? Nunquid inter credentes in Christum nõ est computandus, qui non fecerit opera majora quàm Christus? Durum est, absurdum est, ferri non potest, non toleratur nisi intelligatur. Apostolum igitur audiamus: *Credenti*, inquit, *in eum qui justificat impium, deputatur fides ejus ad justitiam.* In hoc opere facimus opera Christi: quia & ipsum credere in Christum, opus est Christi. Hoc operatur in nobis, non utique sine nobis. Audi jam ergò & intellige: *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet.* Prius ergò faciam, deindè & ipse faciet; quia facio ut faciat. Quæ opera, nisi ut ex impio justus fiat? *Et majora horum faciet.* Quorum obsecro? nunquidnam omnium operum Christi majora facit, qui cum timore & tremore suam ipsius salutem operatur, quod utique in illo, sed nõ sine illo Christus operatur? Prorsus majus hoc esse dixerim, quàm est cœlum & terra, & quæcunque cernuntur in cœlo & in terra. Et cœlum enim & terra transibit, prędestinatorum autem salus & justificatio permanebit. In illis tantùm opera Dei, in his autem est etiam imago Dei. Sed in cœlis Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates, Archangeli, Angeli, opera sunt Christi: nunquid etiam his operibus majora facit, qui operante in se Christo cooperatur æternam salutem ac justificationem suam? Non hîc audeo præcipitare sententiam. Intelligat qui potest, judicet qui potest, utrùm majus sit justos creare, quam impios justificare. Certè enim si æqualis est utrunque potentiæ, hoc majoris est misericordiæ. Hoc est enim pietatis sacramentum, quod manifestum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est mundo, assumptum est in gloria. Sed omnia opera Christi intelligere, ubi ait: *Majora horum faciet*: nulla nos necessitas cogit. Horum enim forsitan dixit, quæ ille faciebat: tunc autem verba fidei faciebat, & de his operibus fuerat prælocutus, dicens: *Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor: Pater autem in me manens, ipse facit opera.* Tunc igitur verba ejus, erant opera ejus. Et utique minus est verba justitiæ prædicare, quod fecit præter nos: quàm impios justificare, quod ita fecit in nobis, ut faciamus & nos.

Ioan. 11 *Rom. 4* *Credere in Christum, opus Christi.* *Philip. 2* *Salus nostra major quàm cælum & terra.* *Impii justificatio major quàm cæli & terræ creatio.* *Verba, opera sunt.*

Quia ego ad Patrem vado: & quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam. Sic ergò perrexit ad Patrem, ut non relinqueret indigentes, sed exaudiret petentes. Sed quid est, *quodcunque petieritis*, cùm videamus plerumque fideles ejus petere, & non accipere? An fortè propterea, quia malè petunt? nam hoc exprobravit Apostolus Jacobus dicens: *Petitis, & non accipitis, eò quòd malè petatis, ut in concupiscentiis vestris insumatis.* Malè ergò usurus, eo quod vult accipere, Deo potiùs miserante non accipit. Proindè si hoc ab illo petitur, undè homo læditur exauditus, magis metuendum est, ne quod posset non dare propitius, det iratus. An non videmus Israëlitas malo suo impetrasse? Concupierant enim carnibus vesci, quibus pluebatur manna de cœlo. Evigila igitur homo fidelis, & vigilanter audi quod ibi positum est: *In nomine meo.* Ipsum enim *Quodcunque*, non ait *petieritis* utcunque, sed *in nomine meo.* Qui promisit ergò tam magnum beneficium, quis vocatur? Utique Christus Jesus. Christus significat regem, Jesus significat salvatorem. Non itaque salvos nos faciet quicunque rex, sed rex salvator. Ac per hoc quodcunque petimus adversus utilitatem salutis, non petimus in nomine salvatoris: & tamen ipse salvator est, non solùm quando facit quod petimus, verumetiam quando non facit: quoniam quod videt peti contra salutem, non faciendo potiùs se exhibet salvatorem. Novit enim medicus quid pro sua, quid contra suam salutem poscat ægrotus: & ideò contraria poscentis non facit voluntatem, ut faciat sanitatem. quapropter quando volumus ut faciat quodcunque petimus, non

Orantes nõ semper exaudimur, & quare. *Iacob. 4* *Num. 11* *Petitiones nostræ nõ semper exaudiuntur, & quare.*

Nomine Christi petenda quæ petimus.

utcunque, sed in nomine ejus petamus. quod si fecerit, ut Salvator facit, quod est nomen ejus fidelibus ejus. Est quippè impiis & damnator, qui dignatur fidelibus esse Salvator. Qui ergò credit in eum, quodcunque petierit in nomine, quod est illis qui credunt in eum, hoc facit, quoniam hoc sicut salvator facit. Si autem qui in eum credit, aliquid per ignorantiam contra salutem suam petit, non in nomine Salvatoris petit, quia Salvator ei non erit, si quod ejus salutem impedit, fecerit. Undè tunc expedit potiùs, ut non faciendo propter quod invocatur, faciat quod vocatur. Propterea non solùm Salvator, sed etiam magister bonus, ut faciat quodcunque petierimus, in ipsa oratione, quam nobis dedit, docuit quod petamus: ut etiam sic intelligamus non petere nos in nomine magistri quod petimus præter regulam ipsius magisterii. Sanè quædam quamvis in nomine ejus petamus, id est, secundùm magistrum petamus, non tunc quando petimus facit, sed tamen facit. Neque enim qui & illud petimus, facit, ut veniat regnum Dei, propterea non facit quod petimus, quia non statim cum illo in æternitate regnamus. Differt enim quod petimus, non negatur. Veruntamen orantes, tanquam seminantes non deficiamus: tempore enim proprio metemus. Non autem negligenter audiendum est, quòd Dominus, ne quisquam eum putaret quod se promisit facere petentibus, sine Patre esse facturum, cum dixisset: *Quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam*, continuò subjecit:

Matt. 6

Galat. 6

Dilatio petitionũ negatio non est.

Ut glorificetur Pater in Filio, si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.] Nullo modo igitur sine Patre facit: quandoquidem ut in illo Pater glorificetur, propterea facit. Facit ergò Pater in Filio, ut Filius glorificetur in Patre. Et facit Filius in Patre, ut Pater glorificetur in Filio: quoniam unum sunt Pater & Filius. Spiritum paracletum Christus promisit Apostolis. Quo autem modo promiserit, advertamus.

Si diligitis me, inquit, *mandata mea servate: & ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis.*] Cùm hoc dicat de Spiritu sancto, quem nisi habeamus, nec diligere Deum possumus, nec ejus mandata servare: quomodo diligimus, ut eum accipiamus, quem nisi habeamus, diligere non valemus? Quomodo mandata servabimus, ut eum accipiamus, quẽ nisi habeamus, mandata servare non possumus? Restat ergò ut intelligamus Spiritum sanctum habere qui diligit, & habendo mereri ut plus habeat, & plus habendo plùs diligat. Jam itaque habebant Spiritum discipuli, quem Dominus promittebat, sine quo eum Dominum non dicebant: nec tamen eum adhuc sic habebant, sicut eum Dominus promittebat. Et habebant ergò, & non habebant, qui quantum habendus fuerat, nondum habebant. Habebant itaque minus, dandus erat eis ampliùs. Habebant occultè, accepturi erant manifestè: quia & hoc ad majus donum sancti Spiritûs pertinebat, ut eis innotesceret quod habebant. De quo munere Apostolus loquens ait: *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis.* Nam & ipsam manifestam impertitionem Spiritûs sancti non semel, sed bis Dominus numero egit. Mox enim ut resurrexit à mortuis, insufflans ait: *Accipite Spiritum sanctum.* Numquid igitur qui tunc dedit, ideò non misit etiam posteà quem promisit? Aut nõ idem ipse est Spiritus sanctus, qui & tunc est insufflatus ex ipso, & post ab ipso missus è cœlo? Quapropter cur ipsa quæ facta est evidenter donatio ejus, bis facta fuerit, alia quæstio est. Fortassis enim propter duo præcepta dilectionis proximi & Dei? ut commendaretur ad Spiritum S. pertinere. Quod verò ait: *Rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis*: ostendit & seipsum esse paracletum: Paracletus enim Latinè dicitur advocatus. & dictum est de Christo: *Advocatum habemus ad Patrem Jesum Christum justum.* Sic autem mundum dixit non posse accipere Spiritum S. sicut etiam dictum est. *Prudentia carnis inimica est in Deum*: legi enim Dei non est subjecta: nec enim potest, velut si dicamus: Injustitia justitia esse non potest. Mundum quippè ait, hoc in loco significans dilectores mundi, quç dilectio non est à Patre, & ideo dilectioni hujus mundi, de qua satagimus, ut minuatur & consumatur in nobis, contraria est dilectio Dei, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum S. qui datus est nobis. Mundus ergò eum accipere non potest:

Spiritûs sancti virtus, & donorum ejus argumentum.

1. Cor. 12

1. Cor. 2

Spiritus sanctus bis Apostolis visibiliter datur.

Ioan. 20.

Dilectio duplex.

Paraclet.

1 Ioan. 2.

Advocatus noster.

Quia non videt eum, neque scit eum.] Non enim habet invisibiles oculos mundana dilectio, per quos videri Spiritus sanctus nisi invisibiliter non potest. *Rom. 5*

Vos autem, inquit, *cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.*) Erit in eis ut maneat, non manebit ut sit. Prius enim est esse alicui, quam manere. Sed ne putarent quòd dictum est, apud vos manebit, ita dictum, quemadmodum apud hominem hospes visibiliter manere consuevit, exposuit quid dixerat, apud vos, cùm adjunxit & dixit, *in vobis*. Ergò invisibiliter videtur: nec si non sit in nobis, potest esse in nobis ejus scientia. Sic enim à nobis videtur in nobis & nostra conscientia. Nam faciem quidem videmus alterius, nostram non videmus. Sed conscientia nunquam est nisi in nobis, Spiritus autem sanctus potest esse etiam sine nobis. Datur quippè ut sit & in nobis. Sed videri & sciri quemadmodum videndum videndus est, & sciendus est, non potest à nobis, si non sit in nobis.

Conscientia nostra.

Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.) Orphani pupilli sunt. Illud enim Græcum quidem est nomen est, hoc Latinum. Nam & in Psalmo ubi legimus: *Pupillo tu eris adjutor*, Græcus habet orphano. Quamvis ergò nos Filius Dei suo Patri adoptaverit filios, & eundem Patrem nos voluerit habere per gratiam, qui ejus Pater est per naturam: tamen etiam ipse erga nos paternum quodammodo demonstrat affectum, cum dicit: *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* Hinc est quòd etiam sponsi filios nos appellat, ubi dicit: *Veniet hora ut auferatur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt filii sponsi.* Quis autem sponsus, nisi Dominus Christus? Deinde sequitur & dicit:

Orphani.

Ps. 9

Luc. 5

Sponsus Christus.

Adhuc modicum, & mundus me jam non videt.) Quid enim? tunc non videbat eum mundus, quandoquidem mundi nomine vult intelligi eos, de quibus & superiùs locutus est, dicens de Spiritu sancto: *Quem mundus accipere non potest, quia non videt eum, neque cognoscit eum*? Videbat eum planè mundus oculis in carne conspicuum: non autem videbat quòd in carne Verbum latebat. Videbat hominem, non videbat Deum. Videbat indumentum, non videbat indutum. Sed quoniam post resurrectionem etiam ipsam carnem suam, quam non solum videndam, verum etiam contrectandam demonstravit suis, noluit demonstrare non suis, hinc fortassè intelligendum est esse dictum: *Adhuc modicum, & mundus me jam non videt. Vos autem videtis me: quia ego vivo, & vos vivetis.* Cur de præsenti se dixit vivere, illos autem de futuro esse victuros? nisi quia victuros etiam carnis vitâ, utique resurgentis, qualis in ipso præcedebat, & illis est pollicitus secuturam: & quia ipsius mox futura fuerat resurrectio, præsentis posuit temporis verbum, propter significandam celeritatem: illorum autem, quoniam seculi differtur in finem, non ait Vivitis, sed *vivetis*. Duas ergò resurrectiones, suam scilicet mox futuram, & nostram in seculi fine venturam, duobus verbis præsentis temporis & futuri eleganter breviterque promisit, *quia ego vivo*, inquit, *& vos vivetis*. Quia vivit ideò, & nos vivemus. *Per hominem quippè mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur*: quoniam nemo ad mortem, nisi per illum: nemo ad vitam, nisi per Christum. Quia nos viximus, mortui sumus. Quia vivit ipse, vivemus nos. Mortui sumus illi, quando viximus nobis. Quia verò mortuus est ille pro nobis, & sibi vivit, & nobis. Quia enim vivit ille, & nos vivemus. Nam sicut per nos mortem potuimus, non sic & vitam per nos habere possemus. In illo die, inquit,

1. Cor. 15

Vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis.) In quo die, nisi de quo ait: *Et vos vivetis*? Tunc enim erit ut possimus videre quod credimus; nam & nunc est in nobis, & nos in illo. Sed hoc nunc credimus, tunc autem etiam cognoscemus: quamvis & nunc credendo

noveri-

noverimus, sed tunc contemplando noscemus. In illo ergo die quando vivemus ea vita, qua mors absorbetur, cognoscemus quia ipse in patre, & nos in ipso, & ipse in nobis: quia tunc perficietur hoc ipsum quod nunc inchoatum est jam per ipsum, ut sit in nobis, & nos in ipso.

Dilectio opere demonstranda. *Qui habet*, inquit, *mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me.*) Qui habet in memoria, & servat in vita: qui habet in sermonibus, & servat in moribus: qui habet audiendo, & servat faciendo: aut qui habet faciendo, & servat perseverando, *ipse est*, inquit, *qui diligit me*. Opere est demonstranda dilectio, ne sit infructuosa nominis appellatio.

Et qui diligit me, inquit, *diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.*) Quid est, *diligam*? tanquam tunc dilecturus sit, & nunc non diligat? Absit. Quomodo enim nos pater sine filio, aut filius sine patre diligeret? Quomodo cum inseparabiliter operentur, separabiliter diligunt? Sed adhoc dixit, *diligam eum*: ad eum quod sequitur, *& manifestabo ei meipsum*. *Diligam, & manifestabo*: id est, ad hoc diligam, ut manifestem. Nunc enim ad hoc dilexit, ut credamus, & mandatum fidei teneamus: tunc ad hoc diliget, ut videamus, & ipsam visionem mercedem fidei capiamus: quia & nos tunc diligimus credendo quod videbimus: tunc autem diligemus videndo quod credimus. Quia ergo dixerat Dominus, *Adhuc modicum, & mundus me jam non videt*, vos autem videtis me: interrogavit eum de hoc ipso Iudas, non ille traditor ejus qui Iscariotes cognominatus est, sed cujus Epistola inter scripturas canonicas legitur.

Iudas sanctus Apostolus. *Domine, quid factum est quia nobis manifestaturus es teipsum, & non mundo?*) Simus cum ipsis tanquam interrogantes discipuli communemque magistrum audiamus & nos. Iudas enim sanctus, non immundus, nec insectator Domini, sed sectator, causam quaesivit quare se non mundo, sed suis manifestaturus esset Jesus? quare adhuc modicum, & mundus non videret eum?

Respondit Iesus, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.) Ecce exposita est causa quare suis se manifestaturus est, non alienis, quos mundi nomine appellat: & ipsa causa est, quod hi diligant, illi non diligant. Ipsa est causa de qua sacer insonat Psalmus, *Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta.* Qui enim diliguntur, quia diligunt diliguntur: qui verò non diligunt, si linguis hominum loquantur, & Angelorum, fiunt aeramentum sonans, & cymbalum tinniens: & si habuerint Prophetiam, & scierint omnia Sacramenta, & omnem scientiam, & habuerint omnem fidem, ut montes transferant, nihil sunt: & si distribuerint omnem substantiam suam, & tradiderint corpus suum ut ardeant, nihil eis prodest. Dilectio sanctos discernit à mundo, quae facit unanimes habitare in domo. In qua domo facit pater & filius mansionem, qui donant & ipsam dilectionem, quibus donent in fine etiam suam manifestationem: de qua discipulus interrogavit magistrum, ut non solum illi qui tunc audiebant per os ejus, sed etiam nos per Evangelium ejus hoc nosse possemus: Quaesiverat enim de Christi manifestatione, & audivit de dilectione & mansione. Est ergo quaedam Dei manifestatio interior, quam prorsus impii non noverunt, quibus Dei Patris & Spiritus sancti manifestatio nulla est, filii verò esse potuit, sed in carne: quae nec talis est qualis illa: nec semper illis adesse potest, qualiscunque sit, sed ad modicum tempus, & hoc ad judicium, non ad gaudium: ad supplicium, non ad praemium. Nunc est ergo ut intelligamus, quantum aperire ipse dignatur, quo modo dictum sit, *Adhuc modicum, & mundus me non videt: vos autem videtis me.* Verum est quidem quod post paululum etiam corpus suum, in quo eum poterant & impii videre, oculis eorum fuerat subtracturus: quandoquidem post resurrectionem nemo eum vidit illorum. Sed quoniam dictum est, *testantibus Angelis, sic veniet quemadmodum eum vidistis euntem in caelum*: nec aliud credimus, quam illum in eodem corpore ad judicium vivorum & mortuorum esse venturum: proculdubio tunc eum videbit mundus, quo nomine significati sunt à regno ejus alieni. Ac per hoc longè melius intelligitur aliud jam tempus significare voluisse in eo quod ait, *Adhuc modicum, & mundus me jam non videt*, quando in fine saeculi auferetur ab oculis damnatorum, ut illi eum de caetero videant, apud quos diligentes eum facit pater atque ipse mansionem. Modicum autem dixit, quia & id quod prolixum videtur hominibus, brevissimum est ante oculos Dei. De hoc quippè modico iste ipse Joannes Evangelista, *Filioli*, inquit, *novissima hora est*. Ne quis porrò existimet patrem tantummodo & filium sine Spiritu sancto apud dilectores suos facere mansionem, recolat quod superius de Spiritu sancto dictum est, *Quem mundus non potest accipere, quia non videt eum nec scit eum: vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Ecce facit in sanctis cum Patre & Filio sanctus etiam Spiritus mansionem: intus utique, tanquam Deus in templo suo. Deus Trinitas, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus veniunt ad nos, dum venimus ad eos. Veniunt subveniendo, venimus obediendo. Veniunt illuminando, venimus intuendo. Veniunt implendo, venimus capiendo: ut sit nobis eorum non extraria visio, sed interna: & in nobis non transitoria mansio, sed aeterna. Sic mundo non se filius manifestat. Mundus enim est dictus hoc loco, de quibus continuo subjunxit atque ait:

Qui non diligit me, sermones meos non servat.) Hi sunt qui Patrem & Spiritum sanctum nunquam vident: filium autem, non ut beatificentur, sed ut judicentur, ad modicum vident: nec ipsum in forma Dei, ubi est cum Patre & Spiritu sancto invisibilis, sed in forma hominis, ubi esse in mundo voluit patiendo contemptibilis, judicando terribilis. Quod vero adjunxit:

Et sermo quem audistis, non est meus, sed ejus qui misit me patris.) Non miremur, non paveamus: non est minor patre, sed non est nisi à patre: non est impar ipso, sed non est à seipso. Neque enim mentitus est dicendo, *Qui non diligit me, sermones meos non servat*. Ecce suos dixit esse sermones. Nunquid sibi est ipse contrarius, ubi rursus dixit, *Et sermo quem audistis, non est meus*? Et fortasse propter aliquam distinctionem ubi suos dixit, pluraliter dixit, hoc est *sermones*. Vbi autem sermonem, hoc verbum, non suum dixit esse, sed patris, seipsum intelligi voluit. *In principio erat verbum, & verbum apud Deum, & Deus erat verbum*, non utique suum, sed patris est verbum: quomodo nec sua imago sed patris, nec suus filius idem ipse, sed patris. Rectè igitur auctori tribuit quicquid facit aequalis, à quo habet hoc ipsum quod illi est indifferenter aequalis.

Haec locutus sum vobis apud vos manens.) Illa utique mansio alia est, quam promisit futuram: haec verò alia, quam praesentem esse testatur. Illa spiritalis est, atque intrinsecus mentibus redditur, haec corporalis extrinsecus oculis atque auribus exhibetur. Illa in aeternum beatificat liberatos, haec in tempore visitat liberandos. Secundum illam Dominus à suis dilectoribus non recedit, secundum hanc, it & redit. *Haec*, inquit, *locutus sum vobis apud vos manens*, utique praesentia corporali, qua cum illis visibilis loquebatur.

Paracletus autem, inquit, *Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & commemorabit vos omnia quaecunque dixero vobis.*) Nunquid nam dicit filius, & docet Spiritus sanctus, ut dicente filio verba capiamus, docente autem Spiritu S. eadem verba intelligamus? quasi dicat filius sine Spiritu sancto, aut Spiritus sanctus doceat sine filio? Aut vero non & filius doceat, & Spiritus sanctus dicat? & cum Deus aliquid dicit & docet, Trinitas ipsa dicat & doceat? Sed quoniam Trinitas est, oportebat ejus singulas insinuare personas, eademque nos distinctè audire, inseparabiliter intelligere. Audi patrem dicentem ubi legis, *Dominus dixit ad me filius meus es tu.* Audi & docentem ubi legis. *Omnis qui audivit à patre & didicit, venit ad me.* Filium verò dicentem modo audisti: de se quippe ait, *Quaecunque dixero vobis*: quem & si docentem vis nosse, magistrum recole, *Vnus est*, inquit, *magister vester Christus.* Spiritum porro sanctum, quem modo audisti docentem, ubi dictum est, *Ipse vos docebit omnia*: audi etiam dicentem, ubi legis in Actibus Apostolorum B. Petro dixisse Spiritum sanctum, *Vade cum illis, quia ego misi eos.* Omnis igitur & dicit

Margin notes (left): Dilectio opere demonstranda. — Iudas sanctus Apostolus. — Psal. 42; 1.Cor.13 — Charitatis necessitas. — Psal. 67 — Manifestatio. — Actor.1

Margin notes (right): Christus post judicium à reprobis non videbitur. 1.Ioan.2 — Humana forma impiis videbitur Christus in judicio. — Trinitas ut inducitur. — Psal. 2; Ioan. 6; Docere D.i.; Matt. 23 — Actor.10

dicit & docet Trinitas. Sed nisi etiam singillatim commendaretur, eam nullo modo humana capere utcunque possent infirmitas. Cum ergo sit omnino inseparabilis, nunquam Trinitas esse sciretur, si semper inseparabiliter diceretur. Nam & cum dicimus Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, nos eos utique dicimus simul, cum ipsi non possint esse non simul. Quod verò addidit, *Commemorabit vobis*: intelligere debemus etiam quod jubemur non oblivisci saluberrimos monitus ad gratiam pertinere, qua nos commemorat Christus.

Pax Christi. *Pacem*, inquit, *relinquo vobis, pacem meam do vobis.*) Hoc est quod legimus apud Propheram, *Pacem super pacem*. Pacem nobis relinquit iturus, pacem suam nobis dabit in fine venturus. Pacem nobis relinquit in hoc sæculo, pacem suam nobis dabit in futuro sæculo. Pacem nobis relinquit, in qua manentes, hostem vincimus: pacem suam nobis dabit, quando sine hoste regnabimus, quid autem nobis relinquit ascendens à nobis, nisi seipsum, dum non recedit à nobis? *Ephes. 2* *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum.* Pax ergo ipse nobis est, & cum credimus quia est, & cum videmus eum sicuti est. Sed quid est quod ubi ait, *Pacem relinquo vobis*, non addit, meam: ubi verò ait, *do vobis*, ibi dicit *meam*? Utrum subaudiendum est meam, & ubi dictum non est, quia postea dictum est, & potest referri ad utrunque, etiam quod semel dictum est? An fortè & hic aliquid latet, quod petendum est & quærendum, & ad quod pulsantibus aperiendum? Quid enim si pacem suam eam voluit intelligi, qualem habet ipse? Pax verò ista quam nobis relinquit in hoc sæculo, nostra potius est dicenda quàm ipsius. Illi quippè nihil repugnat in seipso, quia nullum habet omnino peccatum. Nos autem talem pacem nunc habemus, *Matt. 6* in qua adhuc dicamus, *Dimitte nobis debita nostra*. Est ergo *Rom. 7* nobis pax aliqua, quoniam condelectamur legi Dei secundum interiorem hominem: sed non est plena, quia videmus aliam legem in membris nostris repugnantem legi mentis nostræ. Itemque inter nos ipse est nobis pax, quia invicem nobis credimus, quod invicem diligamus. Sed nec ista plena est, quia cogitationes cordis nostri invicem non videmus: & quædam de nobis, quæ non sunt in nobis, vel in melius invicem vel in deterius opinamur. Itaque *Pax nostra.* ista etiam si ab illo nobis relicta est pax, nostra est. Nisi enim ab illo, non haberemus & talem: sed ipse non habet talem. Si tenuerimus usque in finem, qualem accepimus, qualem habet habebimus, ubi nihil nobis repugnet ex nobis, & nihil nos invicem lateat in cordibus nostris. Nec ignoro ista Domini verba etiam sic accipi posse, ut ejusdem sententiæ repetitio videatur.

Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Ut quod dixerat *pacem*, hoc repetiverit, dicens, *pacem meam*: & quod dixerat, *relinquo vobis*, hoc repetierit, dicens, *Do vobis*. Ut volet, quisque accipiat: me tamen delectat (credo quod & vos fratres mei dilecti) sic tenerem istam pacem, ubi adversarium concorditer vincimus, ut desideremus pacem, ubi adversarium non habebimus. Quod vero Dominus adjunxit, atque ait,

Mundana pax. *Non quomodo mundus dat, ego do vobis.*) Quid est aliud, nisi, quomodo homines dant, qui diligunt mundum, ita do vobis? qui propterea sibi dant pacem, ut sine molestia litium atque bellorum, non Deo, sed amico suo mundo perfruantur: & quando justi dant pacem, ut non eos persequantur, pax esse non potest vera, ubi non est vera concor- *Consors Concors.* dia, quia disjuncta sunt corda. Quo modo enim consors dicitur, qui sortem jungit: ita ille concors dicendus est, qui cor jungit. Nos ergo charissimi, quibus Christus pacem reliquit, & pacem suam non nobis dat sicut mundus, sed sicut ille per quem factus est mundus, ut concordes simus, jungamus invicem corda, & cor nostrum sursum habeamus, ne corrumpatur in terra.

Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis quia ego dixi vobis, Vado & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad patrem, quia pater major me est.) Hinc ergo turbari & formidare poterat cor illorum, quod ibat ab eis, quamvis venturus ad eos, ne fortè in gregem lupus hoc intervallo invaderet pastoris absentia. Sed à quibus homo abscedebat, Deus non relinquebat: idem ipse Christus, homo & Deus. Ergo & ibat per id quod homo erat, & manebat per id quod Deus erat. Ibat per id quod uno loco erat, manebat per id quod ubique erat. Cur itaque turbarentur & formidarent, quando sic deserebat oculos, ut non desereret cor? quamvis Deus etiam qui nullo continetur loco, discedat ab eorū cordibus, qui eum relinquunt moribus, non pedibus: & veniat ad illos qui convertuntur ad eum non facie, sed fide: & accedunt ad eum mente, non carne. Ut autem intelligerent secundum id quod homo erat cum dixisset, *Vado & venio ad vos*, adjecit atque ait, *Si diligeretis me gauderetis utique, quia vado ad patrem, quia pater major est.* Per quod ergo filius non est æqualis patri, per hoc erat iturus ad patrem, à quo & venturus est judicaturus vivos & mortuos. Ipse ergo Christus filius Dei, æqualis *Philip. 2* patri in forma Dei, quia semetipsum exinanivit, non formam Dei amittens, sed formam servi accipiens, major est & seipso, quia major est forma Dei, quæ amissa non est, quàm servi, quæ accepta est. Quid itaque mirum, vel indignum, si secundum hanc servi formam loquens ait Dei filius, *Pater major me est*? & secundum formam Dei loquens ait idē ipse Dei filius, *Ego & pater unum sumus*? Unum *Ioan. 10* sunt enim secundum id quod *Deus erat verbum*: & major est pater secundum id quod *verbum caro factum est*. Secundum hanc servi formam, puer Christus etiam parentibus suis *Luc. 2* minor erat, quando parvus majoribus, sicut scriptum est, *subditus erat*. Æqualis enim patri filius, per quem factus est homo, ut minor esset patre, factus est homo. Quod nisi fieret, quid est homo? Dicat plane Dominus & magister noster: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad patrem, quia pater major est.* Agnoscamus geminam substantiam Christi, divinam scilicet, qua æqualis est patri: humanam, qua major est pater: utrunque autem simul, non duo, sed unus Christus, ne sit quaternitas, non Trinitas Deus. Sicut enim unus est homo anima rationalis & caro, sic unus est Christus Deus & homo. Ac per hoc Christus est Deus, anima rationalis & caro. Christum in his omnibus, & Christū in singulis confitemur. Quis est ergo per quem factus est mundus? Christus Jesus, sed in forma Dei. Quis est sub Pontio Pilato crucifixus? Christus Jesus, sed in forma servi. Item de singulis quibus homo constat. Quis non est derelictus in inferno? Christus Iesus, sed in anima sola. Quis resurrecturus triduo jacuit in sepulchrum? Christus Jesus, sed in carne sola. Dicitur ergo & in his singulis Christus Iesus: verum hæc omnia non duo vel tres, sed unus est Christus. Ideo ergo dixit, *Si diligeretis me, gauderetis utiq., quia vado ad patrem*: quoniam naturæ humanæ gratulandū est, eo quod sic assumpta est à verbo unigenito, ut immortalis constitueretur in cœlo: atque ita fieret terra sublimis, ut incorruptibilis pulvis sederet ad dexteram patris. Hoc enim modo se iterum dixit ad patrem: nam profecto ad illum ibat, qui cum illo erat. Sed hoc erat ire ad eum, & recedere à nobis, mutare atque immortale facere, quod mortale suscepit ex nobis, & levare in cœlum, per quod fuit in terra pro nobis. Quis non hinc gaudeat, qui sic diligit Christum, ut suam naturam jam immortalem gratuletur in Christo, atque id speret futurum esse per Christum?

Christus seipso major.

Servi forma in Christo.

Christus Deus & homo una persona.

Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis.) Quid est hoc, cum magis credere homo debeat antequam fiat id quod credendum est? Hæc est enim laus fidei, si quod creditur, non videtur. Nam quid magnum est, si creditur quod videtur? Secundum illam ejusdem Domini sententiam, quando discipulum arguit, dicens, *Quia* *Ioan. 20* *vidisti, credidisti: beati qui non vident, & credunt.* Et nescio *Hebr. 11* utrum credere dicendus est quisquam quod videt. Nam ipsa fides in Epistola quæ scribitur ad Hebræos, ita est definita: *Est autem fides, sperantium substantia, convictio rerum quæ non videntur.* Quapropter si fides est rerum quę creduntur, eademque fides earum rerum est quæ non videntur, quid sibi vult quod Dominus ait, *Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis*? Nonne potius dicendum fuit, *Et nunc dixi vobis priusquam fiat*, quod *cum factū fuerit*, *videatis*? Nam & ille cui dictū est, *Quia vidisti, credidisti*: non hoc credit quod vidit, sed aliud vidit, aliud credidit

Fidei definitio.

Vidit

Vidit enim hominem, credidit Deum. Sed & si dicuntur credi quæ videntur, sicut dicit unusquisque oculis suis se credidisse: non tamen ipsa est quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus quæ videntur, agitur nobis ut ea credantur quæ non videntur. Quocirca dilectissimi, unde nunc sermo est, quod Dominus ait, *Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis*: illud utique dicit, *cum factum fuerit*, quod eum post mortem visuri erant viventem, & ad patrem ascendentem: quo viso illud fuerant credituri, quod ipse esset Christus filius Dei, qui potuit hoc & facere cum prædixisset, & prædicere antequam faceret: credituri autem hoc nō fide nova, sed aucta, aut certè cum mortuus esset defecta, cum resurrexisset refecta. Neque enim eum filius Dei non & ante credebant: sed cum in illo factum esset quod ante prædixit, fides illa quæ tunc quando illis loquebatur, fuit parva, & cum moreretur, pene jam nulla, & revixit, & crevit. Deinde quid dicit?

Apostolorum fides.

Iam non multa loquar vobiscum, venit enim princeps mundi hujus.) Quis, nisi diabolus?

Diabolus mundi princeps.

Et in me non habet quicquam.) Nullum scilicet omnino peccatum. Sic enim ostendit non creaturam sed peccatorum principem diabolum, quos nunc nomine mundi hujus appellat. Et quotiescunque mundi nomen in mali significatione ponitur, non ostendit nisi mundi illius amatores, de quibus alibi scriptum est, *Quicunq; voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.* Absit ergo, ut sic intelligamus diabolus *princeps mundi*, tanquam gerat universi mundi, id est, cœli & terræ, atque omnium qui in eis sunt, principatum: de quali mundo dictum est, cum de Christo verbo sermo esset, *Et mundus per eum factus est.* Universus itaq; mundus à summis cœlis usque ad infimam terram, creatori est subditus, non desertori: redemptori, non interemptori: liberatori, non captivatori: doctori, non deceptori. Quemadmodum autem sit intelligendus princeps mundi diabolus, evidentius aperuit Apostolus Paulus, qui cum dixisset, *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem*, id est, adversus homines: subjecit atque ait, *Sed adversus principes & potestates, & rectores mundi tenebrarum harum.* Sequenti enim verbo exposuit quid dixisset mundi, cum subjecit, *tenebrarum harum*: ne quisquam mundi nomine intelligeret universam creaturam, cujus nullo modo sunt rectores Angeli desertores. *Tenebrarum*, inquit, *harum*: id est, mundi illius amatorum. Ex quibus tamen electi non sunt, non per suum meritum, sed per Dei gratiam: quibus dicit, *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Omnes ergo fuerunt sub rectoribus *tenebrarum harum*, id est, hominum impiorum, tanquam tenebræ sub tenebris. Sed *gratias Deo, qui eruit nos*, sicut dicit idem Apostolus, *de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ*: in quo princeps hujus mundi, hoc est *tenebrarum harum*, non habebat quicquam: quia neque cum peccato Deus venerat, nec ejus carnem de peccati propagine virgo pepererat, & tanquam ei diceretur, cur ergo moreris, si non habes peccatum, cui debeatur mortis supplicium? continuò subjecit:

Iacob. 4 Inimicus Dei quis dicatur vera vitis

Ioan. 1

Mundi princeps diabolus. Ephes. 6

Ephes. 5 Tenebræ in sacris literis.

Coloss. 1

Sed ut cognoscat mundus quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Surgite eamus hinc.) Discumbens enim discumbentibus loquebatur. *eamus* autem dicit. quo? nisi ad illum locum unde fuerat tradendus ad mortem, qui nullum habebat meritum mortis, sed habebat ut moreretur, mandatum patris, tanquam ille de quo prædictum erat, *Quæ non rapui, tunc exolvebam*: mortem sine dubio soluturus, & nos à morte debita redempturus.

Virgo Maria Christum de peccati propagine non peperit.

CAPUT XV.

EGo sum vitis vera, &c.) Iste locus Evangelicus, fratres, ubi se dicit Dominus vitem, & discipulos suos palmites, secundum hoc dicit, quod est caput Ecclesiæ, nosque membra ejus, mediator Dei & hominum homo Christus Iesus: unius quippe naturæ sunt vitis & palmites. Propter quod cum esset Deus, cujus naturæ non sumus, factus est homo, ut in illo esset vitis humana natura, cujus & nos homines palmites esse possumus. Quid est ergo, *Ego sum vitis vera?* Nunquid ut adderet *vera*, hoc ad eam vitem retulit, unde ista similitudo translata est? Sic enim dicitur vitis per similitudinem, non per proprietatem, quemadmodum dicitur, ovis, agnus, leo, petra, lapis angularis, & cætera hujusmodi, quæ magis ipsa sunt vera, ex quibus dicuntur illæ similitudines, non proprietates. Sed cum dicit, *Ego sum vitis vera*, ab illa se utique discernit, cui dicitur, *Quomodo conversa es in amaritudinem, vitis aliena?* Nam quo pacto est vitis vera quæ expectata est ut faceret uvam, fecit autem spinas? *Ego sum*, inquit, *vitis vera.*

Christus quomodo dicatur vera vitis

Hier. 2

Esaia 5

Et pater meus agricola est. Omnem palmitem non ferentem fructum, tollet eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.) Nunquid unum sunt agricola & vitis? Secundum hoc ergo vitis Christus, secundum quod ait, *Pater major me est.* Secundum id autem quod ait, *Ego & pater unum sumus, & ipse agricola est.* Nec talis, quales sunt qui extrinsecus operando exhibent ministerium: sed talis, ut det etiam intrinsecus incrementum. Nam *neq; qui plantat, est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Et utique Deus est Christus, quia *Deus erat verbum*, unde ipse & pater unum sunt, & si *verbum caro factum est*, quod non erat, manet quod erat. Denique cum de patre tanquam de agricola dixisset, quod infructuosos palmites tollat, fructuosos autem purget, ut plus afferant fructum: continuò etiam seipsum mundatorem palmitum ostendens:

Palmites vitis.

1. Cor. 3

Ioan. 1

Iam vos, inquit, *mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.*) Ecce & ipse mundator est palmitum, quod est agricolæ, non vitis officium: qui etiam palmites operarios suos fecit. Nam etsi non dant incrementum, impendunt tamen aliquod adjumentum, sed non de suo: quia *sine me*, inquit, *nihil potestis facere.* Mundi scilicet, atque mundandi. Neq; enim nisi mundus essent, fructum ferre potuissent: & tamen omnem palmitem qui fert fructum, purgat agricola, ut fructum plus afferat. Fert fructum, quia mundus est: atq; ut plus afferat, purgatur adhuc. Quis est enim in hac vita sic mundus, ut non sit magis magisq; mundandus: ubi *si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est? Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & justus, qui dimittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate.* Mundet utique mundos, hoc est fructuosos, ut tanto sint fructuosiores, quanto fuerint mundiores. *Iam vos mundi estis propter verbum quod locutus sum vobis.* Quare non ait, Mundi estis propter baptismum quo abluti estis: sed ait, *propter verbum quod locutus sum vobis?* nisi quia & in aqua verbum mundat. Detrahe verbum, & quid est aqua, nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum etiam ipsum tanquam visibile verbum. Nam de hoc utiq; dixerat, quando pedes discipulis lavit, *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.* Unde ista tāta virtus aquæ, ut corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo? non quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens. *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus*, ait Apostolus: *quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Iesus, & credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Unde & in Actibus Apostolorum legitur, *Fide mundans corda eorum.* & in epistola sua beatus Petrus. *Sic & vos*, inquit, *baptisma salvos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio. Hoc est verbum fidei, quod prædicamus*: quo sine dubio, ut mundare possit, consecratur & baptismus. Christus quippè nobiscum vitis, cum patre agricola, dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea. Lege Apostolum, & vide quid adjungat: *Ut eam sanctificaret*, inquit, *mundans eam lavacro aquæ in verbo.* Mundatio igitur nequaquam fluxo & labili tribueretur elemento, nisi adderetur *in verbo.*

1. Ioan. 1

Baptismi virtus unde.

Verbi Dei efficacia.

Lavare pedes.

Verbum fidei.

Rom. 10

Actor. 15

1. Pet. 3

Palmites vitis.

Ephes. 5

Manete, inquit, *in me, & ego in vobis.*) Non quomodo illi in ipso, sic ipse in illis, utrunque enim prodest, non ipsi, sed illis. Ita sunt quippe in vite palmites, ut viti non conferant, sed inde accipiant unde vivant. Ita verò vitis est in palmitibus, ut vitale alimentū suū ministret eis, nō sumat ab eis. Ac per hoc & manentem in se habere Christum, &

manere

manere in Christo, discipulis prodest utrumque, non Christo: nam præciso palmite, potest de viva radice alius pullulare; qui autem præcisus est, sine radice non potest vivere. Denique adjungit & dicit:

Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis.) Magna gratiæ commendatio, fratres mei. Corda illustravit humilium, ora obstruit superborum. Sive ergo parum, sive multum, sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest: quia etsi parvum attulerit palmes cum purgat agricola ut plus afferat: tamen nisi in vite manserit, & vixerit de radice, quantumlibet fructum à semetipso non potest ferre.

Si quis in me, inquit, *non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet.*)

Ligna itaque vitis tanto sunt contemptibiliora si in vite non manserint, quanto gloriosiora si manserint. Denique

Ezech. 15

sicut de his etiam per Ezechielem Prophetam Dominus dicit, *præcisa nullis agricolarum usibus prosunt, nullis fabrilibus operibus deputantur.* Unum è duobus palmiti congruit, aut vitis, aut ignis; si in vite non est, in igne erit. Ut ergo in igne non sit, in vite sit.

Si manseritis in me, inquit, *& verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis.*) Manendo quippe in Christo, quid velle possunt, nisi quod convenit Christo? Quid velle possunt manendo in Salvatore, nisi quod non alienum est à salute? Aliud quippe volumus, quia sumus in Christo, & aliud volumus quia sumus adhuc in hoc sæculo. De mansione namque hujus sæculi nobis aliquando subrepit, ut hoc petamus, quod nobis non expedire nescimus: sed absit ut fiat nobis, si manemus in Christo, qui non facit quando petimus, nisi quod expedit nobis. Manentes ergo in eo, cum verba ejus in nobis manent, quodcunque voluerimus petimus, & fiet nobis: quia si petimus, & non fiet, non hoc petimus quod habet mansio in eo, nec quod habent verba ejus quæ manent in nobis, sed quod habet cupiditas & infirmitas carnis, quæ non est in eo, & in qua non manent verba ejus: nam utique ad verba ejus pertinet oratio illa quam docuit, ubi dicimus, *Pater noster qui es in cælis.* ab hujus orationis verbis & sensibus non recedamus in petitionibus nostris: & quicquid petimus, fiet nobis. Tunc enim dicenda sunt verba ejus in nobis manere, quando facimus quæ præcepit, & diligimus quæ promisit. Quando autem verba ejus manent in memoria, nec inveniuntur in vita, non amputatur palmes in vite, quia vitam non attrahit ex radice. In his verba Christi non manent, qui tangunt quodammodo, non cohærent: & ideo illis non erunt in beneficium, sed in testimonium; & quia sic insunt in eis, ut non maneant in eis, ad hoc tenentur ab eis, ut judicentur ex eis.

Verba Christi quomodo in nobis manent.

Matt. 6 Pater noster qui es in cælis, &c.

In hoc, inquit, *glorificatus est pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli*) δόξα enim quæ Græcè dicitur, Latinè gloria est. Quod ideò commemorandum existimavi, quia dicit Apostolus, *Si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.* Hæc est ad Deum gloria (qua glorificatur non homo, sed Deus) si non ex operibus, sed ex fide justificatur, ut ex Deo illi sit etiam quod benè operatur: quoniam palmes non posset ferre fructum à semetipso. Si ergo in hoc glorificatus est Deus pater, ut fructum plurimum afferamus, & efficiamur Christi discipuli: non hoc nostræ gloriæ tribuamus, tanquam hoc ex nobis ipsis habeamus. Ejus est enim hæc gratia: & ideo in hoc non nostra, sed ejus est gloria. Unde & alibi cum dixisset, *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus ut videant opera vestra bona*: ne à semetipsis putarent esse bona opera sua, mox addidit, *Et glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.* In hoc enim glorificatur pater, ut fructum plurimum afferamus, & efficiamur Christi discipuli. A quo efficiamur, nisi ab illo, *cujus misericordia prævenit nos? Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis.* Quod autem ait, *Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos*: non æqualitatem naturæ ostendit nostræ & suæ, sicut est patris & ipsius: sed gratiam qua mediator est Dei & hominum, homo Christus Iesus. Mediator quippe monstratur, cum dicit, *Diligit me pater, & ego vos.* Nam pater utique diligit & nos, sed in ipso: quia in hoc glorificatur pater, ut fructum afferamus in vite, hoc est in filio: & efficiamur ejus discipuli.

Doxa, gloria.

Rom. 4

Matt. 5

Psal. 83

Ephes. 2

Manete, inquit, *in dilectione mea.*) Quomodo manebimus? Audi quid sequitur: *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea.* Ostendit non unde dilectio generetur, sed unde monstretur, tanquam diceret, Nolite vos putare manere in dilectione mea, si non servatis præcepta mea. Si enim servaveritis, manebitis: hoc est, hinc apparebit quod in dilectione mea manebitis, si mea præcepta servabitis: ut nemo se fallat dicendo quod eum diligat, si ejus præcepta non servat. Nam in tantum eum diligimus, in quantum ejus præcepta servamus. In quantum autem minus servamus, minus diligimus. Quamvis quod ait, *Manete in dilectione mea*, non apparet quam dixerit dilectionem, utrum qua eum diligimus, an qua ipse nos diligit: sed ex verbo superiore dignoscitur. Dixerat quippe, *Et ego dilexi vos*, cui verbo continuò subjunxit, *Manete in dilectione mea.* Illa ergo, qua dilexi eos. Quid est ergo, *Manete in dilectione mea*, nisi, manete in gratia mea? Et quid est, *si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*, nisi, hoc scietis, quod in dilectione mea, qua vos diligo, manebitis, si mea præcepta servabitis? Non ergo ut nos diligat, prius ejus præcepta servamus: sed nisi nos diligat, præcepta ejus servare non possumus. Hæc est gratia, quæ humilibus patet, superbos latet. Sed quid illud est quod adjungitur:

Manere in Christo quid sit.

Dilectio Christi.

Sicut & ego præcepta patris mei servavi, & maneo in ejus dilectione.) Utique etiam hic hanc dilectionem patris intelligi voluit, qua eum diligit pater. Ita quippè dixerat, *Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos*, atque his verbis illa subjunxit, *Manete in dilectione mea.* Illa proculdubio, qua dilexi vos. Ergo quod ait etiam de patre, *maneo in ejus dilectione*, illa scilicet accipienda est, qua dilexit eum pater. Sed nunquid & hic gratia intelligenda est, qua pater diligit filium, sicut gratia est qua nos diligit filius, cum simus nos filii gratia, non natura: unigenitus autem, natura, non gratia? An hoc etiam in ipso filio ad hominem referendum est? Ita sanè: nam dicendo, *sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos*: gratiam mediatoris ostendit. Mediator autem Dei & hominum, non inquantum Deus, sed inquantum homo est Christus Iesus. Et profectò secundum id quod homo est, de illo legitur, *Et Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.* Secundum hoc igitur rectè possumus dicere quod cum ad naturam Dei non pertineat humana natura, ad personam tamen unigeniti filii Dei per gratiam pertinet humana natura, & tantam gratiam, ut nulla sit major, nulla prorsus æqualis. Neque enim illam susceptionem hominis ulla merita præcesserunt; sed ab illa susceptione merita ejus cuncta cœperunt. Manet ergo filius in dilectione, qua eum dilexit pater, & ideo servavit præcepta ejus. Quid est enim & ille homo, nisi quod Deus susceptor est ejus? *Deus* enim *erat verbum*, unigenitus gignenti coæternus. Sed ut mediator daretur nobis, per ineffabilem gratiam *verbum caro factum est, & habitavit in nobis.*

Gratia Christi.

Mediator Dei & hominum est Christus, in quantum homo.

Luc. 2

Merita nostra unde sunt

Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.) Quod est gaudium Christi in nobis, nisi quo dignatur gaudere de nobis? Et quod est gaudium nostrum, quod dicit implendum, nisi ejus habere consortium? propter quod beato Petro dixerat, *Si non lavero te, non habebis partem mecum.* Gaudium ergo ejus in nobis, gratia est quam præstitit nobis, ipsa est ut gaudium nostrum: sed de hac ille etiam ex æternitate gaudebat, quando nos *elegit ante mundi constitutionem.* Nec rectè possumus dicere quod gaudium ejus plenum non erat. Non enim Deus imperfectè aliquando gaudebat: sed illud ejus gaudium in nobis non erat, quia nec nos, in quibus esse posset, jam eramus: nec quando esse cœpimus, cum illo esse cœpimus. In ipso autem semper erat, qui nos suos futuros certissima suæ præscientiæ veritate gaudebat. Gaudium igitur ejus de salute nostra, quod in illo semper fuit cum præscivit & prædestinavit nos, cœpit esse in nobis quando vocavit nos. Et hoc gaudium merito nostrum dicimus, quo & nos beati futuri sumus. Sed hoc gaudium nostrum crescit & proficit, & ad suam perfectionem perseverando pertendit. Ergo

Gaudium Christi in nobis.

Ephes. 1

inchoatur in fide renascentium, implebitur in præmio resurgentium. Ecce unde dictum existimo, *Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur*. In vobis sit meum, impleatur vestrum. Semper enim erat meum plenum, & antequam vocaremini, cum vocandi à me præsciremini. Sed sit & in vobis, cum hoc efficiemini quod præscivi de vobis. Impleatur autem vestrum, quia beati eritis, quod nondum estis, sicut creati estis qui non fuistis. *Hoc est*, inquit, *præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. Sive dicatur præceptum, sive mandatum, ex uno verbo Græco utrunq; interpretatur, quod est ἐντολή. Jam vero istam sententiam & antè dixerat, *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos: ut & vos invicem diligatis*. Hujus itaque mandati repetitio, commendatio est: nisi quod ibi *mandatum novum*, inquit, *do vobis*: hic autem, *hoc est*, inquit, *mandatum meum*. Ibi tanquam non fuerit antea tale mandatum, hic tanquam non sit aliud ejus mandatum. Sed ibi dictum est novum, ne in vetustate nostra perseveremus, hic dictum est meum, ne contemnendum putemus. Quod autem hic ita dixit, *hoc est mandatum meum*, velut non sit aliud, quid putamus fratres mei? Nunquid non solum ejus de ista dilectione mandatum est, qua diligimus invicem? Nonne est aliud majus, ut diligamus Deum? Aut vero de sola nobis Deus dilectione mandavit, ut alia non inquiramus? Tria certè commendat Apostolus dicens, *Manent autem Fides, Spes, Charitas, tria hæc: major autem his est charitas*. Etsi in charitate, hoc est in dilectione, concluduntur duo illa præcepta, major tamen dicta est esse, non sola. De fide igitur nobis quam multa mandata sunt, quam multa de spe? quis potest cuncta colligere? quis enumerando sufficere? Sed intueamur quod ait idem Apostolus, *Plenitudo legis charitas*. Vbi ergo charitas est, quid est quod possit deesse? Vbi autem non est, quid est, quod possit prodesse? Dæmon credit, nec diligit. Nemo diligit qui non credit. Frustra quidem, sed tamen potest sperare veniam qui non diligit. Nemo autem potest desperare qui diligit. Itaq; ubi dilectio est, ibi necessario fides & spes: & ubi dilectio proximi, ibi necessario etiam dilectio Dei. Qui enim non diligit Deum, quomodo diligit proximum tanquam seipsum? Est quippè impius & iniquus. *Qui autem diligit iniquitatem*, non plane diligit, sed *odit animam suam*. Hoc ergo præceptum Domini teneamus, ut nos invicem diligamus, & quicquid aliud præcipit, faciemus: quoniam quicquid est aliud, hic habemus. Discernitur quippe ista dilectio ab ea dilectione qua se invicé diligunt homines sicut homines. Nam ut discerneretur, adjunctum est, *sicut dilexi vos*. Vt quid enim nos dilexit Christus, nisi ut possimus regnare cum Christo? Ad hoc ergo & nos invicem diligamus, ut dilectionem nostram discernamus à cæteris, qui nō ad hoc se invicem diligunt, quia nec diligunt. Plenitudinem dilectionis, qua nos invicem diligere debemus, fratres charissimi, definivit Dominus dicens, *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animã suã ponat quis pro amicis suis*. Quia ergo superius dixerat, *Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*: quibus verbis addidit, quod nunc audistis, *Majorem hac dilectionem nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis*: fit ex hoc consequens, quod idem iste Evangelista Joannes in Epistola sua dicit, ut quemadmodum Christus pro nobis animam suam posuit, sic & nos debeamus animas pro fratribus ponere, diligentes utique invicem sicut ipse dilexit nos, qui pro nobis animam suam posuit. Neque hoc ita dictum sit, quasi propterea Domino Christo pares esse possumus, si pro illo usque ad sanguinem martyrium duxerimus. Ille potestatem habuit ponendi animam suam, & iterum sumendi eam; nos autem nec quantum volumus vivimus, & morimur etiamsi nolumus. Ipse se nobis præbuit palmitibus vitem: nos habere præter illum non possumus vitam. Postremo etsi fratres pro fratribus moriamur, tamen in peccatorum fraternorum remissionem nullius sanguis martyris funditur, quod fecit ille pro nobis: neq; in hoc quod imitaremur, sed quid gratularemur, contulit nobis.

Mandatũ de dilectione, quomodo novum dicatur.

Dilectio ad veniã necessaria. *1. Cor. 13*

Charitatis præstantia.

Rom. 13

Iacob. 2

Desperare qui diligit non potest.

Tob. 12

1. Ioan. 3

Martyris nullius sanguis pro peccatis nostris est fusus.

Vos, inquit, *amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis*.) Magna dignatio, cum servus bonus esse non possit, nisi præcepta Domini sui fecerit: hinc amicos suos voluit intelligi, unde boni servi possunt probari. Sed, ut dixi, ista dignatio est, ut Dominus quos novit servos suos, dignetur dicere amicos suos. Nam ut sciatis ad servorum officium pertinere præcepta sui Domini facere, alio loco servos utique objurgat dicens, *Quid autem vocatis me, Domine, Domine, & non facitis quæ dico?* Cum ergo dicitis, inquit, Domine, jussa faciendo quid dicatis ostendite. Nonne servo obedienti ipse dicturus est, *Euge serve bone, quoniam in paucis fidelis fuisti, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui*. Potest igitur esse & servus, & amicus, quia servus bonus. Sed quod sequitur, attendamus:

Amici Christi servi etiam Christi.

Luc. 6

Matt. 25

Iam non dico vos servos, quia servus nescit quid faciat Dominus ejus.) Ita nomen constituit amici, ut auferat servi: non ut in uno utrunque maneat, sed ut alterum altero discedente succedat. Quid est hoc? nec cum præcepta Domini fecerimus, servi non erimus? Ita ne tunc servi non erimus, quando boni servi fuerimus? Et quis potest contradicere veritati, quæ ait, *Iam non dico vos servos*: & cur hoc dixerit, docet, *Quia servus*, inquit, *nescit quid faciat Dominus ejus*. Nunquid nam servo bono & probato Dominus ejus non etiam sua secreta committit? quid est ergo quod ait, *Servus nescit quid faciat Dominus ejus*? Verum esto nescit quid faciat, nunquid nescit etiam quid præcipiat? nam & si hoc nescit, quomodo servit? aut quomodo servus est, qui non servit? Et tamen ipse Deus loquitur, *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam non dico vos servos*. O rem mirabilem. Cum servire non possimus, nisi præcepta Domini fecerimus, quomodo præcepta faciendo servi non erimus? Si servus non ero præcepta faciendo, & nisi præcepta fecero, servire non potero: ergo serviendo servus nō ero. Sicut enim duo sunt timores, qui faciunt duo genera timentiũ; sic duæ sunt servitutes, quæ faciunt duo genera servorum. *Est timor quem perfecta charitas foras mittit, & est alius timor castus permanens in seculum seculi*. Illum timorem qui non est in charitate, attendebat Apostolus cum dicebat, *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore*. Illum autem timorem castum attendebat, cum dicebat, *Noli altum sapere sed time*. In illo timore qué foras charitas mittit, est etiam servitus simul foras cum ipso timore mittenda. Vtrunq; enim junxit Apostolus, hoc est servitutem & timorem, dicendo, *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore*. Ad hanc servitutem ad servum pertinentem intuebatur & Dominus dicens, *Iam non dico vos servos, quia servus nescit quid faciat Dominus eius*. Non ille utique servus ad timorem pertinens castum, cui dicitur: *Euge serve bone, intra in gaudium Domini tui*: sed ille servus pertinens ad timorem foras à charitate mittendum: de quo alibi dicit, *Servus non manet in domo in æternum: filius autem manet in æternum*. Quoniam itaq; dedit nobis potestatem filios Dei fieri, ut non servi, sed filii simus: miro quodam & ineffabili, sed tamen vero modo, servi, non servi esse possumus. Servi scilicet timore casto, ad quem pertinet servus intrans in Domini sui gaudium: non servi autem, timorem foras mittendo, ad quem pertinet servus non manens in domo in æternum. Vt autem tales servi non servi simus, Dominum facere scimus. Hoc servus ille nescit, qui nescit quid faciat Dominus ejus: & cum aliquid boni facit, sic extollitur quasi hoc ipse faciat, non Dominus ejus: & gloriatur in se, non in Domino gloriatur, cum se ipse decipit, quia sic gloriatur, quasi non acceperit. Nos autem, charissimi, ut amici Domini esse possimus, quid noster Dominus faciat, sciamus. Non solum enim homines, verum etiam justos ipse facit nos, & non ipsi nos: Vt hoc sciamus quis nisi ipse facit?

Servus bonus in Evangelio, quis dicatur.

Timor duplex. *Servitus duplex.*

1 Ioan 4

Rom. 18

Rom. 11

Ioan. 8

Ioan. 1

Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunq; audivi à patre meo, nota feci vobis.) Quis enim audeat affirmare vel credere ullum hominum scire omnia quæcunq; à patre audivit unigenitus filius, quando nec hoc idem quisquam capit, quomodo audiat à patre ullum verbum, cum ipse sit patris unicum verbum? Quid, quod aliquanto post, in hoc ipso tamen sermone, *Multa*, inquit, *habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo*? Quo igitur pacto intellecturi sumus omnia eũ nota fecisse discipulis quæcunq; audivit à patre

cum

Eccle. 1
Psal. 21
Futurum tanquam præsens vel præteritum est apud Deū.
ad Tit. 3
Rom. 8
1. Pet. 1

cum propterea quædam multa non dicat, quia scit eos modo portare non posse? Sed nimirum quod facturus est, fecisse se dicit: quia ea quæ futura sunt, fecit. Sicut enim ait per Prophetam, *foderunt manus meas, & pedes meos*: ita & hoc loco ait, omnia se nota fecisse discipulis, quæ se novit nota esse facturum in illa plenitudine scientiæ, de qua dicit Apostolus, *Cum autem venerit quod perfectum est, quod ex parte est evacuabitur* Ibi quippe dicit, *Nunc scio ex parte: tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum: & nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Nam & ipse Apostolus salvos nos dicit factos per lavacrum regenerationis: qui tamen alio loco, *Spe*, inquit, *salvi facti sumus.* Spes autē quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Vnde etiam ejus coapostolus Petrus: *In quem modo*, inquit, *non videntes creditis: quem cum videritis, exultabitis gaudio inenarrabili & honorato, percipientes mercedem fidei salutem animarum vestrarum.* Itaque sicut immortalitatem carnis, & salutem animarum futuram expectamus, quamvis jam pignore accepto salvi facti esse dicamur: ita omnium notitiam quæcunque unigenitus audivit à patre, futuram sperare debemus, quamvis jam se hoc fecisse dixerit Christus.

Psal. 83
Psal. 58
Misericordia Christi præveniens.

Non vos me elegistis, inquit, *sed ego elegi vos*) Hæc est illa ineffabilis gloria. Quid enim eramus quando Christum nondum elegeramus, & ideo non diligebamus? Nam qui non eum eligit, quomodo diligit? Nunquid jam in nobis erat quod in Psalmo canitur, *Elegi abjectus esse in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum?* Non utique. Quid ergo eramus, nisi iniqui & perditi? Neque enim jam credideramus in eum, ut eligeret nos. Nam si jam credentes elegit, electos elegit. Cur ergo diceret, *Non vos me elegistis*, nisi quia misericordia ejus prævenit nos? Non est ut dicas, Antequam crederem, jam bona operabar, ideo electus sum. Quid enim est boni operis ante fidem, cum dicat Apostolus, *Omne quod non est ex fide, peccatum est?* Quid ergo dicturi sumus audiendo, *Non vos me elegistis*, nisi quia mali eramus, & electi sumus, ut boni per gratiam nos eligentis essemus? Non est enim gratia, si præcesserunt merita. Est autem gratia. Hæc igitur non invenit, sed efficit merita. Et videte charissimi, quemadmodum non eligat bonos, sed quos elegit, faciat bonos.

Gratia merita efficit.

Ego, inquit, *elegi vos, & posui vos ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.*) Nonne iste est fructus de quo jam dixerat, *Sine me nihil potestis facere?* Elegit ergo nos & posuit ut eamus, & fructum afferamus. Nullum itaque fructum unde nos eligeret habeamus. *Vt eatis*, inquit, *& fructum afferatis.* Imus ut afferamus, & ipse est via qua imus: in qua nos posuit, ut eamus. Proinde in omnibus misericordia ejus prævenit nos. *Et fructus*, inquit, *vester maneat.*

Vt quodcunque petieritis patrem in nomine meo, det vobis.) Manet ergo dilectio, ipse est ergo fructus noster, quæ dilectio nunc est in desiderio, nondum in saturitate: & ipso desiderio quodcunq; petierimus in nomine unigeniti filii, dabit nobis pater. Quod autem accipere salvandis non expedit nobis, non existimemus nos petere in nomine Salvatoris: sed hoc petimus in nomine Salvatoris, quando pertinet ad orationem salutis.

Hæc mando vobis, ut diligatis invicem.) Ac per hoc intelligere debemus, hunc esse fructum nostrum de quo ait, *Ego vos elegi ut eatis, & fructū afferatis, & fructus vester maneat.* & quod adjunxit, *Vt quodcunque petieritis patrem in nomine meo, det vobis*; tunc utique dabit nobis, si diligamus invicem: cum & hoc ipsum ipse dederit nobis, qui nos elegit non habentes fructum, quia non eum nos elegeramus. De fructu itaque nobis mandans, *Hæc mando*, inquit, *vobis, ut diligatis invicem.* Vnde & Apostolus Paulus cum contra opera carnis commendare fructum Spiritus vellet, à capite hoc posuit. *Fructus*, inquit, *Spiritus est charitas.* ac deinde cætera tanquā ex isto capite exorta & religata contexuit. Merito itaque magister bonus dilectionem sic sæpe commendat, tanquā sola præcipienda sit, sine qua non possunt prodesse cætera bona, & quæ non potest haberi sine cæteris bonis, quibus homo efficitur bonus. Pro hac autem dilectione patienter debemus etiam odia mundi sustinere. Necesse est enim ut nos oderit, quos cernit nolle quod diligit. Sed plurimum nos de seipso Dominus consolatur, qui cum dixisset, *Hæc mando vobis, ut diligatis invicem*, adjecit atque ait:

Galat. 5
Charitas fructus Spiritus.
Dilectio fraterna christiano necessaria

Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit.) Cur ergo te membrum supra verticem extollit? Recusas esse in corpore, si non vis odium mundi sustinere cum capite.

Ecclesia, mundi vocabulo venit.
2. Cor. 5
Ioan. 3
1. Ioan. 2

Si de mundo, inquit, *essetis, mundus quod suum erat diligeret.*) Vniversæ itaque hoc dicit Ecclesiæ, quam plerunque etiam ipsam mundi nomine appellat, sicut illud est, *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Itemq; illud, *Non venit filius hominis ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* & epistola sua Joannes ait, *Advocatum habemus ad patrem, Iesum Christum justum: & ipse est propitiatio peccatorum nostrorum: non tantum nostrorum, sed & totius mundi.* Totus ergo mundus Ecclesia est, & totus mundus odit Ecclesiam. Mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum, damnatus salvatum, inquinatus mundatum. Sed iste mundus quem Deus in Christo reconciliat sibi, & qui per Christum salvatur, & cui per Christum peccatum omne donatur, de mundo electus est inimico, damnato, contaminato. Ex eadem quippe massa quæ tota in Adam periit, fiunt vasa misericordiæ, in quibus est mundus pertinens ad reconciliationem: quem mundus odit ex eadem massa pertinens ad vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem. Denique cum dixisset, *Si de mundo essetis, mundus quod suum esset, diligeret*: continuò subjecit.

Rom. 9
Meritis pro nostris electi non sumus
Rom. 11
Gratia non ex operibus.
Psal. 10
Liberum arbitrium
2. Ioan. 2
Matt. 5
Inimici diligendi.

Qui vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.) Ergo & ipsi inde erant, unde ut non essent, electi sunt, non meritis suis, quorum nulla bona præcesserant opera: non natura, quæ tota fuerat per liberum arbitrium in ipsa radice vitiata: sed gratuita, hoc est vera gratia. Qui enim de mundo mundum elegit, fecit quod eligeret, non invenit: quia reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. *Si autem gratia*, inquit, *jam non ex operibus, aliqua gratia jam non est gratia.* Si autem quæratur quomodo se diligat mundus perditionis, qui odit mundum redemptionis: diligit se utique falsa dilectione, non vera, proinde falso se diligit, & verè odit. *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam.* Sed diligere se dicitur, quoniam iniquitatem qua iniquus est diligit. Et rursum odisse se dicitur, quoniam quod ei nocet, hoc diligit. Odit ergo in se naturam, diligit vitium. Odit quod factus est per Dei bonitatem, diligit quod in eo factum est per liberam voluntatem. Vnde nos quoque illum diligere & prohibemur, si rectè intelligamus, & jubemur. Prohibemur scilicet ubi nobis dicitur, *Nolite diligere mundum.* Iubemur autem ubi nobis dicitur, *Diligite inimicos vestros.* Ipsi sunt enim mundus, qui nos odit. Ergo prohibemur diligere in illo, quod ipse diligit in seipso: & jubemur diligere in illo, quod ipse odit in seipso. Vitium quippe in illo diligere prohibemur, jubemurque diligere naturam, cum ipse in se diligat vitium, oderitque naturam: ut nos eum & diligamus, & oderimus rectè: cum se ipse diligat oderitque perverse.

Ioan. 8
1. Ioan. 4
Servus bonus in Evangelio, qui dicatur.
Psal. 18
Matt. 25

Mementote, inquit, *sermonis mei, quem ego dixi vobis. Non est servus major Domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Si sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt.*) Manifestum est igitur illum servum qui non manet in domo in æternum, illum pertinentem ad timorem quem foras charitas mittet, esse intelligendum ubi dictum est, *Iam non dico vos servos.* hic autem ubi dicitur, *Non servus major Domino suo: si me persecuti sunt, & vos persequentur*: illum significari servum pertinentem ad timorem castum, *qui permanet in sæculum sæculi.* Hic enim servus est auditurus: *Euge serve bone, intra in gaudium Domini tui.*

Sed hæc omnia, inquit, *facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui me misit.*) Quæ omnia facient, nisi quæ dixit, odio habebunt scilicet, & persequentur sermonem quem contemnunt? Quoniam si sermonem servarent eorum, nec tamen odissent eos, neque persequerentur: vel etiam si odissent, nec tamen persequerentur, non omnia

facerent.

facerent. *Hæc autem omnia facient vobis*, inquit, *propter nomen meum*. Quid est aliud dicere quam me in vobis odio habebunt: me in vobis persequentur: & sermonem vestrum, quia meus est, ideo non servabunt? *Hæc enim omnia facient vobis propter nomen meum*: non vestrum, sed *meum*. Tanto igitur miseriores, qui propter hoc nomē ista faciunt, quanto beatiores, qui propter hoc nomen ista patiuntur: sicut ipse alio loco dicit, *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*: hoc est enim propter me, vel propter nomen meum. Si eo modo intelligamus dictum, *Hæc omnia facient vobis propter nomen meum*, totum referatur ad justos, tanquā dictum sit: Hæc omnia patiemini ab eis. Si autem propter nomen meum sic accipitur, tanquam diceret, propter nomen meum, quod in vobis oderunt: ita potest accipi & propter justitiam, quam in vobis oderunt. Ac per hoc & boni, cum persecutionem faciunt malis, possunt rectè dici & propter justitiam facere, quum diligendo persequūtur malos: & propter iniquitatem, quam oderunt in ipsis malis. Ita ergo & ipsi mali possunt dici pati, & propter iniquitatem, quæ in illis punitur: & propter justitiam, quæ in eorum pœna exercetur. Item quæri potest, si etiam mali faciunt persecutionem malis, sicut impii reges & judices, cū essent persecutores piorum, & utiq; homicidas, & adulteros, & quosq; maleficos, quos contra leges publicas fecisse cognoscerent, puniebant: quomodo intelligendum est, quod ait Dominus: *Si de mundo essetis, mundus quod suum est, diligeret*? Neq; enim quos punit, diligit mundus, à quo videmus supra dicta scelerum genera plerumque puniri: nisi quia mūdus est in eis, à quibus talia scelera puniuntur: mundus est in eis, à quibus talia scelera diliguntur. Mundus itaque ille, qui intelligitur in malis atque impiis, & odit, quod suum est, ex ea parte hominum qua sceleratis nocet: & diligit quod suum est, ex ea parte hominum, qua eisdem ipsis cum consceleratis favet. Ergo *hæc omnia facient vobis propter nomen meum*, vel ita dictum est, propter quod vos patimini: vel ita, propter quod & ipsi faciunt: quia hoc in vobis dum persequuntur, oderunt: & addidit, *Quia nesciunt eum qui me misit*. Hoc secundum eam scientiam dictum intelligendum est, de qua & alibi scriptum est: *Scire autem te, sensus est consummatus*. Hac quippe scientia, qui sciunt patrem, à quo missus est Christus, nullo modo persequuntur eos, quos colligit Christus, quia & ipsi cum eis colliguntur a Christo.

Matt. 5 Persecutionem propter justitiam pati. — *Mundus malus & odit quod suum est, & diligit* — *Sapien. 6 Scientia Christi.*

Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent.) Judæos ostendit expressius: de his ergo & illa dicebat. Judæi ergo persecuti sunt Christum: quod evidentissimè indicat Evangelium. Judæis locutus est Christus, non aliis gentibus. In eis ergo voluit intelligi mundum, qui odit Christum, & discipulos ejus. Imò verò non in his solis, sed hos quoque ad eundem mundum pertinere monstravit. Quid ergo? *Si non venissem peccatum non haberent*? Nunquid sine peccato erant Judæi, antequam Christus ad eos in carne venisset? Quis hoc vel stultissimus dixerit? Sed magnum quoddam peccatum, non omne peccatum, quasi sub generali nomine vult intelligi. Hoc est enim peccatum, quo tenentur cuncta peccata: quod unusquisq; si non habeat, dimittuntur ei cuncta peccata. Hoc est autem, quia non crediderunt in Christum, qui propterea venit, ut crederetur in eum: hoc peccatum si non venisset, non utique haberent. Adventus quippe ejus, quantum credentibus salutaris, tantum non credentibus exitiabilis factus est. Sed adjunxit atque ait:

Peccatum maximum infidelitatis.

Nunc autem excusationem non habent de peccato suo.) Potest movere quærentes, utrum hi, ad quos non venit Christus, nec locutus est eis, habeant excusationem de peccato suo? Si enim non habent, cur dictum est, propterea istos non habere, quia venit, & locutus est eis? Si autem habent, utrum ad hoc habeant, ut à pœnis alienentur, an ut minus puniantur? Ad hæc inquisita pro meo captu Domino dante respondeo, habere illos excusationem, non de omni peccato suo, sed de hoc peccato, quia in Christum non crediderunt, ad quos non venit, & quibus non est locutus; sed non in eo sunt numero, ad quos in discipulis venit, & quibus per discipulos est locutus: quod & tunc facit, nam per Ecclesiam suam venit ad gentes, & per Ecclesiam suam loquitur gentibus. Ad hoc enim pertinet, quod ait: *Qui vos recipit, me recipit: & qui vos spernit, me spernit*. *An vultis*, inquit Apostolus Paulus, *experimentum accipere ejus, qui in me loquitur*? Restat inquirere, utrum hi, qui prius quam Christus in Ecclesia venirent ad gentes, & prius quam Evangelium ejus audirent, vitæ hujus fine præventi sunt, seu præveniuntur, possint habere hanc excusationem? Possunt planè: sed non ideo possunt effugere damnationem. *Quicunque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt: & quicunque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur*. Isti certè, ad quos venit, & quibus locutus est Christus, non habent de magno infidelitatis peccato illam excusationem, qua possent dicere: Non vidimus: non audivimus: sive non acceptaretur illa excusatio ab illo, cujus inscrutabilia sunt judicia; sive acceptaretur: & si non ab omni damnatione liberarentur, certe aliquanto levius damnarentur. Audistis Dominum dicentem:

Excusationem peccati an habere quisquam possit. — *Lucæ 10, 2.Cor.13* — *Rom. 2*

Qui me odit, & patrem meum odit.) Qui superius dixerat, *Hæc facient vobis, quia nesciunt eum, qui misit me*. Si interrogarentur Judæi, utrum diligerent Deum, quid se aliud, quam diligere responderent, nec ex animo mentientes, sed errando potius opinantes? quomodo enim diligerēt patrem veritatis, qui haberent odio veritatem? Nolunt enim sua facta damnari: & hoc habet veritas, ut talia facta damnentur. Tantum igitur oderunt veritatem, quantum oderunt suas pœnas, quas talibus irrogat veritas. Nesciunt autem illam esse veritatem, quæ tales, quales ipsi sunt, damnat. Oderunt ergo, quam nesciunt: & cum illam oderunt, profecto & eum, de quo nata est, nisi odisse non possunt. Ac per hoc, quia veritatem, qua judicante damnantur, de patre Deo natam nesciunt, utique etiam ipsum nesciunt, & oderunt.

Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.) Peccatum illud scilicet magnum, de quo & superius ait: *Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent*: hoc est peccatum, quod in eum loquentem & operantem non crediderunt. Hoc peccatum, quo in eum non crediderunt, ideo sic commemoratur, quia ipso peccato tenentur & cætera: hoc enim si non haberēt, & in eum crederent, dimitterentur & cætera. Sed quid est hoc, cum dixisset, *Si opera non fecissem in eis*, mox addidit, *quæ nemo alius fecit*? nulla quippe in operibus Christi videntur esse majora, quam suscitatio mortuorum: quod scimus etiam antiquos fecisse Prophetas. Fecit enim Helias, fecit Heliseus, & cum in hac carne viveret, & cum in suo monumento sepultus jaceret. Fecit tamen aliquam Christus, quæ nemo alius fecit, quod quinque millia hominum de quinque, & quatuor millia de septem panibus pavit: quod super aquas ambulavit, & Petro ut hoc faceret, præstitit: quod aquam mutavit in vinum: quod aperuit oculos cæci nati: & alia multa, quæ commemorare longum est. Sed respondetur à nobis & alios fecisse, quæ ipse non fecit, & quæ nemo alius fecit. Quis enim nisi Moses Ægyptios plagis tot tantisque percussit? quis diviso mari populum duxit? manna de cœlo esurientibus impetravit? aquam de petra sitientibus fudit? quis nisi Iesus Nave populum transitu Jordanis fluenta divisit? & currentem solem emissa ad Dominum oratione frænavit & fixit? Quis præter Samson propter suam sitim maxilla mortui asini exundante, satiatus est? Quis præter Heliam curru igneo in alta subvectus est? quis præter tres viros, Ananiam, Azariam, Misahelem in flammis ardentibus, & non urentibus deambulavit illæsus? Prætereo cætera: quoniam hæc satis esse arbitror, quibus demonstretur, & alios sanctos quædam opera miranda fecisse, quæ nemo alius fecit. Sed qui tam multa vitia, & malas valetudines, vexationesque mortalium tanta potestate sanarit, nullus omnino legitur antiquorum. Vt enim taceantur, quos jubendo sicut occurrebant, salvos singulos fecit? Marcus Evangelista quodam loco ait, *Vespere autem facto, cum sol occidisset, afferebant ei omnes malè habentes, & dæmonia habentes: & erat omnis civitas congregata ad januam: & curavit multos, qui vexabantur variis languoribus: & dæ-*

Infidelitatis peccatum. — *Christi opera etiam alii fecere, sed non omnia* — *3.Reg.17 4.Reg.4 Miracula Christi. Luca 9 Mar. 8 Matt. 14 Ioan. 2 Ioan. 9 Exo. 7.8 9.& deinc. Exod. 14 Exod. 16 Iosue 3 Samson. Iudic. 15 4. Reg. 2 Dan. 3* — *Marci 1*

monia multa ejiciebat. Id autem cum commemorasset Matthæus, etiam testimonium propheticum addidit, dicens: [Matt. 8] *Ut adimpleatur quod dictum est per Esaiam Prophetam dicentem:* [Esaia 53] *Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes portavit.* Item [Marci 6] alio loco dicit Marcus: *Et quocunque introibat in vicos vel in villas, aut in civitatem, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent: & quotquot tangebant eum salvi fiebant.* Hæc nemo alius fecit in eis. Sic enim est intelligendum, quod ait, *in eis*, non inter eos, vel coram eis, sed prorsus in eis, quia sanavit eos. Hæc quippe intelligi voluit, quæ non solum facerent admirationem, verum etiam manifestam conferrent salutem: pro quibus beneficiis utique amorem, non odium retribuere debuerunt. Omnia quidem cæterorum miracula superat, quod est natus ex virgine, matrisque integritatem solus potuit nec conceptus violare, nec natus. Sed hoc nec coram eis factum est, nec in eis. Ad cognoscendam quippe hujus miraculi veritatem, non communi cum eis aspectu, sed discreto ab eis discipulatu Apostoli pervenerunt. Jam verò illud, quod die tertio in carne, in qua occisus fuerat, de sepulchro se reddidit vivum, & nunquam deinde moriturus cum illa ascendit in cœlum, super etiam cuncta quæ fecit. Sed neque hoc factum est in Judæis, neque coram eis: & nondum hoc fecerat, quando dicebat, *Si opera non fecissem* [Miracula sanctorum omnia Christus fecit.] *in eis, quæ nemo alius fecit.* Nimirum ergo illa sunt, quæ in eorum valetudinibus tanta miracula salutis ostendit, quanta illis antea nemo donavit: hæc enim viderunt, & hoc eis exprobrans adjunxit, & dicit:

Nunc autem & viderunt, & oderunt & me, & patrem meum, sed ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis.) Eorum legem dicit, non ab ipsis inventam, sed ipsis datam: sicut dicimus, [Matt. 6] *Panem nostrum quotidianum*: quem tamen à Deo petimus addendo, da nobis. Gratis [Gratis odisse & amare.] autem odit, qui nullum ex odio commodum quærit, vel incommodum fugit. Sic oderunt Deum impii, sic diligunt justi, hoc est, gratis, ut alia propter illum non expectent bona, quoniam ipse erit in omnibus omnia. Quisquis [Coloss. 3] vero altius attenderit Christum dicentem, *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit*, inveniet ipsum fecisse, si quispiam Dei homo tale aliquid fecit. Potest quippe ipse cuncta per seipsum: nemo autem potest aliquid sine ipso. Christus namque cum Patre & Spiritu sancto, non tres dii, sed [Psal. 71] unus Deus: de quo scriptum est, *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.* Nemo ergo alius fecit, quæcunque in eis opera fecit: quoniam quisquis alius homo aliquid eorum fecit, ipso faciente fecit: hæc autem ipse non illis facientibus fecit.

Cum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, Spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.) Quid hoc pertinet ad illud, quod dixerat: *Nunc autem & oderunt & me, & patrem meum: sed ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis?* An quia paracletus quando venit, Spiritus veritatis, eos qui viderunt & oderunt, testimonio manifestiore convicit, imo vero etiam aliquos ex illis, qui viderant, & adhuc oderant, ad fidem, quæ per dilectionem operatur, sui manifestatione convertit? Hoc ut intelligamus, ita factum esse recoli[Actor. 1]mus. Venit enim die Pentecostes Spiritus sanctus in centum viginti homines congregatos, in quibus Apostoli omnes erant: qui illo adimpleti, cum linguis omnium gentium loquerentur, plures ex his, qui aderant, tanto miraculo stupefacti (quandoquidem viderunt loquente Petro, tam magnum atque divinum testimonium perhiberi de Christo, ut ille, qui occisus ab eis, inter mortuos deputabatur, resurrexisse & vivere probaretur) compuncti corde, conversi sunt, & tanti sanguinis tam impie atque immaniter fusi indulgentiam perceperunt, ipso redempti sanguine, quem fuderunt. Christi enim sanguis sic in remissionem peccatorum omnium fusus est, ut ipsum etiam peccatum possit delere, quo fusus est: Hæc ergo intuens Dominus dicebat, *Odio habuerunt me gratis. Cum autem venerit Spiritus paracletus, ille testimonium perhibebit de me.* tanquam diceret, *Odio me habuerunt*, & occiderunt videntes: sed tale de me testimonium paracletus perhibebit, ut eos faciat in me credere non videntes. *Et vos, inquit, testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.* Perhibebit Spiritus sanctus, perhibebitis & vos. Quia enim ab initio mecum estis, potestis prædicare quod nostis: quod ut modo non faciatis, illius Spiritus plenitudo nondum adest vobis. *Ille ergo testimonium perhibebit de me*, ut vos perhibeatis. Dabit enim vobis fiduciam testimonium perhibendi, charitas diffusa in cordibus vestris, per Spiritum sanctum, qui datur vobis. Quæ utique Petro adhuc defuit, quando [Ioan. 8] mulieris ancillæ interrogatione perterritus, non potuit [Petri paver.] verum testimonium perhibere, sed contra suam pollicitationem timore magno compulsus est ter negare. Timor autem ille non est in charitate, sed *perfecta charitas fo*[1. Ioan. 4]*ras mittit timorem. Ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis.* Itaque quia ille perhibebit, etiam vos perhibebitis. Ille in cordibus vestris, vos in vocibus vestris. Ille inspirando, vos sonando: ut possit impleri, *In omnem terram exivit sonus eorum.* [Psal. 18] Parum quippe fuerat eos adhortari exemplo suo, nisi impleret Spiritu suo. Deniq; Apostolus Petrus, cum jam verba ejus audisset, ubi dixerat, *Non est servus major Domino suo si me persecuti sunt, & vos persequentur:* & hoc in illo jam videret impleri, in quo patientiam domini sui, si exemplum sufficeret, debuit imitari, succubuit, & negavit, non utiq; ferens, quod illum ferre cernebat. Cum vero accepit donum Spiritus sancti, quem negaverat, prædicavit, & quem confiteri timuerat, non timuit profiteri. Prius enim exemplo fuerat edoctus, ut quod conveniret, nosset. Sed nondum fuerat virtute fultus, ut quod noverat, faceret. Instructus erat ut staret, sed non erat firmatus, ne caderet. Quod posteaquam per Spiritum sanctum factum est, annuntiavit usque ad mortem. Ideo subinfert Dominus:

CAPUT XVI.

HÆc, inquit, *locutus sum vobis, ut non scandalizemini.*) [Psal. 118] Cantatur quippe in Psalmo, *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* Merito itaq; promisso Spiritu sancto, quo in eis operante fierent testes ejus, subjunxit, *Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini.* Cum enim [Rom. 5] *charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*, fit pax multa diligentibus legem Dei, ut non sit in eis scandalum. Deinde quæ passuri essent, jam exprimens ait:

Extra synagogas facient vos. Quid autem mali erat Apostolis expelli de Judaicis synagogis, quasi non inde se fuerant separaturi, etiam si eos nullus expelleret? Sed nimirum hoc voluit denuntiare, quia Judæi Christum non fuerant recepturi: & ideo futurum erat, ut foras mitterentur [Rom. 11] cum illo, ab eis qui esse nollent in illo, hi qui esse non possent sine illo. Nam profecto, quia non erat ullus alius populus Dei, quam illud semen Abrahæ: si agnoscerent & reciperent Christum tanquam rami naturales in olea permanerent, nec aliæ fierent Ecclesiæ Christi, aliæ synagogæ Judæorum: eædem quippe essent, si in eodem esse voluissent: quod quia noluerunt, quid restabat, nisi ut remanentes extra Christum, extra synagogas facerent eos, qui non relinquerent Christum? Accepto quippe Spiritu sancto testes ejus effecti, non utique tales essent, de qualibus dicitur, [Ioan. 12] *Multi principes Iudæorum crediderunt in eum:* sed propter [De synagogis ejiciendis metus.] metum Judæorum, ne pellerentur de synagogis, non audebant confiteri eum. *Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam Dei.* Crediderunt ergo in eum, sed non sic, quomodo volebat eos credere, qui dicebat, [Ioan. 5] *Quomodo potestis credere gloriam ab invicem expectantes, & gloriam quæ à solo Deo est, non quærentes?* Discipulis ergo sic in eum credentibus, illa congruit prophetia, quæ de ipsis invenitur impleta, *Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt* [Psal. 88] *tota die, & in justitia tua exultabuntur: quoniam gloria virtutis* [Rom. 10] *eorum tu es.* Merito eis dicitur: *Extra synagogas facient vos.* Illi scilicet, qui zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Nec expulsi ab hominibus erubescent, quoniam gloria virtutis eorum ipse est. Denique cum hoc eis dixisset, adjecit:

Sed

Sed venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo, & hæc facient vobis, quia non cognoverunt patrem, neque me.) Hoc est, non cognoverunt Deum, nec ejus filium, cui se in vobis occidendis præstare arbitrantur obsequium. Quæ verba Dominus ita subjecit, tanquam ex hoc consolaretur, qui de synagogis Judaicis pellerentur. Prænuncians enim, quæ mala essent pro ejus testimonio perpessuri, *extra synagogas*, inquit, *facient vos*. Quid ergo ibi facit hoc verbum, quod ait: *Sed venit hora*: non ait, & venit: cum tribulationem super tribulationem, non consolationem post tribulationem venturam illis esse prædiceret? An fortè sic eos illa de synagogis separatio fuerat turbatura, ut mori mallent, quam in hac vita sine Judæorum congregationibus immorari? Absit ut sic turbarentur, qui Dei, non hominum gloriam requirebant. Quid ergo est, *extra synagogas facient vos, sed venit hora*: cum potius dicere debuisse videatur, Et venit hora, *ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo*? Neque enim saltem dictum est, sed venit hora, ut interficiant vos, quasi ut eis mors pro consolatione illius separationis accideret: *sed venit*, inquit, *hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo*. Prorsus non mihi videtur aliud significare voluisse, nisi ut intelligerent atque gauderent, tam multos se Christo acquisituros, cum de Judæorum congregationibus pellerentur, ut eos non sufficerent pellere, sed non sinerent vivere, ne omnes ad nomen Christi sua prædicatione converterent, & ab observatione Judaismi tanquam divinæ veritatis averterent. Hoc enim de Judæis dictum debemus accipere, de quibus dixerit: *Extra*

Martyres Christi. *synagogas facient vos*. Nam testes, i. martyres Christi, etiam si occisi sunt à gentibus, non tamen illi arbitrati sunt Deo, sed diis suis falsis obsequium se præstare, cum hoc facerent. Judæorum autem omnis, qui occidit prædicatores Christi, Deo se præstare putavit obsequium, credens quod desererent Deum Israel, quicunq; converterentur ad Christum. Vt enim & ipsum Christum occiderent, ista ratione commoti sunt: nam eorum de hac etiam re verba

Ioan. 11 conscripta sunt, *Videtis quia totus mundus post eum abiit: si dimiserimus eum vivere, venient Romani, tollent nobis & locum, & gentem*: & quod Caiphas dixit, *Expedit ut unus homo pro populo moriatur, & non tota gens pereat*. Et in hoc ergo suo discipulos exerit exemplo, quibus dixerat: *Si me persecuti sunt, & vos persequentur*: ut quemadmodum illum occidendo, Deo se præstare obsequium putaverunt, sic etiam illos. Iste itaque sensus est in his verbis, *Extra synagogas facient vos*: sed nolite solitudinem formidare. Separati quippe à congregatione eorum, tam multos in meo nomine congregabitis, ut illi metuentes ne templum, quod erat apud eos, & omnia legis veteris sacramenta deserantur, interficiant vos: sic fundentes sanguinem vestrum, ut Deo se præstare arbitrentur obsequium. Ecce est illud,

Rom. 10 quod de illis dixit Apostolus, *Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam*. Obsequium se præstare putabant Deo, interficiendo famulos Dei. O error horrendus! Itanè ut placeas Deo, percutis placentem Deo? & Dei templum vivum te feriente prosternitur, ne Dei templum lapidum deseratur? O exectabilis cæcitas! sed ex parte in Israel facta est, ut plenitudo gentium intraret. Sed pro illis occisus colligebat eos, qui de his futuris, antequam occideretur, instruxerit eos, ne ignaros atque imparatos animos mala inopinata & improvisa, quamvis cito transitura, turbarent, sed præcognita & patienter accepta ad bona sempiterna perducerent. Hanc enim fuisse causam, ut hæc eis prænuntiaret, etiam ipse demonstravit, adjungens,

Zelum Dei habent, &c. interpretatum.

Rom. 11

Sed hæc locutus sum vobis, ut cum venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis.) Hora eorum, hora tenebrosa,

Psal. 41 hora nocturna. Sed in *die mandavit Dominus misericordiam suam*, & nocte declaravit, quando nox Judæorum, separatum a se diem Christianorum in illa confusione suscitavit, & quando carnem occidere potuit, fidem tenebrare non potuit.

Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram: nunc autem vado ad eum, qui me misit.) Vbi primum videndum est, utrum eis futuras non prædixerit antè passiones. Sed alii tres Evangelistæ satis eum prædixisse ista demonstrant, antequam ventum esset ad cœnam, qua perfecta secundum Ioannem ista locutus est, ubi ait: *Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram*. An fortè hinc ista solvitur quæstio, quia & illi eum narrant passioni proximum fuisse, cum hæc diceret? Non ergo ab initio quando cum illis erat, qui jam discessurus, jamque ad patrem perrecturus hæc dixit: & ideo etiam secundum illos Evangelistas verum hoc est, quod hic dictum est, *Hæc autem vobis ab initio non dixi*. Sed quid agimus de fide Evangelii secundum Matthæum, qui hæc eis à Domino non solum cum jam esset Pascha, cum discipulis cœnaturus imminente passione, verum & ab initio denuntiata esse commemorat, ubi primum nominatim duodecim exprimuntur Apostoli, & ad opera divina mittuntur? Quid sibi ergo vult, quod hic ait, *Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram*? nisi quia ex ea, quæ hic dicit de Spiritu sancto, quod sit venturus ad eos, & testimonium perhibiturus, quando illi mala passuri sunt, hæc eis ab initio non dixit, quia cum ipsis erat. Consolator ergo ille, vel advocatus (utrunque enim interpretatur, quod est Græcè παράκλητος) Christo abscedente fuerat necessarius: & ideo de illo non dixerat ab initio, quando cum illis erat, quia ejus præsentia consolabantur. Abscessurus autem oportebat, ut diceret illum esse venturum, per quem futurum erat, ut charitate diffusa in cordibus suis, verbum Dei cum fiducia prædicarent: & illo intrinsecus apud eos testimonium perhibente de Christo, ipsi quoque testimonium perhiberent, neque scandalizarentur, cum inimici Judæi absque synagogis facerent eos, & interficerent, arbitrantes obsequium se præstare Deo: quoniam *charitas omnia tolerat*: quæ diffundenda erat in cordibus eorum per sancti Spiritus donum. Hinc ergo ille totus dicitur sensus, quia facturus eos erat martyres suos, id est, testes suos per Spiritum sanctum, *Consolatio Spiritus sancti.*
ut illo in eis operante, persecutionum quæcunque aspera tolerarent, nec frigescerent à charitate prædicandi, illo divino igne succensi. *Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram*, & ego vos consolabar mea præsentia corporali exhibita humanis sensibus vestris, quam parvuli capere poteratis. *Nunc autem vado ad eum, qui me misit: & nemo*, inquit, *ex vobis interrogat me, quo vadis?* Significat sic se iturum, ut nullus interrogaret, quod palam fieri visu corporis cerneret. Nam superius interrogaverant eum, quo esset iturus, & responderat eis, eo se iturum, quo ipsi tunc venire non possent. Nunc verò ita ipse promittit iturum, ut nullus eorum, quo vadit, interroget. Nubes enim suscepit eum, quando ascendit ab eis. & euntem in cœlum, *Actor. 1*
non verbis quæsierunt, sed oculis deduxerunt.

Sed quia hæc locutus sum vobis, inquit, *tristitia implevit cor vestrum.*) Videbat itaq; quid illa sua verba in eorum cordibus agerent. Spiritualem quippe nondum habentes interius consolationem, quam per Spiritum sanctum fuerant habituri, id quod exterius in Christo videbant, amittere metuebant: & quia se amissuros esse, illo vera denuntiante, dubitare non poterant, contristabatur humanus affectus, quia carnis desolabatur aspectus. Noverat autem ille, quid eis potius expediret: quia visus interior ipse est utique melior, quo eos consolaturus fuerat Spiritus sanctus, non cernentium corporibus ingesturus corpus humanum, sed seipsum credentium pectoribus infusurus. Denique adjungit:

Visus interior.

Sed ego veritatem dico vobis. Expedit vobis, ut ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos.) Tanquam diceret, Expedit vobis, ut hæc forma servi auferatur à vobis. Caro quidem factum verbum habito in vobis, sed nolo adhuc me carnaliter diligatis, & isto lacte contenti, semper infantes esse cupiatis. *Expedit vobis, ut ego vadam: si enim non abiero, paracletus nō veniet ad vos*. Si alimenta tenera, quibus vos alui, non subtraxero, solidum cibum meum non esurietis. Si carnaliter hæseritis, capaces Spiritus non eritis. Nam quid est, *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos?* Nunquid hic positus, eum non poterat mittere? Quis hoc dixerit? Neque enim,

Carnalis Christi dilectio.

ubi ille erat, iste inde recesserat, & sic venerat à patre, ut non maneret in patre. Postremo, quomodo eum etiam hic constitutus non poterat mittere, quem scimus super eum baptizatum venisse, atque mansisse, imò verò à quo

Ioan. 1

scimus, eum nunquam separabilem fuisse? Quid est ergo, *Si non abiero, paraclitus non veniet ad vos:* nisi, non potestis capere Spiritum sanctum, quamdiu secundum carnem nosse persistetis Christum? Unde ille, qui jam cœperat

2. Cor. 5

Spiritu, *Et si noveramus,* inquit, *secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus.* Ipsam quippe carnem Christi non jam secundum carnem novit, qui verbum carnem factum spiritualiter novit. Hoc nimirum significare voluit magister bonus, dicendo, *Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.* Christo enim discedente corporaliter, non solum Spiritus sanctus, sed & pater & filius illis adfuit spiritualiter. Nam si ab eis sic abscessit Christus, ut pro illo, non cum illo esset Spiritus

Matt. 28
Ioan. 14

sanctus, ubi est ejus promissio, dicentis, *Ecce vobiscum sum usque in consummationem seculi?* &, *Veniemus ad eum ego & pater, & mansionem apud eum faciemus?* cum Spiritum sanctum ita se promiserit esse missurum, ut cum eis esset in æternum: ac per hoc cum ex carnalibus vel animalibus essent spirituales futuri, profecto & patrem & filium & Spiritum

Trinitatis persona aliqua ubi sit ibi Trinitas etiã tota est.

sanctum capacius fuerant habituri. In nullo ergo credendus est, esse pater sine filio & Spiritu sancto: sed ubi eorum quilibet unus, ibi Trinitas Deus est unus. Oportebat autem ita insinuari Trinitatem, ut quamvis nulla esset diversitas substantiarum, sigillatim tamen commendaretur distinctio personarum.

Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio.) Quid est hoc? Nunquidnam Dominus Christus non arguit mundum de peccato, cum ait, *Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo?* Sed ne fortè quis dicat, hoc ad Judæos propriè pertinere non ad mundum, nonne ait alio loco, *Si de mundo essetis, mundus quod suum esset, diligeret?*

Matt. 25

Nunquid non arguit de justitia, ubi ait: *Pater juste, mundus te non cognovit?* Nunquid non arguit de judicio, ubi se ait sinistris esse dicturum. *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis ejus?* & multa alia reperiuntur in sancto Evangelio, ubi de his Christus arguet mundum. Quid est ergo, quod tanquam propriè tribuit hoc Spiritui sancto? An fortè, quia Christus ad Judæorum gentem locutus est, mundum non videtur arguisse: ut ille intelligatur argui, qui audit arguentem: Spiritus autem sanctus in discipulis ejus, toto orbe diffusis, non unam gentem intelligatur arguisse, sed mundum? Nam hoc illis ait

Actor. 1

ascensurus in cœlum, *Non est vestrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate: sed accipietis virtutem Spiritus sancti supervenientem in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa & Samaria, & usque in fines terræ.* Hoc est, arguere

2. Cor. 13

mundum. Sed quis audeat dicere, quod per discipulos Christi arguat mundum Spiritus sanctus, & non arguat mundum ipse Christus, cum clamet Apostolus, *An vultis experimentum accipere ejus, qui in me loquitur Christus?* Quos itaque arguit & Spiritus sanctus, arguit utique Christus. Sed quantum mihi videtur, quia per Spiritum sanctum diffundenda erat charitas in cordibus eorum, quæ foras mittit timorem, quo impediri possent, ne arguere mundum, qui persecutionibus fremebat, auderent: propterea dixit, *Ille arguet mundum:* tanquam diceret, Ille diffundet in vestris cordibus charitatem. Sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. Sæpè autem diximus, inseparabilia esse opera Trinitatis, sed sigillatim commendandas fuisse personas, ut non solum sine separatione, verum etiam sine confusione & unitas intelligatur, & Trinitas.

Trinitatis opera indivisa.

De peccato quidem, inquit, *quia non credunt in me.*) Hoc enim peccatum quasi solum præ cæteris posuit, quia hoc manente cætera retinentur: & hoc discedente cætera remittuntur.

Infidelitatis peccatum.

De justitia vero, inquit, *quia ad patrem vado, & jam non videbitis me.*) Hinc primo videndum est, si rectè quisquam arguitur de peccato, quomodo rectè arguatur & de justitia. Nunquid enim, si arguendus est peccator, propterea quia peccator est, arguendum quisquam putabit & justum propterea quia justus est? Absit: nam & si aliquando justus arguitur, ideo rectè arguitur, quia sicut scriptum est, *Non est justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Quocirca etiam cum justus arguitur, de peccato arguitur, non de justitia: quoniam & in illo, quod legimus divinitus dictum, *Noli effici justus multum,* non est notata justitia sapientis, sed superbia præsumentis. Qui ergo fit justus multum, ipso nimio fit injustus: Multum enim se facit justum, qui dicit, se non habere peccatum: aut qui se putat non gratia sed sua voluntate sufficiente effici justum. Nec rectè videndo justus est, sed potius inflatus, putando se esse, quod non est.

Justus nemo.
Eccl. 7
De peccato argui.
Justus nimium.

Quo pacto igitur mundus arguendus est de justitia, nisi de justitia credentium? Arguitur namque de peccato, quia in Christum nõ credit: & arguitur de justitia eorum, qui credunt. Ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est vituperatio. Hoc & ipsa expositio satis indicat. Volens enim aperire quid dixerit, *De justitia vero,* inquit, *quia ad patrem vado, & jam non videbitis me.* Non ait, & jam non videbunt me, de quibus dixerat, quia non credunt in me. Sed peccatum quid vocaret, exponens, de illis locutus est, dicens: quia non credunt in me. Exponens autem, quam diceret justitiam, de qua dixit, mundus arguitur, ad ipsos, quibus loquebatur, se convertit, atque ait: *Quia ad patrem vado, & jam non videbitis me.* Quapropter mundus de peccato quidem suo, de justitia vero arguitur aliena: sicut arguuntur de lumine tenebræ. *Omnia enim, quæ arguuntur,* ait Apostolus, *à lumine manifestantur.* Quantum enim malum fecit eorum, qui non credunt, non solum per seipsum, verum etiam ex bono potest eorum apparere, qui credunt.

De justitia argui quomodo quis dicatur.

Ephes. 5

Et quoniam ista vox infidelium esse consuevit: Quomodo credemus, quod non videmus? ideo credentium justitiam sic oportuit definiri, quia ad patrem vado, & jam non videbitis me, *Beati enim qui non videbunt, & credent.* Nam & qui viderunt Christum, non eo laudata est fides eorum, quia credebant, quod videbant, id est, filium hominis: sed quia credebant, quod non videbant, i. filium Dei. Cum ergo & ipsa forma servi subtracta eorum esset aspectibus, tum vero ex omni parte impletum est, Justus ex fide vivit.

Ioan. 20

Est enim fides, sicut in Epistola, quæ ad Hebræos est, definitur, *sperantium substantia, convictio rerum, quæ non videntur.* Sed quid est, *Iam non videbitis me?* Non enim ait, Ad patrem vado, & non videbitis me, ut temporis intervallum, quo non videbitur, significasse intelligeretur, sive breve, sive longum, tamen utique terminatum: sed dicendo, *Iam non videbitis,* velut nunquam eos de cætero visuros, Christum veritas pronunciavit. Hæc injustitia est, nunquam Christum videre, & in eum tamen credere? cum propterea laudetur fides, ex qua justus vivit, quoniam credit, quẽ modo non videt, Christum se aliquando esse visurum?

Fide quomodo vivat justus

Postremo secundum justitiam, nũquid dicturi sumus Paulum Apostolum non fuisse justum, confidentem se vidisse Christum post ascensionem ejus in cœlum, de quo utiq; jam tempore dixerat, *Iam non videbitis me?* Nunquid secundum justitiam hanc justus non erat gloriosissimus Stephanus, qui cum lapidaretur, ait: *Ecce video cœlos apertos, & filium hominis stantem ad dexteram Dei?* Quid est ergo, *ad patrem vado, & non videbitis me?* nisi, quod modo sum vobiscum. Tunc enim erat adhuc mortalis in similitudine carnis peccati, qui esurire poterat, ac sitire, fatigari poterat atque dormire. Hunc ergo Christum, id est, talem Christum, cum transisset de hoc mundo ad patrem, non erant jam visuri: & ipsa est justitia fidei de qua dicit Apostolus, *Et si noveramus Christum secundum carnem, sed jam non novimus.* Erit itaque (inquit) vestra justitia, qua mundus arguitur, quia *vado ad patrem, & jam non videbitis me.* Non videbitis humilem, sed excelsum. Non videbitis mortalem, sed sempiternum. Non videbitis judicandum, sed judicaturum: & hac fide vestra, id est, justitia vestra, arguet Spiritus sanctus incredulum mundum. Arguet etiam

1. Cor. 15
Actor. 7
2. Cor. 5

De judicio, quia princeps mundi hujus judicatus est.) Quis est ille? nisi de quo ait alio loco, *Ecce venit princeps mundi*

hujus

hujus & in me nihil invenit, id est, nihil juris sui, nihil quod ad eum pertineat, nullum scilicet omnino peccatum, per hoc enim est diabolus princeps mundi. Non enim cœli & terræ, & omnium quæ in eis sunt, est diabolus princeps, quia significatione intelligitur mundus, ubi dictum est, *Et mundus per eum factus est* sed mundi est diabolus princeps, de quo mundo ibi continuo subjungit atque ait, *Et mundus eum non cognovit*: hoc est, homines infideles, quibus toto orbe terrarum plenus est mundus: inter quos gemit fidelis mundus, quem de mundo elegit, per quem factus est mundus, de quo ipse dicit, *Non venit filius hominis, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Mundus eo judicante damnatur, mundus eo subveniente salvatur: quoniam sicut arbor foliis & pomis, sicut area paleis & frumentis, ita infidelibus & fidelibus plenus est mũdus. Princeps ergo mundi hujus, hoc est princeps *tenebrarum harum*, id est, infidelium, de quibus eruitur mundus, de quibus dicitur, *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*, *Princeps mundi hujus*, de quo alibi dixit, *Nunc princeps mundi hujus missus est foras*, utique judicatus est: quoniam judicio ignis æterni irrevocabiliter destinatus est. De quo itaq; judicio, quo princeps judicatus est mundi, arguitur à sancto Spiritu mundus, quoniam cum suo principe judicatur, quem superbus atque impius imitatur. *Si enim Deus* sicut dicit Apostolus Petrus, *peccantibus angelis non pepercit, sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in judicio puniendos servari*: quomodo non à sancto Spiritu de hoc judicio mundus arguitur, quando in sancto Spiritu hæc Apostolus loquitur? Credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis suæ, quo peccato omnia detinentur. Transeant in numerum fidelium, ne arguantur de justitia eorum, quos justificatos non imitantur. Caveant futurum judicium, ne cum mundi principe judicentur, quem judicatum imitantur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum supplicio terrenda est Angelorum. Quod itaque ait Dominus:

Ioan. 1
Diabolus mundi princeps.
Ioan. 3
Mundus duplex
Ephes. 5
Matt. 25
De judicio quomodo arguitur mundus.
2. Pet. 2

Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.] Adjicienda illis fuerant, quæ nesciebant, non quæ didicerant, evertenda. Et ille quidem potuit hoc ita dicere, quia illa ipsa, quæ docuerat, si vellet eis sic aperire, ut in illo conspiciuntur ab angelis, hæc infirmitas humana, in qua adhuc erant, ferre non posset. Spiritualis autem homo quilibet potest alterum hominem docere quod novit, si proficiendo capaciorem faciat: Spiritus sanctus, in quo & ipse Doctor aliquid amplius addiscere poterit, ut sint ambo docibiles Dei. Qua occasione vani quidam Apocalypsin Pauli, quam sanitas non recipit Ecclesiæ, nescio quibus fabulis plenam, stultissima præsumptione finxerunt, dicentes hanc esse, unde dixerit raptum se fuisse in tertium cælum, & illic audisse ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui: ubi si dixisset, quæ adhuc non licet homini loqui, utcunque istorum tolerabilis esset audacia. Cum verò dixerit, *quæ non licet homini loqui*, isti sunt qui hæc audeant impudenter & infeliciter loqui. Quid est, quod ait Dominus de Spiritu sancto, cum eum venturum esse promitteret, & docturum discipulos ejus omnem veritatem, vel eos deducturum in omni veritate? Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur. Simile enim est hoc ei, quod de seipso dixit, *Non possum à me facere quicquam: sicut audio, judico.* Sed illud cum exponeremus, secundum hominem accipi posse diximus, ut obedientiam suam, qua factus est obediens usque ad mortem, prænuntiasse filius videretur & in judicio futuram, quo vivos & mortuos judicabit: quia hoc per id facturus est, quod filius hominis est. propter quod dixit, *Pater nõ judicat quenquam, sed omne judicium filio dedit*: quia in judicio non forma Dei, qua coæqualis est patri, nec ab impiis videri potest, sed forma hominis apparebit, qua minoratus est etiam modico minus ab Angelis, quamvis jam in claritate, non in pristina sit humilitate venturus, conspicuus tamen futurus & bonis & malis. Hinc ait & illud, *Et potestatem dedit ei judicium facere, quoniam filius hominis est.* In quibus verbis ejus manifestatur non eam formam præsentandam esse in judicio, in qua cum esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed illam, quam cum semetipsum exinanisset, accepit, *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* In quo videtur etiam ad faciendum judicium obedientiam suam commendasse, cum dixit, *Non possum à me ipso facere quicquam: sicut audio judico.* Adam namque, per cujus unius hominis obedientiam peccatores constituti sunt multi, non sicut audivit, judicavit: quia quod audivit, prævaricavit, & à semetipso fecit malum: quia non Dei voluntatem, sed suam fecit. Ille autem per cujus unius hominis obedientiam justi constituuntur multi, non solum obediens fuit usque ad mortem crucis, in qua est vivus judicatus à mortuis, sed obedientem se futurum promittens in ipso quoque judicio, quo est de vivis judicaturus & mortuis. *Non possum*, inquit, *à meipso facere quicquam: sicut audio, judico.* Sed nunquid de Spiritu sancto quod dictum est, *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur*: secundum hominem, vel secundum assumptionem cujusquam creaturæ dictum esse audebimus opinari? solus quippe in Trinitate filius formam servi accepit: quæ forma illi ad veritatem personæ cooptata est, id est, ut filius Dei & filius hominis unus sit Jesus Christus, ne non Trinitas, sed quaternitas prædicetur à nobis, quod absit à nobis: propter quam personam, profecto unam ex duabus substantiis divina humanaq; constantem, aliquando secundum id, quod Deus est loquitur, ut est illud, quod ait, *Ego & pater unum sumus.* Aliquando secundum id quod homo est, sicut & illud, *Quoniam pater major me est*: secundum quod accipimus, esse ab eo dictum, & hoc unde nunc disputo, *Non possum à meipso facere quicquam: sic audio, judico.* In persona vero Spiritus sancti, quomodo id accipimus, quod ait, *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunq; audiet, loquetur*: cum in ea non sit alia divinitatis, alia humanitatis, vel alterius creaturæ cujuscunque substantia, magna exoritur difficultas. Cum igitur Spiritus sanctus nulla susceptione hominis sit homo factus, nulla susceptione Angeli sit angelus factus, nulla susceptione cujuspiam creaturæ creatura sit factus: quomodo de illo intelligendum est, quod Dominus ait, *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur?* Ardua quæstio, nimis ardua. Ipse adsit Spiritus ut saltem, sicut eam cogitare possum, sic eloqui possim: ac sic ad intelligentiam vestram, pro mei moduli facultate, perveniat. Prius itaque nosse debetis & intelligere, qui potestis, credere autem, qui intelligere nondum potestis, in ea substantia, quæ Deus est, non quasi per corporis molem sensus locis propriis esse distributos, sicut in carne mortali quorumcunque animalium alibi est visus, alibi auditus, alibi olfactus, per totum autem tactus. Absit hoc credere in illa incorporea immutabilique natura. Audire ergo ibi, & videre idipsum est. Cum enim discitur scire, ibi sunt omnia, & videre, & audire, & olfacere, & gustare, & tangere, sine ulla hujus mutatione substantiæ, sine ulla mole, quæ in alia parte major, in alia minor, etiam in sensibus puerili pectore cogitatur, quando Deus sic cogitatur. Cũ ergo de Spiritu sancto dicitur, *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur*; multo magis ibi simplex natura: ubi verissimè simplex vel intelligenda est, vel credenda, quæ longè naturam nostræ mentis excedit. Mutabilis est quippe mens nostra, quæ percipit discendo, quod nesciebat, & amittit dediscendo, quod sciebat: & verisimilitudine fallitur, ut pro vero approbet falsum: & obscuritate sua quasi quibusdam tenebris impeditur, ne perveniat ad verum: & ideo non est ista substantia verissime simplex, cui non est hoc, esse quod nosse. Potest enim esse, nec nosse. At illa divina non potest ita esse: quia id quod habet, est: ac per hoc non sic habet scientiam, ut aliud illi sit scientia, qua scit, aliud essentia, qua est: sed utrunque unum: quanquam nec utrunque dicendum est, quod simpliciter unum est: sicut habet pater vitam in semetipso, nec aliud est ipse quam vita, quæ in illo est: *& dedit filio vitam habere in semetipso*: hoc est, genuit filium, qui & ipse vita esset. Sic itaque debemus accipere quod de Spiritu sancto dictum est, *Non enim loquetur à semetipso, sed*

Paulis apocalypsis.
Ioan. 5
Christi obedientia.
Ioan. 5
Ioan. 5
Philip. 2
Adæ peccatum.
Ioan. 10
Ioan. 14
Ioan. 5
Spiritus sanctus quomodo dicatur loqui.
Mentis nostræ mutabilitas.
Ioan. 5

quaecunque audiet, loquetur. ut intelligamus, non eum esse à semetipso: pater quippe solus de alio non est: nam & filius de patre natus est, & Spiritus sanctus de patre procedit. Pater autem nec natus est de alio, nec procedit. Nec ideo sanè aliqua disparitas in summa illa Trinitate cogitationi occurrat humanae. Nam & filius ei, de quo natus est, & spiritus sanctus ei, de quo procedit, aequalis est. Quid autem illuc intersit inter procedere & nasci, & longum est quaerendo disserere, & temerarium cum disserueris, definire: quia & menti utcunque comprehendere, & quid fortè mens inde comprehenderit, linguae difficillimum est explicare, quantuslibet praesit Doctor, quantuslibet sit auditor. Non ergò *loquetur à semetipso*, quia non est à semetipso: *sed quaecunque audiet, loquetur.* Ab illo audiet, à quo procedit. Audire illi, scire est: sicut superius disputatum est. Quia ergo non à semetipso, sed ab illo, à quo procedit: à quo illi est essentia, ab illo & scientia. Ab illo igitur audientia: quod nihil est aliud, quam essentia. Nec moveat, quod verbum futuri temporis positum est. Non enim dictum est, quaecunque audivit, aut quodcunque aliud, sed *quaecunque audiet, loquetur.* Illa quippe audientia sempiterna est, quia sempiterna scientia. In eo autem, quod sempiternum est, sine initio, & sine fine: cujuslibet temporis verbum ponatur, sive praeteriti, sive praesentis, sive futuri, non mendaciter ponitur. Quamvis enim natura illa immutabilis non recipiat, fuit & erit, sed tantum, est (ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest: & ideo illi tantum cōvenerat dicere, *Ego sum qui sum: & dices filiis Israel, Qui est, misit me ad vos*) tamen propter mutabilitatem temporum, in quibus versatur nostra mortalitas, & nostra mutabilitas, non mendaciter dicimus & fuit, & est, & erit. Fuit in praeteritis seculis, est in praesentibus, erit in futuris. Fuit, quia nunquam defuit. Erit, quia nunquam deerit. Est, quia semper est. Neque enim velut qui jam non sit, cum praeteritis occidit, aut cum praesentibus: velut qui non maneat, labitur: aut cum futuris, velut qui non fuerat, orietur: Proinde cum secundum volumina temporum locutio humana variatur, quia per nulla deesse potuit, aut potest aut poterit tempora, vera de illo dicuntur cujuslibet temporis verba. Semper itaque audit Spiritus sanctus, quia semper scit: ergo & scivit, & scit, & sciet: ac per hoc & audivit, & audit, & audiet: quia sicut jam diximus, hoc illi est audire, quod scire: & scire illi, hoc est, quod esse. Ab illo igitur audivit, audit, audiet, à quo est. Ab illo est, à quo procedit. Sed quod adjungit:

Disparitatem Trinitas non admittit.

Nasci & procedere

Essentia & audientia.

Aeternitati omne tempus idem est.

Exod. 3

Est: proprie de Trinitate dicitur.

Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.) Non negligenter est transeundum. Quod enim ait, *Ille me clarificabit*, potest intelligi, quia diffundendo in credentium cordibus charitatem, spiritalesque faciendo, declarabit eis, quomodo patri filius esset aequalis, quem secundum carnem prius tantummodo noverant, & hominem sicut homines cogitabant: vel certè, quia per ipsam charitatem fiducia repleti, & timore depulso, annuntiaverunt hominibus Christum, ac sic ejus fama diffusa est toto orbe terrarum: ut sic dixerit, *Ille me clarificabit*: tanquam diceret, Ille vobis auferet timorem, & dabit amorem: quo me ardentius praedicantes, gloriae meae per totum mundum dabitis odorem, commendabitis honorem. Quod enim facturi erant in Spiritu sancto, hoc eundem Spiritum dixit esse facturum: quale est etiam illud, *Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.* Verbum quippè Graecū, quod est δοξάσει, alius clarificabit, alius glorificabit, Latini interpretes in sua quisque translatione posuerunt: quoniam ipsa, quae Graecè dicitur δόξα, unde dictum est δοξάσει, & claritas interpretatur, & gloria. Gloria namque fit quisque clarus, & claritate gloriosus: ac per hoc, quod utroque verbo significatur, idipsum est. Sicut autem definierunt antiqui Latinae linguae clarissimi auctores, gloria est frequēs de aliquo fama cum laude. Quae cum est in hoc mundo facta de Christo, non Christo credenda est magnum aliquid contulisse, sed mundo. Bonum enim laudare, non laudando, sed laudantibus prodest. Quapropter, quoniam de his nihil hoc loco dicéndum est, qui Christum vituperant atque blasphemant: quia de gloria ejus loquitur, qua est glorificatus in mundo, non eum glorificavit Spiritus sanctus vera gloria, nisi in Ecclesia sancta Catholica. Alibi enim, id est, vel apud haereticos, vel apud quosdam paganos, vera in terris gloria non potest esse, & ubi videtur esse frequens de illo fama cum laude, vera ejus gloria in Ecclesia Catholica sic per Prophetam cantatur. *Exaltare super caelos Deus, & super omnem terram gloria tua.* Quia itaque post ejus exultationem venturus erat Spiritus sanctus, & eum glorificaturus, hoc sacer Psalmus, hoc ipse unigenitus promisit futurum, quod videmus impletum. Quod autem ait: *De meo accipiet, & annuntiabit vobis*, Catholicis audite auribus, Catholicis percipite mentibus. Non enim propterea, sicut quidam haeretici putaverunt, minor est filio Spiritus sanctus, quasi filius accipiat à patre, & Spiritus sanctus à filio, quibusdam gradibus naturarum: absit hoc credere, absit hoc dicere, absit à Christianis cordibus cogitare. Denique continuo solvit ipse quaestionem, & cur hoc dixerit, explanavit.

Clarificatio Christi

Matt. 3

Gloria.

Spiritus sanctus quomodo Christum clarificaverit.

Psal. 56

Spiritus sanctus filio minor non est.

Omnia, inquit, *quaecunque habet pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.*) Quid vultis amplius? Ergo de patre accepit Spiritus sanctus, unde accepit filius: quia in hac Trinitate de patre natus est filius, de patre procedit Spiritus sanctus: qui autem de nullo natus sit, de nullo procedat, pater est solus. Quomodo autem dixerit unigenitus filius, *Omnia quae habet pater, mea sunt*: quia utique non sic, quemadmodum dictum est illi filio non unigenito, sed ex duobus majori, *Tu mecum es semper, & omnia mea tua sunt*: eo loco, si Dominus voluerit, diligenti consideratione tractabitur, ubi dicit unigenitus patri, *Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt.*

Luc. 15

Modicum, & jam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad patrem.) Haec ita obscura erant discipulis antequam id, quod dicit, esset impletum, ut quaerentes inter se quid esset, quod diceret, omnino se nescire faterentur. Sequitur enim Evangelium:

Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc, quod dicit nobis, Modicum, & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me? & quia vado ad patrem? Dicebant ergo, quid est hoc, quod dicit, Modicum? Nescimus quid loquitur.) Hoc enim est, quod eos movebat, quia dixit, modicum & non videbitis me. Nam in praecedentibus quia non dixerat modicum, sed dixerat, *ad patrem vado, & jam non videbitis me*: tanquam apertè illis visus est locutus, nec inter se de hoc aliquid quaesierunt. Nunc ergo, quod illis tunc obscurum fuit, & mox manifestatum est, jam nobis utique manifestum est: Post paululum enim passus est, & non viderunt eum. Rursus post paululum resurrexit, & viderunt eum. Illud autem quod ait *Iam non videbitis me*: quia isto verbo, id est, jam, hoc intelligi voluit, quod eum ulterius non viderent, ibi exposuimus, quomodo accipiendum sit, ubi dixit: *De justitia arguet mundum Spiritus sanctus, quia ad patrem vado, & jam non videbitis me*: quia scilicet mortalem Christum ulterius non viderent.

Cognovit autem Iesus, sicut sequens Evangelista dicit, quia volebant eum interrogare, & dixit eis, De hoc quaeritis inter vos, quia dixi, Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me? Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini; sed tristitia vestra in gaudium erit.) Et hoc sic accipi potest, quia contristati sunt discipuli Domini de morte Domini, & confestim de resurrectione laetati sunt. Mundus autem, quo nomine significati sunt inimici, à quibus Christus occisus est, tunc utique laetati sunt occiso Christo, quando sunt discipuli contristati. Mundi quippe nomine, militia potest mundi hujus intelligi, id est, hominum mundi hujus amicorum. Unde Jacobus Apostolus in Epistola sua dicit, *Quicunque voluerit amicus esse seculi hujus, inimicus Dei constituetur.* Quibus inimicus Dei factum est, ut nec ejus unigenito parceretur. Deinde subjungit, & dicit:

Iacob. 4

Mulier cum parturit, tristitiam habet, quia venit hora ejus. Cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressurae, propter

gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.) Nec ista similitudo ad intelligendum videtur esse difficilis, quoniam comparatio ejus in promptu est, eodem ipso exponente cur dicta sit. Parturitio quippè tristitiae, partus autem gaudio comparatur: quod tunc majus esse consuevit, quando non puella, sed puer nascitur. Quòd verò ait: *Gaudium vestrum nemo auferet à vobis:* quia gaudium ipsorum est ipse Jesus, significatum quod ait Apostolus: *Christus surgens à mortuis, jam non moritur, mors ei ultrà non dominabitur.* Hucusque in isto Evangelii capitulo, undè hodie disputamus, sicut facili intellectu omnia cucurrerunt. Acrior necessaria est, in his quae sequuntur, intentio.

Pariendi dolor. — *Rom. 6*

Quid est enim quod ait: Et in illo die me non rogabitis quicquam?) Hoc verbum, quod est rogare, non solùm petere, verùm etiam interrogare significat: & Graecum Evangelium, undè hoc translatum est, tale habet verbum, quo utrumque possit intelligi: ut haec ambiguitas nec indè solvatur: quanquam & si solveretur, non ideò nulla quaestio remaneret. Dominum enim Christum, posteaquam resurrexit, & interrogatum legimus, & rogatum. Nam interrogatus est à discipulis ascensurus in coelum, quando praesentaretur, & quando regnum esset Israël. Cùm verò jam esset in coelo, rogatus est a sancto Stephano, ut spiritum ejus acciperet. Et quis audeat vel cogitare, vel dicere, in coelo sedentem Christum rogandum non esse, & in terra manentem rogandum fuisse? Rogandum non esse immortalem, rogari debuisse mortalem? Immò charissimi, rogemus eum, ut nodum quaestionis hujus ipse dissolvat, lucendo in cordibus nostris ad videnda quae dicit. Puto enim quod ait: *Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis:* non ad illud tempus esse referendum quo resurrexit, eisque suam carnem cernendam tangendamque monstravit; sed potiùs ad illud, unde jam dixerat: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo meipsum illi.* Jam quippe resurrexerat, jam se illis in carne monstraverat, jam sedebat ad dexteram Patris, quando dicebat idem ipse Apostolus Joannes, cujus & hoc Evangelium est in Epistola sua, dicens: *Nunc filii Dei sumus, & nondum manifestatum est quod erimus: scimus quia cùm manifestatum fuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.* Ista visio, non vitae hujus est, sed futurae; non temporalis, sed aeterna. Haec est vita aeterna, dicente ipsâ vitâ: *Ut cognoscant te,* inquit, *unum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* De hac visione & cognitione dicit Apostolus: *Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem, Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.* Hunc totius laboris sui fructum Ecclesia nunc parturit desiderando, tunc est paritura cernendo. Parturit gemendo, paritura laetando. Parturit orando, paritura laudando: & ideò masculum, quoniam ad illum fructum contemplationis cuncta officia referuntur actionis. Solus enim est liber, quia propter se appetitur: non refertur ad aliud: huic servit actio. Ad hunc enim refertur quicquid benè agitur, quia propter hunc agitur. Ipse autem non propter aliud, sed propter seipsum tenetur & habetur. Ibi ergò finis, qui sufficit nobis: aeternus igitur erit. Neque enim sufficit finis, nisi cujus nullus est finis. Hoc inspiratum erat Philippo, quando dixit: *Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* In qua ostensione promisit & Filius, dicens: *Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me est?* De hoc itaque, quae superiùs dicta sunt, meliùs existimo intelligi: *Modicum, & jam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me.* Modicum est enim hoc totum spatium quo praesens pervolat seculum. Undè dicit ipse Evangelista in Epistola sua: *Novissima hora est.* Ideò namque addidit: *Quia vado ad Patrem;* quod ad priorem sententiam referendum est, ubi ait: *Modicum, & jam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me.* Eundo quippè ad Patrem facturus erat ut non eum viderent. Ac per hoc non ideò dictum est, quia fuerat moriturus, & donec resurgeret, ab eorum aspectibus recessurus; sed quòd esset iturus ad Patrem: quod fecit posteaquam resurrexit, & cum eis per quadraginta dies conversatus, ascendit in coelum. Illis ergò ait: *Modicum, & jam non videbitis me,* qui eum corporaliter tunc videbant quia iturus erat ad Patrem, & eum deinceps mortalem visuri non erant, qualem, cùm ista loqueretur, videbant. Quod verò addidit: *Et iterum modicum, & videbitis me:* universae promisit Ecclesiae, sicut universae promisit: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi.* Non tardat Dominus promissum: modicum, & videbimus eum: ubi jam nihil rogemus, nihil interrogemus: quia nihil interrogandum remanebit, nihil quaerendum latebit. Hoc modicum, longum nobis videtur, quoniam adhuc agitur: cum finitum fuerit, tunc sentiemus, quàm modicum fuerit. Non ergò sit gaudium nostrum, quale habet mundus, de quo dictum est: *Mundus autem gaudebit.* Nec tamen in hujus desiderii parturitione sine gaudio tristes simus; sed sicut ait Apostolus: *Spe gaudentes, in tribulatione patientes:* quia & ipsa parturiens, cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole, quam tristis est de praesenti dolore.

Rogare. — *Actor.1* — *Actor.7* — *1.Ioan.3* — *Visio Christi aeterna.* — *1.Cor.13* — *Contemplationis fructus.* — *Finis dignitas.* — *Vita praesens modicum quid.* — *1.Ioan.2* — *Matt.28* — *Rom.12* — *Gaudium fidelium quale esse debeat.*

Amen amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.) Jam dictum est in superioribus hujus dominici sermonis partibus, propter eos, qui nonnulla petunt a Patre in nomine Christi, nec accipiunt. Non petitur in nomine Salvatoris, quicquid petitur contra rationem salutis. Non enim solùm literarum ac syllabarum, sed quod sonus ipse significat, & quod eo sono rectè ac veraciter intelligatur, hoc accipiendum est, cùm dicit: *In nomine meo.* Undè qui hoc sentit de Christo, quod non est de unico Dei Filio sentiendum, non petit in ejus nomine, etiam si non taceat literis ac syllabis Christum; quoniam in ejus nomine petit, quem cogitat cum petit. Qui verò quod est de illo sentiendum, sentit, ipse in ejus nomine petit: & accipit quod petit, si non contra salutem sempiternam petit. Accipit autem, quando debet accipere. Quaedam enim non negantur, sed ut congruo dentur tempore, differuntur. Ita sanè intelligendum est quod ait: *Dabit vobis,* ut ea beneficia significata sciantur his verbis, quae ad eos, qui petunt, propriè pertinent. Exaudiuntur quippè omnes sancti pro seipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur, vel amicis, vel inimicis, vel quibuslibet aliis: quia non utcunque dictum est, Dabit; sed *Dabit vobis.*

Christi nomine petere quid sit.

Usque modo, inquit, *non petistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis: ut gaudium vestrum sit plenum.*] Hoc quod dicit, *Gaudium plenum,* profectò non carnale, sed spiritale gaudium est. Et quando tantum erit, ut aliquid ei jam non sit addendum, procul dubio tunc erit plenum. Quicquid ergò petitur, quod pertineat ad hoc gaudium consequendum, hoc est in nomine Christi petendum, si divinam intelligimus gratiam, si verè beatam poscimus vitam. Quicquid autem aliud petitur, nihil petitur: non quia omninò nulla res est, sed quia in tantae rei comparatione quicquid aliud concupiscitur, nihil est. Neque enim prorsus nulla res est homo, de quo ait Apostolus: *Qui se putat aliquid esse, cùm nihil sit.* In comparatione quippè spiritalis hominis, qui scit gratiâ Dei se esse quod est, si quis vana praesumit, nihil est etiam. Si ergò rectè intelligi potest: *Amen amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis:* ut hoc quod ait, *Si quid,* non quodlibet intelligatur, sed aliquid quod non in comparatione vitae illius nihil; & quod sequitur: *Usque modò non petistis quicquam in nomine meo,* duobus modis intelligi potest: vel quia non in nomine meo petistis, quod nomen non sicut cognoscendum est, cognovistis: vel *non petistis quicquam,* quoniam in comparatione rei, quam petere debuistis, pro nihilo habendum est quod petistis. Ut igitur in ejus nomine non nihil, sed gaudium plenum petant: quoniam si aliquid aliud petunt, id aliquid nihil est, exhortatur dicens: *Petite, & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum,* id est, hoc in nomine meo petite, *ut gaudium vestrum sit plenum,*

Gaudium plenum. — *Galat.6* — *Petitiones fidelium.*

& accipietis. Iste enim benè in petendo perseverantes sanctos suos nequaquam misericordia divina fraudabit.

Proverbia Christi. 1.Cor.3 *Hæc, inquit, in proverbijs locutus sum vobis. Venit hora cùm jam non in proverbijs loquar vobis, sed palam de patre annunciabo vobis.*] Possem dicere hanc, de qua loquitur, horam, futurum oportere seculum intelligi, ubi videbimus palam quod B. Paulus dicit *facie ad faciem*; ut quod ait, *Hæc in proverbijs locutus sum vobis*, hoc sit, quod ab eodem Apostolo dictum est: *Videmus nunc per speculum in ænigmate.* Annuntiabo autem vobis, quia per Filium Pater videbitur, juxta illud quod alibi ait: Luc.10 *Neque Patrem quis cognoscit, nisi filius, & cui voluerit filius revelare.* Sed istum sensum videtur impedire quod sequitur:

1.Ioan.3 Ps.102 *In illo die in nomine meo petetis.*] In futuro enim seculo cùm pervenerimus ad regnum, ubi similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, quid petituri sumus, quando satiabitur in bonis desiderium nostrum? Undè Psal.16 & in alio Psalmo dicitur: *Satiabor, cùm manifestabitur gloria tua.* Petitio namque alicujus est indigentiæ, quæ ibi nulla erit, ubi hæc satietas erit. Relinquitur itaque, quantum sapere valeo, ut intelligatur Dominus Jesus discipulos suos de carnalibus vel animalibus se spirituales promisisse facturum, quamvis nondum tales, quales erimus, quando spiritale etiam corpus habebimus, sed qualis erat 1.Cor.2 qui dicebat: *Sapientiam loquimur inter perfectos*: &, 1.Cor.3 *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus*: &, 1.Cor.2 *Non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus, quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in* 1.Cor.5 *sapientia humanæ doctis verbis, sed doctis spiritu, spiritalibus spiritalia comparantes. Animalis autem non percipit, quæ sunt Spiritûs Dei.* Non itaque percipiens quæ sunt Spiritûs Dei, homo animalis, sic audit quæcunque audit de Dei natura, ut aliud quam corpus cogitare non possit, quamlibet amplissimum vel immensum, quamlibet lucidum ac speciosum corpus. Tamen ideò proverbia illi sunt quæcunque dicta sapientiæ de incorporea immutabilique substantia: non quòd ea tanquam proverbia deputat, sed quia sic cogitat, quomodo qui proverbia solent audire, neque intelligere. 1.Cor.2 Cum verò spiritalis cœperit omnia dijudicare, ipse autem à nemine dijudicari (etiam si in hac vita adhuc velut per speculum ex parte perspicit, tamen non ullo corporis sensu, non ullâ imaginariâ cogitatione, quia capit aut fingit qualescunque similitudines corporum, sed mentis certissimâ intelligentiâ: ita Deum non corpus esse, sed spiritum, ita palam de Patre annunciante Filio, ut ejusdem substantiæ conspiciatur & ipse qui annuntiat) tunc Christus homo in quantum interpellat pro nobis. in ejus nomine petunt, quia in sono ejus nominis non aliud quàm res ipsa est, quæ hoc nomine vocatur, intelligunt. Hi possunt utcunque cogitare Dominum nostrum Jesum Christum, in quantum homo est, pro nobis interpellare Patrem: in quantum autem Deus est, & nos exaudire cum Patre, quod eum significâsse arbitror, ubi ait:

Filius quomodo Patrem roget in divinis. *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis.*) Ad hoc quippè intuendum, quomodo non rogat Patrem Filius, sed simul exaudiunt rogantes Pater & Filius, non nisi spiritalis oculus mentis ascendit.

Ipse enim Pater, inquit, amat vos, quia vos me amâstis.) Ideò amat ille, quia nos amamus? An potiùs quia ille amat, ideò nos amamus? Ex Epistola sua Evangelista idem 1.Ioan.4 Christus prior dilexit nos. ipse respondeat. *Nos diligimus, inquit, quia ipse prior dilexit nos.* Hinc ergò factum est, ut diligeremus, quia dilecti sumus. Prorsus donum Dei est, diligere Deum. Ipse ut diligeretur, dedit, qui non dilectus dilexit. Displicentes amati sumus, ut esset in nobis, undè placeremus. Non enim amaremus Filium, nisi amaremus & Patrem. Amat nos Pater, quia nos amamus Filium: cùm à Patre & Filio acceperimus, ut Patrem amemus & Filium. Diffundit enim charitatem in cordibus nostris amborum Spiritus, per quem Spiritum & Patrem amamus & Filium: & quem Spiritum cum Patre amamus & Filio. Amorem itaque nostrum pium, quo colimus Deum, fecit Deus, & vidit quia bonum est: ideò quippè nos amavit ipsos, quia amavit ipse quod fecit. Sed non in nobis faceret quod amaret, nisi antequam id faceret, nos amaret.

Et credidistis, inquit, quia à Deo exivi. Exivi à Patre, & veni in mundum. Iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.) Planè credimus. Neque enim propterea incredibile debet videri, quia sic ad mundum veniens exiit a Patre, ut non desereret Patrem: & sic vadit ad Patrem relicto mundo, ut non deserat mundum. Exiit enim à Patre, quia de Patre est: & in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit, quod de Virgine assumpsit. Reliquit mundum corporali discessione, perrexit ad Patrem hominis ascensione; nec mundum deseruit præsentiæ gubernatione, quales erant discipuli Christi, quando cum eis ante Discipuli Christi carnales erant ante receptionem Spiritûs sancti. passionem loquebatur magna cum parvis sed sicut oportebat, ut magna dicerentur & parvis: quia nondum accepto Spiritu sancto, quemadmodum eum post ejus resurrectionem vel ipso insufflante, vel desuper acceperunt, humana magis quàm divina sapiebant, ut multis indiciis per totum Evangelium declaratur. Undè & hoc est, quod in ista lectione dixerunt. Ait enim Evangelista:

Dicunt ei discipuli ejus: Ecce nunc palàm loqueris, & proverbium nullum dicis. Nunc scimus, quia nosti omnia, & non opus est tibi ut quis te interroget. In hoc credimus, quòd à Deo existi.) Ipse Dominus paulò antè dixerat: *Hæc in proverbijs locutus sum vobis: venit hora, cùm jam non in proverbijs loquar vobis.* Quomodo ergò isti dicunt: *Ecce nunc palàm loqueris, & proverbium nullum dicis?* Nunquid hora jam venerat, qua non jam in proverbiis se promiserat locuturum? Prorsus quòd nondum illa hora venisset, continuatio verborum ejus ostendit, quæ adhuc illam promittat horam, qua non jam in proverbiis loquetur, sed palam de Patre annuntiabit eis: in qua hora dicit eos in suo nomine petituros, nec se Patrem de illis rogaturum, eò quòd ipse Pater amet eos, quia ipsi amaverunt Christum, & crediderunt quòd à patre exierit, & venerit in mundum, iterum relicturus mundum, & iturus ad Patrem. Cùm ergò adhuc promittatur illa hora, in qua sine proverbiis Proverbia quæ dicantur. locuturus est, cur isti dicunt: *Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis?* nisi quia illa, quæ scit ipse, non intelligentibus proverbia sunt? quæ adeò non intelligunt, ut nec saltem non se intelligere intelligant. Parvuli enim erant, nondum spiritualiter dijudicabant, quæ de rebus non ad corpus, sed ad spiritum pertinentibus audiebant. Denique de ipsa horum ætate adhuc secundùm interiorem hominem parva & infirma eos admonens:

Respondit eis Jesus: Modò creditis? Ecce venit hora, & jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquatis: & tamen non sum solus, quia Pater mecum est.) Paulò antè dixerat: *Relinquo mundum, & vado ad Patrem*; nunc dicit: *Pater mecum est.* Quis vadit ad eum, qui cum illo est? Sed hoc intelligenti est verbum, non intelligenti proverbium: Proverbia Christi. Lacteum alimentū. sic tamen quomodo à parvulis non intelligitur, utcunque sugitur, & eis etiam si non præbet, quia nondum eum capiunt, solidum cibum, saltem lacteum non denegat alimentum. Ex hoc alimento est, quod sciebant, eum nosse omnia, nec opus ei esse, ut eum quis interroget. Quod quidem cur dixerint, quæri potest. Videtur enim potiùs fuisse dicendum: Non opus est tibi, ut quemquam interroges, non ut quis te interroget. Dixerant quippè: *Scimus quia nosti omnia*; & utique qui novit omnia, magis à nescientibus interrogari solet, ut interrogantes audiant, quod volunt, ab eo qui novit omnia, non ipse interrogare tanquam volens aliquid scire, qui novit omnia. Quid sibi ergò vult, quòd ei, quem sciebant nosse omnia, cùm dicere debuisse videantur: Non opus est tibi, ut quemquam interroges; dicendum potiùs putaverunt: *Non opus est tibi, ut quis te interroget?* Quid quod utrumque legimus factum, & interrogâsse scilicet Dominum, & interrogatum fuisse? Sed hoc citò solvitur, quia hoc non ei, sed illis opus erat, quos interrogabat, vel à quibus interrogabatur. Neque enim aliquos ille interrogabat, ut ab eis aliquid disceret, sed eos potiùs ut doceret: & qui interrogabant eum, volentes ab illo aliquid discere, illis profectò id opus erat, ut scirent aliqua ab illo, qui noverat omnia,

Nimi-

Nimirum ergò, propterea ei non opus erat, ut eum quis interrogaret: quoniam nos, quando interrogamur ab eis, qui volunt à nobis aliquid scire, ex ipsis interrogationibus eorum cognoscimus, quid velint dicere. Opus est ergò nobis ab eis interrogari, quos docere aliquid volumus, ut inquisitiones eorum, quibus respondendum est, noverimus. Illi autem, ne id quidem opus erat, qui omnia noverit: nec opus habebat, quod ab eo quisque scire vellit, per ejus cognoscere interrogationem: quia priusquam interrogaretur, interrogatoris noverat voluntatem. Sed ideò se patiebatur interrogari, ut vel eis, qui tunc erant, vel qui hæc sive dicta fuerant audituri, sive scripta lecturi, quales essent à quibus interrogabatur, ostenderet: eoque modo nossemus, vel quibus non circumveniretur fraudibus, vel quibus apud eum proficeretur accessibus. Prævidere autem cogitationes hominum, & ideò non opus habere, ut eum quis interrogaret, magnum Deo non erat, sed magnum parvulis erat, qui ei dicebant: *In hoc credimus quia à Deo existi.* Multò autem majus erat, ad quod intelligendum eos volebat extendi, & crescere, quod cùm illi dixissent, verumque dixissent, *A Deo existi:* ait ille, *Pater mecum est:* ne sic a Patre Filium cogitarent exisse, ut putarent etiam recessisse. Deindè sermonem istum magnum prolixumque concludens:

Mundi pressura. *Hæc*, inquit, *locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.*) Illud initium fuerat habitura ista pressura, de qua superius, ut eos ostenderet parvulos, quibus adhuc non intelligentibus, & aliud pro alio sentientibus, proverbia quodammodo essent, quæcunque magna & divina dixisset, ait; *Modò creditis: ecce venit hora, & jam venit, ut dispergamini unusquisque vestrum in propria.* Ecce initium pressuræ, sed non eo modo perseveraturæ. Quod enim adjunxit: *Et me non solum relinquatis*, non vult eos tales esse in consequente pressura, quam post ejus ascensionem in mundo fuerant habituri, ut relinquant eum; sed ut in illo pacem habeant permanentes in eo. Non enim quando comprehensus est, tantummodò carne suâ ejus carnem: verumetiam mente reliquerunt fidem. Ad hoc pertinet quod ait: *Modò creditis: ecce venit hora ut dispergamini in propria, & me relinquatis.* Tanquam diceret: Tunc ita perturbabimini, ut etiam quod modò creditis, relinquatis. Venerunt enim ad tantam desperationem, & suæ pristinæ fidei (ut ita dixerim) mortem, quanta apparuit in illo Cleopa, qui post ejus resurrectionem cum illo se loqui nesciens, & quid ei contigerit, narrans: *Nos*, inquit, *sperabamus quòd ipse fuerat redempturus Israel.* Ecce quomodo eum reliquerant, deserendo ipsam fidem, qua in eum antè crediderant. In ea verò oppressura, quam post ejus glorificationem accepto sancto Spiritu pertulerunt, non eum reliquerunt: & quamvis fugerent de civitate in civitatem, ab ipso non refugerunt; sed habentes pressuram in mundo, ut in illo pacem tenerent, ab ipso refugi fuerunt, sed ipsum refugium potiùs habuerunt. Dato quippè sancto Spiritu, factum est in eis, quod nunc dictum est eis: *Confidite, quia ego vici mundum.*

Luc. 24 Cleopa diffidentia.

Confiderunt, & vicerunt.] In quo, nisi in illo? Non enim vicisset ille mundum, si membra ejus vinceret mundus. Undè ait Apostolus: *Gratia Deo, qui dat nobis victoriam*, continuòque subjecit: *Per Dominum nostrum Jesum Christum*, qui dixerat suis: *Confidite, quia ego vici mundum.* Ante ista, quæ nunc sumus adjuvante Domino tractaturi, dixerat Jesus: *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis*: quæ non recentiora pauló superiùs ab eo dicta, sed omnia debemus accipere, sive quæcunque illis locutus est, ex quo eos cœpit habere discipulos; sive certè, ex quo post cœnam exorsus est hunc admirabilem prolixumque sermonem. Talem quippè commemoravit causam, cur eis sit locutus, ut ad eum finem rectissimè referantur, vel omnia, quæ locutus est eis, vel ea maximè, quæ dixit jam pro eis moriturus, tanquam verba novissima, posteaquam de convivio sancto ille, qui eum fuerat traditurus, egressus est. Hanc enim causam commendavit sermonis sui, ut in illo pacem haberent, propter quod totum agitur, quòd

1.Cor.15

Christiani sumus. Hæc enim pax finem temporis non habebit, & omni spei nostræ intentionis actionisque finis ipsa erit. Propter hanc sacramentis ejus imbuimur: propter hanc mirabilibus operibus & sermonibus erudimur: propter hanc in eum credimus & speramus, & ejus amore, quantum donat, accendimur. Hac in pace in pressuris omnibus consolamur: hac pressuris omnibus liberamur. Propter hanc omnem tribulationem fortiter sustinemus, ut in hac feliciter sine ulla tribulatione regnemus. Meritò ad eam clausit verba, quæ parum intelligentibus discipulis erant proverbia. Cùm ergò dixisset, propter quid omnia sit locutus, ut in illo scilicet pacem haberent, in mundo habentes pressuram: exhortatusque fuisset, ut fiderent, quoniam ipse vicit mundum: eo qui erat ad illos sermone finito, deindè ad Patrem verba direxit, & orare jam cœpit. Sic enim Evangelista sequitur, dicens: Pax Christi.

CAPUT XVII.

HÆc locutus est Jesus, & sublevatis oculis in cœlum, dixit: *Pater, venit hora, clarifica filium tuum.*) Poterat Dominus unigenitus & coæternus Patri, in forma servi, & ex forma servi, si hoc opus esset, orare silentio: sed ita se Patri exhibere voluit precatorem, ut meminisset se nostrum esse doctorem. Proindè quam fecit orationem pro nobis, notam fecit & nobis: quoniam tanti magistri nostri non solùm ad ipsos est sermocinatio, sed etiam pro ipsis ad Patrem oratio: & si illorum, qui ad hæc dicta aderant, audituri, profectò & nostra, qui fueramus conscripta lecturi. Quapropter hoc quod ait: *Pater, venit hora, clarifica filium tuum*, ostendit omne tempus, & quid quando faceret, vel fieri sineret, ab illo esse dispositum, qui tempori subditus non est: quoniam quæ futura fuerant per singula tempora, in Dei sapientia causas efficientes habent, in qua nulla sunt tempora. Non ergò credatur hæc hora fato urgente venisse, sed Deo potiùs ordinante: nec siderea necessitas Christi connexuit passionem. Absit enim, ut sidera mori cogerent siderum conditorem. Non itaque Christum tempus, ut moreretur, impegit, sed tempus Christus, quo moreretur, elegit: qui etiam tempus, quo de Virgine natus est, cum Patre constituit, de quo sine tempore natus est. Secundùm quam veram sanamque doctrinam etiam Paulus Apostolus: *Cùm autem venit*, inquit, *plenitudo temporis, misit Deus filium suum*; & Deus per Prophetam: *Tempore*, ait, *acceptabili audivi te, & in die salutis adjuvi te*; & rursus Apostolus: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Dicit ergò: *Pater, venit hora*, qui cum Patre disposuit omnes horas, tanquam dicens: *Pater*, quam propter homines, & apud homines ad me clarificandum simul constituimus, *venit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te.* Clarificatum a Patre Filium, nonnulli accipiunt in hoc, quòd ei non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Sed si passione clarificatus dicitur, quantò magis resurrectione? Nam in passione magis ejus humilitas, quam claritas commendatur, Apostolo teste, qui dicit: *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Deindè sequitur & de ejus clarificatione, cùm dicit: *Propter quod & Deus illum exaltavit, & donavit ei nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine JESU omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Hæc est clarificatio Domini Jesu Christi, quæ ab ejus resurrectione sumpsit exordium. Humilitas autem ejus incipit in sermone Apostoli ab eo loco, ubi ait: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens*: & pervenit usque ad mortem crucis. Claritas verò ejus incipit ab eo loco, ubi ait: *Propter quod & Deus eum exaltavit*: & pervenit, quod in gloria est Dei Patris. Ut ergò mediator Dei & hominum, homo Christus JESUS resurrectione clarificaretur vel glorificaretur, priùs humiliatus est passione: non enim à mortuis resurrexisset, si mortuus non fuisset. Humilitas, claritatis est meritum: claritas, humilitatis est

Orationem suam cur nobis notam fieri voluit Christus.

Clarificatio Christi.

Passio Christi non erat fatalis.

Tempus omnium moderator.

Galat. 4

Esaia 49

2. Cor. 6

Hora Christi Passionis quo modo dicta.

Rom. 8

Philip. 2

Humilitas Christi.

præmium.

Humilitatis præmium claritas.

præmium. Sed hoc totum factum est in forma servi. In forma verò Dei semper fuit, semper erit claritas: imò non fuit, quasi jam non sit: nec erit, quasi nondum sit; sed sine initio, sine fine semper est claritas. Quod ergò ait: *Pater, venit hora, clarifica filium tuum*: sic intelligendum est, tanquam dixerit, venit hora seminandæ humilitatis: fructum non differas claritatis. Sed quid sibi vult quod sequitur:

Pater quomodo à Filio clarificatus.

Ut filius tuus clarificet te?) Clarificatum à Patre Filium secundùm formam servi, quam Pater suscitavit à mortuis, & ad suam dexteram collocavit, res ipsa indicat, & nullus ambigit Christianus. Sed quoniam non tantùm dixit: *Pater, clarifica filium tuum*; sed addidit etiam: *ut filius tuus clarificet te*: meritò quæritur, quomodo Patrem glorificaverit Filius, cùm sempiterna claritas Patris nec diminuta fuerit in forma humana, nec augeri potuerit in sua perfectione divina. Sed in seipsa claritas Patris nec minui, nec augeri potest: apud homines autem proculdubio minor erat, quando in Judæa tantummodò Deus notus erat: & nondum à Solis ortu usque ad occasum laudabant pueri nomen Domini. Hoc autem quia per Evangelium Christi factum est, ut per Filium Pater innotesceret gentibus, profectò Patrem clarificavit & Filium. Si autem tantummodò mortuus fuisset Filius, nec resurrexisset, proculdubio nec à Patre clarificatus esset, nec Patrem clarificâsset. Nunc autem resurrectione clarificatus à Patre, resurrectionis suæ prædicatione clarificet Patrem. Hoc quippè aperit ordo ipse verborum. *Clarifica*, inquit, *filium tuum, ut filius tuus clarificet te*, tanquam diceret: Resuscita me, ut innotescas toti orbi per me. Deindè magis magisq; pandens, quomodo clarificet Patrem Filius,

Ps. 75
Ps. 112

Clarifica Filium.

Sicut dedisti, inquit, *ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam.*) Omnem carnem, dixit omnem animam, à parte totum significans: quemadmodum rursus à parte superiore, significatus est homo totus, ubi ait Apostolus: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Quid enim dixit, omnis anima, nisi omnis homo? Hoc autem, quòd potestas Christo à Patre data est omnis carnis, secundùm hominem intelligendum est: nam secundùm Deum *omnia per ipsum facta sunt, & in ipso condita sunt omnia in cœlo & in terra, visibilia & invisibilia. Sicut* ergò *dedisti ei potestatem*, inquit, *omnis carnis*, ita te glorificet Filius, id est, notum te faciat omni carni, quam dedisti ei. Sic enim dedisti, *ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.*

Rom. 13
Anima pro homine ponitur.
Coloss. 1

Cognitio Dei, vita æterna.

Hæc est autem vita æterna, inquit, *ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.*) Ordo verborum est, ut te, & quem misisti Jesum Christum, cognoscant solum verum Deum. Consequenter enim & Spiritus sanctus intelligitur, quia Spiritus est Patris & Filii, tanquam charitas substantialis & consubstantialis amborum: quoniam non duo dii Pater & Filius: nec tres dii Pater, & Filius, & Spiritus sanctus; sed ipsa Trinitas, unus solus verus Deus. Nec idem tamen Pater qui Filius, nec idem Filius qui Pater, nec idem Spiritus sanctus qui Pater aut Filius: quoniam tres sunt Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: sed ipsa Trinitas unus est Deus. Si ergò eo modo te glorificat Filius, *sicut dedisti ei potestatem omnis carnis*, & sic dedisti, *ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam: & hæc est vita æterna, ut cognoscant te*: sic te igitur Filius glorificat, ut omnibus, quos dedisti ei, te cognitum faciat. Porrò si cognitio Dei est vita æterna, tantò magis vivere tendimus, quantò magis in hac cognitione proficimus. Non autem moriemur in vita æterna. Tunc ergò Dei cognitio perfecta erit, quando nulla mors erit. Summa tunc Dei glorificatio, quia summa gloria. A veteribus autem gloria, qua gloriosi homines dicuntur, ita est definita: Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. At si homo laudatur, cùm famæ creditur, quomodo Deus laudabitur, quando ipse videbitur? Propter quod scriptum est: *Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te.* Ibi erit Dei sine fine laudatio, ubi erit Dei plena cognitio: & quia plena cognitio, ideò clarificatio vel glorificatio. Sed priùs hic clarificatur Deus, dum annuntiatus hominibus innotescit, & per fidem credentium prædicatur, propter quod dicit:

Gloria.

Psal. 83

Gratia divina in Christo immensitas.

Ego te clarificavi super terram: opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam. Non ait, jussisti, sed *dedisti*: ubi commendatur evidens gratia. Quid enim habet, quod non accepit, etiam in Unigenito humana natura? An non accepit ut nihil mali, sed bona faceret omnia, quando in unitatem personæ suscepta est à Verbo, per quod facta sunt omnia? Sed quomodo consummavit opus, quod accepit ut faciat, cùm restet adhuc passionis experimentum, ubi martyribus suis maximè præbuit, quod sequerentur exemplum; undè ait Apostolus Petrus: *Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus*: nisi quia consummâsse dicit, quod se consummaturum certissimè novit? sicut longè antè in prophetia præteriti temporis usus est verbis, quando post annos plurimos futurum fuerat quod dicebat: *Foderunt*, inquit, *manus meas & pedes meos: dinumeraverunt omnia ossa mea.* Nō ait, fodient, & dinumerabunt. Et in hoc ipso Evangelio: *Omnia*, inquit, *quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis.* Quibus ait posteà: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò.* Qui enim certis & immutabilibus causis omnia futura prædestinavit, quicquid facturus est, fecit. Nam & per Prophetam dictum de illo est: *Qui fecit quæ futura sunt.* Secundùm hoc etiam quod sequitur, dicit:

Passio Christi, martyrum exemplum.
1. Petr. 2

Præterita pro futuris in sacris literis sæpè ponuntur.

Et nunc clarifica me, tu Pater, apud temetipsum, claritate quam habui priùs quàm mundus esset apud te.] Nam suprà dixit: *Pater, venit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te.* In quo verborum ordine ostenderat, priùs a Patre clarificandum Filium, ut Patrem clarificet & Filius. Modò autem dicit: *Ego te clarificavi super terram: opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam: & nunc clarifica me.* Tanquam prior ipse Patrem clarificaverit, à quo deindè, ut clarificetur, exposcit. Ergò intelligendum est utroque verbo superiùs usum secundùm id, quod futurum erat, *clarifica filium, ut clarificetur filius*: modò verò usum fuisse verbo præteriti temporis, de re futura, ubi ait: *Ego te clarificavi super terram: opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam.* Deindè dicendo: *Et nunc clarifica me, tu Pater, apud temetipsum*, quasi posterius esset clarificandus à Patre, quem priùs ipse clarificaverat, quid ostendit, nisi superiùs ubi ait: *Ego te clarificavi super terram*: ita locutum se fuisse, tanquam fecisset quod facturus esset: hìc autem poposcisse, ut Pater faceret, per quod illud Filius facturus esset, id est, ut Pater clarificaret Filium, per quam Filii clarificationem etiam Filius esset clarificaturus Patrem? Denique si de re, quæ futura erat, ponamus etiam futuri temporis verbum, ubi pro tempore futuro posuit ipse præteritum, nulla sententiæ remanebit obscuritas; velut si dixisset: Ego te clarificabo super terram: opus consummabo, quod dedisti mihi ut faciam, *& nunc clarifica me, tu Pater, apud temetipsum.* Nempè ita planum est, sicut illud ubi ait: *Clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te.* & ipsa est omninò sententia, nisi quia hic dictus est ejusdem clarificationis modus, ibi autem tacitus: tanquam illud isto exponeretur eis, quos poterat permovere, quomodo Pater Filium, & maximè quomodo Patrem clarificaret Filius. Dicendo enim clarificari à se Patrem super terram, se autem à Patre apud eundem Patrem, modum profectò utriusque clarificationis ostendit. Ipse quippè Patrem clarificavit super terram, eum gentibus prædicando. Pater verò ipsum apud semetipsum, ad suam dexteram collocando. Sed ideò posteà de clarificando Patre, ubi ait: *Ego te clarificavi*, verbum præteriti temporis ponere maluit, ut monstraret in prædestinatione jam factum, & pro jam facto habendum, quod certissimè fuerat futurum: id est, ut à Patre apud Patrem glorificatus, Patrem super terram glorificaret & Filius. Sed hanc prædestinationem in sua clarificatione manifestiùs aperuit, qua eum clarificavit Pater, in eo quod adjunxit: *claritate quam habui, prius quàm mundus esset apud te.* Ordo verborum est, quam habui apud te priusquam mundus esset. Ad hoc valet quod ait: *Et nunc clarifica me*, hoc est, sicut tunc, ita & nunc. Sicut tunc prædestinatione, ita

Patris & Filij mutua clarificatio.

& nunc

& nunc perfectione fac in mundo, quod apud te jam fuerat ante mundum. Fac in suo tempore, quod ante omnia tempora statuisti. Hoc quidam sic intelligendum putaverunt, tanquam natura humana, quæ suscepta est à Verbo, converteretur in Verbum, & homo mutaretur in Deum; imò si diligentiùs quod opinati sunt, cogitemus, homo periret in Deo. Non enim quisquam ex ista mutatione hominis vel duplicari Dei Verbum dicturus est, vel augeri, ut aut duo sint quod unum fuit, aut amplius sit quod minus fuit. Porrò si natura humana in Verbum mutata atque conversa, Verbum Dei quantum erat, & quod erat. Hoc erit: ubi est homo, si non periit? Sed ad hanc opinionem, quam veritati prorsus non video convenire, nihil nos urget, si Filio dicente: *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum claritate, quam habui priùs quàm mundus esset, apud te*: intelligamus prædestinationem claritatis humanæ, quæ in illo est naturæ, ex mortali immortalis apud Patrem futuræ: & hoc jam prædestinando factum fuisse antequam mundus esset, quod in mundo etiam, si toto tempore fieret. Si enim de nobis dixit Apostolus: *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem*, cur abhorrere putatur à vero, si tunc Pater caput nostrum glorificavit, quando nos in ipso, ut membra ejus essemus, elegit? Sic enim nos electi, quomodo ipse clarificatus: quia priùs quàm mundus esset, nec nos eramus, nec ipse mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus. Sed ille, qui per ipsum, in quantum Verbum ejus est, etiā quæ futura sunt, fecit: *& vocat ea quæ non sunt, tanquam sint*, profectò secundùm id, quòd mediator Dei & hominum homo est, ante mundi constitutionem pro nobis Deus Pater glorificavit ipsum, sicut tunc elegit etiam nos in ipso. Quid enim dicit Apostolus? *Scimus autem, quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum iis, qui secundùm propositum vocati sunt. Quos enim præscivit & prædestinavit, conformes fieri imaginis filii ejus, ut sit primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, illos & vocavit.* Nisi fortè ipsum prædestinatum dicere formidabimus, quia de nobis tantùm, ut efficiamur conformes imaginis ejus, hoc dixisse videtur Apostolus. Rectè quippè dicitur, non prædestinatus, secundùm id, quod est Verbum Dei, Deus apud Deum. Ut quid enim prædestinaretur, cùm jam esset quod erat, sine initio, sine termino, sempiternus? Illud autem prædestinandum erat, quod nondum erat, ut sic suo tempore fieret, quemadmodum ante omnia tempora prædestinatum erat ut fieret. Quisquis igitur Dei Filium prædestinatum negat, hunc eundem filium hominis negat. Sed propter contentiosos etiam hinc audiamus Apostolum in suarum exordio literarum: *Paulus servus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundùm carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundùm Spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum.* Secundùm hanc ergò prædestinationem etiam clarificatus est, priusquam mundus esset, ut esset claritas ejus ex resurrectione mortuorum apud Patrem, ad cujus dexteram sedet. Cum ergò videret illius prædestinatæ suæ clarificationis venisse jam tempus, ut & nunc fieret in redditione, quod fuerat in prædestinatione jam factum, oravit, dicens: *Et nunc clarifica me, tu Pater, apud temetipsum, claritate quam habui, priusquàm mundus esset, apud te*: tanquam diceret, claritate quam habui apud te, id est, illam claritatem, quam habui apud te in prædestinatione tua, tempus est, ut habeam etiam vivens in dextera tua.

Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo.) Quod si de his tantùm dicit discipulis, cùm quibus cœnavit, & ad quos, antequam orare inciperet, tam multa locutus est, non pertinet hoc ad illam clarificationem, sive (ut alii interpretati sunt) glorificationem, de qua superiùs loquebatur, qua Filius clarificat vel glorificat Patrem. Quanta est enim vel qualis gloria, duodecim vel undecim potiùs innotuisse mortalibus? Si autem quod ait, *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo*, omnes hic intelligi voluit, etiam qui in eum fuerant credituri, ad ejus magnam, quæ futura erat ex omnibus gentibus, Ecclesiam pertinentes, de qua in Psalmo canitur: *In Ecclesia magna confitebor tibi*: est planè ista clarificatio, qua Filius clarificat Patrem, cùm ejus nomen notum facit omnibus gentibus, & tam multis generationibus hominum. Et tale hoc est quod hic ait: *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo*: quale illud, quod paulò antè dixerat: *Ego te clarificavi super terram*: pro tempore futuro, & illic & hic præteritum ponens: sicut qui sciret prædestinatum esse, ut id fieret, & ideò fecisse se dicens, quod erat sine ulla dubitatione facturus. Sed de his, qui jam erant discipuli ejus, non de omnibus, qui in illum fuerant credituri, eum dixisse quod dixit: *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo*: ea quæ sequuntur, credibilius esse demonstrent. Cùm enim hoc dixisset, adjunxit: Ps. 34

Tui erant, & mihi eos dedisti: & sermonem tuum servaverunt. Nunc cognoverunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt: quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt: & cognoverunt verè, quia à te exii, & crediderunt, quia tu me misisti.) Quanquam & hæc omnia de omnibus futuris fidelibus dici potuerunt specie perfecta, cùm adhuc essent futura. Sed ut de his solis, quos tunc habebat, discipulis, hæc loqui intelligatur, illud magis urget quod paulò pòst ait: *Cùm essem cum eis, ego salvabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodivi: & nemo ex iis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.* Judam significans, qui tradidit eum. Ex isto quippè duodenario numero Apostolorum solus ille periit. Deinde subjungit: *Nunc autem ad te venio.* Undè manifestum est, eum de corporali sua dixisse præsentia. *Cum essem cum eis, ego servabam eos*: velut jam cum eis ea præsentia non esset. Eo modo enim significare voluit ascensionem suam mox futuram, de qua dixit: *Nunc autem ad te venio*, iturus utiquè ad dexteram Patris, undè venturus est vivos & mortuos judicare, præsentiâ itidem corporali secundùm fidei regulam, sanamque doctrinam: nam præsentiâ spirituali cum eis erat utique futurus post ascensionem suam, & cum tota Ecclesia sua in hoc mundo usque in consummationem seculi. Undè nunnisi quique rectè intelliguntur, de quibus dixerit: *Cùm essem cum eis, ego servabam eos*: nisi hi, quos in se credentes servare jam cœperat præsentiâ corporali, & quos relicturus fuerat absentiâ corporali, ut eos cum Patre servaret præsentiâ spirituali. Pòst verò adjungit & cæteros suos, ubi dicit: *Non pro his autem rogo tantùm, sed pro eis, qui credituri sunt in me per verbum eorum*: ubi manifestiùs ostendit, quòd non de omnibus ad eum pertinentibus superius loqueretur, ab eo loco, ubi ait: *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi*: sed de his tantùm, qui eum, cùm illa diceret, audiebant. Ab ipso itaque orationis ejus exordio, ubi sublatis oculis in cœlum dixit: *Pater, venit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te*: usque ad illud, quod paulò pòst ait: *Et nunc clarifica me, tu Pater, apud temetipsum, claritate quam habui antiquàm mundus esset, apud te*: omnes suos volebat intelligi, quibus notum faciendo Patrem, clarificat eum. Cùm enim dixisset: *Ut filius tuus clarificet te*, mox quemadmodum id fieret, demonstravit, dicens: *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Non enim potest cognitione hominum clarificari Pater, nisi & ille cognoscatur, per quem clarificatur, id est, per quem populis innotescit. Hæc est clarificatio Patris, quæ non circa solos illos Apostolos facta est, sed circa omnes homines sit, quibus suis membris caput est Christus. Neque enim de solis Apostolis potest intelligi: *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam*: sed utique de omnibus, quibus in eum credentibus, vita æterna donatur. Jam nunc ergò videamus, quid de illis, à quibus tunc audiebatur, discipulis suis dicat? *Manifestavi*, inquit, *nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi.* Non ergò noverant Dei nomen, cùm essent Judæi? & ubi est quod legitur: *Notus in Iudæa Deus: in Israël magnum nomen ejus?* Ergò manifestavi nomen tuum Psal. 75.

homini

Margin notes: Homo in persona Christi in Deum non est mutatus. — Ephes. 1 — Rom. 4 — Rom. 4 — Rom. 8 — Filius Dei prædestinatus. Rom. 1 — Patris clarificatio.

hominibus istis, quos dedisti mihi de mundo, qui me audiunt hæc dicentem: non illud nomen tuum, quo vocaris Deus; sed illud, quo vocaris pater meus: quod nomen manifestari sine ipsius Filii manifestatione non posset. (Dni nomē gentibus notum. Divinitatis vis.) Nam quod Deus dicitur, etiam omnibus gentibus, antequam in Christum crederent, non omnimodò esse potuit hoc nomen incognitum. Hæc est enim vis veræ divinitatis, ut creaturæ rationali jam ratione utenti non omninò ac penitùs possit abscondi. Exceptis enim paucis, in quibus natura nimium depravata est, universum genus humanum Deum mundi hujus fatetur auctorem. In hoc ergò quòd fecit hunc mundum cœlo terrâque conspicuum, etiam antequam imbuerentur in fide Christi, notus est omnibus gentibus. In hoc autem, quòd non est injuriis suis, & cum diis falsis colendus, notus in Judæa Deus. In hoc verò, quòd Pater est hujus Christi, per quem tollit peccatum mundi, (Ioan. 1) hoc nomen ejus priùs occultum omnibus, nunc manifestavit eis, quos dedit ei Pater ipse de mundo. Sed quomodo manifestavit, si nondum venit hora, de qua superiùs dixerat, quòd veniret hora, *cùm jam non in proverbiis*, inquit, *loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis?* An verò annuntiatio manifesta putabitur in proverbiis? Cur ergò dictum est: *palam annuntiabo*, nisi quia in proverbiis non est palam? Quod autem non proverbiis occultatur, sed verbis manifestatur, procul dubio palam dicitur. Quomodo ergò manifestavit quod nondum palam dixit? Proinde sic intelligendum est pro tempore futuro præteritum positum, quemadmodum illud: *Omnia quæcunque audivi à Patre meo, nota feci vobis*, quia nondum fecerat, sed loquebatur quasi fecisset, quod immobiliter esse præfixum sciebat, ut faceret. Quid est autē: *Quos dedisti mihi de mundo?* Dictū est enim de illis, quòd non essent de mundo. Sed hoc regeneratio præstitit, non generatio. Quid est etiam quod sequitur: *Tui erant, & eos mihi dedisti?* An aliquando erant Patris, quando non erant unigeniti Filii ejus? & habuit aliquando Pater aliquid sine Filio? Absit: veruntamen habuit aliquando aliquid Deus Filius, quod nondum habuit idem ipse homo-filius: quia nondum erat homo factus ex matre, quando tamen habebat universa cum Patre; quapropter dixit: *Tui erant*. Non se indè separavit Deus Filius, sine quo nihil unquam Pater habuit: sed solet ei tribuere omne quod potest, à quo est ipse qui potest. A quo enim habet ut sit, ab illo habet ut possit: & id simul utrunque semper habuit, quia nunquam fuit & non potuit. Quocirca quicquid potuit Pater, semper cum illo fuit & potuit: quoniam ille, qui nunquam non fuit, & nunquam non potuit, nunquam sine Patre fuit, nunquam sine illo Pater fuit. Quod itaque ait: *Et mihi eos dedisti*, hominem se accepisse hanc potestatem, ut eos haberet, ostendit: quoniam qui super omnes fuit, non semper homo fuit. Quamobrem cùm Patri potiùs tribuisse videatur, ut ab eo illos acceperit, quoniam ex ipso est, quicquid est, de quo est, etiam ipse sibi eos dedit, hoc est, cum Patre Deus Christus homini Christo, quod cum Patre non est, homines dedit. Denique qui hoc loco dicit: *Tui erant, & mihi eos dedisti*, jam superiùs eisdem discipulis dixerat: *Ego vos de mundo elegi*. Conteratur hic cogitatio carnalis, atque dispereat. De mundo sibi à Patre dicit Filius datos homines, quibus alio loco dicit: *Ego vos de mundo elegi*. Cum Patre idem ipse homo filius de mundo eos accepit à Patre. Non enim Pater illos Filio dedisset, nisi elegisset. Ac per hoc Filius, sicut non indè separavit Patrem, quando dixit: *Ego vos de mundo elegi*, quoniam simul eos elegit & Pater: sic non indè separavit & se quando dixit: *Tui erant*: quia & ipsius Filii Pater erat. Nunc autem homo idem ipse Filius accepit eos, qui non erant ipsius, quia & formam servi ipsius accepit, i. quæ nō erat ipsius. Sequitur ac dicit: *Et sermonem tuum servaverunt. Nunc cognoverunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt*, id est, cognoverunt, quia abs te sum. Simul enim Pater dedit omnia, cùm genuit, qui habere omnia. *Quia verba*, inquit, *quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperunt*, id est, intellexerunt atque tenuerunt. Tunc enim verbum accipitur, quando mente percipitur.

Et cognoverunt verè, quia à te exij: & crediderunt, quia tu me misisti.) Et hic subaudiendum est, *verè*. Quod enim dixit: *Cognoverunt verè*, exponere voluit adjungendo: *& crediderunt*. Hoc itaque crediderunt verè, quod cognoverunt verè. Id enim est, *à te exij*, quod est, *tu me misisti*. Cùm ergò dixisset: *Cognoverunt verè*, ne quisquam putaret, illam cognitionem jam per speciem factam, non per fidem, exponendo addidit, *& crediderunt*: ut subaudiamus verè, & intelligamus hoc dictum esse, *Cognoverunt verè*, quod est, crediderunt verè: non eo modo, quem significavit paulò antè, cùm dixit: *Modò creditis, venit hora, & jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquatis*: sed crediderunt verè, quomodo credendum est, inconcussè, firmè, stabiliter, fortiter, non jam in propria redituri, & Christum relicturi. (Cognitio fidelium, fides vera.) Adhuc ergò discipuli non erant tales, quales eos dicit verbis præteriti temporis, quasi jam essent, prænuntians quales futuri essent, accepto scilicet Spiritu sancto, qui eos, sicut promissum est, doceret omnia: quem priùs quàm acciperent, quomodo servaverunt ejus sermonem (quod de illis quasi fecerint, dixit) quando primus eorum ter eum negavit, cùm ex ore ejus audisset, quid futurum esset homini, qui eum coram hominibus negavisset? Dedit ergò eis verba, sicut dicit, quæ dedit ei Pater. Sed quando illa non foris in auribus, sed intùs in cordibus spiritualiter acceperunt, tunc verè acceperunt, quia tunc verè cognoverunt. Verè autem cognoverunt, quia verè crediderunt. Ipsi autem Filio, quomodo Pater ea verba dederit, quibus verbis homo poterit explicare? Facilior sanè quæstio videtur, si secundùm id, quòd filius est hominis, accepisse à Patre illa verba credatur: quanquam natus ex Virgine, quando & quomodo ea didicerit, quis enarrabit? quando etiam ipsam, quæ de Virgine facta est, *generationem ejus quis enarrabit?* (Esa. 53 Christi generatio inenarrabilis.) Si verò secundùm id, quòd est de Patre genitus, Patrique coæternus, accepisse à Patre ista verba cogitetur: nihil ibi temporis cogitetur, quasi prius fuerit, qui ea non habuerit; atque ut haberet, quę non haberet, acceperit: quoniam quicquid Deus Pater Deo Filio dedit, gignendo dedit. Ita enim dedit Filio Pater, sine quibus Filius esse non posset, sicut ei dedit ut esset. Nam quomodo aliter Verbo verba daret aliqua, in quo ineffabiliter dixit omnia?

Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro eis, quos dedisti mihi.) Mundum vult modò intelligi, qui vivunt secundùm concupiscentiam mundi, & non sunt in ea sorte gratiæ, ut ab illo eliganiur ex mundo. (Mundus malus.) Non itaque pro mundo, sed pro his, quos ei Pater dedit, rogare se dicit. Per hoc enim, quòd eos illi Pater jam dedit, factum est ut non pertineant ad eum mundum, pro quo non rogat. Deindè subjungit:

Quia tui sunt.) Neque enim quia Pater eos Filio dedit, amisit ipse, quos dedit, cùm adhuc Filius sequatur, & dicat:

Et mea omnia tua sunt, & tua mea.) Ubi satis apparet, quomodo unigeniti Filii sint omnia, quæ sunt Patris: per hoc utique, quòd etiam ipse Deus est, & de Patre Patri est natus æqualis: non quomodo dictum est uni ex duobus filiis, majori scilicet: *Tu mecum semper es, & omnia mea tua sunt*. (Luc. 15 Sancti solius ejus sunt, à quo creati & justificati sunt.) Illud enim dictum est de his omnibus creaturis, quæ infra creaturam sanctam rationalem sunt, quæ utique subduntur Ecclesiæ. In qua universa Ecclesia & illi duo intelliguntur filii major & minor cum omnibus Angelis sanctis, quibus erimus æquales in regno Christi & Dei. Hoc autem ita dictum est: *Et mea omnia tua sunt, & tua mea*, ut hic sit etiam ipsa creatura rationalis, quæ non nisi Deo subditur, ut ei quæ infra illam sunt, cuncta subdantur. (Rationalis creatura præstantia.) Hæc ergò cùm sit Dei Patris, non simul esset & Filii, nisi Patri esset æqualis. De ipsa quippè agebat, cùm diceret: *Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, qui tui sunt, & mea omnia tua sunt, & tua mea.* Nec fas est ut sancti, de quibus hæc locutus est, cujusquam sint, nisi ejus, à quo creati & sanctificati sunt. Ac per hęc omnia, quę ipsorum sunt, necesse est ut ejus sint, cujus & ipsi sunt. Ergò cùm & Patris & Filii sunt, æquales eos esse demonstrat,

quorum

quorum æqualiter sunt. Illud autem quod ait, cùm de Spiritu sancto loqueretur: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis*: de his dixit, quæ ad ipsam Patris pertinent divinitatem, in quibus illi est æqualis, omnia quæ habet habendo. Neque enim Spiritus sanctus de creatura, quæ Patri est subdita & Filio, fuerat accepturus quod ait, de meo accipiet: sed utique de Patre, de quo procedit Spiritus, de quo est natus & Filius.

Et clarificatus sum, inquit, *in eis.*) Nunc suam clarificationem tanquam facta sit, dicit, cùm adhuc esset futura: superiùs autem à Patre poscebat ut fieret. Sed utrùm ipsa sit clarificatio, de qua dixerat: *Et nunc clarifica me tu Pater, apud temetipsum, claritate quam habui priùs quàm mundus esset, apud te*, utique requirendum est. Si enim apud te, quomodo in eis? An cùm hoc ipsum innotescit eis, ac per ipsos omnibus qui credunt eis testibus suis, possumus planè sic intelligere, dixisse Dominum de Apostolis, quòd clarificatus sit in eis? Dicendo enim esse jam factum, ostendit jam fuisse prædestinatum: & certum haberi voluit, quòd esset futurum.

Et jam, inquit, *non sum in mundo, & hi in mundo sunt.*) Si horam prorsus illam, qua loquebatur, attendas, utrique adhuc in mundo erant, & ipse scilicet & illi, de quibus hoc dicebat. Non enim secundùm profectum cordis & vitæ id accipere possumus vel debemus, ut illi propterea esse adhuc dicantur in mundo, quòd mundana adhuc sapiant: ille autem jam non esse in mundo, sapiendo divina. Positum est enim hic unum verbum, quod nos ita intelligere omninò non sinat, quia non ait: Et non sum in mundo; sed, *Iam non sum in mundo*; per hoc ostendens se fuisse in mundo, jam non esse. Nunquid ergò fas est, ut eum credamus aliquando mundana sapuisse, & ab hoc errore liberatum, jam illa non sapere? Quis tam impio sensu se induerit? Restat igitur, ut secundùm id, quod etiã ipse in mundo priùs erat, in mundo se dixerit jam non esse, profectò præsentiã corporali, à mundo scil. absentiam suam jam citò futurã, illorum autem tardius: per hoc ostendens, quòd se jam non hic esse, illos autem hic esse dixit, cùm & ipse hic, & illi hic adhuc essent. Sic enim est locutus homo congruens hominibus, ut mos loquendi sese habet humanus. An non quotidie dicimus, jam non est hic, de aliquo quantocyus abituro? & maximè hoc de morituris solet dici, quanquam & ipse Dominus tanquam prævidens quid lecturos movere posset adjecit:

Et ego ad te venio.) Sic exponens quodammodo cur dixerit: *Iam non sum in mundo.* Commendat ergò Patri eos, quos corporali absentiã relicturus est, dicens:

Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi.) Nempè sicut homo Deum rogat pro discipulis suis, quos accepit à Deo. Sed attende quod sequitur:

Vt sint, inquit, *unum sicut & nos.*) Non ait: Ut nobiscum sint unum: aut, ut simus unum & ipsi, & nos, sicut unum sumus nos; sed ait: *Vt sint unum sicut & nos.* Ipsi utique in natura sua sint unum, sicut & nos in nostra unum sumus. Quod proculdubio verum non diceret, nisi Deus hoc diceret, quod ejusdem naturæ Deus est, cujus & Pater; secundùm quod alibi dixit: *Ego & Pater unum sumus*; non secundùm id quod etiam homo est: nam secundùm hoc, *Pater major me est*, dixit.

Ioan. 10 *Cùm essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo.*) Me, inquit, veniente ad te, serva eos in nomine tuo, in quo eos, quando cum eis eram, & ipse servabam. In nomine Patris servabat discipulos suos Filius homo, cum eis humanã præsentiã constitutus. Sed etiã Pater in nomine Filii servabat, quos in nomine Filii petentes exaudiebat. His quippè idem Filius dixerat: *Amen amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Neque hoc tam carnaliter debemus accipere, veluti vicissim nos servent Pater & Filius, amborum in nobis custodiendis alternante custodiã, quasi succedat alius quando discesserit alius. Simul enim nos custodiunt Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, qui est unus, verus, beatus Deus. Sed Scriptura nos nõ levat, nisi descendat ad nos: sicut Verbum caro factum descendit, ut levaret, non cecidit ut jaceret. Si descendentẽ cognovimus, cum levante surgamus, & intelligamus, cùm ita loquitur, personas eum distinguere, non separare naturas. Quando ergò servabat discipulos suos Filius præsentiã corporali, nõ expectabat Pater ad custodiendum succedere Filio discedenti, sed eos ambo servabant potentiã spirituali: & quando abiens abstulit Filius præsentiã corporalem, tenuit cum Patre custodiam spiritualem: quia & custodiendos quando Filius-homo accepit, custodiæ paternæ nõ eos abstulit: & cùm Pater Filio custodiendos dedit, non dedit sine ipso cui dedit, sed homini Filio non sine Deo, eodem ipso utiq; Filio. Sequitur ergò Filius, & dicit:

Quos dedisti mihi, ego custodivi, & nemo ex his periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.) Filius perditionis dictus est traditor Christi, perditioni prædestinatus, secundùm Scripturam: quia de illo in Psalmo centesimo octavo maximè prophetatur. *Perditionis filius.*

Nunc autem, inquit, *ad te venio: & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meũ impletum in semetipsis.*) Ecce in mundo se loqui dicit, qui paulò antè dixerat: *Iam non sum in mundo.* Quod cur dixerit, ibi exposuimus, imò ipsũ id exposuisse docuimus. Ergò & quia nondum abierat, hîc adhuc erat: & quia mox fuerat abiturus, hîc quodammodo jam non erat. Quod sit autem hoc gaudium, de quo ait: *Vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis*, jam superiùs expressum est, ubi ait: *Vt sint unum sicut & nos.* Hoc gaudiũ suum, i. à se in eos collatum, in eis dicit implendũ, propter quod se locutum dixit in mundo. Hæc est pax illa & beatitudo in futuro seculo, propter quam consequendam temperanter, & justè, & piè vivendum est in hoc seculo. Loquens adhuc Dominus ad Patrẽ, & orans pro discipulis suis dicit: *Pax futuri seculi.*

Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus odio eos habuit.) Nondum id experti fuerant passionibus suis, quæ illos postea sunt secutæ: sed more suo dicit ista, verbis præteriti temporis futura præ nuntians. Deindè causam subjiciens cur eos odio habuit mundus:

Quia non sunt, inquit, *de mundo, sicut & ego non sum de mundo.*) Hoc eis regeneratione collatum est. Nam generatione de mundo erant; propter quod jam eis dixerat: *Ego vos de mundo elegi.* Donatum est ergò eis, ut sicut ipse, nec ipsi essent de mundo, eos ipso liberante de mundo. Ipse autem de mundo nunquam fuit, qui etiam secundùm formam servi de Spiritu sancto ipse natus est, de quo illi renati. Nam si propterea illi jam non de mundo, quia renati sunt de Spiritu sancto: propterea ille nunquam de mundo, quia natus est de Spiritu sancto.

Non rogo, inquit, *ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos ex malo.*) Adhuc enim necessarium habebant, quamvis jam non essent de mundo, esse tamen in mundo. Repetit eandem sententiam:

De mundo, inquit, *non sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate.*) Sic enim servantur ex malo: quod superiùs oravit ut fieret. Quæri autem potest, quomodo de mundo jam nõ erant, si sanctificati in veritate nondum erant? aut si jam erant, cur poscat ut sint? An quia & sanctificati, in eadem proficiunt sanctitate, fiuntq; sanctiores, neque hoc sine adjutorio gratiæ Dei, sed illo eorum sanctificante profectum, qui sanctificavit inceptum? Undè & Apostolus dicit: *Quia in vobis opus bonum cœpit, perficiet usque in diem Christi Iesu.* Sanctificantur itaq; in veritate hæredes testamenti novi, cujus veritatis umbræ fuerunt sanctificationes veteris testamenti. Et cùm sanctificantur in veritate, utiq; sanctificantur in Christo, qui veraciter dixit: *Ego sum via, veritas, & vita.* Item quando ait: *Veritas liberabit vos*: paulò pòst exponens quid dixerit: *Si vos*, inquit, *filius liberaverit, tunc verè liberi eritis.* Ut ostenderet hoc priùs dixisse *veritatem*, quod postmodũ *filium*. Quid ergò aliud & hoc loco dixit: *Sanctifica eos in veritate*, nisi sanctifica eos in me? Deniq; sequitur, & hoc apertiùs insinuare nõ desinit. *Philip. 1* *Sancti sanctiores fiunt.* *Ioan. 14* *Ioan. 8*

Sermo tuus, inquit, *veritas est.*) Quid aliud dixit, quàm Ego veritas sum? Græcum quippè Evangelium λόγος habet, quod etiã ibi legitur, ubi dictum est: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* & utique ipsum Verbum novimus unigenitum Dei Filium: *Sermo idẽ quod verbum. Ioan. 1.*

quod *caro factum est, & habitavit in nobis.* Undè & hic poni potest, & in quibusdam codicibus positum est: *Verbum tuum veritas est*, sicut in quibusdam codicibus etiam ibi scriptum est: *In principio erat sermo.* In Græco autem sine ulla varietate & ibi & hic λόγος est. Sanctificat quippè Pater in veritate, id est, in Verbo suo, in Unigenito suo, suos hæredes, ejusque cohæredes. Sed nunc adhuc de Apostolis loquitur; nam sequutus ita adjungit:

In principio erat sermo.

Sicut me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum.) Quos misit, nisi Apostolos suos? Nam & ipsum nomen ἀπόστολος, quoniam Græcum est, nihil nisi missum significat in Latino. *Misit ergò Deus Filium suum, non in carne peccati, sed in similitudine carnis peccati*; & misit Filius ejus eos, quos natos in carne peccati, sanctificavit à labe peccati. Sed quoniam per hoc, quòd mediator Dei & hominum homo Christus Jesus factus est caput Ecclesiæ, illi membra sunt ejus; ideò ait quod sequitur:

Rom. 8
Carnem peccati Christus nō induit, sed similitudinem carnis peccati.

Et pro eis ego sanctifico meipsum.] Quid est enim: *Et pro eis ego sanctifico meipsum*, nisi eos in meipso sanctifico? cùm & ipsi sint ego: quoniam de quibus hoc ait, ut dixi, membra sunt ejus, & unus est Christus caput & corpus, docente Apostolo, atque dicente de semine Abrahæ: *Si ergo vos Christi, ergò Abrahæ semen estis*, cùm dixisset superiùs: *Non dicit, & seminibus, tanquam in multis; sed tanquam in uno, & semine tuo, quod est Christus.* Si ergò semen Abrahæ, hoc est, Christus, quid aliud dictum est, quibus dictum est: *Ergò Abrahæ semen estis*, nisi, ergò Christi estis? Indè est quòd alio loco idem ipse Apostolus ait: *Nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt pressurarum Christi in carne mea.* Non dixit, *pressurarum* mearum; sed *Christi*, quia membrum erat Christi. Mox addit:

Galat. 3

Ut sint & ipsi sanctificati in veritate.) Quod quid est aliud, quàm in me? secundùm id quòd veritas est Verbum illud in principio, Deus, in quo & ipse filius hominis sanctificatus est ab initio creationis suæ, quando Verbum factum est caro, quia una persona facta est Verbum & homo. Tunc ergò sanctificavit se in se, hoc est, hominem se, in Verbo se, quia unus est Christus Verbum & homo, sanctificans hominem in Verbo. Propter sua verò membra: *Et pro eis*, inquit, *ego.* Id est, quod promisit etiam ipsis, quia & ipsi sunt ego: sicut mihi profuit in me, quia homo sum sine ipsis: *& ego sanctifico meipsum*, hoc est, ipsos in me, tanquam meipsum, sanctifico ego, quoniam in me etiam ipsi sunt ego. *Ut sint & ipsi sanctificati in veritate.* Quid est: *Et ipsi*, nisi, quemadmodum ego in veritate, quod sum ego?

Coloss. 1

Non pro eis autem rogo tantùm.) Id est, pro discipulis, qui cum illo tunc erant;

Sed & pro eis, inquit, *qui credituri sunt per verbum eorum in me.*) Ubi omnes suos intelligi voluit, non solùm qui tunc erant in carne, sed etiam qui futuri erant. Quotquot enim posteà crediderunt in eum, per Verbum Apostolorum sine dubio crediderunt: & donec veniat, credituri sunt. Ipsis enim dixerat: *Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.* Et per hos Evangelium ministratum est, etiam antequam scriberetur, & utique quisquis in Christum credit, Evangelio credit. Non itaque hi tantùm intelligendi sunt, quos ait in se credituros per verbum eorum, qui ipsos cùm in carne viverent, Apostolos audiebant; sed & post obitum eorum & nos longè pòst nati, per verbum eorum credimus in Christum: quoniam ipsi, qui cum illo tunc fuerunt, quod ab illo audiêrunt, cæteris prædicaverunt: atque ita verbum eorum, ut etiam nos crederemus, ad nos usque pervenit, ubicunque est ejus Ecclesia: & perventurum est ad posteros, quicunque ubicunque in eum posteà credituri sunt. Potest itaque videri Jesus in hac oratione non orâsse pro quibusdam suis, nisi diligenter scrutemur in eadem oratione verba ejus. Si enim pro eis priùs oravit, sicuti jam ostendimus, qui cum illo tunc erant: posteà verò etiam pro eis, qui per verbum eorum in illum fuerant credituri: potest dici non orâsse pro illis, qui neque tunc erant cum illo, quando ista dicebat, neque per verbum eorum posteà; sed in eum sive per ipsos, sive quomodolibet, tamen antè crediderant. Nunquid enim cum illo tunc erat Nathanaël? Nunquid

Evangelio credit, quisquis in Christū credit. Verbum Apostolorum quod dicatur.

Joseph ille ab Arimathia, qui corpus ejus à Pilato petivit, quem jam discipulum ejus fuisse iste ipse Joannes Evangelista testatur? Nunquid Maria mater ejus, & aliæ fœminæ, quas ejus discipulas in Evangelio jam tunc fuisse didicimus, nunquid cum illo tunc erant, de quibus sæpè dicit idem Joannes Evangelista: *Multi crediderunt*? Nam undè erat multitudo illa eorum, qui cum ramis partim præcedebant, partim sequebantur insidentem jumento, dicentes: *Benedictus qui venit in nomine Domini*? Et cum eis pueri, de quibus ait fuisse prædictum: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*? Undè quingenti fratres, quibus simul post resurrectionem non apparuisset, nisi in eum antè credidissent? Undè illi centum & novem, qui cum istis undecim centum viginti erant, quando simul congregati post ejus ascensionem expectaverunt & acceperunt promissum Spiritum sanctum? Undè erant illi omnes, nisi ex illis, de quibus dictum est: *Multi crediderunt in eum*? Non ergò pro eis tunc Salvator oravit, quoniam pro eis oravit, qui cum illo tunc erant, & pro aliis, qui per verbum eorum in eum jam non crediderant, sed fuerant credituri? Illi autem nec cum illo tunc erant, & in eum jam antè crediderant. Omitto dicere de Simeone sene, qui in infantulum credidit: de Anna Prophetissa: de Zacharia & Elizabeth, qui eum prophetaverunt antequam de Virgine nasceretur: de filio eorum Joanne, præcursore ejus, amico sponsi, qui eum & in sancto Spiritu agnovit, & absentem prædicavit, & aliis agnoscendum, cùm præsens esset, ostendit. Hos omitto, quoniam responderi potest, orandum pro talibus mortuis non fuisse, qui cum magnis suis meritis hinc abierant, & recepti quiescebant; hoc enim de antiquis justis similiter respondetur. Quis enim eorum à damnatione totius massæ perditionis, quæ per unum hominem facta est, salvus esse potuisset, nisi in unum mediatorem Dei & hominum in carne venturum, revelante Spiritu credidisset? Sed nunquid ei pro Apostolis orandum fuit, & pro tam multis, qui in hac vita adhuc erant, nec cum illo tunc erant, & antè jam crediderant, orandum non fuit? Quis hoc dixerit? Intelligendum est igitur, quòd nondum in eum sic crediderant, quomodo in se ipse credi volebat; quandoquidem & ipse Petrus, cui confitenti & dicenti: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, tam magnum testimonium perhibuerat, magis eum mori nolebat, quam mortuum resurrecturum esse credebat: undè mox ab eo appellatus est satanas. Fideliores itaque reperiuntur, qui defuncti jam fuerant, & resurrecturum Christum, revelante Spiritu, non utique dubitabant, quàm illi qui cùm credidissent ipsum redempturum Israël, visâ ejus morte spem totam, quam de illo habuerant, perdiderunt. Nihil itaque melius credimus, quàm post ejus resurrectionem, impartito Spiritu sancto, edoctis & confirmatis Apostolis, eisque in Ecclesia primitùs Doctoribus constitutis, per eorum verbum sic alios credidisse, quemadmodum in Christum credi oportebat, id est, ut fidem resurrectionis ejus tenerent: ac per hoc & illos omnes, qui jam in eum credidisse videbantur, ad eorum numerum pertinuisse, pro quibus oravit, dicens: *Non pro his autem rogo tantùm, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me.* Sed restat nobis ad istam quæstionem adhuc solvendam beatus Apostolus Paulus, & latro ille crudelis in scelere, fidelis in cruce. Paulus quippè Apostolus *non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum*, se factum dicit Apostolum, & de ipso suo loquens Evangelio ait: *Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.* Quomodo igitur erit in eis, de quibus dictum est: *Credituri sunt per verbum eorum in me*? Latro verò ille tunc credidit, quando in ipsis doctoribus fides, quæ fuerat qualiscunque, defecit. Nec ipse itaque per eorum verbum credidit in Christum Jesum, & tamen sic credidit, ut quem videbat crucifixum, confiteretur non solùm resurrecturum, verumetiam regnaturum, dicendo: *Memento meî cùm veneris in regnum tuum.* proindè relinquitur, ut si Dominus Jesus in hac oratione pro suis omnibus, quicunque in hac vita (*quæ tentatio est super terram*) vel tunc erant, vel

Joseph ab Arimathia.
Ps. 8
1. Cor. 15
Act. 1
Joan. 2
Luc. 2
Luc. 1
Joan. 1
Mortui ante Christum tamen per Christum salvati.
Matt. 16
Marc. 8
Paulus Apostolus, nō per hominem.
Galat. 1
Latronis fidelis fides.
Luc. 23
Job. 7

futuri

futuri erant, orâsse credendus est, sic intelligamus quod dictum est, per verbum eorum, ut ipsum verbum fidei, quod prædicaverunt in mundo, hic significatum esse credamus: dictum autem esse verbum eorum, quoniam ab ipsis est primitùs ac præcipuè prædicatũ. Jam enim ab ipsis prædicabatur in terra, quando per revelationem Jesu Christi ipsum verbum eorũ Paulus accepit: undè & contulit cum eis Evangelium, ne fortè in vacuũ cucurrisset, aut curreret: & dextras ei dederunt, quia & in illo quamvis non per eos illi datum, tamen verbum suum, quod jam prædicabant, & in quo fundati fuerant, invenerunt; de quo verbo resurrectionis Christi idem dicit Apostolus: *sive ego, sive illi, sic prædicamus, & sic credidistis.* Et iterum: *Hoc est*, inquit, *verbum fidei, quod prædicamus*, quia si *confessus fueris in ore tuo, quòd Dominus est Jesus Christus, & credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris.* Et in Actibus Apostolorum legitur, quòd in Christo Deus definierit fidem omnibus, suscitans eum à mortuis. Hoc verbum fidei, quia principaliter ac primitùs per Apostolos, qui ei cohæserant, prædicatum est, ideò *verbum eorum* dictum est. Neque enim propterea non verbum Dei, quia dictum est *verbum eorum*, cùm dicat idem Apostolus Thessalonicenses accepisse à se non ut verbum hominum, sed *sicut est*, inquit, *verè verbum Dei*. Ideò ergò Dei, quia Deus id donavit. Eorum verò verbum dictum est, quia hoc prædicandum, illis Deus primitùs ac præcipuè commendavit. Ergò illâ oratione pro omnibus quos redemit, sive tunc in carne viventes, sive posteà futuros, Redemptor noster oravit, cùm rogans pro Apostolis, qui cum illo tunc erant, adjunxit etiam illos, qui per eorum verbum in eum fuerant credituri. Cùm ergò Dominus Jesus orâsset pro discipulis suis, quos tunc secum habebat, atque adjunxisset suos alios, dicens: *Non pro his autem rogo tantùm, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me*: velut quæreremus quid vel quare pro illis rogaret, continuò subintulit dicens:

Galat. 2
Pauli Apostoli fidelitas in Evãgelio.
1. Cor. 15
Rom. 10
Act. 17
1. Thess. 2
Fides verbũ, & Dei verbũ, & Apostolorum.
Christi oratio ad omnes fideles suos pertinebat.

Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint.] Et superiùs cùm adhuc pro solis discipulis, quos secum habebat, oraret: *Pater sancte*, inquit, *serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: ut sint unum sicut & nos.* Hoc ergò etiam nunc & pro nobis rogavit, quòd tunc pro illis, ut omnes, hoc est, & nos & illi unum simus. Ubi diligenter advertendum est, non dixisse Dominum: Ut omnes unum simus, sed *ut omnes unum sint: sicut tu Pater in me, & ego in te*, subintelligitur, *unum sumus*. Quod aptiùs dicitur posteà, quia & priùs dixerat de discipulis, qui cum illo erant, ut sint unum sicut & nos. Quamobrem ita est Pater in Filio, & Filius in Patre, ut unum sint, quia unius substantiæ sunt. Nos verò esse quidem in eis possumus, unum tamen cum eis esse non possumus: quia unius substantiæ nos & ipsi non sumus, in quantum Filius cum Patre Deus est. Nam in quantum homo est, ejusdem substantiæ est, cujus & nos sumus. Sed nunc illud potiùs voluit commendare, quod alio loco ait: *Ego & Pater unum sumus.* ubi eandem Patris & suam significavit esse naturã, ac per hoc cùm & in nobis sint Pater & Filius, vel etiam Spiritus sanctus, non debemus eos putare naturæ unius esse nobiscum. Sic itaque sunt in nobis, vel nos in illis, ut unum sint in natura sua, nos unum in nostra. Sunt quippè ipsi in nobis, tanquam Deus in templo suo. Sumus autem nos in illis, tanquam creatura in creatore suo. Deindè cùm dixisset: Ut & ipsi in nobis unum sint, adjunxit:

Christus in quantũ homo, ejusdẽ substantiæ nobiscum est.
Unum omnes sumus in Christo.
Deus in nobis est, & nos in Deo.

Ut mundus credat, quia tu me misisti.] Quid est ergò, omnes unum sint, ut mundus credat? Ipsi quippè Omnes, mundus est credens. Neque enim alii sunt qui unum erant, & alius est mundus propterea crediturus, quia illi unum erant, cùm proculdubio de his dicat: *Ut omnes unum sint*, de quibus dixerat: *Non pro his autem rogo tantùm, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me*, continuò subjungens: *Ut omnes unum sint.* Isti autem omnes, qui nisi mundus est, non hostilis utique, sed fidelis? Nam ecce qui dixerat: *Non pro mundo rogo*, pro mundo rogat, ut credat: quoniam est mundus, de quo scriptum est: *Ne cum hoc mundo damnemur.* Pro illo mundo non rogat: neque enim quo sit prædestinatus ignorat. Est & mundus de quo scriptum est: *Non venit filius hominis ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Undè & Apostolus: *Deus erat*, inquit, *in Christo mundum reconcilians sibi.* Pro illo mundo dicens: *Ut mundus credat, quia tu me misisti.* Per hanc enim fidem mundus reconciliatur Deo, cùm credit in Christum, qui est missus à Deo. Quomodo ergò intellecturi sumus quod ait: *Ut & ipsi in nobis unum sint, & credat mundus quia tu me misisti*: nisi quia non in eo causam posuit, ut credat mundus, quia illi unum sunt: tanquam ideò credat, quòd eos esse unum videt, cùm ipse mundus sit, omnes qui credendo unum fiunt; sed orando dixit: *Ut mundus credat*, sicut orando dixit: *Ut omnes unum sint*; orando dixit: *Ut & ipsi in nobis unum sint*, hoc est enim, omnes unum sint, quod est, mundus credat: quoniam credendo unum fiunt & perfectè unum, qui cùm naturâ essent unũ, dissentiendo ab uno non erant unum. Denique si verbum quod ait, *rogo*, tertiò subaudiamus, vel potiùs, quod pleniùs fiat, ubique ponamus, erit hujus expositio sententiæ manifestior: Rogo *ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te.* Rogo *ut & ipsi in nobis unum sint.* Rogo *ut mundus credat quia tu me misisti.* Ideò quippè addidit quod dixit: *In nobis*, ut quòd unum efficimur fidelissimâ charitate, gratiæ Dei noverimus tribuendum esse, non nobis; sicut Apostolus cùm dixisset: *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux*, inquit; & ne sibi hoc tribuerent, adjecit: *In Domino.* Deindè Salvator noster rogando Patrem, se hominem demonstrabat. Nunc demonstrans & seipsum, quoniam cum Patre Deus est, facere quod rogat:

1. Cor. 11
Joan. 3
2. Cor. 5
Mundus omnis & fidelis.
Unionis ac concordia vinculum.
Ephes. 5

Et ego, inquit, *claritatem quam dedisti mihi, dedi eis.*) Quam claritatem, nisi immortalitatem, quam natura humana in illo fuerat acceptura? Nam nec ipse adhuc acceperat eam, sed more suo propter immobilitatem prædestinationis, præteriti temporis verbis futurum significat, quòd nunc clarificandus, hoc est, suscitandus à Patre, & ipse sit nos ad eam claritatem suscitaturus in finem. Simile est hoc ei quòd alibi dicit: *Sicut Pater suscitat mortuos & vivificat, sic & filius quos vult, vivificat.*] Et quos, nisi eosdem quos Pater? Quæcunque enim Pater facit, non alia, sed hæc & Filius, nec aliter, sed similiter facit: ac per hoc suscitavit & seipsum etiam ipse. Nam undè est: *Solvite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud?* Proindè immortalitatis claritatem, quam sibi à Patre datam dicit, etiam sibi ipse dedisse intelligendus est, etsi non dicit. Ideò quippè sæpiùs solum Patrem facere dicit quod & ipse facit, ut cum Patre quicquid est, ei tribuat de quo est. Sed aliquando etiam tacito Patre se dicit facere, quod facit cum Patre, ut intelligamus ita Filium non esse à Patris opere separandum, quando se tacito Patrem dicit aliquid operari, quemadmodum nec Pater ab opere Filii separatur, quando ipso tacito Filius operari dicitur, quod nihilominùs Pater operatur. Cum ergò tacet Filius in opere Patris operationem suam, humilitatem suam commendat, ut sit nobis salubrior. Cùm verò vicissim in opere suo tacet operationem Patris, paritatem suam commendat, ne credatur inferior. Isto modo igitur & hoc loco nec se fecit alienum à Patris opere, quamvis dixerit: *Claritatem quam dedisti mihi*, quia & ipse dedit eam sibi. Nec Patrem fecit alienum ab opere suo, quamvis dixerit: dedi eis, quia & Pater illam dedit eis. Inseparabilia namque sunt opera non solùm Patris & Filii, verumetiam Spiritûs sancti. Sicut autem ex eo quòd Patrem pro suis omnibus rogavit, hoc fieri voluit, ut omnes unum sint: ita ex hoc etiam suo beneficio quod ait: *Claritatem quam dedisti mihi, dedi eis*, id fieri nihilominùs voluit. Nam continuò subjunxit:

Joan. 5
Patris & Filii operatio.
Joan. 2

Ut sint unum, sicut nos unum sumus; deindè addidit: *Ego in eis, & tu in me, ut sint consummati in unum.*) Ubi se mediatorem inter Deum & homines breviter intimavit. Neque enim hoc ita dictum est, tanquam Pater non sit in nobis, aut nos in Patre non simus; cùm & alio loco dixerit: *Veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus.* & hîc paulò antè non dixerit: *Ego in eis, & tu in me*, quod dixit modò: *aut ipsi in me, & ego in te? sed tu in me, & ego in te, & ipsi in nobis.* Quod ergò nunc ait: *Ego in eis, & tu in me*, ita dictum est ex

2. Cor. 3

perſona mediatoris, ſicut illud quod Apoſtolus ait: *Vos Chriſti, Chriſtus verò Dei.* Quod verò addit: *Ut ſint conſummati in unum,* oſtendit eo perduci reconciliationem, quæ fit per mediatorem, ut perfectâ beatitudine, cui nihil jam poſſit adjici, perfruamur. Undè id quod ſequitur: *Ut cognoſcat mundus, quia tu me miſiſti,* non ſit accipiendum puto, tanquam iterum dixerit: *Ut credat mundus.* Aliquando enim & Cognoſcere pro eo quod eſt Credere, ponitur, ut eſt quod ait aliquanto ſuperiùs: *Et cognoverunt verè quia à te exii, & crediderunt quia tu me miſiſti.* Hoc dixit ſuperiùs: *Crediderunt*, quod priùs dixerat: *Cognoverunt.* Sed hic quandoquidem de conſummatione loquitur, talis eſt intelligenda cognitio, qualis erit per ſpeciem, non qualis nunc eſt per fidem. Nam videtur ordo eſſe ſervatus in eo, quod paulò antè dixit: *Ut credat mundus*; hic autem: *Ut cognoſcat mundus.* Ibi enim quamvis dixerit: *ut omnes unum ſint, & in nobis unum ſint*; non ait tamen, ſint conſummati in unum: atque ita ſubnexuit, *ut credat mundus, quia tu me miſiſti.* Hic verò, *ut ſint*, inquit, *conſummati in unum*: ac deinde non addidit, ut credat mundus, ſed, *ut cognoſcat mundus quia tu me miſiſti.* Quamdiu enim credimus quod non videmus, nondum ſumus ita conſummati, quemadmodum erimus, cùm meruerimus videre quod credimus. Rectiſſime igitur ibi ait: *ut credat mundus*; hîc: *ut cognoſcat mundus.* Tamen & ibi, & hîc: *quia tu me miſiſti*; ut noverimus quantum pertinet ad Patris & Filii inſeparabilem charitatem, hoc nos modo credere, quo tendimus credendo cognoſcere. Si autem diceret, ut cognoſcant quia tu me miſiſti, tantundem valeret quantum hoc quod ait: *Ut cognoſcat mundus.* Ipſi ſunt enim mundus, non permanens inimicus, qualis eſt mundus damnationi prædeſtinatus, ſed ex inimico amicus effectus: propter quem *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi*; ideò dixit: *Ego in eis, & tu in me*, tanquam diceret: Ego in eis, ad quos miſiſti me: & tu in me, mundum reconcilians tibi per me. Propterea ſequitur etiam illud quod ait:

Cognoſcere, pro credere.

Conſummatio Chriſtianorum.

Reconciliatio mediatoris quò nos perducat.

Et dilexiſti eos, ſicut & me dilexiſti.] In Filio quippè nos Pater diligit, quia in ipſo nos elegit ante mundi conſtitutionem. Qui enim diligit Unigenitum, profectò diligit & membra ejus, quæ adoptavit in eum per eum. Nec ideò pares ſumus unigenito Filio, per quem creati & recreati ſumus, quia dictum eſt: *Dilexiſti eos, ſicut & me.* Neque enim ſemper æqualitatem ſignificat, qui dicit: *Sicut illud, ita & illud*: ſed aliquando tantum, quia eſt illud, eſt & illud: aut quia eſt illud, ut ſit & illud. Quis enim dixerit eo prorſus modo in mundum à Chriſto Apoſtolos miſſos, quo modo ipſe eſt miſſus à Patre? Ut enim alias taceam differentias, quas commemorare longum eſt, miſſi ſunt certè illi cùm jam homines eſſent: miſſus eſt autem ipſe, ut homo eſſet; & tamen ſuperiùs ait: *Sicut me miſiſti in mundum, & ego miſi eos in mundum*; tanquam diceret: Quia miſiſti me, miſi eos. ita & hoc loco: *Dilexiſti eos*, inquit, *ſicut & me dilexiſti*: quod aliud nihil eſt, quàm dilexiſti eos, quoniam & me dilexiſti. Non enim membra Filii non diligeret, qui diligit Filium. Aut alia cauſa eſt diligendi membra ejus, niſi quia diligit eum. Sed diligit Filium ſecundùm divinitatem, quia genuit illum æqualem ſibi. Diligit eum etiam ſecundùm id quod homo eſt, quia ipſum unigenitum *Verbum caro factum eſt*, & propter Verbum ei chara Verbi caro. Nos autem diligit, quoniam ſumus ejus membra, quem diligit: & hoc ut eſſemus, propter hoc nos dilexit antequam eſſemus. Quapropter incomprehenſibilis eſt dilectio qua diligit Deus, neque mutabilis. Non enim ex eo quod ei reconciliati ſumus per ſanguinem Filii ejus, nos cœpit diligere; ſed ante mundi conſtitutionem dilexit nos, ut cum ejus Unigenito etiam nos filii ejus eſſemus, priùs quàm omninò aliquid eſſemus. Quòd ergò reconciliati ſumus Deo per mortem Filii ejus, non ſic audiatur, non ſic accipiatur, quaſi ideò nos reconciliaverit ei Filius, ut jam inciperet amare quos oderat: ſicut reconciliatur inimicus inimico, ut deindè ſint amici, & invicem diligant qui oderant invicem: ſed jam nos diligenti reconciliati ſumus ei, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Quod utrum verum dicam, atteſtetur Apoſtolus: *Commendat*, inquit, *dilectionem ſuam Deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt.* Habebat itaque ille erga nos charitatem, etiam cùm inimicitias adverſus eum exercentes, operaremur iniquitatem; & tamen ei veriſſimè dictum eſt: *Odiſti Domine omnes qui operantur iniquitatem.* Proindè miro & divino modo, & quando nos oderat, diligebat; oderat enim nos quales ipſe non fecerat; & quia iniquitas noſtra opus ejus non omni ex parte conſumpſerat, noverat ſimul in unoquoque noſtrûm & odiſſe quod feceramus, & amare quod fecerat. Et hoc quidem in omnibus intelligi poteſt de illo, cui veraciter dicitur: *Nihil odiſti eorum quæ feciſti.* Non enim quod odiſſet, eſſe voluiſſet; aut omninò eſſet, quod omnipotens eſſe noluiſſet: niſi & in eo quod odit, eſſet etiam quod amaret. Meritò quippè odit, & velut regula ſuæ artis, alienum improbat vitium: amat tamen ſuum etiam in vitio pro ſua vel ſanatione beneficiorum, vel damnatione judicium. Ita Deus nihil odit eorum quæ fecit; naturarum enim, non vitiorum conditor, mala quæ odit, ipſe non fecit: & de malis eiſdem, vel ſanando ea per miſericordiam, vel ordinando per judicium, bona ſunt ipſa quæ fecit. Cùm igitur eorum quæ fecit, nihil oderit, quis dignè poſſit eloqui quantum diligat membra Unigeniti ſui, & quantò ampliùs ipſum Unigenitum, *in quo condita ſunt omnia viſibilia & inviſibilia*, quæ in ſuis generibus ordinata, ordinatiſſimè diligit? Membra quippè Unigeniti ad Angelorum ſanctorum æqualitatem gratiæ ſuæ largitate perducit. Unigenitus autem cùm ſit Dominus omnium, proculdubio eſt Dominus Angelorum: naturâ qua Deus eſt, non Angelis, ſed potiùs Patri æqualis: gratiâ verò qua homo eſt, quo modo non excedit excellentiam cujuſlibet Angeli, cum ſit una perſona carnis & Verbi? in magnam ſpem Dominus Jeſus ſuos erigit, qua major omninò eſſe non poſſit. Audite, & eſtote in ſpe gaudentes, propter quod vita iſta non amanda, ſed toleranda ſit, ut eſſe poſſitis in ejus tribulatione patientes. Audite, inquam, & quò ſpes noſtra levetur, attendite. Chriſtus Jeſus dicit: Filius Dei unigenitus, qui Patri coæternus & æqualis eſt, dicit, qui propter nos homo factus eſt, ſed ſicut omnis homo mendax non factus eſt, dicit: via, vita, veritas dicit: qui nondum vicit, de his quibus vicit, dicit: audite, credite, ſperate, deſiderate quod dicit:

Adoptio noſtra per Filiũ Dei.

Sicut, nõ ſemper non nimodam ſimilitudinem ſignificat.

Reconciliatio noſtra cum Deo quomodo intelligatur.

Amor Dei erga nos. Rom. 5

Charitas Dei erga nos inenarrabilis.

Odiſſe quomodo dicatur Deus.

Sap. 11

Malis Deus benè utitur.

Coloſſ. 1

Unigenitus Dei Filius Angelorum Dominus.

Pater, inquit, *quos dediſti mihi, volo ut ubi ego ſum, & illi ſint mecum.*) Qui ſunt iſti, quos dicit à Patre datos ſibi? Nonne illi, de quibus alio loco dicit: *Nemo venit ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum?* Jam quomodo ea, quæ fieri dicit a Patre, faciat & ipſe cum Patre, ſi quid in hoc Evangelio profecimus, novimus. Ipſi ſunt ergò quos à Patre accepit, quos & ipſe de mundo elegit. Ad quæ elegit? ut jam non ſint de mundo, ſicut non eſt & ipſe de mundo, & ſint tamen etiam ipſi mundus credens & cognoſcens quòd CHRISTUS à Deo Patre ſit miſſus, ut mundus ex mundo liberaretur: ne mundus Deo reconciliandus cum mundo inimiciſſimo damnaretur. Sicut enim ait in hujus orationis exordio, dedit ei poteſtatem omnis carnis, id eſt, omnis hominis, ut liberet quos voluerit, damnet quos voluerit, qui vivos & mortuos judicabit: ſed eos ſibi dicit eſſe datos quibus omnibus det vitam æternam. Sic enim ait: *Ut omne quod dedit ei, det eis vitam æternam.* Proindè non ei dati ſunt, quibus vitam non dabit æternam: quamvis & ipſorum poteſtas ei data ſit, cùm poteſtas ei data eſt omnis carnis, id eſt, omnis hominis. Ita mundus reconciliatus ex inimico liberatur mundo, cùm in illo exercet poteſtatem ſuam, ut eum in mortem mittat æternam: hunc autem facit ſuum, cui vitam donet æternam. Quapropter omnibus prorſus ovibus ſuis bonus paſtor, omnibus membris ſuis magnum caput, promiſit hoc præmium, ut ubi eſt ipſe, & nos cum illo ſimus, nec poterit niſi fieri quod omnipotenti Patri ſe velle dixit omnipotens Filius. Ibi eſt enim & Spiritus ſanctus pariter æternus, pariter Deus, Spiritus unus duorum, & ſubſtantia voluntatis amborum. Nam illud quod dixiſſe legitur propinquante paſſione: *Verùm non quod ego volo, ſed quod tu vis Pater*, quaſi alia Patris, alia Filii ſit voluntas, aut fuerit: ſonus eſt noſtræ infir-

Ioan. 6

Matt. 26 Verùm nõ quod ego volo, &c. interpretatur.

mitatis

Voluntas Patris & Filii eadē. mitatis quamvis fidelis, quam in se caput nostrum transfiguravit, quando etiam peccata nostra portavit. Unam verò esse Patris & Filii voluntatem, quorum etiam Spiritus unus est, quo adjuncto agnoscimus Trinitatem: etsi intelligere nondum permittit infirmitas, credat pietas. Sed quoniam quibus promiserit, & quàm firma sit ipsa promissio, pro sermonis brevitate jā diximus, hoc ipsum, quantum valemus, quid sit quod dignatus est promittere, videamus. *Quos dedisti mihi*, inquit, *volo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum.* Quantum attinet ad creaturam, in qua factus est ex semine David secundùm carnem, nec ipse adhuc erat, ubi futurus erat; sed eo modo dicere potuit: *ubi ego sum*, quod intelligere debemus, quòd citò fuerat ascensurus in cœlum: ut jam ibi esse se diceret, ubi erat mox futurus. Potuit & illo modo, quo antè jam dixerat loquens ad Nicodemum: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo.* *Ioan. 3* Nam & ibi non dixit: Erit; sed *Est*, propter unitatem personæ, in qua Deus & homo est, & homo Deus. In cœlo ergò nos futuros esse promisit. Illò enim forma servi levata est, quam sumpsit ex Virgine, & ad Patris dexteram collocata. Propter spem tanti hujus boni & Apostolus ait: *Deus autem qui dives est in misericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos, & cùm essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo, cujus gratiâ sumus salvati, & simul excitavit in cœlestibus in Christo Jesu.* *Ephes. 2* Hoc ergò potest intelligi dixisse Dominus, *Vt ubi sum ego, & illi sint mecum.* Et ipse quidem de se dixit, quòd ibi jam esset; de nobis autem velle se dixit, ut essemus ibi cum illo: non quòd jam essemus, ostendit. Apostolus autem quòd Dominus velle se dixit ut fieret, tanquam factum fuerit, est locutus. Non enim ait: Excitaturus est nos, & in cœlestibus sedere facturus; sed *excitavit, & sedere in cœlestibus fecit*, quia non inaniter, sed fideliter deputat factum, quod futurum esse non dubitat. Quod verò attinet ad formam Dei, in qua æqualis est Patri, si secundùm eam velimus intelligere quod dictum est: *Volo ut ubi ego sum, & illi sint mecum*, abscedat ab animo omnis imaginum corporaliū cogitatio. Quicquid menti occurrerit longum, latum, crassum, qualibet luce corporeâ coloratum per qualibet locorum spatia vel finita vel infinita diffusum: ab his omnibus quantum potest aciem suæ contemplationis vel intentionis avertat: & non inquiratur æqualis Patri Filius ubi sit, quoniam nemo invenit ubi non sit: sed qui vult quærere, quærat potiùs ut cum illo sit, non ubique sicut ille, sed ubicunque esse poterit. Qui enim homini pœnaliter pendenti, & salubriter confitenti ait: *Hodie mecum eris in paradiso*, *Luc. 23 Hodie mecū eris in paradiso interpretatū.* secundum id quod homo erat, anima ejus ipso die futura fuerat in inferno, caro in sepulchro. Secundùm id autem quod Deus erat, utique & in paradiso erat: & ideò latronis anima à pristinis facinoribus absoluta, & illius munere jam beata: quamvis ubique sicut ille esse non poterat, *Christus ubique est* tamen etiam ipso die cum illo in paradiso poterat, undè ille qui ubique semper est, non recesserat, propterea nimirum non ei satis fuit dicere: *Volo ut ubi ego sum, & ipsi sint*; sed addidit, *mecum*. Esse cum illo enim, bonum magnum est. *Esse cum Christo, & esse ubi ille est, differunt.* Nam & miseri possunt esse ubi est ille, quoniam quicunque ubicunque fuerint, est & ille. Sed beati soli sunt cum illo, quia beati esse non poterunt, nisi ex illo. An non de Deo veraciter dictum est: *Si ascendero in cœlum, tu ibi es: si descendero in infernum, ades?* *Psal. 138* Aut verò Christus non est Dei sapientia, quæ attingit ubique propter suam munditiam? Sed *lux lucet in tenebris, nec eam tenebræ comprehenderunt.* *Ioan. 1* Ac per hoc, ut de re visibili quamvis longè dissimili, qualecunque sumamus exemplum, sicut cæcus etiam si ibi sit ubi lux est, non est tamen ipse cum luce, sed absens est à præsente: ita infidelis atque impius, aut etiam fidelis & pius, nondum tamen ad intuendum sapientiæ lumen idoneus, etiam si esse nusquam possit, ubi non sit & Christus, non est tamen ipse cum Christo, duntaxat per speciem. Nam hominem piè fidelem, non est dubitandum cum Christo esse per fidem: *Fideles cū Christo per fidem sunt.* propter quod dicit: *Qui non est mecum, adversum me est.* Sed cum Patri Deo dicebat: *Quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, & illi sint mecum*: de specie illa omnimodò dicebat, in qua *videbimus eum sicuti est.* Nemo serenissimum sensum nubilosâ contradictione perturbet. Consequentia perhibeant testimonium præcedentibus verbis. Nempè quum dixisset: *Volo ut ubi ego sum, & illi sint mecum*, continuò secutus adjunxit:

Vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi.) *Vt videant*, dixit, non, Ut credant. Fidei merces est ista, non fides. Si enim fides ad Hebræos in Epistola rectè definita est: *convictio rerum quæ non videntur*; cur non merces fidei definiatur, visio rerum quæ creditæ sperabantur? *Visio, fidei merces.* Cùm viderimus enim claritatem, quam dedit Pater Filio, etiamsi eam dici hoc loco intelligamus, non quam Pater æquali Filio gignens eum dedit, sed quam facto hominis filio dedit ei post mortem crucis: quando ergò videbimus illam filii claritatem, profectò tunc fiet judicium vivorum atque mortuorum. *Tunc tolletur impius, ne videat claritatem Domini.* *Esa. 26* Quam autem? nisi illam, qua Deus est. *Beati enim mundi cordis, quia ipsi Deum videbunt.* *Matt. 5* Nec mundi cordis sunt impii: propterea non videbunt. Tunc ibunt *ipsi in supplicium æternum* (sic enim *tollitur impius, ne videat claritatem Domini*) *justi autem ibunt in vitam æternam.* Et quæ est vita æterna? *Vt cognoscant*, inquit, *te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* non utique sicut eum cognoverunt, qui licèt non mundi cordis, tamen in forma servi clarificata judicantem videre potuerunt: sed sicut cognoscendus est à mundis corde solus verus Deus cum Patre & Spiritu sancto Filius, quia ipsa Trinitas est solus verus Deus. Si ergò secundùm id, quòd Filius Dei Deus est Patri æqualis & coæternus, accipiamus hoc dictum: *Volo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum*, in Patre cum Christo erimus: sed ille sicut ille, nos sicut nos, ubicunque corpore fuerimus. Si enim loca dicenda sunt & quibus non corpora continentur, & locus est cuique rei, ubi est: locus Christi æternus ubi semper est, ipse Pater est: & locus Patris Filius est: *quia ego*, inquit, *in Patre, & Pater in me est*; *Locus Christi.* & in hac oratione: *Sicut tu Pater*, inquit, *in me, & ego in te.* & locus noster ipsi sunt, quia sequitur: *Vt & ipsi in nobis unum sint.* & nos locus Dei sumus, quoniam templum ejus sumus, sicut orat pro nobis, qui mortuus est pro nobis, vivitque pro nobis. In ipsis enim sumus, quia factus est in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion, quæ nos sumus. *Templum Dei nos sumus. Psal. 75* Sed quis idoneus est loca ista, vel quæ sunt in locis istis, sine spatiosis capacitatibus, & sine corporeis molibus cogitare? Non parum tamen proficitur, si saltem quicquid tale oculo cordis occurrerit, negatur, respuitur, improbatur, & lux quædam, in qua ista neganda, respuenda, improbanda cernuntur, sicut potuerit, cogitatur, & quàm sit certa cognoscitur & amatur, ut indè surgatur, atque ad interiora tendatur. Quæ cùm penetrare mens invalida, & minùs quàm illa sunt, pura, nequiverit, non sine amoris gemitu, & desiderii lachrymis indè pellatur, & patienter ferat, quamdiu fide mundatur: atque ut illic habitare valeat, sanctis moribus præparetur. Quomodo ergò non erimus cum Christo ubi est, quando in Patre cum illo erimus, in quo est? Neque hinc Apostolus nobis, quamvis nondum rem tenentibus, sed tamen spem gerentibus tacuit. Ait enim: *Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis*, inquit, *& vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* *Coloss. 3 Vita in Christo abscōdita.* Ecce interim fide ac spe vita nostra ubi Christus est, cum illo est, quia cum Christo in Deo est. Ecce velut jam factum est quod oravit ut fieret dicens: *Volo ut ubi ego sum, & illi sint mecum*, sed nunc per fidem: quando autem fiet per speciem? *Cùm Christus*, inquit, *apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria.* Tunc apparebimus quod tunc erimus: quia tunc apparebit non inaniter nos id credidisse ac sperasse antequam essemus. Faciet hoc ille, cui Filius cùm dixisset: *Vt videant claritatem meam quam dedisti mihi*, continuò subjunxit: *Quia dilexisti me ante constitutionem mundi.* In illo enim dilexit & nos ante constitutionem mundi: & tunc prædestinavit, quod in fine facturus est mundi.

Pater, inquit, *juste, mundus te non cognovit.*) *Mundus duplex, bonus & malus.* Quia justus es, ideò te non cognovit. Mundus quippè ille damnationi præ-

prædestinatus, merito non cognovit: mundus verò, quem per Christum reconciliavit sibi, non merito, sed gratiâ cognovit. Quid est enim eum cognoscere, nisi vita æterna? quam mundo damnato utique non dedit, reconciliato dedit. Propterea itaque mundus non cognovit, quia justus es: & meritis ejus ut non cognosceret, retribuisti. Et propterea itaque mundus reconciliatus cognovit, quia misericors es: & ut cognosceret, ei non merito, sed gratiâ subvenisti. Denique sequitur:

Ego autem te cognovi.) Ipse fons gratiæ est, Deus naturâ, homo autem de Spiritu sancto & Virgine, ineffabili gratiâ. Denique *propter ipsum, quia gratia Dei per Iesum Christum est Dominum nostrum.*

Rom. 7

Et hi cognoverunt, inquit, *quia tu me misisti.*) Ipse est mundus reconciliatus. *Sed quia tu me misisti*, ideò cognoverunt: ergò gratiâ cognoverunt.

Et notum feci, inquit, *eis nomen tuum, & notum faciam.*) Notum feci per fidem, notum faciam per speciem. Notum feci cum fide peregrinantibus, notum faciam sine fine regnantibus.

Ut dilectio, inquit, *quam dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.*) Non est usitata locutio, *dilectio quam dilexisti me*. Usitatè quippè diceretur, *dilectio qua dilexisti me*. De Græco quidem ista translata est: sed sunt similes & Latinæ, sicut dicimus, fidelem servitutem servivit, strenuam militiam militavit: quod dici debuisse videatur, fideli servitute servivit, strenuâ militiâ militavit. Qualis autem ista locutio est: *dilectio quam dilexisti me*, tali & Apostolus usus est: *Bonum certamen certavi*; non ait: bono certamine, quod usitatiùs & tanquam rectiùs diceretur. Quomodo autem dilectio, qua dilexit Pater Filium, est & in nobis: nisi quia membra ejus sumus, & in illo diligimur, cùm ipse diligitur totus, id est, caput & corpus? ideò subjunxit: *Et ego in ipsis*; tanquam diceret, quoniam ego sum & in ipsis. Aliter enim est in nobis tanquam in templo suo, aliter autem quia & nos ipse sumus, cùm secundùm id, quòd ut caput nostrum esset, homo factus est, corpus ejus sumus.

2. Tim. 4

FINITA EST SALVATORIS oratio.

INCIPIT PASSIO.

CAPUT XVIII.

HÆc cùm dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis, &c.) Hoc, quòd narrat ingressum Dominum cum discipulis suis in hortum, non continuò factum est, cùm ejus illa finita esset oratio, de cujus verbis ait: *Hæc cùm dixisset Iesus*; sed alia quædam interposita, quæ ab isto prætermissa, apud alios Evangelistas leguntur: sicut apud hunc inveniuntur multa, quæ illi similiter in sua narratione tacuerunt. Quomodo autem inter se omnes conveniant, nec veritati, quæ per alium promitur, ab alio repugnetur, quisquis nosse desiderat, non in his sermonibus, sed in aliis laboriosis literis quærat. Non ergò sic accipiamus quod ait: *Hæc cùm dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse & discipuli ejus*: tanquam continuò post illa verba in illum hortum fuerit ingressus; sed ad hoc valeat quod dictum est: *Hæc cùm dixisset Iesus*, ut non eum antè opinemur ingressum, quàm illa verba finiret.

Sciebat autem, inquit, *& Iudas, qui tradebat eum, locum.*) Ordo verborum est: Sciebat locum, qui tradebat eum, quia *frequenter*, inquit, *Iesus convenerat illuc cum discipulis suis*. Ibi ergò lupus ovinâ pelle contectus, & inter oves alto patrisfamilias consilio toleratus, didicit ubi ad tempus exiguum dispergeret gregem, insidiis appetendo pastorem.

Zach. 13

Iudas ergò, inquit, *cùm accepisset cohortem, & à principibus & Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis, & facibus, & armis.*) Cohors non Judæorum, sed militum fuit. A præside itaque intelligatur accepta, tanquam ad tenendum reum, servato ordine legitimæ potestatis, ut nullus tenentibus auderet obsistere. Quanquam & manus tanta fuerit congregata, & sic armata veniebat, ut vel terreret, vel etiam repugnaret, si quisquam Christum defendere auderet. Ita quippè ejus abscondebatur potestas, & ostendebatur infirmitas, ut hæc inimicis necessaria viderentur adversus eum, in quem nihil valuissent, nisi quod ipse voluisset, benè utens bonus malis, & faciens bona de malis, ad faciendos bonos ex malis, & discernendo a malis.

Bona de malis Christus facit.

Iesus itaque (sicut Evangelista secutus adjungit) *sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit, & dixit eis: Quid quæritis? Responderunt ei: Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat autem & Iudas qui tradebat eum cum ipsis. Ut ergò dixit eis: Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.*) Ubi nunc militum cohors, & ministri principum ac Pharisæorum? ubi terror & munimen armorum? Nempè una vox dicentis: *Ego sum*, tantam turbam odiis ferocem, armisque terribilem, sine telo ullo percussit, repulit, stravit. Deus enim latebat in carne, & sempiternus dies ita membris occultabatur humanis, ut laternis & facibus quæreretur, occidendus a tenebris. *Ego sum*, dicit, & impios dejecit. Quid judicaturus faciet, qui judicandus hoc fecit? Quid regnaturus poterit, qui moriturus hoc potuit? Et nunc ubique per Evangelium, *Ego sum*, dicit Christus, & à Judæis expectatur Antichristus, ut retrò redeant, & in terram cadant, quoniam deserentes cœlestia, terrena desiderant. Certè ad comprehendendum Jesum, persecutores cum traditore venerunt: quem quærebant, invenerunt. Audiêrunt, *Ego sum*. Quare non comprehenderunt, sed *abierunt retrorsum, & ceciderunt*? nisi quia hoc voluit, qui potuit quicquid voluit. Verùm si nunquam se ab eis permitteret apprehendi, non quidem illi facerent propter quod venerant; sed nec ipse faceret, propter quod venerat. Eum quippè illi occidendum quærebant sæviendo; sed quærebat nos & ipse moriendo. Proindè quia temerè volentibus, nec valentibus ostendit potestatem suam, jam teneant eum, ut faciat de nescientibus voluntatem suam.

Iterum ergò eos interrogavit: quid quæritis? Illi autem dixerunt: Iesum Nazarenum. Respondit Iesus: Dixi vobis quia ego sum, si ergò me quæritis, sinite hos abire. Ut impleretur sermo quem dixit, quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.) *Si me*, inquit, *quæritis, sinite hos abire*. Inimicos videt, & hoc faciunt quod jubet. Sinunt eos abire, quos non vult perire. Nunquid autem non erant posteà morituri? Cur ergò si tunc morerentur, perderet eos, nisi quia nondum in eum sic credebant, quomodo credunt quicunque non pereunt?

Simon ergò Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit principis servum, & abscidit auriculam ejus dextram. Erat autem nomen servo Malchus.) Solus hic Evangelista etiam nomen servi hujus expressit, sicut Lucas solus, quòd ejus auriculam Dominus tetigerit, & sanavit eum. Malchus autem interpretatur regnaturus. Quid ergò auris pro Domino amputata, & à Domino sanata significat, nisi auditum amputatum, vetustate renovatum, ut sit in novitate spiritûs, & non in vetustate literæ? Quod cùm præstitum fuerit à Christo, quis dubitet regnaturum esse cum Christo. Quòd autem servus inventus est, & hoc ad illam pertinet vetustatem, quæ in servitutem generat, quod est Agar. Sed cùm accessit sanitas, figurata est & libertas. Factum tamen Petri Dominus improbavit, & progredi ultrà prohibuit, dicens:

Luc. 22

Malchus.

Galat. 3

Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?) In suo quippè factò ille discipulus magistrum defendere voluit, non quod significatum est, cogitavit. Et ille igitur ad patientiã commonendus fuit, & hoc ad intelligentiam conscribendum. Quòd autem à Patre sibi dicit datum calicem passionis, profectò illud est quod Apostolus ait: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.* Verùm auctor calicis hujus est etiam ipse qui bibit. Un-

Patientiæ præcepta quomodo intelligenda.

Rom. 8

Ephes. 5

dè idem

dendem Apostolus item dicit, *Christus dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis.* Ephes. 5

Cohors ergo & tribunus & ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, & ligaverunt eum.) Comprehenderunt ad quem non accesserunt, quoniam dies ille, illi vero tenebræ per- Psal. 33
manserunt: nec audierunt, *Accedite ad eum & illuminamini.* Si enim sic accederent, non eum manibus occidendum sed recipiendum corde comprehenderent. Nunc autem quando eum illo modo comprehenderunt, tunc ab eo longius recesserunt: & ligaverunt eum, a quo solvi potius velle debuerunt. Et erant fortassis in eis qui tunc imposuerunt Christo vincula sua, atque ab eo postea liberati dixerunt, *Dirupisti vincula mea.* Hæc hodie satis sint: tractabuntur Deo volente sermone alio quæ sequuntur. Posteaquam persecutores tradente Juda comprehensum Dominum ligaverunt, qui, ut Apostolus inquit, *nos dilexit, & tradidit semetipsum pro nobis omnibus tradidit eum*: ut intelligatur Judas non laudabilis utilitate traditionis hujus, sed sceleris voluntate damnabilis.

Adduxerunt eum) *sicut hic Ioannes Evangelista narrat.*) *ad Annam primum.*) Nec tacet causam cur ita factum sit:

Erat enim, inquit, socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem, inquit, Caiphas qui consilium dederat Iudæis, quia expedit unum hominem mori pro populo.) Matthæus cum id brevius narrare voluisset, eum ad Caipham ductum fuisse commemorat: quia & ad Annam prius ideo ductus est, quod socer ejus fuerit. Ubi intelligendum est, hoc eundem Caipham fieri voluisse.

Sequebatur autem, inquit, *Iesum Simon Petrus, & alius discipulus.*) Quinam sit ille discipulus, non temere affirmandum est, quia tacetur. Solet autem idem Joannes se ita significare, & addere, *Quem diligebat Iesus.* Fortassis ergo & hic ipse est. Quisquis tamen sit, sequentia videamus.

Discipulus autem ille, inquit, *erat notus pontifici. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiit ergo discipulus qui erat notus pontifici & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum. Dicit ergo Petro ancilla ostiaria, Numquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille, Non sum.*) Ecce est illa promittentis audacia, & de se plurimum præfidentis. Ubi sunt verba illa quando ait, *Quare non possum sequi te modo? Animam meam pro te ponam.* Hoccine est sequi magistrum, se negare discipulum? Siccine pro Domino anima ponitur, ut hoc ne fiat, vox ancillæ formidetur? Sed quid mirum si Deus vera prædixit, homo autem falsa præsumpsit? Sane in ista quæ jam cœpta negatione Apostoli Petri, debemus advertere non solum ab eo negari Christum, qui dicit eum non esse Christum, sed ab illo etiam, qui cum sit, negat se esse Christianum. Dominus enim non ait Petro, Discipulum meum te negabis, sed *me negabis.* Negavit ergo ipsum, cum se negavit ejus esse discipulum. Quid autem aliud isto modo, quam se negavit esse Christianum? Quamvis enim discipuli Christi nondum appellarentur hoc nomine (post ascensionem quippe ejus in Antiochia primum cœperunt appellari discipuli Christiani) jam tamen erat res illa ipso postea vocabulo nuncupanda. Jam erant discipuli, qui postea sunt appellati Christiani, & hoc commune nomen, sicut communem fidem, etiam ad posteros transmiserunt. Qui ergo se Christi negavit esse discipulum, ipsam rem negavit, cujus nomen est vocari Christianum. Quam multi postea, non dico senes & anus (in quibus hujus vitæ satietas facilius potuit mortem pro Christi confessione contemnere) nec solum juventus utriusque sexus (de qua ætate convenienter videtur exigi fortitudo) sed etiam pueri puellæque potuerunt, & innumerabilis societas sanctorum martyrum in regnum cœlorum fortiter & violenter intravit, quod tunc iste non potuit, qui claves regni ejus accepit? Ecce unde dictum est, *Sinite hos abire*, quando se pro nobis tradidit, qui suo sanguine nos redemit: *ut impleretur sermo quem dixit, Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam.* Utique enim Petrus, si negato Christo hinc iret, quid aliud quam periret?

Christum negare quid sit.

Christiani ubi primum nuncupati.

Stabant autem servi & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se.) Non hyems erat, sed tamen frigus erat, quale solet etiam æquinoctio verno aliquando contingere.

Frigus æquinoctij verni.

Erat autem cum eis & Petrus stans, & calefaciens se. Pontifex ergo interrogavit Iesum de discipulis ejus, & de doctrina ejus. Respondit ei Iesus, Ego palam locutus sum mundo: ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conveniunt, & in occulto locutus sum nihil: quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt, quid locutus sum ipsis, ecce hi sciunt quæ dixerim ego.] Non prætereunda nascitur quæstio, quomodo dixerit Dominus Jesus, *Ego palam locutus sum mundo*, & maxime illud quod ait, *In occulto locutus sum nihil.* Nonne in hoc ipso recentiore sermone quem post cœnam discipulis est locutus, ait illis, *Hæc in proverbiis locutus sum vobis: venit hora cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de patre meo annuntiabo vobis?* Si ergo ipsis conjunctioribus discipulis suis non loquebatur palam, sed horam promittebat quando palam esset locuturus, quomodo palam locutus est mundo? Deinde illis ipsis suis, sicut aliorum quoque Evangelistarum testatur authoritas, in eorum comparatione qui discipuli ejus non erant, multo utique manifestius loquebatur quando cum eis remotus erat a turbis. Tunc enim eis & parabolas aperiebat, quas clausas proferebat ad alios. Quid est ergo, *In occulto locutus sum nihil?* Sed intelligendum est ita eum dixisse, *Palam locutus sum mundo*, ac si dixisset, Multi me audierunt. Ipsum autem palam, modo quodam erat palam, modo autem quodam non erat palam. Palam quippe erat, quia multi audiebant: & rursum non erat palam, quia non intelligebant. Et quod seorsum discipulis loquebatur, non in occulto utique loquebatur. Quis namque in occulto loquitur, qui coram tot hominibus loquitur? cum scriptum sit, *In ore duorum vel trium testium, stabit omne verbum*, præsertim si hoc loquitur paucis, quod per eos velit innotescere multis, sicut ipse Dominus ait illis, quod adhuc paucos habebat, *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta.* Ergo & hoc ipsum quod ab eo dici videbatur occulte, quodammodo non dicebatur in occulto, quia non ita dicebatur eis quibus dictum fuerat, ut taceretur, sed ita potius, ut usquequaque prædicaretur. Si ergo dici potest aliquid & palam simul & non palam, vel in occulto simul & non in occulto, quomodo dictum est, *ut videntes videant, & non videant?* Quomodo enim videant, nisi quia palam, non in occulto? & quomodo rursus iidem ipsi non videant, nisi quia non palam, sed in occulto? Ea tamen ipsa quæ audierant, sed non intellexerant, talia erant, ut non possent juste ac veraciter criminari: & quotiescunque interrogando tentaverunt, ut invenirent unde accusarent eum, sic eis respondit, ut omnes eorum retunderentur doli, & calumniæ frustrarentur. Ideo dicebat, *Quid me interrogas? interroga eos qui audierunt, quid locutus sum ipsis, ecce hi sciunt, quæ dixerim ego.*

Marc. 4
Luca 8

Rom. 6

Deut. 17

Matt. 10

Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens, Sic respondes pontifici? Respondit ei Iesus, Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo, si autem bene, quid me cædis? Quid ista responsione verius, mansuetius, justius? Ejus enim est de quo prophetica vox præcesserat, *Intende prospere, procede & regna, propter veritatem & mansuetudinem, & justitiam.* Si cogitemus quis acceperit alapam, nonne vellemus eum qui percussit, aut cœlesti igne consumi, aut terra dehiscente sorberi, aut correptum dæmonio volutari, aut aliqua hujusmodi qualibet pœna vel etiam graviore puniri? Quid enim horum per potentiam jubere non potuisset, per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maluisset, qua vincitur mundus? Hic dicit aliquis, Cur non fecit quod ipse præcepit? Percutienti enim non sic respondere, sed maxillam debuit alteram præparare. Quid? quod & veraciter, & mansuete, justeque respondit, & non solum alteram maxillam iterum percussuro, sed totum corpus figendum præparavit in ligno? & hinc potius demonstravit quod demonstrandum fuit, sua scilicet magna illa præcepta patientiæ, non ostentatione corporis, sed cordis præparatione facienda. Fieri enim potest ut alteram maxillam visibiliter homo præbeat & iratus. Quanto ergo melius

Psal. 44

Matt. 5

 & respon-

& respondit vera placatus, & ad perferenda graviora tranquillo animo fuit paratus? Beatus est enim qui omnibus quæ injusta pro justitia patitur, potest veraciter dicere: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* Hinc fit quippe quod sequitur, *Cantabo, & psallam*, quod Paulus & Barnabas etiam in vinculis devotissimis facere potuerunt. Sed ad narrationis Evangelicæ sequentia redeamus.

Psal. 107 *Silas.* *Actor. 16*

Matt. 26 *Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.*) Ad illum enim, sicut Matthæus dicit, ab initio ducebatur, quoniam ipse erat illius anni princeps sacerdotum. Alternis quippe intelligendi sunt agere solere annos ambo pontifices, id est, principes sacerdotum, qui erant illo tempore Annas & Caiphas, quos Lucas Evangelista commemorat, narrans quo tempore cœperit Dominus præcursore Joanne prædicare regnum cœlorum, & congregare discipulos. Sic enim dicit, *Sub principibus Sacerdotum Anna & Caipha factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto*, &c. Proinde illi ambo pontifices vicissim suos annos agebant, & erat annus Caiphæ quando passus est Christus. Idem secundum Matthæum cum comprehensus esset, ad illum ductus est, sed prius ad Annam (secundum Joannem) venerunt cum illo, non quia collega, sed quia socer ejus erat, & credendum est secundum voluntatem Caiphæ id esse factum, vel etiam domos eorum ita fuisse positas, ut non deberet Annas à transeuntibus præteriri. Sed cum dixisset Evangelista, quod eum ligatum miserit Annas ad Caipham, reversus est ad locum narrationis ubi reliquerat Petrum, ut explicaret quod in domo Annæ de trina ejus negatione contigerat.

Pontificũ Iudæorũ ambitio & cupiditas.

Luc. 3

Erat autem, inquit, Simon Petrus stans, & calefaciens se.) Hoc recapitulat quod ante jam dixerat: deinde quæ secuta sunt jungit. *Dixerunt ergo ei, Nũquid & tu ex discipulis ejus es? Negavit ille, & dixit, Non sum.*) Jam semel negaverat, ecce iterum. Deinde ut tertia negatio compleretur; *Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus ejus, cujus abscidit Petrus auriculam, Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negavit Petrus, & statim gallus cantavit.*) Ecce medici est completa prædictio, ægroti convicta præsumptio. Non enim factum est quod ille prædixerat, *Animam meam pro te ponam*: sed factum est quod ille prædixerat, *Ter me negabis.*

Petri negatio.

Adducunt ergo, inquit, Iesum ad Caipham, in prætorium.) Ad Caipham quippe ab Anna collega & socero ejus dixerat missum. Sed si ad Caipham, cur in prætorium, quod nihil aliud vult intelligi quã ubi præses Pilatus habitabat? Aut igitur aliqua urgente causa de domo Annæ, quo ad audiendum Jesum ambo cõvenerant, Caiphas perrexerat ad prætorium præsidis, & socero suo Jesum reliquerat audiendum: aut in domo Caiphæ prætorium Pilatus acceperat, & tanta domus erat, ut seorsum habitantem Dominum suum, seorsum judicem ferret.

Erat autem mane, & ipsi (id est, qui ducebant Iesum) non introierunt in prætorium.) Hoc est, in eam partem domus quam Pilatus tenebat. Ipsa erat domus Caiphæ: cur autem non introierint in prætorium, exponens causam; *Ut non contaminarentur, inquit, sed manducarent Pascha.*) Dies enim agere cœperant azymorum: quibus diebus contaminatio illis erat in alienigenæ habitaculum intrare. O impia cæcitas! timebant, ne habitaculo videlicet contaminarentur alieno, & non contaminarentur scelere proprio. Alienigenæ judicis prætorio contaminari timebant, & fratris innocentis sanguine non timebant: ut hoc solum interim dicam, ubi rea malorum conscientia tenebatur: nam quod etiam Dominus erat, qui eorum impietate ducebatur ad mortem, & vitæ dator occidebatur, non eorum conscientiæ, sed ignorantiæ deputetur.

Exiit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit, Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.) Interrogentur atque respondeant ab immundis spiritibus liberati, languidi sanati, leprosi mundati, surdi audientes, muti loquentes, cæci videntes, mortui resurgentes, & quod omnia superat, stulti sapientes, utrum sit malefactor Jesus: sed ista dicebant, de quibus prophetia jam ipse dixerat, *Retribuebant mihi mala pro bonis.*

Psal. 34

Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos, & secundum legem vestram judicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi, Nobis non licet interficere quenquam.) Quid est quod loquitur insana crudelitas? An non interficiebant, quem interficiendum offerebant? An forte crux nõ interficit? Sic desipiunt, qui non sectantur sed insectantur sapientiam. Quid est autem, *Nobis non licet interficere quenquam?* Si malefactor est, cur non licet? Nonne lex eis præcipit ne maleficis parcant, præsertim qualem illum putabant, a suo Deo seductoribus, parcant? Sed intelligendum est eos dixisse nõ sibi licere interficere quenquam ea paschæ festivitate, quam celebrare jam cœperant, propter quam de ingressu etiam prætorii contaminari metuebãt. Itane obduruistis falsi Israelitæ? Itane omnem sensum nimia malitia perdidistis, ut ideo vos a sanguine innocentis impollutos esse credatis, quia eum fundendũ alieno tradidistis? Numquid & Pilatus illũ, qui potestati ejus a vobis ingeritur occidẽdus, suis est manibus occisurus? Si nõ eum voluistis occidi, si nõ insidiati estis, si nõ vobis tradendum pecunia cõparastis, si non cõprehendistis, vinxistis, adduxistis, odistis, si non occidẽdũ gentilium manibus obtulistis vocibus poposcistis, non eum à vobis interfectũ jactate. Si autem his omnibus vestris præcedentibus factis, etiam *Crucifige, Crucifige* clamastis, audite quod cõtra vos etiã Propheta clamat, *Filij hominũ dentes eorum arma & sagitta, & lingua eorum machæra acuta.* Ecce quibus armis, quibus sagittis, qua machæra justum interfecistis, quando vobis interficere quenquam non licere dixistis. Hinc est quod ad comprehendendũ Jesum, cum sacerdotum non venissent principes, sed misissent. Lucas tamen Evangelista in eodem suæ narrationis loco, *Dixit autem*, inquit, *Iesus ad eos qui venerant ad se principes sacerdotum, & magistratus* templi & seniores, *Quasi ad latronem existis*, &c. Sicut ergo principes sacerdotum non per seipsos, sed per quos miserunt ad cõprehendendũ Christum, quid aliud quam ipsi in suæ jussionis potestate venerunt? Sic oẽs qui crucifigendum Christum impiis vocibus clamaverunt, nõ quidem per seipsos, sed eum tamen ipsi per illum qui eorum clamore ad hoc nefas impulsus est, occiderunt. Quod verò Joannes Evangelista subjungit, *Ut sermo Iesu impleretur quem dixit significans, qua esset morte moriturus.*) Non hic mortem crucis vult intelligi, sed quod eum Judæi forent gentibus tradituri, hoc est, Romanis. Nam Pilatus Romanus erat, eumque in Judæam Romani præsidem miserant. Ut ergo iste sermo Iesu impleretur, id est, ut eum sibi traditum gentes interficerent, quod Jesus futurũ esse prædixerat, ideo Pilatus, qui Romanus judex erat, cum vellet eum reddere Judæis, ut secundũ suam legem judicarent eum, noluerunt eum accipere, dicentes, *Nobis non licet interficere quenquam*, ac sic impletus est sermo Jesu, quẽ de sua morte prædixit, ut eum à Judæis traditum interficerent gentes, minore scelere quã Judæi, qui se isto modo ab ejus interfectione velut alienos facere voluerũt, non ut eorum innocentia, sed dementia monstraretur.

Exod. 22

Psal. 56

Luca 22

Pilatus homo Romanus.

Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus & vocavit Iesum, & dixit ei, Tu es rex Iudæorum? & respondit Iesus, A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me?) Sciebat utique Dominus & quod ipse interrogavit, & quod ille responsurus fuit: sed tamen dici voluit, non ut ipse sciret, sed ut conscriberetur quod nos ut sciremus, voluit.

Respondit Pilatus, Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua & Pontifices tradiderunt te mihi. Quid fecisti? Respondit Iesus, Regnum meum non est de hoc mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent ut non traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum non est hinc.) Hoc est quod bonus magister scire nos voluit. Sed prius nobis demonstranda fuerat hominum de regno ejus opinio, sive gentium, sive Judæorum, à quibus id Pilatus audierat: quasi propterea fuisset morte plectendus, quod illicitum affectaverit regnum: vel quoniam solent regnaturis invidere regnantes, & videlicet cavendum erat, ne hujus regnum sive Romanis sive Judæis esset adversum. Poterat autem Dominus quod ait, *Regnum meum non est de mundo hoc*, &c. ad primam interrogationẽ præsidis respondere, ubi ei dixit, *Tu es Rex Iudæorum?* Sed cum vicissim interrogans utrum hoc à semetipso diceret, an audisset ab aliis, illo respondente

osten-

ostendere voluit hoc sibi apud illum fuisse à Judæis velut crimen objectum, patefaciens nobis *cogitationes hominum, quas ipse noverat quoniam vanæ sunt*. *Psal. 93* Eisq; post responsionem Pilati, jam Judæis & gentibus opportunius aptiusque respondens, *Regnum*, inquit, *meum non est de mundo hoc*. Quod si interrogante Pilato continuo respondisset, non etiam Iudæis, sed solis gentibus hoc de se opinantibus respondisse videretur. Nunc vero, quoniam respondit Pilatus, *Nunquid ego Iudæus sum? gens tua & pontifices tradiderunt te mihi: quid fecisti?* abstulit à se suspicionem, qua posset putari a seme ipso dixisse, quod Jesum regem dixerat esse Judæorum, id se à Iudæis audisse demonstrans. Deinde dicendo, *Quid fecisti?* satis ostendit illud ei pro crimine objectum, tanquam diceret: Si regem te negas, quid fecisti ut traderetis mihi? quasi mirum non esset si puniendus judici traderetur, qui se diceret regem. Si autem hoc non diceret, quærendū ab illo esset quid aliud forte fecisset, unde tradi judici dignus esset. Audite ergo Iudæi & gentes, Audi circumcisio, audi præputium. Audite omnia regna terræ. Non impedio dominationem vestram in hoc mundo. *Regnum meū non est de hoc mundo.* *Matt. 2* Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille major cū Christus natus nunciaretur, expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo quam irascendo crudelior. *Regnum*, inquit, *meum non est de hoc mundo*. Quid vultis amplius? Venite ad regnum quod non est de hoc mundo. Venite credendo, & nolite sævire metuendo. Dicit quidem in prophetia de Deo patre: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus*: *Psal. 2* sed Sion illa, & mons ille, non est de hoc mundo. *Regnum Christi.* Quod enim ejus regnum, nisi credentes in eum? de quibus dicit, *De hoc mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo*. quamvis eos esse vellet in mundo, propter quod de illis dixit ad patrem, *Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo*. Unde & hic non ait, *Regnum meū non est* in hoc mundo, sed non est *de hoc mundo*, & cum probaret, dicens, *Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei decertarent ut non traderer Iudæis*: non ait, *Nunc autem meum regnum non est* hic, sed non est *hinc*. *De mundo & in mundo differunt.* Hic est enim regnum ejus usq; in finem seculi, habens inter se commixta zizania usq; ad messem. *Matt. 13* Messis enim est finis seculi, quando messores venient, i. angeli, & colligent de regno ejus omnia scandala; *Messis in sacris literis.* quod utiq; non fieret, si regnum ejus non esset hic. Sed tamen non est hinc, quia peregrinatur in mundo. Regno quippè suo dicit: *De mundo non estis, sed ego vos de mundo elegi.* *2. Cor. 5* Erant ergo de mundo, quando regnum ejus non erant, sed ad mundi principem pertinebant. De mundo est ergo quicquid humanum a vero quidem Deo creatum, sed ex Adam viciata atque damnata stirpe generatum est. Factum est autem regnum non jam de mundo, quicquid inde in Christo regeneratum est. *Coloss. 1* Sic enim Deus nos eruit de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii charitatis suæ: de quo regno dicit, *Regnum meum non est de hoc mundo*: vel, *regnum meum non est hinc*.

Dixit itaque ei Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis, quia rex sum ego.) Non quia se regem timuit confiteri, sed tu dicis, ita libratum est, ut neque se regem neget (rex est enim, cujus regnum non est de hoc mundo) neque regem talem se esse fateatur, cujus regnum putetur de hoc mundo. Talem quippe sentiebat qui dixerat: *Ergo Rex es tu*: cui responsum est, *Tu dicis quia rex sum ego*. Dictum est enim, *Tu dicis*: ac si dictum esset, Carnalis carnaliter dicis. Deinde subjungit, *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundū ut testimonium perhibeam veritati.*) Nam producenda hujus pronominis syllaba, quod ait, in hoc natus sum, tanquam dixerit, in hac re natus sum: sed corripienda, tanquam dixerit, In hanc rem natus sum, vel ad hoc natus sum; sicut ait, *Ad hoc veni in mundum*. In Græco namque Evangelio nihil est hujus locutionis ambiguum. Unde manifestum est, eum temporalem nativitatem suam hic commemorasse, quia incarnatus venit in mundum: non illam sine initio, qua Deus erat, per quem pater condidit mundum. In hoc ergo se dixit natum, i. propter hoc natum, & ad hoc venisse in mundum, utique nascendo de virgine, ut testimonium perhibeat veritati. Sed quia non omnium est fides, adjunxit atq; ait; *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.*) *Ioan. 14* Audit utique interioribus, id est, obaudit voci meæ: quod tantundem valeret ac si diceret, credit mihi. Cum itaq; Christus testimonium perhibeat veritati, profecto testimonium perhibet sibi. *Ioan. 8* Ejus quippe vox est, *Ego sum veritas*, & dixit alio quoque loco, *Ego testimonium perhibeo de me*. Quod verò ait, *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam*: gratiam eam commendavit, qua nos secundū propositum vocat: de quo proposito dicit Apostolus, *Scimus quia diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt.* *Propositum Dei. Rom. 8* Propositum, scilicet vocantis, non vocatorum, quod alibi apertius ita positum est, *Collabora Evangelio secundum virtutem Dei salvos nos facientis, & vocantis vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam.* *2. Tit. 1 Vocatio sancta.* Nam si naturam cogitemus, in qua creati sumus, cum omnes veritas creaverit, quis non est ex veritate? Sed non omnes sunt quibus datum est ut audiant veritatem, hoc est, obediant veritati, & credant in veritatem, quia id ex ipsa veritate præstatur, nullis proculdubio præcedentibus meritis, ne gratia non sit gratia. *Christo non credit, nisi donante Christo.* Si enim dixisset, Omnis qui audit vocem meam, ex veritate est: ideo dictum ex veritate putaretur, quia obtemperat veritati: non autem hoc ait, sed ait, *Omnis qui est ex veritate, audit meam vocem.* Ac per hoc non ideo est ex veritate, quia ejus audit vocem, sed ideo audit, quia ex veritate est, id est, quia hoc illi donum ex veritate collatum est. Quod quicquid est aliud, quam donante Christo, credi in Christum?

Dixit ei Pilatus, Quid est veritas? (Nec expectavit audire responsum) *Sed cum hoc dixisset, iterum exijt ad Iudæos, & dixit eis, Nullam invenio in eo causam. Est autem consuetudo, ut unū dimittam vobis in Pascha, Vultis ergo, dimittam vobis regem Iudæorum?*) Credo, cum dixisset Pilatus, *Quid est veritas?* in mentem illi venisse continuo consuetudinem Judæorum, qua solet eis dimitti unus in Pascha: & ideo non expectavit, ut responderet ei Jesus, *Quid est veritas*, ne mora fieret, cum recoluisset morem, quo posset eis per Pascha dimitti: *Pascha Iudæorum.* quod eum valde cupiisse manifestum est. Avelli tamen ex ejus corde non potuit Jesum esse regem Judæorum, tanquam hoc sibi, sicut in titulo ipsa veritas fixerit, de qua quid esset, interrogavit. *Iudæorū regem Christum Pilatus opinabatur.* Sed hoc audito, clamaverunt rursum omnes dicentes:

Non hunc, sed Barrabam. Erat autem Barrabas latro.] Non reprehendimus ô Judæi, quod per Pascha liberatis nocentem, sed quod occiditis innocentem; quod tamen nisi fieret, verum Pascha non fieret. Sed umbra veritatis à Judæis errantibus tenebatur, & mirabili dispensatione divinæ sapientiæ, per homines fallaces ejusdem umbræ veritatis implebatur: quia ut verum Pascha fieret, Christus velut ovis immolabatur.

CAPUT XIX.

CUm Judæi clamassent, non Iesum sibi à Pilato velle dimitti per Pascha, sed Barrabam latronē; non salvatorē, sed interfectorē, non datorem vitæ, sed ademptorem.

Tunc apprehendit Pilatus Iesum, & flagellavit.) Hoc autem Pilatus non ob aliud fecisse credendus est, nisi ut ejus injuriis Iudæi satiati, sufficere sibi existimarent, & usque ad ejus mortem sævire desisterent. Ad hoc pertinet quod idem præses etiam cohortem suam permisit facere quæ sequuntur: aut fortassis & jussit: quamvis hoc Evangelista tacuerit. Dixit enim quid deinde fecerint milites: Pilatum tamen id jussisse non dixit.

Et milites, inquit, *plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti ejus, & veste purpurea circumdederunt eum, & veniebant ad eum, & dicebant, Ave rex Iudæorum, & dabant ei alapas.*) Sic implebantur quæ de se prædixerat Christus, sic martyres informabantur ad omnia quæ persecutores libuisset facere perferenda, sic paulisper occultata tremenda potentia, *Martyrū informatio,* sic regnum quod de hoc mundo non erat, superbum mundum, nō atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat, sic illud granum multiplicandum seminabatur horribili contumelia, ut mirabili pullularet in gloria.

Exiit iterum Pilatus foras, & dicit eis, Ecce adduco eum foras, ut cognoscatis quia in eo nullam causam invenio. Exiit ergo Iesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum: & dicit eis, Ecce homo.) Hinc apparet non ignorante Pilato, hæc à militib. facta, sive jusserit ea, sive permiserit: illa scilicet causa quam supra diximus, ut hæc ejus ludibria inimici libentissimè biberent, & ulterius sanguinem non sitirent. Egreditur ad eos Jesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum: non clarus imperio, sed plenus opprobrio, & dicitur eis: *Ecce homo.* Si regi invidetis, jam parcite, quia dejectum videtis. Flagellatus est, spinis coronatus est, ludibriosa veste amictus est, amarissimis conviciis illusus est, alapis cæsus. Fervet ignominia, frigescat invidia. Sed non frigescit, inardescit potius & increscit.

Cum enim vidissent eum pontifices & ministri, clamabant dicentes, Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos, & crucifigite eum. Ego enim non invenio in eo causam. Responderunt ei Iudæi, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.) Ecce altera major invidia: parva illa quippe videbatur, velut affectatæ illicito ausu regiæ potestatis: & tamen neutrum sibi Iesus mendaciter usurpavit: sed utrunque verum est, & unigenitus est Dei filius, *& rex à Deo constitutus super Sion montem sanctum ejus*, & utrunque nunc demonstraret, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse patientior.

Cum ergo audisset Pilatus hoc verbum, magis timuit, & ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum, Unde tu es? Iesus autem responsum non dedit ei.) Hoc silentium Domini Iesu Christi non semel factum, collatis omnium Evangelistarum narrationibus, reperitur & apud principes Sacerdotum, & apud Herodem: quo eum, sicut Lucas indicat, miserat Pilatus audiendum, & apud ipsum: ut non frustra de illo prophetia præcesserit, *Sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum.* Tunc utique, quando interrogantibus non respondit. Quamvis enim quibusdam interrogationibus sæpè responderit, tamen propter illa, in quibus noluit respondere, ad hoc data est de agno similitudo, ut in suo silentio non reus sed innocens haberetur. Cum ergo judicaretur ubicunque *non aperuit os suum*, sicut agnus non aperuit, id est, non sicut malè sibi conscius, qui de peccatis convincebatur suis, sed sicut mansuetus, qui pro peccatis immolabatur alienis.

Silentiũ Christi.

Luca 23

Esai. 53 Agno cõparatur.

Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te & potestatem habeo dimittere? Respondit Iesus, Non haberes adversus me potestatem ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet.) Ecce respondit, & tamen ubicunque non respondit, non sicut reus sive dolosus, sed sicut agnus, hoc est, sicut simplex atque innocens non aperuit os suum. Proinde ubi non respondebat, sicut ovis silebat; ubi respondebat, sicut pastor docebat. Discamus ergo quod dixit, quod & per Apostolum docuit, quia *non est potestas nisi à Deo*: & quia plus peccat qui potestati innocentem occidendum livore tradit, quam potestas ipsa, si eum timore alterius majoris potestatis occidit. Talem quippè Deus Pilato dederat potestatem, ut esset etiam sub Cæsaris potestate. Quapropter, *Non haberes*, inquit, *adversus me potestatem ullam*, id est, quantulamcunque habes, *nisi hoc ipsum quicquid est, tibi esset datum desuper.* Sed quoniam scio quantum sit, non enim tantum est, ut tibi omnimodo liberum sit: *propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet.* Ille me quippe tuæ potestati tradidit invidendo, tu verò eandem potestatem in me exerciturus es metuendo. Nec timendo quidem præsertim innocentem homo hominem debet occidere: sed tamen id zelando facere multo majus malum est, quam timendo: & ideo non ait verax magister, *Qui me tibi tradit*, ipse peccatum habet, tanquam ille non haberet, sed ait, *Majus habet peccatum*: ut etiam se habere intelligeret. Neque enim propterea illud nullum est, quia majus est.

Omnis potestas à Deo.

Rom. 13

Iudex timore majoris alicujus potestatis iniquè judicans, minus peccat quã, &c.

Malum quod zelando fit majus est quam quod metuendo fit

Exinde quærebat Pilatus dimittere eum.) Quid est hoc quod dictum est, exinde: quasi antea non jam quærebat? Lege superiora, & invenies jamdudum eum quærere dimittere Iesum. Exinde itaque intelligendum est, propter hoc, id est, ex hac causa, ne haberet peccatum occidendo innocentem sibi traditum, quamvis minus peccans quam Judæi, qui eum illi tradiderunt occidendum. Exinde ergo, id est, ideo, ne hoc peccatum faceret, non nunc primum, sed ab initio quærebat eum dimittere.

Iudæi autem clamabant dicentes, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari.) Majorem timorem se ingerere putaverunt Pilato terrendo de Cæsare, ut occideret Christum, quam superius ubi dixerunt, *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.* Eorum legem quippe ille non timuit ut occideret, sed magis filium Dei timuit ne occideret. Nunc vero non sic potuit contemnere Cæsarem, authorem potestatis suæ, quemadmodum legem gentis alienæ. Adhuc tamen Evangelista sequitur, & dicit;

Pilatus ergo cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabatha. Erat autem parasceve paschæ hora quasi sexta.) Qua hora sit Dominus crucifixus, propter Evangelistæ alterius testimonium, qui dixit, *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum*: quoniam magna disceptatio solet oboriri, cum ad ipsum locum ubi crucifixus narratur, ventum fuerit, ut potuerimus, si Dominus voluerit, differemus. Cum ergo pro tribunali sedisset Pilatus,

Marc. 15

Dicit Iudæis, Ecce rex vester. Illi autem clamabant, Tolle, tolle, crucifige eum. Dixit eis Pilatus, Regem vestrum crucifigam?) Adhuc terrorem quem de Cæsare injecerant, superare conatur, de ignominia eorum volens eos frangere, dicendo, *Regem vestrum crucifigam?* quos de ignominia Christi mitigare non poterat; sed timore mox vincitur.

Responderunt enim pontifices, Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur.) Apertissimè quippe contra Cæsarem venire videretur, si regem se non habere nisi Cæsarem profitentibus, alium regem velit ingerere, dimittendo impunitum, quem propter hos ausus ei tradiderunt occidendum. Tradidit ergo eis illum, ut crucifigeretur. Sed nunquid aliud ante cupiebant, quando dicebat, *Accipite eum vos, & crucifigite?* vel etiam superius, *Accipite eum vos, & secundum legem vestram judicate eum?* Cur autem hoc illi tantopere voluerunt, dicentes, *Nobis non licet interficere quenquam?* & omni modo instantes ut non ab eis, sed à præside occideretur, & ideo eum occidendum accipere recusantes, si nunc eum accipiunt occidendum? Aut si hoc non fit, cur dictum est, *Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur?* An aliquid interest? Plane interest. Non est enim dictum, Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigerent eum, sed *ut crucifigeretur*: id est, ut judicio ac potestate præsidis crucifigeretur. Sed ideo illis traditum dicit Evangelista, ut eos crimine implicatos, à quo alieni esse conabantur, ostenderet. Non enim faceret hoc Pilatus, nisi ut id quod eos cupere cernebat, impleret. Quod ergo sequitur;

Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt.) Potest ad milites jam referri apparitores præsidis; nam postea evidentius dicitur, *Milites ergo cum crucifixissent eum*, quamvis Evangelista etiamsi totum Iudæis tribuit, merito facit: Ipsi enim susceperunt, quod avidissimè flagitaverũt: & ipsi fecerunt quicquid ut fieret extorserunt. Judicante atque damnante Pilato pro tribunali, Dominum nostrum Jesum Christum hora quasi sexta, susceperunt & eduxerunt.

Iudæis mors Christi meritò imputatur.

Et bajulans sibi crucem, exiit in eum qui dicitur Calvariæ locum, Hebraicè Golgotha: ubi eum crucifixerunt.) Quid est ergo quod Marcus Evangelista dicit, *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum?* nisi quia hora tertia crucifixus est Dominus linguis Judæorum, hora 6. manibus militũ: ut intelligamus horã quintã jam fuisse transactã, & aliquid de sexta cœptũ, quando sedit pro tribunali Pilatus, quæ dicta est à Joãne, *hora quasi sexta*, & cum duceretur ut ligno cũ duobus

Marc. 15

latroni-

latronibus configeretur, & juxta ejus crucem gererentur, quæ gesta narrantur, hora sexta integra compleretur: ex qua hora usque ad nonam Sole obscurato tenebras factas, trium Evangelistarum, Matthæi, Marci, Lucæ contestatur authoritas. Est & alia hujus quæstionis, ut non hic accipiatur hora sexta diei, quia nec Joannes ait; Erat autem hora diei quasi sexta: sed ait, *Erat autem parasceve paschæ hora quasi sexta*, parasceve autem Latinè præparatio est: Sed illo verbo Græco libentius utuntur Judæi, in hujusmodi observationibus, etiam qui magis Latinè quā Græcè loquuntur. Erat autem præparatio Paschæ. *Pascha* verò *nostrum*, sicut dicit Apostolus, *immolatus est Christus*. Cujus paschæ præparationem, si ab hora noctis nona computemus: (tunc enim videntur principes Sacerdotum prænuntiasse Domini immolationem, dicentes: *Reus est mortis*: cum adhuc in domo pontificis audiretur: unde congruenter accipitur inde cœpisse præparationem veri paschæ, cujus umbra erat pascha Judæorum, id est, immolationis Christi, ex quo à sacerdotibus prænuntiatus est immolandus) profecto ab ea noctis hora, quæ nona fuisse convincitur, usque ad horam diei tertiam, qua crucifixum esse Christum Marcus Evangelista testatur, sex horæ sunt, tres nocturnæ, tres diurnæ. Unde in hac parasceve paschæ, id est, præparatione immolationis Christi, quæ ab hora noctis nona cœpta erat, quasi sexta agebatur hora: id est, peracta quinta, jam sexta currere cœperat, quando Pilatus tribunal ascendit. Adhuc enim erat ipsa præparatio, quæ ab hora noctis nona cœperat, donec fieret quæ præparabatur Christi immolatio, quæ facta est, hora (secundum Marcum) tertia, nō præparationis, sed diei: eademq; sexta non diei, sed præparationis, sex utique horis à noctis nona usq; ad diei tertiam cōputatis. Harum duarum solutionum istius difficilis quæstionis eligat quisque quam volet. Melius autem quid eligat judicabit, qui de consensu Evangelistarum, quæ operosissimè disputata sunt legerit. *Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum: & bajulans sibi crucem, exiit in eum, qui dicitur Calvariæ locum, Hebraicè autem Golgotha, ubi eum crucifixerunt*. Ibat ergo ad locum ubi erat crucifigendus, portans crucem suam Jesus. Grande spectaculum: sed si spectet impietas, grande ludibrium, si pietas, grande mysterium: si spectet impietas, grande ignominiæ documentū, Si pietas, grande fidei monumentum. Si spectet impietas, ridet Regem pro virga regni, lignū sui portare supplicii; Si pietas, videt regem bajulantem lignum ad semetipsum figendum, quod fixurus fuerat etiam in frontibus regum: in eo spernendus oculis impiorum, in quo erant gloriatura corda sanctorum. Dicturo enim Paulo, *Mihi enim absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi*, ipsam crucem suo gestans humero commendabat: & lucernæ arsuræ, quæ sub modio ponenda non erat, candelabrum ferebat. *Bajulans ergo sibi crucem, exiit in eum qui dicitur Calvariæ locum, Hebraicè Golgotha: ubi eum crucifixerūt: Et cum eo alios duos, hinc & hinc, medium autem Iesum.*) Isti duo latrones erant, sicut aliorum Evangelistarum narratione didicimus, cum quibus crucifixus, & inter quos fixus est Christus, de quo præmissa dixerat prophetia, *Et inter iniquos deputatus est*.

Parasceve quid sit.

1. Cor. 5

Galat. 6

Marci 15

Luc. 23

Esaiæ 54

Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum, Iesus Nazarenus Rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Iudæorum, quia propè civitatem erat locus ubi crucifixus est Iesus: & scriptum Hebraicè, Græcè, & Latinè: Rex Iudæorum.) Hæ quippè tres linguæ ibi præ cæteris eminebant: Hebræa propter Judæos in lege Dei gloriantes: Græca propter gentium sapientes. Latina propter Romanos multis ac penè omnibus jam tunc gentibus imperantes.

Linguæ in Christi cruce sacratæ.

Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum, Noli scribere, Rex Iudæorum: sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi.) O ineffabilem vim divinæ operationis, etiam in cordibus ignorantium! Nonne occulta vox quædam Pilato intus quodam, si dici potest, clamoso silentio personabat? quod tanto ante in Psalmorum literis prophetatum est, *Ne corrumpas tituli inscriptionem*? Ecce tituli inscriptionem non corrumpit: Quod scripsit, scripsit. Sed etiam pontifices qui hoc corrumpi volebant, qui dicebant: *Noli scribere*, inquiunt, *Rex Iudæorum: sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum*. Quid loquimini insani? Quid fieri contradicitis, quod mutare nullo puncto potestis? Nunquid enim propterea non erit verum quia Iesus ait, *Rex sum Iudæorum*? Si corrumpi non potest quod Pilatus scripsit, corrumpi potest quod veritas dixit? Sed Iudæorum tantum rex Christus est, an & gentium? Imo & gentium. Cum enim dixisset in prophetia, *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion, montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini*: ne propter montem Sion solis Iudæis eum regem quisquam diceret constitutum, continuo subjecit, *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuā, & possessionem tuā terminos terræ*. Unde & ipse jā per os proprium loquens apud Iudæos; *Habeo*, inquit, *alias oves, quæ non sunt ex hoc ovili: oportet me & ipsas adducere, & vocē meam audient: & erit unus grex, & unus pastor*. Cur ergo magnum volumus intelligi in hoc titulo sacramentū, in quo scriptū erat, *Rex Iudæorum*: si Rex est Christus & gentium? quia scilicet oleaster fact' est particeps pinguedinis oleæ. Nā olea particeps facta est amaritudinis oleastri. Nam in eo quod de Christo veraciter scriptus est titulus, *Rex Iudæorum*, qui sunt intelligendi Judæi? nisi Abrahæ semen, filii promissionis, qui sunt etiam filii Dei, quoniam non qui filii promissionis, deputantur in semine: & gentes erant, quibus dicebat, *Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes*. Rex ergo Judæorum Christus, sed Judæorum circumcisione cordis: spiritu, non litera: quorum laus non ex hominibus, sed ex Deo est, pertinentium ad Hierusalem liberam, matrem nostram, æternam in cœlis, Saram spiritualem ancillam, & filios ejus de domo libertatis ejicientem. Ideo enim Pilatus quod scripsit, scripsit: quia Dominus, quod dixit, dixit.

Titulī Christi inscriptio mutari nō potuit

Psal. 2

Christus non Iudæorum tantum rex est & gentium.

Ioan. 10

Rom. 11

Rom. 9

Galat. 3

Iudæi spirituales.

Rom. 2

Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, & fecerunt quatuor partes, unicuiq; militi partem: & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo adinvicem, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit: ut Scriptura impleretur dicens, Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem.) Factum est quod voluerunt Judæi. Non ipsi, sed milites qui parebant Pilato, judicante ipso crucifixerunt Jesum: & tamen si voluntates, si insidias, si opera, si traditionem, postremò si extorquentes clamores eorum cogitemus, magis utique Judæi crucifixerunt Jesum: sed de partitione & sortitione vestimentorum ejus, non est prætereunter loquendum. Quamvis enim omnes Evangelistæ quatuor hujus rei meminerint, cæteri tamen brevius quam Joannes, & clausè illi, iste verò apertissimè, & quot partes de vestimentis ejus fecerint, dixit, id est, quatuor, ut singulas tollerent. Unde apparet quatuor milites fuisse, qui eo crucifigendo præsidi paruerunt. Manifestè quippè ait, *Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, & fecerunt quatuor partes, unicuiq; militi partem: & tunicam*, subaudiendum est, acceperunt, ut ille sit sensus: Acceperunt vestimenta ejus, & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem: acceperunt & tunicam: & sic locutus est, ut de cæteris vestimentis nullam sortem missam esse videamus, sed de tunica, quam simul cum cæteris acceperunt, sed non similiter diviserunt. De hac enim sequitur exponens: *Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum*. Cur autem de illa sortem miserint, narrans, *Dixerunt ergo*, inquit, *adinvicem, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit*. Apparet itaque in aliis vestibus æquales eos habuisse partes, ut sortiri necesse non fuerit: in illa vero una, non eos habere potuisse singulas partes, nisi scinderetur, ut pannos ejus inutiliter tollerent, quod ne facerent, ad unum eam pervenire sortitione maluerunt. Hujus Evangelistæ narrationi consonat etiam propheticum testimonium, quod & ipse continuo subjungēs, *Ut scriptura*, inquit, *impleretur, dicens, Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem*. Non enim ait sortiti, sed *partiti*; nec ait, sortientes partiti sunt in cæteris vestimentis sortem, omnino non nominans, post: dixit,

Crucifixus est à quatuor militibus,

& in vestem meam miserunt sortem, propter illam reliquam tunicam. De qua te dicam quod ipse donaverit, cum prius eam quæ oboriri potest, tanquam Evangelistæ inter se discrepent, calumniam propulsavero, demonstrant nullius cæterorum verba narrationi Joannis esse contraria. Matthæus enim dicendo, *Diviserunt vestimenta ejus sortem mittentes*: ad totam divisionem vestimentorum voluit intelligi etiam illam tunicam pertinere, de qua sortem miserunt: quia utique omnes vestes dividendo, in quibus & illa fuit, de ipsa sortiti sunt. Tale est quod ait etiam Lucas, *Dividentes vestimenta ejus, miserunt sortes*. Dividentes enim venerunt ad tunicam, de qua facta est sortitio, ut inter eos universa vestimentorum ejus divisio compleretur. Quid autem interest utrum dicatur, *Dividentes miserunt sortes*, quod ait Lucas: an, *diviserunt sortem mittentes*, quod ait Matthæus? nisi quod Lucas dicendo *sortes*, pluralem pro singulari numerum posuit: quæ locutio scripturis sanctis insolita non est, quamvis nonnulli codices *Sortem* reperiantur habere, non *Sortes*. Marcus itaque solus videtur aliquam intulisse quæstionem. Dicendo enim, *Mittentes sortem super eis, quis quid tolleret*: tanquam super omnibus vestimentis, non super sola tunica sors sit missa, locutus videtur. Sed etiam hic brevitas obscuritatem facit. Sic enim dictum est, *mittentes sortem super eis*, ac si diceretur, mittentes sortem cum dividerentur, quod & factum est: omnium quippè vestimentorum ejus divisio completa non esset, nisi sorte claruisset quis etiam illam tunicam tolleret: ut sic contentio dividentium finiretur, vel nulla potius oriretur. Quod ergo ait, *quis quid tolleret*, quandoquidem hoc sorti deputatur, nō ad omnia quæ divisa sunt vestimenta referendum est, sors enim missa est, quis illam tunicam tolleret: de qua quoniam narrare prætermisit qualis fuerit, & quemadmodum æqualibus factis partibus sola remanserit, quæ ne conscinderetur, venit in sortem: pro ea positum est quod ait, *quis quid tolleret*: id est, quis eam tolleret: tanquam si totum ita diceretur, *Diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes super eis*, quis tunicam quæ partibus æqualibus superfuerat, tolleret. Quærat fortè aliquis, quid significet in tot partes vestimentorum facta divisio, & de tunica illa sortitio? Quadripertita vestis Domini nostri Jesu Christi, quadripertitam figuravit ejus Ecclesiam, toto scilicet qui quatuor partibus constat terrarum orbe diffusam, omnibus eisdem partibus æqualiter id est, concorditer distributam; propter quod alibi dicit missurum se Angelos suos, ut colligant electos ejus à quatuor ventis, quod quid est, nisi à quatuor partibus mundi, Oriente, Occidente, Aquilone, & Meridie? Tunica verò illa sortita, omnium partium significat unitatem, quæ charitatis vinculo continetur. De charitate autem locuturus Apostolus, *Supereminentiorem*, inquit, *viam vobis demonstro*. & alio loco ait, *Cognoscere etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi*, Itemq; alibi: *Super omnia autem hæc, charitatem, quæ est vinculum perfectionis*. Si ergo charitas & supereminentiorem habet viam, & supereminet scientiæ, & super omnia præcepta est, meritò vestis quæ significatur, *desuper contexta* perhibetur: *inconsutilis* autem, ne aliquando dissuatur: & ad unum pervenit, quia in unum omnes colligit, sicut in Apostolis, cum esset etiam ipse numerus duodenarius, id est, quadripartitus inter omnes, & omnes essent interrogati, solus Petrus respondit, *Tu es Christus filius Dei vivi*, & ei dicitur, *Tibi dabo claves regni cælorum*: tanquam ligandi & solvendi solus acceperit potestatem, cum & illud unus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam personam gerens ipsius unitatis acceperit. Ideo unus pro omnibus, quia unitas est in omnibus. Unde & hic cum dixisset, *desuper contexta*, addidit, *per totum*, quid si referamus ad id quod significat, nemo ejus est expers, qui pertinere invenitur ad totum: à quo toto, sicut Græca indicat lingua catholica vocatur Ecclesia. In sorte autem quid nisi Dei gratia commendata est? Sic quippe in uno ad omnes pervenit, cum sors omnibus placuit, quia & Dei gratia in unitate ad omnes pervenit: & cum sors mittitur, non personæ cujusquam, vel meritis, sed occulto Dei judicio ceditur. Nec ideo ista, non aliquid boni significasse quis dixerit, quia per malos facta sunt, non scilicet per eos, qui Christum secuti, sed qui sunt persecuti. quid enim de ipsa cruce dicturi sumus, quæ certe similiter ab inimicis atque impiis Christo facta & impacta est? & tamen ea significari rectè intelligitur quod ait Apostolus, *quæ sit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum*. Postremo quid est quod omnes noverunt signum Christi, nisi crux Christi? quod signum nisi adhibeatur sive frontibus credentium, sive ipsi aquæ ex qua regenerantur, sive oleo quod chrismate unguntur, sive sacrificio quo aluntur, nihil eorum rite perficitur. Quomodo ergo per id quod mali faciunt, nihil boni significatur, quando per crucem Christi quam fecerunt mali, in celebratione sacramentorum ejus, bonum nobis omne signatur? *Et milites quidem*, inquit, *hæc fecerunt*.

Matt. 27
Luca 23
Marc. 15
Vestimentorum Christi divisio & sortitio quid significet, Ecclesia toto orbe diffusa.
Marc. 13
Tunica inconsutilis.
Ephes. 4
Ephes. 3
Coloss. 3
Matt. 6
καθολικὸν enim universale dicitur.
Sortis missio.
A malis etiam facta, bonū significāt.
Ephes. 3
Crucis signi virtus

Stabant autem juxta crucem Iesu, mater ejus, & soror matris ejus Maria Cleopha, & Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantē quem diligebat, dicit matri suæ, Mulier, ecce filius tuus: deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. Hæc nimirum est illa hora, de qua Iesus aquam conversurus in vinum dixerat matri, *Quid mihi & tibi est mulier? Nondum venit hora mea*. Hanc itaque horam prædixerat, quæ tunc nondum venerat, in qua deberet agnoscere moriturus, de qua fuerat mortalis natus. Tunc ergo divina facturus, non divinitatis, sed infirmitatis matrem velut incognitam repellebat: nunc autem humana jam patiens, ex qua fuerat factus homo, affectu commendabat humano. Tunc enim qui Mariam creaverat, innotescebat virtute: nunc verò quod Maria pepererat, pēdebat in cruce. Moralis igitur insinuatur locus. Facit quod faciendum admonet. Exemplo suo instruit præceptor bonus, ut à filiis piis impendatur cura parentibus, tanquam lignum illud ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis. Ex hac doctrina sua didicerat Paulus Apostolus, quod docebat quando dicebat, *Si quis autem suis, & maximè domesticis non providet, fidem negat, & est infideli deterior*. Quid autem cuique tam domesticum, quam parentes filiis, aut parentibus filii? Hujus itaque saluberrimi præcepti, ipse magister sanctorum, de seipso constituebat exemplum, quando non ut famulæ Deus, quam creaverat & regebat, sed ut matri homo de qua creatus fuerat, & quam relinquebat, alterum pro se quodammodo filium providebat. Nam cur hoc fecerit, quod sequitur indicat. Ait enim Evangelista, *Ex illa hora accepit eam discipulus in sua*. de seipso dicens: sic quippe de se commemorare solet, quod eum diligebat Iesus: qui utique omnes, sed ipsum præ cæteris & familiarius diligebat, ita ut in convivio super pectus suum discumbere faceret, credo ut istius Evangelii, quod per eum fuerat prædicaturus, divinam excellentiam hoc modo altius commendaret. Sed in quæ sua Joannes matrem Domini accepit? Neq; enim non ex eis erat qui dixerant ei, *Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te*: sed ibi quoque audierat, *Quicunque ista dimiserit propter me, accipiet in hoc seculo centies tantum*. Habebat ergo ille discipulus centupliciter plura quàm dimiserat, in quæ susciperet ejus matrem, qui illa donaverat. Sed in ea societate beatus Ioannes perceperat centuplum, ubi *nemo dicebat aliquid suum, sed erant illis omnia communia*, sicut in Actibus Apostolorum scriptum est. Sic enim Apostoli erant *quasi nihil habentes, & omnia possidentes: & distribuebatur unicuique, prout cuique opus erat*: unde intelligendum est sic distributum fuisse huic discipulo quod opus erat, ut illic etiam beatæ Mariæ tanquam matris ejus portio poneretur. Magisq; sic debemus accipere quod dictum est, *Ex illa hora suscepit eam discipulus in sua*, ut ad ejus curam quicquid ei esset necessarium, pertineret. Suscepit ergo eam in sua: non prædia, quæ nulla propriè possidebat, sed officia, quæ propria dispensatione exequenda curabat. Deinde subjungit;

Ioan. 2
Filij, parentum curam habeant.
1. Tim. 5
Domesticorum cura agenda
Dilectum se à Christo fore indicat Ioannes Evangelista.
Matt. 19
Actor. 2 Apostolorum societas.
Mariæ Virginis curam Ioannes Evangelista habuit

Postea sciens Iesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur scriptura, dicit, Sitio. Vas ergo positum erat aceto plenū. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum.) Quis potest

quæ

quæ facit, ita disponere, quomodo disposuit homo iste qui passus est? Sed homo mediator Dei & hominum, homo de quo prædictum legitur, *Et homo est, & quis agnoscit eum?* quoniam omnes per quos hæc fiebant, non agnoscebant hominem Deum. Homo namque apparebat, qui Deus latebat. Patiebatur hæc omnia qui apparebat, & idem ipse disponebat hæc omnia, qui latebat. Vidit ergo, quia consummata sunt omnia quæ oportebat, ut fierent antequam acciperet acetum, & traderet spiritum. Atque ut hoc etiam consummaretur, quod scriptura prædixerat, *Et in siti mea potaverunt me aceto. Sitio*, inquit, tanquam diceret, Hoc minus fecistis, date quod estis. Judæi quippè ipsi erant degenerantes à vino Patriarcharum & Prophetarum, & tanquam de pleno vase iniquitate mundi hujus impleti, cor habētes velut spongiam cavernosis quodammodo atque tortuosis latibulis fraudulentum. Hyssopo autem circumposuerunt spongiam aceto plenam, quoniam herba est humilis, & pectus purgat, ipsius Christi humilitatem congruenter accipimus, quam circumdederunt & se circumvenisse putaverunt, unde est illud in Psalmo quinquagesimo, *Asperges me Domine hyssopo, & mundabor*. Christi namque humilitate mundamur, quia nisi humiliasset semetipsum, *factus obediens usque ad mortem crucis*: non utique sanguis ejus in peccatorum remissionem, hoc est, in nostram mundationem fuisset effusus. Nec moveat, quomodo spongiam ori ejus potuerint admovere, qui in cruce fuerat exaltatus à terra. Sicut enim apud alios Evangelistas legitur (quod hic prætermisit) in arundine est factum, ut in spongia talis potus ad crucis sublimia levaretur. Per arundinem verò scriptura significabatur, quæ implebatur hoc facto. Sicut enim lingua dicitur, vel Græca, vel Latina, vel alia quælibet, sonus significans qui lingua promitur: sic arundo dici potest litera quæ arundine scribitur. Sed sonos significantis vocis humanæ usitatissimè dicimus linguas: scripturarum vero arundinem dici, quo minus est usitatum, eo magis est mysticè figuratum. Faciebat ille populus impius, patiebatur ista misericors Christus. Qui faciebat, quid faceret nesciebat. Qui patiebatur autem, non solum quid fieret, & cur fieret sciebat, verumetiam de malefacientibus benè ipse faciebat. *Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est.* Quid, nisi quod prophetia tanto ante prædixerat? Deinde quia nihil remanserat quod antequam moreretur, fieri adhuc oporteret, tanquam ille qui potestatem haberet *ponendi animam suam, & iterum sumendi eam*, peractis omnibus quæ ut peragerentur, expectabat, *inclinato capite tradidit spiritum*. Quis ita dormit quando voluerit, sicut Christus mortuus est quando voluit? Quis ita cum voluerit, abit, quomodo cum voluit abiit? Quanta speranda vel timenda potestas est judicantis, si apparuit tanta morientis? Tacet autem Joannes verba quæ dixit tradendo spiritum. *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* Et dicit *spiritum*, quia spiritus nomen est rei ita incorporeæ, quod etiam independens est à corpore, juxta id quod superius dictum est, *Spiritus est Deus.*

Psal. 68

Iudæorū degeneratio.

Hyssopus.

Philip. 2

Matt. 27

Marc. 15

Arundo.

Lingua.

Scriptura arundo dicitur.

Ioan. 10

Iudæi ergo, inquit, *quoniam parasceve erat, ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura & tollerentur.*) Non crura tollerentur, sed hi quibus ideo frangebantur, ut morerentur, & auferrentur ex ligno, ne pendentibus in crucibus, magnum diem festum sui diuturni cruciatus horrore fœdarent.

Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura, sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exivit sanguis & aqua.) Vigilanti verbo Evangelista usus est, ut non diceret, latus ejus percussit, aut vulneravit, aut quid aliud, sed aperuit, ut illic quodammodo vitæ ostium panderetur, unde sacramenta Ecclesiæ manaverunt, sine quibus ad vitam quæ vera vita est, non intratur. Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum. Aqua illa salutare temperat poculum, hæc & lavacrum præstat, & potum. Hoc prænuntiabat quod Noe in latere arcæ ostium facere jussus est, quia intrarent animalia quæ non erant diluvio peritura, quibus præfigurabatur Ecclesia. Propter hoc, prima mulier facta est de viri latere dormientis, & appellata est vita, materque vivorum. Magnum quippe significavit bonum ante magnum prævaricationis malum. Et hic secundus Adam inclinato capite, in cruce dormivit, ut inde formaretur ei conjunx, quæ de latere dormientis effluxit. O mors, unde mortui reviviscunt. Quid isto sanguine mundius? Quid vulnere isto salubrius?

Apertum est Christi latus.

Sacramēta Ecclesiæ unde manarunt.

Genes. 6

Genes. 3

Et qui vidit, inquit, *testimonium perhibuit: & verum est ejus testimonium: & ille scit quia vera dicit, ut & vos credatis.*) Non dixit, ut & vos sciatis, sed *ut credatis*. Scit enim qui vidit, cujus credat testimonio qui non vidit. Magis autem ad fidem credere pertinet, quam videre. Nam quid est aliud credere, quam fidem accommodare?

Credere magis ad fidem pertinet, quā videre.

Facta sunt enim hæc, inquit, *ut scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo: & iterum alia scriptura dicit, Videbunt in quem confixerunt.*) Duo testimonia de scripturis reddidit singulis rebus quas factas fuisse narravit. Nam quia dixerat, *Ad Iesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum non fregerunt ejus crura*, ad hoc pertinet testimonium, *Os non comminuetis ex eo*, quod præceptum est eis qui celebrare pascha jussi sunt ovis immolatione in veteri lege, quæ dominicæ passionis umbra præcesserat; unde *Pascha nostrum immolatus est Christus*: de quo & Esaias Propheta prædixerat, *Sicut ovis ad immolandum ductus est.* Item quia subjunxerat, *Unus militum lancea latus ejus aperuit*: ad hoc pertinet alterum testimonium, *Videbunt in quem confixerunt*, ubi promissus est Christus in ea qua crucifixus est carne venturus.

Exod. 12

1. Cor. 5

Esai. 53

Latus Christi apertum.

Post hæc autem rogavit Pilatum Ioseph ab Arimathia, eo quod esset discipulus Iesu, ut tolleret corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum.) Non ita distinguendum est ut dicamus, primum ferens mixturam myrrhæ, sed ut quod dictum est *primum*, ad superiorem sensum pertineat. *Venerat* enim *ad Iesum Nicodemus nocte primum*: quod idem Ioannes narravit ipse in prioribus Evangelii sui partibus. Hic ergo intelligendum est, ad Jesum non tunc solum, sed tunc primum venisse Nicodemum: ventitasse autem postea, ut fieret audiendo discipulus, quod certè modo in revelatione corporis beatissimi Stephani ferè omnibus gentibus declaratur.

Nicodemus. Ioan. 3

D. Stephani corporis revelatio.

Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos Iudæis est sepelire.) Non mihi videtur Evangelista frustra dicere voluisse, *sicut mos Iudæis est sepelire*. Ita quippe, nisi fallor, admonuit in hujusmodi officiis, quæ mortuis exhibentur, morem cujusque gentis esse servandum.

Mortuorum curatio pro more cujusq. agenda

Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat. Sicut in Mariæ virginis utero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est, ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est.

Ibi ergo propter parasceven Iudæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Iesum.) Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne advesperasceret, quando jam propter parasceven, quam cœnam puram Judæi Latinè usitatius apud nos vocant, facere tale aliquis non licebat.

Parasceve quid sit

CAPUT XX.

UNa autem sabbathi Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum: & vidit lapidem sublatum à monumento.) Una sabbati est, quam jam diem Dominicam propter Domini resurrectionem mos Christianus appellat: quam Matthæus solus in Evangelistis primam sabbati nominavit.

Dies Dominica.

Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum quem amabat Iesus, & dicit eis, Tulerunt Dominum de monumento: & nescimus ubi posuerunt eum.) Nonnulli codices etiam Græci habent, *Tulerunt Dominum meum*: quod videri dictum potest propensiore charitatis, vel famula-

tus affectu. Sed hoc in pluribus codicibus, quos in promptu habuimus, non invenimus.

Exyt ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum.) Advertenda hic & commendanda recapitulatio, quomodo reditum est ad id quod fuerat prætermissum: & tamen quasi hoc sequeretur, adjunctum est. Cùm enim jam dixisset, venerunt ad monumentum, regressus ut narret quomodo venerint: atq; ait, *Currebant autem duo simul*, &c. Ubi ostendit, quod præcurrens ad monumentum prior venerit alius ille discipulus quem seipsum significat, sed tanquam de alio cuncta narrat.

Et cum se inclinasset, inquit, *vidit posita linteamina, non tamẽ introivit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introivit in monumentum, & vidit linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positũ, sed separatim involutum in unum locum.*) Putamus ne nihil ista significant? Nequaquam id putaverim: sed ad alia festinamus, in quibus immorari quæstionis vel obscuritatis alicujus necessitate compellimur. Nam ista quæ per seipsa manifesta sũt, quid singula etiam significent, quærere, sanctæ quidem delitiæ sunt, sed otiosorum, quod non sumus nos.

Tunc ergo introiyt & ille discipulus qui venerat primus ad monumentum.] Prior venit, posterior intravit. Nec hoc utiq; vacat: sed mihi ad ista non vacat.

Et vidit, inquit, *& credidit.*) Hic nonnulli parum attendentes, putant hoc Joannem credidisse, quod Jesus resurrexerit. Sed quod sequitur, non hoc indicat. Quid sibi enim vult quod statim adjunxit;

Nondum enim sciebant scripturam, quia oportebat eum à mortuis resurgere) Non ergo eum credidit resurrexisse, quem nesciebat oportere resurgere. Quid ergo vidit? quid credidit? Vidit scilicet inane monumentum, & credidit quod dixerat mulier, eum de monumento esse sublatum. Nondum enim sciebant scripturam, quia oporteret eum à mortuis resurgere, & ideo quando id ab ipso Domino audiebant, quamvis apertissimè diceretur, consuetudine audiendi ab illo parabolas, non intelligebant, & aliquid aliud eum significare credebant. Sublatum esse Dominum de monumento discipulis ejus Petro & Joanni nuntiaverat Maria magdalena: quo illi venientes invenerunt sola linteamina quibus corpus fuerat involutum. Et quid aliud credere potuerunt, nisi quod illa dixerat, quod etiam ipsa crediderat?

Abierunt ergo iterum ad semetipsos discipuli (id est, ubi habitabant, & unde ad monumentum cucurrerant) Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.) Viris enim redeuntibus, infirmiorem sexum in eodem loco fortior figebat affectus: & oculi qui Dominum quæsierant, & non invenerant, lacrymis jam vacabant, amplius dolentes quod fuerat sublatus de monumento, quam quod fuerat occisus in ligno, quoniam magistri tanti, cujus eis vita subtracta fuerat, nec memoria remanebat. Tenebat itaque ad monumentum jam dolor ille mulierem.

Dum ergo fleret, inclinavit se, & prospexit in monumentum.) Cur hoc fecerit, nescio: non enim nesciebat non ibi esse jam quem quærebat, quandoquidem inde sublatum & discipulis ipsa nuntiaverat, & illi ad monumentum venerant, & non solum intuendo, sed etiam intrando corpus Domini quæsierant, nec invenerant. Quid ergo sibi vult quod illa cum fleret, rursus in monumentum inclinata prospexit? Utrum quod nimium dolebat, nec suis nec illorum oculis facile putabat esse credendum? An potius divino instinctu in animo ejus effectum est ut prospiceret? Prospexit enim;

Et vidit duos Angelos in albis sedentes, unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Iesu.) Quid est quod unus ad caput, ad pedes alter sedebat? An quoniam qui Græcè

Angeli. Angeli dicuntur, Latinè sunt nuncii: isto modo Christi Evangelium velut à capite usque ad pedes, ab initio usque ad finem significabant esse nuntiandum?

Dicunt ei illi, Mulier, quid ploras? Dixit eis, Quia tulerunt Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum.) Angeli lachrymas prohibebant, ubi quid aliud quam futurum quodãmodo gaudium nuntiabant? Ita enim dixerunt, *quid ploras* ac si dicerent, plorare noli. At illa eos putans interrogasse nescientes, causas prodidit lacrymarum: *quia tulerunt*, inquit, *Dominum meum.* Dominum suum vocans, Domini sui corpus exanime, à toto partem significans: sicut omnes confitentur Jesum Christum filium Dei unicum Dominum nostrum, quod utiq; est simul & verbum, & anima, & caro, crucifixum tamen & sepultum, cum sola ejus sepulta sit caro. *Et nescio*, inquit, *ubi posuerunt eum.* Hæc erat causa major doloris, quia nesciebat quò iret ad consolandum dolorem. Sed hora jam venerat, qua id quod nuntiatum quodammodo fuerat ab Angelis flere prohibentibus, gaudium succederet fletibus.

Denique cum hæc dixisset, conversa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & nesciebat quia Iesus est. Dicit ei Iesus, Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei, Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi: ubi posuisti eum? & ego eum tollam. Dicit ei Iesus, Maria. Conversa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur magister.) Nemo calumnietur mulierem, quod hortulanum dixerit Dominum, & Jesum magistrũ. Ibi enim rogabat, hic agnoscebat. Ibi honorabat hominem, à quo beneficium postulabat: appellabat Dominum, cujus ancilla non erat, ut per eum perveniret ad Dominum cujus erat. Aliter ergo Dominum dixit, *Sustulerunt Dominum meum.* aliter autem, *Domine, si tu sustulisti eum.* nam & prophetæ appellaverunt dominos eos qui homines erant, sed aliter illum de quo scriptum est, *Dominus nomen ei.* Sed Amos 9
ista mulier quæ jam fuerat conversa retrorsum, ut videret Jesum, quando eum putavit esse hortulanum, & cum illo utiq; loquebatur, quomodo rursus conversa dicitur, ut ei diceret, *Rabboni*? nisi quia tunc conversa corpore, quod non erat putavit; nunc corde conversa, quod erat agnovit.

Dicit ei Iesus, Noli me tangere: nondum enim ascendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dicito eis, Ascendo ad patrem meum, & ad patrem vestrum. & Deum meum, & Deum vestrum.) Est in his verbis quod brevi et quidẽ, sed tamen attentius pertractare debeamus. Jesus quippe mulierem quæ illum magistrum agnovit & appellavit, cum hæc ei responderet, fidem docebat: & hortulanus ille in ejus corde tanquam in horto suo granum sinapis seminabat. Quid est ergo *Noli me tangere*? & tanquam hujus prohibitionis causa quæreretur, adjunxit, *Nondum enim ascendi ad patrem meum.* Quid est hoc? Si stans in terra non tangitur, sedens in cœlo quomodo ab homine tangeretur? qui certè antequam ascenderet, discipulis se tangendum obtulit, dicens, sicut Lucas Evangelista testatur, *Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere.* Vel quando Luca 24
dixit discipulo Thomæ, *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas; & affer manum tuam, & mitte in latus meum.* Quis autem sit tam absurdus, ut dicat eum à discipulis quidem antequam ad patrẽ ascendisset, voluisse se tangi, à mulieribus autem noluisse, nisi cum ascendisset ad patrem? Sed ne qui sic vellet desipere sineretur, leguntur etiam fœminæ post resurrectionem, antequam ad patrem ascenderet, tetigisse Christum, in quibus erat etiam ipsa Maria Magdalene, narrante Matthæo quod occurrit illis Jesus dicens, *Avete. Illa autem accesserunt*, inquit, *& tenuerunt pedes ejus, & adoraverunt eum.* hoc à Joanne prætermissum est, Matt. 28
sed a Matthæo verum dictum. Restat ergo ut aliquod in his verbis lateat sacramentum: quod sive inveniamus, sive invenire minimè valeamus, inesse tamen nullo modo dubitare debemus. Aut ergo sic dictum est, *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum*, ut in illa fœmina figuraretur Ecclesia de gentibus, quæ in Christum non credidit, nisi cùm ascendisset ad patrem; aut sic in se credi voluisse Jesus, hoc est sic se spiritualiter tangi, quod ipse & pater unum sint. Ejus quippè intimis sensibus quodammodo ascendit ad patrem, qui sic in eo profecerit, ut patri agnoscat æqualem. Aliter non rectè tangitur, id est, aliter in eum non rectè creditur. Poterat autem sic credere Maria, ut eum putaret imparem patri. quod utiq; prohibetur cum dicitur ei. *Noli me tangere*; id est, noli in me sic credere

quem-

quemadmodum adhuc sapis. Noli tuum sensum hucusque pertendere, quod pro te factus sum, nec transite ad illud per quod facta es. Quomodo enim non carnaliter adhuc in eum credebat, quem sicut hominem flebat? *Nondum enim*, inquit, *ascendi ad patrem meum*. Ibi me tanges, quando me credideris patri non imparem Deum. *Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad patrem meum, & ad patrem vestrum*. Non ait, patrem nostrum. Aliter ergo *meum*, aliter *vestrum*. Natura meum, gratia vestrum. Et *Deum meum, & Deum vestrum*. Neque hic dixit Deum nostrum. Ergo & hic aliter *meum*, aliter *vestrum*. Deum meum, sub quo & homo sum. Deum vestrum, inter quos & ipsum mediator sum.

Venit Maria Magdalene nuncians discipulis, quia vidi Dominum, & hac dixit mihi. Cum esset ergo sero die illa una sabbatorum, & fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum Iudaorum, venit Iesus, & stetit in medio discipulorum, & dicit eis, Pax vobis: & cum hoc dixisset, ostendit eis manus & latus.) Clavi enim manus fixerant, lancea latus aperuerat. Vbi ad dubitantium corda sananda, vulnerum sunt servata vestigia; moli autem corporis, ubi divinitas erat, ostia clausa non obstiterunt. Ille quippe eis non apertis intrare potuit, quo nascente virginitas inviolata permansit.

Gavisi sunt ergo discipuli viso Domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis.) Iteratio, confirmatio est. Ipse quippe per Prophetam promisit pacem super pacem.

Sicut misit me pater, inquit, *& ego mitto vos.*) Æqualem patri filium novimus, sed hic verba mediatoris agnoscimus, medium quippe se ostendit dicendo, Ille me, & ego vos.

Hac cum dixisset, insufflavit, & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum.) Insufflando significavit Spiritum sanctum, non patris solius esse spiritum, sed & suum.

Spiritus sanctus etiam filij est.

Quorum remiseritis, inquit, *peccata remittuntur eis & quorũ retinueritis, retenta sunt.*] Ecclesiæ charitas, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit. Eorum autem qui non sunt ejus participes, tenet; ideo postea quam dixit. *Accipite Spiritum sanctum*, continuo de peccatorum remissione subjecit:

Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli, Vidimus Dominum; Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, & mittam digitum meum in locũ clavorum, & mittam manum meam in latus ejus, non credam. Et post dies octo iterum erant discipuli ejus intus, & Thomas cum eis: Venit Iesus januis clausis & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis. Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, &c.) Videbat tangebatque hominem, & confitebatur Deum quem non videbat, neq; tangebat. Sed per hoc quod videbat atq; tangebat, illud jam remota dubitatione credebat, dicit ei Iesus;

Visus etiam per alios sensus dicitur.

Quia vidisti me, credidisti.) Non ait, tetigisti me, sed *vidisti me*: quoniam generalis quodammodo sensus est visus, nam & per alios quatuor sensus nominari solet: velut cum dicimus, Audi & vide quam benè sonet. Olfac & vide, quam benè oleat. Gusta & vide, quam benè sapiat. Tange & vide, quam benè caleat. Vbique sonuit vide, cum visus propriè non negetur ad oculos pertinere. Vnde & hic ipse Dominus:

Infer, inquit, *digitum tuum, & vide manus meas.*) Et quid aliud ait, quam tange & vide? nec tamen oculos ille habebat in digito. Ergo sive intuendo, sive etiam tangendo. *Quia vidisti me*, inquit, *credidisti*, quamvis dici posset, non ausum fuisse discipulum tangere, cum se offerret ille tangendum. Non enim scriptum est, & tetigit Thomas, sed sive aspiciendo tantum, sive etiam tangendo viderit & crediderit, illud quod sequitur, magis gentium fidem prædicat atque commendat.

Beati qui non viderunt, & crediderunt.) Præteriti temporis usus est verbis, tanquam ille qui quod erat futurum, in sua noverat prædestinatione jam factum.

Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Iesus est Christus filius Dei: & ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus.) Hoc capitulum, libri hujus indicat finem. Sed narratur hinc deinde quemadmodum se manifestaverit Dominus ad mare Tiberiadis, & in captura piscium commendaverit Ecclesiæ sacramentum, qualis futura est in ultima resurrectione mortuorum. Ad hoc itaque commendandum valere arbitror, quod tanquam finis interpositus est libri, quod esset etiam secuturæ narrationis quasi prooemium, quod ei quodammodo faceret eminentiorem locum.

APOSTOLORUM Piscatio.

CAPVT XXI.

QUÆRI solet de hac piscatione discipulorum, utrum redierint Petrus & filii Zebedæi ad id quod prius fuerant quam à Domino vocarentur. Erant enim piscatores quando eis dixit. *Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum*; tunc eum quippe illi secuti sunt, ut magisterio ejus relictis omnibus adhærerent intantum, ut cum ab eo dives ille tristis abscederet cui dixerat, *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me*: diceret ei Petrus, *Ecce nos dimisimus omnia, & sequuti sumus te.* Quid est ergo quo nunc quasi Apostolatu relicto fiunt quod fuerant, & quod dimiserant repetunt, tanquã obliti quod audierant, *Nemo ponens manum super aratrum, respiciens retro, aptus est regno cælorum*? Quod si fecissent defuncto Jesu prius quam resurrexisset à mortuis, (quod quidem non poterant, quoniam dies quo crucifixus est, totos eos tenebat attentos usque ad ejus sepulturam, quæ ante vesperam facta est; sequens autem dies erat sabbati, quando eis patrium moré servantibus operari utiq; licebat: tertio vero die Dominus resurrexit, eosq; revocavit ad spem, quam de illo non habere jam cœperant) tamen si tunc fecissent, putaremus eos illa, quæ animos eorum occupaverat, desperatione fecisse; nunc verò post eum sibi de sepulchro redditum vivum, post oblatam suis oculis & manibus non solum videndam, verumetiam tangendam atq; palpandam redivivæ carnis evidentissimam veritatem, post inspecta vulnerum loca, usq; ad Apostoli Thomæ confessionem, qui se aliter crediturum non esse prædixerat, post acceptum ejus insufflatione Spiritum sanctum, post verba in suas aures ejus ore prolata, *Sicut misit me pater, & ego mitto vos: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt*: subito fiunt, sicut fuerant, non hominum, sed piscium piscatores? His ergo quos hoc movet, respondendum est, non fuisse eos prohibitos arte sua, licita scilicet atque concessa, victum necessariũ quærere, sui Apostolatus integritate servata, si quando, unde viverent, aliud non haberent. Nisi forte quispiam putare audebit aut dicere Apostolum Paulum non pertinuisse ad eorum perfectionem, qui relictis omnibus Christum secuti sunt: quoniam ne quenquam eorum gravaret quibus Evangelium prædicabat, suũ victum suis manibus transigebat, vbi magis impletũ est quod ait, *Plus omnibus illis laboravi*: & adjunxit, *Non ego autem, sed gratia Dei mecum*, ut hoc quoq; appareat Dei gratiæ deputandum, quod & animo & corpore poterat usque adeo plus omnibus illis laborare, ut neq; cessaret ab Evangelio prædicando, neq; tamen ex Evangelio, sicut illi, sustentaret hanc vitam, cùm id per tot gentes, in quibus Christi nomen non fuerat prophetatum, multo latius atq; fertiliùs seminaret. Vbi ostendit, ex Evangelio vivendi, hoc est, victum habendi, non necessitatem Apostolis impositã, sed potestatem datã, quã potestatem commemorat idem Apostolus dicens, *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Si alij potestatis vestræ participant, non magis nos? Sed non sumus usi*, inquit, *hac potestate*. Et paulo post: *Qui altari serviunt*, inquit, *altari comparticipantur. Sic & Dominus ordinavit ijs, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. Ego autem nullo horum usus sum.* Satis igitur apertum est, non imperatum, sed in potestate Apostolis positum, ut aliunde non viverent, nisi ex Evangelio,

Matt. 4
Matt. 19
Quæstio.
Luc. 9
Artes exercere prædicatoribus Evangelij licet.
2. Thes. 3
1. Cor. 15
Evangelizantibus de Evangelio vivere licet.
1. Cor. 9
Altari servientes de altari vivere possunt.

gelio,& ab eis quibus Evangelium prædicando, spiritalia seminabant, carnalia mererent, hoc est, carnis hujus sustentaculum sumerent,& tanquā milites Christi stipendium debitum acciperent, sicut a provincialibus Christi. Unde idem ipse miles egregius paulo superius de hac re dixerat *Quis militat suis stipendijs unquam?* quod tamen ipse faciebat, quia plus illis omnibus laborabat. Si ergo beatus Paulus ut ea potestate, quam profecto cum cæteris Evangelii prædicatoribus habebat, non cum cæteris uteretur, sed suo stipendio militaret, ne gentes à nomine Christi penitus alienae, doctrina ejus quasi venalis offenderet, aliter educatus, artem quam non noverat didicit, ut dū suis manibus transigitur doctor, nullus gravaretur auditor: quanto magis beatus Petrus qui jam piscator fuerat, quod noverat fecit: si ad præsens illud tempus aliud unde viveret, non invenit? Sed respondebit quispiam: Et cur non invenit, cum Dominus promiserat dicens, *Quærite primum regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia apponentur vobis*? prorsus etiam sic Dominus quod promisit implevit. Nam quis alius pisces qui caperentur apposuit? qui non ob aliud credendus est eis ingessisse penuriam, qua compellerentur ire piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum, ut simul & prædicatores Evangelii sui pasceret, & ipsum Evangelium tanto sacramento quod erat de numero piscium commendatum, augeret.

1. Cor. 9 Pauli Apostoli virtus.

Matt. 6 Quærite primum regnum Dei, &c. interpretatum.

Dicit ergo Simon Petrus. Vado piscari. Dicunt ei qui cum illo erant, Venimus & nos tecum. Et exierunt, & ascenderunt navem, & illa nocte nihil apprehenderunt (usque) *& cum tanti essent, non est scissum rete.*) Hoc est magnum sacramentum in magno Joannis Evangelio, & ut vehementius commendaretur, loco ultimo scriptum. Quod ergo septem discipuli fuerint in illa piscatione, Petrus & Thomas & Nathanael, & duo filii Zebedæi, & alii duo quorum nomina tacentur, isto suo septenario numero finem significant temporis. Universum quippè septem diebus volvitur tempus. Ad hoc pertinet quod *mane facto Jesus stetit in littore*: quia etiam littus finis est maris, & ideo finem significat seculi. Eundem finem seculi ostendit, & quod Petrus rete extraxit in terram, hoc est in littus: quod ipse Dominus aperuit, ubi alio loco de sagena in mare missa similitudinem dedit. *& eam trahunt*, inquit, *ad littus*. quo littus quid esset exponens ait, *Sic erit in consummatione seculi*. Sed illa verbi est, non res gesta parabola. Re autem gesta, sicut hoc loco, qualiter in seculi fine futura sit, ita Dominus alia piscatione significavit Ecclesiam qualiter nunc sit. Quod autem illud fecit initio prædicationis suæ, hoc vero post resurrectionem suam, hinc ostendit illam capturam piscium bonos & malos significare, quos nunc habet Ecclesia, istam verò tantummodo bonos, quos habebit in æternum completa in fine hujus seculi resurrectione mortuorum. Denique ibi Dominus non sicut hic, in littore stabat, quando jussit pisces capi, sed *ascendens in unam navem quæ erat Simonis, rogavit eum à terra reducere pusillum: & in ea sedens docebat turbas. Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem, Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam*, & illic quod captum est piscium, in naviculis fuit, non sicut hic rete traxerunt in terram. His signis, & si qua aliqua potuerint reperiri, ibi Ecclesia in hoc seculo, hic verò in fine seculi figurata est, ideo illud ante: hoc autem post resurrectionem Domini factum est: quia ibi nos Christus significavit vocatos, hic resuscitatos. Ibi retia non mittuntur in dexteram, ne solos significent bonos: nec in sinistram, ne solos malos, sed indifferenter: *laxate*, inquit, *retia vestra in capturam*, ut permixtos intelligamus bonos & malos. Hic autem, *Mittite*, inquit, *in dexteram navigij rete*: ut significaret eos, qui stabant ad dexteram, solos bonos. Ibi rete propter significanda schismata rumpebatur: hic verò quoniā tunc jam in illa summa pace sanctorum nulla erant schismata, pertinuit ad Evangelistam dicere: Et cum tanti essent, id est, tam magni, non est scissum rete, tanquam illud respiceret ubi scissum est, & in illius mali comparatione commendaret hoc bonum. Ibi capta est multitudo piscium tanta, ut impleta duo navigia mergerentur, i. in submersionem premerentur. Non enim mersa sunt, sed tamen periclitata.

Septenarius numerus.

Littus.

Matt. 13

Piscatio Apostolorum duplex.

Luca 5

Dextrorum typus.

Rete non scissum in piscium captura, quid significet.

Navicularum duarum typus

Unde enim existunt in Ecclesia tanta quæ gemimus, nisi cum tantæ multitudini obsisti non potest quæ ad submergendam propemodum disciplinam intrat cum moribus suis à sanctorum itinere penitus alienis? Hic autem miserunt rete in dexteram partem, *& jam non valebant illud trahere præ multitudine piscium*. Quid est, & jam non valebant illud trahere? nisi quia illi qui pertinent ad resurrectionem vitæ, id est, ad dexteram, & intra Christiani nominis retia defunguntur, non nisi in littore, id est, in fine seculi cum resurrexerint, apparebunt? Ideo non valuerunt sic trahere retia, ut in navem refunderent quos ceperant pisces, sicut de illis factum est, quibus rete diruptum, & naviculæ pressæ sunt. Habet illos dexteros Ecclesia post finem vitæ hujus in somno pacis, velut in profundo latentes, donec ad littus rete perveniat, quod trahebatur quasi à cubitis docentis. Quod autem illic duabus naviculis, propter circumcisionem & præputium, hoc isto loco ducentis cubitis existimo figuratum propter utriusq; generis electos, & circumcisionis, & præputii, tanquam centum & centum: quia in summa centenaria numerum ad dexteram transiit. Postremo in illa piscatione numerus non exprimitur, tanquam illud ibi fiat quod prædictum est per Prophetam, *Annuntiavi & locutus sum: multiplicati sunt super numerum*. Hic vero non sunt aliqui super numerum, sed certus est numerus centum quinquaginta tres. Cujus numeri ratio Domino adjuvante reddenda est. Si enim numerum constituamus qui legem significet, quid erit nisi decem? Decalogum quippè legis, id est, decem notissima illa præcepta, digito Dei in duabus lapideis tabulis primum fuisse conscripta, certissimum est nobis. Sed lex quando non adjuvat gratia, prævaricatores facit, & tantummodo in litera est. Propter hoc enim maxime ait Apostolus, *Litera occidit, spiritus autem vivificat*. Accedat ergo ad literam spiritus, ne occidat literā quā non vivificat spiritus: sed ut operemur præcepta legis, nō viribus nostris, sed gratia salvatoris. Cum autem accedit ad legem gratia, i. ad literam spiritus, quodammodo denario numero additur septenarius. Iste quippè numero, i. septenario, significari S. piritum sanctum, adverrenda literarum sacrarum documenta testantur. Nempe enim sanctitas vel sanctificatio, ad centum propriè pertinet spiritum. Unde cum & Pater spiritus sit, & Filius spiritus sit, quoniam Deus spiritus est: & pater sanctus, & filius sanctus sit: proprio tamen nomine ambarum, spiritus vocatur Spiritus sanctus. Ubi ergo primum in lege sonuit sanctificatio, nisi in die septimo? Non enim sanctificavit Deus diem primum, in quo fecit lucem: aut secundum, in quo fecit firmamentum: aut tertium, in quo discrevit mare à terra, & terra herbam lignumq; produxit: aut quartum, in quo sidera sunt creata: aut quintum, in quo animalia quæ in aquis vivunt, & in aere volitant: aut sextū, in quo terrestris anima viva, & ipse homo; sed sanctificavit diem septimum, in quo requievit ab operibus suis. Convenienter igitur septenario numero significatur Spiritus sanctus. Esaias autem Propheta, *Requiescet in eo*, inquit, *Spiritus Domini*, eumque deinceps commendans ab opere vel munere septenario, *Spiritus*, inquit, *sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis: & implebit illum spiritus timoris Domini*. Quid? in Apocalypsi nonne septem spiritus Dei dicuntur, cum sit unus atq; idem spiritus, dividens propria unicuiq; prout vult? sed operatio septenaria unius spiritus sic appellata est ab eodem spiritu qui scribenti adfuit, ut septem spiritus dicerentur. Cum itaque legis denario Spiritus sanctus per septenarium numerum accedit, fiunt decem & septem: qui numerus ab uno usque ad seipsum computatis omnibus crescens, usq; ad centum quinquaginta tres pervenit. Ad unum enim si adjicias duo, fiunt utiq; tres: his si adjicias tres, & quatuor, fiunt omnes decem. Deinde si addas omnes numeros qui sequuntur, usq; ad decem & septem, ad supradictum numerum summa perducitur, id est, si ad decem quo ab uno usque quatuor perveneras, addas quinq;, & fiant quindecim: his si addas sex & fiant viginti unus: his si addas septem, & fiant viginti octo: his si addas octo, & novem & decem, & fiant quinquaginta quinque: his si

Centenarius numerus.

Psal. 39

Denarius numerus

Exod. 31

Legis virtus.

1. Cor. 3

Litera spiritu vivificanda.

Septenarij numeri typus.

Sanctitas Spiritui sancto attribuitur.

Ioan. 4

Spiritus sanctus patris & filij Spiritus.

Diei septimi sanctificatio.

Gen. 2

Esaiæ 11

Apoc. 1

1. Cor. 12

Septemdecim numerus.

Piscium ab Apostolis captorum numerus.

addas undecim & duodecim & tredecim, & fiãt nonaginta unum: his rursum quatuordecim & quindecim & sedecim, & fiant centum triginta sex: huic numero adde illum qui restat de quo agitur, id est, decem & septem, & piscium numerus ille complebitur. Non ergo tantummodo centum quinquaginta tres sancti ad vitam resurrecturi significantur æternam: qui numerus ter habet etiam quinquagenarium numerum: & insuper ipsa tria propter mysterium Trinitatis. Quinquagenarius autem, multiplicatis septem per septem, & unius adjectione, completur. Nam septies septem fiunt quadraginta novem. Unus autem additur, ut eo significetur unum esse qui per septem, propter operationem septenariam demonstratur, & novimus Spiritum sanctum post ascensionẽ Domini quinquagesimo die missum, quem discipuli jussi sunt expectare promissum. Non igitur frustra dicti sunt hi pisces & tot & tanti, i. & centum quinquaginta tres, & magni. Sic enim scriptum est, *Et traxerunt rete in terram, plenum magnis piscibus centũ quinquaginta tribus.* Cùm enim dixisset Dominus, *Non veni legem solvere, sed adimplere*: daturus utiq; spiritum, per quem lex possit impleri, tanquam septem additurus ad decem, paucissimis verbis interpositis ait, *Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum.* Iste ergo poterit pertinere ad numerum piscium magnorum: minimus autem ille, qui solvit factis, quod docet verbis, in tali Ecclesia potest esse, qualem significat piscium prima illa captura, habentem bonos & malos: quia & ipsa dicitur regnum cælorum, propter quod ait, *Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti*, ubi vult intelligi etiam bonos & malos, quos dicit in litore vel in fine seculi separandos. Denique ut ostenderet illos minimos reprobos esse, qui docent bona loquendo, quæ solvunt malè vivendo: nec quasi minimos in vita æterna futuros, sed omnino ibi nõ futuros: cum dixisset, *Minimus vocabitur in regno cælorum*, continuò subjecit, *Dico autem vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum celorũ.* Consequens est ergo, ut qui minimus est in regno cælorum, qualis nunc est Ecclesia, non intret in regnum cælorum, qualis tunc erit Ecclesia: quoniam Docendo quod solvit, ad eorum societatem qui faciunt quod docent, non pertinebit: & ideò non erit in numero piscium magnorũ: quoniã *qui fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorũ*: & quia hic magnus erit, ideo ibi minimus ille nõ erit. Usq; adeo quippè ibi magni erunt, ut qui ibi minor est, major sit eo quo hic nemo major est. Sed tamẽ hic qui magni sunt, i. qui in hoc regno cælorũ ubi sagena congregat bonos & malos, faciunt bona quæ docent, ipsi erunt in illa regni cælorum æternitate majores: quos isti ad dexterã, & ad resurrectionem vitæ pertinentes indicant pisces. Potest etiam si numerus iste cõsideretur, occurrere ad Ecclesiæ sanctitatẽ, quæ per Dominũ nostrũ Jesum Christum facta est: ut quoniã septenario numero creatura constat, cum ternarius animæ, & quaternarius corpori tribuitur, susceptio ipsa hominis significetur, ducanturq; tria septies, quia pater misit filiũ, & pater in filio est, & dono Spiritus sancti de virgine natus est. hæc sunt tria, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Septies autem ipse homo temporali dispensatione susceptus, ut fieret sempiternus: fit ergo summa numeri viginti unũ, vel tria septies. Hæc autem hominis susceptio, ad liberationem valuit Ecclesiæ, cui ille caput est. At ipsa Ecclesia propter animã & corpus in eodem septenario numero reperitur. Ducantur itaq; viginti unũ, item septies propter eos qui per hominem dominicum liberantur: & fiunt simul 147. cui addatur senarius numerus signũ perfectionis, quia partibus suis quæ illum meriũtur, constat ita ut nihil minus, nihil amplius invenitur. Metitur quippè ill'ũ, unum, quod habet sexies, & duo quæ habet ter, & tria quæ habet bis: quæ simul ducta, unum & duo & tria sex fiunt. Quod fortassis ad illud etiam sacramentum pertineat, quod Deus sexta die perfecit omnia opera sua. Ad centum igitur & quadraginta septem cum sex addideris, quod signum perfectionis est, fiunt centum quinquaginta tria: qui numerus piscium invenitur posteaquam jussi domini in dexteram partem missa sunt retia, ubi peccatores, qui ad sinistram pertinent, non inveniuntur. Peractis ergo Dominus quadraginta diebus post resurrectionem cum discipulis suis, i. commendans eis, quod pro nobis temporaliter gestum est, ascendit in cœlum, & post alios quadraginta dies misit Spiritum sanctum, quo perficeren-tur spiritualiter ad invisibilia capiẽda, qui visibilibus temporalibusq; crediderant, ipsis videlicet decem diebus, post quos misit Spiritum sanctum, eandem perfectionem, quæ per Spiritum sanctum confertur, denario indicans. Ergo quoniam perfectio, quæ fit per Spiritum S. quandiu adhuc in carne ambulamus, quamvis non vivamus carnaliter, cum ipsa temporali dispensatione copuletur, rectè videtur quinquagenarius numerus ad Ecclesiam pertinere, sed jam purgatam atq; perfectam, quæ temporalis dispensationis fidem, atq; æternitatis futuræ spem charitate amplectitur, i. quasi quadragenarium numero denario copulat. Hæc autem Ecclesia, ad quam pertinet quinquagenarius numerus, quia ex tribus generibus hominum eligitur, Judæis, gentibus, & carnalibus Christianis, sive quia sacramento Trinitatis imbuitur: numero quo significatur, ad centenarium & quinquagenarium pervenit: quinquaginta enim ter ducta, fiunt centum quinquaginta: quo cum addideris ipsa tria, quia insigne & eminens debet esse, quod in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti lavacro regenerationis abluitur, fiunt centum quinquaginta tria: qui numerus piscium invenitur, quia in dexteram partem missa sunt retia, & ideo magnos i. perfectos, & regno cœlorum aptos habet: ubi jam conquiescente dispensatione, quæ quadragenario numero significatur, denarius remanet: quam mercedem sancti qui operantur in vinea, percepturi sunt. Peracta quippè illa piscatione, dixit eis Jesus:

Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, Tu quis es? scientes quia Dominus est.) Si ergo sciebant, quid opus erat ut interrogarent? Si autem non opus erat, quare dictũ est, non audebant, quasi opus esset, sed timore aliquo non auderent? Sensus ergo hic est, Tanta erat evidentia veritatis, qua Jesus illis discipulis apparebat, ut eorũ non solùm negare, sed ne dubitare quidẽ nullus auderet: quoniam si quisquã dubitaret, utiq; interrogare deberet. sic ergo dictum est, *Nemo audebat interrogare, tu quis es?* ac si diceretur, Nemo audebat dubitare quin ipse esset.

Et venit Jesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter.) Ecce dictum est etiam quid pranderint: de quo prandio aliquid suave ac salubre dicemus & nos, si pascat & nos. Superiùs narratum est, quod isti discipuli quando descenderunt in terram, *viderunt prunas positas, & piscem superpositũ & panem.* Ubi non est intelligendum etiam panem fuisse superpositum prunis, sed tantum subaudiendum, videi ũt: quod verbum si repetamus ex loco ubi subaudiendũ est, ita totum dici potest, Viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem viderunt. Vel ita potiùs, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, viderũt & panem. Jubente etiam Domino attulerunt & de piscibus quos ipsi ceperant. Quod eos fecisse, quamvis à narrante non est expressum, tamen Dominum jussisse non tacitũ est: ait enim, *Afferte de piscibus quos nunc prendidistis*, & utiq; jubente illo eos non fecisse quis credat? Hinc ergo fecit prandium Dominus illis septem discipulis suis, de pisce scilicet quẽ prunis superpositum viderant: huic adjungens ex illis quos ceperant. De pane quidem nihilominus eos vidisse narratum est. Piscis assus, Christus est passus: ipse est panis qui de cælo descendit. Huic concorporatur Ecclesia ad participãdum beatitudinem sempiternam. Propter quod dictum est, *Afferte de piscibus quos prendidistis nunc*, ut omnes qui hãc spem gerimus, per illum septenarium numerum discipulorum, per quem potest hoc loco nostra universitas intelligi figurata, tanto sacramento nos communicare noscamus, ut eidem beatitudini sociari. Hoc Domini prandium est cum discipulis suis, quo Joannes Evangelium suum, cum haberet de Christo alia multa quæ diceret, magna, ut existimo, & rerum magnarum contemplatione concludit. Hic enim Ecclesia qualis in solis bonis futura est, significatur per capturam centum quinquaginta triũ piscium;

Marginal notes: Act. 2; Luca 24; Act. 1; Matt. 5; Regnum cælorum, Ecclesia etiam dicitur; Matt. 13; Matt. 5; Magni in regno cælorum & minimi; Sivevi numeri perfectio; Genes. 2; Quinquagenarius numerus; Piscis assus, Christus passus.

& eis qui hæc credunt, sperant, diligunt, participatio tantæ beatitudinis per hoc prandium.

Appari-tiones domini post resurre-ctionem.

Hoc jam tertio, inquit, *manifestatus est Iesus discipulis suis cum resurrexisset à mortuis.*) Quod non ad ipsas demõstrationes, sed ad dies referre debemus: id est, primo die cum resurrexit: & post dies octo quando discipulus Thomas vidit & credidit: & hodie quando hoc de piscibus fecit. Post quot autem dies id fecerit, dictũ non est. Nam ipso primo die non semel visus est, sicut Evangelistarum omniũ testimonia collata demõstrant: sed, sicut dictũ est, numerandæ sunt manifestationes ejus, ut ista sit tertia. Prima quippè habenda est eademq; una, propter unum diem, quotiescunq; se & quibuscunq; & die illo quo resurrexit, ostendit. Secunda post dies octo: & hæc tertia: & deinde quoties voluit, usque ad diem quadragesimum, quo ascendit in cœlum: quamvis non scripta sint omnia.

Mortuus ne sit an adhuc vivat.

Cum ergo prandisset, dicit Simoni Petro: Simon Ioannis, diligis me plus his? &c.] Hunc invenit exitum ille negator, & amator præsumendo elatus, negando prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendo coronatus. Hunc invenit exitum, ut pro ejus nomine perfecta dilectione moreretur, cum quo se moriturum perversa festinatione promiserat, facie ejus resurrectione firmatus, quod immature pollicebatur infirmus. Hoc enim oportebat, ut prius Christus pro Petri salute, deinde Petrus pro Christi prædicatione moreretur. Præpostetũ fuit quod audere cœperat humana temeritas, cum istum disposuisset ordinem veritas. Animam suam posituũ se pro Christo Petrus putabat, pro liberatore liberãdus, cum Christus venisset animam suam positurus pro suis omnibus, in quibus erat & Petrus, quod ecce jam factum est. Nũc jam firmitas cordis ad suscipiendam mortem pro nomine Domini vera ipso donante sumatur, non falsa nobis errantibus præsumatur. Nunc est ut vitæ hujus non metuamus interitum: quia resurgente Domino, vitæ alterius præcessit exemplũ. Nunc est Petre, ut mortem non timeas: vivit quem mortuum dolebas: & quem pro nobis mori carnali amore prohibebas, ausus es prævenire doctorem, formidasti ejus persecutorem. Jam pretio pro te fuso, nunc est ut sequaris emptorẽ: & sequeris omnino usque ad mortem crucis. Verba ejus audisti, quem jam veracem probasti. Passurum te ipse prædixit, qui te prædixerat negaturum. Sed prius Dominus quod sciebat interrogat, nec semel, sed iterum ac tertio, utrum Petrus eum diligat: nec aliud toties audit à Petro, quam se diligi: nec aliud toties cõmendat Petro, quam suas oves pasci. Redditur negationi trinæ trina cõfessio, ne minus amori lingua serviat, quam timori: & plus vocis elicuisse videatur mors imminens, quam vita præsens. Sic amoris officium, pascere dominicũ gregem: si fuit timoris indicium, negare pastorẽ. qui hoc animo pascunt oves Christi, ut suas velint esse, non Christi, se convincuntur amare, non Christũ, vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupiditate, non obediendi & subveniendi, & Deo placendi charitate. Cõtra hoc ergo vigilat toties inculcata ista vox Christi, quos Apostolus gemit sua quærere, non quæ Jesu Christi. Nunquid est aliud, *Diligis me: pasce oves meas?* quam si diceretur, Si me diligis, non te: pascere te cogita oves meas: & sicut meas pasce, non sicut tuas: gloriam meam in eis quære, non tuam: Dominum meum, non tuum: lucra mea, non tua: ne sis in eorum societate, qui pertinent ad tempora periculosa, seipsos amantes, & cætera quæ huic malorum initio connectuntur, quod vitium maximè cavendum est eis, qui pascunt oves Christi, ne sua quærant, non quæ Jesu Christi, & in usus cupiditatum suarum conferant, pro quibus sanguis fusus est Christi. Cujus amor in eo qui pascit oves ejus, in tam magnum debet spiritualem crescere ardorem, ut vincat etiam mortis naturalem timorem, quo mori nolumus, & quando cum Christo vivere volumus. Nam & Apostolus Paulus dicit se habere concupiscentiam dissolvi, & esse cum Christo: ingemiscit tamen gravatus, & non vult spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale à vita. Et huic Dominus dilectori suo;

Matt. 16

Pastorum Christianorum in-stitutio.

Philip. 2

Ioannes Apostolus & Evangelista à Christo præ cæteris dilectus.

2. Tim. 3

Mortis timor naturalis.

Philip. 1

Cum senueris, inquit, *extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo non vis. Hoc enim dixit ei, significans qua morte clarificaturus erat Deum.*) *Extendes*, inquit, *manus tuas*, hoc est, crucifigeris. Ad hoc autem ut venias, *alius te cinget, & ducet* non quo vis, sed *quo non vis*. Prius dixit quod fieret, & deinde quomodo fieret. Non enim crucifixus, sed utiq; crucifigendus, quo nollet est ductus; nam crucifixus, non quo nolebat abiit, sed potiùs quo volebat. Solutus quippè à corpore, volebat esse cum Christo: sed, si fieri posset, præter mortis molestiam, vitam concupiscebat æternam: ad quam molestiam nolens ductus est: sed ab ea volens eductus est. Nolens ad eam venit, sed volens eã vicit, & reliquit hunc infirmitatis affectum, quo nemo vult mori, usque adeò naturalem, ut cum B. Petro nec senectus auferre potuerit, cui dictũ est, *Cum senueris, duceris quo nõ vis.* Quem quidem affectum propter nos consolandos etiam in se transfiguravit ipse salvator dicens, *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste*, qui utiq; mori venerat, & habebat mortis necessitatem, sed voluntaria potestate positurus animam suam, & rursus eadem potestate sumpturus. Sed molestia quantacunq; sit mortis, debet eam vincere vis amoris, quo amatur ille: qui cum sit vita nostra, etiam mortem voluit perferre pro nobis. Nam si nulla esset mortis vel parva molestia, non esset tam magna gloria martyrũ. Sed si pastor bonus qui posuit animam suam pro ovibus suis, ex ipsis ovibus tam multos martyres fecit, quanto magis debent usq; ad mortem pro veritate certare, & usq; ad sanguinẽ adversus peccatũ, quibus oves ipsas pascẽdas, hoc est docendas, regendasq; committit? Ac per hoc præcedente passionis ejus exemplo, quis nõ videat magis debere imitando pastori hærere pastores, sicum multæ etiã imitatæ sunt oves? sub quo pastore uno, in grege uno, & pastores ipsi sunt oves. Omnes quippe fecit suas oves, pro quib. est omnibus passus: quia & ipse ut pro nobis pateretur, ovis est factus. Cum ergo prænuntiasset Dominus Petro qua morte clarificaturus esset Deum, dicit ei, Sequere me: &c. usque, *Sed si eum volo manere donec veniam, quid ad te?*) Cur enim dicitur Petro, *Sequere me*: nec dicitur cæteris qui simul aderant, & profectò eum sicut magistrum discipuli sequebantur? Etsi ad passionem intelligendum est, nunquid solus pro Christiana veritate passus est Petrus? nonne ibi erat in illis septẽ alius filius Zebedæi, frater Joãnis, qui post ejus ascensionem ab Herode manifestatur occisus? Verum aliquid dixerit, quoniam non est Jacobus crucifixus, meritò dictum esse Petro, *sequere me*: qui non solũ mortem, sed etiã mortẽ crucis, sicut Christus expertus est. Si hoc & nihil aliud quod sit convenientius, potuerit inveniri: cur ergo de Joanne dictũ est, *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te?* & repetitum est, *Tu me sequere*: tanquam ille ideo non sequeretur, quoniam eum manere voluit donec veniat? Quis facilè aliud dictum esse credat, quam quod fratres crediderunt, qui tunc erant, quod scilicet non esset discipulus ille moriturus: sed donec Jesus veniret, iste maneret in vita? Sed hanc opinionem Joannes ipse abstulit, non hoc dixisse Dominum aperta contradictione declarans. Cur enim subjungeret;

Petri timor mortis.

Vita humana tentatio est. Mori nemo vult.

Matt. 26

Martyrũ gloria unde.

Ovis dictus Christus.

Actor. 2

Ioannes Evangelista an mortuus sit, nec ne.

Non dixit Iesus, non moritur.(Nisi, ne hominum cordibus quod falsum fuerat inhæreret; Sed cui placet, adhuc resistat, & dicat verum esse quod ait Joannes, non dixisse Dominũ quod discipulus ille nõ moritur, sed hoc tamen significatũ esse talibus verbis, qualia eum dixisse narravit: & asserat Joannẽ Apostolum vivere: atq; in illo sepulchro ejus quod est apud Ephesũ, dormire potius eum, quàm mortuũ jacere contendat: assumatq; in argumẽtum, quod illic terra sensim scatere & quasi ebullire perhibetur, atque hoc ejus anhelitu fieri, sive constanter sive pertinaciter asseveret. Non enim possunt deesse qui credant, si non desunt qui etiam Moysen asserant vivere: quia scriptum est, ejus sepulcrũ non inveniri, & apparuit cum Domino in monte ubi & Helias fuit, quẽ mortuum legimus non esse, sed raptum, quasi Moysi corpus non potuerit alicubi sic abscondi, ut prorsus homines lateret ubi esset, atque inde ad horam divinitus excitari, quando cum Christo Helias & ipse sunt visi, sicut ad horam *multa sanctorum corpora surrexerunt* quando passus est Christus, *& post ejus resurrectionem*

Sepulchrũ Ioannis Evangelistæ.

Moyses an adhuc vivat.

Genes. 34

Matt. 17

4. Reg. 2

Matt. 27

apparue-

apparuerunt multis in sancta, sicut scriptum est, civitate. Sed nunquid hinc tanta illa solvitur quæstio, si magno miraculo, qualia potest facere omnipotens, tamdiu vivum corpus in sopore sub terra est, donec veniat terminus seculi? Quinimò fit amplior & difficilior, cur discipulo Jesus, quem præ cæteris diligebat, intantum ut supra pectus ejus discumbere mereretur, pro magno munere longum in corpore donaverit somnum, cùm B. Petrum per ingentem martyrii gloriam ab onere ipsius corporis solverit, eique concesserit quòd Apostolus Paulus se concupisse dixit & scripsit, dissolvi, & esse cum Christo? Si autem, quod magis creditur, ideò S. Joannes ait non dixisse Dominum, non moritur, ne illis verbis quæ dixit, hoc voluisse intelligi putaretur, corpusque ejus in sepulchro ejus exanime, sicut aliorum mortuorum, jacet: restat ut si verè ibi sit, quod sparsit fama de terra, quæ subindè ablata succrescit, aut ideò fiat, ut eo modo commendetur pretiosa mors ejus, quoniam non eam commendat martyrium: (nō enim eum pro fide Christi persecutor occidit) aut propter aliquid aliud, quod nos latet: manet tamen quæstio, cur dixerit Dominus de homine morituro: *Si eum volo manere donec veniam.* Illud etiam in his duobus Apostolis Petro & Joanne quem non moveat ad quærendum, cur Joannem plus dilexerit Dominus, cum ipsum Dominum plus dilexerit Petrus? Ubicunque enim se commemorat Joannes, ut nomine suo tacito ipse possit intelligi, hoc addit quòd eum diligebat Jesus, quasi solum diligeret: ut hoc signo discerneretur à cæteris, quos omnes utique diligebat. Quid ergò nisi ampliùs se dilectum, cùm hoc diceret, volebat intelligi? quod absit ut mendaciter diceret. Quod autem majus dare potuit Jesus majoris erga eū suæ dilectionis indicium, quàm ut homo cum cæteris condiscipulis suis socius tantæ salutis, solus tamen recubuerit super pectus ipsius Salvatoris? Porrò quòd Apostolus Petrus plus aliis dilexerit Christum, possunt quidem documenta multa proferri; sed ut longè in alia nō eamus, in ipsius tertiæ manifestationis pauló superiùs lectione, quæ illam præcedit, satis evidenter apparet, ubi interrogans eum dixit: *Diligis me plus his?* quod utique sciebat, & tamen interrogabat, ut etiam nos, qui legimus Evangelium, amorem Petri erga Dominum, & illo interrogante, & isto respondente noslemus. Quod autem in eo quod respondit Petrus: *Amo te*, non addit: *plus his*, hoc respondit quod de seipso sciebat. Non enim quantum ab alio quolibet diligeretur, scire poterat, qui cor alterius videre non poterat: sed tamen superioribus verbis dicendo: *Etiam Domine, tu scis*, satis & ipse declaravit scientem Dominum interrogâsse quod interrogavit. Sciebat enim Dominus non solùm quòd diligeret, verumetiam quòd plus illis eum diligeret Petrus: & tamen si proponamus quærentes, quis duorum sit melior, utrùm qui plus, an qui minus diligit Christum? quis dubitabit respondere, eum qui plus diligit, esse meliorem? Item si proponamus quis duorum sit melior, utrùm quem minùs, an quem plus diligit Christus? eum qui plus diligitur à Christo, meliorem proculdubio respondebimus. In illa ergò comparatione, quam priùs proposui, Petrus Joanni, in hac verò altera Joannes anteponitur Petro. Proindè tertiam sic proponimus: Quis est duorum discipulorum melior, qui minùs quàm condiscipulus ejus diligit Christum, & plus quàm condiscipulus ejus diligitur à Christo: an ille quem minùs quàm condiscipulum ejus diligit Christus, cùm plus ipse quàm suus condiscipulus diligat Christum? Hic planè cunctatur responsio, & augetur quæstio. Quantum autem ipse sapio, meliorem qui plus diligit Christum, feliciorem verò qué plus diligit Christus, facilè responderem, si justitiam liberatoris nostri minùs eum diligentis à quo plus diligitur, & eum plus à quo minùs diligitur, quemadmodum defenderem, perviderem. Aggrediar tamen de solvenda quæstione tam ingenti, pro viribus quas ipse donaverit, disputere. Hucusq; enim proposita est, non exposita. Exponendæ verò ejus hoc sit exordium, ut meminerimus, in hoc *corruptibili corpore, quod aggravat animam*, vitam nos miseram vivere: sed qui jam redempti per mediatorem sumus, & Spiritum S. pignus accepimus, beatam vitam in spe habemus, etsi re ipsâ nondum tenemus. Spes autem quæ videtur, non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Hanc itaque vitam, de qua scriptum est: *Nunquid non tentatio est vita humana super terram?* in qua quotidie clamamus ad Deum: *Libera nos à malo*; cogitur homo tolerare etiam remissis peccatis, quamvis ut in eam veniret miseriam, primum fuerit causa peccati: productior est enim pœna quam culpa, ne parva putaretur culpa, si cum illa finiretur & pœna. Hæc est illorum dierum, quos in hac mortalitate agimus malos, quamvis in eis diligamus videre dies bonos, flenda quidem, sed non reprehendenda conditio. Venit enim de ira Dei justa, de qua scriptura legens: *Homo*, inquit, *natus ex muliere, brevis vita, & plenus ira.* In hac ira sua continens, sicut scriptum est, miserationes suas Deus, præter alia solatia miserorum, quæ generi humano præbere non cessat, misit Filium suum unigenitum, per quem creavit universa, ut manens Deus fieret homo, ut esset mediator Dei & hominum homo Christus Jesus: in quem credentes, per lavacrum regenerationis soluto reatu omnium peccatorum, liberarentur à damnatione perpetua, & viverent in fide, & spe, & charitate. Et quia in ipso quoque ambulantes non sunt sine peccatis, quæ de hujus vitæ infirmitate subrepunt, dedit eleëmosynarum remedia salutaria, quibus eorum adjuvaretur oratio, ubi eos dicere docuit: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Hoc agit Ecclesia spe beata in hac vita ærumnosa: cujus Ecclesiæ Petrus Apostolus propter Apostolatûs sui primatum gerebat figuratâ generalitate personam. Quod enim ad ipsum propriè pertinet, naturâ unus homo erat, gratiâ unus Christianus, abundantiore gratiâ unus idemque primus Apostolus. Sed quando ei dictum est: *Tibi dabo claves regni cælorum: quod ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cælis*: universam significabat Ecclesiam, quæ in hoc seculo diversis tentationibus velut imbribus, fluminibus, & tentationibus quatitur, non cadit, quoniam fundata est super petram, undè Petrus nomen accipit. Non enim à Petro petra, sed Petrus à petra: sicut non Christus à Christiano, sed Christianus à Christo vocatur. Ideò quippè ait Dominus: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*; quia dixerat Petrus: *Tu es Christus Filius Dei vivi: super hanc* ergò, inquit, *petram*, quam confessus est, *ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim erat Christus*: super quod fundamentum etiam ipse ædificatus est Petrus. *Fundamentum quippè aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* Ecclesia ergò quæ fundatur in Christo, claves ab eo regni cœlorum accepit in Petro, id est, potestatem solvendi ligandique peccata. Quod est enim per proprietatem in Christo Ecclesia, hoc est per significationem Petrus in petra, quâ significatione intelligitur Christus petra, Petrus Ecclesia. Hæc igitur Ecclesia quam significabat Petrus, quamdiu degit in malis, amando & sequendo Christum liberatur à malis. Magis autem sequitur in eis, qui certant pro veritate usque ad mortem. Sed universitati dicitur: *Sequere me*; pro qua universitate passus est Christus, de quo dicit idem Petrus: *Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum ut sequamur vestigia ejus.* Ecce propter quod ei dictum est: *Sequere me.* Est autem alia vita immortalis, quæ non est in malis. *Ibi facie ad faciem videbimus, quod hîc per speculum in ænigmate videtur*, quando multum in concupiscenda veritate proficitur. Duas itaque vitas sibi divinitùs prædicatas & commendatas novit Ecclesia, quarum una est in fide, altera in specie. Una in tempore peregrinationis, altera in æternitate mansionis. Una in labore, altera in requie. Una in via, altera in patria. Una in opere actionis, altera in mercede contemplationis. Una declinat à malo, & facit bonum: altera nullum habet à quo declinet malum, & magnum quo fruatur bonum. Una cum hoste depugnat, altera sine hoste regnat. Una carnales libidines frenat, altera spiritalibus delectationibus vacat. Una subvenit indigenti, altera ibi est, ubi nullū invenit indigentem. Una aliena peccata

Philip. 1 — *Quæstio ardua.* — *Joannes Apostolus à Christo præ cæteris dilectus.* — *Petrus Christi amantissimus.* — *Charitas ubi sit major, in vitane præsenti, an in futuro seculo.* — *Petri & Joannis collatio.* — *Quæstio alia.* — *Sapient. 9*

Rom. 8 — *Job. 7* — *Matt. 6* — *Peccatum malorum omnium nostrorū causa.* — *Job. 14* — *Psal. 76* — *Eleemosynarum remedia.* — *Matt. 6* — *Petri dignitas.* — *Matt. 16* — *Petrus à petra dictus, non contrà.* — *1. Cor. 10* — *1. Cor. 3* — *Petrus Ecclesia.* — *1. Petr. 2* — *Passiones Christi voluntariæ, nostræ necessariæ.* — *Vita duæ Ecclesiæ.*

ut sua sibi ignoscantur, ignoscit: altera nec patitur quod ignoscat, nec facit quod sibi possit ignosci. Una bona & mala discernit, altera quæ bona sunt, cernit. Ergò una bona est, sed adhuc misera, altera melior & beata. Ista significata est per Apostolum Petrum, illa per Joannem. Tota hic agitur, illa usque in hujus seculi finem, & illic invenit finem: differtur illa complenda post hujus seculi finem, sed in futuro seculo non habet finem. Ideò dicitur huic: *Sequere me*; de illo autem: *Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere.* Quid enim est hoc, quantum sapio, quantum capio, quid est hoc? nisi, *tu me sequere* per imitationem perferendi temporalia mala: ille maneat, donec sempiterna venio redditurus bona: quod apertiùs ita dici potest: Perfecta me sequatur actio, informata meæ passionis exemplo: inchoata verò contemplatio maneat donec venio, perficienda cùm venero. Sequitur enim Christum perveniens usque ad mortem pia plenitudo patientiæ, manet autem donec veniat Christus, tunc manifestanda plenitudo scientiæ. *Spei tolerantia.* Hic quippè tolerantur mala hujus mundi in terra morientium, ubi videbuntur bona Domini in terra viventium. Quod enim ait: *Volo eum manere donec veniam*, non sic intelligendum est quasi dixerit remanere vel permanere, sed expectare: quoniam quod per eum significatur, non utique nunc, sed cùm venerit Christus, implebitur. Quod autem per hunc significatur, cui dictum est: *Tu me sequere*, nisi nunc agatur, nec pervenietur ad illud quod expectatur. In hac autem activa vita quantò magis Christum diligimus, tantò faciliùs liberamur à malo. At ipse nos minus diligit quales nunc sumus: & hinc ideò liberat, ne semper tales simus. Ibi verò ampliùs nos diligit, quoniam quod ei displiceat, & quod à nobis auferat, non habebimus. Nec ob aliud hic nos diligit, nisi ut sanet, & transferat ab iis quæ non diligit. Hic ergò minus, ubi non vult remaneamus: ibi ampliùs quò vult, transeamus, & undè non vult, pereamus. Amet ergò eum Petrus, ut ab ista mortalitate liberemur: ametur ab eo Joannes, ut in illa immortalitate servemur. Sed istâ ratione illud ostenditur, cur ampliùs Joannem quàm Petrum amaverit Christus, non cur ampliùs Petrus quàm Joannes amaverit Christum. Neque enim sic plus nos diligit Christus in futuro seculo (ubi cum illo sine fine vivemus) quàm in isto, undè eruimur, ut illic semper simus: & propterea nos tunc eum minus dilecturi non sumus, quando meliores erimus:, cùm meliores utique, nisi ampliùs eum diligendo, nullo modo esse possimus. Cur ergò Joannes minùs eum diligebat quàm Petrus, si eam vitam significabat, in qua esset multò ampliùs diligendus? nisi quia propterea dictum est: *Volo eum manere*, id est, expectare, *donec venio*: quoniam & ipsum amorem, qui tunc amplior erit, nondum habemus, sed futurum expectamus, ut cùm ipse venerit, habeamus. Nam sicut in Epistola sua idem dicit Apostolus: *1. Ioan. 3* *Nondum apparuit quod erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est.* Tunc ergò ampliùs quod videbimus, diligemus. Ipse autem Dominus, illam quæ futura est, vitam nostram, qualis in nobis futura sit, sciens prædestinatione, plus amat, ut ad eam nos amando perducat. *Psal. 24.* Quocirca quoniam *universæ viæ Domini misericordia & veritas*, miseriam nostram præsentem novimus, quia sentimus: & ideò misericordiam Domini, quam nobis de miseria liberandis exhiberi volumus, plus amamus: eamque quotidie maximè peccatorum remissione poscimus & habemus. Hoc per Petrum significatum est plus amantem, sed minus amatum, quia minus nos amat Christus miseros, quàm Beatos. Veritatis enim contemplationem, qualis tunc futura est, minus amamus, quia nondum novimus, nec habemus. Hæc per Joannem significata est minus amantem, atque ideò & ad ipsam, & ad ejus in nobis amorem, qualis ei debetur, implendum, donec veniat Dominus, expectantem, sed plus amatum: quia id, quod per illum figuratum est, hoc efficit beatum. Nemo istos tamen insignes Apostolos separat, & in eo quod significabat Joannes, ambo futuri erant. Significando sequebatur iste, manebat ille. Credendo autem ambo mala præsentia hujus miseriæ tolerabant. Ambo futura bona illius beatitudinis expectabant, nec ipsi soli, sed universa hoc facit sancta Ecclesia sponsa Christi, ab istis tentationibus eruenda, in illa felicitate servanda: quas duas vitas Petrus & Joannes figuraverunt, singuli singulas; verùm & in hac temporaliter ambulaverunt ambo per fidem, & illâ in æternum fruentur ambo per speciem. Omnibus igitur Sanctis ad Christi corpus inseparabiliter pertinentibus, propter hujus vitæ periculosissimæ gubernaculum, ad liganda & solvenda peccata, claves regni cœlorum primus Apostolorum Petrus accepit, eisdemque omnibus Sanctis, propter vitæ illius secratissimæ quietissimum sinum, super pectus Christi Joannes Evangelista discubuit: quoniam nec iste solus, sed universa Ecclesia ligat solvitque peccata: nec ille de Christi divinitate, & de totius divinitatis Trinitate atque unitate sublimia (quæ in illo regno facie ad faciem contemplanda, nunc autem donec veniat Dominus, in speculo atque ænigmate contuenda sunt) quæ prædicando ructaret, de fonte dominici pectoris solus bibit, sed ipse Dominus ipsum Evangelium pro sua cujusque capacitate omnibus suis bibendum toto terrarum orbe diffudit. Sunt qui senserint, & hi quidem non contemptibiles sacri eloquii tractatores, à Christo Joannem Apostolum propterea plus amatum, quòd neque uxorem duxerit, & ab ineunte pueritia castissimus vixerit. Hoc quidem in Scripturis canonicis non evidenter apparet; veruntamen id quoque multum adjuvat congruentiam hujusce sententiæ, quòd illa vita per eum significata est, ubi non erunt nuptiæ.

Hic est discipulus qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus quia verum est testimonium ejus. Sunt autem, inquit, *& alia multa quæ fecit Iesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros.*) Non spatio locorum credendum est, mundum capere non posse, quæ in eo scribi quo modo possent, si scripta non ferret; Sed capacitate legentium comprehendi fortasse non possent: quamvis salvâ rerum fide plerumque verba excedere videantur fidem: quod non fit quando aliquid quod erat obscurum vel dubium, causâ & ratione redditâ exponitur: sed quando id quod apertum est, vel augetur, vel extenuatur, nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur: quoniam sic verba rem, quæ indicatur, excedunt, ut voluntas loquentis nec fallentis appareat, qui novit quousque credatur, à quo ultrà quàm credendum est, vel minuitur loquendo aliquid, vel augetur. Hunc loquendi modum Græco nomine Hyperbolem vocant: qui modus, sicut hoc loco, ita in nonnullis aliis divinis literis invenitur, ut est: *Posuerunt in cœlum os suum*: &, *Verticem capilli perambulantium in delictis suis*: & multa hujusmodi, quæ Scripturis sanctis non desunt, sicut alii tropi, hoc est, locutionum modi: de quibus operosiùs disputarem, nisi Evangelista terminante Evangelium suum, etiam compellerer meum terminare sermonem.

Expositionis Bedæ Presbyteri in Ioannis Evangelium, finis.

Sequuntur ejusdem Venerabilis Bedæ Presbyteri famuli Christi, expositiones optimæ in Acta Apostolorum, decenti ordine & quadranti serie: tum, quòd ab eodem Luca Evangelista, à quo proximè expositum Evangelium, conscripta sunt: tum, quia phrasi Evangelicæ maximè omnium consentiunt: tum etiam, quòd his forte de causis post Evangelia & Epistolas Pauli, in quas seorsim Explicationes idem Auctor collegit, in Biblijs vulgatis extare solent. Post quæ, juxta prædictum ordinem in Epistolas Catholicas, ac demum in Apocalypsim Divi Ioannis addemus ejusdem Explanationes; hunc Tomum, non insperatè, nec infideliter clausuri.

PROLOGUS VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI FAMULI CHRISTI, AD ACCAM EPISCOPUM, IN EXPOSITIONEM ACTUUM Apostolorum.

Domino in Christo desideratissimo & verè beatissimo Accæ Episcopo, Beda, perpetuam in Domino salutem.

ACcepi creberrimas Beatitudinis tuæ literas, quibus me commonere dignatus es, ne mentis acumen inerti otio torpere & obdormire permittam, sed meditandis scrutandisque quotidie scripturis vigil atque indefessus insistam, & post expositionem Apocalypseos sancti Evangelistæ Joannis, quam Fratris nostri Eusebii rogatu tribus libris complexam, mox tibi transcribendam destinavi, in explanationem quoque beati Evangelistæ Lucæ, juxta vestigia Patrum, quantum valeam sudoris impendam. Quod quia facere nondum potui, & operis videlicet immensitate perterritus, & obstrepentium causarum (quas tu melius nosti) necessitate præpeditus, ne tamen tuæ postulationis contemneretur auctoritas, quod interim potui, feci. Misi enim opusculum in Actus Apostolorum, quod ante non multos dies editum, & velocissimè quantum tempus dederat, ne tua sacrosancta voluntas impediretur, emendatum membranulis indideram. Ubi ea, quæ vel mysticè gesta, vel obscuriùs dicta videbantur, prout potui dilucidare tentavi. In quo me opusculo cùm alii plurimi fidei Catholicæ scriptores, tum maximè juvit Arator sanctæ Romanæ Ecclesiæ Subdiaconus, qui ipsum ex ordine librum heroico carmine percurrens, nonnullos in eodem metro allegoriæ flores admiscuit: occasionem mihi tribuens, vel alia ex his colligendi, vel eadem planiùs exponendi. Actus igitur Apostolorum (ut beatus Hieronymus ait) nudam quidem sonate videntur historiam, & nascentis Ecclesiæ infantiam texere: sed si noverimus eorum scriptorem Lucam esse medicum, cujus laus est in Evangelio, animadvertimus pariter omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam. E quibus nos aliqua juxta modulum nostræ parvitatis exposituri, primò admonere curabimus, ipsum Evangelistam Lucam, ut dictum est, juxta traditionem veterum Ecclesiæ tractatorum, medicinæ artis fuisse peritissimum, & magis Græcas literas scisse quàm Hebræas. Undè sermo ejus tam in Evangelio, quàm in Actibus Apostolorum comptior est, & secularium redolet eloquentiam, magisque testimoniis Græcis utitur, quàm Hebræis. Ex quo accidit, quod maximè miror, & propter ingenii tarditatem vehementissimo stupore perculsus nescio perscrutari, qua ratione cùm in Hebraica veritate à diluvio usque ad Abraham decem generationes inveniantur, ipse Lucas, qui Spiritu sancto calamum regente nullatenùs falsum scribere potuit, undecim generationes juxta septuaginta Interpretes adjecto Cainam, in Evangelio ponere maluerit. Ideò autem in Evangelii Proœmio dicit sibi visum esse ex ordine diligenter scribere, quoniam hoc multi conati sunt. Sed eos debemus accipere, quorum in Ecclesia nulla extat auctoritas, quia id quod conati sunt, implere minimè potuerunt. Iste autem non solùm usque ad resurrectionem, assumptionemque Domini perduxit narrationem suam, ut in quatuor auctoribus Evangelicæ scripturæ dignum suo labore haberet locum; verùm etiam deinceps quæ per Apostolos gesta sunt, quæ sufficere credidit ad ædificanNam fidem legentium vel audientium ita scripsit, ut solus ejus liber fide dignus haberetur in Ecclesia de Apostolorum Actibus narrantis, reprobatis omnibus qui non eâ fide qua oportuit, facta dictaque Apostolorum scribere ausi sunt. Eo quippè tempore scripserunt Marcus & Lucas, quo non solùm ab Ecclesia Christi, verùm etiam ab ipsis adhuc in carne manentibus Apostolis reprobari potuerunt. Nam Domini nutu gerebatur, ut non solùm Apostoli qui viderant, sed & discipuli qui audiru didicerant, facta Christi dictaque conscriberent, quatenùs sequentibus Ecclesiæ Doctoribus ea quæ non viderant, prædicandi scribendique fiducia pariter & auctoritas præberetur. Actus verò Apostolorum, & præcipuè beati Pauli, cujus individuus in peregrinando comes extitit beatus Lucas, sicut videratipse, composuit. Quorum contextus omnis, quantum ex aliorum historiis animadvertere potuimus, continet annos vigintiocto, id est, Tiberii Cæsaris annos sex, Caii annos quatuor, Claudii annos quatuordecim. Cujus principis Petrus Apostolus Romam venit, & in quarto anno fame factâ, octavo anno sunt Judæi Româ expulsi. Item Neronis quatuor annos, quorum duos extremos beatus Paulus Romæ in libera mansit custodia. Ex quo intelligimus, in eadem urbe librum esse compositum. Itemque ut per Judæorum quoque Reges eadem tempora discernam, Herodes, Philippus, & Lysanias Tetrarchæ præfuerunt annis sex. Herodes Rex qui & Agrippa, qui Cæsareæ periit, annos septem. Agrippa filius ejus, sub quo Paulus Romam missus est, annos quindecim. Cujus restant usque ad subversionem Hierosolymorum anni duodecim. Hæc distinctiùs executus sum, ut cùm ejusdem libe li revolvas historiam, quid sub quo tempore gestum sit, evidenter agnoscere possis. Misi autem & explanatiunculam Epistolæ beatissimi Evangelistæ Joannis, cujus maximam partem ex Homiliis sancti Augustini latissimâ suavitate diffusis, compendiosus breviator excerpsi. Nonnulla verò in calce etiam proprio sudore subtexui. In quo utroque opere, si quid utilitatis inveneris, Dei donis ascribe. Si quid superflui, meæ fragilitati comparere. Intercedentem pro nobis Beatitudinem vestram Dominus omnipotens ad regimen Ecclesiæ perpetuò conservet incolumem.

Aratoris carmen.

Acta Apostolorū non nudā continent historiā.

Lucas medicus.

Luca discrepātia.

Qui conati non perfecerunt.

Mar[c]i Luca a[u]ctorita[s]

Acta Apostolor[um] 28. ann[orum]

Iudæor[um] Rgum tempor[a]

INCIPIT EXPOSITIO VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI SUPER ACTA APOSTOLORUM.

CAPUT I.

PRimum quidem sermonem feci de omnibus, ô Theophile, quæ cœpit Jesus facere & docere.] De omnibus se dicit Christi factis & dictis in Evangelio scripsisse, non quòd omnia comprehendere potuerit, ne sit contrarius Joanni qui ait: *Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc*; sed quòd de omnibus elegerit undè faceret sermonē, quæ judicavit apta & congrua sufficere officio dispensationis suæ. Theophilus interpretatur Dei amator, vel a Deo amatus. Quicunque ergò Dei amator est, ad se scriptum credat, suæque hîc animæ, quia Lucas medicus scripsit, inveniat salutem. Et notandum quod ait: *Quæ cœpit Jesus facere & docere.* Primò facere, postea docere. Quia Jesus bonum doctorem instituens, nulla nisi quæ fecit, docuit.

Usque in diem quâ præcipiens Apostolis per Spiritum sanctum quos elegit, assumptus est.] Per hyperbaton legendum, *usque in diem qua assumptus est*, præcipiens ante assumptionem,

De omnibus quomodo scripsit.

Theophilus.

Facere docere.

id est,

id est, præcepta dans Apostolis: quæ vel hic vel in Evangeliis leguntur. Est ergò sensus: Scripsi de Jesu à tempore quo cœpit signa facere & docere usque in diem qua eisdem consummatis, undè venerat rediit.

Per dies quadraginta apparens eis & loquens de regno Dei & convescens, &c.) Ad instruendam Dominus fidem suæ resurrectionis, sæpiùs Apostolis post passionem suam vivus apparuit, cibos sumit, eandemque quam à mortuis suscitaverat, palpandam carnem exhibet. Sed altiori mysterio per hanc quadragesimam dierum cum discipulis conversationem, significat se occultâ præsentiâ quæ promiserat, impleturum. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Iste enim numerus hanc temporalem terrenamque vitam, vel propter quatuor anni tempora, vel propter quatuor ventos cœli designat. Nam postquam consepulti fuerimus cum Christo per baptismum in mortem, quasi rubri maris calle transito, necessarium in hac solitudine Domini habemus ducatum, qui nos ad cœlestia perducat, & imaginis suæ denario remunerans, præsentiâ sancti Spiritûs quasi verâ jubilæi quiete beatificet.

Quadragenarii ratio.

Vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies.) Nondum fuerant Apostoli baptizati, non tamen aquâ, sed Spiritu sancto, quos intelligimus jam fuisse baptizatos, sive baptismo Joannis (ut nonnulli arbitrantur) seu (quod magis credibile est) baptismo Christi. Neque enim ministerium baptizandi fuerat, ut haberet baptizatos servos, per quos cæteros baptizaret, quia non defuit memorabilis illius humilitatis ministerium, quando eis lavit pedes. Cùm ergò diceret Dominus: *Quia Joannes quidem baptizavit aquâ*, nequaquam subjunxit: Vos autem baptizabitis; sed: *Vos autem baptizabimini Spiritu sancto.* Quia neque Apostoli, neque sequaces eorum, qui usque hodie baptizant in Ecclesia, aliter quàm Joannes, id est, in aqua baptizare prævalent: sed tantùm invocato Christi nomine adest interior virtus Spiritûs sancti, quæ homine aquam tribuente baptizatorum animas simul & corpora purificet: quod in Joannis baptismo non fiebat. *Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondū fuerat glorificatus.*

Baptizati ut quādo Apostoli.

Igitur qui convenerant, interrogabant eum dicentes: Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israël?) Quoniam apparens eis locutus est de regno Dei, Spiritûs quoque sancti non post multos dies promisit adventum, consequenter eum de eodem regno percontantur, utrùm videlicet mox adveniente Spiritu sancto in præsenti restituendum, an in futuro sanctis reservandum credere debeant. Carnales enim adhuc discipuli, resurrectione Christi completâ continuò regnum Israël credebant esse venturum. Juxta quod Cleophas ait: *Nos autem sperabamus quòd ipse esset redempturus Israël.* Et Evangelista præmisit, quia Domino Hierosolymam venturo existimarent quòd confestim regnum Dei manifestaretur. Sed oportebat impleri prophetiam, qua Patri canens: *Tu verò repulisti, & sprevisti, & distulisti Christum tuum.* Repulit enim & sprevit Filium Pater, quando eum in passione deseruit loquentem: *Deus Deus meus quare me repulisti?* Distulit autem, ut quem sancti illo tempore regnaturum putabant, expectent in die judicii in sua majestate venturum. Undè & ipse Dominus spiritalem Israël & regnum cœleste à Prophetis fuisse promissum insinuans, ait:

Sperabamus.

Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate.) Illius (inquiens) regni tam secretum tempus est, ut Patris tantummodò scientiæ pateat. Et quando dicit: *Non est vestrum scire*, ostendit quòd & ipse sciat, cujus omnia sunt quæ Patris sunt, sed non expediat nosse mortalibus, ut semper incerti de adventu judicis, sic quotidie vivant, quasi die aliâ judicandi sint.

Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritûs sancti in vos. Et eritis mihi testes in Hierusalem, &c.) Cùm supervenerit, inquit, in vos Spiritus sanctus, nequaquam regnum Israël, sive regnum Dei in Israël, ut putatis, afferet, sed vobis virtutem de me testificandi præbebit. Tantumque regni illius tempora longè sunt, ut priùs non solùm hanc Hierosolymorum urbem, verumetiam omnes Judææ fines, dehinc autem & proximè gentem Samariæ, ad extremum novissimos quoque per circuitum mundi terminos Evangelii fama percurrat.

Et cùm hæc dixisset, videntibus illis elevatus est.) Marcus quidem aliam Domini locutionem commemorans ait: *Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum.* Sed quia Lucas significantiùs adjecit: *Cum hæc dixisset, elevatus est*, ostendit profectò illis, quos commemoraverat, sermonibus expletis, Dominum ascendisse ad cœlos.

Et nubes suscepit eum ab oculis eorum.) Ubique creatura suo creatori præstat obsequium. Astra indicant nascentem, patientem obnubunt, recipiunt nubes ascendentem, redeuntem ad judicium comitabuntur.

Creaturarum obsequia.

Ecce duo viri astiterunt illis in vestibus albis.) Albæ vestes exaltationi magis congruunt, quàm humiliationi. Et ideò Domino ascendente, in albis vestibus Angeli apparent, qui nato Domino in albis vestibus apparere non dicuntur, quia qui in nativitate sua apparuit Deus humilis, in ascensione sua ostensus est homo sublimis. Nam & locus congruit, dum his, qui in humili civitatula natus est homo, de monte sublimi regressus est ad cœlum.

Albæ vestes.

Hic Jesus qui assumptus est à vobis in cælum.) Ob duas illi causas Angeli videntur, ut videlicet ascensionis tristitiam, regressionis commemoratione consolarentur, & ut verè in cœlum illum ire monstrarent, & non quasi in cœlum sicut Heliam.

Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.) Id est, in eadem forma carnis atque substantia veniet judicaturus, in qua venerat judicandus. Cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Cujus etiam gloria divina, quæ quondam in monte tribus discipulis apparuit, peracto judicio ab omnibus sanctis videbitur, quando tolletur impius ne videat gloriam Dei.

Sic veniet.

Tunc reversi sunt Hierusalem à monte qui vocatur Oliveti.) Dominus & Salvator noster principe tenebrarum devicto, in locum pacis & luminis fideles educit. Meritòque montem charismatis ascendit, sanctum promissurus Spiritum, cujus nos unctio docet de omnibus.

Qui est juxta Hierusalem, Sabbati habens iter.) Juxta historiam indicat montem Olivarum spatio milliarii ab urbe Hierusalem esse discretum. Sabbato enim juxta legem plus quàm mille passus incedere non licebat. Juxta allegoriam verò, qui gloriam Domini ad Patrem ascendentis intùs intueri merebitur, & Spiritûs sancti promissione ditari, hic Sabbati itinere urbem perpetuæ pacis ingreditur. Eritque ei juxta Esaiam Sabbatum ex Sabbato, quia qui hic cessavit à perverso opere, illic quiescet in cœlesti retributione. At contrà qui in hoc seculo quasi per tempus sex dierum, salutem operari neglexerit, illo perpetuæ quietis tempore, definibus beatæ Hierusalem excludetur, illud Evangelium contemnens: *Orate ne fiat fuga vestra hyeme vel Sabbato.*

Sabbati iter.

Et cùm introissent in cœnaculum, ascenderunt ubi manebant.) Locum in superiori designat, quia jam à terrena conversatione Sabbati, ad superiora scientiæ virtutisque conscenderant.

Jacobus Alphæi, & Simon Zelotes, & Judas Jacobi.) Putant quidam duos fuisse Apostolos Jacobi vocabulo nuncupatos Jacobum videlicet Zebedæi, & Jacobum Alphæi, tertium verò Jacobum fratrem Domini, non Apostolum, sed Episcopum fuisse Hierosolymorum. Quod nequaquam verum est, sed juxta Evangeliorum fidem, eundem Jacobum filium Alphæi Apostolum præfuisse Hierosolymis sciendum est, qui frater Domini dictus est, eò quòd fuerit Mariæ materteræ Domini filius, cujus Joannes Evangelista meminit: *Stabant autem* (inquiens) *juxta crucem Jesu mater ejus, & soror matris ejus Maria Cleophæ.* Mariam hanc Cleophæ à patre sive à familia cognominans. Quomodo enim frater Domini non Apostolus, sed tertius Jacobus esse dicatur, cùm & Paulus eum nominet Apostolum: *Alium autem* (inquiens) *Apostolorum vidi neminem nisi Jacobum fratrem Domini?* Et Evangelista Marcus, eundem non tertium, sed alterum appellet, dicens: *Erant*

Jacobi duo vel tres.

Frater Domini.

Maria Cleophæ.

autem

autem & mulieres de longè aspicientes, inter quas erat Maria Magdalene & Maria Iacobi minoris, & Ioseph mater, & Salome. Cùm enim major & minor non inter tres, sed inter duos soleant præbere distantiam, minor Jacobus Alphæi appellatur, ad distinctionem majoris, qui erat filius Zebedæi. Lege librum beati Hieronymi adversus Helvidium. Simon autem Zelotes, ipse est qui in Evangeliis scribitur Chananæus. Chana quippè zelus interpretatur. Erat enim de vico Galilææ Chana, ubi Dominus aquas convertit in vinum, & post fratrem suum Jacobum Hierosolymorum rexit Ecclesiam, centumque & viginti annorum sub Trajano crucem ascendit. Consobrinus is secundùm carnem Salvatoris fuisse declaratur, quia patrem ipsius Cleopham, fratrem fuisse Joseph, Egesippus contestatus est. Judas verò Jacobi, id est, frater Jacobi, idem est qui in Evangeliis vocatur Thaddæus, missusque est Edissam ad Abagarum Regem Hosroënæ, ut Ecclesiastica tradit historia. Sequitur:

Major. Minor. — *Simon Zelotes. Chana.* — *Ætas & martyriū Simonis.* — *Iudas Iacobi.*

Hi omnes erant unanimiter perseverantes in oratione.) Unanimiter perseverant in oratione, qui adventum sancti Spiritûs expectant. Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum. Et ideò quicunque ejus promissa cupierit accipere dona, perseverantèr debet instare precibus fraterna charitate conditis.

Orationis virtus.

Erat autem turba hominum simul, centum ferè viginti.) Hi centum viginti ab uno usque ad quindecim paulatim & per incrementa surgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui propter utriusque legis perfectionem in Psalterio mysticè continetur, & in quo vas electionis apud Petrum Hierosolymis commoratur. Oportebat enim ut Sacramentum, quod legislator in annis exhibuit, hoc novæ gratiæ prædicatores suo numero designarent.

Viri fratres, oportet impleri Scripturam quam prædixit Spiritus sanctus, &c.) In undenario numero Petrus Apostolus remanere metuit. Omne enim peccatum undenarium est, quia dum perverse agit, præcepta Decalogi transit. Unde quia nulla nostra justitia per se innocens est, tabernaculum, quod Arcam Domini continebat intùs, undecim velis ciliciniis desuper obvelabatur. Numerumque Apostolorum duodenarium redintegrat, ut per duas septenarii partes (ter enim quaterni decus dipondius) gratiam quam verbo prædicabant, & cum numero servarent, & qui mundo quadriformi fidem sanctæ Trinitatis prædicaturi erant, Domino dicente: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritûs sancti*, jam operis perfectionem numeri quoque sacramento firmarent. Juxta altiorem autem intellectum, damnum Ecclesiæ, quod in falsis fratribus patitur, hactenus ex parte maxima perdurat incorrectum. At cùm in fine mundi populus Judæorum, qui Dominum crucifixit, reconciliandus Ecclesiæ creditur, velut quinquagesimo die propinquante, Apostolorum est summa restituta.

Undenarius.

Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis.) Qui Dominum vitæ vendidit, terrâ viventium amissâ, agrum sanguinis & mortis æternæ, sceleris & nominis sui memoriam possidet. Alioquin non ipse Judas emptum pretio sanguinis agrum figuli possidere meruit, qui relatis triginta argenteis, traditionis crimen criminosiore in se protinùs morte mulctavit. Sed more sacri eloquii, *possedit* dictum est, possidere fecit. Sicut beatus Job ait: *Et abominabuntur me vestimenta mea*, id est, abominabilem me memorâ corruptibilia reddent.

possedit.

Et suspensus crepuit medius.) Dignam sibi pœnam traditor amens invenit, ut videlicet guttur, quo vox proditionis exierat, laquei nodus necaret. Dignum etiam locum interitûs quæsivit, ut qui hominum Angelorumque Dominum morti tradiderat, cœlo terræque perosus, quasi aëris tantummodò spiritibus sociandus, juxta exemplum Achitophel & Absalon, qui Regem David persecuti sunt, aëris medio periret. Cui utique satis digno exitu mors ipsa successit, ut viscera, quæ dolum proditionis conceperant, rupta caderent, & vacuas evolverentur in auras. Cujus simillimæ pœnæ mors Arrium hæresiarcham damnâsse refertur, ut quia ille humanitatem Christi, iste divinitatem extinguere moliebatur, ambo sicut sensu inanes vixerant, sic quoque ventre vacui perierunt.

Dignum Iudæ supplicium. — *Arrii mors.*

Fiat habitatio ejus deserta, & non sit qui inhabitet in ea, & Episcopatum ejus accipiat alter.) Plani quidem sunt isti versiculi, & palàm beato Petro interpretante expositi: quia & Judas meritam prævaricationis suæ pœnam excepit, abiensque in locum suum, gehennam videlicet infernalem, communem humanæ conversationis habitationem immaturâ & impiâ morte deseruit, & nihilominùs accipiente sancto Matthiâ locum ministerii illius & Apostolatûs, sacratissima perfectionis Apostolicæ summa restaurata est. Sed notandum quòd nequaquam juxta vulgatam editionem de uno centesimo octavo Psalmo totum testimonium est sumptum, verùm extrema pars tantùm, prior verò de sexagesimo octavo, in quo dictum est de Judæis: *Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.* Dum enim vellet beatus Petrus & Judæ abjectionem, & electioné Matthiæ testimoniis alternæ propheticis, junxit testimonium, quod Episcopatu Matthiæ specialiter, & illud quod de Judæorum, in quorum numero Judas erat, abjectione generaliter positum erat. Quod nescio à quo primùm imperito emendatore, centesimo octavo Psalmo additum est. Qui cùm videret hos versiculos pariter à beato Petro positos, suum psalterium pariter non habuisse, putare cœpit falsatum se habere codicem, & quod non habuerat, superadjicere præsumpsit. Eodem modo tertiodecimo Psalmo de Epistola Pauli ad Romanos, octo versus, quos ipse de universis Psalmis, & Esaia Propheta contexerat, adjecti sunt. Quorum primus est: *Sepulchrū patens est guttur eorum.* Ultimus, *Non est timor Dei ante oculos eorum.* Hæc enim quæ dixi, non solùm Hebraica veritas, & emendatior septuaginta Interpretum editio; verùm aperta quoque ratio comprobat, quòd in eodem centesimo octavo Psalmo, exceptis his versiculis, triginta sint maledictiones in Judam Scariothem illatæ, juxta numerum argenteorum, quibus Dominum vendere non timuit. Quia prima hæc est: *Constitue super eum peccatorem.* Extrema verò hæc: *Et operiantur sicut diploide confusione sua.*

Psalmorū diversorū una citatio. — *Maledictiones in Iudam triginta.*

Ioseph qui vocatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam.) Barsabas filius quietis, Matthias Dei parvus interpretatur. De quo Arator:

O quantum distant humana superis
Iudicijs! Parvi meritò transcenditur ille
Laude hominum qui justus erat.

Et dederunt sortes eis, &c.) Non hoc exemplo, vel quòd Jonas Propheta sorte deprehensus sit, indifferenter sortibus est credendum, *cùm privilegia singulorum* ut Hieronymus ait, *communem legem facere omninò non possint.* Nam ibi & gentiles viri, tempestate coacti, auctorem periculi sorte quærebant, & hic Matthias sorte eligitur, ne Apostoli electio à mandato discrepare legis veteris videretur, ubi summus sacerdos sorte quæri jubebatur, sicut de Zacharia dicitur: *Secundùm consuetudinem sacerdotij sorte exijt ut incensum poneret.* Qui idcircò, ut reor, tunc sorte legebatur, ut typo figuraretur; verùm semper quærendum fuisse sacerdotem, donec veniret cui repositum erat, qui non in hostiarum cruore, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta æterna redemptione inventa. Cujus hostia tempore Paschæ immolata, sed die Pentecostes Spiritu sancto in igne apparente, vera consumpta est. Veteris enim erat consuetudinis, acceptas Deo victimas cœlesti igne consumi. Donec ergò veritas compleretur, figuram licuit exercere. Indè est quòd Matthias, qui ante Pentecosten ordinatur, sorte quæritur: septem verò Diaconi postea, nequaquam sortis agitatione, sed discipulorum tantùm electione, Apostolorum verò oratione & manûs impositione sunt ordinati. Quòd si qui necessitate aliqua compulsi Deum putant sortibus exemplo Apostolorum esse consulendum, videant hoc ipsos Apostolos non nisi collecto fratrum cœtu & precibus ad Deum fusis egisse.

Sortes.

CAPUT II.

Et cùm complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco.) Hoc est, in cœnaculo, quod superiùs ascendisse narrantur. Quicunque enim Spiritu sancto adimpleri desiderant, carnis domicilium necesse est mentis contemplatione transcendant. Sicut autem quadraginta dies, quibus Dominus post resurrectionem suam cum discipulis conversatus est, consurgentem Christo peregrinationis hujus designant Ecclesiam, ita dies quinquagesimus, quo Spiritus sanctus accipitur, perfectionem quietis beatæ, qua labor Ecclesiæ temporalis denario remunerabitur æterno, congruenter exprimit. Nam & ipse numerus quadragenarius æqualibus suis partibus computatus addit ampliùs ipsum denarium, & facit quinquaginta. Quadragenarii quippè numeri dimidium est viginti, quarta pars decem, quinta octo, octava quinque, decima quatuor, vigesima duo, quadragesima unum. Viginti autem, & decem, & octo, quinque, & quatuor, & duo, & unum, quinquaginta faciunt. Cujus computi facillimè patet figura, quoniam præsens conflictus gaudium nobis jubilei, quasi latenter generat sempiternum, Apostolo dicente: *Quod enim in præsenti momentaneum est & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Vera est autem nostra beatitudo corporis & animæ, nos immortalitate gloriantes summæ & beatæ Trinitatis æternâ visione satiari. Nam corporis quatuor notissimis qualitatibus consistimus. In interiore autem homine, ex toto corde, tota anima, tota mente Deum diligere jubemur. Et hoc est perfectum vitæ denarium, divinæ nos gloriæ præsenti visione lætari. Verùm notandum juxta historiam, quòd apud antiquos, dies Pentecostes, id est, quinquagesimę, quo lex data erat, ab occisione agni computabatur. Hic autem non à Domini passione, sed sicut B. Augustinus exponit, ab ejus resurrectione dies quinquagesimus, quo Spiritus sanctus missus est, computatur, qui redeunte signi veteris exemplo, ipse sibi manifestissimè diem dominicum suo consecravit adventu. Quo etiam temporis articulo verum pascha die dominico monstravit esse celebrandum. Nam sicut hic, sic & illic in ignis visione Deus apparuit, dicente Exodo: *Totus autem mons Sinai fumabat, eo quòd descendisset Dominus super eum in igne.*

Quinquagesimus dies.

Quadragenarij partes.

Pentecostes.

Et factus est repentè de cœlo sonus tanquam advenientis spiritûs vehementis, &c.] Per ignem quidem Dominus, ut B. Papa Gregorius exponit, apparuit, sed per semetipsum locutionem interiùs fecit. Et neque ignis Deus, neque ille sonitus fuit, sed per hoc quod exteriùs exhibuit, expressit hoc quod interiùs gessit. Qui enim discipulos & zelo succensos, & verbo eruditos intùs reddidit, foris linguas igneas ostendit. In significatione igitur admota sunt elementa, ut ignem & sonitum sentirent corpora, igni verò invisibili & voce sine sonitu docerentur corda.

Deus non ignis, sed per ignem significatus.

Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis.) Spiritus enim sanctus in igne & linguis apparuit, quia omnes quos impleverit, ardentes pariter & loquentes facit. Ardentes utique ex se, & loquentes de se. Simul & indicans, quia sancta Ecclesia per mundi terminos dilatata, omnium gentium erat voce locutura.

Linguæ igneæ.

Seditque super singulos eorum.) Quòd sedisse dicitur, regiæ est potestatis indicium. Vel certè quia requies ejus indicatur in sanctis.

Sessio Spiritûs sancti.

Et cœperunt loqui varijs linguis.) Unitatem linguarum, quam superbia Babylonis disperserat, humilitas Ecclesiæ recolligit. Spiritaliter autem varietas linguarum, dona variarum significat gratiarum. Verùm non incongruè Spiritus sanctus intelligitur ideò primum linguarum donum dedisse hominibus, quibus humana sapientia forinsecùs & discitur, & docetur: ut ostenderet quàm facilè possit sapientes facere per sapientiã Dei quæ eis interna est.

Linguarũ varietas.

Erant autem in Hierusalem habitantes Judæi, viri religiosi, ex omni natione quæ sub cœlo est.) Conveniens puto perquirere quinam isti sunt, & ex qua captivitate Judæi. Quoniam quidem illa, quæ in Ægypto fuerat vel in Babylonia, absoluta jam fuerat. Romanis autem nondum venerant Judæi in captivitatem, licèt jam & ipsa immineret ultrix commissi de Salvatore piaculi. Superest ergò ut illa intelligatur captivitas, quæ sub Antiocho facta est, quæ utique non multis antè temporibus acciderat.

Captivitas Judæorum.

Quoniam audiebat unusquisque linguâ suâ illos loquentes.) Quæritur in hoc loco, quomodo unusquisque audiebat linguâ suâ loquentes eos magnalia Dei: utrùm ii qui loquebantur, diversis sermonibus uniuscujusque linguæ hoc quod dicebatur, proferebant, id est, ut unusquisque eorum nunc hac, nunc aliâ linguâ loquens, sic per omnes curreret, an in eo potiùs erat mirabile, quòd sermo eorum, qui loquebantur, qualibet linguâ fuisset pronunciatus unicuique audienti, secundùm suam linguam intelligebatur, ut (verbi gratiâ) unoquocunque Apostolo in Ecclesia docente (necesse enim erat tacentibus reliquis unum loqui, & sermonem unum ad auditum omnium pervenire) ipse sermo hanc in se vim haberet, ut cùm diversarum gentium auditores essent, unusquisque secundùm linguam suam illius ipsius unius sermonis, qui ab Apostolo fuerat pronunciatus, susciperet auditum, & caperet intellectum. Nisi fortè secundùm hoc magis videbatur audientium esse miraculum, quam loquentium.

Linguis varijs quomodo locuti Apostoli.

Et qui habitabant Mesopotamiam, & Judæam, & Cappadociam.) Judæam hoc loco non totam gentem, sed partem illius, hoc est, tribum Judam & Benjamin significat, ad distinctionem videlicet Samariæ, Galilææ, Decapoleos, & aliarum in eadem provincia regionum. Quæ licèt omnes unâ linguâ loquerentur Hebræâ, domesticam tamen singulæ dicendi speciem habuêre distinctam. Undè & Petrus in Domini passione quòd Galilæus sit, loquelâ suâ proditur.

Judæa.

Judæi quoque & proselyti.) Proselytos, id est, advenas nuncupabant eos, qui de gentibus originem ducentes, circumcisionem & Judaismum eligere malebant, sicut Achior in libro Judith fecisse narratur. Non solùm ergò, inquiunt, qui naturâ suâ Judæi ex diverso orbe convenerant; verùm & ii qui de præputio nati, eorum adhæsêre ritui.

Proselyti.

Alii autem irridentes dicebant, quia musto pleni sunt isti.) Irridentes licèt, mysticè tamen vera testantur. Qui non vino veteri, quod in nuptiis Ecclesiæ defecit, sed musto sunt gratiæ spiritalis impleti. Jam enim vinum novum in utres novos venerat, cùm Apostoli non in vetustate literæ, sed in novitate Spiritûs Dei magnalia resonarent.

Musto pleni.

Non enim, sicut vos æstimatis, hi ebrii sunt, cùm sit hora diei tertia.) Spiritus sanctus gloriam individuæ Trinitatis modò prædicaturus, tertiâ horâ convenienter descendit. Et quia suprà dicitur: *Erant in oratione perseverantes*, rectè Spiritum sanctum orationis horâ percipiunt, ut ostendatur legentibus, quia Spiritûs sancti gratia non facilè percipitur, nisi mens à carnalibus supernorum in eptione elevetur. Tria enim tempora, quibus Daniel in die flectere genua sua, & adorare legitur, tertia, sexta, & nona hora ab Ecclesia intelligitur. Quia & Dominus tertiâ horâ Spiritum sanctum mittens, sextâ ipse crucem ascendens, nonâ animam ponens, easdem horas nobis cœteris excellentiùs intimare & sanctificare dignatus est.

Orandi hora.

Effundam de Spiritu meo super omnem carnem.) Verbum effusionis ostendit muneris largitatem, quia non ut olim Prophetis virtutem & sacerdotibus tantùm, sed omnibus passim in utroque sexu conditionibus & personis, sancti Spiritûs esset gratia condonanda. Quæ sit enim omnis caro, Propheta consequenter exposuit.

Effundã.

Omnis caro.

Et prophetabunt (inquiens) *filii vestri, & filiæ vestræ, &c. Et dabo prodigia in cœlo sursum, & signa in terra deorsum.*) Prodigia in cœlo, cùm Domino nascente novum sidus apparuit. Illo crucem ascendente sol obscuratus est, & ipsum cœlum tenebris obductum est. Signa in terra, quia Domino spiritum emittente terra contremuit, monumenta aperuit, saxa fregit, & multa quæ dormierant sanctorum corpora rediviva protulit.

Prodigia.

Sanguinem, & ignem, & vaporem fumi) Sanguinem dominici lateris, ignem Spiritûs sancti, vaporẽ compunctio-

Sanguis. Ignis. Vapor.

nis &

nis & fle.um. Quia sicut ab igne fumus, ita ab ardore Spiritus sanctus pronascitur. Nam & sanguinem de mortua carne vivaci rivo profluere, quod contra naturam nostrorum est corporum, ligni loco factum credere restat. Cui videlicet nisi nostræ saluti ac vitæ, quæ de illius utique morte pronascitur? Potest etiam in igne fidelium illuminatio, in vapore fumi, Judæorum qui non crediderunt, cæcitas intelligi. Undè & legem daturus Dominus, in igne fumoque descendit, quia & humiles per claritatem suæ ostensionis illuminat, & superborum oculos per caliginem erroris obscurat.

Sol convertetur in tenebras, & luna in sanguinem.) Hoc in Domini passione partim factum, partim ante diem magnum, id est, judicii futurum creditur. Tunc enim sol obtenebratus est, sed luna in sanguinem versa palam hominibus apparere non potuit, quæ tunc (utpote in Pascha) quintadecima existens, interdiu fuerat mortalium visibus objectu telluris occulta.

Et erit: Omnis quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit.) Hoc est quod Petrus alibi ait: *Quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum, & operatur justitiam, acceptus est illi.*

Christi præconia. *Iesum Nazarenum virum approbatum à Deo*, &c. usque: *Affigentes interemistis.*) Quasi doctus magister priùs credulos, quos miseratur, admonet, ut justo timore compunctis consilium salutis postmodum opportuniùs impendant. Et quia legem scientibus loquitur, ipsum Christum esse, qui à Prophetis esset promissus, ostendit. Nec tamen hunc priùs auctoritate suâ Dei Filium nominat, sed virum probatum, virum justum, virum à mortuis suscitatum, non usitatâ cum cæteris atque communi resurrectione, id est, in unem seculi dilatâ, sed tertiâ die celebratâ, ut singularis gloriosæ resurrectionis assertio, testimonium æternæ divinitatis acquireret. Cùm enim cæterorum corpora corruptionem probaret subisse post mortem, hunc utique, de quo dicitur: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, comprobat humanæ fragilitatis expertem, probat etiam humanæ conditionis merita supergressum, & ideò magis Deo, quàm hominibus conferendum. Quasi verò apud gentiles Apostoli prædicationis utantur exordio, in Cornelii Centurionis historia, & in sermone Apostoli Pauli Athenis habito doceberis.

Providebam Dominum coram me semper, quoniam à dextris est mihi, ne commovear.) Veniens, inquit, in ea quæ transeat, non abstuli oculum ab eo, qui semper manet, hoc providens, ut in eum post temporalia peracta recurrerem, quoniam favet mihi, ut stabiliter in eo permaneam, & hoc quod peccatum non feci, nec inventus est dolus in ore meo, non humanitati, sed divinitati adscribam: propter hoc & in cogitationibus meis jucunditas, & in verbis meis exultatio, propter resurrectionem scilicet, quia per eam liberatus est mundus.

Insuper & caro mea non deficiet in interitu, sed in spe resurrectionis obdormiet.) Quoniam neque animam meam infernis possidendam dabis, neque sanctificatum corpus, per quod & alii sanctificandi sunt, corrumpi patieris.

Quia notas mihi fecisti vias vitæ, quibus itur ad æternitatem. In quibus post tristitiam passionis adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo.) Et ascendenti in cœlos dabis delectationes dexteræ tuæ usque in finem. Quia neque derelictus est in inferno. Sic descendit quidem Christus secundùm animam ad inferos, ut quibus oportuit, subveniret; sed non est derelictus in inferno, quia cito reditu corpus resurrecturum petivit.

Dextrâ ergò Dei exaltatus, quia dixerat Psalmus: *Quoniam à dextris est mihi, ne commovear. Et promissione Spiritus sancti acceptâ à Patre, effudit hunc, quem vos videtis & auditis.*) Videtis in linguis igneis, auditis in nostro sermone. Quod verò ait, quòd acceperit à Patre promissionem Spiritûs sancti, & effuderit, utramque Christi naturam manifestat, quia & accepit ut homo, & effudit ut Deus.

Non enim David ascendit in cœlos) Dicit autem ipse: Sicut enim, inquit, hęc quę novissima sunt, beatus David non de sua, sed de Domini sui ascensione prædixit, qui emittendus ex Sion, id est, de regia ejusdem David stirpe venturus & dominaturus esset in medio inimicorum suorum, sic & illa quæ præmisit, non ad David, sed ad Christi mortem & resurrectionem pertinere cognoscite.

Nomen Domini duplex. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*) Primum nomen Domini apud Hebræos Tetragrammaton est, quod propriè in Deo ponitur. Secundum, quod commune mortalibus, quo & Reges & cæteri homines appellantur. Quòd si nobis opponere voluerit hæresis Ariana, ex hac diversitate minorem Filium, Patrem esse majorem: respondebimus ei, illi nomen inferius convenire, cui sedere imperatur. Sicut & B. Petrus consequenter exposuit: *Quia & Dominum eum & Christum Deus fecit, hunc Iesum quem vos crucifixistis.* Non enim divinitas crucifixa, sed caro est. Et hoc utique fieri potest, quod potuit crucifigi.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.) Hoc est quod ipse Petrus aliàs de Domino ait: *Quem oportuit cælum quidem suscipere usque in tempora restitutionis omnium.* Tunc enim, cùm venerint omnia tempora refrigerii à conspectu Domini, missurus est eum, qui prædicatus est à regalibus sedibus nobis JESUM Christum ad judicandos vivos & mortuos.

Compunctio. *Hu autem auditu, compuncti sunt corde*, &c.) Vide prophetiam Joël impletam, carnem post ignem Spiritûs sancti, vaporem sequi compunctionis. Fumus enim excutere lachrymas solet. Incipiunt flere qui tulerant, tundunt pectus, dant Deo precem suam tanquam sacrificium, ut sanguinem illum valeant gustare salvandi, quem super se filiosque suos imprecati fuerant antè damnati. Sequitur:

Pœnitētia. *Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque vestrûm.*) Dictus baptisma præmisit pœnitentiæ lamenta, ut Ecclesiæ more priùs se aquâ suæ afflictioni infunderent, & postmodum Sacramento baptismatis lavarent.

Tria millia. *Et appositæ sunt in illa die animæ circiter tria millia.*) Ubi primùm Ecclesiæ celebratum est baptisma, dispensatoriè pietas divina ad confessionem sanctæ Trinitatis parem numerum collegit animarum. Et Moses quidem quinquagesimo die Paschæ, quo lex data est, solennitatem primitiarum præcepit initiari: nunc autem superveniente Spiritu sancto, non manipuli spicarum, sed animarum sunt Domino primitiæ consecratæ.

Et habebant omnia communia, &c.) Si charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, mox profectò generat & proximi dilectionem. Undè propter geminum charitatis ardorem, bis Spiritus sanctus legitur Apostolis datus. Magnumque est fraterni amoris indicium, omnia communia possidere, nihil proprium habentes.

CAPUT III.

PEtrus autem & Ioannes ascendebant in templum, &c.) Apostoli nonâ horâ templum ingressuri, primùm claudum diu debilem sanant, deindè ad vesperam usque laborantes multa hominum millia verbo fidei imbuunt. Quia Doctores Ecclesiæ in finem mundi venientes, & languenti priùs Israëli, & postmodum etiam gentilitati prædicant. Hi sunt enim operarii, quos nonâ & undecimâ horâ in vineam paterfamilias inducit.

Claudi prava sanatio. *Et quidam vir, qui erat claudus ex utero matris suæ, bajulabatur.*) Quia populus Israël non solùm Domino incarnato, sed a primis etiam legis tempo ibus datæ rebellis extitit, quasi ex utero matris claudus fuit. Quod benè Jacob cum Angelo luctante, benedicto quidem, sed claudicante figuratur, quia populus idem Domino in passione prævalens, in quibusdam per fidem benedictus, in quibusdam verò per infidelitatem claudus.

Porta speciosa. *Quem ponebant quotidie ad portā templi, quæ dicitur speciosa*) Porta templi speciosa Dñus est, per quem si quis introierit, salvabitur. Ad hanc portam debilis Israël ire non valens, legis Prophetarumque vocibus afferrur, ut ab ingredientibus in interiora, sapientiam fidei audiendo deposcat auxilium. Qui vaticinio futurorū quasi ad portam ponunt auditores; sed Petri est in templum perducere, cui pro confessione forti & cognomen petræ, & claves cœli sunt datæ.

Argentum & aurum non est mihi &c.) Habuit quidem vetus tabernaculum justificationes culturæ, & sanctum seculare auro argentoque distinctum, sed metallis legis sanguis Evangelii pretiosior emicat. quia populus ille, qui ante auratos postes mente debili jacuerat, in nomine Crucifixi sanatus, templum regni cœlestis ingreditur. Alioquin B. Petrus dominici memor præcepti, quo dicitur: *Nolite possidere aurum & argentum*, pecuniam quæ ad pedes Apostolorum ponebatur, non sibi recondere, sed ad usum pauperũ, qui sua patrimonia reliquerant, servare solebat.

Et apprehensâ manu ejus dexterâ allevavit eum.) Quem verò erigit, hunc etiam dextera confortat. Quia sermo doscentis in corde auditorum minùs valet, si non etiam propriæ actionis commendatur exemplis.

Ordo proficiendi.

Et exiliens stetit, & ambulabat. Et intravit cum illis in templum.) Ordo perfectionis egregius, primùm illum surgere qui jacuerat, deindè arripere virtutem, & sic regni januam cum Apostolis intrare.

Et impleti sunt omnes stupore & extasi.) Extasim pavorem dicit. Nam & alio modo dicitur extasis amens, non pavore alienatus, sed aliquâ inspiratione revelationis assumptus.

Cucurrit omnis populus ad eos ad porticum, quæ appellatur Salomonis.) Salvato per Apostolos Israële cucurrit omnis mundus ad limina veri & pacifici Salomonis, de quo dicitur: *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.* Iste est autẽ lapis de monte abscissus, qui terreno regno fidei inimico ruente, pacificum per orbem solus tenet imperium.

Erit autem omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur.) Breviter ac lucidè Prophetarum legisque testimonio docet, Dominum a cunctis audiendum gentibus, incredulos quidem damnaturum, fideles verò æternâ benedictione donaturum.

Et omnes Prophetæ à Samuële, & deinceps.) Quamvis Patriarchæ & sancti piorum temporum de Christo dictis factisque prophetâtint, tempus tamen propriè Prophetarum eorum dico, qui de Christo Ecclesiæque mysterio manifestè scripserunt, à Samuële, sub quo & Regum in Judæa tempora cœperunt, exordium sumpsit, & usque ad Babylonicæ captivitatis solutionem permansit.

Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ.) Semen quidem Abrahæ Christus est, in cujus fide nominis omnibus terræ familiis, Judæis videlicet & Gentibus est benedictio promissa. Demulcet autem Apostolus animos Judæorum, quo ad credendum facit promptiores, dicendo, quòd totius mundi sanator eos primùm visitaturus, & benedicturus elegerit.

Vobis (inquiens) *primùm Deus suscitavit Filium suum.*) Ubi pariter intuendum, quòd ad eundem Dei Filium, quem semen Abrahæ nuncupat, ob duas utique ejusdem Christi naturas, ne vel hominem tantùm Christum, vel alterum hominis, & alterum Dei crederent filium. Quo hæresis laqueo Manes insanus & Nestorius sunt decepti.

CAPUT IV.

Dolendi ratio.

LOquentibus autem illis ad populum supervenerunt sacerdotes, & magistratus templi, & Sadducæi, &c.) Et sacerdotes & magistratus, sive prætor templi, ut alia dicit editio, qui doctores & judices videbantur populi, dolebant quòd ad Apostolos audiendos multitudo confluxerat. Sadducæi autem, quòd resurrectionem prædicarent. Utrique verò quòd JESUM, quem à se occisum noverant hominem, illi hunc affirmarent a Deo Patre glorificatum.

Quinque millia.

Et factus est numerus virorum quinque millia) Si in quinque millibus hominum, quos in eremo Dominus pavit, populus sub lege constitutus, sed Christi munere recreatus accipitur, possunt & hæc quinque millia Apostolorum instructa doctrinis populum designare gentium, ejusdem legis spiritualiter mysteria secutum. Et benè utrique vespere cœlesti munere donantur, quia cùm venit et plenitudo temporis, misit Deus Filium suum.

Lapis reprobatus.

Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli.) Ædificantes erant Judæi, qui cunctis gentibus in desolatione idolorum morantibus, ipsi soli legem & Prophetas ad ædificationem quotidie legebant. Hi dum ædificabant, pervenerunt ad lapidem angularem, qui duos parietes amplecteretur, id est, invenerunt in scripturis propheticis Christum in carne venturum, qui duos conderet populos in semetipso. Et quia ipsi in uno pariete stare, hoc est, salvi fieri malebant, reprobaverunt lapidem, qui non erat aptatus ad unum, sed ad duos. Verùm Deus illis licèt nolentibus, hunc ipse posuit in caput anguli, ut ex duobus testamentis, & ex duobus populis ædificatio surgeret unius ejusdemque fidei.

Salus in solo Christo.

Et non est in alio aliquo salus.) Si in nullo alio, sed in Christo tantùm mundi salus est, ergò & patres testamenti veteris ejusdem Redemptoris incarnatione & passione salvati sunt, in qua nos salvari credimus & speramus. Et si Sacramenta pro temporum ratione discrepent, fides tamen una eademque concordat. Quia quam nos per Apostolos factam, eandem illi dispensationem Christi per Prophetas didicerunt esse venturam. Neque enim est redemptio captivitatis humanæ, nisi in sanguine ejus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.

Illiterati prædicant.

Comperto quòd homines essent sine literis & idiotæ, admirabantur.) Illiterati mittuntur ad prædicandum, ne fides credentium, non virtute Dei, sed eloquentiâ atque doctrinâ fieri putaretur, ut Apostolus ait: *Non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi.* Idiotæ enim dicebantur, qui propriâ tantùm linguâ, naturalique scientiâ contenti, literarum studia nesciebant. Siquidem Græci proprium ἴδιον vocant.

Idiota.

Annorum enim erat homo ampliùs quadraginta, in quo factum erat signum illud sanitatis. Juxta historiam perfecta ætas hominis inexuperabilibus calumniantibus ostenditur.) Allegoricè autem populus Israël non quadraginta tantùm annis in eremo sordes Ægyptias manna contempto requirit; verùm & in terra repromissionis inter Domini semper idolorumque ritus claudicabat. Vel sinumerus quadragenarius geminam legis plenitudinem significat (quater enim decem quadraginta faciunt) utriusque transgressor velut quadragenariam perfectionem debilis jacendo transcendit.

Quadragenarius sanatus.

Domine, tu qui fecisti cœlum & terram, &c.) Auditis persecutorum minis fiduciam sibi resistendi per virtutum signa deposcunt.

Adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti.) Christi nomen, de quo dictum est: *Et adversus Christum ejus*, ad verbum exponunt. Christus enim à chrismate, id est, ab unctione nomen accepit. Juxta quod dicitur: *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ*, id est, Spiritu sancto.

Christus.

Et cùm orâssent, motus est locus, in quo erant congregati.) Qui virtutem robusti pectoris contra fraudem quærebant hostium, indicium jam auditæ precis terræ motu percipiunt, quatenùs agnoscerent terrena sibi corda esse cessura, sub quorum pedibus sancto adveniente Spiritu, terra ipsa sit pavore concussa. Quamvis lætus timor eorum, qui credendo Apostolis fuerant subjiciendi, possit intelligi, qui infimâ gravedine discussâ consurgere cum Christo, & cœlestia sapere didicerunt.

Cor unũ.

Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una.) Qui seculum perfectè reliquerunt, nequaquam de generis nobilitate gloriantes se invicem præferebant; sed velut unius ejusdemque matris Ecclesiæ visceribus editi, eodem cuncti fraternitatis amore gaudebant.

Et virtute magnâ reddebant Apostoli testimonium de resurrectione Iesu Christi Domini nostri.) Doctorum vigilanter auditorumque discernit ordinem. Nam multitudo credentium rebus suis spretis, charitatis invicem copulâ conjuncta est. Apostoli verò virtutibus refulgentes, Christi cunctis mysteria pandebant.

Barnabas

Ioseph autem, qui cognominatus est Barnabas ab Apostolis.) Hunc puto esse Barnabam, qui infrà cum Paulo gentium legitur Apostolus ordinatus. Undè quia Cyprius genere erat, posteà discedens à Paulo, patriam repetit insulam. Licèt quidam arbitrentur Pauli collegam eum potiùs fuisse, qui suprà cum Matthia ab Apostolatus est sorte statutus

minus

Barnabas igitur hic legetur.

minus intuentes, quòd juxta emendatiora exemplaria hic Barnabas, ille mutatâ literâ Barsabas appelletur, & in libro Hebræorum nominum, hic filius consolationis, ille autem filius quietis interpretatur.

Quod est interpretatum filius consolationis.) Ubicunque Scriptura sacra, nomina rerum vel personarum cum interpretatione ponit, sensum utique sacratiorem iisdem inesse significat. Meritò ergò filius consolationis vocatur, qui præsentia contemnens, spe futurorum consolatur. Nam Spiritus sanctus ideò Paracletus cognominatur, quia in mundo pressuram habentibus, per internam sui muneris infusionem, paraclisin, id est, consolationem cœlestium præstat gaudiorum. Sic B. Petrus propter ejusdem Spiritûs gratiam Bar Iona, id est, filius columbæ vocatur. Sequitur:

Paracletus.

Et attulit pretium, & posuit ante pedes Apostolorum.) De hoc Arator:

Distitui debere probant, quod tangere vitant,
Calcandumque docent quod subdunt gressibus aurum:
De quo terrena ruunt ad pectora cura,
Consimili jactatur humo.

CAPUT V.

Anima undè impleatur.

ANania, cur tentavit satanas cor tuum?) In alia translatione juxta Græcum exemplar ita legitur: Anania, quare implevit satanas cor tuum? Ubi notandum, quòd animam & mentem hominis nulla creatura juxta substantiam possit implere, sed creatrix sola Trinitas. Quia tantummodò secundùm operationem & voluntatis instinctum, animus de his, quæ creata sunt, impletur. Implet enim satanas mentem alicujus, & principale cordis, non quidem ingrediens in eum & in sensum ejus, atque (ut ita dicam) aditum cordis introiens: siquidem hæc potestas solius divinitatis est; sed quasi callidus quidam, & nequam ac fallax, fraudulentusque deceptor, in eos animam humanam malitiæ affectus trahens per cogitationes & incentiva vitiorum, quibus ipse plenus est. Implevit ergò satanas cor Ananiæ, non ipse intrando, sed suæ malitiæ virus inferendo.

Spiritus sanctus Deus.

Non es mentitus hominibus, sed Deo.) Suprà dixerat eum mentitum Spiritui sancto. Patet ergò Spiritum sanctum esse Deum, & errorem Macedonii damnatum, priusquam natus fuisset.

Severitas cur causa in Petro

Audiens autem Ananias hac verba, cecidit & expiravit.) Non quæstûs causâ tam severam in prævaricatione sententiam dedit, sed prævidens in spiritu zizania futura, quæ simplicitatem Ecclesiæ pravis moribus adulterarent. (ex his enim teterrimum Sarabaitarum genus perhibetur exortum, qui rebus suis nequaquam derelictis, Apostolicam se districtionem custodire simulant) nullâ reos passus est pœnitentiâ curari, verùm ad timorem posteris incutiendum, noxium germen radicitùs amputare curavit. Denique sequitur:

Et factus est timor magnus in universam Ecclesiam, & in omnes qui audiebant hac. Caterorum autem nemo se audebat conjungere illis.) Pœna duorum, qui fraudulenter eis jungi tentaverant, cæteris exemplum tribuit.

Ut venienti Petro saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, & liberarentur.] Tunc Petrus umbrâ sui corporis visibiliter allevabat infirmos, qui etiam nunc invisibili suæ intercessionis umbraculo, fidelium infirma roborare non cessat. Et quia Petrus Ecclesiæ typus est, pulchrè ipse quidem rectus incedit, sed umbrâ comitante jacentes erigit, quia Ecclesia mente & amore cœlestibus intendens, quasi umbraticè transcurrit in terra, & hic Sacramentis temporalibus figurisque cœlestium renovat, quos illic perpetuis remunerat donis. Quidam huic loco nectunt hoc, quod Dominus in Evangelio ait: *Qui credit in me, opera qua ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet.*

Hæresis.
Sadducæi.

Exurgens autem princeps sacerdotum, & omnes qui cum illo erant, qua est hæresis Sadducæorum, &c.) Hæresis Græcè ab electione vocatur, quia quisque sibi (spretis aliorum dictis, quod sequendum putaverit, eligebat. Sadducæi autem, qui interpretantur justi (vendicabant enim sibi quòd non erant, sicut infrà legimus) corporis omninò resurrectionem negantes, animam perire cum carne dicebant. Sed ne Angelum quidem spiritumque ullum esse credebant, & quinque tantùm libros Mosi recipientes, Prophetarum præconia respuebant. Atque ideò maximè hi principibus in persequendo Apostolos adstipulantur, zelo videlicet ducti, quòd illi virtute magnâ & miraculorum signis redderent testimonium Resurrectionis JESU Christi Domini nostri.

Januis clausis egressi.

Angelus autem Domini per noctem aperiens januas carceris, &c.] Ne dubitaret Thomas Dominum esse carnem & ossa gestantem, quem januis clausis viderat intrantem, ecce ipse cum sociis mortali adhuc carne vestitus, januis egreditur clausis.

Carcerem quidem invenimus clausum cum omni diligentia, & custodes stantes ante januas: aperientes autem, neminem invenimus.] Quid prophane Judææ cæcâ stimularis insaniâ, furantibus dicens Apostolis, Dominum fuisse de monumento sublatum? Dic rogo, eosdem Apostolos de carcere tuo clauso, cujus furto credis ablatos?

Ambigebant de illis quidnam fieret.) Ne sic quidem fidei se dare volentes. Ingenita enim malitia cor perfidum in signis etiam manifestis obdurat.

Et vultis inducere super nos sanguinem hominis istius.) Oblitus est princeps sacerdotum debiti, quod ipse sibi & suis imprecatus erat, dicens: *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros.*

Gamaliel

Surgens autem quidam in concilio Pharisæus, nomine Gamaliel.) Hic Gamaliel, ut Clemens indicat, Apostolorum erat in fide socius, sed eorum consilio permanens apud Judæos, ut eorum in tali turbine posset sedare furorem.

Theodas.

Ante hos enim dies extitit Theodas, &c.) Theodas hic persuasit multis, ut Josephus refert, sublatis ex urbe facultatibus suis ripas Jordanis obsidere. Et cùm esset magus, Prophetam se dicebat esse, posseque imperio fluvii dirempto gurgite præbere transitum. Cui Phadi procuratoris jussu equitum turba superveniens, multis quidem peremptis aut captis, ipsius caput Hierosolymam revexit.

Judas Galilæus. Gamaliten.

Post hunc extitit Iudas Galilaus.) Hunc etiam scribit Josephus Gamaliten, de civitate Gamala, qui Sadducho quodam Pharisæo cœptis assumpto, cogeret plebem, ne tributa Romanis solvendo perderet libertatem: proferens ex lege, Domino soli serviendum: & eos, qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa reddere non debere. Quæ hæresis in tantum creverat, ut etiã Pharisæos, & multam partẽ populi conturbaret, ita ut Dominum Christum interrogandum esse crederent, licet tributa dare Cæsari, an non?

CAPUT VI.

FActum est murmur Gracorum adversus Hebraos.) Causa murmuris erat, quòd Hebræi suas viduas, utpotè eruditiores, in ministerio præterrent viduis Græcorum.

Non est aquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis.) De hoc Arator:

- - - - Locus indicat istic,
Quod meliora rudi populo sint fercula mentis,
Quàm fusa per membra dapes.

Diaconi septem.

Considerate ergò fratres viros ex vobis boni testimonii septem, &c.) Hinc jam decreverunt Apostoli, vel successores Apostolorum, per omnes Ecclesias septem Diaconos, qui sublimiori gradu essent cæteris, & proximi circa aram quasi columnæ altaris adsisterent, & non sine aliquo septenarii numeri mysterio.

Stephanus.

Stephanus autem plenus gratiâ & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo. Surrexerunt autem quidam de synagoga, qua appellabatur Libertinorum, &c.) Stephanus Græcè, Latinè coronatus dicitur. Qui pulcherrimâ ratione, quod perceptui us erat in re, quodam præsagio præoccupaverat in nomine, lapidatus humiliter, sed sublimiter coronatus. Hebraicè autem norma vestra interpretatur. Quorum? videlicet Martyrum sequentium, quibus primo patiendo forma factus est moriendi pro Christo.

Et non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur:) Hoc est quod Dominus ipse suis Martyribus ait: *Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes adversarij vestri.* Dignum enim fuit, ut in Proto-martyre confirmaret, quod cunctis pro suo nomine traditis, est promittere dignatus.

CAPUT VII.

DEus gloriæ apparuit patri nostro Abraham, cùm esset in Mesopotamia, &c.) Notandum juxta verba Stephani, quia non sicut in Genesi videtur, post mortem patris locutus est Deus Abrahæ, qui utique in Carra mortuus est, ubi cum illo & ipse filius habitavit: sed priusquam habitaret in eadem civitate, jam tunc cùm esset in Mesopotamiæ regione, cujus ipsa est civitas.

Exitus Abrahæ. *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram quam monstravero tibi. Tunc exijt de terra,* &c.) Terram & cognationem Abrahæ Chaldæorum patriam genusque appellat, unde jam pridem exierat, qui nunc in Mesopotamia degebat; sed quia quaslibet ob causas egrediens spe redeundi & desiderio tenebatur, audit à Dño: *Exi de terra tua.* Non ut corpus indè trajiceret, quod jam fecerat, sed ut amorem mentis evelleret. Ideò quod sequitur: *Tunc exijt de terra Chaldæorum*, non corporis, sed mentis egressum significat quo se in perpetuum à Chaldæorum conversatione & gente secreverit. Quia juxta fidem Chronicorum, eodem anno à Chaldæa est egressus, Mesopotamiam ingressus, in Charris moratus, & in terram repromissionis inductus.

Quia erit semen ejus accola in terra aliena, & servituti eos subjicient, & malè tractabunt eos annis quadringentis.) Non ita intelligendum est, quasi malè tractandum, vel servituti subjiciendum dixerit hoc semen annis quadringentis, sed per hyperbaton legendum, quia peregrinum erit semen ejus annis quadringentis, in cujus parte temporis etiam servitus accidit. Quia enim scriptum est: *In Isaac vocabitur tibi semen*, & ab anno nativitatis Isaac usque ad annum egressionis ex Ægypto computantur anni quadringenti

Anni quadringenti. quinque, quos more suo Scriptura quadringentos appellat, quibus peregrinum futurum erat illud semen, sive in terra Chanaan, sive in Ægypto: potest & sic intelligi, quòd à quinto anno Isaac, quo per filium ancillæ cœperit affligi, labor quadringentorum computetur annorum.

Septuaginta animæ. *Accersivit Ioseph Iacob patrem suum, & omnem cognationem in animabus septuaginta quinque.*) Septuaginta interpretes sequitur in dicendo, cæterùm in Hebraica veritate, animæ tantùm septuaginta reperiuntur. Sed & si ipsam animarum seriem in Genesi computare volueris, addito ipso Jacob & Joseph cum duobus filiis, qui erant in Ægypto, septuaginta solummodò animas invenies.

Patriarcharum sepulchra *Et defunctus est ipse & patres nostri, & translati sunt in Sichem.*) De Joseph quidem solo Scriptura refert, quod ejus ossa de Ægypto translata, & in Sichem sunt tumulata, verùm & ex his B. Stephani verbis, & S. Hieronymi scriptis, qui eorundem locorum incola erat, animadvertendum, & cæteros quoq; Patriarchas ibidem esse sepultos, quamvis memoria Joseph meritò celebrior habeatur, qui & hæc ipse de ossibus suis fieri mandavit, & ad cujus tribum civitas ipsa pertinuit. Siquidem Hieronymus in historia B. Paulæ sic refert: *Transivit* (inquiens) *Sichem, non ut plerique errantes legunt Sichar, quæ nunc Neapolis appellatur, & ex latere montis Garizim extructam circa puteum Iacob, super quem Dominus sedit, intravit Ecclesiam.* Et paulò pòst: *Atque indè* (inquit) *diversens, vidit duodecim Patriarcharum sepulchra.* Item in libro de optimo genere interpretandi: *Duodecim Patriarchæ non sunt sepulti in Arbee, sed in Sichem.* Sed meritò movet quod sequitur:

Et positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti à filiis Emor filij Sichem.) Docet etenim Genesis, Abraham ab Ephron filio Seor Hethei in Cariatarbe locum sepulchri quadringentis argenteis siclis emisse, in quo ipse Abraham, Isaac, & Jacob, & Adam protoplastus sepulti. Itemque Jacob de Mesopotamia reversum juxta urbem Sichem partem agri, quo tabernacula tenderet, ab Emor patre Sichem de his centum agnis accepisse. Non enim ergò Abraham sepulchrum ab Emor Sichemita, sed ab Ephron Etheo, in quo duodecim Patriarchæ non sunt sepulti, sed in Sichem, ut diximus. Verùm B. Stephanus vulgo loquens, vulgi magis in dicendo sequitur opinionē. Duas enim pariter narrationes conjungens, non tam ordinē circumstantis historiæ, quam causam, de qua agebatur, intendit. Qui enim insimulabatur adversus locum sanctum & legem docuisse, pergit ostendere, quomodo Jesus Christus ex lege monstretur esse promissus, & quòd ipsi, nec tunc Moysi, nec Dño nunc servire maluerint. Hæc ut potui, dixi, nō præjudicans sententiæ melioꝛi si adsit. Porrò quod dicitur: *A filijs Emor filij Sichem*, in Græco exemplari scriptum est: *A filijs Emor qui fuit in Sichem*, quod Genesis historiæ magis concordare videtur, tametsi fieri potuerit, ut idem Emor & patrem & filium Sichem nomine haberet.

Cum appropinquaret autem tempus repromissionis, quam confessus fuerat Deus Abrahæ) Illius utique, quā dictum est: *Et post hæc exibunt, & deservient mihi in loco isto.*

Quis te constituit principem & judicem super nos?) In tota illa concione sua redarguit, jam tunc legi Mosique fuisse contrarios.

Hic est Moses, qui dixit filijs Israël: Prophetam vobis suscitabit Deus de fratribus vestris, tanquam me.) Tanquam me, carne visibilem, sed super me majestate mirabilem, sed super me majestate terribilem. Ne nova, inquit, & adventitia Christi dicatur esse doctrina, ipse Moses, cui noluerunt obedire patres vestri, prædicat & in hominibus hunc formam futurum, & cunctis animabus vitæ præcepta daturum.

Nunquid victimas aut hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto?) Quamvis necessitate serviendi Domino libārint, mente aversi veraci et idolis servisse dicuntur, ex eo tempore, quo aurum in caput vituli transformaverunt. Nam quòd posteà quædam Domino eos legimus obtulisse, non voluntate, sed uti ex hoc loco discimus, pœnarum fecerunt metu, & eorum interfectione, qui propter idola corruerunt. Dominus autem non ea quę offeruntur, sed voluntatem respicit offerentium. Denique ubicunque occasio fuit, semper corde reversi sunt in Ægyptum.

Et suscepistis tabernaculum Moloch.) Quamvis, inquit, videremini ad tabernaculum Domini victimas hostiasque deferre, totâ tamen intentione mentis fanum Moloch amplexati estis. Est autem Moloch sive Melcon, ut sæpe etiam legitur, idolum Ammonitarum, quod interpretatur Rex vester. *Moloch.*

Et sidus Dei vestri Remphan.) Dimisistis (inquit) Deum verum & vivum, & sidus Remphan, id est, facturæ vestræ vobis pro Deo suscepistis. Significat autem Luciferum, cujus cultui Saracenorum gens ob honorem Veneris erat mancipata. Et quia Remphan (ut dixi) factura vestra, vel requies vestra interpretatur, Propheta consequenter adjunxit, atque ait: *Luciferi cultores.*

Figuras quas fecistis, adorare eas.) Subauditur ἀπὸ κοινοῦ, suscepistis.

Et transferam vos trans Babylonem.) Propter hæc (inquit) sacrilegia, vos non in Babylonem tantummodò, sed ultra Babylonem quoque captivi ducemini. Nec putandus est primus martyr errâsse, quia pro eo, quod in Propheta scriptum est: *Trans Damascum*, dixerat trans Babylonē. Magis enim intelligentiam, quàm verbum posuit, quia trans Damascum ducti sunt in Babylonem, sicut trans Babylonem.

Tabernaculum testimonij fuit fratribus nostris in deserto.) Quia dicebant eum contra locum sanctum agere, hinc ostendit, Dominum non magni pendere lapidum ornatum, sed splendorem animarum desiderare cœlestium. Ubi subintelligi vult, sicut tabernaculum in templi facturā desertum, sic & ipsum templum intelligant meliori statu succedente delendum. Juxta quod olim Hieremias præcinebat, dicens: *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: Templum Domini, templum Domini est.* Et post aliquanta: *Faciam* (inquit) *domui huic, in qua invocatum est nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam, sicut feci Silo ubi habitavit nomen meum à principio, & projiciam vos à facie mea.*

Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum.)

Non

Non hoc carnaliter intelligendum, quasi habeat Deus membra collocata in cœlo & in terra, ut nos cùm sedemus; sed ut se indicaret, interiorem esse & superiorem omnibus, cœlum sibi sedem, terram verò scabellum pedum esse perhibuit. Qui ut se etiam omnia circumdare monstraret, alibi se cœlum metiri palmo, & terram, & asserit pugillo concludere. Spiritaliter autem cœlum sanctos, terra verò peccatores insinuat: quia his videlicet Deus inhabitando præsideat, illos condemnando prosternit.

Locus requietionis Dei.

Aut quis locus requietionis meæ est?) Non aureus utique, vel marmoreus terrestris habitaculi locus, sed ille quem Propheta subnectit: *Super quem autē requiescit Spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos?*

Qui accepistis legem in dispositionem Angelorum.) Lex est enim ordinata per Angelos, in manu mediatoris.

Filiū hominis cur prædicet.

Ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei) Cùm Dominus Christus & Dei & hominis perfectus sit filius, quid est quòd hunc beatus Martyr hominis potiùs quàm Dei filium appellare maluit, cui plus utique gloriæ videretur delaturus, si eum Dei potiùs quàm hominis filium appellare voluisset, nisi ut hoc testimonio Judæorum confunderetur infidelitas, qui se hominem crucifixisse, & hunc Deum credere noluisse meminerunt? Ad confortandam ergò beati Martyris patientiam, cœlestis regni janua panditur, & ne innoxius homo lapidatus titubet in terra, Deus homo crucifixus apparet coronatus in cœlo. Undè quia stare pugnantis vel adjuvantis est, rectè à dextris Dei stantem vidit, quem inter homines persequentes adjutorem habuit. Nec discordare videtur, quòd Marcus eum à dextris Dei sedere describit, qui situs judicantis est, quia & nunc invisibiliter omnia judicat, & ad extremum judex omnium visibilis adveniet.

Cur stantē videat. Cur Marcus sedere dicat.

Et ejicientes eum extra civitatem lapidabant.] Et Dominus extra portam passus est, qui nos elegit de mundo in supernum suum regnum & gloriam, & Stephanus quasi advena mundi, extra civitatem lapidatur. Non enim habuit hic manentem civitatem, sed futuram totâ mente quærebat. Et justâ rerum mutatione Martyr mundi cordis ad cœlos intuitum dirigit, persecutor duræ cervicis manus ad lapides mittit. Undè Arator ait:

- - - - - Lapides Iudæa rebellis
In Stephanum lymphata rapis, quæ crimine duro
Saxea semper eris.

Positis autem genibus clamavit voce magnâ, dicens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum) Pro se quidem stans oravit, pro inimicis genu flexit, quia ipsorum major iniquitas majus supplicandi remedium flagitabat. Et mira beati Martyris virtus, qui sic zelo fervebat, ut eis, quibus tenebatur, palam suæ perfidiæ culpas exprobraret: sic dilectione ardebat, ut in morte quoque pro eis, à quibus occidebatur, oraret.

CAPUT VIII.

ET *omnes dispersi sunt per regiones Judææ & Samariæ.*) Hoc est quod Dominus ipse præcepit: *Cùm persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam.* Illius enim nutu gerebatur, ut tribulationis occasio fieret Evangelii seminarium.

Intendebant autem turbæ his, quæ à Philippo dicebantur.) Et ex præsenti capitulo, & ex Samaritanæ mulieris historia, prompti animi ad credendum, hanc gentem fuisse probatur.

Tunc Simon & ipse credidit.) Vel beati Philippi verbis & virtute victus veraciter Domino credidit, velut magis credibile est credere se quoadusque baptisma susciperet, simulavit, ut quoniam laudis erat avidissimus, ita ut Christum se credi vellet, sicut historiæ narrant, artes ab eo, quibus miracula faceret, edisceret. Quod etiam successores ejus fecisse docentur, qui auctoris sui malignis artibus instituti, Ecclesiam fraude qualibet ingressi, baptisma furari consueverunt.

Simon Magus baptizatur.

Miserunt ad illos Petrum & Ioannem.) Pulchrè hoc Arator exponit:

Sæpè sibi socium Petrus facit esse Ioannem,
Ecclesia, quia virgo places.

Philippus non Apostolus. Episcoporum officium.

Notandum autem, quòd Philippus, qui Samariæ evangelizabat, unus de septem fuerit. Si enim Apostolus esset, ipse utique manum imponere potuisset, ut acciperent Spiritum sanctum. Hoc enim solis Pontificibus debetur. Nam Presbyteris sive extra Episcopum, seu præsente Episcopo baptizent, chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur Episcopis, cùm tradunt Spiritum paraclетum baptizatis.

Pecunia tua tecum sit in perditionem, &c.) Sancti viri cùm maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto ultionis, sed ex justitia examinis erumpunt. Intùs enim subtile Dei judicium aspiciunt, & mala foras exurgentia, quia maledicto debeant feriri, cognoscunt: & in maledicto non peccant, ex quo & ab interno judicio non discordant. Cùm enim & maledicentis innocentia permanet, & tamen eum, qui maledicitur, usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis fine colligitur, quia ab uno & intimo judice in reum sententia sumpta jaculatur. Undè & hic Simon, qui à Petro maledictum accepit, æternâ damnatione perit. Et infrà Barjeu à Paulo increpatus, mox communi est luce fraudatus.

Maledictio à sanctis pronunciata.

In felle enim amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse.) Ideò Spiritus sanctus in columba descendit, ut eos, qui se accipere vellent, simplices esse doceret. Nam qui fel amaritudinis in corde reservat, quantumlibet baptizatus videatur, non est iniquitatis suæ vinculis absolutus, sed quasi ad punctum horâ baptizandi purgatus, mox acriori est dæmone septempliciter oppressus. Frustrà ergò gratiam Spiritûs emere tentat, qui se mente corvinâ non curavit exuere.

Surge & vade contra meridianum.) Benè in meridie quæritur & invenitur, & abluitur ille, qui devotione pectoris ardens, velut quædam gentium primitiæ Deo meruit consecrari. In quo specialiter illud Psalmistæ completum est: *Æthiopia præveniet manus ejus Deo.*

Ad viam quæ descendit ab Hierusalem in Gazam, hæc est deserta.) Non via, sed Gaza deserta dicitur: vetus enim illa Gaza, quæ terminus erat quondam Chananæorum juxta Ægyptum, ad solum usque destructa, & alia pro illa alio loco constructa est. Quæ allegoricè gentium plebem designat olim à Dei cultura deserram, neque ullius Prophetarum prædicationibus excultam. Via verò, quæ ad eandē ab Hierosolymis descendens, fontem salutis aperuit, Dominus Jesus Christus est, qui ait: *Ego sum via, & veritas, & vita.* Qui à superna Hierusalē ad nostra infima descendit, nostriq; reatûs nigredinem baptismatis undâ dealbavit.

Gaza deserta.

Et ecce vir Æthiops eunuchus potens.) Pro virtute & integritate mentis vir appellatur: nec immeritò, qui tantum studii in Scripturis habebat, ut eas etiam in via legere non cessaret: tantumque amoris in religione gerebat, ut aulâ regiâ derelictâ, de ultimis mundi partibus veniret ad templum Domini. Undè justâ mercede dum quærit interpretem lectionis, Christum quem quærebat, invenit: plusque, ut Hieronymus ait, in deserto fonte Ecclesiæ, quàm in aurato templo repetit synagogæ. ibi enim quod Hieremias admirando proloquitur, mutavit Æthiops pellem suam, id est, sorde peccatorum ablutâ, de lavacro Jesu dealbatus ascendit.

Candacis regina Æthiopum.] Et in Regum libro legimus, quia regina Austri venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Mos quippè fuit illi nationi semper à fœminis regi, easque Candaces appellare.

Candacis Regina.

Quæ erat super omnes gazas ejus.) Regina Æthiopum thesaurarium præmittens in Hierusalem, gentium designat Ecclesiam, virtutum fideique Domino dona largituram. Sed & nominis etymologia convenit; potest enim Candacis ex Hebræo, commutata interpretari. Ipsa quippè est, cui in Psalmo: Pro his qui commutabuntur inscripto, dicitur: *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui, &c.*

Æthiopū Regina. Candacis.

Dixit autem Spiritus Philippo.) In corde Spiritus Philippo loquebatur. Spiritui enim Dei quasi quædam nobis verba facere, est, occultâ vi ea quæ agenda sunt, imitari.

Spiritum loqui in nobis.

Ovis Christus.

Tanquam ovis ad occisionem ductus est.) Sicut ovis cùm ducitur ad victimam, non repugnat; sic ille propriâ passus est voluntate. Vel altiori intellectu, sicut agnus in pascha immolari solebat, sic *pascha nostrum immolatus est Christus.*

Et sicut agnus coram tondente se sine voce.) Non solum sanguine suo nos redemit, sed & lanis operuit, ut algentes infidelitate, suâ veste calefaceret, & audiremus Apostolum nobis loquentē: *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Sic *non aperuit os suum*, cùm in passione sua Pilato & pontificibus pauca, Herodi nulla respondere volebat.

Iudicium Christi sublatum.

In humilitate judicium ejus sublatum est.) Quia judex omnium judicii non reperit veritatem, sed absque ulla culpa seditione Judæorum & Pilati voce damnatus est.

Generatio Christi.

Generationem ejus quis enarrabit?) Aut de divinitate ejus accipiendum est, quòd impossibile sit divinæ nativitatis nosse mysteria, de qua Pater loquitur: *Ante luciferum genui te.* Aut de partu Virginis, quòd difficulter possit exponi. Cujus rationem Mariæ quærenti, per Angelum dicitur: *Spiritus sanctus superveniet in te.* Ut vel ab Angelo, vel ab Evangelista tantùm nativitatis ejus sacramenta dicantur, cujus narrator rarissimus est.

Quoniam tolletur à terra vita ejus.) Ut nequaquam in terra, sed in cœlo viveret.

Philippus.

Aperiens autem Philippus os suum, &c.) Philippus interpretatur os lampadis, pulcherque est sensus, quòd os lampadis suum aperiret os, dum obscura prophetiæ in scientiæ lucem proferret. Quamvis & juxta historiam possit ista circumlocutio designare aliquantò longiorem futurum tunc esse ejus sermonem.

Fons, in quo baptizatus est Eunuchus.

Venerunt ad quandam aquam.) Est hodieque Bethsoro vicus in tribu Juda, eum tribus ab Heliæ Chebrôn in vigesimo lapide. Juxta quem fons ad radices montis ebulliens, ab eadem, in qua gignitur, sorbetur humo. In hoc est Eunuchus à Philippo baptizatus.

Quis probibet me baptizari? Et jussit stare currum, &c.) Hic alia translatio juxta Græcum exemplar aliquot versus plus habet, ubi scriptum est: *Ecce aqua, quis prohibet me baptizari?* Dixit autem ei Philippus: *Si credis ex toto corde tuo, salvus eris.* Respondens autem dixit: *Credo in Christum Filium Dei. Et jussit stare currum*, &c. Et hos ergò versiculos credo primum à nostro quoque interprete translatos, sed scriptorum vitio posteà fuisse sublatos.

Spiritus Domini rapuit Philippum.) Sunt qui hæc Angelum in Spiritu sancto fecisse testantur, ut Hieronymus prodit.

Cæsarea Palæstina.

Evangelizabat civitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream.) Palæstinæ dicit, ubi infrà domum habuisse describitur, quæ usque hodie demonstratur, nec non & cubiculum quatuor filiarum ejus prophetantium.

CAPUT IX.

Pauli sævitia.

SAulus autem adhuc spirans minarum & cædis in discipulos Domini.) Præsente, videlicet cædibus afficiens, & minis deterrens absentes.

Christus in corpore suo patitur.

Saule, Saule quid me persequeris?) Non dixit: Quid persequeris membra mea? sed *quid me persequeris?* quia ipse in corpore suo, quod est Ecclesia, adhuc patitur iniquos. In cujus etiam membris beneficia collata, sibi facta esse denuntiat, cùm ait: *Esurivi, & dedistis mihi manducare.* Et exponendo subjunxit: *Quam diu uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.*

Ego sum Iesus, quem tu persequeris.) Non dixit: Ego sum Deus, ego sum Filius Dei; sed humilitatis (inquit) meæ infima suscipe, & tuæ superbiæ squamas depone.

Surge & ingredere civitatem, & dicetur tibi, quid te oporteat facere.) Non continuò, quæ essent facienda, monstravit, sed in civitate postmodum audienda præmonuit, ut tantò pòst in bonis solidiùs staret, quantò priùs funditùs eversus à pristino errore cecidisset.

Pauli excæcatio.

Apertisq; oculis nihil videbat.) Nequaquam potuisset benè rursus videre, nisi priùs excæcatus fuisset benè, & propriam sapientiam, qua perturbatur, excludens, fidei se per cuncta committeret.

Et erat tribus diebus non videns.) Quia Dominum non crediderat tertiâ die mortem resurgendo vicisse, suo jam instruitur exemplo, qui tenebras triduanas luce reversâ mutaret.

Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.) Non debet (inquit) quasi persecutor timeri, sed potiùs quasi frater amplecti, qui adversa, quæ sanctis intulerat promptus est sustinere cum sanctis.

Squama.

Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tanquam squamæ.) Draconis omne corpus dicitur squamis esse contectum. Quia ergò Judæi serpentes & genimina viperarum sunt vocati, qui illorum perfidiam sectabatur, quasi pelle serpentinâ oculos cordis obtexerat. Sed cadentibus sub manu Ananiæ ab ejus oculis squamis, monstratur in facie quòd verum lumen jam recepit in mente.

Discipuli.

Accipientes autem eum discipuli ejus nocte.) Id est, discipuli Christi. In Græco enim non est additum ejus, sed tantummodò discipuli, ut generaliter Christi vel Ecclesiæ intelligantur. Nondum enim Paulus discipulos fecisse legitur, sed solùm Judæos confudisse, qui habitabant Damasci.

Murus Damasci. Areta

Per murum dimiserunt eum, summittentes in sporta.] Hoc effugii genus hodieque servatur in Ecclesia, quando quis antiqui hostis insidiis, vel hujus sæculi laqueis circumfusus, spei fideique suæ minimè salvatur. Murus enim Damasci, quæ sanguinem bibens interpretatur, adversitas seculi est. Rex Areta, qui interpretatur descensio, diabolus intelligitur. Sporta, quæ juncis palmisque solet confici, fidei speique conjunctionem designat. Juncus enim viriditatem fidei, palma spem vitæ æternæ significat. Quisquis ergò se muro adversitatis videt cinctum, sportam virtutum, qua evadat, festinus ascendat.

Insidias quando passus Paulus.

Cùm autem venisset in Hierusalem, tentabat jungere se discipulis.) Non eum mox baptizatum credamus venisse ad Apostolos Hierusalem: sed sicut ipse Galatis scripsit, primò abiisse in Arabiam, & iterū reversum esse Damascum. Deindè post tres annos venientem Hierosolymam vidisse Petrum, & mansisse apud eum diebus quindecim. Alium autem Apostolorum vidisse neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. Ac deindè sicut & Lucas exequitur, venisse in partes Syriæ & Ciliciæ. Utrùm autem primâ, an secundâ vice Damasci insidias pertulerit, non facilè patet. Nam & secunda intelligi potest, ex eo quòd dicitur multis diebus impletis consilium fecisse Judæos eum interficiendi. Idcircò autem Lucas Arabiam prætermittere videtur, quòd ibi minimè prædicaverit, juxta quod ipse in sequentibus Agrippæ regi loquens ait: *Quia Damasci primùm, & Hierosolymis, & in omni regione Judææ, & gentibus prædicabam.*

Barnabas

Barnabas autem apprehensum illum duxit ad Apostolos.) Hic est Barnabas ille Cyprius genere, Levites, qui supra pretium agri sui ad pedes Apostolorum attulisse memoratur.

Loquebatur quoque & disputabat cum Græcis.] Nota quòd Græcos in Hierusalem, Judæos in Damasco, quæ gentilium est civitas, docuerit, ne fortè hoc significet, gentiles in civitatem Dei adjuvandos, & Judæos in perfidiam gentium esse lapsuros. Juxta quod Esaias ait: *Et vertetur Libanus in Chermel, & Chermel in saltum reputabitur.*

Æneas paralyticus.

Invenit autem ibi hominem quendam, nomine Æneam, ab annis octo jacentem in grabato.) Æneas iste genus significat humanum, infirmorum priùs delectatione languescens, sed Apostolorum opere & ore sanatum. Quia etenim mundus ipse quatuor plagis sublimatur, & cursus seculi annuis quatuor temporibus varietur, quicunque præsentia labentiaque gaudia complectitur, quasi bis quaternario annorum numero, grabato sternitur enervis. Grabatum enim est ipsa segnities, ubi requiescit animus æger & infirmus, id est, in voluptate corporis, & omni delectatione seculari.

Grabatū.

Ænea, sanet te Dominus Iesus Christus. Surge & sterne tibi.) Quem de paralysi curaverat, mox surgere & sternere sibi præcepit, spiritaliter insinuans, ut quisque fidei solidamentum in corde perceperit, non solùm torporem, in quo fessus jacuerat, discutiat, sed etiam bona opera, in quibus requiescere valeat, paret.

In Ioppe autem fuit quædam discipula, nomine Tabitha, quæ in-

Dorcas. *terpretata dicitur Dorcas.*) Id est, damula vel caprea. Significat autem animas virtutum studio sublimes, sed hominū opinione contemptibiles. Neq; enim beatus Lucas interpretationem nominis augeret, nisi magnum ei mysterium inesse cognosceret. *Damula & caprea* Damula quippè vel caprea, animalia sunt natura similia, sed magnitudine differentia, quæ morantur in excelsis montibus, & quamvis de longinquo, vident tamen omnes, qui veniunt. Vnde & ab acumine cernendi, Græcè Dorcades vocantur. Sic nimirum sancti meritis operum in excelsis habitantes, mentis contemplatione & superiris sagaciter intendunt, & simul cauta circū spectione semper invigilant. Nam quod munda quidem hæc animalia juxta legem, sed timenda sunt & imbellia, *Martialis* juxta quod naturam eorum exprimens Martialis ait:

Dente timetur aper, defendunt cornua cervum,
Imbelles Damæ, quid nisi præda sumus?

Nonne manifestè significat eos, qui simpliciter vivere, discretoq; gressu actionis quasi fissa ungula incedere, & verbum Dei continua meditatione ruminare satagūt? Qui si vel ignorantia fortè, vel infirmitate mortē incurrerint spiritalem, pro intentionis tamen rectæ integritate resuscitari merentur, sicut Petro ipsi cō. igisse probatur, cui re ctissimè, quod de Dorcade scriptum est, aptari potest.

Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur.) Sancti enim cum per fragilitatem naturæ mortalis aliqua delinquunt, quasi in diebus operum bonorum causæ subitæ infirmitatis occumbunt. Sed cum mox lacrymis insistunt, spem recuperandæ virtutis ascendunt, sanctorum auxilia invocant, & sua quæ intermiserant, bona acta recogitant, faciunt profectò quod sequitur.

Quam cum lavissent, posuerunt eam in cœnaculo.) Et cætera, quæ de Petri evocatione, & eleemosynarum Dorcadis ostensione narrantur.

Vidua. *Et circumsteterunt illum omnes viduæ flentes.*) Viduæ sunt piæ cogitationes animæ pœnitentis, quæ sensus pristini vigorem quasi viri regimen ad tempus omiserant, quæ pro anima delinquente necesse est suppliciter exorent.

Et ostendentes ei tunicas & vestes, quas faciebat illis Dorcas.) Non suis pro defuncta vocibus, sed ipsius precabantur operibus, quoniam eleemosyna non solùm à secunda, sed & à prima morte liberat. *Eleemosynarum virtus.*

Dixit: Tabitha surge. At illa aperuit oculos, & viso Petro resedit.) Justissimus ordo resurgentis, ut prius oculos mentis aperiat, & agnita deinde Petri voce resideat, lumen suæ circumspectionis, quod perdiderat, recipiat, & ad doctrinam eorum, qui se adjuverant, vivat.

Dans autem illi manum, erexit eam. Contacta Petri manu Tabitha resurgit, quia languescens anima peccatis, nullo meliùs ordine, quam sanctorum exemplis convalescit.

CAPUT X.

Vir autem quidam erat in Cæsarea nomine Cornelius, &c.) Nō virtutibus ad fidem, sed fide pertingitur ad virtutes, ut beatus Papa Gregorius exponit. *Cornelii fides.* Cornelius enim (inquit) cujus eleemosynæ ante baptismum Angelo teste laudatæ sunt, non operibus ad fidem, sed fide venit ad opera. Si enim Deo vero & ante baptismum non crediderat, quem orabat? vel quomodo hunc omnipotens Deus exaudierat, si non ab ipso se in bonis perfici petebat? Sciebat ergo creatorem omnium Deum, sed quia ejus omnipotens filius incarnatus esset, ignorabat. Fidem habuit, cujus orationes & eleemosynæ placere potuerunt. Bona autem actione promeruit, ut Deum perfectè cognosceret, & de unigeniti ejus incarnationis mysteriū crederet, quatenus ad sacramentum baptismatis perveniret. Per fidem ergo venit ad opera, sed per opera est solidatus in fide.

Vidit in visu manifestè quasi hora nona diei, &c.) Benè oraculum baptismi petendi hora nona accepit, quia in morte ipsius, qui hora nona Spiritum tradidit, erat baptizandus.

Eleemosynæ. *Et nunc mitte viros in Ioppen.*) Cur eleemosynis precibusq; susceptis, mox doctor salutis accersiri jubetur, manifestè innuitur, quod eleemosynis illis ac precibus plenam suæ salutis cognitionem à Domino quæsierit.

Vocavit duos domesticos suos, & militem metuentem Dominum.) Tres mittit ad Petrum Cornelius, quia credirura gētilitas apostolicæ fidei Europam, Asiam, Africamq; subegit, partim studiis militaribus, hoc est, instantia prædicandi, partim domesticis negotiis occupandas. *Missorum trium ratio.* Nota, quod unus miles, & duo domestici mittantur. Quanto enim fortiores, tanto pauciores in Ecclesiæ membris invenies, plures qui audire verbum, quam qui dicere sciant.

Ascendit Petrus in superiora.) Significat Ecclesiam relictis terrenis cupiditatibus, conversationem in cœlis habituram.

Vt oraret circa horam sextam.) *Sexta hora.* Sexta hora Petrus inter medias preces esurit, salutem utiq; mundi, quem Dominus sexta ætate seculi quærere & salvare venerat. Quod & ipse voluit indicare, cum eadem hora diei super Samaritanæ puteum sitiebat.

Et descendens vas quoddam velut linteum magnum.) *Vas Linteum.* Vas illud Ecclesiam significat incorruptibili fide præditam. Linteum enim tinea non consumit, quæ vestes alias corrumpit. Et ideò qui vult ad mysterium Ecclesiæ Catholicæ pertinere, excludat de corde suo corruptionem malarum cogitationum, & ita incorruptibiliter firmetur in fide, ut pravis cogitationib. tanquam à tineis non rodatur in mente. *Tinea.* Aliter. Tinea hæreticus est, vestimentum Domini corrumpere volens, sed dispensante Domino non valens. Quod etiam in tunica illa Domini figuratum est, quam milites scindere non audebant.

Quatuor initiis summitti de cœlo in terram.) *Initia quatuor.* Quatuor initia, quibus linteum dependebat, quatuor plagas orbis terrarū designant, quibus extenditur Ecclesia. Ipsa est enim civitas Dei nostri in monte sancto ejus, dilatans exultationes universæ terræ. Quod enim de cœlo summittitur, indicat eam sola supervenientis Spiritus sancti gratia servari pariter atq; augeri. Unde dicit in Apocalypsi Joannes: *Vidi Civitatem sanctam Hierusalem novam, descendentem de cœlo à Deo.* Possunt etiam quatuor initiis Evangelistæ signari, per quos Ecclesia cœlesti munere imbuitur atq; sublimatur.

In quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ, volatilia cœli.) *Bestiæ qui fiant.* Animalia illa, omnes gentes sunt erroribus immundæ, sed trina submersione, id est, mysterio sanctæ Trinitatis in baptismo mundatæ, quæ hominis imaginem relinquentes, bestiarum ac serpentium sumpsere figuras. Vnde ad Herodem propter dolosam malitiam dicitur: *Ite, dicite vulpi illi.* Et ad Pharisæos: *Genimina viperarum.* Et ad libidinosos: *Equi infanientes in fœminas facti sunt.* Et de impudentibus: *Nolite dare sanctum canibus.* Et de voluptuosis: *Neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Et de superbis simul ac dolosis: *Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos.* Et in commune de omnibus: *Et homo cum in honore esset*, id est, ad imaginem Dei factus, *non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus.* *Homo qui sit.* Verum autem, id est, incorruptum hominem, Salomon ostendit, dicens: *Deum time, & mandata ejus observa. Hoc est enim omnis homo.*

Surge Petre, occide, & manduca.) *Occide & manduca.* Surge, inquit, ad evangelizandum præparare. Occide in gentibus, quod fuerant, & fac quod es. Qui enim manducat cibum foris positum, in suum corpus trajicit. Præcipit ergo, ut nationes per incredulitatem ante fores positę, interfecta pręterita vita societati Ecclesiæ, quam significat Petrus, inferantur. Iuxta quod de seipso Paulus Apostolus ait: *Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam & Christo.* Et iterum: *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus.* Qui vero ab hæreticis circumveniuntur, quasi vivi devorantur à morte.

Quia nunquam manducavi omne commune & immundum.) *Communes.* Populus Judæorum partem Dei esse se jactans, communes cibos vocat, quibus omnes utuntur homines. Verbi gratia, suillam carnem, ostreas, lepores, & istiusmodi animantia, quæ ungulam non findunt, nec ruminant, nec squamosa in piscibus sunt. Immundi verò cibi dicuntur, bestiarum vel reptilium carnes, nulli mortalium comestibiles.

Ter. *Hoc autem factū est per ter.*) Quia per quatuor partes orbis terrarum mysteriū sanctę Trinitatis à duodecim Apostolis prędicandum erat, ideò quatuor lineæ tertia vice de

cœlo demissæ sunt. Sive ut beatus Ambrosius interpretatur, tertio repetita figura operationem Trinitatis expressit. Et ideo in mysteriis interrogatio trina defertur, & cõfirmatio trina celebratur, nec potest quis nisi trina confessione purgari. Unde & ipse Petrus in Evangelio, tertio interrogatur, utrum diligat Dominum, ut trina responsione vincula, quæ Dominum negando ligavit, absolveret. Hæc opportunè Petro ostensa sunt, cum Cornelius gentilis ad exhibendum eum mitteret, ne dubitaret incircuncisis Christianam tradere fidem. Erat enim ex illis animantibus, Evangelio vase monstratis. Unde & à Spiritu sancto hoc idem facere confirmatur.

Et statim receptum est vas in cælum.) Post trinam submissionem linteum cælo recipitur, quia post hujus seculi conversationem, qua per fidem & baptismum mundata peregrinatur Ecclesia, cœlestis inhabitatio felix & æterna sequitur.

Dixit Spiritus ei: Ecce viri tres quærunt te.) In mente hæc ab Spiritu, non in aure carnis audivit.

Surge itaque & descende, & vade cum eis.) Descendere de tecto, & ad prædicandum ire jubetur, ut Ecclesia Dominum non solum alta subeundo speculetur, sed eundem etiam infirmis quibusq;, & quasi adhuc exterius positis, sed tamen ostium Simonis, id est, obedientiæ pulsantibus, ad activam vitam redeundo, velut è lecto surgendo prædicet. Juxta quod Dominus ait: *Videbitis cælum apertum, & angelos Dei ascendentes & descendentes super filium hominis.*

Mare. *Cujus bene domus juxta mare posita memoratur.*) Mare enim fluctivagos seculi tumultus furoresq; designat, ubi homines improbi quasi pisces avidissimi sese invicem persequuntur & devorant. Sanctorum verò conversatio in cœlis est, qui etsi terrestris domus hujus habitationis dissolvatur, ędificationem ex Deo habent, domum non manufactam, æternam in cœlis.

Ecce ego sum quem quæritis. Quæ causa est, propter quam venistis?) Spiritus ei adesse milites dixit, & qua causa venerant, tacuit, quia ad conservandam humanæ mentis humilitatem, aliquando prophetiæ Spiritus ex parte tangit, & ex parte non tangit.

Et factum est, cum introisset Petrus, obvius ei venit Cornelius, & procidens ad pedes ejus adoravit.) Gestu corporis præmonstrat Cornelius, quid intus in corde devotionis habuerit. Obviam enim suo doctori venit auditor, qui mundo pectore & intenta sedulus aure, atq; inhianti desiderio verbum fidei suscipit. Nam qui tarde ad credendum pertrahitur, quasi à doctore jacens erigitur. Sed qui de suæ vitæ maculis erubescens, procidendo in faciem, humilitatis pariter & pudoris indicia præfert, jure à suo præceptore meretur erigi.

Petrus vero levavit eum, dicens: Surge, & ego ipse homo sum.) Communionem quippè æqualitatis meruit sanctitas actionis. Nam in Ananiæ & Sapphiræ culpa, zelus ultionis jus aperuit potestatis.

Et mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem.) Hoc utique tunc ostendit, cum vox angelica sonuit: *Quæ Deus purificavit, tu ne commune dixeris.*

A nudius quarta die usq; in hanc horam, orans eram hora nona in domo mea, & ecce vir stetit ante me, & cætera.) In Græco & in quibusdam Latinis codicibus ita scriptum est: *A quarta die usq; ad hanc horam eram jejunans, & orans à sexta hora usq; ad nonam, & ecce vir,* & cætera. Multum decebat illum (*Orationis instantia.*) exaudiri, qui instantiam deprecandi tribus horis continuans, à sexta pertrahebat ad nonam. Quo tempore Dominus ipse, quem rogabat, pro totius mundi salute extensis in cruce manibus orabat.

Verbum misit filijs Israel, annuntians pacem per Iesum Christum, hic est omnium Dominus.) In hoc apparet (inquit) Deum acceptorem non esse personarum, quia filium suum unigenitum, qui & Dominus omnium atq; conditor est, cum genere humano pacem facere misit, in cujus nomine prophetis attestantibus, remissionem peccatorum non Iudæi tantum, sed omnes qui credunt, accipiant. (*Acceptor personarum non est Deus.*)

Vos scitis, quod factum est verbum per universam Iudæam, & cætera.) Breviter omnia, quæ in symbolo dicuntur, com- (*Symbolo contenta.*) plexus est, quod Jesus sit Christus, quod omnium Dominus, quod mundum Deo reconciliare missus, quod Ioannis voce præconatus, quod Spiritu S. perunctus, quod Deo inhabitante per miracula declaratus, quod crucifixus, & à mortuis suscitatus, suisq; manifestatus quod judex omnium in fine venturus, quodq; etiam Ecclesiam suam per fidem totum sit dilatatur us in orbem.

Quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto & virtute.) Alia editio dicit: *Sicut unxit eum Deus.* Prædicavit ergo Ioannes Iesum, sicut unxit eum Deus Spiritu sancto, tunc utique cùm dicebat: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.* Et iterùm: *Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbã super eum.* Unctus est ergo Iesus non oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur unguento, quo baptizatos ungit Ecclesia. Nec tamen tunc unctus est Spiritu sancto, quando super eum baptizatum velut columba descendit. Tunc n. corpus suum, id est, Ecclesiam suam præfigurare dignatus est, in qua præcipuè baptizatum Spiritum sanctum accipiunt. Sed ista mystica & invisibili unctione tunc intelligẽdus est unctus, quando verbum Dei caro factum est, id quando humana natura sine ullis præcedentibus bonorum operum meritis Deo verbo est in utero virginis copulata, ita ut cum illo fieret una persona. Ob hoc confitemur eum natum de Spiritu sancto & Maria virgine. (*Unctio Christi.*)

Quoniam Deus erat cum illo.) Id est, pater cum filio. Melius est enim sic intelligere, quam divinitatem filii cum homine, quem assumpsit cohabitantem significari, ne Christi personam geminare, & in Nestorii dogma cadere videamur.

Nobis qui manducavimus & bibimus cum illo, postquam resurrexit à mortuis. Hic beatus Petrus, quod in Evangelio non recitatur, exponit, post resurrectionem scilicet se bibisse cum Domino. Nisi forte illic credamus indicatum ubi ait, *Donec illud bibam vobiscum novum in domo patris mei.* (*Bibisse cum Christo post resurrectionem.*)

Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum. Tunc rogaverunt eum, ut maneret apud eos aliquot diebus.) Ne baptisma gentibus tradere dubitetur, Spiritus sancti testimonio confirmatur, ipsas lavacri aquas, quas sanctificare solet, novo ordine præcurrentis, quod semel in testimonium fidei gentium, nunquam verò in Judæis evenisse reperitur. (*Spiritus sancti apparatio.*)

Et jussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Et obstupuerũt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro: quia & in nationes gra. &c.) Cum Ecclesiæ regula sit, fideles in nomine sanctæ Trinitatis baptizari, quæritur quomodo Lucas per totum libelli hujus textum, non aliter quam in nomine Iesu Christi baptismum dari testetur? Quod ita beatus Ambrosius solvit, quod per unitatem nominis impletum mysterium sit. Quia sive Christum dicas, & Deum patrem, a quo unctus est filius, & ipsum qui unctus est filium, & Spiritũ, quo unctus est, designasti. Scriptum est enim: *Iesum à Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto.* Sive patrem dicas, & filium ejus, & Spiritum oris pariter indicasti, si tamen id etiam corde comprehendas. Sive Spiritũ dicas, & Deum patrem, à quo procedit Spiritus, & filium, quia filii quoq; est Spiritus, nuncupasti. Unde ut rationi copuletur auctoritas, in Spiritu quoq; rectè baptizari nos posse, scriptura indicat, dicente Domino: *Vos autem baptizabimini Spiritu sancto.* Et Apostolus ait: *Omnes enim in uno corpore, in uno Spiritu baptizati sumus.* Aliter: præcipuè congruit nos in nomine Domini Jesu Christi baptizari, quoniam sicut Apostolus ait, *Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, &c.* (*Baptizari in nomine Christi.*)

CAPUT XI.

ET vidi quadrupedia terræ, & bestias, & reptilia, & volatilia cæli, &c.) Miror quomodo hæc quidẽ super escis quibusdam veteri lege prohibitis, nunc verò manducandis, interpretantur, cum nec serpentes vel reptilia possint edi, nec ipse Petrus sic intellexerit, sed omnes homines æqualiter ad Christi Evangelium provocari, nullumq; secundum naturam esse pollutum. Neq; enim quare bestias comederit, sed quare gentibus communicaverit, increpatus, mysterium hujus visionis exposuit. (*Bestijs quid notatum.*)

Vene-

Septenarý ratio.

Venerunt autem mecum & sex fratres isti.) Pulchrè septenario fratrum numero esse, gratia Spiritus sancti septiformis effusa est. Aliter. Quia sex diebus est mundus iste formatus, per sex fratres opera perfecta monstrantur. Qui benè doctorem comitantur, quando suis auditoribus inter verba exhortationis exempla perfectæ demonstrant operationis.

Gentium conversio.

Et glorificaverunt Deum, dicentes: Ergo & gentibus Deus pœnitentiam ad vitam dedit.) Hoc est, quod in beati Job libro legimus: *Ab Aquilone aurum veniet, & ad Deum formidolosa laudatio.* Quia prius frigido gentium pectore splendor fidei exortus est, & pro eodem inopinata fide Judæa Deum tremendo glorificat.

Perambulaverunt usq; Phœnicem, & Cyprum, & Antiochiam, &c.) Hinc jam post revelationem sindonis Evangelicæ, in qua molliter superna spe animalia sancta quiescerent, res Ecclesiæ crescere cœperunt, cum per exteras provincias, insulas, & civitates, non solum Judæis, sed & gentibus Evangelium prædicarunt.

Profecti sunt autem Tarsum, ut quæreret Saulum.) Dictum est enim supra quia de Hierosolymis Saulus clam mitteretur Tarsum.

Agabus.

Et surgens unus ex eis, nomine Agabus, significabat per spiritum famem magnam futuram.) Agabus potest nuncius tribulationis interpretari, qui secundum nomen suum, & hic famem generalem, & infra Paulo Apostolo vincula prophetat.

Proposuerunt in ministerium mittere habitantibus in Iudæa fratribus.) Sciebant in Judæa, & maximè Hierosolymis, famē acrius sævituram. Ubi pauperes erant sanctorum, qui rebus suis, domibus, agrisq; venditis, pretia deferentes Apostolis, pecuniis acquirendis non multum ulterius vacabāt. Sed & nonnulli pro confessione fidei, ab ipsis Judæis incredulis propria substantia mulctabantur ablata. Quibus dicit Apostolus: *Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.* Hos inter eleemosynarios religiosum Helenæ Adiabenorum Reginæ factum memoratur, quæ comparatis ab Ægypto frumentis, Hierosolymitarum necessitatibus largissimè ministravit. Unde & honorificam ante portas ejusdem urbis meruit sepulturam.

CAPUT XII.

Famis tempus.

E*Odem autem tempore misit Herodes rex manus*) Non famis videlicet tempore, quam quarto Claudii anno factam historiæ referunt, cum Herodes tertio ejusdem sit anno defunctus, sed illo haud dubie tempore, quo oblationes Hierosolymam deferebantur. Nunc autem putemus Herodem, qui tetrarcha erat, postea Regem factum, hoc capitulo designatum. Refert enim Josephus, Caium imperio suscepto continuo Judæorum principatū huic Herodi filio Aristobuli, quem tamen ille Agrippam nominat, tradidisse, simul & Philippo ac Lysaniæ tetrarchias.

Herodes varý.

Quarto autem, id est, ultimo imperii anno Herodi eidem pariter contulisse. Ipsum vero Herodem, qui vel in Joannis nece auctor extiterat, vel in passione Domini interfuerat multis excruciatum morbis exilio damnasse perpetuo. Porro hunc Herodem sive Agrippam, tertio Claudii anno, sui vero regni septimo ab Angelo percussum, regnum Agrippæ filio reliquisse. Aristobulus autem quem dixit, ipse est, qui a patre perfido, id est, Herode seniore, sub quo Dominus natus est, cum fratre Alexandro fuerat interfectus.

Herodes Agrippa, Aristobulus.

Iacobi historia.

Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio.) De quo Jacobo, Clemens Alexandrinus historiam quandam dignā memoria refert. (Et is (inquit) qui obtulerat eum judici ad martyrium (Jacobum scilicet) motus etiam ipse, confessus est se esse Christianum. Ducti sunt autem ambo pariter ad supplicium. Et cum ducerentur in via, rogavit Jacobum dari sibi remissionem. At ille parumper deliberans: Pax tibi, inquit. Et osculatus est eum. Et ita ambo simul capite plexi sunt.)

Tradens quatuor quaternionibus militum.) Sicut centurio centum, ita quaternio militum sub se milites habebat.

Quaternario.

Percussoque latere Petri suscitavit eum.) Percussio lateris commemoratio passionis Christi est, de cujus vulnere salus nostra profluxit. Et nobis quoque pressurarum catenas ferentis, tale solatium ipse reddit Apostolus Petrus, dicens: *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini.*

Cingulorum usus. Rigor quando laxandus.

Præcingere, & calcea te caligas tuas.) Et Prophetas & Apostolos cingulis usos fuisse legimus, cujus sibi Petrus ligamenta propter rigorem carceris ad horam laxaverat, ut tunica circa pedes demissa, frigus noctis utcunq; temperaret, exemplum præbens infirmis, cum vel molestia corporali, vel injuria tentemur humana, licere nobis aliquid de nostri propositi rigore laxare. Et quia dictum est, *Sint lumbi vestri præcincti, & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis*, spiritualiter virtutum, verbiq; prædicandi resumere jubetur insignia.

Porta ferrea.

Venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem.) Angusta imo ferrea erat porta, quæ ducit ad Hierusalem cœlestem, sed Apostolorum vestigiis nobis est jam facta meabilis, qui sanguine proprio ferreum vicerunt ostium. De hoc Arator:

Ferrea quid mirum si cadunt ostia Petro?
Quem Deus æthereæ custodem deputat aulæ,
Ecclesiaque sua faciens fundamina petram
Infernum superare jubet.

Et Petrus ad se reversus.) Id est, à contemplationis culmine ad hoc regressus, quod in intellectu communi & prius fuit.

Processit puella ad audiendum.) Et Dominum de tumuli claustris egressum prima mulier discipulis nunciavit, ut ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia.

Puella processit. Angelum quisq; suum habet.

Illi autem dicebant, Angelus ejus est.) Quod unusquisq; nostrum habeat Angelum, & in libro pastoris, & in multis sanctæ scripturæ locis invenitur. Nam & Dominus de parvulis: *Angeli, inquit, eorum semper vident faciem patris mei.* Et Jacob de se loquitur: *Angelus qui eruit me de cunctis malis.* Et hic discipuli Angelum Apostoli Petri venire credebant.

Cæsarea Palestina.

Descendensq; à Iudæa in Cæsaream.) Quamvis juxta situm locorum Cæsaream Philippi dicere videatur, eo quod hæc sicut & Tyrus & Sidon urbs sit Phœnicis, Iosepho tamen exponente discimus hæc in Cæsarea Palæstinæ gesta, quæ quondam Turris Stratonis dicta est, & est in confinio Phœnicis & Palæstinæ, in littore maris magni sita.

Tyrus.

Postulabant pacem, eo quod alerentur regiones eorum ab illo.) Necessariam habebant vicini regis amicitiam, eo quod illorum regio valde angusta, & Galilææ Damascique pressa finibus esset. Unde nec ipsa metropolis eorum Tyrus tantas habebat opes de terra sua, ut totius orbis esse possit emporion, quantas de subvectione navium. Est autem maxime purpuræ conchyliorumq; ferax.

Purpura Tyria. Angelus Herodem percutit.

Confestim autem percussit eum Angelus Domini. Consonanter etiam Josephus: *Dum impietatem (inquit) illicitæ adulationis non exhorreret, respiciens paulo post imminentem atq; insistentem capiti suo videt Angelum: eumq; sensit continuo exitij sui ministrum, quem prius noverat provisorem bonorum.* Et paulo post: *Verum continuis quinque diebus ventris doloribus cruciatus, vitam violenter abrupit.*

CAPUT XIII.

Saulus quando Paulus & Apostolus.

S*Egregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod assumpsi eos.*) Videtur Saulus juxta ordinem historiæ, tertio decimo post Domini passionem anno, apostolatum cum Barnaba, Paulíq; accepisse vocabulum. Quartodecimo autem anno juxta condictum Jacobi, Cephæ, & Joannis, ad gentium magisterium profectum est. Nec historia Ecclesiastica repugnat, dicens Apostolis fuisse præceptum, ut duodecim annis prædicarent in Judæa.

Sinagoga in civitatibus.

Prædicabant verbum Dei in synagogis Iudæorum.) Propter ignaros locorum semel annotandum credidi. Ubicunq; synagogam Judæorum videris, scito in civitate gesta, quæ dicuntur.

Cui nomen erat Barieu.) Corruptè legitur Bariesu: cum

cœlo demissæ sunt. Sive ut beatus Ambrosius interpretatur, tertio repetita figura operationem Trinitatis expressit. Et ideo in mysteriis interrogatio trina defertur, & confirmatio trina celebratur, nec potest quis nisi trina confessione purgari. Unde & ipse Petrus in Evangelio, tertio interrogatur, utrum diligat Dominum, ut trina responsione vincula, quæ Dominum negando ligavit, absolveret. Hæc opportunè Petro ostensa sunt, cum Cornelius gentilis ad exhibendum eum mitteret, ne dubitaret incircuncisis Christianam tradere fidem. Erat enim ex illis animantibus, Evangelio vase monstratis. Unde & à Spiritu sancto hoc idem facere confirmatur.

Et statim receptum est vas in cœlum.) Post trinam submissionem linteum cælo recipitur, quia post hujus seculi conversationem, qua per fidem & baptismum mundata peregrinatur Ecclesia, cœlestis inhabitatio felix & æterna sequitur.

Dixit Spiritus ei: Ecce viri tres quærunt te.) In mente hæc ab Spiritu, non in aure carnis audivit.

Surge itaque & descende, & vade cum eis.) Descendere de tecto, & ad prædicandum ire jubetur, ut Ecclesia Dominum non solum alta subeundo speculetur, sed eundem et iam infirmis quibusque, & quasi adhuc ex erius positis, sed tamen ostium Simonis, id est, obedientiæ pulsantibus, ad activam vitam redeundo, velut è lecto surgendo prædicet. Juxta quod Dominus ait: *Videbitis cœlum apertum, & angelos Dei ascendentes & descendentes super filium hominis.*

Mare. *Cujus benè domus juxta mare posita memoratur.*) Mare enim fluctivagos seculi tumultus furoresque designat, ubi homines improbi quasi pisces avidissimi sese invicem persequuntur & devorant. Sanctorum verò conversatio in cœlis est, qui etsi terrestris domus hujus habitationis dissolvatur, ædificationem ex Deo habent, domum non manufactam, æternam in cœlis.

Ecce ego sum quem quæritis. Quæ causa est, propter quam venistis?) Spiritus ei adesse milites dixit, & quæ causa venerant, tacuit, quia ad conservandam humanæ mentis humilitatem, aliquando prophetiæ Spiritus ex parte tangit, & ex parte non tangit.

Et factum est, cum introisset Petrus, obvius ei venit Cornelius, & procidens ad pedes ejus adoravit.) Gestu corporis præmonstrat Cornelius, quid intus in corde devotionis habuerit. Obviam enim suo doctori venit auditor, qui mundo pectore & intenta sedulus aure, atque inhianti desiderio verbum fidei suscipit. Nam qui tarde ad credendum pertrahitur, quasi à doctore jacens erigitur. Sed qui de suæ vitæ maculis erubescens, procidendo in faciem, humilitatis pariter & pudoris indicia præfert, jure à suo præceptore meretur erigi.

Petrus vero levavit eum, dicens: Surge, & ego ipse homo sum.) Communionem quippe æqualitatis meruit sanctitas actionis. Nam in Ananiæ & Sapphiræ culpa, zelus ultionis jus aperuit potestatis.

Et mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem.) Hoc utique tunc ostendit, cum vox angelica sonuit: *Quæ Deus purificavit, tu ne commune dixeris.*

A nudius quarta die usque in hanc horam, orans eram hora nona in domo mea, & ecce vir stetit ante me, & cætera.) In Græco & in quibusdam Latinis codicibus ita scriptum est: *A quarta die usque ad hanc horam eram jejunans, & orans à sexta hora usque ad nonam, & ecce vir,* & cætera. Multum decebat illum exaudiri, qui instantiam deprecandi tribus horis continuans, à sexta pertrahebat ad nonam. Quo tempore Dominus ipse, quem rogabat, pro totius mundi salute extentis in cruce manibus orabat.

Orationis instantia.

Verbum misit filiis Israel, annuntians pacem per Iesum Christum, hic est omnium Dominus.) In hoc apparet (inquit) Deum acceptorem non esse personarum, quia filium suum unigenitum, qui & Dominus omnium atque conditor est, cum genere humano pacem facere misit, in cujus nomine prophetis attestantibus, remissionem peccatorum non Iudæi tantum, sed omnes qui credunt, accipiant.

Acceptor personarum non est Deus.

Vos scitis, quod factum est verbum per universam Iudæam, & cætera.) Breviter omnia, quæ in symbolo dicuntur, complexus est, quod Jesus sit Christus, quod omnium Dominus, quod mundum Deo reconciliaret unus, quod Ioannis voce præconatus, quod Spiritu S. perunctus, quod Deo inhabitante per miracula declaratus, quod crucifixus, & à mortuis suscitatus, suisque manifestatus quod judex omnium in fine venturus, quodque etiam Ecclesiam suam per fidem totum sit dilataturus in orbem.

Symbolo contenta.

Quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto & virtute.) Alia editio dicit: *Sicut unxit eum Deus.* Prædicavit ergo Ioannes Iesum, sicut unxit eum Deus Spiritu sancto, tunc utique cùm dicebat: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.* Et iterùm: *Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam super eum.* Unctus est ergo Iesus non oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur unguento, quo baptizatos ungit Ecclesia. Nec tamen tunc unctus est Spiritu sancto, quando super eum baptizatum velut columba descendit. Tunc n. corpus suum, id est, Ecclesiam suam præfigurare dignatus est, in qua præcipuè baptizati Spiritum sanctum accipiunt. Sed ista mystica & invisibili unctione tunc intelligēdus est unctus, quando verbum Dei caro factum est, i quando humana natura sine ullis præcedentibus bonorum operum meritis Deo verbo est in utero virginis copulata, ita ut cum illo fieret una persona. Ob hoc confitemur eum natum de Spiritu sancto & Maria virgine.

Unctio Christi.

Quoniam Deus erat cum illo.) Id est, pater cum filio. Melius est enim sic intelligere, quam divinitatem filii cum homine, quem assumpsit cohabitantem significari, ne Christi personam geminare, & in Nestorii dogma cadere videamur.

Nobis qui manducavimus & bibimus cum illo, postquam resurrexit à mortuis.) Hic beatus Petrus, quod in Evangelio non recitatur, exponit, post resurrectionem scilicet se bibisse cum Domino. Nisi forte illic credamus indicatum ubi ait, *Donec illud bibam vobiscum novum in domo patris mei.*

Bibisse cum Christo post resurrectionem.

Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum. Tunc rogaverunt eum, ut maneret apud eos aliquot diebus.) Ne baptisma gentibus tradere dubitetur, Spiritus sancti testimonio confirmatur, ipsas lavacri aquas, quas sanctificare solet, novo ordine præcurrentis, quod semel in testimonium fidei gentium, nunquam verò in Judæis evenisse reperitur.

Spiritus sancti apparatio.

Et jussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Et obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro: quia & in nationes gra. &c.) Cum Ecclesiæ regula sit, fideles in nomine sanctæ Trinitatis baptizari, quæritur quomodo Lucas per totum libelli hujus textum, non aliter quam in nomine Iesu Christi baptismum dari testetur? Quod ita beatus Ambrosius solvit, quod per unitatem nominis impletum mysterium sit. Quia sive Christum dicas, & Deum patrem, a quo unctus est filius, & ipsum qui unctus est filium, & Spiritū, quo unctus est, designasti. Scriptum est enim: *Iesum à Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto.* Sive patrem dicas, & filium ejus, & Spiritum oris pariter indicasti, si tamen id etiam corde comprehendas. Sive Spiritū dicas, & Deum patrem, à quo procedit Spiritus, & filium, quia filii quoque est Spiritus, nuncupasti. Unde ut rationi copuletur auctoritas, in Spiritu quoque rectè baptizari nos posse, scriptura indicat, dicente Domino: *Vos autem baptizabimini Spiritu sancto.* Et Apostolus ait: *Omnes enim in uno corpore, in uno Spiritu baptizati sumus.* Aliter: præcipuè congruit nos in nomine Domini Jesu Christi baptizari, quoniam sicut Apostolus ait, *Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, &c.*

Baptizari in nomine Christi.

CAPUT XI.

Et vidi quadrupedia terræ, & bestias, & reptilia, & volatilia cœli, &c.) Miror quomodo hæc quidē super escis quibusdam veteri lege prohibitis, nunc verò manducandis interpretantur, cum nec serpentes vel reptilia possint edi, nec ipse Petrus sic intellexerit, sed omnes homines æqualiter ad Christi Evangelium provocari, nullumque secundum naturam esse pollutum. Neque enim quare bestias comederit, sed quare gentibus communicaverit, increpatus, mysterium hujus visionis exposuit.

Bestiæ quid notatum.

Vene-

Septenarius ratio.

Venerunt autem mecum & sex fratres isti.) Pulchrè septenario fit a numero esse, gratia Spiritus sancti septiformis effusa est. Aliter. Quia sex diebus est mundus iste formatus, per sex fratres opera perfecta monstrantur. Qui benè doctorem comitantur, quando suis auditoribus inter verba exhortationis exempla perfectæ demonstrant operationis.

Gentium conversio.

Et glorificaverunt Deum, dicentes: Ergo & gentibus Deus pœnitentiam ad vitam dedit.) Hoc est, quod in beati Job libro legimus: *Ab Aquilone aurum veniet, & ad Deum formidolosa laudatio.* Quia prius frigido gentium pectore splendor fidei exortus est, & pro eodem inopinata fide Judæa Deum tremendo glorificat.

Perambulaverunt usq; Phœnicem, & Cyprum, & Antiochiam, &c.) Hinc jam post revelationem sindonis Evangelicæ, in qua molliter superna spe animalia sancta quiescerent, res Ecclesiæ crescere cœperunt, cum per exteras provincias, insulas, & civitates, non solum Judæis, sed & gentibus Evangelium prædicatur.

Profectus est autem Tarsum, ut quæreret Saulum.) Dictum est enim supra quia de Hierosolymis Saulus clam mitteretur Tarsum.

Agabus.

Et surgens unus ex eis, nomine Agabus, significabat per spiritum famem magnam futuram.) Agabus potest nuncius tribulationis interpretari, qui secundum nomen suum, & hic famem generalem, & infra Paulo Apostolo vincula prophetat.

Proposuerunt in ministerium mittere habitantibus in Iudæa fratribus.) Sciebant in Judæa, & maximè Hierosolymis, famē acrius sævituram. Ubi pauperes erant sanctorum, qui rebus suis, domibus, agrisq; venditis, pretia deferentes Apostolis, pecuniis acquirendis non multum ulterius vacabāt. Sed & nonnulli pro confessione fidei, ab ipsis Judæis incredulis propria substantia mulctabantur ablata. Quibus dicit Apostolus: *Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.* Hos inter eleemosynarios religiosum Helenæ Adiabenorum Reginæ factum memoratur, quæ comparatis ab Ægypto frumentis, Hierosolymitarum necessitatibus largissimè ministravit. Unde & honorificam ante portas ejusdem urbis meruit sepulturam.

CAPUT XII.

Famis tempus.

EOdem autem tempore misit Herodes rex manus) Non famis videlicet tempore, quam quarto Claudii anno factam historiæ referunt, cum Herodes tertio ejusdem sit anno defunctus, sed illo haud dubie tempore, quo oblationes Hierosolymam deferebantur. Non autem putemus Herodem, qui tetrarcha erat, postea Regem factum, hoc capitulo designatum. Refert enim Josephus, Caium imperio suscepto continuo Judæorum principatū huic Herodi filio Aristobuli, quem tamen ille Agrippam nominat, tradidisse, simul & Philippo ac Lysaniæ tetrarchias. Quarto autem, id est, ultimo imperii anno Herodi eidem pariter contulisse. Ipsum vero Herodem, qui vel in Joannis nece auctor extiterat, vel in passione Domini interfuerat multis excruciatum morbis exilio damnasse perpetuo. Porro hunc Herodem sive Agrippam, tertio Claudii anno, sui vero regni septimo ab Angelo percussum, regnum Agrippæ filio reliquisse. Aristobulus autem quem dixit, ipse est, qui a patre perfido, id est, Herode seniore, sub quo Dominus natus est, cum fratre Alexandro fuerat interfectus.

Herodes varij.

Herodes Agrippa, Aristobulus.

Iacobi historia.

Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio.) De quo Jacobo, Clemens Alexandrinus historiam quandam dignā memoria refert. (Et is (inquit) qui obtulerat eum judici ad martyrium (Jacobum scilicet) motus etiam ipse, confessus est se esse Christianum. Ducti sunt autem ambo pariter ad supplicium. Et cum ducerentur in via, rogavit Jacobum dari sibi remissionem. At ille paulisper deliberans: Pax tibi, inquit. Et osculatus est eum. Et ita ambo simul capite plexi sunt.)

Tradens quatuor quaternionibus militum.) Sicut centurio centum, ita quaternio militum sub se milites habebat.

Quaternario.

Percussoque latere Petri suscitavit eum.) Percussio lateris commemoratio passionis Christi est, de cujus vulnere salus nostra profluxit. Et nobis quoque pressuratum catena tenentis, tale solatium ipse reddit Apostolus Petrus, dicens: *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini.*

Cingulorum usus.

Rigor quando laxandus.

Præcingere, & calcea te caligas tuas.) Et Prophetas & Apostolos cingulis usos fuisse legimus, cujus sibi Petrus ligamenta propter rigorem carceris ad horam laxaverat, ut tunica circa pedes demissa, frigus noctis utcunq; temperaret, exemplum præbens infirmis, cum vel molestia corporali, vel injuria tentemur humana, licere nobis aliquid de nostri propositi rigore laxare. Et quia dictum est, *Sint lumbi vestri præcincti, & calceati pedes in præparatione Evangelij pacis*, spiritaliter virtutum, verbiq; prædicandi resumere jubetur insignia.

Porta ferrea.

Venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem.) Angusta immo ferrea erat porta, quæ ducit ad Hierusalem cœlestem, sed Apostolorum vestigiis nobis est jam facta meabilis, qui sanguine proprio ferreum vicerunt ostium. De hoc Arator:

Ferrea quid mirum si cadunt ostia Petro?
Quem Deus æthereæ custodem deputat aulæ,
Ecclesiæque suæ faciens retinere cacumen
Infernum superare jubet.

Et Petrus ad se reversus.) Id est, à contemplationis culmine ad hoc regressus, quod in intellectu communi & prius fuit.

Puella processit.

Angelum quisq; suum habet.

Processit puella ad audiendum.) Et Dominum de tumuli claustris egressum prima mulier discipulis nunciavit, ut ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia.

Illi autem dicebant, Angelus ejus est.) Quod unusquisq; nostrum habeat Angelum, & in libro pastoris, & in multis sanctæ scripturæ locis invenitur. Nam & Dominus de parvulis: *Angeli, inquit, eorum semper vident faciem patris mei.* Et Jacob de se loquitur: *Angelus qui eruit me de cunctis malis.* Et hic discipuli Angelum Apostoli Petri venire credebant.

Cæsarea Palæstinæ.

Descendensq; à Iudæa in Cæsaream.) Quamvis juxta situm locorum Cæsaream Philippi dicere videatur, eo quod hæc sicut & Tyrus & Sidon urbs sit Phœnicis, Iosepho tamen exponente discimus hæc in Cæsarea Palæstinæ gesta, quæ quondam Turris Stratonis dicta est, & est in confinio Phœnicis & Palæstinæ, in littore maris magni sita.

Tyrus.

Postulabant pacem, eo quod alerentur regiones eorum ab illo.) Necessariam habebant vicini regis amicitiam, eo quod illorum regio valde angusta, & Galilææ Damascique pressa finibus esset. Unde nec ipsa metropolis eorum Tyrus tantas habebat opes de terra sua, ut totius orbis esse posset emporion, quantas de subvectione navium. Est autem maxime purpuræ conchyliorumq; ferax.

Purpura Tyria.

Angelus Herodem percutit.

Confestim autem percussit eum Angelus Domini.) Consonanter etiam Josephus: *Dum impietatem (inquit) illicitæ adulationis non exhorreret, respiciens paulo post imminentem atq; insistentem capiti suo videt Angelum: eumq; sensit continuo exitij sui ministrum, quem prius noverat provisorem bonorum.* Et paulo post: *Verum continuis quinque diebus ventris doloribus cruciatus, vitam violenter abrupit.*

CAPUT XIII.

Saulus quando Paulus & Apostolus.

SEgregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod assumpsi eos.) Videtur Saulus juxta ordinem historiæ, tertio decimo post Domini passionem anno, apostolatum cum Barnaba, Paulīq; accepisse vocabulum. Quartodecimo autem anno juxta condictum Jacobi, Cephæ, & Joannis, ad gentium magisterium profectum est. Nec historia Ecclesiastica repugnat, dicens Apostolis fuisse præceptum, ut duodecim annis prædicarent in Judæa.

Sinagoga in civitatibus.

Prædicabant verbum Dei in synagogis Iudæorum.) Propter ignaros locorum semel annotandum credidi. Ubicunq; synagogam Judæorum videris, scito in civitate gesta, quæ dicuntur.

Cui nomen erat Barieu.) Corruptè legitur Bariesu: cum

Barieu,

cœlo demissæ sunt. Sive ut beatus Ambrosius interpretatur, tertio repetita figura operationem Trinitatis expressit. Et ideo in mysteriis interrogatio trina defertur, & cōfirmatio trina celebratur, nec potest quis nisi trina confessione purgari. Unde & ipse Petrus in Evangelio, tertio interrogatur, utrum diligat Dominum, ut trina responsione vincula, quæ Dominum negando ligavit, absolveret. Hæc opportunè Petro ostensa sunt, cum Cornelius gentilis ad exhibendum eum mitteret, ne dubitaret incircuncisis Christianam tradere fidem. Erat enim ex illis animantibus, Evangelio vase monstratis. Unde & à Spiritu sancto hoc idem facere confirmatur.

Et statim receptum est vas in cœlum.) Post trinam submissionem linteum cælo recipitur, quia post hujus seculi conversationem, qua per fidem & baptismum mundata peregrinatur Ecclesia, cœlestis inhabitatio felix & æterna sequitur.

Dixit Spiritus ei: Ecce viri tres quærunt te.) In mente hæc ab Spiritu, non in aure carnis audivit.

Surge itaque & descende, & vade cum eis.) Descendere de tecto, & ad prædicandum ire jubetur, ut Ecclesia Dominum non solum alta subeundo speculetur, sed eundem etiam infirmis quibusq;, & quasi adhuc ex erius positis, sed tamen ostium Simonis, id est, obedientiæ pulsantibus, ad activam vitam redeundo, velut è lecto surgendo prædicet. Juxta quod Dominus ait: *Videbitis cælum apertum, & angelos Dei ascendentes & descendentes super filium hominis.*

Mare.

Cujus benè domus juxta mare posita memoratur.) Mare enim fluctivagos seculi tumultus furoresq; designat, ubi homines improbi quasi pisces avidissimi sese invicem persequuntur & devorant. Sanctorum verò conversatio in cœlis est, qui etsi terrestris domus hujus habitationis dissolvatur, ædificationem ex Deo habent, domum non manufactam, æternam in cœlis.

Ecce ego sum quem quæritis. Quæ causa est, propter quam venistis?) Spiritus ei adesse milites dixit, & qua causa venerant, tacuit, quia ad conservandam humanæ mentis humilitatem, aliquando prophetiæ Spiritus ex parte tangit, & ex parte non tangit.

Et factum est, cum introisset Petrus, obvius ei venit Cornelius, & procidens ad pedes ejus adoravit.) Gestu corporis præmonstrat Cornelius, quid intus in corde devotionis haberet. Obviam enim suo doctori venit auditor, qui mundo pectore & intenta sedulus aure, atq; inhianti desiderio verbum fidei suscipit. Nam qui tarde ad credendum pertrahitur, quasi à ductore jacens erigitur. Sed qui de suæ vitæ maculis erubescens, procidendo in faciem, humilitatis pariter & pudoris indicia præfert, jure à suo præceptore meretur erigi.

Petrus vero levavit eum, dicens: Surge, & ego ipse homo sum.) Communionem quippè æqualitatis meruit sanctitas actionis. Nam in Ananiæ & Sapphiræ culpa, zelus ultionis jus aperuit potestatis.

Et mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem.) Hoc utique tunc ostendit, cum vox angelica sonuit: *Quæ Deus purificavit, tu ne commune dixeris.*

Orationis constantia.

A nudius quarta die usq; in hanc horam, orans eram hora nona in domo mea, & ecce vir stetit ante me, & cætera.) In Græco & in quibusdam Latinis codicibus ita scriptum est: *A quarta die usq; ad hanc horam eram jejunans, & orans à sexta hora usq; ad nonam, & ecce vir*, & cætera. Multum decebat illum exaudiri, qui instantiam deprecandi tribus horis continuans, à sexta pertrahebat ad nonam. Quo tempore Dominus ipse, quem rogabat, pro totius mundi salute extensis in cruce manibus orabat.

Acceptor personarum non est Deus.

Verbum misit filiis Israel, annuntians pacem per Iesum Christum, hic est omnium Dominus.) In hoc apparet (inquit) Deum acceptorem non esse personarum, quia filium suum unigenitum, qui & Dominus omnium atq; conditor est, cum genere humano pacem facere misit, in cujus nomine prophetis attestantibus, remissionem peccatorum non Iudæi tantum, sed omnes qui credunt, accipiant.

Symbolo consensa.

Vos scitis, quod factum est verbum per universam Iudæam, & cætera.) Breviter omnia, quæ in symbolo dicuntur, complexus est, quod Jesus sit Christus, quod omnium Dominus, quod mundum Deo reconciliare missus, quod Ioannis voce præconatus, quod Spiritu S. perunctus, quod Deo inhabitante per miracula declaratus, quod crucifixus, & à mortuis suscitatus, suisq; manifestatus, quod judex omnium in fine venturus, quodq; etiam Ecclesiam suam per fidem totum sit dilataturus in orbem.

Quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto & virtute.) Alia editio dicit: *Sicut unxit eum Deus.* Prædicavit ergo Ioannes Iesum, sicut unxit eum Deus Spiritu sancto, tunc utique cùm dicebat: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.* Et iterùm: *Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbā super eum.* Unctus est ergo Iesus non oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur unguento, quo baptizatos ungit Ecclesia. Nec tamen tunc unctus est Spiritu sancto, quando super eum baptizatum velut columba descendit. Tunc n. corpus suum, id est, Ecclesiam suam præfigurare dignatus est, in qua præcipuè baptizati Spiritum sanctum accipiunt. Sed ista mystica & invisibili unctione tunc intelligēdus est unctus, quando verbum Dei caro factum est, i. quando humana natura sine ullis præcedentibus bonorum operum meritis Deo verbo est in utero virginis copulata, ita ut cum illo fieret una persona. Ob hoc confitemur eum natum de Spiritu sancto & Maria virgine.

Unctio Christi.

Quoniam Deus erat cum illo.) Id est, pater cum filio. Melius est enim sic intelligere, quam divinitatem filii cum homine, quem assumpsit cohabitantem significari, ne Christi personam geminare, & in Nestorii dogma cadere videamur.

Nobis qui manducavimus & bibimus cum illo, postquam resurrexit à mortuis. Hic beatus Petrus, quod in Evangelio non recitatur, exponit, post resurrectionem scilicet se bibisse cum Domino. Nisi forte illic credamus indicatum ubi ait, *Donec illud bibam vobiscum novum in domo patris mei.*

Bibisse cum Christo post resurrectionem.

Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum. Tunc rogaverunt eum, ut maneret apud eos aliquot diebus.) Ne baptisma gentibus tradere dubitetur, Spiritus sancti testimonio confirmatur, ipsas lavacri aquas, quas sanctificare solet, novo ordine præcurrentis, quod semel in testimonium fidei gentium, nunquam verò in Judæis evenisse reperitur.

Spiritus sancti apparatio.

Et jussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Et obstupuerūt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro: quia & in nationes gra. &c.) Cum Ecclesiæ regula sit, fideles in nomine sanctæ Trinitatis baptizari, quæritur quomodo Lucas per totum libelli hujus textum, non aliter quam in nomine Iesu Christi baptismum dari testetur? Quod ita beatus Ambrosius solvit, quod per unitatem nominis impletum mysterium sit. Quia sive Christum dicas, & Deum patrem, à quo unctus est filius, & ipsum qui unctus est filium, & Spiritū, quo unctus est, designasti. Scriptum est enim: *Iesum à Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto.* Sive patrem dicas, & filium ejus, & Spiritum oris pariter indicasti, si tamen id etiam corde comprehendas. Sive Spiritū dicas, & Deum patrem, à quo procedit Spiritus, & filium, quia filii quoq; est Spiritus, nuncupasti. Unde ut rationi copuletur auctoritas, in Spiritu quoq; rectè baptizari nos posse, scriptura indicat, dicente Domino: *Vos autem baptizabimini Spiritu sancto.* Et Apostolus ait: *Omnes enim in uno corpore, in uno Spiritu baptizati sumus.* Aliter: præcipuè congruit nos in nomine Domini Jesu Christi baptizari, quoniam sicut Apostolus ait, *Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, &c.*

Baptizari in nomine Christi.

CAPUT XI.

Et vidi quadrupedia terræ, & bestias, & reptilia, & volatilia cæli, &c.) Miror quomodo hæc quidē super escis quibusdam veteri lege prohibitis, nunc verò manducandis, interpretantur, cum nec serpentes vel reptilia possint edi, nec ipse Petrus sic intellexerit, sed omnes homines æqualiter ad Christi Evangelium provocari, nullumq; secundum naturam esse pollutum. Neq; enim quare bestias comederit, sed quare gentibus communicaverit, increpatus, mysterium hujus visionis exposuit.

Bestiæ quid notatum.

Vene-

Septenarij ratio. *Venerunt autem mecum & sex fratres isti.*) Pulchrè septenario fratrum numero teste, gratia Spiritus sancti septiformis effusa est. Aliter. Quia sex diebus est mundus iste formatus, per sex fratres opera perfecta monstrantur. Qui benè doctorem comitantur, quando suis auditoribus inter verba exhortationis exempla perfectæ demonstrant operationis.

Gentium conversio. *Et glorificaverunt Deum, dicentes: Ergo & gentibus Deus pœnitentiam ad vitam dedit.*) Hoc est, quod in beati Job libro legimus: *Ab Aquilone aurum veniet, & ad Deum formidolosa laudatio.* Quia prius frigido gentium pectore splendor fidei exortus est, & pro eodem inopinata fide Judæa Deum tremendo glorificat.

Perambulaverunt usque Phœnicem, & Cyprum, & Antiochiam, &c.) Hinc jam post revelationem sindonis Evangelicæ, in qua molliter superna spe animalia sancta quiescerent, res Ecclesiæ crescere cœperunt, cum per exteras provincias, insulas, & civitates, non solum Judæis, sed & gentibus Evangelium prædicatur.

Profectus est autem Tarsum, ut quæreret Saulum.) Dictum est enim supra, quia de Hierosolymis Saulus clam mitteretur Tarsum.

Agabus. *Et surgens unus ex eis, nomine Agabus, significabat per spiritum famem magnam futuram.*) Agabus potest nuncius tribulationis interpretari, qui secundum nomen suum, & hic famem generalem, & infra Paulo Apostolo vincula prophetat.

Proposuerunt in ministerium mittere habitantibus in Iudæa fratribus.) Sciebant in Judæa, & maximè Hierosolymis, famē acrius sævituram. Vbi pauperes erant sanctorum, qui rebus suis, domibus, agrisq; venditis, pretia deferentes Apostolis, pecuniis acquirendis non multum ulterius vacabāt. Sed & nonnulli pro confessione fidei, ab ipsis Judæis incredulis propria substantia mulctabantur ablata. Quibus dicit Apostolus: *Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.* Hos inter eleemosynarios religiosum Helenæ Adiabenorum Reginæ factum memoratur, quæ comparatis ab Ægypto frumentis, Hierosolymitarum necessitatibus largissimè ministravit. Vnde & honorificam ante portas ejusdem urbis meruit sepulturam.

CAPVT XII.

Famis tempus. E*Odem autem tempore misit Herodes rex manus*) Non famis videlicet tempore, quam quarto Claudii anno factam historiæ referunt, cum Herodes tertio ejusdem sit anno defunctus, sed illo haud dubie tempore, quo oblationes Hierosolymam deferebantur. Non autem putemus Herodem, qui tetrarcha erat, postea Regem factum, hoc
Herodes varij. capitulo designatum. Refert enim Josephus, Caium imperio suscepto continuo Judæorum principatū huic Herodi filio Aristobuli, quem tamen ille Agrippam nominat, tradidisse, simul & Philippo ac Lysaniæ tetrarchias. Quarto autem, id est, ultimo imperii anno Herodi eidem pariter contulisse. Ipsum vero Herodem, qui vel in Joan-
Herodes Agrippa, Aristobulus. nis nece auctor extiterat, vel in passione Domini interfuerat multis excruciatum morbis exilio damnasse perpetuo. Porro hunc Herodem sive Agrippam, tertio Claudii anno, sui vero regni septimo ab Angelo percussum, regnum Agrippæ filio reliquisse. Aristobulus autem quem dixit, ipse est, qui a patre perfido, id est, Herode seniore, sub quo Dominus natus est, cum fratre Alexandro fuerat interfectus.

Iacobi historia. *Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio.*) De quo Jacobo, Clemens Alexandrinus historiam quandam dignā memoria refert. (Et is (inquit) qui obtulerat eum judici ad martyrium (Jacobum scilicet) motus etiam ipse, confessus est se esse Christianum. Ducti sunt autem ambo pariter ad supplicium. Et cum ducerentur in via, rogavit Jacobum dari sibi remissionem. At ille paulumper deliberans: Pax tibi, inquit. Et osculatus est eum. Et ita ambo simul capite plexi sunt.)

Tradens quatuor quaternionibus militum.) Sicut centurio centum, ita quaternio militum sub se milites habebat.

Quaternario. *Percussoque latere Petri suscitavit eum.*) Percussio lateris commemoratio passionis Christi est, de cujus vulnere salus nostra profluxit. Et nobis quoque pressurarum catena retentis, tale solatium ipse reddit Apostolus Petrus, dicens: *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini.*

Cingulorum usus. Rigor quando laxandus. *Præcingere, & calcea te caligas tuas.*) Et Prophetas & Apostolos cingulis usos fuisse legimus, cujus sibi Petrus ligamenta propter rigorem carceris ad horam laxaverat, ut tunica circa pedes demissa, frigus noctis utcunq; temperaret, exemplum præbens infirmis, cum vel molestia corporali, vel injuria tenemur humana, licere nobis aliquid de nostri propositi rigore laxare. Et quia dictum est, *Sint lumbi vestri præcincti, & calceati pedes in præparatione Evangelij pacis*, spiritaliter virtutum, verbiq; prædicandi resumere jubetur insignia.

Porta ferrea. *Venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem.*) Angusta imo ferrea erat porta, quæ ducit ad Hierusalem cœlestem, sed Apostolorum vestigiis nobis est jam facta meabilis, qui sanguine proprio ferreum vicerunt ostium. De hoc Arator:

Ferrea quid mirum si cedunt ostia Petro?
Quem Deus æthereæ custodem deputat aulæ,
Ecclesiaque sua faciens retinere cacumen
Infernum superare jubet.

Et Petrus ad se reversus.) Id est, à contemplationis culmine ad hoc regressus, quod in intellectu communi & prius fuit.

Processit puella ad audiendum.) Et Dominum de tumuli claustris egressum prima mulier discipulis nunciavit, ut ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia.

Puella processit. Angelum quisq; suum habet. *Illi autem dicebant, Angelus ejus est*) Quod unusquisq; nostrum habeat Angelum, & in libro pastoris, & in multis sanctæ scripturæ locis invenitur. Nam & Dominus de parvulis: *Angeli*, inquit, *eorum semper vident faciem patris mei.* Et Jacob de se loquitur: *Angelus qui eruit me de cunctis malis.* Et hic discipuli Angelum Apostoli Petri venire credebant.

Cæsarea Palæstinæ. *Descendensq; à Iudæa in Cæsaream.*) Quamvis juxta situm locorum Cæsaream Philippi dicere videatur, eo quod hæc sicut & Tyrus & Sidon urbs sit Phœnicis, Iosepho tamen exponente discimus hæc in Cæsarea Palæstinæ gesta, quæ quondam Turris Stratonis dicta est, & est in confinio Phœnicis & Palæstinæ, in littore maris magni sita.

Tyrus. *Postulabant pacem, eo quod alerentur regiones eorum ab illo.*) Necessariam habebant vicini regis amicitiam, eo quod illorum regio valde angusta, & Galilææ Damascique pressa finibus esset. Vnde nec ipsa metropolis eorum Tyrus tantas habebat opes de terra sua, ut totius orbis esse posset emporion, quantas de subnectione navium. Est autem maxime purpuræ conchyliorumq; ferax.

Purpura Tyria. Angelus Herodem percutit. *Confestim autem percussit eum Angelus Domini.*) Consonanter etiam Josephus: *Dum impietatem* (inquit) *illicitæ adulationis non exhorreret, respiciens paulo post imminentem atq; insistentem capiti suo videt Angelum: eumq; sensit continuo exitij sui ministrum, quem prius noverat provisorem bonorum.* Et paulo post: *Verum continuis quinque diebus ventris doloribus cruciatus, vitam violenter abrupit.*

CAPVT XIII.

Saulus quando Paulus & Apostolus. S*Egregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod assumpsi eos.*) Videtur Saulus juxta ordinem historiæ, tertio decimo post Domini passionem anno, apostolatum cum Barnaba, Paulíq; accepisse vocabulum. Quartodecimo autem anno juxta condictum Jacobi, Cephæ, & Joannis, ad gentium magisterium profectum est. Nec historia Ecclesiastica repugnat, dicens Apostolis fuisse præceptum, ut duodecim annis prædicarent in Judæa.

Sinagoga in civitatibus. *Prædicabant verbum Dei in synagogis Iudæorum.*) Propter ignaros locorum semel annotandum credidi. Vbicunq; synagogam Judæorum videris, scito in civitate gesta, quæ dicuntur.

Cui nomen erat Barieu.) Corruptè legitur Bariesu: cum

Barieu,

Oris Christus. *Tanquam ovis ad occi...* citur ad victimam, no... est voluntate. Vel altio... immolari solebat, sic pa...

Et sicut agnus coram ton... guine suo nos redemit, sec... fidelitate, suâ veste calefac... nobis loquentē: *Quotquot i... induistis.* Sic non aperuit os suu... & pontificibus pauca, Hero...

Judicium Christi sublatum. *In humilitate judicium ejus su...* nium judicii non reperit verit... seditione Judæorum & Pilati v...

Generationem ejus quis enarrabi... accipiendum est, quòd impossi... nosse mysteria, de qua Pater loqu... *te.* Aut de partu Virginis, quòd d... Cujus rationem Mariæ quærenti, p... *Spiritus sanctus superveniet in te.* Ut v... Evangelista tantùm nativitatis ejus s... cujus narrator rarissimus est.

Quoniam tollitur à terra vita ejus.) Ut... ra, sed in cœlo viveret.

Philippus. *Aperiens autem Philippus os suum, &c.)* ... pretatur os lampadis, pulcherque est sen... padis suum aperiret os, dum obscura pro... tiæ lucem proferret. Quamvis & juxta ... ista circumlocutio designare aliquantò lo... rum tunc esse ejus sermonem.

Venerunt ad quandam aquam.) Est hodieq... vicus in tribu Juda, eum tribus ab Heliæ Ch... gesimo lapide. Juxta quem fons ad radices m... liens, ab eadem, in qua gignitur, sorbetur hum... est Eunuchus à Philippo baptizatus.

Fons, in quo baptizatus est Eunuchus. *Quis prohibet me baptizari? Et jussit stare currum, &...* alia translatio juxta Græcum exemplar aliquo... plus habet, ubi scriptum est: *Ecce aqua, quis prohibet ... ptizari?* Dixit autem ei Philippus: *Si credis ex toto cor... salvus eris.* Respondens autem dixit: *Credo in Christu... lium Dei. Et jussit stare currum, &c.* Et hos ergò versicu... credo primum à nostro quoque interprete translatos, scriptorum vitio posteà fuisse sublatos.

Spiritus Domini rapuit Philippum.) Sunt qui hęc Angelum in Spiritu sancto fecisse testantur, ut Hieronymus prodit.

Cæsarea Palæstina. *Evangelizabat civitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream.)* Palæstinæ dicit, ubi infrà domum habuisse describitur, quæ usque hodie demonstratur, nec non & cubiculum quatuor filiarum ejus prophetantium.

CAPUT IX.

Pauli sævitia. S*Aulus autem adhuc spirans minarum & cædis in discipulos Domini.)* Præsentes videlicet cædibus afficiens, & minis deterrens absentes.

Saule, Saule quid me persequeris?) Non dixit: Quid persequeris membra mea? sed *quid me persequeris?* quia ipse in corpore suo, quod est Ecclesia, adhuc patitur iniquos. In cujus etiam membris beneficia collata, sibi facta esse denunciat, cùm ait: *Esurivi, & dedistis mihi manducare.* Et exponendo subjunxit: *Quam diu uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.*

Christus in corpore suo patitur.

Ego sum Iesus, quem tu persequeris.) Non dixit: Ego sum Deus, ego sum Filius Dei; sed humilitatis (inquit) meæ infirma suscipe, & tuæ superbiæ squamas depone.

Surge & ingredere civitatem, & dicetur tibi, quid te oporteat facere.) Non continuò, quæ essent facienda, monstravit, sed in civitate postmodum audienda præmonuit, ut tantò pòst in bonis solidiùs staret, quantò priùs funditùs eversus à pristino errore cecidisset.

Pauli excæcatio. *Apertisq; oculis nihil videbat.)* Nequaquam potuisset benè rursus videre, nisi priùs excæcatus fuisset benè, & propriam sapientiam, qua perturbatur, excludens, fidei se per cuncta committeret.

Et erat tribus diebus non videns.) Quia Dominum non cre-

Gr... liun... in c... geni... *Libanu...*

Inve... annis oct... humanu... sed Apost... mundus ip... annuis qua... tia labentia... rio annorum... tum enim est... & infirmus, ... ctatione secular...

Æneæ, sanet t... Quem de paralyt... præcepit, spirita... mentum in corde p... fessus jacuerat, discu... requiescere valeat, p...

In Ioppe autem fuit qu...

cœlo demissæ sunt. Sive ut beatus Ambrosius interpretatur, tertio repetita figura operationem Trinitatis exprest sit. Et ideo in mysteriis interrogatio trina defertur, & cõfirmatio trina celebratur, nec potest quis nisi trina confessione purgari. Vnde & ipse Petrus in Evangelio, tertio interrogatus, utrum diligat Dominum, ut trina responsione vincula, quæ Dominum negando ligavit, absolveret. Hæc opportunè Petro ostensa sunt, cum Cornelius gentilis ad exhibendum eum mitteret, ne dubitaret incircuncisis Christianam tradere fidem. Erat enim ex illis animantibus, Evangelio vale monstratus. Vnde & à Spiritu sancto hoc idem facere confirmatus.

Et statim receptum est vas in cœlum.) Post trinam submissionem linteum cœlo recipitur, quia post hujus seculi conversationem, quæ per fidem & baptismum mundata peregrinatur Ecclesia, cœlestis inhabitatio felix & æterna sequitur.

Dixit Spiritus ei: Ecce viri tres quærunt te.) In mente hæc ab Spiritu, non in aure carnis audivit.

Surge itaque & descende & vade cum eis.) Descendere de tecto, & ad prædicandum ire jubetur, ut Ecclesia Dominum non solum alta subeundo speculetur, sed eundem etiam infirmis quoque, & quasi adhuc ex eris potens, sed tamen ostium Simonis, id est, obedientiæ pollentibus, ad activam vitam redeundo, velut è tecto surgendo prædicet. Juxta quod Dominus ait: *Videbitis cælum apertum, & angeles Dei ascendentes & descendentes super filium hominis.*

Mare. *Cujus bene domus juxta mare posita memoratur.)* Mare enim fluctivagos seculi tumultus futuresq; designat, ubi homines improbi quasi pisces avidissimi sese invicem persequuntur & devorant. Sanctorum vero conversatio in cœlis est, qui et si terrestris domus hujus habitationis dissolvatur, ædificationem ex Deo habent, domum non manufactam, æternam in cœlis.

Ecce ego sum quem quæritis. Quæ causa est, propter quam ve... Nisi Spiritus ei adesse milites dixit, & qua causa venerint tacuit, quia ad conservandam humanæ mentis hum... tem, aliquando prophetia Spiritus ex parte tangit, ... parte non tangit.

Et factum est, cùm introisset Petrus, obviam venit Co... & procidens ad pedes ejus adoravit.) Gestu corpo... monstrat Cornelius, quid intus in corde devo... buerit. Obviam enim suo doctori venit auditor... do pectore & intenta sedulitate, atq; inhian... verbum fidei suscipit. Nam qui tarde ad cred... trahitur, quasi à doctore jacens erigitur. Sed c... tæ maculis erubescens, procidendo in facie... pariter & pudoris indicia præfert, jure a... meretur erigi.

Petrus vero levavit eum, dicens: Surge, & e... Communionem quippe æqualitatis ... actionis. Nam in Ananiæ & Sapphiræ ... nis jus aperuit potestatis.

Et mihi ostendit Deus, neminem com... dicere hominem.) Hoc utique tunc os... lica sonuit: *Quæ Deus purificavit, tu ne...*

Orationis instantia. *A nudius quarta die usq; in hanc h... nans domo mea, & ecce vir stetit ant...* & in quibusdam L. annis codicib... *ta die usq; ad hanc horam eram ... usq; ad nonam, & ecce vir, &* c... exaudiri, qui instantiam d... nuans, à sexta pertrahebat... minus ipse, quem rogabat... in cruce manibus orabat...

Acceptor personarum non est Deus. *Verbum misit filiis Isra... stum, hic est omnium Dom...* acceptorem non esse ... genitum, qui & Dom... genere humano pa... phetis attestantibu... tantum se o...

Symbo... *Vos scitis...* .)E e...

...*ecum & sex fratres isti.*) Pulchrè septe-
...ro esse, gratia Spiritus sancti septi-
...iter. Quia sex diebus est mundus iste
...res opera perfecta monstrantur. Qui
...an ut, quando suis auditoribus in-
...s exempla perfectæ demonstrant
...*on, dicentes: Ergo & gentibus Deus pœ-*
...) Hoc est, quod in beati Job libro
...*tum venet, & ad Deum formidolosa*
...do gen ium pectore splendor fi-
...m inopinata fide Judæa Deum

...*tem, & Cyprum, & Antiochiam,*
...nem sindonis Evangelicæ, in
...al.a sancta quiescerent, res
...m per exteras provincias,
...udæis, sed & gentibus Ev-

...*ttareret Saulum.*) Dictum
...ymis Saulus clam mitte-

...*bus, figrificabat per spiritum*
...s potest nuncius tribula-
... nomen suum, & hic fa-
... Apostolo vincula pro-

...*babitantibus in Iudea fra*
...è Hierosolymis, famè
...nt sanctorum, qui re-
...etia deferentes Apo-
...um ulterius vacabat.
..., ab ipsis Judæis in-
...tur ablata. Quibus
...*nostrorum cum gaudio*
...religiosum Helenæ
...atur, quæ compa
...mitarum necessi-
...honorificam ante

...*agnus*) Non fa-
...laudi anno fa-
...tio ejusdem sit
..., quo oblatio-
...em putemus
... factum, hoc
... Caium im-
...ù huic He-
...pam nomi-
... tetrarchias.
...rodi eidem
...vel in Joan-
...mini inter-
...nasse per-
...tio Clau-
...cussum,
...em quem
...seniore,
...o fuerat
... quo Ja-
...n dignâ
... judici
...e, con-
...o pa-
...vit Ja-
...libe-
...o fi-
...furio

Percussoque latere Petri suscitavit eum.) Percussio lateris commemoratio passionis Christi est, de cujus vulnere salus nostra profluxit. Et nobis quoque pressuratum catena tenentis, tale solatium ipse reddit Apostolus Petrus, dicens: *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini.*

Præcingere, & calcea te caligas tuas.) Et Prophetas & Apostolos cingulis usos fuisse legimus, cujus sibi Petrus ligamenta propter rigorem cæteris ad horam laxaverat, ut tunica circa pedes demissa, frigus noctis utcumq; temperaret, exemplum præbens infirmis, cum vel molestia corporali, vel injuria tentemur humana, licere nobis aliquid de nostri propositi rigore laxare. Et quia dictum est, *Sint lumbi vestri præcincti, & calceati pedes in præparatione Evangelij pacis*, spiritaliter virtutum, verbiq; prædicandi resumere jubetur insignia.

Venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem.) Angusta imo ferrea erat porta, quæ ducit ad Hierusalem cœlestem, sed Apostolorum vestigiis nobis est jam facta meabilis, qui sanguine proprio ferreum vicerunt ostium. De hoc Arator:

Ferrea quid mirum si cedunt ostia Petro,
Quem Deus ætheriæ custodem deputat aulæ,
Ecclesiæque suæ faciens cæmentere cacumen
Infernum superare jubet.

Et Petrus ad se reversus.) Id est, à contemplationis culmine ad hoc regressus, quod in intellectu communi & prius fuit.

Processit puella ad audiendum.) Et Dominum de tumuli claustris egressum prima mulier discipulis nunciavit, ut ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia.

Illi autem dicebant, Angelus ejus est.) Quod unusquisq; nostrum habeat Angelum, & in libro pastoris, & in multis sanctæ scripturæ locis invenitur. Nam & Dominus de parvulis: *Angeli, inquit, eorum semper vident faciem patris mei.* Et Jacob de se loquitur: *Angelus qui eruit me de cunctis malis.* Et hic discipuli Angelum Apostoli Petri venire credebant.

Descendensq; à Iudæa in Cæsaream.) Quamvis juxta situm locorum Cæsaream Philippi dicere videatur, eo quod hæc sicut & Tyrus & Sidon urbs sit Phœnicis, Iosepho tamen exponente discimus hæc in Cæsarea Palæstinæ gesta, quæ quondam Turris Stratonis dicta est, & est in confinio Phœnicis & Palæstinæ, in littore maris magni sita.

Postulabant pacem, eo quod alerentur regiones eorum ab illo.) Necessariam habebant vicini regis amicitiam, eo quod illorum regio valde angusta, & Galilææ Damascique pressa finibus esset. Unde nec ipsa metropolis eorum Tyrus tantas habebat opes de terra sua, ut totius orbis esse possit emporion, quantas de subvectione navium. Est autem maxime purpuræ conchyliorumq; ferax.

Confestim autem percussit eum Angelus Domini. Consonanter etiam Josephus: *Dum impietatem* (inquit) *illicitæ adulationis non exhorreret, respiciens paulo post imminentem atq; insistentem capiti suo vidit Angelum: eumq; statim continuo exitij sui ministrum, quem prius noverat provisorem bonorum.* Et paulo post: *Verum continuis quinque diebus ventris doloribus cruciatus, vitam violenter abrupit.*

Quaternario.
Cingulorum usus
Rigor quando laxandus.
Porta ferrea.
Puella processit.
Angelum quisq; suum habet
Cæsarea Palæstina.
Tyrus.
Purpura Tyria.
Angelus Herodem feriens.

CAPUT XIII.

Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod assumpsi eos.) Videtur Saulus juxta ordinem historiæ, tertio decimo post Domini passionem anno, apostolatum cum Barnaba, Paulique accepisse vocabulum. Quartodecimo autem anno juxta condictum Jacobi, Cephæ, & Joannis, ad gentium magisterium profectum est. Nec historia Ecclesiastica repugnat, dicens Apostolis fuisse præceptum, ut duodecim annis prædicarent in Judæa.

Prædicabant verbum Dei in synagogis Iudæorum.) Propter ignaros locorum semel annotandum credidi. Ubicunq; synagogam Judæorum videris, scito in civitate gesta, quæ dicuntur.

Cui nomen erat Barieu.) Corruptè legitur Bariesu: cum

Saulus quando Paulus & Apostolus.
Sinagoga in civitatibus.

Barieu,

Ovis Christus. *Tanquam ovis ad occisionem ductus est.*) Sicut ovis cùm ducitur ad victimam, non repugnat; sic ille propriâ passus est voluntate. Vel altiori intellectu, sicut agnus in pascha immolari solebat, sic *pascha nostrum immolatus est Christus.*

Et sicut agnus coram tondente se sine voce.) Non solùm sanguine suo nos redemit, sed & lanis operuit, ut algentes infidelitate, suâ veste calefaceret, & audiremus Apostolum nobis loquentẽ: *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Sic *non aperuit os suum*, cùm in passione sua Pilato & pontificibus pauca, Herodi nulla respondere volebat.

Judicium Christi sublatum. *In humilitate judicium ejus sublatum est.*) Quia judex omnium judicii non reperit veritatem, sed absque ulla culpa seditione Judæorum & Pilati voce damnatus est.

Generatio Christi. *Generationem ejus quis enarrabit?*) Aut de divinitate ejus accipiendum est, quòd impossibile sit divinæ nativitatis nosse mysteria, de qua Pater loquitur: *Ante luciferum genui te.* Aut de partu Virginis, quòd difficulter possit exponi. Cujus rationem Mariæ quærenti, per Angelum dicitur: *Spiritus sanctus superveniet in te.* Ut vel ab Angelo, vel ab Evangelista tantùm nativitatis ejus sacramenta dicantur, cujus narrator rarissimus est.

Quoniam tolletur à terra vita ejus.) Ut nequaquam in terra, sed in cœlo viveret.

Philippus. *Aperiens autem Philippus os suum*, &c.) Philippus interpretatur os lampadis, pulcherque est sensus, quòd os lampadis suum aperiret os, dum obscura prophetiæ in scientiæ lucem proferret. Quamvis & juxta historiam possit ista circumlocutio designare aliquantò longiorem futurum tunc esse ejus sermonem.

Venerunt ad quandam aquam.) Est hodieque Bethsoro vicus in tribu Juda, eum tribus ab Heliæ Chebron in vigesimo lapide. Juxta quem fons ad radices montis ebulliens, ab eadem, in qua gignitur, sorbetur humo. *Fons, in quo baptizatus est Eunuchus.* In hoc est Eunuchus à Philippo baptizatus.

Quis prohibet me baptizari? Et jussit stare currum, &c.) Hic alia translatio juxta Græcum exemplar aliquot versus plus habet, ubi scriptum est: *Ecce aqua, quis prohibet me baptizari?* Dixit autem ei Philippus: *Si credis ex toto corde tuo, salvus eris.* Respondens autem dixit: *Credo in Christum Filium Dei. Et jussit stare currum*, &c. Et hos ergò versiculos credo primum à nostro quoque interprete translatos, sed scriptorum vitio posteà fuisse sublatos.

Spiritus Domini rapuit Philippum.) Sunt qui hęc Angelum in Spiritu sancto fecisse testantur. ut Hieronymus prodit.

Cæsarea Palæstina. *Evangelizabat civitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream.*) Palæstinæ dicit, ubi infrà domum habuisse describitur, quæ usque hodie demonstratur, nec non & cubiculum quatuor filiarum ejus prophetantium.

CAPUT IX.

Pauli sævitia. *SAulus autem adhuc spirans minarum & cædis in discipulos Domini.*) Præsentes videlicet cædibus afficiens, & minis deterrens absentes.

Saule, Saule quid me persequeris?) Non dixit: Quid persequeris membra mea? sed *quid me persequeris?* quia ipse in corpore suo, quod est Ecclesia, adhuc patitur iniquos. *Christus in corpore suo patitur.* In cujus etiam membris beneficia collata, sibi facta esse denuntiat, cùm ait: *Esurivi, & dedistis mihi manducare.* Et exponendo subjunxit: *Quan diu uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.*

Ego sum Iesus, quem tu persequeris.) Non dixit: Ego sum Deus, ego sum Filius Dei; sed humilitatis (inquit) meæ infirma suscipe, & tuæ superbiæ squamas depone.

Surge & ingredere civitatem, & dicetur tibi, quid te oporteat facere.) Non continuò, quæ essent facienda, monstravit, sed in civitate postmodum audienda præmonuit, ut tantò pòst in bonis solidiùs staret, quantò priùs funditùs eversus à pristino errore cecidisset.

Pauli excæcatio. *Apertisq; oculis nihil videbat.*) Nequaquam potuisset benè rursus videre, nisi priùs excæcatus fuisset benè, & propriam sapientiam, qua perturbatur, excludens, fidei se per cuncta committeret.

Et erat tribus diebus non videns.) Quia Dominum non crediderat tertiâ die mortem resurgendo vicisse, suo jam instituitur exemplo, qui tenebras triduanas luce reversâ mutaret.

Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.) Non debet (inquit) quasi persecutor timeri, sed potiùs quasi frater amplecti. qui adversa, quæ sanctis intulerat promptus est sustinere cum sanctis.

Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tanquam squamæ.) Draconis omne corpus dicitur squamis esse contectum. Quia ergò Judæi serpentes & genimina viperarum sunt vocati, qui illorum perfidiam sectabatur, quasi pelle serpentinâ oculos cordis obtexerat. Sed cadentibus sub manu Ananiæ ab ejus oculis squamis, monstratur in facie *Squama.* quòd verum lumen jam recepit in mente.

Accipientes autem eum discipuli ejus nocte.) Id est, discipuli *Discipuli.* Christi. In Græco enim non est additum ejus, sed tantummodò discipuli, ut generaliter Christi vel Ecclesiæ intelligantur. Nondum enim Paulus discipulos fecisse legitur, sed solùm Judæos confudisse, qui habitabant Damasci.

Per murum dimiserunt eum, summittentes in sporta.] Hoc effugii genus hodieque servatur in Ecclesia, quando quis antiqui hostis insidiis, vel hujus sæculi laqueis circumfusus, spei fideique suę minimè salvatur. Murus enim Damasci, quæ sanguinem bibens interpretatur, adversitas seculi est. *Murus Damasci.* Rex Areta, qui interpretatur descensio, diabolus intelligitur. *Areta* Sporta, quæ juncis palmisque solet confici, fidei speique conjunctionem designat. Juncus enim viriditatem fidei, palma spem vitæ æternæ significat. Quisquis ergò se murò adversitatis videt cinctum, sportam virtutum, qua evadat, festinus ascendat.

Cùm autem venisset in Hierusalem, tentabat jungere se discipulis.) Non eum mox baptizatum credamus venisse ad Apostolos Hierusalem: sed sicut ipse Galatis scripsit, primò abiisse in Arabiam, & iterũ reversum esse Damascum. Deindè post tres annos venientem Hierosolymam vidisse Petrum, & mansisse apud eum diebus quindecim. Alium autem Apostolorum vidisse neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. Ac deindè sicut & Lucas exequitur, venisse in partes Syriæ & Ciliciæ. Utrùm autem primâ, an secundâ vice Damasci insidias pertulerit, non facilè patet. *Insidias quando passus Paulus.* Nam & secunda intelligi potest, ex eo quòd dicitur multis diebus impletis consilium fecisse Judæos eum interficiendi. Idcircò autem Lucas Arabiam prætermittere videtur, quòd ibi minimè prædicaverit, juxta quod ipse in sequentibus Agrippæ regi loquens ait: *Quia Damasci primùm, & Hierosolymis, & in omni regione Judææ, & gentibus prædicabam.*

Barnabas autem apprehensum illum duxit ad Apostolos.) Hic est Barnabas ille Cyprius genere, Levites, qui supra pretium agri sui ad pedes Apostolorum attulisse memora- *Barnabas* tur.

Loquebatur quoque & disputabat cum Græcis.] Nota quòd Græcos in Hierusalem, Judæos in Damasco, quæ gentilium est civitas, docuerit, ne fortè hoc significet, gentiles in civitatem Dei adjuvandos, & Judæos in perfidiam gentium esse lapsuros. Juxta quod Esaias ait: *Et vertetur Libanus in Chermel, & Chermel in saltum reputabitur.*

Invenit autem ibi hominem quendam, nomine Æneam, ab annis octo jacentem in grabato,) Æneas iste genus significat humanum, infirmorum priùs delectatione languescens, *Æneas paralyticus.* sed Apostolorum opere & ore sanatum. Quia etenim mundus ipse quatuor plagis sublimatur, & cursus seculi annuis quatuor temporibus varietur, quicunque præsentia labentiaque gaudia complectitur, quasi bis quaternario annorum numero, grabato sternitur enervis. Grabatum enim est ipsa segnities, ubi requiescit animus æger *Grabatũ.* & infirmus, id est, in voluptate corporis, & omni delectatione seculari.

Ænea, sanet te Dominus Iesus Christus. Surge & sterne tibi.) Quem de paralysi curaverat, mox surgere & sternere sibi præcepit, spiritaliter insinuans, ut quisque fidei solidamentum in corde perceperit, non solùm torporem, in quo fessus jacuerat, discutiat, sed etiam bona opera, in quibus requiescere valeat, paret.

In Ioppe autem fuit quædam discipula, nomine Tabitha, quæ in-

Dorcas. *terpretata dicitur Dorcas.*) Id est, damula vel caprea. Significat autem animas virtutum studio sublimes, sed humanâ opinione contemptibiles. Neq; enim beatus Lucas interpretationem nominis augeret, nisi magnum ei mysterium inesse cognosceret. *Damula & caprea* Damula quippè vel caprea, animalia sunt natura similia, sed magnitudine differentia, quæ morantur in excelsis montibus, & quamvis de longinquo, vident tamen omnes, qui veniunt. Vnde & ab acumine cernendi, Græcè Dorcades vocantur. Sic nimirum sancti meritis operum in excelsis habitantes, mentis contemplatione & supernis sagaciter intendunt, & sibimet cauta circumspectione semper invigilant. Nam quod munda quidem hæc animalia juxta legem, sed timenda sunt & imbellia, *Martialis* juxta quod naturam eorum exprimens Martialis ait:

Dente timetur aper, defendunt cornua cervum,
Imbelles Damæ, quid nisi præda sumus?

Nonne manifestè significat eos, qui simpliciter vivere, discretoq; gressu actionis quasi fissa ungula incedere, & verbum Dei continua meditatione ruminare satagũt? Qui si vel ignorantia fortè, vel infirmitate mortẽ incurrerint spiritalem, pro intentionis tamen rectæ integritate resuscitari merentur, sicut Petro ipsi cõtigisse probatur, cui rectissimè, quod de Dorcade scriptum est, aptari potest.

Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur.) Sancti enim cum per fragilitatem naturæ mortalis aliqua delinquunt, quasi in diebus operum bonorum causæ subitæ infirmitatis occumbunt. Sed cum mox lacrymis insistunt, spem recuperandæ virtutis ascendunt, sanctorum auxilia invocant, & sua quæ intermiserant, bona acta recogitant, faciunt profectò quod sequitur.

Quam cum lavissent, posuerunt eam in cœnaculo.) Et cætera, quæ de Petri evocatione, & eleemosynarum Dorcadis ostensione narrantur.

Viduæ. *Et circumsteterunt illum omnes viduæ flentes.*) Viduæ sunt piæ cogitationes animæ pœnitentis, quæ sensus pristini vigorem quasi viri regimen ad tempus omiserant, quæ pro anima delinquente necesse est suppliciter exorent.

Et ostendentes ei tunicas & vestes, quas faciebat illis Dorcas.) Non suis pro defuncta vocibus, sed ipsius precabantur *Eleemosynarum virtus.* operibus, quoniam eleemosyna non solùm à secunda, sed & à prima morte liberat.

Dixit: Tabitha surge. At illa aperuit oculos, & viso Petro resedit.) Justissimus ordo resurgentis, ut prius oculos mentis aperiat, & agnita deinde Petri voce resideat, lumen suæ circumspectionis, quod perdiderat, recipiat, & ad doctrinam eorum, qui se adjuverant, vivat.

Dans autem illi manum, erexit eam. Contacta Petri manu Tabitha resurgit, quia languescens anima peccatis, nullo meliùs ordine, quam sanctorum exemplis convalescit.

CAPUT X.

Vir autem quidam erat in Cæsarea nomine Cornelius, &c.) Nõ virtutibus ad fidem, sed fide pertingitur ad virtutes, ut beatus Papa Gregorius exponit. *Cornelij fides.* Cornelius enim (inquit) cujus eleemosynæ ante baptismum Angelo teste laudatæ sunt, non operibus ad fidem, sed fide venit ad opera. Si enim Deo vero & ante baptismum non crediderat, quem orabat? vel quomodo hunc omnipotens Deus exaudierat, si non ab ipso se in bonis perfici petebat? Sciebat ergo creatorem omnium Deum, sed quia ejus omnipotens filius incarnatus esset, ignorabat. Fidem habuit, cujus orationes & eleemosynæ placere potuerunt. Bona autem actione promeruit, ut Deum perfectè cognosceret, & de unigenito ejus incarnationis mysteriũ crederet, quatenus ad sacramentum baptismatis perveniret. Per fidem ergo venit ad opera, sed per opera est solidatus in fide.

Vidit in visu manifestè quasi hora nona diei, &c.) Benè oraculum baptismi petendi hora nona accipit, quia in morte ipsius, qui hora nona Spiritum tradidit, erat baptizandus.

Eleemosynæ. *Et nunc mitte viros in Joppen.*) Cur eleemosynis precibusq; susceptis, mox doctor salutis accersiri jubetur, manifestè innuitur, quod eleemosynis illis ac precibus plenam suæ salutis cognitionem à Domino quæsierit.

Vocavit duos domesticos suos, & militem metuentem Dominum.) Tres misit ad Petrum Cornelius, quia creditura gẽtilitas apostolicæ fidei Europam, Asiam, Africamq; subegit, *Missorum trium ratio.* partim studiis militaribus, hoc est, instantia prædicandi, partim domesticis negotiis occupandas. Nota, quod unus miles, & duo domestici mittantur, quanto enim fortiores, tanto pauciores in Ecclesiæ membris invenies, plures qui audire verbum, quam qui dicere sciant.

Ascendit Petrus in superiora.) Significat Ecclesiam relictis terrenis cupiditatibus, conversationem in cœlis habituram.

Vt oraret circa horam sextam.) Sexta hora Petrus inter *Sexta hora.* medias preces esurit, salutem utiq; mundi, quem Dominus sexta ætate seculi quærere & salvare venerat. Quod & ipse voluit indicare, cum eadem hora diei super Samaritanæ puteum sitiebat.

Et descendens vas quoddam velut linteum magnum.) Vas illud *Vas Linteum.* Ecclesiam significat incorruptibili fide præditam. Linteum enim tinea non consumit, quæ vestes alias corrumpit. Et ideò qui vult ad mysterium Ecclesiæ Catholicæ pertinere, excludat de corde suo corruptionem malarum cogitationum, & ita incorruptibiliter firmetur in fide, ut pravis cogitationib. tanquam à tineis non rodatur in mente. *Tinea.* Aliter. Tinea hæreticus est, vestimentum Domini corrumpere volens, sed dispensante Domino non valens. Quod etiam in tunica illa Domini figuratum est, quam milites scindere non audebant.

Quatuor initiis summitti de cœlo in terram.) Quatuor initia, *Initia quatuor.* quibus linteum dependebat, quatuor plagas orbis terrarũ designant, quibus extenditur Ecclesia. Ipsa est enim civitas Dei nostri in monte sancto ejus, dilatans exultationes universæ terræ. Quod enim de cœlo summittitur, indicat eam sola supervenientis Spiritus sancti gratia servari pariter atq; augeri. Unde dicit in Apocalypsi Joannes: *Vidi Civitatem sanctam Hierusalem novam, descendentem de cœlo à Deo.* Possunt etiam quatuor initiis Evangelistæ figurari, per quos Ecclesia cœlesti munere imbuitur atq; sublimatur.

In quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ, volatilia cœli.) Animalia illa, omnes gentes sunt erroribus immun- *Bestiæ qui fiant.* dæ, sed trina submersione, id est, mysterio sanctæ Trinitatis in baptismo mundatæ, quæ hominis imaginem relinquentes, bestiarum ac serpentium sumpsere figuras. Vnde ad Herodem propter dolosam malitiam dicitur: *Ite, dicite vulpi illi.* Et ad Pharisæos: *Genimina viperarum.* Et ad libidinosos: *Equi insanientes in fœminas facti sunt.* Et de impudentibus: *Nolite dare sanctum canibus.* Et de voluptuosis: *Neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Et de superbis simul ac dolosis: *Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos.* Et in commune de omnibus: *Et homo cum in honore esset,* id est, ad imaginem Dei factus, *non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus.* Verum autem, id est, incorruptum hominem, *Homo qui fit.* Salomon ostendit, dicens: *Deum time, & mandata ejus observa. Hoc est enim omnis homo.*

Surge Petre, occide, & manduca.) Surge, inquit, ad evan- *Occide & manduca* gelizandum præparate. Occide in gentibus, quod fuerant, & fac quod es. Qui enim manducat cibum foris positum, in suum corpus trajicit. Præcipit ergo, ut nationes per incredulitatem ante fores positæ, interfecta præterita vita societati Ecclesiæ, quam significat Petrus, inferantur. Juxta quod de seipso Paulus Apostolus ait: *Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam & Christo.* Et iterum: *vivo autem jam non ego vivit vero in me Christus.* Qui vero ab hæreticis circumveniuntur, quasi vivi devorantur à morte.

Quia nunquam manducavi omne commune & immundum.) *Communes.* Populus Judæorum partem Dei esse se jactans, communes cibos vocat, quibus omnes utuntur homines. Verbi gratia, suillam carnem, ostreas, lepores, & istiusmodi animantia, quæ ungulam non findunt, nec ruminant, nec squamosa in piscibus sunt. Immundi verò cibi dicuntur, bestiarum vel reptilium carnes, nulli mortalium comestibiles.

Ter. *Hoc autem factũ est per ter.*) Quia per quatuor partes orbis terrarum mysteriũ sanctę Trinitatis à duodecim Apostolis prędicandum erat, ideò quatuor lineæ tertia vice de

cœlo demissæ sunt. Sive ut beatus Ambrosius interpretatur, tertio repetita figura operationem Trinitatis expressit. Et ideo in mysteriis interrogatio trina defertur, & cōfirmatio trina celebratur, nec potest quis nisi trina confessione purgari. Vnde & ipse Petrus in Evangelio, tertio interrogatur, utrum diligat Dominum, ut trina responsione vincula, quæ Dominum negando ligavit, absolveret. Hæc opportunè Petro ostensa sunt, cum Cornelius gentilis ad exhibendum eum mitteret, ne dubitaret incircumcisis Christianam tradere fidem. Erat enim ex illis animantibus, Evangelio vase monstratis. Vnde & à Spiritu sancto hoc idem facere confirmatur.

Et statim receptum est vas in cælum.) Post trinam submissionem linteum cælo recipitur, quia post hujus seculi conversationem, qua per fidem & baptismum mundata peregrinatur Ecclesia, cœlestis inhabitatio felix & æterna sequitur.

Dixit Spiritus ei: Ecce viri tres quærunt te.) In mente hæc ab Spiritu, non in aure carnis audivit.

Surge itaque & descende, & vade cum eis.) Descendere de recto, & ad prædicandum ire jubetur, ut Ecclesia Dominum non solum alta subeundo speculetur, sed eundem et iam infirmis quibusq;, & quasi adhuc ex eriis positis, sed tamen ostium Simonis, id est, obedientiæ pulsantibus, ad activam vitam redeundo, velut è lecto surgendo prædicet. Juxta quod Dominus ait: *Videbitis cælum apertum, & angelos Dei ascendentes & descendentes super filium hominis.*

Mare. *Cujus benè domus juxta mare posita memoratur.*) Mare enim fluctivagos seculi tumultus furoresq; designat, ubi homines improbi quasi pisces avidissimi sese invicem persequuntur & devorant. Sanctorum verò conversatio in cœlis est, qui etsi terrestris domus hujus habitationis dissolvatur, ędificationem ex Deo habent, domum non manufactam, æternam in cœlis.

Ecce ego sum quem quæritis. Quæ causa est, propter quam venistis?) Spiritus ei adesse milites dixit, & qua causa venerant, tacuit, quia ad conservandam humanæ mentis humilitatem, aliquando prophetiæ Spiritus ex parte tangit, & ex parte non tangit.

Et factum est, cum introisset Petrus, obvius ei venit Cornelius, & procidens ad pedes ejus adoravit.) Gestu corporis præmonstrat Cornelius, quid intus in corde devotionis habuerit. Obviam enim suo doctori venit auditor, qui mundo pectore & intenta sedulus aure, atq; inhianti desiderio verbum fidei suscipit. Nam qui tarde ad credendum pertrahitur, quasi à doctore jacens erigitur. Sed qui de suæ vitæ maculis erubescens, procidendo in faciem, humilitatis pariter & pudoris indicia præfert, jure à suo præceptore meretur erigi.

Petrus vero levavit eum, dicens: Surge, & ego ipse homo sum.) Communionem quippè æqualitatis meruit sanctitas actionis. Nam in Ananiæ & Sapphiræ culpa, zelus ultionis jus aperuit potestatis.

Et mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem.) Hoc utique tunc ostendit, cum vox angelica sonuit: *Quæ Deus purificavit, tu ne commune dixeris.*

A nudius quarta die usq; in hanc horam, orans eram hora nona in domo mea, & ecce vir stetit ante me, & cætera.) In Græco & in quibusdam Latinis codicibus ita scriptum est: *A quarta die usq; ad hanc horam eram jejunans, & orans à sexta hora usq; ad nonam, & ecce vir*, & cætera. Multum decebat illum

Orationis instantia. exaudiri, qui instantiam deprecandi tribus horis continuans, à sexta pertrahebat ad nonam. Quo tempore Dominus ipse, quem rogabat, pro totius mundi salute extensis in cruce manibus orabat.

Verbum misit filiis Israel, annuntians pacem per Iesum Christum, hic est omnium Dominus.) In hoc apparet (inquit) Deum

Acceptor personarum non est Deus. acceptorem non esse personarum, quia filium suum unigenitum, qui & Dominus omnium atq; conditor est, cum genere humano pacem facere misit, in cujus nomine prophetis attestantibus, remissionem peccatorum non Iudæi tantum, sed omnes qui credunt, accipiant.

Symbolo contenta. *Vos scitis, quod factum est verbum per universam Iudæam, & cætera.*) Breviter omnia, quæ in symbolo dicuntur, complexus est, quod Jesus sit Christus, quod omnium Dominus, quod mundum Deo reconciliare missus, quod Ioannis voce præconatus, quod Spiritu S. perunctus, quod Deo inhabitante per miracula declaratus, quod crucifixus, & à mortuis suscitatus, suisq; manifestatus, quod judex omnium in fine venturus, quodq; etiam Ecclesiam suam per fidem totum sit dilataturus in orbem.

Quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto & virtute.) Alia editio dicit: *Sicut unxit eum Deus.* Prædicavit ergo Ioannes Iesum, sicut unxit eum Deus Spiritu sancto, tunc utique cùm dicebat: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.* Et iterùm: *Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbā super eum.* Vnctus est ergo Iesus non oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur unguento, quo baptizatos ungit Ecclesia. Nec tamen tunc unctus est Spiritu sancto, quando super eum baptizatum velut columba descendit. Tunc n. corpus suum, id est, Ecclesiam suam præfigurare dignatus est, in qua præcipuè baptizati Spiritum sanctum accipiunt. Sed ista mystica & invisibili unctione tunc intelligē dus est unctus, quando verbum Dei caro factum est, i. quando humana natura sine ullis præcedentibus bonorum operum meritis Deo verbo est in utero virginis copulata, ita ut cum illo fieret una persona. Ob hoc confitemur eum natum de Spiritu sancto & Maria virgine. Vnctio Christi.

Quoniam Deus erat cum illo.) Id est, pater cum filio. Melius est enim sic intelligere, quam divinitatem filii cum homine, quem assumpsit cohabitantem significari, ne Christi personam geminare, & in Nestorii dogma cadere videamur.

Nobis qui manducavimus & bibimus cum illo, postquam resurrexit à mortuis.) Hic beatus Petrus, quod in Evangelio non recitatur, exponit, post resurrectionem scilicet se bibisse cum Domino. Nisi forte illic credamus indicatum ubi ait, *Donec illud bibam vobiscum novum in domo patris mei.* Bibisse cum Christo post resurrectionem.

Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum. Tunc rogaverunt eum, ut maneret apud eos aliquot diebus.) Ne baptisma gentibus tradere dubitetur, Spiritus sancti testimonio confirmatur, ipsas lavacri aquas, quas sanctificare solet, novo ordine præcurrentis, quod semel in testimonium fidei gentium, nunquam verò in Judæis evenisse reperitur. Spiritus sancti apparatio.

Et jussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Et obstupuerūt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro: quia & in nationes gra. &c.) Cum Ecclesiæ regula sit, fideles in nomine sanctæ Trinitatis baptizari, quæritur quomodo Lucas per totum libelli hujus textum, non aliter quam in nomine Iesu Christi baptismum dari testetur? Quod ita beatus Ambrosius solvit, quod per unitatem nominis impletum mysterium sit. Quia sive Christum dicas, & Deum patrem, a quo unctus est filius, & ipsum qui unctus est filium, & Spiritū, quo unctus est, designasti Scripturm est enim: *Iesum à Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto.* Sive patrem dicas, & filium ejus, & Spiritum oris pariter indicasti, si tamen id etiam corde comprehendas. Sive Spiritū dicas, & Deum patrem, à quo procedit Spiritus, & filium, quia filii quoq; est Spiritus, nuncupasti. Vnde ut rationi copuletur auctoritas, in Spiritu quoq; rectè baptizari nos posse, scriptura indicat, dicente Domino: *Vos autem baptizabimini Spiritu sancto.* Et Apostolus ait: *Omnes enim in uno corpore, in uno Spiritu baptizati sumus.* Aliter: præcipuè congruit nos in nomine Domini Jesu Christi baptizari. quoniam sicut Apostolus ait, *Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, &c.* Baptizari in nomine Christi.

CAPUT XI.

Bestiæ quid notatum. ET *vidi quadrupedia terræ, & bestias, & reptilia, & volatilia cæli, &c.*) Miror quomodo hæc quidē super escis quibusdam veteri lege prohibitis, nunc verò manducandis, interpretantur, cum nec serpentes vel reptilia possint edi, nec ipse Petrus sic intellexerit, sed omnes homines æqualiter ad Christi Evangelium provocari, nullumq; secundum naturam esse pollutum. Neq; enim quare bestias comederit, sed quare gentibus communicaverit, increpatus, mysterium hujus visionis exposuit.

Veni-

Septenarij ratio.

Venerunt autem mecum & sex fratres isti.) Pulchrè septenario fratrum numero este, gratia Spiritus sancti septiformis effusa est. Aliter. Quia sex diebus est mundus iste formatus, per sex fratres opera perfecta monstrantur. Qui benè doctorem comitantur, quando suis auditoribus inter verba exhortationis exempla perfectæ demonstrant operationis.

Gentium conversio.

Et glorificaverunt Deum, dicentes: Ergo & gentibus Deus pœnitentiam ad vitam dedit.) Hoc est, quod in beati Job libro legimus: *Ab Aquilone aurum veniet, & ad Deum formidolosa laudatio.* Quia prius frigido gentium pectore splendor fidei exortus est, & pro eodem inopinata fide Judæa Deum tremendo glorificat.

Perambulaverunt usque Phœnicem, & Cyprum, & Antiochiam, &c.) Hinc jam post revelationem sindonis Evangelicæ, in qua molliter superna spe animalia sancta quiescerent, res Ecclesiæ crescere cœperunt, cum per exteras provincias, insulas, & civitates, non solum Judæis, sed & gentibus Evangelium prædicatur.

Profectus est autem Tarsum, ut quæreret Saulum.) Dictum est enim supra, quia de Hierosolymis Saulus clam mitteretur Tarsum.

Agabus.

Et surgens unus ex eis, nomine Agabus, significabat per spiritum famem magnam futuram.) Agabus potest nuncius tribulationis interpretari, qui secundum nomen suum, & hic famem generalem, & infra Paulo Apostolo vincula prophetat.

Proposuerunt in ministerium mittere habitantibus in Judæa fratribus.) Sciebant in Judæa, & maximè Hierosolymis, famē acrius sævituram. Ubi pauperes erant sanctorum, qui rebus suis, domibus, agrisque venditis, pretia deferentes Apostolis, pecuniis acquirendis non multum ulterius vacabāt. Sed & nonnulli pro confessione fidei, ab ipsis Judæis incredulis propria substantia mulctabantur ablata. Quibus dicit Apostolus: *Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.* Hos inter eleemosynarios religiosum Helenæ Adiabenorum Reginæ factum memoratur, quæ comparatis ab Ægypto frumentis, Hierosolymitarum necessitatibus largissimè ministravit. Unde & honorificam ante portas ejusdem urbis meruit sepulturam.

CAPUT XII.

Famis tempus.

E*Odem autem tempore misit Herodes rex manus*) Non famis videlicet tempore, quam quarto Claudii anno factam historiæ referunt, cum Herodes tertio ejusdem sit anno defunctus, sed illo haud dubie tempore, quo oblationes Hierosolymam deferebantur. Non autem putemus Herodem, qui tetrarcha erat, postea Regem factum, hoc capitulo designatum. Refert enim Josephus, Caium imperio suscepto continuo Judæorum principatū huic Herodi filio Aristobuli, quem tamen ille Agrippam nominat, tradidisse, simul & Philippo ac Lysaniæ tetrarchias. Quarto autem, id est, ultimo imperii anno Herodi eidem pariter contulisse. Ipsum vero Herodem, qui vel in Joannis nece auctor extiterat, vel in passione Domini interfuerat multis excruciatum morbis exilio damnasse perpetuo. Porro hunc Herodem sive Agrippam, tertio Claudii anno, sui vero regni septimo ab Angelo percussum, regnum Agrippæ filio reliquisse. Aristobulus autem quem dixit, ipse est, qui à patre perfido, id est, Herode seniore, sub quo Dominus natus est, cum fratre Alexandro fuerat interfectus.

Herodes varij.

Herodes Agrippa, Aristobulus.

Iacobi historia.

Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio.) De quo Jacobo, Clemens Alexandrinus historiam quandam dignā memoria refert. (Et is (inquit) qui obtulerat eum judici ad martyrium (Jacobum scilicet) motus etiam ipse, confessus est se esse Christianum. Ducti sunt autem ambo pariter ad supplicium. Et cum ducerentur in via, rogavit Jacobum dari sibi remissionem. At ille parumper deliberans: Pax tibi, inquit. Et osculatus est eum. Et ita ambo simul capite plexi sunt.)

Tradens quatuor quaternionibus militum.) Sicut centurio centum, ita quaternio militum sub se milites habebat.

Quaternario.

Percussoque latere Petri suscitavit eum.) Percussio lateris commemoratio passionis Christi est, de cujus vulnere salus nostra profluxit. Et nobis quoque pressuratum catena retentis, tale solatium ipse reddit Apostolus Petrus, dicens: *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini.*

Cingulorum usus. Rigor quando laxandus.

Præcingere, & calcea te caligas tuas.) Et Prophetas & Apostolos cingulis usos fuisse legimus, cujus sibi Petrus ligamenta propter rigorem carceris ad horam laxaverat, ut tunica circa pedes demissa, frigus noctis utcunque temperaret, exemplum præbens infirmis, cum vel molestia corporali, vel injuria tentemur humana, licere nobis aliquid de nostri propositi rigore laxare. Et quia dictum est, *Sint lumbi vestri præcincti, & calceati pedes in præparatione Evangelij pacis*, spiritaliter virtutum, verbique prædicandi resumere jubetur insignia.

Porta ferrea.

Venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem.) Angusta imo ferrea erat porta, quæ ducit ad Hierusalem cœlestem, sed Apostolorum vestigiis nobis est jam facta meabilis, qui sanguine proprio ferreum vicerunt ostium. De hoc Arator:

Ferrea quid mirum si cedunt ostia Petro?
Quem Deus ætherea custodem deputat aula,
Ecclesiaque sua faciens reserare catenam
Infernum superare jubet.

Et Petrus ad se reversus.) Id est, à contemplationis culmine ad hoc regressus, quod in intellectu communi & prius fuit.

Processit puella ad audiendum.) Et Dominum de tumuli claustris egressum prima mulier discipulis nunciavit, ut ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia.

Puella processit. Angelum quisque suum habet.

Illi autem dicebant, Angelus ejus est.) Quod unusquisque nostrum habeat Angelum, & in libro pastoris, & in multis sanctæ scripturæ locis invenitur. Nam & Dominus de parvulis: *Angeli, inquit, eorum semper vident faciem patris mei.* Et Jacob de se loquitur: *Angelus qui eruit me de cunctis malis.* Et hic discipuli Angelum Apostoli Petri venire credebant.

Cæsarea Palæstinæ.

Descendensque à Iudæa in Cæsaream.) Quamvis juxta situm locorum Cæsaream Philippi dicere videatur, eo quod hæc sicut & Tyrus & Sidon urbs sit Phœnicis, Iosepho tamen exponente discimus hæc in Cæsarea Palæstinæ gesta, quæ quondam Turris Stratonis dicta est, & est in confinio Phœnicis & Palæstinæ, in littore maris magni sita.

Tyrus.

Postulabant pacem, eo quod aleretur regiones eorum ab illo.) Necessariam habebant vicini regis amicitiam, eo quod illorum regio valde angusta, & Galilææ Damascique pressa finibus esset. Unde nec ipsa metropolis eorum Tyrus tantas habebat opes de terra sua, ut totius orbis esse possit emporion, quantas de subnectione navium. Est autem maxime purpuræ conchyliorumque ferax.

Purpura Tyria. Angelus Herodem percutit.

Confestim autem percussit eum Angelus Domini.) Consonanter etiam Josephus: *Dum impietatem (inquit) illicita adulationis non exhorreret, respiciens paulo post imminentem atque insistentem capiti suo videt Angelum: eumque sensit continuo exitij sui ministrum, quem prius noverat provisorem bonorum.* Et paulo post: *Verum continuis quinque diebus ventris doloribus cruciatus, vitam violenter abrupit.*

CAPUT XIII.

Saulus quando Paulus & Apostolus.

S*Egregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod assumpsi eos.*) Videtur Saulus juxta ordinem historiæ, tertio decimo post Domini passionem anno, apostolatum cum Barnaba, Paulique accepisse vocabulum. Quartodecimo autem anno juxta condictum Jacobi, Cephæ, & Joannis, ad gentium magisterium profectum est. Nec historia Ecclesiastica repugnat, dicens Apostolis fuisse præceptum, ut duodecim annis prædicarent in Judæa.

Sinagoga in civitatibus.

Prædicabant verbum Dei in synagogis Iudæorum.) Propter ignaros locorum semel annotandum credidi. Ubicunque synagogam Judæorum videris, scito in civitate gesta, quæ dicuntur.

Cui nomen erat Barieu.) Corruptè legitur Bariesu: cum

ieu.

Barieu, id est, maleficus, sive in malo, legi debeat. Credo quia nomen Jesu eisdem literis, sed nota superposita scribatur. Non enim convenit, hominem flagitiosum & magum, filium Jesu, id est, Salvatoris appellari: quem econtrario Paulus filium diaboli nuncupat.

ulus un dictus.

Saulus autem, qui & Paulus repletus Spiritu sancto.] A Sergio Paulo proconsule, eo quod eum Christi fidei subegerit, Pauli sortitus est nomen. Et sequentia libelli hujus de Pauli miraculis agunt. Oportuit enim, ut ipse consummationem Apostolicis actibus daret, quem diu contra stimulos recalcitrantem Dominus elegisset.

ecitas entis,

Ecce manus Domini super te, & eris cacus) Sciebat Apostolus sui memor exemplis, de tenebris oculorum mentis posse resurgere ad lucem. Nec enim merebatur habere carnis oculos, qui mentis oculos aliis auferre laborabat.

ntiochia a. phne. ristiani imi.

Venerunt Antiochiam Pisidiæ.) Duæ Antiochiæ civitates sunt, una in Syria cœle, à Seleuco Rege condita, quæ Rebla ante vocabatur, cui Daphnen fontem proximum dicunt, ejusque illam aquis abundantissimis perfrui, in qua primum cognominati sunt discipuli Christiani. Altera autem Antiochia, de qua nunc dictum est, in provincia Pisidiæ.

ni 450

Sorte distribuit eis terram eorum, quasi post quadringentos & quinquaginta annos.) Dixerat Deus ad Abraham, quia erit semen ejus accola in terra aliena annis quadringentis. Et iterum ait, *Quia in Isaac vocabitur tibi semen.* Ab exortu ergo seminis usq; ad exitum Israel ex Ægypto, fuerũt (ut Exodus scribit) anni quadringenti quinque. His adde annos quadraginta in deserto, & quinq; in terra Chanaan, quibus actis videtur terra quievisse à præliis, & sors fuisse missa, & invenies annos quadringentos quinquaginta.

ulis re um.

Et dedit Deus illis Saul annis quadriginta.) Credo quia liber Regum non apertè quot annis Saul regnaverit, exponit, Apostolum vulgo loquentem hoc, quod fama crebrior haberet, dicere voluisse. Sed quærentes solicitius ibidẽ, sicut & Chronicorum libri testantur, invenimus Samuel & Saul annis quadraginta Israeli præfuisse. Factum est enim, inquit, quadringentesimo octogesimo anno egressionis filiorum Israel ex Ægypto, cœpit Salomon ædificare templum Domino, anno quarto regni sui. Cum vero ad trecentos nonaginta sex annos, quibus judices præfuerunt, ut eorum liber indicat, quadraginta David & Salomonis quatuor adjicies, restant quadraginta, quorum (ut Josephus testis est) Samuel viginti, & Saul alios totidem in regimine transegerunt.

carna- nis pre- fsio.

Quoniam hanc Deus adimplevit filiis vestris, resuscitans Iesum, sicut & in Psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te.) Non est putandum hoc exemplum Psalmi ad resurrectionẽ Christi, cujus proximè meminit, sed ad ipsam ejus incarnationem, de qua supra locutus est, pertinere. Nam sequens versiculus, de resurrectione manifestissimè testatur. Cum enim superius de incarnatione, passione ac resurrectione illius ageret, voluit utraq; pariter, datis de Psalmo testimoniis astruere. *Qui ergo*, inquit, *æternus es, ante secula filius, nunc in tempore natus appareбis.* Quidam codices habent, *Sicut in primo Psalmo scriptum est.* Quod ita exponitur, primum & secundum Psalmum compositos, qui & à beatitudine incipiat, & in beatitudinem desinat.

al.1. & unus.

Quia dabo vobis sancta David fidelia.) Id est, quæ cunq; David promisi, eadem vobis certissimè fidelis sponsor implebo, Christum videlicet de ejus esse stirpe nasciturum. Sic enim Esaias novi testamenti mysteria prægustans, ait: *Et constituam vobis testamentum æternum, sancta David fidelia.* Quod in Hebraica veritate legitur, *Et feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.*

ansla- ex He aico.

Secuti sunt multi Iudæorum & colentium advenarum.) Melius legitur, *Et colentium Deum*, sicut in Græco vidimus. Significat autem eos, qui natura gentiles erant, sed religione Judæi, quos Græcè proselytos nuncupant.

ofelyti.

Sic enim præcepit nobis Dominus: Posui te in lumen gentibus.) Quod Domino Christo specialiter dictum est, hoc jam sibi dictum arbitrantur Apostoli, membra se videlicet illius esse recolentes, sicut etiam ipse propter ejusdem corporis unionem dixit: *Saule, Saule, quid me persequeris?*

At illi excusso pulvere pedum in eos, venerunt Iconium.) Pulvis juxta Evangelii præceptum excutitur de pedibus in testimonium laboris sui, quod illorum civitatem ingressi sunt, & prædicatio Apostolica ad illos usque pervenerit: sive excutitur pulvis, ut nihil ab eis accipiant, nec ad victum quidem necessarium, qui Evangelium spreverunt. — *Pulveris excussio.*

Discipuli quoque replebantur gaudio & Spiritu sancto.) In Græco habetur, Discipuli autem; ut intelligamus Judæis fidem persequentibus, discipulos econtrario spiritali gaudio ditatos. — *Autem, non quoque.*

CAPUT XIV.

Ad iracundiam concitaverunt animas gentium adversus fratres.) Quod in Græco sequitur, *Deus autem pacem fecit*: quidam codices Latini minus habent. Et ibi, *Erant evangelizantes*, sequitur in Græco, *Et commota est omnis multitudo in doctrina eorum.*

Paulus autem & Barnabas morabantur in Lystris.] Et hi quoque versiculi in quibusdam nostris codicibus non habentur.

Et quidam vir Lystris infirmus pedibus sedebat, &c.) Sicut claudus ille, quem Petrus & Joannes ad portam templi curarunt, salutem præfigurat Judæorum, ita & hic Lycaonius æger populum gentium longè à legis templiq; religione remotum, sed Pauli Apostoli prædicatione collectum. *Dextras*, inquit, *dederunt mihi & Barnabæ societatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circuncisionem.* Sed & tempora expositioni conveniunt. Nam ille primis fidei temporibus, cum necdum gentibus verbum crederetur, hic verò Judæis ob perfidiam expulsis, & damnationis pulvere respersis, inter nova conversæ gentilitatis gaudia sanatur. — *Gentium conversio.*

Et videns, quia haberet fidem, ut salvus fieret.) Et ille Judaico more pecuniam, iste autem ex fide salutem quærit ab Apostolis.

Dixit magna voce: Surge super pedes tuos rectus.) In Græco exemplari legitur: *Dixit magna voce: Tibi dico in nomine Domini Iesu Christi, surge super pedes tuos rectus.* Hæc de translatione posuimus, ne codicum varietate stupefactus, quid veritas sit ignores.

Dii similes facti hominibus descenderunt ad nos.) Stultus error gentilium, qui omne, quod supra se vident, deos putant.)

Et vocabant Barnabam Iovem.) Ob hoc videlicet, quia prior eorum esse videretur; Jovem namque divum patrem, atque hominum regem putaverunt. — *Barnabas Iuppiter.*

Paulum enim Mercurium, quoniam ipse erat dux verbi.) Quia Mercurium credebant eloquium linguamq; præstare mortalibus. Unde & Mercurium quasi medio currentem, id est, inter aures linguasq; Latini nuncupabant. Græci autem ἑρμῆν, hoc est, Interpretem appellabant. — *Mercurius.*

Tauros & coronas ante januas afferens.) Tauros ad victimas, coronas vero, ut vel faciem templi juxta ritum gentium ornaret, vel eis quasi diis immolaturus imponeret.

Conscissis tunicis suis exilierunt in turbas, & cætera.) Paventes scindunt vestimenta, quod deorum cultu honorarentur. Hoc enim facere consuetudinis Judæorum est, quoties aliquid blasphemum, & quasi contra Deum audierint. Herodes autem, quia non dedit honorem Deo, sed acquievit immoderato favori populi, statim ab Angelo percussus est. — *Scindere tunicas.*

CAPUT XV.

Statuerunt ut ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alii ex aliis ad Apostolos & presbyteros in Hierusalem, &c.) De hac ascensione sua Paulus ipse scribit ad Galatas. Deinde post annos quatuordecim ascendi Hyerosolymam, cum Barnaba, assumpto & Tito, & contuli cum illis Evangelium, quod prædico in Gentibus. Ubi numerus ipse, quem posuit, recensendus est annorum. Scimus enim Petrum & Paulum Apostolos anno post passionem Domini trigesimo octavo, id est, ultimo Neronis passos fuisse martyrium, & beatum Petrum Romæ viginti quinq; annis Episcopalẽ sedisse cathedram. Vigintiquinq; autem & quatuordecim, — *Concilium Apostol.* — *Petri & Pauli passionis annus.*

non

Petri Romam adventus. non triginta octo, sed triginta novem faciunt. Sequitur ergo, ut beatum Petrum eodem quartodecimo post Dominicam passionem anno, quo eum Hierosolymis alloquitur Paulus, quarto Claudii Cæsaris Romam venisse credamus. *Pauli conversionis tempus.* Simulque nisi fallor, ex hac positione beatum Paulum Apostolum, eodem quo Dominus passus est, & resurrexit anno ad fidem venisse probatur.

Circumcisio abolita. *Dicentes, quia oportet circumcidere eos.*) Hoc errore decepti erant Galatæ, ut circumcisionem & legis ceremonias cum gratia baptismi crederent esse miscendas.

Fide purificans corda eorum.) Non ergo circuncisione carnis illos mundare opus est, quorum tanta fides corda purificat, ut etiam ante baptisma Spiritum sanctum accipere mereantur.

Salus etiam veterum Christi fides. *Sed per gratiam Domini Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum & illi.*) Si ergo & illi, id est, patres portare jugum legis veteris non valentes, per gratiam Domini Jesu Christi salvos se fieri crediderunt, manifestum est, quod hæc gratia esset, quæ antiquos justos vivere fecit. Quia *justus ex fide vivit.* Ideo sacramenta esse potuerunt pro temporum diversitate diversa, ad unitatem tamen ejusdem fidei concordissimè recurrentia.

Tabernaculum David. *Post hæc revertar, & ædificabo tabernaculum David, quod decidit, & cætera.*) Tabernaculum David umbra legis significat, quæ traditionibus Pharisæorum corrupta & dilacerata, sed Domino revertente, i. in carne apparente, à Deo spiritali est gratia erecta, ut non tantum Judæi, sed & cunctæ gentium nationes nomen ejus requirant.

Et suffocatu & sanguine.) Id est, à fundendo sanguine, vel manducando cum sanguine. Hæc quidem de gentili vita venientibus, pro ipsis fidei rudimentis, & inveterata gentilitatis consuetudine concessa sunt, sed ne putarentur eadem etiam perfectioribus sufficere, vigilanter adjunxit, atque ait:

Moses enim à temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent in synagogis.) Id est, & si præceptorum nunc acerbitate non graventur à nobis, procedente tamen tempore, dum frequentius ad lectionem legis Prophetarumque convenerint, paulatim vitæ instituta & servandæ invicem dilectionis jura suscipient. Primitivam enim adhuc Judaizantem Ecclesiam, hæc sabbatis celebrasse perceptum est. *Sabbati servatio.*

Visum est enim Spiritui sancto & nobis.) Id est, placuit Spiritui sancto, qui arbiter suæ potestatis existens, ubi vult spirat, & ea quæ vult, loquitur.

Placuit & nobis.) Non nostra sola voluntate, sed ejusdem spiritus instinctu.

Paulus autem & Barnabas demorabantur Antiochiæ.) His diebus impletum est, quod Apostolus Paulus ait: *Cum venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti.*

Paulus autem rogabat, non debere recipi eum.) Quoniam in ipsa se aciei fronte constituens, nimis tepide steterat, merito eum Paulus abjecit, ne illius quasi contagione vires corrumperentur aliorum.

Dissensio sine delicto. *Facta est autem dissensio.*) Noli hoc delictum putare. Non enim commoveri malum est, sed irrationabiliter, nulloque justo flagitante negotio commoveri.

Barnabas & Marcus. *Et Barnabas assumpto Marco navigaret Cyprum.*) Propter amatum sibi fratrem, & affinitate conjunctum (leguntur enim fuisse consobrini) Barnabas separatus à Paulo, patriam repetit insulam, & nihilominus Evangelicæ prædicationis injunctum sibi opus exercuit.

CAPUT XVI.

Circumcisio Timothei. *Circumcidit eum propter Judæos, qui erant in illis locis.*) Non quod figuras legis, Evangelii veritate lucente quippiam utilitatis crederet allaturas; sed ne per occasionem gentium Judæi à fide recederent. Quibus tamen umbra vetus paulatim tollenda erat, sicut & gêtibus morum pravitas antiquorum, ut supra dictum est. Illæ enim umbræ legales, quasi à Domino aliquando constitutæ, interdum ab Apostolis sunt illis temporibus ob declinandam Judæorum perfidiam usurpatæ. Gentilis verò institutio, ut verè à satana reperta, nunquam à sanctis est attacta.

Vetati sunt à Spiritu sancto loqui verbum in Asia, &c. usque, transiens in Macedoniam, adjuva nos.) Verè terribilis Dominus in consiliis super filios hominum. Iste se magistrum per omnia sequi promittit, nec permittitur, alter sequi jussus, nec ad patris sepulturam petitas accepit inducias. Invictus ac repugnans attrahitur Saulus. Cornelio precibus & eleemosynis insistenti, velut remunerationis vice via salutis ostenditur, & qui novit corda Deus, beneficii gratia Doctorem ab Asia removit: ne si sanctum canibus detur, error cordis iniqui gravius de contempta prædicatione judicetur. Rursumque alia curante Apostolo, legatus Macedo, quem angelum gentis illius credimus, micas sibi dominici panis petit offerri. *Judicia Dei abyssus multa.* *Angelus Macedonum.*

Colonia. *Quæ est prima partis Macedoniæ civitas Colonia.*) Colonia est, quæ defectu indigenarum novis cultoribus adimpletur. Unde & à cultu agri colonia dicta est.

Pythonica ars. *Puellam quandam habentem spiritum pythonem.*) Quid pythonica divinatio gerat artis, in libro Regum invenimus, ubi rogante Saule pythonissa vel animã Samuelis, vel pro ea potius spiritum immundum evocavit ab inferis. Quod magicæ phantasiæ genus ab Apolline Pythio repertum, atque ab ejus cognomine sic dicunt esse vocatum. Sed & Hebræum nomen congruit, qui Pythona os Abyssi dicũt.

Isti homines servi Dei excelsi sunt.) Non voluntaria illa confessio est, quam præmium sequitur confitendi, sed timore Spiritus sancti cogente, vera spiritus mendax loquitur, non ausus luce præsente suas ultra celare tenebras. Peccatori dicit Deus: *Quare tu enarras justitias meas?*

Ne corrumpamur amari
Melle doli, si vera canat, qui falsa ministrat.
Ut Arator ait.

Pythonissa confessio. *Præcipio tibi in nomine Jesu Christi exire ab ea.*) Barjesum qui fidei impugnator erat, & artis infirmitate, & oculorum amissione cæcavit. Hanc verò, quæ perversa licet mente; vera tamen loquebatur, arte solummodo nefaria privare curavit. Quia enim indignum erat, ut verbum Evangelii spiritus immundus annuntiaret, abscedere hunc & silere præcepit, quia dæmonia cum tremore debent Dominum confiteri, non autem laudare cum gaudio.

Senatus decretum de novo Deo. *Et annuntiant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani.*) De fide Jesu Christi dicunt, in cujus nomine Pythonis spiritus exierat. Jam enim decreverant Romani, ne quis Deus esset acceptus, nisi à Senatu probatus.

Media autem nocte Paulus & Silas adorantes Deum, hymnum dicebant, & cætera.) Devotio simul Apostolici pectoris, & virtus exprimitur orationis, cum & illi hymnos in imo carcere cecinerint, & eorum laus terram carceris commoverit, & fundamenta concusserit, & aperuerit ostia, atque ipsas postremo vinculatorum catenas resolverit. Aliter. Quicunque fidelium omne gaudium existimat, cum in tentationes varias inciderit, libenterque gloriatur in infirmitatibus suis, ut inhabitet in eo virtus Christi, hic profecto cum Paulo & Sila inter carceris tenebras hymnizat, & cum Psalmista Domino decantat: *Tu es mihi refugium à pressura, quæ circumdedit me, exultatio mea.*

Lavit plagas eorum, & baptizatus est ipse.) Pulchra rerum varietas. Quibus plagas vulnerum lavit, per eos ipse plagas amisit.

CAPUT XVII.

Adaperiens & insinuans, quia Christum oportuit pati, & resurgere à mortuis, & quia hic est Christus Jesus.) Utrunque pater de scripturis insinuabat, quia & Christum pati & resurgere oporteret, & hæc eadem passio ac resurrectio ad nullum alium, quam ad Jesum Nazarenum pertineret. Erant enim quidam Judæorum, sicut & hodie sunt ita perfidi, ut cum Christi passionem ac resurrectionem scripturis incertam negare non possint, hæc tamen ad Jesum pertinere omnino negent, magisque Antichristum expectare, quam Jesum Christum credere velint. Et ideo Paulus, non modo Christi mysteria prædicabat, sed hæc etiam in Christo Jesu consummata docebat.

Et de colentibus, gentilibusque, multitudo magna.) Id est, & de iis, qui gentilem ritum Judaismo mutaverant, & de iis, qui omnino gentiles permanserant, multi ad Christum confluebant.

Nobiliores. *Hi autem erant nobiliores eorum, qui sunt Thessalonicæ.*) Animæ nobilitatem dicit, qua verbo audiendo scrutandoque instituerant.

Epicurii. Stoici. *Quidam autem Epicurei & Stoici philosophi, disserebant cum eo.*) Epicurei præceptoris sui tarditatem secuti, felicitatē hominis in sola corporis voluptate, Stoici verò in sola animi virtute posuerunt. Qui inter se quidem dissidentes, Apostolorum tamen unanimiter impugnant, eo quod hominem sicut ex anima & corpore subsistere, ita in utroque docetet beatum esse debere, sed hoc nec tempore præsenti, nec virtute humana, sed gratia Dei per Jesum Christum in resurrectionis gloria perficiendum.

Spermologus. *Quid vult seminiverbius hic dicere?*) Rectè seminiverbius, id est, σπερμόλογος vocatur, quia semen est verbum Dei. Et ipse Paulus Apostolus dicit: *Si nos vobis spiritalia seminavimus,* &c.

Deus ubi notus & ignotus. *Inveni Aram, in qua scriptum erat, Ignoto Deo.*) Notus in Judæa Deus, sed non receptus. Ignotus in Achaia Deus, quamvis per multa quæsitus. Et ideo qui ignorat, ignorabitur: qui prævaricatur, damnabitur. Neutri immunes à culpa, sed excusabiliores, qui fidem non obtulere Christo, quem nesciebant, quam qui manus intulere Christo, quem sciebant.

Ordo disputationis Pauli. *Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cæli & terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, & cætera.*) Ordo diligenter Apostolicæ disputationis est intuendus, qua ita apud gentiles tractatus seriem format, ut primum unum Deum auctorem mundi omniumque esse doceat, in quo vivimus, & movemur, & sumus, cujus & genus sumus, ut non solum propter munera lucis & vitæ, verum etiam propter cognationem quandam generis diligendū ostendat, deinde opinionem illam, quæ est de idolis, aperta ratione devincat, quod totius mundi conditor & Dominus, templis non possit includi saxeis, quod omnis beneficii largitor sanguine non egeat victimarum, quod hominum denique creator & gubernator omnium, non possit hominis manu creari: quod postremo Deus, ad cujus homo factus est imaginem, non debeat metallis existimari similis, erroris remedium docens esse studium pœnitendi. Nam si primo destruere voluisset ceremonias idolorum, aures gentium respuissent. Cum ergo unum Deum esse persuaderet, tunc judicio ejus astruxit, per Christum nobis salutem datam, magis tamen eum hominem, quam Deum nuncupans, incipiensque ab illis, quæ gessit in corpore, & ea divina describens, ut plus quam homo fuisse videretur, victam unius virtute mortem, mortuumque ab inferis resuscitatum (paulatim enim fides crescit) ut cum supra hominem fuisse videretur, Deus esse crederetur. Quid enim interest, quos quisque credat ordine? Non in principiis perfecta quæruntur, sed de initiis ad ea, quæ perfecta sunt, pervenitur.

In ipso enim vivimus, & movemur, & sumus.) Hic versus quia difficili intellectu est, beati Augustini verbis debet exponi. Ostendit, inquit, Apostolus, Deū in his, quæ creavit indesinenter operari. Neque enim tanquam substantia ejus sic in illo sumus, quemadmodum dictum est, quod habeat vitam in semetipso, sed utique cum aliud sumus, quam ipse, non ob aliud in illo sumus, nisi quia id operatur. Et hoc est opus ejus, quo continet omnia, & quod ejus sapientia pertendit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Per quam dispositionem in illo vivimus, & movemur, & sumus. Unde colligitur, quod si hoc opus suum rebus subtraxerit, nec vivemus, nec movebimur, nec erimus. Et paulo post: *Neque enim,* (inquit) *cælum & terra, & omnia quæ in eis sunt,* universa scilicet spiritalis corporalisque creatura in seipsa manet, sed utique in illo, de quo dictum est: *In illo enim vivimus, & movemur, & sumus.* Quia & si unaquæque pars potest esse in toto, cujus pars est, ipsum tamen totum non est, nisi in illo, à quo conditū est. Idem beatus Augustinus alibi: *Hoc* (inquit) *si secundum corpus diceret Apostolus, etiam de isto corporeo mundo posset intelligi. Nam & in illo secundum corpus vivimus, & movemur, & sumus.* Unde secundum mentem, quæ facta est ad ejus imaginem, debet hoc accipi excellentiore quodam, eodemque non visibili, sed intelligibili modo. Nam quid non est in ipso, de quo divinè scriptum est, *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia?*

Arati versus. *Sicut & quidam vestrorum poetarū dixerunt.*) Hoc est, quod alibi dicit: *Nihil judicavi me scire inter vos, nisi* Jesum crucifixum. His enim, qui Prophetarum fidem non recipiebant, non Mosi, non Esaiæ, vel alicujus prophetarum, sed auctorum suorum loquitur testimoniis, versum videlicet Arati decantans, & de falsis ipsorum, quibus contradicere non poterant, sua vera confirmans. Magnæ quippè scientiæ est, dare in tempore cibaria conservis, & audientium considerare personas.

Genus Dei. *Ipsius enim & genus sumus.*) Genus rectissimè dicimur Dei, non ex ejus natura editi; sed per spiritum illius & voluntariè creati, & adoptione recreati.

Dionysius. *In quibus & Dionysius Ariopagita.*) Hic est Dionysius, qui pòst Episcopus Corinthiorum gloriosè Ecclesiam rexit, multaque ad utilitatem Ecclesiæ pertinentia, quæ hactenus manent, ingenii sui volumina reliquit, cognomen à loco, cui præerat, accipiens. *Ariopagus.* Ariopagus est in Athenarum curia, nomen à Marte trahens. Siquidem Græcè Mars, ἄρης & villa πάγος dicitur.

CAPUT XVIII.

Suetonius. *Eo quod præcepisset Claudius, discedere omnes Judæos à Roma.*) Hoc Josephus nono Claudii anno factum narrat. Suetonius autem historicus hoc modo refert: Claudius Judæos impulsore Christo assiduè tumultuantes Roma expulit. Quod utrum contra Christum tumultuantes Judæos coerceri & comprimi jusserit, an etiam Christianos simul velut cognatæ religionis homines voluerit expelli, nequaquam discernitur.

Scenofactorii. *Erant autem scenofactoriæ artis.*) Quasi exules in terra & peregrini, tentoria sibi, quibus in via utantur, ædificant, *Scena.* σκηναὶ Græcè tabernacula dicuntur, etymologiam ab obumbrando ducentia, apud quos umbra σκία dicitur, σκηναὶ autē vel σκηνώματα, quasi umbracula sonāt, quę sagis laneis vel ligneis aut cilicinis, sive ex arborū frondibus aut virgultis veteres componebant. *Pauli opificium mysticè.* Mysticè autem, sicut Petrus piscando, nos à fluctibus seculi per retia fidei extrahit, ita Paulus umbracula protectionis erigēdo, ab imbre nos criminum, ab ardore tentationum, & à ventis insidiarū verbo factisque defendit. Sequūtur in hoc loco duo versus in Græco, qui in quibusdam nostris codicibus non habentur.

Disputabat autem in synagoga per omne sabbatum, suadebatque Judæis & Græcis.) Ac deinde quod utrique codices habent, adjungitur.

Cenchræ. *Cum venissent à Macedonia Silas & Timotheus, & cætera. Qui sibi totonderat in Cenchris caput: habebat enim votum.*) Cenchræ portus est Corinthi, ubi navim ascensurus caput ex voto totondit. *Tondendi capitis ratio.* Nam juxta legem Mosi, qui se Deo voverunt, comam nutrire, quamdiu Nazarei fieri velint, & postea eam rondere atque igni tradere jubebantur. Hæc ergo fecit Paulus, non quidem oblitus, quid de abolitione legis cùm cæteris Apostolis Hierosolymis statuerat, sed ne scandalizarentur, qui ex Judæis crediderant, simulavit se Judæum, ut Judæos lucrifaceret. Quidam codices plurali numero habent, *Totonderunt caput, & habebant votum,* id est, Priscilla & Aquila. Sed egregii Doctores Ecclesiæ Hieronymus & Augustinus, in suis uterque Epistolis, & singulari numero ponunt, & de Paulo interpretantur. Ponit enim ita Hieronymus: *Fratribus valedicens navigabat Syriam, & cum eo Priscilla & Aquila, & totondit sibi in Cenchris caput: votum enim habuerat.*

Profectus est ab Epheso, & descendens, Cæsaream ascendit, & salutavit Ecclesiam.) Cæsaream Cappadociæ metropolim dicit. Nondum enim in Syriam Phœnicis advenerat. Hæc quondam à Mosoc filio Japhet Mosacha dicta, pòst à Cæsare Augusto Cæsarea nomen accepit.

Qui

Qui cum venisset, contulit multum ijs qui crediderunt.) Vehementer enim Judæos revincebat. Alia translatio habet: *Profuit multum credentibus per gratiam.* Hoc est ergo quod eisdem Achaicis Apostolis scribit: *Ego plantavi, Apollo rigavit.*

Apollo.

CAPUT XIX.

DIxitq; ad eos: *Si Spiritum sanctum accepistis credentes.*) Hoc est, si post baptisma manus impositionem, qua Spiritus sanctus dari solet accepistis.

Baptisma Ioannis. *Ioannes baptizavit baptismo pœnitentiæ.*] Non hoc baptisma, inquit, remissionem peccatorum donare, sed pœnitentiam tantum potuit docere. Nam sicut signum circuncisionis signaculum in Patriarchis fidei quam gerebant extiterat, ita & hoc lavacrum populus pœnitens, quasi singulare signaculum suæ devotionis accepit: quod tamen ipsum figuraliter, etiam Christi baptisma, quo remissio daretur, ostenderet.

Quæstio de rebaptizando. *His auditis baptizati sunt in nomine Domini Iesu.* Quæstio crebro ventilatur, utrum illi qui per ignorantiam fortè à non baptizatis, sed tamen rectæ fidei aliquibus baptizati sunt, iterum baptizari debeant. Quam hoc capitulo expositam reor. Quid enim differt, utrum tunc ante initium baptismi Christi, an nunc sine successione ejusdem quisq; baptizetur, cum etiam ipse Joannes eos quos in fide & in nomine Christi licet venturi baptizaverat, iterum baptizandos esse prædicaverit, dicens: *Ego baptizo vos aqua; ille vos baptizabit in Spiritu sancto?* Si enim nunc talibus ad remedium sola communicatio corporis & sanguinis Christi ut quidam dogmatizant, sufficere posset, potuisset & tunc: neq; opus esset à Christi discipulis baptizari, quos Joannes aqua baptizaverat, sed tantum sanguinis participatione confirmari.

Iudicia Dei abyssus multa. *Erant autem omnes viri ferè duodecim, &c.*) Verum judicia Dei abyssus multa. Ecce Asia nuper Apostolorum nec visitatione digna, nunc & Apostolico sacrata numero, & prophetali est munere sublimata. Et notandum quod Spiritus sanctus & hic in duodecim discipulos, & supra in centum viginti, qui est duodenarius numerus decies ductus, adventus sui signa monstraverit: illud in Hierusalem, hoc in Epheso, quæ est civitas Græcorum. Credo ut ostenderet se sive de Judæis seu gentibus credat quis, eos tantummodo qui unitati Ecclesiæ Catholicæ, atq; Apostolicæ communicent implere.

Duodenarius. Ephesus.

Exorcismi modi. *Tentaverunt autem quidam de circumeuntibus Iudæis exorcistis invocare super eos, qui, &c.*) Refert Josephus Regem Salomonem excogitasse, suamque gentem docuisse modos exorcismi, id est, adjurationis, quibus immundi Spiritus expulsi ab homine ulterius reverti non sint ausi. Fit autem hoc interdum etiam per reprobos, ob condemnationem eorum qui faciunt, vel ob utilitatem eorum qui vident & audiunt, ut licet homines despiciant signa facientes, tamen Deum honorent, ad cujus invocationem fiant tanta miracula.

Septenarius. *Erant autem quidam Scevæ Iudæi principis sacerdotum septem filij, qui hoc faciebant.*) Melius juxta Græcum legitur: *Erant autem cujusdam Scevæ.* Quoniam ergo ipse Satanas transfigurat se velut Angelum lucis, ministros quoq; suos eadem simulatione colorare non timet. Unde quia septenario numero solet Spiritus sancti gratia designari, in qua figura & Dominus post resurrectionem cum septem discipulis epulatur, & septem fratres ad Cornelium Spiritu sancto baptizandum evangelizaturi veniunt, filii Scevæ quasi spiritus malos expulsuri, septenario numero censentur. Qui quia non credendo, sed tentando Christi & Apostolorum nomen invocant, non à Deo tantum, verum ab ipsis dæmoniis suis subdolæ falsitatis merito condemnantur. Qui bene filii Scevæ dicuntur, qui interpretatur vulpecula clamans. Hoc animal doli & astutiæ sagacissimum, Judæos gentiles, & hæreticos Ecclesiæ Dei semper insidiantes, & quasi garrula voce perstrepentes ostendit. De quibus, ejusdem Ecclesiæ custodibus imperatur: *Capite nobis vulpes pusillas, quæ demoliuntur vineas.*

Sceva.

Iesum novi, & Paulum scio.) De hoc versu dicit Arator,

- - - *Cognosce furorem,*
Gens inimica tuum, dæmon regnare fatetur,
Quem venisse negas, atq; hoc convinceris ipso,
Quo stimulante ruis.

Curiosa. *Multi autem ex ijs qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, &c.*) Curiosa dicit, magicæ artis industriam, cujus sectatores merito suos libros incendunt, magno licet pretio æstimatos, quando ipsos quibus serviebant dæmones Jesum Christum Dominum & Apostolos ejus vident honorare.

Quinquagenary. *Invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium.*) Et debitoribus in Evangelio sub quinquagenario numero denariorum debita laxantur. Credo quia corporis quinque sensibus subsistentes in hac vita Decalogi præcepta transgredimur. Hic autem propter enormitatem magici sceleris, millenarius etiam adjectus est numerus. Aliter. Quinquagenarius sæpè numerus refertur ad pœnitentiam, remissionemq; peccatorum, unde & quinquagesimus pœnitentiæ Psalmus, & quinquagesimus remissionis est annus.

Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, &c.) Præmisit discipulos ad præparandas eleemosynas, quas Hierosolymam erat allaturus, ne cum ipse veniret tunc collectæ fierent.

Demetrius. *Demetrius enim quidam nomine argentarius, &c.*) Demetrius iste qui viam Domini turbare nititur, nomen proprium factis exequitur. Interpretatur enim, nimium persequens. Unde consequenter templa, quæ Dianæ facit, non alio quam argenti metallo ædificat, argento enim in scripturis eloquium, sicut auro sensus indicari solet. Et gentilis versutia religionem suam non ulla sensus ratione, sed nudo sermonis nitore solet astruere.

Argentũ, aurum.

Non solum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem venire, sed & magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur, & destrui, &c.) Id est, non solum opera nostra vana, nec mercede digna redarguentur, verum religio quoque nostra dehonestabitur, si Pauli doctrina prævaluerit idola Deos non esse. Et mira gentilium stultitia, qui illos colere non erubescunt, quos ab homine construi vel destrui posse cognoscunt.

Et exclamaverunt dicentes, Magna Diana Ephesiorum.) Quam Demetrius perituram dixit Dianam, illi econtrario magnam esse mitantur.

Theatrũ. *Et impetum fecerunt uno animo in theatrum.*) Theatrum, locus est semicirculi figuram habens, in quo stantes populi ludos scenicos intus inspiciebant. Unde & à spectaculo Græcè theatri nomen accepit. Itaque sicut Arator ait:

Non alio decuit causam meritumq; Dianæ
Lascivos tractare foro, caput area turpis
Concilii deformis opus.

CAPUT XX.

ET profectus est ut iret in Macedoniam. *Cum autem perambulasset partes illas, & exhortatus eos fuisset multo sermone, venit ad Græciam.*) Græcia est provincia Achaiæ, quam Græci Ἑλλάδα vocant. Deniq; ubi Latini codices Græcos, vel ad distinctionem Judæorũ, Gentiles habent, ibi Græcum exemplar Ἕλληνας & Ἑλληνιστάς scripsit. Ad hanc ergo post Macedoniam venit Paulus, quia proposuerat ut supra dictum est, transire a Macedonia & Achaia, & ire Hierosolymam.

Græcia Hellas.

Dominicus. *In una autem Sabbati cum convenissemus ad frangendum panem, &c.*) id est, die dominico qui est primus à Sabbato, cum ad mysteria celebranda congregati essemus.

Allegoria. *Protraxitq; sermonem usq; in mediam noctem. Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo.*) Possumus hic allegoricè dicere, quia cœnaculum sit altitudo spiritalium charismatum, nox obscuritas scripturarum, lampadum copia secretiorum, expositio dictorum: Dies dominica, recordatio vel dominicæ vel nostræ resurrectionis, & spiritualem admonere doctorem, ut si quando dulcedine resurrectionis & vitæ venturæ gaudiis illectos auditores suos ad virtutum summa provocaverit, ac prolixius disputando secreta

quæ damnare tanquam sacrilega putabatur, atq; ita ostenderet nec Judæos tunc ab eis tanquam nefariis prohibendos, nec gentiles ad ea tanquā ad necessaria compellendos: Nam si revera sic ea reprobaret, quemadmodum de illo auditū erat, & ideo celebrāda susciperet, ut actione simulata suam posset occultare sententiam, nō ei diceret Jacobus:

Et sciens omnes, quoniam quæ de te audierint, falsa sunt.) Sed diceret, Putabunt omnes, præsertim quia in ipsis Hierosolymis Apostoli jam decreverant, ne quisquam gentes cogeret judaizare. Non autem decreverant, ut quisquam tunc Judæos Judaizare prohiberet, quamvis etiam ipsos jam doctrina Christiana non cogeret.

Dierum septem consummatio. *Cum autem septem dies consummarentur.)* Nondum consummati erant hi dies, sed eorum cursus agebatur, & consummatio spectabatur. Unde expressius in Græco dicitur: *Cum autem incipiebant septem dies consummari.* Alioquin non potest stare sententia, quam ipse post quinq; dies adventus sui in Cæsaream, præsidi dixit, *Quia non plus sunt dies mihi quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Hierusalē.* Si enim his septem, & illis quinq; diebus concilii illius diem quo in se Pharisæos & Sadducæos dissociaverat, & illum quò se Judæi devoverant eum occisuros adjeceris, proculdubio plus quam duodecim ibi reperientur esse dies.

Hic est homo qui adversus populum, & legem, & locum hunc, omnes ubique docens.) Quia videbant novæ gratiæ sectatores minus ceremonias legis & templi solennia frequentare, timebant sicut in Evangelio legitur, ne venirent Romani, & tollerent eorum & locum & gentem.

Ægyptij magi renatus. *Qui dixit: Græcè nosti? Nonne tu es Ægyptius? &c.)* Ægyptius enim quidam venerat ad Judæam, qui fidem sibi Prophetiæ magica arte consciscens, ad triginta millia Iudæorum congregavit: & ducens eos per desertum, pervenit ad montem Oliveti, paratus inde irruere Hierosolymam, urbemque sibi subjugare. Sed conatus ejus prævenit Felix, mox cùm armatis occurrens. Ægyptio quidem cum paucis fugato, aliis etiam peremptis, temere cœpta facilè cohibuit.

Historiæ consensus. *Quatuor millia virorum sicariorum.)* Non est de hoc numero satellitum inter tribunum qui hæc locutus est, & Josephum qui de Ægyptio scripsit, habenda controversia. Potuit enim fieri ut primo cum paucis, iisdemq; clam tyrannidem agentibus adveniens, plures sibi postea publica fraude conjunxerit. Legitur autem tempore Felicis hoc

Sicarij. genus surrexisse latronum, qui non locorum vel temporum abdita captantes: sed sicas, id est, breves manu gladios gestantes, in ipsa luce diei populo permixti, cæco adhærentes vulnere cruentabant, ut querelam mors præveniret, & percussor lateret. Et si qui commotus fuisset quod in medio urbis talia gererentur, & hic peribat. Ita periculi metu, vel dissimulatione facinoris, sicarius non deprehendebatur.

Pauli patria. *A Tarso Ciliciæ non ignotæ civitatis municeps.)* Natus quidem Apostolus in oppido Galilææ Giscali fuit. Quo à Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigravit. A quibus ob studia legis missus Hierosolymam, à Gamaliele viro doctissimo, sicut in sequentibus ipse memorat, eruditus est. Non autem se civem, sed municipem, à municipio, id est, territorio ejusdem civitatis, in quo nutritus est, appellat. Dictum autem municipium, quod tantum munia, id est, tributa debita vel munera reddat. Nam liberales & famosissimæ causæ, & quæ ex principe proficiscuntur, ad dignitatem civitatum pertinent. Nec mirum, si se Tarsensem & non Giscalitem dicat, cum Dominus ipse in Bethleem natus, non Bethleemites, sed Nazareus, sit cognominatus.

CAPUT XXII.

Concord. historia. **V***Ocem autem non audierunt ejus qui loquebatur mecum.)* Supra de hac visione narrat historia, quod comites illius starent stupefacti, audientes quidem vocem, neminem videntes. Unde colligitur eos sonum confusæ vocis, non autem discrimen audisse verborum.

Vociferantibus autem eis, & projicientibus vestimenta sua, & pulverem jactantibus in aerem.) In Domini passione sacerdos solus de throno exiliens vestimenta scindit, quia tunc sacerdotium vetus erat novo mutandum. Nunc vero quia post necem Apostolorum tota simul gens erat regni gloria spolianda, cuncti indumenta projiciunt, & clamorem pulvere mistum ad cœlum tollunt. Iusta quod Psalmista ait: *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.* *Vestium scissio.*

Ego multa pecunia civilitatem hanc consecutus sum.) Alia editio manifestius quid dixerit, insinuat. Dixit tribunus: *Tam facilè dicis civem Romanum esse? Ego enim scio quanto pretio civilitatem istam possedi.*

Et Paulus ait: Ego autem & natus sum.) Id est, in hoc ego plus te Romanus sum, quod non aliàs natus Romanum nomen emi, sed in ipsorum sum civitate progenitus. *Summa.*

CAPUT XXIII.

P*Ercutiet te Deus paries dealbate.)* Non perturbatione animi commotus hoc dixit, sed utique prophetando locutus est, quia figurale illud Pontificium quod erat in parietis dealbati similitudine compositum, percutiendum esset ac destruendum, cum jam verū sacerdotium Christi Apostolis Evangelium prædicantibus advenisset. Et inde est quod ait, *Percutiet te Deus.* Non dixit, percutiat. Indicativo utique modo hoc ipsum futurum significans, non optativo maledicens. Quod tranquillo enim animo hæc diceret, sequenti responsione manifestat dicens: *Paries dealbatus.*

Nesciebam fratres, quia princeps esset sacerdotum.) Nam & si hunc verè noverat in novo testamento principem non esse sacerdotum, tamen erudiens alios, atq; erga eos qui in potestate sunt, modestius conversari monens, ipse quoque hic voluit temperare.

Viri fratres, ego Pharisæus sum, &c.) Sicut unitas bonorum semper est utilis, sic malorum unitas semper est bonis noxia. Unde nunc Apostolus persecutores suos dissociare satagit, ut quem uniti cinxerant, divisi laxarent. Sic mare rubrum, quod solidum filios Israel arctaverat, divisum ab Ægypto liberavit. Quod autem se filium Pharisæorum, sive juxta Græcum filium Pharisæi se esse testatur, hoc est, quod supra gloriatur, se ante pedes Gamalielis, qui Pharisæus legitur, Prophetas legemque didicisse. *Unitatis mala.*

Et devoverunt se dicentes neq; manducaturos neq; bibituros, donec occiderent Paulum.) Cum Dominus dicat, Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, isti è contrario iniquitatem esuriunt, & sanguinem adeo sitiunt, ut cibos etiam corporis abdicent, donec isti morte satientur. Sed non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Deum. Nam & supra Paulus hostias licet obtulerit, caput raserit, nudipedalia exercuerit, Judæis factus sit Judæus, vincula tamen quæ prædicta erant non evasit. Et hic isti quamvis concilia cogant, se devoveant, insidias tendant, servatur tamen Apostolus, ut & Romæ sicut ei dictum erat, Christo testimonium reddat. *Homo proponit, Deus disponit.*

CAPUT XXIV.

E*T auctorem seditionis sectæ Nazarenorum.)* Illo quidem tempore Christiani, pro opprobrio, Nazareni vocabantur: postea vero inter Judæos surrexit hæresis quæ dicta est Nazarenorum, qui in Christum credunt filium Dei, natum de Maria Virgine, & eum dicunt esse qui sub Pontio Pilato & passus est & resurrexit, in quem & nos credimus. Sed dum volunt & Judæi esse & Christiani, nec Judæi sunt nec Christiani. *Nazaræni.*

Quem & apprehendimus. A quo poteris ipse judicans de omnibus istis cognoscere.) In hoc loco quidam nostri codices aliquot versus habent, qui in Græco ita leguntur: *Quem & apprehendimus, & secundum nostram legem voluimus judicare.* Transiens autem Lysias tribunus cum multis vi è manibus nostris eduxit, jubens accusatores ejus venire ante te, quo possis ipse judicans, de omnibus istis cognoscere, &c.

Confiteor autem hoc tibi, quod secundum sectam quam dicunt hæresim, sic deservio patri Deo meo.) Melius legitur in Græco,

Græco, *Quod secundum viam quam dicunt hæresim, sic deservio patri Deo.* Quæ enim consequentia est eum qui Græcè locutus est, dicere, Secundum sectam quam dicunt hæresim, cum idem Latinè secta quod hæresis Græcè significet? Sed ait, *Sic deservio patri Deo*: secundum illam videlicet viam quam increduli hæresim, id est, sectam nuncupant, quasi magis habeat pertinaciam qualibet sectandi, quam industriam recta dignoscendi.

Quidam autem ex Asia Iudæi) Junge ad superiora, id est, hi sunt qui me invenerunt in templo.

Biennio autem expleto accepit successorem Felix Porcium Festum.) Biennium dicit conversationis Pauli in Cæsarea, non autem præsidatus Felicis. Dictum est enim supra, quod multis annis genti illi fuerit Judex. Præsertim cum historiæ narrent secundo Neronis anno missum Romam Apostolum, Claudium vero Cæsarem eo tempore quo Agrippam filium Herodis quem Angelus Cæsareæ percussit, Judæorum Regem constituerit, Felicem quoque totius provinciæ Samariæque & Galilææ, & regionis quæ dicitur trans Jordanem, procuratorem misisse.

CAPUT XXV.

NEmo potest me illis donare. *Cæsarem appello.*) Quod appellat Cæsarem, & Romam ire festinat, ideo facit, ut prædicationi diutius insisteret, cumque multis hinc credentibus atque omnibus coronatus iret ad Christum. *Cæsarem cur appellat.*

Agrippa Rex & Bernice descenderunt Cæsaream.) Agrippa hic qui cum sorore venit Cæsaream, filius est (ut dixi) Herodis Agrippæ, quem ab Angelo supra legimus interfectum, qui usque ad subversionem Hierosolymorum, regnum Judææ tenuit, semper Romanis amicus, & ab omni illa Judæorum seditione tutissimus. *Agrippa*

CAPUT XXVI.

DE omnibus quibus accusor à Iudæis Agrippa Rex, æstimo me beatum apud te, cum sis defensurus me hodie.) Hunc versum alia editio sic transtulit: *Æstimo meipsum beatum apud te, incipiens rationem reddere hodie.* Qui à sancto Hieronymo quodam loco cum sua expositione sic positus est. De omnibus quibus accusator à Judæis ô Rex Agrippa, æstimo me beatum, cum apud te sim hodie defendendus, qui præcipuè nosti cunctas quæ in Judæis sunt consuetudines & quæstiones. Legerat enim illud Esaiæ: *Beatus qui in aures loquitur audientis, & noverat tantum orationis verba proficere, quantum judicis prudentia cognovisset.*

Et cum occiderentur, detulit sententiam.) Alia editio dicit, *Occidendisque eis detuli sententiam*, id est, qualiter occiderentur, ipse sententiam dedi.

Festus magna voce dixit: Insanis Paule) Insaniæ deputabat, quod homo vinculatus loco defendendi accepto, non de calumnia qua premebatur externus, sed de conscientia qua intus gloriabatur sermonem faceret, atque omnia revelationis qua de persecutore in Apostolum mutatus erat miracula præcurreret, sed & dispensatione nostri redemptoris ostensa, de resurrectione mortuorum concionantis habitu imperitisque dissereret. Revera autem ut cui stulta amentia est, quia filius prodigus partem deferens porcos pavit, ita & spiritalis, vera amentia est, de qua Apostolus ait: *Sive enim mente excedimus Deo, sive sobrii sumus vobis.* & in cujus contemplationem Psalmista canit: *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus, & non respexit in vanitates & insanias falsas.* *Insanire cur putetur.*

Credis Agrippa Rex Prophetis? Scio quia credis.) Non hæc adulando, ut quidam putant, sed vere profatur. Agrippa enim utpote Judæorum ritu & legibus imbutus, credebat vera locutos esse Prophetas, sed ad quem eadem veritas pertingeret, id est, Dominum Christum, ut perfidus nesciebat. Quamvis in concione quadam cum Judæis habita dixisse legatur: Sed de religionis auxilio præsumitis, cum orbem jam Romanum Jesu discipuli repleverint, aut sine Dei nutu putamus illam crescere religionem.

CAPUT XXVII.

ET cum multis diebus tarde navigaremus, & vix devenissemus contra Cnidum.) Melius legimus contra Gnidum, quæ est insula contra Asiam.

Centurio autem Gubernatori & nauclero magis credebat.) Naucleros Græcè, Latinè navicularius dicitur. *Nauclerus.*

Misit se contra ipsam ventus Typhonicus) Alia translatio Latinè dicit, *Ventus tempestuosus*. Typhus enim Græcè, Latinè inflatio dicitur. *Typhon.*

Cumque arrepta esset navis, & non posset conari in ventum, &c.) Hæc alia translatio manifestius edidit: *Et arrepta navi cum non possent occurrere vento, commodata navi flatibus colligere vela cœperunt.*

Tunc transcurrimus insulam quæ dicitur Claude, quam occupare non potuerunt, sed scaphæ missæ adjuvare cœperunt navem, præcingentes eam. Trahebant autem & anchoras, timentes ne occurrerent in Syrtes.) Ex quo ostenditur quod funibus à medio latere navis utrinque circa ejusdem anteriora demissis anchoras his quæ traherentur adjunxerunt. Sicut & in nostro, id est, in Britannico mari, refrenandæ navi post tergum molaria saxa subjungere solent. Hæc enim ad retardandum navigium faciebant, ne præpropero incursu Syrtes incideret, solo etiam auditu terribiles, quod omnia ad se rapiant. Unde & Salustius illis nomen à tractu dicit impositum. *Syrtes.*

Potuimus vix obtinere scapham. Qua sublata adjutoriis utebantur.) Scapha sive Catascopos, est navicula levis, ex vimine facta, crudoque corio contecta. Dicta autem Græcè à contemplando, quod tali nautæ vel piratæ navigio terras & littora prospicere soleant. Hanc ergo cum pro adjuvanda nave majori deposuissent in mare, vix fluctu fervente potuerunt, ne laberetur, obtinere. *Scapha. Catascopos.*

Summisso vase sic ferebantur.) Alia translatio sic ponit: *Timentesque ne in Syrtim excederent, laxantes antennas ita ferebantur.*

Astitit enim mihi hac nocte Angelus Dei.) Non seipsum hęc dicendo jactabat, sed illos ad fidem provocabat. Nam & ideo pelagus turbari permissum est, ut & per id quod auditus non est, & per id quod auditus est, spiritalis in Paulo gratia panderetur.

Nisi hi in navi manserint, vos salvi fieri non potestis, &c.) Quia in periculo naufragii magis nautarum scientia, qui erant gnari maris, quam militum arma prodesse valebant, ideo levius ferebant scapham quam nautas excidere.

Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus omnes sumere cibum.) Pulcherrimus in hoc loco patet allegorię sensus, cum Paulus eos, quos de naufragio salvari promisit, cibum sumere suasit. Et quia nocte media quatuor anchoris inter undarum impetus regebantur, orta die, terræ sinum conscendunt, quia nullus hujus seculi tempestates nisi qui pane vitæ pascitur, evadit. Et qui nocte tribulationum prælentium sapientiæ, fortitudini, temperantiæ & justitiæ, totis viribus innititur, mox Domini auxilio coruscante portum salutis quem quæsierit consequitur, ita duntaxat ut sęculi rebus expeditus, flammam solummodo dilectionis qua pectus calefaciat, quęrat. *Allegoria*

Et levato artemone, secundum flatum auræ tendebant ad littus.) Artemon est modicum velum dirigendę potius navis causa commentatum quam celeritatis. *Artemon.*

Et cum incidissemus in locum bithalassum, impegerunt navem.) Bithalassum bimaritimū dicit, quia Gręci mare θαλάσσαν vocant. Significat autem littus in mare porrectum, eodemque mari se dividente hinc inde circumdatum. *Bithalassum.*

Et prora quidem fixa manebat immobilis, puppis verò solvebatur à vi maris, &c.) Ideo navis ista periit, quia non levi cursu fluctibus superlapsa est, sed ipso æquoris fundo violenter infixa, partim solo retinetur, partim unda vexante confringitur. Talis est profecto casus animi huic sęculo dediti, qui cum mundi desideria calcare neglexerit, quia proram intentionis terræ funditus infigit, totam operum sequentium compagem, curarum fluctibus solvit. Sed hujus naviculę fragmentis qui evasere, terram petunt, quia pereuntium exemplis alii se cautius agunt. *Allegoria.*

CAPUT XXVIII.

Cum congregasset autem Paulus sarmentorum multitudinem, & imposuisset super ignem.] Egressus est de mari Apostolus, ignem propter frigus accendit, quia corda illorum, quos undis tempestatum docendo exemit, amoris ardore calefacit. Sarmenta enim sunt dicta quælibet exhortationum, quæ ad accendendam charitatem valentia ab integritate decerpta, scripturarum quasi frondibus sunt excisa ramorum.

Vipera à calore cum processisset, invasit manum ejus.) Quia Spiritus immundus flamma virtutum de fidelium corde repulsus, doctoribus veritatis venena persecutionum infundere nititur, quo manum sauciet, id est, opus doctrinæ spiritalis impediat.

Et ille quidem excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est.) Eodem igni quo suos fovet, bestiam comburit, quia iisdem virtutibus & sancti proficiunt, & impii cum suo auctore invidendo deficiunt, ut Propheta ait: *Zelus apprehendit populum ineruditum, & nunc ignis adversarios comedit.*

Sanandi ratio.

Contigit autem patrem Publij febribus & disenteria vexatum jacere, &c.) Cur infirmum infidelem prece salvat, qui Timotheum, Trophimiumque fideles infirmos, unum medicinali arte reparat, alterum ex toto relinquit, nisi quia ille foris per miraculum sanandus erat. qui vivus interius non erat, quo non indigebant qui salubriter intus vivebant?

Castrorũ insigne.

Navigavimus in navi Alexandrina, qua in insula hyemaverat, cui erat insigne Castrorum.) Credo primitus insigne Castorum esse positum, sed vitio librariorum literam adjectam: sicut frustra panis, pro frusta, & appropriat pro appropiat, sæpè scriptum in antiquissimis exemplaribus invenimus. In Græco enim pro insigni Castrorum, παρασήμῳ διοσκύροις scriptum est, διόσκυροι autem, gemini Castores, i. Castor & Pollux Græcè vocantur. Testis est urbs Colchorum, quæ ab Amphito & Circio geminorum aurigis facta, ex eorum nomine Dioscoria cognominata est, Quos ob id gentiles in mari Deos invocant, quia in prodigiis nautarum, si solidariæ stellæ in navi vel antennis apparuerint, periculosæ: si verò geminæ, prosperi cursus sunt nuntiæ. Quarum adventu, fugati diram illam, appellatamq; Helenam ferunt. In illa translatione pro παρασήμῳ διοσκύροις scriptum vidimus, cui erat signum Jovis filius Ferunt enim fabulæ Jovem in cygnum transformatum, Leden Thesei conjugem constuprasse, atq; inde natam Helenam. Vnde dicitur, Iste modulatus ales Ledeos petivit amplexus. Item eandem mutatum in stellam vitiasse, & Castorem ac Pollucem geminos procreasse.

Discoria. Geminorum invocandi ratio. Iovis filij.

Quia benè Spiritus sanctus locutus est per Esaiam prophetam ad patres vestros, dicens. Vade ad populum istum & dic. Aure audietis &c.) Hanc Prophetiam quam Apostolus affirmat à Spiritu sancto pronuntiatam, ipse liber Prophetæ à Domino dictam esse commemorat. Ex quo liquido ostenditur una & voluntas & natura Domini & Spiritus sancti, & in nuncupatione Spiritus etiam Domini nomen intelligi. Neque vero Paulus alium habens Spiritum sanctum hæc de eo scripsit, qui in Prophetis ante adventum Domini alius fuit, sed de eo cujus & ipse particeps erat, & omnes qui in fide consummatæ virtutis ferebantur. Vnde & cum articulo ejus meminit, quasi solitarium & unum esse contestans, & sicut dicit non simpliciter πνεῦμα ἅγιον, i. Spiritus sanctus, sed cum additamẽto articuli τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, hoc est Spiritus sanctus, & Esaiã prophetasse commemorat cum articulata voce τὸ ἅγιον τὸ πνεῦμα. Petrus quoq; in eo sermone quo præsentibus persuadebat, *Oportuerat*, inquit, *compleri scripturam quam prælocutus est Spiritus sanctus*) id est, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον) per os David, de Juda. Ostendens & ipse eundem spiritum in Prophetis & in Apostolis operatum. Hæc de beati Didymi libris excerpta, hunc in nostris opusculis teneant locum.

Spiritus sancti coæqualis maiestas & substantia.

Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt.) Ne putemus crassitudinem cordis, & gravitatem aurium naturæ esse, non voluntatis, subjungit culpam arbitrii, & dicit.

Et oculos suos compresserunt, ne fortè videant oculis.) Id est, ipsi meritis præcedentibus causa fuêre, ut Deus eis oculos clauderet. Vel ad superiora jungendum est, dicente Domino ad Prophetam: *Vade ad populum justum, & peccata quibus captivitatem meruerunt, illis impropera si forte vel sic audire, & ad me converti dignentur.*

Mansit autem biennio toto in suo conducto) Id est, in hospitio quod ipse sibi conduxerat, Christum omnibus prædicabat. non solum quidem Judæis, sed & gentibus, quas illis reprobatis dixerat esse salvandas.

Et docens quæ sunt de Domino Iesu Christo cum omni fiducia sine prohibitione.) Non solum Romæ prædicare prohibitus non est, sed necdum Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera, quâm de eo narrant historiæ, dimissus est, ut Evangelium Christi in occidentis quoque partibus prædicaret, sicut ipse Romanis ait: *Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis.* Et paulò post: *Hoc ergo cum consummavero, proficiscar per vos in Hispaniam* Postea enim, id est, ultimo Neronis anno, retentus ab eo, martyrio coronatus est. Quod utrunq; in secunda ad Timotheum Epistola, quam passuris de vinculis dictat, exponit: *In prima*, inquiens, *mea defensione, nemo mihi affuit. sed omnes me dereliquerunt. Dominus autem mihi astitit, & confortavit me, ut per me prædicatio impleretur, & audirent eum omnes gentes, & liberatus sum de ore Leonis.* Manifestissimè propter credulitatem, Neronem Leonem esse significans. Et in sequentibus: *Et salvavit me, & salvum faciet in regnum suum cœleste*, quod scilicet præsens sibi sentiret imminere martyrium. Vnde in eadem epistola præmiserat dicens: *Ego enim jam immolor, & tempus meæ resolutionis instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.*

Finis expositionis venerabilis Bedæ presbyteri in Acta Apostolorum.

INCIPIT EXPOSITIO CUIUSDAM, SIVE EIUSDEM BEDÆ, DE NOMINIBUS LOCORUM, vel civitatum, quæ leguntur in libro Actuum Apostolorum.

DE LITERA A.

ACheldemach, hoc est ager sanguinis, qui hodieq; demonstratur in Helia ad australem plagam montis Sion, & hactenus juxta Judæorum consilium mortuos ignobiles alios terra tegit, alios sub dio putrefacit.

Ægyptus à septentrione mare magnum sinumq; Arabicum, ab oriente mare rubrum, à meridie Oceanum, ab occasu Libyam habet. Cujus inferiorem partem Nilus dextera lævaq; divisus amplexu suo dissterminat, Canopico ostio ab Aphrica, ab Asia Pelusiaco centum sexaginta millia passuum intervallo. Quam ob causam, inter insulas quidem Ægyptum retulere, ita se findente Nilo, ut Δ literæ figuram efficiat. Ideoque multi Græcæ literæ vocabulo Deltam appellavere Ægyptum. Mensura ab unitate alvei unde se findit primum in latera ad Canopicum ostium, centum sexaginta millia passuum: ad Pelusiacum, ducenti quinquaginta sex.

Æthiopum regio ab Indo flumine consurgens juxta Ægyptum, inter Nilum & Oceanum, in meridie, sub ipsa solis vicinitate jacet. Quorum sunt tres populi, Hesperi occidentis, Garamantes Tropolis, Indi orientis.

Alexandria civitas Ægypti, quæ quondam No dicebatur, inter Ægyptum, Aphricam, & mare quasi claustrum posita, in qua beati Evangelistæ Marci tumulus hodieq; in Ecclesia veneratur.

Amphipolis civitas Macedoniæ. Est & altera ejusdem nominis in Syria.

Antiochia civitas Syriæ Cœles, in qua Barnabas & Paulus Apostoli sunt ordinati. Est & alia in Pisidia provincia Asiæ, in qua iidem prædicantes Judæis dixerunt, Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repulistis illud, &c.

Antipatris civitas Palæstinæ, nunc dirupta, quam Herodes Rex Judææ ex patris sui nomine vocaverat.

Appii forum, nomen fori Romæ ab Appio quondam consule tractum, à quo & via Appia cognominata est.

Apollonia civitas est Macedoniæ. Est & altera in provincia Aphricæ, quæ dicitur Pentapolis.

Ariopagus, Athenarum Curia, quæ interpretatur villa Martis, quod ipse ibi quondam à duodecim diis judicatus sit.

Arabia, regio inter signum maris rubri, qui Persicus, & eum qui Arabicus vocatur. Habet gentes multas, Moabitas, Ammonitas, Idumæos, Sarracenos, aliasq; quamplurimas. Arabia autem sacra interpretari dicitur, eo quod sit regio thurifera, odores creans. Hinc eam Græci Eudæmon, nostri beatam vocaverunt.

Asia regio, quæ minor cognominatur, absque orientali parte, qua ad Cappadociam Syriamq; progreditur, undiq; circumdata est mari. Cujus provinciæ sunt, Phrygia, Pamphylia, Cilicia, Chaonia, Galatia, & aliæ multæ. Sed specialiter ubi Ephesus civitas est, Asia vocatur.

Asos, civitas Asiæ maritima, eadem Appollonia dicta.

Athenæ civitas in Achaia, Philosophiæ dicata studiis. Quæ cum una sit, plurali numero semper appellari solet, cujus Pireus portus, septemplici quondam muro communitus fuisse describitur.

Attalia, civitas Pamphyliæ maritima.

Azotus oppidum insigne Palæstinæ, quod Hebraicè vocatur Esdod, & est una de quinque olim civitatibus Allophylorum.

B.

Babylon metropolis regni Chaldæorum, ubi eorum qui ædificare turrem linguæ divisæ sunt, à qua & regio circumposita, Babylonia vocatur. Hanc fuisse potentissimam, & campestribus per quadrum sitam, ab angulo usque ad angulum muri, duodecim millia tenuisse passuum, id est, simul per circuitum sexaginta quatuor millia, refert Herodotus, & multi alii, qui Græcas historias conscripserunt. Arx autem, id est, Capitolium illius urbis, est turris, quæ post diluvium ædificata, quatuor millia passuum tenere dicitur. Cujus post ruinam muri tantum fictiles remansisse, & ob bestias quæ illic abundant captandas, recuperati esse traduntur.

Berœa, civitas in Macedonia, quæ verbum Domini nobiliter accepit.

Bithynia provincia Asiæ minoris, quæ & quondam Bebrycia, & deinde Mygdonia dicta est. Ipsa est & major Phrygia, Hiera flumine à Galatia disterminata. Habet civitatem ejusdem nominis.

C.

Cæsareæ civitates duæ sunt in terra repromissionis. Vna Cæsarea Palæstinæ, in littore maris magni sita, quæ quondam Pyrgos, id est, turris Stratonis dicta est, sed ab Herode Rege Judææ nobilius & pulchrius & contra vim maris multo utilius instructa: in honorem Cæsaris Augusti, Cæsarea cognominata est. Cui etiam templum in ea marmore albo construxit. In qua nepos ejus Herodes ab Angelo percussus, Cornelius centurio baptizatus, & Agabus Propheta zona Pauli ligatus est. Altera verò Cæsarea Philippi, cujus Evangelij scriptura meminit, ad radicem montis Libani, ubi Jordanis fontes sunt, à Philippo Tetrarcha ejusdem regionis facta, & in honorem Tiberij Cæsaris cognominata est. Sed & tertia Cæsarea Cappadociæ metropolis est, cujus lucas ita meminit. Profectus ab Epheso & descendente Cæsaream, ascendit & salutavit Ecclesiam.

Cappadocia regio in capite Syriæ, id est, ad septentrionem.

Carrha civitas Mesopotamiæ, apud Romanos, Crassi clade, apud nos autem hospitio Abraham Patriarchæ, & parentis ejus, morte nobilis.

Cenchre, portus Corinthiorum civitatis famosissimæ.

Chaldæorum regio inter Babyloniam & Arabiam, Tigrin & Euphratem.

Chanaan filius Cham obtinuit terram à Sidone usque ad Gazam, quam Judæi deinceps possederunt ejectis Chananæis.

Chius insula ante Bythiniam, cujus nomen Syra lingua mastichem designat, eo quod ibi mastix gignitur. Hanc aliqui Chiam appellavere, à Chione nympha.

Cilicia provincia Asiæ, quam Cygnus amnis intersecat, & mons Amanus, cujus meminit Salomon. A Syria Cœle separat.

Cyprus insula in mari Pamphylio, quindecim quondam oppidis insignis, famosaque divitiis, & maximè æris. Ibi enim prima hujus metalli inventio, & utilitas fuit. Cui in proximum est in finibus Ciliciæ promontorium, & oppidum Veneris.

Cyrene civitas in Lybia, cujus regio etiam Pentapolitana vocatur, eo quod quinque urbibus maximè fulgeat Beronice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsaque Cyrene.

Cnidus, insula contra Asiam.

Coos nobilissima contra Asiam insula, adjacens provinciæ Atticæ, & est ejusdem nominis oppidum in insula Calamna.

Corinthus, civitas Achaiæ maritima.

Creta, Græciæ insula centum quondam urbibus nobilis, unde Hecatopolis dicta est.

D.

Damascus nobilis urbs Phœnicis, quæ & quondam in omni Syria tenuit principatum, & nunc Saracenorum metropolis esse perhibetur. Vnde & Rex eorum Maumas famosam sibi in ea suæque genti basilicam dicavit, Christianis in circumitu civibus beati Baptistæ Joannis Ecclesiam frequentantibus.

Derbe, civitas Lycaoniæ provinciæ.

E.

Elamitæ, principes Persidis, ab Elam filio Sem appellari.

Ephesus Amazonum opus, civitas in Asia, ubi requiescit beatus Evangelista Joannes.

F.

Ab F. incipientia non sunt: sed à φ, hæc duo.

Phrigia provincia Asiæ Troadi superjecta, septentrionali sua parte Galatiæ contermina, meridiana Lycaoniæ & Pisidiæ, Mygdaloniæque ab oriente Cappadociam attingit. Duæ sunt autem Phrygiæ: quarum major Smyrnam habet, minor verò Ilion.

Phœnicia, provincia Syriæ cujus partes sunt Samaria & Galilæa, & aliæ plurimæ regiones.

G.

Galilææ duæ sunt. Vna Galilæa gentium, vicina finibus Tyriorum in tribu Neptalim. Altera circa Tiberiadem, & stagnum Genezareth in tribu Zabulon.

Galatia,

Galatia, provincia Asiæ, à Gallis vocabulum trahens, qui auxilium à Rege Bithyniæ evocati, regnum cum eo peractâ victoriâ diviserunt. Sicque deindè Græcis admisti, primò Gallo-Græci, posteà Galatæ sunt appellati.

Gaza, civitas insignis Palæstinæ, quæ apud veteres erat terminus Chananæorum ad meridiem. Sed antiquæ Gazæ locum, vix fundamentorum vestigia demonstrant. Hæc autem, quæ nunc cernitur in alio loco, pro illa quæ corruit, ædificata est.

Græcia, provincia quædam Achaiæ, quæ à Græcis scriptoribus Hellas vocata est. In qua Athenarum civitas est quondam Attica dicta.

H.

Hadrumetus, civitas in Bizantio regione Aphricæ.

Hadria, seu Adria, nomen maris contra Ravanam, quod per ostia Padi fluminis intratur, sumpto vocabulo ab Hadria proxima civitate, quæ eidem mari nomen etiam Hadriatici dedit.

Hierusalem metropolis quondam totius Judææ, quæ nunc ab Ælio Hadriano Cæsare, quòd eam à Tito destructam latiore situ restauraverit, Ælia cognominata est. Cujus operâ factum est, ut loca sancta, id est, dominicæ passionis & resurrectionis, sed & inventionis sanctæ Crucis, quondam extra urbem jacentia, nunc ejusdem urbis muro Septentrionali, circundentur.

I.

Iconium, civitas celeberrima Lycaoniæ, & est altera in Cilicia.

Joppe, oppidum Palæstinæ maritimum, in tribu Dan, ubi hodieque saxa monstrantur in littore, in quibus Andromeda religata, Persei quondam viri sui fertur liberata fuisse præsidio.

Italia, regio in patria Romanorum, ab Italo Rege vocabulum trahens, quæ ab Aphrico & a Borea mari magno cincta, reliqua Alpium obicibus obstruitur.

Judæa, aliquando tota terra duodecim tribuum appellatur, aliquando duæ tantùm tribus, quæ quondam Juda vocabantur, ad distinctionem Galilææ & Samariæ, aliarumque in terra repromissionis regionum. Et notandum apud Historicos, quòd Judæa ad Palæstinam, Galilæa verò & Samaria ad Phœnicem pertineant.

L.

Lasea, civitas littoraria Cretæ insulæ, juxta locum qui vocatur Boni portus, ut ipse Lucas exponit. Pro qua quidem incorruptè Thalassa legunt.

Libyæ provinciæ duæ sunt. Una Libya Cyrenaica, de qua dictum est: & pars Libyæ, quæ est circa Cyrenen. Hæc post Ægyptum in parte Aphricæ prima est, & mari Libyco cognomen dedit. Postquam Libya Æthiopum usque ad meridianum pertingens Oceanum.

Lycaonia, provincia Asiæ. Est etiam ejusdem nominis civitas in Phrygia minore.

Lycia, provincia Asiæ.

Lydda, civitas Palæstinæ in littore maris magni sita, quæ nunc Diospolis appellatur.

Lystra, civitas Lycaoniæ.

M.

Macedonia, provincia Græcorum nobilissima, & virtute Alexandri Magni nobilior facta.

Madian, civitas juxta Arnonem & Areopolim, cujus ruinæ tantummodò demonstrantur, ubi Moyses apud Jetro socerum suum exulabat.

Medi, à Madai filio Japhet appellati. Sunt autem inter flumen Indum, & flumen Tigrim regiones illæ à monte Caucaso usque ad mare Rubrum pertingentes, Aracusia, Parthia, Assyria, Persida, & Media, quas Scriptura sacra universas sæpe Mediæ nomine vocat.

Mesopotamia, regio inter flumina Tigrim & Euphraten, quæ & ipso vocabulo Græcè in medio fluminum esse posita monstratur. Huic ad meridiem succedit Babylonia, deindè Chaldæa, novissimè Arabia Eudæmon.

Miletus, civitas in Asia maritima, decem stadiis ab ostio Mæandri amnis secreta, ubi Paulus Ephesiorum majores alloquitur. Est & insula ignobilis nominis ejusdem, in mari Ægeo vel Ionio.

Mysia, provincia Asiæ, nunc Æolis dicta. Est & altera ejusdem nominis juxta flumen Danubium. Suntque Auctores, transiisse ex Europa Mosas, & Brygas, & Thynos, à quibus appellantur in Asia Mysi, Phryges & Bithyni.

Mitylene, insula contra Asiam, quæ proximo continente abest septem millia quingentos passus.

N.

Nazareth, viculus in Galilæa juxta montem Tabor, undè & Dominus noster Jesus Christus est Nazareus vocatus. Habetque Ecclesiam in loco, quo Angelus ad beatam Mariam evangelizaturus intravit, sed & aliam ubi Dominus est nutritus.

Neapolis, civitas Cariæ, quæ est provincia Asiæ.

O.

Oliveti mons, ad Orientem Hierosolymæ torrente Cedron interfluente. Ubi ultima Domini vestigia humo impressa hodieque monstrantur. Cùmque terra eadem quotidie à credentibus hauriatur, nihilominùs tamen eadem sancta vestigia pristinum statum continuò recipiunt. Denique cùm Ecclesia, in cujus medio sunt, rotundo schemate & pulcherrimo opere conderetur, summum tantum cacumen ut perhibent, propter dominici corporis meatum nullo modo contegi & concamerari potuit, sed transitus ejus iter ad cœlum usque patet apertum.

P.

Pamphylia, provincia est Asiæ.

Paphus, civitas maritima in Cypro insula, Veneris quondam sacris, carminibusque Poëtarum famosa, quæ frequenti terræ motu lapsa, nunc ruinarum tantum vestigiis, quod olim fuerit, ostendit.

Parthi, inter flumen Indum quod est ab Oriente, & inter flumen Tigrim quod est ab Occasu, siti sunt, ut suprà dictum est.

Patara, civitas Lyciæ provinciæ in Asia.

Perge, civitas Pamphyliæ provinciæ.

Philippi, civitas in prima parte Macedoniæ.

Pisidia, provincia Asiæ.

Pontus, regio multarum gentium juxta mare Ponticum, quod Asiam & Europam disterminat, & propter plurimam ostiorum Danubii influsionem dulciùs cæteris esse cognoscitur.

Ptolemais, civitas Judææ maritima prope montem Carmelum, quæ quondam Acho dicta est. Est altera Ptolemais in Pentapoli provincia Aphricæ, cujus suprà memini.

Puteoli civitas, colonia Campaniæ, eadem dicta Diczarchea.

R.

Rhegium, civitas Siciliæ maritima, viginti millibus passuum à promontorio Peloro secreta, cujus nomen Græcè interpretatur dirup-io: eò quòd hæc Siciliæ pars quondam Brutio agro Italiæ cohærens, mors interfuso mari sit avulsa, quindecim millia passuum in longitudine freto, in latitudine autem mille quingenta juxta columnam regiam. In quo freto est scopulus Scylla, item Charybdis, mare verticosum, ambo sævitiâ clara.

Rhodis, Cycladum insularum nobilissima, & ab

Oriente prima, quondam Ophiusa vocata. In qua urbs ejusdem nominis fuit æreo colosso famosa, septuaginta cubitorum alti udinis. Distat autem à portu Asiæ viginti millibus passuum.

Roma, urbs in Italia, totius quondam orbis domina, a conditoris sui Romuli nomine sic nominata. Quam propter eximiam virtutem, plerique Scriptorum quasi sola esset, urbem appellare malebant.

S.

SAlamis, civitas in Cypro insula, nunc Constantia dicta, quam Trajani principis tempore Judæi interfectis omnibus accolis deleverunt.

Salomon, civitas maritima Cretæ insulæ.

Samaria, civitas regalis in Israël, in vertice montis Somer posita. Sed & omnis regio, quæ circa eam fuit, à civitate quondam nomen acceperat, media inter Judæam & Galilæam jacens. Hæc ab Herode Antipatri filio in honorem Augusti Cæsaris Græco nomine σεβαστή, idest, Augusta, vocata est.

Samos, insula in mari Ægæo, in qua reperta priùs fictilia vasa traduntur. Undè & vasa Samia, appellata sunt.

Samothracia, insula in Carpathico sinu.

Sarona quod interpretatur campestris, regio est à Cæsarea Palæstinæ usque ad oppidum Joppe pertingens. Et est hodieque locus pascendis gregibus aptus, quæ juxta soli qualitatem Petro prædicante, fidei continuo fructus germinavit. Sed & inter montem Tabor & stagnum Tiberiadis, regio Saronis appellatur.

Seleucia, civitas Syriæ nobilis, in promontorio Syriæ Antiochiæ sita.

Sichem, civitas Jacob, nunc Neapolis dicta, juxta sepulchrum Joseph, quæ à filio Emor regis sui vocabulum sumpsit, juxta quam Dominus Samaritanæ mulieri ad puteum loquitur, ubi nunc Ecclesia fabricata est ex latere montis Garizim.

Sicilia, tribus est distincta promontoriis, undè & à triangula specie Trinacria quondam vocata, mox à Siculo rege Sicilia dicta est. Primum promontorium dicitur Pelorum, & aspectat ad Aquilonem. Cui Messana civitas proxima est Italia promontorium Cænus duodecim stadiorum intervallo. Secundum dicitur Pachynum, quod respicit ad Euronotum. Tertium appellatur Lilybæum, civitatem ejusdem nominis habens, & dirigitur in Occasum.

Sidon, urbs Phœnicis insignis, olim terminus Chananæorum, ad Aquilonem juxta Libani montis ortum sita, & ipsa artifex vitri.

Sina, mons in regione Madian super Arabiam in deserto, qui alio nomine Oreb appellatur. Undè dicitur: Et fecerunt vitulum in Oreb, cùm hoc Moses in Sina factum scripserit.

Syracusæ, metropolis Siciliæ sub promontorio Pachyno.

Syria, quæ Hebraicè Aran dicitur, regio est inter flumen Euphraten & mare magnum usque ad Ægyptum pertingens. Habet maximas provincias, Comagenam, Phœniciam, & Palæstinam, absque Sarracenis & Nabathæis, quorum gentes sunt duodecim.

Syrtes, arenosa in mari magno loca, multum terribilia & metuenda, eò quòd ad se omnia diripere soleant, & appropinquanti vadoso mari hæreant. Hæ autem ad mare Ægyptium vicinæ sunt, & pariter admiscentur.

Smyrna, civitas Lyciæ provinciæ in Asia, cujus Lucas ita meminit: Et pelagus Ciliciæ & Pamphiliæ navigantes, venimus in Smyrnam Lyciæ. pro quo aliqui codices habent: venimus in Lystram, quæ est Ciliciæ. Porrò Hieronymus in libro Hebraicorum nominum Myrrham ponit, & interpretatur amara.

T.

TArsus, civitas metropolis Ciliciæ provinciæ, Paulo Apostolo gloriosa.

Theatrum, locus ab spectaculo vocabulum mutuans, quòd in eo populus desuper, atque spectans ludos scenicos contemplaretur.

Thessalonica, civitas Macedoniæ.

Thyathira, civitas Lydiæ, quę est provincia Asiæ, templo quondam Æsculapii famosa. Cujus civis erat illa Lydia porphyropolis, id est, purpuræ venditrix, quæ in Philippis fidem Christi suscepit.

Tyrus, metropolis Phœnicis in tribu Nephtalim, vigesimo propè miliario à Cæsare Philippi. Hæc quondam insula fuit præalto mari septingentis passibus divisa, sed ab Alexandro terræ continens facta est, propter expugnationem multis in brevi freto aggeribus comportatis. Cujus maximè nobilitas conchylio atque purpurâ constat.

Troas, civitas Asiæ maritima, eadem Antigonia dicta.

Finis est Tractatûs de Nominibus Locorum, quæ leguntur in Apostolorum Actis.

INCIPIT

INCIPIT EXPOSITIO VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI SUPER EPISTOLAS Catholicas.

ET PRIMO,

SUPER D. JACOBI HIEROSOLYMITANI EPISCOPI EPISTOLAM.

CAPUT PRIMUM.

JACOBUS *Dei & Domini IESU CHRISTI servus, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem.*] Dixit de hoc Jacobo Apostolus Paulus, Jacobus, & Cephas, & Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, ut nos in gentibus, illi autem in circumcisione prædicarent. Quia ergò in circumcisione ordinatus erat Apostolus, curavit eos qui ex circumcisione erant, sicut præsentes colloquendo docere, sic & absentes per Epistolam consolari, instruere, increpare, corrigere. *Duodecim*, inquit, *tribubus quæ sunt in dispersione, salutem.* Legimus occiso à Judæis B. Stephano, quia facta est in illa die persecutio magna in Ecclesia quæ erat Hierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Judææ & Samariæ, præter Apostolos. His ergò dispersis qui persecutionem passi sunt propter justitiam, mittit Epistolam. Nec solùm his, verumetiam illis qui perceptâ fide Christi necdum operibus perfecti esse curabant, sicut sequentia Epistolæ testantur. Necnon & eis, qui etiam fidei exortes durabant, quin & ipsam in credentibus, quantum valuêre, persequi ac perturbare studebant. Qui tamen omnes in dispersione fuerunt variis casibus patriâ profugi, & innumeris cædibus, mortibusque atque ærumnis, ubicunque erant, ab hostibus pressi, sicut historia Ecclesiastica sufficienter exponit. Sed & in Actibus Apostolorum legimus eos tempore dominicæ passionis longè latèque jam fuisse dispersos, dicente Lucâ: *Erant autem in Hierusalem habitantes Judæi, viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est.* Quarum etiam nationum plurimæ nominatim exprimuntur, cùm subinfertur: *Parthi, & Medi, & Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam*, &c. Itaque justos hortatur, ne in tentationibus à fide deficiant, peccantes castigat, & admonet ut à peccatis se contineant, & virtutibus proficiant, ne infructuosi, sive etiam damnabiles, ab iis qui fidei sacramenta percepissent, reddantur. Incredulos admonet, ut pœnitentiam de nece Salvatoris, cæterisque, quibus implicabantur, sceleribus gerant, antequam eos ultio cœlestis vel invisibiliter, vel etiam visibiliter percellat.

Omne gaudium existimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis.) A perfectioribus inchoat verbum, ut per ordinem perveniat ad eos quos imperfectos videbat esse corrigendos, atque ad perfectionis culmen erigendos. Et notandum, quòd non ait simpliciter *Gaudete*, vel *Gaudium existimate*; sed *Omne* (inquit) *gaudium existimate, cùm in tentationes varias incideritis*: omni gaudio dignos arbitramini, si vos propter fidem Christi tentationes sustinere contingat. *Hæc est gratia, si propter conscientiam Dei sustinet quis patiens injustè*, ut Petrus ait. Et Coapostolus ejus Paulus: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Et, *Apostoli autem ibant gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* Non ergò contristari debemus si tentati, sed si à tentationibus superati fuerimus.

Scientes, quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet, ut sitis perfecti & integri, in nullo deficientes.) Ideò (inquit) adversis tentamini, ut virtutem patientiæ discatis, & per hanc ostendere possitis ac probare, quod firmam fidem futuræ retributionis in corde gestetis. Neque huic loco contrarium debet putari, sed consonum intelligi quod Paulus Apostolus ait: *Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem.* Patientia enim probationem operatur, quia cujus patientia vinci non potest, ille perfectus esse probatur. Quod hic quoque subsequenter educitur, cùm dicitur: *Patientia autem opus perfectum habet.* Et rursum: *Probatio fidei vestræ patientiam operatur.* Quia illa ratio facit fideles per patientiam exerceri, ut per hanc fides eorum quam sit perfecta, probetur.

Si quis autem vestrûm indiget sapientiâ, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei.) Omnis quidem sapientia salutaris à Domino postulanda est, quia sicut vir Sapiens ait: *Omnis sapientia à Domino Deo est, & cum illo fuit semper.* Neque aliquis per liberum arbitrium sine adjutorio gratiæ divinæ, quamvis Pelagiani multum contendant, intelligere ac sapere valet. Sed hic specialiter de illa sapientia dici videtur, qua nos in tentationibus uti necesse est. Sed quis (inquit) vestrûm non potest intelligere utilitatem tentationum, quæ fidelibus probandi causâ eveniunt, postulet à Deo tribui sibi sensum, quo dignoscere valeat, quantâ pietate pater castigat filios, quos æternâ hæreditate dignos efficere curat. Et consultè ait: *Qui dat omnibus affluenter*, ne quis videlicet suæ conscius fragilitatis accipere se petentem posse diffideret, sed potiùs quisque recoleret, quia desiderium pauperum exaudivit Dominus. Et sicut idem alibi dicit: *Benedixit omnes timentes se Dominus, pusillos cum majoribus.* Verùm quia multi multa petunt à Domino, qui tamen accipere non merentur, addit qualiter petere debeant si impetrare desiderat.

Postulet autem in fide nihil hæsitans.) Id est, talem se exhibeat benè vivendo, ut dignus sit exaudiri dum postulat. Qui enim meminit se Domini non obtemperâsse præceptis, meritò desperat Dominum suis intendere precibus. Scriptum est enim: *Qui obturat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.*

Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento movetur & circumfertur.) Qui mordente se conscientiâ peccati hæsitat de perceptione præmiorum cœlestium, facilè ad impulsum tentationum statum fidei deserit, qua in tranquillitate Deo servire videbatur, & ad libitum hostis invisibilis, quasi ad flatum venti per diversos vitiorum rapitur errores.

Vir duplici animo inconstans est in omnibus viis suis.] In omnibus viis, in adversis & prosperis dicit. Vir autè duplex est animo, qui & ad precandum Dñm genuflectit, & voces precatorias emittit, & tamen accusante semetùs conscientiâ impetrare posse diffidit. Vir est duplex animo, qui & hic vult gaudere cum seculo, & illic regnare cum Deo. Item vir duplex est animo, qui in bonis quę facit, non retributionem interiùs, sed favorẽ exteriùs quærit. Unde benè per quendam sapientem dicitur: *Væ peccatori terram ingredienti duabus viis.* Duabus quippè viis peccator terram ingreditur, quando & Dei est quod opere exhibet, & mundi quod per cogitationem quærit. Omnes autem isti inconstantes sunt in omnibus viis suis, quia facillimè & adversis seculi deterrentur, & prosperis inflectuntur, ut à veritatis via divertant.

Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua.) Ideò inquit, omne gaudiũ vos existimare oportet cùm in tẽtationes varias incideritis, quia omnis, qui adversa humiliter pro Dño suffert, sublimia ab illo regni præmia percipiet.

Dives

Dives autem in humilitate sua.) Subauditur à superiore versu, glorietur. Quod per irrisionem, quæ Græcè Ironia vocatur, dictum esse constat. Ita, inquit, gloriam suam, qua divitiis superbit, & pauperes despicit, aut etiam opprimit, finiendam esse meminerit, vel humiliatus in æternum pereat cum purpurato illo divite, qui Lazarum despexit egentem.

Quoniam sicut flos fœni transibit.) Flos fœni & odoratum delectat & visum; sed velocissimè gratiam suæ venustatis & suavitatis amittit. Ideòque huic rectissimè præsens impiorum felicitas assimilatur, quæ diuturna esse nullatenùs valet.

Exortus est enim sol cum ardore, & arefecit fœnum. & flos ejus decidit.) Ardorem Solis, sententiam dicit districti judicis, qua reproborum decor temporalis in fine consumitur. Florent autem & electi, non autem ut fœnum. *Justus enim ut palma florebit.* Florent injusti temporaliter, qui tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò cadent. Florent justi tanquã arbores, quia flos eorum, id est, spes certissima eorum, fructum expectat perennem. Radix quoque, id est, charitas eorum fixa & immobilis permanet. Hinc etenim vir sapiens ait: *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris.* Denique Naboth vir justus mori maluit, quàm vineã patrum suorum in hortum olerum transferre. Vineam quippè patrum in hortum olerum transmutare, est, fortia virtutum opera, quæ ex patrum doctrina percepimus, fragili vitiorum delectamento immutare. Justi autem animam ponere, quàm terrestria pro cœlestibus bona eligere malunt. Undè benè de illis psallitur, quia *erunt tanquam lignũ, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo,* &c. At quid injusti? *Et decor,* inquit, *vultûs ejus deperit. Ita & dives in in itineribus suis marcescet.* Non enim divitem dicit, sed eum qui confidit in incerto divitiarum. Qui enim fratri humili divitem è contrario opposuit, ostendit se de illo divite loqui, qui humilis non est. Nam & Abraham cùm esset dives in mundo, pauperem tamen post mortem suo suscepit sinu, divitem reliquit in pœnis. Sed non ideò divitem reliquit quia dives erat, quod & ipse fuerat; sed quia misericors & humilis, quod ipse fuerat, esse despexerat. Et èconstrà mendicum Lazarum recepit, non quia rebus pauper erat quod ipse fuerat, esse curabat. Talis ergò dives, hoc est, superbus & impius, terrena gaudia cœlestibus anteponens, *in itineribus suis marcescet*, hoc est, in actibus suis peribit iniquis, quia iter Domini rectum ingredi neglexit. Sed cùm ille ut fœnum ante ardorem solis decidit, justus econtra, ut arbor fructifera, & ejusdem solis ardorem, id est severitatem judicis integrè suffert, & insuper bonorum operum fructus, pro quibus in perpetuum remuneretur, affert. Undè rectè subjungitur:

Ardor solis.

Vinea Naboth.

Dives cur damnat⁹.

Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.) Huic simile est illud in Apocalypsi: *Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, quam repromisit,* inquit, *Deus diligentibus se.* Apertè admonens, quia tantò ampliùs gaudere in tentationibus oportet, quantò certiùs claret Deũ his quos diligit, majus sæpè tentationum exercitium probantur in fide perfecti: cùm autem probati sint veraciter esse fideles, hoc est, perfecti & integri, in nullo deficientes, jure accipiant promissam vitæ æternæ coronam.

Nemo cùm tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur.) Hactenùs de tentationibus, quas permittente Domino exteriùs probandi gratiâ perpetimur, disputavit: nunc incipit agere de illis, quas interiùs instigante diabolo, vel etiam naturæ nostræ fragilitate suadente toleramus. Ubi primum illorum destruit errorem, qui sicut bonas cogitationes à Deo nobis constat inspirari, ita etiam malas ipso instigante putant nostra in mente generari. Nemo ergò cùm tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur, illâ videlicet tentatione, qua *dives* incedens *in itineribus suis marcescit*. Id est, nemo cùm rapinam, furtum, falsum testimonium, homicidium, stuprum, & cætera hujusmodi commiserit, dicat quoniam Deo cogente necesse habuerit hæc patrare, ideòque nullatenùs horum effectum declinare potuerit.

Deus enim intentator malorum est.) Subauditur tentamentorum; *Ipse enim neminem tentat.*) Eâ videlicet tentatione, quæ decipit misericordes ut peccent. Duplex est enim genus tentationis. Unum quod decipit, aliud quod probat. Secundum hoc quod decipit, *Deus neminem tentavit.* Secundum hoc quod probat, *Deus tentavit Abraham.* De quo & Propheta postulat: *Proba me Domine, & tenta me.*

Tentatio duplex.

Unusquisque verò tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus, &c. Abstractus à recto itinere, & illectus in malum. De hoc versu Hieronymus contra Jovinianum: [Sicut in bonis (inquit) operibus perfector est Deus, non enim volentis, neque currentis, sed Dei miserentis & adjuvantis est, ut pervenire ad calcem valeamus: sic in malis atque peccatis semina nostra sunt incentiva, perfectio autem diaboli. Cùm viderit nos super fundamentum Christi ædificâsse fœnum, ligna & stipulam, supponit incendium. Ædificemus aurum, argentum, lapides pretiosos, & tentare non audebit, quanquam & in hoc non sit certa & secura possessio; sedet quippè leo in insidiis in occultis, ut interficiat innocentem. Et vasa fig[illegible]robat fornax, homines autem justos tentatio tribula[illegible]s.]

Deindè concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum. Peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem.) Tribus modis tentatio agitur: suggestione, delectatione, consensu. Suggestione hostis, delectatione autem, vel etiam consensu nostræ fragilitatis. Quòd si hoste suggerente delectari aut consentire peccato nolumus, tentatio ipsa nobis ad victoriam provenit, quâ coronam vitæ mereamur accipere. Si verò & hostis suggestione paulatim à recta intentione abstrahimur, & vitio incipimus illici, delectando quidem offendimus, sed necdum lapsum mortis incurrimus. At si delectationem concepit corde facinoris, etiam partus pravæ sequitur actionis, nobis jam mortis reis victor hostis abcedit. Quod ut astruamus exemplis, tentatus est Joseph verbis Dominæ; sed quia concupiscentiam libidinis non habuit, suggestione tantùm, non etiam delectatione vel consensu tentari potuit, ideò victor evasit. Tentatus est David visu uxoris alienæ, & quia necdum carnis appetitum vicerat, à concupiscentia sua abstractus & illectus est. Atque ubi conceptum scelus perfecit, reatum mortis etiam proprio ore judicatus incidit, quam tamen pœnitendo evasit. Tentatus est Judas per philargyriam, & quia erat avarus, ab ipsa sua concupiscentia abstractus & illectus, ad interitum consentiendo decidit. Tentatus est Job multipliciter, sed quia nec possessiones, nec salutem corporis divino amori præposuerat, tentari quidem suggestione hostili potuit, sed consentire vel saltem delectari peccato nullatenùs valuit. Quod ergò dicitur: *Peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem;* respicit è contrario ad hoc quod suprà dictum est de eo, *qui suffert tentationem, quia cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Sicut enim ille qui tentatus superat, præmia vitæ meretur: ita nimirum qui concupiscentiis suis illectus, à tentatione superatur, meritò ruinam mortis incurrit.

Tentatio à tribus.

Nolite itaque errare fratres mei dilectissimi.) Videlicet æstimando, quòd tentamenta vitiorum à Deo sumant originem. Quamvis sciamus nonnullos exigentibus meritis præcedentium criminum, in alia rursus scelera justo districti judicis corruisse permissu. Undè est Apostoli: *Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate.*

Omne datum optimum, & omne donum perfectũ desursum est, descendens à patre luminum.) Postquam docuit vitia quibus tentamur, non à Deo nobis, sed à nobisipsis inesse, ostendit è contra, quia quicquid boni agimus, hoc Deo donante percipimus. Undè & eum patrem luminum appellat, quẽ auctorem novit spiritalium charismatum. Cui consonat illud Apostoli Pauli: *Quid enim habes quod non accepisti?*

Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.) Quia in Dei natura mutabilitas non est, neque lumen ejus sicut lumen hujus mundi aliquâ vicissitudinis umbrâ

inter-

intercidit, liquet utique quia sola nobis dona lucis, & non etiam tenebras immittit ex toto.

Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis.) Et Dominus in Evangelio: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Et in Osea Propheta: *Diligam eos spontaneè.* Quod ergò dixerat: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum à Deo descendere,* consequenter astruit addendo, quia non nostris meritis, sed suæ beneficio voluntatis, per aquam regenerationis, de filiis tenebrarum nos in filios lucis mutaverit.

Ut simus initium aliquod creaturæ ejus.) Ne in eo quod ait, genuit, hoc nos fieri putaremus quod ipse est, ideò principatum quendam in creatura nobis hac adoptione concessum ostendit. Hos etenim versiculos quidam ita transtulit: *Volens genuit nos verbo veritatis, ut simus primitiæ creaturarum ejus.* Id est, ut cæteris quas cernimus, creaturis simus meliores. Primitias namque frugum vel animantium Domino consecrare lex præcepit, primitias autem auri & argenti ad opus tabernaculi jussit conferri, id est, optima quæque in metallis. Et de antiquo Dei populo dixit Hieremias Propheta: *Sanctus Israel Domino primitiæ frugum ejus.*

Scitis fratres mei dilectissimi.) Notissimum (inquit) vobis est, quia à vobisipsis habuistis ad ima labi, à Domino autem vos illustrari, non vestrâ provisione, sed supernâ gratiâ vos præveniente contigit.

Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.) Hinc auditorem moralibus instituit præceptis. Et rectè primò admonet aurem quantò citiùs fieri potest, accommodare docenti, serò autem os ad docendum aperire, quia stultum est, quemlibet quod ipse non didicerit, aliis velle prædicare. Qui ergò sapientiam diligit, primò, ut supra admonuit, hanc à Deo postulet. Dehinc magistrum veritatis humilis auditor inquirat. Et inter agendum suam cautissimè linguam non solùm ab otiosis sermonibus coërceat, verùm & ab ipsa, quam nuper didicit, veritate prædicanda contineat. Hinc Salomon de distantia temporum scribens ait: *Tempus tacendi, & tempus loquendi.* Hinc Pythagorici naturalis scientiæ magisterio prædicti, auditores suos per quinquennium jubent silere, & sic demum permittunt prædicare; nam tutiùs est ut veritas audiatur, quàm prædicetur. Quoniam cùm auditur, humilitas custoditur: cùm autem prædicatur, vix est ut non subrepat cuilibet hominū quantulumcunque jactantiæ. Hinc Hieremias benè instituti adolescentis vitam describens, modestiam taciturnitatis inter prima virtutum studia computat. *Bonum est viro,* inquit, *cùm portaverit jugum ab adolescentia sua. Sedebit solitarius, & tacebit.*

Sapientia acquirēda via.

Et tardus ad iram.) Quia maturitas sapientiæ non nisi tranquillâ mente percipitur. Scriptum est enim, quia *ira in sinu stulti requiescit.* Non autem ita velocitatem iræ vetat, ut hujus tarditatem approbet, sed hoc potiùs admonet, ut & horâ perturbationis ac litium, ne nobis ira subrepat, caveamus: aut si fortè subrepserit, intra oris septa ejus cohibeamus impetum, & exactâ horâ discriminis liberius eam ad integrum à nostro corde per tempus expurgemus. Vel certè tardos ad iram nos esse præcepit, ut non quaslibet ob causas serenitatem nostri vultûs in austeritatem vertamus, sed certâ existente ratione. Verbi gratiâ, si aliter corrigi proximos, maximè qui nobis sunt commissi, non posse cernamus, severitatem erga eos verbi, vel etiam judicii districtionis exhibeamus, manente tamen quantum natura humana patitur statu mentis nostræ sereno. Nam (ut credo) Phinees, Samuel, Helias & Petrus tardi fuerunt ad iram, & tamen peccantes vel gladio, vel verbo peremerunt. Sed & Moyses cùm esset vir mitissimus, exivit à Pharaone quem incorrigibilem vidit, iratus nimis, comminatus est ei cædem, quam & opere patravit.

Tardus ad iram

Ira mala.

Ira enim viri justitiam Dei non operatur.) Facilis est sensus, quia qui iracundiæ vitio se incautus subjugat, etsi hominibus justus apparet, in divino tamen examine nondum perfectè justus est. Verùm aliter potest intelligi, quia de Domino dictum est: *Tu autem Domine virtutum cum tranquillitate judicas.* Qualiscunque judex homo amissâ mentis tranquillitate delinquentem judicat, etiam si justè judicat, justitiam tamen divini examinis, in quam perturbatio cadere nescit, imitari non potest.

Propter quod abjicientes omnem immunditiam & abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum.) Priùs & corpus & mentem à vitiis jubet expurgare, ut digni existere possint, qui verbum salutis percipiant. Qui enim non declinat priùs à malo, non potest facere bonum. Omnem quippè immunditiam & carnis & animæ nuncupat. Malitia autem propriè ad interioris hominis pravitatem respicit. *Suscipite* (inquit) *insitum verbum,* id est, verbum, quod vestris cordibus prædicando imponimus, vos discendo suscipite. Vel ita sentiendum est, verbum quod vobis in die redemptionis insitum est, quando voluntariè genuit vos Deus, jam nunc perfectius suscipite, etiam operibus implendo, quod jam in ministerio tenetis.

Quod potest salvare animas vestras.) Etiam si in corpore tentationes patiamini, vel à perfidis morte consumamini.

Estote autem factores verbi, & non auditores tantùm, &c.] Sic & Paulus de legis cultoribus: *Non auditores* (inquit) *legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.* Et in Apocalypsi Joannes cùm dixisset: *Beatus qui legit, & qui audit verba prophetiæ libri hujus,* protinùs adjunxit: *Et servat ea quæ in illa scripta sunt.*

Qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea.) Legem perfectæ libertatis gratiam dicit Evangelii: *Nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Et alibi: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.* Et iterum: *Ubi enim Spiritus Domini, ibi libertas.* Et ipse Dominus: *Si vos,* inquit, *Filius liberaverit, verè liberi eritis.* *Lex perfecta.*

Non auditor obliviosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit.) Non auditu verbi supervacuo, sed operis executione beatitudo præparatur. Sic & Dominus loquens ad discipulos: *Si hæc scitis,* inquit, *beati eritis si feceritis ea.*

Si quis autem putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio.) Monuerat suprà verbum Dei non solùm audire, sed & facere. Nunc addit, quia & si quis mandata Domini quæ didicit, factis exercere videtur, si non etiam linguam à detractionibus, mendaciis, blasphemiis, stultiloquiis, ab ipso etiam multiloquio, cæterisque quibus peccare solet, refrenaverit, frustrà se de operum justitia jactat. Sic Paulus gentilis Poëtæ sententiam comprobans ait: *Corrumpunt bonos mores colloquia mala.*

Religio autem munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est.) Pulchrè addidit apud Deum & Patrem, quia sunt qui hominibus religiosi videntur, cùm à Deo habeantur profani. Unde & Salomon ait: *Est via quæ videtur homini recta, novissima autem ejus deducunt ad mortem.* *Religio apud Deū.*

Visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo.) Quia dixerat factorem operis beatum in facto suo futurum, nunc quæ facta maximè Deo placeant, dixit, misericordia scilicet & innocentia. Namque in eo quòd pupillos & viduas in tribulatione eorum visitare jussit, cuncta quæ erga proximum misericorditer agere debemus, insinuat. Quod quantum valeat, ipso judicii tempore pandetur, ubi dicturus est judex: *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Porrò in eo, quòd immaculatos nos ab hoc seculo custodire præcepit, universa, in quibus nosipsos castos servare decet, ostendit. In quibus sunt & ea, quæ supra observare monuerat, *ut tardi simus ad loquendum, & tardi ad iram.*

CAPUT II.

FRatres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ.) Ostendit quòd hi, quibus scribebat, fide quidem Evangelicâ imbuti, sed operibus erant vacui. Et quia mandata Domini eleëmosynis pauperum docuerat implenda, vidit illos econtrà, quod pauperibus erat propter æterna præmia faciendum,

diviti-

divitibus potiùs propter terrena accommoda fecisse, ideòque eos prout erant digni, redarguit. Et congruè in hujus exordio sententiæ Dominum nostrum JESUM Christum gloriæ cognominat: ut meminerimus, quia ejus est potiùs jussis obediendum, qui cùm sit splendor gloriæ, sempiternâ gloriâ remunerat, quicquid pro ejus amore pauperibus datur, quàm quælibet hominum dignitas honoranda, de quibus generaliter dictum est, quia omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus tanquam flos fœni, &c.

Acceptio personæ in præsidendo.

Etenim si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida, introierit autem & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum qui indutus est veste præclara, & dixeritis ei, tu sede hic benè: pauperi autem dicatis, tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum.] In hujus expositione sententiæ B. Augustini dictis utimur: *Si hanc*, inquit, *distantiam sedendi & standi ad honores Ecclesiasticos referamus, non est putandum leve esse peccatum in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ. Quis enim ferat eligi divitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore & sanctiore? Si autem de quotidianis consessibus loquitur, quis hic peccat (si tamen peccat) nisi cùm apud semetipsum intùs ita judicat, ut ei tantò melior, quantò ditior ille videatur?* Hoc enim videtur significâsse subdendo:

Nonne judicatis apud vosmetipsos, & facti estis judices cogitationum iniquarum?) Sequitur:

Audite fratres mei dilectissimi.) Diligentiùs, inquit, animadvertite, quia non qui ditiores existunt ad seculum, ii in divino examine sunt meliores.

Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni quod promisit diligentibus se?) Pauperes vocat humiles, & qui per contemptum rerum visibilium, fide autem invisibilium divitiarum mundo huic despicabiles parent. Tales namque elegit Dominus noster Jesus Christus dicendo: *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum.* Tales elegit cùm parentes sibi pauperes, quorum officio in mundum veniens nutriretur, creavit. Sed hos tamen futuri regni expectatione præclaros reddidit ac nobiles.

Vos autem exhonorâstis pauperem.) Propter illum scilicet, cui dictum est, *Tu sta illic*: cùm habenti annulum aureum dictum est, *Tu sede hic benè.*

Divites reprobi.

Nonne divites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad judicia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen quod invocatum est super vos?) Hic ostendit apertiùs qui sint divites, de quorum humiliatione ac perditione suprà disputaret. Illi nimirum, qui divitias suas Christo præponunt, protsusque à fide ejus alieni; insuper & eos qui credunt, per potentiam opprimunt, trahentes ad judicia potentiorum, ac nomen Christi blasphemantes, quod est super omne nomen. Quod Apostolorum temporibus plures gentilium & maximè Judæorum primores fecisse, & in Actibus eorundem Apostolorum, & in Epistolis Pauli Apostoli satis patenter ostenditur.

Si tamen legem perficitis regalem secundùm Scripturas: Diliges proximum tuum sicut teipsum, benè facitis. Si autem personam accipitis, peccatum operamini; redarguti à lege quasi transgressores.) Vide quemadmodum transgressores appellat, quia *dicatur diviti, sede hic: & pauperi, sta illic.* Undè ne putarent contemptibile esse peccatum in hac una re legem transgredi, adjunxit:

Quicunque autem totam legem servarit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. Qui enim dixit, non mœchaberis: dixit etiam, non occides. Quòd si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis.) Propter illud quod dixerat: Redarguti à lege quasi transgressores. Quæ cùm ita sint, consequens videtur (nisi alio modo intelligendum ostendatur) ut qui *dixerit diviti, sede hic: & pauperi, sta illic*: huic ampliorem honorem quàm illi deferens, & idololatra, & blasphemus, & adulter, & homicida, & quia longum est cuncta commemorare, reus omnium criminum judicandus sit. Offendens quippè in uno, factus est omnium reus. Quærendum est ergò, undè sit omnium reus, si in uno offenderit, qui totam legem servaverit. An fortè quia plenitudo legis est charitas, qua Deus proximusque diligitur, in quibus præceptis charitatis tota lex pendet & Prophetæ, meritò fit omnium reus, qui contra illam facit, in qua pendent omnia? Nemo autem peccat nisi adversus eam faciendo. Quia non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur: *Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem legis, est charitas.* Reus itaque fit omnium, faciendo contra eam, in qua pendent omnia. Cur ergò non dicuntur paria peccata? An fortè quia magis facit contra charitatem qui graviùs peccat, minùs qui leviùs? Tamen etiamsi in uno offenderit, reus est omnium, quia contra eam facit, in qua pendent omnia.

Lex libertatis.

Sic loquimini, & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari.) Lex libertatis, lex charitatis est, de qua dicitur: *Si tamen legem perficitis regalem secundùm Scripturas: Diliges proximum tuum sicut teipsum, benè facitis.* Hoc ergò, inquit, loquendo, hoc faciendo curate, ut proximos diligendo à Deo diligi mereamini, & proximis misericordiam impendendo in divino judicio misericordiam expectetis. Aliter: Sicut lex servitutis est, quæ data est per Mosen, ita lex libertatis gratia est Evangelii, quæ per JESUM Christum facta est, Apostolo attestante, qui ait: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater.* Et iterum: *Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas.* Sic ergò loquimini, inquit, & sic facite sicut per legem libertatis judicandi; hoc est enim incipientes judicari: graviùs namque judicabitur qui legem Mosi, quam qui legem naturalem contemnit: graviùs item qui cognitam Evangelii gratiam, quàm qui Mosaicæ legis edicta despicit. Homini enim, *cui multum datum est, multum quæretur ab eo. Et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo.* Undè & Apostolus ait: *Si enim qui per Angelos dictus est, sermo factus est firmus, & omnis prævaricatio & inobedientia accepit justam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? Quæ cùm initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est.* Et iterum: *Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur; quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit in quo sanctificatus est, & Spiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Uterque autem sensus ad unum finem respicit, ut videlicet divinæ gratiæ justis operibus respondentes, simus invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut & Deus in Christo donavit nobis.

Iudicium sine misericordia.

Iudicium enim sine misericordia fiet illi, qui non fecit misericordiam. Sine misericordia judicabitur ille, qui cùm facere posset, non fecit misericordiam antequam judicaretur. Quod cùm de omnibus immisericordibus rectè sentiatur, constat omnimodis, quia quò majorem quisque à Domino misericordiam consecutus est, eò injustiùs indigenti proximo misericordiam negavit, eòque justiùs impietatis suæ pœnas luet. Undè providè Dominus admonet: *Nolite judicare, ut non judicemini; nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittetur vobis. Date, & dabitur vobis. Judicium* ergò *sine misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiam.*

Superexaltat autem misericordia judicium.) Quia quemadmodum damnatus in judicio Dei dolebit, qui non fecit misericordiam; ita qui fecit, remuneratus exultabit & gaudebit. Aliter: Superexaltat misericordia judicium. Non dictum est, vincit misericordia judicium: non enim adversa est judicio, sed *superexaltat*, quia plures per misericordiam colliguntur, sed qui misericordiam præstiterunt. *Beati* enim *misericordes, quoniam ipsorum miserebitur DEUS.* Item superexaltat misericordia judicium, id est, superponitur misericordia judicio. In quo inventum fuerit opus misericordiæ, & si habuerit fortè in judicio quo puniatur, tanquam undâ misericordiæ peccati ignis extinguitur.

Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? &c.) Hinc de misericordiæ operi-

bus

bus latiùs disputat, ut quos vehementer scientiâ præcedente terruerat, consoletur: quum admonet, quomodo etiam peccata quotidiana, sine quibus hic non vivitur, quotidianis remediis expientur. Ne homo, qui quum in uno offenderit, fit & omnium reus, in multis offendendo, quia *in multis offendimus omnes*, magnum aggerem reatûs sui minuatim collectum ad tribunal tanti judicis pervehat, & eam quam non fecit, misericordiam non inveniat, sed potiùs dimittendo atque dando, mereatur sibi dimitti debita, reddique promissa.

Si autem frater aut soror nudi sint, & indigeant victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis illis: Ite in pace, calefacimini & saturamini: non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori, quid proderit? Sic & fides si non habeat opera, mortua est in semetipsa, &c.) Manifestum est, quòd sicut verba sola pietatis nudum vel esurientem non recreant, si non & cibus præbeatur ac fides: ita fides verbotenus servata non salvat. Mortua est enim in semetipsa sine operibus charitatis, quibus reviviscat & animetur. Neque huic sententiæ contrarium est quod Dominus ait: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit.* Subintelligendum namque ibi est, quòd tantummodò verè credat, qui exercet operando quod credit. Et quia fides & charitas ab invicem separari nequeunt, Paulo attestante, qui ait: *Est fides quæ per dilectionē operatur*; aptè Joannes Apostolus talem de charitate sententiam, qualem de fide Jacobus profert dicens: *Qui habuerit substantiam mundi, & viderit fratrē suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?*

Tu credis quoniam unus est Deus, benè facis, & dæmones credunt & contremiscunt.) Ne putes quia magnum aliquid facis credendo unum esse Deum; hoc enim & dæmones faciunt; nec solùm Deum Patrem, sed & Filium credunt. Undè dicit Lucas: *Exibant autem dæmonia à multis clamantia & dicentia, quia tu es Filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum.* Nec solùm credunt, verumetiam contremiscunt. Undè ad illum legio, quæ hominem obsidebat, supplici voce proclamat: *Quid mecum & tibi Iesu Fili Dei summi? Adjuro te per Deum ne me torqueas.* Qui ergò Deum esse non credunt, vel creditum non timent, profectò sunt dæmonibus tardiores ac protervio-res æstimandi. Sed nec Deum credere & contremiscere magnum est, si non & in eum credatur, hoc est, si non ejus in corde amor teneatur. Aliud est enim credere illi, aliud credere illum, aliud credere in illum. Credere illi, est credere vera esse quæ loquitur. Credere illum, credere quòd ipse sit Deus. Credere in illum, est diligere illum. Credere vera esse quæ loquitur, multi & mali possunt: Credunt enim esse vera, & nolunt ea facere, quia ad operandum pigri sunt. Credere autem ipsum esse Deum, hoc & dæmones potuerunt. Credere verò in Deum, soli novêre qui diligunt Deum, qui non solo nomine sunt Christiani, sed & factis & vitâ. Quia sine dilectione fides inanis. Cum dilectione fides Christiani, sine dilectione fides dæmonis. Qui ergò non vult credere Christum, adhuc nec dæmones imitatur. Et si jam credit Christum, sed odit Christum, habet confessionem fidei in timore pœnæ, non in amore coronæ; nam & illi puniri timebant. Denique B. Petrus cùm Dominum confitens diceret: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, eadem penè verba, quæ & dæmones, proferre videtur ex ore, sed illorum confessio quia cum odio prolata est, à Christo meritò damnata est; illius, quia ex interna dilectione processit, æternâ beatitudine remunerata est.

Credere Deo, Deū, & in Deum.

Vis autem scire, ô homo inanis, quoniam fides sine operibus otiosa est?) Quoniam Paulus Apostolus prædicans justificari hominem per fidem sine operibus, non benè intellectus est ab eis, qui sic dictum acceperunt, ut putarent, cùm semel in Christum credidissent, etiamsi malè operarentur, & facinorosè flagitioséque viverent, salvos se esse per fidem: locus iste hujus Epistolæ eundem sensum Pauli Apostoli quomodo sit intelligendus, exponit. Ideòque magis Abrahæ exemplo utitur, vacuam esse fidem si non benè operetur: quoniam Abrahæ exemplo etiam Paulus usus est, ut probaret justificari hominem sine operibus posse. Cùm enim bona opera commemorat Abrahæ, quæ ejus fidem comitata sunt, satis ostendit Apostolum Paulum non ita per Abraham docere justificari hominem per fidem sine operibus, ut si quis crediderit, non ad eum pertineat benè operari, sed ad hoc potiùs, ut nemo arbitretur meritis priorum bonorum operum se pervenisse ad donum justificationis, quæ est in fide. In hoc se gentibus in Christum credentibus Judæi præferre cupiebant, quia dicebant se meritis bonorum operum, quæ in lege sunt, pervenisse ad Evangelicam gratiam. Ideòque scandalizabantur multi qui ex eis crediderunt, quòd incircumcisis gentibus Christi gratia traderetur. Undè Apostolus Paulus dicit, posse hominem sine operibus, scilicet præcedentibus justificari per fidem. Nam justificatus per fidem, quomodo potest nisi justè operari? Cùm ergò dicit Jacobus:

Fides sine operibus.

Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?) Eleganter exemplum bonæ operationis ab ipso Patriarcha monuit esse discendum, provocans videlicet eos, qui de Judæis crediderunt, ut quasi bonæ soboles primi & maximi sui parentis actus sequerentur. Et quoniam eos ne in tentationibus deficerent, & ut fidem suam per opera probarent, admonebat, eleganter de Patriarcha posuit exemplum, per quod eos in utraque virtute posset instituere. Quæ enim tentatio major exceptis his quæ ad proprii corporis plagas pertinent, accidere potest, quàm si quis filium unicum dilectissimumque suum senex cogatur occidere? Quomodo autē tunicas vel escas suas pro divino amore pauperibus dare differret, qui filium, quem senex acceperat hæredem, ad jussionem Domini statim morti dare non distulit? Itaque congruit huic B. Jacobi sententiæ quod Paulus ait: *Fide obtulit Abraham Isaac filium suum cùm tentaretur, & unigenitum offerebat, quem susceperat per repromissionem, ad quem dictum est, quia in Isaac vocabitur tibi semen, arbitrans quia & mortuos suscitare potens est Deus.* Si quidem in uno eodemq; facto beati Abraham, Jacobus operum ejus magnificentiam, Paulus fidei constantiam laudavit. Nec tamen disparem diversamque Jacobo protulit Paulus sententiam. Sciebant namque ambo, quia Abraham & fide, & operibus erat perfectus, & ideò quisque eorum illam magis in eo virtutem prædicavit, qua suos auditores ampliùs indigere perspexit. Quia enim Jacobus illis scribebat, qui fidem sine operibus otiosam tenebant, opportunè illud protulit exemplum, in qua illa præcipua fides Abrahæ, quæ & priùs Scripturâ teste laudata est, apparet, quæ non otiosa ejus in corde torpuisset, sed ad obediendum divinis imperiis jam probata flagrâsset. Quia verò Paulus illos instituebat, qui sine gratia fidei de suis se extollebant operibus, ostendit quia sine fide impossibile est placere Deo, atque ad redarguendam corrigendamque eorum temeritatem, collectis omnium Patriarcharum exemplis, manifestè edocuit, quia omnes testimonio fidei probati sunt. Undè & specialiter de Abraham intulit, quia fide offerret Isaac, *arbitrans* (inquit) *quia & mortuos suscitare potens est Deus.* Conjunxit ergò opus fidei, qui ideò filium mox offerre voluit, quia Deum hunc continuò resuscitaturum esse credebat. Ideò autem hunc post mortem à Deo resuscitandum esse credebat, quia verum esse credebat quod audierat, quia in Isaac vocabitur tibi semen. Quam conjunctionem utriusque virtutis beatus quoque Jacobus subsequenter exponit dicens: Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides servata est, & suppleta est Scriptura dicens: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam, & amicus Dei appellatus est.* De hoc testimonio Paulus ad Romanos firmissimè disseruit, manifestè docens, quia tanta est virtus fidei, ut statim perceptis ejus mysteriis justum de impio facere possit hominem. Quia enim Abraham tantâ & tam ferventi fide credidit Deo, ut promptus esset animo ad agenda omnia quæ Deus juberet, meritò fides ejus à Deo, qui cor noverat illius, reputata est ad justitiam. Et ut nos quoque fidem illius, qua justificatus est, sciremus, tentavit eum Deus jubens offerre filium, & ex operibus fides consummata est, id est, quia esset in corde ejus perfecta operum executio-

Abraham cur exēplum adducat.

ne probatum est. Hoc quoque tempore si quis nuper ad fidem veniens baptismum acceperit, & proponens se toto corde Dei servire præceptis, mox de hac luce migraverit, justificatus utique per fidem sine operibus migravit, quia tempus operandi, undè fidem probaret, ipso in quem credidit Deo disponente, non habuit. At qui perceptis fidei sacramentis longo supervivunt tempore, nec bonis insistere curant operibus, his inculcandum est quod B. Jacobus proposito exemplo fidei simul & operum Abrahæ, mox subdidit dicens:

Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantùm?) Quòd ait, *ex operibus*, significat ex operibus fidei. Quia perfecta opera sine fide nullus habere potest, fidem verò sine operibus multi, si illis operandi tempus non adsit. De qua ibi dictum est: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum illius, aut fictio deciperet animam ejus.*

Raab exemplum.

Similiter & Raab meretrix nonne ex operibus justificata est, suscipiens nuntios, & aliâ viâ ejiciens?) Ne se causarentur opera tanti patris Abrahæ imitari non valere, præsertim cùm nullus eos modò cogeret Deo filios offerre perimendos, sed hoc potiùs ipse per Scripturas Deus fieri prohibeat, addit & mulieris exemplum, mulieris criminosæ, mulieris alienigenæ, quæ tamen per opera misericordiæ, per officium hospitalitatis, etiam cum periculo vitæ suæ Dei famulis exhibitum, justificari à peccatis meruit, Israëlitici populi civis ascribi, regalis eorum prosapiæ catalogo annumerari, ipsius Domini ac Salvatoris nostri generationibus, quæ à Patriarcharum fonte descendunt, inseri, ab excidio patriæ pereuntis, cujus perfidiam deseruit, erui. His igitur conversæ ad meliora mulieris exemplis suadet auditores suos patriæ pereuntis introitum cavere, & à cujus sceleribus credendo recesserant, ab hac etiam fructuosis operibus se meminisse secernere, qua enùs sanctorum cœtibus copulari, & ad Redemptoris sui mereantur pertingere consortium. Et illos ergò hortatur suscipere nuntios Jesu, hoc est, prędicatores verbi Evangelii gratanter audire. Et cùm hos à contribulibus suis repulsos, vel certè ad mortem quęsitos esse cognoverint, ut sępè factum actus eorum edocent, ipsi contrà accepto ab eis consilio salutis suę ad Dominum JESUM eos in pace remittant. Quod honorabilem quondam universę plebi Judęorum, & nunc magis honorandum omni Ecclesię Christi, per revelationem reliquiarum protomartyris Stephani effectum, beati Pauli Apostoli magistrum Gamaliëlem in Hierosolymis fecisse, pręfatus Actuum Apostolorum liber insinuat: quando disponente senatu Judęorum Apostolos interficere, ipse sapientiore consilio eorum molimina evacuavit, ereptosque de insidiis eorum Apostolos ad evangelizandum JESUM remisit incolumes.

CAPUT III.

Prædicare indoctos vetat.

NOlite plures magistri fieri, fratres mei.*) Multum fuisse studii credentibus tempore Apostolorum, ut verbum latiùs propagarent, actus eorum edocent, ita ut Apollo vir in Scripturis doctissimus sciens, tantùm baptisma Joannis fiducialiter Christum prędicaret. Qui tamen quia sapiens erat, mox ut affuit, facillimè quod minus habuerat, adimplevit, atque ad prædicandi officium jam perfectus rediit. Alii majori imperitiâ discedentes de Judæa Antiochiam, docebant credentes ex gentibus, quia nisi circumciderentur secundùm legem Moysi, salvi esse non possent, nec parvum castis prædicatoribus quæstionis laborem contulerunt. Hos ergò & hujusmodi doctores B. Jacobus ab officio verbi removet, ne impedimentum his, qui illud ritè implere poterant, facerent.

Scientes quoniam majus judicium sumitis?) Sicut enim is, qui benè ministraverit, gradum bonum sibi acquirit, ita qui officium docendi sibi indoctus usurpare tentaverit, qui Christum non syncerè annuntiat, majus judicium damnationis mereretur, quàm si solus in suo scelere periret.

Offendimus omnes.

In multis enim offendimus omnes.) Non dixit, offenditis, cùm illos argueret, quos & scientiâ & operatione minus perfectos videbat, talesque à cathedra magisterii deponeret, timens, ne vel per errorem prædicando parvulos læderent, atque ab auditu doctorum præoccupando eorum aures averterent: vel certè ea quæ rectè prædicarent, non rectæ actionis sorde fœdarent, ac per hoc viam Evangelicæ perfectionis sinistrâ opinione fuscarent: *sed offendimus*, inquit, *cùm sumus Christi*, sic loquitur Apostolus. Et præmisit *in multis*, subjunxit, *omnes*; ut tantò cautiùs se imperfecti quique in agendo vel loquendo circumspicerent, quantò certiùs cognoscerent, quia nec perfecti quidem boni, & qui Spiritûs sancti gratiâ duce incedunt, hujus vitæ viam absque offensione peccati alicujus transire nullatenùs possint, juxta quod alibi scriptum est: *Cæli non sunt mundi in conspectu ejus.* Et sicut Salomon ait: *Quia non est homo justus in terra qui faciat bonum, & non peccet.*

In verbo non offendens quomodo perfectus vir.

Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.) Quomodo dicit perfectum esse virum qui in verbo non offendit, cùm præmiserit: *Quia in multis offendimus omnes?* An quia & in multis offendere possunt electi, & tamen perseverare perfecti? Imò ita intelligendum est. Namque diversæ offensionum sunt species. Aliter electi, aliter offendunt reprobi, Salomone teste, qui ait: *Septies enim cadit justus, & resurgit: impii autem corruent in malum.* Etsi enim justus per fragilitatem carnis vel ignorantiam fortè offenderit, justus tamen esse non desistit: quia ut quotidiana est hujusmodi & inevitabilis offensio, ita est & quotidiana orationum ac bonorum operum medela, quæ offendentem justum, ne in terram proruat, & nuptialem charitatis ac fidei vestem pulvere vitiorum sordidet, ocyus eriget. *Si quis ergò in verbo non offendit, hic perfectus est vir*, illo videlicet verbo, cujus offensionem humana vitare potest fragilitas, ut est verbum doli, detractionis, maledictionis, superbiæ, jactantiæ, excusationis in peccatis, æmulationis, dissensionis, hæresis, mendacii, perjurii, sed & otiosæ, necnon etiam superfluæ locutionis in his, quæ necessaria videntur. In quo nimirum verbo quisquis se sine offensione custodit, hic perfectus est vir. *Qui enim custodit os suum & linguam suam, custodit ab angustiis animam suam.*

Potest etiam freno circunducere totum corpus.) Pendet hic versus à superiori: *Si quis*, inquit, *in verbo non offendit, hic perfectus est vir*, & hic potest etiam freno circunducere totum corpus. Quod est apertè dicere: Si quis lapsum linguæ, qui penè inevitabilis est, cavet, hic consuetudine fixâ ejusdem continentiæ, etiam cætera corporis membra, quæ faciliùs castigari possunt, ne à recto itinere divertant, discit observare.

Si autem equis frenos in ora mittimus ad consentiendū nobis, & omne corpus illorum ferimus.) Subaudis, quantò ampliùs decet ut nobisipsis frenum continentiæ in ora mittamus ad consentiendum creatori nostro, quatenùs per linguæ custodiam, operum quoque rectitudinem obtinere quæramus? Quòd si, ut quidam codices habent, legerimus: *Sicut autem equis frena in ora mittimus*, nihil quæstionis erit, quia conjungitur ad hoc, quod in sequentibus dicitur: *Ita & lingua modicum quidem membrum est*, &c.

Naves.

Ecce & naves cùm magnæ sint, & à ventis validis minentur, circunferuntur à modico gubernaculo, quò impetus dirigentis voluerit.) Naves magnæ in mari, mentes sunt hominum in hac vita sive bonorum, sive malorum. Venti validi, à quibus minantur, ipsi appetitus sunt mentium, quibus naturaliter coguntur aliquid agere, per quod vel ad bonum, vel ad malum perveniant finem. Gubernaculum, quo hujusmodi naves circunferuntur, ubi impetus dirigentis voluerit, ipsa cordis intentio est, quâ electi transgressis hujus seculi fluctibus, felicem patriæ cœlestis portum attingunt; reprobi autem quasi scyllâ vel charybdi necati fluctuosis vitæ hujus erroribus, quos deserere nesciebant, intereunt. Et quia *ex abundantia cordis os loquitur*, rectè subjungitur:

Ita & lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat.) Magna utique præmia exaltat, si eam impetus animi dirigentis benè gubernaverit, juxta illud Salomonis: *Qui intelligit, gubernacula possidebit.* Sin autem malè, mala è contrario sibi suisque magna perditionis exaltat. Undè

& Salomon: *Mors*, inquit, *& vita in manibus linguæ.* Vitam ergò exaltat, si benè docet Ecclesiam. Mortem contrà, si grave agit. Namque hoc adversus eos dicit, qui & vitâ & scientiâ destituti docere præsumebant, ideòque magis Ecclesiam lædebant: quòd si legatur, ut in quibusdam codicibus invenitur: *Et magna exultat*; illa nimirum hic exultatio debet intelligi, de qua in sequentibus, cùm per plura linguæ vitia enumerâsset, adjunxit: *Nunc autem exultatis in superbiis vestris.* Omnis exultatio talis maligna est. A qua & mater beati Samuëlis nos piâ exhortatione compescit, dicens: *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.* Magna ergò exultat lingua, quæ cæterorum sensus & verba despiciens, singulariter se esse sapientem jactat & facundam.

Ecce quantus ignis, quàm magnam sylvam incendit.) Quantus dicit, quàm modicus. Denique & codices sic habent: *Ecce modicus ignis.* Sicut enim à modica scintilla ignis excrescens magnam sæpè sylvam incendit, ita incontinentia linguæ suis nutrita levitatibus magnam operum bonorum materiam, multos vitæ spiritalis fructus, ubi attaminaverit, perdit; sed & innumera plerumque quæ optima videbantur locutionis folia consumit.

Lingua ignis est.

Et lingua ignis est, universitas iniquitatis.] Ignis est lingua, quia virtutum sylvam malè loquendo devorat. Undè vir Sapiens de insipiente: *Et apertio*, inquit, *oris illius inflammatio est.* Cui videlicet ignis perditionis contrarius est, ille ignis salutaris, qui ligna, fœnum, stipulam vitiorum consumens, secreta cordis illustrat, quo sancti inflammantur doctores, ut & ipsi ardeant amando, & quasi linguis ignitis accendant alios prædicando. De quibus benè scriptum est: *Quia apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritu sancto.* Rectè autem de lingua indisciplinata dicitur, quòd ipsa sit universitas iniquitatis, quia cuncta ferè facinora per eam aut concinantur, ut latrocinia, stupra: aut patrantur, ut perjuria, falsa testimonia: aut defenduntur, cùm quilibet impurus excusando scelus quod admisit, simulat ostentando bonum quod non fecit.

Gehenna.

Et inflammat rotam nativitatis nostræ, inflammata à gehenna.] A gehenna dicit, à diabolo & Angelis ejus, propter quos gehenna facta est, & qui ubicunque vel in aëre volitant, vel in terris aut sub terris vagantur, sive detinentur, suarum secum ferunt semper tormenta flammarum, instar febricitantis, qui etsi in lectis eburneis, etsi in locis ponatur apricis, fervorem tamen vel frigus insiti sibi languoris evitare non potest. Sic ergò dæmones etsi in templis colantur auratis, etsi per aëra discurrant, igne semper ardent gehennali, & ex ipsa sua pœna commoniti, deceptis quoque hominibus fomitem vitiorum, undè & ipsi pereant, invidendo suggerunt. Cui contra sancta Dei civitas nova Hierusalem de cœlo à Deo descendere dicitur, quia nimirum quicquid cœleste in terris agimus, hoc profectò ut ageremus, cœlesti munere accepimus. Rotam autem dicit nativitatis nostræ incessabilem vitæ temporalis procursum, quo à die nativitatis usque ad mortem velut semper currente rotâ curriculi incessanter agimur. Undè benè Salomon cum diceret: *Memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ, antequam veniat dies afflictionis*, paulò pòst addidit: Et confringatur rota super cisternam, & revertatur pulvis in terram suam undè erat. Inflammat ergò lingua totam nativitatis nostræ, cùm statum omnem nostræ conversationis prava loquendo contaminat. Item rotam nativitatis nostræ dicit, quia merito primæ prævaricationis ab interna stabilitate projecti, huc atque illuc mente vagâ raptamur, & incertis per cuncta discursibus, ubi periculum, ubi salus, ignoramus. Inflammatur autem hæc tota nostræ nativitatis igne linguæ maculantis, cùm vitium nativæ perturbationis ineptis etiam ac noxiis sermonibus accumulatur.

Rota nativitatis nostræ.

Omnis enim natura bestiarum, & volucrum, & serpentium, & cæterorum domantur, & domita sunt à natura humana.) Legimus in Plinio immanissimam serpentium aspidem in Ægypto domitam à patrefamilias, & quotidie de caverna sua egressam, ad mensam ejus annonam percipere solitam. Legimus item scribente Marcellino Comite, mansuefactam tigridem ab India Anastasio principi missam. Vult ergò intelligi, quia lingua pravorum bestiis ferocitate, volucribus levitate vel exultatione, serpentibus virulentiâ præcellat. Sunt enim bestiales qui *exacuerunt ut gladium linguas suas*, sunt volatiles qui *posuerunt in cælum os suum, & quorum os locutum est vanitatem*, sunt serpentini, de quibus dictum est, *Venenum aspidum sub labiis eorum.*

Aspis domita.

Tigris mansueta.

Linguam autem nullus hominum domare potest.) Duobus modis hæc sententia rectè potest intelligi, quia & nullus bonorum doctorum potest domare linguas eorum, qui seipsos à stulta verbositate cohibere negligunt; & nullus loquentium est, qui non aliquando delinquat in lingua sua. Denique de viro perfecto in articulo maximæ tentationis constituto, veraciter dictum est: *In omnibus his non peccavit Iob labiis suis.* Et tamen ipse se postmodum auditis Dei sermonibus, de ineptia stultæ locutionis reprehendit dicens: *Unum locutus sum, quod utinam non dixissem, & alterum, quibus ultrà non addam.*

Linguam domare nemo potest.

Inquietum malum, plena veneno mortifero, &c.) Inquietum addit, ob hoc quod dixerat eam domari non posse, cùm bestiæ domentur & volucres. Plenam verò dicit veneno mortifero, ut exponat indomabilem cur diceret eam, cùm & serpentes constet posse domari. De cujus atrocitate veneni plura subsequenter adjungit:

Ex ipso ore procedit benedictio, & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam?) Sicut dulcis & amara aqua non possunt simul una de vena fontis ebullire, sed & si misceantur in vase vel cisterna, dulcis quidem mox amarescit ab amara, amara autem ex admistione dulcis in dulcedinem nescit immutari: ita benedictio & maledictio in uno ore nullatenùs possunt convenire: sed quicunque sic Deum benedicere orando, vel verbum ejus prædicando consuevit, ut etiam maledicere homines non omiserit, constat, quia dulcedinem benedictionis ejus amaritudo maledictionis consumit. *Modicum enim fermentum totam massam corrumpit.* Et, *Non est pulchra laudatio in ore peccatoris.* Denique si facias fistulam bino ore undè aqua intret, simplici undè exeat, & in hoc amaram aquam, in illo dulcem immittas, absque ulla dubietate ubi ad unum exitûs foramen pervenitur, permista utique & amara apparebit. Quia nimirum multò faciliùs dulce in amarum, ubi commiscentur, quàm amarum vertitur in dulce. Quo exemplo colligitur, quia colloquia mala sicut mores bonos, teste Apostolo, sic etiam sermones bonos corrumpunt.

Nunquid potest, fratres mei, ficus olivas facere, aut vitis ficus? &c.) In promptu est, quia sicut arbor nequit amisso naturali fructu alterius arboris ex se ferre fructum, ita maledicus etsi quid boni ad tempus loqui videatur, fructum benedictionis habere nullatenùs valet. At si quis hæc altiùs velit discuti, potest in ficu, cujus foliis protoparentes nostri post agnitionem prævaricationis sua pudenda texerunt, velamentum excusationis intelligi, quo & ipsi tunc increpationem creatoris à se repellere, & in ipsum creatorem conabantur refundere, & nunc plerique stultorum cor suum declinant in verbum malum, ad excusandas excusationes in peccatis. Potest in olivis fructus misericordiæ, in vite fervor dilectionis accipi. *Ego autem*, (inquit) *sicut oliva fructifera in domo domini, speravi in misericordia Dei mei*, id est, sicut is qui fructum misericordiæ facit, misericordiam ipse a Domino speravi. Itemque: *Et poculum*, inquit, *tuum inebrians quàm præclarum est.* Quod de charitate Dei constat dictum, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Non potest ergò ficus olivas facere, quia quicunque se in peccatis excusare potiùs quàm accusare nititur, nequaquam opera pietatis, quæ pro peccatis fiunt, in proximos perfectò, sed magis superbo corde largitur. Neque vitis ficus, quia qui divinâ dilectione se perfectè inebriat, nullum jam de suis erroribus, nisi seipsum accusat.

Quis sapiens & disciplinatus inter vos? ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ.) Quia improbis doctoribus silentium imposuerat, eosque magi-

sterii gradum tenere vetuerat, quos nec vitæ perfectionem, nec continentiam linguæ habere cernebat: consequenter admonet, ut si quis inter eos sapiens & disciplinatus vel sit, vel sibi esse videatur, magis sapienter ipse ac disciplinatè vivendo eruditionem suam, quàm alios docendo demonstret. Qui enim mansueto corde, & ore fere no bona quæ valet, operatur, evidens utique dat hominis sapientis indicium. *Principium enim sapientiæ timor Domini.* Qui verò ad prædicandum verbum, quàm ad faciendum proclivior est, plerumque per amorem jactantiæ, per studium contentionis, per eloquentiæ facilitatem, per invidentiam aliorû docentium, per ignorantiam Catholicæ veritatis, stultitiæ reatum incurrit. Cui benè congruit illud Salomonis: *Quia ubi sunt verba plurima, ibi frequenter egestas.* Undè & hîc quoque rectè subjungitur:

Animi.

Zelus amarus & dulcis.

Quòd si zelum amarum habetis, & contentiones sunt in cordibus vestris, nolite gloriari, &c.) Zelum amarum dicit, quia est & zelus dulcis, à quo & Simon Apostolus meritò perfecti cordis nomen accepit. Quem & Helias habuit, cùm ait: *Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum filii tui Israël.* Et Apostolus Paulus: *Æmulor enim vos,* inquit, *Dei æmulatione.* Est & bona contentio, quam Dominus nos habere præcepit dicens: *Contendite intrare per angustam portam. Nolite,* inquit, *gloriari, & mendaces esse adversus veritatem.* Quia veritas ipsa probat non esse gloriâ dignos eos, qui sapientiæ verba promentes ex ore, zelum amarum & contentionis infructuosæ studium gestant in corde.

Animalis ab anima.

Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica.) Et Paulus dicit, quia *animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritûs Dei.* Notandum autem quòd animalis homo sive animalis sapientia, non ab animali, sed ab anima derivatur, teste Apostolo, quia *factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.* Sed non priùs quod spiritale est, sed quod animale. Quòd ab anima derivatum, Græca testatur auctoritas, in qua videlicet lingua ψυχὴ anima, ψυχικὸν dicitur animale. Porrò animalia quamvis Latinè ab anima vocabulum accepisse videantur, longè diversam Græcè ac dissimilem habent etymologiam. Namque ab eo quòd vivant, nomen sortiuntur. Siquidem apud eos ζωὴ vita, ζῶα vocantur animalia. Cùm ergò Apostolus in Epistolis suis sæpissimè nominet carnalem hominem, nominet animalem, nominet spiritalem: spiritalem vel ipsum Dominum dicit, qui in carne & anima apparens Spiritu sancto plenus extitit; vel omnem electum, qui in carne & anima naturaliter consistens, gratiam quoque Spiritûs sancti secundùm mensuram donationis Christi, qua illustretur, accepit. Carnalem verò vel animalem appellat hominem, qui nil gratiæ spiritalis habens, ea tantummodo, quæ naturaliter carnis sive animæ sensibus insita sunt, cogitare vel facere novit. Meritò ergò contentiosa & superba sapientia esse terrena animalis & diabolica memoratur: quia dum terrenam gloriam anima quærit, dum expers gratiæ spiritalis, remanens sola ea, quæ sibi naturaliter post reatum primæ prævaricationis sunt insita, cogitat, jure à maligno delusa spiritu, ad agenda se illa, quæ sunt vesana & noxia, convertit.

Cordis custodia.

Ubi enim zelus & contentio, ibi inconstantia & omne opus pravum.) Omni, inquit, *custodiâ serva cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit.* Qualis enim cordis est radix, talis in conspectu interni arbitrii est omnis fructus actionis. Et qui nequitias corde livoris vel contentionis contegit, hujus est pravum omne opus, quantumlibet rectum hominibus esse videatur: videlicet propter inconstantiam mentis huc illucque fluctuantis, quia se ad unam superni intuitûs anchoram figere neglexit.

Quæ autem desursum est sapientia, primùm quidem pudica est, deindè pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens.) Hæc est mansuetudo sapientiæ, quam superiùs habendam esse præcepit, zelo utique amaritudinis & contentionis, stultis adversa, quâ sanctorum prædicatorum virtus & doctrina vicissim sibi in charitatis atque concordiæ pace sociantur. *Primùm*, inquit, *pudica est, deindè pacifica.* Pudica videlicet, quia castè intelligit. Pacifica autem, quia per elationem se minimè à proximorum societate disjungit. Modesta verò, suadibilis, bonis consentiens, quia nimirum sapientis est bonorum suasioni assensum præbere, quomodo Petrus redarguenti se Paulo concitus annuit, improborum verò doctrinam torâ intentione vel docendo, vel vivendo repellere.

Operibus.

Plena misericordiâ, & fructibus bonis.) Et hæc est bona conversatio, quam suprà sapientem & disciplinatum ostendere monuit, misericordem videlicet animo esse, & ejusdem misericordiæ fructus exteriùs per pietatis opera monstrare.

Judicans sine simulatione.] Hac virtute quantum pudica sapientia propriè utitur, tantum contentiosa prorsus caret & blasphema. Nam qui se doctiorem cæterisque perfectiorem videri appetit, multum necesse est laboret, ut & proximum quasi imprudentiorem doctè possit lacerare, & se nunquam, etiam à quibus alienus est, bona fecisse, vel dixisse simulando prætendat.

Fructus autem justitiæ in pace seminatur, facientibus pacem.) Omne quod in hac vita agimus, semen est futuræ retributionis. Ipsa autem retributio, fructus est operum præsentium, teste Apostolo qui ait: *Quæcunque enim seminaverit homo, hæc & metet. Et qui seminat in carne, de carne metet corruptionem. Qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Et ideò rectè dicitur, quia fructus justitiæ in pace seminatur facientibus pacem. Fructus enim justitiæ vita æterna est, quæ operibus justis retribuitur: quia qui inquirunt pacem, sequuntur eam, ipsâ pace cui student, quasi optima semente terram sui cordis aspergunt, quo per quotidianum bonæ operationis crementum, ad fructum valeant vitæ pervenire cœlestis. De quo alibi scriptum est: *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent,* & cætera usque ad finem Psalmi. Seminant autem & metent etiam reprobi, quia pro meritis in judicio recipient. Non tamen fructum, sed corruptionem metere dignoscuntur, quia bonis non fruuntur æternis (fructus quippè à fruendo dicitur) sed pro corruptione, in qua vixerant, pœnas luent sempiternas.

CAPUT IV.

UNdè bella & lites in vobis? Nonne hinc?) Id est, à zelo & contentione, quæ suprà vetuerat haberi. Undè & hic latiùs idem exponendo subjungit dicens:

Concupiscentia.

Ex concupiscentiis vestris quæ militant in membris vestris, &c.) Concupiscentiæ autem militant in membris, cùm ad ea, quæ mens improba pravè suggerit, manus, vel lingua, vel cæterorum membrorum consensus intemperanter obedit. De quo & inprimis hujus Epistolæ partibus ait: *Unusquisque verò tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus,* &c. Possunt autem concupiscentiæ & terrestrium bonorum in hoc loco dictæ intelligi, regni videlicet appetitus, divitiarum, honorum, dignitatum. Propter hæc enim & hujusmodi innumera, lites frequenter inter malos & bella committuntur.

Litigatis & belligeratis, & non habetis propter quod non postulatis.) Litigatis, inquit, & belligeratis pro temporali scilicet gloria, neque hanc obtinere valetis, propter hoc nimirum, quia Dominum postulare non curâstis, ut ipse vobis salutaria quæque conferret. Si enim illum piâ intentione postularetis, & terrena vobis necessaria ad usum temporalem, & ad fruendum perpetuò superna bona tribueret.

Postulanda quæ sint.

Petere malè.

Petitis & non accipitis, eò quòd malè petatis, &c.) Prædixerat eos non postulare, & nunc dicit eos malè petere, quia qui malè petit, jam in conspectu interni testis nihil petere videtur. Malè autem petit, qui jussa Domini contemnens, à Domino beneficia superna desiderat. Malè petit & ille, qui amisso amore supernorum, infima tantùm quærit bona percipere, & hæc non ad sustentationem humanæ fragilitatis, sed ad redundantiam liberæ voluptatis. Hoc est enim quod ait: *Ut in concupiscentiis vestris insumatis.*

Adulteri qui.

Adulteri, nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Dei?) Adulteros rectè nuncupat, quos de amore sapientiæ cœle-

stis,

stis, ad amplexum potiùs amicitiæ mundialis esse deflexos increpat, quos conditore contempto mammonæ magis servire cernebat. Dixerat quidem supra de apertis Dei inimicis. *Nonne divites opprimunt vos per potentiam, & ipsi trahunt vos ad judicia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos?* Sed ne illos putares solos inimicos esse Dei, qui eum apertè blasphemant, qui fidem ejus persequuntur in sanctis, & eos iniquo judicio condemnant, ostendit & eos esse Dei inimicos, qui sub fide & confessione nominis Christi, mundi illecebris & amori deserviunt qui nomine tenus fideles, rebus terrenis cœlestia proponunt. Quod & sequenti versiculo instantiùs inculcat subdens: *Quicunque ergo voluerit amicus esse seculi hujus, inimicus Dei constituitur.*) Ergò inimici sunt Dei omnes amatores mundi, omnes inquisitores nugarum, omnes qui pertinét ad eos, de quibus dicitur: *Quoniã ecce inimici tui Domine peribunt.* Intrent Ecclesias nõ intrent Ecclesias, inimici Dei sunt. Ad tempus possunt florere sicut fœnum, sed ubi ardor judicii apparuerit, peribunt, & decor vultûs eorum decidet.

Inimici Dei.

An putatis quia inaniter scriptura dicat?) Illa videlicet scriptura, quæ à malorum societate fideles coërcet, ita per Moysen loquitur: *Non inibis fœdus cum eis, nec cum diis eorum. Non habitent in terra tua, ne fortè peccare te faciant in me, si servieris diis eorum, quod tibi certè erit in scandalum.* Et rursum: Non facies opera eorum, sed destrues eos, atque confringes statuas eorum.

Ad invidiam concupiscit spiritus qui habitat in vobis?) Interrogativè per increpationem legendum est, quasi diceret: Nunquid spiritus gratiæ, quo significati estis in die redemptionis, hoc concupiscit, ut invideatis alterutrum? Non utique bonus spiritus invidiæ vitium in vobis, sed malus operatur. Cui similis est modus locutionis in Psalmo: *Frater non redimit, redimet homo?* Ita enim intelligitur: Si nos Christus non redimit, qui nobis frater fieri dignatus est per humanitatem, nunquid aliquis humo purus nos redimere sufficit? Quidam hanc sententiam ita edisserunt: *Ad invidiam concupiscit spiritus qui habitat in vobis.* Adversus invidiam concupiscit, hoc est, invidiæ morbum debellari, atque à vestris mentibus extirpari desiderat. Alii de spiritu hominis dictum intelligunt, ut sit sensus: Nolite concupiscere, nolite mundi hujus amicitiis adhærere, quia spiritus mentis vestræ dum terrena concupiscit, ad invidiam utique concupiscit, dum ea quæ ipsi acquirere concupiscitis, alios invidetis habere.

Frater nõ redimit.

Majorem autem dat gratiam.) Majorem gratiam Dominus dat quàm amicitia mundi: quia hæc terrena bona ad tempus, & ea cum dolore amittenda tribuit; ille gaudium largitur æternum. Qualibus autem hanc gratiam largiatur, subsequenter exponit.

Gratia major quam dat Dominus.

Propter quod dicit: Deus superbis resistit, humilibus autẽ dat gratiam.) Fures quidem, perjuros, luxuriosos, & alios peccatores quasi contemptores præceptorum suorum punit Deus, sed specialiter superbis resistere dicitur, quia nimirum majori pœnâ plectuntur, qui confidunt in virtute sua, qui divinæ potentiæ subdi pœnitendo negligunt, qui quasi sibimetipsis ad salvandum sufficiant, auxiliũ supernæ gratiæ quærere detrectant. At contra *humilibus dat gratiam*, quia qui in suorum plagis vitiorum veri se medici manibus suppliciter subdunt, meritò desideratæ sanitatis dona recipiunt. Notandum autem, quòd hanc sententiam de superbis & humilibus B. Jacobus de parabolis Salomonis juxta antiquam translationem, quemadmodum & Petrus, in sua epistola posuit. Pro quo in nostra editione, quæ de Hebraica veritate descendit, ita dicitur: *Illusores ipse deludet, & mansuetis dabit gratiam.* Deludet autem Dominus illusores, juxta hoc quod Paulus loquitur de eis, qui illum in nomine Patris sui venientem recipere recusantes, *Antichristum in nomine suo venientem suscepturi sunt. Eò quòd dilectionem,* inquit, *veritatis non receperunt ut salvi fierent, ideò mittet illis Deus operationẽ erroris, ut credant mendacio.* Delusit illusores, cùm dicentibus Judæis: Si Rex Israël est, descendat de cruce, & credimus ei, patienter sustinuit, donec mortuus ac sepultus, & eorum insultationes & ipsam mortem citâ resurrectione superaret. Dabit autem mansuetis gratiam, quia eis qui se humiliter sequuntur, & perfectionem boni operis, & beatæ perennitatis dona largitur.

Superbis resistit Deus, alios punit, humilibus dat gratiã.

Delusit illusores.

Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis.) Appropinquate Domino per humilitatem ejus vestigia sectando, & appropinquabit vobis per misericordiam, vos de angustia liberando. Non enim regionibus longè est quisque à Deo, sed affectibus. Namque uno commorantes terræ loco, is qui virtutibus studet, & is qui defluit sordibus vitiorum, longè est à Deo, alius proximum habet Deum. Undè & Psalmista dicit: *Propè est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate.* Rursumque: *Longè est à peccatoribus salus:* Illa utique salus, cui canimus: *Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo?* Et ipse Dominus, cùm nos sibi appropinquare suaderet dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos,* continuò, quia non hoc pedibus, sed actibus esset implendum, demonstravit cùm subdidit: *Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde.*

Longè quomodo quis à Deo.

Emundate manus peccatores & purificate corda duplices animo.) Hoc est veraciter Dño nos appropinquare, operis videlicet munditiã & cordis simplicitatem habere. *Innocens,* inquit, *manibus & mundo corde, hic accipiet benedictionem à Domino & misericordiam.* Et hoc est veraciter Dñum appropinquare nobis, suæ nobis dona pietatis simpliciter quærentibus dare. Sanctus enim Spiritus disciplinæ effugiet fictũ, & auferet se à cognitionibus, quæ sunt sine intellectu.

Appropinquatio Dei quã.

Miseri estote, & lugete, & plorate. Risus vester in luctum convertatur, & gaudium in mœrorem. Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit vos. Nolite, inquit, amare locupletari, & gaudere in hoc seculo, sed memores scelerum quæ fecistis; hoc potiùs procurate, ut per breves vitæ hujus miserias paupertatemque, ac lamentationem transitoriam ad gaudia cœlestis regni sempiterna pertingatis, ut non pro lætitia temporalium opum, quas per iniquum laborem acquisistis, perpetuò mendicetis, lugeatis, tormenta solvatis.

Gaudia mundi transitoria.

Nolite detrahere alterutrum, fratres mei.) Et hoc vitium detractionis ad venenum linguæ mortiferum respicit, de quo ait: *Litigatis & belligeratis.*

Detractio.

Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi, & judicat legem.) Detrahit legi qui detrahit fratri, quasi ipsa non rectè fecerit quæ detractionem vetuit, dicens per Prophetam: *Detrahentem adversus proximum suum occultè, hunc persequebar.* Et in Levitico: *Non eris criminator & susurro in populis.* Potest & ita intelligi: Qui detrahit fratri jussa legis facienti, detrahit legi, & judicat legem quæ talia jussa dedit. Verbi gratiâ, lex præcepit dicens: *Ne memor eris injuriæ civium tuorum.* Qui ergò detrahit fratri, & qui judicat fratrem, quem videt pro Dei amore libenter injurias suscipere, detrahit utique legi, & judicat legem, quæ nos injurias oblivisci præcepit.

Detrahens legi.

Tu autem quis es qui judicas proximum tuum?) Temeritatem arguit ejus, qui proximum delectatur judicare, nec suæ statum fragilitatis, ac vitæ temporalis incertum perpendere curat. Et quia nonnunquam per immutationem dexteræ excelsi, hi qui judicabant proximum, ejus quem judicabant potestati subduntur, nonnunquam ipso superstite rapiuntur è mundo: arguit subsequenter & eorum temeritatem, qui certitudinem vitæ suæ nullam habentes, de multorum temporum lucro animum in futurum extendunt. Nam sequitur:

Ecce nunc qui dicitis, hodie aut crastino ibimus in illam civitatem, & faciemus quidem ibi annum, & mercabimur, & lucrum faciemus: qui ignoratis quid erit in crastinum.) multiplicem in hujusmodi dispositione stultitiam inesse notat, quia videlicet & de lucri augmento consilium agunt, & se multo tempore victuros arbitrantur, & ubi annum faciant, suæ esse potestatis autumant, & in his omnibus superni judicis examen ad mentem revocare contemnunt.

Quæ est enim vita vestra? Vapor est ad modicum apparens, & deinceps exterminabitur.) Non ait, quæ est vita vestra, sed *quæ,* inquit, *vita vestra?* Quia justi tunc veriùs vivere incipiunt, cùm ad hujus vitæ finem pervenerunt. Inimici autem Domini mox cùm honorificati & exaltati fuerint, deficientes ut fumus deficient. Non autem putandum est, hanc eandem sententiam esse, quam apud se impii in libro Sapientiæ dixisse perhibentur: *Quia ex nihilo nati sumus, & post hæc erimus tanquam non fuerimus.* Quoniam fumus afflatus est in naribus nostris, & sermo scintillæ ad commovendũ cor nostrum. Quâ extinctâ cinis erit corpus, & spiritus diffundetur tanquam mollis aër. Hæc enim illis ratiocinabantur, qui nullam vitam, nisi istam esse credebant, dicentes cum Epicuro: *Post mortem nihil est, & mors ipsa nihil est.* Illud autem B. Jacobus intulit, ut doceat, quia vita pravorum brevis est in præsenti, quam tamen in futuro mors sequitur æterna, juxta illud beati Job: *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.*

Epicuri dictum.

Scienti ergò bonum facere & non facienti, peccatum est illi.) Per totum hujus epistolæ textum B. Jacobus ostendit, quòd hi quibus scripsit, scientiam boni faciendi habebant, simul & fidem rectam didicerant, ita ut & alios se magistros fieri posse præsumerent, nec tamen operum perfectionem, neque mentis humilitatem, neque continentiam adhuc sermonis erant adepti. Undè illos

Scienti bonũ & non facienti peccatum.

Quid sit ad perfectionem faciendum.

Tristatur aliquis vestrum, oret aequo animo, & psallat.) Qui supra in pressuris adinvicem fratres ingemiscere prohibuit, nunc quid econtrario gerendum sit ipse demonstrat. Si quid, inquit, alicui vestrum tristitiae deprimentis, vel ab aliis hominibus illata fortè injuria ingruerit, vel culpa accidente, vel domestico damno praeoccupante, vel alia qualibet ratione vos contristari contigerit, nequaquam illa hora adinvicem murmuraturi, & de Dei judiciis querelas deposituri conveniatis, sed potius ad Ecclesiam concurrentes flexis genibus Dominum orate, ut consolationis suae gratiam mittat, ne vos tristitia seculi quae mortem operatur, absorbeat. Ipsi quoq; crebra psalmodiae dulcedine, nocivam moestitiae pestem vestro de corde repellite. *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiae.*) Sicut dederat contristato, sic dat consilium & infirmanti, qualiter seu murmurationis stultitia tueatur, juxtaq; modum vulneris, modum ponit & medelae, tristato praecipiens ut ipse pro se oret & psallat, infirmanti autem vel corpore vel fide mandans, ut qui majorem sustinuit plagam, plurimorum se adjutorio, & hoc seniorum curare meminerit, neq; ad juniores minusq; doctos causam suae imbecillitatis referat, ne fortè quid per eos allocutionis aut consilii nocentis accipiat.

Olei in unctione usus. Oleum à quo consecretur.

Et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei salvabit infirmum, &c.) Hoc & Apostolos fecisse, in Evangelio legimus, & nunc Ecclesiae consuetudo tenet, ut infirmi oleo consecrato ungantur à presbyteris, & oratione comitante sanentur. Nec solum presbyteris, sed ut Innocentius Papa scribit, etiam omnibus Christianis uti licet eodem oleo in sua aut suorum necessitate ungendo. Quod tamen oleum, nonnisi ab Episcopis licet confici. Nam quod ait, *Oleo in nomine Domini,* significat oleum consecratum in nomine Domini. Vel certè quia etiam cum unguunt infirmum, nomen Domini super eum invocare debent. *Et si in peccatis sit, dimittentur ei.*) Multi propter peccata in anima facta, infirmitate aut etiam morte plectuntur corporis. Unde Apostolus Corinthiis, qui corpus Domini percipere indigne soliti erant, ait: *Ideo inter vos multi & infirmi & imbecilles sunt, & dormiunt multi.* Si ergo infirmi in peccatis sint, & haec presbyteris Ecclesiae confessi fuerint, ac perfecto corde ea relinquere atq; emendare satagerint, dimittentur eis. Neq; enim sine confessione emendationis, peccata queunt dimitti. Unde rectè subjungitur: *Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, & orate pro invicem ut salvemini.*) In hac autem sententia, illa debet esse discretio, ut quotidiana leviaq; peccata, alterutrum coaequalibus confiteamur, eorumq; quotidiana credamus oratione salvari. Porrò gravioris leprae immunditiam juxta legem sacerdoti pandamus, atq; ad ejus arbitrium qualiter & quanto tempore jusserit, purificari curemus. *Multum enim valet deprecatio justi assidua. Helias homo erat similis nobis, passibilis, & oratione oravit ut non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex.*) Decenti astruit exemplo quantum deprecatio justi valeat assidua, cum Helias una tantum oratione orando tam longo tempore coelos continuerit, terris imbres averterit, fructus mortalibus negaverit, & rursus ubi voluit, ubi tempus esse perspexit, ubi longa inediae tabe cor regis superbi & gentis idololatrae ad poenitentiam vidit inflexum, una solummodo oratione oraverit, & fructus atque aquas quas negaverat, terris restituerit. Sic enim sequitur:

Infirmitas ob peccata.

Confitendi discretio.

Orationis efficacia.

Et rursum oravit, & coelum dedit pluviam, & terra dedit fructum suum.) Semel ergo & prius & postmodum oravit, & hoc unus Helias talia ac tanta impetravit, quantum igitur valet frequens plurimorum oratio justorum? Sed ne trepidaret nostra fragilitas, reputans se tanto Prophetae qui curru igneo rapi meruit ad coelos, similia facere non posse, consulte B. Jacobus de ejus oratione locuturus ita inchoavit: *Helias homo erat similis nobis, passibilis.* Homo namq; erat tametsi nulli hominum virtute secundus, similis nobis origine carnis, passibilis ut nos & mentis fragilitate & carnis. Nam quia carne fragilis esset, apud Sareptanam viduam victum quaerendo monstravit. Quia mente quoq; passibilis fuerit, ostendit cum post redditas terris aquas extinctosque Prophetas, & sacerdotes idolorum, & unius mulierculae minis exterritus per deserta diffugit. Quanti autem sit meriti apud Dominum pro infirmantibus orare, eosq; sua peccata confitentes ad amissam revocare sospitatem, subdendo manifestatur:

Orationis merita.

Fratres mei, si quis ex vobis erraverit à veritate, & converterit quis eum, scire debet, quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, salvabit animam ejus à morte, &c.) Quia enim in superioribus hujus Epistolae partibus lingua nostra à maligna vel otiosa locutione restringitur, opportune in fine, quid maximè loqui debeamus ostenditur. Jubemur itaque orare, & psallere Domino, quoties aliquibus pulsamur adversis. Item confiteri alterutrum peccata nostra, & orare pro invicem, ut salvemur, pro sanitate proximorum, non solum temporali, sed potius aeterna, quantam possumus impendere curam. Si enim magnae mercedis est à morte eripere carnem quandoq; morituram, quanti est meriti à morte animam liberare in coelesti patria sine fine victuram? Notandum sanè quod quidam codices habent, *Salvabit animam suam à morte.* Et ex ambiguo Graeco, ita etiam rectè interpretari potest. Et revera qui errantem corrigit, sibimet ipsi per hoc vitae coelestis gaudia ampliora conquirit. *Salvabit,* inquit, *animam suam à morte, & cooperiet multitudinem peccatorum.* Qui peccatorem ab errore convertit, & ejus peccata per hanc conversionem ab aspectu interni judicis superpositione vitae melioris abscondit: & sua quoque in quibuscunque offendit errata, ab intuitu ejus qui omnia videt, proximum curando contegit, juxta illud Psalmistae, *Beati quorum remissae sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Nec obliviscitur haec hortans B. Jacobus, quod superius ait: *Nolite plures magistri fieri, fratres mei.* Ibi namq; imperfectos in propria actione à magisterii officio quod per jactantiam quaerebant, summovet. Hic vero instructos ex omni parte, quid erga salutem proximorum pro amore fraternitatis agere debeant edocet. Quod enim hic doctor facere perhibetur, hoc alio loco charitas facere memoratur, dicente B. Petro Apostolo, *Quia charitas operit multitudinem peccatorum.* Nec praetereundum, quod haec erranti conversio non solum loquendo, sed plerunque etiam benè agendo perficitur. Nam si quis etiam lingua tacente proximis exempla bonae actionis ostendit, eosque ad imitanda quae neglexerant eleemosynae, vel hospitalitatis, vel aliarum opera virtutum convertit, officium profecto doctoris exequitur, ac pro ejus quem correxit salvatione fratris, certam à pio judice mercedem consequitur.

Animam suam & ejus.

INCIPIT EXPOSITIO EIUSDEM IN EPISTOLAM PRIMAM B. Petri Apostoli.

CAPUT I.

Advenae proselyti.

PEtrus *Apostolus Iesu Christi, electis advenis dispersionis Ponti, Galatiae, Cappadociae, Asiae, & Bithyniae.*) Advenae Latinè, Graecè dicuntur proselyti. Quo nomine appellabant Judaei eos qui de gentibus nati in Deum credere, & circuncisione accepta, Judaico more, juxta Dei legem vitam ducere maluerunt. De quorum numero fuere quidam eorum, qui in die sancto Pentecostes, quo Apostoli Spiritum S. in ignis visione perceperunt, ad praedicationem eorum Christo crediderunt, dicente scriptura, quod Judaei quoq; & proselyti adessent. Electos ergo advenas dicit, qui de gentilitate ad agnitionem ac susceptionem divinae legis, ac perceptis Sacramentis legalibus, ad acceptionem gratiae fidei pervenire meruerant. Unde sanctus presbyter Hieronymus de his loquens ait: Quia *Petrus post Episcopatum Antiochensis Ecclesiae, & praedicationem dispersionis eorum qui de circuncisione crediderunt in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, & Bithynia, secundo Claudii anno, ad expugnandum Simonem magum Romam pergit.* Sed & nos si veraciter cum Propheta, Deo dicere possumus, *Quoniam incola nos sumus apud te in terra, & peregrini sicut omnes Patres nostri:* ad nos quoq; Epistolas beati Petri scriptas credere, & ut nobis missas legere debemus. Deniq; in ipsis Epistolis quasi alibi Patriam habentes, nos admonet dicens: *Charissimi obsecro vos tanquam advenas & peregrinos, abstinere à carnalibus desideriis.* Quod vero adjungitur *dispersionis,* significat, quia dispersi sint ab Hierosolymis in persecutione, quae facta fuerat sub Stephano, vel certè aliis multifariis persecutionibus sint pro fide vel à Judaeis vel à gentibus afflicti, à propriis saepè sedibus pulsi, ut in actibus Apostolorum legimus. Sed & Paulus ad Galatas: *Tanta,* inquit, *passi estis sine causa si tamen sine causa.*

Bithynia duplex.

Dispersionis Ponti, Galatiae, Cappadociae, Asiae, & Bithyniae.) Omnes hae provinciae sunt Graecorum in Asia. Sed & alia Bithynia est in Europa, de qua illi qui in Asia sunt Bithyni, originem ducere perhibentur. Illa autem quae in Asia est Bithynia, vocatur & major Phrygia, quae Hiera flumine est à Galatia disterminata.

Electi.

Secundum praescientiam Dei Patris, in sanctificatione Spiritus in obedientiam & aspersionem sanguinis Iesu Christi.) Adhaerent hi versiculi ad hoc quod praedixerat, *Electis advenis.* Electi namq; erant secundum praescientiam Dei Patris. Unde & Apostolus ait: *Quos*

præscivit & prædestinavit cōformes fieri imaginis filii sui. Et alibi: *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionē.* Electi autē erant ad hoc, ut per donationem Spiritus S. sanctificarentur, emundari ab omnibus peccatis, ut obedire inciperent Domino Jesu Christo, qui per inobedientiam protoplasti perierant, ut aspersi sanguine ejus potestatem Satanæ vitarent, sicut Israel per agni sanguinem Ægyptiorum dominatum declinavit. Aspersionem autem dicit more scripturæ veteris, ubi quæ sanctificanda erant, sanguine hostiarum solebant aspergi. Cæterum ipse Dominus dicit manifestè de eo: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.*

Aspersio.

Gratia & pax multiplicetur.) Ut quod benè cœpistis, perfectè compleatis. Benè primo gratiam, postea nominat pacem, quia sine gratia Christi, ad pacem reconciliationis pervenire nō possumus, imò nihil pacificum, nisi per gratiam ejus habere valemus. *Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi.*) Ita Deo Patri laudes benedictionis refert, ut Dominum Salvatorem nostrum, & Deum demonstret esse & hominem. Cum enim dicit, *Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi*, Deum quidem Domini Jesu Christi appellat, quia ipsum Dominum Christum, hominem factum fuisse meminit: Patrem autem Domini nostri nominat, quia eundem Dominum nostrum, Dei filium semper extitisse non dubitat. *Qui secundum magnā misericordiam suam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Christi ex mortuis.*) Iure benedicitur a nobis Deus, qui cum nostris meritis generati fuissemus ad mortem, sua nos misericordia regeneravit ad vitam. Et hoc per resurrectionem filii sui, cum in tantum nostram dilexerit vitam, ut illum pro hac mori disponeret, atq; eadem morte per resurrectionem destructa, spem nobis exemplumque resurgendi monstraret. Mortuus namque est, ne nos mori timeremus. Resurrexit ex mortuis, ut & nos per eum resurrecturos esse speremus. *In hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam & immarcescibilem.*) Incorruptibilem, inquit, propter vitam cœlestem, quæ nec senio, nec morbo, nec morte, nec aliqua mœstitia tangitur. *Incontaminatam*, quia nullus in eam potest immundus intrare. *Immarcescibilem*, quia nec ipsis beatorum hominum mentibus ex longo usu cœlestis illa conversio valet aliquando vilescere, quomodo præsentis sæculi luxus & deliciæ solent nonnunquam diutina consuetudine & usu in fastidium verti.

Deus & Pater Christi.

Resurrectionis Christi virtus.

Hæreditas cœlestis.

Conservatam in cœlis in vobis.) Conservatam in vobis dicit, pro eo ut diceret, conservatam vobis, i. ad hoc conservatam nunc, ut vobis tempore præstito reddatur in cœlis. Vel certe conservatā in cœlis in vobis, quia qui dedit credentibus potestatē filios Dei fieri, ipse dedit ejusdem potestatem hæreditatē in cælis accipere, perseverando usq; in finem ut salvi sint. Et ideo conservatam dicit in illis hæreditatem, quorum meritis juvante Domino perveniendum novit ad illam, quia qui non servaverint disciplinam patris, hæreditatem ab eo non merentur accipere.

Qui in virtute Dei custodimini per fidem, in salutem revelari in tempore novissimo.) Et Dominus ait in Evangelio, *in domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Et iterum, *Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo.* Paratæ ergo sunt sedes in regno Dei, paratæ mansiones in domo Patris. parata salus in cœlis, tantum faciat se dignum qui accipere desiderat. Sed quia nemo suo tantum conamine dignus fieri, suisque viribus ad æternam potest venire salutem, rectè præmittitur, *Qui in virtute Dei custodimini per fidem.* Neq; enim quisquam suæ libertatis potentia custodiri valet in bonis, sed illius per omnia quærendum est auxilium, ut perficiamur, à quo initium bonæ actionis accepimus.

Parata salus.

In quo exultabitis, modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus.) Quod dicit, *In quo*, significat in eo quod tempore novissimo salus parata revelabitur, ac dignis dabitur. De quo & Dominus ait: *Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Modicum nunc si oportet contristari.* Oportet, inquit, contristari, quia nonnisi per tristitiam sæculi labentis & afflictiones, potest ad gaudia æterna perveniri. Modicum autem dicit, quia ubi merces æterna retribuetur, breve videbitur ac leve totum fuisse, quod in sæculi tribulationibus grave videbatur & acerbum.

Ut probatio fidei vestræ multo pretiosior sit auro, quod per ignem probatur.) Et Sapientiæ liber passiones sanctorum auro quod per ignē examinatur, comparat, dicens de Domino, *Tanquam aurum in fornace probavit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos.* Quia nimirum quos in camino tribulationis fideles probaverit, hos in gaudio retributionis quasi placabilem sibi hostiam assumet. Et benè patientia sanctorum auro assimilatur, quia sicut in metallis pretiosius auro aliquid non est, ita hæc apud Deum omni est laude dignissima. Hinc etenim scriptum est: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Sicut enim aurum in fornace clausū ignibus examinatur, prolatum vero foras cujus sit fulgoris apparebit; ita fidelium constantia inter infidelium quidem pressuras contemptibilis videtur ac stulta: sed ubi tempus retributionis finito certamine tribulationum affuerit, tunc quantæ fuerit gloriæ, quantum flammis passionum profecerit, eorum virtus ostenditur. Unde aptè subjungitur hic:

Auro cōparandi.

Invenitur in laudem & gloriam, & honorem in revelatione Iesu Christi.) Invenitur autem in laudem probatio fidei, cum laudans eam judex dicit, *Esurivi & dedistis mihi manducare, &c.* Invenitur in gloriam, cum præmittit eandem glorificans, *Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.* Invenitur in honorem, cum cadentibus impiis in supplicium æternum, justi ibunt in vitam æternam. De quo ipse ait: *Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.*

Quem cum non videritis diligitis. In quem nunc quoq; non videntes creditis, credentes autem exaltabitis lætitia inenarrabili, & glorificata, &c.) Et Paulus ait, *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.*

De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt.) Exquisierunt & scrutati sunt in occulto à Domino, vel ab Angelis, de futura Evangelii gratia, quādo, vel quo ordine salus æterna mundo adveniret, quod in eorū libris invenitur. Unde & unus ex eis pro magno scientiæ salutaris amore, vir desideriorum appellari ab Angelo meruit. Prophetabant autem loquendo palā hominibus, & exponendo quæ in occulto æternæ contemplationis ipsi cognoverant.

Scrutantes in quod vel in quale tempus significaret in eis Spiritus Christi prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias.) Has glorias significavit Evangelista, cum ait: *Spiritus nondum enim erat datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus.* Duæ autē sunt Domini glorificationes, secundum suscepti hominis formam. Una, qua resurrexit à mortuis: & alia qua ascendit in cœlum ante oculos discipulorum suorum. Restat tertia, & ipsa in conspectu hominum, cum venerit in majestate sua & Patris & sanctorum Angelorum, ut reddat unicuiq; secundum opera sua.

Glorificationes Domini.

Quibus revelatum est, quia non sibimetipsis, vobis autem ministrabant ea quæ nunc nuntiata sunt vobis.) Inter multa arcana quæ revelata sunt Prophetis, cum diligenter de futura salute scrutarentur & exquirerent, etiam hoc illis revelatum est, quia non in diebus eorū eadem [?] sed in vestris potius, qui in fine seculorum nati estis, esset [?]tura temporibus. Hæc ideo dicit, ut admoneat eos curam gerere salutis oblatæ, quā tantū peramabāt Prophetæ & justi primi, desiderantes illo tempore vivere in mundo, quo ablati è mundo statim liceret cœlestia regna conscendere.

Tempus salutis operanda.

Per eos qui evangelizaverunt in vos Spiritu sancto misso de cœlo.) Supra dixerat Prophetas Spiritu Christi prænuntiasse passiones ejus & posteriores glorias, & nunc eadem dicit Apostolos eis nuntiare Spiritu sancto misso de cœlo. Unde patet quia idem Spiritus Christi erat in Prophetis prius, qui postmodum in Apostolis. Ideoq; eandem fidem passionis Christi & posteriores glorias, utrisq; populis prædicabant, illic adhuc venturam, illi jam venisse. Ac per hoc unam esse Ecclesiam, cujus pars esse carnalem Domini adventum præcesserit, pars sit altera secuta.

Spiritus Christi.

In quem desiderant Angeli prospicere.) Constat profecto quia tanta ejus qui passus est pro nobis hominis Jesu Christi posterior gloria successit, ut etiam Angelicæ in cælo virtutes, cum sint æterna felicitate perfectæ, non solū immortalē deitatis magnificentiam, sed & assumptæ humanitatis ejus claritatem semper aspicere gaudebant. Verū diligentius intuendum, quomodo dicat quod in eum desiderent Angeli prospicere, cum desiderium dici nō soleat ejus rei quā habemus, sed quam volumus habere: nā nemo desiderat quod habet. quomodo ergo in Christum prospicere desiderant, cujus faciem cernere nunquā cessant, nisi cōtemplatio divinæ præsentiæ ita supernæ patriæ cives beatificat, ut ineffabili nobis ordine & semper ejus visa gloria satientur, & semper ejus dulcedinē quasi novam insatiabiliter esuriant? Nam sicut beatus Papa Gregorius delicias cordis & corporis mirifice distinguens ait, corporales deliciæ cùm non habētur, grave in se desiderium accendunt, cum verò habitæ eduntur, comedentem

Christi gloria.

protinus

protinus in fastidium per satietatem vertunt. At contra spiritales diliciæ cum non habentur, in fastidio sunt: cum vero habentur, in desiderio sunt: tantoque à comedente amplius esuriuntur, quanto & ab esuriente amplius comeduntur. In illis apertius saturitatem, saturitas fastidium generat, in istis autem appetitus saturitatem, saturitas appetitum parit. Augent enim spiritales deliciæ desiderium in mente dum satiant, quia quanto magis earum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur quod amplius ametur. Potest autem quod ait: in quem desiderant Angeli prospicere, etiam de Spiritu sancto rectè intelligi, de quo promiserat, *Qui evangelizaverunt in vos Spiritu sancto misso de cœlo.* Namq; hoc beatus Petrus ad gratiam referre divinæ pietatis voluit, quod eum qui tantæ majestatis est & gloriæ, ut semper ejus visio sicut & ipsius Patris & Filii (quia nimirum una eademq; est) desideretur ab Angelis in cœlis, causa salutis humanæ ad terras Spiritum miserit, atq; illustrandis fidelium mentibus infuderit.

Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrij perfectè sperate in eam, quæ vobis offertur gratiam, in revelatione Iesu Christi.) Quia vobis, inquit, hoc promissum est, ut revelationem Jesu Christi videatis post hanc vitam, quam nunc Angeli vident, quanto major est gratia vobis promissa, tanto amplius digni esse curate, ut eam percipere valeatis. Succingit lumbos mentis, qui hanc & à cogitatione restringit. Et rectè dicit, *Sperate in eam quæ offertur vobis gratiam in revelatione Iesu Christi*, quia qui succinctis lumbis mentis, id est, mente & corpore castus Domini adventum expectat, meritò quando revelatur, sperat. Nam qui Domino se placere non novit, merito spe bonorum, carnes ne citius adveniat, metuit.

Quasi filij obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desiderijs) Rectè filios obedientiæ vult illos existere, quos in præfatione in obedientiam & aspersionem sanguinis Jesu Christi dixerat electos.

Sed secundum eum qui vocavit vos sanctum, ut & ipsi sancti in omni conversatione sitis, quoniam scriptum est, Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.) Huic simile est illud in Evangelio: *Estote igitur vos perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est.*

Pater Deus æquus judex.

Et si patrem invocatis eum.) Dicendo in oratione, *Pater noster qui es in cœlis.*

Qui sine acceptione personarum judicat secundum uniuscujusq; opus) Non ut pater carnalis, qui filiis peccantibus indulgentius parcere quam famulis consuevit. Pater autem Deus tantæ justitiæ & pietatis est, ut & servos humiles atque obedientes, imò & hostes sibi manum dantes mutet in adoptionem filiorum, & rursum eos qui filiorum nomine videntur honorabiliores, pro culpa inobedientiæ prorsus hæreditatis perpetuæ reddat exortes.

In timore incolatus vestri tempore conversamini.) Ne videlicet per desidiam & negligentiã tanto patre existatis indigni, & dum tempore præsentis incolatus securi sitis, ad promissam patriæ beatitudinem pervenire non possitis.

Scientes quod non corruptibilibus vel auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati & incontaminati Christi.) quanto majus est pretium, quo redempti estis à corruptione vitæ carnalis, tanto amplius timere debetis, ne fortè ad corruptelam vitiorum revertendo animum vestri redemptoris offendatis.

Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei vivi, & permanentis in æternum.) Tale est in Evangelio Joannis: *His qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Sicut ergo incorruptibile est pretium dominicæ passionis quo redempti sumus, ita etiam incorruptibile est Sacramentum fontis sacri quo renascimur, quæ ita sibi invicem connectuntur, ut unum nobis sine altero salutem conferre nequeat. Quia nimirum Dominus ita nos tempore incarnationis suæ suo sacro sanguine simul omnes redemit, ut nos quoque nostro tempore viritim per regenerationem baptismi, ad consortium ejusdem regenerationis pervenire debeamus. De qua regeneratione benè dicitur, quia non ex semine corruptibili, sed per verbum Dei vivi & permanentis in æternum agatur: ut hinc colligatur, quia sicut ex semine corruptibili caro quæ corrumpitur nascitur, sic per aquam verbo Dei consecratam, vita nobis, quæ finem nesciat, tribuitur. Quod & aptè Prophetico astruit testimonio, subjiciens:

Quia omnis caro ut fœnum, & omnis gloria ejus tanquam flos fœni, & flos decidit, verbum autem Domini manet in æternum.)

Verbum Domini,

Sicut ergo corruptibilis corruptibilem caro generat carnem, ita verbum Domini quod manet in æternum, æternam his, quos ex aqua recreat, in carne simul & anima vitã dat. Hujus testimonii sanctus Cyprianus in libro de habitu virginum ita meminit: *Clamat*, inquit, *Esaias Dicens, Omnis caro fœnum, & omnis claritas ejus ut flos fœni. Aruit fœnum, & flos decidit, sermo autem Domini manet in æternum.* Neminem Christianum decet, & maximè virginem non decet claritatem ullam computare carnis & honorem, sed solum appetere sermonem Dei, bona in æternum mansura complecti. Aut si carne sit gloriandum, tunc planè quando in nominis confessione cruciatur, quando fortior fœmina viris torquentibus invenitur: quando ignes, aut cruces, aut ferrum, aut bestias patitur, ut coronetur. Illa sunt carnis pretiosa monilia, illa corporis ornamenta meliora. Non autem turbet lectorem quod in hac Prophetæ sententia, ille claritatem, nostra translatio gloriam posuit, namq; ex uno Græco quod est δόξα, utrunque solet Latinè transferri.

CAPUT II.

Deponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, & invidias, & omnes detractiones, sicut modo geniti infantes.) Quia renati estis, inquit, nuper, & filii Dei per baptismum facti, tales modo estote per studium bonæ conversationis, quales recenter editi infantes per naturam innoxiæ ætatis, ignari videlicet malitiæ & doli, simulare, invidere, detrahere, aliisque hujusmodi vitiis mancipari omnimodis ignorantes. Qui sicut lac maternum naturaliter desiderant, ut ad salutem crescere, atque ad panem comedendum pervenire valeant, ita & vos simplicia fidei rudimenta, primo de Ecclesiæ matris uberibus quærite, hoc est de utriusque testamenti doctoribus, qui divina eloquia vel scripsere, vel etiam viva vobis voce prædicant, ut benè discendo perveniatis ad refectionem panis vivi qui de cœlo descendit, hoc est per Sacramenta dominicæ incarnationis, quibus renati estis & quibus nutriti, perveniatis ad contemplationem divinæ majestatis.

Infantiũ similes.

Rationabile & sine dolo lac concupiscite, ut eo crescatis in salutem.) Præcepto concupiscendi lac verbi tangit eos, qui ad audiendas lectiones sacras inviti & fastidiosi adveniunt, ignari illius sitis & esuriei, de qua Dominus ait: *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam.* Ideoque tardius ad perfectum salutis crementum pervenientes, quo possint solido verbi cibo refici, id est, arcana cognoscere divina, vel majora facere bona.

Si tamen gustatis, quoniam dulcis est Dominus.) Hoc (inquit) pacto dimissa atque emendata cordis vestri malitia & spurcitia, vitalem Christi alimoniam concupiscite, si divinæ dulcedinis quanta sit multitudo sapitis. Nam qui nihil de superna suavitate animo gustat, non est mirum si hunc terrestribus illecebris sordidare non evitat. Benè autem Psalmista gustare admonet quam dulcis sit Dominus, quia sunt nonnulli qui de Deo sentiunt, non quod dulce interius sapiat, sed quod excussum exterius sonet. Qui etsi secreta quædam intelligendo percipiunt, eorum dulcedinem experiri non possunt. Et si noverunt quomodo sint, ignorant ut dixi quomodo sapiunt. Et quoniam in ipso Psalmo, de quo hunc versiculum assumpsit, præmissum est, *Accedite ad eum & illuminamini*, rectè beatus Petrus subdidit, dicens:

Gustandũ quam suavis Dominus.

Ad quem accedentes lapidem vivum ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum.) Et hoc de lapide testimonium sumit ex Psalmo, ubi scriptum est, *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput*

Lapidem quem rep.

anguli.

anguli. Quod ne quis judicio sensu putaret de materiali lapide à Propheta can arum, qui in ædificatione certenæ cujuslibet domus contra hominum dispositionè divino judicio imponeretur, consultè addidit vivum, *Ad quem accedentes*, inquiens, *lapidem vivum*, ut de Christo dictum significet. Qui rectè lapis appellatus est, qui in carne veniens, ædificationi sanctæ Ecclesiæ, quo hanc confirmaret, sese inserere dignatus est. Vivus autem qui dicere potuit, *Ego sum via, veritas, & vita.* Qui ab hominibus reprobatus est, cum dicerent, *Non habemus Regem nisi Cæsarem.* A Deo autem electus, cum ait ipse, *Ego autem constitutus sum Rex ab eo, &c.* Et honorificatus, quando post mortem crucis *Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen quod est super omne nomen, &c.*

Et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini domos spiritales.) Superædificati illos dicit, quia sine Domino nostro Jesu Christo, lapide scilicet vivo, nulla spiritalis ædificatio stare potest. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter ipsum, cujus participatione fideles lapides vivi efficiuntur, qui per infidelitatem lapides mortui fuerant, duri scilicet & insensibiles, quibus merito dicitur, *Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum.* Sed tanquam lapides vivi ad spiritale ædificium aptantur, qui per discretionem eruditi doctoris amputatis actibus & cogitationibus superfluis, velut ictu quadrantur securis. Et sicùt ordines lapidum in pariete portantur alii ab aliis, ita portantur fideles quiq; à præcedentibus in Ecclesia justis, portant & ipsi sequentes justos per doctrinam & tolerantiam, usque ad ultimum justum. Qui cum à prioribus portetur, quem portare debeat ipse sequentem non habebit. Qui autem omne ædificium portat, & ipse à nemine portatur, Dominus est Christus, unde & lapis pretiosus à Propheta vocatur in fundamento fundatus. Item vivos lapides appellat electos, ut conatū insinuet bonæ intentionis sive actionis eorum, quo præveniente se ac comitante Dei gratia semper exerceri debeant. Mortui namque, id est, materiales lapides, cum parantur aut ponuntur in ædificationibus, nil ipsi laborem operantis juvare, nil etiam per se nisi cadere possunt, sed quodcunque & ubicunque à structore positi fuerint, ita ibidem insensibiliter perdurant, aut elapsi decidunt. Non autem nos beatus Petrus talium lapidum duritiam atq; insensibilitatem vult imitari, sed tanquam lapides vivos fundamento Christi superædificari, ut videlicet juvante nos gratia, sobriè & justè & pie vivendo cooperemur, juxta exemplum ejus qui dicebat, *Et gratia ejus in me vacua non fuit, sed plus omnibus illis laboravi.* Vivus namque lapis in ædificatione sanctæ Ecclesiæ extitit, qui ne gratiam Dei frustrà videretur accepisse, sedulus laborare contendit. Et ne aliquid ejusdem pii laboris sibimet tribuisse videretur, vigilāter adjunxit: *Non autem ego, sed gratia Dei mecum.* Tanquam ergo lapis vivus ædificatur à Christo in domo ejus, quicunque donante ac juvante ipso, bonis indefessus insistere curat operibus. At qui per gratiam regenerationis sanctæ Ecclesiæ incorporatus nihil amplius pro sua salute operari studuerit, hic quasi lapis mortuus cœlesti prorsus est ædificatione indignus, ideoque abjiciendus divino examine, atque alius qui dignus est loco ejus substituendus, juxta præceptum Levitici, in quo leprosi domorum lapides à sacerdote inspici, & si purificari nequiverint, jam inter immundos computari, ac de ordine mundorum lapidum præcipiuntur erui, *Superædificamini*, inquit, *domos spiritales.* Ita illas domos spiritales dicit fieri debere, cum sit una domus Christi ex electis omnibus Angelis & hominibus condita, quomodo cum sit una Ecclesia Catholica toto orbe diffusa, sæpè pluraliter appellantur Ecclesiæ, propter multifaria scilicet fidelium conventicula, variis tribubus, linguis, & populis discreta. Vnde dicit ipse, *Ego Iesus misi Angelum meum testificari vobis in Ecclesiis.* Nec prætereundum quod quidam codices habent in singulari. *Superædificamini domus spiritalis:* alii, *Sensum ædificamini in domum spiritalem.* In quo nimirum unitas ipsa totius sanctæ Ecclesiæ apertius commendatur. Cum autem dixisset, *Superædificamini domos spiritales*, sive domus spiritalis, addidit:

Sacerdotium sanctum.) Quo manifestissimè nos hortatur ut sacerdotium sanctum ipsi existentes superædificemur super fundamentum Christi. Omnem ergo Ecclesiam sacerdotium sanctum appellat, quod sola domus Aaron in lege nomen & officium habuit. Quia nimirum omnes summi sacerdotis membra sumus, cuncti oleo lætitiæ signamur, universis congruit quod subdidit: — *Sacerdotium sanctum.*

Offerre spiritales hostias acceptabiles Deo per Iesum Christum.) Spiritales autē hostias opera nostra, eleemosynas, & preces dicit, ad distinctionem carnalium in lege victimarum. Quod autem in conclusione dicit, *per Iesum Christum*, ad cuncta quæ præmiserat pertinet, quia per ipsius gratiam & superædificamur in illo per architectos sapientes, hoc est ministros novi testamenti, & domus spiritales efficimur per Spiritum ejus contra pluvias, ventos, fulmina tentationum muniti. Et sacerdotio sancto participare, & boni aliquid acceptabile Deo gerere, nonnisi per ipsum valemus. Sicut enim palmites non possunt ferre fructum à semetipsis, nisi permanserint in vite: sic nec vos (inquit) nisi in me manseritis.

Propter quod continet scriptura, Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, & pretiosum.) Hoc est testimonium de Esaia ponit, ad confirmandum hoc quod præmiserat. Ad quem accedentes lapidem vivum, astruens & affirmans Dominum Salvatorem propter firmitatem suam lapidem à Prophetis vocari. Et quod addidit:

Et omnis qui credit in illum non confundetur.) Propter hoc ponit quod dixerat, *Et vos tanquam lapides vivi superædificamini.* Pulchre autem convenit hic Prophetæ & Apostoli sermo, quo dicitur, Accedentes ad lapidem vivum vel credentes in eo, non confundi: illius Psalmi versiculo, in quo cum dictum esset, *Accedite ad eum & illuminamini*, continuo subjunctum est, *Et vultus vestri non erubescent.* Cui simile est quod Joannes ait, *Et nunc filioli manete in eo, ut cum apparuerit habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in adventu ejus.*

Vobis igitur honor credentibus.) Ille nimirum honor, ut non confundamini ab eo in adventu ejus: sed sicut ipse ait, *Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum pater meus.*

Non credentibus autem, lapis quem reprobaverunt ædificantes.) Vt sicut illum reprobaverunt cum ædificarent actus suos, nolentes eum ponere in fundamento cordis sui: ita & ipsi reprobentur ab eo in adventu ejus, nolente illo tunc eos qui se reprobaverunt in ædificationem accipere domus suæ, quæ est in cœlis. Et hæc distinctio honoris credentium, non credentium autem reprobatio hucusq; pertingit. Hinc item de credentibus infert:

Hic factus est in caput anguli.) Quia videlicet sicut lapis angularis duos parietes conjungit, ita Dominus Judæorum plebem & gentium in una sibi fidei societate copulavit. Ac mox de infidelibus addit:

Et lapis offensionis & petra scandali.) Hinc & Paulus: *Nos*, inquit, *prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.*

Iis qui offendunt verbo, nec credunt in quod & positi sunt.) Offendunt verbo eo ipso, quod verbum Dei audire eos contingit. Offendunt animo, dum nolunt credere quod audiunt. Quorum stultitiam exaggerando subjecit, *Nec credunt in quod & positi sunt.* Quia in hoc positi, id est, in hoc per naturam facti sunt homines ut credant Deo, & ejus voluntati obtemperent. Salomone attestante cum ait, *Deum time, & mandata ejus serva*, hoc est, omnis homo. Id est, in hoc naturaliter factus est omnis homo, ut Deum timeat, ejusq; mandatis obsecundet. Quidam codices habent, *In quo & positi sunt.* Quod intelligitur juxta hoc, quod Paulus de Deo loquens ait: *In ipso enim vivimus, & movemur, & sumus.* — *Offensio.*

Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.) Hoc laudis testimonium quondam antiquo Dei populo per Moysen datum est, quod nunc rectè gentibus dat Apostolus Petrus: Quia videlicet in Christum crediderunt, qui lapis angularis in eam, quam in se Israel habuerat, salutem gentes adunavit. Quos genus — *Gentium gloria.*

electum vocat propter fidem, ut distinguat ab eis qui lapidem vivum reprobando facti sunt ipsi reprobi. Regale autem sacerdotium, quia illius corpori sunt uniti, qui Rex summus & sacerdos est verus, regnum suis tribuens ut Rex, & ut Pontifex eorum peccata sui sanguinis hostia mundans Regale sacerdotium eos nominat, ut & regnum sperare perpetuum, & hostias immaculatæ conversationis, Deo semper offerre meminerint. Gens quoque sancta & populus acquisitionis vocantur, juxta id quod Apostolus Paulus Prophetæ sententiam exponens dicit: *Iustus autem meus ex fide vivit: quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ: Nos autem*, inquit, *non sumus subtractionis in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ.* Et in Actibus Apostolorum, *Vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Domini, quam acquisivit sanguine suo.* Populus ergo acquisitionis facti sumus in sanguine nostri redemptoris, quod erat quondam populus Israel redemptus sanguine agni de Ægypto. Vnde & in sequenti quoque versiculo mysticè veteris recordatus historiæ, & hanc etiam novo Dei populo spiritualiter docet implendam, dicens:

Regale sacerdotium.

Vt virtutes annuntietis ejus qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.) Sicut enim hi qui de Ægyptia servitute liberati sunt per Moysen, carmen triumphale post transitum maris rubri, & demersum Pharaonis exercitum Domino decantarunt, ita & nos oportet post acceptam in baptismo remissionem peccatorum dignas beneficiis cœlestibus rependere gratias. Namq; Ægyptii, qui populum Dei affligebant, quia tenebræ vel tribulationes interpretantur, aptè per sequentia nos peccata, sed in baptismate deleta significant. Liberatio quoque filiorum Israel, & ad promissam olim patriam perductio, congruit mysterio nostræ redemptionis, per quam ad lucem supernæ mansionis illustrante nos, ac ducente Christi gratia tendimus. Cujus lucem gratiæ etiam illa nubis & ignis columna monstravit: quæ eos & in toto itinere illo à tenebris defendit noctium, & ad promissas patriæ sedes inenarrabili calle perduxit.

Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei: Qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti.) Indicat apertè per hos versiculos, quia his qui de gentibus ad fidem venerant, hanc scripsit Epistolam, *Qui quondam alienati à conversione populi Dei, nunc per gratiam fidei populo sunt ejus adunati, & misericordiam quam sperare non noverant adepti.* Assumit autem eos de Propheta Osee, qui de vocatione gentium præcinens, *Vocabo*, inquit, *non plebem meam, plebem meam; & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis, non plebs mea vos, ibi non vocabuntur filij Dei vivi.*

Gentium vocatio.

Charissimi, obsecro vos tanquam advenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desiderijs, quæ militant adversus animam, &c.) Hucusque beatus Petrus generaliter Ecclesiam instituit, explicans vel beneficia, quibus nos divina pietas ad salutem vocare; vel dona quibus aliquando Iudæos, nunc autem nos honorare dignatus est. Hinc diversas fidelium personas solerter hortatur, ne se tanta sancti Spiritus gratia carnaliter vivendo reddant indignos. Ne qui regali ac sacerdotali vocabulo sunt insigniti, vitiorum malitia subacti à condonatæ vel promissæ olim sibi nobilitatis gloria degenerent. Itaque primo liberos & servos, deinde mulieres & viros specialiter alloquitur, ac post interlocutionem generalis exhortationis seniores quoque & adolescentes qualiter sese agere debeant, ostendit. Aptè autem liberos docet à carnalibus abstinere desideriis, quia solet libertas vitæ remissioris, majora illecebrarum titillantium tolerare pericula, quæ militant adversus animã. Quia dum concupiscentiis blandientibus caro enerviter subjugatur, jam vitiorum exercitus firmiter adversus animam armatur. Quos competenter advenas vocat & peregrinos, ut eo minus terrenis rebus animam supponant, quo se patriam in cœlis habere meminerint. Namq; hoc distare in hac vita inter electos & reprobos solet, quod electi peregrini nunc & exules patriam expectant in futuro, tantoque minus in præsenti gaudiis delectantur caducis, quanto futura sine fine gaudia se sperant accipere, & in æternum regnare cum Christo. At vero reprobi hic habent patriam, cujus solum vitæ desideriis norunt inhiare, ideoque post hanc vitam in exilium relegabuntur perpetuum, ubi cunctis carentes voluptatibus sola in tormentis patiantur adversa.

Patria reproborum.

Vt in eo quod detrectant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum in die visitationis.) Plerunq; contigit, ut pagani qui fidem Christianorum vituperabant, quia Deos suos dereliquissent, postmodum considerantes castam eorum conversationem, & invictum in Christo animum, cessarent eis detrahere, magisq; Deum glorificare, ac laudare inciperent, qui bonitate ac justitia cultorum suorum bonus esse probaretur & justus. *Glorificent* (inquit) *Deum in die visitationis.* Hoc est in tempore retributionis, quanta sit vobis gloria per Deum donanda, jam nunc agnoscant increduli, cum vos instanter inter obstantia pericula illum sequi perspexerint.

Christianorum exempla.

Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum.) Omni humanæ creaturæ dicit, omni dignitati hominum, omni personæ, omni principatui, cui nos divina dispositio subdi voluerit. Hoc est enim quod ait, *Propter Deum*: quia *non est potestas nisi à Deo. Et qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Quam creaturam subsequenter exponit adjungens:

Omnis creatura humana.

Sive Regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis.) Ideò Regi tantum ac ducibus, non autem & dominis dicit, quia in hoc loco illos specialiter, ut præfati sumus, instituit, qui sunt Domini servorum. Subsequenter verò & servos quomodo Dominis famulentur admonet. Docet ergò fideles famulos videlicet æterni Regis, etiam mundi potestatibus subdit, ne vel in hoc fidei & religioni Christianæ possit detrahi, quod per eam humanæ conditionis jura turbentur. Nam & ita potest rectè intelligi quod dictum est, *Omni humanæ creaturæ*, ut significetur & fidelibus, & incredulis rerum Dominis.

Regi & ducibus.

Ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.) Non quod omnes quidem Reges aut duces vel malefactores punire, vel laudare bonos noverint, sed quæ esse debeat actio boni judicis simpliciter narrat, hoc est, ut malefacientes coerceat, benè agentes remuneret. Qui etsi injustè agit si bonos damnat, nihilominus ad laudem eorum pertinent, quæ facit si patienter ejus improbitatem tolerent, & patienter ejus stultitiæ resistant. *Vis* (inquit) *non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa.* Non dicit ab illa, sed *ex illa*, quia etsi potestas humana non laudat, imò si etiam persequitur, si occidit gladio ut Paulum, si crucifigit ut Petrum, habebis ex illa laudem, dum ex eo quod illa malefacit in te justum & innoxium, tuæ virtutis patientia coronam laudis metetur. Nam & hoc intendisse beatum Petrum in hac sententia, verba sequentia docent, quibus dicitur:

Officium judicis boni.

Quia sic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam.) Hæc est ergo laus bonorum, ad quam duces à Rege dicit missos, dum ignorantia ducum imprudentium, boni ad laudem suam perpetuam benè se agendo utuntur.

Quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem.) Quasi liberi bona faciunt, qui quo majore apud homines libertate utuntur, eo arctius, imò liberius divino famulatui subjugantur. Sed & illi quasi liberi benè faciunt, qui exemplo Ioseph Patriarchæ, tametsi servitio deprimuntur hominum, servi esse vitiorum nulla arte compelluntur. At verò libertatem suam in velamen malitiæ vertunt, qui quo minus humani famulatus jugo cohibentur, eo latius peccatorum dominio mancipantur, & cùm vitiis impunè serviunt, libertatem vocant, nomine hoc suam tegentes culpam. Potest autem juxta illud Apostoli Pauli generaliter accipi. Vos in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem carnis detis. Liberi enim rectè vocamur, qui per baptisma à peccatorum sumus nexibus absoluti. Qui à dæmoniaca servitute redempti, qui filii Dei effecti, non tanto dono libertatis potiorem peccandi facultatem

Liberorum munus.

vel

vel licentiam accepimus, quinimo si peccavimus, mox libertate perdita, servi efficimur peccati. Et quisquis se ad hoc liberatum à Domino putat, vel licentius peccet, talis suam libertatem in velamen malitiæ mutat. Vult autem nos beatus Petrus liberos esse à servitio culparum, ut servi creatoris nostri boni & fideles permanere possimus. Unde subsequenter adjungit:

Sed sicut servi Dei omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timete, Regem honorificate.) Monet ergo congruum cunctis impendere honorem, & juxta imperium Domini, Cæsari, quæ Cæsaris sunt, & Deo reddere, quæ Dei sunt. Et benè inter alia fraternitatem diligere jubet liberos, ut eos quoque qui sibi temporali conditione subjecti sunt, fratres sibi esse in Christo factos recolant, una cum ipsis patrem invocantes eum qui sine acceptione personarum judicat.

Servi subditi estote in omni timore Dominis vestris, non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis. Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet, &c.) Dyscolis, indisciplinatis dicit, nomine ducto à Græco eloquio; quia Græcè schola, vocatur locus in quo adolescentes literalibus studiis operam dare, & audiendis magistris vacare solent: unde schola, vacatio interpretatur. Denique in Psalmo ubi canimus, *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus*, pro eo quod nos dicimus vacare, in Græco habet χολάζατι. Scholastici Græcè sunt eruditi, Dyscoli indocti & agrestes. Sed utrisque vult obedire subditos, explicans apertius quomodo nos supra omni humanæ creaturę jusserit esse subjectos. Alia translatio, pro Discolis, difficiles habet. Et sanctus antistes Fulgentius in opusculis suis sic ponit: *Servientes cum timore non tantum bonis & modestis, sed etiam difficilioribus.*

Dyscoli.

Schola.

Sed si benè facientes & patientes sustinetis: hæc est gratia apud Deum. In hoc enim vocati estis. Quia & Christus passus est pro nobis.) Notandum attentius quam summe conditionem servorum glorificet, quos bene facientes & absque culpa vapulantes à Dominis crudelibus & improbis, imitatores esse dominicæ passionis affirmat. Audis autem quia passus est pro nobis, & gaudes quia pro te mortuus est, attende quod sequitur:

Servorum æstimatio

Relinquens vobis exemplum ut sequamini vestigia ejus.] Exemplum tribulationum non deliciarum, contumeliarum, flagellorum, dolorum, opprobriorum, spinarum, crucis, vulnerum, mortis. In Psalmo scriptum est: *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.* Propter quæ verba labiorum Dei, nisi quibus promittit vitam æternam?

Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.) Cum supra ad servos specialiter fecerit sermonem, nunc generaliter admonet, ut etiam Domini in memoriam revocent quid pro illis Deus & Dominus sustinuerit. Imo totam Ecclesiam instruit quid pro ejus liberatione suus auctor pertulit. Non enim ait peccata vestra, sed etiam se addito, *Qui peccata*, inquit, *nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.*

Eratis enim sicut oves errantes.) Quomodo & oves dicit & errantes, cum hi qui in errore vitam ducunt, hœdorum potius quam ovium nomine censeantur; nisi quia novit Dominus qui sunt ejus, qui & multos diu malè conversantes sustinet, quos tamen in ovium suarum numero salvandos esse prævidet?

Oves errantes.

Sed conversi estis nunc ad pastorem & visitatorem animarum vestrarum.) Tangit Evangelicam parabolam, ubi pius pastor relictis nonaginta novem ovibus in deserto, venit visitare unam quæ erraverat. Nam quod ibi dictum est, quia hanc inventam imposuerit in humeros suos gaudens, hoc illic beatus Petrus præmisit dicens: *Quia peccata nostra ipse portavit in corpore suo super lignum.* Quia nimirum ita nos redimere voluit, ut lignum, in quo peccata nostra tolleret, pendens in humeris haberet. *Ad pastorem* ergo, inquit, *& visitatorem animarum vestrarum.* Pastorem videlicet, quia pascua nobis vitæ donat æternæ, pascua in præsenti temporalium præstat gratiarum. *Visitatorem* vero *animarum vestrarum*, quia *visitavit nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris, & in umbra mortis sedent.* Visitat quotidie ipsam in nobis quam donavit lucem, ne deficiat servando, imò ut crescat juvando. Quidam codices ipsum Græcum habent, *Ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum.* Episcopus autem Latinè superintendens dicitur. Quia nimirum *oculi Domini super justos, & aures ejus ad preces eorum, ut ex omnibus tribulationibus eorum liberet eos.*

Episcopus

CAPUT III.

Similiter & mulieres subditæ sint suis viris, ut & si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant, &c.) Notandum quod beatus Petrus ea conditione desiderat mulieres bonas & honestas viris incredulis subdi, ut non solum nihil mali ad imperium eorum faciant, verum etiam tam casta conversatione persistant insuperabiles, ut ipsis etiam viris exemplo possint esse castitatis & fidei.

Uxorum fidelium munera.

Quarum sit non extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus.) Quia *sicut*, Cyprianus ait, *sericum & purpuram indutæ Christum induere non possunt. Auro & margaritis, & monilibus adornatæ, ornamenta cordis ac pectoris perdiderunt. Quod si Petrus* (inquit) *mulieres quoque admonet corrigendas, & ad Ecclesiasticam disciplinam religiosa observatione moderandas, quæ excusare cultus suos soleant per maritum, quanto id magis observare virginem fas est, cui nulla ornatus competat venia, nec derivari in alterum possit mendacium culpa, sed sola ipsa in crimine remaneat?*

Vestitus decentia.

Sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti & modesti Spiritus, qui est in conspectu Dei locuples.) Castitatem prędicat, & ornatũ interioris hominis in incorruptione quieti & modesti Spiritus, quodammodo dicens. Quoniam exterior vester homo corruptus est, & beatitudinem integritatis, quæ propriæ virginum est, habere destitistis, imitamini incorruptionem Spiritus per severam abstinentiam, & quod corpore non potestis, mente præstate. Has enim Christus divitias, & vos vestræ conjunctionis quærit ornatus. Mirum & apud Pythagoram naturalis scientiæ lege dictante hanc sententiam inveniri, vera ornamenta matronarum pudicitiam non vestes esse.

Ornatus interior.

Viri similiter habitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasi muliebri impertientes honorem tanquam cohæredibus gratiæ vitæ.) Similiter dicit, viros ad imitationem provocans, quia jam supra uxoribus præceperat, dicens: *Considerent viri in timore Dei castam vestram conversationem. Secundum scientiam autem, ut noverint quid desideret Deus, & tribuant honorem vasculo muliebri.* Si abstineamus nos à coitu, honorem tribuimus. Si non abstineamus, perspicuum est honori contrarium esse concubitum.

Virorum in uxores officia.

Ut ne impediantur orationes vestræ. Et Paulus ait, *Nolite fraudare invicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.* Impediri ergo orationes officio conjugali commemorat, quia quotiescunque uxori debitum reddo, orare non possum. Quod si juxta alium Apostoli sermonem sine intermissione orandum est, nunquam ergo mihi conjugio serviendum est, ne ab oratione, cui semper insistere jubeor, ulla hora præpediar.

Oratio impeditur uxoris.

In fide autem omnes unanimes compatientes.) Quia superius diversas personas, conditiones, & sexus congrua sibi discretione docebat, jam nunc omnes communiter admonet in fidei dominicæ causa, unum cor & unam habere animam.

Quia in hoc vocati estis ut benedictionem hæreditate possideatis.) Dicente videlicet judice, *Venite benedicti patris mei, percipite regnum.* Potest benedictione hæreditatis & illa intelligi, qua Ecclesia in futura vita perpetuo benedicitur. Unde & nunc spe futurorum gratulabunda dicit, *Exultabo te Deus meus Rex, & benedicam nomini tuo in sæculum, & in sæculum sæculi.* Quod ergo quisque in futuro invenire desiderat, hoc in præsenti meditari & agere satagat, & conditorem videlicet & proximum syncera voce benedicere, & seipsum etiam divina pariter ac fraterna benedictione dignum reddere.

Benedictio hæreditatis.

Quia oculi Domini super justos, & aures ejus ad preces eorum

Vultus

Vultus autem Domini super facientes mala.) Quia beatus Petrus malum nos pro malo reddere vetuerat, imo maledicentibus benedicere jusserat, rectè prophetico testimonio astruit superna inspectione, & bonos semper videri & malos, quatenus meminerimus & nostram patientiam, qua toleramus malos, & nostram benevolentiam, qua persequentibus bona optamus, æterno præmio remunerandam, & persecutores nostros, si pœnitere noluerint, digno plectendos esse supplicio: si verò pœnituerint, nos quoq; pro ipsorum salute, quam deprecabamur, à Domino coronam justæ congratulationis accepturos.

Nemo læditur, nisi à se.

Et quis est, qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis.] De his dicit, quæ nobis ab adversariis per verba contumeliosa, per damna rerum temporalium, per tormenta corporis accidunt. Hæc enim & hujusmodi omnia cum fidelibus irrogantur, his duntaxat qui boni æmulatores sunt, & hoc secundum scientiam, nequaquam eis nocere possunt, sed palmam magis patientiæ æquanimiter tolerantibus afferunt, & contra illis, qui irrogant pœnam accumulando æternam plurimum nocent. Si quis autem hujusmodi adversis victus deficit, non huic ille, qui malum intulit, sed ipse sibi, qui hoc patienter ferre recusavit, nocuit. Neque enim domus, quam vir sapiens ædificavit, ideo non cecidit, quia violentias tempestatū non pertulit, sed quia fundata erat super petram, nec cursum ea, quam stultus stulte fabricavit, ideo cecidit, quia pulsata tempestatibus fuit, sed quia super arenam posita erat. Utramq; etenim æqualiter adversitas feriens tentavit, sed uni firmitas fundamenti coronam perseverantiæ tribuit, alteram fragilis structuræ stultitia stravit. Non enim perfectum boni æmulatorem casus aliquis vel à diabolo, vel ab homine improbo, vel generali rerum labentium turbine illatus, lædere potest. Cæterum plurimos constat boni æmulatores læsos esse ab aliis, dum in veritatis, quam diligunt scientiam malè instituuntur. Quantos enim Catholice in Deum credere, & rectè in Ecclesia vivere cupientes, Arrii vesania, quantos Sabellii, aliorumve hæreticorum nequitia nescientes seduxit? Lege librum Joannis Chrysostomi, quem scripsi de eo, neminem posse lædi ab alio, nisi à semetipso.

Sed & si quid patiamini propter justitiam, beati.) Non solum (inquit) nihil vobis nocet, qui bonum facientibus mala irrogat, sed & cum vos propter bona, quæ execratur, hostis insequitur, causam vobis majoris beatitudinis præstat, cum patientiæ vestræ vires exercet, juxta illud Evangelicum, *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.*

Sanctificare Christum.

Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris.) Quid est Dominum sanctificare in cordibus nostris, nisi sanctitatem ejus, quam incomprehensibilis gloriæ sit, intimo cordis affectu intueri? Quantam in se sperantibus fortitudinem vincendi dare valet, cujus inæstimabilis sanctitas fulget?

Ratio de spe & fide duplex.

Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est spe.) Duobus modis de spe & fide nostra rationem poscentibus reddere debemus, ut & justas spei ac fidei nostræ causas omnibus intimemus, sive fideliter sive infideliter quærentibus, & ipsam fidei ac spei nostræ professionem illibatam semper teneamus, etiam inter pressuras adversantium, ostendentes per patientiam, quam rationabiliter eam servandam didicerimus, pro cujus amore nec adversa pati, nec mortem subire formidemus.

Cum modestia & timore conscientiam habentes bonam.) In ipsa doctrinæ scientia qualitatem docendi monet observare, ut videlicet humilitas, quæ magistra est omnium materque virtutum, & loquendo dicatur, & vivendo monstretur.

Ut in eo, quod detrahunt de vobis tanquam de malefactoribus, confundantur qui calumniantur vestram bonam in Christo conversationem.) Ut qui fidem ac spem cælestium, quam viderenequeunt, in vobis irrident, videant opera vestra bona, & per hæc confundantur, quæ apertè esse bona, negare non valent. Vel certe ita sentiendum. Curate benefacientes, ut qui vestræ bonæ conversationi detrahunt, adveniente tempore retributionis futuræ confundantur, videntes vos cum Christo coronari, sese autem cum diabolo damnari.

Quare venit indigne pœna ferenda venit.

Melius est enim benefacientes, si velit voluntas Dei, pati, quam malefacientes.) Hæc sententia, illorum stultitiam eleganter arguit, qui cum pro culpis arguuntur à fratribus, vel etiam pœnis coercentur, patienter omninò tolerant: at quum absque culpa, vel verborum contumelias, vel damna rerum, vel adversa quæq; patiuntur à proximis, mox ad iracundiam prorumpunt, & qui hactenus videbantur innoxii, per impatientiam se & murmurationem noxios reddunt. Ut autem flagellorum distantia in disparibus meritis longè dispar appareat, videamus una eademq; cæcitatis molestia Tobiam, Saulum, Elymam fuisse percussos. Sed Tobiam ob hoc, ut virtus patientiæ ejus latius in exemplum cunctis clarescere. Saulum ob hoc, ut de Saulo persecutore in Paulum mutaretur Apostolum. Elymam verò, ut dignas suæ perfidiæ pœnas luens, ab eorum quoq; qui credituri erant, dementatione cessaret. Et mihi si detur optio, malim cum tanto patre sive divinis seu humanis subjacere justus verberibus, quam ab injustitia verborum vi ad justitiæ studia trahi. Rursumq; malim à culpis flagello retrahi, quam pro insanabili pondere peccatorum æternæ ultioni subjici.

Cæcitate percussi.

Nota.

Justus qui patitur, Christum imitatur.

Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis.) Qui ergo justus patitur, Christum imitatur. Qui in flagellis corrigitur, latronem, qui in cruce Christum cognovit, & à cruce paradisum cum Christo intravit. Qui nec inter flagella desistit à culpis, sinistrum imitatur latronem, qui propter peccata ascendit in crucem, & post crucem ruit in tartarum. Ideo autem Christum semel esse mortuum commemorat, ut nobis quoque in memoriam revocet, quia temporaneis nostris passionibus merces redditur æterna.

Mortificatio carnis.

Ut nos offerret Deo mortificatos quidem carne, vivificatos autem spiritu.) De hac mortificatione carnis, & vivificatione spiritus, quam habent hi, qui pro Domino per patientiam laborant, dicit & Apostolus Paulus: *Et si exterior homo noster corrumpitur, sed tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem.* Offert ergo nos Deo Patri Christus, cum per mortificationem carnis pro illo immolari gaudemus, id est, vitam nostram laudabilem in conspectu patris ostendit. Vel certè offert nos Deo, cum absolutos carne in æternum nos regnum introducit. Sane hoc quod dicitur, *Vivificatos autem spiritu*: sanctus Athanasius Alexandriæ pontifex, non ad hominis spiritum, qui mortificata carne melius vivificatur, dicente Propheta de Domino, *Ut vivificet spiritum humilium, & vivificet cor contritorum*: sed ad gratiam potiùs refert Spiritus sancti, qui mortificantibus carnem suam, vitam tribuit æternam. Utitur enim & hoc testimonio contra Arrianos, qui æqualitati sanctæ Trinitatis contradicūt, astruens, quia individua divinæ operationis unitate, qua vivificat pater, vivificet filius, vivificet Spiritus S. Pater videlicet & filius, quia scriptum est: Sicut enim pater suscitat mortuos, & vivificat; sic & filius quos vult, vivificat. Spiritus verò sanctus, ut hoc testimonio declaratur, quo dicitur de filio, *Ut nos offerret Deo, mortificatos quidem carne, vivificatos autem spiritu.* Ideoq; quorum una operatio est, horum dispar esse substantia, vel essentia non potest.

In quo & his qui in carcere conclusi erant spiritu veniens prædicavit.) Qui nostris temporibus in carne veniens, iter vitæ mundo prædicavit, ipse etiam ante diluvium eis, qui tunc increduli erant, & carnaliter vivebāt, spiritu veniens prædicavit. Ipse enim per Spiritum sanctum erat in Noe, cæterisque qui tunc fuere sanctis, & per eorum bonam conversationem, pravis illius ævi hominibus, ut ad meliora converterentur, prædicavit. Conclusos namque in carne dicit, carnalibus desideriis vehementer aggravatos. Unde de illis scriptum ait, *Quia omnis caro corruperat viam suam.* Quod autem dicit, *In quo*, significat in eo, quod promiserat, ut nos offerret Deo. Quia & nunc si qui ad prædicationem Domini, quam per vitam fidelium prætendebat, credere voluissent, & ipsos offerre Deo patri gaudebat. Si

Conclusi in carne.

qui autem detrahebant de bonis, tanquam de malefactoribus, hi veniente diluvio confundebantur. Nam & de utroq; potest intelligi, quod ait, *In quo*, i. & eis, qui in carne conclusi erant, spiritu veniens prædicavit: ut per eandem suam prædicationem & credentibus corona laudis, & iis qui in incredulitate perstitissent, confusio nasceretur. Quidam codices habent, *In quo & iis, qui in carcere erant, spiritu veniens prædicavit.* Quod ad eandem pravorum atque incredulorum intentionem respicit, qui quoniā tenebris obscuratum habent sensum, merito etiam in hac vita in carcere conclusi esse dicuntur. In quo videlicet, carcere interioribus adhuc tenebris, hoc est cæcitate mentis & operibus injustis gravantur, donec carne soluti, in tenebras exteriores, & in carcerem projiciātur æternæ damnationis: de quo Dominus in Evangelio: *Et judex* (inquit) *tradat te ministro, & in carcerem mittaris.* Quamvis etiam sancti in hac vita se in carcere positos, cum gaudium supernæ patriæ sitiunt, meritò proclamēt, juxta illud Psalmistæ, *Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo.* Distat namq; multum inter utrunque carcerem. Siquidem reprobi in carcere sunt peccatorum & ignorantiæ. Justi vero in carcere licet tribulationum positi, luce semper justitiæ dilatato in Deum corde perfruuntur. Quos designaverunt Apostoli Paulus & Silas, cum media nocte in intimo carceris horrore vincti licet & flagellati, hymnū Deo laudis lætissima voce canebant. Quidam hunc locum ita interpretatus est, quod consolationem illam, de qua dicit Apostolis Dominus: *Multi prophetæ & justi cupierunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt*: de qua & Psalmista, *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes quando consolaberis me*: sancti quiescentes in inferno desideraverunt, quod hæc descendente Domino in inferna, etiam his qui in carcere erant, & increduli quondam fuerunt in diebus Noe, consolatio vel exhortatio prædicata fuerit. Et hæc ille dixerit, sed Catholica fides habet, quia descendens ad inferna Dominus non incredulos inde, & fideles solummodo suos educens, ad cœlestia secum regna perduxerit, neque exutis corpore animabus, & inferorum carcere scelerum inclusis, sed in hac vita, vel per seipsum vel per suorum exempla, sive verba fidelium, quotidie vitam vitæ demonstret. De quibus benè dicitur:

Conclusi in carcere

Qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca.) Nam & ipsa Dei patientia prædicatio erat ejus, cum Noe centum annis arcæ operibus insistens, quid mundo futurum esset, quotidiana operis executione monstrabat. Unde Paulus ait: *An ignoras, quoniam patientia Dei ad pœnitentiam te adducit?* &c. Alia translatio hunc locum ita habet: *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos adducat ad Deum, mortificatus corpore, sed vivus factus in spiritu. In quo Spiritu & iis, qui in carcere erant, prædicavit, qui quondam non crediderant in diebus illis, cum expectaret Dei patientiam in diebus Noe*, &c.

Alia litera.

In qua pauci, i. octo animæ salvæ factæ sunt per aquam. Quod & vos nunc simili forma salvos facit baptisma.) Formam baptismi assimilatam dicit arcæ & aquis diluvii. Et rectè omnino, quia & ipsa fabricatio arcæ de lignis lævigatis constructionem significat Ecclesiæ, quæ fit de collectione animarum fidelium per architectos verbi. Et quod pereunte orbe toto, pauci, i. octo animæ salvæ factæ sunt per aquam significat, quod ad comparationem pereuntium gentilium, Judæorum, hæreticorum, & falsorum fidelium, multo brevior est numerus electorum. Unde de angusta porta & arcta via, quæ ducit ad vitam, dicitur: *Et pauci sunt qui inveniunt eam.* Et iterum: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum.* De quo pusillo grege & hic aptè subjungitur:

Baptismatis forma.

Non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.) Ubi enim est conscientia bona, nisi ubi est & fides non ficta? Docet namque Apostolus Paulus, quia *finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide nō ficta.* Quod ergo aqua diluvii non salvavit extra arcam positos, sed occidit: sine dubio præfigurabat omnem hæreticum, licet habentem baptismatis sacramentum, nō aliis, sed ipsis aquis ad inferna mergendum, quibus arca sublevata ut ad cælum. Ipse quoq; octonarius numerus animarum, quæ salvæ factæ sunt per aquam, significat, quia sancta Ecclesia in sacramentum dominicæ resurrectionis baptismi lavacrum percepit, ut sicut ipse resurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos expurgati à peccatis per aquam regenerationis in novitate vitæ ambulemus. Octava namq; die, hoc est, post septimam sabbati, Dominus à mortuis resurgens, & exemplum nobis futuræ resurrectionis, & mysterium novæ conversationis, qua in terris positi cœlestem vitam ageremus, ostendit. Quod etiam ipse Petrus exponendo subjungit, dicens:

Conscientia bona ubi sit.

Per resurrectionem Iesu Christi, qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, ut vitæ æternæ hæredes efficeremur, &c.) Sicut enim ipse resurgens à mortuis ascendit in cœlum, & sedet a dextris Dei, sic etiam & nobis per baptisma viam salutis ac regni cælestis introitum patere signavit. Bene autem ait, *Deglutiens mortem.* Quod enim deglutimus, agimus, ut virtutem nostri corporis assumptum nunquam pareat. Et deglutivit mortem Dominus, quam resurgens a mortuis, ita funditus consumpsit, ut nihil contra se ultra per attactum alicujus corruptionis valeret, ac manente specie veri corporis, abesset prorsus labes omnis priscæ fragilitatis. Quod ipsum & nobis in fine promittitur futurum, dicente Apostolo, cum de nostra resurrectione loqueretur: *Tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria.* Benè absorpta, quia cum & nos vitæ æternæ participes fuerimus effecti, ita nimirum virtus corporis immortalis omne præteritæ corruptionis vitium tollet, quomodo solet flamma ignis immissam sibi aquæ guttam ardoris sui consumere virtute.

Mortem deglutivit Dominus.

Profectus (inquit) *in cælum subjectis sibi Angelis & potestatibus & virtutibus.*) Nulli dubium est, quin filio Dei semper fuerint Angeli & omnes patriæ cælestis virtutes ac potestates subjectæ, quem cum patre & Spiritu sancto unum sine initio Deum laudant, tremunt, adorant. Sed necessario admonendum beatus Petrus æstimavit, quod assumpta humanitas, in tantam sit gloriam resurgendo sublimata, ut incomparabili culmine omni angelicæ dignitatis potentiæ præferatur. Juxta quod & Psalmista cum diceret de ipso patri: *Minuisti eum paulo minus ab angelis*, continuo subjecit: *Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum, omnia subjecisti sub pedibus ejus.*

Humanitatis Christi exaltatio. Minuisti eum paulo minus, &c.

CAPUT IV.

Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini.) Postquam exemplum resurrectionis dominicæ & ablutionis nostræ, quæ fit in baptismo, de arcæ ac diluvii sacramento astruxerat, revertitur ad hoc, quod dicere cœperat, ut imitantes opus redemptoris nostri inter bona, quæ facimus, patienter malorum nequitiam toleremus. Notandum autem, quod distinctè loquens ait: *Christo igitur passo in carne.* Quia sicut beatus Ambrosius ait: *Caro ejus est passa, divinitas autem mortis libera, passioni corpus natura humana legi concessit.* An vero mori divinitas potest, cum anima non possit? *Nolite*, inquit, *timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Si ergo anima occidi non potest, quomodo divinitas potest?

Christus in carne passus.

Quia qui passus est in carne, desiit à peccatis, ut jam non hominum desideriis, sed voluntate Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis.) Quisquis sanctorum corpus suum ad martyrium persecutorum violentiæ subdidit, nulli dubium quin usq; ad vitæ suæ terminum, quantum humanæ naturæ possibile est, sese à peccatis abstinuerit. Quid enim de peccati perpetratione, quid de carnalibus desideriis cogitare, quid nisi voluntatem Dei potuit animo versare, qui vel ligno affixus, vel lapidum ictibus circumdatus, vel bestiarum morsibus subactus, vel ignium flammis superpositus, vel scorpionum flagris pertossus, vel alio quolibet pœnarum genere affectus, hoc tantummodo desiderare cogebatur, quando finito certamine coronam vitæ

Peccatum desiit martyr omnis Christi.

perci-

percipere. Talium ergo mentem nos beatus Petrus cupit semper imitari, cum proposito dominicæ passionis exemplo nos eadem cogitatione contra nequitiam pravorum, contraq; vitiorum oblectamenta præcipit armari, volens intelligi, quod etiam nos in pace Ecclesiæ quiescentes, si habitum patientiæ induimus, facile adjuvante Domino lapsus vitamus peccatorum omnium, cunctaq; desideria divinæ voluntatis subjugamus imperiis. Denique & Psalmista Dominum precatur, dicens: *Infige timore tuo carnes meas, à judiciis enim tuis timui.* Et Apostolus: *Qui ergo Christi sunt* (inquit) *carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.* Qui ergo timore judiciorum cœlestium carnales in mente concupiscentias extinguit, jam talis crucifixo ac patienti pro Christo similis, quasi mortuus existens peccatis, Dei tantum servitio vivit.

In quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem, blasphemantes.) Quia carnem (inquit) vestram crucifixistis cum vitiis & concupiscentiis, evenit profecto, ut etsi propter suam perfidiam vos blasphement, utpote segregatos ab eorum consortio, in vestra tamen conversatione semper opera justitiæ & pietatis videant, quæ merito admirentur, & pro quibus fidem jure laudent & venerentur Christianam.

Qui reddent rationem ei, qui paratus est judicare vivos ac mortuos.) Ideo (inquit) minus curate, minus dolete, si benefacientes blasphemamini à reprobis, quia & si vos tacueritis, non tamen tacebit, neque compescetur Deus judex utiq; justus, qui & illis blasphemiæ suæ, & patientiæ vestræ vobis præmia digna restituet.

Propter hoc enim & mortuis evangelizatum est, ut judicentur quidem secundum homines in carne, vivant autem secundum Deum in spiritu.) Tanta Deo cura, tantus amor, tantum est desiderium nos mortificare carne, vivificare autem spiritu, ut his quoq;, qui majoribus criminibus involuti sunt, & inter mortuos jure nominandi, luxuriis videlicet, desideriis, vinolentiis, comessationibus, potationibus, & illicitis idolorum cultibus, verbum fidei evangelizare præceperit, quatenus & illi judicatis, id est, spretis & abjectis carnalibus desideriis spiritaliter vivant, unaq; cum eis, quos innocenter viventes Evangelii gratia invenit, vitam expectent æternam.

Finis cuique suus prope est.

Omnium autem finis appropinquabit.) Ne sibi quisq; blandiretur de longinquitate futuri judicii, in quo vivos & mortuos dixerat esse judicandos, consultè admonet, quia etsi incertus est extremi discriminis adventus, certum tamen constat omnibus, quod in hac mortali vita diu subsistere nequeunt.

Vigilandũ nobis

Estote itaque prudentes, & vigilate in orationibus.) Et Dominus in Evangelio nos incerti finis intuitu semper orare & vigilare præcepit. Ait namq; loquens de die judicii: *Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere omnia, quæ ventura sunt, & stare ante filium hominis.* Benè autem in orationibus vigilare jubemur, ut cum stamus ad orationem, nec cogitatio carnalis hominis & secularis accedat, nec tunc quicquam animus præter id solum cogitet, quod precatur. Surripit enim frequenter hostis, & subtiliter fallens preces nostras adeo vacuat, ut aliud habeamus in corde, & aliud p[illegible]eramus in voce: cum intentione syncera Deum debe[illegible]on sonus vocis, sed animæ sensus orare.

Charitas continua

Ante omnia autem mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes.) Benè addidit continuam, quia semper diligere valemus, semper autem vigilare in orationibus fragilitate carnis obstante nequimus: semper his, quæ subjungit virtutibus, insistere minimè valeamus, i. hospitalitati, doctrinæ, admiratione gratiarum, vel communium, vel specialium in proximos, cæterisque hujusmodi. Quia hæc nimirum & per officium corporis, & per tempora opportuna fieri necesse est. Ipsa autem charitas, cujus instinctu hæc foris aguntur, quia interiori homini præsidet, semper ibidem haberi potest, quamvis in publico non semper ostendi possit.

Quia charitas cooperit multitudinem peccatorum.) In eo maxime, cum veraciter Deo dicitur: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Et quidem cuncta opera bona, quæ facimus, culpas quas fecimus diluere & cooperire certum est: sed hoc ideo specialiter de charitate dicitur, per quam proximis nostris, ea quæ nobis debent, donamus, quia justissimum est apud Deum, ut juxta mensuram pietatis, qua mensi fuerimus, remetiatur nobis. Sicut econtra, terribiliter duricordes vir sapiens arguit, dicens: *Homo homini servat iram, & à Deo quærit medelam?* Nec dubitandum, quod in eo quoque, qui per charitatem, quicquid valet erga correptionem proximi, admonendo, increpando, castigando operatur, charitas ipsa cooperiat multitudinem peccatorum: Jacob attestante, qui ait: *Quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte, & operit multitudinem peccatorum.*

Si quis loquitur quasi sermones Dei.) Timens videlicet, ne præter voluntatem Dei, vel præter quod in scripturis sanctis evidenter præcipitur, vel dicat aliquid, vel imperet, & inveniatur tanquam falsus testis Dei, aut sacrilegus, vel introducens aliquid alienum à doctrina Domini, vel certè subrelinquens & præteriens aliquid eorum, quæ Deo placita sunt, cum ipse manifestissimè prædicatoribus veritatis de his, quos imbuerint præcipiat dicens: *Docentes eos servare omnia, quæcunq; mandavi vobis.* Et ea enim, quæ ipse mandavit nos alia, & hæc non ex parte, sed omnia suis auditoribus observanda tradere jubet.

Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus.) Tanto humilius impendat quisque proximo omne bonum, quod potest, quanto certissime novit, quod à semetipso non potest habere, non impendat.

Ut in omnibus honorificetur Deus per Iesum Christum, &c.) Juxta ipsius Jesu Christi præceptum, quo ait, *Videant vestra bona opera, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est.* Honorificatur ergo Deus in actibus nostris, cum omne, quicquid benè ac secundum voluntatem ejus facimus, non hoc nostris meritis, sed gratiæ tribuimus. Econtra autem mala, quæ gerimus, nostræ solum malitiæ vel ignorantiæ deputamus. *Per Iesum, &c.*

Charissimi, nolite mirari in fervore, qui ad tentationem vobis fit.) Quidam codices habent, *Nolite peregrinari in fervore.* Utriusque autem verbi sensus in promptu est, quia neque mirari fidelis quisque debet, quare in hac vita fervorem patiatur tribulationum, qui certa ratione ideo nunc tribulationibus tentatur, ut cum probatus fuerit, ad futuræ vitæ coronam percipiendam dignus habeatur: neque se aliquis ideo peregrinum & extraneum à Christi membris existimare debet, quia præsentis seculi feriatur adversis, cum & Domini exitus mortis, & in ejus Ecclesia nunquam à protomartyre Abel usq[illegible]d ultimum electum in fine seculi nasciturus est, infidelium persecutio cessaverit. Unde benè cum dixisset: *Nolite mirari in fervore,* addidit,

Quasi novi aliquid vobis contingat.) Quia valde est antiquum & frequens, electos Dei vitæ præsentis adversa pro æterna salute tolerare. *Pati electos non est novum*

Nemo autem vestrum patiatur tanquam homicida, aut fur, aut maledicus.) Tanquam maledicus enim patitur, qui passionis suæ tempore in sui injuriam persecutoris effrenatur. *Maledici more pati*

Iudicium Dei duplex.

Quoniam tempus est, ut incipiat judicium à domo Dei.) Duo sunt judicia Dei per scripturas insinuata. Unum occultum, alterum manifestum. Occultum judicium est pœna, qua nunc unusquisque hominum aut exercetur ad purgationem, aut admonetur ad conversionem, aut si contempserit vocationem & disciplinam Dei, excæcatur ad damnationem. Iudicium autem manifestum est, quo venturus est Dominus judicare vivos & mortuos. Nunc autem dicitur esse tempus, in quo incipiat judicium de domo Domini, id est, de Ecclesia, quæ per exercitium præsentium afflictionum ad futura gaudia præparatur. Namque reprobi tanto securiores nunc & sine ullo vindictæ verbere vitam transitoriam ducunt, quanto eis in futuro nihil vindicta restat, juxta illud beati Job, *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.*

Si autem primum à nobis, quis finis illorum, qui non credunt Dei Evangelio.) Hinc colligitur districtus judex, quanta illic feriat districtione, quos reprobat, si hic sic cruciat, quos amat. Si enim flagellantur filii, quid debent sperare servi nequissimi?

Pelagianorum error.

Iustus quare vix salvabitur.

Et si justus quidem vix salvabitur, impius & peccator ubi parebunt.) Nolunt credere Pelagiani quod in uno homine tota est generis humani massa vitiata & tota damnata. A quo vitio & damnatione sola sanat & liberat gratia Christi. Quare enim justus vix salvabitur? Nunquid liberare justum labor est Deo? Absit. Sed ut ostendatur, quod merito fuerit damnata natura, non vult facilè de tanto malo nec ipse omnipotens liberare. Propter quod & peccata proclivia sunt, & laboriosa justitia, nisi amantibus. Sed charitas quæ amantes facit, ex Deo est. Notandum autem, quod hanc sententiam beatus Petrus de Proverbiis Salomonis juxta veterem duntaxat editionem assumpsit, pro qua in nostra, quæ de Hebraicæ veritatis fonte descendit, scriptum est: *Si justus in terra recipit, quanto magis impius & peccator?* Quod est apertè dicere: Si tanta est vitæ mortalis fragilitas, ut ne justi quidem, qui in cælo coronandi sunt, hanc sine tribulatione propter innumeram vitiatæ naturæ labem transeant, quanto magis hi, qui cœlestis sunt gratiæ extorres, certum suæ perpetuæ damnationis exitum expectant?

C A P U T V.

Testis passionum Christi, quomodo Petrus.

S*Eniores ergo qui in vobis sunt, obsecro consenior & testis Christi passionum.*) Ideò videlicet testis, quod præsens illo patiente astitit, & cuncta ut gerebantur, aspexit. Vel certe, quia & ipse propter nomen Christi carcerem, vincula, ac verbera passus est, ut in Apostolorum actibus legimus.

Qui & ejus, quæ in futuro revelanda est gloria communicator.) Tunc nimirum, cum in monte sancto gloriam vultus ejus cœlestem cum Jacobo & Joanne conspexit; sive cum resurrectionis & ascensionis ejus potentiam, cum cæteris, qui affuere discipulis vidit.

Pascendus grex.

Pascite, qui in vobis est gregem Dei.) Sicut Dominus beato Petro totius gregis ejus, hoc est, Ecclesiæ curam habere jussit, ita ipse Petrus sequentibus Ecclesiæ Pastoribus jure mandat, ut eum quisque, qui secum est, gregem Dei sollicita gubernatione tutetur.

Pascendi forma.

Providentes non coactè sed spontanee secundum Deum.) Coactè pascit gregem Dei, & providet illa, qui propter rerum temporalium penuriam non habens, unde vivat, idcirco prædicat Evangelium, ut de Evangelio vivere possit. Spontaneè vero & secundum Deum, qui nullius terrenæ rei, sed tantum supernæ mercedis intuitu verbum Dei prædicat. Quod utrumque distinguens ab invicem Apostolus Paulus, *Si enim volens (inquit) hoc ago, mercedem habeo. Si autem invitus, dispensatio mihi credita est.*) Dispensatio quippè ei credita dicitur, qui rei externæ curam ad tempus habere præcipitur. Verbi gratia, qui triticum Domini sui conservis in tempore dispertiri jubetur, huic assimilatur, qui non spontanee, sed invitus evangelizat.

Quæstus turpis.

Neque turpis lucri gratia, sed voluntariè.] Turpis lucri gratia providet gregi Dei, qui propter quæstum & terrena commoda prædicat, cum religionis opera cuncta spontanee fieri debeant. Juxta illud exemplum constructionis tabernaculi, quod præsentem Ecclesiæ constructionem prætendit, ubi & omnis multitudo filiorum Israel obtulit mente promptissima atque devota primitias Domino ad faciendum opus tabernaculi, sponte propria cuncta tribuens, & ipsi artifices sponte sua obtulerunt se ad faciendum opus.

Forma gregi qui sint.

Neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregi ex animo.) Ut videlicet humilitatem, quam subditos & ad vos, & ad invicem habere desideratis, ipsi prius & actu monstretis, & in animo servetis ex integro, juxta illud dominicum: *Scitis quia hi, qui videntur principari gentibus, dominantur eis, & principes eorum potestatem habent ipsorum. Non autem ita erit in vobis, sed quicunque voluerit fieri major, erit vester minister. Et quicunque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus.* Quod Paulus imperium diligenter observans ait: *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Jesum.*

Adolescentulorum officium.

Similiter adolescentes subditi estote senioribus.) Postquam seniores quomodo præessent, docuit, oportebat ut etiam juniores ad obediendum paternæ eorum provisioni instrueret. Non autem opus erat eis plura loqui, sed tantum subjectionis dare præceptum. Quia nimirum senioribus præceperat, ut forma facti essent subditis, & sufficiebat juniores ad majorum benè agentium exempla respicere, & hæc devote imitari. Sed ne hæc audientes prælati putarent solummodo subditis suis, & non etiam sibi debitæ humilitatis jura esse servanda, continuò generaliter admonendo subjecit:

Humilitas docet omnes.

Omnes autem invicem humilitatem insinuate.) Omnes etenim dicit, & seniores & adolescentes, qui jubentur humilitatis insinuare virtutem, & hi videlicet regendo, & illi obsequendo humiliter. Quod apud ipsum Petrum, & in ipso factum legimus, cum intraret eo Cæsaream, Cornelius occurrens pedibus se ejus humiliter stravit, & ille humilius levavit eum, dicens: *Surge, & ego homo sum sicut & tu.* Et quidem Cornelius necdum renatus in Christo, necdum Ecclesiæ erat membris incorporatus. Omnes ergo humilitatem habere ad alterutrum, vel exemplo docet, vel etiam verbo insinuat: quia nimirum omnibus superbiæ vitium, quod Angelos de cælo dejecit, noverat esse cavendum, omnes adjuncta Salomonis sententia terret salubriter ac refovet, dicens:

Quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.) Et quæ sit eadem gratia, quam confert humilibus Deus, consequenter exponit, cum admonendo subjungit:

Humilium gratia.

Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.) Hanc ergo gratiam humilibus tribuit, ut quo magis humiliati fuerint propter ipsum, tempore certaminis, eo gloriosius exaltentur ab ipso, tempore retributionis. Potest autem humiliatio hoc in loco multifariè accipi, hoc est, & ea, qua incipiens quisque viam virtutum pro abluendis, quæ commiserat peccatis, salubriter atteritur, & illa, quæ spontanea mentis devotione à perfectioribus Deo, vel proximis in pace exhibetur rerum circumstantium, nec non & ea, qua incursantibus persecutionum turbinibus invictus per patientiæ virtutem animus armatur. Omni autem generi Deo devotæ humilitatis merces succedit illa, ut qui se tempore peregrinationis suæ humiliant, tempore visitationis ejus exaltentur.

Cyprianus.

Sobrii estote, & vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærens quem devoret.) In hujus expositione sententiæ, non nostra, verum beati Cypriani dicta ponamus. *Circuit (inquit) ille nos singulos, & tanquam hostis clausos obsidens muros explorat, & tentat an sit pars aliqua membrorum minus stabilis, & minus fida, cujus aditu ad interiora penetretur. Offert oculis formas illices, & faciles voluptates, ut visu destruat castitatem. Aures per canora musica tentat, ut sonis dulcioris auditum solvat, & molliat Christianum vigorem. Linguam convitio provocat, manum injuriis lacessentibus ad petulantiam cædis instigat. Ut fraudatorem faciat, lucra opponit injusta. Ut animam pecunia capiat, ingerit perniciosa compendia. Honores terrenos promittit, ut cœlos adimat. Ostendit falsa, ut vera subripiat. Et cum latenter non potest fallere, apertè minatur, terrorem turbidæ persecutionis intentans, ad debellandos servos Dei inquietus semper, & semper infestus. In pace subdolus, in persecutione violentus. Quamobrem contra omnes diaboli, vel fallaces insidias, vel apertas minas stare debet instructus animus & armatus: tam paratus semper ad repugnandum, quam est ad impugnandum semper paratus inimicus.*

Passio communis omnibus bonis.

Cui resistite fortes in fide, scientes eandem passionem ei, quæ in mundo est vestra fraternitati fieri.) Tanto (inquit) fortiores estote in fide, tanto majorem habete fiduciam ad superandas diaboli versutias, quanto constat, quia non vos soli tentamini; sed ipsa passio, quæ vos fatigat, ei quoque, quæ per totum mundum est Ecclesiæ Christi, vestræ inde licet fraternitati communis est. Et quod a constitutione

mundi

mundi ſemper paſſi ſunt juſti, pudeat vos ſolos piæ ombus ſuſtinere non poſſe.

Obſecrans

Per Sylvanum vobis fidelem fratrem, ut arbitror, breviter ſcripſi, obſecrans & conteſtans hanc eſſe veram gratiam Dei.) Quod ait obſecrans, poteſt ad ſuperiora referri, quia videlicet breviter ſcripſerit, non imperans, ſed obſecrans eos fortes in fide perſiſtere. Poteſt & ad ſequentia rectè copulari, ut intelligatur non ſolum conteſtari hanc eſſe veram eorum gratiam, quam ſcribendo prædicat, quia nimirum non eſt in alio aliquo ſal⁹, in quo oporteat nos ſalvos fieri, ſed etiam obſecrare eos, ut hanc eſſe veram ſuam gratiam faciant, qua imbuti ſunt in Chriſto. Gratia enim Chriſti eorum fit gratia, qui hanc mundo corde ſuſcipiunt. Nam qui gratiam Dei ſpernit, non ipſam gratiam minuit, ſed hanc ſuam non eſſe, id eſt, ſibi facit non prodeſſe.

Babylon Roma.

Salutat vos Eccleſia, quæ eſt in Babylone collecta, & Marcus filius meus.) Babylonem typice Romam dicit, videlicet propter confuſionem multiplicis idololatriæ. In cujus medio ſancta Eccleſia jam rudis & perparva fulgebat, juxta exemplum plebis Iſraeliticæ, quæ quondam parva numero & captivata ſuper flumina Babylonis ſedens, abſentiam ſanctæ terræ deflebat, nec canticum Domini in terra aliena cantare valebat. Et bene beatus Petrus, dum ſuos auditores ad tolerantiam hortatur adverſitatum præſentiū, dicit & Eccleſiam, quæ ſecum eſt, in Babylone conſtitutam, id eſt, in confuſione tribulationum. Et tamen collectam eam eſſe confirmat, ut oſtendat ſanctam Dei civitatem in hac vita à permixtione & preſſura civitatis diaboli, quam Babylonia ſignat, immunem eſſe non poſſe. Marcum autem filium ſuum Evangeliſtam dicit, qui ejus in baptiſmate dicitur filius effectus. Vnde patet, quod prius quam Marcum Alexandriam de Roma ad evangelizandum mitteret, Epiſtolam hanc ſcripſit. Tempore autem Claudii Principis & Petrus & Marcus Romam venerunt, & ipſe Marcus deſcripto Romæ Evangelio ſuo, Alexandriam miſſus eſt. Vnde colligitur, quia Epiſtolam hanc Petrus dum quæritur, ubi vel quando ſcripſerit, locus erat Roma, tempus Claudii Cæſaris.

Marcus filius Petri.

Oſculum ſanctum

Salutate invicem in oſculo ſancto.) Oſculo ſancto, oſculo vero, oſculo pacifico, oſculo columbino, non ſubdolo, non polluto, quali viſus eſt Joab ad occidendum Amaſiam, quaſi Judas ad tradendum ſalvatorem, quali utuntur hi, qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem ſunt in cordibus eorum. Illi ergo oſculo ſancto ſalutant invicem, qui non diligunt verbo neque lingua, ſed opere & veritate.

Gratia omnibus neceſſaria

Gratia vobis omnibus, qui eſtis in Chriſto Ieſu.) A gratia cœpit Epiſtolam, in gratia conſummavit, mediam gratia reſperſit, ut errorem Pelagianum omni locutionis ſuæ parte damnaret. Eccleſiam vero Chriſti non niſi per gratiam ejus ſalvari poſſe doceret. Et conſulte cum diceret, *Gratia vobis*, addidit, *omnibus, qui eſtis in Chriſto Ieſu*, ut ea, quæ paucis Eccleſiis, i. Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Aſiæ & Bithyniæ ſcripſit, cunctis per orbem Chriſti Eccleſiis ſe ſcribere deſignet. Sicut & Joannes in Apocalypſi, cum ſeptem Aſiæ Eccleſias ſingulatim, prout competebat, admoneret, adjunxit per ſingula, ita concludens, *Qui habet aures audiendi, audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis.* Apertè inſinuans, quia cuncta, quæ unicuilibet Eccleſiæ ſcripſit, omnibus qui auditum ſalubrem haberent, & univerſis fidelium ſcriberet Eccleſiis.

Expoſitio in ſecundam Epiſtolam ejuſdem.

CAPUT I.

Secundā hanc eſſe probat.

S*imon Petrus ſervus & Apoſtolus Ieſu Chriſti, ‡ iis, qui coæqualem nobis ſortiti ſunt fidem.*) Scriptum eſt in ſequentibus hujus Epiſtolæ, *Ecce hanc vobis, chariſſimi, ſecundam ſcribo Epiſtolam.* Unde conſtat, quia hanc eiſdem, quibus & priorem epiſtolam miſerat, electis proſelytis, diſperſionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Aſiæ, & Bithyniæ, ſcripſit Epiſtolam. Quos coæquales ſibi cognoſcit, non quia circumciſionem ex lege acceperant, quam ipſe, ut natura Judæus habebat; ſed quia eandem, quam ipſe illuſtrante Chriſti gratia acceperat, ſortiti ſunt fidem. Non enim circumciſio legalis, ſed ſola eſt fides Evangelica quæ gentium populos antiquæ Dei plebi conſociet. Verum quia fides eadem ſine operibus ſalvare non poteſt, rectè ſubditur:

In juſtitia Dei noſtri & Salvatoris Ieſu Chriſti.) Illis ergo ſcribit Epiſtolam, illos ſalutat Apoſtolus Petrus, qui coæqualem ſibi ſortiti ſunt fidem, & hanc per opera juſtitiæ exercent. Ejus videlicet juſtitiæ, quam non humana prudentia reperit, nec legalis inſtitutio docet, ſed per Evangelium loquens Dominus, & Salvator noſter oſtendit, cum ait: *Niſi abundaverit juſtitia veſtra plus quam Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Et iterum: *Audiſtis quia dictum eſt antiquis, non occides. Ego autem dico vobis*, &c.

Iuſtitia Chriſtianorum.

Gratia vobis & pax adimpleatur in cognitione Dei, & Chriſti Ieſu Domini noſtri.) In prima Epiſtola ſcripſit, *Gratia vobis & pax multiplicetur.* In hac autem, *gratia vobis & pax adimpleatur*: quia nimirum illam incipientibus, hanc perfectioribus ſcripſit Epiſtolam. Multiplicatur enim pax & gratia bene proficientibus in hac vita per fidem, adimplebitur autem pervenientibus in alia vita per ſpeciem. Vnde bene cum diceret, *gratia vobis & pax adimpleatur*, addidit, *In cognitione Domini noſtri Ieſu Chriſti. Quia hæc eſt vita æterna* (inquit) *ut cognoſcant te unum & verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Et iterum: *Si vos filius liberaverit, vere liberi eritis, & cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos.*

Gratia multiplicatio & impletio.

Quomodo omnia nobis divinæ virtutis ſuæ, quæ ad vitam & pietatem donata ſunt.) Pendet hæc ſententia à ſuperioribus, Eſt enim ſenſus, *gratia vobis & pax adimpleatur* in eo, ut Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum perfectè cognoſcatis. Et hoc quoq; per eum cognoſcatis, quomodo omnia nobis divinæ virtutis ſuæ donata ſunt per ejus gratiam, quæ ad vitam obtinendam, & pietatem conſervandam ſufficiunt. Vnde ait: *Quia omnia, quæcunq; audivi à patre meo, nota feci vobis.* Et alibi: *Et ego claritatem, quam dediſti mihi, dedi eis.* Quod ſi legatur, ut quidam codices habent, *Quæ ad vitam & pietatem donata eſt*, hic erit ſenſus, ut cognoſcatis, quomodo Dominus noſter omnia nobis divinæ virtutis ſuæ dona juxta modum capacitatis noſtræ præſtiterit, quæ videlicet virtus ad vitam nobis & pietatem conſequendam donata eſt. Hic etenim modus locutionis ſcripturis eſt uſitatiſſimus, & appellatur à Grammaticis eclipſis, id eſt, defectus neceſſariæ dictionis, quale eſt in Pſalmo: *Quia neq; ab oriente, neq; ab occidente, neq; à deſertis montibus.* Subauditur enim, patet *via fugiendi, quoniam Deus ubique judex eſt.*

Per cognitionem ejus, qui vocavit nos propria gloria & virtute.) Et hoc à ſuperioribus pendet, quia per cognitionem Domini & Salvatoris noſtri omnia divinitatis ejus myſteria, quibus ſalvaremur, agnovimus. Qui nos propria gloria & virtute vocavit, quia non Angelum ad ſalvationem noſtram, non Archangelum miſit, non in nobis aliquid meriti boni, pro quo ſalvaremur, invenit, quin potius infirmos & ingloriοs cernens, ſua nos virtute recuperavit & gloria. Hinc etenim dicit, *Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos.*

Per quam maxima & pretioſa nobis promiſſa donavit.) Per quam, per cognitionem ejus dicit, quia quanto quis perfectius Deum cognoſcit, tanto altius promiſſorum ejus magnitudinem ſentit.

Chriſti cognitio.

Vt per hæc efficiamini divinæ conſortes naturæ.) Mutat repente perſonam, & qui prius de ſe ſuiſq; dixerat, Pretioſa nobis promiſſa donavit, converſus extemplo ad eos, quibus loquebatur, *Vt per hæc*, inquit, *efficiamini divinæ conſortes naturæ.* Quod non fortuitu, ſed providenter agit. Ideo (inquit) Dominus nobis, qui natura Judæi, qui ſub lege ſumus nati, qui magiſterio ipſius & corporaliter imbuti, omnia divinæ virtutis ſuæ ſecreta reſeravit, ideo nobis ſine

Perſonæ mutatio.

videlicet discipulis, maxima & preciosa Spiritus sui promissa donavit, ut per hæc etiam vos, qui ex gentibus estis, qui cum corporaliter videre nequivistis, divinæ suæ naturæ donaret esse participes, nobis scilicet, vos quæ ab ipso audivimus docentibus, vos per ejus mysteria consecrantibus. Vnde rectissimè, quod supra ait, *Gratia vobis & pax adimpleatur in agnitione Domini nostri Iesu Christi*, quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ, quæ ad vitam & pietatem donata sunt, potest ita dictum accipi, *Gratia vobis & pax in eo adimpleatur*, ut sic cognoscatis Dominum nostrum Jesum Christum, etiam vos, sicut nobis per illum omnia divinæ virtutis suæ promissa vel munera, quæ ad vitam & pietatem ducunt, donata sunt. Vt sicut nos promissa ab illo dona, vel accepimus, vel accepturos nos esse sine ulla dubietate confidimus, ita etiam vos credentes de donis ejus non existatis dubii.

Concupiscentia fugienda. *Fugientes ejus, quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionē.)* Benè dicit, concupiscentiam mundi habere corruptionem, ideoq; fugiendam esse juxta eum, qui dixit: *Quasi à facie colubri fuge peccata*, quia est & incorruptibilis concupiscentia, de qua canitur: *Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.* De qua etiam in libro Sapientiæ per figuram locutionis, quæ Græcè κλίμαξ Latinè gratulatio vocatur, pulcherrimè refertur. *Initium* (inquit) *sapientiæ verissima est disciplinæ concupiscentia.* Cura ergo disciplinæ dilectio est, & dilectio custodia legum illius est. Custoditio autem legum consummatio incorruptionis est. Incorruptio autem facit esse proximum Deo. Concupiscentia itaq; sapientiæ deducit ad regnum perpetuum.

Virtus. *Vos autem curam omnem inferentes, ministrate in fide vestra virtutem.)* Virtutem hoc loco non pro fortitudine ac miraculis, sed pro conversatione bona posuit. Quæ fidei rectè jungenda est, ne sine operibus otiosa sit & mortua. In quo rectè omnem curam subinferri præcepit, quia qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera destruentis.

In virtute autem scientiam.) Juxta illud Esaiæ: *Discite bene facere, quærite judicium.*

Abstinentia bona. *In scientia autem abstinentiam.)* Vt cum bona facere didicerint, mox à malis abstineant, ne in vacuum scientia cælestium cedat, si se ab illecebris terrestribus quis continere neglexerit.

In abstinentia autem patientiam.) Abstinentiam necesse est semper, ut patientia comitetur. Ut quicunq; à voluptatibus mundi se continere didicit, ejus quoque adversa quæque firmè sustineat, à dextris videlicet & à sinistris per arma justitiæ munitus.

In patientia autem pietatem.) Vt erga eos, quos patienter tolerat, & pius existat, juxta illud Apostoli Pauli: *Charitas patiens est, benigna est.*

In pietate autem amorem fraternitatis.) Vt non alterius rei intuitu pietatis opera suis quisq; adversariis impendat, nisi fraternæ tantum dilectionis. Hoc videlicet tota in tentatione procurans, ut quos docendo solum vel redarguendo nequit, ad affectum pietatis orando vel bene faciendo convertat.

Charitas Dei. *In amore autem fraternitatis charitatem.)* Charitatem hoc loco appellat specialiter eam, qua conditorem diligimus. quæ proficientibus virtutum gradibus merito amori fraternitatis adjungitur, quia nec Deus sine proximo, nec sine Deo proximus perfectè valet amari. Et quidem Dei amor excellentior est amore proximorum: quia illos sicut nos, Deum verò ex toto corde, tota anima, tota virtute diligere jubemur: sed tamen consuetudine amoris fraterni oportet nos ad amorem conditoris ascendere. *Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?*

Hæc enim, si vobiscum adsint & superent, non vacuos nec sine fructu vos constituent & cætera.) Si superent, dixit, si adversum bella vitiorum potiori virtute prævaluerint.

Cæcus & manu tentans. *Cui enim non præsto sunt hæc, cæcus est & manu tentans & cætera.)* Oculos scientiam, manus operationem designat. Cæcus est autem & manu tentans, qui scientiam rectæ operationis non habens, quicquid sibi rectum videtur, operatur, & lumen veritatis ignorans, quasi manum ad opus quod non videt extendit, gressus in iter quod non prævidet, attollit, adeoq; repente miser in ruinam perditionis, quam præscire nequibat, incidit. Talis autem est omnis, cui non præsto sunt hæc, quæ Petrus loquitur, quia per incrementa virtutum spiritualium ad conspectum divinitatis pervenire conveniat. At contra Salomon sapientem monens auditorem: *Et palpebræ* (inquit) *tuæ præcedant gressus tuos.* Quod est patenter suggerere, ut in cunctis actibus nostris qui nos finis sequatur, sedula in oratione prævidere curemus, quid secundum Dei voluntatem, quid aliter agatur solerter exploremus.

Vocatio certa. *Quapropter fratres magis satagite ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.)* Multi sunt vocati, pauci verò electi. Certa est vocatio cunctorum, qui ad fidem veniunt. Qui verò fidei sacramentis, quæ perceperunt bona quoq; opera, perseveranter adjungunt, isti suam vocationem & electionem certam intuentibus faciunt. Sicut econtra, qui post vocationem ad crimina revertuntur, cum in his ex hac vita migraverint, certum jam omnibus, quia reprobi sint reddunt.

Peccata evitabilia *Hæc enim facientes, non peccabitis aliquando.)* De majoribus peccatis dicit, quæ quicunq; egerit, non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei, & a quibus omnis, qui supradictis virtutibus se mancipavit, immunis Domino permanet. Alioquin sunt peccata minora, de quibus scriptum est: *Quia non est homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Et non justificabitur in conspectu suo omnis vivens.*

Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri, & Salvatoris Iesu Christi.) Huic loco convenit illud Ezechielis Prophetæ, ubi de ædificio in monte constituto loquens ait: *Et in octo gradibus ascensus ejus.* Et hic enim beatus Petrus octo virtutum gradus enumerat, quibus fugientes mundialis concupiscentiæ corruptionem ad habitationem regni cælestis ascendere debemus, fidem scilicet, virtutem, scientiam, abstinentiam, patientiam, pietatem, amorem fraternitatis, & charitatem. De quibus nimirum gradibus Psalmus dicit: *Ascensus in corde ejus disposuit.* Et cætera usque dum ait: *Ambulabunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.*

Commonendi de opere. *Propter quod incipiam vos semper commonere de his, & quidem scientes confirmatos in præsenti veritate.)* Quare vult illos semper commonere de bonis operibus, quos habere scientiam dicit, & de præsentia veritatis esse confirmatos? Nisi fortè ob hoc, ut scientiam, quam norunt, operibus exerceant, & veritatem, cujus præsentia confirmati sunt, fixa mente custodiant, ne quando per magistros erroris excidant à simplicitate & castitate fidei. De quibus videlicet magistris in processu Epistolæ plura loquitur. Concinit autem huic sententiæ beati Joannis, qua dicit: *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam.* Ideo autem scientibus veritatem scribunt, & commonent eos Apostoli, ut quod sciunt, observent. Vnde & Joannes loquens post pauca subjungit: *Vos quod audistis ab initio in vobis permaneat.*

Tabernaculum. *Justum autem arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione.)* Tabernaculo solemus in itinere vel in bello uti, & ideo se rectè fideles, quamdiu sunt in corpore, & peregrinantur a Domino, in tabernaculis esse testantur, in quibus iter hujus vitæ peragant, & contra adversarios veritatis certamen agant.

Obitus Petri. *Certus quod velox est depositio tabernaculi mei.)* Pulcherrimè beatus Petrus obitum suum non mortem, sed depositionem tabernaculi sui dicit, quia nimirum sic est perfectis Dei famulis carnis tegmacula exuere, sicut viatoribus confecto itinere domum propriam pro habitatione tabernaculi adire, sicut politis in expeditione fugato hoste, vel prostrato ad patriam redire. Solam namq; sibi domum propriam, solum municipatum, solam patriam norunt in cœlis. De qua & Apostolus Paulus: *Scimus*, inquit, *si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis.*

Non enim indoctas fabulas secuti notam fecimus vobis Domini

nostri

nostri Jesu Christi virtutem & præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis.) Hic paganos simul & hæreticos tangit, quorum primi, quicquid eos delectat, deos appellare non timuerunt: secundi acceptis Dei veri mysteriis de cætero non divinis Scripturis attendere, sed ad suum potiùs sensum erroneum has malè interpretando transferre studuerunt.

Deorum gentilium vana appellatio.

Et hanc vocem nos audivimus de cælo allatam, &c.) Quidam hanc Epistolam negant à beato Petro Apostolo esse conscriptam. Qui si hunc versiculum solertius attenderent, & hoc quod sequitur: *Cùm essemus cum illo in monte sancto*, nequaquam de Epistolæ hujus auctore dubitarent. Constat enim juxta fidem Evangeliorum, quia præfatam vocem sursum Domino in monte clarificato idem Petrus cum Jacobo & Joanne coapostolis suis audivit.

Epistolam hanc esse Petri.

Vox à Petro audita.

Et habemus firmiorem propheticum sermonem.) Illum videlicet, quo ex persona mediatoris Dei & hominum dicitur: *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te.* Si enim quispiam (inquit) nostro testimonio discredendum putaverit, quòd in secreto gloriam Redemptoris nostri conspeximus divinam, quòd vocem Patris ad eum factam audierimus, certè sermoni prophetico nemo contradicere, nullus de hoc ambigere audebit, quem divinis Scripturis jamolim insertum omnes verum esse testantur.

Propheticus sermo de Christo.

Cui benè facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, &c.) Ordo sensûs est: Cui attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, benè facitis. In hujus etenim seculi nocte tenebrosis tentationibus plena, ubi difficilè quisquam invenitur, qui non offendat, quid essemus, si lucernam prophetici sermonis non haberemus? Sed nunquid lucerna semper erit necessaria? Non utique. *Donec* (inquit) *dies lucescat. Manè enim adstabo, & contemplabor.* Ad lucernam interim nocturnam pertinet quòd filii Dei sumus, *& nondum apparuit quid erimus.* Et in comparatione quidem impiorum, dies sumus, Paulo dicente: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Sed si comparemur illi vitæ, in qua futuri sumus, adhuc nox sumus, & lucernâ indigemus.

Et lucifer oriatur in cordibus vestris.) Quis est lucifer iste? Si Dominum dicas, parum est; Lucifer ipse clarus noster intellectus est. Ipse enim oritur in cordibus nostris, ipse illustrabitur, ipse manifestabitur. Dilectio erit, qualem nunc optamus, & quoniam non est, suspiramus, & qualis erit, singuli in singulis videbimus, quomodo nunc facies nullius alterutrum videmus.

Lucifer bonum.

Hoc primum intelligentes, quòd omnis prophetia Scripturæ propriâ interpretatione non fit.) Pendet hic versiculus ex eo, quod superiùs ait: *Cui benè facitis, attendentes.* Qui enim Prophetarum verba attendentes, benè utique faciunt, ut per hæc lucem habere possint scientiæ, hoc primum intelligere debent: quia nullus Prophetarum sanctorum propria suâ interpretatione populis dogmata vitæ prædicârit; sed quæ à Domino didicerant, hæc suis auditoribus agenda commendabant: quæque in secreto cœlestia arcana perceperant, hæc simpliciter vel loquendo, vel scribendo Dei plebi tradebant: & non sicut gentium divini, qui quæ ipsi de corde suo finxerant, hæc turbis deceptorum, quasi divini oraculi consulta proferebant. Sicut ergò Prophetæ non sua propria, sed Dei verba scribebant, ita & lector eorum non suâ propriâ interpretatione potest uti, ne à sensu veritatis exorbitet, sed hoc omnimodis debet attendere, quomodo sua verba voluerit intelligi ipse, qui scripsit.

Prophetia undè.

Non enim voluntate humanâ allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Sicut enim in potestate prophetantium non erat semper habere Spiritum sanctum.) Semper futura posse prædicere, sed ipse Spiritus eorum corda, quando voluit, implevit: ita etiam potestatis eorum non erat, ut quæcunque vellent, docerent; sed quæ Spiritu illustrati didicerant, ea sola dicebant. Hæc ideò dicimus, ne quis ad libitum suum Scripturas exponere audeat. Ridiculè quidam hæc beati Petri verba interpretatus est, dicens: quòd sicut fistula flatum oris humani ut resonet, accipit: nec sonum tamen ipsa quem ministrat, quia insensibilis naturæ est, intelligere valet: ita Prophetæ Dei Spiritu inspirati, ea quæ idem Spiritus vellet, ore proferrent, nec tamen ea, quæ dicerent, ipsi mente tenerent, juxta illud Maronis: *Dat sine mente sonum.* Quod impudentissimi erroris esse palam claret: Quomodo enim audientibus tam sana vivendi consilia darent, si insanis similes ipsi, quæ loquerentur, nescirent? Quare videntes appellantur Prophetæ. Quâ ratione scriptum est: *Verbum quod vidit Esaias*, aut aliquis Propheta: nisi quia in occulto visionum cœlestium lucidissimo mentis intuitu cognoscebant arcana, quæ foras suis auditoribus palàm verbis qualibuscunque efferrent?

Prophetia à Spiritu sancto.

Scriptura expositio sit cauta.

CAPUT II.

Fuerunt verò & pseudoprophetæ in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis.) Quæ secta Latinè, Græcè dicitur hæresis, cùm quis studiâ obstinatione errorem, quem semel cœpit, semper sectari nullatenùs cessat. Quod hæreticorum proprium esse quis nesciat?

Secta Hæreticorum proprium.

Et eum, qui emit eos, Dominum negant, superinducentes sibi celerem perditionem.) De hoc emptore & Paulus ait: *Empti enim estis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore vestro.* Meritò autem sibi celerem perditionem superducunt, qui Redemptorem suum negantes, hunc rectè confitendo glorificare, & benè faciendo suo in corpore ferre detrectant. Quod omnes faciunt hæretici. Nam & Arrius, qui Redemptorem nostrum in divinitate Patre minorem dicit: & Photinus qui dicit, *Christus homo est, Deus non est*: & Manichæus qui dicit, *Christus Deus tantùm est, homo verus non est*: & Hebion qui dicit, *Christus antè Mariam non erat, ex ipsa originem sumpsit*: & Apollinaris qui dicit, *Christus tantùm Deus & caro est, animam rationalem nunquam suscepit*; & Pelagius qui dicit: *Christus redemptor parvulorum in baptismo non est, quia sine iniquitatibus concepti, & sine delictis à matre sua geniti, nullum prorsus habent peccatum, quod sibi debeat dimitti; ideò Christus non est Salvator omnium electorum.* Et cæteri cum his hæretici Dominum profectò, qui emit eos pretio sanguinis sui, negant, quia illum non qualem veritas ostendit, sed qualem ipsi sibi fingunt, prædicant. Et propterea à Redemptore alieni facti, nihil certiùs quàm foveam perditionis expectant.

Hæretici.

Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur, & in avaritia fictis, &c. Via veritatis per hæreticos non solùm in eis, quos suæ hæresi eductos allociant; sed in eis quoque, quos per impurissima sua facta & sacrificia, vel mysteria execranda quæ faciunt, in odiũ Christiani nominis concitant, existimantibus imperitis omnes Christianos hujusmodi flagitiis esse mancipatos. Qualibus dicit Scriptura: *Per vos nomen meum blasphematur in gentibus.*

Viam veritatis blasphemantes.

Quibus judicium jam olim non cessat.) Cùm *jam olim*, præteritum tempus significet, *non cessat* autem verbum præsentis temporis sit; non aliud intelligendum videtur, nisi quia jam olim cœpit judicium perditionis impiorum: quod eos præsentialiter semper excruciat, nullo unquam fine cessabit.

Jã olim.

Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit.) Multi enim hic versiculi uno fine clauduntur: *Novit Dominus pios de tentatione eripere. Si enim*, inquit, *Deus Angelis peccantibus non pepercit*, sed inferni tradidos pœnis ad majores in die judicii servat cruciatos: si originalem mundum propter scelera diluvio perdens, Noë justum servavit: Si Sodomorum flagitia puniens, Loth justi ex cultorem ab injustis eruit: constat pro certo, quia *novit Dominus pios de tentatione eripere*, iniquos verò in diem judicii cruciandos reservare. Et notandum in eo, quod ait: *Deum Angelis peccantibus non pepercisse*, quia ipsi mali Angeli non a Deo conditi mali, sed peccando facti sunt mali.

Angeli qui & unde mali.

Sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari.) Hunc versiculum alia translatio sic habet: *Sed tartaribus caliginis inferi retrudens, tradidit in judicio puniendos reservari.* Ostendit ergò adhuc Angelis apostatis ultimi judicii pœnam deberi, de qua Dominus dicit: *Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus*, quamvis jam pœnaliter hunc infernum, hoc est, inferiorem caliginosum aërem tanquam carcerem acceperint. Quantum enim ad sublimitatem cœli, jam hujus aëris spatium dici infernus potest, sicut & quantum ad ejusdem aëris altitudinem, terra quae inferiùs jacet, infernus intelligi potest & profundus. Rudentes autem inferni appellat ipsam superbiae jactantiam, qua Angeli ejus spiritus contra conditorem intumuit. Rudentes quippe dicuntur funes, quibus nautae vela suspendunt, ut flante aurâ portus tranquillitatem relinquat, seseque ambiguis semper ponti fluctibus credant. Quibus convenienter rudentibus immundorum spirituum conamina comparantur, qui mox, ut flatu superbiae impulsi, se adversus conditorem erexerunt, ipsis elationis suae conatibus in abyssi profunda sunt rapti. Quidam codices habent: *Sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit.* Quod vocem vel supernae elationis, vel ejulatus in pœnis significat. Rugiunt namque ferè, cùm vel famem, vel quid aliud patiuntur, propter nimietatem elationis ferre non valentes, si quid eis adversitatis occurrerit.

Iudicandi adhuc etiam Angeli. — *Aërem incolunt diaboli.* — *Rudētes.*

Et originali mundo non pepercit.) Idem ipse mundus est, in quo nunc humanum genus habitat, quem inhabitaverunt hi, qui ante diluvium fuerunt. Sed tamen rectè originalis mundus ille, quasi alius dicitur: quia sicut in consequentibus hujus Epistolae scriptum continetur, ille tunc mundus aquâ inundatus periit, & cœlis videlicet, qui erant priùs, id est, cunctis aëris hujus turbulenti spatiis aquarum accrescentium altitudine consumptis, & terra in alteram faciem excedentibus aquis immutata. Nam & si montes aliqui atque convalles ab initio facti creduntur, non tamen tanti, quanti nunc in orbe cernuntur universo. Quod negari fortè potuisset, si non etiā nunc omnibus annis terrarum faciem cerneremus aquarum subversione mutatam. Quod tantò magis nunc factum creditur, quantò major ac diuturnior aquarum impetus errans obsidens alluebat.

Originalis mūdus.

Sed octavum Noë justitiae praeconem custodivit, diluvium mundo impiorum inducens.) Constat omnibus, quia Noë decimà ab Adam generatione natus est, sed octavum eum nominat, quia octo homines diluvium evaserunt, è quibus ille unus erat. Idcircò autem octavi numeri facit mentionem, ut occultè insinuet, quia tempus diluvii discrimen significet examinis ultimi, quando damnatis omnibus reprobis omnes justi gloriam vitae perpetis accipient. Sex etenim sunt praesentis seculi aetates, septima etiam nunc agitur aetas in illa vita, ubi animae sanctorum sabbato felici, id est, requie perfruuntur aeternâ: octava est ventura tempore resurrectionis omnium & universalis judicii. Justitiae autem praeconem Noë cognominat, quia justitiae opera faciens cunctis intuentibus, qualiter coram Domino vivendum esset, ostendit. Neque enim verbo quempiam docere reperitur, quippè, cujus nec unus sermo reperitur ad Deum prolatus vel hominem, sed quod maximae virtutis est, in tota arcae fabrica, in adventu diluvii, in sequentis aevi primordiis, ore quidem silente, sed cordis devotione promptissimâ jussis obtemperare cœlestibus.

Noë quomodo octavus. — *Octava aetas.*

Et civitates Sodomorum & Gomorreorum in cinerem redigens eversione damnavit.] Quia civitates impiorum in cinerem redactas asserit, dupliciter intelligi debet. Quia & primò per incendium eas cum adjacentibus terris in cinerem redegit, & cùm loca incendii postmodum mortui maris undis contexerit, servare adhuc voluit circumpositam regionem priscae speciem pœnae. Nascuntur enim poma pulcherrima, quae & edendi cupiditatem spectantibus generent. Si carpas, fatiscunt ac resolvuntur in cinerem, fumumque excitant, quasi adhuc ardeant. Undè in libro Sapientiae dicitur: *Hic justum à pereuntibus impiis liberavit fugientem descendente igne in Pentapolim. Quibus intestimonium nequitiae fumigabunda constat deserta terra, & incerto tempore fructus habentes arbores.* Subauditur: Et ipsae fumigabundae constant desertae. Et hoc est quod hìc quoque subjungitur:

Sodoma incineratio. — *Poma Sodomae.*

Exemplum eorum, qui impiè acturi sunt, ponens.) Nam & ignis, qui Sodomitas semel puniit, ostendit patenter quid impii sint sine fine passuri. Et quòd terra eorum fumigabunda constat, quòd fructus ejus pulcherrimi cinerem habent intùs & fœtorem, apertè omnibus seculis innuit, quia delectatio carnalis, etsi stultorum mentibus ad praesens arrideat, nihil tamen in visibilibus, nisi incendium sibi reservat, nisi ut fumus tormentorum ejus in secula seculorum ascendat.

Exemplū ignis aeterni.

Et justum Loth oppressum à nefandorum injuria ac luxuriosa conversatione eripuit. Aspectu enim & auditu justus erat, habitans apud eos, qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant.) Cruciabant quidem sanctum virum iniqua proximorum facta pariter & verba, quae quotidie cernens nullatenùs corrigere valebat, sed tamen ipse tam circumspectè se gerebat, ut nec visis eorum flagitiis, nec auditis in aliquo castae suae mentis fuscaret intuitum, sed indefessâ intentione cœptis suae justitiae insistebat actibus. Vel certè aspectu & auditu justus erat, quia nihil in eo praesentes, nisi justitiae & opera cernebant & audiebant eloquia, nihil fama de illo per absentes, nisi quod ad justitiam pertineret, vulgabat; ad exemplum beati Job, qui ait: *Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi.* Et notandum, quòd B. Petrus in hoc loco dominici magisterii sequitur exemplum. Et ipse enim Dominus in Evangelio de die judicii loquens, subitaneum vel diluvii, vel ignis Sodomitici adventum ad memoriam deducit, ubi justi liberati, reprobi autem sint inopinatae perditionis laqueo comprehensi. Sed & alio loco cùm discipulorum animos à fastu elationis compescere curaret, angelici casus illis proponit exemplum: *Videbam*, inquiens, *satanam quasi fulgur de cœlo cadentem.*

Loth justitia & constātia.

Novit Dominus pios de tentatione eripere, iniquos verò in diem judicij cruciandos servare.) Iniquos dicit in diem judicii cruciandos reservari, non quia etiam ante diem judicii soliti corpore pœnas luant pro meritis, sed quia graviora eos in judicio tormenta expectent corpore recepto, qui nunc in anima sola cruciantur. Undè & Dominus his, quae verbum Evangelii recipere noluerunt, civitatibus exprobrans, ita concludit: *Remissius erit terrae Sodomorum in die judicii quàm vobis.*

Iniqui etiam ante diē judicij puniūtur.

Magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiae ambulant.) Fornicatores dicit, qui pro reatu suae corruptionis majora in judicio, quàm generales iniqui tormenta patiuntur.

Fornicatores.

Dominationemque contemnunt, audaces, sibi placentes.) Superbos dicit & arrogantes, qui & ipsi graviora generalibus sint supplicia luituri.

Superbi.

Sectas non metuunt introducere, blasphemantes.) Haereticos dicit, qui blasphemantes fidem vel vitam orthodoxorum, sectas sui nominis, id est, haereses inducunt. Qui & ipsi cum prioribus audiant, quia fortioribus fortior instat cruciatio.

Haeretici.

Ubi Angeli fortitudine & virtute, cùm sint majores, non portant adversum se execrabile judicium.) Quod ait, *Ubi*, significat in eo, quòd dominationem contemnunt, quòd audaces, quòd sibi placentes sunt, quòd haereses, id est, sectas faciunt, quòd blasphemant. Haec namque faciendo, Angeli daemonia fieri, ac pœnas suae superbiae solvere meruerunt. Neque enim spiritalis eorum natura patiebatur concupiscentiae carnalis obscœnitate pollui: nisi fortè, cùm ad hanc homines illiciunt, pro ea quoque illos, sicut & pro caeteris, quae hominibus mala agenda persuadent, judicandos esse significat.

Ubi. — *Daemonia.*

Hi verò velut irrationabilia pecora naturaliter, in captionem & in perniciem in his, quae ignorant, blasphemantes, in corruptione sua peribunt.) Sicut irrationabilibus animantibus naturale est, causâ pabuli saepiùs in captionem & perniciem ignorantes incidere: ita haeretici comparari jure meruerunt insipienti-

Peccorum similes.

bus, ob

bus, ob appetitum suæ corruptionis explendum, incorruptam sanamque Catholicæ Ecclesiæ doctrinam blasphemantes ac vitam, sempiternæ sibi perditionis laqueos impia temeritate nectunt. Quales extitisse hæreticos ipsis Apostolorum temporibus, Simonianos, Menandrianos, Basilidianos, Nicolaitas, Hebionitas, Marcionistas, & Cerdonianos, pluresque alios historia Ecclesiastica refert. De quibus rectè cùm dixisset: *Blasphemantes in corruptione sua peribunt*, adjunxit:

Merces injustitiæ.

Percipientes mercedem injustitiæ.) Mercedem namque injustitiæ pœnam dicit, quam opera injustitiæ merentur. Maximè in eis, qui cùm ipsi incorruptioni carnis serviant, nihilominùs conversationem eorum, qui castè vivunt, blasphemant, cùm ipsi vesanis teneantur erroribus, eis qui sanum sapiunt, detrahere non cessant.

Voluptas.

Voluptatem existimantes diei delitias coinquinationis & maculæ.) Voluptas & in bono accipitur, & in malo. In bono quidem, sicut paradisus voluptatis dicitur, & sicut in Psalmo canitur: *Et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* In malo autem, ut Salomon ait: *Adolescentia enim & voluptas vana sunt.* Sed & indifferenter accipitur, juxta hoc quod Sara dicebat: *Postquam senui, & Dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo?* Voluptas ergò bona rectè diei vocatur, qua sancti quique delectantur in Domino. Voluptas autem mala noctis est, cùm reprobi ad perficienda opera tenebrarum perversè delectantur. Benè ergò dicit de injustis, quòd voluptatem existiment, diei delicias coinquinationis & maculæ, quia multi in tantum suo corde perversi & inverecundi existunt, ut cùm deliciis impurissimis vacent & execrandissimis, has tamen ipsi optimas & quasi lucifluas judicent. Quidam primum hujus versiculi verbum præcedenti versui jungunt, ita legentes: *Percipientes mercedem injustitiæ voluptatem*; Et exponunt juxta illud Apostoli Pauli: *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.* Et paulò pòst: *Turpitudinem operantes, mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes.* Et sicut non probaverunt Deum habere in notitiam, *tradidit eos Deus in reprobum sensum*, ut faciant quæ non conveniunt. Sed nos distinctionem, quam in beati Papæ Gregorii opusculis invenimus, sequendam esse putavimus.

Voluptas diei.

Pellices.

Pellicientes animas instabiles.) Pellices appellari solent meretrices sumpto vocabulo à pollutione, vel à pellis suæ formositate, qua incautos illiciunt. Pelliciunt ergò animas instabiles, qui eas male docendo erroneis variorum dogmatum lectis, quasi conditi pratorum luxibus subdunt.

Hæreticorum insania.

Secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit, correptionem verò habuit suæ vesaniæ. Subjugale mutum in hominis voce loquens prohibuit Prophetæ insipientiam.) Plerumque hæretici tam stulta dogmata, tam execranda proferunt sacramenta, ut etiam hebetum sensus, & paganorum, & qui ratione divinæ cognitionis omnimodis carent, illorum detestentur insaniam, illorum distorta & Deo contraria itinera saniùs sapiendo redarguant. Et quod pejus, quia frequentius est, nonnunquam multi Catholici in tantum mercedem amant iniquitatis, ut etiam docti ab indoctis, à laicis clerici merito lacerentur. Qui jure comparantur Prophetæ, qui verbis asinæ contra naturam loquentis corripitur, nec tamen à proposito pravi itineris retardatur. Quibus etiam aptissimè nomen congruit civitatis, de qua Balaam venisse perhibetur. Bosor namque carneus, sive in tribulatione dicitur. Neque alia magis causa luxuriosis existit verbum veritatis amore pecuniæ, vel desideriorum temporalium adulterare, quàm quòd carni se concupiscentiæ mancipaverunt, indigni nimirum Apostolicâ laude, qua verè fideles glorificans ait: *Vos autem fratres non estis in carne, sed in spiritu.* Undè & in tribulatione sunt positi, non quidem ea, qua pro Domino ipsi patiuntur; sed in illa potiùs, quâ animos infirmorum perversis operum suorum exemplis, ne ad salutem exurgere vel resipiscere possint, opprimunt. Sed & nomen ipsius Balaam, qui vanus populus sive præcipitans eos interpretatur, talibus convenit. Qui enim agnitam veritatis viam sponte ipsi deserunt, quid nisi vanus sunt populus? quid nisi in præcipitium suos mittunt auditores, quibus non salutaria, quæ corrigant; sed quæ illos delectent, erronea prædicant? De quibus benè subditur:

Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reservatur. Superbia enim vanitatis loquentes pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ, eos qui paululum effugiunt, qui in errore conversantur, libertatem illis promittentes, cùm ipsi sint servi corruptionis. Hos versiculos S. Hieronymus in libro contra Jovinianum ponens ita explanat: *Nonne tibi videtur pinxisse Apostolus novam imperitiæ factionem?* Aperiunt enim quasi fontes scientiam, quia quem non habent doctrinarum promittunt imbrem, velut nubes prophetiæ, ad quas perveniat veritas Dei, & turbinibus exagitantur dæmonum atque vitiorum. Loquuntur grandia, & totus eorum sermo superbia est. Immundus est autem omnis, qui exaltat cor suum, ut qui paululùm refugerint à peccatis, ad suum revertantur errorem, & studeant luxuriæ ciborum, carnisque deliciis. Quis enim non libenter audiat: manducemus & bibamus, & in æternum regnabimus? Sapientes & prudentes, pravos vocant eos, qui dulces sunt in sermone.

Hieron. de hæreticis.

Contigit enim eis illud veri proverbii: canis reversus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti.) Verum hoc esse proverbium dicit, quia de proverbiis Salomonis testimonium assumit, quod ibi cum expositione positum est: *Sicut canis*, inquit, *qui revertitur ad vomitum suum, ita stultus qui iterat viam suam.* Et addidit de suo: *Et sus lota in volutabro luti.* Canis ergò cùm vomit, profectò cibum, qui pectus deprimebat, projicit. Sed cùm ad vomitum revertitur, undè levigatus fuerat, eo rursus oneratur. Et qui admissa plangunt, profectò nequitiam, de qua malè satiati fuerant, & quæ mentis intima deprimebat, confitendo projiciunt. Quam dum post confessionem repetunt, resumunt. Sus verò in volutabro luti dum lavatur, sordidior redditur. Et qui admissum plangit, nec tamen deserit, pœnæ graviori se subjicit, quia & ipsam, quam flendo impetrare potuit, veniam contemnit, & quasi in lutosa aqua semetipsum volvit, quia dum fletibus suis vitæ munditiam subtrahit, ante Dei oculos sordidas ipsas etiam lachrymas facit.

Proverbium.

Canis reversus ad vomitum.

Sus in volutabro luti.

CAPUT III.

Hanc ecce vobis, charissimi, secundam scribo Epistolam, in quibus excito vestram in commonitione synceram mentem.) *In quibus*, in Epistolis dicit, sive in eis, ad quos Epistolas scribit.

In quibus.

Venient in novissimis diebus in deceptione illusores) Illudentes videlicet fidei & spei Christianorum, quòd tempus sibi resurrectionis futurum frustrà promittant.

Illusores.

Juxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes: Ubi est promissio, aut adventus ejus?) Apostolus Paulus scribens ad Thessalonicenses: *Rogo*, inquit, *vos per adventum Domini nostri Jesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum, ut non citò moveamini à vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini.* Reprehendit ergò B. Petrus, & illusores nuncupat eos, qui adventum Domini & promissa tardare asseverant: coërcet Paulus eos, qui diem Domini instare autumant. Undè constat omnibus, qui diligunt adventum ejus, mentem in hac opinatione temperantiùs cohibendam, ut neque vicinum, neque citiùs adventurum eundem diem Domini, neque rursus tardiùs adventare suspicemur, sed hoc solùm seduli procuremus, ut sive ocyus sive serò veniens, paratos nos possit invenire, dum venerit.

Adventus Domini maturè expectandus.

Latet enim eos hoc volentes, quòd cæli erant priùs, & terra de aqua, & per aquam consistens Dei verbo.) Terra de aqua consistit, quia in principio creaturarum dixit Deus: *Congregentur aquæ in congregatione una, & appareat arida. Et factum est sic.* Eadem per aquam consistit Dei verbo, quia divinâ dispensatione venis aquarum tota intrinsecùs plena est, sicut corpus animantium venis sanguinis redundare conspicimus, ne videlicet ariditate deficeret, si aquarum

Terra de aqua.

irrigatio cessaret. Denique videmus æstatis fervore terras absumpto humore flaccescentes, & mox in pulverem, quem projicit ventus, esse conversas. Alia editio habet: *Cæli erant olim de aqua, & per aquam constituti.* Significat autem aërem istum humidum & turbidum. Hunc etenim Scriptura cœlum, & aliquando cœlos appellare consuevit. Undè scriptum est: *Milvus in cœlo cognovit tempus suum.*

Mundus per qua periit.

Per quæ ille tunc mundus aqua mundatus periit.) *Per quæ*, per cœlos & terram dicit, quæ priùs nominaverat. Per hæc enim perdita, mundus qui in his constituerat, periit. Nam superiores mundi partes diluvium minimè tangebat. Periit ergò terra, quia submersa & cooperta aquis non solùm tanto tempore insitum sibi fructificandi statum perdidit; sed etiam, sicut suprà docuimus, dissimilem pletisque in locis ab ea, quam primò acceperat, faciem recepit. Perierunt & cœli secundùm quantitatem, & spatia aëris hujus. *Excrevit enim aqua*, ut S. Augustinus ait, *& totam istam capacitatem, ubi aves volitant, occupavit.* Aërei utique cœli perierunt propinqui terris, secundùm quod dicuntur aves cœli. Sunt autem (inquit) & cœli cœlorum superiores in firmamento, sed utrùm & ipsi perituri sunt igne, an hi soli, qui etiam diluvio perierunt, disceptatio est aliquanto scrupulosior inter doctos.

Cœli qui peribunt.

Cæli autem qui nunc sunt, & terra eodem verbo repositi, sunt igni reservati in diem judicii, & perditionis impiorum hominum.) Patet ergò sententia B. Petri, quia illam terram, & illos cœlos, qui diluvio perierunt, & post diluvium repositi sunt, igni ultimo perdendos asseverat.

Dies unus anni mille

Unum verò hoc non lateat, vos charissimi, quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies unus.) Quidam hanc sententiam ita intelligendam putant, quasi dies judicii tantam habeat longitudinem, quantum mille annorum spatium, non considerantes, quia non ait simpliciter, *erit unus dies sicut mille anni*; sed *unus*, inquit, *dies apud Dominum sicut mille anni.* Quia nimirum in cognitione divinæ virtutis, & præterita, & futura, & præsentia æqualiter constant. Et quæ longa nobis, & quæ brevia videntur temporum curricula, æqualis utique sunt spatii apud conditorem temporum, juxta illud Psalmistæ: *Quoniam mille anni ante oculos tuos sicut dies hesterna quæ præteriit, & sicut custodia in nocte*, quæ pro nihilo habentur anni eorum. Sicut enim constat, quia Psalmista mille annos non diei futuro judicii, sed diei hesterno qui præteriit, ante oculos conditoris adæquat, imò omnes annos nostros, id est, seculi hujus omne tempus custodiæ noctis unius, quæ est quarta pars noctis, assimilat: ita B. Petrus quasi unumquemque diem sæculi præsentis mille annos unicuique diei apud Dominum æquiparat, id est, ejusdem mensuræ asseverat. Quia videlicet omnia, & parva & magna æqualiter ipse conspicit. Et quidem Petrus, si hoc de die Judicii vellet tantùm intelligi, quòd verè tantę esset longitudinis, quantæ sunt mille anni nostri, poterat utique apertiùs suam indicare sententiam, neque opus esset addere, *apud Dominum*: quia ille dies ultimus, si tantæ esset longitudinis, etiam hominibus cunctis, ubi advenisset, appareret. Ideò autem hæc Apostolus commemorat, ut convincat eos, quos dicere pręmiserat: *Ubi est promissio, aut adventus ejus?* ostendens Dominum nequaquam oblitum suę promissionis, aut adventûs ad judicandum vivos & mortuos. Sed cùm ita unumquemque diem seculi nostri ęternâ suâ memoriâ complectatur, ut annorum mille circuitus: ita mille annos ut unius diei spatium sine labore circumspiciat, manifestè intelligendum, quòd ipsorum quoque dierum & annorum omnium finem certissimè noverit, quando adventûs ipsius claritas revelanda, quando promissa sint sanctis pręmia reddenda. Undè & rectè subjungitur:

Dilationis adventûs causa.

Non tardat Dominus promissionem suam sicut quidam existimant, sed patienter agit propter nos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti.) Qui ergò omnia novit tempora novissima & antiqua, non tardat promissionem suam, sed hanc utique in tempore, quod ante omnia tempora futura prędestinavit, ostendit. Ideòque adhuc differt, ut electorum priùs summa, quam cum Patre ante secula decrevit, adimpleatur. Undè & in Apocalypsi animę Martyrum, qui diem judicii & resurrectionis ocyus adventare sitiebant, audierunt, ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleretur conservorum fratrum eorum numerus. Qui autem prętatam B. Petri sententiam intelligunt, quasi diceret diem judicii tantę longitudinis futuram, quantę mille sunt anni: hoc ad causam referunt, quòd necesse sit eos, qui cum peccatis aliquibus de corpore exeunt, & tamen ad electorum sortem prędestinati sunt, tanto tempore per ignem purgari, & sic demum remissis omnibus peccatis ad vitam venire. Sed hi non vident quantę sit impudentię credere, quòd tantus perfectorum & justorum cœtus receptis in ictu oculi corporibus beatis & immortalibus, per mille annorum spatia debeat in aëre vel in terra finem exspectare judicii, & tunc demum pręparatis ad integrum sociis diu exoptatam audire sententiam: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum.*

Cœli transituri

Adveniet autem dies Domini, ut fur, in quo cœli magno impetu transient.) Illos proculdubio cœlos dicit, qui in diluvio transierunt, hoc est, aërem hunc terrę proximum, qui igne perdendus est, tantum (ut rectè creditur) spatii tenente, quantum aqua diluvii tenebat. Alioquin si quis cœlos superiores, ubi sol, & luna, & astra sunt posita, transituros asseverat, quomodo vult illam Domini sententiam intelligere, quâ dicitur: *Tunc sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo?* Si enim locus siderum transierit, id est, cœlum, qua ratione potest dici in eadem die Domini, & sidera vel obscurari, vel cadere, & ipsorum siderum locum, quo fixa tenentur, igne absumere transisse.

Elementa.

Elementa verò calore solventur.) Quatuor sunt elementa, quibus mundus iste consistit: ignis, aër, aqua, & terra. Quę cuncta ignis ille maximus absumet. Nec tamen cuncta in tantum consumet, ut funditùs non sint, sed duo in tantum consumet, duo verò in meliorem restituet faciem. Undè in sequentibus dicitur:

Cœli innovandi.

Novos verò cœlos, & novam terram.) Non dixit alios cœlos, & aliam terram; sed veteres & antiquos in melius commutandos, juxta hoc quod David ait: *Initio terram tu fundâsti Domine, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnia sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis ea, & mutabuntur.* Quę ergò peribunt, veterascent, & mutabuntur: constat pro certo, quia consumpta per ignem, mox abeunte igne gratiorem resumet speciem. Pręteriit enim figura hujus mundi, non substantia. Sicut & carnis nostrę non substantia perit, sed figura immutabitur, quando quod seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. De igne autem & aqua nihil tale legimus, quin potiùs habemus in Apocalypsi: *Et mare jam non est.* Habemus in Prophetis: *Et lux lucernæ non lucebit tibi ampliùs.*

Justitia in futuro seculo.

Et promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat.) Justitia habitat in futuro seculo, quia tunc cuique fidelium pro modo sui certaminis reddetur corona justitię, quod in hac vita nequaquam fieri potest, juxta illud Salomonis: *Vidi sub sole in loco judicii impietatem, & in loco justitiæ iniquitatem. Et dixi in corde meo: Justum & impium judicabit Deus, & tempus omnis rei tunc erit.* Et iterum: *Vidi*, inquit, *calumnias quæ sub cœlo geruntur, & lachrymas innocentium, & consolatorem neminem, nec posse resistere eorum violentiæ cunctorum auxilio destitutos, & laudavi magis mortuos quàm viventes.* Ideò namque magis mortuos innocentes, quàm viventes laudavit, quia illi adhuc in certamine positi, isti autem perpetuæ beatitudinis sunt mercede donati. Ideò autem sub sole calumnias se vidisse querebatur, quia supra solem noverat judicem esse justum, *qui in altis habitat, & humilia respicit*, supra solem mansiones, in quibus justi debita justitię suę pręmia percipiant. Potest hoc quod ait: *In quibus justitia habitat*, etiam juxta illud Psalmistæ intelligi: *Hæc porta Domini, justi intrabunt per eam.* Et in Apocalypsi de civitate superna Joannes: *Nec intrabit in eam*, inquit, *aliquid coinquinatum, & faciens abominationem & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni.*

Propter quod charissimi hæc expectantes satagite immaculati, & inviolatè inveniri ei in pace.) Hæ sunt vigiliæ sanctæ, de

quibus

quibus Dominus ait: *Beati servi illi, quos, cùm venerit Dominus, invenerit vigilantes.* Vigilat namque, qui se à sordibus vitiorum immunem custodit, qui quantum in se est, cum omnibus pacem habet, qui in seipso pace felicissimâ utens, omnis carnis illecebras spiritûs regimini subdit. Et benè cùm diceret: *Satagite immaculati & inviolati inveniri,* addidit, *ei*, i. Domino, quia ille solùm perfectè mundus est. Undè in laude bonorum conjugum dicitur: *Erant autem justi ambo ante Deum.* Benè, *ante Deum*, quia humana sæpè judicia fallunt.

Adventus Domini cur differatur.

Et Domini nostri longanimitatem salutem arbitramini.) Nolite putare quòd tardet promissionem Dominus, sed intelligite quòd ideò longanimiter expectat, ut omnes salventur.

Pauli commendatio: Paulus omnibus quæ scripsit, scripsit.

Sicut & charissimus frater noster Paulus secundùm datam sibi sapientiam scripsit vobis. Paulum illis scripsisse commemorat. Quia etsi Paulus ad quasdam specialiter scripsit Ecclesias, omnibus tamen generaliter, quæ per orbem sunt, quæque unam Catholicam faciunt, scripsisse probatur Ecclesiis. Et notandum, quòd hic Petrus Pauli sapientiam laudat, ipse autem Paulus de se dicit: *Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.* Ecce se Paulus priscæ suæ infidelitatis memor humiliat, & aliorum Apostolorum innocentiam præfert. Ecce primus Apostolorum, quasi oblitus sui prioratûs, & datarum sibi clavium regni, datam Paulo sapientiam miratur. Quia nimirum moris est electorum, ut aliorum magis, quàm suas mirentur virtutes, per quas se ad profectum excitent. Itemque notandum, quod Paulus in Epistolis suis dicit: *Cùm autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.*

Petri in Paulum sincera commendatio.

Reprehendit ergò Paulus in Epistolis suis Petrum, & tamen ipse Petrus easdem Epistolas relegens, laude dignas judicat. Quia nimirum hoc ipsum, quòd se in illis meritò reprehensum invenit, non quasi injuria aspernanter, sed gratulanter quasi officium devotionis accepit. Tales esse adinvicem non quilibet mortalium, sed illi norunt, qui didicerunt à Domino mites esse & humiles corde, qui sciunt honore invicem prævenire.

Hæreticorum perversitas.

In quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles depravant, sicut & cæteras Scripturas.) Omnes Scripturas hæretici depravant. Nullus est enim vel novi vel veteris testamenti liber, in quo non multa perversè intellexerint. Sed & ipsas sæpè Scripturas à suo statu pervertêrunt, vel demendo, vel addendo, vel mutando quæcunque illorum perfidia dictâsset.

Arrianorum vesania.

Sicut constat Arrianos de Evangelio rasisse quod Salvator ait: *Quia Deus Spiritus est*, quia nolebant credere quòd Spiritus sanctus Deus esset omnipotens. Quos rectè indoctos vocat & instabiles, quia nec lumen scientiæ, nec stabilitatem habent mentis qua in eruditos, donec erudiantur, permaneant. Unicum namque indoctis remedium est, humili stabilitate doctorum verbis auditum præbere. Quam stabilitatis gratiam quia hæretici non habent, vento superbiæ, quasi palea levis, etiam de Ecclesia tolluntur. De quibus benè subditur:

Ad suam ipsorum perditionem.) Quia qui Scripturas sanctas depravare, qui fidem Catholicam turbare ac pervertere conantur, non aliud in hoc quam seipsos condemnant. Ecclesia autem Christi discussis eorum tenebris verâ suâ luce fruitur. Undè benè in fine Apocalypsis, quæ clausula & quasi signaculum est totius divinæ Scripturæ, dicitur: *Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto; & si quis diminuerit de verbis libri hujus prophetiæ, auferet Deus partem ejus de libro vitæ, & de civitate sancta, & de his quæ scripta sunt in libro isto.*

Depravatæ Pauli Epistolæ.

Difficilia autem intellectu in Epistolis Pauli, quæ ab indoctis & instabilibus dicit esse depravata, illa sunt maximè, in quibus de gratia Dei loquitur, *quæ justificet impios*, hoc est, ex impiis faciat justos. Dicit enim ipse: *Ubi abundavit peccatum, superabundavit & gratia.* Quod illi non intelligentes putabant eum dicere: *faciamus mala ut eveniant bona.* Absit autem, ut Paulus suos auditores ad promerenda bona doceat facere mala, cujus omnis intentio est à malis coërcere, & ad bona agenda quoscunque potest, advocare. Sed cùm dicit: *Ubi abundavit peccatum, superabundavit & gratia*, donum gratiæ per hoc vehementiùs commendat, quæ & magna solet conversis, & minora dimittere peccata. Et quantò quis majora ante conversionem peccata commisit, tantò majorem gratiæ donantis indulgentiam conversus accepit. Loquitur ergò hoc Apostolus de his, quæ jam commisimus, peccatis, ne quis desperatione veniæ pro magnitudine facinorum pereat, non autem ut inimici interpretabantur, suadebat plura facere peccata, ut potiora per hæc reciperent bona. Undè & B. Petrus rectè admonendo subjungit:

Errores insipientium.

Vos igitur fratres, præscientes custodite, ne insipientium errore traducti, excidatis à propria firmitate.) *Præscientes*, quia insipientes multifarios introducent errores, quidam judicium futurum negantes, quidam eloquia divina falsantes, quidam malè interpretantes, quidam frena luxuriæ laxantes, alii aliis atque aliis deceptionum fraudibus miserorum corda dementantes, custodite, ne quà seducentium astutiâ à fidei vestræ firmitate decidatis.

Crescite verò in gratia & cognitione Domini nostri, & Salvatoris Iesu Christi.) Juxta illud Psalmistæ: *Ambulabunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.*

Ipsi gloria & nunc, & in diem æternitatis.) Gloria semper Salvatori Deo & Domino nostro, & nunc cùm inter quotidianas adversitatum pressuras adhuc in carne positi peregrinamur ab illo, & maximè tunc, cùm diu desideratus cunctis gentibus adveniens, præsentiâ nos suæ visionis fuerit illustrare dignatus. Quam quia interim suspirantes, meritò seduli cantamus: *Melior est dies una in atriis tuis, super millia.*

INCIPIUNT EXPOSITIONES EJUSDEM IN OMNES EPIstolas beati Joannis Apostoli.

IN PRIMAM EPIstolam.

CAPUT PRIMUM.

Joannes cur Epistolas scripserit. *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris.*) Hanc Epistolam beatus Apostolus Joannes de fidei & charitatis perfectione conscripsit, laudans devotionem eorum, qui in unitate Ecclesiæ perseverabant: porrò illorum impietatem coarguens, qui Ecclesiæ pacem væsano dogmate turbabant, *Cerinthus & Marcion.* Cerinthi maximè & *Marcionis*, qui Christum ante Mariam non fuisse contendebant. Propter quos etiam Evangelium suum scripsit, ibi quidem & suis, & ipsius Domini verbis consubstantialem Patri Filium affirmans: hic autem quę à Domino dicit, propriis sermonibus depromens, & hæreticorum stultitiam Apostolicâ auctoritate refellens. Undè mox in capite Epistolæ divinitatem simul & humanitatem veram ejusdem Dei & Domini nostri Jesu Christi designat, dicens: *Quod fuit ab initio, quod audivimus.* Fuit enim ab initio Filius Dei, sed eundem Filium Dei in homine apparentem audierunt, & oculis viderunt discipuli. Quod ipsum in Evangelio latiùs explicavit. Nam quod hîc ait: *Quod fuit ab initio,* hoc est quod in Evangelio dicit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Et quod hîc subdidit: *Quod audivimus, quod vidimus oculis nostris,* hoc est quod ibi latiùs subdit: *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti à Patre.* Et ne parum dicere videretur in eo quod ait: *Quod vidimus oculis,* adjunxit:

Videre. Perspicere *Quod perspeximus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ.*) Non solùm quippè corporalibus oculis, sicut cæteri Dñm viderunt, sed & perspexerunt, cujus divinam quoq; virtutem spiritalibus oculis cernebant. Maximè illi, qui eum in monte clarificatum viderunt, è quibus unus erat ipse Joannes. Quod autem ait: *Et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ.* Manichæorum vincit insaniam, qui Dominum veram assumpsisse carnem negant. Quam Apostoli veram esse dubitare non poterant, utpotè cujus veritatē non solùm videndo, sed & tangendo probarent. Maximè Joannes ipse, qui in sinu ejus in cœna recumbere solitus, tantò licentiùs ejus membra, quantò viciniùs tangebat. Sed & post resurrectionem ejus à mortuis, manus eorum tractaverunt de verbo vitæ, cùm veram eum recepisse carnem, quamvis jam incorruptibilem, absque ulla dubietate cognoverunt, audientes ab illo ipso: *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere:* Benè autem dicitur: *Et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ;* quia cùm veritatem resuscitatæ carnis ejus à mortuis etiam manibus contrectando probarent, certiùs eum verbum vitæ, hoc est, Deum verum esse cognoverunt. Undè & Thomas, qui speciliùs eum palpare jussus est, mox ubi palpavit carnem, Deum confessus est, dicens: *Dominus meus, & Deus meus.*

Vita manifestata. *Et vita manifestata est, & vidimus, & testamur.*) Illam vitam dicit, quæ in Evangelio loquitur: *Ego sum resurrectio & vita,* Quæ manifestata est divinis in carne declarata miraculis, videruntque discipuli præsentes, quod posteris indubiâ veritate testarentur, quando signa faciens, sicut idem Joannes scribit: *Manifestavit gloriam suã, & crediderunt in eum discipuli ejus.* Et quia Joannes Apostolus vitam se manifestatam vidisse cum suis coapostolis testatur, confunditur cum suis sequacibus Apelles hæreticus, qui eandem vitam, id est, Dominum Salvatorem, non Deum in veritate, sed hominem in phantasia mundo apparuisse contendit. *Apelles.*

Et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis.) Erat apud Patrem in divinitate æterna, apparuit ex tempore mundo in humanitate.

Quod vidimus & audivimus, annuntiamus vobis, ut & vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Patre & Filio ejus Jesu Christo.) Manifestè ostendit B. Joannes, quicunque societatem cum Deo habere desiderant, primò Ecclesiæ societati debeant adunari, illamque fidem discere, ejusque sacramentis imbui: quam discipuli ab ipsa in carne degente veritate perceperunt. Nec in aliquo minus ad Deum pertinent, qui per Apostolorum doctrinam credunt, quàm illi, qui per ipsum prædicantem in mundo Dominum credebant, nisi in quantum eos vel fidei operum qualitas discernit. Undè etiam de hac societate sanctorum, quam habent in Patre & Filio, ipse Filius Patri supplicans ait: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos.* Et paulò pòst: *Non pro his autem rogo tantùm, sed pro his, qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint.* *Ecclesiæ sociētur, Deo sociari volentes.*

Et hæc scribimus vobis, ut gaudium vestrum sit plenum.) Gaudium Doctorum sit plenum, cùm multos prædicando ad sanctæ Ecclesiæ societatem, atque ad ejus, per quem Ecclesia roboratur & crescit, Dei Patris & Filii ejus Jesu Christi societatem perducunt. Undè etiam Paulus his, quos ad fidem instituebat, ait: *Implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eandem charitatem habentes, unanimes, idipsum sapientes.* *Gaudium Doctorū plenum.*

Et hæc est annuntiatio, quam audivimus ab eo, & annuntiamus vobis, quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ.) Hac sententiâ beatus Joannes & divinæ puritatis excellentiam monstrat, quam nos quoque imitari jubemur, dicente ipso: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester:* & Manichæorum dogma convincit insanum, qui Dei naturam à principe tenebrarum bello victam, & esse vitiatam dicebant. *Dei puritas.*

Si dixerimus, quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & non facimus veritatem.) Tenebras, peccata, hæreses, & odia nominat. Nequaquam ergò sola fidei confessio sufficit ad salutem, cui bonorum operum attestatio deest. Sed nec operum rectitudo sine fidei & dilectionis simplicitate prodest. Quicunque enim ulla ex parte tenebris obsidetur, societatem ad eum, in quo nihil iniquitatum incurrit, habere non valet: *Quæ enim societas luci ad tenebras?* *Tenebræ.*

Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatem habemus ad invicem.) Notanda distinctio verborum, quia Deum esse in luce dicit, nos autem in luce ambulare debere. Ambulant enim justi in luce, cùm virtutum operibus servientes ad meliora proficiunt. Divina autem sanctitas, cui dicitur: *Tu autem idem ipse es,* rectè in luce esse memoratur, quia plena bonitas semper existens, ubi proficere valeat, non invenit. Dicitur quippè fidelibus: *Ut filii lucis ambulate.* Fructus enim lucis est in omni bonitate, & justitia, & veritate. Deus autem sine aliquo profectu semper bonus, justus verusque existit. *Si ergò in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatem habemus adinvicem.* Quia videlicet manifestum dat indicium, quòd in via lucis ambulando proficimus, si fraternæ societatis, cum qua pariter ad lucem veram perveniamus, copulâ gaudemus. Sed etsi lucis opera facere comprobamur, si inviolata mutuæ dilectionis jura tenere videmur, nec sic tamen putare debemus nostro nos profectu aut industriâ à peccatis ad integrum posse mundari. Nam sequitur: *Esse in luce, & ambulare in luce.*

Et sanguis Jesu Christi Filii ejus emundat nos ab omni peccato.) Sacramentum namque dominicæ passionis, & præterita nobis omnia in baptismo pariter peccata laxavit, *Passionis sacramentum.*

& quic-

& quicquid quotidianâ fragilitate post baptisma commisimus, ejusdem nostri Redemptoris nobis gratia dimittit. Maximè cùm inter opera lucis, quæ facimus, humiliter quotidie nostros illi errores confitemur, cùm sanguinis illius Sacramenta percipimus, cùm dimittentes debitoribus nostris, nostra nobis debita dimitti precamur, cùm memores passionis illius libenter adversa quæque toleramus. Mirè autem cùm de Domino loqueretur, ait: *Et sanguis Iesu Filii ejus.* Filius quippè Dei in divinitatis natura sanguinem habere non potuit. Sed quia idem Filius Dei, etiam filius hominis factus est, rectè propter unitatem personæ ejus, Filii Dei sanguinem appellat, ut verum eum corpus assumpsisse, verum pro nobis sanguinem fudisse demonstraret: refellatque hæreticos, qui vel veram carnem à Filio Dei assumptam fuisse, vel Dominum JESUM in carne quam assumpsit, veraciter esse passum negant. Cui simile est quod Paulus ait: *Vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam adquisivit sanguine suo.*

Pelagium, arguit. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.)* Contra hæresim Pelagii hæc sententia valet, quæ & parvulos omnes sine peccato nasci, & electos in hac vita tantum proficere posse dicebat, ut sine peccato existant. Nam & cùm Propheta dicat: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea*, sine culpa in mundo esse non possumus, qui in mundum cum culpa venimus. Sed sanguis JESU Christi Filii Dei mundat nos ab omni peccato, ut nos ideò sub jure hostis nostri debita nostra non teneant, quia pro nobis mediator Dei & hominum, homo Christus JESUS gratuitò reddidit quod non debebat. Qui enim pro nobis mortem carnis indebitam reddidit, nos à debita animæ morte liberavit.

Confessio nis bona. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & justus ut remittat nobis peccata nostra,* &c.) Quia sine peccato in hac vita esse non possumus, prima salutis spes est confessio, neque quisquam se justum putet, & ante oculos Dei erigat cervicem. Deindè dilectio, quia charitas operit multitudinem peccatorum, quam proptereà in sequentibus hujus Epistolæ multiplici nobis laude commendat. Pulchrè autem utrumque simul insinuat, quòd & rogare pro peccatis debeamus, & impetremus Dei indulgentiam cùm rogamus. Ideò & fidelem dicit Deum ad remittenda peccata, fidem pollicitationis suæ reservantem, quia qui orare nos pro peccatis nostris & debitis docuit, paternam misericordiam promisit, & veniam subsequuturam. Justum quoque eum asseverat, quia veræ confessioni justè dimittit. *Vt remittat nobis*, inquit, *peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.* Remittit in hac vita electis peccata quotidiana & levia, sine quibus in terris vivere nequeunt; emundat post solutionem carnis ab omni iniquitate, introducens illos in eam vitam, in qua nec velint ultrà peccare, nec valeant. Remittit nunc majora tentamenta orantibus, ne vincantur: remittit minima, ne lædantur: mundat tunc omnibus, ne aliqua prorsus Beatis in regno perpetuo iniquitas adsit.

Nemo sine peccato *Si dixerimus quoniam non peccavimus, mendacem facimus eum, & verbum ejus non est in nobis.]* Ipse namque per hominem suo Spiritu plenum dicebat: *Non est justus in terra qui faciat bonum, & non peccet.* Sed & per semetipsum nos immunes à delictis esse non posse docuit, quos ita orare præcepit: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Nemo ergò docente Pelagio, liberum se à peccatis ac debitis vivere posse credat, cùm viderit Apostolos docente Domino, pro suis orare delictis. Sed & alibi scriptum est: *Septies in die cadit justus, & resurgit.* Impossibile namque est quemlibet sanctorum non aliquando in minimis peccatis, quæ per sermonem, per cogitationem, per ignorantiam, per oblivionem, per necessitatem, per voluntatem, per surreptionem committuntur, lapsum incurrere, nec tamen justi esse desistunt, quia citiùs à reatu Domino opitulante resurgunt.

CAPUT II.

Cavendū à peccatis, quanquam nemo ab omnibus cavit. Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis.) Non est sibi ipsi contrarius, qui supra nos sine peccato vivere non posse perhibebat, nunc autem scribere se nobis dicit, ne peccemus. Sed ibi nos necessariò, providenter atque salubriter nostræ fragilitatis admonuit, ne quis sibi quasi innocens placeat, & se de meritis extollendo plus peccat, hic consequenter hortatur, ut si omni culpâ carere nequimus, demus tamen operam quantum valemus, ne nos ipsi fragilitatem nostræ conditionis negligenter agendo vivamus, sed contra omnia vitia strenuè vigilanterque dimicemus, maximè majora & apertiora, quæ Domino juvante faciliùs superare vel cavere valemus, ut juxta quod Paulus ait: *Tentatio nos non apprehendat nisi humana*, hoc est, ea sola, quam humana infirmitas ad integrum declinare non potest.

Ioannis modestia. *Sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum.]* Vide ipse Joannes quantum servet humilitatem quam docet, certè vir justus erat & magnus, qui de pectore Domini mysteriorum secreta bibebat. Non tamen dixit, advocatum me habetis apud Patrem; sed *advocatum*, inquit, *habemus*. Et *habemus*, dixit, non habetis. Maluit seponere in numero peccatorum, ut haberet advocatum Christum, quàm ponere se pro Christo advocatum, & inveniri inter damnandos superbos. Nec tamen dicendum, quia Episcopi vel præpositi non petant pro populo. Orat enim Apostolus pro plebe, orat plebs pro Apostolo, qui dicit: *Orantes simul & pro nobis & pro vobis, ut Deus aperiat nobis ostium verbi.* Et pro Petro orabat Ecclesia cùm esset in vinculis Petrus, & exaudita est, quomodo & Petrus pro Ecclesia, quia omnia pro invicem membra orant. Caput pro omnibus interpellat, de quo scriptum est: *Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Unigenito enim Filio pro homine interpellare est, apud coæternum Patrem seipsum hominem demonstrare. Eique pro humana natura rogâsse est, eandem naturam in divinitatis suæ celsitudine suscepisse. Interpellat ergò pro nobis Dominus, non voce, sed miseratione, quia quod damnare in electis noluit, suscipiendo servavit. Et benè cùm diceret, advocatum nos apud Patrem habere JESUM Christum, addit *justum*. Justus namque advocatus injustas causas non suscipit. Qui tunc justus nos defendet in judicio, si nunc nosmetipsos & cognoscimus & accusamus injustos. Cur enim justus non sit, qui contra suam injustitiam jam per lachrymas sævit?

Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.) Qui per humanitatem interpellat pro nobis apud Patrem, idem per divinitatem propitiatur nobis cum Patre.

Christus mediator universalis. *Non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi.)* Non pro illis solùm propitiatio est Dominus, quibus tunc in carne viventibus scribebat Joannes, sed etiam pro omni Ecclesia, quæ per totam mundi latitudinem diffusa est, primo nimirum electo usque ad ultimum, qui in fine mundi nasciturus est, porrecta. Quibus verbis Donatistarum schisma reprobat, qui in Aphricæ solùm finibus Ecclesiam Christi esse dicebant inclusam. Pro totius ergò mundi peccatis interpellat Dominus: quia per totum mundum est Ecclesia, quam suo sanguine comparavit. Neque huic verbo repugnat quod in sequentibus dicit: *Et mundus totus in maligno positus est*, quia & per totum mundum sunt qui maligno, id est, antiquo hosti famulentur.

Et in hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus.) Quæ mandata dicat, in sequentibus aperit, id est, charitatem.

Deū quis novit. *Qui dicit se nosse eum, & mandata ejus non custodit, mendax est, & in eo veritas non est.)* Christus veritas appellatur: *Ego sum*, inquit, *via, veritas, & vita.* Frustrà ergò nobis in eo applaudimus, cujus mandata non facimus. Nec grande putemus unum Deum nosse, cùm & dæmones credant, & contremiscant. Quid sit autem veraciter nosse Deum, subsequenter ostendit, dicens:

Qui autē servat verbum, verè in hoc charitas Dei perfecta est.)

Ille itaque verè Deum novit, qui ejus mandata servando, charitatem se ejus habere comprobat. Hoc est enim Deum nosse, quod amare. Nam quisquis eum non amat, profectò ostendit, quia quàm sit amabilis, non novit. Et quàm sit suavis Dominus & dulcis, gustare ac videre non didicit, qui ejus conspectibus placere continuâ intentione non satagit.

In hoc scimus, quoniam in ipso sumus. Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, & ipse ambulare.) Id est, per dilectionem nimirum etiam pro inimicis orare, sicut & ipse egit, dicens: *Pater ignosce illis.* Sed & prospera mundi cuncta forti animo contemnere, libenter irrisiones & opprobria tolerare, sicut & ipse dixit: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.*

Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum quod audistis. Iterum mandatum novum scribo vobis) Eadem charitas & mandatum vetus est, quia ab initio commendata; & mandatum novum, quia tenebris ejectis desiderium novæ lucis infudit. Undè rectè subditur:

Mandatũ vetus & novum.

Quod est verum & in ipso, & in vobis, quoniam tenebræ transierunt, & verum lumen jam lucet.) Ecce indè novum, quia tenebræ ad veterem hominem, lux verò ad novum hominem pertinet. Denique dicit Apostolus Paulus: *Exuite vos veterem hominem, & induite novum.* Et iterum: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.*

Odium.

Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc) Dominus præcepit diligere inimicos. Qui ergò dicit se esse Christianum, & fratrem odit, in peccatis est usque adhuc. Et benè addidit *usque adhuc*, quia nimirum omnes homines in tenebris nascuntur vitiorum, in tenebris manent omnes, donec gratia baptismi per Christum illuminentur. Sed & is, qui cum odio fratris accedit ad fontem vitæ quo renascatur, & ad potum sanguinis pretiosi, quo redimamur, etsi se illuminatum à Domino æstimat, in tenebris est usque adhuc, neque ullâ ratione peccatorum umbras exuere potuit, qui viscera charitatis induere non curavit. Hinc est enim quòd Simon nuper baptismatis undâ perfusus, ab eo qui claves cœli habuit, audivit: *Non est tibi pars, neque sors in sermone isto: in felle enim amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse.* Quia videlicet collegio fraternitatis neglecto, donum Spiritûs, quo unitas Ecclesiæ conservatur, pecuniâ emere, ac privatim cupiebat habe.e.

Scandalũ.

Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est.) Id est, offensio. Qui enim diligit fratrem suum, tolerat omnia propter unitatem unitatis: *Pax enim multa diligentibus nomen tuum*, id est, charitatem, & non est illis scandalum. Et Paulus dicit: *Sufferentes invicem in charitate, studentes servare unitatem Spiritûs in vinculo pacis.*

Tenebræ obedientium.

Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quò eat, quoniam tenebræ obcæcaverunt oculos ejus.) It enim nescius in gehennam, ignarus & cæcus præcipitatur in pœnam, recedens scilicet à Christi lumine monentis & dicentis: *Ego sum lumen mundi. Qui me sequitur, non ambulat in tenebris sed habebit lun en vitæ.*

Filioli Ioannis.

Scribo vobis, filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus) Omnes suos auditores, quos ipse in Christo præcesserat, filiorum nomine glorificat, quia videlicet renati ex aqua & Spiritu remissionem acceperant peccatorum. Et ne dubites, fideles quosque patrum præcedentium filios rectè posse nominari, audi Prophetam de Ecclesia canentem: *Omnis gloria ejus filiæ Regis ab intùs.* Itemque ad eandem: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij.*

Patres Ioannis.

Scribo vobis patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est.) Patres non ætate, sed sapientiâ majores ac maturos appellat. Senectus enim venerabilis est, non diuturna neque annorum numero computata. *Cani sunt autem sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata.* Patrum namque est antiqua meminisse, ac nosse: & hæc minoribus pandere. Undè scriptum est: *Interroga patres tuos, & annuntiabunt tibi.* Et ideò rectè patres appellat eos, qui eum qui ab initio est, id est, Dominum JESUM Christum, unà cum Patre & Spiritu sancto nosse, & suis auditoribus fideliter prædicare didicerunt.

Scribo vobis adolescentes, quoniam vicistis malignum.) Adolescentiæ tempus propter incentiva carnis lubricum est, sed propter robur ætatis certamini habile. Undè adolescentibus Joannes illis scribit, qui tentamenta voluptatum carnalium verbi Dei amore vicerunt. Scribit & eis, qui majore perfectione illatis propter verbum Dei persecutionibus cunctas maligni hostis machinas fortiter contempserunt.

Adolescẽtia.

Scribo vobis infantes, quoniam cognovistis Patrem.) Infantes dicit humiles spiritu, qui quò magis humiliari sub potenti manu Dei consentiunt, eò sublimiùs æternitatis ejus arcana cognoscunt; sicut de talibus dicit eidem Patri Filius: *Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelâsti ea parvulis.*

Infantes.

Scribo vobis patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est.) Commendat hoc & repetit: *Mementote vos patres esse.* Si obliviscimini eum, qui ab initio est, perditis paternitatem.

Scribo vobis juvenes, quia fortes estis, & verbum Dei in vobis manet, & vicistis malignum.) Etiam atque etiam considerate quia juvenes estis, pugnare ut vincatis, vincite ut coronemini. Humiles estote, ne in pugna cadatis.

Iuvenes.

Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt.) Omnibus hæc generaliter Ecclesiæ filiis scribit, & his videlicet, qui patres sunt per maturitatem prudentiæ ac doctrinæ, & illis qui infantes per devotionem humilitatis, & eis qui adolescentes vel juvenes propter devicta tentationum certamina. Omnibus his pariter mandat, ut utantur quidem mundo ad necessitatem, sed non diligant ad desideria superflua, sicut & Paulus ait: *Et carnis curam ne feceritis in desideriis.*

Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo.) Nemo sibi mentiatur. Unum cor duos tam sibi adversarios amores non capit. Undè & Dominus ait: *Nemo potest duobus Dominis servire.* Et iterum: *Non potestis Deo servire & mammonæ.* Sicut enim charitas Patris fons est omnium & origo virtutum, ita dilectio mundi cunctorum est radix ac fomes vitiorum. Undè sequitur:

Cor unũ duorum contrariorum amorem nõ capit.

Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.) Omne quod est in mundo, dicit omnes qui mente inhabitant mundum, qui amore incolunt mundum. Sicut cœlum inhabitant qui conversationem habent in cœlis, quorum cor sursum est, quamvis carne ambulent in terra. *Omne* ergò *quod in mundo est*, id est, omnes mundi dilectores non habent, nisi concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ. His quippè vitiorum genera comprehendit. *Concupiscentia* namque *carnis* est, omne quod ad voluptatem & delicias corporis pertinet. In quibus maxima sunt, cibus, potus, & concubitus. De quibus Salomon ait: *Sanguisugæ duæ sunt filiæ dicentes: Affer, affer.* *Concupiscentia oculorum*, est omnis curiositas, quæ fit in discendis artibus nefariis, in contemplandis spectaculis turpibus vel supervacuis, in acquirendis rebus temporalibus, in dignoscendis etiam carpendisque vitiis proximorum. *Superbia vitæ est*, quum se quis jactat in honoribus. Per hæc tria tantùm cupiditas humana tentatur. Per hæc Adam tentatus est & victus. Per concupiscentiam scilicet carnis, cùm hostis cibum ligni vetitum ostendit, eumque ad comedendum suasit. Per concupiscentiam oculorum, quum diceret: *Scientes bonum & malum, & aperientur oculi vestri.* Per superbiam vitæ, cùm diceret: *Eritis sicut dij.* Per hæc tentatus est Christus, & vicit. Per concupiscentiam carnis, id est, cibum, ubi suggeritur: *Dic ut lapides isti panes fiant.* Per concupiscentiam oculorum, id est, curiositatem, ubi de pinna templi admonetur, ut se deorsum mittat, tentandi gratiâ, utrùm ab Angelis suscipiatur. Per superbiam vitæ, id est, inanem jactantiam, ubi in monte constituto ostenduntur omnia regna terræ hujus, & promittuntur, si adoraverit.

Vitiorum genera.

Concupiscentia carnis.

Concupiscentia oculorũ.

Superbia vitæ.

Quæ non est ex Patre, sed ex mundo est.) Non est pugna vitiorum nobis ex Deo Patre & conditore naturaliter

inserta,

Vitiorum pugna non est ex Deo. interta, sed ex mundi hujus amore, quem Creatori prætulimus, nobis accidisse probatur. *Fecit enim Deus homines rectos, & ipsi se miscuerunt infinitis quæstionibus*, ut Salomon ait. Undè & Jacobus ait: *Nemo cùm tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur; Deus enim intentator malorum est.* Ipse enim neminem tentat. Unusquisque verò tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus.

Mundus transibit. *Et mundus transit, & concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.*) Mundus transibit, quum in die judicii per ignem in meliorem mutabitur figuram, ut sit cœlum novum & terra nova. Transibit & concupiscentia ejus, quia tempus patrandæ luxuriæ, vel alicujus peccati, ultrà non erit. *In illa enim die peribunt omnes cogitationes eorum.* Illæ utique, quibus erga mundi hujus desideria intendebant. Qui autem fecerit voluntatem Domini, nequaquam ejus cogitationes mundo transeunte pereunt; sed quia cœlestia & æterna desiderabat, immutabiles in perpetuo manent, quia præmia superna, quæ concupierat, consequetur. Undè & Dominus de fœmina devota, imò de unaquaque anima, quæ voluntatem suam perfectè sequuta fuerit, ait: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Qui ergò in æternum manere inconcussus quietusque concupiscit, ea quæ transire nesciunt, amplectatur, ejus qui æternus est, Dei voluntatem sequatur.

Hora novissima. *Filioli mei, novissima hora est.*) Novissimam horam, novissimum seculi tempus, quod nunc agitur, dicit, juxta illam Domini parabolam, ubi operarios in vineam à prima hora, à tertia, à sexta, à nona, & ab undecima narrat esse conductos. A prima namque hora vineam Domini excolebant, qui à primordio seculi vel docendo, vel rectè vivendo, sui creatoris voluntati serviebant. Ab hora tertia, qui à temporibus Noë. Ab hora sexta, qui à temporibus Abraham. Ab hora nona, qui à temporibus legis datæ. Ab hora undecima, qui à temporibus dominicæ incarnationis usque ad finem sæculi, cœlestibus famulantur imperiis. In qua videlicet hora, & adventus in carne Salvatoris futurus, & secutura pestis Antichristi, qui præconia salutis impugnaret, Prophetarum præsagio signata est. Undè sequitur:

Antichristi multi. Antichristus venturus. *Et sicut audistis, quia Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt*) Antichristos dicit hæreticos. Sed & illi qui fidem Catholicam quam confiteotur, perversis actibus destruunt, Antichristi, id est, Christo contrarii, jure vocantur. Qui omnes maximo illi Antichristo in finem seculi venturo, quasi suo capiti testimonium reddunt. Undè & Paulus de illo ait: *Quia mysterium jam operatur iniquitatis.*

Undè scimus quia novissima hora est.) Undè? Quia Antichristi multi facti sunt. Potest autem & sic intelligi, quod ait, jam tunc novissimam fuisse horam, quia persecutio illius temporis, quæ ab hæreticis ingerebatur, magnam similitudinem habuerit ultimæ illius persecutionis, quæ imminente die judicii ventura est. Quamvis hæc linguis tantùm vesanis Ecclesiam vexaverit, illa etiam gladiis sit vexatura ferocibus.

Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis.) Plangendum videbatur ut damnum, cùm audiremus: Ex nobis exièrunt; sed mox consolatio subinfertur, quum subditur: Sed non erant ex nobis. Constat enim, non posse exire foras, nisi Antichristos; eos autem qui non sunt Christo contrarii, foras exire nullo modo posse. Qui enim non est Christo contrarius, in corpore ipsius hæret. Sed sunt qui intùs sic sunt in corpore Domini, quandoquidem adhuc curatur corpus ipsius, & sanitas perfecta non erit nisi in resurrectione mortuorum. Sic sunt in corpore Christi, quomodo humores mali. Quando evomuntur, tunc relevatur corpus. Sic & mali quando exeunt, tunc Ecclesia relevatur. Ex nobis exièrunt, inquit; sed nolite tristes esse, non erant ex nobis. Undè probas?

Ex Apostolis qui sint. *Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.*) Hinc ergò videndum, quia multi qui non sunt ex nobis, accipiunt nobiscum Sacramenta Christi. Sed tentatio probat, quia non sunt ex nobis, quia quum illis tentatio venerit, velut occasione venti volant foras, quia grana non erant. Omnes autem tunc volabunt, quum area dominica cœperit ventilari in die judicii. Si qui sanè exièrunt peccando, sed pœnitendo redeunt, hi non Antichristi, sed in Christo esse probantur, si illos finis vitæ præsentis in Ecclesia manentes invenerit.

Sed ut manifesti fiant, quoniam non sunt omnes ex nobis.) Ideò permittente Domino quidam & ante ultimam excussionem exeunt de Ecclesia, ostendentes se non fuisse Ecclesiæ membra, nec pertinuisse ad corpus Christi, ut per hoc manifestè clarescat, quia non sunt omnes ex nobis, qui nobiscum intùs positi Sacramenta Christi percipiunt, sed soli qui digna eisdem Sacramentis opera in unitate Ecclesiæ Christi faciunt.

Sed & vos unctionem habetis à sancto, & nostis omnia.) Unctio spiritalis, ipse Spiritus sanctus est, cujus Sacramentum est in unctione visibili. Hanc unctionem Christi dicit habere omnes, qui habent cognoscere bonos & malos: nec opus esse ut doceantur, quos ipsa unctio docet. Et benè quum de hæreticis loqueretur, repentè ad suos auditores conversus, dicit unctionem eos habere à sancto, ut ostendat eis è contrario, quòd hæretici & omnes Antichristi, gratiæ spiritalis munere sint privati, nec pertineant ad Dominum, qui sanctus vocari à Prophetis consuevit, quin potiùs inter ministros satanæ, qui sanctitatis nihil habent, perditionis locum teneant. *Unctio spiritalis.*

Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam.) Nostis enim veritatem fidei, & indè edocti per unctionem Spiritûs, nec opus habetis doceri, nisi ut persistatis in eo quod cœpistis.

Et quoniam omne mendacium ex veritate non est.) Hic versus pendet a superiori. Et est sensus: Non scripsimus vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam: & hoc quoque scientibus, quoniam omne mendacium ex veritate non est. Ecce autem moniti sumus, quomodo cognoscamus Antichristum. Christus dicit: *Ego sum veritas.* Omne autem mendacium non est ex veritate. Omnes ergò qui mentiuntur, non sunt ex Christo. Non dicit quoddam mendacium ex veritate. Nemo se decipiat, nemo se illudat. Omne mendacium non est ex veritate. *Antichristorum cognitio.* *Mendax.*

Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Iesus non est Christus.) Prædixerat omne mendacium ex veritate non esse, sed quia multa sunt genera mendaciorum, non parum inter se disparia, nunc quasi singulare ponit mendacium negationis Christi, quia nimirum hoc tam nefandum & execrabile mendacium est, ut in ejus comparatione cætera aut parva videantur, aut nulla. Juxta quod peccanti Hierusalem dictum est: *Justificata est Sodoma ex te.* Propria autem Judæorum est hæc negatio, ut dicant quoniam Jesus non est Christus. Sed & hæretici qui malè credunt de Christo, negant Jesum esse Christum, quia de Christo non rectè sentiunt: neque eum talem confitentur, qualem divina veritas docet; sed qualem ipsorum vanitas fingit. Mali quoque Catholici, qui Christi mandatis obtemperare contemnunt, Jesum esse Christum denegant, cui non ut Christo Dei Filio debitum timoris vel dilectionis servitium impendunt; sed velut homini nullius potentiæ ad libitum contradicere non timent. Ideòque omnes hi mendaces & Antichristi, id est, Christo contrarii probantur existere, attestante Apostolo: *Quia confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* *Christi negatio mendacium pessimum.* *Christum negantes Dei Filium, Hæretici, Catholici mali.*

Hic est Antichristus qui negat Patrem & Filium.) Hac sententiâ cùm hæreticos, tum maximè percutit Judæos, qui negantes Jesum esse Christum Filium Dei, nihilominùs Deum Patrem se habere dicebant, ostendens eos frustrà Deum Patrem confiteri, qui Filium negant. Hinc & ipse Dominus eos execrans ait: *Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me. Ego enim à Deo processi, & veni.* *Judæi taxantur.*

Omnis qui negat Filium, nec patrem habet. Qui confitetur Filium, & Patrem habet.) Confessionem hic cordis, vocis & operis inquirit, qualem quærebat Paulus, cùm ait: *Et nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto.* Quod est apertè dicere: Nemo potest nisi donante gratiâ Spiritûs *Confessio triplex.*

sancti, perfectâ professione & actione Christo Domino famulari.

Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat. Si in vobis permanserit quod ab initio audistis, & vos in Filio & Patre manebitis.) Illam, inquit, fidem, illa dogmata toto corde sectamini, quæ à primis Ecclesiæ nascentis temporibus Apostolorum voce percepistis. Ipsa sunt enim sola, quæ vos divinæ gratiæ participes reddant. Et si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. Exurgent enim pseudoprophetæ, ut Dominus prædixit: *Et vos*, inquit, *in Filio & Patre manebitis*. Filium primò ponens, quia sicut ipse Filius dicit: *Nemo venit ad Patrem nisi per Filium*, nullus divinæ celsitudinis gloriam videbit, nisi qui per Sacramenta humanitatis, quam Filius suscepit, renatus est. Vel certè, ideò primò Filium, & sic Patrem nominavit: ne dicant Arriani, Filium minorem Patre propterea credendum, quia nunquam ante Patrem nominatus invenitur.

Filium cur prænominet.

Arriani.

Et hæc est repromissio quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam.) Quasi quæreres mercedem, & diceres: Ecce me, quod ab initio audivi, custodio, obtempero, pericula, labores, tentationes pro ista permansione sustineo. Quo fructu, qua mercede? Quid mihi posteà dabitur? Et hæc est, inquit, repromissio quam pollicitus est nobis, vitam æternam. Memoria promissæ mercedis perseverantem te faciat in opere.

Hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos.) Seductores quos nominat, non solùm hæretici sunt intelligendi, qui perversâ doctrinâ quærunt avertere à fide; sed & hi qui per illecebras, vel adversa seculi à promissione vitæ æternæ mentes infirmorum malè mulcendo sive terrendo detrahunt.

Seductores bonorum.

Et vos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis ut aliquis doceat vos.) Hoc, inquit, Domino adjuvante procurate, ut Spiritûs sancti gratiam, quam in Baptismo consecuti estis, integram vestro in corde & corpore servetis, juxta illud Apostoli Pauli: *Spiritum nolite extinguere*. Sicque fit, ut docente interiùs vos Spiritu, minùs indigeatis extrinsecùs hominum institutione doceri. Potest unctio, de qua loquitur, ipsa Dei charitas intelligi, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Quæ certissimè ad observanda Dei mandata, cor quod implet, inflammat.

Gratia Spiritûs sancti integrè servanda.

Sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus.) Meritò addidit *de omnibus*, quomodo in Evangelio Dominus de eodem Spiritu loquens discipulis ait: *Ipse vos docebit omnia*. Quia nisi idem Spiritus cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris. Nemo ergò docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit; quia nisi intùs sit qui doceat, doctoris lingua exteriùs in vacuum laborat. Nec tamen doctor cessare debet, quin quod valet, faciat, juxta id quod Paulus ait: *Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit.*

Spiritus sanctus docet omnia.

Et verum est, & non est mendacium.) Solertiùs crebrà iteratione inculcat, vera esse quæ prædicat, & ab omni falsitatis sorde mundissima, ut eos qui aliter prædicare præsumpserint, coërceat, & nos quoque sedulus admoneat, non aliter vitam invenire posse perpetuam, nisi illam sequamur fidei & operis castitatem, quæ per Apostolos primitivæ Ecclesiæ data est, atque in eadem sequenda & custodienda usque ad finem vitæ hujus permaneamus. Cui simile est illud Apostoli Pauli: *Nemo vos seducat inanibus verbis. Propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ.* Quod verò in alia translatione dicitur: Et verax est, & non est mendax, ad priorem versum respicit quo dicitur: *Sed sicut unctio ejus docet nos de omnibus*, significans quia verax est eadem unctio, id est, ipse Spiritus qui docet homines, mentiri non potest.

Vita æterna quibus inveniatur.

Et sicut docuit vos, manete in eo.) Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Eâ fide, eo sensu quo ipse docuit, in illo manete. *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

Et nunc filioli, manete in eo, ut cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in adventu ejus.) Qui inter persecutiones infidelium, inter irrisiones carnalium proximorum permanet in Domino, fiduciam habet in adventu ejus, sciens quia patientia pauperum non peribit in finem. At quicunque erubescit vel percutienti se maxillam præbere & alteram, vel convitium à proximo illatum patienter sufferre, vel alia hujuscemodi, quæ Dominus jussit observare, vel certè in tempore persecutionis publicè Christianum se profiteri metuit: iste nimirum fiduciam in adventu Domini habere non potest, quia fiduciam professionis ejus in hac vita servare neglexit. Quin potiùs confundetur ab eo in adventu ejus. Hinc namque dicit: *Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cùm venerit in majestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum.*

Fiducia quibus habenda.

Si scitis quoniam justus est, scitote quoniam omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est.) Justitia nostra modò ex fide est. Justitia perfecta non est nisi in Angelis, & vix in Angelis, si Deo comparentur. Tamen si qua perfecta justitia est animarum & spirituum quos Deus creavit, in Angelis est, sanctis, justis & bonis, nullo lapsu aversis, nullâ superbiâ cadentibus, sed manentibus semper in contemplatione verbi Dei, & nihil aliud dulce habentibus, nisi à quo creati sunt, in ipsis perfecta justitia est. In nobis autem ex fide cœpit esse secundùm Spiritum. Undè dicit Psalmista: *Incipite Domino in confessione.* Incipite, inquit. Initium justitiæ nostræ, est confessio peccatorum. Cœpisti non defendere peccatum tuum, jam inchoâsti justitiam. Perficietur autem in te, quando te nihil aliud facere delectabit. Quando absorbebitur mors in victoria, quando nulla concupiscentia titillabit, quando non erit lucta cum carne & sanguine, quando erit corona victoriæ, & triumphus de inimico, tunc erit perfecta justitia. Ergò *si scitis quoniam justus est*, ait, *scitote quoniam omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est.* Ex Deo, ex Christo. Et quia dixit, *ex ipso natus est*, hortatur nos jam ergò quòd ex illo nati sumus, ut perfecti simus. Audi denique sequentia:

Justitia nostra. Justitia perfecta.

CAPUT III.

Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus.) Magna est gratia conditoris nostri, quæ nobis donavit, ut eum amare & noverimus, & possimus: & ita amare, ut patrem filii, cùm & hoc magnum esset, si sic illum amare possemus quomodo fideles servi Dominos, quomodo Dominos devoti amant mercenarii. Qualiter autem filii Dei effici debeamus, idem Joannes in Evangelio testatur: *In propria* (inquiens) *venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.* Conjuncto ergò utroque testimonio, constat, quia per fidem & dilectionem filii Dei efficimur. Sed & Pelagii & Arrii dogma per hæc condemnatur. Pelagii quidem (qui dicere ausus est, homines sine gratia Dei posse salvari) condemnatur hæresis in eo, quod dicitur, a Deo nobis charitatem vel potestatem dari, qua adoptionem filiorum accipiamus. Porrò Arrius, qui dicebat minorem Patre ac dissimilem esse Filium, repellitur in eo, quod idem Joannes & hîc dicit, Patrem nobis dare charitatem, qua filii Dei nominemur & simus; & in Evangelio per Dñm Salvatorem ait potestatem dari credentibus filios Dei fieri. Constat enim unius substantiæ, & ejusdē esse potentiæ, qui æqualiter hominibus atque indifferenter cœlestia dona tribuunt.

Gratia Dei erga nos.

Filii Dei quomodo efficiamur.

Pelagii error. Arrii.

Propter hoc mundus non novit nos, quia non novit eum.) Mundum hoc loco, mundi amatores appellat. Et hoc est quòd idem in judicio visâ Sanctorum gloriâ, quorum fidem despexerunt, dicent intra se gementes & pœnitentiam agentes: *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est!*

Mundus.

Charissimi, nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus.) Et Paulus ait: *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Mortuus fidelis est extinctione veteris vitæ, quæ erat in peccatis, & vitam habens novam in Christo per fidem, cujus altitudo necdum visibiliter nobis apparuit.

Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus.) Et hoc quoque Paulus aliis explicat verbis: *Cùm Chriſtus* (inquiens) *apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.* Similes (inquit) ei erimus, quia cùm immutabiles & æternæ divinitatis contemplatione perfruemur, nos quoque immortales erimus. Et ſimiles quidem erimus, quia beati, & tamen creatori ſimiles non erimus, quia creatura ſumus. Quis enim ſimilis erit Deo inter filios Dei? Quanquam poſſit hoc etiam de immortalitate corporis dictum videri. Et in hoc quippè ſimiles erimus Deo, ſed tantùmmodo Filio, qui ſolus in Trinitate corpus ſuſcepit, in quo mortuus reſurrexit, atque id ad ſuperna provexit.

Dei eſſe.

Quoniam videbimus eum ſicuti eſt.) Eſſe Dei, eſt æternum hunc atque incommutabilem permanere. Undè ad Moyſen dicitur: *Ego ſum qui ſum.* Et dices filiis Iſraël: *Qui eſt, miſit me ad vos.* Videbimus ergò eum ſicuti eſt, quando hunc in ipſa deitatis ſuæ ſubſtantia contemplabimur, quod in hac vita nulli prorſus electorum conceditur: cùm etiam ipſe legislator Dominum, quem in Angelica ſpecie contemplari ſolebat, obſecrans dicenſque: *Domine oſtende mihi teipſum ut videam te,* ab eodem Domino audierit: *Nemo videbit faciem meam, & vivet.* Cui tamen pro merito magnæ ſanctitatis ait: *Oſtendam omne bonum tibi.* Hinc & Paulus ait: *Nunc videmus per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Undè quod reſponſum eſt Moyſi, verum eſt quòd *nemo poteſt faciem Dei videre, & vivere,* id eſt, nemo poteſt eum in hac vita vivens, videre ſicuti eſt. Nam multi viderunt, ſed quod voluntas Dei elegit, non quod natura formavit. Et illud quod Joannes ait, ſic rectè intelligitur: *Dilectiſſimi, filii Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt.* Non ſicut eum homines viderunt, quando voluit in ſpecie qua voluit, non in natura qua in ſemetipſo etiam cùm videretur, latuit: ſed ſicut eſt, quod ab eo à Moyſe petebatur, cùm ei diceretur: *Oſtende mihi temetipſum,* ab eo, qui cum eo facie ad faciem loquebatur. Non quia Dei plenitudinem quiſquam non ſolùm oculis corporis, ſed vel ipſa mente aliquando comprehendit. Aliud eſt enim videre, aliud eſt totum videndo comprehendere. Quandoquidem id videtur, quod præſens utcunque ſentitur, totum autem comprehenditur videndo, quod ita videtur, ut nihil ejus lateat videntem, aut cujus fines circumſpici poſſunt, ſicut te nihil latet præſentis voluntatis tuæ. Circumſpicere autem potes fines annuli tui. Exempli gratiâ duo poſui, quorum alterum ad mentis obtutum, alterum ad corporales oculos pertinet. Viſus enim ad utrumq; referendus eſt, id eſt, & ad oculos, & ad mentem.

Ego ſum qui ſum.

Deum totum comprehendit nemo.

Spei veræ indicium.

Et omnis qui habet ſpem hanc in eo, ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt.) Multi ſe dicunt ſpem habere vitæ cœleſtis in Chriſto, ſed hanc confeſſionem negligenter vivendo evacuant. Manifeſtum autem de ſe indicium ſpei ſupernæ exhibet, qui bonis operam dare actibus ſtudet, *certus quia non aliter ad ſimilitudinem Dei quis in futuro perveniet, niſi Dei ſanctitatem in præſenti ſe ſanctificando,* i. abnegando impietatem, & ſecularia deſideria, ſobriè autem, & juſtè, & piè vivendo imitetur. Sic autem divinæ ſanctitatis munditiam pro noſtræ capacitatis menſura jubemur imitari, ſicut divinæ ſimilitudinis gloriam pro noſtra, id eſt, creaturæ menſura ſperare præcipimur. Neque autem Pelagianum dogma juvare credendum eſt, quod dicitur de homine, *Sanctificat ſe*: quaſi aliquis ſine divino auxilio per liberum arbitrium poſſit ſe ſanctificare. Sed qui habet ſpem in Domino, ſanctificat ſe quantum poteſt ipſe nitendo, & ejus per omnia gratiam flagitando, qui ait: *Sine me nihil poteſtis facere;* eique dicendo: *Adjutor meus eſto, ne derelinquas me.*

Peccatum eſt iniquitas.

Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit.) Nemo dicat, aliud eſt peccatum, aliud iniquitas. Nemo dicat, ego peccator ſum, ſed iniquus non ſum. *Omnis* enim *qui facit peccatum, & iniquitatem facit,* quia peccatum eſt iniquitas. Virtus hujus ſententiæ faciliùs in lingua Græcorum, quâ edita eſt Epiſtola, comprehenditur. Siquidem apud eos iniquitas *ἀνομία* vocatur, quod ſignificat quaſi contra legem, vel ſine lege factum. Siquidem lex Græcè *νόμος* appellatur. Cùm ergò dicit Joannes, quia *omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit,* hoc eſt, *ἀνομίαν,* & peccatum eſt iniquitas, manifeſtè inſinuat, quia omne quicquid peccamus, contra legem Dei facimus, juxta illud Pſalmiſtæ: *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ.* Omnes enim qui peccant, prævaricationis rei ſunt, hoc eſt, non ſolùm illi, qui data ſibi ſcriptæ legis ſcita contemnunt; ſed & illi, qui innocentiam legis naturalis, quam in protoplaſto omnes accepimus, ſive infirmitate, ſive negligentiâ, ſive etiam ignorantiâ corrumpunt. Sed & Latinum nomen eidem rationi congruit, quòd iniquitas quaſi æquitati adverſa nuncupatur, quique facit peccatum, & iniquitatem facit, & peccatum eſt iniquitas. Quia quicunque peccat, contrarius nimirum æquitati divinæ legis peccando exiſtit. Verùm ne nos, qui peccatis & iniquitatibus ad purum carere nequimus, prorſus de ſalute deſperemus, videamus quod ſequitur de Domino.

Peccatum tollere ſolus Chriſtus.

Et ſcitis quoniam ille apparuit ut peccata noſtra tolleret, & peccatum in eo non eſt.) Hoc & Joannes Baptiſta teſtimonium perhibens Domino ait: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Ideò autem peccata tollere potuit Dominus, quia peccatum in eo non eſt. Tot & tanti homines in mundum venêre perfecti, ſed eorum nullus peccata tollere potuit mundi, quia nullus ſine peccato eſſe potuit in mundo. Non ergò glorietur Pelagius, non ſe Julianus ejus ſectator extollat, audiens quia *omnis qui habet ſpem in Domino, ſanctificat ſe.* Nemo enim tollit peccata, quæ nec lex quamvis ſancta, & juſta, & bona, potuit auferre, niſi ille, in quo peccatum non eſt. Tollit autem & dimittendo quæ facta ſunt, & adjuvando ne fiant, & perducendo ad vitam, ubi fieri omninò non poſſint.

Omnis qui in eo manet, non peccat.) In quantum in eo manet, in tantum non peccat.

Viſio, quæ eſt cognitio.

Et omnis qui peccat, non videt eum, nec cognovit eum.) Viſionem dicit & cognitionem fidei, quâ juſti etiam in hac vita Deum videre delectantur, donec ad ipſam ſpeciem apertæ viſionis ejus in futuro perveniant, de qua ſuprà dicitur: *Quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Omnis* ergò *qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum.* Si enim guſtâſſet & vidiſſet quàm ſuavis eſt Dominus, nequaquam ſe peccando à videnda ejus gloria ſegregaret. Et in quantum juſti memoriam abundantiæ ſuavitatis ejus eructant, & in juſtitia ejus exaltant, in tantum ſe à peccatis abſtinendo juſtitiæ ejus incommutabili & incomparabili concordare ſatagunt.

Juſtitia hominis ad juſtitiam Dei.

Filioli, nemo vos ſeducat. Qui facit juſtitiam, juſtus eſt, ſicut & ille juſtus eſt.) Et ſuprà: *Sanctificat ſe,* inquit, *ſicut & ille ſanctus eſt.* Non quòd noſtra juſtitia vel ſanctitas divinæ par eſſe valeat, cùm ſcriptum ſit: *Non eſt ſanctus ut eſt Dominus,* ſed ſicut multum intereſt inter faciem hominis & imaginem de ſpeculo, quia imago eſt in imitatione, corpus in veritate, & tamen ſicut hic oculi, ſic & ibi: ſicut hic aures, ita ſunt & ibi: diſpar eſt res, ſed ſicut ad ſimilitudinem refertur, ita & nos habemus quidem imaginem Dei, ſed non illam quam habet Filius æqualis Patri. Nam & nos pro modo noſtro, ſi non ſicut ille eſſemus, ex nulla parte ſimiles diceremur. Ergò ſanctificat nos ſicut & ipſe ſanctus eſt. Sed ille ſanctus æternitate, nos ſancti fide. Juſti ſumus, ſicut & ille juſtus eſt. Sed ille ipſâ incommutabili perpetuitate, nos juſti credendo in quem non videmus, ut aliquando videamus.

Diaboli qui & quomodo ſint filii.

Qui facit peccatum, ex diabolo eſt.) Non carnis originem ducendo ex diabolo, ſicut Manichæus impiiſſimè de cunctis credit hominibus; ſed imitationem vel ſuggeſtionem peccandi ab illo ſumendo, quomodo & nos filii Abrahæ ſumus facti imitando fidem Abrahæ. Econtrà Judæi non filii Abrahæ, deſerendo fidem Abrahæ, facti ſunt filii diaboli, dicente ad eos Domino: *Vos ex patre diabolo eſtis.*

Peccat ab initio.

Quoniam ab initio diabolus peccat.) Cùm præmitteret ab initio, ſubjunxit verbum præſentis temporis, *peccat.* Quia ex quo ab initio cœpit diabolus peccare, nunquam deſiit, nec præſentium ſcilicet pœnarum enormitate, nec futurarum metu coërcitus. Undè ex illo jure eſſe dicitur, quiſ-

quis à peccando se revocare negligit.* Ab initio autem diabolus peccat, illo utique quo ipse factus est, quo etiam creaturarum cœpit origo cunctarum. Neque enim dubitandum est inter primas creaturas Angelos esse conditos, sed cæteris ad laudem creatoris gloriam suæ conditionis referentibus, ille qui primus est conditus, mox ut altitudinem suæ claritatis aspexit, contra conditorem cum suis sequacibus superbus intumuit, perque eandem superbiam ab initio peccans, de Archangelo in diabolum est versus:

Nati ex diabolo.

In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.) Omnes peccatores ex diabolo nati sunt in quantum peccatores. Adam ex Deo factus est, sed quando consensit diabolo, ex diabolo natus est, & tales omnes genuit qualis erat. Nativitas illa dejecit ad mortem, nativitas secunda, id est, baptismi, erexit ad vitam. Nativitas illa trahit secum peccatum, nativitas secunda liberat à peccato. Ideò enim venit Christus homo, ut solveret peccata hominum. De qua solutione rectè subditur:

Peccatum mortale vitant qui ex Deo nati.

Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus.) Non autem hæc de omni peccato dicit: *Si enim dixerimus quoniam peccatum non habemus, nosipsos seducimus*; sed de violatione charitatis, quam qui semen Dei, id est, verbum Dei quo renatus est, in se habet, committere non potest. Hoc enim sequendo manifestat dicens:

Dilectio discernit filios Dei.

In hoc manifesti sunt filii Dei & filii diaboli: Omnis qui non est justus, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum.) Dilectio ergò sola discernit inter filios Dei & filios diaboli. Qui habent charitatem, nati sunt ex Deo. Qui non habent, non sunt nati ex Deo. Quicquid vis, habe; hoc solum non habeas, nihil tibi prodest. Alia si non habeas, hoc habe, & implêsti legem. Qui enim diligit proximum, legem implevit. Et plenitudo legis est charitas.

Quoniam hæc est annuntiatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum.) Dicente Domino: *Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem.*

Cain ex maligno.

Non sicut Cain qui ex maligno erat, & occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna erant, fratris autem ejus justa.) Exponit quomodo ex maligno erat Cain, quia videlicet & ipse maligna habebat opera. Ergò ubi est invidia, amor fraternus esse non potest, sed peccatum maligni, id est, diaboli, est in pectore tali; quia & diabolus hominem invidendo ejecit. Opera ergò justa Abel, non dicit nisi charitatem. Opera mala Cain, non dicit nisi odium fraternum. Parum est quia odit fratrem suum, & invidet operibus boni; hinc itaque discernuntur homines. Nemo attendat linguas, sed facta. Cor si non benefaciat pro fratribus suis, ostendit quid in se habeat. Tentationibus probantur homines.

Mundus.

Nolite mirari, fratres si odit vos mundus.) Mundum, dilectores mundi dicit. Nec mirandum quòd qui amant mundum, fratrem a mundi amore separatum, & cœlestibus tantùm desideriis intentum amare non possunt. Abominatio est enim peccatori religio, ut Scriptura testatur.

Dilectio serti electorum addnit.

Nos scimus quia quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.) Nemo se de virtutibus falsò extollat, nemo suarum virium paupertatem ultra modum metuat, apertum dat judicium: quia quicunque fraternâ dilectione plenus est, ad sortem electorum pertinet, quia portionem habere in terra viventium meruit.

Mors animæ.

Qui non diligit, manet in morte.) Mortem animæ dicit; *Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur.* Vita quippè carnis anima, vita animæ Deus est. Mors corporis amittere spiritum, mors est animæ amittere Deum. Undè constat, quòd in anima mortui omnes in hanc lucem nascimur, trahentes ex Adam originale peccatum; sed Christi gratiâ fidelibus regenerando agitur, ut in anima vivere possint. Verùm baptismatis & fidei mysterium illis solummodò prodest, illos de morte attrahit ad vitam, qui syncerá mente diligunt fratres. Atque ideò notandum quòd non ait, qui non diligit, venturus est in mortem: quasi de pœna perpetua loqueretur, quæ restat peccatoribus in futurum; sed *qui non diligit*, inquit, *manet in morte*. In illa utique morte, de qua etiam in hac vita, si fratres perfectè amaret, exurgere posset. Hinc etenim dicitur in Apocalypsi: *Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. In his secunda mors non habet potestatem.*

Homicida qui odit.

Omnis qui odit fratrem suum, homicida est.) Si contemnebat quisquam odium fraternum, nunquid & homicidium in corde suo contempturus est? Non movet manus ad occidendum hominem, homicida jam tenetur à Deo. Vivit ille, & ille jam interfector judicatur.

Et scitis quia omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem.) Et si hîc per fidem inter sanctos vivere cernitur, non habet in se perpetuò vitam manentem. Nam ubi retributionis tempus advenerit, cùm Cain qui ex maligno erat, damnabitur etiam qui hoc homicidii genere tenetur, ut discordet & diffideat, & pacem cum fratribus non habeat. Notandum enim quòd non ait absolutè, homicida non habet vitam in se manentem; sed omnis, inquit, homicida. Scilicet non solùm ille qui ferro, verùm & ille qui odio fratrem insequitur.

Charitatis perfectæ exemplum.

In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.) Qualis perfecta charitas esse debeat in nobis, dominicæ passionis exemplo didicimus: *Majorem namque hac dilectionem nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Undè & Paulus ait: *Commendat autem charitatem suam in nobis, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro impiis mortuus est.* Hanc B. Petrus habere monebatur, cùm Domino dicente: *Petre amas me? pasce oves meas*, respondit se amare, statimque audivit: *Cùm autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò tu non vis.* Hoc autem dixit (ait Evangelista) significans qua morte clarificaturus esset Deum. Cui enim amorem confitenti suas oves commendaret, eum in testimonium perfecti amoris animam suam pro eisdem ovibus ponere docebat. *Ille*, inquit, *pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Sed dicit fortè aliquis: Et quomodo possim habere istam charitatem? Noli citò desperare, fortè nata est, sed nondum perfecta est. Nutri eam ne effocetur. Et undè, inquis, novi natam in me charitatem esse quam nutriam? Audi sequentia:

Charitatis incipit.

Qui habuerit substantiam mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?) Ecce undè incipit charitas. Si nondum es idoneus mori pro fratre, jam idoneus esto dare de tuis facultatibus fratri. Si enim fratri molestiam patienti non compateris, non utique patris, ex quo ambo regenerati estis, charitas manet in te.

Opere diligere.

Filioli mei, non diligamus verbo, neque linguâ, sed opere & veritate.) Opere videlicet, ut cum frater aut soror nudi sunt, & indigent victu quotidiano, demus eis quæ necessaria sunt corpori. Similiter cùm spiritalibus donis eos egere conspicimus, præstemus eorum necessitati quæ possumus. Veritate autem, ut eadem beneficia eis simplici intensione largiamur, & non propter laudem humanam, non per jactantiam, non injuriam aliorum, qui majoribus præditi substantiis nihil tale fecerunt. Quæcunque enim mens hujusmodi nequitiis inficitur, in hac puritas veritatis habitare non valet, tametsi opus dilectionis proximis impendere videtur.

Veritas quomodo in nobis nescatur, & nos ex veritate.

In hoc cognovimus quoniam ex veritate sumus.) Id est, cùm opera pietatis in veritate facimus, patet quòd ex veritate sumus, quæ Deus est: utpotè qui ejus perfectionem pro modo nostro imitemur.

Et in conspectu ejus suadebimus corda nostra.) Hæc sententia pendet a superioribus. Quia cùm opere & veritate proximos diligimus, manifestè cognoscimus, quoniam in conspectu summæ veritatis suademus corda nostra. Omnes enim homines cùm aliquid facere disponunt, ad idem factum meditandum corda sua se convertere suadent. Sed qui mala cogitant, hæc a Deo si valerent, occultare vellent, ipso attestante qui ait: *Omnis enim qui malè agit, odit lucem. Et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.* Qui verò bona opera meditantur, hi facillimè suis cordibus persuadent, ut conspectui se paterni desiderent, quod summæ divinitatis perfectionis indicium esse solet, cùm

sua

sua opera quisq; vel cogitata à Deo gaudet videri. Unde ipse subsequenter dicit, *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem ut manifestentur ejus opera, quia in Deo sunt facta.* Per veram ergo dilectionem cognoscimus, quoniam ex veritate sumus, & quoniam in conspectu ejusdem veritatis suademus corda nostra, hoc est tales cogitationes corda nostra habere suademus, quæ divinis sint dignæ conspectibus.

Cordis & conscientiæ accusatio.

Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum, major est Deus corde nostro, & novit omnia. Si ipsa conscientia accusaverit nos intus, quia non eo animo bona nostra facimus quo facienda sunt, quomodo ejus scientiam latere possumus, cui canitur, *Ecce tu Domine cognovisti omnia: & quia tenebræ non obscurabuntur abs te, & nox sicut dies illuminabitur?*

Dilectio vera & germana.

Charissimi, si cor nostrũ non reprehenderit nos, fiduciã habemus ad Deũ.) Si verũ nobis responderit quia diligimus, & germana in nobis dilectio est, & non ficta, sed syncera, salutem fraternam quærens, nullum emolumentum expectans à fratre nisi salutem ipsius: item si cor nostrum non reprehenderit nos, videlicet cum in oratione dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut nos dimittimus debitoribus nostris*: fiduciam habemus ad Deum non in conspectu hominum, sed ubi ipse Deus videt in corde.

Promissio Dei non vilipendenda.

Et quicquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam mandata ejus custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus.) Magna hæc & desiderabilis fidelibus data promissio. Si quis verò tam vecors & absurdus est, ut promissis non delectetur cælestibus, saltem pertimescat quod econtrario sapientia terribiliter intonat dicens, *Qui avertit aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.* Neque huic B. Joannis sententiæ contrarium videri oportet, quod Paulus ter Dominum rogavit, ut discederet ab eo Angelus Satanæ, nec impetrare potuit, sed dictum est illi, *Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur.* Et si enim non semper ad voluntatem accipimus orantes, tamen mercedem devotionis ad salutem accipimus, sicut idem Paulus Dominum rogans, non quod quærebat, sed quod utile habebat accepit. At contra sæpè reprobi exaudiuntur ad voluntatem, non ad salutem. Unde & eorum caput diabolus, ut beatum Job tentaret exauditus est ad voluntatem, sed ad suam damnationem. Ideo enim concessus est iste tentandus, ut eo probato ille esset cruciandus. Cum ergo dixisset Joannes, quia *quodcunq; petierimus accipiemus ab eo, quoniam mandata ejus custodimus*, quasi quæreres quæ mãdata, continuo subdidit; *Et hoc est mandatum ejus ut credamus in nomine filii ejus Jesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis.*)

Mandatũ Domini in fide & dilectione

Singulari numero mandatum præmisit, & duo subsequenter adjungit mandata, fidem scil. & dilectionem, quia nimirum hæc abinvicem separari nequeũt. Neq; enim sine fide Christi rectè nos alterutrũ diligere, neq; vere in nomine Jesu Christi sine fraterna dilectione possumus credere. *Et diligamus*, inquit, *alterutrum, sicut dedit mandatum nobis.* Id est, puro amore, non sicut latrones, vel quorumlibet aliorum patratores scelerum, qui se utiq; alterutrum sed non castè diligunt. Sed enim dedit mandatum nobis, cum ait, *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Quid est enim, *Sicut dilexi vos*: nisi ad hoc amare ad quod amavi vos, videlicet ut ad cœlestia regna pertingatis? Et qua mercede hæc mandata fidei & dilectionis servantur? Sequitur;

Domus Dei simus

Et qui servat mandata ejus, in illo manet, & ipse in eo.) Sit ergo tibi domus Deus, & esto domus Dei, mane in Deo, & maneat in te Deus. Manet in te Deus ut te contineat, manes in Deo ne cadas. Serva mandata ejus, tene charitatem. Noli te divellere à fide illius, ut glorieris in præsentia ipsius, & securus manebis in eo, modo per fidem, tunc per speciẽ. Manebit & ipse perennis in te, juxta quod ei Psalmista decantat, *In æternum exultabunt, & habitabis in eis.*

Spiritus sanctus quomodo olim, & quomodo nunc descendat.

Et in hoc scimus, quoniam manet in nobis, de Spiritu quem dedit nobis.) Primis temporibus cadebat Spiritus super credentes, & loquebantur linguis, quas non didicerant. Nunc autem quia exterioribus signis sancta Ecclesia non indiget, quicunq; credens in nomine Jesu Christi fraternam habuerit charitatem, Spiritu sancto in se manenti testimonium perhibet. Hoc enim agit Spiritus sanctus in homine, ut sit in illo charitas. Quia *charitas* (inquit Paulus) *diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Verum quia multi charitatem non habentes, & unitatem Ecclesiæ perverso dogmate scindentes, nihilominus Spiritum sanctum in se esse contendunt, rectè subditur;

Charitas in bona.

CAPUT IV.

Spirituũ probans.

CHarissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint, quoniam multi Pseudoprophetæ exierunt in mundum.) Et quis est qui probat spiritus, vel unde possunt probari, docet in Evangelio Dominus, ubi talia ventura prædicebat, qualia Joannes jam suo tempore venisse probat. *Attendite*, inquit, *à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus?* Hi sunt ergo fructus, à quibus spiritus maligni, qui in Pseudoprophetis loquuntur, valent dignosci, spinæ videlicet schismatum, & horridi hæresium tribuli, quibus eos qui sibi incautè appropiant, fidem lacerando contaminant. Sicut econtrario fructus bonorum, charitas scilicet, gaudium, pax in Spiritu sancto per fragrantia uvarum, ficorumque dulcedinem, aptè signavit.

Confessio integra.

In hoc cognoscitur spiritus Dei. Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est.) Confessio hoc loco non solum Catholicæ fidei, sed & operationis bonæ quæ fit per charitatem, intelligitur. Alioquin nonnulli hæretici confitentur, multi schismatici, multi falsi Catholici Jesum Christum in carne venisse, sed confessionem suam factis negant, non habendo charitatem. Charitas quippè Dei filium adduxit ad carnem. Et ideo quisquis non habet charitatem, negat illum in carne venisse, talisq; spiritum ex Deo non habere convincitur. Ipse autem est spiritus Dei, qui dicit Jesum Christum in carne venisse, qui dicit non lingua, sed factis, non sonando, sed amando.

Iesum solvens.

Et omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est.) Ille solvit Jesum, qui vel divinitatem ejus, vel animam, vel carnem negat, quæ eum veraciter habere fides Catholica docet. Solvit & ille Jesum, qui mandata & verba Jesu vel perversè videndo, vel perversius interpretando corrumpit. Sed & ille qui unitatem sanctæ Ecclesiæ quam Jesus venit colligere turbat, Jesum quantum in se est solvere nititur. Nec mirum si tales ex Deo non sunt, ut qui Dei opera vel verba vel sacramenta rescindunt. In tantũ namq; ex Deo non sunt, ut quidam eorum qui pravo dogmate separare volebant ab hominis dispensatione divinitatem Christi, hunc quoq; versiculum quo dicitur, *Et omnis spiritus qui solvit Jesum ex Deo non est*, ex hac epistola eraserint, ne scilicet per auctoritatem B. Joannis convincerentur error eorum.

Nestorii errores.

Denique Nestorius nescire se prodidit hanc authenticis exemplaribus inditam fuisse sententiam, atq; ideo solvere non timuit Jesum, ac se per hoc Deo reddere extraneum, dicens beatam Mariam virginem non Dei, sed hominis tantum extitisse genitricem, ut aliam personam hominis, aliam faceret Deitatis: neq; unum Christum in verbo Dei & carne atq; anima credens, sed separatim alterum filium Dei, alterum hominis prædicans.

Antichristi adventus.

Et hic est Antichristus de quo audistis quoniam venit, & nunc jam in mundo est.) Veniet imminente die judicii nato in mundo homine illo cæteris amplius nefando, filio iniquitatis. Et nunc jam in mundo est, habitans in mentibus eorum, qui in Christo vel professione, vel opere sine remedio pœnitendi repugnant.

Antichristum vincentes, & Christum verè confitentes.

Vos ex Deo estis filioli, & vicistis eum.) Vicistis Antichristum confitendo Jesum Christum in carne venisse, i. charitatem habendo, quam docuit Jesus Christus veniens in carne, quam & ipse in Evangelio commendat dicens: *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Quomodo enim poterat filius Dei animã suam ponere pro nobis, nisi carne indueretur, ubi mori posset? Quisquis ergo violat charitatem, quodlibet dicat lingua, vita ipsius negat Christum in carne venisse,

& ipse

& ipse est Antichristus. *Et vicistis eum*, inquit. Sed unde vicerunt? Nunquid liberi virtute arbitrii? Non utiq;. Taceat Pelagius, dicat ipse Joannes.

Gratia major arbitrio.

Quoniam major est qui in vobis est, quam qui in hoc mundo.) Docet itaq; eos servare humilitatem, ne victoriam suis viribus tribuant, & arrogantia superbiæ vincantur. Docet inter adversa fiduciam spemque semper habere vincendi, memoria retinentes, quia major est Dominus ad protegendum, quam diabolus ad impugnandum.

De mundo qui sint. *Sermones mundanorum.*

Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit:) Antichristi, id est, hæretici, & si nomen Christi invocant, si signo Christi se notant, ipsi tamen de mundo sunt, id est, de illorum numero qui mundana sapiunt, qui infirma quærunt, qui cælestia ignorant. Et ideo ipsi de mundo loquuntur, mundanæ videlicet sapientiæ ratione Christianæ fidei adversantes, dicendo non posse fieri ut filius Dei sit patri coæternus, ut virgo intacta pariat, ut caro de pulvere resurgat immortalis, ut homo de terra editus mansionem percipiat in cælis, ut recens natus parvulus reatu primi hominis teneatur astrictus, nisi aqua baptismi renatus in Christo salvatur.

De mundo qui sint.

Et mundus eos audit.) Quia spiritualium corda ad mundanos carnalesque sensus revocare à fidei simplicitate non valent. Sed & Catholici quicunque audientes illam Domini sententiam, *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Et iterum: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester cælestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Dicunt se nullatenus suas injurias posse dimittere inultas: hi nimirum de mundo esse, & ideo de mundo loqui convincuntur. Et quia charitatis viscera non habent, frustra fidei intemerata mysteria servant. Sed nec Antichristi nomine possunt carere, qui Christi mandatis probantur adversari.

Ex Deo qui sint.

Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos. Qui non est ex Deo, non audit nos.) *Carnalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.* Stultitia enim est illi. Qui ergo non vult audire prædicatores charitatis, profecto ille Deum non nosse, neque ex Deo esse cognoscitur, quia charitatem quam erga homines Deus exercuit imitari negligit.

Spirituũ discretio.

In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris.) In hoc nimirum, quia qui audit nos, spiritum veritatis habet; qui nos non audit, spiritum habet erroris. Et hæc est discretio spirituum, de qua supra monuit dicens, *Probate spiritus si ex Deo sint.* Sed videamus quid moniturus est, in quo illum audire debeamus.

Charitatis commendatio

Charissimi diligamus invicem, quia charitas ex Deo est.) Multum commendavit charitatem, quam dixit ex Deo esse: Plus dicturus est, intente audiamus.

Et omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum. Qui non diligit, non novit Deum, quia Deus charitas est.) Quid amplius dici potuit? *Deus charitas est.* Facere ergo contra charitatem, facere contra Deum est. Nemo dicat, in hominem pecco, quando non diligo fratrem meum: & facilè est peccatum in hominem, si in Deum solum non peccem. Quomodo non peccas in Deum, quando in charitatem peccas? *Deus charitas est.*

In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniã filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum.) Quomodo ipse Dominus ait: *Majorẽ hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Et ibi probata est dilectio Christi in nos, quia mortuus est pro nobis. Dilectio patris inde probata est in nobis, quia filium suum unicum misit mori pro nobis. Sic & Paulus Apostolus ait, *Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo nobis omnia donavit?*

In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos.) Non illum dileximus prius. Nam ad hoc dilexit nos, ut diligamus eum. Gratia quippè hominem prævenit ut diligat Deum, qua dilectione operetur bona. Unde Psalmista: *Deus meus*, inquit, *misericordia ejus præveniet me.*

Et misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris.) Et hoc est maximum in nos divinæ charitatis indicium, quia cum necdum ipsi pro peccatis nostris eum petere nossemus, misit ille filium suum ad nos, qui nobis in se credẽtibus ultro veniam daret, nosq; ad paternæ gloriæ societatem vocaret. In quibusdam codicibus hic versiculus ita legitur, *Et misit filium suum litatorem pro peccatis nostris.* Litator autem, sacrificator est; Sacrificavit enim filius Dei pro peccatis nostris non hostias pecudum, sed seipsum offerendo. Unde benè Paulus admonens ait, *Estote ergo imitatores Dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis.*) Cui sententiæ convenit hoc quod hic quoque Joannes exhortando subjunxit, dicens: *Litator.*

Charissimi si Deus dilexit nos, & debemus alterutrum diligere.) Quod autem sequitur;

Deum nemo vidit unquam.) Majori disputatione indiget, cum Dominus & hominibus mundo corde Deum videndum promittat, & de sanctis dicat, quod Angeli eorum semper in cælis videant faciem patris. Hanc autem sententiam & ibi in Evangelio suo ponit idem Joannes, ubi etiã quomodo Deus videri possit, consequenter adjungit dicens, *Unigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarravit.* Quod beatus pater Ambrosius ita exposuit: (Et ideo Deum nemo vidit unquam, quia eam quæ in Deo habitat plenitudinem divinitatis, nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit; vidit enim, ad utrunque referendum est. Denique cum additur, Unigenitus filius, qui in sinu patris, ipse enarravit: mentium magis quam oculorum visio declaratur. Species enim videtur, virtus narratur. Illa oculis, hæc mente comprehenditur. *Deum nemo vidit unquam.*

Item beatus Augustinus in libro de videndo Deo, de eadem disputans quæstione. (Proinde (inquit) narrante unigenito, qui est in sinu patris narratione ineffabili, creatura rationabilis, munda & sancta, impletur Dei visione ineffabili. Quam tum consequemur, cum æquales Angelis facti fuerimus. Quia sicut videntur ista visibilia corporis sensibus nota, Deum nemo vidit unquam. Quoniam si aliquando eo modo visus est, non sicut ista natura videtur, sed voluntate visus est specie qua voluit apparens, latente natura, atque in se incommutabiliter permanente. Eo autem modo quo videtur sicuti est, nunc fortasse videtur à quibusdam angelis suis sanctis. A nobis tunc ita videbitur, cum eis facti fuerimus æquales.

Et post aliquanta exponens sententiam sancti Ambrosii: (Deum, inquit, nemo vidit unquam, vel in hac vita sicut ipse est, vel etiam in Angelorum vita, sicut visibilia ista quæ corporali visione cernuntur, quia unigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarravit. Unde non ad oculorum corporalium, sed ad mentium visionem dictum est pertinere quod narrat.

Item post multa: Ad eam verò visionem (inquit) qua videbimus Deum sicuti est, mundana corda cõmonuit. Quia enim corpora, consuetudine loquendi visibilia nominantur, propterea Deus invisibilis dicitur, ne corpus esse credatur. Non quia munda corda suæ substantiæ contemplatione fraudabit, cum hæc magna & summa merces Deum colentibus & diligentibus promittatur, dicente ipso Domino quãdo corporalibus oculis visibiliter apparebat, & invisibilem se contuendum mundis cordibus promittebat. Qui diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligam eum, & ostendam me ipsum illi. Hæc quippè natura ejus æqualiter cum patre invisibilis, sicut æqualiter incorruptibilis est. Quæ continuatim Apostolus posuit dicens, Regi autem seculorum invisibili, incorruptibili: divinam substantiam qua potuit hominibus prædicatione cõmendans. Deus ergo res est invisibilis, neq; oculo sed mente quærendus est. Sed quemadmodum si solem istum videre vellemus, oculum corporis purgaremus, unde lux videri potest: ita volentes videre Deũ, oculum cordis quo Deus videri potest, purgemus. *Beati enim mundo corde, quoniã ipsi Deum videbunt.* Verum quia hæc visio in futuro speratur, quid agendum nobis est, dum adhuc constituti in corpore peregrinamur à Domino? quo solatio utendum ubi divina visione necdum licet perfrui? *Visibilia.*

Si diligamus invicem, Deus in nobis manet.) Sed nemo putat hanc dilectionem, in qua Deus manet, abjecta & desidiosa quadam mansuetudine, imò non mansuetudine, sed remissione & negligentia servari. Non est ista charitas, sed languor: ferveat charitas ad emendandum, ad corrigendum. Si sunt boni mores, delectent: si mali emendentur, corrigantur. Si ergo diligamus invicem syncera & disciplinabili charitate, Deus in nobis manet, operibus quidem ipsius charitatis manifestatus, quamvis nondum visibiliter appareat.

Charitas vera.

Et charitas ejus in nobis perfecta est.) Quærendum autem quomodo dicat perfectionem divinæ charitatis in mutua dilectione consistere, cum Dominus in Evangelio pronuntiet, non esse magnum si diligamus eos qui nos diligunt, nisi ad inimicos etiam, de quibus hic penitus tacere videtur, eadem dilectio pertingat? Nisi forte ipsos quoque inimicos fraterni amoris intuitu diligere debeamus, videlicet ut non semper inimici remaneant, sed resipiscant à diaboli laqueis, nobisq; germano fœdere socientur. *Si diligamus*, inquit, *invicem, Deus in nobis manet, & charitas ejus in nobis perfecta est.* Incipe diligere, perficieris. Cœpisti diligere, cœpit Deus in te habitare, ut perfectius habitando faciat te perfectum.

Charitas vera quo modo consistat in dilectione mutua.

In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu sancto suo dedit nobis.) Hoc ipsum quia de Spiritu suo dedit tibi, unde cognoscis? Interroga viscera tua. Si plena sunt charitate, habes spiritum Dei, Paulo attestante qui ait: *Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

Spiritus sancti datio quomodo noscatur.

Et nos vidimus & testificamur, quoniam pater misit filium suum salvatorem mundi.) Nemo de salute desperet. quia & si magni sunt morbi scelerum qui deprimunt, omnipotens medicus venit qui salvet. Tamen meminerit quisq;, quia idem filius Dei qui venit mitis ut salvaret, venturus est districtus ut judicet.

Quisquis confessus fuerit quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo.) Perfectam cordis confessionem dicit, quæ nec malè suadentium hæreticorum possit fraude corrumpi, nec persequentium paganorum tormentis conquassari, nec carnalium fratrum exemplis, nec propriæ fragilitatis segnitia titubare. Sunt etenim qui etiam verbis negant Iesum esse filium Dei, quales multi fuisse produntur, eo ipso tempore quo hæc scribebat Joannes. Sunt item qui confitentur verbis, & factis negant. Vnde benè qui nunc ait, *Quicunq; confessus fuerit, quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eo manet & ipse in Deo*; ipse paulò superius dixit, *Si diligamus invicem, Deus in nobis manet.* insinuans profectò quia quisquis dilectionem in fratres habet, ille verè Jesum Dei filium esse testatur.

Confessio perfecta

Et nos cognovimus & credidimus charitati, quam habet Deus in nobis.) Cognovimus quoniam Jesus est filius Dei, & quia pater misit eum Salvatorem mundi. Et credidimus charitati quam habet Deus in nobis, quia videlicet cum haberet filium unicum, noluit illum esse unũ, sed ut fratres haberet, adoptavit illi qui cum illo possiderent vitã æternam.

Charitas Dei in nos

Deus charitas est.) Jam dixit illud superius, ecce iterum dicit. Amplius tibi non potuit charitas commendari, quam ut diceretur Deus. Fortè munus Dei contempturus eras, nunquid & Deum contemnis?

Et qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo. Vicissim in se habitant qui continet & qui continetur. Habitas in Deo, sed ut contineаris: habitat in te Deus, sed ut contineat ne cadas, quia sic de ipsa charitate Apostolus ait, *Charitas nunquam cadit.* Quomodo cadit quod continet Deus?

In hoc perfecta est charitas nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicij.) Dicit, quomodo se probet unusquisque quantum in illo profecerit? Quisquis fiduciam habet in die judicii, perfecta est in illo charitas. Quid est habere fiduciã in die judicii? Non timere, ne veniat dies judicii. Cum enim quis primo pænitendo se de malè actis converterit, incipit timere diem judicii, ne videlicet apparẽte justo judice, ipse damnetur injustus. Processu verò bonæ conversationis animatus, discet nõ timere quod timebat, sed potius optare ut veniat ille desideratus cunctis gentibus, spectans se cum sanctis merito bonæ actionis esse coronandũ. Unde autem fiduciam in die judicii habere possimus, plenius subdendo manifestat: *Quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo.*) Nunquid vero potest esse homo sicut Deus? Sed meminisse oportet quod & supra dictum est, quia non semper ad æqualitatem dicitur *Sicut*, sed dicitur ad quandam similitudinem. quando enim dicis, sicut aures habeo, ita habet & imago, nunquid omnino sic? Sed tamen dicis sicut. Si ergo facti sumus ad imaginem Dei, quare non sicut Deus sumus? non ad æqualitatem, sed pro modo nostro. Inde ergo nobis datur fiducia in die judicii, quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo: imitando videlicet perfectionem dilectionis in mundo, cujus ille exemplum nobis quotidie præbet de cælo. De qua salvator in Evangelio, *Diligite*, inquit, *inimicos vestros, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filij patris vestri qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos.*

Fiducia habenda.

Sicut Deus & nos.

Timor non est in charitate.) In tali videlicet charitate, quæ ad imitationem divinæ bonitatis etiam inimicis benefacere, & hos diligere novit.

Timor non est in charitate

Sed perfecta charitas foras mittit timorem.) Illum scilicet timorẽ, de quo dicitur, *Initium sapientiæ timor Domini.* Quo timet quisq; incipiens opera justitiæ, ne veniat districtus judex, & se minus castigatum inveniens damnet. Hunc timorem illa charitas pellit foras, quæ pro merito justitiæ fiduciam habet in die judicij. Sed & præsentium adversitatum timorem perfecta charitas ejicit ex animo. Quam habere quærebat, qui Domino supplicans ajebat: *A timore inimici eripe animam meam.* Quam habebat qui dixit, *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? &c.*

Quia timor pœnam habet.) Torquet cor conscientia peccatorum, quod nondum facta est justificatio. Ideò in Psalmo de ipsa perfectione justitiæ, *Convertisti* (inquit) *planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, & præcinxisti me lætitia ut cantet tibi gloria mea, & non compungar.* Id est, non sit quod stimulet conscientiam meam. Stimulat timor, sed noli timere. Intrat charitas, quæ sanat quod vulnerat timor.

Qui autem timet, non est perfectus in charitate.) Quia nimirum timor pœnam habet, quomodo sectio medici pœnam habet: quamvis sicut sectionem medici salus optata, ita timorem charitas desiderata subsequatur. Nec putari debet his B. Joannis sermonibus esse contrarium quod Psalmista dicit, *Timor Domini sanctus permanet in seculum seculi.* Duo namq; sunt timores, Vnus quo timent homines Deum, ne mittantur in gehennam. Ipse est timor ille qui introducit charitatem, sed sic venit ut exeat. Si enim adhuc propter pœnas times Deum, nondum amas quem sic times. Non bona desideras, sed mala caves. Sed ex eo quod mala caves corrigis te, & incipis bona desiderare. Cum bona desiderare cœperis, erit in te timor sanctus, ille scilicet ne ipsa bona amittas, ne mittaris in gehennam. Sed ne te deserat præsentia Domini quem amplecteris, quo in æternum frui debeberas.

Nos ergo diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.) Diligamus, quia prior dilexit nos. Nam unde diligeremus, nisi ipse prius dilexisset nos? Hinc enim ipse in Evangelio dicit, *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Ita autẽ perfecti erimus in charitate, si quemadmodũ nullius alterius nisi salutis nostræ gratia prior nos ille dilexit, ita eum nos quoq; nullius rei nisi amoris dilexerimus obtentu. Verum quia sunt qui verbo tenus Deum diligunt, consultè subjungitur, *Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mẽdax est.*) Vnde probas quia mendax est? Audi: *Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, quomodo potest diligere?*) Qui diligit fratrem suum, diligit Deum. Necesse est ut diligat Deum, ut diligat ipsam dilectionem; Deus enim dilectio est. Et ne quis diceret auderet, & quid obstat diligere Deum, etiam si non diligo fratrem? rectè subditur; *Et hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.*) Quomodo enim diligis eum, cujus odisti

manda-

mandatum? Quis est qui dicat, diligo imperatorem, sed odi leges ejus? Non ita verus Dei amator, sed vide inquit, quia mandata tua dilexi Domine. Et ideo confidenter adjungit, *In tua misericordia vivifica me.*

C A P U T V.

Credens Iesum esse Christum

OMnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.) Quis est qui credit quoniam Jesus est Christus? Qui sic vivit quomodo præcepit Christus. Nemo hæreticorum, nemo schismaticorum dicat, Et nos credimus quia Jesus est Christus. Nam & dæmones credunt & contremiscunt, & confitebantur, sicut in Evangelio legimus, & sciebant ipsum esse Christum. Sed quia dilectionem & opera veritatis non habent, ex Deo non sunt.

Dilectionis proximi insinuatio.

Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo.) Mira arte prædicationis beatus Joannes ad dilectionem proximi nos accendere curavit, primo commemorans quia omnis qui perfectè credit, ex Deo sit natus: deinde insinuans quam justum sit, ut qui Deum diligit, diligat & eum qui ex Deo natus est Si quis enim tantæ tarditatis est ut hominem quia homo est, quia secum eandem in terra peregrinationem tolerat, amare neglexerit: admonendus est, ut saltem ob id illum amet, quia ex Deo natus est, quia particeps secum divinæ gratiæ factus est, quia eadem secum vitæ cælestis præmia expectat. quæ quidem exhortatio specialiter ad illos pertinet, qui non solum humanæ consortio naturæ, sed & fidei professione fratres sunt nobis effecti. Verum quia nonnulli sunt qui proximos diligunt, sed propter consanguinitatem, vel propter aliquod commodum temporale, rectè sanctus Evangelista qui sit verus proximi amor subdendo manifestat.

Diligat verè quis proximum.

In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus, & mandata ejus faciamus.) Ille ergo solus rectè proximum diligere probatur, qui & conditoris amore flagrare cognoscitur, & ne quis seipsum de conditoris amore falleret, verbo tenus se amare profitendo, benè cum dixisset, *In hoc cognoscimus, quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus*, addidit, *& mandata ejus faciamus.*

Hæc enim est charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus.) Hoc & ipse Dominus dicit: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Probatio ergo dilectionis exhibitio est operis. Verè enim diligimus, si ad mandata ejus à nostris nos voluntatibus coarctamus. Nam qui adhuc per illicita desideria defluit, profecto Deum non amat, quia ei in sua voluntate contradicit.

Et mandata ejus gravia non sunt.) Et ipse Dominus dicit: *Iugum meum suave est, & onus meum leve.* Neq; his vel Domini vel beati Joannis verbis debet videri adversum, quod & ipse Dominus alibi dicit, quia *angusta porta, & arcta via est quæ ducit ad vitam.* Et Propheta ad eum: *Propter verba*, inquit, *labiorum tuorum ego custodivi vias duras.* Et Apostolus: *Quia per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei.* Quæ enim natura sua dura sunt & aspera, spes cælestium præmiorum & amor Christi facit esse levia. Durum namque est persecutiones pati propter justitiam, sed & hoc facit suave, quod ipsorum, qui sic patiuntur, est regnum cælorum. Unde benè subditur;

Mundum vincere.

Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum.) Ideo namque mandata divina non sunt gravia, quia omnes qui vera devotione his mancipantur, & adversa mundi hujus & blandimenta pari mente contemnunt, ipsam quoq; mortem velut ingressum patriæ cælestis amantes. Et ne quis sua virtute mundi vel luxus vel labores se posse superare confideret, consultè subjungit;

Fides vincens mundum

Et hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.) Illa nimirum fides, quæ per dilectionem operatur. Illa fides, qua ejus humiliter auxilium flagitamus, qui ait, *In mundo pressuras habebitis, sed confidite, ego vici mundum.*

Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Iesus est filius Dei?) Vincit mundum, qui Jesum filium Dei esse credens, digna eidem fidei opera jungit. Sed nunquid sola divinitatis ejus fides & confessio valet ad salutem sufficere? Vide sequentia.

Hic est qui venit per aquam & sanguinem, Iesus Christus.) Qui ergo erat æternus Dei filius, factus est homo in tempore, ut qui nos per divinitatis suæ potentiam creaverat, per humanitatis suæ infirmitatem recrearet. *Qui venit per aquam & sanguinem.* Aquam videlicet lavacri, & sanguinem suæ passionis. Non solum beptizari propter nostram ablutionem dignatus est, ut nobis baptismi sacramentum conferraret ac traderet, verum etiam sanguinem suum dedit pro nobis, sua nos passione redimens, cujus sacramentis semper refecti nutriremur ad salutem.

Spiritus de Christo testimonium.

Et spiritus est qui testificatur, quoniam Christus est veritas.) Baptizato in Jordane Domino descendit Spiritus sanctus in specie columbæ super eum, testimonium illi perhibens quia veritas est, hoc est verus Dei filius, verus mediator Dei & hominum, verus humani generis redemptor ac reconciliator, verè ipse mundus ab omni contagione peccati, verè sufficiens tollere peccata mundi. quod etiam ipse Baptista viso ejusdem spiritus adventu intelligens, ait: *Qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Quia ergo Spiritus Jesum Christum esse veritatem testatur, ipse se veritatem cognominat, Baptista illum veritatem prædicat, filius tonitrui veritatem evangelizat, taceant blasphemi, qui hunc phantasma esse dogmatizant: pereat de terra memoria eorum, qui eum vel Deum vel hominem esse verum denegant.

Tres de Christo testimonium perhibentes.

Quoniam tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Spiritus dedit testimonium, quoniam Jesus est veritas, quando super baptizatum descendit. Si enim verus Dei filius non esset, nequaquam in eum tanta manifestatione Spiritus sanctus veniret. Aqua etiam & sanguis dedêre testimonium, quoniam Jesus est veritas, quando de latere ejus in cruce mortui manarunt, quod nullatenus fieri posset, si veram carnis naturam non haberet. Sed & hoc quod ante passionem cum oraret, *factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram*, veritati carnis assumptæ testimonium dat. Nec reticendum quod in hoc quoq; sanguis & aqua testimonium illi dederunt, quod de latere mortui vivaciter effluxerunt, quod erat contra naturam corporum mortuorum, atq; ob id mysteriis aptum, & testimonio veritatis fuit congruum, videlicet insinuans quia & ipsum Domini corpus melius post mortem esse victurum resuscitatum in gloria, & ipsa mors illius nobis vitam donaret. Hoc quoq; quod sudor ejus instar guttæ sanguinis decurrebat in terram, testimonium perhibebat illi sacro mysterio, quod Ecclesiam toto orbe suo sanguine lavaret, Tres sunt ergo qui testimonium perhibent veritati.

Tres unum sunt.

Et tres (inquit) unum sunt.) Individua namque hæc manent, nihilque eorum à sui connexione sejungitur, quia nec sine vera credenda est humanitate divinitas, nec sine vera divinitate humanitas. Sed & in nobis hæc unum sunt, non natura ejusdem substantiæ, sed ejusdem operatione mysterii. Nam sicut B. Ambrosius ait, *Spiritus manentem renovat, aqua proficit ad lavacrum, sanguis spectat ad pretium.* Spiritus enim nos per adoptionem Dei filios fecit, sacri fontis unda nos abluit, sanguis Domini nos redemit. Alterum ergo invisibile, alterum visibile testimonium sacramento consequitur spiritali.

Testimonium hominis de Christo Deo.

Si testimonium hominis accipimus, testimonium Dei majus est. Quoniam hoc est testimonium Dei quod majus est, quia testificatus est de filio suo.) Magnum est testimonium hominis quod perhibet de filio Dei, dicens: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Et ex persona ipsius filii: *Dominus dixit ad me, filius meus es tu.* Itemque ex persona patris loquentis de filio. *Ipse invocabit me, pater meus es tu, Deus meus & susceptor salutis meæ.* Pater meus, quia ego filius Dei. Deus meus quia ego homo. Susceptor salutis meæ, quia ego passurus & à morte salvandus sum. *Et ego* (inquit) *primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ.* Magnum hoc testimonium verum & omni acceptione dignum hoc testimonium hominis de filio Dei, sed multo magis est testimonium Dei, qui testificatus est ipse de filio suo, cum de cælo illum alloquens ait, *Tu es filius meus dilectus, in te complacuit mihi.*

Testimonium Dei de eodem.

Magnum est testimonium præcursoris, quod de Dei filio perhibes ait, *Ego baptizo vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu sancto.* Majus est testimonium patris, quo Spiritum sanctum in eum quo semper erat plenus et à visibiliter misit.

Credere in filium Dei.

Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se.) Qui ita credit in filium Dei, ut exerceat operando quod credit, habet testimonium Dei in se. Illud utiq; quia ipse quoq; in filiorum Dei numero jure computetur, ipso unico filio Dei sic suis fidelibus pollicente, *Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum pater meus.* Quod si testimonium Dei habere merueris, si Deum testem tuæ fidei intemeratæ possederis, quid te hominum infamia, quid etiam persecutio lædit? Si enim Deus pro nobis, quis contra nos?

Mendacē facientes Deum patrem.

Qui non credit filio, mendacem facit eum, quoniam non credit in testimonium quod testificatus est Deus de filio suo.) Frustra Judæi, frustra hæretici patrem se credere & venerari putant, quàdiu Christum contemnunt, & ei credere renuunt. Qui enim non honorificat filiū, non honorificat patrem, qui misit illum. Qui non credunt filio qui ait, *Ego & pater unum sumus:* & interrogante Caipha, ac dicente, *Tu Christus filius Dei benedicti?* Respondit: *Ego sum.* Sed qui eum vel non esse Christum, vel non esse filiū Dei, vel non esse similem patri contendunt, mendacem profecto faciunt patrem, quia non credunt in testimonio quod testificatus est de filio suo. In illo videlicet quod & supra memini: *Tu es filius meus dilectus, in te complacuit mihi.* Sed & in illo quod ei imminente hora passionis perhibuit, dum orante illo ac dicente: *Pater, salvifica me ex hac hora sed propterea veni in hanc horam. Pater clarifica nomen tuum:* respondit etiam turba audiente de cælo: *Et clarificavi, & iterum clarificabo.* Verum se Deum patrem esse significans in cælis illius, qui ut verus homo mortem passurus erat in terra.

Vita æterna quomodo detur nobis.

Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus.) Dedit, inquit, vitam æternam nobis. Et ipse qui loquitur, adhuc vitam temporalem & morti obnoxiam agebat in carne. Sed ita dedit nobis vitam æternam, sicut dedit nobis potestatem filios Dei fieri credentibus in nomine ejus. Vt enim scias datam tibi esse à Deo potestatem habere vitam æternam, audi Prophetam: *Quis est homo qui vult vitam, & cupit videre dies bonos? Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum,* & cætera usq; ad finem Psalmi. Dedit ergo nobis vitam æternam, sed adhuc in terra peregrinantibus in spe, quam daturus est in cælis ad se pervenientibus in re.

Et hæc vita in filio est.) In fide scilicet & confessione nominis ejus, in perceptione sacramentorum ejus, in observatione mandatorum ejus. Hinc & ipse ait: *Nemo venit ad patrem nisi per me.* Et Petrus de illo: *Neque enim nomen est aliud sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.*

Filius est vita.

Qui habet filium, habet vitam. Qui non habet filium Dei, vitam non habet.) Ne parum dicere videretur vitam esse in filio, addidit ipsum filium esse vitam. Quod idem quoq; filius patrem glorificans, ostendit ubi ait: *Sicut enim habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso.* Qualiter autem eadem vita quæ filio est & patri communis, etiam credentes illustret, idem filius alibi ad patrem orans insinuat. *Sicut dedisti ei potestatem*, inquit, *omnis carnis, ut omne quod dedisti ei det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.*

Hæc scripsi vobis, ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine filij Dei.) Vt sciatis, inquit, ut certi sitis futuræ vestræ beatitudinis, qui creditis in Christo, ut non seducamini per fraudem eorum, qui Jesum esse Dei filium negant, & ideo nihil eis profuturum asseverant, qui in nomine ejus crediderunt.

Hæreticorum vesania.

Et mira hæreticorum vesania, qui toties per totam hanc Epistolam appellato Dei filio, ipsi contra, non filium, sed creaturam Dei, Christum esse confirmant. Quod nusquam prorsus legunt, nisi dum humanitatis ejus mentio celebratur.

Fiducia nostra de Christo.

Et hæc est fiducia quam habemus ad eum, quia quodcunq; petierimus secundum voluntatem ejus, audit nos.) Magnam nobis fiduciam præbet sperandi à Domino bona cælestia, quod & in hac vita quicquid salubriter eum petierimus, impetramus, juxta quod etiam ipse in Evangelio credentibus promittit. *Dico vobis*, inquiens, *omnia quæcunq; orantes petitis, credite quia accipietis, & evenient vobis.*

Exaudiendi à Domino.

Notandum autem quod ita orantes exaudimur à Domino, si ea quæ ipse jussit petimus. Dicit autem ipse: *Primum quærite regnum Dei, & justitiam ejus.* Vnde benè & Joannes cum dixisset, Quodcunq; petierimus exaudit nos: interposuit, secundum voluntatem ejus. Ergo super his tantum plenam nos & indubitabilem jussit exauditionis habere fiduciam, quæ non nostris commodis, nec solatiis temporalibus, sed Domini congruant voluntati. Quod etiam in oratione dominica inserere præcipimur, *Fiat voluntas tua:* scilicet non nostra. Si enim & illud Apostoli recordemur: *Quoniam quid oremus secundum quod oportet, nescimus,* intelligimus nos nonnunquam saluti nostræ contraria postulare, & commodissimè nobis ab eo qui utilitatem nostram rectius quam nos intuetur, ea quæ poscimus denegari. Quod ipsi quoq; magistro gentium accidisse non dubium est.

Eorundē non inanis repetitio. Petere se cundum voluntatem conditoris.

Et scimus quoniam audit nos quicquid petierimus. Scimus quoniam habemus petitiones quas postulamus ab eo.) Multipliciter eadem quæ præmiserat inculcat, ut nos ad orandum vivacius excitet. Sed manet objectio quam posuit, ut secundum voluntatem petamus nostri conditoris. Quod bifariam potest accipi, ut scilicet & ea quæ ipse vult rogemus, & tales ipsi quales esse nos desiderat ad eo gaudium veniamus. Quod est habere fidem quæ per dilectionem operatur, & ante omnia meminisse illius Evangelici mandati: *Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut & pater vester, qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra.*

Peccata non ad mortem. Confitendum. Graviorum remissio ad presbyteros.

Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabitur ei vita: peccanti non ad mortem.) Hæc & hujusmodi secundum voluntatem Domini petuntur, quæ ad fraternæ dilectionis officium spectant. Loquitur autem de quotidianis levibusque peccatis, quæ sicut difficile vitantur, sic etiam facile curantur. Sed quo ordine hæc alterutrum petitio sit celebranda pro peccatis, Jacobus insinuat apertius dicens, *Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro invicem ut salvemini.* Si ergo dictu, vel cogitatu, vel oblivione, vel ignorantia forte deliquisti, vade ad fratrem, confitere illi, postula interventionem. Si ipse te fragilitatis suæ conscium pure confitendo fecerit, & tu ejus errata piè intercedendo dilue. Sed hæc de levioribus dicta sint peccatis. Porrò si gravius quid admisisti, induc presbyteros Ecclesiæ, & ad illorum examen castiga te.

Peccatum ad mortem an sit remissibile.

Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut quis roget.) Magna hic quæstio nascitur, quia apertè ostendit beatus Joannes esse quosdam fratres pro quibus orare nobis non præcipitur, cum Dominus etiam pro persecutoribus nostris orare non jubeat. Quæ non aliter solvi potest, nisi fateamur esse aliqua peccata in fratribus, quæ inimicorum persecutione graviora sint. Peccatū ergo fratris ad mortem est, cum post agnitionem Dei, quæ per gratiam Domini nostri Jesu Christi data est, quis oppugnat fraternitatem, & adversus ipsam gratiam qua reconciliatus est Deo, invidentiæ facibus agitatur. Peccatum autē non ad mortem est, si quisquam non amorem à fratre alienaverit, sed officia fraternitati debita per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit. Quapropter & Dominus in cruce ait: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Nondum enim gratiæ Spiritus sancti participes effecti, societatem sanctæ fraternitatis inierant. Et beatus Stephanus orat pro eis a quibus lapidabatur, quia nondum Christo crediderant, neque adversus illam communem gratiam dimicabant.

Alexandri peccatum.

Et Apostolus Paulus propterea, credo, non orat pro Alexandro, quia jam frater erat: & ad mortem, i. invidentia fraternitatem oppugnando peccaverat. Pro his autem qui non abruperant amorem, sed timore succubuerant, orat ut eis ignoscatur. Sic enim dicit: *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit, reddat illi Dominus secundum opera ejus. Quem & tu devita, valde enim restitit nostris sermonibus.* Deinde subjungit pro quibus orat, ita dicens:

Peccatum usque ad mortem.

in prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur. Potest autem peccatum ad mortem, peccatum usq; ad mortem accipi. Pro quo rogare quempiam vetat, quia scilicet peccatum quod in hac vita non corrigitur, ejus venia frustra post mortem postulatur. Verum si sequentia diligenter inspicimus, magis superior sensus hujus lectionis tenori congruere videtur. Nam subditur :

Peccati generalis acceptio.

Omnis iniquitas peccatum est, & est peccatum ad mortem, & cætera.) Tanta est (inquit) diversitas peccatorum, ut omne quod ab æquitatis ratione discrepat, inter peccata numeretur, quamvis minima peccata justis suæ justitiæ meritum nequaquam auferre, vel minuere possint, illa duntaxat sine quibus hanc vitam nullatenus transigere valent. & item quædā peccata tantum ab omni justitiæ sorte discordent: tanta iniquitate patrentur, ut absq; ulla contradictione factorem suum, nisi corrigantur, æternam mergant in pœnam. De quibus scriptum est: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Qua B. Joannis sententia manifeste repudiatur inepta Stoicorum disputatio, qui dicere ausi sunt contra omnē generis humani sensum, & affirmare, quod omnia peccata sint paria, dicentes nihil distare utrumhominem quis furatus sit, an bovem, an gallinam: quia non animal crimen, sed animus fecerit. Quos Jovinianus secutus est hæreticus, astruens nullam nuptiarum & virginitatis esse distantiam, non abstinentes in aliquo retributionis privilegio, simpliciter epulantibus esse præferendos. Omnes itaq; quod inique cōmittitur vel cogitatur, ad peccatum referendum est. Sed sunt peccata quædam ad mortem, de qualibus dicit Apostolus, *Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.*

Stoicorū de paritate peccatorum error.

Joviniani hæresis.

Natus ex Deo non peccat mortaliter.

Usque ad mortē qui peccent.

Scimus quoniam omnis qui natus est ex Deo, non peccat.) Peccatum videlicet ad mortem. Quod & de omni crimine capitali, & de illo specialiter potest intelligi quo violatur fraternitas, sicut & supra exposuimus. Sed & peccatum ad mortem, peccatum usq; ad tempora mortis protractum diximus rectè posse intelligi, quo omnis qui natus est ex Deo non peccat. Deniq; David rex mortale crimen admisit. Quis enim nesciat adulterium & homicidium mortem mereri perpetuam? Sed tamen David quia ex Deo natus est, quia ad filiorum Dei pertinebat societatem, non peccavit usque ad mortem, quia sui reatus veniam mox pœnitendo promeruit.

Gratia Dei.

Sed generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum.) Gratia Christi qua renati sunt fideles, conservat eos, qui secundum propositum vocati sunt sancti, ne peccatum ad mortem committant: & si in quibuslibet pro humanæ conditionis fragilitate deliquerint, ne ab hoste maligno possint tangi, defendit. Item dicendum tamdiu nos in generatione Dei permanere, quamdiu non peccaverimus: imò qui in generatione Dei perseverant, peccare non possunt, neq; à maligno contingi. *Quæ enim commutatio lucis ad tenebras, Christi ad Belial?* Quomodo (inquit) dies & nox misceri nequeunt, sic justitia & iniquitas, peccatum & bona opera, Christus & Antichristus, malignus & generatio Dei.

Scimus quoniam ex Deo sumus, & mundus totus in maligno positus est.) Nos ex Deo sumus ejus gratia & baptismo regenerati per fidem, & ut in fide perduremus servati. Mundi verò amatores maligno sunt hosti subjecti, vel nunquā regenerationis unda ab ejus soluti dominio, vel post gratiā regenerationis denuò peccando ad ejus dominium redacti. Nec solum mundi amatores, sed & illi qui recens editi necdū dignoscentiā boni habent ac mali, propter prævaricationis primæ pœnā ad regnū maligni pertinēt hostis, nisi per gratiam benigni conditoris eruantur de potestate tenebrarum, & transferantur in regnum filii charitatis ipsius. Unde non ait simpliciter, Mundum in maligno positū: sed cum additamento. *Et mundus* (inquit) *totus in maligno positus est.* Nam sicut beatus Ambrosius ait, *Omnes homines sub peccato nascimur, quorum ipse ortus in vitio est.* Et frustra nititur Pelagius affirmare quod parvuli recens editi non opus habeant gratia baptismatis renasci, quia tam mundi nascantur ab omni sorde peccati, quam fuit mundus in paradiso conditus Adam, nullam scilicet ex illo trahentes originalis culpæ maculam, in nullo existentes rei, donec propria spōte peccare incipiant. Sed nos omissis Antichristorum venenis, quæ per totam hanc Epistolam ille qui de pectore Domini fonte vitæ potatus est, damnat, & de Ecclesia expellit, audiamus in clausula verbum bonum salutis quod nobis eructat. Attendamus opera summi regis quæ dicit Sequitur :

Mundus ... malig- ... totus ... ositus. ... elagij ... rror.

Et scimus, quoniam filius Dei venit, & dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio ejus. Quid enim apertius his verbis? quid dulcius? quid adversus omnes hæreses fortius potuit dici? Christus est verus Dei filius. Pater Christi Jesu Domini nostri verus est Deus. Venit filius Dei sempiternus temporaliter in mundum, qui erat in mundo, & per quem factus est mundus. Neq; aliam ob causam venit nisi nostræ salutis, hoc est, ut daret nobis sensum cognoscere verum Deum. Nemo enim sine divina cognitione ad vitam venire, nemo Deum cognoscere nisi ipso docente poterat: sicut & ipse dicit, *Et nemo novit filium nisi pater, neque patrem quis novit nisi filius, & cui voluerit filius revelare.* Subauditur, Et patrem & filium. Utrunq; enim filius revelat, qui in carne visibilis apparens, divinitatis arcana per Evangelium suum modo patefacere dignatus est.

Christus venit, ut agnoscamus verum Deum.

Hic est verus Deus, & vita æterna.) Verum Deum dixerat esse filium, verum Deum hunc esse multoties repetit. Hunc dicit esse vitam æternam. Non utiq; ita sicut nobis vita promittitur æterna, quæ sic ex tempore nos suscipiat, ut nunquam nobis finem benè vivendi reponat: sed filius vita sine initio temporis semper manens, sine termino semper mansura.

Verus Deus Christus.

Filioli, custodite vos à simulacris.) Qui verum Deum cognovistis, in quo vitam habetis æternam, custodite vos à doctrinis hæreticorum, quæ perpetuam ducunt ad mortem: quia more illorum qui simulacra pro Deo faciunt, gloriam incorruptibilis Dei pravis dogmatibus in similitudinem corruptibilium rerum immutant. Custodite vos à philargyria, quæ est simulacrorum servitus. Observate, ne quas mundi illecebras, conditoris amori præponatis. Nam & hoc inter simulacra reputabitur, quatenus solius veritatis curam studiumq; habentes, in hujus visione mereamini sine fine lætari. *Mundus enim transit, & concupiscentia ejus. Qui autem fecerit voluntatem Domini, manet in æternum.*

Simulacra vitanda. Philargyria.

INCIPIT EXPOSITIO EIUS, IN SECUNDAM EPISTOLAM EJUSDEM.

SENIOR, *electæ dominæ & natis ejus, quos ego diligo in veritate.*) Quidam putant hanc & sequentem Epistolam non esse Joannis Apostoli, sed cujusdam presbyteri Joannis: cujus sepulchrum usque hodie monstratur in Epheso. Cujus etiam Papias auditor Apostolorum, & in Hierapoli Episcopus, in opusculis suis sæpè meminit. Sed hunc generalis Ecclesiæ consensus habet, quod has quoque Epistolas Joannes Apostolus scripserit, quia revera multam verborum & fidei similitudinem cum prima ejus Epistola ostendunt, & simili zelo detestantur hæreticos. Seniorem autem se dicit Joannes, vel quia jam provectus erat ætate, quando has scripsit epistolas, vel quia nomen senioris, id est, presbyteri etiam pontifici, propter maturitatem sapientiæ & gravitatis congruit. Unde & Petrus ait: *Seniores ergo qui in vobis sunt obsecro consenior & testis passionum Christi. Senior,* inquit, *electæ dominæ & natis ejus, quos ego diligo in veritate,* id est, vero amore diligo, illo videlicet qui secundum Deum est. Vel certè quos ideo diligo, quia perseverantes in veritate considero.

Epistola hæc cujus sit. Joannes presbyter. Papias.

Senior.

Consenior Petrus.

Et non

Et non ego solus, sed & omnes qui cognoverunt veritatem.) Quia contra hæreticos scribere incipit, qui à fidei veritate exciderunt, rectè omniũ qui veritaté cognoverunt unam dilectionem in Spiritu sancto esse commemorat, ut unanimitate simul & multitudine Catholicorum terreat eos qui ab eorum societate se cum pauci essent, segregarunt. Revera enim omnes per orbem Catholici, unam veritatis regulam sequuntur: non autem omnes hæretici & infideles unanimo errori consentiunt: verum non minus semet alterutrum, quam ipsam veritatis viam impugnant.

Catholicorum fides una, hæreticorũ multiplex

Propter veritatem quæ permanet in vobis, & in vobiscum erit in æternum.) Non aliam, inquit, ob causam te tuosque diligimus, nisi propter veritatem fidei, quæ in nobis semper inexpugnabilis perdurat, quia videlicet eandem etiam vos invincibiliter custodire comperimus.

Sit vobiscum gratia, misericordia, pax à Deo patre, & à Christo Iesu filio patris in veritate & charitate.) Quoniam negabant illius temporis hæretici, Marcion scilicet & Cerinthus, verum esse filium Dei Dominum nostrum JESUM Christum, & ei à nativitate humana principium dabant: rectè Joannes eum ad confutandos blasphemos, filium Dei patris esse commemorat. Gratiam quoque & misericordiam, & pacem ab illo, sicut & à Deo patre fidelibus esse dandam testatur, ut eum æqualem & coæternum patri demonstret, ejus dona eadem quæ patris esse designat, sicut & ipse Dominus de sua & patris consubstantialitate loquens, ait: *Quæcunq; enim pater fecerit, hæc & filius facit similiter.*

Marcion Cerinthus.

Christus æqualis patri.

Et nunc rogo te domina, non tanquam mandatum novum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus alterutrum.) Arguit hoc verbo hæreticos, qui nova dogmata relictis his quæ ab Apostolis audierant, inducere tentabant, ac per hoc fraternæ charitatis fœdera dissipabant. Dicit ergo, se nequaquam novum mandatum scribere, sed hoc solum hortari, ut antiqua fides in omnibus, & charitas illibata permaneat.

Quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non confitentur Iesum Christum venisse in carne.) Et de hæreticis potest intelligi, qui confitentur quidem Jesum Christum incarnatum, sed in aliqua parte fidei ejus non rectè sentiunt, aut veram ejus carnem, aut veram animam, aut veram divinitatem, aut verum ejus patrem Deum, aut verum ejus Spiritum sanctum Deum omnipotentem, aut aliud aliquid quod recta fides confitetur, negantes. Potest & de Judæis accipi, qui omninò Jesum Christum negãt, qui Christum in carne necdum venisse ad salutem mundi, sed ad interitum suum venturum expectant Antichristum.

Hæretici multi.

Iudæi.

Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina, hic & patrem & filium habet.) Nota verborum distantiam, & fidei complectere veritatem. Non permanentem in doctrina Christi, Deum non habere, permanentem autem in doctrina ejus, filium & patrem dicit habere, ut ostendat patrem & filium unum esse Deum verum, & coarguat eos mendacii, qui filium vel non esse Deum, vel posteriorem aut minorem patre asseverant.

Filius & pater Deus unus.

Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi, Ave, communicat operibus ejus malignis.) Hæc Joannes de schismaticis sive hæreticis detestãdis, quæ verbis docuit, etiam factis exercuit. Narrat enim de illo auditor ejus sanctissimus, & martyr fortissimus Polycarpus Smyrnæorum antistes, quod tempore quodam apud Ephesum balneas lavandi gratiâ fuisset ingressus, & vidisset ibi Cerinthum, exiliret continuò, & discederet non lotus, dicens: *Fugiamus hinc, ne & balnea ipsa corruant, in quibus Cerinthus lavat se, veritatis inimicus.* Idem etiam Polycarpus Marcioni aliquãdo cum occurrisset, dicenti sibi: Agnosce nos, respondit: Agnosco, agnosco primogenitum Satanæ. Tanta tunc Apostoli atq; eorum discipuli in religione cautela utebantur, ut ne verbi quidem communionem cum aliquo eorum, qui à veritate deviaverunt, habere paterentur; sicut & Paulus dicit: Hæreticum hominem post primã & secundam correptionem devita, sciens quia perversus est hujusmodi & peccat, cum sit à semetipso damnatus.

Ave non dicendum hæretico. Polycarpus de Ioanne.

Salutant te filij sororis tuæ electæ.) Sicut adversariis veritatis ave dicere prohibet, ita è contrario electos ex persona electorum salutat, ut & infideles restentur ab omnibus bonis, si fortè vel sic corrigi velint, & fidelium semper ad invicem pax augescat & charitas.

Electi ab electis salutandi

INCIPIT IN TERTIAM EIUS EPISTOLAM, EXPLANATIO ejusdem.

SENIOR *Gajo charissimo, quem ego diligo in veritate.*) Qui vel qualis fuerit iste Gaius, in processu Epistolæ monstratur. Quia videlicet ad fidem Christi quam perceperat, bonis accumulabat actibus, & si ipse ad prædicandum verbum minimè sufficiebat, eos tamen qui prædicarẽt de facultatibus suis sustentare gaudebat. Hunc autẽ esse Gajum arbitramur, cujus in Epistola ad Romanos Paulus meminit, dicens: *Salutat vos Gaius hospes meus & Ecclesia totius.* Quia enim hospes & qui suscipit & suscipitur appellari consuevit, erat hospes universæ Ecclesiæ, quia omnes qui ad se veniebant, & prædicatores videlicet & auditores verbi, benignè suscipiebat: sicut & hujus Epistolæ sequentia manifestè declarant. Vnde & Joannes eum in veritate diligit, hoc est, non temporalium gratia commodorum, sed solo perennium bonorum, quæ eum diligere videt intuitu. Fuisse autem Gaius Corinthi videtur ex eo, quod Paulus in illa moratus civitate, epistolam scripsit ad Romanos, quos & ex ejus nomine salutat. Sed & in Epistola ad Corinthios, Gaij quasi civis Corinthi meminit, dicens, *Gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum & Gaium: ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis.*

Gaius.

Hospes.

Charissime, de omnibus orationem facio, prospere te ingredi & valere, sicut prospere agit anima tua) Hoc (inquit) à Domino crebris exopto precibus, ut quod benè agis, benè perficias. Et sicut nunc anima, id est, interna mentis intentio prospere agit, id est, proficit in eleemosynarum operibus abundantibus, & benignitate animi dapsilis, & pecuniarum facultate quas indigentibus largiris, ita semper virtutibus plenam Domino adjuvante vitam ducere possis.

Majorem horum non habeo gratiam, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare.) Id est, ut eos quos prædicando vel baptizando filios Deo genui, cognoscam veritatem & rectæ fidei & bonæ operationis observantes.

Filij Ioannis.

Charissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos. Fideliter facis, dicit pro eo ut diceret, sicut vere es fidelis ita facis, ostendens ex operibus fidem tuam.

Pro nomine enim profecti sunt, nihil accipientes à gentibus.) Cum dicit *pro nomine*, subaudiendum est Domini JESV Christi. Sic enim loquebantur antiqui. Duabus autem ex causis pro nomine Domini sunt profecti, aut ad prædicandum videlicet nomen ejus propriè sponte venientes, aut propter nominis sancti fidem & confessionem à civibus sive à contribulibus suis patria expulsi.

Pro nomine.

Nos ergo debemus suscipere hujusmodi, ut cooperatores simus veritatis. Jungit se beatus Joannes, qui omnia dimiserat propter Christum, personæ fidelium divitum: quatenus eos ita alacriores reddat ad miserendum pauperibus & peregrinis, nec discredendum est illum veraciter dicere potuisse, quod Paulum dixisse legimus, *Ipsi scitis quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quia sic laborantes, oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini, sicut dixit, Beatius est magis dare quam accipere.* Cooperatores autem eos dicit veritatis, quia qui spiritalia dona habentibus, tẽporalia subsidia tribuit, in ipsis donis spiritalibus cooperator existit. Nam cum pauci sint qui spiritalia dona perceperunt, &

Cooperatores veritatis.

multi qui rebus temporalibus abundant: per hoc se divites virtutibus pauperum inserunt, dum eisdem sanctis pauperibus de suis divitiis impartiuntur. Hinc etenim Dominus ait, *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet.*

Diotrepes. *Scripsissem forsitan Ecclesiæ, sed is qui amat primatum gerere in eis, Diotrepes, non recipit nos.*) Diotrepes ut videtur, erat hæresiarcha temporis illius aliquis superbus & insolens, malens nova dicendo primatum sibi usurpare scientiæ, quàm antiquis sanctæ Ecclesiæ, quæ Joannes prædicabat, humiliter auscultare mandatis. Vnde Diotrepes speciosus, insulsus, sive decor insaniens interpretatur, ut perfidiam cordis etiam nomine signet.

Propter hoc si venero, commonebo ejus opera.) Id est, in omnium notitiam manifestius arguendo producam. Juxta illud Apostoli Pauli: *Quid vultis, in virga veniam ad vos?*

Linguas detrahentiam tolerémus. *Quæ facit, verbis malignis garriens in nos.*) Notandum quod linguas detrahentium, sicut nostro vitio non debemus excitare, ne ipsi pereant: ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat: aliquando autem etiam compescere, ne dum de nobis mala disseminant, eorum qui audire nos ad bona poterant, corda innocentium corrumpant. Hinc est quod Joannes detractoris sui linguam redarguit: ne suam prædicationem non audirent qui audire poterant, & in pravis moribus remanerent.

Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est.) Quod bonum illum imitari velit, subdendo aperit, dicens;

Demetrio testimonium redditur ab omnibus.) Quia videlicet ipse susciperet infirmos, & egentes pro veritate sustentaret. Hunc ergo Caio imitandum proponit, ut similiter omnium laude possit & ipse dignus existere.

Salutandi qui sint. *Pax tibi. Salutant te amici, saluta amicos per nomen.*) Amicis gratiam pacis mandat, & salutis, ut per hæc Diotrepen cæterosque veritatis inimicos, à salute & pace vestra monstret extraneos.

Finis trium Epistolarum Divi Ioannis.

INCIPIT EXPOSITIO VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, IN EPISTOLAM JUDÆ APOSTOLI.

Iudas Thaddæus. IUDAS *Iesu Christi servus, frater autem Iacobi, iis qui sunt in Deo patre dilectis & Iesu Christo conservatis & vocatis, misericordia, &c.*) Iudas Apostolus, quem in Evangelio Matthæus & Marcus Thaddæum appellant, scribit contra eosdem fidei corruptores, quos & Petrus & Joannes in suis damnant Epistolis.

Salus una. *Charissimi omnem sollicitudinem faciens scribendi vobis de communi vestra salute.*) De communi eorum salute dicit, de illa salute, quæ ipsi & illis erat communis. Omnium namque electorum una & communis est salus, fides & dilectio Christi.

Deprecans supercertari semel traditæ sanctis fidei.) Deprecans non aliam fidem discere quam eam, quæ semel tradita est vobis ab Apostolis, sed pro hac certari semper usque ad mortem.

Iudicium impii. *Subintroierunt enim quidam homines, qui olim præscripti sunt in hoc judicium impii.*) In hoc judicium dicit, in hanc damnationem, quam impii faciendo merentur. Vnde Dominus dicit, *Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero male egerunt, in resurrectionem judicii*, id est, damnationis.

Gratia Domini nostri. *Domini nostri gratiam transferentes in luxuriam.*) Domini nostri gratia mollivit duritiam legis, quia cum illa diceret, si quis hæc vel illa fecerit, lapidibus obruatur: si quis hæc vel illa fecerit, flammis comburatur: Dominus laxata districtione legis, dedit per Evangelii gratiam licentiam purgandi scelera commissa per pœnitentiam & eleemosynæ fructus. Sed hanc ejus gratiam transferunt in luxuriam, qui nunc tanto licentius ac liberius peccant, quanto minus se vident statim asperitate legis de admissis facinoribus examinari.

Dominator Christus solus. *Et solum dominatorem & Dominum nostrum Iesum Christum negantes.*) Solus dominator est Dominus noster Jesus Christus cum Patre & Spiritu sancto, sicut solus dominator est Pater cum Filio, & Spiritu sancto: sicut & solus dominator est Spiritus sanctus cum patre & filio. Sola dominatrix est tota ipsa Trinitas, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Quamcunque enim in eadem sancta & individua Trinitate personam nomines, solus Deus est. Et cum totam simul Trinitatem nominas, solum verum Deum nominas. Unde rectè intelligendum, quia quicunque hæretici patrem Christi verum Deum bonum & justum esse denegant, solum dominatorem & Dominum nostrum negant. Quicunque Jesum Christum verum esse filium Dei negant, & hi utique solum dominatorem & Dominum nostrum negant. Quicunque Spiritus sancti potentiæ derogant, etiam hi solius dominatoris & Domini nostri majestati contradicunt. Quia nimirum idem Pater & Filius & Spiritus sanctus, solus dominator & Dominus noster est.

Commonere autem vos volo, scientes semel omnia.) Omnia videlicet arcana fidei scientes, & non opus habentes recens quasi sanctiora à novis audire magistris.

Iesu Christi æternitas. *Quoniam Iesus populum de terra Ægypti salvans: secundo eos qui non crediderunt perdidit.*) Jesum non filium Nave, sed Dominum nostrum dicit, ostendens primum quia non ipse a partu sanctæ virginis, ut hæretici affirmant, principium habuit, sed juxta mysterium sui nominis ad salvationem credentium Deus æternus extitit. Deinde insinuans quod ita credentes salvat propitius, ut etiam justus damnet incredulos. Ita enim clamante ad se de afflictione Ægyptia primo salvavit humiles, ut secundo murmurantes contra se in eremo prosterneret superbos. Quod ideo inculcat, ut etiam nunc meminerimus illum sic per aquas baptismi, quod rubrum mare signabat, salvare credentes, ut etiam post baptisma humilem in nobis requirat vitam, atque à vitiorum sorde secretam, qualem merito eremi secreta conversio designabat. Quam profectò vitam, si quis vel a fide deviando, vel malè agendo violaverit: quasi reversus corde in Ægyptum non ad promissam regni patriam pervenire, sed inter impios merebitur interire. Aliter: Secundo eos qui non crediderunt perdidit, quia justus judex nonnullos culpis exigentibus, & nunc & postmodum percutit. Solos quippe pœna & supplicio liberat, quos immutat. Nam quos præsentia mala non corrigunt, ad sequentia perducunt.

Iesus angelos punivit. *Angelos vero, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni Dei vinculis æternis sub caligine servavit.*) Et in hac sententia, sicut in præcedente, primo reminiscendū, quod Jesus Dominus noster prævaricatores Angelos punivit. Qui enim homo in fine seculorum de virgine natus, Jesu nomen Angelo dictante accepit, ipse ante omnia secula natus ex patre Deus, omnē creaturam cum patre ut voluit, disposuit, & a principio superbientes Angelos, ita sub caligine aeris hujus damnavit, ut eosdem in die judicii graviores reservaret ad pœnas. Et ideo jure sunt damnandi, qui Christum Jesum, non

Deum verum, ſed hominem fuiſſe tantum, & de utroq; ſexu progenitum contendunt. Deinde inferendum, quod qui angelis peccantibus non pepercit, nec hominibus parcet ſuperbientibus: ſed & hos quoque cum ſuum principatum non ſervaverint, illum videlicet q 10 per gratiam adoptionis filii Dei effecti ſunt, ſed dereliquerint ſuum domicilium, id eſt, Eccleſiæ unitatem, in qua Deo renati ſunt, vel certè ſedes regni cæleſtis, quas accepturi erant, ſi fidem ſervarent: & ante judicium graviter, & gravius in judicio univerſali damnabit.

Sicut Sodoma & Gomorra, & finitimæ civitates, ſimili modo exfornicata, &c.) Quia dederat exemplum damnationis in eos, qui ſolum dominatorem & Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum negant, commemorato interitu, vel populi murmurantis & infidelis in deſerto, vel erigentium ſe contra auctorem nequam angelorum: jam dat exemplum pœnæ illorum, qui Domini noſtri Jeſu Chriſti gratiam transferunt in luxuriam, commemorans incendium Sodomorum.

Gratiam in luxuriam transferentium pœna.

Sodomitæ.

Similiter & ij carnem quidem maculant, dominationem autem ſpernunt, majeſtatem autem blaſphemant.) Subaudiendum eſt, & hi damnandi ſunt ſicut Sodomitæ, qui carnem maculaverunt: ſicut populus non credens, qui majeſtatem divinæ potentiæ blaſphemabat, ſicut angeli, qui dominationem ſui creatoris ſpernebant..

Cum Michael Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de corpore Moyſi, non eſt auſus judiciū inferre blaſphemiæ: ſed dixit, Imperet tibi Dominus.) De quibus ſcripturis Judas teſtimonium hoc aſſumpſerit, non facile patet. Sed tamen ſciendum, quia ſimile his aliquid in Zacharia propheta reperimus. Ipſe enim dicit: *Quia oſtendit mihi Dominus IESUM ſacerdotem magnum ſtantem coram angelo Domini, & Satan ſtabat à dextris ejus ut adverſaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan: Increpet Dominus in te Sathan, & increpet Dominus in te, qui elegit Hieruſalem.* Sed hoc in loco facillimè intelligitur: quod JESUS ſacerdos deſiderabat populum Iſrael de captivitate Babyloniæ liberari, atque ad patriam terram redire. Reſiſtebat autem illi Satanas, nolens Dei populum liberari, ſed magis hoſtibus & gentibus mancipari: ideoq; illum angelus, qui populi adjutor erat, increpabat, atq; injuriā ejuſdem populi removebat. Sed quando de Moyſi corpore contentionem cum diabolo Michael habuerit, incertum habemus. Attamen non deſunt, qui dicant eundem Dei populum Moyſi corpus appellatum, eo quod ipſe Moyſes illius populi portiu tuerit: ideoque Judas quod de populo factum legerat, rectè de Moyſi corpore factum dicere poſſit. Sed ubicunque & quandocunque hæc altercatio facta angeli cū diabolo fuerit, diligenter intuendum: quia ſi Michael Archangelus diabolo ſibi adverſanti blaſphemiam dicere noluit, ſed modeſto illum ſermone coercuit, quanto magis hominibus omnis blaſphemia cavenda eſt: & maximè, ne majeſtatem creatoris verbo indiſciplinato offendant.

Zach. 3

Angelus Satanam increpans

Moyſi corpus.

Blaſphemia cavenda nobis.

Væ illis, qui in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effuſi ſunt: & contradictione Core perierunt.) Via Cain abeunt, qui propter invidiam, meliorum nomen ſibi doctorum quo honorificentur aſſumunt. Et errore Balaam effuſi ſunt, qui pro amore terreſtrium commodorum, veritatem quam ipſi norunt, impugnant. Contradictione Core, qui vivus ad inferna deſcendit, intereunt, quicunque appetitu indebiti primatus ſeſe ab unitate ſanctæ Eccleſiæ fecerunt, ſcienteſque & prævidentes quantum mali gerant, ad ſcelerum tamen tartara deſcendunt. Et quidem Cain de fratricidio cogitantem Dominus corripuit, ſed eum invidia ſalvari non ſinit. Balaam autem adverſus Dei populum iter agentem Dominus vetuit, ſed amor pecuniæ, ne obtemperaret, obſtitit. Core ſuperbientem Moyſes Domino in ſe loquente lenire curavit: ſed eum elatio qua fervebat, inſanabilem reddidit. Sic profectò, ſic faciunt hæretici, qui ad increpationem ſanctæ Eccleſiæ emendari deſpiciunt: quin potius fratres gladio malæ doctrinæ, ſicut Cain interficere: malo conſilio decipere, ſicut Balaam: contra doctores Catholicos erigere, ſicut Core, ad ſuam ipſorum perditionem contendunt.

Via Cain.

Error Balaam.

Contradictio Core.

Hæretici.

Hi ſunt in epulis ſuis maculæ, convivantes ſine timore.) Maculatus eſt, qui peccat: macula eſt ipſum ſcelus, quod operatorem ſuum contaminat. Et ideo hæreticos quos arguit maculas appellat: quia non ſolum in commeſſationibus & ebrietatibus ſuis ſive carnalibus ſeu ſpiritalibus pereunt ipſi, ſed & alios perdunt & inquinant.

Macula.

Nubes ſine aqua, quæ à ventis circumferuntur.) Nubes ſunt ſancti prædicatores, qui converſationem habentes in cælis, miraculis coruſcant, & pluunt ſermonibus. De quibus Deo dicitur: *Et veritas tua uſque ad nubes.* Sed nubes ſunt ſine aqua hæretici, qui poſuerunt in cælum os ſuum per verba ſuperbiæ: ſed aquā ſapientiæ audientium corda non irrigant. Qui à ventis circunferuntur, quaſi ad ſuggeſtionem ſpirituum inviſibilium, in diverſos vitiorum raptantur errores.

Nubes prædicatores.

Nubes ſine aqua.

Arbores autumnales, infructuoſæ, bis mortuæ, eradicatæ.) Mortua eſt arbor, quæ non facit fructum bonum. Quæ vero etiam mali operis fructum protulit, bis mortua arbor appellatur. Et ſi ille qui boni operis fructum ferre noluit, pro ſua ſterilitate dicitur excidendus, & in ignem mittendus, quid putas illum mereri pœnarum, qui vel perverſe agendo, vel alios pervertendo peſſimos fructus attulit? Nec mirum, ſi infructuoſæ & bis mortuæ dicantur eſſe arbores, quæ eradicatæ eſſe probantur. De ſanctis enim dicitur: *In charitate radicati, & fundati.* Qui verò à charitatis ſoliditate ſe eradicare non timent: merito ſi quid boni fructus habere videntur, admittunt. Meritò tales autumnalibus arboribus comparantur, ut deſperata eorum ſalus oſtendatur. Autumni enim tempore non ſolum poma nulla naſci: ſed etiam ea quæ nata erant, matura ſolent decidere. Cui videlicet tempori aſſimilantur hi, qui & fructus fidei ferre ipſi negligunt, & ea quæ fideles quoslibet facere bona conſpiciunt, extirpare atque in caduca ſtudent negotia convertere.

Arbor mortua.

Autumnales arbores.

Fluctus feri maris deſpumantes ſuas confuſiones.) Fluctus feri maris, ſunt perverſi doctores: qui & in ſemetipſis inquieti ſemper, tumidi, tenebroſi & amari ſunt, & pacem Eccleſiæ quaſi ſtabilitatem firmitatemq; obicum ſemper impugnare non ceſſant. Sed tales rectè dicuntur deſpumantes ſuas confuſiones: quia inſtar tumentium undarum, quanto altius ſe ſuperbientes attollunt, tanto amplius confuſi, quaſi in ſpumas leviſſimas diſſolvuntur & pereunt.

Fluctus feri maris.

Sidera errantia, quibus procella tenebrarum in æternum ſervata eſt.) Sidera errantia quæ ſunt ſeptem, nunquam in eodem loco, ubi pridie fecerant, ortum vel occaſum faciunt: ſed modo ad intima zonæ brumalis deſcendunt: modo ad alta zonæ ſolſtitialis aſcendunt: modo mediā zonæ æquinoctialis lineam repetunt. Sic nimirum, ſic ſunt hæretici, qui lucem veritatis promittentes nunquam in eodem ſtatu docendi perdurant: ſed modo ſic, modo ſic, doctrinam ſuam informantes, ipſi utique quam ſit contemnenda lucis oſtentatio quam pollicentur, inſinuant. Et quidem inter planetas, id eſt, errantia ſidera, notiſſima ſunt, luna, lucifer, qui & veſper. Quæ nonnunquam in bono accipiuntur, quum ſol Dominus, luna Eccleſia eſt, lucifer Joannes Baptiſta, qui Dominum in carne naſciturum naſcendo, & teſtimonium lucis ei præbendo præceſſit. Sed & in malo legimus ſolem, dicente Domino de ſeminibus jactis in petroſa. *Sole autem orto ſtatim aruerunt.* Quod exponens ipſe ſubjungit, *Perſecutione autem orta propter verbum continuo ſcandalizantur.* Solis ergo ardor, fervorem perſecutionis indicat. Lunam in malo legimus, *Stultus ut luna mutatur.* Lucifer in malo. *Quomodo cecidiſti de cælo lucifer?* Quod non ſolum de primo diaboli caſu: ſed de membris quoque ejus quæ per hæreſim de Eccleſia ruunt, intelligi poteſt. Veſperum in malo. Et veſperum ſuper filios terræ conſurgere facis. Quia & Antichriſtus, & miniſtri ejus, quamvis ſe transfigurent velut angelos lucis: non tamen divinæ luci teſtimonium perhibent, ſicut lucifer ſoli: ſed magis opera tenebrarum ſuis ſequacibus oſtēdunt inſtar ſtellæ, quæ veſper dicitur: quæ in occidente veſpertina apparens, ſequuturæ noctis præcurſor exiſtit. *Sidera*, inquit, *errantia, quibus procella tenebrarum in æternum ſervata eſt.*

Sidera errantia.

Lucifer Veſper.

Rectè enim in tenebras tormentorum mittentur æternas: qui in Ecclesiam Dei sub nomine lucis tenebras inducebant errorum. Merito procella percellentur suppliciorum: qui in similitudinem tempestatum marinarum, pacem fidelium turbabant.

Prophetavit autem & de his septimus ab Adam, Enoch dicens, Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis facere judicium contra omnes.) Non contra omnes eos homines dicit, sed contra omnes impios, neminem illorum relinquens impunitum. De quibus subditur:

Et arguere omnes impios.) Septimum sane ab Adam dicit esse Enoch, qui hæc prophetavit, ut confirmet exemplo quod superius ait, *Qui jam olim præscripti fuerant in tale judicium impii homines, qui suo tempore subintroierunt ad subvertendam fidem piorum.*

Enoch.

Et arguere, inquit, omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impiè egerunt & de omnibus duris verbis quæ locuti sunt contra eum peccatores impii.) Vera quidem est hæc sententia, quia Dominus in judicio veniens impios, non solum de operibus, verumetiam de verbis arguet, & judicabit iniquos, attamen sciendum quia liber Enoch de quo illam assumpsit, inter apocriphas scripturas ab Ecclesia deputatur, non quia dicta tanti patriarchæ abjici ullatenus possint aut falsa debeant æstimari, sed quia liber ille qui sub nomine ejus offertur, non vere ab illo scriptus, sed sub titulo nominis ejus ab alio quodam editus videtur. Si enim verè ejus esset, non esset fidei sanæ contrarius. Nunc autem quia multa incredibilia continet: in quibus illud est de gigantibus, quod non habuerint homines patres, sed angelos, meritò doctis claret non esse viri veracis scripta quæ mendacio sordent. Unde & hæc eadem Judæ Epistola quia de Apocripho libro testimonium habet, primis temporibus à plerisque rejiciebatur. Tamen auctoritatem jam, & vetustate, & usu meruit, ut inter sanctas scripturas computetur: maximè quia tale testimonium de apocripho Judas assumpsit: quod non Apocriphum ac dubium: sed veræ lucis lucida esset veritate conspicuum.

Liber Enoch.

Iuda Epistola olim rejecta.

Hi sunt murmuratores, querulosi, secundum desideria sua ambulantes.) Tanto amplius quisque murmurat, & queritur de præsentibus Ecclesiæ laboribus, quanto minus in se desideria carnis extinxit. At contra sanctus Daniel & cæteri cælestium desideriorum viri, quantum obnixe superna sola desiderant, tantum contemptius transitoria cuncta quæ videntur adversa despiciunt.

Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes.) Ideò semetipsos reprobi segregant à sorte justorum: ideo sunt animales, id est, proprias animæ suæ concupiscentias sequentes, quoniam spiritum unitatis quo Ecclesia congregatur, quo spiritalis efficitur, habere non meruerunt. Ideò diffluunt; quia coagulum non habent charitatis.

Segregant se ipsos

Vos autem charissimi superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei in Spiritu sancto orantes, vosipsos in dilectione Dei servate.) In Spiritu sancto oramus, quando inspiratione divina compuncti supernum petimus auxilium, ad percipienda bona quæ ex nobisipsis habere nequimus. Ita ergo nos admonet beatus Judas superædificare nosmetipsos super fundamentum sanctæ fidei, ita nos ad domus Dei, quæ est Ecclesia lapides vivos adjungere. Ita nos in dilectione Dei servare præcepit, ut nunquam de nostris viribus præsumamus: sed in divinæ tuitionis adjutorium speremus; ne quis juxta dogma Pelagii à seipso salvari posse pronuntiet, sed omnes Spiritus sancti in nos petamus adventum, quo inspirati ardentius orare valeamus, ne forte cum his qui spiritum non habent, ideoque animales perseverant, a sanctæ Ecclesiæ societate segregemur.

Orare in Spiritu sancto.

Pelagii error.

Et hos quidem arguite judicatos, illos vero salvate de igne rapientes. Aliis autem misereamini in timore.) Quod ait in timore, ad cuncta alia quæ proposuerat jungendum est. Quia & apostatas quisquis arguit ac damnabiles ostendit, in timore debet agere, ne fortè sibi suisque quos diligit, aliquid tale contingat. Et qui de incendio vitiorum alterum castigans eripit, considerare se debet, ne & ipse tentetur. Et qui pœnitenti miseretur proximo, etiam illum necesse est hoc circumspectè agere, ne fortè plus justo vel severus existat vel pius.

In timore, malè arguendo.

Odientes, & eam quæ carnalis est, maculatam tunicam.) Carnalem tunicam corpus nostrum dicit. Non autem corpus nostrum odisse debemus, sed maculatum hoc omnimodis debemus odisse, & quantum valemus agere, ut hoc immaculatum reddamus, ut de carnali, spiritale mereatur effici. Quod quia non nostri arbitrii potestate, sed Dei gratia perficiendum est, rectè subjungitur:

Carnalis tunica.

Ei autem qui potens est, conservare vos sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in exultatione.) Benè hic dicit, in exultatione nos constituendos ante conspectum gloriæ Dei, quos superius admonebat, in timore Deo servire. Quia quanto magis trepidi de actibus nostris in præsenti fuerimus, tanto amplius in futuro de percepta mercede lætabimur.

In exultatione boni Domino præsentandi.

Soli Deo salvatori nostro per Iesum Christum Dominum nostrum gloria & magnificentia, imperium, & potestas ante omnia secula, & nunc & in omnia secula seculorum.) Hæc clausula & patri & filio coæqualem & coæternam, per omnia & ante omnia secula gloriam refert, ac regnum. Et eorum quoque qui minorem aut posteriorem patre filium credunt, coarguit errorem: cum dicit, Deo patri gloriam, magnificentiam, imperium, & potestatem esse per Jesum Christum Dominum nostrum. Et hoc non ab initio temporis alicujus, sed ante omne seculum, & nunc, & in omnia secula seculorum: Amen.

INCIPIT PROLOGUS EJUSDEM VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, IN EXPLANATIONEM APOCALYPSIS, QUÆ EST revelatio beati Joannis Apostoli.

DILECTISSIMO FRATRI EUSEBIO, *Beda salutem.*

Apocalypsis sancti Joannis, in qua bella & incendia intestina Ecclesiæ suæ Deus, verbis figurisq; revelare dignatus est, septem mihi (frater Eusebi) videtur esse divisa periochis.

Apocalypsis divisa septem periochis. Prima. In quarum prima, post præfationem copiosam, ad roborandam fidem fragilium, ac Domini passiones, & posteriores glorias enumeratas, similem filio hominis Ecclesia cernit indutum: qui commemoratis his quæ specialiter in septem Asiæ gesta vel gerenda sint Ecclesiis, generales totius Ecclesiæ luctas describit & palmas. Ubi sexto loco consulto subjiciendos Ecclesiæ Judæos, & tentationem orbis universi futuram, seq; promiiit citò esse venturum: septimo autem, tepidam ponit Laodiceam. *Filius enim hominis veniens, putas inveniet fidem in terra?*

Secunda In secunda autem periocha, descriptis in sede Dei quatuor animalibus, & viginti quatuor senioribus, agnum videt apertis septem libri signati sigillis, conflictus & triumphos Ecclesiæ referare futuros. Ubi juxta consuetudinem libri istius, usq; ad sextum numerum ordinem custodit: & prætermisso septimo recapitular, ac duas narrationes, quasi ordinem secutus, septimo concludit. Sed & ipsa recapitulatio, pro locis intelligenda est. Aliquando enim ab origine passionis, aliquando à medio tempore, aliquando de sola ipsa novissima pressura, aut non multo ante dicturus recapitulat. Illud tamen fixum servat, ut à sexto recapitulet.

Tertia. Tertia verò periocha, sub specie septem angelorum tuba canentium, varios Ecclesiæ describit eventus.

Quarta. Quarta, sub figura mulieris parturientis, & draconis eam persequentis, ejusdem Ecclesiæ labores & victorias aperit: & utrique militiæ præmia digna rependit. Ubi septem quoq; Angelorum dicta commemorantur, & facta & ipsi non pariter, ut supra. Hunc enim mystica solertia numerum penè ubique servat, cum & moris sit ejusdem Joannis, in Evangeliis quoq; & Epistolis, nihil tepide & breviter dicere.

Quinta. Quinta autem periocha per septem angelos, septem plagis novissimis terram perfudit.

Sexta. Sexta, damnationem meretricis magnæ, id est, impiæ civitatis.

Septima. Septima, ornatum uxoris agni, sanctæ videlicet Hierusalem de cælo à Deo descendentem ostendit.

Regulæ septem Tychonii. Prima. Septem quoq; regulas Tychonii, viri inter suos eruditissimi, quibus ad intelligendas scripturas studiosi plurimum adjuvantur, breviter commemorandas putavi. Harum prima de Domino & ejus corpore est: quando à capite ad corpus, vel à corpore transitur ad caput, & tamen ab una eademq; persona non receditur. Una enim persona loquitur dicens *Sicut sponso imposuit mihi mitram, & sicut sponsam ornavit me ornamento*: & tamen quid horum capiti, quid corpori, id est, quid Christo, quid Ecclesiæ conveniat, utique intelligendum est.

Secunda est de corpore Domini bipertito, vel potius de Domini corpore vero atq; simulato, ut sancto Augustino magis appellari placuit. Dicit enim Ecclesia, *Fusca sum, & speciosa sum*: sed utrunq; se esse dixit, propter communionem sacramentorum, & propter temporaneam commixtionem intra una retia piscium bonorum & malorum. Tabernacula quippè Cedar ad Ismaelem pertinent, quia non erit hæres cum filio liberæ.

Tertia est de promissis & lege, quæ alio modo, de spiritu & litera, vel de gratia & mandato potest appellari. Hæc sancto Augustino magna quæstio magis quàm regula, quæ solvendis est quæstionibus adhibenda, videtur. Ipsa est enim quam non intelligentes Pelagiani, vel condiderunt suam hæresim, vel auxerunt.

Quarta est de specie & genere. Species enim pars est. Genus autem totum, cujus ea pars est. Sicut unaquæque civitas, pars est totius provinciæ, & unaquæque provincia, pars est totius orbis. Unde & in notitiam vulgi verba ista venerunt, ut etiam idiotæ intelligant, quid specialiter, quid generaliter in quocunque præcepto imperiali sit constitutum. Fit hoc etiam de hominibus, sicut ea quæ de Salomone dicuntur, excedunt ejus modum, & potius ad Christum & Ecclesiam, cujus ille pars est, relata clarescunt. Nec species semper exceditur. Sæpè enim talia dicuntur, quæ vel ei quoque, vel ei fortassè tantummodo apertissimè congruant. Sed cum ab specie transitur ad genus, quasi adhuc de specie loquente scriptura, ibi vigilare debet lectoris intentio.

Quintam ponit regulam, quam de temporibus nuncupat. Potest autem (ut mihi videtur) etiam de numeris appellari. Hanc tropo synecdoche, vel legitimis numeris vigere dicit. Tropos synecdoche est aut à parte totum, aut à toto partem. Quo locutionis modo etiam illa de resurrectione Christi solvitur quæstio: pars enim novissima diei quo passus est, nisi pro tota die accipiatur, i. adjuncta etiā nocte præterita: & nox in cujus parte ultima resurrexit, nisi totus dies accipiatur, adjuncto scilicet illucescente die Dominico, non possunt esse tres dies & tres noctes, quibus se in corde terræ prædixit futurum. Legitimos autem numeros dicit, quos eminentius divina scriptura commendat, sicut septenarium, vel denarium, vel duodenarium, quibus plerunq; vel universitas temporis, vel rei alicujus perfectio designatur. Sicut *Septies in die laudem dixi tibi*, nihil est aliud, quam *semper laus ejus in ore meo*. Tantundem autem valent, & cum multiplicantur sive per denarium, sicut septuaginta & septingenti: unde possunt & septuaginta anni Heremiæ pro universo tempore specialiter accipi, quo est apud alienos Ecclesia, si e per seipsos, sicut decem per decem, centum: sicut duodecim per duodecim centum quadraginta quatuor: quo numero significatur universitas sanctorum in Apocalypsi.

Sextam regulam Tychonius recapitulationem vocat. Sic enim dicuntur in scripturis quædā, quasi sequantur in ordine temporis, vel rerum continuatione narrentur: cum ad priora, quæ prætermissa sunt, latenter narratio revocetur. Sicut in Genesi quod dicitur: *Isti filij Noe in tribubus & linguis suis. Ab his divisa sunt insulæ gentium super terram.* Et statim: *Erat autem omnis terra labij unius & sermonum eorundem.* Ita dictum videtur, tanquam eo jam tempore quo dispersi fuerunt, una fuerit omnibus lingua, cum potius recapitulando latenter adjungeret, qualiter sint linguæ divisæ.

Septima ejusdem regula est, de diabolo & ejus corpore. Aliquando enim in diabolum dicitur, quod non in ipso, sed in ejus corpore possit agnosci, sicut Dominus beato Job, ejusdem hostis fraudes & vires exponens, inter alia dicit, *Nunquid ad te preces multiplicabit, aut loquetur tibi mollia?* Non enim ipse diabolus legitur uspiam pœnitentiam acturus: sed corpus ipsius quod damnatum in fine dicturum sit: *Domine, Domine, aperi nobis.* Has ergo regulas non in Apocalypsi tantum, id est, in revelatione sancti Joannis

Apostuli, quam item Tychonius, & vivaciter intellexit, & veridice satisq; Catholicè disseruit, præterea duntaxat loca, in quibus suæ partis, i. Donatistarum schisma defendere nisus, persecutiones, quas ipsi à religioso Valentiniano principe videlicet, ut hæretici pertulerunt, Ecclesiis eorum & plebibus, domibusque & possessionibus sub Catholicorum manum contraditis, sacerdotibus exilio retrusis, deflet, & martyria vocans, has in eadem gloriatur Apocalypsi fuisse prædictas: verum in omni quoq; scriptura canonica, & præcipuè prophetica, easdem vigere regulas, quisq; vigilanter intenderit, inveniet. Cujus quidem auctoris & nos in hoc opere sensum secuti, nonnulla quæ extrinsecus posuit, breviandi causa omisimus: plura verò quæ illi utpote viro ingenioso, & qui, sicut de eo dictum est, veluti rosa in spinis effloruit aperta, nec quæsitu digna videbantur: quantum vel magistrorum traditione, vel memoria lectionis, vel etiam captu nostri sensus attingere potuimus, superadjicere curavimus. Nam & hoc in præceptis habemus, ut percepta talenta cum usuris referamus ad Dominum. Cumque opus memoratum in tres libellos relevandæ mentis gratia findi placuisset: *nescio quo enim modo*, ut beatus Augustinus ait, *ita libri termino reficitur lectoris intentio, sicut labor viatoris hospitio.* Nihilominus tamen ut facilior quærentibus inventio redderetur, eadem capitulorum intemerata series, juxta quod in ipso libello quondam præpositis brevibus distinxeram, per omnia videbatur esse servanda. Nostræ siquidem, id est, Anglorum gentis, inertiæ consulendum ratus: quæ & non dudum, id est, temporibus B. Gregorii Papæ, semen accepit fidei, & idem quantum ad lectionem tepidè satis excoluit, non solum dilucidare sensus, verum sententias quoque stringere disposui. Nam & aperta magis brevitas, quàm disputatio prolixa memoriæ solet infigi.

Opto in Christo valeas dilectissimè frater,
Bedæque tui semper memor esse
digneris.

Explicitus est Prologus.

EPIGRAMMA BEDÆ DE B. Joanne, & ejus Apocalypsi.

Exul ab humano dum pellitur orbe Ioannes,
Et vetitus Coeli est cernere regna soli,
Intrat ovans cœli Domino dilectus in aulam
Regis, & alti throni gaudet adesse choris.
Hic ubi subjectum sacra lumina vertit in orbem,
Currere fluctivagas cernit ubiq; rates,
Et Babel ac Solymam mixtis confligere castris:
Hinc atq; hinc vicibus tela fugamq; capi.
Sed mitem sequitur miles qui candidus agnum,
Cum duce percipiat regna beata poli.
Squameus est anguis, per tartara cæca maniplos
Submergit flammis, peste, fameq; suos.
Hujus quæ facies studiumve, ordove duelli,
Ars quæ, quæve phalanx, palma vel arma forent,
Pandere dum cuperem, veterum sata lata peragrans
Excerpsi [illegible]mpis germina pauca sacris.
Copia ne pulcer generet fastidia mensis,
Convivam aut tenuem tanta parare vetet.
Nostra tuis ergo sapiant si fercula labris,
Regnanti laudes da super astra Deo.
Sin altas, animos tamen amplexatus amicos,
Quæ cano corripiens pumice frange rogo.

INCIPIT LIBER PRIMUS VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, SUPER Apocalypsin.

CAPUT PRIMUM.

APOCALYPSIS *Iesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere servis suis.* Fundata per Apostolos Ecclesia, quali vel cursu dilatanda, vel fine perficienda esset, ad roborandos contra mundi adversa fidei prædicatores oportuit revelari. Cujus revelationem mysterii Joannes, more suo, filii gloriam ad patrem referens, Jesum Christum à Deo percepisse testatur.

Quæ oportet fieri cito.) Id est, quæ in præsenti tempore sunt Ecclesiæ ventura.

Et significavit.) Mysticis eandem Apocalypsin dictis innexuit, ne cunctis manifesta vilesceret. *Apocalypsis occulta.*

Mittens per Angelum suum.) Angelus enim Joanni in figura Christi visus est: sicut in sequentibus manifestius apparebit.

Servo suo Ioanni.) Ut per Joannem, qui singularis privilegio castitatis, hæc præ cæteris cernere promeruit, eadem omnibus suis palam faceret servis.

Qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi, quæcunque vidit.) Ne de persona Joannis dubites, ipse est qui verbo Dei æterno & eidem incarnato, sicut vidit, testimonium perhibuit dicens, *Cujus gloriam vidimus, gloriam quasi unigeniti à patre.* *Ioannes auctor operis.*

Beatus qui legit, & qui audit verba Prophetiæ, &c.) Ideo doctores & auditores beati sunt: quia verbum Dei servantibus, tempus breve laboris gaudia sequuntur æterna.

Ioannes septem Ecclesiis quæ sunt in Asia.) Per has septem Ecclesias omni Ecclesiæ scribit. Solet enim universitas septenario numero designari, quod septem diebus cunctum hoc seculi tempus evolvatur. *Septem Ecclesiæ.*

Gratia vobis, & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est. Et septem spiritibus. &c.) Gratiam nobis optat & pacem à Deo patre æterno, & à spiritu septiformi, & ab Jesu Christo, qui in homine suscepto testimonium perhibuit patri. Filium tertio loco nominat: de quo erat plura locuturus. Nominat & novissimè, quod ipse primus & novissimus: quia jam non nominaverat illum in patre dicendo, *Qui venturus est.*

Primogenitus mortuorum, & Princeps regum terræ.) Hoc est, quod Apostolus ait, *Vidimus Iesum Christum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.* Et alibi contumeliam crucis exponens adjecit: *Propter quod & Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen quod est super omne nomen.*

Et fecit nos regnum, & sacerdotes Deo & patri suo.) Quia rex regum, & sacerdos cœlestis se offerendo pro nobis nos suo corpori adunavit, nemo sanctorum est qui spiritaliter sacerdotii officio careat: cum sit membrum æterni sacerdotis. *Sacerdotii expers nemo.*

Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus.) Qui judicandus primo venit occultus, tunc judicaturus veniet manifestus. Hæc ideo commemorat, ut ad tolerantiam passionum confirmet Ecclesiam, nunc ab hostibus oppressam, tunc cum Christo regnaturam.

Et qui eum pupugerunt. Et plangent se super eum omnes tribus terræ.) In eadem illum forma videntes judicem potentem, in qua velut minimum judicaverunt, sera semetipsos pœnitentia lamentabunt.

Etiam Amen.) Quod novit certissimè Deo revelante futurum, interponens *Amen*, firmat sine dubitatione venturum. *Amen.*

Ego sum α & ω, initium & finis, dicit Dominus DEUS.) Initium, quem nullus præcedit: finis, cui nullus in regno succedit. *α & ω.*

Qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens.) Hoc idem dixerat de Patre: Deus enim Pater & venit, & venturus est in Filio.

Ego Joannes frater vester & particeps in tribulatione, & regno, & patientia.) Personam, locum, tempus, causamque visionis insinuat. Quam se etiam in spiritu vidisse testatur, ne à carnali phantasmate putaretur illusus.

Fui in Insula quæ appellatur Patmos, propter verbum Dei, & testimonium Jesu Christi.) Historia nota est, Joannem à Domitiano Cæsare propter Evangelium in hanc insulam relegatum, cui tunc cungruè secreta datum est cœli penetrare, cùm certa terrarum spatia negabatur excedere.

Temporis expressio. *Fui in spiritu in dominica die.*) Congruum quoque spirituali visioni tempus indicat. Solet enim Scriptura terminos causarum, sicut sæpè loci, vel corporis, vel aëris, sic etiam temporis exprimere statutos. Abraham quippè Angeli meridie, Sodomam vespere visitant. Adam post meridiem ad vocem Domini deambulantis expavit. *Noctis ratio.* Et Salomon nocte, sapientiam non servaturus accepit.

Et audivi post me vocem magnam tanquam tubæ dicentis, quod vides scribe in libro.) Voce priùs admonetur, ut ad visionem convertat intuitum.

Septem Ecclesiæ Asiæ. *Et mitte septem Ecclesiis quæ sunt in Asia.*) Non in his tantùm locis fuit tunc Christi Ecclesia, sed in septenario numero omnis plenitudo consistit. Asia quæ interpretatur elevatio, superbam mundi altitudinem, in quo peregrinatur Ecclesia, designat: & ut divini mysterii mos est, in specie genus convenit. Nam & Apostolus Paulus septem scribit Ecclesiis: non tamen eisdem quibus & Joannes. Et licèt ista septem loca figura sint totius Ecclesiæ septiformis, tamen gesta sunt in his specialiter quæ increpat & laudat.

Candelabra. *Et conversus vidi septem candelabra aurea.*) Pulchrè hic forma describitur Ecclesiæ, lumen amoris divini in pectoris casti fulgore præferentis. Juxta hoc quod Dominus ait: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes.* Cujus interiùs exteriùsque perfectionem per duas septenarii numeri partes designat: dum in ea singuli quatuor corporis qualitatibus consistentes, Dominum Deum suum ex toto corde, tota anima, totaque virtute diligunt.

Similis filio hominis. *Et in medio septem candelabrorum similem filium hominis.*) Similem filio hominis dicit, cùm morte devictâ ascendisset in cœlum. Etsi enim noveramus Christum secundùm carnem, sed jam nunc non novimus. Benè autem, in medio: *Omnes enim*, inquit, *qui in circuitu ejus sunt, offerent munera.*

Poderis. *Vestitum podere.*) Poderis, quæ Latinè tunica talaris dicitur, & est vestis sacerdotalis, Christi sacerdotium ostendit, quo se pro nobis in altari crucis obtulit hostiam Patri.

Mamillæ. *Et præcinctum ad mamillas zonâ aureâ.*) Mamillas, duo testamenta hic dicit, quibus sibi connexum sanctorum corpus imbuit. *Zona aurea.* Zona enim aurea, chorus sanctorum est, concordi charitate Domino adhærens, & testamenta complectens, *servantes* (ut inquit Apostolus) *unanimitatem spiritûs in vinculo pacis.*

Candor. *Caput autem ejus & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix.*) Antiquitas & immortalitas majestatis in capite candor ostenditur, cui præcipui quique velut capilli adhærentes, propter oves ad dexteram futuras, instar lanæ, & propter dealbatorum innumerabilem turbam, & electorum è cœlo datorum, instar nivis effulgeat.

Oculi Domini. *Et oculi ejus flamma ignis.*) Oculi Domini, prædicatores sunt, igne spiritali, & fidelibus lumen, & incredulis præbentes incendium.

Pedes. *Et pedes ejus similes orichalco sicut in camino ardenti.*) Pedes ignitos, novissimi temporis Ecclesiam dicit, quæ vehementibus est examinanda & probanda pressuris. *Orichalcum.* Orichalcum quippè est æs multo igne & medicamine perductum ad aureum colorem. *Libanus.* Alia translatio, quæ dicit similes orichalco Libani, significat in Judæa, cujus Libanus mons est, Ecclesiam esse persequendam, præcipuè novissimè. Nam & templum sæpè Libani nomen accepit, cui dicitur: *Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuos.*

Vox. *Et vox illius tanquam aquarum multarum.*) Vox confessionis, & prædicationis, & laudis, non in Judæa tantùm, sed in multis populis resonat.

Dextera. *Et habebat in dextera sua stellas septem.*) In dextera Christi est spiritalis Ecclesia. *Astitit*, inquit, *Regina à dextris tuis in vestitu deaurato.* Cui astanti ad dexteram dicit: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum.*

Gladius anceps. *Et de ore ejus gladius ex utraque parte acutus exibat.*) Qui de visibilibus & invisibilibus judicans, postquam occiderit habet potestatem mittere in gehennam ignis.

Facies. *Et facies ejus, sicut sol lucet in virtute sua.*) Qualis in monte discipulis, talis post judicium Dominus omnibus Sanctis apparebit. Impii enim in judicio videbunt, in quem pupugerunt. Totus autem hic filii hominis habitus etiam Ecclesiæ convenit, cum qua una natura ipse factus est Christus, honorem illi sacerdotalem, & judiciariam tribuens potestatem, & ut fulgeat sicut sol in regno Patris sui.

Et cùm vidissem eum, cecidi ad pedes ejus.) Tanquam homo ad spiritalem trepidat visionem, sed Domini clementiâ timor pellitur humanus.

Primus. Novissimus. *Et posuit dexteram super me, dicens: Noli timere, ego sum primus & novissimus.*) Primus, quia omnia per ipsum facta sunt. Novissimus, quia in ipso restaurantur omnia.

Claves mortis. *Et habeo claves mortis & inferni.*) Non solùm, inquit, mortem resurrectione devici: sed & ejusdem mortis habeo dominium. Quòd etiam Ecclesiæ Spiritum sanctum insufflando tribuit: *Quorum*, inquiens, *dimiseritis peccata, dimittuntur eis*, &c.

Scribe ergò quæ vidisti, & quæ sunt quæ oportet fieri post hæc.) Quæ solus vidisti, cunctis manifesta, varios scilicet Ecclesiæ labores, & malos in ea cum bonis usque in finem seculi commiscendos.

Septem Stellæ. *Septem stellæ Angeli sunt septem Ecclesiarum.*) Id est, rectores Ecclesiarum. *Sacerdos enim*, ut Malachias ait, *Angelus Domini exercituum est.*

CAPUT II.

Et Angelo Ephesi Ecclesiæ scribe.) Hujus Ecclesiæ juxta nominis qualitatem, partem increpat, & partem laudat. *Ephesus.* Ephesus enim & lapsus magnus, & voluntas mea in ea, interpretari dicitur.

Hæc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua.) Id est, vos in manu sua habet, suâque potestate regit & continet.

Qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum.) Qui in medio velut digrediens corda singulorum, & renes investigat.

Scio opera tua, & laborem tuum, & patientiam tuam, &c.) Video te (inquit) opera tua solerter agentem, & injurias malorum intolerabiles æquanimiter tolerantem: qui pseudoapostolorum verba factaque diligenter examinans, nullatenùs eis cedere voluisti.

Sed habeo adversum te, quòd charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque undè excideris, & age pœnitentiam, prima, &c.) In quibusdam quidem cœptum deseruisti amorem, quem nisi recuperaverint, lucis eos promissæ munere privabo. In quibusdam verò pravorum exemplo idololatriam scilicet & fornicationem odisti. Hæc enim tunc facta Nicolaitarum, sicut in sequentibus aperitur.

Qui habet aurem audiendi, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.) Quæ singulis scribit, universis se dicere demonstrat Ecclesiis. Non enim Ephesiorum Ecclesia sola, si eam non pœniteret, de loco suo movenda erat, aut Pergamis tantùm sedes est satanæ, & non ubique. Sic & cætera singularum, omni cummunia sunt ecclesiæ.

Vincenti dabo edere de ligno vitæ quod est in paradiso.) Lignum vitæ Christus est, cujus in cœlesti paradisi visione, & in præsenti Ecclesiæ corpore, sanctæ reficiuntur animæ.

Et Angelo Smyrnæ Ecclesiæ scribe.) Huic Ecclesiæ de toleranda persecutione suggerit, cui & nomen congruit. *Smyrna.* Smyrna enim myrrha dicitur, quæ mortificationem carnis designat.

Hæc dicit primus & novissimus, qui fuit mortuus & vivit.) Qui & omnia creavit, & omnia moriendo restauravit. Apta præfatio patientiam suasuro.

Pauperes spiritu.

Scio tribulationem tuam & paupertatem, sed dives es.) Beati enim *pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Quod pulchrè Fortunatus brevi versu exposuit dicens: *Pauper in angusto regnat habendo Deum.*

Iudæi qui.

Qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt.) *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Judæus enim religionis est nomen. Undè & Apostolus: *Qui in abscondito* (inquit) *Iudæus est, & circumcisione cordis in spiritu, non litera.*

Ecce missurus est ex vobis diabolus in carcerem, ut tentemini.) Universali Ecclesiæ hæc dicta conveniunt, adversus quam diabolus inextricabiles semper inimicitias exercet.

Dies decem.

Et habebitis tribulationem diebus decem.) Totum tempus significat, in quo Decalogi sunt necessaria mandata. Quamdiu enim lucem verbi divini sequeris, carcerem necesse est adversantis inimici patiaris. Quidam decem gentium persecutiones à Nerone Cæsare usque ad Diocletianum significatas intelligunt.

Esto fidelis usque ad mortem. & dabo tibi coronam vitæ.) Quò decem dies pertingant, ostendit, qui usque ad mortem fidem servare suadet.

Mors secunda.

Qui vicerit, non lædetur à morte secunda.) Qui fideliter permanserit usque ad mortem carnis, mortem animæ non timebit æternam.

Pergamus

ET *Angelo Pergami Ecclesiæ scribe.*) Pergamus interpretatur dividens corda eorum, qui judicando distinxit inter virtutem fidelium, & Nicolaitarum perfidiam, ut cornua peccatorum confringerentur, & exaltarentur cornua justi.

Hæc dicit qui habet romphæam utrâque parte acutam.) Judiciariam potestatem congruè præmisit, qui erat victoribus præmia, & pœnam redditurus errantibus.

Scio ubi habitas, ubi sedes est satanæ. & tenes nomen meum, & non negâsti fidem meam.) Approbo quidem patientiam tuam, quę inter reprobos, qui thronus sunt diaboli, commorata, me non nomine tantùm, quo Christiana diceris, sed fide colis integra etiam in tempore persecutionis ferventæ; sed improbo quod seductores etiam in te cerno doctores.

Antipas.

Et in diebus illis Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos.) Quidam martyrem Pergamo passum, alii Dominum Christum intelligunt, qui ab incredulis, etiamnunc quantum in ipsis est, occiditur.

Edere & fornicari.

Edere & fornicari.) Hęc duo sunt principalia, quibus carnales quique militant, *quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum.*) Sed & omne opus malum idololatria est, & fornicatio spiritalis.

Nicolaita

Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.) Nicolaitæ sunt dicti à Nicolao Diacono: quem refert Clemens de zelo pulcherrimæ conjugis increpatum, respondisse, ut quicunque vellet, eam acciperet uxorem, & ob hoc infideles docuisse, quòd Apostoli cunctis promiscua communiaque fœminarum consortia permitterent. Dicuntur autem Nicolaitæ quædam etiam fabulosa & penè gentilia de mundi prædicâsse principio, nec ab eis quæ immolantur, cibos suos separâsse.

Vincenti dabo manna absconditum.) Qui carnis illecebram, hypocritis licèt suadentibus, contempserit, jure dulcedine panis invisibilis, qui de cœlo descendit, saturabitur.

Calculus candidus.

Et dabo illi calculum candidum.) Id est, corpus nunc baptismo candidatum, tunc incorruptionis gloriâ refulgens.

Nomen novum.

Et in calculo nomen novum scriptum.) Ut filii Dei nominemur & simus.

Quod nemo scit, nisi qui accipit.) Quia *qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non custodit, mendax est.*) Non enim gustat hypocrita quàm suavis sit Dominus.

Thyatira

ET *Angelo Thyatiræ Ecclesiæ scribe.*) Thyatira transfertur in hostiam. Sancti autem exhibent corpora sua hostiam viventem.

Oculi flammei.

Hæc dicit Filius Dei, qui habet oculos tanquam flammā ignis.) Qui sint oculi flammei, inferiùs aperit dicens: *Ego sum scrutans renes & corda: & dabo unicuique vestrûm secundùm opera vestra.*

Orichalco simil. ped.

Et pedes ejus similes orichalco,) Et hoc exponit quòd hujus Ecclesiæ novissima sint opera plura prioribus.

Sed habeo adversus te, quia permittis mulierem Iesabel, quæ se dicit Propheten, docere.) In tuo quidem opere & fide laudabilis es, sed in hoc vituperabilis, quia Pseudoapostolorum synagogam, quæ se Christianam fingit, non dignâ invectione redarguis. Nomen Jezabel, quod fluxum sanguinis sonat, convenit hæreticis. Et specialiter fuisse conjicitur, mulier in supradicta Ecclesia docens memorata facinora, quæ figura esset totius Jezabel per orbem, cui etiam manifestam comminatur ultionem.

Iezabel.

Et seducere servos meos fornicari, & manducare de idolothytis.) Utiq; sub Christi nomine fornicationem & idololatriam spiritalem docebat. Nam quomodo apertè idolorū culturam doceret, quæ in Ecclesia Prophetam se dicebat.

Lectus gehenna.

Ecce mitto eam in lectum.) Justo Dei judicio agitur, ut in lecto pœnæ jaceat æternæ: quæ miseros in lecto libidinis stravit.

Filij ejus.

Et filios ejus in mortem.) Filios hic posterioritatem & opera mulieris nominat; quibus mortem non momentaneam corporis, sed animæ minatur æternam.

Et scient omnes Ecclesiæ, quia ego sum scrutans renes & corda.) In renib', delectationes: in corde, cogitationes significat.

Renes & corda.

Et dabo unicuique vestrûm secundùm opera vestra.) Opera ergò nostra & dicta possunt esse nota hominibus: sed quo animo fiant, & quò per illa pervenire cupiamus, solus ille novit qui perspicit quid quisque cogitet, quid quemque delectet. Quā autem consequentiā fornicationem & idololatriam, quæ crimina sunt manifesta, puniens, occultorum dicitur cognitor, nisi quia hæc in minimis etiam possunt appellari delictis? *Perdes*, inquit, *omnes qui fornicantur abs te.* Et idem qui hæc audit Apostolus Joannes, cùm de falsis fratribus disputaret, ita conclusit: *Filioli*, inquit *custodite vos à simulacbris.*

Vobis autem dico & cæteris qui Thyatiræ estis.) Sicut impiis pœnitentiam suadet, & pœnam minatur: sic ad patientiam pios præmiis hortatur æternis.

Cognoscere.

Qui non cognoverunt altitudines satanæ. Nullo utique consensu probaverunt.) Sic & qui operantur iniquitatem, non cognoscunt Deum, licèt ipsum prædicent. Hoc modo & Deus licèt omnes noverit, non cognovit operarios iniquitatis.

Non mittam super vos aliud pondus: tamen quod habetis tenete donec veniam.) Non patiar vos tentari supra id quod potestis. Aliter, *Attendite*, inquit, *à falsis Prophetis. Non enim ego vobis novam mitto doctrinam: sed quam accepistis, servate in finem.*

Qui enim vicerit falsa, & mea jussa custodierit, dignâ mercede donabitur, & dabo illi potestatem super gentes.) In Christo habet Ecclesia hanc potestatem tanquam corpus in capite. In quo secundùm Apostolum nobis Deus omnia donavit.

Et reget illas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur.) Inflexibili justitiâ regit mites, ut fructus plus afferant. Destruit verò contumaces: ut vel in æternum pereant, vel conterantur in eis cupiditates terrenæ: & veteris hominis lutulenta negotia, quicquid de peccatore limo contractum atque inolitum est.

Stella matutina

Et dabo illi stellam matutinam) Christus est stella matutina: qui nocte seculi transacta lucem vitæ sanctis promittit & pandit æternam.

CAPUT III.

ET *Angelo Ecclesiæ Sardis scribe.*) Hunc Angelum, id est, sacerdotem minùs solertem in malis corrigendis arguit. Quosdam tamen in albis ambulantes habere collaudat: quibus nomen sardis lapidis utique pretiosi congruit.

Sardis.

Scio opera tua, quia nomen habes quòd vivas, & mortuus es.) Tibi quidem vivus esse videris, sed si non in pravorū correctione vigilaveris, jam inter mortuos computaberis.

Opera plena. *Non enim invenio opera tua plena coram Deo meo.*) Plena coram Deo non sunt opera rectoris, si non & cæteros excitare contenderit, quamvis hominibus innoxius esse videatur.

Veniam ad te tanquam fur.) Sicut in Evangelica parabola, sic & hic exemplo furis cavendi, vigilare præmonet.

Nomina pauca. *Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinaverunt vestimenta sua.*) Non dixit paucos, sed pauca nomina. Proprias enim cives vocat nominatim: qui Moysen novit ex nomine, & suorum nomina scribit in cœlo sanctorum.

Qui vicerit sic vestietur vestimentis albis.) Omnes ad illorum provocat habitum: qui holosericam baptismi inviolatam servaverunt.

Philadelphia. ET *Angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe,*) Philadelphia, dilectio fraterna interpretatur: cui janua regni aperitur, & a Domino diligi promittitur.

Clavis David. *Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clavem David.*) Id est, regiam potestatem, quia sive ex David stirpe natus, sive quia prophetia David, Christi est dispensatione patefacta.

Qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit.) Legis divinæ secreta, solius Christi potestate panduntur fidelibus, clauduntur infidelibus.

Christi potestas. *Ecce dedi coram te ostium apertum, quod nemo potest claudere.*) Janua scientiæ cœlestis, quam Ecclesiæ suæ Christus aperuit, nullius unquam vi aut nisu præcluditur.

Ostium scientiæ. *Quia modicam habes virtutem, & servâsti verbum meum.*) Causam ostendit, quòd ideò hæc dona promeretur Ecclesia: quia non in suis viribus, sed in Regis Christi gratia confidit, lausque est protegentis Dei & devotionis Ecclesiæ, quod modicæ fidei aperiatur ostium vincendi: & quòd modica virtus fide roboretur.

Ecce dabo de synagoga satanæ: qui dicunt se Judæos esse, & non sunt.) Hoc enim Ecclesiæ tunc promisit: quia non Philadelphiæ tantùm crediderunt ex synagoga Judæorum, sicut in Actibus Apostolorum invenimus.

Quoniam servâsti verbum patientiæ meæ, & ego te servabo ab hora tentationis quæ ventura est.) Quoniam exemplum meum servâsti in adversis tolerandis, & ego te vicissim ab imminentibus servabo pressuris: non quidem ut non tenteris, sed ut non vincaris adversis. At licèt Ecclesia semper exerceatur adversis: potest tamen hic hora tentationis & humiliatio Judæorum sub tempore Antichristi significari: ut sicut in sequentibus in textu sæpiùs ordine, sic & hic in textu Angelo novissima persecutio designetur. *Persecutio sub Antichristo.* In qua quidem Judæorum mali decipiendi & decepturi, alii autem Heliæ magni Prophetæ monitis legem spiritaliter intellecturi, & Ecclesiæ membris incorporati, creduntur hostem fortiter esse victuri.

Ecce venio citò. Tene quod habes: ut nemo accipiat coronam tuam.) Ne tolerando lassescas. Citò enim auxiliabor, ne fortè te deficiente alius tibi decretam accipiat mercedem. Sic Sanctorum numerum, qui apud Deum fixus est impossibile est zizaniorum crescentium perfidiâ breviari. Si enim corona alteri tradatur amissa, non vacat locus ejus, qui quod tenebat, amisit.

Columna Ecclesiæ. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei: & foras non egredietur amplius.*) Qui adversa propter me devicerit, gloriosus in templo Ecclesiæ nullam adversitatis timebit ultra jacturam. Hæ columnæ, id est, sancti viri nunc sustinendo Ecclesiam muniunt, tunc eminendo decorant, sicut illæ duæ in foribus templi Salomonis.

Et scribam super eum nomen Dei mei.) Quia videlicet per adoptionem filii Dei dicimur.

Et nomen civitatis Dei mei, novæ Hierusalem.) Unitati Ecclesiæ sociabitur, quæ gratiâ cœlesti in novam vitam generata est.

Nomen novum. *Et nomen meum novum.*) Hoc est, nomen Christianorum, non quòd novum sit istud Filio Dei, qui hanc habuit claritatem antequã mundus fieret; sed novum filio hominis, qui fuit mortuus & resurrexit, & sedet ad dexteram Dei.

Laodicia. ET *Angelo Laodiciæ Ecclesiæ scribe.*) Laodicia dicitur tribus amabilis Domini, sive fuerunt in vomitu. Erant enim ibi & quibus diceret: *Incipiam te evomere ex ore meo.* Et quibus item: *Ego quos amo, arguo & castigo.* Ex Græco autem populus justus interpretatur.

Amen Christus. *Hæc dicit Amen, testis fidelis & verus, qui est principium creaturæ Dei.*) Amen, verè sive fideliter interpretatur. Christus ergò, qui est in divinitatis essentia veritas, per incarnationis mysterium principium creaturæ Dei, factum esse commemorat, ut per hæc ad tolerantiam passionum conformet Ecclesiam.

Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus, &c.) Nec in fide fervidus es, nec in totum infidelis. Quòd si adhuc infidelis esses, adhuc tibi spes convertendi maneret; nunc verò quia voluntatem Domini, quam cognovisti, non facis, de visceribus Ecclesiæ meæ projicieris.

Dives verè. *Quia dicis quòd dives sum, & locupletatus, & nullius egeo, &c.*) Solâ fide contentus, justitiæ tibi frustrà divitias usurpas; sed si verè dives esse desideras, fervorem charitatis pressurarum flammâ probatum, derelictis omnibus eme, atque oculos mentis non stibio fallacis jactantiæ, sed divinæ scientiæ perunge collyrio. *Collyrio perungere oculos.* Collyrio oculos inungere, est executione boni operis intelligentiam Scripturæ sanctæ promereri.

Ego quos amo, arguo & castigo.) Ne refugias pati adversa, cùm hoc speciale sit indicium amari à Domino.

Æmulare ergò, & pœnitentiam age.) Ostendit fuisse illic qui æmulandi sequendique fuissent.

Ecce sto ad ostium & pulso, &c.) Ostium quidem cordis tui exhortationis dexterâ pulso, quam si libenter receperis, me inhabitatore & cohærede dignus habeberis.

Confessor Christi. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.*) Confessorem participem dicit potestatis & judicii. *Qui consedere,* inquit, *nos fecit in cœlestibus in Christo.*

Sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus.) Vincens Dominus in throno cum Patre sedit, quia post professionis certamina, post palmam resurrectionis claruit se omnibus, quòd potestati Patris esset æqualis, indicavit. Nota, in singulis Ecclesiis primò Dominum suam indicare potentiam, dehinc opera Ecclesiæ vel laudanda, vel vituperanda, intermixta semper admonitione exercere. Postremò, mercedem quæ & in præsenti & in futuro potestin eligi, utrique parti rependere debitam. Cùm verò adjungit: *Qui habet aures, audiat,* aures proculdubio cordis ad mandatorum obedientiam intelligere convenit.

CAPUT IV.

POst hæc vidi, & ecce ostium apertum in cœlo.) Descriptis Ecclesiæ operibus, quæ & qualis futura esset, recapitulata Christi nativitate, eadem aliter dicturus. Totum enim tempus Ecclesiæ variis in hoc libro figuris repetit.

Ostium. *Ecce,* inquit, *ostium apertum in cœlo.*) Convenienter ostium cœleste ascensurus aspicit, cui cœlestia mysteria pandi promittuntur. Vel quia ostium Christus est, qui illum crediderit natum & passum, conscendit cœlum, id est, Ecclesiæ altitudinem, & videt futura spiritalis effectûs sicut dicit.

Et statim fui in spiritu. Et vox prima quam audivi.) Similis utique priori voci, quæ dixerat: *Quod vides, scribe in libro.*

Solium Domini. *Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens.*) Ecclesiam Dominus inhabitat. Gregorius Papa, solium Dei in visione Micheæ, Angelicas potestates interpretatur. Quarum mentibus altiùs præsidens, inferiùs cuncta disponit.

Jaspis. Sardis. *Et qui sedebat, similis erat aspectui lapidis jaspidis & sardinis.*) Jaspidis color aquam, sardis ignem significat. Quibus duobus judicium novimus celebrari. *Sicut enim,* inquit, *in diebus Noë, ita erit & adventus filii hominis.*

Iris. *Et iris in circuitu sedis, similis visioni smaragdinæ.*) Iris, qui fit sole nubes irradiante, & post diluvium primo propitiationis indicio factus est, intercessu sanctorum, quos Dominus illustrat, Ecclesiam muniri designat. Qui benè smaragdo lapidi nimiæ viriditatis comparantur, quò enim hæreditatem immarcessibilem sibi perfectiori expectant, eò protinùs etiam cæteros, orando protegunt.

Sedilia viginti quatuor.

Et in circuitu sedis sedilia vigintiquatuor, & super thronos vigintiquatuor seniores sedentes.) Ecclesiam, quam propter societatem fidei in una sede viderat, eandem per geminum testamentum de Patriarchis & Apostolis generatam in vigintiquatuor sedibus cernit. Sedentem autem propter judiciariam ejus in Christo dignitatem. Sedebunt enim & judicabunt universa membra, sed in uno & per unum caput. Nam quomodo potuerunt sancti in judicio sedere, stantes ad dexteram judicis? Possunt etiam vigintiquatuor seniores in illis intelligi, qui perfectionem operis, quæ senario numero commendatur, clarâ Evangelii prædicatione consummant. Nam quater seni, vigintiquatuor faciunt.

Seniores viginti quatuor.

Circumamictos vestimentis albis, & in capitibus eorum coronas aureas.) Id est, bonis operibus indutos, perenni mentis memoriâ gaudia superna quærentes. Sæpè enim capitis nomine, mens solet intelligi.

Caput.

Et de throno procedunt fulgura, & voces & tonitrua.) Hoc est quod Marcus ait: Illi autem profecti, prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

Spiritus septiformis.

Et septem lampades ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei) Unum Spiritum dicit septiformem, unus enim est Spiritus. Septiformitas autem, perfectio est & plenitudo. Commemorato verò Spiritu sancto, convenienter unda baptismi sequitur, in qua idem Spiritus percipi creditur.

Vitrum. Crystallū.

Et in conspectu sedis, tanquam mare vitreum, simile crystallo.) Propter fidem veri baptismi refertur ad vitrum, in qua non aliud videtur exteriùs, quàm quod gestat interiùs. Crystallo quoque, quod de aqua in glaciem & lapidem pretiosum efficitur, baptismi gratia figuratur.

Et in medio sedis & in circuitu sedis quatuor animalia plena oculis antè & retrò.) Cunctas throni Dei, id est, Ecclesiæ partes, lumen Evangelii de præteritorum futurorumque scientia replet.

Animalia quatuor. Matthæus leo, &c.

Et animal primum simile leoni, &c.) Hæc animalia multifariè interpretantur. Beatus autem Augustinus juxta ordinem libri illius, Matthæum in Leone dicit intelligi, qui regiæ dignitatis in Christo prosapiam narrat, qui & *vicit Leo de tribu Iuda. Catulus* enim *Leonis Iuda.* Et in quo ut Rex a Rege timetur, à Magis adoratur. Ubi etiam Rex cum servis rationem ponit. Rex nuptias filio facit, & ad ultimum Rex segregat oves ab hœdis. Lucam in vitulo, qui hostia magna fuit in lege: ejus enim non solùm principia circa templum & sacrificia diversantur, sed & ita concluditur: *Et erant semper in templo laudantes & benedicentes Deum.* Facies verò hominis Marcum significat, qui nihil de regali vel de sacerdotali Domini potentia locutus, tantùm hominis Christi gesta simpliciter narrat. Aquila autem, Joannes est, qui nativitatem Verbi velut ortum solem perspicaciter aspectat. Animalia autem, nunc Evangelistas, nunc totam significant Ecclesiam. Cujus fortitudo in leone, victimatio in vitulo, humilitas in homine, sublimitas in aquila volante monstratur.

Lucas vitulus. Marcus homo. Joannes aquila.

Senarius.

Singula eorum habebant alas senas.) Perfectione suæ doctrinæ Ecclesiam ad alta sublevant: Senarius enim numerus ideò perfectus dicitur, quia primus suis partibus impletur. Unum quippè, quod est sexta senarii pars, & duo, quod est tertia, & tria, quod est dimidium, eundem senarium faciunt. Aliter. Alæ senæ quatuor animalium, quæ sunt vigintiquatuor, totidem veteris testamenti libros insinuant, quibus Evangelistarum & fulcitur auctoritas, & veritas comprobatur.

Alæ senæ.

Oculi intùs & foris.

In circuitu & intùs plena sunt oculis.) Sancta Ecclesia & corãDeo, & coram hominibus se vigilanter attendit, cujus inferiores oculos aspexerat Psalmista, cùm dicit: *Omnis gloria ejus filiæ Regum ab intùs.* Exteriores verò, cùm continuò subdit: In fimbriis aureis circumamicta varietate. Aliter. Sive literam attendas, sive allegoriam quæras, lucē semper in Evangelio reperies. Alia translatio sic habet: *plena oculis ante se & retrò.* Quia lux Evangelii & ænigmata legis irradiat, & novę gratię mundo fulgorē infundit.

Oculi antè & retrò.

Et requiem non habebant die ac nocte, dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens.) Sancta animalia cuncto tempore seculi unam dominationem deitatis, omnipotentiam & æternitatem sanctæ Trinitatis affirmant, manente intellectualis creaturæ perpetuâ in cœlestibus laude.

Procedebant vigintiquatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant.) Animalibus personantibus laudem, id est, Evangelistis prædicantibus Christi dispensationem, omnis Ecclesia, quæ in præpositis constat & populis (hoc enim geminatus duodenarius numerus significat) statim cadens in faciem, adorat viventem in secula seculorum.

Ecclesia.

Et mittebant coronas suas ante thronum.) Duo videlicet assignantes, quicquid virtute, quicquid habebant dignitate. Quippè qui ex nihilo cuncta creaverit.

CAPUT V.

Liber.

Et *vidi in dextera sedentis super thronum, librum scriptum intùs & foris.*) Hæc visio mysteria nobis sanctæ Scripturæ per incarnationem Domini patefacta demonstrat. Cujus unitas concors vetus Testamentum quasi exteriùs, & novum continet interiùs.

Sigilla octo.

Signatum sigillis septem.) Id est, vel omni latentium mysteriorum plenitudine tectum, vel Spiritûs septiformis dispositione conscriptum.

Et audivi Angelum fortem prædicantem voce magnâ: Quis est dignus aperire librum?) Prædicationem legis insinuat. Multi enim Prophetæ & justi cupiêrunt videre quæ Apostoli viderunt. Et de hac salute, ut Petrus ait, *exquisiêrunt atque scrutati sunt Propheta.* Hic est liber, qui in Esaia & scienti literas, & nescienti irreferabilis est. Cujus tamen etiam illic ita prædicatur apertio: *In die illa audient surdi verba libri.* De quo & Ezechiel: *Et vidi,* inquit, *& ecce manus missâ ad me, in qua erat liber involutus, & expandit illum coram me. qui erat scriptus intùs & foris.* Ubi & hoc quod Joannes tacuit, quid videlicet in libro scriptum esset, adjunxit dicens: *Et scripta in eo erant lamentationes, & carmen, & va.* Cuncta enim series veteris & novi testamenti, pœnitentiam pro peccatis agendum, regnum cœleste quærendum, & fletus infernales præmonet esse fugiendos.

Et nemo poterat in cælo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum.) Neque Angelus, neque ullius justorum etiam carnis vinculo absolutus, mysteria divinæ legis revelare vel investigare potuerunt; neque respicere illum, id est, contemplari splendorem gloriæ novi Testamenti. Sicut filii Israël in faciem latoris veteris Testamenti, novum continentis aspicere non poterant.

Et ego flebam multum.) Communem humani generis miseriam agnoscens doluit.

Flere cur vetatur.

Et unus de senioribus dixit mihi, Ne fleveris: Ecce vicit Leo de tribu Iuda.) Flere prohibetur, quia jam tunc impletum erat in Christi passione, quod diu latebat mysterium, cùm illo tradente spiritum, *velum templi scissum est.* Cui dicitur: *Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti,* &c. Sequitur, & describit quomodo, & ubi vicerit Leo de tribu Juda.

Agnus & Leo Dominus.

Et *vidi in medio throni, & quatuor animalium, & seniorum, & agnum stantem tanquam occisum.*) Idem Dominus, qui agnus est innocenter moriendo, Leo quoque factus est, mortem fortiter evincendo. Tychonius agnum Ecclesiam dicit, quæ in Christo accepit omnem potestatem.

Habentem cornua septem, & oculos septem.) Spiritus in Christo septiformis, propter eminentiam potestatis: cornibus, propter illuminationem gratiæ comparatur oculis.

Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum.) Librum de dextera Dei, dispensationem ipsam incarnationis à Patre & seipso, secundùm id quod Deus est, dispositam, accepisse filius hominis dicitur, quia uterque cum Spiritu sancto in throno habitat. Christus enim qui in humanitate agnus, ipse in deitate dextera Patris est.

Et cùm aperuisset librum, quatuor animalia, & vigintiquatuor seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas & phialas aureas.) Cùm passione suâ Dominus utriusque

Testamen-

Testamenti præconia in se comprobaret impleri. Ecclesia gratias referens, ipsa quoque se passionibus offert, ut juxta Apostolum impleat *ea quæ desunt passionum Christi in carne sua*. Citharis enim ubi ligno chordæ tenduntur, corpora mori parata: phialis verò, corda latitudine charitatis patula designantur.

Citharæ. phialæ.

Et cantabant canticum novum dicentes: Dignus es Domine accipere librum, & aperire signacula ejus.) Sacramenta novi Testamenti, quæ in Christo sunt completa, celebrant: illam ipsam ejus dispensationem laudibus prosequentes, quam soli fatentur Christo competere.

Et redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione.) Hic ampliùs declaratur, animalia & seniores Ecclesiam esse, quæ Christi est sanguine redempta, & congregata de gentibus. Ostendit etiam in quo cœlo sint, dicendo:

Et regnabunt super terram. Et vidi & audivi vocem Angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & seniorum.) Et erat numerus eorum millia millium. Innumera millia populorum ad Ecclesiam confluentium, Deum laudant.

Cui data est omnis potestas in cœlo & in terra.) Si enim si ii Dei dicti sunt justi, cur non & Angeli? Licèt & cœlestis quoque militia redemptioni nostræ congratulando possit ista concinere. Sicut & sanctus Papa Gregorius exposuit, subjungens: *Vox namque Angelorum est in laude conditoris, ipsa admiratio intimæ contemplationis.*

Et quatuor animalia dicebant: Amen. Et viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adoraverunt viventem in secula seculorum.) Populis in Ecclesia Domini laudes resonantibus, doctores idem confirmant, & exempli gratiâ Dominum simul adorant.

CAPUT VI.

Finis legis Christus.

ET *vidi quòd aperuisset agnus unum de sigillis*) Cùm signa primò solvantur, deinde liber aperiatur, certâ ratione præposteravit usitatum ordinem. Dominus enim patiens & resurgens, finem se esse legis edocuit. Ascendens autem in cœlum, Spiritu sancto misso, secretioris arcani munere firmavit Ecclesiam. Tunc ergò librum aperuit, & nunc ejus signacula solvit. In primo igitur sigillo, decus Ecclesiæ primitivæ. In sequentibus tribus, triforme contra eam bellum. In quinto, gloriam sub hoc bello triumphantium. In sexto, illa quæ ventura sunt tempore Antichristi, & pauluùm superioribus recapitulatis. In septimo, cernit initium quietis æternæ.

Sigilla octo.

Et audivi unum de quatuor animalibus dicens: Veni & vide.) Nos quoque gloriam Ecclesiæ cernere magnis Evangelii vocibus admonemur.

Et ecce equus albus, & qui sedebat super eum habebat arcum, & data est ei corona, & exiit vincens ut vinceret.) Ecclesię, quę super nivem gratiâ dealbata est, Dominus præsidet, & spiritalis doctrinæ contra impios arma ferens, victor in suis coronam percipit. De quo dicitur: *Accepit dona in hominibus. In quibus etiam cœlo præsidens, à Saulo persequebatur.*

Ecclesiæ candor.

Et cùm aperuisset sigillum secundum, audivi secundum animal, dicens: Veni & vide.) Contrarium quoque equitatum solerter attendere jubetur, ut sicut de prosperis Ecclesiæ gaudium, sic de adversis cautelam ex præscientia sumat.

Et exivit alius equus rufus.) Contra victricem vincentemque Ecclesiam exiit equus rufus, id est, populus similiter, ex sessore suo diabolo sanguinolentus. Quamvis legerimus apud Zachariam, equum Domini rufum: sed ille suo sanguine rufus, hic alieno.

Equus rufus.

Et qui sedebat super eum, datum est ei ut sumeret pacem de terra.) Scilicet suam. Ecclesia verò æternam pacem, quam sibi Christus reliquit, accepit.

Et datus est illi gladius magnus.) Sive in eos quos prævaricatores fidei, sive quos martyres fecit. De quo ad beatum Job dicitur: *Qui fecit eum, applicavit gladium ejus*, id est, vel ne tantum sauciòs terreret quantum impius velit, vel quòd suæ rabiei in seipsum vindicta redeat.

Et ecce equus niger, & qui sedebat super eum, habebat stateram in manu sua, & audivi tanquam vocem in medio quatuor animalium.) Equus niger, falsorum caterva est fratrum, qui stateram rectæ professionis habent, sed socios lædunt per opera tenebrarum. Dum enim in medio animalium dicitur, ne læseris, ostenditur illic esse qui lædit. De hoc præcurrente equo dicit Apostolus: *Foris pugnæ, intùs timores.*

Equus niger.

Bilibris tritici denario uno, & tres bilibres hordei denario uno, & vinum & oleum ne læseris.) Cave, inquit, ne exemplo pessimo fratrem tuum scandalizantes, propter quem Christus mortuus est, & sacri sanguinis charismatisque portat insignia. Quia sive perfecti meritis, sive etiam minimi, quique in Ecclesia fide tamen sanctæ Trinitatis imbuti, omnes eodem perfecto pretio sanguinis dominici sunt redempti. Nec immeritò b libri & non simplici libra fidei vel operis perfectio exprimitur, quæ utraque in radice geminæ constitit charitatis.

Bilibris.

Et ecce equus pallidus, & qui sedebat desuper nomen illi mors, & infernus sequebatur eum.) Hæretici, qui se Catholicos palliant, morte inhabitatrice digni, perditorum post se rapiunt exercitum. Diabolus enim & ministri ejus, metonymicè mors & infernus dicti sunt, eò quòd multis causa mortis & infernorum sint. Potest & simpliciter accipi, quòd hic spiritaliter mortuos, ibi pœna sequatur æterna.

Equus pallidus. Mors & infernus.

Et data est illi potestas super quatuor partes terræ.) Ecce Arrii væsania de Alexandria nascens, ad Gallicum usque pervenit oceanum, non fame tantum verbi Dei, sed & gladio corporali bestialiter pios insequens. Alia editio quartam partem transtulit, quia tres equi mali diabolo rectore sidentes, contra quartum Ecclesiæ calcitrant equitatum.

Arrij vesania.

Et cùm aperuisset quintum sigillum, vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei) Quia Ecclesiam dixerat in præsenti multipliciter afflictam, dicit & gloriam animarum post corporum pœnam. Vidi, inquit, eas sub altare, id est, in secretario laudis æternæ. Ara enim aurea & interius posita, & prope dominici corporis arcam, non ut exterior carnem & sanguinem, sed sola offert Domino thymiamata laudis. Et qui nunc exhibent corpora sua hostiam viventem, tunc diruptis carnis vinculis, illi sacrificant hostiam laudis. Potest autem & per hyperbaton esse, ut non sub ara viderit, sed sub ara occisos, id est, sub testificatione nominis Christi, sicut de Machabæis dictum est: *Sub testamento Dei ceciderunt.*

Ara aurea.

Et clamabant voce magnâ dicentes.) Magnus animarum clamor, magnum est desiderium eorum, quæ Dominum facere velle noverunt. Nec enim fas est, eas credere contra Dei nutum quicquam cupere, cùm earum desideria ex ejus pendeant voluntate.

Animarum clamor.

Usquequò Domine sanctus & verus non judicas & vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra?) Non hæc odio inimicorum, pro quibus in hoc seculo rogaverunt, orant; sed amore æquitatis, quâ ipsi judici ut propè positi concordant, idem judicii quo peccati regnum destruatur, & resurrectionem extinctorum corporum advenire precantur. Nam & nos in præsenti, cùm pro inimicis orare jubeamur, dicimus tamen Domino orantes: *Adveniat regnum tuum.*

Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ.) Singulas modò stolas habent animæ Sanctorum de sua beata immortalitate gaudentes. Resurgentibus autem corporibus juxta Esaiam, in terra sua duplicia possidebunt.

Stola alba.

Et dictum est illis, ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleantur conservi eorum, & fratres eorum.) Non desiderium resurrectionis abnuitur, sed ex colligendorum fratrum augmento differtur. Nam & ipsa animarum lætitia potest stolis albis figurari, cùm Domino revelante didicerint, & impios in fine damnandos, & usque ad finem seculi multos suo numero per martyrium esse sociandos: atque internâ charitate perfusi maluerint hac consolatione consentire, pro supplendo fratrum numero hactenùs sua gaudia differri.

Gaudij dilatatio.

ET *vidi cùm aperuisset sigillum sextum, & terræ motus factus est magnus.*) Sexto sigillo patefacto novissima

Sigillum sextum.

persecutio

persecutio nuntiatur, & sicut Domino sextâ feriâ crucifixo, mundum tenebris & pavore concuti.

Sol niger sub Antichristo.

Et sol factus est niger tanquam saccus.) Tanquam Christi vel operta potentia, vel doctrina temporaliter obscurata, vel à defensione sit velata, cùm ministri Antichristi in servos Christi grassari sumuntur.

Et luna tota facta est sicut sanguis) Ecclesia solito amplius pro Christo sanguinem fundet. Tota autem dixit, quia in toto orbe erit novissimus terræ motus, antea verò, sicut scriptum est, per loca.

Grossis sicuum similes.

Et stellæ ceciderunt super terram, sicut ficus mittit grossos suos, cùm à vento magno movetur.) Qui cœlestes in Ecclesia specie tenus fulgent, vento novissimæ persecutionis impulsi, terreni fuisse probabuntur. Quorum benè opera grossis, immaturis videlicet, & inutilibus, & caducis fici fructibus comparantur.

Liber involutus.

Et cælum recessit sicut liber involutus) Sicut liber involutus mysteria quidem intùs, sed foris non apparentia continet: sic & tunc Ecclesia suis tantùm cognita, persecutionem discretè vitans recedet, ut ab extraneis abdita non videatur.

Et omnis mons & insulæ de locis suis motæ sunt.) Diversa pro qualitate officiorum vel viriũ memorans Ecclesiæ membra, nullum ab hoc turbine prædicit alienum, sed motus dissimilis, in bonis scilicet fugiendo præcavens, in malis verò cedens sequendo.

Reges.

Et Reges terræ, & principes, & tribuni.) Reges, potentes homines accipimus. Ex omni enim gradu & conditione vult intelligi. Cæterùm, qui tunc Reges præter unum persecutorem?

Absconderunt se in speluncis & petris montium, & dicunt montibus & petris, cadite super nos.) Cùm infirmiores quique præcelsorum in Ecclesia roborari exemplis, consiliis muniri, protegi monitis, & precibus quærunt obumbrari, quasi ipsos super se montes per affectum compassionis cadere deprecantur. *Montes enim excelsi cervis, petra refugium erinaciis.*

Et abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni.) Ut nos scilicet non reprobos, sed in fide stabiles venturus inveniat, peccatis nostris sanctorum intercessu, & Dei miseratione contectis.

Et quis poterit stare?) Ille utique qui nunc vigilare, in fide stare, viriliter agere procuraverit. Quòd si hunc terræ motum juxta literam ad ipsum diem judicii referas, non est mirum si Reges terreni & principes, sanctorum tunc montium pavidi refugia quærent. Sicut in divite purpurato, & paupere Lazaro factum legimus.

CAPUT VII.

Reges quatuor.

POst hæc vidi quatuor Angelos stare super quatuor angulos terræ.) Id est, quatuor regna principalia, Assyriorum scilicet & Persarum, Græcorumque & Romanorum: Sicut enim in superioribus sigillis post multiformes Ecclesię conflictus, triumphantium gaudia vidit animatum, sic etiam nunc regnum Antichristi quæ victoria sequatur præcedentium mundi regnorum, quæ Christi Ecclesiæ juri jam cesserunt, probaturus est exemplis. Grandes enim causæ grandioribus necesse est confirmentur argumentis.

Ventorũ inhibitio.

Tenentes quatuor ventos terræ, ne flaret ventus super terram, neque super mare, neque in ullam arborem.) Suo quodam modo potentatu omnia præfocantes, nullum pro libitu sui juris respirare sinent. In terris, diversitas provinciarum: in mari, insularum: in arboribus, diversa hominum qualitas, & conditio designatur. Aliter. Qui sunt Angeli quatuor, iidem quatuor intelligendi sunt venti, juxta Danielis prophetiam dicentis: Ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor bestiæ ascendebant de mari.

Angelus Christus.

Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei vivi,) Dominus in carne natus, qui magni consilii Angelus est, paternæ scilicet voluntatis nuntius, *visitavit nos oriens ex alto*, vexillum crucis, quo suorum frontes signaret, afferens.

Vox Domini.

Et clamavit voce magnâ quatuor Angelis.) Magna Domini vox est, prædicatio sublimis: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum.*

Christi imperiũ.

Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus.) Ex quo Dñus passus est, non hostis solùm adversarii, sed & mundani principatûs contritum est imperium, sicut & oculis cernimus, & in statua, quam lapis de monte comminuit, legimus.

Quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum.) Ad hoc enim gentium confractum est imperium, ut signo fidei, cui resistebant, facies sanctorum liberè notaretur. Nam & ipsa crucis figura dilatatum ubique Domini significat regnum, sicut vetus dictum comprobat:

Crux.

Respice distinctis quadratum partibus orbem,
Ut regnum fidei cuncta tenere probes.

Nomen Domini Tetragrammaton.

Neque enim frustrà in fronte Pontificis nomen Domini tetragrammaton scribebatur, nisi quia hoc est signum in fronte fidelium, de quo in Psalmo pro torcularibus canitur: *Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in universa terra*, &c. usque dum ait: *Ut destruas inimicum & defensorem.*

Centum quadraginta quatuor millia.

Et audivi numerum signatorum, centum quadraginta quatuor millia, signati ex omni tribu filiorum Israël) Hoc numero finito, innumerabilis significatur totius Ecclesiæ multitudo, quæ de Patriarchis, vel prosapia carnis, vel fidei, est imitatione progenita. *Si enim*, inquit, *vos Christi, ergò Abrahæ semen estis.* Ad augmentum autem perfectionis pertinet & ipsa duodecim duodecies multiplicari, & ad summam millenarium perfici, qui est denarius numerus quadratus solidus, significans Ecclesiæ stabilem vitam. Propterea quippè duodenario numero sæpè figuratur, quia per orbem quadratum in fide consistit sanctæ Trinitatis: Ter enim quaterni, decus dipondius. Denique & Apostoli eandem mundo fidem prædicaturi, duodecim sunt electi, numero scilicet mysterium operis sui figurantes.

Juda tribus prima, Dan prætermissa.

Ex tribu Juda duodecim millia signati, ex tribu Ruben duodecim millia signati, ex tribu Gad duodecim millia signati, ex tribu Asar duodecim millia signati, ex tribu Nephtalim duodecim millia signati, ex tribu Manasse duodecim millia signati, ex tribu Simeon duodecim millia signati, ex tribu Levi duodecim millia signati, ex tribu Issachar duodecim millia signati, ex tribu Zabulon duodecim millia signati, ex tribu Ioseph duodecim millia signati, ex tribu Beniamin duodecim millia signati.] Convenienter & à Juda inchoat, ex qua tribu ortus est Dominus noster: & Dan prætermisit, ex quo dicitur Antichristus esse nasciturus, sicut scriptum est: *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus.* Quia non ordinem terrenæ generationis, sed juxta interpretationem nominum virtutes Ecclesię decrevit exponere, quę a confessione & laude præsenti ad dexteram vitæ sublimes æternæ. Hoc enim nomen Judę, qui primus, & Beniamin qui ultimus ponitur, sonat. Primus ergò Judas, qui confessio sive laudatio interpretatur, ponitur: quia ante initia confessionis, culmen bonorum operum nullus apprehendit. Et nisi per confessionem renuntiemus actibus malis, non informamur rectis.

Confessionis laus.

Ruben.

Secundus Ruben, qui interpretatur videns filium. In filiis opera designari, Psalmista testatur, qui in beati viri benedictionibus inter cætera dicit: *Filij tui sicut novellæ olivarum.* Et infrà: *Ut videas filios filiorum tuorum.* Non enim qui timet Dñm, nisi genuerit filios, nepotesque susceperit, beatus esse non potest, cùm virgines fideles potior merces expectet; sed in filiis opera, in filiis verò filiorum fructus operum, i. mercedem designat ęternam. Post Judam ergò Ruben, i. post exordia divinę confessionis & laudis, perfectio sequitur actionis. Sed quia *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei*, post Ruben sequitur Gad, qui tentatio vel accinctus interpretatur.

Gad.

Post inchoationem enim boni operis, majoribus necesse est hominem tentationibus probari, atque ad bella graviora succingi, ut fidei illius fortitudo comprobetur, dicente Domino: *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* Itemque Psalmista: *Præcinxisti me*, inquit, *virtute ad bellum.* Et quoniam beatificamus eos qui sustinuerunt sufferentiam, ideò post Gad Aser, id est, beatus ponitur, congruo satis

Aser.

ordine.

ordine. *Beatus enim qui suffert tentationem, quia cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Quia verò hujus beatitudinis fidâ promissione securi non angustantur, sed ipse gaudentes, in tribulatione patientes, cum Psalmographo decantant: *In tribulatione dilatâsti me;* & item: *Viam mandatorum tuorum cucurri dum dilatares cor meum;* & cum matre beati Samuelis exultantes ajunt: *Dilatatum est os meum super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo.* Propterea *Neptalim* Neptalim succedit, quod est latitudo. Sed & ipsum *Manasses.* Manasses sequitur, qui interpretatur oblitus, vel necessitas. Cujus nominis mysterio movemur, ut tentationum præsentium angoribus edocti, ea verò quæ retrò sunt, obliviscentes: sic in ea, quæ antè sunt, secundùm Apostolum extendamur, ut carnis curam non in desideriis, sed solâ necessitate humanæ conditionis astricti faciamus. De qua Psalmista, meliora suspirans orabat: *De necessitatibus meis eripe me.* *Simeon.* Huic supponitur Simeon, id est, audivit tristitiam, vel nomen habitaculi. Ut hujus etiam qualitate vocabuli evidentiùs inculcaret, & quid hîc habendum, & quid sit salubriter expectandum. Illis enim habitaculi cœlestis gaudium dabitur, quorum hic animus fructuosâ pœnitentiâ contristatur. Quibus & dicitur: *Tristitia vestra vertetur in gaudium.* *Levi.* Proindè Levi subnectitur, id est, additus. In quo intelligimus sive eos, qui temporaliter æterna mercantur, sicut Salomon dicit: *Redemptio animæ viri, propriæ divitiæ;* seu illos, qui Dei sequendo consilium, percipiunt in hoc seculo centuplicia cum tribulationibus, in futuro autem seculo vitam æternam. His & quod scriptum est, convenit: *Qui addit scientiam, addit laborem.* Nam & beato Job ad hoc tribulationum acerbitas addebatur, ut probato plenniorum merces amplior redderetur. Undè non in- *Issachar.* meritò Issachar ei ordine recto succedit, qui interpretatur merces. Quia sicut docet Apostolus: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Fructuosiùs quippè pugnatur, ubi merces certa speratur. Hoc autem in habitaculo fortitudinis Deus operatur & *Zabulon.* perficitur, quod dicitur Zabulon, quando virtus in infirmitate perficitur, ut corpus, quod ab inimicis putatur infirmum, & per cujus materiam animæ quoque inferre nituntur interitum, Deo confortante experiatur invictum, augmento succedente felici. Quod vocabulum Jo- *Ioseph.* seph indicat, gratiarū videlicet addenda dona designans. Sive de talentorum duplâ redhibitione usuras commodi spiritalis intelligas, sive in his, quæ votivâ fidelium religione Redemptori Deo redduntur, accipias. Atque ut hos omnes, quos & ordo interpretatio nominum his significativè positos indicat, in futuro judicio ad dexteram *Beniamin* Christi Regis æterni futuros intelligas, Beniamin, ut prædixi, postremo loco supponitur, id est, filius dexteræ: tanquam ipse sit finis ordinis, cùm novissimâ inimicâ morte destructâ felicitas hæreditatis æternæ donabitur electis, sive unusquisque fidelium filius dexteræ quite dicatur, seu omnis Ecclesiæ cœtus, de qua canitur: *Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.* Ex singulis ergò tribubus duodecim sunt millia signati, quia in quibuscunque singuli fidelium virtutibus profecerint, antiquorum necesse est patrum semper fide roborentur atque informentur exemplis. Duodenario enim numero propter Apostolorum vel Patriarcharum summam, sive Doctorum sæpè totius Ecclesiæ formam designari certissimū est. Sive enim confessione quique tanquam in Juda laudabiles, sive in Ruben operum prole præclari, sive in Gad tentationum exercitio fortes, sive in Aser ceriam num victoriâ felices, sive in Neptalim largis misericordiæ operibus dilatati, sive in Manasse posteriorum obliti, sive in Simeon quasi tristes adhuc in convalle lachrymarum, semper autem gaudentes nomine habitaculi in cœlestem suspirantes Hierusalem: sive in Levi, qui in promissionibus vitæ præsentis & futuræ congaudeant, additis bonis temporalibus æterno bono fundati: sive in Issachar futuræ mercedis contemplatione firmati, sive in Zabulon, qui pro Christo suas animas ponant: sive in Joseph, qui & augmento spiritalis substantiæ studeant, & super Dei præcepta aliquid ampliùs vel in virginitate, vel ex facultatum suarum offerant quantitate: sive in Beniamin, qui felicitatis æternę dexteram indefessis votis expectent, in sua quemque professione congruit patrum pręcedentium regulâ quasi duodenario numero signari, atque ex singularum meritis personarum perfectissimam Ecclesię pulchritudinem, quasi centum quadraginta quatuor millium summam colligi.

Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat.) Finitâ recapitulatione, quam exempli causâ interposuerat, regreditur ad ordinem, gloriam prædicans eorum, qui nequitiam victuri sunt ultimæ persecutionis. Et quod sequitur:

Ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni.) Potest & hic intelligi, quòd enumeratis tribubus Israël, quibus Evangelium primò prædicatum est, salvationem quoque velit commemorare gentium.

Stola. Palma. *Amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum.*) Stolis, baptismum: palmis triumphum crucis insinuat, & quòd seculum in Christo vicerint. Licèt claritatem quoque, quæ per Spiritum sanctum datur, stolæ significent.

Et clamabant voce magnâ, dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno.) Magnâ voce, hoc est, grandi devotione & indesinenti laude profitentur in throno, id est, in Ecclesia Patrem Filiumque regnare, Spiritu sancto nihilominùs conregnante. Sic enim dictum est: Sedenti super thronum & agno; sicut in Evangelio dicitur: *Ut cognoscant te verum & unum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Subauditur, unum & verum Deum cognoscant.

Angeli. *Et omnes Angeli stabant in circuitu throni, & seniorum, & animalium.*) In omnibus Angelis turbæ multæ personas exposuit Dominum adorantes. *Omnes, inquit, qui in circuitu ejus sunt, offerent munera.*

Et ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adoraverunt Deum.) Neque turbam, neque animalia, vel seniores hoc loco commemorat adorâsse, sed solos Angelos. Ipsi enim sunt turba, ipsi animalia & seniores. Quamvis & de ipsis Angelicis spiritibus intelligi possit, de quibus in gentium salute congaudentibus dicitur: *Lætamini gentes simul cum populo ejus, & adorent eum omnes Angeli ejus.*

Benedictio, & claritas & sapientia, & gratiarum actio, & honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro.) Septenariam Ecclesia virtutum laudem offert Domino, quam se in singulis membris ab eo percepisse fatetur.

Et unus de senioribus dixit mihi: Hi, qui amicti sunt stolis albis, qui sunt? & undè venerunt?) Ad hoc interrogat ut doceat.

Et dixit mihi: Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione.) Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum *Antichristi tribulatio.* Dei. Quis autem nesciat tribulationem Antichristi cæteris futuram esse majorem?

Et laverunt stolas suas in sanguine agni.) Non de solis Martyribus dicit: illi enim sanguine proprio lavantur. Ecclesiam autem totam sanguis Jesu Filii Dei mundat ab omni delicto, ideò sunt ante thronum Dei. Illi enim digni habentur illic in Dei consistere ministerio, qui hic inter adversa fideles nominis ejus confessores existunt.

Et serviunt ei die ac nocte in templo ejus.) More nostro loquens, æternitatem significat.

Thronus Dei. *Et qui sedet in throno, habitabit super illos.*) Thronus Dei, Sancti sunt, super quos, & in quibus in secula habitat Deus.

Non esurient, neque sitient ampliùs) Hoc est, quod Dominus ipse promisit: *Ego sum,* inquiens, *panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet. & qui credit in me, non sitiet unquam. Beati enim qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.*

Neque cadet super illos sol, neque ullus æstus.) *Transivimus,* inquit, *per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium.*

Agnus in medio throni. *Quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos.*) Agnum in medio dicit esse throni, qui superiùs agnum à sedente in throno librum dixerat accepisse, docens Ecclesiam unum esse Patri & Filio thronum, in qua per fidem inhabitat unus, tota Trinitas, Deus.

Fontes vitæ.

Et deducet eos ad vitæ fontes aquarum.) Ad consortium utique sanctorum, qui fontes sunt doctrinæ cœlestis. Potest & ipsa Dei visio significari, in quo sunt thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Juxta quod David ait: *Sicut cervus desiderat anima mea ad te Deus.*

Et absterget Deus omnem lacbrymam ab oculis eorum.) Immortalium adepta plenitudine gaudiorum, omnis mœror penitus oblivioni mandabitur. *Beati enim, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Potest autem visio hujus turbæ stolatæ de præsenti etiam tempore intelligi, ubi spe salvi facti sumus, & quod non videmus sperantes, per patientiam expectamus.

CAPUT VIII.

Antichristo interfecto quies.

ET *cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cœlo, quasi media hora.*) Post interitum Antichristi requies aliquantula futura creditur in Ecclesia, de qua Daniel ita prædixit: *Beatus qui expectat & pervenit ad dies mille trecentos triginta quinq;.* Quod beatus Hieronymus sic exponit: *Beatus, inquit, qui interfecto Antichristo supra mille ducentos nonaginta dies, id est, tres semis annos, dies quadraginta quinque præstolatur, quibus est Dominus atq; Salvator in sua majestate venturus.* Quare autem post interfectionem Antichristi quadraginta quinque dierum silentium fit, divinæ scientiæ est, nisi fortè dicamus, dilatio regni sanctorum, patientiæ probatio est. Nota quod in sexto sigillo maximas Ecclesiæ pressuras: in septimo, requiem cernit: quia Dominus sexta feria crucifixus, in sabbato quievit, tempus resurrectionis expectans. Hucusque de apertione libri clausi, & sex sigillorum. Nunc vero recapitulat ab origine, eadem aliter dicturus.

LIBER II.

ET *vidi septem Angelos stantes in conspectu Dei, & data sunt illis septem tubæ.*) Ecclesia septenario sæpè numero commendata, prædicationis officio mancipatur. Cujus prima tuba commune impiorum in igne & grandine designat interitum. Secunda, propulsum de Ecclesia diabolum, mare seculi ardentius incendentem. Tertia, hæreticos Ecclesia decidentes, sanctæ scripturæ flumina corrumpentes. Quarta, falsorum fratrum, in siderum obscuratione, defectum. Quinta, majorem hæreticorum infestationem, tempus Antichristi præcurrentium. Sexta, apertum Antichristi & suorum contra Ecclesiam bellum, & recapitulatione ab adventu Domini, interfectam ejusdem adversarii destructionem. Septima, diem judicii, quo mercedem Dominus suis redditurus, & exterminaturus est eos, qui corruperunt terram.

Et alius Angelus venit.) Non dixit, postea venit, sed angelos tubas accepisse proponens, redit exponere qualiter acceperint. Quoniam & si ante adventum Domini prædicabat Ecclesia, sed non ubiq;, donec ejus esset confirmata Spiritu.

Thuribulum aureum, &c.

Et stetit ante altare, habens thuribulum aureum.) In conspectu scilicet apparuit Ecclesiæ, factus ipse thuribulum, ex quo Deus odorem suavitatis accepit, & propitius factus est mundo. Alia editio habet, *Super aram*, quod super altare crucis thuribulum suum aureum, id est, corpus suum immaculatum & Spiritu sancto conceptum obtulerit patri pro nobis.

Preces sanctorũ.

Et data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum quod est ante thronũ Dei.) De orationibus sanctorum obtulit incensa. Ipsi enim delegavit Ecclesia preces suas, dicens: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Accepisse de orationibus sanctorum, idem dicitur & obtulisse, quia per ipsum omnium possunt preces ad Deum suaviter pervenire.

Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorũ, de manu Angeli coram Deo.) Christo Domino se hostiam suavitatis offerente compunctio cordis sanctorum acceptabilis facta est. Quæ ab igne nascens intimo, sicut fumus solet excitare lachrymas.

Plenitudo de Christo.

Et accepit Angelus thuribulum, & implevit illud de igne altaris.) Bene thuribulum igne impletum inducit. Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. Quod propriè de Christo novimus adimpletum, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.

Et misit in terram.) Sic & Dominus in Evangelio: *Ignem*, inquit, *veni mittere in terram.*

Tonitruum vox, fulgur.

Et facta sunt tonitrua, & voces, & fulgura, & terræ motus.) Tonitruo comminationis supernæ, & voce exhortationis, & fulgure miraculorum terram movit, quibusdam insequentibus, quibusdam vero sequentibus: his dicentibus bonus est, illis autem non, sed seducit turbas.

Et septem Angeli, qui habebant septem tubas, paraverunt se ut tuba canerent.) Ecclesia septiformi Spiritu inflammata, se ad prædicandum fiducialiter præparavit, gloriam secuturi tubis cælestibus quasi muros Hiericho dejectura. Nam & illa septem dierum circuitio totum Ecclesiæ tempus insinuat.

Tuba.

Et primus Angelus tuba cecinit.) Recte prædicatio plagatum, tubæ, quæ signum belli est, comparatur. *Exalta enim*, inquit, *sicut tuba vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum.* Et alibi. *Tuba sit in gutture tuo, quasi aquila super domum Domini*, id est, grandi voce prædica Nabuchodonosor ad destructionem templi venturum.

Et facta est grando & ignis mixta sanguine, & missum est in terram.) Pœnam gehennæ sanguinolentis operibus deberi, prædicatorum voce refertur dicentium: *Ad calorem nimium, transibunt ab aquis nivium.* Potest etiam nomine sanguinis ipsa mors animæ spiritalis intelligi: Hunc versum Tychonius sic exponit: *Facta est ira Dei, quæ haberet in se multorum necem.*

Tychonius.

Et tertia pars terræ combusta est, & tertia pars arborum combusta est.) Vita bonorum in doctoribus consistit & auditoribus. *Beatus enim qui legit* (inquit) *& qui audit verba prophetiæ.* Tertia vero pars malorum hoc utroq; caret. Terra enim bona fructum proferens in patientia, benedictionem accipit a Domino. Mala autem spinas & tribulos generat, ejus consummatio in combustionem. Sic & arborem fructiferam agricola pater excolit, sterilem verò excidens igni pabulum præbet.

Fœnum combustũ.

Et omne fœnum viride combustum est.) Omnis caro fœnum, quæ nunc luxus mollitie saginata, sole judicii fervére, florem decoris amittit, & ut Dominus ait, *hodie in agro est, & cras in clibanũ mittitur.* Tychonius de tertia parte sic in hoc loco inquit: Tertiam hostes intestinos dicit. Cæterum quicquid præter Ecclesiam est, tertia pars dicta est, & Ecclesia tertia, quæ contra geminum malum pugnet.

Tychonius.

Diabolus in mare missus.

Et tanquã mons magnus igni ardens, missus est in mare, & facta est tertia pars maris sanguis.) Crescente religione Christiana, diabolus superbia tumidus, & igne sui furoris ardens in mare seculi missus est, dicente Domino: *Si montibus dixeritis tollite, & jacta te in mare, fiet.* Non quod ante ibi non fuerit, sed quod de Ecclesia projectus, amplius in suos insanire cœperit, saltu prudentiæ carnalis, mortem illis infligens spiritalem. Sapere enim secundum carnem, mors est. Non autem Apostolos caro & sanguis docuit, sed pater, qui est in cœlis. In illo enim mari navem fidei regebant, quod plantis Domini se calcabile præbuit.

Et mortua est tertia pars eorum, quæ habebant animas in mari.) Quæ habent animas, dixit, ut ostenderet vivos spiritaliter mortuos. Sicut Apostolus de vidua deliciosa, *Vivens*, inquit, *mortua est.*

Et tertia pars navium interiit.) Alia editio dicendo, *Et tertiam partem navium corruperant*, significat quod tertia, quæ mortua est, aliam tertiam, id est, succedentem sibi occiderit noxia traditione, & inutilis imitatione doctrinæ.

Hæretici.

Et cecidit de cœlo stella magna, ardens tanquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum, & nomen stellæ dicitur Absynthium.) Hæretici, quos Judas Apostolus sidera seductionis appellat, de culmine cadentes Ecclesiæ, flamma suæ nequitiæ fontes divinarum conantur inficere scripturarum. Quarum nõ sensus tantum, sed

& ver-

Absynthii. & verba sæpiùs infalsare non timent. Absynthii nomine digni, cujus immixtio modica magnam solet amaricare dulcedinem.

Et multi homines mortui sunt de aquis.) *Multi enim* (ut ait Apostolus) *sequuntur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphematur*: tamen populo Dei, Mose docente, omnis aquarum unda potabilis est.

Ecclesia obscuratio. *Et percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, ita ut obscuraretur tertia pars eorum.*) Ecclesiæ decus instar sideris lucentis, per falsos fratres sæpè obscuratur, qui vel in prosperis, vel in adversis seculi, minus eam fulgere suâ defectione faciunt.

Et dies non luceret pars tertia, & noctis similiter. Alia editio sic habet: *Et diei tertia pars appareat, & noctis similiter.* Id est, ad hoc percussa est, ut appareret tertia pars diei, & tertia pars noctis, quæ Christi, & quæ diaboli. Ad hoc, inquam, percussa est, id est, suis voluntatibus tradita, ut redundantibus & insolescentibus peccatis, in suo tempore revelaretur.

Aquilæ vox. *Et vidi & audivi vocem unius aquilæ volantis per medium cæli, dicentis voce magnâ: Væ, væ, væ habitantibus in terra.*) Hujus aquilæ vox per eximiorum in Ecclesia quotidie pervolat ora Doctorum, cùm nequitiam hæreticorum, Antichristi sævitiam, diemque judicii amatoribus terræ prædicant graviter affuturum, dicentes: *In novissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes.* & infrà: *Homines corrupti mente, reprobi circa fidem*; & alibi: *Tunc revelabitur ille iniquus, qui adversatur & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur.* Et item: *Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus.*

Angeli plagas non inferunt. *De cæteris vocibus trium Angelorum.*) Non quòd Angelorum tubæ plagas inferant mundo, sed venientes vel venturas suo quique tempore prædicent.

CAPUT IX.

Hæreticorum flamma. **E**T *vidi stellam de cœlo cecidisse in terram, & data est illi clavis putei abyssi.* Flamma hæreticorum, de qua paucis memoraverat, quo fomite adoleverit, exponit: antiquus quippè hostis, quem Dominus vidit quasi fulgur de cœlo cadentem, blasphemo dogmate corda suorum aperuit, eosque quasi fumum alta petere, iniquitatem in excelsum loqui perdocuit.

Et ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnæ, & obscuratus est sol, & aer de fumo putei.) Prænuntia magnæ fornacis, id est, novissimæ persecutionis, hęretica fervet insania, non imbecilliores tantùm, qui aëris instar terrę quodammodo cœlique confinia tangunt, sed excelsorum quoque lumen obscurare laborans, non tamen extinguere valens. In errorem enim inducentur, si fieri potest, etiam electi.

Fumo similes. *Et de fumo exierunt locustæ in terram.*) Sicut Sancti corpus sunt Christi, & membra de membro; sic & membra carnium draconis cohęrentia sibi alia nascuntur ex aliis, fumusque hęreticę cęcitatis ore lędentem pravorum generat superbiam. Qui vento elationis excussi, terrena tamen non deserunt: Nam & fumus, de quo gignuntur, alta licèt appetens, in seipso semper deficit.

Scorpiis similes. *Et data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ.*) Adversariis potestatibus hęretici comparantur, in facie velut innocui, sed in posterioribus venena fervantes.

Fœnum. *Et præceptum est illis, ne læderent fœnum terræ, neque omne viride.*) Ostendit locustas homines esse, quæ non ad fœnum, sed ad homines mittuntur. Fœnum enim hoc loco simpliciter accipimus.

Signum Dei. *Nisi tantùm homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis.*) Signum Dei in frontibus suis illi habere dicuntur, à quibus ut oportet habetur. Quorum supra numerum Angelus, qui ab ortu Solis signum Dei vivi attulit, inviolabilem fixumque recensuit. Illo enim hîc locutionis genere uti voluit, quo dicitur: *Nemo dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto*, id est, perfectè & verè.

Quinque menses. *Et datum est illis ne occiderent eos, sed ut cruciarentur mensibus quinque.*) Quantumlibet hæretici seculari potestate fulti temporaliter in bonos grassari permittantur, animam tamen, ut Dominus ait, occidere non possunt. Tempus quippè seculi quinque mensibus, propter quinquepartitum sensum, quo in hac vita utimur, significat. Quod verò alia translatio sex menses continet, eidem sensui propter sex ætates seculi congruit.

Scorpius. *Et cruciatus eorum, ut cruciatus scorpii, cùm percutit hominem.*) Sicut scorpius à posterioribus venena diffundit, sic impietas malorum à posterioribus nocet, cùm anteriori bus, id est, æternis bonis temporalia, quæ retrò sunt, præferri minis blandimentisve compellit. Hunc scorpionem contra Evangelii parabolam, generatio viperarum suæ soboli tradit.

Mori cupientes. *Et in diebus illis quærent homines mortem, & non invenient eam.*) Miseram vitam citò morte finiri malentes. Sicut beatus Cyprianus sub Deciana contigisse tempestate conquestus: *Volentibus*, inquit, *mori, non permittebatur occidi.*

Equis similes. *Et similitudines locustarum similes equis paratis in prælium.*) Id est, similes novissimis persecutoribus. In novissimo enim bello, quod descripturus est in sequenti Angelo, equos dicit pugnare. Vel simpliciter, sicut equi non propriâ ratione, sed impetu præsidentis aguntur in prælium, ita mali doctores dæmoniaco acti spiritu Ecclesiam impugnant.

Et super capita earum tanquam coronæ similes auro.) Seniores viginti quatuor, qui sunt in Ecclesia, coronas aureas habent. Isti autem similes auro falsos sibi fingentes de victoria stulta triumphos.

Indumentorum ratio. *Et facies earum sicut facies hominum, & habebant capillos sicut capillos mulierum, & dentes earum sicut leonum erant, & habebant loricas sicut loricas ferreas.*) In facie humana simulationem rationis. In capillis mulierum, fluxos & effœminatos mores. In dentibus leonum, qui & laniare & naturalem solent afferre putorem, mentis ferocitatem famamque doctrinæ malæ, in ferreis verò loricis obdurata contra veritatem præcordia notat. Qui habentes formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes, veniunt in vestimentis ovium, intrinsecùs autem sunt lupi rapaces.

Persecutionis extrema magnitudo. *Et vox alarum earum sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum.*) Expavescendum magis quàm exponendum est, quòd tantum huic exercitui vires accrescunt, Primò fumus ascendit. Deindè locustas effert, quæ & priùs scorpionibus, & mox equis leonibusque comparantur. Quarum & virtus sufficeret, si non etiam loricatæ venirent. Nunc verò volatiles, & curribus dicuntur similes esse bellantibus.

Scorpiis similes. *Et habebant caudas similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum.*) Sicut scorpius palpando incedit, sed caudâ ferit; ita fraudulenta pernicies malorum blanda & innoxia in facie videtur, sed dum occultè perimit, quasi latenter mortem trahit.

Potestas earum nocere hominibus mensibus sex.) Hanc vitam rursus insinuat, ubi potest valere mendacium vel ad capiendum inutiles, vel ad cruciandum temporaliter spirituales.

Angelus malorum. *Et habebant super se Regem Angelum abyssi.*) Deus summè bonus licèt occultis, justis tamen judiciis congruum talibus Angelum præesse permisit.

Væ tria. *Væ unum abiit, & ecce veniunt adhuc duo væ.*) Quoniam tria væ ventura prædixerat, horum nunc unum in hæretica fraude jam venisse, duo autem restare memorat, quæ in tempore Antichristi, & in die judicii sunt futura per versus.

Sextus Angelus Antichristi persecutio. *Et sextus Angelus tubâ cecinit, & audivit vocem unam ex cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei, dicentem sexto Angelo.*) Sextus Angelus prædicatores novissimi certaminis exprimit, qui monente Evangelio, fraudes detegunt Antichristi. Cornua quippè altaris aurei Evangelia sunt Ecclesiæ præeminentia.

Solve quatuor Angelos qui alligati sunt in flumine magno Euphrate.) Quantum hostis antiquus cum satellitibus suis in

fine mundi sit Ecclesiam persecuturus, indicat, qui a tempore dominicæ passionis in corde reclusus impiorum, ne hanc quantum velit, noceat, divinâ potentiâ refrenatur. Euphrates enim, qui fluvius est Babyloniæ, mundani regni potentiam, & persecutorum indicat undas. Ille est mons magnus, quem igne ardente in mare missum prædixerat.

Euphrates.

Angeli quatuor soluti, pro solvẽtur.

Et soluti sunt quatuor Angeli.) More prophetiæ, quæ nobis ventura designat, ipse facta videt in spiritu. Quatuor verò dixit Angelos, eò quòd in quatuor mundi partibus illa persecutio sit sævitura. Hi sunt enim quos superiùs vidit in quatuor angulis terræ stantes, & propter consignandos Dei servos à terræ marisque læsione prohibitos.

Soluti quid facient.

Qui parati erant in horam, & diem, & mensem, & annum, ut occiderent tertiam partem hominum.) Maligni spiritus, qui singulis horarum & temporum momentis humanam esuriunt mortem, tunc ad exercendam ecclesiam opportunè perdendi liberiùs sævire permittuntur. Quid autem putas soluti facient qui tantùm nunc nocent ligati?

Bis myriades myriadũ.

Et numerus equestris exercitûs vicies millies dena millia.) Hic numerus duplicitatem dolosam perversi designat exercitûs. Quod aliâ translatione, quæ dicit bis myriades myriadum, faciliùs sentiri potest. Hunc autem numerum Evangelica quoque parabola opponit Regi habenti decem millia, tanquam malorum duplicitas simplici fidei Christi resistat, cui millia millium ministrant, & decies millies centena millia assistunt.

Spiritũ malignorum amictus.

Et ita vidi equos in visione, & qui sedebant super eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas. & capita equorum erant tanquam capita leonum.) Spiritus maligni, quorum cordibus præsident, eorum sunt pœnis amicti. Legimus enim, adorantes bestiam igne & sulphure torquendos, & fumum tormentorum eorum in secula seculorum ascendere. Nota quòd in plaga locustarum non se dixit equites, sed equos tantum vidisse. Hic enim magnitudo persecutionum apertam contrariæ virtutis ostendit præsentiam. Denique hic capita leonum, illic verò facies quidem humana, sed dentes tantùm sunt bestiales. Quia sæpè hæretici aliquid humanitatis ostentant, ministri verò novissimæ tempestatis, quod dictis & signis suadent, hoc etiam pœnis extorquent.

Et de ore ipsorum procedit ignis, & fumus, & sulphur.) Ostendit quòd pro fumo hyacinthum dixerat. Non autem perspicuè illa exeunt de ore ipsorum, sed noxiâ prædicatione pœnam sibi suisque generant audientibus. *Producam*, inquit, *ignem de medio tui, qui comedat te.*

Propheta mendax.

Potestas enim equorum in ore, & in caudis eorum.) Id est, in sermone & officio. Propheta enim docens mendacium, ipse est cauda. Qui partem quodammodò cæcam & immundam linguæ blandientis volubilitate contegit, dicens impio, bonus es.

Nam & caudæ eorum similes serpentibus, habentes capita, & in his nocent.) Falsi doctores antiqui serpentis, qui hominem decepit, similes principum patrocinio fulti, ampliùs nocent, quam si solo sermone suaderent. Sedet, inquit, in insidiis cum divitibus.

Gentiliũ error.

Et cæteri homines, qui non sunt occisi in his plagis, neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum, &c.) Quia falsos Christianos & hæreticos descripserat, nunc ut corpus omne diaboli circumscribat, gentilium quoque commemorat errorem, quibus nihil prodest his plagis non occidi, cùm constet eos in gentilitate quoque perdurare malitia. Neque enim in illa persecutione coguntur gentiles supradictis consentire, sed in sua incredulitate morientur.

Et non egerunt pœnitentiam ab homicidiis suis, neque à veneficiis suis.) Impiæ religioni improbos etiam mores adjungunt. Descriptâ Antichristi sævitiâ ad ostendendam ejusdem ruinam more suo exordium nativitatis Christi, & gloriam recapitulat Ecclesiæ.

CAPUT X.

Christi adventus primus.

Et vidi alium Angelum fortem, descendentem de cœlo, amictum nube.) Dominus magni consilii Angelus descendit de cœlo, nube carnis amictus. Sicut & Esaias ait: *Ecce Dominus ascendit super nubem levem, & ingredietur Ægyptum, & iris in capite ejus.* Circa bonos & propitiationis promissio perseverans.

Et facies ejus erat ut sol, & pedes ejus tanquam columnæ ignis.) Facie Domini clarescente, id est, ejus notitiâ per resurrectionis gloriam manifestatâ, pedes illius super montes evangelizaturi & annuntiaturi pacem, igne sunt Spiritûs sancti illustrati, & instar columnæ firmati. Jacobus enim, & Cephas, & Joannes, columnæ videbantur Ecclesiæ esse.

Et habebat in manu sua libellum apertum.) Hic est liber supra memoratus, quem diutino regmine clausum, Domini tandem gratia reseravit, ut juxta Prophetam, surdi etiam verba libri audirent. Et meritò facies ejus ut sol, quia librum jam gestat apertum.

Et posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram.) Prædicatio fidei Christianæ terrâ marique propagatur. Sed allegoricè, fortiora membra in majoribus periculis, altera in competentibus sistuntur. Non enim patitur nos Deus tentari super id quod possumus.

Tonitrua septem.

Et cùm clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas.) Domino fortiter prædicante, Ecclesia quoque septiformi gratiâ plena suas ad prædicandum voces elevat. Leo enim rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? Septem quippè tonitrua idem sunt quod septem tubæ, de quibus sermo est.

Et cùm locuta sunt septem tonitrua, ego scripturus eram.) Superiùs enim audivit: Quod vides, scribe in libro.

Fidei mysteria, quibus revelanda.

Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere.) Mysteria fidei Christianæ nec passim cunctis ostenta, ne vilescant; nec probis claude, ne in totum lateant. Propter quod inferiùs audivit: *Ne signaveris verba prophetiæ hujus.* Quod utrumque apud Dan etiam uno versiculo comprehenditur, cui per Angelum dicitur: *Signa librum, & claude sermones usque ad tempus statutum.*

Angelus jurans.

Et Angelus, quem vidi stantem super mare, & super terram, levavit manum suam ad cœlum, & juravit per viventem in secula seculorum.) Angelus per viventem in secula jurat, dum Christus in nomine Patris veniens, incommutabili sua dicta veritate confirmat. *Cœlum*, inquiens, *& terra transibunt, verba autem mea non transibunt.*

Qui creavit cœlum, & ea quæ in illo sunt; & terram, & ea, quæ in ea sunt; & mare, & ea, quæ in eo sunt.) Qui mari terrâque consistens, cœlo palmam tendit, congruè per cœli, terræ, marisque creatorem jurat.

Quia tempus ampliùs non erit.) Erit utique, ut Psalmus ait, *tempus impiorum in æternum*, sed mutabilis secularium temporum varietas in novissima tuba cessabit. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & hæreditas eorum in æternum erit.

Consummabitur mysterium fidei, sicut evangelizavit per servos suos prophetas.) Mysterium quod nunc evangelizatur, tunc consummabitur, quando ibunt impii in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.

Et vox, quam audivi de cœlo iterum loquentem mecum & dicentem: Vade, & accipe librum apertum de manu Angeli.) Domino futuri temporis mysteria pandente, ac dicente: *Appropinquavit enim regnum cœlorum*, Ecclesia quoque monetur eundem prædicandi percipere librum. Quamvis & eidem Joanni possint hæc dicta congruere post exilium ad prædicandum reverso.

Et abii ad Angelum, dicens ei ut daret mihi librum.) Accedat ad Dominum, qui velit docendi percipere Sacramenta.

Et dixit mihi: Accipe librum, & devora illum.) Id est, insere tuis visceribus, & describe in latitudine cordis tui.

Et faciet amaricari ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Et accepi librum de manu Angeli, & devoravi illum: & erat in ore meo tanquam mel dulce: & cùm devorassem, &c.

Cùm

Cùm perceperis, oblectaberis divini eloquii dulcedine, sed amaritudinem senties, cùm prædicare & operari cœperis, quod intellexeris. Vel certè juxta Ezechielem intelligendum, qui cùm librum se devorâsse diceret, adjecit: *Et abiit amarus in indignatione spiritûs mei.*

Et dixit mihi, oportet te iterum prophetare populis & gentibus.) Quid libet comestus, & amaritudini mixta dulcedo significaret, exprimit, quòd videlicet ereptus exilio, gentibus esset Evangelium prædicaturus, amore quidem dulce, sed tolerandis persecutionibus amarum.

CAPUT XI.

Calamus. ET *datus est mihi calamus similis virgæ.*) In calamo ministerium scribendi Evangelii percepit, qui non inani nitore supervacuus, sed similis est virgæ æquitatis, virgæ regni Dei. Regnum enim Christi describit æternum.

Surge. *Surge & metire templum Dei & altare.*) Surge, dixit, non quia hæc Joannes sedibundus audiebat, sed quia hoc verbo excitantur corda singulorum Evangelicam scripturam actusque metiri. Ibi enim quantum singuli proficiant, quantumque regulę divinę concordent, inveniunt.

Et adorantes in eo.) Quia non omnes, qui videntur, in eo adorant, sicut qui confessus fuerit in me. Partem denique jubet, non recenseri dicens.

Atrium autem, quod est extra templum, ejice foras, & ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus.) Hi qui nomine tenus Ecclesiæ junguntur, & nec altaribus, nec sanctis sanctorum appropiant, à regula Evangelii projecti gentibus sociantur. *Omnis enim gloria ejus filiæ Regum ab intùs.*

Et civitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus.) Non solùm de Ecclesia pelluntur, sed & eandē Ecclesiam socii gentilibus tribus semis annis impugnant. Non quòd illo tantùm hanc, id est, Antichristi tempore conculcent; sed quòd omne malorum corpus illo quasi ad proprium caput pertineat, in quibus nunc jam ministerium operatur iniquitatis.

Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta.) Ne sævitia pravorum terreret audientem, Ecclesiam quoque duobus ex populis unitam, gratia commemorat illustrandam esse virtutum. Quæ & ipsa caput suum, Christum videlicet in carne docentem semper intuens, tribus semis annis prophetatura narratur. Menses enim trium semis annorum, id est, tricies quadraginta & bini, mille ducentos sexaginta dies efficiunt.

Daniel pro 60. scribit 90. Daniel autem scribit dies mille ducentos nonaginta temporis ejusdem, quo ponenda sit abominatio in desolationem.

Saccis induti. *Saccis amicti.*) Id est, in hexomologesi constituti. Sicut Propheta: *Ego autem*, ait, *dum mihi molesti essent, induebam me cilicio.*

Olivæ duæ *Hi sunt duæ olivæ, & duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes.*) Ecclesia duorum testamentorum lumine radiata, Domini semper jussis assistit. Nam & Propheta Zacharias unum candelabrum vidit septiforme, & has duas olivas, id est, testamenta, infundere oleum candelabro. Hæc est Ecclesia cum oleo suo indeficiente, quod eam facit in lumine orbis ardere.

Et si quis eos voluerit nocere, ignis exiet de ore illorum, & devorabit inimicos eorum) Si quis Ecclesiam lædit, ejusdem læsionis reciprocante judicio igne consumitur condemnatus. *Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Undè & Chaldaica flamma, quæ pueris Dei ingerebatur, ipsos ministros impietatis absumpsit. Sive in bono precibus oris Ecclesiæ igne spiritaliter consumitur in melius commutandus. *Carbones*, inquit, *ignis congeres super caput ejus.*

Claudi cœlum. *Hi habent potestatem claudendi cœlum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum.*) Data est Ecclesię in Christo omnis potestas in cœlo & in terra, clavibus ei ligandi atque solvendi dimissis. Sed & spiritaliter cœlum clauditur, ne imbrem pluat, ne super terram sterilem de Ecclesia benedictio descendat. Sicut Dominus de patre vineæ suæ: *Nubibus*, inquit, *mandabo, ne pluant super eam imbrem.*

Et potestatem habent super aquas, convertendi eas in sanguinem.) Non solùm aquas suspendunt, sed etiam quæ descenderant, inutiles faciunt, quod est vertere aquas in sanguinem. Bonus enim Christi odor de Ecclesia fragrans, aliis odor mortis in mortem, aliis odor est vitæ in vitam.

Et cum finierint testimonium suum, bestia quæ ascendit de abysso, faciet adversus eos bellum.) Apertè ostendit omnia hæc ante novissimam persecutionē fieri, dicendo quum finierint testimonium suum. Utique illud, quod perhibent usque ad revelationem bestiæ, quæ cordibus emersura est impiorum. Non quòd tunc eodem testimonio non nitantur hosti fortiter resistendo, sed quòd tunc Ecclesia virtutum gratiâ destituenda credatur, adversario palam signis mendacii coruscante. Nam *Faciem ejus præcedet egestas*, ut Dominus ait.

Et vincet eos, & occidet illos) Vincet in eis, qui succubuerint; occidet in eis, qui pro Christi nomine laudabili patientiâ fuerint interempti. Aut si spiritaliter vincet & occidet, partem testium accipiamus. Sicut in Evangelio Dominus dicit: *Tradent vos in pressuram & occident vos*) Quod Lucas Evangelista pro parte dictum insinuat, dicens: *Occident ex vobis.*

Et jacebunt corpora eorum in plateis civitatis magnæ.) *Si me*, inquit, *persecuti sunt, & vos persequentur.*) Non est ergò mirum, si civitas impiorum, quæ Dominum crucifigere non timuit, servos quoque ipsius ludibrio habeat etiam occisos. Qualia sæpè facta historia Ecclesiastica refert.

Quæ vocatur spiritaliter Sodoma, &c.) Id est, muta & tenebrosa, nec lumen utique fidei, nec confessionis habens vocem. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Hæ provinciæ in signum pœnæ spiritalis visibiliter his plagis, id est, igne devorante, & aquâ in sanguinem [illegible]sâ percussæ sunt.

Et videbunt de populis, & tribubus, & linguis, & gentibus corpora eorum,) Non dixit, videbunt populi & tribus, sed multi de populis, qui aliis credentibus, sanctos palàm irrident.

Et corpora eorum non sinent poni in monumentis.) Votum eorum dixit & impugnationem. Non quòd valeant facere, ne sit Ecclesia in memoriam. Sicut, *Nec vos intratis, nec alios sinitis intrare*, cùm intrent illis impugnantibus. Faciunt autem perspicuè de vivorum occisorumque corporibus, quia nec vivos sinent sacra celebrando in memoriam colligi, nec occisos in memoriam recitari, nec eorum corpora in memoriam Dei testium sepeliri.

Et habitantes in terram gaudebunt super eos.) Quoties affliguntur justi, exultant injusti & epulantur, sicut dum superbit impius, incenditur pauper.

Quoniam hi duo Prophetæ cruciaverunt eos.) Propter plagas, quibus propter testamenta Dei humanum genus urgetur, etiam visus ipse justorum gravat injustos. Sicut ipsi dicunt: Gravis est nobis etiam ad videndum.

Et post tres dies & dimidium, Spiritus vitæ à Deo intravit in eos. Et steterunt super pedes suos.) Hucusque Angelus futurum narrat, & inducit factum, quod futurum audit, regno Antichristi perdito sanctos resurrexisse in gloriam

Et timor magnus cecidit super eos, qui viderunt eos.) De omnibus vivis dixit, quia & justi superstites pertimescent in resurrectione dormientium.

Et ascenderunt in cœlum in nube.) Hoc est quod Apostolus dixit: *Rapiemur in nubibus obviam Domino in aëra.*

Et viderunt illos inimici eorum.) Hic separavit injustos ab his, quos in commune dixerat timuisse.

Et illâ horâ factus terræ motus magnus, & decima pars civitatis cecidit, & occisa sunt in terræ motu, hominum septem millia.) Incumbente terrore judicii, omnis diaboli civitas super arenam condita cum omnibus ædificatoribus suis corruet. Et denarius enim & septenarius numerus est perfectus. Quod si non esset, à parte totum intelligendum erat.

Et cæteri in timorem sunt missi) Quis hominum gloriabitur castum se habere cor, cùm virtutes cœlorum commovebuntur?

Et dederunt gloriam Deo cœli.) Isti sunt super petram ædificati, qui aliis terræ motu ruentibus, de stabilitate sua, rectâ Dominum confessione clarificant. *Lætabitur enim justus, cùm viderit vindictam impiorum.* Quidam duos Prophetas, Enoch & Heliam interpretantur, qui tribus semis annis prædicantes, contra mox secuturam Antichristi perfidiam fidelium corda confirment, iisque occisis tandem temporis sævitiam ejusdem grassaturam, & redinstaurato demùm certamine, à sanctis, qui latebratum præsidio velut mortui credebantur, esse superandam: qui pro unius compage corporis eidem Prophetæ resurgere dicantur, acriùsque illis visis, qui jam mortui putabantur, exaggeratâ persecutione multos eorum, qui vel septenario, vel denario numero digni credebantur, esse casuros dicente Daniele: *Confirmabit pactum multis hebdomadâ unâ, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium, & in templo erit abominatio desolationis.* Et in subsequentibus: *Et posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducentos nonaginta.*) Qui numerus circa trium annorum & sex mensium curricula diversatur. Denique Helias igne quondam perdidit adversarios, & tres semis annis latitans imbres continuit, tandemque pseudoprophetis interfectis, per sacrificium quod oblatum fuerat, convertit Israël ad Dominum.

Prophetæ duo, Enoch, Helias.

Helias.

Væ secundum.

Væ secundum abiit, & ecce væ tertium veniet citò.) Hoc væ secundum non ad recapitulationem, sed ad prælium equorum, quod tubâ sexti Angeli commotum est, pertinet. Prædixerat enim aquila tria væ de trium voce venturarum tubarum. Sed ibi non dixit, ne statim tertium sequi putaretur, quod ad septimum Angelum, & ad finem pertinet.

Septima tuba.

ET *septimus Angelus tubâ cecinit, & facta sunt voces magnæ in cœlo dicentes: Factum est regnum hujus mundi Domini nostri & Christi ejus.*) Sex tubæ priores seculi ... ætatibus comparatæ, varios bellorum ecclesiæ denunciavêre concursus. Septima verò sabbati æterni nuntia, victoria tantùm & imperium veri Regis indicat.

Et viginti quatuor seniores adoraverunt Deum dicentes: Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens.) Ecce, inquit, væ tertium veniet in voce septimi Angeli. Et cùm cecinisset, non nisi Ecclesiam dixit laudantem Deum, & gratias agentem. Unde intelligimus, bonorum retributionem non esse nisi væ malorum.

Qui es, & qui eras, qui accepisti virtutem tuam magnam, & regnâsti, & iratæ sunt gentes, & advenit ira tua.) Tu quidem revellantibus licèt impiis, à seculo regnâsti, sed eorum nunc furor te judice pressus peribit, Dominus enim regnavit, irascantur populi.

Et tempus mortuorum judicari, & reddere mercedem servis tuis Prophetis, & timentibus nomen tuum, pusillis & magnis, & exterminandi eos qui corruperunt terram.) Ordini congruit Evangelicæ lectionis, primò quidem omnes gentes ante judicem congregandas, deindè dexteros in regno Patris per multas mansiones collocandos; impios verò exterminos regni pulsos, flammis maledictionis esse torrendos.

Væ tertium.

Et exterminandi eos qui corripuerunt terram.) Hoc est væ novissimum. Hactenùs de septem Angelis tubâ canentibus, nunc recapitulatâ nativitate Domini eadem aliter ac latiùs dicturus.

ET *apertum est templum Dei in cœlo, & visa est arca testamenti ejus in templo ejus*) Templum Domini quondam in terra positum, arcam testamenti sub velamine mystico clausam tegebat: nunc autem in Ecclesia, quæ est templũ Dei vivi, cujus conversatio in cœlis est, velo templi veteris, & medio pariete maceriæ Domini sanguine discisso, arca incarnationis ejus toti jam panditur orbi. Quasi enim manna cœleste in aureo mundo, divinitas est in corpore sancto.

Et facta sunt fulgura, & voces, & terræ motus, & grando magna) Hæc omnia virtutes sunt coruscationis, & prædicationis, & bellorum Ecclesiæ. Hæc dixerat facta, & in descriptione prædicationis septem Angelorum ad adventu Domini, cùm ceciniſſet super aram, sed generaliter ab origine in finem. Deindè descripsit per partes, quemadmodum facta sint: ita & nunc, ut templum Dei in cœlo apertum sit, & pugnæ secutæ, dicens:

CAPUT XII.

ET *signum magnum apparuit in cœlo.*) Quod nunc quoque apparet in Ecclesia. Deum ex homine fieri.

Mulier amicta sole, & luna sub pedibus ejus.) Ecclesia Christi lumine cincta gloriam calcat temporalem: orietur, inquit, in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec extollatur vel interficiatur luna. Id est, abundantia pacis in tantum crescet, donec omnem mutabilitatem mortalitatis absumet, cùm novissima inimica destruetur mors. Sive quia Ecclesia partim in cœlo, sole Christo fruitur, partim in corpore peregrinatur à Domino. Potest hîc intelligi quod ait: *Læva ejus sub capite meo, & dextera ejus amplexabitur me.*

Mulier amicta sole.

In capite ejus corona stellarum duodecim.) Duodenario Apostolorum numero caput ornatur Ecclesiæ, sive Christum intelligas, sive ipsum primordium ejusdem Ecclesiæ nascentis, capitis nomine designatum. *Posuisti,* inquit, *in capite ejus coronam de lapide pretioso.*

Et in utero habens, & clamat parturiens.) Ecclesia spiritaliter & quos parit, etiam genitos parturire non desinit. Sicut ipsa dicit: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.*

Et cruciatur ut pariat. Sic Dominus in Evangelio.] *Mulier,* inquit, *cùm parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus: cùm autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium.* Quod ipse discipulis exponens adjunxit, & vos igitur *nunc quidem tristitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum.*

Et ecce draco magnus rufus, habens capita septem, & cornua decem.) Diabolus sævitiâ cruentus contra Ecclesiam potentiâ terreni regni armatus. In septem enim capitibus omnes Reges suos, & in decem cornibus omne regnum dicit.

Draco diabolus.

Et cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram.) Vires & malitiam hostis indicat, quem Ecclesia Domino juvante devincit, qui innumeram partem Angelorum vel hominum dolo fallente quasi caudâ dejecerit. Cauda enim est pars cæca, pars immunda, suique velamine contegens immunda, ne appareant. Tychonius more suo tertiam partem stellarum, quæ cecidit, falsos fratres interpretatur, quòd altera tertia Ecclesia sit, & hostes forinseci tertia.

Cauda. Tychonius.

Et draco stetit ante mulierem, ut cùm peperisset filium ejus devoraret.) Insidiatur Ecclesiæ diabolus, fidem Christi contendens in cordibus extinguere credentium, ut quem illa docendo genuit, ipse quasi occidat doctum. Cujus in Herode doli figura ostensa est qui hostes intestini Dominum ut perimat, adorare se velle simulat.

Et peperit puerum masculum.) Semper Ecclesia dracone licèt adversante Christum parit. Masculum autem dixit victorem diaboli, qui fœminam vicerat. Nam quis filius, nisi masculus? qui recturus est omnes gentes in virga ferrea, in inflexibili justitia regit bonos, confringit malos. Quod in superioribus etiam Ecclesiæ promittitur: *Dabo ei potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea.* Nam & Ecclesia quotidie gignit Ecclesiam, mundum in Christo regentem.

Masculus.

Et raptus est filius ejus ad Deum, & ad thronum ejus) Ideò Christum spiritaliter in auditorum mente nascentem apprehendere non potest impietas, quia idem cum Patre regnat in cœlis, qui nos quoque resuscitavit, & consedere fecit in cœlestibus in Christo.

Et mulier fugit in solitudinem.) Ecclesia sub spe vivens æternorum, peregrinatione præsentis eremi gaudet, acceptâ potestate calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem draconis rufi, instar Israëliticæ plebis, quæ pane cœlesti pasta in eremo, visu ænei serpentis, serpentes vicit igniros.

Vbi habet locum paratum à Deo) Esto mihi, inquit, in Deum protectorem, & in locum refugij, ut salvum me facias.

Et ibi pascant illam diebus mille ducentis sexaginta.) Isto die- Temporis ratio. rum numero, qui ties senis annos facit, omnia Christianitatis tempora complectitur, quia Christus, cujus hæc corpus est, tantum in carne temporis prædicaverit.

Michael. *Et factum est prælium magnum in cælo, Michael & Angeli ejus præliabantur cum dracone.*) Cœlum Ecclesiam significat, in qua Michaelem cum Angelis suis contra diabolum dicit pugnare, quia secundum Dei voluntatem pro peregrinante Ecclesia orando, & adjutoria ministrando confligit. Quem & Daniel in novissima gravissimaq; pressura in auxilium dicit Ecclesiæ venturum, unde ab eo putant Antichristum esse perimendum. Ita vero Angeli ejus esse dicuntur, quemadmodum & Angeli nostri, ut Dominus ait: Angeli eorum semper vident faciem patris mei, eorum scilicet, quorum cives sunt.

Angeli Satanæ. *Et draco pugnabat, & Angeli ejus.*) Angeli Satanæ non illi tantum, qui ei natura sunt, & voluntate similes, sed & homines eorum laqueis irretiti, sunt intelligendi.

Et non valuerunt.) Scilicet toto tempore.

Neque locus inventus est eorum amplius in cælo.) Id est, in hominibus sanctis, per ejectionem ejus cœlum jam factis, qui credentes semel expulsum, eum amplius non recipiunt.

Et projectus est draco ille magnus in terram.) Antiquus hostis de spiritalibus expulsus, arctius terrenos includit. Hoc est de cœlo præcipitari, & in terram mitti. Cui dicitur, *Terram comedes cunctis diebus.* In qua terra sanctorum pedibus conteritur, sicut scriptum est, *Super aspidem & basiliscum ambulabis.*

Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi ejus) Evidenter ostenditur, in quo cœlo ista fiant. In Ecclesia namque factam novimus victoria Christi salutem. Pro qua dicit, *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Non quam semper ipse habuit, sed quam in Ecclesia ex tempore, quo ipse voluit, tanquam caput in membris habere cœpit.

Qui projectus est accusator fratrum nostrorum.) Congratulantur Angeli saluti fratrum suorum, id est, civium futurorum, nunc autem peregrinorum.

Qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri, ac nocte.) Quos & prosperis male uti, & in adversis non habere patientiam suggilat.

Et non dilexerunt animas suas usq; ad mortem.) Merito animas pro Christo contemnunt, qui per sanguinem Christi tantum vicerunt adversarium.

Cœli incolæ. *Propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis.*) Hic habitatores cœli, & Angelos, & homines sanctos oportet intelligi, & utrique convenit in Domino gratulari, cum & homines Angelis socientur, & angeli humanæ in Christo substantiæ famulantur.

Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam.) Sicut gaudium redemptis, sic pereuntibus planctum docuit expectandum. Magnumq; væ illis imminet, quos nequissimus hostis possidet iratus.

Et postquam vidit draco, quod projectus est in terram, persecutus est mulierem.) Inextricabili astu diabolus Ecclesiam impugnans, quando plus dejicitur, tanto magis persequitur.

Et data sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, ut volaret in solitudinem.) Ecclesia duobus fulta testamentis, tumultuosa seculi venena cavens, mentis affectu quondie solitudinem Columba Aquila. quieti & modesti spiritus petit, ita gaudendo canens: *Ecce elongavi fugiens, & mansi in solitudine.* Nec dissonat, quod ibi columbæ quærit, hic vero aquilæ percipit alas. Sicut enim illa propter donum Spiritus sancti, sic & has propter celsum volatum, aciemque sublimem, qua mundo corde Deum cernit, Ecclesia figurata est, cujus renovabitur ut aquilæ juventus.

Tempus. Tempora Dimidium temporis. *Vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis.*) Totum tempus Ecclesiæ, designat dierum numero superius comprehensum. Tempus enim annum significat, tempora duos, dimidium temporis sex menses.

Et misit serpens ex ore suo aquam tanquam flumen post mulierem, ut eam faceret trahi à flumine. Impetum persecutorum aqua significat.) Vnde dicitur, *Forsitan velut aqua absorbuissent nos.* Ecclesia ergo non solum verbo Dei sublevata, sed & vi persecutionum propulsa, festinat evolare de mundo.

Et aperuit terra os suum, & absorbuit flumen.) Terra hæc Terra, caro Domini. sancta Domini caro est, quæ suscepta degluliens mortem temporaliter sibi prævalentem, nos quoque deglutire docuit. Potest & Ecclesia intelligi, cujus monitis & precibus oris inimici caventur insidiæ.

Et iratus est draco in mulierem, & abijt facere prælium cum reliquis de semine ejus.) Videns non posse continuari persecutiones, quod ore sanctæ terræ avertantur, magis se armavit mysterio facinoris insistere, quo possit jugiter insidiari.

Qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu.) Mandata Dei in fide Jesu Christi custodire, hoc est, pugnare cum dracone, & ipsum provocare in prælium. Et gratias Deo, qui sævi draconis evacuavit inceptus. Ecce enim Dominum in carne natum extinguere molitus, ejus resurrectione frustratur. Post Apostolis fiduciam docendi restringere laborans, quasi mulierem, id est, totam Ecclesiam de rebus humanis auferre satagebat. Sed & hoc frustra nisus passim nunc singulas fidelium impugnat ætates. Vnde & sequitur:

Et stetit super arenam maris.) Id est, super multitudinem populi, quem projicit ventus à facie terræ. Illius sine dubio, qui hostis machinas absorbere solet, idem hostis insidias & bella excitaturus insistit.

CAPUT XIII.

ET *vidi de mari bestiam ascendentem.*) Varias habet bestia Bestia. pro ratione locorum intelligentias. Hic ergo corpus diaboli de populo nascens impiorum significat. Hoc etenim mare, quod supra abyssus intelligitur. Vnde & draco rex dicitur omnium, quæ in aquis sunt, & cujus in mari secundum David confringuntur capita.

Habentem capita septem, & cornua decem, & super cornua ejus decem diademata.) Ostendit id esse septem capita, quod decem cornua. Dixerat enim draconem septem diademata super septem capita gestare: nunc dicit bestiam decem diademata super decem habere cornua. Septem namq; & decem idem est, sicuti Septupla accipiet in isto seculo. Et alius Evangelista, centupla.

Et super capita ejus nomina blasphemiæ.) Reges enim suos Divi & Augusti. deos appellant, tam mortuos, & velut in cælum atq; inter deos translatos, quam etiam in terris augustos, quod est nomen (ut volunt) deitatis. Alio autem loco totam ipsam bestiam plenam dicit nominibus blasphemiæ.

Et bestia quam vidi, similis erat pardo, & pedes ejus sicut ursi, & os ejus sicut os leonis.) Pardo, propter varietatem gentium, Pardo, urso, leoni similis bestia. Vrso, propter malitiam & vesaniam. Leoni, propter virtutem corporis & linguæ superbiam similatur. Legimus in Daniele, Regnum Chaldæorum leænæ, Persarum urso, Macedonum pardo comparatum.

Et dedit illi draco virtutem suam.) Sic Apostolus de diaboli corpore loquens: *Cujus est*, inquit, *adventus secundum operationem satanæ in omni virtute, signis, & prodigijs mendacij his qui pereunt.*

Et vidi unum de capitibus ejus quasi occisum in mortem, & plaga mortis ejus curata est) Antichristus ad capita regni terre- Antichristus. ni pertinens, imitatione veri capitis nostri se quasi occisum resurrexisse, & pro Christo, qui hoc verè perfecit, se suscipiendum audet exhibere. Cujus commenti dicitur in Simone Mago præcessisse fallacia.

Et admirata est universa terra post eam.) Genus ponit pro specie, dicens adorari bestiam cum ipsum caput simulati tium sub nomine capitis vere occisi & viventis terreni fini homines adoratum.

Et adoraverunt draconem, qui dedit potestatem bestiæ.) Illi dicunt, adorare se Deum, qui dedit potestatem Christo.

Et adoraverunt bestiam, dicentes, Quis similis bestiæ) Ipsi

dicunt, Quis similis Christo? Aut quis illum potest vincere?

Et datum est ei os, loquens magna & blasphemias.) Qui extollitur, inquit, super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.

Et data est illi potestas facere menses quadraginta duos, & aperuit os suum in blasphemiam apud Deum.) Ante enim tres semis annos non aperto ore blasphemat, sed in mysterio facinoris, quod facta discessione & revelato homine peccati nudabitur. Tunc enim dicet, *Ego sum Christus:* nunc verò, *Ecce hic Christus, & ecce illic.* Ad Deum autem significat adversus Deum.

Ad Deum

Blasphemare nomen ejus, & tabernaculum ejus.) Dignitatem sibi nominis Dei impius usurpans, Ecclesiam quoque suam nominare præsumet.

Et datũ est illi bellum facere cum sanctis, & vincere eos: & data est illi potestas in omnem tribũ & populum, &c.) A toto partem. Quæ vinci potest, cum violentia temporis, si fieri potest, etiam electi quatiantur. Ut condemnentur Judæi, qui non credentes veritati, susceperunt mendacium.

Et adoraverunt eam omnes, qui habitant terram.) Omnes dixit, sed habitantes terram. *Recedentes enim*, inquit, *à te, in terra scribentur.*

Terram habitantes.

Quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni.) Justum est eos qui mortis auctori serviunt, in libro vitæ non scribi, & qui simulatoria nece bestiæ deluduntur, agni, qui abstulit peccata mundi, carere consortio. *Agni*, inquit,

Qui occisus est ab origine mundi.) Agni, ut Petrus ait, immaculati, præcogniti quidem ante constitutionem mundi, manifestati autem novissimis temporibus. Alia enim editio, agnum signatum ab origine mundi transtulit. Potest & per hyperbaton intelligi, quod sanctorum ab initio nomina sint in libro vitæ conscripta.

Agnus occisus ab origine mundi.

Si quis habet aurem audiendi, audiat.) Quoties scriptura hoc dictum interponit, intentum præ obscuritate rei quærit auditorem. Ne enim momentaneum diaboli regnum magni penderetur, cogitationibus humanis occurrit, dicens, *Qui in captivitatem duxerit, in captivitatem vadet*, id est, diabolus & bestia, qui suis nunc retibus gentes captivare videtur, ipse erit cum suis citò captivus.

Qui autem habet

Qui gladio occiderit, oportet eum gladio occidi.] Qui Ecclesiam nunc vel carnali, vel etiam spiritali morte persequitur, hunc Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione adventus sui.

Occidi gladio.

Hic est patientia & fides sanctorũ.) Promiserat occidi homicidam, sed quia nemo coronatur, nisi qui legitimè certaverit, nunc animis opus esse dicit, nunc pectore firmo. Descripta generaliter bestia primo in hypocrysi, deinde aperto ore blasphemante, describit eandem in solis præpositis, similiter in hypocrisi, deinde revelatam.

Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra.) Aliam dixit de officio. Alias una est. Quod est autem mare, hoc teste Daniele est terra. Cui quatuor bestias ascendere de mari cernenti, per Angelum dicitur, Hæ quatuor bestiæ magnæ, quatuor regna consurgent de terra.

Et habebat cornua duo similia agni, & loquebatur ut draco.) Agni cornua præfert quo draconis venena latenter inferat. Quia per hypocrisin sanctitatis, eam quam in se veraciter habuit Dominus, singularem sibi inesse & sapientiam mentitur & vitam. De hac bestia Dominus: *Attendite*, inquit, *à pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.*

Et omnem potestatem prioris bestiæ faciebat.) Discipuli miseri magistrum sequuntur in omnibus.

Et fecit terram, & inhabitantes in ea, adorare bestiam primam.) Vim seductionis ostendit, & corpus sibi mancipasse, & animam quæ habitat in ipso.

Cujus curata est plaga mortis.) Id est, quæ se simulavit mortem resurgendo vicisse. Hunc enim scriptura non occisum, sed velut occisum dixerat, sicut de Judæis dictum est: Ipsi autem non intraverunt in prætorium, ne contaminarentur. Non enim affirmavit Evangelista, potuisse inquinatissimos inquinari, si prætorium intrassent: aut Judæi tantorum scelerum conscii verè inquinari timuerunt: sed quid simulassent, quasi affirmans retulit.

Antichristi fraus. Occisum dicit, quia talẽ simulabit.

Et fecit signa magna: ita ut etiam ignem faceret de cœlo descendere in terram.) Miraculum ignis, quasi maximum cæteris prætulit, ut quia Dominus Christus discipulis Spiritu sancto in igne veniente, virtutum dedit gratiam, ipse quoque suos quasi simili charismate, astu fallente decipiat.

Ignis signum.

Et seducit habitantes terram, propter signa, quæ data sunt illi facere.) Adventus enim ejus erit, sicut dictum est secundum operationem Satanæ in omni virtute, & signis, & prodigiis mendacii. Quæ solet ambigi, utrum propterea dicta sint signa & prodigia mendacii: quoniam mortales sensus per phantasmata decepturus est: ut quod non facit, facere videatur: an quia illa ipsa etiam, si erunt vera prodigia, ad mendacium pertrahent credituros, non ea potuisse, nisi divinitus fieri, virtutem diaboli nescientes, qui non phantastico, sed vero igni & turbine tantam familiam sancti Job cum tantis gregibus assumpsit. Sive autem hoc, sive illo modo signa mendacii dicantur, hoc est, sine dubio, in quo illa tentatio cunctis major apparebit, quando pius martyr & corpus tormentis subjicit, & tamen ante ejus oculos miracula tortor facit.

Signa mendacij, quare dicantur. Diaboli potestas.

Dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestiæ, quæ habet plagam gladij, & vixit.) Id est, esse ejus similes, & sic ei facere imaginem, ut alia editio dicit, *Sicut habet plagam de gladio, & vixit.* Id est, ea falsitate se dicant commortuos, & consurrexisse Antichristo, quasi ille & Deum mediatorem inter se suosque constituat, non enim sicut Dominus noster Jesus Christus habet alterum, inter quem suosque mediator sit.

Et datum est illi, ut daret spiritum imagini bestiæ.) Id est, ipsi populo, qui hanc falsitatem impleverit, bestiæ se fabrè constituendo imaginem, Spiritum veritatis se dare simulabit.

Et ut loquatur imago bestiæ.) Non tantum vulgus miserum simulato per ignem spiritu deludet, verum etiam docendis aliis efficiet idoneum.

Et faciet, ut quicunq; non adoraverint imaginem bestiæ, occidantur. Non illam imaginem, quam se dicunt fieri, sed illam cui similem populum faciunt. Facit ergo, ut imago bestiæ adoret imaginem bestiæ, id est, ut populus adoret diaboli inventionem.

Et faciet omnes pusillos & magnos, & divites & pauperes.) Non omnes sine exceptione quasi & gentiles, sed qui ad hoc mysterium pertinent.

Habere characterem in dextera manu, aut in frontibus.) Character est mysterium iniquitatis: quod hypocritæ sub nomine Christi in opere & professione accipiunt.

Character bestiæ

Et ut quis possit emere aut vendere.) In hac vendendi ac mercandi mentione docuit, quod sicut in bono symbolum Ecclesia tradidit profuturum nostræ saluti; ita illi in malo tali se definitione coarctent: ut nec mercandi aut vendendi licentia detur, sicut mercatores, qui una navi portantur, uniformi signo tenentur.

Nisi qui habet characterem nominis bestiæ aut numerum nominis ejus.) Id est, qui communicat fraudi illius. Character enim, id est, nota, & nomen bestiæ, & numerus nominis ejus unum est. Numerus enim hominis est ne eum putemus juxta quorundam opinionem, et diabolum esse, vel dæmonem: sed unum de hominibus, in quo totus Satanas habitaturus est corporaliter. Est enim homo peccati, filius perditionis.

Antichristus homo non diabolus.

Hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est, & numerus ejus sexcenti sexaginta sex.) Hic numerus apud Græcos in nomine Titanis, id est, gigantis, dicitur inveniri, hoc modo. T, enim, ccc. E. v. I. x. T. ccc. A. i. N. L. Et sibi nomen Antichristus, quasi omnibus potentia antecellat, usurpatum reperat, ipsum se esse jactans, de quo scriptum est: *Exultavit ut gigas ad currendam viam, à summo cœlo egressio ejus.* &c. Ponit autem Primasius & aliud nomen, eundem numerũ cõplectens, A. i. N. L. T. ccc. E. v. M. xl. O. lxx. Σ. cc. quod significat honori contrarium. Sed & verbum A. i. P. c. N L. O lxx. Υ. ccc. M. xl. E. v. id est, nego. Per quæ & personæ qualitas, & operis Antichristi insinuetur asperitas.

Titan.

Αντιμος.

Αρνουμε.

ritas. Sed operosa expositione indiget, quomodo se tantus appetitor laudis, tali velit charactere notari. Aliter senarium numerum, quo mundus factus est perfectionem operis significare quis nesciat? Qui sive simplex, sive per decem, centumve multiplicatus, ejusdem perfectionis, sexagesimum, centesimumque fructum demonstrat. Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcentorum sexaginta sex millia talentorum. Quod ergo vero regi jure munus & debetur & solvitur, hoc etiam sibi seductor ille tyrannus exigere præsumet.

CAPUT XIV.

Et vidi, & ecce agnus stabat super montem Sion.) Id est, Dominus Jesus Christus, Ecclesiæ suæ certaminum falce desudanti, exemplo virtutis & protectionis munimine præstabat. Ostenso enim corpore, quod draconis & vi tute confusum, & notatum est cauterio, ne corpus agni bestiæ timeres succubuisse furori, ostendit Ecclesiam soli o fulgore numeroque gaudentem. Notaque bestiam in arena maris, agnum in monte Sion consistere.

Centum quadraginta quatuor millia. *Et cum illo centum quadraginta quatuor millia.*) Numerus hic finitus pro infinito debet intelligi, & secreti significatione mysterii, virginali aptus examini, quod Deum ex toto corde, tota anima, totaque mente diligens, corporis quoque, quod ex quatuor qualitatibus subsistit, illi est integritate sacratum. Per enim terni noveni, & quater quaterni sedecim. Sedecies autem noveni centum quadraginta quatuor adimplent. Ut cum de his, qui in arctioris vitæ constituti merito in monte Sion cum agno videntur, tam perfecta multitudo cernatur, de cæteris Ecclesiæ membris non dubitetur.

Habentia nomen ejus, & nomen patris ejus scriptum in frontibus suis.) Ostendit quæ sit imitatio notæ in fronte corporis bestiæ, dum Deum & Christum dicit scriptos in frontibus Ecclesiæ.

Vox sanctorum. *Et audivi vocem de cælo, tanquam vocem aquarum multarum.*) Magna vox sanctorum, magna est devotio charitatis, quam se de cœlo audisse refert, cum eos, qui vocem ediderunt, in Sion monte stare prædiceret. Ut ostendat se montem Sion non aliud dixisse, quam Ecclesiam: quæ ad devincenda gravamina pressurarum, sublimi contemplationum erecta gaudio, regis sui certamina laude simul & imitatione concelebrat. Hoc est enim veraciter agni stanti psallere.

Et vox quam audivi, sicut citharædorum citharizantium in citharis.) Cum citharistæ Dei omnes sancti sint, qui *carnem suam crucifigentes cum vitiis & concupiscentiis*, laudant eum in Psalterio & cithara, quanto amplius illi, qui angelicæ privilegio castitatis totos se Domino faciunt holocaustum, singulariter abnegantes semetipsos, & tollentes crucem suam sequuntur agnum quocunque vadit?

Canticum vetus & novum. *Et cantabant quasi canticum novum ante sedem.*) Vetus erat canticum, Beatus qui sedem in Sion, & domesticos in Hierusalem habet. Novum vero est, *Lætare sterilis, quæ non paris*. Et item, *Dabo*, inquit, *eunuchis, dicit Dominus in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus*.

Virginum prærogativa. *Et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra.*) Singulariter canticum agno cantare est, cum eo in perpetuum præ cunctis fidelibus etiam de carnis incorruptione gaudere. Quod tamen electi cæteri canticum audire possunt, licet dicere nequeunt, quia per charitatem quidem de illorum celsitudine læti sunt, quamvis ad eorum præmia non assurgunt.

Augustinus ad virgines. *Virgines enim sunt, hi sequuntur agnum quocunque abierit.*) Hæc pulchrè beatus Augustinus virgines admonendo exposuit. *Pergite*, inquiens, *sancti Dei pueri & puellæ, mares ac fœminæ, cælibes & innuptæ pergite perseveranter in finem. Laudate Dominum dulcius, quem cogitatis uberius. Sperate felicius, cui servitis instantius. Amate ardentius, cui placetis attentius. Lumbis accinctis & lucernis ardentibus expectate Dominum, quando veniat à nuptiis. Vos afferetis ad nuptias agni canticum novum quod cantabitis in citharis vestris: utique, tale, quale nemo poterit dicere nisi vos. Sic enim vos vidit in Apocalypsi quidam præ cæteris dilectus agno, qui discumbere super pectus ejus solitus erat, & se vos vidit duodecies duodena millia sanctorum citharœdorum illibatæ virginitatis in corpore, inviolatæ veritatis in corde. Sequimini agnum: quia & agni caro utique virgo. Sequimini eum virginitate cordis & carnis quocunque ierit. Quid est enim sequi nisi imitari? quia Christus pro nobis passus est, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia.*

Hi empti sunt ex omnibus primitiæ Deo & agno.) De illo sancto & immaculato Ecclesiæ grege quasi sanctiores puriores que; hostiæ pro voluntatis suæ meritis à Spiritu sancto eliguntur: quos Apostolus de eis præceptum Domini non habens, obsecrat ut exhibeant corpora sua hostiam vivam, sanctam, Deo placentem.

Et in ore ipsorum non est inventum mendacium.) Non solius pudicitiæ merito, divino comitatui virgines copulantur: nisi & ab omni contagione peccati immaculatam gesserint vitam. Hanc visionem Tychonius non de virginibus specialiter, sed de tota generaliter interpretatur Ecclesia, quam despondit Apostolus uni viro virginem castam exhibere Christo, ita concludens: Non dixit, Non fuit in ore eorum mendacium: sed, *Non est inventum*. Sicut Apostolus dicit, *Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis*. Et iniquitas injusti non nocebit ei, qua die conversus fuerit ab iniquitate sua, & potest esse virgo, & dolus in ore ejus non inveniri. Virgines enim castos dicit, & pudicos. — Virginitas integra. Tychonius

Prædicator. *Et vidi alterum angelum volantem per medium cælum, habentem Evangelium æternum.*) Quoniam Ecclesiæ peregrinantis in seculo ancipitem variamque cum dracone pugnam descripserat, restat utrique militiæ dignam rependere mercedem: & quæ vel malos pœnæ, vel præmia bonos sequantur, ostendere. Prædicator ergo per mediam discurrens Ecclesiam, Evangelium regni portat æterni.

Ut evangelizaret sedentibus super terram.) Convenit eos, qui cœlesti attolluntur volatu, terrenas quoque mentes de sede sui corporis prædicando levare.

Et super omnem gentem, & tribum, & linguam.) Prædicabitur, inquit, hoc Evangelium in toto orbe, & tunc veniet consummatio.

Timete Deum & date illi honorem: quia venit hora judicii ejus.) Tanto magis, inquit, saluti vestræ prospicite, quanto vos citior expectat retributio, quæ in æternum mutari non potest, dominum mundi factorem, & non temporalem bestiæ tyrannidem formidantes.

Babylon cecidit. *Cecidit, cecidit Babylon illa magna.*) Civitatem diaboli ruinosam jam cecidisse dicit. Sive more scripturæ, quæ solet præteritum ponere, quod novit inevitabiliter adimplendum. Sive quod superbi tunc à Domino dejecti, quando à diabolo sunt inflati, sicut Psalmista inquit, *Dejecisti eos dum allevarentur*.

Quæ à vino iræ fornicationis suæ potavit omnes gentes.) Civitas impiorum ex omnibus congregata gentibus, ipsa gentes, id est, sua membra vino inebriat erroris. Domini verò civitas vineam Sorech exercens non vult inebriari vino, in quo est luxuria: ne promisso vitæ privetur denario. — Vinum duplex.

Si quis adoraverit bestiam & imaginem ejus.) Id est, diabolum, & caput vituli occisum.

Et acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua.) In fronte aut in manu dicens, significat diaboli quosdam professione nefanda, quosdam verò tantum operatione notari.

Calix iræ. *Et hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum est mero in calice iræ ipsius.*) Dum dicit: Et hic bibet, ostendit esse & alium, qui biberit, ne separet eum, qui licet gentibus visibiliter non misceatur, eandem tamen sub Christi nomine adorat bestiam. Juste autem, qui calicem iræ fornicationis propinant, calice Domini sternuntur, non ut juxta Hieremiam malitiam cordis evomant mundandi, sed ut damnati pereant æterna morte soporandi.

Et cruciabitur igni & sulphure, in conspectu angelorum sanctorum.)

Beati vident damnatorum pœnas.

ctorum.) Pœnam malorum sancti cum Domino regnantes semper videre possunt, ut hinc majores ereptori suo gratias agentes, misericordias Domini in æternum cantent. Non enim eos justo judici concordantes, visa pravorum tormenta consistant: sicut nec divitem in flammis sepultum visa Lazari requies refrigetare valebat.

Leonis natura.

Nec habent requiem die ac nocte, qui adoraverunt bestiam, & imaginem ejus.) Leonem dicunt homini prostrato parcere, sed hæc bestia leone ferocior, quo magis adoratur, eo majores irrogat pœnas.

Bestia secundum Augustinum.

Et si quis acceperit characterem nominis ejus.) Bestiam sanctus Augustinus impiam civitatem: imaginem vero ejus, simulationem avis, id est, fallaci imagine Christianos, charactetem autem notam criminis interpretatur, qua adotati & subjici ei, & consentiri dicit.

Hic patientia sanctorum est.) Licet bestia sævierit, non tamen sanctos passio contristet temporalis, quæ æterna beatitudine remuneranda est, cum econtrario persecutores suos temporaliter superbientes, æternas cum bestia viderint luere pœnas.

Et audivi vocem de cælo dicentem, Scribe.) Pulchra jam prædicatorum concordia. Ecce enim Domini hic regnum venire, ille civitatem diaboli cecidisse: iste flammas impiorum, alius beatorum prædicat requiem, qui suam vocem & de cœlo emittit, & digna memoria æterna literis mandari præcipit. Gaudent enim justi, quia nomina eorum scripta sunt in cælo: delentur vero impii de libro viventium.

Beati, &c.

Beati mortui, qui in Domino moriuntur.) Gratias tibi ago Jesu, qui beatificas eos in cœlo, qui in te moriuntur in terra. Quanto magis illos, qui & in tua, & pro tua fide felices ponunt animas?

Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant à laboribus suis, opera enim illorum sequuntur illos.) Sicut impios dixerat perpetuo requiem non habere, sic econtrario fideles priscis adjutos operibus amodo jam, id est, à tempore mortis requiescere docet. Cum enim dederit dilectis suis somnum, hæc est hæreditas Domini. Propter frigus autem piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei.

ET *vidi, & ecce nubem candidam, & super nubem sedentem, similem filio hominis.*) Hactenus præconum voce præmissa, nunc personam restat ipsius demonstrare judicis. Qui ad judicium veniens, gloriam divinitatis nube carnis obumbrat: ut videant impii, quem compunxerunt.

Habentem in capite suo coronam auream.) Qualis sit hæc corona, superius in mulieris habitu descripsit. Et in capite ejus corona stellarum duodecim. Quamvis & victoriam possit significare regnantis.

Falx in manu Dñi

Et in manu sua falcem acutam.] Judicialem scilicet discernendi sententiam, quæ nullatenus evitatur. Intra ipsam quippe sumus, quolibet fugere conemur. In falce enim quicquid includitur, intus cadit.

Angelorũ ministeria.

Et alter Angelus exivit de templo, clamans voce magna, ad sedentem super nubem.) Angeli, quos terræ messores in Evangelio legimus, & qui omnes sunt in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis, singula pensantes Ecclesiæ merita, quotidie Domino enarrant.

Mitte falcem tuam, & mete, quia venit hora, ut metatur, quoniam aruit messis terræ.) Ecce (inquit) abundante iniquitate, refrixit charitas multorum, & æstu malorum incumbente, messis mundi pene jam virere cessavit. Ne ergo grana jam matura decidant, propter electos brevia dies, & zizania quidem paleasque flammis, fructum vero cœlestem horreis reconde felicibus.

Christus messor & vindemiator.

Et alius Angelus exivit de templo, quod est in cælo, habens & ipse falcem acutam.) Si Christus visus est in nube candida messor, quis est vindemiator, nisi idem propter geminum Ecclesiæ fructum eleganter repetitus? Quia qui seminavit bonum semen in agro suo, ipse quoq; vineam in loco uberi plantavit; sed utraque cultura, custodum incuria degeneravit.

Angelorũ ministeria.

Et alius Angelus exivit de altari, qui habet potestatem supra ignem, & clamavit voce magna.] Duplex est, ut Hieronymus ait, Angelorum officium: Aliorum qui præmia justis tribuant: aliorum qui singulis præsint cruciatibus. Sicut dicitur, *Qui facit Angelos suos spiritus*, & cætera. Possunt duo Angeli, qui aridam messem, & maturam prædicant vineam, Ecclesiæ preces intelligi: quæ magna voce, id est, magno quotidie desiderio regnum Domini advenire precatur, dicens:

Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ.) Sicut messis, sic & vindemia partim terrena, partim cœlestis est. Vtriusque autem maturitas finem indicat seculi.

Maturitas.

Quoniam maturæ sunt uvæ ejus.) Id est, consummata sunt peccata. Quamvis & bonorum quoq; perfectio maturitas dici possit. Nam & sanctus Papa Gregorius ait. *Quantumlibet mundi finis ex ipso suo ordine pendeat: perversiores tamen quosque inveniens, quia digni ruinis illius opprimantur, innotescit.*

Et misit angelus falcem suam in terram, & vindemiavit vineam terræ.) Qui habet falcem messoriam, ipse habet & vindemiatoriam. Vnum est enim judicium, & uno tempore fiet. Sed in messe & vindemia, initium ostendit, & finem ejusdem pressuræ.

Torcular

Et misit in lacum iræ Dei magnum, & calcatus est lacus extra civitatem. Si ad malos tantum messis hæc, & de vindemia pertinet, torcular pœnam significat. Si autem & ad bonos calcatio torcularis & tribula areæ inutilia conterit, utilia probat. Sicut ait Apostolus, *pretiosa metalla igne probari, lignum vero, fœnum, stipulamq́, consumi.* Quod utrunq; extra cœlestem Hierusalem agitur.

Lacus iræ

Lacus autem iræ eo loquendi genere nominatur, quo dicitur, *In die mala liberavit eum Dominus.*

Et exijt sanguis de lacu usque ad frenos equorum.) Exiit ultio usque ad rectores populorum. Usque enim ad diabolum, & ejus Angelos novissimo certamine exijt ultio sanguinis sanctorum effusi. Sicut scriptum est, *In sanguine peccasti, & sanguis te persequitur.* Dictum est supra de equis.

Tychonius

Per stadia mille sexcenta.) Id est, per omnes quatuor mundi partes. Quaternitas enim est cum quaterna, sicut in quatuor faciebus quadriformibus & totis. Quater enim quadringenti, mille sexcenti. Tychonius messorem & vindemiatorem Ecclesiam interpretatur, post persecutionum flammas clarescentem, & potestatem ligandi, solvendique tenentem. Angelus de templo vel altari jubentis imperium dicens Domini non perspicua voce, sed suggestione Spiritus sancti, qui operatur in suo corpore, docens jam tempus esse malorum anathemandorum, habens potestatem super ignem: utique illum, qui exijt ex ore testium, & comedit inimicos eorum. Hucusque de conflictu Ecclesiæ, & utriusque maturo fine certaminis.

LIBER III.

CAPUT XV.

plaga septem.

ET *vidi aliud signum in cælo magnum & mirabile.*) Instaurato rursus ordine, easdem plagas persecutionis novissimæ narraturus, intentum fieri voluit auditorem dicendo, *Signum magnum & mirabile.*

Angelos septem.) Id est, Ecclesiam septiformi gratia plenam.

Habentes plagas septem novissimas.) Quoniam in illis consummata est ira Dei, novissimas dixit: quia semper ira Dei populum percutit contumacem septem plagis, id est, perfectè: sicut frequenter in Levitico, *Et percutiam*, inquit, *vos septem plagis.* Quæ novissimæ futuræ sunt, cum Ecclesia de medio ejus exierit.

Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igni.) Fontem videlicet baptismi perlucidum, igne S. Spiritus consecratum.

Vel etiam quod ad ignis pertinet quasi ætem, martyrio rubricatum.

Et eos qui vicerunt bestiam & imaginem ejus stantes supra mare vitreum.) Qui fraudes vincunt bestiæ, consequenter igneo baptismo superstare videntur, studentes juxta Apostolum, supercertare semel traditæ sanctis fidei.

Habentes citharas Dei, & cantantes canticum Mosi servi Dei, & canticum agni.) Id est, corda laudantium Deo dicata gerentes, & utriusq; testamenti veritate canora. Vel carnem ligno passionis extentam. Ubi non tantum sonus vocis, sed etiam boni operis significatur effectus.

Magna & mirabilia opera tua Domine Deus omnipotens, justa & vera via tua rex seculorum, & reliqua.) Hoc carmen in utroq; reperi testamento, ubi Dominus & verax & misericors, à cunctis canitur seculis judex adorandus. Repetit quod proposuerat, dicens:

Et post hæc vidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonij in cælo.) Concinit carmini visio. Ut enim Dominus à cunctis possit gentibus adorari, templum illud secretorum Dei, unius quondam urbis mœnibus inclusum tota jam spiritaliter cœpit orbi reserari.

Et exierunt septem Angeli, habentes septem plagas de templo.) Hoc est, quod Marcus ait, Illi autem profecti prædicaverunt ubique.

Vestiti lapide mundo candido.) Quotquot (ait Apostolus) in Christo baptizati estis, Christum induistis. Ipse est enim summus lapis angularis electus. Vel si numerum singularem pro plurali positum intelligas, varia virtutum ornamenta significat. Alia translatio linteamen candidum habet, mortificationem carnis doctoribus indicens: juxta illud, *Castigo corpus meum, & servituti subijcio, ne forte alijs prædicans, ipse reprobus inveniar.*

Et præcincti circa pectora zonas aureas.) Qui prædicare fortia velit, non solum mortificet corpus, sed & pectus auro sapientiæ stringat. Vel certè zonis aureis pectora stringere, est cunctos mutabilium cogitationum motus per solius jam amoris vincula restringere.

phiala. *Et unum ex quatuor animalibus dedit septem Angelis septē phialas aureas plenas iracundia Dei viventis.*) Istæ sunt phialæ, quas cum odoribus ferunt animalia, & seniores, qui sunt Ecclesia, qui & septem Angeli. Eædem quippe phialæ, & suavitatem supplicationū, & iram suppliciorum continere dicuntur: cum à sanctis pro regni Dei adventu funduntur: quando judicia Dei non jam occulta sicut abyssus, sed aperta per phialæ, justis latura salutem, impiis vero prædicentur inferre perniciem, sicut Apostolus ait: *Quia Christi bonus odor sumus Deo in his qui salvi fiunt, & in his qui pereunt.*

Et impletum est templum fumo à majestate Dei, & de virtute ejus.) Prædicatura gentibus Ecclesia, prius ipsa charitatis igne calescens, fumum piæ confessionis emittit, gratias Deo super inenarrabili dono ejus agens.

Et nemo poterat intraire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem Angelorū.) Nemo potest Ecclesiæ membris incorporari, nisi qui mysteria fidei audiens discit à prædicatoribus, quia Jesus constitutus est à Deo judex vivorum & mortuorum.

Fumus. Quod si fumum abdita judiciorum Dei interpretaris arcana, mortalibus hæc impenetrabilia manent & clausa, donec finitis præsentis seculi plagis adveniat Dominus: qui & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet, quantum vel utilitatis ad probandam Ecclesiæ fidem, vel justitiæ ad excæcandos Judæos, qui charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, adventus conferat Antichristi.

CAPUT XVI.

Et audivi vocem magnam de templo dicentem septem Angelis: Ite & effundite septem phialas iræ Dei in terram.) Data est potestas Ecclesiæ, judicium irrogare damnandis, & absolutionem misericorditer dare conversis. Et omnibus quidem angelis in terram fundere mandatum est: sed iidem terreni homines pro varietate peccatorum, varia quoque vocabula sortiuntur, ut sicut prædicationis & vindictæ, sic etiam noxæ plenitudo septenario numero censeretur.

Et abijt primus, & effudit phialam suam in terram.) Duplici modo prædicatores phialas iræ Dei effundunt: dum pœnas impiorum vel eisdem impiis irrogant spiritaliter judicando, ut Petrus Simoni, *Pecunia*, inquit, *tua tecum sit in perditionem*: vel saltem Ecclesiæ manifestant prædicando, ut idem dixit, *Quibus judicium jam olim non cessat, & perditio eorum non dormitat.* phialas effundendi duplex modus. Potest & tertius modus intelligi, quo quisque peccator audita prædicatione veritatis gravioris contradictionis vulnere corrumpitur. De quo Dominus:

Si non venissem, inquit, *& locutus eis fuissem, peccatum non haberent.*

Et factum est vulnus sævum, &c.) Qui domino derelicto diabolum venerantur, ejusdem impietatis vulnere pessimo spiritaliter interibunt.

Et secundus effudit phialam suam in mare: & factus est sanguis tanquam mortui: & omnis anima vivens mortua est in mari.) Qui non solum charactere notantur Antichristi, sed & servorum Christi, stabilitatem undis amaræ persecutionis insectantur spiritali jam ultione, quam sanguinem vocat, punientur: & qui se vivere jactabant, mortis probabuntur auctori servisse.

Et tertius effudit phialam suam super flumina, & super fontes aquarum, & factus est sanguis.) Et hi quoque, qui ut suum virus incautis infundant, dulcia se propinare fingunt, digna plagæ perennis ultione plectentur.

Et audivi Angelum aquarum dicentem: Justus es, qui es, & qui eras sanctus, qui hæc judicasti.) In angelo aquarum, omnes angelos populorum dicit, interiora affectus divinis laudibus concrepantes, quod vindicans sanguinem servorum suorum homicidas morte potaverit. Aquarū Angelus.

Et audivi alterum ab altari dicentem: Etiam Domine Deus omnipotens, vera & justa judicia tua.) Quod sunt Angeli, hoc est, & altare Deo gratias agens, id est, interior affectus sanctorum, vel Angelorum vel hominum, qui docendo populis præsunt.

Et quartus effudit phialam suam in solem, & datum est illi æstu afficere homines & igni.) Persecutores Ecclesiæ, qui solis instar ardentis, semen verbi Dei arefacere moliuntur, futuro cremandi sunt ardore gehennæ. Sol. Vel si solem splendorem sapientium interpretaris, non angelo solem perfundenti, sed eidē soli datum est æstu afficere homines & igni: quia dum sapientes viri cruciatibus victi, male agendi errore tanguntur, illorum exemplo persuasi, infirmi quique tēporalibus desideriis inardescunt. Quamvis & æstus, ut diximus, possit intelligi, quod diaboli corpus de stabilitate sanctorū irremediabiliter cruciatur, & ad blasphemandum incitatur. Æstus. De quo Propheta: *Zelus*, inquit, *apprehendit populum ineruditum: & nunc ignis adversarios comedit.* Et nunc utiq; excepto, scilicet ultimi illius igne judicij.

Et æstuaverunt homines æstu magno.) In præsentiarum quidem, quantum permittitur, clarificat suos diabolus. Quam claritatem & lætitiam Spiritus sanctus plagas definivit, & dolores. Nam & supra legimus, exercitum diaboli occidisse homines igne, fumo, & sulphure. Non quod perspicue occiderit, sed his pœnis consentientes destinaverit.

Et quintus effudit phialam suam, &c.) Sedes bestiæ, id est, regnum ejus tanquam judiciaria potestas, hujusmodi plagis, id est, terrenæ felicitatis falsa contenebratur lætitia, & lucis efficitur aliena, ut Psalmus: *Dejecisti*, inquit, *eos, dum allevarentur.* Non enim dixit, postquam elevati sunt. Sedes bestiæ.

Et commanducaverunt linguas suas præ dolore.) Sicut justus labores fructuum suorum manducabit, ita impius quoq; dignis blasphemiæ suæ pœnis expositus, quasi lingua sua saturatur. Linguas comedentes. Sibi ergo nocebant blasphemantes ex ira Dei, qua transpuncti gaudia existimabant.

Et blasphemaverunt Deum cæli præ doloribus & vulnerib. suis.) Non ad ipsorum duritiam retulit, sed ad justam indignationem Dei, qui tale genus plagæ dedit, in quo non recordentur. Nam quis corporaliter afflictus, non sentiat manum Dei sicut Antiochus? Blasphemaverunt enim, dixit, non aperte, sed in peccatis luxuriantes.

Et sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnū Euphraten, & siccavit aquam ejus: ut pararetur via regibus ab

ortu

ortu solis.) Pereunte populo, Babylonis affluentia, in quo nihil vivum, nihil viride, quod igni aptum non sit, remanebit. Hoc est, quod supra dixit, *Aruit in ipsa terra*, Sancti reges obviam soli justi iæ properant. Aliter. Sicut dum superbit impius, incenditur pauper, ita pestilente flagellato sapiens astutior fiet. Solito autem more prætermisso, septimo angelo recapitulat ab origine breviter.

Spiritus immundi. Linguas Ranæ.

Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos in modum ranarū.) Spiritus diaboli, & Antichristi, & præpositorum corporis ejus, qui pro numero partium unius corporis trifarius dicitur. ranis similatur, animantibus scilicet loco, visu, molestoque strepitu horrentibus. Quæ quum aquarum incolæ videantur, in sordibus tamen & cœno volutantur. Hypocritæ quippè aquam vitæ suis promittentes, in sordibus, quas credentes in aqua deponunt, mortui delitescunt. Sic Pharao, qui cum populum perderet in baptisma, post eum introire ausus est, ibidem necatus est.

Sunt enim spiritus dæmoniorum facientes signa.) Ita namq; sicut etiam per magos Pharaonis credendi sunt signa facturi. Nec immerito eorum meminit facta mentione ranarum, nisi ministros Satanæ, tunc quoque similia prædicaret signa facturos. Vsque ad signum enim ranarum, suis magi incantationibus valere permissi sunt.

Et procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum Dei omnipotentis.) Sicut sancti reges sunt, quibus Euphrate siccato via panditur orientis, ita etiam pravi reges terræ dicuntur, qui non ex toto orbe ad unum locum congregati, sed suo quæq; gens in loco sanctos impugnent. Diem autem Domini magnum, totum tempus dicit à Domini passione. Potest & dies accipi judicii: quū exercitus diaboli per totum tempus vitæ præsentis congregatus, Domino regi prosternendus occurret.

Dies Domini magnus.

Furis modo venit.

Ecce venio sicut fur.) Alia editio consequentius habet, Ad diem magnum Dei omnipotentis. Ecce venit ut fur.

Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem ejus.) *Beati quorū tecta sunt peccata*, qui turpitudinem vitæ reprehensibilis ante justorum oculos in judicio subsequentis boni operis tegmine velāt. Et in Evangelio Dominus in exemplo furis cavendi, servos vigilare præcipit. *Et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraice Hermagedon.* Hunc locum alibi exponit, dicens: *Congregavit illos in prælium, & circumierunt castra sanctorum, & civitatem dilectam*, i. Ecclesiam. Potest & econtrario locus impiorum diabolus intelligi, qui in homine perdito tumore usurpatæ deitatis inflato, priores, id est, quondam à Domino interdictas, recuperare se gaudebit insidias. Hermagedon enim consurrectio in priora, sive mons globosus interpretatur. *Et septimus effudit phialam suam in aerem, & exivit vox magna de templo à throno, dicens: Factum est.*) Sicut supra sanguis ultionis usque ad frenos equorum, immundos videlicet spiritus exivit: sic & hic cum easdem potestates aereas novissima perfunderet ultio, factum esse, id est, finis adesse narratur, quando (ut Apostolus ait) novissima inimica destruetur mors. Hactenus sub plagarum nomine persecutio novissima describitur, quas Tychonius omnes à contrario vult intelligi. *Plaga est*, inquiens, *insanabilis*, & ita magnā accipere potestatem peccandi maximè in sanctos, nec corripi adhuc majore ira Dei. Proventus enim beatitudinis malorū mors est. Sicut econtrario, tormenta & humiliatio, ecclesiæ claritas est. Nam ipso tempore illæsus erit omnis populus impius ab omni plaga corporis, quasi qui acceperit totam sæviēdi potestatem. Nec opus erit tunc adimpletione peccatorum, & iræ consummatione aliquē malorum flagellari, & à furore compesci. Recapitulat ab eadem persecutione, ruinam describens impiæ civitatis. *Et facta sunt fulgura & voces, & tonitrua, & terræmotus factus est magnus, qualis nō fuit, ex quo homines fuerunt.*) Cum in fine seculi talis fuerit tribulatio, qualis nō fuit ab initio, signa pariter maxime clarebunt. Sed utrum à parte bonorum, an à parte malorum, an ex utraq; parte sibi altrinsecus coeant, non hic satis elucet. Sicut Mosi & magis factum est Pharaonis.

Tychonius.

Et facta est civitas magna in tres partes.) Triforme bellum impia civitas infert Ecclesiæ Christi. Quam gentiles & Judæi aperto certamine, hæretici subdola defectione, falsi fratres pravis infestant exemplis. Quod & supra in tribus equis malis, roseo, nigro, & pallido figuratum est.

Et civitates gentium ceciderunt.) Id est, omne robur fiduciaq; gentium. Jocunditas enim impiorum, ruina est magna, & gaudium iniqui perditio. *Et Babylon magna in memoriā venit ante Deum, dare ei calicem vini indignationis iræ ejus.*) Tunc Babylon cadit, aut iram Dei bibit, quum potestatē accipit adversus Hierusalem, præcipuè novissimam. Propterea ipsam dixit cecidisse terræmotu, quem facit Ecclesiæ. Quod si ad diem judicii referas, ibi impius in memoriā Deo veniet, qui nunc dicit in corde suo, *Oblitus est Deus.*

Babylon cadit.

Et omnis insula fugit, & montes non sunt inventi.) Ecclesia quæ propter stabilitatis eminentiam insulis comparatur, ac montibus, à persecutorum se cauta fluctibus abscondit.

Et grando magna sicut talentum descendit de cælo in homines.) Grando iræ Dei talento similatur, quæ & pondere gravis & æqua judicio, pro diversitate culparum singulis infligatur. Et omnes plagæ Ægypti figuræ fuerunt plagarum spiritualium.

Grando talento similis.

Et blasphemaverunt homines Deum propter plagam grandinis.) Quia alia peccata causa sunt peccati, alia pœna peccati, alia utrunque. Sicut Esaias, *Ecce tu* (inquit) *iratus es, & peccavimus.* Hic blasphemare Deum propter grandinem & peccatorum agnoscitur, & pœna peccati.

Peccatorum diversitas.

CAPVT XVII.

VEni, *ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas.*) Perditorum multitudo, quæ relicto creatore dæmonibus se prostravit constuprandam, in fluctibus discordium populorum sedere memoratur. Econtrario autem multitudinis credentium erat cor unū & anima una. Quos despondit Apostolus uni viro virginem castam exhibere Christo. *Cum qua fornicati sunt reges terræ, & inebriati sunt, qui inhabitant terram de vino prostitutionis ejus.*) Vniversitas partibus præeminet: Reges enim & inhabitatores terræ sunt singuli terrena superbe petentes, quos illecebra seculi vitiorum libidine constuprat, & insania mentis ebriat. *Et abstulit me in desertum, in spiritu.*) Desertum ponit divinitatis absentiam, cujus præsentia paradisus est. *Et vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ.*) Diabolus impietate cruentus, blasphemus, inflatus, corruptelam pravorū fastu præsumptionis extollit. *Habentem capita septem, & cornua decem.*) Id est, habentē reges mundi & regna, quorum & Domino gloriam in monte monstravit. Et septenario enim sæpe & denario numero, ut supra diximus, universitas indicatur.

Desertū.

Et mulier erat circumdata purpura & coccino.) In purpura fucus simulati regiminis. in coccino, cruentus habitus impietatis demonstratur. *Et inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis.*) Id est, omnibus illecebris simulatæ veritatis. Quid sit denique intra hanc pulchritudinem, exponit, dicens: *Habens poculum aureum in manu sua plenum abominationum.*) Aureum poculum plenum immunditiarum hypocrisis est, quia foris quidem parent hominibus quasi justi, intus autem pleni sunt omni spurcitia. Quasi enim virus in auro, hoc est, bestia sub habitu meretricis latens.

Purpura Coccinū.

Hypocrisis.

Et in fronte ejus nomen scriptum mysterium, Babylon magna mater fornicationum & abominationum terræ.) Hæc quidem corruptela statim in ipsa facie nutrix ostenditur esse vitiorum, sed quia prudenti tantum ratione discernitur, maximè pretiose ornata, mysticum hoc esse nomen indicatur.

Et vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu.) Vnum est corpus adversum intus ac foris: quod licet videtur loco separatum, in commune tamen unitate spiritus operatur. Sic pronepotes pravorum sensu Zachariā lapidasse accusantur quū ipsi non fecerint.

Zacharia lapidatio.

Et miratus sum, cum viderem illam admiratione magna. Et dixit mihi angelus: Quare miraris? Ego dicā tibi sacramentū mulieris & bestiæ, quæ portat eam, quæ habet capita septem, & cornua decem. Bestia quam vidisti, fuit, & non est: & ascensura est de abysso, & in interitum ibit.) Id est, diabolus quondam in mundo principabatur, qui Domino crucifixo ejectus est foras:

in fine

Tychonius. in fine autem mūdi, de carceris sui laxatur ergastulo, Spiritu oris Domini peribit in æternum. Tychonius bestiam ad omne corpus diaboli refert, quod decedentium & succedentium sibi generationum procursu suppleatur. Maximè, quia mulierem, quam super aquas multas, i. populos sedentem ostendere promiserat, super bestiam ostendit sedentem. *Septem capita, septem montes sunt, super quos mulier sedet, & reges septem sunt.*] Capita, inquit, bestiæ, reges mundi sunt, ob tumorē superbiæ montibus adæquari præcelsis. In quibus lasciva requiescit impietas, ut & vi premant, & fraude decipiant. *Quinq; ceciderunt, unus est, & alius nondum venit.*) Cum in septenario numero plenitudinem mundani descripsisset imperii, cujus ultima pars, id est, Antichristi nondum venerat regnum, consequenter quinq; reges præteriisse, sextum adesse, septimum venturum esse testatur. *Et quum venerit, oportet eum brevi tempore manere.*) Quia & superbos nos & infirmos Dominus conspicit, dies quos singulariter malos intulit, misericorditer breviatos dicit. Profecto ut & superbiā terreat, de adversitate temporis, & infirmitatem refoveat, de brevitate. *Et bestia quæ erat & non est, & ipsa octava est, & de septem est, & in interitum vadit.*) *Antichristus.* Antichristus qui in fine seculi regnaturus est, propter ejusdem quidem corporis impiorum, cui caput est, unitatem & regnorum mundi pertinet numerum: sed propter singularem nequitiæ potentiā, sui etiam loci proprii continetur ordine. *Et decem cornua quæ vidisti, decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt.*) Nondum regna mundi in persequendo Ecclesiam, suam plene potentiam demonstrarunt: quæ licet nunc quoq; plurimis dominentur, acrior tamen erit gloriationis insanæ potentia, quum etiam signis deceperit plurimos. quidā persecutione novissima propinquante, decem reges futuros, qui orbem inter se dividant, juxta Danielis quoque Prophetiam, interpretantur, qui de bestia quarta dixerit, *Et habebat cornua decem: & ecce cornu aliud parvulum ortū est de medio eorum: & tria de cornibus primis evulsa sunt à facie ej⁹.* Et Antichristum de Babylone natum, Ægypti regem & Aphricæ & Æthiopiæ superaturū, quibus interfectis, etiam septem alii reges victori colla submittant. Alii autem ad prævaricationē significandam, in undenario numero positum dicunt Antichristum. *Vndecim.* Vndecim enim denariæ perfectionis transgressionem designant. *Sed potestatem tanquam reges una hora accipient post bestiam.*) Tanquam reges dixit: quia velut in somnis regnant, qui Christi regno adversantur. *Hi unum consilium habent, & virtutem & potestatem suam bestiæ tradent.*) Id est, pari consensu tota intentione diabolo militant, hoc est enim post bestiam accipere regnum, diabolum imitando, Christo adversari. *Hi cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos.*) Ne sævitiā hostis antiqui, humana timeret infirmitas septicipitem describit bestiam secularis regni cornibus armatam, Christo triūphante devinci. quē in suis triumphare designans adjecit.

Et qui cum illo sunt vocati electi, & fideles.) Præmisit bene electi, multi enim sunt vocati, pauci verò electi. *Et decem cornua quæ vidisti, hi odient fornicariam.*) Gloriam mundi, quam nunc lascivo complectuntur amore, maximo tunc incipient odio detestari, cum se agno vincente viderint in fine damnandos. Potest & aliter intelligi, sive quod inter superbos semper jurgia sint, sive quod *omnis qui diligit iniquitatem, odit animam suam.*

Et desolatam facient illam & nudam.) Ipsi enim per iram Dei desertum faciunt mundum, dum ei dediti sunt, & injustè utuntur. *Et carnes ejus manducabunt, & ipsam igne concremabunt.*] luxibus eam solitis destitutam, gehennæ ignibus comburent. *Deus enim dedit in corda eorum, ut facerent quod illi placitū est.*) Deus, inquit, judex justus fortis, & cui justitia semper placita est, talia permisit impiis pro pœna peccati prioris operari: pro quib⁹ merito finem totius imponeret orbis: sicut in Sodomis & diluvio factū Evangelia testantur. *Vt dent regnum suum bestiæ donec consummentur verba Dei.*) Id est, diabolo pareant, donec consummentur scripturæ, quibus Deus dixit quartum regnum terram consummare, sicut in Daniele legimus. *Quartum erit regnū super terram, quod istis omnibus regnis prævalebit.* Et universā terram devorabit, & evertet, & delebit. *Et mulier quam vidisti est civitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.*) Sic & infra sponsam agni contemplari jussus, vidit civitatem sanctam descendentem de cœlo. Quam cum describeret, *Et reges* (inquit) *terræ afferent gloriam suam in illam.* *Civitates duæ.* Duæ sunt enim in mundo civitates: una de abysso, altera de cælestibus oriens. Vnde & eandem impietatem, quam sub habitu meretricis nudatæ atq; combustæ descripserat, nunc desertæ civitatis comparat ruinis.

CAPUT XVIII.

ET post hæc vidi alium Angelum descendentem de cælo habentem potestatem magnam: & terra illuminata est à gloria ejus.) Angelus hic fortis & illuminans terram, & ipse Dominus incarnatus, & Ecclesiæ doctores possunt intelligi: qui cœlesti lumine præditi, casum mundi prædicant, dicentes, *Appropinquavit regnum cælorum.*

Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi.) Ne timeas (inquit) ô Hierusalem terrenæ potentiā civitatis, quæ eo ipso spiritaliter cadit, quo tibi nefandorum prævalet infestatione civium. Esaias quoq; describit, Babylonem monstris inhabitandam immundis. Nulla est enim nisi diaboli civitas quæ omnem animā capiat immundam, in qua omnis immunditia per orbem commoratur. *Et mercatores terræ de virtute deliciarum ejus, divites facti sunt.*) *Civitas immundorum.* Divites peccatis dicit eos, qui pro abundantia tēporali suas infelici mercatu animas commutant. Nam nimietas luxuriæ, pauperes potius quam divites facit. *Exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum ejus.*) Sic & Esaias: *Exite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis. Mundamini qui fertis vasa Domini.* Prænuntiata Babylonis ruina, inducit discessionem, quæ est Babylonis ruina. Cum enim discesserit Loth à Sodomis, funditus tollentur. *Reddite illi sicut ipsa reddidit vobis.*) De Ecclesia enim exeunt in mundum plagæ visibiles & invisibiles. *Et duplicate duplicia secundum opera ejus.*) Vt quæ temporalibus fruebatur deliciis tormētis crucietur æternis. *Quia in corde suo dicit, Sedeo Regina, & vidua non sum, & luctum non videbo. Ideo in una die venient plagæ ejus.*) Quia præsentibus delectata luxuriis ultionem noluit præcavere futuram, ideo in brevi tempore & spiritali & carnali clade punietur. E contrario autem cives cœlestis patriæ, qui proponunt Hierusalem in principio lætitiæ suæ, nolūt in terra aliena canticum Domini resonare, i. in præsenti percipere gaudium, futuro sæculo debitum. *Et flebunt & plangent se super illam Reges terræ, qui cum illa fornicati sunt.*) Hic fletus Regum, & mercatorum, & nautarū Babylonis, dupliciter intelligi potest: *Fletus iniquorum.* vel cum in die judicii, tota mundi gloria pereunte, impiis sola præteritæ vitæ præsentia remanserit, dicētibus, *Quid nobis profuit superbia? aut quid divitiarum jactantia contulit nobis? Transierunt hæc omnia, tanquā umbra.* Vel cum in præsenti, rerū affluentia cessante, & cōtritione gentium diversarum instante, pravorum voluntatibus adimplendis circumfluens, carnalium deliciarum ablata fuerit occasio. *Cum viderint fumum incendii ejus.*) Id est, indicium perditionis: quoniam fumus ignem præit. Quid enim est aliud grassatio ista mundi & contritio, quā fumus instantis gehennæ? *Longe stantes propter timorem tormentorū ejus.*) Longè stantes nō corpore, sed animo, dum unusquisq; sibi timet, quod alterum per calumnias & potentiam pati videt. *Dicentes, Væ, væ civitas illa magna Babylon civitas illa fortis, quoniam una hora venit judicium tuum.* Spiritus dicit nomen civitatis, verum illi mundum plangunt exiguo admodum tempore pœna interceptum, omnemque industriam laboratam cessare. *Et negotiatores terræ flebunt & lugebunt super illam, quoniam merces eorum nemo emet amplius, &c.*) Cunctas mundi pompas, & ea quæ vel sensibus corporis suavia, vel externis sunt usibus accommoda, deficere lugent. Species enim metallorū ad visum odoramenta ad olfactum, unguenta ad tactū, vinum, triticum, & oleum ad gustum pertinent. Jumentorum porrò & mancipiorū vocabulo cætera humanitatis auxilia perire queruntur: duplici genere ut dixi, quod deficiant ista mundo moriente. vel quod miseri superstites eorum in-

teritum qui mundi gaudia morte reliquerunt, quasi suæ civitatis ruinas deplorent. qui & ideo metu pœnæ similis, longè stare dicuntur. *Qui divites facti sunt, ab ea longè stabunt.*) Ubicunque dicit Spiritus ditatos ab ea, delictorum divitias significat. Inferius enim ubi injustorum vox est dicentium, Væ, væ, civitas illa magna, in qua ditati sunt omnes qui habent naves in mari, rerum divitiæ intelliguntur. Putant enim suæ factionis solertia se esse ditatos. *Quæ amicta erat bysso, & purpura, & cocco.*) Nunquid civitas amicitur bysso aut purpura, & non homines? Ipsi itaque se plangunt, dum supradictis expoliantur. *Et omnis gubernator, & nautæ longè steterunt videntes locum incendii ejus.*) Nunquid omnes mare navigantes adesse poterunt, ut videant incendium civitatis? Sed omnes sæculi cultores & operarios dicit timere sibi, videntes spei suæ ruinam. *Dicentes, Quæ est similis civitati huic magnæ?*) Id est, non posse mundum in integrum restitui. *Et miserunt pulverem super capita sua.*) id est, principum suorum faciem exprobrantes: a quibus seducti peribant: vel cordis sui, quod est principale hominis, sera pœnitentia vesaniam accusantes. *Quoniam una hora desolata est.*) Nota singulas lugentium personas non solum jacturam divitiarum, sed & repentinam improvisamque deflere ruinam seculi fallentis. *Exulta super eam cœlum, & sancti Apostoli & Prophetæ.*) Sic & Dominus in Evangelio ruinam mundi prædicens addidit, *Cum videritis hæc fieri, respicite & levate capita vestra*, id est, exhilarate corda. *Quoniam judicavit Deus judicium vestrum de illa.*) Hoc est illud quod judicium animæ sanctorum magno clamore quærebant. *Usquequo Domine Deus sanctus & verus, non judicas & vindicas sanguinem nostrum?*

Et sustulit unus Angelus fortis lapidē quasi molarem magnum, & misit in mare, dicēs: Hoc impetu mittetur Babylon. Sive (ut alia dicit editio) sic impetu dejicietur Babylō magna civitas.) Civitas sæculi pro peccatorum pondere & errore, instabili molæ comparatur. In circuitu enim impii ambulant. Quæ jure fluctibus ultionis absorbetur: quia cives Hierusalem fluctibus oppressit infidelitatis: cum super flumina Babylonis sedentes, cælestis Sion absentiam flerent. Ait enim Dominus, auctores scandali tali pœna plectendos. Et Ecclesia quidem lapidi similatur, sed stabili & firmo, qui tempestatum spernat incursus. Potest mola etiam pro contritione

Mola.

pœnarum intelligi. Nam & beatus Ignatius fertur dixisse

Ignatius.

passurus, *Frumentum Dei sum, bestiarum dentibus molar, ut panis mundus efficiar.*

Vox citharœdorum, & musicorum, & tibia canentium, & tuba non audietur. &c.) De illis quinque sensibus sonum distulerat, quem nunc inter alia de mundo dicit auferri. Ac si

Sonus.

diceret, Quod visu pulchrum, auditu canorum, tactu planum, odoratu suave, gustu delectabile, de sæculo transiturum est. *Et omnis artifex omnis artis non invenietur in te amplius, & omnis artifex, omnisque ars non invenitur in te amplius & vox molæ nō audietur in te āplius, & lux lucernæ nō lucebit, &c.*) Omnia, inquit, quæ ad usum vel jocunditatē humanæ vitæ pertinent, tolluntur ab impiis. Et adjecit causam dicens:

Quoniam mercatores tui erant principes terræ.) Id est, quoniam in vita tua percepisti bona. *Et in ea sanguis prophetarum & sanctorum inventus est, & omnium qui interfecti sunt in terra.*) Nunquid eadem civitas occidit Apostolos, quæ & Prophetas, aut omnes sanctos? Sed hæc est civitas, quam Cain fratris sui sanguine fundavit: & vocavit nomine filii sui Enoch, id est, posteritatis suæ omnis. Nam septem generationes descriptæ sunt Cain. In ejus civitatis ædificium *funditur omnis sanguis justus à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ*, id est, populi & sacerdotis.

CAPUT XIX.

Post hæc audivi quasi vocem magnam tubarum multarum in cœlo dicentium, Alleluja. Laus & gloria & virtus Deo nostro.) Hæc nunc ex parte dicit Ecclesia: tunc autem perfectè cū

Alleluja.

discessio facta fuerit, & cum apertius vindicata. *Quæ corrupit terram in prostitutione sua, & vindicavit sanguinem servorum suorum de manu ejus.*) Duo meretricis facta commemorat, quæ se videlicet malis corruperit, & bonos persecuta sit: quibus duobus cuncta reor pravorum crimina comprehendit. *Et iterum dixerunt Alleluja.*) Ecclesia Dominum super judiciis ejus indesinenti affectu collaudat. Alleluja enim dicitur, *Laudate Dominum*. Denique Psalmi, qui principium habent *Laudate Dominum*, apud Hebræos ab Alleluja incipiunt. *Et fumus ejus descendit in sæcula sæculorum.*) Ascendit dixit, non ascendet. Semper autem in perditionem vadit Babylon, & jam crematur in parte, sicut Hierusalem transit in paradisum, Domino manifestante in paupere & divite. *Et viginti quatuor seniores ceciderunt, & quatuor animalia adoraverunt Deum.*) Non labiorū tantum officio, sed summæ dulcedine devotionis Ecclesia Deum veneratur. *Dicentes Amen Alleluja.*) Hæc verba cum interpre-

Amen & Alleluja.

tari queant (nam in fidem sive veritatem & laudem Domini (ut dixi) transferuntur) propter reverentiam tamen sanctitatis primæ illis linguæ servatur auctoritas. Nam & Alleluja dominicis diebus, totoque quinquagesimo tempore propter spem resurrectionis, quæ in Domini est laude futura, continue canit Ecclesia. *Et vox de throno exivit dicens, Laudem dicite Deo nostro omnes servi ejus: qui timetis eum pusilli & magni.*) Cum hoc imperat faciendum, & memorat factum, approbatam servorū laudem indicat electorum. *Pusilli* (inquit) *& magni*. quia parvitas nō nocet ingenii, cujus cor & lingua Dñi laude repleta est. *Et audivi quasi vocem tubæ magnæ, & quasi vocem aquarū multarum, & sicut vocem tonitruorum magnorum dicentium, Alleluja, quoniā regnavit Dominus Deus noster omnipotens.*) Magna vox canentium, magna cordis est devotio: quæ multiplici repetitu laudis & ruinam impiorum, & gloriam Domini suorumque con celebrat æternam. *Et demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni.*) Nuptiæ sunt agni, cum Ecclesia Domino in thalamo

Nuptiæ agni.

regni cœlestis sociabitur. *Et uxor ejus præparavit se.*) Operibus justitiæ semper insistendo spiritali se convivio & perenni regno dignam exhibuit. Potest & juxta Evangelii parabolam accipi, quæ virgines narrat veniente sponso surgentes, suas ornare lampades, i. sua secum opera numerare, pro quibus æternam percipere beatitudinem expectant. *Et datum est illi, ut cooperiat se byssino splendenti candido.*) Datum est illi factis suis indui. Quo contra, impii, qui juxta Esaiam telas araneæ texunt, non operientur operibus suis. Opera enim eorum, opera inutilia.

Et dicit mihi. Scribe, Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt.) Non ad prandium, sed ad cœnam vocatos narrat,

Cœna agni.

quia nimirum in fine diei convivium, cœna est. Qui ergo finito præsentis vitæ tempore, ad refectionem supernæ contemplationis veniunt, profecto ad cœnam agni vocantur.

Hæc verba vera Dei sunt.) Id est, veraciter evenient quæ futura prædixi. *Vide ne feceris. Conservus tuus sum, & fratrum tuorum.*) Supra dixerat, *Ego sum primus & novissimus.* Ostendit ergo Angelum missum esse in figuram Domini & Ecclesiæ. Nam & in fine dicit, *Ego Iesus misi Angelum meum testificari vobis hæc in Ecclesiis.*

Habentium testimonium Iesu.) Postquam Dominus Jesus hominem assumptū super cœlos elevavit, Angelus ab homine timuit adorari, super se videlicet adorans hominem Deum: quod ante incarnationem Domini ab hominibus factum, & nequaquā ab Angelis prohibitum esse legimus.

Testimonium Iesu est Spiritus Prophetiæ.) Quicquid enim

Testimonium Iesu.

Spiritus Prophetiæ dixit, testimonium est Jesu, qui habet testimonium à lege & Prophetis. Ne me ergo (inquit) pro Deo adores, cum illius ego virtutibus testimonium perhibere venerim. Hactenus de ruina Babylonis, ab hinc de gloria Hierusalem futura.

Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur fidelis & verax.) Dominus qui est via, veritas, & vita, & cui per Prophetam dicitur, *Quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas*, fideles, amen. Ad debellandas aereas potestates candidi corporis, id est, immaculati conscendis sedem. *Et in justitia judicat & pugnat.*) Judicat ut Rex sæculorum. Pugnat, quia in suis membris semper compassus dimicat. *Oculi autem ejus sicut flamma ignis.*) Oculos Dei aliquando præcepta dicit, aliquando Spiri-

Oculi Domini.

tum. *Lucerna* (inquit) *pedibus meis verbum tuum Domine.* Et de Spiritu, *Ignem veni mittere in terram.*

Et in capite ejus diademata multa.) In quo faciemus vir-

tutem, in ipso multitudo sanctorum, coronarum dicitur habere decorem. *Habens nomen scriptum, quod nemo novit nisi ipse.*) Nisi ipse ait, quia in illo est omnis Ecclesia. Verbi enim Dei perfecta cognitio illis manifestatur, qui corpus Christi & membra esse meruerunt. Eodem modo & Dominus ait, *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo.*

Vestis Christi. *Et vestitus erat veste aspersa sanguine.*) Vestis Christi pro lucis intelligi debet. Hic ergo videtur ipsum opus indicare passionis: ut in equo albo, nativitas incorrupta: in veste sanguinolenta, mors innoxia designetur. *Verbum Dei.* *Et vocabatur nomen ejus verbum Dei.* Quia idē qui homo passurus ad tempus apparuit, in principio Deus apud Deum erat. Verbū enim dicitur, quia nihil in substātia naturæ ejus visibile vel corporeum est, vel quia per eum omnia condidit pater. Cujus ad integrum notitia naturæ sibi tantum, ut superius ait, & patri cognita est. *Pax Dei.* *Pax enim Dei exuperat omnem sensum*, i. ea pax qua Deus ipse sibi pacatus est, omnem creaturæ sive humanæ, sive etiam Angelicæ transcendit intellectum. Sapientiæ enim ejus non est numerus. Nam quod dicitur, *Et cui voluerit filius revelare*, i. filium & patrem novit, ad modū creaturæ respicit. *Et exercitus qui sunt in cœlo, sequebantur eum in equis albis.*) Id est, Ecclesia in corporibus candidis imitabatur eum: quæ propter agonem certaminis sui, jure nomen accipit exercitus. *Vestiti byssino albo mundo.*) Quod ipse superius exposuit justificationes esse sanctorum: juxta quod Psalmista ait, *Sacerdotes tui induantur justitia.*

Et de ore ipsius procedit gladius acutus.) Sic & Esaias: Et posuit, inquit, os meum quasi gladium acutum. Et Apostolus, *Et gladium Spiritus, quod est verbum Dei.*

Et ipse calcat torcular vini furoris & iræ Dei omnipotentis.) Calcat enim nunc quoq;, donec extra civitatem calcet.

Et habet in vestimento & in femore suo scriptum: Rex regum & Dominus dominantium.) Hoc est nomen quod nemo superborum cognoscit. Ecclesiæ autem non atramento, sed Spiritu Dei vivi, in tabulis scilicet cordis inscribitur. Femore enim, posteritas seminis designatur. Unde & Abraham ne posteritas ejus alienigenis misceretur, inter se servumque suum, tertium testimonium femur adhibuit. De quo Apostolus tanquā mortuo fratri semen suscitans, ait: *In Christo enim Iesu per Evangelium ego vos genui.* Potest & sic intelligi, quod Ecclesia serviendo in Christo regnet, & dominetur dominantium. In vestimento etiam idem nomen describitur: quia mysterio nativitatis & opere passionis, illius nobis majestas, regnumque aperitur. Exponit in sequentibus quid hic habitus regis & exercitus significet, laborem videlicet novissimi certaminis, & gloriam regni sequentis. *Et vidi unum Angelum stantem in sole, & clamavit voce magna.*) Id est, prædicationem in Ecclesia, quæ quanto magis premitur, tanto lucet clarius, & liberius intonat.

Aves. *Dicens omnibus avibus quæ volabant per medium cœli.*) Aves appellat sanctos, in cœli vita degentes, *Vbicunque enim fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ.* Quos in unum corpus redigens, dixerat Aquilam volantem in medio cœli.

Venite congregamini ad cœnam magnam Dei, ut manducetis carnes regum, & reliqua.) *Venite*, inquit, *qui esuritis & sititis justitiam*, ad epulas regni venturi, ubi superborum furore represso, divinæ justitiæ luce satiemini. *Et carnes equorum, & sedentium in ipsis.*) Hos reor equites illos esse, quos in apertione sigillorum contra equum Domini album venisse descripserat. *Et vidi bestiam & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium, &c.*) Cœna illa Dei quo modo parata sit exponit, diabolo scilicet Ecclesiam impugnante, sed victo. *Vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis & sulphuris, & cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum.*) *Antichristi & diaboli supplicia.* Videtur significare diabolum & Antichristum tanto majore, quam cæteros homines vel dæmones, pœna plectendos, quanto gravius est viventem flammis concremati sulphureis, quam cito moriturum ictu gladii trucidari. Nisi forte præoccupatam in eos divinam significat adversionem. *Hæreticorum mala.* *Qui enim non crediderit, jam judicatus est.* Sive Antichristum pseudoprophetam dictum, sive hæreticos intelligas. Nullus enim mortalium durius peccat Hæreticis, qui Christum postquam cognoverint, negant. *Et omnes aves saturatæ sunt de carnibus eorum.*) Si nunc lætabitur justus cum viderit vindictam impiorum, quanto tunc amplius, cum ipsi judici præsens, unus cum eo Spiritus efficietur? *Aves.* Possunt autem aves etiam immundi Spiritus intelligi, qui de suorum interitu satientur. *Tychonius.* Hanc cœnam Tychonius sic exponit: *Omni tempore comedit Ecclesia carnes inimicorum suorum, dum comeditur ab eis, satiabitur autem in resurrectione de eorum carnali opere vindicata.*

CAPUT XX.

ET vidi Angelum descendentem de cœlo habentem clavem abyssi, & catenam magnā in manu sua.) Recapitulans ab origine, plenius exponit quomodo supra dixerit, *Bestia quam vidisti, fuit, & nō est, & ascensura est de abysso, & in interitū ibit.* Dominus ergo paterna præditus potestate descendit in carnem cum principe mundi bella gesturus, atque illo ligato, vasa ejus erepturus. *Et apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus & Satanas.*) Diabolus deorsum fluens interpretatur. Græcè autem dicitur criminator. Satā adversarius sive prævaricator. Draco ergo propter nocendi malitiam: Serpens, propter fallendi astutiam. Diabolus, propter status sui casum, Satan propter obstinationem Domino adversandi nominatur. *Diabolus. Satan. Draco. Serpens.* *Et ligavit eum per annos mille.*) Id est, ejus potestatem à seducendis hominibus, qui liberandi fuerant, cohibens refrenavit. Quam si totam vi vel fraude permitteretur exercere, in tā longo tempore plurimos infirmorum deciperet. Mille annos, dixit partem, i. reliquias mille annorum sexti diei, in quo natus est Dominus & passus. *Et misit eum in abyssum.*) In corda utique populi persecutoris. Non quia ibi diabolus ante non erat, sed quia exclusus à credentibus amplius cœpit impios possidere, qui non solum alienantur à Deo, verum etiam gravius odiunt servientes Deo. Quod & Dominus visibiliter ostendit, cum eum de hominibus in porcos excluderet.

Et clausit, & signavit super illum ne seducat amplius gentes.) Interdixit, & velut signaculo regali præclusit, ne seducat gētes, sed quæ in vitā destinatæ sunt, quas antea seducebat, ne Deo reconciliarentur. *Post hæc oportet eum solvi modico tempore.*) Tunc solvetur, ut sanctus Augustinus ait, quando & breve tempus erit. (Nam tribus semis annis, legitur totis suis suorumq; viribus sæviturus) & tales erunt cum quibus belligerandum est, ut vinci tanto ejus impetu insidiisque non possint. *Solutio diaboli cur fiat.* Si autē nunquam solveretur, minus appareret ejus maligna potentia, minus sanctæ civitatis fidelissima patientia probaretur, minus denique prospiceretur quām magno malo ejus tam bene usus fuerit omnipotens Deus. *Et vidi sedes, & sederunt super eas, & judicium datum est illis.*) Quid in istis mille annis quibus diabolus ligatus est, agatur, indicat. Ecclesia enim, quæ sedebit in Christo super duodecim thronos ad judicandum, jam sedet judicans, q ę à suo rege meruit audire, Quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata & in cœlo. *Et animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei.*) Subauditur quod pòst hic dictum est, *Regnaverunt cum Christo mille annis.* Regnat itaq; Ecclesia cum Christo in vivis & mortuis. Propterea enim, sicut dicit Apostolus, *mortuus est Christus, ut & vivorum & mortuorū dominetur.* Sed ideo martyrum tantum animas commemoravit, quia ipsi præcipuè regnant post mortem, qui usque ad mortem pro veritate certaverunt. *Martyres.* Quod vero sequitur: *Et qui non adoraverunt bestiam, neque imaginem ejus, & vixerunt, & regnaverunt cum Christo mille annis.*) Simul de vivis & mortuis debemus accipere, qui sive adhuc in ista mortali carne viventes, sive defuncti regnant cum Christo, jam nunc modo quodam tempori huic cōgruo, per totū hoc intervallum quod numero mille significatur annorum. *Cæteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni.*) Quicunque ergo isto tempore quo agitur prima resurrectio, i. animarum, non audierunt vocem filii Dei, & ad vitam de morte transierunt, profecto in secunda resurrectione quæ carnis est, in secundam mortem, i. æterna tormenta cum ipsa carne transibunt. *Resurrectio prima.*

Hæc est (inquit) *resurrectio prima.*) Vtique qua resurgimus per baptismum: sicut Apostolus dicit, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite.* Sicut enim prima mors

in hac vita est per peccata, cum anima quæ peccaverit ipsa morietur, ita & prima resurrectio in hac vita est per remissionem peccatorum. *Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima.*) Id est, qui servaverit quod renatus est.

Sacerdotes omnes quo modo. *Sed erunt sancti Dei & Christi.*) Alia editio habet, *Sacerdotes Dei & Christi.* Non autem de solis Episcopis & presbyteris dictum est, qui proprie vocantur in Ecclesia sacerdotes; sed sicut omnes Christi dicimur propter mysticum chrisma, sic omnes sacerdotes, quoniam membra sumus unius sacerdotis. De quibus Apostolus Petrus: *Plebs*, inquit, *sancta, regale sacerdotium.*

Mille anni. *Et regnabunt cum Christo mille annis.*) Retulit Spiritus cum hæc scriberet, regnaturam Ecclesiam mille annos, id est, usque ad finem mundi, unde posset dubitari. De perpetuo enim regno manifestum est. *Et cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas de carcere suo.* Consummatos dixit à toto partem, nam sic solvetur, ut supersint anni tres & menses sex novissimi certaminis. Sed præter hunc tropum recte dicitur finitum tempus. Non enim computandæ sunt tam exiguæ reliquiæ, cum septingenti & quot Deus voluerit anni, hora ab Apostolo appellati sint. *Hora, anni multi.* *Et exibit & seducet gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog & Magog, & congregabit eos in prælium.*) Ad hoc tunc seducet, ut in hoc prælium congreget. Nam & antea modis quibus poterat, per mala multa & varia seducebat. Exibit enim dictum est, in apertam persecutionem, de latebris erumpet odiorum. *Gog & Magog.* Porro Gog & Magog, vel à parte totū significant, vel juxta interpretationē nominum, quæ tectum & de tecto dicuntur, occultos & apertos indicant hostes. Et tectū enim ipsi sunt, quia in eis nunc clauditur & tegitur inimicus: & de tecto ipsi erunt, quando in apertum erupturi sunt odium. *Et ascenderunt super latitudinem terræ, & circumierunt castra sanctorum & civitatem dilectam.*) *Castra.* Non utiq; ad unum locum venisse, vel venturi esse significati sunt, quasi uno aliquo loco coarctanda sit dilecta civitas, i. Ecclesia. Quam potius nomine latitudinis terræ in omnibus tunc gentibus persequendam, & nec militiam suam deserturam, vocabulo maluit intimare castrorum. *Et descendit ignis à Deo de cœlo, & devoravit eos.*) *Ignis.* Non extremum putandum est id esse supplicium, sed ignis potius invidentiæ quo cruciabitur, adversitas de firmitate sanctorum. Firmamentum est enim cœlum. Hic est ignis qui exit ex ore testium Dei, & devorabit inimicos eorum. Nam in novissimo die non super eos pluet ignē, sed congregatos ante se, & judicatos mittet in ignem æternum, de quo & hic subditur: *Et diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia & pseudopropheta cruciabuntur.*) Id est, diabolus ultimo judicio in ignem mittatur æternum, ubi & omnes quos præmisit, id est, maxima pars impiæ civitatis. *Bestia.* Bestia quippe pro locis accipienda est, nunc diabolus, nunc Antichristus, nunc ipsa civitas impia. Potest autem ignis nomine de cœlo descendentis, etiam repentinus impiorū interitus designari, cum Dominus adveniens interficiet Antichristum Spiritu oris sui. Exponit latius quomodo judicante Christo diabolus cum suis sit missus in ignem. *Et vidi thronum magnum candidum, & sedentem super eum, à cujus aspectu fugit terra & cœlum.*) Eum se dixit in throno vidisse sedentem, à cujus aspectu fugit terra & cœlum. Peracto quippe judicio esse desinunt cœlū & terra, cum incipit esse cœlum novum & terra nova, mutatione scilicet rerum non omnimodo interitu earum. *Præterit enim figura hujus mundi.* *Mundus non interibit.* Non dixit & substantia. Eadem namque in melius commutanda esse creditur. *Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu throni.*) Cum enim sederit filius hominis in sede majestatis suæ, tunc congregabuntur ante eum omnes gentes. *Et libri aperti sunt, & alius liber apertus qui est vitæ.*) *Libri vitæ.* Alia editio habet, Qui est vitæ uniuscujusque. Libros ergo apertos testamenta Dei dicit. Secundum enim utrumque testamentum judicabitur mundus. Librum vitæ uniuscujusque memoriam dicit gestorum nostrorum, non quod librum habeat commemoratorium, occultorum cognitor. *Et judicati sunt mortui ex his quæ scripta sunt in libris secundum opera ipsorum.*) *Libri.* Id est, ex testamentis judicati sunt secundum quod ex eis fecerunt, aut non fecerunt. Possunt etiam libri, facta justorum intelligi, quorum dum ex comparatione probi damnantur, quasi in expansione librorū legunt bonum quod agere ipsi noluerunt. *Et dedit mare mortuos suos qui in eo erant, & mors & infernus dederunt mortuos suos.*) Hoc procul dubio prius factum est, quam essent mortui judicati. Ideo recapitulavit quod intermiserat, & exequitur ordinē dicens: *Et judicatum est de singulis secundum opera ipsorum.*) *Bona anima. Mala.* Significat autē corpora de terra, & animas de suis locis esse congregandas. Bonas enim mortis nomine quæ tantūmodo solutionē carnis, non autē & pœnam perpessæ sunt. Malas autem inferni vocabulo designat. Potest & ad literā accipi, corpora omnia etiam quæ fluctus absorbuit, vel bellua devoravit, esse resurrectura. *Tychonius.* Quod Tychonius sic exponit: *Gentes quas hic invenit vivas, ipsi sunt mortui maris. Et mors & infernus dederunt mortuos suos, ipsæ sunt gentes sepultæ.* Cum autem dixisset, *Et judicati sunt singuli secundum opera*, breviter subjecit quomodo & mors & infernus missi sunt in stagnum ignis. Diabolum dicit & suos, quem supra in equo pallido sedentem infernus sequetur. Repetit enim quod evidentius præoccupando jam dixerat. Et diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris. Quod vero ibi obscurius adjunxerat, quod & bestia & pseudopropheta, hic apertius edisserit. *Et qui non est inventus in libro vitæ scriptus*) Id est, qui non est judicatus à Deo vivus. Unde mihi rectius dicere videntur, qui supra libros apertos, conscientias singulorum & opera patefacta interpretantur. *Liber vitæ.* Librum autem vitæ, præscientiam Dei (quæ falli non potest) de illis quibus æterna dabitur vita, in quo sunt scripti, id est, ante præcogniti. Finito judicio, quo malos vidit damnandos, restat ut etiam de bonis dicat.

CAPUT XXI.

ET *vidi cœlum novum & terram novam. Primum enim cœlū, & prima terra abijt.*) *Cœlorum mutatio.* Isto fiet ordine, quod superius præoccupando jam dixit, vidisse se super thronum sedentem, cujus à facie fugit cœlum & terra, judicatis videlicet impiis. Tunc figura hujus mundi supernorum ignium conflagratione præteribit, ut cœlo & terra in melius commutatis, incorruptioni & immortalitati sanctorum corporum congrua utriusq; commutationis qualitas cōveniat. Quod autem ait: *Et mare jam non est.*) *Mare an desinit.* Utrum maximo illo ardore siccetur, an & ipsum in melius vertatur, non facilè dixerim. Cœlum quippe novum & terram novam, non autem & mare novum futurum legimus. Nisi forte ut assolet Prophetica locutio propriis verbis translata miscere, turbulentam hujus sæculi vitam quæ tunc cessabit, maris nomine figuravit. *Et civitatem sanctam Hierusalem novam vidi descendentem de cœlo à Deo.*) De cœlo descendere ista civitas dicitur, quoniam cœlestis est gratia, qua Deus eam fecit. Compositam sicut sponsam & ornatam viro suo. Est enim altera Hierusalem, quæ non viro suo ornatur, sed adultero. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis.*) Ipse Deus erit electis æternæ beatitudinis præmium, quod ab eo possessi possidebunt in æternum.

Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.) Tanta illius civitatis, & tam celsa de Dei munere claritas apparebit, ut nulla remaneant vestigia vetustatis. Quandoquidem & corpora cœlestis incorruptio sublimabit, & mentes æterni regis pascet intuitus.

Ultra. *Et mors ultra non erit, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor erit ultra, quia prima abierunt.*) Prædixerat enim mortem in stagnum ignis missam. Nam etiam sic eadem potest sententia intelligi, ut sancta civitate novissimo judicio glorificata, dolor, luctus, & mortalitas tantum in gehenna remaneant.

Et dixit mihi, scribe, quia hæc verba fidelissima sunt, & vera.) Et dixit mihi, *factum est.* Hæc credi oportet, non exponi, præsertim quia sic dicit factum esse de præterito, ut dubitare quemquam non sinat de futuro.

Ego sum Alpha & ω, initium & finis) Sicut in initio libri hoc se esse testatus est, ita hoc tertio oportuit repeti, ut *neq; ante eum Deus*, sicut Esaias dicit, *nec post eum credatur alius*. Et quia de fine mundi sermo est, potest ipse sæculi consummator, qui creator dictus intelligi.

Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.) De hoc fonte irrorat nunc credentes in via, quem vincentibus ubertim hauriendum præbet in patria. Utrumque autem gratis. Gratia enim Dei, vita æterna in Christo Jesu Domino nostro. *Et de plenitudine ejus omnes accepimus, gratiam pro gratia. Timidis autẽ, & incredulis, & exsecratis, &c.*) Blandis semper, ad cautelam insinuandam, austera permiscet. Sic & Psalmus 144 cùm gratiam miserationum Domini abundanter intimaret, repente districtum ejus judicium infert dicens: *Custodit Dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.* Timidos autem conjungit incredulis, quia ille timet experire periculum certaminis, qui dubitat de præmio vincentis. *Et omnibus mendacibus pars erit in stagno ardenti.*) Ostendit multa esse genera mendacii, sed periculosissimum, & maximè detestandum est, quo in religionem peccatur, de quo suprà. Dicunt, inquit, se Judæos esse, & non sunt, sed mentiuntur, sunt enim synagoga satanæ. *Et venit unus de septem Angelis habentibus phialas plenas septem plagis novissimis.*) Prædicatores iidem, qui plagam septenariam, id est, universalem irrogant impiis, Ecclesiæ quoque futura gaudia pandunt. *Veni, ostendam tibi sponsam uxorem agni.*) Sponsam & uxorem dicit Ecclesiam, quæ immaculata permanens, spiritales semper Deo filios generat. Vel quòd nunc Deo desponsata, tunc ad immortales est perducenda nuptias. *Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum. & ostendit mihi civitatem sanctam Hierusalem.*) Post ruinam Babylonis civitas sancta, quæ sponsa est agni, supra montem posita videtur. Lapis enim præcisus de monte sine manibus comminuit simulachrum gloriæ mundanæ, & crevit in montem magnum, orbemque implevit universum. *Descendentem de cælo à Deo, habentẽ claritatem Dei.*) Tunc enim ampliùs decora videbitur, quando per Spiritum, quo ejus sponsus creditur conceptus & genitus, imaginem plenè meruit portare cœlestem. *Lumen ejus simile lapidi pretioso.*) Lapis pretiosus Christus est, qui ait: Charitatem quam dedisti mihi, dedi eis. *Tanquam lapidi jaspidi, sicut crystallum.* Jaspidi, pro candore virtutum: crystallo, pro interna mentis puritate, & fide non ficta. *Et habebat murum magnum & altum.*) Id est, inexpugnabilem fidei, spei, charitatisque firmitatem. Potest & ipse Dominus Ecclesiam undique protegens, murus magnus intelligi, de quo & Esaias ait: *Ponetur in ea murus & antemurale.* id est, Domini protectio & intercessio Sanctorum, qui iter faciunt ei ducendo ad curda credentium. *Habens portas duodecim.*) Hæ portæ Apostoli sunt, qui suo vel scripto vel opere cunctis primordialiter gentibus Ecclesiæ pandebant introitum. *Et in portis angelos duodecim.*) Doctores scilicet Apostolorum vestigia, fidei & verbi mysteria sequentes. *Et nomina scripta, quæ sunt nomina duodecim filiorum Israël.*) Memoriam veterum patrum significat prædicatorum cordibus insitam. Vndè & Pontifex tabernaculum ingressurus memoriale patrum in rationali pectoris ferre jubetur. *Ab oriente portæ tres, ab Aquilone portæ tres, ab austro portæ tres, ab occasu portæ tres.*) Hac tam solerti reor descriptione portarum, duodenarii numeri voluit indicare mysterium, quo idcircò vel summa Apostolorum, vel Ecclesiæ sit figurata perfectio, quia per eã orbi quadrato sanctæ Trinitatis erat fides intimanda. *Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum & agni.*) Quod sunt portæ, hoc fundamenta: quod civitas, hoc murus. Possunt autem & Patriarchæ fundamentorum vocabulo designari, qui nomina in se Apostolorum, id est, figuram tenuerunt. Per illos enim fundamenta hæc civitas, quamvis per Apostolos, quasi per portas latiùs sit credituris aperta nationibus. Et notandum, fundamenta cùm pluraliter dicantur, Doctores vel virtutes Ecclesiæ: cùm verò singulariter, ipsum significare Dominum, qui est fundamentum fundamentorum. *Et qui loquebatur mecum, habebat mensuram arundineam auream.* Christus, qui est sapientia Dei, attingens à fine usque ad finem fortiter, & disponens omnia suaviter, sanctam metitur civitatem. Quia omnia in numero, & mensura, & pondere constituens, unicuique fidelium spiritalium distribuit dona gratiarum. Possunt & Ecclesiæ Doctores corpore fragiles, mente cœlestes intelligi, qui merita solerter examinent singulorum. *Et civitas in quadro posita est.*) Idcircò civitas in quadro posita, & ex omni parte æquali dicitur dimensione locata, quia nullâ limitum inæqualitate notari. Perfectum enim secundùm Apostolum esse, id est, sapere, pacem habere, verè est in soliditate quadra subsistere.

Mendaciũ periculosissimum. — *Sponsa agni.* — *Lapis pretiosus Christus.* — *Murus magnus.* — *Porta.* — *Fundamenta. Fundamentum Christus.* — *Quadrata civitas.*

Et mensus est civitatem per stadia duodecim.) Id est, Ecclesiam fide factisque conspexit, vel donavit esse perfectam. Quatuor enim principalium perfectio virtutum fide sanctæ Trinitatis sublimata, quasi numero denario dignitatem componit Ecclesiæ. *Longitudo & latitudo, & altitudo ejus æqualia sunt.*) Hæc illa soliditas veritatis invictæ, qua Ecclesia longitudine fidei, latitudine charitatis, altitudine spei subnixa, circunferri non sinitur omni vento doctrinæ, quarum si unam minus habuerit, perfecta Ecclesiæ stabilitas non erit. *Et mensus est muros ejus centum quadraginta quatuor cubitorum.*) Hæc summa quadraturam duodenarii numeri continet (Duodecies enim duodeni, centum quadraginta quatuor sunt) significans & ipsa stabilem civitatis sanctæ perfectionem. *Mensura hominis quæ est Angeli.*) Ex hominibus enim conquisita constat Ecclesia, & Christi promissionibus sublimata æqualitatem sperat Angelorum. Quantum autem ad literam, significabat sibi Angelum in hominis apparuisse figura. *Et erat structura muri ex lapide jaspide.*) Hoc est quod Petrus Apostolus hortatur: *Et vos tanquam lapides vivi superædificamini domos spiritales.*

Ipsa verò civitas aurum mundum simile vitro mundo.) Ecclesia auro figuratur, quæ in candelabris aureis & phialis propter sapientiæ cultum sæpè compta describitur. Vitrum autem ad fidem veri retulit, quia quod foris videtur, hoc est & intùs, & nihil simulatum est & non perspicuum in Sanctis Ecclesiæ. Potest & ad illud tempus referri, quo sibi invicem cogitationes in alterutrum perspicaciter declarantur. *Fundamenta muri civitatis omni lapide pretioso ornata.*) Variorum nominibus lapidum, vel species virtutum, vel ordo, vel diversitas indicatur, quibus tota Hierusalem cœlestis extruitur. Difficile enim est singulos cunctis florere virtutibus. Denique Esaias, cùm ejusdem civitatis ornatum describeret, dicens: *Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris,* & reliqua: statim quasi exponens subjecit: *Universos filios tuos doctos à Domino.*

Fundamentum primum jaspis.) Jaspidum multa sunt genera. Alius enim viridis coloris, & tinctus quasi floribus apparet. Alius smaragdi habens similitudinem, sed crassi coloris, quo omnia phantasmata fugari autumant. Alius nive & spumâ maris motum fluctuum, quasi mixto colore obrutilans. Per Jaspidem ergò, fidei vigor immarcessibilis indicatur, quæ Dominicæ passionis sacramento per undam baptismatis imbuitur, atque ad omnes spiritalium gratiarum flores proficientibus meritis instruitur. Hanc enim qui habuerit, vanos timores fugat, monente B. Petro Apostolo: *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide.* Et potest cum sponsâ dicere: *Dilectus meus candidus & rubicundus.* Undè meritò ex hoc lapide & hîc structura muri, & apud Esaiam propugnacula ejusdem civitatis muniuntur pariter & ornantur.

Secundum Sapphirus.) Hujus lapidis colorem pariter & sacramentum Moyses exposuit, cùm Dei habitum describens diceret: *Sub pedibus ejus quasi opus lapidis sapphiri, & quasi cælum cùm serenum est.* Jezechiel quoq; dicit, quòd locus, in quo thronus Dei sit, sapphiri habeat similitudinem, & gloria Dñi in hoc colore consistat, qui portat imaginem supercœlestis, ut qui talis est, cum Apostolo possit dicere: *Nostra autẽ conversatio in cælis est.* Qui radiis percussus Solis, ardenté ex se emittit fulgorem. Quia cœlestibus semper intentus sanctorũ animus, divini luminis quotidie radiis innovatus compunctior quodammodo atq; ardentior æterna [illegible]quirit, aliisq; inquirenda suadet. Nam quod in mari inveniri reperiri dicitur, significat per Dñi passionem & sacri baptismatis lavacrũ mentes mortaliũ ad præsumenda cœlestia sublimiter erigi. *Tertiũ Chalcedonius.*) Chalcedonius quasi ignis lucernæ pallenti specie renitet, & habet fulgoré sub dio, non in domo. Quo demonstrantur hi, qui

Ecclesiæ mensura. — *Centum quadraginta quatuor.* — *Mensura hominis quæ Angeli.* — *Aurum.* — *Vitrum.* — *Lapidum diversitas.* — *Jaspidum genera.* — *Sapphirus.* — *Chalcedonius.*

cœlesti desiderio subnixi, hominibus tamē latent, & quasi in abscondito, jejunium, eleemosynas, precesque suas agunt. Sed cùm vel doctrinæ, vel aliis sanctorum usibus inservituri ad publicum procedere jubentur, mox quid fulgoris in iis gesserint, ostendunt. Nam quod sculpturis resistere, radiis autem solis ictu, vel digitorum attritu si excandeat, paleas ad se rapere dicitur, talibus meritò congruit qui à nullo suam fortitudinem vinci permittentes, ipsi potiùs fragiliores quousque in sui luminis ardorisque jura conjungunt. De quorum uno dicitur: *Ille erat lucerna ardens & lucens.* Ardens videlicet amore, lucens sermone. Lumen enim virtutum suarum internæ charitatis oleo, ne deficiat, semper refovent. Et quòd apud

Nasamones. Nasamonas, quæ est Æthiopiæ provincia, nascitur, indicat eos sub ardenti fervore dilectionis, fama tamen obscura quasi nigranti cute sordere. *Quartum Smaragdus.*) Smaragdus nimiæ viriditatis est, adeò ut herbas virentes, frondesque & gemmas superet omnes, inficiens circa se viriditate repercussum aërem, qui merito & viridi proficit oleo, quamvis natura imbuatur. Cujus genera plurima, sed nobiliores Scythici. Secundum locum tenent Bactriani. Tertium Ægyptii. Significat autem animas fide semper virentes, quæ quò magis adversitate seculi, quam frigora Scythiæ designant, tentantur, eo ampliùs hæreditatem immarcescibilem & æternam conservatam in cœlis, & mente concipere sperando, & in proximos satagunt spargere prædicando. Quæ etiam calice dominicæ passionis, & internæ pinguedine charitatis, quæ per Spiritum sanctum datur, ad contemptum mundi proficiunt. His quoque ejusdem lapidis patria tellus, pulcherrimâ ratione congruit. Tellus locuples, sed inhabitabilis. Nam cùm auro & gemmis

Gryphes. affluat, gryphes tenent universa, alites ferocissimi, vel potiùs feræ volantes. Sunt enim quadrupedes, & corpore quidem leonibus, capite verò & alis aquilis similes.

Arimaspi. Arimaspi cum his dimicant, qui uno oculo in fronte media feruntur insignes, ut accipiant hos lapides, mirâ cupiditate & feris rapientibus, & Arimaspis custodientibus. Hanc enim terram, virtutum thesauris abundantem, adierat Psalmista, cùm dicebat: *Ecce elongavi fugiens, & mansi in solitudine:* id est, à mundi illecebris animos elongando subtraxi. In hac contrarias sibi bestias ostenderat, cùm imprecans ait: *Muta efficiantur labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem in superbia & contemptu.* In hac quoque gazas desiderabiles invenire se manifestat, cùm admiratione delectabili secutus adjungeret, dicens: *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te,* &c. usque ad finem Psalmi. Contra hujusmodi alites semen divini verbi nobis præripere anhelantes, quique sanctorum invigilant simplici per cœleste desiderium intentione, quasi uno oculo admirandi, ut gemmam fidei, cæterarumque virtutum investigare & effodere queant. Quo enim quæque virtus celsior est, eò pauciores habet cultores, gravioremq; ab immundis spiritibus persecutionē tolerat, qui velut gryphes horrendi meritorum dejectione terrestres, sed superbæ mentis altitudine volucres, divitias spiritales non sibi ad usum possidere, sed hominibus auferre indefesso labore decertant. Et quia tanta fidei sublimitas per Evangelium mundo innotuit, aptè propter quatuor Evangelii libros, quarto loco Smaragdus ponitur.

Sardonyx *Quintum Sardonyx*) Hic ex Onyche candorem, ex Sardio ruborem trahens, ab utroque nomen Sardonychis accepit. Sunt autem genera ejus plurima. Alius enim terræ rubræ similitudinem tenet. Alius quasi per humanum unguem sanguis eniteat, bicolor apparet. Alius tribus coloribus, subteriùs nigro, medio candido, superiùs minio consistit. Cui comparantur homines, corporis passione rubicundi, spiritûs puritate candidi, sed mentis sibimet humilitate despecti cum Apostolo protestantes: *Et si exterior homo noster corrumpitur, sed tamen interior renovatur de die in diem.* Et iterum: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum.* Itemque Psalmista: *Quanquam in imagine Dei ambulet homo*, id est, de virtute mentis, *tamen vanè conturbabitur*, id est, de infirmitate carnis. Quæ quoniam est passio, in corporis infirmitate versatur. Qui enim occidunt corpus, animam non possunt occidere: & humilitas de ejusdem corporis fragilitate descendit, cùm dicitur: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Rectè Sardonyx quinto fundamento inseritur; nam corpus nostrū quinque sensibus subsistere certum est. *Sextum Sardius*)

Sardius. Sardius, qui ex integro sanguinei coloris est, Martyrum gloriam significat, de qua dicitur: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Meritò sexto loco positus, cùm Dominus noster & sextâ ætate seculi incarnatus, & sextâ feriâ sit pro totius mundi salute crucifixus. *Septimum Chrysolithus.*)

Chrysolithus. Chrysolithus lapis quasi aurum fulget, scintillas habens ardentes. Cujus specie figurantur hi, qui intellectu supernæ veræque sapientiæ fulgentes, verba exhortationis in proximos, vel etiam virtutum signa, quasi scintillas ignis, effundunt. Quorum ut Arator ait:

Mentibus æstuat amor, sermonibus æstuat ardor.

Quod quia solo spiritalis gratiæ munere geritur, decentissimè septimo fundamento Chrysolithus inest. Septiformi enim sæpè numero solet Spiritûs sancti gratia figurari, de quo suprà dicitur: *Et a septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt.* Cui sensui consonat etiam hoc, quòd ejusdem lapidis genus quoddam cærulei viridisque coloris invenitur. Undè & apud Hebræos, à marini coloris similitudine Tharsis appellatur. Vigor quippè ad integritatem fidei, quæ initium sapientiæ dicitur, Aqua verò tropicè ad Spiritum sanctum pertinet, Domino attestante, qui ait: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Octavum Beryllus.*)

Beryllus. Beryllus est quasi consideres aquam Solis fulgore percussam, rubicundum ac decorum reddere colorem. Sed non fulget, nisi in sexangulam formam poliendo figuretur. Repercussus enim angulorum splendor illius acuitur. Significat autem homines ingenio quidem sagaces, sed ampliùs supernæ gratiæ lumine refulgentes. Nam quòd aqua, sensûs altitudinem

Aqua. designet, Salomon testis est, qui ait: *Aqua profunda verba ex ore viri.* Sed non est perfecti fulgoris vel humana vel etiam divina sapientia, nisi operum quoque & consummatio subnectatur. Nam senario sæpè numero perfectio designatur actionis, maximè cùm in hoc numero mundi hujus sit opus consummatum. Quòdque tenentis manum adurere dicitur, proculdubio patet, quia quisquis sancto viro conjungitur, ejus nimirum bonæ conversationis igne recreatur. *Nonum Topazius.*) Topazius lapis quantum inventione rarus,

Topazius. tantum mercium quantitate pretiosus est. Qui duos habere fertur colores, unum auri purissimi, & alterum æthereâ claritate relucentem. Pinguedo rosea, verecundaque puritas, vicinus lapide Chrysopraso magnitudine vel

Chrysoprasus. colore, quia maximè lampas cùm Solis splendore percutitur, omnium gemmarum superans pretiosissimas claritates, in aspectum suum singulariter provocans oculorum

Topazii natura. cupidissimam voluptatem: quem si polire velis, obscuratur, si naturæ propriæ relinquas, irradiat. Hic regibus ipsis fertur esse mirabilis, ut inter divitias suas nihil se simile possidere cognoscant. Cujus pulcherrima naturæ qualitas, contemplativæ vitæ decori dignissimè comparatur. Hanc enim reges sancti, quorum cor est in manu Dei, cunctis bonorum operum divitiis, universisque virtutum gemmis meritò præferunt, in eam maximè puræ suæ mentis intuitum aciemque dirigentes, tantò ardentiùs cœlestis vitę dulcedinem animo complectentes, quantò frequentiùs supernæ gratiæ fuerint splendore percussi. Habent ergò sancti viri aureum colorem ex internæ flamma charitatis, habent & æthereum ex supernę contemplatione dulcedinis. Qui sæpè præsentis seculi turbine, velut attritu limæ vilescit. Non enim facilè potest animus uno eodemque momento terrenis laboribus, ærumnis, curisq; & doloribus angi, & illa cœlestis vitæ gaudia tranquillæ mentis statu delectatus intueri, quin potiùs ingemiscendo proclamat: *Turbatus est*, inquiens, *præ ira oculus meus, inveteravi inter omnes inimicos meos.* Quod verū in insula Thebaide, quæ Topazion appellatur, undè & ipse nomen accepit, inveniri

Topazion dicitur, dupliciter intelligendum est, quia & ille præcipuè, id est, Ægyptiorū regiones, monachorum gregibus abun-

dent, & quicunque soli justitiæ vicinus habitaverit, ætherei nimirum luminis fulgore coloretur. Et pulchrè, sicut in octavo ordine activæ vitæ perfectio, sic in nono, speculativæ suavitatis gemma ponitur. Sive quia novem ordines Angelorum, quorum vitam imitatur, in Scriptura sancta reperiantur: sive quia à perfectę beatitudinis denario uno tantùm, ut ita dicam, gradu mortis abest. Cui summo desiderio Propheta suspirans ajebat: *Idcò dilexi mandata tua super aurum & topazion*, i. super omnem probatæ actionis claritatem, superque omnem, quæ in hoc seculo fieri potest, contemplativi gaudii sublimitatem, dulcissimo mandatorum tuorum delectabar amore. Quorum primum & maximum est: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, tota anima, tota virtute*; quod nonnisi in illo cœlestis regni culmine ad integrum perfici posse certissimum est. *Decimum chrysoprasus.*) Chrysoprasus est viridis aureæque commixturæ, quoddam etiam purpureum jubar trahens, aureis intervenientibus guttis. Nascitur autem in India. Qui significat eos, qui viriditatem æternæ patriæ perfectæque charitatis fulgore promerentes, eam etiam cæteris purpureâ martyrii sui luce patefaciunt. Qui, quando in eo quod pręsentem vitam despiciunt, æternam gloriam præferunt, Dñi in carne apparentis exempla sequuntur, jam velut in India, i. prope solis ortum, meritorum suorum fulgorem ostendunt. Et quia velut sol in regno Patris fulgere, Regique suo, cui nunc compatiuntur, tunc conregnare desiderantes expectant, jure in decimo loco sunt positi. Per denarium enim, quo Dñicæ vineæ cultores remunerantur, ęterni Regis percipienda imago figuratur, ubi quod in nonu gradu non poterat, perfectâ dilectione Dei & proximi per omnia decalogus implebitur. *Undecimum hyacinthus.*) Hyacinthus in Æthiopia reperitur, cœruleum colorem habens, optimus qui nec rarus est, nec densitate obtusus; sed ex utroq; temperamento lucet, & purificatum suaviter florem trahit. Hic autem non rutilat æqualiter, sed cum facie cœli mutatur. Sereno enim perspicuus atq; gratus est, nubilo coram oculis evanescit atque marcescit. Indicat autem animas cœlesti semper intentioni deditas atque Angelicæ quodammodo, quantum mortalibus fas est, conversationi propinquantes. Quibus omni custodiâ discretionis, cor servare præcipitur, ne vel nimiâ sensûs subtilitate callentes, altiora se quærere, & fortiora se scrutari audeant. Gloria enim Dñi celare verbum, i. cautè de Deo vel homine Christo philosophari: vel rursum desidiâ torpente ad infima fidei initia atq; elementa exordii sermonum Dei relabantur. Quin potiùs viâ regiâ gradientes, à dextris & à sinistris per arma justitiæ tutati procedant, aptâque temporis observantiâ cum cœlo faciem mutantes, suis inspectatoribus dicant: *Sive enim mente excedimus Deo, sive sobrij sumus vobis*. Quasi hyacinthus nubilo circumdatus, loquitur: *Non angustiamini in nobis, angustiamini autē in visceribus vestris*. Et iterum: *Nihil enim judicavi me scire inter vos, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum*. Et quasi in serena luce visus ait: *Sapientiam autē loquimur inter perfectos.*

Duodecimus amethystus.) Amethystus, purpureus est, permixto violaceo colore, & quasi rosæ nitore, quasdamque leniter flammulas fundens, sed & quiddam in purpura illius non ex toto igneum, sed quasi vinum rubens apparet. Purpureus ergò decor, cœlestis regni habitum, roseus verò atque violaceus, humilem sanctorum verecundiā pretiosamq; mortem designat. Quorum videlicet mens principaliter in summis erigitur, etiam cùm exteriùs perpeti abjecta cernuntur, dominici semper inter adversa memores promissi: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum*. Qui q; flammam charitatis non ad se tantùm invicem, sed ad ipsos etiam persecutores: *Domine ne statuas illis hoc peccatum*. Atque inter calicem passionis bibendum, illius potiùs vini quod lætificat cor hominis, jugi recordatione inebriantur, quod Dominus se novum cum discipulis suis in regno Patris bibiturum esse promisit. In Jaspide, ergò fidei viriditas. In Sapphiro, spei cœlestis altitudo. In Chalcedonio, flamma charitatis internæ figuratur. In Smaragdo autē, ejusdem fidei fortis inter adversa confessio. In Sardonyche, sanctorum inter virtutes humilitas. In Sardio, reverendus martyrum cruor exprimitur. In Chrysolitho verò, spiritalis inter miracula prædicatio. In Beryllo, prædicantium perfecta operatio. In Topazio, eorundem ardens contemplatio demonstratur. Porrò in Chrysopraso, beatorum Martyrum opus pariter & pręmium. In Hyacintho, doctorum cœlestis ad alta sublevatio, & propter infirmos, humilis ad humana descensio. In Amethysto, cœlestis semper regni in humiliū animo memoria designatur. Singulique lapides pretiosi singulis sunt fundamentis deputati. Quia licèt omnes perfecti, quibus civitas Dei nostri in monte sancto ejus ornatur atque fundatur, spiritalis gratiæ sint luce fulgentes: *alij tamen per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij gratia sanitatum, alij genera linguarum, alteri fides in eodē Spiritu*, &c. Cujus artifex & conditor Deus, qui est fundamentum fundamentorum, & pro nobis etiam Pontifex fieri dignatus est, ut propriâ sanguinis hostiâ ejusdē mœnia civitatis ablueret pariter atque dedicaret, omnia quæcunque habet Pater, propria possidet. Undè in pectore summi Pontificis iidem lapides & ipsi Patriarcharum nominibus inscripti jubebantur imponi, ut pulcherrimo mysterio panderētur omnia spiritalia charismata, quæ singuli quique sanctorum virium & ex parte percipiebant, in mediatore Dei & hominum homine Jesu Christo pariter & perfectè fuisse cōpleta. Hęc de lapidibus pretiosis copiosiùs forsassis quàm commaticum interpretandi genus debebat, videor exposuisse. Necesse enim erat eorum naturas patriamque diligenter exponere, deindè sacramentum investigare solertiùs, sed & ordinem numerosq; prosequi. Quantum verò ad ipsam rei profunditatem pertinet, videor mihi perpauca, & hæc breviter strictimq; dixisse. Lectoremq supplex obsecro, ut si recto me tramite viderit incessisse, agat Deo gratias. Sin verò secùs quàm volebam, evenisse deprehenderit, errori meo veniam mecum a Dño deprecetur. Sed hæc hactenus, videamus & reliqua. *Et duodecim portæ duodecim margaritæ sunt per singulas.*) Omnis gloria capitis refertur ad corpus. Et sicut lux vera, quæ illuminat omnem hominem, sanctis donavit lumen esse mundi: sic & ipse, cùm sit margarita singularis, quam negotiator sapiens venditis omnibus emat, suos nihilominùs margaritarum fulgori comparat. *Et platea civitatis aurum mundum, tanquā vitrum pellucidum.*) Iisdem metallis plateas componit, quibus civitatem jam dixerat adornatam. Multi enim sunt etiam vitæ latioris & inferioris, summis in ecclesia cincti virtutibus, & puritate mentis, & radio fulgent operis. *Et templum non vidi in ea; Dominus enim Deus omnipotens templū illius est & agnus.*) Quamvis, inquit, lapidibus civitatem dixerim extructam, non in ædificio tamen materiali significavi requiem esse sanctorum, quorum ipse Deus unica domus, & lux, & requies est. *Et civitas non eget sole neque lunâ ut luceant in ea.* Quia non lumine aut elementis mundi regitur ecclesia, sed Christo ęterno sole deducitur per mundi tenebras. *Nam claritas Dei illuminabit eam.*) Ipso enim lumine fruemur in patria, quo nunc regimur gradientes in via. Eodem informati inter bona malaque discernimus, quo tunc beatificati, sola quæ bona sunt, cernimus. *Et ambulabunt gentes per lumen ejus.*) Significat quòd idem ipse agnus nunc sit peregrinantibus via, qui tunc civibus vita.

Et reges terræ afferent gloriā suam & honorē in illam.) Reges hic spiritales dicit, qui cunctas virtutum suarū divitias ecclesiæ conferant laudibus. *Et portæ ejus nō claudentur per diē, nox enim non erit illic.*) Lumen agni perpetuum, imò ipsum pro lumine sempiterno in illa civitate, sublato noctis tempore memorat futurum. quòd autē portę non claudentur, plenissimæ securitatis indicium est. Non enim ibi jam dicitur: *Vigilate & orate ne intretis in tentationem*; sed potiùs: *Vacate & videte, quoniam ego sum Deus. Et afferent gloriam & honorem gentium in eam.* Eò quod ex omnibus gentibus sit congreganda. *Nec intrabit in eam aliquid coinquinatum, & faciens abominationē & mendacium.*) Illius temporis describit Ecclesiam quando jam malis de medio segregatis soli cū Christo boni regnabunt. Sed & nunc omnis immundus & mendax non est in ecclesia, nec videt lumen civitatis Dei, qui eā odit, quia tenebrę excęcaverunt oculos ejus.

Chrysoprasus. *Hyacinthus.* *Amethystus.* *Epilogus.* *Margarita portæ quæ duodecim.* *Platea.* *Via & vita.* *Reges.* *Securitas in cælo.*

CAPUT XXII.

ET *ostendit mihi fluvium aquæ vitæ splendidum tanquam crystallum procedentem de sede Dei & agni.*) In fluvio vitæ civitatis medio meante, non adhuc celebratio indicitur baptismi, sed fructus jam illius revelatur sacramenti. Modò enim Ecclesia seminat in spiritu, ut tunc de spiritu metat vitam æternam. *Et ex utraque parte fluminis lignum vitæ.*)

Lignum vitæ.

Lignum vitæ circa fontem vitæ cernitur. Quod sive gloriam sanctæ Crucis, sive Dominum Christum interpretaris, jam & ante baptisma revelatum in veteri testamento, & nunc baptismatis clarescente mysterio, cœlesti fructu sanctos imbuit. *Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Idem quippè lignum, quod Joannes in aurea Hierusalem, Moses in Paradiso florere descripserunt, Salomon dixit lignum vitæ esse amplectentibus eam. Hunc fluvium puto Jordanem figurâsse, ultra quem Moses populis monita salutis, & intra quem terram repromissionis Jesus aperuit. *Afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructũ suum.*)

Iordanis.

In duodecim mensibus omne tempus insinuat vitæ, scilicet illius, ubi dicitur: *Et anni tui non deficient.* Et iterum: *Erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato.* Ubi præsens Domini vultus, æterna sanitas, æternus vitæ cibus est. Potest & simpliciter intelligi, quòd per doctrinam duodecim Apostolorum, crux Christi fructificet. *Et folia ligni ad sanitatem gentium.*) Si fructus merces beatæ immortalitatis accipitur, rectè folia perpetuus intelligitur cantus, quod in sanitatem cadat felici jam sorte canentibus. Ibi enim gentium curatio vera, redemptio plena, felicitas sempiterna. *Et videbunt faciem ejus.*) Præmium fidei nobis visio Dei servatur, quod summum esse bonum Philippus intelligens ait: *Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis.* Solicitè enim fuerat commendandum hoc sanctos visuros & habituros specie, quòd credunt viventes ex fide. *Et nomen ejus in frontibus eorum.*) Confessio nominis sancti nunc inter hostes servata, tunc victores in patria glorificat. *Et nox ultrà non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine solis, quoniam Dominus Deus illuminabit illos.*)

Menses duodecim.

Non ibi fragilitas corporum vel quiete noctis, vel ignis eget lumine, *quando erit Deus omnia in omnibus, qui est lux vera, & requies æterna sanctorum.* Quæ si ad allegoriam verba referas, non ibi Prophetarum exhortatio, non legis est prædicatio necessaria, quæ nunc lucerna dicitur esse in obscuro loco, quoniam in Dei contemplatione rebus expletis tenetur perfecta promissio. *Et dixit mihi: Hæc verba fidelissima & vera sunt.*) Non de Joannis diffidentia dubitabat, sed veram visionem omni Ecclesiæ, in qua & parvulos futuros noverat, commendabat. *Et Dominus Deus spirituum Prophetarum misit Angelum suum.*)

Lumen cœleste.

Ne dubites, inquit, de persona monentis; Deus enim ipse, qui spiritus Prophetarum cœlesti solet imbuere visione, hæc me tibi misit præmonstrare futura. *Ostendere servis suis quæ oportet fieri citò.*) Docuit se, ut dixi, omnium generaliter utilia prospexisse. *Beatus qui servat verba prophetiæ libri hujus, & ego Joannes qui audivi & vidi hæc.*) Subauditur, beatus sum. Sic enim B. Dionysius

Dionysius Alexandrinus.

Alexandrinus antistes hos versiculos connectit, dum quibusdam hæresibus ex hujus libelli occasione surgentibus & errorem redargueret, & ejusdem prophetiæ sensum ab omni nubilo carnalis intelligentiæ purgatum ad æterna & cœlestia promissa transferret. *Cecidi ut adorarem ante pedes Angeli, qui mihi hæc ostendebat.*) Aut semel factum iteravit, quod cohibitus non est ausus repetere; aut magno visionum stupore perculsus, adorare se voluisse iterum confitetur. *Conservus tuus sum, & fratrum tuorum Prophetarum.*)

Propheta Joannes.

Nota quotiens & Joannem Prophetam, & hunc librum prophetiam nominet: nam multa huic cum Prophetis concordia, nec in sensibus tantùm, sed & in verbis. Quot enim hîc Esaiæ, quot Zachariæ, aliorumque Prophetarum versus invenies? *Ne signaveris verba prophetiæ libri hujus, tempus enim propè est.*) Futuro propinquante judicio manifestari oportuit divina præcepta, judicia, atque promissa, quorum observatione præmium mites acquirant, neglectis pœnam contumaces incurrant. *Qui nocet, noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc.*) Occulta hîc Dei judicia, sed justa demonstrat, quibus mali homines in pejus proficere permittuntur, id est, pervenire ad summam nequitiam, ut possit justum invenire judicium. Huic illud simile est: *Aut facite arborem bonam & fructum ejus bonum, aut facite arborem malam, & fructum ejus malum. Ego sum alpha & ω, primus & novissimus.*)

Alpha & ω.

In α Verbi divinitatem, & in ω susceptam divinitatem designat. Principium sine termino, quod crebrâ in hoc libro repetitione firmatur: sive propter unius Christi divinitatem & humanitatem sæpè insinuandam: sive ut unius naturæ tota Trinitas intimetur, quæ per Prophetam dicit: *Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Ut sit potestas eorum in ligno vitæ.*) Dignum præmium stolis candidis, id est, vitæ immaculatæ promittit, videlicet ut Domini aspectu, qui est vita æterna, potiatur. *Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et per portas intrent in civitatem.*) Qui Domini servant mandata dicentis: *Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet:* Illa utique pascua, quæ & hîc promittuntur, id est, ligni vitæ, hi proculdubio per portas intrant in Ecclesiam. Portas scilicet justitiæ, quas sibi Psalmista postulat aperiri. *Qui autem aliundè tentat ascendere, ille fur est & latro*, de quibus & hîc subditur: *Foris autem canes, & venefici, & impudici, &c.*)

Foris canes.

Cuncta enim rabies improborum & nunc intrinsecus Ecclesiam tentat; sed cùm intraverit paterfamilias, & Sanctis secum ad nuptias intrantibus clauserit ostiũ, tunc incipient foris stare, & pulsare ostium. *Ego sum radix, & genus David.*) Geminam hîc personæ suæ naturam expressit, quòd idem factor sit David secundum divinitatem, qui factus est ex semine David secundùm carnem. Quam Dominus quæstionem Judæis in Evangelio proponit, quomodo videlicet Christus filius sit David, cùm eum David in spiritu suum Dominum vocet. *Stella splendida & matutina.*) Qui post noctem passionis unius apparendo, lumen resurrectionis & vitæ verbis & exemplo seculis ostendit. De quo ad beatum Job dicitur: *Nunquid producis luciferum in tempore suo? Et sponsus & sponsa dicunt, veni.*) Caput & corpus Ecclesiæ singula membra cohortantur ad fidem. *Et qui audit, dicat, veni.*) Quisquis internum mente fidei & charitatis lumen percepit, ad hoc & alios convocet. *Qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.*) Sic liberum convenitur arbitrium, dicendo: *Qui vult, accipiat*, ut confestim gratia prædicetur in eo quod sequitur: *Aquam vitæ gratis.* Nullis utique meritis præcedentibus. Et ipsum enim velle Dei donum est. *Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto.*) Hæc propter infalsatores dixit, non propter eos, qui simpliciter quod sentiunt, dicunt in nullo prophetiâ mutilatâ. *Dicit qui testimonium perhibet istorum: Etiam, venio citò.*) Idem Christus testimonium perhibet, qui se Ecclesiæ venturum annuntiat. Cui more Cantici Canticorum Ecclesia devotè respondet: *Amen, veni Domine Jesu Christe.*) Quæ quotidie clamat orans: *Adveniat regnum tuum.* Et in Psalmo: *Psallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.*)

Pelagiani.

Eant Pelagiani, & suâ virtute fidentes, Domini se gratiâ privent. Apostolo autem Paulo præsidium quærente ac dicente: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Respondeat Joannes nominis sui memor, & dicat: *Gratia Dei per Iesum Christum Dominum.*

Donatistæ.

Et ne sibi Donatistæ de singulari Dei munere blandiantur, audiant quòd cùm gratiam Dei quasi vale ultimum commendaret, adjecit: Cum omnibus vobis.

Amen.

Explicita est Explanatio Venerabilis Bedæ Presbyteri super Apocalypsin Ioannis Apostoli, atque in Evangelia, Acta & Epistolas Canonicas, quæque ab ipso in illas scripta invenimus.